De 'Poeticsche werken'

Jan van der Noot

editie W. Waterschoot

bron
Jan van der Noot, *De 'Poeticsche werken'* (ed. W. Waterschoot). Secretariaat van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, Gent 1975 (3 delen)

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/noot001wwat01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

[Deel I: Analytische bibliografie]

Afkortingen voor de gebruikte literatuur

BOWERS, *Bibliography:*	Fredson Bowers, *Bibliography and Textual Criticism*, Oxford, 1964.
BOWERS, *Principles:*	Fredson Bowers, *Principles of Bibliographical Description*, New York, 1962[2].
BT:	Elly Cockx-Indestege & Geneviève Glorieux, *Belgica typographica 1541-1600. I Bibliotheca Regia Bruxellensis*, Nieuwkoop, 1968.
CARTER:	Harry Carter, *A View of Early Typography up to about 1600*, Oxford, 1969.
CB/Abr:	Jan van der Noot, *Cort begryp der XII. boeken olympiados...Abrege des dovze livres olympiades...*, Anvers, 1579.
DBE:	C.A. Zaalberg, '*Das Buch Extasis*' *van Jan van der Noot*, Assen, 1954.
FORSTER:	Leonard Forster, 'Jan van der Noot und die deutsche Renaissancelyrik. Stand und Aufgaben der Forschung', in *Literatur und Geistesgeschichte. Festgabe für Heinz Otto Burger* (Berlin, 1968), 70-84.
HELLINGA, *Kopij:*	W. Gs Hellinga, *Kopij en druk in de Nederlanden. Atlas bij de geschiedenis van de Nederlandse typografie,* Amsterdam, 1962.
HINMAN:	Charlton Hinman, *The Printing and Proof-Reading of the First Folio of Shakespeare*, Oxford, 1963.
Hypnerotomachie:	*Le songe de Poliphile. Fac-similé de la première édition française de 1546...Présenté par Albert-Marie Schmidt*, s.l., 1963.
JOHNSON:	Francis R. Johnson, *A critical bibliography of the works of Edmund Spenser printed before 1700*, Baltimore, 1933.
LvB:	Jan van der Noot, *Lofsang van Braband. Hymne de Braband. In facsimile-uitgave met inleiding en aantekeningen van C.A. Zaalberg,* Zwolle, 1958.
OE:	Jan van-der Noot, *The Olympia Epics...*, *edited by C.A. Zaalberg*, Assen, 1956.
PW:	*Poeticsche Werken*
SB:	Jan van der Noot, '*Stammbuch*'. *Uitgegeven met een inleiding door W. Waterschoot*, Gent, 1971.

SMIT-HELLINGA: Jan van der Noot, *Epitalameon...Inleiding en aantekeningen van W.A.P. Smit. Met een bijlage over de drukgeschiedenis door W. Gs Hellinga*, Zwolle, 1953.

SMIT-VERMEER: Jan van der Noot, *Het Bosken en Het Theatre. Inleiding en aantekeningen van W.A.P. Smit met medewerking van W. Vermeer*, Amsterdam-Antwerpen, 1953.

TERVARENT: Guy de Tervarent, *Attributs et symboles dans l'art profane 1450-1600. Dictionnaire d'un langage perdu,* Genève, 1958-1964.

VERMEYLEN: Aug. Vermeylen, *Leven en werken van jonker Jan van der Noot*, Antwerpen, 1899; de cijfers tussen ( ) verwijzen naar Id., *Verzameld werk*, Brussel, (1951), II.

VMKVA: Verslagen en medede(e)lingen van de koninklijke Vlaams(ch)e academie voor taalen letterkunde.

VPT: H.D.L. Vervliet, *Sixteenth-Century Printing Types of the Low Countries. With a foreword by Harry Carter*, Amsterdam, (1968).

Afkortingen voor de namen der bibliotheken

AKAW:	Amsterdam, Bibliotheek der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
AMVC:	Antwerpen, Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven
ASB:	Antwerpen, Stadsbibliotheek
AUB:	Amsterdam, Universiteitsbibliotheek
BKB:	Brussel, Koninklijke Bibliotheek
BKM:	Brecht, Kempisch Museum
BM:	Londen, British Museum
BN:	Parijs, Bibliothèque Nationale
GKB:	's-Gravenhage, Koninklijke Bibliotheek
GUB:	Gent, Centrale Bibliotheek der Rijksuniversiteit
GRUB:	Groningen, Bibliotheek der Rijksuniversiteit
KKB:	Kopenhagen, Det Kongelige Bibliotek
LUB:	Leiden, Bibliotheek der Rijksuniversiteit
MPM:	Antwerpen, Museum Plantin-Moretus
OBL:	Oxford, Bodleian Library
PBM:	Parijs, Bibliothèque Mazarine
TKL:	Tilburg, Bibliotheek der Katholieke Leergangen
UUB:	Utrecht, Bibliotheek der Rijksuniversiteit
WHAB:	Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek
WNB:	Wenen, Oesterreichische Nationalbibliothek

Inleiding

Probleemstelling

Onder de verzamelnaam *PW* figureren negenentachtig foliovellen, die dus telkens vier bladzijden tekst bevatten[1]. Hun inhoud bestaat uit gedichten van Jan van der Noot, bijna steeds opgedragen aan meer of minder bekende tijdgenoten, evenals uit commentaren, verzen van andere auteurs en enkele illustratieve houtsneden[2]. Zij zijn als afzonderlijk bedoelde publikatie, doch doorgaans zonder drukkersadres[3], van de pers gekomen te Antwerpen tussen 1580 en 1595. Uit de periode 1580-1585 dateren achtentwintig vellen, gedrukt door Gillis van den Rade, Van der Noots gewone drukker sedert diens definitieve terugkeer in zijn vaderstad. Pas in 1588, dus na een hiaat van drie jaar, verschijnen de eerste zes vellen van een nieuwe reeks, die zal aangroeien tot een serie van eenenzestig stuks; deze eerstelingen zijn afkomstig uit de drukkerij van Daniël Vervliet. Van 1589 tot 1595, het jaar waarin de dichter definitief zwijgt, wordt het drukken der *PW* afwisselend toevertrouwd aan genoemde Vervliet en aan Arnoud s'Conincx.

Zoals hierna uit de beschrijving van elke groep genoegzaam blijken zal, vertoont de omvangrijker laatste serie tegenover de eerste reeks, gedrukt door Van den Rade, manifeste verschilpunten inzake formaat en typografisch patroon, die tenderen naar grotere afmetingen en een meer uniforme mise en page. Daarentegen blijven twee elementen in de behandeling van de tekst als materieel gegeven gehandhaafd doorheen deze vijftien jaar en in deze drie drukkerijen: hoewel wij deze negenentachtig foliovellen praktisch uitsluitend gebundeld aantreffen[4], kan toch elk vel afzonderlijk gelezen en beschouwd worden als een individuele eenheid, volkomen los van de overige vellen. Van deze stelregel wordt enkel noodgedwongen dan afgeweken, telkens wanneer de lengte van de te publiceren tekst de plaatsruimte, beschikbaar binnen vier foliobladzijden, overschrijdt. Om deze reden dient achtmaal een groep van twee folio's in vieren als één geheel beschouwd te worden, een katernvorming die toch hoofdzakelijk tot de vroege reeks *PW* beperkt blijft, en later slechts uitzonderlijk toegepast wordt[5]. Het tweede constant element slaat op de behandeling van het zetsel: in beide reeksen komt van elk vel slechts één uitgave van de pers, wat niet uitsluit dat meer dan één staat van hetzelfde vel kan voorkomen[6].

Deze twee constante karakteristieken vloeien onvermijdelijk voort uit het wezen zelf der *PW* als een verzameling polyglotte lofdichten, waarvan het bestaan als loutere gelegenheidsprodukten geconditioneerd wordt door hun actualiteit. Hun functie vereist dan ook een zo utilitair mogelijk gebruik van de voorhanden plaatsruimte, terwijl de onmogelijkheid om iemands lof herhaaldelijk in precies dezelfde bewoordingen te blijven verkondigen, het opnieuw zetten van dezelfde tekst verhindert. Nochtans wordt het efemere karakter van deze uitgave-techniek verheeld door het latere lot der afzonderlijke vellen: de aparte exemplaren hebben de voorbije eeuwen slechts hoogst sporadisch overleefd[7], maar wel bezitten wij verschillende exemplaren der *PW* in boekvorm, waarvoor de afzonderlijke vellen

1 Zie voor het vouwen van zulke vellen Ronald B. McKerrow, *An introduction to bibliography for literary students,* Oxford, (1928), 30 en vgl. Giulio Battelli, *Lezioni di paleografia*, Città del Vaticano, 1949[3], 35, 39.

2 Hierna wordt elk vel doorgaans genoemd naar het eerste kenmerkende substantief in de titel op f 1^r of naar de eerst vermelde persoon aldaar; tevens wordt Van der Noots spelling hierbij gehandhaafd. Ter onderscheiding van het personage zelf wordt de naam van het vel gezet in klein kapitaal: zo is FARNEZE opgedragen aan Alexander Farnese. Alleen de titel-, voorwerk- en vroegste slotvellen zijn genoemd naar hun functie.

3 Naast de zeven titelvellen bezit enkel INKOOMSTE enig drukkersadres.

4 Het enige losse exemplaar *PW* in een openbare bibliotheek, DAEMS in AMVC N 431 (1574), en ook bundels in privé-bezit, bestaande uit twee of drie vellen, vertonen sporen van vroegere innaaiing.

5 Zesmaal in *PW* 1580-1585: MATTHIAS [1] en [2], LIEFVELT [1] en [2], SLOTVEL [1] en [2], POETOV [H] en [H2], GOOSSENIUS [1] en [12] en APOLOGIE [A] en [A2-A3]; slechts tweemaal nadien: TITELVEL 1589-1590 + VOORWERK 1589-1590, CHEFS [1] en [2].

6 'Uitgave' en 'staat' zijn bedoeld als vertaling respectievelijk van 'impression, edition' en van 'state'; zie voor deze terminologie Bowers, *Principles,* 37-42.

7 Zie noot 4.

indertijd door de auteur zelf intentioneel samengebundeld zijn. Neemt de belangstellende lezer zulk exemplaar thans ter hand, dan kan hij menen een foliant met weliswaar disparate inhoud, maar toch zonder

ongewone drukgeschiedenis voor zich te zien, ware het niet dat het zeer schaars voorhanden zijn van signaturen, custoden en paginering tot nadenken stemt: doorgaans ontbreken deze elementen totaal, en waar dit niet het geval is werken zij enkel verwarrend, aangezien hun voorkomen hoegenaamd niets uit te staan heeft met opbouw of samenstelling van dit individuele exemplaar in boekvorm.

Tot deze misleiding van de lezer hebben de afzonderlijke vellen in velerlei opzicht bijgedragen. In de eerste plaats heerst er binnen de reeks - Van den Rade enerzijds, - Vervliet-s'Conincx anderzijds een zekere uniformiteit inzake formaat en typografische schikking. Ondanks het tijdsverloop tussen de eerste en laatste vellen van beide reeksen, en zelfs ondanks de verschillende herkomst uit twee drukkerijen sedert 1589, laat zulke bundel bij een eerste doorbladeren een homogene indruk na. Dit misleidende uitzicht van een gewoon boek wordt daarbij nog telkens verstevigd door de aanwezigheid van een titelblad op naam van één drukker en met één jaartal erop, een aankondiging die na 1589 allesbehalve relevant is; vanaf dat jaar immers bestaat elke bundel steeds uit een conglomeraat van de produktie der twee drukkerijen.

Gaat de lezer na dit vluchtige doorbladeren over tot de eigenlijke lectuur, dan loopt hij veel kans het slachtoffer te worden van een volgend misleidend procédé: reeds in de periode 1580-1585 tendeert het merendeel der vellen *PW* naar een splitsing inzake inhoud tussen de twee bladzijden van de binnenvorm (p. 2 en 3 van het foliovel van 4 blz.), in zover nl. dat het laatste gedicht van p. 2 doorgaans niet doorloopt op p. 3, maar begrensd blijft tot zijn beginpagina[8]. Deze schikking wordt sinds 1588 nog consequenter gehandhaafd[9], wat erop wijst dat de verantwoordelijkheid hiervoor toe te schrijven is aan de intenties van de auteur, eerder dan aan een gewoonte van de drukker. Deze voorzorgsmaatregel biedt een dubbel praktisch voordeel: de grensafbakening in de binnenvorm laat vooreerst toe dat een of meer andere vellen tussen de twee pagina's van de telkens voorafgaande binnenvorm worden ingeschoten, en zo het ontstaan geven aan groepen folio's in vieren, zessen of achten. Dank zij het begrenzen van de tekst op het einde van elke versozijde ($^{v}) ontstaat geen conflict met de eerste rectozijde van de nieuw ingelaste vellen, waar telkens een nieuwe tekst begint. Het tweede voordeel bestaat in de nu pas mogelijke variatie binnen een zelfde vel: door de twee rectozijden (p. 1 en 3 van het gevouwen foliovel van 4 blz.) telkens met een nieuwe opdracht vóór een nieuw gedicht te laten aanvangen, heeft de auteur zich meer armslag geschapen; deze splitsing veroorlooft hem elk van beide pagina's (1 en 3) als eerste van het vel te laten doorgaan naargelang van de manier waarop het vel gevouwen wordt, waarbij de bladzijden van de binnenvorm naar elkaar toe geplooid worden of omgekeerd[10]. In het eerste geval blijft alles bij het oude (p. 1 en 3 behouden hun gewone plaats); doet zich echter de tweede mogelijkheid voor, d.i. wordt het vel het binnenste buiten gekeerd, dan neemt de oorspronkelijke binnenvorm de plaats in van de buitenvorm, waarbij de vroegere p. 3 thans fungeert als p. 1[11].

Het kan dan ook geen verrassing heten dat de vroegere belangstellenden voor het werk van Jan van der Noot, misleid door al deze mogelijke complicaties, de verschillende individuele bundels als gewone boeken beschouwd hebben, volledig gedrukt in het jaar en bij de drukker die op de titelpagina vermeld staan.

De eerste poging tot bibliografische verzameling der *PW* danken wij aan Jan Frans Willems[12]. In 1830 noteert hij over deze produktie van Jan van der Noot:

8 Deze evolutie geldt natuurlijk niet voor de groepen folio's in vieren, vermeld in noot 5, hoewel ook daar dezelfde scheiding soms voorkomt (b.v. GOOSSENIUS [I]).

9 Enkel GALLO, VROUWEN, WONSEL, BEJAR en uiteraard CHEFS [2] (zie noot 5) vereisen de aanwezigheid van f 1 ^{v} en f 2^{r} in een zelfde opening, omdat de tekst doorloopt over deze twee bladzijden.

10 Voor de reden van deze handelwijze, zie blz. 178 e.v.

11 Voor een toepassing van ditzelfde procédé elders, zie blz. 175.

12 J.F. Willems, 'Berigt wegens Jonker Jan Van der Noot', in *Belgische Muzen-Almanak* 5 (1830), 202-212; later aangevuld door hem in 'Nog iets ter verdediging der Taelcommissie', in *Belgisch museum* 3 (1839), 421-424. In Id., *Verhandeling over de Nederduytsche tael- en letterkunde*, *opzigtelyk de zuydelyke provintien der Nederlanden*, Antwerpen, 1819, I, 290-291 wordt Van der Noot vermeld als lofdichter van Jan Baptist Houwaert en als auteur van *CB/Abr*, *LvB* en van '*gedichten,* in het Nederduytsch en fransch, 1582, 1585 en 1589'.

> Acht bundels dragen den naam van *Poëtiesche*[13] *werken van Mynheer Jan Van der Noot. Les oeuvres poëtiques du Sr. Jan Van der Noot* en zijn gedrukt te Antwerpen, de eerste, in-8°, omtrent het jaar 1565 en de andere, in-folio, in de jaren 1579, 1580, 1581; 1585, 1588, 1590 en 1592[14].

August Vermeylen vermoedt dat met de tot nu toe onbekende bundel, door Willems omstreeks 1565 gedateerd, *Het Bosken* bedoeld is[15]. Voor de evenmin teruggevonden *PW* uit 1579 verwijst dezelfde auteur naar een nota van F. Snellaert, die betrekking heeft op ‘catalogus N. Roelofs’[16]. Het exemplaar met datum 1592 behoorde tot Willems' eigen welvoorziene bibliotheek[17]. Afgezien van de correcte bibliografische term ‘bundels’ ontbreekt elke verdere mededeling aangaande de samenstelling van deze aan Willems bekende exemplaren in boekvorm. Zoals hierboven reeds vermeld, heeft hij deze bundels dan ook beschouwd als aparte publikaties. Willems heeft zich zonder twijfel consciëntieuze nasporingen getroost, want zijn lijst is de meest uitvoerige zelfstandige verzameling vóór Vermeylen.

Ferdinand Augustijn Snellaert beperkt zich eveneens tot de vermelding van hem bekende exemplaren:

> Dezelve [Van der Noots dichtwerken] zyn [...] *Verscheyde poetische werken,* ibid. [Antwerpen], 1571, in-fol.; en [...] *De poetische werken van myn heere Vander Noot,* ibid., 1588, in-fol.[18].

Snellaert is de eerste onderzoeker die het verschil in de formulering der titels tussen de vroege *PW* en de latere reeks noteert. De datum 1571 laat twee mogelijkheden open: ofwel is dit een exemplaar van de nog altijd niet teruggevonden bundel uit 1572, waarvan de titel met dezelfde woordschikking begint[19], ofwel is dit jaartal een drukfout voor 1581, en dan komt dit gegeven niet langer in conflict met de thans bekende werkelijkheid. In zijn latere literairhistorische publikaties onthoudt Snellaert zich van elke bibliografische referentie naar een bepaald werk van onze dichter[20].

Karel Frans Stallaert coördineert de gegevens van zijn voorgangers, Willems en Snellaert, en voegt daarbij zijn eigen ervaringen uit de Brusselse Koninklijke Bibliotheek, of, nog preciezer uitgedrukt, uit het Van Hulthem-fonds

> Naer de uitgaven van 1590 [BKB VH 23887] en 1593 [BKB VH 23888] en eene latere van 1594 [BKB VH 23889], die ik onderzocht heb, zyn al die *poëticsche werken* opvolgendlyke en telkens vermeerderde uitgaven van Van der Noots kleine gedichten [...]. Zy werden gedrukt by Daniël Vervliet en dragen geene foliatiën[21].

13 Het foutief citeren van de weliswaar ongewone spelling ‘poeticsche’ is zo wijdverspreid, dat men dit euvel niet telkens opnieuw signaleren kan.

14 Willems, ‘Berigt...’, 208-209.

15 Vermeylen, 143 (827).

16 Vermeylen, 152 (838). Misschien identiek met catalogus Warner Lulofs. In een handschrift van Jan Frans Willems, *Naemlijst van oude Dichtwerken...,* 20 (GUB, Hs. 2725) wordt de datum 1579 tweemaal vermeld n.a.v. ‘Poetische werken’ door Jan van der Noot. Ik meen dat hiermee telkens *CB/Abr* bedoeld is.

17 *Bibliotheca Willemsiana ou Catalogue de la riche collection de livres délaissés par M.J.F. Willems*, Gand, 1847, II, 74, nr. 3512; thans TKL 48E2.

18 F.A. Snellaert, *Verhandeling over de Nederlandsche dichtkunst in België, sedert hare eerste opkomst tot aen de dood van Albert en Isabella,* Brussel, 1838, 222.

19 Vermeylen, 150 (836).

20 *Histoire de la littérature flamande,* Bruxelles, s.d., 122, 140; *Kort begrip eener geschiedenis der Nederduitsche letterkunde*, Antwerpen, 1849, 86, 98; *Schets eener geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*, Gent, 1855^{3}, 117-118, 135.

21 K.F. Stallaert, *Keurdichten uit de XVIe eeuw. I. Jonker Jan van der Noot, met een berigt over zyn leven en zyne werken...*, Gent, 1857, 8 en noten 1 en 2 aldaar. Afgezien van de bloemlezing en het glossarium is deze bijdrage een overdruk van Stallaerts artikel ‘Jonker Jan van der Noot’, in *Leesmuseum* 1 (1856), 377-396.

Elk verder bibliografisch onderzoek ontbreekt.

Belangrijker nieuws brengt Henri Helbig[22]. Na het levensverhaal, gesteund op Willems en Stallaert,

22 H. Helbig, 'Jean van der Noot, patrice d'Anvers, poëte du XVIe siècle, sa vie et ses ouvrages', in *Annuaire de la société libre d'émulation de Liége* (1867), 165-181. Enkel Vermeylen, 148 (833) maakt gewag van deze bijdrage; de onverdiende verwaarlozing ervan in alle latere literatuur over Van der Noot is hoogstwaarschijnlijk te wijten aan de moeilijke bereikbaarheid van deze bundel en eveneens aan Vermeylens onnauwkeurige opgaaf van de titel.

volgt een geringschattend waardeoordeel over Van der Noot als Franstalig dichter. Daarop wijdt Helbig als eerste een aparte paragraaf aan de bibliografie van Jan van der Noots werken. Hij confronteert de gegevens van Willems en Snellaert met zijn eigen naspeuringen, vermoedelijk in catalogi, want hij noteert steeds de hem bekende veilingprijzen. Het begin van zijn nota over de *PW* munt helaas niet uit door nauwkeurigheid:

> [...] *De poétische werken van myn heer Van der Noot. - Les oeuvres poétiques du Sr Jean Van der Noot. T'hantwerpen, by Arnoud s'Conincx,* (et aussi chez *Daniel Vervliet*) 1579, 1580, 1581, 1585, 1588, 1590, 1591, 1593 ou 1594, in-folio avec portraits et gravures, sur bois et en taille douce[23].

Zoals men ziet worden alle bundels aan Vervliet en s'Conincx toegeschreven; Van den Rades aandeel is nog steeds terra incognita. Voorts ontbreken kopergravures, waarvan Helbig melding maakt, in de *PW* totaal, maar wel vormen zij het illustratieve gedeelte van *CB/Abr.* Als winstpunt valt daarnaast toch te noteren dat de lijst van de onderscheiden bundels met een nummer is aangegroeid: naast de bevindingen van Willems en Stallaert is hier voor het eerst een bundel met titelblad 1591 gesignaleerd. Helbig vergoedt de voormelde onnauwkeurigheden door een onmiddellijk volgende, zeer pertinente opmerking:

> Ces *oeuvres poétiques* portent des dates diverses, mais au fond elles se composent des mêmes pièces. Chaque feuille a été tirée à part, sans pagination, afin d'être offerte, toujours *contre honnete* [sic] *récompense,* aux personnages dont l'auteur exalte les hautes qualités. De la sorte, tous les recueils, même ceux qui portent la même date, ont un ordre différent, ou renferment des pièces en plus ou en moins que les autres. Cependant ceux des dernières dates sont, en général, les plus complets[24].

Voor het eerst wordt hier de ware toedracht van de ontstaanswijze der *PW* achterhaald. Voor de aparte entiteit der bladen wordt naderhand nog een argument ingeroepen:

> Une nouvelle preuve que les feuilles de ce recueil ont paru séparément, c'est que bon nombre d'entr'elles portent au bas cette approbation ecclésiastique: *D. Michael Hetfroy* [sic] *Breugel, Canonicus Antverpiensis, vidit et admisit*[25].

Jammer genoeg stopt Helbig halfweg de goede richting: de verhouding van de afzonderlijke ‘feuilles’ (of hij hiermee hele vellen dan wel bladen met twee blz. bedoelt, blijft onzeker) tot de bewaarde bundels wordt niet onder de loep genomen. Hij ontkent terecht het bestaan van Willems' en Snellaerts ‘ghost edition’ van *CB/Abr* uit 1574[26], en loochent eveneens - m.i. te apodictisch - het bestaan van de bundels *PW* uit 1565 en 1571 [1572], vermeld door dezelfde auteurs[27].

In 1889 steunt de latere hoogleraar Gerrit Kalff voor de behandeling der *PW* nog altijd op het bericht van Willems[28]. Hij citeert uit twee exemplaren met titelvellen 1585 en 1589; dit zijn wel de bundels die respectievelijk in de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam en in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage[29] berusten. In zijn latere bekende Nederlandse literatuurgeschiedenis kan prof. Kalff reeds een beroep doen op de publikaties van Albert Verwey en August Vermeylen; de teksten uit de *PW*

23 Helbig, *a. art.*, 179.
24 Helbig, *a. art.*, 179.
25 Helbig, *a. art.*, 181.
26 Helbig, *a. art.*, 178; Vermeylen, 148 (833).
27 Helbig, *a. art.*, 179.
28 G. Kalff, *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde in de 16de eeuw*, (Leiden, 1889), II, 253 noot 2.
29 Blijkens de citaten is dit laatste exemplaar ook de bron geweest van W.J.A. Jonckbloet, *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*, Groningen, 1889^4, II, 548.

worden hier[30] dan ook niet uit de bundels zelf aangehaald, maar wel via de bekende bloemlezing van Verwey[31]. Deze laatste recapituleert de gegevens van Willems,

30 G. Kalff, *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde,* Groningen, 1907, III, 349, 353-354.

31 Albert Verwey, *Gedichten van jonker Jan van der Noot met inleiding en aantekeningen,* Amsterdam, 1895.

Stallaert, Kalff, J.T. Bodel Nijenhuis[32] en Snellaert, maar spreekt telkens over een nieuwe 'uitgaaf' bij elke volgende datum[33].

Het werk van Vermeylen[34] biedt ook voor de kennis der *PW* niet enkel een eerste globale synthese zoals voor vele aspecten der Van der Noot-studie, maar tevens een ontstaansgeschiedenis waarvan vele elementen voortleven in de latere literatuur over dit onderwerp. Naast een fijnzinnig esthetisch waardeoordeel van het poëtisch oeuvre levert de auteur ons ook een lijst van de bewaarde bundels *PW*, gerangschikt volgens de datum van het titelblad. Deze prestatie verdient nog altijd alle eerbied, want die speurtocht door Europese bibliotheken heeft niet minder dan zevenentwintig exemplaren aan het licht gebracht, waarvan er naderhand nog drie ten gevolge van twee wereldoorlogen vernield zijn[35]. Vermeylens verdienste op bibliografisch vlak is vóór alles gelegen in deze verzameling van het materiaal, in casu het signaleren van alle hem bekende exemplaren der *PW*, wat het eerste stadium uitmaakt van het huidig bibliografisch onderzoek. Bij de eigenlijke analyse echter heeft hij gefaald, en wel door de boekvorm der bundels - enkel de resulterende overlevingsvorm der *PW* - tot dogma te verheffen. Vermeylen vertrekt nl. van het axioma dat de titelpagina de rest van de bundel determineert, d.w.z. dat alle volgende 'pagina's' stammen uit het jaar en van de drukker zoals vooraan vermeld staat. Wanneer deze zienswijze in conflict komt met niet-bibliografische feiten zoals de actuele titulatuur der geëerde personages, dan zoekt de schrijver zijn heil in antidatering[36]. Ook het aandeel van Vervliet en s'Conincx sinds 1589 wordt vastgelegd op basis van de naam, gedrukt op het tegenwoordige titelblad. Wat gebeurt er dan met vellen die voorkomen in verschillende bundels, toegeschreven nu eens aan Vervliet, dan weer aan s'Conincx? Ook hiervoor blijkt een oplossing voorhanden, die enkel de logische voortzetting is van de eerste grondstelling, maar helaas even foutief: reeds in exemplaren, gedrukt bij Van den Rade, komen vellen met dezelfde inhoud voor in bundels met verschijningsdata 1580, 1581, zowel als 1584 en 1585. Vermeylen laat deze vellen telkenmale herdrukt worden, gelijktijdig met elk nieuw titelvel. Een zelfde handelwijze schrijft hij sinds 1591 aan Vervliet en s'Conincx toe, waardoor elk van beiden onvermijdelijk een deel der produktie van zijn vakgenoot telkens herdrukt.

Een tweede bibliografische fout begaat Vermeylen waar hij voortdurend spreekt over 'bladen': zo telt men volgens hem vierenvijftig bladen in de reeks - Van den Rade en honderdentwee stuks in de periode 1588-1594; nochtans kan men in de niet straf ingebonden exemplaren duidelijk constateren dat telkens een geheel vel, omvattende twee folio's, en geen blad van twee blz. de produktie-eenheid geweest is[37]. Een verdere slordigheid leest men in zijn beschrijving van de *PW* uit 1588: waar Vermeylen opmerkt 'Bij de meeste gedichten is een toelichting in drie of vier talen gevoegd'[38], diene men deze toelichting slechts te laten gelden vanaf 1589.

Een laatste kritiek geldt Vermeylens voorstelling van de keuze der 'bladen' in elke bundel *PW.* Zijn - ogenschijnlijk alweer zeer logisch - criterium richt zich naar 'de persoonlijkheid van den Maeceen wien Van der Noot die aanbood'[39]. Ondanks het langdurig succes dat deze zienswijze genoten heeft, is deze bekoorlijke constructie bij nader onderzoek niet langer houdbaar gebleken.

32 Volgens een aantekening van zijn hand in een convoluut, omvattend *CB/Abr* + *LvB* + *PW*, thans GUB G11736.
33 Verwey, *a.w.*, 153-155 noot 5.
34 Aug. Vermeylen, *Leven en werken van jonker Jan van der Noot,* Antwerpen 1899; Id., *Verzameld Werk,* Brussel. (1951), II, 647-860. Eerst verschenen, echter zonder het hoofdstuk 'Bibliographie', in het *Tweemaandelijksch Tijdschrift* 5 (1899), I, 92-148, 259-282, 387-414; II, 66-92.
35 *PW* met titelvellen 1581 en 1588 te Leuven, met datum 1585 te Kassel. Het exemplaar te Rijsel (zie Leonard Willems, 'De bibliographie der Poëticsche Werken van J. van der Noot', in *VMKVA* 1921, 46 noot 2) dat eveneens verloren ging, was aan Vermeylen onbekend. Voor de thans bekende drieënveertig bundels *PW,* zie blz. 181 e.v.
36 Zie Werner Waterschoot, 'On ordering the "Poeticsche Werken" of Jan van der Noot. An analysis of the sheets printed by Arnout s'Conincx in 1589-1590', in *Quaerendo* 1 (1971), 251.
37 Zoals in BKB VH23887, GUB R1209, TKL 48E2.
38 Vermeylen, 152 (838-839).
39 Vermeylen, 87 (757-758).

Kort samengevat mag men zeggen dat Vermeylens bemoeiingen in 1899 zeer verdienstelijk geweest zijn - ik herhaal dat zijn lijst der bewaarde exemplaren de basis gebleven is voor alle verder onder-

zoek - maar tegelijk moet men bekennen dat zijn interpretatie van het feitenmateriaal ten enenmale foutief geweest is.

Onafhankelijk van Vermeylen heeft Leonard Willems in dezelfde periode een eerste bijdrage gewijd aan Van der Noot, in welk onderzoek natuurlijk ook de *PW* betrokken worden[40]. Hierin komt hij tot de noodzakelijke ontkoppeling van titelvel en volgende bladen, hoewel niet ten volle: volgens Willems is de datum op het titelblad irrelevant t.o.v. de volgende vellen, maar hij verwaarloost hetzelfde beginsel te laten gelden voor het drukkersadres. Als houvast voor een mogelijke datering beschouwt hij de houtsneden: ‘De même que pour le texte, de nouvelles gravures hors texte viennent s'ajouter aux autres: de sorte que, même *sans* le titre, il est facile de voir à quelle année appartient la collection’[41] Willems raakt hier eigenlijk in een vicieuze cirkel, want deze illustraties heeft hij enkel gedateerd aan de hand van het titelvel in de bundel waarin zij voorkomen. Voor de periode 1589-1595 vermeldt hij de drukker s'Conincx enkel voor het jaar 1593, waaruit blijkt dat hij zich uitsluitend baseert op de exemplaren der *PW*, berustend in de Brusselse Koninklijke Bibliotheek. Waar Vermeylen de misleidende paginering der bladen uit 1588 enkel vermeldt zonder zich blijkbaar de onwaarschijnlijkheid van zulke getallen te realiseren, tracht Willems een verklaring te geven, die, hoewel niet juist, dan toch de realiteit benadert. Hij deelt echter Vermeylens foutieve mening dat Van der Noot zijn publiek van bladen voorzien heeft ‘selon la somme que l'acheteur consentait à payer’[42].

Tweeëntwintig jaar later heeft Willems de werkwijze geformuleerd om de bibliografische studie der *PW* aan te vatten, en dit op zeer correcte grondslag[43]:

> Er is dan ook slechts een middel om die bibliographie wetenschappelijk op te maken: Namelijk, ieder folio plano afzonderlijk te beschrijven en als een uitgave op zichzelf te beschouwen (hetgeen overigens met de waarheid strookt)[44].

Het gewicht van deze vaststelling vermindert de zwaarte van enkele fouten, voortkomend uit een globaliserende formulering in deze bijdrage: zo het feit dat boudweg geponeerd wordt: ‘Die folio's droegen noch paginatuur, noch signatuur, noch custoden’[45], hoewel de schrijver sinds 1899 wel beter weet; zo de constatering dat het aandeel van Vervliet en s'Conincx sedert 1589 stilzwijgend voorbijgegaan wordt. Waarin Willems, zowel als Vermeylen, nog steeds faalt, is de integratie van de apart bestaande vellen in de voorhanden bundels. Voor de samenstelling van elke verzameling beroept hij zich op het ideologisch argument, dat sinds Vermeylen opgang gemaakt heeft; Willems heeft deze zienswijze daarbij zo bekoorlijk geformuleerd dat vele latere auteurs met graagte deze voorstelling overgenomen hebben, hoewel zij - ik herhaal het - niet strookt met de overgeleverde werkelijkheid[46]. De datering van elk vel gaat Willems zoeken in de inhoud, in casu in de titulatuur en de personalia van de aangezochte mecenen, wat een zeer dubieus criterium is:

> En dan [na de eigenlijke beschrijving] met behulp van den inhoud van het folio, den datum trachten te bepalen - hetgeen tamelijk dikwijls gebeuren kan wegens

40 *Biographie nationale. Publiée par l'académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique,* (s.v. Jean-Baptiste vander Noot), Bruxelles, 1899, XV, 866-877.

41 Willems, *a. art.*, 875.

42 Willems, *a. art.*, 873.

43 Leonard Willems, ‘De bibliographie der Poëticsche Werken van J. van der Noot’, in *VMKVA* 1921, 41-47.

44 Willems, ‘De bibliographie...’, 42.

45 Willems, ‘De bibliographie...’, 41.

46 Met Willems' bevindingen is rekening gehouden in J. te Winkel, *De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde,* Haarlem, 1923[2], II, 52 noot 1; E. Rombauts, ‘Humanisme en renaissance in de Zuidelijke Nederlanden’, in *Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden,* Antwerpen..., (1944), III, 137; Smit-Vermeer, 15 en via deze studie Gerard Knuvelder, *Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde*, 's-Hertogenbosch, 1958[2], II, 11 en 13; *DBE*, 27; Pierre Brachin, ‘Un disciple de Ronsard. Jan van der Noot “patrice d'Anvers”’, in *Archives des lettres modernes* 3 (1959), 4; Jean Peeters-Fontainas, *Bibliographie des impressions espagnoles des Pays-Bas méridionaux*, Nieuwkoop, 1965, 447 noot 1; BT, nr. 4628 noot; Forster, 76. Het meest recente algemeen overzicht vindt men bij G.P.M. Knuvelder, *Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde,* 's-Hertogenbosch, 1971[5], II, 109-126.

de titulatuur der personen, aan wien de gedichten zijn opgedragen, of wegens de eene of andere bizonderheid die op een datum wijst[47].

47 Willems, 'De bibliographie...,' 42.

De gevolgen van dit lichtvaardig betrouwen op niet strikt bibliografische gegevens worden voorbeeldig geïllustreerd aan de hand van MAES. Willems wijst dit vel een kapitale plaats toe in zijn betoog dat Van der Noot in de periode 1585-1588 nog vellen *PW* liet drukken bij zijn vertrouwde uitgever Gillis van den Rade. Deze stelling wordt geheel gebaseerd op het 'feit' dat Andries Pevernage, vermeld in MAES 5, pas in september 1585 naar Antwerpen zou verhuisd zijn om er het ambt van kapelmeester van de kathedraal te bekleden:

> Nu spreekt het van zelfs dat dit stuk [MAES] in 1586 geschreven moet zijn. Pevernage, ik zegde het reeds, is eerst in September 1585 te Antwerpen aangekomen: hij zal daar niet dadelijk met zijne concerten begonnen zijn. En het sonnet bewijst dat de bijeenkomsten reeds sedert eenigen tijd bestonden[48].

Dit zou inderdaad vanzelfsprekend zijn, ware het niet dat J.A. Stellfeld aangetoond heeft dat Pevernage in 1578 zijn vroegere standplaats Kortrijk verlaten had, en in 1583 een bundel muziekdruk had laten verschijnen te...Antwerpen[49]. Hierdoor wordt Willems' hypothese volledig weerlegd door het soort bewijsmateriaal waarop hijzelf steunt, in casu nieuw opgedolven archiefstukken[50].

Al deze tekortkomingen beletten niet dat Willems' bijdrage tot het opstellen van de bibliografie der *PW* essentieel is: hij heeft als eerste de discrepantie tussen titelvel en het resterende deel van elke individuele bundel ingezien, het principe van de eigenheid van elk vel onderkend, en tevens de weg gewezen waarlangs de eigenlijke beschrijving gaan moet.

Aard van het onderzoek

Slechts twee verworvenheden uit de vroegere onderzoekingen behouden definitieve gelding: de verzameling van het materiaal door Vermeylen naast Willems' inzicht dat elk vel der *PW* als een aparte bibliografische eenheid te beschouwen valt. Daarentegen zijn hun moeizame pogingen om de *PW* te dateren dank zij de inhoud van elk bepaald vel in kwestie wel voldoende gerelativeerd door de hierboven vermelde steekproeven, gesteund op meer recente archivalische gegevens. Beide onderzoekers hebben hun aandacht ten onrechte toegespitst op de datering, een kwestie van secundair belang in feite, die automatisch geregeld wordt na het oplossen van de wezenlijke moeilijkheden op bibliografisch gebied. De identificatie van elk vel en de ordening hiervan binnen het geheel der bewaarde bladen maken de ware kernproblemen der *PW* uit. De enig mogelijke criteria voor deze allereerst noodzakelijke identificering en aansluitende groepering berusten in de louter stoffelijke en typografische elementen van elk vel der *PW.*

De bestudering hiervan is het eigenlijk arbeidsveld van de analytische bibliografie, zoals zij door de Shakespeare-filologie in de Angelsaksische wereld sinds geruime tijd met grote intensiteit en overeenkomstig resultaat beoefend wordt[51]. De analytische bibliografie onderneemt de studie van het boek als louter materieel object. Als noodzakelijke consequentie volgt hieruit dat vooraf reeds afstand gedaan wordt van gegevens, ons mogelijk verstrekt door de inhoud van het bestudeerde werk. Na een verzameling van alle bereikbare - indien mogelijk alle bestaande - exemplaren gaat men over tot beschrijving en interpretatie van de bewaarde werkelijkheid. In dit laatste stadium bestudeert de bibliograaf de materiële evolutie van de tekst zelf, zoals die zich manifesteert vanaf de kopij doorheen de opeenvolgende staten tot het uiteindelijk resultaat van de als definitief aanvaarde uitgave. Let wel, men beperkt zich tot de manipulaties waaraan de tekst als stoffelijk gegeven, als zetsel, heeft

48 Willems, 'De bibliographie...', 46.
49 J.A. Stellfeld, *Andries Pevernage. Zijn leven - zijne werken,* Leuven, 1943, 18-19.
50 Voor een soortgelijk geval i.v.m. LIEFVELT, zie Waterschoot, *a. art.*, 251.
51 Zie voor enige inleidende literatuur W. Waterschoot, '"New Bibliography" en een toepassing ervan op de "Poeticsche VVerken" van Jan van der Noot', in *Handelingen van het XXVIe Vlaams filologencongres*, Brussel, 1969, 265 noot 1; L. Oey-De Vita, 'Wat is de oudste druk van Bredero's Spaanschen Brabander?' in *Spiegel der Letteren* 12 (1969-1970), 270 noot 12; Philip Gaskell, *A New Introduction to Bibliography,* Oxford, 1972, 392 e.v.; zie ook Roy Stokes, *The Function of Bibliography,* (London, 1969), 70 e.v., 150 e.v.

blootgestaan. De betekenis, die de tot woorden geregen letters bezitten, wordt uitdrukkelijk geweerd. Zulk

archeologisch onderzoek kan onweerlegbaar feitenmateriaal opleveren, dat niet enkel hoogst revelerend is voor de thans bekende toestand van een tekst, maar daarenboven juist ter wille van zijn objectiviteit grotere bewijskracht bezit dan onze toch steeds subjectieve interpretatie van het behandelde literaire fenomeen. Het onontbeerlijk karakter van deze werkwijze voor de tekstkritiek ligt voor de hand: vooraleer een definitief waardeoordeel over de inhoud van een bepaald boek te vellen, moet men op de hoogte zijn van elk feit dat de geschiedenis van de tekstoverlevering wezenlijk bepaalt. Enkel deze kennis laat toe de juiste keuze te maken uit de bestaande staten en edities van een bepaald werk met het oog op een moderne uitgave. De versie, die door de auteur zelf als definitief bedoeld werd, kan enkel achterhaald worden door het bibliografisch onderzoek, dank zij de zo compleet mogelijke verzameling van het materiaal, in casu van de bewaarde exemplaren. De keuze uit de voorhanden technieken hangt af van wat de bibliograaf zich voorneemt te doen. Walter Greg rectificeerde in 1908 de verschijningsdata van een reeks Shakespeariaanse 'Early Quartos' louter aan de hand van de watermerken[52]. Daarentegen heeft Charlton Hinman niet enkel het regelmatig opnieuw opduiken van individueel herkenbare letters nagegaan, maar tevens het distribueren achteraf - wat de aanwezigheid van vijf zetters aan het licht bracht - en het voorkomen van hetzelfde typografisch materiaal in andere boeken, door dezelfde drukker in dezelfde periode gedrukt[53]. Met dit laatste exhaustieve voorbeeld voor ogen moet men zich bij het toepassen van deze methodes natuurlijk vooraf afvragen in hoeverre het nodig is zulk onderzoek te verrichten in functie van de gestelde doelstelling:

> Zich rekenschap geven van eigen vermogen en onvermogen is de plicht van eenieder die iets gaat ondernemen. Nadenken over de zin van de doelstelling is een eis waaraan iedere filoloog behoort te voldoen voordat hij, zelfs met voldoende kennis, begint de analytische bibliografie toe te passen wanneer hij op weg is naar de editie van een in druk verschenen tekst[54].

Alle vellen *PW* worden volgens een zelfde schema onderzocht, maar dit belet natuurlijk niet dat het accent verschuiven kan bij de interpretatie van de resultaten der bibliografische analyse naargelang van het bestudeerbare materiaal: voor de ordening der *PW*, gedrukt door Van den Rade, wordt veel meer aandacht geschonken aan de tegenwoordigheid en volgorde der watermerken dan in de later ontstane vellen. De reden hiervoor is vrij eenvoudig: in deze reeks *PW* 1580-1585 leveren andere stoffelijke elementen zoals de lettertypes onvoldoende bewijsmiddelen om de opeenvolging der aparte vellen te demonstreren. Daarom ligt hier de volle nadruk op de loutere tegenwoordigheid van een bepaald vel in een individuele bundel *PW*, gekoppeld aan de mogelijke situering binnen dezelfde omgeving dank zij het filigram. De rol van dit laatste element is dus hier niet enkel bevestigend, maar ook ordenend: wanneer in een bundel tegelijk verschillende nieuwe vellen verschijnen, kan men in de reeks-Van den Rade op grond van de watermerken toch tot een overtuigende ordening overgaan. Daarentegen beschikken wij in de tweede groep, gedrukt bij Vervliet en s'Conincx, over zulk dankbaar typografisch materiaal, dat de filigrammen aldaar een louter affirmatieve rol toebedeeld krijgen.

Een uitvoeriger uiteenzetting van de specifieke behandeling voor elk van deze beide reeksen *PW* wordt logisch voorbehouden als inleiding bij de beschrijving van deze groepen zelf.

Tot hiertoe zijn deze bibliografische problemen en hun oplossingen gemeengoed voor wie met dergelijke problematiek enigszins vertrouwd is. Totaal onverwachte implicaties doemen echter op bij de verdere noodzakelijke behandeling van de reeds geïdentificeerde en chronologisch geordende vellen. Op dit ogenblik wachten nog steeds twee problemen op een oplossing: nl. de vraag naar het mechanisme dat de samenstelling van elke individuele bundel regelt, en de noodzaak om de structuur van de uit te geven definitieve versie vast

52 W.W. Greg, 'The function of Bibliography in Literary Criticism Illustrated in a Study of the Text of *King Lear*', in *Collected Papers. Edited by J.C. Maxwell,* Oxford, 1966, 281.

53 Hinman, I, 180 e.v., 89 e.v.

54 W. Hellinga, 'Analytische bibliografie: eisen en grenzen', in *Handelingen van het XXVII*[e] *Vlaams filologencongres,* Brussel, 1969, 261.

te leggen. Beide vraagstukken worden behandeld volgens dezelfde principes die tot identificatie en ordening der aparte vellen geleid hebben: op grond van de louter

materiële tegenwoordigheid van een bepaald vel in een bepaalde bundel, zonder rekening te houden met de mogelijke inhoud van deze vier blz., worden de bundels gerangschikt. De volgorde van de vellen in de definitieve versie wordt eveneens vastgelegd op grond van een vergelijking tussen de bestaande mogelijkheden; de oplossing ligt enkel in de lijn van een wetmatigheid die door de fysische realiteit a.h.w. vereist wordt. Pas nadien worden de intenties van Jan van der Noot nagespoord met behulp van de inhoud. Slechts in de aantekeningen bij de bestaande bundels wordt de strikt bibliografische werkwijze aangevuld: aangezien elke verzameling voor een welbepaalde mecenas samengesteld is, loont het wel de moeite mogelijke associaties na te gaan.

Beschrijving

Handleiding

Elk vel wordt behandeld volgens een vast patroon dat, uitgaande van het model, voorgesteld door Fredson Bowers[1], de volgende punten omvat.

Verdeling

Deze rubriek vervangt de normale collatie bij de beschrijving van een gewoon boek. Na de aanduiding van het formaat (steeds 2°) volgt de optelling van het aantal regels, verdeeld over de vier bladzijden. Wanneer een groep folio's in vieren ter sprake komt, wordt er een praktische toegeving gedaan: in plaats van deze twee vellen ook als twee aparte entiteiten te beschouwen - wat zij in feite toch zijn - wordt de telling na de eerste versozijde van het buitenste vel voortgezet op de eerste rectozijde van het ingeschoten blad, omdat de tekst eveneens doorloopt binnen deze zelfde opening. Deze concessie aan een niet strikt bibliografisch feit, de inhoud, heeft een zeer praktische bestaansreden: in de navolgende tekstuitgave zit dit ingeschoten vel natuurlijk op zijn plaats, en daar is het dan ook zeer normaal, dat de nummering van verzen en prozaregels binnen deze twee folio's in vieren ononderbroken doorloopt. Twee aparte optellingen in de beschrijving zou noodgedwongen toch een omslachtige hertelling vereisen bij vergelijking met en raadpleging van de gereproduceerde tekst. Elementen die nooit meegeteld worden zijn de sprekende regels en de weinige signaturen en custoden, evenals de tekstregels onder de titelhoutsnede sinds 1588; deze laatste elementen nemen trouwens de plaats in van de sprekende regels in het overige lijstwerk. Evenmin wordt voor de telling rekening gehouden met het zetsel binnen het kader van een houtsnede als in WEERDT 1590 en VVEERDT 1593.

Inhoud

Als afzonderlijke bibliografische eenheid heeft elk vel recht op een beschrijving van zijn inhoud als van een volwaardige titelpagina, en dit volgens quasi-facsimile transcriptie. Opdrachten en alle mogelijke titels zijn dan ook onverkort opgenomen, evenals losstaande regels tussen langere stukken in. Het beginvers of ook een beginnende prozaregel wordt steeds volledig geciteerd tussen ( ). Aan dit principe wordt strikt de hand gehouden, zodat het laatste woord van de betreffende regel bij geval enkel vertegenwoordigd wordt door de beginlettergreep en het afbrekingsteken. Bij de beschrijving van een groep folio's in vieren, die een doorlopende tekst bevatten, wordt de eerste regel van elke bladzijde getranscribeerd ter mogelijke identificatie bij verkeerd inbinden (zie APOLOGIE Aantekeningen, i.v.m. MPM R 46.3). Eveneens tussen ( ) volgt het aantal regels dat het betreffende stuk beslaat in het geheel van de tekst. Het punt daarna is door mij aangebracht; de resterende leestekens daarentegen zijn integraal uit het origineel overgenomen. Toelichtingen bij de beschrijving staan tussen [ ]. Als versie voor de beschrijving is de vroegst gesignaleerde staat genomen. Het voorkomen van mogelijke latere staten ressorteert immers onder de onmiddellijk volgende rubriek. De behandeling van het letterzetsel volgt de richtlijnen van Bowers[2], met dien verstande dat ‘tailed letters’ niet onderscheiden worden van gewone dito's, omdat zij louter als sluitend sierelement op het einde van een regel zijn gebruikt, zonder syntactische implicaties (oorspronkelijk zouden zij immers gegolden hebben voor de combinatie van een letter en een punt). Afkortingen worden niet opgelost, tenzij Griekse, waarvoor geen moderne transcriptie in druk voorhanden is; deze onvermijdelijke oplossingen worden wel telkens onderstreept.

1 Bowers, *Principles,* 129 e.v.
2 Bowers, *Principles,* 150 e.v.

Stent/Proprium

De rubriek met deze janus-achtige koppeling vormt een zeer belangrijk onderdeel van de beschrijving, omdat hierin de zichtbare evolutie van de tekst als zetsel wordt aangewezen. De naamgeving is ten

dele ontleend aan Bowers' aanduiding voor de drukfouten, die in zijn schema ingeleid worden door *Ste(n)t.*

In de huidige opstelling leidt deze term de lijst der opgespoorde drukfouten in. Principieel is er naar gestreefd alle drukfouten te vermelden omdat hun geleidelijk verdwijnen ons de opeenvolging van de verschillende staten zo duidelijk aantoont. De enige belangrijke beperking op dit punt werd gemaakt i.v.m. de leestekens. Altijd genoteerd zijn de omgekeerde zintekens (praktisch uitsluitend is dit het geval met het punt) en het opduiken van textura leestekens in een romeinse of italieke tekst. Het omgekeerde euvel van deze laatste mogelijkheid, het gebruik van romeinse of italieke zintekens in een respectieve italieke of romeinse, ja zelfs gotische omgeving is niet gesignaleerd omdat deze vermenging blijkbaar toentertijd niet als storend ervaren is. Deze afwijking komt althans zo dikwijls voor dat een eventuele opneming van al deze gevallen de aandacht van de lezer afleiden zou van heel wat merkwaardiger varianten. Om dezelfde reden is met de accentuatie in de Griekse teksten geen rekening gehouden bij het opstellen van de lijst der drukfouten, aangezien foutieve plaatsing van dergelijke accenten praktisch de regel is. Wanneer een zinteken tegenover een vorige staat is veranderd of nieuw aangebracht, wordt dit natuurlijk wel ter kennis genomen. Uiteraard is geen normalisering van de interpunctie volgens het moderne gebruik beoogd, zodat het voorkomen van een punt op plaatsen waar dit thans ten enenmale onmogelijk wordt geacht, niet als foutief wordt gememoreerd. Letters die te hoog of te laag staan in de regel worden enkel genoteerd wanneer hun plaatsing wijzigingen ondergaat tijdens het drukproces. Waar het onderscheid tussen een correcte letter en een mogelijk verkeerd gebruikte soortgenoot (b.v. u en n, r en t in ‘vuil’ zetsel) moeilijk vast te stellen is door beschadiging of onvoldoende inkt, wordt het voordeel van de twijfel aan beklaagde, in casu aan de zetter gelaten, en het dubieuze geval dus niet onder de drukfouten gerekend. Vanzelfsprekend zijn bepaalde hebbelijkheden van de auteur inzake spelling, en zeker waar dit vreemde talen betreft, niet als drukfouten aangezien. Tegenover een dergelijk excès de zèle heeft trouwens reeds Greg gewaarschuwd[3].

De term *Proprium* is door mij ingevoerd om het eigene van elke correctiefase te beklemtonen, en om tevens het aandeel van de auteur bij de correctie van zijn tekst te visualiseren. Het gaat hier om die gevallen, waar meer dan één staat voorhanden is. Het verdwijnen van bepaalde drukfouten tegenover een vorig stadium kan de lezer zich nl. aan de hand van *Stent* enkel negatief realiseren, wat betekent: hij moet de twee lijstjes met drukfouten van staat (a) (de vroegste) en (b) (de latere) telkens vergelijken om te constateren dat bepaalde woorden van staat (a) geruisloos verdwenen zijn in de lijst der resterende drukfeilen in staat (b). Daarom wordt onder *Proprium* een lijst van correcties opgesteld, die aangebracht zijn tegenover de vroegere staat, zodat men dank zij de combinatie *Stent/Proprium* zowel de passieve, verkeerde, als de actieve, verbeterde, eigenheid inzake correctie voor elke willekeurige staat kan aflezen.

Deze afdeling herbergt niet enkel verbeterde drukfouten, maar tevens - zoals reeds vermeld - de auteurscorrecties. In dergelijke gevallen wordt de vroegere - in se dus niet foutieve - versie opgenomen in de rubriek *Proprium* van de oudere staat (a). Van der Noots definitieve formulering volgt dan in het *Proprium* van de jongere staat (b).

Als eenheid voor de correctie geldt natuurlijk dezelfde als voor het zetsel, te weten de vorm. Bij het signaleren van opduiken en verdwijnen der drukfouten wordt dan ook een indeling volgens voorkomen in binnen- of buitenvorm (respectievelijk afgekort tot Bi en Bu) gevolgd, eerder dan een opsomming volgens de tekstregels.

Raamwerk

3 Greg, *a. art.*, 276 noot 1.

Het raamwerk omvat de sprekende regels[4] en het lijstwerk, dat zowel de tekst als de sprekende regels omsluit. Het uitzonderlijk belang van deze elementen in de ordening der *PW*, gedrukt bij Vervliet

4 De gewone term 'sprekende *hoofd*regels' voldoet in dit geval niet, omdat deze regels in de *PW* 1588-1595 enkel voorkomen in de sokkel van het lijstwerk. Slechts de *PW* 1580-1585 bevatten eigenlijke sprekende hoofdregels.

en s'Conincx, zal later ter sprake komen, wanneer beider produktie wordt onderscheiden. Nu reeds zij gezegd dat deze lijsten telkens samengesteld zijn uit vijf afzonderlijke elementen per stel, waartussen verschillende combinaties mogelijk zijn, zodat een identificering van deze onderdelen zich opgedrongen heeft. Bij de transcriptie van de sprekende regels worden steeds ten minste twee regels opgenomen, ook waar deze geen verschil in spelling vertonen. Per vorm staan immers telkens twee sprekende regels die, indien niet in spelling, dan toch onvermijdelijk in individueel gebruikt lettertype verschillen. Om deze eigenheid van de twee sprekende regels te eerbiedigen wordt elk van beide dan ook geciteerd in de beschrijving. Hetzelfde principe geldt voor de weergave van de schaarse sprekende hoofdregels in de *PW*, gedrukt door Van den Rade: telkens als het zetsel van deze regels binnen een zelfde vel verschillend blijkt, worden deze hoofdregels apart vermeld, ook wanneer de spelling van de tekst geen wijzigingen vertoont.

Custoden, signaturen, paginering

Custoden, signaturen en paginering worden genoteerd in de weinige exemplaren der *PW* waar deze elders aan de boekdruk inherente elementen zo sporadisch voorkomen. Een verklaring van hun tegenwoordigheid vindt men telkens in de *Aantekeningen.*

Lettertype

Dit wordt vooraf gescheiden volgens de grote klassen der lettertypes in romein, italiek en textura. Uitzonderlijk komen exotica (Grieks), fractura, bastarda, unciaal, civilité en bloemletters voor. Binnen elke afdeling worden de types gerangschikt in afdalende reeks volgens hun grootte, gebaseerd op de klassieke telling in mm van twintig regels tekst. Indien mogelijk staat na dit cijfer de naam van de lettersnijder[5] en tussen ( ) de verwijzing naar het referentienummer in VPT. In tegenstelling tot het gewone gebruik treft men hier geen afmetingen van de zetspiegel voor iedere pagina aan, vooreerst omdat de breedte in bladzijden, die hoofdzakelijk verzen omvatten, zelden nauwkeurig afgemeten kan worden, en verder omdat de bekomen resultaten zo wisselvallig zijn, zelfs binnen de twee vormen van een zelfde vel, dat het noteren ervan enkel een overbodige bevestiging betekent van de wetenschap dat elk vel als aparte eenheid gedrukt is, volkomen los van zijn soortgenoten.

Watermerken

Enkel de exemplaren in België en Nederland zijn hiervoor de visu gecontroleerd, wat toch nog altijd vierendertig stuks op een totaal van drieënveertig bundels vertegenwoordigt. Zoveel mogelijk wordt naar het nummer in Briquet verwezen[6]; komt het filigram in dit klassiek referentiewerk niet voor, of brengt het nadere gegevens aan het licht (b.v. onder de vorm van een contresigne) dan wordt deze nieuwe aanwinst ter plaatse beschreven in de *Aantekeningen.*

Exemplaren

5 Voor dergelijke naamgeving als basis voor identificatie van lettertypes, zie Carter, 3, 116.

6 C.M. Briquet, *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600. A facsimile of the 1907 edition with supplementary material contributed by a number of scholars. Edited by Allan Stevensón*, Amsterdam, 1968.

Zoals reeds gezegd, is er naar gestreefd zoveel mogelijk exemplaren uit openbare bibliotheken voor dit onderzoek te raadplegen. Bij de opsomming van de voorhanden exemplaren behoudt elk boek dan ook zijn bibliotheeknummer, voorafgegaan door een groep letters die stad en/of bewarende instelling aanduidt. Telkens worden daarna twee folio's per boek vermeld om de plaats aan te geven waar het hier beschreven vel, dat immers twee folio's omvat (althans indien er sprake is van een ongemutileerd exemplaar), in deze bundel ingebonden is. Tussen ( ) staan hierna nog de staten van binnen- en buitenvorm in dit individueel vel vermeld, indien meer dan één stadium voorhanden is.

Aantekeningen

Deze zijn essentieel bedoeld als toelichting bij alle vorige rubrieken, en kunnen dan ook omvatten:

- de beschrijving van houtsneden en fleurons, evenals hun toestand
- de aard der aangebrachte correctie[7]
- de aantekeningen met vroege hand
- het zetten naar handgeschreven dan wel gedrukte kopij
- de opeenvolging van binnen- en buitenvorm en van de staten binnen deze vormen zelf, op grond van de typografische evolutie (b.v. het stukgaan van bepaalde letters)
- de onregelmatigheden in het gebruik van het lijstwerk
- het aanbrengen van signaturen en paginering
- de wijzigingen in het lettermateriaal (b.v. het vervangen van kapotte letters) en in de plaatsing van individuele letters
- het verschuiven van letters in exponent-stelling, d.i. aan het hoofd van een andere letter
- de beschrijving der watermerken
- de exemplaren op perkament
- de verkeerd gebonden bundels.

Niet opgetekend zijn incidentele verschijnselen, die het zetsel niet beïnvloeden, zoals de moet.

Indien nodig wordt in de *Aantekeningen* overgegaan tot de interpretatie van daarboven gesignaleerde onregelmatigheden (b.v. GRAMMAY-MAES).

Nota

Bij het zetten zijn de volgende extra-tekens gebruikt:

....	voor textura [in deze digitale editie is de onderstreping veranderd in '_____']
++++++++++	civilité [in deze digitale editie is de betreffende tekst **vet** weergegeven]
r̂	ronde textura r
s	lange s in een niet-italieke context.

7 Hellinga, *Kopij*, 146 e.v., 165 Aant. 1 bij 9.

PW gedrukt door Gillis van den Rade 1580-1585

Situering en behandeling

Het ontstaan van de oudste vellen die wij thans tot de *PW* rekenen mag niet losgedacht worden van Jan van der Noots overig oeuvre, dat door Gillis van den Rade in dezelfde periode gedrukt is. De overeenkomst inzake formaat der blz. (290 bij 190 mm), lay-out, zetspiegel en watermerken tussen de vellen MATTHIAS en CROY enerzijds, *CB/Abr* en *LvB* anderzijds, kan bezwaarlijk als een toeval worden afgedaan[1]. In feite zijn deze oudste vellen der *PW* oorspronkelijk niet als afzonderlijke publikatie bedoeld, maar wel als liminaria in exemplaren van *CB/Abr* of *LvB.* Als noodzakelijk bewijs voor deze wel zeer geconditioneerde bestaansreden der *PW* kunnen verscheidene feiten gelden. Naast de reeds vermelde stoffelijke overeenkomsten dienen hier ook reeds Van der Noots antecedenten op dit gebied aangestipt te worden, die pas later uitvoeriger ter sprake komen[2]. Parallel met deze gevallen heeft MATTHIAS dienst gedaan als opdrachtgedicht in exemplaren van *CB/Abr*[3] en in *LvB*[4]. Een dergelijk gebruik is ons weliswaar niet overgeleverd voor CROY, maar wel weten wij dat - helaas niet nader genoemde - werken van Jan van der Noot in de bibliotheek van Charles de Croy voorhanden waren[5]. Deze oudste functie der eerste *PW* blijft ons nog steeds overgeleverd dank zij een a.h.w. codicologische samenhang: niet minder dan vijftien stuks op een totaal van tweeëntwintig bewaarde bundels *PW* uit de periode 1580-1585 maken deel uit van een convoluut, bevattende naast de *PW* ook nog het *CB/Abr* en/of de *LvB*[6].

Bij Gillis van den Rade zijn in de periode 1580-1585 achtentwintig vellen *PW* gedrukt. De chronologische volgorde, waarin zij hierna beschreven worden, danken wij aan de samenhang der watermerken en aan de samenstelling van elke bundel *PW* afzonderlijk. De mogelijkheid tot ordening aan de hand van de watermerken is vrij duidelijk. Gesteld een watermerk (a), waarvan wij reeds vooraf weten dat dit als vroegste watermerk gebruikt wordt, komt voor als enig filigram in vel x. Daarnaast kennen wij een vel y met als watermerken (a + b), en ten slotte stoten wij op een vel z met als exclusief watermerk (b). De vraag naar de volgorde van de drie vellen wordt in dit geval zeer eenvoudig: x, y en z zijn in deze volgorde gedrukt, ter wille van de logische overgang van het als vroegste erkende watermerk (a) naar het latere (b) via een normaal overgangsstadium, waarin beide voorkomen (a + b)[7].

Er is een poging ondernomen om bevestiging van deze samenhang, evenals een chronologisch houvast te bereiken aan de hand van Gillis van den Rades overige produktie, en wel op basis van de volgende redenering: de opeenvolging der vellen, gesteund op de rangschikking der watermerken, levert ons als resultaat enkel de relatieve chronologie der *PW*, los van enig jaartal, aangezien slechts de titelvellen gedateerd zijn. Daarom kan enkel een situering van de watermerken der *PW* te midden van andere filigrammen in papier, door dezelfde drukker op secuur dateerbare tijdstippen gebruikt, ons een veilige datering schenken. Trouwens, wanneer de oudste vellen *PW* in verband gebracht worden met *CB/Abr* en *LvB*, dan kan dit hoofdzakelijk geschieden op basis van de overeenkomst inzake watermerken. Daarom zijn Van den Rades drukken, thans bewaard in de Brusselse Koninklijke Bibliotheek en de Gentse universiteitsbibliotheek, aan de hand van BT nagezien m.b.t. de filigrammen, doch met negatief resultaat[8]. Is dit onderzoek, mede door het gering aantal geraadpleegde exemplaren,

1 Zie voor nadere gegevens de Aantekeningen bij MATTHIAS en CROY, zowel bij de afzonderlijke vellen als bij de groepering ervan.
2 Zie blz. 177.
3 Zie Vermeylen, 147 (832-833) en hierna blz. 24.
4 GUB G11736 (1) f ^{E1} χ1-4.
5 Edward van Even, 'Notice sur la bibliothèque de *Charles de Croy*, duc d'Aerschot. (1614.)', in *Bulletin du bibliophile belge* 9 (1852), 447.
6 Zie blz. 182 e.v.
7 Zie voor een dergelijke besluitvorming Lotte en Wytze Hellinga, 'The Dating of two Editions printed by Johannes de Westfalia', in *Gutenberg Jahrbuch* 1969, 87-88; vgl. Stokes, *a.w.*, 92.
8 Enkel het filigram van MAES [1583-84] (variant van Briquet 5039 met kenteken van Briquet 8868) komt eveneens voor in Philips van Marnix, *Het Boeck der Psalmen Dauids....*, Antwerpen, 1580, exemplaar GUB BL2027 (2), en daar slechts in katern $^{\pi}$A.

in se onbevredigd verlopen, dan versterkt deze uitkomst toch wel indirect de samenhang van de *PW* op basis van de watermerken: wanneer in Van den Rades overige produktie van een bepaald jaar de filigrammen van de *PW* uit dezelfde periode niet aangetroffen worden, dan bekrachtigt deze breuk met het omliggende drukwerk de interne samenhang der *PW*, gezien de continuïteit van een zelfde watermerk of van een zelfde combinatie ervan in Van der Noots werk en nergens elders.

Deze uiteenzetting tot nu toe beoogt anderzijds niet aan de watermerken een monopolie betreffende bibliografische bewijsvoering toe te kennen. Even belangrijk is het samenspel van de geleidelijke aangroei der *PW* en de wisselende, zowel toe- als afnemende omvang der bewaarde bundels. De overeenkomst tussen deze twee ogenschijnlijk onafhankelijke processen bezit even grote materiële bewijskracht als de studie der watermerken. De uiteenzetting van deze verhouding behoort echter tot het hoofdstuk, gewijd aan de bundeling.

[1580]

Matthias [1]

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-45	f 1^v: r. 46-86
	f 2^r: r. 238-270	f 2^v: r. 271-308

Inhoud

SERENISS^o ATQVE ILLVSTRISS^o I PRINCIPI D.D. MATTHIAE ARCHIDVCI I AVSTRIAE, DVCI BVRGVNDIAE, &c. TOTIVS BELGIAE I GVBERNATORI DIGNISSIMO, DOMINO I ATQVE HEROI CLEMENTISS^o. (S^4 IT leuidense licet Princeps clarissime munus) (1-45). (Cum primùm agresti loquerentur voce Latini) (46-83). *T*u*ae Ser*$^{tis.}$ I *hum. cliens* I Ioh. Vander Noot. (84-86). (*En heb' coomende al=hier dees Poësien veerdigh*) (238-267). Vvver vor*s*telycker ghenaden, I Onderdanighe Dienaer I IAN VANDER NOOT. (268-270). AV TRESILLVSTRE PRINCE I DON MATTHIAS ARCHIDVCQ D'AV- I STRICE, DVCQ DE BOVRGOINGNE &c. I GOVVERNEVR ET CAPITAINE GENERAL I DES PAYS BAS. I ODE. (P^{2}RINCE de grand valeur, n'eu*ss*es tu autre grace,) (271-308).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 35 Defaedant
Bi(a)	*Stent*: 50 Pel*s*ago 69 landis
	Proprium: 84-86 *T*u*ae Ser*$^{tis.}$ I *hum. cliens* I Ioh. vander Noot. 268-270 Vvver vorstelycker ghenaden, I Onderdanighe Dienaer I IAN VANDER NOOT..
Bi(b)	*Stent*: als in Bi (a)
	Proprium: de oorspronkelijke r. 84-86 en r. 268-270 zijn uitgebroken en vervangen door vignetten. Een nieuwe verdeling dringt zich dan ook op, en wel als volgt:

Verdeling:

2°,	f 1^r: r. 1-45	f 1^v: r. 46-83
	f 2^r: r. 235-264	f 2^v: r. 265-302

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 116 Garamond + Tavernier (VPT, R20); 110 Granjon; 96 Tavernier (VPT, R22) +Granjon; 80 Garamond; : 2,3 Haultin; : 2 Granjon; : 1,6 Haultin; : 1,5
It.:	110 Guyot (VPT, IT 3)

Bloemletter: S 16,8

Watermerken

Briquet 8721 in AKAW G322 f 12, AUB 2842B28 f 6, ASB C92022 f 7, ASB C91675 f 45, BKB II61838^{1} f 8, GUB G11737 f 6, UUB 211B22^{3} f 8, UUB 211B22^{1} *CB/Abr*, f $^{A2}\chi$1, GUB G11736^{1} *Lvb*, f $^{E1}\chi$4, GRUB EEe40^{3} f 9

Exemplaren

AKAW G322 f 9 en 12 met Bi(b), AUB 2842B28 f 6 en 9 met Bi(b), AUB 976A2 f 18 en 21 met Bi(b), ASB C92022 f 4 en 7 met Bi(b), ASB C91675 f 45 en 48 met Bi(b), BKB II61838^{1} f 5 en 8 met Bi(b), GUB G11737 f 3 en 6 met Bi(b), GRUB EEe40^{3} f 9 en 10 met Bi(b), BM 11555.g.25 (3) f 5 en 8 met Bi(b), BN Rés. Yi.4 f 9 en 12 met Bi(a), BN Rés.Yi.4 f 13 en 16 met Bi(b), OBL N296(1)f 5 en 8 met Bi(b), UUB 211B22^{3} f 5 en 8 met Bi(b), UUB 211 B22^{1} *CB/Abr*, f $^{A2}\chi$1 en $^{A2}\chi$4 met Bi(b), KKB 18-177 *CB/Abr*, f $^{A2}\chi$1 en $^{A2}\chi$4 met Bi(b), WNB *35.0.61 *CB/Abr*, f $^{A2}\chi$1 en $^{A2}\chi$4 met Bi(b), BM 11555.g.26 (2) *CB/Abr*, f $^{A4}\chi$1 en $^{A4}\chi$4 met Bi(b), GUB G11736^{1} *LvB*, f$^{E1}\chi$1 en f$^{E1}\chi$4 met Bi(b)

Aantekeningen

Als uiteindelijke *Verdeling* is de versie gekozen, ontstaan na de overgang van Bi(a) naar (b). Deze wijziging is zeer vlug geschied, aangezien slechts één exemplaar, thans bewaard in de Parijse BN, de vroegste schikking bezit.

In GRUB EEe40^{3} is de zetfout in r. 69 ‘landis’ gecorrigeerd door het interlineair toevoegen van een u. Enkel het watermerk in AKAW, ASB C92022, BKB II61838^{1}, UUB 211B22^{1}, GRUB en GUB G11736 beantwoordt volledig aan het archetype van Briquet 8721; de resterende exemplaren missen de vierbladige bekroning.

GRUB EEe40^{3} is verkeerd ingebonden, vermoedelijk te wijten aan het ontbreken van signaturen.

De zetspiegel van Bu(f 1^{r}: 219,5 mm; f 2^{v}: 220,5 mm) heeft vrijwel dezelfde hoogte als *CB/Abr* f A2^{v} (220 mm) en f A3^{r} (221 mm), waartussen de vellen MATTHIAS geschoten zijn in KKB, UUB, BM 11555.g.26 (2) en WNB. Deze positie is dan ook vermoedelijk oorspronkelijk bedoeld.

Het vignet op f 2^{r} in Bi(b) bestaat uit twaalf blokjes, te herleiden tot twee types, die beide voorkomen in *Type specimen facsimiles. Reproductions of fifteen type specimen sheets issued between the sixteenth and eighteénth centuries...General editor John Dreyfus. With an introductory essay by Stanley Morison,* London, 1963, pl. 2 ‘Konrad Berner, Frankfurt 1592’. Deze bloemen zijn eveneens in het bezit van andere drukkers, zo van Daniël Vervliet (zie blz. 75) en van Gillis Rooman te Haarlem (zie H.J. Laceulle-Van de Kerk, *De Haarlemse drukkers en boekverkopers van 1540 tot 1600,* 's-Gravenhage, 1951, 399, nrs. 76-84).

In OBL is op de rechter benedenhoek van f 1^{r} een oude, geschreven binderssignatuur B nog slechts gedeeltelijk zichtbaar (afgesneden).

Matthias [2]

Verdeling

2°,	f 1r: r. 84-120	f 1v: r. 121-158
	f 2r: r. 159-196	f 2v: r. 197-234

Inhoud

AENDEN DOORLVCHTIGEN VORST, I Don Matthias, Eerdts-Hertoge van Oostenrijck, I Hertoghe van Bourgoignen & c. Gouuerneur ende Capiteyn I Generael vande Nederlanden. I ODE. (*I*[2]*Ck wil ter eeren Godts mijn dicht en werck beginnen,*) (84-120). (*Soo ick my onlanghs vandt in den Somer veurleden*) (121-158). (*Die sulx ver=dinen wel, om daer deur te verdrijuen*) (159-196). (*Als ick mijn ghiften daer (ô ghenadighste Heere)*) (197-234).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 101 *stortten* 200 *van (*
Bi	*Stent*: 187 *tijder* 192 *een*

Lettertype

Rom.:	120 Garamond + Tavernier (VPT, R20); 110 Granjon; 96 Tavernier (VPT, R22) + Granjon; 80 Garamond
It.:	280 Richard (VPT,IT 1); 110 Guyot (VPT,IT 3)

Watermerken

Briquet 8721 in AKAW G322 f 11, AUB 2842B28 f 7, ASB C92022 f 5, ASB C91675 f 47, BKB II61838^{1} f 7, GUB G11737 f 4, UUB 211B22^{3} f 7, UUB 211B22^{1} *CB/Abr,* f $^{A2}\chi 2$, GUB G11736^{1} *LvB*, f $^{E1}\chi 2$, GRUB EEe40^{3} f 11

Exemplaren

AKAW G322 f 10 en 11, AUB 2842B28 f 7 en 8, AUB 976A2 f 19 en 20, ASB C92022 f 5 en 6, ASB C91675 f 46 en 47, BKB II61838^{1} f 6 en 7, GUB G11737 f 4 en 5, GRUB EEe40^{3} f 11 en 12, BM 11555.g.25(3) f 6 en 7, BN Rés.Yi.4 f 10 en 11, BN Rés.Yi.4 f 14 en 15, OBL N296(1) f 6 en 7, UUB 211B22^{3} f 6 en 7, UUB 211B22^{1} *CB/Abr,* f$^{A2}\chi 2$ en $^{A2}\chi 3$, KKB 18-177 *CB/Abr,* f $^{A2}\chi 2$ en $^{A2}\chi 3$, WNB *35.0.61 *CB/Abr*, f$^{A2}\chi 2$ en$^{A2}\chi 3$, BM 11555.g.26(2) *CB/Abr*, f$^{A4}\chi 2$ en$^{A4}\chi 3$, GUB G11736^{1} *LvB*, f $^{E1}\chi 2$ en$^{E1}\chi 3$

Aantekeningen

De cijfers van de verdeling sluiten aan bij de telling in MATTHIAS [1] na de overgang aldaar van Bi(a) naar (b).

Oude correcties met de pen in AKAW:	r. 92 ‘en’ wordt ‘en̄’
	r. 94 ‘ende’ laatste twee letters doorgestreept.

Briquet 8721 volledig (met bekroning) in ASB C92022, ASB C91675, BKB II61838^{1}, UUB.

In OBL is op de rechter benedenhoek van f 1^{r} een oude, geschreven binderssignatuur B2 zichtbaar (iets afgesneden).

In GRUB is MATTHIAS [2] verkeerdelijk ingebonden na MATTHIAS [1], in plaats van in dit vel gevouwen te worden.

Croy

Verdeling

2°,	f 1r: r. 1-39	f 1v: r. 40-77
	f 2r: r. 78-112	f 2v: r. 113-151

Inhoud

A TRES-ILLVSTRE PRINCE, I SEIGNEVR CHARLES DE CROY, I PRINCE DE CHIMAY, BARON DE ROTSE- I LAER, SEIGNEVR DE QVIEVRAIN. & c. I Chef & Capitaine d'vne compaignie I de cinquante hommes d'armes. I ODE. (C2E m'est peine, à vray dire,) (1-112). A TRESILLVSTRE PRINCE, Sr. I Philippe d'Egmont, Prince de Gaure, Comte I d'Egmont, Baron de Fienes, D'Aussi le Chasteau, I & de Gaesbecq, Sr. d'Armentieres, de la Hamedde, I & c. Chef & Capitaine de cinquante hommes I d'armes, & d'vn regiment de gens de pied. I ODE. (L2Ode que iadis resonnoit) (113-151).

Stent/Proprium

Bu	*Stent:* 118 pied:
Bi(a)	*Stent:* 73 Dames
	Proprium: 91 Qui font chose notoire 105 luire 106 rebruire 107 heureux
Bi(b)	*Stent:* als in Bi(a)
	Proprium: 91 Qui font, chose notoire, 105 luire, 106 rebruire, 107 heureux.

Lettertype

Rom.: : 11 Tavernier (VPT, R4); 116 Garamond + Tavernier (VPT, R20); 96 Tavernier (VPT, R22) + Granjon; 80 Tavernier (VPT, R26); : 2,3 Haultin; : 1,6 Haultin; : 1,5

Watermerken

Briquet 8721 in AKAW G322 f 14, AUB 2842B28 f 17, MPM R46.3 f 13, ASB C91675 f 23, BKB VH24267[1] f 15, BKB II61838[1] f 9, GUB G11737 f 8, UUB 211B22[3] f 26

Exemplaren

AKAW G322 f 14 en 15 met Bi(b), AUB 2842B28 f 17 en 18 met Bi(b), MPM R46.3 f 12 en 13 met Bi(b), ASB C91675 f 22 en 23 met Bi(b), BKB VH24267[1] f 15 en 16 met Bi(a), BKB II61838[1] f 9 en 10 met Bi(b), GUB G11737 f 7 en 8 met Bi(b), BN Rés.Yi.4 f 25 en 26 met Bi(a), UUB 211B22[3] f 26 en 27 met Bi(b)

Aantekeningen

Twee gevallen van oude correctie in ASB C91675:
r. 122 ‘de’ wordt ‘dè’
r. 123 ‘Carlo’ wordt ‘Carlò’
Beide accenten zijn met de pen aangebracht.

Briquet 8721 enkel volledig in UUB en BKB II61838[1]. In BKB VH24267[1] f 16 komt een mogelijk contresigne voor.

In AUB 2842B28 en BKB II61838[1] zijn in de buitenvorm de titels der twee oden, in casu r. 1-6 en r. 113-118 en bloc opgeschoven tegenover de rest van het zetsel. Daardoor ligt op f 1[r] het begin van elk vers niet meer loodrecht onder de beginletter van r. 1, maar van r. 6. Op f 2[v] treedt dientengevolge een spiegeleffect op: daar ligt de tekst der ode niet meer gericht op r. 118, maar op r. 113.

Samenhang Matthias-Croy

De verbindingsschakel tussen deze vellen is het watermerk Briquet 8721, dat in de overige *PW* niet verder opduikt, maar wel teruggevonden wordt in *CB/Abr* en *LvB*, zo in

CB/Abr	BKB II61838[3] in f A2, A4, B1, C4, I4, K1, L3, M1, M2, N1, N3
	ASB C92022 in f A3, A4, B1, C1, I1, I2, K3, K4, L1, L3, M1, M2, N1
	GUB G11739 in f A2, A4, B2, C4, I1, I2, K1, K3, L1, L3, M2, M4, N1, N3
	GUB G11736 in f A1, A3, B3, B4, I4, K3, K4, L1, L2, M1, M3, N1, N3
LvB	ASB C92022 in f A3, A4, B3, B4
	BKB VH24267 in f A3, A4, B3, B4
	BKB II61838[2] in f A4, B1, B3
	GUB G11736 in f A4, B1

Ditzelfde argument, samen met de inlassing van MATTHIAS in exemplaren van *CB/Abr* en *LvB* evenals de overeenkomstige zetspiegel in de aldus verkregen opening verbinden deze oudste *PW* met de onmiddellijk voorafgaande werken van Jan van der Noot.

[1580-1581]

Titelvel 1580-1581

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-13	f 1^v: blanco
	f 2^r: blanco	f 2^v: r. 14

Inhoud

VERSCHEYDEN I POETICSCHE I VVERKEN I Van I. IAN VANDER NOOT, I PATRI. VAN ANTWERPEN. I DIVERS I OEVVRES I POETIQVES I Du S^r. I. VANDER NOOT, I PATRICE D'ANVERS. I EN ANVERS I De l'Imprimerie de Giles vanden Rade. I [korte lijn] L'AN M. CCCCC. LXXX. (1-13). [houtsnede binnen kader van dubbele lijnen, binnen kader van enkele brede lijnen; zie Aantekeningen] TEMPERA TE TEMPORI. (14).

Stent/Proprium

Stent: nihil

Bu(a) *Proprium:* 13 L'AN M. CCCCC. LXXX.

Bu(b) *Proprium:* 13 L'AN M. CCCCC. LXXXI.

Lettertype

Rom.: : 11 Tavernier (VPT,R4); 160 Tavernier (VPT,R16); 116 Garamond + Tavernier (VPT,R20); 110 Granjon; 96 Tavernier (VPT,R22) + Granjon

Watermerken

Vroegere variant van Briquet 14048-14050 in AUB 2842B28 f 2, ASB C92022 f 1, BKB VH24267[1] f 1, BKB II61838[1] f I, GUB G8274[1] f 4, GUB G11737 f 2, GRUB EEe40[3] f 4, GUB G11736[2-3] f 1, UUB 211B22[3] f 1

Exemplaren

AUB 2842B28 f 2 en 5 met Bu(b), ASB C92022 f 1 met Bu(b), BKB VH24267[1] f 1 en 4 met Bu(b), BKB II61838[1] f 2 en 1 met Bu(b), GUB G8274[1] f 1 en 4 met Bu(a), GUB G11736[2-3] f 1 en 4 met Bu(b), GUB G11737 f 1 en 2 met Bu(b), GRUB EEe40[3] f 1 en 4 met Bu(b), KKB 18-177 f 1 en *CB/Abr, π* met Bu(a), BM 11555.g.26(3) f 1 met Bu(a), BM 11555.g.25(3) f 1

en 4 met Bu(b), OBL N296(1) f 1 en 4 met Bu(b), BN Rés. Yi. 4 f 1 en 4 met Bu(b), UUB 211B22[3] f 1 en 4 met Bu(b), WNB *35.0.61 f 1 en 4 met Bu(a)

Aantekeningen

De opmaak van dit titelvel in Franse stijl is duidelijk geïnspireerd door Van der Noots overige werken, gedrukt door Van den Rade in dezelfde periode, in casu *CB/Abr* en *LvB.* Vooral de overeenkomst met het laatstgenoemde werk is opvallend: niet enkel de schikking van de eigenlijke titelpagina, maar ook de hele mise en page van het eerste vel van *LvB* is getrouw nagevolgd, met gebruikmaking van hetzelfde portret en inachtneming van de blanco binnenvorm. Deze verregaande overeenstemming is geboden, omdat de drie titels aanvankelijk dikwijls intentioneel in één band verzameld voorkomen.

Het binnenste kader (213 bij 140 mm), bestaande uit dubbele lijnen rond de houtsnede, is eveneens hetzelfde als in *LvB*; alleen is deze lijst anders opgebouwd, en wel zo dat de open hoek, in *LvB* gelegen in de rechter bovenhoek, zich thans bevindt in de linker benedenhoek. De buitenste omlijsting

(223 bij 150 mm) ontbreekt daarentegen in *LvB.* Beide kaders zijn in hout gesneden en bestaan uit vier aparte stukken.

De houtsnede zelf (132 bij 97 mm), een portret van de dichter, vindt men beschreven in *LvB*, XXV, waarbij ik volsta met een enkele aanvulling: de betekenis van de hiërogliefen op het medaillon, dat de dichter rond de hals draagt, kan men achterhalen bij vergelijking van deze houtsnede met de zeer fraaie gravure door Isaac Duchemin[1]. Achtereenvolgens onderscheiden wij daar: een cirkel, een krab die een libel vastklemt, een slak, een zwaluw, een arend, een hert, een uil en twee gekruiste palmtakken in een lauwerkrans. Dezelfde allegorische elementen, maar nog verrijkt met twee aanvullende hiërogliefen, komen voor op een zijaanzicht van de obelisk in WEERDT 1590. Ik interpreteer de rebus als volgt: semper (cirkel) festinans tarde (krab met libel), temperans te tempori (huisjesslak), aequalitate (zwaluw) videndo (arend) audiendo (hert) et tacendo (uil) [pervenis ad] virtutem (palmen); zie Tervarent, 215.

Het portret is ongesigneerd, maar volgens prof. Hellinga[2] is de ontwerper ervan Pieter Huys. Mogen wij als uitvoerende xylograaf reeds Antoon van Leest veronderstellen? De samenwerking tussen Huys als tekenaar en Van Leest als houtsnijder wordt als zeker beschouwd voor het illustratiemateriaal van de *PW* 1584.

De houtsnede verschuift soms lichtjes tegenover het omsluitende binnenste kader. Normaal bedraagt de afstand tussen deze twee elementen links van het portret 21 mm en rechts 17 mm. In GUB G8274^{1} en GRUB EEe40^{3} wordt dit respectievelijk 25 mm rechts en 13 mm links.

Voor het zetten van titelpagina's met als enig verschil tussen staat (a) en (b) het vervangen van de datum - zoals hier ook het geval is - zie Johnson, 26, 40-41.

De essentiële elementen van het watermerk zijn een hart en een ruit, verbonden door een verticale lijn van 5 mm lengte. Uit het hart rijst een vijfbladige stengel en aan de ruit is een cirkeltje opgehangen. De ganse tekening is 45 mm hoog en vergezeld van de initialen F en L, respectievelijk links en rechts van de figuur geplaatst.

Dit vel is wel eens anders gevouwen dan normaal: in KKB heeft men alle portretten van plaats verwisseld: de gravure van *CB/Abr* staat in *LvB*, de houtsnede van *LvB* in *PW*, en het portret der *PW* voor *CB/Abr.* In GUB G11736$^{2\text{-}3}$ zijn de twee helften van het vel doorgescheurd, en is f 2 omgekeerd ingeplakt, zodat het portret op de oorspronkelijke f 2^{v} thans terecht gekomen is op f 2^{r}.

In ASB C92022 en BM 11555.g.26(3) is f 2 uitgescheurd. Het portret en de omgevende kaders zijn gekleurd in AUB 2842B28.

In OBL is in r. 13 de datum geactualiseerd tot M.CCCCC. LXXXIII. (correctie met de pen).

Voorwerk 1580-1581

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-36	f 1^{v}: r. 37-68
	f 2^{r}: r. 69-119	f 2^{v}: r. 120-155

Inhoud

1 F.W.H. Hollstein, *Dutch and flemish etchings, engravings and woodcuts ca. 1450-1700*, Amsterdam, s.d., VI, 8.

2 Smit-Hellinga, 60.

De Poët tot den Leser. | ELEGIE. (L[2]*Eser, ghelijckmen siet (vlieghende al om') de bien*) (1-45). *Le Poëte au Lecteur beneuole,* & *aux enuieux.* (Vous cueillerez plaisir, & erudition,) (46-56). De Poët tot den gunstighen, ende | afgunstighen Leser. (*V sal dinen dit boeck tot stightingh, med verblyden*,)

(57-68). Meester Clement Vidtsendonck. Tot den Poët. I SONET. (*Gheluckigh sijn sy vry, en saligh daer beneuen,*) (69-86). *E.D.VV. Au S.I. Vander Noot.* I *SONNET.* (Bien-heureux est celui, qui de semence bonne) (87-102). *Pax Pia Probis.* (102). IAN MAES. I SONET. (*Hoe Gheluckigh sijt ghy ô Braband, in dees tyden,*) (103-118). NIL VIRTVTE PRIVS. (119). OP D'EFFIGIE DES AVTEVRS. (D[2]' *Ooghen, d'ooren, den mond, t'haer, wanghen en den baerdt,*) (120-128). *IAN MAES SVS L'EFFIGIE DV POETE.* (I[2]cy se voicy bien paind & en bronze engraué) (129-137). OP DE WAPEN VAN T'HYVS VANDER NOOT. (C[2]*ARLE (diemen oock naemdt med den toenaem (de Grote*) (138-146). *IAN MAES SVR LES ARMOIRIES DE L'AVTEVR.* (L[2]Ors que Charles le Grand les Marans vint donter) (147-155).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 127 *hlyuen* 139 *toenaem (*
Bi(a)	*Stent*: 73 *Vercieren* 81 *vercierdt*
Bi(b)	*Proprium*: 73 *Verciren* 81 *vercirdt*

Signaturen

f 1ʳ *A2*
f 2ʳ *A*3

Lettertype

Rom.:	160 Tavernier (VPT,R 16); 116 Garamond + Tavernier (VPT,R20); 110 Granjon; 96 Tavernier (VPT,R22) + Granjon; 80 Garamond; : 2,3 Haultin; : 1,6 Haultin
It.:	140 Guyot (VPT,IT2); 110 Guyot (VPT,IT3); 80 Granjon

Watermerken

Vroegere variant van Briquet 14048-14050 in AUB 2842B28 f 4, AUB 976A2 f 3, MPM R46.3 f 4, ASB C92022 f 3, ASB C91675 f 3, BKB VH24267[1] f 3, BKB II61838[1] f 3, GUB G8274[1] f 2, GUB G11736[2-3] f 3, UUB 211B22[3] f 2, GRUB EEe40[3] f 3

Exemplaren

AKAW G322 f 7 en 8 met Bi(b), AUB 2842B28 f 3 en 4 met Bi(b), AUB 976A2 f 2 en 3 met Bi(b), MPM R46.3 f 5 en 4 met Bi(a), ASB C92022 f 2 en 3 met Bi(b), ASB C91675 f 2 en 3

met Bi(b), BKB VH24267[1] f 2 en 3 met Bi(b), BKB II 61838[1] f 3 en 4 met Bi(b), GUB G8274[1] f 2 en 3 met Bi(b), GUB G11736[2-3] f 2 en 3 met Bi(b), GRUB EEe40[3] f 2 en 3 met Bi(b), KKB 18-177 f 3 en 4 met Bi(b), BM 11555.g.26(3) f 2 en 3 met Bi(b), BM 11555.g.25(3) f 2 en 3 met Bi(b), OBL N296(1) f 2 en 3 met Bi(b), BN Rés.Yi.4 f 2 en 3 met Bi(b), UUB 211B22[3] f 2 en 3 met Bi(b), WNB *35.0.61 f 2 en 3 met Bi(b), WHAB 23.1 Poet.2^{o}(1) f 2 en 3 met Bi(b)

Aantekeningen

Bij de verdeling is r. 37 meegeteld, en niet, als normale sprekende hoofdregel, buiten de optelling gelaten, omdat deze regel niet buiten de zetspiegel van de eigenlijke tekst staat; beide pagina's van de binnenvorm zijn met inbegrip van r. 37 precies even hoog (214 mm). In r. 122 is *wel* in AUB 2842B28 met de pen gewijzigd tot *wet*, een duidelijke verwijzing naar het volgend gekleurd portret (zie TITELVEL 1580-1581) waarop 's dichters lokken blond geverfd zijn.

Naast r. 139 is in BKB VH24267[1] en UUB in margine genoteerd ‘A^{o} 755’

De volgorde van Bi(a) en (b) wordt bevestigd door de lotgevallen van de motto's in r. 85-86, 102, 119. In (a) blijken zij onafhankelijk van elkaar gezet, maar in (b) zijn zij verschoven naar de rechter

rand van de zetspiegel, zodat de drie motto's loodrecht onder elkaar eindigen, met als richtsnoer het punt op het einde van r. 102.

De signaturen wijzen er op, dat dit vel bedoeld was om in het TITELVEL 1580-1581 gevouwen te worden. Ook *LvB* begint met een dergelijke katern, bestaande uit het titelvel en daarin geplooid een opdracht aan de Staten van Brabant.

In r. 139 *med* is de achteruitgang van de *e* vrij nauwkeurig te volgen. In AKAW en OBL is deze letter nog het best leesbaar. Zij is minder duidelijk, maar nog heel in UUB, WNB, AUB 976A2, GUB G11736[2-3], en is slechts onvolledig zichtbaar in MPM, AUB 2842B28, GUB G8274[1], GRUB, BM 11555.g.25(3), BN, WHAB. De afdruk wordt nog meer gereduceerd in ASB C91675, KKB, en verdwijnt in BM 11555.g.26(3).

Voor het watermerk zie men TITELVEL 1580-1581. In AKAW is geen filigram waargenomen, maar de afstand tussen de bruglijnen is dezelfde als in de overige exemplaren.

De oorspronkelijke plaats van het VOORWERK, zoals aangeduid door de signaturen, is in bijna alle exemplaren geëerbiedigd. Enkel in MPM heeft de binder, misleid juist door deze signaturen, het VOORWERK tot de APOLOGIE gerekend, doordat in deze laatste groep folio's in vieren eveneens de signatuur A voorkomt. Als resultaat van deze verwarring ontstaat er een foutieve opeenvolging:

A (APOLOGIE A), A2 (APOLOGIE A2-A3), A3 (VOORWERK), A2 (VOORWERK), A3 (APOLOGIE A2-A3).

Liefvelt [1]

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-36	f 1^{v}: r. 37-74
	f 2^{r}: r. 212-250	f 2^{v}: r. 251-286

Inhoud

AEN DEN EERVVEERDI- I GHEN, VVIISEN ENDE SEER VEVRSI- I NIGHEN HEERE, MYN Hr. DIEDERICH I VAN LIEFVELT, RIDDERE, CANCELLIER I van Braband, Heer van Hammen & c. I ELEGIE. (A^{2}*L weet ick veurslaeghs wel datmen (ter goeder trouwen)*) (1-36) (*En soo hy Heerlijck is, gheleerdt en goedertiren,*) (37-74). Aen den Edelen, Vvysen, ende *s*eer Veur*s*inighen Heere, I Mijn Heere Arnault Sasbaut Riddere, Pre*s*ident van- I den Secreten Raedt van *s*yne Maiesteyt. (D^{2}*E veursightigheyt Godts*, *deur den Ardt*, *dats Nature*,) (212-250). Aen den Edelen, Vvy*s*en, ende *s*eer veur*s*inighen Heere, I H^{r}. Nicolaes Micault, Ridder, Heere van Indevelde, I Raeds-Heere inden Secreten Raedt. I SONET. (A^{2}*Ristotilems sin weet' ick oprecht te wesen*) (251-268). Aenden Edelen, ende *s*eer veur*s*inighen Heere, H^{r}. Charles de I Rijm, Ridder, Heer van Bellem, Raets-Heere inden I Secreten Raedt. I SONET. (D^{2}*E gheleerdtheydt (*DE RYM*) het studeren en d'lesen*) (269-286).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 257 *t'hrecht*
Bi(a)	*Stent*: 47 *p rysen* 57 *felfs* 60 *Ale*

Bi(b)	*Stent*: als in Bi(a) *Proprium*: 212-250 vervangen door *A Monsr. Mr. Daniel Danwitz. Premier Chambrelin de l son Alteze.* (D[2]ANVVITS de tes vertus l'abondante etincelle) (1-38).

Lettertype

Rom.:	: 11 Tavernier (VPT,R4); 160 Tavernier (VPT,R16); 116 Garamond + Tavernier (VPT,R20); 110 Granjon; 96 Tavernier (VPT,R22) + Granjon; 80 Garamond; : 2,3 Haultin; : 2 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,1T3)

Watermerken

Vroegere variant van Briquet 14048-14050 in AKAW G322 f 30, AUB 2842B28 f 24, ASB C 91675 f 41, BKB VH24267[1] f 7, BKB II61838[1] f 19, GUB G8274[1] f 5, GUB G11736[2-3] f 9, UUB 211B22[3] f 17, GRUB EEe40[3] f 6

Exemplaren

AKAW G322 f 27 en 30 met Bi(a), AUB 2842B28 f 24 en 27 met Bi(a), ASB C91675 f 41 en 44 met Bi(a), BKB VH24267[1] f 7 en 10 met Bi(a), BKB II61838[1] f 16 en 19 met Bi(a), GUB G8274[1] f 5 en 8 met Bi(a), GUB G11736[2-3] f 6 en 9 met Bi(a), GRUB EEe40[3] f 5 en 6 met Bi(a), KKB 18-177 f 6 en 5 met Bi(a), BM 11555.g.26(3) f 4 en 7 met Bi(a), BM 11555.g.25(3) f 9 en 12 met Bi(a), OBL N296(1) f 9 en 12 met Bi(a), BN Rés.Yi.4 f 21 met Bi(a), UUB 211B22[3] f 14 en 17 met Bi(a), WNB *35.0.61 f 5 en 8 met Bi(b)

Aantekeningen

De volgorde van Bi(a) en (b) is vastgelegd aan de hand van de grotere slijtage van sommige letters in (b) tegenover (a), zo in r. 44 'ken*dt*' en in r. 51 'Vrin*dt*.' Hetzelfde argument is eveneens omgekeerd toepasselijk: letters, reeds beschadigd in (a), zijn niet meer heel in (b), zo in r. 48 'g*h*eleerdt', r. 51 'de*se*n' en r. 67 'gh*es*onden'.

In r. 33 *gheschickt* laat de slijtage van de *e* ons toe de exemplaren van de buitenvorm in een bepaalde volgorde te rangschikken. De meest volledige afdruk vinden wij in ASB, KKB en UUB. In AUB is de lus van de *e* reeds vervormd. De zichtbaarheid van de letter neemt af in BM 11555.g.25(3), BM 11555.g.26(3) en AKAW. In GRUB en OBL blijft slechts een spoor achter, en in GUB G8274[1] en WNB is elke afdruk verdwenen. Een zelfde ordening voor de exemplaren van Bi(a) is uitgevoerd aan de hand van de H in r. 213 'Heere'. Deze kapitaal is nog het meest heel in ASB, GRUB, OBL en UUB. De rechterschacht blijkt onderaan beschadigd in AUB, GUB G8274[1], GUB G11736[2-3], KKB en BN. De slijtage schrijdt voort in BM 11555.g.25(3) en AKAW, en is het ergst in BM 11555.g.26(3). In KKB is in r. 213 'Arnault Sasbaut' met de pen verbeterd tot 'Arnoult Sasbout'.

In dit zelfde exemplaar is LIEFVELT [1] anders gevouwen, zodat het oorspronkelijke f 2^{r} thans dienst doet als f 1^{r}. De motivering van deze handelwijze vindt men op blz. 178.

Liefvelt [2]

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 75-112	f 1^{v}: r. 113-144
	f 2^{r}: r. 145-176	f 2^{v}: r. 177-211

Inhoud

(*Pindarum om zijn deughdt, deur afgunst gingh verachten.*) (75-112). AENDE EDELE HOOGH- I GHELEERDE, VVIISE ENDE SEER I VEVRSINIGHE HEEREN, I Mijn Heere ende Meester VVillem vander Noot, Vice I Cancellir van Braband. I Mijn Heer ende Meester Peeter vander Noot, Sone van Heer I Ieronimus vander Noot, vvylen Cancellir van Braband. I Mijn Heer ende Meester Augustijn vander Borcht, I Mijn Heer ē̄ Meester Ian Baptista Masius Aduocaet Fiscael. I Mijn Heer ende Meester Ian Asselliers. I Mijn Heer ende Meester Charles Bourgois, ende voordt I aen het gantsche Collegium der Raedts'Heeren der Can- I celleryen van Braband. I ELEGIE. (*M[2]Oysen veur t'Hebreusch volck, gaf Abrams Godt, zijn wetten:*) (113-144). (*Makende dat te hants, de boose bouen schreuen*) (145-176). Aen den Eerweerdighen wysen ende seer veursinighen Heere, I

mijn H. Ian van Asselliers opperste Secretaris en | Audiencir van sijn Magesteyt. | SONET. (D[2]' *Out spreeck' woordt Asselliers*, *dat ouer soo veel' Iaren*) (177-194). Aen den seluen Heere, nopende syn Hiusvrouvve, | Ioufvrou' Marie van Bourgonien. | SONET. (M[2]*Ijn hert wordt my vervuldt med Nepenthe, en med vreugden*,) (195-211).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 76 *Mecroenas* 92 *scheneken* 107 *mijn*
	Proprium: 78 *veuren*, 105 *Als Brabandt dit dan wel verstaen sal, en bemercken*, 108 *vry* 177 Eerweerdighen 178 opperste
Bu(b)	*Stent*: 107 *mijn*
	Proprium: 76 *Mecoenas* 78 *veuren* 92 *schencken* 105 en 108 als in Bu(a) 177 Eerweerdighen, 178 als in Bu(a)
Bu(c)	*Stent*: als in Bu(b)
	Proprium: 76, 78 en 92 als in Bu(b) 105 *Als Brabandt dit dan sal, verstaen en wel bemercken*, 108 als in Bu(a) 177 als in Bu(b) 178 eerste
Bu(d)	*Stent*: nihil
	Proprium: 76, 78 en 92 als in Bu(b) 105 als in Bu(c) 107 *mij* 108 *dan* 177 als in Bu(b) 178 als in Bu(c)
Bi	*Stent*: nihil

Lettertype

Rom.:	: 11 Tavernier (VPT,R4); 160 Tavernier (VPT,R16); 116 Garamond + Tavernier (VPT,R20); 110 Granjon; 96 Tavernier (VPT,R22) + Granjon; : 2 Granjon
It.:	280 Richard (VPT,IT1); 110 Guyot (VPT,IT3)

Watermerken

Vroegere variant van Briquet 14048-14050 in AKAW G322 f 29, AUB 2842B28 f 26, ASB C91675 f 43, BKB VH24267[1] f 9, BKB II61838[1] f 18, GUB G8274[1] f 7, GUB G11736[2-3] f 7, UUB 211B22[3] f 15, GRUB EEe40[3] f 8.

Exemplaren

AKAW G322 f 28 en 29 met Bu(d), AUB 2842B28 f 25 en 26 met Bu(a), ASB C91675 f 42 en 43 met Bu(d), BKB VH24267[1] f 8 en 9 met Bu(d), BKB II61838[1] f 17 en 18 met Bu(b), GUB G8274[1] f 6 en 7 met Bu(d), GUB G11736[2-3] f 7 en 8 met Bu(d), GRUB EEe40[3] f 7 en 8 met Bu(d), KKB 18-177 f 7 en 8 met Bu(b), BM 11555.g.26(3) f 5 en 6 met Bu(c), BM 11555.g.25(3) f 10 en 11 met Bu(d), OBL N296(1) f 10 en 11 met Bu(b), BN Rés.Yi.4 f 23 met Bu(c), UUB 211B22[3] f 15 en 16 met Bu(d), WNB *35.0.61 f 6 en 7 met Bu(d)

Aantekeningen

De auteurscorrectie in r. 105-108 heeft moeite gekost; het zetsel is zoveel mogelijk behouden, men zie slechts de *a* in r. 105 *sal.* In r. 107 *mijn* is de foutieve *n* in Bu(d) uitgebroken, maar de *ij* wordt niet vervangen door *y*, wat niet enkel een eleganter oplossing voor het woordeinde zou zijn, maar als zodanig in deze groep folio's in vieren elders steeds wordt toegepast. In r. 108 wordt *vry* vervangen door *dan*, een woord met welgeteld evenveel letters.

De *r* in r. 186 *Audiencier* vertoont sporen van slijtage, die men ziet verergeren doorheen alle staten van de buitenvorm. Het exemplaar der Parijse BN is dan ook enkel in de groep met Bu(c) gerangschikt op basis van deze evidentie, aangezien de eerste helft van LIEFVELT [2] in dit bewuste geval ontbreekt. In OBL is op de rechter benedenhoek van f 1r de oude, geschreven binderssignatuur c2 zichtbaar.

Samenhang TITELVEL 1580-1581-VOORWERK 1580-1581-LIEFVELT [1]-LIEFVELT [2]

Deze groep vormt een strikt afgescheiden geheel tegenover de rest der *PW* dank zij het watermerk. Dit filigram bezit hier eigenlijk een dubbele geldingskracht: het komt nergens voor in de *PW*, tenzij in de hier samengelezen vellen, en vervolgens treedt het hierbinnen exclusief op. Vooral dit laatste element valt niet te onderschatten: al deze vellen zijn in een relatief grote oplage binnen de *PW* bewaard, en wanneer hierin geen tweede watermerk aangetroffen wordt, dan duidt deze uniformiteit wel op een gelijktijdig ontstaan van deze verzameling. TITELVEL en VOORWERK zijn daarenboven verbonden door de signaturen in VOORWERK, die beantwoorden aan het klassieke patroon van een groep folio's in vieren. De samenhang tussen LIEFVELT [1] en [2] wordt gemanifesteerd door de tekst zelf, die van LIEFVELT [1] f 1^{v} gewoon doorloopt op LIEFVELT [2] f 1^{r}.

[1581-1582]

Slotvel [1]

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-36	f 1^{v}: r. 37-62
	f 2^{r}: r. 185-216	f 2^{v}: r. 217 + houtsnede

Inhoud

SONET. (G^{2}*Heluckigh is de mensch die na den wil' des Heeren*) (1-15). ODE. (A^{2}*Lmaghtigh Godt,*) (16-36). GEBED VEVR DE MAELTIID. (A^{2}*Lmaghtigh Eeuwigh Godt! O Vader der ghenaden,*) (37-49).GHEBED NA DE MAELTIID. (N^{2}*A dat ghy siele en lijf ghespijst hebt med verheughen,*) (50-62). *Autre priere a Dieu.* I *SONNET.* (S^{2}Eigneur, puis qu'en toy git toute mon esperance,) (185-200). *Le Poëte a son Liure.* I *SONNET.* (A^{2}*ss*ez plus dur qu'en fer qu'en bronze, ou qu'en pourfire) (201-216). [houtsnede; zie Aantekeningen; eronder, omzoomd door dubbele lijnen langs drie zijden, en bovenaan begrensd door de basis van de houtsnede] DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS (217).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: nihil
	Proprium: 15 *swack, Heer', wilt*
Bu(b)	*Stent*: nihil
	Proprium: 15 *swack, wilt*
Bi(a)	*Stent*: 194 deliuranee
Bi(b)	*Proprium*: 194 deliurance

Sprekende hoofdregels

f 1^r: POETICSCHE WERKEN VAN I. VANDER NOOT.
f 1^v: POETICSCHE WERKEN VAN I. VANDER NOOT.
f 2^r: OEVVRES POETIQVES DE I. VANDER NOOT.

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 116 Garamond + Tavernier (VPT,R20); 110 Granjon; 96 Tavernier (VPT,R22) + Granjon; 80 Tavernier (VPT,R26)
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3)

Watermerken

Verwant met Briquet 12879-12878: een kruik met twee oren; in AKAW G322 f 52, ASB C91675 f 9, BKB VH24267[1] f 22, BKB II61838[1] f 29, GUB G11736[2-3] f 13, GRUB EEe40[3] f 16

Exemplaren

AKAW G322 f 49 en 52 met Bu(b) en Bi(b), AUB 2842B28 f 28 en 31 met Bu(b) en Bi(b), AUB 976A2 f 38 en 41 met Bu(a) en Bi(b), ASB C91675 f 9 en 12 met Bu(b) en Bi(b), BKB VH24267[1] f 19 en 22 met Bu(a) en Bi(b), BKB II61838[1] f 29 en 32 met Bu(b) en Bi(b), GUB G8274[1] f 9 en 12 met Bu(a) en Bi(b), GUB G11736[2-3] f 10 en 13 met Bu(a) en Bi(b), GUB G11737 f 15 en 18 met Bu(b) en Bi(b), GRUB EEe40[3] f 13 en 16 met Bu(a) en Bi(b), KKB 18-177 f 9 en 12 met Bu(a) en Bi(a), BM 11555.g.26(3) f 8 en 11 met Bu(a) en Bi(a), BM 11555.g.25(3) f 13 en 16 met Bu(a) en Bi(b), OBL N296(1) f 19 en 22 met Bu(b) en Bi(b), BN Rés. Yi. 4 f 50 en 53 met Bu(a) en Bi(b), UUB 211B22[3] f 40 en 43 met Bu(a) en Bi(b), WNB *35.0.61 f 9 en 12 met Bu(a) en Bi(a)

Aantekeningen

De houtsnede (211 bij 143 mm), voorstellend de raadselobelisk, is reeds vroeger gebruikt voor *CB/Abr* en *LvB*; voor de betekenis der hiërogliefen en de identiteit van de houtsnijder zie men dan ook *DBE*, 227-231 en *LvB*, XXX-XXXI. Tervarent, 327-328 schijnt geen rekening te houden met Van der Noots eigen uitleg van deze tekens, wanneer hij 's dichters wijngaardslak beschouwt als het symbool van de luiheid, de slang gelijkstelt met ondankbaarheid, en de laatste rij hiërogliefen al te strikt volgens de gegevens van de *Hypnerotomachia* interpreteert.

De wijziging in r. 15 bij de overgang van Bu(a) naar Bu(b) is een overduidelijke auteurscorrectie. Oorspronkelijk telde dit vers veertien lettergrepen in plaats van de dertien, die normaal zijn bij vrouwelijk rijm in een zesvoetig vers. Uit het aanzienlijk aantal bewaarde exemplaren van Bu(a) blijkt dat deze metrische fout pas vrij laat werd verbeterd.

De sprekende hoofdregel in f 1^v luidt weliswaar identiek als zijn voorganger in f 1^r, maar is toch opnieuw gezet met behulp van ander lettermateriaal.

De opeenvolging van Bu(a) en (b) wordt bevestigd door de toestand van bepaalde letters. Enkel in WNB en GRUB is in r. 8 *alle* de tweede *l* nog heel, d.i. in exemplaren met Bu(a).

Het watermerk bestaat uit een kruik met twee oren, die bovenaan verbreden. Uit de hals van deze vaas rijst een bloem met stengel tussen twee bladeren. De tekening is 52 mm hoog.

In BM 11555.g.26(3) is het staafje, voorstellende een dubbele lijn links naast r. 217, aanzienlijk gezakt.

In AUB 2842B28 en AUB 976A2 is de houtsnede telkens zorgvuldig bijgekleurd.

In OBL komt als oude, geschreven binderssignatuur F voor op de rechter benedenhoek van f 1^r.

Slotvel [2]

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 63-88	f 1^v: r. 89-120
	f 2^r: r. 121-152	f 2^v: r. 153-184

Inhoud

PRIERE DEVANT LE REPAS. (0^2 Dieu, Pere eternel, plein de grace & puissance,) (63-75). *PRIERE APRES LE REPAS.* (B^2On Dieu, nous te louons, qu'il t'a pleu nous repaistre,) (76-88). EEN MORGHEN GHEBEDT. I SONET. (O^2 *Godt, die deur v macht, wijsheydt, deughdt en ghenade,*) (89-104). AVONDT GHEBEDT. I SONET. (L^2*Of, eere, prijs en danck, sy v God' t'allen tyden*)

(105-120). *PRIERE POVR DIRE AV MATIN.* I *SONNET.* (D[2]Ieu, qui par ton pouuoir, *s*apience, & bonté,) (121-136). *PRIERE POVR DIRE AV SOIR.* I *SONNET.* (G[2]Loire, los, & honneur te *s*oit, Dieu mon Seigneur,) (137-152). Ander ghebedt aen Godt. I SONET. (O[2]*P v betrou' ick Godt, ghy zijt mijn toeuerlaet,*) (153-168). De Poëet aen *s*ynen Boeck. I SONET. (V[2]*Eel herder dan in stael, in koper oft pourphier,*) (169-184).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 75 *Prouient vient* 77 Dieu 79 Et 80 En 86 Et
	Proprium: 173 *d'VVater* 181 *werck*
Bu(b)	*Stent*: 77-86 als in Bu(a)
	Proprium: 75 *prouient* 173 *d'VVater,* 181 *werck,*
Bi(a)	*Proprium*: 89 EEN MORGHEN GHEBEDT.
Bi(b)	*Proprium*: 89 MORGHEN GHEBEDT.

Sprekende hoofdregels

$[r]: OEVVRES POETIQVES DE I. VANDER NOOT.
$[v]: POETICSCHE WERKEN VAN I. VANDER NOOT.

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 116 Garamond + Tavernier (VPT, R 20); 110 Granjon; 96 Tavernier (VPT, R 22)+Granjon
It.:	110 Guyot (VPT, IT 3)

Watermerken

Verwante vorm van Briquet 11374 in AKAW G322 f 51, AUB 2842B28 f 29, AUB 976A2 f 40, MPM R46.3 f 29, ASB C91675 f 10, BKB VH24267[1] f 20, BKB II61838[1] f 30, GUB G11736[2-3] f 12, GUB G11737 f 16

Exemplaren

AKAW G322 f 50 en 51 met Bu(a) en Bi(b), AUB 2842B28 f 29 en 30 met Bu(a) en Bi(b), AUB 976A2 f 39 en 40 met Bu(b) en Bi(b), MPM R46.3 f 28 en 29 met Bu(b) en Bi(b), ASB C91675 f 10 en 11 met Bu(b) en Bi(b), BKB VH24267[1] f 20 en 21 met Bu(b) en Bi(b), BKB II61838[1] f 30 en 31 met Bu(b) en Bi(b), GUB G8274[1] f 10 en 11 met Bu(b) en Bi(b), GUB G11736[2-3] f 11 en 12 met Bu(a) en Bi(a), GUB G11737 f 16 en 17 met Bu(a) en Bi(b), GRUB EEe40[3] f 14 en 15 met Bu(a) en Bi(b), KKB 18-177 f 10 en 11 met Bu(b) en Bi(b), BM 11555.g.26(3) f 9 en 10 met Bu(b) en Bi(b), BM 11555.g.25(3) f 14 en 15 met Bu(b) en Bi(b), OBL N296(1) f 20 en 21 met Bu(b) en Bi(b), BN Rés.Yi.4 f 51 en 52 met Bu(b) en Bi(b), UUB 211B22[3] f 41 en 42 met Bu(b) en Bi(b), WNB *35.0.61 f 10 en 11 met Bu(b) en Bi(b)

Aantekeningen

Oude correcties met de pen:

r. 177	*siet zijn*: in GRUB is er een verticaal streepje tussen deze twee woorden getrokken (blauwgrijze inkt, meer recent dan de volgende correctie).
r. 184	*Deur wlie ionste goedt:* in AKAW staat hieronder geschreven: ‘Tvergeet, deúr v ion*s*t g.’ (bruine inkt).

Bij de overgang van Bi(a) naar (b) is in r. 89 het lidwoord hoogstwaarschijnlijk weggelaten naar analogie van r. 105.

Het watermerk stelt een hand voor, bekroond met een vijfpuntige ster. Op de handwortel staat het

cijfer 3, en daaronder, in een band over de voorarm, bevinden zich de initialen L (of I?) en B. Het formaat van de tekening (hoogte: 83-85 mm) en de vorming van de duim maken een verwantschap met Briquet 11374 aannemelijk. De initialen LB en IB op de voorarm komen respectievelijk voor in Briquet 11358 en 11357.

In OBL is door afbijtsel van het frisket op f 1^r in de sprekende hoofdregel NOOT de T en in r. 77 ‘repaistre,’ ‘e,’ verdwenen.

In r. 118 *Om* staat de *O* te laag in het exemplaar van Bi(a). Dit is verholpen in Bi(b).

In OBL komt als oude, geschreven binderssignatuur F2 voor op de rechter benedenhoek van f 1^r.

Craenmeester

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-35	f 1^v: r. 36-67
	f 2^r: r. 68-101	f 2^v: r. 102-137

Inhoud

A MONSIEVR GHERARD DE CRAEN- I meester. *SONNET.* I (L^{2}Es Muses & les Arts, & la vertu feconde,) (1-17). AVX GANTS PARFVMEZ DE M^r. PAV-I lo Bolognino entre autres gentilesses & belles sciences excellent I maistre en l'art de composer des bons parfums. I *SONNET.* (O^{2}Beaux Gants perfumez! dont la suaue odeur) (18-35). A MONSIEVR VINCENT DE SMIDT. I *SONNET.* (V^{2}Incent de Smidt i'ay veu Vincent de Smidt ton pere,) (36-51). A MONSIEVR MELCHIOR DE SMIDT. I *SONNET.* (D^{2}E Smidt sage & humain, comme la souuenance) (52-67). AENDEN EERSAMEN, VVYSEN ENDE I seer veursinighen Ioost de Smidt. I *SONET.* (D^{2}E Deught, hoe groot sy is, en can niet claer vvt-schynen) (68-84). AENDEN EERSAMEN, VVYSEN, EN- I de seer voorsienighen Iaspar de Smidt. I *SONET.* (G^{2}Héliick de honden sot, die sonder reden leuen,) (85-101). AENDEN EERSAMEN, VVYSEN ENDE I seer veursinighen Baltasar de Smidt, t'samen aen syn I broeders veurschreuen, Namelyck Vincént, Ioost, I Iaspar, ende Melchior de Smidt. I *SONET.* (D^{2}E Smidts, die medt den naẽ, maer niet in d'vverc, syt Smedẽ,) (102-120). AENDEN EERSAMEN, VVYSEN, EN- I de seer voorsienighen Gheerardt de Craenmeester. I *SONET.* (D^{2}E beléefdtheydt, verseldt medt de Konsten ver-heuen,) (121-137).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 113 schyuen
Bi	*Stent*: nihil

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 116 Tavernier (VPT,R20) + Garamond
It.:	80 Granjon

Watermerken

Verwante vorm van Briquet 11374 in AKAW G322 f 18, AUB 2842B28 f 19, ASB C91675 f 24, BKB VH24267[1] f 18, BKB II61838[1] f 27, UUB 211B22[3] f 37
Variant van Briquet 7182 in MPM R46.3 f 30

Exemplaren

AKAW G322 f 18 en 19, AUB 2842B28 f 16 en 19, MPM R46.3 f 27 en 30, ASB C91675 f 21 en 24, BKB VH24267[1] f 17 en 18, BKB II61838[1] f 26 en 27, GUB G11737 f 9 en 10, OBL N296(1) f 15 en 18, BN Rés. Yi. 4 f 37 en 38, UUB 211B22[3] f 37 en 38

Aantekeningen

r. 57 ‘d'honne*s*te’ laat toe een zekere ordening in de exemplaren van de binnenvorm aan te brengen. In het merendeel der exemplaren is de apostrof goed zichtbaar, maar in BKB VH24267[1] is dit teken ver weggesleten, en in MPM is het totaal verdwenen.

De verwante vorm van Briquet 11374 is dezelfde als in SLOTVEL [2]; men zie dan ook de beschrijving aldaar. De variant van Briquet 7182 is identiek met het archetype, wat betreft het formaat van de lelie en de bovenste helft van het schild. De afstand tussen de bruglijnen verschilt echter (hier: 26,5 mm). In ASB is de pers verschoven op f 2^v.

In OBL komt als oude, geschreven binderssignatuur e voor op de rechter benedenhoek van f 1^r.

Samenhang **Slotvel [1]-Slotvel [2]-Craenmeester.**

Het samengaan van SLOTVEL [1] en [2] wordt enkel gestaafd door hun voorkomen als groep folio's in vieren. Eigenaardig genoeg ontbreekt tot nu toe elk stoffelijk bewijs van hun samenhang: het watermerk van SLOTVEL [1] zondert alle exemplaren hiervan af als een homogene groep tegenover de rest der *PW.* Daartegenover bewijst de aanwezigheid van een zelfde filigram, exclusief in SLOTVEL [2] en nog overheersend in CRAENMEESTER, de continuïteit in het ontstaan van deze twee vellen.

[1582]

Castro

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-35	f 1^v: r. 36-69
	f 2^r: r. 70-101	f 2^v: r. 102-135

Inhoud

A MON SEIGNEVR EDVARD DE CASTRO, I Amba*ss*adeur de Don Antonio, de Portugal. I *ELEGIE.* (M^2A Mu*s*e (mon Seigneur) e*s*t tou*s*iours fauorable) (1-51). A TRESILLVSTRE PRINCE, PIERRE I de Meldun, Prince D'e*s*pinoy, &c. Sene*s*chal de I Hainau. &c. I *ELEGIE.* (P^2Vis que Dieu & les cieux, o Prince tre*s*illu*s*tre,) (52-83). A MADAME, MADAME PHILIPPE, I Chre*s*tienne, de Lalaing. Prince*ss*e d'E*s*pinoy, I Sene*s*challe de Hainau. &c. I *SONNET.* (M^2Adame, *s*' on pouuoit de vo*s*tre bon Lignage,) (84-101). AV S^r. ANTONIO SPINNOLA,

| Gentil-homme Geneuois. | *SONNET.* (L[2]E dict de Ciceron ie trouue veritable) (102-118). AEN IONCVROV ENGELE GRANNON, | Huy*s*vrou van Sr. Antonio Spinnola. | SONNET. (T[2]*Sindts dat ick kennis creegh Ionc-Vrou' aen v gheslachte*,) (119-135).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: nihil
Bi	*Stent*: 69 reuiuere

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 116 Tavernier (VPT,R 20)+Garamond; 80 Tavernier (VPT, R 26)
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Granjon

Watermerken

Variant van Briquet 14020 en 14018 in AKAW G322 f 21, AUB 2842B28 f 15, BKB VH24267^{1} f 13, BKB II61838^{1} f 13, GUB G11737 f 12, UUB 211B22^{3} f 23

Exemplaren

AKAW G322 f 21 en 22, AUB 2842B28 f 10 en 15, BKB VH24267^{1} f 12 en 13, BKB II61838^{1} f 13 en 14, GUB G11737 f 12 en 13, OBL N296(1) f 16 en 17, BN Rés.Yi.4 f 33 en 34, UUB 211B22^{3} f 23 en 24

Aantekeningen

Het watermerk is verwant met Briquet 14020 inzake afstand tussen de bruglijnen en patroon van de tekening, en met Briquet 14018 inzake afmetingen van alle onderdelen binnen deze figuur (totale hoogte: 50 mm).

In OBL komt als oude, geschreven binderssignatuur e2 voor op de rechter benedenhoek van f 1^{r}.

Het exemplaar der AUB is verkeerd ingebonden: de opening van de binnenvorm duldt geen ingeschoten bladen, want de tekst loopt door van f 1^{v} op f 2^{r}. Desondanks heeft men in dit bewuste exemplaar een groep van twee folio's in vieren ingelast.

Hofmans

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-40	f 1^{v}: r. 41-80
	f 2^{r}: r. 81-118	f 2^{v}: r. 119-158

Inhoud

AENDE EERSAME VVYSE ENDE SEER I veur*s*inighe Heeren, ende Ionghvrouvven, *s*onen ende dochterē I des E^{n}. Gillis Hofmans. Namelyck Hendrick, Gillis, Arnout ende Ionghvrou Io- I hanna Hofmās, daer moeder af vvas Ionghvrou Anna vā Achterhout, *s*ijn t'vveed- I de hui*s*urouvve: ende ock noch aē Cornelis, Gillis, Ionghvrou Anna, Catari- I ne, Margarite,

Beatrice ende Marie Hofmans, daer moeder af is Iouffrou | Margarite van Ni*s*pen derde Hui*s*urouvve des vor*s.* Gillis Hofmans. | *ELEGIE.* (S^{2}Oo ick nu hier dan daer, en op ver*s*cheyden tyden,) (1-80). AENDEN EERSAMEN VVYSEN ENDE | *s*eer veur*s*inighen Antonio Ancelmo Schépen van Antvverpen, | Behoudt*s*one van Gillis Hofmans, getrout hebbende *s*iin | oudt*s*te dochtere, Ionghvrouvve Iohanna Hofmans | bouen ghenoemdt. | *SONET.* (D^{2}E tydt, die *s*nelder vlight, dan t'*s*chip *s*niidt deur dé bàren,) (81-100). AENDEN EDELEN VVYSEN ENDE SEER | *veursinighen H. Ian Baptista Houwardt, Conseillier ende Meester ordinaires van-* | *de Rekeninghe des Hertoghdoms van Brabandt.* | *SONET.* (H^{2}Ouvvardt, Vitruuius, *s*eyde in *s*yne tyden,) (101-118). Aen dé Edele, vvy*s*e, ende *s*eer veur*s*inighe Heeren: Heer Dirick | *vanden werue. Riddere, Oudt Borghmeester ende Tresorier van Antwerpen, President* | *vande Rekeninghe van Brabant. Ioncheer Ian Baptista Houwardt. Ionker Fran-* | *çois Absolons, ende Guillaume Cabo Conseilliers ende Meesters der veur-* | *schreuen Rekeninghen van Brabant.* | *ELEGIE.* (A^{2}L*s*men de *s*aken recht, *s*oot hoordt, vvildt ouer-legghen,) (119-158).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 5 ock 134 myghen
Bi	*Stent*: 60 béclyuen. 109 Gheleterheyt

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 116 Tavernier (VPT,R20) + Garamond; 80 Tavernier (VPT,R26)
It.:	80 Granjon

Watermerken

Briquet 14018 in BKB II61838[1] f 22

Verwante vorm van Briquet 7182 in BKB VH24267[1] f 14, AKAW G322 f 17, UUB 211B22[3] f 25 Briquet 7176 in GUB G11737 f 14

Exemplaren

AKAW G322 f 17 en 20, BKB VH24267[1] f 11 en 14, BKB II61838[1] f 21 en 22, GUB G11737 f 11 en 14, OBL N296(1) f 13 en 14, BN Rés.Yi.4 f 32 en 35, UUB 211B22[3] f 22 en 25

Aantekeningen

De verwante vorm van Briquet 7182 komt overeen met het archetype inzake afstand tussen de bruglijnen en vorm van de kroon. De tekening van de figuur is hier echter groter (hoogte: 48 mm).

GUB is als laatste der bewaard gebleven exemplaren van de binnenvorm gedrukt: in r. 53 'deur' is de u enkel beschadigd in dit exemplaar, en niet in alle vorige, hoewel het hier duidelijk dezelfde individuele letter betreft.

In OBL dragen de rectozijden oude, geschreven binderssignaturen, respectievelijk d en d2 op de rechter benedenhoek.

Stevart

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-76	f 1^v: r. 77-147
	f 2^r: r. 148-201	f 2^v: r. 202-253

Inhoud

A MON^{r}. STEVART. MON S^{ur}: GVILLAVME I Stevvart Colonnel d'un Regiment de dix. enseignes I d'Escossois. I *ODE.* I 1. (C^{2}Eulx qui de bonne audace) (1-58). *IAN DE MAESS*, *FLAMMAND*, I *Secretaire de Monseigneur le Colonnel Stewart.* I *Au vertueux & Noble S. Ian vander Noot.* I *ODE.* I 1. (*L'estincellant Oeuil de ce monde*) (59-125). *D'Anuers le* 10. *de Iuin.* 1579. I De vos Vertus I *Tresaffectionné seruiteur Iean de* I *Maess*, *Flamend.* I NIL VIRTVTE PRIVS. (126-130). RESPONSE DV POETE I A Monsieur de Maess. I *SONNET.* (P^{2}Vis qu'il ta pleu de Maess, me faire tant d'honneur) (131-147). HYMNE DV LYERRE PAR I Ian de Maess. Flammand. I A MONSIEVR MONS^{r}. VANDER NOOT. I *HYMNE.* (O^{2}*Res que le Soleil le Verseur a laissé*) (148-251). De Bruxelles le 12. de Feburier. 1580. I *NIL VIRTVTE PRIVS.* (252-253).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 1 S^{ur}: 2 dix. 65 *Iuueaulx* 252 Feburier.
Bu(b)	*Stent*: 1, 65 en 252 als in Bu(a)
	Proprium: 2 dix
Bi(a)	*Stent*: 80 *autre* 114 *depend* 149 Maess. 160 *frinats* 176 *mander* 200 *f' ust*
	Proprium: 190 *fidele le*
Bi(b)	*Stent*: 80, 160 en 176 als in Bi(a)
	Proprium: 114 *depeind* 149 Maess, 190 *fidele* 200 *fust*
Bi(c)	*Stent*: 80 als in Bi(a)
	Proprium: 114 en 149 als in Bi(b) 160 *frimats* 176 *mandier* 190 en 200 als in Bi(b)

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 116 Tavernier (VPT,R20) + Garamond; 80 Tavernier (VPT,R26); : 2,3 Haultin
It.:	80 Granjon

Watermerken

Verwante vorm van Briquet 7182 in AUB 976A2 f 25, MPM R46.3 f 16, ASB C91675 f 28
Briquet 7176 in BKB II61838[1] f 28

Exemplaren

AKAW G322 f 35 en 36 met Bu(a) en Bi(a), AUB 2842B28 f 11 en 14 met Bu(b) en Bi(b), AUB 976A2 f 22 en 25 met Bu(b) en Bi(b), MPM R46.3 f 15 en 16 met Bu(b) en Bi(c), ASB C91675 f 25 en 28 met Bu(b) en Bi(c), BKB II61838[1] f 25 en 28 met Bu(b) en Bi(b), BN Rés.Yi.4 f 28 en 31 met Bu(b) en Bi(c), UUB 211B22[3] f 19 en 20 met Bu(b) en Bi(a)

Aantekeningen

In r. 64 *L' estincellant* staat de apostrof nog het hoogst in AKAW, het enige exemplaar van Bu(a). Dit afkappingsteken is reeds ietwat gezakt in AUB 2842B28, AUB 976A2 en UUB, maar nog niet zo sterk als in de resterende exemplaren van Bu(b), zodat wij de drie eerstgenoemde wel als eerstelingen van hun reeks mogen beschouwen.

De verwante vorm van Briquet 7182 is niet dezelfde als deze, beschreven in CRAENMEESTER, maar stemt wel overeen met het filigram in HOFMANS.

In AKAW en UUB is geen watermerk waargenomen, maar de afstand tussen de bruglijnen is dezelfde als die in MPM en AUB 976A2.

Samenhang castro-hofmans-stevart.

Uit de samenstelling der vroegste bundels *PW* blijkt dat STEVART als laatste van deze groep ontstaan is. De volgorde van ontstaan van CASTRO-HOFMANS en hun verband met STEVART wordt exemplair aangetoond door het voorkomen der watermerken. CASTRO bezit uitsluitend Briquet 14020-14018, dat nog eenmaal voorkomt in HOFMANS, waar toch reeds Briquet 7182 en 7176 overheersen. Dezelfde combinatie van deze laatste twee filigrammen, en geen andere, is zichtbaar in STEVART.

[1583-1584]

Roelandts

Verdeling

2°,	f 1r: r. 1-37	f 1v: r. 38-74
	f 2r: r. 75-112	f 2v: r. 113-151

Inhoud

Aenden Eeren wysen ende seer veur-sinighen I *Meester Gabriel Roelandts.* I *ELEGIE.* (R2Oelands, het dorp van Brecht (daer de Noot gaet vermeeren) (1-74). AEN E. VVYSEN ENDE SEER VOORSINI- I *ghen Iacques Marchant Raets-heere inden Secreten Rade, Baeliu* I *van Nieupoorte, Schepen vande Vrye &c.* I *ELEGIE.* (D2Eerghiricheydt (Marchant) medt de vvellust vol schanden,) (75-150). FINIS. (151).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 18 ickker
	Proprium: 8 Voester-vrouvve
Bu(b)	*Stent*: als in Bu(a)
	Proprium: 8 Voester-vrouvv
Bi(a)	*Stent*: 41 Mudens 48 vveeinigh 70 Roelandt 88 mackt 106 tydtellyck
	Proprium: 75 AEN E. 75-76 VOORSINI- I *ghen* 90 ont-paeydt een 92 rooc 94 siin en
Bi(b)	*Stent*: 48, 88 en 106 als in Bi(a)
	Proprium: 41 Mudeus 70 Roelandts 75 AENDEN En. 75-76 VOOR- I *sinighen* 90 ont-paeydt, een 92 roock 94 siin, en
Bi(c)	*Stent*: 48 en 88 als in Bi(a)
	Proprium: 41-94 als in Bi(b) 106 tydttelyck

Custoden

f 1v	AEN
f 2r	Heur

Lettertype

Rom.:	: 11 Tavernier (VPT,R4); 116 Tavernier (VPT,R20) + Garamond
It.:	140 Guyot (VPT,IT 2); 96 Tavernier (VPT,IT 4)

Watermerken

Latere ontwikkeling van Briquet 14047 in AKAW G322 f 13, AUB 2842B28 f 20, AUB 976A2 f 17, MPM R 46.3 f 9, ASB C91675 f 30, BKB VH24267[1] f 5, BKB II61838[1] f 15, UUB 211B22[3] f 12

Exemplaren

AKAW G322 f 16 en 13 met Bu(b) en Bi(c), AUB 2842B28 f 23 en 20 met Bu(b) en Bi(c), AUB 976A2 f 17 en 14 met Bu(a) en Bi(b), MPM R46.3 f 10 en 9 met Bu(b) en Bi(c), ASB C91675 f 31 en 30 met Bu(b) en Bi(c), BKB VH24267[1] f 5 en 6 met Bu(b) en Bi(c), BKB II61838[1] f 20 en 15 met Bu(b) en Bi(c), BN Rés.Yi.4 f 20 en 17 met Bu(a) en Bi(a), UUB 211B22[3] f 12 en 13 met Bu(b) en Bi(c)

Aantekeningen

De custoden staan enkel in de binnenvorm.

Bij de overgang van Bu(a) naar Bu(b) is in r. 30 ‘D'Ackermans’ de kapotte m vervangen. In r. 75 ‘E^n.’ staat de n in Bi(b) lager dan in Bi(c). In deze laatste staat is de exponent dan ook naar boven opgeschoven.

In r. 83 ‘Acherons’ is de h nog heel in Bi(a), later niet meer.

Het watermerk heeft de factuur van Briquet 14047. De tekening is 29mm hoog, en vergezeld van de initialen F en I, respectievelijk links en rechts van de figuur geplaatst. Slechts in AKAW, UUB, BKB II61838^1 en VH24267^1 is dit filigram nog gaaf; in de andere gevallen rest enkel een meer of min onduidelijke afdruk.

De oorspronkelijke binnenvorm fungeert als zodanig, d.i. met de twee foliobladzijden in een zelfde opening, nog slechts in BKB VH24267^1 en UUB. De overal elders opgetreden wijziging is uitgevoerd ter wille van niet-bibliografische motieven: het personage, dat op het oorspronkelijk f 2^r gehuldigd werd, bleek bij nader toezien een belangrijker heer dan de aangesprokene op f 1^r. Van der Noot heeft aan de hoogste in rang de voorrang gelaten door de binnenvorm naar buiten te keren, zodat het vroegere f 2^r in het merendeel der exemplaren thans dienst doet als f 1^r.

Discovrs

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-37	f 1^v: r. 38-76
	f 2^r: r. 77-113	f 2^v: r. 114-152

Inhoud

DISCOVRS POETIQVE, A MESSIEVRS LES | Seigneurs des Finances, | à *s*çauoir, | *Iehan de Bourgongne S. de Fromont: & Guillame de Maulde S. de Manssart: Chiefs.* | *André de Hessels Tresorier General. Iacques de Remgout, Enghelbert d'Oyembrugghe*, | *Guillame de Rouck*, *& Lancelot Parasis*, *Commis. Michiel Euerwyn Receueur Gene-* | *ral. Iehan Espallart & Michiel VVouters*, *Greffiers des dites Finances.* (S^2I vous voulés, Seigneurs, pre*s*ter l'oreille) (1-151). FIN (152).

Stent/Proprium

Nihil

Lettertype

Rom.:	: 11 Tavernier (VPT,R4); 116 Tavernier (VPT,R20) + Garamond; 96 Tavernier (VPT,R22) + Granjon; : 2,3 Haultin

It.: 80 Granjon

Watermerken

Briquet 11227 in AKAW G322 f 23, AUB 2842B28 f 22, ASB C91675 f 19, BKB II61838[1] f 12, UUB 211B22[3] f 9

Exemplaren

AKAW G322 f 23 en 24, AUB 2842B28 f 21 en 22, ASB C91675 f 18 en 19, BKB II61838[1] f 11 en 12, BN Rés.Yi.4 f 18 en 19, UUB 211B22[3] f 9 en 10

Aantekeningen

UUB is als laatste der bewaarde exemplaren van de buitenvorm gedrukt: enkel hier ontbreekt in r. 28 'mal-viuans' het koppelteken en is de i in het tweede lid van deze samenstelling het minst duidelijk afgedrukt.

Grammay

Verdeling

2°,	f 1r: r. 1-38	f 1v: r. 39-74
	f 2r: r. 75-111	f 2v: r. 112-149

Inhoud

AENDEN E^en^. VVYSEN ENDE SEER | *veursinighen Cornelis Grammay.* | *ELEGIE.* (W2Y vvenschen hier altydt om *s*alighe nieu Iàren,) (1-21). AEN DEN E^en^. VVYSEN ENDE VVEL | *Veursinighen Meester Peeter Coppenol.* | SONET. (M2Ee*s*ter Peeter, de deughdt der Beleefdtheyt, *s*oo *s*choone) (22-38). AENDEN E^n^. VVYSEN ENDE SEER VEVR- | *sinighen Ionker Dirick vander Beke Tresorier generael van der Oerloghen.* | *ELEGIE.* (D2IT vremdt nieu Iaer, doet my, uvver ghedenken,) (39-57). AENDEN E^en^. VVYSEN ENDE SEER VEVR- | *sinighen Heere myn H. Phlips vander Meeren. Heere van Sauenter.* &*c.* | *SONET.* (M2YN Heer van Sauenter, Soon van Phlips vander Méeren,) (58-74). AENDEN E^en^. VVYSEN ENDE SEER | *veursinighen Hendrick Vool.* | *ELEGIE.* (V2Eel Ouders vvel bedacht, ouer veel hondert Iaren,) (75-149).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 5 be*s*vvàren: 137 verughden 138 Vranekryck
	Proprium: 23 *Peeter Coppenol.*
Bu(b)	*Stent*: 5 als in Bu(a)
	Proprium: 23 *Peeter* 137 vreughden 138 Vranckryck
Bi(a)	*Stent*: nihil
	Proprium: 65 verclaeren
Bi(b)	*Proprium*: 65 verclaeren,

Custos

f 2^r	Gheliick

Lettertype

Rom.:	: 11 Tavernier (VPT,R 4); : 6,8 Granjon; 116 Tavernier (VPT,R 20)+Garamond; : 1,6 Haultin
It.:	140 Guyot (VPT,IT 2); 96 Tavernier (VPT,IT 4); 80 Granjon

Watermerken

Variant van Briquet 7004 in BKB II61838[1] f 24, MPM R46.3 f 11

Exemplaren

AKAW G322 f 25 met Bu(b) en Bi(b), AUB 2842B28 f 12 met Bu(a) en Bi(a), AUB 976A2 f 15 en 16 met Bu(b) en Bi(b), MPM R46.3 f 8 en 11 met Bu(b) en Bi(b), ASB C91675 f 26 met Bu(b)

en Bi(b), BKB II61838[1] f 24 en 23 met Bu(a) en Bi(a), BN Rés.Yi.4 f 27 met Bu(b) en Bi(b), UUB 211B22[3] f 11 met Bu(b) en Bi(b)

Aantekeningen

Verdeling en Inhoud zijn beide overeenkomstig hun ideële toestand beschreven. In werkelijkheid is de oorspronkelijk bedoelde p. 4 opgenomen in de binnenvorm als p. 3, en dientengevolge wordt de originele p. 3 onvermijdelijk p. 4. Eigenaardig genoeg is deze fout inzake overslaan niet verbeterd bij de overgang van (a) naar (b), en dit noch in binnen- noch in buitenvorm. In AUB 976A2 en in MPM hebben wij dit vel in zijn foutieve toestand bewaard. In BKB II61838[1] heeft men dit trachten te verhelpen door het vel middendoor te scheuren en het nu los hanteerbare f 2 correct in te binden, met de beginzijde van de tekst vooraan. De mutilatie verraadt zich echter door de plaats van het watermerk: enkel in dit exemplaar bevindt het filigram zich zo dicht bij de rug van het boek, waar dit watermerk elders dicht bij de buitenrand van het blad ligt.

In alle overige exemplaren is f 2 weggescheurd. Tweemaal (in BN en UUB) heeft men zich met de correcte helft van GRAMMAY vergenoegd, maar overal elders heeft men de noodzaak gevoeld na deze definitieve maatregel toch een vel met twee folio's te moeten voorleggen. Hiervoor is een beroep gedaan op het onmiddellijk nadien gedrukte vel MAES, waarvan telkens f 2 opgeofferd is. De resterende helften (steeds f 1) van respectievelijk GRAMMAY en MAES zijn dan als nieuwe eenheid ingebonden in AKAW, AUB 2842B28 en ASB. In dit laatstgenoemde exemplaar kan men nog zeer goed vaststellen hoe de talons van beide bladen gevouwen zijn, en wel zo dat MAES f 1 zó geplooid is, dat er een onglet ontstaat, waarin GRAMMAY f 1 - dat op dezelfde manier behandeld is - genaaid wordt. De twee aldus ontstane kimmen ziet men in ASB nog zeer duidelijk: de resterende talon van MAES f 1 duikt op tussen STEVART f 1 en GRAMMAY f 1; de onglet van GRAMMAY f 1 verschijnt noodgedwongen tussen GRAMMAY f 1 zelf en MAES f 1. In AKAW is de talon van MAES f 1 in die van GRAMMAY f 1 gevouwen, zodat beide zichtbaar zijn tussen MAES f 1 en LIEFVELT [1] f 1. In UUB is de onglet van GRAMMAY f 1 rond ROELANDTS geplooid en tegen f 2^v van dit vel aangeplakt. In twee gevallen (AUB 2842B28 en ASB) is deze combinatie ingeschoten tussen de twee folio's van een normaal foliovel. Eenmaal (AKAW) komt het voor als afzonderlijke eenheid na DISCOVRS en voor LIEFVELT.

Bij de overgang van Bu(a) naar Bu(b) is in r. 23 *Coppenol.* gewoon uitgebroken, zonder de resterende drie woorden opnieuw te centreren.

In r. 4 is de initiaal W van de reeks: 6,8 Granjon samengesteld uit VV, waarvoor het rechterbeen der eerste V afgevijld is.

Het watermerk stemt overeen met Briquet 7004, maar het tweede blokje onder de voet ontbreekt hier (hoogte: 26 mm).

Maes

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-45	f 1^v: r. 46-83
	f 2^r: r. 84-132	f 2^v: r. 133-167

Inhoud

(IAN DE MAES AEN BELGICA,) (1-13). *SONET.* (V[2] *Valrands, Trehou, Verdonck en Piuernage mede*) (14-29). Aenden E^{en}. vvy*s*en, ende vvel-geleérden M^{r}. Ian van Ghée*s*-dale. I *SONET.* (M[2]Ee*s*ter Ian, v goedt hert, en vroom, vred'*s*amigh leuen) (30-45). *Van den kunst-ryken, wysen ende veursinighe M^{r}. Gillis van Ellecom.* I *SONET.* (D[2]E*s*en nacht quam tot my, Melpomene, de *s*choone,) (46-62).

AEN M[r]. STEVEN VAN VVALCOVRT. (N^2A dat Godt heeft gheveughdt, dat ick in d'leuen,) (63-83). M[r]. GABRIEL ROELANDTS AENDEN EDELEN I *wysen ende seer voirsinighen Heere, mijn H. Vander Noot.* I ELEGIE. (V^2Oirmaels doen den tijt vvas gheleden, die met rechte) (84-118). PRAECLARO ET NOBILI VIRO D. IOHANN1 I Vander Noot, Poëtae laureato. (N^2*Othaee idcirco es fama super* ae*thera notus*) (119-130). Vale Musarum delitiae. Raptim 15. Februarij 1581. I *Tuus Casp. Barlaeus non poëta sed poëtarum amator.* (131-132). A MESS[rs]. 1AQVES SEBRECHT I & *Alexandre Boudesson Freres.* I *SONNET.* (B^2Ouddessons vous voiants, auoir (à grande cure)) (133-149). AENDE E. VVYSE ENDE SEER I *veur-sinighe Iacob Sebrecht en Alexander* I *Boudesson ghebroeders.* I *SONET.* (S^2Oo d'Esmeraulden gruen medt de roode Rubynen,) (150-167).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 6 M: Gregorio M: Cornelis
	Proprium: 15 P^2*Iuernage*, *Verdonck*, *Trehou en VValrands mede*
Bu(b)	*Stent*: als in Bu(a)
	Proprium: 15 V^2*Valrands, Trehou, Verdonck en Piuernage mede*
Bu(c)	*Stent*: als in Bu(a)
	Proprium: 15 T^2*Rehou*, *VValrands*, *Verdonck en Piuernage mede*
Bi(a)	*Stent*: 128 *calcari* 138 Phespinene
Bi(b)	*Stent*: 138 als in Bi(a)
	Proprium: 128 *calcaribus*

Lettertype

Rom.:	: 11 Tavernier (VPT,R 4); : 6,8 Granjon; 116 Tavernier (VPT,R 20)+Garamond; 96 Tavernier (VPT,R 22)+Granjon; 80 Tavernier (VPT,R26); : 2 Granjon
It.:	96 Tavernier (VPT,IT 4); 62 Granjon

Watermerken

Variant van Briquet 5039 met kenteken van Briquet 8868 in MPM R 46.3 f 31, ASB C91675 f 27, BKB I161838[4-6] f 17, UUB 211B22[3] f 21

Exemplaren

AKAW G322 f 26 met Bu(a) en Bi(a), AUB 2842B28 f 13 met Bu(c) en Bi(b), MPM R46.3 f 26 en f 31 met Bu(c) en Bi(b), ASB C91675 f 27 met Bu(c) en Bi(b), BKB II61838$^{4-6}$ f 17 en 16 met Bu(b) en Bi(a), BN Rés.Yi.4 f 24 en 22 met Bu(b) en Bi(a), UUB 211B22^{3} f 21 en 18 met Bu(b) en Bi(a)

Aantekeningen

De wijzigingen in de opeenvolgende staten van de buitenvorm hebben geen verband met een mogelijk streven naar correctheid van de tekst. Van der Noot heeft de volgorde van de namen der componisten in r. 15 verwisseld om tegemoet te komen aan de persoonlijke appreciatie van zijn publiek ten opzichte van deze kunstenaars. De volgorde van Bu(a), (b) en (c) is dan ook enkel gebaseerd op de slijtage van bepaalde letters (vgl. Hinman, I, 252 noot 1).

In r. 157 ‘Oft’ is de f in Bu(a) nog normaal, in (b) lichter geïnkt, maar niet beschadigd, en in (c) boven de dwarsstreep verwrongen.

In r. 158 ‘deughden’ is de h reeds beschadigd in UUB.

De overgang van Bi(a) naar (b) wordt gekenmerkt door de verbetering van slechts één woord op f 2^{r}. In de exemplaren waar enkel f 1 voorkomt, moet men alweer een beroep doen op de ontwikkeling van enkele individuele letters op f 1^{v}. In r. 48 ‘Desen’ is de *s* in (a) nog heel, maar niet meer in (b).

Eveneens in (a) staat in r. 84 ‘M^{r}.’ de r nog als exponent, waar deze letter in (b) reeds gezakt is.

In het watermerk verschilt de afstand tussen de bruglijnen (hier: 25 mm) met het archetype in Briquet. Driemaal is f 2 weggescheurd, waarna het resterende f 1 samengevoegd is met GRAMMAY f 1. De reden voor deze mutilatie ligt wel niet in de inhoud van MAES f 2, maar wel in het verkeerd overslaan van GRAMMAY.

Voor de verdere verklaring zie men dan ook de Aantekeningen aldaar.

Roelandts; Discovrs; Grammay; Maes

Bij deze vier vellen mogen wij niet spreken van enige samenhang, omdat elke aanwijzing in die richting ontbreekt: telkens komt slechts één watermerk voor in de exemplaren van een bepaald vel, zonder enig verband met de overige drie. De volgorde waarin deze vellen hier behandeld zijn, steunt dan ook enkel op hun eerste verschijnen in de bundels *PW*. ROELANDTS komt als eerste van deze reeks ter sprake, omdat dit vel voorkomt in bundels, waarin wél vroeger gedrukte vellen, maar niet de resterende drie opgenomen zijn. De aldus afgeleide opeenvolging wordt bevestigd voor GRAMMAY-MAES: als aanvulling van GRAMMAY f 1 wordt steeds een beroep gedaan op MAES f 1, en nooit op een ander vel, waaruit blijkt dat zij wel ongeveer tegelijkertijd gedrukt zijn. En inderdaad duiken GRAMMAY en MAES gelijktijdig op in een bundel *PW*, en dit pas na ROELANDTS en DISCOVRS.

[1584-1585]

Scholiers

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-35	f 1^{v}: r. 36-69
	f 2^{r}: r. 70-104	f 2^{v}: r. 105-139

Inhoud

AENDEN E. VVYSEN ENDE SEER I *Veur-sinighen Peerter Scholiers.* I *SONET.* (P^{2}Ithagoras die vverd' deur lust tot Deughdt en eere,) (1-17). AENDEN E. VVYSEN ENDE SEER I *veur-sinighen Dauid scholiers, oudt Aelmoesenier van Antwerpen.* I *SONET.* (S^{2}Choliers die recht dé Deuchdt aen-hanghen, en heur leuē) (18-35). AENDEN E. VVYSEN ENDE SEER I *veur-sinighen Ian Scholiers.* I *SONET.* (A^{2}Pollo Delien, Prince der Medecynen,) (36-52). AENDEN E. VVYSEN ENDE SEER I *veur-sinighen Ian Scholiers medt syn Broeders.* I *SONNET.* I (G^{2}Heluckigh moet-men v, achten, vrome Scholiren,) (53-69). AENDEN E. VVYSEN ENDE SEER I *Veur-sinighen VVillem vanden Kerchoue.* I *SONET.* (G^{2}Helyck (*s*onder bedrogh, on-ergh, en *s*onder galle,) (70-87). AENDEN E. VVYSEN ENDE SEER I *veur-sinighen Aernout Vervoordt.* I *SONNET.* (T^{2}E vvyl' dat On-gheval, Cranckheyt en Oudtheyt mede) (88-104). AENDEN E. VVYSEN ENDE SEER I *veur-sinighen M. Peeter Meule-mans.* I *SONET.* (D^{2}E *s*otten heeten *s*ot, die, die heur *s*otternyen) (105-123). AEN OLYMPIA. I *SONET.* (V^{2} Nymphael vve*s*en reyn, en v *s*ute bruyn ooghen) (124-139).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 2 *Peerter*
	Proprium: 106 *Peeter Meule-mans.*
Bu(b)	*Stent*: als in Bu(a)
	Proprium: 106 *Peeter*
Bi	*Stent*: nihil

Lettertype

Rom.:	: 11 Tavernier (VPT,R 4); 116 Tavernier (VPT,R 20)+Garamond
It.:	96 Tavernier (VPT,IT 4)

Watermerken

Verwante vorm van Briquet 8720-8721 in AKAW G322 f 46 en 47 (contresigne), AUB 976A2 f 35 en 36 (contresigne), MPM R46.3 f 33 en 34 (contresigne), ASB C91675 f 20 en 17 (contresigne), UUB 211B22^3 f 39 en 36 (contresigne)

Exemplaren

AKAW G322 f 46 en 47 met Bu(b), AUB 976A2 f 35 en 36 met Bu(b), MPM R46.3 f 33 en 34 met Bu(a), ASB C91675 f 17 en 20 met Bu(b), BN Rés.Yi.4 f 36 en 39 met Bu(b), UUB 211B22^3 f 36 en 39 met Bu(b)

Aantekeningen

In AKAW staan oude correcties met de pen:

> r. 79 teken bij ‘on-verhuedt’ verwijst naar de aanvulling ‘o wy’ in de rechter marge
> r. 93 teken tussen ‘anderen’ en ‘daer’ verwijst naar de aanvulling ‘ooc’ in de rechter marge
> r. 102 teken na ‘vvy*s*chelyck’ verwijst naar ‘wel’ in de linker marge
> r. 104 teken na ‘quet*s*ende’ verwijst naar ‘met’ in de linker marge, bedoeld als vervanging van het volgende ‘in’.

Bij de overgang van Bu(a) naar (b) is in r. 106 *Meule-mans.* gewoon uitgebroken, zonder de resterende tekst opnieuw te centreren.

In r. 105 SEER is de druk van de R geveegd door verschuiven van de pers, en dit reeds in Bu(a). In alle latere exemplaren van de buitenvorm ziet men deze letter meer en meer stukgaan, met als eindresultaat de toestand in AUB en ASB.

AUB is als laatste exemplaar van de binnenvorm ontstaan: alleen daar is in r. 36 VVYSEN de linker schacht van N geknakt.

Het watermerk, een vorm tussen Briquet 8720 en 8721, stelt een P met dubbele voet en opvallend grote buik voor, bekroond met een vierbladige bloem. De ganse tekening is 57 mm hoog, en de afstand tussen de bruglijnen bedraagt 25 mm. Het contresigne is een monogram, bestaande uit een kruis, waaromheen een S zich slingert, dit alles gefundeerd op een M. Dit watermerk is eveneens aangetroffen in een exemplaar van *CB/Abr*, BKB II61838^3 f B2 en B3 (contresigne).

Gambrinus

Verdeling

2°,	f 1r: r. 1-41	f 1v: r. 42-81
	f 2r: r. 82-121	f 2v: r. 122-162

Inhoud

Hymne van Gambrinus vinder van d'Mout I *te maken*, *en Bier te brouvven.* I Aen de vroome Heeren, Brouvvers ende Moutmakers van Antvverpen. (K2En vvil my op dit pas, niet çiren oft ver-*s*choonen) (1-162).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 127 (126) blijuen *Proprium*: 3 Aen de vroome Heeren, Brouvvers ende Moutmakers van Antvverpen. 122 *Aen de vroome Heeren, Brouvvers ende Moutmakers.*
Bu(b)	*Stent*: nihil *Proprium*: 3 als in Bu(a) 122 nihil [hierdoor schuift de *Verdeling* op f 2^V met een cijfer op, en wordt de vroegere r. 127 nu 126 en r. 162 nu r. 161] 126 blyuen 162 FINIS.
Bu(c)	*Stent*: als in Bu(b) *Proprium*: 3 Aen de vroome Heeren, Brouvvers ende Moutmakers 122, 126 en 162 als in Bu(b)
Bi	*Stent*: 45 on-reckt 59 goodt 80 gheveuel

Lettertype

Rom.:	280 Guyot (VPT,R 7); 116 Tavernier (VPT,R 20)+Garamond; 80 Tavernier (VPT,R 26)
It.:	140 Guyot (VPT,IT 2); 110 Guyot (VPT,IT 3)

Watermerken

Verwante vorm van Briquet 8720-8721 in BKB II61838$^{4-6}$ f 1 en 2 (contresigne), AUB 976A2 f 24 en 23 (contresigne)

Briquet 8834 in MPM R46.3 f 14, ASB C91675 f 15, AKAW G322 f 32, UUB 211B22^{3} f 29

Exemplaren

AKAW G322 f 32 en 33 met Bu(b), AUB 976A2 f 23 en 24 met Bu(c), MPM R46.3 f 14 en 17 met Bu(b), ASB C91675 f 14 en 15 met Bu(b), BKB II61838$^{4-6}$ f 1 en 2 met Bu(c), BN Rés.Yi.4 f 29 en 30 met Bu(c), UUB 211B22^{3} f 28 en 29 met Bu(a)

Aantekeningen

Het aantal regels druk blijft hetzelfde, zowel in Bu(a), (b) als (c): r. 122, die in Bu(a) als sprekende hoofdregel voorkomt, wordt meegeteld omdat hij niet buiten de zetspiegel van de eigenlijke tekst staat. In Bu(b) wordt deze regel verwijderd, maar tegelijkertijd wordt een

nieuwe slotregel ingelast, zodat het eindresultaat bij optelling van het aantal regels op deze bladzijde hetzelfde blijft.

Bij de overgang van Bu(b) naar (c) heeft men zich vergenoegd in r. 3 enkel de overtollig geachte woorden uit te breken (van Antvverpen.), zonder het resterende zetsel opnieuw te centreren.

Het letterkorps romein 116 Tavernier + Garamond maakt voor de ij telkens gebruik van een onaangepaste j.

In hetzelfde korps komen enkele cursieve letters voor, verdeeld als volgt:

kapitalen	**Bu**	**Bi**	**onderkast-letters**	**Bu**	**Bi**
B	-	1	ē	2	1
D	6	6	j	2	-
E	3	3	k	3	-
I	-	3	y	2	-
P	1	1			
S	3	3			
V	-	4			
VV	-	4			

Hierbij valt op:

1) *D, E, P* en *S* komen evenveel voor in binnen- als in buitenvorm.
2) De kapitalen *B, I, V*, en *VV* zijn enkel in de binnenvorm aanwezig.
3) Van alle onderkastletters komt enkel ē voor in de binnenvorm. De reden voor dit sporadisch gebruik

is onduidelijk. Had Van den Rade op dat ogenblik romeinse letter van deze grootte te kort, zodat hij zijn toevlucht wel moest nemen tot een cursief type met overeenstemmende afmetingen? Een dergelijke noodoplossing vindt men in *LvB*, f *2^v, eveneens gedrukt bij Van den Rade, waar een italiek *k* meermaals voorkomt in een omgeving van romein.

Het exemplaar van MPM is foutief ingebonden: GAMBRINUS en STEVART vormen er een groep folio's in vieren, waarbij STEVART in GAMBRINUS gevouwen wordt, zodat de tekst op het einde van GAMBRINUS f 1^v abrupt afgebroken wordt.

Dennetieres

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-52	f 1^v: r. 53-105
	f 2^r: r. 106-162	f 2^v: r. 163-208

Inhoud

S. PIERRE DENNETIERES, GENTILHOMME I Tournisien, à Monsieur Mons. Vander Noot. I *SONNET.* (M^2*Onsieur, quand i' apperçoi tant d' esprits en la France*) (1-17). De Londres le 6. de May 1567. (18). RESPONSE DE L'AVTEVR, AV PRECEDENT. I *SONNET.* (L^{2}E Roy François premier a amené en France) (19-34). LOVYS POPPARD PRIEVR DE SORDE AV I Seigneur Vander Noot, Gentil-homme & Patrice d'Anuers. I *SONNET.* (Q^2*VI au Printemps a veu l' industrie & labeur*) (35-51). A. Prouuin le 10. de May. l'An 1578. (52). NICOLAVS DE MEYERE ANTVERPIENSIS IN I Coronam Mirteam Diuini Vatis. D.I. Vander Noot. (A^2*Lma Venus rursus cingebat tempora Myrto*,) (53-78). Eiς σχήματα ποίητιχα συλλέχθεντα ἄπο Ιωανν. τοῦ φανδερ· Νῶτ ἑξαστιχον,.I Ουίνανδου Καθαρίνου του Παλαιοπολιτου. (E^2 Ὑγενιχόν δέδοται τοδἓ [illegible]οὶ Νωθαῖε τροπαῖον) (79-92). E GRAECO VERSVM A IACOBO ROLANDIO F. (Q^2*Vod celebre exstruitur tibi iam* ΝΩ*TAEE tropaeum*,) (93-105). *LE POETE A SA DAME OLYMPIA.* I *SONNET.* (E^{2}N admirant vostre sainte beauté) (106-121). IEAN DE MAES FLAMMAND AV DIVIN POETE, I le vertueux Seigneur Iean vander Noot. I *SONNET.* (L^2*E felon veult chanter les Martiaux orages*,) (122-138). De Lire le 20. d'Auril. l'An 1578. Nil virtute Prius. (139). Godfrid Wyherten zu den Gottlychen/ claer I Erluchten/ vnd hoogh gheleertten Poëten: den Edlen vnd' Eerenfesten Herre/ Joncker Johan Von der I Noot/ Patritium von Antorff. (Gleich wie Homerus weit bekant/) (140-161). Von Spyer dem 8. Septembr̃is *Anno* 1571. (162). M. HVGVE CABISSET. AV Sr. VANDER NOOT. I *SONNET.* (L^2*AS! helas! la vertu n'a plus credit au monde*) (163-178). Vt sors volet, tamen stabo. (179). RESPONSE DV POETE, AV PRECEDENT. I *SONNET.* (D^{2}Es fins ambitieux & du mocqueur vulgaire) (180-195). REPLIQVE DV MESME, AV MESME I SEIGNEVR VANDER NOOT. I *EPIGRAMME.* (V^2*Iuent l' esprit de Dieu, & les Diuins Poëtes*,) (196-208).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 31 mon*s*ter
Bi	*Stent*: 101 *sophias* 106 *POE*T*E*

Lettertype

Rom.:	: 11 Tavernier (VPT,R 4); : 6,8 Granjon; 160 Tavernier (VPT,R 16); 116 Tavernier (VPT,R 20) +Garamond; 96 Tavernier (VPT,R 22) + Granjon; 80 Garamond; : 2 Granjon; : 1,6 Haultin
It.:	96 Tavernier (VPT,IT 4); 80 Granjon; 62 Granjon

Text.:	110 Van den Keere (VPT,T 16); 95 Frans (VPT,T 25); 72 Van den Keere (VPT,T 40)
Bast.:	60
Ex.:	Grieks 96

Watermerken

Briquet 8834 in AKAW G322 f 48, MPM R46.3 f 32, ASB C91675 f 16, BKB II61838$^{4-6}$ f 15. UUB 211B22^{3} f 34

Exemplaren

AKAW G322 f 45 en 48, AUB 976A2 f 34 èn 37, MPM R46.3 f 32 en 35, ASB C91675 f 13 en 16, BKB II61838$^{4-6}$ f 15 en 18, BN Rés. Yi.4 f 40 en 45, UUB 211B22^{3} f 34 en 35

Aantekeningen

In r. 163 'Sr.' verschuift de plaats van de r. In BKB en AKAW is deze letter nog niet onder de voet van S gezakt. Dit begint in UUB, BN en MPM. De r is het laagst gezakt in AUB en ASB.

Poetov [H]

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-101	f 1^{v}: r. 102-211
	f 2^{r}: r. 402-433	f 2^{v}: r. 434-466

Inhoud

GVILLAVME DE POETOV, I A Monsieur M.I. VANDER NOOT, Gentil-hom- I me, Patrice & Escheuin de la fleurissante I ville d'Anuers. I ODE. I Strophe 1. (V^{2}ANDER NOOT *pacifique*,) (1-101). (*Par le vouloir sublime*) (102-211). (Maugré le temps, & sa faux & l'audace,) (402-433). (Toute tristesse & affligeante paine,) (434-465). FIN. (466).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: nihil

Bi	*Stent*: 207 *entendre* 425 ennuy

Sprekende hoofdregels

f 2[r]: OEVVRES POETIQVES DV S[r]. VANDER NOOT.
f 2[v]: OEVVRES POETIQVES DV S[r]. VANDER NOOT.

Signaturen

f 1[r] *H*

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 116 Tavernier (VPT,R 20)+Garamond; 80 Tavernier (VPT,R 26); : 2,3 Haultin;
	: 1,6 Haultin
It.:	80 Granjon

Watermerken

Briquet 8834 in AKAW G322 f 40, MPM R46.3 f 21, ASB C91675 f 36, BKB II61838$^{4-6}$ f 10, AMVC N431 f 4, UUB 211B22^{3} f 30

Exemplaren

AKAW G322 f 37 en 40, AUB 976A2 f 26 en 29, AMVC N431 (15562M) f 1 en 4, MPM R46.3 f 18 en 21, ASB C91675 f 33 en 36, BKB II61838$^{4-6}$ f 7 en 10, BN Rés.Yi.4 f 46 en 49, UUB 211B22^{3} f 30 en 33

Aantekeningen

Het geringe aantal drukfouten kan in de hand gewerkt zijn door het voorleggen van goede kopij. De tekst was immers reeds afgedrukt in *Het Bosken*, zodat Van der Noot enkel een exemplaar van dit werk aan de zetter hoefde te overhandigen.

De sprekende hoofdregels zijn telkens opnieuw gezet.

De bestaansreden van de signatuur vindt men in de Aantekeningen van POETOV [H2].

Voor de buitenvorm is een ordening der bestaande exemplaren mogelijk, dank zij r. 1 POETOV: in AKAW, AMVC en AUB bevindt de V zich op gelijke hoogte met de O, in BN zakt eerstgenoemde letter enigszins, in ASB, MPM en UUB vergroot deze onregelmatigheid nog, en in BKB is deze V met de volgende komma totaal verdwenen. Dit laatste stadium is echter tevens veroorzaakt door afbijtsel van het frisket, dat in deze buitenvorm wel meer voorkomt: in r. 78 *montaignes* is de *s* in AMVC en BN niet afgedrukt, omdat dit marginaal zetsel door het frisket afgedekt werd.

Een zelfde lot was de signatuur H beschoren in BKB: enkel de linker schacht van deze letter werd daar geïnkt. Een dergelijke afdekking van de staartregel is niet ongewoon in zestiende-eeuws drukwerk; zie ook Johnson, 18 (i.v.m. paginering), 31 (i.v.m. signaturen).

Op nazetsel tegenover *Het Bosken* wijst r. 187 *humilité*): het haakje is abusievelijk blijven staan, daar waar de corresponderende (in r. 183 verwijderd is.

Poetov [H2]

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 212-309	f 1^{v}: r. 310-337
	f 2^{r}: r. 338-369	f 2^{v}: r. 370-401

Inhoud

(*Ainsi voirons accroistre*) (212-305). D'Anuers le iij$^{e.}$ de Ianuier 1565. par le tre*s*-humble S^{r}. de vo*s*tre S$^{e.}$ | *G. de Poetou.* | EN LABEVR LIESSE. | Deuant le dernier vers de la 2. Anti*s*trophe li*s*ez, *Les Nymphettes compaignes* (306-309). [fleurons; zie Aantekeningen] RESPONCE DV POETE, | audict GVILLAVME DE POETOV, | Poët Betunois. | ODE. (D^{2}Es que

mon oeil apperceut ton ouurâge) (310-337). (Si i'ay receu des Mu*s*es gracieu*s*es) (338-369). (C'e*s*t autre cho*s*e, ò Poetou, des Poëtes) (370-401).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: nihil
Bi(a)	*Proprium*: 368 n'a
Bi(b)	*Proprium*: 368 n'ont

Sprekende hoofdregels

f 2^r: OEVVRES POETIQVES DV S^r. VANDER NOOT.
f 2^v: OEVVRES POETIQVES DV S^r. VANDER NOOT.

Signaturen

f 1^r *H*2

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 116 Tavernier (VPT,R 20)+Garamond; 80 Tavernier (VPT,R 26); : 2,3 Haultin; : 1,6 Haultin
It.:	80 Granjon

Watermerken

Briquet 8834 in AKAW G322 f 38, MPM R46.3 f 20, ASB C91675 f 34, BKB II61838$^{4-6}$ f 8, AMVC N431 f 3, UUB 211B22^3 f 32

Exemplaren

AKAW G322 f 38 en 39 met Bi(b), AUB 976A2 f 27 en 28 met Bi(a), AMVC N431 (15562M) f 2 en 3 met Bi(a), MPM R46.3 f 19 en 20 met Bi(b), ASB C91675 f 34 en 35 met Bi(a), BKB II61838$^{4-6}$ f 8 en 9 met Bi(a), BN Rés.Yi.4 f 47 en 48 met Bi(b), UUB 211B22^3 f 31 en 32 met Bi(a)

Aantekeningen

De fleurons op f 1^v (12,5 bij 121,5 mm) vindt men afgebeeld in Hellinga, *Kopij*, pl. 84, en in *Type specimen facsimiles. Reproductions of fifteen type specimen sheets issued between the sixteenth and eighteenth centuries...General editor John Dreyfus. With an introductory essay by Stanley Morison*, London, 1963, pl. 2 ‘Konrad Berner, Frankfurt 1592’.

De volgorde Bi(a) en (b) berust op een vergelijking met de tekst in *Het Bosken.* Daar geldt dezelfde versie als hier in Bi(a), die dan door Van der Noot nog tijdens het drukken omgevormd werd tot een meer logische constructie.

De sprekende hoofdregels zijn telkens opnieuw gezet.

De signaturen H en H2 in de twee vellen POETOV fungeren enkel als ordenend element binnen deze katern. De lengte van de opgenomen tekst overschrijdt de plaatsruimte van een foliovel van vier bladzijden, zodat de bundeling van folio's in vieren onvermijdelijk wordt. Een nadere aanduiding, waar deze katernen in een bestaande bundel *PW* thuishoren, wordt ons door deze fragmentaire elementen niet verschaft.

Waarom nu juist deze letter H genomen is ter aanduiding van deze afzonderlijke eenheid, heb ik niet kunnen achterhalen.

Tijdens het drukken van de binnenvorm is in r. 310 RESPONCE de R beschadigd in MPM en daarop vervangen in AKAW. Daar beide exemplaren tot Bi(b) behoren, mogen wij ze dan ook als laatst gedrukte van deze reeks beschouwen.

Goossenius [I]

Verdeling

2°,	f 1r: r. 1-46	f 1v: r. 47-100
	f 2r: r. 387-481	f 2v: r. 482-570

Inhoud

D.G. Goossenius ad Diuinum Vatem D. Io. Vander Noot, ex l genere Nobili & ordine Equestri, Patrit. Antuerpiens. (C2 *VM peterem nuper vento Anglica regna secundo*,) (1-32). Inoffensibilis Goossenius. (33). *Responsio Poet*ae. (D2VM tua conspicerem diuino numine plena) (34-46). *IOHANNES AVRATVS*, *POETA REGIVS* l *apud Gallos. Ad D. Io. Vander Noot Poëtam Laureatum.* l *EPIGRAMMA.* (A2 *Ngue ferunt Cadmum corpus mutasse bilingui*,) (47-57). *Lutetiis Parisiorum Idibus Iulij. An 1578.* l *Io. Auratus Poëta Regius.* (58-59). <u>De goede ende claer verlichte Poët Winandus Catharinus</u> Paleopolitanus. (<u>όυ</u>ς ὁ θзὸς χ<u>αὶ</u> ἄνα[illegible] Ποιητων θειος Ομηρος) (60-66). *IDEM E GRAECO VERSVM* <u>*A*</u> l *Iacobo Rolandio. F.* (V2 *T deus*, *& Princeps vatum diuinus Homerus*,) (67-74). <u>Van dese ouer-settinghe ende den ouersetter Jacob Roelandts /</u> l <u>sone van Heer' en M. Jacob Roelandts/Raetsheere inden secreten Raedt.</u> l <u>Epigr̂amme.</u> (*Dry maels vyf iaren oudt was des Raedts-Heere sone*,) (75-81). Al muy Mag. Generoso y Doctissimo Varon, el Señor, Don Ioan. l vander Noot, Principe de los Poëtos Brabançones. l SONET. (L2O que agora às mostrado de repozo) (82-98). De Valencia en l'an̄o 1570. *Seruidor de V.S.* l Luis Franco, *Lusitano.* (99-100). D. Gerardus Goossenius, Phisicus, Medicus ende Poët mo- l derne, Aenden Edelen Heere, Heer' Ian Vander Noot Prins' l der Brabantscher ende Nederlantscher Poëten. l ODE. l 1. (O2 *Nlancx na dat ick was*,) (387-462). *VVt Londen den* 12. *Nouembris anno* 1566. l VViet denckt, niet krenckt. l Goossenius. (463-465). Antvvoorde des Poëten op de veur-gaende l ODE. l 1. (K2' *EN was noyt meer verheughdt*,) (466-557). Meester Adriaen Iac. F. Damman. in Latijn, aen den Edelen l Heere, mijn Heere Vander Noot. Prince der Belgicscher Bra- l bandtscher oft Nederlandtscher Poëten. ouer-gheset deur l Ionker Iacob vander Mast. l *EPIGRAMME.* l (A2 *L had' ick dry-maels meer tonghen dan op t'hoofdt haren*,) (558-570).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 12 *quauto* 530 19 556 *datme* 565 *dé*
Bu(b)	*Stent*: 12,530 en 556 als in Bu(a) *Proprium*: 565 *de*
Bi	*Stent*: 51 Tyr[illegible]am 61 θзὸς 66 χοσ[illegible]ῶν 89 Qnanto 99 an̄o 394 *eenen* 400 2 435 *allen*

Sprekende hoofdregels

f 2v: OEVVRES POETIQVES DV Sr. VANDER NOOT.

Signaturen

f 1^{r} *I*

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 160 Tavernier (VPT,R 16); 116 Tavernier (VPT,R 20)+Garamond; 96 Tavernier (VPT,R 22)+Granjon; 80 Tavernier (VPT,R 26); : 2 Granjon; : 1,5
It.:	140 Guyot (VPT,IT 2); 80 Granjon; 62 Granjon
Text.:	95 Frans (VPT,T 25); 72 Van den Keere (VPT,T 40)
Ex.:	Grieks 96

Watermerken

Briquet 8834 in AKAW G322 f 44, AUB 976A2 f 30, MPM R46.3 f 25, ASB C91675 f 37, BKB II61838$^{4-6}$ f 11

Exemplaren

AKAW G322 f 41 en 44 met Bu(b), AUB 976A2 f 30 en 33 met Bu(b), MPM R46.3 f 22 en 25 met Bu(a), ASB C91675 f 37 en 40 met Bu(b), BKB II61838$^{4-6}$ f 11 en 14 met Bu(b), BN Rés.Yi.4 f 41 en 44 met Bu(b)

Aantekeningen

In ASB zijn r. 7, 8, 25, 26, 29-32 onderstreept, en naast r. 3-32 is in dit zelfde exemplaar een verticale streep in de linkermarge getrokken.

Een ordening van de exemplaren van de buitenvorm is mogelijk aan de hand van r. 15 *malesuada*: in AKAW is de *d* nog het meest heel, in AUB, ASB, BKB en BN rest enkel een stukje van de schacht, en in MPM kan men deze *d* niet meer van een *a* onderscheiden.

Voor de signatuur zie men de verwijzing in de Aantekeningen van GOOSSENIUS [12].

In r. 433 *verdoofdt*, is voortschrijdend afbijtsel van het frisket waar te nemen. Dit randzetsel is enkel voluit bewaard gebleven in AKAW, ASB en BKB. In BN en AUB ontbreekt reeds de komma en is de *dt* gedeeltelijk niet meer geïnkt (in BN is de vlag van de *t* nog zichtbaar, in AUB niet meer). Ten slotte blijft in MPM van de *d* enkel de buik, en van de *t* enkel een stip.

Goossenius [12]

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 101-150	f 1^{v}: r. 151-262
	f 2^{r}: r. 263-353	f 2^{v}: r. 354-386

Inhoud

[binnen dubbele lijnen, twee houtsneden gescheiden door een verticale dubbele lijn; zie Aantekeningen] VANDEN SLACH BY GREVELINGHEN I ghe*s*chiedt in d'Iaer 1558. tu*ss*chen Philippum Coningh van I Spaenien, &c. Hertogh van Brabandt, &c. ende Hendricum Coningh I van Vrancrijck. Tot een eeuvvigh teeken der vrindt*s*chappen en der dancbaer- I heyt, toegheeyghendt ende ghedediceerdt der Edeler, vvy*s*er ende deughdelyker Vrouvven I Vrouvve Iohanne van Ke*s*tergat, ende den edelen Ionghéheren Ian ende Pompeo I vander Noot, naeghelaten vveduvve ende Sonen van vvy*s*en Ia*s*par vander I Noot, Heere van Carloo &c. van vviens vrome, edele en ridderlyke I daden hier *s*ommige verhaeldt vvorden in de*s*e tegen-vvoordige I ODE. I *D'eerste STROPHE.* (*W*^{2}*At de Menschen bedrijuen*) (101-344). AEN DE VEVRSCHREVEN ION- I ghe Heeren H. IAN, en POMPEO VANDER I NOOT, *Heeren van Carloo*, *&c.* (S^{2}Oud' ick de vromigheydt, en dé heerlyke daden) (345-353). *A MONSIEVR IAQVES SANGLIER.* I SONNET. (S^{2}*Anglier si l' amitié vient, de quelque semblance*)

(354-369). *A MADAMOISELLE PHILIPPOTE* I *Coenraet legitime compaignie dudict S. Iaques Sanglier.* I SONNET. (L[2]*A seruante de Dieu, que nous nommons Fortune*) (370-386).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 107 vvy*s*en 363 *qu* *Proprium*: 371 *Coenraet legitime compaignie dudict S. Iaques Sanglier.* 372 SONNET.

Bu(b)	*Stent*: als in Bu(a) *Proprium*: 371 *Coenraet legitime compaignie dudict S. Iaques Sanglier.* SONNET. [de tekst van de oorspronkelijke r. 371 en r. 372 wordt hier samengezet op r. 371, zodat de *Verdeling* op deze bladzijde thans wordt: f 2^{v}: r. 354-385]
Bi	*Stent*: 338 *Mijn* (

Signaturèn

F 1^{r} /2

Lettertype

Rom.:	: 11 Tavernier (VPT,R 4); 116 Tavernier (VPT,R 20)+Garamond; 96 Tavernier (VPT,R 22)+ Granjon; 80 Tavernier (VPT,R 26); : 2 Granjon; : 1,6 Haultin
It.:	140 Guyot (VPT,IT 2); 80 Granjon

Watermerken

Briquet 8299-8300 in AKAW G322 f 43, AUB 976A2 f 32, MPM R46.3 f 24, ASB C91675 f 39, BKB II61838$^{4-6}$ f 13

Exemplaren

AKAW G322 f 42 en 43 met Bu(a), AUB 976A2 f 31 en 32 met Bu(b), MPM R46.3 f 23 en 24 met Bu(a), ASB C91675 f 38 en 39 met Bu(b), BKB II61838$^{4-6}$ f 12 en 13 met Bu(a), BN Rés.Yi.4 f 42 en 43 met Bu(b)

Aantekeningen

De dubbele lijnen rond de houtsneden zijn hoofdzakelijk samengesteld uit dezelfde elementen als de dubbele lijn onder de navolgende titelhoutsnede van 1584-1585. Deze lijnstukken blijken in onvoldoende mate voorradig te zijn, want de verticale lijnen ter linkerzijde bezitten een andere factuur dan de resterende elementen: de buitenste lijn is dunner en de groef tussen beide lijnen smaller dan in de rest van de omlijsting. Het gehele kader meet 82 bij 118,5 mm.

In ASB is f 2^{v} dank zij enkele correcties met de pen aangepast aan een nieuwe bestemmeling: in r. 354 en r. 356 is de naam *Sanglier* telkens gewijzigd tot *Sinolier* en r. 371 is met inkt geheel onleesbaar gemaakt, zodat enkel de voornaam van de echtgenote overblijft in r. 370.

In Bu(b) zijn de oorspronkelijke r. 371 en r. 372 herleid tot één regel, opnieuw gecentreerd, maar met behoud van de originele letter.

Het letterkorps italiek 140 Guyot beschikt over de kapitaal W blijkens r. 112.

Het watermerk bezit elementen van Briquet 8299 en 8300: de afstand tussen de bruglijnen (27 mm) is dezelfde als in 8300, maar het uiteinde van dit watermerk stemt meer overeen met het contresigne van 8299.

Voor het gebruik der signaturen zie men de Aantekeningen van POETOV [H2].

Op nazetsel tegenover *Het Bosken* wijst het punt in 156 *sweerde.*, waar het even overbodig aangetroffen wordt.

De twee houtsneden stellen wapenschilden voor, waarvan men de blazoenering vindt in de Verklarende Aantekeningen bij de Tekstuitgave.

Apologie [A]

Verdeling

2°,	f 1r: r. 1-45	f 1v: r. 46-92
	f 2r: r. 317-370	f 2v: r. 371-430

Inhoud

APOLOGIE VOOR ALLE DE POE I TICSCHE VVERKEN VAN MYN I HEERE VANDER NOOT, BY I Henrick Ackermans, van Brecht. (D4E verkeertheydt, d'onvvetentheydt, ende d'on-danc-) (1-45). (penne, daer toe met eenen vvt-nemenden vvonderlijcken hoog ende) (46-92). (*Et mirabar ego Diuini magna Poëte*) (317-370). (anders daer toe te doene, dan alleeniglyc hier by te veugen dit cort ver-) (371-376). IOHANNES AVENTINVS IN DAT I eerste Boeck vanden oorsprong der ouder Duytschen. I Vande Poëten. (P2Oët is een Griex vvoort, ende is in onser sprake Schepper oft Maker ghesegt,) (377-429). (∴) I *Dus siet wel wat ghy secht,, En oordeeldt voordt metrecht.* (430).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 16 namendtlick 27 veetschen 34 onvvetdlijck 44-45 te I te 45 is en 393 Theolgoan- 405 Hebreenschen 417 hgeordonneerdt 430 *metrecht*
Bu(b)	*Stent*: 16-417 als in Bu(a)
	Proprium: 430 *met recht*
Bu(c)	*Stent*: 16-34, 393-417 als in Bu(a)
	Proprium: 44 te 45 nihil 45 en is 430 als in Bu(b)
Bu(d)	*Stent:* 16-34, 393 en 405 als in Bu(a)
	Proprium: 44 en 45 als in Bu(c) 417 gheordonneerdt 430 als in Bu(b)
Bi(a)	*Stent*: 85 eerst.En 338 Godiyke
Bi(b)	*Stent*: 338 als in Bi(a)
	Proprium: 85 eerst,En
Bi(c)	*Stent*: nihil
	Proprium: 85 eerst,En 338 Godlyke

Signaturen

f 1r A

Custoden

f 1^v Spaenien,

Lettertype

Rom.:	160 Tavernier (VPT,R 16); 116 Tavernier (VPT,R 20)+Garamond; 96 Tavernier (VPT,R 22)+ Granjon; 80 Garamond; : 2 Granjon
It.:	96 Tavernier (VPT,IT 4); 62 Granjon

Bloemletter: D 16,5 mm

Watermerken

Briquet 8299-8300 in AKAW G322 f 2, MPM R46.3 f 2, ASB C91675 f 5, BKB II61838$^{4-6}$ f 3

Exemplaren

AKAW G322 f 2 en 5 met Bu(b) en Bi(b), AUB 976A2 f 10 en 13 met Bu(c) en Bi(c), MPM R46.3 f 2 en 7 met Bu(b) en Bi(b), ASB C91675 f 5 en 8 met Bu(a) en Bi(a), BKB II61838$^{4-6}$ f 3 en 6 met Bu(c) en Bi(b), BN Rés.Yi.4 f 5 en 8 met Bu(d) en Bi(c)

Aantekeningen

Tal van correcties met de pen en/of oude wijzigingen zijn hier uitgevoerd:

r. 40 ‘vve*s*en.’ wordt ‘vve*s*en!!’ in AKAW; na het uitroepteken is een streep getrokken als verwijzingsteken naar een nota in margine die overplakt is.

r. 45 ‘te’ geraseerd in AKAW.

r. 48-49 de ronde haakjes geschrapt in AKAW en ASB.

r. 51 ‘T'en is geen minder deugt’ geschrapt in AKAW en ASB.

r. 323 *quin* geschrapt en dan weer qúin bovengeschreven in AKAW.

r. 326 *crepem* de tweede e is vervolledigd in AKAW.

r. 327 *Credite r* geschrapt in AKAW.

r. 328 na dit vers is in AKAW de bron genoteerd: 2. proper. 24; voor het geheel van de correctie in AKAW, zie ook blz. 205.

r. 386-387 ‘Ick Ghelooue...eerden.’ onderstreept in BN.

De volgorde van de verschillende staten van de buitenvorm wordt bevestigd door de evolutie - d.i. verbetering - van bepaalde druktechnische onvolkomenheden: r. 374 ‘in’ heeft een kapotte n in Bu(a), die vervangen wordt sinds Bu(b). In Bu(a) ondergaat het rechtse randzetsel van r. 373-376 afbijtsel van het frisket, maar niet meer in Bu(b). In r. 394-403 is het marginale zetsel links scheef gezakt in Bu(a); dit verergert nog in Bu(b), waar de beginletters van r. 398 uitgestulpt worden, maar in Bu(c) is dit verholpen.

De eindletters van r. 1 en r. 2 blijken niet stevig opgekooid te zijn: in Bu(a) bevinden deze letters zich nog op hun normale plaats, hoewel in r. 1 POE de E reeds ietwat gezakt is. In Bu(b) drijven deze E van r. 1 POE en N van r. 2 MYN af in de richting van de rand van het zetsel. De oorspronkelijke toestand wordt hersteld in Bu(c).

Zie voor de signaturen APOLOGIE [A2-A3].

Voor het watermerk zie men GOOSSENIUS [12].

De bloemletter is identiek met *LvB* f $*2^r$.

Apologie [A2-A3]

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 93-139	f 1^v: r. 140-200
	f 2^r: r. 201-265	f 2^v: r. 266-316

Inhoud

(Spaenien, Prouencen ende Vrancryc doen, dat de*s*e veur*s*chreuen veer-) (93-139). (co*s*t ende moeyte, deur middelen die heur daer niet rechtighlijc toe hel-) (140-200). (der de Latyn*s*che ende aen meer ander' godlycke Poëten, Propheten,) (201-265). (hebben de gun*s*tighe le*s*ers (meyn ic) *s*piegelen ghenoegh der afgun*s*tig-) (266-316).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 281 *sont*
Bu(b)	*Stent*: nihil
	Proprium: 281 *sunt*
Bi	*Stent*: 187 *Ciel* 217 *stimulas* 220 *crucce* 227 Asconius,

Signaturen

f 1r A2

f 2r A3

Custoden

f 1v (on-)der
f 2v *Et*

Lettertype

Rom.:	96 Tavernier (VPT,R 22)+Granjon
It.:	96 Tavernier (VPT,IT 4); 62 Granjon

Watermerken

Briquet 8299-8300 in AKAW G322 f 4, AUB 976A2 f 11, MPM R46.3 f 6, ASB C91675 f 7, BKB II61838$^{4-6}$ f 5

Exemplaren

AKAW G322 f 3 en 4 met Bu(a), AUB 976A2 f 11 en 12 met Bu(b), MPM R46.3 f 3 en 6 met Bu(b), ASB C91675 f 6 en 7 met Bu(b), BKB II61838$^{4-6}$ f 4 en 5 met Bu(b), BN Rés.Yi.4 f 6 en 7 met Bu(b)

Aantekeningen

De verdeling sluit aan bij APOLOGIE [A].

De volgende correcties met de pen en/of oude wijzigingen zijn uitgevoerd:

r. 118-122 is onderstreept in BN; naast r. 119 staat in margine ‘Nota’.

r. 217 *stimulas* is in AKAW verbeterd tot *stimulis*; beide laatste letters zijn overgehaald.

r. 242 *me* is in AKAW en ASB doorgestreept.

r. 244 *praescribere re* is in AKAW doorgestreept en daarna geëxpungeerd, waardoor deze correctie opgeheven wordt.

r. 279 in AKAW staat na *dissimulat* een komma, en & *Poëtarū praeferti* is tussen () gezet en doorgestreept; de *s* van *sunt* is omgevormd tot).

r. 280 *agente* interlineair in AKAW aangevuld tot *agetante*; *illo* in AKAW boven *i l.*

r. 281 *sont* in AKAW verbeterd tot *súnt.*

r. 283 In AKAW is *inde* doorgestreept, na *laetste* is een komma geplaatst, en *geheel* is interlineair aangevuld tot *algeheel.*

r. 288 *fecerunt* is in AKAW door een interlineaire *n* aangevuld tot *secernunt.*

Voor het geheel van de correctie in AKAW, zie ook blz. 205.

In AKAW, AUB en BN komt de oudste vorm van de binnenvorm voor, want in deze exemplaren is in r. 192 *à* deze letter nog niet gezakt.

Voor het gebruik van de signaturen, zie men de Aantekeningen van POETOV [H2]. Door het bestaan

van de oudere A2 en A3 signaturen in VOORWERK 1580-1581 is verwarring opgetreden bij het inbinden van MPM R46.3 met als resultaat: A (APOLOGIE), A2 (APOLOGIE), A3 (VOORWERK), A2 (VOORWERK), A3 (APOLOGIE).

Titelvel 1584-1585

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-8	f 1^{v}: r. 9-81
	f 2^{r}: blanco	f 2^{v}: houtsnede

Inhoud

[binnen titelhoutsnede, waaronder dubbele lijn; zie Aantekeningen] DE I POETICSCHE I WERKEN VAN I MYN HEERE I VANDER NOOT. I (.·.) I T'ANTVVERPEN, I By Gillis vanden Rade. I cIↄ.Iↄ.LXXXIIII. (1-8). IN OPERA DIVINI VATIS D.I. VANDER NOOT. I M. Adrianus Iac. F. Damman. (*VT mihi sint linguae totidem quot vertice crines*) (9-18). IN OPERA D. VATIS D.I. VANDER NOOT D.H. AGRICOLA. (H^{2}*Oratiano spiritu*) (19-71). QVAE SVCCVRREBANT CIRCA NOTAEIA SCRIPTA I Henrico Agricolae Brechtio. (I*Rrisor osor4ʒ artis ignarus adeò*) (72-80). APOLOGIA DOCT. HENRICI AGRICOLAE. (81). [binnen kader, houtsnede; zie Aantekeningen].

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: nihil
	Proprium: 8 cIↄ.Iↄ.LXXXIIII.
Bu(b)	*Proprium*: 8 cIↄ.Iↄ.LXXXV.
Bi(a)	*Stent*: 19 H.

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 120 Garamond; 110 Granjon; 96 Tavernier (VPT,R 22)+Granjon; 80 Garamond;
	: 2,3 Haultin; : 2 Granjon; : 1,6 Haultin
It.:	140 Guyot (VPT,IT 2); 62 Granjon

Watermerken

Briquet 8299-8300 in AKAW G322 f 6, ASB C91675 f 1

Exemplaren

AKAW G322 f 1 en 6 met Bu(b), AUB 976A2 f 1 en 4 met Bu(a), MPM R46.3 f 1 met Bu(a), ASB C91675 f 1 en 4 met Bu(b), WHAB 23.1 Poet.2^{o}(1) f 1 en 4 met Bu(b)

Aantekeningen

De titelhoutsnede meet 241 bij 157 mm. De tekenaar ervan, Pieter Huys, heeft zich geïnspireerd op Coornherts triomfboog vooraan in *Das Buch Extasis*; voor de allegorische voorstelling zie men dan ook *OE*, [9] e.v., toegelicht in *DBE*, 176 e.v. Wel zijn enkele wijzigingen in de algemene compositie aangebracht, waarvoor mede gebruik gemaakt is van de *Hypnerotomachie*, 13^{v}.

In het afgesneden fronton verschijnt, ter vervanging van de triton, thans de bliksemende Jupiter,

vergezeld van zijn arend. Tussen fronton en architraaf is zoals in de plaat der *Hypnerotomachie*, en dus in tegenstelling tot de gravure van *Das Buch Extasis*, een zeer hoge fries geschoven, waarin Apollo en de negen muzen evenals twee zwanen als symbool der dichters afgebeeld zijn. Verdeeld over de drie vakken van de meer geprofileerde architraaf prijkt de kenspreuk van de dichter 'TEMPERA TE TEMPORI'; hierbij zij weer verwezen naar de *Hypnerotomachie*, waar de architraaf eveneens een inschrift draagt. De twee godinnen, Venus en Minerva, staan thans voor composiete halfzuilen en niet meer voor pilasters. Zij hebben elkaars pedestal ingenomen, maar behouden toch elk hun attributen. Ook Mercurius, Labor en Industria hebben hun vroegere plaats in het fronton ontruimd en zitten nu op een rustbank, geplaatst in een halfcirkelvormige nis tussen de twee voetstukken die de godinnen schragen. Op de frontzijde van deze onderbouwsels zijn telkens twee ruitschilden aangebracht. Deze verdubbeling tegenover het Duitse voorbeeld is mogelijk omdat ook de wapenschilden op de zijplinten aldaar thans vooraan afgebeeld zijn.

De blazoenering van alle wapens is als volgt:

Ruitschild I (op de linkerhoek van de architraaf) rechts (hier en hierna telkens heraldisch): *in goud vijf kruislings geplaatste zwarte sint-jakobsschelpen* (Van der Noot).

Ruitschild I links: *in zilver een gaande zwarte kat* (Kets).

Ruitschild II rechts: *gevierendeeld: I en IV in blauw een gevleugelde en geschubde gouden draak; II en III in zilver drie rode kepers* (Draeck).

Ruitschild II links: *gevierendeeld: I en IV in goud een zwart wild zwijn; II en III in zwart drie zilveren kepers* (Van de Werve).

De afbeelding op de houtsnede is niet correct: het wild zwijn wordt omgewend voorgesteld, en in II en III worden de kleuren verwisseld.

Ruitschild III rechts: *in blauw een zilveren dubbele adelaar*, *gebekt en gepoot van goud* (Daens).

Ruitschild III links: *in zilver drie zwarte lelies, twee en een* (Van Liere van Immerseel).

Ruitschild IV rechts: *in...een zwijn, doorboord met een zwaard* (Godevaerts).

Ruitschild IV links: *in zwart een zilveren dwarsbalk* (Van Borselen). Dit blazoen is gecorrigeerd tegenover de versie in *Das Buch Extasis.*

Ruitschild V rechts: *in rood, bezaaid met gouden blokjes, een leeuw van hetzelfde, genageld en getongd van blauw, over alles heen* (Van Halmale).

Ruitschild V links: *in...een zwaard.*

Ruitschild VI rechts: *in goud een doorsneden keper, vergezeld van drie zwarte adelaars* (Van Wingene).

Ruitschild VI links: als ruitschild V rechts, doch met omgewende leeuw.

Ruitschild VII rechts: *in rood een zilveren leeuw, genageld getongd en gekroond van goud, beladen met het wapenschild van Bijgaarden: in goud een schildhoofd, geschaakt van zilver en zwart* (t'Serclaes). De leeuw staat hier omgewend.

Ruitschild VII links: *in rood*, *bezaaid met zilveren vijfblaren*, *een leeuw van hetzelfde*, *genageld getongd en gekroond van goud*, *over alles heen* (t'Seraerts). Ook hier staat de leeuw in de huidige houtsnede omgewend.

Ruitschild VIII rechts: *in zilver drie blauwe burchten* (Van Etten).

Ruitschild VIII links: *in zilver drie rode palen* (Van Berchem).

Volgens de *Apodixe*, § 23 in *OE*, [16] vormen deze zestien wapenschilden de kwartierstaat van de dichter. In de huidige opstelling zijn echter fouten geslopen, die Van der Noot in 1588 liet verbeteren; de verdere toewijzing van deze wapenschilden vindt men dan ook in TITELVEL 1588.

Een volgend verschilpunt met de gravure in *Das Buch Extasis* merkt men in de zwikken: in de Duitse titelplaat bleven die kaal, maar in de Antwerpse natekening zijn zij opgevuld met gevleugelde victoria's, en dit op basis van antieke reminiscenties. Pieter Huys heeft zich hierbij strikter aangesloten bij klassieke voorbeelden dan bij de *Hypnerotomachie.* Wat Colonna bedoelt met 'una pastophora'[1],

1 Francesco Colonna, *Hypnerotomachia Poliphili. Edizione critica e commento a cura di Giovanni Pozzi e Lucia A. Ciapponi*, Padova, 1964, I, 43.

nl. 'la figura della Vittoria alata'[2], vinden wij inderdaad correct terug in deze titelhoutsnede; in de *Hypnerotomachie* daarentegen wordt deze term geïnterpreteerd als 'vne Pastophore (qui est le surnom de Venus deesse d'amour)'[3]. Op de corresponderende plaat in de Franse uitgave zijn deze twee godheden in de zwikken dan nog afgebeeld met cornucopiae in plaats van de aangekondigde 'trophée tourné devers le coing du triangle pour emplir le vuide'[4].

Een laatste afwijking van het Duitse voorbeeld: zoals in de *Hypnerotomachie* wordt het tongewelf van de boog zelf geschraagd door consoles.

Bovenaan, tussen de nimfen met hoornen des overvloeds en het binnenste wapenschild is de houtsnede gesigneerd PH, het monogram van de ontwerper Pieter Huys. Diens tekening is daarna door Antoon van Leest in hout gesneden; zie A.J.J. Delen, *Histoire de la gravure...II Le XVIe siècle. Les graveurs-illustrateurs*, Paris, 1934, 138-139.

Ten slotte zie men voor het gebruik van de triomfboog als titelomlijsting, Hendrik Désiré L. Vervliet, 'Les Origines du frontispice architectural', in *Gutenberg Jahrbuch* 1958, 222-231, alwaar verdere literatuur op 223 noot 3.

De dubbele lijn onder de houtsnede (155 mm) is samengesteld uit dezelfde aparte blokjes als de dubbele lijnen in GOOSSENIUS [I2]. De houtsnede op f 2^V is het portret dat in TITELVEL 1580-1581 op dezelfde plaats voorkomt; nadere gegevens vindt men dan ook in de Aantekeningen aldaar. Wel is thans rond dit portret een ander kader geplaatst; dit laatste meet 232 bij 146 mm, en bestaat uit aparte blokjes die ingelegd zijn met een parelsnoer, omgeven door een dubbele lijn.

In AKAW staan aanvullingen in oude hand, wel van de auteur zelf (zie ook blz. 205 en 206) en als volgt verdeeld:

naast	r. 19 AGRICOLA.	Brecht. [voor Brechtanus]
	r. 22 NOTIOR,	Nothaeús, imò Nóotheús,
	r. 23 est,	Versús vt Olympiados docet.
	r. 28	Videlicet Terētiús: Leúinús & Torrentiús.
	r. 32 pauculos	x hos qúoqʒ
	r. 33 Prudentium.	No*s*trūqʒ Liuinū lijra
	r. 34	(Sen*s*isqʒ) diuinū *s*úa.
	r. 77	nobis vt Car= l mina dicūt.

Van deze wijzigingen zijn er enkele overgenomen in AMODEO (zie aldaar). Het lofdicht is in feite aangevuld met het oog op één bepaalde mecenas: de nota's bij r. 28 en r. 33 willen hulde brengen aan de dichterlijke kwaliteiten van Laevinus Torrentius, tweede bisschop van Antwerpen en auteur van *Poemata sacra...*, Antverpiae, 1572 (BT, nr. 4548). Van der Noot heeft voor deze prelaat een bundel *PW* 1588 samengesteld, die thans verdwenen is (zie blz. 13 en noot 35 aldaar). Vermoedelijk waren de aanpassingen in AKAW bedoeld als actualisering van het betrokken lofdicht, dat kon opgenomen zijn onder de 'gedichten in hs. door Van der Noot aan den bisschop van Antwerpen...opgedragen' (Vermeylen, 152 (839)).

In alle bekende exemplaren is een correctie met de pen uitgevoerd: het wapenschild van het geslacht Van Borselen op de rechterhoek van de architraaf is op die manier verbeterd tegenover de afbeelding in *Das Buch Extasis.*

De twee vroegst gedrukte exemplaren met Bu(a), d.i. met datum 1584 zijn als enige specimens op perkament gedrukt. Zulke vellen kostten drie- tot achtmaal zoveel als de

2 Colonna, *a.w.*, II, 81.
3 *Hypnerotomachie*, 16^r.
4 *Hypnerotomachie*, 16^r.

gewone; zie Philip Gaskell, *A New Introduction to Bibliography*, Oxford, 1972, 136 en noot 43 aldaar; Leon Voet, *The golden compasses*, Amsterdam, (1969-1972), II, 44-45.

In MPM ontbreekt de tweede foliohelft. In WHAB is enkel de buitenvorm afgedrukt.

Pruenen

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-58	f 1^v: r. 59-121
	f 2^r: r. 122-158	f 2^v: r. 159-194

Inhoud

[binnen enkele lijnen, fleurons; zie Aantekeningen] AEN DEN E. VVYSEN ENDE SEER I veur*s*inighen Heere Cornelis, Pruenen, out Thre*s*orier I ende Schepene van Antvverpen, &c. I ODE. I 1. (N^2A dat my is ghegheuen) (1-112). *EPIGRAMME.* (O^2Nder den *s*choon*s*ten boom' die ooyt mans oogen *s*aghē) (113-121). A MONSIEVR M. CORNILLE PRVENEN, I vieil Tre*s*orier & E*s*cheuin d'Anuers, &c. (O^2Vltre ce que i'ay dict en langue Brabançonne) (122-193). FIN. (194).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 173 don*s*-coulans
Bi	*Stent*: nihil

Lettertype

Rom.:	: 11 Tavernier (VPT,R 4); 116 Tavernier (VPT,R 20)+Garamond; : 2,3 Haultin
It.:	96 Tavernier (VPT,IT 4)

Watermerken

Briquet 8299-8300 in AKAW G322 f 31, ASB C91675 f 29

Exemplaren

AKAW G322 f 31 en 34, ASB C91675 f 29 en 32

Aantekeningen

Het kader, gevormd door de enkele lijnen rond de fleurons, meet 14 bij 118 mm. De fleurons zelf zijn identiek met deze in POETOV [H2].

De uitroeptekens in r. 142 en 152 zijn telkens aangebracht met behulp van een gedeeltelijk afgedekte of gemutileerde onderkast 1.

Samenhang SCHOLIERS-GAMBRINUS-DENNETIERES-POETOV [H] -POETOV [H2] -GOOSSENIUS [I] -GOOSSENIUS [I2]-APOLOGIE [A]-APOLOGIE [A2-A3]-TITELVEL 1584-1585-PRUENEN

Deze volgorde wordt gebaseerd op de gecombineerde evidentie van watermerken, signaturen en het achtereenvolgens voorkomen van deze vellen binnen de bestaande bundels *PW.* Als watermerk komt in SCHOLIERS enkel een verwante vorm van Briquet 8720-8721 voor, waarnaast in GAMBRINUS Briquet 8834 opduikt. Dit laatste watermerk wordt als enig filigram teruggevonden in de reeks DENNETIERES-GOOSSENIUS [I]. POETOV wordt voor GOOSSENIUS gesitueerd ter wille van de voorhanden signaturen. Alle volgende vellen bezitten exclusief Briquet 8299-8300. Eigenaardig genoeg is in GOOSSENIUS [I] en [I2] geen tussenstadium aangetroffen, waarin zowel Briquet 8834 als 8299-8300 gezamenlijk voorkomen, hetzij in GOOSSENIUS [I] of [I2]. Een zelfde bevestiging door de watermerken van de samenhang in een groep folio's in vieren ontbrak eveneens in SLOTVEL [1] en [2]. TITELVEL 1584-1585 is na APOLOGIE gerangschikt, omdat r. 81 van TITELVEL fungeert als aankondiging van de reeds voorhanden APOLOGIE. Deze reeks wordt besloten door PRUENEN, aangezien dit vel als laatste aanwinst in de bewaarde bundels *PW* voorkomt.

Concluderende opmerkingen

1) Onmiskenbaar is het rechtstreeks ingrijpen van de auteur tijdens het drukproces. Slechts in een minderheid van deze vellen zijn er geen wijzigingen in buiten- en/of binnenvorm genoteerd (MATTHIAS [2], CRAENMEESTER, CASTRO, HOFMANS, DENNETIERES, POETOV [H], PRUENEN). Daarentegen treffen wij overal elders typische gevallen van auteurscorrectie aan, soms ten aanzien van minieme details (CROY 91, SLOTVEL 89). Ook waar zulke verbetering zichtbaar moeite gekost heeft[1], is zij, wel op aandringen van de auteur zelf, toch uitgevoerd (LIEFVELT 105-108).
2) Dit eigenmachtig optreden van Jan van der Noot doorkruist wel eens de normale bibliografische verwachtingen, zo de stelling 'that formal press-correction is made early in the run'[2]; men zie slechts de aantekeningen bij SLOTVEL 15.
3) Hierdoor kan men niet als algemene regel vooropstellen dat van de vroegste staat (a) minder exemplaren afgetrokken zijn dan van de latere staat (b).
4) Bij de vastlegging van de volgorde der opeenvolgende staten moet men zich hoeden voor wat Bowers heet 'neutral evidence'[3]. Daarom trouwens is het optellen van alle bibliografische evidentie conditio sine qua non voor het achterhalen van de drukgeschiedenis.
5) De noteringen door een vroege hand zijn duidelijk van tweeërlei aard: waar deze aanvullingen voorkomen in twee of meer exemplaren (VOORWERK 139 in BKB VH24267[1] en UUB 211B22[3], APOLOGIE 48-49, 51 in AKAW G322 en ASB C91675) mag men ze beschouwen als correctie met de pen. In de resterende gevallen echter moet men in dergelijke wijzigingen eerder de hand van de toenmalige bezitter onderkennen (LIEFVELT 213 in KKB 18-177).
6) De aanwezigheid van twee staten in beide titelvellen (1580-1581 en 1584-1585) is normaal: auteur en drukker streven naar aansluiting aan de actualiteit, zodat er ook meer exemplaren afgetrokken zijn van de latere staat met de meer recente datum dan van zijn voorganger.
7) Chronologisch overzicht van de *PW*, gedrukt door Gillis van den Rade:

[1580]	MATTHIAS [1], MATTHIAS [2], CROY
1580-1581	TITELVEL 1580-1581, VOORWERK 1580-1581, LIEFVELT [1], LIEFVELT [2]
[1581-1582]	SLOTVEL [1], SLOTVEL [2], CRAENMEESTER
[1582]	CASTRO, HOFMANS, STEVART
[1583-1584]	ROELANDTS; DISCOVRS; GRAMMAY; MAES
1584-1585	SCHOLIERS, GAMBRINUS, DENNETIERES, POETOV [H], POETOV [H2], GOOSSENIUS [I], GOOSSENIUS [I2], APOLOGIE [A], APOLOGIE [A2-A3], TITELVEL 1584-1585, PRUENEN.

1 Zie Hellinga, *Kopij*, 132.
2 Bowers, *Bibliography*, 131.
3 Bowers, *Bibliography*, 75.

PW gedrukt door Daniël Vervliet en Arnoud s'Conincx 1588-1595

Situering en behandeling

De typografische verzorging van de *PW* 1580-1585, evenals van *CB/Abr* en *LvB*, was uitgesproken modern en Frans georiënteerd[1]. Dit kan geïnterpreteerd worden als de uiting van een progressieve, ja reformatorisch gezinde geest[2], overeenstemmend met onze kennis aangaande Gillis van den Rade zelf[3]. Daartegenover ondergaat de lay-out van de *PW* belangrijke wijzigingen, en dit reeds bij het begin van deze tweede grote reeks. In feite betekent dit een toegeven aan de smaak van het verhoopte publiek. De rustige degelijkheid van voorheen moet de baan ruimen voor een drukke somptuositeit, die een gemakkelijker succes waarborgt.

Van der Noot heeft altijd grote zorg aan de dag gelegd voor het bibliofiele karakter van zijn werk, en dit blijkt ook thans onverholen. Het reeds voorname folioformaat van *CB/Abr* en *LvB*, dat het uitzicht der *PW* 1580-1585 gedetermineerd had, voldoet niet meer, zodat een nog royaler grootte aangewend wordt (een blz. meet thans 320 (330) bij 200 (213) mm). Elke tekstpagina wordt nu omlijst door een raamwerk, wat reeds het geval was met de enkele illustraties voor de voortgezette *Olympias* in AUB 976A2 f 5-9[4]. Aangezien het folioformaat in 1588 niet meer hetzelfde is als in deze laatst vermelde bladen, die nog ingebonden zijn in een bundel met titelvel 1584, heeft de veeleisende auteur nieuwe onderdelen laten bijsnijden[5]. Evenals deze nieuwe sierelementen zijn alle latere illustraties bij de *PW* in hout gesneden. Waarom Van der Noot de voorkeur gegeven heeft aan dit laatste - goedkopere[6] - procédé, eerder dan aan de kopergravure, waarvan er fraaie specimina voorkomen in *CB/Abr*, is onzeker. De volgende twee redenen kunnen een rol gespeeld hebben: vooreerst vergt het nasnijden van een tekening op hout aanzienlijk minder tijd dan het uitvoeren van dezelfde bewerking in metaal[7]. In de tweede plaats moet voor het afdrukken van een kopergravure dezelfde vorm tweemaal onder de pers: eens voor de illustratie en eens voor het normale zetwerk; door het gebruik van een houtsnede vermijdt men deze herhaling. Het omzeilen van deze beide technische complicaties is zinvol, wanneer blijkt dat Van der Noot groot belang hechtte aan de snelheid waarmee hij zijn *PW* kon aanbieden[8].

Naast houtsneden komen eveneens fleurons voor, net zoals in de *PW* 1580-1585. In tegenstelling tot dit vroeger gebruik worden laatstgenoemde sierelementen op weinig orthodoxe plaatsen aangebracht: in plaats van een aaneengesloten typografische versiering te vormen boven of onder een bepaalde tekstbladzijde, staan zij ter accentuering van bepaalde gedichten naast deze teksten binnen de gewone zetspiegel, dikwijls apart (TITELVEL 1588), soms tot een kleine figuur samengevoegd (CRABBE).

Tot hiertoe zijn al deze nieuwe elementen onderdelen van een ‘verrijking’ - zij het niet noodzakelijk-een verbetering - van de lay-out der *PW.* Wanneer hierboven gezegd is dat Van der Noot inzake de huidige vormgeving toegeeft aan de smaak van zijn verwachte kopers, dan wordt hierbij meer nog dan aan al het voorgaande, aan de volgende wending gedacht: overeenkomstig de maniëristische typografie van die tijd wordt elke taal gezet in een lettertype dat hierbij het best schijnt te passen: voor het Nederlands gebruikt men de

1 Zie VPT, 61-62.
2 Zie Carter, 88-89.
3 Zie *Biographie nationale*, Bruxelles, 1905, XVIII, 539-541 (art. Victor vander Haeghen); *Nationaal biografisch woordenboek*, Brussel, 1972, V, 709-717 (art. A. Schouteet).
4 Dek- en voetstuk van de omlijsting in AUB 976A2 f 5-9 $^V zijn opnieuw gebruikt voor TITELVEL 1588 f 1 v
5 Van de twee stellen, waarover de auteur op dat ogenblik beschikt, behoudt hij slechts de twee elementen, in noot 4 vermeld. In 1588 is hij dan ook verplicht nog een dek- en voetstuk, twee sokkelbases en vier zijstijlen te bestellen.
6 Zie Smit-Hellinga, 60-61 noot 1; Voet, *a.w.*, II, 201.
7 Zie Christophe Plantin, *Correspondance*, publiée par Jan Denucé, Antwerpen-'s Gravenhage, 1914, IV, 95-96; Voet, *a.w.*, II, 225.
8 Voor de behandeling van dit interessant, maar niet strikt bibliografisch gegeven, zie II, 38, 47, 55. Dit argument vervalt natuurlijk voor de illustraties, die oorspronkelijk bedoeld waren als toebehoren bij de geplande *Olympias*, maar kan gelden voor de houtsneden in FARNEZE, MONEGLIA en ORCO.

textura en soms de civilité, voor het Italiaans uiteraard de italiek, voor het Spaans de romein, voor het Frans romein en soms italiek, en voor het Duits bastarda of fractura. Deze werkwijze is geen alleenstaand geval, want een dergelijke keuze treffen wij zowel aan

in Lyonese polyglotte uitgaven als in Engelse dichtbundels uit dezelfde periode[9]. Deze modezucht van de auteur wordt allergelukkigst gerugsteund door de gemakzucht van het publiek: de gewone lezer was doorgaans niet erg gesteld op die nieuwerwetse romein, die veel moeilijker te lezen bleek dan de reeds eeuwenlang vertrouwde textura[10]. Binnen elk lettertype wordt kwistig gebruik gemaakt van verschillende korpsen, zodat elke pagina kan bogen op een grote variëteit van typografische elementen. Dit laatste dynamisch aspect, samen met de voormelde nieuwe opsmuk, is zeker van aard geweest om het gewenste doel, d.i. de belangstelling van een bepaald publiek te wekken, te bereiken. Na een lichte aanpassing (de zijstukken van de kaders worden in 1589 verlengd tegenover het model van 1588) blijkt Van der Noot over een typografisch patroon te beschikken, dat hij behoudt tot 1595, het jaar van zijn definitief stilzwijgen. Deze ongewone vasthoudendheid bij een elders zo variërend auteur kan enkel door het rendement van dit eenmaal gekozen systeem verklaard worden. Deze succesvolle duurzaamheid is daarbij nog conditio sine qua non voor de thans volgende beschrijving en ordening, die immers slechts kan uitgevoerd worden op basis van vaststaande vergelijkingspunten.

Bij de beschrijving van deze tweede reeks der *PW* vormt de afbakening van het aandeel der beide drukkers natuurlijk een eerste bijkomende hinderpaal tegenover de produktie van Van den Rade. De identificatie van beider aandeel kan geschieden dank zij het lettermateriaal. Afgezien van de vijf titelvellen sinds 1588 bezit slechts INKOOMSTE een drukkersadres. Het lettermateriaal van de zes vellen mogen wij alvast toewijzen aan de man wiens naam onder de titel prijkt. Bepaalde letters in deze titelvellen treffen wij in beider bezit aan, wat deze types dan ook als middel ter identificatie van de drukker uitsluit. Het overblijvende materiaal echter is de basis voor verder onderscheid geworden: zo blijkt b.v. enkel s'Conincx in het bezit te zijn van de italiek 95 Granjon, terwijl de romein 96 Tavernier slechts door Vervliet gebruikt wordt. De vellen met de voornoemde twee korpsen mogen wij respectievelijk aan s'Conincx en aan Vervliet toeschrijven. Deze toewijzing brengt op haar beurt een kettingreactie te weeg, want ipso facto worden de overige lettertypes van hetzelfde vel bij het bezit van de betrokken drukker geannexeerd. Langzamerhand is zo de combinatie der lettertypes, waarover elk van beiden beschikt heeft, te voorschijn gekomen[11].

Het uiteindelijk resultaat is als volgt:
Vervliet bezit:

Romein:	: 8,2 Schöffer jr.[12]; : 6,8 Granjon; 160 Tavernier (VPT,R 16); 140 Guyot (VPT,R 17); 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 96 Tavernier (VPT,R 22); 80 Tavernier (VPT,R 26); : 2,1; 62 Granjon; 52 Granjon.
Italiek:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10); 65 Granjon; 54 Granjon.
Textura:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 80 Tavernier (VPT,T

9 Franse edities in Harry Carter en H.D.L. Vervliet, *Civilité types*, Oxford, 1966, 15, 16 en noot 1 aldaar, 106 nr. 265. In 1579 wordt in Edmund Spenser, *The Shepheardes Calender*, gebruik gemaakt van italiek voor de korte inhoud van elke ecloge, van textura voor dit gedicht zelf, en van romein voor de commentaar; zie Johnson, 3.

10 Joos Lambrecht pleit voor het gebruik van de romein voor Nederlandse teksten in de voorrede van *Refereynen int vroede...*Gent, 1539; zie VPT, 61. Maar tegelijkertijd of kort daarop zegt Pieter Coecke in zijn inleiding tot de vertaling van Serlio's architectuurboek (oudst bekende uitgave 1549, editio princeps echter 1539?): 'Opdat het boeck den ghemeenen man leselijcker sijn soude hebbicken in brabantsche lettere ghedruct'; zie H. de la Fontaine Verwey, 'Pieter Coecke van Aelst en de uitgaven van Serlio's Architectuurboek', in *Het Boek* 31 (1952-1954), 268.

11 Voor de noodzakelijke *combinatie* van lettertypes als identificatie-mogelijkheid van zestiende-eeuwse drukkers, zie VPT,13-14; Carter, 37 e.v.

12 Zie VPT,238; Carter, 110-111 en Fig. 73.

	29); 72 Tavernier (VPT,T 39); 62 Parijs (VPT,T 43); 62 Van den Keere (VPT,T 44).
Bastarda:	78 De Keyser (VPT,B 4).
Civilité:	80 Van den Keere (VPT,C 8).
Unciaal:	: 4,5.

Exotica:	Grieks 85 Schöffer jr.[13]; Grieks 66 Granjon.
Fleurons:	Drie types[14].

s'Conincx bezit:

Romein:	: 11 Tavernier (VPT,R 4); : 11 Van den Keere (VPT,R 5); : 9,5; : 7,5 Van den Keere (VPT,R 13); : 7,5; : 6,8 Granjon; 160 Tavernier (VPT,R 16); : 5,5; 130 Garamond; : 4 Granjon; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 116 Tavernier (VPT,R 20); 96 Garamond; 80 Garamond; 80 Tavernier (VPT,R 26) (sinds 1595); 75 Granjon; : 2,1; 62 Granjon; 52 Granjon; : 1,3 Haultin.
Italiek:	140 Granjon; 95 Granjon; 80 Granjon; 65 Granjon; 54 Granjon.
Textura:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 78 Lettersnijder (VPT,T 30); 72 Van den Keere (VPT,T 40); 62 Van den Keere (VPT,T 44); 52 Van den Keere (VPT, T 49).
Civilité:	96 pre-Van Wolsschaten[15].
Fractura:	80.
Exotica:	Grieks 80; Grieks 66 Granjon.
Fleurons:	Twee types[16].
Bloemletters:	Gearceerd, 25,5 mm hoog.

Gemeenschappelijk zijn:

Romein:	: 6,8 Granjon; 160 Tavernier (VPT,R 16); 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Tavernier (VPT,R 26) (sinds 1595); : 2,1; 62 Granjon; 52 Granjon.
Italiek:	65 Granjon; 54 Granjon.
Textura:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT, T 25); 62 Van den Keere (VPT,T 44).
Exotica:	Grieks 66 Granjon.

Typisch voor Vervliet:

Romein:	: 8,2 Schöffer jr.; 140 Guyot (VPT,R 17) (afgezien van BT, nr. 875); 96 Tavernier

13 Zie Carter, 112 en Fig. 74; zie ook TITELVEL 1588, Aantekeningen.

14 Zie *Type specimen facsimiles. Reproductions of fifteen type specimen sheets issued between the sixteenth and eighteenth centuries...General editor John Dreyfus. With an introductory essay by Stanley Morison*, London, 1963, pl. 2 'Konrad Berner, Frankfurt 1592' en pl. 11 'One of two sheets issued by the widow of J. Adamsz. and Abraham Ente, Amsterdam *c.* 1700'; *Type specimen facsimiles II. With annotations by Hendrik D.L. Vervliet and Harry Carter*, London, 1972, 'Plantin's Index characterum 1567', nr. 46.

15 Zie Carter en Vervliet, *a.w.*, 73, E2; zie ook VOORWERK 1589-1590, Aantekeningen.

16 Niet in *Type specimen facsimiles.*

	(VPT,R 22); 80 Tavernier (VPT,R 26) (vóór 1595).
Italiek:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) (vóór 1595) + 77 Guyot (VPT,IT 10).
Textura:	80 Tavernier (VPT,T 29); 72 Tavernier (VPT,T 39); 62 Parijs (VPT,T 43).
Bastarda:	78 De Keyser (VPT,B 4).
Civilité:	80 Van den Keere (VPT,C 8).
Unciaal:	: 4,5.
Exotica:	Grieks 85 Schöffer jr.
Fleurons:	Drie types (na het hierna vermeld onderzoek herleid tot twee).

Typisch voor s'Conincx:

Romein:	: 11 Tavernier (VPT,R 4); 11 Van den Keere (VPT,R 5); : 9,5; : 7,5 Van den Keere (VPT,R 13); : 7,5; : 5,5; 130 Garamond; : 4 Granjon; 116 Tavernier (VPT,R 20); 96 Garamond; 80 Garamond; 75 Granjon; : 1,3 Haultin.
Italiek:	140 Granjon; 95 Granjon; 80 Granjon.
Textura:	78 Lettersnijder (VPT,T 30); 72 Van den Keere (VPT,T 40); 52 Van den Keere (VPT,T 49).
Civilité:	96 pre-Van Wolsschaten.
Fractura:	80.
Exotica:	Grieks 80.

Fleurons:	Twee types.
Bloemletters:	Gearceerd, 25,5 mm hoog.

Deze verdeling heeft de enig mogelijke proef, die van het 'typografisch milieu'[17], doorstaan: aan de hand van BT is het lettermateriaal in de gelijktijdige produktie uit beide drukkerijen geordend. Dit onderzoek heeft enkel geleid tot twee minieme aanpassingen in het typografisch bezit van s'Conincx: blijkens Philippes Des Portes, *Les oeuvres...,* 1591 (BT, nr. 875) f A1^r en f Z11^r bezit ook s'Conincx de romein 140 Guyot. Nochtans is dit lettertype nergens elders aangetroffen in zijn produktie 1590-1598, tenzij in de 2 voormelde blz. Anders is het gesteld met een der fleurons die te voren enkel aan Vervliet toegeschreven zijn: die komt reeds voor in *Les coustumes de la ville...de Valenciennes...*, 1590 (BT, nr. 761), f A1^r en eveneens in latere drukken van s'Conincx.

Wel moet gewezen worden op ingrijpender wijzigingen in de onmiddellijk volgende periode, d.i. 1595-1600.

Dan verwerft Vervliet de volgende elementen, die voorheen enkel bij s'Conincx voorkwamen:

Romein:	: 11 Van den Keere (VPT,R 5); in *Biblia sacra...*, 1599 (BT, nr. 473).
Textura:	72 Van den Keere (VPT,T 40); in *Biblia sacra...*, 1599 (BT, nr. 473), Franciscus Haraeus, *Gheestelijck medecijn boeck...*, 1599 (BT, nr. 1380), Taxandrinus, *Van de huys-discipline...*, 1600 (BT, nr. 4467), Id., *Olympia...*, 1600 (BT, nr. 4466).
Civilité:	96 pre-Van Wolsschaten; in Taxandrinus, *Van de huys-discipline...*, 1600 (BT, nr. 4467).
Bloemletters:	Gearceerd, 25,5 mm hoog; in *Biblia sacra...*, 1599 (BT, nr. 473), Taxandrinus, *Van de huys-discipline...*, 1600 (BT, nr. 4467), *The new testament...*, 1600 (BT, nr. 500).

Hierbij zij echter gezegd dat *Biblia sacra* een gemeenschappelijk produkt is van Vervliet en Hendrik Swingen, zodat de aanwinsten hierin ten dele aan deze laatste kunnen toebehoren.

Daarentegen bezit s'Conincx nu ook, naast Vervliet:

Romein:	80 Tavernier (VPT,R 26); reeds in de *PW* van 1595 en ook nadien in Jean de Sponde, *Declaration...*, 1595 (BT, nr. 4403), Philippes Des Portes, *Les oeuvres...*, 1596 (BT, nr. 876), *Discours...Hulst...*, 1596 (BT, nr. 923).
Italiek:	80 Tavernier (VPT,IT 8); in STERCKHEYT.
Fleurons:	Een type, dat bij Vervliet voorkomt in TITELVEL 1588 f 1^v en in CRABBE f 1^r; in Jean de Sponde, *Declaration...*, 1595 (BT, nr. 4403), *Epitome theatri Orteliani...*, 1595 (BT, nr. 2288), Philippes Des Portes, *Les oeuvres...*, 1596 (BT, nr. 876).

17 Zie Hinman, I, 17.

Voor het opstellen van de relatieve chronologie der vellen onderling kunnen wij ons niet enkel beroepen op de hulpmiddelen in de vorige reeks, nl. de opeenvolging der watermerken en de samenstelling der aparte bundels zelf, maar ook op een meer betrouwbare evidentie, met name het lijstwerk.

Elke pagina, uitgenomen de titelpagina, die immers reeds de titelhoutsnede bevat, wordt omsloten door een kader, bestaande uit dek- (↑) en voetstuk (↓), verbonden door twee zijstijlen (↔) en onderaan begrensd door een sokkelbasis (=).

In de eigenlijke sokkel is telkens de sprekende regel aangebracht.

De vijf voormelde elementen (dek- en voetstuk, zijstijlen en sokkelbasis) zijn onafhankelijk van elkaar in hout gesneden. Per vorm (aangezien folioformaat, steeds twee blz.) zijn telkens twee dergelijke stellen vereist, waarvan de onderdelen in dit geval omwisselbaar zijn. De identificatie van deze afzonderlijke elementen en vooral hun opeenvolgend gebruik danken wij aan het vaststellen van de slijtage, veroorzaakt na verloop van tijd door de drukking van de pers op dit relatief week materiaal[18]. De twee stellen, die Van der Noot heeft laten gebruiken voor de *PW* 1588 zijn ten dele identiek met de kaders rond de houtsneden ter mogelijke aanvulling van de *Olympias*, ingebonden in AUB 976A2[19]. Waar bij de sinds 1588 niet meer gebruikte lijst (AUB 976A2 f5-9 ^{r}), net als bij *Stammbuch* en *Theatrum*, drie zijden een vast geheel vormden, waartegen de resterende zijde nadien gekooid werd, zijn de onderdelen van het lijstwerk in 1588 apart beschikbaar. Naast de twee gewone stellen, die voor

18 Zie Hinman, I, 138, 169.
19 Zie blz. 64. noot 4 en 5.

het gros der *PW* bestemd zijn, heeft de auteur bij diezelfde gelegenheid gezorgd voor een luisterrijker kader, eveneens uit aparte onderdelen opgebouwd rond zijn eigen portret in TITELVEL 1588 f 2^{v}.

In 1589 worden de vier zijlijsten van de twee gewone stellen vervangen: er is beslist de zetspiegel te vergroten, zodat een aanpassing van de kaders in deze zin onvermijdelijk is. Tegelijkertijd heeft Van der Noot nog twee stellen laten snijden, identiek met de twee thans aangepaste lijsten, vermoedelijk omdat hij toen reeds het verdelen der *PW* over twee drukkerijen op het oog had. Dat al deze sierelementen eigendom van de auteur zijn, blijkt wel uit zijn eigenmachtig optreden ermee: de twee nieuwe stellen komen voor het eerst voor in GALLO, dat blijkens de lettertypes gedrukt is door s'Conincx. Nadien echter worden zij enkel ter beschikking van Vervliet gesteld, terwijl s'Conincx zich moet behelpen met de oude, zij het aangepaste lijsten uit 1588. Dit betekent: voor het drukken van GALLO heeft Van der Noot dit kersverse stel aan s'Conincx uitgeleend, waarna hij het voor de verdere toekomst aan Vervliet ter hand gesteld heeft. De studie van het lijstwerk in de *PW*, gedrukt door Vervliet, is dan ook de ononderbroken geschiedenis van dezelfde elementen sedert 1589. Bij s'Conincx verlopen de zaken dan weer ingewikkelder: na HELMANS blijken zowel een dek- als een voetstuk zo deerlijk gehavend, dat zij vervangen moeten worden. Hiervoor wordt een beroep gedaan op het dek- en voetstuk van het rijker versierde kader, dat reeds gesignaleerd is in TITELVEL 1588 f 2^{v}. Sinds 1591 staat dit stel ter beschikking van s'Conincx, en dan is het ook heel normaal dat de dwarsbalken van deze lijst aangewend worden als ersatz voor beschadigde onderdelen van hetzelfde formaat en met dezelfde functie.

Het aandeel van Vervliet en s'Conincx in de *PW* na 1588, dat ons bekend is op basis van de combinaties der lettertypes, wordt eveneens scherp afgebakend dank zij de verschillende lijstelementen. Na identificatie van deze afzonderlijke onderdelen is gebleken dat na het drukken van GALLO de twee stellen, gebezigd door Vervliet, niet meer voorkomen bij s'Conincx, terwijl deze laatste een exclusief gebruik maakt van de resterende elementen. Uit de hierna volgende beschrijving leert men ook dat de stellen, aanwezig bij Vervliet, vaker doch geringer beschadigd zijn dan de lijsten, ter beschikking van diens collega. Deze grotere frequentie is zeer natuurlijk: Vervliet drukt aanzienlijk meer vellen *PW* dan s'Conincx, zodat het permanent gebruikte typografische materiaal dan ook meer kans loopt om beschadigd te worden. Daarbij komt nog, zoals reeds gezegd, dat s'Conincx na HELMANS een beroep kan doen op gedeeltelijk weinig aangewend materiaal.

Thans volgt de beschrijving der verschillende individuele lijstelementen.

Bij elk nieuw stadium wordt tussen ( ) het vel genoteerd, waarin deze verandering - doorgaans een beschadiging - zich voor het eerst manifesteert. Wanneer bij de beschrijving der omwisselbare zijstijlen verwezen wordt naar kop en voet van deze elementen, dan wordt hiermee de ligging zoals in het archetype bedoeld.

- Dekstukken (↑)
  Deze bestaan achtereenvolgens uit een kroonlijst, een fries en een architraaf.

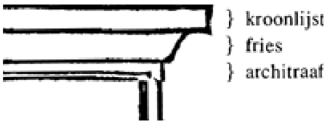

↑ 1 (archetype: AUB 976A2 f 5-9 $\$^{v}$ en TITELVEL 1588 f 1^{v}) (178 mm)

1) Er ontstaat een kerf in de basis van de eigenlijke kroonlijst op het raakpunt van deze lijst en de linkerbovenhoek van de fries (AELMOESSENIERS).
2) De onderste lijnen van fries en architraaf trekken krom (BALBI).
3) Het hout verzwakt halfweg de basislijnen; de rechterhoek van de fries verdwijnt totaal (CLAERHOUT).

↑ 2 (archetype: TITELVEL 1588 f 2^{r}) (177 mm)

1) Linkerhoek van de kroonlijst verdwijnt (TASSIS).

2) Linker uiteinde van de onderste architraaflijn verdwijnt (BALBI).

↑ 3 (archetype: TITELVEL 1588 f 2^v) (176 mm)
Geen opmerkingen: de schade is zeer beperkt door het geringe gebruik.

↑ 4 (archetype: TITELVEL 1588 f 2^v voetstuk) (176,5 mm)

1) Linkerhoek van de kroonlijst is niet meer dicht (GALLO; enkel intact in de buitenvorm van TKL 48E2).
2) Rechter uiteinde van de onderste architraaflijn verdwijnt (DAEMS).
3) Linker uiteinde van de architraaf verdwijnt (T'SHERTOGEN).
4) Linker uiteinde van de top van de kroonlijst buigt door (CRABBE).
5) Rechter uiteinde van de kroonlijst is open (B. DE SMIDT).
6) Bovenste lijn van de kroonlijst is gespleten (LANGHART).
7) Kerf in de linkerhoek van de fries (VVEERDT 1593).

↑ 5 (archetype: GALLO $\$^v$) (176,5 mm)

1) Breukjes in kroonlijst, fries en architraaf (DAEMS).
2) Rechterhoek van de kroonlijst is niet meer dicht (CARRO).
3) Rechter uiteinde van de onderste architraaflijn is verdwenen (SUEIRO).
4) Rechterhoek van de kroonlijst is gans open (FEYTENS).
5) Breukje in de linkerzijde van de fries (B. DE SMIDT).
6) Breukje in de rechter benedenhoek van de fries (CRABBE).
7) Linkerhoek van de kroonlijst is verdwenen (STUYTELINCK).
8) Rechterhoek van de kroonlijst wordt naar omhoog gestuwd en verdwijnt; de linkerhoek werd verbeterd (TITELVEL 1593-1594).
9) Gerestaureerde linkerhoek verdwijnt weer (ETTEN).
10) Linkerhoek verdwijnt (GEORGES).

- Voetstukken (↓)
  Deze bestaan achtereenvolgens uit een dekstuk, een onderbouw en een sokkel, waarin de sprekende regel gezet is.

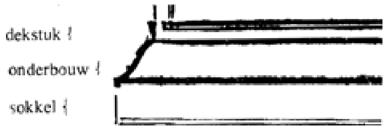

↓ 1 (archetype: AUB 976A2 f 5-9 $\$^v$ en TITELVEL 1588 f 1^v) (175 mm)

1) Spits van de onderbouw rechts is reeds verdwenen (AMODEO).
2) Spits van de onderbouw en sokkel links verzwakt (PERRENOT).
3) Kerf in de onderste sokkellijn (VROUWEN).
4) Breuk in de onderste lijn van de onderbouw; deze vergroot naderhand (CATANIO).
5) Linkerhoek van de deklijst en de onderliggende onderbouw worden ingedrukt; de staafjes aan weerszijden van de sokkel komen nog enkel sporadisch voor (TASSIS).
6) Grens tussen onderbouw en sokkel links is uitgewist (BALBI).

↓ 2 (archetype: TITELVEL 1588 f 2^r) = ↑ 4
Geen opmerkingen.

↓ 3 (archetype: TITELVEL 1588 f 2^v) (174,5 mm)

1) Breukje in de linkerrand.

↓ 4 (archetype: ROY f 1^v) (175,5 mm met uitstulping in de middelste lijn op 28 mm van de linker hoek)

1) Linker baard van de onderbouw is afgebroken vóór PERRENOT.
2) Rechter spits van de onderbouw is open (PERRENOT).
3) Linkerhoek van de deklijst is versplinterd; rechts ontstaat op 30 mm van de hoek een nieuwe uitstulping, die ook de onderbouw treft (HELMANS).

4) Deze nieuwe uitstulping is gerepareerd, maar de deklijst is in het midden zeer dun geworden (HALMALE).

↓ 5 (archetype: GALLO f 1^r) (175,5 mm)

1) Basislijn van de onderbouw vertoont gleuf in de rechterhoek en kerf op 10,5 mm van de linkerhoek (GALLO).
2) In de linkerhoek van de deklijst wordt de bovenste lijn samengeperst met de onderste (FEYTENS).
3) Basis van de onderbouw splijt op 21,5 mm van de rechterhoek (B. DE SMIDT).
4) Rechterhoek van de deklijst wordt extra naar beneden gedrukt, evenals de onderliggende partij (TITELVEL 1593-1594).

↓ 6 (archetype: GALLO f 1^v) (178 mm)

1) Linker curve van de onderbouw verdwijnt; in de overeenkomstige rechter welving ontstaat een gleuf (CARRO).
2) Rechterhoek van de onderbouw wordt uitgestulpt (FEYTENS).
3) Deze uitstulping wordt een breuk (FARNEZE).
4) Linker hoek van de onderbouw wordt naar beneden gedrukt (ETTEN).

- Zijstijlen

↔ 1 (archetype: TITELVEL 1588 f 1^v←) (224 mm)

1) Top wordt naar buiten geplooid (ROY).
2) Binnenkant van de voet wordt beschadigd (AMODEO).
3) Groefje op 40 mm van de top is meer open (GRAMMEY).

↔ 2 (archetype: TITELVEL 1588 f 1^v→) (225 mm)

1) Top naar buiten geplooid (VVEERDT 1588).
2) Kerf in binnenste lijn op 10 mm van de voet (ROY).
3) Deze kerf wordt een breuk (GRAMMEY).

↔ 3 (archetype: TITELVEL 1588 f 2^r←) (223,5 mm)
Geen opmerkingen.

↔ 4 (archetype: TITELVEL 1588 f 2^r←) (225 mm)

1) Opening in de binnenste lijn op 20 mm van de top (AMODEO).
2) Breuk in binnenste en middelste lijn op 34 mm van de voet (GRAMMEY).

↔ 5 (archetype: GALLO f 1^r←) (250 mm)

1) In buitenste lijn: scherf op 113 mm en breuk op 60 mm van de voet (CARRO).
2) Breuk in de middelste lijn op 11 mm van de top (PARDO).
3) De voet van de binnenste twee lijnen wordt wazig (B. DE SMIDT).
4) Breuken in de binnenste lijn op 57,5 mm van de top en 43 mm van de voet (MECHELMAN).
5) Kerf in de binnenste lijn op 22,5 mm van de voet (VVEERDT 1593).

↔ 6 (archetype: GALLO f 1^r→) (250 mm)

1) Middelste lijn verzwakt op 87 mm van de voet (GALLO).
2) Hiaat in de buitenste lijn op 11,5 mm van de top over een afstand van 22 mm (DAEMS).
3) Hiaat wordt 27 mm lang (CARRO).
4) Kerf in binnenste lijn op 82 mm van de voet (LANGHART).

↔ 7 (archetype: GALLO f 1^v←) (250 mm)

1) Lichte uitstulping in de middelste lijn op 42 mm van de voet (LEIUA).
2) De middelste lijn is over een afstand van 20 mm in de top verwrongen; er ontstaat een breukje doorheen de twee binnenste lijnen op 33 mm van de voet (CARRO).
3) Binnenwaartse kerf in de buitenste lijn op 107 mm van de voet (B. DE SMIDT).
4) Voet van de buitenste lijn is beschadigd (VVEERDT 1593).

↔ 8 (archetype: GALLOf 1^v→) (250 mm)

1) Loszittend lijnstuk op 110 mm van de top (LEIUA).
2) Spleet in de voet van de binnenste lijn (DAEMS).
3) Deze voet verdwijnt praktisch (CARRO).

4) Bovenste stuk van de buitenlijn is niet zichtbaar over een afstand van 10,5 mm (DEYBARRA).

↔ 9 (archetype: PERRENOT f 1r←) (249,5 mm)
1) Breuk op 19 mm van de voet in de buitenste lijn (PERRENOT).
2) Breuk in de binnenste lijn op 7 mm van de voet (VROUWEN).
3) Voet van de buitenste lijn totaal verdwenen (WEERDT 1590).
4) De binnenste en gedeeltelijk de middelste lijn is verdwenen over een afstand van 132-136 en 154-180 mm van de top (VERGANO).

↔ 10 (archetype: PERRENOT f 1r→) (250 mm)
1) Breuk in de binnenste lijn op 82 mm van de top (CHEFS [1]).

↔ 11 (archetype: PERRENOT f 1v←) (250 mm)
1) Breuk op 63 mm en uitstulping op 98,5 mm van de top in de buitenste lijn; loskomende splinter op 36 mm van de voet in zelfde lijn (PERRENOT).
2) Breuk op 64 mm van de voet in de middelste lijn (BALBI).

↔ 12 (archetype: PERRENOT f 1v→) (248,5 mm)
1) Fijne kerf op 82 mm van de top en loskomende splinter op 46 mm van de voet in middelste lijn (PERRENOT).
2) Kerf op 66,5 mm van de top in de middelste lijn (WEERDT 1590).

- Sokkelbasissen

= 1 (archetype: TITELVEL 1588 f 1r) (153 mm)
Geen opmerkingen.

= 2 (archetype: TITELVEL 1588 f 1v) (173 mm)
Geen opmerkingen.

= 3 (archetype: GALLO f 1r) (171 mm)
Geen opmerkingen.

= 4 (archetype: GALLO f 1v) (171 mm)
Geen opmerkingen.

= 5 (archetype: TITELVEL 1589-1590 f 1v) (174,5 mm)
1) Rechterhoek van de bovenste lijn wordt naar omhoog geduwd (J. DE SMIDT).
2) Rechterhoek van de middelste lijn wordt iets naar onder geduwd (TITELVEL 1593-1594).

= 6 (archetype: LEIUA f 1r) (174 mm)
1) Rechter uiteinde is beschadigd (CARRO).
2) Rechter uiteinde van de onderste lijn wordt naar boven geduwd (PARDO).
3) Rechterhoek is gespleten (FUENTES).
4) Linkerhoek van de onderste lijn wordt naar boven geduwd (TITELVEL 1593-1594).

= 7 (archetype: PERRENOT f 1r) (174,5 mm)
1) Rechteruiteinde van de middelste lijn is versplinterd; hetzelfde uiteinde van de onderste lijn wordt omhoog geduwd en verzwakt (HELMANS).

= 8 (archetype: PERRENOT f 1v) (173 mm)
1) Breuk op 30 mm van de linkerhoek in de middelste lijn (INKOOMSTE).

Onafhankelijk van deze ontleding der omlijstingen zijn de sprekende regels onderzocht. Zoals reeds gezegd, komt op elke bladzijde onderaan zulke regel voor, d.w.z. vier per vel. De vellen die dezelfde combinatie bezitten, dit betekent: die het overeenkomstige type sprekende regel op de respectieve bladzijde bezitten, zijn wel tegelijk gedrukt. Deze regels maken immers geen deel uit van hetzelfde zetsel als de eigenlijke paginatekst, maar zij zijn in de sokkels van de omlijstingen ingesloten. Worden nu een paar vellen in reeks getrokken, dan moet de drukker telkens enkel het zetsel binnen de normale bladspiegel veranderen; de omlijsting en dus ook de sprekende regel blijft staan[20]. Laat de dichter na verloop van tijd weer een paar vel drukken, dan moeten de kaders met sprekende regels eveneens opnieuw

20 Zie Johnson, 16 noot 3.

gezet worden, waardoor variatie in de plaatsing der kaderelementen en varianten in de sprekende

regels onvermijdelijk zijn. De groepvorming die hieruit resulteert voor bepaalde vellen *PW*, die tegelijk gedrukt zijn en dan ook dezelfde sprekende regels telkens in binnen- en buitenvorm bezitten, valt samen met de evidentie van de lijstwerken[21]: vellen die in reeks gedrukt zijn, bezitten niet enkel dezelfde sprekende regels in binnen- en buitenvorm, maar ook dezelfde elementen van de omgevende kaders, gebruikt in dezelfde combinatie, of ten minste in combinaties die gemakkelijk kunnen afgeleid worden van het eerste gebruikte model voor deze reeks[22].

De aldus achterhaalde samenhang laat zich chronologisch ordenen dank zij het reeds vermelde slijtageproces van de omlijstingen en dank zij de verbetering van foutieve spellingen in de sprekende regels.

De bewijskracht van deze twee apart uitgewerkte argumentaties is heel wat overtuigender, want materieel onweerlegbaar, dan de gegevens, ons verstrekt door de watermerken. Nochtans biedt het onderzoek van de filigrammen aanvullende gegevens ter versterking van de reeds verkregen resultaten[23], mede omdat zij op hun beurt opgespoord zijn, los van de voorgaande onderzoekingen. Deze afzonderlijke behandeling wordt hier stelselmatig beklemtoond, omdat ‘the whole is greater than the sum of its parts in the evaluation of bibliographical evidence’[24].

Belangrijker blijft, zoals voor de reeks, gedrukt bij Van den Rade, het eerste opduiken van een reeks vellen in een bundel *PW.* Sprekende regels en omlijstingen ontsluieren ons wel het bestaan van bepaalde groepen binnen de produktie van Vervliet en s'Conincx, ja laten zelfs toe deze vellen in een bepaald jaar te situeren dank zij het voorkomen van gedateerde titelvellen in zulke samenhangende reeksen, maar deze bewijsmiddelen houden halt voor een laatste hinderpaal. In de periode 1589-1595 hebben zowel s'Conincx als Vervliet *PW* gedrukt. Wie van beiden mag de prioriteit voor elk jaar afzonderlijk opeisen? Het nagaan van de slijtage der omlijstingen brengt ons geen stap dichter bij de oplossing, want vanaf een bepaald ogenblik beschikt elk van beide drukkers over het nodige lijstwerk[25], zodat enkel de slijting binnen elke officina achterhaald worden kan. Voor dit laatste probleem bieden de aparte bundels de gevraagde oplossing: in enkele gevallen is de produktie van de drukker die eerst klaar kwam, wel opgenomen, die van zijn collega echter niet meer.

Zoals voor de eerste reeks wordt de volledige uiteenzetting van deze eigenaardige toedracht verwezen naar het hoofdstuk Bundeling.

1588

Vervliet

Titelvel 1588

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-10	f 1^v: r. 11-71
	f 2^r: r. 72-120	f 2^v: r. 121-144

Inhoud

[binnen titelhoutsnede; zie Aantekeningen] DE I POETICSCHE VVER- I KEN VAN MYN HEE- I RE VANDER NOOT. I LES OEVVRES POE- I TIQVES DV S^r. IAN I VANDER NOOT. I T'ANTVVERPEN, I By Daniel Vervliet. I 1588. (1-10). [onder titelhoutsnede, binnen lijnen,

21 Zie Hinman, 1, 172, 173.
22 Zie Gaskell, *a.w.*, 109.
23 Zie Bowers, *Bibliography*, 82.
24 Zie Bowers, *Bibliography*, 79.
25 Zie blz. 67-68.

dubbele aan de boven- en onderkant, enkele aan de zijkanten] MAGNANIMOS FORTESQVE BEAT SINE CRIMINE VIRTVS. I Είς σχήματα ποίητιχα συλλέχθεντα ἅπο Ιωανν. τοû φανδερ Nῶτ ἑξαστιχον,. I Ουίνανδου Καθαρίνου του Παλαιοπολιτου. (E^2 Υγενιχόν δέδοται τοδἓ σοὶ Νωθαῖε τροπαῖομ) (11-24). IACOBVS ROLANDIVS F. D^o. D^o. I. VANDER NOOT. (Q^2 *Vod celebre exstruitur tibi iam* NOTAEE *tropaeum*,) (25-37). PAX PIA PROBIS. (37). E. DE VVACLOVRT. A M^r. M^r. VANDERNOOT. (P^{2}Indare e*s*t *s*eul l'honneur des Poëtes liriques) (38-50). SOLA SPES DEVS. (50). Zu den Gottlychen/ claer Erluchten/vnd hoogh gheleerten Poëten: I den Edlen Heere/J. Johan Von der Noot. (Gleich wie Homerus wiet bekant/) (51-70). Godfrid Wyherten. Von Spyer dem 8. Septembr̃is *Anno* 1571. (71). DOCTOR AELBRECHT VAN DEN VELDE. I op het teghenwoordigh Boeck. (*Het beste datmen vindt in Olympo daer bouen*,) (72-89). Onghe*s*ien mach ghe*s*chien. (89). *Al muy Magnifico. Generoso y Doctissimo Varron*, *el Señor, Don Iuan.* I *Vander Noot. Principe de los Poëtas Brabançones.* (V^{2}Os *s*oys dicho*s*o en gracias *s*obre humanas,) (90-105). SER. DE. V.S.L. FRANCO. (105). Al Virtuo*s*. et Genero*s*. S^r. S^r. Donno Giouan Vander Noot Poëta Laureato. (Q^2 *Velle rare virtu*, *quel Sacro Ingegno*) (106-120). SERVITOR DI V.S.N. ARTVS. (120). [onder vignet, binnen kader met arabesken, binnen architectonische omlijsting; zie Aantekeningen] MVSARVM DIALOGISMVS SVPER DIVINO VATE I D.I. VANDER NOOT. I CLIO. (*Dulce Dei cantat laudes*, & *numina Regis*,) (121-132). T'*s*amen *s*pr̃ake der Pieriden/op het beeldt van I Mijn Heere Vander Noot. (Dit is d'beeldt van den Vor̃st der Belgic*s*cher Poeten/) (133-144).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 5 I AN
Bi	*Stent*: 38 VVACLOVRT 53 wiet 62 fer 64 wiet 67 Daun 80 *verheuhdt*

Raamwerk

f 1^r:	MAGNANIMOS FORTESQVE BEAT SINE CRIMINE VIRTVS.
f 1^v:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. S^r. I. VANDER NOOT. [+ paginatuur]
	in ↑ 1 ↓ 1 ← 1 → 2 =2
f 2^r:	DE POETISCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT. [+ paginatuur]
	in ↑ 2 ↓ 2 ← 3 → 4 =1
f 2^v:	[in fries] TEMPERA TE TEMPORI. POST TENEBRAS SPERANS LVCEM, POST NEBVLA PHOEBVS.
	[in onderbouw] TEMPERA TE TEMPORI, LABORE ET INDVSTRIA, AMORE ET PRVDENTIA.
	[in sokkel] DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS. [+ paginatuur]

in ↑ 3 ↓ 3 =2

Paginering

f 1^v	1
f 2^r	2
f 2^v	3

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10); 65 Granjon
Text.:	80 Tavernier (VPT,T 29); 62 Parijs (VPT,T 43)
Ex.:	Grieks 85 Schöffer jr. (?)

Watermerken

Briquet 1282 in ASB C91677 f 1 en 2 (contresigne)

Exemplaren

ASB C91677 f 1 en 2

Aantekeningen

De titelhoutsnede werd reeds gebruikt door Gillis van den Rade voor het titelvel der *PW* 1584-1585; voor de algemene beschrijving zie men dan ook de Aantekeningen aldaar.

De heraldische opsmuk van deze plaat onderging belangrijke correcties tegenover dit vorig gebruik. In 1584 liet Van der Noot het wapenschild der familie Van Borselen op de uiterste rechterhoek van de kroonlijst in alle bekende exemplaren enkel met de pen corrigeren, d.i. zwart kleuren; thans is deze fout verholpen door correctie in de houtsnede zelf. Nog ingrijpender zijn de wijzigingen i.v.m. keuze en ordening van de wapenschilden op het linker voetstuk: van de vier blazoenen, geschikt in de twee ruitschilden, blijft er slechts één bewaard, en zelfs dit niet meer op zijn oorspronkelijke - zij het ook foutieve - plaats. Op het rechter voetstuk wordt slechts het wapen der Van Ettens vervangen door het blazoen van de familie Van Balen (?).

Als uiteindelijk resultaat van al deze aanpassingen komt dan toch de correcte opstelling van Jan van der Noots kwartierstaat te voorschijn. De schikking van de zestien kwartieren is als volgt:

1	3	5	7	9	11	13	15
2	4	6	8	10	12	14	16

1: *in goud vijf kruislings geplaatste zwarte sint-jakobsschelpen* (Van der Noot).
2: *in goud drie rode burchten en een vrijkwartier in blauw, beladen met drie zilveren lelies met afgesneden voet, twee en een* (Eggloy, De Hertoghe).
3: *in zilver (goud?) een gaande zwarte kat* (Kets).
4: *in goud (zilver) een doorsneden rode keper, vergezeld van drie zwarte adelaars, gebekt en gepoot van goud* (Van Wingene).
5: *gevierendeeld: I en IV in blauw een gevleugelde en geschubde gouden draak; II en III in zilver drie rode kepers* (Draeck).
6: *in rood (?) een zilveren (?) dwarsbalk, in het schildhoofd vergezeld van een vijfpuntige gouden (?) ster* (Van Wesele, gezegd Sompeke).
7: *gevierendeeld: I en IV in goud een zwart wild zwijn; II en III in zwart drie zilveren kepers* (Van de Werve). De foutieve afbeelding, waarop reeds gewezen is bij TITELVEL 1584-1585, is niet gecorrigeerd. Anderzijds zij gezegd dat dit schild in de zestiende eeuw ook voorkomt met *in zilver drie zwarte kepers*; zie François de Cacamp, Frédéric Collon en Julienne Martens-Malengreau, ‘Armorial des vassaux du comte Henri de Nassau...’, in *Brabantica* VIII (1966), I, 124.
8: *in zilver (?) een rode (?) dwarsbalk, vergezeld van drie sterren van hetzelfde, geknopt van zilver (?)* (Malaert(s)).
9: *in blauw een zilveren dubbele adelaar, gebekt en gepoot van goud* (Daens).
10: *in rood een zilveren leeuw; genageld getongd en gekroond van goud, beladen met het wapenschild van Bijgaarden: in goud een schildhoofd, geschaakt van zilver en zwart* (t'Serclaes). Zoals in 1584 staat de leeuw omgewend.
11: *in zilver drie zwarte lelies, twee en een* (Van Liere van Immerseel).
12: *in rood, bezaaid met zilveren vijfblaren, een leeuw van hetzelfde, genageld getongd en gekroond van goud, over alles heen* (t'Seraerts).
13: *in...een zwijn, doorboord met een zwaard* (Godevaerts).
14: *in blauw (?) twee gekruiste zilveren (?) zwaarden* (Van Balen?).
15: *in zwart een zilveren dwarsbalk* (Van Borselen).
16: *in zilver drie rode palen* (Van Berchem).

De personages die deze schilden voerden, evenals verdere bibliografische verwijzingen vindt men in de Inleiding bij de Tekstuitgave.

De omlijsting op f 2^{v} is uit disparate elementen samengesteld: het kader, dat de tekst onmiddellijk omsluit, dateert in hoofdzaak uit 1572, wanneer het voorkomt in *Stammbuch* en *Theatrum*[1]. De noodzakelijke aanpassing aan het folioformaat der *PW* (beide eerstgenoemde werken zijn kwarto's) is geschied door het inlassen van twee latjes in de zijstijlen, waarin het originele patroon nagesneden is. Dit aldus verlengde kader meet thans 203 bij 115 mm. Het medaillon in het voetstuk van dit kader, voorstellende de muze Thalia, maakt geen inherent deel uit van de omgevende houtsnede in het *Stammbuch*, maar is een omwisselbaar decoratief element, dat pas in het *Theatrum* opduikt[2]. De buitenste omlijsting is nieuw in 1588. De twee zijlijsten, bestaande uit composiete zuilen, 205 mm hoog, blijven in de toekomst voorbehouden voor de titelvellen, wat niet het geval is met de dek- en voetstukken (zie HALMALE).

Zie voor het vignet op f 2^{v} VOORWERK 1589-1590.

Naast r. 17, 30, 43, 78, 96 en 111 staan fleurons. De figuren naast r. 17, 43 en 96, en eveneens die naast r. 30 en 78 zijn onderling identiek geschikt. Daardoor worden al deze fleurons herleid tot drie types, die elk uit vier blokjes opgebouwd zijn. Deze drie soorten bloemen zijn het werk van Granjon; zie *Type specimen facsimiles II.* With annotations by Hendrik D.L. Vervliet and Harry Carter, London, 1972, ‘Plantin's Index characterum 1567’, nr. 46. Zij blijken ook in het bezit te zijn van de Haarlemse drukker Gillis Rooman, werkzaam tussen 1584 en 1610; zie H.J. Laceulle-Van de Kerk, *De Haarlemse drukkers en boekverkopers van 1540 tot 1600*, 's-Gravenhage, 1951, 399, nrs. 76-84. Type 2 (naast r. 30) en type 3 (naast r. 111) komen ook voor in *Type specimen facsimiles* I..., London, 1963, pl. 2 ‘Konrad Berner, Frankfurt 1592’; type 1 (naast r. 17) in *Id.*, pl. 11 ‘One of two sheets issued by the widow of J. Adamsz. and Abraham Ente, Amsterdam *c.* 1700’. Deze drie types heeft Vervliet nog elders gebruikt, zo in *Edict oft placaet vanden coninck van Vranckrijck...*, 1585 (BT, nr. 1408), *Biblia sacra...*, 1599 (BT, nr. 473), Franciscus Haraeus, *Gheestelijck medecijn boeck...*, 1599 (BT, nr. 1380) en Theophilus Taxandrinus, *Van de huys-discipline...*, 1600 (BT, nr. 4467).

Het lettertype Grieks 85 is mogelijk toe te schrijven aan Peter Schöffer jr.; zie Carter, 112-114 en Fig. 74.

Vveerdt 1588

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-45	f 1^{v}: r. 46-90
	f 2^{r}: r. 91-125	f 2^{v}: houtsnede

Inhoud

M^{r}. A. DE VVEERDT TOT DE GHENE DAER MIIN H. VANDER NOOT AEN SCHRIIFT. (D^{2}Je weten en verstaen/hoe schoon' dat is te wesen) (1-9). LAVRA. (*Che dicono quei versi S^{r}. Dottore Agricola?* DOT. *M^{o}. Adriano De VVeerdt*, *huomo*) (10-19). MARFIRA. (Que dizen essos versos Señor Agricola? DOT. Maestro Adriano De VVeerdt,) (20-30). CASSANDRE. (*Que disent ces vers Monsieur Agricola*? DOC. *M^{r}. Adrien de VVeerdt*, *ieusne*) (31-41). (O^{2}M t'gheldt dat hier aen p̃racht/ wellustighe besteden) (42-45). M. HVGVE CABISSET. AV S^{r}. VANDER NOOT. I SONNET. (L^{2}*As helas! la Vertu n'a plus credit au monde*) (46-61).

1 *SB*, 14 type 8.
2 *SB*, 15.

RESPONCE DV POETE, AV PRECEDENT. I SONNET. (D[2]Es fins ambitieux, & du mocqueur vulgaire) (62-77). REPLICQVE DV MESME, AV MESME SEIG^r^. I EPIGRAMME. (V[2]*luent l'esprit de Dieu*, *& les Diuins Poëtes*,) (78-89). Vt *s*ors

volet, tamen stabo. 1584. (90). CORINNA. (Q[2] *Vomodo leguntur literae Hieroglyphicae positae in vltima Pyramida? Reuen. Domine.* DOCTOR.) (91-95). OLYMPIA. (H[2]Oe leestmē de Hierogliphicksche letterē? (Eerweerdighe Heere) die op de leste Py) (96-102). LAVRA. (C[2] *Ome si leggeno le lettere Hierogliphice poste nella vltima Pyramida? Reuerendis. S^r^.* DOTTOR.) (103-108). MARFIRA. (E[2]N qual manera se leen las letras Hierogliphicas? (S^r^. Dotor!) puestas sobre la postrera Pyra-) (109-114). CASSANDRE. (C[2] *Omment lit on Monsr. Docteur: les lettres Hierogliphiques mises dessus la derniere Pyramide?* DOC.) (115-119). ROSINA. **(W[2]le leestman (Herr Doctor) de Hierogliphique buchstaben stehend auff der Pyramiden?** DOC.) (120-125). [drie medaillons; zie Aantekeningen] [houtsnede, voorstellend een obelisk; zie Aantekeningen]

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 37 *monstres*
Bi	*Stent*: 102 eewgh 120 ROSINA

Raamwerk

$\$^r$:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT.
	in ↑ 2 ↓ 2 ← 3 → 4 =1
f 1^v:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^r^. S^r^. I. VANDER NOOT.
f 2^v:	FIN DES OEVVRES POETIQVES DV S^r^. S^r^. I. VANDER NOOT.
$\$^v$	in ↑ 1 ↓ 1 ← 2 → 1 =2

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 80 Tavernier (VPT,T 29)
Civ.:	80 Van den Keere (VPT,C 8)
Fleurons:	zie Aantekeningen

Watermerken

Briquet 1282 in ASB C91677 f 6 en 5 (contresigne)

Exemplaren

ASB C91677 f 5 en 6

Aantekeningen

Naast r. 54, 69, 84 staan telkens dezelfde fleurons, samengesteld uit vier aparte blokjes. Deze drie sierstukken zijn hier overgenomen uit de binnenvorm van TITELVEL 1588, r. 17, 43, 96; voor de identificatie zie men dan ook aldaar.

De drie medaillons in houtsnede op f 2^r (diameter 20 mm) stammen uit. Van der Noots Rijnlandse periode. Het middelste medaillon, voorstellende 's dichters familiewapen met het randschrift 'van der noot een devcht' prijkt in 1572 reeds op de titelpagina van het *Stammbuch*; zie *SB*, 63. De overige twee vignetten, waarvan het eerste een bijenkorf, omgeven met heesters voorstelt, met als randschrift 'labore et indvstria', en het tweede een afbeelding brengt van duif en slang aan weerszijden van een boom met spreuk 'amore et prvdencia', komen pas voor in het *Theatrum.* Duif en slang staan er gevat in de omlijsting van f $A1^v$ en de bijenkorf daartegenover op f $A2^r$.

Na 1572 en vóór 1588 is een dezer vignetten gebezigd voor een efemeer drukwerkje, en wel het medaillon met duif en slang voor het *Epitalameon* van 1583. Men zie de afbeelding dan ook in Smit-Hellinga, 1 en de uitleg aldaar op X.

De plaatsing van de drie medaillons naast elkaar in VVEERDT 1588 is niet louter decoratief. Uitgaande van een zin in de *Apodixe*, § 61 (*OE*, [25]) kan men dit geheel als volgt lezen: Van der Noot heeft tijdens zijn zwerftocht doorheen Europa ‘labore et indvstria’, ‘amore et prvdencia’ ‘van der noot een devcht’ gemaakt.

De houtsnede op f 2^{v} is dezelfde als in SLOTVEL [1].

De samenhang TITELVEL. 1588 en VVEERDT 1588 blijkt wel uit dezelfde combinatie binnen het raamwerk en uit de manipulering van het zetsel der sprekende regels. De buitenvorm van het titelvel is eerst gedrukt, en pas nadien de binnenvorm. Het raamwerk van deze laatste is praktisch ongewijzigd overgenomen voor de binnenvorm van VVEERDT: enkel de spelfout POETISCHE in de sprekende regel van TITELVEL 1588 f 2^{r} is gecorrigeerd tot POETICSCHE in VVEERDT 1588 f 2^{r}. Daarop is bij het afdrukken van de buitenvorm van dit vel het begin van de sprekende regel van f 1^{v} aangepast aan zijn nieuwe functie van slotpagina: vooraan wordt het woordje FIN ingelast, en in LES wordt L vervangen door D, zodat men uiteindelijk als slotregel op f 2^{v} leest ‘FIN DES...’. De rest van het zetsel der sprekende regels blijft behouden.

Roy

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-49	f 1^{v}: r. 50-95
	f 2^{r}: r. 96-143	f 2^{v}: r. 144-190

Inhoud

AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} HEER Sr BALTAZAR DE ROY. (D^{3}E Roy/een beleefdt men*s*ch/ ver*s*tandigh/wys/vol deughden/) (1-9). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} HEER Sr MERTYN BARON. (O^{3}M on*s*en Godt te bat/te dinen en te louen/) (10-18). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} H^{e}. S^{r}. IERONYMVS CASSYN. (G^{3}Roo*s*te onweetendheydt/ is t'quaedt hier aentecleuen/) (19-27). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} HEER, Sr PEETER ARNOVTS. (A^{3}Rnouts/ick/die den Dagh die v de Heer der Heeren) (28-35). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} HEER, COENRAEDT VANDER APT. (S^{3}Oo de bloemkens op t'veldt/deur des reghens be*s*prôyen/) (36-49). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} HEER, ROBRECHT VAN HAFTEN. (H^{3}Aften/deur ghirigheyt/loopt men int t'*s*vyandts net) (50-56). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} HEER, IAQVES LE ROY. (L^{3}E Roy/*s*y bloyen *s*choon/maer bȓenghen voȓdts quaey vruchten) (57-63). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} HEER, MARCVS CORNELIS. (A^{3}Y!ay!den ooghen wee die *s*ochten quade dinghen/) (64-71). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} H^{e}. ANTONIVS VAN HOVE. (V^{3}An al' t'gheen dat wy hier oyt bedreuen oft *s*eyden) (72-78). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} H^{e}. I. IACOB VANDER MAST. (D^{3}At moor*s*-hoofdt datmen *s*iet bouen die boȓcht verheuen/) (79-83). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} HEER, Me AERDT LINDEMANS. (L^{3}Jndemans! een wys man en *s*al zijnen *s*pot maken) (84-90). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} H^{e} SIMON BERRI. (M^{3}En kan de vrome hier/gheen *s*choonder *s*aken gheuen) (91-95). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} H^{e} IAN COMPERIS, RENTMEESTER VAN ANT. (C^{3}Omperis/achterclap/en nydt volghen den

v̂romen/) (96-104). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} H^{e} AMBROSIVS VAN MARIENBERGH. (D^{3}E deughdt (die moeder is der kun*s*ten/en der Deughden) (105-113). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} HEER, M^{r} IAN VAN BOECKEL. (B^{3}Oeckel! *s*oo ghy v ghinghdt/van ionghs/ter deughdt begheuen) (114-120). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} H^{r} IAN VANDER EYCKEN. (E^{3}Lck cloec men*s*ch *s*ie wel toe/ als hem wat goedts ghe*s*chiedt/) (121-127). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE SEER V^{n} HEER, NICOLAES SABOT. (R^{3}Echt van der verken aerdt is menigh ghirigh gheck/) (128-136). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} HEER, THOMAS ANRAET. (O^{3}M v deughden Anraet! moet ick v eer' bewij*s*en/) (137-143). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} HEER, ELIAS

DE BIE. SVPERINTENDENT. (R^{3}Ycdom die moeder syt van de pluymstrijckers quaet/) (144-150). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} HEER, Mr VVILLEM MENNENS ONTVANGHER. (V^{3}Eel beter ist benydt te wesen dan beclaeghdt/) (151-161). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE SEER V^{n} HEER, HANS GYSBRECHTS ONTVANGHER. (G^{3}Hysbrechts/de misdaedt heeft de felle doodt ontbonden/) (162-168). AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} H^{e} Mr CORNELIS HOVCK ONTVANGHER. (O^{3}Otmoedigh/Eerbaer/Wys/suet/zedigh van maniren) (169-175). VANDE VVERELT, AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} H^{e} LIVEN MEYERAERT. (H^{3}Ooueerdigh/quaedt/straf/sot/ en onkuysch van maniren) (176-182). A.V.VELDE, AEN DEN E^{n} VV^{n} ENDE V^{n} H^{e} LOVIS VANDERAST ONT. (V^{3}Erast de wercken schoon soo kunstighlijck beschreuen) (183-189). *D. Michael Hetsroy Breugelius*, *Canonicus Antuerpiensis vidit & admisit.* (190).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 16 quadet cleuen. 20 GRooste 22 eerlytk 32 Weensch' 49 bloende 150 leuen. 153 gheplaghdt 161 bloemen. 168 doot. 182 vrow' 189 ghy.
Bi	*Stent*: 63 duchten. 71 verpachten. 78 bescheyden. 134 eerljken

Raamwerk

\$^{r} :	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT. [+ paginatuur] in ↑1 ↓1 ←2 →4 =1
\$^{v} :	LES OEVVRES POETIQVES DV S^{r}. S^{r}. I. VANDER NOOT. [+ paginatuur] in ↑2 ↓4 ←1 →3 =2

Signaturen en paginering

f 1^{r}	Hh2	260
f 1^{v}		261.
f 2^{r}		262.
f 2^{v}		263

Lettertype

Rom.:	80 Tavernier (VPT,R 26); 52 Granjon
It.:	80 Tavernier (VPT,IT 8)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 80 Tavernier (VPT,T 29)

Watermerken

Briquet 1282 in ASB C91677 f 4 en 3 (contresigne)

Exemplaren

ASB C91677 f 4 en 3

Aantekeningen

ROY neemt een aparte plaats in onder de *PW* 1588, want de combinatie van de elementen binnen het raamwerk stemt niet overeen met die der twee voorgaande vellen, noch met de opstelling in de drie navolgende items uit hetzelfde jaar. De afzonderlijke kerkelijke goedkeuring (r. 190) wijst in dezelfde richting: apart verschijnende vliegende bladen bezitten deze doorgaans. Men zie slechts Guilliam van Nieuwelandt, *Elegia Op de Doodt des Alderdoorluchtichsten ende Hooghgheboren Vorst Alberti...*, Antwerpen, 1621 en de *Nieuwe Tijdinghen* van Abraham Verhoeven, beschreven in *Bibliotheca belgica. Bibliographie générale des Pays-Bas. Fondée par Ferdinand van der Haeghen. Rééditée sous la direction de Marie-Thérèse Lenger*, Bruxelles, 1964-1970, V, 472.

Amodeo

Verdeling

2°,	f 1r: r. 1-37	f 1v: r. 38-81
	f 2r: r. 82-126	f 2v: r. 127-196

Inhoud

Au tres-Illustre & tres-Excellent Prince Don Amodeo I de Sauoie, Marquis de S. Rambert, Cheualier I de l'ordre de l'Annunciation. &c. I ODE: (G2Rand Prince, s'il te plaist me prester ton oreille) (1-36). NEC ME QVIESCERE SINIT. DEVISE DE SON EXCELLENCE. (37). Aen den Deurluchtighen ende Hooghgheboren Vorst/Don I Amodeo Van Sauoyen. Marquis van S. Rembert/ I Ridder der Ordene van d'Annunciatie. I ODE. (G3Helijck Apollo claer/in t'hemels rijck gheseten/) (38-69). M.LAVRA. (Dite mi di gratia, Sr. Dottor!à chi adrizza il Sr. Vander Noot questa Oda Brabanti) (70-98). IOAN. GIGAS SECVNDVS P.L. DE D. I VANDER NOOT BELGARVM POETARVM PRINCIPI. I EPIGRAMMA. (P2*Raesentis quae sint in carmine dona Poëtae*) (99-108). G. DE QVARE A Mr Mr VANDER NOOT, SON BON AMI ET COVSIN. I SONNET. (Q2Velle si enuieuse ou arrogante veine) (109-124). ANNO. 1588. I GRATIOR EST PVLCHRO VENIENS EX CORPORE VIRTVS. (125-126). In opera Diuini Vatis D.Ioannis Vander Noot, Heroici I generis nobilitate, auratorúmque Equitum ordinis Stem- I mate decoro, ac Vrbis Antuerpianae Patritio, I Henricus Agricola Brechtanus. I ODE. (H2*Oratiano spiritu*) (127-187). AEN DEN EDELEN Hr. Hr. I. VANDER NOOT. I.I. VANDER MAST. (A2L had' ick drymaels meer tonghen/dan op t'hoofdt haren/) (188-196)

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 4 ODE: 14 inffuence 18 chosie 33 Acceptz 37 EXCELLENCE 187 in imitabile
Bi	*Stent*: 64 deugdht 86-87 Gene- I cale 70 LAVRA

Raamwerk

$r :	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT. [+paginatuur] in ↑1 ↓4 ←1 →4 =1
$:	LES OEVVRES POETIQVES DV Sr. Sr. I. VANDER NOOT. [+paginatuur] in ↑2 ↓1 ←2 →3 =2

Signaturen en paginering

f 1^r	N2	109 [.]
f 1^v		110.
f 2^r		111.
f 2^v		112.

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 140 Guyot (VPT,R 17); 120 Garamond; 96 Tavernier (VPT,R 22); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 80 Tavernier (VPT,T 29)

Watermerken

Briquet 1282 in ASB C31382 f 19 en 18 (contresigne), BKB II61838[7] f 6 en 1 (contresigne)

Exemplaren

ASB C31382 f 18 en 19, BKB II61838[7] f 1 en 6

Aantekeningen

r. 127-187 is nazetsel ten opzichte van TITELVEL 1584-1585 en bepaaldelijk tegenover het exemplaar in AKAW G322.
Varianten:

TITELVEL		**AMODEO**		**AKAW G322**
r. 19	AGRICOLA	r. 130	Agricola Brechtanus	AGRICOLA Brecht.
22	NOTIOR,	134	notior	
	-	135	Noteus omni tempore.	Nothaeús, imo Nóotheús,
23	est,	136	est.	
	-	137	Versus (Olympias docet)	Versús vt Olympiados docet
24	faciat?	138	facit?	
25	aspirans lege	139	spirans lege.	
26	Tardo otiose tempore		-	
29	est	142	est,	
31	vin	144	vin'	
	Lucretium?		Lucretium,	
32	pauculos	145	pauculos?	
33	Buchanium, Prudentium.		-	
	-	146-151 nieuw		
34	ergò, NOTIOR	152	ergo Noteus	
35	confidens,	153	confidens	
36	Constans	154	Constans,	
	iuuans		iuuans,	
37	eleuatior,	155	eleuatior.	
38	(Relegendus etenim saepiùs,	156	Legendus ergo saepius,	
39	Atque vacuo	157	Vacuo atque	
40	Nunquàm	158	Nunquam	
	otio		otio,	
41	penitùs	159	penitus,	
42	Censeq́ȝ	160	Sensimq́ȝ	

	pondere)		pondere
43	Acriùs Hic	161	Acrius hic
	e*s*t,		est.
44	*s*caten*s*que Gratia,	162	*s*catensq́ȝ gratia,
45	Heroidum:	163	Heroidum,
46	Deas	164	deas
47	Vatum	165	vatum
48	Nobilis	166	nobilis
49	(Horatio, Notaeio)	167	Horatio Noteio
51	omnia,	169	omnia.
53	Canticorum	171	canticorum
54	Dia *s*en*s*ibus	172	dia *s*en*s*ibus.
55	(Co*s*micaq́ȝ Mundus & Vxor e*s*t	173	Est mundus, Vxor Ko*s*mica.
56	Sacra, Florida,	174	*s*acra, florida,
57	Prophanaq́ȝ (at hone*s*te) *s*imul:		-

58	Deo:	175	Deo.
59	Primo locem soláue loco.		-
60	affectus	176	affectus,
63	benè	179	bene
65	magè	181	mage
66	intricatior,	182	intricatior.
68	est	184	est

Afgezien van de auteurscorrecties is de reeds bestaande gedrukte kopij zeer getrouw gevolgd. Het gebruik der zintekens werd herzien en het getal der kapitalen ingeperkt. Aksanten komen in 1588 niet meer voor, behalve in -q́ʒ Slechts eenmaal komt in 1588 een afkorting voor, waar in 1584 dit woord voluit gezet is: *scatensque* (TITELVEL 1584-1585 r. 44) wordt *scatensq́ʒ* (AMODEO 162). Alle resterende orthografische bijzonderheden zijn overgenomen.

Aelmoesseniers

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-50	f 1^{v}: r. 51-103
	f 2^{r}: r. 104-154	f 2^{v}: r. 155-195

Inhoud

Aen De E[e]. VVyse ende Veursinighe Heeren I Mijn Heeren de Aelmoesseniers van I Antwerpen. I Herman Bal. I Iaspar Chaerles. I Melchior vanden Cruyce. I Ian vander Goes. (S[3]Oo ick onlanghs aensagh den grooten hoop der ermen/) (1-153). *D. Michael Hetsroy Breugel, Canonicus Antuerpiensis vidit & admisit.* (154). Aen Den E. VVysen ende seer Veursinighen Dauid Scho= I liers/ oudt Aelmoessenier van Antwerpen. I SONET. (S[3]Choliers die recht de Deughdt aenhanghen/ en heur leuen) (155-172). Aen Den E. VVysen ende seer Veursinighen Jan Scholiers I medt sijn Br̂oeders. I SONET. (G[3]Heluckigh moetmen v achten/vr̂oome Scholiren/) (173-189). EPIGRAMMA. (Die Phebums Pristers goedt/deught en vrindtschap bewijsen) (190-194). GRATIOR EST PVLCHRO VENIENS EX CORPORE VIRTVS. (195).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 14 (11) Onnaxaemheydt 28 (25) stoudt 29 (26) verghinh 180 (177) Sholiers 182 (179) alleynsknes
	Proprium: 2-7 Mijn Heeren de Aelmoesseniers van I Antwerpen. I Herman

	Bal. I Ia*s*par Chaerles. I Melchior vanden Cruyce. I Ian vander Goes.
Bu(b)	*Stent*: als in Bu(a) *Proprium*: 2-7 vervalt; in de plaats daarvan komt: Mijn Heeren de Aelmoe*ss*eniers Vertr̂oo I *s*ters/ende By*s*taenders der ermen. I SATYRA. Hierdoor ontstaat een nieuwe *Verdeling*, waarvan men de cijfers binnen deze rubriek tussen ( ) leest:

2°,	f 1r: 1-47	f 1v: r. 48-100
	f 2r: 101-151	f 2v: r. 152-192

Bi	*Stent*: 68 (65) chryghdt 103 (100) Gotds 133 (130) vour*s*eydt

Raamwerk

$\$^{r}$:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT. [+paginatuur] in ↑ 1 ↓ 4 ← 1 → 4 =1
$\$^{v}$:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^{r}. S^{r}. I. VANDER NOOT. [+paginatuur] in ↑ 2 ↓ 1 ← 2 → 3 =2

Signaturen en paginering

f 1^{r}	Kk2	176.
f 1^{v}		177.
f 2^{r}		178.
f 2^{v}		179.

Lettertype

Rom.:	80 Tavernier (VPT,R 26)
It.:	80 Tavernier (VPT,IT 8)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 80 Tavernier (VPT,T 29)

Watermerken

Briquet 1282 in ASB C31382 f 94 en 95 (contresigne), BKB II61838^{7} f 4 en 3 (contresigne)

Exemplaren

ASB C31382 f 94 en 95 met Bu(a), BKB II61838^{7} f 3 en 4 met Bu(b)

Aantekeningen

Staat Bu(a) is als zodanig onderkend dank zij het zetsel van de titel op f 1^{r}. Deze regels zijn in Bu(a) keurig gecentreerd, maar niet meer in Bu(b); daarbij wekt de ongelukkige splitsing in Bu(b), r. 2-3 Vertroo l sters de indruk een lapmiddel te zijn. Na het uitbreken van de namen

(Bu(a), r. 4-7) is het teveel aan wit in Bu(b) onvoldoende gemaskeerd door het inlassen van SATYRA.

In beide staten merkt men een gerezen spatie in r. 25 (22).

Grammey

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-49	f 1^{v}: r. 50-101
	f 2^{r}: r. 102-152	f 2^{v}: r. 153-239

Inhoud

Aen den E. VVy*s*en ende *s*eer Veur*s*inighen Heere | Mijn Heere Cor̂nelis Grammey. | OLYMPIA. (Seght my toch Eerweerdigh Heer Leeraer/van wat *s*aken *s*pr̂eeckt mijn Heer vander Noot hier?) (1-8). ELEGIE. (G^{3}Rammey! na dat my dunckt/*s*oo moecht men in dees tyden) (9-101). Aen de E. VVy*s*e ende Veur*s*inighe Heeren. | Ioncker Philips Van Lire. Pauvvels Vermeulen. Chri*s*tiaen Clae*ss*ens. | ELEGIE. (N^{3}A dat ick nv den lof van Grammey heb ghe*s*onghen/) (102-152). Aen den Gheleerden VVy*s*en ende veur*s*inighen H. M^{r}. Jan | Geuaerdts be*s*chr̂yuer der Brabant*s*cher Hi*s*tor̂ien. | SONET. (V^{3}Erdinen sy te *s*yn/gheloondt/gheeerdt/ghepr̂e*s*en/) (153-169). [in margine] (Dees gheleerdt

en deughde) (170-186). Aen de E. VVyse ende Veursinighe Heeren Jan de Poor̂ter. I en sijn medt Br̂oeders. (N3A/dat ghy syt begaefdt/myn Vr̂inden/vanden Heere/) (187-216). [in margine] OLYMPIA. (En aen) (217-238). *D. Michael Hetsroy, Breugel S. Theologie Licentiatus, Canonicus Antverpiensis vidit & admisit.* (239).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 6 Eerweerdgihste 168 ghelycx 185 scrijft 185-186 Eerweerdi I heydt 223a/Iderwyste 225 LEE
Bi	*Stent*: 60 min(73 denr 95 pleghe 112 Classen 144 eeen

Raamwerk

$^r :	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT. [+paginatuur]
	f 1^r in ↑ 1 ↓ 4 ← 1 → 4 =1
	f 2^r in ↑ 2 ↓ 4 ← 2 → 3 =1
$^v :	LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. S^r. I. VANDER NOOT. [+paginatuur]
	f 1^v in ↑ 1 ↓ 1 ← 1 → 4 =2
	f 2^v in ↑ 2 ↓ 1 ← 2 → 3 =2

Signaturen en paginering

f 1^r	Kk1	274.
f 1^v		275.
f 2^r		276.
f 2^v		281.

Lettertype

Rom.:	80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon
It.:	65 Granjon

Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 80 Tavernier (VPT,T 29); 62 Parijs (VPT,T 43)

Watermerken

Briquet 1282 in ASB C31382 f 93 en 96 (contresigne), BKB II61838[7] f 2 en 5 (contresigne)

Exemplaren

ASB C31382 f 93 en 96, BKB II61838[7] f 2 en 5

Aantekeningen

Wanneer GRAMMEY als laatste vel van de reeks *PW* 1588 gerangschikt wordt, dan gebeurt zulks op basis van een verstoring binnen de regelmaat van het raamwerk: doorheen AMODEO en AELMOESSENIERS heerst een zelfde combinatie van deze elementen, die nog voorkomt in de buitenvorm van GRAMMEY, maar niet meer in de binnenvorm, waar de dekstukken en zijstijlen van plaats verwisseld zijn. Deze ordening wordt bevestigd door een correctie in de paginering: in AELMOESSENIERS, dat toch tot dezelfde katern behoort, is het honderdtal foutief; in GRAMMEY niet meer.

In een exemplaar van Alonso de Ulloa, *Die Historie ende het leuen vanden Aldermachtichsten...Keyser Kaerle de vijfde van dien name*, Thantwerpen, 1570 (GUB Hi3498) is de ontbrekende titelbladzijde vervangen door f 1 en 2 van *Die Nieuwe Chronijcke van Brabandt*, Thantwerpen, 1565, een werk dat pas na *Die Historie* in dit convoluut ingebonden is. Op f +3^{v} van *Die Historie*, onder een lofdicht van Cornelis van Ghistele, is een fragment van GRAMMEY geplakt, (87,5 (89) bij 157 (159) mm),

en wel het lofdicht voor Gevaerdts. Zou deze laatste het in zijn exemplaar van *Die Historie* ingeplakt hebben? Het convoluut is blijkens een achteraan toegevoegd vliegend blad pas samengesteld na 1588.

Samenhang PW 1588

Behalve in VVEERDT 1588 komen in elk van deze vellen paginatuur en/of signatuur voor, die dan ook opvallende kenmerken zijn van deze groep *PW* als geheel. Nochtans is het fragmentarisch karakter van deze elementen niet het resultaat van een gebrekkige bundeling der bestaande vellen, maar wel een getuigenis van de oorspronkelijke conceptie van de auteur bij het begin van deze nieuwe reeks. Sommige paginanummers vergen verbetering; de juiste optelling is dan ook als volgt:

TITELVEL 1588		**GRAMMEY**		**correctie**
f 1^r	titelpagina	f 1^r Kk1	p. 274	
f 1^v	p. 1	f 1^v	p. 275	
f 2^r	p. 2	f 2^r	p. 276	280
f 2^v	p. 3	f 2^v	p. 281	

AMODEO		**AELMOESSENIERS**		
f 1^r N2	p. 109	f 1^r Kk2	p. 176	276
f 1^v	p. 110	f 1^v	p. 177	277
f 2^r	p. 111	f 2^r	p. 178	278
f 2^v	p. 112	f 2^v	p. 179	279

ROY		**SLOTVEL**	
f 1^r Hh2	p. 260		Geen signaturen noch paginering
f 1^v	p. 261		
f 2^r	p. 262		
f 2^v		p. 263	

Vóór alles blijkt hieruit dat het Van der Noots bedoeling geweest is, per signatuur een groep van twee folio's in vieren te reserveren, getuige Kk1 en Kk2. Hiermee is de paginering in overeenstemming: N2^r is p. 109, zodat [N1^r] p. 107 worden zou. Telt men op deze manier verder terug, dan bereikt men [A1^r] op p. 11. Het titelvel eindigt evenwel op p. 3. Dit betekent dat er tussen het titelvel en [A1^r] nog plaats zou moeten zijn voor een katern, bestaande uit twee, nu ongesigneerde vellen, die als voorwerk zouden dienst doen. Toch ontbreekt daarvoor één eenheid bij de paginering, zodat wij [A1^r] dan zouden moeten gelijkstellen met p. 12. Hiertegen kan weinig bezwaar zijn, want uit de bewaarde bladen merkt men dat de paginering vrij slordig is. Voeg daarbij dat de persoon, die de paginatuur aangebracht heeft, net dezelfde theoretische optelling als wijzelf heeft moeten maken.

Voor de tweede reeks met dubbel alfabet moet men een parallelle constructie opbouwen. Hh2, ingevouwen in [Hh1], begint op p. 260. Dus zou [Hh1^r] p. 258 en [Gg1^r] p. 250 zijn. Zo

terugtellend bereikt men [Aa1^r] op p. 202. De voorgaande reeks signaturen telt drieëntwintig enkelvoudige letters. Deze reeks omvat dan 23 x 8 = 184 pagina's, waarbij nog acht blz. voorwerk en drie blz. van het titelvel moeten geteld worden, wat in totaal 195 pagina's uitmaakt. Dus eindigt [Z4^v] op p. 195. Hoe nu de kloof tussen [Z4^v] (p. 195) en [Aa1^r] (p. 202) te overbruggen? Deze zeven pagina's komen overeen met één titelvel (niet-gepagineerde titelpagina + drie blz.) en een vel als voorwerk; evenwel moet men dezelfde rectificatie als in de eerste groep aanbrengen, te weten één eenheid bijtellen. Geen moeilijkheden zijn er bij de verbinding tussen Hh2 en Kk1. [Hh4^v] zou het nummer p. 265 dragen, [Ii4^v] het nummer p. 273, waarop Kk1^r met p. 274 mooi aansluit.

Het slotvel voert signatuur noch paginatuur omdat het steeds bedoeld was als sluitstuk van een bundel *PW*, ongeacht het aantal vellen.

De voorafgaande cijfering blijft in feite een louter theoretische uiteenzetting om het correct samengaan van signaturen en paginering te verduidelijken. Heel wat moeilijker blijkt het, deze gegevens te

integreren in de gedrukte realiteit. Vermeylen[1] meende nog dat deze vellen de schaarse restanten waren van een ooit volledig gedrukte, imposante verzameling met collatieformule ten minste A-2K^4. Dit is ten enenmale onmogelijk: in dit geval zouden de achtentwintig vellen, die binnen een periode van vijf jaar bij Van den Rade gedrukt werden, plots uitgebreid worden tot een geheel van ten minste zesenzestig vellen, dat voor het overgrote deel spoorloos verzwonden is - en dit in tegenstelling tot de oudere en kleinere verzameling uit 1580-1585. Voorts zou Vermeylens argwaan toch moeten gewekt zijn door het feit dat hij in het Brusselse exemplaar (BKB II61838^7) geen andere vellen aantrof dan in de Leuvense bundel.

Willems[2] daarentegen noteert deze verdachte eentonigheid: ‘Il est curieux que ce soient toujours ces mêmes pages que l'on retrouve partout, et nous sommes en droit de nous demander si Vervliet a jamais achevé son impression’. Hij vermoedt dat de resterende plaatsruimte kon voorbehouden blijven voor reeds bestaande edities van *CB/Abr* en *LvB* ‘[...] tous ouvrages du même format et qui ont ensemble environ 250 pages [...] Ces oeuvres ne sont point paginées, de sorte qu'on pouvait y ajouter une pagination à la main’. Deze constructie is een totale miskenning van de werkelijkheid, want *CB/Abr* en *LvB* hebben niet hetzelfde formaat als de *PW* 1588 en zijn overigens wèl gepagineerd! Ik meen dat Van der Noot door het inlassen van deze signaturen de volgende twee doelstellingen nagestreefd heeft:

1) het karakter van de *PW* als een volwaardige verzameling poëzie in boekvorm te handhaven, en dit in tegenstelling tot andere verspreidingsmogelijkheden van soortgelijk werk[3].
2) een zekere ordening in te voeren door het gebruik van enkele (b.v. N2) of dubbele signaturen (b.v. Hh2). De eerste groep kon voorbehouden blijven voor hoogadellijke heren en/of voor een meer internationaal publiek: inderdaad vinden wij alleen in AMODEO (N2) Franse poëzie van Van der Noot, Franse en Latijnse lofdichten te zijner ere, evenals een Italiaanse commentaar bij zijn verzen. De drie vellen met dubbele signatuur zijn daarentegen uitsluitend gevuld met Nederlandse teksten, en richten zich even exclusief tot Antwerpse particulieren. Kon dan deze tweede reeks niet voor zijn onmiddellijke omgeving, in casu voor het stedelijk patriciaat bestemd zijn?

Zeker is alleszins, dat de signaturen geen aansluitende volgorde van het drukken der aparte vellen waarborgen: ROY (Hh2) is niet nà AMODEO (N2) en vóór AELMOESSENIERS (Kk2) gedrukt, maar wel nà VVEERDT 1588 en vóór AMODEO! Ook het toekennen van de kerkelijke goedkeuring aan ROY, AELMOESSENIERS en GRAMMEY afzonderlijk wijst er op dat elk van deze vellen als een aparte eenheid aan de censor librorum werd voorgelegd.

Onopgelost blijft waarom nu juist deze letters als signaturen uitgekozen werden. Dit zelfde probleem is reeds ter sprake gekomen bij de laatste vellen in 1584 (GOOSSENIUS, POETOV), waar de signaturen H en I even onverwacht opduiken. De samenhang in deze groepen folio's in vieren uit Van den Rades produktie is toch hechter dan in Kk4: in POETOV loopt de tekst gewoon door binnen dezelfde opening, van f H1^v op f H2^r, en dit in tegenstelling tot AELMOESSENIERS (Kk1) en GRAMMEY (Kk2). Wel wijst het voorkomen van dit zelfde procédé, zowel bij Vervliet als bij Van den Rade op één initiatiefnemer, Van der Noot zelf. Bij eventuele aangroei der *PW* liet dergelijk soepel systeem natuurlijk steeds toe, de nieuwe vellen hetzij voor, hetzij na de reeds bestaande bladen in te lassen.

1 Vermeylen, 152 (839).
2 *Biographie nationale*, Bruxelles, 1899, XV, 874 (s.v. Jean-Baptiste vander Noot).
3 Zie blz. 180.

1589

s'Conincx

Gallo

Verdeling

2°,	f 1r: r. 1-56, 170-185, 297-312
	f 1v: r. 57-116, 186-244, 313-372
	f 2r: r. 117-169, 245-296, 373-432
	f 2v: r. 433-528

Inhoud

Houwelijck-Sangh/op het Hoogh-tijdt van den En. Vvijsen I ende veursichtighen He. Sr. Antonio Gallo Salamanca. Ende I Jouffrou' Johanna Coucke. I EPITHALAMEON. I (V3Erde zeer wijdt van hier/na Plutons droeue rijken/) (1-40). MARFIRA? (Sr. Que versos) (41-169). LAVRA. (*Che verse sono quelle?*) (170-296). CASSANDRE. (Quelz vers) (297-425). (A3Pollo was by na wt dees Landen veriaeght/) (426-431). Q.G.H. TOT DEN EDELEN HEERE, MYN HEER IAN VANDER NOOT. ANAGRAMMA. (432). Aenden En. Vvijsen ende veursinigen Jr. Gregorio del Plano/ I Superintendent ende Dijc-graue generael voor zijne Mat. ouer de I gheinundeerde Landen in Brabant ende Vlaenderen / langhs I de Riuiere vander Schelde. I SONET. (D3E beleeftheydt/de Deughdt/en de ghunste vol trouwen/) (433-451). MARFIRA. (Diga lo en Espai-) (452-473). LAV. (*Dite me questo in Italia-*) (474-495). CAS. (dicte nous cela en Fran-) (496-517). Ionc. Iacob vander Mast, den gunstighen Heeren ende Iongh-vrouwen. I EPIGRAMME. (A2L had' Horatius/oft Pindarus verheuen/) (518-527). Aper aspera querit. Tempera te tempori. Amore & Prudentia. 1589. (528).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 45 del- 47-48 *se-* I po*sa* 56-57 con*se-* I mente 475 I/ 528 Aper
Bi(a)	*Stent*: 287 *virtussissimo* 295-296 *ho-* I *re* 376-377 *touterel-* I *les*
	Proprium: 431 haer fray NA-VADER
Bi(b)	*Stent*: als in Bi(a)
	Proprium: 431 haer NA-VADER

Raamwerk

$\$^r$:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.
	f 1^r in ↑4 ↓5 ←5 →6 =3
	f 2^r in ↑4 ↓5 ←6 →5 =3
$\$^v$:	DE POETICSCHE WERKEN VAN MIIN HEER H^r. IAN VANDER NOOT.
	in ↑5 ↓6 ←7 →8 =4

Lettertype

Rom.:	116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Garamond; 52 Granjon; : 1,3 Haultin
It.:	80 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 72 Van den Keere (VPT,T 40)

Watermerken

Variant van Briquet 10566-10569 in ASB C31382 f 43, MPM R44.4 f 22, BKB VH 23887 f 24,

BKB VH23889 f 45, GUB R570(1) f 24 en 23 (contresigne), GKB 1703A9 f 13, TKL 48E2 f 18 en 19 (contresigne)

Exemplaren

MPM R44.4 f 21 en 22 met Bi(b), ASB C31382 f 42 en 43 met Bi(b), BKB VH23887 f 24 en 25 met Bi(b), BKB VH23889 f 45 en 46 met Bi(b), GUB R570(1) f 23 en 24 met Bi(b), GKB 1703A9 f 12 en 13 met Bi(a), TKL 48E2 f 18 en 19 met Bi(b), WHAB Lp4^{o} f 27 en 28 met Bi(b)

Aantekeningen

De cijfers van de verdeling kunnen niet doorlopend zijn per blz., omdat de lengte van de teksten de plaatsruimte, geboden door de beginpagina, te buiten gaat. De parallel geplaatste parafrasen zijn achtereenvolgens apart genummerd. Bij eventuele telling per blz. is een dwarsdoorsnede dan ook onvermijdelijk. Dit zelfde systeem wordt, indien nodig, in de volgende vellen stilzwijgend toegepast.

De wijziging in de binnenvorm bij de overgang van (a) naar (b) wordt vereist door het metrum, en is dus typische auteurscorrectie.

De buitenvorm is eerst gezet. Pas wanneer men aanvaardt dat de binnenvorm als laatste ontstaan is, wordt de zetfout in r. 56-57 begrijpelijk; in r. 185-186 en 312-313 worden de woorden *conseque*- | *mente* en *conseque*- | *ment* zo gesplitst, dat het eerste stuk op f 1^{r} staat en de rest in de binnenvorm. In de Spaanse tekst staat op f 1^{r} enkel in r. 56 ‘con*s*e-’, en op f 1^{v} in r. 57 de uitgang ‘mente’, zoals in het Italiaans. Het ontbreken van een lettergreep in het Spaanse woord is vermoedelijk te wijten aan de plaatsing van de formaatsignatuur enkel in de laatste kolom, d.i. in de Franse tekst. Een verder bewijs van de prioriteit van de buitenvorm vinden wij in de toestand van het raamwerk in TKL: de linkerhoek van het dekstuk is daar op f 1^{r} (=Bu), hoewel flauw geïnkt, toch nog volledig aanwezig, wat in alle controleerbare exemplaren van de binnenvorm niet meer het geval is.

Bij de overgang van de buiten- naar de binnenvorm zijn de twee zijstijlen op f 2^{r} onderling van plaats verwisseld.

In alle exemplaren begrenzen staafjes de zijkanten van de sokkels.

GALLO neemt een aparte plaats in onder de *PW*, gedrukt door s'Conincx in 1589, juist door het gebruik van deze welbepaalde omlijstingen: zij bestaan stuk voor stuk uit nieuwe elementen, die in de toekomst enkel door Vervliet gebruikt worden; zie blz. 68.

In de italiek 80 Granjon komen letters in romein voor aan het hoofd van de italiek, d.i. in exponentstelling.

MPM, ASB, BKB VH23887, BKB VH23889 en GKB hebben dezelfde variant van Briquet 10566-10569: een onduidelijk getekende leeuw in een cirkel. GUB en TKL bezitten daarentegen een leeuw van hetzelfde formaat, doch zonder cirkel errond, en met een contresigne, niet opgenomen in Briquet: een zon met twaalfpuntige stralenkrans, (24 mm diameter).

1589-1590

Vervliet

Titelvel 1589-1590

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-10	f 1^v: r. 11-132
	f 2^r: r. 399-435	f 2^v: r. 436-445

Inhoud

[binnen titelhoutsnede; zie Aantekeningen] DE I POETICSCHE VVER- I KEN VAN MYN HEE= I RE VANDER NOOT. I LES OEVRES POE- I TIQVES DV S[r]. IAN I VANDER NOOT. I T'ANTVVERPEN, I By Daniel Vervliet. I 1589. (1-10). [onder aanvullende houtsnede; zie Aantekeningen] DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS. I [vignet] ROSINA.(Wilt vns doch nuhn) (11-73). [vignet] CASSAN. (declaires nous S[r].) (74-132). [binnen kader met arabesken, binnen architectonische omlijsting; zie Aantekeningen] D. Gherardus Goo*ss*enius/Philo*s*ophus/en I Medicus/van myn Heer Vander Noot/tot den Le*s*er. I ODE. (C[2]Ompt liefhebbers der Deughdt die in goy kon*st*ē groydt) (399-425). M[r]. Jan de Maes op d'Beeldt van den Poet. I ODE. (D'ooghen/d'oȏren/den mondt/t'haer/ wanghen en den baerdt/) (426-435). [onder houtsnede, binnen kader met arabesken, binnen architectonische omlijsting; zie Aantekeningen] CLIO. (*Dulce Dei cantat laudes*, & *numina Regis*,) (436-445).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: [in sprekende regel voor 436] TEMPERI [in sprekende regel na 445] TMEPERA *Proprium*: 10 1589.
Bu(b)	*Stent*: als in Bu(a) *Proprium*: 10 1590.
Bi	*Stent*: 23 Latieniern 28 begrieffent 33 am 45 werdem 49 *s*pachen 50-51 zeu= I nus 82 q'uil 87 *s*eulemnet 89 DOC 93 Contemplation: [in sprekende regel voor 399] TEMPERI 404 *s*chon 422 *s*maddighh [in sprekende regel na 435] TMEPERA

Raamwerk

f 1[r-v]:	DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS. f 1[v] in ↑5 ↓1 ←7 →5 =5
f 2[r-v]:	[in fries] TEMPERA TE TEMPERI.POST TENEBRAS SPERANS LVCEM. POST NEBVLA PHOEBVS. [in onderbouw] TMEPERA TE TEMPORI. LABORE ET INDVSTRIA, AMORE ET PRVDENTIA. [in sokkel] MAGNANIMOS FORTESQVE BEAT SINE CRIMINE VIRTVS. in ↑3 ↓3 =6

Lettertype

Rom.:	80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	65 Granjon
Text.:	115 Frans (VPT,T 12); 80 Tavernier (VPT,T 29); 62 Parijs (VPT,T 43)

Watermerken

Variant van Briquet 10566-10569 in BKB VH23887 f 4 en 1 (contresigne), GKB 1703A9 f 1 en 4 (contresigne), LUB 1500A48 f 1 en 4 (contresigne), TKL 48E2 f 4 en 1 (contresigne)

Exemplaren

BKB VH23887 f 1 en 4 met Bu(b), GKB 1703A9 f 1 en 4 met Bu(a), LUB 1500A48 f 1 en 4 met Bu(b), TKL 48E2 f 1 en 4 met Bu(b), WHAB Lp4^{o} f 1 en 4 met Bu(a)

Aantekeningen

De titelhoutsnede vertoont geen wijzigingen meer tegenover de toestand in 1588. De aanvullende houtsnede (33,5 bij 176 mm) stelt een plaveisel in perspectief voor, dat dienst doet als voorplein

bij de triomfboog. Deze inlassing is vereist door de grotere zetspiegel sinds 1589. Wij weten reeds dat de zijstijlen in dit jaar vervangen worden door langere items (zie blz. 68). De omlijstingen op f 2^r-v^ volgen getrouw het patroon van TITELVEL 1588. Het kader met arabesken stamt weer uit het illustratiemateriaal van de Keulse edities, *Stammbuch* en *Theatrum.* Het lijstwerk op f 2^r^ (206,5 (205) bij 117 mm) verschilt zowel van zijn soortgenoot op f 2^v^ (205 bij 116 mm) als van de lijst in TITELVEL 1588[1]. Wel is in deze drie gevallen de noodzakelijke aanpassing aan het folioformaat op dezelfde manier uitgevoerd, als reeds vermeld in TITELVEL 1588. De enige verdere aanwinst op f 2 tegenover 1588 bestaat uit de twee blokjes (18 bij 19,5 mm), die als rustiek fundament onder de composiete zuilen geschoven zijn (totale hoogte: 223 mm), dit om het omsluitende architecturale kader eveneens aan de grotere afmetingen der *PW* aan te passen.

De twee kleine vignetten in houtsnede, voorstellende Rosina (31 bij 28 mm) en Cassandre (33 bij 27 mm) in profiel afgebeeld, zijn nieuw.

Het portret op f 2^v^ is identiek met de houtsnede in het *Epitalameon*; zie Smit-Hellinga, 4.

In de sprekende regel op f 2^r^ is in VIRTVS de VS gezakt, wat niet het geval is op f 2^v^.

In r. 132 staat het punt na ‘perſonages’ in GKB en LUB nog op de hoogte van de staart van de g in dit laatste woord; overal elders is dit zinteken naar het voetstuk gezakt.

In r. 122 ‘quilz’ blijft van de 1 enkel in TKL nog een stipje bovenaan.

In r. 417 is het punt na verryken nog zichtbaar in LUB, TKL, WHAB.

Na LVCEM in de sprekende regel in de fries op f 2^r^ is gerezen wit zichtbaar in BKB, TKL, WHAB.

Het niet verbeteren van de drukfouten in de sprekende regels op f 2^r-v^ in fries en sokkel kan er op wijzen dat dit zetsel niet losgekooid is.

Het watermerk is hetzelfde als de variant in GALLO, exemplaar GUB R570(1); voor de beschrijving zie men dan ook aldaar.

Leiua

Verdeling

2°,	f 1^r^: r. 1-51, 80-102, 132-154
	f 1^v^: r. 52-79, 103-131, 155-261
	f 2^r^: r. 262-312, 370-378, 436-444
	f 2^v^: r. 313-369, 379-435, 445-502

Inhoud

Aen den Deurluchtighen ende Hoogh-ghebor̃en Vor̃st/ I Don Anthonio de Leiua/P̃rince van Asculi/ Hertogh I van Terra-Noua.&c. I ODE. (M^3^Erkende (machtigh Vor̃st) in Vor̃ſten oft in Heeren) (1-28). CASSANDRE. (Le Prince) (29-79). *LAVRA.* (*Il Principe d'Ascu*) (80-131). MARFIRA. (El Principe Da) (132-182). (*Quelques Princes puissans pour sacrer leur memoire*,) (183-198). DOC. (Muy biẽ dize, pues el ſe) (199-219). (*Et poi il S^r^. vander noot*, *repe*) (220-240). DOC. (Treſbien dict puis le) (241-261). Aen den Deurluchtighen ende wel-ghebor̃en Vor̃st/ I Don Rodrigo Silua. Hertoch van Paſtrana. I ODE. I STROPHE. (N^3^Jet teghenſtaende (Vor̃ſt) dat deurgaens alle menſchen) (262-303). MARFIRA: (A quien eſcriue el) (304-369).

1 TITELVEL 1589-1590 f 2^r^ is omlijsting nr. 7 in het *Stammbuch*, en f 2^v^ is nr. 6 aldaar; zie *SB*, 14.

LAVRA. (*A chi schriue il*) (370-435). CASS. (A qui adre*ss*e le Poete) (436-501). *Mieux font les Vers les grands Seigneurs reniure*, *Que leurs Pallais*, *ou medailles de quiure*. (502).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 24 bestrydeu 40 Espaigne: 51 *s*ubijt [sprekende regel f 1r] EVVRES MONSIVR 151 (o 384 *Aauaritia* 450-451 A- l uaricc 455 d'ux 485 qne 502 *reniure*
Bi	*Stent*: 116 (*i* 131 *Il*: 156 lor 157 tee 159 flueue 167 de 172 per*s*onnages) 176 etertelle 185 *merbre* 188 *Quelques* 196 *quil* 241 DOC 287 beradeu 375-376 *illussi* l *mo* 377 *generalmente*) 440 dict)

Raamwerk

f 1r:	LES EVVRES POETIQVES DE MONSIVR VANDER NOOT.
f 2r:	LES OEVVRES POETIQVES DE MONSIEVR VANDER NOOT.
$r	in ↑ 4 ↓ 5 ← 7 → 6 =6
$v:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT.
	in ↑ 5 ↓ 6 ← 5 → 8 =5

Lettertype

Rom.:	96 Tavernier (VPT,R 22); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon
It.:	80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10); 65 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 80 Tavernier (VPT,T 29)

Watermerken

Variant van Briquet 10566-10569 in BKB VH23889 f 20 en 19 (contresigne), GKB 1703A9 f 6 en 7 (contresigne), TKL 48E2 f 15 en 14 (contresigne). Andere variant van dezelfde groep in ASB C31382 f 20

Exemplaren

BKB VH23889 f 19 en 20, ASB C31382 f 20 en 17, GKB 1703A9 f 7 en 6, TKL 48E2 f 15 en 14

Aantekeningen

De buitenvorm is als eerste gedrukt, want in de sprekende regel zijn de zetfouten van f 1^r^ verbeterd op f 2^r^. De oudste exemplaren van deze buitenvorm zijn GKB en TKL, en wel om de volgende redenen: in r. 31 'appellé' is de eerste 1 nog best zichtbaar in GKB en TKL. In r. 337 'fornicacion,' is de komma nog zichtbaar in GKB, TKL en ASB. In r. 416 *accōpaignan* = is de *i* nog zichtbaar in GKB en TKL. In r. 420 *S*^r^ bevindt de r zich nog in exponent-stelling in GKB, en staat op dezelfde hoogte als de S in TKL; elders is zij meer gezakt. In 470 '*s*emblables' ziet men de s nog gedeeltelijk in GKB en TKL. In r. 478 'mode*s*te' ten slotte merkt men de *s*t nog het best in TKL; in GKB rest nog een flauwe afdruk van *s*, niet meer van t.

In de romein 80 Tavernier wordt wel eens gebruik gemaakt van P in klein kapitaal: 210, 255, 256, 350. Onderkastletters in romein komen voor in exponent-stelling bij kapitalen van de italiek 80 Tavernier: 122, 223, 420.

Het watermerk in BKB, TKL en GKB stemt overeen met GALLO in GUB R570(1); voor de beschrijving zie men dan ook aldaar. De variant van dezelfde groep in ASB bestaat uit de leeuw in een cirkel zoals in de resterende exemplaren van GALLO.

Slechts in BKB is het vel zó gevouwen, dat het gedicht voor Antonio de Leiva op f 1^r^ staat. In alle andere exemplaren komt dit op p. 3 terecht. Nochtans is de schikking van BKB als definitief aanvaard, omdat r. 25 als aankondiging van de ode aan Silva kan beschouwd worden.

Daems

Verdeling

2°,	f 1r:	r. 1-86, 137-148, 199-210
	f 1v:	r. 87-136, 149-198, 211-275
	f 2r:	r. 276-365, 398-409, 442-453
	f 2v:	r. 366-397, 410-441, 454-535

Inhoud

Aen den E. VVijsen/ende Veursinighen Peeter Daems I en Joncvrou Jsabella de Witte. I ODE. (D2Aems om t'gheldt dat de mēschē hāghē) (1-19). MARF. (Declara nos esta Oda) (20-32). *LAVRA.* (*Dechiarate noi*) (33-45). CASSAN. (Declare nous ceste) (46-58). Aen den E. wijsen ende Veursinighen Sr. Coīnelio de VVitte. I SONET. (D3E Witte, soo/onder dornen en bloemen) (59-74). MARF. (A quien escriue el Poeta) (75-136). *LAVRA.* (*A chi schriue il*) (137-198). CAS. (a qui ecrit le Poēte, ce Sō) (199-260). (*Me blame qui voudra pour estre trop honneste*,) (261-274). GRATIOR EST PVLCHRO VENIENS EX CORPORE VIRTVS. (275). Aen den E. VVijsen ende Veursinighen Antonio Van Soīck I ende Jonghvrou Isabelle Becanns. I ODE. (O3 Wat deughdt en wat eere) (276-298). MARFI. (Que trata el Poēta?) (299-311). *LAVRA.* (*Che cossa tra-*) (312-324). CASS. (Quelle chose traicte) (325-337). Aen dē E. VVijsen eñ Veursinighē Sr. Fernādo Hellemans. I SONET. (T3Jen-duysent/ Liefden reyn/en niet min Deughden schoone) (338-353). MAR. (Haga me por merced, vn) (354-397). *LAVR.* (*Fa me, de gracia!*) (398-441). CASS (Fay moy aussi vn peu la) (442-485). (*Contemplant ta vertu*, *& ta vie modeste*) (486-513). (O amor lleno de loor honesto,) (514-520). (*O Amore lodeuole! honnosto*) (521-527). (O Amour laudable! Honneste) (528-534). *D. Michael Hetsroy*, *Breugel S. Theologia*e *Licentiatus*, *Canonicus Antverpiensis*, *vidit & admisit.* (535).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 8 Mar 83 CASS. 145-146 *al* I *tre* 206 Mufique [sprekende regel f 1r] NOoT 414 *ornameuto* 438 *Vauder* 455 yeu 460 troue 474 Far 492 *aultre*, 499 *maii* 507 *suiuat* 509 *acquel* 510 *dagereux* 513 *euiton*, 521 *honnosto*
Bi(a)	*Stent*: 101 propias 175 *S*r. 175-176 Pe= I prarcha 220-221 *sesle* I nātz 255 Petarque 277 Becanns 309 embie 352 hext 403-404 *Enomora* I *ta* 442 CASS 446 Anuers)
Bi(b)	*Stent*: als in Bi(a), behalve 277 *Proprium*: 277 Becanus

Raamwerk

f 1^r:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOoT.
f 2^r:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.
\$^{r}	in ↑ 5 ↓ 5 ← 6 → 8 =5
\$^{v}:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT. in ↑ 4 ↓ 6 ← 5 → 7 =6

Lettertype

Rom.:	80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 80 Tavernier (VPT,T 29); 72 Tavernier (VPT,T 39); 62 Parijs (VPT,T 43)

Watermerken

Variant van Briquet 10566-10569 in BKB VH23887 f 30, BKB VH23889 f 33 en 34 (contresigne?), GUB R570(1) f 26, GKB 1703A9 f 15, AMVC N431 f 1, TKL 48E2 f 21

Briquet 8082 in ASB C31382 f 29

Exemplaren

ASB C31382 f 32 en 29 met Bi(b), BKB VH23887 f 27 en 30 met Bi(a), BKB VH23889 f 33 en 34 met Bi(a), GUB R570(1) f 26 en 29 met Bi(a), GKB 1703A9 f 15 en 14 met Bi(b), TKL 48E2 f 21 en 22 met Bi(a), WHAB Lp4^{o} f 26 en 29 met Bi(a), AMVC N431 (1574) f 2 en 1 met Bi(a)

Aantekeningen

De buitenvorm is voor de binnenvorm gedrukt, want de drukfout ‘NOoT’ in de sprekende regel op f 1^{r} is verbeterd op f 2^{r}. BKB VH23889 behoort tot de oudste exemplaren van deze buitenvorm: in r. 49 ‘vers,’ is de komma verdwenen in ASB, AMVC en GKB, terwijl enkel een flauwe afdruk rest in de overige exemplaren; in r. 201 S^{r} is de r in alle andere exemplaren gezakt; hetzelfde is gebeurd met de laatste letter in r. 422 *bellesse.*

De oudste exemplaren van Bi(a) zijn GUB en TKL: in r. 185 *S*^{r} staat de r nog op exponent-hoogte; in r. 277 Becanns is de B nog onbeschadigd.

In de romein 80 Tavernier komt een niet aangepaste x voor in r. 330, 333. In de textura 62 Parijs staat in r. 422 een J van 72 Tavernier.

De variant van Briquet 10566-10569 is deze met de cirkel rond de leeuw; zie GALLO. Het mogelijk contresigne in BKB VH23889 f 34 is een M.

De kerkelijke goedkeuring in r. 535 slaat niet enkel op dit vel, maar kan eveneens bedoeld zijn voor de reeds gedrukte produktie van 1589.

Titelvel 1589-1590; Leiua; Daems

Deze drie vellen vormen geen coherente groep, want het raamwerk is telkens opnieuw geconstrueerd, zodat uiteraard ook spelling en zetsel van de twee sprekende regels telkens verschillen. Enkel het gemeenschappelijk watermerk wijst op een zekere gelijktijdigheid. De plaatsing van DAEMS als laatst gedrukte vel wordt hierdoor ook bevestigd: alleen hier duikt een elders niet voorkomend filigram op.

1589-1590

s'Conincx

Perrenot

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-86	f 1^{v}: r. 87-155
	f 2^{r}: r. 156-250	f 2^{v}: r. 251-335

Inhoud

A MONSIEVR, MONSS. FREDERICQ I DE GRANVELLE PERRENOT. CHEVALIER, I BARON DE RENAIX, SEIGNEVR DE CHAMPAGNEY, &c. I Chef des Finances de *s*a Ma^{te}. & pour icelle Gouuerneur des Cité, I Ville, Marque*s*at, & Territoire, d'Anuers, & c. I ODE. (V^{2}*Ous ayant veu*, *pour vostre noble*

coeur,) (1-142). E. DE VVALCOVRT A MON S S^r^. I VANDER NOOT. (L²ORS que ton oeil voit quelque vertu rare) (143-154). DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS. (155). A MONS^r^. M^r^. PIERRE D'OVDEGHERSTE. I ODE. (T²*Out ce, Mōsieur! que l'hōme faict au mōde*) (156-205). MAR. (Que dize la S^a^. Cassan-) (206-217). LAV. (*Che dice M^a^. Cassandra*?) (218-228). CAS. (O que le Poëte dict biē?) (229-240). (*Sus, non ingrats successeurs*,) (241-249). (Dont meritez de n'auoir moindre gloire, Que ceux qui ont par les armes victoire.) (250). A MESSIEVRS IEAN MOERENTORF, I FRANCOIS GRAVELINGH, GILLIS BEYS, PIERRE I MOERENTORF, ET IEAN SPIRINC, BEAVX FILZ DE FEV I M^r^. Christophre Plantin, Imprimeur premier du Roy. I COMPLEINTE DE CALLIOPE. (M²ES *chieres Seurs tresbelles*!) (251-335).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 33 *froutz* 75 *eu* 259 *Matriste* 281 *domiable* 320 *millieure*
Bu(b)	*Stent*: als in Bu(a) behalve 75
	Proprium: 75 *en*
Bi	*Stent*: 142 D*ont*

Raamwerk

$^r:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.
	in ↑1 ↓1 ←9 →10 =7
$^v:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.
	in ↑2 ↓4 ←11 →12 =8

Lettertype

Rom.:	: 9,5; : 6,8 Granjon; 130 Garamond; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Garamond; 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	95 Granjon; 80 Granjon

Watermerken

Variant van Briquet 10566-10569 in ASB C31382 f 51 en 46 (contresigne), BKB VH23887 f 17 en 20 (contresigne), GUB R570(1) f 19 en 18 (contresigne), GKB 1703A9 f 9 (contresigne), TKL 48E2 f 9 en 12 (contresigne)

Exemplaren

ASB C31382 f 46 en 51 met Bu(a), BKB VH23887 f 17 en 20 met Bu(a), GUB R570(1) f 18 en 19 met Bu(a), GKB 1703A9 f 9 met Bu(a), TKL 48E2 f 9 en 12 met Bu(b)

Aantekeningen

De opeenvolging van Bu(a) en (b) wordt bevestigd door de u in r. 270 *Connus:* in GKB is deze nog heel, in TKL en ASB is de linker schacht afgebroken.

In alle onafgesneden exemplaren zijn de twee staafjes aan weerszijden van de sokkels nog aanwezig.

In r. 218 is bij de italiek 80 Granjon gebruik gemaakt van romein als exponent; zie eveneens GALLO.

Het watermerk is nog steeds de klimmende leeuw met geknoopte staart en een zon als contresigne; zie GALLO in GUB R570(1).

Catanio

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-38	f 1^{v}: r. 39-79
	f 2^{r}: r. 80-162	f 2^{v}: r. 163-208

Inhoud

SVR LES MAGNIFIQVES NOPCES DV I Sr. AVRELIO CATANIO GENTIL-HOMME GE- I NEVOIS. ET M^{11e}. AVRELIA SPINOLA, FILLE D̀V Sr. I IEHAN BAPTISTA SPINOLA. CONSVL DE LA NOBLE NATION I Geneuoi*s*e, en Anuers. I EPITHALAME. (A^{3} CE matin, ce pendant que l'Aurore) (1-69). DOTTOR. (veramente, Erato a ragione de dire che oigni *s*peze, di banquetti & alre prodigalità) (70-73). (*Credete voi, che Cesare, ò Marcello,*) (74-79). A MON S^{r}. M^{r}. MICHIEL DE CASTRO I CAPITAINE D'VNE COMPAIGNIE D'ALLEMANS, I SOVBS LE REGIMENT DE FERDINANDO GONZAGA. &c. (A^{2}*V son de la trompette*) (80-178). Jonker Jacob vander Ma*s*t Aen den Poet. (E^{2}Del Heer' vander Noot/vercierdt medt Deught en Eer) (179-187). Sonnetto a Dante. (S^{2}PIRTO diuin, di cui la bella Flora) (188-202). D^{2}OC (M^{r}. Iacob vander Ma*s*t dice al' Poëta: Genero*s*o S^{r}. vander) (203-208).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 182(183) *s*p̂rekeu
	Proprium: 180(181) Eer
Bu(b)	*Stent*: nihil
	Proprium: 180(181) Eere 182(183) *s*p̂reken
Bi(a)	*Stent*: 47 Spinala 70(71) alre 76(77) *incunde* 85(86) *voir* 116(117) *ponr* 132(133) *fut* 140(141) *factz* 146(147) *comfort loethes.* 162(163) *chaut*
	Proprium: 67(68) *s*ouhaitent 87(88) *Tes*
Bi(b)	*Stent:* als in Bi(a), behalve 146(147), maar na r. 49 schuiven alle nummers één eenheid op. Dit tweede cijfer staat in het voorgaande deel van deze rubriek tussen () naast het oorspronkelijk.
	Proprium: na r. 49 is een ten onrechte vergeten vers ingelast 68 *s*ouhaiter 88 *Les* 147 *confort.* Door de inlassing van deze nieuwe regel ontstaat een nieuwe *Verdeling*:

2°,	f 1^{r}: r. 1-38	f 1^{v}: r. 39-80
	f 2^{r}: r. 81-163	f 2^{v}: r. 164-209

Raamwerk

f 1^{r-v}:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT. in ↑2 ↓1 ←11 →10 =8
f 2^{r-v}:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT. in ↑1 ↓4 ←9 →12 =7

Lettertype

Rom.:	: 4 Granjon; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Garamond; 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	95 Granjon
Text.:	115 Frans (VPT,T 12); 72 Van den Keere (VPT,T 40)

Bloemletter: A16,5 mm

Watermerken

Tweekoppige adelaar, verwant met Briquet 1430, in BKB VH23887 f 23, GUB R570(1) f22, GKB 1703A9 f 10, TKL 48E2 f 20

Exemplaren

BKB VH23887 f 23 en 26 met Bu(b) en Bi(b), GUB R570(1) f 22 en 25 met Bu(b) en Bi(b), GKB 1703A9 f 10 en 11 met Bu(a) en Bi(a), TKL 48E2 f 17 en 20 met Bu(b) en Bi(b), WHAB Lp4^{o} f 31 en 32 met Bu(a) en Bi(b)

Aantekeningen

Bij de overgang van Bi(a) naar (b) om de abusievelijk overgeslagen r. 50 in te lassen, wordt r. 51-70 en bloc opgeschoven, zodat er minder wit rest tussen de huidige r. 70-71 dan in Bi(a). Bij dezelfde gelegenheid is het gerezen wit in r. 40 weggewerkt.

De binnenvorm is eerst ontstaan; de bewijsvoering hiervan volgt onder de samenhang CATANIO-VROUWEN. Bij de overgang van binnen- naar buitenvorm zijn de twee kaders in hun geheel van plaats verwisseld.

In alle niet afgesneden exemplaren zijn de twee staafjes aan weerszijden van de sokkels nog aanwezig, behalve in TKL f 1^{v} links.

In r. 2 S^{r} staat de r nog als exponent enkel in GKB; in TKL is deze letter reeds iets gezakt, in BKB en WHAB staat de r reeds onder de zetlijn, en in GUB is ze het diepst gezakt.

Het watermerk heeft dezelfde factuur en breedte der bruglijnen als Briquet 1430, maar de huidige figuur is groter: 104 mm; ook ontbreekt hier de kroon.

Vrouwen

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-113	f 1^{v}: r. 114-234
	f 2^{r}: r. 235-359	f 2^{v}: r. 360-434

Inhoud

Aen de Eerlijke/Deughdelijke wyse ende Schoone Vrouwen I Weduwen ende Jonghe-dochteren van Brabant/en oock aen I Olympia. I ODE. I DE EERSTE STROPHE. (O^{3} Alder schoonste schoone) (1-411). VEHEMENS POETAE AMOR ERGA SVAM I OLIMPIAM. I *Per Nicolaum de Meyere*, *carmine Phaleucio expressus.* (G^{2}AVDETE ô Veneres Cupidinesque,) (412-434).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 37 wije
Bi(a)	*Stent*: 118 eu 122 Venns 169 dat 178 verrnren 191 quel' 197 kun*s*tighlhc 203 *s*chonder 206 midelt 208 henueltkes 214 rhke 231 aerdighlhc 242 per*s*onne 255 Venns boȓ*s*tens 278 Voȓ 280 ut 300 deur*s*choteu 311 be*s*chamdt 312 ANTISTROPE 316 *s*telle 319 *s*cijoon*s*te 332 eu
Bi(b)	*Stent*: als in Bi(b), behalve 118, 191, 206, 208, 242, 280 *Proprium*: 118 en 191 queel' 206 middelt 208 heuueltkens 242 per*s*oone 280 nut

Raamwerk

\$r:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT. in ↑2 ↓1 ←11 →10 =8
\$v:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT. in ↑1 ↓4 ←9 →12 =7

Lettertype

Rom.:	116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Garamond; 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	95 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 72 Van den Keere (VPT,T 40)

Watermerken

Variant van Briquet 10566-10569 in ASB C31382 f 13 en 14 (contresigne), BKB VH23887 f 18 en 19 (contresigne), GUB R570(1) f 17 en 16 (contresigne), LUB 1500A48 f 7 en 6 (contresigne), TKL 48E2 f 11 en 10 (contresigne)

Exemplaren

ASB C31382 f 13 en 14 met Bi(a), BKB VH23887 f 18 en 19 met Bi(a), GUB R570(1) f 16 en 17 met Bi(b), LUB 1500A48 f 6 en 7 met Bi(b), TKL 48E2 f 10 en 11 met Bi(b), WHAB Lp4° f 14 en 15 met Bi(a)

Aantekeningen

Enkele regelmatig voorkomende zetfouten vallen op, zo de zeer frequente verwisseling van n voor u, een vb. van ‘vuile’ letter; zie Hellinga, *Kopij*, nr. 129.

Meer dan eens wordt ij door h weergegeven, zo in r. 197, 231; daarentegen ij voor h in r. 319.

De staafjes aan weerszijden van de sokkels ontbreken niet in de niet afgesneden exemplaren.

Voor het watermerk, zie GALLO, exemplaar in GUB R570(1).

Samenhang catanio-vrouwen

Deze twee vellen zijn in de aangeduide volgorde gedrukt: het raamwerk en het zetsel der sprekende regels stemmen overeen. Het feit dat VROUWEN pas als tweede vel gedrukt wordt is de enige oplossing voor de ogenschijnlijke anomalie, dat een in hoofdzaak Nederlandstalig vel een uitsluitend Franstalig stel sprekende regels krijgt.

De schikking van de elementen binnen het raamwerk in VROUWEN is dezelfde als in de buitenvorm van CATANIO, waaruit wij mogen afleiden dat de binnenvorm van dit vel, die een andere plaatsing van deze elementen bezit, als eerste vorm afgedrukt werd.

Tassis

Verdeling

2°,	f 1r: r. 1-72	f 1v: r. 73-128
	f 2r: r. 129-219	f 2v: r. 220-306

Inhoud

A MON SEIGNEVR MONSEIGr. IEHAN I BABTISTA TASSIS VEEDOR GENERAEL I DE

LARMEE DE SA MAIESTE. (T[6]Assis: *i' auois des-ia, bien mise apoint ma lire*) (1-15). ODE SVR LA PRINSE DE L'ESCLVSE. (Q[4]VE *diront l'Angleterre*!) (16-88). A MONSEIGNEVR MON SEIGNEVR ICOSME MASI, DV CONSEIL ET SECRETAIRE I DE SON ALTEZE. I ODE. (C[3]OSME *de tes vertus l'abondante etincelle*) (89-128). A MON SEIGNEVR MONSEIGNEVR FLORENT COM- I te de Barlaymont, Prince d'Espinoy, Baron de Hierges, Lens Beau raing, & Haultepenne, &c. I S^r. de Floyon, Peruwes, Haulteroche Vireulx le Walrand &c. Cheualier de la Thoison d'or, I Gouuerneur Souuerain, Bailly & grand Veneur du Pays & Comté de Namur, Chief I d'vne Compaignie d'hommes d'armes, & Coronnel de douze enseignes de haults I Allemans, pour *sa* Maie*s*té. I ODE. (S[3]*Y oncques je chantay*) (129-183). FRANCOIS D'HERP AV MESME SEIGNEVR ET CONTE. I DE L'HONESTE LIBERTE D'VN POETE, EN FAVEVR I DE MONSIEVR VANDER NOOT. I ODE. (V[3]*Oyant Monsieur*! *l'heur* & *la grace*) (184-299). Winandus Catharinus Paleopolitanus, van mijn Heer' Vander Noot, (όυς ὁ θεὸς χαὶ ἄναξ Ποιητων θεὶος Ομηρος) (300-306).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 1 SEIGNEVR MONSEIG^{r}·S 2 GENERAEL 5 *rebruiere* 15 *voctre* [sprekende regel f 1^r] POVETIQVES 243D'
Bi(a)	*Stent:* 73 *Eyedhouen* 94 *Qne nouuuelle* 114 *Rhetoirque* 130 Beau raing 197 *fouorit* 216 *courps* 217 *corrmpre* *Proprium*: 184 FRANCOIS D'HERP AV MESME SEIGNEVR ET CONTE.
Bi(b)	*Stent*: als in Bi(a) *Proprium*: 184 FRANCOIS D'HERP A MONSIEVR M^r. GILLIS CATTANIO.

Raamwerk

f 1^r:	LES OEVVRES POVETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.
f 2^r:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.
\$^{r}	in ↑2 ↓4 ←9 →11 =7
\$^{v}:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT. in ↑1 ↓1 ←10 →12 =8

Lettertype

Rom.:	: 11 Van den Keere (VPT,R 5); 130 Garamond; 80 Garamond; 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	95 Granjon
Ex.:	Grieks 80
Bloemletter:	T25,5 gearceerd

Watermerken

Variant van Briquet 10566-10569 in ASB C31382 f 36 en 39 (contresigne), BKB VH23887 f 15 en 14 (contresigne), BKB VH23889 f 40, GUB R570(1) f 14 (contresigne), GUB R1209 f 8, GKB 1703A9 f 8 en 5 (contresigne), TKL 48E2 f 6 en 7 (contresigne)

Exemplaren

ASB C31382 f 36 en 39 met Bi(a), BKB VH23887 f 14 en 15 met Bi(b), BKB VH23889 f 39 en 40 met Bi(b), GUB R570(1) f 14 met Bi(b), GUB R1209 f 8 met Bi(a), GKB 1703A9 f 8 en 5 met Bi(a), PBM 324 f 10 met Bi(a), TKL 48E2 f 6 en 7 met Bi(a)

Aantekeningen

Blijkens de drukfout in de sprekende regel op f 1^r, die verbeterd is op f 2^r, is de buitenvorm voor de binnenvorm ontstaan. Het teveel aan wit in de verbeterde versie wordt onvoldoende weggewerkt.

De overgang van Bi(a) naar (b) wordt vereist door een wijziging, uitdrukkelijk gewild door de auteur. Op f 2^r (=laatst gedrukte vorm) is in BKB VH23889 het staafje rechts naast de sokkel verdwenen, wat nog niet het geval is in de overige exemplaren.

In de sprekende regel op f 1^v is de S van SEIGNEVR losgekomen in BKB VH23889 en BKB VH23887. In r. 129 A staat deze letter tegen de rand van het dekstuk gedrongen in GKB, TKL en GUB R570(1); nadien is dit verbeterd. In r. 133 'haults' is de s nog het duidelijkst in de exemplaren van Bi(a). In r. 303 merkt men overal het gerezen wit.

Voor het watermerk, zie de verwijzing bij VROUWEN.

De gearceerde kapitaal in r. 4 wordt door s'Conincx reeds gebruikt in 1586, getuige Jean Bodin, *De la demonomanie...*(BT, nr. 348).

Voorwerk 1589-1590

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 133-240	f 1^v: r. 241-322
	f 2^r: r. 323-360	f 2^v: r. 361-398

Inhoud

[vignet; zie Aantekeningen] LAVRA. (*Dechiarate noy an-*) (133-183). [vignet; zie Aantekeningen] MARFIRA. (Diga nos) (184-240). [vignet; zie Aantekeningen] ΠΗΝΕΑΟΠΗ. (Καὶ ἡμεῖς) (241-267). [vignet; zie Aantekeningen] CORINNA. (*Et nos quoqȝ ad te*) (268-293). ADVERTISSEMENT AVX LECTEVRS. (D²OCTOR. Le non moins docte & vertueux, que noble & genereux S^r. Vander Noot, aduertit) (294-314). (N²**Adat de Poet dees Boeken medt verscheyden Poeticsche bloemen ende cruyden)** (315-322). [twee confronterende vignetten; zie Aantekeningen] DE POET TOT SIINE I OLYMPIA ENDE OOCK TOT I ALLE GOEDE LESERS. I ODE. (O²M Schande/Schade groot/en D̃roefheyt te verd̃rijuen) (323-398).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*:	157 *essellentemante* 159-160 *vti-* I *llssimi* 175 *(in* 182 *distinctinctamente* 195 vero 366denr 381 zijneu 386 laes! 396 tredt
Bi	*Stent*:	247 μωτ 253 ποίτῃς 255 ἣλλεσι 257 χαίρω 259 ἀναγινωχχεὶν 299 *s*embleroien*t* 304 e*s*poits 343 ver*s*cheydeu 344 Phoebunes

Raamwerk

$^r:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.
	in ↑2 ↓4 ←9 →11 =7
$^v:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.
	in ↑1 ↓1 ←10 →12 =8

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 120 Garamond; 80 Garamond; 52 Granjon
It.:	80 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12)
Civ.:	96 pre-Van Wolsschaten
Ex.:	Grieks 80

Watermerken

Variant van Briquet 10566-10569 in ASB C21338 f 3, ASB C91676 f 3, BKB VH23887 f 3, BKB II46446 f 2 en 3 (contresigne), GUB R570(1) f 2, LUB 1500A48 f 3, TKL 48E2 f 2
Een andere variant van dezelfde groep in MPM R7.2 f 3
Briquet 8082 in GUB R570(2) f 3

Exemplaren

MPM R7.2 f 2 en 3, ASB C21338 f 2 en 3, ASB C91676 f 2 en 3, BKM f 2 en 3, BKB VH23887 f 2 en 3, BKB II46446 f 2 en 3, GUB R570(1) f 2 en 3, GUB R570(2) f 2 en 3, GKB 1703A9 f 2 en 3, LUB 1500A48 f 2 en 3, TKL 48E2 f 2 en 3, WHAB Lp4^{o} f 2 en 3

Aantekeningen

De zes vignetten, die respectievelijk voorstellen Laura, Marfira, Penelope, Corinna, Van der Noot en Olympia, meten alle 30-33 bij 26-27 mm. Deze illustraties zijn niet lukraak gekozen, maar gaan hoogstwaarschijnlijk op bestaande voorbeelden terug. Zekerheid dienaangaande bezitten wij voor de beeltenis van Laura; zie Catharina Ypes, *Petrarca in de Nederlandse letterkunde*, Amsterdam, 1934, 67: '[...] ook Laura's portret is hier voor het eerst te vinden in het werk van een Nederlands auteur. Het vignet gaat terug op de bekende afbeelding van Laura met neergeslagen ogen, een dubbel collier om de hals en een fijn bewerkt kapje op het hoofd, - het portret, dat in zijn oorspronkelijke gedaante wel toegeschreven wordt aan Simone Memmi'; zie ook ETTEN.

In r. 240 'consideracion.' is in BKB VH23887, GUB R570(2), LUB, TKL en WHAB het punt ietwat hoger geduwd; in de laatste vier exemplaren is daarbij het rechterbeen van de laatste n verwrongen.

De civilité 96 bestaat uit de kapitalen van 96 Soolsman (VPT,C 4) en de onderkastletters van 130 Tavernier (VPT,C 1). Deze combinatie is in Harry Carter en H.D.L. Vervliet, *Civilité types*, Oxford, 1966, 73-74 gecatalogiseerd als 'E2. Van Wolsschaten's Augustyn', zo genoemd naar de Antwerpse zeventiende-eeuwse lettergieterij, waar dit type voorhanden was. Uit de *PW* blijkt nu dat de combinatie reeds in het laatste decennium der zestiende eeuw bestond. s'Conincx gebruikt deze letter nog in Jacques Thuys, *Ars notariatus...*, 1590 (BT, nr. 4529), Peter van Opmeer, *Dat schip van patientie...*, 1593 (BT, nr. 2255) en Gerard en Cornelis de Jode, *Speculum orbis terrarum*, 1593 (BT, nr. 847). s'Conincx is niet de enige bezitter van dit type, want ook Vervliet gebruikt het in Theophilus Taxandrinus, *Van de huys-discipline...*, 1600 (BT, nr. 4467). Hierbij zij gezegd dat enkel de produktie van deze twee drukkers uit de periode 1586-1600 aan de hand van BT onder de loep genomen is; het blijft dus een open vraag in hoever andere Antwerpse drukkers deze combinatie eveneens bezaten. De meest voorkomende variant van Briquet 10566-10569 is de leeuw met geknoopte staart en een zon als contresigne; de andere groep, die voorkomt in MPM, bezit dezelfde figuur in een cirkel; zie voor beide mogelijkheden GALLO.

Samenhang Tassis-Voorwerk 1589-1590

De combinatie van de elementen binnen het raamwerk blijft dezelfde. Het teveel aan wit in de sprekende regel op $\$^{r}$ sinds de overgang van buiten- naar binnenvorm in TASSIS, blijft bestaan in VOORWERK, zowel in binnen- als buitenvorm, wat wel bewijst dat het zetsel van de sprekende regels niet losgekooid is; de gemakkelijk herkenbare individuele letters

behouden trouwens hun plaats. Het voorkomen van eenzelfde watermerk bevestigt deze samenhang.

Balbi

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-86	f 1^{v}: r. 87-170
	f 2^{r}: r. 171-222	f 2^{v}: r. 223-226

Inhoud

A MES SEIGNEVRS MES S$^{rs.}$ BERTOLO- I MEO ET HIERONIMO BALBI CONSVLS DE LA NO- I ble nation Geneuoise en Anuers. I SONNET. (B^{2}ALBIS *sans la vertu*, *la Noblesse n'est rien*,) (1-18). AEN DE EDELE HEEREN, MYN HEEREN I BERTOLOMEO ENDE HIERONIMO BALBI CONSVLS I der edeler Geneuoisischer natie. I ODE. (H^{2}Ad'ick by my/om v wel te beschinken) (19-86). LAVRA. (*chi sonno questi Signori* DOT. *son doi*) (87-120). MARFIRA. (que son estos Signores? DOT.) (121-155). SONNET. (A^{3}LLons nous en THIARD, fuions ceste contrée) (156-170). AEN DEN E$^{n.}$ VVYSEN ENDE VEVRSINI- I NIGHEN I.ADRIAEN DE VOOCHT, CAPITEIN I van een Compaignie Soldaten. I SONNET. (N^{3}Acht ende dagh/deur cracht der schoonster Vrouwen) (171-188). L^{2}AVRA. (*Che dice il Poëta qui?* DOT. *Da in questo Sonetto (drissato al Capitan*) (189-197). MARFIRA. (que dize el poëta DOT. da en esto Soneto(hecho al Capitaneo Adriano de Voocht,) (198-206). SONNET AEN OLYMPIA (V^{3} Nymphael wesen reyn/en v sute claer' ooghen) (207-221). GRATIOR EST PVLCHRO VENIENS EX CORPORE VIRTVS. (222) [binnen een omlijsting een houtsnede: de dichter wordt gewekt door de muze; zie Aantekeningen] (*Hîc Nympha in thalamo recubantem Mnemia Virgo*) (223-226).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: [voor 223] TEMPORA TEMPORI·
Bi(a)	*Stent*: 88 *Sr*· 90 *Gentilhoumini* 96 *saptete* 105 *presetaua* 107-108 *tro*- I *nando* 111 *spritu* 120 *Madona*· 129 quael 137 gana 140 Peniche 149 cazones 150-151 Ha- I lando 154 prefectos 155 siegniente 164 eneor' 170 Por 171-172 VEVRSINI- I NIGHEN 188 Vooht 189 DOT 190 *bellissma* 191 *d'iDido* 192 *Madono* 193 *sempre sempre* 195 *loguiu* 203 vecemos 203-204 sing- I niete 207 OLYMPIA· 209 hebbeu 210 Hilicon
	Proprium: 130 vedendo mys 149-150 ver- I daderamente
Bi(b)	*Stent*: als in Bi(a), behalve 137, 150-151, 195 en 203
	Proprium: 130 vedendo,mys, 137 gaña 149-150 ver- I daderamẽte 150-151 hal- I lando 195 *logui* 203 verremos

Raamwerk

\$^r^:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.
	in ↑ 2 ↓ 1 ← 9 → 11 =8
f 1^v^:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.
f 2^v^:	DE POETICSCHE WERKEN VAN HEER IAN VANDER NOOT.
\$^v^	in ↑ 1 ↓ 4 ← 10 → 12 =7

Lettertype

Rom.:	: 11 Van den Keere (VPT,R 5); : 6,8 Granjon; 160 Tavernier (VPT,R 16); 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Garamond; 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	95 Granjon; 80 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 78 Lettersnijder (VPT,T 30); 72 Van den Keere (VPT,T 40)

Watermerken

Variant van Briquet 10566-10570 in ASB C31382 f 49, BKB VH23887 f 21 en 22 (contresigne), BKB VH23888 f 35 en 38 (contresigne), BKB VH23889 f 52, GUB R570(1) f 20, TKL 48E2 f 13 en 16 (contresigne)

Exemplaren

ASB C31382 f 48 en 49 met Bi(a), BKB VH23887 f 21 en 22 met Bi(b), BKB VH23888 f 35 en 38 met Bi(b), BKB VH23889 f 51 en 52 met Bi(b), GUB R570(1) f 20 en 21 met Bi(b), TKL 48E2 f 13 en 16 met Bi(b), WHAB Lp4^{o} f 33 en 30 met Bi(a)

Aantekeningen

De houtsnede (163 bij 135 mm, gemeten rond de buitenste van de omgevende dubbele lijn) stelt het ontwaken van de dichter voor. Hij rust op een imposant bed, voorzien van een troonhemel, waarvan de gordijnen teruggeslagen zijn. De muze heeft plaatsgenomen op de rand van het bed en wijst haar adept door het open raam een schitterende zevenpuntige ster aan. Deze laatste kan het symbool zijn van de goddelijke voorzienigheid (Tervarent, 161). Op een tafel naast het bed staan een vaas en een uurwerk, beide attributen der Temperantia (Tervarent, 394, 220). Op het wandtapijt naast het raam onderscheidt men een krijgsman die een kromzwaard boven het hoofd zwaait. De plaat is gesigneerd OTTO.V.G. (voor Otto Venius g...?). Rond de houtsnede loopt een kader (215 bij 147 mm), bestaande uit dubbele lijnen, omgeven door een enkele brede lijn, eveneens in hout gesneden. Dit kader omsluit onder de houtsnede tevens een paneel, begrensd door dubbele lijnen (32 bij 135 mm), waarin ‘TEMPORA TE TEMPORI.’ gezet is.

In r. 1 S$^{rs.}$ staat in ASB, BKB VH23887, GUB, TKL, WHAB de r hoger dan de s.

In r. 149-150 is ‘verdaderamente’ verkort tot ‘verdaderamēte’ bij de overgang van Bi(a) naar (b) om in dezelfde regel ‘ha’ te kunnen corrigeren tot ‘hal’ zonder verder verloop. In Bi(a) is in r. 107 *presente* en in r. 116 *grande* telkens te veel spatie tussen de laatste twee letters van deze woorden; in Bi(b) is dit gecorrigeerd. Eveneens in Bi(a) zijn in r. 205 ‘Doña’ de laatste twee letters naar omhoog geduwd, wat in Bi(b) verbeterd wordt. In r. 171 VVYSEN staat in Bi(a) de S dichter bij Y dan bij E, welke gaping verbeterd wordt in Bi(b).

De buitenvorm is eerst afgedrukt, waarna de Nederlandse sprekende regel op f 2^{v} bij het zetten van de binnenvorm vervangen werd door een Franse dito.

In de italiek 80 Granjon komt wel eens een P in romein voor: r. 94, 112.

Het watermerk is steeds dezelfde variant van Briquet 10566-10570, met een zon als contresigne; zie GALLO, exemplaar in GUB R570(1).

Weerdt 1590

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-52	f 1^{v}: r. 53-96
	f 2^{r}: r. 97-146	f 2^{v}: r. 147-151

Inhoud

M[r]. ADRI. DE WEERDT TOT DE GHENE DAER MIIN I Heer vander Noot aen *s*chrijft. (D[3]Je weten en ver*s*taen/hoe *s*choon' dat is te we*s*en) (1-10). LAVRA. (*Che dicono quei versi S*[r]. *Dottor Agricola?* DOT. *M*[o]. *Adriano De vveerdt, hu*-) (11-21). MARFIRA. (Que dizen e*ss*os ver*s*os? Señor Agricola? DOT. Mae*s*tro Adriano De Weerdt,) (22-32). CASSANDRE. (*Que disent ces vers Monsieur*

Agricola? DOT. *M*r. *Adrien de VVeerdt*,) (33-44). (B3Oghen/Oblisken groots/en Piramiden hooghe/) (45-52). M. HVGVE CABISSET. AV Sr. VANDER NOOT. I SONNET. (L2*As helas*! *la vertu n'a plus credit au monde*) (53-68). RESPONCE DV POETE, AV PRECEDENT. I SONNET. (D2Es fins ambitieux, & du mocqueur vulgaire) (69-84). REPLICQVE DV MESME, AV MESME SEIGr. I EPIGRAMME. (V2IVENT *l'esprit de Dieu,* & *les Diuins Poëtes*,) (85-96). CORINNA. (Q2*Vomodo leguntur liter*ae *Hierogliphic*ae *posit*ae *in vltima Pyramida? Reuen. Dūe.* DOCTOR·) (97-104). OLYMPIA. (H3Oe leestmen de Hieroglicksche letteren? (Eerweerdigh Heere) die op de le=) (105-115). LAVRA. (C2*Omme si leggeno le lettere Hierogliphice poste nella vltima Pyramida? Reuerendis. S*r.) (116-124). MARFIRA. (E2N qual manera se leen las letras Hierogliphicas? (Sr. Dotor?) puestas sobre la postrera Pyrami-) (125-132). CASSANDRE. (C2*Omment liton Mons*r*. Docteur? les lettres Hierogliphiques mises dessus la derniere Pyra*-) (133-140). ROSINA. (V2Vie leestman (Herr Doctor) de Hierogliphique buchstaben stehend auff der Pyr̂a=) (141-146). [houtsnede: op de voorgrond de vier zijaanzichten van de obelisk, daartussen de vier kardinale deugden, en op het achterplan Apollo met de muzen; zie Aantekeningen] OLIMPIA. (wat sien ick in dit beeldt? LE. de 4. aensichten der veurschr̂euen Piramiden/ in welker pede=) (147-151).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 24 dize:
Bi	*Stent*: 81 én 89 *droictt* 98 *Dūe* DOCTOR· 106 Hieroglicksche 114 beschermighe 118 *fachia* 129 tercio 3. Despachados 136 *tempez*

Raamwerk

$r :	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.
	in ↑2 ↓1 ←9 →11 =8
f 1v:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.
f 2v:	PHOENICI SIMILIS VIVIT POST FVNERA VIRTVS. Non moriar sed viuam.Psal.117.
$v	in ↑1 ↓4 ←10 →12 =7

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 80 Garamond; 52 Granjon
It.:	95 Granjon

Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 95 Frans (VPT,T 25); 78 Lettersnijder (VPT,T 30); 62 Van den Keere (VPT,T 44)
Fract:	80

Watermerken

Geen watermerk waargenomen; afstand tussen de bruglijnen: ± 20 mm

Exemplaren

MPM R7.2 f 38 en 41, ASB C21338 f 35 en 38, BKB VH23887 f 31 en 32, BKB II46446 f 43 en 46, GUB R570(1) f 36 en 39, GUB R570(2) f 9 en 10, WHAB Lp4^{o} f 36 en 37

Aantekeningen

In getrouwe nabootsing van de lay-out in VVEERDT 1588 staan er op f 1^{v} naast r. 61, 76 en 91 drie identieke fleurons, samengesteld uit vier blokjes. Zij zijn niet opgenomen in *Type specimen facsimiles*, London, 1963-1972 en komen evenmin bij Vervliet voor. Wel worden zij nog elders door s'Conincx gebruikt, zo in Jean Bodin, *De la demonomanie...*, 1586 (BT, nr. 348), Philippes Des Portes, *Les oeuvres...*, 1591 (BT, nr. 875), Jean Bodin, *De la demonomanie...*, 1593 (BT, nr. 349), Philippes

Des Portes, *Les oeuvres...*, 1596 (BT, nr. 876), *Discours au particulier...de Hulst...*, 1596 (BT, nr. 923).

De houtsnede (226 (224) bij 152 mm) op f 2^{v} vergenoegt zich thans niet meer met een blik op de raadselobelisk, maar geeft de vier zijaanzichten ervan weer. De betekenis is als volgt, te beginnen links:

Zijde I: sustine et abstine (een lastdrager die een samengesnoerd pak torst, terwijl een dergelijke lading aan zijn voeten ligt); medium tenuere beati (twee engeltjes die een tondo vasthouden; zie *Hypnerotomachie*, 46^{r}). Op het voetstuk prijkt het wapen van de dichter, als op de basis van de obelisk in 1579, echter zonder lauwerkrans.

Zijde II: videndo (arend, zie Tervarent, 6), audiendo (hert, zie Tervarent, 67), et tacendo (uil, zie Tervarent, 96), velocitatem sedendo et tardivitatem surgendo tempera (zittende vrouw met een vleugelpaar in de linkerhand en een schildpad op de rechter handpalm. Het linkerbeen houdt zij in rust, maar het rechterbeen steekt zij vooruit om op te staan; zie *Hypnerotomachie*, 46^{r}). Op het voetstuk staan de initiaal I (Jan) en het monogram OA (Olympia), verbonden door een liefdestrik.

Zijde III is de getrouwe overneming van de voorzijde der obelisk, in gebruik sinds *CB/Abr*, op één afwijking na: de dolfijn slingert zich rond het anker in een richting, tegengesteld aan het model. Voor de uitleg zie men de verwijzing in SLOTVEL [1]. De sokkel draagt weer een blazoen, gevat in een cartouche met rolwerk. De heraldische rechterhelft van het schild wordt ingenomen door het wapen van de dichter. De linkerhelft, voorbehouden voor Olympia, blijft blanco.

Zijde IV: semper (cirkel) festinans tarde (krab met libel) temperans te tempori (huisjesslak), labore et industria (bijenkorf), amore et prudentia (koppel duifjes en slang), aequalitate (zwaluw), videndo (arend), audiendo (hert) et tacendo (uil) [pervenis ad] virtutem (twee gekruiste palmtakken in lauwerkrans).

Deze rebus is grotendeels samengesteld aan de hand van hiërogliefen, die eveneens voorkomen op het medaillon dat de dichter rond de hals draagt op het portret in TITELVEL 1580-1581 (voor verdere details, zie aldaar). De middelmoot van de voorstelling is daarnaast ontleend aan Zijde III. Op de basis staan, onder het jaartal 1590, tal van allegorische symbolen die stuk voor stuk de trouwe liefde voorstellen: twee ineengesloten handen, in een cirkel gevormd door twee in elkaar gestrengelde slangen, waaronder een koppel duifjes, ons reeds bekend uit Zijde III en IV; zie ook Tervarent, 259, 350 en fig. 63.

Tussen deze vier zijaanzichten staan de kardinale deugden met hun attributen, en wel. achtereenvolgens: Prudentia met spiegel (Tervarent, 271), Iustitia met zwaard en weegschaal (Tervarent, 36, 156), Temperantia met schaal en lampetkan (Tervarent, 8) en Fortitudo met kolom (Tervarent, 106). Op de achtergrond troont Apollo op de Helicon, omgeven door de musicerende negen muzen. Boven zijn hoofd reikt de mandorla van de hoogste godheid. De aanduiding 'GODT' evenals de drie adjectieven 'Heyligh.', 'Sterck.' en 'Eeuwigh', halfcirkelvormig rond dit substantief geschikt, zijn in het hout zelf gesneden. Daarentegen zijn de twee versjes daaronder 'In eeuwigheyt met *s*angh bequaem' 'Sy ghelooft uwen grooten naem.' met behulp van bestaand lettertype ingelast. De zijwanden van de tekening worden begrensd door twee bomen, links een laurier en rechts een palmboom, beide symbool van literaire roem en ook van de deugd (Tervarent, 232, 296). Op een estrade voor de vier sokkels zit Arete, de deugd, met cornucopia en boeken, attributen die doorgaans aan specifieke deugden worden toegekend (Tervarent, 116 e.v., 251). Links naast Arete stapt de feniks, symbool van de deugd (Tervarent, 305) en van rechts komt een jongetje naar haar toe. Voor haar verlaat het kind de ijdelheid van de wereld (wereldbol met kruis, Tervarent, 362) en de dood (doodshoofd, Tervarent, 374).

De prent is ongesigneerd, maar volgens A.J.J. Delen, *Histoire de la gravure dans les anciens Pays-Bas* & *dans les provinces belges...II Le XVIe siècle. Les graveurs-illustrateurs*, Paris, 1934, 139 zou deze houtsnede het werk zijn van Antoon van Leest.

De binnenvorm is eerst gedrukt, waarna de Franse sprekende regel op f 1^{r} bij het zetten van de buitenvorm vervangen werd door de Latijnse slotzin.

Samenhang Balbi-Weerdt 1590

Dezelfde combinatie binnen het raamwerk komt in beide vellen voor. De wijzigingen in het zetsel der sprekende regels verduidelijken de opeenvolging, niet enkel van BALBI en WEERDT 1590, maar ook van de binnen- en buitenvorm dezer twee eenheden afzonderlijk. De buitenvorm van BALBI is eerst afgedrukt, waarna de Nederlandse sprekende regel op f 2^{v} vervangen wordt door de Franse tekst op f 1^{v}. Deze combinatie komt niet enkel voor in de binnenvorm van BALBI, maar ook, en als identiek zetsel, in de binnenvorm van WEERDT 1590, die onmiddellijk daarna gedrukt is. Bij het zetten van de buitenvorm van WEERDT 1590 wordt de sprekende regel van het oorspronkelijk f 1^{v} vervangen door de Latijnse regel, die past bij de functie van f 2^{v} als slotpagina. De samenhang van deze twee vellen wordt eveneens bevestigd door een lettertype: alleen hier maakt s'Conincx nog (?) gebruik van de textura 78 Lettersnijder.

In BALBI komen nog staafjes voor aan weerszijden van de sokkels, en dit zowel in binnen- als in buitenvorm; in WEERDT 1590 zijn deze fragiele elementen niet meer aanwezig.

Ook de watermerken bevestigen de voorgestelde opeenvolging: BALBI heeft nog hetzelfde filigram als de voorgaande produktie van s'Conincx sinds GALLO; WEERDT 1590 is op een andere papiersoort afgedrukt.

Samenhang PW, gedrukt door s'Conincx in 1589-1590

GALLO staat totaal los van de volgende reeks.

De resterende produktie van s'Conincx valt in feite uiteen in groepjes van telkens twee vellen, maar toch mogen we hier van één grote reeks gewagen, en wel om de volgende redenen:

1) De elementen van het raamwerk zijn telkens dezelfde, hoewel de combinatie ervan verschilt tussen de kleinere tweeledige groepjes onderling.
2) Het watermerk Briquet 10566-10569 overlapt deze splitsing in kleinere eenheden: enkel in CATANIO en WEERDT 1590 wordt het niet meer aangetroffen.

[1590-1591]

Vervliet

Carro

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-90	f 1^{v}: r. 91-196
	f 2^{r}: r. 197-283	f 2^{v}: r. 284-417

Inhoud

Aen den Eer*s*amen ende Vr̃omen Andr̃eo Carro/Capiteyn | der Geneuoy*s*cher *s*cheplieden/veur der Coninghlijcker | Maiesteyt in Br̃abant. Ende aen zijn wettighe | Ghe*s*ellinne Margarite Nuys. | EPIGRAMMA. (V[3] Siende merckelijck /Carro/recht vr̃indt te

wesen) (1-13). MARFIRA. (A quien escriue el) (14-30). *LAVRA.* (*A chi schriue il*) (31-47). CASSAN. (A qui escrit le Poete) (48-64). De Poet aen Olympia. I SONET. (O[2] Manna! Hemels-brôodt/o myn sute Succade.) (65-80). EPIGRAMMA. (Een kusken soet! aen v mondeken reyne) (81-85). EPIGRAMMA. (O kusken soet soo onuerhuts ghestolen/) (86-90). Aen den Eersamen VVysen/ende Voorsinighen Heere S^or^. I Gaspar Vergano Consul der edeler Lombarden ende Milanoysen/ I binnen Antwerpen. I ODE. (K[3]En sou (veur-waer/dunckt my) niet weerdigh wesen) (91-118). MAR. (A quien escriue el Poë-) (119-144). *LAVRA.* (*A chi scriue il Poe*-) (145-170). CASSAN. (A qui adresse le Poë) (171-196). Aen den

Eersamen/wysen/ende seer Voor̂sinighen Heere I S^{r}. Jan Zanoli. I ELEGIE. (D^{3}Ry-voudigh is de Beleeftheydt/mijn Heere/) (197-225). MARF. (Que dize el Poëta?) (226-243). *LAV.* (*Che dice il Poeta qui?*) (244-261). CAS. (Que dict le Poëte icy?) (262-279). (Schoonder en vindtmen niet dan wel en recht te leuen) (280-283). Aen den Eersamen ende seer Voor̂sinighen S^{r}. Antonio Gar = I dino/ Consul der Lombaerden ende Milanoysen/binnen Antwerpen. I SONET. (O^{3}Ft nv Heracletes leefde/diemen veurtyden/) (284-300). MARFIRA. (Que dize el Poë-) (301-338). *LAVRA.* (*Che dice il Poëta?*) (339-375). CAS. (Que dict le Poëte icy?) (376-413). (*Les vers sont immortels, mais la richesse humaine*) (414-417).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 16 Andrea 19 Magarita 54 dediat les 73 G Limoen-water 84 alderscoonste 389 aurot 416 *sejour* 417 *jour*
Bi	*Stent*: 100 VWen 113 uiet 120 estta 152 *uoue* 209 gheuouden 226 MARF. 262 CAS.

Raamwerk

$\$^{r}$:	LES OEVVRES POETIQVES DE MONSIEVR VANDER NOOT. in ↑5 ↓6 ←6 →8 =6
$\$^{v}$:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT. in ↑4 ↓5 ←5 →7 =5

Lettertype

Rom.:	: 8,2 Schöffer jr.; 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 80 Tavernier (VPT,T 29)

Watermerken

Geen watermerk aangetroffen; de afstand tussen de bruglijnen bedraagt 22 mm

Exemplaren

MPM R44.4 f 23 en 24, ASB C21338 f 27 en 30, ASB C31382 f 47 en 50, BKB VH23887 f 13 en 16, BKB II46446 f 35 en 38, BKB VH23888 f 36 en 37, BKB VH23889 f 49 en 50, GUB R570(1) f 13 en 15, GUB R570(2) f 32 en 33, WHAB Lp4^{o} f 22 en 25

Aantekeningen

In r. 92 is er na Milanoy*s*en/ een gerezen spatie zichtbaar in MPM, ASB C31382, BKB VH23888 en BKB VH23889. In r. 147 *Gasparo* staat in BKB II46446 op de plaats van de *s* een zwarte vlek, vermoedelijk teweeggebracht door het indringen van een vreemd voorwerp; in GUB R570(1) en MPM R44.4 is de *s* dan ook gespleten. In alle andere exemplaren is deze letter nog heel.

In r. 364 S^{r} is de r gezakt in BKB VH23888 en BKB VH23889.

In ASB C21338 en WHAB treedt afbijtsel op in de rechter benedenhoek van het raamwerk door het indringen van een vreemd element (spaander?) tussen zetsel en papier.

In r. 54 'les' is de s, en in r. 332 'ver*s*os' is de o uit een kleiner korps hierheen verzeild geraakt.

Noot

Verdeling

2°,	f 1r: r. 1-123	f 1v: r. 124-250
	f 2r: r. 251-328, 357-371, 400-414	
	f 2v: r. 329-356, 372-399, 415-472	

Inhoud

Aen den Eerweerdighen/Edelen/ende VVysen Heere/Heer I Jan Vander Noot/Abt van S. Bernaerts. I ODE. (P2Relaet! te wyl my Godt in d'eertsche dal) (1-75). MARFIRA. (Que dize el Poë-) (76-91). *LAVRA.* (*Che dice il Poë*) (92-107). CASSAN. (Que dict le Poëte?) (108-123). Aenden Eerweerdighen Heere/Heer' Emmeric Andr̃iessen/ I Abt van Sinte Michiels T'antwerpen. &c. I ODE. (V2Rania/ Godts dochter schoone!) (124-190). MARFIRA. (Que dize el Señor) (191-210). *LAVRA.* (*Che dice il Sr.*) (211-230). CASSAN. (Que dict le Sr. Van) (231-250). Aen de Eersame ende Voor̃sienighe Adr̃iaen ende Balthasar I Van Nispen. (O3Mdat ghy zijt begaefdt/Van Nispen/medt veel deughden) (251-262). ODE AEN OLYMPIA. (J3C wil nv singhen een nieu Liedt/) (263-313). MARF. (Aquien escriue el Poe) (314-356). *LAVRA.* (*A chi scriue il*) (357-399). CASS. (A qui adresse le Poete) (400-442). M. GVILHELMVS GHEVARDVS AD POETAM ET AMICAM EIVS. (O2*Ptimi Pueri Puella pulchra,*) (443-457). Jonker Jacob Vander Mast/aen mijn Heer Vander Noot. (De Deughden schoon/veel vr̃ome toe gheschr̃euen) (458-463). M. ADRIAEN DAMAN AEN MIIN HEERE VANDER NOOT. (A2L had' ick dr̃ymaels meer tonghen/dan op t'hooft haren/) (464-472).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 5 al. 22 suel
Bi	*Stent*: 154 Wr̃aeghirigh quadet 190 VWen 234 Rreuerēd 275 Ootmoedigh 367 *dicharanda*

Raamwerk

$r:	LES OEVVRES POETIQVES DE MONSIEVR VANDER NOOT. in ↑5 ↓6 ←6 →8 =6
$v:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT. in ↑4 ↓5 ←5 →7 =5

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon
It.:	80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 80 Tavernier (VPT,T 29)

Unciaal: : 4

Watermerken

Geen watermerk waargenomen; de afstand tussen de bruglijnen bedraagt 21 mm

Exemplaren

MPM R7.2 f 11 en 14, MPM R44.4 f 5 en 6, ASB C21338 f 13 en 16, ASB C31382 f 61 en 68, BKB VH23887 f 7 en 6, BKB II46446 f 11 en 14, BKB VH23888 f 9 en 12, BKB VH23889 f 61 en 62, GUB R570(1) f 7 en 6, GUB R570(2) f 26 en 27, TKL 48E2 f 8 en 5, WHAB Lp4^{o} f 8 en 9

Aantekeningen

De toestand van het raamwerk bewijst dat de binnenvorm eerst afgedrukt is: de rechterhoek van het dekstuk is op f 1^{v} (=Bi) nog dicht, maar dezelfde hoek is reeds afgescheurd op f 2^{v} (=Bu) in ASB C31382, TKL en WHAB.

In r. 32 merkt men de omhooggekomen spatie zeer duidelijk in BKB VH23888, BKB VH23889, GUB R570(1) en TKL. Dit spoor wordt tot een stipje herleid in MPM R44.4, ASB C31382, BKB VH23887, BKB II46446, WHAB, en is totaal verdwenen in GUB R570(2).

In r. 125 antwerpen is de laatste n enkel zeer licht beschadigd in ASB C31382 en WHAB. Dit verergert in TKL, maar er is nog geen breuk. In MPM R44.4, BKB VH23887, BKB VH23889 en GUB R570(1) is de breuk over de hele breedte van de rechter schacht een feit. Dit vergroot nog in ASB C21338, BKB II46446, BKB VH23888 en GUB R570(2).

In r. 211 *S*^{r} is de r reeds onder de zetlijn gezakt in MPM R7.2, MPM R44.4, ASB C21338 en BKB VH23887.

Exemplaren zoals ASB C21338, die de laatste staat van deze wijzigingen in r. 125 en 211 samen bezitten, zijn wel het laatst afgedrukt.

Sueiro

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-101
	f 1^{v}: r. 102-209
	f 2^{r}: r. 210-281, 299-310, 328-339
	f 2^{v}: r. 282-298, 311-327, 340-429

Inhoud

Aen den E^{n}. ende Veur*s*inighen Seigñoȓ Luys Sueiro. (S^{3}Veiro! *s*oo ic v vȓoom en goedt weet te we*s*en/) (1-5). Ode aen Olympia, nopende heur deughden, ende *s*ijn trouvve. (N^{3}A dat ghy *s*yt/o *s*choone!) (6-72). MARFI. (Que dize el Poëta?) (73-80). *LAVRA.* (*Che dice il Poeta?*) (81-88). CAS. (Que dict le Poëte? Do.) (89-96). (*Cum tu candida sis magis ligustro*) (97-98). (Veu que tu es plus blanche que les liz,) (99-100). **(Olympien/ghenaemt na Olympia des Poeten Lief/*s*yn de bloemen diemen Lelien plaech te noemen.)** (101). Aen de Eer*s*ame ende Vrome Godefroy Vander Eyken/ I Doctoor in der Medecynen/ende Margarita Van Somerghem/ I nopende heur houwelyck. (D^{3}E Vader Jupiter/groot in Deughdt en in Machte/) (102-120). MARFI. (Que dize el Señor) (121-144). *LAV.* (*Che dice il S*^{r}. *Vander*) (145-168). GAS. (Que dict le S^{r}. Vander) (169-192). In Poemata, Odas, Elegias, & Epigrammata, Diuini Vatis D.I. Vander Noot. I M. Henricus Agricola Brechtanus. (N^{2}*Otaeus, o Lector vide,*) (193-208). DEFICIET NUNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS. (209). Aen den E^{n}. VVy*s*en ende Veur*s*inighen H. Pauwels Van I Veldtwyck/Ridder van Jeru*s*alem. (G^{3}Helijc wy onlanghs noch/Van Veldtwyck/ t'*s*amen *s*pȓaken) (210-223). Aende E^{e}. VVy*s*e ende Veur*s*inighe J. Jaques Breyel/ende I J. Catharina van Veldtwyck. (V^{3} Beyde wetende opȓecht vȓinden te we*s*en) (224-229). Apodixen, oft clare bevvy*s*inghen, ende heyl*s*ame Satyren Sermoonen ende vvaer*s*chouvvingen. (S^{3}Choone Jonghvȓouwen,, wilt onthouwen,,

myn ontvouwen,,) (230-269). MAR. (Que dize el S^{r}. Vander) (270-298). *LAVRA.* (*Che dice il S^{r}. Van*) (299-327). CAS. (Que dict le S^{r}. Vander) (328-356). (*Ainsi ie dis,, par mes escrits,, a mes amis,,*) (357-359). Aen den Eer*s*amen ende Veur*s*inighen Jan de Bȓuyne/ende I Jonghvrouwe Digna de Riddere *s*yn Huy*s*vȓouwe wylen. (D^{3}E Bȓuyne! deur v vȓoom en v opȓecht leuen) (360-371). MAR. (A quien e*s*criue el Poë) (372-387). *LAV.* (*A chi scriue il Poëta*) (388-403). CAS. (A qui adre*ss*e le Poëte) (404-419). Aen de Eer*s*aeme ende

Veursinighe Jan/ende Jouffrou | Marie de Bȓuyne/sone ende dochtere der veurschȓeuen. (Jsocrates heeft ons veel goetds geschȓeuē) (420-429).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 18 Ju 20 Ju 82 *artificilalmente* 290-291 horri- | rible 342 *vettus* 359 *glorie* 381 Isocrito 391 *Gioaunne* 394 *Gioaunne* 422 goetds
Bu(b)	*Stent*: als in Bu(a), behalve 394
	Proprium: 394 *Gioanne*
Bi	*Stent:* 125 nomtes 169 GAS. 186-187 Or- | meu 198 *Figuer*ae 219 Judmeaensche 305 *dinanei*

Raamwerk

$^r :$	LES OEVVRES POETIQVES DE MONSIEVR VANDER NOOT.
	in ↑5 ↓6 ←6 →8 =6
$^v :$	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT.
	in ↑4 ↓5 ←5 →7 =5

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 96 Tavernier (VPT,R 22); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 80 Tavernier (VPT,T 29)
Civ.:	80 Van den Keere (VPT,C 8)

Watermerken

Niet in Briquet; MPM R7.2 f 21, ASB C21338 f 23, ASB C31382 f 22, BKB VH23888 f 29, BKB VH23889 f 27, GUB R570(2) f 38

Exemplaren

MPM R7.2 f 16 en 21 met Bu(b), ASB C21338 f 23 en 26 met Bu(a), ASB C31382 f 22 en 23 met Bu(a), BKB II46446 f 18 en 15 met Bu(a), BKB VH23888 f 29 en 34 met Bu(a), BKB VH23889 f 27 en 28 met Bu(a), GUB R570(1) f 31 en 30 met Bu(b), GUB R570(2) f 39 en 38 met Bu(a); WHAB Lp4^{O} f 16 en 19 met Bu(b)

Aantekeningen

De binnenvorm is wel eerst gezet: de tekst in de drie kolommen op f 2^r eindigt telkens op een ander woord; nochtans wordt op deze verschillende splitsing foutloos ingehaakt op f 2^v, wat erop wijst dat f 2^r reeds vooraf gezet was.

Het watermerk bestaat uit een vijftandige kam, waarvan de basis in het midden verbonden is met een trifolium; totale hoogte van de figuur: 31 mm.

In GUB R570(1) komt geen watermerk voor, maar de bruglijnen liggen op dezelfde afstand van elkaar als in de overige exemplaren (25 mm).

Pardo

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-51	f 1^{v}: r. 52-212
	f 2^{r}: r. 213-260	f 2^{v}: r. 261-389

Inhoud

Aen den E^{n}. VVysen ende Veursinighen Heere I Seignoȓ Diego Pardo/ &c. I ELEGIE. (P^{3}ARDO! v goedt verstandt/v wysheydt/en v deughdē) (1-55). MARFI. (Que dize el Poeta en) (56-106). *LAVRA.* (*Che dice il Poëta in*) (107-157). CAS. (Que dict le Poëte en ce-) (158-208). (*Maxima quae vt nunc sint, olim sunt parua futura,*) (209-212). Aen den E^{n} . VVysen ende Veursinighen Heere Michiel I Verlous. Tenidoȓ van zijn Maiesteyt. I ODE. (A^{3}L en heeft my den Tydt noch noyt willen ghehenghen/) (213-259). **Thantwerpen desen** 19. **der maendt van Philippus.** 1590. (260). MAR. (Que dize el Poëta aqui?) (261-297). *LAVRA.* (*Che dice il Poëta*) (298-334). CAS. (Que chose dict le Poë-) (335-371). (*Si pulchra mea sunt carmina, vel illa sola*) (372-373). (Εἶ μοι χαλὰ πέγει τὰ μελύδρία, χαί ταδε μοῦνα) (374-375). IOAN. GIGAS SECVNDVS P.L. DE DIVINO VATE D^{o}. IOANNE VANDER NOOT. I EPIGRAMMA. (P^{2}*Resentis quae sint in carmine dona Poëtae*) (376-385). OLYMPIA (**Wat syn die maenden Carolus/en□ Philippus?** LEER. **Diemen September en October**) (386-389).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 25 leuwen 49 gheueu 322 *Smirano* 350 vcies 365 augmeute 374 πέγει 375 τήσοντι μοῆρα
	Proprium: 41 Pardo!vȓoom!
Bu(b)	*Stent*: als in Bu(a)
	Proprium: 41 Pardo vȓoom!
Bi(a)	*Stent*: 73-74 mo I do 162 Mari*e* 164 chanteros 204 sçauroiont 209 *vt* 219 ghemackt
Bi(b)	*Stent*: als in Bi(a), behalve 209
	Proprium: 209 *vi*

Raamwerk

\$^{r} :	LES OEVVRES POETIQVES DE MONSIEVR VANDER NOOT.
	in ↑5 ↓6 ←6 →8 =6

$^{v}:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT. in ↑4 ↓5 ←5 →7 =5

Lettertype

Rom.:	: 8,2 Schöffer jr.; 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25)
Civ.:	80 Van den Keere (VPT,C 8)
Ex.:	Grieks 66 Granjon

Watermerken

Variant van Briquet 7004 in MPM R7.2 f 28, GUB R570(1) f 35

Exemplaren

MPM R7.2 f 28 en 33 met Bu(b) en Bi(b), ASB C21338 f 31 en 34 met Bu(b) en Bi(b), ASB

C31382 f 53 en 60 met Bu(b) en Bi(b), BKB II46446 f 28 en 29 met Bu(a) en Bi(b), BKB VH23889 f 53 en 54 met Bu(b) en Bi(a), GUB R570(1) f 34 en 35 met Bu(b) en Bi(b), GUB R570(2) f 34 en 35 met Bu(a) en Bi(b), WHAB Lp4^{o} f 23 en 24 met Bu(b) en Bi(b)

Aantekeningen

De verbetering in Bu(b) is een typische auteurscorrectie.

De buitenvorm is voor de binnenvorm afgedrukt: in de sprekende regel op f 1^{r} staat het punt nog op zijn plaats; op f 2^{r} drijft dit zinteken reeds af naar de rand van het zetsel. Deze volgorde van binnen- na buitenvorm verklaart ook de tegenstrijdigheid tussen r. 214 en r. 264: de elegie op f 2^{r} was oorspronkelijk bestemd voor Michiel Boot, maar op het laatste nippertje, d.i. nadat de buitenvorm met de commentaar bij dit gedicht reeds in zijn geheel afgetrokken was, is de elegie zelf aan een andere mecenas, Michiel Verlous, opgedragen.

In de italiek 80 Tavernier + 77 Guyot komt wel eens een D in romein voor: r. 108, 109. In hetzelfde lettertype komen eveneens onderkastletters in romein voor in exponent-stelling: r. 137, 138.

Het watermerk (hoogte: 25 mm) komt het meest overeen met Briquet 7004, maar mist het tweede blokje onder de lelie. De afstand tussen de bruglijnen (26 mm) is als in Briquet 7003. De exemplaren, waarin geen filigram opgemerkt is, hebben dezelfde afstand tussen de bruglijnen.

Scholier

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-52	f 1^{v}: r. 53-174
	f 2^{r}: r. 175-237	f 2^{v}: r. 238-346

Inhoud

Aen den Eer*s*amen VVy*s*en ende Veur*s*inighen Chri*s*o*s*to= I mus Scholier Aelmoe*s*enier van Antwerpen. En aen de Eer*s*ame Juffrou I Anna Smidts/*s*ijn wettighe Ghe*s*ellinne. Acro*s*ticon, oft Veurletternaem. I **Dat syn veer*s*chen Waer af de veur*s*te letteren verclaren de namen** I **der gheender daer *s*y af *s*preken**. (C^{3}Loec *s*ijn in weder*s*poetdt/als Fo᷉rtune wilt dr̃aeyen/) (1-37). Aen de Deughdelijcke Eerlijcke ende Ver*s*tandighe Dochte= I ren va de veur*s*chr̂euene Chri*s*o*s*tomus Scholiers ende Juffrou Anna Smidts/ I te weten Juffrou Caterina Scholiers/wettighe Ghe*s*ellinne van Jan Vander Goes I Aelmoe*s*enier van Antwerpen. J. Sara Scholiers/huy*s*vr̂ouwe van Jan van I Lemens: ende J. Su*s*anna Scholiers Jonghe Dochtere. I ACROSTICON. (D'exempel van Sinte) (38-72). MAR. (Que dize el Poëta en) (73-106). *LAVRA.* (*Che dice il Poeta*) (107-140). CAS. (Que dict le Poëte en) (141-174). EPIGRAMMA MICHAE. VAN- I DER-AGI ANTVERPII AD D$^{m.}$ I Vander Noot Poëtam Gallico vernaculum. (N^{2}*On mutat Fortuna genus, cui iniuria caedit*) (175-185). PRAECLARO ET NOBILI I VIRO. D. IOANNI VANDER I Noot, Poëtae Laureato. (N^{2}*Othaee idcirco es Fama super aethera notus*,) (186-194). Vale Musarum delitiae Raptim. 15. Februarij. 1581. I *Tuus Casp. Barlaeus non Poeta sed Poetarum amator.* (195-196). Aen myn Heer Vander Noot de Nederlandt*s*che Poete. I SO-NET. (F^{3}Or̂tune en verkeert het eel ghe*s*lachte niet/)

(197-212). Des Poeten Antwoor̂de aen den Edelen Joncker Michiel I Vander Haghen. I SO-NET. (F3Or̂tune/*s*tor̂m/noch haet/ die dic de be*s*te plaghen/) (213-229). Aenden E. ende Venr*s*ichtighen Heyndric Vander Bor̂cht. I ende Petronella Van Achterhout: *s*yn wettighe Ghe*s*ellinne. I EPIGRAMMA. (T3Js wel hoogh tydt/dunckt my/ Vander Bor̂cht! mijn goedt Heere/) (230-244). MAR. (Que dize el Poëta en) (245-261). *LAV.* (*Che dice il Poëta in*) (262-277). CAS. (Que dict le Poëte en ce) (278-294). Aen de Eer*s*ame ende Veur*s*ichtighe VVillem van VVamel/ I ende Jacomyne Gr̂ammeyen *s*ijn wettighe Ghe*s*ellinne. I ODE. (D3Eerlijke

Liefde goedt/d'Eendracht/en vaste trouwe) (295-313). MARFI. (Que dize el Señor) (314-324). *LAVR.* (*Che dice il Sr. Vander*) (325-335). CAS. (Que dict le Sr. Vander) (336-346).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 6 wederspoetdt 37 Syneu Vadeerlijck 240 henr 243 deughen tronwe 286 Cōcorde. 303 Vau 338-339 ver- I tuenx
Bi	*Stent*: 62 Nar 94 patte 113 *pui* 142-143 don= I de 144 Aumonir 159 profpere 206 onghelnc 217 my(230 Venrsichtighen 234 tuwadrt

Raamwerk

$r:	LES OEVVRES POETIQVES DE MONSIEVR VANDER NOOT
	in ↑5 ↓6 ←6 →8 =6
$v:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT.
	in ↑4 ↓5 ←5 →7 =5

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10); 52 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 80 Tavernier (VPT,T 29)
Civ.:	80 Van den Keere (VPT,C 8)

Watermerken

Variant van Briquet 7004 in BKB VH23888 f 28, GUB R570(2) f 30

Exemplaren

MPM R7.2 f 29 en 32, MPM R44.4 f 17 en 18, ASB C21338 f 21 en 22, ASB C31382 f 41 en 44, BKB VH23887 f 10 en 11, BKB II46446 f 36 en 37, BKB VH23888 f 25 en 28, BKB VH23889 f 43 en 44, GUB R570(1) f 10 en 11, GUB R570(2) f 29 en 30, WHAB Lp4° f 10 en 11

Aantekeningen

In r. 111 *Signora* is dit woord in WHAB mogelijk met de pen gecorrigeerd tot Sigñora.

Opvallend veel drukfouten zijn te wijten aan 'vuil' zetsel. In r. 31 Al*s*ulken is er een overbodige spatie tussen u en 1 in BKB VH 23889; in ASB C21338 is de 1 juist in het midden van de gaping geplaatst, zodat aan weerszijden te veel wit resulteert; in MPM R44.4, ASB C31382, BKB VH23887, BKB II46446, BKB VH23888, GUB R570(1), GUB R570(2), WHAB staat de spatie tussen l en k.

In r. 173 'con*s*tant' is de laatste t nog heel in BKB VH23889; in GUB R570(1) is de schacht boven de vlag verdwenen; dit laatste onderdeel is niet meer zichtbaar in ASB C31382; in de resterende exemplaren is de letter praktisch geheel verdwenen.

In de sprekende regel van $^r ontbreekt het punt op het einde van de regel; dit betekent een verdere regressie t.o.v. PARDO.

Het watermerk heeft de factuur van Briquet 7004 (hoogte: 32,5 mm) en de afstand tussen de bruglijnen van Briquet 7006 (26 mm). In de bladen zonder watermerk liggen de bruglijnen op 22 mm van elkaar.

Samenhang Carro-Noot-Sueiro-Pardo-Scholier

De combinatie van de elementen binnen het raamwerk ondergaat niet de minste wijziging.

De evolutie van het zetsel der sprekende regels in $^r laat een ordening toe: in SUEIRO staat nog steeds een punt op het einde van de regel. In PARDO is dit ook nog het geval, maar in de binnenvorm van dit vel is

dit zinteken naar de rand van het zetsel verschoven; in SCHOLIER $^{r} ontbreekt het punt totaal. Afgaande op de enig mogelijke evidentie, met name de afstand tussen de bruglijnen, kunnen CARRO en NOOT op een zelfde papiersoort afgetrokken zijn. Het watermerk van SUEIRO komt exclusief daar voor. PARDO en SCHOLIER bezitten filigrammen van dezelfde groep.

1591

S'Conincx

Titelvel 1591

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-10	f 1^v: blanco
	f 2^r: blanco	f 2^v: r. 11-16

Inhoud

[binnen titelhoutsnede; zie Aantekeningen] DE I POETICSCHE WER I KEN VAN MYN HEER I VANDER NOOT. I LES OEVVRES POE- I TIQVES DV S^r. IAN I VANDER NOOT. I T'HANTVVERPEN, I By Arnoud s'Conincx. I Anno, 1591. (1-10). [aanvullende houtsnede; zie Aantekeningen] [onder houtsnede binnen kader met arabesken, binnen architectonische omlijsting; zie Aantekeningen] In effigiem Diuini Poëtae Vander Noot I Guilielmus Svveertius. (*Nobilis* & *doctus vir, quàm sit clare Poëta*) (11-16).

Stent/Proprium

Nihil

Raamwerk

f 1^r:	?
f 2^v:	[in fries] TEMPERA TE TEMPORI. POST TENEBRAS SPERANS LVCEM. POST NEBVLA PHOEBVS. [in onderbouw] TEMPERA TE TEMPORI. LABORE ET INDVSTRIA. AMORE ET PRVDENTIA. [in sokkel] MAGNANIMOS FORTESQVE BEAT SINE CRIMINE VIRTVS. in ↑3 ↓3 =8

Lettertype

Rom.:	96 Garamond; 80 Garamond; 52 Granjon; 40 Haultin
It.:	95 Granjon

Watermerken

Geen filigram waargenomen; de afstand tussen de bruglijnen bedraagt 26 mm

Exemplaren

GUB R570(1) f 1 en 4

Aantekeningen

De opmaak van dit titelvel is getrouw gekopieerd naar de buitenvorm van TITELVEL 1589-1590. Op f 1^{r} is niet enkel de titelhoutsnede sinds 1584 aangewend, maar de verdeling der lettergrepen in de titel is identiek met Vervliets schikking in 1589-1590. Op f 2^{v} wordt eveneens gebruik gemaakt van hetzelfde portret, van dezelfde tekst in de drie sprekende regels en van dezelfde kaderelementen als op f 2^{v} van TITELVEL 1589-1590.

Bij al deze overnemingen is slechts één afwijking genoteerd: de architraaf boven de composiete zuilen ligt in 1591 omgekeerd t.o.v. het voorbeeld, dus met de smalle richel naar boven. Het kader met arabesken heeft sinds 1589-1590 geleden onder de druk van de pers: de bovenste dwarsbalk is in het midden geheel gespleten, en de linker zijstijl is op 42 mm van de voet naar buiten gedeukt.

Het enig bewaarde exemplaar is zo kort afgesneden, dat niet meer kan vastgesteld worden of er op f 1^{r} een sprekende regel voorkwam. Wel is de aanwezigheid van dergelijke regel onwaarschijnlijk omdat de zetspiegel van beide pagina's van de buitenvorm in dat geval te zeer zou verschillen (huidige hoogte van het volledig kader op f 1^{r}: 278 mm; op f 2^{v}: 275).

Wonsel

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-47, 176-200
	f 1^{v}: r. 48-95, 201-248
	f 2^{r}: r. 96-143, 249-296
	f 2^{v}: r. 144-175, 297-353

Inhoud

AEN DEN EERSAMEN, VVYSEN ENDE I VEVRSINIGHEN HEERE MARCVS VAN WONSEL I SCHEPEN VAN ANTVVERPEN. I Teghen d'onvvetende vyanden der Poëteryen. (V^{3}An Wonsel! soo ick v/een recht v̂rindt ken te wesen) (1-11). A MON Sr. M^{r}. ANCELME DE DAVID, CAPITAINE D VNE I COMPAIGNIE DE SOLDATZ WALONS SOVBZ LE REGIMENT I de l'Excellence de Monsi^{r}. le Marquis de Rentj. I CONTRE LES IGNORANTS, ENNEMIS DE LA POESIE. (D^{3}E DAVID! *vous voyant amateur fauorable*) (12-22). ODE. (C^{2}Alliope/Goddinne schoone!) (23-175). ODE. (C^{2}ALIOPE! *pucelle*,) (176-328). LAV. (Che dicano quelli versi? DOT. Conci-) (329-339). MARFIRA. (*Que dize el Poëta aqui?* DOT.) (340-349). (Non vsitata, nec tenui ferar) (350-353).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 18 *ensigne* 339 *s*oui 351 liquidmm
Bi	*Stent*: 233 *faictt* 286 *gaine*

Raamwerk

f 1^{r-v}:	DE POETICSCHE WERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT. in ↑2 ↓1 ←9 →11 =8
f 2^{r-v}:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT. in ↑1 ↓4 ←12 →10 =7

Lettertype

Rom.:	: 11 Van den Keere (VPT,R 5); : 6,8 Granjon; 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Garamond; 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	95 Granjon; 80 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 95 Frans (VPT,T 25)

Watermerken

Geen watermerk waargenomen; de afstand tussen de bruglijnen bedraagt 22 mm

Exemplaren

MPM R7.2 f 30 en 31, MPM R44.4 f 27 en 28, ASB C21338 f 32 en 33, ASB C31382 f 37 en 38, BKB VH23887 f 28 en 29, BKB II46446 f 40 en 41, BKB VH23888 f 40 en 41, BKB VH23889 f 41 en 42, GUB R570(1) f 27 en 28, GUB R570(2) f 40 en 41, GUB R1209 f 23 en 30, PBM 324 f 29 en 30, WHAB Lp4^{o} f 34 en 35

Aantekeningen

Bij de overgang van binnen- naar buitenvorm zijn de twee kaders in hun geheel van plaats verwisseld. In WHAB is het punt op het einde van de sprekende regel op f 1^{r} niet meer zichtbaar, maar op f 1^{v} (Bi) nog wel, wat de volgorde van het drukken van binnen- en buitenvorm bevestigt.

In r. 182 *Le* is de *L* dezelfde kapotte letter als hierna in RE 108.

Re

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-50	f 1^{v}: r. 51-95
	f 2^{r}: r. 96-140	f 2^{v}: r. 141-213

Inhoud

A MONSIEVR IACOMO RE GENTIL- I HOMME GENEVOIS. I ELEGIE. (S^{6}*Ignor* RE! *voz vertus* & *voz belles louanges*) (1-61). A MON S^{r}. SIMON CARRO CAPITAINE GENEVOIS. I SONNET. (C^{2}*Arro ie vis sans quelque petulance*) (62-77). A MAISTRE IEAN TIRAS. LICENTIE ES DROICTZ. I SONNET. (T^{2}*Iras*! *voyant la face de ma belle*,) (78-95). AV Sr. IACOMO DOREA GENTIL-HOMME GENEVOIS. (P^{2}*Vis que ton noble coeur sus la Vertu se fonde*) (96-100). Ode a *s*a Dame Olimpia. (O^{2} *Belle* Olimpia! *(Nymphe tres-honorée*!) (101-140). A LA HAVTE ET PVISSANTE DAME, MADAME IANNE I DE ROBLES LEGITTIME COMPAIGNE DE DON ALONSO DEIDIAQVEZ. (M^{2}*Adame*! *en vous voyant tant sage* & *tant honneste*) (141-146). A MADAME, MADAME OLYMPIA. I Non moins belle & gracieu*s*e, I Que douce, *s*age & vertueu*s*e. I ODE. (D^{2}*Ame d'honneur*! *tant gracieuse* & *belle*) (147-198). Sonnet A *s*a Dame Olympia. (E^{2}*N admirant vostre saincte beauté*) (199-213).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 10 *dout* 29 *attraire* 37 *uy* [sprekende regel f 1^r] POETISCHE WERCKEN
Bi	*Stent*: nihil

Raamwerk

f 1^r:	DE POETISCHE WERCKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT.
	in ↑2 ↓1 ←9 →11 =8
f 2^r:	DE POETICSCHE WERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT.
	in ↑1 ↓1 ←12 →10 =8
\$^{v} :	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.
f 1^v	in ↑2 ↓4 ←9 →11 =7
f 2^v	in ↑1 ↓4 ←12 →10 =7

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 130 Garamond; 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Garamond; 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	95 Granjon

Bloemletter: S 25,5 mm

Watermerken

Geen watermerken waargenomen; de afstand tussen de bruglijnen bedraagt 22 mm

Exemplaren

MPM R7.2 f 17 en 20, ASB C21338 f 18 en 19, ASB C31382 f 45 en 52, BKB VH23887 f 5 en 8, BKB II46446 f 19 en 22, BKB VH23888 f 17 en 20, BKB VH23889 f 47 en 48, GUB R570(1) f 5 en 8, GUB R1209 f 20 en 23, PBM 324 f 20 en 23, WHAB Lp4^{o} f 17 en 18

Aantekeningen

De buitenvorm is eerst gedrukt. Bij het zetten van de binnenvorm zijn de twee kaders van het raamwerk van plaats verwisseld, met uitzondering van de voetstukken met sprekende regels en van de sokkelbases. Tevens zijn de drukfouten in de sprekende regel van f 1^{r} verbeterd.

In r. 108 *Lequel* is de kapotte *L* dezelfde als in WONSEL 182.

Claerhout

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-54	f 1^{v}: r. 55-157
	f 2^{r}: r. 158-253	f 2^{v}: r. 254-268

Inhoud

Aen den welghebo͡ren Edelen Heere/mijn Heer' Lamo͡ral van I Claerhout/Baenderheere van Maldeghem/ Guy*s*e/Couchy/&c. I Heere van Pitthem/Cool*s*chap/Wt-kercke/A*ss*eb͡roeck/etc. I Ende aen mijn Ghenadighe Vrouvve, mijn Vrouyve Franchoi*s*e d'Oignies, I Sijn Wettighe Ghe*s*ellinne. I ODE. (M^{3}Jjn Heer! waer plagh te zijn dat *s*p͡reec-woo͡rdt (in veurtijden)) (1-62). CASSANDRE. (Que dict le) (63-69). LAVRA. (*che dice il Poëta in*) (70-76). MARFIRA. (Que dize el) (77-83). Le Seigneur l'Amoral de Claerhout, Baron de Maldeghem, Guy*s*e, I Couchy, &c. Seigneur de Pitthem, Cool*s*champ, Vut-kercke, A*ss*ebroeck, &c. (84-85). (louant, & *s*ouhaitant

le temps) (86-103). (*laudando* & *deziderando il tempo*) (104-121). (loando y desiderando el tiem-) (122-139). A Madame, Madame Franchoise d'Oignies, Femme du dict Seigneur | & Baron de Maldeghem, &c. (M²Adame? *s*on pouuoit de vo*s*tre bon lignage) (140-149). HENRICVS AGRICOLA BRECHTIVS, DE | operibus. D. Vander Noot. (*Dimidio meditans attentus cuncta diëi*) (150-157). A MONSIEVR M^r^. DENIS DE VILLERS CHANOINE DE | L'EGLISE CATHEDRALE DE NOSTRE DAME, | A TOVRNAY. | Di*s*cours Poêtique. (S²*I vous voulez, Villers, prester l'oreille*) (158-253). [houtsnede: op het voorplan de muze Melpomene, op de achtergrond vier dichterparen in een bucolisch landschap; zie Aantekeningen] (M²Elpomene (Coȓrinnam/Augu*s*tiums dochtere/en) (254-260). (M²ELPOMENE (repre*s*entant la belle) (261-268).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 3 Coolschap 36 hemeslijcx 50 onderhondt
Bi	*Stent*: 78 Odo 84 l'Amoral 117 *bouna* 129 necessiarios 197 *è* 204 *sout* 205 *Chrarité* 239 *Paton* 244 *radeur*

Raamwerk

$^r:	DE POETICSCHE WERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT.
	in ↑1 ↓1 ←12 →10 =8
$^v:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.
	in ↑2 ↓4 ←9 →11 =7

Lettertype

Rom.:	: 11 Tavernier (VPT,R 4); : 6,8 Granjon; 160 Tavernier (VPT,R 16); 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Garamond; 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	95 Granjon; 80 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 72 Van den Keere (VPT,T 40); 62 Van den Keere (VPT,T 44)

Watermerken

Verwante vorm van Briquet 8076 in MPM R7.2 f 15, MPM R44.4 f 19, ASB C21338 f 14, ASB C31382 f 64, BKB VH23887 f 12, BKB II46446 f 17, BKB VH23888 f 16, BKB VH23889 f 67, GUB R570(1) f 12, GUB R570(2) f 28, GUB R1209 f 27

Exemplaren

MPM R7.2 f 10 en 15, MPM R44.4 f 20 en 19, ASB C21338 f 14 en 15, ASB C31382 f 64 en 65, BKB VH23887 f 9 en 12, BKB II46446 f 16 en 17, BKB VH23888 f 16 en 13, BKB VH23889 f 67 en 68, GUB R570(1) f 9 en 12, GUB R570(2) f 31 en 28, GUB R1209 f 24 en 27, PBM 324 f 24 en 27, WHAB Lp4^o f 12 en 13

Aantekeningen

De houtsnede op f 2^v (214,5 bij 143,5 (145) mm, gemeten aan de buitenste kaderrand) stelt Melpomene voor, met als attribuut een gambe met zes snaren; zie hiervoor Valentin Denis, *De muziekinstrumenten in de Nederlanden en in Italië naar hun afbeelding in de 15^e-eeuwsche kunst. I Hun vorm en ontwikkeling*, Leuven, 1944, 39-40. De musicerende of rondkuierende dichters in het bos op de achtergrond zijn genummerd van rechts naar links (nr. 3-8). De ontbrekende nummers 1 en 2 zijn waarschijnlijk bedoeld voor de twee dichters links op de voorgrond, die op de oever van een vijver musiceren in het gezelschap van een zwaan. De plaat is vermoedelijk gesneden voor de aanvulling van de *Olympias*, waar de genummerde personages zouden geïdentificeerd worden; de tekst onder de houtsnede verwijst trouwens naar het vierde boek van dit nooit voltooid werk. De verklarende namen bovenaan, 'Melpomene.' en 'Corrinna.', respectievelijk links en rechts naast het gelauwerde hoofd van de muze, zijn met bestaand lettertype gezet in uitgespaarde vakjes van de plaat. In de rechter benedenhoek is de houtsnede gesigneerd M. MERTEN DE. VOS FEC[it], gevolgd door A. VL., het monogram van Antoon van Leest.

De buitenvorm is voor de binnenvorm gedrukt; in het dekstuk op f 1^r (Bu) is de linkerhoek nog heel, zij het wazig, in alle controleerbare exemplaren; op f 2^r (Bi) is de breuk in deze hoek een voldongen feit.

In r. 38 reynen is er teveel wit tussen n en e in ASB C21338, MPM R44.4, GUB R570(2), GUB R1209.

Het watermerk heeft dezelfde factuur als Briquet 8076, maar de figuur is groter (89 mm), en voorzien van een banderol met tekst als Briquet 8077-8081. De vorm van de kroon en de afmetingen van kroon en schild stemmen overeen met Briquet 8071.

Helmans

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-100	f 1^v: r. 101-113
	f 2^r: r. 114-214	f 2^v: r. 215-294

Inhoud

Aen den E. VVijsen ende Veursinighen S^r. Carle Helmans. (Helmans! ghy die hier kendt der Liefden groote crachten) (1-5). SONNET. (A^{2}Ppollo claer! soo ghy op de reuire) (6-20). MAR. (que cosa dize el Poëta) (21-42). LAVRA. (*che cossa dice il Poëta?*) (43-64). CASSANDRE. (o que) (65-76). (O! eerlijcke ē lofweer=) (77-86). (T^2*E tibi subripuit doctum, tam docta Pucella,*) (87-96). (D. IOANNIS vander Noot Poëma Brabanto-Gallicū, vtilissimū fore iudico, ijs qui diuiniorem Phi-) (97-100). [houtsnede: Apollo met attributen in dichterlijke omgeving; zie Aantekeningen] (Phoebus Apollo (hem in de middeldt der ne=) (101-107). (Phoebus (Apollo, se tenant au milieu des neuf) (108-113). Aen den Gheleerden Wijsen ende seer Veursinighen S^r. Aluaro Nuñes | Doctoor̂ in der Medecijnen. (N^{4}A dat my t'smor̂ghens vr̂oegh/de blosende Auror̂a/) (114-143). MARFIRA, (Que dize el) (144-164). LAVRA. (*che cossa dice el Poëta*) (165-184). CAS. (Que dict le Poëte, en) (185-205). Insigni doctoq̄ȝ viro D. Ioanni Vander Noot. Franciscus Svveertius, Antuerpiensis. (*Mantua Virgilio, Nothaeo Antuerpia gaudet*.) (206-213). Tuus per saxa per ignes. Franciseus Svveerts. (214). Aen den E. wijsen ende seer Veursinighen S^r. Peeter Helmans. (Helmans! siet! Cupido/en Venus doen my singhen) (215-221). SONET. (A^{4}Lme Phoebus! Apollo goedertiren!) (222-236). DOTTOR. (Promete al sa-) (237-247). DOTTOR. (*Promette al ac-*) (248-257). DOC. (il promet au S^r. Pie-) (258-268). NICOLAVS DE MEYERE ANTVERPIENSIS IN CORONAM | MIRTEAM. D.I. Vander Noot. (A^2*Lma Venus rursus cingebat tempora Myrto,*) (269-294).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 9 deurvondt 49 *suanemente* 90 *Masae* 91 *amanten* 99 eam 233 Vant 270 MIRTEAM 275 *pole* 277 *nomian* 286 *babere* 294 *Vates*
Bi	*Stent*: 110 onr 111-112 harmo- | nieusensement 160 Iusculpir 174 *propora* 208 *Latiam* 214 Franciseus

Raamwerk

\$^{r}:	DE POETICSCHE WERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT.
	in ↑2 ↓1 ←12 →11 =8
\$^{v}:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.
	in ↑1 ↓4 ←9 →10 =7

Lettertype

Rom.:	: 7,5; : 6,8 Granjon; : 5,5; 80 Garamond; 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	95 Granjon; 80 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 72 Van den Keere (VPT,T 40)

Watermerken

Variant van Briquet 7004 in MPM R7.2 f 24, MPM R44.4 f 26, ASB C21338 f 24, ASB C31382 f 66, BKB II46446 f 32, BKB VH23888 f 23, GUB R570(1) f 33
Briquet 10555 in BKB VH23889 f 66

Exemplaren

MPM R7.2 f. 24 en 25, MPM R44.4 f 25 en 26, ASB C21338 f 24 en 25, ASB C31382 f 63 en 66, BKB II46446 f 32 en 33, BKB VH23888 f 22 en 23, BKB VH23889 f 65 en 66, GUB R570(1) f 32 en 33, GUB R570(2) f 5 en 6, WHAB Lp4^{o} f 20 en 21

Aantekeningen

De houtsnede op f 1^{v} (211 bij 144,5 mm, gemeten aan de buitenste kaderrand) stelt Apollo voor met de lier in zijn rechterarm, terwijl boog en gevulde pijlkoker aan zijn voeten liggen. Op de achtergrond links bespeelt Orpheus de lier in een bos ten aanhore van dromedaris, struisvogel, leeuw en pauw. Rechts komt een zeegod (Triton?) aangevaren, geleund tegen de rug van een monsterachtige vis. De tekening is omlijst door een kader, ingelegd met een ornament van parelsnoer. De houtsnede is gesigneerd in de linker benedenhoek A.VL.S. voor 'Antonius van Leest sculpsit' en in de rechter benedenhoek M. DE VOS: F. voor 'Merten de Vos fecit.' De factuur van Apollo is nauw verwant met dezelfde figuur op een schilderij van De Vos, thans bewaard in het Museum voor Schone Kunsten te Brussel. Vooral het hoofd met lauwerkrans en zonne-embleem, de vorm van de lier en de drapering van de mantel vertonen treffende gelijkenissen. De enige verschilpunten vormen het aantal snaren van de lier evenals het feit dat de zonnegod op het Brusselse paneel ongeschoeid neerzit; zie Robert Wangermée, *La musique flamande dans la société des XVe et XVIe siècles*, Bruxelles, 1966^{2}, pl. 76, 317, waar verdere literatuur. Zoals de voorgaande plaat met de voorstelling van Melpomene zal ook deze illustratie oorspronkelijk voor de *Olympias* bedoeld zijn.

De binnenvorm is voor de buitenvorm gedrukt: in het voetstuk op \$^{r} is de linkerhoek meer beschadigd op f 1^{r} (Bu) dan op f 2^{r} (Bi); en in het voetstuk op \$^{v} is de dubbele binnenlijn op 34 mm van de rechterhoek minder gehavend op f 1^{v} (Bi) dan op f 2^{v} (Bu).

GUB R570(2) en WHAB behoren tot de oudste exemplaren van de binnenvorm: in r. 114 is er nog geen gerezen spatie, maar wel in r. 210; de eerstgenoemde spatie is overal elders zichtbaar, terwijl de tweede nadien weggewerkt is. Daarentegen bezit BKB VH23889 een der jongste exemplaren van de binnenvorm: in r. 116 <u>Aurora</u> is de u, en in r. 133 <u>gheleerdt</u> is de <u>t</u> enkel in dit exemplaar verwrongen. In r. 100 'perficit' komt in ASB C21338 een overbodige spatie voor tussen i en c.

In de italiek 80 Granjon komt een P in romein voor: 250 e.v., 278 e.v.; D in romein in hetzelfde italieke korps: 189.

De variant van Briquet 7004 mist het tweede blokje, en heeft de afstand tussen de bruglijnen als in Briquet 7003.

In GUB R570(2) is geen watermerk waargenomen, maar de afstand tussen de bruglijnen is dezelfde als in Briquet 7003.

Samenhang PW, gedrukt door s'Conincx in 1591

Het achtereenvolgende drukproces wordt ons voldoende gereveleerd door de lotgevallen van de raamelementen. Eerst is de binnenvorm van WONSEL gedrukt; de slijtage van de kaders is in dit stadium dezelfde als in de onmiddellijk voorafgaande groep BALBI-WEERDT 1590. Na deze binnenvorm is de buitenvorm gezet, waarbij de twee kaders onderling van plaats verwisseld zijn. Daarop is de buitenvorm van RE gedrukt, met dezelfde combinatie der raamelementen als in de buitenvorm van WONSEL. Bij het zetten van de binnenvorm van RE zijn de twee kaders weer van plaats verwisseld, met uitzondering van de voetstukken met sprekende regels en van de sokkelbases. De aldus resulterende combinatie

komt onveranderd voor in CLAERHOUT. Bij het zetten van de binnenvorm van HELMANS is dezelfde techniek gevolgd als bij het ontstaan van de binnenvorm van RE: de kaders zijn verwisseld met uitzondering van voetstukken met sprekende regels, van een zijstijl en van de sokkelbases. Het zetsel van de sprekende regels ondergaat geen verandering.

Slechts WONSEL en RE kunnen op dezelfde papiersoort gedrukt zijn.

[1592]

Vervliet

Feytens

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-49	f 1^v: r. 50-91
	f 2^r: r. 92-138	f 2^v: r. 139-180

Inhoud

Aen den Eerweerdigen Vader in Godt. Heer Dionys Feytens I Abt van S. Michiels tot Antwerpen: gheintronizeert. I Den 19. dagh van Meerte. A^o. I INCARNATIE. (O^3M dat ghy Godt Meer aCht dan alle eerdtsche Saken/) (1-10). SONET. MORGHEN GHEBEDT. (O^3 Godt/die deur v macht/ wijsheyt/deughdt en ghenade/) (11-25). SONET. AVONT GHEBEDT. (L^3Of/eere/pȓijs en danck/sy v (Godt) t'allen tyden) (26-40). SCHOVVT QVADE FEYTEN. *Reuerendiss. Simbolum.* (41). MARFIRA. (A quien escriue el Poëta estos Versos? Doc.) (42-48). TEMPERA TE TEMPORI. POST TENEBRAS SPERANS LVCEM. POST NEBVLA PHEBVS. (49). A Monsieur Louys Clarisse. I EPIGRAMMA. (C^2*Laris'! en vous voiant en chasque temps* & *lieu*) (50-57). SONNET. PRIERE POVR DIRE AV MATIN. (D^2*Ieu, qui par ton pouuoir, sapience*, & *bonté*,) (58-72). SONNET. PRIERE POVR DIRE AV SOIR. (G^2*Loire, los*, & *honneur te soit, Dieu mon Seigneur:*) (73-87). *LAVRA.* (*Che dice il Poëta qui? DOT. Dedica con questi versi, al virtuoso* S^r. *Luduico Clarisse que-*) (88-91). Aen den E^n. VVysen ende Veursienighen Heere/Jan I te Westen/ Oosterlingh. (T^3E Westen/deur de Konst/die Godt my heeft ghegheuen/) (92-99). SONNET AEN GODT. (O^3P v betrou' ick Godt/ghy zijt mijn toeuerlaet/) (100-114). SONET. AEN DE MVSEN. (V^3Eel herder dan in stael/in koper oft pourphier/) (115-129). MARFIRA. (Que dize aqui el Señor Vander Noot? DOT. Nuestro virtuosis^o, y Christia-) (130-137). DILIGE VIRTVTEM REMANET POST FVNERA VIRTVS. (138). A Mon Seignieur, Mon S^r l'Alfero Ioseppo Nicito I CAVALLIERO NEAPOLITANO. (V^2*Ous voyant Vertueux, Genereux*, & *Sçauant*) (139-146). SONNET. A DIEV. (S^2*Eigneur, puis qu'en toy git toute mon esperance,*) (147-161). SONNET. AVX MVSES. (A^2*Ssez plus dur qu'en fer, qu'en bronze, ou qu'en pourfire*) (162-176). *DOT.* (*Il nostro Virtuosissimo* & *Christianissimo, Poëta dedicãdo questi Versi* & *Sonnetti, Al* S^r. *l'Alfero Io*) (177-180).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 175 *maugé* [sprekende regel f 2^v] OVVRES
Bi	*Stent*: [sprekende regel f 1^v] OVVRES 119 nimmeer 126 genueughdt

Raamwerk

\$^{r}:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MYN HEER IAN VANDER NOOT. in ↑5 ↓5 ←5 →8 =6
\$^{v}:	LES OVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT. in ↑4 ↓6 ←7 →6 =5

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 140 Guyot (VPT,R 17); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10); 52 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 80 Tavernier (VPT,T 29); 62 Van den Keere (VPT,T 44)

Watermerken

Geen watermerk waargenomen; de afstand tussen de bruglijnen bedraagt 26,5 mm

Exemplaren

MPM R7.2 f 39 en 40, MPM R44.4 f 29 en 30, ASB C21338 f 36 en 37, ASB C31382 f 56 en 57, BKB II46446 f 44 en 45, BKB VH23888 f 39 en 42, BKB VH23889 f 59 en 60, GUB R570(1) f 37 en 38, GUB R1209 f 28 en 31, LUB 1500A48 f 13 en 14, PBM 324 f 28 en 31, WHAB Lp4^{o} f 5

Aantekeningen

In r. 49 TEMPERA is enkel in BKB VH23889 een gerezen spatie zichtbaar. In r. 137 ‘Fama.’ staat het punt te hoog in GUB R570(1), LUB en PBM.

In WHAB is dit vel gereduceerd tot een diploma dat op de rectozijde de tekst van het oorspronkelijk f 2^{r} bevat, en op de versozijde die van f 1^{r} behoudt. Dit blad kan dan ook enkel ontstaan zijn als stadium tussen het afdrukken van binnen- en buitenvorm. Wanneer wij als normaal aannemen dat de binnenvorm eerst gedrukt is, dan heeft men voor het exemplaar van WHAB de helft van de vorm, in casu f 1^{v}, afgedekt, zodat enkel f 2^{r} gedrukt is. Nadat de buitenvorm gezet was, heeft men door toepassing van hetzelfde procédé op de versozijde van het hierboven vermelde blad de tekst van het oorspronkelijke f 1^{r} afgedrukt. Als resultaat is een diploma van de pers gekomen met uitsluitend Nederlandse verzen en Spaanse commentaar. De reden voor deze speciale behandeling moeten wij in verband brengen met de bestemmeling van het oorspronkelijk f 2^{r}, hier van de rectozijde van het diploma, Jan te Westen. Deze unieke herleiding is immers enkel opgenomen vooraan in een bundel *PW*, die voor deze mecenas bestemd was; zie verder blz. 178 en 195.

De inhoud van dit vel heeft elders tot andere doelbewuste aanpassingen geleid: het bevat gedichten die in de vellen, gedrukt door Van den Rade, enkel in het slotvel voorkwamen. Bij gebrek aan een voorhanden slotvel, d.i. bij eventuele uitputting van WEERDT 1590 heeft FEYTENS dan ook ter wille van zijn voorbeschikte inhoud dienst gedaan als afsluiting van een bundel *PW.* Hiervoor is in GUB R1209 en PBM 324 de sprekende regel op f 2^{v} gewijzigd met de pen van LES tot FIN DES. Deze correctie is telkens op dezelfde manier uitgevoerd: FIN is voor het oorspronkelijk lidwoord toegevoegd, en de L van LES is gecorrigeerd tot D.

In het dekstuk van f 2^r komt een zwarte veeg voor op de plaats van de verdwenen binnenste lijn in BKB VH23889, PBM, WHAB.

Farneze

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-51	f 1^v: r. 52-101
	f 2^r: r. 102-136, 181-199, 244-262	
	f 2^v: r. 137-180, 200-243, 263-321	

Inhoud

Aen den Hooghgheboȓen Voȓst Alexander Farneze/deur | Godts ghenade/Hertogh van Parma en Plaisancen/&c. Riddere vanden | Gulden Vlize./Lieutenant/Gouuerneur ende Capiteyn Generael/ | voor de Conincklijcke Maiesteyt in sijne | Nederlanden. | SON-ET. (O[3]M dat ghy hebt (groot Voȓst) van seer zwaren ghewichte) (1-20). A L'illustriss[e]. Alexandre Farneze, Ducq de Parme & de | Plaisance, Cheualier de l'Ordre de la Toyson d'Or, Lieu | tenant, Gouuerneur & Capitaine General pour sa Maiesté en ses | Pays Bas, &c. | SON-NET. (D[2]'*Auguste les vertus, ni de Mecoene encore*) (21-39). (*Heureux (puis que le seul loz*) (40-50). Pontus de Tiard. (51). A son Alteze, en faueur du Poete. Per I. Vander Mast. | SON-NET (L[2]E Macedonien, qui conquestoit le monde,) (52-67). Hugo Cabicet, au Poete. | SON-NET. (O[2] Diuin vander Noot, à qui les cieux tant d'heur) (68-83). ODE, chantée deuant Son Alteze, à Beures, auant son entrée en Anuers, en l'An. 1585. (P[2]*Rince de Parme, grand Seigneur!*) (84-100). Hos ego versiculos feci, tulit alter honores: Sic vos non vobis, Sic vos non vobis.&c. (101). A son Alteze en sa Magnifique entrée d'Anuers. A[o]. 1585, | SON-NET. (A[2]*Tant es tu venu, ô Prince magnanime*,) (102-117). [houtsnede, verdeeld in twee tonelen, telkens voorstellend een trofee op de voorgrond, met op het achterplan het terrein der krijgsgebeurtenissen; zie Aantekeningen] MARFIRA, (O que lindos) (118-180). *LAVRA*, (O *che bei versi*,) (181-243). CASSANDRE, (O quelz be) (244-306). (*Tenendi sunt in ciuitate Poët*ae, & *honore ac laude decorandi: qui quidem commandatissimi omnibus esse*) (307-313). (*Celuy qui n'a la cognoissance*,) (314-321).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 50 *Reuiuiure* 217 *pui* 227 *qnali scruitij* 288 CAs 307 *commandatissimi* 312 *sentatiarumque*
	Proprium: 6 SON-ET.
Bu(b)	*Stent*: als in Bi(a)
	Proprium: 6 SO-NET.
Bi	*Stent*: 67 etrnelle 113 *Meudre* 190 *piaec*

Raamwerk

\$[r]:	LES OEVVRES POETIQVES DV S[r]. IAN VANDER NOOT.
	in ↑5 ↓6 ←5 →8 =5
\$[v]:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MYN HEER IAN VANDER NOOT.
	in ↑4 ↓5 ←6 →7 =6

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 140 Guyot (VPT,R 17); 96 Tavernier (VPT,R 22); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 80 Tavernier (VPT,T 29)

Watermerken

Verwante vorm van Briquet 7004 in ASB C21338 f 6, ASB C31382 f 12, BKB VH23889 f 11, GUB R570(2) f 22

Exemplaren

ASB C21338 f 6 en 7 met Bu(b), ASB C31382 f 5 en 12 met Bu(a), BKB VH23889 f 11 en 12 met Bu(a), GUB R570(2) f 22 en 25 met Bu(b), WHAB Lp4^{o} f 6 en 7 met Bu(a)

Aantekeningen

De twee houtsneden (telkens 53 bij 70 mm) op f 2^r, zijwaarts door Toscaanse halfzuilen omraamd en boven en onder door een dubbele lijn afgegrensd, beelden twee trofeeën af, telkens in een aangepast decor. Het linkse zegeteken is niet zozeer opgebouwd uit buit, als wel uit de wapenrusting der overwinnaars. Als achtergrond fungeren dan ook zeer toepasselijk het tentenkamp der Spaanse belegeraars, hun troepen in slagorde en het ommuurde Antwerpen. Doorgestoken dijken begrenzen de horizont. Daarentegen is de trofee op het rechtse tafereel duidelijk behangen met de spolia van de Scheldestad. Als centrale stut dient een mast, voorzien van kraaienest, met· ra en loshangend zeil, waaraan enkele schilden, tuba's en een musket bevestigd zijn. Op een der tuba-vaantjes is het St-Andrieskruis duidelijk zichtbaar. Tegen het zeil leunen een paar ankers, en zijwaarts, evenals boven het zeil priemen roeispanen, enterhaken, een lans en een keizerlijke adelaar. De achtergrond wordt door de Schelde ingenomen, bevaren door schepen en tritons; in de linkerhoek wordt de beveiliging van Farneses brug over de stroom afgebeeld.

De houtsneden zijn niet gesigneerd.

De wijziging in r. 6 is een auteurscorrectie.

De binnenvorm is eerst afgedrukt: de sprekende regel op f 1^v (Bi) bezit nog een punt na NOOT, de sprekende regel op f 2^v (Bu) reeds niet meer.

In r. 1 komt enkel in BKB VH23889 een gerezen spatie voor. Ook in r. 14 my gunstigh is er in BKB VH23889 een gerezen spatie zichtbaar. Dit mankement wordt verholpen in de volgende exemplaren, maar daardoor ontstaat er een teveel aan wit in het midden van gunstigh in ASB C31382 en ASB C21338.

In r. 73 ‘par’ is de r nog het minst beschadigd in BKB VH23889, waar de schacht toch niet meer heel is.

Het watermerk mist het tweede blokje van Briquet 7004.

Samenhang Feytens-Farneze

Bij de overgang van de weerdruk van FEYTENS naar de binnenvorm van FARNEZE heeft men enkel de dekstukken en zijstijlen op hun oorspronkelijke plaats behouden, dit impliceert: voetstukken met sprekende regels en sokkelbases zijn van plaats verwisseld. Tevens is de drukfout in de Franse sprekende regel in FEYTENS \$^{v} verbeterd. De rest van het zetsel blijft onaangeroerd.

In FEYTENS komt geen watermerk voor, maar de bruglijnen liggen er even ver van elkaar als in FARNEZE.

J. de Smidt

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-115	f 1^v: r. 116-195
	f 2^r: r. 196-326	f 2^v: r. 327-398

Inhoud

Aen den E^{n}. VVysen ende Veursienighen Jan de Smidt/ I ende Jonghvr̃ouwe Magdalena le Poiure/sijn wettige Ghesellinne. (A^{3}Ensiende claer v deughdt//De Smidt/goedt vr̃indt en Heere/) (1-6). ODE. (G^{3}Odt (synde t'hooghste goedt)) (7-79). MARFI. (Que dize el Poêta?) (80-91). *LAVRA.* (*Che dice il Poëta?*) (92-103). CASSAN. (Que dict le Poëte?) (104-115). Aen den E^{n}. VVysen/ende Veursinighen Heere/Heer I Jaspar vanden Cruyce/Docteur in beyde de Rechten/en Canoninc van I Onser Liuer Vr̃ouwen t'Antwerpen. (V^{3}Siende Deughdelijc/deuot/vr̃eesen den Heere/) (116-124). ODE. ❧. (D^{3}J de Deughdt/groot van weerden/) (125-153). DOTTOR. (El Poëta, con-) (154-160). *DOTTOR.*

(*Il Poëta, conti-*) (161-167). DOCT. (Le Poëte, continuant) (168-174). (*At nos virtutes ipsas inuertimus atque*) (175-182). Y en la Oda 3. libro 3. *Et in l'Oda 3.libro 3.* Et en l'Ode 3. liure.3. (*Iustum* & *tenacem propositi virum*) (183-193). (Ergo: Laetamini in Domino, & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde. Nam:) (194-195). Aen den E[n]. VVysen ende Veursienighen Meester Rombout I Verdonck/ ende Jonghvrouwe Maria Blyhooft/sijn wettige Ghesellinne. (S[3]Jend' v Meester Rombout/soo wel gheleerdt te wesen) (196-203). ODE.*. (S[3]Oo d'Olympia schoone) (204-224). Die Satans Ryck/suckt te verminderen,, Wordt hier veracht/van sijn quaey kinderen.) (225). DOC. (El Poëta haze vna An=) (226-241). *DOT.* (*Il Poëta fa vna antete-*) (242-257). DOT. (Le Poëte, faict vne an-) (258-273). *Qui veut diminuer le Regne Sathanique,, Est detracté des siens, per heyne trop inique.* (274). MARFIR. (Bien poco se le da) (275-287). *LAVRA.* (*Ben poca si cura*) (288-300). CASSAN. (Il se soucie bien peu,) (301-313). Boëtius de consolatione Philosophiae libro primo. (*Tu quoque si vis*) (314-326). A Mon Seigneur Louis Balbani, Gentilhome Luquez. (I[2]' Ay reduit maintes fois, BALBANI! en momoire) (327-333). Ode. Aen den Edelen Wysen/ende seer Veursinighen/Heere Louys Balbani. I STROPHE. (M[3]En vyndt (Balbani) nv veel volx diet al verachten) (334-351). MAR. (Que dize el Poëta aqui?) (352-363). LAV. (*Che dice il Poëta qui?*) (364-375). CAS. (Que dict le Poëte icy?) (376-387). (Maer al dat deuchdelijck is/en weert ghepresen) (388-397). **Cornelis van Ghistel/in d'ouersettinghe der Satyren Horatij. dienende tot desen proposte.** (398)

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 53 stlle 78 souder 102 *voloutà* [sprekende regel f 1[r]] OEVVREs MONSIVR 328 momoire 358 Viriuosos 366 *Balboni* 371 *mumero* 391 eerljck[sprekende regel f 2[v]] VVERCKEN
Bu(b)	*Stent*: als in Bu(a), behalve [sprekende regel f 2[v]] *Proprium*: [sprekende regel f 2[v]] VVERKEN
Bi(a)	*Stent*: 131 een 140 uature 151 volgheu 174 lib.3. 182 *volamus* 232-233 ffo I res 251 *dieti* 304 ans [sprekende regel f 2[r]] OEVVREs MONSIVR
Bi(b)	*Stent*: als in Bi(a), behalve 251 *Proprium*: 251 *dieci*

Raamwerk

$[r]:	LES OEVVREs POETIQVES DE MONSIVR VANDER NOOT. in ↑5 ↓5 ←7 →6 =6
$[v]:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT.

in ↑4 ↓6 ←8 →5 =5

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 140 Guyot (VPT,R 17); 96 Tavernier (VPT,R 22); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10); 65 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 80 Tavernier (VPT,T 29); 62 Van den Keere (VPT,T 44)
Civ.:	80 Van den Keere (VPT,C 8)
Unc.:	: 4,5

Watermerken

Variant van Briquet 7006 in MPM R7.2 f 13, MPM R44.4 f 16, ASB C21338 f 17, ASB C31382 f 67, BKB II46446 f 13, BKB VH23888 f 19, BKB VH23889 f 64, GUB R570(2) f 15, LUB 1500A48 f 10

Exemplaren

MPM R7.2 f 12 en 13 met Bu(b) en Bi(b), MPM R44.4 f 15 en 16 met Bu(b) en Bi(b), ASB C21338 f 17 en 20 met Bu(b) en Bi(b), ASB C31382 f 62 en 67 met Bu(b) en Bi(b), BKB II46446 f 12 en 13 met Bu(b) en Bi(a), BKB VH23888 f 18 en 19 met Bu(b) en Bi(b), BKB VH23889 f 63 en 64 met Bu(b) en Bi(b), GUB R570(2) f 15 en 16 met Bu(b) en Bi(a), GUB R1209 f 21 en 22 met Bu(b) en Bi(b), LUB 1500A48 f 10 en 11 met Bu(b) en Bi(b), PBM 324 f 21 en 22 met Bu(a) en Bi(a)

Aantekeningen

Bij de overgang van Bu(a) naar (b) zijn wij getuige van een zeer zeldzame correctie: hier wordt nl. een drukfout in de sprekende regel nog tijdens het afdrukken van dezelfde vorm verbeterd. In de binnenvorm komt slechts deze verbeterde versie voor, wat bewijst dat de binnenvorm als laatste gedrukt is.

Bij de verbetering in r. 251 van *dieti* tot *dieci* is de *c* ietwat te hoog geplaatst.

In de romein 80 Tavernier komt een O in klein kapitaal voor: r. 232, 259.

De variant van Briquet 7006 heeft de afstand tussen de bruglijnen als in Briquet 7003. Voor GUB R1209 is gebruik gemaakt van een andere papiersoort, want de afstand tussen de bruglijnen bedraagt 29 mm, wat niet overeenstemt met Briquet 7006 en 7003.

B. de Smidt

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-80	f 1^{v}: r. 81-158
	f 2^{r}: r. 159-237	f 2^{v}: r. 238-364

Inhoud

Aen den E^{n}. VVysen/ende Veursinigen Balthasar de Smidt/ I Ende Juf^{u}. Lucretia Tacquet/sijn wettighe Ghesellinne. I ELEGIE. (D^{3}J houlijken (de Smidt) achtmen opr̂echt te wesen) (1-17). CASSANDRE. (Que dict Ie) (18-32). *LAVRA.* (*Che dice qui il*) (33-47). MARFI. (Que dize el Señor) (48-62). Aen den seluighen Balthasar de Smidt/t'samen aen sijn br̂oe= I ders veurschr̂euen/Namelijck Vincent/Joost/Jaspar/ende I Melchior̂ de Smidt. I SONET. (D^{3}E Smidt/die medt den naem/maer niet in d'werc/sijt Smeden/) (63-80). Aen den E^{n}. VVysen/ende Veursinigen Francoys de Meyere. I SONET. (D^{3}'Oor̂deelen Godts siju recht/opr̂echt sijn al sijn werken:) (81-98). MARFIRA. (Que dize el S^{r}.) (99-112). *LAVRA.* (*Che dice il S^{or}.*) (113-126). CASSAN. (Que dict M^{r}. Van-) (127-140). Aen den Eersamen Meester Melchior̂ VVissels/en Anneken I Clasens/sijn wettighe ghesellinne. (M^{3}Eester Melcen! de Mensch kan wel veel dinghen micken) (141-152). **De selue ten seluen proposte.** (V^{3}Vat men ter weereldt doedt t'wor̂dt deur den Tijdt vergeten/) (153-158). Aen de E^{e}. VVyse ende Veursienighe Juf^{u}. Catharina Tiel- I mans/Robr̂echt/Francoys/Heyndr̂ic ende Juf^{u}. Besseltken Pelgherom. I Weduwe/Sonen/ende Dochtere van wylen Francoys Pelgherom. I EPITAPHIVM. (H^{3}Jer dlichaem rust van Pelgherom/die toonen) (159-178). **De selue aen de seluighe Jonghe**

Mannen. (S^{4}Oo ick v Pelgherims/in deughden op *s*ie groyen) (179-188). CAS. (Que dict il? DOT. Il) (189-199). *LAVRA.* (*Che dice il Poëta?*) (200-210). MARFIR. (Que dize el Poëta?) (211-221). VAN OLYMPIA, SONET. (J^{4}Ch *s*agh mijn Nymphe goedt/onder duy*s*ent Jongh-vrouwen/) (222-236). *Gratior est pulchro veniens ex corpore Virtus.* (237). Aen den E^{n}. VVy*s*en ende gheleerden M^{r}. Adrian Verdonck/ | Ende Juf^{u}. Maria Bouwelers/*s*ijn wettighe Ghe*s*ellinne. | SONET. (M^{3}Yn Veer*s*chen *s*ijn onnut veur te ghirighe men*s*chen/) (238-256). MARFIRA. (Que dize el) (257-292). *LAVRA.* (*Che dice il Seig-*) (293-328). CASSANDRE· (Que dict le) (329-364).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 13 radt 22-23 Ln= l crece 32 Freres· [sprekende regel f 1r] MONSIVR 243 belefdt 275 ruia 295 *he* 329 CASSANDRE· 354 ehacun deux 362-363 con- l trare
Bi (a)	*Stent*: 83 siju 167 knnnen 171 eeuwihlijck 178 verdrietds 186 gnnen 198 Damo*ss*elle 223 J4Ch [sprekende regel f 2r] MONSIVR
Bi (b)	*Stent*: als in Bi(a), behalve 223 *Proprium*: 223 J4Ck

Raamwerk

$r:	LES OEVVRES POETIQVES DE MONSIVR VANDER NOOT. in ↑5 ↓5 ←7 →6 =6
$v:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT. in ↑4 ↓6 ←8 →5 =5

Lettertype

Rom.:	80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 62 Van den Keere (VPT,T 44)
Civ.:	80 Van den Keere (VPT,C 8)

Watermerken

Geen watermerk waargenomen; de afstand tussen de bruglijnen bedraagt 26 mm

Exemplaren

MPM R7.2 f 23 en 26 met Bi(b), ASB C21338 f 28 en 29 met Bi(b), ASB C31382 f 78 en 83 met Bi(b), BKB II46446 f 31 en 34 met Bi(b), BKB VH23889 f 81 en 82 met Bi(b), GUB R570(2) f 7 en 8 met Bi(b), LUB 1500A48 f 9 en 12 met Bi(a)

Aantekeningen

Naast r. 183 en r. 226 staan fleurons; de eerste figuur is opgebouwd uit vier zelfde blokjes; de tweede daarentegen bestaat uit acht blokjes, die tot twee verschillende types behoren. De drie onderscheiden elementen zijn reeds aangewend in TITELVEL 1588; voor de beschrijving zie men dan ook aldaar.

In r. 161 Pelgherom. is erom. in BKB VH23889 afgedekt.

In r. 212 staan A en P in klein kapitaal te midden van de romein 80 Tavernier.

Samenhang **J. de Smidt-B. de Smidt**

De combinatie van de elementen binnen het raamwerk ondergaat geen wijziging. In het zetsel der sprekende regels op $\$^r$ is de foutieve onderkastletter s, die nog in alle exemplaren van binnen- en buitenvorm van J. DE SMIDT voorkwam, vervangen door de overeenkomstige kapitaal in B. DE SMIDT.

In B. DE SMIDT is geen watermerk aangetroffen, maar de afstand tussen de bruglijnen stemt overeen met die in J. DE SMIDT.

t'sHertogen

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-109	f 1^{v}: r. 110-220
	f 2^{r}: r. 221-236	f 2^{v}: r. 237-324

Inhoud

Aen den E^{n}. VVysen eñ Geleerden H^{e}. M^{r}. Jan t'Shertogen I der Rechten Licentiaet/ende Aduocaet postulerende voor̂ mijn I Heeren de VVethoùderen van Anwerpen. I ELEGIE. (E^{4}Ens op een ander tijdt sullen wy soo beschr̂ijuen) (1-26). Bor̂germeesteren. (I^{r}. Blasius de Bejar. buyten.) (27-70). DOT. (Mientras que impri-) (71-83). *DOT.* (*Dice che stampādo in*) (84-96). DOC. (Il dit que, ce pendant) (97-109). Aen de Edele Gheleerde/VVyse ende Veursinighe Heeren/ I mijn Heeren de Dekens/oude Schepenen/Weerdeyns/Oudermans/ende I Greffier van de Laken Ghulde der loffelijker Stadt van Antwerpen. Te weten mijn Heeren. I De Dekens. (H^{r}. Dierick vande VVerue. Riddere.) (110-130). ODE. (N^{4}A dat wy (Clio goedt/o Musa hoogh van Moede/)) (131-159). MARFIRA. (Que tracta el) (160-178). *LAVRA.* (*Che chose tracta*) (179-197). CASSANDRE. (Quelle cho=) (198-216). (*Vixere fortes ante Agamemnona*) (217-220). [houtsnede, voorstellende de muze Clio; zie Aantekeningen] CLIO ((Penelopem Homerus Vr̂ouwe repr̂esenterēde)) (221-228). CLIO ((Representant Penelope, la Dame d'Homere)) (229-236). Aen den Edelen VVysen ende Gheleerden Heere/ mijn Heer' I Jan Damant/ Riddere/Amptman der loffelijcker Stadt van Antwerpen. I ELEGIE. (D^{3}'Amant! die om v deughdt ghewor̂den syt Amptmandt) (237-273). MARFIRA. (Que dize el Poë) (274-290). *LAVRA.* (*Che dice il Poëta?*) (291-307). CASSAN. (Que dit le Poëte?) (308-324).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 3 Anwerpen 35 I^{r}. 86 *limmor* 264 sinde 304-305 *ca* I *tantāti*
Bi(a)	*Stent*: 119 Weerdyens 123 Schuyt 135 ous 195 *ensa* 206 sublaterne 227 hurr-werck 231 done
Bi(b)	*Stent*: als in Bi(a), behalve 195 *Proprium*: 195 *censa*

Raamwerk

\$^{r}:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^{r}. IAN VANDER NOOT. in ↑5 ↓5 ←8 →7 =6
\$^{v}:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT.

in ↑4 ↓6 ←6 →5 =5

Lettertype

Rom.:	80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10); 65 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 80 Tavernier (VPT,T 29); 62 Van den Keere (VPT,T 44)

Watermerken

Verwante vorm van Briquet 867 in MPM R7.2 f 7, ASB C21338 f 10, ASB C31382 f 70, BKB II46446 f 9, BKB VH23889 f 71, GUB R570(2) f 13, GUB R1209 f 14

Exemplaren

MPM R7.2 f 7 en 8 met Bi(a), ASB C21338 f 10 en 11 met Bi(a), ASB C31382 f 70 en 75 met Bi(b), BKB II46446 f 8 en 9 met Bi(a), BKB VH23888 f 6 en 7 met Bi(b), BKB VH23889 f 71 en 72 met Bi(a), GUB R570(2) f 13 en 14 met Bi(a), GUB R1209 f 13 en 14 met Bi(b), LUB 1500A48 f 5 en 8 met Bi(b), PBM 324 f 13 en 14 met Bi(b)

Aantekeningen

De houtsnede op f 2^r (210 bij 144,5 mm, gemeten aan de buitenste kaderrand) stelt Clio voor. In de rechterhand houdt zij een trompet en in de linker een uurwerk. De trompet als attribuut van Clio komt voor bij Lucas d'Heere, *Den hof en boomgaerd der poësien. Met inleiding en aantekeningen door W. Waterschoot*, Zwolle, 1969, 26. Het uurwerk is enkel bekend als symbool van Temperantia (Tervarent, 220). De achtergrond wordt op dezelfde manier bevolkt als in de plaat, voorstellende Melpomene (CLAERHOUT f 2^v): de met laurier bekranste dichters keuvelen in een park of musiceren aan de rand van een slotvijver, beluisterd door een koppel zwanen. De muze wordt geïdentificeerd door de woorden ‘CLIO’ en ‘MVSA.’, respectievelijk links en rechts naast haar hoofd in het paneel gesneden. De houtsnede is gesigneerd in de rechter benedenhoek: M. DE VOS FE[cit], met daaronder A.VL., het monogram van Antoon van Leest.

Enkele punten staan te hoog, zo in de buitenvorm: r. 54, 59, 60, 69; in de binnenvorm: r. 114, 115, 166, 198. Na r. 31 en 44 ontbreekt het punt. Na de overgang van Bi(a) naar Bi(b) staan in r. 251 door het inlassen van de ontbrekende letter de woorden te dicht bij elkaar.

In r. 27 Borgermeesteren is de eerste schacht van de m onduidelijk afgedrukt in LUB.

In r. 172 ‘Los’ rest van de s in ASB C31382, BKB VH23889 en LUB nog enkel een onduidelijke afdruk.

De figuur van het watermerk is verwant met Briquet 867, maar draagt een ander wapenschild op de borst. Dit blazoen komt misschien overeen met Briquet 9623.

Crabbe

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-108	f 1^v: r. 109-194
	f 2^r: r. 195-279	f 2^v: r. 280-403

Inhoud

Op de Houwelijcke Feeste van S^r. Aerdt Crabbe/ende Juf^e. I Catharina Aernoudts/van Antwerpen. I EPITHALAMEON. (E^{4}Rato/Musa wys/die onder ander dinghen) (1-27). MARFIRA. (Que canto es) (28-51). *LAVRA.* (*Che canta qui il*) (52-75). CASSANDRE. (Quel chant) (76-99). **Mr. Jan vanden Perre aen de Heeren ende Vrouwen. Jn dit boeck vermeldt.** (A^{4}L had Hor̃atius/oft Pindarus daer neuen/) (100-108). Aen den E^n. VVysen ende Veursienighen H^e. Jan Maniart. I Deken van den ouden Voetboghe/tot Antwerpen. I ODE. (A^{4}Lle vr̃indtschap en deughdt diemen doedt ander menschen) (109-119). CASSANDRE. (Que dict le) (120-129). OLYMP. **(Wat segt mijn Lief?)** (130-139). LAVRA. (Che dice il Poë-) (140-149). Jan de

Maes/aen Brabandt. I SONET. (H[4]Oe Gheluckigh *s*ijt ghy/o Brabant/in dees tyden/) (150-165). J[r]. VValrauen van Schoenueldt/aen mijn Heere Vander I Noot. I SONET. (S[4]Y *s*chryuen te vergheefs (Vander Noot) medt be*s*uren/) (166-182). E. Graeco D. VVinandi Catharini Paleopolitani, linguae Graece Profe*ss*ori, ver*s*um à M[o]. Iacobo Rolandio Filio. (V[2]*T Deus, & Princeps vatum diuinus Homerus,*) (183-189). (D[2]Rymaels vyf iaren oudt was des Raedt*s*-Heeren

sone/) (190-193). Schoone Schatten der Deughden, maken herten vol vreughden. (194). Aen den E[n]. VVysen ende Veursinighen H[e]. mijn Heere Jan I van Asseliers eerste Secretaris ende Audiencir van zijn Maiesteyt. I SONET. (D[4]'Out spreeck'woordt/Asseliers/dat ouer soo veel 'Jaren) (195-211). Aen de Pierides/ter eeren van J[r]. Lansloot Boot. Rentmeest[r]. I van Brabant int'quartier van Antwerpen. I SONET. (P[4]Jerides/die Deughdt medt Vreughdt kunt mingen/) (212-228). Aen den seluen Heere J[r]. Lansloot Boot/nopende zijn Huys = I vrouwe/Joufvrou' Marie van Bourgondien. Weduwe van wylen I Hr. ende Mr. Jan van Asseliers. I SONET. (M[4]Jjn herdt wordt my vervuldt medt Nepenthe/en medt vreughden/) (229-246). MARFIR. (Que tracta el Poë=) (247-257). *LAVRA.* (*Che tratta il Poë*) (258-268). CASSANDRE. (Que traicte) (269-279). Aen den Edelen VVysen ende Veursinighen Heere/Fran= I coys Sweerdts. I ODE. (D[4]Je niet en weet wat vreughdt) (280-344). Aen de E[e]. VVyse ende Veursinighe Jonghmannen Fran= I coys/Diderick/Robrecht/ende Willem Sweerdts. I EPIGRAMME. (G[3]Hy vroome Sweerdts die hier/vergadert hebt te samen) (345-355). MARFIRA. (A quien dirige el) (356-371). *LAVRA.* (*A chi dirige il S[r].*) (372-387). CASSANDRE. (A qui adres-) (388-403).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 11 Liefdeu 54 *nnptiale* 72 *assicenza* 96-97 a- I mouteux 316 Ouder uvolck 323 oognen 332 Fraucoys 333 begaedft 338 iu 357 S[r].
Bi(a)	*Stent*: 113 verslenchen 122-123 remune- I res 133 den 154 eeneu 162 iude 175 heeur 176 'talder 179 Flaccum [1 omgekeerd] 236 vreughden 252-253 As- I sseliers 275 Mati 278 orez
Bi(b)	*Stent*: als in Bi(a), behalve 154 *Proprium*: 154 eenen

Raamwerk

$[r]:	LES OEVVRES POETIQVES DV S[r]. IAN VANDER NOOT. in ↑5 ↓5 ←8 →7 =6
$[v]:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT. in ↑4 ↓6 ←6 →5 =5

Lettertype

Rom.:	160 Tavernier (VPT,R 16); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10); 65 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 62 Van den Keere (VPT,T 44)
Civ.:	80 Van den Keere (VPT,C 8)

Watermerken

Geen watermerk waargenomen; de afstand tussen de bruglijnen bedraagt 26 mm

Exemplaren

MPM R7.2 f 18 en 19 met Bi(b), MPM R44.4 f 11 en 12 met Bi(a), ASB C31382 f 30 en 31 met Bi(a), BKB II46446 f 20 en 21 met Bi(a), BKB VH23888 f 26 en 27 met Bi(a), BKB VH23889 f 35 en 36 met Bi(a)

Aantekeningen

Ter hoogte van r. 5, 12, 22, 104, 112, 155, 172, 201, 218 en 236 staan telkens fleurons aan weerszijden van de tekst. In al deze gevallen is telkens gebruik gemaakt van de twee elementen, die reeds sinds TITELVEL 1588 gesignaleerd zijn.

In r. 252 'Iuan' is de I nog heel in ASB C31382, BKB II46446; de kapitaal wordt onduidelijk in BKB VH23888, brokkelt bovenaan af in MPM R44.4, en verdwijnt in de resterende exemplaren.

Samenhang t'sHertogen-Crabbe

De combinatie van de elementen binnen het raamwerk en het zetsel der sprekende regels blijven identiek.

1592-1593

s'Conincx

Titelvel 1592-1593

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-11	f 1^{v}: blanco
	f 2^{r}: blanco	f 2^{v}: r. 12-17

Inhoud

[binnen titelhoutsnede; zie Aantekeningen] DE I POETICSCHE I WERKEN VAN I MIIN HEER VAN- I der Noot. I LES OEVVRES POE- I TIQVES DV S^r^. IAN I Vander Noot. I T'HANTVVERPEN, I By Arnoud s'Conincx. I Anno, 1592. (1-11). [onder aanvullende houtsnede; zie Aantekeningen] D. Michael Hetsroy Breugel S. Theologie Licenciatus, Canonicus Antvverpiensis, vidit & approbauit. [onder houtsnede binnen kader met arabesken, binnen architectonische omlijsting; zie Aantekeningen] In effigiem Diuini Poëtae Vander Noot I Guilielmus Svveertius. (*Nobilis* & *doctus vir, quàm sit clare Poëta*) (12-17).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 17 *Moras*
	Proprium: 11 1592
Bu(b)	*Stent*: als in Bu(a)
	Proprium: 11 1593

Raamwerk

f 1r:	D. Michael Hetsroy Breugel S. Theologie Licenciatus, Canonicus Antvverpiensis, vidit & approbauit.
	in =8
f 2v:	[in fries] TEMPERA TE TEMPORI. POST TENEBRAS SPERANS LVCEM. POST NEBVLA PHOEBVS.
	[in onderbouw] TEMPERA TE TEMPORI. LABORE ET INDVSTRIA. AMORE ET PRVDENTIA.
	[in sokkel] DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS.
	in ↑3 ↓3 =7

Lettertype

Rom.:	120 Garamond; 96 Garamond; 80 Garamond; 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	95 Granjon

Watermerken

Verwante vorm van Briquet 188 in ASB C21338 f 1 en 4 (contresigne), MPM R7.2 f 4 en 1 (contresigne), GUB R570(2) f 1, BKB II 46446 f 1 en 4 (contresigne)

Exemplaren

MPM R7.2 f 1 en 4 met Bu(a), ASB C21338 f 1 en 4 met Bu(a), BKB II46446 f 1 en 4 met Bu(b), GUB R570(2) f 1 en 4 met Bu(b)

Aantekeningen

De lay-out van dit titelvel is een getrouwe navolging van die in s'Conincx' TITELVEL 1591. Zowel de houtsneden op f 1^r als de illustratieve toevoegingen op f 2^v zijn in dezelfde orde overgenomen. Al deze elementen vertonen geen nieuwe sporen van slijtage. De teksten van de sprekende regels luiden als in 1591, met uitzondering van de sprekende regel in de sokkel van f 2^v. Ook de kerkelijke goedkeuring staat hier voor het eerst onder de aanvullende houtsnede op f 1^r.

Het watermerk is verwant met Briquet 188, maar de factuur van de adelaar is hier groter (± 100 mm). Het monogram op zijn borst in Briquet fungeert hier als contresigne. Ook de afstand tussen de bruglijnen verschilt (hier: 25 mm).

Halmale

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-53, 95-124, 166-195
	f 1^v: r. 54-94, 125-165, 196-249
	f 2^r: r. 250-300
	f 2^v: r. 301-331

Inhoud

Aen de Edele / Gheleerde / Vvij*s*e ende *s*eer Veur*s*inighe Hee= I ren / mijn Heeren de Boȓghemee*s*ters. I Ionc-heer Hendrick van Halmale. Buyten. I Ionc-heer Adriaen van Heylvveghen. Binnen. I Medt mijn Heeren de Schepenen / ende Raedt der Lof weerdigher I Stadt van Antwerpen. I SONET. (A[2]Ls Godt ons gheeft de Deughdt Veur*s*ichticheydt verheuen) (1-23). CASSANDRE. (A qui adre*s*-) (24-94). LAVRA. (*A chi consacra*) (95-165). MARFIRA. (A quien ende-) (166-236). Joncheer Jacob Vander Ma*s*t / Aen Antwerpen. I EPIGRAMME. (V[3]Vilt v / Antwerpen / nu / (Schoon*s*te Nymphe) verblijden) (237-248). **de deughdt vervvindt,, d'Afghun*s*t verblindt. (249).** Είς σχὴματα ποίητιχα συλλὲχθεντα ᾅπο Ιωανν. τοû φανδερ Νῶτ εξαστιχον. I Ουίνανδου Καθαρίνου του Παλαιοπολιτου. I ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ. (E[2] Ϋγενιχὸν δέδοται τοδὲ ϛοι Νωθαῖε τροπαιον)(250-264). Μὰνθανε πὸλλα χαὶ μαχαριὸς

ἔση.(265). A MONSEIGNEVR MON S[r]. IEAN VANDER NOOT, I Prince des Poëtes Belgiens. I SONNET. (R[2] Onsard jadis huchà la famille sacrée) (266-282). *Nil virtute prius*, *Ian de Maes, Flamen.* (283). Al molto Virtuoso & Generoso S[r]. Donno Giouanni I Vander Noot, Poëta Laureato. Nicolo Artusino. I SONETTO. (Q[2] *Velle rare virtu*, *quel Sacro Ingegno*) (284-300). A l'honneur de la belle & bonne Ville d'Anuers: Du Prudent & I Graue Senat: du leal & diligent Peuple: aussi des Ver- I tueuses & honnestes Dames de la mesme. I ODE. (D[2] *Es Muses Seurs*, *la bien disante troupe*) (301-328). CASSAN. (ô que c'est chose rare & excellente qu'vn vray Poëte en chasque nation & siecle? Doc.) (329-330). VRBS ANTVEPIAE EVROPAE DECVS. (331).

Stent / Proprium

Bu *Stent*: 14 <u>sonde</u> 46 Pruēdce 98 *bellisa* 177 lo 307 *honnenr* 331 ANTVEPIAE

Bi *Stent*: 134 *qnesto* 144-145 *nu*- l *ue* 234 attestaiones 260 πράρέργα 261 νέχτας

Raamwerk

$^r:	DE POETICSCHE WERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT.
	in ↑3 ↓3 ←11 →12 =7
f 1^v:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEHAN VAN DER NOOT.
f 2^v:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.
$^v	in ↑2 ↓4 ←9 →10 =8

Lettertype

Rom.:	: 11 Van den Keere (VPT,R 5); : 6,8 Granjon; 120 Garamond; 80 Garamond; : 2,1; 52 Granjon
It.:	140 Granjon; 95 Granjon; 80 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25)
Civ.:	96 pre-Van Wolsschaten
Ex.:	Grieks 80; Grieks 66 Granjon

Watermerken

Geen watermerk waargenomen; de afstand tussen de bruglijnen bedraagt 26 mm

Exemplaren

MPM R7.2 f 6 en 9, ASB C21338 f 9 en 12, ASB C31382 f 7 en 10, BKB II46446 f 7 en 10, BKB VH23888 f 5 en 8, BKB VH23889 f 15 en 16, GUB R570(2) f 23 en 24, GUB R1209 f 12 en 15, PBM 324 f 12 en 15

Aantekeningen

Naast r. 258, 273 en 293 staan fleurons. Telkens is dezelfde figuur, opgebouwd uit vier blokjes, samengesteld. Dezelfde fleurons zijn door s'Conincx nog elders gebruikt, zo in Jean Bodin, *De la demonomanie...*, 1586 (BT, nr. 348), Philippes Des Portes, *Les oeuvres...*, 1591 (BT, nr. 875), Jean Bodin, *De la demonomanie...*, 1593 (BT, nr. 349), Jean de Sponde, *Declaration...*, 1595 (BT, nr. 4403), Philippes Des Portes, *Les oeuvres...*, 1596, (BT, nr. 876), *Discours au particulier...de Hulst...*, 1596 (BT, nr. 923).

De binnenvorm is voor de buitenvorm gedrukt: in de sprekende regel op f 2^v staat de spelling IEAN, die op f 1^v (Bi) gewijzigd is in IEHAN. Deze archaïserende spelling schijnt het tegendeel van een verbetering, maar toch is deze correctie bedoeld, want zij komt eveneens voor in het hierna gedrukte vel.

Dekstuk ↑1 en voetstuk ↓1 zijn verdwenen, omdat zij al te zeer geleden hebben onder de druk van de pers. In hun plaats worden thans ↑3 en ↓3 gebruikt, die tot nu toe voorbehouden bleven voor de titelpagina's.

Vergano

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-86	f 1^v: r. 87-214
	f 2^r: r. 215-313	f 2^v: r. 314-330

Inhoud

A mon S^r^. Iean Angelo Vergano, Consul des magnifiques na- I tions Milanoise & Lombarde en Anuers. I ELEGIE. (C²*Omme ie preparois en ce beau mois de May,*) (1-15). Aen den E^n^. wijsen ende veursinighen Heere S^or^. Jan Angelo I Vergano/Consul der heerlijcker Lombaerden ende Milanoisen binnen Antwerpen. I SONET. (V³Ergano/t'alder tijdt/t'sy oft ick hier sal leuen) (16-32). CASSAN. (Que dict le Poëte?) (33-50). LAVRA. (*Che dice il Poeta?*) (51-68). MARFI. (Que dize el Poëta?) (69-86). A Monseigneur Baptiste Siuori, Gentilhomme Geneuois. (I²' *Ay maintefois tasché (Siuori, en vertus riche)*) (87-93). Ode aen Olympia. ❧ (D²En langhen tijt/noch· tsnel verloop der iarē/) (94-154). DOCTOOR. (Il asseure sa Da-) (155-174). LAVRA. (*Che dice il S^r^. vāder*) (175-194). MARFI. (que dize? DOT. Af-) (195-214). A MON S^r^. IEAN VINCENTI FOSSA I CREMONEZ. (V²*Ous vovant*, *(mon Fossà! orné de Vertus belles)*) (215-220). ODE ☐(Y²O mijn hert is my vol vr̃eughden) (221-271). CASSAN. (Declaire nous ceste Ode, M^r^.) (272-288). LAVRA. (*Dechiarate ci questa Oda, S^r^. Agricola.*) (289-313). [houtsnede: Thalia; zie Aantekeningen] (Thalia (representant Lalage, la Maistresse d'Horace)) (314-321). (Thalia (Lalagen Hor̃atiums lief ver=) (322-330).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*:	9 *faue ur* 32 my
Bi	*Stent*:	155 DOCTOOR 178 *amaer* 194 *houesti* 196 niiguna 299 mome 306 ὁύτω ἐρονωμὲνους φλόυς 307 ὄνομοθα 310 μιστύομεν

Raamwerk

\$^r^:	LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEHAN VANDER NOOT. in ↑3 ↓3 ←9 →11 =8
\$^v^:	DE POETICSCHE WERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT. in ↑2 ↓4 ←10 →12 =7

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 130 Garamond; 80 Garamond; 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	95 Granjon; 80 Granjon; 65 Granjon

Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 72 Van den Keere (VPT,T 40)
Ex.:	Grieks 66 Granjon

Watermerken

Geen watermerk waargenomen; de afstand tussen de bruglijnen bedraagt 26 mm

Exemplaren

ASB C31382 f 27 en 34, BKB VH23888 f 31 en 32, BKB VH23889 f 29 en 30, GUB R1209 f 17 en 18, PBM 324 f 17 en 18

Aantekeningen

De houtsnede op f 2^{v} (212 bij 145 mm, gemeten aan de buitenste kaderrand) stelt Thalia voor, met een roos in de linker- en een luit in de rechterhand. Op de achtergrond musiceren twee dichters met hun geliefden in een bebost gebied aan de oever van een rivier, terwijl een ander gezelschap de voorkeur heeft gegeven aan een boottochtje. De muze is geïdentificeerd aan de hand van de twee woorden, die links en rechts naast haar hoord gesneden staan: ‘THALIA’ en ‘MVSA’. De houtsnede is gesigneerd in de linker benedenhoek ‘M. DVOS’ voor ‘Merten de Vos’; daaronder staat het

monogram van de xylograaf, dat echter verschilt van het voorheen gebruikte merkteken, want het moet thans gelezen worden als ‘Antonius van *der* Leest’.

In r. 311-313 worden kapitalen in romein gebruikt in de italiek 65 Granjon.

Samenhang Halmale-Vergano

De plaats van het merendeel der elementen binnen het raamwerk is op eigenaardige manier gewijzigd in VERGANO tegenover HALMALE: enkel dek- en voetstukken blijven op hun originele plaats; de sprekende regels met onderstaande sokkelbases verhuizen binnen dezelfde vorm van de verso- naar de naastliggende rectozijde en vice versa. Ook de zijstijlen zijn anders geplaatst. Toch wordt de continuïteit van deze twee vellen gegarandeerd door de sprekende regels: de versie van VERGANO komt overeen met de binnenvorm van HALMALE, en het zetsel heeft evenmin wijzigingen ondergaan. Ook de afstand tussen de bruglijnen stemt overeen in exemplaren van beide vellen.

1592-1593

Vervliet

Angoni

Verdeling

2°,	f 1r: r. 1-136	f 1v: r. 137-266
	f 2r: r. 267-387	f 2v: r. 388-426

Inhoud

Aen den En. VVysen ende Veursinighen Heere I Sr. Francisco Angoni: Luquez. I ODE. (P4Jeredes/ Goddinnen schoon/) (1-66). CASSAN. (Declaire nous ce-) (67-88). *LAVRA.* (*Schiarate ci questa*) (89-110). MARFIRA. (Declarad nos esta) (111-132). (Fuit moris antiqui, eos qui vel singulorum laudes vel vrbium scripse-) (133-136). Aen den En. VVysen ende Veursinighen He. Hans Ghoeserie. I ODE AEN OLYMPIA. (V3 Siende Vroom en Wys/Hoogh achtē deughdt en trouwe/) (137-142). 1 (S4Choon Jonghvrou/teerder vele) (143-250). LEERAER. (Wel alderschoonste ende beste Olympia/wat) (251-257). CASSAN. (Que dit le Poëte? DOC. Il persuade sa Dame,) (258-264). (*In campis Eliseijs (hoc est in Paradiso: quod vocabulū hortos delitiarum significat) Hic manus ad Patriā*) (265-266). Aen Thalia/nopende den Hof van den En. VVysen ende I Veursinighen Michiel Eems/ende Juffrou' Joanna zijn I wettighe Ghesellinne/tot Antwerpen. I ODE. I 1 (T4Halia soet/Princesse schoone/) (267-342). MARFIRA. (Que dize el Sr.) (343-350). *LAVRA.* (*Che dice il Sr. Van-*) (351-358). CASSANDRE. (Que dict) (359-368). (*Combien prisez doiuent bien estre*) (369-380). NOTA. Van eenighe fauten. (OLYMPIA. **(My dunckt Heer Leeraer/dat daer ghemist is in den Naem op het Grafschrift van)** (381-387). A Mon Seigneur Nicolai Siuori, Consul de la magnifique Nation Ge- I nuoise en Anuers. Sus le trespas de Damoiselle Clara Spinnola, I sa legittime Compaigne. (S2*Iuori s'on pouuoit & par pleurs, & par plainctes*) (388-426).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 130 Anconi 135 de*s*iuuimus 388 Nicolai 419 *s' l*
Bu(b)	*Stent*: als in Bu(a), behalve 388
	Proprium: 388 Nicolas
Bi(a)	180 *s*terueu 190 *s*hoon*s*te 348 ciuidad 365 quare 367 *s*trate. 384 **is** [omgekeerd]
Bi(b)	*Stent*: als in Bi(a), behalve 348
	Proprium: 348 ciudad

Raamwerk

^{r} :	LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT. in ↑5 ↓5 ←8 →7 =6
^{v} :	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT. in ↑4 ↓6 ←6 →5 =5

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 62 Van den Keere (VPT,T 44)
Civ.:	80 Van den Keere (VPT,C 8)

Watermerken

Briquet 8583 in MPM R7.2 f 27, MPM R44.4 f 9, ASB C21338 f 5, ASB C31382 f 40, BKB II46446 f 30, BKB VH23888 f 33, BKB VH23889 f 38, GUB R570(2) f 37, GUB R1209 f 19

Exemplaren

MPM R7.2 f 27 en 22 met Bu(b) en Bi(b), MPM R44.4 f 9 en 10 met Bu(b) en Bi(b), ASB C21338 f 8 en 5 met Bu(a) en Bi(b), ASB C31382 f 35 en 40 met Bu(a) en Bi(a), BKB II46446 f 30 en 27 met Bu(b) en Bi(b), BKB VH23888 f 30 en 33 met Bu(b) en Bi(b), BKB VH23889 f 37 en 38 met Bu(a) en Bi(b), GUB R570(2) f 37 en 36 met Bu(b) en Bi(b), GUB R1209 f 16 en 19 met Bu(a) en Bi(b), PBM 324 f 16 en 19 met Bu(a) en Bi(b)

Aantekeningen

Naast r. 395, 406 en 419 staan fleurons. De bovenste en onderste figuur bestaat telkens uit dezelfde vier blokjes, terwijl de middelste uit acht blokjes, behorend tot twee types, samengesteld is. Beide elementen komen reeds voor in TITELVEL 1588.

De overgang van Bu(a) naar (b) is typische auteurscorrectie.

In ASB C21338 is op f 1^V in de sprekende regel de druk geveegd.

De zetfout in r. 384 kan veroorzaakt zijn doordat dit randzetsel in pastei gevallen is.

In r. 385-387 worden exponenten in romein aangewend in de civilité 80 Van den Keere.

Samenhang

ANGONI vormt de verbindingsschakel tussen T'SHERTOGEN-CRABBE enerzijds, STUYTELINCK en de resterende produktie van Vervliet in 1592-1593 anderzijds, en wel om de volgende redenen:

1) De combinatie van de elementen binnen het raamwerk is als in T'SHERTOGEN-CRABBE.
2) De spelling en het zetsel van de sprekende regels komt overeen met STUYTELINCK e.v.; nochtans blijkt hier duidelijk dat er geen volledige scheiding met de voorgaande groep T'SHERTOGEN-CRABBE mogelijk is: het zetsel van de Franse sprekende regel op $^{r} bleef onaangeroerd, wat eveneens het geval was met de eerste helft van de Nederlandse versie op $^{v} : ‘DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN’.
3) De eigenheid van ANGONI ten opzichte van de voorgaande en volgende vellen *PW* wordt gerugsteund door een watermerk, dat uitsluitend hier voorkomt.

Stuytelinck

Verdeling

2°,	f 1r: r. 1-95	f 1v: r. 96-166
	f 2r: r. 167-291	f 2v: r. 292-370

Inhoud

Aen den Edelen/VVysen ende Veursinighen Joncheer I Gabȓiel Stuytelinck. I SONET. (J3St dat men om van ionghs/hem ter Deughdt te begheuē/) (1-17). Aen de Ee. VVyse ende Veursinighe Juffrou' Maria van I Boshuysen/wettighe ghesellinne des veurschreuen Jr. Stuytelinck/ I medt heur dochters Ju. Maria/Regina/ende Helena Stuytelinck. I ODE. I 1(V4Siende/schoon Jonghvȓouwe/) (18-51). CASSAN. (Que dict le Sr. Vander Noot? Doc.) (52-73). MARFI. (Que dize el Sr. Vander Noot? DOT.) (74-95). Aen den En. VVysen eñ Veursinigen M. VVillem Mennens I der Rechten en der vȓye Kunsten Licentiaet. I SONET. (D3E sotten heeten sot/die/die heur sotternyen) (96-112). Aen den Er. VVysen/ ende seer Vooȓsienighen. Elias de Bie. I SONET: (G3Helijck de honden sot/die sonder reden leuen/) (113-128). CASSANDRE. (Tant plus que les peruers) (129-144). MARFIRA. (Tanto mas que los peruersos) (145-160). (*Les plus gentilz espritz, les plus doctes Poëtes*,) (161-166). Doctoȓ Gerardus Goossenius/ Phisicus eñ Medicus/aen den I E. Wysen ende Veursinighen Simon de Bȓuyne. (V3Vetende/De Bȓuyn/ vȓoom en ghetrou vol deughden/) (167-172). De selue/aen den Edelen Heere/Heer' Jan vander Noot/ I Voȓst der Bȓabantscher ende Nederlandtscher Poeten. I ODE. I 1(O4Nlancx na dat ick was/) (173-247). Antwooȓde des Poeten op de veur-gaende. I ODE. I 1(K4'EN was noyt meer verheughdt/) (248-340). Diuino Poëtae Ioanni Vander Noodt, Patritio Antuerpiensi, Franciscus I Svveertius Iunior. P. (Q2*Vis te mirandum ignorat Nothaee Poëtam*,) (341-358). Mr. Pauwels Verbȓaken tot de Zoyelisten/ende oock tot de I Liefhebbers der Deughdt. (V4Vyckt Zoijelisten/wyckt/ghy verdwyndt deur d'benyden/) (359-368). (Di onrecht/schamp/en spyt/verduldigh kan verdȓaghen) (369-370).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 309 verblydeu 367 alleu
Bi	*Stent*: 113 Er 138 E 169 V2Vetende 199 gheeldt 216 sveuen 279 Waert

Raamwerk

$r:	LES OEVVRES POETIQVES DV Sr. IAN VANDER NOOT. in ↑5 ↓5 ←6 →7 =6

$v: DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

in ↑4 ↓6 ←5 →8 =5

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 96 Tavernier (VPT,R 22); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10); 65 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 72 Tavernier (VPT,T 39); 62 Van den Keere (VPT,T 44)

Watermerken

Geen watermerk aangetroffen; de afstand tussen de bruglijnen bedraagt 26 mm

Exemplaren

ASB C31382 f 77 en 84, BKB II46446 f 39 en 42, BKB VH23889 f 79 en 80, GUB R570(2) f 11 en 12

Aantekeningen

In r. 169 VVetende is dit woord in zoverre zetfout, dat het voornaamwoord V voor de VV ten onrechte weggelaten is.

In ASB C31382 staat in r. 359 nog M^{r}; in BKB II46446 en BKB VH23889 is deze r reeds onder de zetlijn gezakt.

Euterpe

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-48	f 1^{v}: r. 49-177
	f 2^{r}: r. 178-229	f 2^{v}: r. 230-310

Inhoud

Aen Euterpe/ter onsteruelijker eeren van den Eerweerdigē/ I Edelen ende gheleerden Heere/mijn heere Don Gioȓgio d'Austria/P̃rouost vā I Harlebeke/Camerlinc van den Voȓstelijcken Cardinael van Oostenrijc. etc. I ODE. (E^{3}Vterpe! Musa wys/di de vȓome medt vȓeughden) (1-60). MARFIRA. (Que contiene esta) (61-91). *LAVRA.* (*Qual è il contenu-*) (92-122). CASSAN. (Que contient ceste) (123-153). (*Heureux celluy ie nomme*) (154-177). Dialogismus/eñ bedidinghe van seker voghels die mijn Heer I Peeter Arnouts heeft doen stellen in den hof sijns huys/staende op den I Wapper/in de Meere/tot Antwerpen. Personagien sijn I HOuenier ende BEeldtsnyder. (HO. V^{3}Vel aen/Beeldtsnyder! vȓiendt! wilt my hier nv vertellen) (178-225). DOCTEVR. (Ces vers disent, que l'homme doibt tenir bonne garde sus son menage cōme la Grue,) (226-229). Aen den E^{n}. VVysen ende venrsinighen/Thomas Anraet. I SONET. (M^{3}Jjn Heer Anraedt/de deughdt der Beleefdtheydt/so schoone) (230-245). CASSANDRE. (Que dict le) (246-262). *LAVRA.* (*Che dice il Se-*) (263-279). MARFIRA. (Que dize el S^{r}.) (280-296). M^{r}. Philippe de Rinsard Licentié es Droicts. A M^{r}. Vander Noot. I ODE. (S^{2}'*Alcide pour auoir dextrement abatu*) (297-310).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 14 veulps 230 venrsinighen 258 e
Bi	*Stent*: 98 *accumilar* 217 heun

Raamwerk

$^r:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT.
	in ↑5 ↓5 ←6 →7 =6
$^v:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.
	in ↑4 ↓6 ←5 →8 =5

Lettertype

Rom.:	: 8,2 Schöffer jr.; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 96 Tavernier (VPT,R 22); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25)

Watermerken

Variant van Briquet 7004 in ASB C31382 f 69, BKB II46446 f 23, GUB R570(2) f 21

Exemplaren

MPM R44.4 f 7 en 8, ASB C31382 f 69 en 76, BKB II46446 f 23 en 26, BKB VH23888 f 14 en 15, BKB VH23889 f 69 en 70, GUB R570(2) f 20 en 21, GUB R1209 f 9 en 10, PBM 324 f 8 en 9

Aantekeningen

In r. 28 ontvanghen is de e nog heel in ASB, BKB II46446 en GUB R570(2); in BKB VH23888 en GUB R1209 is deze letter lichter geïnkt, en in BKB VH23889 is zij het minst duidelijk.

In r. 251 ‘trouué’ is de afdruk van é het duidelijkst in BKB VH23888.

In de binnenvorm van ASB C31382, BKB VH23889 en PBM merkt men in → 8 een binnenwaartse uitstulping op 38 mm van de voet.

Er komen romeinse onderkastletters in exponent-stelling voor bij de italiek 80 Tavernier + 77 Guyot.

Het watermerk mist het tweede blokje onder de lelie; de afstand tussen de bruglijnen is als in Briquet 7003. Ook in de exemplaren waar geen filigram is aangetroffen, liggen de bruglijnen op dezelfde afstand van elkaar als in Briquet 7003.

Langhart

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-76	f 1^{v}: r. 77-88
	f 2^{r}: r. 89-166	f 2^{v}: r. 167-258

Inhoud

Aen den E^{n}. VVy*s*en ende Veur*s*inighen Gabr̂iel Langhart/ I en *s*ijn wettighe ge*s*ellinne Juffrou Joanna van Santvoor̂t. I ODE. (J^{3}S der Deught rechten loon/lof en ont*s*terflijck eere/) (1-27). MARFIRA. (Que dize el Poë) (28-40). *LAVRA.* (*Che dice il Poëta?*) (41-53). CASSANDRE. (Que dit le) (54-66). (O^{2} *Decus eximium Phoebi, Notaee celebris,*) (67-74). I. VValrans. I Licent. Iuris. (75-76). [houtsnede, voorstellende Apollo; zie Aantekeningen] (Euterpe (vertoonende Sappho/Alceums Vr̂yd*s*tere) na) (77-82). (Euterpe (repre*s*entant Sappho la Mai*s*tre*ss*e d'Alcée) ac-) (83-88). Aen den E^{n}. VVy*s*en eñ Veur*s*inighē Heere/Louis Perez. I ODE. (E^{3}Vterpe/helpt my toch/ o Mu*s*a goedertiren/) (89-110). MARFIRA. (Que dize el S^{r}.) (111-124). *LAVRA.* (*Che dice il Señor*) (125-138). CASSANDRE. (Que dict) (139-152). Le me*s*me, au me*s*me Seigneur Louis Perez. I ODE. (P^{2}*Erez! des meillieurs biens que Dieu à, dās ce monde*) (153-166). Aen den E^{n}. VVy*s*en eñ Veur̂*s*inigen Pauwels Van Mullem. I ODE. (J^{2}C merck aen v/o Mullem! en aen v kinders mede/) (167-180). MARFIRA. (Que dize el Poë) (181-200). *LAVRA.* (*Che dice il Poë-*) (201-220). CASSANDRE. (Que dict) (221-240). In opera

D. Vatis Domini Ioannis Vander Noot. M. Adrianus Iac. F. Damman. (V^{2}*T mihi sint lingu*ae *totidem quot vertice crines*) (241-249). M^{r}. Jan Putmans. Aen de ghene daer de Poet aen *s*chr̂ijft. (A^{4}L wat deur Pindarum/ en Homerum verheuen/) (250-258).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 37 oluidabos 197 buedas 219 *desectare* 219-220 *iu* I *conda* 237-238 [et] 250 *s*chr̂ijft. [j omgekeerd]

Bu(b)	*Stent*: als in Bu(a), behalve 37
	Proprium: 37 oluidados
Bi	*Stent*: 93 Peris 144 moustré

Raamwerk

\$^{r} :	LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT.
	in ↑ 5 ↓ 5 ← 6 →7 =6
\$^{v} :	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.
	in ↑ 4 ↓6 ← 5 → 8 =5

Lettertype

Rom.:	: 8,2 Schöffer jr.; : 6,8 Granjon; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10); 65 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 62 Van den Keere (VPT,T 44)

Watermerken

Briquet 9821 in ASB C31382 f 87, BKB II46446 f 24, BKB VH23889 f 88, GUB R570 (2) f 19

Exemplaren

ASB C31382 f 87 en 88 met Bu(b), BKB II46446 f 24 en 25 met Bu(b), BKB VH23889 f 87 en 88 met Bu(a), GUB R570(2) f 18 en 19 met Bu(b)

Aantekeningen

De houtsnede op f 1^v (209,5 bij 143 mm, gemeten aan de buitenste kaderrand) stelt Euterpe voor met een mandora als attribuut; zie Valentin Denis, *De muziekinstrumenten in de Nederlanden en in Italië naar hun afbeelding in de 15^e-eeuwsche kunst. I Hun vorm en ontwikkeling*, Leuven, 1944, 112. Het onderschrift bij deze plaat, volgens hetwelk hier Euterpe 'medt een citere (oft bat een schalmeye) in de hand' (78-79) afgebeeld staat, is dan ook als correctie bedoeld; zie verder de Verklarende Aantekeningen bij de tekstuitgave. De muze stapt voor de ons reeds vertrouwde beboste achtergrond, waarin wij links en rechts van de godin telkens een gelauwerd dichterpaar aantreffen. In de buurt van het linker groepje ontbreekt de vertrouwde zwaan evenmin. De houtsnede is gesigneerd in de rechterhoek 'M. DE VOS.' en links 'PT' vermoedelijk voor P. Thys, die ook een plaat gesneden heeft voor *LvB*; zie *LvB*, XXIX, 9 en Smit-Hellinga, 60-61 noot 1.

In ASB, BKB II46446 en BKB VH23889 staat geen punt na NOOT in de sprekende regel op f 2^r.

De afstand tussen de bruglijnen (hier: 26 mm) is groter dan in Briquet 9821.

Peeters

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-71	f 1^v: r. 72-146
	f 2^r: r. 147-224	f 2^v: r. 225-384

Inhoud

Aen den E[n]. VVysen ende veursinighen Aernout Peeters. I ODE. (J[3]N den Apr̂il als Flor̂a heur gaet spoyen) (1-38). MARFIRA. (Que contiene esta) (39-49). *LAVRA.* (*Che contiene questa*) (50-60). CASSAN. (Que contient ceste) (61-71). [twee houtsneden naast elkaar, respectievelijk voorstellende Pallas Athene met geknechte koningen en een tot ondergang gedoemde obelisk; zie Aantekeningen] Aen den E[n]. VVysen ende Veursinighen Aernout Byltkens. I ODE. (D[4]E veerschen di ic nv/deur Liefde heb gheschr̂euen/) (72-84). MARFIRA. (Que dize el Poë) (85-96). *LAVRA.* (*Che dice il Poëta?*) (97-108). CASSAN. (Que dit le Poëte?) (109-120). (*C'est peu de cas aussi de bastir iusque aux cieux,*) (121-144). D.F. Petrarcha. (Fluxa est hominum memoria, picturae labiles, caducae statuae, interq̂ue mor-) (145-146). [twee houtsneden naast elkaar, respectievelijk voorstellende een bedreigde triomfboog en een instortende tempel; zie Aantekeningen] Aen den E[n]. VVysen eñ Veursinighē Eymbr̂echt Tholinckx. I ODE. (N[4]A dat niet beters hier (Tholinckx) en wor̂dt beuonden) (147-160). Propertius. (*Nam neque Pyramidum sumptus ad sydera Dusti,*) (161-169). Petrarcha. (*Credete voi, che Cesare, o Marcello,*) (170-176). Du Bellay. (*Ipse quidem possis Pario de marmore tecta*) (177-197). En ons Poet in sijn Ode aen H. I Jasper Vander Noot Heer I van Carloo. (V[2]Vat de menschen bedr̂yuen) (198-224). Aen den E[n]. VVysen eñ veursinighen Peeter vandē Berghe. I EPIGRAMME. (C[3]Lio/wy sullen eens den lof soo wel beschr̂yuen) (225-234). ODE AEN OLYMPIA. (G[4]Oddinne schoone/) (235-379). OLYMPIA. **(Hoe vvel weetent de Poeten te segghen? als oft syt meynden.** (Liefde moet medt liefde) (380-384).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 31 Dies-mem 266 Vt 374 wynen 381 Martialus
Bi	*Stent*: 162 *Dusti* 166 *sonores* 223 bequaen 224 ect

Raamwerk

$[r] :	LES OEVVRES POETIQVES DV S[r]. IAN VANDER NOOT. in ↑ 5 ↓ 5 ← 6 → 7 =6
$[v] :	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT. in ↑ 4 ↓ 6 ← 5 → 8 =5

Lettertype

Rom.:	80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon

It.:	80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10); 65 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 62 Van den Keere (VPT,T 44)
Civ.:	80 Van den Keere (VPT,C 8)
Ex.:	Grieks 66 Granjon

Watermerken

Briquet 9821 in MPM R7.2 f 36, ASB C31382 f 97, BKB II46446 f 5, BKB VH23889 f 90

Exemplaren

MPM R7.2 f 35 en 36, ASB C31382 f 92 en 97, BKB II46446 f 6 en 5, BKB VH23889 f 89 en 90

Aantekeningen

De vier houtsneden in de binnenvorm (respectievelijk 91 bij 74, 94 bij 74, 92 bij 72,5, 93 bij 73 mm) zijn dezelfde als in de Engelse uitgave van *Het Theatre*, *A Theatre wherein be represented as wel*

the miseries & calamities that follow the voluptuous Worldlings..., London, 1569, resp. D2^r, C2^r, C3^r, C1^r; zie ook Edward Hodnett, *Marcus Gheeraerts the elder of Bruges, London, and Antwerp*, Utrecht, (1971), 45-46.

Aan weerszijden van r. 75 en 150 staan fleurons. Deze vier identieke figuren bestaan uit acht blokjes, waarin twee fleuron-types voorkomen, ons reeds bekend sinds TITELVEL 1588.

Sweerdts

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-101	f 1^v: r. 102-189
	f 2^r: r. 190-274	f 2^v: r. 275-350

Inhoud

Op het Houwelijck vanden E^n. Dideric Sweerdts/ende Juf. I Elisabet vander Piedt. I EPITHALAMEON. (J^3Ck moet v p̃rijsen Sweerdts! in dees' benaude tyden/) (1-23). MARFIRA. (Esto es vn Epi) (24-41). *LAVRA.* (*Questo è vn Can*) (42-59). CASSANDRE. (Voicy vn) (60-77). (*Celuy qui d'acquerir pourchasse*) (78-101). Aen den E^n. VVysen ende Veursinighen Arnout Coesart. I ODE. (D^3J recht Poēten sijn/ vyndt men/Coesart/seer selden.) (102-112). MARFIRA. (Que dize el) (113-126). *LAVRA.* (*Che dice il Poëta?*) (127-140). CASSANDRE. (Que dict) (141-154). A Mon S^r. Iehan Vauder Noot, Prince des Poëtes Belgiens. I SONNET. (C^3*Est chose fort à plaindre en cestuy nostre eage*) (155-170). Par Thomas Anraet, en Anuers I le 8. d'Octobre. 1592. (171-172). De Selue Thomas Anraet/Aen dē seluē H^e. Vander Noot. I SONET. (H^4Et is een d̃roeue saeck/dat in des' onse Jaren) (173-188). Seulle Vertu vraye Noblesse. (189). Aen dē E^n. VVysen eñ veursinighē Hans de Hoppenb̃rouwer. I ODE. (G^3Hedenkende uws naems/en uws ṽroom leuens mede) (190-205). DOTTOR. (En estos ver-) (206-222). *DOTTOR.* (*In questi versi*) (223-239). DOCTEVR (En ces vers,) (240-256). Meester Clement Vidtsendonck. Tot den Poet. I SONET. (G^2Heluckigh sijn sy ṽry/en saligh daer beneuen/) (257-274). Aen den E^n. VVysen eñ Veursinighen Francoys Pelgrom. I ODE. (P^3Elgrom! seer groot bed̃rogh sonder ghetal oft somme/) (275-297). MARFIRA. (Declarad nos) (298-309). *LAVRA.* (*Dechiarate ci que-*) (310-321). CASSANDRE. (Declarez) (322-333). Au Vertueux Docte & Genereux S^r. Monsieur Vander Noot. I SONNET. (D^2*E ton Chant la doulceur, de tes vers l' excellence*) (334-349). *Nihil virtute prius · Iean de Maes.* (350).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 17 iar 70 S' 350 *prius·*
Bi(a)	*Stent*: 109 wolghdt 110 Ootmodigheydt 117 1a 155 Vauder 158 *Seigncur* 159 *beaucop* 185 midt 207 d*e* 240 DOCTEVR 247 bra*sse*ur
Bi(b)	*Stent*: als in Bi(a), behalve 117

Proprium: 117 al

Raamwerk

$r :	LES OEVVRES POETIQVES DV S^{r}. IAN VANDER NOOT. in ↑ 5 ↓ 5 ← 6 → 7 =6
$v:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT. in ↑ 4 ↓ 6 ← 5 → 8 =5

Lettertype

Rom.:	: 8,2 Schöffer jr.; : 6,8 Granjon; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10); 65 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 62 Van den Keere (VPT,T 44)
Civ.:	80 Van den Keere (VPT,C 8)

Watermerk

Verwante vorm van Briquet 867 in ASB C31382 f 90, BKB VH23888 f 21

Exemplaren

MPM R7.2 f 5 met Bi(a), ASB C31382 f 85 en 90 met Bi(b), BKB VH23888 f 21 en 24 met Bi(a)

Aantekeningen

De factuur van de gekroonde adelaar in het watermerk vertoont overeenkomst met Briquet 867. De figuur is hier 97 mm hoog; de adelaar bezit zeven vlerken, en op de borst draagt hij een monogram met W als basis, waaruit een stang rijst, die zich onmiddellijk boven de letter splitst in een lus en bekroond wordt met een ster.

In MPM R7.2, waar geen watermerk waargenomen is, liggen de bruglijnen 26,5 mm van elkaar verwijderd.

Opmeer

Verdeling

2°,	f 1^r:	r. 1-49, 103-112, 166-175
	f 1^v:	r. 50-102, 113-165, 176-234
	f 2^r:	r. 235-302
	f 2^v:	r. 303-410

Inhoud

Aen den E[n]. VVysen en̄ veursinighē H[e]. S[r]. Peeter Opmeer/ I fiscal van d'Admiraliteit/veur den Coningh/tAntwerpen. I ODE. (N[3]V te hants/als wy sien/Martem/fier van ghemoede/) (1-39). MARFIRA. (Que dize aqui) (40-102). *LAVRA.* (*Che dice qui il*) (103-165). CASSAND. (Que dict il?) (166-228). (V[2]*N Roy*, *tant soit il grand en terre*, & *en prouesse*,) (229-234). Aen den E[n]. VVysen en̄ Gheleerden H[e]. mijn Heere Joachim I Axonius/ Auditeur van de Admiraliteydt der C.M[t]. in Antwerpen. I ODE. (A[3]Ls ic/ Axonio! op v leuen neem achte) (235-261). MARFIRA. (Que dize el Poē) (262-271). *LAVRA.* (*Che dice il Poë*-) (272-281). CASSANDRE. (Que dict) (282-291). Ad D. Vander Noot. I.F.R.è Graeco. (S[2]*Eu dicas duri Ianus molimina Martis*) (292-302). Aen den E[n]. VVysen ende veursinighen H[e]. Jan van Houe/ I Aelmossenier van Antwerpen. En Juff. Maria van Santfoort/sijn Huysvr̂ouwe. I ODE. (V[3]Eel menschen achtent al veur quaedt/oft dweperye/) (303-329). MARFIRA. (Declarad nos) (330-356). *LAVRA.* (*Dechiarate ci que*-) (357-383). CASSANDRE. (Declaré nous) (384-410).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 36 Eridamus 106 *presetante* 322 gh ydi 362 *Anuersso* 364 *ne* 389 per*s*ones 391 n'e 396 Diu 409 eternell
Bi(a)	*Stent*: 68 aynda 74-75 Ad- I mil 153 *vetdutto* 219-220 CASSAN. 250 my 257 verghenen 264 D^r: 295 *tortius*
	Proprium: 280-281 *Valerio.* 292 Ad D. Vander Noot.I.F.R. è Graeco.
Bi(b)	*Stent*: als in Bi(a)
	Proprium: 280-281 *Valerio May.* 292 M.Iacobus Roelandus F. ad D. Vander Noot.

Raamwerk

$\$^r$:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT.
	in ↑5 ↓5 ←6 →7 =6
$\$^v$:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.
	in ↑4 ↓6 ←5 →8 =5

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 62 Van den Keere (VPT,T 44)

Watermerken

Verwante vorm van Briquet 867 in MPM R7.2 f 34, MPM R44.4 f 13, ASB C31382 f 86, BKB VH23888 f 11, BKB VH23889 f 86, GUB R570(2) f 17, GUB R1209 f 25

Exemplaren

MPM R7.2 f 34 en 37 met Bi(a), MPM R44.4 f 14 en 13 met Bi(b), ASB C31382 f 89 en 86 met Bi(b), BKB VH23888 f 10 en 11 met Bi(a), BKB VH23889 f 85 en 86 met Bi(a), GUB R570(2) f 17 met Bi(b), GUB R1209 f 25 en 26 met Bi(a), PBM 324 f 25 en 26 met Bi(a)

Aantekeningen

Het exemplaar van de buitenvorm in BKB VH23889 is een der jongst gedrukte: in r. 108 *M*^{a} is de a enkel hier onder de zetlijn gezakt; in r. 303 VVy*s*en is de *s* eveneens enkel in dit exemplaar beschadigd.

De wijzigingen in Bi(b) tegenover (a) zijn auteurscorrecties: in r. 281 wordt de Latijnse auteur nader gespecifieerd (dit echter foutief); in r. 292 staat oorspronkelijk in Bi(a) een verkeerde titel, die in feite hoort bij een ander lofdicht van dezelfde auteur (GOOSSENIUS 67).

In PBM is in r. 292 ‘Ad’ afgedekt.

In BKB VH23889 merkt men afbijtsel in de linkerhoek van het voetstuk op f 2^{r}, teweeggebracht door het indringen van een vreemd element tussen zetsel en papier.

In de romein 80 Tavernier komt klein kapitaal voor, waar dit niet thuis hoort: r. 67, 199, 406. In de italiek 80 Tavernier + 77 Guyot komt romein voor in exponent-stelling: r. 108, 274.

In r. 36 Eridamus staan ri te hoog in BKB VH23888.

Het watermerk is verwant met Briquet 867, doch het wapenschild op de borst van de adelaar verschilt. De huidige combinatie is identiek met het filigram in T'SHERTOGEN.

Samenhang PW, gedrukt door Vervliet

De combinatie van de elementen binnen het raamwerk evenals het zetsel der sprekende regels blijft onveranderlijk hetzelfde sinds STUYTELINCK.

De opeenvolging der watermerken kan men moeiteloos integreren in de voorgestelde volgorde der vellen, gerangschikt volgens hun ontstaan. STUYTELINCK en EUTERPE kunnen tot een zelfde papiersoort behoren (variant van Briquet 7004), LANGHART en PEETERS bezitten beide enkel Briquet 9821, SWEERDTS en OPMEER dragen een verwante vorm van Briquet 867.

Mechelman

Verdeling

2°,	f 1r: r. 1-47	f 1v: r. 48-97
	f 2r: r. 98-123	f 2v: r. 124-164

Inhoud

Aen den En. VVysen ende Veursinghen Heere myn Heere I Pauwels Mechelman/Auditeur van Brâbant. (M2Jn heer' soo wôrdt mijn Deughdt/ / verweckt deur v schoon deughden/) (1-16). ODE. (G3Helijck/soo haest de Nacht zijnen mantel komt sprêyden) (17-47). [twee houtsneden naast elkaar, respectievelijk voorstellende Faunen die een groep nimfen verjagen, en vier nimfen, verpozend bij een bron; zie Aantekeningen] (Moeten wyken/van ons na de koten der Hellen/) (48-61). MARFIRA. (Que dize el Poëta? DOT. Mue) (62-78). *LAVRA.* (*Che dice il Poëta? DOT. Mostra*) (79-95) (*Grand Eternel! donné nous, à ta gloire,*) (96-97). [twee houtsneden naast elkaar, respectievelijk voorstellende een snelzeilend schip en de stroomgod Tiber; zie Aantekeningen] Aen den Edelen Heere/Hr. Anthonis van Bourgongien Rid= I dere/Heere van Wacken/Cattem/Cappelle/&c. Vice Admirael generael van I der Zee veur syn Mt. in syne erfnederlanden. I ODE. (D3E suet-vloedende Noot/en d'Olympia reyne/) (98-113). Le mesme au mesme Sr. l'Admiral, &c. I ODE. (C2*Ombien que ta vertu soit par mer & par terre)* (114-139). A Madame Me. Anne de Bonieres Compaigne du dict Sr. l'Admiral. I SONNET. (I2'*Estime mille fois bien-heureus le Seigneur*) (140-155). OLYMPIA. **(Wat sijn den Noot/en d'Olympia?** LEERAER. **Het sijn twee beken loo=)** (156-159). DOT. (Dize que le Noot, y l'Olympia, dos torrentes assi ellamados segun el Poëta y su Senora Olympia, con todos los) (160-162). *LAVRA.* (*Que revirette sono quelle? DOT. Il Noot, & l'Olympia, cossi chiamati apresso il Poëta & sua amata Seignora Olym-*) (163-164).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 1 Veursinghen 21 See=kalmen 29 Hoflijchedyt 149 *hon-heur* 160 ellamados
Bi	*Stent*: 91 *conchuise*

Raamwerk

\$r:	LES OEVVRES POETIQVES DV Sr. IAN VANDER NOOT. in ↑4 ↓5 ←8 →7 =6
\$v:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT. in ↑5 ↓6 ←6 →5 =5

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Tavernier (VPT,R 26);

	62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10); 65 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 62 Van den Keere (VPT,T 44)
Civ.:	80 Van den Keere (VPT,C 8)

Watermerken

Filigram, niet in Briquet, in ASB C31382 f 81, BKB VH23889 f 77

Exemplaren

ASB C31382 f 80 en 81, BKB VH23889 f 77 en 78

Aantekeningen

De vier houtsneden in de binnenvorm zijn ontleend aan het illustratiemateriaal van *A Theatre wherein be represented as wel the miseries & calamities that follow the voluptuous Worldlings...*, London, 1569, resp. D1^{r}, B5^{r}, B3^{r}, C6^{r}. De platen meten respectievelijk 92,5 bij 75, 93 bij 73, 92,5 bij 73 en 92 bij 72 mm.

In de textura 62 Van den Keere staat in r. 100 mogelijk de kapitaal Z uit de 62 Parijs (VPT,T 43).

Het watermerk komt niet voor in Briquet. Het bestaat uit een cartouche met zeszijdig middenvlak, waarin een onduidelijk monogram staat. De figuur is 46 mm hoog en de afstand tussen de bruglijnen bedraagt 24 mm.

Fuentes

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-51	f 1^{v}: r. 52-121
	f 2^{r}: r. 122-184	f 2^{v}: r. 185-231

Inhoud

Au tre*s*-Ill^{re}. & tre*s*-Ex^{nt}. Seigneur, Don Pedro Enriquez, I Conde de Fuentes. &c. du Con*s*eil d'E*s*tad de *s*a Ma^{te}. I Sur *s*on entrée en Anuers. A^{o}. 1593. I SONNET. (T^{2}*Rois-fois le bien venu soit la vostre Excellence*) (1-18). MARFIRA. (Que ver*s*os *s*on aquellos? DOT. Son hechos *s*obre la felice entrada de la Excell^{a}. d'el) (19-41). (*Non incisa notis marmora publicis,*)

(42-51). (*En vain certes en vain les Princes se trauaillent*) (52-89). LOVYS FRANCO LVSITANO AL MVY MAGNIFI- I CO, GENEROSO Y DOCTISSIMO VARRON, EL SEIGNOR, I DON IVAN VANDER NOOT. PRINCIPE DE LOS POETAS I BRABANCONES. I SONETO. (V[2]Os soys dichoso en gracias sobre humanas,) (90-108). (*Heureux (puis que le seul loz*) (109-119). Pontus de Tiard, Macconnois. (120). DILIGE VIRTVTEM, REMANET POST FVNERA VIRRTVS. (121). A mon Seigneur, mon S^r^. Christophre de Mont-Dragon I Cheuallier, Collonel, Conseillier & Chasteleyn du Chasteau I d'Anuers pour Sa M^te^. I SONNET. (D[2]*Ragon, bien que le temps aille tout de trauers*) (122-139). MARFIRA. (A quien dirige el Poëta esto Soneto? DOTTOR. Al muy Virtuoso y Valeroso) (140-156). (*Peu de temps la beauté dure*,) (157-171). (*Heureux doncques ceux la lesquelz sont curieux*,) (172-179). OLYMPIA. **(Wat wordt met dees veerschen van Ronsardt en van Magni betoondt?** DOC. **Dat den)** (180-181). *LAVRA.* (*Che cose mostrano quelli versetti d'il Ronsardo & d'il de Magni? DOT. Che il seruitio*) (182-183). VIGILATE VIRTVTE. DE MONTDRAGON. (184). A Mon Seigneur, Mon S^r^. Alfonce

de Mont-Dragon | Capitaine de la Cheuallerie de *s*a M^{e}. en ces pais bas. | DISCOVRS POETIQVE. (A^{2} *Ce matin, Clion, la belle & gratieuse*,) (185-209). MARFIRA. (Que dize el Señor Vãder Noot en e*s*to Di*s*cur*s*o Poëtico? DOT. Que Clio la Mu) (210-222). (*Si qua tamen donant*, *dant schurris*, *dantque cynedis*,) (223-225). (*Detractez sont les meilleurs par enuie*,) (226-231).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 17 *Faisaut* 25 in*s*tiucto 29 veinda 35 vniver*ss*o 36-37 banqut- | tes 38 Seignora
Bu(b)	*Stent*: als in Bu(a), behalve 38
	Proprium: 38 Señora
Bi(a)	*Stent*: 54 *fraudrez* 56 *nom* 121 VIRRTVS 122 S^{r}. 142 M^{ao} 152 peublo 155 eterniza 177 *persounnes*
	Proprium: 180 Ron*s*ardt 184 VIRTVTE
Bi(b)	*Stent*: als in Bi(a)
	Proprium: 180 Ron*s*ard 184 VIRTVTI

Raamwerk

\$^{r}:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^{r}. IAN VANDER NOOT.
	in ↑4 ↓5 ←8 →7 =6
\$^{v}:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT.
	in ↑5 ↓6 ←6 →5 =5

Lettertype

Rom.:	: 8,2 Schöffer jr.; : 6,8 Granjon; 140 Guyot (VPT,R 17); 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10); 65 Granjon
Civ.:	80 Van den Keere (VPT,C 8)

Watermerken

Briquet 9850 in MPM R44.4 f 4, ASB C31382 f 16, BKB VH23889 f 24, GUB R1209 f 11

Exemplaren

MPM R44.4 f 3 en 4 met Bu(b) en Bi(b), ASB C31382 f 16 en 25 met Bu(b) en Bi(b), BKB VH23889 f 23 en 24 met Bu(a) en Bi(a), GUB R1209 f 7 en 11 met Bu(b) en Bi(b), PBM 324 f 7 en 11 met Bu(b) en Bi(b)

Aantekeningen

De wijzigingen, zowel in Bi(b) tegenover (a), als in Bu(b) tegenover (a), zijn typische auteurscorrecties. Het voorkomen van BKB VH23889 als Bu(a) wordt bevestigd in r. 17 *vertueus*: in dit exemplaar is de *t* nog het minst onduidelijk.

In r. 43 *spiritus* is de eerste *i* nog het duidelijkst in ASB en GUB.

In r. 206 *prins* is de schacht van de *p* totaal verdwenen in PBM.

In r. 207 *humain* is de *i* nog heel in ASB, GUB en PBM; in BKB verflauwt de afdruk, en in MPM is deze letter verdwenen.

In r. 152 ‘peublo.’ is het punt in PBM mogelijk met de pen gecorrigeerd tot een komma.

Samenhang **Mechelman-Fuentes**

De combinatie van de elementen binnen het raamwerk en het zetsel der sprekende regels blijven identiek.

Daarentegen ontbreekt tot nu toe het bewijs van enig samengaan der twee watermerken - misschien wel te wijten aan het gering aantal bewaarde exemplaren van MECHELMAN. De volgorde waarin de twee vellen gedrukt zijn wordt bevestigd door slijtage in gemeenschappelijk zetsel van de sprekende regels: in $^{v} IAN bezit de N in MECHELMAN nog de schreef aan de rechterschacht; in FUENTES is die reeds afgebroken.

[1593]

s'Conincx

Chefs [1]

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-37	f 1^v: r. 38-71
	f 2^r: r. 208-241	f 2^v: r. 242-274

Inhoud

A MESSEIGNEVRS I MESSEIGNEVRS LES CHEFS; LE TRE- I SORIER: LES CONSEILLIERS ET COMMIS: ENSAMBLE I LES GREFFIERS, DES FINANCES DV ROY. (Monseigneur le Prince Conte d'Arenberge, Baron de Seuenberge, &c.) (1-22). DISCOVRS POETIQVE. (I[2]*E dirois Messeigneurs, d'vne belle faconde*) (23-37). (*De leurs diuins labeurs, & tresdoctes escrits*,) (38-71). (*Je vei venir vers moy*, *ses neuf doctes Pucelles*) (208-241). (*Mais ceux qui vont serrant leur dextre dans leur sein*) (242-273). Ian Vander Noot. (274).

Stent/Proprium

Bu (a)	*Stent*: 16 Tresoriet [sprekende regel f 2^v] S. *Proprium*: 14-15 Messire Benoit Charreten, Baron de Chassey, Cheualier. Grand Bailly des I ville & terroire d'Allost, Conseillier & Commis des Finances du Roy, 22 Philippe Sterck
Bu(b)	*Stent*: als in Bu(a), behalve [sprekende regel f 2^v] *Proprium*: 14-15 en 22 als in Bu(a) [sprekende regel f 2^v] S^r.
Bu(c)	*Stent*: als in Bu(b) Proprium: 14-15 Monsieur Philippe Sterck, Conseillier & Commis de la Maiesté du I Roy tres-Catholique, nostre Duc de Brabant, 22 Michiel Wouters [sprekende regel f 2^v] als in Bu(b)

Bi	*Stent*: 60 *honeur* 237 *eseritz*

Raamwerk

$^r:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IEAN VANDER NOOT. in ↑3 ↓3 ←11 →12 =7
$^v:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IEAN VANDER NOOT. in ↑2 ↓4 ←9 →10 =8

Lettertype

Rom.:	: 11 Van den Keere (VPT,R 5); 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Garamond; 62 Granjon
It.:	140 Granjon

Watermerken

Briquet 9812 in ASB C91676 f 8, BKM f 5, BKB VH23889 f 4, GUB R1209 f 6

Exemplaren

ASB C91676 f 5 en 8 met Bu(a), BKM f 5 en 8 met Bu(b), BKB VH23889 f 3 en 4 met Bu(b), GUB R1209 f 3 en 6 met Bu(c), PBM 324 f 3 en 6 met Bu(b)

Aantekeningen

Bij de overgang van Bu(b) naar (c) zijn de wijzigingen aangebracht door overplakken van de betreffende passages, een werkwijze die elders in de *PW* niet voorkomt. Tot nu toe is slechts één exemplaar van Bu(c) bekend, zodat het een open vraag blijft of deze staat een unieke aanpassing is met het oog op een bepaalde bestemmeling, Philippe Sterck, dan wel of deze wijzigingen in alle latere exemplaren zouden moeten voorkomen.

Voor zulk overplakken als correctie-middel, zie Bowers, *Principles,* 80 en Philip Gaskell, *A New Introduction to Bibliography,* Oxford, 1972, 135.

Het ontbreken in Bu(a) van de r in exponent-stelling in de sprekende regel op f 2^v wordt verklaard in de samenhang CHEFS [1] en CHEFS [2].

Chefs [2]

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 72-105	f 1^v: r. 106-139
	f 2^r: r. 140-173	f 2^v: r. 174-207

Inhoud

(*La nape: & Phoebus du milieu de la table*,) (72-105). (*Leur disoit requirez pour le iuste guerdon*) (106-139). (*Ainsi ie rauiray le noble esprit a moy*) (140-173). (*Allez donc maintenant*, *mes Filles*, *il est temps*) (174-207).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 88 *çauterelle* 105 *Laqnelle*
Bi	*Stent*: nihil

Raamwerk

\$^{r}:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IEAN VANDER NOOT. in ↑ 3 ↓ 3 ← 11 → 12 =7
\$^{v}:	LES OEVVRES POETIQVES DV S. IEAN VANDER NOOT. in ↑ 2 ↓ 4 ← 9 → 10 =8

Lettertype

Rom.:	80 Garamond
It.:	140 Granjon

Watermerken

Variant van Briquet 189 in ASB C91676 f 7, BKM f 7, BKB VH23889 f 6, GUB R1209 f 4

Exemplaren

ASB C91676 f 6 en 7, BKM f 6 en 7, BKB VH23889 f 5 en 6, GUB R1209 f 4 en 5, PBM 324 f 4 en 5

Aantekeningen

De tweede helft van de sprekende regel op f 2^r staat in alle exemplaren lager dan het eerste stuk.

De adelaar van het watermerk draagt hetzelfde monogram op de borst als zijn soortgenoot in Briquet 189. Als verschilpunten vallen echter te noteren: de hoogte van de figuur (96 mm), de factuur van de romp en staart, en de afstand tussen de bruglijnen (24 mm).

Samenhang Chefs [1]-Chefs [2]

De binnenvorm van CHEFS [2] is eerst gezet, wat de normale werkwijze is bij het drukken van een groep folio's in vieren; zie voor een parallel geval Hinman, I, 70-71. Bij het zetten van de buitenvorm is het gezakte gedeelte van de sprekende regel op f 2^r gelijk geduwd met de beginwoorden. Daarna is de buitenvorm van CHEFS [1] afgetrokken, en pas in dit stadium heeft men opgemerkt dat in de sprekende regel op f 2^v een minder correcte vorm overgenomen is uit CHEFS [2] $\$^v$: het gebruik van S. voor de afkorting S^r. Nog tijdens het drukken van de buitenvorm is deze fout verholpen, zodat het merendeel van de exemplaren hiervan, en natuurlijk alle exemplaren van de binnenvorm de verbeterde versie vertonen.

Bij de vergelijking van de watermerken in CHEFS[1] en CHEFS [2] worden wij geconfronteerd met een eigenaardigheid, die eveneens opgedoken is in de *PW*, gedrukt door Van den Rade, en wel in SLOTVEL [1] en [2], GOOSSENIUS [1] en [12] en POETOV [H] en [H2]. In deze vier gevallen doet zich steeds de volgende discrepantie voor: de twee vellen van een groep folio's in vieren, die blijkens de doorlopende inhoud reeksgewijze gedrukt zijn, bezitten niet hetzelfde watermerk. Is dit symptomatisch voor een grote oplage, waarvan ons dan enkel de watermerken uit het begin- en eindpunt van deze reeks apart bewaard zijn, zonder het tussenliggende stadium, vermeld op blz. 22?

1593-1594

Vervliet

Titelvel 1593-1594

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-10	f 1^v: r. 11-99

f 2^r: r. 100-216 f 2^v: r. 217-253

Inhoud

[binnen titelhoutsnede; zie Aantekeningen] DE I POETICSCHE VVER- I KEN VAN MIIN HEER I VANDER NOOT. I LES OEVVRES POE- I TIQVES DV S^r. IAN I VANDER NOOT. I T'ANTVVERPEN, I By Daniel Vervliet. I 1593. (1-10). [onder aanvullende houtsnede; zie Aantekeningen] *D. Michael Hetsroy. Breugel. S. Theologi*ae *Licentiatus*, *Canonicus Antwerpiensis vidit & admisit.*

[dubbele lijn]. MVSARVM SYMBOLVM, DE D°. VANDER NOOT. I CLIO MVSA. (*Dulce Dei cantat laudes*, & *numina Regis*,) (11-21). Tot de ghunstighe en de afghunstige Lesers. I ODE. (Al wat Pindarus fijn) (22-45). [vignet: profiel van de gelauwerde auteur; zie Aantekeningen] ODE. I*Temperans Te Tempori.* (Acht v toch cleene/) (46-67). Aux benings Lecteurs, & aux enuieus. I ODE. (Pindare est la doulceur,) (68-90). IN OPERA D. VATIS D. IOANNIS VANDER NOOT. (Domini Ioannis Vander Noot, Poëma Brabanto Gallicum, vtilissi-) (91-97). *VValtherus vander Steegen S.T. Licen-* I *tiatus*: *Ecclesia*e *Antvverp. Canonicus.* (98-99). Apodixe/om de Veerschen deser Boeken/medt de Com= I mentarien/ in verscheyden spr̂aken/ Commedies ghewyse/te lesen/te singhen oft te spelen. (Olympia op d'Brabandts: Penelope ende Corinna op d'Antycx: Laura op d'Jtaliaens: Marfira op t'Spaens:) (100-104). Baptista de Rotonde/ aen den E[n]. VVysen ende Veursini= I ghen Jan van Jmmerseel. (Om dat ghy volghdt de Deughdt/als lief-hebber der Deughden/) (105-108). P̂rologhe oft Veurredene deser Comedien/waer af de Personagien sijn. I Oytmoedighe Sile. (Wi ionstighlijc liefde draeghdt (als de vrye)) (109-142). Baptista de Rotonde/ Aen den E[n]. VVysen ende Veursi= I nighen Balthasar Frythof. (Om dat ghy deughdelijc/alle boosheydt gaet schouwen/) (143-146). Onuerdraghelijke Hoouerdye. (Ay wat vreemder gheluydt slaeght my daer in mijn oorē) (147-215). EYNDE. (216). (*Na d' leuen siet ghy hier (Leser) d' aensight en d' vvesen*,) (217-220). [houtsnede: portret van de dichter; zie Aantekeningen] (Icy vois tu Lecteur, peindt au vif l'effigie,) (221-224). Aen den E[n]. VVysen ende Veursinigen Jacob Valkenbor̂ch. (Neemt aen in danck/t'uwer eer'/mijn goedt Heere/) (225-227). Eeerste vvtkomen na de Prologhe, en de Pause, I OLYMPIA. **(Ay! wat suter tydt! en wat claerder weder! mijn sile wordt verheughdt in desen schoo=)** (228-253).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 222 Iu'niuers 228 Eeerste 250 ghemackt
	Proprium: 10 1593. 225 Aen den E[n]. VVysen ende Veursinigen Jacob Valkenbor̂ch.
Bu(b)	*Stent*: als in Bu(a)
	Proprium: 10 als in Bu(a) 225 Baptista de Rotonde/ Aen den E[n]. Jacob Valkenbor̂ch.
Bu(c)	*Stent*: als in Bu(a)
	Proprium: 10 1594. 225 als in Bu(b)
Bi	*Stent*: nihil

Raamwerk

f 1[r]:	*D. Michael Hetsroy. Breugel. S. Theologia*e *Licentiatus, Canonicus Antwerpiensis vidit & admisit.*
f 2[r]:	LES OEVVRES POETIQVES DV S[r]. IAN VANDER NOOT.
	in ↑ 4 ↓ 5 ← 7 → 5 =5

f 1^v:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.
f 2^v:	DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS.
$\$^v$	in ↑ 5 ↓ 6 ← 8 → 6 =6

Lettertype

Rom.:	120 Garamond; 96 Tavernier (VPT,R 22); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10); 65 Granjon
Text.:	115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 62 Van den Keere (VPT,T 44)
Civ.:	80 Van den Keere (VPT, C 8)

Watermerken

Verwante vorm van Briquet 197-198 in BKB VH23888 f 2 en 1 (contresigne), GUB R1209 f 2 en 1 (contresigne)
Briquet 9812 in MPM R44.4 f 1, ASB C91676 f 4, BKB VH23889 f 2

Exemplaren

MPM R44.4 f 1 en 2 met Bu(c), ASB C91676 f 1 en 4 met Bu(c), BKM f 1 en 4 met Bu(c), BKB VH23888 f 1 en 2 met Bu(b), BKB VH23889 f 1 en 2 met Bu(c), GUB R1209 f 1 en 2 met Bu(a), PBM 324 f 1 en 2 met Bu(b)

Aantekeningen

De wijziging in Bu(b) tegenover (a) is een auteurscorrectie.

De top van de titelhoutsnede is enigszins afgeplat; voor de rest blijkt enkel dat zij met opvallende zorg behandeld is gedurende de periode 1584-1594.

De aanvullende houtsnede vertoont een eerste breuk: in de onderste lijn, op 19 mm van de rechterhoek, ontstaat een kerf.

De buitenvorm is eerst gezet: het zetsel van de sprekende regels in de binnenvorm blijkt integraal overgenomen te zijn in het onmiddellijk hierna gedrukte vel BEJAR.

In r. 12-21 staat de tekst in klein kapitaal en bloc te hoog tegenover de aansluitende italieke tekst.

Na r. 235 ‘vren’ is er een gerezen spatie zichtbaar in BKM, nauwelijks meer in BKB VH23888, GUB, PBM, en in het geheel niet in ASB.

Enkel in BKB VH23888 komt in de aanvullende houtsnede een splinter los op 12 mm van de linkerhoek in de lijn boven de basis.

Het portret op f 2^{v} is hetzelfde als in TITELVEL 1591 f 2^{v}. Het vignet met profiel van de dichter op f 1^{v} is overgenomen uit VOORWERK 1589-1590 f 2^{r}.

De oudste exemplaren (GUB en BKB VH23888) hebben als watermerk een verwante vorm van Briquet 197-198: de tekening bezit hetzelfde formaat, maar de adelaar draagt hier een nimbus in plaats van de kroon in Briquet. De vorm van de vlerken is als in 198, terwijl de afstand tussen de bruglijnen overeenstemt met 197. In tegenstelling tot deze beide nummers treffen wij hier ook een contresigne aan: een posthoorn, bekroond met een kruis (hoogte van de tekening: 23 mm). Dit laatste element kan verwant zijn met het contresigne in Briquet 8074.

De latere exemplaren stemmen overeen met het archetype van Briquet 9812.

Bejar

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-64	f 1^{v}: r. 65-117
	f 2^{r}: r. 118-170	f 2^{v}: r. 171-228

Inhoud

Aen de Edele/Gheleerde/VVy*s*e ende Veur*s*inighe Heeren/ I mijn Heeren de Bor̂ghemee*s*ters Schepenen en̄ Raedt der lof-weerdigher I Stede van Antwerpen/te weten: I *Borghemeesteren.* (Ionck^{r}. Bla*s*ius de Bejar, buyten.) (1-28). ELEGIE. (H^{3}Eeren! di/deur goedt Recht/als Heeren goedertiren/) (29-205). OLYMPIA. (Als d'ouders een ghe*s*icht hadden ghe*s*ien. LEERAER. Dan plegen *s*y heur in de Zee oft in) (206-215). OLYMPIA. (Ay! Wat heeft mijn Heer vander Noot *s*ijn landts Heeren/*s*ijn Vaderlanden/ medgaders der) (216-228).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 8 M_r. 23 M_r. 40 werhael 191 blynen
Bi	*Stent*: 70)wel 72 a*s*uririgh 89 deuhgdē 107 deghdt 135 Eeen 139 VWen 157 *s*chon 161 Sede 164 weynicgh

Raamwerk

$^r:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT.
	in ↑4 ↓5 ←7 →5 =5
$^v:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.
	in ↑5 ↓6 ←8 →6 =6

Lettertype

Rom.:	80 Tavernier (VPT,R 26); : 2,1; 52 Granjon
It.:	80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 62 Van den Keere (VPT,T 44)
Ex.:	Grieks 66 Granjon

Watermerken

Briquet 9812 in ASB C31382 f 9, BKB VH23889 f 17

Exemplaren

ASB C31382 f 8 en 9, BKB VH23889 f 17 en 18

Aantekeningen

De combinatie van de elementen binnen het raamwerk en het zetsel der sprekende regels stemmen volledig overeen met de overeenkomstige elementen in de binnenvorm van TITELVEL 1593-1594.

Vveerdt 1593

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-51	f 1^v: r. 52-100

f 2^{r}: r. 101-157 f 2^{v}: r. 158-162

Inhoud

M^{r}. Adri.de VVeerdt/aen den E^{n}. Huybrecht vā Messtratē. I En aen de ghene daer mijn Heer Vander Noot aen schrijft. (D^{3}J weten en verstaen/ hoe schoon' dat is te wesen) (1-10). LAVRA. (*Che dicono quei versi S*^{r}*. Agricola?* DOT. *M*^{o}*. Adriano De VVeerdt, huomo molto honesto, sauio*) (11-20). MARFIRA. (Que dizen essos versos Señor Agricola? DOT. Maestro Adriano De) (21-32). GASSANDRE. (*Que disent ces vers, Monsieur Agricola?* DOT. *M*^{r}*. Adrien de VVeerdt, ieusne homme*) (33-43). (B^{3}Oghen/ Oblisken groots/en Piramiden hooghe/) (44-51). Baptista de Rotondo, A mon S^{r}. Gilles de Mont, de Brialmont. (Comme les vitieus,, hayent les vertueus,) (52-56). M. HVGVE CABISSET PROVENSAL AV S^{r}. VANDER NOOT. I SONNET. (L^{2}*As helas! la vertu n'a plus credit au monde*) (57-72). RESPONCE DV POETE AV PRECEDENT. I SONNET. (D^{2}Es fins ambitieux, & du mocqueur vulgaire) (73-88). REPLICQVE DV MESME, AV MESME SEIGNEVR. I EPIGRAMME. (V^{2}IVENT *l'esprit de Dieu, & les Diuins Poëtes,*) (89-100). Aen den E^{n}. VVysen ende Veursinighen Adrian Smitsart. (Om de Menschen te bat eerlijck te leeren leuen/) (101-105). CORINNA. (Q^{2}*Vomodo leguntur literae Hierogliphicae positae in vltima Pyramida? Reuen. Dñe.* DOCTOR.) (106-113). OLYMPIA. (H^{3}Oe leestmen de Hieroglifickssche letteren? (Eerweerdigh Heere)di op de) (114-124). LAVRA. (C^{2}*Omme*

si leggeno le lettere Hierogliphice poste nella vltima Pyramida? Reuerendis. S^{r}. DOTTOR.) (125-132). MARFIRA. (E^{2}N qual manera se leen las letras Hierogliphicas? (S^{r}. Dotor?) puestas sobre la postre) (133-141). CASSANDRE. (C^{2}*Omment liton (Mons*^{r}. *Docteur) les lettres Hierogliphiques mises dessus la derniere Pyramide?*) (142-149). ROSINA. (V^{2}Vie leestman (Herr Doctor) de Hierogliphique buchstaben stehend auff) (150-156). D Michael Hetsroy Breugel. S. Theologiae Licentiatus, Canonicus Antuerpiensis approbauit. (157). [houtsnede: op de voorgrond de vier zijaanzichten van de obelisk, daartussen de vier kardinale deugden, en op het achterplan Apollo met de muzen; zie Aantekeningen] OLYMPIA. (Wat sien ick in dit beeldt? LE. de 4. aensichten der veurschr̂euen Piramiden/ in welker pede=) (158-162).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 7 berblyden 20 *parte*: 33 GASSANDRE
Bi	*Stent*: 54 bienheurus 81 Eescripuant 108 M*edium* 111 *Iudustria* 132 M*olto* 134-135 postre I ra 140 pour 144 DoC 149 *instrustion*

Raamwerk

f 1^{r}:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^{r}. IAN VANDER NOOT.
f 2^{r}:	FIN DES OEVVRES POETIQVES DV S^{r}. IAN VANDER NOOT.
\$^{r}	in ↑4 ↓5 ←6 →5 =5
f 1^{v}:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.
f 2^{v}:	PHOENICI SIMILIS VIVIT POST FVNERA VIRTVS. Non moriar sed viuam. Psal. 117.
\$^{v}	in ↑5 ↓6 ←8 →7 =6

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 96 Tavernier (VPT,R 22); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 72 Tavernier (VPT,T 39); 62 Van den Keere (VPT,T 44)

Watermerken

Verwante vorm van Briquet 197-198 in BKB VH23889 f 92 en 91 (contresigne)
Briquet 9812 in MPM R44.4 f 32, ASB C31382 f 98, BKB VH23888 f 44

Exemplaren

MPM R44.4 f 31 en 32, ASB C31382 f 91 en 98, BKB VH23888 f 43 en 44, BKB VH23889 f 91 en 92

Aantekeningen

De mise en page van dit vel is een getrouwe navolging van de schikking in WEERDT 1590. Dit geldt zowel voor de volgorde van de opgenomen teksten als voor de plaatsing van fleurons en houtsnede, respectievelijk op f 1^v en 2^v. De fleurons staan aan weerszijden van de tekst naast r. 62, 78 en 92. De beide bovenste versieringen bestaan uit zestien blokjes, de rest uit twaalf, maar steeds zijn deze figuren opgebouwd uit twee types, reeds in gebruik sinds TITELVEL 1588. De houtsnede is dezelfde als in WEERDT 1590, op een detail na: zoals reeds gezegd in de Aantekeningen bij WEERDT 1590 is de tekst binnen de plaat bovenaan gezet in los lettertype. In de drukkerij van Vervliet is deze tekst in ander lettertype gezet (textura 72 Tavernier) dan bij s'Conincx in 1590 (textura 78 Lettersnijder). Daarbij ontstaan enkele spellingvarianten. De twee verzen luiden thans als volgt: ‘Jn eeuwigheydt medt *s*angh bequaem’ ‘Sy gheloofdt uwen grooten Naem.’.

De drukfout in r. 149 is identiek met die in PEETERS r. 162, met name het gebruik van dezelfde verkeerde ligatuur.

In r. 35 *Vertueux* is de linker schacht van de eerste *u* nog heel in ASB C31382.

In r. 103 gheschreuen is de r verwrongen in BKB VH23889 tegenover ASB.

Bij de overgang van de weerdruk van BEJAR naar de schoondruk van VVEERDT 1593 zijn twee zijstijlen van plaats verwisseld.

In de romein 96 Tavernier komen enkele onderkastletters uit een groter, niet aangepast korps voor: a in r. 30 ‘honrada’, z in r. 32 ‘dize’, r in r. 134 ‘manera’.

De verwante vorm van Briquet 197-198 is dezelfde als in TITELVEL 1593-1594, exemplaren GUB R1209 en BKB VH23888.

Etten

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-137	f 1^v: r. 138-153
	f 2^r: r. 154-284	f 2^v: r. 285-375

Inhoud

A mon Seigneur, mon S^r. Henry van Etten, Conseillier & Maistre I Ordinaire de la Chambre des comptes en Brabant, & Commissaire general des viures I du Camp de sa Ma^e. En ces pais bas, & en France, &c. (V^2*An Etten! vous trouuant non moins que genereus*) (1-7). De selue/aen den seluen Edelen Heere/mijn Heer' van Etten. I ODE. I 1 (D^{4}Ochters van onsen Godt/) (8-93). MARFI. (Que dize el Poeta? DOT.) (94-107). *LAVRA.* (*Che dice il Poeta? DOT.*) (108-121). CASSAN. (Que dict le Poëte? DOC.) (122-135). (Den Lief-hebbers de Deughdt-Der Poeten goy vrinden-Koomt tot eeuwighen lof:) (136-137). [houtsnede: Polymnia; zie Aantekeningen] (Polymnia (Madonam Lauram/ Petrarchums Meestersse) (138-145). (Polymnia (representāt Madame Laura, Maistresse de) (146-153). A Polymnia, en faueur du S^r. Iean Cesare Cenni, Patrice de Siena. I ODE. (P^2*Olymnia venez*, & *resonons la gloire*) (154-161). **Aen den seluen S^r. Cesare Cenni verhaeldt mijn Heer' Vander Noot (soo hy in den** 5. **Boeck I sijnder Olympiados breeder beschrijft) van d'Jtaliaensche ende Prouensaelsche Poeten**. I SONET. (J^{4}N Heliseus dal/daer de goede Poeten) (162-180). MARFIRA. (De que habla el Poëta) (181-214). *LAVRA.* (*Di che parla il Poeta, in*) (215-248). CASSANDRE. (De quoy parle le) (249-282). (Natura impellimur vt prodesse & delectare velimus) (283-284). A Mon Seigneur Mattheo Fernandes Portugues, demourant en Anuers. (F^2*Ernandes! l' on ne peut mieux toute fascherie*) (285-292). De selue/aen den seluen Mattheus Fernande Portugues. (N^{4}Ature/siende claer/dat de mensch op der eerden) (293-317). MARFIRA. (Que canta a qui el S^r. Vander Noot? DOT.) (318-333). *LAVRA.* (*Che canta qui il Seignor Vander Noot? DOT.*) (334-349). (*Siluestres homines sacer interpresqʒ deorum*) (350-366). (*Le medecin de la peine,*) (367-375).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 106 pour 127 ternelle 136 de 325 co*s*equamēte 358 *Opida* 362 *exacuit*:
Bi	*Stent*: 157 *Seinois* 167 ghe*s*chreueu 195 Pronença 222 *Creci* 228 *Calipuli* 232 *Comtesss*. 265 Adhermar 280 vojre

Raamwerk

$^r :	LES OEVVRES POETIQVES DV S^{r}. IAN VANDER NOOT. in ↑ 4 ↓ 5 ← 6 → 5 =5

^{v} :	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT. in ↑ 5 ↓ 6 ← 8 → 7 =6

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,T 20); 80 Tavernier (VPT,T 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10); 65 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 62 Van den Keere (VPT,T 44)
Civ.:	80 Van den Keere (VPT,C 8)

Watermerken

Briquet 9812 in ASB C31382 f 82, BKB VH23889 f 84

Exemplaren

ASB C31382 f 79 en 82, BKB VH23889 f 83 en 84

Aantekeningen

De houtsnede op f 1^{v} (211,5 bij 144,5 mm, gemeten langs de buitenste kaderlijn) stelt Polymnia voor in een kledij die volgens Van der Noot past bij Petrarca's geliefde, Laura. De voorstelling van deze figuur zelf gaat terug op dezelfde bron als het vignet met Laura's profiel in VOORWERK 1589-1590; het aldaar aangehaalde citaat uit Ypes, *a.w.*, geldt dan ook tevens voor deze afbeelding. In de linkerhand houdt de muze een vedel; zie Valentin Denis, *De muziekinstrumenten in de Nederlanden en in Italië naar hun afbeelding in de 15e-eeuwsche kunst. I Hun vorm en ontwikkeling*, Leuven, 1944, 21. In het arcadische landschap op de achtergrond wandelen drie dichters, van wie één in antieke en de twee anderen in zestiende-eeuwse klederdracht, en allen vergezeld van hun geliefde. Een van deze laatsten wordt begeleid door een gezelschapsjuffrouw. In de gelauwerde figuur met een boek in de rechterhand, die rechts achter Laura staat, mag men wel Petrarca zelf herkennen. Bovenaan is de naamgeving uitgesneden, respectievelijk links en rechts naast het hoofd der muze ‘POLYMNIA’ en ‘LAVRA. 1327’. De houtsnede is niet gesigneerd.

In italiek 65 Granjon staat in r. 115 *S*r een r in romein.

Zoals reeds gesignaleerd in ANGONI, komen ook hier exponenten in romein voor in de civilité 80 Van den Keere.

Moneglia

Verdeling

2°,	f 1r: r. 1-82	f 1v: r. 83-232
	f 2r: r. 233-302	f 2v: r. 303-435

Inhoud

A Mon Seigneur, S^or^. Benedetto Moneglia, Con*s*ul de la Magnifique I Nation Genuuoi*s*e, en Anuers. I ODE. (R[2]*Ichesse sans Vertu (Moneglia) n'est rien*,) (1-15). <u>Aen den *s*eluen S^r^. Benedetto Moneglia/ Con*s*ul der Ge=</u> I <u>neuoy*s*cher Natie.</u> I ODE. <u>(K[4]O*s*t men deur *s*taedt oft *s*chat/*s*onder d'werck der Poēten)</u> (16-38). MARFIRA. (Oue dize el Poeta en e*s*ta Oda? DOT. En la) (39-60). *LAVRA.* (*Che dice il Poeta in questa' Oda? DOT. N' ella*) (61-82). A Mon Seigneur Benedetto Moneglia, Gentilhomme

Genuuois. I ODE. (M^{2}*Oneglia! sçauant, liberal, sage & bon,*) (83-96). MARFIRA. (Son estos versos al mesmo) (97-136). OLYMPIA. (Wat seght) (137-176). *LAVRA.* (*Sō questi versi al medesimo*) (177-216). (*Quelques Princes puissans pour sacrer leur memoire*) (217-232). [houtsnede: triomfzuil ter ere van Alexander Farnese; zie Aantekeningen] Sur ceste Colomne. I ODE. (*Alors que le bon Roy*) (233-246). *Le Consul des Genuuois.* (S^{r}. Nicolao Siuori.) (247-261). CASSANDRE. (Ou firent les) (262-295). AN-NO. I 1585. (296-297). [dubbele lijn]. (*Tout honneur & faueur merite vn bon Poëte,*) (298-302). A Mon Seigneur S^{r}. Giouan Baptista Grillo, Gentilhomme Genuues. I STROPHE. (L^{2}'*Homme tant seulement s'attire los & gloire*) (303-320). MARFIRA. (Que dize el Se-) (321-355). OLYMPIA. (Wat seyt mijn Heer Van) (356-390). *LAVRA.* (*Che dice il Senor Van-*) (391-425). (*Qu'est ce qui fait les vers, & leurs saints artisans*) (426-435).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 35 andre 65-66 *accresc* I *sere* 72 *prodagilitá* 74 *immortai* 77 *Dicena* 370 Jau 403 *mosta* 404-405 *Ciouan-* I *no* 407-408 *immorta-* I *tale*
Bu(b)	*Stent*: als in Bu(a), behalve 35
	Proprium: 35 ander
Bi	*Stent*: 119 nuesto 120 Cuidad 194 *neglialia* 196 *Qua* 216 *la* 219 *esleuuez* 244 *Dressarent* 246 *vittoire* 250 Bapista

Raamwerk

\$^{r} :	LES OEVVRES POETIQVES DV S^{r}. IAN VANDER NOOT.
	in ↑ 4 ↓ 5 ← 6 → 5 =5
\$^{v}:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.
	in ↑ 5 ↓ 6 ← 8 → 7 =6

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10)

Text.:	220 Vostre (VPT, T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 62 Van den Keere (VPT,T 44)

Watermerken

Briquet 9812 in ASB C31382 f 24, BKB VH23888 f 4, BKB VH23889 f 26

Exemplaren

ASB C31382 f 24 en 21 met Bu(b), BKB VH23888 f 3 en 4 met Bu(b), BKB VH23889 f 26 en 25 met Bu(a)

Aantekeningen

De houtsnede op f 2^r (209 bij 68 mm) beeldt een der monumenten af, opgericht ter gelegenheid van Alexander Farneses intocht te Antwerpen op 27 augustus 1585. Het betreft hier een columna rostrata, een Toscaanse zuil, getooid met snebben en geplaatst op een monumentale sokkel, waarin de leuze 'NEC SPE. NEC METV.' gezet is. Als bekroning draagt deze kolom het beeld van Alexander Farnese, gekleed als antiek triomfator. De houtsnede is niet gesigneerd.

In de italiek 65 Granjon komt een kapitaal Q in romein voor: r. 196; zie ook reeds LEIUA 188.

Samenhang Titelvel 1593-1594-Bejar-Vveerdt 1593-Etten-Moneglia

Eerst is de buitenvorm van het titelvel gezet (met enkel daar op beide pagina's Latijnse sprekende regels), daarna de binnenvorm. De combinatie van het raamwerk die hiervoor gebruikt is, evenals het zetsel van de sprekende regels blijven behouden in BEJAR. Bij het zetten van de daaropvolgende buitenvorm van VVEERDT 1593 is het zetsel van de Franse sprekende regel op f 1^r behouden, terwijl de oorspronkelijke Nederlandse tekst de plaats moet ruimen voor de Latijnse slotzin in de sprekende regel op f 2^v. Wanneer nadien de binnenvorm van VVEERDT 1593 aan de beurt komt, ondergaat nu ook de Franse sprekende regel een lichte wijziging: op f 2^r wordt het eerste woord LES vervangen door FIN DES (de laatste twee letters van het lidwoord blijven echter behouden; zie voor dit procédé Hinman, I, 173 en Johnson, 16). Op f 1^v wordt een nieuwe Nederlandse sprekende regel gezet. In de volgende vellen wordt deze laatste Nederlandse versie bewaard, terwijl in de Franse dito de wijziging, die noodzakelijk was voor VVEERDT 1593, weer ongedaan gemaakt wordt: FIN DES wordt weer herleid tot LES, met behoud van de rest van het zetsel. De aldus aangepaste sprekende regels vinden wij in alle volgende *PW* van deze groep.

Door het manipuleren met deze raamelementen is het ook niet verwonderlijk dat in VVEERDT 1593 tegenover BEJAR twee zijstijlen van plaats verwisseld zijn. Na VVEERDT 1593 blijven ook deze onderdelen hun plaats behouden.

Het voorkomen der watermerken strookt met de voorgestelde opeenvolging: in TITELVEL 1593-1594 en VVEERDT 1593, twee der vroegste vellen, komt nog Briquet 197-198 voor; overal elders enkel Briquet 9812.

Deybarra

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-43	f 1^v: r. 44-92
	f 2^r: r. 93-133	f 2^v: r. 134-189

Inhoud

A mon Seigneur, mon Seigneur Esteuan Deybarra, Secretaire de sa M^t. I Et de son Conseil de Guerre, &c. I ODE. (M^2*A Muse (mon Seigneur) est tousiours fauorable*) (1-43). A mon Seigneur le Capitain Leonardo Rotulo Carillo, Seigneur des I Villes des Fines, de Somontin, &c. Superintendent des affaires de sa M^{ie}. en France, &c. I SONNET. (V^2*Ertu*, *Honneur, Amour, Leauté & Constance*) (44-60). Aen den seluen Heere en̄ Capiteyn Leonardo Rotulo Carillo. I ODE. (V^3 Beleeftheydt/v deughdt/Carillo goedt Heere/) (61-76). DOTOR. (El nuestro Virtuosissimo Poëta boscando y estimando sobre todo, los hombres vir-) (77-86). (*Vrays Cygnes sont les bons Poëtes*) (87-92). A mon Seigneur, mon S^r. Sebastien VVesternacher S^r. de Grosser, &c. I Du Conseil de la Maieste Imperiale, & Secretaire de son Alteze. I ODE. (V^2*Vesternacher de tes vertus vne etincelle*) (93-131). (Der vr̂omer helpers vr̂oom/behoor̂t eeuwighen lof/) (132-133). A mon Seigneur, mon S^r. Albert Fucker. Seigneur de Kierchberg, I VVyssenhoren, &c. Premier de la chambre du $Sereniss^e$. Erneste l'Archi-Duc d'Austrice. I ODE. (F^2*Vcker plus tost sera le chariot que guide*) (134-152). ROSINA. (Sacht mir herr Doctor̂/aen vvem schriebt der Poēt diese Oda? DOCTOR. Aen) (153-155). LAVRA. (Et che

dice il Poëta al generoso Signor Fucker? DOT. che piu tosto si ferāno ogni cose) (156-160). ODE. (M2Aistresse gracieuse) (161-187). (*Rien ne pourroit trouuer l'homme meilleur au monde*) (188-189).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 144 *wide* 155 ect.
Bi	*Stent*: 45 Mie 84 primerro 110 *vertuéux* 130 *mangré*

Raamwerk

$\$^{r}$:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^{r}. IAN VANDER NOOT.
	in ↑5 ↓5 ←6 →8 =5
$\$^{v}$:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.
	in ↑4 ↓6 ←5 →7 =6

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25)
Bast.:	78 De Keyser (VPT,B 4)

Watermerken

Variant Briquet 5331-5335 in ASB C31382 f 26 en 15 (contresigne), BKB VH23889 f 22 en 21 (contresigne)

Exemplaren

ASB C31382 f 15 en 26, BKB VH23889 f 21 en 22

Aantekeningen

In de romein 80 Tavernier wordt eens ten onrechte gebruik gemaakt van C in klein kapitaal: r. 156.

Het watermerk is een variant van Briquet 5331-5335: de sikkel heeft het formaat van 5335, het profiel van 5331 en het contresigne van 5333 in ASB; in BKB is dit laatste merkteken eerder verwant met 5335.

Damant

Verdeling

2°,	f 1r: r. 1-87	f 1v: r. 88-146
	f 2r: r. 147-235	f 2v: r. 236-287

Inhoud

Aen den En. Edelen ende Veursinighen Heere/mijn Heere I Peeter Damant/Bisschop van Ghendt/Heer van S.Baefs/ I Graue van Euerghem/Sprendonck/&c. I ODE. (A3Ls ic aensie den quaden tijdt/) (1-72). MARFIRA. (Que dize el Poëta? DOTTOR. Tomando en esta Oda (dedicada al Reueren=) (73-77). *LAVRA.* (*Che dice il Poëta? DOTTOR. Amplettando in questa Oda* (*dedicata al Reuerendissi-*) (78-82). CASSANDRE. (Que dict le Poëte? DOCTEVR. Comprēnant en ceste Ode (dediée au Reue=) (83-87). Aen den En. VVijsen ende Gheleerden Heere ende Meester I Jacob Bogaert/Přesident van Vlaenderen/ &c. I ODE. (A3Ls my/Apollo claer! en sijn Susters/ghehinghen) (88-129). CASSANDRE. (Que dict icy le Seigneur Vander Noot? DOCTEVR. Il decrit d'vne fort bo-) (130-134). (*Penses tu, Compain, que les graces*,) (135-146). Dem Durchlauchten Hochghebořnen Fursten vnd Herrn/ I Herrn Johan Carel/Marggraffen zu Baden vnd Hochberg/Graffe zu Spanheim vnd I Rusy. Herr zu Rodenmachern vnd Oselding/&c. Sant Johans Ořdens Ridder zu Malta. I ODE. (M3Arquis van Baden edel Heere/)

(147-184). ODE. (L²*A beautè de ta face*) (185-231). LAVRA. (Che dice il Poëta in questa Oda Brabantina? DOT. Depinge alegramente, le virtu &) (232-235). Dem Hoch vnd VVolgheboȓnen Herren/ Herren Carle I Ludvvigen Graue zu Zults Landtgrauen ihm Kleggeuvv/des Heilighen Romischen I Reichs Erbhoffrichter zu Rotvveyl/Herr zu Radutz/Schellenberh / vnnd Bluemeneck & I Romischer Kayserlicher Maiesteyt Rath/Konigelicher vvurden zu Hispannien/ vnd Furst= I licher durch inn Saphoeyen/bestelten Obrister vber em Regiment Hochteutser Kriegs= I volck/auch Chuȓfusterlicher Colnischer gehaymer Rath vnnd Camerherren/&c. I ODE. (F³Aem-gheuende Clio/op t'gheclanc der trompetten) (236-266). CASSANDRE. (Que dict le Poëte en ceste Ode? DOCTEVR. Il prie la Muse Clion, qu'elle) (267-275). *LAVRA. (Che dice il Poëta in questa Oda? DOTTOR. Prega la Musa Clio de l'aiutar à cantar il*) (276-283). PASSANT. (*Pourquoy, Erneste Duc, tiens d'Alcide la Masse?*) (284-287).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 1 E^{n}. Edelen 6 tweedȓact 20 copellaers 237 ihm 240 em 241 Churfusterlicher 274 Altez 279 *qnesto*
Bi	*Stent*: 92 Sulleu 111 beshȓijuen 174 verhenē 179 spodē 196 *Veullez*

Raamwerk

$^r:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT. in ↑5 ↓5 ←6 →8 =5
$^v:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT. in ↑4 ↓6 ←5 →7 =6

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 62 Van den Keere (VPT,T 44)
Bast.:	78 De Keyser (VPT,B 4)

Watermerken

Variant van Briquet 5331-5335 in ASB C31382 f 73 en 72 (contresigne), BKB VH23889 f 76 en 75 (contresigne)

Exemplaren

ASB C31382 f 72 en 73, BKB VH23889 f 75 en 76

Aantekeningen

In beide exemplaren is een gerezen spatie zichtbaar in r. 88. In romein 80 Tavernier wordt D in klein kapitaal gebruikt in r. 275.

Het watermerk is hetzelfde als in DEYBARRA, met contresigne van Briquet 5333.

Georges

Verdeling

2°,	f 1r: r. 1-131	f 1v: r. 132-308
	f 2r: r. 309-492	f 2v: r. 493-588

Inhoud

Aen den En. VVysen ende Veursinighen Señor Georgio | Rodrigo Georges. (V4 Siende/Georgio/nu/ in uwen Vrueghtydt bloijen) (1-8). De Vrueghtijdt. By de Schoone ende Deughdelijke Olympia gheleken. | ODE. (A4Ls ic aensi den Vrueghtijdt schoone) (9-180). MARFIRA. (A qui en dirige el Sr.) (181-204). *LAVRA.* (*A chi dedica il S*r. *Vā*). (205-228). CASSANDRE. (A qui adresse) (229-252). (Iamas no vi dettas lluuia de noche) (253-271). (*Non vidi mai dopò notturna pioggia*) (272-290). (Quand ie voy tant de couleurs,) (291-308). Aen den En. VVysen ende Veursinighen Señor Francisco | Duarte/ende Juffrou Blanca Georges/sijn wettighe Ghesellinne. | ODE. (E4Lck eerbaer Man) (309-408). MARFIRA. (Que dize el Poë) (409-436). *LAVRA.* (*Che dice il Poëta?*) (437-464). CASSANDRE. (Que dit le) (465-492). Aen den En. VVysen ende Veursinighen Sr. Francisco de la | Barzena: ende Jonghvrou Magdalena van Assche/zijn wettighe ghesellinne. | SONET. (A4Ls Olympien wit/en Roosen roodt daer neuen) (493-515). MARFIRA. (Que dize aqui el) (516-533). *LAVRA.* (*Che dice qui il*) (534-551). CASSANDRE. (Que dit icy) (552-569). Al muy Generoso y Doctissimo Varon, el Señor Iuan Vander Noot, | Principe de los Poëtas Brabançones. | SONETO. (L2O que agora às mostrado de reposo) (570-586). De Valencia en el año 1570. *Seruidor de V.S.* | Luys Franco, *Lusitano.* (587-588).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 24 Sephriums 110 hooir 499 wynbrankens 506 Dagherardt
Bi	*Stent*: 179 mot 243 de Pierre 245 *se* 296 vsage 456 *doui* 470 mariagé

Raamwerk

$r :	LES OEVVRES POETIQVES DV Sr. IAN VANDER NOOT. in ↑5 ↓5 ←6 →8 =5
$v :	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT. in ↑4 ↓6 ←5 →7 =6

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 96 Tavernier (VPT,R 22); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10); 65 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 62 Van den Keere (VPT,T 44)

Watermerken

Variant van Briquet 5331-5335 in ASB C31382 f 28 en 33 (contresigne), BKB VH23889 f 32 en 31 (contresigne)

Exemplaren

ASB C31382 f 28 en 33, BKB VH23889 f 31 en 32

Aantekeningen

Voor de eerste en enige keer in de *PW* 1588-1595 treffen wij hier een geval aan van correctie met de pen in alle bekende exemplaren: in r. 356 is na ‘Venus’ interlineair het lidwoord ‘de’ tussengevoegd.

Het einde van r. 308 is afgedekt in BKB, maar niet in ASB.

Het watermerk blijft hetzelfde als in DEYBARRA, met afstand tussen de bruglijnen en contresigne als in Briquet 5333.

Orco

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-61	f 1^{v}: r. 62-166
	f 2^{r}: r. 167-227	f 2^{v}: r. 228-284

Inhoud

A mon Seign^{r}. S^{r}. Paolo d'Orco, Conseillier des rices Nations Lombarde, I Milanoise & Senoise, en Anuers. I ODE. (P^{2}*Our faire des iniquitez,*) (1-19). De Selue/het Selue/aen den Seluen Señor̃ Paulo Dor̃co. I ODE. (O^{2}M te volbr̃enghen saken quaet) (20-37). *LAVRA.* (*Che dice il Signor Vander Noot? DOTTOR. Che si trouano huomini ch'anno danari)* (38-46). SONET. (D^{2}*Isdegno ardeano le sagaci Muse,*) (47-61). Aen den E^{n}. VVysen ende seer Veursinighen Heere Señor̃ I Hieronymo Mainardi Raedts-heere der Heerlijker Lombaerdtscher/ I Milanoyscher en Senoyscher Natien t'Autwerpen. I ODE. (S^{4}Oo-men dick meer den Nacht) (62-119). *LAVRA.* (*Che dice il Poëta? DOTTOR. Continuando il precedente proposito, canta in questa Oda,*) (120-127). CASSANDRE. (Que dict le Poëte? DOC. Continuant son precedēt propos, il dit, en ceste Ode,) (128-136). (*Voiant à mon regret, Vertu & la Science,*) (137-158). (Alleen de hoet der neghen Musen schoone) (159-162). (Αθανάτων στέφανος μουσων αμαράνθινος αἰεί.) (163-166). [houtsnede: een paal met piktonnen, vuurpijlen en wapenschilden; zie Aantekeningen] Sur ce riche Trophée. I ODE. (*Quand le Duc de Brabant*) (167-188). CASSANDRE. (A qui dedie) (189-192). *Le Consul* (S^{r}. Gio. Angelo Vergano) (193-197). CASSANDRE. (Chi eranno) (198-200). *LAVRA.* (*Oue dirizauano*) (201-211). CASSANDRE. (Et ou firent) (212-222). [dubbele lijn]. (Alle wel-daedt/en lof sijn weerdigh de Poëten) (223-227). Aen de E^{e}. VVyse ende seer Veursinighe Heeren Pauwels I ende Oliuier van Fockenburch/Ghebr̃oeders. I ODE. (S^{3}Y en kunnen den schat der Deughden niet verpachten) (228-240). CASSANDRE. (Que dit le Poëte? DOCTEVR. Suiuant le propos precedent, il demonstre) (241-248). Meester Peeter Standart. Aen mijn Heere Vander Noot. I SONET. (G^{4}Hy soudt wel zijn verdooldt/Vander Noot/gheleerdt Heere/) (249-264). Des Poëten antwoor̃dēde SONET. Aen M. Peeter Standart. (S^{4}Ou ick d'een voudigheydt/Godt/en de Deughdt verlaten/) (265-280). (*Odimus accipitrem, quia viuit semper in armis:*) (281-284).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 278 een 284 *possedebunt*

Bi	*Stent*: 64 Autwerpen 129 Maniardi 133 Seigeur

Raamwerk

$[r] :	LES OEVVRES POETIQVES DV S[r]. IAN VANDER NOOT. in ↑5 ↓5 ←6 →8 =5
$[v] :	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT. in ↑4 ↓6 ←5 →7 =6

Lettertype

Rom.:	:6,8 Granjon; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10); 65 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 62 Van den Keere (VPT,T 44)
Ex.:	Grieks 66 Granjon

Watermerken

Variant van Briquet 5331-5335 in ASB C31382 f 54 en 59 (contresigne), BKB VH23889 f 56 en 55 (contresigne)

Exemplaren

ASB C31382 f 54 en 59, BKB VH23889 f 55 en 56

Aantekeningen

De houtsnede op f 2^r (201 bij 48 mm) is evenals de triomfzuil in MONEGLIA f 2^r oorspronkelijk bedoeld als illustratie van Farneses intocht in Antwerpen. De plaat, waarvan thans sprake, stelt de versiering op kosten van de Lombarden en Milanezen voor: een paal die vier groepen kransvormig geschikte piktonnen draagt. Boven de hoogste tonnetjes is een horizontaal geplaatst raam genageld, waarop tien vuurpijlen staan. De top van de paal draagt een gevierendeeld schild, gedekt door een markiezenkroon. Blazoenering: *gevierendeeld: I en IV in goud een zwarte adelaar; II en III in zilver een groene rechtopstaande kronkelende slang, gekroond van goud, die een vleeskleurig kind inzwelgt* (Visconti, hertogen van Milaan). De arend staat abusievelijk omgewend; zie J.B. Rietstap, *Armorial général*, Gouda, 1884-1887, II, 1012. Daarboven vier banieren, afwisselend als I-IV en II-III.

De houtsnede is niet gesigneerd.

De binnenvorm van BKB is vermoedelijk jonger dan die in ASB: in dit laatste exemplaar is er in r. 107 Mainardi een overbodige spatie Mai nardi, en in r. 119 Onsen is de kapitaal gezakt. In BKB is de spatie in r. 107 verbeterd en de O in r. 119 geheel verdwenen.

Het watermerk is identiek met dat in DEYBARRA, met contresigne en afstand tussen de bruglijnen als in Briquet 5333.

Ghysens

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-49	f 1^{v}: r. 50-106
	f 2^{r}: r. 107-156	f 2^{v}: r. 157-206

Inhoud

Aen den E^{n}. VVy*s*en ende *s*eer Veur*s*inighen Heere/Señoȓ I Hans Ghy*s*ens. I ODE. (J^{3}N hoe menighe Stadt/tot hoe menigher *s*tonden/') (1-33). CASSANDRE. (Que dict le Poëte en ce*s*te Ode? DOCT. Il depeind d'vne grace merueilleu=) (34-37). *LAVRA.* (*Che dice il Poëta in questa Oda? DOTTOR. Depinge d'vna gratia admirabile, il*) (38-41). MARFIRA. (Que dize el Poëta en e*s*ta Oda? DOTT. Depinge, de muy buena gracia, al vir-) (42-45). (Beters noch *s*choonders toch/en werdt hier oyt gheuonden) (46-49). Aen den E^{n}. VVy*s*en ende Veur*s*inighen H^{e}. Noe de Bock. I ODE. (J^{3}N

di tijden (de Bock) als men vandt mans en vrouwen) (50-71). CASSANDRE. (Que dit le Poëte au vertueus Seigneur Noe de Bock? DOCTEVR. Que ce-) (72-79). *LAVRA.* (*Che dice il Poëta al virtuoso Signor Noe de Bock? DOTTOR. Che era cosa dilet*-) (80-87). MARFIRA. (Que dize el Poëta al virtuo*s*o Señor Noe de Bock? DOTTOR. Que era co*s*a iu-) (88-96). (Ten waer niet vremdt al waer ic heel beroydt/) (97-98). (*Sur tout, le grand Prince Alexandre,*) (99-106). Aen den E^{n}. VVy*s*en ende *s*eer Veur*s*inighen Heere J. Jôris I Van Schooten. I ODE. (G^{3}Root*s*te onwetentheydt is t'quaedt hier aen te cleuen/) (107-121). Veldt-*s*angh oft Herders-liet/den *s*eluen Heere toege*s*chreuen. (D^{3}E reuck ws a*s*ems goedt/ *s*choon*s*te Olympiette/) (122-152). *LAVRA.* (*Dechiarate ci questi versi. DOTTOR. Apresso hauer dechiarato le virtu d'il vir*-) (153-154). CASSANDRE. (Expo*s*é nous ces vers. DOCTEVR. Aprez auoir exprime les vertus du ver-) (155-156). Aen den E^{n}. VVy*s*en en̄ Veur*s*inighen Melchiôr Bothemer/ I ende Joncvrou' Margrite Paris/*s*ijn wettighe Ghe*s*ellinne. I ODE. (B^{3}Othemer/d'loon der Deughdt/is on*s*terffelijck' eere/) (157-183). CASSANDRE. (Que contiennent ces vers? DOCTEVR. No*s*tre genereus Poëte ne lai*ss*ant) (184-189). LOVYS POPPARD, PRIEVR DE SORDE, A MON S^{r}. I mon Seigneur Vander Noot, Gentil-homme & Patrice d'Anuers. I SONNET. (Q^{2}*Vi au Printemps à veu l'industrie & labeur*) (190-206).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: nihil
Bi	*Stent*: 77 Is 78 gnetils *s*unt 151 ous 156 Georgo

Raamwerk

\$^{r}:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^{r}. IAN VANDER NOOT. in ↑5 ↓5 ←6 →8 =5
\$^{v}:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT. in ↑4 ↓6 ←5 →7 =6

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25)

Watermerken

Variant van Briquet 5331-5335 in ASB C31382 f 71 en 74 (contresigne), BKB VH23889 f 74 en 73 (contresigne)

Exemplaren

ASB C31382 f 71 en 74, BKB VH23889 f 73 en 74

Aantekeningen

In r. 50 staat in ASB H^{e} met e nog in exponent-stelling; in BKB is deze e onder de zetlijn gezakt.

Het watermerk is identiek met dat in DEYBARRA; contresigne en afstand tussen de bruglijnen als in Briquet 5333.

Bentinc

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-67	f 1^{v}: r. 68-114
	f 2^{r}: r. 115-161	f 2^{v}: r. 162-217

Inhoud

Aen den Edelen Heere/mijn Heer Philips van Bentinc/ I vry Heer tot Bicht/tot Gr̂euenbicht/tot Papenhouen/&c. Drossaert des lands I van Monfor̂t. Colonel van een Regiment van twaelef Vaendelen Nederlantsch Crijghsvolck/&c. I ODE. (N^{3}A dat hier niet en wor̂dt iet beters toch beuonden) (1-16). A mon S^{r}. mon S^{r}. Philippe van Bentinc, Baron de Bicht, S^{r}. de Greuen- I bicht, de Papenhouen, &c. Drossart du Territoire de Monfort. Et Colonel I d'vn Regiment de douse Compaignies d'Enfanterie Belgioise. I ODE. (V^{2}*An Bentinc, fort*, & *sage*,) (17-60). *LAVRA.* (*Che dice il Poëta al Nobile Barone de Bentinc, &c. Colonnello per su M^{a}? DOTT. Che*) (61-63). MARFIRA. (Que dize el Poëta al noble Baron de Bentinc, &c. Colnnel por su M^{d}? DOTT.) (64-67). A mon S^{r}. Monsieur Iosepho de Deckere, Capiteine d'vne Compaignie I d'Enfanterie Brabançonne, soubs le Regiment de M^{r}. le Conte Vanden Berch, &c. I SONNET. (D^{2}*V tonant Iupiter l'alme* & *diuine race*) (68-84). Aen den seluen H^{e}. mijn H^{e}. de Capitein/Josepho de Deckere. I EPIGRAMME. (D^{3}E Deckere/alst past sullen wy soo beschr̂yuen) (85-90). SONET. (G^{3}Hij sijt schoon Lief mijn breughdt/en mijns herten behagen/) (91-105). *LAVRA.* (*Che dice qui il Signor Vander Noot? DOTTOR. Da po d'hauer gratiosamente lodato, per*) (106-109). MARFIRA. (Que dize aqui el Sr. Vander Noot? DOTT. Despues de hauer con bueua gracia) (110-114). A mon S^{r}. Monsieur Mertin de Bentinc, Capiteine d'vne Compaignie I d'Enfanterie Brabançonne, soubs le Regiment de Monsieur I le Colonnel van Bentinc, son Cousin. I EPIGRAMME. (P^{2}*Vis que le Temps chenu, fait noier dessoubs l'onde*) (115-126). Aen dē seluen H^{e}. mijn H^{e}. de Capitein Merten van Bentinc. I EPIGRAMME. (A^{3}Ls Cupido vernam dat ick op de Trompetten) (127-134). SONET. (M^{3}Jjn ooghen hebben strijdt//altijdt//Lief goedertiren/) (135-149). *LAVRA.* (*Et che dice qui il Poëta? DOTT. Hauendo lodato il virtuoso, nobile* & *garbato Capitan*) (150-155). MARFIRA. (Que guerra tienen sus ojos contra sus labios? DOTTOR. Que quieren) (156-158). (*Vertu, Honneur, Plaisir, Amour* & *Courtoisie*) (159-161). Aen de E^{e}. VVijse ende Gheleerde Heeren Joncker Arnoudt I de Almeyde Stadthoudere/M^{r}. Matthys Strick/der Rechten Licentiaet/en I Dionisius Vitsius oock der Rechten Licentiaet/beyde Greffiers des Leenhoue van Br̂abant/ &c. I ODE. (J^{3}N dese tyden quaedt/alsmen aen alle syden) (162-209). *LAVRA.* (*Che contengono questi versi? DOTT. Vna buena* & *Christiana Philosophia, per la qua=*) (210-213). CASSANDRE. (Que contienent ces vers? DOCTEVR. Vne bonne & Chrestienne Phi-) (214-217).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 10 vour 31 *nouuau* 64 Colnnel
Bi	*Stent*: 92 breughdt 110 bueua

Raamwerk

$^r:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^{r}. IAN VANDER NOOT. in ↑5 ↓5 ←6 →8 =5
$^v:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT. in ↑4 ↓6 ←5 →7 =6

Lettertype

Rom.:	: 6,8 Granjon; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon

It.:	110 Guyot (VPT,IT 3); 80 Tavernier (VPT,IT 8) + 77 Guyot (VPT,IT 10)
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 62 Van den Keere (VPT,T 44)

Watermerken

Variant van Briquet 5331-5335 in ASB C31382 f 58 en 55 (contresigne), BKB VH23889 f 58 en 57 (contresigne)

Exemplaren

ASB C31382 f 55 en 58, BKB VH23889 f 57 en 58

Aantekeningen

Het watermerk is identiek met dat in DEYBARRA; contresigne en afstand tussen de bruglijnen als in Briquet 5333.

Samenhang Deybarra-Damant-Georges-Orco-Ghysens-Bentinc

De combinatie van de elementen binnen het raamwerk evenals het zetsel van de sprekende regels blijven identiek. Ook het watermerk blijft merkwaardig constant.

Deze groep is wel onmiddellijk na de reeks TITELVEL 1593-1594-MONEGLIA gedrukt, want het zetsel der sprekende regels ondergaat geen wijzigingen in de latere groep tegenover de versie in ETTEN-MONEGLIA.

Ook de sokkels, waarin deze sprekende regels gekooid staan, behouden hun oorspronkelijke plaats, wat niet het geval is met enkele andere elementen van het raamwerk.

1594

s'Conincx

Inkoomste

Verdeling

2°,	f 1^{r}: r. 1-21	f 1^{v}: r. 22-32
	f 2^{r}: r. 33-66	f 2^{v}: r. 67-129

Inhoud

[binnen kader met arabesken, binnen architectonische omlijsting; zie Aantekeningen] OP DE | Gheluckighe ende | heerlijke in-koomste des hoogh= | ghebor̂en Vor̂stes Ernesto/by der gratien | Godts/Eerdts-Hertogh van Oostenrijck/ | Hertogh van Bourgoignen. Graue van | Tyr̂ol/etc. Gouuerneur ende | Capiteyn general der | Neder-landen. | SVR | L'HEVREVSE | ET MAGNIFIQVE | ENTREE DV TRESHAVT | Prinçe Erneste, Archeduc d'Austrice, | Duc de Bourgoigne, Comte de Tyrol, &c. | Gouuerneur & Capitaine general | des Païs-Bas. | T'HANTVVERPEN, | By Arnout s'Coninx/ inde | Camer-strate inden witten Hondt. | [korte lijn] Anno M.D. XCIIII. (1-21). [onder houtsnede, binnen kader met arabesken, binnen architectonische omlijsting; zie Aantekeningen] Musarum Symbolum de Domino Ioanne Vander Noot. | CLIO MVSA. (*Dulce Dei cantat laudes*, & *numina Regis*,) (22-32). A SON ALTEZE EN SA | magnifique entree en Anuers. | SONNET. (A[2] *Tant es tu venu, ô Prince magnanime*,) (33-49). Aen zijn Hoogheydt/op zijn | Heerlijcke inkoomste tot Antwerpen. |

SONET. (O^{2}M dat ghy hebt (groot Vor̂st) van zeer zwaren gewichte) (50-66). EPIGRAMME. (V^{2}Eurdachtigh/Ongheual/noch Nydigh hert verwaten) (67-71). HVGO CABISSET, GENTILHOMME I Prouensal, à Monsieur Vander Noot. I SONNET. (G^2*Enereus vander Noot, à qui les cieux tant d'heur*) (72-88). Godfrid Vvyherten zu den claer Erluchten/vnd hoogh ghe= I leertten Poëten: den Edlen Herre/Johan Vander Noot. I ODE. (G^{3}Leich wie Homerus weit bekant/) (89-109). M^r. PAOLO ALBERTO NELLA SVA HIMNA I d'Anuersa, in fauore d'il Signor Vander Noot, dice (N^2*On vi diranno i secoli futuri*) (110-129).

Stent/Proprium

Bu(a)	*Stent*: 76 *faut* 109 anff 133 *beata* [*t* omgekeerd] 119 *tanto* [tweede *t* omgekeerd]
	Proprium: [sprekende regel in f 1^r] DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS. 85 *Signe* 87 *Sauueurs*
Bu(b)	*Stent*: als in Bu(a)
	Proprium: [sprekende regel op f 1^r] *Dominus Siluester Pardo, sacr*ae *Theologi*ae *Licentiatus*, *Cathedralis Ecclesi*ae *Antuerp. Can. vidit & approbauit.* 85 *cigne* 87 *fauteurs*
Bi	*Stent*: 24 *Magnanlmos4ʒ* 28 *Quanqnam*

Raamwerk

f 1^{r-v}:	[in fries] TEMPERA TE TEMPORI. POST TENEBRAS SPERANS LVCEM. POST NEBVLA PHOEBVM.
	[in onderbouw] TEMPERA TE TEMPORI. LABORE ET INDVSTRIA. AMORE ET PRVDENTIA.
f 1^r	met Bu(a): [in sokkel] DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS.
f 1^r	met Bu(b): [in sokkel]*Dominus Siluester Pardo*, *sacr*ae *Theologi*ae *Licentiatus, Cathedralis Ecclesi*ae *Antuerp. Can. vidit* & *approbauit.*
f 1^v:	[in sokkel] DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS.
	in ↑3 ↓3 =7
f 2^{r-v}:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IEAN VANDER NOOT.
	in ↑2 ↓4 ←11 →10 =8

Lettertype

Rom.:	: 11 Van den Keere (VPT,R 5); : 6,8 Granjon; 160 Tavernier (VPT,R 16); 130 Garamond; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 100 Garamond; 80 Garamond; 75 Granjon; 62 Granjon; 52 Granjon; : 1,3 Haultin
It.:	140 Granjon; 95 Granjon; 80 Granjon; 54 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 72 Van den Keere (VPT,T 40)
Fract.:	80

Watermerken

Variant van Briquet 5331-5335 in ASB C31382 f 4 en 1 (contresigne), BKB VH23889 f 7 en 8 (contresigne)

Exemplaren

ASB C31382 f 1 en 4 met Bu(b), BKB VH23889 f 7 en 8 met Bu(a)

Aantekeningen

Bij de overgang van Bu(a) naar (b) levert de wijziging van de sprekende regel in de sokkel van f 1^{r}

een bewijs van de haast waarmee gewerkt is: Van der Noot kon niet wachten tot hij voor deze publikatie het verwachte fiat van de kerkelijke censuur zou bekomen; hij liet dus maar al vast een aantal exemplaren van de buitenvorm aftrekken met dezelfde sprekende regel op f 1^r als in de binnenvorm op f 1^v. Tijdens het drukken van deze weerdruk is de kerkelijke approbatie dan toch eindelijk toegekomen, zodat men in staat was om, na stilstand van de pers, de voorlopige sprekende regel op f 1^r te vervangen door het imprimatur, dat aldus op zijn gewone plaats als in de titelbladen terecht kwam. Voor een gelijkaardige reactie, zie L. Voet, 'Abraham Verhoeven en de Antwerpse pers', in *De Gulden Passer* 31 (1953), 36 noot 6.

Tegelijk met deze wijziging van de sprekende regel zijn enige auteurscorrecties aangebracht.

De binnenvorm is eerst ontstaan: zoals reeds gezegd, is de sprekende regel op f 1^v als aanvankelijke noodoplossing overgenomen op f 1^r in de buitenvorm. In de sprekende regel in de fries van f 1^v is in LVCEM de M minder beschadigd dan op f 1^r, waar de rechter schacht meer verwrongen is.

Bij de overgang van binnen- naar buitenvorm zijn de twee kaders onderling van plaats verwisseld. Aan het zetsel der sprekende regels is vooralsnog (d.i. voor de overgang van Bu(a) naar (b)) niet getornd, en evenmin aan het raamwerk, met uitzondering van het kader met arabesken op f 1^v: in navolging van TITELVEL 1589-1590 is telkens een ander kader met arabesken gebruikt; in de binnenvorm op f 1^v staat het raam dat dienst gedaan heeft in TITELVEL 1589-1590 f 2^r, gedrukt door Vervliet. In vergelijking met deze voorgaande toestand is de breuk in de rechterhelft van de bovenbalk sterk verwijd. Op INKOOMSTE f 1^r (=Bu) wordt gebruik gemaakt van het kader dat reeds aan s'Conincx toevertrouwd bleek sedert TITELVEL 1591. In deze omlijsting hebben de dubbele lijnen op 10 mm van de rechterhoek onderaan schade geleden onder de drukking van de pers tegenover het voorgaande gebruik in TITELVEL 1592-1593. Ook ontstaan nieuwe kerven in de onderste band op 19,5 en 27,5 mm van de linkerhoek. Voor de verdere herkomst van deze beide lijsten, zie men TITELVEL 1589-1590. Ook het portret op INKOOMSTE f 1^v wordt in dit voormelde titelvel behandeld.

In het voetstuk van de rechter kolom der architectonische omlijsting is de linker benedenhoek van het paneel beschadigd tegenover de vorige toestand in TITELVEL 1592-1593.

De initialen in r. 68 en 92 behoren tot een alfabet, waarvan specimina ook voorkomen bij Gillis Rooman te Haarlem in 1596; zie H.J. Laceulle-Van de Kerk, *De Haarlemse drukkers en boekverkopers van 1540 tot 1600*, 's-Gravenhage, 1951, 400, nr. 87.

Het watermerk is een variant van Briquet 5331-5335: de sikkel heeft het formaat van 5335, het profiel van 5331 en contresigne evenals afstand tussen de bruglijnen als in 5333.

Arnesto

Verdeling

2°,	f 1^r: r. 1-43	f 1^v: r. 44-93
	f 2^r: r. 94-126	f 2^v: r. 127-161

Inhoud

Aen den Deurluchtighen en hoogh I gheboȓen Voȓst Arnesto deur Godts ghenade Eerdts-Hertogh I van Oostenrijck/Hertogh van Bourgondien/Graue van Tirol/&c. I Gouuerneur

ende Capiteyn general der Neder-landen. (D[2]E Planeten (groot Voȓst) komen/soo men kan merken) (1-28). ROSINA. (Nach dem ich das Niderlendish nicht gar woll verstehe wollet mir in) (29-50). LAVRA. (*Io vi supplico. S*[r] *Dottor Agricola*, *che vostra S*[a]. *resti seruita di dir mi che cose il*) (51-68). MARFIRA. (Supplico a V.M. Dotor Agricola, que V.M. sea seruido de dezir me que cosas) (69-85). (*Tenendi sunt in ciuitate Poët*ae, & *honore ac laude decorandi: qui quidem commandatissimi*) (86-93). INSCRIPTIONS ET SEN- I

TENCES A L'HONNEVR DV I Roy, & de *s*on Alteze. I SATVRNE. (P^2 *Vis qu'ainsi Dieu le veut, refleuriront au monde*) (94-161).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 8 Jouen 9 Maertem 10 *s*y 18 *s*cherp-*s*inningh 31 werflu*s*highe 34 Perqnes 38 an*s*herwellet 40 *s*cheoner anch 43 gebeu 149 *debançez* 151 *fauour* 160 *Ernrste*
Bi(a)	*Stent*: 80 verdaderamenete 86 *commandatissimi*
	Proprium: 90 *Grammatic*ae
Bi(b)	*Stent*: 80 als in Bi(a)
	Proprium: 86 *commendatissimi* 90 *Grammatici*

Raamwerk

$\$^{r}$:	LES OEVVRES POETIQVES DV S_{r}. IEAN VANDER NOOT.
	in ↑ 3 ↓ 3 ← 12 → 9 =7
$\$^{v}$:	LES OEVVRES POETIQVES DV S^{r}. IEAN VANDER NOOT.
	in ↑ 2 ↓ 4 ← 11 → 10 =8

Lettertype

Rom.:	: 11 Van den Keere (VPT,R 5); 160 Tavernier (VPT,R 16); 130 Garamond; 80 Garamond; 75 Granjon; 62 Granjon; 52 Granjon
It.:	140 Granjon; 95 Granjon
Text.:	220 Vostre (VPT,T 3); 115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25)
Fract.:	80

Watermerken

Variant van Briquet 5331-5335 in ASB C31382 f 2 en 3 (contresigne), BKB VH23889 f 9 en 10 (contresigne)

Exemplaren

ASB C31382 f 2 en 3 met Bi(b), BKB VH23889 f 9 en 10 met Bi(a)

Aantekeningen

In de sprekende regel op $\$^r$ is de r in exponent-stelling in beide exemplaren onder de zetlijn terecht gekomen.

In r. 85 is in BKB(=Bi(a)) een gerezen spatie zichtbaar; in ASB is dit weggewerkt.

In de italiek 95 Granjon komen onderkastletters in romein voor als exponent: r. 51

Voor de initiaal in r. 5 zie men INKOOMSTE r. 68.

Het watermerk is identiek met dat in INKOOMSTE.

Bij de overgang van Bi(a) naar (b) is in r. 90 een typische auteurscorrectie uitgevoerd (vgl. FARNEZE).

Samenhang **Inkoomste-Arnesto**

Zoals reeds gezegd, is eerst de binnen- en daarna de buitenvorm van INKOOMSTE gedrukt. Bij het zetten van ARNESTO heeft men het raamwerk van INKOOMSTE f 2^v integraal overgenomen op de corresponderende versozijden. Dek- en voetstuk, evenals sokkelbasis van INKOOMSTE f 1^r behouden in ARNESTO eveneens hun vorige plaats op de rectozijden. Aldus hoefde men hier slechts de twee resterende zijstijlen en een nieuwe sprekende regel te zetten om het klassiek kader rond een gewone tekstpagina te verkrijgen. In beide vellen is een identieke papiersoort gebruikt.

1595

s'Conincx

Sterckheyt

Verdeling

2°,	f 1r: r. 1-88	f 1v: r. 89-156
	f 2r: r. 157-201	f 2v: r. 202-253

Inhoud

DE STERCKHEYT. I Toe gheschreuen der Loffelijker Magistraet en den gantschen I Raedt der Heerlijcker Stede van Antwerpen. I ANNO M.D. XCV. I Mijn Heeren/De Marcgraue. (Ioncker Henrick t'Serraerts.) (1-54). (J[3]Ck/di hier veurmaels v/Heeren/heb toe gheschreuen) (55-86). CASSANDRE. (A qui consacre le S. Vander Noot ces vers? DOCTEVR. Au magnifique, graue,) (87-114). LAVRA. (*A chi consacra il Signor Vander Noot questi versi?* DOT. *Al molto magnifico, graue & venera-*) (115-125). MARFIRA. (A qui en consagra el Señor Vander Noot estos versos? DOTTOR. Al muy) (126-139). ¶ Eiusdem Michaëlis Vander Agi Antuerpij. I Ad D.I. Vander Noot. (*N[2]On mutat fortuna genus, cui iniuria cedit*) (140-155). Deficiet nunquam Generoso in pectore Virtus. (156). *Au tres Illustre & tresexcellent Seigneur mon Seigneur* I *Herman Comte Vanden Bergh, Baron de Boxmeer, Bylant, &c. Seigneur de Hedel, Homoet,* I *Haeps, VVischih, Spalbek, Steffensvvel, &c. Baron, Gouuerneur & Capitaine* I *general de la Duché de Gueldres, & Comté de Zutphen, & Colonnel* I *pour sa Majesté Catholique, &c.* I SONNET. (I[2]E suis tout resioüy plus que ne sçaüroys dire) (157-176). Aen den seluighen hoogh ende welgheboren Heere/Heer I Herman/Graue vanden Bergh/&c. I SONET. (G[3]Raef vanden Bergh/als v/de Hemelen hier d'leuen) (177-193). MARFIRA. (Que dize el Poëta en aquellos dos Sonetos? DOT. Se huelga, veyendo acres-) (194-197). LAVRA. (*Che dice il Poëta in questi duoi Sonetti?* DOTTOR. *Si ralegra, vedendo accrescere il ex-*) (198-200). GRATIOR EST PVLCHRO VENIENS EX CORPORE VIRTVS. (201). Au tres Illustre & tres Excellent Seigneur Don Diego Dejbarra. I Véedor General de l'armée pour sa Majesté en ses Pays-Bas, &c. I ODE. (S[3]*Eigneur, pour les presents, dons, deniers, & largesses,*) (202-228). OLYMPIA. (Wat schrijft mijn Heer Vander Noot hier/aen Don Diego Dejbarra? LEERAER.) (229-235). LAVRA. (*Che dice qui il Poëta, à* Don Diego Dejbarra? DOTTOR. *Che tutti gli fatti d'huomini si*) (236-240). MARFIRA. (Que dize aqui el Poëta a *Don Diego Dejbarra*? DOTTOR. Que todos los hechos de) (241-247). (*La vertu, la faueur, & la Muse & les vers*) (248-253).

Stent/Proprium

Bu	*Stent*: 9 Der 27 Breusegheem 52 Bockel 80 hertten 213 *flenue* 227 *Veador* 241 *Dejbarra* 245 esspriritos
Bi(a)	*Stent*: 94 religenses 99 34 113 *snnt* conciderant 114 suiuas 116 *Fotteza* 118 *houmo* 122 *perseuerautia* ostonte 131 pescados 143 *dire* 144 *pondere* 159 *VVischih* 199 *cogonsciuto*

	Proprium: 143 *mal*ae 145 *opprimitur* 146 *mala* 147 *manens* 151 *Perpetuo* 153 *arguiturque* 154 *Noytha*e*e*
Bi(b)	*Stent*: 99, 114, 116, 118, 122, 199 als in Bi(a)
Bi(b)	*Proprium*: 94 religeuses 113 *sunt* considerant 131 peccados 143 *dira mal*ae. 144 *pondera* 145 *opprimitur:* 146 *mala*, 147 *manens.* 151 *Perpetuò* 153 *arguitúrque* 154 *Notha*e*e* 159 *VVisch*

Raamwerk

^{r} :	LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IEAN VANDER NOOT. in ↑ 3 ↓ 3 ← 12 → 11 =7
^{v}:	DE POETICSCHE VVERKEN VAN MYN HEER VANDER NOOT. in ↑ 2 ↓ 4 ← 10 → 9 =8

Lettertype

Rom.:	: 11 Van den Keere (VPT,R 5); 130 Garamond; 120 Garamond + 116 Tavernier (VPT,R 20); 80 Garamond; 80 Tavernier (VPT,R 26); 62 Granjon; 52 Granjon; : 1,3 Haultin
It.:	: 4,8; 140 Granjon; 95 Granjon; 80 Granjon; 80 Tavernier (VPT,IT 8)
Text.:	115 Frans (VPT,T 12); 95 Frans (VPT,T 25); 72 Van den Keere (VPT,T 40); 52 Van den Keere (VPT,T 49)

Watermerken

Variant van Briquet 5331-5335 in ASB C31382 f 11 en 6 (contresigne), BKB VH23889 f 13 en 14 (contresigne), LUB 1500A48 f 15 (contresigne)

Exemplaren

ASB C31382 f 6 en 11 met Bi(b), BKB VH23889 f 13 en 14 met Bi(a), LUB 1500A48 f 15 met Bi(b)

Aantekeningen

In de Bi(a) komen opvallend veel zetfouten voor; deze worden ten dele verbeterd in (b), waar ook talrijke auteurscorrecties voorkomen, vooral bestaande in het aanbrengen van zintekens in één Latijns lofdicht.

In r. 52 is Bockel een zetfout in vergelijking met T'SHERTOGEN 68, waar Boekel staat.

In r. 139 staat in Bi(a) ‘Leé dlos’; in (b) is de verdeling van het wit gecorrigeerd tot ‘Leéd los’.

In r. 229 is het woord LEERAER in klein kapitaal samengesteld uit twee verschillende lettertypes: LEE bestaat uit 62 Granjon + 52 Granjon, RAER uit : 1,2.

Voor de initialen in r. 55 en 180 zie men de desbetreffende noot bij INKOOMSTE r. 68 en 92.

Concluderende opmerkingen

1) Het illustratiemateriaal is zorgvuldig bewaard door Van der Noot: de titelhoutsnede in 1593-1594 is nog steeds dezelfde als in 1584-1585, de houtsneden in MECHELMAN en PEETERS stammen uit *A Theatre* (1569), de kaders met arabesken in de titelvellen komen voor het eerst voor in *Stammbuch* en *Theatrum* (1572), en het portret in de titelvellen op f 2^v staat reeds in het *Epitalameon* (1583). Van der Noot heeft zonder twijfel de nodige zorg aanbevolen ten aanzien van deze illustraties: de titelplaat heeft in 1593-1594 nog praktisch geen slijtage ondergaan tegenover de vroegste aanwending ervan. De slijting van de kaders met arabesken is in de eerste plaats te wijten aan de druk van het *Theatrum.*
2) Wel is in de drukkerij van s'Conincx achtelozer omgesprongen met het lijstwerk dan bij zijn vakgenoot. Niet enkel blijken een dek- en voetstuk na verloop van tijd onbruikbaar (HALMALE) en is een zijstijl deerlijk gehavend (VERGANO), maar ook een der kaders met arabesken lijdt onder te zware drukking van de pers (TITELVEL 1591 f 2^v tegenover TITELVEL 1589-1590 f 2^r).
3) Eigenaardig is in dit verband wel dat Vervliet, die meer vellen *PW* drukt dan s'Conincx en die daarenboven zorgvuldiger omgaat met Van der Noots illustraties, toch minder illustratief materiaal te zijner beschikking krijgt dan s'Conincx (↑ 3 en ↓ 3 enkel bij deze laatste).
4) Naast de kaders zijn ook een reeks illustratieve houtsneden oorspronkelijk voor de aangevulde *Olympias* bedoeld. De kaders zijn reeds in AUB 976A2 enkel gebruikt ter omlijsting van soortgelijke

platen. De houtsneden waarvan thans sprake, stellen voor: Melpomene (CLAERHOUT), Apollo (HELMANS), Clio (T'SHERTOGEN), Thalia (VERGANO), Euterpe (LANGHART), Polymnia (ETTEN). De reeksvorming wordt bevestigd door de compositie van de voorstelling: telkens staat de afgebeelde figuur, voorzien van zijn attributen, op het voorplan, terwijl de achtergrond bevolkt wordt door groepjes dichters, die rondkuieren in een Elysische omgeving.

5) Als specifieke illustraties bij de *PW* zelf kan men wijzen op de slotplaat (WEERDT 1590 en VVEERDT 1593), de ontwakende dichter (BALBI) en de illustraties, gewijd aan Farneses inkomst te Antwerpen (FARNEZE, MONEGLIA, ORCO). Afgezien van de functionele slotplaat zijn al deze illustraties niet onmiddellijk na het snijden opgenomen in de *PW*: de plaat Clio, die als inherent bestanddeel van T'SHERTOGEN (1592) voorkomt, doet reeds dienst als geïmproviseerde slotplaat in 1590 (TKL 48E2). De illustraties bij Farneses intrede zijn, blijkens de begeleidende commentaar, vervaardigd ter gelegenheid van deze plechtigheid zelf in 1585, maar zij worden pas gepubliceerd in 1592.
6) Heel wat vellen *PW* zijn, blijkens de combinatie van de elementen binnen het raamwerk en de sprekende regels, in reeksverband gedrukt. Nochtans is binnen deze groepvorming elk vel volledig apart afgedrukt. Het is dus niet zo, dat men eerst alle binnen- en daarna alle buitenvormen afgetrokken heeft.
7) De aanwezigheid van een zelfde stel kaders telkens in binnen- en buitenvorm bewijst wel dat de *PW* zowel bij Vervliet als bij s'Conincx op één pers gedrukt zijn; zie Hinman, I, 125.
8) Zetfouten in de sprekende regels worden doorgaans verbeterd bij het overgaan van de schoonnaar de weerdruk. Slechts heel uitzonderlijk wordt de pers stilgezet om enkel de noodzakelijke correctie in de sprekende regels aan te brengen (J. DE SMIDT, CHEFS [1], d.i. zowel bij Vervliet als s'Conincx éénmaal).
9) Slechts éénmaal komt in deze tweede reeks correctie met de pen voor (GEORGES 356), maar dan ook in alle bekende exemplaren.
10) Chronologisch overzicht van de *PW*, gedrukt door Vervliet en 's Conincx:

1588	(Vervliet)	TITELVEL 1588, VVEERDT 1588, ROY, AMODEO, AELMOESSENIERS, GRAMMEY
1589	(s'Conincx)	GALLO
1589-1590	(Vervliet)	TITELVEL 1589-1590; LEIUA; DAEMS
	(s'Conincx)	PERRENOT, CATANIO, VROUWEN, TASSIS, VOORWERK 1589-1590, BALBI, WEERDT 1590
[1590-1591]	(Vervliet)	CARRO, NOOT, SUEIRO, PARDO, SCHOLIER
1591	(s'Conincx)	TITELVEL 1591, WONSEL, RE, CLAERHOUT, HELMANS
[1592]	(Vervliet)	FEYTENS, FARNEZE; J. DE SMIDT, B. DE SMIDT; T'SHERTOGEN, CRABBE
1592-1593	(s'Conincx)	TITELVEL 1592-1593, HALMALE, VERGANO

	(Vervliet)	ANGONI, STUYTELINCK, EUTERPE, LANGHART, PEETERS, SWEERDTS, OPMEER; MECHELMAN, FUENTES
[1593]	(s'Conincx)	CHEFS [1], CHEFS [2]
1593-1594	(Vervliet)	TITELVEL 1593-1594, BEJAR, VVEERDT 1593, ETTEN, MONEGLIA; DEYBARRA, DAMANT, GEORGES, ORCO, GHYSENS, BENTINC
1594	(s'Conincx)	INKOOMSTE, ARNESTO
1595	(s'Conincx)	STERCKHEYT

PW 1580-1585 en 1588-1595: gelijkheid en verschil

1) De richtlijnen van Jan van der Noot zelf verklaren gemeenschappelijke eigenaardigheden in beide reeksen, zo het sporadisch gebruik van signaturen (POETOV, ROY). Ook de strikte navolging bij de mise en page van een nieuw titelvel (TITELVEL 1591 tegenover TITELVEL 1589-1590) of slotvel (VVEERDT 1593 tegenover WEERDT 1590) is wel aan dezelfde invloed toe te schrijven.
2) De illustraties zijn door de auteur zelf bekostigd; zo wordt de titelhoutsnede aan elk van de drie betrokken drukkers achtereenvolgens ter hand gesteld. Een van de twee omlijstingen rond de platen van de mogelijk voortgezette *Olympias* in AUB 976A2 wordt ook sinds 1588 ten dele aangewend.
3) De vele auteurscorrecties getuigen telkens van de intense bemoeiingen van de dichter zelf, met name inzake proeflezen.
4) Al deze verbeteringen zijn aangebracht per vorm, en niet per bladzijde. Dit laatste procédé heeft Hinman weliswaar teruggevonden in Shakespeare's First Folio[1], maar de correctie per vorm is toch de normale oplossing in de zestiende eeuw[2].
5) Voor alle betrokken drukkers is de produktie der *PW* een typisch geval van ‘job work’[3], van smoutwerk[4]. Dit aspect is dan ook verantwoordelijk voor de herhaalde verstoring van de traditionele volgorde inzake opeenvolging van het drukken van binnen- en buitenvorm. Hierdoor is in de voorgaande bladzijden het begrip schoon- en weerdruk niet noodzakelijk synoniem met binnen-, respectievelijk buitenvorm.
   Daarentegen, van zodra twee vellen bij elkaar horen, d.i. bij het ontstaan van een groep folio's in vieren (CHEFS), wordt onmiddellijk het traditioneel patroon gevolgd: eerst is de binnenvorm van het ingeschoten vel (CHEFS [2]) gezet[5].
6) Sinds 1589 beoogt Van der Noot een zeer nauwe integratie van de *PW*, gedrukt door Vervliet, en die, afkomstig uit de officina van s'Conincx; men zie slechts de gemeenschappelijk opgelegde lay-out, de gelijksoortige kaders en de groepvorming TITELVEL 1589-1590 (Vervliet) + VOORWERK 1589-1590 (s'Conincx). Deze versmelting wordt bevestigd door de hierna volgende bundeling.
7) In de *PW* 1580-1585 kon Van der Noot soms zeer verregaande veranderingen in het zetsel laten aanbrengen, en dit om een mecenas of een groep belangstellenden ter wille te zijn (LIEFVELT, MAES). Nadien is slechts nog eenmaal een dergelijke manipulatie uitgevoerd (FEYTENS in WHAB Lp4°).

1 Zie Hinman, I, 234.
2 Zie Oey-De Vita, *a. art.*, 272, 275-276.
3 Hinman, I, 12.
4 Zie ook blz. 173.
5 Zie Hinman, I, 77, 151.

Bundeling

Verwante Ephemera

Tot een beter begrip van de ware bibliografische aard der *PW* is een blik op soortgelijk zestiende-eeuws drukwerk onontbeerlijk. Enig zoeken in deze richting leert ons reeds vlug, dat niet zozeer de uitgave der *PW* onder de vorm van los verkrijgbare bladen, als wel de wèloverwogen verzameling dezer aparte vellen tot bundels, een totaal nieuwe onderneming geweest is.

Gelegenheidsdrukwerk van dezelfde aard als Van der Noots *PW* ontmoeten wij reeds vroeger in de zestiende eeuw als plaquettes, d.i. als bundeltjes met zeer gering aantal pagina's. Aan zulke verspreidingsvorm heeft ook Van der Noots grote voorbeeld, Pierre de Ronsard, de voorkeur gegeven voor gedichten met sterke binding aan de politieke of polemische actualiteit, waarvoor snelle en vlotte verspreiding dan ook onontbeerlijk was. Men zie slechts zijn *Avantentree dv roy trescrestien a paris* (1549)[1], *Exhortation au camp du Roy pour bien combatre le jour de la bataille* (1558)[2], en *Chant de liesse, au Roy* (1559)[3]. In al deze gevallen is één vel in kwarto gevouwen, zodat men telkens acht blz. druks als resultaat verkrijgt. Technisch hierbij onmiddellijk aansluitend is een soortgelijk werkje van Joachim du Bellay, *Prosphonevmatiqve av Roy trescrestien Henry II...*[4]. Ook deze ene katern is ontstaan uit slechts een vel, net zoals Ronsards hiervoor vermelde publikaties, met als enig verschil dat dit laatste vel driemaal gevouwen is, juist wegens de opmaak in octavo.

Wanneer wij in onze eigen literatuur op zoek gaan naar literaire produkten, op losse vellen gedrukt, die dus dezelfde verspreidingsmogelijkheid als de *PW* bezitten, dan stoten wij vooreerst op de massa vliegende bladen en pamfletten. Van der Noot zelf zou hoogstwaarschijnlijk elk mogelijk verband tussen dergelijke volksbladen en zijn eigen aristocratisch bedoelde kunst met verontwaardiging loochenen, maar de feiten spreken voor zichzelf: niet enkel de parallelle verspreiding als apart blad, maar ook de zeer disparate inhoud wijst op een onloochenbare verwantschap: in zulk los blad staat een geschiedenis van moord en doodslag doodgemoedereerd naast '*Een schoon gheestelijck nyeu liedeken*'[5]. In Van der Noots *PW* ontbreekt zulke variëteit evenmin: NOOT omvat zowel een bewerking van psalm 40 (Vulgaat), zeer toepasselijk opgedragen aan een geestelijke, als een innig liefdeslied voor de geliefde Olympia; in B. DE SMIDT leest men zelfs op een zelfde bladzijde een epitaaf voor François Pelgherom en vlak daaronder weer een sonnet voor 's dichters geliefde. De lay-out blijft een belangrijk verschilpunt tussen volksbladen en *PW*: in de eerstgenoemde bladen primeert de noodzaak om de opgenomen teksten volledig in één kolom druks onder te brengen, dit om het eventuele verknippen van de bladen ter verspreiding van de liedteksten mogelijk te maken[6]. In de *PW* daarentegen is elke foliohelft gezet als een normale pagina in een boek van dit zelfde formaat. Wat dan weer overeenstemt is het gebruik van losstaande sententiën als staartregel, gezet in een groter letterkorps, dit ter vermijding van teveel wit in vergelijking met de naastliggende pagina of kolom.

1 Zie Alfred Pereire, 'Un exemplaire unique de Ronsard. "Lavant-entrée" du roi Henri II à Paris', in *Les trésors des bibliothèques de France*, Paris, 1925, I, 10-12.

2 Zie *Catalogue général des livres imprimés de la bibliothèque nationale. Auteurs*, Paris, 1939, CLV, 533: 'Exhortation au camp du Roy pour bien combatre le jour de la bataille - [Signé: Ronsard.] - *Paris impr. de A. Wechel*, 1558. In-4°, sign. A.'.

3 Zie *Id.*, CLV, 529: 'Chant de liesse, au Roy, par P. de Ronsard,... - *Paris, A. Wechel*, 1559. In-4°, sign. A.'.

4 Zie Pereire, *a. art.*, 11 noot 5: '[Du Bellay (Joachim du)], Prosphonevmatiqve//av Roy trescrestien Henry II//le iour de son entrée à Paris, 14 de Ivin 1549//A Paris//de l'imprimerie de Michel de Vascosan//M.D.XLIX [1549]. In-8° de 8 ff.'.

5 Zie F. Kossmann, 'Refereynen en liedekens op losse bladen', in *Het Boek* 15 (1926), 52, 69-70.

6 Zie P. Leendertz Jr., 'Op losse bladen gedrukte liedjes', in *Het Boek* 15 (1926), 118; dat zulk verknippen geen wet van Meden en Perzen behoeft te zijn, bewijst de lay-out van de bladen in MPM R37.4, f 70 en 71, afgebeeld in *Vlaanderen door de eeuwen heen*, Amsterdam, 1913, II, 13 en 15; zie ook F. Kossmann, 'Geuzenliederen', in *Het Boek* 15 (1926), 195, en W.L. Braekman, 'Early Flemish broadside ballads in the University Library in Ghent', in *Quaerendo* 2 (1972), 109.

Enkel in latere tijd treffen wij een opmerkenswaardige overeenkomst aan tussen de lay-out van de *PW* en die van een vliegend blad, gedrukt in Nederland rond 1608[7]. In één opening vinden wij daar twee

7 Afgebeeld in *Het Boek* 15 (1926), 138-139.

gedichten van de Amsterdammer Robbert Robbertz., gezet op een manier, die elke lezer der *PW* wel vertrouwd is:

> De wijze van druk is geheel bijzonder [...] De beide gedichten staan elk midden op hun halve blad, ruim en breed gezet op zeer grooten afstand. Ze vormen samen geen geheel, maar gescheiden staan ze elk juist zooals een gedicht op een folio-blad moet staan. Elk heeft zijn titel, het tweede dat minder ruimte beslaat, heeft een boekdrukrand bovenaan; beide hebben dezelfde [...] onderteekening.

Dezelfde auteur is de mening toegedaan

> [...] dat, hoewel in de beide bewaarde exemplaren [...] de naast elkaar gedrukte gedichten juist zoo bewaard zijn, de bedoeling zeer zeker was, dat ze gescheiden zouden kunnen worden[8].

De opmaak is dus opvallend parallel, maar toch blijkt tevens dat de twee foliohelften los van elkaar te koop gesteld werden.

Naast deze algemene categorie der vliegende bladen is ons toch nog ander Nederlands drukwerk uit de zestiende eeuw bewaard, dat niet enkel meer verwant is met de *PW* dan al het voorgaande materiaal, maar zelfs als het onmiddellijk voorbeeld van de *PW* sinds 1588 beschouwd kan worden. Hiermee zijn bedoeld de factieliedekens, gedrukt ter gelegenheid van het zeer bekende landjuweel der rederijkers te Antwerpen in 1561. Deze liedjes waren bestemd om uitgedeeld te worden - merk de verspreidingswijze! - onder het publiek, zodat de toeschouwers het liedje op het einde van de factie zouden kunnen meezingen[9]. Alle bladen met de teksten van de veertien deelnemende kamers zijn, te zamen met andere documenten die op dit zelfde landjuweel betrekking hebben, verzameld door Edward van Even in een bundel die thans berust in de Brusselse Koninklijke Bibliotheek[10].

Een eerste essentiële overeenkomst met de *PW* betreft het formaat: twaalf bladen op een totaal van veertien vertonen een zetspiegel, identiek met die van een foliobladzijde (grootste afmetingen van de zetspiegel: 255 bij 170 mm, in f 45^r, tekst van Moyses Doorn te 's-Hertogenbosch). De twee resterende bladen illustreren reeds vroeger vermelde mogelijkheden: de kamer Het Heybloemken uit Turnhout (f 68^r) laat een volledig planoblad besteden aan zijn factielied (het sterk afgesneden blad meet nog 285 bij 235 mm, de zetspiegel 282 bij 223 mm), terwijl De Bloyende Wyngaertranck van Berchem (f 72^r) daarentegen zijn tekst in één kolom liet zetten en afdrukken op planovellen, die naderhand verknipt werden (zetspiegel van een kolom: 231 bij 80 mm). Maar afgezien van deze twee uitersten kiest de overgrote meerderheid der kamers een formaat dat wonderwel overeenstemt met de latere *PW.* Aan deze verwantschap wordt geen afbreuk gedaan door de lay-out: weer zoals de *PW* zijn deze foliohelften typisch smoutwerk[11]. Er wordt een overdadig beroep gedaan op verschillende letterkorpsen en op illustraties. Slechts tweemaal, in de bladen van De Jenettebloem te Lier (f 65^r) en van De Goutbloem te Vilvoorde (f 60^r), ontbreekt, net zoals in de *PW* 1580-1585, enig kader rond de eigenlijke tekst. In alle overige gevallen wordt een raamwerk, bestaande uit fleurons of panelen aangebracht - men vergelijke met de *PW* sinds 1588! Voor het corpus van de tekst zelf wordt druk gebruik gemaakt van italiek (elfmaal), tweemaal van civilité (Moyses Doorn, f 45^r en Der vreuchden Bloeme, f 56^r), slechts eenmaal van textura ('t Cauwoerdeken, f 62^r) en nooit van romein[12]. Bloemletters en houtsneden ontbreken niet. Als slotregel fungeert dikwijls een spreuk in ander en/of groter lettertype dan de voorgaande tekst. De manier waarop deze ingelijst wordt, b.v. in het blad van 't

8 C.P. Burger, ‘Gedichten, op losse bladen gedrukt’, in *Het Boek* 15 (1926), 140.

9 Zie E. van Autenboer, *Volksfeesten en rederijkers te Mechelen (1400-1600)*, Gent, 1962, 146.

10 BKB, Kostbare Werken, II 13368; zie BT, nr. 1770-1804. De factieliedekens van de twee Mechelse kamers zijn gereproduceerd bij Van Autenboer, *a.w.*, Afb. 4 en 9.

11 Voor de term, zie P.M. van Cleef, *Handboek ter beoefening der boekdrukkunst in Nederland, voorafgegaan van eene beknopte geschiedenis dezer Kunst*, Hilversum, s.d., 81.

12 Vgl. blz. 65.

Mariacransken (f 42^{r}), is ten nauwste verwant met de lay-out der *PW*: de spreuk is er gevat in een paneel, bestaande uit fleurons bovenaan, een lijstelement, dat uit zijn functioneel verband gehaald is, onderaan, terwijl twee grotesken de zijwanden vormen. Slechts één blad, dat van Moyses Doorn (f 45^{r}), draagt enig drukkersadres.

Het feestelijk aspect van deze gelegenheidsdrukken, dat tot uiting komt in het grote formaat, in de royale uitvoering door het overdadig gebruik van verschillende letterkorpsen evenals door illustratieve toevoegsels, en in de nog verder mogelijke afwerking - in drie bladen (De Peoene, f 47^{r}, De Lischbloem, f 49^{r} en De Lelybloem, f 51^{r}) zijn fleurons en lijsten bijgekleurd - heeft voorzeker indruk gemaakt op Jan van der Noot. Dat hij als literair geïnteresseerde jonge man met meer dan gewone aandacht van de teksten van dit landjuweel kennis heeft genomen, zal hierna nog blijken[13]. Dat hij evenmin ongevoelig bleef voor de typografische verzorging van te dier gelegenheid gedrukte stukken is reeds op het eerste gezicht merkbaar: *al* de elementen die zoëven opgesomd zijn als inherent aan het feestelijke karakter van deze gelegenheidsdrukwerken, vinden wij overvloedig terug in de *PW* sinds 1588, wanneer Van der Noot een lay-out beoogt die hem een secuur succes bij zijn burgerlijk-aristocratisch publiek moet verzekeren[14].

Het aantal verschilpunten inzake typografische vormgeving tussen deze factieliedekens en de *PW* is gering, en daarbij nog geconditioneerd door hun bestemming. Alle factieliedekens zijn, zoals de gewone vliegende bladen, slechts aan één zijde bedrukt, zodat elke weerdruk uitbleef. Dit achterwege blijven was zinvol omdat enkel een liedtekst van vier tot zes strofen opgenomen moest worden. Van der Noot daarentegen beschikte uiteraard over genoeg tekst om een volledig vel te vullen, zodat deze blancozijde in zijn *PW* niet voorkomt.

De som van al deze ephemera toont wel aan dat Van der Noots concept, zijn *PW* als apart bestaande vellen te laten verschijnen, in zijn tijd niet zo buitenissig was als de moderne lezer geneigd kan zijn te denken. In feite was deze handelbare verspreidingsvorm de aangewezen manier om aan teksten, die sterk aan de actualiteit gebonden waren, een snelle en ruime verspreiding te verzekeren. Zowel in binnen- als in buitenland heeft men van deze mogelijkheid dankbaar en overvloedig gebruik gemaakt. Het volkse vliegende blad, evenals de pronkende poëzie ter gelegenheid van blijde inkomsten en landjuwelen, maken deel uit van één groot geheel, en men denkt onwillekeurig ook aan Jan van der Noot, wanneer men over intiemer vieringen leest:

> Een eerdicht, dat men iemand bij een feestelijke gelegenheid aanbood, waarvan aan elk der feestgenooten een exemplaar werd rondgedeeld, terwijl het misschien ook verder voor de liefhebbers verkrijgbaar gesteld werd, kon mooi gedrukt worden, werd netjes opgerold mee naar huis genomen en daar zorgvuldig bewaard[15].

Bundeling

Het principe om kleinere afdelingen drukwerk zó te verzorgen dat, door eventuele weglating of inlassing, een telkens aan de bestemmeling aangepast apart exemplaar ontstaat, vinden wij in de zestiende eeuw meer dan eens toegepast. Twee zulke gevallen, die Van der Noots hierna volgende werkwijze rechtstreeks beïnvloed hebben, verdienen hier een speciale vermelding.

Een ooit zeer populair soort boeken is van nature voorbeschikt geweest om de luimen van de bezitter te ondergaan, en in functie hiervan is de uiterlijke vorm dan ook aangepast. Het betreft hier de gedrukte Duitse stamboeken uit de zestiende eeuw[16].

In het merendeel van deze werken treft men enkele permanente onderdelen aan: de titel, het voorwerk, doorgaans een register en soms allegorische illustraties. Het eigenlijke corpus van het boek wordt ingenomen door een groot aantal bestaande wapenschilden, evenals door een hele reeks sjablonen, waarin de plaats voor het eigenlijk blazoen door de drukker blanco gelaten is. Het invullen hiervan werd overgelaten aan de eigenaar van het stamboek,

13 Zie II, 74.
14 Zie blz. 64.
15 Leendertz, *a. art.*, 119.
16 Voor een lijst van de voornaamste specimina, zie Theodor de Bry, *Emblemata nobilitatis. Stamm- und Wappenbuch. Mit einem Vorwort über die geschichtliche Entwicklung der Stammbücher bis zum Ende des XVI. Jahrhunderts herausgegeben von Friedrich Warnecke*, Berlin, 1894, 8-10. Hun plaats in de evolutie van het genre der alba amicorum vindt men in *SB*, 10-12.

die aldus zijn vriendenkring kon vereeuwigen. Dezelfde sjabloonvorm, herkenbaar aan hetzelfde bekronende helmtype en aan de identieke omraming

van het blad, wordt doorgaans enkele malen opgenomen in de oorspronkelijke editie van zulk stamboek. In de bewaarde exemplaren is deze originele toestand echter slechts zelden geëerbiedigd gebleven[17]. De ontbrekende bladen kunnen, voorzien van het wapen van hun eerste eigenaar, weggeschonken zijn aan vrienden ter inlassing in hun eigen album amicorum[18]. Daarnaast meen ik evenwel dat het complete aantal bladen, ons overgeleverd in de nog bestaande lijvigste exemplaren, niet noodzakelijk deel uitmaakte van elk aangekocht boek; het is integendeel zeer wel mogelijk dat de herhaling van een zelfde sjabloonvorm rechtstreeks evenredig was met het door de koper betaalde bedrag. Sommige uitgevers schijnen met deze mogelijkheid rekening gehouden te hebben, want in Theodor de Bry, *Emblemata nobilitatis...*, 1593, zijn enkel de vier platen, die voorkomen los van alle overige bladen waartussen zij geschoten zijn, voorzien van enige signatuur (A-D)[19]. In Jost Amman, *Stam vnd Wapenbuch hochs vnd niders Standts...*, 1579, zijn signaturen slechts ten dele aangebracht en ontbreken zij ten enenmale op de bladen met sjablonen. De reden hiervoor is wel gelegen in de ontstaansgeschiedenis van dit laatste werk, waarvan de aansluitende bundeling ons tevens in de buurt der *PW* voert:

> Soviel über die Ausgaben des Stamm- und Wappenbuchs vom Jahre 1579, die selten völlig übereinstimmen, da Jost Amman ursprünglich nur Wappen als heraldische Bilderbogen herausgegeben hatte, welche später von Feyerabend zu einem Buche vereinigt, in der Art erschienen wie die wenigen zerstreuten Exemplare ausweisen. Die Wappen und sonstigen Darstellungen wurden ausserdem aber auch in der verschiedenartigsten Weise auf Titelblättern von Büchern oder zu ähnlichen Zwecken je nach Gelegenheit verwendet[20].

Het voorgaande stempelt de gedrukte stamboeken tot een verwant genre der *PW*: ten minste één dergelijke bundel, en wel laatstgenoemde van Amman, is ontstaan op basis van reeds vroeger verschenen aparte vellen. De latere bundeling geschiedt op initiatief van de uitgever, maar uiteindelijk kan de koper zelf nog een beslissende keuze maken, blijkens de steeds verschillende bewaarde exemplaren. Van der Noot, als auteur van het vooralsnog oudst bekende gedrukte stamboek[21], zal met deze praktijk wel niet onbekend geweest zijn.

Dit eerste verwante procédé beperkt zich tot de mogelijke aanpassing van het boek volgens de smaak van de koper. Dat een dergelijke handelwijze ook van de verkoper kon stammen, bewijst een ander geval, dat nog meer Van der Noots werkwijze beïnvloed kan hebben, zij het onrechtstreeks. Het betreft hier de loterijbundeltjes, verkocht ten voordele van de Antwerpse Sint-Jacobskerk, waarvan de titels kunnen luiden *Diuersche Refereynen ende Liedekens, seer playsant om lesen* of ook *Deuchdelijcke Solvtien, gesolueert by vele ingenieuse Componisten van diuersche Cameren van Rethorijcken*, verschenen in 1574 en 1575.

> Deze [de bundeltjes van Groep I, d.i. *Diuersche Refereynen*] zijn gedrukt op losse, eenmaal gevouwen vellen zonder signatuur. De spiegel der bladzijde meet 14 bij 8 cM. Ieder velletje bevat op zijn vier bladzijden in den regel twee gedichten, alle beginnende op de recto en eindigend op de verso bladzijde. De bekende exemplaren bevatten telkens een eenigszins andere keuze van dergelijke losse vellen; soms is een enkel daarvan anders omgevouwen, waardoor dus eenvoudig de twee daarop gedrukte gedichten in omgekeerde volgorde komen, blz. 1, 2, 3, 4 wordt van [sic, voor dan] 3, 4, 1, 2, zonder dat dit overigens als een onderscheid van druk is te

17 Zie De Bry, *a.w.*, 6-7; Jost Amman, *Stamm- und Wappenbuch, neu herausgegeben und geordnet von Friedrich Warnecke*, Berlin-Goerlitz, 1877, VIII-X.

18 Zie De Bry, *a.w.*, 6; Amman, *a.w.*, X-XI; Ernst Friedrich von Monroy, *Embleme und Emblembücher in den Niederlanden 1560-1630. Eine Geschichte der Wandlungen ihres Illustrationsstils. Herausgegeben von Hans Martin von Erffa*, Utrecht, (1964), 54.

19 Zie De Bry, *a.w.*, 7.

20 Amman, *a.w.*, X-XI.

21 Zie *SB*, 12.

beschouwen [...] De afzonderlijke titeltjes der acht afdeelingen, bevattend de antwoorden elk op één prijs-opgaaf, zijn meest op losse blaadjes gedrukt en ingeplakt, enkele staan op een velletje tezamen met een gedicht uit hun eigen rubriek[22].

Enigszins anders is het gesteld met de *Deuchdelijcke Solvtien:*

> Deze [2] exemplaren [gemerkt LS en AS] [...] bestaan uit in 8° gevouwen vellen gemerkt Aal enz. in LS loopende tot Ff 8, in AS tot E8 en daarna nog F 1-4. Zij hebben niet één vel gemeenschappelijk. De spiegel der bladzijde meet 13 ½ bij 8 cM [...] De twee exemplaren bevatten louter verschillende gedichten; de gedrukte inhoudsopgave der rubrieken ontbreekt in beide[23].

De reden voor deze diversiteit werd door andere onderzoekers gesuggereerd:

> Het vermoeden ligt voor de hand, dat men de antwoorden, die men van het toenmalig rederijkersstandpunt, dichterlijk en technisch, het volmaaktst en het verdienstelijkst achtte, in 1574 het eerst, in bundeltjes vereenigd, in het licht heeft gegeven. Wat in 1575 verscheen, moest noodzakelijkerwijze van minder gehalte zijn[24].

Dit procédé stoelde op de mogelijke beweegredenen van de organisatoren der loterij:

> Het was er de uitgevers toch blijkbaar om te doen, zoo veel mogelijk verschillende boekjes in den handel te brengen, om daardoor de verkoop der loten te bevorderen; bij elk lot dat men nam, had men zoodoende kans weer andere gedichten te ontvangen[25].

Het aannemen van het slechts eenmaal gevouwen vel als basiseenheid, evenals de afwezigheid van signaturen en de begrenzing van een gedicht binnen een zelfde folio zijn elementen die wij ook bij de *PW* sinds de vroegste reeks genoteerd hebben. De daaruit resulterende mogelijkheid dat elk vel het binnenste buiten kan gekeerd worden, is ons bij de *PW* eveneens overgeleverd. De verschillende keuze onder elke rubriek in de ons bekende loterijbundeltjes kan in de hand gewerkt zijn door de manier waarop de stof samengelezen is: enkel naarmate antwoorden op de negen 'vraghen' binnenstroomden, kon een nieuw vel met andere inhoud gezet worden. Heel zeker hebben, zoals reeds gezegd, mercantiele oogmerken een rol gespeeld.

Bij dit alles is niet zozeer de aan de *PW* verwante opmaak of zelfs de daartoe vereiste technische aanpassing (het weglaten der signaturen) van belang. Doorslaggevend bij het onderbrengen van deze bundeltjes bij de verwante genres is de persoonlijkheid van de drukker. Deze is nl. niemand anders dan Gillis van den Rade, ons reeds welbekend als de man bij wie achtereenvolgens *CB/Abr*, *LvB* en *PW* 1580-1585 ter perse gelegd zijn. Wanneer Van der Noot de conceptie opvat zijn *PW* te publiceren als apart bestaande vellen, maar met inachtneming van de mogelijkheid tot eventuele bundeling, dan is het enkel normaal dat hij voor de technische uitwerking van dit veeleisend principe een beroep gedaan heeft op zijn gewone drukker, voor wie soortgelijke materie, precies blijkens de loterijbundeltjes, volstrekt niets vreemds was.

Een - zij het jonger - geval van bundeling op mogelijk initiatief van de uitgever of van de koper, verdient nog even te worden vermeld, enerzijds om het parallelle verschijnsel, anderzijds om de auteur, die aan Van der Noot niet totaal onbekend was. Het betreft hier

22 F. Kossmann, 'Rederijkersgedichten voor de loterij der Sint-Jacobskerk te Antwerpen 1574', in *De Gulden Passer* 4 (1926), 6-7.
23 Kossmann, 'Rederijkersgedichten...', 8-9.
24 J. Berg en B.M. Berg-Van der Stempel, 'Refereinen, uitgegeven ten bate van eene loterij. II', in *Het Boek* 10 (1921), 232.
25 Fr. Kossmann, 'De refereyn- en liedboekjes van de Antwerpsche loterij (1574)', in *Het Boek* 11 (1922), 133.

de folio editie van Edmund Spensers *Works,* verschenen tussen 1611 en 1617[26]. Deze folio bezit inderdaad een titelpagina met datum 1611 of 1617, maar deze vlag dekt hoegenaamd niet de lading. Het ganse boek valt uiteen in zeven secties (titelvel inbegrepen) die elk op hun beurt nog eens herdrukt zijn gedurende deze zes jaar. Deze zeven afdelingen zijn niet enkel opgevat als onderdelen van de grote editie, maar blijken ook apart verkocht te zijn. Bij de uiteindelijke bundeling tot één folioband komen dan ook eerste of tweede

26 Zie Johnson, 33 e.v.

uitgaven van de zeven secties zonder onderscheid naast elkaar voor. Wat meer is: afgezien van de vroegst gebundelde foliobanden heerst er geen vaste opeenvolging van deze afzonderlijke onderdelen binnen het grote geheel der complete exemplaren.

Bundeling kan dus zowel wijzen op persoonlijke bemoeiingen van de verkoper als van de koper. In het geval der *PW* heeft men, zoals hierboven reeds vermeld is, lange tijd het initiatief, d.i. de keuze van de opgenomen vellen, overgelaten aan de bestemmeling. Ten onrechte, zoals hierna zal blijken.

Bundeling door Van der Noot

Bundeling door Jan van der Noot omvat niet enkel de verklaring van de tegenwoordigheid van bepaalde vellen der *PW*, maar eveneens de initiële aanpassing van een bepaald exemplaar aan de uiteindelijke bestemmeling. Dit proces vindt men reeds terug in zijn vroegst bewaard werk. De hierna volgende eigenaardigheden wijzen op een speciale aanpassing van een bepaald exemplaar met het oog op de overreiking ervan aan één bepaald persoon.

In een exemplaar van *Het Bosken* (Haarlem, Stadsbibliotheek) is een speciaal titelblad met gedrukte opdracht aan Karl Friedrich van Gulik evenals een portret van de dichter extra ingeplakt. Een ander exemplaar van hetzelfde werk (Washington, Folger Shakespeare Library) is intentioneel aangevuld met liminaria, verzen en platen uit *Het Theatre*[27]. In deze laatste bundel zijn de titelbladen van *Het Bosken* en *Het Theatre*, in tegenstelling tot andere exemplaren, voorzien van een zelfde decoratieve omlijsting met rolwerk en uitgespaard medaillon[28]. Ook in Duitsland betrappen wij Van der Noot op hetzelfde procédé: een exemplaar van het *Theatrum* (BKB II21752) bezit een speciaal gedrukte opdracht aan graaf Hermann von Neuenahr[29], wiens wapenschild eveneens opgenomen is op f A1^{v}[30]. Een exemplaar van *Das Buch Extasis* (Wiesbaden, Hessische Landesbibliothek) is zelfs ingrijpend veranderd: de katernen A tot en met C vallen weg, welk verlies ondervangen wordt door een nieuw gedrukte aanhef, een bladzijde lang[31]. Een ander exemplaar (Uppsala, Universiteitsbibliotheek) is verrijkt met een fraai gedrukte opdracht aan Theodoricus Cocus, kanunnik te Keulen[32]. Al deze feiten bewijzen wel dat Van der Noot een bijzondere aandacht besteed heeft aan de relatie tussen auteur en publiek, in de zin dan van een persoonlijke benadering van de bestemmeling. Deze vaststelling is zeer leerzaam voor de bundeling der *PW.*

Wanneer Van der Noot sinds 1580 een dichtbundel wil opdragen aan een bepaalde mecenas, dan zal hij evenmin als voorheen nalaten dit exemplaar te voorzien van enige speciale toewijding aan de persoon in kwestie. Zo bevatten twee exemplaren van *CB/Abr* een eigenhandig door de auteur geschreven opdracht (GRUB EEe40^{1} f B4^{r} en GUB G11739 f$^{B3}\chi$1)[33]. In het Gentse exemplaar is de inkt zeer sterk verbleekt, zodat de tekst praktisch onleesbaar is; in het Groningse prijkt een epitalamium ter ere van een verwant echtpaar[34]. Toch behoren zij beiden daarom nog niet tot Van der Noots goede bekenden, want hij blijkt de voornaam van de bruid niet te weten, zodat hij de plaatsruimte daarvoor in de titel van zijn gedicht gewoon blanco liet.

Zulke aanvulling - of beter actualisering - in handschrift bij een gedrukte tekst is ook bij de *PW* voorgekomen, maar dan op nog groter schaal. Het verbrande Leuvense exemplaar

27 Zie Smit-Vermeer, 13-14.
28 Zie Smit-Vermeer, 14, 35.
29 Voor zijn mecenaat t.o.v. literatoren, zie Leonard Willems, 'Graaf Herman van Neuenahr en de troebelen der 16^{e} eeuw', in *VMKVA*, 1921, 33-40.
30 Zie Forster, 76; gereproduceerd in *SB*, 83, waar ook (61-62) gewezen wordt op het mogelijke verband tussen beide werken.
31 *OE*, [259].
32 Zie Vermeylen, 149 (834-835); Forster, 77, waar nog enkele verschillen in de exemplaren van *Das Buch Extasis*, bewaard in Brussel en Uppsala, genoteerd staan.
33 Voor deze laatste signatuur, zie Bowers, *Principles*, 264. Het betreffende blad is toegevoegd uit een ander exemplaar van *CB/Abr*, getuige de sterk afgesneden ondermarge en het groezelige uitzicht van dit blad tegenover de rest van het voorhanden exemplaar. Maar ook indien dit folio pas veel later op zijn huidige plaats ingelast werd, verandert er niets aan de bewijsvoering; enkel worden Van der Noots intenties dan verschoven naar het vorige, thans verdwenen exemplaar.
34 Zie J. van der Elst, 'Een onuitgegeven gedichtje van Jan van der Noot', in *Het Boek* 8 (1919), 52-53.

der *PW* van 1588 bevatte volgens Vermeylen naast de bekende bladen uit dat jaar ook nog ‘5 bladen gedichten in hs.

door Van der Noot aan den bisschop van Antwerpen Lieven Torrentius opgedragen'[35]. Een soortgelijk geval vermeldt Van der Noot zelf in de voorrede van zijn *Epitalameon*, waar hij Otto van Vicht komt 'vereerē medt eenighe mijnder Poëtischer vvercxkēs: en̄ ooc medt een ODE tuvver Eeren ghemaeckt'[36]. Geen enkel vel der *PW* 1580-1585 bevat een gedrukte ode ter ere van deze persoon, en aangezien het weinig waarschijnlijk is dat juist dit vel uit 1583 zou verdwenen zijn, en de rest van de produktie uit datzelfde jaar niet, meen ik dat wij deze ode gevoeglijk als ongedrukt mogen beschouwen. De bundel *PW*, bestemd voor Van Vicht, zou dan een verwante samenstelling gehad hebben als Torrentius' exemplaar: een aantal bladen *PW*, aangevuld met dichtwerk in handschrift ter ere van de bestemmeling van deze individuele bundel zelf.

Naarmate de *PW* aangroeien vervalt deze noodzaak: het wordt inderdaad regel dat een bundel bestemd wordt voor iemand wiens lof reeds in een der vellen afgedrukt staat. In dit geval gebieden zowel de logica als Van der Noots antecedenten dat dit vel op een prominente plaats in de bundel aangebracht wordt, en wel vooraan. Deze stelling wordt gestaafd door twee materiële bewijzen. Het Kopenhaagse convoluut (KKB 18-177) is opgedragen aan Arnold Sasbout[37]. Na titel en voorwerk volgen aldaar LIEFVELT [1] en [2], maar LIEFVELT [1] is het binnenste buiten gevouwen, zodat de oorspronkelijke binnenvorm met het gedicht aan Sasbout op f 2^r, thans fungeert als buitenvorm met de bewuste verzen op f 1^r, dus vlak na het voorwerk. Dat hierdoor de elegie aan Diederich van Liefvelt haar bevoorrechte plaats inboet, blijkt voor Van der Noot het geringste euvel te zijn.

Handiger is de aanpassing verlopen in het exemplaar der *PW*, thans bewaard te Wolfenbüttel (WHAB Lp4^o), waar op de versozijde van het originele slap perkamenten omslag de eigendomstitel met de naam van Jan te Westen voorkomt[38]. In FEYTENS nemen de gedichten te zijner ere f 2^r in beslag. In dit voor Te Westen zelf bestemde exemplaar is het vel FEYTENS herleid tot een diploma, met op de rectozijde de verzen voor deze mecenas, en op de versozijde de tekst van het oorspronkelijke f 1^r.

Het zou een al te gemakkelijke analogie-redenering zijn, wanneer wij op basis van dit summiere feitenmateriaal de naam van de bestemmeling steevast in het eerste vel na titel en voorwerk zouden zoeken. Toch wijzen enkele feiten in de *PW* 1588-1595 nog verder in deze richting.

In vijf bundels (in chronologische volgorde van samenstelling: ASB C91677, GKB 1703A9, TKL 48E2, BKB II46446 en MPM R7.2) is, zoals in het Kopenhaagse convoluut, het eerste vel na de titel het binnenste buiten gekeerd, zodat de oorspronkelijke binnenvorm nu op de plaats van de buitenvorm terecht komt. De enige reden, waarom dit proces zo stelselmatig kan zijn uitgevoerd, is wel dat hierdoor een personage, oorspronkelijk op f 2^r vermeld, thans vlak na de titel, op f 1^r wordt aangetroffen. In MPM R7.2 is het vel daarenboven nog middendoor geknipt, waarbij enkel het toepasselijk geachte folio thans nog tegenwoordig is.

Wanneer hier telkens weer sprake is van de 'oorspronkelijke' binnen- en buitenvorm, mag de lezer zich terecht afvragen: waarop is deze zienswijze gebaseerd bij dergelijke vellen, waarin signatuur en paginering voor het overgrote deel ontbreken? Inderdaad moet men rekening houden met de mogelijkheid dat de eventuele koper de volgorde van deze aparte eenheden naar eigen zin gewijzigd heeft op het ogenblik dat hij zijn privé-exemplaar der *PW* liet inbinden. Hetzelfde probleem kan zich trouwens telkens opnieuw voordoen wanneer zulke bundel herbonden wordt[39]. Slechts vijf exemplaren na 1588 bezitten nog hun oorspronkelijk slap perkamenten omslag (TKL 48E2, BKB VH23887, WHAB Lp4^o, PBM 324 en GUB R1209), maar uitgaande van deze zekerheden leert ons een tabellarische

35 Vermeylen, 152 (839).
36 Smit-Hellinga, 2.
37 Voor de beschrijving, zie blz. 183.
38 Zie ook blz. 195.
39 Voor een parallel geval, zowel wat het theoretisch risico als de bewaarde realiteit betreft, zie Johnson, 45.

vergelijking[40] dat de originele plaatsing van binnen- en buitenvorm bijna steeds geëerbiedigd bleef.

Dezelfde vergelijking leert ons eveneens dat Jan van der Noot zelf elke bundel souverein samengesteld heeft, dit in tegenstelling tot Vermeylens en Willems' opvatting, dat de ideologische gezindheid of de geldelijke bijdrage van de verhoopte mecenas de eigenlijke determinanten waren in de samenlezing

40 Zie Appendix, tabel IV.

van elke bundel[41]. Als nadere specificatie van dit ingrijpen door de auteur zelf kunnen, naast de hierboven reeds vermelde aanpassing van het eerste vel na titel en voorwerk, nog de volgende feiten gelden:

1) Vanaf een bepaald tijdstip (na bundeling van GUB R570(2)) beschikt de auteur niet meer over exemplaren van WEERDT 1590 om als slotvel te laten fungeren. Vooraleer diens opvolger, VVEERDT 1593, afgedrukt is, moet een ersatz voor deze leemte gevonden worden. Hiervoor doet Van der Noot een beroep op FEYTENS, dat een keuze uit de religieuze gedichten bevat, die tevoren opgenomen waren in SLOTVEL [1] en [2] van de *PW* 1580-1585. In de beide gevallen in deze periode waar FEYTENS dan ook op het einde van een bundel voorkomt (GUB R1209 en PBM 324), is de sprekende regel op f 2^v telkens met de pen gecorrigeerd: uit LES OEVVRES werd FIN DES OEVVRES, waarbij telkens de gedrukte L gewijzigd werd in D. Ook als sprekende regel op de geïmproviseerde slotpagina in TKL 48E2 is een gelijkluidende tekst gezet. Zulke doorgedreven gelijkvormigheid, zowel inzake conceptie als uitwerking, kan enkel van één man stammen, in casu van Jan van der Noot zelf.
2) Binnen de oudste bundels na 1588 (GKB 1703A9, TKL 48E2, BKB VH23887, GUB R570(1) en WHAB Lp4^o) treden afzonderlijke groepjes in steeds dezelfde samenstelling op; het zijn CATANIO-GALLO-DAEMS, TASSIS-PERRENOT-VROUWEN-BALBI, en NOOT-CLAERHOUT-SCHOLIER. De vellen, behorende tot het eerste en derde groepje, stammen niet alle uit dezelfde drukkerij, zodat er geen specifieke reden voorhanden schijnt om ze bij elkaar te plaatsen, tenzij de wil van een zelfde ordenende persoon. In de latere bundels zijn het vooral de groepvormingen HALMALE-T'SHERTOGEN en WONSEL-FEYTENS-WEERDT waarop eenzelfde redenering mag worden toegepast.
3) Dergelijke overeenstemmingen komen op nog aanzienlijker schaal voor: in BKB VH23887 en GUB R570(1), in MPM R7.2 en BKB II46446, maar vooral in GUB R1209 en PBM 324 treft men een verregaande gelijkheid aan, niet enkel inzake tegenwoordigheid van de voorhanden vellen, maar ook wat hun volgorde betreft.
4) Aansluitend hierbij mag men dan ook de volgende vraag opwerpen: hoe komt het dat de aparte vellen niet méér het binnenste buiten gekeerd worden, noch dat hun volgorde niet méér verstoord wordt door de binder, bij gebrek aan gedrukte signaturen? De oplossing hiervoor wordt ons mogelijk geleverd door GUB R570(1). In deze bundel ziet men nog steeds in de sokkel van VROUWEN f 1^r en BALBI f 1^r een cijfer met lichtgrijze inkt aangebracht, respectievelijk 5 en 7. Deze getallen duiden de plaats aan die deze vellen nog steeds innemen binnen de volgorde der katernen - niet der aparte vellen - in dit exemplaar. Dergelijke cijfers, genoteerd in dezelfde hand en op dezelfde plaats in de sokkel, komen eveneens voor in GUB R570(2), nl. HELMANS f 1^r: 6; WEERDT 1590 f 1^r: 9; SCHOLIER f 1^r: 5; SUEIRO f 1^r: 4; WONSEL f 1^r: 8. Bij vergelijking met de huidige realiteit blijkt echter dat de volgorde der vellen binnen deze bundel bij een later herbinden klaarblijkelijk gewijzigd is[42]. Vóór 1588 heeft Van der Noot eenmaal, nl. in OBL N296(1), de traditionele binderssignaturen met de pen aangebracht.

Al deze argumenten bevestigen eenstemmig dat enkel Van der Noots persoonlijke bemoeiingen bij het samenstellen van deze bundels *PW* overduidelijk te voorschijn treden, en in geen geval een bloemlezing, gedicteerd door een of andere voorkeur van de bestemmeling. Het criterium volgens hetwelk Van der Noot te werk ging, is heel wat prozaïscher. Wanneer men aan de hand van de voorgaande ordening en beschrijving der aparte vellen de samenstelling van elke bundel naziet, dan valt één feit onmiddellijk op: waar wij in het eerste vel na de titel de bestemmeling van de hele bundel mogen vermoeden, blijkt dit bewuste vel telkens als een der laatste van deze bundel ontstaan te zijn. Dit betekent: Van der Noot heeft voor de uitvoerige bundels heel eenvoudig zijn voorhanden literaire produktie telkens opnieuw samengelezen achter het laatst afgedrukte blad!

41 Zie blz. 13 en 14.
42 In beide bundels GUB R570(1) en (2) komen nog andere binderssignaturen in potlood voor, maar deze zijn duidelijk van moderne origine.

Ik maak opzettelijk een restrictie 'voor de uitvoerige bundels', omdat men eigenlijk twee soorten van individuele bundeling moet onderscheiden.

Wij weten niet of Van der Noot steeds hetzelfde aantal exemplaren van een bepaald vel liet aftrekken, maar de cijfers der bewaarde exemplaren lopen wel eens sterk uiteen: tegenover het recordaantal van VOORWERK 1580-1581, zijnde negentien stuks, staan er heelwat vellen, waarvan slechts een of twee exemplaren resten[43]. Dat Van der Noot rekening hield met het feit dat VOORWERK of SLOTVEL nog lange tijd na hun afdrukken moesten dienst doen, is niet aan twijfel onderhevig. Wanneer daarentegen de *PW* van 1588 zo schaars bewaard zijn, is het niet onmogelijk dat de auteur het risico van deze nieuwe reeks heeft willen beperken door een kleine, a.h.w. confidentiële oplage.

Toch schijnt het mij vrij zeker dat de verschillen inzake het aantal der bewaarde exemplaren voor een deel te wijten zijn aan het groter of kleiner gedeelte van de oplage, dat apart weggeschonken of verkocht werd, tegenover het percentage dat gereserveerd bleef voor latere samenlezing. En hier belanden wij terug bij de zoëven vermelde twee soorten bundeling. Het is onwaarschijnlijk dat eenieder, aan wie in de *PW* een versje opgedragen wordt, een hele bundel vol dergelijke materie verlangt: enerzijds is het dan materieel onmogelijk - tenzij bij zeer hoge oplage - dat Van der Noot nog in 1594 bladen uit 1589 ter beschikking heeft (b.v. BALBI in BKB VH23888); anderzijds zal hij zijn bundels duur hebben laten betalen, zodat enkel echte bibliofielen of enthousiaste bewonderaars zich de nodige financiële offers konden of wilden getroosten. Voor de grote meerderheid der gegadigden bestond er een tussenoplossing, waarvoor ons zowel materiële bewijzen als analoge gevallen bekend zijn: zij kregen een of meer exemplaren van het vel in kwestie, waarin hun lof gezongen werd, vergezeld van titel en voorwerk, eventueel misschien van slotvel; dit wordt uitdrukkelijk bevestigd in GRAMMAY 148. En inderdaad behoren tot deze categorie de bundels ASB C92022, GUB G8274(1), GUB G11736$^{2-3}$, BM 11555.g.26(3), WNB *35.0.61, ASB C91677, ASB C91676 en BKM. De aanwezigheid van bundels zowel uit de periode 1580-1585 als uit de jaren 1588-1595 bevestigt de continuïteit van dit systeem. Zulke bundel komt daarbij wonderwel in de buurt van de plaquettes die wij bij de genres, verwant met de *PW*, vermeld hebben. Wanneer men bij Vermeylen het volgende uittreksel uit de onkostenrekening van aartshertog Ernst leest: ‘Le 12 item [juli 1594] a *Jean Vander Noot*, poëte, pour le petit livre qu'il offrit a Son Altesse fl. 16.’[44], dan versta men hieronder beslist geen uitvoerige bundel *PW*, maar enkel een groepje van twee folio's in vieren, bestaande uit INKOOMSTE, met daarin gevouwen ARNESTO[45]! De reden waarom zulke plaquettes in mindere mate tot ons gekomen zijn dan de meer volledige verzamelingen *PW* ligt voor de hand: nog meer dan deze laatste waren zij onderhevig aan verwaarlozing en daaropvolgende vernietiging wegens hun efemere inhoud.

In ieder geval - en dit blijft een essentiële factor in Van der Noots manier van bundeling - heeft onze dichter herhaaldelijk gehamerd op het feit dat de *PW* als een *boek* te beschouwen zijn (VOORWERK 1580-1581 8, 12, GOOSSENIUS 362, GRAMMAY 19, SCHOLIERS 87, STEVART 51, SLOTVEL 177, PERRENOT 167, CARRO 99, B. DE SMIDT 146). ANGONI 381-387 en T'SHERTOGEN 4-26 fungeren als errata t.o.v. vroeger gedrukte vellen, wat natuurlijk zinloos is, wanneer men de te verbeteren tekst niet in dezelfde bundel kan aantreffen.

Slechts één bundel getuigt van een latere aanvulling: in LUB 1500A48 is als laatste folio STERCKHEYT f 1 ingelast. Dit blad is blijkens de datum 1595 enkele jaren jonger dan de homogene rest van de bundel, die uit 1590-1591 stamt. In de laatste aanwinst richt Van der Noot zich tot de Antwerpse magistraat, waarvan de ganse samenstelling trouwens opgenomen is. Hoogstwaarschijnlijk was deze bewuste bundel *PW* sinds 1591 in het bezit van een lid van dit college, die in 1595 volstond met dit nieuw eerdicht heel eenvoudig achteraan bij te voegen.

Van der Noots werkwijze i.v.m. de mogelijke bundeling zijner *PW* is vooralsnog uniek. Het omgekeerde principe, waarbij men bundeltjes uit een groter geheel licht, die dan als aparte verering aan een persoon worden opgedragen, komt wel meer voor. Maar dat een auteur zijn literaire produktie zulk aanpassingsvermogen verleent, dat zij zowel binnen één vel als

43 Voor een mogelijke determinatie van het aantal door de voorziene afzet, zie Waterschoot, ‘On ordering...’, 248.

44 Vermeylen, 108 (784).

45 Zie verder de rubriek Ontstaan van INKOOMSTE in de Verklarende Aantekeningen bij de volgende Tekstuitgave.

binnen een ganse verzameling van dergelijke bladen zinvol ter beschikking van het publiek gehouden wordt, blijft tot hiertoe uitzonderlijk.

Individuele bundels

Thans komt de samenstelling en ordening van drieënveertig bundels *PW*, berustend in openbare bibliotheken, ter sprake. De behandeling hiervan is nu pas mogelijk, na het voorafgaand onderzoek der aparte *PW*, en na de kennismaking met verwant drukwerk. Inderdaad, enkel na identificatie en datering van de individuele vellen kan men overgaan tot een ontleding en rangschikking van de bewaarde bundels. Op hun beurt echter vormen deze laatste een overtuigend materieel bewijs ten gunste van de volgorde waarin de vellen *PW* zouden ontstaan zijn. Vooral in de reeks-Van den Rade is men getuige van een merkwaardige congruentie: de bewaarde bundels groeien aan naarmate meer en meer individuele vellen gedrukt worden. De top, d.i. de volledigheid, wordt bereikt in een of in een paar exemplaren, waarna een dalende lijn inzet: de vellen die in het voorgaande analytisch onderzoek als oudste geïdentificeerd werden, verdwijnen geleidelijk in de eveneens dunner wordende bundels, waarvan de laatste exemplaren enkel vellen omvatten die hetzij in relatief grote oplage gedrukt werden, ofwel als Van den Rades jongste produktie onderkend zijn. Deze rekening klopt weliswaar niet altijd mathematisch, in deze zin dat een willekeurige bundel niet steeds de totaliteit der resterende vellen omvat, maar dit is dan eerder aan de bemoeiingen van Jan van der Noot zelf te wijten. Onverklaarbare uitzonderingen ontbreken: het plots opduiken van een bepaald vel na een lange periode van non-activiteit blijft ons bespaard; het tegengestelde geval, een vel uit latere tijd (STERCKHEYT, 1595), ingebonden in een bundel die volgens alle overige gegevens enkele jaren vroeger samengesteld is, komt slechts eenmaal voor (LUB 1500 A48) en blijft niet onopgelost.

De volgorde waarin de onderscheiden bundels behandeld worden, is die van hun ontstaan. Achtereenvolgens wordt voor elk exemplaar opgesteld:

Beschrijving: de uiterlijke elementen van elk boek als een geheel.

Inhoud: deze wordt aangegeven aan de hand van de naam der voorhanden vellen. Tussen () staat hierna telkens de nummering der twee folio's van dit vel in het geheel van de bundel. De wijze van inbinden wordt aanschouwelijk voorgesteld aan de hand van twee diacritische tekens:

< ingeschoten in het voorgaande vel

, hierna begint een nieuwe katern

Aantekeningen: de juiste standplaats van de bundel wordt hierin vastgelegd aan de hand van winst en verlies der aparte bladen.

Bundels *PW* 1580-1585 (22 stuks)

ASB C92022

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (7 folio's) + *LvB* + *CB/Abr.*
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden, 266 bij 184 mm.
Band: perkament; twee schutbladen vooraan.
Herkomst: bibliotheek G. van Havre (zijn ex-libris op de binnenzijde van het voorplat met notering: ‘N° 1960’). Aangekocht door het Antwerps dotatiefonds op de veiling bij Frederik Muller (notering in potlood op f 1^r van het Titelvel der *PW*, waar ook het aanwinstnummer 91112 vermeld staat; zie *Bibliothèque chev. Gust. van Havre d'Anvers. Première partie*, Amsterdam, 1905, 18, nr. 122 en ‘Mengelingen’ in *Tijdschrift voor boek- en bibliotheekwezen* 4 (1906), 43-45).

Inhoud

TITELVEL 1580-1581 f 1 (1), VOORWERK 1580-1581 (2,3), MATTHIAS [1] (4,7) < MATTHIAS [2] (5,6)

Aantekeningen

Een der vroegst bewaarde bundels: naast de reeds voorhanden vellen MATTHIAS blijken van de volgende reeks enkel TITELVEL en VOORWERK voorhanden.

BM 11555.g.25(3)

Beschrijving

Samenstelling: *CB/Abr* + *LvB* + *PW* (16 folio's).
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden.
Band: 17de- of 18de-eeuwse perkamentband, versierd met stempels.
Herkomst: verworven door BM op 6 mei 1850 uit de collectie Richard Heber[46].

Inhoud

TITELVEL 1580-1581 (1,4) < VOORWERK 1580-1581 (2,3), MATTHIAS [1] (5,8) < MATTHIAS [2] (6,7), LIEFVELT [1] (9,12) < LIEFVELT [2] (10,11), SLOTVEL [1] (13,16) < SLOTVEL [2] (14,15)

Aantekeningen

Zie onder GRUB EEe40[3].

46 Schriftelijke mededeling van Mr Howard M. Nixon.

GRUB EEe40[3]

Beschrijving

Samenstelling: *CB/Abr* + *LvB* + *PW* (16 folio's).

Nummering: ontbreekt.

Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 278 bij 190 mm.

Band: in halfperkament; voor- en achteraan één schutblad.

Herkomst: verworven vóór 1833[47].

Literatuur: J. van der Elst, 'Een onuitgegeven gedichtje van Jan van der Noot', in *Het Boek* 8 (1919), 52-53; zie ook blz. 177.

Inhoud

TITELVEL 1580-1581 (1,4) < VOORWERK 1580-1581 (2,3), LIEFVELT [1] (5,6), LIEFVELT [2] (7,8),

47 Meegedeeld door mej. drs. B.R. Ubink.

MATTHIAS [1] (9,10), MATTHIAS [2] (11,12), SLOTVEL [1] (13,16) < SLOTVEL [2] (14,15)

Aantekeningen

BM 11555.g.25(3) en GRUB EEe40[3] bevatten naast MATTHIAS [1] en [2] de eerste groep der als zodanig opgevatte *PW*, evenals SLOTVEL [1] en [2].

BM 11555.g.26(3)

Beschrijving

Samenstelling: *LvB* + *CB/Abr* + *PW* (11 folio's).
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden.
Band: gespikkeld kalfsleer, verguld (17de-18de eeuw).
Herkomst: verworven door BM op 13 maart 1847 van de Londense boekhandelaar Thomas Thorpe[48].

Inhoud

TITELVEL 1580-1581 f 1 (1), VOORWERK 1580-1581 (2,3), LIEFVELT [1] (4,7) < LIEFVELT [2] (5,6), SLOTVEL [1] (8,11) < SLOTVEL [2] (9,10)

Aantekeningen

Voor de mogelijke bestemmeling, zie onder GUB G11736[2-3].

WNB *35.0.61

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (12 folio's) + *LvB* + *CB/Abr.*
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden.
Band: slap perkamenten omslag, verguld, deerlijk gehavend; voor- en achteraan één schutblad.
Herkomst: bezit van Daniël Dannwitz (?); zie Aantekeningen. Door WNB verworven vóór 1860[49].

Inhoud

48 Zie blz. 182 noot 46.
49 Mededeling van Frau Dr. M. Strebl.

TITELVEL 1580-1581 (1,4) < VOORWERK 1580-1581 (2,3), LIEFVELT [1] (5,8) < LIEFVELT [2] (6,7), SLOTVEL [1] (9,12) < SLOTVEL [2] (10,11)

Aantekeningen

Zie onder GUB G11736$^{2-3}$. Dit exemplaar is hoogstwaarschijnlijk bestemd geweest voor Daniël Dannwitz (LIEFVELT [1] f 2^{r}); de staat Bi(b) met het gedicht te zijner ere is nergens elders aangetroffen.

KKB 18-177

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (12 folio's) + *Lvb* + *CB/Abr.*

Nummering: ontbreekt.

Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden.

Band: het lederen omhulsel zelf is weg; de bladen ter versteviging van het plat zijn losgekomen.

Het zijn fragmenten uit een koopmansboek. Voor- en achteraan is één schutblad aangebracht.

Herkomst: achtereenvolgens bezit van Arnold Sasbout en diens dochter Liduina, echtgenote van

Jacob van Scherpenzeel; zie *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek*, 1912, II, 1265 (Van Kuyk).

Inhoud

TITELVEL 1580-1581 f 1 (1), *LvB*, F*4(2), VOORWERK 1580-1581 (3,4), LIEFVELT [1] (6,5), LIEFVELT [2] (7,8), SLOTVEL [1] (9,12) < SLOTVEL [2] (10,11)

Aantekeningen

Op de titelpagina prijkt in de bovenmarge ‘Ex dono Auctoris.’’, onder r. 10 ‘A Sasbaut. I Sola nobilitas Virtus.’, en onder r. 13 ‘Liedewÿ Sasboút.’. Een van deze vroege eigenaars is ook wel verantwoordelijk voor de correctie in LIEFVELT 213, waar ‘Arnault Sasbaut’ met de pen verbeterd wordt tot ‘Arnoult Sasbout’. Voor de plaatsverwisseling der portretten van de dichter, zie de Aantekeningen bij de beschrijving van TITELVEL 1580-1581.

GUB G11736$^{2-3}$

Beschrijving

Samenstelling: *CB/Abr* + *LvB* + *PW* (13 folio's).
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 271 bij 176 mm.
Band: in kalfsleer; de rug is versierd met losse stempels tussen de ribben, telkens binnen een kader van filets; stempels en filets verguld. In het tweede kader staat als titel gestempeld: ‘NOOT I OVERD I OLYMP.’; vooraan twee schutbladen, achteraan één.
Herkomst: blijkens nota's op de rectozijde van het eerste schutblad in het bezit geweest van J.B. van de Mortel (1802), D.F. van Alphen en J.T. Bodel Nijenhuis; door deze laatste aangekocht op de veiling van Van Alphens bibliotheek in april 1842. Verworven door GUB op de veiling Della Faille in april 1878; zie *Catalogue des livres & manuscrits composant la collection de M. René della Faille...*, Antwerpen, 1878, 158, nr. 966.

Inhoud

TITELVEL 1580-1581 f 1(1), VOORWERK 1580-1581 (2,3), TITELVEL 1580-1581 f 2(4), ‘I. VANDER Noot,...op een Lucrece...’(5), LIEFVELT [1] (6,9) < LIEFVELT [2] (7,8), SLOTVEL [1] (10,13) < SLOTVEL [2] (11,12)

Aantekeningen

De bundels vanaf BM 11555.g.26(3) tot GUB G11736$^{2-3}$ bevatten alle dezelfde vellen *PW.* Het ontbreken van MATTHIAS [1] en [2] is geen mankement, want deze beide vellen zijn telkens elders in deze convoluten ingebonden. De verregaande overeenstemming in de samenstelling van deze verzamelingen veroorlooft ons, op basis van het bewijsmateriaal in KKB 18-177, de bestemmeling van elk recueil te situeren onder de leden van de overheidsinstanties, vermeld in LIEFVELT.

GUB G11736$^{2-3}$ f 4 is weliswaar TITELVEL 1580-1581 f 2, maar het behoorde aanvankelijk tot een ander exemplaar dan het hier aanwezige f 1; beide bladen zijn als aparte eenheden ingebonden en zij worden dan ook niet als één vel beschouwd.

GUB G11736$^{2-3}$ f 5 is een diploma, dat volkomen los van de *PW* verschenen is. Het bevat een Nederlands en Frans epigram 'op een Lucrece van Roomen', gesneden door Jan Wiericx; zie verder Leonard Forster, 'Iets over Nederlandse renaissancelyriek vóór Heinsius en Hooft', in *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* 82 (1967), 299-300 en Marie Mauquoy - Hendrickx, 'A propos de la 'Lucrèce' et du 'Jugement dernier 'de Jean Wierix', in *Le livre et l'estampe* 19 (1973), 52-59.

GUB G8274[1]

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (12 folio's).
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen zijn miniem afgesneden, en meten 286 (288) bij 189 mm.
Band: gekartonneerd; voor- en achteraan drie schutbladen.
Herkomst: aangekocht door GUB bij het antiquariaat C. Vyt in juni 1893; identiek met het exemplaar in *Bulletin des livres en vente Chez Fr.-J. Olivier*, Bruxelles, 1876 (mei), 36, nr. 348/7[50].

Inhoud

TITELVEL 1580-1581 (1,4) < VOORWERK 1580-1581 (2,3), LIEFVELT [1] (5,8) < LIEFVELT [2] (6,7), SLOTVEL [1] (9,12) < SLOTVEL [2] (10,11)

Aantekeningen

Typisch voorbeeld van een bundel *PW* in plaquette-vorm, d.i. met als kern het dichtstuk voor een mecenas, omgeven door titel, voorwerk en slotvel; zie blz. 180.

OBL Douce N296(1)

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (22 folio's) + *LvB* + *CB/Abr.*
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 272 bij 175 mm.
Band: laat 17de-eeuwse band in gemarmerd kalfsleer, verguld; voor- en achteraan één schutblad.
Herkomst: aan OBL gelegateerd door Francis Douce in 1834[51].

Inhoud

TITELVEL 1580-1581 (1,4) < VOORWERK 1580-1581 (2,3), MATTHIAS [1] (5,8) < MATTHIAS [2] (6,7), LIEFVELT [1] (9,12) < LIEFVELT [2] (10,11), HOFMANS (13,14), CRAENMEESTER (15,18) < CASTRO (16,17), SLOTVEL [1] (19,22) < SLOTVEL [2](20,21)

Aantekeningen

CRAENMEESTER, CASTRO en HOFMANS komen voor het eerst voor. Geen der overige reeds verschenen vellen *PW* ontbreekt.

De bundel is wel samengesteld in 1583, want de datum op het titelblad werd aldus met de pen gecorrigeerd. Opvallend - en uniek - is de correcte plaatsing der binderssignaturen

50 Ik dank de bekendheid met deze laatste catalogus aan de h.J. Machiels.
51 Mededeling van Mr David Rogers.

in dit exemplaar. Na de katern TITELVEL-VOORWERK die de gedrukte signatuur A voert, krijgen de groepjes MATTHIAS [1] en [2] en LIEFVELT [1] en [2] de respectieve signaturen B en c; telkens worden enkel de eerste twee bladen van elke katern gemerkt, wat zeer normaal is bij deze folio's in vieren: verdere nummering is immers overbodig. HOFMANS voert op f 1^r signatuur d en op f 2^r signatuur d2; dit is belangrijk omdat de samensteller van de bundel daardoor te kennen geeft dat geen ander vel in HOFMANS mag gevouwen worden, maar dat integendeel dit vel als één geheel moet gehandhaafd blijven. De twee volgende katernen, CRAENMEESTER-CASTRO en SLOTVEL [1] en [2], vormen alweer groepjes folio's in vieren en krijgen, parallel met de eerste katernen van deze bundel, de respectieve signaturen e,e2 en F,F2. Al deze signaturen waren enkel voor de binder bestemd, want zij stonden op de bladrand in de rechter benedenhoek genoteerd, en zijn dan ook ten dele weggesneden.

Hoogstwaarschijnlijk was deze bundel bestemd voor een lid der familie Hofmans: het vel HOFMANS, dat het meest recente is, werd ingebonden vlak na de verzen voor de prominentste gezagsdragers, en dus op de eervolste plaats, die een particulier mocht verhopen. Daarbij is dit vel het enige,

dat niet opgenomen is in een groep folio's in vieren, maar integendeel intentioneel - blijkens de signaturen! - als afzonderlijke eenheid moest gerespecteerd worden - wel om het familieverband, dat van f 1^{v} doorloopt op f 2^{r}, niet te schenden. Ook de aangepaste datum 1583 wijst in de richting van de familie Hofmans: het gelijknamig vel is gedrukt in 1582, en de bundel zal kort nadien samengesteld zijn. Aangezien een aantal leden der familie Hofmans naar Engeland uitgeweken zijn, is het goed mogelijk dat deze bundel reeds sinds de 16de eeuw onafgebroken aldaar berust heeft.

GUB G11737

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (18 folio's).
Nummering: correcte foliëring in potlood.
Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 263 bij 170 mm.
Band: in halfleer; voor- en achteraan één schutblad.
Herkomst: aangekocht door GUB bij C. Vyt in oktober 1894.

Inhoud

TITELVEL 1580-1581 (1,2), MATTHIAS [1] (3,6) < MATTHIAS [2] (4,5), CROY (7,8), CRAENMEESTER (9,10), HOFMANS (11,14) < CASTRO (12,13), SLOTVEL [1](15,18) < SLOTVEL [2] (16,17)

Aantekeningen

CROY komt hier voor het eerst als onderdeel der *PW* voor. Daartegenover ontbreken: VOORWERK 1580-1581, LIEFVELT [1] en [2].

BKB VH24267[1]

Beschrijving

Samenstelling: *LvB* + *PW* (22 folio's).
Nummering: correcte foliëring in potlood.
Staat: alle bladen zijn gelijkmatig afgesneden, en meten 269 (271) bij 183 mm.
Band: 17de-eeuwse perkamenten band met op voor- en achterplat twee splitten voor linten, die echter verdwenen zijn; voor- en achteraan drie schutbladen.
Herkomst: op de binnenkant van het voorplat het ex-libris van Charles van Hulthem: een vruchtenkrans, d.i. type 5; zie *Biographie nationale*, Bruxelles, 1886-1887, IX, 704 (Victor Jacques).
Op de binnenkant van het achterplat staat een eigenaardige aanduiding,

B :	O :
D :	C :

Inhoud

TITELVEL 1580-1581 (1,4) < VOORWERK 1580-1581 (2,3), ROELANDTS (5,6), LIEFVELT [1] (7,10) < LIEFVELT [2] (8,9), HOFMANS (11,14) < CASTRO (12,13), CROY (15,16), CRAENMEESTER (17,18), SLOTVEL [1] (19,22) < SLOTVEL [2] (20,21)

Aantekeningen

MATTHIAS [1] en [2] ontbreken, terwijl ROELANDTS voor het eerst opduikt. Deze bundel kan voor Gabriël Roelandts bestemd geweest zijn, want niet enkel is ROELANDTS - het meest recente vel - onmiddellijk na de preliminaire blz. ingebonden, maar tevens is het zò gevouwen, dat het gedicht ter ere van Roelandts vooraan terecht komt. Het tweede dergelijke geval komt voor in een bundel die zeker een jaar na het verschijnen van ROELANDTS samengesteld is (UUB 211B22^{3}).

BKB II61838[1]

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (32 folio's) + *LvB* + *CB/Abr.*

Nummering: moderne foliëring in potlood tot 31; f 1 (TITELVEL 1580-1581 f 2) is niet meegeteld.

Staat: alle bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 250 bij 155 mm.

Band: in halfleer; voor- en achteraan een gekleurd schutblad, waarna vooraan nog een wit schutblad volgt. De huidige verzameling herbergt twee zeer onderscheiden onderdelen, nl. het hier vermelde convoluut en II61838[4-7] dat later ter sprake komt.

Herkomst: blijkens een nota op het tweede schutblad vooraan behoorde dit convoluut II61838[1-3] in 1839 toe aan Arthur Dinaux te Valenciennes. Nadien was het in het bezit van Henri Helbig, wiens bibliotheek door BKB aangekocht werd in 1892[52].

Inhoud

TITELVEL 1580-1581-(2,1), VOORWERK 1580-1581 (3,4), MATTHIAS [1] (5,8) < MATTHIAS [2] (6,7), CROY (9,10), DISCOVRS (11,12), CASTRO (13,14), ROELANDTS (20,15) < LIEFVELT [1] (16,19) < LIEFVELT [2] (17,18), HOFMANS (21,22), GRAMMAY (24,23), STEVART (25,28) < CRAENMEESTER (26,27), SLOTVEL [1] (29,32) < SLOTVEL [2] (30,31)

Aantekeningen

Aanwinsten: STEVART, DISCOVRS, GRAMMAY; geen enkel vel *PW* ontbreekt. Voor het doorscheuren van GRAMMAY, zie de Aantekeningen bij de beschrijving van dit vel.

Deze bundel kan bestemd geweest zijn voor een lid van de raad van financiën, opgesomd op DISCOVRS f 1^r: dit vel, een der meest recente, is ingebonden vlak na de verzen ter ere van hoogadellijke figuren die men nu eenmaal de voorrang moest laten, maar het gaat toch alle andere vellen vooraf, en zeker de twee overige aanwinsten.

AUB 2842B28

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (31 folio's).

Nummering: ontbreekt.

Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 274 bij 187 mm. Deze bundel draagt het stempel van een zorgvuldig bijgewerkt luxeartikel, dank zij de volgende eigenaardigheden:

1) Als toegift is vóór de eigenlijke *PW* een plaat ingelast, die geen verband houdt met de volgende bladen, maar wel zeer decoratief werkt.
2) Deze plaat, evenals het portret van de dichter (TITELVEL 1580-1581 f 2^v) en de raadselobelisk (SLOTVEL [1] f 2^v) zijn zorgvuldig bijgekleurd.
3) Alle tekstpagina's zijn rood gelinieerd.

Band: gekartonneerd.

52 Mededeling van mevr. E. Cockx-Indestege.

Herkomst: aangekocht op 17 februari 1959 te Utrecht bij het antiquariaat J.L. Beijers; zie *Het Boek* 34 (1959-1960), 39.

Inhoud

Vreemde plaat (1), TITELVEL 1580-1581 (2,5) < VOORWERK 1580-1581 (3,4), MATTHIAS [1] (6,9) < MATTHIAS [2] (7,8), CASTRO (10,15) < STEVART (11,14) < GRAMMAY f 1 (12) en MAES f 1 (13), CRAENMEESTER (16,19) < CROY (17,18), ROELANDTS (23,20) < DISCOVRS (21,22), LIEFVELT [1] (24,27) < LIEFVELT [2] (25,26), SLOTVEL [1] (28,31) < SLOTVEL [2] (29,30)

Aantekeningen

Aanwinst: MAES; HOFMANS ontbreekt.

Voor het samennemen van GRAMMAY en MAES, zie de Aantekeningen bij de beschrijving van GRAMMAY.

Voor bijkleuren en liniëren als bibliofiele karaktertrekken, zie Leon Voet, *The golden compasses*, Amsterdam, (1969-1972), II, 242 en 251.

UUB 211B22^{3}

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (43 folio's).

Nummering: ontbreekt.

Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 262 bij 177 mm.

Band: 18de-eeuwse band in gemarmerd kalfsleer; rug en kanten verguld; voor- en achteraan twee schutbladen.

Herkomst: aangekocht bij Martinus Nijhoff[53].

Inhoud

TITELVEL 1580-1581 (1,4) < VOORWERK 1580-1581 (2,3), MATTHIAS [1] (5,8) < MATTHIAS [2] (6,7), DISCOVRS (9,10), GRAMMAY f 1 (11), ROELANDTS (12,13), LIEFVELT [1] (14,17) < LIEFVELT [2] (15,16), MAES (21,18) < STEVART (19,20), HOFMANS (22,25) < CASTRO (23,24), CROY (26,27), GAMBRINUS (28,29), POETOV [H] (30,33) < POETOV [H2] (31,32), DENNETIERES (34,35), SCHOLIERS (36,39) < CRAENMEESTER (37,38), SLOTVEL [1] (40,43) < SLOTVEL [2] (41-42)

Aantekeningen

Aanwinsten: SCHOLIERS, GAMBRINUS, DENNETIERES, POETOV [H] en [H2]. Geen enkel vel *PW* tot nu toe ontbreekt.

BN Rés.Yi.4

Beschrijving

Samenstelling: *CB/Abr* + *LvB* + *PW* (54 folio's).

Nummering: ontbreekt.

Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden.

De nota op de ondermarge van MATTHIAS [1] f 1^{r} (f 13^{r}) is ten dele weggesneden, wat - gezien de inhoud - bewijst dat de huidige volgorde der vellen reeds vastgelegd was vóór de laatste binding. Band: 18de-eeuwse halfleren band.

Herkomst: behoorde reeds tot de vroegere Bibliothèque Royale (nr. Y.6431); zie *Catalogue des livres imprimés de la bibliothèque du roy. Belles Lettres*, Paris, 1750, I, 590, nr. 6431[54].

Inhoud

53 Mededeling van de h.G. Brouwers.
54 Mededeling van Mme J. Veyrin-Forrer.

TITELVEL 1580-1581 (1,4) < VOORWERK 1580-1581 (2,3), APOLOGIE [A] (5,8) < APOLOGIE [A2-A3] (6,7), MATTHIAS [1] (9,12) < MATTHIAS [2] (10,11), MATTHIAS [1] (13,16) < MATTHIAS [2] (14,15), ROELANDTS (20,17) < DISCOVRS (18,19), LIEFVELT [1] f 2 (21), MAES (24,22) < LIEFVELT [2] f 2 (23), CROY (25,26), GRAMMAY f 1 (27), STEVART (28,31) < GAMBRINUS (29,30), HOFMANS (32,35) < CASTRO (33,34), SCHOLIERS (36,39) < CRAENMEESTER (37,38), DENNETIERES (40,45) < GOOSSENIUS [I] (41,44) < GOOSSENIUS [I2] (42,43), POETOV [H] (46,49) < POETOV [H2] (47,48), SLOTVEL [1] (50,53) < SLOTVEL [2] (51,52), aanvullend blad (54)

Aantekeningen

Aanwinsten: GOOSSENIUS [I] en [I2], APOLOGIE [A] en [A2-A3]. Geen enkel vel *PW* ontbreekt, zij

het dan ook in gehavende toestand als LIEFVELT [1] en [2], of dubbel vertegenwoordigd als MATTHIAS [1] en [2].

Het aanvullend blad (f 54) is geïnspireerd door *LvB* f E2^r, doch het bevat niet dezelfde tekst.

AKAW G322

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (52 folio's) + *LvB* + *CB/Abr.*

Nummering: moderne foliëring in potlood van 1 (APOLOGIE A f 1^r) tot 50 (SLOTVEL [1] f 2); TITELVEL 1584-1585 f 2 is niet meegerekend.

Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 264 (266) bij 180 mm.

Band: 17de-eeuwse perkamenten band, versierd met blinde stempels; voor- en achteraan twee schutbladen.

Herkomst: Van der Noots eigen exemplaar; aan AKAW geschonken door Cornelis Loots in 1819; zie *Proces-verbaal van de twaalfde algemeene vergadering van het koninklijk-Nederlandsche instituut van wetenschappen, letterkunde en schoone kunsten*, Amsterdam, 1819, 64[55].

Inhoud

TITELVEL 1584-1585 (1,6) < APOLOGIE [A] (2,5) < APOLOGIE [A2-A3] (3,4), VOORWERK 1580-1581 (7,8), MATTHIAS [1] (9,12) < MATTHIAS [2] (10,11), ROELANDTS (16,13) < CROY (14,15), HOFMANS (17,20) < CRAENMEESTER (18,19), CASTRO (21,22), DISCOVRS (23,24), GRAMMAY f 1 (25), MAES f 1 (26), LIEFVELT [1] (27,30) < LIEFVELT [2] (28,29), PRUENEN (31,34) < GAMBRINUS (32,33), STEVART (35,36), POETOV [H] (37,40) < POETOV [H2] (38,39), GOOSSENIUS [I] (41,44) < GOOSSENIUS [I2] (42,43), DENNETIERES (45,48) < SCHOLIERS (46,47), SLOTVEL [1] (49,52) < SLOTVEL [2] (50,51)

Aantekenïngen

Aanwinsten: TITELVEL 1584-1585, PRUENEN. Door de aanwezigheid van eerstgenoemd vel ontbreekt van nu af automatisch TITELVEL 1580-1581; de rest der *PW* is voltallig.

ASB C91675

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (48 folio's).

Nummering: moderne paginering in potlood, lopende van p. 1 (TITELVEL 1584-1585 f 1^r) tot p. 95 (MATTHIAS [1] f 2^v). De ontbrekende eenheid is de enige blanco bladzijde (TITELVEL 1584-1585 f 2^r). Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden, en meten 290 bij 182 mm.

Band: in halfperkament; twee schutbladen voor- en achteraan.

55 Mededeling van de h. F.H.J. Buijs.

Herkomst: *Bulletin...Olivier*, Bruxelles, 1876 (mei), 37, nr. 348/9; bibliotheek Fernand Donnet (zijn stempel op het tweede schutblad vooraan). Aangekocht op de veiling van deze bibliotheek, 29 oktober 1928; zie *Catalogue d'une très importante collection de livres anciens et modernes provenant de la bibliothèque de feu Mons. F. Donnet. Deuxième et troisième partie*, Anvers, 1928, 58, nr. 3023.

Inhoud

TITELVEL 1584-1585 (1,4) < VOORWERK 1580-1581 (2,3), APOLOGIE [A] (5,8) < APOLOGIE [A2-A3] (6,7), SLOTVEL [1] (9,12) < SLOTVEL [2] (10,11), DENNETIERES (13,16) < GAMBRINUS (14,15), SCHOLIERS (17,20) < DISCOVRS (18,19), CRAENMEESTER (21,24) < CROY (22,23), STEVART (25,28) < GRAMMAY f 1 (26) en MAES f 1 (27), PRUENEN (29,32) < ROELANDTS (31,30), POETOV [H] (33,36) < POETOV [H2] (34,35), GOOSSENIUS [I] (37,40) < GOOSSENIUS [I2] (38,39), LIEFVELT [1] (41,44) < LIEFVELT [2] (42,43), MATTHIAS [1] (45,48) < MATTHIAS [2] (46,47)

Aantekeningen

Van nu af zijn CASTRO en HOFMANS niet meer voorhanden.

AUB 976A2

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (41 folio's) + *LvB* + *CB/Abr.*
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 272 bij 180 (183) mm.
Band: perkament (modern).
Herkomst: bibliotheek Gerard Meerman; zie *Bibliotheca Meermanniana; sive catalogus librorum impressorum et codicum manuscriptorum, quos maximam partem collegerunt viri nobilissimi Gerardus et Joannes Meerman; morte dereliquit Joannes Meerman*,..., Hagae Comitum, 1824, II, 169, nr. 211 en de nota van Bodel Nijenhuis in GUB G11736; naderhand in het bezit van de Amsterdamse kunsthandelaar Vincent van Gogh (zijn ex-libris op het binnenste schutblad); zie *DBE*, 104 noot 4.

Inhoud

TITELVEL 1584-1585 (1,4) < VOORWERK 1580-1581 (2,3), 5 vreemde platen (5-9), APOLOGIE [A] (10,13) < APOLOGIE [A2-A3] (11,12), ROELANDTS (17,14) < GRAMMAY (15,16), MATTHIAS [1] (18,21) < MATTHIAS [2] (19,20), STEVART (22,25) < GAMBRINUS (23,24), POETOV [H] (26,29) < POETOV [H2] (27,28), GOOSSENIUS [I] (30,33) < GOOSSENIUS [I2] (31,32), DENNETIERES (34,37) < SCHOLIERS (35,36), SLOTVEL [1] (38,41) < SLOTVEL [2] (39,40)

Aantekeningen

LIEFVELT [1] en [2] en PRUENEN zijn voorgoed verdwenen.
CROY, CRAENMEESTER en MAES, die thans ontbreken, komen toch nog hierna voor.
Voor de vijf vreemde platen, die kunnen behoren tot de voortgezette *Olympias*, zie *DBE*, 244-246 en *LvB*, XXVI-XXIX. Voor de kaders eromheen, zie blz. 64 en noot 4 aldaar.

MPM R46.3

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (35 folio's).
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 274 bij 188 mm.
Band: gekartonneerd; vooraan één, en achteraan twee schutbladen.
Herkomst: *Bulletin...Olivier*, Bruxelles, 1876 (mei), 36-37, nr. 348/8.

Inhoud

TITELVEL (1584-1585 f 1 (1), APOLOGIE [A] (2,7) < APOLOGIE [A2-A3] (3,6) < VOORWERK 1580-1581 (5,4), GRAMMAY (8,11) < ROELANDTS (10,9), CROY (12,13), GAMBRINUS (14,17) < STEVART (15,16), POETOV [H] (18,21) < POETOV [H2] (19,20), GOOSSENIUS [I] (22,25) < GOOSSENIUS [I2] (23,24), MAES (26,31) < CRAENMEESTER (27,30) < SLOTVEL [2] (28,29)

Aantekeningen

MATTHIAS [1] en [2], SLOTVEL [1] en DISCOVRS zijn verdwenen. Het verkeerdelijk inbinden van VOORWERK 1580-1581 te midden van APOLOGIE [A2-A3] is te wijten aan de identieke signaturen; zie de Aantekeningen bij de beschrijving van VOORWERK 1580-1581.

BKB II61838[4-6]

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (18 folio's); voor de eerste stukken van dit recueil, zie blz. 187.
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 282 bij 190 mm.
Band: in halfleer.
Herkomst: deze bladen maakten nog geen deel uit van het huidig convoluut in 1839, want dan schrijft Dinaux in zijn reeds boven vermelde nota: 'Nous sommes fort étonnés de ne trouver dans les trois ouvrages suivans de Vandernoot [II61838[1-3]] aucune mention de *Guillaume de Poetou...*', daar waar POETOV [H] en [H2] in de huidige bundel wèl voorkomen.

Inhoud

GAMBRINUS (1,2), APOLOGIE [A] (3,6) < APOLOGIE [A2-A3] (4,5), POETOV [H] (7,10) < POETOV [H2] (8,9), GOOSSENIUS [I] (11,14) < GOOSSENIUS [I2] (12,13), DENNETIERES (15,18) < MAES (17,16)

Aantekeningen

Slechts MAES dateert uit een vroegere periode; de rest der *PW* behoort tot de laatst gedrukte reeks.

WHAB 23.1 Poet.2° (1)

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (4 folio's) + *LvB.*
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden.
Band: slap perkamenten omslag.
Herkomst: verworven door hertog August van Braunschweig-Wolfenbüttel (1579-1666)[56].

Inhoud

TITELVEL 1584-1585 (1,4) < VOORWERK 1580-1581 (2,3), *LvB* vanaf f A1.

Aantekeningen

Deze twee nog voorhanden vellen *PW* fungeren als voorwerk bij een exemplaar van *LvB*, bij gebrek aan diens eerste katern met signatuur*.

56 Mededeling van Dr. P. Raabe.

AMVC N431 (15562M)

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (4 folio's).
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 265 bij 167 mm.
Band: in halfperkament (modern); één schutblad voor- en achteraan.
Herkomst: niet achterhaald.

Inhoud

POETOV [1] (1,4) < POETOV [2] (2,3)

Aantekeningen

Deze plaquette werd achteraan gerangschikt; zij stamt alleszins uit de periode 1584-1585, maar bij gebrek aan een precieze datering is zij veiligheidshalve hier geplaatst.

Bundels *PW* 1588-1595 (21 stuks)

ASB C91677

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (6 folio's).
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 310 (313) bij 200 mm.
Band: gekartonneerd; drie schutbladen voor- en achteraan.
Herkomst: *Bulletin...Olivier*, Bruxelles, 1876 (mei), 37, nr. 348/11; bibliotheek Fernand Donnet (stempel op tweede schutblad vooraan). Aangekocht op veiling Donnet, 29 oktober 1928 (nota op titelpagina); zelfde lot als ASB C91675.

Inhoud

TITELVEL 1588 (1,2), ROY (4,3), VVEERDT 1588 (5,6)

Aantekeningen

De drie aanwezige vellen zijn de vroegst gedrukte van deze nieuwe reeks. Dit exemplaar in plaquettevorm (zie blz. 180) was hoogstwaarschijnlijk bestemd voor een persoon, vermeld op ROY f 2^{r}, want een andere reden om dit vel, dat voorzien is van een signatuur, het binnenste buiten te keren, komt bezwaarlijk in aanmerking; zie trouwens voor een parallelle handelwijze KKB 18-177.

BKB II61838[7]

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (6 folio's); voor de rest van dit convoluut, zie II61838[1-3] en II61838[4-6].
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen zijn gelijkmatig met II61838[4-6] afgesneden, en meten dus 282 bij 180 mm.
Band: in halfleer; zie II61838[1-3].
Herkomst: zie II61838[4-6].

Inhoud

AMODEO (1,6) < GRAMMEY (2,5) < AELMOESSENIERS (3,4)

Aantekeningen

Deze drie vellen vormen niet enkel het resterende deel der *PW* 1588, maar zijn ook de enige sectie uit dat jaar, waarvan meer dan één exemplaar overblijft (zie ASB C31382).

GKB 1703A9 (olim 765A21)

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (16 folio's)
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 307 bij 189 mm.
Band: kalfsleer (18de eeuw); rug en platten versierd met vergulde stempels.
Herkomst: sinds meer dan een eeuw in het bezit van GKB[57].

Inhoud

TITELVEL 1589-1590 (1,4) < VOORWERK 1589-1590 (2,3), TASSIS (8,5) < LEIUA (7,6), PERRENOT f 2 (9), CATANIO (10,11), GALLO (12,13), DAEMS (15,14), raadselobelisk (16)

57 Mededeling van de h. J.A. Gruys.

Aantekeningen

Vervliets produktie uit 1589 is volledig aanwezig; uit s'Conincx' aandeel tot nu toe ontbreekt VROUWEN.

Aangezien VVEERDT 1588 uitgeput, en WEERDT 1590 nog niet voorhanden is, wordt als slotvel (f 16) een noodoplossing ingelast: de raadselobelisk uit 1579 met de omlijsting der *PW* sinds 1588.

Deze compositie stamt uit de drukkerij van s'Conincx, want de afzonderlijke elementen van dit lijstwerk wijzen in zijn richting. De identificatie is als volgt:

Raamwerk:	FIN DES OEVVRES POETIQVES DV S^{r}. IEAN VANDER NOOT. in ↑ 1 ↓ 4 ← 12 → 10 =7

Deze bundel kan voor Florent de Berlaymont bestemd geweest zijn, want:

1) TASSIS bekleedt de ereplaats, onmiddellijk na titelvel en voorwerk.
2) Enkel hier is dit vel het binnenste buiten gevouwen.

AMVC N431 (1574)

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (2 folio's).

Nummering: ontbreekt.

Staat: onafgesneden vel; het meet 330 bij 420 mm; elk blad meet 330 bij 207 (213) mm. Het geheel is erg groezelig.

Band: niet meer ingebonden.

Inhoud

DAEMS (2,1)

Aantekeningen

Het vel vertoont sporen van vroegere inbinding (2 gaten).

TKL 48E2

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (23 folio's).

Nummering: ontbreekt.

Staat: de bladen bezitten nog de originele afmetingen; zij meten 321 (318) bij 201 mm.

Band: origineel slap perkamenten omslag: vooraan resten nog twee groene zijden linten; twee schutbladen vooraan, één achteraan.

Herkomst: bibliotheek J.F. Willems; zie *Bibliotheca Willemsiana ou Catalogue de la riche collection de livres délaissés par M.J.F. Willems*, Gand, 1847, II, 74, nr. 3512. In een exemplaar van deze veilingcatalogus (GUB G10614) staat als koper vermeld: V.d.Weyer.

Inhoud

TITELVEL 1589-1590 (1,4) < VOORWERK 1589-1590 (2,3), NOOT (8,5) < TASSIS (6,7), PERRENOT (9,12) < VROUWEN (10,11), BALBI (13,16) < LEIUA (15,14), CATANIO (17,20) < GALLO (18,19), Daems (21,22), plaat 'Clio' (23)

Aantekeningen

Aanwinsten: Vervliet: NOOT

s'Conincx: VROUWEN, BALBI.

Beider produktie sinds 1589 is volledig aanwezig.

Voor het slotvel geldt nog steeds hetzelfde probleem als in de net hiervoor ontstane bundel: VVEERDT 1588 heeft nog steeds geen opvolger. De oplossing verloopt grotendeels parallel met het zojuist vermelde geval: een bestaande illustratie - ditmaal de muze Clio - wordt ingelijst om als slotvel

te fungeren. Blijkens de onderdelen van het lijstwerk wordt thans Vervliet met deze aanpassing belast. De identificatie:

Raamwerk:	FIN DES OEVVRES POETIQVES DV S. IAN VANDER NOOT. in ↑ 5 ↓ 6 ← 8 → 6 =6

Het eerste vel na titelvel en voorwerk, NOOT, is het binnenste buiten gevouwen. Ditmaal garandeert deze behandeling ons niet de mogelijke identiteit van de bestemmeling, aangezien dit zelfde vel driemaal een dergelijk proces ondergaat (zie Appendix, tabel IV).

BKB VH23887

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (32 folio's).

Nummering: moderne foliëring in potlood vanaf 2 (VOORWERK 1589-1590 f 1^r) tot 32 (WEERDT 1590 f 2^r); eveneens onpare paginering in potlood onderaan van 3 tot 63; beide tellingen zijn correct.

Staat: de bladen meten 322 bij 199 mm.

Band: oorspronkelijk slap perkamenten omslag; één schutblad voor- en achteraan.

Herkomst: op de rectozijde van het eerste schutblad staat de naam van een vroege bezitter: ‘D[omin]i Cons[ilia]rii Lombaerts’. Later in het bezit van Charles van Hulthem.

Inhoud

TITELVEL 1589-1590 (1,4) < VOORWERK 1589-1590 (2,3), RE (5,8) < NOOT (7,6), CLAERHOUT (9,12) < SCHOLIER (10,11), CARRO (13,16) < TASSIS (14,15), PERRENOT (17,20) < VROUWEN (18,19), BALBI (21,22), CATANIO (23,26) < GALLO (24,25), DAEMS (27,30) < WONSEL (28,29), WEERDT 1590 (31,32)

Aantekeningen

Aanwinsten:	Vervliet: CARRO, SCHOLIER s'Conincx: WEERDT 1590, WONSEL, RE, CLAERHOUT.

Ontbreekt: LEIUA (definitief).

RE komt niet enkel in deze bundel, maar ook in de hierna volgende verzameling onmiddellijk na titelvel en voorwerk, zodat in geen van beide gevallen de bestemmeling met zekerheid achterhaald kan worden.

GUB R570(1)

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (39 folio's).
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 280 (283) bij 186 mm.
Band: in halfperkament; voor- en achteraan één gekleurd schutblad.
Herkomst: aan GUB geschonken door Alphonse Willems in juni 1876.

Inhoud

TITELVEL 1591 (1,4) < VOORWERK 1589-1590 (2,3), RE (5,8) < NOOT (7,6), CLAERHOUT (9,12) < SCHOLIER (10,11), CARRO (13,15) < TASSIS f 2 (14), VROUWEN (16,17), PERRENOT (18,19), BALBI (20,21), CATANIO (22,25) < GALLO (23,24), DAEMS (26,29) < WONSEL (27,28), SUEIRO (31,30), HELMANS (32,33), PARDO (34,35), WEERDT 1590 (36,39) < FEYTENS (37,38)

Aantekeningen

Aanwinsten:	Vervliet: SUEIRO, PARDO, FEYTENS
	s'Conincx: TITELVEL 1591, HELMANS.

Ontbreekt: TITELVEL 1589-1590.
BKB VH23887 en GUB R570(1) bezitten een merkwaardig parallelle samenstelling en opbouw: tot en met WONSEL is de samenstelling en opeenvolging der katernen volkomen gelijk. Daarna zijn in

R570(1) de aanwinsten tegenover de vorige bundel ingelast. Voor de onmogelijkheid een precieze bestemmeling te bepalen, zie BKB VH23887. De geschreven signaturen vindt men behandeld op blz. 179.

WHAB Lp 4°

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (37 folio's).
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden.
Band: origineel slap perkamenten omslag; voor- en achteraan één schutblad.
Herkomst: exemplaar van Jan te Westen (FEYTENS 92-93); op de versozijde van het omslag vooraan staat genoteerd: ‘Le. 28. Marzo: 1592: Anuersa. [...] Joannes Tho Westen.’.

Inhoud

TITELVEL 1589-1590 (1,4) < VOORWERK 1589-1590 (2,3), FEYTENS $\$^{r}$ (5), FARNEZE (6,7), NOOT (8,9), SCHOLIER (10,11), CLAERHOUT (12,13), VROUWEN (14,15), SUEIRO (16,19) < RE (17,18), HELMANS (20,21), CARRO (22,25) < PARDO (23,24), DAEMS (26,29) < GALLO (27,28), BALBI (33,30) < CATANIO (31,32), WONSEL (34,35), WEERDT 1590 (36,37)

Aantekeningen

Aanwinst: Vervliet: FARNEZE.
Ontbreken: PERRENOT (definitief), TASSIS, TITELVEL 1591 (definitief).
Voor de aanpassing van FEYTENS aan de bestemmeling, zie blz. 178. TITELVEL 1591 is hoogstwaarschijnlijk in een al te geringe oplage afgetrokken, want tot nu toe is slechts één exemplaar bekend. WHAB Lp4^{o} en de volgende bundel LUB 1500A48 bevestigen onrechtstreeks deze schaarste: beide verzamelingen zijn aangelegd na GUB R570(1), maar op dat ogenblik bezat Van der Noot klaarblijkelijk reeds geen exemplaren van TITELVEL 1591 meer, zodat hij noodgedwongen beide bundels moest voorzien van TITELVEL 1589-1590, dat blijkbaar nog wel in voldoende mate voorhanden was.

LUB 1500A48

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (15 folio's).
Nummering: moderne paginering in potlood van 1 (VOORWERK 1589-1590 f 2^{r}) tot 25 (STERCKHEYT f 1^{r}).
Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 289 bij 182 mm; T'SHERTOGEN f 1^{r} is groezelig (egaal grijs).
Band: gekartonneerd; één schutblad voor- en achteraan.

Herkomst: *Bulletin...Olivier*, Bruxelles, 1876 (mei), 38, nr. 348/12; verworven door de Maatschappij der Nederlandse letterkunde uit de bibliotheek van J.C. Bloem[58].

Inhoud

TITELVEL 1589-1590 (1,4) < VOORWERK 1589-1590 (2,3), T'SHERTOGEN (5,8) < VROUWEN (6,7), B. DE SMIDT (9,12) < J. DE SMIDT (10,11), FEYTENS (13,14), STERCKHEYT f 1 (15)

Aantekeningen

Typische bundel in plaquette-vorm: van de vorige produktie zijn enkel de onontbeerlijke titel- en voorwerkvellen aanwezig, evenals FEYTENS, dat als slotvel moet fungeren, en VROUWEN. Daarnaast zijn drie nieuwe vellen opgenomen; in het eerste ervan, T'SHERTOGEN, mogen we de bestemmeling van deze bundel vermoeden onder de aldaar opgesomde leden en ambtenaren van de Antwerpse

58 Mededeling van drs. R. Breugelmans.

magistraat. Deze veronderstelling wordt kracht bijgezet door de latere inlassing van STERCKHEYT f 1, dat aan hetzelfde overheidscollege is opgedragen in 1595, en dan ook grotendeels dezelfde namen bevat. De eigenaar van de bundel sinds 1591 heeft vier jaar nadien deze nieuwe verering als toegift in zijn reeds bestaand exemplaar bijgevoegd. De latere aanpassing blijkt nog uit een materieel feit: de eerste zes vellen vormen drie regelmatige groepen folio's in vieren, wat niet meer het geval is met de laatste twee. Nochtans zou het hier zeker geboden zijn, het resterende folio van STERCKHEYT in FEYTENS in te lassen.

Aanwinsten: Vervliet: J. DE SMIDT, B. DE SMIDT, T'SHERTOGEN.

ASB C21338

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (37 folio's).

Nummering: de moderne foliëring in potlood is foutief; het titelvel is niet meegeteld, zodat de nummering inzet op VOORWERK 1589-1590 f 1. Onmiddellijk na 17 (RE f 2) volgt 19 (J. DE SMIDT f 2), en de telling wordt niet meer voortgezet na 35 (FEYTENS f 1).

Staat: de bladen hebben nog de originele afmetingen, 319 bij 198 mm, tenzij het titelvel, waarvan elke blz. 292 bij 198 mm meet.

Band: gekartonneerd; één schutblad voor- en achteraan.

Herkomst: verworven op de veiling Moons-Lerius, 15 november 1884 (nota op de titelpagina).

Inhoud

TITELVEL 1592-1593 (1,4) < VOORWERK 1589-1590 (2,3), ANGONI (8,5) < FARNEZE (6,7), HALMALE (9,12) < T'SHERTOGEN (10,11), NOOT (13,16) < CLAERHOUT (14,15), J. DE SMIDT (17,20) < RE (18,19), SCHOLIER (21,22), SUEIRO (23,26) < HELMANS (24,25), CARRO (27,30) < B. DE SMIDT (28,29), PARDO (31,34) < WONSEL (32,33), WEERDT 1590 (35,38) < FEYTENS (36,37)

Aantekeningen

Aanwinsten:	Vervliet: ANGONI s'Conincx: TITELVEL 1592-1593, HALMALE.
Ontbreken:	TITELVEL 1589-1590 (definitief), DAEMS (definitief), CATANIO (definitief), VROUWEN (definitief), GALLO, BALBI.

De bestemmeling is mogelijk Michiel Eems. ANGONI is immers het binnenste buiten gevouwen, zodat f 2^r nu de plaats van de oorspronkelijke f 1^r inneemt, d.w.z. de ode voor Eems prijkt vlak na het titelvel en voorwerk.

BKB II46446

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (46 folio's).

Nummering: correcte foliëring in potlood vanaf 2 (VOORWERK 1589-1590 f 1) tot 46 (WEERDT 1590 f 2).

Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 313 bij 187 (190) mm.

Band: in halfleer; voor- en achteraan één schutblad.

Herkomst: op 5 oktober 1885 aangekocht bij de Brusselse boekhandelaar Van Trigt[59].

Inhoud

TITELVEL 1592-1593 (1,4) < VOORWERK 1589-1590 (2,3), PEETERS (6,5), HALMALE (7,10) < T'SHERTOGEN (8,9), NOOT (11,14) < J. DE SMIDT (12,13), SUEIRO (18,15) < CLAERHOUT (16,17), RE (19,22) < CRABBE 20,21), EUTERPE (23,26) < LANGHART (24,25), ANGONI (30,27) < PARDO (28,29), B. DE SMIDT (31,34)

59 Zie blz. 187 noot 52.

< HELMANS (32,33), CARRO (35,38) < SCHOLIER (36,37), STUYTELINCK (39,42) < WONSEL (40,41), WEERDT 1590 (43,46) < FEYTENS (44,45)

Aantekeningen

Aanwinsten: Vervliet: CRABBE, STUYTELINCK, EUTERPE, LANGHART, PEETERS.

Ontbreken: FARNEZE, GALLO, BALBI.

Deze bundel was hoogstwaarschijnlijk bestemd voor Eymbrecht Tholinckx (PEETERS 147). PEETERS komt vlak na titelvel en voorwerk, en is het binnenste buiten gevouwen, zodat de oorspronkelijke p. 3 thans fungeert als p. 1. Deze behandeling heeft tot gevolg dat de ode tot de voormelde mecenas nu op de meest prominente plaats terecht gekomen is. Voeg daarbij dat geen enkel ander exemplaar van dit vel op een dergelijke manier gehanteerd is.

MPM R7.2

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (41 folio's).

Nummering: ontbreekt.

Staat: de bladen zijn onregelmatig afgesneden, d.w.z. reeds voor het boek de huidige band kreeg; de bladen meten 318 bij ± 175 mm.

Band: gekartonneerd; drie schutbladen voor- en achteraan.

Herkomst: *Bulletin...Olivier*, Bruxelles, 1876 (mei), 38, nr. 348/13; (tekst uit een andere veilingcatalogus ingeplakt op de versozijde van het voorplat).

Inhoud

TITELVEL 1592-1593 (1,4) < VOORWERK 1589-1590 (2,3), SWEERDTS f 1 (5), HALMALE (6,9) < T'SHERTOGEN (7,8), CLAERHOUT(10,15) < NOOT (11,14) < J. DE SMIDT (12,13), SUEIRO (16,21) < RE (17,20) < CRABBE (18,19), ANGONI (27,22) < B. DE SMIDT (23,26) < HELMANS (24,25), PARDO (28,33) < SCHOLIER (29,32). < WONSEL (30,31), OPMEER (34,37) < PEETERS (35,36), WEERDT 1590 (38,41) < FEYTENS (39,40)

Aantekeningen

Aanwinsten: Vervliet: SWEERDTS, OPMEER.

Ontbreken: CARRO, GALLO, BALBI, FARNEZE, STUYTELINCK, EUTERPE, LANGHART.

Deze bundel was bijna zeker bestemd voor Arnoud Coesart (SWEERDTS 103); de pagina met de ode te zijner ere komt voor op het oorspronkelijke SWEERDTS f 1^{v}. De enige mogelijkheid om deze blz. als recto te laten fungeren, bestond erin het vel middendoor te scheuren, wat in dit geval dan ook gebeurd is. Hierbij is de tweede helft niet meer opgenomen in deze bundel.

GUB R570(2)

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (41 folio's).
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 278 (282) bij 185 mm.
Band: in halfperkament; voor- en achteraan één gekleurd schutblad.
Herkomst: aan GUB geschonken door Alphonse Willems in juni 1876.

Inhoud

TITELVEL 1592-1593 (1,4) < VOORWERK 1589-1590 (2,3), HELMANS (5,6), B. DE SMIDT (7,8), WEERDT 1590 (9,10), STUYTELINCK (11,12), T'SHERTOGEN (13,14), J. DE SMIDT (15,16), OPMEER f 2 (17), LANGHART (18,19), EUTERPE (20,21), FARNEZE (22,25) < HALMALE (23,24), NOOT (26,27), CLAERHOUT (31,28) < SCHOLIER (29,30), CARRO (32,33), PARDO (34,35), ANGONI (37,36), SUEIRO (39,38), WONSEL (40,41)

Aantekeningen

Ontbreken: PEETERS (definitief), FEYTENS, CRABBE, SWEERDTS, GALLO, TASSIS, BALBI, RE.

Elders (zie blz. 179) is reeds gezegd dat de huidige binding niet overeenstemt met de oorspronkelijke volgorde der katernen. Dit wordt bevestigd door de aanwezigheid van HELMANS (1591) op de plaats waar normaal een der meest recente vellen voorkomt. Ook WEERDT 1590 is op een allesbehalve orthodoxe manier te midden van de gewone vellen ingelast, zonder rekening te houden met zijn specifieke functie van slotvel. Deze weinig gelukkige schikking komt slechts in deze bundel voor.

ASB C91676

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (8 folio's).

Nummering: ontbreekt.

Staat: de bladen zijn aan de buitenmarge sterk afgesneden en meten 289 (290) bij 180 mm.

Band: gekartonneerd; drie schutbladen voor- en achteraan.

Herkomst: *Bulletin...Olivier*, Bruxelles, 1876 (mei), 38, nr. 348/15; bibliotheek Fernand Donnet (stempel op tweede schutblad vooraan). Aangekocht op veiling Donnet, 29 oktober 1928 (nota op titelpagina); zelfde lot als ASB C91675.

Inhoud

TITELVEL 1593-1594 (1,4) < VOORWERK 1589-1590 (2,3), CHEFS [1] (5,8) < CHEFS [2] (6,7)

Aantekeningen

Aanwinsten:	Vervliet: TITELVEL 1593-1594.
	s'Conincx: CHEFS [1], CHEFS [2].

Typische bundel in plaquette-vorm, bestemd voor een der leden van de raad van financiën, vermeld in CHEFS [1] f 1; zie ook blz. 180.

BKM geen signatuur

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (8 folio's).

Nummering: ontbreekt.

Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 306 (308) bij 193 mm.

Band: in halfleer.

Herkomst: uit de bibliotheek van dokter J. Floren, Brecht, 1897 (stempel op de binnenzijde van het voorplat).

Inhoud

TITELVEL 1593-1594 (1,4) < VOORWERK 1589-1590 (2,3), CHEFS [1] (5,8) < CHEFS [2] (6,7)

Aantekeningen

Identiek met ASB C91676; zie dan ook de Aantekeningen aldaar.

GUB R1209

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (31 folio's).
Nummering: ontbreekt.
Staat: de bladen hebben nog ten dele de originele afmetingen, 316 bij 203 mm.
Band: oorspronkelijk slap perkamenten omslag, waarvan de rechter bovenhoek hersteld is; voor- en achteraan één schutblad.
Herkomst: bibliotheek jezuïetencollege te Mechelen (nota op de titelpagina: ‘Soc[ieta]tis Jesu Mechlinia

Bib. maj.'); bibliotheek C.P. Serrure (op de rectozijde van het schutblad vooraan is een knipsel gekleefd met de beschrijving van dit exemplaar, afkomstig uit *Catalogue de la bibliothèque de M.C.P. Serrure*, Bruxelles, 1873, 11, 103 nr. 2601; deze bundel is identiek met nr. 626 in *Catalogue de la bibliothèque de M.C.P. Serrure*, Bruxelles, 1872, 1, 81); bibliotheek R. della Faille (nota op de binnenzijde van het omslag achteraan: 'De la vente R. della Faille. Anvers 1878 n° 967...'); zie *Catalogue...René della Faille*, Anvers, 1878, 158, nr. 967; op de veiling van deze laatste bibliotheek aangekocht voor de huidige bewaarplaats.

Inhoud

TITELVEL 1593-1594 (1,2), CHEFS [1] (3,6) < CHEFS [2] (4,5), FUENTES (7,11) < TASSIS f 2 (8) en EUTERPE (9,10), HALMALE (12,15) < T'SHERTOGEN (13,14), ANGONI (16,19) < VERGANO (17,18), RE (20,23) < J. DE SMIDT (21,22), CLAERHOUT (24,27) < OPMEER (25,26), FEYTENS (28,31) < WONSEL (29,30)

Aantekeningen

Aanwinsten: Vervliet: FUENTES
s'Conincx: VERGANO.

Ontbreken: CARRO, NOOT, SUEIRO, PARDO (definitief), SCHOLIER, FARNEZE (definitief), B. DE SMIDT (definitief), CRABBE, STUYTELINCK (definitief), LANGHART (definitief), SWEERDTS, GALLO, VOORWERK 1589-1590 (definitief), WEERDT 1590 (definitief), HELMANS.

Hoogstwaarschijnlijk is deze bundel aangelegd voor een der leden van de raad van financiën, die immers vlak na het titelvel opgesomd worden. Misschien is zelfs meer bepaald Philippe Sterck als bestemmeling bedoeld, want de ingrijpende correctie in CHEFS [1] r. 14 is slechts in dit exemplaar vastgesteld. Voor de plaatsing van FEYTENS als slotvel, zie blz. 179.

PBM 324

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (31 folio's).

Nummering: ontbreekt.

Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden.

Band: origineel slap perkamenten omslag; voor- en achteraan resten van groene linten.

Herkomst: reeds in 1661 aanwezig in de huidige bewaarplaats[60].

Inhoud

TITELVEL 1593-1594 (1,2), CHEFS [1] (3,6) < CHEFS [2] (4,5), FUENTES (7,11) < EUTERPE (8,9) en TASSIS f 2 (10), HALMALE (12,15) < T'SHERTOGEN (13,14), ANGONI (16,19) < VERGANO (17,18), RE (20,23) < J. DE SMIDT (21,22), CLAERHOUT (24,27) < OPMEER (25,26), FEYTENS (28,31) < WONSEL (29,30)

60 Mededeling van M.M. Piquard.

Aantekeningen

De samenstelling van deze bundel is identiek met die van het voorgaande exemplaar. Enkel de plaatsing van TASSIS f 2 binnen dezelfde katern verschilt. Voor aanwinsten en ontbrekende vellen zie men dan ook de rubrieken bij GUB R1209. De bestemmeling van deze bundel mag eveneens in hetzelfde voormelde gezelschap, de raad van financiën, gezocht worden.

MPM R44.4

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (32 folio's).
Nummering: ontbreekt.

Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 311 (312) bij 197 mm. ANGONI is in zijn geheel zeer goor.

Band: in halfleer; vooraan drie en achteraan vier schutbladen. Het eerste schutblad achteraan, dat nog tot de oorspronkelijke binding kan behoord hebben, draagt op de rectozijde enkele probationes pennae, geïnspireerd op de naastliggende tekst van VVEERDT 1593 f 2^{v}.

Herkomst: niet achterhaald.

Inhoud

TITELVEL 1593-1594 (1,2), FUENTES (3,4), NOOT (5,6), EUTERPE (7,8), ANGONI (9,10), CRABBE (11,12), OPMEER (14,13), J. DE SMIDT (15,16), SCHOLIER (17,18), CLAERHOUT (20,19), GALLO (21,22), CARRO (23,24), HELMANS (25,26), WONSEL (27,28), FEYTENS (29,30), VVEERDT 1593 (31,32)

Aantekeningen

Aanwinst:	Vervliet: VVEERDT 1593.
Ontbreken:	SUEIRO, T'SHERTOGEN, SWEERDTS, TASSIS (definitief), BALBI, RE, HALMALE, VERGANO, CHEFS [1] (definitief), CHEFS [2] (definitief).

De huidige samenstelling van deze bundel levert ons geen houvast i.v.m. een mogelijke bestemmeling: FUENTES, dat vlak na het titelvel voorkomt, is geen zeer recente aanwinst. Ook de rest van de bundel stempelt deze tot een eigenaardig conglomeraat: heel wat vellen ontbreken, die in het hierna volgende exemplaar wel aanwezig zijn. De enige reden om deze bundel na GUB R1209 en MPM 324 te plaatsen, bestaat in het voorkomen van VVEERDT 1593.

BKB VH23888

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (44 folio's).

Nummering: de moderne foliëring in potlood is foutief. Zij loopt van 2 (TITELVEL 1593-1594 f 2^{r}) tot 43 (VVEERDT 1593 f 2^{r}), waarbij na 12 (NOOT f 2^{r}) het volgende blad (CLAERHOUT f 1^{r}) overgeslagen is. Onderaan is, eveneens in potlood, de onpare paginering aangebracht; deze is correct en loopt van 3 tot 87 (VVEERDT f 2^{r}).

Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 307 (309) bij 195 mm.

Band: in gespikkeld kalfsleer (18de eeuw); voor- en achteraan één schutblad.

Herkomst: bibliotheek Charles van Hulthem (op de binnenzijde van het voorplat zijn ex-libris, voorstellend een studeerkamer, d.i. ex-libris nr. 3; zie *Biographie nationale*, Bruxelles, 1886-1887, IX, 704 (Victor Jacques)).

Inhoud

TITELVEL 1593-1594 (1,2), MONEGLIA (3,4), HALMALE (5,8) < T'SHERTOGEN (6,7), NOOT (9,12) < OPMEER (10,11), CLAERHOUT (16,13) < EUTERPE (14,15), RE (17,20) < J. DE SMIDT (18,19), SWEERDTS (21,24) < HELMANS (22,23), SCHOLIER (25,28) < CRABBE (26,27), SUEIRO (29,34)

< ANGONI (30,33) < VERGANO (31,32), BALBI (35,38) < CARRO (36,37), FEYTENS (39,42) < WONSEL (40,41), VVEERDT 1593 (43,44)

Aantekeningen

Aanwinst: Vervliet: MONEGLIA.

Ontbreken: GALLO (definitief), FUENTES (definitief).

Deze bundel is hoogstwaarschijnlijk aangelegd voor Benedetto Moneglia. Immers, geen enkele der beproefde aanwijzingen in dit verband ontbreekt: MONEGLIA is de meest recente aanwinst, en wordt daarbij vlak na het titelvel geplaatst.

BKB VH23889

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (92 folio's).

Nummering: de pare paginering in potlood bovenaan is onvolledig, want zij begint met 2 (TITELVEL 1593-1594 f 2^r^) en eindigt dan ook met 182 (VVEERDT 1593 f 2^r^). De paginering in potlood, aangebracht in de binnenhoeken onderaan, is correct en compleet (1-184).

Staat: de bladen zijn gelijkmatig afgesneden en meten 306 bij 200 mm.

Band: in halfleer; voor- en achteraan drie schutbladen, waarvan telkens het buitenste gekleurd.

Herkomst: Van der Noots eigen exemplaar; bibliotheek Charles van Hulthem.

Inhoud

TITELVEL 1593-1594 (1,2), CHEFS [1] (3,4), CHEFS [2] (5,6), INKOOMSTE (7,8), ARNESTO (9,10), FARNEZE (11,12), STERCKHEYT (13,14), HALMALE (15,16), BEJAR (17,18), LEIUA (19,20), DEYBARRA (21,22), FUENTES (23,24), MONEGLIA (26,25), SUEIRO (27,28), VERGANO (29,30), GEORGES (31,32), DAEMS (33,34), CRABBE (35,36), ANGONI (37,38), TASSIS (39,40), WONSEL (41,42), SCHOLIER (43,44), GALLO (45,46), RE (47,48), CARRO (49,50), BALBI (51,52), PARDO (53,54), ORCO (55,56), BENTINC (57,58), FEYTENS (59,60), NOOT (61,62), J. DE SMIDT (63,64), HELMANS (65,66), CLAERHOUT (67,68), EUTERPE (69,70), T'SHERTOGEN (71,72), GHYSENS (73,74), DAMANT (75,76), MECHELMAN (77,78), STUYTELINCK (79,80), B. DE SMIDT (81,82), ETTEN (83,84), OPMEER (85,86), LANGHART (87,88), PEETERS (89,90), VVEERDT 1593 (91,92)

Aantekeningen

Aanwinsten:	Vervliet: MECHELMAN en de verdere produktie van 1594, d.i.: BEJAR, ETTEN, DEYBARRA, DAMANT, GEORGES, ORCO, GHYSENS, BENTINC
	s'Conincx: de verdere produktie van 1594 en 1595, d.i.: INKOOMSTE, ARNESTO, STERCKHEYT.
Ontbreken:	de produktie van 1588, de titelvellen vóór 1593-1594, PERRENOT, CATANIO, VROUWEN, VOORWERK 1589-1590, WEERDT 1590, SWEERDTS.

Voor de volgorde der vellen en het belang van deze bundel, zie blz. 205 e.v.

ASB C31382

Beschrijving

Samenstelling: *PW* (98 folio's).

Nummering: ontbreekt.

Staat: de bladen zijn sterk afgesneden en meten 290 bij 182 mm.

Band: tot 1971 gekartonneerd; thans in halfperkament; voor- en achteraan één schutblad.

Herkomst: *Bulletin...Olivier*, Bruxelles, 1876 (mei), 39, nr. 348/18; (knipsel uit nog een andere catalogus op versozijde van het voorplat gekleefd). Aangekocht voor ASB op veiling

J.J.Ph. van den Bemden (3 april 1916; nota op de titelpagina); zie *Catalogue d'une belle collection de livres anciens et modernes provenant de la mortuaire d' un amateur distingué*, *dont la vente publique aura lieu le mercredi 8 mars 1916*, *et les 2 jours suivants*, Anvers, 1916, 52, nr. 680.

Inhoud

INKOOMSTE (1,4) < ARNESTO (2,3), FARNEZE (5,12) < STERCKHEYT (6,11) < HALMALE (7,10) < BEJAR (8,9), VROUWEN (13,14), DEYBARRA (15,26) < FUENTES (16,25) < LEIUA (20,17) < AMODEO (18,19), MONEGLIA (24,21) < SUEIRO (22,23), VERGANO (27,34) < GEORGES (28,33) < DAEMS (32,29) < CRABBE (30,31), ANGONI (35,40) < TASSIS (36,39) < WONSEL (37,38), SCHOLIER (41,44) < GALLO (42,43), RE (45,52) < PERRENOT (46,51) < CARRO (47,50) < BALBI (48,49), PARDO (53,60) < ORCO (54,59) < BENTINC (55,58) < FEYTENS (56,57), NOOT (61,68) < J. DE SMIDT (62,67) < HELMANS (63,66) < CLAERHOUT (64,65), EUTERPE (69,76) < T'SHERTOGEN (70,75) < GHYSENS (71,74) < DAMANT (72,73),

STUYTELINCK (77,84) < B. DE SMIDT (78,83) < ETTEN (79,82) < MECHELMAN (80,81), SWEERDTS (85,90) < OPMEER (89,86) < LANGHART (87,88), VVEERDT 1593 (91,98) < PEETERS (92,97) < GRAMMEY (93,96) < AELMOESSENIERS (94,95)

Aantekeningen

Aanwinsten:	Vervliet: MECHELMAN en de verdere produktie van 1594, d.i. BEJAR, ETTEN, DEYBARRA, DAMANT, GEORGES, ORCO, GHYSENS, BENTINC
	s'Conincx: de verdere produktie van 1594 en 1595, d.i. INKOOMSTE, ARNESTO, STERCKHEYT.

Ontbreken: alle titelvellen, ROY, VVEERDT 1588, CATANIO, VOORWERK 1589-1590, WEERDT 1590, CHEFS [1], CHEFS [2]. Voor de volgorde der vellen, die schijnt af te wijken van de ordening in BKB VH23889, en voor het belang van deze bundel, zie blz. 207.

Concluderende opmerkingen

1) De plaatsing van de reeks ASB C92022 tot KKB 18-177 met titelvel 1581 vóór een rij bundels met datum 1580 op de titelpagina wordt gerugsteund door het parallelle gebruik van TITELVEL 1584-1585: uit AKAW G322 en ASB C91675, beide met datum 1585, blijkt zonneklaar dat deze bundels ontstaan zijn vóór de volgende verzamelingen, die echter alle 1584 gedateerd zijn. In al deze gevallen met de latere datum (respectievelijk 1581 en 1585) heeft Van der Noot heel eenvoudig enkele exemplaren van de laatste staat van het bewuste vel het eerst gebruikt - misschien wel omdat de vroegere datering door het tijdsverloop reeds achterhaald was.
2) In de aangroeiende reeksen blijkt geen systematische weglating van bepaalde vellen ter wille van een bepaald personage dat hierin vermeld wordt. Wanneer zulk blad wel ontbreekt, dan zal de regelende kracht wel eerder het toeval geweest zijn. In de afnemende reeks-Van den Rade, d.i. in bundels na AKAW G322 wordt de samenstelling overduidelijk gedicteerd door de resterende hoeveelheid vellen *PW*.
3) In de bundels uit de periode 1588-1595 is het nagespoorde verband tussen een bepaalde bundel en een bepaald personage erin toch gesteund op meer dan een louter toeval: in dertien gevallen op een totaal van eenentwintig bundels wordt stelselmatig na titelvel en voorwerk het meest recente vel geplaatst, dat daarbij nog zevenmaal zo gemanipuleerd wordt, dat binnen- en buitenvorm van plaats verwisselen, en dit om aan een bepaald persoon een opvallende plaats te verzekeren. Beide onderscheiden aspecten, de prominente plaatsing van zulk recent vel en, onafhankelijk daarvan uitgevoerd, de plaatswisseling tussen binnen- en buitenvorm, worden te systematisch verricht om louter aan het toeval toegeschreven te kunnen worden. Voeg daarbij dat dit procédé trouwens een oplossing levert, analoog met de opdracht van een normaal uitgevoerd boek aan een verhoopte mecenas, die natuurlijk steeds vooraan in het bewuste werk geplaatst wordt. Ook in bundels uit de periode 1580-1585 is het mogelijk gebleken de aangezochte mecenas te identificeren op basis van de volgorde van inbinding der recente vellen.
4) Het laatste stadium van de eerste reeks, de onvermijdelijke uitdunning der laatste bundels als gevolg van de uitputting der vroegste vellen, ontbreekt grotendeels in de periode 1588-1595. Betekent dit dat Van der Noots activiteit bruusk gestopt is in 1595, zodat hij geen bundels uit de resterende bladen meer kon samenstellen? Het is inderdaad een feit dat wij nergens, behalve in Van der Noots privé-exemplaren, de vellen *PW* aantreffen die als laatste in 1594 en 1595, zowel bij Vervliet als bij s'Conincx, gedrukt zijn. Deze constatering reveleert een belangrijk samengaan: zowel het drukken (STERCKHEYT) als het bundelen der *PW* eindigt abrupt in 1595, waaruit wij mogen besluiten dat niet enkel Van der Noots literaire activiteit, maar vermoedelijk ook zijn maatschappelijke bedrijvigheid in dat jaar definitief gestaakt is.
5) Op basis van de hier bestudeerde bundels dienen als meest consciëntieuze bekende verzamelaars der *PW* Charles van Hulthem en Fernand Donnet vermeld: eerstgenoemde mocht zich de gelukkige bezitter prijzen van niet minder dan vier bundels, terwijl Donnet er drie bezat. Blijkens een excerpt van Jan Frans Willems (GUB Hs. 2725,20) hadden zij in dezen een achttiende-eeuws voorloper in de persoon van Warner Lulofs: de catalogus van diens bibliotheek, geveild op 10 december 1750 te Amsterdam, telde vier nummers (98-101) onder de titel 'Poetische werken'-hoewel m.i. hierbij *CB/Abr* ingesloten was. (zie blz. 11 noot 16). Nochtans worden al deze verzamelaars in de schaduw gesteld door de onbekende bibliofiel, uit wiens bezit de 'Collection unique des oeuvres de Jean van der Noot' stamt (*Bulletin des livres en vente Chez Fr.-J. Olivier libraire*, Bruxelles, 1876 (mei), 34-39, nr. 348: 18 nummers, waaronder 11 bundels *PW*).

Appendix

In appendix (blz. 214-221) volgen vier tabellen, waarin de gegevens van dit hoofdstuk in de vorm van coördinatenstelsels verwerkt zijn.

Op de verticale as staan de afzonderlijke vellen *PW*, aangeduid door hun trefwoord, en nog telkens onderverdeeld in f1 en f2 om de plaats der beide folio's van elk vel te kunnen markeren. De bundels zelf, aangeduid door hun signatuur in de actuele bewaarplaats, worden geplaatst op de horizontale as. Op het snijpunt van de coördinaten leest men de folionummers die de twee bladen van dit bepaald vel in deze individuele bundel dragen.

De eerste twee lijsten, genetische tabellen genoemd, verbeelden de gelijkmatige aangroei van de afzonderlijke vellen *PW* en van de aparte bundels. Hiertoe zijn beide reeksen van gegevens in chronologische volgorde van hun ontstaan op de twee assen geplaatst.

De twee resterende lijsten zijn alfabetische tabellen. Zij bevatten dezelfde gegevens als de voorgaande overzichten, maar ditmaal strikt alfabetisch geordend, de vellen volgens hun trefwoord, de bundels volgens de stad waar zij thans berusten.

Zowel voor de genetische als voor de alfabetische tabellen zijn er telkens twee lijsten nodig, omdat de produktie van Van den Rade enerzijds, Vervliet en s'Conincx anderzijds, steeds apart gebundeld voorkomt. Een splitsing tussen de vellen, gedrukt door Vervliet, en die, bezorgd door s'Conincx, is in dit verband dan weer overbodig, omdat de bundels *PW* sedert 1589 telkens samengesteld zijn uit beider produktie.

Definitieve versie

Ter inleiding

Volgens Bowers is de definitieve versie

> [...] a book which is complete in all its leaves as it ultimately left the printer's shop in perfect condition and in the complete state that he considered to represent the final and most perfect state of the book[1].

Het uitzoeken van deze definitieve versie voor elk apart vel der *PW* vergt geen speciale inspanning: het volstaat de gegevens te interpreteren die bij de analytische beschrijving van elk vel telkens vermeld staan aangaande de evolutie van binnen- en buitenvorm.

In het geval der *PW* wordt deze opdracht echter gecompliceerd, doordat rekening dient gehouden te worden met een even definitieve bundeling. Daarom bestaat voor de twee reeksen, *PW* 1580-1585 en *PW* 1588-1595, de beschrijving van de definitieve versie uit een opsomming van alle vellen in de volgorde zoals zij in een weliswaar uiteindelijk, doch enkel ideëel exemplaar vereist is. Telkens wordt dan voor binnen- en buitenvorm de staat vermeld, die als definitieve versie verkozen is, samen met de redenen, die tot deze conclusie geleid hebben, voor het geval dat de uiteindelijke lezing niet samenvalt met de laatst verschenen staat.

Los van elke verwijzing naar bestaande bundels bieden zich reeds mogelijkheden tot ordening van soortgelijk drukwerk aan: voor de uitgave van Jost Amman, *Stam vnd Wapenbuch...*, heeft Warnecke de afzonderlijke bladen heel eenvoudig alfabetisch gerangschikt volgens de naam van het geslacht, wiens blazoen opgenomen is[2]. Dit is een zeer praktische oplossing, die echter enkel toelaatbaar is voor zulke materie als wapenschilden, waarbij de juiste volgorde van het afdrukken toch geen rol van betekenis speelt. In theorie zou de chronologische opeenvolging van de vellen, zoals zij uit de bibliografische analyse der *PW* te voorschijn is gekomen, het meest verantwoord zijn, ware het niet dat Jan van der Noot zelf enkele exemplaren als definitieve versie aangelegd had, exemplaren die ons tevens bewaard gebleven zijn. De identificatie van deze bundels stoelt reeds op een zeer eenvoudig materieel feit: het zijn de meest omvangrijke bundels *PW*, waarin dus de volledige produktie van een hele periode opgenomen is. Voor de periode 1580-1585 is dit AKAW G322, en voor de *PW* 1588-1595 beschikken wij over BKB VH23889 en ASB C31382. In deze drie bundels treffen wij aanvullende elementen aan, die de basis-evidentie, vervat in de voltallige aanwezigheid der vellen uit die hele periode, ter dege staven.

Voor AKAW G322 vinden wij aanvullende versterking in een welbepaalde reeks correcties; APOLOGIE [A] en APOLOGIE [A2-A3] bezitten hiervan drie lagen. De verbeteringen in r. 48-49 en r. 51, die eveneens in ASB C91675 aangebracht zijn, vertonen in beide gevallen dezelfde blauwe inktsoort (correctie met de pen). De tweede soort schrappingen (r. 242 en r. 244) zijn met donkerder inkt uitgevoerd. Van meer belang voor het onderhavig betoog is echter een derde reeks correcties, die door een zelfde hand en in egaal bruine inkt doorheen het hele convoluut AKAW G322 (*CB/Abr* + *LvB* + *PW*) zijn bijgevoegd.

Deze serie omvat:

-	alle aanvullingen in TITELVEL 1584-1585		
-	de nota's in	APOLOGIE naast	r. 40, 217, 279-328
		SCHOLIERS	r. 79-104
		SLOTVEL onder	r. 184

1 Bowers, *Principles*, 113; vgl. Stokes, *a.w.*, 72.
2 Zie Amman, *a.w.*, X.

- de volgende commentaar in de Nederlandse tekst van *CB/Abr*:

naast v. 113: veúr wijf

v. 223: *s*úbinde *s*piritús l et afflict' pijs.

de paginering 34: Ifra

38: súpra 34

v. 390-394: [...]t *s*emper quidem l [...]vt et purifica ea l [...]t eā Cústodib' l illis tibiqȝ in his l [...]te aú*s*cúltāt probe l [...]ire fac vom̄ túā.

v. 499: [...]a x Arete

v. 557: [Co]*s*mica? coniúx!

v. 561: N

v. 591: s (bedoeld als correctie voor *h* in *hy*)

v. 688: Argirea

- een aanvulling in *LvB* naast v. 348: die (ic) ga

Op drie plaatsen zijn correcties van dezelfde hand overplakt door een latere bezitter (?), nl. naast TITELVEL 1584-1585 r. 76-78, APOLOGIE [A] r. 40 en *CB/Abr*, v. 223; in beide laatste gevallen is de bedekte strook aanzienlijk.

Een deel van deze wijzigingen is in TITELVEL 1584-1585 overgenomen voor de tweede versie van het lofdicht in kwestie (AMODEO r. 138-187; zie blz. 80). De aldaar niet opgenomen aanvullingen zingen de lof van Laevinus Torrentius, tweede bisschop van Antwerpen, als Latijns dichter. Deze regels (naast r. 28 en r. 33) kunnen bedoeld zijn als klad voor de aanpassing van dit lofdicht in de bundel *PW*, bestemd voor Torrentius zelf (zie blz. 61).

De thans overplakte en ten dele weggesneden nota in margine bij TITELVEL 1584-1585 bevat een verdere uitlegging van het begrip cesuur m.b.t. het decasyllabisch vers; leesbaar is o.a.: 'geadúerteert expre*ss*elijken of vvtdrúckelijken int be*s*únder [...] dat Na vier *s*yllaben is paú*s*e met *s*uete lieuelijcke verheffinge, gee*s*tich, ge*s*tadich traghe, als Rhetorijke of Latijn ce*s*úra, de snede, pentametrus [...] die zelfde in Odos aen aert*s*Hertogh Matthias in t cort*s*te [d.i. in de kortere verzen] en eene ander voore[...]' [rest afgesneden].

Al deze aanvullingen, door een zelfde hand aangebracht, kunnen niet het werk zijn van een toevallige bezitter van dit convoluut - die daarenboven als enige gelukkige de hele produktie *PW* 1580-1585 zou bezitten. Wie immers, tenzij Van der Noot zelf, zou bij het lofdicht in TITELVEL 1584-1585 f 1^V verzen inlassen, die later enkel - en dan nog slechts gedeeltelijk - in AMODEO voorkomen? Dezelfde hand heeft ook SLOTVEL 184 verbeterd, echter niet in de zin van FEYTENS 129, waar het desbetreffende gedicht in 1592 hernomen wordt. Ook de toelichting i.v.m. APOLOGIE r. 40 stemt niet overeen met de commentaar van een belangstellend lezer, zoals prof. Forster die uitzonderlijk teruggevonden heeft in een exemplaar van *Das Buch Extasis*[3]; hier wordt integendeel een belerende toon aangeslagen door iemand die zich bevoegd acht om de Apologie te vervolledigen.

Behalve Van der Noot zelf zou nog als enige auteur van de voormelde aanvullingen ook Doctor Agricola, vulgo Hendrik Ackermans, kunnen gelden, in welk laatste geval wij AKAW G322 als Ackermans' exemplaar moeten beschouwen. Voor deze laatste mogelijkheid pleiten twee factoren: vooreerst het feit dat de aanvullingen in de *PW* in hoofdzaak bijdragen van Ackermans betreffen (twee lofdichten in TITELVEL 1584-1585 f 1^V en de APOLOGIE), en vervolgens de omstandigheid dat de randnoten van dezelfde hand in *CB/Abr* grotendeels in het Latijn zijn gesteld. Wat het eerste punt betreft, kan hierop geantwoord worden dat dezelfde hand tevens de verbeteringen in SCHOLIERS en SLOTVEL aangebracht heeft, een correctie die Van der Noot hoogstwaarschijnlijk van niemand zich zou laten welgevallen; daarentegen blijkt herhaaldelijk dat hij andermans verzen ongevraagd durft fatsoeneren (zie de Inleiding bij de Tekstuitgave). Aangaande het gebruik van het Latijn in deze aanvullingen zij gewezen op het feit dat onze dichter o.a. blijkens de Latijnse ode voor aartshertog Matthias deze taal wel zo voldoende beheerst heeft, dat men hem geredelijk als auteur van deze Latijnse notities mag beschouwen.

3 Zie Leonard Forster, *Die Niederlande und die Anfänge der Barocklyrik in Deutschland*, Groningen, 1967, 11-12; Forster, 82.

Het geheel van deze voormelde correcties krijgt slechts volledig zin, wanneer men ze beschouwt als aanvulling, door Jan van der Noot zelf aangebracht in zijn privé-exemplaar met het oog op een eventuele herdruk in latere vellen *PW.*

Wanneer in de volgende editie de volgorde der vellen uit AKAW G322 nagevolgd wordt, dan geschiedt zulks naar analogie met de twee model-verzamelingen der tweede reeks, waaruit blijkt dat de opeenvolging der vellen in Van der Noots eigen exemplaren niet aan het toeval overgelaten is.

BKB VH23889 en ASB C31382 onderscheiden zich, meer nog dan AKAW G322, van de resterende bundels uit die periode. Beide verzamelingen omvatten de periode 1589-1595, maar ASB C31382 bezit bovendien nog een deel der produktie uit 1588; BKB VH23889 daarentegen bevat CHEFS [1] en [2], die dan weer ontbreken in zijn soortgenoot. Een verdere vergelijking tussen deze twee bundels onthult dat de volgorde der vellen inderdaad op geen toeval berust: in beide verzamelingen zijn deze bladen - afgezien natuurlijk van de ontbrekende stukken - praktisch in dezelfde opeenvolging geschikt[4]. Wanneer dit op het eerste gezicht niet zo duidelijk blijkt, dan moet deze indruk geweten worden aan de manier van inbinden: in BKB VH23889 zijn alle bladen systematisch vel na vel ingebonden - met als onlogisch, doch onvermijdelijk gevolg dat CHEFS [2] na CHEFS [1] geplaatst is, in plaats van hierin gevouwen te worden - terwijl in ASB C31382 zowel groepen folio's in vieren, zessen en achten voorkomen, naast vellen die als aparte entiteit evenwaardig in de reeks van deze groepen ingebonden zijn. Van der Noot zelf zal zijn *PW* in duplo hoogstwaarschijnlijk los in portefeuille bewaard hebben, aangezien inbinden bezwaarlijk zin had voor een reeks die jaarlijks aangroeide. Het blijft dan ook een merkwaardig feit dat deze twee praktisch complete verzamelingen de tijd overleefd hebben in hun oorspronkelijke volgorde. Het uiteindelijk verschil in de binding kan aan herbinden te wijten zijn: zowel de gekartonneerde[5] band om ASB C31382 als de halfleren band van BKB VH23889 stammen uit geen al te ver verleden.

Wanneer het nu vaststaat dat Van der Noot bewust gestreefd heeft naar een bepaalde volgorde in de definitieve versie voor 1588-1595, dan mogen wij dergelijke rangschikking eveneens gevoeglijk aannemen voor de verzamelbundel 1580-1585. Dit exemplaar kon hij daarbij zelf laten inbinden op het ogenblik dat deze eerste reeks inderdaad een afgesloten geheel vormde, afgescheiden van de tweede serie door formaat en lay-out.

Is deze volgorde nog te ontraadselen, of liever: is zij nog te onderkennen als een zinvolle groepering? Uit AKAW G322 blijkt wel dat de auteur de eerste plaats toewijst aan de hoogste in rang, zijnde aartshertog Matthias. Het slotvel behoudt zijn functionele plaats, maar de tussenliggende vellen schijnen toch volgens geen vast patroon geordend te zijn. In geen geval is de opeenvolging chronologisch, wat evenmin het geval is met de volgende tweede reeks.

Voor de periode 1588-1595 komt het mogelijk patroon ietwat duidelijker te voorschijn uit BKB VH23889 en ASB C31382. Eerst gerangschikt zijn de vijf vellen, opgedragen aan de Spaanse landvoogden en de centrale administratie (CHEFS [1]-FARNEZE). Daarna volgen de drie stukken waarin Van der Noot zich wendt tot de Antwerpse magistraat (STERCKHEYT-BEJAR), waarna VROUWEN, dat zich richt tot de totaliteit der Brabantse dames, opgenomen wordt. Daarop volgen vier vellen, gewijd aan hoge buitenlandse adel in Spaanse dienst (DEYBARRA-AMODEO). Voor de rangschikking van de vellen hierna heeft Van der Noot zich enkel kunnen richten op de personaliteit, die als eerste op f 1^r vermeld staat, ongeacht de verdere inhoud van elk individueel vel. Het leeuwenaandeel van de volgende reeks (elf stuks) is bestemd voor de leden der vreemde naties te Antwerpen (MONEGLIA-ORCO). Deze uitvoerige opsomming wordt driemaal onderbroken voor het opnemen van inheemse vooraanstaanden (zes vellen, DAEMS-CRABBE, TASSIS-SCHOLIER, PERRENOT). Ook het hele resterende deel van deze twee bundels wordt voorbehouden voor Nederlandse, in hoofdzaak Antwerpse prominenten, hoewel geen enkele poging schijnt ondernomen om enigszins rekening te houden met de maatschappelijke hiërarchie (twintig vellen, BENTINC-GRAMMEY). Helemaal op het einde valt nog een onderscheidbare groepering te herkennen: een aantal personen uit de militaire en maritieme wereld zijn er bij elkaar gevoegd (ETTEN-LANGHART). In ASB C31382 wordt hierna nog een plaatsje vrijgehouden voor enkele leden der Antwerpse administratie (GRAMMEY-AELMOESSENIERS). Zoals in de eerste reeks behoudt het slotvel zijn oorspronkelijke plaats.

4 De enige uitzonderingen hierop vormen LEIUA en MECHELMAN.

5 In 1971 is dit exemplaar herbonden; het bezit thans een band in halfperkament.

Bij het opstellen van de navolgende definitieve versie zij gezegd, dat het resultaat, ondanks het beroep op de bestaande bundels, toch ideëel blijft[6]. De opeenvolgende titel- en slotvellen, die hierna opgenomen

6 Zie Bowers, *Principles*, 117; Bernhard Fabian en Dieter Kranz, 'Interne Kollation. Eine Einführung in die maschinelle Textvergleichung', in *Texte und Varianten. Probleme ihrer Edition und Interpretation. Herausgegeben von Gunter Martens und Hans Zeller*, München, (1971), 400.

zijn, komen natuurlijk in geen der bestaande exemplaren gezamenlijk voor. Groeperingen van folio's in vieren zijn enkel gehandhaafd, wanneer dit voor de inhoud onontbeerlijk is. Tussen ASB C31382 en BKB VH23889 is een wisselwerking uitgevoerd aangaande de vellen, die slechts in een van beide bundels aanwezig zijn: deze blijven natuurlijk ingesloten op de plaats waar zij, zij het ook slechts in één bundel, voorkomen.

Tweemaal (CATANIO, ROY) is het nodig geweest een vel, dat in geen van beide verzamelingen meer voorkomt, op een conjecturale plaats in te lassen. De reden voor deze precieze plaatsing wordt gegeven bij het vel in kwestie, wat eveneens geldt voor enkele minieme aanpassingen in AKAW G322.

PW 1580-1585

TITELVEL 1580-1581 met Bu(a) en (b) voor f 1^r
Beide staten worden opgenomen, om de identiteit van het zetsel aan te tonen.
VOORWERK 1580-1581 met Bu(a) en Bi(b)
De plaatsing van dit vel is gewijzigd ten opzichte van AKAW G322, omdat dit vel overduidelijk hoort bij het voorgaande item.

TITELVEL 1584-1585 met Bu(a) en (b) voor f 1^r
Zoals voor het voorgaande TITELVEL 1580-1581, en om dezelfde reden, worden beide staten opgenomen.
APOLOGIE [A] met Bu(d) en Bi(c)
APOLOGIE [A2-A3] met Bu(b) en Bi(a)
Dit laatste vel is natuurlijk, overeenkomstig de signaturen, in APOLOGIE [A] ingevouwen.
MATTHIAS [1] met Bu(a) en Bi(b)
Bi(a) is inherent aan de functie van MATTHIAS als inleidend opdrachtgedicht, b.v. in exemplaren van *CB/Abr.* Aangezien dit vel hier integendeel slechts voorkomt als onderdeel der *PW*, wordt de voorkeur gegeven aan de meer neutrale staat Bi(b), die tevens de laatst gedrukte is.
MATTHIAS [2] met Bu(a) en Bi(a)
Uiteraard ingevouwen in MATTHIAS [1].
ROELANDTS met Bu(b) en Bi(c)
CROY met Bu(a) en Bi(b)
HOFMANS met Bu(a) en Bi(a)
CRAENMEESTER met Bu(a) en Bi(a)
CASTRO met Bu(a) en Bi(a)
DISCOVRS met Bu(a) en Bi(a)
GRAMMAY met Bu(a) voor r. 23, (b) en Bi(b)
De voorkeur wordt gegeven aan Bu(a) boven (b) omdat in het *Proprium* van (a) r. 23 een informatiever versie biedt dan in (b). GRAMMAY wordt in zijn geheel, en daarbij nog correct opgenomen, d.i. zonder rekening te houden met de fout, begaan bij het overslaan. De constructie in de definitieve versie is dus louter ideëel.
MAES met Bu(c) en Bi(b)
Wordt eveneens volledig opgenomen, in tegenstelling tot de toestand in AKAW G322.
LIEFVELT [1] met Bu(a) en Bi(a)
De voorkeur wordt gegeven aan Bi(a) boven (b) omdat deze laatste een uitzonderlijke aanpassing ten gunste van één mecenas betekent. Er is trouwens slechts één exemplaar van bewaard gebleven.
LIEFVELT [2] met Bu(d) en Bi(a)
Wordt natuurlijk ingevouwen in zijn correcte plaats, tussen de folio's van LIEFVELT [1].
PRUENEN met Bu(a) en Bi(a)
GAMBRINUS met Bu (a) voor. r. 3, (b) en Bi(a)
De voorkeur wordt in r. 3 gegeven aan Bu(a) boven (c) omdat de versie van de eerste staat zinvoller is.
STEVART met Bu(b) en Bi(c)
POETOV [H] met Bu(a) en Bi(a)
POETOV [H2] met Bu(a) en Bi(b)
De plaatsing, vereist door de signaturen, is geëerbiedigd.
GOOSSENIUS [I] met Bu(b) en Bi(a)
GOOSSENIUS [I2] met Bu(a) en Bi(a)
De voorkeur wordt gegeven aan Bu(a) boven (b) omdat de verschuiving in r. 371-372 geen verbetering betekent. De schikking, opgelegd door de signaturen, blijft gehandhaafd.

DENNETIERES met Bu(a) en Bi(a)
SCHOLIERS met Bu(a) en Bi(a)
Identiek geval als in GRAMMAY 23. De vroegste staat bevat de meeste informatie in r. 106 en wordt dan ook behouden voor deze regel.
SLOTVEL [1] met Bu(b) en Bi(b)
SLOTVEL [2] met Bu(b) en Bi(b)
Zoals reeds vereist in MATTHIAS en LIEFVELT wordt [2] in [1] gevouwen.

PW 1588-1595

TITELVEL 1588 met Bu(a) en Bi(a)

TITELVEL 1589-1590 met Bu(a) en (b) voor f 1^r en met Bi(a)

Beide staten van f 1^r worden opgenomen om de identiteit van het zetsel aan te tonen.
VOORWERK 1589-1590 met Bu(a) en Bi(a)
Dit wordt in het voorgaande titelvel gevouwen, aangezien dit door de inhoud vereist wordt.
TITELVEL 1591 met Bu(a)

TITELVEL 1592-1593 met Bu(a) en (b) voor f 1^r
Zie voor de reden van deze opneming de nota bij TITELVEL 1589-1590.

TITELVEL 1593-1594 met Bu(b) en (c) voor f 1^r en met Bi(a)
Zelfde opmerking als hiervoor.
CHEFS [1] met Bu(b) en Bi(a)
De voorkeur wordt gegeven aan Bu(b) boven (c) omdat deze laatste staat een uitzonderlijke aanpassing voor één bepaalde mecenas betekent.
CHEFS [2] met Bu(a) en Bi(a)
Dit vel wordt natuurlijk in het voorgaande gevouwen, zoals de inhoud het vereist.
INKOOMSTE met Bu(b) en Bi(a)
ARNESTO met Bu(a) en Bi(b)
FARNEZE met Bu(b) en Bi(a)
STERCKHEYT met Bu(a) en Bi(b)
HALMALE met Bu(a) en Bi(a)
BEJAR met Bu(a) en Bi(a)
VROUWEN met Bu(a) en Bi(b)
DEYBARRA met Bu(a) en Bi(a)
FUENTES met Bu(b) en Bi(b)
LEIUA met Bu(a) en Bi(a)
De plaatsing van dit vel verschilt in Van der Noots twee exemplaren. Hier wordt de voorkeur gegeven aan de ordening als in ASB C31382, omdat zo doende de hiërarchische volgorde van hoog tot - relatief - laag, van Diego de Ibarra tot Amodeo van Savoye, geëerbiedigd wordt binnen de groep DEYBARRA-AMODEO.
AMODEO met Bu(a) en Bi(a)
MONEGLIA met Bu(b) en Bi(a)
SUEIRO met Bu(b) en Bi(a)
VERGANO met Bu(a) en Bi(a)
GEORGES met Bu(a) en Bi(a)
DAEMS met Bu(a) en Bi(b)
CRABBE met Bu(a) en Bi(b)
ANGONI met Bu(b) en Bi(b)
TASSIS met Bu(a) en Bi(b)
WONSEL met Bu(a) en Bi(a)
SCHOLIER met Bu(a) en Bi(a)
GALLO met Bu(a) en Bi(b)
CATANIO met Bu(b) en Bi(b)
Dit vel ontbreekt in de twee grote verzamelbundels. De vijf bewaarde exemplaren staan in de onmiddellijke nabijheid van GALLO. Deze twee vellen vormen samen een groep folio's in vieren (TKL 48E2,

BKB VH23887, GUB R570(1)) of zijn dicht na elkaar ingebonden (GKB 1703A9, WHAB Lp4^{o}). Ook de verwante inhoud (in beide vellen bekleedt een epitalamium de ereplaats) pleit voor een nabije plaatsing.
RE met Bu(a) en Bi(a)
PERRENOT met Bu(b) en Bi(a)
CARRO met Bu(a) en Bi(a)
BALBI met Bu(a) en Bi(b)
PARDO met Bu(b) en Bi(b)
ORCO met Bu(a) en Bi(a)
BENTINC met Bu(a) en Bi(a)
FEYTENS met Bu(a) en Bi(a)
NOOT met Bu(a) en Bi(a)
J. DE SMIDT met Bu(b) en Bi(b)
HELMANS met Bu(a) en Bi(a)
CLAERHOUT met Bu(a) en Bi(a)
EUTERPE met Bu(a) en Bi(a)
T'SHERTOGEN met Bu(a) en Bi(b)
GHYSENS met Bu(a) en Bi(a)
DAMANT met Bu(a) en Bi(a)
STUYTELINCK met Bu(a) en Bi(a)
B. DE SMIDT met Bu(a) en Bi(b)
ETTEN met Bu(a) en Bi(a)
MECHELMAN met Bu(a) en Bi(a)
De plaatsing van dit vel verschilt in Van der Noots twee exemplaren. Zoals voor het onderbrengen van LEIUA wordt hier de voorkeur gegeven aan de ordening als in ASB C31382, omdat Pauwels Mechelman eerder thuishoort bij de volgende ambtenaren dan bij het vorige gezelschap.
SWEERDTS met Bu(a) en Bi(b)
OPMEER met Bu(a) en Bi(b)
LANGHART met Bu(b) en Bi(a)
PEETERS met Bu(a) en Bi(a)
ROY met Bu(a) en Bi(a)
Dit vel komt in geen van beide grote verzamelbundels voor, maar slechts in ASB C91677. Het wordt hier ingelast, niet enkel omdat de resterende produktie uit dat zelfde jaar 1588 hierna eveneens volgt, maar ook aangezien de gedichten dan bestemd blijven voor een zelfde groep personen, onder wie de ambtenaren in dienst van de stad Antwerpen uitvoerig vertegenwoordigd zijn.
GRAMMEY met Bu(a) en Bi(a)
AELMOESSENIERS met Bu(a) en Bi(a)
De voorkeur wordt gegeven aan de staat Bu(a) boven (b) om dezelfde reden als in alle vorige parallelle gevallen: de gekozen staat is de meest informatieve.
VVEERDT 1588 met Bu(a) en Bi(a)
WEERDT 1590 met Bu(a) en Bi(a)
VVEERDT 1593 met Bu(a) en Bi(a).

Alfabetische tabel I

GILLIS VAN DEN RADE 1580-1585		AKAW G322	AUB 2842B28	AUB 976A2	AMCV N431	MPM R46.3	ASB C92022
TITELVEL 1580-1581	f1		2				1
	f2		5				-
VOORWERK 1580-1581	f1	7	3	2		5	2
	f2	8	4	3		4	3
TITELVEL 1584-1585	f1	1		1		1	
	f2	6		4		-	
APOLOGIE [A]	f1	2		10		2	
	f2	5		13		7	
APOLOGIE [A2-A3]	f1	3		11		3	
	f2	4		12		6	
DENNE-TIERES	f1	45		34		32	
	f2	48		37		35	
DISCOVRS	f1	23	21				
	f2	24	22				
GAMBRINUS	f1	32		23		14	
	f2	33		24		17	
GOOSSENIUS [I]	f1	41		30		22	
	f2	44		33		25	

GOOSSENIUS [I2]	f1	42		31		23	
	f2	43		32		24	
GRAMMAY	f1	25	12	15		8	
	f2	-	-	16		11	
HOFMANS	f1	17					
	f2	20					
CASTRO	f1	21	10				
	f2	22	15				
CRAEN-MEESTER	f1	18	16			27	
	f2	19	19			30	
CROY	f1	14	17			12	
	f2	15	18			13	
LIEFVELT [1]	f1	27	24				
	f2	30	27				
LIEFVELT [2]	f1	28	25				
	f2	29	26				
MAES	f1	26	13			26	
	f2	-	-			31	
MATTHIAS [1]	f1	9	6	18			4
	f2	12	9	21			7
MATTHIAS [2]	f1	10	7	19			5
	f2	11	8	20			6
POETOV [H]	f1	37		26	1	18	
	f2	40		29	4	21	

POETOV [H2]	f1	38		27	2	19	
	f2	39		28	3	20	
PRUENEN	f1	31					
	f2	34					
ROELANDTS	f1	16	23	17		10	
	f2	13	20	14		9	
SCHOLIERS	f1	46		35		33	
	f2	47		36		34	
STEVART	f1	35	11	22		15	
	f2	36	14	25		16	
SLOTVEL [1]	f1	49	28	38			
	f2	52	31	41			
SLOTVEL [2]	f1	50	29	39		28	
	f2	51	30	40		29	
Aantal folio's			+ 1 (f 1)	+ 5 (f 5-9)			
per bundel *PW*		52	31	41	4	35	7
GILLIS VAN DEN RADE 1580-1585		ASB C91675	BKB VH24267[1]	BKB II61838[1]	BKB 1161838[4-6]	GUB G8274	GUB G11736[2-3]
TITELVEL 1580-1581	f1		1	2		1	1
	f2		4	1		4	4
VOORWERK 1580-1581	f1	2	2	3		2	2
	f2	3	3	4		3	3

TITELVEL 1584-1585	f1	1			
	f2	4			
APOLOGIE [A]	f1	5			3
	f2	8			6
APOLOGIE [A2-A3]	f1	6			4
	f2	7			5
DENNE-TIERES	f1	13			15
	f2	16			18
DISCOVRS	f1	18		11	
	f2	19		12	
GAMBRINUS	f1	14			1
	f2	15			2
GOOSSENIUS [I]	f1	37			11
	f2	40			14
GOOSSENIUS [I2]	f1	38			12
	f2	39			13
GRAMMAY	f1	26		24	
	f2	-		23	
HOFMANS	f1		11	21	
	f2		14	22	
CASTRO	f1		12	13	
	f2		13	14	
CRAEN-MEESTER	f1	21	17	26	
	f2	24	18	27	

CROY	f1	22	15	9			
	f2	23	16	10			
LIEFVELT [1]	f1	41	7	16		5	6
	f2	44	10	19		8	9
LIEFVELT [2]	f1	42	8	17		6	7
	f2	43	9	18		7	8
MAES	f1	27			17		
	f2	-			16		
MATTHIAS [1]	f1	45		5			*LvB*, ^{E1}X1
	f2	48		8			*LvB*, ^{E1}X4
MATTHIAS [2]	f1	46		6			*LvB*, ^{E1}X2
	f2	47		7			*LvB*, ^{E1}X4
POETOV [H]	f1	33			7		
	f2	36			10		
POETOV [H2]	f1	34			8		
	f2	35			9		
PRUENEN	f1	29					
	f2	32					
ROELANDTS	f1	31	5	20			
	f2	30	6	15			
SCHOLIERS	f1	17					
	f2	20					
STEVART	f1	25		25			

	f2	28		28			
SLOTVEL [1]	f1	9	19	29		9	10
	f2	12	22	32		12	13
SLOTVEL [2]	f1	10	20	30		10	11
	f2	11	21	31		11	12
Aantal folio's							+ 1 (f 5)
per bundel *PW*		48	22	32	18	12	+ 13

GILLIS VAN DEN RADE 1580-1585		GUB G11737	GRUB EEe40[3]	KKB 18-177	BM 11555.g.26(3)	BM 11555.g.25(3)	OBL N296(1)
TITELVEL 1580-1581	f1	1	1	1	1	1	1
	f2	2	4	*CB/Abr, π*	-	4	4
VOORWERK 1580-1581	f1		2	3	2	2	2
	f2		3	4	3	3	3
TITELVEL 1584-1585	f1						
	f2						
APOLOGIE [A]	f1						
	f2						
APOLOGIE [A2-A3]	f1						
	f2						
DENNE-TIERES	f1						
	f2						
DISCOVRS	f1						
	f2						
GAMBRINUS	f1						
	f2						
GOOSSENIUS [1]	f1						
	f2						
GRAMMAY	f1						
	f2						

HOFMANS	f1	11					13
	f2	14					14
CASTRO	f1	12					16
	f2	13					17
CRAEN-MEESTER	f1	9					15
	f2	10					18
CROY	f1	7					
	f2	8					
LIEFVELT [1]	f1		5	6	4	9	9
	f2		6	5	7	12	12
LIEFVELT [2]	f1		7	7	5	10	10
	f2		8	8	6	11	11
MAES	f1						
	f2						
MATTHIAS [1]	f1	3	9	*CB/Abr*, ^{A2}X1	*CB/Abr*, ^{A4}X1	5	5
	f2	6	10	*CB/Abr*, ^{A2}X4	*CB/Abr*, ^{A4}X4	8	8
MATTHIAS [2]	f1	4	11	*CB/Abr*, ^{A2}X2	*CB/Abr*, ^{A4}X2	6	6
	f2	5	12	*CB/Abr*, ^{A2}X3	*CB/Abr*, ^{A4}X3	7	7
POETOV [H]	f1						
	f2						
POETOV [H2]	f1						

	f2						
PRUENEN	f1						
	f2						
ROELANDTS	f1						
	f2						
SCHOLIERS	f1						
	f2						
STEVART	f1						
	f2						
SLOTVEL [1]	f1	15	13	9	8	13	19
	f2	18	16	12	11	16	22
SLOTVEL [2]	f1	16	14	10	9	14	20
	f2	17	15	11	10	15	21
Aantal folio's				+1 (f 2)			
per bundel *PW*		18	16	12	11	16	22

GILLIS VAN DEN RADE 1580-1585		BN Rés. Yi. 4	UUB 211B22[3]	WNB *35.0.61	WHAB 23.1 Poet 2°(1)	Aantal ex. per vel
TITELVEL 1580-1581	f1	1	1	1		15
	f2	4	4	4		13
VOORWERK 1580-1581	f1	2	2	2	2	19
	f2	3	3	3	3	
TITELVEL 1584-1585	f1				1	5
	f2				4	4

APOLOGIE [A]	f1	5		6
	f2	8		
APOLOGIE [A2-A3]	f1	6		6
	f2	7		
DENNE-TIERES	f1	40	34	7
	f2	45	35	
DISCOVRS	f1	18	9	6
	f2	19	10	
GAMBRINUS	f1	29	28	7
	f2	30	29	
GOOSSENIUS [I]	f1	41		6
	f2	44		
GOOSSENIUS [12]	f1	42		6
	f2	43		
GRAMMAY	f1	27	11	8
	f2	-	-	3
HOFMANS	f1	32	22	7
	f2	35	25	
CASTRO	f1	33	23	8
	f2	34	24	
CRAEN-MEESTER	f1	37	37	10
	f2	38	38	
CROY	f1	25	26	9

	f2	26	27			
LIEFVELT [1]	f1	-	14	5		14
	f2	21	17	8		15
LIEFVELT [2]	f1	-	15	6		14
	f2	23	16	7		15
MAES	f1	24	21			7
	f2	22	18			4
MATTHIAS [1]	f1	9 13	5; *CB/Abr*, ^{A2}X1	*CB/Abr*, ^{A2}X1		18
	f2	12 16	8; *CB/Abr*, ^{A2}X4	*CB/Abr*, ^{A2}X4		
MATTHIAS [2]	f1	10 14	6; *CB/Abr*, ^{A2}X2	*CB/Abr*, ^{A2}X2		18
	f2	11 15	7; *CB/Abr*, ^{A2}X3	*CB/Abr*, ^{A2}X3		
POETOV [H]	f1	46	30			8
	f2	49	33			
POETOV [H2]	f1	47	31			8
	f2	48	32			
PRUENEN	f1					2
	f2					
ROELANDTS	f1	20	12			9
	f2	17	13			
SCHOLIERS	f1	36	36			6
	f2	39	39			
STEVART	f1	28	19			8
	f2	31	20			

SLOTVEL [1]	f1	50	40	9		17
	f2	53	43	12		
SLOTVEL [2]	f1	51	41	10		18
	f2	52	42	11		
Aantal folio's		+1 (f 54)				
per bundel *PW*		54	43	12	4	

De streep tussen de twee foliohelften van TITELVEL 1580-1581 in GUB G11736[2-3] en van GRAMMAY in BKB II61838[1] betekent dat elk van beide vellen middendoor gescheurd is.

Het totaal aantal bekende exemplaren, vermeld in de laatste verticale kolom, moet overeenstemmen met de opsomming, gegeven onder de rubriek ‘Exemplaren’ bij de beschrijving van elk vel afzonderlijk. Wanneer in de naastliggende verticale kolom twee cijfers voor één vel verstrekt worden, dan betekent dit dat beide foliohelften in geen gelijk aantal voorhanden zijn.

Niet opgenomen zijn de exemplaren van MATTHIAS (1] en [2], aanwezig in exemplaren van *CB/Abr*, tenzij het convoluten betreft, waardoor plaatsing in een bestaande kolom hiernaast mogelijk wordt. De betekenis der extra-cijfers, opgenomen in de laatste horizontale kolom bij AUB 2842B28, AUB 976 A2, GUB G11736[2-3] en BN Rés. Yi.4, vindt men verduidelijkt bij de beschrijving van elk der betrokken individuele bundels.

Genetische tabel I

GILLIS VAN DEN RADE 1580-1585		ASB C92022	BM 11555.g.25(3)	GRUB EEe40[3]	BM 11555.g.26(3)	WNB *35.0.61
MATTHIAS [1]	f1	4	5	9	*CB/Abr*, A4X1	*CB/Abr*, A2X1
	f2	7	8	10	*CB/Abr*, A4X4	*CB/Abr*, A2X4
MATTHIAS [2]	f1	5	6	11	*CB/Abr*, A4X2	*CB/Abr*, A2X2
	f2	6	7	12	*CB/Abr*, A4X3	*CB/Abr*, A2X3
CROY	f1					
	f2					
TITELVEL 1580-1581	f1	1	1	1	1	1
	f2	-	4	4	-	4
VOORWERK 1580-1581	f1	2	2	2	2	2
	f2	3	3	3	3	3
LIEFVELT [1]	f1		9	5	4	5
	f2		12	6	7	8
LIEFVELT [2]	f1		10	7	5	6
	f2		11	8	6	7
SLOTVEL [1]	f1		13	13	8	9
	f2		16	16	11	12
SLOTVEL [2]	f1		14	14	9	10
	f2		15	15	10	11

CRAEN-MEESTER	f1
	f2
CASTRO	f1
	f2
HOFMANS	f1
	f2
STEVART	f1
	f2
ROELANDTS	f1
	f2
DISCOVRS	f1
	f2
GRAMMAY	f1
	f2
MAES	f1
	f2
SCHOLIERS	f1
	f2
GAM-BRINUS	f1
	f2
DENNE-TIERES	f1
	f2
POETOV [H]	f1
	f2
POETOV [H2]	f1

	f2				
GOOSSENIUS [I]	f1				
	f2				
GOOSSENIUS [I2]	f1				
	f2				
APOLOGIE [A]	f1				
	f2				
APOLOGIE [A2-A3]	f1				
	f2				
TITELVEL 1584-1585	f1				
	f2				
PRUENEN	f1				
	f2				
GILLIS VAN DEN RADE 1580-1585		KKB 18-177	GUB G11736[2-3]	GUB G8274[1]	OBL N296(1)
MATTHIAS [1]	f1	*CB/Abr*, ^{A2}X1	*LvB*, ^{E1}X1		5
	f2	*CB/Abr*, ^{A2}X4	*LvB*, ^{E1}X4		8
MATTHIAS [2]	f1	*CB/Abr*, ^{A2}X2	*LvB*, ^{E1}X2		6
	f2	*CB/Abr*, ^{A2}X3	*LvB*, ^{E1}X3		7
CROY	f1				
	f2				
TITELVEL 1580-1581	f1	1	1	1	1
	f2	*CB/Abr, π*	4	4	4

VOORWERK 1580-1581	f1	3	2	2	2
	f2	4	3	3	3
LIEFVELT [1]	f1	6	6	5	9
	f2	5	9	8	12
LIEFVELT [2]	f1	7	7	6	10
	f2	8	8	7	11
SLOTVEL [1]	f1	9	10	9	19
	f2	12	13	12	22
SLOTVEL [2]	f1	10	11	10	20
	f2	11	12	11	21
CRAEN-MEESTER	f1				15
	f2				18
CASTRO	f1				16
	f2				17
HOFMANS	f1				13
	f2				14
STEVART	f1				
	f2				
ROELANDTS	f1				
	f2				
DISCOVRS	f1				
	f2				
GRAMMAY	f1				
	f2				
MAES	f1				
	f2				

SCHOLIERS	f1
	f2
GAM- BRINUS	f1
	f2
DENNE- TIERES	f1
	f2
POETOV [H]	f1
	f2
POETOV [H2]	f1
	f2
GOOSSENIUS [I]	f1
	f2
GOOSSENIUS [I2]	f1
	f2
APOLOGIE [A]	f1
	f2
APOLOGIE [A2-A3]	f1
	f2
TITELVEL 1584-1585	f1
	f2
PRUENEN	f1
	f2

GILLIS VAN DEN RADE 1580-1585		GUB G11737	BKB VH24267[1]	BKB II61838[1]	AUB 2842B28	UUB 211B22[3]	BN Rés.Yi.4
MATTHIAS [1]	f1	3		5	6	5; *CB/Abr*, A2X1	9 13
	f2	6		8	9	8; *CB/Abr*, A2X4	12 16
MATTHIAS [2]	f1	4		6	7	6; *CB/Abr*, A2X2	10 14
	f2	5		7	8	7; *CB/Abr*, A2X3	11 15
CROY	f1	7	15	9	17	26	25
	f2	8	16	10	18	27	26
TITELVEL 1580-1581	f1	1	1	2	2	1	1
	f2	2	4	1	5	4	4
VOORWERK 1580-1581	f1		2	3	3	2	2
	f2		3	4	4	3	3
LIEFVELT [1]	f1		7	16	24	14	-
	f2		10	19	27	17	21
LIEFVELT [2]	f1		8	17	25	15	-
	f2		9	18	26	16	23
SLOTVEL [1]	f1	15	19	29	28	40	50
	f2	18	22	32	31	43	53
SLOTVEL [2]	f1	16	20	30	29	41	51
	f2	17	21	31	30	42	52

CRAEN-MEESTER	f1	9	17	26	16	37	37
	f2	10	18	27	19	38	38
CASTRO	f1	12	12	13	10	23	33
	f2	13	13	14	15	24	34
HOFMANS	f1	11	11	21		22	32
	f2	14	14	22		25	35
STEVART	f1			25	11	19	28
	f2			28	14	20	31
ROELANDTS	f1		5	20	23	12	20
	f2		6	15	20	13	17
DISCOVRS	f1			11	21	9	18
	f2			12	22	10	19
GRAMMAY	f1			24	12	11	27
	f2			23	-	-	-
MAES	f1				13	21	24
	f2				-	18	22
SCHOLIERS	f1					36	36
	f2					39	39
GAM-BRINUS	f1					28	29
	f2					29	30
DENNE-TIERES	f1					34	40
	f2					35	45
POETOV [H]	f1					30	46
	f2					33	49

POETOV [H2]	f1						31	47
	f2						32	48
GOOSSENIUS [I]	f1							41
	f2							44
GOOSSENIUS [I2]	f1							42
	f2							43
APOLOGIE [A]	f1							5
	f2							8
APOLOGIE [A2-A3]	f1							6
	f2							7
TITELVEL 1584-1585	f1							
	f2							
PRUENEN	f1							
	f2							
GILLIS VAN DEN RADE 1580-1585		AKAW G322	ASB C91675	AUB 976A2	MPM R.46.3	BKB II61838$^{4-6}$	WHAB 23.1 Poet.2^{o}(1)	AMVC N431
MATTHIAS [1]	f1	9	45	18				
	f2	12	48	21				
MATTHIAS [2]	f1	10	46	19				
	f2	11	47	20				
CROY	f1	14	22		12			
	f2	15	23		13			

TITELVEL 1580-1581	f1						
	f2						
VOORWERK 1580-1581	f1	7	2	2	5		2
	f2	8	3	3	4		3
LIEFVELT [1]	f1	27	41				
	f2	30	44				
LIEFVELT [2]	f1	28	42				
	f2	29	43				
SLOTVEL [1]	f1	49	9	38			
	f2	52	12	41			
SLOTVEL [2]	f1	50	10	39	28		
	f2	51	11	40	29		
CRAEN-MEESTER	f1	18	21		27		
	f2	19	24		30		
CASTRO	f1	21					
	f2	22					
HOFMANS	f1	17					
	f2	20					
STEVART	f1	35	25	22	15		
	f2	36	28	25	16		
ROELANDTS	f1	16	31	17	10		
	f2	13	30	14	9		
DISCOVRS	f1	23	18				
	f2	24	19				

GRAMMAY	f1	25	26	15	8			
	f2	-	-	16	11			
MAES	f1	26	27		26	17		
	f2	-	-		31	16		
SCHOLIERS	f1	46	17	35	33			
	f2	47	20	36	34			
GAM-BRINUS	f1	32	14	23	14	1		
	f2	33	15	24	17	2		
DENNE-TIERES	f1	45	13	34	32	15		
	f2	48	16	37	35	18		
POETOV [H]	f1	37	33	26	18	7		1
	f2	40	36	29	21	10		4
POETOV [H2]	f1	38	34	27	19	8		2
	f2	39	35	28	20	9		3
GOOSSENIUS [I]	f1	41	37	30	22	11		
	f2	44	40	33	25	14		
GOOSSENIUS [I2]	f1	42	38	31	23	12		
	f2	43	39	32	24	13		
APOLOGIE [A]	f1	2	5	10	2	3		
	f2	5	8	13	7	6		
APOLOGIE [A2-A3]	f1	3	6	11	3	4		
	f2	4	7	12	6	5		

TITELVEL 1584-1585	f1	1	1	1	1	1
	f2	6	4	4	-	4
PRUENEN	f1	31	29			
	f2	34	32			

Alfabetische tabel II

VERVLIET en S'CONINCX 1588-1595		AMCV N431	MPM R7.2	MPM R44.4	ASB G91677	ASB C21338	ASB C91676	ASB C31382
TITELVEL 1588	f1				1			
	f2				2			
TITELVEL 1589-1590	f1							
	f2							
VOORWERK 1589-1590	f1		2			2	2	
	f2		3			3	3	
TITELVEL 1591	f1							
	f2							
TITELVEL 1592-1593	f1		1			1		
	f2		4			4		
TITELVEL 1593-1594	f1			1			1	
	f2			2			4	
AELMOES-SENIERS	f1							94
	f2							95
AMODEO	f1							18
	f2							19
ANGONI	f1		27	9		8		35
	f2		22	10		5		40
ARNESTO	f1							2
	f2							3
BALBI	f1							48
	f2							49
BEJAR	f1							8
	f2							9
BENTINC	f1							55
	f2							58
CHEFS [1]	f1						5	

	f2					8	
CHEFS [2]	f1					6	
	f2					7	
DAEMS	f1	2					32
	f2	1					29
DAMANT	f1						72
	f2						73
DEYBARRA	f1						15
	f2						26
ETTEN	f1						79
	f2						82
EUTERPE	f1			7			69
	f2			8			76
FARNEZE	f1				6		5
	f2				7		12
FEYTENS	f1		39	29	36		56
	f2		40	30	37		57
FUENTES	f1			3			16
	f2			4			25
GALLO	f1			21			42
	f2			22			43
GEORGES	f1						28
	f2						33
GHYSENS	f1						71
	f2						74
GRAMMEY	f1						93
	f2						96
HALMALE	f1		6		9		7
	f2		9		12		10
HELMANS	f1		24	25	24		63
	f2		25	26	25		66
INKOOMSTE	f1						1
	f2						4
CARRO	f1			23	27		47
	f2			24	30		50
CATANIO	f1						
	f2						
CLAERHOUT	f1		10	20	14		64
	f2		15	19	15		65

CRABBE	f1	18	11			30
	f2	19	12			31
LANGHART	f1					87
	f2					88
LEUIA	f1					20
	f2					17
MECHELMAN	f1					80
	f2					81
MONEGLIA	f1					24
	f2					21
NOOT	f1	11	5		13	61
	f2	14	6		16	68
OPMEER	f1	34	14			89
	f2	37	13			86
ORCO	f1					54
	f2					59
PARDO	f1	28			31	53
	f2	33			34	60
PEETERS	f1	35				92
	f2	36				97
PERRENOT	f1					46
	f2					51
RE	f1	17			18	45
	f2	20			19	52
ROY	f1			4		
	f2			3		
SCHOLIER	f1	29	17		21	41
	f2	32	18		22	44
T'SHERTOGEN	f1	7			10	70
	f2	8			11	75
B. DE SMIDT	f1	23			28	78
	f2	26			29	83
J. DE SMIDT	f1	12	15		17	62
	f2	13	16		20	67
STERCKHEYT	f1					6
	f2					11
STUYTELINCK	f1					77
	f2					84

SUEIRO	f1		16			23		22
	f2		21			26		23
SWEERDTS	f1		5					85
	f2		-					90
TASSIS	f1							36
	f2							39
VERGANO	f1							27
	f2							34
VROUWEN	f1							13
	f2							14
WONSEL	f1		30	27		32		37
	f2		31	28		33		38
VVEERDT 1588	f1				5			
	f2				6			
WEERDT 1590	f1		38			35		
	f2		41			38		
VVEERDT 1593	f1			31				91
	f2			32				98
Aantal folio's per bundel *PW*		2	41	32	6	38	8	98
VERVLIET en S'CONINCX 1588-1595		BKM	BKB II61838[7]	BKB VH23887	BKB II46446	BKB VH23888	BKB VH23889	GUB R570(1)
TITELVEL 1588	f1							
	f2							
TITELVEL 1589-1590	f1			1				
	f2			4				
VOORWERK 1589-1590	f1	2		2	2			2
	f2	3		3	3			3
TITELVEL 1591	f1							1
	f2							4

TITELVEL 1592-1593	f1				1			
	f2				4			
TITELVEL 1593-1594	f1	1				1	1	
	f2	4				2	2	
AELMOES-SENIERS	f1		3					
	f2		4					
AMODEO	f1		1					
	f2		6					
ANGONI	f1				30	30	37	
	f2				27	33	38	
ARNESTO	f1						9	
	f2						10	
BALBI	f1			21		35	51	20
	f2			22		38	52	21
BEJAR	f1						17	
	f2						18	
BENTINC	f1						57	
	f2						58	
CHEFS [1]	f1	5					3	
	f2	8					4	
CHEFS [2]	f1	6					5	
	f2	7					6	
DAEMS	f1			27			33	26
	f2			30			34	29
DAMANT	f1						75	
	f2						76	
DEYBARRA	f1						21	
	f2						22	
ETTEN	f1						83	
	f2						84	
EUTERPE	f1				23	14	69	
	f2				26	15	70	
FARNEZE	f1						11	
	f2						12	
FEYTENS	f1				44	39	59	37
	f2				45	42	60	38

FUENTES	f1					23	
	f2					24	
GALLO	f1		24			45	23
	f2		25			46	24
GEORGES	f1					31	
	f2					32	
GHYSENS	f1						
	f2					73	
GRAMMEY	f1	2				74	
	f2	5					
HALMALE	f1			7	5	15	
	f2			10	8	16	
HELMANS	f1			32	22	65	32
	f2			33	23	66	33
INKOOMSTE	f1					7	
	f2					8	
CARRO	f1		13	35	36	49	13
	f2		16	38	37	50	15
CATANIO	f1		23				22
	f2		26				25
CLAERHOUT	f1		9	16	16	67	9
	f2		12	17	13	68	12
CRABBE	f1			20	26	35	
	f2			21	27	36	
LANGHART	f1			24		87	
	f2			25		88	
LEUIA	f1					19	
	f2					20	
MECHELMAN	f1					77	
	f2					78	
MONEGLIA	f1				3	26	
	f2				4	25	
NOOT	f1		7	11	9	61	7
	f2		6	14	12	62	6
OPMEER	f1				10	85	
	f2				11	86	
ORCO	f1					55	
	f2					56	
PARDO	f1			28		53	34

	f2		29		54	35
PEETERS	f1		6		89	
	f2		5		90	
PERRENOT	f1	17				18
	f2	20				19
RE	f1	5	19	17	47	5
	f2	8	22	20	48	8
ROY	f1					
	f2					
SCHOLIER	f1	10	36	25	43	10
	f2	11	37	28	44	11
T'SHERTOGEN	f1		8	6	71	
	f2		9	7	72	
B. DE SMIDT	f1		31		81	
	f2		34		82	
J. DE SMIDT	f1		12	18	63	
	f2		13	19	64	
STERCKHEYT	f1				13	
	f2				14	
STUYTELINCK	f1		39		79	
	f2		42		80	
SUEIRO	f1		18	29	27	31
	f2		15	34	28	30
SWEERDTS	f1			21		
	f2			24		
TASSIS	f1	14			39	-
	f2	15			40	14
VERGANO	f1			31	29	
	f2			32	30	
VROUWEN	f1	18				16
	f2	19				17
WONSEL	f1	28	40	40	41	27
	f2	29	41	41	42	28
VVEERDT 1588	f1					
	f2					
WEERDT 1590	f1	31	43			36
	f2	32	46			39

VVEERDT 1593	f1					43	91	
	f2					44	92	
Aantal folio's per bundel *PW*		8	6	32	46	44	92	39

VERVLIET en S'CONINCX 1588-1595		GUB R570(2)	GUB R1209	GKB 1703A9	LUB 1500A48	PBM 324	TKL 48E2	WHAB Lp4°	Aantal ex per vel
TITELVEL 1588	f1								1
	f2								
TITELVEL 1589-1590	f1			1	1		1	1	5
	f2			4	4		4	4	
VOORWERK 1589-1590	f1	2		2	2		2	2	12
	f2	3		3	3		3	3	
TITELVEL 1591	f1								1
	f2								
TITELVEL 1592-1593	f1	1							4
	f2	4							
TITELVEL 1593-1594	f1		1			1			7
	f2		2			2			
AELMOES-SENIERS	f1								2
	f2								
AMODEO	f1								2
	f2								
ANGONI	f1	37	16			16			10
	f2	36	19			19			
ARNESTO	f1								2
	f2								
BALBI	f1						13	33	7
	f2						16	30	
BEJAR	f1								2
	f2								

BENTINC	f1								2
	f2								
CHEFS [1]	f1		3			3			5
	f2		6			6			
CHEFS [2]	f1		4			4			5
	f2		5			5			
DAEMS	f1			15			21	26	8
	f2			14			22	29	
DAMANT	f1								2
	f2								
DEYBARRA	f1								2
	f2								
ETTEN	f1								2
	f2								
EUTERPE	f1	20	9			8			8
	f2	21	10			9			
FARNEZE	f1	22						6	5
	f2	25						7	
FEYTENS	f1		28		13	28		5	12
	f2		31		14	31			
FUENTES	f1		7			7			5
	f2		11			11			
GALLO	f1			12			18	27	8
	f2			13			19	28	
GEORGES	f1								2
	f2								
GHYSENS	f1								
	f2								2
GRAMMEY	f1								
	f2								2
HALMALE	f1	23	12			12			9
	f2	24	15			15			
HELMANS	f1	5						20	10
	f2	6						21	
INKCOMSTE	f1								2
	f2								
CARRO	f1	32						22	10

	f2	33						25	
CATANIO	f1			10			17	31	5
	f2			11			20	32	
CLAERHOUT	f1	31	24			24		12	13
	f2	28	27			27		13	
CRABBE	f1								6
	f2								
LANGHART	f1	18							4
	f2	19							
LEUIA	f1			7			15		4
	f2			6			14		
MECHELMAN	f1								2
	f2								
MONEGLIA	f1								3
	f2								
NOOT	f1	26					8	8	12
	f2	27					5	9	
OPMEER	f1	-	25			25			7
	f2	17	26			26			8
ORCO	f1								2
	f2								
PARDO	f1	34						23	8
	f2	35						24	
PEETERS	f1								4
	f2								
PERRENOT	f1			-			9		4
	f2			9			12		5
RE	f1		20			20		17	11
	f2		23			23		18	
ROY	f1								1
	f2								
SCHOLIER	f1	29						10	11
	f2	30						11	
TSHERTOGEN	f1	13	13		5	13			10
	f2	14	14		8	14			
B. DE SMIDT	f1	7			9				7
	f2	8			12				
J. DE SMIDT	f1	15	21		10	21			11

	f2	16	22		11	22			
STERCKHEYT	f1				15				3
	f2				-				2
STUYTELINCK	f1	11							4
	f2	12							
SUEIRO	f1	39						16	9
	f2	38						19	
SWEERDTS	f1								3
	f2								2
TASSIS	f1		-	8		-	6		5
	f2		8	5		10	7		8
VERGANO	f1		17			17			5
	f2		18			18			
VROUWEN	f1				6		10	14	6
	f2				7		11	15	
WONSEL	f1	40	29			29		34	13
	f2	41	30			30		35	
VVEERDT 1588	f1								1
	f2								
WEERDT 1590	f1	9						36	7
	f2	10						37	
VVEERDT 1593	f1								4
	f2								
Aantal folio's per bundel *PW*		41	31	15	15	31	22	37	
				+ 1 (f 16)			+ 1 (f 23)		
				16			23		

Genetische tabel II

VERVLIET en S'CONINCX 1588-1595		ASB C91677	BKB 1161838[7]	GKB 1703A9	AMVC N431	TKL 48E2	BKB VH23887	GUB R570(1)
TITELVEL 1588	f1	1						
	f2	2						
VVEERDT 1588	f1	5						
	f2	6						
ROY	f1	4						
	f2	3						
AMODEO	f1		1					
	f2		6					
AELMOES-SENIERS	f1		3					
	f2		4					
GRAMMEY	f1		2					
	f2		5					
GALLO	f1			12		18	24	23
	f2			13		19	25	24
TITELVEL 1589-1590	f1			1		1	1	
	f2			4		4	4	
LEIUA	f1			7		15		
	f2			6		14		
DAEMS	f1			15	2	21	27	26
	f2			14	1	22	30	29
PERRENOT	f1			-		9	17	18
	f2			9		12	20	19
CATANIO	f1			10		17	23	22
	f2			11		20	26	25
VROUWEN	f1					10	18	16
	f2					11	19	17
TASSIS	f1			8		6	14	-
	f2			5		7	15	14
VOORWERK 1589-1590	f1			2		2	2	2

	f2	3	3	3	3
BALBI	f1		13	21	20
	f2		16	22	21
WEERDT 1590	f1			31	36
	f2			32	39
CARRO	f1			13	13
	f2			16	15
NOOT	f1		8	7	7
	f2		5	6	6
SUEIRO	f1				31
	f2				30
PARDO	f1				34
	f2				35
SCHOLIER	f1			10	10
	f2			11	11
TITELVEL 1591	f1				1
	f2				4
WONSEL	f1			28	27
	f2			29	28
RE	f1			5	5
	f2			8	8
CLAERHOUT	f1			9	9
	f2			12	12
HELMANS	f1				32
	f2				33
FEYTENS	f1				37
	f2				38
FARNEZE	f1				
	f2				
J. DE SMIDT	f1				
	f2				
B. DE SMIDT	f1				
	f2				
T'SHERTOGEN	f1				
	f2				
CRABBE	f1				
	f2				

TITELVEL 1592-1593	f1
	f2
HALMALE	f1
	f2
VERGANO	f1
	f2
ANGONI	f1
	f2
STUYTELINCK	f1
	f2
EUTERPE	f1
	f2
LANGHART	f1
	f2
PEETERS	f1
	f2
SWEERDTS	f1
	f2
OPMEER	f1
	f2
MECHELMAN	f1
	f2
FUENTES	f1
	f2
CHEFS [1]	f1
	f2
CHEFS [2]	f1
	f2
TITELVEL 1593-1594	f1
	f2
BEJAR	f1
	f2
VVEERDT 1593	f1
	f2
ETTEN	f1
	f2

MONEGLIA	f1							
	f2							
DEYBARRA	f1							
	f2							
DAMANT	f1							
	f2							
GEORGES	f1							
	f2							
ORCO	f1							
	f2							
GHYSENS	f1							
	f2							
BENTINC	f1							
	f2							
INKOOMSTE	f1							
	f2							
ARNESTO	f1							
	f2							
STERCKHEYT	f1							
	f2							
VERVLIET en S'CONINX		WHAB Lp4°	LUB 1500A48	ASB C21338	BKB 1146446	MPM R7.2	GUB R570(2)	ASB C91676
1588-1595								
TITELVEL 1588	f1							
	f2							
VVEERDT 1588	f1							
	f2							
ROY	f1							
	f2							
AMODEO	f1							
	f2							
AELMOES-SENIERS	f1							
	f2							
GRAMMEY	f1							
	f2							

GALLO	f1	27						
	f2	28						
TITELVEL 1589-1590	f1	1	1					
	f2	4	4					
LEIUA	f1							
	f2							
DAEMS	f1	26						
	f2	29						
PERRENOT	f1							
	f2							
CATANIO	f1	31						
	f2	32						
VROUWEN	f1	14	6					
	f2	15	7					
TASSIS	f1							
	f2							
VOORWERK 1589-1590	f1	2	2	2	2	2	2	2
	f2	3	3	3	3	3	3	3
BALBI	f1	33						
	f2	30						
WEERDT 1590	f1	36		35	43	38	9	
	f2	37		38	46	41	10	
CARRO	f1	22		27	35		32	
	f2	25		30	38		33	
NOOT	f1	8		13	11	11	26	
	f2	9		16	14	14	27	
SUEIRO	f1	16		23	18	16	39	
	f2	19		26	15	21	38	
PARDO	f1	23		31	28	28	34	
	f2	24		34	29	33	35	
SCHOLIER	f1	10		21	36	29	29	
	f2	11		22	37	32	30	
TITELVEL 1591	f1							
	f2							
WONSEL	f1	34		32	40	30	40	
	f2	35		33	41	31	41	
RE	f1	17		18	19	17		

	f2	18		19	22	20	
CLAERHOUT	f1	12		14	16	10	31
	f2	13		15	17	15	28
HELMANS	f1	20		24	32	24	5
	f2	21		25	33	25	6
FEYTENS	f1	5	13	36	44	39	
	f2		14	37	45	40	
FARNEZE	f1	6		6			22
	f2	7		7			25
J. DE SMIDT	f1	10	17	12	12	15	
	f2	11	20	13	13	16	
B. DE SMIDT	f1	9	28	31	23	7	
	f2	12	29	34	26	8	
T'SHERTOGEN	f1	5	10	8	7	13	
	f2	8	11	9	8	14	
CRABBE	f1			20	18		
	f2			21	19		
TITELVEL 1592-1593	f1		1	1	1	1	
	f2		4	4	4	4	
HALMALE	f1		9	7	6	23	
	f2		12	10	9	24	
VERGANO	f1						
	f2						
ANGONI	f1		8	30	27	37	
	f2		5	27	22	36	
STUYTELINCK	f1			39		11	
	f2			42		12	
EUTERPE	f1			23		20	
	f2			26		21	
LANGHART	f1			24		18	
	f2			25		19	
PEETERS	f1			6	35		
	f2			5	36		
SWEERDTS	f1				5		
	f2				-		
OPMEER	f1				34	-	
	f2				37	17	

MECHELMAN	f1		
	f2		
FUENTES	f1		
	f2		
CHEFS [1]	f1		5
	f2		8
CHEFS [2]	f1		6
	f2		7
TITELVEL 1593-1594	f1		1
	f2		4
BEJAR	f1		
	f2		
VVEERDT 1593	f1		
	f2		
ETTEN	f1		
	f2		
MONEGLIA	f1		
	f2		
DEYBARRA	f1		
	f2		
DAMANT	f1		
	f2		
GEORGES	f1		
	f2		
ORCO	f1		
	f2		
GHYSENS	f1		
	f2		
BENTINC	f1		
	f2		
INKOOMSTE	f1		
	f2		
ARNESTO	f1		
	f2		
STERCKHEYT	f1	15	

	f2	-

VERVLIET en S'CONINCX 1588-1595		BKM	GUB R1209	PBM 324	MPM R44.4	BKB VH23888	BKB VH23889	ASB C31382
TITELVEL 1588	f1							
	f2							
VVEERDT 1588	f1							
	f2							
ROY	f1							
	f2							
AMODEO	f1							18
	f2							19
AELMOES-SENIERS	f1							94
	f2							95
GRAMMEY	f1							93
	f2							96
GALLO	f1				21		45	42
	f2				22		46	43
TITELVEL 1589-1590	f1							
	f2							
LEIUA	f1						19	20
	f2						20	17
DAEMS	f1						33	32
	f2						34	29
PERRENOT	f1							46
	f2							51
CATANIO	f1							
	f2							
VROUWEN	f1							13
	f2							14
TASSIS	f1		-	-			39	36
	f2		8	10			40	39
VOORWERK 1589-1590	f1	2						
	f2	3						

BALBI	f1				35	51	48
	f2				38	52	49
WEERDT 1590	f1						
	f2						
CARRO	f1			23	36	49	47
	f2			24	37	50	50
NOOT	f1			5	9	61	61
	f2			6	12	62	68
SUEIRO	f1				29	27	22
	f2				34	28	23
PARDO	f1					53	53
	f2					54	60
SCHOLIER	f1			17	25	43	41
	f2			18	28	44	44
TITELVEL 1591	f1						
	f2						
WONSEL	f1	29	29	27	40	41	37
	f2	30	30	28	41	42	38
RE	f1	20	20		17	47	45
	f2	23	23		20	48	52
CLAERHOUT	f1	24	24	20	16	67	64
	f2	27	27	19	13	68	65
HELMANS	f1			25	22	65	63
	f2			26	23	66	66
FEYTENS	f1	28	28	29	39	59	56
	f2	31	31	30	42	60	57
FARNEZE	f1					11	5
	f2					12	12
J. DE SMIDT	f1	21	21	15	18	63	62
	f2	22	22	16	19	64	67
B. DE SMIDT	f1					81	78
	f2					82	83
T'SHERTOGEN	f1	13	13		6	71	70
	f2	14	14		7	72	75
CRABBE	f1			11	26	35	30
	f2			12	27	36	31

TITELVEL 1592-1593	f1							
	f2							
HALMALE	f1		12	12		5	15	7
	f2		15	15		8	16	10
VERGANO	f1		17	17		31	29	27
	f2		18	18		32	30	34
ANGONI	f1		16	16	9	30	37	35
	f2		19	19	10	33	38	40
STUYTELINCK	f1						79	77
	f2						80	84
EUTERPE	f1		9	8	7	14	69	69
	f2		10	9	8	15	70	76
LANGHART	f1						87	87
	f2						88	88
PEETERS	f1						89	92
	f2						90	97
SWEERDTS	f1					21		85
	f2					24		90
OPMEER	f1		25	25	14	10	85	89
	f2		26	26	13	11	86	86
MECHELMAN	f1						77	80
	f2						78	81
FUENTES	f1		7	7	3		23	16
	f2		11	11	4		24	25
CHEFS [1]	f1	5	3	3			3	
	f2	8	6	6			4	
CHEFS [2]	f1	6	4	4			5	
	f2	7	5	5			6	
TITELVEL 1593-1594	f1	1	1	1	1	1	1	
	f2	4	2	2	2	2	2	
BEJAR	f1						17	8
	f2						18	9
VVEERDT 1593	f1				31	43	91	91
	f2				32	44	92	98
ETTEN	f1						83	79
	f2						84	82

MONEGLIA	f1	3	26	24
	f2	4	25	21
DEYBARRA	f1		21	15
	f2		22	26
DAMANT	f1		75	72
	f2		76	73
GEORGES	f1		31	28
	f2		32	33
ORCO	f1		55	54
	f2		56	59
GHYSENS	f1		73	71
	f2		74	74
BENTINC	f1		57	55
	f2		58	58
INKOOMSTE	f1		7	1
	f2		8	4
ARNESTO	f1		9	2
	f2		10	3
STERCKHEYT	f1		13	6
	f2		14	11

[Deel II] Tekstuitgave van de ‘Poeticsche werken’ van Jan van der Noot

Woord vooraf

> Want myn gewisse zal my dien [arbeid] mildelyk loonen, met getuighenis, dat ik my eenighszins jeeghens myne Landsluiden heb gequeeten, helpende hen aan middel om een' ryke schat van tydt te bespaaren: dewyl zy de stof en omstandigheeden van een' zeer breeden handel kunnen plukken uit een beknopt bundel van blaaden.
>
> P.C. Hooft, *Neederlandsche histoorien,* 1642,3*4^{v}.

Bij de beëindiging van dit werk betuig ik gaarne mijn dank aan allen, die tot de voltooiing ervan hebben bijgedragen.

In de eerste plaats moet ik dan ook mijn schatplichtigheid vermelden tegenover prof. dr. A. van Elslander, mijn leermeester. Hij heeft mij, via mijn licentieverhandeling, de weg gewezen naar de Zuidnederlandse renaissanceliteratuur, mij in zijn college van 1962-1963 laten kennismaken met de figuur van Jan van der Noot, en mij uiteindelijk in staat gesteld om de uitgave der *Poeticsche Werken* tot een goed einde te brengen.

Het eerste deel van dit werk, de analytische bibliografie, zou onmogelijk tot stand gekomen zijn zonder de daadwerkelijke steun van prof. dr. H.D.L. Vervliet, eertijds adjunct-conservator van het Museum Plantin-Moretus, thans hoofdbibliothecaris van de Universitaire Instelling Antwerpen. Hem dank ik zowel mijn inleiding in de studie der lettertypes als vakkundige rectificaties tijdens de voortgang van mijn werk.

Deze uitgave is uiteraard veel verschuldigd aan het vroegere Van der Noot-onderzoek. Heel in het bijzonder moet ik hierbij hulde betuigen aan prof. dr. C.A. Zaalberg te Leiden, wiens studie *'Das Buch Extasis' van Jan van der Noot* men pas ten volle leert waarderen na jarenlange vertrouwdheid ermee.

Het is ondoenlijk alle bibliotheken, waarheen ik mij gericht heb op zoek naar Van der Noots bundels, apart te gedenken om hun medewerking. Wel moet ik voor bijkomende informatie een speciaal woord van dank richten tot mevr. E. Cockx-Indestege (Koninklijke Bibliotheek te Brussel), de h. J. Ernalsteen te Antwerpen, de h. F.H.J. Buijs (Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam), de h. Menno Hertzberger te Baarn, de h. J.A. Gruys (Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage), mej. drs. B.R. Ubink (Bibliotheek der Rijksuniversiteit te Groningen), de h. drs. R. Breugelmans (Bibliotheek der Rijksuniversiteit te Leiden), prof. dr. L.C. Michels te Nijmegen, de h.J. Mollen (Katholieke Leergangen te Tilburg), de h.G. Brouwers (Bibliotheek der Rijksuniversiteit te Utrecht), J.L. Beijers te Utrecht, Mr Howard M. Nixon, Deputy Keeper Antiquarian Division (The British Museum), Mme J. Veyrin-Forrer, Conservateur de la Réserve des Imprimés (Bibliothèque Nationale te Parijs), M.M. Piquard (Bibliothèque Mazarine te Parijs), Dr. P. Raabe (Herzog August Bibliothek te Wolfenbüttel), Frau Dr. M. Strebl (Oesterreichische Nationalbibliothek te Wenen) en mevr. B. Hvidt (Rigsbibliotekarembedet te Kopenhagen).

Aan de volgende bibliothecarissen betuig ik mijn erkentelijkheid voor de bereidwilligheid, waarmee zij kostbare zestiende-eeuwse drukken mij voor nader onderzoek ter beschikking stelden: prof. dr. L. Voet (Museum Plantin-Moretus te Antwerpen), dr. E. Willekens (Stadsbibliotheek te Antwerpen), dr. G. Colin (Koninklijke Bibliotheek

te Brussel); dezelfde dank betuig ik in dit verband aan prof. dr. K.G. van Acker, hoofdbibliothecaris der Gentse universiteitsbibliotheek, en aan prof. dr. A. Derolez, conservator der afdeling Handschriften en Kostbare Werken aldaar, voor de gunstige werkvoorwaarden, die ik er mocht genieten; tevens zij het personeel van leeszaal en uitleendienst van deze laatste instelling in globo dankgezegd voor de mij betoonde dienstvaardigheid.

Bij de verklaring van de polyglotte tekst heb ik uiteraard een beroep moeten doen op heel wat leden van de Gentse faculteit der Letteren en Wijsbegeerte. Ik mocht toelichtingen ontvangen van prof. dr. M. de Grève (Frans), prof. dr. R. van Nuffel (Italiaans), drs. P. Collard (Spaans), dr. D. Knecht (Latijn) en drs. E. Goerlandt (Grieks).

Binnen het Seminarie voor Nederlandse Literatuurstudie ben ik, naast prof. dr. A. van Elslander, prof. dr. Ada Deprez en mijn collega's erkentelijk voor hun belangstelling, aanmoedigingen en raadslagen. Onder hen moet ik vooral mej. dr. A.M. Musschoot vermelden, die zowel de eerste redactie als de uiteindelijke kopij van dit werk heeft doorgelezen, en aan wie ik dan ook menige correctie dank.

Deze studie werd als doctoraal proefschrift voorgelegd aan de faculteit der Letteren en Wijsbegeerte van de Gentse Rijksuniversiteit. Er werd een beroep gedaan op de professoren A. van Elslander, C.A. Zaalberg, Ada Deprez en W. Schrickx om als commissarissen te fungeren. Van hun op- en aanmerkingen, voorgebracht ter gelegenheid van de openbare verdediging op 11 december 1972, heb ik dankbaar gebruik kunnen maken voor de huidige editie.

De uitgave van dit werk is ten slotte mogelijk geworden dank zij de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, die een prijsvraag in onderhavige zin heeft willen uitschrijven voor het jaar 1973. Voor mijn antwoord hierop wees zij de professoren A. van Elslander, E. Rombauts en J.F. Vanderheyden als beoordelaars aan. Aan hen dank ik dan ook menige verbetering, en wel in het bijzonder aan prof. E. Rombauts, die mij een uitvoerige lijst met suggesties en correcties ter hand stelde.

Na aanpassing van het werk volgens de wensen van de commissie, besliste de Academie tot uitgave van de *Poeticsche Werken.*

Het verschijnen van deze editie in de huidige vorm is in niet geringe mate te danken aan het initiatief van de h.M. Gilliams, Vast Secretaris der Academie, die mij zeer verplicht heeft door zijn tegemoetkoming, pöetisch onderscheidingsvermogen en bekendheid met het moderne drukkersbedrijf.

Afkortingen voor de gebruikte literatuur

APOD	: Hermannus Grenerus, *Apodixe/das ist ein clare beweisunge vnd ausslegunge auff das erste vnd letste bild/von des gegenwerdigen Buchs...*, in *Ext.*
CB/ABR	: Jan van der Noot, *Cort begryp der XII. boeken olympiados...Abrege des dovze livres olympiades...*, Anvers, 1579.
DBE	: C.A. Zaalberg, *'Das Buch Extasis' van Jan van der Noot,* Assen, 1954.
D'HEERE	: Lucas d'Heere, *Den hof en boomgaerd der poësien. Met inleiding en aantekeningen door W. Waterschoot,* Zwolle, 1969.
EXT	: *Das Buch Extasis beschrieben durch den Edlen vnd Ernuesten J. Johann von der Noot Patricium von Antorff,* [Keulen, ca. 1576].
HYPNEROTOMACHIE	: *Le songe de Poliphile. Fac-similé de la première édition française de 1546...Présenté par Albert-Marie Schmidt*, s.l., 1963.
LVB	: Jan van der Noot, *Lofsang van Braband. Hymne de Braband. In facsimile-uitgave met inleiding en aantekeningen van C.A. Zaalberg,* Zwolle, 1958.
OE	: Jan van der Noot, *The Olympia Epics..., edited by C.A. Zaalberg,* Assen, 1956.
PRIMS 1929	: Floris Prims, 'De Geschiedenis van Jonker Jan van der Noot toegelicht door de Antwerpsche Archieven', in *VMKVA* 1929, 599-636.
PRIMS 1937	: Floris Prims, 'Jonker Jan van der Noot in de crisisjaren 1582-1587', in *VMKVA* 1937, 967-985.
PW	: *Poeticsche Werken*
SB	: Jan van der Noot, *'Stammbuch'. Uitgegeven met een inleiding door W. Waterschoot*, Gent, 1971.
SMIT-HELLINGA	: Jan van der Noot, *Epitalameon...Inleiding en aantekeningen van W.A.P. Smit. Met een bijlage over de drukgeschiedenis door W. Gs Hellinga,* Zwolle, 1953.
SMIT-VERMEER	: Jan van der Noot, *Het Bosken en Het Theatre. Inleiding en aantekeningen van W.A.P. Smit met medewerking van W. Vermeer,* Amsterdam-Antwerpen, 1953.
STFM	: Pierre de Ronsard, *OEuvres complètes. Edition critique avec introduction et commentaire par Paul Laumonier,* Paris, 1914-.

TNTL	: Tijdschrift voor Nederlands(ch)e taal- en letterkunde.
VERMEYLEN	: Aug. Vermeylen, *Leven en werken van jonker Jan van der Noot,* Antwerpen, 1899; de cijfers tussen () verwijzen naar Id., *Verzameld werk,* Brussel, (1951), II.
VMKVA	: Verslagen en medede(e)lingen van de koninklijke Vlaams(ch)e academie voor taal- en letterkunde.

Inleiding

Ter inleiding: Personalia

'Patricius van Antwerpen'

Of de wankelmoedige fortuin Jan van der Noot nu gunstig gezind was of niet, steeds heeft de dichter zich beroepen op zijn afstamming van een illuster Brabants geslacht, hetzij als fundament van zijn zelfbewuste trots (GOOSSENIUS 277-305), hetzij als stutsel in zijn berooidheid, wanneer hij 'veroirsaeckt is myn E. Heeren [de Antwerpse schepenen] veur te houden dat zy gedencken willen dat noch hy noch syne vuervaderen over veel hondert jaeren gheen onbekende noch onbillicke mannen geweest en syn noch oick alhier op gheenen stroowisch dreijvende gecomen en zyn'[1].

De voorhanden historische gegevens voldoen hem klaarblijkelijk niet om de luister van het geslacht Van der Noot te grondvesten: als oudste vertegenwoordigers der familie citeert hij 'Messer Luciaen dela Noce, Edelman Romeyn' als eigenlijke stamvader van de Nederlandse tak door zijn huwelijk met 'Iuffrou Magdalene van Rinchorst'[2] en een Frederik, die door Karel de Grote glorierijk onderscheiden werd.[3]

De realiteit is weliswaar minder spectaculair, maar daarom niet minder indrukwekkend binnen het kader van de Brabantse geschiedenis.[4]

De naam Van der Noot stamt van de toponiem Sint-Joost-ten-Node, waar de familie reeds in de dertiende eeuw over aanzienlijke bezittingen beschikte; in die periode wordt een Gossuin van den Oede of van de Noet vermeld[5]. Hun opgang in het Brusselse patriciaat werd vergemakkelijkt door een alliantie met de familie Uten Steenweghe (Ex Via Lapidea). Aan dit geslacht, dat als wapenschild voerde *in zilver vijf rode*

1 Prims 1937, 969-970.

2 Smit-Vermeer, 57; GOOSSENIUS 278-280; Prims 1929, 632-633.

3 Zie *LvB*, 35; VOORWERK 1580-1581 138-155; voor het volksetymologisch verband tussen Karel de Grote en Carloo, zie Jacobus Le Roy, *Castella et Praetoria nobilium Brabantiae et coenobia celebriora...,* Antverpiae, 1694, iv: '*Carloo* sub *Uccle* praefecturae Rodensis, Castellum & Baronatus gentilium *Vander Noot,* Meminerunt hujus loci Chronici Teutonici veteres, in gestis Caroli Magni, quem tradunt loco nomen indedisse'.

4 Voor het uitvoerigste overzicht, hoewel niet steeds betrouwbaar, zie J.F.A.F. de Azevedo Coutiño y Bernal, *Généalogie de la famille de van der Noot,* s.l., 1771. De meest recente algemene schets is François de Cacamp, 'Généalogie des familles inscrites au lignage Steenwegs en 1376 d'après les travaux de J.B. Houwaert et les sources originales', in *Brabantica* VI (1962), II, 559-686; men zie verder J.S.F.J.L. de Herckenrode, *Nobiliaire des Pays-Bas et du comté de Bourgogne...*, Gand, 1862-1865; Jacqueline Vandervelde, 'Recherches sur les Origines du Patriciat Bruxellois', in *Tablettes du Brabant* IV, 23-34; E. Lejour, *Inventaire des archives de la Famille van der Noot*, Bruxelles, 1954; H.-C. van Parys en François de Cacamp, 'Généalogie des familles inscrites au lignage de Coudenberg en 1376 d'après le *Liber familiarum* de Jean-Baptiste Houwaert', in *Brabantica* II (1957), II, 1-92; H.C. van Parys, 'Notes sur Lignages de Bruxelles en 1376. III. Le lignage de Serhuygs en 1376', in *Brabantica* II (1957), II, 93-112; Suzanne Gilissen-Valschaerts, 'La seigneurie de Carloo', in *Une commune de l'agglomération bruxelloise. Uccle. I. Géographie, Histoire...* Bruxelles, 1958, I, 125-143; Paul Adam en Frédéric Collon, 'Armoiries brabançonnes médiévales d'après des sources inédites, avec notes complémentaires et identifications', in *Brabantica* IV (1959), I, 145-192; Paul Adam, 'Quelques Figurations particulières de la fleur de lis et leur blasonnement', in *Brabantica* VI (1962), I, 215-222; C. van den Bergen-Pantens, 'Quelques oeuvres relatives à la famille van der Noot au XVe siècle', in *Brabantica* IX (1968), I, 215-224; Baron de Ryckman de Betz en burggraaf Fernand de Jonghe d'Ardoye, *Armorial et biographies des chanceliers et conseillers de Brabant*, Hombeek, s.d. De geschiedenis van de familie Van der Noot na de zestiende eeuw vindt men in *Annuaire de la noblesse de Belgique* 3 (1849), 164-176; 14 (1860), 299-301; 15 (1861), 231-237; *La noblesse belge. Annuaire* 1895, 1687-1694; 1912, II, 231-234; 1922, II, 219-220; 1940-1941, II, 67-69.

5 Zie Vandervelde, *a. art.*, 27; Van Parys, *a. art.*, 104.

sint-jakobsschelpen, ontleenden de Van der Noots ook hun eigen blazoen: *in goud vijf zwarte sint-jakobsschelpen*[6]. In 1311 bekleedt Jan de Noet als eerste van zijn geslacht de waardigheid van het schepenambt te Brussel[7]. Daarna neemt de familie aanhoudend toe, zowel in aanzien als in vertakkingen. Op 16 mei 1716 wordt Charles Bonaventure van der Noot door keizer Karel VI tot graaf verheven[8]. Ook de bekende Hendrik van der Noot (1731-1827), conservatief leider van de Brabantse Omwenteling, stamt uit deze familie[9]. De zijtak waaruit onze auteur voortgekomen is, vestigt zich te Antwerpen op het einde der vijftiende eeuw in de persoon van Cornelis van der Noot. Vermoedelijk is hij aldaar komen wonen na zijn huwelijk met Catharina Draeck, die immers stamt uit een voornaam Antwerps geslacht. Cornelis zelf, evenals zijn zoon Adriaan[10] en kleinzoon Jan, onze dichter, bekleden meer dan eens het schependom te Antwerpen. In de loop der zeventiende eeuw sterft deze Antwerpse linie van het geslacht Van der Noot uit[11]: Cornelis († vóór 1580), oudste broer van de dichter, laat enkel drie dochters na[12]; van Adriaan, de tweede oudste broer, is geen nageslacht bekend[13], en ook Jan van der Noots eigen huwelijk met Cecilia de Billihe is kinderloos gebleven[14].

Reeds op de titelplaat van *Ext* heeft Jan van der Noot de kwartieren van zijn voorgeslacht zowel van vaders- als van moederszijde laten afbeelden, een omstandigheid waarop ook in de *Apod,* § 23 (*OE*, [16]) nadrukkelijk gewezen wordt. Het belang dat Van der Noot aan deze heraldische opsmuk hecht, blijkt wel hieruit, dat deze blazoenen op de titelplaat der *PW* in 1584 aangevuld zijn tegenover de opstelling in *Ext,* en dat deze zestien kwartieren in de *PW* van 1588 nogmaals verbeterd zijn tegenover de vier jaar oudere versie.

Tot nu toe heeft enkel prof. Zaalberg even aandacht besteed aan de identificatie van een tweetal wapenschilden in deze omramingen (*OE*, [239]). Voor het achterhalen van Jan van der Noots onmiddellijk voorgeslacht hebben vroegere onderzoekers een beroep gedaan op andere bronnen, maar dit niet steeds met positief of afdoend resultaat. Vermeylen - die het werk van Azevedo niet gekend heeft[15] - vermeldt als mogelijke bronnen om een eventuele stamboom op te stellen o.a. Jacobus Le Roy en Christophorus Butkens[16]. Zelf somt Vermeylen Van der Noots voorouders in rechtstreekse mannelijke linie op tot Wouter III (ca. 1362-1432)[17]. Vermeylens onbekendheid met Azevedo is niet precies als nadeel te beschouwen, omdat deze achttiendeeeuwse genealoog juist t.a.v. onze dichter een weinig accurate voorstelling van zaken

6 Zie Adam en Collon, *a. art.,* 151; Adam, *a. art.,* 219.
7 Zie Vandervelde, *a. art.,* 28.
8 Zie Christophe Butkens, *Trophées tant sacrés que profanes du duché de Brabant...,* La Haye, 1724, II, 383 en Id., *Supplement aux trophées tant sacrés que profanes du duché de Brabant,* La Haye, 1727, I, 430.
9 Zie *Biographie nationale,* Bruxelles, 1899, XV, 835-865 (Eug. Duchesne).
10 Voor meer details over beide figuren, zie hierna.
11 Zie Lejour, *a.w.,* 7.
12 Zie Azevedo, *a.w.,* 37; volgens Cacamp, *a. art.,* 588 had Cornelis zeven kinderen, maar afgezien van dit getal worden geen nadere gegevens verstrekt.
13 Zie Prims 1929, 622.
14 Zie Cacamp, *a. art.,* 588; Prims 1929, 622.
15 Zie J. van der Elst, 'Notes généalogiques sur la famille de Jean van der Noot', in *Neophilologus* 2 (1917), 99.
16 Zie Vermeylen, 159 (845) noot 2.
17 Zie *Ibidem.*

geeft: hij laat Jan van der Noot huwen met ene Cecilia 'Beyllets'[18], bedenkt hem met een zoon Cornelis - in feite Jans oudste broer - en verwart hem daarna nog met een naamgenoot (†8 okt. 1667), 'Avocat, & fameux Poëte de son temps'[19].

De meest relevante bijdrage tot nu toe, gewijd aan Van der Noots personalia, is nog steeds een opstel van Floris Prims, waarvoor in de eerste plaats een beroep is gedaan - zoals de titel het reeds impliceert[20] - op bescheiden uit het Antwerpse stadsarchief. Voor het eerst wordt hier de juiste en volledige samenstelling van het gezin achterhaald, waaruit de auteur stamt[21]. Tevens wordt ons de correcte naam van Jans echtgenote verstrekt, evenals nadere omstandigheden omtrent het afsluiten van hun huwelijk. Ook heeft Prims alle mogelijke ambtelijke stukken betreffende Van der Noot verzameld en geïnterpreteerd. Ten slotte wordt een gedeeltelijke stamboom van de families Van der Noot en Draeck opgesteld.

Tegenover het zevental namen, door Vermeylen te berde gebracht, is de aanbreng van Prims heel wat belangrijker. De kennis van deze complexe materie laat hem dan ook waarschuwend zeggen: 'De stamboom is niet zoo licht op te maken als zekere schrijver [bedoeld is Vermeylen] meent'[22].

Aan de hand van de voormelde bronnen en met behulp van 's dichters eigen informatie, afgebeeld op de titelplaat der *PW* van 1588, wordt hierna de kwartierstaat van Jan van der Noot opgesteld. De leemten die in Prims' overzicht overbleven (gedeeltelijk in de afstamming van vaderszijde en totaal in de vrouwelijke linie) worden hierbij in de mate van het mogelijke aangevuld.

18 Bij Cacamp, *a. art.,* 588 vindt men de spelling 'Beyvliets'.
19 Azevedo, *a.w.,* 36, 84-85.
20 Floris Prims, 'De Geschiedenis van Jonker Jan van der Noot toegelicht door de Antwerpsche Archieven', in *VMKVA* 1929, 599-636; in onderhavig werk geciteerd als Prims 1929.
21 Bevestigd op basis van andere bronnen door Cacamp, *a. art.,* 588.
22 Prims 1929, 601 noot 2.

	I			II			III		IV
1	Wouter van der Noot								
		X	1	Jan van der Noot					
2	Margarita de Hertoghe								
					X	1	Cornelis van der Noot		
3	Costen Kets								
		X	3	Barbe van Kets					
4	Elizabeth van Wingene								
5	Jan Draeck							X	1 Adriaan van der Noot
		X	5	Wouter Draeck					
6	...de Wesele (Sompeke)								
					X	5	Catharina Draeck		
7	Nicolaas van de Werve								
		X	7	Geertrui van de Werve					
8	Catharina Macarts								X
9	Jan Daens								
		X	9	Jan Daens					
10	...t'Serclaes								
		X	9	Jan Daens					
11	...van Liere van Immerseel								
		X	11	...van Lierse					
12	...t'Seraerts			van Immerseel				X	9 Josine Daens
13	...Godevaerts								
		X	13	...Godevaerts					
14	...van Balen (?)								
					X	13	Marie Godevaerts		
15	...van Borselen								
		X	15	...van Borselen					

16 ...van Berchem

Nadere biografische gegevens

I.1 Wouter III van der Noot (°ca. 1362 †5 dec. 1432)

Zoon van Wouter II en van Aleyt 's Wisseleren, gezegd Thoenijs.
Heer van Risoir, raadsheer van Brabant.
Gehuwd met 1) Margarita de Hertoghe op 6 juli 1394
2) Juette Collays.

Lit. :	Azevedo, *a.w.,* 2; Cacamp, *a. art.,* 577-579; Herckenrode, *a.w.,* 1432.
Wapen:	*in goud vijf kruislings geplaatste zwarte sint-jakobsschelpen.*
Lit. :	Jules Bosmans, *Armorial ancien et moderne de la Belgique,* Bruxelles, 1889 (s.v. Noot); Herckenrode, *Armorial,* nr. 1543; J.B. Rietstap, *Armorial général précédé d' un dictionnaire des termes du blason,* Gouda, 1884-1887, II, 324.

I.2 Margarita de Hertoghe (†4 mei 1400; Van Parys en Cacamp: 1421)

Jongste der drie kinderen van Jan, schepen van Brussel in 1395, en van Elizabeth van der Hellen.

Lit. :	Azevedo, *a.w.,* 2; Cacamp, *a. art.,* 577-579; Herckenrode, *a.w.*, 1432; Van Parys en Cacamp, *a. art.,* 72.
Wapen:	*in goud drie rode burchten en een vrijkwartier in blauw, beladen met drie zilveren lelies met afgesneden voet, twee en een* (Clutinck, Eggloy).
Lit. :	Bosmans, *a.w.,* (s.v. Hertoghe, de); Herckenrode, *a.w.*, 1432; Id., *Armorial,* nr. 1539; Van Parys en Cacamp, *a. art.*, 68; Rietstap, *a.w.*, I, 939.

I.3 Costen Kets

Burgemeester van Antwerpen in 1424. Gehuwd met Elizabeth van Wingene.

Lit. :	Azevedo, *a.w.,* 35; Cacamp, *a. art.,* 585-586; Herckenrode, *a.w.,* 1136.
Wapen:	*in zilver (goud?) een gaande zwarte kat.*
Lit. :	Bosmans, *a.w.,* (s.v. Kets, de); Herckenrode, *Armorial,* nr. 1241; Rietstap, *a.w.,* I, 387.

I.4 Elizabeth van Wingene (Wijnegem)

Echtgenote van Costen Kets.

Lit. :	Azevedo, *a.w.,* 35; Cacamp, *a. art.,* 585-586; Herckenrode, *a.w.,* 1136.
Wapen:	*in goud (zilver) een doorsneden rode keper, vergezeld van drie zwarte adelaars, gebekt en gepoot van goud.*
Lit. :	Bosmans, *a.w.,* (s.v. Wyneghem); Van Parys en Cacamp, *a. art.,* 43.

I.5 Jan Draeck (†1448)

Zoon van Willem. Jan is schepen van Antwerpen in 1439.

Lit. :	Herckenrode, *a.w.,* 681; Prims 1929, 622.
Wapen:	*gevierendeeld: I en IV in blauw een gevleugelde en geschubde gouden draak; II en III in zilver drie rode kepers.*
Lit. :	Bosmans, *a.w.,* (s.v. Draeck); Herckenrode, *Armorial,* nr. 800; Rietstap, *a.w.,* I, 561.

I.6...De Wesele (gezegd Sompeke)

Echtgenote van Jan Draeck.

Lit. :	Herckenrode, *a.w.,* 681.

Wapen:	*in rood (?) een zilveren (?) dwarsbalk, in het schildhoofd vergezeld van een vijfpuntige gouden (?) ster.*
Lit. :	Rietstap, *a.w.,* II, 798.

I.7 Nicolaas van de Werve

Derde kind van Nicolaas en van Catharina van Wilre. Hij is gehuwd met Catharina Macarts.

Lit. :	Herckenrode, *a.w.,* 682, 2119.
Wapen:	*gevierendeeld: I en IV in goud een zwart wild zwijn; II en III in zwart drie zilveren kepers;* daarnaast ook *II en III in zilver drie zwarte kepers.*
Lit. :	Bosmans, *a.w.*, (s.v. Werve, van de); François de Cacamp, Frédéric Collon en Julienne Martens-Malengrau, 'Armorial des vassaux du comte Henri de Nassau...', in *Brabantica* VIII (1966), I, 124; Herckenrode, *Armorial,* nr. 2250; Rietstap, *a.w.*, II, 1075.

I.8 Catharina Macarts (Micaert(s), Malaerts)

Echtgenote van Nicolaas van de Werve.

Lit. :	Herckenrode, *a.w.,* 682, 2119.
Wapen:	*in zilver (?) een rode (?) dwarsbalk, vergezeld van drie sterren van hetzelfde, geknopt van zilver (?).*

I.9 Jan Daens

Zoon van Gerard en van Catharina van Nieuwelande of Catharina van Dale (De Valle).

Lit. :	L. Bisschops, *Genealogische nota's,* 158, nr. 18.
Wapen:	*in blauw een zilveren dubbele adelaar*, *gebekt en gepoot van goud.*
Lit. :	Bosmans, *a.w.,* (s.v. Daems); Rietstap, *a.w.,* I, 503.

I.10...t'Serclaes

Echtgenote van Jan Daens. Aangezien geen literatuur over deze persoon voorhanden is, wordt uitsluitend gesteund op het blazoen in TITELVEL 1588.

Wapen:	*in rood een zilveren leeuw, genageld getongd en gekroond van goud, beladen met het wapenschild van Bijgaarden: in goud een schildhoofd, geschaakt van zilver en zwart.*
Lit. :	Bosmans, *a.w.,* (s.v. T'Serclaes); Herckenrode, *Armorial,* nr. 1907; Rietstap, *a.w.,* II, 763.

I.11...Van Liere van Immerseel

Geen gegevens voorhanden, tenzij TITELVEL 1588.

Wapen:	*in zilver drie zwarte lelies, twee en een.*
Lit. :	Bosmans, *a.w.*, (s.v. Immerseel); Herckenrode, *Armorial*, nr. 1297; Rietstap, *a.w.,* I, 1018, II, 68.

I.12...t'Seraerts

Zelfde opmerking als t.a.v. I.10 en I.11.

Wapen:	*in rood, bezaaid met zilveren vijfblaren, een leeuw van hetzelfde, genageld getongd en gekroond van goud, over alles heen.*
Lit. :	Herckenrode, *a.w.,* 1772; Id., *Armorial*, nr. 1906; Rietstap, *a.w.*, II, 763.

I.13...Godevaerts

Vader van Marie Godevaerts.

Lit. :	Bisschops, *a.w.,* 158, nr. 17.
Wapen:	*in...een zwijn, doorboord met een zwaard.*

I.14...Van Balen (?)

Op basis van het blazoen als in TITELVEL 1588 en met behulp van Théodore de Renesse, *Dictionnaire des Figures Héraldiques,* Bruxelles, 1892-1903, IV, 578-579 zijn de families uitgezocht die in aanmerking komen voor de huidige vermelding. Na eliminatie van de buitenlandse geslachten blijven de volgende namen over:

- Van Baalen (Vlaanderen): *in blauw twee gekruiste zilveren zwaarden met gouden gevest.*
  Lit.: Rietstap, *a.w.,* I, 92.
- Dodyns (Holland): *in groen twee gekruiste zilveren zwaarden met gouden gevest.*
  Lit.: Rietstap, *a.w.,* I, 546.
- Van Ierseke (Holland): *in rood twee gekruiste zilveren zwaarden met gouden gevest.*

  Lit.: Rietstap, *a.w.*, I, 1016.
- Lancsweert (Holland): *in rood twee gekruiste zilveren zwaarden met gouden gevest.*

  Lit.: Rietstap, *a.w.*, II, 15.
- Van Riebeek (Holland): *in blauw twee gekruiste gouden zwaarden.*
  Lit.: Rietstap, *a.w.,* II, 568.

Uiteindelijk is geopteerd voor Van Baalen omdat de herkomst van deze familie Antwerpen nog het meest nabij is. Trouwens, blijkens Smit-Hellinga, XI-XII waren leden van dit geslacht nog in de zestiende eeuw te Antwerpen gevestigd.

I.15...Van Borselen

Geen gegevens voorhanden, tenzij TITELVEL 1588. Dat een lid van dit geslacht bedoeld is, blijkt uit de corrigering van het wapen t.o.v. de titelplaat in *Ext.*

Wapen:	*in zwart een zilveren dwarsbalk.*
Lit. :	Herckenrode, *a.w.*, 263; Id., *Armorial,* nr. 379; Rietstap, *a.w.,* I, 255.

Op de plaat in *Ext* is het blazoen van een zijtak afgebeeld, nl. Van Borsele van der Hooge of Van Borsele van Sandyck; zie Rietstap, *a.w.,* I, 255-256.

I.16...Van Berchem

Alweer is TITELVEL 1588 de enige bron.

Wapen:	*in zilver drie rode palen.*
Lit. :	Herckenrode, *a.w.,* 140; Id., *Armorial,* nr. 233; Rietstap, *a.w.,* I, 167.

II.1 Jan van der Noot (°ca. 1399 †7 aug. 1476 (Azevedo) of 1474 (Cacamp))

Derde kind van Wouter III en van Margarita de Hertoghe. Hij wordt schepen en burgemeester van Brussel. Jan is tweemaal gehuwd geweest, eerst met Catharina van Mons, daarna met Barbe van Kets. Bij zijn tweede vrouw had hij zes kinderen.

Lit. :	Azevedo, *a.w.,* 35; Cacamp, *a. art.*, 579, 585-586; Herckenrode, *a.w.,* 1136, 1432.
Noot :	Bij Azevedo wordt onmiddellijk hierna een gelijknamige Jan van der

Noot ingelast als overbodige schakel tussen het hier behandelde personage en zijn zoon Cornelis.

II.3 Barbe van Kets (Barbara Kets)

Dochter van Costen en echtgenote van Jan van der Noot. Zij hadden zes kinderen.

Lit. : Azevedo, *a.w.,* 35; Cacamp, *a. art.,* 585-586; Herckenrode, *a.w.,* 1136, 1432.

II.5 Wouter (Walraven) Draeck

Zoon van Jan en van...de Wesele. Hij is gehuwd met Geertrui van de Werve.
In 1463 is hij burgemeester van Antwerpen.

Lit. : Azevedo, *a.w.,* 35; Cacamp, *a. art.,* 587; Herckenrode, *a.w.,* 681, 682; Prims 1929, 622.

II.7 Geertrui van de Werve

Dochter van Nicolaas en van Catharina Macarts. Zij is gehuwd met Wouter Draeck.

Lit. : Azevedo, *a.w.,* 35; Cacamp, *a. art.,* 587; Herckenrode, *a.w.,* 682; Prims 1929, 622.

II.9 Jan Daens (†aug. 1495)

Zoon van Jan en van...t'Serclaes.

Lit. : Bisschops, *a.w.,* 158, nr. 17, 18.

II.11...Van Liere van Immerseel

Dochter van...van Liere van Immerseel en van...t'Seraerts.
Geen bron voorhanden tenzij TITELVEL 1588.

II.13...Godevaerts

Zoon van...Godevaerts en van...van Baalen (?).
Zelfde opmerking als bij II. 11 geldt ook hier.

II.15...Van Borselen

Dochter van...van Borselen en van...van Berchem.
Identificering alweer op basis van TITELVEL 1588.

III.1 Cornelis van der Noot (†4 feb. 1503, begraven te Brecht)

Vierde kind van Jan en van Barbe van Kets. Hij wordt schepen te Antwerpen in 1490, 1491 en 1494 en heer te Brecht, waar hij het hof van Pulle koopt. Hij is eerst gehuwd geweest met Catharina Draeck, daarna met Geertrui Wynricx († Antwerpen 16 jan. 1538). Uit elk van deze twee huwelijken bleven drie kinderen in leven.

Lit.: Azevedo, *a.w.,* 35; Cacamp, *a. art.,* 585-586; Herckenrode, *a.w.,* 682; Prims 1929, 602, 622.

III.5 Catharina Draeck (†9...1486)

Tweede kind van Wouter en van Geertrui van de Werve. Zij is gehuwd met Cornelis van der Noot.

Lit. : Azevedo, *a.w.,* 35; Cacamp, *a. art.,* 587; Herckenrode, *a.w.,* 682; Prims 1929, 622.

III.9 Jan Daens († vóór juli 1501)

Zoon van Jan en van...van Liere van Immerseel. Hij is fabrikant van waskaarsen.

Jan Daens is viermaal gehuwd geweest; achtereenvolgens met Marie van den Neste, Adriana Henricxzoens, Marie Claes en Marie Godevaerts.

Lit. : Bisschops, *a.w.,* 158, nr. 17.

III.13 Marie Godevaerts

Dochter van...Godevaerts en van...van Borselen. Zij is gehuwd met Jan Daens.

Lit. : Bisschops, *a.w.,* 158, nr. 17.

IV.1 Adriaan van der Noot (†6 Sep. 1554)

Oudste zoon van Cornelis en van Catharina Draeck. Hij is schepen van Antwerpen in 1524, 1525, 1527, 1528 en 1530. In dat laatste jaar voert hij de titel van ridder. Ook is hij heer van Ossendrecht en schout van Brecht. Hij is gehuwd met Josine Daens; hun 'contract antenuptieel' is gedateerd 26 apr. 1509. Uit hun huwelijk zijn zeven kinderen geboren:

Cornelis (†vóór 1580), de oudste zoon, gehuwd met Johanne van Sompeke, dochter van Karel en van Elizabeth van Berchem.

Adriaan, over wie verder geen gegevens beschikbaar zijn.

Katlijne (°1529), gehuwd met Dirk de Borchgreve.

Anna, gehuwd met Jaspar van Laureten († vóór 1602).

Martijne (°1531), eerst gehuwd met...Meliaert, daarna met Peter van Blanckelroort Corneliszoon.

Lucia (°1532), gehuwd met Jan de Faure.

Jan (°ca: 1539), gehuwd met Cecilia de Billihe, dochter van Bartholomeus (†1556), baljuw van Gaasbeek, en van Marie de Cauwenberghe.

Lit. : Azevedo, *a.w.,* 35, 36; Cacamp, *a. art.,* 587-588; Herckenrode, *a.w.,* 1540; Prims 1929, 602-604, 607, 622.

IV.9 Josine Daens (†Antwerpen 12 okt. 1557)

Dochter van Jan en van Marie Godevaerts. Echtgenote van Adriaan van der Noot. Zij werd begraven in de Sint-Jacobskerk te Antwerpen.

Lit. : Azevedo, *a.w.,* 36; Cacamp, *a. art.,* 588; Prims 1929, 602-604.

De zestien kwartieren staan als volgt op TITELVEL 1588:

1	3	5	7	9	11	13	15
2	4	6	8	10	12	14	16

Hierbij dient opgemerkt:

1) Van der Noots opstelling van zijn voorvaderlijke kwartieren als op TITELVEL 1588 e.v. is, voor zover wij dit kunnen nagaan, feilloos uitgewerkt. Dit mag als een normaal resultaat beschouwd worden na de verbeteringen tegenover de versies van *Ext* (ca. 1576) en vroegere *PW* (1584).
2) Op grond van de vastgestelde correcties is de opstelling van de kwartieren der vrouwelijke linie gewaagd: tot nu toe laten documenten dienaangaande ons in de steek, zodat wij ons noodgedwongen enkel kunnen baseren op de blazoenen van de titelhoutsnede der *PW* sinds 1588.
3) De verwerking van deze gegevens op dergelijke prominente plaats past goed bij de bekommernis van de auteur van het *Stammbuch*[23].

23 Zie *SB*, 59-60, 65-66.

Efemeriden

Aangezien de studie der *PW* geen nieuwe biografische gegevens aangaande Jan van der Noot aan het licht gebracht heeft, blijft het verhaal van zijn levensloop in de volgende bladzijden beperkt tot een opsomming van het reeds bekende feitenmateriaal. Deze recapitulatie wordt aangevuld door het inlassen van de wordingsgeschiedenis der *PW* en door het interpreteren van de inhoud ervan ten opzichte van het levensverhaal van de dichter. Bij elk vermeld feit wordt verwezen naar de oudste bron of naar de meest correcte opgaaf.

ca. 1539	Geboorte van Jan van der Noot te Brecht (POETOV 180-181; Vermeylen, 18 (667), 159 (845) noot 1; zie voor de plaatsnaam ROELANDTS 47-48).
1554 6 sep.	Overlijden van Adriaan van der Noot, vader van de dichter. (François de Cacamp, 'Généalogie des familles inscrites au lignage Steenwegs en 1376 d'après les travaux de J.B. Houwaert et les sources originales', in *Brabantica* VI (1962), II, 587-588).
1557 12 okt.	Overlijden van Josine Daens, weduwe van Adriaan van der Noot (Prims 1929, 604).
1558 2 juni	Poorter van Antwerpen (Prims 1929, 605).
1562 6 mrt.	Verkoop van het huis 'De gulden sonne' aan Cornelis Stevens, grossier, en zijn vrouw Anna van der Kercken tegen een erfrente van 225 gulden. Hiervan wordt onmiddellijk 50 gulden afgekweten, zodat Jan van der Noot 800 gulden ontvangt (Prims 1929, 609).
7 mei	Benoeming tot schepen van Antwerpen voor de periode 7 mei 1562-27 mei 1563 (Daniel Papebrochius, *Annales Antverpienses...*Ediderunt F.H. Mertens...et Ern. Buschmann..., Antverpiae, 1845-1848, III, 11, 24).
1563 18 apr.	Huwelijk met Cecilia de Billihe te Leuven (Prims 1929, 607).
20 apr.	Registratie van dit huwelijk in het parochieboek van de Antwerpse O.L. Vrouwkerk (Prims 1929, 607).
7 dec.	Van der Noot verkoopt aan Cornelis van den Broeck 25 gulden van de resterende erfrente (= 175 gulden; zie 6 mrt. 1562) (Prims 1929, 610).
1564 15 mrt.	Cornelis Stevens (zie 6 mrt. 1562) kwijt alweer een aandeel van 25 gulden, zodat Van der Noot 400 gulden ontvangt (Prims 1929, 610).
1565 27 mei	Voor de tweede maal schepen van Antwerpen (periode 27 mei 1565-5 mei 1566) (Papebrochius, *a.w.,* III, 42, 57). In dat jaar

	fungeert hij ook als schepen van de Halle, d.i. als een der twee leden van de schepenbank, die deel uitmaken van het rechterlijk college, bevoegd t.o.v. de linnenindustrie (Lodovico Guicciardini, *Descrittione...di tvtti i paesi bassi...,* Anversa, 1567, 93; T'SHERTOGEN 159).
1566 3 jan.	Guillaume De Poetou draagt aan Van der Noot een dichtbundel op: *Suite du Labeur en Liesse...*(POETOV 306).
8 feb.	Van der Noot verkoopt aan Katline van Liecke, weduwe van Raes van Brecht, de 125 gulden erfrente, die hem nog overblijven (zie 6 mrt. 1562, 7 dec. 1563 en 15 mrt. 1564) (Prims 1929, 610).

12 nov.	Lofdicht van Gerardus Goossenius, aan Van der Noot gestuurd uit Londen (GOOSSENIUS 463).
1567 13-15 mrt.	Calvinistisch oproer te Antwerpen. In de vroege morgen van 13 mrt. worden de geuzen van Jan van Marnix verslagen te Austruweel. Bij het horen van die nederlaag bezetten de Antwerpse calvinisten de Meir. Op vrijdag 14 mrt. dienen zij hun eisen in bij het stadsbestuur: o.a. wordt voor Van der Noot de plaats van markgraaf, d.i. schout, voorzien. Op 15 mrt. onderneemt Van der Noot, samen met Fernando Bernuy (Ferdinand Bernollie), beiden tot de tanden gewapend, een vertwijfelde poging om de steun van de lutheranen te verkrijgen. Die hebben zich echter aan de zijde van de autoriteiten geschaard, zodat het calvinistisch oproer nog op de avond van diezelfde 15 mrt. als beëindigd mag worden beschouwd (*Antwerpsch chronykje,* Leyden, 1743, 112-126; *Chronijck der stadt Antwerpen toegeschreven aan...Geeraard Bertrijn.* Uitgegeven door Gust. van Havre, Antwerpen, 1879, 161-178; Godevaert van Haecht, *De kroniek over de troebelen van 1565 tot 1574 te Antwerpen en elders.* Ingeleid en toegelicht door Rob. van Roosbroeck, Antwerpen, 1929-1933, I, 189-201).
25 mrt.	Van der Noot geeft procuratie aan Adolf Waerninck, klerk ter secretarie, om zijn huis, gelegen op het einde van de Meir, te verkopen (Prims 1929, 612).
30 mrt.	Paaszondag; een deel van de calvinistische vooraanstaanden is reeds uit Antwerpen vertrokken, onder wie 'Heer Jan vander Noot (maer nu seer in den noot)' (*Antwerpsch chronykje,* 128; *Chronijck...Bertrijn,* 180). Van der Noot is onmiddellijk naar Londen gereisd (Smit-Vermeer, 190).
6 mei	Lofdicht van Pierre d'Ennetières te Londen (DENNETIERES 18).
1568 21 feb.	Ingedaagd te Brussel om zijn aandeel in het calvinistisch oproer van 1567 (Prims 1929, 612).
20 juli	Gerardus Goossenius levert de inleiding van *Het Theatre* (Smit-Vermeer, 187).
18 sep.	Opdracht van *Het Theatre* aan Roger Martin (Smit-Vermeer, 192).
28 okt.	Opdracht van *Le theatre* aan koningin Elizabeth (Vermeylen, 54 (713)).

1569 25 mei	Opdracht van *A Theatre* eveneens aan de Engelse vorstin (Vermeylen, 54 (714)).
1570	Lofdicht van Luiz Franco uit Valencia (GOOSSENIUS 99).
15 feb.	Te Brussel wordt tegen Van der Noot de rijksban uitgesproken met verbeurdverklaring van zijn goederen (Prims 1929, 612).
1570-1571	Druk van *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 20).
1571 8 sep.	Lofdicht van Godfrid Upherten uit Spiers (DENNETIERES 162).
vóór okt.	Opdracht van een exemplaar van *Het Bosken* aan Karl Friedrich, oudste zoon van hertog Wilhelm V van Gulik (Vermeylen, 32 (684); Smit-Vermeer, 13).
1571	Jaartal op een koperplaat, bestemd voor het *Olympias*-epos (*OE*, [65]) en gegraveerd door Coornhert (Vermeylen, 32 (684); *DBE*, 225).
1572	Druk van *Stammbuch* en *Theatrum* te Keulen bij Godfrid Hirtzhorn (*SB*, 15).

1573	Datum op Van der Noots portret, opgenomen in *Ext (OE,* [36]) (Vermeylen, 65-66 (729); *DBE,* 216-217).
ca. 1576	Druk van *Das Buch Extasis* en *Apodixe* te Keulen, respectievelijk bij Heinrich von Ach en Felix Röschlin (Vermeylen, 66 (729)).
1576 20 apr.	Opdracht van een exemplaar van *Ext* aan Theodorus Cocus, kanunnik van Sancti Apostoli (en Sancta Caecilia?) te Keulen (Vermeylen, 66 (729); Leonard Forster, *Die Niederlande und die Anfänge der Barocklyrik in Deutschland,* Groningen, 1967, 12-13). Vier sonnetten en een ode van Van der Noot worden opgenomen in een werkje van Hendrik Aerts van Bocstel, *Nieuwe amoureuse Refereynen ende Brieven...,* Antwerpen, 1576, gedrukt door Van der Noots dorpsgenoot en vriend Antoon Tilens (F. Kossmann, 'Vier sonnetten en een ode van Jan van der Noot', in *De Gulden Passer* 8 (1930), 183-188; ROELANDTS 28).
1577-1578	Reis doorheen Duitsland (Bovenrijn?), (Noord-) Italië (?), Provence en Frankrijk (Vermeylen, 31-32 (683-684); GRAMMAY 138-139).
1578 voorjaar	Bezoek aan Parijs. Kennismaking met Ronsard, Dorat, Jacques d'Uzès en Jean de Montmartin (MATTHIAS 121-131).
20 apr.	Lofdicht van Jan de Maes uit Lier (DENNETIERES 139).
10 mei	Lofdicht van Louis Poppard uit Provin (bij Rijsel) (DENNETIERES 52).
15 juli	Lofdicht van Jean Dorat uit Parijs (GOOSSENIUS 58).
30 aug.	Van der Noot verblijft reeds te Antwerpen. Op deze datum verkoopt hij aan zijn zwager Peter van Blanckelroort Corneliszoon de drie vierels rogge erfelijk, met al het achterstal, die hij bezit op het land De Heyman te Brecht en op een stuk heide te Honthoven (Prims 1929, 613).
3 sep.	Verkoop aan dezelfde van de 6 gulden 18 stuivers erfelijk, met het achterstal, die Van der Noot bezit op de Bienacker te Oostbrecht; de auteur mag dit echter terugkopen, wat betekent dat hij hier in feite een lening aangegaan heeft (Prims 1929, 613).
1579 vóór 10 juni	Druk van *Cort begryp der XII. boeken olympiados...Abrege des dovze livres olympiades...,* te Antwerpen bij Gillis van den Rade (STEVART 113).

10 juni	Lofdicht van Jan de Maes te Antwerpen (STEVART 126).
1579-1580	Van der Noot ontvangt een gratificatie vanwege de stad Hulst (2 pond 5 schell.) voor het overhandigen van 'zeker bouck bij hem ghemaect', hoogstwaarschijnlijk een exemplaar van *CB/Abr* (*De Navorscher* 29 (1879), 206; *DBE,* 13 en noot 1 aldaar). Opdracht van *CB/Abr* aan aartshertog Matthias, Charles de Croy en Filips van Egmont (MATTHIAS en CROY).
1580	Druk van MATTHIAS en CROY. Druk van *Lofsang van Braband,...Hymne de Braband,...,* te Antwerpen bij Gillis van den Rade. Vermoedelijk reeds in dit jaar is het lofdicht klaar voor Pieter de Costere Baltenssone (Baltens, Balthazar, Custodis), dat opgenomen is in diens *Les genealogies...des Forestiers et Comtes de Flandre,* A2^{r}. Ook in de Franse herdrukken van 1598 en 1608 komt dit gedicht voor (*LvB,* 53; *Biographie nationale,* Bruxelles, 1866, I, 674-680 (Edm. de Busscher)).

12 feb.	Lofdicht van Jan de Maes uit Brussel (STEVART 252).
18 mrt.	Abel Franszone van der Hoeven, schilder geboren te Delft, draagt aan Van der Noot een koperplaat op, getiteld 'Lucrece van Roomen' (GUB G11736[2-3]).
4 juni	Terugkoop van de twee renten, in 1578 verkocht aan Peter van Blanckelroort (Prims 1929, 613).
24 dec.	Johanne van Sompeke, weduwe van Jan van der Noots oudste broer Cornelis, maakt hem een gift van 30 stuivers erfelijk (Prims 1929, 613).
1580-1581	Druk van TITELVEL 1580-1581, VOORWERK 1580-1581, LIEFVELT [1] en [2].
1581	Lofdicht voor Gerard de Craenmeester in Séverin Cornet, *Madrigali A Cinque, 6.7.* & *8. voci,* Anversa, 1581 (CRAENMEESTER).
15 feb.	Lofdicht van Caspar Barlaeus (MAES 131-132).
10 juli	Van der Noot verkoopt aan Govaart Snoeck de drie vierels rogge (zie 30 aug. 1578) en de 30 stuivers erfelijk (zie 24 dec. 1580) (Prims 1929, 613).
27 juli	Van der Noot vraagt bij rekest 100 gulden te leen van de stad Antwerpen om literair werk te kunnen uitgeven. Na gunstig advies van de thesauriers (30 juli) leent het schepencollege hem 50 gulden op 1 aug. (Prims 1929, 614-615, 626).
30 juli	De thesauriers en rentmeesters adviseren het stadsbestuur n.a.v. een ander rekest: Van der Noot heeft verzen opgedragen aan stadssecretaris De Moy, die de vergoeding hiervoor wil afwentelen op de stad. Thesauriers en rentmeesters zenden de dichter terug naar De Moy 'met expressen last ende bevel van hem naer de meriten van zyne Zotte Metten [voor: Sonnetten?], Hinnen [voor: Hymnen?] ende Goden [voor: Ooden?], te loonen ende te recompenseren' (Prims 1929, 615, 627). Vermelding door de Delftse factor Pieter Jansz. Helleman in de *Refereynen Ghepronunchieert opte Jntreden binnen der Stede van Delft...,* Delft, 1581, A3^{v} (*DBE*, 103).
1581-1582	Druk van SLOTVEL [1] en [2], CRAENMEESTER.

1582 31 jan.	Gedichten ter ere van Eduard de Castro, Pierre de Melun en Philippine-Christine de Lalaing (CASTRO).
28 juli	Gratificatie van 100 gulden vanwege het Antwerpse stadsbestuur na het overhandigen van een exemplaar van *CB/Abr.* (Prims 1929, 616, 627). Tevens dient de dichter een rekest in, omdat de Staten van Brabant hem geen verdere toelage meer verschaffen en hem naar de stad verwezen hebben: naast de 50 gulden, hem op 30 juli 1581 oorspronkelijk geleend, wordt hem nog 50 gulden toegekend. Beide stortingen gelden niet meer als lening, maar als gift ‘tot volvueringe van de loffelycke wercken welcke hy onder handen is hebbende’ (Prims 1937, 969-971); betalingsbevel op 30 juli, geïncasseerd op 1 aug. Druk van CASTRO, HOFMANS en STEVART. Lofdichten voor Jan Baptist Houwaert, *Pegasides pleyn, Ende den lvsthof der maeghden...*, Antwerpen, 1583 (datum enkel op eerste titelblad; elk der overige 15 boeken draagt het jaartal 1582), 3+3^{r} (distichon), 4+1^{r} - 4+2^{r} (vier sonnetten), Aal^{v}-Aa2^{r} (vijf epigrammen), AA1^{v}-AA2^{r} (twee epigrammen en twee sonnetten), 3A1^{v}-3A2^{r} (ode).

1583	Druk van het *Epitalameon* (Smit-Hellinga). Lofdicht voor Jan Baptist Houwaert, *De vier wterste...,* Antwerpen, 1583, 2*2^{v} (J.B. Houwaert, *De vier wterste.* Tekstuitgave met inleiding, verklarende aantekeningen en glossarium door F. van Vinckenroye, Gent, 1965, II, xlv).
1583-1584	Druk van ROELANDTS, DISCOVRS, GRAMMAY en MAES.
1584 5 feb.	Het Antwerpse stadsbestuur schenkt Van der Noot 50 gulden 'regard ghenomen op de groote nootelyckheyt van joncker Jan van der Noot...den selven tot onderstant van syn behoeflyckheyt' (Prims 1929, 616, 627, 628). Correspondentie Van der Noot-Hugues Cabisset (VVEERDT 1588 90).
1584-1585	Druk van SCHOLIERS, GAMBRINUS, DENNETIERES POETOV [1] en [2], GOOSSENIUS [1] en [2], APOLOGIE [A] en [A2-A3], TITELVEL 1584-1585 en PRUENEN.
1585 na 20 aug.	Ode voor Farnese, voorgedragen in het hoofdkwartier te Beveren (FARNEZE 84).
22 aug.	Gift van 25 gulden aan Van der Noot 'tot syn onderhoudt ende nootelyckheyt' vanwege de Antwerpse magistraat als resultaat van een rekest, waarin de remonstrant stelt dat hij in 19 jaar slechts tweemaal 'een cleyn sommeken' (in werkelijkheid 100 gulden op 28 juli 1582 en 50 gulden op 5 feb. 1584) ontvangen heeft; betalingsbevel op 23 aug., ontvangstbewijs op 26 aug. (Prims 1929, 617, 628; Prims 1937, 972-973).
22 okt.	Walter van der Steghen, censor librorum te Antwerpen, bevestigt de approbatie voor *CB/Abr.*
20 dec.	Het Antwerpse stadsbestuur kent 50 pond Art. toe 'tot onderstant van seker werck...tenderende ter eeren van syne Majt zyne hoocheyt [d.i. Farnese] ende deser stadt' (Prims 1929, 617, 628).
1586 19 juni	Toekenning van 25 gulden door de Antwerpse schepenen als antwoord op een zeer bloemrijk rekest; betalingsbevel ook op 19 juni, kwitantie op 4 juli (Prims 1937, 973-982).
1587 21 mei	Vraag om steun bij de Antwerpse gemeentelijke instanties ter voltooiing van zijn werk; toegekend 25 gulden op 23 mei, betalingsbevel op 26 mei, kwitantie op 8 juni (Prims 1937, 983-984).

20 juni	Nieuw, zeer uitvoerig rekest aan de Antwerpse schepenen, waarin vooreerst het belang der dichters in het algemeen en van Jan van der Noot in het bijzonder beklemtoond wordt, en nadien nog eventjes 125 gulden gevraagd worden 'boven de XXV gul. my onlancx...gegundt' tot voleinding van bepaalde werken (Prims 1929, 618-620, 629-636).
1 okt.	Vraag om bijstand aan het vertrouwde adres. Op 10 nov. worden hem 20 gulden toegekend *'geleth op de tegenwoordighe zieckte ende indispositie des suppliants';* betalingsbevel op 19 nov., kwitantie op 28 nov. (Prims 1937, 984-985).
1588	Druk van TITELVEL 1588, VVEERDT 1588, ROY, AMODEO, AELMOESSENIERS en GRAMMEY.
1589 11 apr.	Huwelijksfeest van Antonio Gallo en Johanna Coucke, voor welke gelegenheid GALLO samengesteld en gedrukt is.
1589-1590	Druk van TITELVEL 1589-1590, LEIUA en DAEMS

	PERRENOT, CATANIO, VROUWEN, TASSIS, VOORWERK 1589-1590, BALBI en WEERDT 1590.
1590	Jaartal op de houtsnede in WEERDT 1590 f 2^v.
19 okt.	Gedicht voor Michiel Verlous (PARDO 260).
1590-1591	Druk van CARRO, NOOT, SUEIRO, PARDO en SCHOLIER TITELVEL 1591, WONSEL, RE, CLAERHOUT en HELMANS.
1591	Drie strofen van 'Louange de la ville d'Anvers' op muziek gezet door Andries Pevernage in zijn bundel *Livre quatrieme des chansons...*, Anvers, 1591 (HALMALE 305).
1592 19 mrt.	Chronogram ter gelegenheid van de intronisatie van Dionys Feytens als abt van de Antwerpse Sint-Michielsabdij (FEYTENS 3).
	Druk van FEYTENS, FARNEZE (deze twee vóór 28 mrt.), J. DE SMIDT, B. DE SMIDT, T'SHERTOGEN (na HALMALE, vóór 10 juli), en CRABBE TITELVEL 1592-1593, HALMALE (ca. 19 apr.) en VERGANO.
28 mrt.	Datum waarop Jan te Westen zijn eigendomstitel noteert in de bundel *PW*, die voor hem bestemd was (I, 'Individuele bundels').
14 mei	Van der Noot ontvangt 25 gulden vanwege het Antwerpse stadsbestuur als gratificatie voor een bundel *PW* (Prims 1929, 617, 628).
10 juli	Zonder opgave van redenen schenken de Antwerpse schepenen 12 gulden (Prims 1929, 617, 628). De verklaring hiervoor vindt men wel in T'SHERTOGEN 5-109: doordat de magistraat vroeger dan gewoonlijk vernieuwd werd, heeft de auteur een deel van de oplage van HALMALE als maculatuur verloren ten gevolge van een ultieme poging tot aanpassing van de opdracht van HALMALE aan de nieuwste toestand. Het verhaal van deze tegenslag kregen de Antwerpse autoriteiten te lezen in T'SHERTOGEN, waarna wel de huidige gratificatie gevolgd is.
8 okt.	Lofdicht van Thomas Anraet (SWEERDTS 171-172).
1592-1593	Druk van ANGONI, STUYTELINCK, EUTERPE, LANGHART, PEETERS, SWEERDTS, OPMEER, MECHELMAN en FUENTES.
1593 (jan.?)	Begroeting van Fuentes bij diens intrede te Antwerpen (FUENTES 3).

	Druk van CHEFS [1] en [2].
6 sep.	Compositie van BEJAR (BEJAR 48-49).
1593-1594	Druk van TITELVEL 1593-1594, BEJAR, VVEERDT 1593, ETTEN, MONEGLIA, DEYBARRA, DAMANT, GEORGES, ORCO, GHYSENS en BENTINC.
1594 juni	Medewerking aan de feestelijkheden ter ere van de plechtige intrede van aartshertog Ernst te Antwerpen. Van der Noot levert een deel van de allegorische opsmuk voor de triomfboog der Florentijnse natie (DAMANT 272-275).
	Druk van INKOOMSTE en ARNESTO.
12 juli	Van der Noot ontvangt 16 gulden vanwege aartshertog Ernst 'pour le petit livre qu'il offrit a Son Altesse' (Vermeylen, 108 (784)), d.i. voor een plaquette, bestaande uit twee vel *PW*, nl. INKOOMSTE en daarin gevouwen ARNESTO.
1595 mei	Compositie en druk van STERCKHEYT (STERCKHEYT 83).
27 juli	Cecilia de Billihe treedt op bij de aankoop van een huis '*cum tutore alieno*

	mits der absentien jonckers Jans van der Noot heurs mans' (Prims 1929, 620-621).
1599	Verzen van Van der Noot voor Jan van Gheesdale opgenomen in *Poesies francoises de diverses avthevrs, mises en mvsiqve par Corneille Verdonq...,* Anvers, 1599.
1601 23 mrt.	Cecilia de Billihe wordt in een akte vermeld als '*weduwe* wijlen jonckers Jans van den Noot' (Prims 1929, 621).

Interpretatie

- Eerste Antwerpse periode (juni 1558 - maart 1567)

Het jaar 1562 onthult ons twee karakteristieke componenten bij de jeugdige Van der Noot, die ook zijn verder leven in hoge mate bepaald hebben: hij is erg ambitieus, maar daarnaast financieel zeer kwetsbaar; in dat jaar immers, amper ca. 23 jaar oud, zet hij zijn eerste schreden op de *cursus honorum,* die hem, als afstammeling van een oud, aanzienlijk en rijk Brabants geslacht wel betaamt: op deze jeugdige leeftijd wordt hij schepen van Antwerpen, zoals ook zijn vader en grootvader het vóór hem geweest waren. In 1565 wordt hem, binnen ditzelfde ambt, ook de jurisdictie over de lakenhal toebedeeld. Mede deze bevrediging van zijn eerzucht kost hem echter - materieel - zeer duur: in 1562 begint hij tevens zijn ouderlijk erfdeel te gelde te maken. In amper vier jaar tijds is dit hele kapitaal geliquideerd, zodat Van der Noot onmiddellijk vóór zijn vlucht naar Londen enkel nog zijn woonhuis om te verkopen overblijft.

In deze korte periode heeft de jeugdige patriciër door intens praalvertoon en dichterlijk talent zonder twijfel zijn omgeving geïmponeerd: Guillaume De Poetou, die aan Van der Noot als aan zijn mecenas een dichtbundel opdraagt, begroet hem als een der voornaamste jongere literatoren te Antwerpen (POETOV 135-141). Deze periode kent een bruusk einde door Van der Noots partijkiezen voor de Antwerpse calvinisten. Een verklaring hiervoor is ook in de *PW* niet gevonden. Wel is het mogelijk hieruit af te leiden dat zijn overgang naar de hervorming reeds in 1566 of nog eerder plaatsgevonden heeft: het lofdicht van Goossenius, die zich naderhand ontpopt tot een gloedvol verdediger van de beeldenstorm, wordt aan Van der Noot toegestuurd uit Londen op 12 november 1566, waarheen Goossenius dus reeds op dat tijdstip de wijk genomen heeft.

- Ballingschap (maart 1567 - voorjaar 1578)

Ondanks het succes van het fulminante *Theatre* schijnt Van der Noot weinig contact met de Nederlandse uitgewekenen in Engeland onderhouden te hebben: naast de in het Londense milieu weinig geachte Goossenius, met wie Van der Noot in die tijd blijkbaar eng gelieerd was, leveren enkel de literatoren Lucas d'Heere en Melchior van Baerle liminaria voor dit traktaat. De lofdichten in die jaren stammen dan ook meestal uit de pen van niet-Nederlandstaligen. Blijkens een lofdicht in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 53) en de opdrachten in de vertaalde versies van *Het Theatre,* respectievelijk aan Roger Martin, Lord Mayor van Londen, en aan koningin Elizabeth, heeft Van der Noot vooral de steun van de Engelse aristocratische milieus beoogd. Deze pogingen schijnen geen - althans bewaard - tastbaar resultaat opgeleverd te hebben, wat een mogelijke verklaring kan bieden voor 's dichters vertrek naar het Rijnland. De Rijnlandse periode heeft Van der Noot vermoedelijk meestal te Keulen doorgebracht, waar *Stammbuch*, *Theatrum* en *Das Buch Extasis* gedrukt zijn. In deze tijd kan hij kennis aangeknoopt

hebben met Adriaan Damman (TITELVEL 1584-1585 10) en met graaf Herman van den Berg (STERCKHEYT 158). In de eerste plaats echter heeft hij contact met zijn Duitse standgenoten nagestreefd, en dit door middel van weelderige uitgaven.

Tijdens het vrij korte verblijf in Frankrijk heeft onze auteur alweer, blijkens zijn eigen zeggen (MATTHIAS 121-131, 194, 210), aansluiting gezocht aan het adellijk en intellectueel milieu in de Franse hoofdstad.

Zowel te Londen, Keulen als Parijs heeft Van der Noot telkens getracht in contact te treden met de maatschappelijke elite, waartoe de banneling door geboorte, begaafdheid, opleiding en levensloop immers meende recht te hebben.

- Tweede Antwerpse periode (zomer 1578 - mei(?) 1595)

Op basis van Van der Noots materiële levensomstandigheden kan men deze periode indelen in twee episodes: 1578-1587 en 1588-1595. In deze eerste jaren schijnt zijn materiële toestand weinig stabiel. In 1581 begint hij methodisch lofdichten te fabriceren, zo voor De Craenmeester en De Moy. Naast sporadische giften als resultaat van deze activiteit is er nog de ondersteuning vanwege het Antwerpse stadsbestuur als voornaamste bron van inkomsten: in 1582-1583 leeft hij van 150 gulden, hem toegekend op 28 juli 1582. Opvallend is daarbij de grillige en plotse afwisseling van periodes van krapheid naast een zekere aisance in zijn optreden: in 1578 verkoopt hij renten, op 4 juni 1580 koopt hij ze terug, maar een jaar later, op 10 juli 1581, ziet hij zich alweer verplicht die te gelde te maken. De dieptepunten van deze curve liggen in februari 1584 en oktober 1587. In 1584 wordt er onomwonden gesproken van zijn 'groote nootelyckheyt', maar eigenaardig genoeg schijnt die enige maanden later gelenigd: in de *PW* 1584-1585 nemen de lofdichten voor kapitaalkrachtige burgers de geringste plaats in tegenover de verheerlijking van de auteur zelf. Het tweede dieptepunt in 1587 wordt verzwaard door twee omstandigheden: men geeft hem slechts 20 gulden 'geleth op...[zijn] tegenwoordighe zieckte ende indispositie', maar wat misschien nog erger is: tussen aanvraag (1 oktober) en kwitantie (28 november) verlopen bijna twee maand. Dit vormt wel een schril contrast met Van der Noots vroegere behandeling: in de voorgaande jaren hebben de schepenen hun oud-collega steeds binnen de week de gevraagde steun toegezegd. In 1587 echter worden hem met tergende traagheid slechts twintig gulden toegeschoven, tevens het geringste bedrag, dat de Antwerpse magistraat hem ooit uitgekeerd heeft. Misschien is deze afdoening mede de oorzaak geweest dat Van der Noot in de volgende jaren zijn financieel heil gezocht - en blijkbaar gevonden - heeft bij individuele mecenen: vanaf de inzet der tweede en uitvoerigste reeks *PW* (1588-1595) vinden wij nog slechts twee posten in de Antwerpse stadsrekeningen, die op Van der Noot betrekking hebben: een voor het overhandigen van een bundel *PW* en een ter vergoeding van een misdruk, die Van der Noot ten dele de magistraat in de schoenen weet te schuiven; in geen van beide gevallen is er sprake van directe steun aan een noodlijdend dichter.

Wanneer men dan ook Van der Noots bestaan in deze laatste Antwerpse periode bestempelt als dat van een brooddichter, die in armoede ten onder gaat[1], dan is dit eerder de naklank van een laat-romantische visie op de dichter als miskend genie, dat ten

1 Zie G. Kalff, *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde in de 16de eeuw,* (Leiden, 1889), 258; Vermeylen, 108 (783); Kalff, *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde,* Groningen, 1907, III, 347, 349; Pierre Brachin, 'Un disciple de Ronsard. Jan van der Noot "patrice d'Anvers"', in *Archives des lettres modernes* 3 (1959), 4.

onder gaat in zijn bohème-milieu, dan een eerbiediging van het zestiende-eeuwse feitenmateriaal. Van der Noot heeft, ook in zijn latere periode, de beschikking gehad over een welvoorziene bibliotheek[2], hij heeft voorts alle illustraties van zijn werken zelf bekostigd[3] en die laten uitvoeren door vooraanstaande kunstenaars zoals Marcus Gheeraerts te Londen en Antoon van Leest te Antwerpen[4]. Ook was hij na zijn zwerftochten nog in staat om Hendrik Vool te beschenken met 'ses cruyxkens vremdt...En vvat medalien, van coper,...En som van siluer fyn' (GRAMMAY 133-135), alles elementen die nu niet precies getuigen van totale berooidheid. Tevens mag hier herinnerd worden aan een opmerking van prof. Zaalberg dienaangaande: '...de vele aanzienlijke verwanten zullen hun broer of neef toch niet hebben laten doodhongeren?'[5].

Een lofdichter is Van der Noot zeker geweest, maar dan op de manier van Ronsard of Dorat; drukdoende zal hij zich in dat verband heel zeker getoond hebben, opdringerig zelfs, maar de oorzaak hiervan in een rammelende maag te zoeken is een miskenning van Van der Noots handige vindingrijkheid, die hierna nog uitvoerig ter sprake komt.

Nota: Van der Noots mogelijk graf

In de Antwerpse Sint-Pauluskerk, toentertijd behorend tot het klooster der dominicanen, lag tot in de negentiende eeuw 'Tegen den eersten pilaer, zuidwaerts' een grafsteen met als tekst: 'Hier leet begraven Ioncker IAN VAN DER NOOT [vier regels uitgesleten] Bidt voor de siele'[6]. Deze plaat was reeds aangebracht vóór 1654, want zij wordt vermeld in de *Aenwyzer der serken A*°. *D*ⁿⁱ. *1654,* 182 nr. 27. Theoretisch kan het hier de rustplaats betreffen zowel van onze dichter als van een naamgenoot, de zoon van Antoon, schepen van Brussel en nadien raadsheer van Brabant. Deze laatste Jan van der Noot is gehuwd met Christine de Tassis, en overleden in 1607[7]. Nog een derde tijdgenoot heet eveneens Jan van der Noot: hij is de zoon van Quintin en wordt monnik van de Sint-Bernardusabdij te Antwerpen. Na 1585 wordt deze kloostergemeenschap overgebracht eerst naar Lier en vervolgens naar Puurs; het is weinig waarschijnlijk dat deze monnik niet in zijn communiteit zou begraven zijn, maar wel te Antwerpen en dan nog in de kerk van een andere kloosterorde. Aldus komen wij terug tot de eerste geopperde mogelijkheid: in de Sint-Pauluskerk ligt onze dichter of zijn later overleden naamgenoot begraven[8].

2 Zie blz. 61 e.v.
3 Zie I, *PW* 1588-1595, 'Concluderende opmerkingen' en 'Gelijkheid en verschil'.
4 Zie I, PEETERS en *PW* 1588-1595, 'Concluderende opmerkingen'.
5 *DBE*, 13 noot 4.
6 *Verzameling der graf- en gedenkschriften van de provincie Antwerpen,* Antwerpen, 1873, V, 106.
7 Ik dank deze inlichting aan prof. W. Schrickx; men zie *Papiers d'Etat et de l'Audience,* 1893/2.
8 Voor deze gedeeltelijke eliminering ben ik dank verschuldigd aan prof. J. van Roey, stadsarchivaris van Antwerpen.

Hoofdstuk I: De dichter en zijn werk

A. Samenstelling

§ 1. *Aangroei*

De volgorde waarin de vellen *PW* verschenen zijn, is ons niet langer onbekend dank zij de resultaten van het voorgaande bibliografisch onderzoek. Op basis van deze gegevens wordt thans de gestadige groei en mogelijke evolutie der *PW* nagespeurd, zowel wat betreft de inhoud der opgenomen gedichten als de opvatting van de schrijver over dit gedeelte van zijn werk.

Dit globaal overzicht omvat geen bronnenonderzoek noch samenstelling van elk individueel vel afzonderlijk. Deze beide aspecten worden immers nadien nog afzonderlijk behandeld, respectievelijk in het tweede deel van dit hoofdstuk en in de Aantekeningen bij elk vel. Wel wordt thans de nodige aandacht besteed aan de oorspronkelijke conceptie van de auteur en de latere ontwikkeling dienaangaande, aan de weerslag hiervan in de keuze der opgenomen gedichten, en aan de herneming van bepaalde stukken uit vroegere werken van Jan van der Noot zelf, welk proces duidelijk getuigt van zijn gunstig oordeel over de waarde of het belang van deze verzen.

De oudst gedrukte stukken der *PW,* de oden voor aartshertog Matthias (MATTHIAS 6, 88, 270) evenals die voor Charles de Croy en Filips van Egmont (CROY 7, 119) zijn in de eerste plaats nog niet als onafhankelijke publikatie bedoeld. Zoals hierboven reeds uiteengezet is[1], heeft Van der Noot hun oorspronkelijk de rol van liminaire bladzijden toebedeeld in exemplaren van *CB/Abr* en/of *LvB,* wat in elk van deze gevallen bevestigd wordt door het overwegend aankondigend karakter van de inhoud. In de Nederlandse opdracht aan Matthias vermeldt de dichter tevens de precieze gelegenheid, waarbij hij zijn reeds gedrukt werk aan de prins opdraagt: ‘En heb’ coomende al=hier dees Poësien veerdigh Ghemaeckt, die ick, veur een saligh nieu laer, Vwer hoegheydt (o Vorst) oit = moediglijck toe = schrijue' (MATTHIAS 235-237). In de verdere behandeling van de inhoud der *PW* zal trouwens blijken dat Van der Noot herhaaldelijk zowel aparte verzen als bundels *PW* heeft aangeboden bij een jaarwisseling.

Pas door het drukken van TITELVEL 1580-1581 naar het model van *CB/Abr* en *LvB* worden de *PW* door hun auteur zelf voorgesteld als een afzonderlijke entiteit, die in dit aanvangsstadium toch doorgaans deel blijft uitmaken van een convoluut, bestaande uit *PW* + *CB/Abr* + *LvB*[2]. VOORWERK 1580-1581, aansluitend bij dit titelvel, omvat zowel de inleidende elegie uit *Het Bosken* als de nodige lof- en eerrijmen voor de auteur en zijn adellijk geslacht; van deze laatste soort gedichten ontbreken verwante uitingen evenmin in *Het Bosken* en *LvB.*

1 Zie I, *PW* 1580-1585, ‘Situering en behandeling’, MATTHIAS en CROY.
2 Op een totaal van tweeëntwintig bundels *PW* 1580-1585 telt men vijftien dergelijke convoluten; zie I, ‘Individuele bundels.’

Onmiddellijk na VOORWERK 1580-1581 is er een geheel van twee vellen ter perse gelegd (LIEFVELT [1] en [2]), dat wij als het eerste volwaardige specimen der *PW* mogen onderkennen. De elegieën en sonnetten hierin verkondigen hoofdzakelijk de individuele lof van de toegesproken personages. Tweemaal wordt ook hier als precieze gelegenheid, naar aanleiding waarvan het gedicht in kwestie voltooid en een bundel *PW* overhandigd wordt, weer eens 'dit nieu laer' (LIEFVELT 248) vermeld.

Bij het begin van de volgende reeks *PW* (1581) is er - zeer logisch - allereerst gezorgd voor een waardige afsluiting van de nu als aparte bundel aanvaarde *PW.* Zoals in *Het Bosken* valt de keuze hiervoor op gedichten, hetzij met sterk religieuze inslag, hetzij gewijd aan de onsterfelijkheid van het dichterlijk oeuvre. Niet enkel de verheven conceptie van deze slot-katern maar ook twee der opgenomen gedichten stammen uit *Het Bosken,* terwijl het aanwenden van een ander eeuwigheidssymbool, de houtsnede met raadselobelisk op de laatste bladzijde, dan weer rechtstreeks teruggaat op *CB/Abr* en *LvB.* Ook het laatste vel van deze reeks, CRAENMEESTER, kan onmogelijk los van vroeger verschenen gedichten gedacht worden: twee van deze sonnetten hebben oorspronkelijk gefungeerd als eerrijm in een bundel van Séverin Cornet, gepubliceerd in 1581[3]. Dit vertrekpunt is geëerbiedigd gebleven bij de keuze van het resterende gehuldigde gezelschap: van praktisch alle overige personages is ons de muzikale belangstelling uit andere bronnen overgeleverd.

De vellen uit 1582 (CASTRO, HOFMANS, STEVART) bevatten typische gelegenheidsstukjes, meestal ontstaan rond het tijdstip waarop de persoon in kwestie door de stad Antwerpen een gratificatie kreeg aangeboden. De elegieën in deze bladen munten niet uit door originaliteit, wat vermoedelijk te wijten valt aan de haast waarmee de dichter te werk ging om zijn verzen tegen een welbepaalde datum klaar te stomen. In STEVART komen voor het eerst sinds VOORWERK 1580-1581 weer lofdichten ter ere van Jan van der Noot zelf voor, en dit onder de vorm van een poëtische correspondentie tussen de Vlaming Jan Maes en diens bewonderd Brabants voorbeeld.

De *PW* 1583-1584 (ROELANDTS, DISCOVRS, MAES, GRAMMAY) - ditmaal geen ononderbroken gedrukte reeks - volgen doorgaans het vastgelegde patroon der *PW*, en dit zowel inzake de inhoud der gedichten als aangaande de keuze van het publiek. De 'Discovrs poetiqve' tot de leden van de raad van financiën neemt - uitzonderlijk tot nu toe - volle vier bladzijden in beslag, maar deze omvang wijst niet op enige speciale krachtsinspanning van de auteur: daartoe heeft hij heel eenvoudig twee fragmenten van de voortgezette *Olympias* samengevoegd. In MAES lezen wij opnieuw twee lofdichten ter ere van Jan van der Noot zelf, en elders (GRAMMAY 19-20, 42-43) wordt tweemaal 'DIT vremdt nieu laer' (42) nog maar eens vermeld als aanleiding voor het afleveren van een dichtstuk en daarbij aansluitend het overhandigen van een bundel *PW.*

De laatste en tevens meest uitvoerige reeks *PW*, gedrukt door Gillis van den Rade, die uit 1584-1585 (SCHOLIERS, GAMBRINUS, DENNETIERES, POETOV [H] en [H2], GOOSSENIUS [I] en [I2], APOLOGIE [A] en [A2-A3], TITELVEL 1584- 1585, PRUENEN), bezit een eigenaardige samenstelling doordat het tot nu toe overheersend utilitair karakter naar het achterplan verwezen wordt: slechts een minderheid van deze vellen bevat de gewone soort huldeblijken aan het adres van kapitaalkrachtige tijdgenoten (SCHOLIERS, PRUENEN), waarbij de originaliteit wel eens ver te zoeken valt[4]! De hymne aan Gambrinus, vier

3 Zie CRAENMEESTER Bronnen.
4 Zie PRUENEN Bronnen.

bladzijden lang, kan onafhankelijk van de conceptie der *PW* ontstaan zijn, en dus volkomen los van de 'Brouvvers ende Moutmakers van Antvverpen' (GAMBRINUS 3), aan wie dit gedicht ten slotte is opgedragen. De resterende meerderheid van deze bladen uit 1584-1585 is gevuld met verzen ter ere van Jan van der Noot zelf (DENNETIERES, TITELVEL 1584-1585) of van zijn geslacht (GOOSSENIUS). Ook de poëtische briefwisselingen tussen Van der Noot en zijn bewonderaars, respectievelijk Guillaume De Poetou en Gerardus Goossenius, evenals de verdediging van de poëtische doelstellingen van onze dichter horen hier thuis (APOLOGIE). Enkele lofverzen (DENNETIERES) en de teksten, gewisseld tussen Van der Noot en de *di minores* De Poetou en Goossenius zijn weer integraal uit *Het Bosken* herkomstig.

In het laatst gedrukte vel van deze reeks *PW* 1580-1585 (PRUENEN) treffen wij de oudste sporen aan van een indeling der *PW* volgens de inhoud der gepubliceerde gedichten, en dit alles verwoord in een allegorische omkleding (PRUENEN 114-118). Blijkens de meer uitvoerige versie in TITELVEL 1589-1590 bevat deze 'Boom-gaerdt' - voluit 'Le Fertile Verger de Moderee Crainte de Dieu' - Van der Noots religieuze poëzie. In 'den Lust-hof schoon' of 'Le plaisant jardin d'Amour Iuste & ho*n*neste' worden uiteraard de kwaliteiten van Olympia bezongen. 's Dichters 'Bosschage koen', 'Le Boscage Solitaire de Prudente Contemplation', verzamelt de resterende stukken met zeer divers karakter. Deze bloeiende tuin wandelt men binnen onder 'de Poort der Deught' op de titelpagina sinds 1584 en ten slotte bereikt men het 'Palleys der Eeren' of 'le magnifique Pallais d'eternelle Reno*m*meé', waar de namen der gelukkigen, die door Van der Noot vereeuwigd zijn, bewaard worden voor het nageslacht. Al deze begrippen, waarvan de noodzakelijke verduidelijking steunt op teksten uit 1589-1590, blijken in 1585 dan toch in nucleo reeds voorhanden te zijn. Deze hele allegorische inkleding betekent in feite enkel een nadere specificatie en uitwerking van een populair beeld onder de dichters van die tijd: de dichtbundel als een verzameling aparte stukjes, waarvan de diversiteit overeenstemt met de afwisseling in de natuur.

Ronsard noemt zijn *Bocage* aldus naar het voorbeeld van Statius[5]. Ook Lucas d'Heere verantwoordt de titel van *Den hof en boomgaerd der poësien* door te wijzen op de zeer diverse samenstelling: '...inhoudende menigherley soorten van Poëtijckelicke blommen: dat is diuaersche materien, gheestelicke, amoureuse, boerdighe & ç'. Met zulke voorbeelden voor ogen is het enkel logisch dat ook Van der Noot zelf aan de verzameling van zijn jeugdverzen de titel *Het Bosken* meegeeft. In 1584 heeft hij zich blijkbaar bezonnen over de evolutie van de inhoud der *PW*. De reeds gepubliceerde gedichten zijn dan over vier categorieën verdeeld, waaraan telkens namen, gesuggereerd door de initiële beeldspraak, toebedeeld zijn. Wanneer Van der Noot in datzelfde jaar een titelhoutsnede voor de *PW* laat snijden, dan kan de keuze van een triomfboog uiteindelijk teruggaan op diens mogelijke functie als 'Poort der Deught'. Het 'Palleys der Eeren' is evenmin een originele vondst in de eigentijdse literatuur: naast Jean Lemaire de Belges en Ronsard hadden nog andere, zij het minder bekende literatoren, dergelijke bouwsels opgetrokken[6].

De ingrediënten van de *PW* sinds 1588 blijken dus reeds enkele jaren vooraf samengelezen te zijn. Elders zijn de typografische verschillen tussen de *PW* 1580-1585 en

5 Zie *STFM*, VI, xiii.
6 Zie Henri Franchet, *Le poète et son oeuvre d'après Ronsard*, Paris, 1922, 105-108; Françoise Joukovsky, *La gloire dans la poésie française et néolatine du XVIe siècle*, Genève, 1969, 522-535.

1588-1595 omschreven[7]; één verrijking in de laatste reeks moet hier eveneens vermeld worden, en dit ter wille van een samenhang binnen het allegorisch schema. In 1585 komt enkel rond de illustraties bij de voortgezette *Olympias* - of *Europidos* (?) - een omlijsting (AUB 976A2) voor. Hetzelfde model van lijstwerk, zelfs nog ten dele bestaande uit dezelfde elementen, wordt stelselmatig aangewend in de latere *PW.* Nu beschikte Van der Noot sinds 1572 over de kaders van *Stammbuch* en *Theatrum* - zij komen trouwens incidenteel nog voor in de titelvellen 1588-1593 - maar de factuur van de lijsten, die voor de latere publikaties gesneden zijn, is toch heel anders. De verklaring van zulke expensieve afwijking van het voorhanden model uit 1572 kan berusten op een aanpassing aan de globale allegorische conceptie: de vorm van het latere lijstwerk verleent aan elke pagina het uitzicht van een inscriptietafel, zoals er afgebeeld staan in de *Hypnerotomachie*[8]. Dit arrangement brengt de lezer de duurzaamheid van de poëzie - *aere perennius* - ononderbroken onder het oog tot en met de slotpagina van elke bundel, waar dan nog de obelisk als eeuwigheidssymbool prijkt.

In de oudste vellen uit 1588 (TITELVEL 1588, VVEERDT 1588) komen bijna uitsluitend lofdichten ter ere van Jan van der Noot zelf voor; een deel van deze verzen stamt uit vroegere *PW* (DENNETIERES) en eenmaal uit het *CB/Abr.* De keuze van zulke gedichten valt licht te verklaren: zij komen automatisch terecht op de plaatsen, voorbestemd voor lof- en eerrijmen in een gewoon boek. Daarop (ROY) volgen obligate stukjes - van bijzonder pover allooi trouwens - aan het adres van Antwerpse vooraanstaanden. In de verdere produktie van dat jaar blijkt Van der Noots dichterlijke bezieling weer een hogere vlucht te nemen: de ode aan Amodeo van Savoye (AMODEO 41), maar vooral de satyra voor de aalmoezeniers (AELMOESSENIERS 8) - hoewel ten dele steunend op Coornhert - en de uitvoerige elegieën, gericht tot Cornelis Grammay en Filips van Lire (GRAMMEY 9, 104), behoren onmiskenbaar tot het beste dat hij sedert geruime tijd gepleegd had. In AMODEO komt tevens voor het eerst in de *PW* een commentaar op één bepaald gedicht voor, commentaar die daarbij nog anderstalig gesteld is[9].

In 1589 laat Van der Noot vooreerst GALLO drukken, het werkelijk archetype van de latere *PW*: het Nederlands gedicht, in casu een epithalamium voor Antonio Gallo en Johanna Coucke, wordt zeer tekstgetrouw en tegelijk zeer uitvoerig geparafraseerd in het Spaans, Italiaans en Frans. Deze commentaar beslaat meer dan twee foliobladzijden. De nog resterende plaatsruimte is verdeeld tussen twee lofdichten voor Van der Noot en een sonnet aan het adres van een mecenas; ook dit stuk wordt voorzien van een drietalige commentaar. Dit laatste element is nieuw in de *PW*, maar blijkens het getuigenis van TITELVEL 1589-1590 75-81 had Doctor Agricola, vulgo Hendrik Ackermans, dergelijke commentaar reeds geleverd voor Van der Noots niet bewaarde 'boeken der Liefden' (MAES 7). In ieder geval blijft deze soort commentaar van nu af onafscheidelijk verbonden met de *PW* tot en met het laatst gedrukte vel ervan.

In de onmiddellijk aansluitende periode 1589-1590 heeft Van der Noot heel wat gepubliceerd (TITELVEL 1589-1590, LEIUA, DAEMS, PERRENOT, CATANIO, VROUWEN, TASSIS, VOORWERK 1589-1590, BALBI, WEERDT 1590), maar men moet wel erkennen dat de samenstelling van PERRENOT en TASSIS hem weinig hoofdbrekens gekost heeft, aangezien zijn eigen inbreng er tot een miniem aandeel gereduceerd is[10].

7 Zie I, *PW* 1588-1595, 'Situering en behandeling'.

8 Zie *Hypnerotomachie*, 88^r, 90^r, 94^v, 95^v.

9 Op wezen en functie hiervan wordt nader ingegaan in de desbetreffende paragraaf.

10 Zie de Bronnen van elk vel in de Aantekeningen.

Ook WEERDT 1590 is slechts een getrouwe kopie van VVEERDT 1588 inzake de keuze en plaatsing der opgenomen lofdichten. Wel brengt onze auteur nog enkele finesses aan in het allegorisch apparaat: de polyglotte commentaar wordt enkele dames in de mond gelegd, wier namen als geliefden en mogelijke inspiratrices van beroemde dichters gemeengoed zijn in de zestiende-eeuwse literatuur. In 1588 treden hiervan reeds enkelen ten tonele (GRAMMEY, AMODEO) maar de lijst der geplande deelneemsters wordt in TITELVEL 1589-1590 aanzienlijk aangevuld, hoewel het optreden van enkele nieuwelingen in de praktijk herleid blijkt tot nihil. Als enige werkelijke aanwinst voor de Nederlandse literatuur in deze periode valt enkel de ode aan de 'Schoone Vrouwen Weduwen ende Jonghe-dochteren van Brabant/en oock aen Olympia' (VROUWEN) te noteren. In 1590-1591 (CARRO, NOOT, SUEIRO, PARDO, SCHOLIER, TITELVEL 1591, WONSEL, RE, CLAERHOUT, HELMANS) verschijnen belangrijke stukken: de oden voor twee Antwerpse abten (NOOT 3, 126), twee oden voor Olympia (NOOT 263, SUEIRO 6), de ode aan Verlous (PARDO 215), de gedichten in SCHOLIER met de fraaie uitwisseling van sonnetten tussen Michael van der Haeghen en Van der Noot (SCHOLIER 198, 215), het zijn alle stuk voor stuk meer dan lezenswaardige verzen. In dezelfde vruchtbare periode laat Van der Noot het credo van zijn poëtisch zelfbewustzijn drukken, de overbekende ode aan Marcus van Wonsel 'Teghen d'onvvetende vyanden der Poëteryen' (WONSEL 4).

FEYTENS en FARNEZE, die hierna in 1592 van de pers komen, bezitten een meer coherente samenstelling dan de overige bladen uit dezelfde tijd (J. DE SMIDT, B. DE SMIDT, T' SHERTOGEN, CRABBE): in FEYTENS wordt een reeks gedichten uit het SLOTVEL 1580-1581 zonder veel noemenswaardige wijzigingen hernomen, terwijl FARNEZE samengesteld is uit - meestal Franstalige - poëzie met illustratieve houtsneden, dit alles oorspronkelijk bedoeld voor een verslag van Farneses intrede te Antwerpen op 26 augustus 1585. In deze periode neemt Van der Noot eveneens illustraties op in de *PW*, die oorspronkelijk thuishoren in de voortgezette *Olympias*; deze houtsneden worden echter niet achtereenvolgens in één reeks afgedrukt, maar gespreid over een tweetal jaar, hoewel het duidelijk is dat zij één samenhangend geheel vormen[11].

In deze en de nu volgende vellen *PW* 1592-1593 (TITELVEL 1592-1593, HALMALE, VERGANO, ANGONI, STUYTELINCK, EUTERPE, LANGHART, PEETERS, SWEERDTS, OPMEER, MECHELMAN, FUENTES) vermindert het aantal ontleningen aan vroeger werk van onze dichter: in CRABBE 197, 214 worden nog twee sonnetten uit de *PW* 1580-1585 (LIEFVELT) hernomen, maar dit wel omdat Van der Noot dezelfde personen bezingt. De poëtische briefwisseling met Goossenius, oorspronkelijk afkomstig uit *Het Bosken*, en een tweede maal afgedrukt in 1584-1585, komt voor de derde maal voor in STUYTELINCK - wel een bewijs dat Van der Noot zelf deze stukken geapprecieerd heeft. In PEETERS wordt een ode uit *Het Bosken* aangevuld en de beginstrofe van de ode aan de heer van Carloo *(Het Bosken* en GOOSSENIUS) geciteerd.

Het zelfde streven naar vermijding van herhaling stelt men vast in de *PW* uit de laatste jaren (1593-1595) (CHEFS [1] en [2], TITELVEL 1593-1594, BEJAR, VVEERDT 1593, ETTEN, MONEGLIA, DEYBARRA, DAMANT, GEORGES, ORCO, GHYSENS, BENTINC, INKOOMSTE, ARNESTO, STERCKHEYT). Zoals WEERDT 1590 geïnspireerd was op VVEERDT 1588, zo ook is VVEERDT 1593 grotendeels een getrouwe kopie van zijn onmiddellijke voorganger, wat overigens door de identieke functie van deze vellen a.h.w. automatisch vereist wordt.

11 Zie voor hun gelijke factuur en de doorlopende achtergrond I, *PW* 1588-1595, 'Concluderende opmerkingen'.

Nog twee houtsneden, oorspronkelijk bestemd voor de publikatie ter gelegenheid van Farneses inkomst te Antwerpen, worden gereproduceerd in MONEGLIA en ORCO. In DEYBARRA en INKOOMSTE stoot men bij de lectuur op al te veel ontleningen, maar verantwoordelijk hiervoor is vermoedelijk wel de haast waarmee Van der Noot deze begroetingen van hooggeplaatste personages bij een bezoek aan Antwerpen afgewerkt heeft. Afgezien van korte gelegenheidsstukjes, waardoor hij een of ander verhoopt mecenas min of meer - doorgaans minder - geslaagd associeert met een volgend uitvoeriger dichtstuk, treft toch de kwaliteit van deze laatste verzen. De stukken die Van der Noot niet voor één bepaalde gelegenheid en dus niet inderhaast uit de mouw geschud heeft - en die vormen toch een respectabele meerderheid in deze laatste jaren - geven zowel blijk van zijn onmiskenbaar dichterlijk talent als van zijn constante bekommernis om zijn teksten bij te schaven.

De geleidelijke evolutie van de conceptie der *PW* in de geest van de auteur is onmiskenbaar: aanvankelijk figureren zij als liminaria bij uitvoeriger werken als *CB/Abr* en *LvB*, wat natuurlijk de inhoud der gedichten sterk determineert. In de onmiddellijk daaropvolgende periode blijven de *PW* beperkt tot loutere lof- en eerrijmen, waarvan het fragmentarisch karakter hun toevallig ontstaan voldoende illustreert. De eigenlijke wending in Van der Noots opvatting over dit gedeelte van zijn werk valt te dateren vóór de publikatie van de *PW* 1584-1585. Het utilitaire karakter van de bladen tot nu toe wordt op de achtergrond gedrongen dank zij de opneming van lofdichten ter ere van de dichter zelf, evenals het herdrukken van de belangrijkst geachte stukken uit *Het Bosken* zonder enige opdracht aan een nieuwe beschermheer. Ook het bedenken van de allegorische omlijsting der *PW*, dat in dezelfde periode te situeren valt, bewijst dat de inleidende, ondergeschikte rol van de *PW* tegenover *CB/Abr* en *LvB* ten einde loopt. Deze inkleding verheft de *PW* op het vlak van de even voornoemde werken, of nog eerder op het niveau van *Das Buch Extasis*, dat eveneens vergezeld was van een allegorische uiteenzetting, met name de *Apodixe.* Men voege daarbij de aanwezigheid sinds 1588 van de polyglotte commentaar, bedoeld om de intrinsieke waarde der gedichten in een helder daglicht te stellen. Deze verhoogde status is onmiddellijk speurbaar in de keuze van de opgenomen verzen: waar men in de voorgaande reeks slechts sporadisch een poëtische graankorrel oplas van een veld rijmelarij, daar kan men sinds 1584 geregeld een dergelijke oogst binnenhalen.

Na 1588 merkt men wel een scherpe scheiding in de wijze van ontstaan der afzonderlijke gedichten: het gebeurt dat een bepaald vers, soms van vrij aanzienlijke lengte, speciaal voor één bepaalde persoon of groep bij één bepaalde gelegenheid gedicht is. Daarnaast echter heeft Van der Noot nog meer gebruik gemaakt van een eenvoudiger procédé: vóór een bestaand gedicht kon hij volstaan met enkele inleidende verzen neer te pennen, waardoor hij het thans daaropvolgend gedicht aan een mecenas opdroeg. De aldus ingeleide gedichten stammen ten dele uit vroeger gepubliceerde bundels; niets belet ons dan ook te veronderstellen dat een aantal van deze verzen mede afkomstig is uit niet bewaarde verzamelingen, zoals de 'boeken der Liefden' (MAES 7) en de 'Ecclesiastices' (*OE*, [28]). Van der Noot moet op een bepaald ogenblik ingezien hebben dat de *PW* de meest geschikte - of enig resterende - publikatiemogelijkheid van zijn poëtisch oeuvre was. Dan is het ook normaal dat hij het beste van zijn werk, dat tot dan toe in portefeuille gebleven was, in deze bladen opnam. Dit is alvast geschied met de illustra-

ties voor de *Olympias*[12] en voor het verslag van Farneses triomftocht doorheen Antwerpen.

Met uitzondering van het *Epitalameon* uit 1583 bevatten de *PW* het hele gepubliceerde werk van Jan van der Noot uit de periode 1580-1595. Deze relatief lange periode rechtvaardigt reeds voor een deel de variëteit van de inhoud, terwijl de gewijzigde conceptie sinds 1584 zowel de stijging van het gehalte der opgenomen stukken als de mogelijke aanwezigheid van verzen uit nooit gedrukte bundels verklaart.

§ 2. *Van der Noots eigen poëzie*

De lectuur der *PW* laat geen hechte structuur van deze verzameling poëzie onderkennen. Bij een dergelijke collectie efemeer drukwerk is dat ook niet verbazingwekkend: de aanleiding tot het drukken van elk vel, het rekening houden met de individuele mecenen, de disparate herkomst der gepubliceerde stukken en niet het minst het aanzienlijk tijdsverloop 1580-1595, al deze - voor de *PW* essentiële - elementen zijn stuk voor stuk even zoveel belemmeringen voor het tot stand komen van een klare opbouw.

Nochtans heeft Van der Noot zelf de noodzaak ingezien een zekere structuur aan te brengen, en dit om een zeer geldige reden: wanneer hij zijn *PW* herhaaldelijk als een boek voorstelt[13], dan is het evenzeer noodzakelijk dat dit imposant uitgegeven werk meer wordt dan een lappendeken van disparate stukjes poëzie. Naast deze onsamenhangendheid dient tevens de daaruit resulterende ongeprofileerdheid vermeden te worden. Beide gevaren heeft Van der Noot verholpen sinds de conceptie der *PW* 1584-1585, nader uitgewerkt in 1588 en omstandiger verwoord in TITELVEL 1589-1590: de indeling van zijn poëzie volgens haar respectieve onderwerpen in ‘Boom-gaerdt’, ‘Lust-hof’, ‘Bosschage’ en ‘Palleys der Eeren’ (PRUENEN 116-118) is bedoeld als structurerende afbakening binnen Van der Noots eigen gepubliceerde dichtkunst.

Zoals hierna zal blijken is ook het stelselmatig aanbrengen van lofverzen, citaten en - vooral - van commentaren eveneens geschied in functie van dat zelfde streven om de afzonderlijke vellen *PW* in een homogeen patroon te lassen, waarbinnen de divergerende krachten, zoals daar zijn wisselende omstandigheden, mecenen en tijdsverloop, geneutraliseerd worden door de telkens terugkerende elementen van lofdicht, citaat en commentaar.

A. ‘Le Boscage Solitaire de Prudente Contemplation’ - ‘gruen Bosschage’

Het is geen toeval dat bij de indeling der *PW* volgens de behandelde onderwerpen deze eerste afdeling aldus betiteld wordt in TITELVEL 1589-1590 92, 339. Evenals *Het Bosken* bevat deze verzameling een reeks gedichten met zeer divers karakter. Een mogelijk verband wordt ondanks de disparate inhoud nagestreefd door het tweede lid van de Franse benaming: deze gedichten zouden resulteren uit een ‘Prudente Contemplation’.

Deze beschouwing richt zich vóór alles op de eigentijdse werkelijkheid en daarin

12 Zie blz. 23 noot 11; de unieke reeks in AUB 976A2 kan betrekking hebben op de *Europidos;* de afbeeldingen van Apollo en de muzen in de *PW* 1588-1595 zijn, blijkens de onderschriften, alleszins in de eerste plaats gesneden voor de nooit voltooide *Olympias.*

13 Zie I, ‘Bundeling door Van der Noot’.

vervolgens op het lot van de dichter en zijn geestverwanten. De auteur ziet niet zoveel reden tot juichen, maar des te meer aanleiding voor oproepen tot inkeer, vermaledijdingen der bozen en lofprijzingen der vromen. Af en toe parafraseert hij antieke sententiën, put hij uit zijn kennis van wetenswaardigheden of overdenkt hij zijn levensloop. Sommige van deze onderwerpen zijn in de nog volgende groepen breder uitgewerkt; wanneer zij reeds tot deze afdeling gerekend worden, betekent dit dat het later meer beklemtoonde facet slechts een onderdeel van het gedicht is, naast andere, als even belangrijk beschouwde componenten.

Een eerste reeks gedichten, die tot dit 'Bosschage' behoren, zijn toelichtingen bij de structuur der *PW* of aanmaningen tot 'den gunstighen...Leser' (VOORWERK 1580-1581 57-58) hiervan. In navolging van een eeuwenoude traditie, die reeds op Lucretius teruggaat en door Quintilianus sterk gepropageerd werd[14], nodigt de dichter de lezer uit, zoals de bijen honig puren uit de bloemen, in dit boek datgene te plukken 'dat v best en orboorlycxt sal wesen' (VOORWERK 1580-1581 8). 'Ghelijck een schoon iongh bos' (ID. 9) biedt het werk allerlei poëtische vruchten aan, verschillend naargelang van de gemoedsgesteltenis van de auteur bij hun ontstaan, maar toch nooit 'Venynigh, valsch en ergh' (ID. 26). De lezers die dit werk vindt, allen 'Edel Gheesten' (ID. 63), zullen het in dank aanvaarden, 'want eere, nut en vreughdt, Daer deur v word gegundt' (ID. 61-62). Daartegenover treft de 'afgunstighen Leser' (ID. 58) als 'Onaerdigh zoyelist' (ID. 66) de wens: 'berst van nydt en haet' (ID. 65)! Mocht iemand in de tweede reeks *PW* gestoord zijn omdat zijn lof dreigt ten onder te gaan te midden van andere, even weinig geprononceerde aanprijzingen, dan klinkt hem sinds 1588 het vooruitziende woord tegen: 'soo sonder hoogh eynd' de hemelen/int ronde Loopen/soo is mijn boeck ghestelt' (ROY 45-46). Zelfs de misgreep van een haastige zetter levert stof voor een elegie en een daarbij aansluitende drietalige commentaar (T'SHERTOGEN 4-109), wat een scrupulositeit tegenover de kopij verraadt, die wij in onze zestiende-eeuwse literatuur slechts zelden aantreffen - hoewel hierbij dient gezegd dat deze verantwoording door het Antwerpse stadsbestuur is gehonoreerd met twaalf gulden[15]!

Na dergelijke *captatio benevolentiae* kan Van der Noot de lezer de eerste resultaten van zijn 'Prudente Contemplation' voor ogen voeren. Bij zijn eerste oogopslag over het zestiende-eeuwse (slag)veld treft ons, wat reeds door prof. Zaalberg aangestipt is[16], zijn mededogen om Europa als geheel: hij ziet haar 'becladden medt den bloede' (OPMEER 5), 'soot blyckt aen menigh landt' (AELMOESSENIERS 19), niet het minst aan 'ons schoone Vader-landen' (GRAMMEY 16) en zelfs aan de maagd Antwerpia (BEJAR 110). De dichter bejammert niet enkel het 'verwoesten en verbranden' (GRAMMEY 17), maar hij kan zeer precies zijn: plundering (AELMOESSENIERS 18, GRAMMEY 31), watersnood (AELMOESSENIERS 19, MECHELMAN 34) en noodgedwongen emigratie (AELMOESSENIERS 23) vinden vermelding, evenals de daaruit resulterende agrarische en mercantiele teruggang (ID. 24-29). Na dit alles zelf geproefd te hebben 'in dertigh iaren' (MECHELMAN 56) mag de dichter wel met vooraanstaande auteurs zoals Erasmus zuchten: 'Den onuersochten dunckt d'Oorloghe suet te wesen' (MECHELMAN 54), waarbij hij evenwel bekennen moet dat deze plagen ons enkel toegezonden worden omdat 'Godt...Om heur misdaden groot de menschen wil verermen' (ID. 31-32). En inderdaad, de caritas is dood, en de mensen

14 Zie Aantekeningen VOORWERK 1580-1581 3 en D'Heere, 111.
15 Zie blz. 15.
16 Zie *OE*, [243].

keren zich ‘Daghelyx meer tot quaedt...om een handt-vol hooys’ (CARRO 297, 294), met name tot ‘grootsigheydt/en pracht’ (AELMOESSENIERS 38), ‘schyuen roodt’ (ID. 59) of ‘oock fraey meyskens/en schoon vrouwen’ (ID. 65), als objecten van ‘Eerghirigheydt’ (GRAMMEY 23), ‘Ghelt-honger’ (ID. 22) en ‘Sinlijcheydt’ (ID. 24)[17]. De bozen, met deze drie kardinale ondeugden behept, offeren dan ook respectievelijk aan de schutsheer der eergierigen, ‘Beelsebup’ (DISCOVRS 106), ‘au fort Leuiathan’ (ID. 107), de geldduivel, ‘Et les lassifs au vilain Asmodée’ (ID. 108). Bijzonder pijnlijk wordt het voor de dichter, wanneer hij merkt hoe ‘les charnels’ (ID. 99) geld en goed verkwisten ‘Aen Banketten/ aen grooten staet/Ae*n* peerde*n*/ae*n* pluym-strijckers quaet’ (DAMANT 17-18, AELMOESSENIERS 42 e.v.), terwijl zij de goeden daarentegen meedogenloos vervolgen (DISCOVRS 22 e.v.). De scheldwoorden aan het adres van de onvermijdelijke parasieten zijn dan ook niet uit de lucht (GRAMMEY 96-97, AELMOESSENIERS 92-99, DAMANT 20-24), en dit om een zeer begrijpelijke reden: in deze verdorven eeuw moet de gunsteling van Apollo zich verlagen tot concurrent van zulke potsenmakers om aandacht te vinden voor het aanschijn van de machtigen. En tot Van der Noots grote woede besteden ‘les mondains’ (DISCOVRS 20), ‘comme crappaux’ (PRUENEN 148), ‘Force d'escus’ (DISCOVRS 86) aan aardse wellust, eerder dan aan onsterfelijke verzen. Goddank zijn er nog anderen, zoals ‘les Seigneurs des Finances’ (DISCOVRS 1-2) of Cornelis Pruenen (PRUENEN 177). Zij treden op als mecenas en krijgen dan ook onsterfelijke roem toegezwaaid ter wille van hun deugden[18] (PRUENEN 36, 128, SCHOLIERS 25, AELMOESSENIERS 136, DAMANT 54). Zulke ‘edel ghéesten’ (SCHOLIERS 81) moeten ‘veursichtigh vvesen En schouvven t'quaedt ghespuys’ (ID. 85-86), zodat zij ‘gherust, vrolyck’ (MAES 43) leven, ook ‘Eerlijck/Godtvruchtighlijck’ (CRABBE 341). Zij zullen hun tijd wel besteden (SUEIRO 364) en steeds bedenken ‘dat hem in d'lest' moght comen suer/na soet’ (ROY 88). Treft hen de ongunstige fortuin, dan zullen zij ‘CLoec sijn in wederspoetdt...Op Godt betrouwende’ (SCHOLIER 6, 11) bij de gedachte ‘t'sterft hier al hoe wys/hoe ryck/hoe sterck/hoe groot’ (ROY 166) en ‘Veursightigh...des Heeren dagh’ (ID. 76) verbeiden. Ondertussen hebben de slechten hun zondigheid nog verergerd door opstand tegen het wettelijk koninklijk gezag (OPMEER 308, J. DE SMIDT 339), door ketterij (OPMEER 307, J. DE SMIDT 343), ontstaan uit ‘hoogh...speculeren’ (BENTINC 181), en door onderlinge verdeeldheid (SCHOLIERS 95). De rechtvaardige straf kan dan ook niet uitblijven: de wellustigen worden reeds geslagen in hun lichaam tijdens dit leven (AELMOESSENIERS 68, SUEIRO 235), maar de volle maat van de goddelijke gerechtigheid treft hen pas in het hiernamaals (ROY 65, SWEERDTS 111), nadat zij neergedaald zijn ‘in een swert graf’ (DAMANT 37).

De beschouwing van de werkelijkheid ontsteekt in Van der Noot tevens de lust om zijn lezers deelachtig te maken aan de schat van wetenswaardigheden, die hij door lectuur en levensloop verworven heeft. Naast een uiteenzetting over de invloed der planeten (ARNESTO 5 e.v.) kan de dichter ook toelichtingen leveren bij het eigentijdse maatschappelijk bestel: de functies van kanselier en raadsheer van Brabant, evenals het ambt van aalmoezenier en schepen van de lakengilde der Scheldestad bergen geen geheimen voor de oud-schepen van Antwerpen (LIEFVELT 7, 127, AELMOESSENIERS 138, T'SHERTOGEN 132). Ook de historie is hem dierbaar: hij prijst de geschiedschrijvers

17 Zie voor het samengaan van deze trias ROELANDTS Bronnen.

18 Een aantal deugden wordt reeds in deze reeks gedichten verduidelijkt; de specifiëring ervan wordt verschoven naar de desbetreffende uiteenzetting in een latere paragraaf om de globale behandeling aldaar niet te verminken.

(GRAMMEY 156 e.v.) naast archeologische en numismatische activiteiten (GRAMMAY 78) en levert zelf een overzicht van Brechtse beroemdheden (ROELANDTS 4 e.v.). Slechts één meer stoffelijk gegeven keurt hij zijn aandacht waardig: het goud[19]: voor- en nadelen, onmisbaarheid en gevaar van rijkdom worden ons niet onthouden (HOFMANS 125, CRAENMEESTER 71, ROY 11, 122, 145). Maar van deze aardse beslommeringen haast hij zich naar het hem meer vertrouwde terrein der poëzie: een nieuwe versmaat wordt beproefd (MAES 64), vreemde poëten worden voorgesteld (ETTEN 165) en de wegen der goddelijke inspiratie worden ontsluierd (CHEFS 140, ETTEN 299).

Een allegorische toelichting (EUTERPE 182) vormt de overgang naar een gemakkelijk te hanteren en dan ook dankbaar beoefende vorm van didactiek: het interpreteren en uitspinnen van antieke sententiën. Zo worden Vitruvius (HOFMANS 105), Horatius (LIEFVELT 182), Artistoteles (ID. 255), Demades (ID. 275), Cicero (MONEGLIA 91), Isocrates (SUEIRO 422) en Bion (PARDO 220) tot meerdere stichting aangewend.

Een aparte lofprijzing heeft de dichter nog over voor de gelukkigen, die zich met een modelechtgenote verenigd weten, zoals Jan van Asseliers met Maria van Bourgondien (LIEFVELT 195-196), Chrisostomus Scholier met Anna Smidts (SCHOLIER 1-2) en Diego Pardo met Maria Pels (PARDO 1, 42). Dit geluk wordt nog versterkt door de schildering van het afschrikwekkend contrast, Kosmica: 'HOoueerdigh/quaedt/straf/sot/en onkuysch van maniren' (ROY 177, PARDO 18), die bovendien 'va*n* t'smorghe*n*s vruegh tot dat sy t snachts gaet slape*n* Sonder redene kyfdt teghens maerten en knapen' (PARDO 20-21), en dit in scherp contrast met het ordelijk bestuur der huishouding in handen van de modelechtgenote (ID. 32-33).

Waaraan is de heterogene samenstelling van deze afdeling te wijten? De titel is zo algemeen gehouden omdat deze afdeling voorbestemd was om als verzamelbekken van allerlei gelegenheidspoëzie dienst te doen. De grote diversiteit van onderwerpen in dit genre naast de uiteenlopende maar noodzakelijke stoffering van deze gedichten zijn verantwoordelijk voor de onvermijdelijk hybridische samenstelling van deze groep. Verschillende punten zullen hernomen worden in volgende afdelingen, maar dan verwerkt in een andere, meer homogene context.

B. 'La Pacifique Valleé de Forte Humilité' - 'd'ootmoedigh Dal'

De gezindheid, die in deze reeks gedichten tot uitdrukking komt, heeft ook opzettelijk de benaming 'dal' gekozen voor deze verzameling. Hier bestijgt de geest niet, in poëtische vervoering, de toppen van de Parnassus; evenmin bezingt hij hooggestemd Gods lof of het smetteloos beeld der ideale geliefde; integendeel, van deze verheven onderwerpen weg moet de dichter afdalen naar de aardse werkelijkheid, waar hij onmiddellijk geconfronteerd wordt met de zestiende-eeuwse situatie in het algemeen, en met zijn individueel lot in het bijzonder.

De auteur ziet het vaderland reeds jarenlang door krijg verwoest (GRAMMEY 15-17), de weerloze bevolking uitgeplunderd (ID. 33) en aan tal van ontberingen prijsgegeven (ID. 31-32). Deze chaotische toestand is een gulden tijd voor 'der wereldt wyse' (ID. 54), 't'sot volck' (STUYTELINCK 119), kortom 'de Weereldt sot' (ORCO 72). Zij laten de vrije teugel aan wellust (GRAMMEY 55) en 'Sinlijcheydt' (ID. 24), jagen op 'Staet/groot goedt' (ID. 55), maar de invectieven van de dichter richten zich vooral tegen hun 'Ghelt-honger heet' (ID. 22), hun zucht naar 'd'eerdtsche slijck D'welck als hoy moet verslenschen'

19 Vgl. *DBE*, 9 en L. Strengholt, 'Van der Noot-notities', in *De nieuwe taalgids* 48 (1955), 255.

(ORCO 84-85). Deze materialistische visie op de wereld veroorlooft hun enkel verachting te koesteren voor ‘De vrome’ (ID. 88), die ‘Leuen recht deghelijck’ (GRAMMEY 82), van wie elk ‘veel deuchden verpacht’ (ORCO 94). Tussen deze uitverkorenen wandelt ook de dichter. De rusteloze (GOOSSENIUS 374) ‘Fortune aduerse’ (ID. 381) of ‘Fortune cranck’ (GRAMMEY 71) heeft hem evenmin gespaard, maar deze slagen van het noodlot hebben in hem de gezindheid ontwikkeld, die wij terugvinden in de ‘Forte Humilité’ van de titel: God heeft hem gesterkt ‘Medt Veursichtigh Gheduldt/en goey Philosophye’ (GRAMMEY 42) en heeft hem ‘Deught doen maken Vander Noot Deur een edel ghemoedt’ (SCHOLIER 218-219). In de smeekbede ‘O myn Godt! en laet my sijn verheuen: Te hooghe/noch en laet my tot gheen aermoy comen: Den middelbaren staet heb ick voor best ghenomen’ (ROY 155-157) volgt hij, langs Ronsard om, een antieke zanger der *aurea mediocritas.* De geest van onthechting leidt hem tot kennis van zichzelf, van God en van de ware vrienden (SCHOLIER 225). Tegenover de reeds gegispte *auri sacra fames* predikt hij ‘d'een voudigheydt...en d'Eerbaerheydt’ (ORCO 266, 267). De vrome, gelouterd door tegenspoed, wordt ‘vercierdt medt Eere/Kunst' en Deught’ (SCHOLIER 228). De dichter zelf bezit nog ‘beter goedt’ (ORCO 280), dank zij ‘den goeden Gheest der God'lijker Poëten’ (ID. 277), waardoor hij het vulgum pecus ‘Des fins ambitieux & du mocqueur vulgaire’ (DENNETIERES 182) op afstand houden kan.

Dit beroep op een ‘Forte Humilité’ is de begrijpelijke reactie op twee teleurstellende ervaringen in het leven van de dichter: vooreerst zijn materiële debâcle als politiek-religieus voorman, met haar nasleep van vlucht, veroordeling, confiscatie en schriele zwerfjaren. Daarna treft hem een beproeving op meer geestelijk vlak, die hij nooit te boven komt: de afwijzing van zijn dichterlijke kwaliteiten door zijn milieu in het algemeen en door de Brabantse Staten in het bijzonder.

Hiertegen pantsert hij zich met stoicijnse sententiën, die men voor het eerst hoort opklinken in zijn Duitse tijd: ‘Rebus in aduersis, animum submittere noli’ en vooral ‘Deficiet nunquam generoso in pectore virtus’[20]. De hier gepredikte ‘Forte Humilité’ blijft ‘Pacifique’, ‘ootmoedigh’, dank zij de christelijke inslag. ‘Godt goedt/groot/en sterck’ (GRAMMEY 38), Wiens ‘wil moet gheschiden’ (ID. 52), heeft hem geleerd ‘my[te] veughen (als de vrye) Na d'weer/en na den Tydt’ (ID. 43-44), waarbij nog eens de toepassingsmogelijkheid van zijn devies blijkt: Tempera te tempori.

C. ‘Le Fertile Verger de Moderee Crainte de Dieu’ - ‘Boomgard"

De voorgaande bladzijden schetsen een maatschappelijke toestand en de daaruit resulterende levenshouding; de huidige afdeling brengt meer lering en stichting, en wordt dan ook een vruchtbare boomgaard genoemd, die, zoals het zaad in de parabel uit het evangelie, honderdvoudige vrucht voortbrengt. De vermelding der ‘Moderee Crainte de Dieu’ als conditio sine qua non voor het bevatten van deze boodschap is evenmin willekeurig, want, zoals de auteur herhaaldelijk belijdt, is de vrees des Heren het begin der wijsheid (ROELANDTS 103-104, 125, J. DE SMIDT 17) (*Prov.* 1:7a).

Niet langer wordt de rampzalige toestand van het vaderland opgeroepen; wel klaagt de dichter de ondeugden aan, die in de harten der mensen zelf grote verwoestingen te weeg brengen, bovenal ‘Eerghiricheydt...vvellust...En de Gheldt-ghirigheydt’ (ROELANDTS 79-80). En toch, wat bereiken zij? De eergierige ‘Hem seluen slaue ma[e]ckt om ghenaemdt te siin Heere’ (ID. 88); wie wellust zoekt, vindt ‘vreught die smelt als roock’

20 *OE,* [14].

(ID. 92); de vrekken 'gaen latende Godt, soo veur den Mammon nyghen' (ID. 112). Deze trias wordt achternagehold door de ons reeds bekende 'wereldts wyse liden' (NOOT 135), 'on-gheruste dvvasen' (SCHOLIERS 110), 'Satans Kinders' (J. DE SMIDT 130) met dezelfde intensiteit waarmee zij de goeden verachten (ID. 126, SCHOLIERS 108). Tegen zulke aanval van de boze trekt de rechtvaardige zich terug achter de schutswal van een onwankelbaar godsvertrouwen. 'Med een ghebroken hert' (SLOTVEL 95) roept de dichter tot zijn God: 'ghy zijt mijn toeuerlaet...Ghy sijt alleen de grondt daer mynen troost op staet' (ID. 155, 159) (*Ps.* 15:1-2), 'wilt mynen gheest vercloeken' (ID. 15). Altijd en overal moet de vrome de hulp des Heren indachtig zijn (ID. 17, 38, 51, 91, 107), want Hij schenkt 'leeringhe, troost en veursichticheydt' (ROELANDTS 135) naast nog een hele gamma van deugden (J. DE SMIDT 8 e.v.). Dit laat de rechtvaardige toe 'vvel en vreed'-samigh[te]leuen...in des versoecks tempeest' (GRAMMAY 12, 15). 'De Vredemakers salmen noemen Kinderen Godts' (NOOT 171-172), en de zachtmoedigen zullen - naar het bijbelwoord - het land bezitten (ID. 173-174). Eenieder moet wel beseffen dat God ons de levenstijd toegemeten heeft 'Om hier na zynen wil/de Deughden aen te cleuen' (PARDO 245) en 'in goede vverken Voordts[te]treden' (GRAMMAY 53-54). Want de Heer is een rechtvaardige Rechter, 'D'Oordeelen Godts sijn recht' (B. DE SMIDT 83), en Zijn immanente justitie treft de bozen reeds in dit leven: 'De quade/deur sijn wellust/ sneefdt' (J. DE SMIDT 144); God 'verermt die vermaerdt rijck waren op geresen' (B. DE SMIDT 89), en evenmin bestaat er genade voor de eergierigen, die naar 'staet rasen/Soo t'vercken loopt na dreck en slyck' (NOOT 145-146). De vrome daarentegen mag zich veilig weten in zijn godsvertrouwen, 'Al waert dat deur den windt...De weereldt gants gheschindt/Vile d'opperste ondere' (J. DE SMIDT 56, 58-59), 'Want Godt helpt Vander Noot' (ID. 150). Daarna wacht hun nog de hemelse beloning: 'Na d'leuen goedt, sou t'saligh steruen volghen' (GRAMMAY 49); God schenkt hun 'Sijn Eeuwigh leuen. Deur Christ*us* verheuen' (TITELVEL 1593-1594 66-67), terwijl de massa der bozen 'Heur spoeyende...na Acherons reuire En voorts na Loetes vloedt' (ROELANDTS 83-84) de vromen als de arme Lazarus hiernamaals 'in vreughdt vynden, en heur in piin' (ID. 122) met de rijke vrek in de hel.

In deze lyriek staat het godsvertrouwen centraal. Opvallend is de persoonlijke band tussen de dichter en zijn God, die zich ooit uit in een ongewoon epitheton: in een bewogen smeekgebed, een bewerking van *Ps.* 40, wordt het begrip 'God onzer vaderen' niet verwoord met de gewone term 'God Israëls', maar wel als 'Godt va*n* Braba*n*t' (NOOT 60). Het is dan ook geen toeval dat een der weinige Vulgaatcitaten ontleend is aan *Ps.* 124:1: 'Qui confidit in Domino sicut mons Sion non commouebitur in aeternum' (J. DE SMIDT 195).

D. 'Le plaisant jardin d'Amour luste & ho*n*neste' - 'Lust-hof'

Het onderwerp, dat in deze 'Lust-hof' aan bod komt, behelst niet alleen poëzie ter ere van Olympia, maar tevens epithalamea en ander soortgelijk werk. Een uniforme behandeling van de verhouding dichter-geliefde wordt bemoeilijkt door de herkomst van deze gedichten. Sommige stukken stammen uit de jeugdpoëzie van *Het Bosken* (PEETERS 2), andere daarentegen zijn ontstaan na Van der Noots terugkeer uit de ballingschap (VERGANO 94). Voegt men daarbij nog de aanzienlijke invloed van Ronsard in de uiteindelijke verwoording, dan kan het soms hybridisch uitzicht van deze verzameling ons niet langer verwonderen.

De dichter smeekt het mededogen van Apollo af, omdat hij niet zingt 'van pracht der grootscher Heeren fier' (HELMANS 232), maar wel van Cupido, die toch ook 'de Goden ouerwindt' (ID. 235), wat de zonnegod trouwens dank zij zijn ervaring met Cassandra (ID. 10) genoegzaam bekend moet zijn. De dichter beschikt daarbij over machtige hulp, want is het niet Venus zelf 'suet van persoone' (VROUWEN 9), die ons van 'wt den derden troone' (ID. 8) het gehele zwakke geslacht toezendt? Tweemaal voert Van der Noot een *triumphus amoris* ten tonele (VROUWEN 350, GEORGES 47), doch deze stoet, met Venus op haar 'Coets-waghen' (GEORGES 50), getrokken door duiven en zwanen, in het gezelschap der Gratiën, vormt slechts een pompeuze achtergrond, waarvoor het stralende beeld der geliefde Olympia geprojecteerd wordt.

Herhaaldelijk beklemtoont de dichter dat hem niet een plotse verliefdheid bezielt, maar dat de geliefden voor elkaar gepredestineerd zijn, en dit reeds vóór hun geboorte[21] (ANGONI 244, VERGANO 147, RE 110, NOOT 271). Op dat laatste tijdstip is zij rijkelijk begiftigd door Venus met haar Gratiën, door 'Nature', Minerva en de muzen (DEYBARRA 169 e.v., DAMANT 198 e.v.), zodat het resultaat niet minder dan 'D'oprecht veurbeeldt...van de schoonste dinghen' (VROUWEN 44, 43) zijn kan. In lengte van verzen en met de hulp van Ronsard tracht de dichter Olympia's schoonheid te ontleden. Vanaf het haar 'als gebruyneerdt goudt' (GEORGES 498, VROUWEN 65), tot de 'voetkens cleyn' (VROUWEN 261), al over een voorhoofd 'Van iuoir' (ID. 81), ogen als sterren (VROUWEN 119, GEORGES 500, RE 83, GHYSENS 128), wangen 'wit en roodt' (VROUWEN 209, SUEIRO 11, GEORGES 496-497, RE 84), beneden de hals 'Twee bollekens verheuen' (VROUWEN 252) met onvermijdelijk 'T'wee criexkens' (ID. 254) erop, en ten slotte dijen 'Als pilaren' (ID. 273), herkennen wij het jargon waaraan elke renaissancist tribuut betaalt bij het bezingen van zijn geliefde. De vrouwelijke Olympus schiet er zijn homerische epitheta bij in, want Olympia is blankarmig als Hera, roosvingerig als Eos, en bezit voetjes als Thetis (ID. 257-262). Zij gaat het kunstenaarsvermogen van Pygmalion en Apelles te boven (ID. 239, 256), en dan rept de dichter nog niet over de uitingen van zijn geliefde. Haar mond schijnt 'Vol suykers...dau...[en] muscus' (ID. 160-161, GEORGES 133-135), haar zang evenaart de lier van Apollo (VROUWEN 183-189) of het gezang van de nachtegaal (GEORGES 101-108). Kortom, haar uiterlijke verschijning is als Vesper aan de avondhemel (VROUWEN 20), of als de zon 'alst claer daeghdt' (ID. 31, GEORGES 506). En nochtans is dit 'Koninghlijc Casteel' (VROUWEN 274) slechts het stoffelijk omhulsel, waarin God een schat aan deugden heeft gedeponeerd, voornamelijk 'Een vreedsaem eerbaer hert/een ootmoedighe Siele/Eenen Zedighen gheest/en de vreese des Heeren' (DAEMS 350-351). Vooral haar eenvoud, als van een viooltje tussen de doornen (DAEMS 61 e.v.), zeer in tegenstelling tot 'ces glorieuses Vaines sottes' (RE 24-25), dwingt de dichter tot uitvoerige loftuitingen (ID. 3-62). Het samengaan van al deze deugden brengt evenwel onaangename consequenties mee voor de smachtende minnaar: 'Rien que la Vertu belle Ne te plaist nuit & jour...Faisant languir de doeuil Ceulx qui voient ton oeil' (DEYBARRA 182-183, 186-187). Nochtans werd zij 'bleeck...en weer root...Op den dagh als ick heur ghunstighlijc boedt my[n] trouwe' (VERGANO 30, 32). Zijn liefde is gefundeerd op de deugd (RE 158) en vermeerdert deze nog in hem (SUEIRO 59, SCHOLIERS 127, RE 70, 162); het is dus wel degelijk Ἀντέρως die hem bezielt, 'de liefde die tot der deucht trect' (Smit-Vermeer, 119), reeds bezongen in *Het Bosken.* En toch schampen zijn zo eerbare schichten af op het pantser van haar 'rigueur de...chasteté' (DENNETIERES

21 Deze voorstelling stoelt op Plato, *Phaedrus*, 249-250.

111), zij 'blijft euen stuer' (GEORGES 152), doet haar dienaar (SUEIRO 50, RE 135) klagen: 'Jck meyn te steruen Als ick moet deruen Lief/de conseruen Ws aensichts soet' (PEETERS 268-271), doet hem 'viure en martyre' (DAMANT 217) en ten slotte 'vergaen Deur...eerbaerheyt fier' (SUEIRO 46-47). Nacht noch dag vindt hij rust (BALBI 175, NOOT 269, BENTINC 99) doordat Erato hem voortdurend Olympia's beeld voor ogen tovert. Daardoor kan hij enkel nog stamelen: 'GHij sijt schoon Lief mijn vreughdt/en mijns herten behagen/Der Deughden borcht en slot/en der Goden casteel/Ghy syt der Eeren hof/en der vreughden prieel/Ghy syt mijns herten troost en hope/t allen daghen' (BENTINC 92-95). Zelfs tot Arcimboldeske verzen op basis van de *Hypnerotomachie* neemt hij ooit zijn toevlucht: 'O Manna! Hemels-broodt/o myn sute Succade...' (CARRO 67 e.v.) Zulke liefde verdient ooit beloond te worden: 'Wilt my ooc paeyen...Medt kuskens soet' (PEETERS 356, 359), aan welke kusjes nog twee epigrammen (CARRO 81, 86) en een sonnet (BENTINC 135) gewijd zijn. Mocht Olympia hem toch ooit omhelzen zoals 'd'Leyloof' (ANGONI 153, GHYSENS 138) 'den Abeelboom' (ANGONI 156) of 'den Popelier' (GHYSENS 137) omstrengelt! Een middel tot het bereiken van zulk doel vormen precies zijn verzen: 'j'aspire De vous tirer a moy, par mes beaux vers' (RE 163-164); zij worden trouwens als ex-voto voor haar beeld opgehangen (VERGANO 142-144), terwijl hun kwaliteit Olympia's naam overal bekend maakt (PEETERS 372 e.v.), 'Soo dat Seine/Scheldt/Maes'/en Ryn/Singhen medt my t'allen termijn. Vwen lof/op mijn spel' (VROUWEN 39-41).

Wat kan de dichter haar verder aanbieden in ruil voor haar ja-woord? Wil zij zich voegen 'na Hymeneums wetten' (GHYSENS 149) en hem 'Veur Man/en Lief aen-veerden' (NOOT 298), dan belooft hij haar reeds in 'dit ellendigh dal' (VROUWEN 399) 'D'Olympiadis leuen' (ID. 395), 'saincte & heureuse vie' (DENNETIERES 120), waarna hun een ware apotheose wacht 'in Helizeums dal' (VERGANO 21): daar zullen de geliefden in het gezelschap der 'God'lyke Poëten...Medt heur schoonste vrindinnen' (ANGONI 225, 229) 'stede Hebben' (ID. 236-237) om er 'Te leuen eewighlijc' (VROUWEN 411), terwijl Kosmica verbannen wordt 'Na Radamantoms eynden' (ID. 390).

In de zes epithalamea komen dezelfde ingrediënten herhaaldelijk ter sprake. Na een aanroeping van Erato (CATANIO 11, CRABBE 4) wordt gewezen op de onontbeerlijke aanwezigheid der zegenrijke godheden Juno - zij vóór allen als Juno Pronuba, de beschermster van het huwelijk - Venus, gegord met de activerende coëston, de Gratiën en Hymen (CATANIO 63-65, SWEERDTS 204, CRABBE 18-21, GALLO 23-24). Ter stoffering van deze gelegenheidspoëzie dient meer dan eens de stijlfiguur der *distinctio*[22] (SWEERDTS 204, SUEIRO 114, 117, CRABBE 10), terwijl de dichter ter verdere opluistering de aanwezigheid van vrienden en verwanten op het heuglijke feest memoreert (CATANIO 47-54, SWEERDTS 17, CRABBE 23, GALLO 37). Aansluitend bij de huwelijksliturgie wordt de bruid vergeleken met een vruchtbare wijngaard (SWEERDTS 21, SUEIRO 113, GALLO 30), waarna de huwenden toegewenst wordt 'vreedsamigh...Eerlijck en rykelijck' (CRABBE 25-26, SWEERDTS 20) te leven tot zij zullen opgenomen worden onder de hemelingen (SWEERDTS 24), terwijl zij hier voortleven door hun nageslacht (ID. 21, SUEIRO 116, CRABBE 27, GALLO 35) en in de onsterfelijke verzen van de dichter (CATANIO 21, 69, SUEIRO 119, GALLO 36).

Een zelfde aantal gedichten is gewijd aan de lof van het huwelijk zonder dat een individuele echtverbintenis gevierd wordt. De dichter verzoekt Venus aan elke man de

22 Heinrich Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik*, München, 1960, 333, § 660.

vrouw te geven die hem past (GEORGES 354-359), 'Stille by stil...Stuer by de sture' (ID. 375, 377). De goede huwelijken zijn niet gebaseerd op het geld, maar 'vastelijck ghegrondt...op Deughdt en Eere' (B. DE SMIDT 6). Vooral 'd'Eendracht/en vaste trouwe' (SCHOLIER 298, DAEMS 283) laten man en vrouw 'Eendrachtighlijck ghesindt' (SCHOLIER 307) 'Leuen vreedsamighlijck' (ID. 308). Dan mag de echtgenoot de wijze vrouwen prijzen 'Di de Deughdt volgen naer/En de Kosmicas schouwen' (J. DE SMIDT 216-217). Zulke vrouw 'diendt tot verblijden/Tot ciraet/vreughdt/en ra[e]dt/ en tot troost t'allen syden' (B. DE SMIDT 12-13) en mag ten slotte geprezen worden als 'mijn weerdtste Keyserinne...Mijn weeldigh Paradijs/Lust-hof/Lief/en Vrindinne' (SWEERDTS 285, 287).

Het kan de lezer niet ontgaan dat de voorstelling der geliefde weinig uitmunt door oorspronkelijkheid. Ronsard, Patrarca[23] en de *Hypnerotomachie* hebben de componenten geleverd van het conventionele tafereel van de smachtende minnaar, geknield voor de hardvochtige geliefde, die hem toch voorbestemd is. Slechts hoogst uitzonderlijk (PEETERS 2, VERGANO 94, 221) mogen wij de weerslag van een werkelijk beleefde en doorvoelde ervaring in deze gedichten terugvinden. In de hele *PW* vindt men geen enkel afscheidsgedicht aan het adres van Olympia bij Van der Noots vertrek uit Antwerpen.

Ook het merendeel der epithalamea legt getuigenis af van de gevoelsarmoede van hun maker, die zijn toevlucht neemt tot stoplappen en onbeholpen kunst- en vliegwerk (CRABBE 10, SWEERDTS 17, 204) voor een genre dat bij zijn gewoon bourgeoisie-publiek nu eenmaal zeer in trek was[24].

E. 'le magnifique Pallais d'eternelle Reno*m*meé' - 't'schoo*n* Palleys der Eeren'

Met de lezers der *PW* bereiken wij thans het einddoel van de wandeling doorheen de poëtische aanplantingen van onze dichter. Wij verlaten daarbij de vrije natuur en belanden op de drempel van een pompeus bouwsel: 't'schoo*n* Palleys der Eeren,...le magnifique Pallais d'eternelle Reno*m*meé'[25] (TITELVEL 1589-1590 336, 96). De terminologie voor deze verzamelplaats der lofwaardigen is in hoofdzaak ontleend aan Ronsard[26], maar het eerbetoon waarmee de gevierde ontvangen wordt, is door de Brabantse dichter in de loop der jaren verder uitgesponnen. Aanvankelijk voert men zijn naam in de tempel van de lof (GOOSSENIUS 555), 'Au temple de Memoire' (STEVART 55), nadien treedt hij in eigen persoon binnen 'in de borght der Eeren' (ROY 108, MONEGLIA 310, TASSIS 181), soms zelfs onder begeleiding van dichterlijk trompetgeschal (GRAMMEY 204, DAMANT 243). Tot groter duurzaamheid wordt de gevierde naam in een wand gegraveerd (PERRENOT 199, CHEFS 268, DEYBARRA 150, MONEGLIA 11, HELMANS 200, ETTEN 158) en in 1594 heeft aartshertog Ernst aldaar recht op 'vn eternel trophée' (INKOOMSTE 49).

De onvergankelijkheid van deze dichterlijke lofzangen contrasteert fel met het lot van aardse verwezenlijkingen. Het *vanitas*-motief wordt hernomen[27]: 'De Tijdt verwindt het al' (GOOSSENIUS 116), met name 'Der grooter grootsigheydt en statighlijc bedryf'

23 Zie voor Petrarca Leonard Forster, *The icy fire*, Cambridge, 1969, 3, 8, 16, 114; de invloed van Ronsard en de *Hypnerotomachie* vindt men in de Bronnen.
24 Zie Forster, *a.w.*, 104-105.
25 De afwijkende benaming in het Nederlands tegenover het Frans duidt niet op een ander verblijf; zie Joukovsky, *a.w.,* 534-535.
26 Zie blz. 21 noot 6.
27 Zie blz. 28-29.

(MONEGLIA 21), zoals dit zich heeft gemanifesteerd in 'casteelen...Pyramiden' (PEETERS 78, 79), 'Colomnen...oblisken' (GOOSSENIUS 120, 122). Het streven van de enkeling is evenmin een blijvend lot beschoren: 'tout ce qu'on faict au monde Soit du beau, soit du grand, s'en va cacher soubs l'onde' (STERCKHEYT 211-212. GHYSENS 170). Het ons reeds bekende resultaat van wellust, eerzucht en geldgierigheid wordt nog herhaaldelijk gememoreerd (DAEMS 4 e.v., EUTERPE 13 e.v., GHYSENS 171-172, ETTEN 25 e.v., LANGHART 12 e.v.). Ja, zelfs het goede op deze wereld vergaat: 'ALle vrindtschap en deughdt diemen doedt ander menschen Smelten saen sonder lof/als bloemen die verslen[s]chen' (CRABBE 112-113). 'Alleen' de Musen schoone' verwerven voor de mensen 'Den Tijdt te spijt'...Eewighen lof' (GOOSSENIUS 125, 128, 129). Voor de eeuwigheidswaarde van zijn verzen toont de dichter zich polyglot: 'Atque tuas nostro referemus carmine laudes, Fama tua vt nullo sit peritura die' (GOOSSENIUS 45-46) en 'de leurs amis & le los, & le nom...viuent en leurs [der dichters] vers d'vn eternel renom' (DEYBARRA 147-148). Verzen schenken immers een eeuwig leven (SUEIRO 215, CARRO 117), onsterfelijke lof (GALLO 451, CARRO 118, PEETERS 155), altijddurende eer (FEYTENS 97) en eeuwige vreugde (BALBI 74). Zulk pand der onsterfelijkheid kunnen enkel zij verkrijgen 'die deel/geesten eer'bewijsen' (DAEMS 12, CRABBE 116-117) als 'Amis des vertueux' (MONEGLIA 312). Deze vriendschap, ontstaan 'de quelque semblance Et vnion d'esprit' (GOOSSENIUS 356-357), vindt een passende beleving in het mecenaat, de 'deughdt die men doedt gunstighlijk/den Poëten' (CRABBE 114). Zulk 'recht vrindt...Der Godlijcker reyn kunst deser Poeteryen' (WONSEL 5, 6, 16-17) heet terecht 'Der vromer troost' (CARRO 101), 'Want hy draeghdt ionste groot Tot uwen Vander Noot' (ETTEN 77-78).

Wie krijgt nu, na deze preliminaire voorzorgsmaatregelen, toegang tot 't'schoo*n* Palleys der Eeren'? Allereerst, gezien de tijdsomstandigheden, een flink contingent militairen, aanvankelijk van Staatse zijde, na 1585 uit het Spaanse kamp gerecruteerd. Tot de eerste groep behoren Charles de Croy (CROY 1), Filips van Egmont (ID. 113) en William Stewart (STEVART 1), hoewel geen enkele precieze militaire prestatie van dit drietal door Van der Noot herdacht wordt. Dan levert de krijgskunst van Farnese - 'Parme c'est autre Mars' (TASSIS 62) - toch meer stof voor heroïsche poëzie (CATANIO 81, TASSIS 16)! Spaanse bevelhebbers ontvangen felicitaties, daar zij hun geboortegrond verlaten hebben 'Om te bestryden cloec/den Vyandt/vol bedroch' (LEIUA 25, DEYBARRA 68) en de vice-admiraal wordt gelijkgesteld met 'Le Tipis de Iason' (MECHELMAN 129), maar voor het overige krioelen deze verzen van stereotiepe wendingen: Van der Noot bezingt steeds - doorgaans zonder precisering - 'Les valereux faicts d'armes' (CATANIO 88, FUENTES 128, TASSIS 169, BENTINC 50) van krijgslieden, allen 'tant vaillant, hardi & courageux' (FUENTES 194, BENTINC 48, 126), maar tevens 'Tant sage & tant prudent, humain & gratieux' (FUENTES 195, TASSIS 159, BENTINC 21). De welkomstgroet voor aartshertog Ernst stemt zelfs woordelijk overeen met de begroeting van Farnese na de val van Antwerpen (FARNEZE 104, 7). Nooit vergeten wordt na 1585 een eresaluut aan koning Filips. 'Ons Cooningh/groot en goedt' (OPMEER 30), 'Le gra*n*d Ducq de Braba*n*t' (MONEGLIA 236). Enkele juristen verdienen vermelding om hun plichtsbetrachting (DAMANT 103, OPMEER 19, 238), evenals enige medici om hun kunde (GOOSSENIUS 482, HELMANS 137). Naast een ambassadeur (CASTRO 4) en een humanistisch gevormd thesaurier (PRUENEN 5) ontmoeten wij de model-groothandelaar (HOFMANS 9), echter ook een orgelvirtuoos (MAES 48), en een parfumbereider (CRAENMEESTER 22).

Aanzienlijke afstamming kan eveneens toegang verlenen tot 't'schoo*n* Palleys' van de Antwerpse patricius. Stamt hijzelf trouwens niet 'Van een eel gheslacht vry...Die in

alder maniren In de Brabantsche pleynen Heerlijck hebben gheboudt' (GOOSSENIUS 277, 298-300)? Dit zelfde argument geldt natuurlijk evenzeer voor familieleden (GRAMMAY 62). Goede bekenden mogen rekenen op een opsomming van hun voorgeslacht (CASTRO 123, CRAENMEESTER 38, 107) en eens op een pseudo-heraldische toelichting (ROY 80). Indien mogelijk, wordt nadrukkelijk gewezen op een inspirerende vaderfiguur (CROY 124, AMODEO 55, HELMANS 140, CRABBE 352, STERCKHEYT 169), en tegenover minder vertrouwde edelen kan hij zich steeds beroepen 'de vostre bon Lignage' (CASTRO 88), 'yssus d'vn noble stronc ancien' (BALBI 9), eenmaal 'Van Coninghlijcken sta*m*me groot' (DAMANT 154). Vereeuwiging geschiedt eenmaal langs een chronogram om (FEYTENS 4), en slechts driemaal door een epitaaf (PERRENOT 255, B. DE SMIDT 162, ANGONI 391). Hierin predikt de dichter onderworpenheid aan Gods raadsbesluiten (B. DE SMIDT 178, ANGONI 401), prijst hij de huidige hemelse gelukzaligheid van de overledene (PERRENOT 332, B. DE SMIDT 166, ANGONI 406) en verzekert hem 'deur Fama' (B. DE SMIDT 174) de onsterfelijkheid, om 'd'werck dat ic/veur hem nu heb beschreuen' (B. DE SMIDT 173, ANGONI 423, PERRENOT 328).

Tot nu toe zijn al deze voorbijdefilerende personages voor Van der Noot individuen geweest, voor wie hij een persoonlijke aanleiding tot het schenken van verzen paraat heeft. Wat te doen echter, wanneer zijn verzen bedoeld zijn als eerste kennismaking of als louter gelegenheidswerk? Dan bezint de dichter zich, dat de lezer slechts toegang krijgt tot zijn werk via 'de Poort der Deught' (PRUENEN 118, TITELVEL 1589-1590 98, 313, 334-335), wat leidt tot het beklemtonen van het belang der deugd als verworvenheid van het individu door neiging en training[28] en als dusdanig onmisbaar voor vereeuwiging[29].

Het eigen karakter van de deugd beantwoordt nog steeds aan de Aristotelische begripsbepaling: 'Het is de deugd, die de mens zelf goed maakt en zijn werken op het goede richt'[30].

Deze opvatting laat de dichter toe om de deugd voor te stellen als 'une Déesse...Dicte Arete, ou bien alme Vertu' (DISCOVRS 41, 43), naar wier moeilijk toegankelijke woonstede 'Dans vn palais sus vn rocher pointu' (ID. 42) hij in de *PW* pelgrimeert zoals in *CB*, 324 e.v., en dit in navolging van Ronsard. Talloze malen bezweert de dichter zijn lezers zich 'ter Deught [te]keeren' (ROY 24, HELMANS 135), te 'begheuen' (SCHOLIERS 122, ROY 115, STUYTELINCK 4, DAMANT 169, ETTEN 312), zelfs te spoeden (DAMANT 179), om haar te zoeken (T'SHERTOGEN 12, J. DE SMIDT 76, ORCO 237, EUTERPE 42), te volgen (J. DE SMIDT 6, 126, 216, PARDO 31, GHYSENS 53, DAMANT 51, LANGHART 179) en zich 'ter Deughdt [te] veughen' (SUEIRO 258). 'Arete de Deughdt' (WEERDT 1590 150, DAMANT 260) is deze belangstelling overwaard als 'moeder...der kunsten/en der Deughden En oock der Edelheydt' (ROY 106-107) evenals van 'Leeringhe...Nut/en...Vreughdt' (TITELVEL 1589-1590 333). Zij wordt in één adem genoemd met de eer (SCHOLIERS 119, SCHOLIER 228, GHYSENS 48, 57, CARRO 100, SUEIRO 60, PEETERS 28), geleerdheid (SCHOLIERS 7, BENTINC 172, DAMANT 45), rede (OPMEER 314, LEIUA 271), waarheid (OPMEER 314) en vrede (CARRO 219), en zij vertoeft daarbij in Gods bestendige aanwezigheid (SCHOLIERS 119, LEIUA 268, ANGONI 323, GHYSENS 33, DAMANT 45, B. DE SMIDT 248, ETTEN 312). Haar loon bestaat uit 'onsterffelijck' eere' (GHYSENS 160, LANGHART

28 Zie Fokke Veenstra, *Ethiek en moraal bij Hooft*, Zwolle, 1968, 41.
29 Reeds vereist door de 'Grands Rhétoriqueurs'; zie Joukovsky, *a.w.*, 127.
30 L. Buys, 'Deugd', in *De katholieke encyclopaedie*, VIII, 670-671.

4), die zij schenkt aan hen, die mogen binnentreden 'Deur de poorte heurs hofs...in de borght der Eeren' (ROY 108), tot wanhoop van de tegenstanders der deugd, 'd'weereldts volck' (CRABBE 221), en 'dinaers van t'quaedt' (ROELANDTS 94), meer bepaald de bekende trias der eergierigen, 'di t'Vleesch suken meest...[en]Gheldt-ghirighe verblindt' (ETTEN 25, 32), naast 'd'ondancbaere coudt' (GRAMMEY 215), maar bovenal 'Calomniateurs' (TITELVEL 1593-1594 169) en 'zoyelist[en]' (VOORWERK 1580-1581 66) onder begeleiding van Ate en Belzebub (TITELVEL 1593-1594 179).

In elk individu kan de deugd, als persoonlijke verworvenheid, optreden samen met verstand (LEIUA 18, GEORGES 512, DAEMS 71, CRABBE 118, GALLO 449, DAMANT 66, PEETERS 151), 'schoonheyt/en goey maniren' (VERGANO 107, DAEMS 70, BENTINC 101, SCHOLIERS 59), 'eerbaer zedigh wesen' (DAEMS 71, SUEIRO 227, PEETERS 151, SCHOLIERS 65), wijsheid (CARRO 298, BENTINC 97) en trouw (CARRO 298, ANGONI 139).

Voor de verdere splitsing van de deugd naargelang van de verschillende levensgebieden die zij beheerst, eerbiedigt de dichter de reeds antieke[31] onderverdeling in vier hoofd- of kardinale deugden: *prudentia,* 'Veursichtigheyt' (STERCKHEYT 76, HALMALE 8, J. DE SMIDT 12, B. DE SMIDT 232, VROUWEN 288), *justitia,* 'Rechtueerdigheyt' (STERCKHEYT 76, HALMALE 13, J. DE SMIDT 21), *temperantia* 'Gematigheyt' (STERCKHEYT 74, HALMALE 11, J. DE SMIDT 22, VROUWEN 290) en *fortitudo,* 'Sterckheyt' (STERCKHEYT 57, HALMALE 10, J. DE SMIDT 20, VROUWEN 289). Hun voortreffelijkheid en samenhorigheid heeft Van der Noot evenmin uit het oog verloren; sinds 1590 paraderen zij, voorzien van hun attributen, op de houtsnede van het slotvel in het gezelschap van Arete, Apollo en de muzen; 'Veursichtigheyt' en 'Sterckheyt' zijn later nog apart bezongen (resp. HALMALE 8 en STERCKHEYT 57). De overige deugden scharen zich als satellieten om dit, viertal, volgens een schema zoals wij dit ook bij Patricius terugvinden[32]: 'Huic enim virtuti[prudentiae]inest ratio, intellectus, circunspectio, prouidentia, docilitas & cautio...'[33]. Hiervan ontmoeten wij enkel *prouidentia* als 'DE veursightigheyt Godts' (LIEFVELT 215), naast *cautio*, die in de huidige onzekere tijdsomstandigheden met genoegen gevonden wordt in ieder welbedacht iemand (ARNESTO 7, ROY 139, LANGHART 93, ROELANDTS 71). 'A iustitia manat innocentia, amicitia, concordia, pietas, gratitudo, humanitas, facilitas'[34]. *Innocentia*, 'oprecht ghemoedt' (PARDO 5), *facilitas*, 'Sutigheydt' (VROUWEN 292), *gratitudo*, 'mildigheydt' (BEJAR 98, SUEIRO 2, VROUWEN 294) zijn spaarzaam gememoreerd; meer vermelding valt de *pietas* te beurt door de adjectieven 'Godt-vruchtigh' (ARNESTO 8), 'eerlyck' (ROY 26, GHYSENS 116) en 'vroom' (SUEIRO 2, GHYSENS 116, LANGHART 93, ROY 26), maar de volle nadruk valt op de *humanitas*, 'Beleefdtheyt'[35], die niet alleen herhaaldelijk vermeld wordt (GRAMMAY 25, CRAENMEESTER 124, ROELANDTS 71, ROY 2, ARNESTO 16, CARRO 200, VROUWEN 295) maar daarbij tweemaal gespecifieerd wordt in haar drievoudige werking (GRAMMAY 25, CARRO 200).

'Temperantiam sequitur modestia, verecundia, abstinentia, castitas, honestas, parcitas, sobrietas...'[36]. Slechts *modestia*, 'ootmoedigheydt' (B. DE SMIDT 232, NOOT 275) of

31 Gerrit Kuiper, *Cornelius Valerius en Sebastianus Foxius Morzillus als bronnen van Coornhert*, Harderwijk, 1941, 271 en noot 2 aldaar, 274.

32 Franciscus Patricius, *De institvtione Reipublicae libri nouem*, Parisiis, 1585, 154^v-155^v; dit is niet Van der Noots enige bron geweest, aangezien de uitweiding over de 'Beleefdtheyt' (CARRO 200) aldaar ontbreekt.

33 Patricius, *a.w.*, 155^r.

34 *Ibidem.*

35 Zie de Aantekeningen bij CARRO 201.

36 Patricius, *a.w.*, 155^r.

Saechtmoedigheydt' (J. DE SMIDT 14), *honestas,* 'eerbaerheydt' (B. DE SMIDT 231, DAEMS 350) en *castitas,* 'sebaerheydt' (B. DE SMIDT 233), 'zedigheydt' (VROUWEN 293, NOOT 276) of 'Reynigheydt' (J. DE SMIDT 20) worden onderscheiden.

'Praestat enim fortitudo magnanimitatem, fiduciam, securitatem, magnificentiam, constantiam, tolerantiam, firmitatem...'[37]. Tot de *securitas*, 'vredsaem leuen' (J. DE SMIDT 13) mag ook, als oorzaak hiervan, de 'vreese des Heeren' (ROY 172, DAEMS 351, J. DE SMIDT 17) geteld worden; 'statigh' (ARNESTO 7) kan een uiting van *magnificentia* voorstellen, parallel met 'cloec-moedigh' (ID. 9) voor *firmitas. Constantia,* met wie de dichter op vertrouwelijke voet staat gezien zijn levensloop, heet afwisselend 'cloecheydt' (B. DE SMIDT 232, SCHOLIER 6) en 'Ghestadigheydt' (VROUWEN 287).

De interactie en het verband tussen de kardinale deugden, waarop herhaaldelijk gewezen wordt (STERCKHEYT 75-76, HALMALE 9, J. DE SMIDT 20-21, VROUWEN 282, 288-290), staat ook bij de Italiaan: 'Hae quatuor inter se sorores mutuis nexibus colligatae (vt de Gratiis poëtae fabula*n*tur) nunquam separantur, vna enim sine aliis perfecta esse non potest, sed mancia omnino & inchoata esse videtur. [in margine] Virtutu*m* cardinalium non citius vnam quam simul omnes assequarius'[38]. Daarentegen worden de goddelijke deugden geloof (ROY 172) en liefde (ROY 172, BEJAR 98), die elders dikwijls aan de kardinale deugden toegevoegd zijn, door Van der Noot slechts zelden vermeld.

Uit het voorgaande moge blijken dat het herhaalde appelleren van de dichter aan de echte of vermeende deugden van zijn publiek geen stoplap is, zoals de verveelde moderne lezer licht denken kan. Integendeel, Van der Noot heeft de sinds lang gevestigde indeling van kardinale en ondergeschikte deugden uiteraard gekend, hun hiërarchie geëerbiedigd en hun aanwezigheid onontbeerlijk geacht bij wie toegang verlangt tot 't'schoo*n* Palleys der Eeren'.

§ 3. *Lofdichten*

In zijn apologie meent Ackermans toch te moeten wijzen op het feit 'datter veel vande beste gheesten syn vvt alderhande Nacien, die hem [=Van der Noot] heerlijc, ende hoogelijc hoe vvel niet te vollen, aensiende de sunderlinghe schoone gratien, deugden, ende kunsten, daer hem de Hemelen soo rijckelijck mede verçiert hebben, louen ende prysen' (APOLOGIE 271-275). Enkele jaren later laat Van der Noot door dezelfde Doctor Agricola nog eens vaststellen: '...plusieurs des meillieurs & doctes de diuerses nations, ont donnéz doctement en diuers languages, leurs attestations de ses vertus rares, & graces excelle*n*tes: desquelles reco*m*mendatio*n*s auons icy aucunes adioustées, venants à propos' (TITELVEL 1589-1590 113-118). De begrijpelijke renaissancistische pronkzucht der liminaria ontaardt bij de oudere Van der Noot tot een noodzaak, en dit om welbegrepen redenen. Een kloeke foliant, produkt van een autoriteit op wetenschappelijk gebied, spendeert slechts enkele bladzijden om aan deze mode te voldoen, in de rustige zekerheid dat de degelijke inhoud het beste reclamemiddel is. Ook het *CB/Abr* heeft slechts zeven bladzijden liminaria. Bij de latere *PW* ligt de zaak heel anders: het gebruik van te bundelen planobladen voor de verspreiding van een aristocratisch be-

37 Patricius, *a.w.*, 154^{v}.

38 Patricius, *a.w.* 155^{r-v}

doelde literatuur[39] is volkomen nieuw. En men begrijpt best dat het wantrouwend publiek - een aanzienlijk deel van de verhoopte kopers drijft groothandel - enige waarborg wenst voor de fiducie van deze ephemera. Van der Noot is graag bereid, en zelfs in staat, hun deze zekerheid te verschaffen onder de vorm van aanprijzingen, die dan ook zelden op enig blad der *PW* ontbreken: een dichter, die door zoveel tongen in zoveel talen bezongen wordt, kan toch geen zwendelaar zijn?

Naast deze ideële, ja apologetische bestaansreden, verliest de dichter een meer stoffelijk aspect van deze loftuitingen niet uit het oog: om niet door de actualiteit achterhaald te worden[40] moet de dichter soms binnen een zéér kleine tijdsspanne zijn tekst persklaar hebben gemaakt. Wat te doen in zulk geval, wanneer de inspiratie weerbarstig blijft, of zo er geen folio-vullend dichtstuk voorhanden is? Geen nood, want in dit geval vormen de pasklare lofgedichten een ideale bladvulling: zulk vreemd vers verhoogt niet alleen het prestige van de erin gevierde Van der Noot, maar fungeert tevens als waardige afsluiting. Sommige lofdichten ontmoeten wij meer dan eens, doch hun frequentie spruit niet altijd voort uit de poëtische kracht van zulke bijdragen, maar wel uit de harde noodzaak, een vel, hoe dan ook, te vullen[41].

Dit functioneel procédé heeft Van der Noot verleid tot - althans in onze visie - minder oorbare praktijken. Reeds ‘Nicolaes Peeters van homerdonck’ (Smit-Hellinga, 32) dicht wat àl te vloeiende verzen, beheerst wat àl te gemakkelijk het poëtisch jargon van Van der Noot, indien hij blijkens archivalia een Waals koperwerker of Kempens brouwer zou zijn (Smit-Hellinga, XIII). C. Kruyskamp vermoedt dan ook - m.i. terecht - dat deze verzen uit Van der Noots eigen pen kunnen stammen[42]. Wel is onze auteur heel handig te werk gegaan: van de twee lofdichten in het *Epitalameon* is de ode van Walraven van Vlierdonck (Smit-Hellinga, 24) inderdaad niet van de Antwerpse jonker afkomstig - daarvoor zijn de twee slotverzen te stuntelig - dit in tegenstelling tot de verzen van ‘Nicolaes Peeters’, die hun kundige factuur niet kunnen loochenen. Ook prof. Zaalberg heeft voor twee lofdichten in *Das Buch Extasis,* respectievelijk toegeschreven aan ‘Pauwels de Schone’ en ‘Aelbrecht van den Velde’ - door hem betekenisvol ‘onbekende grootheden’ (*DBE*, 214) genoemd - de mogelijkheid opengelaten dat ze van Jan van der Noot zelf stammen (*DBE*, 215). In het geval van ‘Pauwels de Schone’ is dit vermoeden in de *PW* zekerheid geworden: zijn lofdicht duikt jaren later weer op, in de vorm van een dialoog, als ‘Prologhe oft Veurredene’ (TITELVEL 1593-1594 109) zonder enige toeschrijving aan vreemde hand.

Dergelijke apokriefe figuren mogen wij dan ook a fortiori in de *PW* verwachten, gezien de onmisbaarheid van lof- en eerrijmen hierin, meer nog dan in de vroegere werken. En inderdaad ‘Thomas Gheuardt’ (HELMANS 82), licentiaat in de theologie, en ‘Philippe de Rinsard Licentié es Droicts’ (EUTERPE 297) zijn hoegenaamd niet de auteur van de verzen die onder hun naam circuleren; in werkelijkheid zijn deze lofdichten vervaardigd respectievelijk door Guillaume des Autels voor Pontus de Tyard en door Balthasar Chavasse voor Jacques Mondot[43]. Een persoon, die eveneens in aanmerking

39 In tegenstelling tot de volkse literatuur op vliegende bladen; zie I, ‘Verwante ephemera’

40 Zoals gebeurd is tijdens de druk van HALMALE; zie T'SHERTOGEN 19 Aantekeningen.

41 Men zie de herneming van TITELVEL 1584-1585 11 in LANGHART 242; daartegenover wordt een lofdicht in CLAERHOUT 157 brutaal afgebroken op het einde van de pagina.

42 In zijn bespreking van Smit-Hellinga in *TNTL* 71 (1953), 307.

43 Zie voor nadere details de Aantekeningen bij HELMANS en EUTERPE. Of de twee personages zelf daarom fictief zijn, is een andere kwestie: een lofdicht van G. Boyer voor Mondot wordt op naam gezet van Jan de Maes (HALMALE 283).

komt voor verwijzing naar het schimmenrijk is ene 'Baptista de Rotonde' (TITELVEL 1593-1594 105), auteur van welgeteld zes disticha (TITELVEL 1593-1594 107, 226, VVEERDT 1593 53-56, 102-105), die telkens als inleiding op andere gedichten fungeren. Over hem zijn geen biografische gegevens aan het licht gekomen, evenmin als over 'VValrauen van Schoenueldt' (CRABBE 166). Deze laatste, van wiens poëtische activiteit slechts één sonnet getuigt, plaatst net dezelfde accenten als zijn idool bij het beoordelen der rijmelaars (ID. 169-172, vgl. APOLOGIE 352, LIEFVELT 58); ook de manier waarop hij de eeuwigheidswaarde der poëzie verwoordt, klinkt zeer vertrouwd. Gezien Van der Noots antecedenten tellen wij 'VValrauen van Schoenueldt' dan ook tot zijn alibi's. Dat Van der Noots handelwijze in dezen niet uniek is in het zestiende-eeuwse literaire bedrijf, bewijst de proloog van Cervantes in zijn *Don Quichot*[44].

Het polyglotte karakter der *PW* blijft gehandhaafd in de lof- en eerrijmen: Grieks, Latijn, Nederlands, Frans, Italiaans, Spaans en Duits garanderen een zo wijd mogelijke spreiding over het Westeuropese vasteland. Elk van deze talen is natuurlijk niet even overvloedig vertegenwoordigd: zo zijn alle Griekse en ook de Spaanse bijdragen telkens het werk van één man, respectievelijk Winandus Catharinus. Palaeopolitanus (DENNETIERES 79, GOOSSENIUS 60) en Luiz Franco (GOOSSENIUS 82, TITELVEL 1588 90). Als enig aandeel van het Duitse taalgebied blijft onveranderlijk sinds *Das Buch Extasis* de ode van Godfrid Upherten fungeren. Het leeuwenaandeel der - meestal Antwerpse - bewonderaars geeft trouwens ook de voorkeur aan het tijdeloze Latijn om Brabants dichter te bezingen. De man, bij wie ons dit renaissancistisch trekje wel het meest verwondert, is niemand anders dan Van der Noots apologeet. Ackermans, die blijkens zijn apologie een kleurrijk Nederlands weet te hanteren (APOLOGIE 70, 134), ontpopt zich in zijn eerrijmen tot Doctor Henricus Agricola: alle zijn ze in het Latijn opgesteld (TITELVEL 1584-1585 19, 72, APOLOGIE 317, SUEIRO 193, CLAERHOUT 150).

Ook de enige Parijse dichter met naam, van wie Jan van der Noot enkele verzen mag ontvangen, Jean Dorat, meldt zich aan als 'Iohannes Avratvs, poeta regivs apud Gallos' (GOOSSENIUS 47-48) en laat daarop een Latijns epigram volgen, gedateerd 'Lutetiis Parisiorum Idibus Iulij. An. 1578' (ID. 58). Merkwaardiger zijn de bijdragen van de jeugdige Franciscus Sweertius (HELMANS 206, STUYTELINCK 341), die een oprechte bewondering voor de 'optime Vates' (STUYTELINCK 351) schijnen te betuigen, en van Nicolaas de Meyere (DENNETIERES 53, VROUWEN 412), bij wie de lectuur van *CB/Abr* sporen nagelaten heeft. Caspar Barlaeus Senior (MAES 119), de jurist I. VValrans (LANGHART 67) en Willem Sweertius (TITELVEL 1592 12), broer van Franciscus, leggen eveneens getuigenis af van hun onverholen bewondering voor Van der Noots poëtische prestaties. De namen van Guilhelmus Ghevardus[45] (NOOT 443) en Joannes Gigas Secundus (AMODEO 99) hebben langer stand gehouden dan de faam van de auteurs, want deze *di minores* schijnen een prooi van de Lethe geworden te zijn. Van der Noot is er niet voor teruggeschrokken om, bij afwezigheid van de auteurs, op eigen initiatief wijzigingen in hun tekst aan te brengen[46] of zelfs in één geval de bestemming ervan te veranderen: de kerkelijke goedkeuring voor *CB/Abr*, uitgereikt door Walter van der Steghen in 1579, duikt jaren later weer op, niet meer als approbatie, maar intentioneel opgenomen na een reeks lofdichten voor de *PW*, en dit tot tweemaal toe (HELMANS 97,

44 Miguel de Cervantes Saavedra, *El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha.* Nueva edición...por Francisco Rodríguez Marín, Madrid, 1947, I, 29-30.
45 Indien althans niet identiek met 'Thomas Gheuardt' (HELMANS 82).
46 Zie POETOV en DENNETIERES Varianten.

TITELVEL 1593-1594 91). Soms heeft Van der Noot zijn zangers hun materiaal voorgeschoteld: de Griekse verzen van Palaeopolitanus (GOOSSENIUS 60, TITELVEL 1588 12) worden door Jacob Roelandts Junior in het Latijn overgezet (GOOSSENIUS 67, TITELVEL 1588 25) en het Latijnse epigram van Adriaan Damman (TITELVEL 1584-1585 9) in het Nederlands vertaald door een andere Gentse bekende van onze dichter, jonker Jacob van der Mast (GOOSSENIUS 558). Van der Noots vertrouwde medestanders *in poeticis,* doctor Gerardus Goossenius en jonker Michael van der Haeghen, treden in zijn polyglotte voetstappen: hun Latijnse oden (GOOSSENIUS 1, STERCKHEYT 140) hebben zij - op aandringen van de geëerde? - in een Nederlandse ode (GOOSSENIUS 387) en dito sonnet (SCHOLIER 197) omgezet.

Deze bijdragen in de moedertaal confronteren ons al dadelijk met de vraag naar Van der Noots poëtische inwerking: indien zijn oproep tot een nieuwe, op Franse leest geschoeide poëzie en zijn eigen lichtend voorbeeld vrucht dragen wil, dan mag men dit toch wel vooreerst verwachten in verzen van bewonderaars te zijner ere. En inderdaad: waar Van der Noot in 1580 nog een typisch rederijkersprodukt als de twee strofen van Peter Custodis (Baltens) in zijn *LvB* geduld heeft[47], komt niets dergelijks meer voor onder de lofdichten in de *PW.* Stuk voor stuk beantwoordden deze sonnetten, oden en epigrammen aan de nieuwe metrische vereisten, zoals die in de Apologie bepaald worden (APOLOGIE 27-38) voor ‘Heerlijcke, Ghemeyne, ende Lyricksche veerschen’ (ID. 28). Alexandrijnen en ‘vers communs’ genieten de voorkeur; enkel Goossenius hanteert octosyllaben; de alternantie van mannelijke en vrouwelijke rijmen blijkt niet onbekend. De kwaliteit van deze verzen is weliswaar nooit adembenemend, maar toch kan men ze niet als schuchtere probeersels afwijzen. De conclusie dringt zich op dat de schrijvers ervan inderdaad nog meer gedichten in deze trant moeten gepleegd hebben[48], vooraleer het louter technisch niveau te bereiken dat zij ter ere van de Antwerpse patriciër ten toon spreiden. Allen erkennen Van der Noot als Brabants voornaamste dichter, maar dit impliceert volstrekt nog niet dat zij uitsluitend bij hem in de leer gegaan zijn. Zo is er b.v. de tot nu toe onbekend gebleven Van der Mast, twee jaar ouder dan Van der Noot, en stammend uit de Gentse aristocratie. Hij is reeds vermeld als vertaler uit het Latijn (GOOSSENIUS 558), blijkt de auteur te zijn van een Frans sonnet (FARNEZE 52) en van Nederlandse epigrammen (HALMALE 237, GALLO 518, NOOT 458), en kent de Italiaanse literatuur: aan hem dankt Van der Noot zijn enige notitie over Dante evenals het ‘Sonnetto a Dante’ van Gabriello Simeoni (CATANIO 180). Een andere Vlaamse bewonderaar, Jan (de) Maes, heeft blijkens zijn Franse verzen in de poëzie van Ronsard gegrasduind. Van hem weten wij enkel, zoals hij zelf meedeelt (STEVART 60), dat hij in 1579 fungeert als secretaris van de Schotse kolonel William Stewart. In dat jaar schijnt hij op vertrouwelijker voet met Van der Noot geleefd te hebben dan het gros der bekenden, want hij is de enige die in een Nederlands en Frans epigram zinspelingen op de afstammingsmythe van onze dichter maken kan (VOORWERK 1580-1581 138, 147). Deze Vlaming is verder nog de auteur van één Nederlands sonnet (CRABBE 150) tegenover twee uitvoerige oden (STEVART 59, 148) en twee[49] sonnetten (DENNETIERES 122, SWEERDTS 334) in het Frans. Deze frequentie is wel te wijten aan het gemak

47 Zie *LvB*, 34.

48 Zie Leonard Forster, ‘Iets over Nederlandse Renaissancelyriek vóór. Heinsius en Hooft’, in *TNTL* 83 (1967), 296.

49 Het derde sonnet op zijn naam (HALMALE 266) is in werkelijkheid geschreven door G. Boyer; zie noot 43.

waarmee de bewonderde voorbeelden zich in hun eigen taal laten imiteren. De rij van twee- of meertalige dichters wordt afgesloten door Thomas Anraet, die het in onze ogen prozaïsch ambt uitoefent van ontvanger der Staten van Brabant. Dit belet hem niet op 8 oktober 1592 een Frans sonnet naast de Nederlandse versie, eveneens in sonnetvorm, aan de ‘Prince des Poëtes Belgiens’ op te dragen, beide met afwisselend vrouwelijk en mannelijk rijm en onberispelijke cesuur (SWEERDTS 155, 173).

Naast deze humanistische polyglotte dichter-vrienden staat een groep die exclusief Nederlands schrijft. Doorgaans zijn het lieden met een lagere sociale status, van wie wij dan ook zelden enig spoor in de officiële bescheiden aantreffen. Meester Jan van den Perre, griffier in de Brabantse kanselarij, en de Brusselse graveur Adriaan de Weerdt, beiden auteur van een epigram (resp. CRABBE 100 en VVEERDT 1588 1) bezitten nog het meest profiel. Ook de handige Gabriël Roelandts, die Van der Noots onsterfelijkheidsbelofte slechts met even welklinkende munt betaalt (MAES 84), hebben wij elders ontmoet. Maar meester Clement Vidtsendonck, auteur van een keurig sonnet ter ere van Van der Noots werkzaamheid (VOORWERK 1580-1581 69), meester Pauwels Verbraken (STUYTELINCK 359), meester Jan Putmans (LANGHART 250), meester Peter Standart (ORCO 249), doctor Albrecht van den Velde (TITELVEL 1588 72), ons reeds bekend uit *Das Buch Extasis*, en Q.G.H. (GALLO 426), die elk een epigram bijdragen, blijven ons nog steeds onbekend. Afgezien van de bijdragen van Vidtsendonck, Van den Velde en Standart, staan deze gedichten ook nooit op enige geprofileerde plaats in de *PW*, maar onveranderlijk dienen zij elders om een bladzijde vol te proppen. De bekoring is dan ook groot om zulke wazige figuren, als produkten van jonker Jans behulpzame fantasie, definitief naar het schimmenrijk te verbannen zoals de voorgaande reeks fictieve dichters, over wie op dit punt zekerheid bestaat.

Onder de Franstaligen merken wij vooreerst enkele oude bekenden uit *Het Bosken:* Guillaume De Poetou, ‘Poët Betunois’ (POETOV 312) en Pierre d'Ennetières, ‘gentilhomme Tournisien’ (DENNETIERES 1). Hun bijdragen zijn met geringe wijzigingen uit de vroegere bundel overgenomen. Onder de Waalse ingezetenen te Antwerpen, die Van der Noot na zijn terugkeer uit de ballingschap heeft gefrequenteerd, wordt de eerste plaats bekleed door Etienne De Walcourt. Deze bekende grammaticus kent niet alleen het werk van zijn stadsgenoot, maar heeft daarbij belangstelling voor metrische problemen: aan hem is het enige gedicht opgedragen waarin Van der Noot experimenteert met een cesuur na de zesde syllabe in een decasyllabisch vers (MAES 63). Uit de tekst ervan blijkt dat beiden deze ‘nieu manire goedt, van veerschen reyne’ (ID. 76) vooraf bediscussieerd hebben. De Walcourt vertaalt het Nederlands sonnet van Vidtsendonck (VOORWERK 1580-1581 87), verraadt in een tweede sonnet zijn belangstelling voor Van der Noots prestaties ‘Tant en Liriques sons, qu'en heroiques vers’ (TITELVEL 1588 48) en is de enige lofdichter, die in een epigram (PERRENOT 143) op de hoogte blijkt van de manier waarop Van der Noot zijn *PW* aan de man weet te brengen. Uit ditzelfde Franstalig milieu stammen ook de enige eerrijmen, die onze dichter van verwanten mag plukken: G. de Quarré stuurt een sonnet aan Van der Noot, ‘son bon ami et covsin’ (AMODEO 109), die eveneens verzen ontvangt van Maximiliaan en Pieter van Hambroeck (ORCO 137, DAEMS 486). Deze laatste - indien hij inderdaad zijn medewerking verleend heeft[50] - maakt het zich wel gemakkelijk, want hij pleegt welgeteld vier verzen ter inleiding van een citaat uit Claude Turrin. Dezelfde kunstgreep past de verder onbe-

50 Voor de zeer geringe waarschijnlijkheid hiervan, zie de Aantekeningen bij DAEMS.

kende François d'Herp toe, die een ode van Tahureau laat voorafgaan door een strofe van eigen maaksel (TASSIS 184). Even obscuur blijft Jacques Verduyn, die zich beperkt tot het citeren van Turrin, maar met aanpassing van de namen der wereldse schonen 'Kosmica, ou Camille' (DAEMS 270). Meer belang bezitten de waarderende appreciaties uit Frankrijk zelf. De auteurs hiervan heeft Van der Noot leren kennen tijdens de laatste etappe van zijn terugkeer naar Antwerpen. Dit blijkt ten overvloede uit de dateringen: het reeds vermelde epigram van Dorat is ontstaan te Parijs in juli 1578 (GOOSSENIUS 58), nadat Louis Poppard, 'prievr de Sorde', reeds een sonnet gedagtekend heeft 'A. Prouuin le 10. de May. l'An 1578.' (DENNETIERES 35, 52). Te Antwerpen zelf heeft onze dichter dan weer kennis gemaakt met Hugues Cabisset, 'gentilhomme Prouensal' (INKOOMSTE 72), aan wie hij misschien zijn kennis van de Provençaalse dichtkunst dankt, die elders gedebiteerd wordt (ETTEN 262). In 1564 wijdt Cabisset aan zijn standgenoot een sonnet en begeleidend epigram (DENNETIERES 163, 196), en in een sonnet, voor het eerst gepubliceerd in 1592, overheersen dezelfde superlatieven (FARNEZE 68).

Naast de voertaal van de humanistische wereld en de twee landstalen van Brabant is er slechts een miniem plaatsje gereserveerd voor lofdichten in andere Europese idiomen. Voor Italiaanse bijdragen kan Van der Noot een beroep doen op de leden der Italiaanse naties te Antwerpen, en inderdaad, de Genuees Pietro Benedetti (ORCO 47) en een onbekende Nicolo Artusino (HALMALE 284) dragen verzen bij. Het citaat uit een hymne van Paolo Alberto (APOLOGIE 176) stamt reeds uit de *Apod* (*OE*, [30]). Uit *Het Bosken* wordt het Spaans sonnet van Franco overgenomen (GOOSSENIUS 82), van wie wij een nieuw sonnet aantreffen in 1588 (TITELVEL 1588 90), terwijl de Duitse aanbreng nog steeds bestaat uit de eenzame 'Knittelverse' van Godfrid Upherten (DENNETIERES 140), ons reeds bekend sinds de *Apod* (*OE*, [31]).

Men kan zich tot slot van dit overzicht er terecht over verbazen dat Van der Noots verblijf in Engeland geen sporen schijnt te hebben nagelaten. Ook de noordelijke Nederlanden blijven opvallend zwijgzaam. In dit verband heeft prof. Forster gewezen op Van der Noots terugkeer tot het katholicisme als hinderpaal voor een mogelijke appreciatie door de Haarlemse groep rond Carel van Mander[51]. Ik meen dat men ook de omgekeerde reactie niet mag buiten beschouwing laten: de kerkelijke censuur kan mogelijk niet gedoogd hebben dat bijdragen van notoire ketters in de *PW* zouden worden opgenomen. Een analoog avontuur is Lipsius overkomen. Bij de samenstelling van de kopij voor de editie der *Epistolae* (1601) veroorlooft Balthasar Moretus zich op 11 december 1598 tegenover Lipsius de volgende bedenking te opperen:

> Novum in Epistolis tolli, absurdum plurimis videatur, asterisco aut alia quadam nota signari magis deceat et caussam not/a/e cum gratia aliqui Censor in ipsa approbatione explicet; doctrina et probitate illustres viros esse sed ver/a/e fidei lumen tantum deesse; quod ipsis ex animo precari se testetur et adeo precibus expostulare, quo et sibi et alijs doctrina sua magis prosit ad salutem. sed h/a/ec temere nunc a me scribuntur qui meliora a vobis pr/a/ecogitata fuisse scio[52].

Nadien meent hij dit probleem van Lipsius' niet-katholieke correspondenten op te lossen door ze in te delen in ketters en heresiarchen, welke laatste categorie in geen

51 Zie Forster, *a. art.*, 301.
52 Aloïs Gerlo, Irène Vertessen en Hendrik D.L. Vervliet, 'La correspondance inédite de Juste Lipse conservée au musée Plantin-Moretus', in *De Gulden Passer* 42 (1964), 88-89.

geval zou worden vermeld:

> Pr/a/ecogitabam ipse cum de ea appingenda scriberem censoriam notam ingratam ipsis fore; sed notanda potius nomina quam tollenda credebam: etsi neutrum facto opus esse existimarem: quid enim nomina ipsorum cognosci et legi prohibeat cum et scripta eorumdem publice et libere legantur. Scaligerum puto, Vivianum, Vulcanium, et alios dum nihil fidei Catholic/a/e Romanae contrarium libris suis inspergunt. Nam Heresiarch/a/e et ij quibus libido est Catholicos lacessere in hoc profecto numero haud ponendi[53].

Deze zorgvuldigheid had ook Plantin na 1585 beoefend. Op 20 september 1586 raadt hij Christoffel Vladeraccus aan, de naam van Erasmus in de toekomst maar liever weg te laten:

> Interea si conjectura mea valet suspicor minori cum invidia futurum si suppresso illius maximi Erasmi nomine postremo in tua epistola scriptam inscriptionem retineas[54].

Overschouwt men dan ook de lijst van lofdichters in de *PW*, dan vallen na 1588 wel prominente katholieken op, zoals de gebroeders Sweertius, maar geen reformatorische figuren. Enige uitzondering hierop vormt Goossenius, wiens verzen nog in 1592 geciteerd worden (STUYTELINCK 167), maar wiens activiteit in Engeland (Smit-Vermeer, 360-362) hier bezwaarlijk bekend kan zijn. Van der Noot heeft daarbij nog elke mogelijke aanwijzing uitgevlakt: vóór 1585 is Goossenius' ode gedagtekend ‘VVt Londen...’ (GOOSSENIUS 463), maar wanneer dezelfde tekst nogmaals opgenomen wordt, zoals gezegd in 1592, dan ontbreekt dit verdachte adres!

Ondanks deze mogelijke beperking straalt de aureool rond 's dichters hoofd, geschapen dank zij de bemoeiingen van de toch nog aanzienlijke groep lofdichters, met niet minder glans. Zij kunnen onbezwaard kwistig omspringen met hun lof om een voor de hand liggende reden: is Van der Noot niet, naar het woord van Van den Perre, ‘Vorst onser Poëten’ (CRABBE 107)? Ook Anraet en Maes richten zich reeds in de titel van hun dichten tot de ‘Prince des Poëtes Belgiens’ (SWEERDTS 155, HALMALE 267). In dit opzicht vindt Cabisset wel zeer bloemrijke epitheta: ‘Toy...le Belgicque Harpeur...docte Coriphée, & Cigne Brabançon’ (FARNEZE 74, 80). Dit wordt beaamd door Walrans: ‘Cedit Belgarum tota caterua tibi’ (LANGHART 74), terwijl Ennetières meer expansieve termen kiest: ‘des Germains l'ornement’ (DENNETIERES 12). Goossenius gaat zelfs een hele stap verder: ‘Tanto etenim superas, quos nunc fert terra Poëtas, Rythmis, Sol quanto sydera clara poli’ (GOOSSENIUS 11-12), en dit in het gezelschap van Franciscus Sweertius: ‘QVis te mirandum ignorat Nothaee Poëtam, AEternos Vates qui superare vales?’ (STUYTELINCK 343-344). Ook Caspar Barlaeus schrikt voor een Vergiliaanse reminiscentie niet terug: ‘NOthaee idcirco es fama super aethera notus’ (MAES 121). Als logisch gevolg hiervan mag Van der Noot in de hiërarchie der dichters zijn plaats innemen onder de allergrootsten uit het antieke verleden: meer dan één aanprijzer noemt hem in één adem met Homerus en Vergilius (APOLOGIE 192-193, DENNETIERES 144, 148, GOOSSENIUS 61, 63) of met één van beiden (HELMANS 207, FARNEZE 60). Ackermans, De Walcourt, Putmans en Franco verrijken deze krasse vergelijking met een nieuw distin-

53 Gerlo, Vertessen en Vervliet, *a. art.*, 90; vgl. *Id.*, 109.

54 Christophe Plantin, *Correspondance*. Publiée par J. Denucé, Antwerpen - 's Gravenhage, 1918, VIII-IX, 41; signaleren wij terloops het ontbreken van alle brieven uit Plantins correspondentie, die wijzen op enig compromitterend contact met Noordnederlandse calvinisten als Dousa; zie Plantin, *a.w.*, VI, ix, 130 noot 9.

guo: de vergelijking met Homerus en Vergilius is in feite enkel zinvol op het gebied van de epiek; daarnaast evenaart Van der Noots lyrische produktie die van Pindarus en Horatius (TITELVEL 1584-1585 68-71, TITELVEL 1588 38, 101, PERRENOT 143, LANGHART 250). Agricola, die zijn voorkeur voor Horatius boven de Mantuaan beslist uitspreekt, stelt ‘Noteus’ met eerstgenoemde op één lijn (TITELVEL 1584-1585 20, AMODEO 127). Deze appreciatie verbaast niet langer, wanneer men de enthousiaste De Poetou aan Van der Noot hoort verzekeren: ‘Que l'Empyreen pere Commanda d'heur' prospere Le tien esprit rauir Par ses neuf chastes filles Et Charitez humiles’ (POETOV 54-58).

Waarop baseren zich de auteurs van al deze loftuitingen? Een argument dat sinds Du Bellay's *Deffence et illustration* zeer actueel klinkt, wordt door Ackermans verwoord in de apologie: ‘T'en is geen minder deugt het Vaderlant te vereere*n* ende syns moeders sprake te ver-ryke*n*, te ver-çire*n* ende va*n* alle barbare, groue ende onaerdige redene*n* ende vvoorde*n* te reynige*n*, dan het en is met den svveerde de palen des Vader-lants te vermeerdere*n* ende de boosdoenders daer vvt te verdryuen’ (APOLOGIE 51-55). Reeds vroeger hebben Vidtsendonck en Maes Van der Noot geroemd ‘Om dat ghy hebt vercierdt soo wel ws Moeders Talen’ (VOORWERK 1580-1581 81, 112), een lof die hem ook van Franstalige zijde te beurt valt, ‘Illustrant richement ta langue Brabançonne’ (DENNETIERES 17), naast zijn meertaligheid, door Dorat gewaardeerd (GOOSSENIUS 47). Deze *illustratio* geschiedt uitdrukkelijk door een oriëntatie naar de grote voorbeelden: ‘Tu as tout le premier de Rome ramené, Et Petrarque & Horace tant heureusement né’ (DENNETIERES 15-16) en ‘Inspice rem enimuero modo Princeps vt ex humili potens Deduxit ad Italos modos Ille [=Horatius] AEölum carmen, hic [=Van der Noot] ita Graiûm & Italum ad Brabanticos’ (SUEIRO 204-208). Menigeen prijst zich dan ook gelukkig om het persoonlijk inspirerend contact; Sweertius vervalt in Goethe-und-Eckermann-stijl: ‘O me felicem, cui contigit optime Vates, Ore tuo totis, colloquioq*ue* frui’ (STUYTELINCK 351-352). Ook Goossenius en Maes verheugen zich om Van der Noots loutere nabijheid (GOOSSENIUS 399, SWEERDTS 347).

Interessanter is de reactie van deze overtuigde voorstanders ener nieuwe poëzie op de afzonderlijke publikaties van onze dichter. Vooral het *CB/Abr* schijnt, als iets totaal nieuws in onze literatuur, in deze beperkte kring - terecht - sensatie verwekt te hebben. Reeds op 10 juni 1579 schrijft Maes enthousiast ‘...l'Olympiade Que tant viuement nous depeind Ta Muse (ò vander Noot) d'un taint Non dissemblable à l'Iliade’ (STEVART 113-116). Ackermans brengt een summiere poging tot allegorese van dit werk: ‘Et sunt Olympiados libri, Vt Canticorum Cantica, Multisq*ue* Dia sensibus’ (TITELVEL 1584-1585 52-54) en hoopt in 1584-1585 nog steeds dat dit ‘cort begryp’ zal uitgewerkt worden: ‘Credite Romani scriptores cedite Graii Nescio quid maius nascitur Iliade’ (APOLOGIE 327-328). Daartegenover wordt opvallend weinig ophef gemaakt van de *LvB.* Maes vermeldt hem slechts in één adem met *CB/Abr*: ‘...honeste tu veux ta Maistresse honorer: Vertueux ton Brabant t'efforces decorer’ (DENNETIERES 133-134), en Vidtsendonck spendeert er één vers aan: ‘Om dat ghy...daer toe Brabandts lof soo heerlijck hebt ghesonghen’ (VOORWERK 1580-1581 82), zoals men merkt telkens zonder dat de naam van deze hymne uitdrukkelijk vermeld wordt. Van der Noots relatie tot Olympia vindt ook belangstellenden. Ackermans vermeldt enkel vaag ‘Discatur affectus & amor Diuinus, humanus bonus’ (TITELVEL 1584-1585 60-61); maar ‘Thomas Gheuardt’ looft de ongenoemde[55] ‘tam docta Pucella’ (HELMANS 87) om haar menigvuldige kwaliteiten

55 In feite wordt de muze van Tyard bedoeld; zie HELMANS Bronnen.

en vooral om de reine ‘sanctus amor’ (ID. 95) tussen haarzelf en haar bewonderaar. Heel andere accenten plaatst Nicolaas de Meyere; zijn carmen phaleucium (VROUWEN 414) bezingt met hoorbaar welbehagen Olympia's fysische schoonheid zonder enig ideëel franje. Dit gedicht sluit in feite, met zijn ietwat libertijnse liefdeshonger, veel dichter aan bij de sensuele gloed van de jonge Ronsard dan Van der Noots eigen liefdespoëzie.

Meer vertrouwd klinken ons de uitlatingen over het lot der deugdzamen in het algemeen en over de beklagenswaardige Van der Noot in het bijzonder toe. Reeds Poppard weet dat hij ‘curieux de voir En tout cest vniuers, les choses d'excellence Recherche les Esprits qui sont plus genereux’ (DENNETIERES 47-49). Dit is trouwens de reden, aldus Sweertius, waarom de Antwerpse dichter het vaderland verlaten heeft (HELMANS 211). De deugden die hij in anderen zoekt, weet Van der Mast, kleven hemzelf overvloedig aan (NOOT 461). De Poetou (POETOV 183) en Willem Sweerdts (TITELVEL 1591 13) doen nog een poging enige aparte deugden op het voorplan te schuiven, maar Gigas besluit lapidair: ‘Is quicquid tentat, virtutum spirat honores’ (AMODEO 105). Unaniem klaagt het vriendenkoor dat zulk uitzonderlijk iemand als Van der Noot in dergelijke povere omstandigheden leven moet, terwijl men de slechten ziet bevoordelen (ORCO 138, 250, SWEERDTS 155, GOOSSENIUS 82). Zij troosten hem echter met de bedenking van Barlaeus, ‘Rebus in aduersis etenim Constantia sola Nobilitat fortes magnanimosq *ue* viros’ (MAES 123-124), of, in de versie van Van der Haeghen: ‘FOrtune en verkeert het eel gheslachte niet’ (SCHOLIER 199). Dit beroep op zijn adellijke afstamming schijnt Van der Noot niet ongaarne te horen. Zo mag Maes de heldendaden van een mythische voorvader uit Karel de Grotes tijd even memoreren (VOORWERK 1580-1581 138), terwijl De Poetou eveneens eerbiedig opblikt naar ‘la tresinsigne Der-Nootsienne enseigne’ (POETOV 142-143). Damman (TITELVEL 1584-1585 14) en Gigas (AMODEO 103) vergeten evenmin zijn hoge geboorte te vermelden.

Maakt men de som van al deze voortreffelijkheden, dan moet men onvermijdelijk de stad gelukkig prijzen, die dergelijke dichter binnen haar muren herbergt. De uitroep ‘bella Anuersa, beata’ (APOLOGIE 177), ‘Godi Anuersa’ (TITELVEL 1588 115), ‘VVilt v/Antwerpen/nu/ (Schoonste Nymphe) verblijden’ (HALMALE 239) om deze ‘Decus...Patriae gloria magna’ (STUYTELINCK 348) is dan ook nooit uit de lucht. Maar hoe behandelt Antwerpen deze grote zoon? Onze Dante-kenner Van der Mast trekt de parallel met het hardvochtige Florence ten aanzien van zijn geniale balling (CATANIO 180). Dezelfde bewonderaar vermaant de Antwerpse magistraat rechtstreeks: ‘Dus wilt tot hemwaert ghy/v nu dancbaerder toonen Dan Athenen [tegenover Homerus]/en gaet ghunstighlijc zijn deughdt loonen’ (HALMALE 245-246). Van den Perre en Putmans opperen dergelijke bedenking niet tegen de officiële instanties, maar dringen bij particuliere mecenen klaar en duidelijk aan: ‘Dus en laet nv aen hem/v ghunsten oock niet falen’ (LANGHART 258, CRABBE 108). Hun argumentatie hiervoor is reeds gemeengoed voor Van der Noots auditorium: God heeft onze dichter zó begenadigd (STUYTELINCK 366, GALLO 524), dat zijn verzen eeuwig zullen duren (STUYTELINCK 365, GALLO 526) en dientengevolge eveneens de lof die hij uitgelezen stervelingen toezwaait (STUYTELINCK 363, GALLO 525, CRABBE 106). Ten slotte worden zij verondersteld het geloof van hun leidsman in zijn apotheose te delen, zoals dit verwoord wordt door ‘Philippe de Rinsard’[56]: ‘Ne dois tu Vander Noot! ores esperer mieux Qui grimpez dans les cieux d'vn vol’ plus glorieux Chantant tez diuins vers par le sentier estrange? Les Seurs, d'vn

56 Zie voor deze fictieve persoon blz. 38 en EUTERPE Aantekeningen.

verd Laurier cresperont tes cheueux: Et noz Neueux diront Vander Noot est heureux Au ciel vit son esprit, en terre sa louange' (EUTERPE 305-310).

Welk belang bezitten nu deze lof- en eerrijmen werkelijk? Voor Van der Noot zelf fungeren zij als balsem op het gekwetste dichterlijk gemoed en - meer prozaïsch - als dankbaar benutte bladvulling. Voor ons betekenen zij meer: hun dichterlijke waarde is doorgaans gering, maar de technische afwerking - soms door Van der Noot zelf ietwat gefatsoeneerd[57] - is nooit onbeholpen. Deze stukjes getuigen van een individuele appreciatie door literair geïnteresseerde figuren ten opzichte van het moderne in onze toenmalige literatuur. Het enthousiasme der ingewijden voor het *CB/Abr*, het geloof in de leidsman van onze nieuwe poëzie, het beamen van zijn dichterlijke en maatschappelijke aspiraties, het meevoelen met zijn financiële tegenslagen, dit alles ligt er in besloten. De auteurs behoren zelden tot de groten uit het rijk van kunst of wetenschap, maar het noodzakelijk cosmopolitisme van de gedwongen zwerver verheft het geheel tot meer dan een gewestelijk onderonsje: zijn bekenden huizen zowel in Valencia (GOOSSENIUS 99) als in Spiers (DENNETIERES 162). Aan Jan van der Noot danken deze versjes de omstandigheid dat zij gedrukt zijn in plaats van, zoals het merendeel van dergelijke literatuur, enkel in handschrift te circuleren. Deze voorzorg heeft hen behoed voor totale vergetelheid en zelfs voor het louter materiële vergaan. Het is wel niet zo dat hun niet voorhanden zijn een zwaar verlies zou betekenen voor onze literatuur, maar deze *rari nantes* doorbreken toch enigermate de anonimiteit, die zich, bij gebrek aan eigentijdse gedrukte reacties, gelegd heeft over ontstaan en appreciatie van onze oudste renaissanceliteratuur.

§ 4. *Commentaren*

In 1588 verschijnt een nieuw element in de *PW*, dat vanaf dat ogenblik inherent blijft aan dit werk, en in belangrijke mate bijdraagt tot het heel eigen karakter van deze produktie: de polyglotte commentaar.

In feite vormt hij slechts een onderdeel van een ambitieuzer geheel. Tweemaal heeft Van der Noot de manier uiteengezet waarop het publiek zijn *PW* zou moeten lezen (TITELVEL 1589-1590 125, TITELVEL 1593-1594 100, 244). Zijn gedichten zijn bestemd om voorgedragen te worden, en tweemaal wordt uitdrukkelijk vermeld dat zulke voordracht plaats gevonden heeft (FARNEZE 275, BEJAR 172)[58]. Dit schept de mogelijkheid om de *PW* 'Commedies ghewyse/te lesen/te singhen oft te spelen' (TITELVEL 1593-1594 101), waarbij Van der Noot de rollen zo verdeelt, dat Poesis de gedichten voordraagt, waarna doctor Agricola deze verzen toelicht op verzoek en ten behoeve van Cassandre, Laura en Marfira, die hij elk in hun eigen taal te woord staat. Soms behoren Olympia of Rosina eveneens tot dit weetgierig gezelschap. Ten gerieve van de eventuele acteurs voorziet de dichter zelfs in aanwijzingen voor hun costumering: 'Olympia op d'Brabandts: Penelope ende Corinna op d'Antycx: Laura op d'Jtaliaens: Marfira op t' Spaens: Cassandra op t'Francoys: Rosina op t'hoogh Duyts: Poesis ende Leeraer heerlijc ende eerweerdighlijck nae heuren staet/ghecleedt' (TITELVEL 1593-1594 102-104). Naast de genoemde geliefden van Ronsard, Petrarca, Boscan en Melissus kondigen Penelope als

57 Zie de wijzigingen in GOOSSENIUS tegenover *Het Bosken.*
58 De bewijskracht van BEJAR 172 is echter gering, omdat deze passage vertaald is naar Ronsard.

muze van Homerus en Corinna, inspiratiebron van Ovidius, weliswaar hun verschijnen aan (TITELVEL 1589-1590 241, 268), maar zij treden nadien niet meer voor het voetlicht. Zij zijn trouwens niet de enigen die verstek laten gaan: naast Poesis heeft de dichter oorspronkelijk nog gehoopt op de aanwezigheid van Sophia, Musica en Pictura (TITELVEL 1589-1590 63). Hoewel Musica niet optreedt in de *PW* mogen wij haar toch niet als onbestaande beschouwen: sommige gedichten van Van der Noot zijn inderdaad op muziek gezet (MAES 8, HALMALE 301) en gezongen (FARNEZE 276), en deze stukken mogen wij wel Musica in de mond leggen. De medewerking van Pictura kan slaan op de houtsneden, die in de *PW* opgenomen zijn[59]. Ook het getal der inspiratieve schonen was oorspronkelijk imposanter: Anna en Bersabea (TITELVEL 1589-1590 64-65) zouden ongetwijfeld ingestaan hebben voor een Hebreeuwse commentaar. De aanwezigheid van Anna, de moeder van Samuel, is onduidelijk - tenzij zij om chronologische redenen met Mozes wordt in verband gebracht[60] - maar Bersabea dankt de haar toebedachte rol zonder twijfel aan haar koninklijke geliefde: zoals Cassandre *cum suis* opgenomen worden ter wille van de poëtische verdiensten van hun aanbidders zo ook zou Van der Noot Bersabea aan het woord laten ter wille van koning David, de psalmendichter bij uitnemendheid. Naast Penelope zou de Griekse literatuur nog vertegenwoordigd worden door Sappho (ID. 65) als muze van Alcaeus (LANGHART 77).

Deze rolverdeling is pas uiteengezet in de titelvellen 1589-1590 en 1593-1594, maar de conceptie bestond reeds voordien: in de vellen uit 1588 converseren Laura (AMODEO 70), Olympia en Poesis (GRAMMEY 3, 8) reeds met doctor Agricola. Daarmee is deze laatste niet aan zijn proefstuk, want hij schijnt commentaren bij de niet gepubliceerde 'boeken der Liefden' (MAES 7) vervaardigd te hebben (TITELVEL 1589-1590 75).

Maar toch dient de vraag gesteld naar Ackermans' werkelijk aandeel in het opstellen van deze commentaren. Dat hij een bewonderaar van Van der Noot was, staat vast (TITELVEL 1584-1585 19, 72, APOLOGIE 317); dat hij de Apologie grotendeels zelf in elkaar gezet heeft, is niet onmogelijk[61]; maar dat zijn bijdrage in deze commentaren hoogst gering is, schijnt mij evenmin aan twijfel onderhevig. De eerste - opnieuw ideale - bedoeling is natuurlijk wel geweest: de dichter pleegt een vers, en laat het aan de commentator geworden, desnoods met de nodige aanwijzingen in welke richting de commentaar dient ontwikkeld. Ik ben dan ook bereid om Ackermans het auteurschap van de enige twee korte bijdragen van Penelope in het Grieks (TITELVEL 1589-1590 241) en Corinna in het Latijn (ID. 268) toe te kennen, eerder dan aan Van der Noot, van wie wij wel Latijnse verzen kennen (GOOSSENIUS 35, MATTHIAS 6), maar geen Griekse.

Tegen een verdere coöperatie laat ik echter de volgende argumenten gelden:

- Primo: de snelheid waarmee meer dan één vel in elkaar geflanst is. Meer nog dan de soms copieus aanwezige drukfouten[62] getuigen de commentaren van deze haast: hun lengte is dikwijls omgekeerd evenredig met de voorhanden dichterlijke kopij. Zo bevat FARNEZE naast een zeer uitvoerige slotcommentaar (118-306) slechts drie sonnetten en een korte ode van Jan van der Noot zelf. DAEMS telt slechts twee sonnetten en twee korte oden; de lezer kan gevoeglijk raden waarmee het vel voor de rest gevuld is. In schril contrast hiermee staan die gevallen waar, door het opnemen van gedichten van langere

59 Zie voor een algemene samenhang tussen Musica en Pictura TITELVEL 1589-1590 63 Aantekeningen.

60 Vgl. Daniël Heinsius, *Bacchus en Christus*. Twee lofzangen, opnieuw uitgegeven door L.Ph. Rank, J.D.P. Warners en F.L. Zwaan, Zwolle, 1965, 192.

61 Zie blz. 89 e.v.

62 Zie I, DAEMS, VROUWEN.

adem, de commentaar gereduceerd wordt tot een loutere bindschakel tussen twee verzen in (SUEIRO 73, CATANIO 71, 204, WONSEL 329, PEETERS 85). Deze snel op maat gesneden toelichtingen kan men bezwaarlijk als apart geleverde bijdrage van doctor Agricola beschouwen, maar zij passen heel goed bij onze vindingrijke jonker.

- Secundo: baseerde het eerste argument zich op de vorm, ook de inhoud wijst op een conditionering door de auteur zelf. Meermaals (CARRO 331, BALBI 110, NOOT 345, EUTERPE 75, 256) is de commentariëring van het eigenlijke gedicht ten einde vooraleer de beschikbare plaatsruimte volzet is. In al deze gevallen ontwikkelt zich daarop een zouteloze dialoog tussen de doctor en de desbetreffende muze, doorgaans gewijd aan de voortreffelijkheid der dichters. Het omgekeerde komt ook wel eens voor, dat de inhoudsopgaaf van een gedicht abrupt eindigt omdat het de pas afgesneden wordt door de grens van de pagina (SCHOLIER 324, NOOT 91, PEETERS 49) of door een nieuw gedicht (J. DE SMIDT 160, LANGHART 40).

- Tertio: deze soevereiniteit mondt uit in een eigenmachtigheid, die zich een hulpzaam, zelfs enthousiast commentator toch bezwaarlijk zou laten welgevallen. Meermaals worden ons in de commentaren verzen, meestal ter ere van Jan van der Noot zelf, beloofd, die de lezer dan vruchteloos in het vel in kwestie opzoekt (GALLO 473, NOOT 207, CLAERHOUT 97). Wegens een overvloed aan eigen kopij heeft Van der Noot deze gedichten stilzwijgend achtergehouden zonder een iota ter verontschuldiging, ja zelfs zonder de belofte, in de commentaar uitgesproken, te schrappen, zodat de eventuele auteur hiervan voor schut zou staan. Een ander geval van dergelijke nalatigheid vindt men in verband met de ode aan Michiel Verlous (PARDO 213), oorspronkelijk gericht tot Michiel Boot, want diens naam staat als bestemmeling in de drievoudige commentaar (ID. 263, 300, 338). Op het laatste nippertje, tussen het drukken van buiten- en binnenvorm[63], is Van der Noot overgestapt naar een hopelijk guller mecenas en heeft hij vergeten de commentaar te wijzigen. Elders last hij een drietal toepasselijke verzen van Palingenius in, ‘schijnt’[64] zich echter niet meer te herinneren wie de auteur ervan wel mag zijn, en laat ze in de commentaar dan ook enkel afkomstig zijn van een ongenoemde ‘el P.[oeta]’ (FUENTES 221). Onder een vierstrofige ode wordt verwezen naar de ‘couplets 5.6.7.8.9. & 10. de l'Ode precedente’ (J. DE SMIDT 304), waarbij men het raden heeft of misschien een twee bladzijden vroeger voorkomende ode met negen strofen bedoeld is. Een eigenaardige verschuiving is in CRABBE uitgevoerd: de volgorde der drie sonnetten die op f2^{r} na elkaar voorkomen is niet meer de oorspronkelijke. De Franse en Italiaanse commentaar verklaren, tegen alle normale verwachtingen in, eerst het derde sonnet ter ere van Maria van Bourgondien (CRABBE 229), daarna het eerste voor Jan van Asseliers (ID. 195) en ten slotte het tweede aan Lansloot Boote (ID. 212). De Spaanse commentaar echter luidt: ‘En el primero descriue las virtudes y las alabanças de la Signora Maria de Borgon*n*a. En el 2. aquellas d'el Sr. Iuan van Assseliers. Y en el 3. aquellos d'el S^{r}. Lanslot Boot’ (ID. 249-254). De niet bewaarde schikking, zoals in deze laatste versie voorgesteld, blijkt de oorspronkelijk bedoelde geweest te zijn. Zijn de drie sonnetten - waarvan er twee reeds voordien gedrukt waren - op drie aparte blaadjes ter zetterij beland, zodat de authentieke volgorde daar niet in acht genomen is? Feit is, dat de aldus ontstane contradictie met een lapmiddel verholpen is; in de Franse en Italiaanse commentaar heeft Van der Noot, ditmaal inderdaad ‘Makende vander Noot een deughdt’

63 Zie I, PARDO.
64 Zie voor de ware toedracht FUENTES Aantekeningen.

enkel de woorden 'premier...dernier' (ID. 273, 271), 'primo...vltimo' (ID. 260, 262) van plaats laten verwisselen, zonder aan de rest van het zetsel te tornen. Vandaar de ongewone volgorde in de Franse en Italiaanse tekst naast de afwijkende Spaanse versie. Al deze feiten wijzen duidelijk op een ingrijpen vanwege de dichter, dat een te grote bemoeienis zou betekenen tegenover andermans werk.

- Quarto: wie anders, tenzij Jan van der Noot zelf, zou de volgende subtiliteiten kunnen inschuiven:

a) Na de elegie aan 'Jan Damant/Riddere/Amptman der loffelijcker Stadt van Antwerpen' (T'SHERTOGEN 238) wordt in de Spaanse (ID. 276) en Italiaanse (ID. 293) commentaar zijn naam correct gespeld 'Dama*n*t', maar in de Franse versie prijkt 'le...noble S^r^. Iean d'Amant' (ID. 310), door welke afsplitsing de adellijke herkomst van de geëerde beklemtoond wordt. Hetzelfde procédé vindt men reeds vroeger in de *PW* gehuldigd, en ditmaal niet in een commentaar, maar in de tekst: Cornelis Pruenen wordt in een Franse ode steevast als 'De Pruenen' toegesproken (PRUENEN 132, 139, 177).
b) Van der Noots naamgenoot en familielid krijgt nog in 1590-1591 een ode toegestuurd, gericht tot 'den Eerweerdighen...Heer Jan Vander Noot/Abt van S. Bernaerts' (NOOT 1-2), hoewel hij reeds jaren geleden, in 1585, afstand heeft moeten doen van deze waardigheid[65]. In de Franse (ID. 117) en Italiaanse (ID. 100) commentaar heet hij nog steeds respectievelijk 'Abbé de S^t^. Bernart', 'Abbate di S^o^. Bernardo', maar in de Spaanse versie vinden wij zijn correcte functie op dat ogenblik: 'Administrador de San Bernardo' (ID. 84). Door deze kleine handigheid respecteert onze dichter meer dan één gevoeligheid: abt Van der Noot was geïnstalleerd met de steun van de Nederlandse adel, zodat Laevinus Torrentius in 1585 verplicht was hem behoedzaam aan te pakken. Voor deze inheemse edelen was natuurlijk de Nederlandse ode en de Franse commentaar bedoeld, en zij zullen zeker geen aanstoot aan deze titulatuur genomen hebben, wel integendeel. De enige groep waaruit protest kon oprijzen, was de Spaanse, en voor hen gold dan ook de administratief correcte versie!
c) De indeling van de *PW* volgens de hiervoor samengevatte onderwerpen wordt het meest uitvoerig in een commentaar uiteengezet. Het lijkt weinig aannemelijk dat Van der Noot dergelijk belangrijk overzicht aan een commentator zou overlaten.

Indien wij Van der Noots auteurschap voor deze commentaren aanvaarden, dan stelt zich een bijkomende vraag: mogen wij inderdaad de Italiaanse en Spaanse parafrasen naast de Franse tekst aan hem toekennen? Hij spreekt en schrijft immers de voornaamste Europese talen (*OE*, [25]). Voor zijn auteurschap gelden de volgende aanwijzingen:

- Primo: altijd vertonen deze drie teksten onderling kleine wijzigingen in de woordvolgorde of de plaats van adjectieven. Dit streven naar variatie is de reactie van een enkele auteur binnen zijn ononderbroken werkzaamheid[66]. Voegen wij daarbij dat het Italiaans en Spaans zich nooit als één groep slaafs bij de Franse versie aansluiten en er evenmin gezamenlijk van afwijken. Men vergelijke 'las miserias y vicios' (CARRO 306), 'le miserie & y vitij' (ID. 344), 'les abus & miseres' (ID. 381) tegenover, even verder, 'oluidados y sepultados debaxo...' (ID. 333), 'portati, & finalmente insepuliti & desmenticati dessotti...' (ID. 370), 'portez & finalement enceuelis & oubliez es...' (ID. 410); in

65 Zie NOOT Aantekeningen.
66 Vgl. Leonard Forster, *The Poet's Tongues,* Cambridge, (1970), 22.

de eerste rij citaten stemmen het Spaans en Italiaans overeen in woordvolgorde, in de tweede reeks houden Italiaans en Frans het bij dezelfde woordkeuze.

- Secundo: ook bij afwezigheid van een Franse parafrase blijkt een goede kennis van de Franse literatuur: wanneer de Franse tekst ontbreekt vindt men in de Spaanse en Italiaanse kolommen juiste bronnenreferenties ter inleiding van Franse citaten (MONEGLIA 136, 216, 354, 423, BALBI 154, SWEERDTS 59).

- Tertio: de volgorde waarin de parafrasen ontstaan zijn. Zij zijn achtereenvolgens neergepend naar mate van de bekendheid die Van der Noot ermee bezat. Na zijn moedertaal was het Frans hem het meest vertrouwd; de Franse tekst van de commentaar is dan ook als eerste neergeschreven, tevens als richtsnoer voor de beide volgende versies[67]. Op één plaats wordt dit expliciet toegegeven, want Marfira en Laura beginnen hun tekst met de respectieve vraag: ‘Que dize la S^{a}. Cassandra?’, ‘Che dice M^{a}. Cassandra?’ (PERRENOT 206, 218). Indien Cassandre eerst aan het woord komt, dan moet haar tekst, als materiële basis hiervan, ook als eerste persklaar zijn gemaakt. In één concreet geval weten wij dat de Italiaanse tekst als laatste, na de Franse en Spaanse versies, ontstaan is. In een epitaaf ter ere van een thesaurier heet deze ‘wylen Francoys Pelgherom’ (B. DE SMIDT 161), een naam die overgenomen wordt in de Franse en Spaanse teksten: ‘François Pelgerom’ (ID. 193), ‘Francisco Pelgrom’ (ID. 215). Daarentegen luidt de Italiaanse versie: ‘Henrico Pelgerom’ (ID. 204). Deze raadselachtige tweespalt wordt slechts opgelost in een volgend vel; daar ziet de verveelde dichter zich genoodzaakt een lijstje errata te publiceren, waarvan het eerste luidt: ‘Den rechten naem is Heyndrick Pelgherom’ (ANGONI 383). Van der Noot, gehaast, blijkt de voornamen der Pelgheroms verward te hebben; pas op het einde, bij het schrijven van zijn laatste commentaar, de Italiaanse, heeft hij de fout hersteld. Hoogstwaarschijnlijk bleef hem geen tijd over om al de andere vermeldingen na te zien, zodat hij zich dan later heeft trachten te redden met dit erratum.

- Quarto: ook in de Spaanse en Italiaanse teksten zijn drukfouten verbeterd; deze correctie is wel het werk van Van der Noot: men ziet hem bezwaarlijk eerst zijn eigen gedichten verbeteren en vervolgens de drukproef eerst naar een Spaanse en daarna naar een Italiaanse vertaler sturen.

- Ten slotte nog een negatief argument: de verschillen tussen de drie commentaren zijn nooit van die aard, dat men moet besluiten dat de auteur van de Italiaanse of Spaanse tekst zijn Franstalige collega niet begrepen of verkeerd gelezen heeft. Integendeel, in TITELVEL 1589-1590 58, 128, 180 en 237 wordt een Nederlands spreekwoord verkeerd opgevat door een Nederlandstalige zelf[68], en dientengevolge foutief vertaald in alle commentaren. In AMODEO 91 sluit de Italiaanse commentaar zich nauwer aan bij de originele Franse bron dan bij Van der Noots gecommentarieerde gedicht zelf. Al deze elementen wijzen op een gemeenschappelijke auteur.

Het aarzelend begin van de commentaren verschijnt onder een nog erg vertrouwde vorm, in de gedaante van marginalia (GRAMMEY 170, 217, 224, 229, 233). Maar tegelijk wordt er toch een korte dialoog tussen ‘Leeraer’, ‘Olympia’ en ‘Poesis’ opgenomen, die als proza-inleiding voor de eigenlijke elegie over de hele breedte van de pagina gezet is

67 De Italiaanse en Spaanse teksten zijn door geen Italiaan, respectievelijk Spanjaard vervaardigd. Deze mededeling, die Van der Noots auteurschap enkel kan bevestigen, dank ik aan prof. R. van Nuffel voor het Italiaans en aan drs. P. Collard voor het Spaans.

68 Zie uitvoeriger in TITELVEL 1589-1590 Aantekeningen.

(GRAMMEY 3-8). In een vel van dezelfde groep, hoewel gedrukt vóór GRAMMEY, is de praktijk der marginalia reeds opgegeven ten gunste van de commentaar in dialoogvorm vlak na het toe te lichten gedicht (AMODEO 70-98). Tot hiertoe mogen wij niet spreken van een polyglotte commentaar: in deze oudste vellen wordt doelbewust enkel een beroep gedaan op de taal van de bestemmeling, Brabants voor Cornelis Grammay *cum suis*, Italiaans voor Amodeo de Savoye.

Dit eerste stadium wordt overwonnen in GALLO, waar voor het eerst zowel het gebruik van Spaans, Italiaans en Frans - in deze volgorde - voorkomt, als de schikking in drie kolommen. De keuze van deze drie talen verwondert ons niet, gezien Van der Noots honger naar publiek, maar waarom deze schikking? Zij is veel overzichtelijker bij een tekst van zekere lengte en breekt de monotonie waartoe dit formaat van letterkorps op foliobladzijde licht aanleiding kan geven. Daarnaast geldt nog een praktische beweegreden: aangezien deze kolommen toch in de eerste plaats slechts een hulpmiddel vormen bij de lectuur, moeten zij, als elementen van secundair belang, steeds wijken voor de verzen van de auteur. Van der Noot bepaalt steeds eerst welke gedichten uit zijn produktie hij in dit vel zal publiceren. Wanneer hij daarna de drietalige commentaar in kolomvorm vóór zich ziet, is het heel eenvoudig de drie versies tegelijk aan te vullen of af te knippen naargelang van een teveel of tekort aan beschikbare plaatsruimte. Zelfs de lengte van de drie kolommen onderling kan nauwkeurig geconditioneerd worden: indien de beknopte zegging zou verhinderen dat alle commentaren ongeveer dezelfde lengte zouden bezitten, last de auteur nog gauw een paar woorden in, zodat dit evenwicht toch bereikt wordt (aanvullingen in Italiaans: LEIUA 433-435, ANGONI 102, T'SHERTOGEN 193-196, SWEERDTS 138, LANGHART 218-220; in Italiaans en Spaans: SUEIRO 294-298, 325-327, PARDO 103, 153-154; in Spaans: VERGANO 86, DAEMS 520; beperking in Spaans: BENTINC 156, SWEERDTS 222).

Zodra dit handelbare systeem op punt gesteld is, wordt het dan ook in het merendeel der *PW* toegepast. Doorbladert men een willekeurige bundel *PW*, dan is het opvallend hoezeer de gestadige terugkeer van de drie kolommen na een Nederlands gedicht, en dit alles steeds in gelijksoortig lettertype gezet, het gemeenschappelijk verbindingselement tussen deze afzonderlijk gedrukte vellen uitmaakt. Nochtans wordt Van der Noot geenszins de slaaf van deze uniformiteit: in vier vellen is de drietalige commentaar niet meer in kolommen gezet, maar, zoals in het eerste stadium, over de hele breedte van de pagina, zodat het Nederlands gedicht nu gevolgd wordt door drie horizontaal gelede prozateksten. In twee van deze gevallen (GHYSENS 34, 72, DAMANT 73) is er geen reden voor deze wijziging zichtbaar. Elders (MECHELMAN 156) kan men haast en plaatsgebrek verantwoordelijk achten: de Nederlandse tekst telt vier regels (ID. 156-159), de Spaanse nog drie (ID. 160-162) en de Italiaanse, die het vel afsluit, amper twee (ID. 163-164). Ook in het vierde geval (ARNESTO 29) kan de auteur zijn commentaar in allerijl geschreven hebben, zodat er geen tijd overgebleven is om de drie teksten af te meten. Zoals in het voorgaande vel neemt de lengte van de commentaren af naarmate de grens van de foliohelft nadert: de Duitse tekst telt tweeëntwintig regels (ID. 29-50), de daaropvolgende Italiaanse achttien (ID. 51-68) en de afsluitende Spaanse versie zeventien (ID. 69-85). Ook in de slotvellen sinds 1588 wordt aan de horizontale geleding de voorkeur gegeven, maar dit zijn geen commentaren stricto sensu, wel echter toelichtingen die dezelfde waarde bezitten als de verzen van de auteur. In de gevallen waar een gedicht slechts gecommentarieerd wordt in twee talen komt de verticale en horizontale schikking willekeurig voor (verticaal: BALBI 87, MECHELMAN 62; horizontaal: BALBI

189, FEYTENS 42, FUENTES 180, BENTINC 61, GHYSENS 153, DAMANT 267, DEYBARRA 153, ORCO 120). Laatstgenoemd procédé is natuurlijk het enig zinvolle wanneer de parafrase slechts in één taal geschiedt (FEYTENS 42, 88, 130, 177, FUENTES 19, 140, 210, EUTERPE 226, BEJAR 206, GHYSENS 184, DAMANT 130, 232, DEYBARRA 77, ORCO 38, 241).

Telkens als slechts twee talen in plaats van de verwachte trias voorkomen, is de eliminatie oordeelkundig uitgevoerd. De Franse commentaar is de meest onontbeerlijke; hij wordt enkel weggelaten indien het behandelde gedicht zelf in het Frans gesteld is, of ten minste enkele Franse verzen ter inleiding voorafgaan (BALBI 87, ETTEN 318, FEYTENS 88, 177, MECHELMAN 62, BENTINC 61, 106, 150, 210, MONEGLIA 39, 97, 321, STERCKHEYT 194, 229). Voorts schijnt de keuze uiteindelijk bepaald door de nationaliteit van de geëerde mecenas; dit verklaart waarom het te Antwerpen pas onlangs ingeplante Spaans als eerste taal verdwijnt: na gedichten ter ere van Jean Vincenti Fossa uit Cremona (VERGANO 272), Hieronymo Mainardi (ORCO 120) en de Italiaanse naties te Antwerpen (ID. 189), of van Brabantse edellieden als Joris van Schooten (GHYSENS 153), Arnoud de Almeyde (BENTINC 210) en de Duitser Karl Ludwig, ‘Graue zu Zults’ (DAMANT 267), verder na een ode ter ere van Jan Manart ‘Deken van den ouden Voetboghe/tot Antwerpen’ (CRABBE 120) ontbreekt de Spaanse versie ten enenmale. Het Italiaans, voor het handeldrijvende Antwerpen een noodzaak, geniet een steviger bestaansrecht: slechts in één enkel vel worden Cassandre en Marfira ten tonele gevoerd zonder het gezelschap van Laura (STUYTELINCK 52, 129). In dit unieke geval geldt weer een goede reden: de lotgevallen van Gabriël Stuytelinck als ‘peiswiller’ in 1584 kunnen vóór alles eerder de belangstelling en het medeleven van Spaanse zijde wekken. Italiaans en Spaans wijken gezamenlijk voor een korte Nederlandse en Franse commentaar bij een ode, opgedragen aan de hanzeatische koopman Hans Ghoeserie (ANGONI 251).

Soms wordt de onontbeerlijk geachte commentaar tot één taal beperkt; in dat geval gelden twee criteria bij de keuze hiervan: vooreerst de bestemmeling, een factor waarmee steeds naar behoren rekening gehouden is. Daarom is in CATANIO, exclusief aan Italianen opgedragen, de commentaar eveneens integraal Italiaans. FUENTES, bevolkt door Spanjaarden, wordt dan ook gevuld met Franse verzen en Spaanse commentaar - afgezien van twee onooglijke regels Nederlands en Italiaans. BEJAR, in zijn geheel opgedragen aan ‘mijn Heeren de Borghemeesters Schepenen en*de* Raedt der lofweerdigher Stede van Antwerpen’ (BEJAR 2-3), is uitsluitend Nederlands. Als tweede criterium bij eliminatie geldt de voor de hand liggende saamhorigheid tussen gedicht en commentaar: indien na een Nederlands gedicht slechts plaats voor één commentaar overblijft, dan is de Franse versie meest aangewezen (EUTERPE 226, GHYSENS 180, DAMANT 130). Eveneens normaal is het, wanneer een Nederlands gedicht en de daaropvolgende Franse ode gezamenlijk gecommentarieerd worden in het Italiaans (DAMANT 232).

Thans stelt zich ook de vraag naar de bestaansreden van sommige Nederlandse commentaren. In TITELVEL 1589-1590 verschijnt een Nederlandse toelichting over de evenwaardigheid van alle vellen der *PW*, in welke volgorde zij ook in boekvorm verschijnen, ‘aenghesien dat dese boeken vore, achter, inde middel en*de* ouer al, euen heerlijck, stichtelijc ende liuelijck sijn’ (TITELVEL 1589-1590 320-321). Niet minder noodzakelijk blijken, ook voor Nederlandstalige lezers, bepaalde ophelderingen inzake Van der Noots cryptische naamgeving: het omdopen van de lelie tot ‘Olympiette’ (SUEIRO 101), van twee beken te Brecht tot ‘Noot’ en ‘Olympia’ (MECHELMAN 156), en van september en oktober tot ‘Carolus’ en ‘Philippus’ (PARDO 386, BEJAR 214). Slechts

hoogst uitzonderlijk gaan de 'Leeraer' en Olympia nader in op de inhoud van een Nederlands gedicht (PEETERS 380, ANGONI 251). Wel worden volgende Nederlandse (CRABBE 130, ETTEN 162) of Latijnse teksten (HELMANS 77) wel eens in het Nederlands ingeleid. Zeer normaal vraagt en krijgt Olympia op haar beurt uitleg in haar moedertaal bij een Frans gedicht (FUENTES 180, MONEGLIA 137, 356, STERCKHEYT 229). Ten slotte, wanneer de dichter zich een enkele maal gedwongen ziet tot het aanbrengen van corrigenda inzake schrijfwijze van namen en titulatuur (ANGONI 382), zal hij, zeer bescheiden, enkel zijn Nederlandstalige lezers daarvan in kennis stellen.

Onderaan de zes houtsneden, voorstellende Apollo en vijf muzen (VERGANO 314, HELMANS 101, CLAERHOUT 254, T'SHERTOGEN 221, ETTEN 138, LANGHART 77) staan enkel korte commentaren in het Nederlands en Frans. Deze keuze stoelt op de herkomst van de platen: zoals in vijf gevallen uitdrukkelijk vastgesteld wordt, stammen zij uit de tweetalige *Olympias* (VERGANO 321, CLAERHOUT 260, T'SHERTOGEN 228, ETTEN 145, LANGHART 82).

Ten slotte zijn er nog vellen zonder commentaar. Tweemaal neemt één (CHEFS) of meerdere (RE) Franse gedichten een volledig vel in beslag; in evenzoveel gevallen wordt een overigens eentalig Nederlands (VROUWEN) en Frans (TASSIS) vel besloten door een Latijns (VROUWEN 412), respectievelijk Grieks (TASSIS 300) lofdicht ter ere van Van der Noot. Deze welbewuste eentaligheid wijst ons wel de reden aan waarom geen commentaar is opgenomen: telkenmale heeft de dichter één specifiek beperkt auditorium in het oog gehad, waardoor de noodzaak van de polyglotte commentaar ipso facto is opgeheven.

Wat de inhoud van deze commentaren betreft, mogen wij in de eerste plaats verwachten dat zij ons een getrouwe vertaling brengen van het behandelde gedicht. Zulk ideaal oogmerk blijkt echter zelden verwezenlijkt: de commentator is bij de aanvang van zijn werkzaamheid met de beste intenties bezield, zodat in drie vellen uit de periode 1588-1590 gewetensvol en uitdrukkelijk strofe na strofe verklaard wordt (AMODEO 75, GALLO 324, LEIUA 165, 441). Gebrek aan tijd en plaats, eerder dan een verflauwende ijver, verleiden hem nadien bij de commentaar van uitvoeriger gedichten tot een haastige vermelding van enkele strofennummers (BALBI 95, J. DE SMIDT 304). Slechts uitzonderlijk wordt in de latere produktie het oorspronkelijk schema nog ten volle aangetroffen (OPMEER 190).

De commentaar heeft in de eerste plaats een parafraserend karakter, wat niet wegneemt dat er plaatsruimte overblijft voor nadere inlichtingen aangaande de gevierde mecenas of de publiciteit zoekende dichter. Dit procédé ontwikkelt zich al vroeg, en wel bij gedichten die daartoe de beste aanleiding bieden: epithalamea. Bij zulke gelegenheid past het uitstekend nadere inlichtingen over her- (GALLO 310, SWEERDTS 66) en afkomst (SWEERDTS 62) van het bruidspaar te memoreren. Van der Noot ontziet zich ook niet zijn vertrouwdheid met de gevierden publiek te maken door het opdissen van anekdoten van, naar moderne smaak, soms twijfelachtig allooi: Arnoud Crabbe krijgt, tegelijk met het verhaal van zijn schipbreuk, het bewijs van zijn solvabiliteit (CRABBE 87-92). Minder geruststellend schijnt het succes van Johanna Coucke, de bruid van Antonio Gallo (GALLO 357-361); blijkens de context is dit evenwel bedoeld als flatteus complimentje.

Belangstelling voor genealogie en kennis van de familievertakkingen zijner standgenoten zijn Van der Noot nooit vreemd geweest. Dit is bij hem meer dan een gewone adellijke liefhebberij, maar eerder een noodzaak bij de verspreiding van zijn werk, en dit

reeds sinds 1568[69]. Als noodzakelijk gevolg brengt de commentaar dan ook toelichtingen over de geëerde personages, in de eerste plaats over hun herkomst (GRAMMEY 170, B. DE SMIDT 194, GHYSENS 187, GEORGES 232, DAEMS 200). Wie zich kan beroemen op een martiale vader (AMODEO 81) of grootvader (LEIUA 42), vindt diens nagedachtenis vermeld. Voorts vergeet de galante dichter evenmin een bescheiden echtgenote in de commentaar te betrekken, indien zij nog niet in de poëzie of de opdracht gehuldigd werd (FUENTES 150, 217, PEETERS 383). Indien mogelijk komen nog meer persoonlijke details ter sprake: Fuentes wordt gefeliciteerd wegens zijn militaire successen in Portugal 'contra los Ingleses enimigos' (FUENTES 31), terwijl onze dichter elders Gabriël Stuytelinck en 'abt' Van der Noot uitdrukkelijk gedenkt als zijn lotgenoten in deze droevige tijdsomstandigheden (STUYTELINCK 56, NOOT 122). Hier speelt onze auteur wel grof spel: samen met Stuytelinck laat hij zich doorgaan voor een deerniswekkend slachtoffer van calvinistische drijverijen, maar ook zijn Staatsgezinde naamgenoot is, evenals de dichter, ten offer gevallen aan 'les malitieux' (NOOT 122), wie dat in dit laatste geval ook moge zijn! Deze wazige formulering wordt wel verontschuldigd door een mogelijke censoriale kittelorigheid. De commentator begeeft zich op minder glad ijs wanneer hij in Leonardo Rotulo Carillo een 'Poëta tan sentencioso, sublimo, dolce y graue' (DEYBARRA 82-83) begroet, of het eerbaar ambt aanhaalt van Michiel Coignet en Melchior Bloemmart, 'Wynroeiers der Stadt van Antwerpen' (GRAMMEY 231-232). Daarnaast brengt de commentaar de onmisbare *auctoritates* bij bepaalde stelregels, verkondigd in de gedichten (SCHOLIER 155, PARDO 355, VERGANO 287, HALMALE 67, 74, GEORGES 475). Andere toelichtingen situeren een tafereeltje in de Ilias (BALBI 105) of handelen over Italiaanse (DAEMS 237, ETTEN 258) en Provençaalse (ETTEN 262) literatoren. Ten slotte zijn er meer technische inlichtingen: aan een niet-Antwerps publiek wordt duidelijk gemaakt welke instelling met de 'Halle' bedoeld wordt (T'SHERTOGEN 206); voorts wordt driemaal het ontstaan van bepaalde gelegenheidswerken verklaard, telkens bij een plechtige intrede te Antwerpen, achtereenvolgens van Alexander Farnese (MONEGLIA 262, ORCO 212) en later van Ernst van Oostenrijk (DAMANT 272).

Wanneer de gelegenheid tot aanvulling zich voordoet, aarzelt de auteur niet om bepaalde topoi telkens weer extra ter sprake te brengen, dus los van de eigenlijke inhoud van het gecommentarieerde gedicht. Als eerste geldt natuurlijk de onontbeerlijkheid der poëten als schenkers van onsterfelijkheid, met als logisch gevolg de noodzaak hen te onderhouden (GALLO 409, MONEGLIA 170, CARRO 405, BALBI 110, FARNEZE 289, FUENTES 35, 152, EUTERPE 252). Van der Noot ziet zich - tweede constant gegeven - helaas genoodzaakt aan deze morele plicht van de beschaafde wereld te appelleren te zijnen eigen behoeve (STUYTELINCK 138, FARNEZE 272) wegens 'les emulations, calomnies, detractions & torts que les peruers luy ont faict pour ne se vouloir emploier à choses iniques' (STUYTELINCK 68-70). Een laatste topos wekt bij de huidige lezer een licht onbehagen: de loyauteitsverklaringen na 1585 van de gewezen politieke voorman. Wij kennen ze reeds uit zijn verzen zelf, en zij worden ons ook in de commentaar niet bespaard, de hoofse buigingen in de richting van 'el Rey Catolico, Don Philipo' (FUENTES 23, AMODEO 83, LEIUA 246).

De betekenis van deze commentaren wortelt niet alleen in hun inhoud, maar reeds in hun loutere verschijningsvorm. Deze polyglotte omlijsting is uniek in onze zestiende-eeuwse Nederlandstalige literatuur. De samenstelling ervan is hoogst revelerend voor de

69 Zie blz. 99.

werkwijze van de auteur: wij merken de prioriteit, verleend aan de onsterfelijke verzen boven de parafrase; wij ontdekken de haast waarmee deze *PW* soms bij een of andere gunstige gelegenheid in elkaar getimmerd zijn; ten slotte beseffen wij de zeer grote handigheid van Jan van der Noot, bij wie elke afwijking van het eenmaal vastgelegd schema toch zinvol blijkt, gezien deze bepaalde omstandigheid of gene verhoopte mecenas. De inhoud omvat dikwijls meer dan de beloofde parafrasen: toelichtingen over vermelde personages en feiten of over de auteur zelf wisselen elkaar af. Tevens vormen de commentaren het natuurlijk milieu der ingelaste citaten van andere literaire grootheden, die er telkens met de nodige aandacht ingeleid worden.

In Van der Noots visie zijn deze commentaren weliswaar secundair tegenover zijn verzen, maar toch onmisbaar; slechts hoogst uitzonderlijk, en dan nog telkens gerechtvaardigd, wordt aan hun polyglot karakter afbreuk gedaan of verdwijnen zij zelfs geheel. Binnen het reeds zo efemere genre der *PW* zijn zij het laatst ontstane en dan nog het meest gemanipuleerde element, zodat de ingrijpende hand van de auteur zelden duidelijker dan hier aangevoeld wordt.

§ 5. *Citaten*

Met het inlassen van citaten bereikt de vormgeving der *PW* haar klassiek patroon. In TITELVEL 1589-1590, waar de dichter de definitieve conceptie van dit werk laat verkondigen (ID. 90-125), treffen wij weliswaar de indeling van zijn verzen volgens hun onderwerpen (ID. 92-97) aan, naast de zingeving van lofdichten (ID. 113-118) en commentaren (ID. 118-125), maar over vreemde aanhalingen wordt geen woord gerept. Zeer terecht trouwens, want pas in vellen, geconcipieerd na dit titelvel, komen andermans verzen in relatief groten getale voor. Van der Noot heeft namelijk ingezien dat een nu eens meer, dan weer minder kwistig omspringen met de staaltjes van zijn belezenheid de standing van zijn eigen werk enkel kan ten goede komen.

De oorspronkelijke bedoeling van deze handelwijze ligt voor de hand: de stemmingen of stellingen van de Brabantse dichter blijken gerugsteund door vreemde, ja zeer geziene poëten, aan wie geen zestiende-eeuwse lezer achteloos kan of mag voorbijgaan. Hun *auctoritas* wordt nadruk verleend door de typografische profilering: alle citaten zijn telkens netjes gescheiden van de hen omringende commentaar door het nodige wit en door het gebruik van een ander lettertype. Dit functionele citeren is eveneens verantwoordelijk voor de frequentie waarmee sommige regels terugkeren: zo wordt een blijkbaar in Van der Noots smaak gevallen citaat uit Patricius liefst driemaal in de *PW* herhaald (ARNESTO 86, FARNEZE 307, BEJAR 225).

De verdere evolutie van zulke citering verloopt parallel met de ontwikkeling van de commentaren: oorspronkelijk fungeren de citaten eveneens als welkome steun voor Van der Noot of als verduidelijking van zijn wensen en klachten. Weldra echter evolueren zij tot een zeer handig hulpmiddel om de afwezigheid van Nederlandstalige kopij te verdoezelen. In deze functie blijken de citaten nog heel wat meer handelbaar dan de commentaren, waar Van der Noot toch doorgaans aan de parallelle opbouw in drie gelijke kolommen vastgekluisterd ligt. Aanhalingen daarentegen kunnen ingekort of verlengd worden naargelang van de wensen van de auteur of de noodwendigheden van het samen te stellen vel *PW.* Bij de toepassing van dit procédé schemert nog een bedenking op de achtergrond, die de huidige lezer liever aan de haast waarmee gedrukt

diende te worden, dan aan de werklust van Jan van der Noot wil wijten: het ineenzetten van drie parafrasen in het Italiaans, Spaans en Frans vereist van de auteur zelf nog enige geestelijke inspanning, evenals de noodzakelijke tijd hiervoor; bij het inlassen van vreemde aanhalingen echter kan Van der Noot volstaan met de voorhanden editie van zijn geciteerde zegsman onder het oog van de zetter te schuiven[70] of desnoods deze tekst met ten hoogste enkele minieme aanpassingen te kopiëren. Deze vrij enge visie schijnt helaas bewaarheid in enkele gevallen, waar zich achter een vrij opzichtige opmaak een kale leegte verschuilt. Zo moet hij in CATANIO, bij gebrek aan eigen verzen, een ‘Sonnetto a Dante’ uit de pen van Gabriello Simeoni over de hele helft van de laatste bladzijde laten zetten, een sonnet dat Van der Noot daarbij niet kent uit eigen lectuur, maar dank zij Jacob van der Mast. In BALBI is de oplossing niet veel gelukkiger: de kopij van de binnenvorm blijkt eerder schraal, zodat een sonnet van Claude Turrin kwistig ruimte toebedeeld krijgt. Zulke ontmaskering lukt de aandachtige toeschouwer slechts incidenteel, omdat Van der Noots toch langzamerhand bekende handigheid hem doorgaans wel behoedt voor dergelijke misstappen. Zijn inderdaad aanzienlijke - en daarbij intensieve - belezenheid, de polyglotte diversiteit der stukjes en hun praktische toepassing, dit alles draagt bijna steeds bij tot een nog fleuriger uitzicht der *PW.* En Van der Noots prachtlievend publiek koestert uiteraard meer belangstelling voor de resulterende fraaie compositie dan voor de stellage, die dit bouwsel overeind houdt.

In het merendeel der gevallen laat Van der Noot zijn collega's optreden als verdedigers van de dichterlijke naam en faam in het algemeen. Naast een korte verduidelijking van Olivier de Magny, *A Nicolas Compain,* 49-60 inzake de voortreffelijkheid der dichters (ANGONI 368), krijgt toch eerder de eeuwigheidswaarde van de poëzie het volle pond dank zij Horatius en Ronsard. Van de antieke woordvoerder leest men *De arte poetica,* 333-334 (LANGHART 217, PARDO 355, ETTEN 283), 343 (ETTEN 284), 391-407 (ETTEN 350), *Carmina,* II, xx, 1-4 (WONSEL 350), *Carmina*, IV, viii, 25-29 (STERCKHEYT 248 in de vertaling van Mondot), *Carmina*, IV, ix, 25-28 (T'SHERTOGEN 217, MONEGLIA 82). Van Ronsard wordt in dit verband geciteerd *A Jan d'Orat,* 1-8 (ETTEN 367), *A mes Dames*, 71-73, 76-85 (FUENTES 157) en *Hymne du treschrestien roy de France Henry II*, 731-736 (OPMEER 229). Onder de *di minores* tellen wij Bion, *Idyllia* (ed. Brvgis Flandror., 1565, 42-43) (PARDO 372), Pontus de Tyard, *Chant en faveur de quelques excellens Poëtes de ce Temps*, 23-33 (FARNEZE 40) en Magny, *L'ombre de Salel,* 131-134, 157-160 (FUENTES 172, 176). De onvergankelijkheid van poëtische lof tegenover de teleurgang van aardse pracht trekt een koor aan van zowel antieke als moderne zangers: Horatius, *Carmina,* IV, viii, 13-22 (FUENTES 42) en Propertius, *Elegiae*, III, ii, 19-26 (PEETERS 162) naast Petrarca, *Il canzoniere. Sonetto CIV,* 9-14 (CATANIO 75), *Epistolae Familiares*, VII, xv (PEETERS 145) naast Ronsard, *Au Roy,* 107-112, 115-147 (FUENTES 52) en Joachim du Bellay, *Discours au Roy sur la poësie*, 61-76 (LEIUA 183).

Het hoge aanzien en de materiële welstand, die de dichter vanwege zijn medeburgers zouden moeten te beurt vallen vinden twee eerbiedwaardige verdedigers: Plinius Secundus Minor, *Epistulae,* III, 21 (APOLOGIE 118) en Franciscus Patricius, *De institutione*, II, vi (ARNESTO 86). Een anonieme Franstalige voorstander van het belonen der poëten blijkt Pontus de Tyard te zijn, in diens reeds vermelde *Chant...*, 67-75 (PERRENOT 241), naast Ronsard, *Au reverendissime Cardinal du Bellai* (FARNEZE 318, GHYSENS 99). Maar helaas, welke slechte tijd voor deugdzamen in het algemeen en dichters in het bijzonder!

70 Men zie de tekstgetrouwheid in citaten uit Horatius en Cornelis van Ghistele in J. DE SMIDT.

Aldus zuchten zowel Ovidius, *Ars amatoria*, II, 147-149 (ORCO 281), Horatius, *Satirae*, I, iii, 55-62 (J. DE SMIDT 175), *Carmina*, III, iii, 1-8 (J. DE SMIDT 186), en zijn bewerker Cornelis van Ghistele, *Satyrae oft sermones,* 14^{v} (J. DE SMIDT 388) unisono met de Italianen Simeoni, *Sonnetto a Dante* (CATANIO 190) en - anoniem - Palingenius, *Zodiacus vitae*, II, 543-544, 549-551 (FUENTES 222) naast de Franse grootheden Ronsard, *Au pais de Vandomois,* 65-68 (EUTERPE 154), *A Gaspar d'Auvergne*, 47-56 (STERCKHEYT 100), *Hymne de l'autonne*, 65-68 (STUYTELINCK 161), Magny, *A Nicolas Compain*, 37-48, 61-72 (SWEERDTS 78), Etienne Jodelle, *A tresillustre princesse Marguerite de France*, 57-66 (MONEGLIA 426, via Ronsard) en Claude Turrin, *Livre des sonets amovrevx. Sonet 57* (BALBI 157). Tegen zoveel ongerechtigheid troost Van der Noot zichzelf en ook zijn lezers eenmaal met Boëthius, *De Consolatione philosophiae*, I, Metrum vii, 20-31 (J. DE SMIDT 315), maar meer nog met de bijbel, steeds in Latijnse versie: *Ps.* 31:11 (J. DE SMIDT 194), *Ps.* 117:17 (WEERDT 1590 f 2^{v} sprekende regel), *Ps.* 124:1 (J. DE SMIDT 195), *Prov.* 11:20 (STERCKHEYT 113), *Matth.* 5:4 (ORCO 284), *Luc.* 16:8 (HALMALE 67), *Jer.* 4:22 (HALMALE 76). In deze laatste passage herinnert Van der Noot zich niet meer uit welk bijbelboek dit citaat stamt. Hij verschuilt zich dan ook maar achter de Vulgaat: ‘Donc S. Hierome dict, à bon droict...’ (HALMALE 74-75). Een totaal andere reeks bronnen is zeer leerzaam. In zes gevallen geeft Van der Noot in zijn commentaar een lijstje van een twee- of drietal Latijnse en Griekse dichters, die - evenals Ronsard - hetzelfde onderwerp als wat hij thans behandelt, in hun poëzie hebben neergelegd. In ruil voor deze geleerde toelichtingen verwacht hij van de lezer het nodige ontzag tegenover zulke eruditie. De handelwijze van onze Brabantse dichter zou aldus te vergelijken zijn met de bemoeiingen van Ronsard, die in zijn *Bocage* (1554) trots wijst op zijn Griekse bronnen[71]. In Van der Noots geval moet de gestadige terugkeer van Ronsards naam onder deze dichters de opmerkzame lezer tot nadenken stemmen. Niet ten onrechte, want op weinige uitzonderingen na heeft onze auteur zijn wijsheid gepuurd uit de commentaar van Marc-Antoine de Muret en Remi Belleau, respectievelijk bij *Le Premier* en *Le Second livre des Amours* van Ronsard. Het citaat uit Marullus, *Epigrammaton*, II, xliv, 1-2 (SUEIRO 97) stamt dan ook uit de commentaar van Belleau. De toelichting, hoe zich te gedragen na een nachtmerrie, is Van der Noot evenmin bij Apollonius, *Argonautica*, IV, 662-664 gaan naslaan, maar wel bij Muret (BEJAR 207). De verwijzing in één adem (VERGANO 287) naar ‘le commentaire sur Theocrit’ (=*Idyllae*, VII, 63-70), Anacreon (ed. Preisendanz, nr. XLIII, 1-3) en Tibullus (=*Elegiae,* III, vi, 5-7) dankt Van der Noot eveneens aan Belleau. Aan Muret dan weer zijn Martialis, *Epigrammata*, VI, xi, 10 en Bion (=Moschus, *Bucolicae*, II, 8) ontleend (PEETERS 381). In deze laatste passage treffen wij tevens een blijk van Van der Noots verdere belezenheid aan: op eigen initiatief heeft hij Ovidius, *Ars amatoria*, II, 107 aan dit rijtje toegevoegd. Naar aanleiding van Ronsard, *A elle mesme*, herinnert zijn leerling zich de voor de hand liggende reminiscentie aan Vergilius, *Aeneis*, VI, 660-662 (ANGONI 265). Bij een *Chanson* van Ronsard weet Belleau enkel mee de delen: ‘Imitation d'vne des chansons de Petrarque’, terwijl Van der Noot erin slaagt ons de juiste (GEORGES 200) referentie te geven - wij weten reeds sinds *Het Bosken* en *Het Theatre* dat Petrarca voor hem geen onbekende is. In PARDO 372 slaagt hij er zelfs in de Griekse dichter Bion als bron van Ronsard aan te wijzen, een inzicht waartoe geen enkele der vroegere Franse commentatoren gekomen was.

71 Zie *STFM*, VI, xvi.

Bij het overlopen van deze uitvoerige lijst van geraadpleegde voorgangers en tijdgenoten zou men kunnen denken dat Van der Noot zich wel zeer schatplichtig moet voelen tegenover hen, en dientengevolge het werk van zijn illustere bentgenoten ongerept zou overnemen in zijn *PW.* Dit blijkt echter niet het geval te zijn, welke handelwijze kan gestimuleerd zijn door het principe der imitatio: *simile*, *non idem*[72]. Begin en einde van vele citaten worden aangepast aan de noden van de voorafgaande of volgende commentaar. Zo wordt Horatius, *De arte poetica*, 333, 'Aut prodesse volunt aut delectare poetae' tot 'Natura impellimur vt prodesse & delectare volimus' (ETTEN 383, PARDO 355). Waar Tahureau een strofe besluit als volgt: 'Ou bien autrement qu'il [=de dichter] s'asseure N'estre qu'vn singe contrefait', blijkt Van der Noot deze boutade slechts matig te appreciëren; zijn versie luidt dan ook: 'Comme les Dieux ont a grand cure Faict estre Vander Noot, parfaict' (TASSIS 298-299). Pontus de Tyard prijst de sterveling gelukkig, die vermeld wordt in 'des doctes vers Qui le font luisant, & beau, Mort vivre par L'Univers'. Van der Noot verbetert: 'Qui le font luisant, & beau, Reuiure par l'Vniuers' (FARNEZE 49-50). Ook Du Bellay ontsnapt niet aan Van der Noots lust tot adaptatie: het beginvers van het citaat in LEUIA 183 zou te abrupt klinken 'Aydé le genre humain, pour sacrer leur memoire'; bij Van der Noot luidt dit vers 'Quelques Princes puissans pour sacrer...', maar dit blijkt dan toch geen volslagen eigen vinding, want vier verzen daarvoor begint zijn Franse bron met de woorden 'C'est pourquoy ces grands Roys, et magnanimes Princes...'. Zelfs de grote Ronsard moet zich vanwege zijn Brabantse volgeling zulke behandeling laten welgevallen, zo in ETTEN 371, 'Par leurs douceurs nous abatent', waar Ronsard, in de edities 1567-1587 heeft: 'douceurs qui abatent'; zo in FUENTES 160-161, waar twee verzen van Ronsard vervangen worden door een eigen inval!

Van der Noot voelt zich hiertoe gerechtigd, omdat hij zich reeds in 1584-1585 door Ackermans op voet van gelijkheid heeft laten stellen met Homerus, Vergilius en Petrarca (APOLOGIE 335-347). Hij beschouwt zijn wijzigingen dus niet als impertinenties, maar enkel als 'gelukkiger' evenwaardige varianten.

Tussen de citaten verdienen eveneens de deviezen een plaatsje. Telkens Van der Noot de leus van een mecenas kent, laat hij niet na deze te vermelden, zo 'Nec me qviescere sinit' bij Amodeo van Savoye (AMODEO 37). Ook de eerbetuigingen aan Christoforo de Mondragon worden besloten met 'Vigilate virtvti. De Montdragon' (FUENTES 184). Prelaat Dionys Feytens is de houder van een sprekende leus: 'Schovt qvade feyten' (FEYTENS 41). Daarnaast komen herhaaldelijk sententiën voor, die als devies van Jan van der Noot zelf fungeren. Zo de spreuk, die reeds op de voet van de titelplaat in *Das Buch Extasis* en onder de obelisk in *CB/Abr* prijkt: 'Deficiet nunquam generoso in pectore virtus' (TITELVEL 1588 f 2^v, TITELVEL 1589-1590 f 1^r, TITELVEL 1592-1593 f 2^v, TITELVEL 1593-1594 f 2^v SLOTVEL [1] f 2^v, SUEIRO 209, PERRENOT 155, STERCKHEYT 156). Vergilius, *Aeneis*, V, 344 'Gratior et pulchro veniens in corpore virtus' wordt, mits enige wijzigingen, 'Gratior est pulchro veniens ex corpore virtus' (AMODEO 126, AELMOESSENIERS 195, DAEMS 275, BALBI 222, B. DE SMIDT 237, STERCKHEYT 201). In de korte gezegden 'Tempera te tempori. Post tenebras sperans lvcem, post nebvla Phoebvs' (TITELVEL 1588 f 2^v, TITELVEL 1589-1590 f 2^r, TITELVEL 1591 f 2^v, TITELVEL 1592-1593 f 2^v) en 'Tempera te tempori, labore et indvstria, amore et prvdentia' (IBIDEM) komen antieke spreekwoorden voor. Dezelfde idee vindt men nog elders uitgedrukt: 'A[s]per

72 Zie S. Dresden, 'Imitatie en originaliteit', in *De literaire getuige. Essays*, Den Haag, 1959, 43.

aspera querit. Tempera te tempori. Amore & Prudentia' (GALLO 528). Aan de raadselobelisk van *CB/Abr* is ontleend 'Dilige virtvtem remanet post fvnera virtvs' (FEYTENS 138, FUENTES 121), waarvan het laatste stuk wel meer voorkomt als spreekwoord. Al deze deviezen worden door Van der Noot zonder vast systeem aangewend als sluitstukken in zijn *PW.* Slechts twee leuzen hebben een vaste plaats: 'Magnanimos fortesqve beat sine crimine virtvs' komt enkel voor in titelvellen (TITELVEL 1588 f 1^r, TITELVEL 1589-1590 f 2^r, TITELVEL 1591 f 2^v) en 'Phoenici similis vivit post fvnera virtvs' blijft constant onder de slotillustratie sinds 1590 (WEERDT 1590 f 2^v, VVEERDT 1593 f 2^v). Eenmaal wordt een lofzang ter ere van Antwerpen passend afgesloten met de spreuk 'Vrbs Antve[r]piae Evropae decvs' (HALMALE 331), waarvan het tweede lid ons reeds vertrouwd is sinds de *Apod*, § 15 (*OE*, [12]) en nog meer sedert *LvB*, XV. Merkwaardig is wel het sterk epigrafisch karakter van deze deviezen: met uitzondering van STERCKHEYT 156 staan zij steeds in romeinse kapitalen gedrukt. Hierdoor beantwoorden zij volkomen aan de allegorische voorstelling der *PW*, waarbij de lijsten rond de pagina's het aanschijn krijgen van een onvergankelijk bedoelde inscriptietafel, waarvoor uiteraard dit kapitaalschrift het meest passende is[73].

Zowel de keuze van de citaten als het gebruik ervan binnen de *PW* zijn verhelderend voor de werkwijze van Jan van der Noot; de geciteerde auteurs zullen wij grotendeels terug ontmoeten in de behandeling van de bronnen, terwijl het aanwenden van hun verzen in meer dan een opzicht leerzaam blijkt.

Hun aanwezigheid stoelt op het argument der *auctoritas*: met merkbaar zelfbehagen kan Van der Noot zijn publiek parallelle vindplaatsen uit het werk van andere auteurs voorschotelen, waaruit de juistheid, redelijkheid en algemeengeldigheid van zijn zienswijze blijkt. Dit laatstgenoemde aspect is dan ook uiteindelijk verantwoordelijk voor de bonte samenlezing van het gezagvolle gezelschap, waardoor Horatius, de psalmen en Boëthius in eenzelfde vel kunnen voorkomen (J. DE SMIDT 175, 194, 315). Het beoogde doel van het gebruik der citaten is tweeërlei: zoals reeds gezegd, wil Van der Noot hiermee zijn publiek imponeren, maar daarnaast geldt nog een ander, meer persoonlijk streven voor hemzelf: het is een symptoom van zijn drang naar solidarisering, van zijn hang naar geborgenheid, van zijn strijd om erkenning. Elders wordt uiteengezet hoe de Antwerpse dichter deze eis tegenover zijn publiek stoffelijk tracht te realiseren[74]; hier echter vordert Van der Noot zijn erkenning in poeticis, doordat hij andere dichters - en niet van de minsten - als spreekbuis van zijn bewogenheid laat aanrukken. Op deze essentieel ondersteunende functie leggen de begeleidende zinnen telkens nadruk: 'Comme Horace dict *aussi*...Cornelis van Ghistel/in d'ouersettinghe der Satyren Horatij, *dienende* tot *desen* proposte' (J. DE SMIDT 172, 398).

De opmerkzame lezer kan misschien een element van tegenspraak vermoeden tussen deze rol van de citaten als toch wel belangrijke morele steun voor Jan van der Noot, en de stelling, voordien geopperd, dat zij te baat genomen worden als zeer goedkope opvulling bij gebrek aan eigen verzen en commentaren. Deze contradictie is echter slechts schijn. De enigszins denigrerende zienswijze slaat niet op de inhoud van de verzen van Horatius of Ronsard, noch op het principe van hun aanwending door Van der Noot, maar wel op de materiële verschijningsvorm hiervan. Naast de reeds vermelde voorbeelden van uitspreiding over een meer dan voldoende oppervlakte van een blad-

73 Zie blz. 22 en noot 8 aldaar.
74 Zie blz. 100-101.

zijde, mag men zich ook de vraag stellen of het wel nodig is in één adem achtendertig verzen van Ronsard (FUENTES 52-89) of vierentwintig van Magny (SWEERDTS 78-101) te reciteren, louter ter *illustratio.*

Dat Van der Noot andermans verzen niet als onaantastbare relieken beschouwt, blijkt ook uit zijn manipulaties ermee. Nieuw is dit procédé voor hem alleszins niet, want reeds in de *Apodixe*, die toch onder zijn zeer substantiële supervisie ontstaan is, komen zulke eigenzinnige ingrepen voor, meer bepaald in de verzen van Lucretius, Mantuanus en - via Polydorus Vergilius - van Lucanus (*DBE*, 187-189). Hierbij moet men zich wel hoeden voor een mogelijk misverstand: er dient onderscheid gemaakt te worden tussen de wijzigingen, die Van der Noot op eigen initiatief aanbrengt, en de varianten, die de oorspronkelijke auteur in de opeenvolgende drukken kan toevoegen. Vooral in het geval van Ronsard is waakzaamheid geboden, want deze perfectionist heeft zijn bundels gedurende een periode van dertig jaar telkens herzien en aangepast, zodat er van zijn vroegste werken acht tot negen uitgaven onder supervisie van de auteur bestaan[75]. Dank zij de orthografische bijzonderheden der citaten is het meermaals gelukt met vrij grote waarschijnlijkheid de editie te bepalen, die Van der Noot in handen gehad heeft. Gezien de zeer belangrijke consequenties inzake de precieze invloed van de auteur in kwestie op Jan van der Noot, die deze beperking automatisch met zich meebrengt, wordt de mogelijke bepaling van de geraadpleegde uitgaven verschoven naar de afdeling Bronnen.

De interactie van deze vier essentiële bestanddelen, met name Van der Noots eigen poëzie, commentaren, lofdichten en citaten, bepaalt de structuur der *PW.* Ontstaan als opdrachtverzen bij *CB/Abr* en *LvB*, nadien evoluerend tot een reeks huldeadressen in 1581-1583, worden de *PW* uiteindelijk Van der Noots meest omvangrijke publikatie. Naarmate dit geheel aangroeit, neemt ook de noodzaak tot structurering toe: de gedichten worden verdeeld over de vijf besproken rubrieken, en er wordt een methodisch beroep gedaan op lofdichten, commentaren en citaten. Aanvankelijk is de rol van deze omkaderende elementen secundair: in de produktie van 1588 is hun voorkomen wisselvallig, als afhankelijk van de weerklank die Van der Noot wenst voor sommige gedichten. Sinds GALLO echter maken zij een coherent deel der *PW* uit; waar zij voordien opgenomen werden wanneer de inhoud van sommige gedichten dit toeliet of vereiste, daar is van nu af aan hun ontbreken een uitzondering, waarvoor dan ook telkens een reden in de overige samenstelling van dit individuele vel voorhanden is: uitvoerige tekst (CHEFS), eentalig publiek (BEJAR) of haastige compositie (TASSIS).

Is de afwezigheid van commentaren, lofdichten en citaten gering, dan is hun verschijningsvorm toch zeer veranderlijk, en in hoge mate afhankelijk van Van der Noots voorhanden poëtische produktie. Bij de samenstelling van elk vel verzamelt de dichter allereerst het aantal gedichten uit zijn eigen pen, dat hij thans wil publiceren. De resterende plaats vult hij dan systematisch op met begeleidende teksten, waarvan de lengte dan ook bijzonder ongelijk kan zijn. Toch verleent de methodische gebruikmaking van al deze elementen aan de bundels *PW* een constante structuur, dank zij het klassieke patroon Nederlands gedicht-polyglotte commentaar, indien mogelijk nog opgeluisterd door toepasselijke vreemde verzen. De inhoud van al deze aanvullingen is steeds sterk op het te commentariëren stuk gericht, waardoor de samenhang van al deze onderscheiden elementen uiteraard slechts verstevigd worden kan. Vertaling en verdui-

75 Zie *STFM*, I, viii.

delijking in de commentaren, loftuitingen aan Van der Noots adres in de eerrijmen en verheerlijking van het dichterschap in de citaten vervullen elk voor zich hun onderscheiden opdracht binnen de structuur der *PW*: het opwekken van appreciatie voor het behandelde gedicht en het afdwingen van respect voor de dichter die dit vertoon van kennis waardig is.

B. Bronnen

De heterogene samenstelling van de *PW* verklaart de diversiteit van de achterhaalde bronnen. Deze eigenheid verantwoordt dan ook de bestudering van deze literatuur volgens dalende gebruiksfrequentie, eerder dan een ordening op chronologische basis. Binnen het kader der *PW* betekent dit, dat allereerst de Franse literatuur aan bod komt, gevolgd door de bijbel, de klassieken, emblematische, ethische en historische werken, de eigen Nederlandse letterkunde, en ten slotte ontleningen uit Van der Noots vroeger werk.

§ 1. *Romaanse invloed*

Wat het aantal citaten in de *PW* uit het werk van Ronsard reeds laat vermoeden, wordt door de volgende lijst ontleningen duidelijk bevestigd: zowel de figuur als het werk van Pierre de Ronsard hebben op Jan van der Noot een overweldigende indruk gemaakt en als model gestaan voor zijn eigen dichterlijke activiteit.

Gezien de massa der ontleningen komen die het best tot hun recht wanneer deze gegevens in een lijst gerangschikt worden.

Men vindt dan ook achtereenvolgens (a) de verkorte titel van de bundel met het jaartal waarin die voor het eerst gepubliceerd is, (b) het nummer van het gedicht volgens de editie Laumonier (*STFM*), of, bij gebrek hieraan, de verkorte titel van Ronsards gedicht, (c) de vindplaats in de *PW*, (d) het jaar waarin dit laatste vel gedrukt is. Nadere cijfers aangaande het aantal ontleende verzen zoeke men in de rubriek Bronnen bij de Verklarende aantekeningen van elk vel *PW.*

Les quatre premiers livres des odes (1550)	I, Ode III (*STFM*, I, 72)	LIEFVELT	(1580-1581)
		GOOSSENIUS	(1584-1585)
	I, Ode IV (*STFM*, I, 79)	MATTHIAS	(1580)
	I, Ode V (*STFM*, I, 82)	CROY	(1580)
		GOOSSENIUS	(1584-1585)
	I, Ode VIII		
	(*STFM*, I, 100)	GOOSSENIUS	(1584-1585)
	I, Ode IX (*STFM*, I, 108)	LIEFVELT	(1580-1581)
	I, Ode XI (*STFM*, I, 126)	ETTEN	(1593-1594)
	I, Ode XVIII		
	(*STFM*, I, 154)	GOOSSENIUS	(1584-1585)
	I, Ode XIX		
	(*STFM*, I, 160)	FARNEZE	(1592)

	II, Ode IV (*STFM*, I, 183)	CRABBE	(1592)
	II, Ode XXV		
	(*STFM*, I, 248)	ANGONI	(1592-1593)
	III, Ode XIV		
	(*STFM*, II, 35)	FARNEZE	(1592)
	IV, Ode IV (*STFM*, II, 91)	SCHOLIERS	(1584-1585)
		EUTERPE	(1592-1593)
	IV, Ode XI		
	(*STFM*, II, 120)	GHYSENS	(1593-1594)
	IV, Ode XVII		
	(*STFM*, II, 148)	GALLO	(1589)
Le Bocage (1550)	V (*STFM*, II, 169)	BENTINC	(1593-1594)
		STERCKHEYT	(1595)
	XIII (*STFM*, II, 192)	PRUENEN	(1584-1585)
Le cinquiesme livre des odes (1552)	III (*STFM*, III, 98)	LIEFVELT	(1580-1581)
	VIII (*STFM*, III, 118)	MATTHIAS	(1580)
		CHEFS	(1593)
Les Bacchanales ou le...voyage d'Hercueil (1552)	(*STFM*, III, 184)	VERGANO	(1592-1593)
Les Amours (1552)	XXXVI (*STFM*, IV, 39)	HELMANS	(1591)
	LXXXIII (*STFM*, IV, 83)	PEETERS	(1592-1593)
	CII (*STFM*, IV, 101)	LIEFVELT	(1580-1581)
	CXIII (*STFM*, IV, 111)	BEJAR	(1593-1594)
	CXV (*STFM*, IV, 113)	WONSEL	(1591)
	CLXXI (*STFM*, IV, 162)	PEETERS	(1592-1593)
		DAMANT	(1593-1594)
Traduction de quelques epigrammes grecz (1553)	XII (*STFM*, V, 87)	ROY	(1588)
	XVII (*STFM*, V, 91)	ROY	(1588)
Les Amours (1553^2)	XCVIII (*STFM*, V, 133)	BALBI	(1589-1590)
	CVII (*STFM*, V, 138)	HELMANS	(1591)
	CVIII (*STFM*, V, 139)	SUEIRO	(1590-1591)

	Ode sur les miseres (*STFM*, V, 192)	PERRENOT	(1589-1590)
	Ode (*STFM*, V, 196)	PEETERS	(1592-1593)
Le cinquiesme livre des odes (1553[2])	*La Harangue*		
	(*STFM*, V, 203)	GRAMMEY	(1588)
	Elegie (*STFM*, V, 224)	PERRENOT	(1589-1590)
Le Boccage (1554)	*Le Narssis*		
	(*STFM*, VI, 73)	TASSIS	(1589-1590)
	Ode (*STFM*, VI, 113)	PARDO	(1590-1591)
	Odelette (*STFM*, VI, 115)	LIEFVELT	(1580-1581)
Les Meslanges (1555)	*Elegie* (*STFM*, VI, 152)	DAEMS	(1589-1590)
		VROUWEN	(1589-1590)
	Odelette (*STFM*, VI, 174)	VERGANO	(1592-1593)
	L'Hinne (*STFM*, VI, 176)	GAMBRINUS	(1584-1585)

Les quatre premiers livres des odes (1555[3])	III, Ode I	LEIUA	(1589-1590)
	(*STFM*, VII, 24)	FUENTES	(1592-1593)
	III, Ode VI (*STFM*, VII, 75)	FUENTES	(1592-1593)
Continuation des Amours (1555)	XIII (*STFM*, VII, 130)	VERGANO	(1592-1593)
	LIII (*STFM*, VII, 169)	GRAMMEY	(1588)
Nouvelle continuation des Amours (1556)	*Elegie* (*STFM*, VII, 225)	VOORWERK	(1580-1581)
	Chanson (*STFM*, VII, 251)	SUEIRO	(1590-1591)
Les Hymnes (1555)	*Hymne* (*STFM*, VIII, 5)	OPMEER	(1592-1593)
	Hymne (*STFM*, VIII, 47)	LIEFVELT	(1580-1581)
		SUEIRO	(1590-1591)
		MECHELMAN	(1592-1593)
	Priere (*STFM*, VIII, 103)	PERRENOT	(1589-1590)
		TASSIS	(1589-1590)
	Les Daimons (*STFM*, VIII, 115)	MECHELMAN	(1592-1593)
	H. de l'Or (*STFM*, VIII, 179)	HOFMANS	(1582)
		GAMBRINUS	(1584-1585)
		AELMOESSENIERS	(1588)
		OPMEER	(1592-1593)
Le second livre des Hymnes (1556)	*A Marguerite* (*STFM*, VIII, 241)	APOLOGIE	(1584-1585)
	Epistre (*STFM,* VIII, 328)	LIEFVELT	(1580-1581)
		PEETERS	(1592-1593)
	Elegie (*STFM*, VIII, 351)	CARRO	(1590-1591)
L'Hymne de Charles cardinal de Lorraine (1559)	(*STFM,* IX, 29)	TASSIS	(1589-1590)
		SUEIRO	(1590-1591)
Chant pastoral (1559)	(*STFM*, IX, 75)	GALLO	(1589)
*Le second livre des Meslanges (*1559)	*A.M. du Thier* (*STFM,* X, 38)	CASTRO	(1582)

		LIEFVELT	(1580-1581)
	Sonnet IV (*STFM*, X, 69)	CASTRO	(1582)
	Sonnet XVII (*STFM*, X, 82)	BENTINC	(1593-1594)
	Sonnet XIX (*STFM*, X, 84)	LIEFVELT	(1580-1581)
	Elegie (*STFM*, X, 101)	APOLOGIE	(1584-1585)
Les OEuvres (1560)	*Elegie* (*STFM*, X, 202)	MAES	(1583-1584)
	Le voiage (*STFM*, X, 214)	SUEIRO	(1590-1591)
	Elegie (*STFM*, X, 300)	T'SHERTOGEN	(1592)
		ANGONI	(1592-1593)
	La vertu (*STFM*, X, 337)	DISCOVRS	(1583-1584)
		STERCKHEYT	(1595)
	Elegie (*STFM,* X, 348)	BEJAR	(1593-1594)

Continuation du Discours des Miseres (1562)	(*STFM,* XI, 35)	BEJAR	(1593-1594)
Responce aux injures (1563)	(*STFM,* XI, 111)	T'SHERTOGEN	(1592)
Les trois livres (1564)	*Epistre* (*STFM*, XII, 3)	LIEFVELT	(1580-1581)
	Hymne de l'autonne (*STFM,* XII, 46)	WONSEL	(1591)
		STUYTELINCK	(1592-1593)
	Hymne de l'hyver	GAMBRINUS	(1584-1585)
	(*STFM,* XII, 68)	PERRENOT	(1589-1590)
	Chanson (*STFM,* XII, 163)	GEORGES	(1593-1594)
	Compleinte (*STFM*, XII, 172)	MATTHIAS	(1580)
		DISCOVRS	(1583-1584)
		CHEFS	(1593)
		BEJAR	(1593-1594)
	Elegie (*STFM,* XII, 215)	PEETERS	(1592-1593)
Le proces (1565)	(*STFM*, XIII, 17)	PRUENEN	(1584-1585)
		PERRENOT	(1589-1590)
Elegies, *Mascarades et Bergerie* (1565)	*Elegie* (*STFM*, XIII, 39)	SWEERDTS	(1592-1593)
	Elegie (*STFM*, XIII, 63)	CROY	(1580)
	Elegie (*STFM*, XIII, 150)	GRAMMEY	(1588)
	Elegie (*STFM*, XIII, 170)	RE	(1591)
	Sonnet (*STFM*, XIII, 242)	STERCKHEYT	(1595)
	Ode (*STFM*, XIII, 256)	CASTRO	(1582)
		GALLO	(1589)
Abbregé de l'art poëtique François (1565)	(*STFM*, XIV, 3)	VOORWERK	(1580-1581)
		APOLOGIE	(1584-1585)
Les OEuvres (1567[2])	Kwatrijn (*STFM*, XIV, 42)	TITELVEL	(1593-1594)
	Elegie (*STFM*, XIV, 81)	AMODEO	(1588)

Le septiesme livre des poëmes (1569)	*A Cassandre* (*STFM*, XV, 191)	VERGANO	(1592-1593)
La Franciade (1572)	*Livre* II (*STFM,* XVI, 93)	MECHELMAN	(1592-1593)
Les Estoilles (1575)	*Responce* (*STFM*, XVII, 50)	CRAENMEESTER	(1581-1582)
Les OEuvres (1578)	*Prière* (*STFM*, XVII, 401)	WONSEL	(1591)
Livre de Meslanges (1560)	*Préface* (*STFM*, XVIII, 480)	LIEFVELT	(1580-1581)
		CHEFS	(1593)

Onmiddellijk valt de niet-verslappende aandacht op, waarmee Van der Noot het hem bereikbare werk van zijn Frans voorbeeld heeft doorgelezen: uit de thuisgebrachte verzen kan men geen speciale voorkeur voor een of andere bundel afleiden, maar wel de

nauwlettende en bestendige zorg, waarmee Ronsards oeuvre geëxcerpeerd is. Nochtans wordt deze zo aanzienlijke invloed van Ronsard op zijn Brabantse adept gedeeltelijk begrensd door een zeer materiële omstandigheid: de precieze uitgave(n) van Ronsard, die Van der Noot in zijn latere levensjaren ter beschikking had. Dank zij Laumoniers kritische editie (*STFM*) kan men, aan de hand van de varianten in Van der Noots citaten en woordelijke vertalingen, door eliminatie de uitgaven achterhalen, die hij geraadpleegd heeft in de bewuste periode 1580-1595. Men kan immers de tijdruimte; waarbinnen bepaalde varianten bij Ronsard voorkomen - en die Van der Noot overgenomen heeft - steeds meer inperken, en wel als volgt:

1555-1587:	*STFM*,	I, 184; II, 94.
1557-1587:		VII, 130.
1560-1587:		VII, 78.
1567-1587:		I, 126; VII, 32; XII, 182.
vóór 1587:		XVI, 125.
1553-1584:		III, 146.
1560-1584:		III, 138.
1555-1578:		I, 248, 250; II, 121.
vóór 1578:		II, 172; IV, 84, 111; VII, 30, 131; VIII, 44; IX, 64; XII, 165, 179.
1560-1573:		II, 121, 172.
1567-1573:		VIII, 332.
1569-1578:		XV, 191.
1571-1573:		II, 172.

Van der Noot heeft in deze jaren gebruik gemaakt van Ronsards derde (1571) of vierde (1573) ‘édition collective’, beide uitgegeven door Gabriel Buon te Parijs onder de titel *Les oevvres* (telkens zes delen 8°).

Wanneer uit al deze vindplaatsen blijkt dat in de *PW* geciteerd wordt naar een van deze twee edities, dan houdt deze vaststelling toch geen exclusiviteit in: Van der Noots bekendheid met Ronsards poëzie dateert natuurlijk uit een tijd die ligt vóór de samenstelling der *PW* en zelfs vóór het verschijnen van de twee voormelde verzameluitgaven: reeds in *Het Bosken*, gedrukt ca. 1570-1571, is de invloed van Ronsards bundels uit 1550-1553 merkbaar. Nog als welstellend patriciërszoon te Antwerpen zal Van der Noot zich Ronsards vroege poëzie in afzonderlijke bundels hebben aangeschaft. Het is evenmin onmogelijk dat hij precies tijdens zijn verblijf te Parijs in 1578 zijn kennis en boekenbezit inzake Ronsard en andere Franse dichters aangevuld heeft. Feit is echter dat in de *PW* een naam voorkomt, ‘Arion’ (CHEFS 193), die, indien ontleend aan Ronsard en niet aan enig poëtisch traktaat, enkel kan stammen uit het *Livre de Meslanges* (1560, 1572^{2}), waarvan de inleiding door Ronsard niet opgenomen is in enige ‘édition collective’. Daarnaast is er in de *PW* nog één citaat dat kan afkomstig zijn uit een vroegere editie dan die van 1571: ‘Huiez, siflez, moquez, des peuples ont estè’ (STUYTELINCK 163). Voor het eerste woord luidt Ronsards tekst in 1571 ‘Huez’, in 1564 ‘Huiez’. De bewijskracht van deze ene letter is toch niet overgroot: ‘Huiez’ is de meer ouderwetse vorm, en daarom misschien meer vertrouwd aan Van der Noot - of de Antwerpse zetter - die zich in het voorgaande vers reeds de wijziging ‘Diuins’ gepermitteerd heeft tegenover ‘Devins’ in alle uitgaven van Ronsard. Uit het werk van deze laatste, gepubliceerd na 1572, stammen mogelijk een drietal ontleningen. Hun voorkomen kan

een aanwijzing betekenen dat Van der Noot ook deze latere produktie van Ronsard heeft bijgehouden, maar het geringe aantal van deze vindplaatsen kan tevens impliceren dat hij de betreffende Franse bundels niet permanent te zijner beschikking had.

Ten aanzien van de geraadpleegde Ronsard-editie uit 1571 of 1572-1573 echter moet men een bijzonder indringende lectuur constateren. Het rendement van deze exhaustieve leesmethode is immers onmiskenbaar, ook numeriek: de vertrouwdheid met en het - doorgaans stilzwijgend - beroep op Ronsards verzen blijkt een constant element te blijven bij de samenstelling der *PW.* Zowel in de oudste vellen uit 1580 (MATTHIAS) als in de laatst gedrukte exemplaren in 1595 (STERCKHEYT) is de invloed van de Fransman onmiskenbaar aan te wijzen.

Na Ronsard is Van der Noots geprefereerde Franse auteur niet wie men normaal zou verwachten, Joachim du Bellay, maar wel Olivier de Magny (°ca. 1529 † 1561).

Van deze vrij jong gestorven dichter heeft Van der Noot heelwat het vertalen waardig gekeurd of zelfs meer rechtstreeks overgenomen, zoals blijkt uit de volgende opsomming:

A Monseignevr d'Avanson	(ed. Blanchemain, 3)	CARRO
A Madame Soeur du Roy	9	OPMEER
A...Charles de Lorraine	27	AMODEO
A...Alexandre Farnese	35	BALBI
L'ombre de Salel	62	FUENTES
A Iean Bertrand	109	DEYBARRA
A Nicolas Compain	115	ANGONI, SWEERDTS, DAMANT, GRAMMEY
A Honnore Castellan	132	HELMANS
Les lovenges dv iardin d'Ennet	181	ANGONI
Svr la prise de Calays	198	TASSIS
A François Pesloe	244	ANGONI

Het merendeel van deze gedichten is zeer getrouw vertaald, met als typische specimina de bewerkingen in ANGONI, BALBI en OPMEER. Tweemaal heeft Van der Noot Magny's verzen, voorzien van zeer minieme aanpassingen, voor zijn produktie laten doorgaan (TASSIS, ANGONI). Tegenover deze navolging van Ronsard en Magny, die men tot de creatieve imitatio mag rekenen, zijn de hierna volgende Franse dichters met minder omzichtigheid behandeld. In al deze gevallen heeft Van der Noot Franse verzen gecomponeerd aan de hand van reeds bestaande Franse gedichten van meer of minder bekende auteurs. Zij volgen hierna in volgorde van gebruik door hun Brabantse lezer.

Claude Turrin (° ca. 1540 † 1566) is jong gestorven. Zijn werk is postuum uitgegeven in 1572; het is dan ook deze editie, die Van der Noot geraadpleegd heeft.

Elegie 3	(ed. 1572, 9^r)	DENNETIERES
Les Charites	30^v	PRUENEN, CHEFS, MONEGLIA, WONSEL
Sonet 18	52^v	DAEMS
Sonet 57	65^v	BALBI

Uit de bundel *Les poesies*, Paris, 1574, van Jacques Tahureau (°1527 †1555) heeft Van der Noot niet enkel enige gedichten ontleend, maar zelfs een paragraaf uit het voorbericht en een Latijns lofdicht.

Advertissement avx Lectevrs	(ed. 1574, A3^v)	TITELVEL 1589-1590
Lofdicht van Jean Taron	A4^v	NOOT
A...Loys de Lorraine	11^v	PERRENOT
A monsievr Tiercelin	20^v	PERRENOT
A Jacques de Coyttie	42^r	TASSIS
A Gilles L'Hvyllier	49^v	DEYBARRA
A Hierosme de la Vayrie	55^r	TASSIS

Pas nu verdient Joachim du Bellay (°1522 †1560) enige vermelding. Dit is wel opmerkenswaardig, niet enkel om de prominente rol van deze auteur in de Franse literatuur en zijn overeenkomstige waardeschatting, maar ook wel omdat Du Bellay toch reeds een oude bekende van onze dichter is: reeds in *Het Theatre* zijn elf sonnetten naar de *Songe* vertaald. Zijn de ontleningen aan Du Bellay schaars, dan zijn zij toch uit diverse bundels samengelezen, wat dan weer op een vrij grote vertrouwdheid met diens oeuvre wijst.

Ad Ianvm Avansonivm	(ed. Courbet, I, 468)	TITELVEL 1588
La deffence et illustration	(ed. Chamard, 75)	MATTHIAS
	132	PERRENOT
Les regrets 7	(ed. Jolliffe-Screech, 64)	FARNEZE
Les regrets 145	220	DENNETIERES
Les regrets 166	242	MECHELMAN
Elegie amoureuse	(ed. Courbet, II, 375)	RE
Inscriptions	II, 453	ARNESTO

Van Pontus de Tyard (°1521 †1605) kende Van der Noot alvast de *Trois livres* (1573). Afgezien van de citaten, hiervoor vermeld, werd slechts in één Frans gedicht gebruik gemaakt van zijn verzen.

Second livre. Sonnet VI	(ed. Lapp, 87)	RE

Als laatste bundel in deze reeks Franse bronnen moet een Horatius-vertaling genoemd worden, *Les cinq livres des odes de Q. Horace, Flacce. Tradvits dv latin en vers françois par I. Mondot Velavnois*, Paris, 1579. Deze versie wordt hier vermeld, en niet tot de klassieke bronnen gerekend, omdat Van der Noot in de eerste plaats gebruik gemaakt heeft van de Franse verzen uit deze bundel en van enig allegorisch bijwerk.

Lofdicht van Baltazar Chavasse	(ed. 1579, ā 8^v)	EUTERPE
Odes II, xx	53^v	WONSEL
Lofdicht van G. Boyer	56^v	HALMALE

Odes IV, viii	104^{v}	STERCKHEYT
Emblematische slotprent	S3^{v}	WEERDT 1590

In de *PW* blijkt geen beïnvloeding door Belleau of Baïf. Mellin de Saint-Gelais is geraadpleegd door Hugues Cabisset (DENNETIERES 203).

Petrarca was reeds vroeger geen onbekende voor Van der Noot gebleken, getuige de twee sonnetten in *Het Bosken*, die uiteindelijk op de Italiaanse dichter teruggaan (Smit-Vermeer, 23)[76], en de zes epigrammen in *Het Theatre*, ontleend aan Petrarca's *Canzone* 24 (Smit-Vermeer, 43). In de *PW* komt daarbij nog het sextet van sonnet 104 (ed. Rigutini-Scherillo), dat reeds geciteerd is in een rekwest, behandeld door de Antwerpse schepenen op 19 juni 1586 (CATANIO 75). Bij dit gedicht sluit ook het zinnetje aan uit de *Epistolae Familiares*, VII, xv (PEETERS 145), waarnaar vermoedelijk verwezen werd in de commentaar bij het voorgaande sonnet[77]. Verdere vertrouwdheid met Petrarca blijkt uit GEORGES 272: in zijn commentaar op Ronsard vermeldt Belleau enkel dat de leider der Pléiade Petrarca navolgt in een gedicht, dat naderhand door Van der Noot bewerkt is. Belleau zelf geeft geen verdere specificatie, maar Van der Noot blijkt in staat te zijn de juiste bron van Ronsard te citeren, nl. *Canzone* 15 (ed. Rigutini - Scherillo). De schildering van de ontmoeting tussen Petrarca en Laura (DAEMS 176) zou, volgens mej. C. Ypes, gesteund zijn op de Petrarca-commentaar van Alessandro Velutello[78]. Volledigheidshalve zij hieraan toegevoegd dat mej. S. Witstein voor *Het Theatre* de invloed van twee andere dergelijke commentatoren, Andrea Gesualdo en Pietro Bembo, niet wil uitsluiten[79].

Verzen met betrekking tot Dante, met name een lofdicht van Gabriello Simeoni, en het grafschrift door Giovanni dal Virgilio (CATANIO 180), kent Van der Noot niet uit rechtstreekse lectuur, maar via zijn Gentse vriend Van der Mast.

Naast de hierboven vermelde *Canzone* 15 van Petrarca is in GEORGES ook een fragment opgenomen van een Spaans gedicht door ‘Señor Salusque Lusitano’ (GEORGES 249), mogelijk (?) identiek met Damian Salucio del Poyo. Hoe Van der Noot deze dichter kent, is mij een raadsel; misschien heeft zijn enige Spaansschrijvende lofdichter, Luiz Franco, hem met dit gedicht in kennis gebracht.

Hoewel Marfira als muze van Juan Boscàn in de Spaanse commentaar aan het woord komt, blijken er toch geen ontleningen aan het werk van deze Spaanse dichter in de *PW* voor te komen[80].

§ 2. *Bijbel*

Sporen van bijbellectuur kunnen geen verbazing opwekken, wanneer men Van der Noots vorige publikaties en vroegere levensloop bedenkt. Doorgaans beperkt hij zich tot het verwerken van vrij bekende bijbelse gegevens in zijn poëzie of commentaar. In tegenstelling tot de marginalia in *Het Theatre* vindt men in de *PW* enkel uitzonderlijk (WEERDT 1590 f 2^{v} sprekende regel) het bijbelboek vermeld, waaruit het geciteerde of geparafraseerde vers stamt. Wel wordt ooit vagelijk verwezen naar ‘S. Hierome’

76 Vgl. Robert O.J. van Nuffel, ‘Il Petrarca nell' opera di Jan vander Noot’, in *Studi Petrarcheschi* III (1950), 194.

77 Zie PEETERS Aantekeningen.

78 Zie Catharina Ypes, *Petrarca in de Nederlandse letterkunde*, Amsterdam, 1934, 68.

79 Zie S.F. Witstein, *De verzencommentaar in* Het Theatre *van Jan van der Noot*, Utrecht, 1965, 21.

80 Zie Vermeylen, 117 (796); Ernest Hatch Wilkins, *Studies in the life and works of Petrarch*, Cambridge (Mass.), 1955, 290-291; Jean Peeters-Fontainas, *Bibliographie des impressions espagnoles des Pays-Bas méridionaux*, Nieuwkoop, 1965, I, 76-79, nrs. 144-153; Karl-Ludwig Selig, ‘Some remarks on Jan van der Noot’, in *Homenaje a Rodríguez-Moñino*, Madrid, (1966), II, 186-188.

(HALMALE 74), wat betekent dat hiervoor de Vulgaat gebruikt is[81]. Aangezien in de *PW* geen sprake meer is van enig consequent 'schriftuurlijk' (Smit-Vermeer, 49) betoog, moet men deze bijbelverwijzingen beschouwen als deel uitmakend van Van der Noots parate bijbelkennis, en niet zozeer als de neerslag van doelbewuste lectuur in functie van het neer te schrijven gedicht. De verwerkte gegevens behoren dan ook tot de gebruikelijke en verspreide beelden (*Ps.* 89: 5-6 voor de vgl. tussen het mensenleven en het vlug verdorde gras), personages (David, Samson) en voorstellingen uit de bijbel, meer dan tot de zuiver leerstellige gedeelten ervan. In tegenstelling tot de verzen, die als losse sententiën of waarschuwende vermaningen in elk betoog kunnen gebruikt worden, is er slechts eenmaal in de *PW* een uitvoerige bijbelpassus verwerkt, en wel *Ps.* 40. Voor deze bewerking heeft Van der Noot een beroep gedaan op de meest uitvoerige apparatuur: hij maakt achtereenvolgens gebruik van de Franse vertaling door Théodore de Bèze, van de berijmingen door Petrus Datheen, Jan Utenhove en Marnix, en van de Vulgaat. Tegenover dit verzamelen der bereikbare hulpbronnen verstevigt het zoëven vermelde verwerken van losse bijbelverzen de indruk dat Van der Noot in deze periode teert op zijn eenmaal verworven kennis van de Schrift, aangezien de inhoud der *PW* hem niet noopt tot verdieping hiervan door intensieve lectuur of tot het hanteren van concordanties.

Onder de hierna opgesomde bijbelplaatsen valt geen uitgesproken voorkeur ten opzichte van het een of ander bijbelboek te noteren, tenzij een relatief frequent gebruik van het deuterocanonieke boek *Tobias* voor epithalamea.

Gen. 1:26 (B. DE SMIDT); 2:24 (PEETERS)
Deut. 7:9 (J. DE SMIDT)
Iud. 16:16-17 (STERCKHEYT)
I Reg. 17:49 (STERCKHEYT)
II Reg. 11:2 (STERCKHEYT)
Tob. 3:2 (SCHOLIER, B. DE SMIDT), 8 (DISCOVRS)
Ps. 31:11 (J. DE SMIDT); 40 (NOOT); 67:3 (B. DE SMIDT); 84:11(STERCKHEYT); 89:5-6 (ORCO); 101:4 (ANGONI); 112:2-3 (VROUWEN); 117:17 (WEERDT 1590); 124:1 (J. DE SMIDT); 126:1 (STERCKHEYT); 144:16 (PRUENEN)
Prov. 11:20 (STERCKHEYT); 21:9, 19 (PARDO); 31:10 (B. DE SMIDT)
Cant. 2:2 (J. DE SMIDT)
Is. 23:8 (MONEGLIA); 40:6-8 (ORCO)
Ier. 4:4 (SUEIRO), 22 (HALMALE)
Matth. 5:4 (NOOT, ORCO), 9 (NOOT); 6:19 (FUENTES), 24 (ORCO), 25 (J. DE SMIDT); 7:6 (ORCO); 13:8, 44-46 (GRAMMEY, J. DE SMIDT); 15:8 (AELMOESSENIERS); 16:25-26 (ORCO); 24:42-44 (ROY); 25:1-12 (J. DE SMIDT), 31-46 (AELMOESSENIERS)
Luc. 16:8 (HALMALE)
Ioan. 3:20 (J. DE SMIDT)
I Cor. 3:16 (RE); 6:19 (RE)
Phil. 3:19 (DAMANT)
I Petr. 2:13, 17 (OPMEER)
I Ioan. 2:16 (ROELANDTS)
Apoc. 20:1-3 (TITELVEL 1593-1594), 14 (ROY)

81 De Vulgaat is ook gebruikt in het hervormingsgezinde *Theatre;* zie Smit-Vermeer, 240, 251.

§ 3. *Klassieken*

Onder de antieke auteurs dienen vooreerst Horatius en Ovidius vermeld. Reeds het grote aantal citaten uit het werk van Horatius kan als garantie voor deze bekendheid gelden. Uit de varianten binnen de Horatius-citaten blijkt verder dat Van der Noot over meer dan één editie beschikt heeft. Ook de aanschaffing van de Franse Horatius-vertaling door Mondot is wel in de eerste plaats geschied tot beter begrip van het Latijnse origineel.

Aan Horatius ontleend zijn:

Carmina,	I, xxii, 10, 23; II, v, 16 (VERGANO)	
	II, xx, 1-4 (WONSEL)	
	III, iii, 1-8 (LIEFVELT, J. DE SMIDT); het citaat in J. DE SMIDT stamt uit Mondot.	
	III, xxx, 12-14 (SUEIRO)	
	IV, viii, 13-22 (FUENTES); citaat volgens ed. Cruquius.	
		25-29 (STERCKHEYT) in vertaling van Mondot.
	IV, ix, 25-26 (MONEGLIA)	
		25-28 (T'SHERTOGEN); citaat volgens Mondot.

Satirae, I, iii, 55-62 (J. DE SMIDT); citaat volgens ed. Cruquius.

De arte poetica,	333 (PARDO, ETTEN)
	334 (LANGHART)
	343 (ETTEN)
	391-407 (ETTEN); citaat volgens nog een andere editie dan de twee vorige.

Uit eigen lectuur kent Van der Noot ook wel Ovidius, *Ars amatoria*, II, 107 (PEETERS), 147-149 (ORCO); III, 451-452 (TITELVEL 1593-1594). Het zeer bekende slotfragment van *Metamorphoses,* XV, 871-879 wordt in een gelijkaardige context verwerkt (SLOTVEL), en ook *Heroides*, XXI, 156 wordt aangehaald (GEORGES). De Nederlandse vertaling van dit laatste werk komt hierna nog ter sprake.

Daartegenover is de inbreng van Vergilius gering: enkel blijkt enige bekendheid met *Aeneis*, VI, 656-665 (ANGONI), terwijl een motto met enige aanpassing ontleend is aan *Aeneis,* V, 344 (AMODEO). Meer inspirerend heeft Donatus, *Vita Vergilii* gewerkt (FARNEZE), en ook in de APOLOGIE komt Romes nationaal dichter meer ter sprake.

Van Propertius wordt tweemaal hetzelfde citaat, bedoeld, *Elegiae*, III, ii, 19-26 (PEETERS, GRAMMEY), en ook Juvenalis is met een aangepast vers uit *Satyrae*, VIII, 19 (ROY) vertegenwoordigd.

Uit Plutarchus, *Vita Artaxerxis*, kan - al dan niet via de Franse vertaling van Amyot - geput zijn voor BEJAR. Een anekdote over Artaxerxes (MONEGLIA) gaat terug op de *Apophtegmata.*

Afgezien van het citaat in PARDO (ed. Brvgis Flandror., 1565, 42-43) wordt de Griekse dichter Bion verder niet meer vermeld.

Chronologisch dient deze reeks afgesloten met Boëthius, *De Consolatione philosop*-

hiae, I, Metrum vii, 20-31. Naast dit citaat in J. DE SMIDT kan de prosopopee in BEJAR onder Boëthius' invloed gecomponeerd zijn. Daarbij moet men bedenken dat enige vertrouwdheid met dit werk blijkt uit de *Apod*, § 25 (*OE*, [239]-[240]) en uit het woord vooraf van het *Stammbuch* (*SB*, 60).

Van der Noots bekendheid met tal van andere antieke auteurs zal wel enkel middellijk geweest zijn, en dit via zestiende-eeuwse florilegia. Aanleiding tot deze zienswijze geeft niet enkel de anekdotische, fragmentaire inhoud van de geciteerde exempla, maar ook hun geringe frequentie per auteur: slechts uitzonderlijk wordt dergelijke autoriteit meermaals aangehaald. Dit is wel het geval met Plato, van wie drie dialogen onrechtstreekse invloed hebben uitgeoefend: de *Phaedrus* (CHEFS, LEIUA, CRABBE, ANGONI, VERGANO, RE), *Protagoras* (GHYSENS) en *Meno* (GRAMMAY, CARRO). De verwijzing in verband met dit laatste werk bewijst voldoende dat er geen directe lectuur van de oorspronkelijke tekst heeft plaats gehad: daarvoor is de versie bij Van der Noot te gesystematiseerd[82].

Na Plato blijken Aristoteles en Cicero nog het meest geconsulteerd te zijn - via anderen: Cicero levert morele gedragsregels uit *Laelius* (CASTRO) en *De officiis* (MONEGLIA), terwijl de Stagiriet soortgelijke waarschuwingen ten beste geeft uit de *Ethica* (LIEFVELT), naast een anekdote over Simonides (CRAENMEESTER) uit de *Rhetorica.* Het in één adem vermelden van Seneca, Plautus en Pompeius als woordvoerders der standvastigheid (SCHOLIER 155) stamt uit verspreide antieke gegevens, respectievelijk Seneca, *De remediis fortuitorum liber*, IX, Plautus, *Trinummus*, II, ii, 3-13 en Plutarchus, *Vita Pompeii*, LXXV, maar deze gegevens komen hier vermoedelijk uit eenzelfde meer recente - doch niet achterhaalde - bron.

Ook het meermaals herhaalde citaat uit Plinius Secundus Minor, *Epistulae*, III, xxi (APOLOGIE, VVEERDT 1588, ANGONI) is wel ontleend aan een actueler lof van het dichterschap[83]. Eenmaal worden enkele verzen uit de pythagorische *Aurea carmina* geparafraseerd (LANGHART), terwijl de bedenkingen van Artaxerxes (MONEGLIA) - reeds vermeld bij Plutarchus - ook bij Pierre Habert, *Le miroir de vertv et chemin de bien viure*, Paris, 1581, 5^{r}, en die van Isocrates (SUEIRO) bij Joachim Camerarius, *Praecepta vitae pverilis*, Basileae, 1536, 23, vermeld staan.

Ook Erasmus' *Adagia* kunnen als bron gefungeerd hebben voor enkele gezegden (OPMEER, MECHELMAN).

§ 4. *Didactische literatuur*

De volgende werken hebben, naast hun didactisch-wijsgerige inhoud, nog een toevallige omstandigheid gemeen: zij worden door Van der Noot - in tegenstelling tot de voorgaande *auctoritates* - grotendeels in volstrekte anonimiteit gehouden, hoewel een deel van deze literatuur reeds in *Het Bosken* zijn sporen nagelaten heeft.

De huidige rubriek omvat Van der Noots emblematische bronnen naast werken met morele en/of didactische inslag, evenals politieke literatuur in de trant der oude vorstenspiegels.

82 Zie CARRO 200; vgl. voor een soortgelijke schematisering *DBE*, 186 n.a.v. vier soorten adel.
83 Vgl. *DBE*, 186.

De invloed van de *Hypnerotomachie* in de *PW* betreft dezelfde aspecten als in *Das Buch Extasis*, d.w.z. zowel het illustratieve gedeelte als de eigenlijke tekst. De afbeeldingen in *Hypnerotomachie*, 13^v, 46^r hebben model gestaan voor de titelhoutsnede sinds 1584-1585 en de emblematische voorstelling op WEERDT 1590. Ook de omlijstingen in *Hypnerotomachie*, 88^r, 90^r, 95^v kunnen nagevolgd zijn in de kaders voor de tweede reeks *PW.* Daarbij moet men ook de inbreng van de *Hypnerotomachie* vermelden via *CB/Abr*, waarvan de slotplaat niet enkel overgenomen wordt in *LvB*, maar ook in de *PW* (SLOTVEL).

Uit de tekst der *Hypnerotomachie* zijn enkele deviezen ontleend, ten dele samenhangend met de emblematische voorstellingen (10^v, 45^v en 46^r, respectievelijk benut in VVEERDT 1588 en WEERDT 1590). Tweemaal zijn reminiscenties aan ditzelfde werk vastgesteld (VOORWERK, ANGONI) en eenmaal is de tekst zeer manifest nagevolgd (CARRO).

Uitvoeriger is er gebruik gemaakt van Andreas Alciati's *Emblemata* in een editie met commentaar van Claude Mignault. Weliswaar zijn de eigenlijke emblematische voorstellingen slechts in een minderheid van de gevallen door Van der Noot als bron verwerkt (Embl. 34 in WEERDT 1590, embl. 36 in SCHOLIER, embl. 76 in LEIUA, embl. 151 in CARRO), de begeleidende commentaar echter des te meer (ed. 1591, 18 (PRUENEN), 21 (GRAMMAY), 155 (EUTERPE), 278 (LIEFVELT, FARNEZE), 296 (LEIUA), 319 (TITELVEL 1593-1594), 394 (NOOT), 460 (TITELVEL 1593-1594), 461 (DISCOVRS), 566 (SUEIRO), 645, 705 (VERGANO, NOOT), 706 (ORCO)).

Uit de verdere emblematische literatuur is lectuur van Sambucus waarschijnlijk (SUEIRO, TITELVEL 1593-1594), en die van Simeoni mogelijk (TITELVEL 1580-1581, FARNEZE).

Van der Noots meer theoretische bronnen over het wezen van het dichterschap heb ik slechts ten dele kunnen terugvinden. Afgezien van het aandeel van Ronsard in dezen heeft Van der Noot een beroep gedaan op Boccaccio[84] en op de commentaar van Jodocus Badius, getiteld *Familiaria in Terentium prenotamenta*, vooraan in zijn Terentius-uitgave. De gegevens van Boccaccio en Badius inzake dichter en dichterschap zijn verwerkt in de APOLOGIE en in het aanhangsel erbij, maar enkele realia uit Badius vindt men ook elders (ANGONI, HELMANS).

Daarnaast heeft Van der Noot nog beschikt over een werk (werken?) waarin bekende dichters, zowel Hebreeuwse als klassieke en moderne, met hun geliefden ter sprake kwamen (TITELVEL 1589-1590), evenals over een overzicht van de Provençaalse poëzie (ETTEN).

Werken met historische inslag zijn in ruime mate vertegenwoordigd. Het mythologisch handboek van Boccaccio, *Genealogie deorum gentilium libri* is met de nodige aandacht doorgenomen, althans wat de kapittels betreft, gewijd aan de dichters (CHEFS). Ook het werk van Joannes Aventinus (Turmair), *Annalivm Boiorvm libri septem*, is blijkens een drietal mogelijke verwerkingen (GAMBRINUS, J. DE SMIDT, MECHELMAN) in zijn beginbladzijden geraadpleegd. Deze auteur wordt expliciet vermeld in een uiteenzetting over koning Gambrinus, uitvinder van het bierbrouwen (GAMBRINUS 36), in welk verband ook de desbetreffende gegevens bij Marcus van Vaernewijck verwerkt worden. In ditzelfde stuk treft men eveneens sporen aan van de lectuur van Burkard Waldis en

84 Zie blz. 93-94.

Jean Lemaire de Belges. Deze laatste auteur - die trouwens vermeld wordt in MATTHIAS 140 en CHEFS 40 - is ook wel de uiteindelijke bron, waarop de naam van markgraaf 'Ancelbertus' uit *De vrijagie* in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 62) teruggaat[85].

Eenmaal kan in een numismatische uiteenzetting een dergelijk werk van Hubertus Goltzius, *C. Ivlius Caesar,* ter hulp geroepen zijn (GRAMMAY).

Aan de *Theuerdank* worden in loco opportuno vier verzen besteed (INKOOMSTE), waaruit men wel tot enige bekendheid met het bestaan van dit werk, maar niet tot indringende lectuur ervan mag concluderen.

Onder de politieke werken met moreel-didactische inslag komt de eerste plaats toe aan de Italiaanse bisschop en politicus Franciscus Patricius (°1413 †1492). Zijn werk *De Regno* & *Regis institutione* kan eenmaal geraadpleegd zijn (APOLOGIE), maar de invloed van *De institutione Reipublicae* is onmiskenbaar - net als bij Lucas d'Heere trouwens[86] Afgezien van enkele uitvoerige uiteenzettingen over de deugd en het dichterschap[87] - uit welke laatste passage door Van der Noot zelf een veelgeciteerd stukje samengesteld is - worden vooral realia verwerkt (ed. Parisiis, 1585, 1-3^{v}, 7^{r-v} (LIEFVELT), 34^{v} (HOFMANS), 59^{v}-60^{r} (BEJAR, FARNEZE, ARNESTO), 60^{r} (CLAERHOUT), 66^{r} (SCHOLIERS), 153^{v} (LEUIA), 154^{v}-155^{v} (HALMALE, STERCKHEYT), 177^{v} (GOOSSENIUS), 182^{r} (TITELVEL 1580-1581), 185^{r} (PERRENOT), 291^{r} (VVEERDT 1588)). Zoals men ziet stammen deze gegevens uit geen bepaalde sectie van het werk, welke verspreide herkomst wijst op intensieve lectuur ervan door de ontlener.

Eenmaal heeft Van der Noot een fragment bewerkt van Antonio de Guevara (°1480 †1545), Spaans franciscaan, hofprediker en particulier geschiedschrijver van Karel V. Uit het meest bekende onderdeel van diens fictieve Marcus Aurelius-biografie *Libro llamado Reloj de Príncipes, en el cual va encorporado el muy famoso libro de Marco Aurelio*, nl. *El villano del Danubio*, heeft Van der Noot een passage bewerkt, die reeds door Jan Baptist Houwaert in het derde deel van zijn *Milenus clachte,* getiteld 'd'Antijcke Tafereelen' vertaald was. Onze dichter heeft echter niet Houwaert nagevolgd, maar wel een anderstalige versie (OPMEER).

Een anoniem citaat (FUENTES), afkomstig uit een uitgebreider fragment in het rekwest aan de Antwerpse schepenen (1586), blijkt ontleend te zijn aan Palingenius, *Zodiacus vitae*, II, 543-544, 549-551. Deze Marcellus Palingenius Stellatus (Pier Angelo Marzolli) (°ca 1500 † ca. 1543) werd reeds vermeld door Grenerus in de *Apodixe,* daar echter met name maar zonder enig citaat (*DBE*, 189-190; *OE*, [26]).

§ 5. *Nederlandse auteurs*

De bestaande Nederlandse literatuur wordt door Van der Noot enkel beschouwd als mogelijke bron voor realia en als pakhuis voor poëtische rekwisieten.

De meest diverse details - en tevens de meest verspreide - zijn ontleend aan Lucas d'Heere, *Den hof en boomgaerd der poësien,* Ghendt, 1565, wat wijst op een ijverige lectuur van deze bundel, niet *sub specie poesis*, maar als verzameling wetenswaardighe-

85 Reeds gesignaleerd door C.A. Zaalberg in zijn recensie van Smit-Vermeer in *Levende talen* 1953, 562-563.

86 Zie de Aantekeningen bij ARNESTO 49 en literatuur aldaar.

87 Zie noot 32 en blz. 94.

den. Reeds in *Het Theatre* - trouwens ingeleid door een lofdicht van de Gentse schilder-dichter - zijn enkele uitvallen tegen de gierigheid ontleend aan een refrein van D'Heere op de stok ‘Zot is hi die aerm leeft om rijcke te steruene’ (Smit-Vermeer, 239, 241, 242 = D'Heere, nr. LXXVI, 5, 37, 4). In de *PW* ontmoet men tweemaal een dichterlijk beeld dat stamt uit *Den hof en boomgaerd* (GHYSENS 133 = D'Heere, nr. V, 230-231; B. DE SMIDT 90, ROY 129 = D'Heere, nr. LXXVI, 39-40), viermaal zijn de attributen der muzen overgenomen uit eenzelfde gedicht, ‘Het Ghendsche Helicon en Parnassus’ (VERGANO, CLAERHOUT, T'SHERTOGEN, LANGHART), en ten slotte vallen nog een paar meer technische ontleningen te noteren: het rijmpaar ‘weldaden’ - ‘ghenaden’ (PEETERS 368-369) komt uit D'Heere, nr. VII, 51, en ‘stout bestaen’ (WONSEL 83) leest men ook in D'Heere, nr. VII, 14.

Van twee andere teksten is een meer homogeen gebruik gemaakt: het spel van zinne van de Antwerpse rederijkerskamer De Goudbloem voor het landjuweel van 1561 is terdege geplunderd voor HOFMANS en de Nederlandse teksten van Dirck Volkertsz. Coornhert, *Recht Ghebruyck Ende Misbruyck/van tydlycke Have,* Leyden, 1585, vindt men verwerkt in AELMOESSENIERS. In deze beide gevallen heeft Van der Noot de bestaande teksten zoveel mogelijk met behoud van de originele zegging en de originele rijmwoorden overgeplant tussen verzen van hemzelf om een door hem ontworpen betoog de nodige kracht bij te zetten.

Beide teksten zijn met alle discretie overgenomen. De enige Nederlandse literator, die in de *PW* met name vermeld staat, is Cornelis van Ghistele[88], maar dan ook enkel als vertaler van Horatius: Van Ghistele geniet inderdaad de eer enkele verzen van zijn bewerking der ‘Satyren Horatij’ geciteerd te zien onder zijn naam in J. DE SMIDT.

Ook de meest typische rederijkersliteratuur heeft Van der Noot niet versmaad - die was hem trouwens uit zijn (poëtische) jeugd niet onbekend; men zie slechts het ‘Rondeel’ en het ‘Liedeken’ in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 78).

Een refrein op de stok ‘Ay steruen steruen is een hart ghelach’, opgenomen in de - gedrukte - bundel van Jan van Doesborch, wordt ten dele herwerkt in ROY. Een ander item op de stok ‘Noyt lieflic lief en ha lief so lief’, voorkomend in dezelfde bundel, is tot epithalamium omgevormd in SWEERDTS. Een derde geraadpleegd refrein (ROY) op de stok ‘Soe mach ick wel wenen voer myn misdaet’ komt weliswaar niet voor in Van Doesborchs verzamelbundel, maar het was desondanks zeer verspreid: het is opgenomen in de verzameling van Jan van Stijevoort[89] en in die van Jan Michiels[90].

Eenmaal (CLAERHOUT) is een verwijzing naar een refrein van Anthonis de Roovere op de stok ‘Wel hem die wel gheboren sy’[91] niet onmogelijk, en zelfs een populair rijmpje, dat elders louter toevallig bewaard bleef, vindt men verwerkt in TITELVEL 1593-1594.

Ten slotte moeten binnen dit bestek de ontleningen aan Van der Noots eigen vroeger gepubliceerd werk vermeld worden.

Uit *Het Bosken* kon een ganse reeks gedichten evenals aparte verzen ontleend worden: Smit-Vermeer, 53 (PRUENEN), 55 (VOORWERK 1580-1581), 63 (CATANIO), 67 (POETOV), 81 (PEETERS), 84 (CARRO), 86 (VROUWEN), 94 (DENNETIERES), 97 (GOOSSENIUS), 105-110

88 Zie blz. 76.
89 Zie *Jan van Stijevoorts refereinenbundel anno MDXXIV.* Naar het Berlijnsch handschrift integraal en diplomatisch uitgegeven door Frederik Lyna en Willem van Eeghem, Antwerpen, s.d., I, 229, nr. CXIV.
90 A. van Elslander, ‘De refreinenbundel van Jan Michiels’, in *TNTL* 66 (1949), 251.
91 Anthonis de Roovere, *De gedichten.* Naar alle tot dusver bekende handschriften en oude drukken uitgegeven door J.J. Mak, Zwolle, 1955, 306-310.

(GOOSSENIUS), 111 (PARDO, SUEIRO), 115 (ROY), 122 (SLOTVEL), 130 (SLOTVEL), 174 (HOFMANS).

De heftige inhoud van het anti-katholieke *Theatre* maakt het natuurlijk weinig geschikt als mogelijke bron na Van der Noots terugkeer tot de moederkerk. Men vindt dan ook slechts spaarzame relicten uit dit boek in de latere *PW*: Smit-Vermeer, 187 (TITELVEL 1589-1590), 191 (ROELANDTS), 209 (HELMANS), 234 (AELMOESSENIERS).

Uit het Duitse *Theatrum* kon zonder bezwaar een lofdicht overgenomen worden (AMODEO).

Apodixe en *Das Buch Extasis* leven in tal van latere reminiscenties voort: *OE*, [6] (TITELVEL 1588, TITELVEL 1593-1594), [10] (GRAMMEY), [14] (GRAMMEY), [23] (PEETERS), [25] (VVEERDT 1588), [28] - [29] (INKOOMSTE, ROY), [29] (DENNETIERES), [98] (MECHELMAN), [104] - [105] (DISCOVRS), [120] (DISCOVRS).

Ook het *CB/Abr* heeft sporen nagelaten:

OE, [133] (BEJAR), [136] (NOOT), [139] (ORCO), [128] (VVEERDT 1588), [148] (HOFMANS), [173] (DISCOVRS), [174] (DISCOVRS), [180] (ANGONI), [201] (DISCOVRS), [203] (DISCOVRS), [210] (VROUWEN), [212] (VROUWEN, DAEMS), [216] (DAEMS).

Uit de *LvB* komen de volgende ontleningen:

LvB, *3 (APOLOGIE), *4 (CLAERHOUT), *5 (APOLOGIE), *8 (TITELVEL 1593-1594), 4 (ROELANDTS), 14 (BEJAR), 18 (PERRENOT), 29 (INKOOMSTE), 31 (WONSEL), 35 (VOORWERK 1580-1581, VVEERDT 1588).

Ten slotte heeft ook het *Epitalameon* goede diensten bewezen:

Smit-Hellinga, 6 (GALLO), 10 (ANGONI), 11 (SUEIRO), 26 (GALLO), 28 (PRUENEN), 32 (CASTRO).

§ 6. *Verwerking*

De verwerking van al deze bronnen is niet volgens een uniform patroon geschied. Volgens de toentertijd geldende theorie der *imitatio* gold het reeds als een eerbied afdwingende prestatie, wanneer men er in slaagde voor het eerst een antiek genre of een tekst uit een ander taalgebied in het eigen idioom te vertolken[92]. Van der Noot heeft heelwat fraaie staaltjes van dergelijke bewerkingen geleverd, uitgaande van het werk van Ronsard (VROUWEN) en Magny (BALBI, ANGONI). Daarnaast echter heeft onze auteur ook zijn toevlucht genomen tot minder oorbare procédés - zelfs voor zijn tijd. Prof. Zaalberg heeft, aansluitend bij een onderzoek van Marcel Raymond, voor het *CB/Abr* aangetoond dat Van der Noot voor een drietal passages in de Franse versie een tekst van Ronsard a.h.w. 'verknipt' heeft ter inlassing ervan in het eigen werk (*DBE,* 66). Deze werkwijze, o.a. door Gustave Cohen als 'centon'[93] geïndentificeerd, wordt door Van der Noot met veel zin voor variatie in de *PW* toegepast, gaande van de ontlening van vershelften en zinstukken (CHEFS), via het inlassen van twee syllaben in een tienlettergrepig vers (ANGONI) tot het klakkeloos overnemen van hele verzen (PRUENEN), ja zelfs van prozaregels (TITELVEL 1589-1590).

Dergelijke werkwijze kan men daarbij niet uniek noemen in onze zestiende-eeuwse

92 Zie blz. 81-83.

93 Gustave Cohen, *Ronsard. Sa vie et son oeuvre*, Paris, 1924^2, 239 noot 1: 'On appelle "centon" une oeuvre composée à l'aide de vers empruntés à autrui'.

literatuur: ook een Houwaert heeft zich hieraan bezondigd[94]. Stelt men de vraag naar het waarom van deze praktijk bij Van der Noot, dan belandt men voor het antwoord in de buurt van de bestaansreden van een deel der citaten: de haast waarmee Van der Noot een aantal vellen *PW* heeft moeten componeren, heeft hem dan ook meer dan eens genoopt tot deze gemakkelijkheidsoplossing zijn toevlucht te nemen, vooral waar het Franse poëzie betrof.

Uit POETOV 331 weten wij dat Van der Noot pas in 1565-1566 zijn eerste poëtische probeersels in het Frans gewaagd heeft. Deze laattijdige beoefening en anderzijds zijn toch grote belezenheid in de Franse literatuur hebben hem dan ook meermaals verleid de weg van de geringste inspanning in te slaan. Ook de toeëigening van andermans lofdichten[95] vindt in de aanwending der citaten een verwante rechtvaardiging: het voorhanden zijn van deze gedichten in bundels die in Antwerpen - hopelijk - toch niet zó verspreid waren, ontsloeg Van der Noot van de verplichting zelf soortgelijke verzen te (laten) vervaardigen, en dit dank zij de welluidendheid of de geslaagde formuleringskracht der reeds bestaande verzen aan andermans adres.

Het achterhalen van de ware toedracht wordt ten dele vergemakkelijkt doordat Van der Noot een niet onaanzienlijk aantal van deze bronnen tevens als citaat aanwendt. Deze aanhalingen geschieden slechts ten dele anoniem (FUENTES 221, ORCO 281), zodat de verstrekte namen ons doorgaans op het spoor van verdere ontleningen brengen. In dit verband rijst dan ook weer de vraag op naar de reden van zulke handelwijze: is dit louter toevallig gebeurd of heeft Van der Noot bepaalde criteria laten gelden voor mogelijke uitverkiezing? Dit laatste blijkt het geval te zijn, waardoor Van der Noot - alweer - in het kielzog van Ronsard blijft laveren: zoals de grote Franse leidsman in de *Bocage* (1554) trots zijn Griekse bronnen aanwees, ook wel eens de geraadpleegde Romeinse auteurs, maar nooit de Neolatijnen[96], zo ook pakt Van der Noot graag uit met antieke teksten en met de moderne auteurs van grote allure als Petrarca, Ronsard, de nieuwste Franse literatuur, maar bekent hij zich nooit schatplichtig aan kennis van meer bescheiden herkomst.

Tegenover een deel der verwerkte literatuur kon Van der Noot zich reeds van meet af aan ontslagen voelen van elke vermelding, omdat deze categorie gevoeglijk kan beschouwd worden als handboeken op velerlei gebied van wetenschap. Hiertoe behoren Badius' commentaar op Terentius, de werken van Boccaccio, Guevara, Patricius, Simeoni, Alciati en de *Hypnerotomachie.* De laatst opgesomde titels kunnen ook verzwegen zijn omdat die zich a priori richten tot een publiek van ingewijden, dat de sleutel tot hun hermetische kennis niet nodeloos verstrekt. Daartegenover worden alle voormelde antieke en moderne uitheemse auteurs - op Palingenius na - ooit met name genoemd in de *PW.*

Revelerend is Van der Noots houding tegenover de eigen Nederlandse letterkunde. Slechts twee namen worden genoemd, die van Cornelis van Ghistele als vertaler van Horatius, en die van Marcus van Vaernewijck als historicus. Dat Van der Noot daarnaast nog gebruik gemaakt heeft van het werk van D'Heere en Coornhert is enkel in weerwil

94 Gilbert Degroote, ‘Cornelis Cruls bewerking van Erasmus' colloquium Absurda in een werk van Johan Baptist Houwaert’, in *Spiegel der letteren* 4 (1960), 164-165; Id. ‘Erasmofilie te Antwerpen in de eerste helft van de zestiende eeuw’, in *De Gulden Passer* 47 (1969), 43; vgl. *STFM*, XII, xv-xvi.

95 Zie blz. 38.

96 Zie *STFM*, VI, xvi.

van onze dichter achterhaald[97].

Wanneer dit reeds het lot van het groene hout is, dan kan men zich licht voorstellen wat er met het oudere, dorre, zal geschieden: de refreinen uit de bundel van Van Doesborch, een ander dat ook bij Van Stijevoort bewaard is, een mogelijke verwijzing naar De Roovere, het spel van zinne van De Goudbloem (1561), zij alle moeten het als een eer aanvoelen dat ‘de’ dichter der Nederlanden hun schamele produkten als bouwstenen voor zijn oeuvre gedoogt te gebruiken - anoniem.

Wat men Van der Noot bij deze veelheid van materiaal steeds ten goede moet houden, en waarop in dit verband steeds weer gewezen wordt, is zijn compositietalent. I.v.m. de plundering van Ronsards poëzie voor de Franse versie van *CB/Abr* wijst prof. Zaalberg er op, dat Van der Noot alles wel beschouwd slechts details aan de Fransman ontleend heeft, maar niet de opzet van zijn verhaal (*DBE*, 70). Bij de verwerking van de bronnen in *Het Theatre* looft mej. Witstein herhaaldelijk Van der Noots compositorisch vakmanschap[98]. Dergelijke waardering kunnen wij de auteur evenmin onthouden aangaande de *PW.*

Een eerste woord van lof verdient reeds de keuze van sommige ontleningen: dat het rouwbeklag van Magny aan François Pesloe bij het overlijden van diens zuster met bijzonder weinig aanpassingen opgedragen wordt aan Nicolas Sivori bij de dood van zijn echtgenote (ANGONI 391), ligt nog in de lijn der verwachtingen. Maar de manier waarop Van der Noot misbruik maakt van Magny's ode ‘Svr la prise de Calays’ is een zeldzaam staaltje van utilitarisme: de formulering van de geografische omstandigheden is getrouw overgenomen, zonder dat dit strijdig blijkt met de Nederlandse realiteit te Sluis (TASSIS 37). Het sonnet van Du Bellay voor de bevelhebber der Franse galeien wordt dankbaar benut voor de Nederlandse vice-admiraal (MECHELMAN 116), ja het beeld van Du Bellay, ‘conquerir la toison’, krijgt nog meer zin bij de Nederlandse manipulator, die dit vers in verband kan brengen met het Gulden Vlies.

Deze gelukkige keuze stoelt op Van der Noots grote, en vooral sterk gedifferentieerde kennis. Waren de bronnen van *Het Bosken* en *CB/Abr* in de eerste plaats nog literair - hoewel prof. Zaalberg i.v.m. het laatste werk toch op een aanzienlijke beheersing der emblematische literatuur kon wijzen - dan moet men voor het overige werk een meer gespecialiseerde, minder voor de hand liggende instudering van technische literatuur erkennen: voor de *LvB* van kronieken (*LvB*, XVII), voor *Het Theatre* van ten minste twee commentaren op de *Apocalyps*[99], voor het *Stammbuch* van kennis der *libri gentilitii* (*SB*, 60).

Ook in de *PW* ontmoeten wij deze tentoonspreiding van een ruime belezenheid op accurate plaatsen; het pleit voor Van der Noots gevoel voor compositie dat hij hierbij nooit overdadig te werk gaat: de *Theuerdank* wordt enkel ter sprake gebracht bij de inhuldiging van een Habsburgse aartshertog, en het pseudo-historisch werk van Jean Lemaire, hoewel zeer populair, invloedrijk en aan Van der Noot reeds bekend ca. 1563, wordt eveneens slechts eenmaal, en dan nog ongenoemd, benut.

Drie gevallen, die kenschetsend zijn voor de verwerkingswijze van de bronnen,

97 In dezen blijkt Van der Noot een kind van zijn tijd; naar prof. Rombauts mij meedeelt, ‘ontlenen Poirters en zijn volgelingen heel wat verzen aan Vondel en Cats, die zij soms aanpassen of soms ongewijzigd overnemen, maar haast nooit wordt de eigenlijke auteur vermeld.’

98 Zie Witstein, *a.w.*, 33, 63, 67.

99 Zie Witstein, *a.w.*, 28, 45.

verdienen in dit verband een aparte behandeling: de ode aan Hendrik Vool, de lofzang voor Gambrinus en de bewerking van *Ps.* 40.

Voor de ode aan Vool (GRAMMAY 75), een lofzang op diens numismatische belangstelling, heb ik geen allesomvattende bron kunnen terugvinden. De ode zet in met een verklaring der antieke monumenten als uiting van de eeuwigheidsdrang der opdrachtgevers. Hierin zijn reminiscenties aan de *Hypnerotomachie* verwerkt. Na constatering van hun vernieling volgt de lof der verzamelaars van antieke relicten, wat preludeert op Vools activiteit. Daarop spreidt Van der Noot zijn eigen kennis der materie ten toon: Nederlandse en buitenlandse numismaten worden met naam en toenaam geografisch gespecifieerd. Aansluitend volgt dan de lofspraak op Vool en het verhaal van Van der Noots nauw contact met de geëerde.

Deze ode leent zich zeer vlot tot een schematisering volgens de beginselen der *rhetorica*[100]: doel is *docere* (L, 140, § 257) via *argumentatio* (L, 190, § 348).

Deze wordt geconstrueerd aan de hand van *exempla* (L, 227, § 410) en wel *res gestae* (L, 228, § 411); wat betreft de *commemoratio* (L, 229, § 415) ervan is het eerste deel van deze ode (GRAMMAY 78-107) *narratio* (L, 229, § 415), terwijl de opsomming der numismaten gekenmerkt wordt door *brevitas* (L, Ibidem); deze laatste vorm is gepast (*aptum*, L, 507, § 1055) wegens de 'Informationsstand des Publikums' (L, 230, § 417) in casu een kenner der materie.

De hymne van Gambrinus bezingt leven, werkzaamheid en belang van deze legendarische uitvinder van het bierbrouwen. Voor het historisch gedeelte van deze lofzang heeft Van der Noot een beroep gedaan op de voorhanden literatuur over dit onderwerp: achtereenvolgens verwerkt hij - trouwens naar zijn eigen zeggen - de gegevens van Vaernewijck, Joannes Aventinus en Burkard Waldis. De volgorde van verwerking kan overeenstemmen met die van raadpleging. Wanneer Van der Noot enig gegeven over de vroegste geschiedenis van onze gewesten wil naslaan, dan ligt het voor de hand dat de toentertijd populaire Vaernewijck de aangewezen bron is. Raadpleging van deze auteur werd daarbij vergemakkelijkt door het voorhanden zijn van twee edities, waarin Van der Noot deze stof kon nalezen: zowel *Den spieghel der nederlandscher audtheyt* (1568) als *Die historie van Belgis* (1574) bieden een gelijkluidende versie; enkel de spelling van sommige woorden verschilt. De naam van Joannes Aventinus wordt in één adem vermeld met de volgende Duitse bron omdat Van der Noot uit het werk van de Beierse historiograaf inderdaad weinig nieuws putten kon. Aangezien Vaernewijck en Aventinus, die aan Van der Noot reeds vóór de compositie van deze hymne bekend zijn, weinig mededeelzaam blijken over Gambrinus als bierbrouwer, heeft onze auteur zich niet tevreden gesteld met deze bronnen, maar navraag gedaan naar verdere literatuur (GAMBRINUS 37). De aangewezen zegsman hiervoor was wel Abel van der Hoeven van Delft, die immers volgens Van Manders getuigenis, 'is een Conterfeyter van Bacchus, oft den Godt en Mensch verblijdenden Wijn/welcken hy daeghlijcx nae copieert'[101]. Van der Hoeven heeft aan onze dichter 'een schrift' ter hand gesteld - de juiste titel blijft achterwege - dat de verzen van Waldis bevat, oorspronkelijk bestemd voor *Vrsprung vnd Herkummen der zwölff ersten alten König vnd Fürsten Deutscher Nation* (1543), en nadien nog gepubliceerd in de *Emblematvm Tyrocinia.* Het aanvoeren van deze drie

100 Volgens Heinrich Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik*, München, 1960, in de volgende uiteenzetting aangeduid door L.

101 Carel van Mander, *Het Schilder-Boeck*, Haerlem, 1604, 242^{v}.

bronnen, waarvan de laatste op dat ogenblik de meest gespecialiseerde literatuur over het onderwerp vertegenwoordigt, is reeds kenmerkend voor de zorg, die Van der Noot aan dit samenlezen besteed heeft. Symptomatisch voor die zelfde zorg is één enkele aanvulling op basis van Jean Lemaire, aan Van der Noot reeds bekend sinds *Het Bosken.* Verder valt zijn vermogen tot synthese te noteren: het levensverhaal van Gambrinus wijkt af bij Vaernewijck tegenover de versie van Waldis. Van der Noot behoudt de uiteenzetting van Vaernewijck voor het begin, zolang er geen contradictie optreedt, maar schakelt daarna over op de verzen van Waldis, die, als uitvoeriger bron, hem tevens betrouwbaarder toeschijnt. Tevoren reeds had hij akte genomen van de overeenstemming tussen Aventinus en Waldis. Dit alles betreft enkel het historisch gedeelte van de hymne aan Gambrinus. De algemene structuur ervan, de opeenvolging van inleiding, historisch verhaal, dithyrambe, nawerking, is ontleend aan Ronsards *Hinne de Bacus*, waarvan dan ook ettelijke verzen vertaald zijn. Zoals steeds moet men hierbij nog rekening houden met het combinatorisch vermogen van de uiterst handige arrangeur Jan van der Noot, en inderdaad: naast de vele verzen uit de *Hinne de Bacus,* zijn nog twee zeer toepasselijke fragmenten uit twee zeer ver uit elkaar liggende hymnen van Ronsard gehaald: uit de *Hymne de l'Hyver* en de *Hymne de l'Or.*

De bewerking van *Ps.* 40, opgedragen aan Van der Noots naamgenoot, stoelt op de zelfde verzameling en verwerking van alle mogelijke hulpbronnen. De dichter vertaalt in de eerste plaats de Franse versie van Théodore de Bèze. Strofenbouw en rijmschema gaan dan ook op dit Frans origineel terug. Bij de vertaling merkt men in elke strofe ontleningen aan de berijmingen van Datheen en Utenhove, vooral inzake rijmwoorden; wel werden die soms onderling van plaats verwisseld (NOOT 42-43). Dit procédé heeft vóór Van der Noot reeds Marnix toegepast tegenover Datheen. De bewerking van de heer van Sint-Aldegonde, de meest recente bovendien, verscheen te Antwerpen in 1580 onder de titel *Het Boeck der psalmen Dauids.* Van der Noot heeft er eveneens enkele rijmparen en een plastisch beeld uit gepuurd. Zoals in de voormelde hymne aan Gambrinus meer dan één gedicht van Ronsard benut is, zo ook valt het einde van *Ps.* 40 niet samen met het slot van deze bewerking: NOOT 62-67 kan geïnterpreteerd worden als een samenvatting van *Ps.* 150. Van der Noots zin voor poëtisch zelfbehoud te midden van deze massa ontleningen blijkt tevens in de persoonlijke verwerking van een bijbels detail: waar Hieronymus schrijft: ‘Etenim homo pacis meae...magnificavit super me supplantationem’ (*Ps.* 40:10), wat door De Bèze beaamd wordt als ‘Mon amy...Son talon a leué’, welke vijandige voorstelling men in alle volgende Nederlandse berijmingen terugvindt, daar zwakt Van der Noot het gebeuren af: ‘mijn vrindt...Syn hilen heeft ghekeerdt’ (NOOT 46, 47); mogelijk ligt hieraan een persoonlijke ervaring ten grondslag: Van der Noot kan hier een gewezen vriend bedoelen, die de dichter in de steek gelaten heeft, zonder daarom noodzakelijk tot de groep der haters over te lopen. In dat geval zou de aanpassing van dit bijbelvers een typische parallel bieden met de voormelde gedichten van Magny en Du Bellay, waar bestaande Franse verzen met een zeldzame zin voor associaties praktisch zonder enige wijziging op Nederlandse feitelijkheden worden toegepast.

Onder alle werken van Jan van der Noot zijn de *PW* het meest dankbare studieobject inzake bronnenonderzoek, en dit om twee los van elkaar staande omstandigheden: de zeer diverse inhoud van de *PW* en de vrij lange tijdsduur van hun verschijnen (1580-1595). De *LvB* en de *Olympias*-epen ondergaan enkele grote, homogene invloeden, terwijl het betogende *Theatre* zijn argumentatie met meer hulpmiddelen versterkt. *Het*

Bosken en de *Apodixe* van Grenerus - waarvoor Van der Noot de bouwstoffen geleverd heeft - bezitten de meest uitvoerige lijst van achterhaalde bronnen tot nu toe, precies dank zij hun meer gedifferentieerde inhoud. Dit zelfde aspect overheerst nog veel meer in de *PW*: publiek en tijdsomstandigheden zijn er essentiële factoren, waaraan de inhoud aangepast wordt. Men vindt er dus zowel een lof van de koopman (HOFMANS) als adellijke trots (GRAMMAY 61), een verheerlijking van de inname van Sluis (TASSIS) naast een bejammering van het oorlogsgeweld (MECHELMAN), terwijl de lofprijzing van Farnese (FARNEZE) de begroeting van zijn intieme vijanden Perrenot en Diego de Ibarra (STERCKHEYT 202) niet uitsluit. De bezongen onderwerpen bestrijken een even wijd terrein: men leest in de *PW* zowel de lof van Gambrinus als diatriben tegen de dronkaards (GRAMMEY, AELMOESSENIERS), epitafen en epithalamen, numismatische (GRAMMAY), emblematische (GHYSENS), en mythologisch-poëtische (CHEFS) stukken, naast een drinklied (VERGANO) en een psalmberijming (NOOT). Dat voor al deze uiteenlopende onderwerpen Van der Noot een beroep heeft moeten doen op vele gebieden van zijn uitgebreide kennis, hoeft wel geen betoog. Dit proces wordt in de hand gewerkt door de zoëven vermelde tijdsduur: de *PW* omvatten praktisch heel Van der Noots gepubliceerde produktie van 1580 tot 1595, afgezien van het *Epitalameon.* De collectie omvat daarbij zowel oudere stukken, nog uit Van der Noots jeugdperiode, als bijdragen, die door de actualiteit gedicteerd zijn. De louter materiële ophoping van al dit materiaal impliceert eveneens de verwerking van zeer diverse bronnen.

Wanneer men na identificering van de geraadpleegde auteurs enige differentiatie wenst aan te brengen, dan kan men zeer terecht een eerste grote scheidingslijn trekken tussen de invloed van Ronsard en die van alle verdere literatoren. Ronsard is Van der Noots poëtische obsessie geweest; instinctief heeft de Nederlandse navolger aangevoeld dat het Franse voorbeeld al datgene was, wat hijzelf wilde worden. Vandaar die nooit aflatende hardnekkigheid, waarmee de figuur en het werk van Ronsard nagevolgd, respectievelijk vertaald en geplunderd is.

In aansluiting bij deze eerste grote inspirator blijkt de verdere actuele Franse literatuur van eminent belang te zijn geweest voor Van der Noot. Merkwaardig is in dit verband wel dat naast Ronsard enkel Magny waarlijk nagevolgd werd door de Brabantse innovator: alleen hùn Franse teksten zijn door Van der Noot vertaald. Zijn houding tegenover de resterende Franse literatoren getuigt minder van appreciatie dan van noodwendigheid der omstandigheden: alle verdere ontleningen zijn - een bijzonder veeg teken - anoniem verwerkt in Van der Noots eigen Franse verzen ter stuwing van hun kwaliteit. Tot deze spoliatie is Van der Noot verleid, enerzijds door de tijdnood, anderzijds door de gerustheid dat weinigen onder zijn Antwerpse lezers de ware auteurs van bepaalde verzen zouden onderkennen. Niet onmogelijk speculeert hij daarbij op de manier, waarop hijzelf in contact getreden is met al deze Franse poëten van ietwat mindere rang - althans in vergelijking met de verdrukkende Ronsard: praktisch alle geassimileerde Franse dichters zijn geraadpleegd in edities uit het zevende decennium der zestiende eeuw. Naar alle waarschijnlijkheid heeft Van der Noot dan ook kennis genomen van deze *di minores* tijdens zijn verblijf in Frankrijk en meer bepaald te Parijs in 1578. Afgezien van Ronsards laatste werken is enkel de Horatius-vertaling van Mondot (1579) ietwat later gedrukt. Daartegenover is er van Baïf, van wie in *Het Bosken* een Petrarca-vertaling gehonoreerd werd, in de *PW* geen spoor meer te bekennen. Van der Noot blijkt ook zijn langzamerhand bekende eigenwilligheid trouw gebleven te zijn in deze keuze van geapprecieerde eigentijdse Franse auteurs: gevestigde Pléiade-grootheden als Bel-

leau en Jodelle schijnen hem minder bevallen te zijn dan in onze contreien onbekende dichters als Magny, Turrin en Tahureau. Wel bewijst Van der Noot door deze keuze dat hij een fijne neus voor dichterlijke kwaliteit bezit: van Turrin en vooral van Tahureau getuigt Raymond dat hun poëtisch vermogen niet gering was, ondanks hun voortijdig sterven[102]. Imponerend blijft alleszins Van der Noots vermogen zulke kennis van en inzicht in de eigentijdse Franse literatuur verworven te hebben. Voor een buitenlander, wiens moedertaal niet het Frans was, is dit inderdaad geen geringe prestatie.

Minder spectaculair dan men op het eerst gezicht zou aannemen blijkt Van der Noots kennis aangaande de klassieken en de ethisch-politieke en emblematische literatuur der zestiende eeuw. Onder de klassieke auteurs zijn er slechts weinigen uit eerste hand geraadpleegd en nog een minder aantal intensief gelezen, laat staan bestudeerd. Wat de moderne lezer misschien wel het meest respect inboezemt, de verwerking van emblematische gegevens, is heel wat minder buitenissig, want dergelijke bundels waren in de zestiende eeuw in de Nederlanden gemakkelijker bereikbaar dan de voormelde Franse werken. Het huidig respect voor dergelijke materie is enerzijds te wijten aan de vreemdsoortigheid ervan in onze ogen, en anderzijds aan het feit dat de studie der betrekkingen tussen emblemata en literatuur nog noodgedwongen[103] in een beginstadium verkeert. In de verwerking van deze soort bronnen is Van der Noot het meest in overeenstemming met zijn tijd. De ontwikkelde lezers moeten nog de meeste appreciatie opgebracht hebben voor dit aspect van zijn werk, dat hun het meest vertrouwd moet zijn geweest.

Van der Noots behandeling van de laatste vreemde beïnvloeding, met name die door de Nederlandse letterkunde, voert ons in de buurt van zijn houding tegenover de Franse literatuur naast Ronsard: in beide gevallen gaat een grondige kennis van de materie gepaard met een onbarmhartige exploitatie hiervan. T.a.v. onze eigen letteren wordt hierbij een interessant en waardevol fenomeen gereveleerd: dat Van der Noot werk gekend heeft van D'Heere, Coornhert en Marnix is niet zo verwonderlijk, maar wel dat hij de produktie der rederijkers zo niet gehonoreerd, dan toch verwerkt heeft, een voor de continuïteit in onze literatuur zeer belangrijke factor.

In Van der Noots wijze van navolging vindt men de elementen van de toentertijd gepropageerde *imitatio* en *aemulatio* terug. Het begrip *imitatio* is hier niet de Aristotelische μίμησις[104], maar wel de navolging van klassieke auteurs, als zodanig reeds gedefinieerd door Quintilianus[105]. Ter omschrijving van deze laatste betekenis verwijst men doorgaans naar het werkje van Gerhardus Vossius, *De imitatione* (1647)[106], dat hier echter niet verder ter sprake komt wegens het voorhanden zijn van meer relevante zestiende-eeuwse literatuur.

Wat de verwerking van geleerde literatuur betreft, bezit onze dichter een gezaghebbend zegsman in de persoon van Patricius. In het eerste kapittel van *De institutione Reipublicae* weerlegt deze laatste het mogelijk verwijt van onoorspronkelijkheid op basis van het argument der *exempla* (L, 227, § 410):

102 Zie Marcel Raymond, *L'influence de Ronsard sur la poésie française (1550-1585)*, Genève, 1965, I, 208 noot 1; II, 6-7.

103 Zie Holger Homann, *Studien zur Emblematik des 16. Jahrhunderts*, Utrecht, (1971), 7.

104 Zie S.F. Witstein, *Funeraire poëzie in de Nederlandse renaissance*, Assen, 1969, 6 e.v.

105 Zie C.W. de Kruyter, *Constantijn Huygens' Oogentroost.* Een interpretatieve studie, Meppel, (1971), 3 en noten 2 en 3 aldaar.

106 Zie De Kruyter, *a.w.*, 3-4; J.D.P. Warners, 'Translatio-imitatio-aemulatio II', in *De nieuwe taalgids* 50 (1957), 84.

Sed si forte vitii mihi detur, & praesertim ab ociosis vitiligatoribus istis atque oscitantibus (qui in alienis libris ingeniosi videri volunt, & illis inuident, quibus esse pares animo desperant, quòd pleraque à Graecis scriptoribus transtulerim, & complura etiam ex Latinis acceperim, inque vsum meum conuerterim: his respondendum esse censeo, me parum admodum fidei rebus meis facturum fuisse, si solùm authoritate mea nitere, & praesertim in ciuili institutione, quae exemplis potius est persuadenda, quàm argumentis extorquenda[107].

Trouwens, deze vermenging van vreemde met eigen elementen hebben alle auteurs toegepast:

Est & praeterea haec consuetudo omnium scriptorum, vt aliena suis misceant, tum vt certiora scribant, tum vt gratius iucundiúsque legantur. Et alio, qui, vt Flauius Albinus ait, fructus quidam legendi est, aemulari quae in aliis probes, & quae maximè inter aliorum dicta mireris in aliquem vsum tuu*m* opportuna deriuatione conuertere[108].

In dit verband wordt, naast de namen van Aphranius en Quintilianus[109], ook een gezegde van Cicero aangehaald:

Hoc etiam sentire videtur Cicero, cùm ait: Nos quidem ea tuemur quae dicta sunt ab his quos probamus, eísque nostrum iudicium, nostrúmque scribendi ordinem adiungimus[110].

Ongewoon is dit niet:

Neque hoc nouum aut inusitatum videri potest: cùm cernamus omnes authores, cùm Graecos tum Latinos, manifestè aliena in rem suam conuertere[111].

Ter ondersteuning van dit procédé wordt een ganse reeks Griekse en Latijnse auteurs opgesomd, die het werk van hun voorgangers benut hebben. Wat Patricius echter wel beklemtoont, is de morele plicht om de geraadpleegde bronnen te vermelden:

Grati tamen animi esse duco, eorum nomina profiteri, quos imitamur, & à quibus accipimus. Nam ingenui pudoris est (vt ait Plinius) fateri per quos profecerim*us*: & haec quasi merces authori iure optimo pensitanda est, ne fures esse videamur[112].

Als voorbeeld van *aemulatio* bij Van der Noot kan de zeer handige verwerking gelden van een sonnet door Du Bellay - reeds hiervoor vermeld - waarvan de gegevens

107 Patricius, *a.w.,* 2^{r}.
108 Patricius, *a.w.,* 2$^{r.-v}$.
109 Dit exemplum is eveneens overgenomen in D'Heere, nr. III.
110 Patricius, *a.w.,* 2^{v}.
111 *Ibidem.*
112 Patricius, *a.w.,* 3^{r}.

toepasselijker aangewend blijken door Van der Noot dan in het Franse origineel. Eveneens als *aemulatio* moet de veel voorkomende verwerking van verschillende bronnen tot één gedicht bij Van der Noot geïnterpreteerd worden. In dezelfde zin kan men de opzoeking of uitbreiding zien van bepaalde citaten, die in de voorhanden bron onvolledig verstrekt werden, of waarop slechts gealludeerd werd (GEORGES 246, PARDO 372).

Een moeilijk probleem is de vraag waar Van der Noots navolging eindigt en eigenlijke letterdiefstal begint. Zolang hij Ronsard of Magny vertaalt bestaat er geen dubbelzinnigheid: *translatio* was een geëerbiedigd bedrijf. Waar hij zich beperkt tot het schrijven van een inleidende strofe bij gedichten van Turrin of Tahureau (DAEMS 486, TASSIS 188) is hij nog verontschuldigd, omdat hij de naam van de oorspronkelijke auteur vermeldt (DAEMS 489, TASSIS 195). Ook waar in CASTRO 22-25 verzen tussen aanhalingstekens uit Ronsard worden overgenomen, kan men de voorafgaande aankondiging ‘ceste leçon Delfique’ (CASTRO 21) als verwijzing naar de eigenlijke dichter opvatten. De manier echter waarop hele strofen van Magny's ode ‘Svr la prise de Calays’ (TASSIS 37) worden overgenomen of zijn verzen aan François Pesloe ternauwernood worden gewijzigd (ANGONI 391), zou ook in de ogen van Van der Noots tijdgenoten niet geoorloofd schijnen: het gaat hier niet om klassieken die iedereen kent, en waarvan de verwerking door de kundige lezer kan beschouwd worden als eerbewijs aan de geraadpleegde auteur[113]; integendeel, Van der Noots eigen inbreng in dergelijke gedichten is dikwijls minimaal te noemen, zodat men hier wel van doelbewuste usurpatie mag en moet spreken[114]. Werkelijk plagiaat[115] zijn zonder twijfel de lofdichten van ‘Thomas Gheuardt’ (HELMANS 82), ‘Philippe de Rinsard’ (EUTERPE 297) en dat op naam van Jan de Maes (HALMALE 283). In werkelijkheid leest men hier de lofdichten van Guillaume des Autels voor Pontus de Tyard, en van Balthasar Chavasse en G. Boyer voor Mondot. In deze drie gevallen zijn de twee elementen aanwezig, die deze overneming tot plagiaat stempelen, en dit reeds in antieke zin: de teksten zijn klakkeloos overgenomen en de ontlening is doelbewust verdonkeremaand door het aanbrengen van fictieve namen van lofdichters.

In deze laatst vermelde praktijken geeft Van der Noot blijk van zijn vermogen tot zeer geraffineerde adaptatie, wat ook elders in en met behulp van zijn werk geschiedt: het *Epitalameon* bestaat uit weinig meer dan een herdruk van vroeger geschreven verzen met luttele aanpassingen (Smit-Hellinga, XIX). De gelukkige hand waarmee de auteur deze verwerkingen telkens opnieuw uitvoert, getuigt van zijn alerte geest. Het daarbij horende eclecticisme is de vrucht van een grote belezenheid, die dan ook in de voorgaande bladzijden slechts ten dele kon afgebakend worden, doordat Van der Noot zelf de door hem geraadpleegde literatuur uiteraard enkel sporadisch vermeld heeft.

113 Zie blz. 77 noot 97 en H. Wagenvoort, *Navolging en plagiaat in de litteratuur*, Groningen, 1958, 7.
114 Wagenvoort, *a.w.,* 5.
115 Wagenvoort, *a.w.,* 8-9.

Hoofdstuk II: De dichter en het dichterschap

A. Ars poetica

In 1584 getuigt Hendrik Ackermans dat Van der Noots 'kunste der Poëterye*n*' eerlang zal verschijnen (APOLOGIE 40-42), maar de publikatie van deze 'ars poetica' heeft nooit het stadium van een wensdroom overschreden, zeer ten nadele zowel van de toenmalige lezers als van de huidige geïnteresseerden. Ons rest enkel het samenlezen der relicten van deze beschouwingen, die de auteur gewoontegetrouw niet heeft laten verlorengaan, maar doen voortleven als *amplificatio* en *illustratio* zijner gedichten in latere *PW.* De stellingen die hij verkondigt, moeten een Nederlands publiek als nieuw in de oren klinken, maar aan de toentertijd ontwikkelde lezer - verdroeg de dichter er wel andere? - zijn zij reeds lang vertrouwd. Horatius, Patricius en bovenal Ronsard hebben de bouwstoffen voor Van der Noots theorieën geleverd, waarbij het combinatorisch vermogen van hun leerling in het licht dient geplaatst, naast de praktische toepassing van deze theorieën in zijn moedertaal.

De goddelijke oorsprong der poëzie en de hiërarchische wegen der inspiratie zijn aan Ronsard ontleend[1]: de bron van alle dichtkunst is de hoogste godheid, soms nog de Capitolinische Jupiter Optimus Maximus (MATTHIAS 93, POETOV 54, CHEFS 76), maar meestal de christelijke Schepper van hemel en aarde, ποιητής (LEIUA 301, CLAERHOUT 36, 56, DAMANT 57, ETTEN 11, GRAMMEY 123), 'die syn cracht, en ver-borghen secreten Den Delien leerdt' (MATTHIAS 95-96, CHEFS 140-141). Apollo kan op zijn beurt de dichter rechtstreeks inspireren (SCHOLIERS 40, LEIUA 301, BALBI 63, HELMANS 121, CLAERHOUT 56) of de goddelijke boodschap overmaken langs de muzen om (MATTHIAS 101-102, CHEFS 144-145, CRABBE 301, BENTINC 71, ETTEN 11, OPMEER 24), die de verzen 'veur-dichten' (PARDO 229), nadat zij hun adepten gelaafd hebben uit de Hippocrene (MATTHIAS 103-104, CHEFS 157, POETOV 444, DEYBARRA 70).

Plichtsgetrouw roept de dichter dan ook de bijstand van deze schutsgodinnen aan bij sommige poëtische pogingen. Erato en Clio vergewaardigen zich zelfs aan 's dichters bed te verschijnen nog voor de dageraad om hem aan te sporen op deze heuglijke dag de lof van een hunner gunstelingen te zingen (FUENTES 188, CATANIO 11, BALBI 176). Eerstgenoemde wijst elders de terneergeslagen dichter weer het juiste pad (DISCOVRS 40) of tovert hem Olympia voor ogen (BALBI 176). In epithalamea kan zij bezwaarlijk afwezig blijven (CATANIO 11, CRABBE 4), maar de moderne lezer ziet haar slechts node opdagen als verheerlijkster van een pas gestorven dame en van haar rouwende weduwnaar (ANGONI 423). Meest geciteerde muze blijft echter Clio, wier bijstand in de eerste plaats martiale figuren geldt (FUENTES 188, BENTINC 123, DAMANT 243, ANGONI 16), naast de Antwerpse administratie (T'SHERTOGEN 132, GRAMMEY 203) en zelfs zakenlieden (BALBI 39, PEETERS 227). Calliope, muze van de dichtkunst in het algemeen, is de aangewezen woordvoerder van haar zusters om een ellenlange klaagzang over de

1 Zie *STFM*, III, 149; vgl. *LvB,* *4, r. 16-18.

minachting der poëzie aan te heffen, dit ten aanhore van de instemmende dichter (CHEFS 211). Eveneens ter wille van haar algemene supervisie over de dichtkunst wordt zij door Van der Noot uitverkozen om het afsterven van Plantin te beklagen, die 'a remis en vie Connus en toutes parts, Nous, & noz arts' (PERRENOT 269-271). Tweemaal wordt Calliopes bijzondere bescherming afgesmeekt wanneer de dichter de eeuwigheidschenkende snaar wil betokkelen (TASSIS 141, WONSEL 24, 177). De verzen komen 'Par le commandement de ma Muse Thalie' (VERGANO 6, MATTHIAS 7) als de dichter zich voelt 'd'vn coeur gay' (VERGANO 5, MATTHIAS 7); met de woorden 'V schickt men toe bloemkens en hof' (ANGONI 275) aanroept de dichter haar eveneens om een staaltje tuinpoëzie ten beste te geven. Met de bede 'EVterpe/helpt my toch/o Musa goedertiren' (LANGHART 91) verzoekt Van der Noot driemaal om haar bijstand (ANGONI 24, EUTERPE 5, LANGHART 91), maar elk nader verband tussen haar gebied, de muziek, en de geprezen personages ontbreekt. Dezelfde constatering dringt zich op bij de unieke verschijning van Polymnia (ETTEN 156). Urania, die eveneens slechts eenmaal aangeroepen wordt (NOOT 127), dankt deze aanspreking in een gedicht, opgedragen aan een prelaat, wel aan haar populariteit als muze van de christelijke poëzie sinds Saluste du Bartas' *L'Uranie* (1573)[2].

'Soo worden dan van Godt de godlijke Poëten Iuerigh, werm, op-geruckt en verheugdt' (MATTHIAS 105-106); deze *furor divinus sive poeticus* wordt omschreven als 'Hoe dick en menighmael heb'ick moeten ghevulen/Mijnen Gheest sterckelijck deur al mijn leden weulen' (GHYSENS 12-13). Geen wonder dan ook dat 'Des que ma main sur l'outill' des Neuf oeuure, Vn demy-dieu ie m'estime & me dis' (POETOV 426-427). Voor zulke begenadigden geldt nog steeds het antieke axioma *poeta nascitur.* 'Want ick/o Clio/toch/van eer ick werdt gheboren/Fatalijc ben gheschickt/verordent en verkoren Om der lofweerdigher Heeren en Mannen cloeck Te doen leven in lof' (DAMANT 263-266, PARDO 222-223). Dientengevolge is een dichter 'van der ieughdt/geneyghdt...deur den Aerdt/Tot d'Ampt dat Phebus claer sijn Sonen openbaerdt' (T'SHERTOGEN 260-261), en 'Hierdeur my dus behaeghdt De goy Poëterye/Die Godt/my (iongh ghedaghdt/) Sandt in mijn fantasie' (CRABBE 310-313). Hierbij wordt er herhaaldelijk nadrukkelijk op gewezen dat het publiek 'Gheen saken weynigher dan goey Poeten vindt' (CLAERHOUT 34, GRAMMEY 144, SWEERDTS 104). Elk taalgebied brengt daarbij slechts één talent van allerhoogste rang voort als Homerus, Vergilius en Van der Noot, die zichzelf betitelt 'le Brabançon Homere' (AMODEO 30), 'le Belgicq' harpeur, pour tous mes successeurs' (DENNETIERES 27), 'le premier Poëte de Brabant' (CHEFS 206), die 'Phoebums secreten' (GOOSSENIUS 337) als eerste in de Nederlanden binnengebracht heeft (MAES 70).

Als eerste verdienste mogen de dichters zich er op beroemen dat zij 'Heur sprake meesterlijck medt schoon woorden verciren' (CLAERHOUT 40). Wat de Ouden op dit gebied voor 't' Griex/en oock d'Lattijn' (WONSEL 86) gepresteerd hebben, dankt het Brabants aan de Antwerpse jonker (CHEFS 224), die zijn taal opgestuwd heeft 'Pour monst[r]er clerement...A tous ceux de Brabant qu'on peut en leur langage, Si bien tout ce qu'on veut escrire, & tant de fois Qu'en Romain, qu'en Tuscan, qu'en Grec ou qu'en François' (DENNETIERES 31-34). De dichter zingt 'altemed van liefde, en dan van strydt, Altemed oock van Godt' (VOORWERK 1580-1581 14-15, TITELVEL 1589-1590 346-347), maar ziet zijn hoogste opdracht toch in 'der Deughdt/volghende Menschen lof te beschryuen' (EUTERPE 30) 'a l'immortelle gloire Du Roy vostre Seigneur...Aussi de ses

2 Ik dank deze toelichting aan prof. Schrickx.

pays, riches nobles & bons, Des Dames & Seigneurs, Brabançons & VValons' (CHEFS 220-223, PRUENEN 125, HELMANS 231-232, DAMANT 116-124, 258-261, OPMEER 15, PEETERS 75). Zulke lof houdt stand 't'allen tyden' (CRAENMEESTER 137, PRUENEN 119, AMODEO 52, BENTINC 209, CLAERHOUT 54), in getalvorm uitgedrukt 'ouer veel' hondert iaren' (BENTINC 11, EUTERPE 39, T'SHERTOGEN 270), soms afgerond tot 'ouer duysent iaer' (PARDO 6, PRUENEN 127, CATANIO 22, ANGONI 342), maar alleszins 'Soo langh als Godt de*n* Dagh deur Phoebu*m*/ons sal gheuen' (PARDO 49). Realistischer klinkt de aankondiging over het toekomstig publiek: deze poëzie is bestemd 'Den vrouwen en den mans/di na ons sullen leuen' (BENTINC 13), onder welke 'nacomers' (AMODEO 52, T'SHERTOGEN 271) de afstammelingen van de gevierden een bijzondere vermelding wordt gegund (BENTINC 80, CASTRO 135). Dank zij de boekdrukkunst klinken deze lofzangen 'deur veel duysentigh monden' (EUTERPE 39) 'in menigh lant' (DAMANT 65, PARDO 7, AMODEO 51), en zelfs worden zij voortgedragen door Fama (WONSEL 11, GHYSENS 56, PEETERS 77, HOFMANS 48, CASTRO 10, GRAMMEY 120, 148, B. DE SMIDT 157, ANGONI 57, CARRO 117, DAMANT 128) - in navolging van klassieke reminiscenties - op de golven van 'Seine/Scheldt/Maes'/en Ryn' (VROUWEN 39), 'Eridamus...en al de stroomen Der gantscher weereldt wydt' (OPMEER 36-37). Als logische conclusie mag de dichter dan wel stellen, dat enkel verzen in staat zijn onsterfelijkheid reeds in deze wereld te waarborgen (MONEGLIA 305, GRAMMEY 150). Deze op de spits gedreven opvatting brengt de dichter er toe een epithalameon als ware het een zelfstandig voortlevend iets toe te spreken (GALLO 36).

De aldus voorgehouden tijdeloosheid van poëtische lof voert als vanzelf tot het Horatiaanse argument *Vixere fortes ante Agamemnona* (T'SHERTOGEN 217). Het voortleven der vroegere helden in de herinnering van latere geslachten, enkel door de verzen der poëten, is een gegeven dat Van der Noot met graagte en dan ook met verve oproept: Achaeërs en Trojanen danken hun faam enkel aan de 'Diuin & bien-disant Homere' (POETOV 406, BALBI 47-48). Waarheen echter is de glans van Tyrus en Sidon? Ook daar 'Hebben mannen gheleefdt van Heerlijke gheslachten...Maer al heur groodts bedrijf is nu vergheten heel Om dat heurli ghebrac der Poeten iuweel' (MONEGLIA 27, 29-30). 'Hoe seer ontallyc veel/vorsten synder vergheten' (LEIUA 279) ook nadien, 'soo veel Heeren En vrouwen namen schoon' (T'SHERTOGEN 242-243, PRUENEN 164), 'Deur dien dat heur deughdt niemandt en gaet beschryuen' (T'SHERTOGEN 247). Voor wie ondanks deze *exempla* het risico der vergetelheid nog steeds loochent, houdt de dichter een beeld in petto, dat zó uit de zestiende-eeuwse realiteit kan stammen: 'Car maint grand Capitaine Ayant faict grand effort, Gist mort par-my la plaine Sans renom ny confort' (CATANIO 156), 'Te vergheefs sterft de Ruyter wel Jn t'veldt een herde doot/Seer deurwondt vanden vyandt fel/Medt lanci'/sweerdt/oft loodt/Als Clion sijn macht verswyght' (ANGONI 12-16). Alleen de muze belet 'l'auare Parque plonger au Stix, le nom d'vn homme rare' (CASTRO 8-9). De gevreesde schikgodin wordt elders betiteld 'la Parque cruelle' (PERRENOT 34) en tweemaal met name genoemd: 'Atropos' (MATTHIAS 248, DEYBARRA 75). Heel natuurlijk treft men haar aan in de nabijheid der hellestromen 'Loetes, Flegeton...Stix &...Acheron' (PRUENEN 163, POETOV 377), want daarheen daalt eenieder af na het doorknippen van de levensdraad. Met welbehagen schildert de dichter herhaaldelijk het lot van de wereldlingen en verachters der poëten: in één graf - liefst 'swert' (DAMANT 37) - wordt terzelfdertijd 'Den naem en d'Lyf' bijgezet (ETTEN 48, EUTERPE 33, DAMANT 37, 254, GRAMMEY 137), waarna de ziel de tocht naar de Lethe aanvat (GRAMMEY 138). De stroom van vergetelheid schijnt Van der Noot, als schenker

van onsterfelijkheid, te obsederen, precies wegens dat 'Eternel oubly, soubs de Letes les flos' (CHEFS 247), waarop elk louter aards streven uitmondt (LEIUA 10, AMODEO 48, PERRENOT 160, DAMANT 117, ETTEN 49). Zulke beschouwing vindt haar climax in het weidse beeld: 'tout ce qu'on faict au monde Soit du beau, soit du grand, s'en va cacher soubs l'onde...du flenue[sic] obliuieus' (STERCKHEYT 211-213, BENTINC 119-120).

Wat de mens op deze wereld achterlaat aan aardse pracht om zijn naam te vereeuwigen, is onderworpen aan de tirannie van de *tempus edax*, 'die al d'eerdts verslindt' (DAMANT 42, AMODEO 48, PARDO 52): 'de Tijdt can d'oblisken D'antiken, d'Arabisken Doen vallen medt gheschal' (GOOSSENIUS 122-124), 'groote casteelen/Oft Pyramiden groots/...Oft van marmer oft bronz' beelden en schoon iuweelen...sulke wercken al/deur den Tydt/moeten sneuen' (PEETERS 78-81). De dichter mag de concrete vraag opwerpen wat er overblijft van het mausoleum van Halicarnassus, het labyrint in Kreta en de kolossus van Rhodus, en het antwoord luidt: 'le Temps le guaste tout' (MONEGLIA 299). 'Des Tijdts ghewelt' (DEYBARRA 75, MATTHIAS 249) bestaat uit veel componenten: door 'Neptunums zee=baren...Martis cracht...Vulcanums vier' (MATTHIAS 249-251) 'vergaet wat de menschen bedrijuen' (DAMANT 112), of, meer expliciet, 'Deur orloghen/deur brandt/oft deur t'verloop der iaren Deur reghen/water/windt/oft deur nijdt der barbaren' (DAMANT 113-114, LEIUA 20). Deze melancholische belangstelling voor antieke ruïnes en voor hun ontbindingsproces stamt rechtstreeks uit de beginpagina's van de *Hypnerotomachie*, waarnaast de aanblik der zestiende-eeuwse oorlogvoering ook het zijne kan bijgedragen hebben. Zulke feiten ondersteunen Van der Noots stelling dat stoffelijke kunstwerken geen onsterfelijkheid aan de mecenas garanderen (CARRO 116, PEETERS 78-80), 'Dwelck v gheen schilder cloec/noch oock beeldthouder groot En sou kunnen ghedoen soo wel als Vander Noot' (PARDO 50-51), 'aenghesien dat hy/den vromen/medt verstandt/Meer eeren aen can doen dan eerdtschen schat oft pandt' (GALLO 446-447).

Ter wille van deze breed uitgewerkte waarborgende functie der poëzie eist Van der Noot voor zijn soortgenoten, 'D'oprechtighe Poeten/Sienders/en Sanghers fijn Natuerlijcke Propheten' (J. DE SMIDT 29-31), een vooraanstaande plaats op in de maatschappelijke hiërarchie. Met weemoed gedenkt hij voorbije, Augusteïsche tijden, 'die tijden goedt/alsmen vreed'saem sagh leuen Augustum/Pollium/en Mecoenam verheuen' (CLAERHOUT 11-12, GHYSENS 52), toen de dichters 'admirez, & mesme des plus grands Des Seigneurs & des Princes, Ilz marchoyent bien (deuant tous regardans) Les premiers des Prouinces' (PERRENOT 39-42). Wat meer is, 'Chascun faisoit mille & mille faueurs Par caresse tresbelle, Aux froutz [sic] sauants, qui se faisoient vainceurs. Sur la Parque cruelle' (PERRENOT 31-34). Thans echter moet de dichter naar die gulden eeuw reikhalzen om heel wat bescheidener wensen: 'Soo souden middel oock hebben d'Edel Poeten Om wel te leuen hier/en teghen t'vasten eten En om te hebben oock een eerlijck cleedt aen d'lijf' (CLAERHOUT 23-25). Deze zorgelijke omstandigheden kunnen de woordvoerder van de onmisbaar geachte verheerlijkers niet beletten, boudweg de vraag te stellen: 'Die redene ghebruyckt/oordeeldt medt woorden stout Oft sy weerdt zijn oft niet te hebben onderhoudt?' (CLAERHOUT 49-50). De aldus geïnterpelleerde 'vrinden der Deughdt' (LANGHART 6) kunnen 'een verlicht Poët/deur weldaden/oft ionste' (ID. 19) steunen en hem 'middel' geven 'om rustighlijck medt vreughdt Te meughen leuen wel' (ID. 8-9). De soort steun die 'Vorsten/Steden en Heeren/Doende den Sanghers deughdt' (DAMANT 126-127) dienen te verschaffen wordt ooit erg zakelijk en - tot breder begrip - tweetalig verduidelijkt: 'Maer di siluer en croonen roodt Besteden/ongheteldt Aen

Poeten in kunsten groot/ Di laet...leuen...Deur Fame goedt...Tot allen tyden ouer al' (ANGONI 52-58), 'Toutes-fois i'en cognois encor Qui ont de l'argent & de l'or Pour auancer les diuins vers' (ORCO 12-14). Van der Noot schroomt niet, dit *do ut des*-principe in één versregel te zijnen eigen bate te formuleren: 'Dus neemt dit [dicht]aen in danck/en wilt my oock verblyden' (CRABBE 119)! De abrupte vraag is gerechtvaardigd, gezien 'den quaden tijdt/en oock de sober ionste Diemen draeghdt tot die meest suken Deughdt/en reyn Konste' (T'SHERTOGEN 11-12), 'Si bien que souuent bons esprits Sont mal paiez de leurs escrits' (ORCO 8-9), en dit door 'de Schalken' (GHYSENS 58) en 'de slimme menschen/Die alleen hert en moedt/Stellen op d'eertsche goedt' (ETTEN 20-22). Om deze beschuldiging te staven verwijst Van der Noot met naam en toenaam naar de organist Gillis van Ellecom (MAES 60) en de historicus Jan Gevaerdts (GRAMMEY 167), die de ondankbaarheid van het vaderland aan den lijve geproefd hebben, net als Van der Noot zelf trouwens - een detail dat bij geen dezer beide *exempla* ontbreekt (MAES 61, GRAMMEY 167).

Aan het contrast tussen de pompeuze, in onze ogen geëxalteerde en aanmatigende theorie en de klaaglijke werkelijkheid danken wij de enige sarcastische uitlatingen in Van der Noots later oeuvre: 'Maer nae zoe goeden loon als ic daer veur ontuangen Heb/en derff (meyn ick wel) geen mensche seer verlangen' (BEJAR 158-159). En daarop volgt een pijnlijk realistisch tafereel van de harteloosheid die hem zeker ruimschoots te beurt is gevallen (BEJAR 172-191)[3]. Lijkt het dan geen normale reactie, wanneer hij zich hierop terugtrekt 'verde van t'quaedt gheruchte Der weireldt ydelheyt' (PARDO 225-226)? Het teruggetrokken leven komt trouwens de dichter ten goede; dan voelt hij zich meer 'een reyn Swaen/Becleedt/Ghereedt/Medt witte pluymen/sonder waen/Singhende claer/medt suet bescheedt' (WONSEL 108-111), een 'Cigne blancissant' (CATANIO 161, WONSEL 263, BENTINC 121), 'bien chantant(s)' (TASSIS 179). Deze teruggetrokkenheid op het eigen ik belet Van der Noot niet zich hecht verbonden te voelen met de coryfeeën van het dichterschap in verleden en heden. De eerste 'Poëtes diuins' zijn reeds opgetreden 'Entre les Caldéens' (CHEFS 162, 164), maar pas sinds 'les Gregiois' (ID. 164) verlaten zij de anonimiteit, en kennen wij hen bij naam: 'Orphee, Eumolpe & Arion, Line & le grand Musée' (ID. 192-193). Na deze mythische figuren verschijnen Homerus, 'wijs van rade' (WONSEL 80), 'sage & grand' (CHEFS 194), Hesiodus (ID. 195) en Pindarus (ID. 195, LIEFVELT 71-75, WONSEL 81). 'Puis entre les Latins' (CHEFS 165) noteren wij vooreerst 'Ennius, le pere' (BENTINC 35), dan Vergilius (CHEFS 199, LIEFVELT 76-80, WONSEL 82), Horatius (CHEFS 199, LIEFVELT 81, WONSEL 83), Ovidius (CHEFS 199), '& les autres Romains' (CHEFS 199). 'Et aprez les Romains, les Poëtes vulguaires Es languages venus, aprez comfuses gueres, Du Latin corrumpu, nomez Romans parfois, A sçauoir L'Espaignol, Tuscan, & le François' (ID. 200-203).

Eigenaardig genoeg worden in de gedichten zelf de namen der poëten zeldzamer, naarmate Van der Noot zijn eigen tijd nadert. Zo vermeldt hij onder de moderne Italianen enkel Petrarca en Bembo (ETTEN 171), maar deze beknoptheid wordt vergoed door een uitgebreide commentaar (ID. 258-268) over 'Tuscans et Prouensals'. Ten slotte erbarmen de muzen zich over 'les Thiois' (CHEFS 165, 204) en creëren Jan van der Noot 'premier Poëte de Brabant' (CHEFS 206). *Dignus est intrare!*

Na dit leven wacht de uitgelezen dichters de consecratie, de opneming onder hun

3 Men herinnere zich tevens het tegenstribbelen van De Moy inzake het honoreren van lofverzen; zie blz. 13.

gelijken ‘By de Poeten goet/in Helizeums dal’ (VERGANO 21). Ginds, ‘Jn de Velden der lusten’ (ANGONI 184) vertoeft het esoterische gezelschap van ‘De God'lyke Poëten...goy Priesters en Propheten’ (ID. 225, 227), kortweg ‘Godts volck’ (WONSEL 155) genoemd, zoals weleer de Olympische goden te midden van een harmonische natuur (ANGONI 176, POETOV 382). Kenschetsend is wel dat de uitverkorenen per taalgebied samentroepen: zo ontmoet Van der Noot er Petrarca en Bembo ‘in d'ordt/d'welck wordt de beste toe gheschreuen Van Jtalien schoon’ (ETTEN 167-168). Zij worden er gelaafd met balsem en nectar (WONSEL 153) en kuieren ongestoord door het arcadische landschap met de nodige appreciatie voor de tuinarchitectuur (ANGONI 216, POETOV 386). Daarbij genieten zij het inspirerend gezelschap van ‘heur schoonste vrindinnen Zeedigh/en wys van sinnen’ (ANGONI 229-230, ETTEN 169), zodat menigeen wil ‘Sus Luicts d'iuoir' & sur harpes dorées Harmonier Hymnes & chants nouueaus’ (POETOV 392-393). ‘D'een speeldt op d'Jnstrumenten Na aerdt der elementen/D'ander danst/d'welck ick pryse/Op een Liets wyse’ (ANGONI 220-223).

Alhoewel de dichters zodoende hun arbeidsveld verplaatst hebben, blijft hun werk op deze wereld niet minder krachtig: ‘Leurs beaus escrits, vrais tesmoings de leur gloire, Par l'vniuers voltigent noblement’ (POETOV 398-399). Terecht proclameert Van der Noot dan ook dat hij door zijn dichtkunst zoekt ‘Te winnen eenen goeden naem/En eeuwigh lof’ (WONSEL 57-58, PARDO 222). Deze zekerheid vormt het vertrekpunt voor de hoge vlucht die hij neemt in zijn eigen apotheose: hij stijgt ten hemel, ‘Niet medt een eerdts vlieghen...Noch soo Jcarus vloogh ten troon’ (WONSEL 114-115), maar ‘Recht deur den wegh der Deughden eel’ (ID. 118). Zijn dichterschap zal bekend zijn in gans Europa, van de ‘Denouwe’ (ID. 126) in het Oosten tot het ‘heerlijck Spaensche rijck’ (ID. 132) in het Westen, ja ‘d'Jndiaensche Landen claer/...Sullen ooc prijsen verd' en naer My/en mijn werken/sonder nydt’ (ID. 148-151).

Zulke mateloze zelfverheerlijking wekt thans enkel onze bevreemding op. Liever lezen wij de getemperde versie, waar Van der Noot in navolging van Horatius zegt: ‘Als mynen lesten dagh my sal doen slapen schier, Dan en sal Vander Noot niet al gaen inder baren: VVant siet zijn Boeck sal dan synen naem bat verclaren Dan Marmer of Pourphier, al en ist maer papier’ (SLOTVEL 175-178).

B. De Apologie

De behandeling van de Apologie verdient hier een plaats, omdat de schrijver ervan, doctor Agricola, *vulgo* Hendrik Ackermans, toch enkel fungeert als spreekbuis voor Van der Noots ideeën, net als zijn voorganger doctor Hermannus Grenerus, auteur der *Apodixe.*

§ 1. *Inhoud*

De apologie zet in met een klacht over ‘DE verkeertheydt, d'onvvetentheydt, ende d'on-dancbaerheydt deser quader vveereldt (APOLOGIE 5-6), vooral ten opzichte van ‘de ghene die hedens-daeghs heuren gheest te vvercke stellen om t'vader landt ende d'invvoenders des seluighen, eenighe eere, nut oft vreughdt toe te brenghen (ID. 7-9). Als archetype van deze slachtoffers mag wel ‘onsen Godlijcken Poët, den vroomen Heere

Vander Noot' (ID. 14-15) gelden, die 'onse Brabantsche oft Nederlantsche sprake...soo heerlijck ende rykelijck verclaerdt, ende verçirdt heeft' (ID. 16-17, 22-23). Als bewijs van deze *illustratio* volgt een uiteenzetting over 'Heerlijcke, Ghemeyne, ende Lyricksche veerschen' (ID. 28). Van der Noots prestatie mag niet geringer geteld worden 'dan het en is met den sweerde de palen des Vader-lants te vermeerdere*n* ende de boosdoeners daer vvt te verdryuen' (ID. 53-55).

Nochtans is er een verontwaardigd protest opgegaan 't'seghens d'eerste gheluyt synder schriften' (ID. 58), protest dat wortelt in een viervoudige motivering: voor de een schrijft Van der Noot 'te diepsinnigh, ende te misterialyck' (ID. 62-63); nummer twee 'seyde dat hy te vrymoedigh ende te stoudt vvas in nieu-vvoorden te maken' (ID. 63-64); zelfvoldane rederijkers oordeelden over zijn verzen 'dat sy niet en vvaren als de heure ende daerom niet en dochten' (ID. 69-70), terwijl hun laatdunkende humanistische antipoden 'seyden datmen niet en can noch ooc niet en behoorde kunstighlyck oft gheleerdighlyc te schryuen, dan in Griex oft in Latyn' (ID. 73-75). Voor de geleerde doctor Agricola zijn de laatsten 'boter-beesten en tvvee-voetige esels' (ID. 79), wier pover intellect hij wil opfrissen met de verwijzing naar het feit dat Grieks en Latijn toch ook door 'godlijcke ende gheleerde Poëten ende Oratoren' (ID. 82-83) verrijkt en versierd zijn. Het rederijkersvers wordt niet alleen het telvers van 'Spaenien, Prouencen ende Vrancryc' (ID. 93) voorgehouden, maar ook de harmonieuze bouw van het menselijk lichaam, waarvan de symmetrie ook in de menselijke prestaties dient nagestreefd (ID. 94). De overige 'afgunstige spotters ende Zoyelisten' (ID. 111) moeten zich, gezien het patriottisch beginargument, hoeden 'op dat het niet t'openbaerlijck en blyke dat sy...des Lants eere benyden' (ID. 113-114).

Dit ongerechtvaardigd wantrouwen levert Ackermans verder de stof voor een vertoog over de karige appreciatie der dichters, ondanks de duurzaamheid van hun poëtische lof in tegenstelling tot produkten der stoffelijke kunstvaardigheid 'van steen, metael, oft ander stoffe' (ID. 147). Ter staving van deze onvergankelijkheid dienen verzen van de Fransman Etienne Jodelle (ID. 156) en van de - nog steeds onvindbare - 'Messer Paolo Alberto' (ID. 174). Daarna wijdt de apologeet een nieuw kapittel aan Van der Noots reactie op de ondankbare houding van het publiek tegenover de dichters in het algemeen en ten opzichte van de Antwerpse jonker in het bijzonder. Deze laatste is goddank 'vvel ghevvapent...met goet gedult ende Godlycke Philosophie' (ID. 194-195), 'denkende dat hy d'eerste niet en is die van de verachters der deught ende vleeschelijcke menschen, cleyn gheacht ende qualijck gheloondt heeft ghevveest' (ID. 196-199). Wie illustere voorbeelden zoekt, kan zich spiegelen 'aen Homerum...aenden Africaenschen Scipion, ende aen Terentium' (ID. 199-200), ja aan Christus zelf (ID. 202)! Dergelijke bedillers mogen het afschrikwekkend lot van de terechtgestelde Zoilus voor ogen houden (ID. 216), maar het schijnt een hardleers ras te zijn: de ongelukkige Vergilius wordt door 'Paro, Bauius ende Meuius na ghekeeckt' (ID. 225) en belandt daarop in het spervuur van 'Carbeliums, Viprianums, Hereliums, Perilums ende Auitums vvederspreken' (ID. 226-227). Zijn tijdgenoot Horatius lucht eveneens zijn hart over 'verscheyden afgunstighe' (ID. 230) in menig citaat (ID. 231). En Terentius moet niet alleen van zich afbijten tegen tijdgenoten 'in elcke Prologhe synder Comedien' (ID. 263), maar blijft machteloos tegen een latere criticaster als Volcatius, die hem 'eerst de seste onder de Comedie-schryuers' stelt (ID. 264).

Thans voelt Ackermans zich genoopt een verwijt te ontzenuwen, dat de dichter wel niet van humanistische zijde zal aangewreven zijn: 'En op t'ghene dat sommige geseyt

hebben dat ons Poët hem seluen pryst...' (ID. 268-269). Ter weerlegging wijst de apologeet heel eventjes op de lofdichten 'vande beste gheesten' (ID. 271) ter ere van 'ons Poët' (ID. 269), maar hij zoekt zijn hoofdargument in de absolute waarde van het dichterschap. Het begint al met het hooggestemde *Est deus in nobis* (ID. 280-281) van Ovidius en 'Propercius'[4]. Horatius (ID. 283), Vergilius (ID. 291) en Cicero (ID. 293) verheerlijken niet minder de voortreffelijkheid der dichtkunst. 'Dies sy ende met heur alleene d'ouervvinnende Keysers, met Lauriren ghecroondt, ende verçierdt syn' (ID. 307-308). Gezien 'de godlyke gratien ende hemelsche gauen' (ID. 313-314) in Van der Noot kan Ackermans zich niet weerhouden ook enige lofversjes uit zijn eigen pen in te lassen (ID. 317-328). Breedvoerig wordt dan uitgeweid over de zeldzaamheid der ware dichters. 'Van al dat schoonste ende beste is, vintme*n* alder vveynigste en seldenste' (ID. 329). De natuur levert zelf 'meer keyen ende cassysteenen...dan diamanten oft rubynen' (ID. 331-333). Op straat ontmoet men 'meer ghemeyn volx van alderley handelinghe ende neiringe, daer toe ooc meesters in verscheyden cunsten, dan Poëten' (ID. 333-335). De aldus getrokken concentrische cirkels vernauwen nog: 'onder soo luttel Godlyke Poëten en vvort maer eenen Homerus ghenaemt' (ID. 337-338). De latere geslachten bezitten 'maer eenen Maro' (ID. 342), 'maer eenen Petrarcha' (ID. 344), 'ende onder soo vveynigh Belgichscher dat syn Brabantscher oft Nederla*n*dtscher Poëten maer eenen Vander Noot' (ID. 344-345). De auteur der Apologie is nog van plan geweest het verschil tussen rijmelaars en echte dichters bloot te leggen, maar daarvan ziet hij af, 'gedenkende dat Horatius Flaccus, Ian Boccatius...Iacobus Badius...ende meer andere...vele ende opentlyc daer af gheschreuen hebben' (ID. 364-367). Het meest wordt hij echter weerhouden doordat 'Doctoor Harmanus Granerus ooc seer claerlijck ende bescheydelijc van die sake tracteert' (ID. 367-369).

Tot slot citeert hij enkel Joannes Aventinus.

Excerpt op basis van Aventinus

'Poët' is Grieks voor 'Schepper oft Maker' (ID. 380), en zoals God uit niets hemel en aarde geschapen heeft (ID. 382), creëren de dichters 'schoone eruindinghen...ende misteriale saken' (ID. 383-384). Verder heten zij 'Propheten' (ID. 388), 'Theologanten' (ID. 393) en 'Priesters' (ID. 394), terecht trouwens, want zij achten het aardse niet (ID. 395-396) en bezingen bovenal - uitvoerig - Gods almacht, voorzienigheid en rechtvaardigheid in hemel en op aarde (ID. 396-412). Naast Hem gedenken de dichters Zijn dienaars, engelen (ID. 396) en geesten (ID. 413), die op aarde inwerken. Als eersten onder de stervelingen 'beschryuen sy oock der Vorsten ende Heeren, der Goden, Heros, ende Helden leuen ende loffelijcke daden: oock de boosheyden ende grouvvelen' (ID. 414-416). Deze misdrijven verschaffen de dichters een functie van *censor morum*: 'Sy straffen daer beneuen de boosheydt der vvereldt, heur voorhoudende d'ongheluck dat daer deur coemt' (ID. 418-419) en doceren tegelijk 'goede seden ende manieren van leuen' (ID. 420). Voegt men daarbij hun kwaliteiten van taal en stijl, dan is het duidelijk dat 'gheender meesters oft kunstenaers vverken, by de vverken der Godlijker Poëten te ghelijken en syn' (ID. 422-423). Vandaar de grote achting, die men hun vroeger toegedragen heeft (ID. 424-429).

4 Zie *DBE,* 187-188.

§ 2. *Bronnen*

Zoals in de *Apodixe* wordt er ook in de Apologie druk geciteerd en geschermd met namen van literaire autoriteiten[5]. Zo roemt Agricola als auteurs die de verdediging van de dichters en het dichterschap op zich hebben genomen, Horatius, Boccaccio en Badius (ID. 364-365), waarna 'Doctoor Harmanus Granerus' (ID. 367-368) met klem op hetzelfde hoge niveau geplaatst wordt als de voormelde theoretici. Agricola's volgende woorden klinken ietwat misleidend: de uiteenzettingen van al deze autoriteiten ontslaan hem van verdere bespiegelingen over de *ars poetica.* In feite hebben de voormelde auteurs de schrijver van de Apologie ook in diens voorgaande bladzijden diepgaand beïnvloed, hoewel niet allen in dezelfde mate. Dank zij de vermelding van deze theoretische geschriften is het mogelijk ze voor een deel der citaten als de onmiddellijke bron aan te wijzen, terwijl de resterende excerpten wel grotendeels resulteren uit persoonlijke lectuur.

De voornaamste bron der Apologie is zonder twijfel de *Apodixe* geweest: niet enkel een aantal citaten, maar ook een heel stuk argumentatie is daaruit afkomstig: Van der Noots bemoeiingen voor de zuivering van het Nederlands (ID. 16-17), het getuigenis van Philo Alexandrinus over de dichters (ID. 311) en de zeldzaamheid der ware poëten zijn stellingen die ontleend zijn aan *Apod,* § 60, 80 en 72 (*OE*, [25], [32], [28]). Kernstuk echter van de beïnvloeding door de *Apodixe* vormt het met citaten doorspekte betoog ten gunste van Jan van der Noot zelf (ID. 174) en de passage, gewijd aan de belagers der dichters (ID. 215) en de goddelijke inspiratie (ID. 280-281).

Bij deze gelegenheid worden achtereenvolgens de citaten uit Paolo Alberto (ID. 176), Mantuanus (ID. 217), Ovidius en 'Propercius' (ID. 280-281) praktisch ongewijzigd aan *Apod*, § 75, 74 en 38 (*OE*, [30], [29], [20]) ontleend. De inbreng van de *Apodixe* wordt verrijkt (*illustratio*) met citaten die uit 's schrijvers persoonlijke lectuur stammen, en een beaming van de hier geopperde stellingen betekenen. De klacht over bedillers der dichters als Zoilus, aangehaald uit Mantuanus, laat toe Donatus, *Vita Vergilii* te citeren (ID. 226), evenals Horatius, *Satirae*, I, x, II, i en *Epistulae*, II, i. Bij de behandeling van het goddelijk karakter der poëzie worden de reeds vermelde stellingen van Ovidius en 'Propercius' versterkt door Ovidius, *Metamorphoses,* XV, 871-879, Horatius, *Carmina,* III, xxx, I, i, II, xx, III, iv, xxv, IV, iii, Vergilius, *Eclogae,* IX en Cicero.

Het enige nog resterende citaat uit een klassieke auteur stamt uit Plinius Secundus Minor, *Epistulae*, III, 21. De inhoud ervan sluit logisch aan bij de voorgaande excerpten, want deze passage handelt over het belonen der dichters.

Of Van der Noot de laatste twee vermelde auteurs, Cicero en Plinius, ooit zelf geraadpleegd heeft, mag betwijfeld worden: Cicero wordt enkel in de APOLOGIE, en dan nog slechts onder de vorm van een kort zinnetje geciteerd, en nergens elders in de *PW.* Voor Plinius ligt de zaak nog eenvoudiger: deze zelfde passage, en geen andere, wordt in het verder verloop der *PW* herdrukt (ANGONI 133). Naast Grenerus en Horatius, die inderdaad terdege geraadpleegd zijn, maakt Agricola nog gewag - zoals reeds gezegd - van Badius en Boccaccio. In de eigenlijke Apologie wordt enkel uit Badius' commentaar geput telkens Terentius ter sprake komt als archetype van de miskende dichter (APOLOGIE 200, 263, 264). Dat Badius' aandeel in Van der Noots conceptie der *ars poetica* heel wat groter is dan deze sporadische argumentatie laat vermoeden, zal

5 Zie *DBE*, 185.

hierna nog blijken. Hoogst gering is alleszins de neerslag uit Boccaccio: enkel de ook elders geliefde stelling over de zeldzaamheid der ware dichters (ID. 335) kan aan de *Genealogie deorum gentilium libri* ontleend zijn. Twee overige ideeën uit dezelfde bron worden hierna behandeld.

Over enkele zeer eigentijdse bronnen wordt door Agricola met geen woord gerept, hoewel hun formulering zeer slaafs is nagevolgd door de Nederlandse bewerker: het zijn teksten van de hand van Ronsard of dan toch ontstaan op diens instigatie. Zo is de breed uitdijende aanhef, waaraan men een zekere retorische zwier niet mag ontzeggen, niets meer dan een woordelijke vertaling van Murets *Préface* bij diens commentaar op Ronsards *Amours* (1553).

Aan de *Abbregé de l'Art poëtique françois* van de Franse grootmeester zelf zijn - heel normaal - termen en begrippen i.v.m. versmaten ontleend (ID. 28-33) naast een denigrerend oordeel over zelfvoldane rijmelaars (ID. 352-354). Evenals de citaten uit enkele klassieken in de Apologie terechtgekomen zijn als onderdeel van het betoog in de *Apodixe*, zo ook zijn de verzen van Jodelle slechts als liminaria ter ere van Ronsard aan Van der Noot bekend geworden en als zodanig opgenomen in de Apologie.

Een ander invloedrijk Frans auteur, wiens invloed, gezien het onderwerp van deze verdediging, wel geen verrassing baart, is Joachim du Bellay met *La deffence et illustration de la langue francoyse.* Waar er sprake is van het belang der *illustratio* t.o.v. de moedertaal (ID. 51) en van het moedwillig onbegrip van sommige humanisten tegen dit streven (ID. 73), daar dankt de Nederlandse auteur zijn formuleringen wel aan de Franse voorganger.

Een laatste groep citaten bezit een soortgelijke herkomst als sommige verzen in de *Apodixe*: wat prof. Zaalberg omschrijft als ‘de kennissen van Van der Noot, en tenslotte het werk van onze dichter zelf’[6], komt in de Apologie ook aan bod, wel niet zo overvloedig als in de Duitse ‘Dialogismus’, maar toch voldoende om te laten blijken dat ook de compositie van dit vorig geschrift door Agricola aandachtig bekeken is. Als lofdicht, gepubliceerd ter gelegenheid van de Apologie, vallen enkel de Latijnse verzen van Agricola zelf te beschouwen (ID. 317). Uit Van der Noots vroeger verschenen werk moet men, in volgorde van publikatie, signaleren: het rijmpaar ‘strycken’ en ‘wycken’ (ID. 71, 72), dat in omgekeerde volgorde voorkomt in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 150), een vergelijking op basis van *LvB,* *3 (ID. 330-331), de formulering inzake de voornaamste dichters, met opvallende verzwijging van Ronsard (ID. 344) als in *LvB,* *5 en drie regels (ID. 207-209) - in feite twee verzen - uit het kort tevoren gepubliceerde vel SCHOLIERS.

Aventinus

De aankondiging van dit theoretiserend fragment klinkt weer misleidend. Agricola volstaat met ‘alleeniglyc hier by te veugen dit cort verhael dat Iohannes Auentinus in syn Beyersche cronike vande Poëten schryft’ (ID. 371-373). Het aldus aangekondigd stuk draagt ten overvloede nog een overeenkomstige betiteling (ID. 377-379). In feite fungeert Aventinus' tekst, hoewel letterlijk vertaald, slechts als leidraad, want hij vormt geen ononderbroken uiteenzetting, maar men kan hem enkel terugvinden in de regels 382, 388, 393, 396, 398-399, 408, 412, 414-415. Door toepassing van een klassiek stijlprocédé (*ornatus*) is de oorspronkelijke versie van Aventinus met andere bronnen

6 *DBE*, 185.

samengesmolten tot een nieuw betoog. De belangrijkste bijdrage hiertoe, zowel naar inhoud als inzake aantal ontleningen, stamt uit Badius' Terentius-commentaar in regels 380, 381, 383, 385, 388, 390-391, 394-395, 408, 410, 414, 415. Men mag wel zeggen dat de passages, waarin gehandeld wordt over de relatie tussen de godheid en de dichters - hier vooral gezien als uitoefenaars van een priesterlijke functie naar oorsprong, werking en beloning - hoofdzakelijk aan Badius ontleend zijn.

De omschrijving van het wezen en de werking Gods kan gepuurd zijn uit persoonlijke bijbellectuur - t.a.v. Van der Noot een zeer geredelijke voorstelling - of afkomstig zijn van Pseudo-Dionysius de Areopagiet, mogelijk via Vaernewijck.

Enkele details over betiteling der oudste dichters (ID. 385, 387, 388), evenals hun aanwezigheid zowel bij Joden als heidenen (ID. 389, 391, 392, 393, 410) kunnen stammen uit de *Apodixe,* hoewel de mogelijke ‘rapprochements’ vrij vaag blijken, en er doorgaans nog een andere mogelijke bron voorhanden is. Onmogelijk is het alleszins niet dat in enkele van deze gevallen (ID. 385) nog eens de invloed van Badius via de *Apodixe* geconstateerd wordt. Boccaccio kan geraadpleegd zijn voor het priesterlijk karakter der dichters (ID. 391, 393) en ter bevestiging van het hoog aanzien dat de poëten bij de aloude beschavingen genoten hebben (ID. 426).

Ten slotte zij gezegd dat bepaalde details ook voorkomen bij Ronsard (ID. 391, 393, 394-395), Patricius (ID. 393), en Alciati (ID. 389). Van werkelijke beïnvloeding kan hier hoogstwaarschijnlijk geen sprake zijn; dit feit bewijst enkel hoezeer bepaalde opvattingen gemeengoed waren in die tijd.

§ 3. *Bouw*

Ter correctie van de voorgaande ontrafeling der Apologie volgt thans een overzicht van de bouw van dit stuk. Hierdoor zal men niet alleen merken dat deze zo disparate elementen tot één sluitend geheel zijn samengevoegd, maar ook dat deze ordening daarbij nog geschied is volgens alle regels der klassieke *rhetorica*[7].

Exordium (5-12)

Om de lezer gunstig te stemmen beroept de auteur zich in dit *prooemium* op het argument *rerum magnitudo* (L, 153, § 270): onze huidige tijd geeft blijk van verregaande ondankbaarheid tegenover hen, die het vaderland met hun geestesgaven dienen.

Narratio (12-42)

Narratio brevis (L, 169, § 297) met nadruk op het centrale motief *docere* (L, 168, § 293): Jan van der Noot heeft deze nijd en verachting ten volle geproefd, hoewel hij onze moedertaal van alle vreemde smetten gezuiverd, en nieuwe versmaten ingevoerd heeft.

Digressio (42-55) (L, 187, § 340): *locus a simile* (L, 217, § 394): dit door de besten zo moeizaam bedreven werk is niet minder roemrijk dan het krijgsbedrijf.

Argumentatio (55-356)

Divisio (55-77) (L, 216, § 393). Deze onderscheidt de belagers van de dichter naargelang zij hem verwijten:

1) het hermetisch karakter van zijn poëzie (61-63)
2) overdreven losheid in woordvorming (63-68)

7 Het volgende overzicht is gebaseerd op Lausberg; vgl. blz. 78, noot 100. Zoals in de voorgaande uiteenzetting wordt dit werk in de tekst afgekort tot L.

3) het invoeren van nieuwe versmaten naar Frans model (68-72)
4) het versmaden van Latijn en/of Grieks voor verheven onderwerpen (73-77)

Refutatio (77-114) (L, 236, § 430)
1) tegenover Div. 4): Latijn en Grieks moesten toch ook gezuiverd worden na een eerste barbaarse stadium (77-89)
2) tegen Div. 3): verzen van eenzelfde lengte pleegt men in het Italiaans, Spaans en Frans; men vindt reeds een voorbeeld in onze symmetrische lichaamsbouw (89-99)
3) tegen Div. 1) en 2): de resterende aanklagers zijn vijanden der deugd en slechte patriotten (hernemen van motief uit *exordium*) (99-114)

Digressio (114-193): het beklagenswaardige lot der poëten tegenover hun vroegere heerlijkheid. Als *auctoritates* (L, 234, § 426) gelden Plinius, Jodelle en Alberto.
Probatio (194-356) (L, 236, § 430)
1) (194-268) De dichter verdraagt geduldig zowel de aanvallen der belagers als de slechte tijdsomstandigheden, zoals zovele groten vóór hem.
   - als *exemplum totum simile* (L, 230, § 420.1) a) worden aangevoerd: Homerus, Scipio, Terentius, ja zelfs Christus.
   - Als *auctoritates* zijn geciteerd: Van der Noot zelf, Mantuanus en Horatius.

2) (268-356) Als reactie op 1) en tevens als weerlegging van de beschuldiging van zelfverheerlijking volgt een lofzang ter ere van de dichters in het algemeen, gebaseerd op de volgende argumenten:
   a) de *auctoritas* van Ovidius, 'Propercius', Horatius, Vergilius en Cicero: God woont in hen (275-293)
   Recapitulatio (294-307) (L, 237, § 434 en 240, § 442): Van der Noot is, zoals de voortreffelijkste lieden - *exemplum totum simile* - slecht behandeld door de vijanden der deugd.
   b) historisch *exemplum* (307-328): de dichters worden met lauweren gekroond, net als de triomferende keizers, waardoor zij in het verhevenste gezelschap worden opgenomen.
   c) *ratiocinatio* (329-356) (L, 223, § 405): gering in aantal zijn de bekwamen, nog minder de bekwame dichters en allerminst vindt men genieën onder deze laatsten; daarentegen krioelt het van rijmelaars.

Praeteritio (356-376) (L, 436, § 882)
Ackermans ziet af van een verder betoog over het dichterschap; daarvoor verwijst hij de belangstellende lezer naar Horatius, Boccaccio, Badius en Grenerus.
Excursus in functie van peroratio (377-429) (L, 236, § 431). Zoals uit de lijst der bronnen blijkt[8], is dit fragment geen loutere ontlening aan Aventinus, maar uitgewerkt aan de hand van de mogelijkheden, door de *ornatus* (L, 277, § 538) geboden. Auteur van dit fragment is eerder Van der Noot dan Ackermans: waarom zou dit stuk anders na de eigenlijke Apologie afgedrukt staan, in plaats van ingelast te worden, telkens een bepaald gegeven ter sprake komt? Het zou trouwens niet de eerste maal zijn, dat de dichter een commentator verrast met een onontbeerlijk toemaatje op het ogenblik dat diens toelichting reeds persklaar is[9]. Nog een tweede argument dringt zich op: Ackermans vermeldt apart 'Iacobus[sic]Badius' (ID. 365) en 'dit cort verhael dat Iohannes

8 Zie APOLOGIE Bronnen.
9 Vgl. *DBE,* 211.

Auentinus...schryft' (ID. 371-373), zonder met een woord te reppen van de interactie tussen deze twee bijdragen.

Ten slotte moeten wij ook het stijlelement valoriseren: reeds vroeger heeft Van der Noot een uitvoerig beroep gedaan op de *ornatus*[10].

De volgende ingrediënten ervan vindt men in onze tekst:

amplificatio (L, 220 §400): dit onderdeel van de *ornatus* wordt vertegenwoordigd door een sterk doorgedreven *congeries* (L, 224, § 406) als 'Geestelijke, Godlijke ende Priesters' (394-395), 'Vorsten ende Heeren,...Heros ende Helden' (414-415).

figurae elocutionis (L, 310, § 604) *enumeratio* (L, 339, § 671 3b en c) 'op alle plaetsen...in de Hemele*n*, inder Hellen, op der Eerde*n* ende op d'VVater' (400-401), 'Hemel...Helle...vaegh'-vier...Paradis' (409).

figurae sententiae (L, 375, § 755)

a) *antitheton* (L, 392, § 796 'Sätze'): 'hoe hy de boosheyden straft, de deughden loondt' (408); (L, 391, § 792 'Wortgruppen'): 'leuen ende loffelijcke daden: oock de boosheyden ende grouvvelen' (415-416).
b) *evidentia* (L, 399, § 810) onder de vorm van λεπτολογία (L, 404, § 813 met noot *distributio*), waarvan gans het stuk blijk geeft in zijn detaillering van aard en opdracht der poëten.

De volgende elementen der *evidentia* zijn aanwezig:

1) 'Die Detaillierung des Gesamtgegenstandes' (L, 402, § 813) als 'van Godt, van syn Dienaers, Helden, Hemelsche Vorsten en Borghers' (396-397)
2) *translatio temporum* (L, 404, § 814): in tegenstelling tot Aventinus zelf houdt de bewerker van dit citaat hardnekkig vast aan de o.t.t.

c) *expolitio* (L, 413, § 830) komt voor als *commoratio* (L, 414, § 830 en noot) met als hulpmiddelen:
    1) *commutando verba* (L, 415, § 835) met *interpretatio* (L, 415, § 837 1): 'Theologanten, dat syn Meesters in der Godlyker saken' (393-394), 'lust-hof...*Campum Elysium*' (409, 410).
    2) *de eadem re dicendo* (L, 418 § 842): 'Sy hebben...gheseght, ghesonghen ende gheschreuen' (396-398), 'segghende hem almagtigh Vorst, Godt, Vader ende Heere...' (398-399).

§ 4. *Belang*

Vooreerst zij opgemerkt dat de Apologie fungeert als verweerschrift voor '*alle* de poeticsche vverken" (ID. 1-2) en dus niet enkel voor de beperkte groep der aldus genoemde vellen sinds 1580. De aantijgingen tot het *CB/Abr* en het geringe maatschappelijke succes van de *LvB* vinden dan ook vermelding. De Apologie brengt de verantwoording van Van der Noots dichterlijk streven, de verduidelijking van zijn nieuwe verstechniek en de reactie van het publiek. Voor de toelichting bij de nieuwe verstechniek (ID. 28) - al is de uitleg vrij schaars[11] - mogen wij dankbaar zijn: na een dichterlijke activiteit van ten minste twintig jaar laat Van der Noot zijn poëtische stelregels formuleren, voor het eerst maar tevens voor het laatst! Eigenaardig is wel dat

10 Zie Witstein, *De verzencommentaar...*, 33.
11 Zie F. de Schutter, *Het vers van Jonker Jan van der Noot.* Een ritmologische studie, Gent, 1967, 6.

deze uitleg enkel bedoelt een hulp bij de lectuur te zijn, zeer in tegenstelling tot de onmiddellijke bron, Ronsards *Abbregé;* het didactisch karakter van dit laatste geschrift heeft Van der Noot waarschijnlijk gereserveerd voor zijn beloofde, maar nooit verschenen *ars poetica.*

Opvallend is de nauwkeurigheid en het onderscheidingsvermogen waarmee de aanvallen tegen de dichter worden weergegeven; deze preciesheid contrasteert fel met de latere weliswaar heftige tirades tegen Van der Noots belagers, de vijanden der deugd, die echter toch altijd in een welkome anonimiteit kunnen schuilgaan. Eerlijkheidshalve dringt een restrictie zich op: doelwit van deze viervoudige, schijnbaar zo precieze aanval, is in de eerste plaats niet Van der Noot, maar wel Ronsard! Ackermans heeft deze aantijgingen bij Muret gevonden en hij heeft geen ogenblik geaarzeld om ze zo woordelijk te vertalen als zijn indrukwekkende beginparagraaf. Anderzijds moet hij geoordeeld hebben dat deze beschuldigingen ook tegenover Van der Noot ingebracht zijn, want waarom anders een hele apologie construeren op basis van louter gefingeerd materiaal?

Het geheel der aanklachten klopt zeker met de realiteit van de dichter, die op vele fronten strijden moet. Als Antwerps patriciër moet hij het wantrouwen der volkse rederijkers bekampen, die de voorkeur blijven geven aan hun vertrouwde Brabantse maat boven dat nieuwerwetse, uit vreemde Franse bron afkomstige telvers. En Van der Noots eigen, humanistisch milieu zal ook het hoofd geschud hebben: hoe kan iemand, die toch Latijn en Grieks beheerst, desondanks zijn toevlucht nemen tot de moedertaal voor het bezingen van verheven onderwerpen? De humanist met belangstelling voor de volkstaal zou wel eens een Nederlands vers, soms zelfs in nieuwe trant, plegen in een intiem *album amicorum*[12], maar deze nieuwlichter laat zijn Nederlandse verzen drukken en is nog trots op de koop toe!

Een aparte vermelding verdient het eerste verwijt: indien dit, zoals reeds gezegd, geen klakkeloze vertaling is van een Franse toestand zonder grondslag op de Brabantse realiteit, dan mogen we daaruit afleiden dat het *CB/Abr* als eerste werk van Jan van der Noot een groter publiek bereikt heeft. De kritiek concentreert zich immers op dit werk: het verwijt dat de dichter 'te misterialyck schreue' (ID. 63) kan enkel slaan op het relaas van deze tocht naar Olympia. Dat dit *CB/Abr* door het gewone publiek als poëtische eersteling van onze dichter beschouwd wordt, vindt men in samenhang met het verwijt van hermetisme uitdrukkelijk geconstateerd: deze storm stak op 't'seghens d'eerste gheluyt synder schriften' (ID. 58). De onbekendheid met vroegere bundels valt licht te verklaren: *Het Theatre* en *Het Bosken* zijn tijdens roerige jaren en te Londen gedrukt, vroegere - mogelijke - bundels kunnen als privé-druk te Antwerpen verschenen zijn[13], en het *Stammbuch* evenals *Theatrum* en *Das Buch Extasis* moeten hun geluk natuurlijk beproeven in het Duitse taalgebied.

Waarin berust het belang van de bronnen der Apologie?

De dichter, wiens vermogen als 'inventief arrangeur'[14] reeds ter sprake gekomen is, zal de uitwerking van zulk belangrijk traktaat wel niet aan het initiatief van zijn

12 Zie blz. 131.

13 Zie Smit-Vermeer, 22; Guicciardini, *Descrittione...*, 93 vermeldt Van der Noot in 1567 wel bij de Antwerpse schepenen, echter niet onder de literatoren. De oudste mij bekende bibliografische notitie over Van der Noot, zijn vermelding in de *Bibliotheqve* van Antoine du Verdier (1585), betreft een uitgave der platen van *CB/Abr,* maar geen vroeger werk; zie *La bibliotheqve d'Antoine dv Verdier...Contenant le Catalogue de tous ceux qui ont escrit, ou traduict en François...*, Lyon, 1585, 759.

14 Witstein, *a.w.*, 9.

commentator alleen overgelaten hebben. Doctor Agricola mag een zeer geleerd man geweest zijn, ik zie hem bezwaarlijk zeer vertrouwd met Murets commentaar, Ronsards *Abbregé* of Grenerus' *Apodixe*, tenzij Van der Noot hem de bewuste werken als bron voorgelegd heeft.

Soortgelijk proces veronderstel ik ook ten aanzien van de *Apodixe*, want de lofdichten aldaar op Van der Noot, de citaten uit Petrarca, Ronsard en Mantuanus, evenals de verklaring van de rebusplaat impliceren de daadwerkelijke, ja dirigerende bemoeiing van de dichter met de commentaar.

Dit verklaart dan ook de meer dan gewone aandacht die de Apologie verdient: zij vormt een meer dankbaar terrein voor bronnenonderzoek dan de gedichten zelf, waarin de vreemde inspiratie doorgaans heel handig gecamoufleerd is. De manier waarop deze verwerking geschiedt, zoals aangetoond in de behandeling van Aventinus' citaat, is erg leerzaam: voor eenmaal kunnen wij, dank zij de achterhaalde bronnen, nauwkeurig nagaan hoe tal van heterogene elementen op één lichaam, Aventinus' tekst, kunnen worden ingeënt. Dit amalgaam geschiedt daarbij volgens een procédé waarmee de dichter reeds vroeger vertrouwd blijkt (*ornatus*)[15].

In de Apologie treft men, naast zeer normale lectuur met betrekking tot zulk onderwerp als de *Apodixe* en Ronsard, ook geschriften aan, zoals Badius' Terentius-commentaar, waarvan de invloed ogenschijnlijk niet zo voor de hand ligt, maar daarom toch niet minder reëel is. Vooral het belang van de pas genoemde commentaar valt niet te onderschatten. Hoogstwaarschijnlijk heeft Van der Noot hiermee kennis gemaakt in zijn jeugd - Terentius was schoollectuur - nog vóór zijn bekendheid met Ronsard en diens theorieën. Dank zij dit ene kapittel van Badius, getiteld ‘Quid sit poeta et quanta eius dignitas’ kon de jeugdige Van der Noot zich reeds een concept over de dichter en het dichterschap gevormd hebben, dat niet enkel getuigde van een zeer hoge opvatting dezer *ars,* maar tevens als voedingsbodem voor en prefiguratie van de denkbeelden der Franse Pléiade in het algemeen en van Pierre de Ronsard in het bijzonder kon gelden. Het belang dat Van der Noot aan Badius' uiteenzetting gehecht heeft, blijkt niet enkel uit de zorgzame aanwending als verrijking van Aventinus' tekst, maar ook uit de citaten in de latere *PW*[16], welke aanhalingen, juist omdat zij slechts bedoeld zijn als toelichtingen bij ogenschijnlijke details, daarom des te sterker getuigenis afleggen van de diepgaande verwerking van deze studie door onze dichter.

Interessant is ook een confrontatie tussen de bronnen en hun verwerking in de *Apodixe* enerzijds, in de Apologie anderzijds. Van der Noots belezenheid in Horatius[17] wordt aldus bevestigd, evenals de raadpleging - wat nog niet vaststond[18] - van Donatus' *Vita Vergilii.* Wat ik heel wat minder hoog aansla is zijn kennis van Boccaccio[19]. Daartegenover wordt een procédé bevestigd, waarop prof. Zaalberg terecht gewezen heeft[20]: Van der Noot heeft ook hier zijn citaten doelbewust veranderd: men zie slechts op welke eclectische manier met de verzen van Horatius (ID. 232-240, 245-246) wordt omgesprongen.

15 Zie Witstein, *a.w.*, 33.
16 Zie blz. 72.
17 Zie *DBE,* 187.
18 *Ibidem.*
19 Tegenover *DBE*, 186.
20 Zie *DBE*, 189.

Hoofdstuk III: De dichter en zijn publiek

Vooraleer wij kennis maken met Van der Noots publiek, dient aandacht geschonken aan de manier waarop de dichter dit zo diverse publiek gelijmd heeft.

Deze laatste term kan oneerbiedig klinken, maar Van der Noot zelf laat ons geen keuze. Als verzachtende omstandigheid kan hij wel pleiten dat hij zich voor het volgende probleem gesteld zag: de *PW* zijn enkel leefbaar, indien het publiek toehapt. Om hun gereserveerdheid bij het verschijnen van dit nieuwe genre te overwinnen en daarna een vlotte voortgang van de onderneming te waarborgen, zijn twee elementen essentieel: het publiek dient overtuigd te worden van de waarde van deze poëzie en daarbij moet het beseffen dat het belang van de dichter ook het hunne is.

Van der Noots handigheid in het appelleren aan een mogelijk mecenaat dateert reeds van geruime tijd vóór het verschijnen der *PW.* De bibliografische verschillen in de exemplaren van *Het Bosken* en *Het Theatre, Theatrum* en *Das Buch Extasis*[1] zijn uiteindelijk aangebracht met het oog op een bepaald publiek of zelfs ten gerieve van een individuele mecenas. Wij mogen bij onze dichter dus wel een bekendheid met de smaak van zijn publiek onderstellen, naast een trefzeker aanvoelen van wat op dat ogenblik bij dit publiek inslaat; daarvoor levert zijn *Stammbuch* een treffend bewijs: amper aangekomen in het Rijnland voorziet hij het mogelijke - en naderhand gebleken[2] - succes van dit toen totaal nieuwe genre in gedrukte vorm, en nog in 1572 kan hij zijn Duitse beschermers verrassen met dergelijke nieuwigheid. Deze handigheid verlaat Van der Noot niet bij zijn terugkeer te Antwerpen, wel integendeel. Naargelang het aantal vellen *PW* toeneemt, groeit eveneens de vindingskracht van de auteur in het opvrijen van zijn gehoor. In laatste instantie beroept hij zich enerzijds op het gehalte van zijn werk, anderzijds op de solidariteit van de aristocratische bestemmelingen met hun dichtende standgenoot. Beide argumenten worden handig uitgewerkt, het ene in lofrijke termen, het tweede door een - zo mogelijk - telkens opnieuw geïndividualiseerde benadering van elk personage.

In Van der Noots ogen is de opdracht van een gedicht een kostbaar geschenk[3]. Zijn mentaliteit is nog die van de welstellende patriciër uit de tijd vóór het wonderjaar, die er een eer in gesteld heeft de deugd der ‘Beleeftheydt’ (CARRO 200) te beoefenen, bestaande vooral hierin, ‘datmen hoofsch biedt eere Den menschen vroom...datmen oock bystandt en troost gaet gheuen Die hier benaudt deurgaen...Het derde is/datmen alst past...Den vrienden gheeft/vrolijck'/goede maeltyden’ (ID. 201-207). Dezelfde *humanitas* verklaart zijn vrijgevigheid wanneer hij na zijn omzwervingen de numismaat Hendrik Vool beschenkt met ‘ses cruyxkens vremdt, recht antyq*ue...*En vvat medalien’ (GRAMMAY 133-134). In latere jaren blijken zijn geschenken noodgedwongen enkel geestelijke dimensies te bezitten: ‘Maer dierbaer steenen eel'/ en kostelijcke gouwen Ringhen/oft

1 Zie I, ‘Bundeling door Van der Noot’.
2 Zie Theodor de Bry, *Emblemata nobilitatis. Stamm- und Wappenbuch.* Mit einem Vorwort über die geschichtliche Entwicklung der Stambücher bis zum Ende des XVI. Jahrhunderts herausgegeben von Friedrich Warnecke, Berlin, 1894, 8.
3 Vgl. Joukovsky, *a.w.*, 209.

bagghen zwaer/daer men hier veel om doedt/En heb ick nu te hants/niet veel' in mijn behoedt' (GALLO 442-444), en nog veel minder 'Den groote*n* schat/ver-scheyde*n* in schoon goet/Die veur-maels wou Agamennon toe drinken Den Pelien' (BALBI 24-26) of 'des joiaus que des Jndes barbares Ameinent en danger souuent les plus auares' (GOOSSENIUS 364-365). Daarom echter niet getreurd! Want 'daer veur (siet) heeft Clio my ghegheuen...wetentschap en verstant En eenen schat der veerschen/die doen leuen De menschen badt dan al den eerdtschen pant' (BALBI 39-42). De dichter schenkt met milde hand uit 'den schat der Musen', de 'tresoir d'Apollon' (GALLO 445, GOOSSENIUS 368) en het publiek ziet zich dan ook moreel verplicht de hem opgedrongen reactie te beamen: 'Dies sy[=de verzen] v oock (ô Balbis!) bat behaghen Dan d'eertsche goet/dat haest vergaet als stof' (BALBI 43-44). Hetzelfde geschenkkarakter wordt ook uitgesproken in enkele gedichten uit de vroege *PW* (LIEFVELT 248, GRAMMAY 19, 43). Het exquisiete karakter van het geschenk wordt a fortiori verhoogd door de zeldzaamheid van de gever, een waar dichter, 'Want men der weynigh vyndt' (GRAMMEY 144). Hierbij voelt onze auteur zich natuurlijk gerugsteund door zijn ideeën over dichter en dichterschap, vooral in het besef dat enkel de dichters garant zijn voor de onsterfelijkheid reeds in deze wereld. Wanneer deze begenadigden zich dan ook vergewaardigen de lof van een gewoon sterveling te zingen, is dit een hoge gunst (DAMANT 121, LANGHART 18), waaraan niet iedereen deelachtig worden kan: de dichter leest zijn uitverkorenen 'Veursichtighlijck' (T'SHERTOGEN 262) uit, in casu 'Vorsten oft...Heeren [in wie] Enighe deughden schoon/die niet en syn ghemeyn' (LEIUA 5-6) gevonden worden. Niet gering is het getal der gelukkigen aan wie de faam, de muzen of Apollo zelf dit onderzoek besparen, doordat zij de geïnspireerde dichter uitdrukkelijk opdragen de lof van deze mecenas te bezingen (CASTRO 10, DISCOVRS 114, MAES 52, CHEFS 256, DEYBARRA 10, FUENTES 193, CATANIO 27, HELMANS 137).

De opneming onder deze uitverkorenen wordt aantrekkelijk gemaakt door een a.h.w. economisch argument: Van der Noot stelt het herhaaldelijk zó voor, dat het aantal gegadigden voor opneming in de *PW* veel groter is dan het plaatsaanbod: 'Hoe dick en menighmael heb' ick moeten ghevulen/Mijnen Gheest sterckelijck deur al mijn leden weulen/Sukende plaets en tydt om de vriendtschap te loonen Di ghy my hebt ghedaen' (GHYSENS 12-15), ja zelfs 'Jck had wel hondert mael/als/nu v/dan/v Vrouwe Beloofdt dat ick v oock in myn boec setten souwe: Maer telken is daer/siet! eenigh belet ghekomen' (B. DE SMIDT 145-147). Maar ondanks het voormelde gedrang beslist hij resoluut de gelukkige betrokkene op dit ogenblik op te nemen (VERGANO 88, SCHOLIER 233, PARDO 216, NOOT 256). Mocht iemand kritisch de wenkbrauwen fronsen bij het zien van deze povere verwoording onder de vorm van enkele haastig samengeflanste inleidende verzen, dan heeft de aalgladde auteur onmiddellijk een excuus bij de hand: deze verzen zijn slechts een eerste inlossing, een bescheiden voorproefje, 'vn auan-ieu' (TASSIS 13, 173, FUENTES 130), dat het publiek gelieve voor lief te nemen in afwachting van het herhaaldelijk beloofde 'hoogher werck' (VOORWERK 1580-1581 44, MATTHIAS 240, STERCKHEYT 170, VERGANO 11, ANGONI 282, TASSIS 171, CATANIO 85, RE 5, PARDO 5, T'SHERTOGEN 5, ETTEN 75).

Naast de intrinsieke waarde van zijn werk steunt Van der Noot, zoals reeds gezegd, als tweede basiselement op de solidariteit van zijn milieu. Met deze wetenschap is het voor de huidige lezer wel eens pijnlijk de opdringerigheid te moeten constateren waarmee de oud-schepen zich een plaatsje moet veroveren onder de ogen van zijn tijdgenoten. Als eerste steun voor zijn oud zelfbewustzijn geldt natuurlijk de gedachte aan zijn aanzien-

lijke afkomst 'van d'oudt huys vander Noot' (GRAMMAY 67, GOOSSENIUS 312, SUEIRO 222). Wanneer hij zich richt tot oude bekenden uit zijn Brechtse tijd, zoals Engele Grannon of Gabriël Roelandts, dan roept hij graag het idyllisch beeld van zijn geboortedorp op, het 'gheluckigh Brecht' (ROELANDTS 7) tegenover latere, meer bewogen tijden (CASTRO 126). Ter aanbeveling vergeet Van der Noot nooit gemeenschappelijke kennissen te zijnen bate handelend op te voeren of ten minste te vermelden. Zo laat hij aartshertog Matthias niet enkel vluchtig horen welke Franse prominenten hij in Parijs ontmoet heeft (MATTHIAS 129-131), maar hij laat 's keizers gezant, Ogier de Busbecq, Matthias' praeceptor, verklaren: 'Houdt v al=red' deur my aen onsen besten Heere, Ghetrouwelijck veur gherecommandeerdt' (MATTHIAS 229-230). Jacques Marchant is door zijn vriend Roelandts aanbevolen (ROELANDTS 146), en ook elders vergeet de dichter niet, hem bekende vriendenparen steeds in één adem te noemen (GRAMMEY 105, LEIUA 25). Eens wordt uitdrukkelijk melding gemaakt van een cultureel cenakel 'Tot Piuernages huys, daer d'eel gheesten vergheeren' (MAES 42), waarbij Van der Noot - hoeft het gezegd? - eveneens van de partij is. Het verwondert ons evenmin wanneer zulk tegen wil en dank bereisd iemand als onze dichter bepaalde figuren reeds elders ontmoet heeft; die worden dan ook terstond als oude bekenden aangeklampt (EUTERPE 49). Trouwens, voor reizen behoudt Van der Noot een zekere belangstelling: hij zal nooit vergeten iemands reisroute te memoreren (CRABBE 10, SUEIRO 220) en hij staat steeds paraat om hun bij een heelhuidse aankomst te Antwerpen geluk te wensen om de behouden vaart (VERGANO 8, BENTINC 73). Van der Noot bezit ook een aangescherpt oog voor mogelijke gemeenschappelijke belangstellingscriteria zoals numismatiek (GRAMMAY 78) en dichtkunst (MAES 78, SUEIRO 212, T'SHERTOGEN 8). Zodra onze dichter daartoe kans ziet, vindt hij in een mecenas niet slechts belangstelling voor poëzie, maar warempel dichterlijk talent (DEYBARRA 68, TASSIS 159)! Deze drang naar solidariteit voert zelfs tot het identificeren van vreemde lotgevallen met eigen belevenissen: na het verhaal van Gabriël Stuytelincks wedervaren als katholiek 'peiswiller' onder het calvinistisch bewind te Antwerpen in 1584, verzucht Cassandre, zonder enige bedoelde ironie: 'Le Poëte a bien couru semblables fortunes, pour semblables choses' (STUYTELINCK 65-66). Ten slotte resten nog twee, ditmaal erbarmelijke hulpmiddeltjes aan te stippen: de rijk geworden kooplieden worden dikwijls boudweg geprezen in onmiddellijk verband met hun rijkdom, 'al' v dicke schyuen Van siluer wit/en ooc van goude roodt' (BALBI 57-58), ook al verzekert ons de dichter dat het hem enkel te doen is om hun 'deughden groot' (ID. 56). Een ander bevreemdend facet treffen wij aan in het epithalameon voor Diederik Sweerdts en Elizabeth van der Piedt. Van der Noot geneert zich niet o.a. te schrijven: 'Want ouer wel dry iar/hebben verscheyden liden Onder heurly' gheseydt dat ment soo sou beuinden/Eer ghy/messchien/o Sweerdts! Vander Piedt/v Lief/kinden' (SWEERDTS 17-19). In onze ogen is dit enkel misplaatst geroddel, maar voor de auteur schijnt het eerder een gelegenheid om te manifesteren hoezeer hij op de hoogte is van het Antwerpse societyleven.

Het publiek waartoe de dichter zich richt, blijkt voor en na 1585 grosso modo uit dezelfde stand afkomstig te zijn; enkel hebben de namen van vooraanstaande hervormden de plaats geruimd voor hun katholieke wederpartij.

Des te merkwaardiger moet ons het feit toeschijnen dat twee categorieën geen verdere vermelding meer verdienen in de *PW* na 1585, ten minste niet meer om hun eigenheid: kunstenaars en leden van het geslacht Van der Noot zelf of geparenteerde families.

Bij de kunstenaars dient daarbij reeds vooraf een restrictie gemaakt: onder dit

predicaat aanvaardt Van der Noot slechts ‘de vier beste ende vvtnemenste Componisten’ (MAES 2) Hubert Waelrant, Andries Pevernage, Georges Trehou en Cornelis Verdonck, en dan nog enkel omdat zij geput hebben uit de ‘beste Brabantsche versschen, sijnder godlijker Poëteryen’ (ID. 9-10). Op de versozijde van hetzelfde blad klinkt nog de lof van de organist Gillis van Ellecom (ID. 46), maar daarmee wordt de lof der kunstenaars om der kunst wille dan ook definitief afgesloten. *In poeticis* heeft Van der Noot nooit mededingers geduld. Jan Baptist Houwaert komt de *PW* binnen als ‘Conseillier ende Meester ordinaires vande Rekeninghe des Hertoghdoms van Brabandt’ (HOFMANS 102-103), waarbij enkel de laatste twee versregels gespendeerd worden aan zijn ‘vverken schoon’ (ID. 117). De enige bekende Nederlandse literator, die daarna nog met name opduikt in de *PW*, is Cornelis van Ghistele, echter niet als geëerd personage, maar als auteur van een citaat (J. DE SMIDT 398). Onder zijn publiek telt Van der Noot wel leden van rederijkerskamers, zoals de Sweerdtsen, maar van zulke activiteit neemt onze voorname renaissancist officieel niet de minste notitie.

De verhouding tot zijn aanzienlijke familie lijdt onder een kenmerkende tweespalt: Van der Noot beroept zich maar al te graag op zijn afkomst in de *PW* en ook daarbuiten[4], maar de betrekkingen met de vele leden van het geslacht schijnen vrij koeltjes: enkel de heldendaad van Jaspar van der Noot, ons reeds bekend uit *Het Bosken,* wordt hernomen, zijn weduwe en zonen (GOOSSENIUS 105-106) ter ere. Als onderdeel der lofprijzing van Phlips van der Meeren blijft zijn verwantschap met ‘d'oudt huys vander Noot’ (GRAMMAY 67) niet onvermeld, maar daarmee is de expliciete lof voor zijn familieleden, enkel om hun afkomst, ten einde: Willem en Peter van der Noot komen enkel ter sprake als vice-kanselier en raadsheer van Brabant (LIEFVELT 116, 118). Na 1585 volhardt onze dichter op de ingeslagen weg: zijn naamgenoot wordt gehuldigd als ‘Abt van S. Bernaerts’ (NOOT 2) en heet enkel in de prozacommentaar ‘son cousin’ (ID. 115). Bij het vermelden van Maximiliaan en Pieter van Hambroeck (ORCO 136, DAEMS 478) wordt zelfs geen gewag gemaakt van enige mogelijke verwantschap. De reden voor deze niet overmatige wederzijdse belangstelling wordt nooit expliciet toegegeven, maar kan men geredelijk raden: Jan van der Noots levensloop predestineert hem tot het zwarte schaap van de hele familie. Wat moeten de soliede leden inderdaad denken van een jeugdig onverlaat, die binnen weinige jaren er in slaagt zijn aanzienlijk ouderlijk erfdeel er door te jagen? Die mét de opbrengst van de verkoop van zijn huis, maar zónder echtgenote[5] ijlings naar Engeland trekt in 1568. En wat voert hij naderhand aldaar en in het Rijnland eigenlijk uit? Na zijn terugkeer biedt hij hun dan nog het onverkwikkelijk schouwspel van een edelman die van zijn pen tracht te leven. Wanneer men daarbij bedenkt dat onze dichter wel niet als de berouwvolle Verloren Zoon naar de oude schaapstal teruggekeerd zal zijn, liggen de mogelijkheden tot conflictsituaties breed opengespreid. Onbegrip van de verwanten en buitensporigheid van de dichter zelf zullen elkaar niet dikwijls toegegeven hebben, een feit waarop de opvallende afwezigheid van zijn aanzienlijke en zeer talrijke verwanten in de *PW* wel uiteindelijk teruggaat.

Afgezien van deze familieleden en kunstenaars blijft de massa der geëerde personages merkwaardig constant in heel de periode 1580-1595. Dit publiek bestaat hoofdzakelijk uit officiële hoogwaardigheidsbekleders, ambtenaren, leden van de adel, intellectuelen en kooplieden.

4 Men denke aan de betiteling ‘patricivs van Antwerpen’ en zie Prims 1937, 969-970.
5 Volgens de kernachtige zegging in *DBE,* 3.

Bij de gezagsdragers gaat Van der Noots belangstelling vanzelfsprekend telkenmale naar de voornaamste machthebber van het ogenblik. Deze hulding weerspiegelt ogenschijnlijk getrouw de lijn van de politieke gebeurtenissen, want achtereenvolgens ontmoeten wij in zijn verzen aartshertog Matthias, Alexander Farnese, don Pedro de Fuentes en aartshertog Ernst. Blijkt op het eerste gezicht Van der Noots meegaandheid met de overheersende partij, dan moet hierbij toch op het hiaat tussen Matthias en Farnese gewezen worden. In heel zijn werk treffen wij nergens de naam aan van de hertog van Anjou, en slechts éénmaal, in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 103), die van Willem van Oranje. Dit kan bezwaarlijk een toeval zijn, want onder het bewind van Anjou zou men normaal een beter onthaal voor Van der Noot verwachten dan in het milieu van Matthias: het ware heelwat zinvoller geweest, indien de dichter het verhaal van zijn verblijf te Parijs en de kennismaking met vooraanstaande Fransen (MATTHIAS 122) naast zijn eigen Franstalige verzen aan deze prins uit het huis Valois gespendeerd had! Lucas d'Heere heeft deze kans niet laten voorbijgaan en memoreert dan ook zijn verblijf te Fontainebleau in de opdracht van een manuscript van *L'Entree Magnifiqve De Monseignevr Francoys Filz De France*[6]. Waarom zingt Van der Noot voor eenmaal niet de lof van een regent in omstandigheden die voor hem geknipt lijken? Vermoedelijk was hij reeds in die periode, via een terugkeer tot het katholicisme, op weg naar onderwerping aan het koninklijk gezag.

Van der Noot richt zich soms tot de leden van het een of ander officieel organisme en bloc. Dit is het geval met de heren van de invloedrijke raad van financiën, die - begrijpelijkerwijze - zelfs tweemaal gehuldigd worden (DISCOVRS 1, CHEFS 1), en met de leden van de kanselarij (LIEFVELT 124), het leenhof (BENTINC 164) en de rekenkamer (HOFMANS 122) van Brabant. Op dezelfde manier gedenkt hij verschillende Antwerpse instanties: de magistraat (STERCKHEYT 2, BEJAR 1), meer bepaald de twee burgemeesters (HALMALE 2), de aalmoezeniers (AELMOESSENIERS), de heren van de lakengilde (T'SHERTOGEN 110) en het machtige brouwersambacht (GAMBRINUS 3).

Doorgaans echter richt de dichter zich tot elk geëerd personage afzonderlijk. Eenmaal begroet Van der Noot een buitenlandse gezant, Eduard de Castro, ambassadeur van don Antonio, pretendent van Portugal (CASTRO 1). Maar dit blijft toch een uitzondering, want doorgaans, zo niet uitsluitend, richt de dichter zich tot hoogwaardigheidsbekleders en ambtenaren in dienst van de Staten en later van koning Filips. Zo bezingt hij in de oudste vellen *PW* Diederik van Liefvelt, kanselier van Brabant, evenals sommige leden van de geheime raad: de president ervan, Arnold Sasbout (LIEFVELT 213), naast de leden Nicolaas Micault (ID. 252), Charles de Rijm (ID. 269), Jacques Marchant (ROELANDTS 76) en de audiencier Jan van Asseliers (LIEFVELT 178). In dezelfde periode ontmoeten wij reeds enkelen uit het personeel van het hertogdom Brabant: Dirk van der Beke, ‘Tresorier generael van der Oerloghen’ (GRAMMAY 40) en Jan Baptist Houwaert (HOFMANS 102). Na 1585 wordt deze lijst nog aangevuld met Thomas Anraet (EUTERPE 230, ROY 137), ontvanger van de Brabantse Staten en tevens Van der Noots lofdichter (SWEERDTS 155, 173), evenals Jan van den Perre (CRABBE 100), griffier van het hof van Brabant, rentmeester Lanseloot Boote (CRABBE 212), auditeur Pauwels Mechelman (MECHELMAN 2) en Hendrik van Etten (ETTEN 1), naderhand voorzitter van de Brabantse rekenkamer. Daarnaast wordt slechts één persoon vermeld in functie van zijn dienst-

6 Zie D'Heere, XI noot 5; *Bibliotheca belgica.* Bibliographie générale des Pays-Bas...Rééditée sous la direction de Marie-Thérèse Lenger, Bruxelles, 1964, III, 424-426.

baarheid tegenover een ander Nederlands gewest, te weten Jacob Bogaert, president van de raad van Vlaanderen (DAMANT 89). Eveneens na 1585 duiken de eerste vertegenwoordigers op van het centraliserende Spaanse bewind: Frédéric Perrenot (PERRENOT 1), don Diego de Ibarra (STERCKHEYT 202) en Jan Baptista Tassis (TASSIS 1), beide laatsten veedor general, Leonardo Rotulo Carillo, 'Superintendent des affaires de sa M^ie^ en France' (DEYBARRA 45), de beide Mondragons (FUENTES 122, 185), Gregorio del Plano, dijkgraaf-generaal (GALLO 433), Michiel Verlous, 'Tenidor van zijn Maiesteyt' (PARDO 214), Antoon van Bourgondië, vice-admiraal-generaal (MECHELMAN 98) en de pas benoemde leden van de nieuwe admiraliteit te Antwerpen: Peter Opmeer, fiscaal (OPMEER 1) en Joachim Axonius, auditeur (ID. 235). Vergeten wij hierbij niet een paar hoogst belangrijke acteurs, die slechts ogenschijnlijk op het tweede plan figureren: Cosme Masi, secretaris van Farnese (TASSIS 89), Estevan de Ibarra, secretaris van koning Filips (DEYBARRA 1) en Sebastien Westernacher (ID. 93), secretaris van aartshertog Ernst en vertrouwensman van keizer Rudolf in de Nederlanden. In dienst van Ernst staat ook nog Albrecht Fugger, 'Premier de la chambre du Sereniss^e^. Erneste' (ID. 135). In dergelijk gezelschap maakt de Antwerpse administratie natuurlijk een goede beurt. Onder de meest notabelen tellen wij de amman Jan Damant (T'SHERTOGEN 238), Cornelis Pruenen, oud-thesaurier en schepen (PRUENEN 2), de aalmoezeniers David Scholiers (SCHOLIERS 19, AELMOESSENIERS 155), Herman Bal, Jaspar Charles, Melchior van den Cruyce, Jan van der Goes (AELMOESSENIERS 2-7), Gabriël Langhart (LANGHART 1) en Jan van Hove (OPMEER 304), allen zonder uitzondering tevens grote kooplieden. Op het Antwerps stadhuis zelf begroet Van der Noot in de hem welbekende thesaurierskamer de rentmeester Jan Comperis (ROY 96), de griffiers Ambrosius van Marienbergh, Jan van Boeckel en Jan van der Eycken (ID. 105, 114, 121), superintendent Elias de Bie (ID. 144) - tevens Comperis' schoonzoon - en de drie ontvangers Willem Mennens, Hans Gysbrechts en Cornelis Houck (ID. 151, 162, 169). Nog een andere categorie mag zich in Van der Noots belangstelling verheugen: de ambtenaren, belast met het innen van de zo belangrijke wijnaccijns, onder leiding van de ontvangers hiervan, Cornelis Grammay (GRAMMAY 1, GRAMMEY 1) en later Koenraad van Ophem (GRAMMEY 206). Als hun boekhouder fungeert Pauwels Vermeulen (ID. 103). In hetzelfde gezelschap treffen wij lieden aan die wij in een ons inziens aanzienlijker milieu verwachten, vooreerst Jan de Poorter, thesaurier, maar sinds 1582 superintendent voor de controle van de herbergkelders voor de wijnaccijns (ID. 203). Ook Michiel Coignet, de bekende mathematicus, verwerft in de *PW* enkel onsterfelijkheid in het gezelschap van Melchior Bloemmart (ID. 209, 230), beiden 'Wijnroeiers der Stadt van Antwerpen' (ID. 231-232).

De adel - indien geen noblesse de robe - blijkt weliswaar behoorlijk vertegenwoordigd in de *PW*, maar zijn aandeel is in geen geval overheersend. Van der Noots stelling *Sola nobilitas virtus* is in dezen geen ijdel woord geweest, want zijn werk is hoegenaamd niet gereserveerd gebleven voor edellieden. Zoals bij de voorgaanden bezingt hij vóór 1585 de partij van de Staatsen, erna uitsluitend spaansgezinden. Voor hun eventuele opneming in de *PW* blijkt Van der Noot opvallende criteria te hebben aangelegd: slechts enkelingen krijgen toegang zonder bewijzen van dapperheid op het slagveld of ten minste van militaire activiteiten te hebben voorgelegd. Vóór 1585 ontmoeten wij reeds enkele krijgslieden: de prins van Epinoy (CASTRO 52) en diens niet minder onverschrokken echtgenote Philippine-Christine de Lalaing (ID. 84), Charles de Croy (CROY 2), Filips van Egmont (CROY 114) en de Schotse kolonel William Stewart (STEVART 1). Na dat jaar groeit het martiale contingent nog aan. Enkel Van der Noots lofdichter, jonker

Jacob van der Mast (GOOSSENIUS 561, ROY 87), Filips van Lire (GRAMMEY 103), Lamoraal van Claerhout (CLAERHOUT 1), Pauwels van Veldtwyck (SUEIRO 210) en de verder onbekende jonker Joris van Schooten (GHYSENS 107) worden privatim opgenomen. De rest rukt op aan het hoofd van de Spaanse tercio's als don Antonio de Leiva (LEIUA 1), don Rodrigo Silva (ID. 263) en don Alonso de Idiaquez (RE 142). Onder hun kapiteins tellen wij de jonge Alfonso de Mondragon (FUENTES 185) en Michiel de Castro (CATANIO 81). Onder de kolonels der Nederlandse regimenten ontmoeten wij graaf Herman van den Berg (STERCKHEYT 158), gouverneur van Gelderland, en Filips van Bentinc (BENTINC 1). Onder hen dienen respectievelijk kapitein Josepho de Deckere (ID. 68) en Bentincs neef Mertin (ID. 115). Ook kapitein Adriaan de Voocht (BALBI 172) leidt een Nederlandse compagnie. De gouverneur van Namen, graaf Florent de Berlaymont (TASSIS 129), staat aan het hoofd van een compagnie hommes d'armes en van twaalf vendelen Duitse troepen. Uit het Oosten komt verdere versterking aangerukt onder markgraaf Johann Karl van Baden (DAMANT 148) en graaf Karl Ludwig van Solst (ID. 236).

Wenden wij ons, na al dit wapengekletter, tot de vertegenwoordigers van de intellectuele beroepen. Hun aantal is eerder schaars te noemen in vergelijking tot de voorgaande en volgende steunpilaren der maatschappij. De juristen zijn nog het best vertegenwoordigd door Gabriël Roelandts (ROELANDTS 2), Jean Tiras (RE 78) en Jan t'Shertogen (T'SHERTOGEN 1). Ook de historici Jan Gevaerdts (GRAMMEY 153) en Pierre d'Oudegherste (PERRENOT 156) zijn jurist. Voegen wij daarbij hun vakgenoten die wij reeds hiervoor geteld hebben onder de ambtenaren, dan mogen wij Van der Noot wel een bekend iemand in hun milieu noemen. Het gilde der Antwerpse schoolmeesters volgt de discipelen van Sint Ivo op de voet inzake aantal: Etienne de Walcourt (MAES 63), Aerdt Lindemans (ROY 84) en de gebroeders Adriaan (B. DE SMIDT 238) en Rombout Verdonck (J. DE SMIDT 196) representeren deze ijverige intellectuele middenstand. Alvaro Nuñes (HELMANS 114) en Godefroy van der Eyken (SUEIRO 102) zijn doctor in de medicijnen. Ook de schoonzoons van Plantin vinden hier meer terecht een vermelding dan bij de handelaars in louter stoffelijke goederen (PERRENOT 251). Onder de leden van de clerus wordt de hiërarchische top ingenomen door Peter Damant, derde bisschop van Gent (DAMANT 1). Afgezien van de onmisbare approbaties der opeenvolgende censoren Walter van der Steghen, Michael Hetsroy en Silvester Pardo blijkt slechts nadere bekendheid met één enkel lid van het kathedrale kapittel te Antwerpen: Jaspar van den Cruyce (J. DE SMIDT 117). De gewone seculiere geestelijkheid wordt vertegenwoordigd door Jan van Gheesdale (MAES 30), die niet zozeer om zijn geestelijke waardigheid als wel om zijn muzikaal talent opgenomen is. De hoofden der Antwerpse abdijen worden wel gememoreerd: zijn bloedverwant en naamgenoot, Jan van der Noot, 1578-1585 abt van St.-Bernardus (NOOT 1) en Emmeric Andriessen (ID. 124), abt van St.-Michiels. De opvolger van deze laatste, Dionys Feytens, krijgt een chronogram en ode toegestuurd ter gelegenheid van zijn intronisatie (FEYTENS 1). Buiten de ringmuren van Antwerpen blijkt, afgezien van bisschop Damant te Gent, het geestelijk publiek vrij schaars: enkel Denis de Villers, kanunnik te Doornik (CLAERHOUT 158) en George van Oostenrijk (EUTERPE 2) ontvangen verzen van onze auteur. Het zijn dan ook uitgelezen intellectuele persoonlijkheden.

Verreweg het grootste deel van Van der Noots publiek behoort tot de stand die Antwerpens welvaart waarborgt, die der kooplieden. Aanvankelijk is dit wel niet de bedoeling van de dichter geweest: in de vroege bundels zijn zij nog niet overtalrijk

vertegenwoordigd. Gaandeweg winnen zij meer en meer veld, en na 1588 mogen wij zeggen dat de dichter zijn werk aangepast heeft aan de smaak van dit deel van zijn publiek: het groot folioformaat, de rijkdom van kaders en houtsneden, het gevarieerde lettertype, de zeer afwisselende inhoud, de polyglotte verwoording, dit alles appelleert ten sterkste aan zulk publiek. Het luxekarakter en de zonder twijfel hoge prijs bevredigt zijn prachtlievendheid, het uitgelezen gezelschap, waartussen de gevierde in de *PW* vertoeft, versterkt zijn zelfbewustzijn, en het motief der eeuwigheidswaarde van de poëzie, dat o.i. Van der Noot tot indentreure herhaalt, kon aan geen gepaster publiek gespendeerd worden[7]. Opvallend is immers bij al deze jachtige vroeg-kapitalisten, naast de meest gewaagde speculaties, een levenslange drang naar zekerheid en vaste waarden[8]. Deze rust is in het materiële bereik enkel weggelegd voor de volgende generatie, die wij steevast adellijke titels en gronden zien kopen, om voor de volgende eeuwen als landadel rustig door het leven te gaan. Zulke bestaanszekerheid kon hun wroetend voorgeslacht in de zestiende eeuw enkel veroveren ten koste van ongekende waaghalzerijen. Het beroepsrisico is dan ook ongehoord groot; de wisselende fortuin maakt van Marcus van Wonsel, in 1585-1586 schepen van Antwerpen, in 1594 een vluchteling, die naar het Noorden uitwijkt om een dreigend bankroet te ontlopen. Tegen zulke wisselvalligheden nu biedt Van der Noot een kans op redding: hij verzekert eenieder de onsterfelijkheid tot in lengte van generaties met de medewerking van Apollo. Onder zijn gehoor bevinden zich zeer ontwikkelde lieden, zoals Cornelis Pruenen (PRUENEN 2) en Louis Perez (LANGHART 89), voor wie mecenaat reeds lang geen ijdel woord is; maar ook de anderen, de *homines novi,* de wantrouwenden, blijken overtuigd van deze nieuwe sociale verplichting. Men mag zich gevoegzaam voorstellen dat in menig berekenend achterhoofd de bedenking opgekomen is: het zou wel eens waar kunnen zijn...Zo leeft de nagedachtenis van Gerard de Craenmeester (CRAENMEESTER 1) enkel nog voort dank zij de steun, door hem verleend aan muzikale edities, eerder dan door zijn onfortuinlijke handel.

Een der zeldzamen, aan wie een volledig vel *PW* is opgedragen, is Cornelis Pruenen, en dit zeker niet ten onrechte: reeds in 1574 is hij een der rijkste kooplieden te Antwerpen en nadien neemt hij afwisselend het ambt van thesaurier en schepen waar. Na 1585 is hij een der hechtste vrienden van Torrentius, bekende van Ortelius en Lipsius, een verlicht mecenas met grote muzikale belangstelling. Herhaaldelijk richt Van der Noot zich tot de werkelijk grote koopmansgeslachten, wier namen steeds terugkeren in de lijsten van burgemeesters en schepenen. Het zijn heren met allure, die niet enkel hun burgerzin betonen in het aanvaarden der stedelijke ambten, maar tevens, als geldaristocratie, de opstand tegen Spanje - of desgevallend de Contrareformatie - financieren. Soms zijn het aparte personen, zoals Robrecht van Haften (ROY 50), maar meestal bezingt Van der Noot ware familieclans, die onvermijdelijk met hun gelijken geparenteerd blijken: zo de kinderen van Gillis Hofmans (HOFMANS 1) met diens schoonzoon Antonio Ancelmo (ID. 82), de gebroeders De Smidt (CRAENMEESTER 36-120, B. DE SMIDT 1, J. DE SMIDT 1) met hun verwant Jan van Immerseel (TITELVEL 1593-1594 106), groothandelaar in zijde en saaien, de gebroeders Scholiers (SCHOLIERS), geparenteerd aan de niet minder opulente trias Jan van der Goes (SCHOLIER 40, AELMOESSENIERS 7), Peter

7 Voor efemere poëzie als statussymbool, vgl. Forster, *The icy fire...,* 102.

8 Zie Wilfried Brulez, *De firma della Faille en de internationale handel van Vlaamse firma's in de 16e eeuw*, Brussel, 1959, 207.

Arnouts (EUTERPE 179, ROY 28) en Jan van Lemens (SCHOLIER 41). De families Helmans (HELMANS 1, 125), Sweerdts (SWEERDTS 1, CRABBE 281, 345), Fockenburgh (ORCO 228) passen in hun gezelschap. In hetzelfde milieu treffen wij aan: de Pelgheroms (B. DE SMIDT 160, SWEERDTS 275), de thesauriers Jan de Poorter (GRAMMEY 187), Jacques Breyel (SUEIRO 224) en Gabriël Stuytelinck (STUYTELINCK 1). Soms lukt het ons hun voornaamste handelsterreinen te achterhalen: Antonius (ROY 72) en Jan (OPMEER 303) van Hove zijn assuradeur, evenals Jan de Bruyne (SUEIRO 360), die daarbij de vaart op Hamburg onderhoudt, en Peter van den Berghe (PEETERS 225), die op Londen en Sevilla vaart. Frans Sweerdts is evenmin enkel assuradeur, maar handelt - net als Adriaan van Nispen (NOOT 251) - tevens in tapijtwerk. De Antwerpse bloeiende zijdehandel is verder vertegenwoordigd door Lieven Meyeraert (ROY 176), Louis Clarisse (FEYTENS 50) en Jan van Immerseel (TITELVEL 1593-1594 106), zoals reeds gezegd tevens handelaar in saaien. De handel op Venetië wordt beoefend door Hendrik Vool (GRAMMAY 76), Peter Daems (DAEMS 1) en Antonio van Sorck (ID. 276). De laatste twee hebben nog factorijen respectievelijk te Sevilla en te Londen. Arnoud Crabbe (CRABBE 1) is waarschijnlijk Daems' factor te Sevilla geweest, en Van Sorck zelf heeft Venetië leren kennen als factor aldaar van Jan Manart (CRABBE 109). Ook Sebrecht Boudesson (MAES 151) vaart op Londen. De geldhandel, die zij allen min of meer bedrijven, kan aangehaald worden voor Arnoud Coesaert (SWEERDTS 102), Jan Manart (CRABBE 109) en Arnoud Byltkens (PEETERS 72) Onder de handelaars, wier precieze activiteit niet vermeld staat, maar die toch weer sporen in de archieven hebben nagelaten, moeten wij vermelden: Jacques Sanglier (GOOSSENIUS 354), Gerard de Craenmeester (CRAENMEESTER 1), Balthasar Frythof (TITELVEL 1593-1594 144), Michiel van Wesenbeke (GRAMMEY 205), Hans Ghoeserie (ANGONI 137), Marcus van Wonsel (WONSEL 1), Hendrik van der Borcht (SCHOLIER 230), Gabriël Langhart (LANGHART 1), Arnoud Peeters (PEETERS 1), Eymbrecht Tholinckx (ID. 147), Gilles de Mont (VVEERDT 1593 52) en Adriaan Smitsart (ID. 101).

Zowel in de zestiende-eeuwse werkelijkheid als in de *PW* vormen de inheemse kooplieden slechts een gedeelte van de handelsstand, werkzaam in de Scheldestad. De Italiaanse naties, Spanjaarden, Portugezen en oosterlingen verdringen zich verhoudingsgewijze even talrijk in de *PW* als op de Antwerpse beurs. Hun aanwezigheid rechtvaardigt dan ook ten volle de polyglotte commentaar. Deze vreemde naties vormen weliswaar steeds een eigen kolonie, maar zonderen zich nooit af tegenover de Brabantse bevolking. Integendeel zelfs, ter wille van hun handelsactiviteit bestaat er ook een druk sociaal contact met de Antwerpse magistraat en met de maatschappelijke bovenlaag aldaar. Nadere kennismakingen ontbreken dan ook niet en nemen nog toe in de volgende generaties: Jan Zanoli (CARRO 198) is de schoonzoon van Jan van Hove (OPMEER 303); de zoon van Antonio Gallo uit Castilië (GALLO 2) zal huwen met de dochter van Peter Daems (DAEMS 1); Isabeau Anraet, dochter van Thomas (ROY 137) treedt in het huwelijk met de zoon van Diego Pardo (PARDO 2), wiens familie uit Burgos stamt. Aangezien hun commerciële armslag in laatste instantie totaal afhangt van de willekeur van de landsheer[9], putten zij zich uit in loyauteitsverklaringen, telkens de gelegenheid zich voordoet. Zo geeft de blijde intocht, eerst van de vorst, daarna van de landvoogden, te Antwerpen aanleiding tot zulke manifestaties onder de vorm van het oprichten van erebogen

9 Zie Jan Albert Goris, *Etude sur les colonies marchandes méridionales...à Anvers de 1488 à 1567,* Louvain, 1925, 12.

of-zuilen. Onze beste kunstenaars te Antwerpen, van Frans Floris tot Rubens[10], hebben aan deze pompeuze ondernemingen hun beste krachten gewijd. De picturale en allegorische aankleding der triomfpoorten vergt natuurlijk toelichtende opschriften. En hierbij komt weer Van der Noot ter sprake: het bedenken van zulke toelichtingen vereiste vindingrijkheid, zin voor wat momenteel opportuun is, en niet het minst snelheid van uitvoering, alles kwaliteiten, die wij ruimschoots in leven en werk van onze dichter terugvinden. Daarbij kan hij zich het inspirerende - indien niet irriterende - voorbeeld van Lucas d'Heere en Jan Baptist Houwaert voor ogen houden; de Gentse schilderdichter heeft de inkomst van Oranje en Anjou te Gent gearrangeerd en beschreven[11], terwijl Houwaert binnen Brussel achtereenvolgens verwelkomd heeft: don Juan, Matthias, Oranje, Anjou, Farnese en Ernst[12]. Zoals Van der Noot uitdrukkelijk stelt (DAMANT 272), heeft hij zijn dichterlijke bijstand verleend aan de ontwerpers der erebogen van een vreemde natie. Waarom juist aan hen? Omdat hij voor dit deel van het publiek en bij deze gelegenheid als meest geschikte medewerker optreedt wegens zijn bedrevenheid als lofdichter, en als handige verbindingsman dank zij zijn talenkennis. Als polyglot en innovator heeft Van der Noot in dit cosmopolitisch milieu niet alleen een dankbare rol toebedeeld gekregen, maar ook een publiek voor zijn *PW* gewonnen. Zijn naam als lofdichter hoeft voor dit intellectueel geïnteresseerd publiek geen betoog meer sinds de tweetalige *LvB* en de bestemmelingen van de vroege vellen *PW.* Vandaar dan ook Van der Noots belangstelling voor de triomfzuil der Genuezen bij de intocht van Farnese te Antwerpen (MONEGLIA f 2^r) en voor de trofee van de Lombardische natie (ORCO f 2^r), opgericht bij diezelfde gelegenheid. Voor het volgende feestelijk onthaal, de inkomst van aartshertog Ernst, verleent de dichter opnieuw zijn medewerking: hij bezorgt ‘inscriptions et sentences’ (ARNESTO 94) bij de beelden der planeten en levert een dialoog voor ‘l'eune des peintures du magnificque & riche arcq triumfal, que la genereuse Compaignie Florentine du Señor Cambi, fit dresser, à l'honneur de son Altez, sur son entrée en Anuers’ (DAMANT 273-274). De medewerkers aan deze belangrijke manifestaties zijn telkens ruimschoots gehonoreerd[13], zodat Van der Noot wel met graagte zijn bijdrage zal geleverd hebben. Ook bij andere feestelijke gelegenheden blijkt de Brabantse dichter geen onbekende in het zuiderse milieu te zijn: een zijner epithalamea is gecomponeerd ter gelegenheid van ‘les magnifiqves nopces dv Sr. Avrelio Catanio gentil-homme genevois et Mlle. Avrelia Spinola, fille dv Sr. Iehan Baptista Spinola. Consvl de la noble nation Geneuoise, en Anuers’ (CATANIO 1-5). De polyglotte Van der Noot is door deze maatschappelijke groep evenzeer aanvaard als door hun Nederlandstalige compagnons, want ook buiten het hier verhaalde feestgedruis komen hun namen - zoals reeds gezegd - verhoudingsgewijze even talrijk voor als die der autochtone kooplieden. De motieven voor deze populariteit zijn wel dezelfde als die welke reeds voor de Antwerpse geldaristocratie gesuggereerd zijn, waarbij misschien nog de wil tot opneming in de *PW* als een teken van adaptatie aan hun werkkring mag worden beschouwd.

10 Zie Irmengard von Roeder-Baumbach, *Versieringen bij blijde inkomsten gebruikt in de zuidelijke Nederlanden gedurende de 16e en 17e eeuw*, Antwerpen, 1943, 110, 115; John Landwehr, *Splendid ceremonies*, Nieuwkoop-Leiden, 1971, 52.

11 Zie D'Heere, XIII; *Bibliotheca belgica...*, III, 419-426.

12 Zie Vermeylen, 107 (783).

13 Zie Léon van der Essen, *Alexandre Farnèse, prince de Parme, gouverneur général des Pays-Bas (1545-1592)*, Bruxelles, 1935, IV, 140; Roeder-Baumbach, *a.w.,* 114.

Wanneer men de aanwezige nationaliteiten nagaat, dan weerspiegelt zich de samenstelling van de handeldrijvende burgerij, zoals wij ze kennen uit de officiële bescheiden. De overgrote meerderheid der geëerde buitenlanders zijn Italianen, terwijl Portugezen, hanzeaten en Spanjaarden in ongeveer dezelfde mate het resterende deel van het uitheems publiek uitmaken. Van de drie meest bevoorrechte naties[14] zijn enkel de Portugezen en de Hanze overgebleven; de Engelse Merchant Adventurers hebben Antwerpen verlaten in 1582.

Binnen de traditionele Italiaanse naties der Genuezen, Lombarden, Luccezen en Florentijnen varieert het aantal vermelde personages per natie zeer sterk. Waarschijnlijk heeft Van der Noot vooral tot de Genuezen hartelijke betrekkingen onderhouden, want zij leveren het meest imposante getal aanwezigen in de *PW.* Hierbij voegt hij zich enkel naar de algemene toestand, want na 1550 spelen de Genuezen als keizerlijke bankiers onder de Italiaanse naties de voornaamste rol[15]. Reeds in 1590 bezingt Van der Noot de gebroeders ‘Bertolomeo ende Hieronimo Balbi consvls der edeler Geneuoisischer natie’ (BALBI 20-21). Dit soort eerbewijs is deze groothandelaars niet onbekend geweest, vooral Bartolomeo niet: eveneens in 1590 draagt de Mechelse pedagoog Lambertus Schenkelius hem een editie op van Cornelius Valerius' *Rhetorica*, en voordien leest men een sonnet te zijner ere van Stefano Ambrosio Schiappalaria in de *Madrigali* van Séverin Cornet[16]. Bij het huwelijk van Aurelio Catanio met Aurelia, dochter van Baptista Spinola, blijven wij in dezelfde voorname omgeving: Spinola is te Antwerpen het voornaamste lid van het aluinmonopolie sinds 1559. Het hier gevierde huwelijk lijkt sterk op de bevestiging van reeds bestaande economische accoorden, want in de periode 1589-1594 drijft het consortium Jan Baptista en Jeronimo Spinola en Aurelio Catanio handel op Sevilla en Londen. Baptista wordt later nog gememoreerd (MONEGLIA 250) en dit wel met reden: zijn kapitaalkracht moet enorm geweest zijn, wanneer men de forse leningen bekijkt, die hij regelmatig aan de stad verstrekt. Torrentius betitelt hem dan ook als ‘potentissimus’[17] Blijkens de *PW* vertoeven nog andere Spinola's te Antwerpen, die niet tot hetzelfde geslacht zouden behoren: Antonio (CASTRO 102), makelaar in geldtransacties, en Clara Spinola (ANGONI 389), bij wier overlijden Van der Noot opbeurende verzen richt tot haar echtgenoot, Nicolas Sivori (ID. 388). Waarschijnlijk is de elders vermelde Baptista Sivori (VERGANO 87) met deze laatste verwant. Als consul der Genuezen wordt voorts nog Benedetto Moneglia (MONEGLIA 1) genoemd, niet te verwarren met zijn gelijknamige neef (MONEGLIA 83)! Giovanni Baptista Grillo (MONEGLIA 303), geassocieerd met nog een andere Carlo Spinola, drijft handel op Venetië. Van der Noot spendeert nog relatief veel verzen aan Jacomo Re (RE 1) en Jacomo Dorea (ID. 96), over wie vooralsnog geen gegevens beschikbaar zijn, terwijl wij van Simon (ID. 62) en Andreo Carro (CARRO 1) ook weinig meer dan hun titel kennen, respectievelijk ‘capitaine genevois’ en ‘Capiteyn der Geneuoyscher scheplieden/veur der Coninghlijcker Maiesteyt in Brabant’ (CARRO 1-3). Bij de beschrijving van de triomfzuil der Genuezen voor Farnese voegt de dichter zelfs nog een lijstje met de leden van deze natie in 1585 (MONEGLIA 247).

14 Zie Hans van Werveke, ‘Het ekonomische en sociale leven’, in *Geschiedenis van Vlaanderen*, Brussel, 1939, IV, 298.

15 Zie J. Denucé, *Italiaansche koopmansgeslachten te Antwerpen in de XVIe-XVIIIe eeuwen,* Mechelen-Amsterdam, s.d., 7.

16 Zie BALBI Aantekeningen.

17 Laevinus Torrentius, *Correspondance.* Edition critique, notes et index de Marie Delcourt et Jean Hoyoux, Paris, 1954, III, 245.

De natie der Lombarden omvat ook de Milanezen en de kooplieden uit Siëna. Van der Noot richt zich bij voorkeur tot de consuls van deze natie: in die functie begroet hij Jan Angelo (VERGANO 16, ORCO 194) en Gaspar Vergano (CARRO 92), van wie eerstgenoemde handel drijft op Londen en Venetië. Terzelfdertijd wordt consul Antonio Gardino, wiens handel ook op Venetië gericht is, eveneens bedacht met verzen (ID. 284). Parallel met de behandeling der Genuezen citeert Van der Noot consul Jan Angelo Vergano (ORCO 194) en de raadsheren Paolo d'Orco en Hieronymo Mainardi (ID. 1, 63, 196) naast hun zegetrofee voor Alexander Farnese. Reeds vroeger, in 1588, heeft Van der Noot zich eventjes gewend tot een invloedrijk lid van dezelfde natie, Jeronimo Cassina (ROY 19), schoonbroer van de machtige Spaanse koopman Louis Perez. De enige persoon, die als uit Siëna afkomstig wordt voorgesteld, is Jean Cesare Cenni, makelaar in geldtransacties (ETTEN 154). Ten slotte mag tot de natie der Lombarden ook gerekend worden Jean Vincenti Fossa (VERGANO 215), handelaar op Londen en Venetië.

Naast deze omvangrijke afvaardigingen uit Genua en Lombardije slaan de Luccezen en Florentijnen een meer dan pover figuur: enkel Louis Balbani (J. DE SMIDT 327, 334), exporteur naar zijn geboorteland, en Francisco Angoni (ANGONI 2) stammen uit Lucca. Voor de Florentijnse natie heeft Van der Noot, zoals reeds gezegd, enige zinspreuken bedacht bij de inhuldiging van Ernst, maar geen harer leden schijnt in de *PW* opgenomen. Enkele andere Italianen zijn moeilijk thuis te wijzen: Alfero Joseppo Nicito (FEYTENS 139), uit Napels, Paulo Bolognino, vader van Willem, de latere Antwerpse kanunnik, censor en grammaticus. Ook van koopman Simon Berri (ROY 91) en van Jan Zanoli (CARRO 198), handelaar op Venetië, is geen plaats van herkomst vermeld.

De aanzienlijke Portugese natie meldt zich ook present: zo begroet onze dichter Georgio Rodrigo Georges, oudste zoon van de Portugese consul (GEORGES 232) te Antwerpen; even verder is het de beurt aan dochter en schoonzoon van laatstgenoemde, Blanca Georges en Francisco Duarte (ID. 309). Ook koopman Francisco de la Barzena schijnt tot hetzelfde handeldrijvende gezelschap te behoren (ID. 493), evenals Luiz Sueiro (SUEIRO 1) en Mattheo Fernandes (ETTEN 285). Het meest prominente lid der Portugese kolonie echter hebben wij reeds in een ander verband ontmoet: Alvaro Nunes, niet enkel ‘Doctoor in der Medecijnen’ (HELMANS 115), maar tevens hoogleraar te Leuven, lijfarts der Antwerpse prominenten en vriend van Arias Montanus, Plantin en Lipsius.

De hanzeaten tellen geen markante persoonlijkheden, indien wij ons daarvoor op het ontbreken van archivalische aanwijzingen mogen steunen. Vlak na elkaar bezingt Van der Noot Hans Ghysens (GHYSENS 2), Noë de Bock (ID. 50) en Melchior Bothemer (ID. 157), van wie ons weinig meer dan de naam bekend is. Evenveel - of liever, even weinig - weten wij over Jan te Westen (FEYTENS 92), wiens exemplaar der *PW* bewaard gebleven is, en over Pauwels van Mullem (LANGHART 167).

De Spaanse kooplieden krioelen evenmin in de *PW* - dit in tegenstelling tot hun landslieden in leger en administratie - maar er bevinden zich merkwaardige figuren onder, met name Louis Perez (LANGHART 89, 153) en zijn schoonzoon Martin Perez de Varron (Mertin Baron) (ROY 10). Beiden behoren tot de vriendenkring der Antwerpse intellectuele elite rond Plantin en Torrentius. Hun belangstelling voor niet-materiële aangelegenheden staat buiten kijf: zo roemt Arias Montanus Perez' wetenschappelijke kennis der oudtestamentische profeten. Enkele nog bestaande boekbanden leggen getuigenis af van Varrons bibliofilie. Hun handelstransacties lijden niet onder deze extracommerciële bezigheden: op 25 juni 1572 verkoopt Plantin aan Perez vierhonderd(!)

exemplaren van de vermaarde polyglotbijbel. In 1584 beschikt Varron over tachtig stellen van hetzelfde werk, die hij in reserve houdt te Antwerpen, Bilbao, Rome en Mexico. Het overlijden van deze twee belangrijke figuren wordt door Jan Moretus aan Lipsius meegedeeld[18]. De familie Pardo, afkomstig uit Burgos, is reeds sinds 1480 te Brugge gevestigd. Naast kanunnik Silvester Pardo, ons reeds bekend als censor, verblijft ook zijn neef Diego te Antwerpen (PARDO 2); hij is er vooral als assuradeur bedrijvig. Zowel Diego als zijn gelijknamige oudste zoon huwen een Brabantse jongedame uit dezelfde stand van groothandelaars en ambtenaren. Ook Antonio Gallo Salamanca (GALLO 2) blijkt geboren te Brugge (ID. 310) en huwt met een adellijk meisje uit Roeselare (ID. 314); nadien drijft hij handel van Antwerpen uit op Sevilla. Ten slotte wordt ook Balthasar de Roy (de Roa) (ROY 1) onder de Spaanse kooplieden geteld.

De uiteindelijke samenstelling van dit talrijk publiek vertoont de weerslag van de politieke en sociale ontwikkeling in de Nederlanden en bepaaldelijk te Antwerpen in de tweede helft der zestiende eeuw, en is daarnaast het resultaat zowel van een eigengerechtige uitlezing door de dichter als van de gunstige reactie hierop vanwege de geëerde milieus. De beperking door de algemene socio-politieke toestand ligt voor de hand: na 1585 verdwijnen de Staatse adel, de Engelse hulptroepen en de calvinistische kooplieden van het toneel in de zuidelijke Nederlanden. Hun namen ruimen dan ook in de aan tijd en plaats gebonden *PW* de plaats voor Spaanse grandes (Leiva), kolonels van Duitse en Waalse regimenten (Bentinc, Berlaymont), vertegenwoordigers van het centralistische regeringsapparaat (CHEFS) en de achtergebleven Antwerpse koopmansstand. Hun welgevallen in deze lofprijzingen blijkt reeds uit het feit dat Van der Noot in staat is om, tot zijn plots zwijgen in 1595, onafgebroken jaar na jaar nieuwe vellen *PW* beschikbaar te stellen. De hierdoor gemanifesteerde instemming van het publiek dwingt de auteur tot een vasthoudendheid inzake literaire en stoffelijke vormgeving die bij hem ongewoon aandoet: nadat hij zijn krachten beproefd heeft achtereenvolgens in het lyrische genre, het polemisch traktaat, het *Stammbuch,* het allegorisch epos en de panegyriek, neemt hij in 1580 zijn toevlucht tot een methode van uitgave, die voor de verdere duur van zijn gepubliceerd werk niet enkel constant, maar na 1583 (*Epitalameon*) exclusief blijft.

Het aldus gehuldigde publiek kennen wij doorgaans uit andere literaire of archiefbronnen. Afgezien van sommige genealogische aanvullingen inzake aanverwantschap of datering van huwelijken dank zij de epithalamea, brengt dit overzicht voor de kenner van het Antwerpen uit de tweede helft der zestiende eeuw dan ook niet zoveel nieuws. Meer dan als culturele of maatschappelijke schets van de Scheldestad is deze opsomming revelerend voor de persoonlijkheid van Jan van der Noot, dank zij diens zeer persoonlijke wijze van uitlezing ten aanzien van de maatschappelijke elite. Hebben wij bij de aanvang van dit hoofdstuk getracht Van der Noots methodes hiertoe bloot te leggen, dan kunnen wij thans zijn strikt individuele keuze interpreteren, tegenover de werkelijke rol zijner personages, zoals die in de voorgaande bladzijden is ter sprake gekomen.

Als eerste karakteristiek moeten wij een opvallende discrepantie noteren tussen het objectief vastgesteld belang van een bepaalde figuur en het aantal verzen dat de man in de *PW* aangeboden wordt. Zo krijgt de machtige Louis Perez twee oden toegewezen, respectievelijk twintig en twaalf verzen lang (LANGHART 90, 154) en zijn niet minder aanzienlijke schoonzoon Varron moet zich zelfs tevreden stellen met welgeteld acht versregels (ROY 10). Daartegenover ontvangt de onbekende Jacomo Re een elegie van

18 Zie de Aantekeningen bij LANGHART en ROY.

achtenvijftig verzen (RE 3). En waardoor verdient Marcus van Wonsel de opdracht van een ode, die niet enkel vier bladzijden in beslag neemt, maar die tevens, dank zij haar kwaliteit, zijn naam in de Nederlandse literatuurgeschiedenis mondgemeen gemaakt heeft? De enige privé-persoon, wiens maatschappelijk aanzien overeenkomstig in verzen gehonoreerd wordt, is Cornelis Pruenen, aan wie een volledig vel gewijd is.

Van der Noot geeft er weliswaar de voorkeur aan zijn mogelijke mecenen stuk voor stuk te huldigen, maar toch streeft hij, indien mogelijk, een zinvol groepsverband binnen hetzelfde vel na. Meest voor de hand liggend is in dit verband de groepering binnen de familie; zo treedt Antonio Ancelmo (HOFMANS 82) op in gezelschap van zijn aanverwanten, de Hofmans; ook de gebroeders Scholiers vinden de een na de ander vermelding (SCHOLIERS). Naast de verwantschap vormt de plaats van herkomst een dankbaar verzamelcriterium: de Genuezen en Lombarden hokken elk rond hun trofee ter gelegenheid van Farneses intocht te Antwerpen (MONEGLIA, ORCO). Ook de hanzeaten Hans Ghysens en Melchior Bothemer ontmoeten wij nog binnen hetzelfde vel (GHYSENS 2, 157). Niet alleen de geboortegrond, ook de stad waar iemand een ambt bekleedt, kan een bepaalde groepering in de hand werken: na Peter Damant, bisschop van Gent, volgt Jacob Bogaert, president van de raad van Vlaanderen (DAMANT 1, 88). De volgende logische stap vormt de saamhorigheid ter wille van het ambt of de bediening: eenzelfde blad laat ons kennis maken met de abt der Antwerpse St.-Bernardusabdij en met zijn collega, de prelaat van St.-Michiels (NOOT 1, 124). Na Peter Opmeer, fiscaal van de Antwerpse admiraliteit, ontkomt Joachim Axonius, auditeur bij dezelfde instelling, evenmin aan de nodige lof (OPMEER 1, 235). Wanneer Van der Noot officiële organismen en bloc bezingt, dan is dit enkel een uitvloeisel van deze laatste organisatievorm.

Na deze prolegomena bereiken wij thans het punt, waarop Van der Noots eigengerechtigheid doorbreekt: het is een feit, dat hij bij de selectie van zijn publiek in de eerste plaats oog gehad heeft voor de mercantiele kant van de zaak: mag de dichter een wederdienst verwachten van de verhoopte mecenas, in ruil voor de opneming in de *PW*? Des te merkwaardiger is het, wanneer hij zonder herkenbare financiële motieven sommige personen of groepen met stilzwijgen voorbijgaat, waardoor hij in eigen ogen deze ongelukkigen ten prooi werpt aan de eeuwige vergetelheid. Na lectuur van de complete *PW* moet men tot de constatering komen dat de dichter dit lot schijnt toebedacht te hebben aan de eigentijdse Nederlandse literatoren en aan de zegevierende kampioenen der Contrareformatie.

Van der Noots wantrouwen tegenover het *genus irritabile vatum* stoelt enerzijds op een ideële en daarnaast op een zeer praktische grondslag: hij erkent slechts één waarachtig groot dichter in de Nederlanden, en wel zichzelf, ‘des Belgiens Poëtes souuerain Prince & grand Corifée’ (DENNETIERES 167-168). In zijn omgeving mogen enkel adepten vertoeven, in wier lofdichten hij zich koesteren kan. Maar in geen geval duldt hij werkelijke mededingers, wier mogelijk succes zijn eigen labiele bestaanszekerheid in gevaar zou brengen door hun poëtische concurrentie! Daarom ook is de Nederlandse literatuur der zestiende eeuw in de *PW* slechts vertegenwoordigd door een citaat uit Cornelis van Ghistele als vertaler van Horatius, en dit hoewel Van der Noot de eigentijdse literatuur terdege gekend heeft[19].

Tegenover de Antwerpse clerus geeft Van der Noot blijk van een zeer eenzijdig contact, wat wel contrasteert met zijn herhaalde loyauteitsverklaringen. De bisschop van

19 Zie blz. 73 e.v.

Gent en de Antwerpse prelaten Emmeric Andriessen en Dionys Feytens worden enkel bezongen om hun hoge waardigheid, de laatste trouwens ter gelegenheid van zijn intronisatie. Wanneer Van der Noot dan nog in 1589 waagt zijn naamgenoot, de toenmalige administrator van St.-Bernardus, eveneens 'abt' te betitelen en hem voor te stellen als het slachtoffer van 'les malitieux' (NOOT 122), dan zal dit zeker niet naar de zin der hiërarchie geweest zijn. Afgezien van deze aanzienlijke heren vindt geen enkel lid van de reguliere geestelijkheid enige vermelding in de *PW.* Met de seculiere clerus schijnen de betrekkingen even gering: enkel Jan van Gheesdale en kanunnik Jaspar van den Cruyce krijgen verzen toebedeeld, waarbij de eerste de volgende bedenkelijke verzen in de mond gelegd worden: 'Liuer dan hier te syn als Theologyn verheuen Ben ick Musicien' (MAES 36-37). Van den Cruyce dankt zijn opneming in de *PW*(J. DE SMIDT 117) aan zijn afstamming uit een aanzienlijk koopmansgeslacht; ook zijn broer Melchior heeft in 't'schoo*n* palleys der Eeren' onderdak gekregen (AELMOESSENIERS 6). Voor de rest schijnt Van der Noot de kerkelijke hiërarchie ontweken te hebben, ook potentiële mecenen zoals het Antwerpse kathedrale kapittel, dat toch ten dele uit zijn standgenoten samengesteld is.

Van der Noots aanspraak op poëtische alleenheerschappij en zijn kleurloze houding tegenover de na-Trentse kerk zijn de voornaamste redenen waarom ons uit deze figurenrijke *PW* geen volledig, evenwichtig beeld van het Antwerpse culturele leven na 1585 tegemoet treedt. Weliswaar heeft hij verzen besteed aan Pruenen, Perez, Varron en Torrentius afzonderlijk, maar de vriendschap, het intellectuele verkeer en het wederzijdse financiële begrip tussen deze figuren onderling zoeken wij tevergeefs in de *PW.* Tot deze elite rond de figuur van Arias Montanus, waartoe ook Lipsius en Van der Steghen behoren, en wier ethische idealen Van der Noot zouden moeten aanspreken, is hij niet kunnen doordringen[20]. Bij veel minder gemeenschappelijke aanknopingspunten is het contact met de woordvoerders van het hernieuwde katholicisme, zoals stadssecretaris Joannes Bochius of de jezuïet Andreas Schottus[21], wel niet tot stand gekomen.

Deze onontvankelijkheid tegenover een nieuwere tijdsontwikkeling valt daarbij nog samen met een isolering van buitenaf[22]. Gaandeweg zien wij Van der Noots actieradius inkrimpen: tijdens de periode 1580-1585 richt hij zich bijna evenveel tot personen buiten Antwerpen als tot de ingezetenen; na deze laatste datum treedt hij zelden buiten de stadsmuren. Symptomatisch hiervoor is zijn begroeting van de landvoogden: Matthias verwelkomt hij vol zelfvertrouwen bij de eerste de beste gelegenheid, maar Farnese, Fuentes en Ernst biedt hij telkens nederig zijn diensten aan bij hun intocht te Antwerpen zelf. Deze noodgedwongen concentrering op Antwerpen, en daarbinnen op dat deel van het publiek, waar hij op een eenzijdig financieel succes kan rekenen, dwingt hem tot een tweeslachtige handelwijze: hoe imposanter de lijst der geëerde personages wordt, hoe groter zijn faam schijnt, des te meer verwijdert hij zich van het intellectuele milieu, waarin hij oorspronkelijk geroepen is een rol te spelen.

De nagejaagde solidariteit met de maatschappelijke aristocratie blijft uit, omdat Van der Noots bestede zorg wel eens omgekeerd evenredig blijkt met de status van de persoon in kwestie. Het lot, waarmee hij de belagers der poëten dreigt, de vergetelheid,

20 Van der Noot wordt ook nergens vermeld in de correspondentie van Plantin. Prof. Rombauts maakt mij in dit verband attent op de mogelijkheid dat - in tegenstelling tot het kapitaalkrachtig koopmansmilieu - 'de echte intellectuelen zich trouwens niet aan Van der Noots complimentjes zullen hebben laten vangen.'

21 Zie Floris Prims, *Geschiedenis van Antwerpen,* Antwerpen, 1946, VIII, 4[e] boek, 25, 30.

22 Zie blz. 136.

is hem zelf vanwege de besten van zijn publiek ten deel gevallen: geen dezer groten heeft onze dichter ooit met een teruggevonden huldedicht vereerd. In de correspondentie van Torrentius, die steeds dankt voor de opdracht van een boek of het toesturen van huldeverzen, wordt met geen woord gerept over de Antwerpse dichter, die zijn bisschop nochtans een exemplaar der *PW* van 1588 met extra-huldeverzen in handschrift toegewijd had[23].

23 Zie Vermeylen, 152 (839); dergelijke bedankingen van Torrentius vindt men in diens *Correspondance,* II, 257, 299, 300, 355; III, 132, 135, 169, 186, 236, 372, 373, 442, 535, 569, 598. Toch kan Van der Noot een niet geregistreerd antwoord van Torrentius ontvangen hebben, indien dit stuk in het Nederlands gesteld was: Torrentius heeft geen minuten van brieven in de volkstaal bewaard.

Hoofdstuk IV: De dichter en de tijd

Hoewel Van der Noot een sterk uitgesproken individualisme ten toon spreidt, is het goed hem te situeren binnen de zestiende-eeuwse *res publica litterarum,* enerzijds om het werkelijk eigene van deze figuur in het daglicht te stellen, anderzijds om zijn schatplichtigheid tegenover oudere en andere Nederlandse auteurs te onderkennen.

In de eerste helft der zestiende eeuw speelt het bedrijf der Nederlandse letteren zich nog hoofdzakelijk af binnen de activiteiten der rederijkerskamers. Op dat ogenblik zijn deze structuren reeds oud - de organisatie van sommige kamers en letterkundige toernooien dateert reeds uit het midden der vijftiende eeuw[1] - maar daarom niet minder doeltreffend. De kamers groeperen de geestelijk meest actieve elementen naast de onontbeerlijke kapitaalkrachtige burgers, en zij plegen een ijverig intellectueel verkeer in de volkstaal. Naast de vervolmaking van de leden der kamer zelf in de Conste van Rhetoriken vervullen de kamers een eminente sociale rol, die dan ook overal gehonoreerd wordt door de stedelijke magistraat: bij de organisatie van openbare feestelijkheden is hun bijdrage essentieel. De pracht en praal waarmee het Antwerps landjuweel in 1561 gevierd wordt, is dan ook een uiting van zelfbewustheid vanwege een groep, die zich de natuurlijke literaire tolk wist van de Nederlandse gemeenschap. In latere publikaties wordt wel eens een elegische toon aangeslagen bij de behandeling van dit laatste landjuweel, omdat de huidige literair-historicus weet dat hij enkele bladzijden verder moet handelen over een door tercio's en geuzen geteisterd land, over beeldenstorm en Spaanse furie, over scheuring tussen Noord en Zuid. Zulk voorgevoel van toekomende beroerlijke tijden was de rederijker in 1561 totaal vreemd; ook in zijn kunstbeoefening kon hij menen dat de traditionele retoricale vormentaal het nieuwe, bestaande uit de bijdragen van renaissance, humanisme en hervorming, zou kunnen opvangen. Tekenend voor deze verwachting is wel de overtuiging, die Willem van Haecht uitspreekt in zijn inleiding bij de uitgave der spelen van zinne van dit laatste landjuweel. Hij ziet reden tot verheuging, aangezien

> ...die conste der Poesien inde voorgaende Landt-Juweelen noyt soo seer ghefloreert en heeft/als nu in onsen tijde/noch die conste in sodanigher abundancien byde*n* Componisten ghebruyct als in dese feeste...
> Want die voorgaende Landt-Juweelen en hebben maer een Bateme*n*t verthoocht/ maer nu als die verstanden cloecker zijn ende alle consten in meerder kennisse/ der Poete*n* vele/ ende der liefhebbers sonder ghetal/ ende *Castalius* [sic] fonteyne hare*n* vloet nu ter tijt door dese Nederlanden wtghespreyt heeft/ zijn *Apollinis* kinderen sonderling verwect geweest/ om te laten blijcke*n* den lieffelijcke*n* smaeck die zy inde Musen inwoonerssen des berchs *Helicon* beuinden/ hebbende oueruloedelijck met sonderlinghe harmonie te samen gheuoecht en*de* verthoont/ diueerse materien deser consten/ soo in

1 Zie A. van Elslander, 'De Instelbrief van de Rederijkerskamer "De Fonteine" te Gent', in *Jaarboek De Fonteine* 6-7 (1948-1949), 15; Id., 'Letterkundig leven in de Bourgondische tijd. De rederijkers', in *Jaarboek De Fonteine* 18 (1968), 62.

> *Comedien*/ Ebatementen/ *Moralen* als inde Poetijcse punten/ *Epigrammen* baladen *Retrograden* ende Deuijsen/ sulx datmen met recht soude moghen segghen/ dat den berch *Parnassus* by ons nu opgheresen is ende *Castalides Nymph*ae hen wooninghe by ons vercoren hebben/ Hopende dat wy eer langhen tijt sullen monsteren ende parogonneren moghem [sic] met onse Poeten/ ghelijck *Italien* met haren *Petrarcha* ende *Ariosto, Vranckrijck* met *Cl. Marot Ronssard,* & c. tot vereeringhe der edeler Consten Retorica ende vercieringhe van onse Nederlantsche tale[2].

Hoe hybridisch ons huidig historisch besef dergelijke verbinding van typische rederijkersgenres met renaissancistische aspiraties, ook moge toeschijnen, toch klonk zulk vooruitzicht in zijn tijd niet bevreemdend; het werd daarbij sterk verspreid, dank zij de ruime afzet die de druk der Antwerpse spelen van zinne genoten heeft, welke omstandigheid door de drukker ervan, Willem Silvius, zelf betuigd wordt[3].

Dit retoricale zelfbewustzijn stoelt op de reeds aangestipte assimilatie van elementen uit humanisme en hervorming binnen de werking der rederijkerskamers.

Vroegere generaties rederijkers hadden de helden der oudheid en de antieke auteurs enkel gekend als gecanoniseerde *auctoritates* naast kerkvaders en latere middeleeuwse auteurs. Zowel de antieke als de vroeg-christelijke schrijvers golden als leveranciers van stichtelijke exempelen, als bekrachtigers van middeleeuwse ethiek, en van hun namen werd dan ook een kwistig gebruik gemaakt bij de compositie van refreinen int vroede. Tekenend voor de middeleeuwse adaptatie is natuurlijk wel dat de antieke figuren in één adem vermeld worden met bijbelse parallellen en met hoofdpersonages uit volksboeken. Zulke amalgamering bewijst weliswaar dat de doorsnee-rederijker met een aantal antieke stoffen - of, nauwkeuriger omschreven, met een aantal details daaruit - vertrouwd is, maar deze kennis functioneert enkel binnen zijn eigen christelijke levensbeschouwing. De vruchteloosheid van Caesars macht, Pompeius' strijden en Nero's kwaadaardigheid wordt in één adem vermeld met de ijdelheid van Samsons kracht en Salomo's wijsheid[4]. Overheersend is de zin voor het pittoreske, daarom nog niet correcte detail: voor de rederijker der vijftiende eeuw is Vergilius in de eerste plaats nog altijd een vuurstelende tovenaar en Aristoteles het beklagenswaardig slachtoffer van Phyllis' rijkunst[5]. Zin voor kritiek en authenticiteit, aandrift om door eigen lectuur door te dringen tot de geest der Ouden, was bij onze vijftiende-eeuwse rederijkers onbestaande.

Onder invloed van het bloeiend en gereputeerd Nederlands humanisme ontstaat er geleidelijk een kentering, gekristalliseerd in de werkzaamheid van Cornelis van Ghistele, factor van de Antwerpse rederijkerskamer De Goudbloem. Hij vertaalt achtereenvolgens Ovidius' *Heroides* in 1553, de *Aeneis* in de periode 1554-1556, de comediën van Terentius in 1555, nog in datzelfde jaar de *Antigone* van Sophocles naar een Latijnse vertaling, en ten slotte Horatius' *Satirae* in 1569. In zijn opdracht van de Terentiusvertaling aan Gabriël Studelin (=Stuytelinck), prins van De Goudbloem, wordt de lectuur van deze komedies aangeprezen met behulp van een verantwoording die volko-

2 *Spelen van sinne vol scoone moralisacien...Ghespeelt...binnen der stadt van Andtwerpen op dLant = Juweel...*, Antwerpen, 1562, B2^{V}.

3 In het woord vooraf van zijn editie der spelen van zinne, opgevoerd te Rotterdam in 1561; zie *Spelen van Sinne...Ghespeelt ende verthoont...binnen die stede van Rotterdam...den xx. dach in Julio Anno 1561*, Antvverpen, 1564, A2^{V}.

4 *Jan van Stijevoorts refereinenbundel...*, I, 9, nr. I.

5 *Id.,* I, 88, nr. XLVI.

men strookt met de aloude rederijkersopvatting inzake de verstrooiende functie der literatuur:

> Ende dese Comedien dan in onser ghemeynder spraken...somtijts noch alst past by luste, en voor een recreatie, als den gheest beswaert is, en om uwer memorien te renouerene ouerlesen wilt[6].

Onmiddellijk daarna wijst Van Ghistele op het nut en de lering die de zestiende-eeuwse lezer uit de antieke literatuur halen kan:

> ...waer inne ghi duechdelijcke leeringhen, goede redenen, wise sententien, recreatiuelijcke woorden, en boerdelijcke cluchten, sonder dorperheyt, oft eenighe vilonye (die mispriselijck is) beuinden sult. waer dore v (en yeghelijcx) ingenieus verstant, ontwijffelijcken groote soeticheyt, tot duechdelijcker stichtinghen smaken en beuroeyen sal[7].

Strikt genomen stemt ook dit standpunt[8] overeen met de vroegere visie op de klassieken als vóór alles exemplarische anekdotenverzamelingen. Het nieuwe bestaat er nu in, dat Van Ghistele deze werken in hun geheel vertaalt, waardoor zijn lezers voor het eerst een globale indruk van de vertaalde poëzie konden opdoen tegenover hun vroegere fragmentaire kennis, en dat hij bezield was met de intentie om de antieke tekst ongecorrumpeerd over te zetten. Dit laatste voornemen wordt wel bemoeilijkt door de vorm, waaronder deze vertalingen aangeboden zijn: behalve de toneelstukken is al het vertaalde bewerkt in vijftienregelige strofen, besloten met een sententie. Van Ghistele heeft zich hierin naar de geplogenheden van de rederijkers gevoegd, alweer om de lectuur van deze antieke materie voor zijn tijdgenoten leesbaar en aantrekkelijk te maken. Aldus verklaart hij trouwens zelf in het woord vooraf van zijn eerst verschenen vertaling:

> Maer al eest sake dat ick somtijts een woort oft twee daer by ghesedt hebbe meer dan het Latijn schijnt wt te sprekene, ick hope ende ick meyne nochtans, dat daeromme den zin vanden Poeet niet gecorrumpeert en is, want zoudemen het duydtsch zo plat naer dlatijn stellen, tsoude dickwils seer vrempt in des lesers oore luyen[9].

Dit citaat is tekenend voor de man en zijn doelstelling: er spreekt een zorg voor authenticiteit uit, een respect voor het antieke werk, beide getuigenissen van een angstvalligheid, waarover vorige generaties rederijkers zich nooit erg bekreund hadden. Maar tevens is Van Ghistele geen literaire beeldenstormer: zijn respect geldt niet enkel de Latijnse tekst, maar ook de eigentijdse Nederlandse literatuurbeoefening: het vormgevoel van de lezers, aangekweekt in de leerschool der rederijkers, wordt evenzeer geëerbiedigd als de antieke materie. Deze omstandigheid is zeker de grote populariteit

6 *Terentius Comedien Nv eerst wt den Latine/in onser duytscher talen/door Cornelis van Ghistele/ Rethorikelijck ouer ghesedt*, [Antwerpen], 1555, + 4^r; vgl. Van Elslander, ‘De Instelbrief...’, 16.

7 *Terentius Comedien*, + 4^r.

8 Vgl. *Der Griecxser Princerssen/ende Jonckvrouwen clachtige Sendtbrieuen...nu eerst in Duytsche duer Cornelis van Ghistele Rhetorijckelijck ouergesedt,* Thantwerpen, 1553, A3^r.

9 *Id,* A4^r.

van zijn vertalingen ten goede gekomen[10], maar is tevens verantwoordelijk voor de moeizaamheid, waarmee de huidige lezer zich door dit conglomeraat heen worstelt.

De opvatting der rederijkers over hun eigen kunst laboreerde in de vijftiende eeuw aan een fundamentele tweeslachtigheid: enerzijds was zij een der zeven *artes liberales,* en als zodanig een kunde (*ars*) die men kon aanleren; anderzijds echter gold zij ook als een gave van de H. Geest. Deze visie wordt door Anthonis de Roovere geproclameerd, waarbij J.J. Mak wijst op de funeste gevolgen van de eerstgenoemde gelijkschakeling met de ‘schoolse welsprekendheid’[11], die later geleid heeft tot discrediet der rederijkerskunst, te wijten aan de uitgestalde schijnwetenschap en schijngeleerdheid. Wat de inspiratie door de H. Geest betreft, wijst L. Roose er op dat deze voorstelling van zaken bij de rederijkers wel niet pas aan De Roovere haar ontstaan te danken heeft[12]. Deze tweeslachtige visie komt ook elders ter sprake, zo in de verzamelbundel van Jan van Stijevoort, refr. nr. LVII, CLXIII en in *Mariken van Nieumeghen*, r. 733-744. Nog op het Antwerps landjuweel van 1561 is deze traditionele voorstelling gemeengoed[13]. Daartegenover had reeds Matthijs Castelein het rechtstreeks verband gelegd met de antieke retorica door ‘schoonsprake’ als de grondslag van de bedrijvigheid zowel der ‘poëten’ als der ‘orateurs’ te beschouwen[14]. In 1561 wordt door enkele kamers een dergelijk onderscheid tussen Rhetorijke en poëzie gemaakt[15], echter zonder toe te lichten hoe zij hun eigen kunst gedefinieerd wensten te zien. Hierbij merkt prof. Roose op: ‘Opvallend is het daarbij, dat wie op het Antwerpse Landjuweel de poëzie als een kunst met een eigen wezenheid is beginnen zien ook de meeste vertrouwdheid toont met de uit de oudheid voortgekomen literaire beginselen, wat nogmaals bewijst dat de Renaissance van de letteren in de volkstaal niet te scheiden is van een vernieuwde kennismaking met de letterkunde der antieken’[16]. Dit geldt vooral voor Cornelis van Ghistele, die als factor van De Goudbloem tevens auteur is van het zinnespel, dat door deze kamer bij die gelegenheid opgevoerd is. Van Ghistele beschouwt de Rhetorica als de kunst der welsprekendheid en de poëzie als gefundeerd op muziek. Zijn betoog staaft hij met verwijzingen naar Horatius, Philo van Alexandrië en Plutarchus[17].

Een tweede rederijker, van wie men weet dat hij naast Van Ghistele - zij het in mindere mate - symptomatisch is voor de beginnende verwerking van de oudheid, is de reeds vermelde Willem van Haecht, factor van de Antwerpse kamer De Violieren. Zoals reeds gezegd bezorgde hij de uitgave van de spelen van zinne uit 1561, omdat De Violieren de inrichtende kamer van het Antwerpse landjuweel was. De aanhef van de inleiding tot deze editie begint, naast een nota in margine, luidend ‘Poeta*m* nasci’, aldus:

> Alsoo diueersse verstandige Gheesten van heuren ingheboren aerdt en*de* natuere meer dan deur gheleertheyt grooten lust ende sonderlinge liefde

10 Zie E. Rombauts, ‘Humanisme en renaissance in de Zuidelijke Nederlanden’, in *Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden*, Antwerpen..., (1944), III, 90; *Bibliotheca belgica...*, III, 207-215.

11 De Roovere, *a.w.,* 36.

12 Zie L. Roose, ‘Lof van Retorica. De poëtica der rederijkers. Een verkenning’, in *Liber alumnorum Prof. Dr. E. Rombauts,* Leuven, 1968, 119.

13 Zie L. Roose, ‘Dwelck den mensche aldermeest tot consten verwect. De poëtica der Brabantse rederijkers in 1561’, in *Hulde-album prof. dr. J.F. Vanderheyden,* s.l., 1970, 99.

14 Zie Roose, ‘Lof...’, 126.

15 Zie Roose, ‘Dwelck...’, 102-104.

16 *Ibid.*, 105.

17 Zie *Ibid.*, 103-104.

> draghende ende bewijsende zijn tot onse duytsce Retorijcke/sonder nochtans eenichssins gheleert oft geoeffent te sijne inde Latijnsche oft Griexsse sprake/ wiens inuentie werck ende stellinghe in zijn qualiteyt nochta*n*s prijselijck ende loeflijck is/en*de* bouen dien groote oorsake gheeft van studeren ende ondersoecken der gheleertheyt ende alle vrije consten/soo omden goeden ende zeer wel stichtenden sin/diemen hen daghelijcx ziet ghebruycken int exhiberen van hen werck/als oock om die Ebatementen/belachelicke spelen ende ghenoechelijcheden/diemen byde*n* seluen siet voort ghestelt worden/deen dienende tot stichtinghe ende leeringhe/dander tot vermakinghe ende recreacie vander ghemeynten[18].

Drie elementen, ten dele oud, ten dele nieuw, zijn hierbij essentieel: ‘Retorijcke’ is een gave, geen *ars* - opvallend is in dit verband wel dat men geen verwijzing meer aantreft naar de christelijke, hemelse oorsprong, maar deze ‘profaan - wording van het dichterlijk bedrijf en van de dichtkunst zelf’[19] is reeds bij Castelein gesignaleerd. Voorts wordt onbekendheid met Latijn en Grieks niet als hinderpaal gezien voor de kwaliteit van het literaire werk - een zienswijze die ons in de buurt van de *Twe-spraack* brengt. En ten slotte dienen de rederijkersprodukten tot stichting of recreatie, welk standpunt nu niet precies getuigt van geringschatting voor het verleden.

Ook op het gebied van de versificatie merkt men de veranderde instelling van de rederijkers uit het midden der zestiende eeuw tegenover hun voorgangers. Waar nog Castelein in zijn veelgeciteerde uitspraak poneerde: ‘Dat een reghel duerd, ongheteld, ongheméten, Alzo langhe alst eenen aesseme heerden magh’[20], maakte hij toch restrictie voor prijsvragen[21]. Deze aanvankelijke extra-eis voor dichtwedstrijden werd langzamerhand een onderdeel van de dagelijkse retoricale praktijk, weliswaar niet uniform over ons taalgebied - getuige de onderling afwijkende Vlaamse, Brabantse en Hollandse maat - maar als streven toch niet minder algemeen[22]. In de tweede helft der zestiende eeuw blijken dergelijke eisen inzake verslengte tot de gewone wetten binnen elke kamer te behoren. Hiervoor bezitten wij het onverdacht getuigenis van een verwoed tegenstander van zulke inperking, Coornhert. In zijn *Comedie, van lief en Leedt* (1582) laat hij zijn dichterlijke geestesprodukten aan het woord in een liminair stuk, ‘Coornherts Rymerien aenden Rymlieuenden Leser’. Daarin leest men:

> Vrunden (sprac hy) ghy acht mijn Dochters bequamer
> Om uut te gaen, dan zy zijn, vvant ick noyt Camer
> En heb gehanteert, daer de const van reden-ryck
> Gepleecht vvert, met veele vvetten verscheydelyck:
> Van vvoorden, cesuren en alreley maten,
> Met sulck eygen behaech, dat zy alt vverck haten
> VVelx vrye voet niet danst nae den pijp van haer wet:
> Zo hooch heeft goetduncken meest elcx oordeel geset.

18 *Spelen van sinne vol scoone moralisacien...*, A2^v.
19 Roose, ‘Lof...’, 126.
20 Matthijs Castelein, *De const van rhetoriken*, Ghendt, 1555, 34, strofe 102.
21 Zie F. Kossmann, ‘Over enige vaktermen en begrippen bij Molinet en De Casteleyn’, in *TNTL* 70 (1952), 192.
22 Zie J. van der Elst, ‘De hervorming van de Nederlandse versbouw (1550-1625). Kritiese beschouwing van enige citaten’, in *De nieuwe taalgids* 13 (1919), 24.

Nu stont ick noyt onder eenich Camers secte
VVaert dan vréemt of elck mijn ryms vryheyt begecte?
Zal die niet met hoonlycke spot vverden belaecht,
Dat zy met vvissel van voeten banden breyen,
Om vrye Rymers in hoor boeyens te leyen?[23]

Binnen het huidig bestek kan er niet aan gedacht worden om de invloed van de hervorming op het Nederlandse geestesleven in de zestiende eeuw ook maar globaal te bespreken. Enkel kan hier thans gewezen worden op enkele aspecten der hervormingsgezinde literatuur, die de situatie van de letterkunde der rederijkers ten dele illustreren en ten dele in evolutieve zin beïnvloed hebben.

De propagering, vertolking en verwoording der reformatorische denkbeelden verloopt aanvankelijk volgens beproefde rederijkerstradities. Erg verwonderlijk is dat niet, juist omdat de kamers, die toch een zeer alert deel der bevolking groeperen, in vele plaatsen opteren voor een reformatorische gezindheid. Men denke slechts aan de spelen van zinne, opgevoerd te Gent in 1539, waarvan een merkelijk deel geen orthodox antwoord meer levert op de vraag 'welc de*n* me*n*sche steruen*de* meesten troost es', zodat de uitgave van dit dichtfeest bij plakkaat van 22 september 1540 verboden en op de index van 1550 terechtgekomen is[24]. De auteurs van deze stukken schrijven, hoewel zij nieuwe geestelijke denkbeelden verkondigen, nog altijd in traditionele rederijkerstrant; zowel hun literaire opleiding in de kamer als hun te overtuigen publiek verklaren - en vereisen - een dergelijke vormgeving.

Toch is een dichtgenre, dat zijn ontstaan en grote bloei dankt aan de hervorming, eveneens representatief voor de zoëven reeds vermelde evolutie der versificatie in de richting van een regelmatig geteld vers. Bedoeld zijn de Nederlandse psalmberijmingen, die vervaardigd zijn om door de gelovige gemeente gezongen te worden. Deze laatste omstandigheid verklaart dan ook hun vermelding hier, onder de evolutie van het vers: aangezien zij op een bestaande en steeds terugkerende melodie geschreven zijn, was verstrakking van het vroegere heffingsvers aangewezen, wat hier nog meer dan in het wereldse lied van deze periode gerespecteerd is. Over het ritme van de oudst verschenen Nederlandse psalmberijmingen, de Souterliedekens van 1540, constateert G.A. van Es: 'Ook in dit opzicht [i.c. het ritme] was het Middeleeuwsche volkslied zeer vrij en de melodie liet door haar vele "loopjes" betreffende het aantal dalingslettergrepen allerlei spelingen toe. Gaandeweg treedt echter verstrakking in, die leidt tot een melodisch gebonden jambe, dus buiten den invloed van de renaissance om'[25]. S.J. Lenselink wijst, zij het meer differentiërend, op eenzelfde evolutie: '...de strakkere, meer syllabische melodieën, zoals die in de hymnen en sommige danswijzen voorkomen, brengen de

23 Dirck Volckertszoon Coornhert, *Comedie, van lief en Leedt,* ('s-Gravenhage), 1582, A2^{r-v}; vgl. zijn 'Voor-reden' bij *De tweede XII boeken Odysseae* (Dierick Volckertsz. Coornhert, *De dolinge van Ulysse*, Brussel, 1939, 264); wel dient gezegd dat prof. Overdiep i.v.m. deze passage er op wijst, dat Coornhert met 'vvissel van voeten' een nieuwigheid verwierp, die niet, zoals de beperking in syllabental, van de rederijkers stamde; zie G.S. Overdiep, 'D.V. Coornhert', in *Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden*, Antwerpen..., (1944), III, 384.

24 Zie *Bibliotheca belgica...*, V, 189; Fr. Heinrich Reusch, *Die indices librorum prohibitorum des sechzehnten Jahrhunderts*, Tübingen, 1886, 26, 67.

25 G.A. van Es, 'Hervorming en calvinisme', in *Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden,* Antwerpen..., (1944), III, 190.

dichter tot een regelmatige alternering'[26]. Ten aanzien van de volgende bewerker, Jan Utenhove, moet ten dele worden vooruitgelopen op een volgende paragraaf[27]. In de volledige uitgave van *De psalmen Dauidis* (1566) zijn de melodieën voor het grootste deel ontleend aan de Franse calvinistische psalmberijming van Clément Marot en Théodore de Bèze[28]. Dezelfde bron heeft ook invloed uitgeoefend op zijn versificatie: 'Van Marot heeft Utenhove geleerd zijn syllaben nauwkeurig te tellen, niet tevens om het aantal "stoten" tegen de melodische accentuatie zo veel mogelijk te beperken'[29]. Het resultaat is echter weinig inspirerend gebleken 'bij een man die van nature geen dichter was'[30].

Nog meer representatief voor de invloed van het Franse hugenootse psalter is Lucas d'Heere. Het literaire belang van zijn berijming wordt hierna nog vermeld, samen met zijn meer werelds oeuvre.

Tegenover de prestatie van D'Heere betekent het vers van Datheen in zijn *Psalmen Davids* (1566) een stap terug[31]. Dat desondanks zijn berijming door de hervormden als officieel kerklied aangenomen is, past goed bij de plaats en het belang van deze bewerkingen in de evolutie van onze zestiende-eeuwse literatuur: wie deze psalmen zong was heel zeker door sterkere emoties en motieven gedreven dan literaire. Met dergelijke aspiraties bleken de psalmen van Datheen het meest overeenstemmend[32]. De literaire vormgeving, die minder sterk op de voorgrond stond, heeft zich in alle bewerkingen - nu eens meer, dan weer minder - in overeenstemming betoond met de reeds elders gesignaleerde evolutie in de richting van een telvers. De zeer verspreide psalmberijmingen kunnen het begrip voor deze evolutie bij hun talrijk publiek enkel versterkt hebben.

Als slotopmerking bij deze literatuurbeoefening volgens inheemse tradities moet er tevens gewezen worden op een samengaan met andere kunsten, en dit zowel in de persoon van hun beoefenaars als in hun uitwerking. Vooral het verband met de plastische kunsten is zeer reëel: nog in latere generaties is de schilder-dichter geen uitzondering[33]. Van Frans Floris weten wij dat hij

> Jn den aenvangh/doe hy begon te toonen/wat hy voor een Schilder en overvloedich gheest was/bewees hy groote neersticheyt en uytnementheyt in der Const/met zijn wel gheleerde handt/oock met der tonge zijn groot verstandt en oordeel/van wat dinghen datmen met hem te spreken quam/t'zy van gheestlijcke dinghen/Philosophie/Poeterie/oft anders[34].

Wanneer men nu bedenkt dat Floris het onbetwiste hoofd is van onze zestiendeeeuwse romaniserende schilderkunst en men daarbij enkele van zijn religieuze en mythologische doeken bekijkt, dan kan men zich niet van de indruk ontdoen, dat deze

26 S.J. Lenselink, *De Nederlandse psalmberijmingen van de souterliedekens tot Datheen met hun voorgangers in Duitsland en Frankrijk*, Assen, 1959, 234.
27 Zie blz. 124.
28 Zie Lenselink, *a.w.,* 431.
29 Lenselink, *a.w.,* 411.
30 Lenselink, *a.w.,* 432.
31 Zie Van Es, *a. art.,* 196-197; Lenselink, a.w., 559.
32 Men zie de appreciatie door Anton van Duinkerken, aangehaald bij Lenselink, *a.w.,* 563 noot 1.
33 Zie Franzsepp Würtenberger, *Der Manierismus,* Wien-München, (1962), 112.
34 Van Mander, *a.w.,* 239^{v}-240^{r}

visie geappelleerd heeft aan onze rederijkers-in-evolutie: de verwerking van uitheemse - i.c. Italiaanse - vormentaal, de opsiering van de taferelen met detailrijk bijwerk als 'Antijcke ghestoelten/ ghesneden/ oft ghevlochten/ aerdighe potten/ hulselen/ tuyeringhe/ schoenen/ leerskens/ helmen/ en derghelijcke dinghen'[35], is verwant met de pogingen der rederijkers om ook op hun terrein vreemde verworvenheden te verwerken, zonder echter de essentie van de eigen 'conste' op te geven. Floris was trouwens ook gemengd in de voorbereidselen voor het Antwerps landjuweel van 1561[36]. In het nieuwe Antwerpse stadhuis, ontworpen door Frans' broer Cornelis Floris en voltooid in 1564, evenals in de zeer verspreide architectuurboeken en in de verzamelingen grotesken van Cornelis Floris, van Pieter Coecke en van Hans Vredeman de Vries kon elke belangstellende voorts kennis maken met kunstvormen, die op basis van antieke elementen en met inachtneming van hun specifiek Nederlands karakter toch tot een synthese gekomen waren.

Een verbinding van nationaal zelfbewustzijn, humanistische kennis en ten dele - zij het in geringe mate - van hervormingsgezinde geloofsijver, ligt aan de basis van een streven dat binnen de huidige context evenmin onvermeld mag blijven: de herwaardering van de volkstaal. Deze reactie op de alleenheerschappij van de klassieke talen is een Europees verschijnsel, dat - logischerwijze - voor het eerst optreedt in Italië, land van oorsprong van het humanisme. Reeds Leon Battista Alberti (1404-1478) kant zich tegen de cultus van het Latijn en schrijft niet enkel zijn literair, maar ook zijn wetenschappelijk werk in het Italiaans[37]. Tegen het einde van de zestiende eeuw was het Italiaans dan ook gecodificeerd als de antieke talen[38]. Frankrijk volgt dit voorbeeld en gaat zich daarbij niet enkel schrap zetten tegen het Latijn, maar ook tegen het Italiaans[39]. In Engeland blijkt in dezen de godsdienstige hervorming een grotere rol te spelen: de vertaling van het Nieuwe Testament door William Tyndale in 1525 verplicht menigeen tot een evaluatie van datgene, waartoe de volkstaal zou moeten in staat zijn[40]. In Duitsland gaan humanisme en hervorming hand aan hand bij de verdediging van de volkstaal: reeds op het einde van de vijftiende eeuw reageren Duitse humanisten tegen het superioriteitsgevoel van hun Italiaanse collega's, die boven de Alpen enkel barbaren willen ontwaren[41]. De meest krachtige - en tevens meest praktische - tegenaanval moet men natuurlijk in het optreden van Luther zien: door zijn bijbelvertaling schenkt hij aan de volkstaal een wijding en een norm.

In de Nederlanden uit zich dit taalbewustzijn op driedubbel plan: in het gebruik van het Nederlands voor geschriften, die voorheen voor het Latijn gereserveerd waren, in een codificering van de volkstaal en in een - daarmee samenhangend - purisme.

De monopoliestelling van het Latijn wordt aangevochten op het religieuze en wetenschappelijke terrein. Tussen deze beide stromingen moet wel onderscheiden worden: een figuur als Marnix pleit voor de volkstaal van uit een essentieel proselitisch standpunt,

35 Van Mander, *a.w.,* 241^{v}.

36 Zie Edward van Even, *Het landjuweel van Antwerpen in 1561; eene verhandeling over dezen beroemden wedstrijd tusschen de rederijkkamers van Braband,* Leuven, 1861, VII.

37 Zie L. van den Branden, *Het streven naar verheerlijking, zuivering en opbouw van het Nederlands in de 16de eeuw*, Gent, 1956, 212.

38 Zie Van den Branden, *a.w.*, 275.

39 Zie Van den Branden, *a.w.*, 237, 253.

40 Zie Van den Branden, *a.w.*, 261.

41 Zie Van den Branden, *a.w.,* 280.

om de gewone man hiermee te bereiken[42]. Dergelijke ethische bedoeling werd voordien trouwens ook door Erasmus gehuldigd, die de volkstaal niet op het schoolprogramma wenste te zien voorkomen, tenzij voor de vertaling van de Schrift en voor het godsdienstig onderricht[43].

Daarentegen stoelt het gebruik van het Nederlands als voertaal van de wetenschap op een heel andere grondslag. Rembert Dodoens neemt een utilitair standpunt in - dat nog herinnert aan Erasmus' motivering - wanneer hij in het woord vooraf van zijn *Cruijde Boeck* (1554) zegt dat hem

> bouen die andere redenen, ghemoueert ende beweecht heeft, die vierighe liefde ende sonderlinghe affectie, die nv ter tijt veel eerlijcke treffelijcke ende rijcke personen tot deser scientie ende speculatie draghende sijn, alzoo dat wy daer om oock desen onsen Cruydeboeck niet in Latijn, maer in ghemeyne Neerduytsche tale hebben willen scrijuen ende wtgheuen, op dat hy alle cruytliefhebbers, ende alzoo wel den leecken van der Latijnscher sprake ignorant, als den gheleerden dienstelijck en*de* oorboorlijck soude moghen wesen[44].

Daartegenover is een man als Simon Stevin doordrongen van de voortreffelijkheid van het Nederlands, niet enkel als medium bij de studie der wetenschappen, maar zelfs boven andere moderne talen[45]. Voor dit laatste punt mag men de invloed van Joannes Goropius Becanus op zijn tijdgenoten in geen geval onderschatten[46]. De merkwaardige stelling, gepropageerd in de *Origines Antverpianae* (1569), als zou het Nederlands de oudste taal ter wereld zijn, heeft zeer inspirerend gewerkt op de verdedigers van de volkstaal: nog Hendrik Laurensz. Spiegel bekent zich schatplichtig aan hem[47].

Het streven naar codificering van het Nederlands groepeert tal van auteurs op onderscheiden gebieden - wel een bewijs voor de belangstelling, die dit facet van de taalregeling geniet. De spelling wordt bediscussieerd door de Gentenaar Joos Lambrecht in zijn *Nederlandsche Spellijnghe* (1550), door de Mechelse jurist Antonius Sexagius in *De orthographia linguae belgicae* (1576) en door de Delftenaar Pontus de Heuiter in de *Nederduitse orthographie* (ontstaan ca. 1575, gedrukt 1581). Eveneens rond het midden der zestiende eeuw noteert men een merkwaardige lexicografische bedrijvigheid: Joos Lambrecht publiceert zijn *Naembouck* in 1546[48], dat door Hendrik van den Keere herdrukt wordt in 1562. Nadien - maar dit brengt ons buiten Van der Noots leerjaren - zou men nog de woordenboeken van Plantin en Kiliaan moeten evalueren.

De reeds vermelde Stevin is eveneens taalpurist, een standpunt dat enkel een logisch gevolg kan heten van zijn hoge waardeschatting van het Nederlands. Dit zelfde streven

42 Zie Van den Branden, *a.w.,* 126-128.
43 Zie Van den Branden, *a.w.,* 10.
44 Citaat volgens de tweede Nederlandse editie, Rembert Dodoens, *Cruijde Boeck,* (Antwerpen, 1563), a2^{v}.
45 Zie G.S. Overdiep, 'De theorie van de moedertaal', in *Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden,* Antwerpen..., (1944), III, 48.
46 Zie Van den Branden, *a.w.,* 46-47.
47 Zie Hendrik Laurensz. Spiegel, *Twe-spraack. Ruygh-bewerp. Kort begrip. Rederijck-kunst.* Uitgegeven door W.J.H. Caron, Groningen, 1962, 4.
48 Zie E. Cockx-Indestege, 'The first edition of the *Naembouck* by Joos Lambrecht (1546)', in *Quaerendo* I (1971), 13.

was ingezet door de Antwerpse jurist Jan van de Werve met *Het Tresoor der Duytscher talen* (1553), waarin bastaardwoorden met hun Nederlandse equivalenten opgesomd staan. Het werk is herhaaldelijk herdrukt, tot in de achttiende eeuw toe[49], en het wordt met ere vermeld door Coornhert en Spiegel[50].

De *Twe-spraack*, waarin verheerlijking van de volkstaal, codificering van het Nederlands en purisme tegenover de Romaanse talen versmolten zijn tot ‘onze eerste renaissance-spraakkunst’[51], heeft, hoewel baanbrekend in de Nederlandse taalgeschiedenis, geen invloed meer uitgeoefend op Van der Noots literaire werkzaamheid.

Bij deze poging tot afbakening van de krachtvelden in onze literatuur rond het midden der zestiende eeuw is het onvermijdelijk gebleken de geschiedenis enigszins vooruit te lopen door het vermelden van *Twe-spraack,* Coornhert en Spiegel. Toch kan men, aan de hand van deze latere evolutie als illustratie, de toestand van onze letterkunde in de volkstaal op dat tijdstip als volgt samenvatten: de rederijkers beheersen nog steeds het literaire toneel, maar hun produktie is geëvolueerd naar vorm en inhoud: de antieke literatuur begint voor hen meer te betekenen dan een collectie stichtelijke en curieuze memorabilia, en het Nederlandse vers wordt gemanipuleerd in de richting van een telvers. De religieuze problematiek die ook de rederijkers obsedeert, schept een literatuur, die niet enkel doorvoeld is, maar ook in de psalmberijmingen de versvorm in de nieuwe richting stuurt. Ten slotte komt rond het midden der zestiende eeuw een nieuwe stroming ten gunste van de volkstaal opzetten; de dragers van dit streven zijn echter doorgaans - in tegenstelling tot de twee voorgaande categorieën - in de eerste plaats wetenschappelijk geïnteresseerd; zij stammen dan ook uit de universitair geschoolde elite of hebben zich tot dergelijk intellectueel peil opgewerkt.

De samenloop van deze drie activerende factoren schept dan ook ca. 1560 het gunstige klimaat waarin de renaissance in onze literatuur ontstaat in het werk van twee Zuidnederlanders: Lucas d'Heere en Jan van der Noot.

Hun optreden bewijst tevens dat de bevruchtende kracht in onze vroege renaissance de eigentijdse Franse literatuur geweest is. Onafhankelijk van elkaar, maar reagerend op dezelfde impuls, hebben beide auteurs een literair werk tot stand gebracht, dat, ondanks alle onderlinge verschilpunten, zich duidelijk aftekent tegenover de vroegere literatuur en in vele gevallen symptomatisch is voor de toekomst.

D'Heere en Van der Noot hebben het literaire bedrijf aangeleerd in de leerschool der rederijkers. D'Heere blijft de retoricale genres trouw beoefenen naast de nieuwe Franse dichtvormen[52]; Van der Noot laat zich enkel in zijn jeugdpoëzie kennen als dichter van een rondeel en een liedeken[53], maar blijkt nog in 1582, 1588 en 1592-1593 stilzwijgend gebruik te maken van een proloog voor het Antwerpse landjuweel en van enkele refreinen om een tekort aan inspiratie te verhelpen[54]. Naast deze beheersing der retoricale poëzie, hetzij actief door D'Heere of passief door de oudere Van der Noot, moet men toch voor beide literatoren tevens beklemtonen dat hun kennismaking met de Franse literatuur niet stoelt op een verblijf in het buitenland. Te Antwerpen zelf kunnen onze

49 Zie Van den Branden, *a.w.,* 20-21 en noot 15 aldaar.
50 Zie C.G.N. de Vooys, *Geschiedenis van de Nederlandse taal*, Antwerpen, 1952[5], 76-77.
51 De Vooys, *a.w.,* 77.
52 Zie D'Heere, XXVIII.
53 Zie Smit-Vermeer, 78.
54 Zie de Bronnen van HOFMANS, ROY en SWEERDTS.

twee renaissancisten hun appreciatie van de Franse letteren aangekweekt en ontwikkeld hebben; voor Van der Noot zou dit enkel een door milieu en opvoeding vereist onderdeel van zijn intellectuele vorming betekenen. D'Heere, geboren te Gent, wordt als schildersleerling in het atelier van de reeds vermelde Frans Floris te Antwerpen geplaatst. De opleiding in dit druk gefrequenteerd atelier, waar ook hoogadellijke heren als Oranje en Egmont 'den Wijn [kwamen]drincken'[55] heeft D'Heeres leven wezenlijk beïnvloed; in zijn schilderwerk herkent men dikwijls de compositie van Floris[56], en ook in zijn literair oeuvre zijn verwijzingen naar zijn leermeester niet zeldzaam[57]. In dienst van Floris heeft hij zeker een deel van zijn algemene kennis opgedaan, waarbij het contact met de hogere kringen hem kan gestimuleerd hebben tot kennismaking met de hun vertrouwde literatuur. Alleszins kan enkel dit milieu hem de ongedwongenheid verschaft hebben, die hij in zijn latere leven tegenover de adel laat gelden.

Ondergaan beide auteurs weliswaar de invloed der Franse literatuur, en gelden zij dan ook als exponenten van deze inwerking[58], dan moet men hierbij toch tevens wijzen op essentiële differentiaties, zowel het vers als de gekozen auteurs betreffend. De enige verworvenheid onder zuiderse invloed, die D'Heere daarbij nog allesbehalve consequent kan toepassen[59], is het gebruik van 'reghels mate, dat is...alle de reghels, oft versen va*n* een Referein, oft ander werc, zijn va*n* eender mate van syllaben'[60]. Hiertoe is ook dienstig het weglaten van de 'e sinalepha, staende an d'hende van d'woort...alser een vocale naer volght'[61], een praktijk die toen algemeen begon door te dringen[62].

Afgezien van het tellen der silben brengt D'Heere niets nieuws: het correcte gebruik van de cesuur is in zijn jeugdpoëzie onbestaande. Daartegenover heeft Van der Noot zich, wat het isosyllabisme betreft, 'steeds, met toenemende vaardigheid, stipt aan de regels gehouden'[63] en heeft hij de cesuur steeds aangebracht waar Ronsard dit nog onlangs gedecreteerd had[64]. Een even groot contrast als tussen D'Heeres technisch onvermogen en Van der Noots meesterschap over de vorm noteert men t.a.v. de geraadpleegde Franse auteurs. D'Heere houdt zich bijna exclusief aan lectuur en navolging van Clément Marot: diens gemakkelijk verstaanbare, ietwat badinerende, elegante wereldse poëzie bevredigt volkomen de eisen die de Gentse schilder aan de woordkunst stelt. Daarnaast zijn nog een tweetal versjes naar Mellin de Saint-Gelais in *Den hof en boomgaerd* aangetroffen, die tot hetzelfde genre der beleefde gelegenheidsliteratuur behoren[65]. Van der Noot echter beschikt over een kennis der Franse literatuur, die niet enkel gedifferentieerder, maar tevens moderner is: zijn idool is Ronsard, en daarnaast

55 Van Mander, *a.w.,* 240^{r}.

56 Men vergelijke D'Heeres schilderij 'Salomo en de koningin van Scheba' met een prent van Coornhert naar Frans Floris in A.J.J. Delen, *Histoire de la gravure dans les anciens Pays-Bas...II Le XVIe siècle, Les graveurs d'estampes,* Paris, 1935, pl. 29; door Helen Noë, *Carel van Mander en Italië*, 's-Gravenhage, 1954, pl. 45 en Würtenberger, *a.w.*, 29 wordt hem 'De zeven vrije kunsten tijdens de oorlog' toegeschreven; hetzelfde - of een verwant - onderwerp is ook door Floris behandeld; zie Van Mander, *a.w.,* 242^{r}: '...een seer uytnemende stuck van de neghen slapende Muses'.

57 Zie D'Heere, nrs. XIX, LXVI.

58 Men zie de betiteling in Rombauts, *a. art.,* 127: 'Op het voetspoor van Franschen en Italianen'

59 Zie S. Eringa, *La renaissance et les rhétoriqueurs néerlandais,* Amsterdam, 1920, 150.

60 D'Heere, nr. II, r. 2-4.

61 D'Heere, nr. II, r. 5-6.

62 Zie Fr. Kossmann, *Nederlandsch versrythme,* 's-Gravenhage, 1922, 33.

63 F. de Schutter, *Het vers van Jonker Jan van der Noot,* 23.

64 Zie De Schutter, *a.w.,* 53, 57, 62.

65 Zie D'Heere, nrs. XLIV, LI.

kent hij het werk van heel wat *di minores* uit het milieu der Pléiade. Voeg daarbij dat hij nog een strikt persoonlijke waardeschatting aanlegt ten opzichte van deze dichters: enkel Ronsard en Magny zijn navolgenswaardig, niet de anderen.

Gemeenschappelijk aan D'Heere en Van der Noot is dan weer slechts één kortstondig - althans gedocumenteerd - verblijf in Frankrijk. De Gentse schilder vertoeft sinds het najaar van 1559 en in 1560 aan het Franse hof als ontwerper van kartons voor tapijten. De Antwerpse oud-schepen verblijft in het voorjaar van 1578 te Parijs, als laatste etappe van een zwerftocht, die als ballingschap in 1567 was begonnen. Beide Zuidnederlanders hebben van deze gelegenheid gebruik kunnen maken om hun kennis der Franse letteren - zij het binnen de perken van hun reeds lang bestaande voorkeur of gerichtheid - te vervolledigen. Marot was immers een typische hofpoëet geweest en Saint-Gelais was het niet minder; mogelijk heeft D'Heere pas tijdens zijn verblijf te Parijs en Fontainebleau met de poëzie van deze laatste hoveling kennis gemaakt; zeker kon hij zijn wetenschap aangaande en appreciatie van zijn twee lievelingsauteurs in het hun meest vertrouwde milieu aanvullen. Van der Noot blijkt zijn kortstondig verblijf te Parijs intensief te baat genomen te hebben: naast enkele vooraanstaande edellieden heeft hij er Ronsard en Dorat opgezocht en heel zeker kennis gemaakt met het oeuvre van hem tot dat ogenblik onbekende, jongere dichters als Magny, Tahureau en Turrin. Deze gevolgtrekking leid ik af uit het feit dat lectuur van hun werk niet blijkt in Van der Noots vroegste werk; maar wel uit de *PW*, hoewel de gelegenheidspoëzie in al deze publikaties evenzeer gebruik maakt van reeds opgedane kennis uit andere literaturen. Voor beide auteurs kan het Frans verblijf gelden als bevestiging, aanvulling en verdieping van een sinds lang bestaande trend.

In 1565 komen tegelijkertijd *Den hof en boomgaerd* en de *Psalmen Davids* van de pers. Beide bundels zijn reeds door de kerkelijke censuur goedgekeurd op 3 oktober 1564. In het jaar van hun verschijnen is de auteur, Lucas d'Heere, eenendertig jaar oud en als schilder reeds een geapprecieerd en maatschappelijk geslaagd kunstenaar. Wanneer zulk een man - aan wie ik de *prudentia* als een van zijn meest typische karaktertrekken wil toekennen - tot de uitgave van iets nieuws als *Den hof en boomgaerd* besloten heeft, dan moet hij heel precies geweten hebben dat het publiek er rijp voor was. En iets nieuws is *Den hof en boomgaerd* in elk geval, zowel wat typografie als inhoud betreft. Het boekje is niet alleen fraai gedrukt, maar het corpus van de tekst is - op dat ogenblik zeer ongewoon voor oorspronkelijke literaire teksten in het Nederlands[66] - in italiek; opschriften en beklemtoonde woorden zijn in romein gezet, zodat in de hele bundel geen letter textura voorkomt[67]. Als manifestatie van D'Heeres vooruitstrevende bedoelingen laat de uiterlijke vorm van zijn werk geen plaats voor twijfel over. De inhoud is echter meer complex: voor het eerst in onze literatuur geeft een dichter zelf zijn eigen werk uit, welke blijk van zelfbewustheid bepaald modern te noemen is. Maar dit oeuvre is toch nog hybridisch: zowel oude als nieuwe dichtvormen komen er in voor, zij het in twee afzonderlijke onderafdelingen geordend. In de opdracht van de bundel aan Adolf van Bourgondië wordt gewezen op de goddelijke oorsprong der poëzie en op de noodzaak de eigen taal te 'vercieren'[68], maar dit proces zou best verlopen binnen een rederijkerskamer; de Gentse kamer Jezus met der balsem blomme,

66 *Den hof en boomgaerd* en de *Psalmen Davids* zijn de eerste bundels, waarin Ghileyn Manilius gebruik maakt van italiek; zie Ferd. Vanderhaeghen, *Bibliographie gantoise*, Gand, 1858, I, 184-186.

67 Vgl. I, *PW* 1588-1595, 'Situering en behandeling'.

68 D'Heere, nr. IV, r. 45.

waarvan D'Heere trouwens een ijverig lid was, wordt in dit verband uitdrukkelijk naar voor geschoven. Daarop volgen de gedichten in nieuwe trant, waarna tien refreinen ‘int wise’[69] de slotbladzijden in beslag nemen. De aanwezigheid van deze laatste categorie gedichten wijst alweer naar de rederijkers, maar zij vormen toch niet het allereerst bedoelde publiek voor deze bundel: het overgrote deel der voorafgaande gedichten is opgedragen aan personages uit de Gentse maatschappelijke aristocratie, op wie dan ook wel als eerste belangstellenden gerekend is. De nieuwe dichttrant van de auteur wordt door de drukker Ghileyn Manilius toegelicht vooraan in de bundel[70]. Opvallend is de beknoptheid van deze uitleg, misschien wel omdat de laatst vermelde groep lezers met dit principe reeds voldoende vertrouwd was via Franse lectuur. Men mag niet denken dat D'Heere het dichten volgens rederijkerstraditie heeft opgegeven na zijn kennismaking met de Franse voorbeelden: de drie dateerbare refreinen in *Den hof en boomgaerd* zijn geschreven in 1556, 1562 en 1564[71]. Daarentegen kan de onhandige factuur van een aantal verzen in nieuwe trant wijzen op - poëtische - jeugdjaren van hun dichter[72]. Immers, de *Psalmen Davids*, die ontstaan kunnen zijn in de periode, onmiddellijk voorafgaand aan 1564, worden door prof. Van Es vrij gunstig beoordeeld wat de nagestreefde renaissancevorm betreft[73].

Aangezien de psalmberijming bestemd was voor een mogelijk ruimer publiek dan *Den hof en boomgaerd,* is het ditmaal de auteur zelf, die achterin de bundel zich richt ‘tot den Lezer, oft zangher’. Weer wordt de e sinalepha verklaard, maar meer aandacht verdient de fraaie slotperiode:

> Alzoo ooc indien ghy yet anders ghemoett dat u ten eersten niet vvel in d'oore en clijnct, bedijnct eer ghijt berespt voorsichtelick oftet niet beter en zoude moghen verstae*n* zijn, dant u te vooren comt, op dat ghy u zelue*n* niet te cort en doed, med te berispen dat in hem zeluen te verontschuldighe*n* is[74].

Hieruit blijkt dat D'Heere weliswaar enig onbegrip verwacht, maar tegelijkertijd vast overtuigd blijft dat zijn werkwijze de enig juiste is. In de toekomst is hij dan ook in zijn poëtische produkten de silbentelling trouw gebleven[75].

Met W.A.P. Smit ben ik van mening dat *Het Bosken* van Jan van der Noot, verschenen te Londen bij Henry Bynneman ca. 1570-1571 te beschouwen valt als een verzamel-uitgave, ter afsluiting van de eerste periode in Van der Noots dichterlijke ontwikkeling[76]. Ook betwijfel ik evenmin als prof. Smit dat Van der Noot reeds vóór 1568 enkele poëtische produkten ‘als klein luxe-uitgaafje of in-plano’[77] zou verspreid hebben: Van der Noots poëtische aspiraties, zijn financiële mogelijkheden tot 1567 en zijn vertrouwdheid met het drukkersbedrijf vergroten deze waarschijnlijkheid nog. De ironie van het lot heeft echter gewild dat het werk van de man, die zich vol trots

69 Zie D'Heere, 86.
70 Zie D'Heere, 2, nr. II.
71 Zie D'Heere, XXI.
72 Vgl. D'Heere, nr. IV, r. 15-18.
73 Zie Van Es, *a. art.*, 201; getoetst door Lenselink, *a.w.,* 470.
74 Lucas d'Heere, *Psalmen Davids*, Ghendt, 1565, G8^r.
75 Zie Leonard Forster, *Janus Gruter's english years.* Studies in the continuity of dutch literature in exile in Elizabethan England, Leiden-London, 1967, 109.
76 Zie Smit-Vermeer, 21.
77 Smit-Vermeer, 22.

beroemde op zijn prioriteit inzake het invoeren van de nieuwe Franse maat, niet als inderdaad het oudste overgeleverd is, maar wel dit van zijn heel wat bescheidener Gentse collega. Waar echter *Den hof en boomgaerd* vooral historisch belangrijk is als oudst bewaarde poging tot verwerking van de Franse versstructuur, daar treft in *Het Bosken* vooreerst het meesterschap, waarmee dit ook door D'Heere nagestreefde doel bereikt is. Van der Noots literaire kwaliteiten neutraliseren D'Heeres premature publikatie. Zowel de metrische verworvenheden[78] als de renaissancistische literatuurverwerking[79] en de vertolking van het eigen gemoedsleven stempelen *Het Bosken* tot een belangrijker document dan *Den hof en boomgaerd,* niet enkel literair, maar tevens als verdere en meer definitieve toewending naar de renaissance.

Nochtans verraadt ook deze bundel, zij het in mindere mate dan zijn halfslachtige voorganger, de literaire herkomst van de auteur uit het rederijkersmilieu: twee stukken, een rondeel en een refreinliedeken[80] stammen duidelijk uit de traditie der rederijkers. Zij behoren hoogstwaarschijnlijk tot Van der Noots vroegste poëzie en worden in *Het Bosken* vermoedelijk opgenomen omdat zij reeds in telverzen geschreven zijn[81]. Nog meer betekenisvol echter als ongewilde reverentie voor de vroegere literatuur lijkt mij een constatering van prof. Smit aangaande de structuur van de bundel: afgezien van de lofdichten, die doorheen gans deze bundel een omlijstende functie bekleden, vindt hij in de opeenvolgende afdelingen de aloude rederijkers-indeling terug ‘int amoureuse, sotte en vroede’[82], een illustratie te meer voor het stadium der overlapping, zowel in onze literatuur als in de geest van onze literatoren.

Afgezien van Van der Noots grotere literaire begaafdheid stoelt de erkenning van zijn oeuvre als moderner tegenover de probeersels van D'Heere op nog een ander verschilpunt tussen beide auteurs: hun totaal verschillende visie op het wezen en de functie van de dichtkunst. Volgens D'Heere mag de poëet ‘Godlic en hemelsch’ genoemd worden om ‘den gheest oft d'inuencie der Poësie’, bestaande in ‘goede sententien, bequaem argumenten oft materien’[83]. Hij huldigt dus een essentieel didactische visie van het literaire bedrijf, een opvatting waaraan het standpunt der vroegere rederijkers niet vreemd was. Zoals voor hen is dichtkunst in D'Heeres ogen een nevenbedrijf: hij weet zich in de eerste plaats schilder, zegt dit trouwens reeds op de titelpagina van zijn werk, en laat Apollo aan Pictura de palm toekennen boven alle andere kunsten, Rhetorica inbegrepen[84]. Zijn eigen poëzie vervult dan ook bovenal een sociale rol. Het merendeel van zijn verzen is typische gelegenheidspoëzie, samengesteld voor de opdrachtgever van een of ander schilderwerk[85]. De rest is anekdotisch, verhalend of moraliserend. Enkel in de stukken aan zijn vrouw maakt men kennis met een meer doorvoelde toon. Als enige constante geldt dan ook telkens opnieuw het streven naar de gepaste formulering,

78 Zie Smit-Vermeer, 29.
79 Zie Smit-Vermeer, 22-23.
80 Zie Smit-Vermeer, 78-79.
81 Zie Smit-Vermeer, 29.
82 Smit-Vermeer, 27.
83 D'Heere, 3, nr. IV.
84 Zie D'Heere, nr. LXXVIII; men lette op de keuze van de term ‘Rhetorica’, waaraan de voorkeur gegeven wordt boven ‘poëzie’, en vgl. Roose, ‘Dwelck...’, 102.
85 Van Mander, *a.w.*, 255^V vermeldt portretten van de heer van Wakken, van diens vrouw en van ‘Cosijntgen’, hun nar. *Den hof en boomgaerd* is opgedragen aan de heer van Wakken; daarin zijn D'Heere, nrs. VIII en XIII gericht tot diens echtgenote, en nr. XXXVIII tot ‘Cousijnken, tsotkin van mijn Heere van Wackene’.

mogelijk toegepast op het geëerde personage[86], of zo nodig gefundeerd op rationele[87] en bijbelse[88] gronden met gebruikmaking - indien vereist - van pittoreske details[89]. Kortom, het utilitaire en fragmentarisch karakter van D'Heeres poëzie blijkt in overeenstemming met zijn opvatting van de dichtkunst als een toegift om in zijn Gents aristocratisch milieu te schitteren of de medemens te beleren en te stichten.

Daartegenover heeft men uit een voorgaand hoofdstuk kunnen opmaken dat Van der Noot uitgaat van een veelomvattende conceptie, die in zijn oeuvre constant aanwezig is en op meer dan één humanistisch-renaissancistische basis steunt: de poëtische bezieling is een goddelijke gave, door de hogere macht slechts aan weinig uitverkorenen verleend, en dit sinds hun jeugd. De dichters schenken aan de door hen bezongen deugdzamen de onsterfelijkheid, en zelf worden zij na dit leven opgenomen onder hun gelijken in de Elyzeese velden. In deze voorstelling zijn antieke reminiscenties, maar meer nog Ronsards doctrine verwerkt, beide gegevens, die aan Van der Noots humanistische tijdgenoten in de Nederlanden evenmin onbekend waren. In tegenstelling tot deze categorie lieden - van wie enkelen hierna nog ter sprake komen - heeft Van der Noot zich al te eenzijdig op deze theorie gebaseerd; in tegenstelling tot een D'Heere, een Marnix, een Jan van Hout was hij exclusief dichter, weliswaar behept met de Ronsardiaanse idee[90] een leermeester des volks te zijn, maar hiertoe juist verhinderd door later uiteen te zetten karaktertrekken.

In de jongste jaren zijn verheugende pogingen ondernomen, vooral binnen het kader van de studie der Engels-Nederlandse betrekkingen na 1566 om het beeld van onze beginnende renaissance-literatuur te vervolledigen[91]. De stand van het huidig onderzoek laat m.i. toe de continuïteit van onze literatuur-in-evolutie als vaststaand te beschouwen, en, daarmee samenhangend, het optreden van tot nu toe grote eenzamen zoals Van der Noot in het Zuiden en Van Hout in het Noorden niet langer als iets unieks te zien.

Prof. Forster heeft de vooralsnog oudst gepubliceerde ‘vers communs’ in het Nederlands aangetroffen in een bundel van de Gentenaar Karel Utenhove (1536-1600), uitgegeven in 1560 te Parijs ter herdenking van de Franse koning Hendrik II[92]. Dit adstrueert de hierboven vermelde stelling dat de beïnvloeding door het Franse milieu essentieel geweest is voor onze renaissance: Utenhove was van alle Nederlandstaligen wel diegene, die op meest vertrouwelijke voet stond met coryfeeën als Ronsard en Dorat[93]. Wanneer in 1567 zowel D'Heere als Van der Noot het vaderland verlaten voor Engeland, verblijft Utenhove nog steeds in Frankrijk, zodat men kan denken dat de beoefenaars der poëzie in nieuwe trant de Nederlanden verlaten hebben; nochtans verschijnt in 1569 te Brugge een opmerkelijk sonnet in de *Historie van Broeder Cornelis Adriaensen van Dordrecht*[94]. Daarnaast is een verdere doorbraak tot stand gekomen in Engeland. Prof. Forster beklemtoont sterk het feit dat *Het Bosken* toentertijd in Engeland

86 Zie D'Heere, nrs. XXVIII, XXXVIII.
87 Zie D'Heere, nr. LVIII.
88 Zie D'Heere, nrs. LXIX e.v.
89 Zie D'Heere, nrs. XXXVI, LXIV.
90 Men zie vooral Ronsards ‘politieke’ stukken, gepubliceerd in 1562-1563 (*STFM,* XI).
91 Men zie vooral de uitgaven van het Sir Thomas Browne Institute te Leiden en de studies van prof. Leonard Forster te Cambridge.
92 Zie Forster, *Janus Gruter*..., 44; Id., ‘Iets over Nederlandse Renaissancelyriek vóór Heinsius en Hooft’, in *TNTL* 83 (1967), 277-279.
93 Zie Forster, ‘Iets...’, 279.
94 Zie Forster, ‘Iets...’, 280-282.

gedrukt is als enige Nederlandse bundel, die hoofdzakelijk wereldse poëzie en zelfs liefdesgedichten bevat[95]. Het feit dat Van der Noot besloten heeft tot een editie van dit werk, in tegenstelling tot het laten circuleren in afschriften binnen een exclusief groepje, bewijst wel dat hij op een breder publiek gerekend heeft[96]. Prof. Forster acht het dan ook denkbaar dat geletterde ballingen buiten Londen met Van der Noots werk kennis gemaakt hebben[97]: in Norwich alleen waren er in 1568 binnen de vluchtelingengemeente twee drukkers en vier boekhandelaars werkzaam[98]. Nog betekenisvoller dan deze individuele inwerking blijkt de correlatie in het Londen der Nederlandse uitgewekenen te zijn: de schaars bewaarde sonnetten van Joris Hoefnagel[99] en Emanuel van Meteren[100], de gedrukte verzen van Joannes Cubus op de dood van predikant Joris Wybo[101] en de coupletten van Jacobus Colius[102] getuigen van een algemeen streven naar metrische vervolmaking van de nieuwe dichtgenres. Nog meer revelerend zijn de twee sonnetten, die Marnix bij zijn vertrek uit Londen naar de Nederlanden toegestuurd heeft aan D'Heere. Het eerste 'overtreft alle sonnetten die in het zuiden geschreven zijn, met uitzondering van het werk van Van der Noot'[103]. Daarbij moet men bedenken dat ons van Marnix slechts deze twee sonnetten en geen andere overgeleverd zijn. Terecht concludeert prof. Forster dan ook: 'Ook hier is het moeilijk aan te nemen dat het de enige sonnetten zijn die Marnix ooit geschreven heeft: ze geven blijk van een te geoefende hand'[104].

Om de mogelijkheden van de Nederlandse literatoren in Engeland, en dan vooral te Londen, te kenschetsen, moet men zich enkel bewust zijn van de wetenschap der twee voornaamste betrokkenen aldaar: 'Als zij hun kennis bij elkaar legden, wisten De Heere en Marnix samen nagenoeg alles wat er te weten viel over de renaissancepoëzie in Zuid-Nederland, en bovendien nog veel meer waar we slechts naar kunnen gissen'[105]. Wanneer een jongeman uit dit Engels milieu, Janus Gruterus, ca. 1580 te Leiden komt studeren, en er, naar zijn eigen zeggen, 'Belgicis rhythmis centum aliquot sonnettos'[106] schrijft, dan is dit niet enkel te verklaren uit het nieuwe stimulerende milieu, maar ook uit de mogelijke poëtische verworvenheden, opgedaan onder de Nederlandse intellectuelen te Londen[107].

De studie der Engels-Nederlandse betrekkingen heeft ook de werking van de Leidse groep rond Van Hout en Janus Dousa Senior gediversifieerd. Het 'gezelschap ende de vergaderinge der gener, die hem inde nieuwe universiteyt der stad Leyden ouffenende zijn inde Latynsche of nederduytsche poëziën', dat Van Hout toespreekt in zijn befaamde brief[108] voor de niet bewaarde vertaling van Buchanans *Franciscanus*, krijgt meer

95 Zie Forster, *Janus Gruter...*, 50-52, 55.
96 Zie Forster, *Janus Gruter...*, 55.
97 Zie Forster, *Janus Gruter...*, 55.
98 Zie Forster, *Janus Gruter,...*, 29.
99 Zie Forster, 'Iets...', 283.
100 Zie Forster, 'Iets...', 284, 285.
101 Zie Forster, 'Iets...', 286.
102 Zie Forster, 'Iets...', 288-289.
103 Forster, 'Iets...', 294.
104 Forster, 'Iets...', 295.
105 Forster, 'Iets...', 293.
106 Forster, *Janus Gruter...*, 96 noot 1; Gruterus' panegyrist, Balthasar Venator, geeft het cijfer 'vijfhonderd' op; zie Forster, *Janus Gruter...*, 94-95.
107 Zie Forster, *Janus Gruter...*, 62-63.
108 J. Prinsen, 'Bronnen voor de kennis van leven en werken van Jan van Hout', in *TNTL* 22 (1903), 219.

allure[109]: in 1578 schrijft Th. Leeuwius enkele Nederlandse sonnetten in Dousa's album[110], in 1579 levert Van Hout een sonnet voor het album van Ortelius[111], maar de merkwaardigste bijdrage valt in 1580 te noteren: dan zendt de Leidse goudsmid Cornelius Aquanus[112] aan Ortelius enkele bijdragen voor diens album[113], waaronder een sonnet van uitstekende kwaliteit[114]. Op dat ogenblik is Aquanus zesenzestig jaar oud en als ‘studiosissimús Antiqúitatis Romanae in Bataúis cúltor’[115] te Leiden zeker bekend met Van Hout en Dousa. Wanneer een in onze literatuur verder volslagen onbekende op zulke leeftijd hiertoe in staat blijkt, dan getuigt dit wel van de doordringende en activerende werking der nieuwe poëtische denkbeelden in het Leidse milieu. Als *arbitri* in dergelijke aangelegenheden vermelden twee onafhankelijke bronnen enerzijds Marnix, Dousa en Van Hout[116], anderzijds, zij het voor een iets latere generatie, Marnix en Daniël Heinsius[117]. Het verhaal van deze evolutie is sterk geconditioneerd door de nog voorhanden bronnen, die voor het merendeel toevallig bewaard bleven als bijdragen in historisch waardevolle alba amicorum[118] of als gedrukte liminaria[119]. De reden voor deze handelwijze vindt men zeer accuraat verwoord:

> Alleen Van der Noot...nam de moeite zijn verzen in druk te laten verschijnen. De anderen lieten hun werk in eigen kring rondgaan in handschrift. Dit is een Europees verschijnsel. In kringen zoals deze, waar men verzen in het Latijn zowel als in de landstaal schreef, liet men slechts de Latijnse verzen drukken. Het publiek voor de Latijnse verzen was niet alleen maar plaatselijk, theoretisch omvatte het de hele gemeenschap van de geleerde wereld, van Aberdeen tot Palermo, en van Wilna tot Lissabon. De verzen in de landstaal, eerst avantgardistisch werk van pioniers, waren maar van beperkt belang en bleven in handschrift totdat de literaire beweging zo verspreid was dat ook een breder publiek bereikt kon worden. Maar vóór die tijd gingen ze van hand tot hand, van coterie tot coterie[120].

Ten overvloede heeft Van Dorsten er op gewezen dat in een niet-academisch milieu - zoals in de Engelse hoofse kringen - handschriften in de volkstaal betere overlevingskansen hadden dan in het humanistische Leiden[121].

Van verschillende zijde is aandacht gevraagd voor de geringe waardering van Jan van der Noot door zijn tijdgenoten, ook - en zelfs in de eerste plaats - door de Leidse groep, die toch zichtbaar dezelfde poëtische doelstellingen huldigt[122]. Men zou kunnen

109 Zie J.A. van Dorsten, *Poets, Patrons, and Professors*, Leiden-London, 1962, 108-111.
110 Zie Van Dorsten, *a.w.,* 60 en noot 1 aldaar.
111 Zie Van Dorsten, *a.w.,* 60; Forster, *Janus Gruter...*, 64; Id., Iets...', 291-292; Abraham Ortelius, *Album amicorum.* Edition facsimile avec notes et traduction par Jean Puraye, in *De Gulden Passer* 45 (1967), 112^{v} en *De Gulden Passer* 46 (1968), 86.
112 Zie GRAMMAY Bronnen.
113 Zie Ortelius, *a.w.,* in *De Gulden Passer* 45 (1967), 96^{v}-98^{r}.
114 Zie Forster, *Janus Gruter...,* 63-64; Id., ‘Iets...’, 297-298.
115 Ortelius, *a.w.*, in *De Gulden Passer* 45 (1967), 98^{r}; Forster, *Janus Gruter...*, 64.
116 Zie Forster, *Janus Gruter...*, 94-96.
117 Zie Forster, ‘Iets...’, 289.
118 Zie Forster, *Janus Gruter...*, 69.
119 Zie Forster, *Janus Gruter...*, 103.
120 Forster, ‘Iets...’, 296-297.
121 Zie Van Dorsten, *a.w.,* 104.
122 Zie Kossmann, *a.w.*, 24 noot 1; Smit-Vermeer, 7 en noot 1 en 2 aldaar; Forster: ‘Iets...’, 295.

denken aan een verwijdering uit ideologische motieven, een negeren door het strijdend protestants milieu in het Noorden[123] van de afvallige Van der Noot, die immers tot de katholieke kerk teruggekeerd was.

Hoewel dit argument in sommige gevallen kan meegeteld hebben - o.a. in zijn relatie tot D'Heere - toch is dit niet afdoend, te meer omdat zulke miskenning Van der Noot eigenlijk tweemaal overkomen is, zij het in het eerste geval op niet uitsluitend literair gebied. Het eerste dergelijke avontuur - waarop tot nu toe al te weinig gewezen is[124] - betreft het ontbreken van enige resonantie in het milieu der Nederlandse vluchtelingen te Londen tijdens Van der Noots verblijf aldaar. Zijn beginsituatie is - uiteraard relatief - gunstig te noemen: voorzien van een belangrijk bedrag in geldspeciën[125] en met het stempel van calvinistisch voorman arriveert hij in de Engelse hoofdstad, waar hij dan ook door even hervormingsgezinde vrienden als Ennetières (Smit-Vermeer, 94) en Goossenius (Smit-Vermeer, 108) begroet wordt. Resoluut zet hij zich aan het literaire werk, resulterend in een aantal psalmberijmingen (Smit-Vermeer, 34) en in de redactie van *Het Theatre.* Deze bundel wordt ingeleid door de reeds vermelde Goossenius en door D'Heere, die op dat ogenblik naast Van der Noot wel de meeste faam als literator geniet in de Londense groep. Blijkens de Franse en Engelse edities van dit werk appelleerde het heel zeker aan de wensen van het publiek, maar veel baat schijnt dit hem binnen het milieu der Nederlandse ingezetenen niet gebracht te hebben: in tegenstelling tot D'Heere treedt hij nooit op de voorgrond. Het is trouwens zeer de vraag of hij zulke rol nagestreefd heeft: de opdracht van *Het Theatre* richt zich tot Roger Martin, Lord Mayor van Londen, en de Franse en Engelse versies zijn rechtstreeks aan koningin Elizabeth opgedragen. Vermoedelijk is Van der Noots uitsluitend aristocratische bekommernis de zeker bestaande argwaan tegenover deze excentrieke jonker halverwege tegemoet gekomen. Hoogstwaarschijnlijk is het dan ook deze onmogelijkheid om een eersterangsrol te vervullen, die hem uit Engeland gedreven heeft. Nadat hij ook in het Rijnland, blijkens de samenstelling van het *Stammbuch,* zijn heil voornamelijk gezocht heeft in het adellijke milieu, overheerst dezelfde bekommernis hem nog steeds bij zijn terugkeer te Antwerpen in 1578.

Meer nog dan zijn miniem contact met de Noordnederlandse literatoren moet ons zijn terughoudendheid tegenover Zuidnederlandse gevestigde grootheden verbazen. In de periode 1580-1584 verblijft D'Heere herhaaldelijk te Antwerpen[126], zodat er gelegenheid te over is, om hun reeds oud contact te hernieuwen. Hoewel Van der Noot nog in de *PW* gebruik maakt van *Den hof en boomgaerd* als bron, schijnt er geen toenadering geweest te zijn tussen onze twee renaissancisten, die anders, blijkens de talloze opdrachtverzen in hun respectief oeuvre, nu niet bepaald afkerig schijnen van dergelijk contact. In dit concrete geval kan de opgetreden religieuze tweespalt inderdaad als definitieve hinderpaal fungeren: D'Heere had in 1568 Van der Noot reeds geprezen als ‘d'eerste onser Poëten’[127], zodat er van althans literaire naijver geen sprake kon zijn.

Van der Noots relatie tot Jan Baptist Houwaert blijkt dan weer op een ander plan verstoord te zijn. F. van Vinckenroye heeft - op een m.i. zeer aannemelijke manier - betoogd dat Houwaert pas na het voor hem alarmerende verschijnen van *CB/Abr* aan de

123 Zie Van Dorsten, *a.w.,* 41; vgl. Forster, *Janus Gruter...*, 2.
124 Afgezien van *DBE*, 6.
125 Zie blz. 11.
126 Zie D'Heere, XIII.
127 Smit-Vermeer, 189.

publikatie van bijzonder lijvige werken als *Pegasides pleyn* en *De vier wterste* begonnen is[128]. Bij de lectuur van *Pegasides pleyn* stoot men trouwens herhaaldelijk op bewijzen van overhaasting[129]. Ook het luxe-karakter van deze druk schijnt geïnspireerd te zijn door Van der Noots werk[130]. De zestien lofdichten, uitgerekend door Van der Noot, op de zestien boeken van *Pegasides pleyn* verklaart Van Vinckenroye door de klinkende munt die de Antwerpse patriciër hiervoor zou geïncasseerd hebben[131]. Deze stelling kan ik enkel bijtreden, en dit zeker na lectuur van de verzen in kwestie. Na de lofdichten van Jan van der Noot volgt er telkens, als onmiddellijke inleiding op elk der zestien boeken, binnen een cartouche, een strofe van negen verzen in rederijkerstrant, waarin Houwaert zelf een korte samenvatting geeft van het thans volgende boek. Het blijkt nu dat Van der Noot zich heel eenvoudig tevreden gesteld heeft met deze bestaande stukjes van Houwaert zelf om te zetten in nieuwe verstrant, zonder het boek zelf, over welks inhoud hij zo deskundig schrijft, ooit een blik waardig te hebben gekeurd. Dezelfde aversie voor Houwaerts werk vindt men ook elders in de *PW*: voor de bekendmaking van een exempel uit Antonio de Guevara's *El villano del Danubio* levert Van der Noot - tegen zijn gewoonte in - een nieuwe bewerking, hoewel er reeds een Nederlandse versie bestaat, maar die is dan ook van Houwaert afkomstig. Het enige lofdicht in de *PW* voor Houwaert als ‘Conseillier ende Meester ordinaires vande Rekeninghe des Hertoghdoms van Brabandt’ (HOFMANS 102-103) - van zijn poëtische prestaties wordt in de aanspreking geen gewag gemaakt - wordt doodgemoedereerd ontleend aan *De vier wterste*, zonder ingrijpende wijzigingen. Telt men al deze gegevens samen, dan kan men zich niet van de indruk ontdoen, dat Van der Noot op een vrij cynische manier de draak gestoken heeft met de plechtstatige - maar succesrijke - Houwaert, tegen wie hij op maatschappelijk vlak immers het onderspit had moeten delven.

De meest intrigerende afwezigheid van Jan van der Noot in het gezelschap van onze literatoren vormt zijn verzwijgen door onze zeventiende-eeuwse Zuidnederlandse bibliografen, en dan vooral door Franciscus Sweertius. Deze laatste behandelt wel Marcus van Vaernewijck, Anna Bijns en zelfs Rosiana Coleners, maar rept met geen woord over Van der Noot. Dit is wel bijzonder bevreemdend omdat de jonge Sweertius Van der Noot niet enkel persoonlijk gekend heeft, maar hem ook twee Latijnse lofdichten heeft opgedragen[132]. In een ervan wordt zelfs uitdrukkelijk gesteld dat de jeugdige Sweertius pas bij de lectuur van Van der Noots werk de dichterlijke bezieling in zichzelf gespeurd heeft. Afgezien van de dosis overdrijving die dergelijk huldigend genre factisch aankleeft, moet men zich toch de vraag stellen, wat Sweertius bewogen heeft om Van der Noot niet op te nemen in de *Athenae belgicae:* tussen hen lag geen ideologische kloof - Sweertius was een trouw katholiek - en bestond er evenmin literaire naijver: daarvoor was Sweertius nog te jong. Ook voor deze contactonderbreking moet wel de reden gezocht worden - zoals voor een gelijkaardig geval in Engeland reeds hierboven voorgesteld werd - in de mens Jan van der Noot.

Reeds in zijn vroegste Antwerpse tijd moet zijn optreden de goegemeente geërgerd hebben: onder de calvinistische vluchtelingen in 1567 is hij de enige, die van een

128 Zie F. van Vinckenroye, ‘Jan van der Noot en Jan-Baptist Houwaert’, in *Liber alumnorum Prof. Dr. E. Rombauts*, Leuven, 1968, 186.
129 Zie Van Vinckenroye, *a. art.,* 185.
130 Zie *Ibidem*.
131 Zie Van Vinckenroye, *a. art.*, 187.
132 Zie blz. 39.

eigentijds chroniqueur een spotwoord krijgt nagestuurd[133]. Naar de reden voor dit leedvermaak kan men enkel gissen, hoewel enig feitenmateriaal een mogelijke verklaring helpt bieden: het liquideren van kapitaal door Van der Noot in de periode 1562-1566 wijst er op dat hij in deze jaren wel niet zonder praalvertoon opgetreden is. In zijn eigen ogen zullen zijn afkomst, erfbezit, poëtische en - vermeende - bestuurskwaliteiten hem tot dergelijke uitgaven genoopt hebben. Uit zijn verdere levensloop blijkt echter dat hij zijn capaciteiten als regent in de *res publica* schromelijk overschat heeft: zijn optreden tijdens het zeer kortstondig oproer van 1567 herinnert minder aan de Gracchen dan aan don Quichot! En in zijn latere levensloop moet men telkens wijzen - zowel in zijn leven als in zijn werk - op een constante zorg om de machtigen in het gevlei te komen. Stelt men deze feiten naast de stoerheid van een Van Hout of de onafhankelijkheid van een Coornhert, dan slaat de Antwerpse jonker slechts een pover figuur. Wat prof. Rombauts in Van der Noots werk terugvond, ‘een onoverbrugbare kloof tusschen zijn willen en kunnen, tusschen droom en daad’[134] geldt eveneens voor zijn maatschappelijke bemoeiingen: de discrepantie tussen zeggen en doen moet voor de Antwerpse tijdgenoot aan Van der Noots optreden een dosis megalomanie verleend hebben; de constante afbraak van zijn kapitaal heeft de fiducie in hem zeker niet bevorderd, maar hem integendeel, om zijn grootspraak, als gedroomd type de rol van ‘kale jonker’ opgedrongen. Deze verhouding tussen Van der Noot en zijn niet-poëtische medeburgers wordt wel bedoeld, wanneer men hem later ‘excentriek’[135] en ‘zonderling’[136] genoemd heeft.

In de laatste Antwerpse periode is Van der Noots eigenliefde geëvolueerd tot narcisme.

> Der narzisstische Charakter verliert, indem er seine Libido und sein Interesse von den Objekten zurückzieht, den unmittelbaren Kontakt mit der Realität und den Sinn dafür, was wirklich real ist; er verschanzt und versteckt sich hinter der Kulisse des eigenen Ichs und ist schliesslich unfähig, aus seinem Versteck auszubrechen. Er ersetzt die Realität durch eine Fiktion, deren Mittelpunkt er selber ist, und bewegt sich in dieser fiktiven Welt unbekümmert um die Wahrheit und unbehelligt von Zweifeln, weil er weder gewillt noch imstande ist, die Zuverlässigkeit der Wege, die er geht, zu prüfen. Der Narzissmus bedeutet somit letzten Endes eine Krise des Realitätssinnes, und der Verlust der Liebesobjekte zieht den Verlust der ganzen äusseren Wirklichkeit nach sich[137].

Alle elementen uit deze karakteristiek vindt men terug bij de oudere Van der Noot: het verlies van de materiële status, waarop hij zijn vroegste optreden gefundeerd had, heeft hem teruggeworpen op zichzelf. Het enige dat hem nog overblijft, zijn dichterschap, treedt in de plaats van de realiteit, want zijn talent veroorlooft hem nog steeds zich als ‘de’ dichter van Brabant te beschouwen. Daardoor is hij in staat zich een kunstmatig wereldbeeld op te bouwen, waarin hij de waarheid onbeschroomd durft fatsoeneren naar

133 Zie blz. 11.
134 Rombauts, *a. art.*, 135.
135 Kossmann, *a.w.*, 23.
136 J.A. Stellfeld, *Andries Pevernage. Zijn leven - zijne werken,* Leuven, 1943, 33.
137 Arnold Hauser, *Der Manierismus,* München, (1964), 114-115; vgl. de recensie van dit werk door Nicole Dacos in *Bibliothèque d'humanisme et renaissance. Travaux et documents* 30 (1968), 422-423.

zijn strikt persoonlijke visie: de hervormingsgezinde magistraat, aan wie hij alles wel beschouwd toch tweehonderd vijfenzeventig gulden te danken heeft, wordt bij hun katholieke opvolgers bezwadderd als 'de Calvinisten, die professie doen van geneycht te wesen tot alle quaet ende onnut tot alle goet, gelyck sy oyck met de wercken naer heur vuyterste macht bethoonen...'[138].

Aan dit waanbeeld is eenmaal een zeer zware slag toegebracht, en wel na de opdracht van de *LvB* aan de Staten van dit gewest. Van der Noots verzoek om tot poeta laureatus van hun gebied aangesteld te worden, zou voor hem niet enkel de redding uit financiële moeilijkheden, maar tevens de erkenning van zijn dichterlijke suprematie betekend hebben. Wanneer de Brabantse Staten hem dan ook afschepen met enkele stortingen, heeft Van der Noot dit - terecht - als een aalmoes aangevoeld[139]. Die morele klap is hij dan ook nooit meer te boven gekomen: na 1580 heeft hij geen enkel werk van langere adem meer voltooid.

Ook voor zijn verhouding tot literair geïnteresseerde tijdgenoten en dichters is Van der Noots gedrag tekenend voor zijn geestestoestand:

> Der narzisstische Charakter ist ein Individuum mit asozialen Neigungen. Indem er seine Zuneigung auf sich selbst konzentriert, verliert er jedes direkte Interesse an den Mitmenschen, zieht sich von ihnen immer mehr zurück, und steht ihnen schliesslich nicht nur fremd, sondern zumeist auch feindlich gegenüber. Er bewundert nur sich selbst und erwartet von den anderen nichts als dass sie ihn bewundern - dazu braucht er sie; er ist also von ihnen bei weitem nicht so unabhängig, wie er es sein möchte und zu sein glaubt, er ist vielmehr ihr Sklave. Das narzisstische Egobild, das sich selbst zu genügen vorgibt, ist eine Kompensation für Misserfolg, ein Ersatz für die Erfüllung, die dem Individuum versagt ist oder die es sich selbst versagt[140].

Vooral 's dichters optreden tegenover zijn publiek illustreert treffend deze bivalente houding: enerzijds is meer dan eens zijn onverschilligheid, zo niet verachting tegenover het bourgeois-publiek merkbaar in de allesbehalve grote moeite, die hij zich in zijn opdrachtverzen getroost, maar anderzijds streeft hij intens naar de geborgenheid, die hem dit milieu, waarin hij naar oorsprong en levenswijze thuishoort, bieden kan. De onbekommerdheid waarmee hij in functie van dit streven verzen van te Antwerpen hoogstwaarschijnlijk onbekende auteurs als Turrin en Tahureau 'ontleent', leert ons onverholen welke schatting hij de belezenheid van zijn publiek toedraagt.

Tegenover dichters uit de Nederlanden is zijn houding even consequent narcistisch als eenvoudig: wie Van der Noots poëtische suprematie niet erkent, wordt eenvoudigweg genegeerd. De Antwerpse patriciër duldt in zijn onmiddellijke omgeving enkel lofdichters - die er, ondanks de mens maar dank zij de dichter Jan van der Noot - dan toch nog steeds geweest zijn. Men kan dan ook licht begrijpen dat er geen contact is tot stand gekomen met de Leidse humanisten: afgezien van de reeds voorhanden religieuze tegenstelling, die door Van der Noot na 1585 met veel misbaar uitgebuit wordt, moet het hem ondenkbaar voorgekomen zijn dat men elders, zonder zijn toedoen, tot een ver-

138 Prims 1937, 979.
139 Zie Prims 1937, 969.
140 Hauser, *a.w.*, 115-116.

nieuwing der Nederlandse poëzie zou kunnen komen. Daarbij komt nog dat hij na 1585 zijn poëtische werking beperkt tot de stad Antwerpen, hetzij omdat Houwaert hem reeds vroeger de pas naar het verdere Brabant afgesneden had, hetzij uit instinctief zelfbehoud, om de homogeniteit van zijn dichterlijk waanbeeld te beveiligen.

Te Antwerpen zelf is Van der Noot hoogstwaarschijnlijk langzamerhand geïsoleerd geraakt in het letterkundig milieu, omdat hij geen aansluiting kon - en wilde - vinden met het nieuwe literaire klimaat, wat dan ook vermoedelijk de reden is waarom hij door Sweertius aan de bibliografische vergetelheid werd prijsgegeven. Van der Noots dichterlijke opvattingen en poëtische appreciaties bleken op het einde van zijn leven te ouderwets voor Antwerpens literaire aristocratie, die, in navolging van Frankrijk zelf, de voorkeur gaf aan Philippe Desportes boven Ronsard[141]. Met een ander dichterlijk milieu, de rederijkers, wenst onze adellijke seigneur zich reeds geruime tijd niet meer te encanailleren, zodat hem inderdaad slechts de teruggetrokkenheid op het eigen poëtisch ik overblijft. Deze terugtocht kan mede beïnvloed zijn door godsdienstige factoren.

Te schrijven over Van der Noots religieuze overtuiging is een hachelijke onderneming, omdat de evolutie van zijn gezindheid - zo zij al vast staat - moeilijk stap na stap kan gevolgd worden. Prof. J. Wille gaat uit van een onroomse godsdienstige opvoeding in het ouderlijk huis om Van der Noots partijkiezen in 1567 te verklaren[142]. Ook de toetreding van bewonderde familieleden als Jaspar van der Noot en diens broer Karel tot het Eedverbond der edelen zou voor onze dichter de weg geëffend hebben naar een zelfde standpunt[143]. Deze laatste omstandigheid kan als aanmoediging gegolden hebben, maar de eerste veronderstelling lijkt mij toch niet overtuigend: Van der Noots bekentenis in *Het Theatre* - reeds door prof. Wille als mogelijk tegenargument aangehaald - dat ook hij ooit behoord heeft tot de wereldlijke machthebbers die de pauselijke antichrist voorstaan[144], moet m.i. zwaar doorwegen: wanneer hij in 1562 tot het schependom van Antwerpen geroepen wordt, dan moet hij in de ogen van de katholieke regeerders een betrouwbaar iemand zijn geweest, ook op religieus gebied. Trouwens, Van der Noots huwelijk komt deze indruk enkel bevestigen: zijn echtgenote stamt uit een onverdacht orthodoxe familie.

Is zijn belangstelling voor religieuze problematiek in de periode 1562-1567 toegenomen, en heeft hij zich zodoende tot de hervorming gewend? Daarvoor schijnt zijn verkwistende levenswijze in deze jaren nu precies niet bevorderlijk. Of is het eerder zijn eerzucht en drang naar erkenning, die hem naar de Antwerpse calvinisten gedreven heeft, waar hij, naar prof. Zaalbergs woord, inderdaad ‘facile princeps’[145] kon zijn? Deze laatste voorstelling is verwant met H.A. Enno van Gelders verklaring, als zou Van der Noot meegesleept zijn door het elan der gebeurtenissen sedert het wonderjaar[146].

141 Zie W.A.P. Smit, ‘Relations littéraires franco-néerlandaises au XVIe et au XVIIe siècle’, in *Actes du IIIe Congrès de l'Association Internationale de Littérature Comparée (Utrecht 1961)*, 's-Gravenhage, 1962, 133. Te Antwerpen zijn in de periode 1582-1596 ten minste vijf edities van Desportes verschenen; zie Elly Cockx-Indestege & Geneviève Glorieux, *Belgica typographica 1541-1600*, Nieuwkoop, 1968, nrs. 872-876.

142 Zie J. Wille, ‘Jan van der Noot's weg naar Genève’, in *Literair-historische opstellen,* Zwolle, 1963, 20-21.

143 Zie Wille, *a. art.*, 17.

144 Zie Smit-Vermeer, 279.

145 *DBE*, 3.

146 Zie H.A. Enno van Gelder, *Erasmus, schilders en rederijkers,* Groningen, 1959, 98-99 en noot 3 aldaar.

Aan zijn hervormingsgezindheid valt tijdens de Londense jaren niet te twijfelen, maar het is zeer de vraag of men hem een strikt calvinist mag noemen. In 1955 noemde L. Strengholt *Het Theatre* 'een werk...van zuiver Calvinistische strekking'[147], maar toch moest hij een mogelijke dissidentie met een fractie in de Londense vluchtelingengemeente onder de ogen zien[148]. Waar prof. Wille meende dat Van der Noot drie of vier jaar 'op de hoogten van Genève en Calvijn verkeerd'[149] heeft, daar toonde Lenselink zich niet overtuigd: 'Zijn weg moge naar Genève geleid hebben, of hij ook is aangekomen in de stad van Calvijn[?]'[150]. In *Het Theatre* vond hij inderdaad 'een vrij groot aantal citaten en toespelingen...uit de werken van wie we tot de zogenaamde Nationale Gereformeerden rekenen en uit de geschriften die tot derzelver dagelijkse lectuur behoorden, doch van Calvijn zelf nauwelijks iets'[151]. De latere bevindingen van mej. Witstein hebben Lenselinks twijfel in dezen enkel versterkt[152]: Van der Noot blijkt voor de samenstelling van de prozacommentaar in *Het Theatre* gebruik gemaakt te hebben van het werk van Heinrich Bullinger en van John Bale - van dit laatste in de Nederlandse vertaling door Karel de Coninck[153]; het anti-katholieke karakter van deze commentaar gaat dan ook terug op De Conincks vertaling[154]. De uitzuivering van deze bewuste passages in de Duitse versie verklaart prof. Wille 'met het oog op de Duitsche politieke, godsdienstige en kerkelijke toestanden'[155]. Echter kan hier ook van een meer fundamentele wijziging in de eigen overtuiging sprake zijn. Van der Noots wankelbaarheid in deze periode kan hem dan het oor doen verlenen hebben aan Hendrik Niclaes. De uiteenzetting van prof. Wille over Van der Noots mogelijke contacten met de stichter van het 'Huis der Liefde' is - terecht - door geen der latere onderzoekers bekritiseerd[156], maar in hoeverre deze contacten geen voorbijgaande bevlieging geweest zijn, is nog steeds een open vraag.

Ook voor de periode 1578-1585, na Van der Noots terugkeer te Antwerpen, meent prof. Wille, 'zal Van der Noot voor Protestant zijn aangezien, zij het voor een lauwen Protestant'[157]. Prof. Zaalberg meent enkel dat het 'volstrekt niet vast staat'[158] dat Van der Noot in 1578 alweer rooms-katholiek was, terwijl prof. Smit van dit laatste wel overtuigd blijkt[159].

De lectuur van zijn werken, gedrukt na 1578, onthult een onafgebroken toeneming van de katholieke tendens:

De inhoud van het *CB/Abr* is een allesbehalve duidelijke materie om de confessie van de auteur te achterhalen[160], maar zeer betekenisvol in dit verband is de notitie onder het

147 L. Strengholt, 'Van der Noot-notities', in *De nieuwe taalgids* 48 (1955), 261.
148 Zie Strengholt, *a. art.*, 261-262; vgl. Witstein, *De verzencommentaar...*, 38-39.
149 Wille, *a. art.,* 24.
150 S.J. Lenselink, recensie van Witstein, *De verzencommentaar...,* in *De nieuwe taalgids* 60 (1967), 275.
151 S.J. Lenselink, recensie van Wille, *Literair-historische opstellen*, in *Levende talen* 1964, 278.
152 Zie Lenselink in *De nieuwe taalgids* 60 (1967), 275.
153 Zie Witstein, *De verzencommentaar...,* 28, 45; zie voor een derde bron J.A. van Dorsten, *The radical arts,* Leiden-London, 1973, 77 noot 33.
154 Zie Witstein, *De verzencommentaar...*, 53.
155 Wille, *a. art.*, 13.
156 Zie Smit-Vermeer, 50; *DBE*, 8.
157 J. Wille, 'De godsdienstige denkbeelden van Jan van der Noot in zijn Keulsche periode', in *Literair-historische opstellen,* Zwolle, 1963, 46.
158 *LvB*, XVII.
159 Zie Smit-Vermeer, 10-12, 50.
160 Vgl. *DBE*, 7-8.

drukkersadres[161]: dit is niets anders dan een kerkelijke goedkeuring, uitgereikt door de Antwerpse *censor librorum* Walter van der Steghen, die de tekst dus klaarblijkelijk onder ogen gehad heeft vooraleer hijzelf door de hervormingsgezinde magistraat verbannen werd in 1579. Twee exemplaren van het *CB/Abr* voeren op f B4^r nog een uitvoerig verantwoorde aanbeveling van dezelfde hand, die in de latere *PW* hernomen wordt[162].

In de *LvB,* opgedragen aan de katholieke aartshertog Matthias, is de uitwerking van Brabant als 'beata' niet, als in Van der Noots bron, in religieuze zin gevolgd, maar wel geïnterpreteerd als synoniem van 'gheluckigh'. Dat Van der Noot de oorspronkelijke opsomming van Brabantse heiligen weglaat, is niet zo verwonderlijk, want in 1580 'waren dit toch geen argumenten om bij de autoriteiten, zéker in Antwerpen, mee aan te komen'[163]. Op één plaats in dit werk is er sprake van katholieke liefdadige fundaties (v. 187-192). De kritiek, die hier wordt uitgesproken, raakt allesbehalve de essentie, en wordt in de Franse versie nog aanzienlijk afgezwakt.

Ook in de *PW* 1580-1585 vinden wij enkel elementen die ons doen besluiten dat Van der Noot sinds 1578 als katholiek optreedt. In volgorde van verschijnen der *PW* zijn dit de volgende feiten:

- Onder een aantal kwellingen worden naast doodslag, oorlog, roof en geweld ook 'Ketterijen' (LIEFVELT 143) opgesomd[164].
- Tegenover *Het Bosken* zijn enkele verzen (SLOTVEL 156, 158) 'in katholieken zin' gewijzigd[165].
- In de gedichten voor aanzienlijke gereformeerden als Gillis Hofmans en Philippine de Lalaing (CASTRO 84) wordt geen melding gemaakt van de godsdienstige overtuiging, noch - in het geval van de edeldame - van haar kersverse militaire exploten. Ook in gedichten aan familieleden, die de partij van de opstand gekozen hebben (GRAMMAY 59, GOOSSENIUS 107, 350), ontbreekt elke verwijzing naar hun wapenfeiten.
  Hierbij zij tevens gewezen op Van der Noots definitieve zwenking op politiek gebied: waar hij in de *LvB,* v. 229-250 nog de anti-Spaanse snaar betokkeld heeft en de lof van een Oostenrijks Habsburger, Matthias, bezingt, daar blijkt hij in 1582 door dergelijk opzettelijk verzwijgen van prestaties in Staatse dienst geen heil meer te verwachten van die zijde. Zijn voorzichtige stilte tegenover de politieke en militaire evolutie in de periode 1581-1585 veroorlooft hem dan ook om na de overgave van Antwerpen op te treden als de ondubbelzinnige kampioen van Rome en Madrid.
- Tegenover de katholiek Peter Scholiers (SCHOLIERS 8) wordt Van der Noots ballingschap voorgesteld als een tocht, ondernomen uit lust tot lering.
- Wat m.i. zeer zwaar moet doorwegen: in de uitbreiding van Aventinus' tekst wordt, naast hemel, hel en paradijs ook 'dat vaegh'-vier' (APOLOGIE 409) opgesomd, hoewel de voorhanden bron het vagevuur juist niet vermeldt!

Alle onderzoekers hebben in Van der Noots loyauteitsverklaringen tegenover troon en altaar na 1585 zijn hernieuwde trouw aan de katholieke kerk onderkend, maar zoals men

161 Zie *OE*, [228].
162 Zie TITELVEL 1593-1594 98 Aantekeningen.
163 *LvB*, XVII.
164 Deze aanduiding wordt slechts volledigheidshalve opgenomen: ook de hervormden gebruiken deze term (Lenselink, *De Nederlandse psalmberijmingen...*, 447) en Niclaes kant zich tegen het stichten van sekten (Wille, 'De godsdienstige denkbeelden...', 37).
165 Vermeylen, 89 (760); zie Smit-Vermeer, 32.

voor zijn verhouding tot de hervorming de nodige distinguo's moet in acht nemen, zo ook past hij niet geheel in de Antwerpse kerkelijke situatie na de katholieke restauratie.

In een vorig hoofdstuk is er reeds op gewezen dat onder de vele Antwerpse vooraanstaanden, die in de *PW* 1588-1595 poëzie toebedeeld krijgen, één groep opvallend niet aangezocht wordt, met name de Antwerpse clerus. De enkele prelaten en clerici, die wél met verzen bedacht worden, danken dit eerbewijs minder aan hun kerkelijke bediening dan aan hun sociale status[166]. Ook tot de humanistische voormannen der Contrareformatie te Antwerpen is geen relatie tot stand gekomen. Vermoedelijk ligt Van der Noots a-sociaal individualisme hieraan ten grondslag: ook in zijn religieuze lyriek treft de nadruk, waarmee gewezen wordt op de strikt persoonlijke relatie tussen de dichter en de godheid. Dat Van der Noot deze verbinding fervent en intens gedurende heel zijn leven beleefd heeft, betwijfel ik niet, maar evenmin dat hij hiervoor geen nood had aan bestaande hiërarchische structuren of aan enig middelaarschap[167].

Het resultaat van deze instelling, de overtuiging op elk ogenblik in het juiste morele spoor te lopen dank zij goddelijke ingeving, voegt zich moeiteloos in het patroon van zijn narcisme en verleent hem tevens de bevoegdheid om tegenover de buitenwereld de belerende toon van een boetgezant aan te slaan.

Deze personalistische religiositeit kan het stellen zonder intens contact met de na-Trentse kerk, maar dit betekent concreet dat ook op dit gebied Van der Noot een mogelijke band met zijn normaal Antwerps milieu opheft, wat een reden te meer voor zijn verwaarlozing kan betekenen.

Jan van der Noots literair-historische betekenis ligt op de eerste plaats in het feit dat hij enkel en alleen als literator werkzaam is en wil zijn. Vóór en ook nog lang na hem blijft de literatuur een nevenberoep voor eerzame burgers, wat de geestelijke onafhankelijkheid van de schrijvers niet altijd ten goede gekomen is. Ondanks de hachelijke sociale en economische risico's blijft Van der Noot dit streven trouw gedurende zijn hele literaire activiteit, met een voor hem merkwaardige consequentie; de enige maal dat hij een ambt begeert, is het nog dat van officieel dichter der Staten van Brabant. Deze houding stoelt natuurlijk op zijn conceptie van wezen en functie der poëzie. Ook de rederijkers huldigden de goddelijke oorsprong der dichtkunst, maar hun literair bedrijf bleef desondanks enkel een aangename en/of leerzame tijdpassering. Van der Noot echter heeft zijn theorieën van de geïnspireerdheid der dichters en van de draagwijdte van hun werkzaamheid niet enkel verkondigd, maar tevens beleefd. Wel heeft hij de kracht hiertoe niet enkel uit zichzelf geput: zonder het lichtend voorbeeld van Pierre de Ronsard zou Van der Noots activiteit op dit punt minder vasthoudend geweest zijn. Hiervoor is reeds herhaaldelijk gewezen op Ronsards alles overtreffende invloed op Van der Noot, en die kan men m.i. nooit genoeg benadrukken: op basis van gelijkaardige herkomst en capaciteiten streeft de jongere Brabantse navolger zijn bewonderd Frans voorbeeld na, zowel *in poeticis* als inzake inwerking, en dit levenslang en met taaie hardnekkigheid. Deze constante mag dan ook niet onvermeld blijven bij een evaluatie van Jan van der Noots betekenis.

Na deze ideële werkzaamheid ten bate van de dichter en het dichterschap dient Van

166 Zie blz. 112-113.

167 Slechts éénmaal is er in de *PW* sprake van heiligen, en dan nog in een 'ouderwets' stuk, waarin acrostichons verwerkt zijn (SCHOLIER 43).

der Noots belangrijke rol als initiator vermeld. D'Heeres sonnetten zijn weliswaar het vroegst gedrukt, maar dat belet niet dat hun auteur aan Van der Noot te Londen de palm toekent van het primaatschap over de Nederlandse poëzie, en dit wel na inzage van het werk dat Van der Noot in portefeuille uit Antwerpen gered had. De Antwerpse jonker is de auteur van de oudste Pindarische oden in onze literatuur (GOOSSENIUS 110, VROUWEN 4) en van een poging tot pastorale poëzie (GHYSENS 122), hij perfectioneert de Franse maat door het eerbiedigen van de cesuur, maar beschouwt zelf - en dit niet ten onrechte - als zijn grootste prestatie het *Olympias*-epos, waarvan het *Cort Begryp* toch een indrukwekkende poging tot eerste Nederlands allegorisch renaissance-epos blijft. In de Engelse letterkunde betekent *A Theatre* niet enkel de eerste stap naar de emblemataliteratuur[168], maar tevens de vroegste ontplooiing van het talent van de jonge Edmund Spenser[169]. Nog belangrijker zijn Van der Noots bemoeiingen met de Duitse literatuur. Elders is er reeds op gewezen dat zijn *Stammbuch* het oudst gedrukte Duitse werk van dit type vormt[170]. In het Duitse *Theatrum* treft men de oudste sonnetten en alexandrijnen in het Duits aan, vertaald door Balthasar Froe[171]. Nog imposanter is natuurlijk *Das Buch Extasis*, dat dan ook het uitvoerigste werk is dat Van der Noot ooit gepubliceerd heeft (2281 v.) en ‘das erste grössere dichterische Werk des neuen Renaissancestils in deutscher Sprache’[172]. De sonnetten in dit werk hebben de aandacht van Karl Wolfskehl getrokken als ‘nach Reimbindung, Strophenbau und rhythmischer Versbildung mustergültige deutsche Sonette’[173]. Van der Noots noviteiten hebben echter in het Duitse taalgebied geen weerklank gevonden, en dit wel om sociologische redenen: het publiek dat hij op het oog had - men zie het *Stammbuch* - was niet in de eerste plaats literair geïnteresseerd[174]. Dit kan echter geen afbreuk doen aan Van der Noots prestatie, die hierdoor ook de Duitse literatuur heeft willen verrijken.

Een reden voor deze ingreep in andere literaturen mag men vinden in Van der Noots merkwaardige veeltaligheid, zoals men die kan merken in de commentaren bij de *PW*, en die men ook, zij het in mindere mate, bij een deel van zijn lezers mag veronderstellen. Dergelijke kennis was niet uniek, want men denke slechts aan dezelfde vaardigheid bij zeventiende-eeuwse groten als Hooft, Huygens en Cats. Niet enkel het zich uitdrukken, ook het dichten in een vreemde taal kwam toen meer voor, omdat de poëtische formulering nog op antieke grondslag stoelde. De technieken der *ars retorica* golden doorheen heel Europa, zodat het niet onoverkomelijk was om die in een andere dan de

168 Zie Robert J. Clements, *Picta poesis.* Literary and humanistic theory in renaissance emblem books, Roma, 1960, 17. R. Freeman beschouwt *Het Theatre* nog niet als een volwaardig specimen van het emblemata-genre; zie Edward Hodnett, *Marcus Gheeraerts the elder of Bruges, London, and Antwerp,* Utrecht, (1971), 41 en noot 60 aldaar en vgl. Karl-Ludwig Selig, ‘Emblem Literature: Directions in Recent Scholarship’, in *Yearbook of comparative and general literature* 12 (1963), 37-38 en noten 5 en 6 aldaar.

169 Zie *DBE*, 5 en noten 2-5 aldaar; Leonard Forster, ‘The Translator of the “Theatre for Worldlings”’, in *English Studies* 48 (1967), 27-34; Peter Bayley, *Edmund Spenser: prince of poets,* London, (1971), 28; Van Dorsten, *The radical arts,* 75 e.v.

170 Zie *SB*, 12.

171 Zie Leonard Forster, ‘Jan van der Noot und die deutsche Renaissancelyrik. Stand und Aufgaben der Forschung’, in *Literatur und Geistesgeschichte. Festgabe für Heinz Otto Burger*, (Berlin, 1968), 74.

172 Leonard Forster, *Die Niederlande und die Anfange der Barocklyrik in Deutschland*, Groningen, 1967, 8.

173 *DBE,* 175 noot 1; zie ook Forster, *Die Niederlande...*, 10 en 28 noot 7.

174 Zie Forster, *Die Niederlande...*, 11-14.

eigen taal toe te passen[175]. In dat verband past ook een woord over Van der Noots Franse verzen. Daarover heeft Leonard Willems ooit een hard woord gezegd: ‘Les vers français de Vander Noot ne valent rien’[176]. Wel zal Van der Noot vlot Frans gekend hebben, maar toch dateren zijn eerste ernstige pogingen om poëzie in die taal te schrijven pas uit 1565-1566, zoals hij in dat laatste jaar uitdrukkelijk toegeeft (POETOV 330). Met deze laattijdige beoefening schijnt in tegenspraak wat prof. Zaalberg zowel voor *CB/Abr* als voor *LvB* achterhaald heeft: dat de Franse tekst als eerste ontstaan is, en de Nederlandse versie hieruit vertaald werd[177]. Deze vermeende moeilijkheid verdwijnt, wanneer men de samenstelling van Van der Noots Franse verzen onder de loep neemt:

> ...very much the procedure employed by those who write Latin verses today, and indeed Van der Noot is writing French as though he were writing Latin, taking advantage of a pre-existing style and poetic diction to elaborate on his model[178].

En inderdaad, wanneer men hierna de bronnenlijst bij elk vel der *PW* overschouwt, dan treft het groot aantal overnemingen uit Franse auteurs voor Van der Noots Franstalige gedichten. Deze manier van samenstelling ontneemt dan ook aan dergelijke stukken heel wat van hun mogelijke waarde: een goed geslaagd vers stamt bij nader toezien niet zo zelden van een meer of minder bekend Fransman, en het geheel wekt maar al te dikwijls de indruk enkel een lappendeken van Pléiade-clichés te zijn. Nochtans mag men voor het geval van *CB/Abr* en *LvB* deze Franse versies niet los zien van de Nederlandse, die daaruit ontstaan zijn; in beide gevallen blijkt Van der Noot als ‘auto-translator’[179] merkwaardig werk geleverd te hebben:

> Here, in the early days of Renaissance and baroque literature in Northern Europe, stands Jan van der Noot, who by his personal achievement and by his inspiring example gave an important stimulus to the development of a more modern poetry in Dutch, English and German. I can think of no poet of his times who exploited as thoroughly and as successfully as he did the possibilities of auto-translation and none who worked with such consistency and virtuosity in two vernaculars at the same time[180].

Als resultaat van Van der Noots veeltaligheid moet ook zijn receptiviteit ten aanzien van andere literaturen vermeld worden, en dit zowel op het meer wetenschappelijke als op het verwachte literaire vlak. Wanneer men het in verband met een zestiende-eeuwse auteur heeft over diens humanistische opvoeding en ontwikkeling, dan is dat in Van der Noots geval alvast geen gemeenplaats. Uit het hoofdstuk, gewijd aan de bronnen, kan men opmaken dat hij zijn klassieken en de bijbel kende, belezen was in de eigentijdse emblematische, historische en ethisch-didactische literatuur, de eigen Nederlandse let-

175 Zie Leonard Forster, *The Poet's Tongues: Multilingualism in Literature*, Cambridge, (1970), 27, 35-48.
176 *Biographie nationale*, XV, 875.
177 Zie *DBE*, 82; *LvB*, XXI.
178 Forster, *The Poet's Tongues...*, 34.
179 Forster, *The Poet's Tongues...*, 32.
180 Forster, *The Poet's Tongues...*, 34-35.

terkunde, zo oud als nieuw, niet versmaadde, maar bovenal ontvankelijk bleek voor de Franse Pléiade, waartussen hij toch een strikt persoonlijke keuze deed. Het aantal der tot nu toe achterhaalde bronnen boezemt niet enkel ontzag in door omvang en diversiteit, maar bewijst tevens dat Van der Noot consciëntieus te werk ging bij het verschaffen van een serieuze onderbouw aan zijn oeuvre. Zijn veelzijdige belangstelling heeft tevens bewerkt dat sommige gelegenheidsgedichten, aan zeer uiteenlopende onderwerpen gewijd, toch nog steeds belangwekkende informatie verschaffen over de kennis van een bepaald gegeven op dat ogenblik en in zijn milieu (GAMBRINUS 1, GRAMMAY 77).

Aansluitend bij de verwerking van zijn bronnenmateriaal, past het een facet van Van der Noots technisch meesterschap te loven, door mej. Witstein omschreven als zijn kwaliteit een 'inventief arrangeur'[181] te zijn. Reeds in *Het Bosken* blijkt Van der Noot voor één gedicht van hemzelf te putten uit twee stukken van Ronsard[182]. Bij haar studie van de verzencommentaar in *Het Theatre* signaleert mej. Witstein herhaaldelijk de frequente, maar steeds verantwoorde overgang door Van der Noot van de ene bron naar de andere[183]. Zijn literair vakmanschap en compositorisch talent vertonen zich hierbij onmiskenbaar. Voor de verwerking van de talrijke bronnen in het *Olympia*-epos tot een alweer nieuw geheel, waarin de 'persoonlijke' toets niet ontbreekt, en voor de - weer diverse - bronnen van de *LvB* en hun aanpassing zij enkel verwezen naar de respectieve studies[184]. Nadere adstructie van hetzelfde combinatorisch vermogen ten aanzien van de *PW* vindt men in het hoofdstuk, gewijd aan de bronnen.

Reeds sinds Vermeylen geniet het geheel der *PW* geen al te beste poëtische waardeschatting:

> Wie in die massa verzen een volle gave van aandoeningen en schoonheid hoopt te vinden, wordt deerlijk bedrogen. Op een 40 stukken na, waaronder eenige wellicht het zuiver-mooiste wat onze zestiende eeuw voortbracht, zal men de rest met bitter weinig genot doorstrijden...De overgroote meerderheid dier oden, elegieën en sonnetten is broodschrijverij, en soms van de laagste[185].

Ik meen dat dergelijk vonnis Van der Noot onrecht aandoet door hem waarlijk dichterlijke bedoelingen toe te schrijven op ogenblikken en bij gelegenheden dat hijzelf zich allesbehalve bezield wist. In de vorige bladzijden is gewezen op zijn ambivalente houding tegenover het publiek: enerzijds heeft Van der Noot dit gehoor nodig als resonantieruimte van eigen dichterlijke voortreffelijkheid en om pecuniaire redenen; anderzijds echter beseft hij terdege dat zijn appreciatie door dit publiek voor hen meer een statussymbool is dan voortkomend uit oprechte literaire belangstelling. Vandaar dan ook zijn vrij cynisch optreden tegenover datzelfde publiek, zowel merkbaar in het lijmen der mecenen als in de formulering hiervan. Beter dan wie ook wist Van der Noot zelf dat dergelijke haastig samengeflanste inleidende verzen slechts weinig tot zijn literaire roem zouden bijdragen. Men mag aan dit maakwerk dan ook eerlijkheidshalve niet meer belang hechten bij de overblik van zijn oeuvre dan de auteur zelf reeds deed.

181 Witstein, *De verzencommentaar...*, 9.
182 Zie Smit-Vermeer, 98, 102.
183 Zie Witstein, *De verzencommentaar...*, 33, 56-64, 64-66.
184 Zie *DBE*, 73 en *LvB*, XVI-XXI.
185 Vermeylen, 88 (759).

Leerzaam is het contrast tussen Van der Noots houding tegenover zulke versjes en de behandeling van gedichten die hij tot zijn eigenlijk poëtisch oeuvre rekende: wanneer zulk stuk herdrukt wordt in de *PW*, dan merkt men steeds dat Van der Noot de tekst herzien heeft tegenover de vorige versie en dat hij bijna altijd verbeteringen heeft aangebracht[186]. Dit streven naar perfectie voor de uiteindelijke verwoording van zijn poëzie is een uiting van 's dichters constante bekommernis om het essentiële van zijn werk te vervolmaken.

Dat hij daarbij voor geen inspanning terugschrikt bewijzen zijn auteurscorrecties, aangebracht nog tijdens het drukken van een vel der *PW*[187]. Deze verbeteringen, waarvan men soms drie lagen in een vorm aantreft (LIEFVELT), bewijzen dat het drukken onder zijn onmiddellijke supervisie geschied is, terwijl een correctie als LIEFVELT 105-108[188] enig bekvechten van de zetter met deze lastige klant niet uitsluit. Ook de zorg voor het materiële uitzicht is uiteindelijk ingegeven door Van der Noots hoge waardeschatting van zijn poëzie, met name het niet onaanzienlijk aantal zelf bekostigde sierstukken en illustraties[189]. Marcus Gheeraerts, die te Londen de platen voor *Het Theatre* gesneden heeft, en Maarten de Vos, die de tekeningen geleverd heeft voor een deel der houtsneden in de *PW*, waren de beste kunstenaars, die Van der Noot hiervoor op dat ogenblik kon bereiken[190]. Wanneer hij dan ook in een rekest aan het Antwerpse stadsbestuur zich er op beroemt, dat hij heeft 'bequaeme figueren...cunstichlyck op palmen houdt...doen teeckenen ende voort van besundere figursnyders...doen snyden'[191] dan is dit geen overdrijving.

Ten slotte moet er gewezen worden op Van der Noots aanzienlijk literair talent. De grote geestdrift van Verwey bij zijn herontdekking - via Stallaert[192] - van de dichter Jan van der Noot, steunde niet enkel op 'de toevallige overeenkomst tusschen zijn techniek en die der juist toenmaals nieuwe dichters, die even ver van den tik-tak af waren ná de alexandrijn-volmaking, als gene daar vóór'[193]. Verwey's bloemlezing openbaarde vooral Van der Noots talent als lyrisch dichter, gekenmerkt door een fraaie, natuurlijke zegging, beheersing van de vorm en plastisch vermogen. Ook in zijn editie van *Het Bosken* slaat prof. Smit de verdiensten van de lyricus Van der Noot hoog aan: in het vrijagielied 'valt het op, dat de meer epische gedeelten telkens het zwakst zijn; eerst als hij zich in lyrische vervoering kan laten gaan, schrijft de dichter regels of strofen die verrassen door hun rhythmiek en welluidendheid'[194]; de beschrijving van 'Ipocrisie', een der zeven hoofdzonden, 'verrast door haar bijna visionnair karakter'[195]; de vier Apocalyptische sonnetten heten 'voortreffelijk'[196], terwijl in het prozagedeelte van dit werk de vaart waarmee het geschreven is, het cumulerend effect en de geserreerdheid

186 Zie de rubriek Varianten bij de Aantekeningen.
187 Terloops zij in dit verband nogmaals gewezen op Van der Noots grote vertrouwdheid met het drukkersbedrijf; *Apod/Ext* en de *PW* 1588-1595 zijn telkens bij twee drukkers van de pers gekomen.
188 Zie I, LIEFVELT [2].
189 Zie I, *PW* 1588-1595, 'Concluderende opmerkingen'.
190 Zie Hodnett, *a.w.*, 43-44; Ulrich Thieme en Felix Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Leipzig, 1940, XXXIV, 555.
191 Prims 1929, 636.
192 Zie *DBE*, 105.
193 Kossmann, *a.w.,* 23.
194 Smit-Vermeer, 28.
195 Smit-Vermeer, 31.
196 Smit-Vermeer, 45.

worden geroemd[197]. Verwey had het *CB/Abr* verheerlijkt als 'de bataillons van jamben, waar de zegevierende beweging haar eersten slag meê won. Lees den aanhef: zoo hooggehouden klank in zoo strak-gespannen maat; zoo strenge architektuur van zoo opgevelenden zinbouw'[198]. Na hem is men voorzichtiger gaan oordelen over dit werk: de structuur ervan is gekritiseerd door Vermeylen, Rombauts en Knuvelder[199]. Daarentegen blijft de 'zwierige en weidsche aanhef' geroemd[200].

Bij een beoordeling van *Das Buch Extasis* zag prof. Zaalberg zich voor dezelfde toestand geplaatst: de compositie ervan loopt mank, maar bepaalde passages zijn uitstekend, en met name de lyrische[201]. Daartegenover blijken de literaire kwaliteiten van de *LvB,* reeds door Vermeylen 'een der vervelendste pensums'[202] betiteld, vrij schraal te zijn. Enkel 'de aanhef, niet zonder zwier en renaissancistische grandiloquentie...en de krachtige zelfverheerlijking tegen het slot' vinden genade bij de moderne lezer[203]. Ten aanzien van de *PW* hebben Verwey en Vermeylen eenzelfde keuze gemaakt van waardevolle stukken. Bovenal loven zij de ode aan Marcus van Wonsel (WONSEL 23), die reeds Stallaert geïmponeerd had[204]. In de gedichten ter ere van Olympia wordt de werkelijkheid van de aandoening geroemd[205], elders 'een kunstigen strofenbouw en een verzen-volte, die men vóór Hooft niet vermoedde'[206]. Beiden gaan m.i. ten onrechte voorbij aan sonnetten als die voor Ancelmo (HOFMANS 86) en Michael van der Haeghen (SCHOLIER 215) en aan de oden voor François Sweerdts (CRABBE 283), Hieronymo Mainardi (ORCO 66), Emmeric Andriessen (NOOT 127) en Jan de Smidt (J. DE SMIDT 8).

Wat opvalt in dergelijke gedichten is de zuiverheid van de taal, de natuurlijkheid van het vers, de strofische perfectie, de homogene toon en de ware bezieling.

Onder de mooiste verzen, die de 'kunstige'[207] Van der Noot geschreven heeft, vermeld ik graag apart de ode voor Olympia, opgedragen aan de gebroeders Van Nispen (NOOT 263), het sonnet aan zijn geliefde, opgedragen aan Josepho de Deckere (BENTINC 91) en een der religieuze sonnetten (SLOTVEL 153). In de twee verzen voor Olympia komt een schroomvolle tederheid tot uiting, waarvan de waarachtigheid, samen met de hierboven vermelde technische volkomenheden, telkens een gedicht van m.i. aanhoudend hoog poëtisch gehalte als resultaat oplevert. Dezelfde doorvoelde intensiteit vind ik terug in de definitieve versie van het sonnet 'OP v betrou'ick Godt, ghy zijt mijn toeuerlaet' (SLOTVEL 153). Met een voor hem zeldzame heftigheid, waarin de belevenissen van jaren leed opgepropt zitten, worstelt de dichter als Israël met zijn God. Zelden heeft de alexandrijn Van der Noot betere diensten bewezen dan bij de verwoording van deze ervaring: de weidse versbouw, de sonore taal en het trage, plechtstatige ritme, dat

197 Zie Smit-Vermeer, 45-46.
198 Albert Verwey, *Gedichten van jonker Jan van der Noot met inleiding en aantekeningen*, Amsterdam, 1895, 30.
199 Zie Vermeylen, 68 (732); Rombauts, *a. art.,* 133; G.P.M. Knuvelder, *Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde*, 's-Hertogenbosch, 1971, II, 122.
200 Rombauts, *a. art.,* 133.
201 Zie *DBE*, 174.
202 Vermeylen, 86 (755).
203 *LvB*, XX.
204 Zie *DBE*, 107.
205 Zie Vermeylen, 109 (785).
206 Vermeylen, 109 (786).
207 Zie M. Gilliams in zijn verslag van de prijsvraag: 'Het vers van Jonker Jan van der Noot' in *VMKVA* 1960, 284.

toch elke bijgedachte aan pompeusheid uitsluit, zijn hier tot een synthese verenigd, die in de Nederlandse religieuze poëzie zelden bereikt is.

De zestiende eeuw heeft in de Nederlanden tal van grote figuren voortgebracht. Niettegenstaande zijn onstandvastigheid van karakter, geringschatting van het publiek en roofbouw op het eigen poëtisch vermogen, verdient jonker Jan van der Noot terecht een plaats in hun pantheon om zijn groot dichterlijk talent, zijn consequentie *in poeticis* en zijn rol als innovator, zowel in de Nederlandse als in buitenlandse literaturen. *Bene meritus est.*

Tekst

VERSCHEYDEN

POETICSCHE

VV E R K E N

Van I. IAN VANDER NOOT,

PATRI. VAN ANTWERPEN.

DIVERS

O E V V R E S

P O E T I Q V E S

Du S^r. I. VANDER NOOT,

PATRICE D'ANVERS.

EN ANVERS

De l'Imprimerie de Giles vanden Rade.

L'AN M. CCCCC. LXXX.

VERSCHEYDEN

POETICSCHE VVERKEN

Van I. IAN VANDER NOOT,
PATRI. VAN ANTWERPEN.

DIVERS

OEVVRES POETIQVES

Du S^r. I. VANDER NOOT,
PATRICE D'ANVERS.

EN ANVERS
De l'Imprimerie de Giles vanden Rade.
L'AN M. CCCCC. LXXXI.

TEMPERA TE TEMPORI.

De Poët tot den Leſer.

ELEGIE.

LEſer, ghelijckmen ſiet (vlieghende al om') de bien
Inde velden ghebloeydt, voorſightighlyck verſpien,
VVt wat bloemkens dat ſy meughen ſiughen ghereet
Meeſt heunichs (die van heur elc t'onderkennen weet)
Alſoo meught ghy hier oock plucken in d'ouerleſen
Van dit boeck, dat v beſt en orboorlycxt ſal weſen.
Ghelijck een ſchoon iongh bos beſaeydt is en beplant
Med boomen, bloemen, criudt en gras aen elken cant,
Seer verſcheyden van reuck, van verwen en van crachtẽ,
Soo heb ick oock dit boeck beplant deur Phebums drachtẽ,
Med planten die ghegroeydt ſyn op verſcheyden tydt,
Singhende altemed van liefdẽ, en dan van ſtrydt,
Altemed oock van Godt, med ſchoonder hermonyẽ
Nae dat ick was gheſindt, ſchouwende fantaſyẽ:
Volghende hier in na, de Natur' en den Aerdt,
Die wel in eenen beemdt een criudt voeydt dat beſwaerdt
By een criudt dat verblydt: en een criudt dat vercouwen
Can, by een ander criudt dat verwermdt mans en vrouwen.
Die inden hemel oock een ſterre heeft gheſteldt,
Die minlyck is en ſuet, by een ſter' die verfeldt;
Na dat my Iupiter beſpraeyde wt ſyn vaten.
Die my het beſte noch ſal ſchenken t'mynder baten.
Maer ſoo veel is daer af, dat alle ſchaeylyck criudt,
Venynigh, valſch en ergh hier is ghebannen wt:
Soo dat niemant iet quaedts hier wt en can gheſiughen,
Ten waer dat hy dat ſelf wilde draeyen en biughen
Naer ſynen valſchen Aerdt, ſynde oock alſoo gheſindt
Als een ſpinne venyn, die wel venyn ghewindt
VVt de Lelien reyn, oft wt de ſuete Rooſe.
Dus ontfanght nu dit boeck, en op alſulcken pooſe,
En tijd ouerleeſt dat, als ick dat heb ghedicht:
Dwelck de tydt is, die laes! veel menſchen ongheſticht
Beſteden ydelyck med groote braſſeryen,
Med dronken drinken oock, en dick med tuyſſcheryen,

A 2

TOT DEN LESER.

Med achterclap en twist, med stryd en wulpsheyd quaed,
Med onghheschickt rauot te houden vroegh en laet,
Altyd med meerder cost, en med minder gheughte,
Ummers veur alle mensch die alle quaed gheruchte,
Van onghheschicktheyd vlied, en hem verblydt in deughd.
Hier in te lesen dan ghy v vermaken meught,
Tot dat ghy hoogher werck van my eens sult ontuanghen,
Dwelck ghy haest lesen sult, coem' ick tot myn verlanghen.

Le Poëte au Lecteur beneuole, & aux enuieux.

V ous cueillerez plaisir, & erudition,
A mis Lecteurs benins, alors que sans enuie,
N ayuement lirez, l'art & l'inuention
D e ce liure & ces vers l'acord & l'harmonie:
E sprits nobles & doux, à vous cest oeuure duit,
R eceuez le pourtant, & y prenez deduit.

N oiseux & enuieux, zoëlistes sans grace,
O res despitez vous, d'vn enuieux courroux,
O euure en vous il n'y a qui ne tende à fallace,
T out miel vous semble amer, & l'amer venin doux.

De Poët tot den gunstighen, ende afgunstighen Leser.

V sal dinen dit boeck tot stightingh, med verblyden,
A ls ghy dat (Lesers goedt) deurleest, sonder benyden:
N eemt het dan aen med danck, want eere, nut en vreughdt,
D aer deur v word gegundt, van my, en alle deughdt,
E del Gheesten beleefdt, die wys, sonder afgunste,
R edelyck v verheughdt, in deught, vreughdt, eere en kunste.

N u raest vry, en wordt dul, en berst van nydt en haet,
O naerdigh zoyelist, die v verheughdt in t'quaet:
O uer-leest en deur soeckt oft ghy iet mocht verkeeren,
T' uenyn dat danckt v suet, heunigh is v verseeren.

Meeſter Clement Vidtſendonck. Tot den Poët.

SONET.

Ghelu ckigh ſyn ſy vry, en ſaligh daer beneuen,
Die cloeck, heur eyghen landt ploeghen, egghen en ſpaeyen:
Verciren, en voirdts wel beplanten, en beſaeyen,
Sonder heur een vreemdt landt te teulen te begheuen.
Alſoo ſyn ſy oock weerdt eeuwigh te ſyn verheuen,
Die om heur eyghen landt, en ſprake te verfraeyen,
T'Hebreeuſch, t'Griecx, en d'Latin verlaten wel beraeyen,
Als danckbaer kinders goedt, weerd dat ſy eewigh leuen.
Alſulken loon hebt ghy verdiendt, en ſulken eere,
Deur v deughs en verſtandt, Vander Noot, *mijn goedt Heere,*
Om dat ghy hebt vercirdt ſoo wel ws Moeders Talen,
En daer toe Brabandts lof ſoo heerlyck hebt ghesonghen,
Dat ſy veur beſt gheacht worden van alle tonghen:
Dies men med recht v deughdt behoirde te betalen.

Wijſheydt, en Deughdt, veurſichtigheydt en Eere,
Comen van Godt, ons Schepper en ons Heere.

E. D. VV. Au S. I. Vander Noot.

SONNET.

Bien-heureux eſt celui, qui de ſemence bonne
Orne ſa propre terre, & d'arbres fructueux,
Sans qu'en pais eſtrange, vn trauail ennuieux
De cent mille ſoucis ſon deuoir enuironne.
Et tel merite bien, que louange on luy donne,
Qui laiſſe des Latins, des Grecs, & des Hebrieux
Le langage elegant, & d'vn art curieux,
Pour ſa langue enrichir, ſon eſprit eſpoinçonne.
Tout ainſi, *Vander Noot*, heureux on te dira:
Et ton gentil eſprit des bons priſé ſera,
D'auoir ſi bien orné ta langue maternelle:
Et pour auoir chanté de ton Brabant l'honneur,
Si magnifiquement, tu dois, pour ton bon heur,
Eſtre recompenſe de louange eternelle. *Pax Pia Probis.*

IAN MAES.

SONET.

Hoe Gheluckigh ſyt ghy ô Braband, in dees tyden,
Dat ghy die Nimfen ſoet, door eenen Vander Noot
Die waeren eenen tyt verworpen als ganſch doot,
In all' v ſteden ſiet weer leuendich verblyden:
Nv (ſeggh'ick) als wy ſien all' om vechten en ſtryden
Hoirdtmen vreedſamelyck deſen Swaen (wonder groot)
Altyt ter' eeren Godts, (verwerpende all' aenſtoot)
Ciren v ſpraecke reyn, t'uwer eer, t'allen ſyden:
VVant ſiet hoe ſchoon, hoe net, vloeyen alle zyn woorden,
Hoe verſtandichlyck med, bewaert hy in als oorden,
Hoe gheſchickt is hy oock inde Franſche ſpraeck ſoet?
Ick ſeggh' v, dat de Grieck, noch oock de Latyn mede,
Soe wel en heeft verdient, (al waren ſy in vrede)
Als Vander Noot *nv doet, den Groen Laurieren hoet.*

NIL VIRTVTE PRIVS.

A 3

OP D'EFFIGIE DES AVTEVRS.

D'Ooghen, d'ooren, den mond, t'haer, wanghen en den baerdt,
Siet ghy hier wel gheraeckt, en in t'coper ghesneden,
Van d'Lichaem en van thoofdt waer in worden bewaerdt
Deughdt, Eere en goedt verstandt, en de gheest Godts vol vreden,
Dies de dry Carites, en Venus goedt en schoone,
Pallas, Mercurius, en de Ghesusters goedt,
Med Phœbum heur en bruer daer blyuen met der woone,
Daer om is t'Hoofdt ghecroondt med den Lauriren hoedt.

IAN MAES SVS L'EFFIGIE DV POETE.

Icy se voicy bien paind & en bronze engraué
L'oeuil, la bouche & le poil, la barbe, oreille & ioüe
De la teste, & du corps ausquels est conserué
Le bien, l'Honneur, l'Esprit qui a vertu se vouë.
Les trois Graces pourtant, Venus, (en qui se ioüe
La beauté), & Pallas, Mercure, y font seiour
Auecques les noeuf Soeurs, Phœbus, aussi L'adiouë
Pourtant ceind le Laurien ce frond tout allentour

OP DE WAPEN VAN T'HYVS VANDER NOOT.

CArle (diemen oock naemdt med den toenaem (de Grote,
Als hy in Spaengen streedt t'jeghens d'Marrans gheslacht
Gaf uwer Vadren oom, Heer Fredric vander Note,
Vijf schelpen in den schildt, veur vijf noten van cracht:
En om syn vroomigheydt, bystandt en trouwe groot
Hiet hy hem Vander Noot, als helpende in d'beswaren,
VVaer deur men d'Edelheydt, van d'oudt hius vander Noot
Merckt, maer v wercken schoon, gaen v deught openbaren.

IAN MAES SVR LES ARMOIRIES DE L'AVTEVR.

LOrs que Charles le Grand les Marans vint donter
(Qui l'Espaigne, occupoient) fit l'Oncle de ton Pere
Frederic vander Note, en ses armes monter
Cincq coques, cincq témoins de sa force prospére:
Et plus pour sa vertú & loyauté sincére,
L'apel'á vander Noot: comme aydant au besoing.
Ainsi de vander Noot le viel cep se declaire:
Mais tes oeures feront voler ton los plus loing.

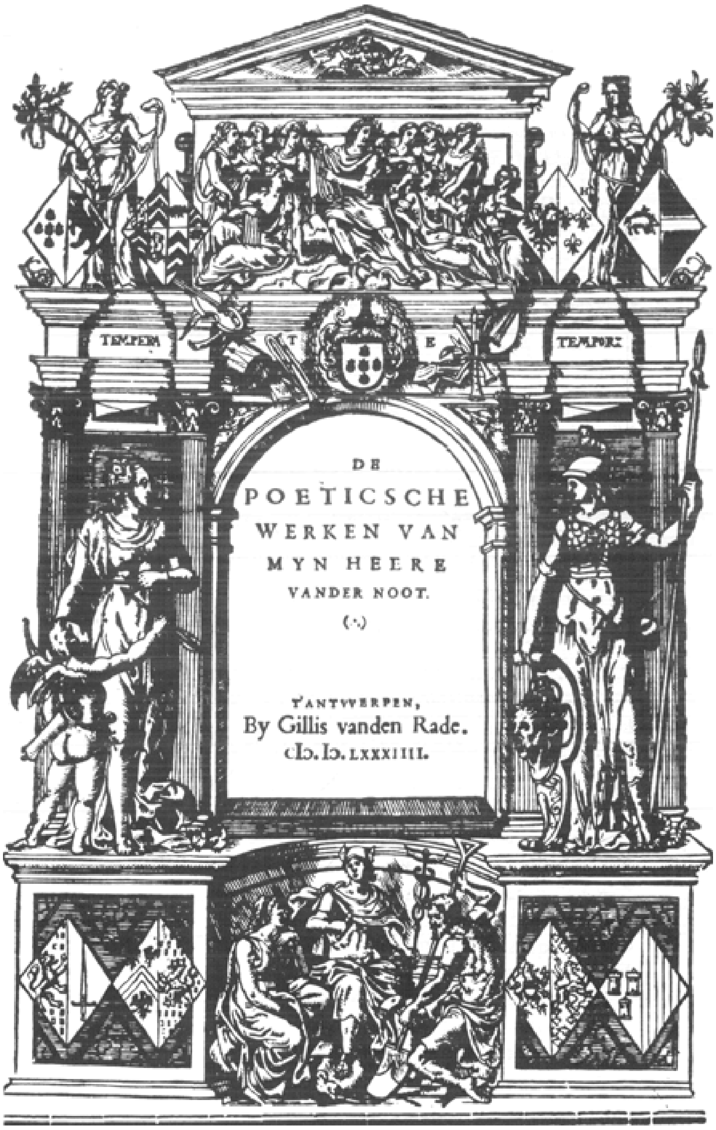
TEMPERA
T
E
TEMPORI
DE
POETICSCHE
WERKEN VAN
MYN HEERE
VANDER NOOT.
T'ANTVVERPEN,
By Gillis vanden Rade.
CIƆ.IƆ.LXXXIIII.

TEMPERA
T
E
TEMPORI
DE
POETICSCHE
WERKEN VAN
MYN HEERE
VANDER NOOT.
T'ANTWERPEN,
By Gillis vanden Rade.
cIↃ.IↃ. LXXXV.

IN OPERA DIVINI VATIS D. I. VANDER NOOT
M. Adrianus Iac. F. Damman.

VT mihi sint linguæ totidem quot vertice crines
Vix memorem laudes magne Poëta tuas,
Si quis imaginibus Martisque recenseat ausis
Et veteri clarum nobilitate genus,
Si genij Monumenta tui liricosque labores
Cunctaque Notai dicere vatis amet,
Oceani steriles citius numerentur arenæ
Quotque suo Rhenus gurgite voluat aquas.

IN OPERA D. VATIS D. I. VANDER NOOT D. H. AGRICOLA.

HOratiano spiritu
Sublimi (uti scripsit stylo)
Legendus Heros NOTIOR,
Maronico Latinus est,
Differre cur lingua faciat?
Dia, grauia, asperans lege
Tardo otiose tempore.
Flaccus Marone doctior
Maiorque Musa, & Comicus.
Post hos Poëta nullus est
Vidam vel adde & Persium,
Plautum vin & Lucretium?
Et Christianos pauculos
Buchanium, Prudentium.
Vt Flaccus ergò, NOTIOR
Perinde confidens, catus,
Constans & audax, & iuuans
Relectus, eleuatior,
(Relegendus etenim sæpiùs,
Atque vacuo semper animo,
Nunquàm bono sine otio
Et vnaquæque penitiùs
Censeque magno pondere)
Acrius Hic inspiciundus est,
Falix scatensque Gratia,
Generosa vox Heroidum:
Quas hic Deas credas loqui,
Deasque Vatum præsides.
Vtrique pariter Nobilis
(Horatio, Notaio)
Iunctura, verba, sensa, sunt.
Ast opera superans omnia,
Et sunt Olympiados libri,
Vt Canticorum Cantica,
Multisque Dia sensibus
(Cosmicaque Mundus & Vxor est)
Poëmata Sacra, Florida,
Prophanaque (at honeste) simul:
Virtuti & adducunt Deo;
Primo locum soldùe loco.
Discatur affectus & amor
Diuinus, humanus bonus:
Tum compositio, denique
Lingua benè nostra & Gallica,
Vel, & pueris, & in Scholis.
Rythmus aliorum magè breuis,
Varius & intricatior,
Vt Naso, Elegiaci leues,
Hic noster est Maro grauis,
Sublimis est Horatius,
Homerus est & Pindarus:
Quiddam omnis inimitabile.

QVAE SVCCVRREBANT CIRCA NOTAEIA SCRIPTA
Henrico Agricolæ Brechtio.

IRrisor osorque artis ignarus adeò
Solus, (quod aiunt), turba certè maxima.
Poëta vates audit, est prophetæque
Furore Dio Oracula, & sunt Carmina:
A plebe semota, imparibus ignotaque
Huc nec animatis. Lector ô attentiùs
Apologia quadam vice, hæc bonus vide.

APOLOGIA DOCT. HENRICI AGRICOLAE.

TEMPERA TE TEMPORI.

TICSCHE VVERKEN VAN MYN HEERE VANDER NOOT, BY Henrick Ackermans, van Brecht.

DE verkeertheydt, d'onvvetentheydt, ende d'on-danc-
baerheydt, deſer quader vveereldt, ende ſorghelijcker tyden
ſyn ſoo groot, dat de ghene die hedenſ. daeghs heuren gheeſt
te vvercke ſtellen om t'vader-landt ende d'invvoenders des
ſeluighen, eenighe eere, nut oft vreughdt toe te brenghen, veur alle
recompenſie van heur goede kunſtē, neerſticheydt ende erbeydt, niet
en ont-uanghen dan groote verachtinghe, van den eenen, ende groote
af gunſte, haet ende nydt van d'andere. D'vvelck vvy ſoo claerlijck,
groffelijc ende openbaerlijck (ſonder ander exempelen vooirdt te dor-
uen brenghen) aen onſen Godlijcken Poët, den vroomen Heere Vander
Noot, geſien hebben, en noch merken, dat het ſonde ende ſchande is.
Hy die ons moeders tale, namendtlick onſe Brabantſche ofte Neder-
landtſche ſprake (daer vvt roeyende veel-derley gheſchuymde vvoor-
den, binnen den tydt van 2. honderdt jaren hervvaerdts, ontleendt
van vreemde ſpraken die gheen gemeynſchappe medt d'onſe en heb-
ben, ende in haer plaetſe vveder om brengende de goede, oude Brabant-
ſche vvoorden, ende daer toe noch bequame, nieuvve, ongeſchuymde
vvoorden vindende ende makende) ſoo heerlijck ende rykelijck ver-
claerdt, ende verçirdt heeft, dat ſy heur niet en derf ſchamen by de be-
ſte ſpraken vertoondt ende geleken te vvorden. En dat ſeluighe en heeft
hy niet ghedaen in ſlechte redenen oft ſimpel proſe, maer ſeer geleerde-
lijck, kunſtichlijck ende ryckelijck, in vvel-beſneden, ghelijc-voetighe,
ende ſuet-vloedende veerſchen, van dry-der-hande aerdt: te vveten
Heerlijcke, Ghemeyne, ende Lyrickſche veerſchen. D'eerſte beſtaende
de manlijcke in 12. de vrouvvelijcke in 13. ſillaben, hebbende beyde ſe-
keren ſnede, pauſe oft ſteunen op de ſeſte ſillabe. De t'vveede manire
van veerſchen, hebben de manlijcke 10. en de vrouvvelijcke 11. ſil-
laben, ende hebben beyde de pauſe, ſnede, oft ſteunen op de vierde ſil-
labe. Dit aduertere ick oock daerom datmen elcke ſnede vvel diſtincte-
lijck ende beſcheydelijck moet pronuncieren, anders diet onvvetdlijck
diſtingueren, verachtent vvt haer ſelfs onvvetentheyt, en ten is gheen
vvonder dat ſy dan daer gheenen ſmaeck in en vinden. De derde ma-
niere ſyn van 2.3.4.5.6.7.8. oft 9. ſillaben na dat de vvyſe, ſangh', oft
Harmonie is, der Hymnen, Oden oft der Lyrikens diemen maken vvilt.
En ſoo elck veerſch des ierſten ſtocx is, ſoo moet oock elck veerſch van
al d'ander ſto. en des ſeluighen gheſangs vveſen. Van al ditte ſalmen
haeſt breeder beſcheedt vindē, in de kunſte der Poëteryē die ons Poët ge-
maect heeft. Nu in de plaetſe datmen hem veur deſen al-der beſten,
ſchoonſten ende lof-vveerdighſten dienſt, neerſticheydt ende erbeydt
met recht ende redene groot vordeel, deugdt ende eere behoorde aen te
doen, aenghesien dat het gheen ſlechter ſake en is medt een geleerde

A

penne, daer toe met eenen vvt-nemenden vvonderlijcken hoog ende godlyc verheuen Poëtischen gheest, ende met god'lycke veerschen ghelijc Horatius na Pindarum ende ander Griken (so hy selue betuygt ende vvaer-segt) eerst in d' Latyn gedaen heeft, ende ghelijck ons Poët na die tvvee veurschreuē Poëten ende sprakē nu ooc eerst' in onse Brabantsche sprake gedaen heeft, ende doet. T'en is geen minder deugt het Vaderlant te vereerē ende syns moeders sprake te ver-rykē, te ver-çirē ende vā alle barbare, groue ende onaerdige redenē ende vvoordē te reynigē, dan het en is met den svveerde de palen des Vader-lants te vermeerderē ende de boosdoenders daer vvt te verdryuen. Soo hebben vvy nochtās gesiē dat d'onvvetende goetdunckentheyt ende opgeblasentheyt, sommiger ver-vvaender afgunstigher, grouer, ende cleynhertigher menschen heur soo verhief ende opstack t'seghens d'eerste gheluyt synder schriften, dat het schene dat syn ontsteruelijcke glorie (die tyt noch beginnēde te groeyē) gantschelijck vvtgeblust soude hebben ghevveest, deur heur ezelslijck gheroep, ende Midialisch' oordeelen: d'een (ontdeckende syn eygen on-vvetentheydt ende ongeleerdtheydt) beschuldigde hem dat hy te diep-sinnigh, ende te misterialyck schreue. D'ander seyde dat hy te vry-moedigh ende te stoudt vvas in nieu-vvoorden te maken: en dat constant beter Brabandts vvas dan standtvastich, plaisant beter dan behaghelyck, abondant beter dan ouer-vloedigh; dierghelycke abandonneren beter dan begheuen, consoleren beter dan vertroosten, ende duysent dier ghelijcke. Andere hem benydende om syn schoone, goede, ende suet-vloeyende veerschen, seyden dat sy niet en vvaren als de heure ende daerom niet en dochten, vvaer op men met recht segghen magh:

Daer Midam wordt ghedooghdt,, het vonnisse te strycken
Daer wordt Pans spel verhooght, en Apollo moet wycken.

Andere te seer cleyn-hertigh, seyden datmen niet en can noch ooc niet en behoorde kunstighlyck oft gheleerdighlyc te schryuen, dan in Griex oft in Latyn, en dat sy vvel ouer-vveghen ende verdoeldt syn, die heur ondervvinden in d'Nederlandts anders oft beter te schryuen, dan sy-lie ghevvendt syn te doene, niet kunnende sulke afgunstige, vvaenhopige, cleyn-hertighe, oft onvvetende (al vvaren sy oock groote Meesters in t'Hebreeusch, Griecx, oft d'Latyn) boter-beesten en tvvee-voetige esels bedenken noch verstaen dat de veurschreuen Griecsche ende Latynsche spraken met den eersten oock barber, grof ende ongheschict ghevveest syn, ende gebleuen souden hebben, ten vvare dat godlijcke ende gheleerde Poëten ende Oratoren, als Homerus ende Demosthenes met meer andere, deur heur godlycke veerschen, ende geleerde schriften, de Griecxsche sprake eerst, En de Latynsche veel hondert iaer daer na, Virgilius en Cicero, met meer andere, hadden comen vereeren, verrycken ende verçiren: Ghelijck ons Poët, deur ende met syn godlycke veerschen, onse Nederlantsche sprake, veel hondert iaer na de Latynsche, nu ooc comt vereeren, verrycken en verçiren. Hy seg'ick, ende sommige goede gheesten met hem, die hem som, in alsulcke maniere ende aert van veerschen te maken, als vvy hier bouē geruerdt hebben, nà volgen; vvel verstaende ende siende ghelyck oock de beste Poëten van Italien, Spaenien,

Spaenien, Prouencen ende Vrancryc doen, dat dese veurschreuen veerschen de beste, schoonste ende volcomenste syn diemen vint. Verstaende ooc noch vvel, dat een man die de beenen euen lang heeft en de knien ghelyc hooghe, vvel gemaect van beenen is: en ter contrarien die d'een been 10. ende d'ander 13. duymen langh heeft en daer toe d'een cnide hooghe ende d'ander leege ontrent de enckelen heeft staende, creupel ende misnaect van beenen is. Wat ooc sommige (die Godt met der hãt meynẽ oft heur gelatẽ te hebbẽ, ende onder sulkẽ decsel stoutelijc den boosen dinen, vervvorpende de vreese des Heeren, ende de liefde des naesten) onsen god'lijcken Poet om de deugt (daer die geueysde inder vvaerheyt ende in heurder herten, erf-vyanden af syn) gebrouvven hebben, dat is den aldergrootsten ende besten, ende ooc sommighe goede menschen bekendt, dus vvel aen:

Al is de Boosheydt fel,, en oock de Læughen snel,
De VVaerheyt als in spel,, verwindt deur Deughdt, die wel.

In sulker veugen dat te hants by-nà alle goede gheesten, den oorspronc ende d'oorsake aller deser ende deser ghelycke veur verhaelde vvedersprekinghen vvel mercken ende verstaen: Dies heur voortane alsulcke afgunstige spotters ende *Zoyelisten vvel vvat behoorden te vermyden van soo onredelyck te blameren ende onrechtveerdiglyc t'oordeelen, op dat het niet t'openbaerlijck en blyke dat sy vyanden der Deugt syn; ende oock des Lants eere benyden. Dat myn Heer vander Noot deur syn lofvveerdigh schryuen het Vaderlant, ende ooc verscheyden Heeren ende Vrouvven vereert, ende suect te vereeren, dat is een eerlyck ende oudt ghebruyck, ghelijck onder ander gheleerde, Plinius in een synder brieuen verclaerdt, segghende: *Fuit moris antiqui, eos qui vel singulorum laudes vel vrbium scripserant, aut honoribus, aut pecunia ornare: nostris verò temporibus, vt alia speciosa & egregia, ita hoc in primis exoleuit. Nam postquam desiuimus facere laudanda, laudari quoque ineptũ putamus.* En corts daer na segt hy voorts: *Quid homini potest dari maius quàm gloria, laus & æternitas?* En seker hy seght vvaer ende vvel, vvant vvat mocht den mensch' meerders oft schoonders hier op eerden, gegeuen vvorden, dã eeuvvigẽ lof, onsteruelyke eere ende glorie? Die gene die de Landen, Steden, Heeren oft Vrouvven, sulken eeuvvighen dienst aen costen doen, namelyck de Godlyke Poëten, plagmen te vereeren ende te verçiren met eere, oft met geldt ende gheschenken. Maer nu is sulken goeden ghebruyc vergaen (segt hy) vvant na dat de menschẽ begosten op te houden van vvel te doene, soo docht het hen ooc onbehoorlijc te vvesen gepresen te vvorden. Die selfdighe oorsake doet noch hedens daegs veel ghevveldige schossers ende brossers, schinckers ende drinckers, de godlyke Poëten verachten, liuer hebbende onnuttighlyc, ouerdadighlyc, ia ende beestelyck, veel goets met vogels van heurder pluimen te verslampampen, en voordts als beesten te steruen en vergheten te vvorden, sonder den nàcomelingen eenighe goede ghedachtenisse, spiegel, oft veurbeeldt nà te laten: dan de goede geesten deur eenige redelycke beleeftheydt te vervvecken om heur namen vvt den vloedt der vergetelijcheyt Lœtes, te trecken; d'vvelck sy vvel ghenoech begheeren, maer gaen dat suken met on-vvtsprekelyken

A 2

coſt ende moeyte, deur middelen die heur daer niet rechtighlijc toe helpen en kunnen, namelyck door groote pracht en prael, groote maeltyden ende coſtelijcke banketten, veel poffers, oor-blaſers ende pluymſtrykers, veel eſels, peerden ende muylen, ende dier gelyke die eer langeiaren, als cleen van vveerden, t'ſamen met haer vergeten vvorden in der eerden. Sommige vvat veurſichtiger, ſuken vvel eenighe ghedachteniſſe achter te laten, deur Caſteelen, Tropheen, beelden, ſtatuen ende dier ghelycke, van ſteen, metael, oft ander ſtoffe, die deur brant oft ſtryt, oft eyndelinge deur den tyt, vernielt ende vergeten vvorden. In ſomma vveynich ſynder die de rechte vvrekers heurder doot, ende des Tydts, te vveten goede Poëten kunnen becomen, oft ooc ſom becomen vvillen, daer, ende alſmen der eenige vindt, ende dat deur een ghirigheydt oft nydighe afgunſticheydt, die ſy tot ſulke godlyke gheeſten draghen, niet kunnende lyden noch verdraghen een hemelſche deugt ende cracht, die groot ende machtigh genoech is om alle heure afgunſticheyt ende verachtinghe t'ouervvinnen. Ghelyc (ouer ſlagende duyſent redenen, veelderhande geleerder mannen) Eſtiene Iodelle, in eenen brief, die hy aen myn Vrouvve Margarite, Hertoghinne van Sauoyen ſchrijft, vvel verhaeldt, ſegghende:

Qu'eſt ce qui faict les vers & leurs ſaints artiſans
Seruir d'une riſee à tant de courtiſans?
Et que les grands qui ont leur but de la memoire
Dedaignent à tous coups l'ouurier de telle gloire,
Aymant mieux ſe priuer meſme de leur eſpoir,
(Portans tout au cercueil) qu'en viuant receuoir
Les vengeurs de leur mort: He qui faict que la France
Charge ſouuent d'honneurs ſon aueſſe Ignorance,
Si ce n'eſt une enuie? enuie qui ne veut
Souffrir une vertu, qui trop plus qu'elle peut.

Alſoo ſoudemen met goet recht, van deſe Landen ooc vvel meughen ſeggen, alſmen aenſien vvil de groote ondancbaerheyt die onſen Poët, den vromen Heere vander Noot, alhier bevveſen vvordt, veur de ghetrouvve dienſten die hy den Vader-lande, en deſer Stadt Antvverpen, ſoo deur ſyn lof-vveerdich ſchryuen, als anderſins gedaen ende betoont heeft, ghelyck *Meſſer Paolo Alberto, ne la ſua Hymma, d'Anuerſa* ooc vvel verhaeldt, ſegghende:

Non ui diranno i ſecoli futuri
Credetè me bella Anuerſa, beata
Per eſſer piu per mercanciae, é muri,
Per Arte, é oro chaltra terra eſſaltata.
Ma ui diranno (en quel ui ſon Profeta)
Beata aſſai, fortunata é ingrata
Per quel gentil, ſaiggio e diuin Poëta
Quel vãder Noot Dõ Giouan tãto animoſo
Per che come dil Sole la Planeta
Illuſtra il ciel, coſi quel generoſo
Va illuſtrar per uerſe eccellente
(Bõta del Ciel-) d'un ſtilo aſſai formoſo
(In. Gallia Belgicá, nel occidente,
Ond', elgi porta il Lauro in ſu la chioma)
La nobile é bella, é regala Brabante.
Dico tanto felicemente é bene
Chel Mantoan à fatto à noſtra Roma
Et piu lh Homero à Smirna ò ĩ Athene.

Maer ons Poët vvel ghevvapent ſynde met goet gedult ende Godlycke Philoſophie, verdraegt dat al, met een vroom ende dapper gemoet, ſterc ende manlyck herte, ende ſiet datſelfde al met goeden oogen ane, denkende dat hy d'eerſte niet en is die van de verachters der deught ende vleeſchelijcke menſchen, cleyn gheacht ende qualijck gheloondt heeft ghevveeſt, ghelyck dat ghebleken heeft aen Homerum, onder de Griken: aenden Africaenſchen Scipion, ende aen Terentium, onder

der de Latynſche ende aen meer ander' godlycke Poëten, Propheten, ende dapper mannen. Ia ende ooc aen den beſten, daer gheen menſch by te gelyken en is, dien ſy ſeyden den duyuuel in te hebben, ende voort den eenen godloos ende den anderen ſot te vveſen, vvaer op ons Poët (ghelijc meer ander gheleerde ghedaen hebben) vvel te paſſe ſprekende, op een plaetſe ſynder Poëticſcher vverken ſeght:

De Sotten heeten ſot, die, die heur ſotternyen
Hier niet en volghen nà, noch oock alſoo niet raſen
En willen ſoo ſy doen, als ongheruſte dwaſen.

Dat ons Poët d'eerſte niet en is, die van de Zoyeliſten ende Momus gheſlachte, om ſyn deught ende Godlyke konſte, deur haet ende nydt, ghecalomnieert ende nà gheſchabbeaut heeft ghevveeſt, dat heeft onder andere heerlycke ende godlijcke mannen ooc vvel aen Homerum ghebleken: den vvelkẽ, Zoyelus, ſoo groffelijc blameerde dat de ſelue faemberoouer Zoyelus (ſoo Mantuanus libro 1º. *de virtutibus & vitijs* ſeght) daeromme ſchandelyker doodt aen de gallighe moeſt' ſteruen.

Zoilus his actus stimulis hoc percitus oestro
Stentorea dum voce tonat, dum gutture lato
Fulminat, et rodens & rictum pandit in omnes,
In cruce, suspensus sublimè, iubente Tyranno
Tristia Niliaca fecit spectacula plebi.
Sic pereat quicunque sua convellere lingua
Nil fugit, & sacro Vatum non parcit honori.

Daer nà heeft dat ooc aen Maronem ghebleken, als hy van de ongheleerde Paro, Bauius ende Meuius, na ghekeeckt vverde. Ende ooc deur Carbeliums, Viprianums, Hereliums, Periliums ende Auitums vvederſpreken: vvelcke vvederſprekers Aſconius, Pedianus (Virgilium verantvvoordende) deur ſyn ſchryuen vvel betoondt heurlieder onredelycheyt, onrechtveerdigheyt ende onvvetentheydt. Hoe ooc Horatius van verſcheyden afgunſtighe beriſpt heeft ghevveeſt, blyct in verſcheyden plaetſen ſynder ſchriften; als 1. Sermo. 10. daer hy ſeght:

Men moveat cimex Pantilius? aut crucier quod
Vellicet absentem Demetrius, aut quod ineptus
Fannius Hermogenis laedat conviva Tigelli?
Plotius, & Varus, Mecenas, Virgiliusque
Valgius, & probet haec Fuscus: plures ego doctos
Prudens praetereo quibus haec, sint qualiacunque,
Arridere velim, doliturus si placeant spe
Deterius nostra Demetri, teque Tigelli
Discipulorum inter iubeo plorare cathedras.

Dies ghelijken oock 2. Sermonum. 1. *Sine nervis altera, quicquid*
Composui, pars, eſſe putat: ſimileſque meorum
Mille die verſus deduci poſſe. En een vveynich voordts:
Quid faciam præſcribe quieſcas: ne faciam inquis
Omnino verſus, aio. En dan vvederomme 2. Epiſt. 1. *Poſt ingentia facta*

Ploravere suis non respondere favorem
Speratum meritis, extinctus amabitur idem
Si meliora dies ut vina poemata reddit.
Qui redit ad fastos & virtutem aestimat annis
Miraturque nihil nisi quod Libitina sacravit
Indignor quicquam reprehendi non quia crasse
Compositum illepidéque putetur, sed, quia nuper.
Nostra sed impugnant nos nostraque lividus odit.
Quod si tam Graecis novitas invisa fuisset
Quam nobis, quid nunc esset vetus? aut quod haberet
Quod legeret tereretque viritim publicus usus?

En vvat voorts ſeght hy oock vvederom: *Valeat res ludicra ſi me*
Palma negata macrum, donata reducit opimum
Saepe etiam audacem fugat hoc terretque Pœtam
Quod numero plures, virtute & honore minores
Indocti stolidique & depugnare parati.

Wat afgunſtige beſpotters ende benyders Terentius ooc ghehat heeft, ſult ghy merken ende verſtaen, in elcke Prologhe ſynder Comedien. En Volcatius ſet hem eerſt de ſeſte onder de Comedie-ſchryuers, daer hy verde de eerſte, ende ſchier alleene ouer ende in vveſen gebleuẽ is. Hier

A 3

hebben de gunſtighe leſers(meyn ic) ſpiegelen ghenoegh der afgunſtigheyt ſommigher verkeerder, onvvetender, ende afgunſtiger menſchen, t'ſeghens de vvtnemenſte, vroomſte ende beſte gheeſten. En op t'ghene dat ſommige geſeyt hebben dat ons Poët hem ſeluen pryſt;het vvelc hy ſoberlijc en luttel ghenoech doet, en ſoude dat met recht(niet t'ſeghens ſtaende datter veel vande beſte gheeſten ſyn vvt alderhande Nacien, die hem heerlijc, ende hoogelijc hoe vvel niet te vollen, aenſiende de ſunderlinghe ſchoone gratien, deugden, ende kunſten, daer hem de Hemelen ſoo rijckelijck mede verçiert hebben, louen ende pryſen) vvel meer behooren te doene. Ghelijc de beſte Poëten oyt veur een maniere ghehadt hebben heur ſeluen, oft (om beter te ſeggẽ) Godt die in heur vvoõt ende vverćt, te pryſen, den vvelkẽ ſy kennẽ, ſmaken ende gevuelẽ: maer niet de eertſche, vleeſchelyke, noch beeſtelyke: *Iã verius ſe nouit nec tacens ſemper diſſimulat audet ẽ conſcientia Deoq;ue, nulla iactãtia, & Poëtarũ præferti ſunt & de ſe Vatũ præſagia.* Ghelyc Ouidius: *Eſt Deus in nobis agente calẽſcimus illo.* ende *Propercius, Eſt Deus in nobis ſunt & commercia cæli.* Ouidius vveer in d'eynde ſynder boeken der veranderingen: *Iámque opus exegi quod nec I. uis ira, &c.* en Horatius 3. ODE. inde laetſte gheel *Exegi monumentũ, &c. Sume ſuperbiam.*

Quæſitam meritis, & mihi Delphica Lauro cinge volens Melpomene comam:

ende vvederomme, dier gelycke 1. ODE. 1.

Me doctarum hedera præmia frontium Diis miſcent ſuperis ſecernunt populo.

vvederõme 2. ode. vlt. 3. ode 4. 3. ode. 25. ende 4. ode. 3. alle 4. heel vvte.

Et iam dente minus mordeor inuido Quod monſtror digito prætereuntium.

Aen Virgilium blyćt dier gelycke in ſyn 9. Eclo. *Quis caneret Nymphas, &c.*

Imò hæc quæ Varo necdum perfecta canebat. Et Cic. *Iactitat monumentum paratũ & laudes ſuas vbique.*

Hier hebt ghy int corte gehoort, en genoech verſtaen, hoop' ic, goet gunſtigh leſer, hoe ons Poët, met de beſte Poëten, en vroomſte mannẽ, om ende veur ſyn deughden, kunſten ende ghetrouvve dienſten, t'onrechte benyt, geblameert, ende qualyc beloont heeft ghevveeſt, van afgũſtige achterclappars, onbeleeſde ende ongeleerde ſpotters, onrechtveerdige faemberoouers, ende onuerſaegde vyanden der Deugt (die niet meer conſcientien en maken van eenen vromen menſch ſyn eere te beſmetten, te quetſen, ia oft geheelijc te beroouen, ſoo ſy coſtẽ, dan een dief van iemanden ſyn borſe te ſtelen, oft een moorder van iemandẽ d'leuen te benemen. Die ſynen naeſtẽ ſyn goet ſteelt is een quaet, die hẽ d'leuen neemt is veel erger, maer die hem ſyn eere ſteelt, is d'alderquaetſte dief. Den vvelcken ſpotters ende benyders nochtans eyndelinge gebleuen is d'eeuvvige ſchande ende verdriet, ende den Godlijken Poëten eeuvvige eere ende vreugt. Dies ſy ende met heur alleene d'ouervvinnende Keyſers, met Lauriren ghecroondt, ende verçierdt ſyn, te vvyle ſy hier op der eerden van de beſte, gheleertſte, ende redelijxſte mannen te rechte geacht ende geeert, ende gehoudẽ vvorden, veur de alder beſte ende godlijxſte geeſten, ia ende ſoo Philo ende meer ander ghetuyghen, veur kinderen Godts, ende eertſche oft ſterflyke Goden. Sekerlyck ick (ghelijck ooc de beſte geeſten met my) bemerkende de godlyke gratien ende hemelſche gauen, daer ons Poët ſoo rykelijck mede verlicht ende verçiert is: vverd' ſoo verheughdt ende vervvonderdt, dat ick yuerende onder andere oock deſe veertkens maken, en hier mede by veughen moeſte.

Et

Et mirabar ego Diuini magna Poëtę
P.. der Noot primum nomina laureolam:
Cum ſatis haud noſtrum perſpexiſſemq́; profundè
Virtutes Vatis, docte poëma graue.
Quanta poëtarum ſunt hec? quot nomina rara?
Par huic Teutonicis Barbaricinus quid eſt?

Nec Latiis quin nec Graiis tam denſa poëſis
Vtilis antiqua eſt & noua parta recens.
De vel Olympiadas libris, naſcente Properti
Quid tam Æneide tu, quam ego iure crepem?
Credite Romani ſcriptores cedite Graii
Neſcio quid maius naſcitur Iliade.

Van al dat ſchoonſte ende beſte is, vintmē alder vveynigſte en ſeldenſte, ende alſoo gelijc men meer yſers, ſtaels, loodts, blecx, copers, ende tens, dā ſyn gouts vindt, ende ſoomen dieſgelijke ooc meer keyen ende caſtyſteenen, crydt ende calck-ſteenen, arduyn ende marmer vindt dan diamanten oft rubynen. Alſoo vintmen oock meer ghemeyn volx van alderley handelinghe ende neiringe, daer toe ooc meeſters in verſcheyden cunſten, dan Poëten: vvant vvy beuinden dat onder de Griken ſoo veel leeraers ende meeſters in alderhande kunſten, oock Philoſophen ende Oratoren ghevveeſt hebben, maer ſeer vveynigh Poëten: ende onder ſoo luttel Godlyke Poëten en vvort maer eenen Homerus ghenaemt. Dies ghelijken hebben onder de Romeynen oft Latynſche ooc ſoo veel Capiteynen, Tribuni pleb. ende Conſules, daer toe ooc ſoo veel gheleerde in alle faculteyten ghevveeſt: maer vveynigh Poëten, onder de vvelke maer eenen Maro ghenaemt vvordt, als Prinſ der Latynſcher Poëten. Ghelyker ooc onder ſoo vveynigh Tuſcaenſcher oft Italiaenſcher Poëten, maer eenen Petrarcha, ende onder ſoo vveynigh Belgichſcher dat ſyn Brabantſcher oft Nederlādtſcher Poëten maer eenen Vander Noot, d'eē der Tuſcaenſcher oft Italiaenſcher ende d'ander der Belgicſcher oft Brabandtſcher Poeten Prinſ ghenaemt vvordt. Siet, merct en verſtaedt nu vvat grooter, ſchoonder ende Godlijker ſake het is, een oprecht Poët te vveten, ende hoe onvvetēde, onredelijc, ende onrechtveerdig ſy ſyn, die ſulke verachten, vervvorpen ende blameren, niet kunnende ghelyden een vvtnemende gracie ende deugt die men ſoo ſelden ende vveynigh vindt. Men vinter vvel ghenoech die nà dat ſy een deel veerſchen vvt kunnen dringhen, die, ſoo heur dunct vvel rymen en vvel ſpringen, heur verblyden datmenſe Poëten naemt: O dvvaſe ende erme maniere van menſchen die niet en vveten hoe onvvetende ſy ſyn, niet vvetende vvat ende hoe vele een goet Poët behoort te vveten. Aenſiende ende merkende dan datter onder veel duyſendt menſchen, ſeer vveynigh (jà ſchier niemant) gevonden vvorden, die recht vveten vvat Poëterye ende dę Poëten ſyn, vvas ic van meyningen vvat tydts ende vlyts te beſteden om te betoonen ende te verclaren vvat de ſeluighe ſyn, den lief hebbers ende goede gheeſten tot leeringhe, nut, ende vreugt: ende den afgunſtighen, ghirigen ende onbeleefden ſpotters, achterclappers ende verachters, t'eender ſtraffe heurder onredelycheyt, ende verkeertheyt. Maer gedenkende dat Horatius Flaccus, Ian Boccatius inden 14. boec der Nature der Goden, Iacobus Badius in d'beghin ſynder commentarien op Terentium: ende meer andere, op verſcheydē plaetſen vele ende opentlyc daer af gheſchreuen hebben, ende bouen al verſtaende dat Doctoor Harmanus Granerus, ooc ſeer claerlijck ende beſcheydelijc van die ſake tracteert, in een t'ſamenſprekinge die hy ter eerē van onſen Poët, en ſyn Poëtiſche vverken gemaect heeft, ſoo heb' ick ſulx laten blyuen, ſonder

anders daer toe te doene, dan alleeniglyc hier by te vengen dit cort verhael dat Iohannes Auentinus in ſyn Beyerſche cronike vande Poëten ſchryft, en alſoo hier mede een eynde makende, bid' ic den gunſtigen leſers, dit myn cort ſchryuen in danke te nemen, d'vvelck ſommighen langh genoech ſal dunken, daer ick nochtans noch nau begoſt en hebbe om oprechtighlyken ſoot behoort, dePoëten te pryſen Vaert vvel.

IOHANNES AVENTINVS IN DAT eerſte Boeck vanden oorſprong der ouder Duytſchen.

Vande Poëten.

POët is een Griex vvoort, ende is in onſer ſprake Schepper oft Maker ghe ſegt, een Poët is een die vvt niet, eenigh Godlijck, ſchoon, ende heerlijck vverck maeckt oft maken can, ghelijck den aerdt Godts is, die vvt niet Hemel ende eerde gheſchapen ende ghemaeckt heeft, alſoo maken ende ſcheppen de Poëten oock deur den Godlijcken Gheeſt, vvt niet, ſchoone eruindinghen, hooghe, diepe, ontſterueliike, ſtichtelijke, verheughelijcke, ende miſteriale ſaken: Daer om inde ſtede dat vvy in Duydts in ons ghelooue ſinghen, Ick ghelooue in Godt almachtigh, Schepper der Hemelen en der eerden: ſoo ſinghen die Griken, Ick ghelooue in Godt den Vader almachtigh, den Poët der Hemelen en der eerden. De Poëten ſyn die, ende als die mannen die vvy oock met een Griex vvoort Propheten, ende in d'Latyn Vates noemen. Ghelijck Paulus die oock noemt. Daer en is gheen onderſcheydt tuſſchen heur en dē Hebreeuſche, dan dat de Ioden en die vvt heur gheſproten ſyn, de heure ghemeynighlijck openbalijcker van Godt verlicht ſeghhen te vveſen: en d'ander meer vvt de beneficie des Hemelſch ende goede nature: Hoe dat het ſy, ſy ſijn beyde met een ſunderlijcke ghenāde van Godt begaefdt ende verlicht. Ghelijck alle oude gheleerde daer af ſchryuen, ſy vvorden oock Theologanten genaemt, vvant ſy ſijn de rechte oude Theolgoanten, dat ſyn Meeſters in der Godlyker ſaken: daerom vvorden ſy ooc Geeſtelijke, Godlijke ende Prieſters ghenaemt: die t'ghelt, d'eerdtſche goet, tijtlyke ende verganckelijke houeerdye, vveſluſt ende pracht niet vele en achten. Sy hebben vele van Godt, van ſyn Dienaers, Helden, Hemelſche Vorſten en Borghers die vvy Enghelen ende Heylighen noemen, gheſeght, gheſonghen ende gheſchreuen. Hoe Godt de vvereldt gheſchapen heeft: ſegghende hem almaghtigh Vorſt, Godt, Vader ende Heere aller dinghen rechtveerdigh ende veurſichtigh Regeerder, aller ſaken te vveten. Die ghevveldig ende heerlijc aen ende op alle plaetſen t'ſegenvvoordig is, in de Hemelē, inder Hellen, op der Eerdē, ende op d'V Vater, alle ding' met ſynder t'ſegenvvoordigeyt, genadigheyt, almagtigheyt vervullēde vvant alle ſaken in ſyne Godlyke handē ſtaē, in hē ſeluen ruren, ende bevvegē heur vvy ende alle ſaken: als al van ende deur hem vveſende, vveer ſy op velden, berghen, ſtraten Zeen oft in boſſchen ſyn, in alle doē en laten ouer de gantſche vvereldt ſy veuende t'allen tyden op alle dingen. En ſoot den Hebreenſchen Bybel noemt, hy ſit daer bouen breedt ende vvydt, vvaer men ſy, vvaer men coemt, gà, oft ſtà, Godts mogentheydt is daer. Sy ſegghen oock dat hy hem veel Vorſten, heyrſchaaren ende dienaers verordent heeft, vvaer deur hy de Hemelen ende de gantſche VVereldt leyt ende regeerde, ende den menſchen ten goede treckt: hoe hy de booſheyden ſtraft, de deughden loondt. Oock ſchryuen ſy veel van den Hemel, van de Helle, van dat vaegh'-vier ende van t'Paradist dat is den luſt-hof, die ſy *Campum Elyſium* noemen. Sy houden oock dat de Silen ontſteruelijck ſijn. Gheuen Gode alle macht ende ghevveldt toe, die de menſchen met alle de dieren om der booſheyt vville met den vvatere gheſtraft heeft, ende noch eens met den viere ſtraffen ſal. Sy ſegghen oock vele van d'openbaringhen der Goden oft Gheeſten: ende hoe ſy gheſtadighlijck onder de menſchen vvoonen ende goet oft quaedt aen-doen, nae dat een ieghelijck verdiendt. Daer beneuen beſchryuen ſy oock der Vorſten ende Heeren, der Goden, Heros, ende Helden leuen ende loffelijcke daden: oock de booſheyden ende grouvvelen. Alle ſulx vvorpende onder d'eeuvvich ghevveldt, ghebiedt ende vvoordt, van den beghinne ane van Gode gheſproken: gheſchickt ende gheordonneerdt, het vvelck' ſy *Fatum* noemen. Sy ſtraffen daer beneuen de booſheydt der vvereldt, heur voorhoudende d'onghelück dat daer deur coemt. Sy vvyſen ende leeren de menſchen ſeer aerdighlijck ende gheleerdighlijck goede ſeden ende manieren van leuen. En in ſomma ſy beſchryuen alderhande dinghen, naturen, vveſen en eyghentſchappen: maer dat al ſoo godlyck, ſoo meeſterlijck ende kunſtighlijck, dat gheender meeſters oft kunſtenaers vverken, by de vverken der Godlijker Poëten te ghelijken en ſyn. Ghelyck medt ende onder veel geleerde, S. Hieronimus dat ooc vvel betuygt. En ooc dat ſy inde oude vvereldt van den beginne ane eenen langen tyt by Heydenen en Ioden de rechte gheleerde gevveeſt hebben, ende ooc in Keyſeren, Coningen Vorſten ende Heeren houen te hanteren pleghen: van vvelke Heeren ende Vorſten ſy ooc ſom vereert ende met Lauriren gheeroondt vverden.

(∴)

SERENISS° ATQVE ILLVSTRISS°
PRINCIPI D.D. MATTHIÆ ARCHIDVCI
AVSTRIÆ, DVCI BVRGVNDIÆ, &c. TOTIVS BELGIAE
GVBERNATORI DIGNISSIMO, DOMINO
ATQVE HEROI CLEMENTISS°.

SIT leuidense licet Princeps clarissime munus
Quod rudis ista tibi nostra Thalia dicat.
Et calamo incomto nuper quæ scripta peregi
Illa tuis oculis conspicienda feram:
Consule quæso boni: sed enim mirabere forsan
Belga Brabanteo carmina versa stylo.
Nec potius Latiæ sequar hic idiomata linguæ,
Attica vel Graio mista lepore sonem,
Cùm tu sis linguæ decus & laus magna Latinæ,
Et melius Graio noueris ore loqui.
Ah ne te pigeat nostri monumenta laboris
Asserere, in lucem qualiacumque damus.
Verum ego qua motus dicam ratione, quòd ausim
Hæc potius patria scribere voce tibi.
Primùm equidem fateor, non tali copia fluxu
Graiugenæ, Latiæ nec mihi vocis erat.
Præterea patriæ magno sum ductus amore,
Cuius item placuit vocis & artis iter.
Atque ea cùm faueat dulcis mihi gratia venæ
Nulla mihi patria carior arte fuit.
Hac ego (quando aliâs nihil ausim) excellere tantum
Vnus in hac laudem primus habere velim.
Nam quoniam linguæ non est bene nota Brabantæ
Gloria, nec varijs cognita lingua plagis:
Vtile ducebam cunctas vulgare per oras
Tam suaues linguæ luxuriantis opes.
Porrò quando suis multi haud accommoda metris
Luserunt patrio carmina multa sono,
Atque peregrinas cogunt in carmina voces:
Defœdant rigidis propria verba modis.
Ergo manus medicas me posse adhibere putaui.
Apta Brabanteis ludere verba sonis,
Ecquid enim prohibet patria quoque scribere lingua
Par cui Romuleæ copia vocis inest?
Nec minus illa suas fluxu tenet vbere laudes,
Quàm tenuit venæ Græcia magna suæ:
Illa phrases simul atque suas ditissima gnomas
Artis item multùm, qui videt istud, habet.
Sæpiùs hoc mecum reputans, quid in Attide dixi
Voce, quid aut Latia lucis & artis erat?

Cum primùm agresti loquerentur voce Latini
  Plenaque lingua suæ rusticitatis erat:
Si non hanc proceres Latij de more fuissent
  Aggresi, & Sophiæ culta fuisset ope.
Si non hanc Cicero decorasset fonte Pelsägo,
  Tullius èque sua sorde tulisset eam.
Hæc etiam nostræ potuisset crescere linguæ
  Gratia, si simili detur ab arte coli.
Iamq̃ue vtriusque harum, si porrò commoda adspectes,
  Ecquid ab his nobis vtilitatis erit?
Ni detur nostras ornare & fingere voces,
  Accedatq̃ue rei lucis ab arte parum.
Hac ego sum ductus, ratio meque ista coëgit
  Belga Brabantæis scribere metra modis.
Et simul ac alijs hac parte preire volebam,
  Vt colerent linguæ patria verba suæ.
Si quibus ingenij plus atque vigoris inesset,
  Vocis & ingenuus spiritus ille fauet.
His neque præ nobis, si longè excellere possunt,
  Inuideo laudis maxima dona suæ.
Ergo probaturis nostrum confido laborem
  Ingrata ingenij non fore cœpta mei.
Haud aliud equidem de te, nec ab omnibus optem,
  Qui studium veræ laudis & artis amant.
Vltra, quod varijs consparsimus ista figuris,
  Materieque nec est vnius istud opus:
Vtile cum dulcì tantùm miscere volebam:
  Gratior est variæ lectio namque rei.
Ceu nec apes vno folio dulcissima libant
  Mella, sed è varijs floribus ista bibunt.
Nec non insulso mensa est grata vlla palato,
  Fercula ni vario sint variata cibo.
Sic etiam omnigenum rerum dulcedine gaudet
  Natura, & varijs pascitur illa bonis.
Interea quæcumque tibi iustissime Princeps
  Simplicitas nostri nunc parat ingenij:
Hæc legisse velis sincera fronte rogamus,
  Dum currunt fusis tempora nostra nouis.

AENDEN DOORLVCHTIGEN VORST,
Don Matthias, Eerdts-Hertoge van Ooſtenrijck,
Hertoghe van Bourgoignen &c. Gouuerneur ende Capiteyn
Generael vande Nederlanden.

ODE.

ICk wilter eeren Godts mijn dicht en werck beginnen,
Na dat hy is, mijn hoop', mijn trooſt, mijn cracht:
Die mynen geeſt altijdt, mijn verſtandt en mijn ſinnen,
Med ſynen gheeſt, verheughedt dagh en nacht.
Alder grootſte, alder beſt' wordt Iupiter geheeten,
VVant hijt al voedt, cleedt ende trooſt, dat daer leeſdt.
Hy iſt oock die ſyn cracht, en ver-borghen ſecreten
Den Delien leerdt, en te kennen gheeſdt:
De Pithien blaeſt voordt ſyn cunſten, als de vrije,
In tgoedt verſtandt der neghen Muſen vroedt,
De welke dan daer deur' med ſchoonder hermonie
Vertellen gaen Godts lof, en werken goedt.
De Pieriden wys, ſtortten voordts heur ſchoon gauen
In t'vredſaem hert der goey Poëten reyn,
Na den-mael dat ſy die eerſt hebben comen lauen,
En reyn ghemaeckt in Pegaſums fonteyn:
Soo worden dan van Godt de godlyke Poëten
Iuerigh, werm, op-geruckt, en ver-heugdt,
En gaen dan oock Godts lof (als oprechte Profeten
Sonder bedwangh) beſchryuen om ſyn deughdt.
Dat dit war-achtigh is, dat magh-men ſien en merken
Aen d'werck, d'welck ſchreef Homerus de Profeet,
En ander Griken meer! med-gaders aen de werken
Die geſteldt heeft de Latynſche Poëet.
Dit vindt ghy ſelue aen v Genadigh, Vorſt, vol eeren
Oock waer' te ſyn, die wonder-lijck ver-chierdt
Sijdt, en heerlyc begaefdt, van den Heere der Heeren,
En daer toe wys ſyt, en wel ghemanierdt,
Dies ick (naeſt Godt) aen v dit myn ſlecht werck med vreugden
Beghinnen wil, o Vorſt, na-dat ghy ſyt
Veurſtaender en goedt Vrindt, der Kunſten en der deugden,
Dus hef ick aen, ver-hoordt my nu ter tydt.

Soo ick my onlanghs vandt in den Somer veurleden
(Gena-digh vorſt) in Vrancryck, te Parijs,
(Na dat ick had' deur-ſien veel landen en veel ſteden,
Binnen elf Iaer, medt ernſt, en goeden vlijs:)
Soo ghingh' ick ouer al, med' lof-weerdigh vercloeken,
D'eel Gheeſten goedt, die beſt waren gheleerdt,
Daer ick die vinden mocht) beleefdelijck verſoeken,
En heb' die ſom med mijn ſchriften vereerdt:
In ſonderheydt Ronſardt, en Dorat, weerdt verheuen,
Den Hertogh' oock van Vſes vroom en goedt:
Den Heer van Mommartin (die ick al lof moet geuen,)
Beſocht' ick daer, om heur deughdt, med der ſpoet:
De welke my oock deughdt, eere en vriend'ſchap beweſẽ
Sijnde verheugdt te ſien' mijnen perſoon:
Ghelijck men namaels noch breeder ſal ſien en leſen
Alſmen deur-leeſt ſommigher werken ſchoon.
Ick vand daer ſommighe oock die my riden en baden
Dat ick by heur daer blyuen ſoude in d'landt
My ſouden (ſeyden ſy) gheſchiden veel wel-daden,
Ghelijck veur-mael Ian le Meyer daer vandt,
Phlips van Cominis oock, med meer ander gheleerde,
Die Belgicam (dwelck heur vaders landt was)
Verliten gantſchelijck, dies Vrancrijx lof ver-meerde
Deur heur ghedicht, en geleerdt ſchrijuen ras.
VVaer-op ick antwoord' gaf, med eenen hooſſchẽ monde,
De liefde groot (ſprack ick) die ick altijdt
Tot Brabandt dragẽ moet, heeft my deur-wondt tẽ gronde
Mijn manlijck hert, ſoo ſeer' dat ick om ſtrijdt,
Om twee-dracht', noch om brandt, heur niet en cã ver-getẽ:
En hier om iſt dat ick noyt erghents el
In eenighs Vorſten dienſt den tydt en heb' verſleten:
Maer heb' al-om, los en vrij, euen wel,
Daer my Godt (deur den tydt) en mijn luſten my ſonden,
Deur d'eerdſche dal, nu hier, nu daer gereyſt,
Om veel-der volken aerdt, en wetten te deur-gronden,
De welke ick oock, alſt pas gheeft, on-gheueyſt,
Soo ick beſt kan en magh ordentlijck ſal beſchrijuen,
Ter eeren Godts, en oock der Heeren goedt,

Die ſulx ver-dinen wel, om daer deur te verdrijuen
On-wetendtheyt, druck, en valsheydt onſoet:
En om te beter oock in aller-ley maniren
Mijns Vaders landt te dinen na mijn maght:
En om t'goedt Brabandts oock kunſtiglijck te verchiren,
VVaer deur ick ben van goey geeſten gheacht:
Der welker gheeſten goedt, wyſe en cloeke verſtanden
Men wel ſoo veel, en meer vindt in Brabandt,
(Het welck' te bouen gaet in kunſten alle landen)
Als erghendts el in eenigh ander landt.
Der welker Heeren deughdt, en gunſt heur openbaren
Sal t'ſeghen my (hop' ick) eer langhen tydt,
VVanneer ſy ſullen ſijn verloſt van t'ſwaer beſwaren
Daer heur in houdt, de tweedraghdt en den ſtrijdt.
Dus wil ick my veur heur daer nu eens gaen ver-toonen,
En biden heur mijnen dienſt' aen, ſoot hoordt:
Doen ſy dan eere en deugdt, my, en der Lauren croone,
Soo ſal mijn liedt luſtigh worden gehoordt
Al-om', tot al-ler tijdt, ter eeren van de Heeren,
Die medt ver-ſtandt op de Deught hebben acht:
Soo ſal Belgicams roem, en Brabandts lof ver-meeren
VVant mijn ghedicht, en veerſſen hebben cracht.
Maer waert al-ſoo dat daer de Heeren, en de Landen
My, en mijn kunſt verachten groffelijck,
Soo ſoude ick oorſaeck dan hebben om t'heurder ſchanden
Te ſinghen gaen de daden loffelijck
Der landen goedt, der Heeren, en der ſteden
Die ſulx aen my verdienden ionſtighlijck,
Soo de Cominis cloeck (in de tijder veur-leden)
En Meyer oock, deden ſeer conſtighlijck.
Al-ſoo ſprack ick tot heur die my al-ſulx veur-leiden,
En nam ſoo voordts orlof aen heur med danck,
Om my tot mijn ver-treck, ſchickelijck, te bereiden
VVant ick daer voordt niet een wou' blyuen lanck:
Maer eer ick noch van daer ver-trecken wou, oft ſcheide,
Schreef ick een veers, aen uwer Suſter kindt,
Mijn ge-nadighſte Vrou', en droeghdt heur deur de weidē
Tot Sint' Germeins en Leye, wel bekindt.

Als ick mijn ghiften daer (ô ghenadighſte Heere)
Gheleuerdt had',aen dees Prinſers', noch ionck,
En heur beweſen had' allen dienſt, deughdt en eere,
Bedanckte my van (t'gheen dat ick heur ſchonck)
Beleefdelyck en wel, dees ieudighe Prinſerſſe ,
Soo deden oock, die heur waren ontrent,
Hoof-meeſter en Docteurs, Gouuernante en Meeſterſſe,
Som iongh , ſom oudt, en hebben my bekendt:
Dat ick noch d'eerſte was die oit iet had' gheſchreuen
Tot roem en lof, van dees edelſte ieughdt,
En magh (ſeyden ſy my) dees ſchoon Prinſers' noch leuen
Deur heur gheſlacht ſal v gheſchiden deughdt.
Al-ſoo, ſiet, ſpraken ſy , en ſonden my ghelijke
VVeer na Parys, tot den Ambaſſadeur,
Heer Ogier van Boesbeeck, in deughdt en eeren ryke,
Die vroom' en wijs, dedel gheeſten ſtaet veur,
Als ick nu by hem quam, hiet hy my wilcoem weſen,
En heeft my deughdt, en vrind'-ſchap aen-gedaen,
Soo wel dat ick ghewaer werd' dat hy had gheleſen,
Oft mondelingh' van imanden verſtaen
Van mijn gheleghentheydt, en oock van de veurſchreuen
VVoorden, die ick hier recht voordt heb' verhaeldt
Dies hy my op dat pas te kennen heeft ghegheuen
Van v Hoogheydt , wiens beeldt ick ghemaeldt,
Na d'leuen wel ghedaen in ſijn camer ſagh hanghen:
Int'-cort gheſeydt, ick heb' ſoo veel ghehoordt
Van v deught en verſtandt, dat ick virigh verlanghen
Cregh , om eens dienſt te meughen doen recht voordt
Aen v hoocheyt(ô Vorſt)een ſoon' des Keyſers magtigh,
En broeder oock des Keyſers die nv leefdt.
Dies Boeſbeeck tot my ſprack,ick ſal dijnder gedaghtich
Syn vander Noot (by Godt die eeuwigh leefdt)
Houdt v al-red deur my aen onſen beſten Heere,
Ghetrouwelyck veur gherecommandeerdt,
V ſal daer deur ſyn deught, gheſchiden vreught en eere,
VVant ſulken gheeſt, hy groot acht en begeerdt.
Hier om' ghenadigh Vorſt,alles loofs en roems weerdich;
Nam ick aen hem oorlof, en track van daer:

En heb' coomende al-hier dees Poëſien veerdigh
Ghemaeckt, die ick, veur een ſaligh nieu iaer,
V wer hoegheydt (o Vorſt) oit-moediglijck toe-ſchrijue:
Biddende v voirdt dat ghyſe aen-neemt in danck,
Ghy ſult (ſoo verde als ick, gheſondt, leuendigh blijue)
Heerlijker werck, van my, noch ſien, eer-lanck.
Dus wilt, bid ick, mijn dicht in ſulker wijs aen-veerden
Ghe-nadigh Vorſt, van uwen dinaer goedt,
Op dat my deur v gunſt al-ſoo ghe-maeckt magh werden
Een vrolijck hert, en eenen goeden moet,
Om mijn Europidos wel heerlijck te vol-bringhen,
VVaer in ick (Vorſt) beſchrijuen ſal ſoo wel
V Keyſer-lijck ghe-ſlacht (deur Appolos ghehenghen)
En uwen lof, dat noch Atropos fel,
Noch oock des tijdts ghe-weldt, noch Neptunums zee-baren
Noch Martis cracht (al is hy ſtout en fier)
Noch oock Vulcanums vier (dat ſijn Mulſibers ſcharen)
V deught niet wt en ſullen roeyen hier.
Ia ſijt verſekerdt (Vorſt) dat Auguſtus veur-ſpoedigh,
Van den Poët der Latijnſcher gheſlachten:
Noch Mecenas veur-ſeydt, wijs, cloeck, vroom, en grootmoedigh
Van ſijnen vrient, Horatium, weerd t'achten,
Noch niet meer dieſt, noch vreugt, noch ooc, vrij, niet meer eerē
En cregē toens, als ghy nu, deur mijn dicht
Suldt crijghen, om v deugt: waer in de Heer der Heeren
Mijn hulp' ſal ſijn, en een ghetiugh' op-richt:
Den welken ick altijdt bid' dat hy v wilt gheuen
Veur-ſpoet en heil, aen ſile, aen lijf, aen goedt,
En daer toe een gheſondt vroolijck, en vroom, langh leuen
Amen, Godt gheeft dat ſoo gheſchiden moet.

AV TRESILLVSTRE PRINCE
DON MATTHIAS ARCHIDVCQ D'AV-
STRICE, DVCQ DE BOVRGOINGNE &c.
GOVVERNEVR ET CAPITAINE GENERAL
DES PAYS BAS.

ODE.

PRINCE de grand valeur, n'eusses tu autre grace,
Ny autre don des cieux,
Qu'estre issu d'Empereurs & Roys de haute race,
Comme sont tes aieux,
I'aurois trop d'argumens pour resonner ta gloire:
Car si ie veux chanter
De tes Antecesseurs, & vrays Maieurs, l'histoire,
I'ay bien de quoi parler.
Certainemēt leur nom, qui fort le temps surmōte,
Te feroit immortel:
Mais ta noble vertu auroit vergongne & honte,
Si n'auois qu'honneur tel.
Donques ton grand renom, maugré l'an qui tout mange,
Veux peindre en vn tableau
D'un encre frais & bon, qui iamais ne se change,
Ain. dure tousiours beau.
Ce tableau i'appendray au temple de Memoire
Pour rendre aux suruiuans
Ta louable vertu, en tous siecles notoire,
Maugré le cours des ans.
Tes vertus dont voions reluire la richesse,
(Prince doux & humain,)
Dessus le large front, de ta tendre ieunesse,
Ne s'en iront en vain,
Courage donc, ô Duc, que i'admire & contemple,
Puis que pour tes valeurs
Tu seruiras tous-iours, par mes vers d'un exemple
Aux gens de bonnes meurs.
Reçoy donques en gré, ces œuures poëtiques,
De moy ton seruiteur,
Qui rebruiront ton los, comme vrayes Croniques,

Aenden Eer[en] wysen ende seer veur-sinighen Meester Gabriel Roelandts.

ELEGIE.

ROelands, het dorp van Brecht (daer de Noot gaet vermeeren
Medt siin vvater, den loop in trouvven vast, medt eeren,
Van d'Olympia, claer) moet-men vvel medt goedt recht
Hoogh' achten, en daer toe heeten gheluckigh Brecht:
Als synde Moeder goet en Voester-vrouvv verkóren,
Van veél gheleerde mans, die daer in siin ghebóren:
VVant-men gheen dorp en vindt, (noch schier stadt, diesgheliick)
Dat in gheleerde mans te baren is soo riick.
VVaer uyt het claerliick blyckt dat Minerua dé vroede,
En de Pierides, dat houden in heur hoede
In de tyden des vreedts, soo sy daer toe oock noch
De gantsche Kempenen lauen medt hemelsch sogh.
Sou ick v nu het ghetal al der gheleerder noemen
Daer dat dorp vvel af magh, als moeder, hem beroemen,
T'sou my vallen te langh, alleen sal ickker hier
V noemen thien oft acht, om te sparen t'papier
Tot op een ander tiidt. Nu moet ick my versinnen
Aen vvien ick hier best, dit ghetal mocht beghinnen.
Den Ionghelinghen fier, en menighen student
Is Ian Custodis naem ouer al vvel bekendt.
Broeder Leuinus oock, een bloeme der Pòéten,
Hem in t'Griecx en d'Latiin vvonderliick heeft ghequeten.
En oock Heer Adriaen die my ghevvonnen heeft
Om siin deughdt en verstandt onder de vrome leeft.
Anthoni Tilens noch, miin goet Vrindt, en v Neue,
Is vveerdt om siinder deughdt, dat ick hem hier plaets gheue,
D'Ackermans, Heer Ian Leest, Gheef kens, Schoofs, en de Cock,
Die om d'mis-val des brandts op steken most den sock.
Gants Louen vveet ghenoech van t'goet verstandt te spreken
Dat nv noch on-langhs is aen Lenardt Leys ghebleken
Dees' al en noch veel meer tot deughdt en consten veer digh
Siin om heur vvetendtschap en deughdt allen lof vveerdigh.
Maer Godt! vvat sal ick doch vanden gheleersten segghen,
Oft hoe sal ick hier nu miin redenen belegghen?

Om schickeliick (soot hoort) den hoogh gheleerden heer
Te gheuen prys en lof, en siin recht' verdiende eer:
Ick meyn Heer Gabriel, toe ghenaemdt vander Muiden:
Oft Doctor Gabriel Mudeus, na d'Latyn
Inde Rechten een licht claer als der Sonnen schyn:
Vvs moeders vader vròom, die oock tot dies dorps vròomen.
Tot Brecht gheboren vvas, en van daer voordt is koomen.
Dese veurschreuen hier, en meer geleerde cloeck,
Hebben heur landt ver-eerdt, deur menigh heerlyck boeck.
En ick (meschien) sal oock dat Dorp, daer my Godt d'leuen
Verleende, deur myn dicht, een vveeinigh eeren gheuen.
Sòo langhe als de Noot, en d'Olympia claer,
Heur vvaters vloeden doen deur de beemden vruchtbaer
Van Ouerbroeck (in Brecht) en van Bechouen mede,
Stillyck en liuelyck medt ghenuchten: vol vrede:
Lustighlyck hier en daer gheboordt, beheyndt, beplant
Medt lis, riet, bloemen, cruidt, en Mirtus van Brabandt:
VVaer af noch d'vvater versch, Namaels, ouer veel iàren,
VVt verde landen vremdt (om ionste t'openbàren)
Eenighe gheesten goedt, sullen kòmen medt vreughdt,
Drinken vvt heurder handt, als lief-hebbers der Deughdt.
Vervvonderdt vvesende dat vvt soo slechten vlecken
Sòo veel goey gheesten cloec, MINERVA quam vervvecken.
Roelandts, nu moet ick my hier keeren vvat tot v,
Nà den-mael dat v syn soo ghunstigh en ghetrou
Godt, en de hemelen vercirende v van bouen
Medt deughden. niet ghemeyn, vvaer deur-men v moet louen:
En die v niet alleen en hebben hier gheghundt
Sulken groot-vader vroom vvaer-deur ghy veel goedts kundt.
Maer daeren-bòuen v hebben vvillen vervvecken
Deur eenen vader vvys, die alle mans can trecken
Tot al vvat eerlyck is, en doet heur vliden t'quaedt,
Roelandts Raedt'sheere vvys, inden secreten raedt:
Veursichtigh, cloec, gheleerdt, en beleefdt daer beneuen,
VVelcke deughden v oock, als syn sòone, aen-cleuen:
Dies ick dat Dorp, en v, gheluckigh achten moet
En v vroom Vader òock vrinden en heeren goedt.

AEN

AENDEN E^a. VVYSEN ENDE SEER VOORsinighen Iacques Marchant Raetſ-heere inden Secreten Rade, Baeliu van Nieupoorte, Schepen vande Vryeetc.

ELEGIE.

DEerghiricheydt (Marchant) medt de vvelluſt vol ſchanden,
En de Gheldt-ghirigheydt, vvorden nv in dees' landen
Soo gheéerdt en ghediendt (ſoo-men ſiet ouer al)
Dat heurder dinærs hoop deurloopt ſonder ghetal:
Heur ſpoeyende (ſoot ſchiindt) na Acherons reuire
En voorts na Lœtes vloedt, ſonder vvet oft manire
Soo de ſvvynen na t'cot heur haeſten, vvt het veldt
Keerende (nae dat die de ſvvynder heeft gheteldt.)
D'een, deur d'Eerghierigheydt, ſukende vvereldts eere
Hem ſeluen ſlaue mackt om ghenæmdt te ſiin Heere.
D'ander, om d'eerdtſche goedt vvaghende ſiel en lyf,
Blyft (ſukende altydt meer), ont-paeydt, een arm cattyf.
D'ander, vveulps en verblyndt, en ſeer qualiic beraden,
Sueet vreught die ſmelt als roock, ſonder hem te verſaden.
Den Menſchen gaet het ſoo van alderhande ſtaet,
Die verſmaders der Deugt ſiin, en dinaers van t'quaedt:
VVt dien dat ſy niet en ſien noch en bémerken
Des Poëten, dat is, des Scheppers ſchoone vverken.
En ſoo ſy deur ſiin vverck den beſten grootſten Godt,
Niet recht en kunnen ſien noch bekennen (dats' t'ſlot)
Soo en kunnen ſy òoc tot hem gheen liefde draghen
Noch in ſiin ſchòonheydt groot, ſcheppen oprecht behaghen:
En ſiin al-maghticheydt, en vreeſen ſy oock niet,
Dies ſy ſot en verblyndt loopen in ſvvaer verdriet
(Sot, ſeghick) vvant die niet en heeft de vrees' des Héeren
(Beghin der vvyſheydt ſchoon) moet hem ter ſotheydt keeren.
Stellende nacht en dagh heur hert en heuren ſin
Nà Hoogheydt, vvelluſt, pracht, oft tydttelyck ghevvin
Achtende ſaligh die en alleen vvys te vveſen
Die om ſtaet, oft éerdts-goedt, machtigh vvorden gheprefen.
Hoe ſy daer quamen aen En daer om ſiet-men nu
On-beſchaemdt, on-ghevreeſdt, heur ſpoeyen vrouvv en man
Om (t'ſy hoe dat het ſy) gheldt en goedt te vercryghen
En gaen latende Godt, ſoo veur den Mammon nyghen.

Heur

Heur keerende daer toe, soo dinstbaerlick al noch
Elck in siin handelingh', tot valscheydt en bedroch:
Niet merkende hoe kort haer toppen hier can duren:
Noch oock dat nà quaey vreughdt, volgen magh smertich truren.
Hier deur ghescheit al t'quaet, dat vvy sien groot en smal,
Onder d'vvereldts-vviis volck, deur t'gantsche eerdsche dal,
Die vvelcke heuren spot dryuen (en schier vervloecken)
Medt die eenvoudichlick, Godt, Deughdt, en d'Eere soecken:
Achtende die veur slecht, en heel verdoolt te siin,
Tot dat sy die in vreughdt vynden, en heur in piin.
Maer die Godt deur sin vverck, en oock heur seluen kennen,
Die gaen heur vvyscheliick tot beter leuen vvennen
VVt liefden vreesende, hem, diet al voedt dat leefdt,
En die't al, als Poët, van niet ghefchapen heefdt.
Syn schoonheydt, en syn deughdt, verlicht haerlider sinnen,
En stoockt der Liefden vier, in heur herten van binnen:
Dies sy te dinen hem, hier suken vruegh en laet:
Vliedende d'erch ghespuys, d'bedrogh, en alle quaedt:
En al t'gheen oock daer toe, dat heur sou meughen trecken
Van al vvat Godlyck is, en eerlyck, sonder vlecken.
VVant siet, de blyschap groot, de hemelsche vreughdt
Die Godt in heuren gheest vervveckt medt eer en deughdt,
Coomt haer leeringhe, troost en veursichticheydt gheuen,
En doet op d'erdtryck heur leyden een hemelsch leuen.
Soo dat aen u vvel blyckt, Marchant, Raetsheere goedt,
Deur de vvel laden schoon die v Apollo doedt,
En soo ghy siit begaefdt medt deughden vanden Heere,
Soo toondt ghy, die ghy kendt voor vroom, oock ionstighe eere,
Siinde in uvven gheest beleefdeliick verheughdt,
Als ghy bequame deughdt in yemandt speuren meughdt:
VVant siet natuerliick vvordt elck mensch in vreughden riick
Als hy ontmoeten magh, oft vinden siins gheliick.
Marchant, de deughden schoon die ick aen u heb vonden,
(Meerder voorvvaer dan my Roelandts oyt cost vermonden)
Hebben my moet ghemaeckt, om v en uvven naem
Te prysen, en daer toe v schoon vvercken bequaem
Beschreuen in d'Latiin. Dus vvilt miin goede ionste
Meer aensien, bidd' ick v, dan miin gheringhe konste.

FINIS.

A TRES-ILLVSTRE PRINCE,
SEIGNEVR CHARLES DE CROY,
PRINCE DE CHIMAY, BARON DE ROTSELAER, SEIGNEVR DE QVIEVRAIN. &c.
Chef & Capitaine d'vne compaignie
de cinquante hommes d'armes.

ODE.

CE m'eſt peine, à vray dire,
De veoir vn vertueux
Paſſer, ſans que ma lire
N'aille ſon los rebruire,
Pour plus le rendre heureux:
Car ſoit vertu, ou grace
Des Dames, ou Seigneurs,
Comme vn vent leger paſſe
Leur gloire, en breue eſpace,
Par mort, auecques pleurs:
Si ce n'eſt que la Muſe,
(Qui ſeule a le pouuoir
Sus l'oubli , qui refuſe,
Par l'effort dont mort uſe,
Aus hommes de ſçauoir
De reuiure en ce monde,
Ayans fait leur trepas)
Par la vertu feconde,
Qu'en leur bel art abonde,
Ne les leue d'en-bas.
Doncques, puis que la bande
Seule des chaſtes Seurs,
Deſſus le Temps commande,
Par leur art (choſe grande)
Tant rempli de douceurs:
Et que le ciel propice
M'a faict naiſtre en ce lieu,
Pour auoir la notice
De ceſt art, ſans malice,
Par le vouloir de Dieu:
Ie feray que dommage,
Ny le Temps, ni la mort,

Ne gasteront l'image
De ton Nom, Prince sage,
Digne de mon support.
  Car ie m'en vay descrire
Tes vertus, en beaus vers:
Lesquels lon pourra lire,
Sans aucun contredire,
Tousiours par l'uniuers.
  Mais voulant entreprendre
A tes vertus chanter.
Ie ne sçay où me prendre,
Ny à quelle me rendre,
Pour bien les raconter:
  Car tu es beau de face,
Et de membres bien faict:
En ton parler gist grace,
En ton cœur bonne audace,
Ce que priser te faict.
  Tu sçais en la campagne
Les roussins bien domter,
Et les cheuauls d'Espagne,
Si que nul rien ne gaigne
T'y voulant surmonter:
  Ou soit à bride ronde,
A voltes, ou à cours,
Ou de pied coy, en fonde
(En presence du Monde)
Voire en cent mille tours.
  Tu sçais bien à la lance
Iouter, en plein harnois
Aussy sçais-tu la dance
Mener, soubs la cadance
Du luc, ou du haubois.
  Faisant honneur aux Dames
Qui t'ayment de bon cœur,
Par les gentilles flames,
Qui reueillent leurs ames
En tout bien & honneur.

Tu aimes la Musique,
Et la Peinture aussy:
Le bel art Poëtique,
Et la Muse lirique
T'ostent de maint souci.
Et te font amiable,
Courtois, & gracieux,
Prudent, & raisonnable,
Constant & equitable,
Cerchant les biens des cieux.
Que profite la gloire,
Et le mondain honneur?
Le gourmander, le boire?
Qui font, chose notoire,
Perdre le vray bon-heur.
Car certes l'auarice
(Causant le mal total)
Auec tout autre vice,
Rendent par leur malice
L'homme mondain brutal.
Mais la vertu louable
Leue l'homme sçauant,
Vers le ciel delectable,
Comme a toy, estimable,
Voyons ouuertement.
C'est pour ce que ma lire,
Prince tres vertueux,
Veut ton nom faire luire,
Et tes honneurs rebruire,
Pour plus te rendre heureux.
Veuilles doncques ma rime,
Grand Prince Brabançon,
D'vn courage sublime
Tenir en bonne estime,
Auecque ma chanson.

A TRESILLVSTRE PRINCE, Sr. Philippe d'Egmont, Prince de Gaure, Comte d'Egmont, Baron de Fienes, d'Aussi le Chasteau, & de Gaesbecq, Sr. d'Armentieres, de la Hamedde, &c. Chef & Capitaine de cinquante hommes d'armes, & d'vn regiment de gens de pied,

ODE.

L'Ode que iadis resonnoit
(En assez douce harmonie)
Mon luc, de Iaspar vander Noot,
Seigneur de Carlo, qui la vie
Sauua au bon Conte d'Egmont,
Lors qu'il se vid (cas redoutable)
Enclos de l'ennemi en rond,
Seul, sans cheual, mal-secourable,
Declaire assez succinctement
De vostre Pere les louanges,
Qu'il gaigna magnanimement,
Contre les nations estranges,
Lors que sa vaillante fureur
Renuersa d'vn viril courage
Les françois, sentants son horreur,
Sa foudre, & martial orage.
Courant sus eux comme vn Lion,
Qui a de soif la gorge cuite,
Domtant tout seul vn milion
De cerfs legers, prests à la fuite:
Et leur graua dessus le dos,
En lettres rouges, la victoire
De Brabant, & son propre los,
Comme i'ay chanté à sa gloire.
Mais maintenant ie veux chanter
Tes vertus, Prince, qui es digne
Qu'on oye à plein ton los vanter,
En tous pays par le mien hymne.
Reçoy doncques en gré, ces vers,
Et ce mien œuure Poëtique,
Qui s'en ira par l'uniuers
Diuulguer ton los autentique.

AENDE EERSAME VVYSE ENDE SEER veursinighe Heeren, ende Ionghvrouvven, sonen ende dochtere des E^n. Gillis Hofmans. Namelyck Hendrick, Gillis, Arnout ende Ionghvrou Iohanna Hofmās, daer moeder af vvas Ionghvrou Anna vā Achterhout, sijn tvveede huisurouvve: ende ock noch af Cornelis, Gillis, Ionghvrou Anna, Catarine, Margarite, Beatrice ende Marie Hofmans, daer moeder af is Iouffrou Margarite van Nispen derde Huisurouvve des vorś. Gillis Hofmans.

ELEGIE.

SOo ick nu hier dan daer, en op verscheyden tyden,
Verscheyden menschen, veel, en breedt (sonder benyden,
Hoe vvel d'afghunst nochtans deur-gaens te volghen plagh
De vroome, soo de schaey d'lichaem volghdt, inden dagh)
Heb hooren spreken vvel (Hofmans, myn goede Heeren)
Van ulier Vader vroom, grootelyck t'synder eeren;
En van v allen oock, die syn nàvolghers syt,
Gheacht om ulier deughdt, en gheëerdt breedt en vvyt:
Soo heb ick v den naem des Ghelux toegheschreuen.
VVant bouen al t'groot goedt dat v Godt heeft gheghéuen,
Sonder last, deur t'versterf. van uvven vader ryck,
Soo syt ghy liden noch oock begaefdt al ghelyck
Medt cloeckeydt, medt verstandt, en veursichtigheydt mede,
Leuende vvyschelyck, ghelyck v Vader dede,
Heerlyck en deughdelyck hebbende Godt altydt
Veur ooghen, die den mensch veur t'sondighen be-vrydt,
VVysheydt hem gheuende deur syn liefde en Godts vreese,
Op dat hy niet en valdt (soo nà het aes de meese
Heur dick veldt in den slagh) deur ghirigheyt vervvaten
In des Vyandts ghevveldt, vvydt van des Heeren straten.
T'is uvver Moeder goedt, in t'herte blyschap groot,
En uvven vader vroom vvast oock vreughdt in syn doodt
Te sien syn kinderen (als hy van hier most scheyden)
Handel recht-ueerdighlyck, en eerlyck leuen leyden.
Soo hy ooyt heeft ghedaen, dies hy groot vvordt gheacht,
Die meer om t'landts profyt, en om den ermen dacht,
Dan om siin eyghen nut, comende alle staten
Deur synen handel vroom, veursichtighlyck te baten.
Synen handel vvas recht, vry-moedigh, mildt en claer,
Sonder te leuteren, oft oock te suken haer:
Gheuende dit om dat, al-tydt bly van aenschyne,
Vry-moedigh en beleefdt, siet dats v, en dats myne.

Soo vvel vvas hy gheruſt in ſchade en t'ſeghenſpoedt,
Als in vvinninghe groot, oft in Fortune ſoet:
Hoe menigh ſchip ter Zee men hem ooyt ſagh verliſen
Hy ghingh al troulyck voordt den beſten raedt verkiſen.
En ſomma deur ſiin deught vverdt hy ſoo vvel bekandt
Datmen in ouervloedt, hem, heerlyck t'goedt toe ſandt
Van Ooſt, Suydt, VVeſt, en Noordt, alleen op ſiin ghelooue
VVant Fama ſiinen naem ſchier ded' verſtaen de dodue.
Hy had' ſiin ligghers oock, dinaers en facteurs cloeck,
In alle landen ſchier, daer-men magh houvven boeck,
Die alle landen ſoo, ſulke goeden toe ſonden
Als ſy hadden ghebreck, latende alle monden
Medt t'gheen daer t'hert toe track, vvaer deur (ſiet) ouer al
Veel duiſent menſchen cloeck (deur t'gantſche eertdſche dal)
Van hem vverden gheſpyſt, die aen hem haer broodt vvonnen,
Dies hy heur nutter vvas ſchier dan de ſchyn der Sonnen,
Oft dan den bloemkens is den coelen Meyſchen dau:
VVant ſonder ſiinen trooſt vverden heur herten ſlau.
Somma vvat ſegh' ick meer? deur ſiin oprecht bedryuen
Saghmen Godts ſeeghen goedt, heerlyck aen hem beclyuen.
Hy vvas gheacht gheeerdt, liefghetal, en ghevvildt
VVant hy vvas vvys, beleefdt, vroolyck, vredſaem, en mildt.
Een veurſtaender des Landts, een vertrooſter der ermen
En ſiinder vrinden voecht, die al om hem, noch kermen.
Heerlyke goeden ſchoon cocht hy nu hier dan daer,
Die hy uliden vry als vader goedt, liet naer:
Als hy in vreughden goedt deur de goedtheyt des Heeren,
T'ghetal der hemelſcher in-vvoonders ghingh vermeeren;
Latende hier na hem eenen heerlyken naem,
Die ick verbreyden vvil, deur miin verſchen bequaem;
En oock ulider lof, Hof-mans, miin Heeren goedt,
VVant v-lier deughden ſchoon, maken my daer toe moet.
VVant deught en d'eerbaerheyt (daer miin ſinnē toe ſtreckē)
Der vromer menſchen my (met vreughden groot) ver-vvecken
Om te louen deur heur, den Godt die eeuvvigh leeft
Daer alle goedt af coomt, en die alleen t'goedt gheeſt.
Dus vvilt toch! danckbaerlyck, (bid-ick, nā miin verlanghen)
Dees' miine gauen ſlecht in t'goede nu ontuanghen.
Al en ſegh ickx niet al, dat ghy vvel vveerdigh ſiidt,
Vlider lof ſal ſteedts toe-nemen medt der tydt.

AENDEN EERSAMEN VVYSEN ENDE
seer veursinighen Antonio Ancelmo Schepen van Antvverpen,
Behoudt sone van Gillis Hofmans, getrout hebbende sijn
oudtste dochtere; Ionghvrouvve Iohanna Hofmans
bouen ghenoemdt.

SONET.

DE tydt, die snelder vlight, dan t'schip snijdt deur de baren,
Is kostelyck en kort, veur ons, op d'eerdt-rijck hier:
Dat plagh te sijn is vvegh, dat nu is magh gaen schier,
T'is al niet sonder Godt, soo de vvyse verclaren.
Gheluckigh sijn sy dan die heur daghen en iaren
Besteden vvyselyck, Godtvruchtigh goedertier,
Ten naesten, en ter deught, hebbende t'hert deur tvier
Der liefden brandende, d'vvelck hem moet open-baren.
Soo dat aen v vvel bleckt, Ancelmo Heere goedt,
Die den naesten, v Stadt, en v seluen deughdt doedt:
Bestedende den tydt vvyselyck tot Godts eeren.
VVaer deur ghy sijt gheacht, liefghetael en gheeerdt:
Dies heur myn Muse nu, medt recht oock t'uvvaerdt keerdt,
Om uvven lof al-om, deur myn dicht te vermeeren.

AENDEN EDELEN VVYSEN ENDE SEER
veursinighen H. Ian Baptista Houvvardt, Consellier ende Meester ordinaris van-
de Rekeninghe des Hertoghdoms van Brabandt.

SONET.

HOuvvardt, Vitruuius, seyde in syne tyden,
Dat dē Gheest, dats t'verstandt, gheē schoon noch heerlyck (vverck
Volcomendtlyck noch vvel, sonder gheleerdtheydt sterck,
En can volbrenghen hier, bequaem aen alle syden:
Noch de Gheleterheyt groot, en can (ten baet gheen stryden)
Gheen heerlyck vverc, soot hoort (hoe hoogh geleerdē clerk)
Vol-brenghen aerdighlyck (als-men daer op neemdt merck)
Sonder den goeden Gheest, die den mensch' can verblyden:
Maer die den goeden Gheest, van bouen heeft ont-fanghen,
En Gheleerdtheydt oock noch, daer by heeft met verlangen,
Die can syn vverc, soot hoort, heerlyck en schoon vol-maken.
Soo dat aen v vvel blyckt, Houvvardt, myn vrindt en Heere,
Die deur de vverken schoon verdiendt, lof, prys, en eere,
Die ghy kunstigh beschrijfdt in der Brabandtscher spraken.

Aen dē Edele, vvyse, ende seer veursinighe Heeren: Heer Dirick
vanden werve. Riddere, Oude Borghemeester ende Tresorier van Antwerpen, President vande Rekeninghe van Brabant. Ioncheer Ian Baptista Houwaerts. Ionker François Absolons, ende Guillaume Cabo Conseillers ende Meesters der voorschreuen Rekeninghen van Brabant.

ELEGIE.

ALsmen de saken recht, soot boordt, vvildt ouer-legghen,
Soo soumen vvel van t'goudt, en t'siluer meughen segghen
Dát sy de silen syn, en oock het bloedt der menschen;
De vvelke, soo sy die gheensins (na heurlier vvenschen)
En hebben, gaen als doodt, onder de gheen' die leuen.
T'goudt cā dē menschē deughdt, schōc heyt en vvysheyt geuē,
Edelheydt, en daer toe goedt recht, ghemack en éere,
De ryke sot, heet vvys, menigh ryck dief, heet Héere:
VVant veurvvaer om het gheldt, can-men, vvatmē vvilt, crygen:
En men can sonder t'goudt (daer veel menschen veur myghen)
Gheen saken goedt noch quaedt, te vollen vvt gherechten:
T'sy in den tydt des vreedts, oft oock als-men moet vechten.
Nochtans, diet vvel bedenckt, diendt tot schaden en schandē
Het gheldt menighen mensch, als dmesch' in des kindts handē;
VVant sy siin als een gheck, (soomen dick magh aenschouvven)
Die niet ryden en can, en schoon peerden vvil houvven:
Heur dienende véel eer' tot quaedt doen dan tot deughden,
Tot vvelluft, moetvvil, pracht, en tot schandtlyke vreughden.
Om soo te leuen hier, suken sy diusent vonden,
Om te ver-cryghen t'goudt, t'sy met schanden oft sonden.
Maer die t'siluer en t'goudt, recht-ueerdighlyck (vol vrômen)
T'sy deur eerlyck ghevvin, oft, recht versterf, bekômen,
En dat selfde dan voordts ter eeren Godts besteden,
Oock veur noodtruft, ter deught, daer af leuen, te vreden,
Eerlyck en stichtighlyck: soo ghy doedt, vvyse Heéren:
Die syn vveerdt dat sy syn ghesteldt in staet van eéren.
VVant t'siluer noch oock t'goudt, en syn niet te vergunnen
Den ghenen, die die soo, éerlyck ghebriuken kunnen.
Ick grut' v heyligh Goudt, en v oock Siluer schoone,
En bid Godt, dat ghy blyft (t'alder tydt medt der vvoone)
By myn goey Heeren vvys. En voordts sonder besvvâren,
Bid' ick v, dat ghy v, altydt vvildt openbâren,
In mynen biudel diep', en steedts by my vvildt bliiuen,
Soo sal ick uvven lof eens heerlyker beschryuen.

A MONSIEVR GHERARD DE CRAEN-meester.

SONNET.

LEs Muses & les Arts, & la vertu feconde,
Qui fideles tousiours, te suiuent en tous lieux,
Craen-meester, mon ami, par la faueur des cieux,
Me te font estimer tresheureux en ce monde:
Car en considerant le bien qui en vous abonde,
Il m'est aduis, de veoir ensemble trois grands Dieux
En toy s'esiouissants ensemble, qu'a mieux mieux.
Dont il faut bien qu'en toy mainte science abonde.
Car Phœbus Delean, te faict aimer Musique,
Mercure l'eloquent, t'apprent autre practique:
Iupin l'altitonant, t'enseigne la vertu:
Doncques contrainct ie suis par ces beaux dons tant rares,
De chanter tes vertus, non point de gents auares,
Aussi bien que par-tout ton nom sera cognu.

AVX GANTS PARFVMEZ DE Mr. PAVlo Bolognino entre autres gentilesses & belles sciences excellent maistre en l'art de composer des bons parfums.

SONNET.

O Beaux Gants perfumez! dont la suaue odeur
Ambrosiennement, hommes & dieux recrée!
Odeur qu'on iugeroit de l'alme Citherée
Estre digne present pour comforter le cœur.
De celui qui t'a faict, ie veux qu'a son honneur,
Or sa louange soit dignement consacrée
Par l'ardeur de mes vers, a l'alme Renommée:
Ie dis de Boloingnin, mon ami & Seigneur:
Car Gantz ton bon parfum n'est que musck & fin ambre,
Qu'encens, baume & ciuet, que ie sents par ma chambre,
Dont nectaréement, mon esprit se repaist.
Ie pense en te sentant, auoir la bouche plaine
De l'odorant esprit, & de la douce aleine
De celle Olympia, qui seule au cœur me plaist.

A MONSIEVR VINCENT DE SMIDT.

SONNET.

VIncent de Smidt i'ay veu Vincent de Smidt ton pere,
Comme toy riche & quoy, vertueux & prudent,
I'ay veu de Smidt aussi, ton ayeul, dict Vincent:
Et leurs Dames encor', ta Mere & ta grand Mere:
Depuis i'ay veu ton fils, Vincent de Smidt prospere.
Ainsi faict l'Eternel, l'homme droict, opulent,
En biens & en honneurs, qui l'ayme entierement,
Et qui aux mandemens de sa loy obtempere.
Or ces quatres Vint-cents, font, & feront huit mille
Honneurs, biens, & profits, à ceste belle ville,
Car l'honneur d'vn pais vient par gens vertueux,
Par hommes craindants Dieu par amour, sans fallace:
Honorants leurs vrais chefs, leur loy, leur foy, leur grace,
Pour viure apres par Dieu, entre les bienheureux.

A MONSIEVR MELCHIOR DE SMIDT.

SONNET.

DE Smidt sage & humain, comme la souuenance
Du de Smidt vostre ayeul, tant doux & vertueux,
Et de Smidt vostre pere, en tous faicts gracieux,
Me r'emplit tout l'esprit d'honneste esiouissance:
Ainsy me reiouis par la vostre presence,
Leur cher, & amé fils, en tous biens planteureux;
En vertus & honneurs aussi non moins heureux
Que voz predecesseurs, aux quels i'eu cognoissance.
Car riens autant me plaist, en ce val terrien,
Que veoir les bons Esprits (enfans de gents de bien)
Suiure, l'honneur, les Arts, & la vertu tant belle.
Mon Dieu qu'il faict beau veoir, vous viure en bon accord,
Auecq freres & seurs, en amours sans discord,
Cherchants l'honneur de Dieu & sa gloire eternelle.

AENDEN EERSAMEN, VVYSEN ENDE seer veursinighen Ioost de Smidt.

SONET.

DE Deught, hoe groot sy is, en can niet claer vvt-schynen
De Smidt, vvāneer sy vvordt sonder het gheldt gheuondē.
(Soo dat, Simonides, én meer ander verconden)
Maer moet stil, onbekendt, slecht deur-sliupen medt pynen.
De vvyse, dies-ghelyx, den ryc-dom niet en vynen
Gheluckigh, saligh, goedt, noch oprecht t'allen stonden
Als hy is sonder deughdt: vvant dan gaedt hy deur-vvonden
Der menschen silen cranc, deur t'goudt, hoe eel van mynen:
Maer daer de deughdt soo schoō, medt den rycdom veurschreuē
Ghelykelyck den Mensch hierby-staen, in dit leuen (eere:
Daer brenghen sy (medt vreughdt) de Mēsch toe, deughdt en
Soo-vvy, de Smidt, aen v, dat opendt-lyck vvel merken,
VVant ghy kundt v, en oock, ander, ter deughdt versterken:
Dies ghy daer af, medt recht, vvel dankē meughdt den Heere.

AENDEN EERSAMEN, VVYSEN, ENde seer voorsienighen Iaspar de Smidt.

SONET.

GHeliick de honden sot, die sonder reden leuen,
Oueruallen te hoop', die, die sy sien verdrucken·
En gaen die noch al meer verbyten en verplucken
Hoe sy die meer en meer ver-ongheliickt sien sneuen:
Alsoo gaet oock t'sot volck (deur ergheyt voordt ghedreuen)
Tonrecht blameren die, die sy vol onghelucken,
Veracht sien, om heur deught, oordeelende goey stucken
En goey Geestē veur quaedt: en t'quaet veur goet, daer neuē.
Maer ghy, De Smidt, die vvel, en recht insiet de saken,
Helpt de verdructe eer vertroosten en vermaken,
Dan ghy die om heur deughdt, soo soudt helpen vernilen:
VVant die vvys is en goedt, sal eer de vrome prysen,
Dan hy die, medt t'quaedt volck, t'onrecht, soude vervv ysen,
VVaer deur ghy openbaerdt, de deughden uvver silen.

AENDEN EERSAMEN, VVYSEN ENDE seer veursinnighen Baltasar de Smidt, t'samen aen syn broeders veurschreuen, Namelyck Vincent, Ioost, Iaspar, ende Melchior de Smidt.

SONET.

DE Smidts, die medt den naē, maer niet in d'vverc, syt Smedē,
Maer v soo statigh draeght, dat-men deught siet bedryuen
Eere en groot goedt daer toe, aen v, deur v bedryuen:
VVaer deur ghy t'samen leefdt, vvel gherust en te vreden.
Tot eere, nut en vreughdt, siet-men v-lie besteden
Seer vvyschelyck den tydt (dies druck moet achter blyuen)
In vromen handel goet, in t'syfren, en in t'schyuen:
Som in Music, oft spel, en in ciraet der cleeren.
Somma, vvat segh' ick meer? in eerlyke ghenughte
Brenghdt ghy ouer den tydt, schouvvēde t'quaedt ghenuchte
En al t'gheen oock daer toe, dat Gode mocht mis-haghen.
VVaer deur' ick ben vervvockt, v t'samen te vereeren
Soo ghy-lie vveerdigh syt, als vrome vvyse Heeren:
Dies ghy, deur my, bekendt sult vvesen t'allen daghen.

AENDEN EERSAMEN, VVYSEN, ENde seer voorsienighen Gheerardt de Craenmeester.

SONET.

DE beléeftheydt, verseldt medt de Konsten ver-heuen,
En medt de Deughdē schoon (gàuen goedt vanden Heere)
Brenghen den menschē toe, gheluc, vreughdt, en groot eere
En doen heur eerlyck hier, en nàmaels eeuvvigh leuen.
Alsides sal hier af, ons vvel ghetiughen gheuen,
En Homerus daer toe, deur syn godlyke leere,
En véél meer ander noch, die-men vereerdt siet seere
Onder t'saligh ghetal der Goden sonder sneuen.
Dies myn hert vvordt ver-vuldt medt Nepenthe, vol vreuchdē,
Als ick uvven persoon soo sie verçierdt medt deughden,
VVant de deughden my meer dan al d'eerdts goedt verblydē:
Dus suldt ghy (segh ick v) en v eerlyck bedryuen,
Craenmeéster, om v deught, deur myn dichten en schryuen,
Ouer al syn gheacht, en gheéerdt t'allen tyden.

A MON SEIGNEVR EDVARD DE CASTRO, Ambaſſadeur de Don Antonio, de Portugal.

ELEGIE.

MA Muſe (mon Seigneur) eſt touſiours fauorable
A cil qu'elle cognoit courtois & amiable,
Des lettres amateur, & orné de vertu
De la quelle on vous voit richement reveſtu:
Me commandant expres de ne laiſſer l'auare
Parque plonger au Stix, le nom d'vn homme rare:
Comme ces iours encor' quant Fama m'annonçà
Voſtre venue ici, lors vers moy s'auançá
Se mettant ſus mon lict: Debout, debout, dict elle
Poëte leuez vous, Aurora vous appelle
Du pareſſeux ſeiour, Prennez la Plume en main,
Pour decrire le los d'vn Seigneur tant humain,
Tant docte & tant ſçauant, qu'vn Prince de ce monde,
En qui tant de vertu, & de ſçauoir abonde,
Luy fie ſes ſecretz, & luy faict tant d'honneur
De l'enuoyer icy, pour ſon Ambaſſadeur,
Fort honorablement, en vn train magnifique:
Or apprennez de moy, ceſte leçon Delfique.
„ Qui faict honneur aux Roys, il faict honneur à Dieu:
„ Les Princes & les Roys, tiennent le premier lieu
„ Apres la deité: & qui reuere encore
„ Les ſeruiteurs d'vn Roy, le Roy meſme il honore.
Pource chantant l'honneur, de ce Seigneur ici,
Vous ferez grand honneur a Don Antoine auſsi.
Chanté doncques ſon los, mon enfant, car ſans faute
Il le merite bien pour ſa loyaulté haute:
Car il a l'Eſprit net & d'enuie & d'orgueil,
Et faict aux vertueux vn honneſte recueil,
Il ſe ſçait moderer en la fortune bonne,
Et en aduerſité, conſtant, il ne s'eſtonne.
Il va de iour en iour, augmentant ſon bon-heur
Et va continuant ſa gloire, & ſon honneur,

Loing de l'ambition, de fraude, & defeintise,
Qui est l'occasion que tout homme le prise,
Semblablement aussi, son dict Prince & Seigneur,
Bien veu qu'il n'a chez soy plus loyal Seruiteur.
Car il ne rouillie point son cœur de ce vil vice
De ceste orde furie, & harpie Auarice,
Ains librement il vit ayant lesprit naïf,
Tres prompt, & tresgentil, tres gaillardt & tresvif,
Qui lui faict sagement mettre sa fantasie
Aux artz, & mesmement, à nostre Poësie.
Pour ces raisons alles luy presenter ces vers,
Lesquelz annonceront son los par l'vniuers.
Ainsi disoit ma Muse, en me donnant l'audace
De presenter ces vers a vostre bonne grace:
Prenez les donc en gre de moy, d'aussi bon cœur
Que ie les ay basti pour vous porter honneur.

A TRESILLVSTRE PRINCE, PIERRE
de Meldun, Prince D'espinoy, &c. Seneschal de
Hainau. &c.

ELEGIE.

PVIS que Dieu & les cieux, o Prince tresillustre,
T'ont orné richement (pour perdurable lustre)
D'honneur & de vertu, si que estimez assez
Et plus l'alme sçauoir, que les biens amassez,
Desquels assez tu as: qu'a l'ordre acoustumée
Se perdent bien souuent comme vn songe, ou fumée:
(Car meint homme au matin, s'enfle fier en son bien,
Qui au Soleil couchant, las! pouret, n'a plus rien)
Par changement commun, par enuie, ou disgrace,
Ou par guerre, qui perd le bien que l'aultre amace.
Mais la rare vertu apres la mort reluyt
Et en ce monde aussi, mesme en l'obscure nuyt:
C'est pour cela Seigneur qu'on te la voit tant suiure,
Car elle te fera apres la mort reuiuere.

Or comme tu es bon, tu aimes bien aufsi
Les efpritz fortunez qui ont plus de fouci
Comme toy, du fçauoir,& de la Vertu belle,
Que des foucis mondains, & gloire temporelle:
Voire & tu es a tels patron & defenfeur,
Mecene gracieux,les traictans en douceur.
C'eft pourcela Seigneur, qu'ores i ay prins l'audace
De prefenter ces vers, deuot, deuant ta face:
Pour te monftrer a lœil que ie veus de bon cœur
Te faire tout plaifir, bon feruice & honneur.
Accepte donc en gre, c'eft œuure ie te prie,
D'aufsi bon cœur Seigneur, que ie te le dedie,
Ce faifant ton renom enpenné de mes vers,
Sera pour tes vertus, cognu par l'vniuers.

A MADAME, MADAME PHILIPPE,
Chreftienne, de Lalaing. Princeffe d'Efpinoy,
Senefchalle de Hainau. &c.

SONNET.

MAdame, f'on pouuoit de voftre bon Lignage,
Aufsi de voz vertus, raconter la candeur:
Pareillement encor,l'honneur de ce Seigneur,
Au quel les cieux vous ont liez par mariage:
Lon verroit clairement, que Minerue la fage,
Aufsi l'alme Venus, abondante en douceur,
Iunon femblablement, rafsife en fa grandeur,
Vous ont volu orner d'efprit, & de corfage.
Les vertus que du ciel, en don vous receuez,
Et celles que par liure, acquifes vous auez,
Vous font prudente & belle, honorable & modefte:
De forte que viuant en ce bas monde ici,
Du vain foin terrien, auez peu de fouci,
Cerchez l'honneur de Dieu, & la vie celefte.

AV S^r. ANTONIO SPINNOLA, Gentil-homme Geneuois.

SONNET.

LE dict de Ciceron ie trouue veritable
Spinnola, quant il dict qu'on ne pouroit auoir
Chose plus belle icy, ni plus ioyeuse à veoir,
Que la ferme amitié, aux bons tant agreable:
Car ie voy, que Dieu t'a esté tant fauorable,
Qu'il t'a prodiguement pourueu de grand auoir:
Et d'auantage encor', d'vn bien heureux sçauoir,
Et d'vn bon cœur aussi, sans estre variable.
Vrayment ie t'ay trouué vn ami tres-constant,
Sans estre en mon endroict en nul temps defaillant:
Te monstrant fort courtois, gracieux, doux, & sage:
Et moy semblablement cognoissant ton bon cœur,
Ie veux tant que ie puis, te faire tout honneur:
Si que nostre amitié durera d'eage en aàge.

AEN IONCVROV ENGELE GRANNON, Huysvrou van S^r. Antonio Spinnola.

SONNET.

TSindts dat ick kennis creegh Ionc-Vrou' aen v gheslachte,
Aen v Vader Grannon, en moeder Verdelft mede,
Eerstmael opt dorp tot Brecht, en daer na in dees Stede,
En voordts aen v vroom man Spinnola groot van machte:
Soo hebben wy veel vreemdts ghesien, deur de tweedrachte,
En veel verdriets daer toe, deur twist en deur onvrede,
Die voordt braght heeft gheweldt, benaudtheydt en onlede,
VVaer deur men t'verdruckt volck al-om hoordt doen zijn clachte:
Nochtans en heb ick noyt, waer dat ick heb gheseten,
Ghewandelt oft ghereyst, de vrindtschap goedt vergheten,
Van v, en van v Man, die my oyt ghunstigh waren.
En heb' dit ghunstighlijck t'uwer eeren ghesch reuen,
Om van ulider deughdt ghetiughenis te gheuen,
Clarens kindts kindren goedt, ouer veel hondert iaren.

DISCOVRS POETIQVE, A MESSIEVRS LES Seigneurs des Finances, à sçauoir,

Iehan de Bourgongne S. de Froment: & Guillame de Maulde S. de Mansart: Chiefs. Andre de Hessels Tresorier General. Iacques de Remgout, Enghelbert d'Oyemberugghe, Guillame de Ronck, & Lancelot Parasis, Commis. Michiel Euerwyn Receueur General. Iehan Espallart & Michiel Vonters, Greffiers des dites Finances.

SI vous voulés, Seigneurs, prester l'oreille
A mon discours, ie vous dirai merueille:
Comme ces iours ie plaignoy mes ennuis:
Me trouuant seul, comme souuent ie suis,
Ces iours tout seul, errant, ie me promeine
Tout pas à pas, par la deserte plaine,
Iusques à tant que ie fus paruenu
En lieu secret, ou ne fus entendu
D'homme viuant, lors ie commence à dire
(En accusant le monde, qui s'empire
De iour en iour) entre autres mots, ainsi:
Las! la vertu n'à plus credit ici:
Car les mondains rient souuent pour mordre,
Et font honneur pour diffamer, sans ordre:
Les vertueus, sont des faulx abatus,
Et les malings, sont pour bons, chers tenus:
Les traitres fins, reçoiuen bon salaire,
Et opprimés sont les bons, au contraire:
Les biens des bons sont souuent pour butins
Donnez, helas! aux voleurs & mutins:
Les mal-viuans, sont remis en franchise,
Aux innocens on oste la chemise:
Les poures sont pillez & saccagez,
Puis leurs biens sont aux plus riches donnez:
Detractez, sont les sages par enuie,
Et fort prisez les fols, pleins de folie:
Comme paillartz, maquereaux, & flateurs
Gourmans, buueurs, impudens & pipeurs:
Et nulle part, Homere, ni Horace,
Pour leurs vertus ne pœuuent trouuer place.

Cetemps pendant qu'ainsi piteusement,
Ie me plaignois, s'en vient tout à l'instant
Tout droict vers moy, Eratô ma Maistresse,
Et me menoit aupres d'une Déesse,
(Dans vn palais sus vn rocher pointu)
Dicte Arete, ou bien alme Vertu,
Ell' me voyant, d'un œyl doux, non farouche,
Dire m'alloit (ouurant sa belle bouche)
Tres doucement, Ami: (que le troupeau
Des chastes Seurs, alaicta au berceau)
Puis que m'aimes d'amour bonne & constante,
Ie t'aime aussi & de toy me contente.
Et tu auras par moy parfaict plaisir,
Car ie serai la fin de ton desir.
Lors ie disois, en souspirant encore,
Dame Vertu, que i'admire & honore
Parfaictement, de sincere & vrai cœur,
I'ay en tout temps, par prudence & labeur,
Cherché par tout, de vous en tout complaire,
Euitant tout ce que vous est contraire:
En terre ici ie n'estime rien grand,
Sans vous, à qui tout mon esprit s'estend:
I'abhorre aussi toute sorte de vice,
l'Ambition, Luxure, & l'Auarice,
Et sans grand bien, ie vis heureusement,
Sans me donner au coeur, aucun tourment.
De mille tortz, faucetéz, & iniures
Que m'ont bien faict peruerses creatures,
Qui sont viuants sans la crainte de Dieu,
Et Charité, en chasque temps & lieu:
Voyant à l'œil, en bonne pacience,
Donner mon bien en lieu de recompence
Aux plus peruers, iustice me niant
Contre le droit, & leur propre serment.
Trop il faudroit du temps pour bien decrire
Tous les fauls tours (or qu'on le pouoit dire)
Que tels ont faict à moy en diuers temps
Et à plusieurs autres de vos enfans
Empeschement donnant à tout bien faire

Aux vertueux, aux quels ne veulent plaire
Veu que ſans or, lon n'e peult mettre au iour
Choſe de pris, quoi qu'on y porte amour.
Et ceulx qui ont de Vertu cognoiſſance,
Sont bien ſouuent de petite puiſſance:
Aucuns auſsi, qui ſ'y entendent bien,
Sont tant donnés au plaiſir terrien,
Qu'ils aiment mieux en vne nuict deſpendre
En chapons, vins, en ſucre, ambre, & pomandre,
Force d'eſcus, & ioiaux precieux,
Pour par ainſi aux fols delicieux
Complaire mieux (qui s'en vont en fumée)
Que par vertu, gaigner la renommée
D'humanité, faiſant quelque faueur
A ceulx qui vous ſont ſeruice & honneur.
Sur ce, ouurant ſa bouchette ſacrée,
Me reſpondoit ceſte Dame honorée,
  Le nombre helas! ſeſt petit, vraiement,
De ceulx qui ont de moy entendement:
Et par trop grand de ceulx, qui l'auarice
Fait me blamer, & exalter le vice.
L'ambition, & vains honneurs mondains
Font les charnels, ſi indiſcretz & vains
Quils ayment mieux la volupté charnelle,
Et faulx plaiſirs, que la vertu tant belle:
Mangeantz, beuuantz autant en vne nuict
Qu'à vn millier de gents de bien il nuict.
  Car les charnels ſuiuants ordes delices
Et aux eſpritz malings faiſantz ſeruices
A Beelſebup, les vns (comme à Sathan)
Les autres fins, au fort Leuiathan:
Et les laſcifs au vilain Aſmodée:
M'ont, & les miens, à meſpris & riſée.
  Ce non obſtant, tu n'en dois faire pleurs:
Cher Vander Noot, enchaſſe tes douleurs,
Car i'ay encor en ce temps plein d'orage
Sept & ſept cents, qui me vont faire hommage,

Entre lesquels bien des principauls sont
De mes amis, le Seigneur de Fromont.
Prudent, discret, humain, benin, & sage,
Representant encor du premier àage
Les probités, en douce grauité,
Ainsi qu'aussi à bien manifesté
Mons. de Mansart, qui faict mesmes sa lire
Tres doctement, & doucement rebruire:
Qui ayme tant les Muses & les arts,
Qu'il est cheri de Bellone & de Mars.
Ou pourroit on en temps de paix ou guerre,
Non point des bras, mais bien d'esprit acquerre,
Pour le conseil, vn plus sage & prudent
Qu'André d'Hessels, constant & diligent,
Qui scait donner à chacune personne
Auis, conseil, & puis responce bonne.
Mons. de Remgout, le genereux Commis,
Et Oyenbrugh' sont deux mes bons amis:
De Rouk aussi, prudent en son affaire,
Et Parasis le docte & debonnaire,
Ces bons Commis, fineras à Taffin.
Puis Euervvyn Michel (non Serafin)
Leur Receueur. Et leurs Greffiers encores
Ian Espallart, & VVouters, Greffier ores:
Qu'as bien cognu chez l'Audiencier
Sage & prudent, nommé Ian d'Asselier.
Tous ces Seigneurs, predictz, de ces Finances,
Ont faict compact, & fermes aliances
Auecques moy: si qu'ils feroient pour moy,
Beaucoup aux miens: pour ce (sans prendre esmoy)
Adresse toy à eux, de bon courage;
Et fais voller leurs beaux noms d'âge en âge,
Soueuement, par l'ardeur de tes vers
Maugré le temps, par tout cet vniuers.
Par ces propos, Seigneurs, i'ay prins l'audace
De ce discours, d'assez petite grace,
Vous dedier, de syncere & vrai coeur
Par tous moiens cherchant vous faire honneur.

FIN

AENDEN E[en]. WYSEN ENDE SEER
veursinighen Cornelis Grammay.

ELEGIE.

WY wenschen hier altydt om salighe nieu Iaren,
Maer elck nieu Iaer coomt ons, al meer en meer beswaren:
Want wy sien dat het Gheldt, de Menschen, en de Tydt,
Alle daegh' meer en meer, verwecken nydt en strydt.
Waer deur d'ellende groot, dus groeydt aen allen eynden,
Siecten en diren tiidt, al-om oock veel volcx scheynden.
Al dit quaedt comt ons toe deur der menschen mis-daedt,
De wereldt waer wel goedt, maer laes! veel volx is quaedt,
Dus willen wy voordt-aen, wel en vreed'-famigh leuen
Sòo laet ons vliden t'quaedt, dan sal ons Godt t'goedt gheuen.
En om dat soo te doen, moet Godt, medt synen gheest,
Ons sterken, en staen by, in des versoecks tempeest.
Desen Heylighen Gheest, wensch ick, medt vreught en vrède,
V, Grammay, v Huysvrou', en uwen kinders mede,
Tot dien gheue ick v, oock noch, vyt ionsten claer,
Dit boeck, ontfanghdt die dan in danck', veur v nieu Iaer
Medt dit dicht, d'welck ick heb' tuwer eeren gheschréuen,
En veur een dancbaerheydt, uwer Liefden ghegheuen.

AEN DEN E[en]. WYSEN ENDE WEL
Veursinighen Meester Peeter Coppenol.

SONET.

MEester Peeter, de deughdt der Beleefdtheyt, sòo schoone
WVoondt sterkelyck in v, medt d'ander goede gauen
Want ghy gaet grutende, medt vreugt den mensch lauen,
Die ghy kendt vroom te syn, en oprecht van persoone:
En ghy helpt en beraedt die onder t'shemelsch troone
Bedroefdt syn en benaudt, en deughdt suken te cauen:
En men siet v, alst past, vrolyck en neerstigh drauen
Om te tuuen den vrindt, want sulx syt ghy ghewoone:
V deughden hebben my, t'uwaerdt, goedt hert doen draghen
Van aen den eersten dagh, dat myn ooghen v saghen,
Hoe wel ick sulx noyt wel en heb kunnen doen blyken.
Nu sou ick, soo ick mocht, v sulx gherne bewysen,
En medt myn veersk ens slecht, v, om v deughdt te prysen.
Dus neemt in danck myn dicht, ionste doedt droefheydt wyken.

AENDEN Eᵉ. VVYSEN ENDE SEER VEVR: *finighen Ionker Dirick vander Beke Treforier generael van der Oorloghen.*

ELEGIE.

DIT vremdt nieu Iaer, doet my, uvver ghedenken,
En doet my v, dees' miin cleyn ghiftkens schenken
Heer vander Beeck', diemen in deughdt siet groeyen:
Deur d'leuen goedt, breeckt Godt der plaghen royen,
VVant door de deughdt, moeten d'ondeughden vvyken,
Dies Godt op ons siin gracien laet blyken.
Liet tvolck het quaedt, daer Godt om is verbolghen,
Na d'leuen goedt, sou t'saligh steruen volghen,
Hier om myn Heer', bid' ick, medt groot begheeren,
Den grooten Godt, dat hy v vvil verclæren
Medt synen gheest, en v daer deur versterken
Soo vvel dat ghy, al-tydt in goede vverken
Voordts treden meughdt, soo ghy, tot op dees tyden
Steedts hebt ghedaen, dies ghy v sult verblyden
Eeuvvigh by Godt. En uvven lof sal duren
Deur miin ghedicht, op d'erdtriick, t'allen vren.

AENDEN Eᵉⁿ. VVYSEN ENDE SEER VEVR: *finighen Heere myn H. Philips vander Meeren. Heere van Sauenter. &c.*

SONET.

MYN Heer van Sauenter, Soon van Phlips vander Méeren,
Maximiliane vvas v moeder, Vander Noot:
En vander Noot hiet oock, sy die op heuren schoot,
Voordt bracht v kinders schoon, na Godts VVet en beghéeren.
Dies men v Sonen magh edel, als ghy, verclæren,
Hebbende soo als ghy, een moeder minioot
Edel eerbaer en goedt, van d'oudt huys vander Noot:
En den vader als ghy, van d'eel huys vander Meeren:
Dies ick v kinders moet, en v, gheluckigh noemen,
Niet iuist om dat ghy v, als edel meughdt beroemen,
Maer oock om dat ghy syt daer-en-bouen vereerdt
Medt een manlyck ghesicht, en sterckheydt van ghemoede,
Daertoe medt een vroom hert, ghematight, als de vroede.
VVaerdeur ick dit Sonet, van Phœbo heb' gheleerdt.

AENDEN E^en. VVYSEN ENDE SEER
veursinighen Hendrick Vool.

ELEGIE.

VEel Ouders vvel bedacht, ouer veel hondert Iaren,
Merckende dat dé Tydt gheen dinghen en vvilt sparen
Daer hy macht ouer heeft (en hem is onder-vvorpen
In vvat landen het sy, in vvat steden oft dorpen)
Deden heur vverken schoon, en loffeliicke daden
(Om de vveereld naheur met vreughden te béraden)
In marmer oft pourfier, oft vvel in ander steenen,
Houden seer kunstighliick, en net, niet om vereenen:
Rechtende Brugghen op, Theatren, Piramiden,
Heerliicke boghen hoogh, oblisken, en heurliden
Grauen, seer kostelijck, verçirdt medt schoone beelden
Van coper, van al-bast, iá som van goudt (vol vvéelden)
Van bronze oft van latoen, ghehouden oft ghegòten,
Lustigh om aen te sien. En daer toe, onverdróten,
Deden sy máken oock, veel vasen op d'antiike,
En veel Medalien, d'een d'ander ongheliike:
Die de Tydt, (hier en daer, sonder de kunst te myden)
Gheueldt heeft en vernieldt, deur brandt, storm, oft deur striiden,
Deur d'onghenade groot der onvvetender beesten,
En grof Barbarisch volck, scheyndende d'vverck der gheesten:
VVaer-af de stucken noch, liefhebbers, en heur cnapen,
Volghende achter-ná, hier en daer, op gaen rapen:
Ghelijck men in den Oogst, t'volck siet vergaren d'aren,
Die de pickers, somtydts, ter syden laten varen.
Dees' vvorden groot gheacht, van verstandighe Héeren,
Sorgh-vuldighliick bevvaerdt, en ghehouden in éeren.
Verçierende daer medt heurlider cabinetten,
VVaer in sy ordentliick, die noch te pronken setten,
En doen daer oock som toe bequàme cassen maken,
Om niet te vvorden sooghequetst deur t'herdt ghenaken.
Als antiquarisen, doen sy die oock nà màlen
En drucken ordendtliick, daer sy dan by verhalen
Al heur gheleghendtheydt in schoon heerliike boeken:
Daermen vvonder in vindt, sonder verde te soeken.

Gheliick

Gheliick in Belgica, Brabant, oft dé Neerlanden,
Miin Heer' van VVatervliet, in de Brugſhche vvaranden,
En Huybrecht Goltzius, medt grooten koſt, en konſte
Heerliick hebben ghedaen. En t'Antvverpen, vvt ionſte,
Abram Ortels, niet min: en Van Aken, tot Leyden:
Ghelyck oock Gabriel Simeon, vvel beſcheyden
Florentin, heeft ghedaen en ſoo oock daer benéuen
Alexander Coruin, tot Roomen heeft béſchréuen.
Maer vvat Noot iſt my toch? dat ick hier veel verhale
Van ander gheeſten cloeck, ghy ſiit de principale
Hendrick Vool, Heere goedt, die my medt recht doedt pryſen
D'antiquiteyten ſchoon, die ons noch claer bevvyſen
Veel vrome daden groot, der Griken, en Romeynen,
Die de Tydt tot noch toe, niet en heeft kunnen ſcheynen.
Diemen vvt ionſten v, nv, vlytigh ſiet vergaren,
En ſorghveuldighliick voordt, blinkende, ſiet bevvaren.
En noch gants on-verſaedt, ſiet-men v t'allen hoeken,
VVaer ghy die vinden mocht, al meer medaeillen ſoeken.
Gheen meerder vrindtſchap, toch, en maghmen v béthoonen,
Dan medt medaillen vremdt, v caſſen te verſchoonen:
Dvvelck ick aenſiende ſaen, om v bat te béhaghen
Heb' v, ſes cruyxkens vremdt, recht antycq;, toe doen dràghen,
En vvat medalien, van coper, groot en ſchoone,
En ſom van ſiluer ſyn, vvat minder, claer ten toone.
Die ick ſelf' heb' ver-gaerdt, (als liefhebber der deughden,
Pryſende al vvat ſticht, en leeren kan medt vreughden)
Soo in Italien, in Vranckryck, in Prouenſen
Als by den grooten ſtroom die ſynen vvyn doet Renſchen.
Maer vvetende dat ghy vvel vveet, medt de gheléerde,
Dat de Pierides, en Phœbus, de ghééerde
Onſterueliicken lof alleen kunnen verleenen
Deur der Poëten kunſt, beter dan deur der ſteenen
Beelden, medalien, oft ander ſchilderyen,
Die eyndeling' vergaen, deur tverloopen der tyen:
Soo vvil ick v, nv, oock, deur miin konſte veurſchreuen
Eenen eeuvvighen lof, om v beleeftheydt gheuen.
Dus neemt in danck dit vverck, medt dees' t'vvee exemplaren,
Vvant veerſen hebben macht ouer Tydt, doot, en Iaren.

IAN DE MAES AEN BELGICA,

nopende de vier beste ende vvtnemenste Componisten ende Meesters der Musijcken van dese onse tyden: niet min eerlyck, vvijs ende goedt van leuen, dan gheleert ende vvel gheschickt in de veurs. ende andere goede kunsten: te vveten, M. Huybrecht Vvalrands M. Andries Piuernagie, M. Gregorio Trehou, ende M. Cornelis Verdonck: de vvelcke onder heur viren, uyt de boeken der Liefden beschreuē deur mijn H. Van-der Noot, sommige Sonetten oft Madrigalien nemende, animerende ende trouvvende de alderschoōste vvoorden, eerlijcste redenē ende beste Brabantsche versschen, sijnder godlijker Poëteryen: met den bequamē sangh, goeden thoon ende schoonste harmonye heurder hemelscher musijcken, maken de schoonste, beste ende suetste melodye, diemen tot noch toe in dese Nederlanden oyt ghevvendt vvas te hooren.

SONET.

TRehou, VValrands, Verdonck en Piuernage mede
Verçieren Belgica, v schoonste strydtbaer landen
Medt de hemelsche kunst', (vol eeren, vry van schanden)
Musica, die den mensch' verweckt tot deughdt en vrede.
Singhende neerstelyck, soo vvel als oyt man dede,
Der reynder Liefden cracht, syn schichten, en de banden
Medt syns moeders flambeau, die vvonden, houden, branden
Den Brabandtschen Poët ghestadigh medt onlede.
Syn veerschen godlyck schoon, en goey Poëterye
Maken medt heuren sangh', de beste melodye
Die ghy oyt hebt ghehoort Belgica goedertiren:
Dies ghy v medt goedt recht, soo vvel nu, meughdt beroemen
Van syn' Olympia, de schoonste bloem' der bloemen,
Als heur Italia beroemdt, medt goey maniren,
Van Laura, die heur can deur den Tuscan verciren.

Aenden E[en]. vvysen, ende vvel-geleérden M[r]. Ian van Ghéesdale.

SONET.

MEester Ian, v goedt hert, en vroom, vred'samigh leuen
(Die my nu uvver doen in myn schryuen ghedincken)
Stemmen eens, medt dat veersch, dat Verdonc heeft doē clinkē
Seer vvel en kunstighlyck, d'vvelck ghy dus hebt ghesschreuen
Liuer dan hier te syn als Theologyn verheuen
Ben ick Musicien: en liuer dan te stinken
In t'vier, als ketter fier, hoir' ick schenckt hem te drinken
En wildt den eelen Gheest, den wyn in schalen gheuen.
Tis mynen ooghen vreughdt, en tis lust mynen ooren,
V goedt leuen te sien, en v schoon liet te hooren
Tot Piuernages huys daer d'eel gheesten vergheeren.
Leuen moet ghy gherust, vrolyck, in deughdt, vol vreden
Tot dat de goede Godt, v hael' van hier beneden
Om te leuen medt hem, eeuvvigh, nà v begheeren.

Van den kunst-ryken, wysen ende veursinghe Mr. Gillis van Ellecom.

SONET.

DEsen nacht quam tot my, Melpomene, de schoone,
En sprac, vvel half gestoort, Poët! hoe kundt ghy laten?
(Nà dē mael dat ghy pryst volck van verschey den statē)
Te singhē oock dē lof, medt een veersch suet van toone,
Van Gillis Ellecom, die op t'hoofdt draeghdt een croone
Van ley-loof versch en gruē, vvel verçierdt, t'syn der batē
Medt blomkēs suter veel dan musck, oft heunigh raten,
Om syn kunst, die hem is ghegheuen uyt den troone?
Soo de licht-brenghende, lustighe Morghensterre,
Veur Auroram verdryfdt, dander sterren om verre,
Soo gaet int spelen hy, alle gheesten te bouen.
Syn orghel is bekendt, onder alle gheslachten,
Nergens en siet-men hem, min dan in syn landt achten,
Ghelykt v oock en doedt, dus spoeyt v, gaet hem louen,
En maeckt syn eer' bekendt, in allen Vorsten houen.

AEN Mr. STEVEN VAN VVALCOVRT.

NA dat Godt heeft gheveughdt, dat ick in d'leuen,
Soot syn Dochters gheneughdt, hem lof sou gheuē,
Singhende vvel verheughdt, medt sangh' bequaem,
Den lof-sangh siinder deughdt, en synen naem:
Soo heb' ick (soomen siet) vry onbedvvonghen,
In mynder moeders tael', zyn eer' ghesonghen,
Als die aerdighlyk ierst in d'Brabandts sanck
Heerlyke veerschen schoon, hoogh van geclanck:
Oock Ghemeyn veerschen suet: en dies ghelycke,
Liriesche veerschen licht, in vvoorden rycke.
VVaerom en soud' ick dan, VValcourt, goedt vrindt,
Nu oock niet d'ierste syn, die vvel ghesindt,
Een nieu manire goedt, van veerschen reyne,
Sou vruchtbaer, brenghen voordt, in d'erdsche pleyne?
Soo vvy ghisteren laet, onder een dack,
Daer ons den reghen dreef, medt cleyn ghemack,
Te samen spraken veel, vvydt vande liden,
VVaer medt ick v, nu, Vrindt, gheluck coem biden:
Ontfanght dees veerschen dan, vry onuervvacht
T'uvver eeren ghegroeydt op eenen nacht.

Mr. GABRIEL ROELANDTS AENDEN EDELEN *wysen ende seer voirsinighen Heere, mijn H. Vander Noot.*

ELEGIE.

VOirmaels doen den tijt vvas gheleden, die met rechte
Van goudt den naem behoudt, midts dat t'gheheel geslechte
Der menschen op dees eerd' in als seer oueruloedich
Sonder heer oft tyran, dan Godt alleen' oidtmoedich,
Leefde vreedsamich vry, sonder sorgh' oft onruste
In een volcomen vreucht en eerlijke vvelluste:
Eer nochtans dan den haet en rusteloosen nijt
Ouer Læthes riuier brochten oorlogh' en strijt,
Te vveten, eer het ghelt oft munte vvas ghevonden
Dies de lie'n onder een niet handelen en conden
Dan by vvissel van goet: t'vee gaffmen voir het graen
Voir boter creegmen kaes, voir het fruyt melck oft saen
En daer in vvisten sy te houden sulcken mate
Dat d'een gheen schad' en had noch dander groote bate.
Ick vvoude Vander Noot, dyens lof ouer al
Nu ter tijt is verspreyt, en altijt dueren sal,
Dat ick v eenichsints de eere mocht vergelden
Die my doen is gheschiet doen ghy my int boeck stelden
Van v vrienden eenpaer, daer deur sy eeuvvelijck
Sullen vvesen bekent en sijn onsterffelijck:
Maer vvant met gelt oft goet de selue groote ionste
Niet te verlijcken is, noch oock v schoone conste,
Ghemerckt tgen' uyt de Deucht spruyt en compt uyten geest
Niet tijttelycx voorvvaer, maer geestlichs iet verheest:
Soo soude ick gerne nu een mangelinghe macken
Om uyt den grooten plicht heel en al te gheracken
Daer ick v Vander Noot mede verbonden ben,
D'vvelck ick met dit hantschrift openbaerlijck beken:
Dan midts dat myne vvaer' op verre soo volcomen
Niet en is als de gheen die my van v is comen
Suldy hebben ghedult en vvachten den termijn
Dat (soo ghy vveerdigh sijt) die eens beter sal sijn.

PRÆCLARO ET NOBILI VIRO. D. IOHANNI Vander Noot, Poëtæ laureato.

NOthæe idcirco es fama super æthera notus
A recto nullis quod moueare Nothis.
Rebus in aduersis etenim Constantia sola
Nobilitat fortes magnanimosq́ viros.
Note tuis igitur scriptis doctaq́ poësi,
Nobilius nomen reddere perge tuum.
Sed quid ego facio? mea parua Thalia volantem
Per se calcaribus pungit & vrget equum,
Condones Nothæe mihi; velut es mihi notus,
Hoc quoq́ sim notus carmine quæso tibi.

Vale Musarum delitiæ. Raptim 15. Februarij 1581.

Tuus Casp. Barlaus non poëta sed poëtarum amator.

A MESS^rs. IAQVES SEBRECHT
& Alexandre Boudeſſon Freres.

SONNET.

Boudeſſons vous voiants, auoir (à grande cure)
Amaſſé vn treſor (à la mode ancienne)
Et d'Arts & de Vertus, en douceur Pheſpinene,
Des flotz Aoniens eſcoutans le murmure:
Vous voiantz Amoureux en amitié treſ-pure,
Des Nymphettes d'honneur, par l'alme Ciprienne
Qui vous fait liberaulx, la meſme Idalienne
Vous faict doux, & courtois, de gentille nature:
Et puis voiant encor que l'Olympien Pere,
Vous tire doucement, à ſoy, par ſa voix claire,
Ie ſuis, en louant Dieu, raui, plein d'alegreſſe:
Car rien plus ne me plait qu'Honneur, Vertu & Grace,
Et les Hommes ſuiuants ces trois, par bonne audace:
C'eſt pour ces trois vertus, qu'à vous trois ie m'adreſſe.

AENDE E. WYSE ENDE SEER
veur-ſinighe Iacob Sebrecht en Alexander Boudeſſon ghebroeders.

SONET.

Soo d'Eſmeraulden gruen medt de roode Rubynen,
Ende Safiren blau, claer-ſchynender glands gheuen
Dan caſſyſteen, arduin, oft marmer, daer beneuen,
Oft ander ſteenen grof, die-men treckt vvt de mynen,
Soo ſiet-men Boudeſſons de deughden claerder ſchynen
D'edel kunſten daer toe, en die daer ſy aen cleuen,
Dan ghirigheydt, bedroch, oft menſchen grof van leuẽ:
D'vvelck aen v dryen vvy, vvaer te vveſen bevynen:
VVant bouen dat ghy doedt ruſtigh en vvel, v ſaken,
Soo ſyt ghy ſoo geſchickt in verſcheyden ſchoon' ſprakẽ,
En medt kunſten verçierdt, en deughden, als de vrye,
Dat ghy bouen t'grof volck ſoo claer blinckt in t'verreenẽ,
Als d'Eſmeraulden claer, bouen de ghemeyn ſteenen:
Dies ick v deughden ſal doen blinken, t'allen tye.

AEN DEN EERVVEERDIGHEN, VVIISEN ENDE SEER VEVRSINIGHEN HEERE, MYN H. DIEDERICH VAN LIEFVELT, RIDDERE, CANCELLIER van Braband, Heer van Hammen &c.

ELEGIE.

AL weet ick veurslaeghs wel datmen (ter goeder trouwen)
My, ia, en med goedt recht, hier en daer veur mocht houwen,
Soumen niet, Vander Noot, den mensch segghen te rasen,
Die na Venegien gingh draghen fyn ghelasen?
En waer hy niet wel slecht, mocht iemand my oock vraghen,
Die in de volle Zee het water wilde draghen?
En wat magh v toch dan (seght my dat) nu ghebreken
Dat ghy den Cancellier (mocht iemandt tot my spreken)
Oft den Raedts-Heeren wys, v veerschen toe wilt schryuen?
Bedenckt v seluen wel, en laet dat opstel dryuen:
Versindt eer ghy beghindt, want ten is gheen cleyn sake,
Heeren soo wel beschickt in de Latynsche sprake,
Ia dat meer is in t'Griex, (en in alle goey konsten,
Daermen, om heur verstandt, toedraeght een hert vol ionsten,
Diemen eerdt, looft en pryst, om heur deught t'allen tyden)
Boecken (al zijn sy schoon) te schencken, tot verblyden.
VVat meynd ghy dat het sy een Cancellier te wesen?
En d'eere oock noch daer toe van Braband, weerdt ghepresen?
Die in ghetrouwigheyd, en gheregtigheyd mede,
In rechter waerheyd oock, verseldt med liefde en vrede,
Verde te bouen gaet (sonder hem te beroemen)
D'oude Eeuwe, diemen hoordt de gulden wereld noemen.
Die suethertighlyck wel (en ionstighlyck daer neuen)
Elcken mensch (soot behoordt) raedt en antwoordt can gheuen,
Van waer, d'Ambassadeurs tot hem oock syn ghesonden.
De gheleerste des Landts worden by hem gheuonden:
VVant hy Heerlyck gh schickt als een Leeraer der Rechten
In alle consten goedt, in zijn ieught gingh beuechten,
En verwan vromighlyck, als een held stout van moede,
Het grof en groulyck dier, Onwetendheydt, d'onvroede,

En ſoo hy Heerlyck is, gheleerdt en goedertiren,
Soo acht hy en heeft lief, die in alder maniren
Med deughden zijn verciert, en die heur gants begheuen
Tot wel en wijſſelyck, en eerlyck hier te leuen.
Verdryuende van hem (als ſynde op heur verbolghen.)
Die d'onwetentheydt quaedt, en d'oneerbaerheydt volghen.
VVant hy rechtveerdighlyck in de hand houdt de waghe,
En kendt daer deur terſtondt, wien toe hoordt de plaghe,
Om zijn verdiende ſchuldt, ſonder gunſte oft afgunſte:
Oft wimen om zijn deughdt, O God'lycke en ſchoon kunſte!
Louen en pryſen moet, med weldaedt en med eere:
Oft iemandt my alſulcx, ô gheleerdt en vroom Heere,
Veurhouden quaem, ſoud'ick, blyde en verheughdt van binnen,
Antwoorden ſchickelyck, en wel bedacht van ſinnen
Vrindt al dat ghy my ſeght, en meer deughden by deſen
VVeet ick in onſen Heer den Cancellier te weſen,
En daerom is hy ſiet, de ſelue dien ick ſoecke,
Den welcken ick mijn werck te toonen my vercloecke,
Als die gherechtighlyck ordeelen can en merken,
VVeer dat natuerlyck ſijn, ſuet en bequaem de werken,
Comende los en vry van ſelfs claer opgheſpronghen:
Oft dat ſy zijn verraſt, vercrachtight en bedwonghen
T'ſeghens windt, t'ſeghens ſtroom, die weer ſoo ſaen verdrooghen,
Ale haer int' firmament de Sonne gaet verhooghen.
Die Heeren acht ick groot, die ſelf kennen een ſake,
Den welken men deur nydt, med een gheveynſde wtſprake,
Nien en can doen verſtaen, oft t'onrecht wys can maken,
Dat tſwertte ſy claer wit, oft d'wit ſwert, weerd om laken,
De welcke Heeren wys, goedt en cloeck van verſtande,
Achten de deughdt voor deughdt, en d'ondeughden voor ſchande.
Alſulcken Heeren vroom worden ons hier gheſonden
Deur Godts veurſichtigheydt, ia op verſcheyden ſtonden,
Om d'edel gheeſten goedt, veur der nydigher ſwermen
(Die der deughdt vyandt zijn) als Vaders te beſchermen.
Ghelyck Hieron eertydt, Coningh maghtigh en ryke
Van Sicilien ſchoon, die de veerſchen ghelyke,
En Pindarum die tydt, ghetrouwighlyck veurſtonde
Teghens Bacchilidem, die onbeleefdt van monde

Pindarum om zijn deughdt, deur afgunst gingh verachten.
En soo Mecœnas oock te Roomen groot van machten,
En Augustus daer toe, den beschryuer der stryden,
Die Cythereams kint moest' veuren med groot lyden,
Veurstonden dapperlijck en soo hielden in eeren
Dat Bauius, noch oock Meuius med verseeren,
Hem noch Horatium, niet en mochten beschaden.
Alsoo heeft op dees tijdt de Heere der ghenaden,
Ghesonden en gheschict den Cancelier veurschreuen,
Om hulpe, raedt en troost, den goey geesten tegheuen:
En daerom heb ick nu, de stoutigheyt ghenomen.
Mijn Heer (na dat ghy zijt een veurstander der vromen,)
V wer Eerweerdigheydt mijn Poetichsche wercken,
T'samen med mynen-dienst, om des Landts lof te stercken,
Ghetrouwighlijck, soot hoordt, ionstelijck aen te biden,
VVaer deur de Heeren vroom, en voorts de goede liden,
Des schoonen Vader-Landts sullen sien, en bedencken,
VVat eere, deughdt en vreughdt, God haer deur my wil schencken:
VVant ghy sult opendtlijck heur dat moeten belyden,
Dat Sloten, Steden groot, deur t'verloopen der tyden,
En al t'gheen datmen maeckt deur cracht, med menschen handen,
Van selfs weerom vervalt, oft t'wordt oock door vyanden
Deur water, storm, oft brandt, dickmael ghe veldt ter eerden,
En wordt verghæten saen, als zijnde cleyn van weerden,
Ten sy dat eenigh gheest, verstandigh, deur zijn schryuen,
De Heeren en heur werck, eeuwigh ieughdigh doet blyuen,
Ghelijck Homerus wijs, die tot op deser uren,
Deur zijn god'lijck gheschrift, vertoondt de hooghe muren
Van Troyen, Ilyon, Smirna, en van Athenen
Die anders onder t'sandt souden ligghen verdwenen.
Als Brabandt dit dan sal, verstaen en wel bemercken,
Soo Alexander dé, soo sullen sy mijn wercken,
Noch mij, noch mynen dienst (meyn ick) vry niet versmadden,
Maer wel tracteren dan, als Heeren wel beraden,
VVant ick sal heur, en v, aendoen alsulcken eere,
Datmen my t'alder tijdt, des sal bedancken seere.
Dus wilt goedionstighlijck mijn Heer, na mijn verlanghen,
Van uwen Dienaer goedt, dees Veerschen slecht, ontfanghen.

AENDE EDELE HOOGHGHELEERDE, VVIISE ENDE SEER VEVRSINIGHE HEEREN,

Mijn Heere ende Meester VVillem vander Noot, Vice Cancellir van Braband.
Mijn Heer ende Meester Peeter vander Noot, Sone van Heer Ieronimus vander Noot, vvylen Cancellir van Braband.
Mijn Heer ende Meester Augustijn vander Borcht,
Mijn Heer eñ Meester Ian Baptista Masius Aduocaet Fiscael.
Mijn Heer ende Meester Ian Asselliers.
Mijn Heer ende Meester Charles Bourgois, ende voordt aen het gantsche Collegium der Raedts'Heeren der Cancelleryen van Braband.

ELEGIE.

MOysen veur t'Hebreusch volck, gaf Abrams Godt, zyn wetten:
En van Iouem cregh' oock Minos (sonder beletten)
De wetten, die hy cloeck, in Creten ordineerde:
Die van Athenen groots, Solon veurmaels regeerde,
Deur de wetten die hem Minerua wys quam leeren:
Licurgus diesghelycx bestierde oock cloeck, med eeren,
Die van Lacenen doens, deur Apollos betrachten:
De selue goede Godt (die om verscheyden crachten
Verscheyden namen heeft, onder het volck verscheyden)
Heeft zyn wetten ons oock in Brabandt, wel bescheyden,
Deur goey Heeren ghesteldt, die nu noch in dees' tyden,
De selue med de maeghdt IVSTICIA beuryden.
In dese tyden quaed (segh' ick) als wt der hellen
Op d'eerdryck comen zyn, om de menschen te quellen,
De helsche furien, Alecto, Tesifone,
Megera en daer toe, Athe valsch van persone:
Doodtslagh, Orloegh' en Roof, Ghewelt en Ketteryen,
Processen en daer toe, Bedrogh aen alle zyen,

Makende dat te hants, de boose bouen schreuen
Meer dan de vroomste laes! als Heeren zijn verheuen.
Soo staet IVSTICIA, Gods dochter goederhande,
In d'middel onder v Rechters van desen Lande,
Hebbende d'ooghe vast med eenen Bandt verbonden,
Voordt in de slincke hand een VVaghe t'allen stonden,
En een snydende Sweerdt in d'ander, tallen weghen:
De schael' om rechtighlijck alle saken te weghen.
Het Sweerdt om soot behoordt, de misdaden te straffen:
Den Bandt om geensins oock (hoe sy daer t'segens blaffen)
Aen te sien cleyn oft groot, maer recht wt, sonder schamen,
Elcken ghelijckelijck te rechten, nae d'betamen.
  Ick grute v ionstighlijck ô heylighe Princersse
IVSTICIA, Godts kindt, en ghetrouwe dinersse:
Bystand, vreught, en oock troost, der menschen vroom van leuen,
En veur den boosen hoop, een schricken en een beuen.
Daer ghy in eeren zijt, daer leeft het volck in vreden,
En daermen v ghebriuckt, daer varen wel de steden:
VVilt toch Goddinne schoon, ghestadich by ons woonen
Med Pax v suster goedt, weerdt der Olyuen Croonen.
  Ick grute v diesghelijcx Goden, Rechters en Heeren,
En bid Godt dat hy wilt zijn deughdt in v vermeeren,
Gheuende v wijsheydt, cracht, als veursightigh in d'wercken,
Soo dat ghy rechtighlijck wysen meught, en deurmercken
De saken, soo ghy doet, sonder gonste oft afgonste,
Ghelijck de Toetsteen swert, wyst, deur ghewissche conste,
VVeer t'goudt slecht is oft goedt, sonder van t'goudt te wesen
Verergherdt oft vervalst. Voordts bid ick v by desen,
Dat ghy myn ghiften slecht, na mijns herten verlanghen,
Van uwen Dienaer goedt, danckbaerlijck wilt ontfanghen:
Soo sal ick Heeren goedt, v Namen deur myn schryuen,
Ouer al, om v deughdt, eeuwigh ieughdigh doen blyuen.

Aen den Eerweerdighen, wysen ende seer veursinighen Heere, mijn H. Ian van Asselliers eerste Secretaris en Audiencir van sijn Magesteyt.

SONET.

D'Out spreeck'woordt Asselliers, dat ouer soo veel' Iaren
Veur-mael, Horatius, wijsselijck heeft gheschreuen:
Te weten, noyt en zijn de gheleerde ghebleuen
Verladen deur t'ghetal der saken die groot waren:
Beuind'ick waer te zijn, aen v, moet ick verclaren,
Mijn Heer' d'Audiencier, want wy sien v noch leuen
Vroolijck, hoe veelderley saken v zijn ghegheuen,
Daer groot verlangh aen leght, sonder die t'openbaren.
Saken swaer van ghewight', die Heeren, Steden, Landen
Aengaen, en t'ghemeyn volck, moeten gaen deur v handen;
Die ghy ter eeren Godts, en ten besten gaet keeren.
Manierlijck en beleefdt, gheeft ghy mannen en vrouwen
Ant'woord' en goedt bescheydt, goedhertighlijck vol trouwen
Dies ick v, om v deughdt, med veerschen moet vereeren.

Aen den seluen Heere, nopende sijn Hiusvrouvve, Ioufvrou' Marie van Bourgonien.

SONET.

MIjn hert wordt my vervuldt med Nepenthe, en med vreugden,
Als ick ghedachtigh ben, Asselliers, mijn goedt Heere,
Tvoordeel, en t'groot gheluck, wijs heydt, verstaudt, en d'eere
Dat v den hemel gundt, begauende v med deughden.
En mijn hert wordt noch meer, en meer vervuldt med vreughden,
Siende oock noch dat ghy hebt een Hiusvrow, schoon en teere,
Die v ghestadighlijck, ghetrou blyfdt t'allen keere,
Dinende, (soo ghy doedt,) heuren Schepper, vol deughden,
Bestirende (alst hoordt,) heur hius, maerten en cnapen,
(Te wyl' dat menigh' vrou' den tydt verquist med slapen)
Beter dan Porcia, oft Cornelia mede.
Dies heur' cloeckheydt, en deughdt, en veursightigh bedryuen,
Verseldt med v ghemoedt (daer ick nu af moet schryuen)
V t'samen leuen doen, in eeren en in vrede.

Aen den Edelen, Vvysen, ende seer Veursinighen Heere,
Mijn Heere Arnault Sasbaut Riddere, President vanden Secreten Raedt van syne Maiesteyt.

DE veursightigheyt Godts, deur den Ardt, dats Nature,
Heeft wijsselyck den Mensch, en elke creature,
Na heur ghelegbendtheydt, en beroepingh ghegheuen,
Dat heur meest noodigh is, om nuttigher te leuen,
Den Peerden moet en cracht, den Leeuwen scherpe clauwen,
Den Swynen tanden langh, vederen schoon den Pauwen,
En d'ander soo voordts aen: Den Menschen diesghelyke
Beghaeft hy soot behoordt, elck een na de praktyke
Die hy bedinen moet, als med Philosofie
Den Philosophen wijs, en med deughd' als de blye
En med den goeden gheest, de godlyke Poëten.
Den Medecyn med sin, om de crachten te weten
Der criuden heet oft coudt, en der crancten der menschen.
Maer synen rechters goed, gheeft Godt, na heurlier wenschen,
Ghereghtigheydt en deughdt, besunder (t'onsen vrede)
Sterckheydt, dats moet en cracht, en Veursightigheyd mede,
Ghelyck dat SASBOVT *blijck aen v, Eerweerdigh Heere.*
VVant wy mercken in v, v Sterckheydt, t'uwer eere,
Aen v Heerlyck ghemoedt,, en standtvastigh betrouwen,
D'welck v in teghenspoedt,, gheensins en laet verflouwen.
En v Veursightigheydt merken wy daer en bouen,
Siende v seer wyssselyck (diesmen t'volck v hoordt louen)
V Presidentelyck Ampt (soot behoordt) bedinen,
En in t'hius houden oock, gaet ghy den prys verdinen.
Dies ghy Veursizhtigh syt, die kundt doen en oock spreken
Saken die Godt aen gaen, en den mensch' loos van treken.
Een die veursightigh is, die sal ghematight wesen
En standtvastigh daer toe: die standtvastigh ghepresen
Beuonden wordt, en sal hem gheensins toch beruren,
Die niet berurdt en is, die leefdt vry sonder truren.
Aldus Heer President moet ick daghen en nachten
Om v Veursightigheydt, v wel gheluckigh achten.
En heb', synde verheughdt, om v deughdt, dit beschreuen,
D'welck ick goedthertighlyck v dit nieu Iaer moet gheuen:
Dus wilt nu (bid ick v) na myns herten verlanghen,
Dees werken danckbaerlyck, van my, soot hoort ontfanghen.

Aen den Edelen, Vvysen, ende seer veursinighen Heere, Hr. Nicolaes Micault, Ridder, Heere van Indevelde, Raeds-Heere inden Secreten Raedt.

SONET.

ARistotilems sin weet' ick oprecht te wesen
Daer hy schrijft: Soo ghelijck d'alder quaedste der diren
De mensch' is, als hy wijckt van t'brecht, med quaey maniren
Leuende sonder wet, onredelijck, misprefen:
Alsoo is oock de mensch de beste (soo wy lesen)
Van alle diren vremdt, als hy is goedertiren,
Ghebriuckende goedt recht, en reden tot verchiren,
Leuende eerbaerlijck in deughden opgheresen:
VVant ick beuind' aen v, VAN INDEVELT, mijn Heere
Dat ghy hier om v deughdt niet alleen en hebt d'eere
Bouen de diren slecht, maer sijt daer om verheuen
Onder de Heeren goedt, bouen veel diusendt menschen,
VVant de deugdt maeckt den mensch (wat mochtmen beter wenschen)
Den goden schier ghelijck, die hem eeuwigh doen leuen.

Aenden Edelen, ende seer veursinighen Heere, Hr. Charles de Rijm, Ridder, Heer van Bellem, Raets-Heere inden Secreten Raedt.

SONET.

DE gheleerdtheydt (DE RYM) het studeren en d'lesen
Sijn voorderlijck en nut den ghefchickten verstanden,
Nochtans heeft Demades, Orateur vry van schanden,
Als sijnde edelder, de versochtheydt ghepresen.
Maer myn Heer', daer die twee versameldt meughen wesen,
Beuinde ick merckelijck aen v, die toch veel Landen
Versocht hebt, en daer toe oock noch Mineruams panden
Rijkelijck hebt verpacht, daer koomt nut wt gheresen:
VVant hebt ghy niet gheweest vanden Coningh ghesonden
(Deur v deughdt en verstandt) om den Turck te vermonden
Den tydt van vyfthien Iaer, des Coninghs goedt begheeren?
Vlixes wordt med recht van Homero ghepresen,
Om sijn eruarendtheydt, maer die myn dicht sal lesen
Die sal v cloeker veel, en ghefchickter vercleeren.

Hymne van Gambrinus vinder van d'Mout te maken, en Bier te brouvven.

Aen de vroome Heeren, Brouwers ende Moutmakers van Antwerpen.

KEn vvil my op dit pas, niet çiren oft ver-schoonen
Medt den Lauriren crans, oft medt der Mirten croonen,
Noch medt Olyf-boom loof, Mineruam toe ghevvydt.
Noch oock medt Ley-loof gruen, d'vvelck Liber prijst altijdt:
Maer ick vvil nu myn hoofdt en ermen gaen verçiren
Medt een croone als draeghdt de vinder vroom, der Biren:
De vvijngaerdt is vvel schoon, en sijn vrucht hoogh gheacht,
Maer in dat Hoppen cruydt schuyldt vry oock groote cracht:
Gambrynus vvordt ghecroondt medt grune Hoppen ranken,
Die d'Mout en d'Bier eerst vandt, dis-men hẽ moet bedanken.
Na dat ghy hebt verkeerdt (Gambrine, camper stout)
Dvvater in lustigh Bier, deur Hoppe, Hout, en Mout,
VVat mocht ick beter doen (al sijnt nu quade tijden,
Ghemerckt ghy deur t'goedt Bier de menschẽ kunt verblijden)
Dan te singhen den lof van v, en uvven dranck?
Di de menschen verheughdt, en raedt tot spel en sanck?
Maer hoe moecht ick v toch, eeren ghenoech nu gheuen?
Gambrine, die ons doedt deur v Bier vrolijck leuen?
Ay-ay, ick vind my nu halff beschaemdt en ont-steldt,
En mijnen Gheest vvort hier, in een sake ghe-queldt,
VVant ick en vveet niet hoe, en noch min van vvat lande
Ick eerst-mael singhen moet dat ghy (cloeck van verstande)
Gheboren sijt vroom Heldt, en oock van vvat gheslacht.
Vaernevvijc segt ghy vvaert van Duytslant (groot vã macht)
Seuendtste Koningh vroom, Marsus sone, vol trouvven,
Die eerst' Raedt medt sijn volc, en Perlement gingh houvven,
Ghelijck ghy v volck hier, eerst leerdet brouvven Bier:
Maer van v kinders voordt, en maeckt hy gheen ghetier:
Dan seght dat-men v sagh heerschen, tuvven ver-claren
Op Duytslandt (doens seer vvydt) cloec, dry en vijftich iaren:
Te vvyl dat Apis, rijck, Koningh van Argos sterck,
Stichte de groote stadt Memphis: een heerlijck vverck.
Een Beyersch' schrijuer cloec, Auentinus ver-heuen
En een schrift dat ons gaf Vander Hoeuen, daer neuen,
Stemmen vvel ouer een, dat ghy, Gamper, ghenaemdt,
VVaerdt een sterc en vroom Heldt, en cloec camper, befaemdt.
VVant soo ghelijck ghy vvaerdt,, van edel bloet gheboren
Soo hadt ghy onvervaerdt,, oock d'Edelheyt verkoren.

Ghy hadt(segghen sy,Vorst) een recht edel ghemoedt
Achtende meer de Deught,en t'goedt recht,dan d'eerdts goedt
Ghy vvaert ghestadigh sterck,en soo strenghe van seden
Dat gheen on-reckt noch quaedt by v en vvert gheleden.
Ver-druckers ghy al-om,ver-ioeghdt om heur mis-daedt,
En de ver-druckte ghy veur-stondt medt troost en raedt.
De boose strafte ghy en t'quaedt ghinghdt ghy ver-vvorpen,
De vrome stondt ghy veur,in steden en in dorpen.
Oft-men nu,niet al schoon'claer beschreuen en vindt
VVaer ghy,oft oock na v,v Dochter, Soon' oft kindt
Ghe-heerschapt hebt en vvaer ghy soo voordt syt ghebleuen
Soo vveet-men opendtlijck,vvant men vindt het beschreuen,
Dat ghy de stadt Gambroun ghe-sticht na uvven naem
Hebt in ons Belgica, ontrent Dornick bequaem:
VVaer aen men merken kan dat ghy in dees' Neer-landen
Ghe-heerst' hebt edel Vorst,heerlijck en vry van schanden:
En hebt van gherste hier,al-der eerst Mout ghemaeckt,
En voort,van d'Mout goodt Bier,d'vvelc menigẽ vvel smaeckt
Soo v Osirus dat(ghelijck vvy claerlijck lesen)
En Isis jonstighlijck t'samen hadden ghe-vvesen,
In den tijt dat daer vvas in Asirien machtigh,
Tiende Koningh ghekroondt Belochus,vvijs veur-dachtigh.
Tot noch toe hebben ons,ver-teldt van oude tyden,
De Poëten lof-saem(om ons bat te verblijden
Ia om te leeren oock ons vvachten vvel veur-dacht
Veur den Semeleaen,die veel menschen ver-smacht)
De crachten en de deughdt van den Leyder der dansen
Nyseaen,Indiaen,Denis,Dragher der lansen:
Maer tis nu(dunckt my)tijdt,dat ick op dit termijn
Prijse Gambrinums Bier, latende Bassars vvijn.
In dien beker schoon' van siluer,vvydt en hooghe,
Seer rijkelijck verghuldt,lustigh t'aen-sien in d'ooghe
Schenckt my van dat Meerts Bier, van teru'en Sporkels-mout
Recht meesterlijck ghebroudt,sonder te sparen t'hout,
O, Vader,Koningh,Vorst,Gambrine, Prins en Heere,
Brabander, Belgien en Dornickier' vol eere:
Ick vvord' deur v be-vveeghdt en vvel soo seer' bestaen
Dat ick (oft tdunckt-my soo) nau vvel recht en can gaen.
Retheen'ick gheveuel,daer mijn sile na dorste,
Vvven godlijken brandt en iuer in mijn borste.

O, Heerlijck Neruien, mijn vlieghende ghe-c[illegible]ht
Volghdt v Orgiena, deur des gheests groote c[illegible]
Mijn hert dat schudt en beefdt, en schoon verborghen saken
Can ick in mijnen gheest, sien, hooren, riken, smaken.
Ia en ghe-vuelen oock, ô Vorst vvat sien ick al,
Ick sie v dinaers hier sonder eynd' oft ghetal
Aen-komen lanxt de zeé, te vvater en te lande:
D'een koomt deur v ter Deughdt, d'ander in sond' en schande.
Ick sie processi'-vvysch, volck van ver-scheyden staet,
Som trecken veur, en som volghen v, vruegh en laet.
Ick sie hier schier al t'volck der gantscher Neder-landen:
Van Vranc-rijck comtter v oock vvat ter offer-handen,
Van Yer-landt, Enghelandt, en van gants Schot-landt' fier:
Van Oost-landt Saxen grof, en van gants Duytslandt schier.
Deen-merkers, Svvedensche, Ruysschen, Pruysschen en Polen
En van veel landen meer, men moecht daer in ver-dolen:
Dees syn al onder een ghemenghdt, my on-bekandt
D'meest deel: Ick sie deen deel, gaen aen v slincke handt
En dander deel seer groot sie ick ter rechter sijden
Van v die ick daer sie frisch in dé middeldt rijden
Op eenen vvaghen schoon rijkelijck ghe-stoffeerdt
VVaer op ghy Koninghlijck, als een Heldt triumfeerdt.
Van fijn purper van Tier, sie ick, tonsen verlanghen,
Eenen mantel vvel ruym, op v schouderen hanghen,
Ouer v harnas schoon ghedreuen en ver-guldt:
V borst is medt verstandt en des Biers cracht veruuldt,
En op v Heerlijck hoofdt hebt ghy een Hoppen croone
De vvaghen is verçierdt medt Hoppen ranken schoone:
Die lustigh, (hoe vvel hy, dick krijght menighen hort)
Van vier schoon peerden sterck, snel voordt ghetoghen vvordt,
VVelker ooghen men siet als heete kolen vonken,
Als dooghen van die snachts te veel hebben ghedronken
Deen is vvit, dander svvert, dander roodt, dander bont,
Om dat ghy vvordt ghevierdt nacht en dagh, talder stondt.
O Vorst vvelken gerucht, vvat crijsschē en vvat schreeuvven
Hoor ick hier ouer al, als van Beyren en leeuvven?
VVat ghe-pijp, vvat ghetier, vvat ghe-craeck, vvat gheblaes,
VVat ghe schal ouer-al, vvat ghetop, vvat gheraes,
Siet die daer strimelen, siet die jocken en mallen,
Siet die daer seylen scheef, siet die daer plat neer vallen,

Siet die ſtoot daer ſijn hoofdt, en ſiet hoe die nu hinckt.
Die valt van bouen doodt, ay, ſiet, en die verdrinckt.
Siet, ſiet, die grimmigh daer, deur tgroot ghevveldt der Hoppē,
Slaghen mel-canderen, de kannen voor de koppen?
Ay, ſiet, die vechten daer, die, en die, blyuen doodt,
Och, en ſiet deur den dronck, komen die, inden noodt.
Ghy ont-laeydt menigh menſch t'ſauonts ſoo vvel vā ſorghen
Dat hy hert-ſvveerigh hem, vol drux vindt, in-den morghen:
Neen, ghy en doedt het niet, ghy ſijt be-quaem en goedt,
Maer de menſch on-behoedt, al t'quaedt hem ſeluen doedt:
VVant hy v, laes! miſ-bruyckt, hem niet kunnende vvachten,
Dies hy ſchade verdriet en ſchande moet verpachten.
Ghy en v Bier ſijt goedt, en vverckt naer elckx verſtandt
Van de menſchen, daer ghy o Vorſt, in vvordt ghecandt.
Dit ſie ick claerlijck hier, aen die ter rechter raken
Van v, Gam̄brine ſterck, en ſtillijck heur vermaken.
De goede, maeckt ghy moedt, tot der deught, met der ſpoedt,
De vvijſe, maeckt ghy meer vvijs en van ſinnen vroedt.
De vrome, maeckt ghy ſterc om d'ondeught vvech te keeren,
De vvetende, kundt ghy noch hoogher ſaken leeren:
De Godt-liuende goedt, vervveckt ghy meer tot Godt,
En doedt vvt liefden heur meer houden ſijn ghebodt.
Deur v cracht vvorden ſiet, de Godlijcke verſtan-den
Op-gheſtierdt, vindende de hemelſche vvaranden:
Ghelijck de quade ſterc, gheſterckt vvorden tot tquaedt.
En voordt vvorden ghehuſt tot noch meerder miſ-daet.
Ick ſou v cracht, ô Vorſt, vvel heerlijcker beſchrijuen
Maer ick vvil ſulcx te hants hier mede laten blijuen,
Be-duchtende dat tvolck, meeſt-deel tot tquaedt gheſindt,
Mochte vervvijten my (vvant ſy ſijn meeſt ver-blindt)
Dat ick een dronc-aerdt vvaer, ghelijck ſy ghinghen gheuen
Homerum ſulken naem, om dat hy had' beſchreuen
Soo vvel de Groote kracht van Denis en den vvijn,
Noch-tans en vvas hijs niet, noch ick en vvils niet ſijn.
Ick gruet v dan eel' Vorſt, vroom heldt, vveerdt aller eeren,
En bid' (deur v ver-heught) virigh, den Heer' der Heeren,
Dat al die vrome cloeck, die v ampt volghen claer,
Soo rijck vvorden daer deur, hier, dat-ſy-lie hier naer
Oock eeuvvighlijck by Godt ver-heught rijc meugen vveſen
Der vvelker namen goet, men hier naer claer magh leſen.

FINIS.

A MONr. STEVART. MONSur. GVILLAVME
Stevvart Colonnel d'un Regiment de dix enſeignes
d'Eſcoſſois.

ODE.

1.

CEulx qui de bonne audace
Ont (Stevvart) ſans dãger,
Bien practiqué la ràce
Du Pais eſtranger
Qui Calidon fut dicte
Des peres autres fois:
Dont le peuple d'eſlite
Eſt nommé Eſcoſſois:

2.

Et qui ont bien prins garde
De n'emploier en vein
Le temps (qui point ne tarde
De mettre tout, a fin)
Ains ont par bonne eſpace
Induſtrieuſement,
Conſideré la grace
De tout leur regiment:

3.

Priſent fort tout l'affaire
De voſtre Nacion,
Laquelle en paix ou guerre
Prend recreation
De s'exercer aux armes,
Se rendant valereux
En aſſaults & alarmes,
Courageux, forts, & preux.

4.

Comme l'experience
Auſsi de ce voions,
Stevvart, par la preſence
De vous, & vos pietons:
Parquoi voſtre louange
Ores ie veux chanter,
Pour en tout lieu eſtrange
La faire raconter.

5.

Car voſtre bonne grace,
Vos vertus & honneurs,
Et voſtre bonne audace,
Qui gaignẽt tous bõs coeurs,
Enflamment mon courage
De darder par mes vers,
Voſtre los, d'àge en àge
Par tout ceſt vniuers.

6.

Receuez donc ce liure,
De moy, d'auſsi bon cœur
Que ie le vous deliure
Pour mieux voꝰ faire honeur:
Au temple de Memoire
(Ce faiſant) voſtre los
Sera touſiours en gloire
Par mes Europidos.

IAN DE MAESS, FLAMMAND,
Secretaire de Monſeigneur le Colonnel Stewart.

Au vertueux & Noble S. Ian vander Noot.

ODE.

1.

L'eſtincellant Oeuil de ce monde
Eſchauffoit alors les Iumeaulx
Que pour me refraiſchir aux eaux
Dont le Torrent d'Eurote abonde,
Ie cours alteré de chaleur
Plus viſte qu'vn legier baleur.

2.

I'approche ceſte vnde coulante,
Ie m'abaiſſe pour en puiſer,
Puiſant i'oy comme deuiſer
Vne voix à part ſoy parlante,
Qui me dict cherche vander Noot
Chery des Soeurs en ceſt endroit.

3.

Ie voy, ie cours, i'eſcoute en ſomme
Ie n'oy plus, riens, mais i'apperçoy
Vn autre mouſſu deuant moy.
I'entre, le ſommeil m'y aſſomme,
Sommeillant me vient approcher
Mon Vander Noot, en ce Rocher.

4.

Eſpris de frayeur, me reueille:
Ie voy my-dormant, vn Ranneau
De verd Laurier, fait en anneau,
Forgé d'une main nonpareille.
Voyez Calliope le prendr,
A Vander Noot, en fait preſent.

5.

Clion ſon chef en enuironne,
Les aultres vn millier de fleurs
Cueillent de diuerſes couleurs.
Que le bord Pegaſin foiſonne
Pour à Vander Noot en treſſer
Vn bouquet & l'en tapiſſer.

6.

Le Delien ſa Harpe doulce
Marie auecq vn doulx accord,
Lors d'aiſe deuins preſque mort
Tant bien fredonnoit de ſon poulce:
O Dieu! tel heur, tel bien, tel fruyt,
Cueille ſon Poëte iour & nuyt.

7.

N'eſtce pas vn don delectable?
N'eſtce pas vn bien ſupernel,
Que de percer d'vn ſens iſnel
A ce qui nous rend perdurable?
C'eſt à ta Muſe (dy-ie) ainſi,
Muſe qui tue le ſoucy.

8.

Teſmoing en eſt l'Olympiade
Que tant viuement nous depeind
Ta Muſe (ò vander Noot) d'un taint
Non diſſemblable à l'Iliade
Que le docte Homere a tracé
Des Troyens, au temps ſurpaſſé.

9.

Le Temps moiſſonneur de tout âge
Ne pourra non plus diſſiper
Ton bruyt que porroit eſchapper
Le trait mortel noſtre lignaige:
Dieu doncq liberal guerdonneur
Borne tes ans auec honneur.

D'Anuers le 10. de Iuin. 1579.
De vos Vertus
Treſaffectionné ſeruiteur Iean de
Maeſs, Flamend.

NIL VIRTVTE PRIVS.

RESPONSE DV POETE
A Monſieur de Maeſs.

SONNET.

PVis qu'il ta pleu de Maeſs, me faire tant d'honneur
De me donner en don vn chapeau de Lyerre:
Vn chapeau de Laurier, qui rond mon chef enſerre:
Et vn de Mirthe auſsy, ſigne de la douleur
Que par l'alme Venus, ie ſouffre dans le coeur
Qui nuict & iour me fait treſ-doucement la guerre:
Puis vn chapeau encor' de l'Arbre qui en terre
Eſt marque de la Paix, nous promettant bonheur:
Ie te reſponds de Maeſs, que tel heur, telle gloire,
Ie ne merite point, mais bien veullez ce croire,
Pour tes rares vertus, tel bien merites tu:
Ainſi le bien retourne à la meſme perſonne
Qui ha, à quelque ingrat donné par trop d'amoſne:
Car le iuſte donneur, ne perd de ſa vertu.

HYMNE DU LYERRE PAR Ian de Maefs, Flammand.

A MONSIEUR MONS^r. VANDER NOOT.

HYMNE.

ORes que le Soleil le Verseur a laissé
Et entrant aux poissons, d'une heure s'est haussé
Se hastant par degrés de faire un Parallelle
Du iour & de la nuyt, afin qu'il renouuelle
(S'approchant du Belier) ce que le triste Hyuer
Ennieux du beau-temps, n'a permis cultiuer:
Ains comme en un cercueil a long-temps mis en serre.
Que pourroy-ie chanter, sinon le dur lyerre
Qui malgré tous frimats, toute gresle & tout vent
Tous-iours verd courageux grimpe & croist plus-auant?
Dy moy (Mon Vander Noot) n'est digne ceste plante
Qu'en dépit de l'hyuer tous-iours vive on la chante?
Sy est, me diras-tu. Mais d'ou vient qu'honorer
Tu me veux de son los? puis que vois entourner
Mon front du beau Laurier qu'Apollon tant caresse?
Ie te dy franchement affin que la paresse
Que ie ne cognus onq; ne me vienne approcher.
Car ie sçay s'elle vient un coup l'homme accrocher
Qu'elle le rend nyais & fust il bien habile.
C'est pourquoy i'ay plus cher que ma Muse debile
Encore frissonnant s'amuse à fredonner
Le Lyerre Verdoyant, qu'a place luy donner.
Aussy Dieu soit loué, ie sçay que tu merites
Que par un aultre stil' soient tes vertus décrites
Sans d'un Lyerre aller mandier le subiect.
Et de vray le Laurier donne tout aultre obiect
A nos esprits humains, mais sy sont il en somme
En plusieurs points egaulx ainsy que l'homme à l'homme.
Tous deus demeurent verds, tous deus sont celebrés
De plusieurs bons esprits, tous deux sont annombrés
Au Rang des Arbrisseaux qui ne changent de feuille.
Des Poetes le Laurier: Le Lyerre se cueille
Des Vassaulx de Bacchus. Et soit qu'un peu plus d'heur
L'un que l'aultre reçoit, pour ce n'est il vainqueur
Seul du tout de l'honneur, ny gaigne la carriere.
Sus donq ma Muse vá détacher la barriere
Du Iardin que tu vois, d'ormeaux enuironnéz
Remarque cestuy lá que voiras couronné
De Lyerre le mieulx, Puis fidele racompte
Ce qu'en auras aprins, chasse donque la honte.
Chante comme tu peulx. Car qui sçait sy ta voix
Ne plairat à quelc'un, l'homme oit souuentesfois
Abboyer un Mâtin qui sur son fumier gronde.
Ne dy pas ses vertus, il fault qu'un aultre sonde
Sa nature que toy. Car c'est le Medecin
Vá herboriste aussy, laisse donq le bassin
En la main du Barbier faisant la barbe ronde.
Ie me vueil enhardir, car ie sçay que le monde
Ne fust onq sy meschant qu'on n'osast bien parler,
Du moins quand de son Art l'on veult se demesler.

Au-iourdhuy me trouuant (comme ceste Lumiere
Qui d'vn iour circuit la terre toute entiere,
Regardoit du Midy) en vn verger peuplé
De pommiers & poiriers, là ie trouue accouplé
De Lyerre en brun-verd, vn Orme aux branches larges,
Seruans aux moissonneurs contre le chauld de targes
Quand recreuz du trauail se veullent refraischir.
Mais qui est le Mortel qu'on ne voie fleschir
Soubs le ioug du labeur sy par fois ne repose?
Le Lyerre indomté supporte toutte chose.
Car soit que l'Aquilon nous transperce le cœur,
Ou que la Canicule essorre de chaleur,
Tousiours tu le voiras surmonter tout malaise.
La Berée en Hyuer sa querele dégoise.
Tapie en ses rameaux, & d'Esté gringoter
Tu l'oirras sa chanson sans de là s'absenter:
Voire tu la voiras (tant le lyerre elle ayme)
Luy fier ses petits comme à son masle mesme.
O prudent oiselet! Ie croy que les hauts Dieux
Veullent que de ton chant t'anonces en tous lieux
Le grand Amour qui ioingt & le lyerre & l'orme.
Veullent, dy-ie, qu'ils soient à nous comme vne norme
De la vraye amitié. Car qui veit onq serrer
De plus ferme lyen chose qu'on puist narrer
Que le lyerre l'ormeau? Car oultre sa verdure
Il produit ses bruns fruyts soubs la blesme froidure.
D'hyuer le villageois le viendra barbeiant,
Cueillir à gros monceaux, puis le voiras portant
Sur sa croupe au marché ou pour quelque espousée.
Le vendra pour vn brin pour seruir de ioncée.
Brief en toute saison, nostre Pays natal
Nostre Flandres, ie dy, cognoit & le Crystal
Et la fougere aussy dont se forme le voarre.
Mais naturellement cognoit mieulx le lyerre.
Bien & que le crystal, & que le voarre aussy
Souuent aux grands festins trottent de vin farcy:
Toutefois le lyerre en chascune Tauerne
Ou le bon Bacchus est, comme Maistre gouuerne:
Tant qu'il semble choisy du Dieu Cilenien.
Sy donq il le cherit, d'vn vers Aónien
Il peult estre chanté: Car les Diuins Poëtes
D'Apollon & Bacchus celebrent bien les festes.
Sois donq mes tousiours verd, O Lyerre Aimantin!
Puisse mon Vander Noot tousiours soir & matin
A sa chambre te voir d'vn oeuil doulx & aymable.
(A iamais puisses-tu Maeß n'estre variable
Par ton feuillaige verd & ton fruyt presager)
Puisses-tu des-ormais chés son Laurier loger
En signe qu'Apollon & les Soeurs Pierides
Onque ne permettront vieillir son front de rides.

De Bruxelles le 12. de Feburier. 1580.

NIL VIRTVTE PRIVS.

AEN DEN E. VVYSEN ENDE SEER veurſinighen Heere Cornelis, Pruenen, out Threſorier ende Schepene van Antvverpen, &c.

ODE.

1.

NA dat my is ghegheuen
Van den Heer' tot myn deel
Door de Muſen verheuen,
Dalder beſté iuvveel,
Om hem daer medt te louen
Diet al voeydt datter leeſt:
En oock noch daer enbouen
Die hy meeſt deughdē geeſt.

2.

VVaer-om ſou dan myn lire
Verſvvyghen uvven naem?
Pruenen ic moet nou ſchiere
Pryſen v deught bequaem,
VVāt ghy eerdt dé goy konſtē
Ghy vvordt deur heur géert
Ghy draeght eē hert vol ionſtē
Tot hem die konſten leerdt.

3.

In dé Philoſofié
Sij dy ſeer vvel ghegrondt,
Oock in Theologié
Die de Siel' maect gheſondt:
Ghy verſtaet de ſecreten
Der goy Profeten vroedt,
Der godlyker Poëten
Conſt' verfraeyt uvvē moedt.

4.

Oock inde Rechten ſchoone
Syt ghy ſeer rykelyck
Gheleerdt, friſch van perſoone
En Retorykelyck
Kunt ghy met goy vut-ſprake
En ſchriften vroegh en laet
Menighé duyuſter ſake
Verclaren hoe dat gaet.

5.

En om v te verfraeyen
Syndé mued' gheſtudeerdt
Kundt-ghy v ſeluen paeyen
Médt Muſik' onuerneerdt,
Spelend' op v ſchoon Luyte
Deur der ſnaren gheclanck,
Op de Citer oft fluyte,
Oft oock deur ſuten ſanck.

6.

Gy doet by v ver-garen
De beſte die-men vindt
Kunſtenaers, die de ſnaren
Doen ſpreken ſoo gheſindt
Dat hy ſou t'elker ſtonde
Segghen (dies' hem verſtaet)
Dat Apollo de blonde,
Selue ſyn herpe ſlaet.

7.

Ghy Kundt voyrts als dé vrye
Al d'ander Deughden oock
VVaer ſonder ſeer on-blye
Dé mẽſch vergaet als roock,
VVãt goy Kõſtẽ ſyn Deughdẽ
En die die niet en heeſt (dẽ
Leeft hier vveeuvver vã vreug-
En voyrdts als beeſte ſneeſt.

8.

VVant ſyn oneedel herte
En acht de Muſen niet, (te,
Maer ſueckt met pyn en ſmer-
(Daer hẽ deur naect verdriet)
Ghierichlyck, eerdtſche ſaken
Die hem hert, ſiel' en ſin
Ontſtellen en cranck maken,
Dats al ſyn ſchoon ghevvin.

9.

Alſoó moeten-ſy varen
Die hõdtſgelyc(de Deughdt
Verachtende) t'gheldt ſparen
En leuen ſonder vreughdt.
T'ſamen moet-men begrauen
Het lichaem met den naem
Van der ghierícheydt ſlauen
Tot de Deughdt onbéquaẽ.

10.

Maer ghy die hebt verkôren
De Pieriden ient
(Die tſyndts dat ghy ghebôrẽ
Vverdt, v blyuen ontrent)
Ghy en dorſt vry niet duchten
Dat de nydt doot oſt Strydt
Vvvs naems goede gheruchten
VVtvviſchẽ deur den Tydt.

11.

VVãt ick ſal deur myn ſchryuẽ
V deught en goeden naem
Pruenen eevvigh doen blyuẽ
In eeren ſonder blaem:
Soo dat de, Tydt de Iaren,
En Atropos ghevveldt,
En der nyders beſvvaren
Neder blyuen gheueldt.

12.

Dus vvilt in danck' ontvangẽ
Van my dees Oden ſlecht:
Die ick medt groot verlanghẽ
Geſtelt heb goedt en recht.
VVilt v hier medt vermàken
Alſt v luſt en belieſt,
Tot dat v meerder ſàken
Van my vvorden ghebrieſt.

EPIGRAMME.

ONder den ſchoonſten boom' die ooyt mans oogen ſaghẽ
Schoõ bloẽkẽs indẽ Mey en voordts goey Pruymẽ dragẽ
Gheluckighlyck gheplant in mynen Boom-gaerdt groen,
Tuſſchen den Luſt-hof ſchoon, en myn Boſſchage koen:
Tuſſchen de Poort der Deught, en myn Palleys der Eeren,
Sullen tot alder tydt, om blyſchap te ver-meeren,
Gaen ſinghen uvven lof PRVYNEN de Nymphen reyn
En deel' Gheeſten ghe-laeſdt vvt Pegaſis ſonteyn.

A MONSIEVR M. CORNILLE PRVENEN, vieil Tresorier & Escheuin d'Anuers, &c.

OVltre ce que i'ay dict en langue Brabançonne
(Sus toute langue estant, doulce, abondante & bonne)
Des vers en ton honneur qui rebruieront ton los,
D'yci en dix cent ans, sans arrest ou repos,
Ie veux pour tes vertus, escrire d'auantage
Pour mieux faire ton los reuiure d'âge en âge:
Mais deuant tout ie veux te faire ce discours
Complaindant que les Seurs trouuent peu de secours.
De PRVENEN les neuf Seurs, & ceulx qu'ils font escrire
Taschent des vertueux, faire le los rebruire:
Elles chantant là haut, la puissance des Dieux,
Les Poëtes les faicts des hommes valereux:
Elles chantent le ciel, & nous qui dieux ne sommes,
Chantons les nobles faicts des Princes & des hommes.
Qui est-ce toutes-fois de tous ceux que lon voit
Soubs la voute des cieux, de PRVENEN qui reçoit
Nos Graces de bon oeil? Mais de Pruenen qui est-ce
Qui de mille presents richement les caresse?
O bons Dieux immortels! qui sont ceux en ce temps
Qui par honneurs, plaisirs, en honnestes presents
Fauorisent celluy qui par son eloquence,
Le peut eternifer, pour iuste recompence?
Ie ne sçay quels il sont, mais i'en sçay seurement
Tout plain mettre le cœur si tres-fort à l'argent
Qu'ils ayment mieux mourir comme crappaux, sans gloire,
Que faire bien à cil qu'au pallais de Memoire
Les face viure heureux. Que pouroit on donner
Mieux à l'homme sçauant, que bien l'eterniser?
Mais Las! helas! quel gain font les amis du viche
D'idolatrer leur or, qu'ils vont par auariche
Cueuiller en vn monçeau, pour le fouir en bas?
L'homme bien auisé ainsi ne le faict pas,
Il en tire sans plus, ce qui est necessaire
A l'usage commun, se monstrant de-bonnaire
A ses meilleurs amis, & puis il và apres

En offrir quelque peu aux Poëtes ſacrés,
Sachant que grand honneur lon doibt faire aux Poëtes
Pour-ce qu'ils ſont de Dieu les ſacrés interpretes,
Qui peuuent retirer maugré la mort ſon nom
De Lœtes, Flegeton, de Stix & d'Acheron.
Combien de grands Seigneurs, Ducqs, Princes, & Princeſſes,
(Abondantz en Chaſteaux, en ioiaux & richeſſes,
Tenants pompeuſement, vn magnificque train,
Sans eſtre diligent, en fourniſant ſa main,
De gaigner l'amitie, le Luc ou la Trompette
De quelque bien diſant & clair chantant Poëte)
Sont morts & obliez ſans gloire & ſans honneur
Pour n'auoir rencontré d'Apollon la faueur.
Hé qui pourroit ſçauoir les noms des plus vaillans
De nos predeceſſeurs, ſans les vers donſ-coulans
Des Poëtes diuins? ou ſans l'art de l'hiſtoire?
Qui d'eux nous font auoir encor' fraiſche memoire.
Tel honneur, tel faueur, te trouuant gracieux,
De PRVENEN, par mes vers, à toy faire ie veux.
Car ie voy clairement que par la prouidence
Diuine, Dieu t'a faict, pour eſtre la defence,
Le ſecours & ſupport, des hommes genereux:
Veu qu'il t'a faict prudent, ſage & ingenieux
Subtil, docte &. ſçauant, Poëte de Nature
En la Muſique expert, & ami de Peinture
Accompaigné par tout, des Filles de Vertu,
Des Muſes & des Arts. & d'Honneur reueſtu.
Ami des bons Eſprits, eſquels lon voit là marque
D'honneur & de Vertu, fauoris de la Parque:
Auſquels tu peus auſsi donner allegement
Veu que PRVENEN les Dieux t'ont prodigalement
Pour-veu d'or & d'argent & de grande cheuance
Leſquels tu as conioinctz en forme d'aliance
Auecques tes vertus, qui t'engendrent Plaiſir,
Honneur & bon Profit, aux quels ie veux finir.

FIN.

GVILLAVME DE POPTOV,

A Monſieur M. I. VANDER NOOT, Gentil-homme, Patrice & Eſcheuin de la fleuriſſante ville d'Anuers.

ODE.

Strophe 1.

VANDER NOOT paciſique,
Digne ie ne ſerois
Le verd rameau Delphique
D'auoir flairé cent-fois,
Aſſis ie le declare,
Dans le Phane de Clare
Sous Phebus Delien,
Nourry par la Neuuaine
Qui gouuerne la playne
Du mont Parnaſien:
Si d'eſprit, cœur & ame
Franc, ie n'eternifois
Le ſaint Enthouſiaſme,
Qui hautement enflamme
Tes ſens, lut, dicts & vois.

Antiſtrophe.

Si par cas tu ſcrutine,
D'ou ie ſçay qu'vne ardeur
Rauit, brule & mutine
Les ſens de ta valeur:
Fame porte-nouuelle
De Titan fille belle,
M'acertene à tout' heur',
Qu'aux Vertus tu t'applique,
Et que l'art poëtique
Scintille dans ton cœur.
Ce oyant ie puis dire,
Qu'vn Enthouſiaſme haut
Illumine ton dire,
Quant ferment tu aſpire
Faire aux Vers preus aſſaut.

Epode.

Tu ſçais que du poëte
L'eſprit eſt haut rauy,
Par la flamme ſecrete
Que Dieu diſtile en luy.
Donc vne rage hauteine
Afferre ta poictrine,
Lors qu'auec les neuf Sœurs
A cueillir tu trafique
(Quand ſeul tu fantaſtique)
De leurs vergiers les fleurs.

Strophe 2.

Ie croy, que quand Lucine
(Des enceinctes le but)
Mit ta Mere en geſine
De toy libre à ſalut,
Que l'Empyreen pere
Commanda d'heur' proſpere
Le tien eſprit rauir
Par ſes neuf chaſtes filles
Et Charitez humiles,
Pour te faire fruir
De leurs hautes merueilles,
Et paradis benits,
Rempliſſant tes oreilles
D'harmonies pareilles
Aux Mnemoſiens dits.

Antiſtrophe.

Là, ouys à grand cure
Des ruiſſeaux Pegaſins
La grondante murmure,
Iours, ſoirs, nuits & matins,
Et donner maintes touches
D'habilles mains & pouces
Aux cauez inſtrumens,
Et ſous les vois diuines
Retentir les collines,
Et les quatre element:
Or voyant des campaignes,
Or des arbres & bois,
Or des eaux, prés, montaignes
S'eſgaier ſous leurs toicts.

Epode.

Quand tu fis ton approche
Du prophetiq' rocher,
Là, augmenta ta force,
Venant, doux, approcher.
D'humble face & naiue
L'Attique porte-Oliue,
Et ce bon Dieu, qui coy
Paſſa d'herbette viue
Sur la Theſſale riue
L'harras d'Admete Roy.

Strophe 3.

Ce Dieu dont t'araiſonne,
De la Lyre inuenteur,
De Iupin & Latone
Fils, & des Vers auteur:
A ton humble abordée,
Des ſiennes Sœurs guidée
Aſſez prodiguement
Eſpandit ſur ta face
De ſa ſacrée grace
Des dons diuinement.

H

Par le vouloir sublime
De ce Dieu Gryneen,
De gays traits tu animé
Tes Poëmes & Rithme
Et Lut Antwerpien.

Antistrophe.

O que tu es felice,
(Toy en bien plantureux
D'ans ieune & d'honneur riche,
Prudent, doct, vertueux)
D'avoir eu d'Ambrosie
Ton ame rassasie
Des lengemmé berceau
Et beu l'eau Cabaline
Dedans la couppe orine
Du Pegasin troupeau:
Et du Dieu de Patare
Avoir eu & receu
A l'immortelle gloire
De son nom & memoire
D'yvoire blanc le Lut.

Epode.

Tu fais bien, ie t'afferme,
Apparoir manifest,
Quels fruicts issent du germe
Qui dans toy semé est:
Et dessous quels & quelles
Tes graces douces, belles,
Et meurs pareillement,
Ta sagesse & prudence,
Ta bonté & clemence,
Prindrent leur fondement.

Strophe 4.

Vander Noot amiable,
Sans cause ce n'est pas
Qu'Anvers ville admirable
Tes ans revere & pas,
Conduits sous la gaillarde
Frontonienne garde
Continuellement:
Et sous la tresinsigne
Der-Nootienne enseigne,
Qui magnanimement
De sa noble descente
Esclarcit la grandeur
Laquell' croist & augmente
Sous Anvers opulente,
Comme un Pin en hauteur.

Antistrophe.

Or s'Anvers magnifique
Tes pas cheris & ans
C'est autant qu'en publique
Ton verdoyant printans
Fait vivement cognoistre,
Et par œuvre apparoistre,
Que les vigoreux fruits
Qui fertils en procedent,
Meritent qu'ils possedent,
Gloire, honneur & hauts bruits:
Et condignes encore,
D'estre (tant ils sont verds)
Iusques au sable More
Espars, & dardés ore,
Empennez de mes Vers.

Epode.

Ces fruits beaux & fragrables,
Que la ferme Vertu
Fait issir memorables
De toy, d'honneur vestu:
A l'envy te louengent,
Ieune & brusque t'arengent
Au rang des Senateurs,
Qui d'Anvers authentique
Et saincte Republique
Sont chiefs & protecteurs.

Strophe 5.

N'es tu pas des fois mile
Beat' entre vivans,
A ton age gentile
Ode vingtesix ans
Veoir fleurir ta ieunesse
Qu'honnesteté caresse
Paix, douceur, pieté,
Amour, benevolence,
Courtoisie & constance,
Branches d'humilité)
Sous un Senat tant grave,
Renfrongné & puissant,
Tant doux-severe & brave,
Que Dieu maintienne & saulue
Sous son œil tout-voyant?

Antistrophe.

De grace, sans contendre,
Dis moy d'un doux parler,
Que nous vois tu pretendre,
Attendre & esperer,
En ce transitoire estre
De ton fleurissant estre,
Et du suave nom
De la tienne personne,
A qui le poil frisonne
Blondement le menton:
Quand ce poil voudra prendre
De neige ou lis couleur?
Si tu me veux entendre,
Et à mes dits entendre,
Tu le feras à l'heur.

Epode.

Comme voyons haut croistre
Peu à peu le Sapin.

Ainſi volront accroiſtrè
A l'exemple du Pin,
Tes ans ſous la hauteſſe
De Gloire & de Nobleſſe,
De Memoire & Renom,
Moyennant que la Parque
Haſtiue ne t'embarque
Dans le Schif de Charon.

Strophe 6.

Celuy iuge à ſon aiſe,
Et ſe diuine droit
Quand vif du perſonnage
Les fruicts gouſte, & reçois.
Les fruits qui de toy iſſent,
Et qui dans toy fleuriſſent,
Tant vigoureuſement,
Seruent de grand indice
Conuenable & propice
A mon preſagement.
Tel fruit, telle eſt la plante:
Tel vigne, tel raiſin:
Tel pré, telle eſt la rente:
Tel arbre, telle eſt l'ente:
Tel princip', telle fin.

Antiſtrophe.

D'autant telle eſperance
Fait fleurir ma vigueur,
Dont i'ay de veoir fiance
Que des hauts cieux l'Auteur,
Tout bon, ſeul iuſte & ſage,
Permettra mon preſage
Venir à telle fin
Que les traits de mon Ode,
Façonnée à la mode
Du Poëte Romain,
Seront par mers & ſables
Eſpars & collaudez,
Pour les veoir honnorables,
Et de traits louangeables
Par verité bardez.

Epode.

Or VANDER NOOT *affable,*
Afin que noſtre Dieu
A touſiours fauorable
Te ſoit, & en tout lieu,
Et que grace il t'octroye,
D'effectuer en ioye
Tes doux ſacrez deſirs:
I'exore que ſa dextre
De grace daigne paiſtre
Tes ans ſoubs ſes plaiſirs.

Strophe 7.

Vis heureux & en ioye,
Cheriſſant miſtement
La vertu, qui ondoye
Sur ton chief proprement,
Et qui ses pas & face
Pourſuyt viſte à la trache,
Comme enſuis d'eſprit bon
Des chaſtes Pierides,
Et des trois Sœurs ſplendides,
De Pallas, d'Apollon.
L'alme ſçauoir, les graces,
Et la facondité
Et les Lyriques traches,
Enflamme cœur & faces,
Et preſte amenité.

Antiſtrophe.

VANDER NOOT *te maſſeure,*
Seant dans ta maiſon,
Qu'or ourdis, qu'or tu œuure,
Sur l'outill' de Cleion:
Or à ta voix s'accorde
Des inſtrumens la chorde
Qui gaiment s'eſiouit:
Or de quelque peinture
La viue pourtraiture
Tes aigus ſens rauit:
Or allans par la rue,
Pour ta guide or tu as
Des Dieux la crainte en veüe,
Or Vertu t'a cogneüe,
Or des Neuf le ſoulas.

Epode.

Vis donc & te recrée
Te cognoiſtre enfançon
De la troupe ſacrée,
Et du Dieu de Delon.
Ce pendant ie t'exore
Receuoir de moy ore
D'allegre cœur & yeux,
De mes labeurs la ſuite
Dans breſue conſite,
Si tu veux de moy mieux.

D'Anuers le iij[e] de Ianuier 1565. par le treſ-humble S[r]. de voſtre S[ie].

G. de Tocton.

EN LABEVR LIESSE.

Deuant le dernier vers de la 2. Antiſtrophe liſez, *Les Nymphettes compaignes*

H 2

RESPONCE DV POETE,
audict GVILLAVME DE POETOV,
Poët Betunois.

ODE.

DEs que mon œil apperceut ton ouurage
Tant doctement tissu & composé,
Meu & rauy de ta Poetique rage,
Ie fus soudain vers tissir disposé:
Voir' & d'ouurir de mes sens la custode,
Pour te respondre & graces te donner
Du beau Sonnet & douce-coulante Ode,
Qu'à mon honneur il t'a pleu façonner.

D'autant i'ay pris ma Lyre Antuerpienne,
Qui bien souloit à mon plaisir vanter
L'insigne honneur d'vne noblesse ancienne.
Et bien souuent souloit aussi chanter
De ma Maistresse & la beauté & gloire,
Dignes suiets de mes souefs labeurs:
Car ceux, pour vray, m'ont mille fois fait boire
Es saints ruisseaux des neuf pudiques Sœurs.

Soit, mon Poetou, que ma cauee Lyre
Coustumier' n'est de chanter en François,
Veu toutefois qu'elle tasch' à bien dire:
I'accommodray à sa touche ma vois.
Mon Lut d'yuoir', ma Lyre Brabançonne,
De mes labeurs l'vnique consoler,
Soit qu'en Tuscan ou Espaignol ie sonne,
Se sçait au gré de mes sens moduler.

Si i'ay receu des Muſes gracieuſes
Quelque faueur ou Poëtique don:
Ou ſi és vers & actes vertueuſes
Ie me delecte en tout temps & ſaiſon:
Ou ſi Phebus diuin fils de Latone,
M'a enflammé l'eſprit & le cerueau,
Et s'il m'a fait, comme ton Lut reſonne,
De Laurier verd vn floriſſant chappeau.

Voire, Poetou, ſi l'Olympien Pere,
Pere tout bon, & Dieu de pureté,
En me donnant vie heureuſe & proſpere,
Par ſon immenſe & haute authorité,
Grace m'a fait en ceſte riche ville
Me mettre au rang des Nobles Senateurs,
Comme iadis du Senat immobile
Furent mes vrais & bons Anteceſſeurs.

I'eſtime fort de toy la cognoiſſance,
Que i'ayme plus, ie le dis clerement,
Que l'auoir grand de Mide, & la cheuance,
Qui ſe perit en vn bien brief moment.
Car, mon Poetou, la bonne grace tienne
Vaut plus pour moy que la faueur des Rois,
Ou que d'auoir la mine Arabienne
Ou les threſors des plus riches Indois.

Car quand ce vient que la bourrelle parque
Trenche & deſrompt noſtre deſtiné fil,
Nous enbarquant dedans le ſchif & barque
De ce Charon d'enfer paſſager vil,
Que proufit' il alors la Seigneurie,
Et d'or vn nombre, & d'argent amas grand?
Qui n'ont ſeruy, ô triſte facerie!
Que de ſouci & de ſoing treſmordant.

C'est autre chose, ò Poetou, des Poëtes
Qui ont tousiours chanté diuinement,
Et du haut Dieu comme sages prophetes,
Interpretés les loix soigneusement.
Ceux la, Poetou, par vn merite iuste
Ont acqueru perpetuel renom.
Maugré la parque, & porte-faux robuste
De Stix, & Lethe, & du fleuue Acheron.

D'iceux, Poetou, les immortelles ames
Logées sont en ioye & en deduit
Es champs heureux d'Elysées Royaumes
De poindant soing elongés & de bruit,
Là, en ces lieux, Nuict, n'Hyuer ne domine,
Ains vn clair iour & amene Printans.
Ne l'auarice, ò qui ronge & amine
Cœur, corps & sens des caduques viuans.

En ces beaux champs vont ils parmy la plaine
Heureusement libres se pourmener,
Et aucuns d'eux pres de quelque fontaine
Vont reposer, chanter ou deuiser:
Les autres vont sous les verdes ramées,
Des hauts Lauriers, & des Mirthes plus beaus,
Sus Luictz d'iuoir' & sur harpes dorées
Harmonier Hymnes & chants nouueaus.

Pendant, Poetou, que ceste saincte bande
Contemple & void, par le vouloir des Dieux,
Les beaux secretz, plaisirs & gloire grande
Du Paradis & hauts syderés cieux:
Leurs beaus escrits, vrais tesmoings de leur gloire,
Par l'vniuers voltigent noblement,
Et pour Trophée au Temple de Memoire
Sont leurs beaux Noms appendus hautemẽt.

Maugré le temps, & sa faux & l'audace,
Les noms de ceux qu'ils nous ont publiez,
Par leurs escrits luysent en toute place,
Sans, cher amy, iamais estre oubliez.
Si le Diuin & bien-disant Homere
N'eut de vifs traits peinct la force d'Hector,
Mis en oubly seroit auec son pere,
Et les beaux ans du sage & vieil Nestor.

Par ce Doriqu', le furieux Achille
Est renommé en ce grand vniuers:
Sans luy seroit & la gloire inutile
D'Agamemnon, pourtraite dans ses vers:
Par luy on void le bon vieillard Anchise
Dessus le dos de son cher fils ploier:
Par luy on void en cendre Troye mise,
Et aux Gregeois victoire pour loier.

Ainsi feras de ceux les noms reuiure,
Qui engrauez seront dans tes escrits.
Moy donc heureux, qui suis peinct dans ton liure
Puis que cogneu seray de pere en fils.
Quant est de moy, il n'y a chose au monde,
Qui plus, Poetou, recrée mes clers yeux,
Que des neuf Sœurs & troupe vagabonde
Les pas ensuyure à l'ennuy & au mieux.

Des que ma main sur l'outill' des Neuf œuure,
Vn demy-dieu ie m'estime & me dis:
Dont m'est aduis, tout ce que le ciel cœuure,
Soit fait pour moy & pour orner mes dits.
Ce doux labeur tant enflamme & recrée
Les miens cinc sens, & ame & cœur encor',
Qu'il m'est à veoir, ò que la vierge Astrée
Soit reuenue auec le Siecle d'or.

Toute tristesse & affligeante paine,
Regret, soucy, melancolie & soing,
Noise, debat, discord, ennuy & hayne
Sont dechassez en arriere & bien loing
De mon esprit, qui paix, amour embrace,
Humilité, vertu, ioye & playsirs,
Et des neuf Sœurs & Charitez la grace,
Contentement de mes faits & desirs.

A iuste droit me conuient rendre grace
Au Delien & au troupeau diuin
Qui rengé m'a (plongeant la mienne face
Dans le grondant ruisselet Cabalin)
Au rang sacré des immortels Poëtes,
Et de Musique & peincture amy fait,
Lanceant dans moy de leur flammes secretes
Le rauissant & Prophetique trait.

Gentil Poetou, dans qui vertu opere,
Et dont le nom volle par l'vniuers:
Auec le temps on cognoistrá i'espere,
De quels traits sont mes Teutoniques vers,
Et de quel art ma Brabançonne lime
Veult vn chapeau de Laurier façonner
Pour de toy seul qui i'admire & estime,
La teste en rond, gentilment couronner.

Trauaille donc mon Poetou, & ne chome,
De ton destin veoir le couronnement:
Poursuy ta proye en brusqu' & gaillard homme,
Le temps s'en va irreuocablement,
Donques pendant que le clair ciel te pousse
De vertu ferme ascendre l'aspre mont,
Tasche, Poetou, l'encommencee course,
Paracheuer d'esprit vrgent & pront.

FIN.

D. G. Goossenius ad Diuinum Vatem D. Io. Vander Noot, ex genere Nobili & ordine Equestri, Patrit. Antuerpiens.

CVM peterem nuper vento Anglica regna secundo,
Calcata en pedibus vix fuit illa meis:
Offendi clarum, sed non sine numine diuum,
Virtute & prisco stemmate & arte virum.
Te Nootane puto quem Phœbi laurea cingit:
Quem decorant Musæ, Pallas, & ipsa Venus.
Inuento tanto lætabar iure Poëta,
Non facile est tales nam reperire viros.
Tanto etenim superas, quos nunc fert terra Poëtas,
Rythmis, Sol quanto sydera clara poli.
Diuitias alius summo discrimine cogit,
Iste voluptates nisibus vsque petit.
Diuitiæ pereunt simul & malesuada voluptas,
Post cineres virtus sola superstes erit.
Æneæ virtus musa celebrata Maronis,
Exemplar vitæ nobile, nonne manet?
Troiani belli scriptor, cur laudat Achillem?
Quòd virtus nullo est interitura die.
Spiritus humanus diuinæ particula auræ,
Virtutem sectans non peritura cupit:
Terrea sed moles aurum gemmásque sequendo,
Atque voluptates, nil nisi vana petit.
Macte igitur cœptis pulchris Nootane Poeta,
Contendas summas imposuisse manus:
Nec te liuor edax, nec Zoilus abstrahat istis,
Post mortem liuor, Zoilus atque silent.
Sic mortis falles tu falcis acumen acuta,
Obuia, delectu quæ sine cuncta metit.
Nos quoque si musæ dederint pro parte virili,
Carmine tollemus nomen ad Astra tuum.

Inoffensibilis Goossenius.

Responsio Poetæ.

DVM tua conspicerem diuino numine plena
Pectora, præclaras ingeniique notas,
Lætabar tanquam pretioso fortè thesauro
Inuento, quo quid charius esse potest?
Artis Phœbææ es doctorque sacerque Poeta,
Musarum antistes mysta cliensque pius:
Per te Zoileos fugient mea scripta latratus,
Dum pellis metro spicula dira tuo:
Nos tibi pro tanto referemus munere grates,
Donec fulgebit pallida Luna polo,
Atque tuas nostro referemus carmine laudes,
Fama tua vt nullo sit peritura die.

I

IOHANNES AVRATVS, POETA REGIVS apud Gallos. Ad D. Io. Vander Noot Poëtam Laureatum.

EPIGRAMMA.

ANgue ferunt Cadmum corpus mutasse bilingui,
Linguam quòd Tyriam nosset & Argolicam.
At tu cui linguas sors tot dedit aqua vetustas
Atque nouas varijs Vandre-Noote sonis:
Quod tua testantur numeris nunc scripta solutis,
Et nunc astricto qua iuuat ire pede:
Si quot habes linguas, totidem vertaris in angues,
Phorcynis cedat, cedat & Hydra tibi.

Lutetius Parisiorum Idibus Iulij. An. 1578.

Io. Auratus Poëta Regius.

De goede ende claer verlichte Poët Winandus Catharinus Paleopolitanus.

ὡς ὁ θεὸς καὶ ἄναξ Ποιητῶν θεῖος Ὅμηρος
Κοσμήσεν Ἑλλάδ᾽ ἑοῖς ἔπεσι:
ὥσπερ Μαρῶνος Ῥωμαίων γαῖαν ἀοιδὸς
Παλαιὰν μουσαῖς ὡς ἐκόσμησε καλαῖς
οὕτως νῦν γε καλῶς ἐπέεσσι Βραβαντίδα γαῖαν
Νωταῖος κοσμῶν κόσμον ἔγειρεν ὅλον.

IDEM E GRAECO VERSVM A Iacobo Rolandio. F.

VT deus, & Princeps vatum diuinus Homerus,
Versibus exornat regna pelasga suis.
Vtque Maro, genuit fœlix quem Mantua vatem,
Perpetuat terso carmine Romulidas,
Sic modo ΝΩΤÆVS Brabantica suscitat arua,
Sint vt & in mundo mundius ipse facit.

Van dese ouer-settinghe ende den ouersetter Jacob Roelandts/ sone van Heer' en M. Jacob Roelandts/ Raetsheere inden secreten Raedt.

Epigramme.

Dry maels vyf iaren ouds was des Raedts-Heere sone,
In den secreten Raedt, als hy dees veersken schone
VVt d'ouds Atheniaensch in t'Romeynsch heeft doen spreken
Syn claer en goet verstands heeft ouer-langh ghebleken.

Al muy Mag. Generoso y Doctissimo Varon, el Señor, Don Ioan. vander Noot, Principe de los Poëtos Brabançones.

SONET.

LO que agora às mostrado de reposo
Vander Noot, de virtud y de prudentia,
De consejo en la Ley, y de scientia,
De benigno, discreto, y de animoso:
Quanto de tu linaje generoso,
De tu Poëma diuina y alta eloquentia,
En lo passado vy por excellentia,
En nuestro conuersar dulce y sabroso.
Lo que ay de nueuo en ty admirable veo,
Es que siendo priuado del ameno
Schaldis, y su Ribera verde y umbrosa,
Dissimulas tu absentia y tu desseo,
Con vn Rostro jocundo y muy sereno,
Mas l'alma por tu partir sona bos llorosa.

De Valencia en l'año 1570. Seruidor de V. S.
Luis Franco, Lusitano.

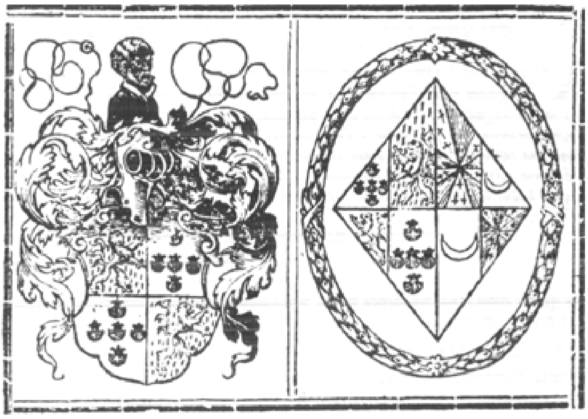

VANDEN SLACH BY GREVELINGHEN

ghefchiedt in d'Iaer 1558. tuffchen Philippum Coningh van Spaenien, &c. Hertoch van Brabandt, &c. ende Hendricum Coningh van Vrancrijck. Tot een eeuvvigh teeken der vrindtfchappen en der dancbaerheyt, toegheeyghendt ende ghededicéerdt der Edeler, vvyfer ende deughdelyker Vrouvven Vrouvve Iohanne van Keftergat, ende den edelen Iongheheren Ian ende Pompeo vander Noot, naeghelaten vveduvve ende Sonen van vvylen Iafpar vander Noot, Heere van Cailoo &c. van vviens vrome, edele en ridderlyke daden hier fommige verhaeldt vvorden in defe tegen-vvoordige

O D E.

L'eerfte STROPHE.

WAt de Menfchen bedrijuen
Van leffelijcke daden
In ftryden oft in raden,
Het moet vergheten blyuen.
De Tydt verwindt het al:
Men magh wel deur Trophéen
Den Menfch' noch wat doen leuen
Nā fyn doodt, medt verheuen
Colommen fraey befnéen:
Maer t'cryghdt al eenen val:
VVant de Tydt can d'obliſken
D'antiken, d'Arabiſken,
Doen vallen medt ghefchal.

Antiftrophe.

Alleen' de Mufen fchoone
Den Menfchen als fy fteruen,
Den Tydt' te fpyt', verweruen
Eewighen lof te loone,
En eenen goeden naem,
Deur d'wel gheleerdt ontvouwen
Van éenighe Poëten,
Die als goede Propheten
De goey-leuende bouwen
Deur haer verskens bequaem:
Ghelyckmen dat magh merken
Aen heur gheleerde werken
En fchriften fonder blaem.

Epode.

O Ghefufters eerfame
Die ontrent de fonteyne
Pegafi' op de pleyne
V verblydt fonder blāme
Met Phebum minnoot.
Gheeft dat ick op myn lire
Magh finghen, deur v confte
Nae der Poëten konfte,
Den lof en eere fchire
Van eenen VANDER NOOT.

2. Strophe.

I 2

O Brabant moeder ſchoone
(Ghelucktigh en vruchtbaere)
Van een gheleerde ſchare
Een vroom volck, neemt de croone,
Die Vander Noot *v gheeft:*
De welck' hy meds den ſweerde.
Ghewonnen heeft in ſtryden,
Springhende ſonder myden,
Cloeck-moedigh vanden peerde
(Dies menigh François beeft)
Om Egmont ſynen Héere
Te helpen in zyn éere,
Die nu door hem noch leeft.

Antiſtrophe.

Egmont was ſeer cloeck-moedigh,
Sterck en bequaem van iáren
In de Françoyſche ſcharen,
(Die hy deurwonde bloedigh)
Ghereden alſoo diep
Dat hy hem vandt beſloten,
En omringheldt alomme
Van een ſeer groote ſomme
Franſoyſen: onnerdroten.
Vander Noot *(die hem riep,*
Goeden moeds myn goet Heere,
VVy cryghen prys en eere)
Alleene meds hem liep.

Epode.

Ghelyck-men ſiet twee Leeuwen
Dat ſy ſynde beſpronghen,
En ſeer ras ouerdronghen
Meds iuyuchen en meds ſchreewen,
Van veel landt lyden grof,
Die heur meds ſcherpe pyken
Meds buſſen, bogben, ſtanen,
VVillen dooden en ſtranen,
Den boeren niet en wyken,
Maer haer weeren meds lof.

3.Strophe.

Alſo ſaghmen dees Heeren
Inde Franſoyſche benden
Manighen Franſoys ſchenden,
En verſlaghen, meds eeren,
Cloec-moedigh onnerſaeght.
Ten leſten viel ter éerden
Deur veel wonden en kermen
Egmonts peerdt, d'welck moeſt ſtermen,
De ruyters hem aennéerden
En hebben hem ghenraeghdt
VVilt v ghenanghen gheuen,
VVant v peerdt is hier bleuen,
En ghy vindt v gheplaeghdt.

Antiſtrophe.

Merck nu een ſtuck van trouwen,
VVeerdigh te ſyn ghepreſen:
Een ſtuck datmen by deſen
Soo lof-weerdigh magh houwen,
Alſſer oyt is gheſchiedt.
Als Vander Noot *bemerkte*
Dat Egmont was te voete
Deur ſyns peerts doot onſoete,
Sprack hy meds hooffſchen monde
Soldat en vreeſt doch niet
En wilt hierom niet ſuchten,
Maer ſpringht hier ſonder duchten
Op myn peerdt, tis v ſiet.

Epode.

Hy ſprongh van ſynen peerde,
Niet vreeſende de crachte
Van het Franſoys gheſlachte:
Egmont ſadt op meds veerde,
O ghetrou en ſtout werck!
En voorts heeft hy ghegrepen
Des peerts ſteert meds den handen
In ſpyte der vyanden,
D'welck hem heeft wtgheſlepen,
Vechtende euen ſterck.

4.Strophe.

Hy heeft meds wyſe ſinne
Des peerdts ſteert ras ghewonden
Om den ſlinken vol wonden,
En vocht t'ſynen ghewinne,
Sterck meds zyn rechte handt.
Ghelyck twee ſtercke winden
Deur eenen boomgaert groene
Met ſeer ſnellen faſſoene,
Vlieghende, fellyck ſchinden
De vruchten on-bekandt.
Soo ſagh-men dees twee loopen,
En om worpen meds hoopen
T-Frans volck, aen elken kant.

Antiſtrophe.

Te wyl' dat dees twee vochten,
Quamen aen de Boergoenſche,
En ſloeghen de Gaſcoenſche
Die ſy ſoo t'onder brochten,
Ghelyck de cat de muys:
Veel werden-der ghevanghen,
Oock verdronken-der vele,
De reſt' vloods wt den ſpele
Benauwdt door t'ſwaer verſtranghen,
Seer beſchadighs nâ huys:
Soo oock hadde ghevâren
Ouer twee halue iâren
Dat lichtveerdigh gheſpuys.

Epode.

Als ſy meynden t'ontſetten
Sinte Quintens beleghen,
Daer ſ' ooc de neerlaeg' creghen,
En daer haer fraey Cadetten
Ghevanghen werden meeſt:
En corts daernâ verloren

De ſtadt die ſy ſoo preſen,
En Chattelet by deſen
Han, en ander verkoren,
Voor heur een droeme feeſt.
5. Strophe.
O Vander Noot, te rechte
Hebt ghy daer connen toonen
Voor ſoo veel vroom' perſoonen,
Dat hier niet vande ſlechte
En ſyt ghesprooten ghy:
Ghy hebt daer wel doen blyken
Dat ghy (vry van on-vroomen)
Den oorſpronck hebt ghenomen
In de Neerlandſche ryken,
Van een eel gheſlacht vry:
Dwelck ouer duyſendt iaren,
Hem in Brabant quam paren
Medt een eel vrouwe bly.
Antiſtrophe.
VVaer af dat ſyn ghesprooten
Soo veel goey edel Heeren,
Dat vol vroomen en eeren
De deughdt vry onneerdrooten
Altydt hebben ghesocht.
Onder welck ſyn ghevonden
Soo veel wyſe gheleerde,
Vroome, goede, gheeerde,
Die des landts t'allen ſtonden,
Ouerſpoet hebben ghewrocht:
Som ſynde Cancellieren,
Raetſ Heeren goedertieren,
Borg'meeſters wel bedocht.
Epode.
Som Ruyters, Capiteynen,
Ridders en officieren,
Die in alder manieren
In de Brabantſche pleynen
Heerlyck hebben ghehoudt:
En hebben t'allen ſtonden
Dorpen en ſchoon Caſteelen,
En Steden voor heur deelen,
Leenen en vaſte gronden
Ghehadt en oock ſchoon goudt.
6. Strophe.
My is hier wel ghegheuen
Stoffe ſchoon om te pryſen,
Nae de Thebaenſche wyſen,
Met myn veerskens verheuen,
Dit goet edel gheſlacht,
Maer om dat ick ghesproten
Ben van dit ſelfd' gheſlachte
VVil ick medt alder machte
My wyden van de Nooten,
Te pryſen nae myn macht,
VVant het en ſou niet voeghen
Dat ick nae myn ghenoeghen
Hier toonen ſou myn cracht.
Antiſtrophe.
Alleen heb ick ghesworen
Te singhen ſonder letten
Op t'gheclanck der trompetten,
De ſchoon daedt vvtverkoren
Van myn Heer van Carloo.
Op dat de tydt der Iaren
Niet en ſoude verteeren
Den lof (niet om verclereen)
Die weert (ſonder beſwaren)
Is datmen hem ſingh' ſoo,
Om ſyn ſtout edel herte,
Dwelck altydt vliedt de ſmerte
Der ſchanden oeus herts bloo.
Epode.
En op dat de Neer-landen
Oock moghen ſien en weten
Dat ick Phœbums ſecreten
Myn (vyanden ter ſchanden)
In heur terſt heb ghebrocht
Singhende op de wyſe
Der Griken en Romeynen
Nae Horacianus meynen,
En nae Pindarums ghyſe,
Dit werck dus heb volbrocht.

AEN DE VEVRSCHREVEN IONghe Heeren H. IAN, en POMPEO VANDER NOOT, Heeren van Carloo, &c.

SOud' ick de vromigheydt, en dé heerlyke daden
Ver-halen ordendtlyck, die cloeck en vvel beraden
Heer Iaſpar vander Noot, en Heer Ian v oom mede
De Heere van Reſoor, hebben in ſtrydt en vrede
Ghedaen, ſoo moecht' ick vvel van d'een' een Reſoorade
Maken, en van Carloo een nieuu' Nooteade.

A MONSIEVR IAQVES SANGLIER.
SONNET.

SAnglier si l'amitié vient, de quelque semblance
Et union d'esprit, qui faict les hommes viure
En paix & bon acord, pour vn vouloir ensuiure
Il faut qu'entre nous soit d'esprit quelq̃ accointance:
Car des que ieux premier de toy la cognoissance:
Mõ cœur eut bien volu tousiours par tout te suiure
Comme j'atteste icy en ce mien present liure,
Ne cherçant qu amitié pour toute recompence.
Si i'auoys des joiaus que des Indes barbares
Ameinent en danger souuent les plus auares,
Je t'en ferois present d'une main liberale:
Mais n'ayant de cela, il fault que je m'adresse
Au tresoir d'Apollon, pour te faire largesse
D'un present qui ne craint mort ni barq̃ infernale.

A MADAMOISELLE PHILIPPOTE
Coenraet legitime compaignie dudict S. Iaques Sanglier.
SONNET.

LA seruante de Dieu, que nous nommons Fortune
Qu'on voit paincte debout, ignorant le repos,
Haussãt ou rebaissant maint homme à tous propos,
Offensant les mignons de vertu non commune,
Ne m'à oncques esté si triste ou importune
Que j'aye soubs son fais, vaincu, ployé le dos,
D'ont je me vante encor', de meriter grand los
En prenant sa rigueur, pour doulceur oportune.
Doncques en ce pendant, que la Fortune aduerse
(Qui doloreusement jeunes & vieulx renuerse)
M'a voulu affliger, je n'ay perdu courage,
Ains de mes bons amis ayant tousiours memoire,
Ie veulx chanter de vous ces vers, à vostre gloire,
Pour vous humanetés raconter d'age en age.

D. Gerardus Goossenius, Phisicus, Medicus ende Poët moderne, Aenden Edelen Heere, Heer' Ian Vander Noot Prins' der Brabantscher ende Nederlantscher Poëten.

O D E.

1.
ONlancx na dat ick was,
In Antwerpen ghecomen,
Soo heb ick eenen ras,
Vwen persoon vernomen,
Edel Heer Vander Noot,
VVaer deur ick op dat pas
Vry van alder en vromen
Verheuchde in blyschap groot.

2.
Als een die was bekendt
Met de bloem' der Poëten,
Van Neerlandt excellent,
In eeren hooch gheseten,
En oock seer wydt vermaerdt,
Deur dat ghy schreeft seer ient,
Van ionghs, meds goeds vermeten,
Naer der Poëten aerdt.

3.
VVant wat baerdt meerder vreuchdt
Hier in t'sweereldts landouwe,
Dan te singhen van Deucht,
Sonettekens niet flouwe,
K'en koes daer voor gheen gheldt:
Noch spyse die verheuchdt,
Noch t'solaes van een vrouwe
VVant dat den mensch' al queldt.

4.
En d'behoordt oock al meest
Tot den mensch' vander eerden
Daer wy d'best' om den gheest
Te verblyden aenweerden,
Door syn edel virtuyt,
En d'een moeyte verheest,
D'ander door vreuchdt volheerden,
Deur dat den gheest ontsluyt.

5.
En als wy syn beroofdt
Deur die doot van dit leuen,
Soo wordt noch al gheloofdt
Dat wy ghedurich sweuen
In der gheleerder handt,
D'welck gheen gondt wient verdoofdt,
En sou kunnen ghegheuen,
Dan allen t'goedt verstandt.

6.
VVie sou hebben verclaerdt
AEneams feyten wel,
Had die noyt gh'openbaerdt,
Virgilius seer snel,
Diese seer wel wt leydt:
Van Hector onuervaerdt,
En van Achilles fel,
Homerus ons verbreydt.

7.
Ist dat v dan behaechdt,
Van ons salt oock gheschien,
Dat wie daer ouer claeghdt
VVy onder alle lien
Leuende sullen blyuen,
Soo lang' alst Oostwaerdt daeghdt,
(Int spyt van doot verbien)
Deur v lofweerdich schryuen.

8.
Nv doot! wat condt ghy doen
Met al v felle schichten?
Als my na syn beuroen,
Een goet opschrift sal dichten,
Vander Noot de Poët,
Syn vriendtschap sal my voen,
En s'doots swaerheydt verlichten
D'welck ick my vry vermeet.

VVt Londen den 12. Nouembris anno 1566.
VViet denckt, niet krenckt.
Goossenius.

Antvvoorde des Poëten op de veur-gaende O D E.

1.
K'EN was noyt meer verhenghdt,
K'en had' noyt meerder vreughdt,
Van aen myn ionghe daghen,
Dan doen ick by v quam,
En v verstandt vernam,
Als myn ooghen v saghen.

2.
VVant ick vandt waer terstondt
Soet my was deur den mondt
Verteldt van gheesten reyne,
Als dat ghy waerdt begaefdt
Van Phœbo en ghelaefdt
VVt Pegasus Fonteyne.

En

3. *En dat dé Cinthien,*
Phœbus dé Pythien,
De conſt' der Medecynen
V ſeer wel heeft gheleerdt,
VVaer deur ghy werdt gheerdt,
En doet v deughden ſchynen.

4.
VVaer deur ghy ooc deurſiet
Al t'gheen daſter gheſchiet
In alderhande dinghen:
Elcx dinghs natuer' en aerdt
VVerdt v gheopenbaerdt
Deur Apollos ghehinghen.

5.
Eerdé, Locht, VVater, Vier,
En dat ſy ghenen hier,
VVeet ghy wel te deurgronden:
De mineralen hert
VVerden tot elcke ſmert
Deur v ooc wel ontbonden.

6.
Ick vandt ooc dat ghy zijt
Seer wel gheſchickt altijt
In dé ſeuen vrij Konſten:
Liefghetalen bemindt
Van Pallas wijs gheſindt,
En de Muſen vol ionſten:

7.
En Mercurius loos,
Heeft v ſpraek' en v voys
Ooc wel kunnen verçiren,
Dies ick verwonderdt was
Als ick v op dat pas
Heord', en ſagh v maniren.

8.
En bouen dat ghy kundt
Al dat v is gheghundt
Van Iupiter de Heere,
Soo acht ghy groot het werck
Van my een goet ſlecht clerck
En prijſt myn Muſe ſeere.

9.
Gooſſenius my dunckt,
Dat my myn hert' ontſunckt
Deur v komſt' meds verblyden
My dunckt voorwaer dat ghy
Hier comen zyt om my
De Doodt helpen beſtryden.

19.
VVant oft ick niet en waer
Cloeck ghenoech maer te ſwaer,
Om de Doodt te beuechten:
Soo ſult ghy my by ſtaen,
En de Doodt wel verſlaen,
En heur cracht wel verſlechten.

11.
Alſoo ſult ghy my dan
Altydt als een vroom Man
Doen leuen ſoo ick hope:
En ick ſal v ooc cloeck
Voordts trecken wt den boeck
Der Verghetelheydts nope.

12.
On-ſterfelijken Lof,
Vyandt der gheeſten grof,
Die in den hemel hooghe
V macht en woon-ſtadt houdt
Bouen ſiluer en goudt
Sijt ghy groot in mijn ooghe.

13.
Ghy die de goede croondt,
En alle deughden loondt,
VVilt Gerardums naem vouren,
In uwen tempel ſchoon,
Op datme t'ſynen loon,
Hem kendt tot allen uren.

Meeſter Adriaen Iac. F. Damman. in Latijn, aen den Edelen Heere, mijn Heere Vander Noot. Prince der Belgicſcher Brabandtſcher oft Nederlandtſcher Poëten. ouer-gheſet deur Ionker Iacob vander Maſt.

EPIGRAMME.

AL had' ick dry-maels meer tonghen dan op t'hoofdt haren,
Soo en mocht ick v deughdt, Groot Poët, nau' verclaren,
Die de ſchoon' wapenen ſinghen won' en de crachte
Van v deurluchtigh oudt, goedt en edel gheſlachte,
Die ooc v goedt verſtandt, en god'lijke ſchoon werken
VVou pryſen Vander Noot, na aerdt der goeder clerken,
Die ſou eer t'ſandt der Zee tellen (ſegh' ick, ten ſlote)
Dat Schaldis, als d'ebb' valdt, néer-waerdt drijfdt lanxt zijn ghote.

S. PIERRE DENNETIERES, GENTILHOMME
Tournisien, à Monsieur Mons. Vander Noot.

SONNET.

MOnsieur, quand i'apperçoi tant d'esprits en la France
Lesquels le blond Phebus a pour siens adopté
Estre en sçauoir pareils, ie suis en verité
Confus, ny pouuant voir aucune difference,
Ronsard par ses escrits se veut la preference
Du Bellay s'y oppose, & Tiard d'vn costé
Chemine au mesme rang comme ayant merité
L'honneur d'auoir cassé la teste à l'ignorance:
Mais quand a toy Monsieur, des Germains l'ornement,
Et le Belgicq' harpeur en vers liriquement,
Qui te secondera? certainement personne.
Tu as tout le premier de Rome ramené,
Et Petrarque & Horace tant heureusement né,
Illustrant richement ta langue Brabançonne.

De Londres le 6. de May 1567.

RESPONSE DE L'AVTEVR, AV PRECEDENT.

SONNET.

LE Roy François premier a amené en France
Le blond Phebus auec ses neuf pudiques Sœurs,
Et maints gentils esprits des lettres amateurs,
Qui ont par leurs escrits acablé l'ignorance,
Mais Dentieres tu dis que sous bonne cadance
Des Neuf' suis l'ornement des gens de bonnes meurs,
Et le Belgicq' harpeur, pour tous mes successeurs,
Disant que dessus tous ie tien la preferance.
Las, sans Mecene, seul, ie voy pinsant ma Lire
D'vn stil pour nous nouueau, qu'ay bien voulu elire,
Pour monster clerement & donner bon courage
A tous ceux de Brabant qu'on peut en leur langage,
Si bien tout ce qu'on veut escrire, & tant de fois
Qu'en Romain, qu'en Tuscan, qu'en Grec ou qu'en François.

LOVYS POPPARD PRIEVR DE SORDE AV
Seigneur Vander Noot, Gentil-homme & Patrice d'Anuers.

SONNET.

QVI au Printemps a veu l'industrie & labeur
Du gentil bastiment que façonne l'abeille,
Et comme incessamment elle volle & trauaille,
Du matin iusqu'au soir dessus chacune fleur:
S'il obserue comment l'odorante vapeur,
D'une manne celest' (pillarde) elle recueille;
Rebaisant mille fois, or les fruicts, or la fueille,
En extraict les esprits, & la doulce liqueur.
Celluy admirera l'estude, & grand sçauoir
Du Seigneur Vander Noot, *qui curieux de voir*
En tout cest vniuers, les choses d'excellence
Recherche les Esprits qui sont plus genereux,
Pour par ses vers diuins les rendre plus heureux,
Et de telle faueur decorer nostre France.

A. Prouuin le 10. de May. l'An 1578.

NICOLAVS DE MEYERE ANTVERPIENSIS IN
Coronam Mirteam Diuini Vatis. D. I. Vander Noot.

ALma Venus rursus cingebat tempora Myrto,
Aptabatq́, humeris tela Cupido suis,
Et nati, iniiciens sua candida brachia collo,
Oscula, quæ superant attica mella, dabat:
Nate refert, nunc pone omnes de pectore curas,
Nunc animum & vires sumere nate decet.
En nostra in toto cantantur nomina mundo:
Priscus honos nobis qui fuit ante, redit;
Porro debetur vander Noot *gratia tanta,*
Qui solus verè numina nostra colit.
Illum sydereis nunc capit Olympia *ocellis,*
Hanc loquitur, solam hanc nocte dieq́, canit:
Iam Phœbum & musas per eum Brabantica tellus
Cognoscet, redeunt aurea secla, puer.
Dignus is ex Myrto nobis præferre coronam,
Dignus Pierides inter habere locum.
Nec mora, Musarum placidos deduxit in hortos,
Illius Aoniis ora rigauit aquis.
Dein Phœbo, proprium veluti, commendat, alumnum,
Ex hoc, noster eris, tempore, Phœbus ait.
Addidit ipsa Venus, felicem in amore futurum,
Et tangens Myrto tempora, plectra dabat.
Perge, refert, nostrum nomen celebrare per orbem,
Diceris Vates, tempus in omne, meus.

Εἰς σχήματα ποιητικὰ συλλεχθέντα ἀπὸ Ἰωανν. τοῦφανδὲρ Νῶτ ἑξαστιχον.
Οὐϊτανδοῦ Καθαρίνου τοῦ Παλαιοπολίτου.

ΕΥγενικὸν δέδοται τοδὲ σοὶ Νωθαῖε τροπαῖον
Αἶνος' ὄντι δικαῶς ἔντοματ' αἰὲν ἔχεις
Ἐστὶ γὰρ ἡμετέροις ἐν Βέλγαις πρῶτος ἐκεῖνος
Ὡς κὲν ἐν ἕλλησιν πρῶτος Ὅμηρος ἔην
Τοῖα γράφεις μὲν ἔπη καὶ γράμματα καλὰ συνάπτεις
Οἷα μογὺς γλόσσῃ ἀτθίδι τίς γε δύνη
Καὶ ταύτ': εἰς βίβλον τάδε χρήσιμα ποικίλα βάλλεις
Ποιητῶν ἀνδρῶν καλὰ πάρεργα σοφῶν
Ὡς νέκταρ πολλῶν ἐκ ἄνθων ἡδὺ μελίσσαι
Κηρίον ἔψυσαι καὶ γλυκὺ ἅβρα μέλι
Οὕτως καὶ σὺ σοφῶν ἀπὸ χρήσιμα συλλέγεις ἀνδρῶν
Παντοδαπὸν καρπὸν ξύμφερον ἠδὲ λογῶν.

E GRÆCO VERSVM A IACOBO ROLANDIO F.

QVod celebre exstruitur tibi iam NΩTÆE *tropæum,*
Fit ratione ingenti, & pariter merito:
Principem enim tete sumpsit sibi BELGICA *vatum,*
Mæonidem vt quondam GRECIA *magniloquum.*
Talia cùm pulchella canas, tam nobile carmen,
Vt simile haud possint Attica corda melos.
Atque hæc in librum contraxti maxima paruum,
Quicquid habent vates, quicquid habet sophias
Et flore vt vario collectant dulcia mella,
Dum parua rediens Ver populantur apes.
Sic variis vestros perfundis fontibus hortos,
Omnigeno fructu, nam tua scripta nitent.

LE POETE A SA DAME OLYMPIA.

SONNET.

EN admirant voſtre ſainte beauté
Ie vai mourant centfois pour vous Madame,
Et par amour centfois le iour me pame
Par la rigueur de voſtre chaſteté:
Puis adorant la vraie Deité
Qu'à ſon ſemblant a façonné voſtre ame,
Et nuict & iour humblement le reclame
Qu'il vous de moy face auoir pieté.
Par vos beaux yeux, treſ-douce ſage & nette,
Les Dieux m'ont faict deuenir leur Poëte,
En me monſtrant, par vous beaux yeux leurs cieux,
Voulans qu'ici par bonne compaignie
Menons nous deux ſaincte & heureuſe vie
Pour viure apres, pres d'eux, laiſſans ces lieux.

IEAN DE MAES FLAMMAND AV DIVIN POETE, le vertueux Seigneur Iean vander Noot.

SONNET.

LE felon veult chanter les Martiaux orages,
L'ambitieux depeint de Iunon la beauté,
L'auaritieux feinct s'eſtre en credict monté,
Et le voluptueux mignarde ces languages,
Mais toy, ô vander Noot, *ne belliqueux ouurages*
N'eſtat, ne vain deſir, n'ont ores te domté,
Tellement ſoubs leur ioug, que voudrois es-honté
Décrire leurs effects, leurs maux, leurs badinages.
Ains honeſte tu veux ta Maiſtreſſe honorer:
Vertueux ton Brabant s'efforces decorer,
En chantant leurs doulceurs, leurs vertus & leur gloire:
Heureux doncques Brabant puis que nous as produict
Ce Poëte bien diſant, veu que ta il conduict.
Le los de tes ayeulx, au temple de Memoire.

De Lire le 20. d'Auril. l'An 1578. Nil virtute Prius.

Godfrid Wyherten zu den Gottlychen / claer Erluchten/ vnd hoogh gheleertten Poëten: den Edlen vnd Eerenfesten Herre/ Joncker Johan Von der Noot/ Patritium von Antorff.

Gleich wie Homerus weit bekant/
Aller Poëten Gott genant/
Durch sein gedicht gantz woll geziert
Das gantz Griechenlant hat verehrt.
Vnd Virgilius auch darbey
Durch sein lieblich Poëtery
Italiam weit berumpt gmacht:
Vnd Rom in grossers ansehen gpracht.
Also habt ihr Noot Fester Her
Gottlich Poët berumt gar fer/
Erhaben hoch das Vatterlant:
Vnd weit im Reich gemacht bekant.
O Brabant du frey Nation!
Dein raum wirt nimmer vndergon!
Dann du die gluckseligste bist/
Dieweil ausz dir erspossen ist
Der Fester vnd werder Poët/
Des lob auff erden nicht verget.

Von Spyer dem 8. Septembris *Anno* 1571.

M. HVGVE CABISSET. AV S[r]. VANDER NOOT.

SONNET.

LAS! helas! la vertu n'a plus credit au monde
O diuin Vander Noot: *comme voyons à plein*
A toy, des Belgiens Poetes souuerain
Prince & grand Corifée, en qui vertu abonde:
Quel bien te font Anuers, & eux, pour ta faconde?
Pour l'honneur & le bien que tu as faict à plain
Et à elle, & à eux, d'vne tant docte main?
Dont eux ingrats vers toy, à toy l'honneur redonde.
Celluy qui en ce temps veut en estat monter
Doit, fuiant la vertu, se feindre & simuler
Et s'orner d'ignorance, Enuie & Connoitise:
Au vil peuple ignorant, & aux ambitieux
Desplaist l'homme sçauant, loial, & vertueux,
Doncq si tu veux monter, sois homme d'entreprise.

Vt fors volet, tamen stabo.

RESPONSE DV POETE, AV PRECEDENT.

SONNET.

DES fins ambitieux & du mocqueur vulgaire
Monsieur, il ne m'en chaut, car suiuant la Vertu,
Ie m'absente tousiours de ce monstre testu
Auquel par la vertu lon ne pourroit complaire,
Ie repai mon esprit (loing du sot populaire
En lieu d'estre amoureux des coupes & des dés)
Escriuant au papier les nombres accordés
Que m'enseigne le chœur des Muses debonaire,
Ce n'est pas peu de cas! Monsieur, l'homme mal né
A ce bel art diuin n'est i'amais adonné,
Car les malicieux ont la vertu en haine.
L'ingratitude d'eux ne me cause tourment,
Aimant mieux vn thresor de vertus que d'argent,
Pour icy, & apres, viure en plaisir, sans peine.

REPLIQVE DV MESME, AV MESME SEIGNEVR VANDER NOOT.

EPIGRAMME.

VIuent l'esprit de Dieu, & les Diuins Poëtes,
Qui des Dieux sont enfans, & sacres Interprêtes:
Dont certes, à bon droict, ils pœuuent franchement,
Chanter ces vers suiuants, plains de contentement.

„ *Dieu est en nous, & par luy poussés sommes,*
„ *Nostre œuure point ne procede des hommes:*
„ *Ce que contient ceste machine basse*
„ *Perira tout, nos vers demeureront:*
„ *Bref toute chose par le temps se fracasse*
„ *Mais noz escrits à iamais floriront.*

AENDEN E. WYSEN ENDE SEER
Veur-sinighen Peeter Scholiers.

SONET.

PIthagoras die vverd' deur lust tot Deughdt en eere,
In Egipten gheleydt, verlatende syn landt,
Om (reysende al om) te beter syn verstandt
Te verryken medt deughdt, vvetendtschap' en goey leere:
Sulken lust heeft my oock (Péeter Scholiers, goedt heere)
Doen reysen vvydt en sydt, om den ghetrouvven pandt
Te vinden, die daer is den spotters on-bekandt
Den gheldt-ghirighen blindt, en vvellustighe teere.
Al vvorden nu veracht Deughdt, kunst en eerlyck leuen
Soo moet ick die nochtans, bouẽ d'on-deughdt prys gheuẽ
Vvãt d'õ-deugt keert in druc, deDeugt maect eevvig vreugt:
Dus medt de Deught ver-sterckt, vvil ick d'ondeugt ver-achtẽ
Vvãt ick acht groot de Deught, en die nà de Deught trachtẽ
Dus moet ick v Scholiers oock achten om v deughdt.

AENDEN E. WYSEN ENDE SEER
Veur-sinighen Dauid scholiers, oude Aelmoesenier van Antwerpen.

SONET.

SCholiers die recht dé Deüchdt aen-hanghen, en heur leuẽ
Hier suken soot behooirdt, te leyden nà Godts vville,
Eerlyck en vroomelyck, vreed'-samighlyck en stille,
Sòo ghy doedt, die syn vveerdt, hooghe te syn ver-heuen:
En sulker mannen lof is vveérdt te syn béschreuen,
Om daer deure die noch Laçesis om heur spille
Ouer veel iaren sal vvinden sonder ghescbille
Oock rechten lust ter Deughdt te màken, en te gheuen.
Eerlyken lof is schòon, en behooyrdt toe den vròomen,
VVãt hy vervvect met vreugt, ter deugt, die na-maels comẽ,
Die hem des lofs recht schamt, moet hẽ der deugdẽ schamẽ.
De boose ghirighé, vvou' vvel dat hy veel creghe
T'vvaer recht oft crõ en dat, Godt en elc mensch stil svvege:
T'hert tuyght hem, dat den lof hem niet en sou betamen:
Maer die vroõ syn als ghi, magh-men met recht vroõ namẽ.

AENDEN E. VVYSEN ENDE SEER
veur-sinighen Ian Scholiers.

SONET.

APollo Delien, Prince der Medecynen,
Dat meer is, Vader goedt der godlyker Poëten,
Der Siender claer en cloec', en der rechter Profeten,
Der goeder Sangers oock die schoone thoonen vynen,
Ghy die de cruyden doedt groeyen deur uvvs lichts schynen,
Ghy die daer leerdt en doedt de misterien vveten,
De verholendtheydt Godts en syn dipe secreten
Vvven Poéten goedt, claer verlicht als Rubynen
Leerdt my singhen so vvel op de snaren der lyren
De deughden daer verçierdt medt is een der Scholieren
(Die ghy bat hebt gheleerdt alle der cruyden crachten
Dan ghy Enonen ooyt gheleerdt hadt in haer leuen)
Dat hy daerdeur' alom' bekendt vvord' en ver-heuen,
Soo sal ick singhen eens v schichten groot van machten.

AENDEN E. VVYSEN ENDE SEER
veur-sinighen Ian Scholiers medt syn Broeders.

SONNET.

GHeluckigh moet-men v, achten, vrome Scholiren,
Die van eenen Scholier, ghesprôten syt vol éeren,
En van hem opghevoedt inde vreese des Heeren:
En hebt van hem gheléerdt deughdt en goede maniren.
Och hoe schoon' ist om sien! als Scholiers goedertiren,
Deur d'oude Scholiers deugt, heur ooc ter deugt gãts kéerẽ
En van-iongs aen de deugt, met vreugt, alleynskens leéren
Die heur ia badt dan goudt ost peerlen coomt verçiren.
Al en siet-men te hants gheen saken hier min achten
Dan deugdt en eérbaerheydt, en goey oude gheslachten,
So moet-ick v nochtans, dry-maels gheluckigh noemen,
VVant de deughdt blyft altydt, veur Godt, sonder te scheydẽ,
En al magh d'on-deugdt heur, eenen tyt vvyt vvtspreyden
So sal sy toch vergaen, als deur den rym de bloemen.

AENDEN E. VVYSEN ENDE SEER
Veur-sinighen VVillem vanden Kerchoue.

SONET.

GHelyck (sonder bedrogh, on-ergh, en sonder galle,
Synde) de duyfkens goedt, meynen dat alle diren
Een-voudigh en op-recht syn als sy, goedertiren,
Dies sy laes! lichtelyck gheraken in een valle.
Soo ooc de bosch-uyl valsch, die t'snachts medt cleyn geschalle
Moor-dadighlyck, door list, en medt schalcker maniren,
D'onnoosel voghelkens on-verhuedt gaet schoffiren
Die hy valsch acht te zyn als hy, t'heuren mis-valle.
Soo meynen al-te, medt, sommighe edel ghéésten
By heurs ghelyck te syn, en syn onder quaey béésten
Gheraeckt, die achter rug' heur scheynden, oft beroóuen.
Schattende die te syn so valsch als sy, mis-presen.
Hieró moet een goet mēsch, myn heer, veursichtigh vvesen
En schouvven t'quaedt ghespuys, sonder die te ghelooúen
So ghy doet, dies-men sal v deughdt in myn boeck lesen.

AENDEN E. VVYSEN ENDE SEER
veur-sinighen Aernout Vervoordt.

SONNET.

TE vvyl' dat On-gheval, Cranckheyt en Oudtheyt mede
(Dienaers van Atropos) de menschen steedts gaen quellen,
Gaende den eenen hier, den anderen daer vellen,
Plaghende iammerlyck, heel landen medt on-lede:
Soo gaen heur euen sterck, die vyandt syn van Vrede,
Sonder Liefde oft Godt, teghens malcandren stellen,
Medt achterclap en haet, als Satansche ghesellen,
Die als broeders medt recht, moesten syn in een stede:
Soo siet-men somtydts oock in eenen korf besloten,
Vechten de haentkens fier, te vvyl' dat onuerdroten,
De cock, d'een veur, d'een nae, uytgrypt en strax gaet kelen.
En die haer vvyschelyck van sulx te doen gaen vvachten
Die gaen sy nydichlyck beschampen en verachten,
Haer seluen quetsende in t'scherp svveert Fame-stelen.

AENDEN E. WYSEN ENDE SEER
veur-sinighen M. Peeter Meule-mans.

SONET.

DE sotten heeten sot, die, die heur sotternyen
Hier niet en volghen nà, noch oock alsoo niet rasen
En vvillen soo sy doen, als on-gheruste dvvasen,
En gaen die achter rugh' blameren en benyen:
Maer die hier om de Deughdt leet en verdriet moet lyen
Vlidende des vleesch' lust, en des vyandts in-blasen,
Gheldt en d'Eer-ghiericheydt; en der schalcken vys-vasen,
Die magh hem in den gheest, en in Godt vvel verblyen.
Tis al beter te syn van de vroome ghepresen,
En van den boosen hoop, veracht, bespot, begresen
Om syn deughdt en verstandt, dan de quad' aen te cleuen;
VVant Eere, Deughdt, en Godt, en de vroome den vroomen
In d'eynde trouvvichlyck, al-soo te hulpe komen
Ghelyck de quad' en t'quaedt, heur nà-volghers doẽ sneuen

Dus syn sy vvys niet sot, die heur ter deughdt bégheuen.
Leydende soo ghy doedt, een vroom vredsamigh leuen.

AEN OLYMPIA.

SONET.

V Nymphael vvesen reyn, en v sute bruyn ooghen
Die mv, Olympià, ter Deughdt hebben gheleydt,
En vooirdt op Helicon, daer Phœbus medt bescheydt
My laefde vut den vloedt die niet en can verdrooghen,
Doen my vliden (schoon' Maeghdt, altydt t'uvven verhoogen)
Der Eer-ghirigher hoop, tot gheueynstheydt bereydt
Sukende soo den pracht, en heur vvellustigheydt
Dat een Godt-vrughtigh mẽsch sulx qualyc can ghedooghẽ.
Erghens by eenen poel, beexken, oft stillen colck,
Verde van t'ghirigh, sot, en achter-clappigh volck,
Gaen ick v schoonheydt groot' soo leuendigh af-beelden
In myn sile schoon' Lief, die deur v vvesen soet
In-vvendighlyck soo vvel ver-heughdt vvordt en gheuoedt
Dat ick heb' rechten smaeck van der hemelscher vvelden.

SONET.

GHeluckigh is de mensch die na den wil' des Heeren
Med gantscher herten leefdt, sukende t'allen tyden
Hem te dinen med vlijt, t'sy in vreught, oft in lyden,
Sukende oock ouer al syuen lof te vermeeren:
VVant siet alsulken mensch sal hem altijdt afkeeren
Van alle werken quaedt, die tseghen den gheest stryden;
En sal hem (dat is meer) in alle goedt verblyden:
Deur Godts Gheest, die hem drijft, sal hy Godt altijdt eeren.
Och leerdt my oock (myn Godt) alsoo deur v ghenade,
Leuen na uwen wil, dienende v vroegh en spade,
VVant sy worden vertroost die v van herten soeken:
Dus vertroost my myn Godt! en verhoordt nu myn claghen!
VVant ick sueck' toch altijd v alleen te behaghen:
Maer nae dat ick ben swack, wilt mynen gheest verclocken.

ODE.

ALmaghtigh Godt,
O Heere goedertiren,
Die ons optreckt,
Deur uwen Gheest med vreughden:
Na v ghebodt,
VVorden med goey maniren
Deur ons verweckt,
Veel lie tot alle deughden:
Dies med recht moeten
V spreken lof en danc,
Med spel en sanc,
Op der snaren gheclanc,
Alle Menschen en Gheesten,
Visschen, Voghels, en Beesten,
In velden en foreesten,
VVant v behoordt dat Ryck, de Kracht, en alle Heerlijcheyd.
V sy dan Godt en Heere,
Alleen' lof prijs en eere,
Nu en tot allen keere:
V alleen sy lof, danck en eer', ô Heer', in eeuwigheyd.

GEBED VEVR DE MAELTIID.

ALmaghtigh Eeuwigh Godt! O Vader der ghenaden,
Diet deur v milde hand al voedt, en kundt versaden
VVat gheest en wesen heeft: wildt ons nu deur v deughdt
Oock voeden raedsaemlijck, med dancbaerheydt en vreughdt,
Op dat d'lichaem versterckt deur bequaemheydt der spysen,
De Gheest (daer deur verheugdt zijnde) v Godheydt magh prysen,
Soo wel dat wy deur Noot, noch oock deur ouervloedt,
Niet en worden veruuerdt in versuk' oft onspoedt,
Maer verlost ons van t'quaedt, soo dat wy t'allen tyden
Ons in v eeuwigh rijck med v meughen verblyden.

Laet ons vred'samelijck te samen cleyn en groot
Nemen ons noottruft nu med danck, van dranck, en broodt.

GHEBED NA DE MAELTIID.

NA dat ghy siele en lijf ghespijst hebt med verheughen,
Soo bidden wy ô Godt (die heerlijck in t'vermeughen
In de Hemelen sijt) dat uwen grooten naem
Gheheylighdt word' alom med spel en sangh bequaem.
En dat oock v schoon rijck, na t'verlanghen der vromen,
Soo ghy't ver-ordendt hebt, gants heerlijck toe magh komen.
Dat oock op d'eerdtrijck hier, Heer, ghefchide uwen wil,
Soo hy in t'hemels' ryck ghefchiedt, sonder ghefchil.
VVant v behoordt dat rijck, ô Vader, Godt, en Heere!
De Kracht, de Heerlijckheyd, med'allen lof en Eere.

Ghelocfdt sy Godt altijdt, diet al voedt dat daer leeft
Die ons troost en beschermt, en all' ons' noodtruft gheeft.

PRIERE DEVANT LE REPAS.

O Dieu, Pere eternel, plein de grace & puissance,
Qui de ta large main nourris à suffisance
Tout ce qui est viuant, sous le haut firmament,
Par ta sainte bonté, repay nous tellement,
Que le corps ayant pris ce qui le fortifie,
L'esprit plus resiouy te loue & glorifie:
Et fay, que l'abondance, ou la necessité,
Ne nous cause vn desir à mal faire incité:
Mais garde nous si bien de vice & de nuisance,
Que de ton regne ayons à iamais iouissance.

Mangeons & buuons tous, auec sobrieté,
Connoissans, que de Dieu prouient toute bonté.

PRIERE APRES LE REPAS.

BOn Dieu, nous te louons, qu'il t'a pleu nous repaistre,
Prians, qu'en nous ton Nom sanctifié puisse estre.
Ton diuin Regne vienne; Et ton vouloir soit fait
En terre comme au ciel, ô Pere tout parfait.
Quitte nous nos pechez, par ta haute clemence,
Comme faisons à ceux, qui nous ont fait offense:
Et en tentation, Seigneur, ne nous induy:
Mais garde nous du mal, & tousiours nous conduy:
Car le Regne est à toy, comme nous deuons croire,
Et la Puissance toute, & l'eternelle Gloire.

Souuienne nous tousiours de louer le Seigneur,
Luy rendant pour ses biens, toute gloire & honneur.

MORGHEN GHEBEDT.

SONET.

O Godt, die deur v macht, wijsheydt, deughdt en ghenade,
De hemelen regeerdt, onderhoudt en beschermt,
En t'gants eerdrijck daer toe, en die v haest ontfermt
Ouer den ermen mensch, die eer dat valdt te spade,
Med een ghebroken hert, v bidt, als wijs van rade:
Mijn siel die verneerdt, en benaudt, tot v kermt,
Bid v, die heur aldus deur uwen gheest verwermt,
Dat ghy altijdt, ô Godt! my komen wilt te stade.
Dus laet my desen dagh, en oock Heer al den tijdt
Die ghy my hebt ghestelt, hier op d'eerdrijck te leuen,
Ouerbrenghen med v, lof, eere en danck te gheuen:
En steldt my gantschelijck na v handt, sonder strijdt,
Op dat ick Godt, altijdt mijn leuen soo magh veughen
Dat v, en allen mensch die v sueckt, moet ghenughen.

AVONDT GHEBEDT.

SONET.

LOf, eere, prijs en danck, sy v God t'allen tyden
Om dat ghy desen dagh my tot nu hebt ghespaerdt:
En van veel onghelux vaderlijck oock bewaerdt
Hebt mijn siel en mijn lijf; veur schade, schande en lyden.
VVildt my oock desen nacht ghenadighlijck beuryden
Veur sonde en onghevall, op dat ick onbeswaerde
Magh rusten vrij en vranck, wel ghemoedt onvervaerdt.
En weder op magh staen danckbaerlijck med verblyden:
En soo alleinskens voordts mijn leuen eerbaerlijck
Magh leyden heylighlijck, naer v godlijck behaghen,
Tot dat ghy my van hier sult halen, vol van daghen;
Om daer bouen by v, in v schoon eeuwigh ryck,
Deur v ghenade groot in godlijker wellusten
Te leuen, t'allen tijdt, in v eeuwighe rusten.

PRIERE POVR DIRE AV MATIN.

SONNET.

DIeu, qui par ton pouuoir, sapience, & bonté,
Regis & entretiens les cieux, & tout le monde,
Et fais grace au pecheur, qui te prie, & se fonde
De tout son cœur en toy, selon ta volonté:
Regarde, que mon ame, en toute humilité
Deuote te reclame, auec douleur profonde,
Te requerant pardon de tout peché immunde,
Que ie puis auoir fait dés ma natiuité.
Preserue moy ce iour, aussi toute ma vie,
Si bien, que ie te serue, auec ardante enuie,
Tousiours te merciant des biens que tu me fais.
Vueille moy sous ta main si seurement conduire,
Que le malin ne puisse en rien qui soit me nuire:
Et fay que ie te plaise, & aux bons à iamais.

PRIERE POVR DIRE AV SOIR.

SONNET.

GLoire, los, & honneur te soit, Dieu mon Seigneur,
Que tu m'as bien daigné, comme Pere amiable,
Preseruer ce iourd'huy d'encombrier dommageable,
Et que m'es en ta Loy debonnaire enseigneur.
Plaise toy me donner ceste nuit si bon-heur,
Que mon repos soit seur, & sans songe effroyable.
Pour me leuer, exempt de tout vice damnable,
Te rendant derechef gloire, los & honneur.
Et ainsi en auant, d'vn effect volontaire,
Ensuiure le chemin de vie salutaire,
Tant qu'il te plaira mettre vne fin à mes iours:
Pour viure apres és cieux, & contempler ta face:
Iouissant du plaisir, par ta diuine grace,
Que tu as preparé pour les tiens à tousiours.

Ander ghebedt aen Godt.

SONET.

OP v betrow' ick Godt, ghy zyt mijn toeuerlaet,
Ghy hebt macht ouer my, en ouer al mijn werken:
VVilt my med uwen gheest recht leyden en versterken,
VVant op den boosen hoop sal komen alle quaedt.
Ghy syt alleen de grondt daer mynen troost op staet,
Dies ick ghestadighlijck op v goedheyt wil mercken,
VVant v te vreesen Heer', dat maeckt de wyse clerken:
Dus syt mijn Scherm-Heer ghy, en trooster vroegh en laet:
Yo! mijn hert verheught! ô Godt mijn tonghe lacht!
VVel wetende, dat ghy mijn leuen inder eerden
Gheenen eeuwighen slaep en sult laten aenveerden:
Maer suldt my in den wegh des leuens deur v cracht
Leyden, daer ick sal sien v aensight med verblyden:
VVant Heer' d'oprechte vreughdt is by v t'allen tyden.

De Poëet aen synen Boeck.

SONET.

VEel herder dan in stael, in koper oft pourphier,
Heb' ick dit werck volbroght, soo dat de loup der [illegible]
Noch d'VVater, noch de VVindt, noch oock Mulsibers [illegible],
Dat selfde nimmermeer en sullen scheynden fier:
Als mynen lesten dagh my sal doen slapen schier,
Dan en sal Vander Noot niet al gaen inder baren:
VVant siet zyn Boeck sal dan synen naem bat verclaren
Dan Marmer of Pourphier, al en ist maer papier:
Het welck dan ouer alle ieughdigh, cloeck t'allen tyden
Sal vlighen (wiet benydt) om dat ick my gheueughdt
Heb' tot dat eerlyck werck; d'welck den Musen gheneughdt.
Musa wel aen, vlueghdt op, en bootschapt med verblyden,
Inden hemel, dat ick alree heb ouerwonnen,
Deur wlie ionste goedt, deur d'werck med v begonnen.

Autre priere a Dieu.

SONNET.

SEigneur, puis qu'en toy git toute mon esperance,
Et qu'as en ton pouuoir tout ce qui est en moy,
Fay que ton saint Esprit me preserue d'esmoy,
Et me donne en ta Loy ferme perseuerance.
Tu es le fondement de ma vraye asseurance,
Et de toy seul me vient le bien que je reçoy.
O! qu'heureux est celuy qui a ta crainte en soy!
Et duquel au besoin tu es la deliurance!
Yo! mon cœur s'esgaye! Yo ma bouche rit!
Sachant que tu ne veux, que ma vie en la terre
D'vn eternel dormir, soit detenu en serre:
Mais, me donnant le bien, qui iamais ne perit,
Tu conduiras mes pas au sentier de la vie,
Ou je verray ta face, en liesse assouuie.

Le Poëte a son Liure.

SONNET.

Assez plus dur qu'en fer qu'en bronze, ou qu'en pourfire
I'ay mon œuure acheué si que le cours des ans,
L'eau, le vent, ny le feu, n'aussi mesme le Tans
Ny la fureur de Mars, ne le pourront destruire:
Lors, que mon dernier iour, me mettra en la biere,
Ne restera du tout Vander Noot la dedans,
Car mes œuures iront mon renom racontans
Mieux que nul œuure faict en acier, ou en piere.
Lesquels lors librement iront par l'vniuers
Raconter aux humains, par la douceur des vers,
Que i'ay esté aymé des filles de Memoire.
Muse dresse ton vol, pour annoncer aux cieux,
Que i'ay par ton bel art, (maugré les enuieux)
Sus le Tans & l'oubli obtenu la victoire.

DILIGE VIRTVTEM, REMANET POST FVNERA VIRTVS.
DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS

TEMPERA
TEMPORI
DE
POETICSCHE VVERKEN VAN MYN HEEREVANDER NOOT.
LES OEVVRES POETIQVES DV S[r]. IAN VANDER NOOT.
T'ANTVVERPEN,
By Daniel Vervliet.
1588.
MAGNANIMOS FORTESQVE BEAT SINE CRIMINE VIRTVS.

Εἰς σχήματα ποιητικὰ συλλεχθέντα ἀπὸ Ἰωάνν. τοῦ φανοῦ γ Νωτ ἐξ ἀγχῶν.
Οὐικάρδου Καθαρίνου τοῦ Παλαιοπολίτου.

Εὐγενικὸν δίδοται τόδε σοὶ Νωθκὴ τροπαῖον
Ἄξιος ἐστι σ' ἐκαῖς ἐνόματ' αὐτ ἔχης
Ἐσσὶ γὰρ ῥηματίρεισιν Βέλγαις πρῶτος ἐκεῖνος
Ὡς καὶ ἐν Ἑλλήσι πρῶτος Ὅμηρος ἔην
Τοῖα γράφεις μὲν ἔπη καὶ γράμματα καλὰ συνάπτεις
Οἷα μόγις γλώσσῃ ἀτθίδι τις γ' ἀδήη
Καὶ ταῦτ', εἰς βίβλον τάδε χρήσιμα ποικίλα βάλλεις
Ποιητῶν ἀνδρῶν καλὰ πάρεργα σοφῶν
Ὡς νέκταρ πολλῶν ἐκ ἄνθων ἡδὺ μέλισσαι
Κηρίοι ἔψησαι καὶ γλυκὺ ἁβρὰ μέλι
Οὕτως καὶ σὺ σοφῶν ἀπὸ χρήσιμα συλλέγεις ἀνδρῶν
Παντοδαπὸν καρπὸν ξύμφορον ἡδὲ λογῶν.

IACOBVS ROLANDIVS F. Do. Do. I. VANDER NOOT.

Qvod celebre exstruitur tibi iam NOTÆ *tropæum,*
Fit ratione ingenti, & pariter merito:
Principem enim tete sumpsit sibi BELGICA *vatum,*
Mæonidem vt quondam GRAECIA *magniloquum.*
Talia cùm pulchella canas, tam nobile carmen,
Vt simile haud poßint Attica corda melos.
Atque hæc in librum contraxi maxima paruum,
Quicquid habent Vates, quicquid habet Sophia
Et flore vt vario collectant dulcia mella,
Dum parua rediens Ver populantur apes.
Sic varijs vestros perfundis fontibus hortos,
Omnigeno fructu, nam tua scripta nitent. PAX PIA PROBIS.

E. DE VVACLQVRT. A Mr. Mr. VANDER NOOT.

Pindare est seul l'honneur des Poëtes liriques
Comme le plus diuin entre tous les Gregeois,
Ainsi qu'Homere l'est en beaux vers Heroiques
Et des Ausoniens Horace Calabrois
Est seul Prince & l'honneur de la Romaine lire,
Comme le Mantöuan l'est per sa grauité.
Mais toy, diuin Harpeur: par bien chanter & dire
En douce chasteté, en humble grauité
Tu es des Brabançons seul Prince & Coripheé
Tant en Liriques sons, qu'en heroiques vers:
Dont sus tous Belgiens on te dresse vn Tropheé
Qu'on verra triumphant tousiours par l'uniuers. SOLA SPES DEVS.

Zu dem Gotlychen/claer Erluchten / vnd hoogh ghcleerten Poeten:
den Edlen Heere/ J. Johan Von der Noot.

Gleich wie Homerus wiet bekant/
Aller Poeten Gott genant/
Durch sein gedicht gantz woll geziert
Das gantz Griechenlant hat beehrt.
Und Virgilius auch der bey
Durch sein lieblich Poeterey
Italiam weit beruempt gmacht
Und Rom in grossern ansehen gebracht.
Also habt ihr Noot Fester Heer
Gottlich Poet beruempt gar fer/
Erhaben hoch das Vatterlant:
Und weit im Reich gemacht bekant.
O Brabant du frey Nation/
Dein nam wirt nimmer verbergen
Dann du die glückseligste bist/
Dieweil auss dir erspossen ist
Der Fester vnd weider Poet/
Des lob auff erden nicht verget.

Godfrid Wyheeren. Von Spyer dem 8. Septembris *Anno* 1571.

LES OEVVRES POETIQVES DV Sr. Sr. I. VANDER NOOT. I

DOCTOR AELBRECHT VAN DEN VELDE.
op het teghenwoordigh Boeck.

Het beste datmen vinde in Olympo daer bouen,
Is Iupiter ons Godt diemen altijdt moet louen:
En tschoonste dat wy sien blincken in t'Firmament,
Is Phœbus diet all' siet, en d'ander lichte verblent:
Maer t'schoonst' en d'best' dat men hier vindt op deser eerden
Dat zyn v werken reyn, Van-der Noot groot van weerden:
Waer deur ghy eerbaerlyck ons leerdt, en wel verheuhdt,
Ghy leerdt ons vlidén t'quaedt, en leydt ons tot de Deughdt:
Diesmen tot alder tydt Godt bouen all' moet eeren
Diet al voedt en bestierdt als Heerschapper der Heeren,
En die syn Son' ons seyndt die alle dinck verlicht:
En v, die deur v werck, ons verheughdt leerdt en sticht.
Want ghy hebt v groot Vorst der Belgicscher Poëten
Soo wel in t'godelyck ampt der Musen reyn ghequeten,
Dat ghy als Pindarus de croone draeght op t'hooft
En als Homerus claer, Edel Heer Vander Noot. Onghesien mach ghesschien.

Al muy Magnifico. Generoso y Doctissimo Varron, el Señor, Don Iuan. Vander Noot. Principe de los Poëtas Brabançones.

VOs soys dichoso en gracias sobre humanas,
Dichoso digo, en cosas no parejas:
Mas en los ojos lindos y las çejas
Dela hermosa tu Olympia adonde sanas:
Con tus exemplos todas cosas ganas
Y contento, mayor pones tus tejas,
Harpador ni de campo ny d'ouejas,
Mas diuino d'Appolo sacro manas.
Liricamente, soys de gracia buena
Y qual Pindaro, y Horacio en la Latina,
En alto Brabançon tu Musa suena.
Tu gran renombre pues, por tu diuina
Rauia, de Tiempo en tiempo viuir puede
Y yo por ti apezar de muerto indigna. SER. DE. V. S. L. FRANCO.

Al Virtuos' et Generos. S^r. S^r. Donno Giouan Vander Noot Poëta Laureato.

QVelle rare virtu, quel Sacro Ingegno
Ch' in voi Natura pose, & il Ciel diede
Inclito Vander Noot! vostr' opera crede
Mostra Eternarse voi d'ogn' honor degno:
Dj Febo giunto al glorioso segno:
Sete cantando, con veloce piede
Corso alla Fama, posta in alta sede
Il Brabantico tuo paterno regno.
Godi Anuersa del celeste dono
Chez'è concesso del bon Vander Noot,
Che dal ciel pochi, hauer tal gratia ponno:
Per lui libra sarai d'eterna notte
E del fugace Tempo, preseruata
Sarai poi, superando scura Morte. SERVITOR DI V. S. N. ARTVS.

DE POETISCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT. 2

TEMPERA TE TEMPORI. POST TENEBRAS SPERANS LVCEM, POST NEBVLA PHOEBVS.

MVSARVM DIALOGISMVS SVPER DIVINO VATE D. I. VANDER NOOT.

CLIO. Dulce Dei cantat laudes, & numina Regis,
EVTERPE. Magnanimosque Duces, vera Virtutis alumnos,
THALIA. Belgarum Princeps Vatum ter maximus ille,
ERATO. Vmbra sub cuius, Venus alma, ac docta Minerua,
TERPSICHORE Cum Phœbo Aonidumque choro latet alta propago:
MELPOMENE. Quanquam despectus fuit à Busonibus olim,
POLYMNIA. Claras virtutes propter, cælestia dona:
VRANIA. Sperauit constans, sperat meliora vicissim,
CALLIOPE. A claris Virtute viris, Musisque dicatis:
APOLLO. Namque suos Deus illustrat, falsosque repellit.

T'samen sprake der Pieriden / op het beeldt van Mijn Heere Vander Noot.

Dit is d'beeldt van den Troost der Belgischer Poeten /
Waer onder schuylen bey / Pallas wijs en gheeerdt:
Venus goede en beleefde en Phebus / der Propheten
Vader claer / met den choor sonder Musens gheleerde:
Dien hy soo kunstigh singht Godes lof / en syns Liefs eere.
Al werdt hy soo / deur nydt / van quaey pabben veracht
Om soo veel deughden schoon die hem ghanst Godt de heere /:
Hy heeft staen vastghlijck / hopende / dat verwacht
Van de Deughde volghende mannen / die ons cracht weten:
Want Godt de syne croondt / alst past / na dusck ensache.

MVSA THALIA

TEMPERA TE TEMPORI, LABORE ET INDVSTRIA, AMORE ET PRVDENTIA.

DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS. 3

DE
POETICSCHE VVER-
KEN VAN MYN HEE-
RE VANDER NOOT.
LES OEVRES POE-
TIQVES DV S^r. IAN
VANDER NOOT.
T'ANTVVERPEN,
By Daniel Vervliet.
1589.
DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS.

DE
POETICSCHE VVER-
KEN VAN MYN HEE-
RE VANDER NOOT.
LES OEVRES POE-
TIQVES DV S. IAN
VANDER NOOT.
T'ANTVVERPEN,
By Daniel Vervliet.
1590.
DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE

ROSINA. Wie kan doch mehr nach erklärt Herr Doctor Agricola/ den inhalt von diesem Buch/ wie ir den habt erklärt die liebe des ehrlich Herrn van der Noot/ gegen seine Göttliche schöne Nymphe mein Meistrin Olympia / die da ist so gar lieblich schöne/ erlich/ verstandig vnd thugendsam / das ehe durch sie vnd jhr perfection vnnd tugendtsamheyt (in seine sprache) ein Poet so guet / groß vnd voller erbarheyt ist / in alle Versus oder Poetisch werck / ehe gaer allein / wie vnder den Lateinern Vergilius in carmine Heroico: Horatius carmine Lirico: Ovidius in Elegiacis Propertius in Epigrammata vnd andere in ander verß. DOCTOR. Ich wils gar gern thun Jöckfraw/ in das Buch das da heist das Buch der Poetischer Werck van mein Herr vander Noot/ begriffen/ vnnd man mach es heissen / das einig Waldt von fürsichtige endichtung: das breidsam Thal der starker Oytmodigheit: der fruchtbar Baumbgart der gemeßiger Forchte Gottes: der Lustgarte der ehrlicher vnd gerechter Liebe: Vnnd das herrlich Hauß des ewighe gedechtnusam / welchen orteren (gheent durch das thor der Thugend) man finden werde (sampt gute lehrung / vnd gute frewde) vielerley schone vnd gute baumb / gewechs / vnd Poetischer creuter Blume / frucht / vnd samen: vogel / thier / vnnd wurm: Gebew / bilder / vnd gemel: edel stein / vnd perlen: gar nutzlich vnd kurtzweylich für seel geist vnd leib der menschē. Dan vnser Poet (volgent in seine gottliche vnd ewige werken den besten vnnd hochsten Poet des Himmels vnnd der erden) verfaßt in seine Poetischen werck allerlei Ideen vnd wesen: Der massen das dieser orts noch vnser sprach bis auff diese zeit keiner Poet nicht ist der jhme solte mögen verglichen werden. ROSINA. O ein grosse sach/ ein herrlich verstande! wer kan es genugsam loben erklären euwer bewogen. DOC. Keiner: nicht desto weniger: viele guthe vnnd gelerthe Menner von vielen Nationen/ haben von jhme zeugnus geben in vielen sprachen von seiner thugendt vnnd sonderlinge gaben: deren zeugnus etlich sind hier bey gefugt. Vnnd vber das sind durch mich vnd andere/ noch erklerung vber vber geschrieben in vielen sprachen in forma Dialogi/ in solcher fugen das der leser hier in sehen vnd hören wird schone vnd liebliche commedien vnd der namen deren zusamen reden/ sindt hie vnter bey gefugt. Derhalben ermane vnnd rahte ich/ aus vorgeschreben vrsachen/ den guthe Leser/ das er dis Buch lese (nicht wie der han vber den kranz laufft/ oder die swenne vber die perlen / sonder wie der Plutarchus begert das mā die versus der Poeten lesen solt) ordentlich mit verstant/ vnd bedachtsam. ROSINA. es ist gar wol gesacht herr Doctor/ list ons die nafolgende namen.

POESIS. SOPHIA. MVSICA. PICTVRA. OLYMPIA. ANNA. BERSABEA. SAPPHO. CORINNA. LAVRA. MARFIRA. CASSANDRA. ROSINA. DOCTOR.

1589

Eeuwighen lof en Vreughdt/
Ghundt ons Godt/deur de Deughdt.

CASSAN. declaires nous S^r. Agricola) le contenu de ce liure, comme nous auez exposé les Amours du tresloial & vertueux S^r. Vander Noot, enuers sa Diuine Nymphe, & Maistresse, Madame Olympia, tant douce, belle & gracieuse: chaste, sage & vertueuse: q'uil est deuenu en sa langue, par ses perfections, graces & vertuz Poëte tant bon, tant grand, & tant perfaict, en toutes sortes de Vers, & d'œuures poëtiques, luy tout seul, cõme entre les Latins Virgile l'est seulemnet es vers Heroiques: Horace es vers Liriques: Ouide, es Elegies: Tibulle, es Epigrãmes, & autres, en autres sortes de vers. DOC. Ie le feray trefvolentiers M^e. En ce liure (intitulé Les œuures poëtiques du S^r. Vander Noot) est comprins, & peut estre intitulé Le Boicage Solitaire de Prudente Contemplation: La Pacifique Vallée de Forte Humilité: Le Fertile Verger de Moderee Crainte de Dieu: Le plaisant jardin d'Amour Iuste & hõneste: & le magnifique Pallais d'eternelle Renõmeé. Esquelles places (entrant par la porte de Vertu) l'on trouuerá (auecques salubre doctrine, pleine de recreation bone & honeste) diuers excellentemét beaux & bons arbres, plãtes herbes & vermines: paincturès & perles: tous & toutes tresutiles, edifiantes & recreatiues, pour les espritz, ames & corps des hõmes. Car nostre Poëte (imitant en la facture de ses diuins vers, & immortels ouurages, le tresbõ & tresgrand Poëte des cieux & de la terre) comprent en ses œuures poëtiques, toute essence & idée: tellement qu'on n'a en nostre pais, ou language, oncques trouué, encores iusques à l'heure presente, poëte ny poësies, semblables à icelles. CAS. O grand cas! ô Esprit rare & diuin! qui pourroit suffisament exprimer tes valeurs? DOC. Personne neãtmoins plusieurs des meilleurs & doctes de diuerses nations, ont donnéz doctement en diuers languages, leurs attestations, de ses vertus rares, & graces excellẽtes: desquelles recõmendatiõs auons icy aucunes adioultées, venants à propos: & oultre cela encor (par moy & dautres) des expositiõs & cõmetaires en diuers lãguages sur le plus part de ses œuures en maniere de dialogues, tellemẽt qu'il semblerá aux lecteurs, en lisant ce liure qui z voient exhiber des belles, edifiantes & recreatiues comedies, dõt les noms des entre perleurs sont exprimez icy dessoubs. Or par toutes ces dictes causes i'admoneste & conseille les beneuolez Lecteurs de lire ses œuures (nõ comme les cocqs courrent par les foux, ou les pourceaux par les Margarites: mais ainsi comme Plutarque commande de lire les vers des Poëtes) distinctement, auecques entendement & meure consideracion. CAS. tresbiẽ dict M^r. lizé nous les nõs des personages.

DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS.

LAVRA. *Dechiarate voy anco adesso, il contenuto di questo libro Dottor Agricola! asi come voi avete dechiarato le Amori d'el fidelissimo & virtuosissimo, S^r. Vander Noot, verso sua pieu qu'Angelica donna Nympha, Madonna Olympia, tanto dolce, bella & gratiosa: casta, saggia & virtuosa, ch'il sia devenuto per sue, perfectione, gracie, & virtu, Poeta tanto buono grãde & perfetto, in ogni sorte di versi, lui solo, in sua lingua, chome Virgilio le sia, fra gli Romani, n'elle Versi Heroici: Horatio, n'elli versi Lirici, Ouidio n'elli Elegiaci, &c. Tutto quello e quello grandissimo Poeta in tutta perfectione, solo, n'ella sua lingua e patria.* DOT. *Volentiero, Madonna: En questo libro, intitulato le Poemate d'el S^r. Vander Noot, e contenuto, & puo essere chiamato, Il Bosco Solitario di Prudente Contemplatione: il Pacifico Valle, di Forte Humilità: il Pomario di Moderato Timore d'Iddio: il piacevole Horto, d'Amore Iusto & honesto: & il magnifico Pallatio di Gloria Immortale. In quali luogi (entrando per la porta di Madonna Virtu) si trouaranno, con dottrina piena di recreatione bona, diverse essellentemente belli & boni Arbori, Herbe: frioi, fruti: bogellini, animali imagini: petri pretiosi, & Marguerite: tutti vtilissimi & incondissimi, per gli spiriti, animi & corpi, de gli huomini, perche nostro diuino Poeta sequitando n'ella operatione di sui diuini versi, & opere immortali il ottimo Maximo Poeta (chio e il Creatore) d'il Cielo & di la terra, comprende n'elli sui Poemati, tutte essentie & Idee. Di modo che mai si a trouato in queste paesi, o linguaggio, sina a l'hora presente, Poeta, o Poemate simile a questi.* LAV. *O cossa granda! o Spirto raro & Diuino! chi potria suffisamente esprimere vostri valori!* DOT. *Nissuno, non di meno che molti di miglieri & Dotti di diuersi nationi & linguage anno dato dottamente lori attestationi di sui virtu rare, & gracie essellenti, oltra quali testimonij sonno fatte ancora, per me, & altri (per pieu granda illustratione & variatione) supra molti opere sui, commentarie in diuersi linguaggi (in guisa di Dialogi. Talmente che i beneuoli lettori verranno (leggendo sui opere) iocare comedie bellissimi, pieni di recreatione & edificatione, d'oue i nomini d'i personaggi sonno poste qui disotto. Adesso per tutti questi cause, yo consiglio i lettori di leggere gli opere sue (non commo i galli correno per i canli, o i porchi per i margariti, ma come Plutarcho commanda di leggere i versi di Poeti) distinctinctamente, con intelletto atento, & matura consideratione.*

MARPIRA. Diga nos Señor Agricola, el contenido deste libro, como nos aueys declarado los Amores del muy leal y virtuoso S^r. Vander Noot, a su diuina Nimpha y Señora, Doña Olympia, tan dulçe, linda y graciosa: casta, sabia y virtuosa, ques parruenido en su lengua, por sus parficiones gracias y virtudes, tan bueno grande, y tan perfeto Poëta en todas suertes de vero y de obras Poeticas, el solo, como entre los Latinos Vergilio está solamente en los versos Heroicos: Horacio en los Liricos, Ouidio en las Elegias, Tibulo en Epigrammas: y otros en otras suertes de versos. DOT. Yo lo haré de muy buena gana S^{ra}. En este libro (Intitulado las Obras Poeticas del S^r. Vander Noot) está comprehẽdido, y puede ser intitulado, el Bosque Solitario de prudente y sabia contẽplació, la pacifica valle de fuerte humildad, el fertil Bergin del moderado temor de Dios, el plasante Iardin de Amor iusto y honesto, y el magnifico Palacio de eternal Fama, en lasquales plaças (entrando por la puerta de Virtud) se hallarán (con salubre doctrina llena de buena y honesta recreatiõ) diuersos excelentemente lindos y buenos arboles yeruas y flores, pinturas y perlas, todas muy vtiles y recreatiuas por los espiritos, almas y cuerpos de los hombres, pues nuestro Poeta (siguiendo en la hechura de sus diuinos versos y ymortales obras, el muy bueno y muy grande Poeta del cielo y de la tierra) cõprehende en sus obras Poeticas, toda essencia y ydea; de manera que nunca se ha hallado en nuestra tierra o lengua, hasta la hora presente, Poeta o Poesie semejantes a ellas. MAR. O grande caso, o espiritu raro y diuino! Quien podrá abastança exprimir tus valores? DOT. Ninguno, y no obstante, muchos de los mejores y doctos de diuersas naciones, han dado doctamente en diuersas lenguas sus testimonios de sus raras virtudes y gracias excelentes, delasquales encomiendas auemos aqui imitadas algunas dellas, veniendo a proposito, y sobre esto mas las expositiones y commentarios (por my y otros) hechos en diuersas lenguas sobre la mas parte de sus obras por manera de dialogos, de manera que pareçera a los letores (leyendo este libro) que vean jugar recreatiuas comedias, de que los nombres de los que hablan aquy abaxo van expresadas, os por estas dichas causas, yo aconsejo los buenos letores, de leer sus obras (no como el coco corre por los olos, y los puercos por las margaritas, empero como Plutarcho manda, de leer los versos de los Poetas distintamente, con entendimiento y cierta consideracion.

ΠΗΝΕΛΟΠΗ. Καὶ ἡμεῖς παρὰ σὲ ἔλθομεν, ὦ κύριε διδάσκαλε, ἵνα ἀπὸ σοῦ τοῦ βιβλίου ἐκτίθεσθαι ἀκούωμεν ὡς ἀνατέθεικας τὸν ἔρωτα τοῦ θείου ποιητοῦ, ἀσφαλῶς καὶ [illegible] κυρίου τοῦ Ἰωάννου [illegible], παρὰ τὴν τοῦ ἑαυτοῦ θείαν νύμφην καὶ ἡρωΐναν κυρίαν Ὀλυμπίαν, τούτῳ τῷ τρόπῳ γλυκυτάτῳ, καλήν, κεχαριτωμένην, καὶ [illegible], σοφήν, καθαράν, κοσμίαν καὶ πᾶσι ἀρεταῖς κεκοσμημένην ὅτι τῇ ἑαυτῇ ἔτυχε πολλῶν γλωσσῶν καὶ χαρίτων ποιητής, οὕτως ἀγαθὸς καὶ ἀποτελὴς ἐν πάσῃ γένει στίχων, καὶ ἔργων ποιητικῶν, καὶ οὕτως τῆς τοῦ ἑαυτοῦ πατρίδος καὶ γλώσσης μόνος ἀρχός, ὡς ἐστὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὁ [illegible] μόνος ὅμηρος, ἐν τοῖς στίχοις ἡρωϊκοῖς, ὁ πίνδαρος ἐν τοῖς λυρικοῖς. ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ. Εὖ καὶ οὐκ μάτην ἐλθοῦσα ὦ καλλίστη ἡρωΐνα, πράγματα γὰρ τοῦ ἀναγινώσκειν καὶ ἀκούειν ἀξιώτατα ἀκούσεις καὶ βλέψεις, ὁ ἡμέτερος γὰρ ποιητὴς μιμούμενος ἐν τῇ συνθέσει τῶν τοῦ ἑαυτοῦ στίχων ἄριστον καὶ μέγιστον τοῦ ὅλου κόσμου ποιητήν, περιέχει ἐν τοῖς τοῦ ἑαυτοῦ ἔργοις ποιητικοῖς πᾶν τὸ εἶναι, καὶ πάντα τὴν ἰδέαν, ὥστε ὡς ἐν τῇ τῶν ἡμῶν πατρίδι ἢ γλώσσῃ ἄχρι νῦν οὐδεὶς ποιητὴς εὑρίθη τῷ τούτῳ ὅμοιος. ΠΗΝΕΛΟΠΗ. Ω μέγα τι, ὢ πνεῦμα σπάνιον καὶ θεῖον: τίς γὰρ οἷός τέ, ἱκανῶς διαφράσαι τὰς τοῦ ἑαυτοῦ ἀρετὰς καὶ ἐνεργείας?

CORINNA. *Et nos quoq́, ad te venimus (Domine Doctor) vt exponi audiamus librum hūc, quemadmodum exposuisti amores diuini Vatis, constantissimi beneficissimiq́, D. Domini Vander Noot, erga suam diuinam Nympham & Heroinam, Dominam Olympiam, tam suauem, bellam, gratiosam, dotibusq́, omnigenis prædictam, vt ei obtigerit multifaria lingua perfectionibus ac gratijs Poëta tam bonus, absolutus, & perfectus, in omni genere versuum, & operū poeticorū: atq́, adeo sua lingua solus Princeps vt est inter Latinos, solus Vergilius in Heroicis versibus: Horatius in Lyricis: meus, Ouidius in Elegiacis.* DOCT. *Bene & non temere venisti formosissima Heroina: nam res lectu & auditu dignas audies & videbis: quia Poeta noster, imitans in compositione suorum versuum, optimumque immortalium, optimum & maximum totius orbis Poetam, complectitur suis operibus Poeticis, omnem essentiam & Ideam, vsq́, adeo vt in nostra patria, linguaue, nondum in hanc vsque horam, inuentus sit Poeta, huic similis.* CORINNA. *O grande quiddam! O spiritum rarum & diuinum! quis possit satis exprimere huius Poeta virtutes & energias?* DOCTOR. *Certè nemo: formosissima & gratiosissima Heroina.*

ADVERTISSEMENT AVX LECTEVRS.

DOCTOR. Le non moins docte & vertueux, que noble & genereux S^r. Vander Noot, aduertit les Lecteurs de ne trouuer estrange si quelquesfois il donne (a l'imitation des anciens Poëtes) le titre de Dieu, & de diuin, aux personnes excellentes, puis que cela est fort commun en la Poësie, pource que les choses belles & grandes semblent auoir ie ne sçay quoy de la diuinité. Il les prie semblablement de faire autant es autres manieres de parler Poëtiques, qui sembleroient trop libres pour vn Chrestiē, 'son ne les prenoit selō lantique façon & vsage des Poëtes, les quels celebrēt l'excellence des creatures, pour illustrer per icelles plus diuinemēt l'excellēte beauté, bonté grādeur, sagesse, prudence, puissance, &c. du Createur, & souuerain Poëte: comme nous trouuerons plus amplement es œuures de nostre Poëte, lequel prie en oultre les Lecteurs, de ne vizer a si les louanges des Princes, des Doctes, des Roys, des bons espoits, des pucelles, des Princesses, des Dames, ou des Damoiselles, soient mises sans ordre, ou deuant ou apres; car comme le ciel, & le globle terrestre, sont tot ronds, sans hault ou bas bout, ainsi est ce liure en soy, par tout egualement beau & excellent; au quel le Poëte (imitant la Nature, chantant en temps diuers) a planté & depaint en beaux vers, les louanges de diuerse sortes de personnes (en Odes, Elegies, Sonnetz, Epigrammes, Distiques, Detrastiques, Epithalames, Epitaphes, Encomies, Satires, Bucoliques, Palenodies, Prosopopees, Tragedies, Comedies, &c.) De cha, & de la comme on voit en May, es bois, & aux champz, epanoiz & semez les fleurettes, diuerces en couleurs, vertuz, & grandeurs. CAS. O certes choses excellentement diuines, & belles! Car en telle variation Nature est belle: & pource ie vous prie, entrons par ceste porte de Vertu, es lieux predictz, pour aller veoir les choses tant excellentes & rares. DOCTOR. Allons au nom de Dieu.

NV dat de Poet desē Boeken met verscheyden Poëtische bloemen ende cruyden besaeyt en beplant heeft, ghelijc de grootste en beste Poet, de ronde weerelt met verscheyden bloemen, en de Hemelen met sterren van verscheyden complectien en naturen verciert heeft sonder ordene onder een vermengheit staende, soo wil hy de goede Lesers gebeden hebben, dat sy hem niet en stooten in welcker Heeren en Vrouwen namen en lof: voore oft naer beschreuen staen, aenghesien dat dese boeken voore, achter, inde middel en ouer al, een heerlijck, sierelijc ende lustich sijn. Dus sijt danckbaer ende vaert wel.

LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.

DE POET TOT SIINE
OLYMPIA ENDE OOCK TOT
ALLE GOEDE LESERS.

ODE.

OM Schande/ Schade groot/ en Droefheyt te verdrijuen
(Kinders der Ondeught quaet/ die wy daer laten blijuen
Medt al dat heur bestaet/ oft eenighsins aen cleeft/
En den menschen belet van wel te leuen gheeft)
Soo heb' ick/ in dit boeck/ ter eeren Godts/ beschreuen/
Al wat den menschen moet/ treck en recht lust can gheuen
Tot Leeringhe/ tot Nut/ en oock tot goede Vreughdt/
En tot heur Susters al/ d'edel Dochters der Deughdt.
Deur wiens Poorte ghy/ Jonghvrouwen/ Mans/ en Heeren
Met vreughden nu meught gaē na t'schoō Palleys der Eeren/
(D'welck kunstighlijck vercierdt medt alle properheydt
Veur de Deught-ghirighe/ mildelyck is bereydt)
Deur mijnē Lust-hof schoō/ Boomgard'/ en gruen Bosschage/
Oft deur d'ootmoedigh Dal nemende v passage.
Vier plaetsen/ lustighlijck wel besaeydt en beplant
Met boomen/ bloemen/ cruydt'/ en gras aen elken kant/
Seer verscheyden van reuck/ van veruwen/ en van crachten
Soo ick die heb beplant/ deur Phoebunes Susters drachten/
Medt planten die ghegroydt zijn op verscheyden tijdt/
Van Liefden altemedt singhende/ dan van strijdt/
Altemedt oock van Godt/ medt schoonder melodye/
Na dat ick was ghesindt/ schouwende fantasye:
Volghende/ daer in na/ Nature/ oft den Aerdt
Die wel in eenen beemdt een cruydt voedt dat bezwaerdt/
By een cruydt dat verblijdt: en een cruydt dat vercouwen
Kan/ by een ander cruydt dat verwermt mans en vrouwen.
Die in den Hemel oock/ een sterre heeft ghesteldt
Die goedigh is en suet/ by een die meer verfeldt:
Na dat my Jupiter bespraeyde vuyt zijn vaten
Die my het beste noch sal schenken t'nimmder baten.
Van al de cruyden dan/ die ghy sult vynden schier/
Vruchten en bloemen suet/ vermengheldt daer en hier/
Van de ciraten/ oock Beelden en Schilderyen/
Tropheen/ schilden schoon (vrucht der Poeteryen)

LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.

Medalien van Goudt/ en van de Peerlen fijn/
Van d'Edel steenen noch lustigh en claer van schijn
Van de Voghelkens oock/ beestkens/ wormen en dieren/
Die ghy gheschildert hier sult sien medt goey manieren/
In verwen schoon en versch/ suetelyck wel verwracht
Na d'leven aerdighlijck/ meer deur kunst/ dan deur cracht/
Inhoudigh-vloedende veerschen kunstigh beschreven
Op heur maet' en ghetal/ recht wel ghemaeldt na dleven/
Sal elck medt goedt bescheedt/ na zijnder herten lust/
Meughen plucken ghereedt/ medt sinnen wel gherust.
Dus Lesers soo men siet (vlighend' alom) de Bien
In de velden ghebloeydt/ deursichtighlijck verspien
Uyt wat bloemkens dat sy moeghen suyghen ghereedt/
Meest hoenighs/ die van heur elck t'onderkennen weet/
Alsoo meught ghy hier oock plucken in d'overlesen
Van dit Boeck/ dat d'best/ en oorbaerlijckst sal wesen.
Leser pluckt vry van als/ want alle schad'lijck cruydt
Venijnigh/ valsch en ergh/ is hier ghebannen uyt:
Soo dat niemant yet quaedts hier uyt en can ghesuyghen
Ten waer dat hy dat self wilde draeyen en buyghen
Na zijnen valschen aerdt/ zijnde/ ergh/ soo ghesindt
Als een spinne venijn/ die wel venijn ghewindt
Uyt d'Olympien reyn/ oft uyt de sute Roose.
Dus coomt in desen hof/ en op alsulken poose
En tijdt/ deur-wandeldt den/ als ick hem heb' ghedicht
D'welck de tijdt is/ die laes! veel menschen ongheslicht/
Besteden ydelijck medt groote brasseryen/
Medt dronken drincken oock/ medt slimme tuysscheryen:
Medt achterclap en twist/ met strijdt en wulpsheydt quaet/
Medt ongheschickt ravot te houden vroegh en laet/
Altijdt medt meerder kost/ en medt minder ghenuchte/
Ommers deur alle mensch die alle quaedt gheruchte
Van ongheschictheydt vliedt/ en hem verblijdt in Deughdt.
Dus om te winnen Nut/ Eere groot/ en reyn Vreughdt
Die daer gheschildert staen boven dees Poorte schoone
Der Deughdt/ soo treedt daer deur/ en wint der Eeren croone
Soo my Olympia/ die schoonste die nu leeft/
Deur heur wijsheyt en deught/ daer deur doen treden heeft.

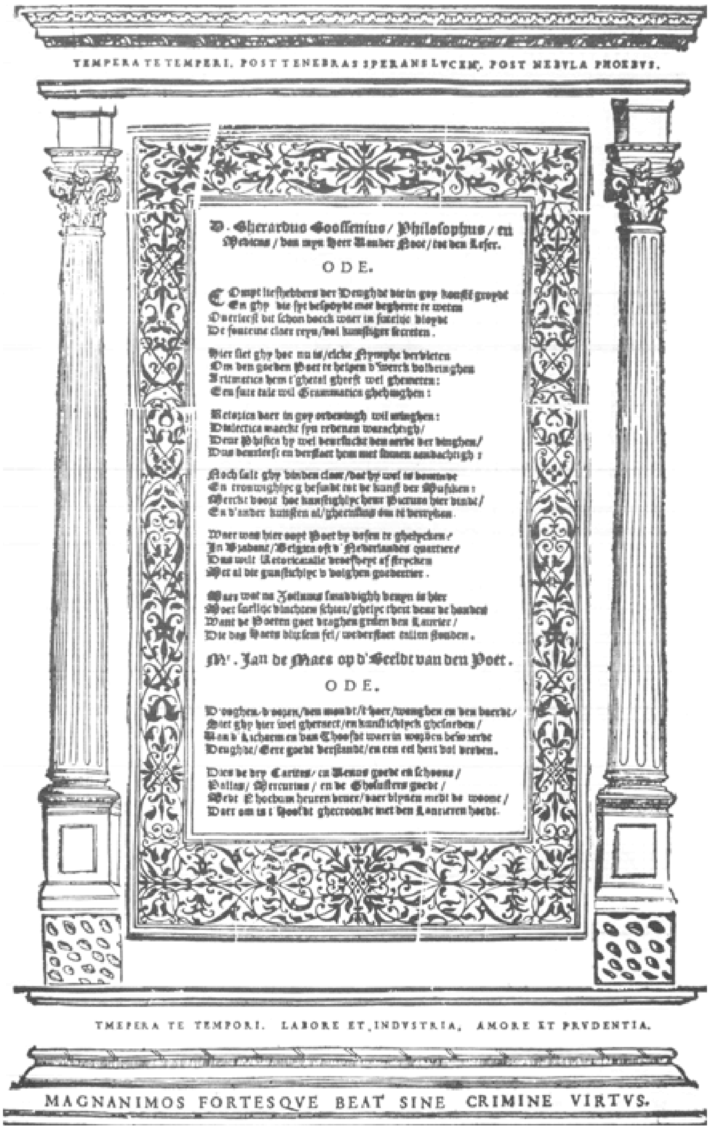

TEMPERA TE TEMPERI. POST TENEBRAS SPERANS LVCEM. POST NEBVLA PHOEBVS.

D. Gherardus Goossenius / Philosophus / en Medicus / van myn Heer Vander Noot / tot den Leser.

ODE.

Comt liefhebbers der Deughde die in goy konst groyde
En ghy die syt bespoydt met begheerte te weten
Overleest dit schon boeck waer in suetelic bloyde
De fonteyne claer reyn / vol kunstiger secreten.

Hier siet ghy hoe nu is / elcke Nymphe verbleven
Om den goeden Poet te helpen d'werck volbringhen
Arismetica hem t'ghetal gheeft wel ghemeten:
Een suete tale wil Grammatica ghehinghen:

Retorica daer in goy ordeningh wil bringhen:
Dialectica maeckt syn redenen warachtigh /
Deur Physica hy wel bevruchte den aerde der dinghen /
Dus beurleest en verstaet hem met sinnen aendachtigh:

Noch salt ghy vinden claer / dat hy wel is bevroede
En vrouwighlyc g besucht tot de kunst der Musiken:
Merckt voort hoe kunstighlyc heur Picture hier blinckt /
En d'ander kunsten al / gheculdt om te verryken.

Waer was hier oyt Poet by desen te ghelycken /
In Brabant / Belgica oft d'Nederlandtsche quartiere /
Dus wilt Retoricaelle beuerheyt af strycken
Met al die gansschelyc u volghen goedertiere.

Maer wat na Zoilus swaddighe keuren is hier
Wonderlijc vlochten schier / ghelyc theyt dens the handen
Want de Poeten goet draghen groen den Laurier /
Die dag Marts blixem fel / wederstaet tallen standen.

Mr. Jan de Maes op d'Beeldt van den Poet.

ODE.

D'oghen, d'ooren / den mondt / t'hoer / wanghen en den baerde /
Siet ghy hier wel gheraect / en kunstichlijck ghesneden /
Van d'Lichaem en van t'hooft waer in woonen de waerde
Deughde / Eere goede verstande / en een edel hert vol vreden.

Dies de drye Carites / en Venus goede en schoone /
Pallas / Mercurius / en de Oholusters goedt /
Hebt Phoebum heuren vener / daer blyven medt de woone /
Dart om in t'hooft ghecroonde met den Laurieren hoedt.

TMEPERA TE TEMPORI. LABORE ET INDVSTRIA, AMORE ET PRVDENTIA.

MAGNANIMOS FORTESQVE BEAT SINE CRIMINE VIRTVS.

TEMPERA TE TEMPORI. POST TENEBRAS SPERANS LVCEM. POST NEBVLA PHOEBVS.
DIVINI POETÆ D. IOANNIS VANDER NOOT EPI
TEMPERA TE TEMPORI.
CLIO. Dulce Dei cantat laudes, & numina Regis,
EVTERPE. Magnanimosq; Duces, vera Virtutis alumnas,
THALIA. Belgarum Princeps Vatum ter maximus ille,
ERATO. Umbra sub cuius, Venus alma, ac docta Minerva,
TERPSICH. Cum Phoebo Aonidúq; choro latet alta propago:
MELPOMEN. Quanquam despectus fuit à Bufonibus olim,
POLYMNIA. Claras virtutes propter, caelestia dona:
VRANIA.
CALLIOPE. A claris Virtute viris, Musisq; dicatis
APOLLO.
TMEPERA TE TEMPORI. LABORE ET INDVSTRIA, AMORE ET PRVDENTIA.
MAGNANIMOS FORTESQVE BEAT SINE CRIMINE VIRTVS.

TEMPERA
T
E
TEMPORI
DE
POETICSCHE WER
KEN VAN MYN HEER
VANDER NOOT.
LES OEUVRES POE-
TIQUES DU Sr. IAN
VANDER NOOT.
T'HANTWERPEN,
By Arnoud s'Coninx.
Anno, 1591.

TEMPERA TE TEMPORI. POST TENEBRAS SPERANS LVCEM. POST NEBVLA PHOEBVS.
DIVINI POETÆ D. IOANNIS VĀDER NOOT EFFI
TEMPERA TE TEMPORI.
In effigiem Diuini Poëtæ Vander Noot Guilielmus Svveertius.
Nobilis & doctus vir, quàm sit clare Poëta
Rara anus in terris exprimit effigies.
Exprimit effigies, tua quæ constantia vitæ,
Mores, Integritas, Nobilitas, calamus.
TEMPERA TE TEMPORI. LABORE ET INDVSTRIA. AMORE ET PRVDENTIA.
MAGNANIMOS FORTESQVE BEAT SINE CRIMINE VIRTVS.

Jan van der Noot, *De 'Poeticsche werken'*

DE
POETICSCHE
WERKEN VAN
MIIN HEER VAN-
der Noot.

LES OEVVRES POE-
TIQVES DV S^r. IAN
Vander Noot.

T'HANTWERPEN,
By Arnoud s'Coninck.
Anno, 1593.

D. Michael Hetfroy Breugel S. Theologie Licenciatus, Canonicus Antvverpiensis, vidit & approbauit.

TEMPERA TE TEMPORI. POST TENEBRAS SPERANS LVCEM. POST NEBVLA PHOEBVS.
DIVINI POETE D. IOANNIS VADER NOOT EFI
TEMPERA TE TEMPORI.
In effigiem Diuini Poëtæ Vander Noot
Guilielmus Svveertius.
Nobilis & doctus vir, quàm sit clare Poëta
Rara cuis in terris, exprimis effigies.
Exprimit effigies, sua quæ constantia vitæ,
Moras, Integritas, Nobilitas, calamus.
TEMPERA TE TEMPORI. LABORE ET INDVSTRIA. AMORE ET PRVDENTIA.
DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS.

TEMPERA
T
E
TEMPORI
DE
POETICSCHE VVERKEN VAN MIJN HEER VANDER NOOT.
LES OEVVRES POETIQVES DV Sr. IAN VANDER NOOT.
T'ANTVVERPEN,
By Daniel Vervliet.
1593.
D. Michael Hetfroy. Breugel. S. Theologiæ Licentiatus, Canonicus Antwerpiensis vidit & admisit.

D. Michael Hetsroy. Breugel. S. Theologiæ Licentiatus, Canonicus Antwerpiensis vidit & admisit.

MVSARVM SYMBOLVM, DE D^r. VANDER NOOT.

CLIO MVSA. *Dulce Dei cantat laudes, & numina Regis,*
EVTERPE. *Magnanimosq́; Duces, veræ Virtutis alumnos:*
THALIA. *Belgarum Princeps Vatum ter maximus ille,*
ERATO. *Vmbrā sub cuius, Venus alma, ac docta Minerua,*
TERPSICH. *Cum Phœbo Aonidumq́; choro latet alta propago:*
MELPOMEN. *Quanquam despectus fuit à Bufonibus olim,*
POLYMNIA. *Claras virtutes propter, cœlestia dona:*
VRANIA. *Sperauit constans, sperat meliora vicissim*
CALLIOPE. *A claris Virtute viris, Musisque dicatis:*
APOLLO. *Namque suos Deus illustrat falsosque repellit.*

Tot de ghunstighe en de afghunstige Lesers. Aux benings Lecteurs, & aux enuieus.

ODE.

Al wat Pindarus fijn
En Homerus noch zijn
In d'oude Griecksche sprake:
Al wat oock in d'Latijn
Flaccus is/ sonder pijn/
En Maro (o schoon sake)
Dat is/ siet/ hier alleen
Veur Godt/ en anders gheen/
Vander Noot goedertiren:
Singhende hoogh van toon
Heerlijke veerschen schoon/
En suet/ veerschen der Liren.
Dus eerlijck v verheughdt/
En leert met vreughdē deught
In sijn werck/ edel Gheesten:
Maer packt v van hier wyt/
Oft berst van haedt en spyt/
Nydighe groue beesten:
Want t'is al schoon en goedt/
Dat Godt hem singhē doedt
Vrome/ koomt ghy ter feesten/
En schout des Druc tē peesten.

ODE.

Temperans Te Tempori.
Acht u noch cleene/
Bijt die alleene/
Houdt v voor cleene/
En maeckt/ met deughdt
Van der Noot Deughdt/
Liefde/ en Eere/
Veur onsen Heere.
De Wereldt quaedt/
Des Duyvels raedt
En t'Vleeschs wellustē
Schoudt t'alder tijdt/
En u verblijdt
Van herte' en ruste.
Op Godt betrouwt
Vast op hem bouwt
Sterck sonder beuen/
Hy sal/ ghetrou/
Dry gheuen u/
Syn Eeuwigh leuen.
Veur Christ' verheuen.

ODE.

Pindare est la doulceur,
Et Homere, l'honneur
Des Poëtes de Grece:
Flacce entre les Latins
Et Maron les plus fins
Sont en doctrine & grace,
Mais seul des Brabançons
En doctrine & beaux sons
Scait Vander Noot mieux (dire
Prisé par l'uniuers,
Beaux Heroiques vers
Et doux vers, sur la Lire:
Pource, nobles Esprits,
Tirez de ses escrits
Auecq plaisir doctrine:
Mais retirez subit
Ou creuez de despit
Haineux, a laide mine,
Car tout est bon & cler
Ce que Dieu veut chāter
Par sa bouche benigne.

IN OPERA D. VATIS D. IOANNIS VANDER NOOT.

Domini Ioannis Vander Noot, Poëma Brabanto Gallicum, vtilissimum fore iudico, ijs qui diuiniorem philosophiam secuti, amatorias eius allegorias rectè resoluent. Inuenient enim hic descriptum amorem, non illum vulgarem: sed eum, ad quem nos actio ciuilibus, purgantibusque virtutibus præparat: quemque purgati animi contemplatio perficit, exemplari virtute nos diuinæ essentiæ vniendo.

VValterus vander Steegen S.T. Licentiatus: Ecclesiæ Antverp. Canonicus.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

Apodixe / om de Veerschen deser Bocken / mede de Commentarien / in verscheyden spraken / Commedies ghelwyse / te lesen / te singhen oft te spelen.

Olympia op d'Brabantsch: Penelope ende Corinna op d'Antwerp: Laura op d'Italiaens: Marfira op t'Spaens: Cassandra op t'Francoys: Rosina op t'hoogh Duyts: Poesis ende Letrare heerlijc ende eerweerdighlijck nae heurren staet / ghecleedt, Goede-leughde, en Tree-ter-Deughde, sijn twee deghelijke Jonghers.

Baptista de Rotonde / aen den E. VVysen ende Veursinighen Jan van Immerseel.

Om dat ghy volghdt de Deughdt / als lief-hebber der Deughden /
Sent ic dees Prologhe aen / in dancke t'uwer verughden.

Prologhe oft Veurredene deser Comedien / waer af de Personagien sijn.

Oytmoedighe Sile.
Wi sonstighlijc liefde draeghde (als de wyse)
Tot Deughde / tot Deughde / en schoon Poeterye /
Aleydt verselt mede goy Philosophye /
En vast ghegrondt op de Theologye /
Daer toe verwildt mede seker Prosecye:
Milde Gheest.
Wi hem verheughdt in schoone Harmonye /
Van suten Sangh / en Veerschen lustigh blye /
Makende eeght t'samen goy Melodye:
Eerlijc Herr.
Wi hem verblijdt in kunst en Schilderye /
Oft alsulcen wilde / in reyn Verlichterye /
Mede gaders oock in schoon Tapisserye:
Oytmoedighe Sile.
Wi liefde vast / puyst / sonder Vilonye /
Onerbaerheydt schouwende t'allen tye:

Milde Gheest.
Wi leert die dorck d'welck alle Schelmerye /
Grauschappe / Hertijdt / Onkuysheyt / Ghuyterye:
Eerlijc Herr.
Haet / Benaedt en Nydt / Valsigheydt / Touerye /
Girigheydt / Pracht / Gulsigheydt / Brasserye:
Oytmoedighe Sile.
Hoouerdigheydt / Verkeerdtheydt / Ketterye /
Wan-hopingh / Anxt / Droefheydt en Fantasye
Veriaeghdt en maeckt Vrede en gheen Partye.
Milde Gheest.
Maer wijst den mens tot Godt in Heerschappye.
Eerlijc Herr.
Dus gheeft ghehoor en set druck op d'een sye.
Oytmoedighe Sile.
Vrede van hier moet gaen Melancolye.

Baptista de Rotonde / Aen den E. VVysen ende Veursinighen Balthasar Frythof.

Om dat ghy deughdelijc / alle boosheydt gaet schouwen /
Soo wil ic u den aerdt der boosen hier ont-vouwen.

Onverdraghelijke Hoouerdye.
Ay wat veremder ghelupdt slaeght my daer in mijn oore
Kommende myn ghemoedt hert en sinnen verstooren:
Ick di hier niet en sterck dan Pracht en Hoouerdye
Wat heb ic toch te doen mede de Poeterye?
Onversadelijke Ghirigheydt.
En ic / di niet en sterck dan de Schatten der eerden /
Wat heb ic oor te doe mede de Deughdt cleyn vä weerdë /
Dus acht ick boven kunst bedrogh en rooverye /
Met vonden valsch ghewicht / bruckoop en woeckerye.
Beestelijke VVellust.
En ic / di boven al achte des Vleesch wellusten /
Wil waer ick magh en kan versaghen en verwoesten
Eerbaerheydt / Liefde reyn: en tusschen man en vrouwe
Vaste ghestadigheydt en onghevreynsde trouwe.
Onverdraghelijke Hoouerdye.
T'is mijn hoflijc ghemoedt my sou willen ontraden
Dat alic waer ic magh / ter hellen doen versmaden
Bewindende teghens heur Oheruerstheydt en Afghunste
Tonghe schrabbers Lachteraers der vroomer en der kunste.
Onversadelijke Ghirigheydt.
En ic sal di alom / ondichtlick doen vervolghen
Deur Calomniateurs di op Deughdt sijn verbolghen /
Deur inmagh onbelesdt deughdt en beter derste
Di als pabben van diefdts alleene maken ferste.
Beestelijke VVellust.
En ic wil di alende / besparen en versmaden /
Mede liickens volschaap en smabbighe balladen /
Mede botyen woorden quaedt en onteerbaer voeren /
Deur Guffianen valsch / Filen / Boeven en Hoeren.
Onverdraghelijke Hoouerdye.
We hebbent goedt te doen want ons komen ter baren
Nijt en Verstrubi mede al di de Deughdt haten:
Men Trasones verselt mede opgheblasen woorden /
Sullen d'Opmoedigheydt en Pyrbum harst verdrijuë.

Onversadelijke Ghirigheydt.
En siet / Leviathan vol schubben en volschelpen /
Sal my / deur sijn ghesin / d'mit hert verdrijuen helpen:
En de Furien claer / sullen na mijn behaghen /
Cyprin / de Carites en de Lites veriaghen.
Beestelijke VVellust.
De furien vermeydt / Alecto / Tesiphone /
Megera, en mede heur Minotaurus de schoone /
Sullë my d'Eerlijc hert wel harst vä hier doen springhë:
En de scarp Musen oock mede al heur kunstigh singen.
Onverdraghelijke Hoouerdije.
Nu fluer wel op / wel op toondt u claer in de baen
Wy willen mede ghelwidt / ghelijck daer vallen aen.
Onversadelijke Ghirigheydt.
Trecht deur / wy volghen naer in ordeningh' bequame /
Wy sullen Theyr der Deughdt verjagë t'sonder blame.
Beestelijke VVellust.
Als wy Olympiam en d'Licht hebben verdreven /
Sullen wy on-ghevreest mede Kosmacam vry leven.
Redene.
Vermoordt u niet te seer / en wildt soo seer niet mallen
Wie is ghelijc als Godt? Het is toch ghevallen
Om heur' hoouerdigheydt / en ter hellen ghesonden
Daer sy mede bandë streck: t'alder tydt blijft gebondë.
d'Licht.
Al is u boosheydt groot / en seer valsch al u brouwen /
Godt verlost Vander Noot / di broom op hem betrouwt:
Al wilt ghy deur de Nydt / de Waerheyt naect / beswaeë /
Hy sal heur deur den Tydt / Onghelaect / / openbaren.
De VVaerheydt.
Fluer / fluer vertrecht van hier / / na de koren der hellen
Di deur u valsch bestier / / de vroome steeds / / wilt quellen /
Gheint Apollos licht / / den newel doet verdwijnen
Soo moet deur Godts gherucht / / de Deughdt oock claer
ENDE. (deur schijnen.

Na 't leven siet ghy hier (Leser) d'aensicht en d'wesen,
Van Heer Ian Vander Noot, de werelt deur bekendt:
Sijn Sile, Lijf en Gheest, en sijn verstandt, in d'lesen
Suldt ghy merkelijk sien, tot Kunst en Deught ghewendt.

DIVINI POETÆ D. IOANNIS VANDER NOOT EFF.

TEMPERA TE TEMPORI.

Icy vois tu Lecteur, peindt au vif l'effigie,
Du Seigneur Vander Noot, cognu par l'uniuers:
Son Cors & son Esprit, son sçauoir & sa vie
Pourras tu remarquer & trouuer en ses vers.

Baptista de Rotonde / Aen den E^r^. Jacob Valkenborch.

Neemt aen in danck / t'uwer eer / mijn goede Heere /
Ons t'samen-spraeck / vol stichtighlijker leere.

Leeste vvtkomen na de Prologhe, en de Pause,

OLYMPIA. [illegible] LEERAER. [illegible] OLYMPIA. [illegible] 1524. [illegible]

Bien venu mes Dames, entrez en ma maison, ie vous exposeray les œuures de M^r^. Vander Noot.

DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS.

A MESSEIGNEVRS

MESSEIGNEVRS LES CHEFS; LE TRESORIER: LES CONSEILLIERS ET COMMIS: ENSAMBLE LES GREFFIERS, DES FINANCES DV ROY.

Monſeigneur le Prince Conte d'Arenberge, Baron de Seuenberge, &c.
Cheualier de l'Ordre du Thoiſon d'Or, chief des Finances du Roy, & Colonnel d'vng Regiment d'Infanterie Allemanne, pour le ſeruice de ſa Maieſté.

Mon Seigneur Fredericq de Granuelle Perrenot, Cheualier, Baron de Renaix, de Champagney, &c. Chef des Finances de ſa Maieſté.

Monſeigneur Iean de Drenevvairt, Baron de Dormale, Cheualier & Treſorier General des Finances du Roy.

Monſeigneur d'Ouerloepe, Seigneur dudict lieu, & de Hammes, &c.
Conſeillier & premier commis des Finances du Roy, & garde des Chartres des Finances.

Meſsire Benoit Charreten, Baron de Chaſſey, Cheualier. Grand Bailly des ville & terroire d'Alloſt, Conſeillier & Commis des Finances du Roy, & Treſorier de ſon Eſpargne.

Monſieur de Merode, Seigneur de Royenbourg, &c. Conſeillier & commis des Finances du Roy, noſtre Ducq de Brabant.

Monſieur Conrard de Grobendoncq, Cheualier. Seigneur de Hinghen, & de Hoboken, Conſeillier & Commis des Finances du Roy.

Monſieur Adrien Boote. Monſieur Paul de Croonendaele, & Monſieur Philippe Sterck. Greffiers deſdicts Finances du Roy.

DISCOVRS POETIQVE.

IE dirois Meſſeigneurs, d'vne belle faconde
Doctement les honneurs du plus grand Roy du monde,
Seigneurs! ie chanterois le los du meilleur Roy
Philippes, Defenſeur de noſtre ſaincte foy,
Si i'aurois des moiens, tant, d'emploier ma plume
Comm' a, ſi beau labeur le ſainct deſir m'allume.
Mais, las! ie n'ay trouué, iuſqu'à ce iour preſent,
Vn, tant amy du Roy, qui pour vn tel preſent
Auancer, m'eut donné ou adreſſe ou courage,
Ou quelque bon ſecours, ſans lequel tel ouurage
Ne ſe peut mettre au iour: car ſans auoir ſupport
Des Grands, on peut bien mal paruenir à bon port.
C'eſt la cauſe pourquoy (Seigneurs comme ie penſe)
Que pour auoir trouué faute de recompenſe

LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IEAN VANDER NOOT.

De leurs diuins labeurs, & tresdoctes escrits,
De Comines sçauant, & d'autres bons esprits,
(Entre les-quels aussi est comprins Jan le Meire.
Poëte, Historien, & loyal Secretaire)
Furent iadis contraints d'eulx d'icy retirer
Pour aller doctement les loüanges chanter
Des Princes estrangers, & des autres Prouinces
Peu à l'honneur de nous, & de noz vaillans Princes.
Mais moy, Lâs! non obstant que des peuples plus fiers
Qu'on poüroit practiquer entre tous estrangers
(Tant fussent ils cruels, auares & barbares
Nordt-mans, Cithes, Gelons, Russiens ou Tartares)
J'eusse trouué, quasi, bien autant de faueur
Que i'ay trouué icy, des miens, quel creue-cœur!
I'e n'ay i'ammais laissé de resonner la gloire,
N'y d'engrauer le los au temple de Memoire
Du Roy, de ses pais, des Dames, & Seigneurs:
Esperant de trouuer en eus quelques faueurs
Recognoissants, de faict, qu'vn plus loyal seruice
Leur pouroit estre faict que par beaux vers sans vice.
Et pensant que celuy qui faict honneur aux Roys
Faict mesme honneur à Dieu, aux Statuts, & aux Lois:
Et que celuy aussi qui faict honeur encore
Aus Seruiteurs du Roy, le Roy mesmes honore,
Ie veus, mes chers Seigneurs, chanter tout maintenant,
(Diuulgant voz honneurs) à vostre honneur, ce chant.
Lors que chez l'Ocean Iupiter debonnaire
Fut prié au banquet solemnel, non vulgaire,
Le vindrent visiter, és acatiques lieus,
Les Muses, pour donner plaisir à tous les Dieus,
Conduictes iusqu'à la, sagement, par leur mere
Memoire, lors estant, la Royne d'Eleuthere:
Arriuants au pallais au poinct qu'on desseruoit
Et que leuée i'a, Portonne belle, auoit

LES OEVVRES POETIQVES DV S. IEAN VANDER NOOT.

La nape: & Phœbus du milieu de la table,
Pour reiouir les Dieux de sa voix delectable,
La marioit au son du Luc harmonieux,
Chantant diuinement, vn chant melodieux:
Lors que le Pere bon, Jupiter (qui prend garde
Sur vn chacun) en fin, ce beau troupeau regarde,
Dont tout gay & ioyeux, debout il se dressoit
Et paternelement ses Filles caressoit,
Rauy de voir depeindt au vif les graces siennes
Aus beaus yeux clair-voiants, des neuf Musiciennes:
Des quelles, pour tant mieux son oste reiouir
Jl voulut pour alors, de leurs chançons ouir.
Dont elles (en ouurant leur bouche, d'Ambre pleine)
Donnerent, par l'esprit d'vne suaue haleine,
L'ame diuinement a leur belle chanson,
Fredonnant d'vn acord in-diciblement bon
Dessus du Delien la gente cauterelle,
Du Cronien, aussi de Pallas la querelle,
Et comm' elle poussa son Arbre pallisant
De la terre, & puis luy son Cheual hannissant.
C'este chançon, en fin, disertement finie
Chanterent en aprez d'vne vois plus hardie
Et d'vn son bien plus haut, qui tonnoit iusque au cieus,
Le furieux assaut des Geans & des Dieus:
Comme les Geans estant su la crope Otrienne,
Et les Dieux immortels, dessus l'Olympienne:
Les Geans, en rengant en armes les Titans,
Et les Dieus leur monstrant bien teste par dix ans:
Les Geans en dardant grosses roches brisées,
Les Dieus ombrageant l'er de fleches aiguisées.
Jupiter, reiouy (qui l'oreille tendoit,
D'vn ayse tout parfaict, sainctement la combloit:
Diuinement raui par la vois non pareille
Laquelle doucement luy entroit par l'oreille)

Leur disoit requirez pour le iuste guerdon
De voz belles chançons de moy quelque beau don.
Alors seule parloit Calliope la belle
Pour les autres, disant ces beaux mots d'vn grand zele,
Doncques ottroié nous, mon Pere donne nous
Que noz vers en douceur passent le sucre dous.
Les Princesses fay nous des cottaux & montaignes
Des antres & des bois, des prez & des campaignes.
Et donne nous encor' les Chantres plus diuins,
Les Poëtes aussi Profetes & Diuins,
Et les Oracles saincts. Puis donne nous la grace
De fouler tout l'enfer, Et de sçauoir la trace
Des Astres, & des feux qui dancent par les cieux.
Oultre ce, donne nous, ô Pere gratieux!
De les ames tirer hors de leurs corps, puissance,
Pour les reioindre a leur origine naissance.
Puis Pere, donne nous que les Rois & Seigneurs
Ducs, Comtes, & aussi Princes & Empereurs,
Soient tenus pour Dieus par ce grand vniuers
S'ils reuerent nostre art, & les Auteurs des vers.
Ce dict, ell' acheuà sa diuine eloquence,
Faisant au tout-Puissant humblement reuerence
Iupiter, d'vn seul clin de teste, doucement
Son dire accordoit tout liberalement,
Disant, ie vous plantay Filles, dans vostre Mere
Pour aus Dieux immortels, & aus hommes complaire:
Et pour ce il est temps qu'au monde retournez
A fin que vostre los, & ma gloire chantez
Diuinement & bien, d'vne langue faconde,
Pour reiouuir les Cieux, la Terre, l'Air, & l'Onde.
Veu que vostre mestier les autres passera
Car ma saincte fureur vostre œuure polira.
Tout ainsi que l'Emant sa viue force inspire
Au fer, par luy tiré, lequel vn autre attire,

Ainſi ie rauiray le noble eſprit a moy
D'Apollon Delien: Et puis apres a ſoy
Rauira viuement, le blond Fils de Latone,
Tous voz eſprits auſſi, ce pouoir ie luy donne.
Et vous, ainſi rauis, les bons Poëtes ſaincts
Rauirez ſaintement: Les quels ſi bien attaincts
De voz diuinitez, par force Apollinée
Rauiront chaudement, lors la tourbe eſtonnée.
Et a fin que quelque vn ne penſe faucement
Que ce meſtier vient d'art, non de rauiſſement
S'eſlongera tout art mondain, trop miſerable,
De voſtre beau meſtier, tant doux & honorable,
Conſtant parfaictement, en Beauté & Amour;
En Miſteres & Chants (les brulant nuict & iour)
En Vers melodieux, auſſi en Propheties:
Quatre ſainctes fureurs, brulants les fantaſies
Des Poëtes parfaicts, a ce don preparez
Et en l'eau Pegaſin purgez & abbruez,
Ornez de la Vertu tant belle & pretieuſe:
Car ce beau don ne vit en ame vitieuſe:
Et les Vers (ce faut il ſçauoir, en chaſque lieu)
Ne vienent du pouoir humain, mais du grand Dieu.
Tels Poëtes diuins, leſquels nous vouldront ſuiure,
Ferons (mais pas beaucoup) aprez la mort reuiure
Entre les Caldéens, & entre les Gregiois,
Puis entre les Latins, & entre les Thiois:
Les-quels ſeront aimez, & tenus en eſtime
Des bons & vertueux, en dignité ſublime.
Mais ils ſeront hais des peruers & mechants,
Et brocardez des fols, vilains,, & ignorants:
" Mais quelque bon Démon, touſiours deuant leur face
" Pendra qui aura ſoing de tout ce qu'on leur face.
" Mieux vaut pour la Vertu, des vrais bons, eſtre aymé,
" Que pour mechanceté, des peruers eſtimé.

LES OEVVRES POETIQVES DV S. IEAN VANDER NOOT.

Allez donc maintenant, mes Filles, il est temps
De Fendre de rechef les Neptuniens champs
Allez mon los parfaict, & ma fameuse gloire,
Allez mes chers enfans, & filles de Memoire.
Le Pere tout puissant, aiant ce dict, enflá
Sa bouce, & son esprit viuement leur soufflá
(Apres leur auoir faict vn present de la Lire
Que le Nepueu d'Atlas auoit bien sceu eslire
Pour faire vn beau present au harpeur Tracien
Qui tiroit par ses vers tout le peuple ancien.)
Dont elles, d'ordre egual volants par l'eau non vuide
Firent roumfler les flots de la Campaigne humide.
Or aprez (mes Seigneurs) qu'auoient agité
Les neuf pudiques Seurs de leur diuinité
Les prophetiques cœurs des deuotes Sibiles,
En icelles dardant leurs flames tant sutiles:
Aprez auoir aussi faict chanter en beaux vers
Autres diuins esprits par ce grand vniuers:
Puis aprez auoir faict chanter aussi Orphée
Eumolpe & Arion, Line & le grand Musée:
Et quelque temps aprez Homere sage & grand,
Hesiode, & encor Pindare bien chantant:
Puis aussi, par le fil d'vne fort longue espace,
Aprez auoir tresbien faict chanter, pleins de grace,
Melodieusement les Poëtes humains
Flacce, Ouide, Maron, & les autres Romains:
Et aprez les Romains, les Poëtes vulguaires
Es languages venus, aprez comfuses gueres,
Du Latin corrumpu, nomez Romans parfois,
A sçauoir l'Espaignol, Tuscan, & le François,
Et quelque temps encor' aprez que la Neufaine
M'auoit faict boire aussi, de leur viue fontaine,
Me faisant le premier Poëte de Brabant,
Et me donnant doré, vn Luc bien resonnant,

Je vei venir vers moy, ses neuf doctes Pucelles
Toutes de bon maintien, & diuinement belles,
Mais (comme il me sembloit) confittes en esmoy,
Dond Calliope vint ces mots parler à moy:
Dite nous, Vander Noot, dite nous, ie vous prie,
Pour quoy autant de maux nous veut tou-iours l'Enuie?
Et l'Auarice encor', & l'Jgnorance aussi?
Qui cerchent de remplir les meilleurs, de souci:
Calomnie les va auec vn doux soubs-rire,
Trainer, par les cheueux faucement par derrire,
Fauorisant souuent les plus faux & peruers,
Pour iecter, les meilleurs & loyaulx à l'enuers.
Vous aués mieus escrit a l'immortelle gloire
Du Roy vostre Seigneur (comme il est tout notoire)
Aussi de ses pays, riches nobles & bons,
Des Dames & Seigneurs, Brabançons & VValons,
Qu'oncques aucun a faict ornant vostre langage
Miraculeusement (tesmoing m'est vostre ouurage.
Que nous auons tissu si Poetiquement
Qu'oncques nous auons faict iusqu'à ce iour present)
Si bien que maintenant vostre langue Thyoise
N'est moins belle en douceur que l'Attique Gregeoise.
Mais, ô Dieux immortels! qui sont c'eux auiour-d'huy,
Qui, cherissant le bien, fauorisent celuy
Qui peut ployer les cœurs d'vne belle faconde,
Comme vn vent les cheueus d'vne plaine ia blonde?
Le seruice, l'honneur, le plaisir, & le bien
Qu'à ces nobles pays auez faict, n'est ce rien?
» Vous n'auez merité (pour certain) moindre gloire,
» Par voz escritz, que ceux qu'ont par armes victoire.
» Sage & iuste est celuy qui l'honneur va baillant
» Et au docte escriuain, & au soldat, vaillant:
» Poisant directement, d'vne eguale balance,
» Auec bon iugement, & la plume & la lance.

LES OEVVRES POETIQVES DV S'. IEAN VANDER NOOT.

Mais ceux qui vont ſerrant leur dextre dans leur ſein
Guindant de chà de là pour mieux faire leur main
Sans faire bien aucun, ou faueur aux Poëtes,
Qui ſont des immortels les ſacrez interpretes,
Sont dignes de plorer, aprez leur mort, ſans los
En l'Eternel oubly, ſoubs de Letes les flos,
Comme vn poure bēceur, qui de labeur ſe tue,
Et s'empoule les mains a tenir la cherrue.
Car le los d'vn Seigneur ne ſe guinde par l'air
Pour le pris d'vn treſor qu'il quide à monceller,
Pourcé, Mon Vander Noot! laiſſant la, les barbares,
Les paillarts, les gourmands, & les gents trop auares
Adreſſés vous a ceus qui aiment la vertu,
Afin que le beau los des bons ſoit entendu.
Entre leſquels ie voy les Seigneurs des Finances
De voſtre Duc & Roy, qui ont fait aliances
Auec l'alme Vertu, Nobleſſe, & le Sçauoir,
Faiſant a ſeruir Dieu, & le Roy, bon debuoir.
Et ainſi comm' ils ſont, nobles & pleins de grace,
Vertueus & ſçauants, doctes & ſans fallace,
Natifs de ces pays, ils ayment de bon cœur
Les nobles vertueus, & Traficeurs d'honneur
Auſſi de ces pays, par bone Simpatie.
Pour cé adreſſés vous à eus, ie vous ſupplie.
Et, chantant leurs vertus, en vers melodieux
Maugré Mort, & le Temps, & les faux enuieux,
Engraué leurs beaux noms au temple de Memoire:
Par Fame les faiſant viure ſans fin, en gloire.
Par ces propos, Seigneurs, i'ay ores, prins l'audace
De ce preſent diſcours, d'aſſés petite grace,
Deuot, vous dedier, de ſyncere & vray cœur,
Vous priant n'oublier voſtre humble Seruiteur.

Ian Vander Noot.

LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IEAN VANDER NOOT.

TEMPERA TE TEMPORI. POST TENEBRAS SPERANS LVCEM. POST NVBILA PHOEBVM.

OP DE

Gheluckighe ende

heerlijke in-koomste des hoogh-gheboren Vorstes Ernesto / by der gratien Godts / Eerdts-Hertogh van Oostenrijck / Hertogh van Bourgoignen. Grave van Tyrol / etc. Gouverneur ende Capiteyn general der Neder-landen.

SVR

L'HEVREVSE ET MAGNIFIQVE

ENTREE DV TRESHAVT Prinçe Erneste, Archeduc d'Austrice, Duc de Bourgoigne, Comte de Tyrol, &c. Gouuerneur & Capitaine general des Païs-Bas.

T'HANTVVERPEN,

By Arnout s'Coninx / inde Camer-strate inden witten Hondt.

Anno M. D. XCIIII.

TEMPERA TE TEMPORI. LABORE ET INDVSTRIA. AMORE ET PRVDENTIA.

Dominus Silvester P[illegible] sacræ Theologiæ Licentiatus, Cathedralis Ecclesiæ Antuerp. Can. vidit & approbavit

TEMPERA TE TEMPORI. POST TENEBRAS SPERANS LVCEM. POST NEBVLA PHOEBVM.
DIVINI POETÆ D. IOANNIS VÃDER NOOT EFI
TEMPERA TE TEMPORI.
Musarum Symbolum de Domino Ioanne Vander Noot.
CLIO MVSA.
EVTERPE.
THALIA.
ERATO.
TERPSICHO.
MELPOMENE.
POLIMNIA.
VRANIA.
CALLIOPE.
APOLLO.
TEMPERA TE TEMPORI. LABORE ET INDVSTRIA. AMORE ET PRVDENTIA.
DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS.

A SON ALTEZE EN SA
magnifique entree en Anuers.

SONNET.

ATant es tu venu, ô Prince magnanime,
Au nom du tres-grand Dieu, aussi du meilleur Roy,
Pour amener la Paix, la Justice, & la Loy,
Dont, à bonne raison, les bons, font tant d'estime:
O trois & quatre fois te dict heureux ma rhime,
En voyant clairement tout alentour de toy
Et Prudence, & Clemence, Equité, Force, & Foy,
Et les autres vertus, en dignité sublime.
A toy (qui doibs fascher le Tort, l'Ambition,
Le Meurtre, mille maux, & fauce Opinion,
Remettant en leurs lieux les Compaignes d'Astrée)
Ie veux, & à bon droict, au grand palais d'Honneur,
Pour tes rares vertus (Prince de grand valeur)
Dresser naifuement vn eternel trophée.

Aen zijn Hoogheydt / op zijn
Heerlijcke inkoomste tot Antwerpen.

SONET.

OM dat ghy hebt (groot Vorst) van zeer zwaren gewichte
Veel saken hier en daer / iae schier aen alle zijden /
In ordeningh / in raedt / in vrede en in stryden /
Daer ghy v wel in quijt / veur alle mans ghesichte /
Soo wil ick v opt kort segghen / in dit ghedichte /
Dat ick v dienst wil doen (in spijt van diet benijden)
En lof die dueren sal / deur mijn dicht / t'allen tijden /
Ghemerckt my gunstich is Clio de wel ghestichte.
Dus neemt ghenadigh aen / o Vorst / weert alder eeren /
Mijn Muse (inden naem van onsen Heer der Heeren
Philippus / dien Godt eeuwigh wil gunstich wesen)
Mijn Penne / mijnen Dienst / mijn Lire / mijn Trompette /
En my: die ick soo Hem / en V te dienste sette /
Datmen v beyder lof en deughdt eeuwigh sal lesen.

LES OEVVRES POETIQVES DV S. IEAN VANDER NOOT.

EPIGRAMME.

Veurdachtigh/ Ongheual/ noch Nydigh hert verwaten
En konsten den Tuerdanc niet keeren van/ de schoone
Eereutrijc/ di hier droegh der rechter Deughden croone:
Soo koomt Godts seghen nu Ernesto ooc ter baten.

HVGO CABISSET, GENTILHOMME
Prouensal, à Monsieur Vander Noot.

SONNET.

Genereus vander Noot, à qui les cieux tant d'heur
Ont faut, de te choisir par ordonnance bonne,
Pour illustrer à plein la langue Brabançonne,
Et par la meriter perpetuel bonneur:
Toy qui es destiné pour le Belgicque Harpeur;
Dont le Laurier ton chef, sainctement en vironne:
Comme iadis estoit à semblable couronne
Esleu le diuin Grecq, qui n'eut des Grecqs grand bien:
Non obstant que t'as veu aucuns par auarice
Reprimer la vertu, & exalter le vice,
O docte Coriphée, & Cigne Brabançon:
Ne perdez cœur pourtant: car Dieu (combien qu'il tarde)
Par les fauteurs des bons, biens & honneurs te garde
Lesquelz tost receuraz, pour ta docte chançon.

Godfrid Wyherten zu den claer Erluchten/ vnd hoogh ghelerten Poëten: den Edlen Herre/ Johan Vander Noot.

ODE.

Gleich wie Homerus weit bekant/
Aller Poeten Vorst genant/
Durch sein gedicht gantz woll gezïert
Das gantz Griecherlant hat verehrt.
Vnd Virgilius auch dar bey
Durch sein herlich Poeterey
Italiam weit bereumpt gmacht:
Vnd Rom in grossers aensehen gpracht
Also hebt ihr Noot Fester Her
Gottlich Poet bereumt gar fer/
Erhaben hoch das Vatterlant:
Vnd weit im Reich gemacht bekant.
O Brabant du frey Nation!
Dein raum wirt nimmermer vndergon!
Dan du die gluckseligste bist/
Die weil auz dir erspróssen ist
Der Fester vnd werder Poet/
Des lob auff erden nicht verget.

M^r. PAOLO ALBERTO NELLA SVA HIMNA
d'Anuersa, in fauore d'il Signor Vander Noot, dice

Non vi diranno i secoli futuri
Credete me bella Anuersa, beata
Per esser piu per mercanzie, e muri,
Per Arte, & oro ch'altre terre essaltata.
Ma vi diranno (en quel vi son Profeta)
Beata assai, fortunata e ingrata
Per quel gentil, saggio & diuin Poëta
Quel vander Noot Don Giouan tanto amoroso,
Per che come dal Sole la Planeta
Illustra il ciel, così quel generoso
Va illustrar per versi excellenti
(Bontá del Ciel) d'vn stile assai formoso
(in Gallia Belgica, nell' occidente,
Ond' egli porta il Lauro in su la chioma)
L'a nobile e bella, e regala Brabante.
Dico tanto felicemente è bene
Ch'el Mantoan a fatto á nostra Roma
Et piu ch'Homero a Smirna o ben Athene.

LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IEAN VANDER NOOT.

Aen den Deurluchtighen eñ hoogh gheboren Vorst Arnesto deur Godts ghenade Eerdts-Hertogh van Oostenrijck/ Hertogh van Bourgondien/ Graue van Tirol/ &c. Gouuerneur ende Capiteyn general der Neder-landen.

DE Planeten (groot Vorst) komen/ soo men kan merken
Medt deughden v soo wel vereiren en verstercken
Dat men v statigh siet/ diep-sinnigh/ wel bedacht:
Daer toe (deur Jouen ooc) Godt-vruchtigh dagh en nacht.
Deur Maertem sietmen v cloec-moedigh/ t'allen tijden
Ghereedt om veur Godts dienst/ en sy Kerke te strijden.
Deur Phebum sietmen v hooghgheboren/ gheacht/
Seer heerlijc/ maghtigh/ wijs/ van Keyserlijc ghestacht
Te dinste komen hier onsen Koningh vol eeren
Philippum/ wiens rijc Godt deur v wil vermeeren.
Deur Venerem men siet uwer Hoogheydt oock noch
Ghenadigh/ schoon/ beleeft/ recht op sonder bedrogh.
Deur Mercurium cloec/ sietmen in hooghe saken.
V verstandigh/ gheleerdt scherp-sinnigh/ wel ter spraken/
Der boeken goedt/ der Deughdt/ en der Gheleerder vrindt
Daer zeer weynigh na tracht dees' quade wereldt blindt.
Deur Cyntiam men v van alderhande menschen
Eere/ wel-vaerdt en heyl/ ghunstighlijc toe hoordt wenschen.
Dies ick oock/ medt dit boeck/ v wel-koom in dees' Stat
Heete/ om uwen lof te verbreyden te bat.
Dus wilt soo ghunstighlijc/ o Vorst/ dit boeck ontuanghen
Alst uwer Hoogheydt Godt deur my ghundt/ met verlanghen:
Doende spreken van v/ en van den Kooningh groot
De hemelsche aldus/ deur uwen Vander Noot.

ROSINA. Nach dem ich das Niderlendisch nicht gar woll verstehe wollet mir in Vberlendisch saghen/ her Doctor/ was der Poet in dese Brabantisch versos beschribet. DOCTOR. Omme die wersfusshighe tughendt vnd gnaden dar der almechtiger Gott dem durchluchtigen vnd hochgebornen Furst Ernesto so reichliech ond oberflusigh miet begabet hat/ soo sagtt der Heir Vander Noot / mit eine sibliche inuention/ das die Destins/ de Fatale Pergnes/ de Planeten/ vnd die Zaichen des Zodiacr/ durch das fursichti zh beuell des eeuwighen Gottes/ den hoochgeboornen Furst Ernesto/ ieder mit seynen furnemenste tughent gantz miltigleich begabet haben/ omme dar durch alsoo sine Durchleuchtigkeyt bequemer zu machen/ vm den hoochen vnd grossen sachen daer ime Godt sur beschicket vnd ansherwellet haet/ des sn besser aush su richten fur dienst vnd eer des gnaedighen Gottes/ auch fur mits der Koninghlicher Ma'. vnd dairtzu fur wolfart/ seghen vnd fried der scheoner Niderlanden/ vnd anch der gantzer Christenheydt/ vnd zur dem soo thut vnser Poet ertzlicher ontsterbliche dese folgende sententiosa Epigrammata sprechen. ROSINA. Ay warlich das ist schoen: Der Almechtigher Gott wil den froomen vnd goeden Furst also seyne seeghen geben das ers al mach

verrichten zur syner glorie vnd zur onser aller salicheydt. DOCTOR. Amen Amen/ also most est geschehen? ROSINA. Jch pit euch / herr Poesis/ wollet ons doch die schoone nachfolgende Epigrammata lesen. POESIS. Das wil ich gar gern thun. ROSINA. Wairlich man findt kein bequemer oder nootfester presenten diensten oder dieners dan die Poeten vnd irre ontsterbliecke Versos. DOCTOR. Darommre radet vnd gebiedtet der Eerwertigher Franciscus Patritius Episcopus Senensis, das man die Poeten furderlich vnd gunstich sol wesen/ sagende hie onder in Latyn.

LAVRA. *Io vi supplico. Sr Dottor Agricola, che vostra Sr. resti seruita di dir mi che cose il Poeta scriue in questi versi Brabantini?* DOTTOR. *Per meglio dichiarar le rare & eccellenti virtu con le quai Iddio à tanto felicemente ornato il Serenissimo Ernesto (per la gratia d'Iddio Archiduca d'Austria, Duca di Borgogna, Conte di Tirolla, &c. Gubernatore & Capitan generale, Per il Re, d'elle Paesi bassi) dice qui, per bellissima inuentione, il Sr. Vander Noot, che li Destini, i Parche fatali, le Planete & Segni d'el Sodiaco celeste hanno, per il preuidente mandamento d'Iddio ognipotente, prodigalmente inrichito su Alteza, dãdogli ch'ascuno di loro, il meglio che tiene n'el suo potere per far-le, in tal modo piu atto per exequire le cose grãde & alte, à quali Iddio à eletto & destinato la sua Alteza, al honore & gloria d'ella sua diuina Maiestá, al la prosperità d'el Re, & alla pace & tranquillità d'i bellissi. paesi bassi, anco di tutta la Christianità. Et a questo proposito fa il nostro Poëta perlare gl'immortali, queste sequenti substantiosi & sententiosi Epigramme.* LAVRA. *Veramente questo é bello: Iddio ogni-potente dia talmente sua benedittione à su Alteza che possa tutto exequire a gloria sua, & alla nostra salute.* DOTTORE. *Amen, Amen, cosi sia.* LAVRA. *Legete ci, de gratia, Sr. Poësis, le sequenti Epigramme.* POESIS. *Molto volenteri Madona.* LAVRA. *Veramente non si trouano piu vtili ne necessary seruitori, seruitij, ne presenti ch'i Poeti, & lor versi Immortali.* DOTTOR. *Et per questo consiglia & commanda il Reuerendiss. Francesco Patritio, Vescouo Senese, d'essere fauorabile alli Poëti, dicendo qui dessotto, in Latino.*

MARFIRA. Supplico a V. M. Dotor Agricola, que V. M. sea seruido de dezir me que cosas escriue el Poëta en aquellos versos Brabantinos? DOTOR. Para mejor declarar las raras y excelentes virtudes con las quales Dios ha tan largamente ornado al Serenissimo Ernesto (por la gracia de Dios Archi-Duque d'Austria, Duque de Borgña y Conde de Tyrol, &c. Gouernador, Por el Rey, de sus tierras baxas) dice, por muy linda inuencion, el Siñor Vander Noot, que los Hados, las Parcas fatales, las Planetas y signos d'el Sodiaco celestial, han, por el prudente mandado: Dios todo poderoso, prodigalmente enriquecido a su Alteza, dando la cada vno d'ellos, lo mejor que tiene en su poder, para hazelle, de tal manera, mas idoneo para executar las cosas grandes y arduas por los quales Dios le ha elegido y destinado a la gloria y honra de su diuina Mtgt. la prosperidad d'el Rey, y a la paz y tranquilidad, de las lindas terras Baxas, y de toda la Christiandad. Y à este proposito haze el nuestro Poëta hablar los immortales los siguientes lindas y sustanciosas centencias y Epigramas. MARFIRA. verdaderamenete esto es lindo, Dios todo poderoso de talmente su bendiccion a su Alteza, que pueda executar todo a su gloria, y tam bien nuestra salud. DOT. Amen, Amen, assi sia. De gracia Sr. Poësis, lee nos las seguientes Epigrammas. POESIS. Yo lo hare de buena gana Señora. MARFIRA. Por certo no se hallan seruidores, seruicios, ni presentes mas vtiles ny necessarios que los Poëtas y sus versos imortales. DOT. Por esto aconseja de ser fauorable a los Poëtas, el Reuerendiss. Francisco Patricio obispo.

Tenendi sunt in ciuitate Poëtæ, & honore ac laude decorandi: qui quidem commendatissimi omnibus esse debent, cum propter eorum raritatem (nihil enim melius aut rarius in omni hominum æuo optimo Poëta inueniri potest) tum propter ingeny magnitudinem, diuinamque naturam. Nec exulabunt ab optima ciuitate ipsi Poëtæ quicquid dixerit ille Plato, cùm vtiles admodum esse cernantur. Quid enim Grammatici sine Poëtarum pertractione eruditionis haberent? Verborum elegantia, linguæ proprietas, suaues translationes, verborum sententiarumque licentia, quæ orationes quasi stellis quibusdam ornat, nonne à solis Poëtis inuentæ ac suis locis collocatæ ac distincta sunt?

INSCRIPTIONS ET SENTENCES A L'HONNEVR DV Roy, & de son Alteze.

SATVRNE.

PVis qu'ainsi Dieu le veut, resleuriront au monde
Justice, Pieté, Paix, & Religion
Par le plus grand des Roys Philippe sage & bon
Qui comme Auguste aura en pais la boule ronde.

IVPITER.

Et tres-bon & tres-grand Iupiter on appelle
Tres-bon, tres-grand aussi se monstre ce grand Roy:
Il monstre sa grandeur pour le faict de la Foy
Et sa bonté luira par vne Pais nouuelle.

MARS.

Vne cité, jadis, arresta la Victoire
Du grand Vainqeur des Grecqs & du peuple Persain:
Mais du l'Austricien, frere a Cesar Romain,
Vn ciel, n'vn monde seul ne borneront la gloire.

APOLLO.

De veoir croistre & fleurir des Austriciens la race
C'est leur commun bon-heur aus chiens d'Austriciens,
Mais d'ensuiure en tous poincts les faicts Alcidiens
En ce grand & haut poinct nostre Erneste surpasse.

VENVS.

Ce tres-grand Roy, clement, uaillant, prudent, & iuste
Qui seul poura, par Dieu, la Guerre des-armer
Et de Ianus chenu, au temple l'enfermer:
Merite a tres-bon droict d'estre appellé Auguste.

MERCVRE.

S'au monde la richesse est en Pais asseurée
Et si en Guerre aussi elle est proie aus Soldars
Ceus qui dechasseront d'Europe le fier Mars
Rendront au monde encor' vne saison dorée.

LES OEVVRES POETIQVES DV S. IEAN VANDER NOOT.

DIANA.

De ce Prince & du Roy deueulgueront la gloire
Pour quelque traict de temps les termes esleuez,
Mais tousiours on lira (fauce Enuie creuez)
Dedans les cœurs humains, de leurs grands faicts l'histoire.

MINERVA.

Par Venus & par moy Dieu danra, sans fallace,
A ce prudent Heros, pour ses faicts genereus,
(Pour le rendre du tout en tous poincts bienheureus)
L'outrepasse en beauté, en vertus & en grace.

AGLAIA.

Vlixe, aprez vint ans vient reueoir Penelope
Deliurant sa maison des muguets trop peruers,
Le Roy enuoie icy Erneste dans Anuers
Pour tirer hors d'esmoy la plus belle d'Europe.

THALIA.

L'auarice, l'Exces, l'Enuie, & l'Arrogance
Repriment les bons Arts & mesmes la Vertu,
Mais Erneste sçauant, de vertus reuestu,
Peut defendre les bons des mains de l'Ignorance.

EVFROSINE.

Si quelques ignorants furent tenus en grace
Entre les debancez, pour temerairité:
Par Princes vertueus, les bons, en seureté
Trouueront quelque iour aussi fauour & place.

ANVERS.

De tant d'afflictions (que par la longue Guerre
Par la Discorde aussi, & par l'Opinion
Nous auons enduré, Dieu tout Grand & tout bon,
Nous veut tirer par son Erneste debonaire.

LE POETE.

Ce grand tout, & tout ce que trauaille & repose
En ce grand vniuers Dieu l'a crée de riens,
Et Ernrste, & le Roy (des meillieurs des Chrestiens)
De moy, qui ne suis riens, feroient bien quelque chose.

Aen den Hooghgheboren Vorst Alexander Farneze / deur Godts ghenade / Hertogh van Parma en Plaisancen / &c. Riddere vanden Gulden Vlyze / Lieutenant / Gouuerneur ende Capiteyn Generael / voor de Coninckli:jcke Maiesteyt in sijne Nederlanden.

SON.ET.

Om dat ghy hebt (groot Vorst) van seer zwaren ghewichte
Veel saken hier en daer / iae schier aen alle zyden /
In raedt / in ordeningh / in bestandt / vred' / en stryden /
Daer ghy v wel in quyt / veur alle mans ghesichte /
Soo wil icke v opt cort segghen / in dit ghedichte /
Dat ick v dienst wil doen (in spyt van diet benyden)
En lof / die duren sal / deur myn dicht / t'allen tyden /
Ghemerckt my gunstigh is Clio de wel ghestichte.
Dus neemt ghenadigh aen / o Vorst / weerdt alder eeren /
Mijn Muse (inden naem van onsen Heer der Heeren
Philippus / dien Godt eeuwigh wil gunstich wesen)
Mijn Penne / mijnen Dienst / mijn Lire / mijn Trompette /
En my: die ick soo hem / en V te dienste sette /
Datmen v beyder lof en deughdt eeuwigh sal lesen.

A L'illustris^s^. Alexandre Farneze, Ducq de Parme & de Plaisance, Cheualier de l'Ordre de la Toyson d'Or, Lieutenant, Gouuerneur & Capitaine General pour sa Maiesté en ses Pays Bas, &c.

SON-NET.

D'Auguste les vertus, ni de Mecœne encore
Oncques du Mantouan, ni du hault Calabrois
N'enflammerent si bien, ni l'esprit ny la vois,
Comme m'ont enflammé voz vertuz que i'honnore:
Si bien que dés le lict de la vermeille Aurore,
I'annonceray le loz du plus grand Roy des Rois,
Et de vous (mon Mecene) à qui honneur ie dois,
Par mes vers, viuement, oultre le sable More,
Mais que vous regardiez ma Muse d'vn bon œil,
Laquelle, sans faueur, à vescue en long dueil,
L'Honneur nourrit les Arts, & la Muse demande
Le theatre du peuple, & des Rois la faueur.
Doncques me commandant me ferez grand honneur:
Ah! qui ne s'esiouit qu'vn Prince luy commande?

Heureux (puis que le seul loz
De nous apres nous demeure,
Et qu'il faut q̃ l'hõme meure)
Celuy de qui n'est encloz
Le nom dessouz le Tombeau.
Heureux qui resiste contre
L'obscur oubli: & rencontre
La faueur, des doctes vers
Des frons de laurier couuers,
Qui le font luisant, & beau,
Reuiure par l'Vniuers.

Pontus de Tiard.

LES OEVVRES POETIQVES DV S. IAN VANDER NOOT.

A son Alteze, en faueur du Poete. Per I. Vander Mast.

SON-NET.

LE Macedonien, qui conquestoit le monde,
Estant pres du tombeau ou le fort Grecq fut mis,
Se monstrant genereux, & de gloire surpris,
Crioit, en souspirant, d'vne belle faconde:
Heureux Pelagien, prisé tout à la ronde
De ce grand vniuers: Cent fois heureux te diz,
Pour auoir rencontré de Clion le vray filz,
Sus les beaux vers duquel tous mes desirs ie fonde.
O grand Duc, vray Heros, Alexandre vainqueur;
Vous aurez rencontré vn tres-diuin Herpeur
Qui chantera si bien de voz grans faictz l'histoire
A l'honneur de son Dieu, de son Roy (qu'a mieux mieux)
Et de vous, tres-grand Duc, qu'en terre & dans les cieux
Voz beaux noms reluiront en eternelle gloire.

Hugo Cabicet, au Poete.

SON-NET.

O Diuin vander Noot, à qui les cieux tant d'heur
Ont fait, de te choisir par ordonnance bonne,
Pour illustrer à plein la langue Brabançonne,
Et par la meriter perpetuel honneur:
Toy qui es destiné pour le Belgicque Harpeur;
Dont le Laurier ton chef, sainctement en vironne:
Comme iadis estoit à sembl-ble couronne
Esleu le diuin Grecq, qui neut des Grecqs grand bien:
Nonobstant que t'as veu aucuns par auance
Reprimer la vertu, & exalter le vice,
O docte Coriphée, & Signe Brabançon:
Ne perdez cœur pourtant: car Dieu (combien qu'il tarde)
Par les Sauueurs des bons, biens & honneurs te garde
Lesquelz tost receuras, pour ta docte chançon.

ODE, chantée deuant Son Alteze, à Beures, auant son entrée en Anuers, en l'An. 1585.

PRince de Parme, grand Seigneur!
Constant & Magnanime!
Des Muses le vray defenseur,
Qui des bons fais estime:
Clion me faict chanter de toy
Pour mettre (pleins de gloire)
Ton los, & l'honneur du grand Roy
Au temple de Memoire.

Alexandre le genereux
Conquestoit tout le monde,
Mais ton Alteze faict bien mieux,
Qui sus vertu se fonde:
Alcide vit entre les Dieux
Pour sa vertu tant belle
Clion, malgre les enuieux,
Te donne gloire telle,

Hos ego versiculos feci, tulit alter honores: Sic vos non vobis, Sic vos non vobis. &c.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MYN HEER IAN VANDER NOOT.

A son Alteze en sa Magnifique entrée d'Anuers. A°. 1585.

SONNET.

Atant es tu venu, ô Prince magnanime,
Au nom du tres-grand Dieu: aussi du meilleur Roy:
En amenant la Paix, la Iustice, & la Loy,
Dont à bonne raison, les bons, font tant d'estime
O trois & quatre fois te dict heureux ma rhime,
En voyant clairement tout alentour de toy
Et Prudence, & Clemence, Equité, Force, & Foy,
Et les autres vertus, en dignité sublime.
A toy (qui as chassé le Tort, l'Ambition,
Le Meudre, mille maux, & fausse Opinion,
Remettant en leurs lieux les Compaignes d'Astrée)
Ie veux, & à bon droict, au grand palais d'Honneur,
Pour tes rares vertus (Prince de grand valeur)
Dresser naifuement vn eternel trophée.

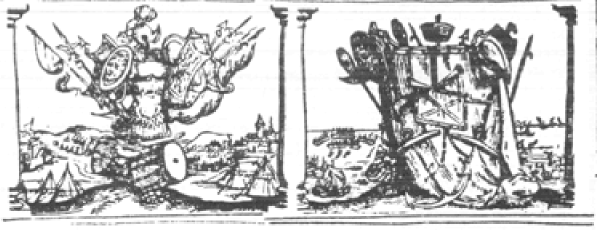

MARFIRA, O que lindos versos! que lindo estilo, y quá grandemente dolce lengua. DOT. Y bien my Señora no tienen estos versos Brabantinos buena gracia? MAR. En verdad si, Empero todo el mal esta que yo no lo puedo bié entender, por esso os supplico Señor Agricola, que teas seruido declarar me los. DO. De muy buena gana Madona, el generosissimo y vertuosissimo Señor Vander Noot, Declara con vna gracia admirable cõ pocas palabras a su Alteza en el soneto Brabantino, como tambien haze en el soneto Francez) el grand desseo, y la

LAVRA, O che bei versi, che bel stilo, & che granemente dolce l'inguaggo. DUTTOR, Et ben Madona! questi versi Brabantini non anno lor' bona gratia? LAVRA Veramente si, ma tutto il male è che io non lo po benemẽte intẽdere, per questo vi prego Señor Agricola, ch'il vi piaci me lo dechiarare. DUTT. Molto volentiero Madona, il generosissimo & vertuosissimo Señor Vander Noot, dechiara d'vna gratia admirable con poche parole, a su Alteza (n'el Sonnetto Brabantino, come fa anco n'elle Sonnette Franceze) il grande deziderio, & la

CASSANDRE, O quelz beaux vers Quel beau stile, & quel grauement doux langage, DOC. Et bien Madame, ces vers Brabançons n'ont ils pas bonne grace? CAS. Ouy vrayement, mais tout le mal est, que ie ne les puis bonnement entendre & pour ce ie vous prie, Sr. Agricola, qu'il vous plaise me les declarer. DOC. tres-volontiers Madame, le tres-genereux & vertueux Sr. Vander Nooc, declaire d'vne merueilleusement bonne grace, en peu de parolles, à son Alteze (au Sõnet Brabançon, comme il faict aussi aux Sonnets Frãçois) le grãd

LES OEVVRES POETIQVES DV Sr. IAN VANDER NOOT.

deuocion que tiene para poder hazer por ſu pluma, fiel ſeruicio, y eternal honor a Dios, a ſu Mag. y a ſu Alteza les preſẽtando humilmente ſu perſona ſu pluma, y ſu fideliſſimo ſeruicio. MAR. Muy bien, empero yo me marauillo que no lo ha hecho de mucho tiempo paſſado. DOT. El lo auria hecho, empero algunos le han tenido en ſuſpenſo, prometiẽdo de recommandarle, y jurando (entretanto que oyã leer o cãtar ſus verſos) que merece que le ſea hecho honor, & buẽ tratamiento, empero ellos partidos, no recordauan mas del que el Botellero del Rey Pharon ſe recordo (eſtando en repoſo en ſu officio) del Propheta Ioſeph, ſin razon preſo. Lo que viſto el Poëta, lo ha hecho el miſmo, ſin buſcar otro que le encomienda, que el Señ or Dios, y ſu linda arte.

MAR. Ha hecho muy bien. Ca que preſentes, que ſeruicios, o quales criados ſon mas encomendados o neceſſarios que los Poëtas y ſus praticas Diuinas? tanto para aornar y enricarſer ſus lenguas, que para dar prouechoſa dottrina y honorable recreacion. Y para dar mas a los Reyes, Principes, Duques, Señores, Damas, Tierras y Prouincias vida eternal, por Fama, en eſte mondo. DOT. Y por eſto es (que con otros muchos) Franciſco Patritio Obiſpo de Sena, aconſeja y cõmanda de ſer fauorable a los Poëtas, diziendo:

deuota volonta ch'il tiene di potere fare per ſua piuma, fidel ſeruitio & perpetuo honor' à Dio, à ſua Maieſtà, & à ſua Altezza: preſentando loro inſieme ſua perſona, ſua piuma, et il ſuo fideliſſimo ſeruitio. LAV. Molto bene, ma io mi marauiglio che non lo a fatto paſſato grand tempo? DO. Luy l'aueſſe fatto, ma qualcuni li an tenuti in ſuſpenſo, promettendo di recommandar-le iurando (entre meſo che vdeuano legere o cantare i verſi diuini) ch'il merita ch'a luy ſia fatto honor, & bon trattamẽto: ma loro partiti ſi recordanano nõpui de luy ch'il buffettero d'il Re Faraone ſi recordana (quando ſtana repoſto n'el ſuo offitio) d'il Profeta Ioſepho a torto incarſerato: il quale noſtro Poëta videndo, la fatto adeſſo luy ſteſſo, ſenſa cercare altri recommandatori che la Virtu & ſú bel arte. LAV. A fatto molto bene, per che quali preſenti, quali ſeruitij, o quali ſeruitori ſonno piu recommandabili, o neceſſarie che gli Poëti & loro arte diuino tanto per ornare & enricare loro linguagio, che per dar vtile dottrina, & recreatione honeſta: & per dar' anco, gli Rey, Principi & Signori, Donne, terre & prouincie, vita eterna per Fama. DO. Et per queſto i che (con molti altri dotti) Franceſco Patritio, Episcopo Senence, conſiglia & commanda de eſſere fauorabile à gli Poëti. In ſui libri di ben gubernar' Terre & Prouincia. Dicendo.

dezir & la deuote volonté qu'il à de pouoir faire par ſa plume loial ſeruice, & perpetuel honneur, à Dieu, à ſa Maieſtè, & à ſon Alteze, luy preſentant auecques ſa perſonne, ſa plume, & ſon fidel ſeruice. CAS. Fort bien, mais ie m'eſbahis qu'il ne la faict puis-ya, DOC. Il l'eut faict, mais aucũs l'ont tenu en ſuſpence, promettant de le recommander, luy iurant (cependant qu'ils oiirent lire, ou chanter ſes diuins vers) qu'il merite qu'on luy face honneur & bon traictement: mais eux partis, n'eurent non plus de ſouuenance de luy, que l'eſcançon du Roy Faraon (lors qu'il eſtoit remis en ſon eſtat) n'auoit du bon Ioſeph, iniuſtement enpriſonné. Ce que voiant le Poëte, l'a faict luy meſme ſans chercher autres recommandateurs que le S. Dieu, & ſon bel art. CAS. Il a faict treſ-biẽ, car quels preſents, quels ſeruices, ou quels ſeruiteurs, ſont plus recõmandables ou neceſſaires, que les Poëtes, & leurs diuins ouurages? tant pour aorner, & enrichier leurs lãguages, que pour donner doctrine treſ-vtile, & recreation honneſte: pour donner auſſi aux Roys, Ducx Seigneurs & Princes, Dames, Princeſſes, villes, & prouinces vie eternelle, par Renommée en ce monde. DOC. Pour cela eſt ce que Franciſcus Patritius Epiſcopus Senencis conſeille & commande d'eſtre ſecourable aux Poëtes. Diſant.

Tenendi ſunt in ciuitate Poëtæ, & honore ac laude decorandi: qui quidem commandatiſſimi omnibus eſſe debent, cum propter eorum raritatem (nihil enim melius aut rarius in omni homenũ aeuo optimo Poëta inueniri poteſt) cum propter ingenij magnitudinem, diuinamque naturam. Nec exulabunt ab optima ciuitate ipſi Poëtæ quicquid dixerit ille Plato, cùm vtiles admodum eſſe cernantur. Quid enim Grammatica ſine Poëtarum pertractione eruditionis haberẽt? Verborum elegantia, linguæ proprietas, ſuaues tranſlationes, verborum ſentatiarumque licentia, quæ orationes quaſi ſtellis quibuſdam ornat nonne a ſolis Poëtis inuenta ac ſuis locis collocata ac diſtincta ſunt?

Celuy qui n'a la cognoiſſance,
Combien la Muſe à de pouuoir:
Ne peut que languiſſant ſe voir,
Eut il des Indes la cheuance.

Aprenez donc vous Roys, & Princes
A les Poëtes honnorer,
Les quelz ſeulz peuuent decorer
Vous, voz ſugets, & voz Prouinces.

DE STERCKHEYT.

Toe gheschreuen der Loffelijker Magistraet en den gantschen Raedt der Heerlijcker Stede van Antwerpen.

ANNO M. D. XCV.

D'Hen Heeren/ De Marcgraue.
Ioncker Henrick t'Serraerts.
De Onder-Schouter.
Pauwels van Aflelicrs.
Den Amptman.
Ioncker Ian Damant.
De Burgher-meesteren.
I. Edwart vander Dilft buyten.
I. Charles Malineus binnen.
De Schepenen.
M. Ian de Pape.
I. Blasius de Bejar.
I. Cornelis Pruenen.
I. Henrick van Halmale.
M. Gielis Gerardi.
I. Niclaes van Mechelen.
I. Iacques de Santa Cruz.
I. Anthoonis van Berchem.
I. Charles Malineus.
I. Iaques Dassa.
M. Lucas Despomereauls.
I. Robert Tucher.
M. Andries van Breuseghem.
I. Iaspar de Rouelasco.
I. Niclaes de Meyer.
M. Maniaert vanden Cruyce.
I. Ian Happaert.
M. Gielis de Mera.
De Pensionarisen.
M. Philips Dayala.
M. Henrick de Schoti.
De Griffiers.
M. Adriaen Dijck.
M. Ian vanden Kieboom.
M. Ian Iacobeus.
M. Ian Brandt.
De Secretarisen.
M. Henrick de Moy.
M. Dionys vander Neesen.
M. Gregorius Kieffel.
M. Ian Boghe.
De Tresoriers.
M. Balthazar de Robiano.
M. Iacob de Schot.
De Rentmeester.
M. Ioris Vekeman.
M. Ambrosius vā Marienbergh.
M. Ian van Bockel.
M. Ian vander Eycken.
M. Ian Verdure.

Ick/ di hier veurmaels v/ Heeren/ heb toe gheschreuen
De deught Veursichtigheyt/ wil v oock daer beneuen
Toe schryuen nu de deught der Sterckheyt/ edel Heeren/
Want ic v/ en dees' Stat altijt sterck te vereeren.
Sy en zijn niet recht sterck di vechten en vernilen
En niet en wederstaen de vyanden der zilen:
Want Dauid was wel sterck om den Heldt te verslaghen/
Maer hy en kost t'ghewelt van t'Vrouken niet verdraghen/
Hercules dees ghelyc/ noch oock der Sampson mede/
En daer om quamen sy in druck en groot' onlede.
Maer met recht maghmen di wel Sterke mannen noemen/
Di de Gheldt-ghirigheyt (weerdigh om te verdoemen)
D'Eer-ghirigheyt daer toe/ en des Vleeschs' lost behaghen
Veur een heerlijck ghemoet verwinnen en verjaghen.
Diesghelijck zijn sy sterck di nimant en verdrucken
Maer de verdruckers wreedt/ di d'onnoosele plucken/
Verjaghen dapperlijck/ sonder veur te versaghen
Veur haet/ oft weder-spoedt in stormen oft in slaghen
Daer sulcx de noot vereyst/ en alst soo is ghelegen/
Met goy Ghematigheyt/ en gheensins ouerweghen:
Want de Sterckheyt en draeght op t'hooft gheen Lauren Croone
Sonder Veursichtigheyt/ en Rechtueerdigheyt schoone.
De beste muren sijn goy herten/ en eendrachte/
En daer Godt mede strijdt/ en selue hout de wachte.
Soo hy met di wil doen/ di hem vol lief den soeken
Met herten ongheueynst/ na raedt der goeder boeken.
Dees' edel sterke Deught (di de Heer der Heirscharen
Met d'ander deughden stort/ en in v wil vergaren)
Moet ick in desen Mey/ myn Heeren/ v toe-schrijuen/
Biddende Godt dat sy aen v soo magh beclijuen
Dat daer deure der Stadt/ en ons/ ruste magh naeren/
En dat Gherechtigheyt en Vrede/ veur vergaren.

CASSANDRE. A qui consacre le S. Vander Noot ces vers? DOCTEVR. Au magnifique, graue, & venerable Senat d'Anuers, leur dediant la vraye Force. CASSAN. Hercules, Dauid, & Samson

LES OEVVRES POETIQVES DV S.r IEAN VANDER NOOT.

eurent force. DOCTEVR. Ouy, bien pour demonstrer la terre, pour vaincre gigants, ours & lions, mais pas assez, pour resister a leur lubrique concupiscence charnelle. La vraye force, dont nostre Poëte parle, consiste, non en frapper, tuer & massacrer, non en per des extorcions, voleries & rapines, ou par Simonies, vsures, & impostures accumuler grandes richesses & possessions terrestres, non en gormander & deuorer force chappons, & auallir grande quantité de vin, non en seduire, forcer & violer Dames mariés, vefues, filles & religeuses, ny en faire des autres actes desplaisantes a Dieu & ses Anges; Mais en tellement sçauoir dompter sa sensualité & son courage, que l'homme garde son corps & son cœur impolus de toutes choses illicites & agreables au Diable & ses anges, mesmes alors qu'il est tenté d'Orgueil de Gormandise, d'Auarice, & d'autres vices. Sans estre enflé en prosperité, & sans perdre, en aduersité, constance & courage. CASSAN. Tels sont forts vrayement comme dit aussi mon Ronsard en l'Ode 34. au liure des Odes le 2. chantant:

Tu ne seras conuoiteux d'amasser
Le bien qui doit si vistement passer
Comme tresors, honneurs & auarices
Escoles de tous vices.
Car c'est plus de restaindre
Son desir, que de ioindre
L'Ourse au Midy ardent:
l'Escosse sablonneuse
A l'Arabie heureuse:
Ou l'Inde à l'Occident.

DOC. On trouuera de beaus exemples assez à ce propos, lisant les œuures de nostre vertueux Seigneur Vander Noot, & mesmes à sa constance & perseuerance en vertus, non obstant tant de fortunes aduerses, & de meschantes machinations, de tant d'Emulateurs, Detracteurs, & Calumniateurs (*Qui Deo odibiles sunt: nam abominabilia Domino corda praua.*) Tout ce, considerant le noble & docte Seigneur Michiel Vander Haghen, adresse ses vers suiuans Latins, à nostre Poëte genereus.

LAVRA. *Achi consacra il Signor Vander Noot questi versi?* DOT. *Al molto magnifico, graue & venerabile Senato di Anuersa la bella. Dedicãdo loro la vera Fortezza, consistando, non in forza corporale, spesse volte implicata à atti dispiaceuoli a Dio & gli suoy angeli. Ma in talmente saper domar la sua sensualità & il suo animo che l'huomo guardi sua persona & il suo cuore impoluti d'ogni cose illicite & grate al Diauolo & alli angeli suoi, quando sia posto in tentatione per la Superbia, Gula, Auaritia, & altri vitij: Senza esser troppo gonfiato in prosperità, & senza perdere animo, nell'aduersità.* LAVRA. *Questi tali son veramente forti.* DOT. *Si trouono assay cose belle a questo proposito, nelle presenti opere D'el virtuoso Signor Vander Noot, & medesimamente alla sua constantia & perseuerantia in seguitar la virtu, non ostante tante Fortune & peruerse machinationi delli Emulatori, Detrattori & Calomniatori* (qui Deo odibiles sunt: nam abominabilia Domino corda praua.) *Il nobile & Dotto Signor Michaello vander Haghen, considerando tante virtu n'el generoso nostro Poëta gli scriue questi versi Latini, poste qui difatto.*

MARFIRA. A quien consagra el Señor Vander Noot estos versos? DOTTOR. Al muy magnifiço graue y honrado Senado de Emberes, dedicando los la verdadera Fuerça concistiendo, no en forteza cuorporal muechas vezes emplicada en hechos no agreables à Dios y sus Angelos, ma en talmente saber domar su sensualidad y su animo que el hombre guerde su cuerpo y su coraçon impolludos de todas cosas illicitas, y agreabiles al Diablo y sus angeles en onces que está puoesto en temtaçion, por Suberbia, Gula, Auariçia, y otros peccados. Sin ser en prosperidad muecho inchado, y sen perder magnanimidad, constancia, y cuoraçon en aduersidad. MARFIRA. Tales son verdaderamente fuertes. DOT. Hartos exemplos hallamos a este proposito, no solamente leyndo las Obras del virtuoso Señor Vander Noot, ma tan bien en su magnanimidad constancia y perseuerancia en seguitar la Virtud, no oltante tantas fortunas aduersas, y tantas malignas machinaciones de tantos Emuladores, Detractores y Calomniatores (*Qui Deo odibiles sunt: nam abominabilia Domino corda praua.*) El qual considerando el nobile y Dotto Señor Miguel Vander Haghen, escriue estos versos siguientes Latinos, al nuestro Generosissimo Poeta. MARFIRA. Leéd los, supplico, Señor Dottor.

¶ Eiusdem Michaëlis Vander Agi Antuerpij.

Ad D. I. Vander Noot.

NOn mutat fortuna genus, cui iniuria cedit
Temporis, ac linguæ spicula dira mala.
Nam velut insurgens aduersus pondera victrix
Palma, quidē premitur, nō tamē opprimitur:
Sic superas quauis mala, mens generosa ferendo,
Vsque sui similis sorte in vtraque manens.
Simius est semper similis sibi simius, etsi
Purpura, & aurata veste superbus eat.
Est constans similisque sui quoq, nobilis Heros
Perpetuò, & cunctis emicat ille locis. (que.
Vnus & in multis dignoscitur, vt leo ab vngue.
Ex cauda vt vulpes arguitur que sua.
Talis & es Nothae domās deruū omne necesse.
Sors genus haud mutat, sic bene Flaccus ait.

Deficiet nunquam Generoso in pectore Virtus.

Au tres Illustre & tresexcellent Seigneur mon Seigneur
Herman Comte Vanden Bergh, Baron de Bexmeer, Bylant, &c. Seigneur de Hedel, Hemert, Haeps, VVisch, Spalbek, Steffensvvel, &c. Baron, Gouuerneur & Capitaine general de la Duché de Gueldres, & Comté de Zutphen, & Colonnel pour sa Majesté Catholique, &c.

SONNET.

IE suis tout resioüy plus que ne sçaüroys dire
Te voyant tant prudent & humain, mon Seigneur,
Tant monté en credit, en estat & honneur,
Tant aimé du commun qui ton salut desire.
Ie suis tout resioüy, mon Seigneur, qui t'admire,
Voyant en toy l'esprit, & la grace & le cœur
De tes nobles Majeurs, de Gueldres Gouuerneur,
La valliance desquels ie doibs vn iour descrire.
Ie loüe l'Eternel, Vanden Bergh, quand ie voy
Reluire abondamment tant de graces en toy,
Par lesquelles à coup, vn feu en moy s'allume.
De chanter ton renom, pour ainsi par mes vers
Diuulguer tes valeurs par tout cest vniuers:
Accepte donc en gré le labeur de ma plume.

Aen den seluighen hoogh ende welgheboren Heere/ Heer Herman/ Graue vanden Bergh/ &c.

SONET.

GRaef vanden Bergh/ als v/ de Hemelen hier d'leuen
Gauen/ daelde in v een sile cloec en weerdigh/
Di niet cleyn-moedichlijc en queelde in d'lichaem eerdigh/
Volghende hem di heur het wesen heeft ghegheuen.
De Liefde reyn heeft hem v ooghen toe ghescreuen/
En Phiton seyt dat sy/ uwer spraken was weerdigh/
Pallas/ Juno/ en Mars/ maecten v wijs/ rijc/ zweerdigh/
Dies men v/ om v deught/ van jonghs aen heeft verheuen.
En ic/ merckende claer/ v deught van aen de daghen
Dat mijn ooghen/ met vreught/ v eerstweruen aensaghen
Droegh t'ouwarts (stil by my) een sunderlijke jonste
Di heur nu (soot Godt vueght/ na t'verloop van veel jaren
Hoo ick best kán en magh) vast bestaet t'openbaren/
Dus ontfanght danckbaerlijck/ t'uwer eeren/ mijn konste.

MARFIRA. Que dize el Poëta en aquellos dos Sonetos? DOT. Se huelga, veyendo acrescer el excellentiss. y Illustriss. Hermano, Conde Vanden Bergh, &c. (el qual nuestro Poëta ha connocido en su iuuentud) en virtud, en honra y en todos hechos dignos de honra, depingendo algunas de estas virtudes y graçias muy doctamente, y disertamente.

LAVRA. *Che dice il Poeta in questi duoi Sonetti?* DOTTOR. *Si rallegra, vedendo accrescere il excellentiss*°. *& Illustriss*°. *Hermanno, Conte vanden Bergh, &c. (il qual nostro Poëta à conosciuto, n'ella sua adolescentia) in virtu, in honore & in ogni atti lodeuoli, le quali esso depinge molto dottamente.*

GRATIOR EST PVLCHRO VENIENS EX CORPORE VIRTVS.

LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IEAN VANDER NOOT.

Au tres Illustre & tres Excellent Seigneur Don Diego Dejbarra.

Véedor General de l'armée pour sa Majesté en ses Pays-Bas, &c.

ODE.

Seigneur, pour les presents, dons, deniers, & largesses,
Qu'emploient ceulx qu'on voit abonder en richesses,
Aux banquets, aux festins, voir à maint biberon
Ils ne peuuent gaigner que courte renommée
Mais ils achetent los d'eternelle durée
Par les presents qu'ils font aux enfans d'Apollon.

Car, noble Veedor, tout ce qu'on faict au monde
Soit du beau, soit du grand, s'en va cacher souls l'onde
(Par le Temps emporté) du fleuue obliuieus
S'vn Poëte diuin, par sa diserte Lire,
Et par ses vers diuins, viuement ne l'entire
Le faisant doctement, reuiure entre les preuds.

Mon Dejbarra, donc, l'honneur que ie t'allume
Pour tes belles vertus, par l'ardeur de ma plume,
Pour le Temps ni la Mort, ne mourra desormais,
Ains entrant clairement en sa gloire immortelle
La rendra par le cours des ans plus belle & belle
Et la fera par tout reluire à tout iammais.

Accepte doncq en gré mes œuures, ie te prie,
Auecq ces vers aussi, les-quels ie te dedie
Pour tes rares Vertus, de sincere & vray cœur:
Ce faisant me fera ta faueur bon courage,
Grand Veador, de faire encore d'auantage
(Ainsi qu'as merité) perpetuel honneur.

OLYMPIA. Wat schrijft mijn Heer Vander Noot hier/ aen Don Diego Dejbarra? LEERAER. Dat het met der tydt/ al vergheten wordt wat de menschen bedrijven/ ten sy dat eenigh goede Poet/ deur zijn kunstigh schrijven/ der Heeren lof en heerlijke daden eeuwigh bekent doe blijven. OLYMPIA. Daerom zijn sy wel verdoolt di soo vele ouerdadighlijck verquisten aen groote pomperyen/ brasseryen/ metselryen ende dierghelijcke/ en niet met allen en besteden aen d'alder edelste gheesten/ sonder welcker ghunste en by-stande/ al heur doen als roock verloren blijght. LEERAER. Dat betoondt Horatius oock in het boec zijnder Oden segghende: hier onder.

LAVRA. *Che dice qui il Poëta,* à Don Diego Dejbarra? DOTTOR. *Che tutti gli fatti d'huomini si smenticano per il corso d'el Tempo, si qualche bon Poëta non viene al loro soccorso con li suoi versi immortali.* LAVRA. *Per questo s'ingannano molto quei che guastano prodigalmente tanti denari à pompe, crapule, edificij & altre prodigalità, & per gli piu felici Spiriti (senza il soccorso delli quali, ogni lor gloria si perde com' il vento) hanno sempre nulla.* DOT. *Questo mostra anco Horatio n'elli versi posti qui disotto.*

MARFIRA. Que dize aqui el Poëta a *Don Diego Dejbarra?* DOTTOR. Que todos los hechos de los hombres se Oluidan, por el corso d'el Tiẽpo, Si algun buen Poëta no viene, con sus versos immortales, al socorso d'ellos. MARFIRA. Por esto se ingañan muccho acquellos que gastando prodigalmente tantos dineros à pompas, crapulas, edificios y otras prodigalidades, y por los mas raros y excellentes esspiritos (Sin el socorso de los quales todos sus hechos, gloria y memoria se pierden como el viento) non tienen nada. DOT. Esto muestra tanbien Horacio en el libro 4. de sus Odas, en la Oda 7. in Latin, y su translador Mondot, en Frances, cantando.

La vertu, la faueur, & la Muse & les vers
Hors le lac Stygieux font viure en l'vniuers
AEacide vaillant. La Muse fait que l'homme,
Digne de quelque honneur, par le monde on renomme:
Sans prouuer de la mort le furieux assaut,
Heureux elle le met sur les Cieux au plus haut.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MYN HEER VANDER NOOT.

Aen de Edele/Gheleerde/Wijse ende seer Veursinighe Heeren/mijn Heeren de Borghemeesters.

Ionc-heer Hendrick van Halmale. Buyten.
Ionc-heer Adriaen van Heylweghen. Binnen.

Medt mijn Heeren de Schepenen/ende Raedt der Lof weerdighe Stadt van Antwerpen.

SONET.

ALs Godt ons gheeft de Deughdt Veursichtichepdt verheuen
Soo gheeft hy ons daer toe d'ander drij deughden medt:
Want goey Veursichtigheydt/maert rechte Sterckheydt net
Veursichtigheydt doet oock den mensch Ghematight leuen.
Deur goey Veursichtigheydt wordt de boosheydt verdreuen/
En de Gherechticheydt wordt in heur macht gheset.
Dees schoonste Peerle dan/(Heeren) sonde belet/
Moet Heerlijck t'alder tijdt vercieren u-lier leuen.
Deur d'onveursichtigheydt moet d'eynde den last draghen:
Maer di Veursichtigh leeft en derf naemaels niet claghen.
Dies ick/medt d'ander/U/dees' Deught toe schrijue meest.
Dees/dan/wil Godt in U/(Veursichtighe goey Heeren.)
Doen groeyen meer en meer/tot zijnder hooghster eeren/
Deur zijnen weerden Soon'/en den Heylighen Gheest.

Wel-vaerdt en Salichepdt/Liefde/en vasten Vrede
Wil Godt oock gheuen U/en al U Borghers mede.

CASSANDRE. A qui adresse le Poëte ces Vers? DOC. Au venerable Magistrat de la tres-belle Ville d'Anvers: par luy (a tres bon droict, en ceste Ode suivante, au premier livre de ses Amours, en l'himne qu'il à faict de ceste Ville, & aillieurs) nommee la plus belle Nymphe d'Europe. CASS. Et quelle chose dict il? DOC. il leur dedie (ce que leur est le plus propre) la plus excellente & premiere fille de la Princesse Arete, nommee Prudence, & quant & quāt avec' elle, les autres Vertus, Devuantes de la vraye Prudence: laquelle consiste (comme nostre Poëte dict plus amplement en l'himne chatee de ceste Vertu.) en cognoistre Dieu & soy mesme: faisant à ceux qui ont ceste Pruēdce, cognoistre le meilleur, & l'embrasser de tout leur cœur, leur faisant aussi cognoistre le pire, & le fuir plus que la peste: preuovant le biē que recheurōt les vertueux, par grace, & les tourments qui souffriront les meschants eternellement. Puis

LAVRA. *A chi consacra il Poeta questi Versi.* DOT. *Al magnifico Senato & Popolo del la bellissa terra d'Anversa, per luy chiamata (en questa Oda seguente, n'el suo primo libro d'Amore, n'ella Himna sua cantata al immortal Honor di questa terra, & in altri luoghi) la piu bella Nympha de'la nostra Europa.* LAV. *& che dice?* DOT. *lei' Dedica il qual loro é piu proprio a saper la meglhora & prima figliola de la Regina Arete, chiamata Prudentia, & com quella, tutte le altre virtu, procedendo della vera Prudentia: la quale consista (assi come il Poeta dice piu chiaramente n'ella Himna chel canta di questa virtu) in cognoscer' Dio, & se stesso: facendo a quelli chi anno questa Prudentia, connoscere il meglio, & imbrachsiarlo d'ogni lor' cuore. Facendo lor' anco cognoscere il peggio & fuggerlo piu che vna pesta. Preuidendo chiaramente il bene che recieuerāno per gratia, i virtuosi. & gli tormenti chi sentiranno*

MARFIRA. A quien endereça el Poëta estos Versos? DOC. Al magnifico Senado y Pueblo dela linda Cibdad d'Emurres, por el llamado (en la Oda siguiente, en el primer libro de sus Amores, en el Hymno cantado al perpetuo honor de aquella Cibdad, y en otros lugares) la mas harmosa Nympha de toda la Europa. LAV. Y que dize? DOC. Dirige a Ellos lo que les es mas proprio. A saber la mejor y primera hija de la Reyna Arete, llamada Prudēcia, y cō ella todas las otras virtudes manando de la verdadera Prudencia: La qual consiste (como el Poëta dize mas claramente en el Hymno que canta en fauor d'esta Virtud) en conosçer a Dios y si mismo. haziēdo conoscer, a los que tienen esta Prudēcia, lo mejor, para abraçarlo de todo su coraçon: y entender lo peor, para huirlo mas que la peste. Preuiendo claramente el biē que recebirā, por graçia, los virtuosos: y las penas que padesceran, par siempre, los malos. Des-

Prudence leur ayant faict cognoiſtre ces choſes, les faict refrener leurs cœurs & leurs ſenſualitez ſi bien, qu'ilz euitẽt tout ce que les pourroit tirer de l'amour de Dieu, & de leurs prochains. CASSAN. Ay! il y en a bien de Prudents, qui ne pẽſent gueres à tout cela. DOC. Dea! ce ſont les Prudents de ce monde, ſi fins en leurs negoces, & affaires, que leur Prudence eſt reputée deuant Dieu, pour follie, diſant *Filij huius ſeculi prudentiores ſunt filijs lucis in generatione ſua.* Car ilz ſont malicieuſement ſubtilz, pour inuẽter des iniquitez eſtranges & nouuelles: mais ilz ſont trop lourds & aueuglez pour conſiderer & accomplir la volonte de Dieu. Donc S. Hierome dict, à bon droict, d'eux: *Sapientes ſunt vt faciant mala, bene autem facere neſciunt.* Mais touchant la vraye Prudence, l'Eloquence meſme ne ſeroit ſuffiſante d'aſſez la louer. CAS. Doncques le Poëte à raiſon de dedier la plus belle Vertu, à la plus belle Ville, & au prudent Senat & vaillant peuple d'icelle, leſquelz ont auſſi occaſion de ſe reſiouyr d'auoir maintenant leur Poëte cõme les Atheniẽs & Romains les leurs. DOC. cela atteſtent diuers hommes doctes, en diuer langages. CASS. De grace! Monſeigneur! dictes nous aucunes de ces atteſtations. DOC. Volontiers Madame.

gli Altri eternalmente. Poi la Prudentia, auendo lor' fatto conoſcere queſte coſe, lor' fa refrenar' lor' cuori & ſenſualità tanto bene che fuggino tutto queſto che' lor potrebbe tiar dell' amor' d'iddio, & di lor' proſsimi. LAV. *oymè! vi ne ſono aſſay prudenti che penſano pocho a tutto queſto.* DOT. *coſsi è queſti tali ſonno i prudenti di queſto mondo, tanto fini, n'elle lor' negotij, & fatti, che la lor' Prudentia e ſtimata dinanzi iddio, per matteria. dicẽdo* (Filij huius ſeculi prudentiores ſunt filijs lucis in generatione ſua. *Perche loro ſonno maliciofamente ſottili, per inuentar d'elle iniquità ſtrane & noue: ma ſonno troppo groſsi & offuſcati per conſiderar & far' la volontà d'iddio. dunque S. Hieronimo dice debitamente.* Sapientes ſunt vt faciant mala, bene autem facere neſciunt. *Ma toccãdo la vera Prudentia, l'Eloquentia ſteſſa no baſtarebbe per aſſay lodarla.* LAV. *Dunche il Poeta a ragiõ, de dedicar la più bella Virtu, alla più bella Terra: & all' Prudẽtiſsimo Senato & Populo ſuo. i quali hanno anco occaſione d'allegrarſe di hauer' adeſſo lor' Poeta, Aſsi come gli Atheniẽſi & Romani hãno lor' Poeti.* DOT. *Queſto atteſtano molti huomini dotti, in lingue diuerſe.* LAV. *De gratia S^or. mio! recitate ci, alcune di queſte atteſtationi.* DOT. *Molto volunteri Madama.*

pues, hauiendoles la Prudencia, hecho conoſcer lo ſobredicho, les haze tanbiẽ refrenar ſus coraçones y ſenſualidades que huyẽ todo lo que les podria quitar del amor de Dios, y de ſu proximo. MAR. Ay me! hartos Prudentes ſe hallan que pienſan poco a todo eſto. DOC. Aſsi tales ſon los prudentes deſte Mundo, tan aſtutos en ſus negocios y obras que ſu prudencia es eſtimada de Dios por locura: Diziendo. *Filij huius ſeculi prudentiores ſunt filijs lucis in generatione ſua.* Porque, ſon maliciofamẽte ſotiles para inuentar nueuas y eſtrannas malicias, y ciegos para conſiderar y hazer la voluntad de Dios. por eſſo dize S. Hieronymo. *Sapientes ſunt vt faciant mala, bene autem facere neſciunt.* Empero enquanto a la verdadera Prudencia, la Eloquẽcia meſma no baſtaria ſufficientemẽte a alabarla. MAR. Por eſſo tiene el Poëta mucha razon de dedicar la mas linda Virtud a la mas hermoſa Cibdad, y al mas prudente Senado y ſu Pueblo. los quales tienen tanbien razõ de holgarſe de tener agora ſu Poëta como los de Athenes, y los Romanos. DOC. deſto dan teſtimonio muchos hombres doctos en diuerſas lenguas. MARF. Recibamos merced S^or. Doctor, deziendnos algunas deſtas atteſtaiones. DOC. yo lo haré de muy buena gana Señora mia.

Joncheer Jacob Vander Maſt/ Aen Antwerpen.

EPIGRAMME.

Vilt v/ Antwerpen/ nu/ (Schoonſte Nymphe) verblijden
Stellende allen druc en ongheneucht ter ſyden/
Want Godt/ (goet en ghetrou/ diet al voedt/ en doet leuen)
Heeft v (o beſte Stadt) in dees tijden ghegheuen
Den Brabantſchen Poet: Di v nu gaet vereeren
Ghelijc Athenens lof Homerus ghingh vermeeren.
Dus wilt tot heumwaert ghy/ v nu danckbaerder toonen
Dan Athenen/ en gaet ghunſtighlijc zijn deughdt loonen.
Verworpende den raedt van Midas t'allen tijden/
Daer toe Antigons daet/ en Zoilums benijden.

De Deughdt verwindt, d'Rijckunst verblindt.

[illegible]

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ.

[illegible]

A MONSEIGNEVR MONS^r. IEAN VANDER NOOT,
Prince des Poëtes Belgiens.

SONNET.

Ronsard jadis huchà la famille sacrée
Des neuf pudiques Sœurs, d'Helicon, dans Paris:
VANDER NOOT (qui les eaux de Permesse taris)
La logez maintenant en plus belle contrée:
Ceux qui sont en Anuers (la Ville qui aggrée
A Mercure & Venus) des Muses fauoris,
Admirent la douceur (de ton heur non marris)
Et le sublime vol de ta plume dorée.
Dont le fameux renom par ce grand rond ira
Iusqu'à ce que ses ans le monde finira:
Puis d'vn vol glorieux grimpant dans la Memoire,
Les neuf Sœurs, te monstrant l'ardeur de leur Amour,
Te rauiront la hault, en eternel seiour,
Pour auec elles viure en l'eternelle gloire.

Nil virtute prius, Len de Mats, Fleming.

Al molto Virtuoso & Generoso S^r. Donno Giouanni
Vander Noot, Poëta Laureato. Nicolo Armfino.

SONETTO.

Quelle rare virtu quel Sacro Ingegno
Ch'in voi Natura pose, & il Ciel diede
Inclito Vander Noot! vostr' opera (crede)
Mostra eternarse voi d'ogn' honor degno:
Dj Phebo giunto al glorioso segno:
Sete cantando, con veloce piede
Corso alla Fama, posta in alta sede
Il Brabantico tuo paterno regno.
Godi Anuersa! del celeste dono
Che t'è concesso del bon Vander Noot,
Che dal ciel pochi hauer tal gratia ponno:
Per lui libra sarai d'eterna notte,
E del fugace Tempo preseruata
Sarai poi, superando scura Morte.

DE POETICSCHE WERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT.

A l'honneur de la belle & bonne Ville d'Anuers: Du Prudent & Graue Senat: du leal & diligent Peuple: aussi des Vertueuses & honnestes Dames de la mesme.

O D E.

DEs Muses Seurs, la bien disante troupe
Venez m'aider a chanter maintenant
A l'honneur de la plus belle d'Europe
Nymphe qu'on voit sus l'Escaut, en Brabant:

Venez m'aider a resonner la gloire
Aussi l'honneur de la Ville d'Anuers,
Faisons son los au temple de Memoire
Viure a iamais, par l'ardeur de mes vers.

Du Peuple aussi, & de la Republique
Chantons l'honneur, & du noble Senat,
Tant moderé, tant sage & magnifique
Qu'il faict beau veoir si prudent Magistrat.

Chantons encor des Marchands la traffique
Et des retours & par terre & par mer,
D'America, d'Asie & de l'Afrique
Qui valent plus qu'on pouroit estimer.

Chantons aussi l'honneur des belles Dames
Tant richement ornées de douceur
Et de beautez tant de corps, que des ames,
Qu'on ne leur peut donner assez d'honneur.

Conclusion, disons nostre Anuers (riche
En grands tresors, en vertus, en argent)
Des bons Esprits estre vraye nourice :
Triste de veoir le Iuste estre indigent.

CASSAN. ô que c'est chose rare & excellente qu'vn vray Poëte en chasque nation & siecle? Doc. Ie vous asseure Madame. CASSAN. De grace Monsieur! chantons ceste Ode, faicte par le Poëte.

VRBS ANTVEPIÆ EVROPÆ DECVS.

LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT

Aen de Edele / Gheleerde / Wyse ende Veursinighe Heeren / mijn Heeren de Borghemeesters Schepenen en Raedt der lof-weerdigher Stede van Antwerpen / te weten:

Borghemeesteren.
Ionck[r]. Blasius de Bejar, buyten.
M[r]. Gilis Gerardi, binnen.
Schepenen.
M[r]. Ian de Pape.
I[r]. Henrick van Halmale.
Cornelis Pruynen.
I[r]. Eduwaert vander Dilft.
M[r]. Gilis Gerardi.
I[r]. Niclaes van Mechelen.
I[r]. Iacques de Santurnay.
I[r]. Charles Malineus.
I[r]. Lanceloot T'serraets.
I[r]. Niclaes van Stembor.
I[r]. Robert Tucher.
Iaspar de Rouelasco.
I[r]. Niclaes de Meyer.
I[r]. Niclaes Rococx.
I[r]. Daniel van Ranst.
M[r]. Maniaert vanden Cruyce.
M[r]. Franchois de Schot.
Ian de Visschere.

De namen van mijn Heeren de Pensionarisen / de Greffiers / de Secretarisen / de Tresoriers / de Rentmeesters / en d'ander Officiers: vindtmen onder d'Elegie / die mijn Heer Vander Noot schrijft aen den vromen ende Gheleerden Heere / Meester Jan t'Shertoghen.

ELEGIE.

Heeren / di / deur goedt Recht / als Heeren goedertiren /
Wel en veursichtighlijc de Borgers kundt bestiren
Vã dees vermaerde Stadt Antwerpẽ goedt en ryke
Di in koop-goedt en kunst niet en vindt heurs ghelyke:
Ja di te bouen gaet veel van de beste Steden
Di groot waren gheacht in de tyden verleden /
(En nu noch meer dan doens geacht sijn deur d'wel schryuẽ
Der gôy Poeten cloec / die sulker lof doen blyuen:)
Wilt / Heeren / bid ic / toch / goedt ghunstighlyc u ooren
Neyghen tot myn verhael / ghy sult hier wonder hooren
In dit verhael / dw'elc streckt gans tot deser Stadt eeren /
En ooc t'uwder lof / wyse Gheleerde Heeren.
Deur seker claghten groot di ic had' hooren spreken
Der Maeghdt Justitia / t'snachts / ouer de gebreken
Groot en menigherley dimen wel sagh ghesch iden
Soo onder rechters som / als onder ander liden
Was ic soo seer ontstelt / en soo qualyc te vreden
Dat ic my t'smorghens vroegh / cleede medt cranke leden /
Den sesten dach der maendt / di ic den naem gingh gheuen /
Van onsen Keyser goedt / en gingh verbaest / medt beuen
Strae na de Keysers poort / een weynigh veur ses vren
Vol ghepeynsen / beswaerdt / buyten lanc der Stadt muren
Na des Mercgrauen lyd / en voordt na stille hoecken
Om erghe ringhs in t'veldt een claer water te soecken
En mijn aensicht daer in te wassen / ghelijc pleghen
De veur-vaders te doen als sy een Ghesicht creghen.
Soo ic alleen' daer ghingh claghende deur de velden
By Beer-schot / westwaert op / na t'versch water der Scelde
Soo quam my in t'ghemoet een Nymphe wel soo schoone
Als ick oyt heb ghesien / sy had' op t'hoofdt een croone
Van roosen widt en roodt / maer hier en daer ghebroken:
En heuren mantel ooc had' hier en daer veel croken
Hy was van fijn fluweel / als d'bladt van een roey roose
Di niet heel open is / in des dagheraedts poose /
Veur den hals toeghehecht medt kostelijke vaghen /

Bouen medt wit gheboordt om de schouders gheslaghen:
En beneden/ rondt om / was hy oock/ als de vrye/
Sterck ende breedt gheboordt medt sattyn wit van syе/
Medt cappellen verciердt/ kunstigh niet om verrijken/
Soo dat men daer meer wits dā roodts noch aē sagh blijkē.
  En heur schoon onder-cleedt) wel ghenaeydt en ghesneden/
D'welck wonderlijc verciердt heur lnelijke leden)
Was van d'beste sattyn/ asurinigh van veruwen /
Medt schoon bloemen besaeydt/ di op verscheyden eruen
Wassen deur d'eertsche dal/ en medt verscheyden handen
Saghmen daer gheborduerdt/ d'beste goedt alder landen
Di in dees wereldt sijn/ meer dan men mocht wt-spreken:
Tydt/ woorden en papier/ souden den mensch ghebreken/
Hoe ghescкickt hy ooc waer/ en hoe wacker ter talen /
Di/ al dat ic daer sagh/ ordentlijc wou verhalen.
  Want/ al t'gheen dat men maeckt deur erbeyt oft deur konste
En wat Nature gheeft/ deur der hemelen jonste /
Magh-men claer blykelijc / ouer vloedigh aen schouwen
Op dat schoō onder-cleedt / deser schoonster Jonghvrouwen
De welke op heur hooftdt ooc heerlijck draeghdt verheuen
Een Persseaensche croon / tussen den crans veurschreuen
Di sy van roosen draeghdt/ op heur haer / schoon en reyne/
Castany-veruwigh bruyn / ghefrizeerdt fyn en cleyne.
  Op heur schoō veurhooftdt breedt/ kā-mē d'eerbaerheyt merkē
Saēde in deuhgdē schoō heur goy dinaers versterken.
Heur ooghen syn claer bruyn : seer suet is heur ghesichte /
En heur wyn-brauwē schoō / syn ooc bruyn/ smal/ en dichte.
Heur aensicht is medt recht by wit albast gheleken
Medt schoon lack / daert behoordt/ dunnekens ouer strecken :
Heur neusken is ghestreckt / wel ghemaeckt recht by maten.
En de lippen heurs mondts / suter dan heunigh-raten /
Schynen van Fyn corael kunstigh ghemaeckt te wesen/
Waer vut Gracien veel lustigh komen ghereesen.
Liefde/ Bermhertigheydt/ mildigheydt / medt meer deughden
Di sy / waer dat sy kan / betoonen gaet medt vreughden.
  Somma / wat segh ic meer ! ghelyc-men siet de sterre
Van Venus goedt en schoon / t'sauondts (al is sy verre)
In schoonen claren glands/ lichter en schoonder schijnen
Dan d'ander sterren al (welker lichten verdwynen
Schynende minder saen / als Vesperus vertoonen
Hem komt in t'firmament/ daer de hemelsche woonen)
Alsoo gaet ooc / veurwaer / dees Brabandtsche Princersse
In gracien en deghdt (als de schoonste Meesterse
Van gants Europa rijck) al de Nymphen te bouen
Di men op d'eerdtryc vindt/ dies men heur wel magh louen
  Dees Nymphe (soo my docht) scheen bedruckt van aenschijne
Als oft sy had in t'hert ghehadt verdriet en pyne
Dies ic/ synde beweeghdt deur heur suet wesen teere
Heur ōstighlijc bewees/ dienstbaerheydt / vreughdt en eere/
En sprack heur daer na aen/ segghende : o ghy schoone
Princesse/ di hier syt onder des hemels troone
De schoonste di men vindt/ wat magh v toch ghebreken
Ic si als peerlen claer/ ouer v wanghen leken

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

Sommighe tranen heet/ waer deur ic wordt t'onvreden.
  Sy doens/ suchtende swaer/ begonst medt goede seden
Te doen heur clachten my/ gheheel en d'breedt/ en d'langhe
Het ongeluc/ het leedt (waer deur my t'herte werdt bange)
En al den ouerlast di men heur nu veel laten/
Aen had' ghedaen mede smaedt/ ghingh sy my daer verclarē
  Eyndelingh seyd' sy my/ dat ic sou/ deur myn schryuen/
Dat al/ tot alder tydt/ eeuwigh bekendt doen blyuen
T'samen medt heuren lof/ en heerlichheydt verheuen
Soo ic heur had ghekendt in d'beghin van mijn leuen.
  O schoon' Antwerpia/ t'claghen van uwen monde
Beruerdt gheheel mijn hert/ en mijn siel ten gronde
Sprack ic/ ay/ tis my leedt dat ic medt mijnen ooren
Alsoo veel ongheluck van u (schoon Maeghde) moet hooren.
  En ic nae mijnen staet/ tot op den dagh van heden
En heb niet min verdriets en ongeluckx gheleden:
Maer heb altydt ghehadt in alle leedt en smerte/
Een recht manlick ghemoedt/ en een vroom eerlijck herte/
Waer deur my heeft gheghundt in alle cruys en lyden/
De bermhertigheydt Godts/ een Godt-saligh verblyden:
Maer dat ghy seght (schoon Maeght) dat ic/ cloec als de vrye
U w'en heerlijcken loff/ deur mijn Poeterye/
Soude doen vlighen schoon/ ouer al/ t'alder stonde/
Heerlijck/ edel/ en claer/ deur deser wereldt ronde/
Voorwaer Princesse rijck/ u heerlijcheydt te prysen/
En u medt veerschen oock sulcken dienst te bewysen
Dat sou ic/ nae mijn macht/ alsoo gheerne volbrenghen
Als iet dat wesen mocht/ woudt mijnen staet ghehengen.
  Maer al smeêt al soot hoordt/ recht wt sou mogen spreken/
Soo zijt ghy seluer ghy/ van veel quaedts en ghebreken
Oorsaeck/ Antwerpen schoon/ want ghy zijt straf vā zeden
Als een stief-moeder wreedt/ somtydt teghen gho leden
Di ghy voordt hebt ghebrocht/ en gaet v minlijc keeren
Als een moeder oprecht/ tot di/ tuwer oneeren
Suken heur eyghen nut/ weynigh tot uwer baten/
En di u dan terstondt soo saen wer om verlaten
In druck en in verdriet als Fortuyne gaet draeyen/
En laten u dan hier sitten met druck belayen.
  Ic heb alree begost het Vaderlandt te louen
En u oock/ o schon Maeghdt/ en dienst ghedaen/ daer bouen:
Maer nae zoe goeden loon als ic daer deur ontuangen
Heb/ en derff (meyn ick wel) geen mensche seer verlangen.
  O groot' ondanckbaerheydt/ en onwetentheyt mede/
Daer ic den besten dienst deur mocht doen uwer Stede/
En daer ic van u volc meest om most syn ghepresen
Daer word' ic van t'ghespuys om ghehaet en begresen.
Te weynicgh synder/ laes di wel kunnen bedenken
Wat eere dinst en deughdt Godt u/ deur my/ wil schenken
Want al der menschen doen wordt saen als rooc vergheten
Ten sy dat sulcx belet wordt deur d'werck der Poeten/
Dies wel mosten/ medt recht/ alle Heeren en Landen
De Poeten tot heur trecken deur gheldt en panden:
Want sy heur/ en heur volc (deur den sangh heurder Liren)

En al' heur steden oock eeuwigh kunnen vercieren.
Men vyndt der wel ghenoech/ di als sy sijn gheleten
Om t'samen lackerlijc te drinken en veel t'eten/
Wel segghen altemedt / als sy minder ghedenken /
Men behoorde medt recht hem heerlijc te beschenken
Ghelijc hy weerdigh is / daer wordt soo veel verlozen
Ghegheuen/ aen di som de Deughdt hebben versworen.
Veur-waer wy moeten hem/ tot eere van den lande
By-staen/ ghelijckt betaemdt/ want het sou wesen schande
Dat wy alsulken man van ons souden verdryuen
Die vreemder landen lof elders mocht gaen beschryuen.
Alsoo spreken sy wel te wyl' dat sy ghenieten
Pales en Pans gheschenck/ lustigh sonder verdrieten /
Dianams oft Thetins / oft ooc Pomonams gauen
Daer Ceres en Bassar heur ooc wel komen lauen
Dies sy vrolijc (verwermt wordende) draghen ionste
Tot de Pierides en heur Godlijke konste.
Maer daer na komt de nacht donker heur soo verkouwen
Dat heur des ander-daeghs sulc schijndt te sijn berouwen
Dies ic mijn werken/ laes/ nv niet en kan vol-schryuen
Waer deur eyndelingh sou veel goedts vergheten blyuen.
Hier op ghingh my dees Maeghdt veel redenen vertellen
En ic heur / soo ic claer in veerschen eens sal stellen:
En voordt sprac sy tot my/ ons Godt/ diet al doedt leuen
Sal my/ eer langhe noch hulpe en by-standt gheuen
En v ooc/ vander Noot/ dus ben ic wel te vreden /
Want Mercurius my sulc heeft ghewaerschoudt heden.
Dies ghy dan schryuen sult ter out-sterflijcker eeren
Van onsen Koningh Philips / van My/ en van de Heeren
Di recht d'oorsake sijn van de wel daden schoone
Di men sal aen doen v / en der Laurieren croone.
Dus heb ic dit verhael t'uwer eeren doen drucken
Mijn Heeren/ di de Deughdt gheensins en laet verplucken:
Biddende dat ghy wildt/ na mijn vierigh verlanghen /
Ter eeren deser Stadt / in danke dit ontvanghen.

OLYMPIA. Als d'ouders een ghesicht hadden ghesien. LEERAER. Dan plegen sy heur in de Zee oft in eenighe Fonteyne des morghens te wasschen ende te reynighen / gelijck Circe doedt/ in den wercken van d'Appollonius [illegible]. Ronsardt seght oock sulcx in een Sonnet. *L'hommasse se cherche une Fontaine pour expier un horrible songe.* OLYMPIA. Wi meynt de Poet mede bi sches Nymphe? LEERAER. Antwerpe / welcke namelijck van roode bouwen en benedeen mede gehooghe sijn de Mueren / te Cappellen/ sijn de Blochuysen heur Croone is onser Vrouwen toren/ ghefatsoenneert soo de drijvoudighe Tiarren oft croonen der Coningen van Persen waren: de kostelijckheden di op heur ander-cleedt gheborduert sijn / daer mede wil ons Poet seggen datmen in Antwerpen vindt allerleye ghoeden die in al de landen der onder den blauwen Hemel wassen oft gemaeckt worden. De maenden van Carolus ende Philippus daer af heb ick elders gheseydt dat ons Poet alsoo ghenaemde heeft ter eeren Carolo ende onsen Coningh/ de maenden binnen September ende October plagh te noemen.

OLYMPIA. Ay! Wat heeft mijn Heer vander Noot sijn landts Heeren / sijn Vaderlanden/ mitsgaders der goeder Steden / Heeren ende Vrouwen dees/ seluer / mede sijn schrijuen al goeder diensten ende eeren aenghedaen? LEERAER. En dat mede sulcken schoonen konste/ ende goede suet vloeyende veerschen/ dat-mē van dat dees landen / landen ghewoest hebben / noyt sijns ghelijcke / in onser spraken/ ghevonden heeft. OLYMPIA. 't Is wel een iammerlijcke sake datmen sijn deughden soo qualijck loondt: aenghesien dat hy niet min eeren noch ghunsten weerdigh en sijn di heure moeders tale (vermids gheschuymde woorden daer uit verbendt) vercieren dan di de palen des Vader-landts / mede den sweerde verbreyden. LEERAER. Om dat de Poeten soo selden ghevonden worden / en om dat sy den goeden Landen / Steden / Heeren ende Vrouwen soo nudt ende noodtsakelijc sijn / soo ghebiedt heur de Eerweerdighe Heere Franciscus Patritius Bisschop van Senen / segghende. *Tuendi sunt in ciuitate Poetæ, & honore ac laude decorandi: qui quidem commendatissimi omnibus esse debent, &c.* OLYMPIA. Men waerde niet om sijn excellente deughden/ men behoorde hem wel mede recht ende redene / om sijn ghemeyne deughden / en om dat hy Edel man Patritius ende oudt Schepen deser heerlijcke Stadt is / ghunstighen bystandt te doen.

Aen de Eerlijke/ Deughdelijke Wyse ende Schoone Vrouwen Weduwen ende Jonghe-dochteren van Brabant/ en oock aen Olympia.

O D E.

De eerste Strophe.

O Alder schoonste schoone
Vrouwkens/ en Maeghden teer/
Die wt den derden troone
Venus/suet van persoone/
Ons hier seynt/ tot Godts eer/
Om deur u/ Nymphen reene!
Een schoon nieu Paradijs
Van Brabant/ in t'ghemeene
Te maken/ vrij van weene/
Gheuende Gode prijs!

I. Antistrophe.

Onder u/ goedertiren
Blincht mijn schoon Lief eerbaer/
Ghelijc medt groot maniren
Vesper blincht in t'vercirren/
Vo d'ander sterren claer.
Dat is mijn schoon Goddinne
Olympia weerd faem/
Die d'leuen/ wijs van sinne/
Myghereft t'mijnen ghewinne/
En v-lie licht bequaem.

I. Epode.

Goddinne! groot van weerden!
O! alder schoonste Maeghde!
Die meer licht op der eerden
Van Sol doedt alst claer daeghde!
Deur weens eerbaer/ en claer/ licht/
Ick seer ver-heucht word'/ en ghestigt
Deur Liefde/die my plaeghde/
Wilt my toch! schoon' Princesse!
Verlichten al-soo wel
Dat daer deur wijs' (Meesterse!)
T'verdonkerdt verstandt snel/
Soo dat Seine/ Scheldt/ Maes/ en Rijn/
Singhen medt my/ t'allen termijn
V-wen lof/ op mijn spel.

II. Sangh.

Die van de schoonste dinghen
D'oprecht veur-beelde wil sien!
En d'beste dat hy bringhen
Den Aerde can/ en ghedinghen
T'schoonste dat moecht gheschien?
Die coom' sien u/ mijn Vrouwe!
Waer aen Fortuna swaer/
Noch de doot/ noch d'ontrouwe/
Want ick u deughdt ont-vouwe/
Niet en hebben een haer.

II. Weder-sangh.

Om ons t'schoonste te toonen
Der Goden groot en smal/
Ghinghen sy u verschoonen/
En medt heur deughden croonen
Sonder eynd' oft ghetal.
Soo schoone boven schijnen
Maeckte Nature u/
Dat sy/ wilde sy ghenen
I mensch'/ noch suler in d'leuen
V self weer maken-sou.

II. T'samen-sangh.

V bruyn haer/ reyn en schoone/
V aensicht dat verciert
Van eenichs Coninghs kroone
Sijn aensicht ghemaniert:
Liefde/ medt veel Gracien reyn/
Maken daer af veel strickens cleyn
Dies ic blijf' gheschoffeerdt.
Ick blijf daer in ghebonden/
En wt u ooghen soet
Schiet hy my duysendt wonden/
D'welc ic al lyden moet:
Want sonder u seer suet ghesicht
En heeft Cupido brandt/ noch schicht
Niemen mocht achten goedt.

III. Strophe.

V veur-hoofdt hoogh ghepresen.
Van niet wel gheraeckt/
Is van des hemels wesen/
(Soo wy claer sien/ en lesen/)
Ghelouterdt/ schoon-ghemaeckt.
Soo dat het (suet van gheeste)
Alle gramschap ver-jaeghde/
En alle druk tempeeste/
Makende in t'hert' feeste
Die der sijlen behaeghde.

III. Antistro.

Dies daer op (cloec van moede)
Cupido sitten gaet
Sijn schichten (als de vroede)
Waer medt hy op sijn hoede
Altijdt ghewapende staet.
Men siet (Maeght/ goedt van leuen!)
Medt sijnder rechter handt
Op u veur-hoofdt ghesch[r]euen:
Saligh die om u beuen
En suchten hier in d'landt.

III. Epode.

Van bruyn-swert/ claer en reyne/
Schoonder dan ebben hout/
Sijn u wijn-braukens cleyne/
Cunstigh ghebooghde met gouwt/
Waer van Cupido (wel bedacht)
Den sterken boghe heeft ghewracht
Die my treft menigh-woudt.
Helaes! hoe menigh werven
Heeft hy daer medt mijn bloedt
Deur-wondt in t'swerelts eruen/
Soo hy nu oec noch doet:
Wie moecht vertellen al de deughde

De suetigheden/ en de vreughdt/
Die daer wt spruyten goedt.

IIII. SANGH.

V ooghen sijn soo schoone
(Weerdersse! goedt en wijs!)
De sterren in den troone
Laten heur toe de croone/
En gheuen heur den prijs.

Want Venus Goedertieren
En de Gracien reyn/
Woonen medt goy manieren
Daer in/ om te vercieren
Godlijc het eerdtsche pleyn.

IIII. WEDER-SANGH.

Soo suet is v ghesichte
(O alder schoonste Maeghdt!)
Dat het can maken lichte
Den nacht (als de ghestichte)
Oft Sol scheen/ alst claer daeghdt.

Soo seer suet sijn de stralen
Uwer schoon ooghen claer/
Dat sy t'veldt schoon bemalen
Medt bloemkens (sonder falen)
T'swinters/ oft Somer waer.

IIII. T'SAMEN-SANGH.

O Godt! hoe siet-men swermen
De Liefde (t'alder tijdt)
Die my steedts comt verwermen
En leuerdt swaren strijdt:
Met duysende gracien ver-seldt/
En veel meer Liefden on ghetelt)
Om v ooghskens medt vlijt.

Niet alleen om v ooghen/
Maer oock om v reyn haer:
V werck schoon is sonder looghen/
Wel gheschickt hier en daer:
En om al v schoon aensicht blij/
Maer bouen al (gheloofdt dat vrij)
Om uwen mondt eerbaer.

V. STROPHE.

Hoe sal ic toch beghinnen
Te prijsen uwen mondt?
Mijn verstandt/ hert/ en sinnen
Worden beroerdt van binnen/
Soo heeft hy my deurwondt:

Want hy schijnt toch te wesen
Vol suykers/ en vol dau/
Vol muscus oock by desen/
En vol peerlen ghepresen/
T'wee-randich/ wit/ niet grau.

V. ANTISTROPHE.

Daer bouen sijn ver-heuen
Seer aerdighlijc ghemaeckt)
T'wee lippekens/ die leuen
My/ en reyn blij-schap gheuen
Die dat dat hemelsch smaeckt.

Ghelijc t'wee roode rosen/
Oft als schoon versch corael
Siet-men v lipkens blosen
Die ic (Lief!) heb ver-cosen
Tot salue mijnder quael.

V. EPODE.

Lief! my wordt t'allen vren
Ghetoondt Godts wesen reyn/
Deur d'lieflijc vercieren
Van v schoon lipkens cleyn/
Want t'schoonste dat bouen ghebeurdt
Dat wordt heerlijc aen v ghespeurdt
Hier in ons eertsche pleyn.

Als ic v sute sprake
Hoore/ oft uwen sangh/
Soo hoor' ic/ medt ghemake/
Het lieflijck gheclanc
Der liren/ die Appollo groot/
Doet spreken deur der Goden hoot
Singhende Jouo danc.

VI. SANGH.

Ay! ay! ic queel' van minnen
Soo seer/ Lief! deur v deughdt/
Dat ic niet claer ver-sinnen
En can noch/ recht beminnen
De schoonheydt uwer jeughdt/

Ic sagh uws aensichts schoone
Soo kunstighlijc ghestelt
Op sijn maten ten toone/
Dat my onder den troone
Sticht/ leerdt/ troost/ en on-steldt.

VI. WEDER-SANGH.

V neusken wit en reene
Veel schoonder dan albast
Heeft nature alleene
Op v schoon aensicht cleene
In de middelt gepast.

V wanckens sijn daer neuen
Als heuuelkens ghestreckt/
Medt wit en roodt bestreuen/
Die my vreughdt kunnen gheuen
Die my ter deucht verweckt.

VI. T'SAMEN-SANGH.

Al dat deur ons verborghen
Schoon in Godts rijke woondt
Dat wordt my/ sonder sorghen/
Deur v ghesicht vertoondt/
Want wt v aensicht comen voordt
Suicheydt/ blijschap on-ghestoordt/
En deughdt diet al verschoondt.

Godlijcke schoone saken
Ja Venus aensicht soet
Can ic sien/ hooren/ smaken/
En Phebums Lire goedt
Der neghen Musen suten sanck
Hoor ic/ en smaeck der Goden dranc
Deur v/ mijn Pallas vroedt.

VII. STROPHE.

Nochtans ben ic t'onvreden/
My vindende te slecht
(Schoon Lief!) om v reyn leden
Soo aerdighlijc besneden/
Te prijsen na heur recht

Want bouen Aert en konste/
Sijn sy soo wel ghemaeckt

Deur der hemelen ionste/
Dat mijn hert/op t'ghesondeste/
Daer deur reyn blijschap smaecht.

VII. Antistrophe.

Pigmalion/(o Schoone!)
Noch gheen schilder en sou
Kunnen maken ten toone
Een beldt reyn van persoone
Soo schoon als ghy sijt/nu.

Want uwen hals seer reens/
(Daer v schoon hin' op rust
Medt heur puttekens cleene)
Is witter (niet ghemeene)
Dan sneeu/daer my na lust.

VII. Epode.

V borstkens schoon (die leuen)
Schijnen van wit albast
Twee bollekens verheuen/
Waer op reyn staen ghepast
T'wee crieckens lieflijc en roodt
Ghelijc op Venus borstens bloot
Apelles maelde vast.

Van Junon sijn v ermen/
En v schouderen breedt.
Deur Aurorans verwermen
Sijn v handen/niet vreedt.
Van Thetis zijn v voetkens cleyn/
Noyt Nymph' en had voetkens soo reyn/
Dies mijn vreughdt wordt vermeerdt.

VIII. Sangh.

Om v schenen de braeven
Sijn vast/ en sterck in macht.
Om v enkens/ronde braeven
Monterlijc/ tot verstaven/
Twee berghskens gheuleest sacht.

Rondt en vast sijn vol trouwen/
Wel gheuleest en gheheel
V dien (blom' der vrouwen!)
Als pilaren/ die houwen
Een koninghlijc Casteel.

VIII. Weder-sangh.

Het wele de Heer der Heeren
Veur hem vercoren heeft
Vor een woon-stadt ter eeren/
Om v deught te vermeeren/
Die nut/medt vreughden gheeft.

Want in v edel hertte
Men woonen siet ghelijc
Liefde/deur Venus pertte/
En Eere/ sonder smertte/
Medt goey ghenade/ rijc.

VIII. T'samen-sangh.

Ghestadigheydt bequame/
Wijsheydt/ veursichtigheydt/
Goey Sterckheydt/ sonder blame/
Recht/en Ghematigheydt/
Ghy sijt tot vreughdt en kunst bereydt/
In v sijn Schoonheydt/ Suetigheydt/
En stille zedigheyde.

Stadigh/en goedertiren
Sijt ghy/ en seer beleefdt:
Deur v goede manieren
Mijn siele queelde/en beefdt/
Want medt deers'/en der deughden meer/
Cupido/ helaes! al te seer
Mijn hert deur schoten heeft.

IX. Strophe.

Ay lief! wat wil ic maken?
Wie maeckt my doch soo stout!
Dat ic goddijcke saken
Die men in v siet blaken
Soo schoon en menigh-vout/
Soude willen beschrijuen/
En prijsen soot' betaemdt?
Ic laet sulc veter blijuen
Gheen kunst en macht beclijuen
Ic viel in d'were beschaemdt.

IX. Antistrophe.

Die al de sterren tellen
Koste in t'Firmament/
En sou noch nau vertellen
Kunnen/ noch in dicht stelle
V deughden/ my bekendt/

Noch ooc d'eerlijcke trouwe
En liefde (schoonste Maeghdt!)
Die ic liuer aenschouwe
Dan een wereldt van gouwe)
Die mijn hert t'uwaert draeghdt.

IX. Epode.

Dus willen wy dit laten
En louen onsen Heer'
Die uit sijns Hemels straten
V soo (Lief) t'sijnder eer
Medt alle deughden heeft begaefdt
Dat hy my daer deur heeft ghelaefdt
Met sijn hemelsche leer.

Dus sy dan lof en eere
Nu en tot alder tijdt
Onsen Vader/en Heere/
En Gheest ghebenedijdt!
Van d'Oosten daer de Son op staet/
Tot in d'West'/daer sy onder gaet/
Sy hem lof sonder strijdt.

X. Sangh.

O Brabandtsche Princessen!
Nymphen/en Vroukens wijs!
Ic heb nu hier verheffen
Willen/(Edel Meesterssen!)
V lieder deught en prijs.

En daer toe ooc de gauen
En d'edel deughden groot
Daer mijn duyfken deur lauen
En in deughden doen drauen
Kan uwen Vander Noot.

X. Weder-sangh.

Venus wordt voordt ghetoghen
Van duyf'kens sonder gal'/
En Swaentkens onghelogen/
Reyn en wit onbedroghen
Makende cleyn gheschal

Die ons te kennen gheuen
Dat goede Vroukens reyn/
Vriendelijc sullen leuen
Ooc eerlijc sonder sneuen
En stille/niet ghemeyn.

LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.

X. T'SAMEN-SANGH.

Ghelijc ghy Swaentkens schoone/
 En goede duyfkens doedt/
Dies ghy oor t'uwen loone
 Verdient der eeren hoedt:
Die ic v oor hoem draghen sal
T'alder tijdt/ deur t'gantsch eerdtsche dal/
 Om v reyn leuen goedt.

Want v edel manieren/
 V beleefdtheydt bestandt/
En v eerlijc vercieren
 Verlichten mijn verstandt
En doen my singhen nacht en dagh
Dat nooyt man/ eelder vroukens sagh
 In eenigh ander landt.

XI. STROPHE.

Voorts bid' ic/ Godt den Heere/
 Dat hy v (Swaentkens wijs)
En oock mijn Swaentken teere/
Wil wachten deur on-eere/
 Altijt in deughden vry.

Dat hy v oor wil wachten/
 En heur/ tot alder tijdt/
Veur der Cyniden ghestachten/
En der Gansen quay drachten/
 Die v haten/ deur nijdt.

XI. ANTISTRO.

Dat hy (medt heur quay Cyniden
 En Gansen on-beschaemdt)
Rosmicam haest wil scheyden
Na Rhadamantons eynden/
 Oft elders daer het aemdt/

En dat hy my wil gheuen
 Olympiam/ mijn Swaen/
Om medt heur/ sonder sneuen/
D'Olympiadis leuen
 Te leyden/ wel ghedaen.

XI. EPODE.

Tot dat hy ons sal halen
 Wt dit ellendigh dal
Tot sonder hoogher salen
 Daer ewigh duren sal
Oprechte blijschap/ sonder pijn/
Ghenietende Godes claer aenschijn/
 Bevrijdt deur Adams val.

Tot dat wy ons lichamen
 Schoon' en heerlijcheghlijc
Wederom sonder schamen
 Sullen Godt-vruchtighlijc
Aennemen inden Jongsten dagh/
Om deur Christum/ sonder gheclagh
 Te leuen ewighlijc.

VEHEMENS POETÆ AMOR ERGA SVAM OLIMPIAM.

Per Nicolaum de Meyere, carmine Phaleucio expressus.

GAVDETE ô Veneres Cupidinesque,
 Formosam reperit Notæus vnam
Dicta Olympia nomine est perapto,
Est vultu placido genisque pulcris,
Est multus roseo decorque in ore,
Instar sideris ô micant ocelli,
Seu spectes digitos, manus, comasque,
Vix tales Veneri fuisse credas.
 Sunt apta ad tenerum labella morsum,
Sunt aptæ digitis premi papillæ,
Cedunt & niueis cygnique collis:
Sed quis pro meritis probare membra,
Digne cetera vel referre possit?
Sunt pensanda animo magisque mente.
 Illam vnam meditatur, illaque vna
Infixa est animo, intimis medullis
Eradi poterit die nec vlla,
Dum vita dabitur frui caduca:
Successus tribuat Deus benignos;
Optato queat vt potiri amore.

A mon Seigneur, mon Seigneur Esteuan Deybarra, Secretaire de sa Mt.
Et de son Conseil de Guerre, &c.

ODE.

MA Muse (mon Seigneur) est tousiours fauorable
A cil qu'elle cognoit courtois & amiable,
Des lettres amateur, & orné de vertu
De la quelle on vous voit richement revestu:
Me commandant expres de ne laisser l'auare
Parque plonger au Stix, le nom d'vn homme rare:
Comme ces iours encor' quant Fama m'annonçá
Vostre venue ici, lors vers moy s'auançá
Se mettant sus mon lict: Debout, debout, dict elle,
Poëte leuez vous, Aurora vous appelle
Du paresseux seiour, Prennez la Plume en main,
Pour decrire le los d'vn Seigneur tant humain,
Tant docte & tant sçauant, qu'vn plus grand Roy du monde,
En qui tant de vertus, & de sçauoir abonde,
Luy fie ses secretz, & luy faict tant d'honneur
De l'enuoyer icy, (cognoissant son bon cœur)
Fort honorablement, en la Gaule Belgique.
Or apprennez de moy, ceste leçon Delfique,
„ Qui faict honneur aux Roys, il faict honneur à Dieu:
„ Les Princes & les Roys, tiennent le premier lieu
„ Apres la Deité: & qui reuere encore
„ Les seruiteurs d'vn Roy, le Roy mesme il honore.
Pource chantant l'honneur, de ce Seigneur icy,
Vous ferez grand honneur au Roy son Maistre aussi:
Chante doncques son los, Vander Noot, car sans faute
Il le merite bien pour sa loyaulté haute:
Car il a l'Esprit net & d'enuie & d'orgueil,
Et faict aux vertueux vn honneste recueil,
Il se sçait moderer en la fortune bonne,
Et en aduersité, constant, il ne s'estonne:
Qui est l'occasion que son Seigneur & Roy
Se reiouit d'auoir tel Seruiteur chez soy:
Qui met a la Vertu, à nostre Poësie
Et aux arts liberaux aussi sa fantasie.
Pour ces raisons allez luy presenter ces vers,
Lesquelz annonceront son los per l'vniuers.
Ainsi disoit ma Muse, en me donnant l'audace
De presenter ces vers à vostre bonne grace:
Prenez les donc en gré, de moy, d'aussi bon cœur
Que ie les ay basti pour vous porter honneur.

A mon Seigneur le Capitain Leonardo Rotulo Carillo, Seigneur des Villes des Fines, de Somontin, &c. Superintendent des affaires de sa Mte en France, &c.

SONNET.

Vertu, Honneur, Amour, Leauté & Constance
(Capitaine vaillant, fort, & de grand courage,
En conseil tres-prudent, docte, sçauant & sage)
Et les autres vertus, sont en vous demourance.
Minerua, Venus, Mars, & le Dieu d'eloquence,
Les trois Graces, aussi l'Appollonine rage
Et les neuf Muses sœurs vous ont donné engage
Vn chascun d'eus son mieux, & voire en abondance.
Si bien qu'en vous voiant si dous & debonnaire,
Humain & graticus, ma Muse ne veut taire,
Ains me fait vostre los darder par l'vniuers.
Carillo mon Seigneur! ô grand honneur d'Espaigne!
Vostre los florira en France, en Alemaigne,
En Brabant, & par tout, par voz & par mes vers.

Aen den seluen Heere eñ Capiteyn Leonardo Rotulo Carillo.

ODE.

U Beleefthepdt / v deughdt / Carillo goedt Heere /
U wijsheydt / v verstandt / en v vroom leuen goedt
Verwecken mijnen gheest / en maken my recht moedt
Om deur mijn veerschen v aen te doen eeuwigh eere.

Want ick wt t'Spaensche rijck noyt Heere en sagh komen
Di de Pierides soo wel hebben ghelaeft /
Wt Aonides bloedt / en medt deughden begaeft
Als sy v / Rotulo / lauen gaen / t'uwer vromen.

Dus wildt in danck' ontuaen mijn veerschen en mijn konste /
Na dat ghy seluer weet dat veerschen hebben macht
Teghen des Tijdts ghewelt / en oock Atropos cracht:
Dies-men groot achten moet der goy Poëten jonste.

DOTOR. El nuestro Virtuosissimo Poëta boscando y estimando sobre todo, los hombres virtuosos, honestos y dotos, alaba altamente y dotamente en estos dos Sonetos, al muy virtuoso, nobile y doto Sr. el Capitan Leonardo Rotulo Carillo. Sr. de las Villas de Fines, y Somontin, Superintendente general de la hazienda de su Majestad en Francia, &c. Y no sin razon, porque es Cauallero y Capitan muy vallente y experimentado, y Señor muy gracioso, sabio, mansueto y humano, ricamente ornado de las mejores virtudes: y, que mas es, Poëta tan sentencioso, sublimo, dolce y graue, que merece ser puesto con los mejores Poetas d'España. De los quales hallaremos mas en el quinto de las Olympiados, en el primero libro de los Amores, y en otras obras de nuestro Poëta. MARFIRA. Assi va el generoso Señor Vander Noot, no solamente eternisar los hombres, mas tambien los Poëtas de diuersas naciones.

Vrays Cygnes sont les bons Poëtes
Par lesquelz le plus grand des Dieux
Comme par ses saintz interpretes
Reuele les secretz des cieux:
Par leur vers l'homme vit en gloire
Ayant dessus la mort victoire.

A mon Seigneur, mon S^r^. Sebastien VVesternacher S^r^. de Grosser, &c.
Du Conseil de la Maieste Imperiale, & Secretaire de son Alteze.

ODE.

VVesternacher de tes vertus vne etincelle,
Que ton age cachoit sous l'escorce nouuelle,
Croissant auec les ans, si grand' flamme a produit,
Qu'auiourd'huy ta vertu tout clair au monde luit:
Ie ne suis point menteur, te donnant telle gloire,
Celluy qui ta connu, celluy me pourra croire.
Que sçauroit plus vouer vn pere tres-humain,
A son petit enfant, qu'il branle dans sa main,
Que les biens que tu as? tu es des la ieunesse,
Sain de corps & d'esprit, tout comblé de richesse,
Mignon, fauorisé, de nostre Gouuerneur,
Erneste le grand Duc, & son frere l'Empereur,
Car tu as vn accueil qui les hommes attire,
D'vn petit clin de teste, & d'vn petit sourire.
Meint vertuéux Seigneur m'a tresbien remonstré,
Qu'a toy, Monsieur, j'auois vn humain rencontré,
Car si tu vois quelqu'vn qui porte sur la fa.e,
Ie ne sçay quoy du bon, tu luy monstrez ta grace,
Et l'auançez par tout, & ce qui est meilleur
Que ton auancement, tu l'aymez de bon cœur.
Ou est l'esprit gentil qui dignement s'applique
Ou à la Poësie, ou à la Rhetorique,
A la Philosophie, à qui tu n'as aydé,
Et à l'Austricien grand Duc recommandé.
Va t'en doncques soucy, puis qu'vn autre Mercure
Des Muses & de moy, daigne prendre la cure:
VVesternacher n'est pas seulement bon fauteur
De ceux à qui la Muse à donné quelque honneur,
Il leur sert en tout temps, d'vn Asyle prospere,
De secours, & d'appuy, de vray fauteur, & Pere,
Ie le puis vanter tel, car l'ayant esprouué,
Vn Seigneur tres-humain, au besoing l'ay trouué.
Dont il merite bien, que le face reuiure
Pour ses rares vertus, par bage de mon liure:
Or sus! son los, son nom, mangré le cours des ans,
Par moy cognus seront aux peuples suruiuants.

Der vromer helpers vroom/ behoort eeuwighen lof/
Der seluer haters grof/ niet dan verdriet en stof.

A mon Seigneur, mon S^r. Albert Fucker. Seigneur de Kierchberg, VVyssenhoren, &c. Premier de la chambre du Serenis^e. Ernelte l'Archi-Duc d'Austrice.

ODE.

FVcker plus tost sera le chariot que guide
La sombre nuit par l'air, d'estoilles claires vuide,
Et plustost le Soleil qui en plein jour reluit
Tournera tristement, tost en l'obscure nuit:
Aussi sera plustost montaigne sans vallée,
Plustost la mer encor on verra dessalée,
Et plustost contre mont l'eau de la Meuse ira
Et la Soygne de serfs plustost vide sera
Que les plumes icy des vrays gentils Poëtes
En leurs ouurages beaus soyent toutes muettes.
Ou que de leurs amis & le los, & le nom
Ne viuent en leurs vers d'vn eternel renom.
Pour ce ie veus chanter vn chant à vostre gloire
Engrauant voz vertus au temple de Memoire,
Mais (comme vn auant ieu, sans faire long seiour)
Ie vous veus doucement chanter ce chant d'Amour.

ROSINA. Sacht mir Herr Doctor/den wem schrieft der Poët diese Ode: DOCTOR. Den den Wolgeboren Herren Herren Albertum Fucker. Herr zu Kierchbergh vnd Wyssenhoren. Furstlycher Deurluchticheyt Ernesti/Ertzhertogh zu Oster.rych/Cammerer/ect.

LAVRA. Et che dice il Poëta al generoso Signor Fucker? DOT. Che piu tosto si feráno ogni cose imposibili dinázi che li lodi & bei nomi d'elli generosi no si legerano n'elle opere di veri Poëti, come anco le vertu d'el detto S^r. Fucker. si legeranno eternalmête n'elle opere é d'el nostro Poëta. Et oltra questo dedica il Poëta anco al Virtuosissimo Señor Fucker questa sequente Oda, parlando d'Amore honesto, & delle virtu & eccellenti gratie di Madoña Olympia.

ODE.

MAistresse gracieuse
Digne de tout honneur,
Discrete & Vertueuse,
Chaste & ferme de cœur
Tes honneurs & vertus
Rendents maints cœur confus.

2.
Quand tu nasquis, Maistresse,
En ce bas monde icy,
Minerua la Deésse
T'a prinse en son sousy,
Et les nœuf chastes Sœurs
T'apprindrent leurs douleeurs.

D'honneur & de Constance
Et d'vn gentil sçauoir,
Aussi de la Prudence
Tu t'as faict vn tresor
Qui plus que tout l'or vault,
Car il descend d'en hault.

4.
Rien que la Vertu belle
Ne te plaist nuit & iour,
Mais tu es trop rebelle
Contre l'enfant Amour,
Faisant languir de doeuil
Ceulx qui voient ton oeil.

Rien ne pourroit trouuer l'homme meilleur au monde
Que Maistresse qu'en biens, & en vertus abonde.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

Au tres-Ill^re. & tres-Ex^me. Seigneur, Don Pedro Enriquez,

Conde de Fuentes. &c. du Conseil d'Estad de sa Ma^te.

Sur son entrée en Anuers. A°. 1593.

SONNET.

Trois-fois le bien venu soit la vostre Excellence
De Fuentes, mon Seigneur ! en la ville d'Anuers
Affligée souuent par des hommes peruers
Auares, debaucez, & trop pleins d'insolence:
Ores esperant mieus par la vostre presence:
Dont ie veus annoncer par tout cest vniuers
Vostre los & honneur, par l'ardeur de mes vers,
Vous voiant fort, humain, dous & plein de prudẽce
Car voz belles vertus, aggreables au Roy
Et a tous amateurs de nostre saincte Foy
Ont enflammé les coeurs des Filles de Memoire
Et de moy (Mon Seigneur, des lettrez amateur,
Faisant aus ver ueus, humainement faueur)
Si bien que chanterons viuement vostre gloire.

MARFIRA. Que versos son aquellos? DOT. Son hechos sobre la felice entrada de la Excell^a. d'el Ill^e. Don Pedro Enriquez, Conde de Fuentes. &c. MARFIRA. Y que dize el Poeta? DOT. Despues de se hauer muchas vezes, in diuersos lugares lamentado, no sin razon, que hasta agora no ha hallado algun tanto fautor ny amador de la virtud que le auiesse dado assistencia y animo para poder hazer tal seruicio y honra immortal alla M^ad. d'el Rey Catolico, Don Philipo, nuestro S^or. tambien a sus tierras y prouincias patrimoniales, come el ha, desde su iuuentud, por loable y generoso instructo natural siempre desseado y buscado de hazer por su pluma, y lindo arte poetico (al qual Dios y Natura le an destinado) se huelga agora, cum buena razon, en la venida de su Ex^a. diziendo, con linda eloquencia, ser tres y quatro vezes bien venido en Emberes muchas vezes afligida por hombres ambiciosos, auariciosos y voluptuosos: Mas esperando mejor agora por la venida de su Ex^a. visto que su Ex^a. es vn Achille valiente, magnanimo y fuerte en hechos de guerra, vn Vlixes experimentado, sabio y prudente en Iusticia, Conseijo y policia (come su Ex^a. a bien mostrado en Portugal contra los Ingleses enimigos, y en otros lugares) y vn Mecœnas fauorable, docto y gracioso, contra los Poëtas, hombres virtuosos y doctos. Por los quales virtudes y gracias esperan tambien mejor las Musas Pierides, y nuestro Poëta, prometiẽdo de hazer biuir, por sus versos, los loores y hechos valerosos de su Exª. eternalmente, por todo el vniuerso. MARFIRA. Cosa grande y linda a fe! esto es el vnico merced dela Virtud en este mondo, el qual se recabe, no por los dineros que se emplean en grandes pompas o banquetes, altos Piramidas, grandes palatios, statuas, ó pinturas, Mas a las obras y versos de los bien-cantandos Poëtas. DOTTOR. Es muy grand verdad, Señora. Y por esto dizen bien Horacio ad Mercurium Censorinum, y Ronsard al Rey de Francia Henrico II°. MARFIRA. Supplico que vuestra S^a. sea seruido (Señor Agricola) de me recitar los todos dos. DOT. De muy buena gana, graciosa y virtuosa Señora Marfira. Dizen.

Non incisa notis marmora publicis,
Per quæ spiritus, & vita redit bonis
Post mortem ducibus: non celeres fugæ,
Reiectæque retrorsum Annibalis minæ,
Non incendia Carthaginis impiæ,
Eius, qui domita nomen ab Africa
Lucratus redijt, clarius indicant
Laudes, quàm Calabræ Pierides: neque
Si chartæ sileant, quod bene feceris,
Mercedem tuleris. &c.

En vain certes en vain les Princes se trauaillent,
En vain pour gloire auoir l'vn à l'autre bataillent,
Si apres cinquante ans frandrez de leur renom
Le peuple ne sçait point s'ils ont vescu ou non.
Ce n'est rien, (mon grand Roy) d'auoir Boulongne
Ou d'auoir ça ou la quelque ville conquise, (prise,
Si la Muse te fuit, & d'vn vers solennel
Ne te fait d'age en age aux peuples eternel.
Les palais, les citez, l'or, l'argent & le cuiure
Ne font les puissans Roys sans les Muses reuiure,
Sans les Muses deux fois les Roys ne viuent pas,
Ains despouillez d'honneur se l'amentent là bas
Aux riues d'Acheron. Seulement cette gloire
Est de Dieu concedée aux filles, que Memoire
Conceut de Iupiter, pour la donner à ceux
Qui attirent par dons les Poëtes chez eux.
Tout le riche butin, toute la belle proye
Que les deux freres Grecs auoient conquise à Troye
Est perie aujourd'huy, & ne connoistroit lon
Achile, ny Patrocle, Aiax, n'Agamemnon
Ny Rhese, ny Glaucus, ny Hector, ny Troile:
Et tant de gens vaillans perdus deuant la ville
Seroient comme de corps, de gloire deuétus,
Si la Muse d'Homere eust celé leurs vertus:
Ainsi que vigrons qui ont les mains l'empoule
A force de bescher, seroient parmy la foule
Des esprits inconnus, & leur vertu qui luit
Seroit ensevelie en l'eternelle nuit.
Doncques pour engarder que la Parque cruelle
Sans nom t'enseuelisse en la nuit eternelle,
Tousiours ne faut auoir à gage des maçons
Pour transformer par art vne roche en maisons,
Et tousiours n'acheter auecques la main pleine
Ou la medale morte, ou la peinture vaine:
Mais il faut par bien-faits & par caresse d'yeux
Tirer en ta maison les ministres des Dieux
Les Poëtes sacrez, qui par leur escriture
Te rendront plus viuant que maison ny peinture.

LOVYS FRANCO LVSITANO AL MVY MAGNIFICO, GENEROSO Y DOCTISSIMO VARRON, EL SEIGNOR, DON IVAN VANDER NOOT. PRINCIPE DE LOS POETAS BRABANCONES.

SONETO.

Vos soys dichoso en gracias sobrè humanas,
Dichoso digo en cosas no parejas:
Mas en los ojos lindos y las çejas
De la hermosa tu Olympia adonde sanas:
Con tus exemplos todas cosas ganas
Y contento, mayor pones tus tejas,
Hapardor ni de campo ny d'ouejas,
Mas diuino d'Appolo sacro manas.
Liricamente, soys de gracia buena
Y qual Pindaro, y Horacio en la Latina,
En alto Brabançon tu Musa suena.
Tu gran renombre pues, por tu diuina
Rauia, de Tiempo en tiempo viuir puede,
Y yo por ty a pezar de muerto indigna.

Heureux (puis que le seul loz
De nous apres nous demeure,
Et qu'il faut que l'homme meure)
Celuy de qui n'est encloz
Le nom dessouz le Tombeau.
Heureux qui resiste contre
L'obscur oubli: & rencontre
La faueur, des doctes vers
Des frons de Laurier couuers,
Qui le font luisant, & beau,
Reuiure par l'Vniuers.

Pontus de Tiard, Masconnois.

DILIGE VIRTVTEM, REMANET POST FVNERA VIRRTVS.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT.

A mon Seigneur, mon S^r. Christophre de Mont-Dragon Cheuallier, Collonel, Conseillier & Chasteleyn du Chasteau d'Anuers pour Sa M^te.

SONNET.

Dragon, bien que le temps aille tout de trauers
Rempli de cruautez, de douleurs, & de larmes,
Ie ne lairai pourtant de chanter voz faicts d'armes
Bien heroiquement, comme il faut, en beaus vers:
Mais deuant tout ie veus darder par l'vniuers
Voz vertus, les chantant au milieu des alarmes
Melodieusement, en recitant mes carmes:
Car vous aimez le Roy, & sa ville d'Anuers.
Gouuernant sagement, d'vne grace ciuile,
Le Chasteau, voz soldats, vostre noble famille,
En Seigneur Chrestien, tres-catholiquement.
Accompaigné encor, de la noble Matrone
Dicte de Chastelet, modeste sage & bonne,
Viuant en bon accord ensemble sans torment.

MARFIRA. A quien dirige el Poëta esto Soneto? DOTTOR. Al muy Virtuoso y Valeroso Varon Christoual de Mont-Dragon, Cauallero, Consejero, Colonel de compañias de Soldados, y Castellan del Castillo de Emberes, por la M^ed. del Rey Catholico Don Philipe nuestro Señor. Diziendole que por todos las aduersidades & calamidades de nuestro tiempo, no dexara de cantar dottamente sus vitorias y heroicos hechos d'armas, hechos en diuersos tiēpos y lugares, por su M^ed. Mas por principio quiere agora (cantando entre las batallas) diuulgar por todo el vniuerso sus virtudes y gracias, por esto que el ama al Rey, y su lindissima tierra de Emberes, gouernando prudentemente, justamente, y humanamente el Castillo, sus valientes Soldados, y su nobilissima familla, como Señor verdaderamente Christiano y buen Catholico. Acompañado tambien dichosamente (por la gracia de Dios) de su legitima compagna la virtuosa y honesta Matrona, Doña Guillelma de Chastelet, casa nobilissima en Loreyna. De manera qu'ellos por sus gracias y virtudes son honrados, respetados y amados de los Señores, de los Soldados, de los Mercaderes, de los Borgeses y de todo el peublo. MARFIRA. Dize mucho el Poëta en pocos versos. DOT. Esto es lo principal de los Poëtas de ser sententiosos, substantiosos y copiosos. Y por esto no se puede dar cosa mas linda ni preciosa a Señores ni a Señoras que versos de Poëtas, que solos pueden eternizar los hombres y las Damas. Como muestran biē Ronsard en estos versos siguiētes, a las Señoras hijas del Rey de Francia Hērico II. Y De Magni al S^or. d'Auanson, cantando.

Peu de temps la beauté dure,
Et le sang qui sort des Rois,
Si de l'esprit on n'a cure
Ni des beaux vers la lecture
Qu'on chante en belle voix,

Ces riches assez orgueilleuses,
Ces gros Diamans luisans,
Ces robes voluptueuses,
Ces dorures somptueuses,
Periront auec les ans.

Mais le sçauoir de la Muse
Plus que la richesse est fort,
Car iamais rouillé ne s'use,
Et maugré les ans refuse
De donner place à la mort.

Heureux donc sont ceux lesquels sont curieux
D'acquerir l'amitie des prophetes des Dieux,
Des Poetes sacrez, qui peuuent par leurs dextres
De la Mort & du Temps faire leurs obiets maistres.

Voyla ce qu'a entendu, Auanson, par ces rimes
Chatouillé d'un plaisir que les personnes viuent
Dourablement [illegible] plustost que de mourir
Par presents, & faueurs en viuant acquerir.

OLYMPIA. Wat wordt met deez verskens van Ronsard en van Magni betoondt? DOC. Dat de deught en verskens der Poeten alle andere dinghen by [illegible] Eerweerde Jonckvrouwe.

LAVRA. Che cose mostrano quelli versetti d'il Ronsardo & d'il de Magni? DOT. Che il seruitio & gli versi di Poëti passano ogni altri presente & seruitij. Madonna honoratiss^a.

VIGILATE VIRTVTI. DE MONTDRAGON.

LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT.

A Mon Seigneur, Mon S^r. Alfonce de Mont-Dragon

Capitaine de la Cheuallerie de sa M^e. en ces pais bas.

DISCOVRS POETIQVE.

A Ce matin, Clion, la belle & gratieuse,
Me vint dire ces mots, d'vne bouche amoureuse,
Puis que tu as chanté & l'honneur & le los
De tant de grands Seigneurs, & des vaillants Heros
Pourquoy (mon Vander Noot) ne chanteras tu ores
Vn beau vers à l'honneur de Mont-Dragon encores
Puis qu'il est tant vaillant; hardi & courageux,
Tant sage & tant prudent, humain & gratieux
Qu'il est de tous aimé, & tenu en estime:
Meritant d'estre mis en dignité sublime.
Car ainsi comme il est lettré, noble & sçauant
Il va les genereux & bons Esprits aydant:
Pource (Pindarisant, en langue Brabançonne)
Melodiez son los en vn Vers qui haut sonne
Melodiez aussi les graces (en tes Vers,
Tant qu'on les puisse veoir florir par l'vniuers)
De sa Dame, qu'on dict Mont-Dragon Margarite,
La quelle, en vertus est perle & fleur d'eslite.
Par ces propos i'ay prins la plume dans la main
En composant ce chant (Monseigneur tres-humain)
A l'immortel honneur de vostre Seigneurie
Pource prenez le donc en gré ie vous supplie.

MARFIRA. Que dize el Señor Váder Noot en esto Discurso Poëtico? DOT. Que Clio la Musa venia esta mañana animar al Poëta, de cantar tambien algunos versos a la immortal honra del Señor Alfonso de Mont-Dragon, Capitan de la Caualleria de su Magestad en sus tierras Baxas: visto que es tan vallente, virtuoso, sabio, prudente, y gratioso, que es amado y estimado de cada vno, meresciendo todo dignidad. Y tanto mas por esto, que estando letrado, humano, y generoso, haze bien y fauor a los hombres letrados, y virtuosos. Y por esto commanda Clio al Poëta de no dexar de cantar suauemente a la manera del Poëta Pindaro, las virtudes y loores de aquel valeroso Capitan: y tambien las gracias y virtudes de Doña Margarita de Mon-Dragon, su legitima compaigna, hija del dicho Colonel Christoual de Mont-Dragon. MAR. Bueno a fe, pero yo me marauillo que pues que los Poëtas siendo tan raros y necessarios, son tan poco fauorescidos? DOT. Desto son causa la ambicion, auaricia, la carnal voluptad, y la ignorancia, enemigos de la Virtud y Virtuosos. De manera que podemos dezir con el P. en Latin, y con nuestro Poëta en Frances aquellos versos. *O mors! o tristia tempora! prorsus extincta est pietas, &c.*

Si qua tamen donant, dant scurris dantque cynedis,
Dant lenis potius, dant scortis callipareis:
Nemo dabit Vati. Musæ spernuntur vbique.

Deuallez sont les meilleurs par enuie,
Et estimez aucuns pleins de follie,
Comme palliarts, macquereaux & flatteurs,
Gourmands, beuueurs, impudens & pipeurs.
Et nulle part Homere ni Horace
Pour leurs vertus, ne peuuent trouuer place.

Aen den Deurluchtighen ende Hoogh-gheboren Vorst / Don Anthonio de Leiua / Prince van Asculi / Hertogh van Terra-Noua. &c.

ODE.

NErkende (machtigh Vorst) in Vorsten oft in Heeren
Enighe deughden schoon / die niet en syn ghemeyn /
So gae ic my terstondt / tot myn Meesterssen keeren /
Segghende laet niet toe / o Musen Maeghden reyn
Dat sulken Heeren lof en Naem soude vergheeren
Blyuen in Lethes vloedt / so verde als hy sy
Bystaender / en goedt vrindt / van v / en v Poeten:
Dus helpt my synen naem prysen mede herten bly.

Soo heb ick onlanghs heur oor noch van v ghesproken
(O Vorst van Asculi / Medt veel Deughden vereerdt)
Soo wel dat ick v leerde op de Doodt heb ghewroken /
En op des Tydt ghewelt / dies veel hebben verheerdt:
Dus sult ghy dan bekendt altydt in eeren blyuen
Om v Deughdt en verstandt / den vyanden tot spyt /
Deur die veersen die ic t'uwer eeren wil schryuen /
Want veersen wederstaen Doodt / reghē / windt / en Tydt /

Want syt ghy niet / o Vorst / den Coningh soo ghetrouwe
Dat ghy om hem verlaet en om t'Ghelooue noch /
V maghen / v goedt landt / en v eerlijcke Vrouwe /
Om te bestryden cloec / den Vyandt / vol bedroch?
Soo de Pastrana oock / en de Medicis mede
Doen / en noch ander meer / Godt gheef v zeegh / en haer:
Ic sal v lieder lof soo singhen t'elker stede /
Dat hy sal openbaer syn ouer duysent iaer.

CASSANDRE. Le Prince d'Asculi, Duc de Terra Noua, est il appellé Anthonio de Leiua? DOCTEVR, ouy Madame CAS. Ce grand Soldat, & vaillant Capitaine, qui tenoit si magnanimement & loyalement Pauie pour l'Empereur Charle cinquiesme, contre la force des francois, iusqu'autāt que le Roy Frācois y fut prins deuant, & mené en Espaigne: estoit il son Pere? DOCT. son grād pere Madame. CASSANDRE. Vrayement ce vaillant Heros fait bien esperer de luy actes non moins dignes d'eternelle louange. DOCT. C'est par cela que nostre Poëte luy dict: remarquāt en Princes ou Seigneurs quelques vertus rares & excellentes, je m'adresse subit aux Muses, leur

LAVRA. Il Principe d'Asculi, Duca di Terra Noua e luy chiamato Antonio Di Leiua? DOTTOR. Madona si. LA. Quel grand Soldat, & valiente Capitā, Antonio di Leiua, qui teneua Pauia tanto magnanimamente & fidelmente per l'Imperator Carlo Quinto contra la forza da Frācia, fino chil Re Francesco fu captiuo & condutto in Spagnia staua Padre di questo? DOC. Granpadre. LAVRA. Veramente questo valiente Principe fa esperare atti da luy non meno degni de eterno lodi. DOCT. E per quello che nostro Poeta luy dice. Trouando in Principi o Signori (Illust. Principe) qualchi rari & eccellenti virtu, yo vay prestamente verso i Muse: dicē-

MARFIRA. El Principe Dasculi, Duq; de Terranueua, llamase Dō Antonio de Leiua? DOCTOR. Si Señora. MAR. Este grā soldado y bellicoso Capitan que tenia tan valerosamente y lealmēte Pauia por el Emperador Carlos V. contra las fuerças de los Franceses hasta tāto que el Rey Francisco fue prezo delante della, y puesto en España, era este su padre? DOC. Era su grandpadre MAR. En verdad este valeroso Varon haze bien esperar del, por las cosas condignas d'eternal loor. DOC. Por esto es que nuestro Poëta le dize: Cōsiderando en Principes, o Señores (o Principe Illust^mo. algunas raras y excelētes virtudes, yo me torno a las Musas, diziendo les: no permiteys, o

LES EVVRES POETIQVES DE MONSIVR VANDER NOOT

mis castas Señoras, que la fama, loor, y lindo nõbre de tal Señor, sean sepultadas en los golfos de la riberade Lœthes, pero si ellos son en fauor de vos y de vuestros Poetas, ayudame para cantar sus loores. Assi tengo yo aun hablado a las Musas estos dias passados (dize el Poeta ala Copla segũda que V. E. està ornado de virtudes y gracias, que yo he tomado vengança por ellos contra la muerte y el tiempo (los quales han puesto en oluido, por no auer hallado el fauor de algun buen Poeta) nombre infinito de grandes personajes, de tal manera que (en despecho dellos y de la embidia) V. E. biuirà por mis versos en la Yglesia de Memoria de eternal gloria. Pues los versos tienen poder y fuerça de resistir a la muerte, al tiempo a la lluuia y a los vientos. MAR. Por esso dize bien entre otros Du Bellay al Rey de Frãcia Hẽrique II.

do loro, non lasciate, o mei caste Done, che l'lode ne'l bel nome d'vn tal Sr. sean incepulti n'e'li golfi d'il fiume Lœthe, ma (mediante chil sea fauore di voy & di vostri Poeti) adiutate me a celebrare y sus lodi. Cossi ho io anco parlato a y Muse (dice l Poeta n'ella stanza 2.) di V. E. tanta ornata di virtu & gracie, che io vi o vindicato per loro assistentia, contra la Morte & contra il Tempo (i quali hãno posti in eterna obliuione, per non auer riscontrato il fauore di qualche bon Poeta, numero infinito di personaggy grandi, talmente in dispetto di loro & l'Inuidia, vostra Exa. potra viuere per i versi mei, n'el tempio di Memoria, in eterna gloria: per che i versi hanno potentia di resistare a la Morte al Tempo, a la pioggia & al vento. Per questo dice ben fa altre anco il Du Bellai, al Re di Francia, Henrico II.

disãt, ne permettez ô mes chastes Maistresses, que le lor ni le beau nom, d'un tel Seigñr soiẽt ensevelis aux gouffres du flueue Lœthes. Ains (moiennant qu'il soit fauteur de vous & de voz Poetes) aidez moy à chanter ses louanges? Ainsi ay ie parlé encores ces iours aux Muses (dict le Poete au couplet 2.) de vostre Excel. tãt orne de vertuz & graces, que de vous ay par elle vãgé cotre la mort, & le temps (qui ont en eternelle obliuion) pour n'auoir trouué le fauer de quelque bon Poete, nombre infini de grands personnages) tellement, que maugré eux & l'Enuie) vostre Exce. viura par mes vers au temple de Memoire, en eternelle gloire: Car les vers ont puissance de resister a la Mort, au temps a la pluye, & vents. CAS. pour ce dict bien entre autres Du Bellay, au Roy de France Henry deuxiesme de ce nom.

Quelz haults Princes puissans pour sacrer leur memoire,
A la posterité, engraverent la gloire
De leurs faictz genereux en marbre figuré,
En colomnes, en arcz, à double front gravez,
En superbes tumbeaux & semblables ouvrages,
Que le temps a donté. Quelques autres plus sages
Voulans perpetuer le bruit de leur vertu
Par œuvre qui ne peut du temps estre abbatu,

Qui ne craignist le feu, ny le fer ny l'outrage,
Ny mesmes l'injure, mais passant d'aage en aage,
Se fist tousiours plus beau, emprunterent les mains,
Et l'immortel labeur des doctes escrivains,
Par le moyen desquelz plus vivans ilz sont ores,
Que du tẽps qu'ilz vivoient, & leurs beaux faictz encores
Plus recents que ceux là, qu'on voit presentement.
Tant de force ont les vers escritz doctement.

DOC. Muy biẽ dize, pues el señor Vander Noot, mostrãdo la causa de su dicho (dize por manera de demãda, al Cople final) a su E. Pues no està V. E. tan leal al Rey, y a nuestra santa Fe, o Principe illustrissimo, que V. E. dexa para hazer les honor y seruicio vuestros generosos parientes? vuestra rica tierra? y lo que es mas, vuestra casta y virtuosa compañia? para combatir los enemigos y aduersarios. Como tãbiẽ haze el sabio Duque de Pastrana Dõ Rodrigo de Silua, y otros. A los quales Dios de salud y vitoria, crecimiẽto desus muy altos estados, y por my eternal gloria. MARF. Amen, Amẽ. Assi sea.

Et poi il Sr. vander noot, repetando il ditto suo, dice (per maniera d'interrogatione n'el la stanza finale) a la sua Exa. Per che ne stase voi tanto fidele al re Catolico? & alla nostra santa fede (Illustrissimo Principe) che vostra Ex. lascia per fare honor & seruitio a loro, i vostri illust amici, vostra opulenta patria, & che piu & vostra bellissima castissima, & virtuosissima compaigna per combater loro nemici & aduersari, assi como fanne anco il prudentiss. Roderico di Silua Duca di Pastrana & altri a gli quali l'dio voiglia dare salute, & victoria, & per i versi mei viuer ta fama & gloria. LAV. Amẽ. Amẽ. Cossi sia.

DOC. Tresbien dict puis le Sr. Vander Noot repetant la cause de son dire dict (par maniere d'interrogation, au couplet final) à son Exe. car n'estes vous si loial au Roy, & a nostre saincte foy (ô Prince tresillust.) que vous laissez pour leur faire honneur & seruice, voz genereux parents, vostre, opulente terre? & que plus est, vostre tresbelle chaste & vertueuse compaignie? pour combatre leurs ennemis & aduersaires? Comme font aussi le prudent Duc de Pastrana, Roderico de Silua: & autres: ausquelz Dieu veut donner salut & victoire, & per moy eternelle gloire. CAS. Amẽ, Amẽ. Ainsi soit il.

Aen den Deurluchtighen ende wel-ghebozen Vorst/ Don Rodrigo Silua. Hertoch van Pastrana.

ODE.

STROPHE.

Niet teghenstaende (Vorst) dat deurgaens alle menschen
Anders dā beestē doen/medt het hooft gaē om hooghe
Siēde tē hemel waert/om de Deughdt (na heur wēschē)
Te kennen/en oock Godt/medt een gheestelijc ooghe:
Soo sien wy (laes) nochtans dat de menschen veurschreven/
Achtende cleyn de Deught/en de Redene schoone/
Na heurder sinnen lust/als beesten meest-deel leven:
Soekende/Lust/Gheldt/Pracht/meer dan de Deughdē schoone.
Dees dry herpyen valsch/sy soo te binste komen/
Deur Circe so bedodt/dat sy als beesten sterven
Sonder eere oft lof/om dat sy niet der vromen
Opstandt en sochten hier/in deser wereldt erven.

ANTISTROPHE.

Hoe seer ontallijc veel/vorsten sonder verghetten.
Deur dat sy noyt iet goedts en deden den Poeten?
Die de vromme alleen deur heur godlijck wel schryven/
In eeren t'alder tijt bekendt kunnen doen blyven/
Medt om t'gheldt en t'groot goedt/dat rycke heeren hanghen
Dicmaels aen menschen weulps/die wandelen quaey gāghē/
Aen banketten/aen wyn/aen oneerlycke vrouwen/
Aen tuyschers/coppellers/die niet veel goedts en brouwen/
Maer om t'gheldt en de deughde/die sy (recht wel beraden)
Besteden aen die t'goedt volghen/en t'quaedt versmaden:
Ghelyck ghy doet/o Vorst/dies ick v soo wil prysen
Dat v/verscheyden volc dinst sullen gaen bewysen.

EPODE.

Want ghy syt deughdelyck/wys/en zedigh van gheeste/
Alle wreedtheydt/en haet/kunt ghy van v veriaghen/
V Crachten/die bestaen in Reden aldermeeste/
Dies v Deurluchtigheydt Recht/en Mate behaghen.
Ghy syt goedt en ghetrou den Coningh/onsen Heere/
Die om syn kerke/Godt/te vryen/heeft vercoren/
En boven al begaefdt medt rycken en medt eere/
Die hem syn toegheschickt van eer hy werdt gheboren:
Dies ick Godt/hem/en v/allen dinst wil betoonen
Medt de kunst die my Godt deur Phoebum heeft ghegheven:
Dus wildt ghenadigh Vorst uwen Dinaer verschoonen/
Doende in eeren hem tot uwer eeren leven.

MARFIRA: A quien escriue el Poëta esta Oda? DOTOR. A Don Rodrigo de Silua Duque de Pastrana MAR. Ques lo que escriue? DOCT. el Poëta lo dize, en la strophe, no obstāte o Duq; illustrisimo, que todos los hombres van generalmente (differente à los brutos leuā

LAVRA. A chi scriue il Poeta quella oda? DOC. A Don Roderico de Silua, Duc q̃ de Pastrana. LAV. & che cosa scriue? luy dize (n'ella Stropha) non obstante (illustrissimo D. (che tutti huomini vā no generalmente) differentia i brutti) leuando viso verso

CASS. A qui adresse le Poete celle ode? DOC. A Don Rodrigo de Silua. Duc de Pastrana. CAS. & que chose escrit il? DOC. il luy dict) en la strophe) Non obstant ô Duc que illustre, que generalement tous hommes vont (differens aux bestes) la face esleuée

LES OEVVRES POETIQVES DE MONSIEVR VANDER NOOT.

do la vista al cielo, para conocer amar y seruir a Dios, vemos no menos la mayor parte d'ellos biuir como las bestias siguiendo mas su sensualidad, ambition, auaritia, la voluptad, y otros vicios, que la Razon, o las lindissimas Virtudes: assi encātados por Circe que mueren sin dexar gloria o buena fama dellos. Que esto sea verdad, veamos (dize en la Antistropha) que innumerable quantidad de dominatores son muertos, y para siēpre oluidados, por no auer hallado, estimado o fauorecido a las Poëtas. Los quales pueden eternizar a los Princi pes y Prinçesas, no por el gasto que hazen a otros hōbres, y las mas vezes a personas indignas y de mala vida, inclinados al vino, a la crapula, y fornicacion, y cosas semejantes, por el bien y fauor que se hazē a los Poëtas, como sabe V. E.ª. Por esso yo quiero cantar en tal manera vuestro loor que todas naciones le haran honrra. Por esso que V. E.ª. está (dize el Poeta en la Epoda) virtuoso, sabio, y modesto. Y sabe V. E.ª echar de si toda crueldad, discordia, y enemistad. Porque la fuerça de V. E.ª consiste de tal manera en la Razon, que la Prudēcia, la Cōtinencia y Equidad le siguen y acōpañan en todos lugares, haziēdo felicissimo seruicio al grandissimo Monarcha, el Rey Catholico, nuestro señor: el qual Dios ha elegido para ser verdadero defensor de su Yglesia Dādole mas que a algun otro Rey, de Regiones y Prouincias, Virtud, Dignidad y Gloria. Por esso yo (estando a esto destinado) hare por my lindo arte que el señor Dios me ha concedido, seruicio y honrra perpetuo, a Dios, al Rey, y a V. E.ª cō tal que me sea dado el medio de poder vacar en tal glorioso seruicio como dizē estos versos a qui.

il cielo per cognoscere, amare & inseruire Idio. Vedemo nō dimeno, la maggior parte di loro viuere comme gli bestie, seguitando piu loro sensualita, Volnptàs l'Auaritia, e altri vitij che la Ragione, o gli bellissime Virtu: Tanti incantati per Circe che que morino senza lasciare lode o fama di loro. Che, que questo sia vero, vidiamo (dice nella Antistropha) quanta innumerabile quantita di dominatori sonno morti & posti in eterno obligo, per non auer trouuato, estimato, o fauoressito i Poeti. I quali posino eternisare i Principi & Princese, nō per i spesi & doni chi si fanno a altri huomini, & spessi volti a persone cattiue & di mala vita, anco al vino, a la crapula, a la fornicatione, & cose simoli: ma per el bene & fauor che si fa a i Poeti: Come sape vostra Ex.ª. perche io voglio talmente cātare il vostro lode che tutti nationi vi farā no honnore: per che voi sete (dice l Poeta, n'ella Epoda) virtuoso, saggio, & modesto. E sapette scassiare da voi, tutta crudelta, discordia, et odio: perche vostra forsa cōsiste tal mente nella Ragione che la Prudencia, la Continentia, & l'Equita, vi accōpagnano in ogni luogi. Facēdo fidelissimo seruitio al grandissimo Monarcha, il Re Catolico, nostro Duca & S. il qual Dio a eletto per esser il vero defensore della sua Chiesa. Dando luy piu che a quel che altro Re, di Regioni, & Prouincie, Virtu, Dignita & Gloria. Donche io (stando a quello destinato) faro, per il bel arte chil Sr. Idio mi ha dato, seruitio & honor perpetuo, a Dio, al Re, & a vostra Ex.ª. mediante che mi sia dato medio de poter vacare a tal lodable seruitio veramente lodabile como dicon questi doi versi Francesi.

vers les cieulx, pour cognoistre, aimer, & seruir Dieu. Nous voions toutesfois la plus part d'eux viure cōme les brutes, plus suiuants helas! leur sensualité l'Ambitiō, l'Auarice, la Volupté, & autres vices, que la Rayson, ou les Vertuz tant belles: Tant enchantéz par Circe, qu'ilz meurent sans laisser d'ux bonne renōmée, ou louange. Que ce soit vray, voyons (dict il, en l'Antistrophe) quelle quantité innumerable, de grās dominateurs sont morts & oubliez eternellement, pour n'auoir trouué, caressé, ou fauorizé les Poëtes. Les quelz peuuent eternizer les Princes & Princesses, non pour les despēces & dons qu'on fait aux autres hōmes, mesmes a personnes debauchez, aussi au vin, a la gormandize, a la paillardize, ou a choses semblables, mais pour le bien & faueur qu'on faict humainemēt aux Poëtes. Cōme scait bien vostre Ex.ª. Dōt ie veux tellement chanter sa louange, que toutes Natiōs te feront hōneur. Car tu es (dict le Poëte en l'Epode) vertueux, sage, & modeste, & scauez chasser loing de toy, toute cruauté, discorde & haine. Et tes forces consistent tellement en Raison, que la Prudence, la Cōtinence, auecques l'Equité, t'accompaignent en tous lieux. Tellement que tu fais loial seruice a ce tres-grād Monarque le Roy Catolique, nostre Duc & Seigneur. Lequel Dieu a esleu pour estre le vray defenseur & protecteur de son Eglise. luy donnāt plus qu'a nuls autres Roys, des royaulmes & prouinces, vertus, gloires, & honneurs. Dont ie (qui suis a ce destiné) feray perpetuel honneur & seruice, par le bel art que Dieu m'a dōné, a Dieu, au Roy, & a vostre Ex.ª. moiennant qu'il me soit donné moiē de pouoir vaquer a si loyal seruice.

Mieux font les Vers les grands Seigneurs reuiure, Que leurs Pallais, ou medailles de quiure.

Au tres-Illustre & tres-Excellent Prince Don Amodeo de Sauoie, Marquis de S. Rambert, Cheualier de l'ordre de l'Annunciation. &c.

ODE.

GRand Prince, s'il te plaist me prester ton oreille
Ie te feray ouir en ces miens vers, merueille:
Si tost que j'entrepren de ma lire tanter
De Sauoie, Seigneur! pour tes graces chanter,
Tout soudain j'aperçoy deuant moy, ce me semble,
Dans vn riche tresor, mille perles ensemble
Toutes egalement, de si viue splendeur,
Que ne sçay à la quell' ie doy donner l'honneur.

Car certes, si ie pren ton heureuse naissance,
Voi-la soudainement, la cœleste influence
Auecques lœil bening de ton astre ascendant
Mille & mille beaux dons dessus toy respandant:
Voila ton Noble sang, l'honneur de l'Italie,
Que pour son Ducq & chef, la Sauoie a chosie,
Se viennent viuement, d'vn costé presenter
Deuant ma lire d'or, afin de les vanter.

De ça, plein de sçauoir, ta ieunesse chenue,
De la, d'autre costé, ta prudence cognue,
Se viennent presenter, & mille dons diuers,
Qui seront pour jamais entendus par mes vers
Auecques ta rassise & prudente sagesse,
Qui te feront egal au fin soldat de Grece
Par ton voiage heureux, que tu as entrepris,
Pour veoir & remarquer ce qu'on trouue dexquis.

Dont en chantant vn jour le beau discours, j'espere
Estre a ton grand honneur, le Brabançon Homere:
Tant ie suis animé par tes rares vertus,
Que nul trauail poura rendre mes sens confus.
Acceptz donc en gré c'est oeure, ie te prie
Prince d'aussi bon coeur, que ie te le dedie:
Car aux plus vertueux ne se peult rien donner,
Plus grand' que par beaux vers, bien les eternizer.

NEC ME QVIESCERE SINIT. DEVISE DE SON EXCELLENCE.

N 2

Aen den Deurluchtighen ende Hooghgheboren Vorst / Don Amedeo Van Sauoyen. Marquis van S. Reimbert / Ridder der Ordene van d'Annunciatie.

ODE.

GHelijck Apollo claer / in t'hemels rijck ghesetén /
En de Pierides / zijn Susters / goedt en schoone /
Singhen der Goden lof / daer bouen / inden troone /
Soo singhen hier / den lof der vromer / de Poeten.

Die hier Poeten vindt en heur deughdt gaet bewysen /
Sulcker namen tot lof / en worden niet vergheten
In Lethes goluen diep / noch deur den Tydt verbeten /
Want deur heur veersen sy / die t'alder tydt doen prysen.

Soo ick oock / Edel Vorst / uwen lof sal doen leuen /
Makende uwen naem ouer al / om v deughden /
Bekendt tot alder tydt / den nacomers tot vreughden /
Deur de kunst die my Godt deur Phebum heeft ghegheuen.

Om dat ghy volghdt in deughdt den Hertogh van Sauoyen /
Den vromen Philibert / v Vader: die ghetrouwe
Onsen Coningh soo wel / inde Fransche landouwe
Bystondt / dat hy hem gaf ghenaen de Fransche hoyen.

Na dat zijn ruyters vroom / en de Brabandtsche Heeren
Heur daden schoon' al roodt op de rugghen ghesch[r]euen
Hadden van t' Fransche volck / d'welck daer meest doot is bleuen /
Som ghevanghen / en som ont-vlodende' mede oneeren.

En corts daer na al voorts den Frans-man soo bedwonghen
Dat hy hem t'zijn gaf weer / en noch daer toe / zijn wyse
Suster / Margrite goedt / die ick om heur deughdt pryse /
Soo oock menigh cloec Gheest heuren lof heeft ghesonghen.

Makende vrede voorts mede onsen Coningh rijke /
Den besten Philippus Stock / dien Godt doedt meer ghenaden
Dan ander Coninghen / want hy is soo beraden
Darmen in deughden schoon / niedt en vindt zijns ghelijcke.

M. LAVRA. Dite mi di gratia, S'. Dottor, à chi adrizza il S'. Vander Noot questa Oda Brabantina? DOT. Al medesimo Illust°. & Excellent° Principe Amadeo di Sauoya. LAV. Cosi sera entendre le sue virtu per tutta l'Europa, per mezzo d'elle diuersità de languagij. DOT. E vero, Madonna. LAV. E che dice qui il Poeta? DOT. Dapoi ch'il ha descritto, con bella inuentione, diuerse virtu d'ella sua Exª. nella prima Oda, va describendo altre sue virtu per vn' alta bell.ma inuentione, in questi presenti versi, dicendo n'ella stanza 1. ch'i Poeti cantano qui in terra i lodi, & fatti heroici & illustri delli generosi Principi, cosi com' nel cielo Apollo e sue noue Sorelle cantano le lodi delli Dei. Nella stanza. 2 dice che quelli virtuosi chi possono trouare veri Poeti facendo loro honor' e fauor', i nomi e lodi di tali non seranno mai posti in oblio per il Tēpo, nel fiume Lethe: ma viueranno sempre per fama in gloria, per mezzo de versi loro. Cosi come il nostro Poeta fara immortal la gloria del Illust°. & Excellent°. Principe per l'arte diuin che Iddio gli ha datto. E tanto piu (dice, nella stāza 4. per cio ch' egli seguità i passi del suo padre, il Generosi°. Illust°. & Virtu°.

Don Philliberto Emanuel, il quale ſtando priuato delle ſue Prouince & terre dalli Franceſi, chercaua ſocorſo al'Imperatore Carolo Quinto, & a ſuo figlio Re Philippo, veriſsimi Principi Christiani, defenſori de la Chriſtianità contra il Turco, ſuoi confederati, & altri infideli, perturbatori publici, robatori & vſurpatori delle vedoue & orfelini. E comme in queſto tempo il ditto Re d'Iſpania Philippo. 2. faceua guerra cõtra il Re de Frãcia, Henrico 2. fece il ditto Ducco di Sauoia Genecale del ſuo campo, il quale gudagnaua (fra molte altre, con quatro mille caualli) vna belliſsima vittoria ſopra vna infinita quantita di Franceſi, il giorno di S. Lorenzo n'el anno 1557. che' veniuano per dare ſoccorſo a la terra di S. Quintino, aſſeggiato del campo del Re Catolico. All'hora ſi poteua vedere la campagna coperta della nobilta Franceſa, morendo di grand' dolore. e portando in doſſo, ſcritto con lettere roſſe, la vittoria di Brabanzonni Spaignolli, & Italiani. E molti rẽderſi pregionieri ſenſa defenderſi, di paura della morte. E pochi giorni da poi, pigliaua ſu Alteza, per aſſalto, le terre de S. Quintino, Han, Chaſtellette & altre. E nel' anno ſeguẽte guadaignaua la belliſsima vittoria preſſo de Greuelinghes e molti altri. Conſtringẽdo di giorno in giorno li Franceſi piu e piu: & tanto finalmente, che il Re di Francia fu conſtreto di fare pace col' Re: reſtituendo li & al Ducco di Sauoia, molte terre. Dando al Re Philippo (del qual' noſtro Poeta ſcriue vna belliſsima lode, nella ſtanza finale) ſua figliola Madonna Iſabella de Valoys. Et a Don Philiberto Emanuelle, ſua zia, la virtuoſa e dotta Margarita, molta honorata e lodata per il noſtro Poeta, & altri.

IOAN. GIGAS SECVNDVS P.L. DE D. IVANDER NOOT BELGARVM POETARVM PRINCIPI.

EPIGRAMMA.

PRæſentis quæ ſint in carmine dona Poëtæ
Exprimet hoc hominum nullus in orbe ſatis.
A notis autor ſlat nobilitate Ioannes,
Et ſibi diuino numine nomen alit.
Is quicquid tentat, virtutum ſpirat honores,
Nec non ſupremi fert ſimulacra boni.
Ergo ſi vita quis dignus adeſſe videtur,
Hic vates meritò viuere iure poteſt.

G. DE QVARE A Mr Mr VANDER NOOT, SON BON AMI ET COVSIN.

SONNET.

QVelle ſi enuieuſe ou arrogante veine
O diuin vander Noot! n'admire tes beaux vers!
Qui eſt cil', o bons dieux! en tout ceſt vniuers
Qui ne veult eſtimer & hault louer ta peine?
La mannèe doulceur de ton tant doulx alleine,
Rauit les champs, les boys, & les boucaiges vers,
Les riuieres, la mer, & les jardins, couuers
D'herbes, de fleurs, & fruicts que l'Eſtè nous ramaine.
Chantez donc franchement, tes beaux vers doctement
Qu' aux eſprits doulcement donnent contentement,
Comme aux Soeurs d'Apollon la reluiſante Aurore.
Dieu nous n'enuoyà oncq' de ſemblables eſprits
Pour fouler le chemin que tout ſeul tu as pris,
Dont chaſcun à bon, droict te louange & t'honore.

ANNO. 1588.

GRATIOR EST PVLCHRO VENIENS EX CORPORE VIRTVS.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT. 11

In opera Diuini Vatis D. Ioannis Vander Noot, Heroici generis nobilitate, auratorúmque Equitum ordinis Stemmate decoro, ac Vrbis Antuerpianæ Patritio, Henricus Agricola Brechtanus.

ODE.

Horatiano spiritu
(Sublimi vti scripsit stylo)
Legendus Heros notior
Noteus omni tempore.
Maronico Latinus est.
Versus (Olympias docet)
Differre cur lingua facis?
Dia, grauia, spirans lege.
Flaccus Marone doctior
Maiorq́ Musa, & Comicus.
Post hos Poëta nullus est,
Vidam vel adde & Persium.
Plautum vin' & Lucretium,
Et Christianos paucelos?
Sententiosus Horatius
Et totus docta gratia,
Subtilis, acer præ omnibus,
Et eloquens, per & elegans,
Natiua, docta, simul tenens,
Solus mihi vatum vt Deus.
Vt Flaccus ergo Noteus
Perinde confidens catus,
Constans, & audax, & iuuans,
Relectus, eleuatior.
Legendus ergo sæpius,
Vacuo atque semper animo,
Nunquam bono sine otio,
Et vnaquaque penitus,
Sensimq́ magno pondere
Acrius hic inspiciendus est.
Fælix scatensq́ gratia,
Generosa vox Heroidum,
Quas hic deas credas loqui,
Deosq́ vatum præsides.
Vtrique pariter nobilis
Horatio Noteio
Iunctura, verba, sensa, sunt,
Ast opera superant omnia.
Et sunt Olympiados libri,
Vt canticorum Cantica,
Multisq́ dia sensibus.
Est mundus, Vxor Kosmica.
Poëmata sacra, florida,
Virtuti & adducunt Deo.
Discatur affectus, & amor
Diuinus, humanus bonus:
Tum compositio, denique
Lingua bene nostra & Gallica,
Vel, & pueris, & in scholis.
Rythmus aliorum mage breuis,
Varius & intricatior.
Vt Naso, Elegiaci leues,
Hic noster est Maro grauis,
Sublimis est Horatius,
Homerus est & Pindarus:
Quiddam omnis inimitabile.

AEN DEN EDELEN H.

AL had'ick drymaels meer tonghen / dan op t'hoofdt haren /
Soo en mocht ick v deughdt/groot Poet/nau verclaren:
Die de schoon wapenen singhen wou en de crachte
Van v deurluchtigh / oudt/goedt en edel gheslachte:
Die oock v goedt verstandt en godlijcke schoon werken
Wou prijsen / Vander Noot/na aerdt der goeder clerken/
Die sou eer t'sandt der Zee tellen (segh' ick ten slote)
Dat Schaldis/als d'ebb' valdt/neer waert drijft/laet zijn gote.

A Mon Seigneur, S^or. Benedetto Moneglia, Consul de la Magnifique Nation Genuwoise, en Anuers.

ODE.

Richesse sans Vertu (Moneglia) n'est rien,
Sans Vertu ce n'est rien tout le bien terrien:
Mais les riches qui ont courage pour bien faire
Et pour aus vitieus & vices faire guerre
(Comme vous mon Seigneur! qui aimez la Vertu,
De la quelle on vous void richement reuestu)
Meritent qu'vn beau Vers on resonne à leur gloire,
Engrauant leur beau nom au temple de Memoire
Comme ie veus chanter en icelle Chanson
A vostre honneur, Monsieur! en naïf Brabançon:
A fin qu'ainsi plus loing vostre los faire entendre
Par les discours qui font Marfir', Laure & Cassandre.

Aen den seluen S^r. Benedetto Moneglia / Consul der Geneuoyscher Natie.

ODE.

[illegible]ost men deur staedt oft schat / sonder d'werck der Poeten
Maken dat deur den Tydt niet en werden vergheten
Der grooter grootsigheydt en [illegible] bedrijf:
Noch de wellustigheydt van menigh man en wijf /
Soo machmen eenighsins de Poeten verstelen:
Maer na dat sy t'ghewelt des Tydts best konnen beelen
Soo moet men prijsen dit als verwonders der Doodt.
In Sidon en in Tyr / en in meer steden groodt
Hebben mannen gheleeft van koninglike gheslachten /
Weeldigh / rijck en vermaerdt en in als groot van machten
Maer al heur grootste bedrijf is nu vergheten heel
Om dat heur [illegible] ghebraec der Poeten juweel:
Dies seker wel mede recht / Landen / Steden en Heeren
De Poeten oprecht behoorden te vereeren.
Een [illegible] al soo wel / als sy wel tot heur schryven
Deel gheven aen die sulcx soo wel niet weerde en zijn:
Want ander menschen doen verwaldt deur Tydt en windt /
Maer der Poeten werck blyft altydt onghescheindt:
Dus wil ic deur mijn werck d'welck ic u nu hoorn gheven
Uwen lof t'allder tydt (Moneglia) doen leven.

MARFIRA. Que dize el Poeta en esta Oda? DOT. En la Francesa muestra doctamente al virtuoso S. Benedicto Moneglia, Consul de la magnifica Nacion Genueza en Embe-res, que las riquezas terrestres no siendo acompañado de las virtudes, son nada. Mas los virtuosos que pretenden con sus riquezas acrescentar los virtudes, y desechar los vicios, assi como haze aquel generoso y prudente Consul, merescen que sus nombres sean puestos por lindos versos, en el templo de la Memoria assi como el nuestro Poeta haze agora al gracioso S^r. De Moneglia, por sus virtudes y gracias. Dedicandole tābiē esta Oda Brabatina en la qual dize: Si muchos grādes se podrā eternizar por edificar altos Palacios, por dar grandes bāquetes, o por semejātes prodigalidades y gastos inutiles, tēdrā alguna razon de estimar poco los Poetas y sus obras immortales: mas despues q̄ ellos solos hazē resistēcia a la Muerte al tiēpo y al oluido, merecē bien mas hōra y fauor. Despues dize el Poeta, en Sidō en, Tyr (*Quorū mercatores Principes sunt,* dezia nuestro Saluador Iesus) hasta; *y* en otras tierras se hā tenido muchos hōbres poderosos y opulētos, mas todos sus hechos son puestos en eternal oluido, por no hauer hallado el fauor de verdaderos Poetas. Como dize tambien Horacio. *Vixere fortes ante Agamemnona multi; sed omnes, &c.*

LAVRA. Che dice il Poeta in questa Oda? DOT. Nella Francesa mostra dottamente al virtuoso S^r. Benedetto Moneglia Consule dell' magnifica Natione Genuesa in Anversa, che le ricchezze terrestre non sono niente, non essendo accompagnate dalle virtu. Ma gli virtuosi che con le ricchezze pretendono d'accrescere le virtu, & scacciare le vitii come fa questo generoso & prudente Consule: meritano che per lei versi lor nomi siano posti nel tempio della Memoria, come il Poeta fa adesso al gratioso S^r. Benedetto Moneglia, per le sue virtu & gratie: Dedicando gli ancora questa Oda Brabantina, nella quale dice, si molti grandi potessino eternare se per drizzar altri pallazzi, per dar grandi banquetti, o per altre prodigalita e spese inutili: haverebbeno ragione di stimar poco gli Poeti & lor' opre immortali. Ma poi che questi soli fan resistenza al Tempo alla Morte & all'Oblio. Meritano piu d'honore & fauore. Poi dice il S^r. Vander Noot, in Sidō & in Tyro (Quorum mercatores Principes sunt: Diceua il nostro Saluator Jhesu Christo & in altre terre grande s'hanno tenuti huomini Opulentissimi, ma tutti li fatti loro sono desmenticati, per non hauer riscontrato il fauor di veri Poeti. Come dice anco Horatio. Vixere fortes ante Agamemnona multi; sed omnes, &c.

A Mon Seigneur Benedetto Moneglia, Gentilhomme Genuuois.

ODE.

Moneglia! sçauant, liberal, sage & bon,
Artaxerxes le Roy estoit d'opinion
Qu'il conuient beaucoup mieux à l'homme de courage,
Magnanime, & royal, d'auec vn bon visage
Donner aus vertueus tres-liberalement
Plutost que receuoir des autres meint present.
Car c'est, dict Ciceron, chose iuste & louuable
D'estre aus bons liberal, humain & secourable
Doncques vous voiant tel, Moneglia Seigneur,
Ie vous veus par mes vers, faire eternel honneur,
Vous dediant encor' ce' grand œuure a l'antique
Mis par les Genuuois, Nation magnifique.

MARFIRA. Son estos versos al mesmo Sr. Benedetto Moneglia? DOT. Son a su primo Hermano sobre dicho el hermoso. Al qual nuestro Poeta (hallando le Gentilhombre muy honrado, y virtuoso, y consignemente amador de las virtudes y de los virtuosos) dize, Moneglia Sabio, virtuoso, docto y liberal! El Rey Artaxerxes era d'opinion que mas es decente al hombre generoso y magnanimo de dar liberalmente a los virtuosos, que recebir de los otros. Con el qual concordando Ciceron dize, ser cosa iusta y loada estar humano, liberal y secorable a los virtuosos (dize el Sr. Vander Noot) hallando estos, y los otros virtudes en vuestra Señoria Sr. Moneglia? ya os quiero dar honra immortal, por mis versos. Dedicando tanbien esta magnifica Colonna rostrada, a vuestra Señoria. MARFIRA. Qual figura es aquella? DOTTOR. De la Colonna que la magnifica Nacion Genuuesa ponia sobre la Mera en Enbers en el año 1585. a honra d'el Rey Catholico, Don Philippo nuestro Señor y Duque de Brabante, despues la reducion de la mesma Cuidad. Assi como los Romanos eregian semejante colonna ornada de Proas y gouernales nauales en loure d'Augusto despues su victoria obtenida contra Antonio y la enamorada Cleopatra Reyna de Egypto. MARFIRA. Diga me, de gracia, la grandeza de aquella Colonna, y los Señores que la dauan? DOTT. Vuestra Señoria halla todo esto y otras cosas serca la mesma Colonna. El Poeta a descrito toda la triomfa, y hezzio cortar las arcas triunfales, ma por falta d'assistẽza nõ son stãpados. MAR. En verdad los versos tienen solo poder y fuerça de resistir a la muerte, al tiempo, a la lluuia y a los vientos. DOTTOR. Por esto dize bien entre otros. Du Bellay al Rey de Francia Henrique II.

OLYMPIA. Wat segt myn heer in dees' Ode? LEERAER. Om de deughdē die hy vindt in Sr. Benedetto Moneglia neue van dē voor ghenoemden, bevondt hy hem de deughden der mildigheyt, ende waer in sy ghelegen is na t'ghevoelē van Artaxerxes. Cicero ende andere. Daer en bovē dedicert hy hem oock dees' ghedeckte Colomne. OLYMPIA. Wat conterfeytsel is dit? LEERAER. Van de Colōne die de Genuuoysche Natie t'Antwerpen op de Meere mede meer ander heerlijcke saken, ter eeren van ons Koningh dede oprechten. OLYM. Seght ons voortmeer hare hooghde en de namen der Genuuoysche heeren. LEERAER. Dat vyndt men al neffens dees' Colomne alderschoonste Olympie. Myn heer Vander Noot heeft de heel inhalē in vers sprakē beschreuē en de triūphelijke wercken, di de Stadt en ander Natiē gauen op sī nē kost doē snyden. maer by gebreke vā hylstant is dat al achter bleuen. OLYM. O wat cleynder liefde draeght mē tot kūste. Deughde en de Leste geesten, het woudt toch al vergeē sonder hylstāt der Poet. LEER. Dat seggen dees versēn wel.

LAVRA. Sõ questi versi al medesimo Benedetto Moneglia? DOT. Al suo Cognato ditto Benedetto Moneglia il bello. al quale il nostro Poeta, trouandolo Gentilhuomo molto honorato & virtuoso, consequentemente amatore delle virtù, & de virtuosi, dice, Moneglia! liberale, Saggio, dotto & virtuoso, il Re Artaxerxes staua d'opinione che conuiene meglio all'huomo generoso & magnanimo di dar liberalmente alli virtuosi, che receuere d'altri. Col quale concorda Cicerone, dicendo essere cosa iusta & lodeuole ser humano, liberale et secoreuole alli virtuosi. Donche (dice il Sr. Vander Noot) trouuando queste, & altre virtù n'ella vostra generosa persona Sr. Moneglia? vi voglio fare honore per miei versi. Dedicãdo anco a vostra Segnoria, questa magnifica Colonna. LAV. Qual e figura e questa? DOT. Della Colõna che la magnifica Natione Genouesa drizzaua sopra la Mera en Anuersa, al honore d'el Re Catholico, Dõ Philippo nostro Sr. & Duca de Brabante, da poi la reduttione della detta Citta. Come li Romani drizzauano vna simile Colona, ornata di proue gubernali, trophei & spolie nauali al honore d'Augusto dopo la sua vittoria ottenuta contra Antonio, & Cleopatra, inamorata Regina d'Egypto. LAVRA. Ditte (di gratia) la grandezza di questa Colonna, & li nomi di signori che la dauano. DOT. Vostra Signoria trouera tutto a l'intorno di questa figura. Madonna LAVRA. Veramente i versi soli hanno potentia di resistere alla Morte al Tempo, a la pioggia & a i venti. DOT. per questo dice l'e fra altre, du Belay la Re di Francia, Henrico II.

Quelques Princes puissans pour sacrer leur memoire
A la posterité, engrauerent la gloire
De leurs faictz genereux en marbres estoffez,
En colomnes, en arcs à double front grauez,
En superbes tumbeaux & semblables ouurages,
Que le temps a domtez: Quelques autres plus sages
Voulans perpetuer le bruit de leur vertu
Par œuure qui ne peut du temps estre abbatu

Qui ne craignist le feu, ny le fer ny l'orage,
Ny mesmes Iuppiter, mais passant d'aage en aage,
Se fist tousiours plus beau, emprunterent les mains,
Et l'immortel labeur des doctes escriuains,
Par le moyen desquels, s'ilz viuans ilz sont ores,
Que du temps qu'ilz viuoient & leurs beaux faictz encores
Plus recens que ceux la, qu'on voit presentement
Tant de force ont les vers écrites doctement.

Sur ceste Colomne.

ODE.

Alors que le bon Roy
Le grād Ducq de Brabāt
Auoit r-prins à soy
Par meint Soldat vaillāt,
Nostre Ville d'Anuers
Des mains des enemis,
Comme par l'vniuers
Rebruiront mes escrits,
Les Nobles Genuvois
Dressarent à sa gloire
Cest œuure, à ceste fois,
Ensigne de victoire.

Le Consul des Genuuois.

S^r^. Nicolao Siuori.

Les Conseilliers.

S^r^. Bapista Spinola.
S^r^. Hyeronimo Balbi.

Les autres Seigneurs.

S^r^. Ieronymo Scorza.
S^r^. Bartolmeo Balbi.
S^r^. Iacobe Marone.
S^r^. Iā Baptista Porrata.
S^r^. Cosmo de Marini.
S^r^. Benedetto Moneglia
S^r^. Iuā Benedetto Inurea
S^r^. Bernard. Calossano
S. Hercole Sciapplaria.

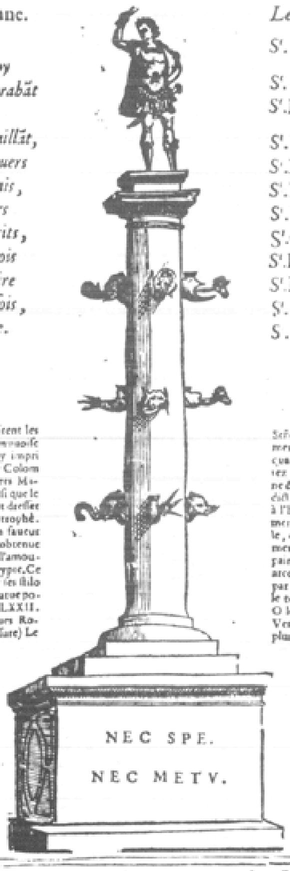

CASSANDRE. Ou firent les chefs de la noble Nation Geneuoise (les noms des quels ie vois icy imprimez) eriger ceste Magnifique Colomne rostrée? DOC. En Anuers Madame! dessus la Meere. Ainsi que le S. & le Peuple Romain firent dresser vne colomne, aussi ornée de trophées & d'espolies nauales, en faueur d'Auguste apres sa victoire obtenue en mer, contre Antonio & l'amoureuse Cleopatre, Royne d'Egypte. Ceste colomne contenoit auec ses stilobases, Capital, planter, & la statue posée la dessus, tout ensemble LXXII. pieds d'Anuers, ou antiques Romains (car ils sont d'une mesure) Le

Sr. Ian Vander Noot auoit amplement & parfaictement descrit en quatre langues les ornements qualitez & proprietez de ceste Colomne & d'autres magnificences que les dits Seigneurs firent liberalement, à l'honneur de sa Majeste. Semblablement de tout ce que firent la Ville, & aulcuns autres Nations, mesmes il auoit, sur sa despence, faict painder & tailler les figures des arcqs & termes triumphales. Mais par faute de faueur & d'assistence, le tout est demoré la. CASSAN. O le peu d'Amour qu'on porte à la Vertu, aux bonnes lettres, & aux plus genereux Esprit!

AN- 15 NO. 85.

Tout honneur & faueur merite vn bon Poëte,
Car sans ses diuins vers, le Temps le guaste tout:
Du Mausole l'honneur, le Laborinte en Crete,
Le grand Colosse aussi, des l'vn à l'autre bout,
Seroient mis en oubli sans l'œuure du Profete.

LES OEVVRES POETIQVES DV S^r^. IAN VANDER NOOT.

A Mon Seigneur S^r. Giouan Baptista Grillo, Gentilhomme Genuues.

STROPHE.

L'Homme tant seulement s'attire los & gloire
Par les vers trafiquez, & nul voira voler
D'vn crapaudé villain, la memoire par l'air
Pour son tresor gaigné par auarice noire.

ANTISTROPHE.

Ie veus mettre, sans plus, au temple de Memoire
Ceulx qui se monstreront ouuertement & cler
Amis des vertueux, & sans leurs noms celer
Reuiure les feray par rigueur de l'Histoire.

EPODE.

Que l'auaricieux pour son soif assouer
Cerche, pour par l'argent, ses desirs abreuuer
Adorant l'or sans plus, pour puissance diuine.
Ie ne suis vn seul brin souillé de son desir,
Mais à toy, mon Grillo! ie feray le plaisir
Qui vault plus que tout l'or qu'on tire de la mine.

MARFIRA. Que dize el Señor Vander Noot en esta Oda? DOTTOR. Se acordando de hauer algunas vezes hallado hombres buscando & estimando tanto la Crapula, el Vino, y la fornicacion: las pompas, ambiciones y vanidades mondanas: el ganança y el engaño, Que no estimauan mas los Virtudes, las Sciencias, las cosas honestas, celestiales y immortales, que los puercos estiman las margaritas, y piedras preciosas, muestra con vna gracia Heroica, al virtuoso Señor Iuan Baptista Grillo. Que por semejantes medios, gastos, y prodigalidades non se gana honra immortal, mas solamente por los fauores & liberalidades que se hazen a verdaderos Poetas, de tal manera qu'ellos eternizan, por sus versos, los virtuosos, amadores de la Virtud y de los virtuosos. Assi como el nuestro Poeta va eternizando por sus virtudes al generoso Señor Grillo. MARFIRA. Como es possible que tantos hombres van buscando las cosas viles, y tan poco las immortales? DOTTOR. D'esto son causa (my Señora) la Auaricia, la Ignorancia, y la Embidia. Como tambien muestra Esteuā Iodelle. A mi Señora Margareta, Duqueza de Sauoya: Diziendo.

OLYMPIA. Wat segt mijn heer Van der Noot in dees Ode? LEERAER. Ghedenckende dat hy wel sommighe menschen ghevonden heeft die so seer de Dronckenschappen, Bravereyen ende hoveerdyen, grooten staet vol hoovaerdyen, Ghiericheden ende veel bedrieghen achten ende soecken dat sy van deughden van ende goede consten van eerlijcke hemelsche ende onsterffelijcke saken niet meer wetens en maecken dan de swijnen van schoone Peerlen ende edele ghesteenten werck maken. Bewijst met een cloecke gratie. Den deughdelijcken H. Ian Baptista Grillo. Dat men niet deur dierghelijcke middelen ende gheldt verquistinghen een onsterffelijcke eere ende lof ghecrijghen kan, maer alleenlijck deur de ionsten ende weldaden diemen den goeden Poeten soo bewijst dat sy de vroomelijcke deughden sijn eer der Deughden, en der Deuchdelijcke, deur hen eer onsterffelijcke Verssen, onsterffelijck maken. Soo ons Poet den deuchdelijcken H. Grillo om syn deughden en gratien, en oock eeuwelijck. OLYMPIA. Hoe ist moghelijck dat so veel menschen na t'quade soo trachten en d'beste verachten? Daer af sijn d'oorsake alderschoonste Olympia) de ghiericheyt, d'Onwetentheyt ende nydighe afgunstigheyt. Soo Etienne Iodelle oock wel bewijst aen mijn Vrouwe Margarita Hertoghinne van Savoyen, seggende.

LAVRA. Che dice il Senor Vander Noot in questa Ode? DOTTOR. Ricordando si di hauer qualche volte riscontrato huomini cercando & pensando tanto la Crapula, il Vino & la Fornicatione, le pompe & ambitione Mondane il guadagno & l'ingannno, che non estimauano piu le virtu le scientie, & le cose honeste, celeste & immortali, che gli porchi stimano le margarite & pietre pretiose, mostra, con vna gratia heroica, al virtuoso S. Giouanni Baptista Grillo. Che per simili modi, spese & prodigalità non si acquista honor immortale, ma solamente per il fauor, & benefici che si fanno a veri Poeti talmente, ch'ells eternisceno per lor versi immortali, gli virtuosi amatori della virtu. De modo ch'il nostro Poeta va hora eternisando, per sue virtu, il generoso Signor Grillo. LAVRA. Come è possibile che tanti huomini cercano tanto le cose vane & cosi poco le cose immortale? DOTTOR. De questo son causa (charissima Segnora) l'auaritia l'Ignorantia, & l'Inuidia. Come ben mostra ancora Stephano Iodelle a Madama Margarita Duquesa de Sauoya: Dicendo.

Qu'est ce qui fait les vers, & leurs saints artisans
Seruir d'vne risée à tant de courtisans,
Et que les grands qui sont leur but de la Memoire,
Dedaignent à tous coups l'ouurier de telle gloire,
Aymans mieux se priuer mesme de leur espoir,
Portant tout au cercueil, qu'en viuant receuoir
Les vengeurs de leur mort: hé qui fait que la France
Charge souuent d'honneurs son asnesse ignorance
Si ce n'est vne enuie? enuie qui ne peut
Souffrir vne vertu, qui trop plus qu'elle peut.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIJN HEERE VANDER NOOT.

Aen den E. ende Veursinighen Seighior Luys Sueiro.

Sueiro / soo ic v vroem en goedt weet te wesen /
Om welcke deughden ooc v Vader wordt ghepresen /
Soo heb ic v / tot vreughdt / dees Ode toe gheschreuen:
Wat maghmen beters doen / dan wel en vrolijcx leuen.

Ode aen Olympia, nopende heur deughden, ende sijn trouwe.

Na dat ghy syt / o schoone!
Veel witter dan albast /
Wie heeft soo reyn een toone
In v ansicht ghepast
Ghelyck op wit satyn /
Lipkens roodt als rubyn?

Wie doedt als roode roosen
Op d'Olympien wit
V suyuer haer kens blosen /
Schoon lief / bericht my dit?
Wie doedt als rooden wyn
In melck v veruuwen syn?

Wie heeft soo suet v ooghen
In v schoon aensicht claer
Gheneughdt t'uwen verhooghen?
En wie heeft medt gheel haer
Suet gheurigh reyn en lanc
Gecroondt v veurhooft blanc

Wie heeft soo reyn verheuen
Van ghet en ebben hout /
Oft medt inc waer gheschreuen /
Kunstigh verlicht medt goudt /
V schoon wynbraukens smal
Bouen der ooghen dal?

O schoonheden volkomen
Die wel de Goden groot
En de menschen vol vromen
Houdt quetsen tot der doodt /
Deur v beruren goede
Soo vriendelijk en soet /

Waer om syn v ghegheuen
Dit Ledigh wesen vroedt?
Medt dit vroom eerlijck leuen
En oprecht vry ghemoedt?
Die my tot alder tydt
Leueren swaren stryдt.

Voorwaer / schoon lief ick meyne
Dat Godt dit heeft ghedaen
Om dat de liefde reyne
My soude doen vergaen
Deur v eerbaerheyt fier
Met d'alder heetste vier.

Maer neen want t'allen tyden
Sal ick v dinaer syn /
Al moet ic om v lyden
Verdriet en bitter pyn /
Want myn liefd' is voorwaer /
Ghestadigh en eerbaer.

Ick heb liever te quelen
Om v (dit herte spreecke)
Dan wellustigh te spelen
Elders daer deughdt ghebreecke:
Want myn hert heeft verhenghdt
Alleen in Eer en Deughdt.

Dus / wilt ghy gherust leuen
En vrolijck / in d'eerdts dal
Soo neemt den Godt wil gheuen
(Soo ghy hebt bouen al)
Tot alle deughden lust /
Soo vindt ghy beyde rust.

Want ghy sult dan ontfanghen
Deur Godt / van uwen Man /
Liefde / naer v verlanghen /
Die eeuwigh duren kan /
En daer toe eeuwigh lof
Claer in der Eeren hof.

MARFI. Que dize el Poëta? DOT. Pinta artificialmente por vna demáda, en esta Oda, (dedicada al Señor Louis Sueiro) las lindezas, virtudes, y gracias de su Señora, y mas su constancia y fidelidad. Marullo y Ronsardo han hecho assi.

LAVRA. Che dice il Poeta? DOT. Pinta artificialmente, per forma di domanda, in questa Oda (dedicata al S. Ludouico Sueiro) le bellesse, virtu, & gratie di sua Signora, anco sua constantia & fidelita. Marullo & Ronsardo an fatti cose simili.

CAS. Que dict le Poëte? DO. Il depeind naifuement, par forme de demande, en ceste Ode, (dediée au S. Luis Sueiro) les beautez, vertus & graces de sa Dame: aussi sa constance & leaulté. Marulle & Ronsard ont faict le semblable, dizants:

Cum tu candida sis magis ligustro
Quis genas [illegible] Neera tinxit?

Veu que tu es plus blanche que les liz,
Qui t'a rougi ta leure vermelliette?

Olympicij / ghelaent na Olympia dei Poeten Lief / [illegible]

LES OEVVRES POETIQVES DE MONSIEVR VANDER NOOT.

Aen de Eersame ende Vrome Godefroy Vander Eyken/ Doctoor in der Medecynen/ende Margarita Van Somerghem/ trouwende heur houwelyck.

De Vader Jupiter/groot in deughde en in machte/
Voedende in 't begin/het menschelijck gheslachte
Mette vruchten die hy heur liet cryghen van den Eyke/
Lustighlijc op-ghegroeydt hoog tot der sterren rycke/

Wil ons nu weder om/ in dees bequame tyden/
Mette beter vruchten noch vander Eyken verblyden/
Na dat dees Somerghem/deur Venerens duckernen/
Desen Edelen Boom natuerlijc koomt verwermen:

Hoe om den Olmen Boom de Wyngaerdt slaet syn rancken/
Hoe sal den Eyck hem oock van Somerghem bedancken
Dies in den Winter noch/heur vruchten sullen duren
En voordt/als den Lauwrier/groen blyuen t'allen vren:

Want siet/Apollo claer/die den Somer doet leuen/
Doet my heur/en den Eyck/deur dees mijn veersken gheuen
Eenen eeuwighen lof/die hem sal openbaren
Jeughdigh in eeren vry/ouer veel hondert jaren.

MARPI. Que dize el Señor Vander Noot en esto Epithalamio? DOT. Haze en esto canto nouial, vna linda allusion a los nombres d'el *Esposo* el Docor Vander *Eycke*, que es Roble, Y de *Margareta* Van Somerghem, que es Verano. Diziendo que el Padre todo poderoso que mantenia a los hõbres en el cieclo doro, de glandos (fruto del Roble) nos quiere dar mejores frutos agora en este nuestro fieglo. Pues q̃ veo que el Verano le viene escalentar tan amorosamente, assi como la viña fertil, embraça el Vlmo. De manera que sus lindos frutos floriran aun en el Enuierno, como el Lauro: visto que Apollo (que da vigor al Verano) haze a nuestro Poëta cantar versos in fauor del Roble, y d'el Verano.

LAV. Che dice il Sr. Vander Noot in questo Epithalameo? DOT. Fa in questo canto nuptiale, vna bella allusione a i nomi d'il Sposo il Dottore Geofri di Vander Eyken, che vale Querco, & di Marguerita van Somerghem, che sona de l'estate. on Estinale, Dicẽdo che il Patre omnipotente chi nutrina gli huomini, n'el Cielo Doro, di glandi (fruto d'il querco) noi vol dare migliori frutti adesso in questo nostro secolo, d'il Querco poi che l'Estate, o l'Estinale, le viene embratiare & riscaldare tanto amorosamente, assi come la vigna, fertile embrachia il Vlmo, di modo che lori belli frutti floriranno comme il Lauro anco n'el Inuerno, vedutto che Apollo (chi da vigore a l'estate) fa à nostro Poëta cãtare versi in fauore d'il Querco & de l'estate.

GAS. Que dict le Sr. Vander Noot en cest Epithalame? DO. Il faict en ce chant nuptial vne belle allusion aux noms de l'Epoux le Docteur Geofroi Vander Eyken, c'est a dire du Ceyne, & Marguerite Van Somerghem, c'est a dire de l'Esté ou Estiuale. Disant que le Pere tout puissant, qui nourissoit le gendre humain, en l'age d'or de glands (fruict du Ceyne) nous veut dõner des meilleurs fruicts encore en ce nostre tẽps du Ceyne, puis que l'Esté le viẽt si amoureusemẽt eschauffer & embrasser comme la plantureuse vigne embrasse l'Ormeu. De sorte que leurs beaux fruicts floriront comme le Laurier encores en l'Iuer, veu que Apollo qui dõne vigeur a l'Esté, luy faict chãter ces vers en faueur du Ceyne & de l'Esté.

In Poemata, Odas, Elegias, & Epigrammata, Diuini Vatis D. I. Vander Noot. M. Henricus Agricola Brechtanus.

Notant, o Lector vide,
Horatius si verterit,
Vt Gratia ad verbum pari
Tropi Figurę verbaq;,
Respondeant & Schemata,
Flaccus, Latinusq; fuerit
Parus putat iam Horatius,
Stylo, saltus, spiritu,
Sublimitate, Gratys.
Inspicit rem estimaret modo
Princeps vi et humili patens
Deduxit ad Italos modos
Ille Æolum carmen, hic ita
Graium & Italum ad Brabanticos.

DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIJN HEER, VANDER NOOT.

Aen den E. V Vysen ende Veursinighen H. Pauwels Van Veldtwyck, Ridder van Jerusalem.

Ghelijc wy onlanghs noch, Van Veldtwyck, t'samen spraken
Van de veerschen, die vreughde in t'herte kunnen maken,
Oock leeringhen seer goede, den menschen kunnen gheuen,
En daer toe na de Doot, oock noch een eewigh leuen,
Soo wil ic u, nu hier, tot een eeuwigh ghedenken,
Mede veerschen heerlijc fijn, t'uwer eeren, beschenken.
Tot op een ander tydt, als wy breeder verhalen
Sullen aendachtelijc d'Judeaensche palen,
Daer ghy hebt gaen besien al die weerde steden
Daer ons Verlosser Godt, voor ons, veel heeft gheleden,
Ghelijc hier voortaen mijn Vader, lang te voren
Dvoor had' gaen besien, eer ic noch was gheboren.

Aende E. V Vyse ende Veursinighe J. Jaques Breyel, ende J. Catharina van Veldtwyck.

V Beyde weerde oprecht vinden te wesen
Van Eerbaerheydt en Deughden, en dat ghy oock veracht
De liefde valsch en sot, soo heb ic hier bewesen
Wat men hier kiesen moet boven d'beste, dagh, oft nachte.

Apodixen, oft clare bewysinghen, ende heylsame Satyren Sermoonen ende waerschouwingen.

Schoone Jonghvrouwen, „ wilt onthouwen „ myn ontvouwen „
„ Die vryen comen om te houwen „ sonder trouwen „
„ Die wilt schouwen, „ en berouwen „ of t'sal v rouwen.

Want

Vrouwen die sottelijck
Heur ooghen vleeschelijck [illegible]/
Crijghen beschaemtheydt
Staende mede smeerigh treuren:
Van vreemde gasten fraey/
[illegible]/ en Italianen/
Crijghen sy t'heurder schaey/
Spaensche en Napolitanen,

APODIXE.

Ooc is des kwaden monde
Seker/ een [illegible]/
En sy [illegible]
Der dwaser herten mede trachten,
De mensch [illegible]
Heur [illegible]
Die hem verblinde begheert
Tot de liefde der hoeren.

Maer

Vrouwen die wijsselijck
Heur na Godts wil besteden/
Crijghen hier prijselijck
Vreughde/ mede ghesonde leden:
Van een verstandigh Heer/
Die hem ter Deughden gaet venghen/
Crijghen sy t'heurder eer/
Eer en Deughde/ mede gheneughen.

APODIXE.

Der eerbaer vrouwen monde
Is een gherechte leere
Die de wyse ghesonde
Op-waerdt stierde tot den Heere:
De mensch' gheluckigh leeft
[illegible] van hu' en houwe/
Die hem eerlijck begheerde
Tot een goy eerbaer vrouwe.

MAR. Que dize el S. Vander Noot en estos versos? DOT. Despues auer honrado al S. Pablo van Veltwyc Cauallero y hecho discurso de su viaje en Ierusalem, el qual su Padre el S. Adriano Vander Noot le auia hecho algunos años passados, dedica al S. Diego Breyel y a la Señora Catharina Van Veltwyc su Compañera estos Apodixos en ellos nuestro vir-

LAVRA. Che dice il S. Vander Noot ne quelli versi? DO. Da poi auer honorato il S. Vã Veltwyc, Caualliero, & discorso del suo viaggio in Ierusalem come anco il S. Adriano suo padre auea fatto dinanzi. Dedica al S. Giacomo Breyel et a la S. Catharina de Veltwyc sua Cõpagna, queste Apodixe, ne le quale il virtuosissimo Poeta, amando assi come sua virtuosissima

CAS. Que dict le S. Vander Noot en ces vers? DOC. Apres auoir faict honneur au S. Paule Van Veltwyc Cheuallier, & discouru de son voiage en Ierusalem, cõme son Pere le S. Adriẽ Vander Noot auoit faict deuant, il dedie a M. Iaques Breyel, & a M. Catherine Vã Veltwyc sa Cõpaigne ces Apodixes, esquelles le Poëte tresvertueulx & hõneste, aymant

LES OEVVRES POETIQVES DE MONSIEVR VANDER NOOT.

tuosissimo y honestissimo Poëta, amando assi como su virtuosissima y castissima Señora Olimpia, las virtudes honradas, demuestra claramẽte por estas Apodixas quan linda cosa sea amor casto y fiel, entre vn hõbre virtuoso y sabio, y vna doña casta y dolce. Y quan horrible esta al contrario, el amor desuergonçoso, loco y deshonesto, los quales gastando por sus adulterios sus cuerpos y hõras, y las almas de vnos y otros no merecẽ ser llamados amorosos o amorosas, empero crudelissimos enemigos y enemigas.

[illegible] Olympia le virtu & l'honestita, demostra chiaramente per questi Apodice, quanta bella cosa sia amore honesto & fidele, fra vn huomo virtuoso & saggio, & fra vna donna honesta & mansueta: & quanto horribile & nocitiuo è al contrario, l'amor lubrico & matto fra gli lascivi, i quali guastando & [illegible] per lor fornicationi & adulterie, i corpi, gli honori, & gli animi gli vni di gli altri, non meritano di essere chiamati amanti & amante, ma crudelissimi nemici & nemice. Per questo dice il nostro Poëta questi versi.

comme sa tref vertueuse & honneste Maistresse Olympia, les vertus & l'honnesteté, demonstre clairement par ces Apodixes, quelle belle chose soit amour honneste & loial, entre vn hõme sçauãt & vertueulx, & vne dame sçauante & vertueuse. Et combien horrible, dãgereulx & dommagiable soit, au contraire, l'amour fol, & lubrique entre les lasifs, les quels gastãs par leurs fornications & adulteres, les corps, les hõneurs, & les ames l'vn de l'autre, ne doiuẽt estre nomez amis, ains cruelz ennemis.

Ainsi ie dis „ par mes escrits „ a mes amis „
Car adultere ni paillard „ naura part „
Chose digne de croire „ a l'eternelle glorie.

Aen den Eersamen ende Deuchsinighen Jan de Bruyne / ende Jonghvrouwe Digna de Riddere syn Huysvrouwe wylen.

De Bruyne! [illegible] u vroom en u oprecht leuen
Den menschen ghy [illegible]
Menschen be-[illegible] „ [illegible]/
„ Bliedt/en u wacht/al-tydt/[illegible] ver-[illegible]:
„ Behoudt u herr/van [illegible] eerdtsche [illegible] „ snel/
„ Wacht u/en dencht/[illegible] en [illegible]/
„ Wie t'quaedt [illegible]/vergaet [illegible] „ [illegible]
„ [illegible] laet het quaedt/en vlieght u [illegible].
En soo ghy [illegible]/ Cloeck en [illegible]
Alsoo syn oock u kinderen u [illegible].

MAR. A quien escriue el Poëta estas Epigrammas? DOT. A muchos honrados hombres de Embères, a saber Iuan de Bruyne, y su Compañia Digna de Riddere, y a sus hijos y hijas, Iuan y Maria de Bruyne. Diziẽdoles, que no ha sido menester de seguir los mandados del Legislador Isocrito, visto que hã auido assas buenos exemplos de sus dichos virtuosos pariẽtes. De tal manera, que seran siempre honrados por sus virtudes por el medio de los versos del nuestro Poëta.

LAV. A chi scriue il Poëta questi Epigrammi? DOT. A molti honesti huomini d'Anuersa, a sapere Giouanne de Bruyne & sua Compaigna, Digna de Riddere, & a lor' figliolo & figliola Giouanne & Maria de Bruyne. Dicendo loro, che non a stato bisogno di seguitare i precepti del Legislatore Isocrato, veduto che anno hauuto assay buoni exempli da lor' detti virtuosi parẽti: talmente che saranno sempre honorati per lor' virtù, per mezo d'i versi del nostro Poëta.

CAS. A qui adresse le Poëte ces Epigrames? DO. A des fort honnestes gens d'Anuers: asçauoir à Iean de Bruyne, & à sa Compaigne Digna de Riddere, ensemble Iean & Marie de Bruyne, leurs fils & fille. Leur disant qu'il ne leur a esté besoing d'ensuiure les preceptes du Legislateur Isocrate, veu qu'ilz ont eu des bons exemples assez de leurs dicts vertueux parens: tellement qu'ilz seront tousiours honorez, pour leurs vertus, par les vers de nostre Poëte.

Aen de Eersaeme ende Deuchsinighe Jan / ende Jouffrou Marie de Bruyne / sone ende dochtere der voorschreven.

Isocrates heeft ons veel goeds gheschreuẽ
En heeft ons oor goey ghebodẽ ghegheuẽ
[illegible] spreect hy/ en eert v ouders [illegible]
Syt oock v hooft/ en der Wet onderdaen.

Maer ghy hebt dit [illegible] leere
Wel kunnen doen [illegible] eere
Volghende na v Ouders [illegible]/
[illegible] ghy met deughe v [illegible] verciert

A mon S[r]. Iean Angelo Vergano, Conſul des magnifiques nations Milanoiſe & Lombarde en Anuers.

ELEGIE.

Comme ie preparois en ce beau mois de May,
Pour le faire imprimer, ce Sonet, d'vn cœur gay,
Par le commandement de ma Muſe Thalie,
Vn me diſoit, i'ay veu retourner d'Italie
En la Ville d'Anuers, Vergano le Seigneur
Qui docte & Vertueux, faict aux ſçauants faueur:
Dont reſiouy, conclus en ma prompte memoire,
Nous chanterons vn iour autrement à ſa gloire,
Sans plus, pour le preſent puis qu'il eſt reuenu,
Luy dirons par ces Vers eſtre le bien venu;
Luy dediant auſſi ce mien Sonet encore:
Prenneʒ le donc en gré, (Vergano) qui j'honore.

Aen den E. wijſen ende beurſinighen Heere S[r]. Jan Angelo Vergano/ Conſul der heerlijcker Lombaerden ende Milanoiſen binnen Antwerpen.

SONET.

Vergano/ t'alder tijdt/ t'ſy oft ick hier ſal leuen
Onder Apollos licht/ oft weer ick ruſten ſal
By de Poeten goet/ in Helizeums dal/
Oft weer ic in Gods rijc/ hoogher ſal zijn verheuen/
Sal ick ſien in den Gheeſt/ gheſchildert en gheſchreuen
D'oitmoedigh weſen ſuet/ zedigh ſonder gheſchal/
Van mijn Olympia/ eenvoudigh ſonder gal/
Medt de gracien al die men om heur ſiet ſweuen:
Ick ſal-ſe claerlijck ſien ſoo ic heur eerſt-werf ſagh/
En weer/ veel taer daer na/ op eenen om-gangh dagh/
Goddiune ſchijnende bat dan een eerdtſche vrouwe.
Ick ſal-ſe eerlijck bleeck ſien worden/ en weer root
Soo ick heur worden ſagh/ deur cracht der liefden groot/
Op den dagh als ick heur ghunſtighlijc boedt my trouwe.

CASSAN. Que dict le Poëte? DOC. Aprés auoir, es vers François, honore le vertueus & docte S[r]. Iean Angelo Vergano, il luy dict en ce Sonet Braban çó, qu'il n'oubliera ny en ce monde, ny en l'autre, la ſage beauté, l'humble grauité, le modeſte maintien, ni les autres infinies graces & vertus de Madame Olympia: ains la verra de venir tantoſt vermeille tantoſt palle ainſi comme il la vit gratieuſement (par violẽce d'Amour honneſte) changer de couleurs quand il la vit premierement, & quand il parloit la premiere fois à elle: mieux ſemblant Deeſſe, que Dame mortelle.

LAVRA. *Che dice il Poeta?* DOT. *Appreſſo hauer honorato n'eli verſi franceſi il virtuoſo & dotto S. Giouanni Angelo Vergano, gli diſe n'el Sonetto Brabantino, che mai non ſmenticara in queſta, ne in l'altra vita, la ſaga beltà, la manſueta grauità, il portar modeſto, ne gli altre infinite virtu & gratie di Madonna Olympia. Ma la vedera di venir ora vermiglia ora impallidirſe, coſi come la vedea, per violenza d'amore honeſto, cambiar di colori n'el giorno che prima la videa. Et quando gli parlo la prima volta, piu parendo Dea che Donna mortal.*

MARFI. Que dize el Poëta? DOT. Deſpues de auer honrado en los verſos franceſes al virtuoſoy docto S[or]. Iuan Angelo Vergano le dize en el Soneto Brabantino, que no oluidera en eſta ny en l'otra vida, la ſabia harmoſura, la humilda grauidad, el portar modeſto ny las otras virtudes y gracias de Doña Olympia. Mas la vera venir agora palida agora vermeja, aſſi como la vya por violencia d'Amor honeſta, mudar de colores en el premero dia que la Vyo, y quando le hablo la primera vez: Mas pareſciendo Dioſa que Doña mortal.
MAR. Coſas muy lindas, aſe.

LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEHAN VANDER NOOT.

A Monseigneur Baptiste Siuori, Gentilhomme Geneuois.

I'Ay maintefois tasché (Siuori, en vertus riche)
De vous faire honneur par mes vers, & seruice,
Mais deuant tout vous veux dedier maintenant,
Depeindt en ces miens vers, vn Amoureux constant.
Prennez le done en gré (Siuori) je vous prie,
Car le loyal Amour orne corps, ame & vie.

Ode aen Olympia.

DEn langhen tijt/ noch t'snel verloop der jare/
(Olympia) noch oor d'af-wesen wijdt:
Schade/ verlies/ deur Fortunaes beswaren/
De straffe wet/ quaet-spreeckers strijdt/ noch nijdt/
En sullé mijn trouwe
O schoonste Jonghvrouwe/
Niet trecken van v/
Mijn liefde verkouwen/
Noch t'herte doen flouwen/
Want ick blijf ghetrou:

Noch heur gheweldt en sal t'spel mijnder liren
Niet swijghen doen den loff van uwen naem/
Noch van v deught/ schoonheydt/ en goey manieren
Die mij ter deught hebben ghemaeckt bequaem/
Dies wt heur fonteyne
Mij de Musen reyne
Laef den/ Lief! deur v/
En t'hooft der Poeten/
Wees mij Godts secreten/
Deur v/ schoon Jongh-vrou.

Dus/ want ic ben een eeff vyandt ghesworen
Der sonden al en der ondanckbaerheydt/
Der diersten oor des heylighdoms verkoren/
Soo moet ic v louen mede claer bescheydt/
Want t'goede dat ic drijue
En kunstigh beschrijue
Leert Godt mij deur v/
Een vroom eerlijc leuen/
Heeft Godt mij ghegheuen
Deur v/ schoon Jongh-vrou.

Hierom/ ghelijc ghy claer/ o Schoonste Schoone!
In deughden groot verde te bouen gaet
Al die men siet onder des hemels troone
Hooghste volmaeckt in deughden/ vroegh en laet
Soo moet ghy oor weten
Meer deur mij ghepresen
Dan hier opt was Maeghdt:
Noyt man beter liefde
Der liefster en droeghe
Dan mijn hert v draeghdt.

Dus dan om tijds t'openbaren ghelijcke
De ghunste groot/ die ic wel ghemanierdt/
Draghe schoon Lief! tot d'onwtsprekelijcke
Deughden/ daer ghy ons werelt met vercierdt/
Soo doe (sonder schande)
Ic mijn offerande
(Want liefde beueeldt)
Hanghen de mijn boeken
En hert mede vercloecken/
Deur v heyligh beeldt.

Want/ sekerlijck/ t'heylighste dat daer inne
Bevonden wordt/ is mij van Godt door v
Gheghunnedt/ soo't was gheschickt van den beginne/
Dus neemt dit aen/ en verstaet/ schoonste Vrou!
Dat ic v wel trouwen/
Gheselschap wil houwen
Vriendelijck sonder strijdt:
Liefde sonder sterven
Sullen wy verwerven
Deur Godt/ t'alder tijdt.

DOCTOOR. Il asseure sa Dame, que la longeur du temps, l'absence, fortunes aduerses, faux amants, emulateurs, ny detracteurs ne le pourroit defendre de l'aymer & de louer ses beautez, vertus, & graces, lesquelles l'ont faict deuenir Poete, dont il est contraint de, apres Dieu, la louer eternellemét: car tout le bien qu'il faict & escrit, luy faict faire Dieu par elle, de toutes Dames l'outre passe. C'est la cause pourquoy il sacrifie son cœur & ses œuures, aux pieds de son Image, en signe que Dieu met entre eux vn amour immortel. CASO que les perfections d'Olympia sont grandes ayant operez tant de bié en luy.

LAVRA. *Che dice il S. Vander Noot?* DOT. *Assecura sua S. che nulla aduersita potra gli defendere d'amarla, ne di lodar eternalmente le sue virtu, & gratie, per gli quali e fatto Poeta sacrificando per questo gli suoi libri & suo cuore a gli piedi della sua Imagine, poi che al suo giudicio si trouua in quella, Dio gli ha dato tutto per lei.* LAVRA. *che le perfettioni d'Olympia debono esser grandi, poi che per quelle, il S. Vander Noot e fatto il piu Eccellente Poeta di Belgica.* DOT. *Et per questo receuera ancor Lei, piu honore che may Donna ha receuuto in tutte queste prouincie & per questo non potrebbe ancor lei mostrar gli assay honesti fauori.*

MARFI. que dize? DOT. Affirma su Señora que ninguna aduersidad le podra defender de amarla, ny de alabar a jamas sus virtudes, por las quales el vino a ser Poeta: Sacrificando por ello sus libros, y su coraçon, a los pies de su imagen, visto que lo mejor que ella en ello, Dios le ha dado por ella. MAR. Cierto las perfecciones de Olympia deuen ser grandes, pues que por ellas el S. Vander Noot es hecho Poeta el mas raro y singular de estas tierras. DOT. Et por esto ella tambien recibira del mas honra que jamas alguna recibio en estas prouincias. MAR. Y por esto no puede ella mostrarle hartos fauores, por su Amor immortal.

A MONS^r. IEAN VINCENTI FOSSA CREMONEZ.

Vous voyant, (mon Fossà! orné de Vertus belles)
Chercher des biens mondains, mais plus les eternelles:
Viuant ioyeusement, gaillart & bien content,
Ie vous veux dedier d'alegresse ce chant.

ODE.

Yo mijn hert is my vol vreughden
En vol Nepenthe nu ter tijdt /
Om dat ic mijn schoon Lief vol deughden
Ghesien heb' / dies my t'hert verblijdt:
Heur zedighe manieren /
Heur wesen goedertieren /
Al heur bedrijuen goedt /
Heur deught en eerbaer wesen /
En heur verstandt / by desen /
Verheughen mijn ghemoedt.

Ick wil (ghedenckende der Schoone)
Noch desen auont vrolijck zijn
En dooden mijnen druc ghewoone (wijn/
Fluct Frans! vervult de Flesschen medt
Wilt ouervloedigh schincken
Wy willen vrolijck drincken
Met herten onbeswaerdt /
Ick wil my gern verheughen
En drincken mijn vermeughen
By mijn vrienden ghepaerdt.

Haelt v / datmen mijn hooft nu croone
Medt lyploof / veil / en wijngaert groen /
Mijn ermen oock / fris van persoone /
Soo men d'eel' Gheesten plagh te doen
Dat men den vloer besade
Teghen den auondt spade
Medt bloemen / cruydt en gras /
Medt roosen / violieren
Tot een lustigh vercieren /
Haest v beschickt dat ras.

Datmen my Hardwyn hier hale /
En Vander Haghen beyd' begaefdt
Van de Musen als principale /
En wt Castalide ghelaefdt
Ick wilt heur neghen reysen
Soo dickmaels sonder veysen /
Brenghen als inden naem
Letteren wel ghelesen
Zijn van mijn lief ghepresen
De Schoonste sonder blaem.

Ick wil heur tavondt v'bancket gheuen
En soo dicmael alst hun gheliest /
Wy willen wel en vrolijc leu. n
Ic ben met heurlier wel gheriest:
Comt schencht my in dees' schale
Op dat ick alle quale
En druc verjaghen magh:
Ick brenghe v / en mijn rijne
Olympia ick meyne
Veel schoonder dan den dagh.

CASSAN. Declaire nous ceste Ode, M^r. Agricola. DOC. Le Poëte merueilleusement reiouy, d'auoir veu sa Maistresse, faict inuiter au banquet M^r. Michel vander Hoghen, d'Anuers, & M^r. François de Harduyn, de Gand, deux Gentils hommes des mieux versez en la Poësie Latine, & en autres vertus, de ces Pays. Suyuant en ceste collation, entierement la façon & les ceremonies des Anciens, lesquelz en signe de ioye inuitoyent leurs amis, a faire bonne chere, à ombrager leurs chefs & leurs bras, de vigne & de lyerre, a semer en la chambre des herbes & des fleurs, a boire autant des fois que le nom de leurs Maistraisses portoit des lettres, a inuoquer leurs noms & depandre du vin sur la terre. Voy le commentaire sur Theocrit. Aussi Anacreon, & Tibulle. Ronsard traicte le mesme.

LAVRA. *Dechiarate ci quest'a Oda, S^r. Agricola.* DOC. *Il Poeta godendosi molto, di auer veduto sua Signora, fa chiamar al banchetto il S^{or}. Michael'o vander Haghen, d'Anuersa, & il S^r. Francesco de Herduyn, di Gante, dui Gentilhuomini meglio versati nella Poesia Latina & altre virtu, di questi paesi. Seguitando in quella collatione totalmente il modo & le ceremonie delli antichi: i quali in segno di godere inuitauano lor amici a far bona ciera, a ornarle lor teste & braccie di vigne & di hedra: a semar la camera di herbette & fiori, a bere tante volte che il nome di lor' amate done portaua di lettere & inuocar lor nome, & a dispergere vino in terra. Videte gli commentari sopra il Theocrito. Anco Anacrionte, & Tibullo. Pietro de Ronsard trata anco il medemo in vn' Sonetto, dicendo.*
Ie veux me souuenant de ma gentille Amie
Boire ce soir d'autant, & pource Corydon, &c.

[illegible]

[illegible] | *Chare puer, madeant generoso pocula Baccho:*
Et nobis prona funde falerna manu.
Ite procul durum cura genus, ite labores.

Thalia (representant Lalage, la Maistresse d'Horace) accoustree à l'antique Romaine, tenant es mains vn luc & des roses. Corõnee & ornée de diuerses fleurettes, cõme Princesse des iardins, des herbes, fleurs & fruicts: aussi des Comedies & dei bats: faict comprendre les Poëtes des choses belles & bonnes: & consequemment en eulx accroistre fleurir & fructifier.

Olympiades D. Vander Noot, Libro 5.

Thalia (Lalagen Horatiums lief verthoonende) op d'antyke Romeins ghecleet: houdende een luyte, en roosen in heur handen. Wesende met verscheyden bloêkens gheeroont en verciert/ als Vorstinne der houen/cruyden/bloemẽ, en vruchtẽ: doet de Poeten schoone en goede dingẽ begrypen/ en soo volghẽs in heur groeyẽ/ bloyẽ en goede vruchten voort-brenghen.

DE POETICSCHE WERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT.

Aen den E^e. Wysen ende Deursinighen Señor Georgio Rodrigo Georges.

Vriende / Georgio, nu in uwen Ieughtheydt bloeyen
En als een roose versch deur spoedigheit op groeyen /
Wat mocht ic u toch dat van den Vreughtheydt toeschrijven /
Om uwen lof deur hem eeuwigh groen te doen blijven:
Ontfanght den Vreughtijdt dan in dancke mede sijn bladen /
Om u van alle druck en swaerheydt t'ontladen.

De Vrueghtijdt. By de Schoone ende Deughdelijcke Olympia ghelecken.

ODE.

Als ic aensie den Vreughdtijdt schoone
So sien ic d'water / bergh en dal
Ieughdigh verjeughden claer een toone
En lustigh lacchen over al:
Waer deur my duncht mede groot behagen /
Dat ic de Liefde / mede den Tydt
Als kinders teer / edel van maghen
Gheboren worden sonder strydt.

2

Kinders goedt des Vreughtydts bevruchteren
En dan de schoone Flora reyn /
Di men te samen nu siet leven
Eendrachtighlijc op d'eertsche pleyn /
Deur Zephirus suet-ghevrugh waeyen
Dattende op de velden groen /
En deur Auroraes versch bespraeyen
Wellustighlijc avondt en noen.

3

De Tydt die nu schoonder koomt schijnen)
Vernieuwt ons hier met grooter vreughdt /
Het eerdtsche groen / verlost van pijnen
Dies elck eel hert' hem no verheughdt:
En Cupido (mede scherpe schichten
T'onsen mis-val / ghewapendt wel)
Gaet Mans en Vrouwen nu bevechten
Deurwondende ons herten fiel.

4

Hy schiet / hy werpt / en hy gaet kaetsen
Syn pylen / en sijn vlammen heet
Hier / en ooc daer / op alle plaetsen
Deurwondende ons herten wreet.
Voghelkens / Menschen / Dierkens mede
En al wat leeft op d'eerdtse aenschyn /
De Visschen oock / elck mede onlede
Moeten hem onderdanigh sijn.

5

Venus de schoonste goddinnen
Gheseten sijnde blyhelick
Mede heur Carites / tot vercieren
Op den Cerif waghen rijkelijc /
Laet soetelijc heur Duyfkens swieren
Deur de claer locht' suet en smoel /
Om heur wat vreughden te gaen geven
Mede den Ancisen heuren doel.

6

Wervaerdt sy nu / t'onsen verhooghen /
Deur onsen hemel versch en claer
Laet draeyen d'licht heurder lyppen ooghen
Vriendelijc suet / soo hier soo daer
Daer is de locht (die heur gaet toonen
Heuter en claerder dan sy plagh)
Vol liefden vlammigh weerdt om croonen /
Die ons doet branden nacht en dagh.

7

En als sy koomt op d'eerdtsch dalen /
Soo groenen hier / en overvloedt
Waer sy oock treedt / in alle palen /
Cimmpien / en rooskens goedt /
Genoffelkens / en Violen /
Peerck-bloemkens en penseekens reyn /
En duysent meer bloemkens / vercieren
Deur heur ghesicht / ons eerdtsche pleyn.

8

De mensch maer wel dan ofte wesen
Di niet en woydt beroerdt / ont-steldt /
Deur heur claer licht godlijc gheprysen /
Mede duysende Gracien verselt:
Hy moet ooc wel in d'lichaem draghen
In de stadt van een ijseren hert /
Een roersche weerdt / die deur ghen claghen
Beweeghlijc en is / noch moyen en werdt.

9

Ic smaec in desen tydt / in t'herte /
Volkoomentheyt der Liefden brandt /
Die my kan maken suete smerte
Van dorper man in hem oopt bandt:
Vriende nu claer aen alle syden
De schoonheydt groot die de Vreughtheydt
Ontleenen gaet / t'onsen verblyden /
Van myn Lief / die my die verblydt.

10

Als ic aensie de velden schoone /
Vercierder bloemkens over al /
Die nu vercieren / claer een toone /
Hoven en beemden / bergh en dal /
Soo meyn ic t'sien' de velden eerne
Van myns liefs aensicht schoon en soet
Die my nu dus na heur alleene
Nacht ende dagh verlanghen doet.

11

Als ic ooc hoor lustigh daer duyten
Philomela de Nachtegael /
Vrolijc suchtende claer fluyten
Ghedenkende Thereums quael
Soo meyn' ic dan mede groot verblijden
Te hooren van den suete sanck
Van myn Lief / die my t'allen tyden
Verouerdt houdt mede myner danck.

12

En als ic Zephirum hoor waeyen
Deur bosschen / oft deur haghen croom
Ooc deur de tacken / groen belaeyen
Mede looveren / en mede bloemkens som
Soo koomen my / in myn ghedachte
De woorden en de spraken teer
Di myn lief / edel van gheslachte /
My houdt alleene theurder eer.

13

Als ooc Apollo / claer / in d'Oosten
Syn Lampe lustigh schynen doedt
En ons hier / lacchende / koomt trooster
Verheughende gheest / en ghemoedt /
Soo meyn ic sien myn schoonste Schoone
Vriendelijc / suet / en wel gheraen
Wel vercierdt mede der Eeren croone /
Des morghens vroegh by my opstaen.

14

En als ic riec den ruck der bloemen
Di daer staen in de velden groen /
Soo veelderley als men macht noemen /
Soo gaen ick my verheughen koen /

LES OEVVRES POETIQVES DV S.r IAN VANDER NOOT.

Vermeende rijken / medt verblijden /
Van alcen mijns Liefs groot van prijs /
Duijer dan balsem t'allen tijden
Van Leprap / Musk / oft Ambre grijs.

15

Hoo gaen ic (Siet / medt recht) ghelijken
Den Vrueghtijdt bij mijn soete Lief /
Die niet en sijn / toch / te vergelijken
In deughden / die ic oopt verhief /
Want hij / den bloemkens cracht kan geven
En hare toe allen cruyden teyn:
En Sij / doedt mij / in vrueghden leven
Eerlijc en vroeam in d'eerdtsche pleyn.

16

Dus wilt toch komen schoon Goddinne
Deur u deughdt en ghenade groot /
Een cranssken nu / eenen ghirlande /
Den Vrueghtijdt, en mijn lijden groot:
Nemt recht hoe al de bloemkens ceeme
Medt-lijden hebben in mijn smert /
En ghy blijft eenen steer allerne
Teghens mij graam / en eenen hert.

17

Ten minsten best toch u schoon' ooghen
Eens op / en siet di duysfiens goedt
Melcanderen liefde betoonen
Medt vrueghdekens / en bekens soet:
Siet hoe sy d'een' d'ander vol trouwen
Liefde betoonen / medt gop vrueghdt
Wilt mij oor soo (Bloeme der Vrouwen)
U jonste ghunnen / deur u deughdt.

18

Gedenc / Godt / en de Nature /
Venus / en ooc de Liefde teyn /
Gaven u / dat ghy mij / on-ture
Houdt ghunstigh sijn in d'eerdtsche pleyn:
Dus laet ons t'samen vrolijc leven
Int spijte van den hart en nijdt:
Houdet d'een d'ander te beghenen
Laet liefde bueten t'alder tijdt.

19

En ghy o Vrueghtijdt soet / vol bloemen /
Gaet seurlijc woudern / hant u sen' /
Den Georges go. di waerdigh om noemen /
Gewende hem / bewijst hem eer':
Gaet / en wilt hem lustigh verblijden
En vrolijc maken alle tare:
Hoem Vrueghtijdt moet t'allen tijden
Deur mijn liefd gropen openbare.

MARFIRA. Aqui en dirige el S^r. Vãder Noot estos versos? DOT. Al generoso Señor Georgio Rodrigo Georges, hijo del S^r. Philippe Georgio. Consul de la Regala Nacion Portuguesa en Emberes. Dedicando le por sus virtudes el lindo Primavera, tã doctamente y naturalmente depintado que es cosa meruillosa, hazendo vna cõparacion d'el Primavera y de su Sigñora Olympia, diziẽdo que todo que el mira pienta mirar sus hermosuras y gracias Quasi lo semejante dizẽ Monseigneur Pierre de Rõsard en vna cancion, la qual comiença. *Quãd ce beau Printemps ie voi*, Messer Francisco Petrarca en vna que dize. *In quella parte dou' Amor mi sprona*. Y Señor Salusque Lusitano, en aquella que commienza. *Hasta la parte do Amor me abaldona*. Diziendo.

LAVRA. A chi dedica il S^r. Vã der Noot quelli versi? DOT. Al genero^o. S^r. Georgio Rodrigo Georges, figliolo d'il S^r. Philippo Georgio, Consule d'ella Regala Natiõ Portugaleza in Anuersa: dedicando, per le sua virtu, l'amorevole Primavera tãto allegramẽte et naturalmẽte depinta che è cosa mirabile facẽdo vna cõparatione d'ella Primavera & d'i M. Olympia, dicẽdo che tutto ch'egli vede, gli pare veder le sue bellezze & gratie. Il simile quasi dicono, mon Seigneur Pierre de Ronsard, in vn Canto ch'incomincia. Quand ce beau Printemps ie voy. *Messer Frãcesco Petrarcha, in vna chansone che incõmincia.* In quella parte d' Amor mi sprona, *& S^r. Salusque Lusitano, in quella chi incõmença.* Hazia me parte d'ou Amor me abaldona, *Cantãdo.*

CASSANDRE. A qui adresse le Señor Vander Noot ces vers? DOC. Au genereus S^r. George Rodriges fils aisné du S^r. Philippe Georgio, Consul de la Royale Nation Portugaloise en Anuers, luy dediant pour ses vertus le ioly Printemps, si gaiemẽt & naturellement depeind que cest merueille, faisant vne comparaison du Printemps & de Madame Olympia, disant que tout ce qu'il voit, il pense veoir ses beautez & graces. Quasi le semblable disent Mõsieur de Pierre Ronsard en vne chançon laquel le commence. *Quand ce beau Printemps ie voy*. Messire Frãçois Petrarque en la chançon qui commence. *In quella parte d'un Amor mi sprona*. Et Señor Salusque Lusitano en celle qui commence. *Hasta la parte do Amor me abaldona.* Chantant.

Iamas no vi de tras lluuia de noche
Y ten estrellas por el ayre errantes
Y centellar entre rocio, y yelo.
Que los ojos no viesse relumbrantes
Ante mi que el biuir m'ha sin reproche,
Quando a la 'ombra yo la vi d'un velo,
Y como su hermosura hazia el cielo
Resplãdecer entonces, aunque en agua, ora
Los veo que se inflaman por lo que ardo.
Si el Sol nascer aguardo
Veo aparescer la luz que me enamora,
Si ver esconderlo tardo,
Parecemelo ver quando se gira
Dexando tenebroso do no mira.
Si jamas blancas y encarnadas rosas
En vasa d'ooro mis ojos miraron,
Por mano al punto virginal cogidas,
Veren el gesto d'aquella pensaron
Que passa todas cosas milagrosas, &c.

*Non vidi mai dopò notturna pioggia
Gir per l'aere sereno stelle erranti,
Et fiammeggiar fra la rugiada il gielo:
Ch'i non havessi i begli occhi davanti,
Oue la stanca mia vita s'appoggia;
Qual io la vidi à l'ombra d'un bel velo:
Et si come di lor bellezze il cielo
Splẽdea quel dì, così bagnati anchora
Li veggio sfavillar, ond'io sempr'ardo.
S'el Sol levarsi sguardo,
Sẽto il lume apparir, che m'innamora:
Se tramontarsi al tardo,
Parmel veder quando si volge altrove
Lassando tenebroso onde si move.
Se mai candide rose con vermiglie
In vasel d'oro vider gli occhi miei
Allhor allhor da vergine man colte,
Veder pensarò il viso di colei,
Ch'avanza tutte l'altre meraviglie*

Quand ie voy tant de couleurs,
Et de fleurs
Qui émaillent vn riuage,
Ie pense voir le beau teint,
Qui est peint
Si vermeil en son visage.

Quand i'entends la douce voix,
Par les bois
Du beau Rossignol qui chante,
D'elle ie pense t'ouir,
Et oyr
Sa douce voix qui m'enchante.

Quand Zephyre meine vn bruit
Qui se suit
Au trauers d'vne ramée:
Des propos il me souuient,
Qui me tient
Seule à seul ma bien aymée, &c.

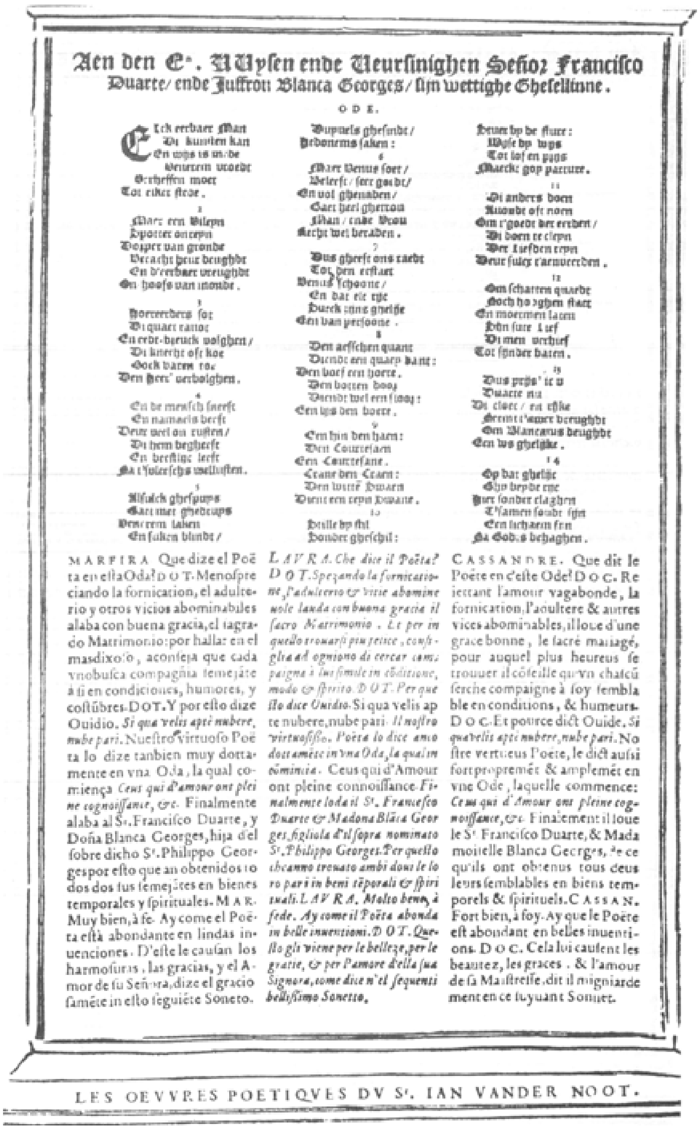

Aen den E. Wysen ende Veursinighen Señor Francisco Duarte / ende Juffrou Blanca Georges / sijn wettighe Ghesellinne.

ODE.

Eick eerbaer Man
Di kunnen kan
En wijs is in de
Weireren vroede
Gehelpen moet
Tot elker stede.

2
Maer een Vileyn
Spotter oncleyn
Dwyper van gronde
Veracht heur deughde
En d'eerbaer vreughde
En hoofs van monde.

3
Hoereerders sot
Di quaet ranot
En erde-berick volghen /
Di knecht oft koe
Ooch baren toe
Den Heer' verbolghen.

4
En de mensch sterft
En namaels derft
Deur veel onrusten /
Di hem begheerst
En dertigh leeft
Na t'Hoerschs wellusten.

5
Alsulck ghespuys
Gaet met ghedruys
Deur eem taken
En saken blinde /
Duyvels ghesinde /
Hedoneens saken :

6
Maer Venus soet /
Wel eerst / seer goedt /
En vol ghenaden /
Gaet heel ghetrouw
Man / ende Vrouw
Recht wel beraden.

7
Dus gheeft ons raedt
Tot den estaet
Venus schoone /
En dat ele tyde
Durck sone ghelijcke
Een van persoone.

8
Den aesschen quant
Dernde een quaep bant :
Den boef een hoere.
Den botten boer
Dernde wel een sloor :
Een wys den boere.

9
Een hin den haen :
Den Courtesian
Een Courtesane.
Crane den Craen :
Den witte Swaen
Deur een reyn Swane.

10
Stille by stil
Sonder gheschil :
Deuer by de stuer :
Wyse by wys
Tot lof en prys
Marckt goy parture.

11
Di anders doen
Kuonde oft noen
Om t'goedt der erden /
Di doen te cleyn
Der liefden reyn
Deur sulcx t'aenveerden.

12
Om schatten quaede
Noch hooghen staet
En moetmen laten
Sijn suere Lief
Di men verhief
Tot sonder baten.

13
Dus prijs' ic u
Duarte nu
Di cloec / en edele
Meermt t'amer deughde
Om Blancaeus deughde
Een wys ghelijcke.

14
Op dat ghelijc
Ghy beyde eue
Hier sonder claghen
T'samen soudt sijn
Een lichaem fyn
Na Gods behaghen.

MARFIRA. Que dize el Poëta en esta Oda? DOT. Menospreciando la fornication, el adulterio y otros vicios abominabiles alaba con buena gracia, el sagrado Matrimonio: por hallar en el masdixoso, aconseja que cada vno busca compaghia semejãte à si en condiciones, humores, y costũbres. DOT. Y por esto dize Ouidio. *Si qua velis apte nubere, nube pari.* Nuestro virtuoso Poëta lo dize tanbien muy dottamente en vna Oda, la qual comiença *Ceus qui d'amour ont pleine cognoissance, &c.* Finalmente alaba al S. Francisco Duarte, y Doña Blanca Georges, hija del sobre dicho S. Philippo Georges por esto que an obtenidos todos dos sus semejãtes en bienes temporales y spirituales. MAR. Muy bien, à fe. Ay come el Poëta està abondante en lindas inuenciones. D'este le causan los harmosuras, las gracias, y el Amor de su Señora, dize el graciosamẽte in esto seguiẽte Soneto.

LAVRA. Che dice il Poëta? DOT. Spezando la fornicatione, l'adulterio & vitie abominevole lauda con buona gracia il sacro Matrimonio. Et per in quello trouarsi piu felice, consiglia ad ogniuno di cercar compaigna à lui simile in conditione, modo & spirito. DOT. Per questo dice Ouidio. Si qua velis apte nubere, nube pari. *Il nostro virtuosissimo. Poëta lo dice anco dottamẽte in vna Oda, la qual incominicia.* Ceus qui d'Amour ont pleine connoissance. *Finalmente loda il S. Francesco Duarte & Madona Blãca Georges, figliola d'il sopra nominato S. Philippo Georges. Per quello che anno trouato ambi doui le loro pari in beni tẽporali & spirituali. LAVRA. Molto bene, à fede. Ay come il Poëta abonda in belle inuentioni. DOT. Quello gli viene per le bellezze, per le gratie, & per l'amore d'ella sua Signora, come dice n'el sequenti bellissimo Sonetto.*

CASSANDRE. Que dit le Poëte en c'este Ode? DOC. Reiettant l'amour vagabonde, la fornication, l'adultere & autres vices abominables, il loue d'une grace bonne, le sacré mariagé, pour auquel plus heureus se trouuer il cõseille qu'vn chacũ serche compaigne à soy semblable en conditions, & humeurs. DOC. Et pource dict Ouide. *Si qua velis apte nubere, nube pari.* Nostre vertueus Poëte, le dict aussi fort propremẽt & amplemẽt en vne Ode, laquelle commence: *Ceus qui d'Amour ont pleine cognoissance, &c.* Finalement il loue le S. Francisco Duarte, & Madamoiselle Blanca Georges, de ce qu'ils ont obtenus tous deus leurs semblables en biens temporels & spirituels. CASSAN. Fort bien, à foy. Ay que le Poëte est abondant en belles inuentions. DOC. Cela lui causent les beautez, les graces. & l'amour de sa Maistresse, dit il migniardement en ce suyuant Sonnet.

LES OEVVRES POETIQVES DV S. IAN VANDER NOOT.

Aen den E[r]. Wysen ende Veursinighen S[r]. Francisco de la Barzena: ende Jonghvrou Magdalena van Assche / zijn wettighe ghesellinne.

SONET.

Als Olympien wit / en Roosen roodt daer neuen
Is myne liefs aensicht suet / seyn schoone. versch en claer /
En als gecruymeerde goudt syn heur suet-ghecruygh haer
En heur wynbrauwkens smal / bouen d'ooghen verheuen:
Heur ooghen suet en claer (di my ewighe doen leuen)
Vol liefden vriendelijc / blinken claerder / dan waer /
Verlichtende myn hert / dan sterren ver'd' en naer.
En als schoon roodt corael syn heur lipkens ghescheuen.
Somma / wat segh' ic meer / een goddelic hemels wesen
Noemt wt heur aensicht schoon / lieflic woordt ghepresen
Verhueghende den gheest dat van de Dagheraedt.
Soo dat ic niet en derf in der ghelerder boeken
Schoone ervindinghen mehr erdencken swaer gaen soeken
My wonderder ghemerck deur heur deught gh openbaerde.

Soo ic (Berzena) van middel heb om te prysen
Myn vrinden vroom en goedt / soo meer ic u bewysen
Eere en lof / alst hoordt / om v deughdt en verstandt /
En Magdalene oock van Assche / u huysvrouwe
Deughdelijc / eerbaer / wijs / verstandigh en ghetrouwe
Dus neemt in dancke aen dit werck van myner hant.

MARFIRA. Que dize aqui el Poëta? DOT. Depinge lindamente las gracias de su Señora Diziendo finalmente que es tã dichosamente illuminado por sus perfeciones, que no le es menester de buscar con trabajo en las obras de los dottos para hallar lindas inuenciones, pues que le sean hartos presentados y reuelados por las virtudes de su Olympia. Y hallando se harto fornido, no puede dexar de eternizar las virtudes y honras, d'el virtuoso, dotto, y generoso S[r]. Frãcisco de la Berzena, y de Doña Magdalena vã Asche, su legitima compaigna.

LAVRA. Che dice qui il Poëta? DOT. Depinge amorevolmente le gratie della sua Signora, dicendo finalmente che stà talmente illuminato per le sue perfettione che non gli è besoigna di cercar con trabaglio n'elle libri d'elle dotti per trovar belle inventioni, vedutto che gli ne sonno assai revelati per le virtu d'ella sua Olympia. Et trovando si bastantamente fornito, non vol mancare di eternisar le virtu & gli lodi d'il virtuoso, dotto & generoso S[r]. Frãcesco dela Berzena, & di madona Magdalena van Asche, sua legittima compagna.

CASSANDRE. Que dit icy le Poëte? DOC. Il depeind mignardemẽt les graces de sa Dame, disant finalement, quil est tellement illuminé par ses perfections qu'il ne luy est besoin de chercer peniblement, es liures des plus doctes, pour trouuer des belles inuentions, veu que par les vertus d'Olympia luy en sont reuelées assez. Et s'en trouuãt suffisamment fourni, il ne veut laisser d'eterniser l'honneur & les louanges du vertueus, docte & genereus S[r]. Francisco de la Berzena, & de madamoiselle Magdalena van Asche, sa legitime compaigne.

Al muy Generoso y Doctissimo Varon, el Señor Iuan Vander Noot, Principe de los Poëtas Brabançones.

SONETO.

Lo que agora às mostrado de reposo
Vander Noot, de virtud y de prudencia,
De consejo en la Ley, y de sciencia,
De benigno, discreto, y d'animoso:
Quanto de tu linaje generoso,
De tu Poëma diuina y alta eloquencia,
En lo passado vy por excellencia,
En nuestro conuersar dulce y sabroso.
Lo que de nueuo en ty admirable veo,
Es, que siendo priuado del ameno
Schaldis, y su Ribera verde y vmbrosa,
Dissimulas tu absencia y tu desseo,
Con vn rostro alegre y muy sereno,
Mas l'alma por tu partir sona bos llorosa.

De Valencia en el año 1570. *Seruidor de V. S.*
Luys Franco, Lusitano.

Aen den E. Wijsen / ende Deursinighen Peeter Daems, en Joncvrou Isabella de Witte.

ODE.

DAems om t'gheldt dat de mēschē hāghē
Aen ghewin, placht/ oft wellust groot/
En kunnen sij hier maer ontvanghen
Lof die siel verwlieghdt met heur doodt:

Maer om t'gheldt dat de vroome menschen
Gheleden aen Poeten goedt/
Crijghen sy lof, die na heur menschen
Heur bekendt eeuwigh leven doedt.

Nu, die veel/ gersten eer bewijsen
Soo ghy (o Daems) doet sonder blame/
Die salmen altijdt hooren prijsen
Heur verrichten gredt/ en langh bequaem:

Soo ick ooch u/ met u Huysvrouwe
(Der Doodt/ en der Nijders tot spijt/
Om u verstandt / deughden en trouwe)
Claer sal doen leven/ talder tijdt.

MARF. Declara nos esta Oda DOC. El S^r. Vander Noot da en estos pocos ver'os al virtuoso Señor Pedro Daems y su casta muger Madame Isabella de VVitte, muy lindas y grandes loores, por sus virtudes, dizendo les claramēte, que se ganā loores, por las liberalidades que se hazē à los Poetas y no por los dineros que se empleā en otras hombres y otros cosas.

LAVRA. Dechiarate noi questa Oda. DOT. Il S^r. VA der Noot, da en questi pochi versi, al virtuoso S^r. Pietro Daems, & a sua compaigna Madona de VVitte, bellissi. & grande lode per loro virtu, Monstrando loro chiaramente che se guadaigna eterna fama per le liberalita che si fanno a gli Poëti & non per gli dinari che si implicano a d'altri huomini.

CASSAN. Declare nous ceste Ode. DOCT. Le S^r. Vander Noot, donne en ces peu de vers aux vertueux S^r. Pierre Daems, & sa pudique compaigne Mlle. Isabelle de VVitte, tresbelles & grandes louanges pour leurs vertus, leurs remonstrant naifuemēt, qu'on gaigne perpetuelle renōmée, par les liberalitez qu'on faict aus Poëtes, & non par les deniers qu'on emploie à dautres

Aen den E. Wijsen ende Deursinighen S^r. Cornelio de Witte.

SONET.

DE Witte, soo/ onder veruen en bloemen
Eerst eerbaerlijc groeyen de violetten/
Achter en de rosen op der braemen beletten/
Die schamptigh heur bouen dese beroemen/
Daerom en nochtans derf de selue moet noemen/
Want sy sijn schoone/ niet om vermetten/
Suer/ wel gheurich / sonder rimpels oft smetten/
Soende in veur grooter bloemen verdoemen:
Alsoo is oock Olympia meer t'achten
Om heur schoon deughdt / oetmoedigh van manieren/
Om heur verstande / en en daer jedigh wesen/
Dan ander sijn / die heur / om heur ghestachten/
Rijcdom / oft staet / verheffen en vercieren:
Maer u lief wordt oock / om heur deughdt ghepresen.

MARF. A quien escriue el Poeta este Soneto? DOC. Al Suegro y Hermano de los dichos Señor Pedro Daems y Isabella su muger. A saber el virtuoso y honesto Señor Cornelio de VVitte, verdadero amador de cosas honestas y loables, como son la Poësia la Musica, &c. CASS. Y que cosa le dize el Señor Van der Noot. DOC. El le loa que ama a su Señora mas por sus vir-

LAVRA. A chi scriue il S^r. Vander Noot, questo Sonetto. DOT. Al Socero d'il sopra locato Pietro Daems, A saper il honesto saggio & virtuoso S^r. Cornelio de Witte, vero amatore di cose honeste & lodeuole como sono la Poesia la Musica & altre. LA. Et che cose luy scriue il Poeta? DO. il laudadamente, per esto chi il ama la sua

CAS. a qui ecrit le Poëte, ce Sonet? DO. Au beau frere, & frere des predicts S^r. Pierre Daems & M. sa compaigne, à sçauoir le tresvertueux & honeste S^r. Cornelio de Witte vrai amateur des choses honestes & loudables, cōme sont la Poësie, la Musique, &c. CASSAND. Et quelle chose luy dit le S^r. Vander Noot? DOC. Il le prise pour ce qu'il ayme sa Maistresse plus pour ses

todes, que por su dinero. Assi como el Poëta ama su dama Olympia, de la qual haze vna linda cõparacion a la Violeta de Quaresma, diziendo, que como la Violeta creice humilmente entre y debaxo las roncas, espinas y otras hiervas de mas grãde muestra, leuantandose vanamẽte sobre la Violeta, mas linda y mas dolce, assi viue tambien su diuina Olympia humilmente, modestamente y castamente entre las damas mondanas y vanas, mas propias por hombres semejãtes a ellas, que por los diuinos Poëtas. Los quales (aborecẽdo alas mugeres rusadas, quexosas, deshonestas y injuriosas) han amado lealmente, & eternizado diuinamente, las Señoras honestas y modestas conformes a sus diuinos espiritos. Como parece a nuestro virtuoso Señor Vander Noot, y al Señor Petrarcha, que se enamoro de su dama Laura, a las seys de Abril, en el año de 1327, en el Viernes santo reposando en vn campo, ella veniẽdo de Cabrieras (pequeña villa perteneciente a su padre, el noble Señor Anri Chiabau, en la qual llea nascio y no en otra parte, ny de otro padre, como algunos an querido dezir) para andar y oyr el seruicio diuino en la villa de Lilla, situada dos leguas de Auignon. Y el nuestro virtuosiss Poeta Vãder Noot, lo a sabido hazer en su lẽgua, no de menor gracia ny cõstancia, que el virtuoso Señor Petrarcha, como parece en sus cinco libros de Amores, y otramente. CAS. O cosa marauillosa ! digno de eternal loor. DO. Tambien certifica el Señor Iacouio Verduyn, diziendo que el Poëta puede dezir, con razõ, este Soneto siguiente.

enamorata per le sue Virtu & gracie, assi como il nostro virtuosiss°. Poëta ama anco la sua Diuina Olympia: facendo vna comparatione gentile de lei et de gli Violette. Dicendo che cõme gli Violette crescano humilmente disotto gli pini, & simili herbe e fiori de piu grande essentatione, eleuandose vanemente desopra le violette piu belle e suaue, cosi viue anco la diua Olimpia, humilmente, modestemente, e castamente fra le donne mondane, carnale & vane: piu propre per cosi fatti huomini che per diuini Poeti i quali abborrẽdo dõne braue, malitiose & iniuriose, anno lealmente amate & eternisate dõn humili, virtuosi, honeste & modeste cõforme a lori spiriti, como troueamo per experiẽtia a nostro S'. Vander Noot, & al vostro Sr. Petrarcha. LAVR. E vero, il mio Petrarcha me commessio tanto amare, vidẽdo me humile & mansuetta, la mattina d'el Venerdi santo, a sei di Aprile, an l'anno 1327. so pragiunsa su certi prati, veniendo de Cabrieres (picola terra d'el mio Padre, il nobile Sr. Anri Chiaban) per andar a l'Illa, per vdir i diuini Officie. DO. Cosi ama ancoi nostro virtuosiss. & constantiss. Sr. Vãder Noot sua bellis. Olympia, non di minor gratia, ni di minor cõstantia, che il vostro Petrarcha vi amaua. LAV. O cosa grandal e digna d'eterna lode ! DOT. Io lo vi afirmo, & fra altre attesta anco il mesmo, il Señor. Iacobo Verduino, dicendo.

vertus & graces que pour son argẽt ainsi comme le Poete aime aussi sa Dame Olympia, de la quelle il faict vne belle comparaison à la Violette de quaresme: disant, que comme la Violette croit humblement entre, & de soubs les ronces espines, & autres fleurs ou herbes de plus grandes ostentations, selle nãtz vainemẽt dessus la Violette plus belle, & douce, ainsi vit aussi sa diuine Olympia hũblement, modestement, & chastement, entre les Dames mondaines & veines: plus propre pour hõmes semblables à elles, que pour diuins Poëtes: lesquels abhorrãtz les femmes rusees, mottenses, mal-honnestes & iniurieuses, ont loialement aymez & eternisez Maistresses humbles, honnestes & modestes, conformes à leurs diuins espritz, comme il appert à nostre vertueux Sr. Vander Noot, & au S. F. Petrarque, qui s'enamoura de sa Dame Laure, le 6. d'Auril, en l'an 1327. sur vn Vẽdredi sainct au matin, en vne prairie, elle venant de Cabrieres (petite villette appertenante à son Pere, le noble S'. Anri Chiabau: ou elle fut née & non ailleurs, ni d'autre pere, cõme aucuns ont dict à tort,) pour aller ouir le service diuin, en la ville de Lille, situee à deux lieux pres d'Avignon. Et tout ainsi ayme aussi nostre tres-vertueux, tres-loial & tres-honneste Sr. Vãder Noot, sa tres-belle, & vertueuse Olympia, nõ de moindre grace ou costãce, que le vertueux Petarque, cõme il appert en ses liures d'Amours & ailleurs. CAS. O grand cas ! digne d'eternelle louãge ! DO. Ie vous asseure: & entre autres, l'atteste aussi le Sr. Iaques Verduyn, disant.

Me blame qui voudra pour estre trop honneste,
Me blame qui voudra si i'aime la beauté
Qui porte dans les yeux & la pudicité
Et (conioinste à l'honneur) vne grace modeste.
Admire qui voudra l'audace deshonneste,
Et le parler friant d'vne impudicité,
Ie ne sçaurois aimer ny ce fard emprunté
Ny ces cheueux troussez au sommet de la teste.
Ie reçois plus de bien de mon simple penser
Que de veoir Kasmira, ou Camille dancer,
Ie reçois plus de bien a viure fantastique.
Que pour faire l'amour en diverses façons,
Apprendre la posture en mille leçons
Et repaistre mes yeux au fard de veronique.

GRATIOR EST PVLCHRO VENIENS EX CORPORE VIRTVS.

LES OEVVRES POETIQVES DV S'. IAN VANDER NOOT.

Aen den E. V Vijsen ende Veursinighen Antonio Van Sorck ende Jonghvrou Isabelle Becanus.

ODE.

O Wat deughdt en wat eere
Ist als man / ende vrou /
Beyde soeken den Heere
En t'samen (na sijn leere)
Altydt blyven ghetrou.

Want des mans doen en iaghen
Is dan / sonder ghe'schil /
Der vrouwen goede behaghen:
En heur doen / nacht en daghen /
Is goet na sijn's wil.

En daerom siet men woonen
Vrede / Godt / en d'Eendracht
Tusschen sulken persoonen /
Dies ic v ooc wil croonen
Mede Olyfboom-loof / sacht.

O Van Sorck / goedertieren /
En v huysvrouwe teer /
Dus neemt t'uwen vercieren
Den sangh van wonder lieren
In dancke t'uwer eer.

MARFI. Que trata el Poeta? DO. demuestra succintamēte la beatitud de vn mariage, beato por la simpatia, o similitud entre vn hombre virtuoso y vna dama virtuosa, come se vee por experiencia, entre los virtuosos S^r. Antonio van Sorcq y Isabelle Becanus, su muger, alos quales nuestro Poeta embie esta oda, a su eterno honor, por sus virtudes.

LAVRA. Che cosa tratta il Poëta qui? DOT. Dimostra succintamēte la beatitudine duno mariaggo, beato, par la simpatia, o similitu fra vn huomo virtuoso, & vna Donna virtuosa: como vedemo per experientia, fra gli virtuosi S^r. Antonio Van Sorck, & la Signora Becanus, sua compaigna. a i quali nostro Poeta va adrissando questa Oda

CASS. Quelle chose traicte le Poëte icy? DOC. Il demonstre succinctemēt l'heur d'vn mariage, heureux par la simpatie, ou similitude de nature, entre vn homme vertueux, & vne dame vertueuse, comme nous voions par experience, entre les vertueux S^r. Van Sorck & Madamoiselle I Becanus, sa cōpaigne, aux quels nostre Poëte adresse ceste Ode, a leur perpetuel honneur.

Aen dē E. V Vijsen eñ Veursinighē S. Fernādo Hellemans.

SONET.

TIen-duysent / Liefden reyn / en niet min Deughden schoone
(Hellemans) comen vloeyde wt myn Liefs schoon claer ooghen
Vlieghende hier en daer / door heur hayr / sonder looghen
D'welck heur veurhoofdt vercierdt heerlijc als een schoon croone:
Op heur veurhoofdt houdt heur d'Eerbaerheydt met t'der woone /
Dies ick hemelsche vreughdt wt heur aenschijn can sooghen
Want gratien seer veel lieflick t'samen verhooghen /
Swermen om heuren mondt ghelonden wt den troone.
O schoon en edel vat / daer Godt in heeft ghesonden
Den alder besten schat dien men oopt heeft ghevonden /
Een vreedsaem eerbaer hert / een ootmoedighe Siele /
Geven Led ghen gheest / ende vreese des Heeren.
Hellemans soo ooc t'hert / gaet ghy tot v Lief keeren
Die om heur deughden groot / v opt soo wel beuile.

MAR. Hagame por merced, vn poco la declaracion deste Soneto? DOT. Para mejor honrar el virtuoso S^r. Hernando Hellemans (de Emberes) & de su linda Enamorada, pinta aqui nuestro gentilisimo Poeta las diuinas gracias, bellezas y virtudes de su Olympia, dizendo que se veen venir diez mil gracias, virtudes y amores, fuera de sus lindos ojos, iugando y boltizean-

LAVR. Fa me, de gratia! vn poco la declaratiō de questo sonetto? DO. Per meglio honorar il virtuoso S^r. Ferdinando Hellemās, d'Anuersa, & la sua bella Enomorata, depinde il nostro gētiliss. Poëta qui, le diuine gratie, bellesse & Virtu de la sua Olympia, dicendo, che se vedeno venire diece & diece mille Gratie, Virtu &

CASS. Fay moy aussi vn peu la declaration de ce Sonnet? DO. Pour mieux honorer le vertueux Fernande Hellemans, d'Anuers) & sa belle Maistresse, de peindt nostre Poëte icy tres-doctement, les diuines graces, beautez & vertus de sa diuine Olympia, disant qu'on voit venir dix mille Amours Graces & Vertus hors de ses beaux yeux, & aussi jouuer & volti-

DE POETIGSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

ćo continualmente fobre y en-
torno de fus puriſsimos cabe-
llos, que firuā de ornamēto ma
rauillofo à fu frente fereno y fpa
ciofo, fobre la qual la honeſte-
dad fe tiene tan dichofamente q̄
nueſtro virtuoſiſsimo Poëta fa
be facar celeſtiales alegrias de
fu linda cara. Pues confiderādo
las infinitas gracias y lindezas,
de fu amada Doña Olimpia, di-
ze gritando: O lindiſsimo y no
biliſsimo vafo, en el qual Dios
ha pueſto el meyor theforo que
nunca fe hallo, à faber vna al-
ma humilde y llena de manfe-
dumbre, vn efpiritu modeſto y
celeſtial, con el temor de Dios
por amor. Y finalmēte nueſtro
Poëta declara al Señor Helle-
mans beato, porque ama tābiē
à fu Señora por fus virtudes y
gracias. MARF. Aſsi amaua tābi
en el fua laura Petrarcha por fus
virtudes y gracias. DOT. Es ver
dad, el Sr. P. van Hambroeck,
da tambien buē teſtimonio del
caſtiſsimo y fideliſsimo amor
del Señor Vāder Noot, funda-
da fobre las virtudes y gracias ce
leſtes de fu lindiſsima Olimpia,
diziēdo en los verfos figuiētes.

*amores fuora di fui begli o
chi giocando & volgando
continualmente fopra & in
torre di fue puriſsimi capel-
li, chi feruano d'ornamento
mirabile a il fuo fronte fere
no e fpatiofo, fopra il quale
la Honeſtità fe tiene tāto fe
licemente che il noſtro vir-
tuoſſ. Poëta fa fuccitare cele
ſte godie del fuo bel vifo, poi
conciderando le infinite gra
tie & belleſſ. de fua amata
Donna Olympia, dice, eſclā
mando, o belliſſ. e nobiliſſ. va
fo in il quale idio a mandato
l'ottimo theforo che may a
ſtato trouato, a fapere, vna a
nima humile & manfueta:
vn fpirito modeſto & celeſte
col timor Idio per amore,
piu finalmēte, chiama il no
ſtro Poëta, el ditto S. P. Hel
lemās beato perchio che chil
ama anco la fua Dōna per le
fue virtu. Il Sr. P. van Ham
broeck da anco bō teſtimonio
del honeſtiſſ. & fideliſſ. amo
re del Sr. Vander Noot fon
data fopra le virtu & gratie
de fua belliſſima Olympia
dicendo ne queſti verſi.*

ger cōtinuellemēt deſſus & a-
lētour de fa belle bouce, fes yeu
doux, & fa cheuelure nette la-
q̄lle ſert d'vn ornemēt admi-
rable, a fon beau front, ferene &
fpacieux: deſſus lequel l'honne
ſtete a mis fon throne, tant heu-
reufement, qu'il fcaict fuccer ce
leſte ioie de fō beau vifage. Puis
confiderant les infinies graces
& beautez de fa Dame aymee,
dit, en exclamant, ô tref beau!
& treſnoble vaiſſeaux, au quel
Dieu a colloqué le meilleur
threfor qu'oncques a eſte trou-
uē! a fcauoir vne Ame humble
& debonayre, vn Efprit mode-
ſte & cheleſte, auecques la crain
te de Dieu par Amour Finale-
ment nomme noſtre Poete, le-
dict Sr. Far Hellemans tref-
heureux pour ce qu'il a auſsi
choify Maiſtreſſe pour ces
fingulieres vertus graces &
beautez puis finalemēt le Sr. P.
De Hambroeck, donne auſsi
bon teſmoignage de l'amour
chaſte & fidele du Sr. Vander
Noot, fondee fur les rares ver-
tus & cheleſtes graces de fa tref
belle Olympia, difant en fes
vers françois fuiuants icy.

*Contemplant ta vertu, & ta vie modeſte
Et voiant tes eſcrits, ie fuis tout aſſeuré
Vander Noot que tu fuis tout l'amour demeſuré
Et ton opinion, Turrin rend manifeſte-difant,
La crainte & la vergoigne a la Dame fiet bien,
Auec l'humilité, douceur, & manſuetude,
Et les autres, vertus, trefors de mon eſtude.
I'aimerois mieux languir pour vn fimple maintiē,
Quen aimant, recheuoir le fruict de mon feruice
D'vne, qui foubs baifer, cache trop de malice:
Car conte ie ne fais d'vn baifer fauoureux
D'vne qui n'a ni foy ni leauté aux yeux.
Aux dames qui beauté ont, & mauuaiſe grace,
Eſtants ieunes, mais trop vſees en malifes.*

*Noblet de race bien mais feruantes de vices,
Auſsi riches d'argent, mais plus riches d'audace,
Pouuēt (perdant leur temps) faire court & feruices
Les braueurs debaucer, & fouls pleins de delices,
Comme elles querelleux fiers, & pleins de fallace,
Comme elles promptz auſsi, de faire fang eſpandre,
Et prest de mal, pour mal, voire & mal pour biē rēdre
Dont le dis Vander Noot! fuiuat les bons auteurs,
Telles maiſtreſſes font pour fi faicts feruiteurs
Elles font bon acquel, auecques bons viſages
Aui fallāts, mais leurs yeux fōt par troup dagereux:
Leurs fermētes fōt plus vains que fermētes d'amoureux
Et leurs cœurs en amours font mal feurs & volages,
Doncques euiton, les fuiuant l'aduis des fages.*

O amor lleno de loor honeſto,
y razonable Santo, y amirable!
tales enamorados y enamora-
das merecen eterna memoria
y gloria, para feruir de exēplo
a todos que tienen la honra
y la virtud par recomandados.

*O Amore lodeuole! honneſto
e ragionneuole! Santo & ad
mirabile! Tali Amanti, &
Amate Donne, meritano e
terna mēmoria, per feruire
d'eſempio a toutti chi amno
l'honnor per recommendato*

O Amour laudable! Honneſte
& Raifonnable! treſſainct & ad
mirable! Tels amoureux & tel
les Maiſtreſſes font dignes d'e-
ternelle memoire & de perpe-
tuelle gloire, pour feruir d'exē-
plē à tous amateurs de Vertu.

D. Michael Hesfroy, Breugel s. Theologie Licentiatus, Canonicus Antverpienſis, vidit & admiſit.

LES OEVVRES POETIQVES DV Sr. IAN VANDER NOOT.

Op de Houwelijcke Feeste van Sr. Aerdt Crabbe/ ende Juf. Catharina Aernoudts / van Antwerpen.

EPITHALAMEON.

Erato / Musa wijs / die onder ander dinghen
Van houwelijcken goede en van Liefde kunt singhen /
Koomt helpt mij pijpen nu den gheluckigen Dagh
Waer in ghetrouwt t'wee men hier vergaeren sagh:

Venus / die uit der Zee loffelijck is ghesproten /
Dede van Messico / wijtmoedigh onverdroten /
Deur d'Indiaensche Zee / een Crabbe wel bedacht
Bevrijden na Nederlandt deur teynder Liefden kracht.

Om in Antwerpen rijck (o loff weerdighe saken)
Deur Cupidos bevel / in ernste te gheraken.
Dit was alsoo gheschickt / daer om ist oock geschiedt
Want sonder den wil Godes en gheschiedt hier toch niet.

O gheluckighen Dagh / waer in men twee schoon Charen
Wierd' amelijck ghetrouwt / na Godts wil siet vergaeren.
Hier hier is Hymen nu / en Juno eerlijck
De drij Gratien teyn sijn hier oock blijdelijck.

Hoe schoon vertoondt haer hier de suete Cytheree
Met den Coreston ghegordt lieflijck t'onsen vree:
Cupido toondt hem hier ghetrouwigheit nu oor naerckt/
In dees feest selber meer van hem woghen ghemerckt.

Tis hier al vreughde en spel / Godt wil den seghen gheven
Dat dees Ghetrouwe twee / weerdigh sullen leven
Eerlijck en eerlijck te samen vroegh en laet /
Om neerstigh lieflijck op te voeden haer saet.

MARFIRA. Que canto es aquel? DOC. Es vn Epitalamon sobre la fiesta de las bodas del Sr. Arnolde Crabbe, y doña Catharina Aernoudts el qual Sr. Crabbe, despues de hauer frequentado algunos años las Indias partio de Mexico para boluer en España, y de alli en Brabante, adonde es venido no sin gran peligro porque de la otra parte de la Tercera la grã Naue demajade cargada de oro y de plata, se hendia. Pero por diligente dexteridad de los hõbres, y mas por la gracia de Dios, a sido finalmente saluada, mas por parte de Venus (diz el nuestro Poeta) teniẽdo piedad de aquel honesto enamorado, le hazo por l'asistencia di su hijo Cupido, a ser el amador, & en fin nouio y marido de la graciosa Donzella.

LAVRA. Che canta qui il Poëta? DOT. E vno Epithalamo sopra la festa nuptiale d'el Sr. Arnoldo Crabbe. Y la Señora Catharina Aernoudts Il qual Sr. Crabbe, doppo hauer qualche anni practicato le Indie ando da Messico per ritornar (passando Spagna) in Brabante. Oue e venuto, non senza gran periculo, perche de laltra parte de la Tercera, la grande naue troppo cargata d'oro & d'argente si spaco. Ma per la presta dexterità de gly huomini, & massimamente per gratia d'Iddio, tutto fu saluato. Et Venere la mansueta (dice il nostro Poëta) Pigliando pietà di questo Inamorato, lo fece (per l'assicenza d'el suo figliolo Cupido) essere Seruitor & finalmente marito de la ditta gratiosa Doña.

CASSANDRE. Quel chant est cecy? DOC. C'est vn Epithalame sur la feste nuptiale de Señor. Aerdt Crabbe, & madamoyselle Catharina Aernouts, lequel Crabbe, aprez auoir quelques années hanté & practiqué les Indes, partit de Mescico, pour retourner, par Espaigne, en Brabant. Ou il est peruenu nõ sans grand danger, car de dela la Tercera, la grande nef trop chargée d'or & d'argẽt, fut fendue, mais par diligente dexterité des hommes, & principalement par la grace de Dieu, le tout fut finalement sauué. Et Venus la debonnaire (dict nostre Poëte) ayant pitie de ce Gentil amoureux, le fit (par l'assistence de son fils Cupidon) deuenir l'amoureux, l'espoux, & en fin le mari de la dicte gratieuse Damoyselle.

Mr. Jan vander Noot aen de Ghetrouwden ende Vrienden. Hy die leeft verwacht.

Al had Horatius / oft Pindarus daer neven /
In t'Ghriecx / oft in d'Latijn u liefde lof beschreven
Heeren en Vrouwen hooghe / soo en mocht u gheschieden
Niet meer eeren dan u de Hemelen nu bieden
Deur mijn Heer vander Noot / die in verscheyden spraken
U liefde lof en naem eeuwigh bekendt sal maken
Deur sijn ghelerde handt / als Vorst onser Poeten.
Di hem, dat dan met hem loondt heerlijck heeft ghequeten.

LES OEVVRES POETIQVES DV S. IAN VANDER NOOT.

Aen den E. VVysen ende Veursienighen h. Jan Paniart. Deken van den ouden Voetboghe/ tot Antwerpen.

ODE.

[illegible]

CASSANDRE. Que dict le Poëte? DOC. Il monstre que personne peut mieux remunerer amitié que les Poëtes. CAS. Il est certayn, & pour ce sont heureuses les prouinces, Villes, & Princes, qui rencontrêt Poëtes, mais ils sont rares. DOC. Cela est bien monstré en ces 2. suyuants Sonets.

OLYM. [illegible] LEER. [illegible] OLYM. [illegible] LEE. [illegible]

LAVRA. Che dice il Poëta? DOCT. Che nissuno paga meglio le amicitie che i Poëti. LAVRA. E verissimo. Et per questo son beate Prouincie, Terre, Donne & Seignori che riscontrano Poeti, perche son rarissi. DOCT. Questo e bê mostrato in questi 2. sequenti Sonetti.

Jan de Maes/ aen Brabandt.

SONET.

[illegible]

J. VValraven van Schoonvelt/ aen mijn Heert Vander Noot.

SONET.

[illegible]

E Graeco D. VVinandi Casharini Paleopolitani, linguæ Græcæ Professori, versum à Mo. Iacobo Rolando Filio.

VT Deus & Princeps [illegible] Homerus,
Versibus [illegible] pelasga fuit.
[illegible]
Perpetuas [illegible] Romuleum,
Sic modo NOTÆVS Brabantica [illegible] arma,
Sola ut & in mundo [illegible] fuit.

D[illegible]

Schoone Schatten der Deughden, maken herten vol vreughden.

Aen den E[r]. Wysen ende Veursinighen H[r]. mijn Heere Jan van Asseliers eerste Secretaris ende Audiencir van zijn Maiesteyt.

SONET.

D[illegible] Asseliers [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Mijn heer' d'Audiencier / [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ter eeren Godts / [illegible]
Manlijck en beleefdt / [illegible]
Antwoord' en [illegible]
[illegible] u deughdt / [illegible].

Aen de Pierides / ter eeren van J[r]. Lansloot Boot. Rentmeest[r] van Brabant in t'quartier van Antwerpen.

SONET.

PIerides / die Deughdt [illegible]
[illegible] (lans) [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Maer (lans) de Deughdt [illegible]
[illegible]
[illegible]
Maer (lof heb Godt) [illegible]
[illegible]
[illegible]
Clorck / [illegible]
[illegible]
[illegible].

Aen den selven Heere J[r]. Lansloot Boot / nopende zijn Huysvrouwe / Joufvrou' Marie van Bourgondien. Weduwe van wylen H[r]. ende M[r]. Jan van Asseliers.

SONET.

MIjn herte [illegible]
Als ick ghedachtigh ben (o Boot / mijn vriendt en Heere)
[illegible]
[illegible]
En mijn herte [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
(Te [illegible])
[illegible] Cornelia mede.
[illegible]
[illegible]
[illegible].

MARFIR. Que tracta el Poëta en aqllos tres Sonetos? DO. En el primero describe las virtudes y las alabanças de la Signora Maria de Borgoña. En el 2 aquellas d'el Sr. Iuan van Asseliers. Y en el 3 aquellos d'el Sr. Lansloc Boot su Marido presēte. Tres personas singularmēte ornadas de virtudes y gracias dignas de eterna memoria.

LAVRA. Che tratta il Poëta in quelli tre Sonetti? DOT. N'el, vltimo descriue le virtu & lodi de la Signora Maria di Bourgondia. N'el primo qu'elle d'el Signor Giouani van Asseliers. Et n'el secondo qu'elle d'el Sr Lansl[o]tto Boot, il suo Marito adesso. Tre personagi singularmēte ornati di virtu & gratie: digne d'eterna fama.

CASSANDRE. Que traicte le Poëte en ces Sonnets? DOC. Au dernier il descrit les vertus & loüages de M. Marie de Bourgonie, au premier, celles de Mr. Iean van Asseliers, son premier Mari. Et au second celles de Mr. Lansloot Boot, son Mary pour le present. Tous trois singulierement orez de graces & vertus, dignes d'eternelle memoire.

Aen den Edelen VVysen ende Veursinighen Heere/ Francoys Sweerdts.

ODE.

Die niet en weet wat vrijgheydt
De Musen kunnen gheven
In eerbaerheydt/deur deughdt
In dat swack en kort leven/
Deuren lief hebbens ghoedt /
Die moet hier eeuwich zijn /
Knaghende vleesch en bloedt
Dick onder [illegible] schijn.

2

Want gheldt noch eerdtschen pandt
En menighen niemandt baren
Die sulc/ of t'sidelsch lust bpandt
Duiken / of hooghe staren.
Want eick mensch is medt recht
Ghe-gheeuft en ghequeldt
Wie t'hert/als t'swertsters knecht/
Op eerdtsche saken stelt.

3

Maer deur de Musen schoon
Gaet vangt de mensch veel deughden
In t'hert / (wat t'i hemelsch woon)
Medt rusten en medt vreughden.
Deur deur de mensch' der smaerdt
(Wijschelijck wel bedacht.)
Ghierigheydt / hooghen staet/
En wellust / Dagh / en Nacht.

4

Hier, deur my dus behaeghdt
De goy Poëterye /
Die Godt my (jongh ghedaghdt/)
Sandt in mijn fantasie.

Ken acht niet dat t'sot volck
In ghierigheydt versmacht /
Onder des hemelsch v volck
Des gheests gaven cleyn acht.

5

Na dat dees gave ryp
(Na des vroomen verlenghen
Den mensch/in d'eerdtsche pleyn/
Den gheest/niet by can brenghen:
Des ghedachts oognen sy
Der mompeldt / vlugh en laet/
En doerden mensch/staedich by/
Verghetten werkpoedt quaedt.

6

Soo u dat kenlijck is/
Dat dan u yemandt segghen
Mocht/ie medt woorden fris /
Oft medt versschen wt legghen
(Francoys Sweerdts die hier sijt)
Medt wysheydt groot begaedt
Van Godt/en deedt en wydt
Medt deughdt en kunst ghelaerdt.

7

Soo dat medt vreughdt en lust
Minerva wys u t'syden /
V leven daer gherust
In dees beruende tyden /
Eerlijck/Godtvruchtighlijck /
Den vroomen t'ender vreughdt:
Dies ick ooc rijckelyck
Verbreyden moet u deughdt.

Aen de Er. VVyse ende Veursinighe Jonghmannen Francoys/ Diderick/ Robrecht/ ende Willem Sweerdts.

EPIGRAMME.

Ghy vroome Sweerdts die hier/ vergadert hebt te samen
(Ghelijck v Vader oock ghedaen heeft/ na d'betamen)
De gheleerdtheydt bequaem/ medt de gherechticheydt/
Vroomhertigheydt beleefdt/ medt de Veursichtigheydt:
Van sulken Vader wys/ meughdt ghy v wel beroemen:
Om sulken Sonen wys/ magh hem medt recht/ oock noemen
Drymaels ghelucligh hier/ Van Sweerdts/ v Vader goedt/
Die my/ deur v-lier deughdt v deughden singhen doedt.

MARFIRA. A quien dirige el S^r. vander Noot aquellas obras? DOCT. Al virtuoso y honesto S^r. Francisco Suerdts, y tambien a sus hijos Francisco, Theodorico, Roberto y Guilielmo Sweerdts: llamandole deseosodo tener hijos tan virtuosos, doctos y sabios. llamando tambien bien auenturados los hijos de tener Padre tan dotto y prudente, d'el qu'al ellos siguan los passos. Muestrando los doctamente, en aquellos versos quanta vtilidad y plazer sale de el arte Poëtica.

LAVRA. A chi dirige il S^r. Vander Noot quelle opere? DOT. Al virtuoso S^r. Francesco Swerdts, anco a y suoi figlioli Francesco, Theodorico, Roberto, & Guilielmo Swerdts. Chiamando il Padre beato di hauer' figlioli tanto virtuosi, dotti & saggi, dicendo anco beati y figlioli di hauer Padre tāto dotto & prudēte, d'el quale loro sequitano i vestigie. Monstrado loro dottamēte in questi versi, quāta vtilità & piacere procedano de l'arte Poëtica.

CASSANDRE. A qui adresse le Seigneur Vander Noot ces œuures? DOC. Au vertueux & honneste S^r. François Suerdts aussi à ses fils François, Theodore, Robert & Guilaume Suerts. Apellant bienheureux le Pere, d'auoir des fils tant vertueux doctes & sçauants: & bienheureux les fils d'auoir vn Pere tant docte & sage, duquel ilz suyuent la trace. leur monstrant doctement en ces vers, qu'elle vtilité & plaisir procedent du diuin, & tres-bel art Poëtique.

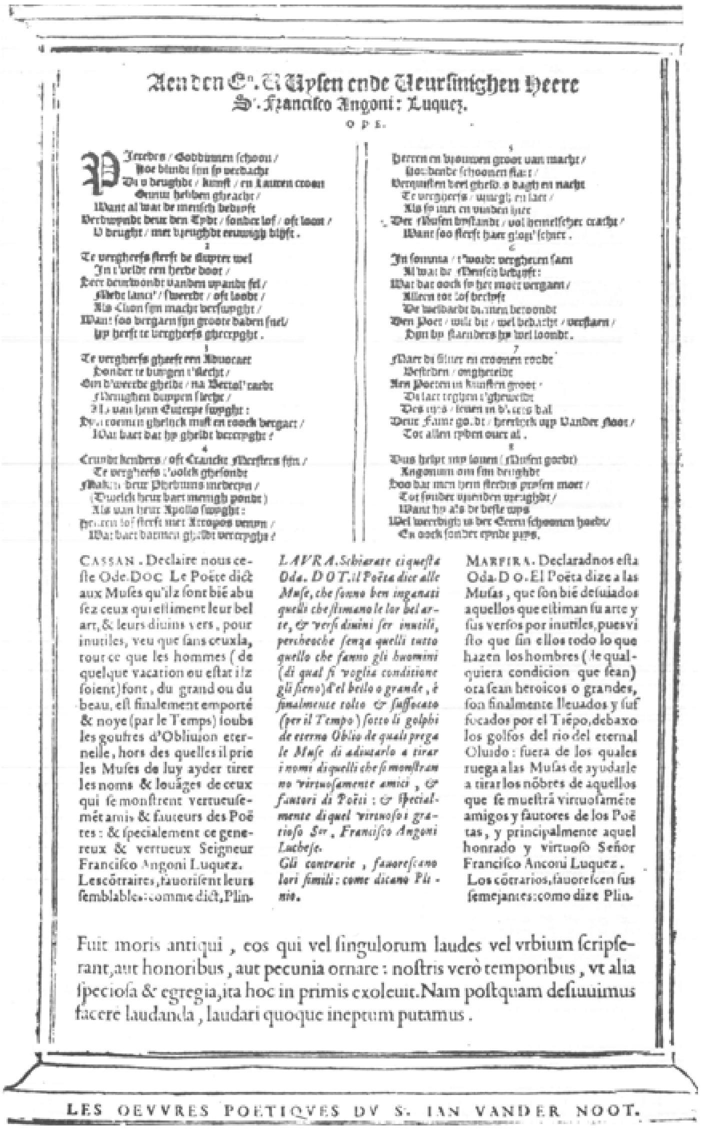

Aen den Eᵉ. V Vysen ende Veursinighen Heere S^r. Francisco Angoni: Luquez.

ODE.

1

PIerides / Goddinnen schoon /
Hoe blinde sijn sy verdacht
Die u deughde / konst / en Lauren croon
Gheenen hebben gheacht /
Want al wat de mensch bedrijft
Verdwijnde deur den Tydt / sonder lof / oft loon /
V deught / met deughde eeuwigh blijft.

2

Te vergheefs sterft de dapper wel
In t'velde een herde doot /
Eert bewondt vanden vyandt fel /
Mede lanci' / sweerde / oft loodt /
Als Clion syn macht versuyght /
Want soo vergaen syn groote daden snel/
Hy heeft te vergheefs ghecryght.

3

Te vergheefs ghaeft een Advocaet
Sonder te buyghen t'Recht /
Om d'weerde ghelde / na Bertol' raedt
Vlieghen duyven slecht /
Als van hem Euterpe swyght:
Syn roemen ghelijck mist en roock vergaet /
Wat baet dat hy ghelde vercryght?

4

Crumbt benders / oft Crancke Meesters syn /
Te vergheefs t'volck ghesonde
Maken deur Phebums medecyn /
(T'welck heur baet menigh ponde)
Als van heur Apollo swyght:
Heuren lof sterft met Atropos venijn /
Wat baet datmen ghelt vercryght?

5

Heeren en vrouwen groot van macht /
Hoe hebde schoonen staet /
Verquisten veel ghelts dagh en nacht
Te vergheefs / vroegh en laet /
Als sy niet en vinden hier
Der Musen bystandt / vol hemelscher cracht /
Want soo sterft haer glori' schier.

6

In somma / t'wordt verghetem saen
Al wat de Mensch bedrijft:
Wat dat oock sy het moet vergaen /
Alleen tot lof beclyft
De weldaedt binnen bewondt
Den Poet / wilt dit / wel bedacht / verstaen /
Hem hy staenders hy wel loondt.

7

Maer die silver en croonen rode
Besteden / ongheveilde
Aen Poeten in konsten groot /
Die laet leghen t'ghewelde
Des tyts / leven in d'eeuwigh dal
Deur Fame goedt / heerlijck op Vander Noot /
Tot allen tyden ouer al.

8

Dus helpt my louen (Musen goedt)
Angonium om sijn deughde
Hoo dat men hem sterdis prysen moet /
Tot sonder vyanden vercryghde /
Want hy als de beste wyse
Wel weerdigh is der Eeren schoonen hoedt/
En oock sonder eynde prys.

CASSAN. Declaire nous ceste Ode. DOC. Le Poëte dict aux Muses qu'ilz font bié abusez ceux qui estiment leur bel art, & leurs diuins vers, pour inutiles, veu que sans ceuxla, tout ce que les hommes (de quelque vacation ou estat ilz soient) font, du grand ou du beau, est finalement emporté & noyé (par le Temps) soubs les goufres d'Obliuion eternelle, hors des quelles il prie les Muses de luy ayder tirer les noms & louäges de ceux qui se monstrent vertueusemét amis & fauteurs des Poëtes: & specialement ce genereux & vertueux Seigneur Francisco Angoni Luquez. Les cõtraires, fauorisent leurs semblables: comme dict, Plin.

LAVRA. Schiarate ci questa Oda. DOT. Il Poëta dice alle Muse, che sonno ben inganati quelli che stimano le lor bel arte, & versi diuini ser inutili, percheoche senza quelli tutto quello che fanno gli huomini (di qual si voglia conditione gli sieno) d'el bello o grande, è finalmente tolto & suffocato (per il Tempo) sotto li golphi de eterno Oblio de quali prega le Muse di adiutarlo a tirar i nomi diquelli che si monstrano virtuosamente amici, & fautori di Poëti: & specialmente di quel virtuoso i gratioso S^{or}. Francisco Angoni Luchese.
Gli contrarie, fauorescano lori simili: come dicano Plinio.

MARFIRA. Declaradnos esta Oda. D O. El Poëta dize a las Musas, que son bié desuiados aquellos que estiman su arte y sus versos por inutiles, puesvisto que sin ellos todo lo que hazen los hombres (de qualquiera condicion que sean) ora sean heroicos o grandes, son finalmente lleuados y suffocados por el Tiẽpo, debaxo los golfos del rio del eternal Oluido: fuera de los quales ruega a las Musas de ayudarle a tirar los nõbres de aquellos que se muestrã virtuosamẽte amigos y fautores de los Poëtas, y principalmente aquel honrado y virtuoso Señor Francisco Angoni Luquez. Los cõtrarios, fauorescen sus semejantes: como dize Plin.

Fuit moris antiqui, eos qui vel singulorum laudes vel vrbium scripserant, aut honoribus, aut pecunia ornare: nostris verò temporibus, vt alia speciosa & egregia, ita hoc in primis exoleuit. Nam postquam desiuuimus facere laudanda, laudari quoque ineptum putamus.

LES OEVVRES POETIQVES DV S. IAN VANDER NOOT.

Aen den E^n. V Wysen ende Veursinighen h^r. Hans Ghoescrie.

ODE AEN OLYMPIA.

V Siende Vroom en Wys / Hoogh achtē deughdt en trouwe/
Soo wensch ic v gheluck/ en een schoon eerbaer vrouwe:
Om vredsaemlijc medt heur (Ghoescrie) te leuen
Hier/ en hier na/ deur Godt / soo ic hier heb gheschreuen.

1

Schoon Jonghvrou / teeder vele
Van eenigh roosenop versch en root
Oi de violet / als d'vie /
Voordt brengt t'smooghs eer d'lacht woort
Oi in des barghs verhooghen (groot/
Deur allen menschen ooghen
T'ghants cieraet van den Houe
Wordt t'heuren loue.

2

Vaster dan d'Eyloof groene
D'welck voordes cruypt / en dan soo vast sit
Medt goey manier van borne /
Om den Eberboom hoogh' en wit/
Vlechtende gordertien /
In verscheyden manieren /
Om den boom / syn gruen eenen /
Medt recht omsteenen.

3

Hoo slaeght (Meerscesse schoone)
V cemkens oock om mynen hals:
En woordt mynder ghewoone /
En ick alsoo in liefden omvals:
En medt suet eerlijck kussen
Laet ons / ons lusten blussen /
In eendrachtigh verblijven /
Lief / t'allen tyden.

4

Noch den Tydt / noch t'verlanghen
Om elders van een ander lief
In ontrouw' troost t'ontfanghen
(Wie sulx denckt misdoedt als een dief)
En laet gheen van ons beyden
D'eene van d'ander scheyden /
Maer laet ons t'allen stonden
Wesen verbonden.

5

Als wy dan t'samen steruen
Al kussende / soo dat behoorde /
Sullen wy gaen deur d'eruen
Daer Pluton woondt deurgaens ghestoordt /
In de velden der lusten /
Daer t'alder tydt in rusten
Der vroomer sielen leuen
Vry sonder beuen.

6

Daer ontdeckt / sonder rusten /
De locht / t's hoonste weer dat oyt was:
En d'loos Serpent / vol lusten /
En schuylt daer niet onder t'groen gras /
Maer de Voghelkens cleene /
Vercieren medt pluymkens reene /
Hanghen daer sonder truren
Lief / t'allen ure.

7

De suet Winden suerum
Daer altydt / medt een suet ghelupdt /
En de Laurieren gheuen
Bequame schaduwen op t'cruydt:
De bloemkens suet van gheure /
Houden daer telcmans keure /
Vol heuninghs / sonder steruen /
Heur versche verwen.

8

Lief / op de suet bloemen
Des deughdtheydts / die daer duerdt altydt /
Sal Cupido / vol vromen
Ons' Liefde eeren / lien / sonder nydt /
Onder syns Moeders boomen /
Daer wy dan sonder droomen /
Sullen verstaen in deughden /
Der minnaers vreughden.

9

Weerdt en wydt lanc de pleynen
Deur beminden gruen / lustigh gheblooit /
Clincken Beken / Fonteynen
Al t'spel d'welck niemandt den verstoodt /
D'een speeldt op d'Instrumenten
Al aerdt der elementen /
D'ander danst / d'welck ick pryse /
Op een Liets wyse.

10

De Godl'ycke Poeten
Syn daer in d'alder grootste vreughdt /
Goy Priesters en Propheten
Syn alder naest heur / om heur deughdt /
Medt heur schoonste vrindinnen
Eerdigh / en wys van sinnen /
Van d'alder beste talen
Ieman magh halen.

11

In de middelst / medt vrede /
Van dat ruym en gheluckigh dal /
Sullen wy beyde stede
Hebben in der minnaers gheral /
En sullen sonder sorghen /
Hoo si doen / onuerborghen /
Deen' d'ander / sonder hoonen /
Liefde betoonen.

12

Dus hoomt (o schoon Goddinne
Die ick hier bouen heb ghekendt /
Ghy syt van den beghinne
Gheschickt om my te syn ontrent)
Laet ons / ons hier verblyden
Hoo wel / dat t'allen tyden
Wy meughen in die houen /
Godt eeuwigh louen.

LEERAER. Wel alderschoonste ende beste Olympia/ wat dunckt u vā d'Lief/ en vā de liefde die hy ennaerde draeghte/ soudt ghy wel beter in dese wereldt meynen te vinden/ OLYMPIA. Neen/ en die sullen Lief en Liefde veracht- de / valsche liefhebbers en de sotte liefde verhoven / souden wel betoonen den boosen toe ghedaen te wesen. Wat meynt hy medt de velden der lusten? LEER. Dat sept Vergilius.

CASSAN. Que dit le Poete? DOC. Il persuade sa Dame, antiquement & Poëtiquement, en cette Ode, de vouloir viure si amoureusemēt, & loyalemēt auecques luy icy, q leur amour puisse cōtinuer & durer eternellemēt es heureux chāps Helisiens, les qls, ensemble leurs plaisirs, il descrit d'une grace admirable. CASSANDRE. Ainsi dict Ronsard à moy, & Vergile en ces vers.

In campis Elisÿs (hoc est in Paradiso: quod vocabulū hortos delitiarum significat) Hic manus ad Patriā pugnando vulnera passi. Quiq; Sacerdotes casti, dū vita manebat. Quiq; pÿ Vates & Phœbo digna locuti.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

Aen Thalia / nopende den Hof van den Er. Wysen ende Veursinighen Michiel Eems / ende Juffrou Joanna zijn weerdighe Ghesellinne / tot Antwerpen.

ODE.

1

Thalia soet / Princesse schoone /
Di leuen doet der Musen lof
Deurvvercsicht gaen / bequaem vā thoone
U schickt men toe bloemkens en hof /
Dus maeckt my moedt dat ick magh prysen
Den hof van Eems op t'suet gelyck
Der lupen goedt / hem t'claer bewysen
Van uwen alder soetsten sanck.

2

Hun vromigheyde en deughde na desen
Sullen eens op een ander tydt
Van my / soo hoopt / worden ghepresen
En oock t'verghieren wel beuydt
Medt al den schat die hem van bouen
Hier is verleendt van onsen Heer'/
Maer / Thalia / laet ons nu louen
Slechts synen Hof tot synder eer.

3

Den Hof daer wy af maken feeste /
Is wel t'wee werf langher dan breedt /
Hy en is oock niet van de meeste
Maer seer bequaem net en ghereedt /
Soo wel beurmaeckt mede galeryen
Medt ganghen en mede paden plat
Een madden weghen en ter spen
Dat men niet en mocht maken bat.

4

Wy hebben seer wel morgh en late
Beplandt mede vremde cruyden groen
Syn wel ghestelde op hem leder mate
Draghende vruchten na t'saisoen
Als Citrus eel / groote Lauriera/
Oranghers / Olympien claer /
En duysent meer cruyden verciert
Desen Hoof schoon / deur t'ganssche Jaer.

5

Des morghens vroegh koomt wt het Oosten
Apollo mede syn stralen heet
De cruyden deses Hoofs vertroosten
En voedt deur al den dagh ghereedt:
Dus / waer ghy gaet / in wat ghewesten
In al de houen daer ghy wilt /
Ick acht desen Hof onder den besten /
Hy is des ghenoeghs en lust ghevuldt.

6

Hy is oock noch achter en voren
Daer toe ter syden wel bewaerdt
Want daer en leydt gheen plaets verloren
Noch daer en is gheen gheldt ghespaerdt /
Medt Muren / Poorten / en Cuyndhouten
En oock mede huysen goedt en schoon
Daerinnen Godt en de Deughde hoodt louen
Medt sangh en vreeschen suet van thoon.

7

Diep in de Stadt / wydt van t'ghemachte
Vermaghende banck en weerspoedt
Neemt Eems daer dickwils syn ghemachte
Alleen / oft mede gheselschap goedt:
Maer dieslen tydt mede syn huysvrouwe
Van den Hemel begaefdt mede deughdt /
Verstandigh / eerbaer / en ghetrouwe
Waer deur syn herte wordt verheughdt.

8

Om de deughdt (Hof) van uwen Heere
Die u vroech wt den couwen hoeck /
Wil ick u altydt / t'synder eere /
Doen bloeyen groen / in mijnen boeck:
Soo dat men u sal sien / in desen
Lustigh gheblooydt / en in u claer
Wandelen gaen u Heer ghepresen /
Wel ghemoedt / over duysent Jaer.

MARFIRA. Que dize el Sr. Vãder Noot? DOT. Depinge lindamente el Iardino del Sr. Miguel Eems, excelentemẽte biẽ hecho y or donado en la hermosa ciudad d'Emberes, guardado por las cosas de las quatre calles llamadas en vulgar.

LAVR. Che dice il Sr. Vander N[illegible] DOT. D[illegible] naturale[illegible] il Iardin[illegible] Michi[illegible] Eems, excell[illegible] ben o[illegible] nato & cult[illegible], n'ella belliss[illegible] terra d'Anu[illegible] rato d[illegible] case de quat[illegible] chiamate vulgarmente.

CASSANDRE. Que dict le Sr. Vander Noot? DOC. Il depeind le Iardin de Mr. Michiel Eems excellentemẽt bien ordonné & cultiué, en la belle Ville d'Anuers, enuironné, des quatre rues Nommées vulgairement.

De Borchstede / De Schuyerstrate / De Boomgaerdstrate / En Sint Jacobs strate.

CASSAN. O combien valent les Poëtes & leurs diuins vers. DOC. Cela dit bien de Maigni icy.

Combien prisez doiuent bien estre
Les Poëtes, que Dieu fait naistre
Prophetes de sa deité,
Decouurant par eux mille choses,
Et mille encor, & mille, encloses
Au sein de la diuinité?

Ilz domptent les bestes plus fieres,
Ilz arrestent court les Riuieres,
Voire les cheuaux du Soleil,
Et de leur voix viuement fortes
Font viure les personnes mortes
Dans la nuyt mesme du cercueil.

NOTA. Van eenighe fauten.

OLYMPIA. My duncht Heer Leeraer / dat daer ghemist is in den Naem op het Grafschrift / van mijn Heer Pelghrom. LEERAER. Dit waer (alder schoonste Ghebuine) den eersten naem is Hendrick Pelghrom. Alsoo is daer oock gemist in den naem van den Tresorier en Rentmeester der Stadt van Antwerpen / het moet zijn Mr. Jacob de Gaverteeck / en Mr. Jacob de Schot / en de Schen / van den andren Vorlbige heet Jan Manael niet Maniael. Den toenaem / en de qualiteyt van Jr. Lanslot / is Boule niet Bool / Commissaris van de Vivres in den Leghere van zijn Mt.

LES OEVVRES POETIQVES DV Sr. IAN VANDER NOOT.

A Mon Seigneur Nicolas Siuori, Consul de la magnifique Nation Genuoise en Anuers. Sus le trespas de Damoiselle Clara Spinnola, sa legittime Compaigne.

Siuori s'on pouuoit & par pleurs, & par plainctes
Nous Dames ou nous Seurs, lors qu'elles sont estainctes,
Hors de l'obschur tombeau viuement retirer,
Ie dirois qu'on deuroit, sans fin, plaindre & plorer:

Mais puis que sans esgardt la plus cruelle Parque
Nous iette sans merci, dans de Charon la barque,
Pour passer, sans retour, le fleuue Oubliuieux:
Il fault croire que Dieu le faict tout pour vn mieux.

Pour ce, mon Siuori! resouldz toy, & t'essuye
De cette larmoiante & douloureuse pluye,
Sans tempester (m[illegible]ri) contre Dieu, or le ciel,
Pensant qu'apres l[illegible]mer plus [illegible]ux goustons le miel.

Ta Claire, en [illegible]ant, en A[illegible]uers, fo[illegible]tunée,
Le cours des Parques Seurs, & de sa destinée,
Par leur arrest fatal, est montée la hault,
Pour viure en vn plaisir qui iamais ne default,

Nous auons maintenant le chauld dessus la terre,
Tantost aurons le froid qui nous fera la guerre,
La pluye maintenant auons, tantost secq temps:
Mais ta Claire iouit sans fin dun beau Printemps.

Car (par Dieu) la saison tousiours y en est vne
Et tousiours le Soleil, les Astres, & la Lune
En amour & en paix, y sont tousiours tous vns:
Semblablement les biens y sont la tous communs.

Si doncques (Mon Seigneur) quand l'esprit abandonne
Le trop fragile corps d'une tendre personne,
La personne ses maus abandonne aussi,
Pour viure entre les bons, sans peine & sans soucy:

Ce n'est pas trop bien faict, s'il aduient que lon meure,
Que l'homme trespassé trop on souspire & pleure
Viuons donc en Chrestiens, suiuants en chasque lieu
La saincte volonté de nostre Pere Dieu.

Ce pendant ie donrey, par Eraton la belle,
Et à Claire & à Vous, louange eternelle:
Non seulement icy, mais par tout l'vniuers:
Pource, prennez en gré ores de moy ces vers.

A MON SEIGNEVR· MONSEIG· IEHAN BABTISTA TASSIS VEEDOR GENERAEL DE L'ARMEE DE SA MAIESTE.

TASSIS: i'auois des-ia, bien mise apoint ma lire
Pour vos nobles vertus, dessus elle rebruiere
Entre lesquelz vertus clairement i'apperçoy
Le zelle que portez à nostre saincte Foy,
A l'Eglise de Dieu Catholique Romaine,
Et à nostre bon Roy du Dieu grand Capitaine
Alors considerant qu'assez plus grand plaisir
Prenez à ses honneurs & victoires ouyr,
Que les vostres, i'ay faict (par l'ayde de ma Muse,
Comme d'vn-auant-ieu) la prinse de l'Escluze
Vous priant l'accepter en gré, d'aussi bon cœur
Que i'ay chanté ces vers (Tassis) à vostre honneur,

ODE SVR LA PRINSE DE L'ESCLVSE.

QVE diront l'Angleterre!
Et tous ceux qui sans foy
Meinent iniuste guerre
Contre Dieu, & le Roy!
Que diront ilz à ceste heure!
En ayant perdu Sluys!
Ilz seront, je t'asseure
Bien perplex & confus.

Veu que leur esperance
Estoit de la tenir,
Ayants faict leur puissance
D'Angleterre venir
En quatre cents nauires
Pleines de leurs soudars
Pour planter leurs bannieres
A Sluys, sus les rampards.

En faisant assistance
A leurs amis les Geux,
Qui firent resistence
A Farneze le preux:
Lequel trouuoit les ruzes
Pour boucher & tarir
Leurs maretz & esclufes
Pour mieux la conquerir.

Si qu'en petit espace
Il a gaigné le fort
De la guerriere place
Et la ville & le port.

Ce que n'est pas merueille
Quant on veut mesurer
La force non pareille
Du Roy qui peut durer.

Bien grande est l'entreprise
De telle place auoir,
Mais c'il qui la conquise
A bien plus grand pouoir
Du Roy qui la gaignée
D'vn bras victorieux,
La saincte Destinée
Veult qu'on espere mieux.

Dieu qui ceste conqueste
Luy donne auecq, tant d'heur
D'autres lauriers appreste
A sa digne grandeur,
Mesme par son de Parme
Parme c'est autre Mars
Qu'a Tricht par force d'arme
Plantoit ses estendars.

Qui fit dresser les armes
Du Roy dedans Tournay
Et par ses bons gens-d'armes
A Bruges, à Courtray,
A Niuoue, Oudenaerde
A Terremonde à Gandt
En d'autres, que Dieu garde:
Et despuis en Brabandt.

LES OEVVRES POVETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.

A Breeda, a Eyedhouen
A Dist, a Heerentals,
A Lierre, a Sichenhouen,
Steenbergh, & Roosendals,
A Bruxcelles propice
Pour la court du grand Roy
A Anuers Belle & riche
A Malines a foy,

Dequoy, en rendant grace
Au Pere tout puissant,
Nous chanterons par grace,
D'alegresse, disant
Yo! yo! victoire!
Yo! yo! Pean!
Yo! triumphe & gloire!
En despit de Satan.

A MONSEIGNEVR MONSEIGNEVR COSME MASI, DV CONSEIL ET SECRETAIRE DE SON ALTEZE.

ODE.

COSME *de tes vertus l'abondante etincelle*
Que ton age cachoit sous l'escorce nouuelle
Croissant auec les ans, si grand flamme a produit,
Qu'auiourd'huy ta vertu tout clair au monde luit:
Ie ne suis point menteur, te donnant telle gloire,
Celluy qui t'a connu, celluy me pourra croire.
Que sçauroit plus vouer vn pere tres humain,
A son petit enfant, qu'il branle dans sa main,
Que les biens que tu as? tu es des la ieunesse,
Sain de corps & d'esprit, tout comblé de richesse,
Mignon fauorisé de nostre Gouuerneur,
De PARME *le grand Duc, digne de tout honneur,*
Car tu as vn accueil qui les hommes attire,
D'vn petit clin de teste, & d'vn petit sourire.
Meint vertueux Seigneur m'a tresbien remonstré,
Qu'a vous Monsieur, j'auois vn humain rencontré,
Car si tu vois quelqu'vn qui porte sur la face,
Ie ne sçay quoy du bon, tu luy monstrez ta grace,
Et l'auancez par tout, & ce qui est meilleur
Que ton auancement, tu l'aymes de bon cœur.
Ou est l'esprit gentil qui dignement s'applique
Ou à la Poësie, ou à la Rhetoirque,
A la Philosophie, à qui tu n'as aydé
Et au Farnesean, le Duc recommandé.
Va t'en doncques soucy, puis qu'un autre Mercure
Des Muses & de moy, daigne prendre la cure:
MASI *n'est seulement fauorable Seigneur*
De ceux à qui la Muse a donné quelque honneur,
Il leur sert en tout temps, d'vn Asyle prospere,
De secours, & d'appuy, de vray fauteur, & Pere,
Ie le puis vanter tel, car l'ayant esprouué,
Vn Seigneur treshumain, au besoing, j'ay trouué.
Dont il merite bien, que le face reuiure
Pour ses rares vertus par l'age de mon liure:
Or sus! son los, son nom, maugré le cours des ans,
Par moy cognus seront aux peuples suruiuants.

A MON SEIGNEVR MONSEIGNEVR FLORENT COM-te de Barlaymont, Prince d'Espinoy, Baron de Hierges, Lens Beau raing, & Haultepenne, &c. S^r. de Floyon, Peruwes, Haulteroche Vireulx le Walrand &c. Cheualier de la Thoison d'or, Gouuerneur Souuerain, Bailly & grand Veneur du Pays & Comté de Namur, Chief d'vne Compaignie d'hommes d'armes, & Coronnel de douze enseignes de haults Allemans, pour sa Maiesté.

O D E.

SY oncques je chantay
D'vn escrit equitable,
Les hommes (au coeur gay)
D'vn sçauoir venerable
Ornez: vien de bon cœur
Calliope tresbelle!
Me prester ta faueur,
Et ta voix eternelle.

C'est ores qu'il nous faut
De ton son plus aymable,
Chanter doucement haut
L'honneur tant venerable
De ton cher BARLAYMONT:
Lequel par sa doctrine,
Est tant prompt & faconds
En la langue Latine.

Qui mesmes faict parler
Nostre Belgique Lire
D'vn'acord douz & clair
Les vers qu'il sçait écrire.
Car le clair Delcan
En remplissant sa teste
D'vn sçauoir Physian,
L'a faict maistre Poete.

Puis luy de cent & centz
D'autres vertus tresbelles
Comblé, n'a mis ses sens
Qu'en choses eternelles:
Sans troubler son Esprit
De ces erreurs qu'admire
L'ignorant, qui les crit
Moins que l'argent desire.

Ses heroicques faicts
Ses tresnobles faicts d'armes,
En tons bien plus parfaictz
Chanterons es alarmes:
Mais ores, sans fureur,
D'vne chanson modeste,
Rendrons son grand honneur
Pour jamais manifeste.

Car docte, & vertueux,
Il ayme les sçauants
En rendant bien-heureux
Le[illegible]es bien chantants
Do[illegible] verite aussi
Q[illegible] au temple de Memoire
Re[illegible]e sans souci
Nous se facions en gloire.

FRANCOIS D'HERP A MONSIEVR M^r. GILLIS CATTANIO.
DE L'HONESTE LIBERTE D'VN POETE, EN FAVEVR DE MONSIEVR VANDER NOOT.

O D E.

VOyant Monsieur! l'heur & la grace
Que Dieu nous faict en ces pais
Nous enuoyant le bien apris
Cigne, nouri dessus Parnasse:
Voyant ses meurs & ses vertus
Ie dois chanter de luy, grand' erre
(Comme Coitiers chantá n'a guerre
De Tabureau) disant sans plus.

Cettuy-la qui des son enfance
La fouorit du ciel benin,
Contre poisonne le venin
Du noir danger de l'Ignorance,
Et qui desia receu au bal
Des mignardes Aoniennes,
Toutes de rang, des leures siennes
Les baisant, suçe leur coral:

Tel, vrayment, sus le populaire
Peut bien deuant tous, en tous lieux,
Dresser haut le chef glorieux
Digne d'vn verdoyant salaire:
Quand jectant les vices au loing,
Au loing la sottise mondaine,
De la vertu plus souueraine,
Libre, sagement il ha soing.

Il n'éclercist son heritaige,
Il n'ipotheque point ses champs
Aux plus pecunieux marchans,
Pour enfler des armes la rage:
Il n'ha iamais le courps venté
Pour se corrompre en la carriere,
D'vne course poudreuse & fiere,
Dessus vn poulain mal donté.

Le grand Dieu du monde liquide
Ne l'ha point faict trembler de peur,
Franchissant d'auare labeur
La vaste mer du Propontide:
Iamays pour augmenter son bien
Il ne vomist sa foy pariure,
Et iamais de caute imposture
De l'autruy n'engresse le sien.

Autheur de mille malefices,
Fraudant le Droit & la Raison
Il n'embrunage la poison
Pour crocheter les benefices:
Iamais d'une nouuelle loy
Au fard de sa langue faussaire,
Il n'ha seduit le populaire
Scismatizant en nostre Foy.

Corrumpu de pale auarice
Il n'ha menty dans vn parquet,
Tremblant, bauard de son caquet,
Les droitz de la sainct̃e Police:
Iamays compagnon d'vn voleur,
Il n'ha détroussé au passage
Le marchant subgect au dommage
D'vn tel calumnieux malheur.

Au sucre d'vne menterie
Il n'allecbe les grands seigneurs,
Pipez souuent par les honneurs
Emmiellez de flaterie:
Alleguant faussement vn tort,
Furiant d'horrible vengeance,
A l'humble & chetiue innocence
Il ne pourchasse point la mort.

Pensif, triste il ne thesorise
Béant pallement apres l'or,
Mais il faict vn plus cher tresor
D'vn saint renom qui l'éternize:
Iamays d'vn profit vsurier
Le souffreteux il ne rançonne,
Et iamais de peur ne frissonne
Pour l'interest d'vn seul denier.

Ains fuyant les sottises vaines
De la vulgaire vanité,
Il suyt l'honneste liberté
Amy des choses plus certaines:
Bien luy plaist l'azur d'vn ruisseau
Doré d'vn sablonneux riuage,
Et le paisible frais ombrage
D'vn verd boucageux arbrisseau,

Vne belle & sage Maistresse
Sans fierté sans pompe & sans fard
D'vn modeste & tresdoux regard
Luy faict la declarer déesse:
Et luy faict (errant par les fleurs,
Aux chams pres de quelque riuiere)
Vanter sa grace (qu'il admire)
Aux Carites, & aux neuf Seurs.

Preuoyr en vain l'autre iournée
Ne luy faict rompre son sommeil,
Et iamays d'vn triste reueil
Il ne baaille a la matinée:
Tousiours dispost, tousiours ioyeux,
Quelques nouueaux plaisirs il tente,
Laissant le futur (qui tourmente)
Au destin, roulant par les cieux.

Quelquefoys d'vne plume heureuse
Il verse vn Nectar doux-coulant,
Qui va doucement affolant
Les sens d'vne oreille amoureuse:
Et pour mieux tromper ses ennuiz,
Le chef tout empampré de joye,
Gaillard, il les plonge & les noye
Au fond de ses plus vineux muiz.

Bien luy plaist il souuent d'écrire,
Et d'immortalizer le nom
De ceux-la qu'il entonne au son
Bruyant sus sa diuine lire:
Et faut qu'vn Poëte ainsi par fait
Soyt fauorist de Nature,
Comme les Dieux ont a grand cure
Faict estre Vander Noot, parfaict.

Winandus Catharinus Paleopolitanus, van mijn Heer Vander Noot.

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.

AEN DEN EERSAMEN, VVYSEN ENDE VEVRSINIGHEN HEERE MARCVS VAN WONSEL SCHEPEN VAN ANTWERPEN.

Teghen d'onwetende vyanden der Poëteryen.

Van Wonsel! soo ick v/een recht vrindt ken te wesen
Der Godlijcker reyn kunst deser Poeteryen
Die d'edel herten sticht/en deughdt leert/met verblyen/
Soo heb' ick kunstighlijck/in dees' Ode bewesen
Wat eeren dees schoon kunst/den Poeten kan gheuen/
Die heur seluen/en oock ander vrome doen leuen
Deur Fama/ (soo ick v/ oock sal) tot alle tyen.

A MONS.R M.r ANCELME DE DAVID, CAPITAINE D'VNE COMPAIGNIE DE SOLDATZ WALONS SOVBZ LE REGIMENT de l'Excellence de Monsi.r le Marquis de Renti.

CONTRE LES IGNORANTS, ENNEMIS DE LA POESIE.

De David! vous voyant amateur fauorable
De ce bel art diuin, nommé la Poësie,
Qui auecq bon plaisir, enseigne, & edifie,
J'ay depeinds en ce chant d'vne grace admirable
Quel heur, & quel bonheur elle donne aux Poëtes
Lesquels reuiure font leurs amis, en profetes,
Comme ie vous feray par vn vers equitable.

ODE.

Calliope/Goddinne schoone!
Medt v reyn Susters al ghelijc/
Die my cierdt medt der Eeren croone/
En leuen doet in deughden rijc/
Komt helpt my singhen suet van thoon
Medt vreughdt/ De deughdt
Die my gheschiedt deur mijn lief schoon/
Olympia/die my verheughdt.

Den hoop der gheldt-ghirighe menschen:
En sy die groots en prachtigh zijn:
Die noch na Deughdt noch kunst en wenschen/
Dienende t'vleesch medt kost en pijn:
Clapten van my/som vruegh/som laet/
On vry/ On-bly/
Dat ick niet en socht s'weereldts staet:
Des vleesch' wellust: of t'gheldt / als sy.

By sulken saken soo vol sorghen/
Daermen heur t'hert op stellen siet/
En weiten niet des doots vermorghen/
Noch heur gheschut vol van verdriet:
Maer ick sal hebben nv/en naer/
In t'spijt / Van Nijdt/
In vreughdt/deur deughdt/een Fame claer
Ouer al lustigh/t'alder tijdt.

ODE.

Caliope! pucelle,
Et vostre troupe belle
Qui m'ornez d'vn laurier
Verd, noble & fier,
Fay moy dessus ma Lire
Le tres-grand bien rebruire
Qui m'aduient nuicts & iours
Par mes Amours

La troupe ambitieuse,
Et la troupe odieuse
Du vulgaire ignorant,
Me va blasmant,
Que ne me metz en vente,
Pour loyer qu'on presente
Au Iuge, au Magistrat,
Ou au Soldat.

Telle entreprinse aymée,
En vain tant estimée,
Ne fuis de Mort peruers
Les traictz diuers
Mais i'auray bien durée
Vne autre renommée,
Par laquelle de vray,
Tousiours viuray.

DE POETICSCHE WERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT.

Want (lof heb Godt) ic stel myn herte
Niet op der weireldt schatten groot:
Noch op iet dat haest scheydt medt smerte
En ons verlaet in druc en noot:
Maer ic heb Godt om t'hemels goedt
(Als kindt/ Niet blindt)
Ghebeden/ om te leuen soet
Altijdt verheughdt/ vreedsaem ghesindt.

Ick suec/ veursichtighlijc/ oor schire/
Te winnen eenen goeden naem/
En eeuwigh lof/ deur mijnder Lire
Clanc/ en deur myn veerschen bequaem:
Wetende dat sterft/ na de doot/
Den Haet/ En Smaet/
En dat de Deughdt/ deur Waerheyt bloot/
Der valscher clap te bouen gaet.

Dat dus dan' alle staten wyken
Veur Veerschen/ die te bouen gaen
In sute kunst/ niet om verrijken
Al heuren erbeydt/ daer s'op staen:
Want in der Eeren borcht en hof
Men recht Niet slecht/
De schoonste Tropheen/ tot lof/
Deur der Poeten kunst op-recht.

Laet blindt/ d'onwetende/ vry prijsen
Die eerdtsche saken/ slecht ghesyndt/
Als daer zijn Staet/ Wellust der spijsen/
En daer tot Schat van deerdtsche gheldt:
Der Pyeriden Priester dat
Sal hier/ Niet fier/
Gaen suken veel dierbaerder schat
Die niet en vreest water noch vier.

Ghelijck Homerus wijs van rade/
En Pindarus hebben ghedaen:
Maro daer na/ deur Godts ghenade/
En Flaccus oock/ medt stout bestaen:
Die eeuwigh leuen sonder pijn/
In jeughdt/ En vreughdt/
Om dat sy t'Griex/ en oock d'Lattijn
Hebben vercierdt/ deur Kunst en Deughdt.

En Ick/ singh oock/ nu/ medt verblijden/
In ons Brabantsche sprake soet
(Wat dan men hier songh in veurtijden)
Verscheyden veerschen schoon en goedt:
En dat niet in ghemeynen sanck
On-sacht/ Versmacht/
Maer vry medt gheleerder gheclanck
Deur der neghen hemelen cracht.

Car, Dieu mercy, je fonde
Mon desir, non au monde,
Ou riens qui doit passer,
Tant fust il cher:
Mais pour le bien celeste
I'ay faict aux dieux requeste,
Pour, tousiours sans tourment,
Viure content.

Et tout prudent i'aspire
De gaigner par ma lire
Vn perdurable Nom,
Et bon renom:
Sachant qu'apres la vie
Se doit mourir l'enuie,
Et la vertu du cœur
Obtient l'honneur.

Doncques tous estatz cedent
Aux beaux vers, qui excedent
En doctrine, & douceur,
Tout leur labeur.
Car à la renommée
Se dresse le trophée
Le plus beau, par les vers,
De l'vniuers.

Que l'ignorant sans grace
Prise la chose basse,
Estatz, charnelz plaisirs,
Et les deniers:
Le Prebstre sainct, des Muses
Euitant telles ruses,
Cerchera (mieux apris)
Choses de pris.

Comme ont faicts sans fallace
Et Pindare, & Horace,
Homere sage & bon,
Auec Maron:
Qui viuent d'âge en âge,
Pour auoir leur langage
Purgé, comme l'or fin,
Grecq & Latin.

Et moy ores je sonne
En langue Brabanconne,
Comme vray Brabancon,
Mainte chanson,
D'vne voix non vulgaire,
Bassement populaire,
Mais d'vn ton, comme il faut,
Doucement haut.

DE POETICSCHE WERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT

Want Citherea/goedt en schoone/
Heeft my doen drinken neghen mael
Wt den bloedt/dies ick draegh' de croone
Van Myrtus/en Laurier/ niet vael:
Ghetoghen deur de deught verschoondt
Tot lof/ Niet grof/
Van mijn Olympia/die woondt
Ghestadighlijck in mijns gheests' hof.

En deur heur schoonheydt goedertiren/
Schiet my de Liefde/heylighlijck/
Soo suten smertten in mijn niren
Dat ick ghemaeckt ben blijdelijck
Deur sulcken schichten/een reyn Swaen/
Becleedt/ Gheredt/
Medt witte pluymen/sonder waen/
Singhende claer/medt suet bescheedt.

Vlieghende stoutelijc bequame
Soot hoordt / deur Godts ghenade schoon/
Niet medt een eerdts vlieghen/ in blame/
Noch soo Icarus vloogh ten troon/
Maer medt een vlighen hoogher veel
Niet blendt// Maer ient
Recht deur den wegh der Deughden eel
Den eerdtschen menschen onbekendt.

Soo dat ick/snydende myn eere
Diep in der Famen tempel sterck/
Bekendt sal zijn tot allen keere
Ouer t'gantsc eerdtrijck / Deur mijn werck.
Deur het straf Duitslandt/ouer Rijn
Bebaeydt// Verfraeydt
Van de Denouwe/sal ick zijn
Eeuwich bekendt/medt lof besaeydt.

In Denemerken/Polen/Sweden
In Beemen en in Swittserlandt
Sal ick gheacht zijn t'allen steden
En in Bourgoendien becandt /
Oock in het heerlijck Spaensche rijck
Deur macht // Vol pracht//
Sal ic vry wesen dielsghelijck
Deur mijn schoon werken hoogh gheacht.

Ick sal daer toe oock bekendt wesen
In Schotlandt en in Ierlandt wildt
En sal in Enghelandt ghepresen
Worden/want soo den hemel wildt:
Vrancrijck/ en de Neerlanden schoon
Medt lust In rust/
Sullen mijn verschen suet van toon
Singhen verstandighlijck/niet woust.

Car l'alme Citherée
M'a de l'onde succrée
Faict boire par neuf fois,
Suyuant ses loix:
Raui par la celeste
Beauté chaste & modeste
d'Olympia, qui vit
En mon esprit.

Et par sa beauté douce
Le sainct Amour me pousse
Au cœur si viuement
Vn doux tourment,
Que suis faict par la rage
(Vestu d'vn beau plumage)
Vn Cigne blanchissant,
En mon doux chant.

Volant de bonne audace,
Par la diuine grace,
D'vn vol ny terrien
N'Icarien:
Mais d'vn vol plus sublime,
Par le sentier d'estime
De la saincte Vertu,
Le moins batu.

Si qu'engrauant ma gloire
Au temple de Memoire,
Par tout c'est vniuers
Par mes beaux vers,
En l'horrible Allemaigne,
Que le Danube baigne,
Cognu, outre le Rhin,
Seray sans fin.

En Zuvede, & en Poloigne,
En Suisse, & en Bourgongne,
Ie seray estimé,
Et honoré:
Par l'opulante Espaigne,
Qui mainte gloire gaine,
Ie seray cher tenu,
Et bien-venu.

Par l'Irlande sauuage
Seray (& d'auantage)
Cognu des Escossois,
Et des Anglois:
Brabant, Gaule Belgicque,
Et France, ayme-musique,
Mes œuures entendront,
Et chanteront.

LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.

Prouencen/ en de heerschappyen
  Onder d'Italianen cloec/
Griken-landt wijdt/en Hongheryen
  Sullen my achten om mijn boec:
Ja d'Indiaensche Landen claer/
  Daer strydt/ t'goudt vrydt
Sullen ooc prijsen verd' en naer
  My/ en mijn werken/sonder nydt.

Middel der tyden dat mijn Siele
  Ghevoedt sal worden saechtelijck
Medt balsem/daer Nectaer by vile/
  Onder Godts volck aendachtelijck:
Wel wijt van Plutums sael'/en ton
  Droef/ swert/   Vol smert//
Oock wijdt van Stix/ en Flegeton/
  En van Acherons ruysschen herdt.

Dus wilt v nydegaerds vertrecken
  Want ic seer weynigh achte toch
Op sotten/op quaey langhe becken/
  En ooc op d'onbeleefde noch/.
Jc heb soo vast op Deughdt/ en Eer'
  Mijn goudt   Ghebouwdt
Dat ick der gantscher weerelt heer'
  Niet en wou zijn veur mijn Ampt stout.

Daer toe sal ick noch deur mijn kunste/
  Op mijnder Liren snaren soet/
Mijnder goey vrinden lof deur gunste
  Doen leuen in mijn boeken goet.
Ghelijc van Wonsels schoonen lof
  Sal wijdt   beurtijdt
Leuen bekendt/in menigh hof/
  Deur mijn schoon Verschen t'alder tijdt.

Prouence,& l'Italie,
LaGrece,& l'Hongerie
Parleront de bon cœur
  En ma faueur:
Et les Indes loingtaines
Oultre les moites plaines
Diuulgueront le los
  De mes propos

Cependant que mon ame
Se nourrira du baume
Du Nectar gracieux
  Entre les preux,
Bien loin de l'infernale
Et Plutonicque sale
De Stix, de Flegeton,
  Et d'Acheron.

Retirez donc, Enuie:
Car peu ie me soucie
Des folz, des maldisans,
  Et d'ignorans.
Tant aux vertus me fonde,
Que ne voudrois du monde
Estre le grand Seigneur,
  Sans ce bon heur.

Par c'est heur sur ma Lire
Feray-je aussi rebruire
Le los de mes amis,
  Par mes escrits:
Et le grand los encore,
De Dauid, que i'honore,
Sera par tout cognu,
  Et entendu.

LAV. Che dicano quelli versi? DOT. Concíderando il nostro Brabatico Pindaro & Horatio, Homero & Virgilio, che l'Auaritia, l'Ambitione, & la Volutta carnale, causano vn barbarismo tanto grãde adesso, che niente e manco estimato che i pieu esselenti virtu, se ne va glorificando al contrario, sopra gli done d'il espiritu, celesti & immortali, d'una gratia & dottrina admirabile, come, (da poy Pindaro) Horatio à fatto nelle vltime ode d'il secundo & tertio libro di gli Odi soui, dicendo.

MARPIRA. *Que dize el Poëta aqui?* DOT. *Considerando el nuestro brabantico, Pindaro, y Horatio: Homero y Virgilio, que la Auaritia, la Ambition y la Voluptad Carnal, causan vn barbarismo tan grande agora, que ningunas cosas son menos estimadas que las mas excelentes virtudes, se va glorificando al contrario sobre las cosas spirituales, celestiales, y immortales, de vna gracia y dottrina admirable, asi como (despues Pindaro) Horatio ha hecho en las postreras Odas del 2. y 3. libro de sus Odas diziendo.*

Non vsitata, nec tenui ferar
Penna biformis per liquidum æthera
Vates: neque in terris morabor
Longius: inuidiaque maior. &c.

LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.

Aen den Eersamen Wysen ende Veursinighen Chrisostomus Scholier Aelmoesenier van Antwerpen. En aen de Eersame Juffrou Anna Smudts / sijn weertighe Ghesellinne. Acrosticon, oft Beginletternaem.

[illegible]

Cloec sijn in wederspoedt / als Fortuine wilt draeyen /
Hebben altijdt ghesocht te doen wyse Scholieren:
Redene maeckt heur sterck / soo dat sy heur verfraeyen
In heuren meesten noodt / met zedighe manieren /
Souder verschricktt te sijn / oft te cleyn-hertigh mede
(Op Godt betrouwende) gheliick sy in voorspoeu
Sonder hooveerdigheydt / leefden in rust en vrede
Toens men veurspoedighlijck te peerde heur sagh ryden.
Heur hooft toe prijs en lof / die heur rechte kunnen draghen
Over al / wel ghemoedt / in heur Cruys en benouwen /
Makende Vander Noot een Deughdt / sonder te claghen
Van t'verloren gheluc / want siet / ter goeder trouwen)
Sy sijn verachtens weerdt die heur des onspoedts schamen.

Sy worden meer gheleerdt deur d'wederspoedigh blamen
(Crygende kennis recht van vrinden en schyn-vrinden
Hier in dit eerdtsche dal) dan deur de sotte weelde.
Ock het oec al ghebeurdt soo ghy my hoordt ontbinden
Laet ick oordeelen v / die der Fortuinen beelde
Iaren en Daghen veel / al soo wel hebt deurkeken
En leeren kennen oock / dat ghy v weet te wachten
Recht / wyselijc / en wel / veur al heur stimme treken:
Scholiers / dies men v siet rust en eere verpachten.

Aensiende t'groot gheluck dat v de Heer der Heeren /
Noch meer en meer vermeerdt (deughdelicke Jonghvrouwe)
Na sijn bermhertigheydt / v gheuende vol eeren /
Alsul een vromen Man / en Dochteren gheтrouwe.

Soo moet ick v / mede recht / drymaels gheluckigh noemen /
Merckende openbaerlijck de vruchten die daer comen
In eeren Vreughdt en Deughdt / van sulken schoonen bloemen
Deur Vrede / deur Eendracht / en reyn Liefde vol vroomen:
T'is claer aen v te sien dat de Heere der Heeren
Synen seghen op v Vaderlijck gaerde vermeerren.

Aen de Deughdelicke Eerlijcke ende Verstandighe Dochteren vã de veurschreuene Chrisostomus Scholiers ende Juffrou Anna Smudts / te weten Juffrou Caterina Scholiers / weertighe Ghesellinne van Jan Vander Goes Aelmoesenier van Antwerpen. J. Sara Scholiers / huysvrouwe van Jan van Lemens: ende J. Susanna Scholiers Jonghe Dochtere.

ACROSTICON.

D'exempel van Sinte
Catarina gheleerdt / eerlijck / verciert mede deughden /
Aendachtelijcken Godt dienende sonder duchten /
T'eerste moet ghesocht om oock Godt te bidden, niet verneughden
En hem te dienen wel / wyde van quade gheruchten /
Reyn liefde draghende tot uwen Man eersame
Jan Vander Goest / seer rijck / obrigh en cloec van sinnen /
Neerstighlijck ghy v huys oec regeert sonder blame /
Alsoo darmen v lof daer deure siet ghewinnen.

Sara/van seven mans verlost/ creegh op der eerden
Als den tydt was vervult/Tobiam iongh van iaren:
Raphael ded' ooch mede van Temens vergaren/
Renoverende den staet die Godt acht groot van weerden.

Susanna werd' versocht van schalken vals van gronden
Van welcker boosen raedt de Heere/ heur ghetrouwe/
Sonderlingh heeft verlost deur Danielems vonden:
Alsoo wil Godt u ooch / o eerlijcke Jonghe vrouwe!
Nu en tot alder tydt van schalcke vypers wachten/
Nae u verlanghen goedt/ ghevende u van machten
Al haest/u lief ghetrou/in der weereldt landouwe.

Soo sult ghy t'samen dan/ghy bey Vroukens vernieuwen/
Christelijck/vreed' saemlijck/ na des Heeren behaghen/
Hier/mede u vrome mans te samen vrolijck leven
Opvoedende u saedt/ghelijc u vrome Maghen
Lien opvoeden u recht als goede Scholieren
In der vreesen ons Godts / u ouders tot verblyden:
En hierom wil ich claer/op t'gheclane inyder lieu/
Rustighlijc heuren lof, en weten/ t'allen tyden
Soo singhen dat men u sal prysen t'allen tyden.

MAR. Que dize el Poëta en estas Acrostias? DOT. Da al Señor Chrisostomo Scholiers Limosnero de Emberes y ala Señora Anna Smits su cōpaña, y a sus hijas con sus maridos (bien los mas honrados y virtuosos ricos de la dicha ciudad) de lindos y bien merecidos loores, hablando mas, de subitas y no esperadas occurrencias, inconstancias y temeraridades de la Fortuna, dize con Seneca, Plauto, Pompeo Magno, y otros, que el hōbre verdaderamente fuerte generoso, y magnanimo, no se esalsara jamas en fortuna prospera, ny sera descōfortado en fortuna aduersa. Empero sin tener verguēça de su fortuna, tomara todo en buena parte lo que Dios manda. MAR. No es marauillo que el Señor Vāder Noot lo sabe biē dezir, ello ha (por la gracia de Dios) *Temperans se tempori*) bien lo sabido hazer. DOT. Y por esto tienē gran razō entre otros, el doto y noble Señor Miguel Vāder Hagen y Gaspar van Barle. d'Emberes, escriuiendo estos versos siguientes, a nuestro Poëta.

LAVRA. Che dice il Poeta en questi Accrostia? DO. Dice al S[r]. Chrisostomo Scholiers, Elimosinasio d'Anuersa, & a la Signora Anna Smitts sua Cōpaigna, anco a lor' fille con lo[r] mariti (ben di pui honesti, virtuosi, & ricqi de la citta) i belli & edificanti lodi. Et parlando anco di subbiti inaspettati occurrentie, inconstantie, & temeraritati de la fortuna, dice (con Seneca, Planto, Pompeo Magno, & d'altri) che l'huomo veramente forte, generoso, & magnanimo, no sera may gonfiato in fortuna prospera, ni disconfortato in fortuna aduersa, ma sensa tener vergoigna di sua fortuna, pillera tutto in buona parte che Dio luy māda. LAV. Non e cossa straigna chel S[r]. Vander Noot lo saue ben dire: Luy l'a (per la gratia d'Iddio Temperans se tempori) *ben sautuo fare. DOT. Et per questo an' fraaltri ragion il dotto & nobile S[r]. Michaele Vander Haghen, & il molto dotto Gasparo Barleo, tutti doi d'Anuersa, di escriuere questi versi Latini & Brabantini sequenti a nostro constātissimo, & magnanimo Poeta.*

CAS. Que dict le Poëte en ces Accrosties? DOC. Il donde a Mon[r]. Chrisostome Scholiers, Aumonir d'Anuers, & à Madamoiselle Anne Smidts, sa Compaigne, ensemble a leurs filles & beaus fils (bien des plus honnestes vertueux & rices entre les Borgois de la ville) des belles & edifiātes louanges. Et parlant aussi des soudaines, inopinées occurrēces, incōstāces & temeritez de Fortune, il dict (auecques Seneque, Plaute, Pompee le Grand & d'autres, que l'homme vraiement fort, genereux & magnanime ne sera jamais enflé en Fortune prospere, ni descouragé en Fortune aduerse, ains, sans auoir honte de sa Fortune, prendra tout en gré ce que Dieu luy enuoie. CAS. Ce n'est merueille que Mon[r]. Vander Noot le sçait bien dire: il l'a (par la grace de Dieu, *Temperans se tempori*) bien sceu faire. DOC. Et pour ce ont entre autres, raison le docte & noble Sr Michiel Vander Haghen, & Iaspar van Barle. d'Anuers, d'escrire ces vers suiuants à nostre constant & magnanime Poëte.

EPIGRAMMA MICHAE. VANDER-AGI ANTVERPII AD Dᵐ. Vander Noot Poëtam Gallico vernaculum.

Non mutat Fortuna genus, cui iniuria cædit
Temporis; ac linguæ spicula dira malæ.
Nam veluti insurgens adversus pondera vibrix
Palma quidem premitur, non tamen opprimitur:
Sic superas quamvis mala mens generosa, ferendo,
Atque tui similis sorte in utraque manens.
Hoc verum esse liquet, nec eget res teste; Poeta
Vander Noot, locuples tu mihi testis eris.

PRÆCLARO ET NOBILI VIRO. D. IOANNI VANDER Noot, Poetæ Laureato.

Nobilitat idcirco et Fama super æthera notos,
A recto nullos quoa moveare Nothis.
Robur in adversis etenim Constantia sola
Nobilitat fortes magnanimosque viros.
Nunc tuis igitur scriptis doctisque poesi,
Nobilitas nomen reddere perge tuum, &c.

Vale Musarum deliciæ Raptim. 11. Februarij. 1581.
Tuus [illegible] [illegible] van Parte ad Parterum amator.

Aen myn Heer Vander Noot de Neterlandtsche Poete.

SO-NET.

Fortune en verkeert het eel gheslachte niet /
Noch den hemelschen aert die suler is aen-gheboren
O gheestigh Vander Noot / al schijnt het gaen verloren /
Een eel hert overwint den toeval van quaen tiet.
Want als een Dadelboom teghen t'gewicht t'hooft biedt /
En teghen t'perssen hem oprecht vertoonens /
Soo is altoos deel' Gheest standastich / ende heus
In gheluc / ongheluc / in weelde ende in verdriet.
Een simme is al is't een sim' heur selfs ghelijck /
Al waer sy noch verciert met gulden cleeren rijck /
Oock blijft sijns selfs ghelijck eeuwelijck een eel Heere /
Hy steeckt hem alsoo uit / ende wordt haest bekent
Als een leeuw aen sijn clauwen / een vos aen den steert lent /
Sulck sijt ghy Vander Noot vermeestert nemmer-meere.

Des Poeten Antwoorde aen den Edelen Joncker Michiel Vander Haghen.

SO-NET.

Fortune / Toorn / noch haet / die die de beste plaghen /
En hebben my (Godt danc / noch noyt ghemaeckt scham-root /
Want Pallas heeft my Deught doen maken Vander Noot
Deur een edel ghemoedt / soo ghy seght Vander Haghen.
Ay / een recht edel hert / en sal niet meer versaghen
In druc / last / on-gheval / noch in teghenspoede groot
Van hem de Pheuix boom en quelde / maer opsteeckt t'hoot
(Als hy meest wordt verdruckt) heerlijck nachten en daghen
Deur voer-spoede wordt de mensch verwaendt / groots en verblindt /
Deur weer-spoedt vrienden hy, Godt, en hem seluen kindt:
Weder poet voede de Deught / Voer-spoedt doetse verdwijnen.
De Voer-spoede hem verleedt wedt pracht en ydel vreughdt /
Weder-spoede hem vercierdt niedt Eere / Const en Deught /
Doende (soot aen u blijckt) syn deughden al om schijnen.

Aenden E. ende Voorsichtighen Heyndric Vander Borcht. ende Petronella Van Achterhout: syn wettighe Ghesellinne.

EPIGRAMMA.

Tis wel hoogh tydt / dunckt my / Vander Borcht / mijn goede Heere /
Dat ick / mede veerschen oor my nu / eens toewaert keere:
Segghende (nu men hoordt al-om het volck dus claghen)
Oft Afgunst / achterclap / en hoer ghebannen waren /
En dat de Trouwe waer / en Vrede op-ghestaen /

LES OEVVRES POETIQVES DE MONSIEVR VANDER NOOT

Hoo dat-men vrolijc mocht medt der Waerheydt verclaren
Dat stryt/roof/brandt/ghewelt/en moordt/ghevanghen laghen/
Hoo mochten Liefde/Kunst/en Deught/hem openbaren
Hoo sy in u nu doen/en oyt hebben ghedaen:
Ick segh in u/mijn Heer/en oock in u huysvrouwe
Der welcker eer' en lof/om u deughen en trouwe/
Ick wil doen leuen claer ouer veel hondert Jaren.

MAR. Que dize el Poëta en esta Epigramma? DOC. Dize al Señor Enrique Vander Borcht, y a la Señora Petronella Van Achterhout su Compañia (copla hõrada y virtuosa) si el maldezir, la discordia, y la inuidia fuessen desterrados, y el Biendezir, Cõcordia, y Beneuolencia fuessen resuscitados, de tal manera que se podria dezir con alegria, que las rapinas, violẽcias, y ladronias fuessen encarceradas, entõces se podrian mostrar Amor, las Artes, y los Virtudes. Como se muestra en V. M.

LAV. Che dice il Poëta in questa Epigramma? DOT. Dice al Sr. Hẽrico Vãder Borcht, & alla Sa. Petronella vã Achterhout, sua Compaigna (copla honesta & virtuosa) Si Detrattione, Discordia, & Inuidia fussero banditi: & Bendire, Concordia, & Beneuolensa resussitate, talmente che si potria dechiarare alegramente che Rapini, Violenze & Meurtre fussero encarserati. Adonche si potriano monstrare Amore, gli Arti & gli Virtu, come si monstrano in voy doi.

CAS. Que dict le Poëte en ceste Epigramme? DOC. Il dict a Mr. Henri Vander Borcht, & a Madamoiselle Petronelle van Achterhout, sa Compaigne (couple honeste & vertueuse.) Si detraction, discorde, & enuie, fussent bannis, & Benediction, Cõcorde, & Beneuolẽce resuscitez, tellemẽt qu'on pouroit declairer joieusement, que rapine, violence, & meurtre fussent enprisonnez, alors se pouroient monstrer Amour, les Arts, & les Vertus, cõme ils se monstrent en vous deux.

Aen de Eersame ende Voorsichtighe Willem van Wamel/ ende Jacomyne Grammeye sijn wettighe Ghesellinne.

ODE.

Eerlijke Liefde goedt/d'Eendracht/en vaste trouwe
Die Godt deur Veneren/en Hymeneum medt/
Vreedsamigh ghegeven doedt tussen u/en u Vrouwe
Jacomyne Grammey/eerbaer/wys/ cloec en net.

Doen my medt vreughden/u/drij-mael gheluckigh noemen
Van Wamel/mijn goedt vrindt: want ghelijc Liefde heer
Houdet weer liefde schoon (daermen hem af moet wachten)
De menschen vreughdt in last/ in droefheydt en in leedt

Alsoo doedt ooc al noch/de Liefde van weer-syden
Eendrachtighlijck ghesindt/Man en Vrou/wel ghemoedt/
Leuen vreedsamighlijck/soo ghy doedt/sonder stryden/
Wel beraden/gherust/in eeren medt veursporde.

Dies ic u/ende heur/soo gheluckigh wil achten
Hoo wel om u gheluc/als om u lieder deught
Van Wamel/dat daer deur u volghende ghestachten
Ouer veel hondert iaer/noch sullen sijn verheughdt.

MARFI. Que dize el Señor Vander Noot en esta Oda? DO. El dize de buena gracia el dotto y virtuoso Guilhelmo de VVamel, y la muy honrada Iacomina Gramaye su Compañia (ambos a dos de Anueres) ser tres y quatro vezes fortunados, por el amor ferme y junto dentre ellos dos.

LAVR. Che dice il Sr. Vander Noot in questa Oda? DOT. Chiama (con bona gratia) il virtuoso & dotto Guilihelmo Van VVamel, & sua Compaigna la molto honesta Iacomina Grammey (ambi doi d'Anuersa) essere tre & quatre volti beati per l'unanimita & lamore firma & reciproca fra lori doi.

CAS. Que dict le Sr. Vander Noot en ceste Ode? DOC. Il dict (de bonne grace) le vertueux & docte Guilliaume van VVamel, & la treshonneste Iacomine Grammey, sa Compaigne (tous deus d'Anuers) estre trois & quatrefoys heureux pour l'unanimité & l'amour ferme & reciproque entre eus deux.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT.

Houwelijck-Sangh/ op het Hoogh-tijdt van den Ee. Wijsen ende beursichtighen Hr. Sr. Antonio Gallo Salamanca. Ende Jouffrou' Johanna Coucke.

EPITHALAMEON.

VErde seer wijdt van hier/ na Plutons droeve rijken/
Moeten haet/ tweedracht/ smaet/ bedrogh/ en droefheyt wijken/
Thesiphone verwoedt (die veel menschen gaet quellen)
Moet medt heur Susters oock/ heur spoeyen na der hellen.

En in heur steden/ siet' moeten hier/ t'onser vromen/
Liefde vreed' en eendracht/ spel/ en goey blijschap comen:
Medt al de deughden schoon/ die Godt/ medt grooter weerden/
Hier zijnen Dinaers ghundt/ en toe-seyndt op der eerden.

Want nu/ op desen dagh/ siet men twee weerde Caren
Ut liefden/ na Godts Wet/ in den Ee-standt vergaren/
Om t'samen vreed'saemlijck/ in on-gheveynsder trouwe/
Te leven soot betaemdt/ een lichaem/ Man en Vrouwe.

Medt goedt recht' magh men oock/ vrij wel gheluckigh noemen
Desen bequamen Dagh/ besaeydt medt cruydt en bloemen/
Daer toe oock desen Nacht/ want noyt nachten noch daghen
Lieveligher paer volx t'samen vergaren saghen.

Na soo veel anxts en duer/ en na al t'groot verlanghen
Heeft dees' Trouwer ghetrou/ medt zijn schoon Lief ontfanghen
Junos rijckdom en staet: Minervaens Wijsheyt hooghe:
En Cyprijs Schoonheydt siet: lustigh t'aensien veur d'ooghe.

Dies Seignor Gallo/ wijs en beursichtigh mede/
En zijn Johanna Couck (sukende rust en vrede)
T'samen eendrachtighlijck/ en heerlijck sullen leven/
En als twee duyfkens goedt/ malcanderen aen-cleven.

Hy sal hem t'zijnder deughdt/ deur d'Naturelijck ghehenghen/
Als een goey Wijngaerdt-ranck/ vruchten bequaem voordt-brenghen/
Die som den Vader cloec/ in deught sullen ghelijken/
En som der Moeder teer/ in schoonheyt/ soot sal blijken.

De welke sy dan op (om Godts Kerck te vermeeren)
Sullen voeden ghelijck/ in de vreese des Heeren:
Heur saedt sal heur-lier naem heerlijck al om verclaren:
En ick deur u/ mijn Liedt/ over veel hondert Jaren.

Den Vrinden vroom en Eel/ van alle bey de zijden/
Sullen wy oock medt Sangh vereeren en verblijden
Soo wel dat t'alder tijdt/ heurlieder Lof sal leven/
Deur de konst die my Godt/ deur den Aerdt/ heeft ghegheven.

MARFIRA? Sr. Que versos son estos? DOTOR. Este es vn Epithalamio, o canto nupcial, Señora. El qual nuestro Poeta a hecho al honor Immortal del Sr. Antonio Gallo Salamanca: y de la Sa. Iuana Coucke, su sposa, y mas del Dia y de la Noche en lasquales fueron sus fortunadas nouias celebradas: a saber a 11. de Auril del año 1589. MAR. Diga me de gratia, Dotor Agricola, que, y de donde estan ellos dos. DOT. el, nascido en Brujas, es gentilhombre Generoso, doto, y sabio, y conse-

LAVRA. *Che verse sono queste?* DOTTOR. *Questo e vn Epithalamo, o Canto nuptiale, Madonna, il quale il nostro Poëta a fatto a l'immortal honor del Sr. Antonio Gallo, & de Madonna Iohanna Coucke, sua Sposa: Et ancora d'el Giorno & de la Notte ne le quale furono celebrate loro felice nottie, a sapere il 11. d'Aprile, ne l'anno 1589.* MADONA LAV. *Dite mi di gratia, Dottor Agricola: chi & doue sonno quelli doi?* DOT. *El, nato in Brugia, e gentilhuomo generoso, dotto, & saggio, & conseque-*

CASSANDRE. Quelz vers sont ceux-cy? DOCTEVR. C'est vn Epithalame, ou chāt nuptial, Madame. Lequel nostre Poëte a faict a l'immortel honneur du Sr. Antonio Gallo, & de Madamoiselle Iohanne Coucke, son Espouze, ensemble du Iour & de la Nuyct es quelz leurs heureuses nopces furent celebrées, asçauoir le 11. d'Auril, l'An 1589. CAS. dy moy de grace (Sr. Agricola) qui, & d'ou sont ilz? DOC. Luy natif de Bruges, est Gentilhomme genereux docte & sçauant, & conseque-

mente amador de Virtud, y sciencia, de virtuosos y doctos, y ella nascida de Roulslaer, y S^a. no menos sabia & virtuosa, que linda y graciosa, y no menos rica en los bienes del cuerpo y espiritu, como somtuosa en los bienes de Fortuna, como se verrá aquy abaxo. MAR. Y que le dize el Señor Vander Noot, en este Cãto? DOT. Para hazer los mas fortunados, dize (en la copla primera) que la Inuidia, la discordia, la falsidad, la tristeza, y con ellas las tres furias infernales: a saber Aletto, Thesiphone & Megera se parten presto, sin tardar, lexos de aqui, para la triste cauerna de Pluton: y en su lugar dellos (dize en la copla 2.) deuen venir aquy, la Paz, Concordia, Venere, Amor, & las Gracias, con la virtud amados y requeridas a los virtuosos: por que en este dia (dize el Poëta en la copla 3.) se veen congregar y juntar-se, en amor verdadero y honesto, segun la ordenança, mandado, y Ley diuina, en el venerable estado del Matrimonio, vn verdadero Amoroso, y leal Amorosa: para juntos biuir pacificamẽte en amor, no simulado o fingido, siendo dos animas en vn cuerpo. Por esso el Señor Vãder Noot, preuiendo el bien que ha de venir a estos verdaderos Amorosos, llama el Dia y esta Noche dichozos, visto que ningunos dias o noches, jamas no se veijan cõgregar o juntar mas felices coplas, pues que este fiel Amoroso ha tanto cercado con cõstancia admirable, l'amor y la buena gracia desta virtuosa, linda, y honrada Doña, que el (dexando ella, y separando-se de la multitud de los amorosos; hombres de calidad, que la hazian la corte, por sus raras, j incõprehẽsibles virtudes) la obtenido, y juntamente con ella, los dones y gracias de la magnanima y graua Iunone: de la prudente y casta Minerua: & de la hermosa & clemente Venere. De modo, que el S^r. Gallo, aornado de semejãtes virtudes: y la S^a. Coecke, biuiran, por buena simpatia, y similitud de maneras y espiri-

mente amatore di Virtu, & scientie: di virtuosi & dotti. Et lei nata de Roussel ar, e Donna non manco saggia & virtuosa, che bella & gratiosa, & non manca ricca n'el' bene d'il corpo & d'el Spirito, che opulenta n'el' bene di Fortuna: Como vdremo qui di sotto. LAV. *& che cosa loro dice il S^r. Vander Noot, en questo canto?* DOT. *per far le piu felice, dice (n'ella stanza 1) che l'Inuidia, la Discordia la Falsita, la Tristezza, & con loro, le tre Furie infernale, a sapere Alecto, Thesiphone, & Megera, se retirano prestamente sensa retardare, longo di qua, verso le triste cauerne Plutonice? & in loro luoghi (dice n'ella stanza 2.) debene venire qui, la Pace, la Concordia, Venere, Amore, le Gratie, il Gioco, con le Virtu, amate & desiderate di Virtuosi: Per che in questo Giorno (dice il Poëta n'ella stanz. 3.) se vederno congregare & coniunger-se, per amore vero & honesto, secondo l'ordonnanza & lege diuina, n'el venerabile stato d'il Matrimonio, vn vero Amante, & vna fida Amanta, á fine di viuere pacificamente insieme in amore non simulata, & di essere doi anime in vn corpo. Poi il Seignor Vander Noot, preuidendo il bene che debe venire a questi Amanti, chiama il Giorno e questa Notte beati, Poi chalcuni altri giorni, o notti non vedeuano mai congregare piu felice copla: veduto che questo fidel Amãte a tanto cercato, con constanza admirabile, l'amore & la buona gratia di questa virtuosa, bella, & honesta donna, che el (lei omittenda & negando la multitu d'amatori, huomini di qualita, chi le-faceuano la corte, per le sue rare & escellẽte virtu) l'a ottenuta, & insieme con lei, le done & gratie de la magnanima & graua Iunone: de la prudente & casta Minerua: & de la bella & benigna Venere. Di modo che il nobile & virtuoso S^r. Gallo Salamanca, adornato di medesime, & altre virtu & gratie, & Madonna Couck e viueranno, per bona simpatia, & similitudine di modi & di*

ment amateur des vertueux & sçauants. Et elle, de Rouslelaer, est dame non moins rice en dons & graces du corps, & d'Esprit, qu'opulente en biens de Fortune, comme vous orez icy apres. CAS. choses tresgrandes! Et que chose leur dict le S^r. Vander Noot, en c'est Epithalame? DOC. Pour les rendre plus heureux il souhaitte & veult (au couplet 1.) que l'Enuie, la Discorde, la Faulseté, la Tristesse, & quant & quant auecq eux les trois furies infernales (a sçauoir Alecto, Thesiphone & Megera) se retirent vitement bien loing d'icy, vers les tristes cauernes Plutoniques: & en leurs lieux (dict il au couplet 2.) doibuent venir icy, la Paix, la Concorde, Venus, Amour, les Graces, auec les vertuz aymees & desirees des vertueux. Car en ce Iour (dict il au couplet 3.) l'on voit s'vnir & assembler par amour vraye & honneste, selon l'ordonnance & la loy diuine, au venerable estat de Mariage, vn vray Amãt, & vne loialle Amante, affin de viure pacifiquement ensemble, en amour non fainte, & d'estre deux ames en vn corps. Puis, le S^r. Vander Noot preuoiant l'heur qui doibt aduenir a ces vrais Amants, dit estre bien heureux le Iour & la Nuict, par ce qu'aultres iours ou nuits ne virent oncques ressembler plus heureuse couple. Veu que ce loial Amant a tant pourchassé, auecques constance admirable, l'amour & la bõne grace de ceste vertueuse, belle, & honneste Dame, qu'il (elle omittant & refusant grande quantité de seruiteurs, hõmes de qualité, qui luy firent la court, pour ses vertus tant rares & excellentes) l'a obtenue, & quant & quant, en, & auecques elle, les dons & graces de la magnanime & graue Iuno: de la prudente & chaste Minerue, & de la belle & desbonaire Venus: de sorte que le S^r. Antonio Gallo, non moins aorné de vertuz & graces, & Madamoiselle Iohãne Coucke, viueront par la bonne simpatie, & similitude de meurs & des-

DE POETICSCHE WERKEN VAN MIIN HEER H^r. IAN VANDER NOOT.

tos (dize el Poëta en la copla 5.) pacificamente, y honorablemẽte junto, por amores reciprocas, como dos dulces columbas, y caſtas tortirellas: Ella (dize en la copla 6.) le dará, por admiſſiõ de Natura, como vna fertiliſſima viña, frutos de buen natural, loſquales algunas pareceràn en virtud y ſaber, al padre: y los otros en hermoſura y dulçeza a la madre: los quales Padre y Madre (dize el nueſtro virtuoſiſſimo Poëta en la copla 7.) entretenerán y harán entretener a ſus hijos o creaturas (para acreſcer el numero de los elegidos, al temor de Dios, y deſpues harán eſtos niños manifeſto el nõbre, y virtud de los pariẽtes a los pueblos vẽturos. Y yo (dize el Poëta, adreçando ſu palabra a eſte canto) les hará biuir por virtud de my Oda en gloria, de aqui en mil años, por Fama, a la ygleſia de Memoria, y hare mas (dize en la copla finale) tal honor y plazer, por mis verſos, a los nobles y virtuoſos pariẽtes y amigos deſtos dos Caſados, que ſu loor durerá ſin fin. M A R. Ay! como eſte Epitalameo eſtá ſubſtantioſo, y lleno de doctrinas, bendicion y loor, tanto por los dos Maridados, como de ſus Criaturas, que por ſus Parientes y amigos. Yo us prometo, my Señor: qu'es bueno de hazer biẽ a los Poëtas, loſquales ſolos ſaben eternizar ſus amigos. D O T. Eſto pareçe, entre otros paſſajes, aſſaz claramente en eſte ſiguiẽte Soneto, el qual noſtro fideliſſimo Poëta, eſcriue al vertuoſiſſimo S^r. Gregorio del Plano, Superintẽdente de las dykas por ſu Ma^t. de la jnundacion en Brabãte y Flãdres al longo de la Riuera del Schaldo. M A R. De gracia leemelo. P O S. De buena gana S^r. deſpues de auer leijdo eſta Anagramma, hecha al honor del S^r. Vander Noot.

ſpiriti (dice il Poëta n'ella ſtanza 5.) paciſiquemente & honorabilmente enſieme; p.r amore reciproche, come doi dolce colombelle: & caſte tortorelle: Lei (dice n'ella ſtanza 6.) lui produira, per admiſſione de Natura, come vna fertiliſſima vinia, frutti di bon naturale i quali parreranno alcuni in virtu & ſapere, al Padre, & gli altri in beltà & dulcezza, a la Madre. Iquali Padre & Madre (dice il noſtro virtuoſiſſimo Poëta, n'ella ſtanza 7.) nutriranno & feranno nutrire le ditte frutti, o fanciulli (per acreſcere il numero d'eletti) n'el timor d'Idio. Poi diuulgueranno loro ſeme, i nomi & virtu di queſti buoni Parenti, per lignaggio, a i populi futuri. Et io (dice, adreſſando ſua parolla a queſto canto) loro ſero viuere per voi, mia Oda, en gloria, di qua a mille anni, per Fama, n'el tempio di Memoria. Et feremo anco (dice nella ſtanza finale) tal honor & piacer, a i nobili & virtuoſi parenti, & amici di queſti duoi maritati, che loro lode viueranno ſin fine. L A V. *Queſto & el piu alto dono che ſe po dare a l'huomo! Ay! como queſto Epitalameo e ſubſtantioſo, & pieno de benedittioni & lodi: tanto per le doi Maritati, & lori proli, che per lori Parenti & amici: Io vy prometo, S^r. mio! che ſa bon, ben ſare a y Poëti! chi ſoli ſapeno eterniſare lori amici.* D O T. *Queſto pare, fra altre paſſagge, aſſai chiaramente a queſto ſequente Sonetto, il qual noſtro fideliſſimo Poëta, ſcbriue al virtuſiſſimo S^r. Gregorio del Plano Superintendente, & Dijcgraue per ſu Ma^te. di terre inũdati in Brabante & Flandra d'el longo di la Riuera d'el Schaldo.* L A V. *de gratia legete le noy.* P O E S I S. *Volentiero Madonna: apreſſo aher letto premiramente queſta Anagramma, fatta a l'honore d'el S^r. Vander Noot.*

prits (dict le Poete au couplet 5.) paiſiblement & honorablement enſemble, comme deux douces colombelles & chaſtes tourterelles. Elle (dict il au couplet 6.) luy produirá, par l'admiſſion de Nature, comme vne plantureuſe vingne, des fruicts de bõ naturel: Leſquels reſſembleront aucuns, en vertus & ſcauoir, au Pere: & les autres en beauté & douceur, a la Mere. Leſquels Pere & Mere (dict noſtre vertueux & genereux Poëte, au couplet 7.) nourriront & feront nourrir leurs dicts fruicts, ou enfans (pour accroiſtre le nombre des elleuz) en la crainte & l'amour du Seigneur. Puis leurs ſemẽces diuulguerõt les noms & les vertus de ces deux bons Parents, par lignee, aux peuples ſuruiuants: Et moy (dict il, adreſſant ſa parolle a ce chant Nuptial) par toy mon Ode, ie les feray viure en gloire, d'icy a mille ans, par Fama, au temple de Memoire. Et ferons auſſi (dit il, au couplet final) tellement honneur & plaiſir, a leurs nobles & vertueux parentz que leur louange durera ſans fin. C A S. Ay! que c'eſt Epithalame eſt ſubſtantieux, & plein de benedictions & louanges! tant pour les deux maries & leurs enfants, que pour leurs amis & parentz: Ie vous aſſeure Monſieur qu'il faict bon de faire bien & plaiſir aux Poëtes, qui ſeuls ſçauent eterniſer leurs amis. D O C. Cela apert entre autres paſſages, aſſes clairement, a ce ſuiuant Sonnet, que noſtre loial Poëte adreſſe au vertueux S^r. Gregorio del Plano, Superintendent & Dijcgraue general pour ſa Ma^te. des terres inõdées en Brabant & Flandres du loing de la riuiere de l'Eſcault. C A S. De grace S^r. Poeſis! liſé le nous. P O S. Volontiers M^r. apres auoir leu c'eſt Anagramme, faict en faueur du S^r. Vander Noot.

Apollo was by na tot dees Landen verlaeght/
Hadt ghy Heer Vander Noot (die hem goet herte draeght)
Zijn nijders niet beschaemt/ door u reyn Poesye:
Dies de Pierides sullen mede melodye
Verbreyden / uwen lof / en u eer' maken groot:
V noemende te recht' haer NA-VADER IN NOOT.

Q. G. H. TOT DEN EDELEN HEERE, MYN HEER IAN VANDER NOOT. ANAGRAMMA.

LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.

Aenden E^e. Wijsen ende deursinigen J^r. Gregorio del Plano / Superintendent ende Vijc-graue generael voor zijne Ma^t. ouer de gheinundeerde Landen in Brabant ende Vlaenderen / langhs de Riuiere vander Schelde.

SONET.

DE beleeftheydt / de Deughdt / en de ghunste vol trouwen /
Die ghy my hebt betoondt Seigneur del Plano goedt /
Verwecken nacht en dagh mijnen gheest en ghemoedt
Om u / mijn ionstigh hert t'uwaert / te doen aenschouwen :
Maer dierbaer steenen eel' / en kostelijcke gouwen
Ringhen / oft bagghen twaer / daer men hier veel om doedt /
En heb' ick nu te hants / niet veel' in mijn behoedt
Dus moet ick u den schat der Musen / nu ontvouwen :
En aenghesien dat hy / den wijsen / meer verstandt /
Meer eeren aen can doen dan eerdtschen schat oft pandt
(Want de gheest selver is dan t'vleesch / oft d'eerdts goedt / grof)
Soo wilt nu t'uwer eer' / om u verstandt / en deughdt /
Van my / dees veerschen claer / ont-vanghen t'uwer vreughdt:
Want sy sullen altijdt verclaren uwen lof.

MARFIRA. Digalo en Espaignol. DOTOR. El Poëta dize a Señor Del Plano, que la Humanidad y probidad que ha hallado en el, lo prouocan de mostrar le el buen coraçon que a su S^r. tiene, pero no hallando por la hora presente muchas bagas, y joyas de grande precio es menester de abrir el Cabinete de las Musas, y presentar le versos : suplicádo le, de aceptar los benignamente, a su honor immortal: pues que los versos pueden dar mas gráde honora a los hombres sabios, que los thesoros terrestres, siendo los donos del espiritu mejores que los de la carne, o de la tierra.
MAR. Es muy cierto. DOT. Como entre otros dize tanbien el noble Poeta Propercio.

LAV. *Dite me questo in Italiano?* DOT. *Il Poëta dice al S^r. Gregorio del Plano che la humanita & probita, che a trouato en luy, l'incitano de luy monstrare l bon cuore, che porta a sua S^r. ma ne trouando presso di luy, per hora presente, molti Bagghe e carcante, sia necessitato d'aperire il cabinetto d'i Muse, & luy presentare Versi, pregandole de l'acceptare benignamente, al suo immortal honore, poi che questo don puodare piu grande honor a gli huomini prudenti, che i t'hesori terrestre, veduto che i doni d'el spirito, sonno megliori che quelli di la caduca carne, o de la terra.*
LAVRA. *E verissimo S^r. Agricola.* DOC. *Comme fra molti altri dice anco ben il nobilissimo Poeta Propertio.*

CAS. dicte nous cela en Francois? DOC. Le Poëte dict au S^r. del Plano, que l'humanite & la probité qu'il a trouue en luy, l'incitent de luy monstrer le bon cœur qu'il porte a sa S^r. mais ne trouuant chez luy, pour l'heure presente, gueres de bagues ou ioyaux de grand pris, est necessite d'ouurir le cabinet des Muses, & luy presenter des vers. Luy priant les accepter benignement, a son immortel honneur, puis que les vers peuuent donner plus grand honneur aux hommes sçauantz, que les tresors terrestres, d'autant que les dons, de l'esprit, sont meilleurs que celles de la chair, ou de la terre. CAS. Il est tout certain.
DOC. comme entre autres dict aussi bien le noble Properce.

Ionc. Iacob vander Mast, den gunstighen Heeren ende Iongh-vrouwen.

EPIGRAMME.

AL had' Horatius / oft Pindarus derheuen /
Heeren / en Vrouwen vroom / ulider lof beschreuen
Soo en moecht v / deurwaer / niet meer eeren geschiden
Dan v Godt hier nu coemt deur desen Swaen / claer biden :
Want Godt heeft hem begaeft dat hy niemant benijden
En derf / dies v-lier lof sal duren t'allen tijden
Deur zijn Veerschen bequaem / ontsteruelijck bevonden
Die hem de Musen self / van Godts weghen verkonden.

Aper aspera querit. Tempera te tempori. Amore & Prudentia. 1589.

SVR LES MAGNIFIQVES NOPCES DV S^r. AVRELIO CATANIO GENTIL-HOMME GENEVOIS. ET Mlle. AVRELIA SPINOLA, FILLE DV S^r. IEHAN BAPTISTA SPINOLA, CONSVL DE LA NOBLE NATION Geneuoise, en Anuers.

EPITHALAME.

A Ce matin, ce pendant que l'Aurore
Rebaisottoit Cephale son amy,
Mingiardement, dedans son lit encore,
Me vient trouver, en mon lit endormy,
Nostre Eraton, disant, debout Poëte,
Pour me chanter le nuptial bon-heur
De deux Amantz, d'vne voix claire & nette,
En leur faisant perpetuel honneur.

Beaucoup de gens, par façon bestiale
Pensent gaigner honneur perpetuel
Par maint banquet & feste prodigale,
Mais tel honneur n'est, l'as, continuel.
Il fault gaigner renommée qui dure,
(Leur faisant bien) de nous sçauantz enfans
Par leurs beaux vers & leur saincte escriture
Qui leur feront reuiure apres mil' ans.

Pour-ce chantez sans plus haut entreprendre
Gaillardement, doucement, doctement,
Le Iour auquel l'Eternel voulut rendre
Deux cœurs contents, d'heureux contentement:
D'AVRELIO chantez a longue aleine,
CATANIO appellé de sur-nom:
D'AVRELIA (d'honneur & grace pleine,)
DE SPINOLA, chantez le beau renom.

O plaisant Iour, ô belle matinée
Quel bien quel heur te voiras receuoir?
O combien est heureuse la journée
Qui doibt l'honneur de telles nopces veoir:
Ie voy des-ja deuant moy, ce me semble,
Ces deux amantz s'entre donner la foy
De viure bien en paix tousiours ensemble
Loyallement, suyuant de Dieu la Loy.

Ie voy l'Eſpouz d'vne courtoiſe audace
Iurer ſa foy, a ſa dame, en ce lieu
Reſſemblant bien de corps & de la face
Vn grand' Heros, ou quelque demy Dieu
Ie voy auſsi l'Eſpouze gracieuſe
Benignement, baſſement, doucement
Iurer ſa foy d'vne bouche amoureuſe
A ſon Eſpouz, le rendant bien content.

Ie voy auſsi de Spinala ſon pere
Bien reueſtu de grace & de vertu,
Auſsi en biens de Fortune proſpere.
Comme ſera par mes vers entendu
Ie vois icy, encores la nobleſſe
De Genua fort magnifiquement
Des quels feray voler le los ſans ceſſe
Par mes beaux vers continuellement,

Ie voy apres le banquet magnifique
Ie voy auſsi & la dance & le bal,
Yo? yo? yo? i'oy la Muſique
Qui ſchait chaſſer la triſteſſe & tout mal
Ces violons recreent tant les ames
Et donnent tant d'honneſte paſſetemps
Qu'on voyt baller les amoureuſes dames
Rieglantz leurs pas a la douceur des chans.

Voycy Iunon, voycy Venus la belle,
Voycy auſsi les graces toutes trois,
Voycy Hymen qui tiendra la chandelle
Et les fera viure deſſoubs ſes lois.
Va donc chancon, va toſt (que Dieu te garde)
Leur ſouhaiter tout heur, & tout bon-heur
Et puis fay leur, de ta vois tant gaillarde,
En maint pays, perpetuel honneur.

DOTTOR. veramente, Erato a ragione de dire che oigni ſpeze, di banquetti & alre prodigalità ſe ne volano ſenza laſſiare fama, ſi qualche Poëta non ſcriue da loro. LAVRA. non ſolamente de tali ſpez, ma anco di quelli che ſonno poſte in driſſar Palaze, colloſſe, & ſimili opere, como dice fra altre, il mio Petrarcha.

Credete voi, che Ceſare, ò Marcello,
O Paolo, od Aphrican foſsin cotali
Per incunde giamai, ne per martello?

Pandolfo mio queſt'opere ſon frali
Al lungo andar; ma'l noſtro ſtudio è quello,
Che fa per fama glihuomini immortali.

A MONS^r. M^r. MICHIEL DE CASTRO
CAPITAINE D'VNE COMPAIGNIE D'ALLEMANS,
SOVBS LE REGIMENT DE FERDINANDO GONZAGA. &c.

AV son de la trompette
Nous chanterons vn iour,
D'vne voix claire & nette,
Plus haute que d'Amour,
Les valereux faicts d'armes
D'vn vailant Brabançon,
Qui combat aux alarmes
D'vne horrible façon.

Car en flattant son ame
Quant il vat a l'assaut,
Il se nourit du baume
D'vn desir noble & haut,
Disant j'ay grand' enuie
De mourir pour mon Roy,
Et de laisser ma vie
Pour mon Dieu, & ma Foy!

Vne ame trop couarde
(Signe d'vn lache cœur)
Qu'aux d'angers ne s'hazarde
N'est digne de bon-heur,
Donc ie me veux, sans craindre,
Achater, au dangir,
Vn bel honneur (sans feindre)
Par vn vaillant mourir.

Ainsi disoit n'a guerre
De Castro , genereux,
Quant on faisoit la guerre
Deuant Tournay, aux Gheux,
En marchant vers la bresse
Quands l'assaut se donnoit,
Au mitant de la presse
Qui lors l'enuironnoit;

Tenant en la senestre
L'enseigne (pour tant mieux
Rendre prompt & adextre
Maint soldat furieux)
Il receut vne bale
A trauers de la main
Dont la marque Royale
Il redressoit soudain

Le tenant en la dextre
Plus braue que deuant,
Ce mal ne pouoit estre
Nuisible au cœur vaillant:
Mais las! en briefue espace
Il recheut quant & quant,
Par desastre & des-grace,
En la main dextre autant.

En luy rompant la poulce
Dont il fut derechef
(Ou la plaie plus douce
Fut) soudain le relief,
De lenseigne pre-ditte,
Par la senestre main,
Comme dirons (Charité)
En stile souuerain

Auec ses autres graces
Et magnanimes faictz
Toutes pleines daudaces
Suiuant les plus parfaictz
A fin que ny l'Enuie,
Ny le Temps, ny la Mort,
N'ottent au los la vie
En Lethes sans confort.

De Castro magnanime
De gaigner quelque honneur
Est bien de peu d'estime
S'on ne trouue c'est heur
De pouoir tous-iour viure
Par Fama clairement,
Plus dur qu'en broze ou quiure
En beaux vers seulement.

Car maint grand Capitaine
Ayant faict grand effort,
Gist mort par-my la plaine
Sans renom ny confort,
N'ayant trouué Poëte
Ny Cigne blancissant
Qu'au son de la trompette
Chanta de luy vn chant.

LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.

Mais la vertu parfaicte
(De Castro mon Seigneur)
De l'acte par toy faicte.
Ne sera sans honneur
Dessoubs le loing Silence
Enclose en vn tombeau:
Si des vers l'excellence
Scais rendre vn los plus beau.

Car i'ay iuré de faire
Croistre contre les ans
Ta gloire (sans riens taire)
Par mes beaux vers plaisans:
Si que la Renommée
De tes faicts glorieux
Ne sera terminée
Par le temps oultrageux.

Ionker Iacob vander Mast Aen den Poet.

EDel Heer' vander Noot/verciert met Deught en Eere
Die v meer schadelijck/hier/dan voordelijck zijn
Men moeghdt wel van deez Stadt spreken ghelijck de Heere
Dantes schreef (op sijn graf)van Florencen/loos fijn.

Hic claudor Dantes patrijs extorris ab oris,
Quem genuit parui Florentia mater amoris.

Men magh v den-houdt oor van dit Sonet wel gheuen
Dat Gabriel Symeon van Dantes heeft ghescreuen.

Sonnetto a Dante.

SPIRTO diuin, di cui la bella Flora
Hor pregia quel, che gia teneua à vile,
Il chiaro nome tuo, l'opra sottile,
Che lei di gloria, & te di vita honora.
Ecco me lasso, à te simile anchora
Nel cercar nuoua Patria, & cangiar stile,
Ch' inuidia ogn' alma nobile & gentile
Cosi perseque fino all' vltima hora.
Dogliamci insieme? Tu fu in grembo à Gioue,
Io ginuto in tempo si peruerso & duro,
Ch' assai meglio saria non esser nato,
Et facciam fide al secolo futuro,
Tu qui con l'ossa, Io con la vita altroue,
Che huom di virtu poco alla Patria é grato.

DOe Mr. Iacob vander Mast dice al' Poëta: Generoso Sr. vander Noot ornato di virtu, de science, & d'honoræ (i quali voim stati piu aduersi che prospere, secondo il mondo) ben se potria perlare de questa terra, como il Poëta Dante schriuena da Fiorenza, ne quelle versi Latini. Et assi come Gabriel Symeon escriue del ditto Dante, in questo Sonetto Tuscano.

A MONSIEVR IACOMO RE GENTIL-HOMME GENEVOIS.

ELEGIE.

SIgnor RE! voz vertus & voz belles lounges
Ferons ouir vn iour aux nations estranges
Comme vous meritez, mais en ce mien discours
Ie vous veux maintenant parler de mes amours.
Voyant donques mon Re! qu'auecques grand instance
Vous desirez de voir, & d'auoir cognoissance
De celle Olympia dont j'ay chanté le los
En mes liures d'Amours, & Olympiades,
Ornée sainctement, bien mieux qu'autres pucelles,
De celestes joyaux, & beautez eternelles,
Bien conioinctes auec son nayf naturel
Et auec son bon port & maintien corporel,
Si qu'il faict beau la veoir tant douce & tant modeste!
Rassise en bon maintien, en facon & en geste!
Qui (sage) va parlant & peu & prudemment,
Et (docte) va aussi regardant posement!
Ay! qu'il la faict beau veoir belle, non contrefaicte,
Mais sans fard, en l'estat que Nature l'a faicte!
Qui humble, rondement selon son naturel
Gouuerne chastément son maintien corporel.
Qui ne va point par tout comme ces glorieuses
Vaines sottes, qui font par tout les precieuses
Pour leurs exquis habitz, pour leur or, ou argent:
Qui curieuses trop se font le corps fort gent,
Par vn friuol desir seulement de complaire,
Et pour les fouls mondains à leur regard attraire
Par precieux atours, & somptueux habitz,
Par l'or, ou par l'argent, par perles, ou rubis,
Braseletz, & carcantz, pierreries, dorures,
Ceintures, plumes, anneaux, & exquises parures,
Par parfums, par miroers, par perruques, par fard,
Par estre braues trop aussi en toute part.
Ma belle Olympia honnestement honteuse
N'est en ses beaux habits vaine ny somptueuse
Car sa vraye vertu n'est pas en l'externel
En fierté, ny en fard, n'en l'habit solennel:
Mais en l'esprit de Dieu, & en grace celeste,
En la cincerité d'vne ame fort modeste:
En vraye & ferme foy, en chaude charité,
En amour, en douceur, en chaste pieté:
En longanimité, en bonne patience,
En constance en douceur, en sagesse & prudence:
Et brief (pour faire court) en tous dons de l'esprit
Consiste sa vertu, suiuant (selon l'escrit)
Son Dieu par vraye amour, duquel elle est le temple
En toute humilité, seruant de vray exemple
A toute bonne gent, qui cherchent, comme il faut,

De bien viure icy bas, & puis sans fin la haut.
Ne trouuant donc (Amy) au monde son pareille
En graces & vertus, ne soyes en merueille
Si je suis chastement d'elle tant amoureux,
Et que de ses vertus ie suis plus conuoiteux
Que de tous les tresors de l'Arabie heureuse,
Ou de tous les rubis de la mer fluctueuse.
Or ie l'auray vn jour suiuant de Dieu la loy,
M'estimant plus heureux qu'vn Monarque ou vn Roy
Et alors vous voyrez la Dame que i'honore
Et qui pour ses vertus deuotement j'adore.

A MONS^R. SIMON CARRO CAPITAINE GENEVOIS.

SONNET.

CArro ie vis sans quelque petulance
Modestement ma Nymphe sus les fleurs:
De ses beaux yeux sortoyent tant de douceurs
Que yeux le cœur rempli d'esiouissance.
Par elle i'eux entiere cognoissance
De la Vertu, d'Apollon, & ses Seurs:
Par elle j'ay trouué des vrays honneurs
Le beau sentir, pour saincte recompense.
Chaste beauté, o humble grauité!
O sens rassis! sage simplicité!
Qui pourroit bien decrire voz louanges?
Et toutes sou noble tresor d'Amours!
I'ay entrepris de les faire tousiours
Viure en honneur, entre les gens estranges.

A MAISTRE IEAN TIRAS. LICENTIE ES DROICTZ.

SONNET.

TIras! voyant la face de ma belle,
Ie la compare au Soleil radieux:
Son front me semble vne voute des cieux,
Et ses beaux yeux vne estoile iumelle.
Son Nacre blanc qui de rouge estincelle,
Est vne Lune esclairante a mes yeux:
Puis son beau ris est vn ciel gracieux,
Et son parler me faict crier d'vn zele;
O corps diuin! angelique figure!
Riche ornement & pompe de Nature!
O de beauté celeste simulacre!
Gloire d'Amour, tant douce & gratieuse!
De la Vertu sainctement amoureuse,
A vous mes vers & mon cœur se consacre!

Mons de Tiras „ leal Amy „ A ton solas „ j'ay dict cecy,
D'vn cœur entier, & d'vn bon Zelle „ a l'honneur de la belle „

LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.

AV S. IACOMO DOREA GENTIL-HOMME GENEVOIS.

PVis que ton noble cœur sus la Vertu se fonde
Evitant des-honneur, & Ioye vagabonde,
Ie vous veux dedier, Dorea! ce mien Chant
Qui va d'honnesteté & constance parlant.

Ode a sa Dame Olimpia.

O Belle Olimpia! *(Nymphe tres-honorée!*
De laquelle devant m'avoit monstré l'idée
Mercure l'eloquent) o quelle affliction
Ay-i'eu par trop aymer vostre perfection!
Mon Dieu! mon Dieu! combien m'a esté indomtable
De mon tant chaste amour la force inevitable!
Lequel amour me vient par les conformitez
Des meurs, & des esprits par Dieu, en nous entez;

Car vous avez esté avant que fustes née,
Comme on voit clairement, pour moy predestinée,
Tellement que l'esprit me dict que le vainceur
Des Hommes & des Dieux, vous à navré le cœur
Par mon amour aussi, mesmes des la mesme heure
Que me veistes premier; cela l'esprit m'asseure:
Et qu'à moy vous serez quand sera accomply
Le temps qu'il m'a falu vivre en peine & soucy.

Car on voit clairement que Dieu, tout debonnaire,
A mis entre nous deux un amour non vulgaire,
Dont le ciecle futur iamais ne poura veoir
(S'en amour comme moy, vous faictes bon devoir)
Ny le ciecle passé n'a veu amour plus saincte
Que le nostre sera, en le aucté sans feinte.
Pour ce m'acceptez donc o ma tres-douce Seur!
Pour vostre vray Mary, Frere, & bon Servuiteur!

Amour veut que l'Amour, par Amour se compence,
Non que vous veux charger vers moy de recompence:
Mais bien ce que de vous ie desire & pretens
(Pour ma ferme amitie, pour la longueur du temps
Que j'ay tousiours taché de vous faire service)
C'est que pour tout le moins (Madame!) ie vous puisse
De vostre gré aymer, honorer, & servir
S'au pis aller, ne puis autre bien desservir.

Doncques permettez moy (ie vous suppli, Madame!)
Que pour le moins (Ma Seur!) tout vostre ie me clame:
Ou s'il vous plaist (helas! pour m'user de rigeur)
Me commander qu'en tout vostre ie ne demeure
Commande moy adonc quand & quand que ie meure:
Car sans vous aymer mieux que moy mesme ne puis
Vivre un tout seul moment, tant vostre amant ie suis.

DE POETICSCHE WERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT.

A LA HAVTE ET PVISSANTE DAME, MADAME IANNE DE ROBLES LEGITTIME COMPAIGNE DE DON ALONSO DEIDIAQVEZ.

Madame! en vous voyant tant ſage & tant honneſte
Ayant de la Vertu remplie cœur & teſte,
Ie vous conſacre icy ceſte Ode & ce Sonnet
Contenants vn amour conſtant loyal & net.

A MADAME, MADAME OLYMPIA.

Non moins belle & gracieuſe, Que douce, ſage & vertueuſe.

ODE.

Dame d'honneur! tant gracieuſe & belle
Qui fais courir les laſſifs amoureux
Sans cœur, ſans foy ſans amour, ſans ceruelle,
Par voſtre hõneur qui les rend langoureux:
Saincte Beauté! je ſents bien autre flamme
Par voz vertus & graces, dans mon cœur,
Car mon amour (o treſ-pudique Dame!)
Entierement ie fonde ſus l'honneur.

Et de l'honneur eſt bien proche (a vray dire)
Le ſaint amour qu'au vray honneur pretent,
Et c'eſt amour par vn doux ſoing inſpire
Le ſaint honneur dedans mon cœur conſtant:
C'eſt par cela (Maiſtreſſe!) que j'aſpire
De vous tirer a moy par mes beaux vers,
Pour poſſeder ce que plus ie deſire
Que d'optenir tout l'or de l'vniuers.

Et vous auſſi (Maiſtreſſe vertueuſe)
Deuez du vray, ferme & loyal amant
Eſtre plus toſt, en honneur amoureuſe,
Que d'vn amant bauard & inconſtant,
Vous le deuez aymer par ſimpatie
Pour ce qu'il eſt comme vous vertueux,
Ainſi que luy vous ayme pour ſ'Amie,
Par voz vertus s'eſtimans bien heureux.

Pour-ce l'amour par l'honneur, tant m'enflãme
Pour de mon mal toſt eſtre exoneré,
Ce que me vient d'vn doux deſir de l'ame
Qui veut iouir du ſuiect honoré:
Et d'autant plus qu'vn bien eſt agreable
Et que de nous il ſoit plus deſiré
D'autant ſera la fin plus honorable,
Et noſtre amour ſera plus admiré.

Doncques venez ma gente Tourterelle!
Mon doux Printẽps! & ma treſ-belle Fleur!
Venez vers moy ma douce Colombelle
Viuons en Paix par nuptial honneur:
Alors Iunon, & Venus belle & douce,
Les Carites, & Hymen le gentil,
Viendront chanter de nuict en noſtre couche,
Ces vers ſuiuans, deſcendus du hault ciel.

Quelle parole, eſcriture, ou penſee
Scauroit au vray les plaiſirs exprimer
D'vne amitie en fin recompenſee,
Dont le loing mal faict le bien eſtimer?
Or eſt en doux conuertie leur peine!
Or ne ſont qu'vn de corps & volonte!
Et de ceſt vn, double par amour pleine,
Ne peult ſortir qu'honneſte volupte,

Sonnet A ſa Dame Olympia.

En admirant voſtre ſaincte beauté
Ie vai mourant cent fois pour vous Madame.
Et par amour cent fois le jour me pame
Par la rigueur de voſtre chaſteté:
Puis adorant la vraye Deité
Qu'a ſon ſemblant a faconné voſtre ame,
Et nuict & jour humblement le reclame
Qu'il vous de moy face auoir pieté.
Par vos beaux yeux, treſ-douce ſage & nette,
Les Dieux m'ont faict deuenir leur Poëte,
En me monſtrant par voz beaux yeux leurs cieux,
Voulans qu'icy par bonne compaignie
Menons nous deux ſaincte & joyeuſe vie
Pour viure apres, pres d'eux laiſſans ces lieux.

A MONSIEVR, MONSS. FREDERICQ DE GRANVELLE PERRENOT. CHEVALIER,

BARON DE RENAIX, SEIGNEVR DE CHAMPAGNET, &c.
Chef des Finances de sa Ma^te^. & pour icelle Gouuerneur des Cité,
Ville, Marquesat, & Territoire, d'Anuers, &c.

ODE.

Vous ayant veu pour vostre noble cœur,
Viure, Seigneur! en gloire,
Ayant pour vous la Royale faueur:
Puis par la Parque noire,
Pour voz vertuz, vous voyant outrager
Des folz, suiuants leur mode:
Puis vous voyant l'heur premier regaigner,
Ie veux chanter ceste Ode.

De Champaigny les Destins, tournoyans
D'vne inconstante face, (temps
Sont coustumiers (comme on void de tout
En nostre humaine race)
De nous monstrer presque par tous moments
D'estat & de richesse,
Aussi d'espritz, & des gouuernements
Vn changement sans cesse.

Car en ce temps qu'en Grece florissoit
La diserte faconde:
Et en ce temps que Rome seule auoit
Tout l'empire du monde:
Et que plusieurs auoyent, goust des douceurs
(O douceur souueraine!)
Qu'à leurs mignõs respondent les neuf Seurs
De leur viue fontaine;

Chascun faisoit mille & mille faueurs
Par caresse tresbelle, (ceurs.
Aux froutz sauants, qui se faisoient vain-
Sur la Parque cruelle.
Les bons espritz les mieux aymez des Dieux
N'estoyent point comme à ceste heure,
Attachez lors de broccards odieux
Cela je vous asseure.

Mais admirez, & mesme des plus grands
Des Seigneurs & des Princes,
Ilz marchoyent bien (deuant tous regardans)
Les premiers des Prouinces.
Tout prosperoit alors; car la Raison
Gouuernoit par Prudence,
Plus que des folz la sotte Opinion,
Ou la froide Ignorance.

Mais las! depuis que ne sçay quels tyrans
Dans Rome, & dans la Grece,
S'alloyent monstrer plus vilains ignorans
Que Tarquin vers Lucrece.
Depuis le temps que les espritз brutaux
Firent vne risée
Des bons esprits, tomba soubz mille maux
Science mesprisée.

Confusément sans Raison ordre, ou Loy,
Tombant en decadence,
Perdit aussi Iustice, par l'effroy,
Sa premiere excellence.
Si qu'on a veu par cent mille dangers,
Leurs regnes & leurs terres
Aliener entre les estrangers,
Apres confuses guerres.

La langue encor' fut corrumpue alors,
Et la Muse foulée:
Et l'Equité fut par le Faux, au cors
Durement violée.
Les cœurs enclins par deuant aux bontez
Vit-on grossir grand' erre,
Barbarement de mille cruautez,
Débauchez par la guerre.

Le mesme aussi auons veu, mon Seigneur,
Bien à nostre despense:
Si que de vray, i'ay d'y penser horreur
A telle violence,
Et si grand tort qu'on a fait en Brabant,
Et ces autres Prouinces.
Aux vertueux, à Dieu, & au plus Grand,
Aux nobles, & aux Princes.

Mais Dieu tout bõ, tout grand & tout puis-
A donné par sa grace (sant
Au plus grand Roy, sur tous Rois triomphãt,
Vertueux, sans fallace,
L'heur, le vouloir, & la puissance aussi,
Pour d'vne main heureuse
Vaincre, & trancher, & enchasser d'ici
Telle troupe odieuse.

Ce tresgrand Roy, le meilleur de tous Rois,
(Tout ainsi qu' Euristide,
Pour ses païs remettre soubz ses Lois,
Ennuoyoit son Alcide)
Nous a icy enuoyé son Cousin,
Ce fouldre de la guerre,
Pour deliurer ses bons subjets, en fin,
Des Monstres de la terre.

Ce grand Heros de Parme genereux,
L'honneur des autres Princes
En bon conseil, & faictz d'armes Heureux,
A remis ces Prouinces
En peu de temps, tant il est valereux,
Dessoubz l'obeissance
De nostre Roy, humain & gracieux,
Déchassant l'Ignorance.

En ramenant, ainsi qu'en l'aage d'or,
Paix, Amour, & Iustice;
Et rejettant bien loin d'ici encor'
Les nourrissons du vice,
Les ennemis de vertu, & d'honneur,
Des Arts, & de noblesse:
Qui soubz couleur de bonté: quel horreur!
Gastoyent les bons sans cesse.

Lesquels lon void, & plus on les verra
Haut redresser la teste.
Sans craindre plus les torts ny ça ny la
De mainte vile beste:

Comme desia on vous void, Monseigneur
Champaigny, que j'honore,
(Haut releué en estat & honneur)
Hausser vostre teste ore.

Vostre vertu cognoissons clairement
Par longue experience:
Qui tant auez supporté de tourment
D'vne bonne constance,
Pour nostre Dieu, nostre Roy & la Loy,
Et pour la cause bonne:
Dont meritez (puis que dire le doy)
De Palmes la couronne.

L'Altitonant qui voit à découuert
Ce que se fait au monde:
Sçait bien aussi combien que j'ay souffert
De telle troupe immonde,
Pour point n'auoir voulu a leur plaisir
Abandonner ma vie:
Et pour n'auoir voulu pour droict choisir
Le Tort plein de follie.

Mais (Dieu mercy) le Tẽps vieil & chenu,
En ramenant sa Fille:
Fera bien tost que seray recognu
De la bande gentille
Pour bon Vassal & loyal seruiteur,
Qui les fera seruice,
Et par mes vers perpetuel honeur:
Dont eux me feront riche.

E. DE WALCOVRT A MONSS^r. VANDER NOOT.

Lors que ton œil voit quelque vertu rare
En vn Seigneur des lettres amateur
Pour l'esleuer dessus la troupe auare
Clion t'en faict deuenir le Sonneur,
Comme jadis par Horace & Pindare
Elle faisoit aux bons esprits faueur:
Rendant par toy, langue jadis barbare,
Semblable au Grec, & Latin, en honneur

Dont meritez ô Brabançon Homere!
Trop plus du bien que l'on te sçauroit faire.

DEFICIET NVNQVAM GENEROSO IN PECTORE VIRTVS.

A MONS^r. M^r. PIERRE D'OVDEGHERSTE.

ODE.

Tout ce, Mõsieur! que l'hõme faict au mõde
Du beau du grand, s'en va cacher soubs
Du coulant fleuve obliuieux. (l'onde
Si cẽ n'est que, par le bruict de sa lire,
Quelque diuin Poëte ne l'en tire
Le faisant viure entre les preuds.

C'est pour cela, d'Oudegherst^e! que je laisse
Ce lourd & faux populaire, & me dresse
En l'air, de ce vol non pareil,
Pour par ma voix, par ma plume, & mõ liure
Faire les bons & moy-mesme reuiure,
Tout franc du Lætheæl sommeil.

Donc, d'Oudegherst^e! l'hõneur que je t'allume
D'vn zele ardãt par ma voix & m'a plume,
Ne s'amortirá des-or-mais,
Ains biẽ entrant, clair, de mainte estincelle,
Disertement, en ta gloire immortelle!
La fera luyre a tout jamais.

Disant trois fois bien heureuse l'année,
Le mois aussi & l'heure & la journée
Et cent-fois heureux le moment,
Monsieur dedans laquelle j'eu la grace
De veoir tes yeux, & d'admirer ta face,
Et d'ouurir ton bon jugement.

Car je trouuois que dans ta fantasie
Les dieux ont mis la douce Poësie,
Si qu'on te voit tout gracieux,
Sage & sçauant, vaillant & debonayre,
Tant es citez qu'aux chãps, & qu'ẽ la guerre
Loial, constant, prudent & courageux.

Consequament amateur secourable
A ceux qui sont a Phœbus agreable
En les aydant & conseillant:
Benignement, d'vne grace gentile,
Tu le serts bien, de Mecœne, & d'Asyle,
Les assistant & auançant.

Et moy (amys de la troupe diuine)
Ie chanteray ton loz pour ta doctrine,
Qui prisez la diuinité:
A bon droict donc ta sagesse je vante,
Et tes vertuz & art, lesquels je chante,
I'en graue en l'Immortalité.

Et quant & quant la grace tant modeste
De Clara VVyts, si tres sage & honneste,
Ta Compaigne, i'engraue aussi:
Donnant ainsi eternel tesmoignage
D'vn si tres-bon & heureux mariage,
Qu'estre te faict heureux icy.

MAR. Que dize la S^a. Cassandra? DOT. Dize que los Poëtos no menos mereçen ser honrados, y biẽ tratados que algunos otros hombres. Visto que sin su inmortal trabajo, todas cosas y actos heroicos son luego puestos en oluido. MAR. Tanbien son los Poëtos honradamente tratados de los virtuosos y no yngratos. DOT. Esto dizen tanbien aquellos versos françeses.

LAV. *Che dice M^a. Cassandra?* DOC. *Dice, che (vedato che ogni cose & atte heroici, sono smalmente desmenticate, senza gli opere di Poetr:) i Poeti meritano tante, essere honorate & remunerate che alcuni altri huomini.* LAV. *Et cosi sonno loro, di virtuosi & non ingrati.* DOT. *Questo dicano ancor questi versi francesi.*

CAS. O que le Poëte dict biẽ car non moins meritẽt les Poëtes d'estre honorez & bien traictez, qu'aucuns autres hommes, veu que sans leur immortel labeur, toutes choses, & actes heroiques sont tost oubliées. DOC. Aussi sont ilz bien traictez des vertueux, & non ingrats, comme dict encores ce chant faict en faueur des excellents Poëtes.

Sus, non ingrats successeurs,
Poussez d'vn à l'autre pole
Des traitz de vostre parole
Les saints Prestres de neuf Sœurs,
Et leur Apollon HENRI,

Qui d'vne egale balance
Poise la plume & la lance:
Qui l'honneur deu va baillant
Et au docte & au vaillant: &c,

Dont meritez de n'auoir moindre gloire, Que ceux qui ont par les armes victoire.

A MESSIEVRS IEAN MOERENTORF, FRANCOIS GRAVELINGH, GILLIS BEYS, PIERRE MOERENTORF, ET IEAN SPIRINC, BEAVX FILZ DE FEV Mr. Christophre Plantin, Imprimeur premier du Roy.

COMPLEINTE DE CALLIOPE.

Mes chieres Seurs tresbelles!
Muses, doctes pucelles!
Oyez a ceste fois,
Matriste voix.

Las! Filles de Memoire!
L'appuy de nostre gloire
Plantin est mort!
Quel desconfort!

Plantin, tant debonaire,
Tant sage en tout affaire,
En tous biens auancé!
Est trespassé!

Non obstant qu'en sa vie,
Il a remis en vie
Connus en toutes parts,
Nous, & noz arts:

Par sa Typographie,
Prudence, & Industrie,
En son labeur estant
Tousiours constant.

Si bien que tout le monde
En beaux liures abonde
Semez par luniuers,
En prose & vers.

Autant que son semblable
O Mort! trop domiable!
Lon ne pourroit charchier
Et moins trouuer.

Pleurons doncques, mes belles
Muses, doctes pucelles,
En lamentable voix,
A ceste fois.

Au bruict de l'Ipocrene,
Filles d'Euridomene!
Pleurez auecques nous
En accentz doux,

Apollon! & Mercure!
Plorez pour sa mort dure
Vous Venus, & Pallas,
Plorez helas!

Rois, Princes, & Poëtes,
Orateurs & Prophetes,
Et tous gentilz esprits
Iectez des cris!

O, Siriens! sans cesse,
Brabançons! par tristesse,
Caldeus, & Hebrieux!
Plorez des yeux!

O nation Greioise!
Et Latine, & Gauloise,
Espaignols, & Tuscans,
Plorez sept ans!

Car Plantin debonaire
Qui vous sçauoit complaire
Gist helas! a renuers,
Mort en Anuers.

Plorez ses Fils, & filles,
Ses amis, & familles,
Et tous ceulx qu'eurent heur
Par son labeur.

Plorez la perte tienne,
Mais non la perte sienne,
Car Plantin n'est pas mort
En descomfort.

De luy la part millieure
Viura! c'est chose seure,
Sans mourir des-or-mais,
Par Dieu, en paix.

Aussi sa renommée
Ne sera terminée
Entre les gents sçauans
En dix cents ans.

Car maint sçauant Poëte
D'vne plume discrete,
Son los diuulguerá
Et chanterá.

Ce pendant que son ame
Se nourirá du baume
Du nectar sauoreux
Entre les preuds.

LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.

Aen den Eersamen ende Vromen Andreo Carro / Capiteyn der Geneuoyscher schepliedén / veur der Coninghlijcker Maiesteyt in Brabant. Ende aen zijn wettighe Ghesellinne Margarite Nuys.

EPIGRAMMA.

Vsiende merckelijck / Carro / recht vrindt te wesen
Van alle rustigheydt / en oock van Liefde fyn /
En dat v noch van Godt ghegheuen is by desen
Een eerbaer Vrouwe goedt / ws herten medecyn /
Die ghy soo vrindelijck / en wel weet t'onderhouwen /
En sy v / dat ghy maeydt t'samen der liefden vrucht /
Soo wil ick / Carro / v / de vreughden nv ontvouwen
Die my Godt / deur mijn Lief / doedt smaken sonder ducht.

MARFIRA. A quien escriue el Poeta estos versos? DOT. Al Señor Andrea Carro, Capitan de algunos Genuezes por su Magestad en Brabante. Y a Doña Magarita Nuys su legitima cõpaña, embiandole (viendo los ambos a dos virtuosos y amorosos) este siguiente soneto, en el qual declara a su doña Olympia la consolacion y recreacion que su alma siente por sus excelentes virtudes y gracias, dãdoles los nombres de los mas confortatiuos frutos y aromaticos que se hallan, diziendo y llamãdola: O Manna celestial. &c.

LAVRA. A chi scriue il Poeta questi versi? DOT. Al Sr. Andreo Carro, Capitaneo di certi Genuesi n'el seruitio di sua Maiesta, in Brabante. Et a la Signora Margarita Nuys, sua legitima Compaigna, dedicando lei (vedendo lei insieme virtuosi & amoreuoli) questo sequenti Sonetto, in il quale dechiara a sua Dona Olympia le cõsolatione & recreatione che sua anima senta per sue essellente virtu & gratie, dando la i nuomini di piu confortatiui viuandi, fruti, & aromatici che si trouano, dicẽdo & chiamãdo la: O Manna. &c.

CASSAN. A qui escrit le Poete ces vers? DOC. Au Sr. Andreo Carro, Capitaine de sertains Geneuois, pour sa Maiesté en Brabãt. Et a madamoiselle Margarite Nuys sa Compaigne, leur dediat (pource qu'il les voit tous deux vertueux & amoureux) ce suyuant Sonnet, dedãs le quel il dict à sa Dame Olympia, les consolations, & recreatiõs spirituelles qui son ame sente, & reçoit par ses excellentes vertus & graces, la donnant les noms des plus confortatiues viãdes, fruicts & aromatiques, qu'on trouue: la nõmant. &c.

De Poet aen Olympia.

SONET.

O Manna / Hemels-broodt / o myn sute Succade.
O suten Meyschen Dau / Attischen Heunich soet.
O mijn Paste van Pau / Maderes Suyker goet.
O myn Orani-sap / vol Suykers vrough en spade.
O mijn Ambrosia / mijn suete Marmelade.
O mijn Roos-water koel / mijnder vlammen een boet.
O Limoen-water versch / die my in wederspoet
Vol Suykers en Caneels / troosten meught deur ghenade.
O mijn Paste verguldt / van Musck / en Ambre grys.
Mede Phisteeken ver-uuldt / en Datten groot van prys.
Wie sou / o Nectar suet / v toch kunnen vol-pryssen!
Ghy verheughdt mijnen gheest / deur Godts genade groot
Nymphe / wt druc tempeest / helpt ghy my Vander Noot:
Dies ick wil Godt / en v / eeuwich eere bewysen.

EPIGRAMMA.

Een kusken soet / aen v mondeken reyne
Verheughen doet / mijn sinnekens gemeyne
O suyuer ieucht / alderscoonste Jõcvrouwe:
Myn hert verheucht / lief / als ic v aenschouwe.

EPIGRAMMA.

O kusken soet soo ouuerhuts ghestolen /
Hoe hebt ghy nu myn siele crãc verkraept /
Myn hert verheucht en mynẽ geest gepaeyt
Die in v wille bosch des druck plegẽ te dolẽ.

Aen den Eersamen VVysen/ende Voorsinighen Heere Sor. Gaspar Vergano Consul der edeler Lombarden ende Milanoysen/ binnen Antwerpen.

ODE.

Ken sou (veur-waer/dunckt my) niet weerdigh wesen
Vergano/Heer/te sijn van Phebo claer
En van sijn drymaels dry/susteren wtghelesen/
Heerlijck begaefdt/als ick hier in dit iaer
Medt veerschen suet (lidtmaten mynder boeken)
UWen persoon (medt Deughdt en Eer' verciert/
Der vromer troost) nv niet en quaem versoeken/
Als een Persaen ghesindt/en ghemaniert:

Want ghy acht groot de vrome/t'uwer eeren/
Soo veur-maels plagh Mecenas wys te doen
Sijnen Poet/en kundt dvur van heur keeren
Makende die soo heerlijck en soo koen
Dat heur van v/ouer veel hondert iaren
Deughden niet min/in mijn boeken veurseydt/
Tot uwen lof/heur sullen openbaren
Dan Flaccus heeft veur Mecenam bereydt.

En hoe dat gaet/ick sal v deughdt bewysen/
Synde daer toe deur v deughden verweckt/
Dus en wilt my/noch mijn kunst niet misprysen
Op dat mijn gunst heur weder tuwaert streckt:
Ick segh mijn Kunst/die de vrome can gheuen
(Vat dan het werck der Piramiden grof)
Deur Fama claer/een heerlijck eeuwigh leuen/
En daer toe oock onsteruelijken lof.

MAR. A quien escriue el Poéta esta Oda? DOT. Al Noble y Virtuoso Señor Gaspar Vergano, Consul de la Noble Nació Milanesa y Lombarda, diziendole que seria indigno de ser fauorescido d'Apollo, y de las nueue Musas, si (siguiedo la costumbre de los Persianos, los quales no venian en presencia de sus Señores o amigos sin dar algun presente) el no le presenteria de sus versos, visto que el le vee y conoce como vn Mecenas, fauorable y socorable amigo de Poëtas. Por las quales causas sta deliberado de eternisar su nõbre y sus virtudes por sus versos, tanto quanto otro podria por sus Colossos y Piramidos, y semejãtes obras. Esto es en pocas palabras la summa desta Oda substantiosa. MAR. En verdad el Señor Vander Noot dize la verdad. DO. Esto tambien affirma Propertio.

LAVRA. A chi scriue il Poeta questa Oda? DOT. Al Nobile & Virtuoso Sr. Gasparo Vergano, Consule di gli nobili Nationi Milanezza & Lombarda. Dicendoli che seria indigno d'essere fauorito d'Apolline & de le noue Muse, si (sequitando la costuma di Persani, i quali ni veniuano in la presentia di lori signiori o amici, senza porterlei qualche presenti) luy presenteria di suoi versi, vedutto che il lo vede & cognosse, como vn Mecene, fauorabile & secourabile amico di Poeti, per quali cause e deliberato de lodare & eternisare il suo nome & le sue virtu, per le sue versi, si alchuno altero lo potria fare per alte Piramide, Collossi, o simili operi. Questo & in pochi paroli la somma di questa Oda substantiosa. LAV. Veramẽte il Sr. Vander Noot di la verita. DOT. Questo affirma anco Propertio.

CASSAN. A qui adresse le Poëte ceste Ode? DOC. Au noble & vertueux Sr. Gaspar Vergano, Consul de la noble Natiõ Milanoyse & Lombarde. Luy disant qu'il seroit indigne d'estre fauorisé d'Apollon, & des neuf Muses, s'il (en suiuant la costume de ceux de Perse, qui ne vindrent en la presence de leurs seigneurs, ou amis, sans leur apporter quelque present) ne luy presenteroit pour ses vertus des vers, veu qu'il le voit & cognoit comme vn Mecœne, ami fauorable & secourable des Poëtes, pour lesquelles causes il veut mieux illustrer & eterniser son nom & sa louange, par ses vers, que nul le pouroit faire, par hautes Pieramides, Collosses, ou semblables ouurages. Voyla en brief la declairation de ceste substantieuse Ode. CAS. Vrayement le Sr. Vander Noot dict vray.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT.

Aen den Eersamen/Wysen/ende seer Voorsinighen Heere Sr. Jan Zanoli.

ELEGIE.

Dry-voudigh is de Beleeftheydt/mijn Heere/
Soo Plato seyt: d'eerst/datmen hoofsch biedt eere
Den menschen vroom en deughdelijck van leven.
En datmen oock bystandt en troost gaet gheven
Die hier benaudt deurgaen als de bedructe
Sonder heur schuldt/t'onrecht/als de verdructe.
Het derde is/datmen/alst past/by tyden/
Den vrienden gheeft/vrolijck'/goede maeltyden.
Nu maghmen sien en merken t'allen stonden
Dat dees schoon Deugt in v gants wordt ghevonden
Zanoli/vroom/want ghy groet als de vrye/
Gheerne t'vroom volck/medt een goet wesen blye.
Voorts maghmen oock wel van v bystand spreken
Want die ghenoech hier en daer heeft ghebleken.
Het derde punct sien wy in v oock blyken/
Want ghy alst past/vry gheefdt/niet om verryken/
Maeltyden schoon/vrolijck en goedertiren
Den vrinden goedt/medt lustijse manieren.
Dies ghy beleefdt syt/en oock heerlijck mede/
Vyandt van twist/en vrindt van Deugt en Vrede:
Waer deur ick ben bedwonghen v te prysen/
En na mijn maght/eer' en deughdt te bewysen.
Dus wilt in danck/na mijns herten verlanghen/
Mijn gaven slecht/goet gunstighlijck ontvanghen:
Medt dit mijn dicht: soo sal ick deur mijn schryven
V eer' en deught altydt bekendt doen blyven.

MART. Que dize el Poëta? DOT. Para hazer eternal honor al Señor Iuã Zanoli, d'Amberes, hijo del Señor Bartholomeo Zanoli, y le llama entre otras virtudes ser humano, pintando y embiandole en esta Eligia, las tres especies de Humanidad, de que la primera consista (como tambien dize Platõ) en besar las manos de buena gana a su proximo. La segunda, en dar socorro a los que son en necessidad por mala fortuna. Y la tercera especie, consista en aprestar algunas vezes, cõ franca volundad joyosos banquetes, a sus amigos.

LAV. Che dice il Poeta qui? DOT. Per fare perpetuel honor al Sr. Ioanni Zanoli a' Anuersa, filiolo d'il Sr. Bartholomeo Zanoli. Lui chiama sopra altre virtu anco humano, luy pingẽdo & dedicando in questa Eligia le tre specie d'Humanita: doue la prima concista (como dice Platone) in voluntarmẽte salutare benignamente il suo proximo. La seconda, in essere secourable a quelli chi sonno in necessita per fortuna contraria. Et la tertia concista in dare, per libra volonta, spesse volte iucondi banquetti a sui amici. LAVRA. Dice molto bene a fede.

CAS. Que dict le Poëte icy? DOC. Pour faire honneur perpetuel au Sr. Iehan Zanoli, natif d'Anuers, filz du Sr. Bartholomeo Zanoli. Il le dict outre autres vertus estre aussi humain, luy depeindãt & dediãt en ceste Elegie, les trois especes d'Humanité: dont la premiere consiste (cõme dict aussi Platon) en volõtiers saluer benignemẽt son prochain. La secõde, en estre secourable a ceux qui par mauuaise fortune sont en indigence. Et la tierce espece, cõsiste en apprester, par franche volunté, souuentefois des joieux banquetz a ses amis.

Schoonder en vindtmen niet dan wel en recht te leven
En dat/dat leven vroom/kunstighlijck wordt beschreven
In verschen sutelijck vloeyende wel ghemeten/
Soo wel dat nummermeer sulken lof wordt vergheten.

Aen den Eersamen ende seer Voorsinighen Sr. Antonio Gardino / Consul der Lombaerden ende Milanoysen / binnen Antwerpen.

SONET.

Ist nv Heracletes leefde / diemen beurtyden /
Om der menschen misbruyc / altydt deerlijck sach schreyden
Oft dat Democritus / diemen om d'ydelheyden
Oock deurgaens lacchen sagh / leefde / sonder benyden /
Hoe sou hem kunnen d'een / van lacchen nv bermyden /
En hoe sou d'ander oock tot schreyden hem bereyden?
Siende veel menschen nv / soo dwasen leuen leyden
En om een handt vol hooys / lighen / roouen en stryden.
De Liefde / lacs / is doot / en de Vreese des Heeren
Wordt van velen veriaeghdt / dies de menschen heur keeren
Daghelyx meer tot quaedt / ia onder schyn van deughden /
Nochtans heb ick noch deught / wysheyt / waerheyt en trouwe
Gheuonden hier aen v / inder weereldt landouwe:
Dies ick / Guardino / v dit toeschryf t'uwer vreughden.

MARFIRA. Que dize el Poëta? DOT. Comprende en este Soneto (adereçado al virtuoso Señor Antonio Gardino, Consul de la Nació Milaneza y Lõbarda en Emberes) las miserias y vicios de nuestro tiempo, diziendo: si el Philosopho Heraclito (que siempre llorava por los errores de su tiempo.) Y el Philosopho Democrito que siẽpre reia por las locuras del pueblo) viuerian en estos nuestros sieglos, quanta razon y materia ternian para reir agora, y quanto para lagrimar por nuestros pecados en respeto de los passados. Viẽdo que la caridad esta tanto resfriada, y el temor de Dios tan treuersado de muchos, que se dã de dia en dia para hazer peior, aunque debaxo de la sombra de virtud. Y no obstante todo ello, tiene aun este honrado Señor Antonio Gardino en si la lealdad, caridad, y otras virtudes. Por los quales virtudes el Poëta esta determinado y stimulado a hazer por sus versos honor immortal. MAR. O quan necessarios son los Poëtas y sus versos, sin los quales serian por los tiẽpos olvidados y sepultados debaxo las golpas de Loeta, los nõbres la prouidad, y los hechos virtuosos de los mejores. DO. Esto muestra bien Ronsardo.

LAVRA. Che dice il Poëta? DOC. Comprende in questo Sonetto (drissato al Virtuoso Sr. Antonio Gardino, Consule di gli Nationi Milaneze & Lombardi, in Anuersa) le miserie & y vitij del nostro tempo, dicẽdo, si il Philosopho Heracleto (chi sempre lacbrimaua per gli errori dil suo secolo.) Et il Philosopho Democrite (chi sempre rideua per gli matterie d'il populo) viverã en questo seculo nostro, come arebbero l'uno altera materia per videre adesso, & l'altro per lacbrimare per gli abusi d'il nostro tempo che d'il tempo loro. Vedutto che la Carita e adesso tanto refrischata, & il timor d'Iddio tãto cassiata di molti chi si danno de giorno in giorno piu & piu a far male, anco sotto l'õbra di virtu. Et non di meno troua ancor fidelita, charita, & gli altre virtu in questo honorabile Sr. Antonio Guardino, per i quali virtu e stimulato il Poeta di farli per suoi versi honor immortal. LAV. O quanti necessarij sonno i Poeti & lori versi! sensa gli quali serian per il tẽpo portati, & finalmente insepulti & desmenticati dessotti i golphi di Loete, gli nnomini, la probita, & gli atti virtuosi di migliori. DOCT. Isto mostra ben Ronsardo dicendo.

CAS. Que dict le Poëte icy? DOC. Il comprend en ce Sonnet (adressé au vertueux Sr. Antoine Gardino, Consul des Nations Milanoise & Lombarde en Anuers) les abus & misères de nostre temps, disant: si le Philosophe Heraclite (qui plouroit incessament les erreurs, de son siecle) & le Philosophe Democrite (qui ne faisoit que rire pour les foulies des peuples) viueroient en ce nostre siecle, cõment l'eun auroit biẽ autre matiere pour rire & l'autre pour plorer, pour les abus de ce nostre, que de leur temps, veu que pour le present la charité est tãt refroidie, & la crainte de Dieu tãt eslõgée de la pluspart des hõmes, qu'ilz s'addõnent de jour en jour plus & plus a mal faire, mesmes soubs l'õbre de Vertu. Et toutes fois il trouue encores leaulté charité & les autres vertus en ce bon Sr. Antoine Gardino, pour les quelles il est stimule de luy faire, par ses vers, honneur perpetuel. CAS. O combien sont les Poëtes & leurs vers, necessaires? sans les quels les nõs, la preud homie, & les actes vertueuses, mesmes des meillieurs, seroiẽt par le temps portez & finalement enceuelis & oubliez es gouffres du fleuue obliuieux. Comme dict biẽ mõ Ronsard.

Les vers sont immortels, mais la richesse humaine
Ondoiante s'enfuit comme le temps l'emmeine
Errant puis ça, puis la, sant arrest ny sejour,
Et les beaux vers mettront ton beau renom au jour.

A MES SEIGNEVRS MES S^rs. BERTOLOMEO ET HIERONIMO BALBI CONSVLS DE LA NOBLE nation Geneuoise en Anuers.

SONNET.

BALBIS sans la vertu, la Noblesse n'est rien,
Vraye noblesse suit le vertueux sans cesse
Et mesmes sans argent Vertu faict la noblesse,
Mais noble et vertueux, et riche est vng grãd bié:
Vous, qui estes yssus d'vn noble stronc ancien,
Et vertueux encor, abondants en richesse,
Assemblez la vertu la noblesse & sagesse
A vos cœurs genereux d'vn ferme et sainct liẽ.
Tellement qu'en vous vois auoir cœur & la teste
Remplys d'vne sagesse, & d'vn sçauoir honeste,
Auecq vne douceur ioincte a la grauité:
Dont j'ay esté contrainct (vrays ennemis des vices)
De faire a vous hõneur par mes vers, et seruices
Qui seront eternels pour vostre humanité.

AEN DE EDELE HEEREN, MYN HEEREN BERTOLOMEO ENDE HIERONIMO BALBI CONSVLS der edeler Geneuoisscher natie.

ODE.

Had' ick by my / om u wel te beschincken
Den grooten schat / ver-schreydt in schoon gout/
Die veur-maels wou Agamemnon toe brincken
Den Helden/stout/sterc/en hoogh van moedt/
Als die groot Helt/en stoutste Grieck/veurschreven/
Naer de gheslooghde teghen Memnons kindt/
Om t'vrolijck beelde die soo wel wist te leven
Dat hy om heur/van liefden/ was verblindt.

Soo soud' ic u geerne daer mede ver-eeren
Schenckende hem/u/mede een milde handt/
Maer ghy en hebt sulx niet gheboren (myn Heeren!)
Synde soo rijck als yemandt hier in 't landt:
En ooc heeft laes! Jupiter/mi veel smerten/
Van synen throon/tot syn baten verdeuldt
Met goet en quaet/ meer quaets/met lijf beswaert/
Op my ghestort/van goedes/met groot gedult.

Maer daer veur (siet) heeft Clio my ghegheven
(Veur lust ter deught) wetenschap en verstant
En eenen schat der veerschen/die doen leven
De menschen daer van al den eerdschen pant
Dies sy u noch/ (ô Balbis!) dat behaghen
Dan d'eertsche goet/dat haest vergaet als stof/
Dus wil ic ooc/u beyden/nu toe-draghen
Myn veerschen suet/ eeuwighlijck t'uwen lof.

De vroomste Helde Alcides waer vergheten/
Tindarides claer sterre diesghelijck/
Sonder den sangh der Goddelijcker Poeten
Die heur noch doen leven in eeren rijck
Dat dan t'groot werck der hooger Piramiden/
Der beelde schoon/vã brons/oft marmer hert/
Oft ander werck waer deur verscheyden liden
Heur suecken lof die saen vergheten werdt.

Dus wil ic nu/in veerschen schoon'/beschrijven
U-beyder lof/en ooc u deughden groot/
Niet om u goet/noch al' u dicke schrijven
Van silver wit/en ooc van gaude roodt.
Noch om de gunst die tot u/(groot van machte)
De Coningh draeght en ander Heeren meer:
Noch ooc om u edel en oudt gheslachte
Waer deur ghy wordt al-om ghepresen seer.

Maer claer verlicht vã Phoebi/deur u deughde/
Wil ic alleen hier prysen u verstande
D'welc u maect rijc in eerẽ groot/vol vreughden/
Soo wel (veur-waer) als-wel hier opt mã vande
Wãt ghy begrypt t'schoonst' en t'beste daer neul/
Wel typeliic/dat d'aensien lof-saem
Ghelerrdeheyt en wel hebben beschreven
En gheeft daer af oorkonden ooc bequaem.

Niet eenen dagh en laet ghy deur-gaen schiere/
Sonder yet goedts in eenigh boeck te sien/
Wetende wel dat deur sulcke maniere
U beyden magh eeuwighe vreughde gheschien:
En na dat ghy u groote swaere saken
Veursichtighlijc en wel hebt uit-ghericht
Soo kunde ghy weer u-lieder gheest ver-maken
Lesende u weer van Pallas kindt/oft knecht.

Noch moet ic ooc singhen met goet verblyden
Dat ghy de deught veel meer acht dan deerdts
Dies ic u wil doen leven t'allen tyden (ghelde:
Achtende cleyn op tijdt/oft doots ghewelde:
Wãnt men u siet kueer sien/en meer achten
Een man in deughde en in geleertheyt rijck
Dan een die is in ghelde groot van machten
Soo acht altijt elck mensche zyns ghelijck.

LAVRA. *chi sonno questi Signori* DOT. *son doi fratelli, a sapere il Sr. Bertolomeo, & il Sr. Hieronomo Balbi, Consuli di la nobile & magnifica Natione Genueza, en Anuersa: doi Gentilhuomini non solamente nobili & richi per antichita & nobilta di caze & di parenti, ma anco nobili & richi per lori proprie virtu & gratie: talmente che gli è cosa rara di veder huomini tali: per la virtu, di quali il Poëta loro dice (n'elle stanze 6. & 7.) Vedendo, Signori charissimi? che vi sapete vedere, & intendete maturamente, il piu bello & l'ottimo che gli antichi anno scritti dottamente, & sapete iudicare drittamente di quello, dando a voi stessi par tal lodeuol essercitio, honesta recreatione da poi vostri graui negotii: ne permettendo passare vn giorno senza vedere qualche ben, in qualche libro, sapendo che si guadaigne per tal medzo honor & godie immortale. Io son tanto affectionato verso vostra Sr. che si io teneua il grando thesoro che Agamennone presentaua per Vlixe, Aiace, & Phenice, al duce Achille, restituendole la gratiosa Brizeis, yo ferebbe liberalmente presente a vostre Seignorie, ma non troando tanti tresori serco di me, per diverse fortune, som necessitato vi presentare versi, in quais Natura m'a fatto assai felice & rico.* LAV. *o tali presenti d'il spritu, sonno assai migliori che gli terrestre.* DOT. *e verissimo Madonna: pieui il Poeta allegando la ragione perche lori presenta quelli versi, loro da veramente lodi bellissimi & perpetui, trouando lor piu fautori d'i virtuosi, & dotti, che di viciosi, & voluttuosi* LAV. *o cosse belle & grande? pochi gentilhuomini sonno cosi perfetti.* DOT. *questo dice ben Glaude Turrin, in questo Sonetto sequente.* LAVRA. *legete le noi, de gratia, charissimo Signior mio!* DOT. *molto volentero Madona.*

MARFIRA. que son estos Signores? DOT. sõ dos hermanos, a saber el Sor. Bertolomeo, & el Sor. Hieronimo Balbi Cõsules de la noble y magnifica nació Genueza en Emberes: dos Gẽtil-hõbres nõ solamẽte nobles & ricos por antiqua nobleza de casa y parientes, empero nobles y ricos de su propria virtud y gracias, de manera qu'es cosa rara de veer semejantes hombres, por la virtud de lo quael el Poëta los dize (en la stanza 6. & 7.) vedendo, mys Signores: que ellos saben, veen, y entienden maturamente lo mas profondo y lindo que los antigos han escrito doitamente, y saben juzgar dello derechamẽte: dando a su mismo por tal lodable trabaio vna recreation despues de sus graues negotios: no dexando passar vn dia sin ver algun bien en algun libro, sabiendo que se gaña por tal medio honor y gloria immortal, yo soy tanto affectionado a sus Senorias, que si yo tuuisse el gran thesoro que Agaménon presentaua por Vlixe, Aiace, & Peniche, al Duque Achille, restituendole la gratiosa Briseis, yo haria dello liberalmente presente a sus Senorias, empero non hallando tanto en mi poder por diuersas fortunas, soy necessidado presentar los versos, en los quales Natura me a hecho harto fortunado y rico. MAR. Semejantes presentes del Espiritu, son mas meyores que los terrestres. DOT. es verdad mi Sinora! y mas el Poëta allegãdo las cazones por que presente estos versos, los da verdaderamẽte loores lindissimos y perpetuos, hallandoles mas fautores de los virtuosos y dottos, que de los vitiosos y voluptuosos. MAR. ô cosa linda y grande! pocos Gentilhombres son tan prefectos. DOT. este dize bien Glaudo Turrin, en este Sonetto siegniente.

SONNET.

ALlons nous en THIARD, fuions ceste contrée
Ou le vice est vertu, ou la meschanceté,
Le meurtre, la traison à son impunité,
Ou jamais on n'a veu l'innocence asseurée,
Si ce chantre, qui fut au village d'Ascrée
Des Muses enseigné, eust maintenant esté,
Comme il le souhaittoit, il seroit despité,
Et banniroit encor' les compaignes d'Astrée
Sa noblesse s'acquiert pour estre vertueus,
Icy le gentilhomme est l homme vitieus
Celuy qui est bien prompt à faire quelque iniure
A faire vn lache tour, est plus homme de bien;
Dirai-je tout THIARD, Non je ne diray rien
Por n'estre auant mes jours touché de la froidure.

AEN DEN E[n]. VVYSEN ENDE VEVRSINNIGHEN I. ADRIAEN DE VOOCHT, CAPITEIN van een Compaignie Soldaten.

SONNET.

Nacht ende dagh/ deur cracht der schoonster Vrouwen
Coempt Eraton ledigh en goedertieren/
(Op dat ick sou myns Landts sprake vercieren)
De deughden myn/ myns Liefs voor ooghen houwen/
Hemelsche vreughde doet sy my claer aenschouwen
En gaet ter Deught myn sin vlytigh stieren/
My doende Godt / en heur/ op t'spel der lieren
Louen/ eer koompt Aurora t'velde bedouwen.
Wie sou de deught/ t'verstandt/ d'edel hert / en d'eere
Vol prysen/ toch! kunnen van myn Lief teere?
Die my d'bedrijf der quaey menschen doen vlieden.
Myn Lief heeft my den wegh ter Deught ghewesen
Dies t'allen tyde men heuren lof sal lesen
Ooch v eer/ Vooght/ en deer' van veel' vroom liden.

LAVRA. *Che dice il Poëta qui?* DOT. *Da in questo Sonetto (drissato al Capitan Adriano de Voocht. granatissime lode a sua bellissima Olympia, dicendo che si luy (ornando sua lingua materna) escriue & cāta l'honor di Dio, di sua Donna & d'altri Signori & Donne, questa gratia luy e data d'i Dio per gli infiniti virtu gratie & bellesse, di Madono Olympia per la Musa Erato sempre sempre presentata dinanci di gli ochi suoy: faciendo lui videre, vdire & gustare godie celeste. & faciendolui anco fuggere i maligni & goffi, le conducano a Dio & a le Virtu como piu chiaramente videremo n'el sequente Sonetto & in altri logui. Talmente che e inpossibile d'assai lodare il spirto piu changelico diuino l'alma humile & mansueta, la casta belta, & gli altri virtu & gratie di madona Olympia, causando in luy cose tante esselente & rare.*

MARFIRA. que dize el Poëta DOT. da en esto Soneto (hecho al Capitaneo Adriano de Voocht, grādissimo loor a su lindissima Olimpia diziēdo que si el (ornādo su lengua maternal) escriue y canta el honor de Dios, de su Senora, y de otros Senores y Donsellas, esta gracia le sido dada de Dios por los infinites virtudes, gracias y bellesas de la Doña Olimpia, por la Musa Erato siempre presentada delante de sus oios, haziendo le veer, oye y gustar celestiales alegrias, y haziendole tambien huyr los malos y malentendidos le reduze a Dios y a la Virtud, como mas claramente verremos en el singuiete Soneto y en otros lugares: de manera, ques ympossible de loar harto el espiritu mas que angelico diuino, la alma humilde y mansueta, la casta lindesa, y las otras virtudes y gracias de la Doña Olympia, causando en el tantas cosas raras y excellentes.

SONNET AEN OLYMPIA.

Nymphael wesen reyn / en v sute claer' ooghen
Die my/ Olympia/ ter Deughde hebben ghelevdt/
En vooirdt op Helicon/ daer Phoebus meer beschreue
My laefde uit den vloedt die niet en can verdrooghen/
Doen my vlieden (schoon' Maeghdt/ altyt t'uwē verhooghen)
Der Eer-ghierigher hoop/ tot gheueynstheyt bereydt
Soeckende soo den pracht/ en heur wellustigheydt
Dat een Godt-vruchtich mēsch sulcx qualick cā gedooge.
Eghens by eenen poel/ beecken/ oft stillen colck/
Verde van t'ghierigh/ sot/ en achter clappigh volck/
Gaen ick v schoonheydt groot' soo leuendigh af-beelden
In myn sin/ schoon' Lief/ die deur v wesen soet
In-wendighlic soo wel ver-heught worde en geuoedt
Dat ic heb' rechten smaeck van der hemelscher weelden.

GRATIOR EST PVLCHRO VENIENS EX CORPORE VIRTVS.

TEMPORA TE TEMPORI.

Hic Nympha in thalamo recubantem Mnemia Virgo
Alloquitur vatem per sacra verba suum
Edocet hinc illum ventura sequentibus annis
Postmodo Notam quæ sibi vera videt.

DE POETICSCHE WERKEN VAN HEER IAN VANDER NOOT.

Aen den E. Wysen ende Veursinighen Heere Seignor Diego Pardo / &c.

ELEGIE.

PARDO v goedt verstandt / v wysheydt / en v deughdē
Medt v oprecht ghemoedt / sullen wy eens in vreughden
Singhen soo kunstighlijck / dat ouer duysent iaer
Men claerlijck ouer al / die lien sal openbaer:
 Meen wil ick v nu / dryraels gheluckigh noemen /
Segghende dat ghy v gheluckigh meughdt beroemen /
Niet iust / om dat ghy zyt in gowdt en siluer rijck
Oft dat in deughden men weynigh vindt vws ghelijck:
Maer veel meer om dat ghy te deele hebt ghecreghen
Een vrouwe wys en vroom / diemen in allen weghen
Voordt prysen om haer deughdt / daer toe eerbaer en schoon /
Dies ghy wel d'beste goedt besit onder den troon:
 Want soomen erghet niet en mocht hier opder eerden
Wenschen den vromen man / dan een wyf vol hoouerden
Fier / dobbel / en deurtrapt / spytigh / ergh en seer fel /
Die traegh waer tot de Deughdt / en tot de boosheyt snel /
Die oock vā t'smorghēs vruegh tot dat sy t snachts gaet slapē
Sonder redene kyfdt teghens maerten en knapen /
En heuren vroomen man voor alle deughdt en goedt /
Groot'onbeleefdtheydt toondt / en allen leedt aen doedt /
Soo datmen vadt in d'bosch by woluen en by beiren
Oft by de leuwen fel in t'veldt hem sou gheneiren /
Oft alleen onder t'ack / oft in een woest vremdt landt
Dan by een sulcken wyf / ergh en sonder verstandt:
 Alsoo en moechtmen oock den vromen opder aerden
Wenschen iet beters / dan een vrouwe goedt vol weerden
Vrindelyck / wys en suedt / vyandt der boosheydt fel:
Die alle ondeughdt vliedt / volghende de deughdt snel:
En die vā t'smorghēs vruegh tot dat sy t'snachts gaet slapen /
Voorsichtighlijck bestierdt / huys / maerten / ende knapen:
En heuren vromen man alle ghemack aen doedt /
Alle vrindtschap' en vreughdt / all'eere ende goedt.
Al waermen in een bosch / daer woluen ende beiren /
Tighers en Leeuwen fel / loopen / en heur gheneiren /
Oft erghens onder t'dack / oft in een woest vremdt landt /
Men sou wesen ghepaeydt / deur heur deughdt en verstandt:
 Alsulken schoonen schat / vol deughden en vol eeren /
Heeft v / o Pardo vroom / gheghundt de Heer / der Heeren /
Medt v Maria Pels: medt veel deughden verciert.
Dies ghy te samen leefdt vredsaem / wel ghemaniert /
Deur ghelijck formigheydt der herten en der sinnen /
Die in v herten Godt ghesonden heeft van binnen.
 Dies ick v beyden wil leuendigh nu medt vlydt /
Afbeelden alsoo wel / datmen v t'alder tydt
In myn veerschen / bequaem / heerlijcken sal sien leuen /
Soo langh als Godt dē Dagh deur Phoebū / ons sal gheuen /
Dwelck v gheen schilder cloec / noch oock beeldthouder groot
En sou kunnen ghedoen soo wel als Vander Noot:

Want alle eerdisch werck wordt door den Tydt versleten /
Maer eeuwigh zijn (wient spijt) de veerschen der Poeten :
Dus neempt in dancke d'werck dat v mijn Musa biedt/
En denckt wat lof en dienst/ v nu/ deur my/ gheschiedt.

MARFI. Que dize el Poeta en esta Elegia? DOT. Dize al Señor Diego Pardo, Español de Burgos, y a la Señora Maria Pels, Brabantina de Emberes, su compaigna. En otro tiempo cantaremos dottamente, o Señor Pardo: vuestra sabiduria, prudécia, y otras virtudes. Empero por esta presente os quiero nombrar fortunado, no solamente por os ver abondáte en dineros y virtudes, empero mas sobre esto felice de hauer resc̃ontrado por muger vna Señora tan linda y graciosa, casta y virtuosa. Por dóde concluyo que Dios os ha dado en este modo vn thesoro inestimable. Porque como al vertuoso no se puede dar cosa mas perniciosa que de hauer vna muger impudica, soberuia, y fastidiosa. Assi no se puede tambien dar al hombre vertuoso mejor cosa que vna muger casta, mansueta, modesta, buena y sabia. MAR. Haga vn Antiteze entre Kosmica y Olympia. DOT. Es verdad my Señora. Por esto os he dicho có buena razon o Señor Pardo, ser dichoso, pues el cielo os ha dado la virtuosa Señora Maria Pels por Compaigna legitima. De manera que os vemos (por buena Simpatia) biuir juntamẽte tan amorosa y honorablemẽte, que soy forçado de pintar os tanto bien a todos dos, que los sieglos y pueblos futuros os verran biuir assi heroycamẽte en mis versos tanto que Dios nos dara el claro dia por Apollo, el qual ningun pintor, ny statuario no sabria hazer tambien como el Poeta. Visto que toda obra fecha de materia terrestre, esta soietta al tiempo y a la ruyna, lo qual no son los versos diuinos de Poetas bien citados. Come dize du Bellay.

LAVRA. Che dice il Poëta in questa Elegia? DO. Dice al S^r. Diego Pardo Espaignol di Borgos, & a la S^ra. Maria Pels, Brabantina d'Anuersa, sua Compaigna. In altro tempo cantaremo dottamente, o S^r. Pardo! vostro sapere, prudentia & altri virtu, ma per il presente vi vuol chiamare beato, non solamente per questo che vi vedemo abondante in danari & in virtu: ma anco sopra di questo felice de auer moglia buona bella & gratiosa, casta & virtuosa Dona concludo che idio vi a dato in questo mondo; vn thesoro inestimabile, perche, chome a il Virtuoso, no si puo dare cosa piu perniciosa che vna moglia impudica, superba, y fastidiosa: e cossi no si puo dare anco a l'home virtuoso, cosa megliora che per moglia vna dona casta, mansueta, modesta, saggia & bona. LAVR. Fa vn Antiteze fra Kosmica & Olympia. DOT. E vero Madona. Poy dico: Io vi ho donche a bona ragione chiamata beato, o S^r. Pardo! poy che il Cielo vi a datto la virtuosa S^ra. Maria Pels, per legitima Compaigna: Talmente che vi vediamo (per bona Simpatia) amorosamente & honorablemente viuere insieme di modo c'hyo sono commosso di pintarui tanto ben tutti doi insieme, che i populi futuri vi vederãno viuere cossi heroichamente ne mei versi, tanto che Idio ney dara il chiaro giorno per Appolline, il quale nullo pittore ny Statuario, vi saria fare tanto ben che il Poëta. Visto che ogni opere fatte di materie terreste sonno soietti al tempo & a la ruina, li quali gli versi diuini, di ben cantanti Poetinõ sonni. Come dice du Bellay al Cardinale di Lotharinge.

CAS. Que dict le Poete en ceste Elegie? DOC. Il dict au S^r. Diego Pardo, Espaignol de Bourgos, & a Madamoiselle Marie Pels, Brabançonne d'Anuers, sa Compaigne. En vn autre temps chanteros doctemẽt, o S^r. Pardo, ton sçauoir, ta sagesse, & tes autres vertus, mais pour le present te veux nõmer tres-heureux, non seulement pour ce qu'on te voit abonder en ricesses & en vertus, mais aussi, pour ce que tu as rencontré vne Damoiselle pour legitime Compaigne, belle & gracieuse, chaste & vertueuse. Dont ie cõcluds que Dieu t'a concedé en ce mõde vn tresor inestimable, car, comme a l'homme vertueux ne se peult souhaitter riens de plus pernitieux que d'auoir vne femme impudique, orgueillieuse, fiere, faulce, & iniurieuse: Ainsi ne pourroit on aussi a l'homme vertueux souhaitter chose meilleure que d'auoir vne Dame pudique, humble, modeste, sage & vertueuse. CAS. C'est vn Antiteze de Kosmica a Olympia. DOC. Ie t'ay (dict le Poete,) donç a bon droict dict estre heureux, o S^r. Pardo, puis que l'Eternel vous a dóné la vertueuse Marie Pels, pour legitime Cõpaigne. Tellement qu'on vous voit par bõne Simpatie viure tres-amiablement & honorablement ensemble. De sorte que ie suis esmeu de vous depeindre si biẽ tous deux ensemble, qu'õ vous voira viure ainsi heroiquement en mes vers, si longuement que Dieu nous fera luire par Apollo le clair iour, ce que nul Paintre ne Statuariste vous sçauroiont faire si bien que le Poete: veu que toute manifacture est subiecte a la ruine: ce que les vers non sont pas. Dict du Bellay.

Maxima qua vi nunc fiut, olim sunt parua futura,
His docti accedas in manus artificis
Hoc tibi non marmor, non æs, non picta tabella,
Carole, sola tibi sed dare Musa potest. &c.

Aen den E. Wysen ende Veursinighen Heere Michiel Verlous. Tenidor van zijn Maiesteyt.

ODE.

AL en heeft my den Tydt noch noyt willen ghehenghen/
Tot hier toe/dat ic v/sou van mijn veerschen brenghen
Soo is hy nu (Godt danc/Verlous:) nochtans ghecomē:
Dus heb ic hier ghemackt dees Ode tuwer vroomen:
Spreckende medt Bion/syn myn veerschen recht schoone/
Soo sullen sy/alst past/my maken claer ten toone
Eenen eeuwighen lof/ die my de dry Goddinnen
Fatalijck/toe ghesydt hebben van in d'beghinnen.

En waert ooc daer om niet noch om de goy ghenuchte
Die ic heb in gheruſt (verde van t'quaedt gheruchte
Der weireldt ydelheyt/nydt/pracht/en ghierigh sorghen
Die der dwaser ghemoedt beswaren en verworghen)
Te leuen/en soot hoordt/mijn veerschen te verlichten/
Die de Pierides my sonder last veur dichten/
Soo en sou ic my voordts niet quellen meer medt schryuen
Maer sou om d'eerdtsche goedt Phoebum van my verdryuen:

Hadden oft Jupiter/oft de Parques veurschreuen/
Ons twee tyden ghegunnt/deen om vrolijck te leuen/
Dander om neerstighlijck te sorghen en te slauen/
Soo souwen altemedt vrolijck t'hert meughen lauen/
Na last/en erbeydt swaer/ghebruyckende medt vreughden/
T'goet dat Godt had verleet/medt dāckbaerheydt/in deughdē
Maer na dat ons slechts hier/de Goden groot in weerden/
Maer eenen corten tydt en ghunnen op der eerden/

Vol sorghen en vol druc hoe langh sullen (ach ermen)
De ghierighe verblindt/onversadighlijck swermen
Na t'snoode eerdtsche goedt/soo/en in sulcker veughen
Dat sy heur/nimmermeer en laten wel ghenughen
Medt t'geldt/ noch medt den tydt/die Godt heur heeft gegeuē
Om hier na zynen wil/de Deughden aen te cleuen:
Ja en gaen som soo seer het eerdtsche goedt verkisen/
Dat sy der zielen vreughdt/en d'eeuwigh goedt verlisen.

Saligh zyn sy die soo ghedencken dat sy steruen
Moeten/en seer on-langh dese weereldt beeruen
Dat sy veursichtighlijck/medt lof weerdigh verclocken/
Deur Godts ghenade groot/beteren rijcdom socken
Soo ghy kundt doen Verlous/niet slachtende den blinden/
Want wie medt Godt wel sueckt/die sal deur hē tgoedt vindē
En deur Poeten goedt sal hy hier ooc verweruen
Veerschen/tot zijnen lof/die gheensins en verderuen/

Ghelijc v deughden schoon/Verlous/my oock bedwinghen
Om uwen lof/soot hoordt/in een nieu Liedt te singhen:
Dus wilt toch/myn goedt Heer/ dit selfde nv aenveerden
Wat goet-ghunstigh gheschiet/houdtmē deur-gaēs in weerdē

T'Hantwerpen desen 19. des maendts van Philippi. 1590.

LES OEVVRES POETIQVES DE MONSIEVR VANDER NOOT.

MAR. Que dize el Poëta aqui? DOT. Demostra graciosamente en esta Oda, al Señor Miguel Boot, las razones por que se da de mejor gana ala dolce Poësia, que a algun otro exercicio de mas grande ganancia. MAR. Y que razon dize? DOT. La primera es (my Señora) la gloria immortal q̃ aquel ha de ganar por esta sciencia diuina. Y la segunda, la extrema holgança y amor que el reciba en su espiritu, haziendo le huir todos vicios y viciosos, y tãto mas que esta inclinado y destinado a la dicha Poësia, que puede dezir con los demas diuinos Poëtas y Prophetas. *Natura ita impellimur vt prodesse & delectare velimus.* MAR. O benditos espiritos! DOT. El nuestro gentil Poëta va imitãdo algunamẽte en esta Oda el Smirniano Poeta Bione, donde dize aqui baxo en Griego y en el Latin trellado. Empero el Señor Vander Noot lo va mudando y mayorando en tres o quatro partes, para mejor edificar y tirar los hombres de la seruitud de ambicion mondana, de la voluptad Carnal de la maldita auaricia, y de todos otros vicios. Y para dar le buen coraçon y vallança de buscar honores, plazeres y riquezas eternas.

LAVRA. Che dice il Poëta qui? DOT. Dimostra gratiosamente en questa Oda, al S^r. Michaele Boot, gli ragioni per che si da piu tosto a la dolce poësia, ch' a alcuno altro essercitio di piu grande guadagno. LAV. Et quali ragioni dice? DOT. La prima è (Madona!) la gloria immortale che egli guadagnera par questa arte diuina: & la seconda e l'extrema delettatione & recreatione che luy ne receue n'el suo spirito, facẽdo luy euitare tutti vitij & vitiosi: Et tanto piu che destinato & talmente inchlinato a la detta Poësia, che puo dire con gli piu diuini Poëti & Profeti. Natura ita impellimur vt prodesse & delectare velimus. *LAV. O beati Spiriti! DOT. Il nostro gentil Poëta va imitando alchunamente in questa Oda, il Smirano Poëta Bione, doue dice qui disotto in Greco, & n'ella Latina translatione. Ma il Señor Vander Noot lo va mutando & amplificãdo in tre o quattre luoghi, per meglio edificare, & tirar gli huomini de la seruitu de la Ambitione Mondana, de la volutta Carnale, de la maledetta Auaritia, & de ogni altri vitij: & per dar le buõ chore & ardire di cercare honori, piaceri & richeze eterne.*

CAS. Que chose dict le Poëte icy? DOC. Il demonstre gratieulement en ceste Ode a Mõsieur Michiel Boot, les raisons pourquoy il s'addõne plustost à la douce Poësie, qu'a quelques autres exercises de plus grand profit. CAS. Lesquel les raisons dict il? DOC. La premiere est (Madame) l'immortelle gloire qu'il gaignera par cest art diuin: & la seconde est l'extreme delectation & recreation qu'il reçoit par cest art, en son esprit s'esloingnant de tous vices & vitieux: & d'autant plus qu'il est destiné & tellement incliné a la dicte Poësie, qu'il peut dire auecques les plus diuins Poëtes & Profetes. *Natura ita impellimur vt prodesse & delectare velimus.* CAS. O bien-heureux esprits! DOC. Nostre gentil Poëte imite bien aucunement en ceste Ode, le Smirnien Poete Bion, disant cõme aussi auons icy dessoubz adioutéez auecques, en Grec, & en la translation Latine. Mais Monsieur Vander Noot, le change & l'augmente en trois ou quatre endroicts, pour mieux edifier, & tirer les hõmes de la seruitude de l'Ambition de la Volupte & de l'Auarice & les faire cercher honneurs, plaisirs & ricesses eternelles.

Si pulchra mea sunt carmina, vel illa sola
Gloriam mihi adferet quæ tã antea mihi fatũ dedit.

[illegible]
[illegible]

IOAN. GIGAS SECVNDVS P. L. DE DIVINO VATE D^N. IOANNE VANDER NOOT.

EPIGRAMMA.

PResentis quæ sint in carmine dona Poëtæ
Exprimet hoc hominum nullus in orbe satis.
A notis autor stat nobilitate Ioannes,
Et sibi diuino numine nomen alit.
Is quicquid tentat, virtutum spirat honores,
Nec non supremi fert simulacra boni.
Ergo si vita quis dignus adesse videtur,
Hic vates meritò viuere iure potest.

OLYMPIA [illegible] maenden Carolus/en Philippus' LEER. [illegible] Septembre en Octobre [illegible] / [illegible] onsen Brabantschen Poet/aldus genaemdt / [illegible] van den Keyser Carolus de V. en onsen Coninck Philippus den II. ghelijck de Latijnsche Poeten na heur beste Keyser/ Julius en Augustus genaemdt hebben die maenden die nu eerst Quintilus en Sextilus hiete.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIJN HEER VANDER NOOT.

A mon Seign^r. S^r. Paolo d'Orco, Conseillier des rices Nations Lombarde, Milanoise & Senoise, en Anuers.

ODE.

POur faire des iniquitez,
Aucuns ont des deniers assez,
Mais pour auancer vn grand bien
Maint abusé n'a iamais rien:
Si bien que souuent bons esprits
Sont mal paiez de leurs escrits
Comme s'ilz eussent des ioyeaus
Semez deuant les ords porceaus.

Toutes-fois i'en cognois encor
Qui ont de l'argent & de l'or
Pour auancer les diuins vers
Des coronnez de Lauriers verds:
Entre les quels, d'Orco, Seigneur,
Ie te dois mettre en haut honneur,
Si que le los de ta Vertu
Serà par tout clair entendu.

De Selue/het Selue/aen den Seluen Señor Paulo Dorco.

ODE.

Om te volbrenghen saken quaet
Weten veel mẽschen gelt en raet
Maer tot te voorderen een deughdt
En hebbẽ sy lust/geldt/noch vreughdt
So dat die van heur werken schoon
Veel gheesten cryghen cranken loon/
Als oft sy voor de swynen grof
Peerlen ghesaeydt hadden int stof.

Nochtans ken' icker vroome stout
Die siluer hebben en schoon goudt
Tot voorderingh der veerschen goedt
Van die draghen den Lauren hoedt:
Onder de welcke/d'Orco/heer/
Ick v moet stellen in groot' eer/
Soo wel dat de lof uwer deughdt
Eeuwigh sal leuen t'uwer vreughdt.

LAVRA. Che dice il Signor Vander Noot? DOTTOR. Che si trouano huomini ch'anno danari assai per far cose nefande, ma per aiutar de far cose veramente virtuose, non hanno nulla, di modo ch'i piu felici spiriti son spesse volte mal pagati d'alle lor fatiche, come se hauessero seminate Margarite dinanci gli porchi: Tutta via ne cognosse lui ancora ch' anno argento & oro per quelli che sonno di Lauri coronati, fra gly quali vol mettre n'el pallatio d'Honor immortale, il molto virtuoso, saggio & honesto Signor Paolo d'Orco Conseigliero d'elle Nationi Lombarda, Milaneza, & Seneza, talmente che le sue virtu & lodi seranno cognosciute eternalmente per li versi d'el nostro Poeta, lassiando in perpetuo oblio linimici d'elle virtu, & di virtuosi. LAVRA. Con bona ragione. DOTTOR. Et per questo dice ben il molto honesto gentile, dotto, acorto, & garbato Signor Pietro Benedetti, Genouese, n'el sequente Sonetto Toscano.

SONET.

DI sdegno ardeano le sagaci Muse,
D'ira Parnasso l'Helicona el fonte
Carchi tutti d'offese, oltragi & onte
Visto le Virtu lor, qua giu diffuse,
Quando liete non men che pria confuse
Resorgere la fà con lieta fronte
D'el saggio Vander Noot, l'opere conte
E il vago stil ch'in lui Natura infuse.
Gioyose hora Parnasso é de suoi fiori
Fa tesser' dalle Muse alte ghirlande
Per cingere la fronte à vn tal campione:
Sparge il sonoro fonte à tutte bande
Gli pretiosi suoi dolci liquori
E ogn'-vn ogni suo preggio in lui ripone.

LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT.

Aen den E. Wysen ende seer Veursinighen Heere Señor Hieronymo Mainardi Raedts-heere der Heerlijker Lombaerdtscher / Milanoyscher en Senoyscher Natien t'Antwerpen.

ODE

So men dick meer den Nacht
Acht dan der Manen cracht /
Dan den Dagh / clare int schijnen /
Tot dat de Nacht gheblameerde
Donker worde en beschaemde
Deur der Manen verdwijnen.

2.

Soo houdt de Weerelt sat
Mede Deughdt en Eere spot
Hiende dit eeren in d'leuen /
En sy verheft / mede vreughde /
D'on-eere en d'On-deughde
Om t'gheldt / d'welck haest moet sneuen.

3.

Maer al worde Deughde ghehaet /
Veracht / bespot / versmaedt
Van een groot deel der menschen
Die om te worden rijck
Wenten in d'eerdtsche slijck
D'welck als hoy moet verslenschen.

4.

Soo schijnt nochtans reyn Deughde
De bloeme in de Deughde /
Want sy blijft eeuwigh schoone /
Daer d'on-deughde / hoe sy blinckt /
Veur Gode eeuwigh stinckt /
Maer de Deughde spant de croone.

Al worde dit min gheacht
Ter veel deughden verpacht
Dan di houdt is in d'ligheit /
Men moet hem niet verslaen
Maer recht in Deughde voordt gaen /
Hy en sal niet bedrieghen.

6.

Want al worde men ghehoonde
Dan di d'on deughden croonde
En al om wel verschoonen /
Soo sal nochtans / vrije waer /
D'edel Deughde / ons / hare naer /
Mede groen Laurieren croonen.

7.

Dit heeft Mainardi wel
Dees ghy volghdt neerstigh snel
De Deughden t'allen stonden
Dus ic in d'eerdtsche dal
Uwen lof oner al
T'alder tydt wil verkonden.

8.

Ghedencke u daer by
En der Natien wy
Der Milanoyscher heeren
Dees' Trophee di sy
Verbiden t'Antwerpen bly
Onsen Cooninghs te eeren.

LAVRA. Che dice il Poëta? DOTTOR. Continuando il precedente proposito, canta in questa Oda, al virtuoso Signor Hieronimo Mainardi (n'el anno 93. Consule d'elle riche Nationi Milaneza, Lombarda & Senesa in Anuersa) che non obstante che si vedono molti piu stimare & fauorire li vitij & vitiosi, che le virtu & virtuosi non si deue perdere l'animo, ma con magnanimità passar oltre in ogni atto virtuoso, & honesto. Perche Dio, & la Virtu, non smenticano finalmente li lori fideli seruitori & figlioli. Poi, oltra questo dedica il Poëta al medesmo St. Mainardi & ad altri Signori d'elle detti Nationi, questo presente Tropheo. LAVRA. I veri Poëti si curano poco d'elle pompe & richeze terrestre. DOTTOR. Et per esso scriue il Signor Massimiliano van Hambroec, al nostro Signor Vander Noot, questi sequenti versi.

CASSANDRE. Que dict le Poëte? DOC. Continuant son precedét propos, il dit, en ceste Ode, au vertueux Seigneur Hieronymo Maniardi, (Consul des riches Nations Lombarde, Milanoise & Senoise en l'année passée) que cõbien qu'on voit plusieurs plus estimer, & auãcer les vices & les vitieus, que les Vertus & les vertueux, on ne doibt pourtant perdre courage, ains magnanimemét passer oultre en toutes actes vertueuses & honestes, estant asseuré que Dieu, & la Vertu n'obliét finalement leurs loiauls seruiteurs & enfants. Oultre ce, le Poëte dedie au mesme Seigeur, & a les autres Seigneurs des dictes Nations ce present Trophée. CASSANDRE. Les vrais Poëtes se soucient bien peu des hautesses & richesses mondaines. DOCTEVR. A ceste cause escrit Seigneur Maximilian van Hambroec, à nostre Poëte en ces vers suiuants. CASSAN. Lisé les nous.

Voiant à mon regret, Vertu & la Science,
En moindre estime icy, que vice & ignorance:
Ie dis, parlant de vous noble non estranger
Illustre des Vertus, ses Vers, auec Loyer!
Vander Noot, quand ie voy tant d'ignorantes bestes,
Estre ceux auiourd'huy qui sont plus auancez,
Et qu'au rebours ceux-là sont les plus abaissez.
Qui ornent sainctement de science leurs testes
Ie depite ma peine & mes veilles honnestes,
Et desire le temps des vieux siecles passez,
Où estoyent gouuerneurs les plus experts laissez,
Pour garder le pais des futures tempestes.
Il me fasche de voire les graces, les honneurs,
Estre laissez en proye aux plus grãds chicaneurs,
Aux chicaneurs qui sont parade d'ignorance.
Mais quand quelque auorton ie peux apercevoir
Estre plus estimé que le docte en sçauoir,
Cela me fait bien rompre & perdre patience.
Mais vous voiant fuier (par vn esprit gentil,
Pour viure plus heureux) le tumulte ciuil,
L'auarice, l'exces, la pompe & vaine gloire,
On vous voit, Vander Noot, emporter la victoire.

Alleen de hoet der neghen Musen schoone
Van Mercus / Veel / en groen Lancier de croone /
En daer toe oock de Weerschen der Poëten
Blyuen schoon groen / en altydt ontuerslieten.

[illegible]
Nunquam aeternarum marcescunt serta Sororum.
Le seul chapeau des neuf sçauants Sœurs
Ne se fanist comme les autres fleurs.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

Sur ce riche Trophée.

ODE.

Quand le Duc de Brabant
Philippe Roy d'Espaigne,
Qui en Roy triumphant
Mainte victoire gaigne,
Deliuroit nostre Anuers
La plus belle d'Europe,
Des Marioleurs peruers
Ainsi que Penelope
Par le caut Itaquois
Fut iadis deliurée
De ses muguets courtoys
En la Greque contrée:
Les riches Nations
Lombarde & Milanoise
Entre autre riches dons
(En largesse courtoise)
Dresserent à l'honneur
Du Roy ce beau Trophée
Du quel i'ay de bon cœur
Faict mettre icy l'idée.

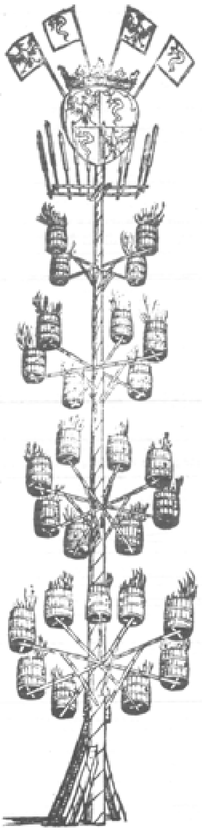

CASSANDRE. A qui dedie le Poëte ces œuures? DOCT. Au Senat des dictes Nacions de l'année presente. A sçauoir:

Le Consul.

S'.Gio. Angelo Vergano

Les Conseilliers.

S'.Paolo Dorco. & il S'. Hieronymo Mainardi.

CASSANDRE. Chi eranno Conseil[s]. n'el A°. 1585. DOC. Le dua medesme. Madonna.

LAVRA. Oue dirizauano le riche Nationi Lombarda & Milaneza quello magnifico Trophco? DOTTOR. in Anuersa, n'ella Langhe-nieuuestrata fra la Marcgraef-& la Pruym-strata LAVR. Chi sonno qu'elli qui so pra nominati? DOT. Gli Senatori d'elle dette Nationi, che furno n'el año 1585. anco qu'elli di questo anno presente 1594.

CASSANDRE. Et ou firent les riches Nations Lombarde & Milanoise dresser ce magnifique Trophée? DOC. En la Lãghenieu-strate, entre la Mercgraef-& la Pruymstrate. CAS. Qui sont ceux ici dessus nommez? DOC. Les Senateurs des dictes Nations, qui furent en l'an 1585. & ceux de ceste année presente à sçauoir 1594.

Alle wel-dacdt / en lof sijn weerdigh de Poëten
Want sonder heur schoon werck verniett de Tijdt het al
Des Mausoleums lof / medt den Dool-hof in Creten
En t'Rodeaensche beeldt / waren in d'eerdtsche dal
Verghetcn / sonder d'werck der Sienders en Profeten.

LES OEVVRES POETIQVES DV S'. IAN VANDER NOOT.

Aen de E. Wyse ende seer Veursinighe Heeren Pauwels ende Oliuier van Fockenburch / Ghebroeders.

ODE.

Sy en kunnen den schat der Deughden niet verpachten
Di maer na Wellust / Pracht / en Weereldts schatten trachtē:
En di slechts suken hier saken die saen vergaen
En kunnen in de Deughdt / noch op Godt niet vast staen:
Dus zijn sy (dunckt my) dwaes di soo d'eerdts goedt verkisen
Dat sy t'schoon eeuwigh goedt en Godts Liefde verlisen.
En sy zijn (dunckt my) wijs di soo suken de Deughdt
Dat sy hier / en / deur Godt / eeuwigh leuen in vreughdt /
Dus siende v soo doen / moet ick v dit toeschrijuen
Om / Fockenburghs / bekendt v deughden te doen blijuen.

CASSANDRE. Que dit le Poëte? DOCTEVR. Suiuant le propos precedent, il demonstre aux vertueux Seigneurs Pol & Oliuier de Fockenburch Freres, que (cōme dit aussi nostre Sauueur) personne ne peut seruir a deus Seigneurs contraires, & qu'ils sont fols, qui cerchent tant le temporel, qu'ilz perdēt l'Eternel. Et au contraire prudents & sages, qui debonaires, aspirent plus au celeste qu'au terrestre. CASSANDRE. Heureus qu'ainsi le sçauent entendre & faire, car ilz viuent icy ioieusement & pacifiquement, & aprez par grace, eternellement. DOCTEVR. Ce sont actes de Poëtes & de vrays Chretiens, comme voions a leurs faicts & escrits. CASSANDRE. De grace lise ces deus suyuants Sonnets. POESIS. Tres-voluntiers Madame.

Meester Peeter Standart. Aen mijn Heere Vander Noot.

SONET.

Ghy soudt wel zijn verdwoldt, Vander Noot / gheleerdt Heere /
Dat ende ghy om Deughdt / oft om wetenschap claer /
Houdt meynen seer gheacht weren soo hier / soo daer /
Over al / [illegible] verheuen [illegible] seere.
Want die na des vleesch' lust crijghen [illegible] weereldts eere
Dis en moet niet deur Deughdt hem daer na spoeren / maer
Deur onweetendtheydt eygh / oft deur veel claps ouwaer /
En deur ghierighheydt groot / dat is de hooghste leere
De rechte weetendtschap / en Deughdt worden veracht /
De leughen / en d'on-deughdt / hebben schier al-om macht /
Dus laet vaeren de Deughdt en wilt d'on-deughdt aenveerden
Soo sult ghy hoogh gheacht worden deur sulck verdorken /
Van al die d'On-deughdt meer dan Deughdt oft Eere socken:
Dunckt ghy meerder gheluck dan hooghheyde deser eerden?

Des Poëten antwoordede SONET. **Aen M. Peeter Standart.**

Sou ick d'eere-voudigheyde / Godt / en de Deughde verlaten /
Goey Kunsten / t'recht Verstandt / en d'Eerbaerheyde oock mede /
Des Gheests' gheruftigheyde / en oock der Silen vrede
Om t'snoode Weereldts goedt / oft om de hooghste Staten?
Dat ick om d'Eerd'sche vreughde / en des Vleesch lust / uet-waten /
Der Silen blijschap groot verlisen met ouleede?
En kisen t'goudt vein Deughdt / soo [illegible] / [illegible]:
Ick gingh my liever nackt sonder schoen achter straten.
O Standart d'weereldts volck (die Godt weerst acht veur dwasen)
Dat men seer on-gheruft / na staet en schatten rasen
Verlisende Godt / zijn danck / en d'Eeuwigh goedt ter spen;
Maer die den goeden Gheest der Godlijcker Poëten
Hebben / een puerigh / wel verstaen Godts secreten
En achten hier niet veel der weereldt heerschappyen /
Want sy in beter goedt (sachtmoedigh) heur verblijen.

Odimus accipitrem, quia viuit semper in armis:
Et pauidum solitos in pecus ire lupos.
At caret incidijs hominum, quia mitis hirondo est, &c.

Ergo, *Beati mites, quoniam possedebunt terram.* Dicit Dominus noster I. C.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

Aen den Edelen Heere / mijn Heer Philips van Bentinc / vry Heer tot Bicht / tot Greuenbicht / tot Papenhouen / &c. Drossaert des lands van Monfort. Colonel van een Regiment van twaelf Vaendelen Nederlantsch Cryghsvolck / &c.

ODE.

NA dat hier niet en wordt iet beters toch beuonden
(Ghelijck Propertius en meer Wyse verkonden)
Dan om zijn deughden schoon verstand / en goede zeden
Heerlijck claer ouer al / deur het gheleerdt vermonden
Der goey Poëten claer / te leuen t'allen stonden /
Soo heb' / Van Bentinc / ick / voor v ghemaeckt dit heden.
Om daer deur uwen lof ouer veel hondert iaren
Ghelijck ghy weerdigh zijt / deurluchtigh t'openbaren
Den vrouwen en den mans / di na ons sullen leuen.
Dus ontfanght danckbaerlijck / deur v beleefde ionste /
Mijn ghiften slecht en recht / en mijn gheringhe konste
Tuwer eeren ghedicht / ghesonghen / en gheschreuen.

A mon S^r. mon S^r. Philippe van Bentinc, Baron de Bicht, S^r. de Greuenbicht, de Papenhouen, &c. Drossart du Territoire de Monfort. Et Colonel d'vn Regiment de douse Compaignies d'Enfanterie Belgioise.

ODE.

VAn Bentinc, fort, & sage,
Tant orné de vertus,
Combien, las! que nostre âge
Soit tout rempli d'abus,
De morts, de cruaultez,
Et de desloiaultez.

2.

Si est ce que ma lire
Ne laissera pourtant
De tes honneurs rebruire
Par quelque nouuau chant:
Dardant par l'vniuers
Tes Vertus, par mes Vers.

3.

Comme Ennius, le pere,
Qui dans ses vers chantoit
La louange prospere
(Quand l'alarme on sonoit)
De Scipion vaincœur,
Luy faisant grand honneur.

Ie chante en temps de guerre,
Tout rempli de doleur,
Tes honneurs, qui me faire
Pouront, par ta faueur,
Vn Ennius si bon
Que l'autre, en ma chançon.

5.

Comme en guerre & alarmes,
En prouësse, & conseil,
Tu t'as bien faict, par armes,
Par prudence, & trauail,
(Suiuant des preuds les loyx)
Le Scipion Geldroys.

6.

Reçoy doncques ceste Ode
Bentinc, pour vn present,
Richesse plus commode
Ie n'ay pour le present:
Mes vers te donront plus
D'honneur, que mille escus.

LAVRA. Che dice il Poëta al Nobile Barone de Bentinc, &c. Colonnello per su M^{ta}? DOTT. Che cantara fra le bataglie le virtu & fatti Heroici di questo Cipione Geldrese, come Ennio Calabrese, cantava gli fatti d'el Cipione Africano. LAV. A fede non vi trouano megliori seruitij che quelli di veri Poëti.

MARFIRA. Que dize el Poëta al noble Baron de Bentinc, &c. Colnnel por su M^{d}? DOTT. Que cantara entre las batallas, las virtudes y hechos Heroicos de aquel Cipion Geldrez, assi como Ennio Calabrez, canto los hechos de armas d'el Cipione Africano. MARFIRA. Dize muy bien. Pro cierto, no se hallan mejores seruicios que aquellos de los Poëtas.

LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT.

A mon S. Monsieur Iosepho de Deckere, Capiteine d'vne Compaignie d'Enfanterie Brabançonne, soubs le Regiment de Mr. le Conte Vanden Berch, &c.

SONNET.

DV tonant Iupiter l'alme & diuine race
M'enjoignent de chanter tes vertus en beaus vers
(Ce pendant que tu es encores en Anuers)
Digne subiect, de vray, pour le Sonneur de Trache.
C'est doncques bien raison, De Decker, que ie tache
De resonner le los (mesme en ce temps peruers)
De tes rares vertus, pour mieus mettre à l'enuers
Ce que veut perdre en Stix, des bons, noms, faicts & grace
Sus, donq! que les valeurs de tes faicts triumphans
A l'honneur des enfans de tes heureus enfans,
Puissent ligers couler de l'vne en l'autre bouche.
Ie veus d'vn zele ardant, (au iuste mandement
D'Apollon & ses Seurs) iusqu'au haut firmament
Les chanter viuement d'Horacienne touche.

Aen den seluen H. mijn H. de Capitein/ Josepho de Deckere.

EPIGRAMME.

DE Deckere / alst past sullen wy soo beschrijuen
V Deughden / dat bekendt di eeuwigh sullen blyuen:
Maer veur al moet ic v van Liefde eenen sanck
Singhen / dus wilt hem toch ontvanghen nu in danck.

SONET.

GHij sijt schoon Lief mijn vreughdt / en mijns herten behagen /
Der Deughden borcht en slot / en der Goden casteel /
Ghy syt der Eeeren hof / en der vreughden prieel /
Ghy syt mijns herten troost en hope / t'allen daghen:
Laes! veur v schoonheydt groot / koomt Venus my die plaghen:
V wijsheyt en v Deughdt / veur een heerlijck iuweel /
Beloofdt Minerua / my te schenken tot mijn deel /
Dies Cupido my doedt / nacht en dagh na v vraghen.
Ghy syt mijns leuens ieughdt / en vreughdt / dies dagh en nacht
V schoonheydt / en v Deughdt / ligghen in mijn ghedacht /
Want v ghesellschap / Lief / ick meer dan d'eerdts goedt achte:
Dus koomt / schoon Lief / tot my / en laet my sijn voortaen
V Broeder / Man en Vrindt: soo salmen doen vermaen
Van v Deughdt / veur mijn dicht / van geslacht tot geslachte.

LAVRA. Che dice qui il Signor Vander Noot? DOTTOR. Da po d'hauer gratiosamente lodato, per le sue virtu, n'el Soneto Franceze, il virtuoso, prudente & accorto Gentilhuomo Brabantino, il Signor Iosepho de Deckere, Capitano per il Re, nostro Duca di Brabante, depinge n'el Soneto Brabantino, le virtu & gratie di Madonna Olympia, anco gli effetti d'Amore honesto & lodeuole, c'hellì operaño in lui.

MARFIRA. Que dize aqui el Sr. Vander Noot? DOTT. Despues de hauer con buena gracia alabado, por sus virtudes, en el Soneto Franceze, al muy virtuoso, prudente, & honesto Gentilhombre Brabantino, el Señor Iosepho de Deckere, Capitan por el Rey, nuestro Duque de Brabante. Le depinta en el Soneto Brabantino, las virtudes y gracias de Doña Olympia, y los effectos d'el Amor honesto qu'ellos van obrando en el. MAR. Quanto puede la gracia d'vna virtuosa.

A mon S^r. Monsieur Mertin de Bentinc, Capiteine d'vne Compaignie d'Enfanterie Brabançonne, soubs le Regiment de Monsieur le Colonnel van Bentinc, son Cousin.

EPIGRAMME.

PVis que le Temps chenu, fait noier dessoubs l'onde
De Lœtes, tout le beau & grand qu'on faict au monde
Si quelque bon esprit, & Signe blancissant,
Ne le tire dehors, par quelque docte chant:
Clion, assiste moy, auecques grace bonne
A chanter quelques faits en langue Brabançonne,
Du Seigneur de Bentinc, en armes se monstrant
Herdi, Prompt & Loyal, Prudent, fort & valliant.

Aen den seluen H^r. mijn H^r. de Capitein Merten van Bentinc.

EPIGRAMME.

ALs Cupido vernam dat ick op de Trompetten
Om te singhen van Strijdt / mijnen mont wilde setten /
Sprack hy wel half ghestoordt / Poët / wat wilt ghy maken?
Ick doe den stouten Mars / ter doodt / in liefden blaken:
Tis beter menschen frisch / maken dan menschen breken /
Dus wilt / na mijnen raedt / van strijdt int kussen spreken.

SONET.

MIjn ooghen hebben strijdt // altijdt // Lief goedertiren /
Teghens mijn lippen roodt / als ghy my / op goy trouwe
In eeren / kussen laet / alder schoonste Jonghvrouwe /
Uwen suyueren mondt / medt godlijker maniren:
Want mijn ooghen gaen dan / afgunstighlijck craijren /
Segghende / Lippekens / ghy maeckt dat wy verflouwen
Als ghy bedeckt den mondt / die wy selden aenschouwen /
En trecken die soo af / om te sien v verciren.
Mijn lippen seer verstoordt op t'groot gheluck der ooghen /
Heur langher sulcken vreughdt / niet kunnende ghedooghen
Haesten heur / om weer om / v Lippekens te kussen.
D'ooghen willen terstondt / v Lipkens weer bemerken:
De lippen willen weer terstondt int' kussen werken /
Soo strijden sy altijdt / om heurlier lust te blussen.

LAVRA. Et che dice qui il Poëta? DOTT. Hauendo lodato il virtuoso, nobile & garbato Capitan Mertin de Bentinc Gentilhuomo Gheldrese, & volendo cantare particularmēte qualche atti Heroici suoi, finge, che Cupido, dicendo se essere maestro sopra il Marte, commandaua al Poëta, di cantar qui, non di bataglie Martiali, ma la guerra fra le suoi occhi, & le sue labie, gli occhi desiderando sempre contemplar scopertamente la bellissima bocchina d'ella sua Signora, & le labie desiderando sempre, basciando, coprir la. LAVRA. Inuentione, à fe, molto gentile & honesta. DOTT. Altro non serca il Poëta dicendo qui.

MARFIRA. Que guerra tienen sus ojos contra sus labios? DOTTOR. Que quieren siempre mirar à descobierto la hermosa boca de su Señora. Y sus labios, la quieren, besando la, siempre cobrir. MAR. O inuenciō honesta y linda DOT. Isto muestra il Poëta diziēdo.

Vertu, Honneur, Plaisir, Amour & Courtoisie
Loing de Discord, Debat & toute vilonnie,
Rendent heureus icy, l'homme & en l'autre vie.

LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT.

Aende E. Wijse ende Gheleerde Heeren Joncker Arnoudt de Almeyde Stadthoudere / M. Matthys Strick / der Rechten Licentiaet / en Dionisius Wesius oock der Rechten Licentiaet / beyde Greffiers des Leenhove van Brabant &c.

ODE.

IN dese tyden quaedt / alsmen aen alle syden
Niet en hoort / noch en spreect / dan van moorden en strijden
Van stelen / roouen oock / van branden en van blaken /
Om aen Schatten / aen Goudt / en Siluer te gheraken:

2.

En voordt tot hooghen staet / waer om men oock veel liden
De Gheleertheyt / de Deughdt / en de Musen siet vlieden /
Gaende / deur Ghirigheydt / in al der weereldt hoeken
Peerlen / Siluer / fijn Goudt / en edel Steenen soeken:

3.

Leydende ongherust / om veel goedts te verwen
Een leuen sonder vreughdt / tot dat sy moetigh steruen.
O Weereldts ydelheyt / sot sijn sy di verkisen
Al-soo vergangheliick / dat sy d'eeuwigh verlisen!

4.

Andere willen som / soo hoogh oock speculeren
Dat sy vergrammen Godt / en heur seluen tenteren /
Willende Godts begrip / en verborghen secreten
Di heur te hooghe sijn / te seer nieuschirigh weten.

5.

Laet ons een-voudighlijck op sijn goedheydt betrouwen /
En oock op sijns Soons woordt / al' onse werken bouwen
Schoudende alle quaedt na sijn Godlijck ghenughen
Nemende al in danck soot sijn goedtheyt wil vughen.

6.

Al wou deur storm en windt / deur blitem oft deur dondere
De weereldt heel ghescheindt / d'opperste vallen ondere
Soo blijft staen onbevreest / versekert dat de Heere
Rechtveerdighlijck regeert alle dinck / t'sijnder eere.

7.

Hy weet wat ons ghebreckt / en nut is in dit leuen /
En gaet / soot hem dunckt goedt / elc een / wat hy wilt / gheuen /
Dus wijt van Ghirigheydt / en weereldts hoouerdije /
Set aller menschen ghunst / sterck-moedigh / op d'een sye:

8.

En wilt / in als gherust / t'alder tijdt vrolijck wesen
Drinkende wel ghemoedt / een wijncken ut-ghelesen
Want Denys dranck verdrijft swarigheydt druc en smerte
En brenght veel menschē kunst / en deught / met vreught / int herte

9.

Ontfanght / mijn Heeren goet / (begaeft met deught en kunste)
Mijn ghiften / t'uwer eer / na v beleefde ghunste:
En wilt v / sonder ergh / in Deughden schoon verblijden
Ick sal v lider lof doen leuen t'alle tijden.

LAVRA. Che contengono questi versi? DOTT. Vna buona & Christiana Philosophia, per la quale il Poëta mostra al virtuosi Signori d'ella Corte Feudale di Brabante (qui sopra nominati) che non vi è cosa megliora che, fugiendo ogni vitij, & ponendo totalmente il cuore, speranza, & siguranza n'ella volonta d'Iddio, fare vita gioconda, buona & tranquilla. LAVRA. E cosi charissimo Signor mio Dr. Agricola.

CASSANDRE. Que contienent ces vers? DOCTEVR. Vne bonne & Chrestienne Philosophie, par laquelle le Poëte monstre aus vertueus Seigneurs de la Court Feudale de Brabant dessus nommez que n'y a chose meillieure, que en fuyant tous vices, en mettant son Cœur, son Esperance & sa Fiance totalemēt en Dieu, mener bonne, ioyeuse, tranquille & bienheureuse vie.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

Aen den EerWeerdigen Vader in Godt. Heer Dionys Feytens
Abt van S. Michiels tot Antwerpen: gheintronizeert.
Den 17. dagh van Merte. A°.

INCARNATIE.

Om dat ghy Godt meer acht dan alle eerdtsche saken/
Heeft men v/tot Godts lof/ t'Antwerpen Abt sien maken:
Dies ic v nu/ooc wil t'uwer euwigher eeren/
Met dees Gebeden goet (Eerweerdigh Heer) vereeren/
Dus christelijcxste Heer/ en Catholyxte mede/
Leeft eerlijcxte/ en oock Heylighlyxste in vrede.

SONET. MORGHEN GHEBEDT.

O Godt/die deur v macht/wijsheyt/deughdt en ghenade/
De hemelen regeerdt / onderhoudt en beschermt/
En t'gants eerdtrijck daer toe / en die v haest ontfermt
Ouer den ermen mensch / die / eer dat valdt te spade.
Medt een vernedert hert / v bidt / als wijs van rade:
Mijn siele die verneerdt / en benaudt / tot v keermt/
Bid' v / die heur aldus deur uwen gheest verwermt/
Dat ghy altijdt (o Godt) my komen wilt te stade,
Dus laet my desen dagh / en oock (Heer) al den tijdt
Die ghy my hebt ghestelt / hier op d'eertrijck te leuen/
Ouerbrenghen medt v / lof / eer' en danck te gheuen:
En stelldt my gantschelijck na v handt / sonder strijdt/
Op dat ick (Godt) altijdt mijn leuen soo magh veugen
Dat v / en allen mensch die v suecht / moet ghenughen.

SONET. AVONT GHEBEDT.

LOf / eere / prijs en danck / sy v (Godt) t'allen tyden
Om dat ghy desen dagh / my / tot nv hebt ghespaerdt:
En van veel ongheluc vaderlijck oock bewaerdt
Hebt mijn siel en mijn lijf/veur schade / schande en lyden.
Wildt my oock desen nacht ghenadiglijck bevryden
Veur sonde en ongheual/op dat ick onbeswaerdt
Mach rusten vry en vranck/wel ghemoet onveruaert.
En weder op magh staen danckbaerlijck medt verblyden.
En soo allenskens voordts mijn leuen eerbaerlijck
Magh leyden heylighlijck/naer v god'lijck behaghen/
Tot dat ghy my van hier sult halen / vol van daghen/
Om daer bouen by v / in v schoon euwigh rijck/
Deur v ghenade groot/ in god'lijker wellusțe
Te leuen t'alder tijdt / in v euwighe ruste.

SCHOVVT QVADE FETTEN. Reuerendiss. [illegible]

MARFIRA. A quien escriue el Poëta estos Versos? DOC. Al Reuerendo Padre en Dios, el Señor Dionysio Feytens, Abbad de San Miguel en Emberes. Dedicandole con vna Incarnacion, estos Sonetos Brabançones. De los quales el primero tratta vna Oracion matutina a Dios. La segunda vn hazimiento de gracias, con vna Oracion vespertina. Ambos tan cumplidas, deuotas y sustantiosas, que merescen ser leidas no solamente cada dia, mas cada hora.

TEMPERA TE TEMPORI. POST TENEBRAS SPERANS LVCEM. POST NEBVLA PHEBVS.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MYN HEER IAN VANDER NOOT.

A Monsieur Louys Clarisse.

EPIGRAMMA.

Claris! en vous voiant en chasque temps & lieu
Honneste, vertueux, & deuot enuers Dieu,
Ie vous veux, à bon droict (pour choses singulieres)
Dedier, d'vn bon cœur, deux deuotes prieres:
L'vne, pour au Matin supplier au Seigneur:
L'autre, pour sus le Soir la dire à son honneur.

SONNET. PRIERE POVR DIRE AV MATIN.

Dieu, qui par ton pouuoir, sapience, & bonté,
Regis & entretiens les cieux, & tout le monde,
Et fais grace au pecheur, qui te prie, & se fonde
De tout son cœur en toy, selon ta volonté:
Regarde, que mon ame, en toute humilité
Deuote, te reclame, auec douleur profonde,
Te requerant pardon de tout peché immunde,
Que je puis auoir fait dés ma natiuité.
Preserue moy ce jour, aussi toute ma vie,
Si bien, que je te serue, auec ardante enuie,
Tousiours te merciant des biens que tu me fais.
Vueille moy sous ta main si seurement conduire,
Que le malin ne puisse en rien qui soit, me nuire:
Et fay que ie te plaise, & aux bons, à jamais.

SONNET. PRIERE POVR DIRE AV SOIR.

Gloire, los, & honneur te soit, Dieu mon Seigneur:
Que tu m'as bien daigné, comme Pere amiable,
Preseruer ce iourd'huy d'encombrier dommagiable,
Et que m'es en ta Loy debonnaire enseigneur.
Plaise toy me donner ceste nuit si bon-heur,
Que mon repos soit seur, & sans songe effroyable:
Pour me leuer, exempt de tout vice damnable,
Te rendant derechef gloire, los & honneur.
Et ainsi en auant, d'vn effect voluntaire,
Ensuiure le chemin de vie salutaire,
Tant qu'il te plaira mettre vne fin à mes jours:
Pour viure apres és cieux, & contempler ta face,
Iouissant du plaisir, par ta diuine grace,
Que tu as preparé pour les tiens, à tousiours.

LAVRA. Che dice il Poëta qui? DOT. Dedica con questi versi, al virtuoso S^r. Ludouico Clarisse questi doi Sonetti Francezichi, contengono. La prima vna oratione matutina a Iddio. La secunda vna Actione de gratie cō vna altra oratione vespertina, tutti doi tanto deuoti, accōpliti, & sustantiosi chelle meritano essere letti, non solamente ogni giorno, ma etiamdio a tutte hore. LAV. O cosse belle, bone, & diuine.

Aen den E. Wysen ende Veursienighen Heere / Jan te Westen/Oosterlingh.

TE Westen / deur de Konst/die Godt my heeft ghegheuen/
Sal ick my / synen lof / en mijn Vrinden doen leuen /
En vooc / t'alder tijdt : dus wilt / na mijn verlanghen/
Tuwer eeuwigher eer' / dees mijn werken ontuanghen/
Want / Te Westen/en oock ten Suyden en ten Oosten
Sullen sy / medt der Tydt d'edel Gheesten gaen troosten.

SONNET AEN GODT.

OP v betrou' ick Godt / ghy zijt mijn toeuerlaet /
Ghy hebt macht ouer my / en ouer al mijn werken :
Dus wilt medt uwen gheest/my leyden en versterken /
Want op den boosen hoop sal komen alle quaede.
Ghy sijt alleen de grondt daer mynen troost op staet /
Dies ick ghestadighlijck op v goedtheyt wil merken /
Want v te vreesen Heer / dat maeckt de wyse clerken :
Dus sijt mijn Scherm-Heer ghy / en trooster vroegh en laet:
Vo / mijn hert verheught / o Godt / mijn tonghe lacht /
Wel wetende / dat ghy mijn leuen inder eerden
Gheenen eeuwighen slaep en sult laten aenueerden :
Maer sult my in den wegh des leuens / deur v cracht
Leyden / daer ick sal sien v aensicht medt verblyden :
Want Heer / d'oprechte vreughdt is by v t'allen tyden.

SONET. AEN DE MVSEN.

VEel herder dan in stael / in koper oft pourphier /
Heb' ick dit werck volbroght / soo dat de loop der Jaren/
Noch d'water / noch de windt / noch ooc Vulcabers schard
Dat selfde nimmeer en sullen scheynden hier:
Als mynen lesten dagh my sal doen slapen schier /
Dan en sal Vander Noot niet al gaen inder baren :
Want / siet / zijn Boeck sal dan synen naem bat verclaren
Dan Marmer oft Pourphier / al en ist maer papier :
Het welck dan ouer al / teughdigh / cloeck t'allen tyden
Sal vlighen (wiet benijdt) om dat ick my gheueughdt.
Heb' tot dat eerlijck werck / d'welc den Musen genueughdt.
Musa wel aen / vlieghdt op / en bootschapt medt verblyden/
Inden hemel / dat ick alree heb' ouerwonnen /
Deur uwer ionste goedt / deur d'werck medt v begonnen.

MARFIRA. Que dize aqui el Señor Vander Noot? DOT. Nuestro virtuosiss.o y Christianiss.o Poëta, dedicando estos Sonnettos Brabançones al Sr. Iuan te VVesten le remostra en el primero SON. la Immortalidad del anima, la Resurrection, y la vida perdurable, para los que bien creen, temiendo, y seruiẽdo à Dios por amor. En el Segundo SON. Que Dios ha dado poder à los verdaderos Poëtas (aprochando el mas cercano à Dios, & el su officio) de darles por versos vida eterna. MARF. Es verdad mi Señor, ô cosas buenas y grandes. DOT. No se hallan mejores ny mayores que biuir eternalmente por la gracia de Dios en el cielo, & por sus virtudes y por los versos poeticos en esto mundo por Fama.

DILIGE VIRTVTEM REMANET POST FVNERA VIRTVS.

A Mon Seigneur, Mon Sr l'Alfero Ioseppo Nicito

CAVALLIERO NEAPOLITANO.

Vous voyant Vertueux, Genereux, & Sçauant
Ie vous consacre icy, ces Vers, vous promettant
De vous faire sans fin au temple de Memoire
Reuiure, Nicito! en honneur & en gloire.
Pour ce prennez en gré, mes Vers, & ce mien Liure,
Car rien, rien n'est si beau qu'aprez la mort reuiure.

SONNET. ADIEV.

Seigneur, puis qu'en toy git toute mon esperance,
Et qu'as en ton pouuoir tout ce qui est en moy,
Fay que ton sainct Esprit me preserue d'esmoy,
Et me donne en ta Loy ferme perseuerance.
Tu es le fondement de ma vraye asseurance,
Et de toy seul me vient le bien que je reçoy.
O! qu'heureux est celuy qui à ta Crainte en soy!
Et duquel au besoin tu es la deliurance!
Yo! mon cœur s'esgaye! Yo ma bouche rit!
Sachant que tu ne veux, que ma vie en la terre
D'vn eternel dormir, soit detenu' enserre:
Mais, me donnant le bien, qui jamais ne perit,
Tu conduiras mes pas au sentier de la vie,
Ou je verray ta face, en liesse assouuie.

SONNET. AVX MVSES.

Assez plus dur qu'en fer, qu'en bronze, ou qu'en pourfire
I'ay mon œuure achené, si que le cours des ans,
L'eau, le Vent, ny le Feu, n'aussi mesme le Tans
Ny la fureur de Mars, ne le pourront destruire.
Lors, que mon dernier jour, me mettra en la biere,
Ne restera du tout Vander Noot la dedans,
Car mes œuures iront mon renom racontans
Mieux que nul œuure faict' en acier, ou en piere.
Lesquels lors librement iront par l'vniuers
Raconter aux humains, par la douceur des vers,
Que i'ay esté aymé des filles de Memoire.
Muse! dresse ton vol, pour annoncer aux cieux,
Que i'ay par ton bel art, (maugé les enuieux)
Sur le Tans & l'Oubli obtenu la victoire.

D O T. Il nostro Virtuosissimo & Christianissimo, Poëta dedicãdo questi Versi & Sonnetti, Al Sr. l'Alfero Ioseppo Nicito (Cauallliero Neapolitano, ornato singularmente di virtu & gratie) mostra n'el primo Son. L'immortalita del'anima, la Resurrettione, & la Vita eterna per i credẽti, chi timono & seruino Iddio, per amore. Nel secundo Son. monstra che Iddio ha dato potentia a i Veri Poëti, di dar' per versi eterna Vita.

Aen den Eerweerdighen/ Edelen/ ende Wysen Heere/ Heer Jan Vander Noot/ Abt van S. Bernaerts.

ODE.

Prelaet/ te wyl my Godt in d'eertsche dal
  Versocht heeft over al.
Vindende t'heer veelderley menschen loos/
  Nydigh/ gheveynst/ en boos:
My selue dan/ troostede/ maect' ick moedt
  In alle wederspoedt/
En sangh dienael/ veriaghende t'verdriet/
  Medt den Hebreen dit liet:

O saligh hy die vroedigh oordeel gheeft
  Van die erm en craenc leeft/
Want waerlijc/ Godt sal hē vertroostē syn
  Als hy benaudt sal sijn:
Godt sal hem vry en gesondt maken saen
  Soo dat hem wel sal gaen
Godt en sal niet hem laten in t'verdriet
  Dwelck hem gewenst was/ siet!

Als hy sal sijn in d'bedde cranck/ onsacht
  Sal Godt hem gheuen cracht/
En sal sijn bedd' der crancheydt keeren snel
  In t'bedd' van vreughde en spel:
In mynder smert heb ick gheseght/ o wy!
  Hebt medtlyden medt my
Gheneest myn siel/ o Godt! ic heb misdaen/
  En teghen v ghestaen.

Myn haters my hebben in heur ghemoedt
  Ghewenst veel quaedts on-soet
Segghend' en sal hy niet eens steruen saen
  Noch sijnen naem vergaen?
Siende hy my/ clapten sy schoon/ en wel
  Stoppende t'venyn fel
In heur vals hert/ voordt als sy wt gaē hoē
  Gaet elc sijn boet op doen:

Sy dan te hop/ grimmende deur den hals
  Spreken quaey woorden vals
Elck van heur my wel wilde sien verkleynt
  En teenemael gescheyndt

Segghende plat leght hy om groot misdaedt
  Te bedd' in droeuen staet/
Hy is soo las dat hy niet meer kan gaen
  Noch nimmer meer opstaen.

Self teghen my/ mijn alderiaerste vriendt
  Die mijn verholen kindt
Ic legh mijn vriendt aē mynē disch verteert
  Syn hielen heeft ghekeerdt:
Maer ghy/ o Heer (roep ic) o wee/ o wy!
  Hebt medtlyden medt my/
Verheft my ver soo crygen sy rantsoen
  Van d'leedt dat sy my doen /

Maer hoe! alree can ick daer aen sien vry/
  Hoe weerdt dat ic v sy/
Dat noyt die my haten/ ter hadden bly
  Te lacchen ouer my:
Ghy hebt my Heer! ghenadighlijc bewaerdt
  En vaderlijc ghespaerdt.
En sult my/ Godt/ voortaen tot alder tijt/
  Bystandigh sijn mede vlyt.

Gheloeft sy Godt vā Brabāt groot en goet
  Die my dees weldaedt doet
Gheloefdt sy hy diet al gheschapen heeft
  Dat asem schept en leeft:
Gheloeft sy Godt die alle deughden schoon
  Ons seyndt wt sijnen troon:
Tot alder tydt sy ghelooft sijnen naem
  Medt spel en sangh bequaem.

Singt (Vander Noot) oor soo als v verbliet
  Deur de quade geschiet/
En maect niet my/ oor Vander Noot eñ deugt
  En blyft in Godt verheughdt:
Ghy sult/ alst past/ den vyandt sien vergaē/
  En sijnen loon ontvaen:
Ghy sult verheughdt leuen na corten strydt
  Deur Godt/ tot alder tijdt.

MARFIRA. Que dize el Poëta D O C T. Acordando las infinitas injurias q̃ muchos enemigos de la Virtud han hecho a si por la grande Antipatia q̃ ay entre los maluados y buenos, dize en esta Oda a su primo al Reuerendo y Noble S^r. Iuan Vāder Noot, Administrador de San Bernardo, como se ha gouernado y consolado en tantes afliciones. Amonestanco al buen Perlado de hazer tanbien de la Necesidad Virtud, visto q̃ los maliciosos han hecho harto mal a su Señoria.

LAVRA. Che dice il Poëta DOT. Recordando gli innumerabili torti che vna infinita d'innimici di la Virtu, li anno fatto per la grande Antipatia stando fra gli cattiui, & i buoni: narra in questa Oda, al suo cognato, il Reuerendo Abbate di S^o. Bernardo, in qual modo si a portato & consolato in tanti afflittioni, inhortando finalmente il buō Prelato, di fare, como luy, de Necessita Virtu, vedato che i malitiosi anno fatto anco assai di male a sua S^a.

CASSAN. Que dict le Poëte? D O C. Recordant les innumerables torts qu'vne infinité des ennemis de la Vertu luy ont faictz par la grande Antipatie qui est entre les mauuais & les bons: il racompte en ceste Ode a son cousin le Reuerend & Noble Seigneur Iean Vander Noot Abbé de S^t. Bernart comme il s'a porté & consolé, en tant d'afflictions, enhortant finalement le bon Prelat, de faire aussi de la Necessité Vertu. Veu q̃ les malitieux luy ont aussi fait des maux assez.

LES OEVVRES POETIQVES DE MONSIEVR VANDER NOOT.

Aenden Eerweerdighen Heere/ Heer Emmeric Andriessen/ Abt van Sinte Michiels t'Antwerpen. &c.

ODE.

Vrania/ Godts dochter schoone!
Die medt dē geest Godts syt vermildt/
Wilt tot my dalen/ uyt den troone/
En helpt my singhen medt ghedult/
Om (soot behoort) t'quaedt te verspouwen
En t'volck te trecken tot de Deughdt/
Want men nu laes! veel mans en vrouwen
T'quaedt siet aenkleuē/ in cleyn vreught.

Wy sien dees wereldts wyse liden
Des Heeren straf/ en wederspoedt/
Meer dan de groote sonden vliden/
Soekende staet/ en d'eerdtsche goedt:
Soekende soo oock heur wellusten/
(Gheldt-ghierich/ gulsich/ prachtich/ fier)
Dat sy heur seluen/ vol onrusten/
Maken des vyandts slauen hier.

Om t'snoode lichaem op te blasen/
En om te leuen prachtighlijck/
Siet mense na t'ghelt/ en staet rasen/
Soo t'verrken loopt na dreck en slyck:
Maer na der Zielen nut en weelde
En sieken sy nau dagh noch nacht
Soo dat de Gheest/ des Heeren beelde/
Onder des Vleesch lust/ blyft versmacht.

Waer datse gaen/ t'sy in wat landen/
Hoe can men die vry noemen/ wel!
Die soo verstrict in Mammons banden
Waeghierigh zijn/ tot quaedt doen snel!
Hoe sal Godt die/ nae heurlier wenschen/
Verghenen willen heur misdaedt/
Die niet en willen hier/ den menschen
Verghenen/ die heur deden quaedt.

Ja die heur deughdt leedt en quaedt deden
Den ghenen die heur deden goedt
Scheyndende d'landt/ dorpen en steden/
En sopen heurder vrinden bloedt/
Ja sochten scherp medt loose vonden
T'gheerwyste gheldt in des volcx schrijn/
Al t'quaet en waer niet te vermonden
Dat daer quam van die schalcken fyn.

Nu/ die hier niet en willen leuen
Vriendelijck en saechtmoedighlijck/
Die meughen vol haets/ al om sweuen
Tot dat haer lyf verkeerdt in slyck:
De Vrede-makers salmen noemen
Kinderen Godts/ o schoonen naem!
Saechtmoedighe sullen vol bloemen/
Be sitten d'eerdtrijck/ heel bequaem.

Saligh sy/ die den Heere vreesen/
En hem in liefden volghen naer/
Sonder na d'aes/ ghelijck de meesen/
Te loopen blindt/ in sonden swaer:
Andriessen! die gherust kundt leuen
In t'ghene dat ons Godt toe seyndt/
Ick wil u dees' myn Ode gheuen
Tot eenen lof die niet en eyndt:

Om dat ghy zijt/ Eerweerdigh Heere!
Medt deughden rijckelijck begaefdt/
Soekende wyselijck/ Godts eere/
En rijckdom die de Ziele laefdt/
Soo wil ick nu/ u deughdt beschryuen
In veerschen scheõ/ medt sangh bequaē/
Dat eeuwigh bekendt sullen blyuen
U Wen lof/ Heer! en uwen naem.

MARFIRA. Que dize el Señor Vander Noot aqui? DOCT. Comprende succintamente en esta Oda (adereçada al Reuerēdo Padre en Dios, Emerico Andriessen, Abbad de San Miguel en Emberes) vn Satyro contra los vicios y viciosos deste nuestro tiempo. Mostrando claramēte quā dolce y plasante esta huyr los vicios, y seguir las virtudes. Dando finalmēte a esse buen Perlado vn lindo loor. MAR. Ay! que el Poeta triumpha, conteniendo en sus versos toda essencia y Idea. DOC. Por esso tiene el Licenciado M°. Iacques Roelāds razō de escriuir certos versos Griegos y Latinos de nuestro Poeta.

LAVRA. Che dice il S^r. Vander Noot qui? DOT. Cōprende succinstamente in questa Oda (dedicata al Reuerendo Patre in Dio, Emmerico Andriessen Abbate di Santo Michaele in, Anuersa) vna Satyra, contra i vitij & vitiosi de nostro tempo. Monstrando chiaramente quanto bello & dolce e di fugere i vitij & sequitare le virtu. Dando finalmente aquesto bon Prelato vna bellissima lode. LAV. Ach! como il Poëta triumpha, imbracendo in sui versi tutta essensia & Idea. DOT. Per illo tiene ragione Iacopo Roelādo, dizendo que sti versi Gregui & Latini.

CASSAN. Que dict le S^r. Van der Noot icy? DOC. Il comprend succinctement en ceste Ode (adressée au Reuerēd Pere en Dieu, Emmeric Andriessen Abbé de S. Michiel en Anuers,) vne Satyre contre les vices & vitieux de ce nostre temps. Monstrant clairement combien il est doux & plaisant de fuir les vices, & suiure les vertus. Donnant finalement à ce bon Prelat vne belle louange. CAS. Ach! que le Poete triomphe, Comprennant en ses vers toute essence & Idée. DOC. Pource à rayson le Li Maistre Iaques Roelands d'escrire ces, vers Græcs & Latins à nostre Poete.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT.

Aen de Eersame ende Voorsienighe Adriaen ende Balthasar Van Nispen.

NU dat ghy zijt begaefdt/ Van Nispen/ medt veel deughden
(Die u toe-brenghen Nut/ Eere groot/ en veel Vreughden)
Ieughdighe Jongh-mans broom/ en Lief-hebbers medt eeren/
Soo moet ick (want tis tydt) my nu oock tuwaerts keeren/
Brenghende ghiften medt die van reyn Liefde spreken/
En niet van haet oft schamp/ noch van yemandts ghebreken:
Wenschende u hier toe/ oock troost van u Meesterssen/
Die deur heur eerbaerheyt u edel herten perssen/
Deur Hopen en deur Anxt: Dus neemt in danck dit aen
En merckt wat Liefde my/ deur myn Lief heeft ghedaen.

ODE AEN OLYMPIA.

ICk wil nu singhen een nieu Liedt/
Van t'gheen/ Lief/ dat my die gheschiet
Deur u soet eerbaer wesen:
Diet-men hier vreught/ en daer verdriet
In mijn Veerschen sal lesen.

Om u/ Lief/ denck ick nacht en dagh
O schoonste Nymphe die ick sagh/
T'sydt dat ick werde ghebooren:
Ick sal u dienen soo ick magh/
Ghy blijft mijn wtvercoren.

Want ghy medt deughden zijt verciert/
Ootmoedigh/ wijs/ wel ghemaniert/
Ledigh/ en goeder-hande:
Waer deur myn Siele wordt ghestiert
Tot Liefde sonder schande.

Ghedenckende/ Lief/ uwer deughdt/
So wordt mijn hert vervult met vreughdt:
Maer dat ick u moet derven/
Soo meyn ick (als ghy dencken meughdt)
Dickmaels van druck te sterven.

En hoe den druck my herder dringht/
Hoe dat myn tonghe soeter singht/
Ghelijck de witte Swane/
Die al meer soeter singht/ bedinght/
Hoe de Doot meer comt ane.

Vlecht my/ den Laurier heerlijck koen/
Den Mirtus eel/ het Ley-loof groen/
En d'bleec loof der Olyuen/
Vier Goden gheuen/ deur u doen/
Om myn soet eerlijc schryuen.

Ay/ u deughdt/ alder schoonste Maeghdt/
My dat van al t'syn Goudt behaeghdt
Dat men treckt wt der eerden:
Dus wilt my/ medt Godt/ onuersaeghdt
Deur Man/ en Lief aen-veerden.

Lief/ wat ghy zijt/ dat wil ick zijn/
Wat u mishaeghdt/ dat is my pijn/
Want Eendracht der Nature
Maeckt ons van gheest' en van aenschyn
Beyde/ soet/ en on-sture.

Dus/ Wolven laet medt Wolven gaen/
Geitinnen laet by Geiten staen/
De quade by de quade:
Maer laet Duyskens Duyuinnen vaen
Deur Venereens ghenade.

Soo sullen wy soo eerbaerlijck
Soo deughdelijck/ soo vreedsaemlijck
Al tydt te samen leuen
Dat men van Liefde in eertrijck
Noyt dat en vandt beschreuen.

MARF. Aquien escriue el Poeta aqllos versos? DOT. A dos hermanos de Emberes, asaber, Adriano y Balthazar Van Nispé, sabios, honestos y enamorados. Por lo qual el los dessea que sean bien tratados de sus enamoradas, dedicãdoles vna Oda, adereçada a su Señora, Doña Olympia, declarandola tan amorosamente y doctamẽte los diuersos effetos que el Amor haze en el por sus virtudes, que me sera cosa difficil de dezir lo en otra lengua

LAVRA. A chi scriue il Poeta quelli versi? DOT. A doei fratelli d'Anuersa, a sapere Adriano & Balthasaro Van Nispen, sagge, honeste, & enamorate, per quelli cosse desidera che loro siano bẽ trattati da sui Inamorati, dedicando loro vna Oda drissata a sua Dona, Madona Olympia, dicharanda la tanto mignardamente & dottamente, gli diuersi effetti che l'Amore opera en luy, per sue virtu, che me impossibile de dirle,

CASS. A qui adresse le Poete ces vers? DOCT. A deux freres d'Anuers, nommez Adrien & Balthasar Van Nispen, Sages, honestes & amoureux, pour les quelles choses il leur souhaitte d'estre gratieusemẽt traictez, leur dediãt vne Ode, adressée à sa Dame Olympia, la declarant si tres-migniardement & doctement, les diuers effectz que l'Amour luy cause par ses vertus, graces & perfections, qu'il me seroit difficile de le dire perfaictement

Y despues de hauer gentilmente declarado la buena affecion, y el honrado amor que tenia a ella, el la suplica muy amorosamēte, que la tome (siguiendo la voluntad de Dios) por fiel amigo, hermano y marido. dexando andar los lobos con las lobas, los malos cō las malas, como las dolces colombas, por la simpatia concordia y similitud de sus espiritos biuir juntamente tan amorosamente y pacificamēte que no se halla escrito d'amor mas perfeto. LAV. O intencion y voluntad santa, y digna de todo loor, Dios les de el complimiento de su buen desseo, à su gloria, y salud de sus almas, y al contento de todos que siguen el amor fermo y honorable. DOC. Assi sea, y assi dessea por esta el maestro Geuardo, (como Tarono a Tahureau) el contenido destos siguientes dulces y amorosos versos Latinos siguientes.

perfettamente. Et dapoi auer gētilmente dichiarato, la buona affettione, et l'honnesto amore verso da lei, lui la prega molto amoreuolmente, che le pilla (seguitando la volonta d'Iddio) per fidel amico, fradello & marito: Per (lassando andare gli Lupi con gli Lupe, gli peruersi con le peruerse, comme das dolce collombelle, per la simpatia cōcordāce & similitudine di loro spiriti & anime) viuere insieme tanto amoreuolmente, pacifichamēte & honoreuolmente che no si troua scritto d'amore piu perfetto. LAV. O intētione & volonta deuota & santa! Dio loro de il complimento di loro desiderij buoni, a sua gloria, a salute di loro anime, & al piacere di tutti che sigueno l'amore fermo & honesto. DOT. Cosi sia, & per questo lui desidera M. Geuardo, come dicono quelli sequenti versi Latini.

Et apres l'auoir naifuement declare l'affectiō bōne, & l'amour honneste vers elle, il la prie fort amoureusemēt qu'elle le veuille accepter (suiuant la volunté Diuine) pour loyal frere, & mari. Pour (laissant courir les Loups auec les Louues, & les mauuais, auec les mauuaises, comme deux doulces colombelles, par la bonne simpatie, concordance, & similitude de leurs esprits & couraiges) viure ensemble si amiablement, pacifiquemēt, & honorablemēt, qu'on ne treuue escrit d'amour plus parfaicte. CAS. O intention louable & sainčte. Dieu leur veulle donner l'accomplissemēt de leurs bons desirs, a sa gloire, au salut de leurs ames, & au plaisir de tous amateurs d'amour ferme & honeste. DOC. Ainsi soit il, & pour ce leur souhaitte Mr. Geuardt (comme Taron sohaittoit a Tahureau) le contenu de ces vers Latins.

M. GVILHELMVS GHEVARDVS AD POETAM ET AMICAM EIVS

O Primi Pueri Puella pulchra,
Et pulcher Puer optimae Puellae,
Faelix sorte tua Puella pulchra,
Faelix sorte tua Puelle pulcher:
Musarum Venerisq. chari ocelli,
Ambo delicium nouem Sororum,
Ambo delicium aureae Cytheres,
Ambo delicium tui, tuiq.,
Ambo candiduli tenelli vterque,
Dulci vinute copula reuincti.
O faelix Puer! ô Puella faelix!
Musarum Venerisq. chari ocelli!
Musarum Venerisq. in omne tempus
Vna carpite flosculos virentes.

Jonker Jacob Vander Mast/aen mijn Heer Vander Noot.

De Deughden schoon/veel blome toe gheschreuen
Heer Vander Noot/ en v heerschen bequaem/
Siet men v oock al rijckelijck aencleuen/
Dies bouen al sal blincken uwen naem.
Deur de schoon kunst die Godt v heeft ghegheuen.

M. ADRIAEN DAMAN AEN MIIN HEERE VANDER NOOT.

AL had' ick drymaels meer tonghen/dan op t'hooft haren/
Soo en mocht ick v deughdt/groot Poet/nau verclaren:
Die de wapenen schoon singhen wou en de crachte
Van v deurluchtigh/oudt/goedt en edel geslachte:
Die ooc v goedt verstandt en god'lijke schoon werken
V Vou prijsen/Vander Noot/na aerdt der goeder clercken/
Die sou eer t'sandt der zee tellen(segh ick/ten slote)
Dat Schaldis/als d'ebb' valdt/neerwaert drijft/läcx sijn gote.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT.

Aen den Er. Wysen ende Voorsienighen Jan de Smidt/ ende Jonghvrouwe Magdalena le Poivre/ sijn wettige Ghesellinne.

AEnsiende claer u deughdt/ / De Smidt/ goedt vrindt en Heere/
En u Vrou/ di mede vreughdt/ / u by brenght Nut en Eere/
Soo moet ic singhen nu/ / deez Ode mede verblijden/
Want ghy de Deughdt/ ghetrou/ / volght/ en prijst t'allen tyden.

O D E.

GOdt (sonder t'hooghste goedt)
Heyligh/ Heere/ Eeuwigh/ schoone/
Kan ons/ in overvloedt/
Wt sijnen hooghen troone/
Simpel Voorsichtigheydt/
Een oprecht/ vreedsaem leuen/
Daer toe Saechtmoedigheydt
En goede Ruste gheuen.

Hy kan ons gheuen noch/
De vreese van den Heere/
Liefde sonder bedrogh/
Wysheydt/ Kunstschap/ en Eere:
Heerlykheydt en Reynigheydt
En Gherechtveerdigheydt mede
Daer toe ghematigheydt
Die oock den Mensch goedt dede.

Met d'ander Deughden al
En dees Gheestes schoone gauen
Daer hy/ in d'eerdtsche dal/
Sijn kinderen na doet grauen:
Onder de welcke sijn
D'oprechtighe Poeten/
Sienders/ en Sanghers sijn
Natuerlijcke Propheten.

Di sulcken gauen ick
Van Godt hebben ontvanghen
Die gaen vry-moedighlijck
Alom/ na heur verlanghen/
Sonder roer/ sonder sweerde
Deur bosschen en deur haghen/
Sonder muyl/ sonder peert
Sonder kar/ sonder waghen.

Want sy sijnde recht gherust
In Godt/ en wel te vreden/
Gaen sy/ der Vleeschs wellust/
En den Hooghmoedt vertreden:
Ooch de gheldt-ghierigheydt/
Vliedt al d'onrustigh sorghen
D'welck vol ellendigheydt
Veel menighen komt verworghen.

Want saghende wel wydt
Van heur gheest/ d'edel Hope/
De Vreese/ en den Nydt/
En des Duyvels croope/
Sijn sy in Godt ghepaeydt/
Vri vlaem/ gherust/ en stille/
En letten/ hoe dat draeydt/
In Godt al heuren wille.

Al waert dat deur den windt/
Deur den storm/ oft den donder/
De weereldt gantsch gheschindt/
Viel d'opperste onder/
Soo sullen sy verstercht/
Staende/ op Godt betrouwen/
Di Deught in heur hert wercht
Al sijn sy in d'benouwen.

Wel wetende dat hier/
Onder diten noch liden
Sonder Godts wille schier
Toch niet en magh gheschieden:
Wetende oock dat Godt
Oprecht is/ en ghetrouwe
Di na een quaey Marot
Kan gheuen een goy Vrouwe.

Dies ic (my *Na den tyde Vughen'e*) wel magh schijnen
Kosmica scheydt mede strydt/
Olympia moet verdwijnen:
Wat ic sueck Deughdt me. Vreughde
(Betrouwende den Heere)
Fy Rijkdom sonder Deughdt!
Fy Schoonheydt sonder Eere!

MARFI. Que dize el Poéta? DOC. Muestra con vna gracia admirable al hombre justo, virtuoso y constante, tambien su libra, quieta y desseosa vida. Diziendo en las quatro primeras coplas que deue tener prudéte Simplicidad, humilde Magnanimidad, Amor iusta, y moderada timor de Dios. Poniendo su volontad en la volontad de Dios.

LAVRA. Che dice il Poëta? DOT. Depinge con gratia admirable l'huomo iusto virtuoso & constante, anco sua libra tranquilla & beata vita. Dicendo n'elle quattre prime stance ch'il deue tenir Prudenta Simplicita: Humila Magnanimita: Amor' iusta & Honesta: & Moderata Timor d'Iddio, ponendo sua volontà en la volontà de Dio.

CASSAN. Que dict le Poete? DOC. Il depeint, d'vne grace admirable l'homme iuste, vertueux, & debonaire, ensemble sa libre, tranquille, & bien heureuse vie. Disant qu'il doibt auoir Prudente Simplicité, Húble Magnanimité, Iuste Amour, & Moderée Crainte de Dieu: mettant sa volonte en la volonte de nostre Seigneur Dieu.

LES OEVVRES POETIQVES DE MONSIVR VANDER NOOT.

Aen den E^n. VVysen / ende Vreursinighen Heere / Heer Jaspar vanden Cruyce / Docteur in beyde de Rechten / en Canoninc van Onser Lieuer Vrouwen t'Antwerpen.

Siende Deughdelijc / deuot / vreesen den Heere /
Doende ootmoedighlijc / hem goeden dienst en eere /
Hebbende in sijn Cruys betrouwen en verblijden /
(Want Vanden Cruyce koomt d'leuen nwt sijnder sijden)
So moet ic v de Deughdt / en de Vroeme toe schryuen :
Godt wil van ons / en heur / alle boosheyt wegh dryuen.

O D E. 5.

Di de Deughdt / groot van weerden /
Volghdt / en reyn liefde pijnst /
Wordt veracht op der eerden
Daer diemael twist oprijst :

Want Satans kinders haten d'licht :
En alle werck dat leerdt een sticht
De quade van hem wijst.

Hoerdom en Woekerye /
Ja Quetspel oncuyn /
Ledigh en Roueryе
Syn schier al-om ghemeyn :

Vi / en valsch / willen diuen Godt /
Worden diemael gheacht veur sot
Hier in dit eerdtsche pleyn.

Elc een volghdt sijn nature /
De quade volghen t'quaedt :
De vroome goedt / on-sture
Volghen t'goedt vroegh en laet :

De quade / deur sijn wellust / sneefdt :
De vroeme / nae deur / eeuwigh leefdt.
Duo / Vroine ! op Godt staet.

Al won de werrelt vallen
Deur storm / oft donder groot /
Hoo en vreest niet medt allen /
Want Godt helpt Vander Noot.

Vi hem / vol liefden / volghen naer /
En vast op hem betrouwen claer :
Och ! sulker Deughdt wordt groot.

DOTTOR. El Poëta, continuando el proposito suyo, dize en esta Oda) que los virtuosos iustos son inuidiados y calõniados de los maluados. Come dize tambien Horacio en la Satyra 3. libro. 1.

DOTTOR. Il Poëta, continuando il suo proposito, dice (en quella Oda) che gli virtuosi iusti son' inuidiati & calõniati d'elli peruersi, tutta via restanno, constanti como dice anco Horatio n'ella Satyra. 3. lib. 1.

DOCT. Le Poëte, continuant son propos, dict que les iustes vertueux sont hais & detractez des vitieux, & demeurent neantmoins constans. Cõme Horace dict aussi en la Satyra. 3. lib. 3.

At nos virtutes ipsas inuertimus atque
Sincerum cupimus vas incrustare : probus quis
Nobiscum viuit, multum demissus homo ille.
Tardo, cognomen pingui damus, hic fugit omneis
Insidias : nullique malo latus obdit apertum :
(Cum genus hoc inter vitæ versetur, vbi acris
Inuidia, atque vigent vbi crimina) pro bene sano,
At non incauto, fictum, astutumque volamus.

Y en la Oda 3. libro 3. — *Et in l'Oda 3. libro 3.* — Et en l'Ode 3. liure. 3.

Iustum & tenacem propositi virum
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non vultus instantis tyranni
Mente quatit sordida, neque Auster
Dux inquieti turbidus Adriæ
Nec fulminantis magna Iouis manus.
Si fractus illabatur orbis
Impauidum ferient ruinæ.

Ergo : Lætamini in Domino, & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde. Nam : Qui confidit in Domino sicut mons Sion non commouebitur in æternum.

Aen den E^e. V Vysen ende Veursienighen Meester Rombout Verdonck/ende Jonghvrouwe Maria Blyhooft/sijn wettige Ghesellinne.

Siend' v Meester Rombout/ soo wel gheleerdt te wesen
In Duyts / Grie / en Latyn / dat ghy daer om ghepresen
Wordt. En om dat ghy oock ander veel deughden leerdt:
En noch een Huysvrou' hebt di Deughdt en Vreughdt vermeerdt /
Soo moet ick v nu hier toeschryuen dees' ghedichten /
Na dat ghy acht goedt werck dat medt vreughden kan stichten.

O D E.

Soo d'Olympia schoone
Onder de dornen heerdt
Suet-geurigh na de croone
Opgroeyd' eerlijgh ten troone /
Dies sy ghepresen werdt.

Alsoo leeft oock vol eeren
Olympia vreedsaem /
In de vreese des Heeren /
Gaende sijn eer' vermeeren /
Louende sijnen naem.

Soo oock dees wyse vrouwen
Di de Deughdt volghen naer /
En de Kosmicas schouwen
Die men siet veel' ontrouwen
Bedryuen hier/en daer.

Godde/den Heer' behaghen /
Satan de quaed' acht /
Wyse vlieden de plaghen /
De sotte namaels claghen:
Dus maeghden houdt goy wacht.

Die Satans Rijck / soeckt te verminderen .. Wordt hier veracht / van sijn quaet hinderen.

DOC. El Poeta haze vna Anteteze de Olympia y otras Doñas virtuosas, contra Kosmica y otras que hã perdidas la verguença y la consciencia, entre las quales las virtuosas biuẽ como las Olympias (que son flores, antiguamẽte llamadas Açucenas entre las Espinas, mas en salçadas, pero mal aconsejadas, por esso les dize. Donzellas tengays buena guardia. Mas el Señor vander Noot ayendo sido embidiado y calumniado de algunos emulatores y detractores por auer hecho bien, dize.

DOT. Il Poëta fa vna antiteze di Olympia & altre donne virtuose, contre Kosmica & altre che hanno smenticato l'honor' & la conscientia. Fra i quali i virtuosi viuano come gli Olympy (fiori che si solcano chiamar', Gigli) sotto i pini ben piu alsati, ma male consigliati: Per che dice loi' voy dieci Vergini tenete buona guerdia. Ma sendo stato il Sor. Vander Noot inuidiato & calõniato de gli emulatori, falci susuroni, & detrattori, per haber fatto bene, dice finalmente.

DOT. Le Poëte, faict vne antiteze, d'Olympia, & autres vertueuses, contre Kosmica, & autres qui ont perdues l'honneur & la conscience: entre les quelles, les vertueuses viuent comme les Olimpies (qui sont les fleurs qu'õ soloit nommer les lis) entre les espines. Bien plus esleuées, mais mal auisées. Pour ce leur dict il vous dix pucelles, tenez bon guet. Mais ayant le vertueux Seigneur Van-Der Noot esté hay & detracté des emulateurs, & Calomniateurs, pour auoir bien faict, il dict.

Qui veut diminuer le Regne Sathanique .. Est detracté des siens, par leuine trop inique.

MARFIR. Bien poco se le da desso, siendo armado de paciencia y de buena Philosophia, como vemos. DOT. Esto aparece en las coplas a saber en la 5.6 7. 8.9 y 10. de la Oda precedente. Cantando la tranquillidad, y dessosa vida de los virtuosos, los quales desechãdo el miedo y la vana esperança ponẽ su volontad en la volontad de Dios siguiendo el consejo de Boetio, diziendo.

L A V R A. Ben poca si cura di quello, sendo, armato di patiẽtia, & di buona Philosophia come vidiamo. DOT. Quello pare ai cople 5. 6. 7. 8. 9. 10. di l'Oda precedente, cantando la tranquilla, honesta, pacifica, modesta, & beata vita di virtuosi, & insti i quali scacciando ogni Paura, & Esperanca vana, mettono nella' volonta d'Idio volonta loi'. Seguitando il consiglio di Boetio, dicendo.

CASSAN. Il se soucie bien peu, estant armé de Patience & de bone Philosophie. DOT. Cela apert aus couplets 5.6 7 8.9 & 10. de l'Ode precedente: chantant la tranquille & heureuse vie des Vertueux, les quels reiettans toute crainte & Esperance vaine, mettent en la volunté de Dieu, leur volunté. Suiuant l'aduis de Boece, de Consolatione Philosophie, disant.

Boetius de consolatione Philosophiæ libro primo.

Tu quoque si vis
Lumine claro
Cernere verum
Tramite recto
Carpere callem
Gaudia pelle
Pelle timorem,
Spemq; fugato.
Ne dolor assit.
Nubila mens est
Vinctaq; frenis.
Hæc vbi regnant.

LES OEVVRES POETIQVES DE MONSIVR VANDER NOOT.

A Mon Seigneur Louis Balbani, Gentilhome Luquez.

I'Ay reduit maintes fois, BALBANI ! en memoire
De resonner des vers à l'immortelle gloire
De voz nobles Maieurs, & de vous, mon Seigneur !
Veu que vous meritez tout honneur & bonheur.
Mais deuant tel Labeur, pour estre, ie vous donne
BALBANI ! d'vn bon coeur, ceste Ode Brabançonne.

Ode. Aen den Edelen Wysen/ende seer Veursinighen/Heere Louys Balbani.

STROPHE.

MEn vyndt (Balbani) nv veel volc diet al verachten
Hoe schoon de schriften sijn/ en hoe kunstigh daer neuen/
Als sy den nydigaerdts gheen groot vermaec en gheuen/
Veur te aenhooren blaem van di hoogheydt verpachten.

ANTISTROPHE.

DE sotten diesghelijcx verworpen oock met crachten
Al t'gheen dat niet en rickt/ oft smaeckt sterck bouen schreuen
Na ketterye valsch/ in heur herten verheuen:
De Koninghen en Godt/ sijn al te groot van machten.

EPODE.

ICk en neem gheen ghenught' in iemant te mispryfen/
Oft te blameren ooc/ maer ga gheerne bewysen
Eer' en deught/ soot betaemdt/ de vrome goederhande:
Balbani/ siet/ aldus heb ick veur my ghenomen
V oock te stellen hier/ onder t'ghetal der vromen
Om v deughdt/ in dit Boec/ Lusthof/ Bosch/ oft Warande.

MAR. Que dize el Poëta aqui? DOT. Dize al virtuoso y noble Señor Lodouico Balbani, que no obstante que muchos desprecian todas las obras y versos que no menosprecian a los virtuosos. El toda via no cessara de alabar a los honestos, como son los Balbanos y sus semejantes, que meresce por sus virtudes para siempre ser honrados.

LAV. *Che dice il Poëta qui?* DOT. *Dice al virtuoso & nobile Sor. Ludouico Balbani. Che non obstante che molti huomini dispreciã ogni, opere che non biasimano i virtuosi, luy scriue tutta via d'elle Vertu, Lodando i virtuosi, n'il numero de quali sonno, il Sor. Balbani & sui virtuosi parenti, per i quali cosse promette loro fare perpetuo honore.*

CAS. Que dict le Poëte icy? DOC. Il dict au vertueux Sr. Louis Balbani, que non obstant que plusieurs desprisent tous les œures qui ne blament les vertueux: il ne aisse pourtant d'escrire de la Vertu louãt les vertueux, du nombre desquels sont le dict Sr. Balbani & ses vertueux parents: pour les quelles choses il leur promet faire perpetuel honneur.

Maer al dat deuchdelick is/ en weert ghepresen
Verargheren wy/ en met quaden ooghen aensien:
Lachterende al dat oprecht/ en goet mach wesen:
De ghene die tamelijck en eerlijck leeft/
Niet hoomoedich/ wort gheacht voor de lien
Slecht/ en niet neerstich/ of die niet veel en heeft:
De ghene die alle bedroch wilt schouwen/
En niet geerne en hoort arch/ oft quaet ontfouwen/
Niet verkeerende daer nijt/ en boosheyt regneert/
De sulcke heeten wy dwaes/ en nochtans deucht tracteert.

Cornelis van Ghistele/ in d'vuersettinghe der Satyren Horatij. Dienende tot dese propositie.

Aen den E. Wijsen ende Veursinighen Sr. Carle Helmans.

Helmans! ghy die hier kendt der Liefden groote crachten
Ick moet v, om v deught, die noch dat doen verstaen
In dit dicht, daer ic doe Phoebo mijn droeue clachten,
Dus wildt dit, t'uwer eer, in danc, van my, ontfaen.

SONNET.

APpollo claer! soo ghy op de reuire
Van Santhes songht, daer t'hof Ilion stondt,
Olympum doens verlatende, deurwondt
Van Cassandra, heet deur der Liefden vire,
Slaghende daer, te verghefs v schoon Lire,
Beruerde ghy het water wel, goedt-rondt,
Maer niet, deur-waer, den suten schoonen mondt
Die v eel hert deur-wonde tot der nire:
De bosschen daer, de berghen, en de dalen
En d'water claer, hoorend' v leedt ver-halen,
Beclaeghden doens, v jammerighe smerte:
Soo wordt nu oock, van de bosschen en velden
Ontrent ons Stadt, en van d'water der Schelden,
Beclaeght t'groot leedt dat ic stil dragh' in t'herte.

MAR. que cosa dize el Poëta DOT. Para mostrar mas perfetamente al vertuoso Sr. Carlo Helmans, la potentia d'Amor, le presenta (por sus vertudes) este Soneto, en elqual habla a Apollo diciendole (el contenido de vna antigua fabula) o Apollo asi como cantastes suauamente (dexando el cielo) siendo herido por l'amor de Cassandra (hija de Priamo Rey de Troya) que las ondas de la riberade Santes, Iunto el Castillo Iliõ, estauã comouidos asi lloran agora, las ondas del Schaldo, las campañas y bosques cerca de Amberes, los martirios que padesco por el casto amor de mi Señora Olimpia. MAR. O Amor loorable y honesto! DOT. por esto dizẽ los licẽciados Gualtero vander Steghẽ, y Thomaso Geuardo.

LAVRA. che cossa dice il Poëta? DOT. per monstrare piu perfettamẽte al virtuoso S. Carlo Helmans la potentia de Amore: luy dedica (per sue virtu) questo Sonetto, n'el quale il parla a Apollo, dicendoli Apollo come voi cantaste tanto suauemente, (lassando il cielo) stando feruto per l'Amor di Cassandra (figlivola di Priamo, Re di Troia) che gli onde di la riuiera di Sãtes, presso il castello Ilion, stauan commosse, ma non il casto core di Cassandra: cosi piãgano anco adesso, gli ondi d'il Schaldo, gli campaigni, & i boschi, cerca d'Anuersa, gli martiri che io patisco per il casto amore di Madona Olimpia. LAV. o Amor santo, lodeuole! & honesto! DOT. questo attestano, fra altri, il venerabile Sr. Gualtero vander Steghẽ Dottor n'ella sacra Theologia en questa proza: & Tomaso Gheuardo, ne quelli sequenti versi.

CASSANDRE. o que l'Amour est honneste & laudable que voyons entre le Seigneur vander Noot, & sa diuine Olympia, encores incognue aux mortelz. DOCTOR. pour ce lugent d'eux icy dessoubs D. Waltherus vander Steghen Licen. en la Theologie, & Mr. Thomas Gheuardt. En Latin.

O' eerlijcke en lof weerdighe liefde: sonder my te noemen. LEERAER. daer om oordeelt Hr. Wouter vander Steghen, en Mr. Thomas Gheuardt, Licentiatẽ in der Godtheyt, aldus daer van. OLIMPIA. men salt weté als het tijdt sal wesen mijn Heer.

TE tibi subripuit dilectum, tam docta Puella,
Vt (si qua est) flammis digna sit illa tuis:
Assit cui probitas, sapientia, gratia, forma,
Quam Musæ esse suam, quam Charites cupiant.
Hanc bene sanus amas (quis te culpabit amantem?)
Non tamen vt stultum vulgus amare solet:
Nam quos non Pallas, non horreat Artemis ignes
Flebilibus celebras alter Apollo sonis
Ergo sanctus amor quis sit, te Belgica Vate
Nouerit & cælo quæ patre nata Venus.

D. IOANNIS vander Noot Poëma Brabanto-Gallicũ, vtilissimũ fore iudico, ijs qui diuiniorem Philosophiam secuti; amatorias eius allegorias, recte resoluent. Inuenient enim hic descriptum amorem non illum vulgarem sed eam, ad quem nos actio ciuilibus, purgantibusque virtutibus præparat: quẽque purgati animi contemplatio perficit, exemplari virtute nos diuine essentie vniendo.

DE POETICSCHE WERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT.

Phoebus Apollo (hem in de middeldt der neghen Musen houdende: daer toe begrijpende en beuestighende al het schoone en goet dat sy ghevonden ende bewaerdt hebben) doedt de Poeten deur den ijver der Profecijen in heur wel ghemeten veersche medt schoone Musicale harmonie/ waerachtighe prophetien beschrijuen.

Phœbus (Apollo, se tenant au milieu des neuf Muses: aussi amplectant & confirmant tout ce qu'ils ont trouvez & gardez du bon & du beau) faict les Poëtes, par la fureur Profetique harmonieusensement descrire en leurs beaux vers mesurez, propheties, & misteres veritables.

LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.

Aen den Gheleerden Wijsen ende seer Veursinighen Sr. Aluaro Nuñes
Doctoor in der Medecijnen.

NA dat wt t'smorghens vroegh / de blosende Aurora/
(Hebbende t'hoofdt vercierdt medt duysendt peerlen claer/
En den mantel gheboordt/ lustighlijck hier en daer/
Medt wit/root/gheel/en peersch/ghelijc heur suster Flora:)

Lieflijc had vertroost / medt eerlijcke ghedachten/
Soo quam Apollo claer/ sonder baerdt/ oock tot my /
Medt zijn Lier' in d'een handt/ d'ander handt op d'een sy/
Zijn lampe op zijn hoofdt/ van wonderlijcke crachten:

Zijn hayr was schoonder veel dan fijn Goudt wt Afrijken :
Zijn wesen was beleefde/hoofsch/heerlijc/suet/niet fier:
Den mantel om zijn lijf/was fijn purper van Tier:
En voordt was hy gheschoydt na t'ghebruyck der Antiken.

Staende daer soo veur my/ sprack hy medt hoofschen monde
Myn beste kinders zijn (verstaet dit/ Vander Noot!)
De Poeten lofsaem/ en de Coninghen groot
Daer toe de Medecyns/ der quelender ghesonde:

Dus/ ghy/ die als Poet'/ de Coninghen kunt eeren /
Deur de kunst die ick u/ sonder cracht heb gheleerde
Waerom en sal deur u oock niet worden vereerde
De goede Medecijn/ die hem ter deught gaet keeren?

Dus schept nu vlytigh int/ en gaet den lof beschrijuen
Van Nunnius / Docteur soo gheschickt in zijn konst
Dat hy ghewonnen heeft der grootster Heeren gonst /
Verlenghende dickmael menighen Heer' zijn leuen.

Soo oor zijn Vader was/ die-men medt recht magh noemen
(Soo ghy self hebt ghesien) den t'weeden (om zijn deught,)
Esculapius. Doens schiedt Apollo medt vreughde
En ick schreef t'uwer eer' dees Poetische bloemen.

MARFIRA, Que dize el Poëta en esta oda? DOT. Finge que despues que Aurora, adornada de mil perlas, & de colores diuersos le auia poco espacio entretenido, Apollo la uenia ansi buscar con sus cabellos dorados y sin barba, con Cara dolcamente graua, y humanamente magnifica, de linda presentacion, ornado en la Cabeca de su Lauro y de su Sole tenendo la Lira en el braco esquierdo, y el diestro sobre las costas, diciendo al Poëta entre otras palabras, que no oluide de Insculpir en el templo, de Memoria, los loores y virtudes de lindos Dottores en Medicina. Los Sr. Luys y Aluaro Nuñe: Padro y hijo.

LAVRA. *che cosa dice el Poëta in questa Oda?* DOT. *finge che dapoi che Aurora, ornata de mille perle, & di colori diuersi, lei hauena poco spatio intretenuto, Apollo luy veneua ancho trouar' col sui capelli dorati, sin barba, con chera dolcemente graua, & humanamẽte magnifica, di bella presentation, ornato d'un mantel di propora di Tiro, calciato di coturni o brodechini antiche: ornato in testa d'il suo Lauro & d'il suo Sole: tenendo la Lyra nel braccio sinestro, & il destro sopre le coste: dicendo al Poeta fra altre parole, di ne mancare d'insculpir n'el Tempio di Memoria, i lodi & le virtu di essellenti Dottori in Medicina, gli Sri. Ludouico & Aluaro Nuñes, padre & filiolo.*

CAS. Que dict le Poëte, en ceste Ode? DOC. il feindt que apres que Aurora, embellie de mille perles, & de diuerses couleurs, l'auoit quelque peu entretenu, luy vint aussi trouuer Apollon en maintié doucement graue, de corpulence belle, vestu d'vn manteau de pourpre de Tier: chausé de coturnes ou brodeqins a l'antique; ayant son Soleil & son Laurier dessus sa teste: la Lire en son bras senestre, & l'autre main, sur le costé droict: Disãt au Poëte, entre autres paroles, de ne faillir d'égrauer au temple de Memoire les merites & vertus des tres excellens, Docteurs en Medecine. Les Sri. Louis & Aluaro Nuñes pere & filz.

Insigni doctoq; viro D. Ioanni Vander Noot. Franciscus Sweertius, Antuerpiensis.

Mantua Virgilio, Nothæo Antuerpia gaudet:
Virg. Maro Latiam decorauit honore poësin,
Sic Brabantorum Nõ thæo auctore resurgit,
Surgit in immensum, properatq; accedere gentes
Externas patriasq; studet relinquere sedes.
Quid? versus contenta magis concludere tellus
Non gaudet proprijs. Remanẽt post funera versus.
Tuus per saxa per ignes. Franciscus Sweerts.

DE POETICSCHE WERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT.

Aen den E. wijsen ende seer Veursinighen Sr. Peeter Helmans.

Helmans! siet! Cupido / en Venus doen my singhen
Veur mijns Liefs ooghen soet, meer dan van ander dinghen/
Van heur en van mijn Lief: nochtans sal ick v eer'
Verbreyden t'alder tijdt, veur mijn werc / Vrint en Heer':
Maer veur al moet ic hier, v nu eerst openbaren
Wat woorden Cupido my Phoebo doedt verclaren.

S O N E T.

ALme Phoebus! Apollo goedertieren!
Die veur de kracht ws Vaders / claer verlicht
T'schoon hemelsch rijc / en d'eerdtsche / en ons sticht
Veur zynen gheest die ghy stort tot vercieren
Veur dry-maels dry Maeghden / reyn van manieren/
In t'vreedsaem heer der Poeten / bericht
Tot Eer' en Deughdt (ghesuyvert van t'ghewicht
Der valscheydt) bequaem ghemaeckt ter Lieren/
Vergheeft my dat ick meer van Liefde hier
Singh' dan van pracht der grootscher Heeren fier/
Want Venus kindt / en Sy / my sulcx bevelen
Heur kindt, d'welck my / met flechts / aldus verblindt
Maer dat daer toe de Goden overwindt
Doen my heur deughdt singhen meedt suter helen.

DOTTOR. Promite al sabio y gracioso Señor Pedro Helmans, de eternisarle. Pues suplica a Apollo que le perdone que canta de meyor gana d'Amor que de otras cosas, visto que el vitor de los hōbres y de los dios, y la dolce Venus, le hā hecho ser Poëta espresamente para cantar sus virtudes glorias y potencias. Ergo recte dicit.

DOTTOR. Promette al accorto, & gratioso Sr. Pietro Helmans de eternisar le. Poy Prega a Apolline che luy perdona che canta piu tosto d'Amore che d'altre cose, visto che il Vittor de gli huomini & gli dei: & la dolce Venere luy an fatti esser' Poëta espressamente per cantar lor' virtu, glorie & potentie. Ergo non temere dicit. Hic inseritur.

DOC. il promet au Sr. Piere, Helmans, d'Anuers, honeste & gratieux, de l'eternifer. Puis il prie a Apollon qu'il luy pardonne s'il chante plus tost d'Amour & de sa Dame, que d'autres choses; veu que le veinqueur des hommes & des Dieux, & la douce Venus, luy ont faict deuenir Poëte expressēmēt pour celebrer leurs puissances. Ergo dicit.

NICOLAVS DE MEYERE ANTVERPIENSIS IN CORONAM MIRTEAM. D. I. Vander Noot.

ALma Venus rursus cingebat tempora Myrto,
Aptabatq; humeris tela Cupido sui,
Et Nati, iniciens sua candida brachia collo,
Oscula, quae superant attica mella, dabat:
Nate refert, nunc pone omnes de pectore curas,
Nunc animum & vires sumere Nate decet.
En nostra in toto cantantur nomina mundo:
Priscus honos nobis qui fuit ante, redit;
Porro debetur Vander Noot, *gratia tanta,*
Qui solus verè numina nostra colit.
Illum sidereo nunc capit Olympia ocellus,
Hunc loquitur, solam hanc nocte dieque canit:
Iam Phoebum & Musas per eum Brabantica tellus
Cognoscet, redeunt aurea secla, Puer.
Dignus is ex Myrto nobis praeferre coronam,
Dignus Pierides inter habere locum.
Nec mora, Musarum placidos deduxit in hortos,
Illius Aonij ora rigauit aquis.
Dein Phoebo, proprium veluti, commendat, alumnum,
Ex hoc, noster eris, tempore, Phoebus ait.
Addidit ipsa Venus, felicem in amore futurum,
Et tangens Myrto tempora, plectra dabat.
Perge, refert, nostrum nomen celebrare per orbem,
Diceris Vates, tempus in omne, meus.

Aen den Welgheboren Edelen Heere/ mijn Heer' Lamoral van Claerhout/ Baenderheere van Maldeghem/ Guyse/ Couchy/ &c. Heere van Pitthem/ Coolschap/ Wt-kercke/ Assebroeck/ etc.

Ende aen mijn Ghenadighe Vrouwe, mijn Vrouwe Franchoise d'Oignies,
Sijn Wettighe Ghesellinne.

O D E.

Mijn Heer! waer plagh te zijn dat sprec-woordt (in veurtijden)
Die wel gheboren zijn/ die meughen heur verblijden
Dat is / die zijn begaefde medt kunsten/ en medt deught
En in Godt trouwelijck te dienen/ scheppen vreughde:

Want in die tijden goedt/ alsmen vreed'saem sagh leuen
Augustum/ Pollium/ en Mecoenam verheuen/
Poeens werden meer gheacht de alderbeste Gheesten
Dan d'onwetende groots/ schalken/ oft stumme beesten.

Meer werd' oock doens gheacht de schoon Poeterije/
En d'ander kunsten bij/ medt goey Philosophije/
Dan hoerdom/ ouerspel/ woecker/ moordt/ oft bedrogh/
Oft ander wercken quaedt/ och! waert nu oock soo noch!

Soo soumen sien gheacht de kunste suet en reyne/
Diemen verrijghen moet wt Pegasus fonteyne:
Soo soumen cleyn en groot/ iae vrouwen en landts heeren/
D'edel Poeten goedt hoogh sien achten en eeren:

Soo souden middel oock hebben d'Edel Poeten
Om wel te leuen hier/ en teghen t'vasten eten
En om te hebben oock een eerlijck cleedt aen d'lijf
Soo wel als menigh dief/ hoere/ of vals caitijf.

Soo sou den Heeren groot/ Vrouwen/ en vrome liden/
Deur der Poeten dicht/ eeuwigh eere gheschieden:
D'welck sy deurstichtighlijck/ wel soo hoogh souden achten
En loonen/ als yet quaedts/ daer de quade na trachten.

Want sy souden verstaen datmen ter goeder trouwen/
In groote steden goedt/ goey Poeten moet houwen
Soo wel om datmen doch in deser werrelt vindt
Gheen saken weynigher dan goey Poeten vindt.

Als om de groote macht/ en om de hooghheyt schoone
Heurs hemelscher verstandes/ d'welck siet' Godt wt den troone
Seer ouervloedigh seyndt/ medt Godlijcker nature/
In heuren reynen gheest/ zedigh/ vreedsaem/ onsture.

In sulker deughden claer/ dat sy/ medt goey manieren
Heur sprake meesterlijck medt schoon woorden vercieren/
Medt schoon redenen oock/ en medt oorbeelen vast/
Als sterren lustigh claer/ in schoon veerschen ghepast.

Waer sonder (hoement maecke) der letter Meesters boecken
Noch gracie/ noch schick/ noch stichtelijc vercloecken
En souden hebben toch! sy en ghinghen ontleenen
Der Poeten begrijp/ om heur werck te vereeren/

Die sulken schoonen dienst/ en daer toe bij van schanden
Eeuwich eere aen doen Heeren/ Vrouwen/ en Landen/
Die redene ghebruycken/ oorbeeldt medt woorden stout
Oft sy weerdt zijn oft niet te hebben onderhoudt?

Veurwaer de namen schoon der Vrouwen en der Heeren
Die den Poeten deughdt doen/ en goet-gunstich eeren:
Sullen deur veerschen goedt/ in spyt van doodt/ en nijdt/
Blyuen ieughdigh/ gheacht/ en schoone t'aller tijdt.

DE POETICSCHIE WERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT.

Ghelijck ick uwen lof t'alder tijdt sal doen leuen
Deur de kunst die my/ Godt/ deur Phoebum heeft ghegheuen/
Van Claerhoude/ goedt en vroom/ Edel/ vry/ Warnder Heer/
Tis om u deughden schoon/ dat ick u eeuwigh eer.

Want bouen dat ghy zijt verciert medt schoone deughden
Soo gaet ghy ghunstigh oock/ d'Edel Gheesten verheughen/
Ghelijck hier veur-maels plagh Mecenas wijs / te doen/
Wiens lof t'alder tijdt/ als den Laurier blijft groen.

CASSANDRE. Que dict le Poëte en ceste Ode? DOC. Voyant si peu estimés les vert⁹, & les plus vertueux, en ce nostre ciecle barbare, debaucé, & auare, il s'adresse au vertueux, docte, & generaux Seigneur.

LAVRA. *che dice il Poëta in questa Oda?* DOTTOR. *Vedendo tanto poco estimati le Vertu, & i piu virtuosi in questo nostro cecculo barbaro triste & auaro. se ne va drissando al molto virtuoso Dotto & generoso Signore.*

MARPIRA. Que dize el Poëta en esta Odo? DOT. Veiédo las virtudes y los mas virtuosos ser tan poco estimadas, en este nostro sieglo barbaro, triste y auaro, se va aderecando al muy vertuoso docto y generoso

Le Seigneur l'Amoral de Claerhout, Baron de Maldeghem, Guyse, Couchy, &c. Seigneur de Pitthem, Coolschamp, Vut-kercke, Assebroeck, &c.

louant, & souhaitant le temps auquel Auguste, Pollio, & Mecœnas dominoyét a Rome, veu qu'alors les vertueux & sçauans estoiét plus estimez & fauorisez que les malitieux & ignorants. Demonstrant succinctement, combien les Poëtes sont necessaires pour eterniser Villes & Prouinces, Dames Seigneurs & Princes, & pource dict bié S^t. Iaques Verduin en vne Ode chantant. Finalemét n'oublie le Poëte de donner, de bóne grace, de tresbelles & eternelles louanges a ce noble & vertueux Baron, & a Madame sa Compaigne.

Laudando & deziderando il tempo nel quale Augusto, Pollione & Mecœnas dominauano in Roma, vedutto che adonche fureno piu estimati & fauoriti i virtuosi & dotti, che i maligni & ignoranti. Demonstrando succinctaméte quanto necessarij sono i Poëti, per eternisare Terre, Prouincie, Done, Signori & Principi. & per quello dice ben il Signore Iacopo Verduino. in vna Oda cantando qui disotto. Et finalmente ne desmentica il Poëta, di dare, cō bonna gratia, molte belle & eterne lode a questo nobile & virtuoso Barone, & a Madona Francesca d'Oignyes, sua Compaigna in questo sequente Epigramma.

loando y desiderando el tiempo enelqual Augusto, Polliono y Mecenas regnauan en Roma, entonces fueron visto mas fauorecidos y estimados los vertuosos y doctos, que los malos y nescios: demonstrádo succintaméte quā necessarios son los Poëtas, para eternizar Tierras Prouincias Donnas, Senores y Principes, y poresso dice bien el S. Iacomo Verduino en vna Oda cantando. Finalmente no oluida el Poëta de dar, con buena gracia, muchos lindos y eternos loores a este noble y vertuoso Baron, y a Madona, su Muger.

A Madame, Madame Franchoise d'Oignies, Femme du dict Seigneur & Baron de Maldeghem, &c.

MAdame? son pouuoit de vostre bon lignage
Et de celluy encor qui t'a en mariage
Prinse par la faueur des cieux & du Seigneur,
Aussi de tes vertus raconter la candeur
L'on verroit clairement, que d'esprit & corsage
Dieu t'a voulu orner par Minerue la sage,
Par la belle Cipris, abondante en douceur,
Et par Iunon aussi, rassise en la grandeur.

HENRICVS AGRICOLA BRECHTIVS, DE operibus. D. Vander Noot.

Dimidio meditans attentus cuncta dieī   Iudicia & vertens, mox bona vera noto.
Perlego, indicium quam citus adde meum,   Censebam primùm secus hæc sunt visaq primùm:
Tam spatio paruo cuncta & cen stās pede in vno,   Fronti nulla fides, prima fefellit & hunc.

A MONSIEVR M^r. DENIS DE VILLERS CHANOINE DE L'EGLISE CATHEDRALE DE NOSTRE DAME, A TOVRNAY.

Discours Poëtique.

Si vous voulez, Villers, prester l'oreille
A mon discours, je vous diray merueille:
Comme ces jours je plaignoy mes ennuis,
Me trouuant seul, comme souuent ie suis:
Ces jours tout seul, errant je me premeine
Tout pas à pas, par la deserte plaine,
Iusques à tant que je fus paruenu
En lieu secret, ou ne fus entendu
D'homme viuant, lors je commence à dire
(En accusant le monde, qui s'empire
De jour en jour) entre autres mots ainsi:
Las! la Vertu n'a plus credit icy:
Car detractez sont les bons, per enuie,
Et estimez plusieurs pleins de folie
Comme paillartz, maquereaux, & flateurs
Gourmans, beuueurs, impudens & pipeurs:
Et nulle part, Homere, ni Horace,
Pour leurs vertus ne peuuent trouuer place.
Ce temps pendant qu'ainsi piteusement
Ie me plaignois, s'en vient tout a l'is stant
Tout droict vers moy, la Mere de Noblesse
l'Alme Vertu non moindre que Deesse.
Et me disoit. Amy! qui le troupeau
Des chastes Seurs, alaicta au berceau,
Puis que m'aymes d'amour bonne & constante,
Ie t'ayme aussi & de toy ie me contente:
Et tu auras par moy parfaict plaisir,
Car ie feray la fin de ton desir.
Lors ie disois, en souspirant encore,
Dame Vertu, que i'admire & honore
Parfaictement, de sincere & vray cœur,
I'ay en tout temps par Prudence & Labeur,
Cherché par tout, de vous en tout complaire,
Euitant tout ce que vous est contraire:
En terre icy ie n'estime rien grand,
Sans vous, à qui tout mon esprit s'estend:
I'abhorre aussi toute sorte de vice,
l'Ambition, Luxure & l'Auarice,
Et sans grand bien, ie vis heureusement,
Sans me donner au cœur, aucun tourment.
De mille tortz, faucetez, & iniures
Que m'ont bien faict peruerses creatures
Qui sont viuants sans la crainte de Dieu,
Et Charité, en chasque temps & lieu:
Empechement donnant à tout bien faire,
Aux vertueux, aux quels ne veulent plaire
Veu que sans or lon ne peult mettre au lour
Chose de prix, quoy qu'on y porte amour.
Et ceulx qui ont de Vertu cognoissance,
Sont bien souuent de petite puissance:
Aucuns aussi, qui s'y entendent bien,
Sont tant donnez au plaisir terrien,
Qu'ils ayment mieux en vne nuict despendre
En chapons, vins, & sucre, ambre, & pomandre
Force d'escus, & ioiaux precieux,
Pour par ainsi aux fols delicieux
Complaire mieux (qui s'en vont en fumée)
Que par vertu, gaigner la renommée
D'humanité, faisant quelque faueur
A ceulx qu'a vous font seruice & honneur.
Sur ce, ouurant sa bouchette sucrée,
Me respondoit ceste Dame honorée,
Le nombre, helas! est petit, vrayement,
De ceulx qui ont de moy entendement:
Et par trop grand de ceulx, qui l'auarice
Faict me blamer, & exalter le vice.
L'ambition, & vains honneurs mondains
Font les charnels, si indiscretz & vains
Qu'ils ayment mieux la volupté charnelle,
Et faux plaisirs, que la Vertu tout belle:
Ce non obstant tu n'en dois faire pleurs:
Cher Vander Noot! enchasse tes douleurs,
Car j'ay encor, en ce temps plein d'orage,
Sept & sept cents, qui me vont faire hommage,
Entre les quels ie voy mon De Villers
A tres bon droict orné de noms Lauriers,
Car il a beu de l'onde d'Ipocrene,
Et si est il Paton, & vray Mæcene
Des bons Espritz, qui cherçent, comm' il faut,
Plus que d'en bas les tresors de la haut.
Doncques son los au temple de Memoire
Viure ferez, pour ses vertus, en gloire,
Pour a iamais, par l'radeur de voz vers,
De ca de la semez par l'vniuers.
Par ces propos Monsieur! i'ay prins l'audace
De ce discours, d'assez petite grace,
Vous dedier, d'vn cœur bon, & loyal,
Vous voyant doux, tres humain, & Royal. Fin.
Or sus reprennant cœur, Melpomene pucelle!
Et aussi de voz Seurs la troupe chaste & belle,
Aydez moy a chanter plus ioieux que deuant
Puis que Mons de Villers va les vostres aydant.

Melpomene.
Corrinna.
M.MERTE
DE.VOS FEC
A.V.
Melpomene (representant la belle Corinna, ou Iulia, Fille d'Auguste & Amie d'Ouide) modestemét triste, coronnee de Cypres, maniant la Doucemye, faict confirmer les Poëtes leur bon propos, & deliberation bonne, & les faict marcer auant, en ce qu'ilz ont par Euterpe, auecques plaisir cherchez & bon trouuez. Olympiados Lo. 4.
LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.

Aen Euterpe/ ter onsterfelijker eeren van den Eerweerdigē/ Edelen ende gheleerden Heere/ mijn heere Don Giorgio d'Austria/ Prouost vā Harlebeke/ Camerlinc van den Vorstelijcken Cardinael van Oostenrijc. etc.

ODE.

EUterpe/ Musa wys/ di de vrome medt vreughden
Neerstigh ter Deughdē leydt/ helpt my neesterlijc prysen
En medt schoon vercieren nv eeuwigh eere bewysen
Den Heer' di hier vergaerdt heeft eenen schat der Deughdē.

DON GEORGIO D'AVSTRIA di in Deught schept behaghē
En rijkelijc verciert syt medt Deughden en Eere:
Wetende dat ghy syt een wys/ vroom/ gheleerdt Heere/
Soo moet ic v ō misbruyc der blinder menschen claghen:

Aen valken/ sperwers fier/ aen honden en aen peerden/
Aen knechten ledich veulps/ aen grooten staet te houwen/
Aen houen rijkelijc/ en sloten groot te bouwen
Hanghen de grootsche t'gheldt/ sukende lof der eerden:

Sommighe hanghen t'gheldt aen wellust cleyn vā weerdē/
Aen coppelersen valsch/ aen meyskens/ en schoon vrouwē/
Aen cappuynen/ aen wyn/ aen veel lackers te cnouwen/
Stellende dicmaels voordts onnuttighe gheueerden.

Andere suken t'gheldt nacht en dagh vol onleden
Leydende ouuersaedt/ een erm sorghvuldigh leuen/
Wāt Gheldt/ Buyc/ noch Pracht godt/ gheē rechte vreughdt
Die sulken Godē diendt/ is seldē wel te vreden. (en gheuen

En bouen al t'groot gheldt dat de veurschreuen hanghen
Aen de saken veurseydt/ wordt al heur doen vergheten/
Om dat sy nooyt iet goedts en deden den Poëten/
Die heur by-staenders doen eeuwighlijc lof ontvanghen.

Want de Poëten goedt/ die sijn van Godt verkoren
Om der Deughdt/ volghende Menschen lof te beschryuen:
Wie heuren by-stant sueckt/ diens lof sal beclyuen
Die heuren dinst versmaedt/ diens lof vlieght verloren.

Laet t'samen in een graf d'lyf medt den naem begrauen
Apollo van al di/ di ons kunsten ver-smaden
Maer die ons eeren hier/ recht wyschelijc beraden/
Die laet medt schoonen lof/ di eewigh duerdt begauen.

Dus moet ick uwen lof de weereldt deur verbreyden
Don Giorgio d'Austria/ en v deughden verkonden
Ouer veel honderdt iaer/ deur veel duysentigh monden
D'welck ic v toonen wil/ eer ghy van hier sult scheyden.

Want men v sucken siet vremde landen en lien
Waer d'edel gheesten sijn/ sukende deughdt en konste/
(Toonende redelijc/ heur v beleefde ionste)
Soo in t'veldt suken gaen de bloemkens d'edel bien.

Soo gingh Pithagoras ooc deur Egipten dolen/
Verlatende zijn lande deur lust tot konst en eere:
Vlixes dieslghelick/ en Homerus de Heere:
Want een cloec man veel leerdt in al der weereldt scholen.

LES OEVVRES POETIQVES DV Sr. IAN VANDER NOOT.

Ic heb ooc wat versocht / soo ghy weet / een deel iaren /
En heb my (soot Godt gaf) twee oft dry mael ghevonden
In steden daer ghy waert / deur den geest Godts / ghesondẽ:
T'antwerpen moet ic v / mijn goet hert openbaren.

Sweetend' v / edel Heer / dat ic v / om v deughden /
Meer eeren aen sal doen / dan de grootste veur schreuen /
Om heur peerdẽ / veel knechts / weulps en wellustigh leuẽ:
Wãt v deu, ht my behaeght / en maect my t'hert vol vreughdẽ

Dus wilt beleefdighlic en goedighlic aenveerden
Van Oostenryc / eel Heer / van my / dees slechte gauen /
Slecht / veur de ghirighaerts / maer die d'eel gheesten lauen
Bat dã wellust des vleesch / Hooghmoet / oft schat der eerdẽ.

MARFIRA. Que contiene esta Oda? DOT. Despues de auer dado lindas loores al muy virtuoso y generoso Don Georgio d'Austria, alabalo como por otras virtudes suyas, que esta curioso y diligente por accumular vn tresoro de virtudes, doctrinas, y de todas cosas exquisidas y raras: no dexãdo d'andar con diligencia y prudencia de boscar y hallarlas en las mejores prouincias de la Christiandad. Y todo al seruicio de Dios y del Rey Dõ Philipe. MAR. O hechos generosos, dignos d'eternal loor. Yo creo que el Señor Vãder Noot se ha tambien empleado para adornarse de virtudes y sciencias, caminando de tiempo y mas adelante en nuestra Europa, que Pitagoras y Vlyxes caminauan por Egypto y otras contreas. Y ha (que mas es) el tambien cantado sus trabajos, y los loores de su Mag. que el grand Homero à cantado los suyos y aquellos de Vlyxes. POESIS. Y por esto podemos con Ronsard cantar del.

LAVRA. Qual è il contenuto di questa Oda? DOT. Apresso auer dato bellissima lode al virtuoso & generoso Don Giorgio d'Austria, le loda fra altre virtu anco, percioche egli sia bramoso & diligente d'accumular vn thesoro di virtu, di scientie, & d'ogni cosa esquisita & rara: non lassia d'andare a cercar & trouarle con ogni diligentia & prudentia, nelle meglio prouincie della Christianità. Et tutto quello al seruitio & gloria d'iddio & del Re Philippo. LAVRA. O fatti generosi et degni d'eterna lode! Yo credo ch'el Sr. Vãder Noot à anco ben fatto il debito suo d'ornarsi di virtu & dottrine: caminado piu tempo & piu lontano per la nostra Europa, che Pithagora et Vlyxe andavã per l'Egypto & altri luoghi. Et (che piu) luy stesso à cantato le sue fortune, & l'oda di S. Ma. cosi come il grand Homero cantale sue, o quelli d'Vlixe. POESIS. Et per quello potremo ben cantare con Ronsardo di luy quelli versi seguenti.

CASSAN. Que contient ceste Ode? DOC. Apres auoir donné vne belle louange au tresvirtueus & genereus Sr. Don George d'Austria: il le prise pour entre autres vertus & sciẽces, qu'il est curieus & diligẽt à accumuler vn tresor de vertus de doctrines, & de toutes choses exquises & rares, ne cessant de les aller cercher & trouuer diligemment & prudentement és meilleures prouinces de la Christiẽté: & tout au seruice & à l'honneur de Dieu & du Roy. CAS. O acte genereux! & digne d'eternelle louange. Ie croy que Mr. Vander Noot à bien faict bon deuoir aussi, à s'orner de vertus, & d'vn bien heureus sçauoir: errant plus longuement, & plus loing, par nostre Europe, que Pithagore & Vlyxes erroient par l'Egypte, & autres cõtrées. Et à (que plus est) luy mesme chãté ces fortunes & les louanges de sa Mt. comme Homere les siennes, ou celles d'Vlyxes. POE. Et pour ce peult on bien chanter de luy, auec Ronsard.

Heureux celluy ie nomme
Qui di sçauoir pourueu,
A les meurs de maint homme
En mainte terre veu:

Et dont la sage adresse,
Et le conseil exquis,
Du fin Soldart de Grece
Le nom luy ont acquis.

Celluy, la grand peinture
Du Ciel n'ignore pas,
Ne tout ce que Nature
Fait en haut & ça bas:

De Mars la fiere face
Ne luy fit oncq effroy,
Ne l'horrible menace
D'vn senat ou d'un Roy.

Son opposé courage
Basti sur la vertu,
Pour nul humain orage
Ne fut oncq abatu:

Car d'vn aisle non molle
Fuit ce monde odieux,
Et indonté s'en vole
Iusqu'au siege des Dieux.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

Dialogismus / en bedidinghe van seker voghels die mijn Heer Peeter Arnouts heeft doen stellen in den hof sijns huys / staende op den Wapper / in de Meere / tot Antwerpen. Personagien sijn HOuenier ende BEeldtsnyder.

HO. Uelaen / Beeldtsnyder / vriendt / wilt my hier nu vertellen
Wat Voghels dat dit sijn / di mijn Heer heeft doen stellen
Onlanghs / in synen hof? BE. Di ghy daer veur siet staen
Wackerlijc op een been / dat is de cloecke Craen.
Daer staet den Arendt stout / veur hem staen sijn goy jonghen
Maer di hy vindt onnut / sijn achter hem verdrongen.
Hier is de Pellicaen / soo ghetrou en soo goedt
Dat veur sijn jonghen hy / alst noot is / stort sijn bloedt.
Siet hier den Ooyevaer bermhertigh / goedertiren /
Di sijn ouders vertroost / en helpt / medt goy maniren
Als deur veel iaren sy / onmachtigh worden sijn
Soo en verlaet hy di in gheenen noodt oft pijn.
HO. Wel / wat wil nu mijn Heer Aernouts hier mede segghen?
Ick bid' u / mijn goedt vriendt / wilt my toch dat wtleggē.
BE. Dat wil ic gheerne doen / Houenier / mijn goet vrindt /
Medt dees voghels veursydt / wil Aernoudts wel ghesindt
De menschen / stichtighlijck / medt vreught / te kennē gheuē
Hoe een man wyschelijc / in sijn houlijc moet leuen:
Ten eersten / moet hy cloec / veursichtigh dagh en nacht /
Ghelijc de Cranen doen / toe sien / en houden wacht
Ouer sijn huysghesin / op dat gheen quaey ghesellen
Hem / noch de sijne ooc / ouerlasten oft quellen.
Ten t'weeden moet hy noch / ghelijc den Arent doedt /
Op sijn kinderen acht nemen / medt sinnen vroedt /
En di hy gants onnut ter Deughdt bevindt te wesen
Sullen / na Reden goet / van hem worden mispresen.
Maer soo de Pellicaen (di daer de derde staet)
Sijn ionghen medt sijn bloedt laeft / alst heur qualijc gaet /
Alsoo (siet) sal hy oock helpen / medt goy maniren /
Sijn kinders vroom en goedt / als vader goedertiren
Soo dan den Oyevaer / ghenadighlijck ghesindt /
Sijn ouders deughdelijc / soo trouwelijc bemindt
Dat hy di spyst en draecht / als heur / deur te veel iaren /
Den ouderdom (die traeght) verdrietigh / koomt beswaren:
Soo sullen kinders vroom / heur ouders oock by staen
Als sy sijn worden oudt / sonder heun af te gaen:
Ghedachtigh sijnde / stedts / wat sy al leedts en sorghen
Hebben om heur ghehadt / van t'sauondts tot den morghen.
HO. Ay / seker dat is schoon / en wel een goede leer /
Beeldtsnyder mijn goedt vrindt / ic danck u hier af seer.
BE. T'is een leere / mijn vrindt / di oudt / iongh / mans en vrouwē
Wel behoorden medt vlyt te leeren en t'onthouwen
Om wyschelijc altydt in deughden voordt te gaen
Soo Arnouts heeft altydt medt sijn kinders ghedaen.

DOCTEVR. Ces vers disent, que l'homme doibt tenir bonne garde sus son menage cōme la Grue, reiettant les enfans qui ne veullent rien valoir; auançant les bons comme faict l'Aigle: Voire les aydant & assistant de son extreme pouoir, en la necessité, à l'imitation du Pellican: Et reciproquement assisteront & solageront les enfants leurs Parents suiuans la Cigoigne.

LES OEVVRES POETIQVES DV S. IAN VANDER NOOT.

Aen den E[n]. Wysen ende veursinighen / Thomas Anraet.

SONET.

Min Heer Anraedt / de deughdt der Beleefdtheydt / so schoone
Woondt sterkelijk in v / medt d'ander goede gauen /
Want ghy gaet / grutende / medt vreugt / de menschen lauen
Die ghy kendt vroom te sijn / en oprecht van persoone:
En ghy helpt en beraedt die onder t'shemelsch troone
Bedroefdt sijn en benaudt / en deughdt suken te kauen:
En men siet v / alst past / vrolijck en neerstigh vrauen
Om te tuuen den vrindt / want sulck syt ghy ghewoone:
V deughden hebben my / t'awaerdt / goedt herdt doen draghen
Van aen den eersten dagh / dat mijn ooghen v saghen /
Hoe wel ick sulx noyt wel en heb kunnen doen blyken.
Nv sou ick / soo ick mocht / v sulx gherne bewysen /
En medt mijn veerskens slecht / v / om v deughden prysen:
Dus neemt in danck mijn dicht / ionste doedt vroefheydt wyken.

CASSANDRE. Que dict le S[r]. Vander Noot en ce Sonnet? DOC. Il prise de bonne grace le vertueux S[r]. Tomas Anraet pour les vertus qu'il à trouu. en luy. CASSAN. Ay qu'il fait bon se faire amy des Poëtes, qui seuls peuuent eterniser les villes, Seigneurs, Dames & amis. DOC. Ie vous asseure, Madame, & les eternisant, eternisent quát e quant eux mesmes, comme disent bien ces vers suyuans. CASSANDRE. De grace S[r]. Poësis lisé les. POESIS. Volontiers Madame.

LAVRA. Che dice il Señor Vander Noot in questo Sonetto. DOT. Pretia di buona gratia, il virtuoso Siñor Tomaso Anraet, per le virtu che ha trouato in luy. LAVRA. Ay! che sa bello farsi amico d'i Poëti, che soli possano eternisar le terre, Signori Doñe & amici. DOT. Yo vi assiguro Madoña. Et eternisando gli altri eternisan l'or stessi. Come ben dicono questi sequenti versi. LAVRA. Supplico che vostra S[a]. velli seruita S[r]. Poësis di legerli. POESIS. Molto volòsteri Madoña.

MARFIRA. Que dize el S[r]. Vander Noot en esto Soneto? DOT. Alaba cō buena gracia al virtuoso S[r]. Tomas Anrat, por los virtudes que ha hallado en el. MAR. O que bien haze de hazer se amigo de los Poëtas, que solos pueden eternisar à los Señores, Doñas & Amigos. DOT. Yo os asseguro mi S[r]. Et eternisando à ellos, eternisan sus mesmos, assi como bié dizen estos versos siguientes. MAR. Supplico que vuestra S[a] sea seruido Sr Poësis de leer los. POESIS. De buena gana my Señora.

M[r]. Philippe de Rinsard Licentié es Droicts. A M[r]. Vander Noot.

ODE.

S'Alcide pour auoir dextrement abatu
De maint coup redoublé l'hidre septfois testu,
Se guindant sur les cieux, s'est ceint d'vne corone:
Si celluy qui se faict par la force & vertu
Vainceur sur l'ennemy, se veut voir reuestu
Du rameau immortel, qui son chef enuironne:

Ne dois tu Vander Noot! ores esperer mieux
Qui grimpez dans les cieux d'vn vol plus glorieux
Chantant tez diuins vers par le sentier estrange?
Les Seurs, d'vn verd Laurier cresperont tes cheueux:
Et noz Neueux diront Vander Noot est heureux
Au ciel vit son esprit, en terre sa louange.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

Aen den E^e. Wysen en Geleerden H^r. M^r. Jan t'Shertogen der Rechten Licentiaet/ende Advocaet postulerende voor mijn Heeren de WW. Schouderen van Antwerpen.

ELEGIE.

EEns op een ander tijdt sullen wy soo beschauwen
u deughden dat altijdt [illegible] der sullen blijven /
T'[illegible] maer nu al moet ick u hier verclaren
[illegible] ick wel weet: dat ick oock veel iaren
Grooten lust heb gehadt van dees Stadt / en de Heeren
Der selver / [illegible] / en [illegible] te verkeeren:
Maer / laes / den quaden tijdt en oock de [illegible]
[illegible] der meest sulken Deughden en [illegible] Konste:
[illegible] te volbringen
Tot dat [illegible] onlanghs Godt niet meer en [illegible] gehenghen.
Dus hab ick in April [illegible] werken doen drucken
Ter eeren van dees Stadt: en als veel der stucken
Claer af waren ghedruckt: op der Borghemeesters namen
[illegible] werdt de Wet: verset [illegible] van d'oude [illegible] /
[illegible] ick [illegible] de eerste [illegible]
Op namen van die hier men nu siet [illegible].
Maer soo haestighen [illegible] der [illegible] anders spreken)
[illegible] was [illegible] / soo ist hier oock gebleken:
Want de Heeren [illegible] / die oock van binnen
Binnen was / buyten worden en die van buyten binnen:
Dus wil ick u hier nu / om [illegible] te [illegible]
De gansche Magistraet gaen noemen sonder missen.

Borghemeesteren.

Ir. Blasius de Bejar. buyten.
Mr. Gielis Gerardi. binnen.

Schepenen.

Hr. Jacob van Berchem Riddere
Ir. VVillem Schoyt.
Mr. Ian de Pape.
Ir. Gielis Happaert.
Ir. Ian van Brecht.
Ir. Henrick van Halmale.
Ir. Cornelis Pruynen.
Ir. Eduwaert vander Dilft.
Mr. Gielis Gerardi.
Ir. Henrick van Etten.
Ir. Nicolaes van Steenbor.
Mr. Lucas Despomereaulx.
Ir. Robert Tucher.
Ir. Iaques Dassa
Ir. Iaspar Rouelasco.
Mr. Balthasar Robiano.
Ir. Loys vanden VVerue.
Ir. Daniel van Ranst.

Pensionarisen.

Mr. Philips Dayala.
Mr. Henrick de Schott.

Greffiers.

Mr. Adriaen Dyck.
Mr. Ian vanden Kieboom.
Mr. Ian Iacobeus.
Mr. Ian Brant.

Secretarisen.

Mr. Henrick de Moy.
Mr. Dionys vander Neesen.
Mr. Gregorius Kieffel.
Mr. Ian Boghe.

Tresoriers.

Ir. Iacob Sanctecruz.
Mr. Ian Comperis.

Rentmeesters.

Mr. Iacob Schot.

Mr. Ambrosius van Marienbergh
Mr. Ian van Boekel.
Mr. Ian vander Eycken.
Mr. Ian Verdure.

DOT. Mientras que imprimian en Abril 1592. ciertas obras suyas, a honra de la noble ciudad d'Emberes, y su prudente Senado, auisaronle que el Magistrado era mudado, mas antes que de costumbre (que se solia hazer en el mes de Mayo, y algunos años passados se acostumbraua hazer le en la Fiesta de San Andres) y assi pone aqui el Senado que al presente gouierna, por orden.

DOT. Dice che stampãdo in Aprile 1592. certe opre sue al l'immor honore di la bella Anuersa, & d'il suo graue Senato, vn certo diceua, che la lege era rinouata, piu presto che di consuetudine, donche il impressor ponẽdo gli nomi di Consuls le metteua, per festino, contrarie & per megglio corrigere questa falla, il Poeta pone qui tutto il venerabile & prudente Magistrato in ordine.

DOC. Il dit que, cependant qu'on imprimoit en Auril, 1592 quelques œuures siennes, à l'immortel honneur de la belle Anuers, & de son graue Senat. Vn vint dire qu'on auoit renouelle la Loy, plus tempre que de coustume, dont l'Imprimeur mettant les noueaux Bourghmaistres, les mit, par hastiuité, contraires. Doncques, pour mieux corriger ceste erreur, le Poete met icy tout le Magistrat.

LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT.

Aen de Edele Gheleerde/ Wyse ende Veursinighe Heeren/ mijn Heeren de Dekens/oude Schepenen/Weerdeyns/ Oudermans/ende Greffier van de Laken Ghulde der loffelijker Stadt van Antwerpen. Te weten mijn Heeren.

De Dekens.	De Oudermans.
H^r. Dierick vande VVerue Riddere.	I^r. Aert Schuyt.
H^r. Ian van Schoonhouen Riddere.	M^r. Andries Gerardi.
De oude Schepenen.	M^r. Peeter van Gemeren.
M^r. Ian Baex.	I^r. Gielis de Mera.
M^r. Michiel Cnobbaert.	I^r. Adriaen Verheyden.
De Weerdeyns.	I^r. Ian van Brumeur.
I^r. Dominicus de Herde.	De Greffier.
I^r. Philips van Vriel.	M^r. Nicolaes Gillis.

ODE.

Nu dat wy (Clio goede / o Musa hoogh van woorde /)
Ghescreven hebben den lof van Antwerpen de goede /
Daer toe den lof der Wet, der [illegible] en der [illegible]/
Soo laet ons oock den lof der Hallen nu ontvouwen.
Hoe schoon' en wonderlijck is Godt in al zyn wercken /
Alsmen de saken recht (soo dat hoort) wil aenmercken:
Hy heeft soo wyselijck alle dinghen gheschapen
Dat / die sulcx recht bedenckt, daer in blyschap moet rapen.
Siet toch / hoe ordentlijck hy in dees' schoonste Steede
Wyselijck heeft ghestelt tot bewaerde rust / en vrede /
De Laken Ghulde goede / met Dekens twee vroom' Heeren/
En twee Schepenen oud', wel weerdigh aller eeren:
Oock mede acht Oudermans / van vroom' ouders ghebooren /
(Die soo [illegible] daer naer / tot Schepenen ghekooren
Worden in de Wet) om t'oordeelen de saken
Die daer ghebueren int koop van Wollen / en van Laken.
Dan zyn daer twee Weerdeyns / en een Greffier daer neven
Ghestelt / die al ghelijck [illegible] leven:
Want als sy het [illegible] hebben swaer [illegible]
Soo gaen sy [illegible] en hare Heeren [illegible]
Eerlijck en [illegible]
Sonder [illegible] ofte oock [illegible] gheruchte /
Dus ick bedwonghen ben dees [illegible] Heeren te prysen
En mede myn [illegible] hun eeuwigh eer' te bewysen.
Hier om dan wilt in danck dees' myn' ghiften ontvanghen
Myn Heeren (bid ick u) van my / die [illegible] verlanghen
Om u [illegible] te doen vreughde / en eere / door myn Konste /
Want op de [illegible] ick oock t'Antwerpen eerst begonste.

MARFIRA. Que tracta el Poëta aquy? DOC. Despues auer cantado algunas virtudes de la Harmosa Embetes y su prudente Senato, Alaba a qui los Señores de la Halle nominados aqui ariba. MAR. Que es la Halle? DOCT. Vn Subalterno banco del Magistrato, adonde son definidos todas questiones y differentias que procedé de paños, y lanas. A scaber Lo 2. Decanos. Los dos vejos Esclauinos Los 6. Seniores Los 2 VVerdinos. Y vn Greffiero. MAR. O! que rara y linda cosa es, por vna Tierra, de hallar verdaderos Poëtas. DOT. Por esto dize Horacio.

LAVRA. Che chose tratta il Poëta quy? DOT. Apresso aber cantato quelche virtu de la bella & bona Anuersa, & d'il suo prudente Senato, Loda qui gli Signiori de la Halla, nommati qui sopra. LAVRA. Che cosa è la Halla? Vna subalterna banca, doue son' debattuti tutti differentie & difficultà procedendo di lana, panni, tencturi, &c. A saper' gli doi Decani. 2. Esclauini antichi. 6. Seniores. 2. VVardini & 1. Greffiero. LAVRA. O che è cosa bella per vna Terra, trouar vere Poëte censa quali tutto si dismentica per il Tẽpo. DOT. Per questo dice Horatio.

CASSANDRE. Quelle chose traicte le Poëte icy? DOC. Aprez auoir chanté quelques vertus de la belle & bone Ville d'Anuers & de son pruoent Senat, il loue icy les Seigneurs de la Halle, nommez icy dessus. CASSANDRE. Quest' ce la Halle? DOCT. Vn subalterne banc du Magistrat, ou sont debatues toutes questions & differents procedans de draps, laynes & tientures. A sçauoir, les 2 doiës, les 2. vieux Escheuins. les 6. Senieurs. les 2. VVardains, & 1 Greffier. CASS. Ay quelle belle chose & rare est ce pour vne bone ville, de trouuer vrays Poëtes. Pour ce Horace.

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi: sed omnes illacrymabiles
Vrgentur, ignotique longa
Nocte: carent quia Vate sacro.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT.

CLIO
MVSA.
M. DE VOS. F.
A. V.
CLIO (Representant Penelope, la Dame d'Homere) chantant & diuulgant actes antiques & Heroiques, donc desir & courage aus Poëtes, pour peruenir a doctrine, aux Vertus & aux Arts : leur procurant immortelle louange, & Renommée eternelle. Dont elle est vestue à l'anti paré Grequoise. Coronnée d'vn chapeau de Laurier, tenant vne trompette en l'vne, & vn horloge en l'autre main. Olympiades D. vander Noot. L. Z.
LES OEVVRES POETIQVES DV Sr. IAN VANDER NOOT.

Aen den Edelen Wysen ende Gheleerden Heere/ mijn Heer Jan Damant/ Riddere/ Amptman der loffelijcker Stadt van Antwerpen.

ELEGIE.

D'Amant/ die om v deughdt ghevvorden syt Amptmandt
Van de schoon stadt genaemdt na d'worpen van een handt
Mijn Heer/ het deirdt my seer dat ic sie soo veel Heeren
En vrouwen namen schoon (verciert medt grootsche eeren)
Medt al heur daden groot te samen in een graf
Begrauen iammerlijck/ medt heur lichamen laf
Soo dat sy eeuwelijck vergheten moeten blyuen
Deur dien dat heur deughdt niemandt en gaet beschryuen.
Maer siende merkelijck/ dat heurder een groot deel
(Versmadende/ verblindt/ der Poëten iuweel)
Verquisten seer groot goedt aen lacker Brasseryen/
Aen Dronkenschappen groot/ ia/ en aen hoerderyen
En aen meer werken valsch/ die heur de Boosheydt leerdt/
Dies de Pierides van heur worden ghekeerdt/
Soo denck' ic (wat ghetroost) al sijn sy groot van maghen
Dat sulke floeckers weulps/ niet en sijn te beclagen
Dan alleen/ sy di vroom/ van goeden willen sijn/
Maer niet en kunnen hier vinden Poëten fijn
Soo dat heur Namen/ laes/ deur ghebreck van Poëten
Medt al' heur daden groot/ moeten bly uen vergeten.
Dies ic (di van der ieughdt/ geneyghdt ben deur den Aerdt/
Tot d'Ampt dat Phebus claer sijn Sonen openbaerdt)
Veursichtighlijck/ al om wt suken ga de Heeren
En Vrouwen vroom/ di weerdt sijn der eeuwigher Eeren.
Dus sinde v Damant/ Amptman/ en edel Heer
T'Antwerpen hoogh gheacht/ en te Brussel noch meer
Om v deught/ goedt verstandt/ wijsheydt/ en goy manieren/
Die v als sterren claer/ heerlijck alom vercieren/
Soo wil ick al soo wel in schoon veerschen bequaem
Beschryuen uwen lof/ deughden/ en goeden Naem
Dat sy in eeren groot/ ouer veel hondert iaren
Den nakomers tot vreughdt/ heur sullen openbaren.
Dus wilt toch/ o Damant/ aen nemen nv in danck
Mijn Veerschen/ dunen singhdt op Poeticschen sanck.

MARFIRA. Que dize el Poëta? DOC. Assegurādo al virtuoso y noble Señor Iuan Damāt, Cauallero, Amptman d'Emberes, de darle immortal honra, por sus virtudes: Dize que le peza de ver morir tantos grandes, sin dexar memoria d'ellos: pero viendo que la mayor parte d'ellos gastan muchos dineros en vino, crapula y fornication, y en tener muchos perros, asnos, cauallos y otras bestias, sin dar algo a los Poëtas bien cantando, los quales solos los puedan eternizar, se consuela de los tales.

LAVRA. Che dice il Poëta? DOT. Assecurādo al virtuoso & noble S. Giouani Damāt Caualiero, Amptman d'Anuersa, d'eternisarlo per le sue virtu: dice che gli fa male di vedere morire tanti grandi, senza lasciare memoria di loro: ma vedendo che la maggior parte di loro consumano molti dinari in vino, crapula, & fornicatione: n'el tenere molti cani, asini, caualli & altre bestie, ma spendono niente à gli bene cantāti Poëti (che soli le potriā far viuere dapoi la morte) contenta se stesso, di cotali.

CASSAN. Que dit le Poëte? DOC. Asseurant le vertueux & noble S. Iean d'Amant Cheualier, & Amptmā d'Anuers, de leternizer pour ses vertus, il dit qu'il luy fait mal de veoir mourir tant de grands, sans laisser memoire d'eux: mais s'apperceuant que la plus part d'eux, despendent grandes sommes en yueroigneries, gormandizes & paillardizes, en tenir force ciēs, asnes, cheuaux, & d'autres bestes, mais ilz n'emploiēt riēs aux Poëtes, lesquels seuls, les peuroient eternizer. Il ne se met en peine pour tels.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER IAN VANDER NOOT.

Aen den E[e]. V Vysen ende seer Veursinighen Heere / Sr Hans Ghysens.

ODE.

IN hoe menighe Stadt / tot hoe menigher stonden / "
Heb ic / Ghysens / mijn Heer / waer te wesen bevonden "
Dat sprec-woort / de mensch' schickt een saeck na sijn genugen /
Maer Godt / Goedt / Groot en Sterck / gaet die dick anders vughen.
Veurwaer / al te bergheefs quellen heur seer de menschen
Om te doen dit oft dat / na heurder herten wenschen /
Als v weder / Godt / de Plaets / en de bequame Tyden
Dat na Godts vughen goedt / soo niet en willen lyden.
Hoe dick en menighmael heb' ick moeten ghevulen /
Mijnen Gheest sterckelijck deur al mijn leden weulen /
Sukende plaets en tydt om de vriendtschap te loonen
Di ghy my hebt ghedaen / om danckbaerheyt te toonen:
Want veur een edel Gheest / en recht vroom eerlijck herte /
Is ondanckbaer gheacht te zijn / een groote smerte.
Nochtans en heeft my Godt noch noyt willen ghehenghen
V / tot een danckbaerheydt / van mijn veerschen te brenghen /
Veur nv op desen dagh: dies ick v nv moet prijsen
En mede mijn Veerschen goedt / dienst en eere bewysen:
Want ghy hebt deur zijn werck / den Schepper leeren kennen:
Kennende hem / ghinghdt ghy / v gants ter Deughden wennen:
En gaet deur Liefde hem / vreesen / dienen en vieren /
Soo wel dat Godt v komt met Deughden schoon vercieren.
En so ghy nv deur Godt / Deughdelijck wordt bevonden "
Soo draeghdt ghy beter heet / Ghysens / tot alle stonden "
Tot di ghy siet verciert medt Deughdt en kunst weerdt t'eeren /
Dan di maer sijn verciert met goudt en grootsche cleeren.
Dies de Pegasides my scherp hebben bevolen
Dat ick toch gheen-sins hier / en sou laten verholen
Blyven v Deughden schoon / en uwen naem bequame
Na dat Godt en de Deughdt v sijn soo aenghename.

CASSANDRE. Que dict le Poëte en ceste Ode? DOCT. Il depeind d'vne grace merueilleusement bône, le vertueus Sr. Iean Ghysens. Le disant finalement estre si vertueus, discret & raisonnable, qu'il estime & aime plus les personnes ornees de vertus, que celles qui ne sont ornées que exterieurement, pompeusement & richement. CASSAN. C'est le faict des vrays vertueus.

LAVRA. Che dice il Poëta in questa Oda? DOTTOR. Depinge d'vna gratia admirabile, il virtuoso Signor Giouanne Ghysens. Dicendole finalmente essere tanto virtuoso, discreto & rationeuole, che stima & ama piu le persone ornate di virtu, che quelle che sonno ornate solamente esteriormente, pomposamente & ricamente. LAVRA. Questo è il fatto d'huomo veramente virtuoso.

MARFIRA. Que dize el Poëta en esta Oda? DOTT. Depinge de muy buena gracia, al virtuoso Señor Iehan Ghijens. Diziendole finalmente ser tan virtuoso, discreto y rationnabile que estima y ama mas las personas ornadas de virtudes, que estos que no son ornados sino exterioramente, pompoiamente y ricamente. MARFIRA. Es hecho de verdaderos virtuosos.

Beters noch schoonders toch / en werdt hier oyt ghevonden
Dan deughdelijc en wel te leven t'allen stonden:
Want Eere / Deughdt / en Vreughdt / den goeden Godt behaghen /
Di dees verlaten hier / sullent na maels beclaghen.

LES OEVVRES POETIQVES DV Sr. IAN VANDER NOOT.

Aen den E^e. Wysen ende Veursinighen H^r. Noe de Bock.

ODE.

IN di tijden (de Bock) als men bandt mans en vrouwen
Di de Deughdt volghden naer / en d'Eere oock vol trouwen /
Werden gheacht / soot hoordt / d'eel Gheesten en verheuen
Die deur heur Veerschen goedt de menschen noch doen leuen
Deur Fama / na heur doodt. Maer laes / in onse tijden
Alsmen Eere en Deughdt om d'eerdts goedt wijst ter sijden
Verstaen de Schalken oock dat onrecht soude wesen
Dat sy deur veerschen schoon souden worden ghepresen /
Dies sy mistroostigh / acksch / verachten de reyn kunste /
Der Poëten oprecht / als spotters vol onghunste /
Maer men vindt-der (Godt danck) te hants noch / maer niet vele /
Di / selfs vroom / vrinden sijn der Poëten / als d'ele:
Soo dat aen v wel blijckt (de Bock) dies ic v prijsen
Moet / en oock deur mijn kunst / eeuwigh eere bewijsen:
Want eer sou Phoebus licht hier laten claer te schijnen
Dan de Pierides souden laten verdwijnen
De namen en den lof der gheender / die hier draghen
Tot de Poëten ghunst / en bystandt / met behaghen:
Maer t'samen in een graf laet namen en lichamen
Vergaen der Menschen straf / di heur der Musen schamen.

CASSANDRE. Que dit le Poëte au vertueus Seigneur Noe de Bock? DOCTEVR. Que c'estoit plaisir d'estre Poëte au temps que les hommes embrassoiēt les vertus & les bōnes lettres, car alors (comme dict aussi Pline) les Poëtes ayant depeind les louanges de quelques Dames, Seigneurs ou Princes, Villes ou Prouinces, furent honorez, recompencez & auancez: mais en ce nostre siecle peruers, ceste vertueuse costume est trop abolie, car despuis que les hommes se sont abstenus de faire choses dignes de louange eternelle. Is reputent aussi d'estre chose impertinente, d'estre eternisez per les beaus vers des bons Poëtes. Si bien que les plus gnetils Esprits sont souuentes-fois si mal paiez de leurs escrits, qu'ils puissent dire, à bonne raison ces vers suyuants.

LAVRA. Che dice il Poëta al virtuoso Signor Noe de Bock? DOTTOR. Che era cosa dilettevola d'essere Poëta nel tempo che gli huomini abbraciaano le virtu & le bone lettere, per che in quel tempo (come dice anco Plinio) li Poëti, hauendo cantati i lodi d'alcune Donne, Signori, o Principi, terre o Prouintie, erano honorati, ricompensati & fauoriti. Ma in questo nostro peruersissimo seculo, questo virtuoso costume è tropo anichilato, per che dapoi che gli huomini hanno lasciato di fare coze digne d'eterno lode, estimano ancho essere coze indebite, d'essere eternisati per versi diuine d'eccellente Poëti, di modo chi piu felici spiriti, sonno spesse volte tanto mal pagati d'elli lori fatiche, chelli possono dicere, gli sequenti versi Brabantini, & Francesi. LAVRA. De gratia legete le ci mi S^r.

MARFIRA. Que dize el Poëta al virtuoso Señor Noe de Bock? DOTTOR. Que era cosa iuconda de ser Poëta en el tiempo que los hombres embraçauan las virtudes y buenas artes, ca en aquel tiempo (come dize tambien Plinio) auiendo los Poëtas cantado los loores de algunas Damas, Señores, o Principes, Tierras, o Prouincias, estauan honrados, recōpensados, y fauorescidos. Mas en aquel nuestro peruerso siecle, es toda anichilada aquella buena costumbra. Porque despues que los hombres dexaron hazer cosas dignas de loor eternal, estiman tambien ser cosa indecente de ser eternisado por versos diuinos de verdaderos Poëtas. De manera que los mas dichosos espiritos, son muechas vezes tan mal pagados de sus trabajos que pueden, dizer los sieguientes versos Brabantinos y Franceses. MARFIRA. Yo supplico à vestra merced, de me leer los.

Ten waer niet vremdt al waer ic heel beroydt /
Jck heb soo dick peerlen veur Swijns ghestroydt.

Sur tout, le grand Prince Alexandre,
Qui à la terre commandoit,
Vng bon Homere demandoit
Pour faire ses labeurs entendre.

Ainsi apprenez Roys, & Princes
A les Poëtes honorer,
Les quels seulz peuuent decorer
Vous, voz sugets, & voz Prouinces.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

Aen den E[r]. V Vysen ende seer Veursinighen Heere J. Joris Van Schooten.

ODE.

GRootste onwetentheydt is t'quaedt hier aen te cleuen /
Ghelijc de beste kunste is wel te kunnen leuen.
D'leuen is goedt en suet alst oprecht wordt beuonden /
Maer oneer en d'ondeughdt Lijf en Ziele deurwonden:
Dies men de Deughden moet volghen veur alle saken
Want sy doen Siel' en Lijf bequame blijschap smaken.
Dus / soo ghy eerlijck sijt / en vroom / daghen en nachten /
Soo syt ghy vrindt van di vlytigh na de Deughdt trachten:
Dees ic met vreughden / nu (Van Schooten / weerdt om t'eeren)
Om v Deughdt / ouer al uwen lof wil vermeeren.
Dus ontvanghdt danckbaerlijc deur v deughdt en reyn conste
Dees ghiftkens slecht en recht / en mijn gheringhe konste.

Veldt-sangh ofte Herders-liet / den seluen Heere toegeschreuen.

DE reuck wes asems goedt / schoonste Olympiette /
Js suter dan den reuck van een blau violette.
Als Dael-lelikens reyn / ia oock noch witter vele
Syn / Lief / v borstkens hert / en v schoon sacchte kele.
V ooghskens claer en suet / lichten soo reyn ten toone
Als twee schoon sterren goedt / des Auonts inden troone.
Soo suet en magh niet zijn int schoonste vanden Meye
Eenighe schaepkens teer / een malsche clauer weye
Gheen raep-bloysel en is soo aenghenaem den bien /
Noch gheen soo suten gras / en mocht ooyt Osch bespien
Nooyt en vant ghejaeghdt hert soo suet een claer fonteyne
Als my is aenghenaem / schoon Lief / v liefde reyne.
Dus koomt mijn Duyfken schoon / wilt mijnder toch ontfermen
En slaeght om mijnen hals v twee witte schoon' ermen
Soo om den Popelier / met goy manier' van doene
Sijn ranckens lieflijck gaet slaghen d'Ley-loof groene.
En wilt my vrindelijck duysentich kuskens gheuen /
Soo sal ick wel ghemoedt en vry van sorghen leuen.
Waer wilt ghy loopen nv? wildt dier / vol onghenaden?
Blyft staen / ghy zijt verdolt / en auerecht beraden.
Wilt ghy schouwen die v liuer heeft dan hem seluen?
Soo sult ghy uwen vrindt haest onder t'sandt sien deluen:
En eenigh herder goedt / sal op mijn graf dan schryuen
Dees Herder sturf van druck, deur de strafte der vvyuen.
Schoudt / Lief / sulken verwyt / en wilt v frissche leden
V schoonheydt en v ieught / en den Tydt wel besteden
Met my / in trouwe vast / na Hymeneums wetten:
Oft anders sout ghy my dooden / en v besmetten /
Want deur v schouwigheyt souden ons herten scheuren
Soo tortel-duyfkens goedt / verscheyden synde / treuren.

LAVRA. Dechiarate ci quelli versi. DOTTOR. Apresso hauer dechiarato le virtu d'il virtuoso Signor Georgio van Schooten, luy dedica vna bellissima Vilanella, o cante Pastorale.

CASSANDRE. Exposé nous ces vers DOCTEVR. Aprez auoir exprimé les vertus du vertueus Seigneur Georgo van Schooten, il luy dedie vne bellissime Vilanelle ou chant Pastoral.

LES OEVVRES POETIQVES DV S[r]. IAN VANDER NOOT.

Aen den E^r. Wysen en Veursinighen Melchior Bothemer/ ende Joncvrou' Margrite Paris / sijn wettighe Ghesellinne.

ODE.

BOthemer / d'loon der Deughdt / is onsterfelijck eere/
Hier in dit eerdtsche dal / di den vromen betaemt.
Sonder Lof/ sonder Deughdt / ist niet te sijn een Heere/
Hoe kan hy vroom ghesijn / di hem der eeren schaemt!

2.

En desen loon der Deughdt/ en kan hier nimandt gheuen
Den vromen liden dat / dan de Poëten goedt/
Di de menschen noch doen na de Doodt eeuwigh leuen
Deur heur veerschen bequaem / als heunigh raten soet.

3.

Want t'wort vergheten al/ wat de menschen voort-stellen/
En t'is verloren gheldt wat men aen wellust / pracht/
En aen banketten haught / oft aen weulpsch ghesellen/
Maer hy crygdt eeuwigh lof di de Poëten acht.

4.

Waert dan niet reden ooc/ dat de vrome / vol deughden/
Den Gheesten cloec di heur / gheuen alsulken loon/
Ghauen de middelt hier / om rustighlijc medt vreughden/
Te vol-brenghen heur werck / verciert met veerschen schoon?

5.

Aen v / die dit verstaet / wil ic nu / deur mijn schrijuen/
En aen v Vrouwe goedt (soo ghy beyd' weerdigh sijt)
Ontsterueliken Lof en Eere doen beclyuen:
Want veerschen hebben macht ouer Doodt / en den Tijdt.

CASSANDRE. Que contiennent ces vers? DOCTEVR. Nostre genereus Poëte ne laissant de cercher, & d'eterniser les personnes vertueuses, de quelques Nations ils soient, donne en ceste Ode au vertueus Seigneur Melchior Bothemer, & Madamoiselle Margarite Paris, sa honneste Compaigne (tous deus d'Ostlande) renommée eternelle. Le quel excellent don on recouure seulement par les faueurs qu'on monstre aus Poëtes, & non par quelques autres despences ou liberalitez qu'on emploie à quelques autres personnes. CASSAN. Il est vray. Pource dict M^r.

LOVYS POPPARD, PRIEVR DE SORDE, A MON S^r. mon Seigneur Vander Noot, Gentil-homme & Patrice d'Anuers.

SONNET.

QVI au Printemps à veu l'industrie & labeur
Du gentil bastiment que façonne l'abeille,
Et comme incessamment elle volle & trauaille,
Du matin iusqu'au soir dessus chascune fleur:
S'il obserue comment l'odorante vapeur,
D'une manne celest' (pillarde) elle recueille,
Rebaisant mille fois, or les fruicts, or la fœille,
En extraict les esprits, & la doulce liqueur:
Celluy admirera l'estude, & grand sçauoir
Du Seigneur Vander Noot, qui curieus de voir
En tout cest vniuers, les choses d'excellence
Recherche les esprits qui sont plus genereus,
Pour par ses vers diuins les rendre plus heureus,
Et de telle faueur decorer nostre France.

Aen den E^e. Edelen ende Veursinighen Heere / mijn Heere Peeter Damant / Bisschop * in Ghendt / Heer van S. Baefs / Graue van Eu   heyl / Poppendonck / &c.

ODE.

ALs ic aensie den quaden tijdt /
Dē haet / de tweedracht en dē strijt
De pracht en de geldt-ghierigheyt
En ooc des vleesch' wellustigheydt.

2.

Ja siende dat den meesten hoop
Der menschen nemen heuren loop
Om dinstbaerlijc als slauen slecht /
Het quaedt te dinen teghen recht.

3.

Verquistende som gheldt en goedt
Met grooter moyten / deur hooghmoet
Aen Banketten / aen grooten staet /
Aē peerdē / aē pluym-strijckers quaet.

4.

Aen copellaers en aen dronckaerts /
Aen ghilden wilt / aen ghulsighaerts /
Aen dobbelaers en tuysschers vals /
Di heur goedt ghiten deur den hals.

5.

En som / die nummermeer gherust
En leuen / deur den grooten lust
Die sy draghen tot d'eerdtsche gheldt /
D'welc heur hert / sin / en geest outstelt.

6.

Dan denc ic / siet di menschen sot
Van den buyc maken heuren godt:
En dees' van heuren weerden schat:
Di derde van heur hoogheyt prat.

7.

En als dan koomt den lesten dagh /
Die niemandt hier verby en magh /
Dan setmen die in een swert graf
Sonder meer daer te spreken af.

Want soo sy weereldts waren grof /
Soo sochten sy van d'eerdtsche lof
Die saen verblieght als rooc en windt
Deur dē Tijt / die al d'eerdts verslindt.

9.

Maer di hier (wijsschelijc bedacht)
Na Godt / deught en goy kunstē tracht
En den Poëten ghunstigh is /
Die en wordt niet vergheten / wis:

10.

Want Godt ghenadigh en ghetrou
Vertroost / en staet by / man en vrou
Di hem recht volghen / en de Deughdt
En roept die in d'euwighe vreughdt:

11.

En heuren lof en goeden naem
Leuen ooc deur Veerschen bequaem
Der Poëten / die Godt ghelaeft
Heeft / en met sijnen gheest begaeft:

12.

Want wat spruyt wt recht godlijc saet
Noch deur tijt noch deur doot vergaet
Maer leeft steets / wat men hē wil doē
Soo t'swinters de Laurier blijft groē.

13.

Hier om sult ghy / Prelaet / Damant /
Leuen bekendt in menigh lant
Om v verstandt / en deughden schoon /
Deur mijnder veerschē sangh en thoō.

14.

Te wijl' dat wijt van d'eerdtsche dal /
Uwen Gheest euwigh leuen sal /
Deur Godts ghenade / in zijn rijck
Daer blyschap is gheen der ghelijck.

MARFIRA. Que dize el Poëta? DOTTOR. Tomando en esta Oda (dedicada al Reuerensdissimo Señor Pedro Damāt, Obispo de Gante, &c) Vna Satira, cōtra los gloriosos, voluptuosos y auariciosos, demonstra claramente, que por los prodigalidades que por ellos hazen, ny sus Pompas, delicias y auaricias, no parecē que honra que poco dura. Empero por la liberalidad que los virtuosos hazen a los Poëtas ganan eterna fama. MARFI. Es muy grand verdad mi Señor.

LAVRA. Che dice il Poëta? DOTTOR. Amplettando in questa Oda (dedicata al Reuerendissime Signor Pietro Damant, Episcopo di Gante, &c.) Vna satira, contra i Gloriosi, Voluttuosi, & Anaritiosi, demonstra chiaramente che por gli prodigalità chi loro fanno ne lori Pompe, Delitie & Auaritie, non comparanno che honor' chi poco dura. Ma por la liberalita che i Virtuosi fanno a i Poëti guadaignano fama eterna. LAVRA. Es verissimo charissimo Signor mio, Dottor Agricola.

CASSANDRE. Que dict le Poëte? DOCTEVR. Comprénant en ceste Ode (dediée au Reuerendissime Seigneur, monseigneur Pierre Damant Euesque de Gant, &c.) Vne Satire contre les Glorieux, Voluptueux, & Auaritieux, il demonstre clairement que pour les prodigalitez qu'ilz font en leurs Pompes, delices & Auarices, ilz n'achatent qu'honneur de petite durée. Mais par les liberalitez que les Vertueux font aux Poetes, ils gaignent louange & Renommée eternelle.

Aen den E. Wijsen ende Gheleerden Heere ende Meester Jacob Bogaert / President van Vlaenderen / &c.

ODE.

Als my / Apollo claer / en sijn Susters / ghehinghen
Sullen den minsten lof van den Bogart te singhen /
Soo sal ic singhen gaen zijn goede schoon' wtsprake
En de bequamigheydt sijns aensichts / medt ghemake:

2.

Als ic medt hoogher thoon grooter deughdt wil vermessen
Van desen vroomen Heer / soo sal ic gaen vertellen
Sijn wijsheyt en berstâdt di hem van d'ondeughdt weynden:
Maer daer en sal ic soo / mijn Liedt noch niet met eynden

3.

Want als ic claerder noch sijn eere wil verbreyden
Soo sal ic segghen dat de Musen wel bescheyden
Gheenen gheschicteren en sullen kunnen noemen
Noch van vromeren heur souden moghen beroemen.

4.

Die hem verstandigher en ghetrouwer kan spoien
Om de wel-vaerdt des landts / en d'een-dracht te doen groien.
Dies hem het Vlaenderlant ooc heeft tot onser baten
Een President ghemaeckt ouer de Vlaemsche staten:

5.

Maer nu wil ic veur al / int korte hier beschrijuen
Dat al valt en vergaet wat de menschen bedrijuen
Deur orloghen / deur brandt / oft deur t'verloop der iaren
Deur reghen / water / windt / oft deur nijdt der barbaren.

6.

Ja en de menschen self / di wonder kunnen maken /
Doc moeten deur de Doodt / in Loetes bloedt gheraken
En eeuwighlijc daer in versmoordt blyuen vergheten
Ten sy dat sy de ghunst crygen der goy Poëten.

7.

Die deur heur veerschen schoon Vorsten / steden en Landen
En heurlider bedrijf soo kunnen (vry van schanden)
Prijsen / dat heuren lof hem na heur doodt veel iaren
Claerder dan als sy noch leefden / gaet openbaren.

8

Op dat (merckende sulcx) Vorsten / Sceden en Heeren /
Doende den Sanghers deughdt / in den tempel der Eeren
Deur Fame goedt en claer / meughen worden verheuen
Ghelijc de President deur mijn veerschen sal leuen.

CASSANDRE. Que dict icy le Seigneur Vander Noot? DOCTEVR. Il decrit d'vne fort bone grace les vertus & graces du President de Flandres, le tres-docte Señor Iacques Bogaert. Finalement il demonstre que tout ce que l'homme faict s'oblie par laps de temps, si les vers des bons Poëtes n'y pouruoyent. CASSANDRE. Cela dit aussi Monsieur de Maigni à M. Nicolas Compain, Conseiller au grand Conseil de France: en faueur de Pierre de Pascal.

Penses tu, Compain, que les graces,
Et les vertus que tu embrasses,
Ton honneur & ta qualité,
Bien qu'ilz soyēt pleins d'vne grād gloire
Puyssent sans le facond Iuoire
Te donner l'immortalité?

L'homme en vain s'efforce d'acquerre
Mille vains honneurs sur la terre,
Pensant estendre son renom,
Et si tu le faiz, tu t'abuses,
Si quelque nourrisson des Muses
N'empanne ta gloire & ton nom.

Dem Durchlauchten Hochgheboznen Fursten vnd Herrn /
Herrn Johan Carel / Marggraffen zu Baden vnd Hochberg / Graffe zu Spanheim vnd Rusy. Herr zu Rodenmachern vnd Vseding / ꝛc. Sant Johans Ordens Ridder zu Malta.

ODE.

Marquis van Baden edel Heere /
Die nu bloydt als een roose root
Seer hoogh gebozen t'uwer eere
Van Coninghlijcken stāme groot:
Daer toe begaeft medt alle deughden
En medt gheleertheyt welverciert.
Dies ic moet singen t'uwer vreughdē
Dees' Ode / kunstigh ghemaniert.

2.

Want alle Ridderlijke daden
En al wat d'Edelheyt verheyst
Sietmen u dryuen / wel beraden /
Edelijc / vry / en ongeveyst:
Soo wel dat alle mans en vrouwen
Rijc ende erm / ia iongh end' oudt /
V prijsen / en gheerne aenschouwen /
En wenschen u te sien ghehoudt.

Sy wenschen u toe u Meesterse
Die heur tot Deuchdē ooc begeeft /
En als een reyn Christen Princesse
Wy chelijc en beurlichtigh leeft /
Op dat ghy wel moecht t'samen leuē.
Soo Zephirus en Flora doen /
Vreedsaem / in eeren hoogh verhenē /
Vol liefdē als de Vrueghtydt groē.

4.

Dus / soo ghy sijt in alle goeden
Seer ouervloedigh / mildt en rijc /
Dies ghy u so ter Deught gaet spodē
Datmē vyndt weynigh u s gelijc /
Soo moet ic u (om vreughdt te makē)
Toeschryuē nu / dees' Ode schoon /
Om u in Liefden te doen blaken
Ghelucktigh onder t'shemels troō.

ODE.

La beautè de ta face
Qui ie vai admirant,
Et ta Nymphale grace
Me font prendre laudace
De te dire ce chant.

2.

Tres-gente Damoiselle,
A qui honneur ie doibs,
Tres-gracieuse & belle
Humaine non cruelle,
Veullez ouir ma voix.

3.

Le iour de ta naissance
Te vindrent decorer
Venus la douce & franche,
Ceincte dessus sa hanche,
Du Caston, pour l'orner.

4.

Les trois Graces encore,
Et Nature t'ont faict,
Plus belle que l'Aurore,
Ou que la douce Flore,
Plus blanche que le laict.

Minerua la prudente
Et les neuf chastes Soeurs
Te firent excellente
En leur art, Vierge gente,
Pleine d'humbles douceurs.

6.

Mais quand il faut tout dire
Oultre ceste douceur
Tu fais viure en martyre
Maint homme qui aspire
D'estre ton Seruiteur.

7.

A bon droict, donc en somme,
En tout bien, & honneur,
Il faut bien que lon nomme
Trois-fois biēheureux l'hōme
Qui gaignera ton cœur.

8.

En oeylladant l'oeyllade
De tes yeux, sans courous,
Succadant la Succade
(Sucrée Marmalade !)
De ton visage doux.

LAVRA. Che dice il Poëta in questa Oda Brabantina? DOT. Depinge alegramente, le virtu & gratie d'el Illustrissimo & Excellentissimo Signor, il Signor Giouanni Carlo, Marchese di Bada, &c. N'ella sua florida etá, exercitando se in ogni arte Heroica, & veramente generose & nobile, per li cui causa, li dedica anco questa Oda Francesa, n'ella quale parla d'Amore honesto.

Dem Hoch vnd Wolgheborenen Herren / Herren Carle
Ludwigen Graue zu Zults Landtgrauen ihm Kleggeuw / des Heilighen Romischen Reichs Erbhoffrichter zu Rotweyl / Herr zu Vaduz / Schellenberg / Vnnd Bluemeneck / Romischer kayserlicher Maiestet Rath / konigelicher Wurden zu Hispannien / vnd Furstlicher durchluchtigheyten / deselben Obrister über ein Regiment Hochteutscher Kriegsvolck / auch Churfurstlicher Colnischer geheymer Rath vnnd Camerherren / etc.

ODE.

Faem-gheuende Clio / op t'gheclanc der trompetten
Helpt my den schoonen naem / en den lof / heerlijc setten
Van den Graue van Sults (di vroom is / wiet benijdt /
In steden / in het hof / in t'veldt / en in den strijdt.)

2.

In het heerlijck palleys der ontsterflijker Eere:
Ghemerckt men schoonders niet en mocht eenighen Heere
Gheuen op d'eerdtrijck hier dan sonder eynde lof /
Die den vromen betaemdt / en niet den mensche grof.

3.

Want vrome louen deughdt / de beesten kunst verachten /
Dus laet der spotters lyf / en naem / t'samen versmachten
Sonder lof / in een graf / maer laet ons t'alder tijdt
Onser by-staenders lof / doen leuen breedt en wijdt.

4.

Dus laet ons / Clio goedt / desen heldt / om sijn deughden
Doen leuen deur een veersch / wel ghesongen met vreughden /
Soo Arete de Deughdt / my te doen heeft belast /
Dies den lust tot dit werck / in my meer / en meer wast.

5.

Want ick / o Clio / toch / van eer ick werdt gheboren /
Fatalijc ben gheschickt / verordent en verkoren
Om der losweerdigher Heeren en Mannen cloeck
Te doen leuen in lof / t'alder tijdt / in mijn boeck.

CASSANDRE. Que dict le Poëte en ceste Ode? DOCTEVR. Il prie la Muse Clion, qu'elle l'ayde a chanter le beau nom & l'honneur du Conte de Zultz, si viuement, que son los soit graué au temple de Memoire, veu qu'a l'homme genereux, ne se peut donner chose plus belle ni grande en ce monde, que c'est vnique loier de la Vertu, apartenant aux vertueux, qui fauorisent les genereux esprits (qui seulx leur sçauent donner ce don tant excellent) & non aux vicieux & auaritieus. Ainsi à faict aussi le Señor Vander Noot, en signe de gratcité, ce Probleme, sur l'eune des peintures du magnificque & riche arcq triumfal, que la genereuse Compaignie Florentine du Señor Cambi, fit dresser, à l'honneur de son Altez, sur son entrée en Anuers le 7. de Iuin 1594. ou le passant demande, & l'Arche-Duc Erneste respond. CASSAN. Lison le.

LAVRA. Che dice il Poëta in questa Oda? DOTTOR. Prega la Musa Clio de l'aiutar à cantar il bel nome & l'honore d'el Comite de Zultz, &c. Tanto viuamente che la sua lode sea in schulpita n'el templo di Memoria, veduto ch'al generoso no si puo, dare cosa piu bella ne grande che quello vnico stipēdio d'ella Virtu in questo mondo, apertinente alli virtuosi fautori di Spiriti generosi (i quali soli lor possano dar questo dono tanto eccellente) & non alli vitiosi, & auari. Et cossi ha fatto anco, il Signor Vander Noot, gratuitamente questo Problemo sopra vna d'elle pitture d'el magnifico & rico Arco triumfale, che la generosa Compagnia Florentina, d'el Signor Cambi, han posto al honore di sua, Alteza alla sua entrata in Anuersa, a di 4. de Gingno, A°. 1594. oue il passante domanda, & l'Arche-Duca d'Austria responde.

PASSANT. *Pourquoy, Erneste Duc, tiens d'Alcide la Masse?*
ERNESTE. *Pource que d'vn grand cœur, ie demonstre la terre.*
PASSANT. *Pourquoy tiens le Gorgon, quitant la terre basse?*
ERNESTE. *Pource que tout prudent, ie fay pour Dieu la guerre.*

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

Aen den Edelen / Wijsen ende Veursinighen Jonchreer Gabriel Stuytelinck.

SONET.

IS dat men om van jonghs / hem ter Deughdt te begheuë /
Is datmen om gheleerdt te sijn in goede sprakë /
Is datmen om / soot hoordt / veur te staen goede saken /
Is datmen om deur Deugdt / t'quaet te hebben verdreuë /
Is datmen om meer t'goedt / dan t'quaedt t'hebben verheuen /
Is datmen om d'landts nut te suken / t'suer moest smaken /
En hem seluen daer deur veel vyanden te maken /
Verdient gheloondt te zijn / namaels / en in dit leuen ?
Soo syt ghy Stuytelinck / wel weerdt / vroom edel Heere /
Datmen v deughden loon / medt weldaden en eere :
Di wesende ghetrou den Koningh en der Stede
Van Antwerpen lofsaem / veel leedts hebt moeten lyden /
En daer toe schade groot / van di teghen Deughdt stryden /
Om dat ghy socht Godts lof / Rechtveerdigheydt en Vrede.

Aen de Ee. Wyse ende Veursinighe Juffrou' Maria van Boshuysen / wettighe ghesellinne des veurschreuen Jr. Stuytelinck / mede heur dochters Ju. Maria / Regina / ende Helena Stuytelinck.

ODE.

1
Vriende / schoon Jonghvrouwe /
Soo eerbaer en soo wijs /
Soo claer en soo ghetrouwe /
Dus ghy [illegible] lof en prijs :

2
Mede v drij Dochters schoone /
In alle deughden rijck /
Soo blincken [illegible] claer ten toone
[illegible] blijkelijck.

3
De wijse [illegible]
Mede heur Gratien drij :
[illegible]
Maer eerbaer blijft en blij.

4
En de drij Dochters trouwe
[illegible] : *Aglaia.*
[illegible] : *Thalia.*
[illegible] . *Euphrosine.*

5
Ghelijc drij stille Swanen
Heur ouders volghen naer /
Soo komen oock ter banen
v Dochters hier en daer.

6
Dies wilt nu vrolijc leuen
Te samen in den Heer'
Die v [illegible] wil gheuen
Hier / en hier nae noch meer.

CASSAN. Que dict le Sr. Vander Noot? DOC. Eternisant de bonne grace le Sr. Gabriel Stuytelinc, aussi les vertueuses Damoiselles, sa Cõpaigne & ses filles, il touce en ce Sõnet, ce que ie vous vay dire. Quand le camp du Roy d'Espaigne, nostre Duc de Brabant, estoit deuãt Anuers: ce Stuytelinc, Maistre Iean de Pape, & autres bons Seigneurs, voyãt le desarroy en la ville, dresserent vne remonstrance aux principaux qui la tindrent: de accorder auec sa Mate. Pour la quelle remonstrance, ils furent rigoreusemẽt cõstituez prisonniers, priuez de leurs estats & offices, & cõtraincts de donner grosses sommes de deniers pour auoir biẽ fait. CASS. Grand cas ! Le Poëte a bien couru semblables fortunes, pour semblables choses. DO. Ie vous asseure, Madame, impossible seroit de dire les emulations, calomnies, detractions & torts que les peruers luy ont faict pour ne se vouloir emploier à choses iniques, cõme il touche aucunement en ces Sonnets suiuants. CAS. De grace Illustre Sr. Poësis, lisez les. POESIS. Ie le feray de tres bon coeur Madame.

MARFI. Que dize el Sr. Vander Noot? DOT. Eternisando de buena gracia al Señor Gabriel Stuytelinc, y las virtuosas dueñas su Cõpaña, y sus hijas, toca en estos Sonetos, aquello que os quiero dezir. Quãdo el cãpo del Rey d'España nuestro Duque de Brabãte, estuuo delante Emberes, este Stuyrelinc. Maistre Iuan de Pape, y otros honrados Señores, considerando el desorden de la Ciudad, dressauan vna remonstrança a los principales de la Ciudad, de accordar cõ su Mat. Por la qual remonstrança fueron puestos prisoneros, priuados de sus estados y officios, y condẽnados de dar grãdes sommas de dineros, por auer hecho bien. MAR Cosas grandes ! El Poeta a bien sentido semejãtes fortunas por semejantes cosas. DO. Yo os lo asseguro Señora: Impossible seria de dezir las calomnias y iniurias que los peruersos le an hecho, por esto que no se queria dar a cosas peruersas. Assi que toca algunamente en estos siguiẽtes Sonetos. MAR. De gracia Illustre Señor Poësis, leé las POESIS. Yo lo hare de buena gana Señora.

LES ŒVVRES POETIQVES DV Sr. IAN VANDER NOOT.

Aen den E. Wysen eñ Wetersinigen M. Willem Mennens der Rechten en der vrye Kunsten Licentiaet.

SONET.

DE sotten heeten sot / die / die heur sotternyen
Hier niet en volghen na / noch oock alsoo niet rasen
En willen soo sy doen / als opturighe dwasen /
En gaen die achter rugh' blameren en benyen:
Maer die hier om de Deughdt / leet en verdriet moet lyen /
Wldende des Vleesch' lust / en des Vyandts inblasen /
Gheldt en d'Eerghiericheydt / en der schalcker wysvasen /
Die magh hem in den gheest / en in Godt wel verblyen.
T'is al beter te sijn van de vroome ghepresen /
En van den boosen hoop veracht / bespot / begresen
Om sijn deughdt en verstandt / dan het quaedt aen te cleuë /
Want Eere / Deughdt / en Godt / en de vrome / den vromen
In d'eynde trouwichlijck / alsoo te hulpe komen
Ghelijck de quad' en t'quaedt / heur navolgers doë sneuë.

Aen den E. Wysen / ende seer Voorsienighen. Elias de Bie.

SONET.

GHelijck de honden sot / die sonder reden leuen /
Ouervallen te hoop' / die / die sy sien verdrucken:
En gaen die noch al meer verbyten en verplucken /
Hoe sy die meer en meer verongheluckt sien sneuen:
Alsoo gaet oock t'sot volck (deur erghetdt voordt ghedreuen)
Tonrecht blameren die / die sy vol ongheluckẽ /
Veracht sien / om heur deught: oordeelende goey stucken
En goey Geestẽ veur quaet: en t'quaet veur goet / daer neuẽ.
Maer ghy / De Bie / die wel / en recht insiet de saken /
Helpt de verdructe eer vertroosten en vermaken /
Dan ghy die om heur deughdt / soo soudt helpen vernilen:
Want die wys is en goedt / sal eer de vrome prysen /
Dan hy die / medt t'quaedt volc t'onrecht / soude verwysen /
Waer deur ghy openbaerdt / de deughden uwer silen.

CASSANDRE. Tant plus que les peruers ont faict des maux au vertueux S'. Vander Noot, pour auoir excusé les bons, d'autãt plus luy deuroient les vertueux monstrer du bien & faueur. DOC. Aussi feront ils, ceux qui ne sont de la nature des chiens: les quels courent, sans raison, sus les criatures, les quelles ils voient affliger, mesmes a tort, comme nostre Poëte demonstre en ce dernier Sonnet. CASSAN. E vrayment, on luy deuroit bien faire hõneur & faueur, veu qu'on ne trouue, ne a on trouue oncques en sa patrie son semblable. DOC. De cela rendent entre autres bon tesmoignage ces vers suiuants. CASSAN. Ie vous prie S'. Poësis, lisé les nous. POESIS. Volontiers Madame. DO. De tels enuieux parle Ronsard.

MARFIRA. Tanto mas que los peruersos an hecho de iniurias al virtuoso Señor Vander Noot, por auer fauorescido a los buenos, tanto mas le deurian los virtuosos monstrar bondad y fauor. DOT. Assi haran aquellos que no son del natural de los perros, que corren sin razon sobre las criaturas que vean affligidas sin razon, assi como nuestro Poëta demuestra en esto postrero Soneto. MARFI. Verdaderamente seria razon de hazerle honra y fauor, visto que passa en su linda arte a todos aquellos destas tierras. DOT. Desto dan testimonio entre otros estos siguientes versos. MARFIRA. Ruego os Señor Poësis que seas seruido de los leer. POESIS. De buena gana Señora. DO. Destos embidiosos dize Ronsard,

Les plus gentilz esprits, les plus doctes Poëtes,
Les Sybilles, Diuins, Augures & Prophetes,
Haiez, siffez, moquez, des peuples ont esté:
Et toutesfois, Ronsard, ils disoient verité.
Car l'inique, peruers & vil peuple medit,
De celuy qui de mœurs aux siennes contredit.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

Doctor Gerardus Goossenius / Phisicus en Medicus / aen den E. Wysen ende Veursinighen Simon de Bruyne.

Vetende / De Bruyn / vroom en ghetrou vol deughden /
En dat ghy schept in deughdt / kunst / en trouwe / veel vreughdè /
Soo wil ick v hier nv / medt dees Oden betoonen /
Hoe d'eel gheesten medt Deughdt / melcanders deughden loonen.

De selue / aen den Edelen Heere / Heer Jan vander Noot / Vorst der Brabantscher ende Nederlandtscher Poeten.

ODE.

1

[illegible] dat ick was /
In Antwerpen ghekomen /
Soo heb ick eenen [illegible] /
[illegible] persoon vernomen
Edel Heer vander Noot /
[illegible] ick / op dat pas /
[illegible] van alder [illegible] /
[illegible] in [illegible] gebod.

2

Als een die [illegible]
[illegible] der Poeten
Van Neerlandt excellent /
In eeren hoogh gheseten /
En oock [illegible] vermaerdt /
Deur dat ghy schryft seer [illegible]
Van [illegible] medt goedt [illegible] /
Naer der Poeten aerdt.

3

Want wat [illegible] meerder [illegible]
[illegible] Landouwe /
Dan te [illegible] van Deughdt
[illegible] niet flouwe:
[illegible] ghen gheestt /
Noch [illegible] verheughdt /
Noch [illegible] van een [illegible] /
Want dat den mensch' al [illegible].

4

En d'behoordt oock al meest
Tot den mensch vander eerden
Daer wy d'best om den gheest /
Te verblyden [illegible] /
Door [illegible] edel [illegible]:
En d'een morpie [illegible] /
D'ander door [illegible] volherden /
Deur dat den gheest [illegible].

5

En als wy [illegible]
Deur de doot / [illegible] leuen /
[illegible]
Dat wy [illegible]
In der [illegible]
[illegible]
En sou [illegible] /
Van [illegible] verstande.

6

Wie sou hebben verclaerdt
[illegible] /
Had die nopt [illegible] /
[illegible] /
[illegible] /
[illegible] /
En van [illegible] /
[illegible] verheerdt.

7

Ist dat v dan behaeghdt /
Van ons salt oock gheschien /
Wat / wie daer ouer claeghdt /
Wy onder alle [illegible]
[illegible] sullen blyuen /
Soo lang alst [illegible] daeghdt /
[illegible]
Deur v [illegible].

8

Nv dan / [illegible] ghy voort
[illegible] al v [illegible] /
Als wy [illegible] /
[illegible] /
Vander Noot de [illegible].
[illegible] sal my voort
En [illegible]
[illegible] ick my [illegible].

Antwoorde des Poeten op de veur-gaende.

ODE.

1

Ick en was nopt meer verheughdt /
[illegible] had' nopt meerder [illegible] /
Van aen mijn ionghe daghen /
Van doen ick by v quam /
En v verstandt vernam /
Als mijn ooghen v saghen.

2

Want ick vandt waer verstondt
Door my was deur den mondt
[illegible] van gheesten [illegible] /
Als dat ghy [illegible]
Van Phebo / en [illegible]
Wt Pegasus Fonteyne.

3

En dat de Cinthien /
Phoebus de Pythien /
De const der [illegible]
[illegible] heeft [illegible] /
Waer deur ghy [illegible] /
En door v deughden schynen.

4

Waer deur ghy oock deurfiet
Al [illegible] schiet
In alderhande dinghen:
[illegible] en aerde
[illegible]
Deur Apollos [illegible].

5

Eerde / Locht / Water / Vier /
En wat sy [illegible] hier /
Weet ghy wel te deurgronden:
[illegible]
[illegible]
Deur v oock wel ontbonden.

6

Ick [illegible] oock dat ghy [illegible]
[illegible] alle [illegible]
In de [illegible] Konsten:
[illegible] en [illegible]
Van Pallas [illegible] /
En de [illegible] wel [illegible]:

7
En Mercurius loos /
Heeft u [illegible]
Soo wel kunnen vertellen /
Dies ick verwondert was
Als ick u op dat pas
Hoordt / en sagh u cantileeren.

8
En hooren dat ghy kundt
Al dat u is ghegunt
Van Jupiter de Heere /
Hoe acht ghy groote het werck
Van my / een gaer slechte clerck
En gheeft myn [illegible] seer.

9
Soo spreeckt my dencke /
Dat my mijn hert aensprinckt
Deur u kunst meer verblyden
Ghy kunst verclaert dat ghy
[illegible] konnen uyt een my
De Noodt helpen bestrijden.

10
Want oft ick niet en weer
Clerck ghenoech / maer te smaer /
Om de Noot te beschrijven:

Hoe sult ghy my by staen /
En de Noodt wel verslaen /
En heur crachten verstrijden.

11
Hoe sult ghy my dan
Hooghe als een [illegible]
Doen leven soo ick hope:
En ick sal u oock clerck
Hooghes trecken int den hoeck
Der weerghertlickheyts nope.

12
Onsterffelijcken lof /
Wandt der gheesten grof /
Die in den hemel hooghe
U macht en woonstadt houdt
Boven silver en gouwt
Dat ghy groot in myn ooghe.

13
Ghy die de goede croondt /
En alle deughden loondt /
Wilt Gerardum naem weeren /
In uwen tempel schoon /
Op dat men t'syne loon /
Hem hendt tot allen tuen.

Diuino Poëtæ Ioanni VanderNoodt, Patritio Antuerpiensi, Franciscus Svveertius Iunior. P.

Quis te mirandum ignorat Nothee Poëtam,
Æternos Vates qui superare vales?
Nam tua quæ varia modularis carmina auena,
Inclyta sunt, nulla commoritura die.
Ipse tuos dudum legerem cùm forte libellos,
O Decus, ô Patriæ gloria magna, tuæ:
Ilicet excelsas concepi in pectore flammas,
Quæ mihi diuini signa caloris erant.
O me felicem, cui contigit optime Vates,
Ore tuo totis, colloquioq; frui.
Tota Camœnarum viridem tibi turba Coronam
Nectit, & amplexus optat amica tuos.
Tu capies olim quæsitæ præmia laudis,
Parsq; eris in sacro tu quoq; certa loco.
Viue decus, patriæq; tuæ, præsentis & æui,
Dotibus ingenij vix habiture parem.

Mr. Pauwels Verbraken tot de Zoyelisten / ende oock tot de Liefhebbers der Deughdt.

Weckt Roselisten / weckt / ghy verblyndt deur u [illegible] /
Ghy spanne / sy verheught / wilt u met recht verblyden:
Ghy heeren / siet den lof / die u de Heer der Heeren
Ghesondt heeft deur onsen Poet / met recht werdt alder eeren:
Al t'ghene' dat hy beschrijft moet eeuwigh bekende leuen /
Blijven deughdt en cracht is hem van Godt ghegheuen:
Dus moeten wy met recht / Godt louen t'allen stonden /
Die ons dees Poet / ons hier en heeft ghesonden.

Di onrecht / schamp / en spyt / verduldigh kan verdraghen /
Sonder sijn toedoen / siet sijn Vyanden gheslaghen.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

Aen den Er. E. Wysen / ende Vreedtsinigen Balthasar de Smidt / Ende Juf[r]. Lucretia Tacquet / sijn wettighe Ghesellinne.

ELEGIE.

DJ houlijcken (de Smidt) achtmen oprecht te wesen
Di / al meer dan om t'gheldt / om deughde worden ghepresen /
En vastelijck ghegrondt worden op Deughdt en Eere:
Siet hier om sal een man die wys is / vrugh en spade
Suken een eerbaer Maeghdt / die vroom is in den Heere:
Ghelijck ghy hebt ghedaen (de Smidt) deur Godts ghenade:
Dies ghy Lucretiam hebt vonden / hoefs van monde /
Daer toe van goedt gheslacht / en rijc / als de ghesonde /
Die v / nu (soo wy sien) heerlijc diendt tot verblijsden /
Tot cieraet / vreughdt / en raedt / en tot troost t'allen tyden /
Want heur beleeftheydt groot en sedigheydt van gheeste
Verselt medt v ghemoedt / d'welc vliedt des twists tempeeste /
Doen v vreedsamelijck en eerlijck t'samen leuen /
En hier om heb ick dit tweer eeren gheschreuen.

CASSANDRE. Que dict le Seigneur Vander Noot icy? DOC. Il nomme es Vers Brabançons le Seigneur Balthasar de Smidt, & sa compaigne Lucrece Tacquet, bien-heureux & bien auisez, d'auoir sus tout regardez en mariage, à la Vertu, & à honesteté, auecques les quelles, ne leur manquent les autres Vertus, graces & richesses. Et au suiuant Sonnet, il chante le los du dict Seigneur Balthasar de Smidt, & de ses Freres.

LAVRA. Chè dice quil Seignor Vander Noot? DOT. Chiama n'elle Versi Brabantini, beati & ben conciliati, il Seignor Balthasaro de Smidt, & sua compaigna, la Seignora Lucretia Tacquet, d'Anuersa, di haber principalmēte risguardato in pigliar moglia, a la Virtu, & a la Honestità, con gli quali nō loro mancano gli altre Virtu, gratie & riqueze. Poy n'el seguente Sonetto canta il lode d'il ditto Balthasaro de Smidt, & di suoi fratelli.

MARFI. Que dize el Señor Vander Noot? DOT. El llama ēn los versos Brabantinos, bien auenturados y bien aconsejados al Sor. Balthazar de Smidt, y a su compañia, la Señora Lucrecia Tacquet, d'Anuers, por auer principalmēte biē mirado en tomar muger, a la Virtud, y honestidad, con las quales no le faltan las otras Virtudes, gracias y riquezas. Pues en el Soneto siguiente canta el loor del dicho Señor Balthazar de Smidt, y de sus hermanos.

Aen den seluighen Balthasar de Smidt / t'samen aen sijn broeders veurschreuen / Namelijck Vincent / Joost / Jaspar / ende Melchior de Smidt.

SONET.

DE Smidt / die medt den naem / maer niet in d'werc / sijt Smeden /
Maer v soo statigh draeght / datmen deught siet beclijuen
Eer' en groot goedt daer toe / aen v / deur v bedrijuen:
Waer deur ghy t'samen heeft / wel gherust en te vreden.
Tot eere / nut en vreughdt / siet men v u besteden
Seer wyschelijck den tijdt (dies vrucht moet achter blyuen)
In vromen handel goet / in t'schriuen / en in t'schepuen:
Som in Musie / oft spel / en in cieraet der cleeren.
Somma / wat segh' ick meer? in eerlijcke gheneughte
Vreughdt ghy ouer den tijdt / schouwende t'quaedt gheruchte /
En al t'ghene ooc daer toe / dat Gode mocht mishaghen.
Waer deur ick ben beweeght / v t'samen te vereeren
Soo ghy ick weerdigh sijt / als vrome wyse Heeren:
Dies ghy / deur my / bekende sulc wesen t'allen daghen.

Aen den Er. V Vysen/ende Veurtinigen Francoys de Meyere.

SONET.

D'Oordeelen Godts sijn recht/oprecht sijn al sijn werken:
Veel menschen/diet veel meer eeren achten te wesen
Hier rijck te sijn in ghelt/dan in Deughden ghepresen/
Hebben my dick/om deughdt/veracht/als grove clerken:
Maer Godt die al heur doen en handel sien kan merken
Heeft sulke oock versocht soo men hier na sal lesen/
En verermt die vermaerdt rijck waren op gerefen
Ja in d'eerdts goedt versmacht laghen als in t'slijck t'verken:
Dies-mense troosteloos/waenhopigh siet verdwynen
Die op d'eerts goedt alleen: stellen het hert/vol pynen/
Synde van ghelde/Deughdt/kunsten/en Liefde bloot/
Maer di veursichtighlijck/gestadigh op den Heere
Betrouwen/sijnde rijc in kunsten/Deughdt/en Eere
Di leven wel gherust/vroolijck/byr Vander Noot.

Dit weet (de Meyer) ghy di v tet Deughdt gaet keeren/
En daer om moet ick v medt myn Veerschen vereeren.

MARFIRA. Que dize el Sr. Vander Noot en aquel Soneto? DOT. Que halla por experiencia (no obstante que la vulgar vanidad sea de otra opiniõ) que mas vale finalmente ser rico en virtudes y buena sciencia, que en dineros y bienes de fortuna. Pues dize en la Epigrã ma seguiente hallar tambien que el hombre propone muchas cosas las quales Dios dispone otramente segun su santa volontad.

LAVRA. Che dice il Sor. Vander Noot in questo Sonetto? DOT. Che'l troua per esperientia (no obstante che la vulgara vanità sia d'altra openione) che è finalmente meglio esser rico in virtu & bone scientie che in danari & beni di Fortuna. Apresso dice en l'Epigramma sequente di trouar anco che l'huomo propone molte cose che l'Iddio dispone altramente secondo sua santa volontà.

CASSAN. Que dict Mr. Vander Noot, en ce Sonnet? DOC. Qu'il troue par experience, (quoy que la vulgaire vanité soit d'autre opiniõ) qu'il vault finalemẽt, mieux estre riche en vertus & bõnes sciences, qu'en argent & biens de Fortune. Puis il dict en l'Epigrãme suyuante, trouuer par experience, que l'home propose mainte chose que Dieu dispose autrement selon sa saincte volunté.

Aen den Eersamen Meester Melchior V Vissels/en Anneken

Clasens/sijn wettighe ghesellinne.

MEester Melcen! de Mensch kan wel veel dinghen micken
Di Godt/goedt en getrou/dickmael anders gaet schicken/
Ick had wel hondert mael/als/nu v/dan/v Vrouwe
Beloofdt dat ick v oock in myn boec setten souwe:
Maer telken is daer/siet/eenigh belet ghekomen/
Waer deur my/hoe ickt hief/myn opset werdt benomen:
Maer nu is my (Godt danck) bequamen tydt gheghevcn.
Dat ick v deur myn dicht eeuwighlijck sal doen leven.
Dus wilt myn ghiften toch/danchaerlijck nu aenveerden/
Want Veerschen beter sijn/dan t'sijn goudt deser eerden.

[illegible]

VVat men ter weerelt doedt t'wordt deur den Tijdt vergeten/
Ten sy dat dat belet wordt deur goede Poeten/
Die heuren Vrinden goedt/al sulken gaven gheven/
Dat sy deur Fama claer/eeuwighlijck daer deur leven:
Vyndt men dan beters iet/dan Veerschen wel ghemeten?

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT.

Aen de E^e. V. Wyse ende Veursienighe Juf^e. Catharina Tielmans / Robrecht / Francoys / Heyndric ende Juf^e. Besselken Pelgherom.
Weduwe / Sonen / ende Dochtere van wylen Francoys Pelgherom.

EPITAPHIVM.

HIer dlichaem rust van Pelgherom / die toonen
Der weerelt ghingh wat eerbaerheyt en deughdt
Men bouen vyndt in de hemelsche throonen /
Dies sijnen gheest / deur Godt / nu leeft in vreughdt.
De Doodt heeft wel aen hem kunnen verclaren /
Dat sy noch wys / noch vroome mans en spaerdt /
Want d'lichaem sterft deur cranckheydt oft veel iaren /
Maer des gheest deughdt hem eeuwigh openbaerdt:
Dies hy noch leeft en eeuwighlijck sal leuen /
Als d'beeldt dat Godt na hem gheschapen heeft.
En d'werck dat ic / veur hem nu heb beschreuen /
Deur Fama hem een eeuwigh leuen gheeft.
Dus laet toch staen u suchten en u claghen
En sijt veel eer in sijn ruste verblydt
Syn Huisvrouw ghy / sijn Kinders / en sijn Maghen.
Want Godt heeft hem van veel verdrietds bevrydt.

Ter seluer eer, der seluigher Jonghe Mannen.

SOo ick u Pelgherims / in deughden op sie groyen
Soo wordt mijn hert verblijdt / en gants veruult met vreughden /
Merckende openbaerlijck in u / de oude Deughden /
Daer men seer vlijtigh sagh u Vader hem toe spoyen /
Dies na sijn overlijdt / ick schreef tot sijnder eeren /
Dees' Veersschen op sijn Graf. En maet u nu toe wenschen
Het beste datmen moecht hier gunnen vrome menschen.
Dat is / een Lief di ghy om heur deughden mughdt prijsen /
Soo ick ga om heur deughdt mijn Lief eer bewijsen.

CAS. Que dict il? DOT. Il prise trois honnestes ieunes hommes d'Anuers, leur dediât vn Epitaphe, faict sus le trepas de feu François Pelgerom leur Pere, de Bois le duc. Et vn Sonnet pleyn de louanges de Madame Olympia. Priant Dieu, quil leur veuille aussi dõner vne vertueuse Damoiselle pour legitime compaigne.

LAVRA. Che dice il Poëta? DOT. Loda il honesto giouane Francesco Pelgerom d'Anuersa. Dedicandogli questo Epitaphio d'el Sr. Henrico Pelgerom su Padre, Anco vn Sonetto pieno di lodi di Madõna Olympia. Pregando Iddio che gli voiglia anco dare vna virtuosa Sa. per legitima Compagna.

MARFIR. Que dize el Poëta? DOT. Alaba a los tres Pelgroms, d'Amberes dedicandoles vn Epitaphio sobre la muerte del Sr. Francisco Pelgrom su Padre. Y con esto vn Sonetto lleno de alabança de la Señora Olympia, supplicando a Dios les quiera dar tambien virtuosas y honestas legitimas compañias.

VAN OLYMPIA, SONET.

IC sagh mijn Nymphe goedt / onder duysent Jongh-vrouwen /
Die sy in schoonheydt treyn / alsoo te bouen gaet /
Ghelijck Diana claer (als sy des nachts op staet /
Bouen in t'firmament) d'ander sterren doet flouwen:
En dat (verstaedt mij wel / ick segh' tet goeder trouwen)
Niet deur siluer oft goudt / prinsel heydt / oft fier ghelaet /
Blanckheyt oft coleur / oft door parlen quaedt:
Maer was eerlijck ghelerdt / mede eenen reynen bouwen.
En daer toe wel vercierdt met deughdt en eerbaerheydt /
Wijsheydt veursightigheydt / cloecheydt / oetmoedigheydt /
Schoonheydt / en stercheydt en mede goede manieren:
Deur welcke deughden schoon / sy mij soo wel behaeghdt /
Dat mijn hert / ongheveynst / tot heur treyn wonste draeghdt /
En altijdt draghen sal / sonder eenigh verlieren.

Gratior est pulchro veniens ex corpore Virtus.

Aen den E[e]. W. Wysen ende gheleerden M[r]. Adriaen Verdonck/ Ende Juf[r]. Maria Bouwelers/ sijn wettighe Ghesellinne.

SONET.

MYn Veerschen sijn onnut veur te ghirighe menschen/
Veur d'onweetende grof/ en spotters onbeleefdt/
Oock veur den nijdegardt/ die veur d'afghunste beleefdt:
Maer sy sijn nut veur heur di na Deughdt en Kunst wenschen.
Der Onwetender werck moet saen als rooc verslenschen/
En der Ghiригher schat heur troosteloos begheefdt/
D'afghunstigh Spotter oock veur sijns selfs erghe ydt sneefdt:
Maer Kunsten/ Deughdt/ en Godt/ croonen de vrome menschen.
Om d'afgunstighe dan/ en wil ick my niet myden
Al bersten sy van haet/ veur mijn Deughdt te benijden:
Heur dienen elck in t'hoofdt/ hondert ooren en ooghen:
Hoe sy meer deughden sien/ hoe sy van nijdt meer crimpen:
Want siende iemandts deughdt/ groydt heuren druc/ veur t'schimpen
So heur/ in t'ghunstigh hert/ veur deughdt/ vreughdt gaet verhooghen.

Soo men dat merckt aen v (Verdonck) en aen meer Heeren
Dies ic v eeuwighlijck veur mijn Werck wil vereeren.

MARFIRA. Que dize el Señor Vander Noot en esto Soneto? DOC. Dize que sus Versos son inutiles para los demajados Auariciosos, para los villanamente ignorantes y para los borladores embidiosos. Mas son bien vtiles para los amigos de la Virtud, de las Sciencias, y de la honra. Pues auiendo prudẽtemente y maduramente considerado a todo esto, dize: las obras de los Ignorantes, se gastan como frutos abortiuos, los thesoros de los Auariciosos, les faltan en la necessidad, y el embidioso borlador y detractor ruia su mesmo. Mas Dios, la Virtud, y las Sciencias, coronan finalmente a los virtuosos. Por esto es que no quiere dexar por los peruersos, de exercer se en cosas virtuosas y honestas. Aunque ellos se romperian de despecho, y de enbidia. Cada vno dellos merece de tener cient ojos, y ciento orejas en la cabeça, para mas le tormentar, porque viendo algunas virtudes raras en hõbres generosos, scienten tanto tormiento por embidiosa rabia, en sus coraçones, como los virtuosos, al cõtrario, scienten alegria.

LAVRA. Che dice il Seignor Vander Noot in questo Sonetto? DOT. Dice, che i suoi versi sonno inutili per gli troppo Auaritiosi, per gli villignadi goffi & la, qui Ignoranti, & per gli inuidiosi Detrattori. Ma son' vtili per gli amici d'elle Virtu, d'elle Scienzie, & de l'Honore. Apresso, (habendo prudentemente & maturamente considerato a tutto quelle cose) dice, l'opere de gli ignoranti si perdano come frutti abortiui. Gli thesori d'Auari l'or fanno fallo n'ella necessità. Et l'inuidioso bayone s'aruina se stesso per sua malitia. Ma Dio, la Virtu, & le Scientie incoronano finalmente gli Virtuosi. Dunque non vuol lasciare per gli detti, d'occuparsi in cose virtuose & honeste, si anco crepassano di despetto & d'inuidia. Qualcuno di loro merità di hauer cento ochi, & cento orecie in testa, per piu tormentarle, per che videndo qualche virtu rare in homini generosi, sentano tanti dolorosi torments & martiri in loro core triste per la inuidiosa rabia, come al contrario, gli virtuosi sentano d'alegresse.

CASSANDRE. Que dict le Seigneur Vander Noot, en ce Sonet? DOC. Il dict que ses Vers sont inutiles pour les trop Auares, pour les vilainement Ignorants, & pour les mocqueurs enuieux. Mais ils sont vtiles pour les amateurs de Vertu, des sciences, & d'hõneur. Puis (ayant, prudentement & meurement, auizé a tout cela) il dict, les œuures des Ignorants flestrissent comme fruicts abortifs. Les tresors des Auaricieux les abandonnẽt en la necessité, & l'enuieux mocqueur par sa malice, ruine soy mesme. Mais Dieu, la Vertu, & les Arts, coronent finalement les vertueux. Doncques il ne veut laisser pour les predicts, de s'exercer en choses vertueuses & honnestes, ores quils se creueroient de despit & d'enuie, vn chacun deux merite d'auoir cent yeux & cent oreylles à la teste, pour plus les tormenter, car voyans quelques Vertus rares es hommes genereux, ils sentent tant de douleurs par l'enuieuse rage dedans leur trop triste coeur, comme les vertueux, au contrare, en sentent de benigne reiouissance.

A mon Seigneur, mon Sr. Henry van Etten, Conseillier & Maistre Ordinaire de la Chambre des comptes en Brabant, & Commissaire general des viures du Camp de sa Mae. En ces pais bas, & en France, &c.

VAn Etten! vous trouuant non moins que genereus
Prudent, Docte & Sçauant, Loyal & Gratieus
I'ay chanté l'autre iour ceste Ode d'vn grand zelle
Tenant propos de vous auec ma troupe belle.

De selue/ aen den seluen Edelen Heere/ mijn Heer' van Etten.

ODE.

1
DOchters van onsen Godt/
Die deur sijn hoogh ghebodt
O Musen, goedt en schoone!
In der Poeten hert
Sonder arbeydt oft smert/
Neder daeldt/ uit den troone.

2
Ghy/ wordt veracht als sot/
En wy/ dienen tot spot
Onder de slimme menschen/
Die alleen hert en moede/
Stellen op d'eertsche goede/
Sonder na Godt te wenschen:

3
Want dit t'Vleesch soken meest/
Verachtende den Gheest/
En des Gheests' schoone wercken/
Die verachten deur nijdt/
En beschampen mede strijdt/
V/ en u beste clercken.

4
Ghelt ghierighe verblindt/
Onversadigh ghesindt
Om schatten te vergaren/
Verachten oock de Deughdt/
En soken (sonder Deughdt)
T'ghelt dat heur koomt beswaren:

5
Gheen meerder Deughdt vertr-maer
En doen u hier/ noch daer/
D'Eer-ghierighe verheven/
Soekende maer in staet
Onghetrust vrugh en laet/
Prachtigh/ verblindt/ te leven.

6
Dus t'samen in een graf
Laet van die ons sijn straf
Den naem en d'Lyf begraven
Laet op in Roerts blaerdt
Versmachten/ als onwoerdt/
Der onwetentheydt slaven.

7
Godt danc/ men vindt der noch
Maer weynigh/ die d'bedroch
Schouwende/ t'quaedt versmaden/
En in Kunsten en Deughdt
Eenighen scheppen vreughdt/
Recht wijsschelijck beraden:

8
Onder dees' wordt ghetelt/
En in eeren ghestelt
Van Etten goedertieren
Dees hy eeuwigh vermaerdt
Moet leven/ onbeswaerdt/
Deur t'gheclanc mijnder Lieren.

9
Want dees' deughdelijck Heldt/
En is in schat/ en ghelt/
Niet alleen vroom'/ en rijke/
Maer oock in kunsten schoon/
Soo men siet/ claer ten toon/
Niemant schier ghelijke.

10
Hy is in deughden rijc/
Soo ghy my eens ghelijc
Musen: sult doen verhalen:
Want hy draeghdt sonder groot
Tot u/ den Vander Noot/
Dus wildt sijn deughdt betalen:

11
Laet eer der Sonnen schijn
Des Nachts duysterheydt sijn
Dan men sou sijn vergheten
Den lof der vromer koen
Die ghunstighlijc deughdt doen
En bystandt den Poeten:

12
Dus seghdt de vromigheydt
Die hy der Majesteyt
Toondt in sijn ampt ghetrouwe.
Seghdt sijn Vrientlijcheydt/
Di hy toondt mede bescheydt/
In Steden en Landouwe.

MARFI. Que dize el Poeta? DOT. Se quexa a las Musas, que sus artes diuinos, y los Poetas son tan poco amados y estimados de muchos tan indignos de honra, que los fautores de los Poetas son dignos de immortal loor, entre los quales virtuosos no deue ser oluidado el virtuoso, noble, y docto Sr. Henrique Van Etten &c. Al qual el nuestro Poeta da muy lindos loores, tanto por su dotrina, y humanidad que tiene y vsa con los doctos, virtuosos, y nobles, que por su grā prudencia y lealdad por su Magestad.

LAVRA. Che dice il Poeta? DOT. Si piange alle Muse, che la loro arte diuina, & i Poeti, siano tan poche amati & stimati da molti tanto indegni d'honore come gli fautori di Poeti son degni d'eterna fama: fra quali virtuosi, non po esser smenticato il molto virtuoso, dotto & nobile Sr. Henrico Van Etten, Che al quale nostro Poeta, da bellissime lodi. Tanto per sua dottrina, humanita & clementia, verso i dotti i virtuosi, che per sua prudentia, fortezza & fidelità verso su Maestà.

CASSAN. Que dict le Poëte? DOC. Il se compland aux Muses que leur diuin art, & les Poëtes sont si peu aymez & estimez de plusieurs aussi indignes d'honneur, que les fauteurs des Poëtes sont dignes d'eternelle renommée, entre les quels vertueux ne doibt estre oublié le vertueux, noble, & docte Sr. Van Etten, auquel nostre Poëte donne des belles louanges, tant pour sa doctrine, douceur, & humanité enuers les doctes & vertueux, que pour sa force prudence & leauté vers sa Majesté.

Den Lief-hebbers de Deughdt-Der Poeten gon[st] bewijsen—Koomt tot eeuwighen lof:
Maer di hier sonder Deughdt-D'edel Gheesten versmaden—Koomt met van roock en stof.

LFS OEVVRES POETIQVES DV Sr. IAN VANDER NOOT.

POLYMNIA
LAVRA.1327
DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

A Polymnia, en faueur du S^r. Iean Cesare Cenni, Patrice de Siena.

ODE.

Polymnia venez, & resonons la gloire
D'vn genereus Seinois, des lettrés amateur:
Engrauons son beau los au temple de Memoire,
Car à tels Vertueus apertient tel honeur:
Pource (Pindarisant, en langue Brabançonne)
Chantons à son honneur, vn Vers de grace bone.

Aen den seluen S^r. Cesare Cenni / verhaelt mijn Heer Vander Noot (soo hy in den 5. Boeck sijnder Olympiadesboecken beschrijft) van d'Italiaensche / ende Prouensaelsche Poeten.

SONET.

Ick hebbe u wel / daer de goede Poeten
Cenni / tot allder tijt / verblijt arm en vrolic leuen /
Wandt ic in d'oude / d'welck wonder beste toe ghescheuen
Van Italien schoon / onder de goy Propheten /
Lauram de schoonste Marghdt / in eeren hoogh gheseten /
Na hemels ryck ghereckt / en heur waren beneuen
Petrarcha / Bembo ooch / die daer wonder bedreuen
Met sanghen / soo ic hare stelle sonder vergheten.
Deur henen sunen sangh / en t'gherlanc hemelder leuen /
En heur der Nymphen deughde schoonheyde en goy manieren /
Dyt ach ic (heur liefde groot / die ic draegh' tot mijn Demaie)
Nymphe / die schoonder zijt dan al de schoonste schoone
Die ic oyt vande oft sagh / sal ic ooc / soet van toone /
Met singhen uwen lof / eens / in ons Moeders tale?
Ghy sullen wel daer / Cenni / is t'sinders my oec ghegheuen
Want deur ic uwen lof eeuwighlijc wel doen leuen.

MARFIRA. De que habla el Poëta en aquel Soneto? DUT. De los Poëtas Italianos Señora, al virtuoso y generoso Cesare Cenni, Patricio de Siena, Diziendo (assi como canta mas copiosamente en el. 5. Libro de sus Olympiadas) que auiendo passado las compañias de los Assyrianos, Chaldeos, Gregos, y Latinos, hallaua entre los Toscanos y Prouensales la hermosa S. Laura con su Petrarcha, el Cardinal Pedro Bembo, Ludouico Ariosto, Lelio Capilupi, de gli Angioli cõ su linda Señora Lucia, Arnoldo Daniel, el Conde de Prouença Remoldo Berenguir con la virtuosa Beatrix de Sauoia su compaña, Guillermo Adhemar con la graciosa Contesa Condesa de Die, que morian por amor. Y otros cantando sus versos Toscanos y Prouensales. De lo qual el S. Vander Noot espantado, de ver y oyr tanta graciosidad, y tambien por las grandes perfectiones de Señora Olympia, Dezia: Nympha! que en hermosura, virtudes, y gracias passas a todas aquellas que jamais he visto, no cantare yo tambien algun dia doctamente y suauemente a vuestra gloria, en nuestra lẽgua Brabantina? MAR. En verdad esta excellẽtia y gracia le es dada de Dios, y de tal manera que el puede eternizar a sus amigos y Señores de vna gracia admirable.

LAVRA. Di che parla il Poeta, in questo Sonetto? DOT. D'i Poeti Italiani, Madonna, al generoso & virtuoso S. Cesare Cenni Patritio di Siena dicendo (come canta piu longamente nel 5. di suoi Olympiades) hauendo passato gli troppi Assiriani, Caldei, Greci, & Latini, trouò fra gli Toscani & Prouensali, vostra Signoria, S. Laura, con il vostro charissimo Francesco Petrarcha, il Cardinale Pietro Bembo Duce Alyerto. De gli Angioli col sua gratiosa S. Lucia, Lugdamae Ariosto, Lelio Calipuli, Arnaudo Daniel il Conte di Prouenza Remud Berenguer, con sua compagna Beatrix de Sabaudia. Guilhem Adhemar, con la Comtessa de Die, & altre, cantando li lor versi Toscani & Prouensali, che il Signor Vander Noot, rapito per il bello che vidna & vedina, & per le perfettioni del la sua Signora Olympia, diceua Nympha che in bellà, gratie & virtu passa tutti quelle ch'io vedài may, non cantaro anco io un giorno doctamente & suauemente al la vostra gloria, in nostra lingua Brabantina? LAVRA. Veramente questa excellentissima gratia gly è concessa da Iddio, tanto felicemente ch'el po eternisar y suo amici & signori d'una gratia admirabile. Onde po ben dire.

CASSANDRE. De quoy parle le Poëte en ce Sonnet? DOC. Des Poetes Italiens (Madame) au vertueus & genereus S. Cesare Cenni, Patrice de Siena, disant (ainsi qu'il chante plus amplement au cinquiesme liure de ses Olympiades) qu'ayant passé les troupes Assiriennes, Caldées, Greques & Latines, il trouuoit entre les Tuscans & Prouençals la belle Señora Laura auec son Petrarcha, Le Cardinal Pierre Bembo, Louys Arioste, Lelio Capelupi. De gli Angioli, auec sa gracieuse Dame Lucia, Arnaud Daniel, le Compte de Prouence Remond Berenguier auec sa Compaigne Beatris de Sauoye, Guilhelm Adhemar qui mourut d'amour pour l'honneste Contesse de Die, & d'autres chantans leurs beaus vers, De quoy le S. Vãder Noot rauy par tant de beau qu'il vit & ouuit, semblablement par les perfections de Madame Olympia, disoit: Nymphe! qui en beauté, vertus & graces surpasses toutes celles qu'onques ie vis, ne chanteray ie aussi quelque iour doctement & suauement a vostre gloire, en nostre langue Brabançonne? CASSANDRE. Ie vous promets que c'este excellente grace luy est bien ottroyée de Dieu: voire de telle sorte qu'il peut eternizer les amis & Seigñrs d'vne grace admirable. Dont il peut bien dire.

Natura impellimur vt prodesse & delectare velimus
Et omne tulit punctum qui miscuit vtile dulci.

LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT.

A Mon Seigneur Mattheo Fernandes Portugues, demourant en Anuers.

FErnandes! l'on ne peut mieux toute fascherie
Qui iehenne, sans fin nostre chetie vie
Aracher de noz cœurs & bannir loing de nous
Que par c'est art diuin nommé la Poësie,
Vn art grauement haut, & suauement dous.
Pour ce i'ay faict ces vers, prennez les, ie vous prie,
En gré, d'aussi bon cœur, que ie les fis pour vous.

De selue / aen den seluen Mattheus Fernande Portugues.

Nature / siende claer / dat de mensch op der erden
Hem quelde om d'eerdtsche goedt: om Heer/ van cleynder weerden
Om Staetscap / om dranck / en om des vleeschs wellustē
Soo seer / dat hy daer deur verliest der sielen ruste /
Badt (om den mensch oprecht te doen leuen en blye)
Gode / dat hy hem woud de schoon' Poeterye /
Zeynden wt zijnen troon tot der menschen verfraeyen /
Want sy mede Deughdt en nut / stichten kan / en beraeyen.
Dus / siende / myn goede Heer / en Vriendt Mattheus Fernande /
Daermen best trecken kan wt verlies druck en schande /
Deur ders' Kunste den mensch / tot Deughdt / Verughde / Nut en Eere:
Soo heb ick dit ghedacht boven al d'eerdtsche goedt / seere:
Om de menschen deur heur soo te leuen te raden
Dat sy / deur Deughdt / mede Verughde / Deur Kunst en Hoop' versmaden
Leuende onverbaermlijc en vroolijc t'allen tyden:
Kommende waer den tydt soo hy koomt / mede verblyden
Sonder te quellen ons in eenigherley saken
Di inen ons aen mocht doen goedt oft quaedt / weerdt om laken.
Willen wy ons soo heel tot Godt en Deughdt beghenen
Soo sullen wy hier vry / langhe ghelucklijck leuen
Op d'eerdrijc wel gherust / en als wy sullen sterven
Soo sullen wy / deur Godt / al veel beter verwerven /
Het welck ons gheuen kan / en wil de Heer der Heeren:
Dus neemt dit aen in danc / Fernandes / t'onser eeren.

MARFIRA. Que canta a qui el S. Vander Noot? DOT. Dize que Natura considerãdo que los hombres terrestres se tormentan tanto para poder biuer en riquezas terrestres, en gloria mũdana, o en delicias carnales, q̃ pierdã los bienes, holgãças, alegrias celestes y immortales, rogaua a Dios q̃ quisiesse embiar d'el cielo aqui en la tierra la Poesia, visto q̃lla puede cõ honesta recreaciõ, dar vtilidad, dottrina, medicina, y sanidad al anima y cõsequamẽte al cuerpo, y por aquella razon se a dado el nuestro Poeta a la loada Poesia, por la qual pretẽde de dar a sus amigos y Señores animo y desiderio para biuer dichosamẽte y pacificamẽte en este mũdo: y por la gracia de Dios eternalmẽte en holgãças celestes. MARF. O linda Poesia y Poetas excellentes, Que dã a los hõbres vida immortal por Fama, y dottrina para biuer eternalmẽte por Dios, de la qual ellos van imitando el officio. DOT. Esto muestran tambien Horatio, y Ronsard. Cantando.

LAVRA. Che canta qui il Seignor Vander Noot? DOT. Dice che Natura considerando che gli huomini terrestre si tormentano talmente per poter viuere in richeze, terrestre, in gloria mondana, o in delicie carnale, che perdano i beni y godie celeste & immortale pregaua ad Iddio che volesse dal cielo mandare qua giu in terra la Poezia. Vedutto ch'ella po con honesta recreatione, dare vtilita, dottrina, medicina & sanita al l'anima & al corpo. Et per quelle ragione si a dato il nostro Poeta a la lodevola Poesia. Per la quale pretende di dar desiderio & animo a i amici & Seniori su di viuere felicemente & pacificamente in quello mondo: & per la gratia d'Iddio, eternalmente in godie celeste. LAVRA. O bella Poesia & excellentissimi Poete, chi dan a gli huomini eterna vita per Fama, & dottrina per viuere eternamamente per Dio, del quale, loro imitano il'offitio. DOTT. Questo monstran anco Horatio & Ronsardo. Cantando.

Siluestres homines sacer interpresq; deorum
Cedibus & victu fedo deterruit Orpheus.
Dictus ab hoc lenire tigres rabidosq; leones.
Dictus & Amphion Thebana conditor vrbis.
Saxa mouere sono testudinis & prece blanda.
Ducere quo vellet: fuit hec sapientia quondam
Publica priuatis secernere sacra prophanis,
Concubitus prohibere vago, dare iura maritis:
Opida moliri leges incidere ligno.

Sic honor et nomen diuinis vatibus atq;
Carminibus venit, post hos insignis Homerus.
Tirteusq; mares animos in Martia bella.
Versibus exacuit: dicta per carmina fortes.
Et vite monstrata via est & gratia regum.
Pierys tentata modis ludibusq; repertus
Et longorum operum finis ne forte pudori
Sit tibi Musa lire solers & cantor Apollo.

Le medecin de la peine,
Est le plaisir qui ameine
Le repos auecque luy:

Et les Odes qui nous flatent
Par leurs douceurs nous abatent
La memoire de l'ennuy.

Le bain ne soulage pas
Si bien les corps qui sont las
Comme nostre Art l'ennuy repouse.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

Aen den E°. Wysen ende Veursinghen Heere myn Heere Pauwels Mechelman/Auditeur van Brabant.

MIn heer' soo wordt mijn Deughdt/ verweckt deur u schoon deughden/
Dat ic aldus verheughdt/ moet singhen uwer vreughden:

COmme le rossignol prendt de chanter enuie
Assez plus que deuant, oiant la harmonie
D'vn chant melodieus, ou d'vn bon instrument,
Tout ainsi, Mechelman! & non pas autrement,
Raui par voz vertus, ie veus chanter ceste Ode
Melodieusement, à la Thebeine mode,
A vostre grand honneur, commandissant la Guerre
Qui iette les bons Arts, & les Vertus par terre.

DOrloghe te seer fel/ en Pax (dimen noemt Vrede)
Schillen als Nacht en Dagh/ soo dat blyckt telcker stede.

La Guerre, gaste-tu, & la Paix de bonnaire,
Comme la Nuict & Iour sont entre eux contraire.

O D E.

GHelijck/ soo haest de Nacht zijnen mantel komt spreyden
Doncker/ swert ende grof/ ouer bosschen en heyden/
Heur droef gheneiren gaen Eert-mans/ Wit-vrouwen/ Aluen/
Laruen en Lamien/ Hoofsaerdts/ Neckers/ See-kalmen/
Nachtrauen/ Ulen valsch/ en vreemde noordtsche drollen
Dimen hoort sleypen hier en daer veruuerlijc grollen/
Tot dat blinckende claer de schoone Morghensterre
En voordt Aurora versch/ van hier wechdryuen verre/
Al dat bedroefst ghespoor/ medt den Nacht droef vā arde/
Dies dan Apollo goedt/ becleedt als d'onbeswaerde/
Met zijnen claren Dagh) voordt-brenghdt Beleeftheydt schoone/
Stedicheydt en Hoflicheydt/ oock goedt Recht/ claer ten toone
Medt al wat goedigh is/ vrolijck en eerlijck mede:
Min noch meer/ oock alsoo/ soo haest als Godt (acheermen)
Om heur misdaden groot de menschen wil verermen
Heur seyndēde dē Mars/ midts Hoogmoedt en Tweedrachte
Der welker volghen brandt/ Zee/ en straet-roouerijen/
Ouerspel/ vrouwenkracht/ ghewelt aen alle syen/
En meer quaedts dan men wel medt tongen uit magh spreken
Soo in dees landen schoon/ dat te veel' heeft ghebleken:
Veriaghende de Deught/ de Musen en reyn kunsten/
Di/ in de plaets van loon/ vinden smaedt/ volonghunsten
By de barbaer grof/ di nerghens na en haken
Dan/ tsy hoe dat het sy/ aen groot goedt te gheraken.
Maer als d'Godtmoedigheydt den menschen hier komt leeren
Te leuen medt berou/ in de vreese des Heeren/
En in Liefde/ soot hoordt/ soo koomt (siet) saen de Vrede
Tot ons/ en brenghdt ons oock Justicia hier mede:
Dies al dat quaedt ghespuys dat de Kryghs ons hier brachte
Medt de Furien valsch/ en al het helsch ghesfachte

Moeten wyken / van ons na de koten der Hellen /
Oft in een ander landt / om de boose te quellen:
En in heur plaetsen hier / komen van t'onser vreughden /
Lites / de Carites / de Musen en de Deugden /
Venus / Minerua wys / reyn Liefde / en goy konsten /
Astrea / en medt heur een nieu wereldt vol jonsten.
Den onuersochten dunckt d'Oorloghe suet te wesen
Maer van di kennen heur / en wordt sy niet ghepresen:
Wy hebben wel beproefdt / nu haest / in dertigh iaren
Hoe schadighlijc de Krygh ons heeft komen beswaren.
Dus bidden wy den Godt diet al dat leeft doet leuen /
Dat in ons daghen hy den Vrede ons wil gheuen.
Om hem te vreesen voordt / vol Liefden / al ons daghen /
Dienende hem / soot hoordt / na sijn godlijc behaghen.

MARFIRA. Que dize el Poëta? DOT. Muestra claramente en esta Oda, y con estas dos figuras, que entre la Guerra y la Paz ay tanta differentia, como entre la Noche y el Dia: porque como a la Noche siguen las tinieblas, y todas cosas tristes, maliciosas y diabolicas: y al cōtrario al Dia siguē la claridad y todas cosas alegres, humanas y diuinas: Assi siguen à la Guerra, la Discordia, el Marte, las Furias, violencias, homicidias, y todas iniquidades. Y al contrario à la Paz la Iusticia, Venus, Amor, Apollo, las Musas, Minerua, y todas cosas virtuosas, honestas y laudables, y por aquellas cosas conclude que es razon de rogar à Dios, que plaze à su diuina M^d. de mandar nos la paz, a su gloria, al salud do todo el pueblo Christiano, mucho congoxada y affligida. Diziendo:

LAVRA. Che dice il Poëta? DOT. Mostra chiaramente in questa Oda, & per queste doi figure, che fra la Guerra & la Pace vi si troua tanta differētia como fra la Notte & il Giorno, perche como à la Notte seguitano le tenebre, & ogni cose triste, cattiue & diaboliche: Et al contrario, al Giorno seguitā la clarità, & tutte cose alegre, humane & diuine: Cossi seguitan la Guerra la Discordia, il Marte, le Furie, Violence, homicidye, & ogni iniquità. Et al contrario seguitano à lama Pace, la Iustitia, Venere & Amore, Apollo, le Muse, Minerua & ogni cosa virtuosa, honesta & laudeuole, per quelle cose, ben conchuise che è ben ragione di priegare à Iddio ci dia la Pace, à la gloria di sua M^a. Diuina, & à la salute di tutta la Christianità, molta commossa & afflitta. Dicendo:

Grand Eternel! donné nous, à ta gloire,
Ou bonne Payx, ou salubre victoire.

Aen den Edelen Heere / H^r. Anthonis van Bourgongien Ridder / Heere van Wacken / Cattem / Cappelle / &c. Vice Admirael generael van der Zee [illegible] syn M. in syne erfnederlanden.

ODE.

DE suet-bloedende Noot / en d'Olympia reyne /
Seyndende claer / heur Brecht / na d'Oceaensche pleyne
Heur waterkens / versaemdt medt het water der Mercken:
Mosa / en Schaldis oock / om Neptunum te stercken /
Medt al de Goden claer / en schoon reyner Goddinnen
Di heur menghen in d'Zee / ouerbloedigh / tot minnen:
Ja / en Oceanus / grijs en seer oudt van iaren
Wiens cleedt is geboordt medt blau grune Zee-baren
Medt de' Nereides / Tritons / Nymphen / Naiaden
En al dat in de Zee oft stroomen hem gaet baden
Wenschen v veel ghelur / van Wacken / edel Heere /
Vertellende al-om / in heur golven / v eere.

Le mesme au mesme S^r. l'Admiral, &c.

ODE.

COmbien que ta vertu soit par mer & par terre
Cognué (cher Seigneur
De VVacken, sage en Paix, & vaillant à la Guerre,
Plein de gloire & d'honneur)
Si faut il toutesfois, que ie me mets en peine,
(Aussi bien qu'en la Mer)
De rebruire ton los, en la terrestre pleine
D'vn son hautement clair.

LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT.

Ie sonneray de toy (puis que ie m'esfuertue)
Dessus l'erain tortu,
Ce que sonne Triton sus sa trompe tortue
En mer, de ta vertu.
Ie diray que tu es (de VVacken, debonnaire)
Le Tipis de Iason
Qui doit par toy, sus ceulx qui sont au Roy contraire,
Conquester la Toison.

Ie diray ton pouuoir (noble Seigneur! encore)
Qui sur la mer s'estendt:
Et diray que les Dieux marins (dont ie t'honore)
Te fauorisent tant
Qu'aucuns terrestres Dieux sont ialous de ta gloire.
Ainsi rendront mes Vers
De VVacken! ta prudence & ta vertu notoire
Par tout cest vniuers.

A Madame Mr. Anne de Bonieres Compaigne du dict Sr. l'Admiral.

SONNET.

I'Estime mille fois bien-heureus le Seigneur
De VVacken l'Admiral, vostre Mari (Madame)
Le voiant enrici des biens du corps & dame,
Ayant & de Iunon, & de Pallas faueur.

Mais aprez que i'ay veu en vous, telle candeur
De vertus, & d'honneur (dont ie feray la Fame
Par tout sonner le los, plus oderant que baume)
Ie veux chanter trois-fois plus hault de son bon-heur.

Les vertus que du ciel, en don vous recheuez,
Et celles que par liure acquises vous auez
Vous font prudente, & belle, honnorable & modeste:

Aymant vostre Mary d'vn cœur loyalement,
Vostre famille aussi gouuernant sagement
Cerchez l'honneur de Dieu, & la vie celeste.

OLYMPIA. Wat sijn den Noot/ en d'Olympia? LEERAER. Het sijn twee beken/ loopende door het dorp van Brecht (drie mijlen van Antwerpen op de Heyde [illegible]) [illegible] ghenaemt nae de Lief/ ende de/ alderschoonste Nymphe/ ghelyck [illegible] van onsen Poet/ ende [illegible].

DOT. Dize que le Noot, y l'Olympia, dos torrentes assi ellamados segun el Poëta y su Senora Olympia, con todos los rios de la tierra baxa, y el mar Oceano, cantan el loor d'el Admiral el Señor de VVacker. MARFI. Por donde passan estos dos rios. DOT. Per Brecht, lindo lugar, tres leguas cerca d'Ambers en la noble Brabante.

LAVRA. Que ruscelletti sono quelli? DOT. Il Noot, & l'Olympia cosi chiamati apresso il Poëta & sua amata Signora Olympia, scorrendo per Brecht, tre leghe discosto d'Anversa, ne la nobilissima Brabantia.

Op het Houwelijck vanden E^r. Dideric Sweerdts/ende Juf. Elisabet vander Piedt.

EPITHALAMEON.

Ick moet v prijsen Sweerdts/ in dees benaude tyden/
Waer in men niet en hoordt dan van roouen en strijden/
Van hoerdom/ ouerspel/ di de Kryg/ vol ontrouwen
Veroorsaect/ medt meer quaedts/ tusschen mannen en vrouwen:

Want ghy aenveerdt den Staet/ medt der vreesen des Heeren/
Di Godt heeft in ghesteldt/ en seluer gingh vereeren:
Dies ick v/ en v Lief/ gheluckigh wel moet noemen
Om heurder deughden gheur/ suter dan reuck der bloemen.

Di v t'samen in Deughdt/ en in liefden doen groyen/
Dies heur by-wesen reyn/ v niet en kan vernoyen:
Want ghy een-drachtighlijc/ beyde sueckt Deught en Eere/
Als Duyskens sonder ergh/ na den wil van den Heere.

Dit stondt/ veurwaer/ o Sweerdts/ soot blyckt/ dus te geschiden/
Want ouer wel dry iar/ hebben verscheyden liden
Onder heurly' ghesteydt dat ment soo sou beuinden/
Eer ghy/ messchien/ o Sweerdts/ Vander Piedt/ v Lief/ vinden.

Dus leefdt vreedsamighlijck in liefden/ vol eendrachte/
En als de wijngaerdt groen/ vermeerdert v ghestachte
Soot Genius ghebiedt/ lieflijck op der eerden/
En soo voordt t'schoon ghetal der Hemelscher/ vol weerden.

MARFIRA. Esto es vn Epithalameo. DOT. Si Señora! Para las bodas d'el segundo hijo d'el S^r. Frãcisco Sweerdts, à saber Theodorico Sweerdts y la S^a. Isabella Vander Piedt. Todos dos d'Emberes. MAR. Que les dize el Poëta? DOT. Les alaba que huyendo la peruercidad de nuestro tiempo, ellos se meten en el estado d'el Matrimonio. Para viuer iontos en amor honesto: Amplificando en este mondo, el genero humano: y despues el numero de los celestiales, segun la voluntad diuina. MAR. Mucho pued Poëtas. Mag.

LAVRA. Questo è vn Canto nuptiale. DUTTOR. E vero Madoña: per la festa nuptiale d'el secondo figliolo d'il Señor Francisco Sweerdts, à sapere Theodorico Sweerdts & la Señora Isabella Vander Piedt: ambe duo d'Anuersa. LAVRA. Che cosa lor dice il Poëta? DOT. Y loda che euitando la peruersita di questo tempo, si danno al stato Matrimoniale: per viuere amoreuolmẽte insieme, aumentãdo in questo mondo il genero humano, & da poi il numero d'elli citadini celeste. LAV. Molto possent Poëti, como dice qui, de Magny.

CASSANDRE. Voicy vn Epithalame. DOC. Ouy madame! pour les nopces du secõd fils du S^r. François Sweerdts: à sçauoir Theodoricq Sweerdts & Madamoiselle Isabeau Vander Piedt, tout deus d'Anuers. CASS. Que leur dit le Poëte? DOC. Il les prise, qu'euitant les peruersitez de ce temps, ils S'adonẽt en l'estat du Mariage pour viure amoureusement & honnestement ensemble, augmentant en ce mõde, le gẽdre humain, & aprez le nõbre des bourgois celestes, selõ l'ordonnance Diuine. CAS. Bone est l'amitie des Poëtes MA.

Celuy qui d'acquerir pourchasse
Des Dieux la faueur & la grace,
Ne les sçauroit acquerir mieux
Qu'en aymant ceux que les Dieux ayment
Et sur qui largement ilz sement
Les plus beaux tresors de leurs cieux.
Et bien que la Fortune ingrate
Si tiere per fois les abatte,
Qu'ilz seruent au peuple d'esbatz,
Si faut-il pourtant qu'il les prise,
S'il veut que Dieu le fauorise
Viuant, ou descendant la-bas.

Du Tage les blondes arenes,
Ny toutes les belles fontenes
Qui sourdent du sein Idien,
Ny toutes les perles encore,
Qu'au matin decouure l'Aurore
Flamboyante au ciel Indien:
Ne peuuent les vertuz esteindre,
Ne peuuent les bontez atteindre,
D'vn vers de Poëte excellant,
Tant & tant les Dieux il ressemble,
Escriuisant qui bon luy semble
En despit du Faucheur volant.

LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT.

Aen den E[e]. Wysen ende Veursinighen Arnout Coesart.

ODE.

Di recht Poëten sijn / vyndt men / Coesart / seer selden.
Als Arete my sondt / deur Heliseums velden
Na Helicon den bergh / soot Jupin had' besloten /
Wydt van Kosmums / Plutums / en Hedonems quaey roten/
Di al heur dinaers sot / ten lesten gaen bedrighen /
Seyd' sy / my / wolghdt de Deughdt / Godt en sal v niet lighẽ
Want siet d'Ootmodigheydt / en de Deughdt hem behaghẽ:
Di Valsch / Hoouerdigh sijn / di sullen namaels claghen.
Daer om volghdt ghy de Deughdt / Coesart / nachtẽ en daghẽ.

MARFIRA. Que dize el Poëta? DOT. Que Arete, embiãdole lexos de Kosmo, Plutone, y Hedone, a las Musas y despuis al Padre todo poderoso le dezea: Guerdãdo te d'Ambiçiõ, de voluptad y d'Auaricia, viuerez virtuosamente, alegremente y (por Dios) sin fin, dichosamente. MAR. O consejo saludable! POESIS. Por esto escriue el virtuoso. S[r]. Tomas Anraet, estos sonetos:

LAVRA. Che dice il Poëta? DOT. ch' Arete, mandando lo longo di Kosmo, Plutone, & Hedone, verso gli Muse, & piu verso il Patre ognipotente luy diceua: Guardando ti d'Ambitione, di Voluttà, & de l'Auaritia, viuerete virtuosamente, alegramente, & (per Dio) sensa fine, felicemente. LAVRA. O consiglio & sagessa grande! neglettei di matri. POE. Per isto escriue S[r]. Thomaso Anraet dicendo.

CASSANDRE. Que dict le Poëte? DOC. Qu'Arete, l'enuoiant long de Kosmus, Plutus, & d'Hedone, vers les Muses, & puis, vers le Pere tout puissant: Luy disoit, vous gardant d'Ambition, de Volupté, & d'Auarice, viuerez vertueusement, joyeusement, & (per Dieu) sans fin, heureusement. CAS. O salubre conseyl. POESIS. A ce propos escrit le vertueus S[r]. Thomas Anraet, ces Sonets.

A Mon S[r]. Iehan Vauder Noot, Prince des Poëtes Belgiens.

SONNET.

CEst chose fort à plaindre en cestuy nostre eage
O Seigneur Vander Noot, qu'vng chascun ne pretent
Sinon que d'amasser beaucop dor & d'argent
A quoy tot homme employe & son sens & ouuraige,
Mais pour de la Vertu auoir vng bon partaige
Je ne cognois aulcun qui en soit diligent
Fors toy, qui sur les biens ne mettz ton fondament
Ains tu tiens la Vertu pour ton seur heritaige:
Et ne te soulciant d'vng auare desir
D'accumuler des biens, prens seulement plaisir
A composer tes vers d'vn tresdocte artifice,
Tu aimes plustost estre & pouure & vertueulx
Que riche & opulent en biens, & vicieulx:
Nous enseignant par la, de fuyr Auarice.

Par Thomas Anraet, en Anuers le 8. d'Octobre. 1592.

De Selve Thomas Anraet / Aen dẽ seluẽ H[r]. Vander Noot.

SONET.

Het is een [illegible] saeck / dat in des' onse Jaeren
O [illegible] Heer' Vander Noot / alle man (seer [illegible])
Dagheliicx niet en soeckt / dan veel ghelt en groot goedt /
Daer toe een yegelijck hem voecht met groot beswaren /
Maer niemandt hem en stelt / om veel deucht te vergaeren
Met sulcken neerstichept en arbeyt als ghy doet /
Want ghy t'goet luttel acht / maer (als wijs ende vroet)
Houdt de Deucht voor u erve / en laet deerdsche goet vaeren:
Ghy en zijt niet besocht / deur groote gierichepde
Te vercryghen veel goets / maer u wellustichept
Is / te dichten ende konst u veersen / [illegible] t'aenschouwen.
Ghy hebt liever te zijn arm ende deuchdelijck
Dan (onversien van deucht) seer weeldich en seer rijck /
Ons leerende daer deur de Gierichept te schouwen.

Seulle Vertu vraye Noblesse.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

Aen den Eer. Wysen en veursinighen Hans de Hoppenbrouwer.

ODE.

Ghedenkende uws naems / en uws broom leuens mede
(Hoppen-brouwer / mijn vrindt / oock vrindt vã Deughdt en vrede)
Soo ghedenckt my noch claer / van den Koningh Gambroen
Di eerstmael brouwen liet Bier van Hoppe on-groen:
Denkende oft ghy syt ghesproten van t'gheslachte
Van sulken Coningh vroom / edel en groot van machte
Di ons van hop' en / mout / deur torf en houten vier /
Tot onser noottrust hier heeft leeren brouwen bier.
Bier (segh ick) d'welck (om dat ons dat vrolijc doet leuen)
Den naem / na Ceres wordt / in d'oudt Romeins / ghegheuen
Cereuisia goedt / d'welck ons claerlijc verclaerdt
Dat heur CERERIS VIS, in Aqua openbaerdt.
Venus stoke soo t'vier / en laet v soo wel brouwen
Dat ghy Leentken Bertels meught trouwen / en behouwen.

DOTTOR. En estos versos llenos de lindas inuenciones, tenemos primeramente vna allusion sobre el sobrenombre d'el Sr. Hans Hoppenbrouwer, que quiere dezer brassador de ceruesa. Secundamente tenemos el primero brassador, a saber Gambrino, el septimo Rey de la Germania: fondador de Gambron cerca de Tornay, y terceramente tenemos l'explication de la Biera, llamada por CERES en latin, Cereuisia qui suena CERERis-VIS, In Aqua.

DOTTOR. In questi versi pieni di belle inuentioni, habemo primamente vna allusione al suprenome d'il Sr. Hans Hoppenbrouwer, che vol dire brassatore di hobbloni o di Biera. Secondamente habemo il primo Brassator de Biera, a saper Gambrino septimo Rey di Germania, fondator de Gambron presso di Tornay. Et 3.tio y habemo l'explicatione de la biera chamata appresso Cerere. Cereuisia n'el latin, che dice. CERERis VIS. In Aqua. che vale la potentia del tritico operando n'el l'aqua.

DOCTEVR. En ces vers, pleins de belles inuẽtiõs auõs premierement vne allusiõ sur le surnom du Sr. Hans Hoppẽbrouwer. Qui vaut autant que brasseur d'houblon, ou de Biere. Secondemẽt y auons le premier brasseur de Biere, a sçauoir Gambron 7. roy des Alemans, qui fonda Gambrõ auprez de Tournay. Et tierscement y auons l'explication de la biere, ou Serevoyse nommée aprez CERES Cereuisia, Qui signifie CERERis. VIS In Aqua. C'est a dire la puissãce de Ceres, domine en l'eau.

Meester Clement Vidtsendonck. Tot den Poet.

SONET.

Ghelvckigh sijn sy vry / en saligh daer beneuen /
Di clocck / heur eyghen landt ploeghen / egghen en spaeyen:
Vercieren / en bogaerts wel beplanten / en besaeyen /
Sonder heur / een vreemdt lant te teulen / te begheuen.
Alsoo sijn sy oock weerdt eeuwigh te sijn verheuen /
Di om heur eyghen landt / en sprake te verfraeyen
T'Hebreeusch / t'Grieck / en d'Latin verlaten wel beraeyen /
Als danckbaer kinders goedt / weerd dat sy eewigh leuen.
Alsulcken loon hebt ghy verdient / en sulken eere.
Deur v deught en verstandt / Vander Noot / mijn goedt Heere /
Om dat ghy hebt verciert soo wel ws Moeders Talen /
En daer toe Brabandts lof soo heerlick hebt ghesonghen /
Dat sy veur best-gheacht worden van alle tonghen:
Dies men met recht / v deughdt behoorde te betalen.

Wijsheydt / en Deughdt // veursichtigheydt en Eere /
[illegible] met deughdt // van onsen Godt en Heere.

Aen den E^e^. Wysen en Veursinighen Francoys Pelgrom.

ODE.

PElgrom / seer groot bedrogh sonder ghetal oft somme /
Siet-men nu onder t volck / ghescheiden ouer al /
Maer di vroom sijn / en recht / sullen vry / sonder gal /
Dus spreken tot een lief / eerlijck / niet als de Stomme.

STROPHE.

Noyt en had Lief / sijn Lief / soo lief / o schoon Goddinne /
Als ick v doe / schoon Maeghdt / in eeren vrogh en laet:
Want ghy sijt al mijn vreughdt en troost hoe dat het gaet
En daer om noem' ick v / mijn weerdtste Keyserinne.

ANTISTROPHE.

Mijn weelden Paradijs / Lust hof / Lief / en Vrindinne /
Borcht en Tempel der Deught / waer veur wijct alle quaet:
Mijnder ooghen claer licht / daer mijnen sin op staet
Di my cranc en ghesondt / droef en bly maeckt van sinne.

EPODE.

De schoonste bouen al / weerder dan Venus geedt:
De beste zedigh / wijs / reynder dan Pallas vroedt:
V schoonheydt en v deughdt / staë in mijn hert gheschreuen.
Waer dat ick ga oft sta koomt altijdt t'suet ghedacht
Uwer deughdt mijnen Gheest verfraeyen dagh en nacht:
Dies ic v Lief / naest Godt / den meesten lof moet gheuen.

MARFIRA. Declarad nos esta Oda DOT. El Poëta alaba al S^r^. Francisco Pelgrom. hyo d'el S^r^. Iuan Pelgrom, in su tiempo Recebidor de Emberes, y Hermano d'el S^r^. Henrico Pelgrom d'el qual tenemos el Epitaphio in este libro) al qual dessea, por sus virtudes, vna Señora y amor tal que el S^r^. Vander Noot à escrito en esta Oda presente.

LAVRA. Dechiarate ci questa Oda. DOT. il Poëta loda il S^r^. Francisco Pelgrom (figliolo d'el Señor Giouan Pelgrom, n'el tempo suo Riceuitore d'Anuersa, il fratello d'il S^r^. Henrico Pelgrõ d'el quale habiamo il Epitaphio in questo libro) ingurandoli per le sue virtu, Señora, & Amor tale ch'il S^r^. Vander Noot descriue in questa Oda presente.

CASSANDRE. Declarez nous ceste Ode. DOC. le Poëte prise le S^r^. Franchois Pelgrom (fils du S^r^. Ian Pelgrom, jadis Receueur d'Anuers, frere du S^r^. Henri Pelgrom, duquel auons l'Epitaphe en ce liure) luy souhaittãt pour ses vertus, Maistresse, & Amour telle que nostre Poëte descript nayuement en ceste Ode presente.

Au Vertueux Docte & Genereux S^r^. Monsieur Vander Noot.

SONNET.

DE ton Chant la doulceur, de tes vers l'excellence
Forcent (o Vander Noot) ma Muse te chanter:
Car ta voix me fait veoir que souloit frequenter
Les Ruisseaulx Cheualins & le Dieu d'Eloquence.
Mais me dira quelqu'vn, o Dieu! quelle arrogance
Pouure Sot! te conduit que te vouloir vanter
Te faire amy de ceulx qui sçauent raconter
D'Apollon & des Sœurs, la grace & la science?
Ie sçay bien, Dieu mercy, que ne dayme trouuer
Entre les bons Esprits sans premier m'esprouuer.
Mais quoy, le Graceles n'ayme il la Philomele?
Ouy mon Vander Noot. Puissay-ie doncq te veoir
Lors que mieulx tu vouldras, quoy que ne peulx auoir
De moy qu'vn Cœur parfait, & seruice fidele.

Nihil virtute prius Iean de Maes.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

Aen den E[r]. Wysen en deursinghe H[r]. S[r]. Peeter Opmeer/ fiscal van d'Admiraliteit/ veur den Coningh/ t'Antwerpen.

ODE.

Nu te hants / als wy sien / Martem / fier van ghemoede /
Onse Europa laes / verladden medt den bloede /
Souden de Musen goedt / gheneyght tot stille vreughdt /
Wel plaetse vinden hier / noch kunnen / om heur deughdt?

En ghy / mijn Heer / Opmeer / (die om v deughdt ghepresen
Wordt / heerlijck ouer al) sult ghy wel willen lesen
De veerschen van dit liedt? op dit pas / alsmen hoordt
Bellonam rasen sterck / wesende seer ghestoordt?

Al siken breed saem / vreughdt / Phoebus Susters / ter syden
Vlidende (wel bedacht) de sorghelijke stryden /
Nochtans singhen sy soo den lof / na langhen strydt /
Der Cooninghen op-recht / dat ment hoordt t'alder tydt.

Dus / al schiet nv ons Vorst (deur Godts graci / van bouen)
Sijn schichten op den hoop der vyanden verschouen /
Deur sijn Heeren ghetrou / en menigh dapper Heldt /
Daer ooc de Admiral / en ghy / by sijm ghetelt:

En al hebt ghy altydt / morghen / auondt / en noene /
In der Maiesteyt dinst groote saken te doene
En versmaedt daer om niet der Musen suten sangh /
Die deur Fama / den mensch / doet leuen eeuwigh langh.

Deur de Pierides heb ick dit werck beschreuen /
Deur heur bystandigheydt sal ick den lof doen leuen
Van v / mijn Heer Fiscal en oock den veur-spoedt groot
Van den Admirael cloeck / helpt hy my Vander Noot.

Makende claer bekendt / ouer al / t'allen tyden /
Deur myner veerschen cracht / hoe dat aen alle syden
Ons Cooningh / groot en goedt / sijn palen ouer al
Vermeerderdt wonderlijck / deur t'gantsche eerdtsche dal.

En dat tot noch toe / nooyt Phoebus en kost aenschouwen
Coningh soo wel verciert medt deughdt en kunst / vol trouwen /
Soo langh moedigh / soo cloec / soo veur-sichtigh / soo wys /
Dies hy meer dan oopt Vorst / verdiendt der Deughden prys.

Ghelijck Eridanus / Schaldus / en al de stroomen
Der gantscher weereldt wydt / gheboort medt lisch en boomen /
Bekennen opendtlijck / in heur goluen gheswindt /
Datmen gheen grooter Vorst / noch Coningh hier en vindt.

MARFIRA. Que dize aqui el S[r]. Vander Noot? DOC. Continuando la materia pregonta en esta Oda, al S[r]. Pedro Opmeer, fiscal de l'Admiralidad, Si las Musas, inclinadas à payzible tranquillidad, podrá aun hallar lugar en este tiempo de agora, en el qual vemos al crudel Mars assi ensan

LAVRA. Che dice qui il Señor Vander Noot? DOC. continuando il sugetto suo domanda n'ella Oda presentante, al S[r]. Pietro Opmeer, Fiscal de l'Admiralità. Per su M[e]. si gli Muse, inclinati à pacifica tranquillità potran trouar ancor qualche loco adesso, che vedemo il crudel Marte tanto insanglā

CASSAND. Que dict il? DOC. Cōtinuāt son propos il demande au S[r]. Piere Opmeer, fiscal de l'Admiralité, Si les Muses, inclinées à paisible tranquillité, pourront encores trouuer quelque place, en ce temps, auquel voyons le cruel Mars, tant ensanglanter nostre miserable Europe?

glãtar nuestra miserable Europa? preguntãdole mas si aquel querra biẽ leer estos versos, agora quando se oye por todas partes tã furiosamiente gritar Bellona ayrada? Despues dize para venir à proposito, que no obstãte que los Pierides pacificos, teniẽdo espanto de las batallas dudosas, se retirã lexos del comun ignorante: todavia ellos cantan los loores y vitorias de los Principes valerosos, assi viuamẽte, despues las batallas, que la memoria dellos esta perpetua. Y assi (dize en la 4. copla) no obstãte que el Rey, nuestro Ducque echa agora por aynda de Dios, de vna mano fuerte y vitoriosa, sus dardos poderosos sobre sus enemigos rebelles, por sus Vassales, Capitanes, y Señores valerosos, d'el numero de los quales son el Señor el Admil, y vuestra Señoria Sr. Fiscal, no deueys por todo esto menospreciar el cantar de los nueue castas harmanas: sin el qual todas cosas se pierdan en las golfas d'el Rio d'Oluido. Y por preseruar estos buenos Señores de tal mal, el Poëta à compuesto esta Oda, y obra al honor eternal d'ellos. Dando finalmente, à la Mt. Real, alabanças admirables y iustas: Dizendo que los Rios de todas las partes d'el mondo cantaran eternalmente en sus vndas. Que el Sol jamas ne miraua Rey mas ornado de virtudes y gracias, quel el Rey Catholico Don Philippe. MARFIRA. Ach! muy bien dize. En qual manera se podra presentar mejor seruicio à los Principes Valerosos, que por las presentes de los Poëtas DOC. Ninguno. Como dize Ronsard, en el hymno al Rey de Frãcia, Henrico. II. cantãdo.

tar nostra cattiua Europa? & si luy voria ben leggere questi versi, quando vdemo tanto horribilmente furiar Bellone trista, Poy (per venir al proposito suo) Dice che nõ ostãte che le Pierides pacificas, abborrendo le matserie & battaiglie, se retirano aparte, longo a'il Veulgo ignorante, cantano tutta via tanto viuamente i lodi & virtu d'y huomini virtuosi, apresso gli vittorie, che la memoria resta perpetua. Donche (dice n'ella stanza 4.) non ostante che il nostro Re tira d'vna man forte & vittoriosa y sui d'arti punissanti, sopra gli nemici rebelli, per gli sui boni Vassalli, Signori, & Seruitori d'il numero di quali sonno il Señor l'Admiral, & vostra Señora Señor Fiscal: ne debete pur tutto questo mesprettar il canto d'i nuoui casti Sorelli. Sensa il qual ogni cosse si perdano n'elli golphi di Lottes. Donche per preseruar i virtuosi de tal male, luy à composto questa Oda, & altre opere, à l'immortal gloria loro. Dando finalmente, à la Maiesta d'il Re, lodi admirabili, & iusti. Dicendo (Maritimemento) che i fieumi di tutti gli parti d'il mondo, cantarano eternalmente n'elli golphi lori, che il Sole non à veduto may Re megglio ornato di virtu & gratie chil Re Catholico, Don Philippo. LAVRA. l'eramente ben ditto. Qual migglio seruitio si potria presentar à gli Princips virtuosi, che i doni di Poëti? DOTTOR. Nissuno, como fra altre dice ben Ronsardo, nel suo hymno al Re di Francia Henrico II. cantando. Vn Roy tant soit il grand.

Et si luy vouldra bien lire ces vers, quant oyons tant horriblement bruire Bellone courroucée. Puis (pour venir à son propos) il dict, que, non obstant que les Pierides pacifiques, ayants horreur des tueries & batailles, se retirent à l'escart, loing du vulgaire ignorant, ils chantent toutesfois, si viuement les louanges & vertus des hommes valereus, aprez les batailles, que la memoire en est eternelle. Doncques (dict il, au couplet 4.) non obstant que nostre Roy darde meintenant, d'vne main forte & victorieuse ses d'arts punissants, dessus les enemis rebelles, par ses bons Vassaus, Seigñs, & Seruiteurs (du nõbre des quels sont mõ Sr. l'Admiral, & vostre Sr. Seigneur Fiscal, ne deuez pour tout cela, mespriser le chant des neuf pudiques Seurs: sans le quel, toutes choses se perdent aux flots du fleue Obliuieux. Et pour preseruer ces bõs Seigneurs de tel malheur, il à composé c'este Ode, & d'autres œuures, à leur immortelle louange. Donnant finalement, à la Mt. Royale, des louanges admirables & iustes: disant (maritimement) que les fleues & Riuieres de toutes les parties du monde, rebruyront eternellement, en leurs ondes, que le Soleil ne contemploit oncques Roy mieux orné de vertus & graces, que le Roy tres-catholique Don Philippes. CASSAN. Ach! tres-bien dict! DOCTEVR. Comment pouroit on presenter meillieur seruice aux Princes vertueux, que les presents des Poëtes. CASS. Cela dict bien mon Ronsard en l'himne au Roy de France, Henri, II. chãtant.

VN Roy, tant soit il grand en terre, & en prouësse,
Meurt comme vn laboureur sans gloire, s'il ne laisse
Quelque Renom de luy: & ce Renom, ne peut
Venir apres la Mort, si la Muse ne veut
Le donner, à celluy, qui doucement l'inuite,
Et d'honnestes presents compence son merite.

Aen den E. VVysen eñ Gheleerden H. mijn Heere Joachim Axonius / Auditeur van de Admiraliteydt der C. M. in Antwerpen.

ODE.

Als ic / Axonio / op v leuen neem achte
Soo sprecк' ic / seer verheughdt / by my / in mijn ghedachte /
Dees' Auditeur kan hem in sijn ampt soo wel veughen
Dat / di daer op neemt merck / daer in heeft goet gheneughen.

Ja hy steldt hem soo aen / om d'onrecht te verdryuen /
Deur goedt ghenadigh Recht / dat men van hem magh schryuen
Ghelijc Valerius / in Cetin vant gheschreuen
(Soo hier volghdt) op het graf eens Rechters vroom van leuen.

Deur t'wist en nam ic noyt / dat medt vrede mocht komen
Die ic medt bidden kost winnen / tot heurder vroomen /
Oft deur waerschouwen oock / heur boosheydt kost doen laten
En werden niet ghestraft / noch beschaemdt op der straten.

K'en liet my tongh' noyt toe te spreken leughentale /
Maer de vrinden socht ic te trecken vut heur quale.
Ic liet mijns selfs ghemack om vyandtschap te schouwen /
En ic en socht noyt goedt te kryghen medt ontrouwen.

Ick schoude ouerdaet / altydt / in alle saken /
En in mijn straffen noyt en saghmen gramschap blaken:
Ic strafte wel ghemoedt / alst strecken most tot deughden /
In t'verghenen nochtans / schiep' ic al veel meer vreughden.

Dees' punten / louens weerdt / doen my uwer ghedenken
Soo wel Axonio dat ic v di moet schenken
Dus neemt dit aen in danck / Recht en Ghenadigh Heere!
Om v deughden ghedicht t'uwer eeuwigher eere.

MARFIRA. Que dize el Poëta D O T. Para mejor honrar al virtuoso y dotto S^r. el D^r. Joachim Axonio, Auditor de la Admiralidad, por su M^t. en Emberes, dize que merece que le seā attribuidas las virtudes que eran attribuidas a vn Iuez in Cetin. Assi come recita Valerio.

LAVRA. Che dice il Poëta? D O T. Per meglio honorar' il virtuoso & dotto S^r. il Dottor Ioachim Axonio, auditor d'il Admiralitá, per su M^a. in Anuersa: Dice ch'il meritá che gly sian attribuiti gly virtu scritte sopra la tomba d'vn Iudice in Cetin. Dice il Valerio May.

CASSANDRE. Que dict le Poëte? D O C. Pour mieus honorer le vertueus & docte S^r. Le D^r. M^r. Ioachim Axonio. Auditeur de l'Admiralité pour sa M^t. en Anuers il dict qu'il merite qu'õ luy attribue les vertus attribuez à vn Iuge, dessus son tombeau en Cetin ainsi qu'atteste Valere.

M. Iacobus Roelandus F. ad D. Vander Noot.

SEu dicas duri Ianus molimina Martis
Seu clara heroum facta canas equitum
Seu validis enarres orbis tertius vrbes:
Seu qui consilijs vrbibus imperitant.
Siue auro dicas ornatam Cyprida pulcram
Versibus infantem siue Cupidineum.
Perpetuo alatus cantas vt carmine cygnus,
Vates exsuperans Orphea blandidicum.
Nam cytharam Phœbus tibi dat Notæ sonantem:
Qua bruta, atque homines, atque moues superos.

LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT.

Aen den Er. Wysen ende veursinighen Hr. Jan van Houe / Aelmoessenier van Antwerpen. En Juff. Maria van Santfoort / sijn Huysvrouwe.

ODE.

Veel menschen achtent al veur quaedt / oft dweperye /
Dat niet en smaeckt na schamp / oft rickt na ketterye /
Oft dat oock niet en smaedt op Coninghen en Heeren
Die Godt wilt dat men sal onderdanighlijc eeren.

Dat ic my / om de Deughdt / van t'quaedt volck sagh verachten /
En quelde my noyt seer / want alle mijn ghedachten
Strecken / om (soot behoordt) de vroome te behaghen /
En Godt te dinen wel / vol liefden / al mijn daghen.

Godt / Redene / de Deughdt / en de Waerheydt sijn schoone /
En sy setten op t'hooft / den Coninghen de croone
Gheuende heur daer toe seer sterke langhe ermen
Om veur den boosen hoop / de vroome te beschermen.

Sy gheuen heur oock noch / Ridders en Edel-liden
Heeren en Officiers / en gaen ons voordts ghebiden
Dat wy di onderdaen ghehoorsaem souden wesen
Sonder te weder-staen heur / oft Godt / soo wy lesen.

Soo gh ydi hebt gheerdt / veursichtighlijck / van Houe /
D'welck ic beschryuen moet t'uwen eeuwighen loue
Dies men v siet gheacht veur Godts ghebenedyden
Deur wiens graci ghy / v eeuwigh sult verblyden.

Dus wilt van my / dit werck tuwer eeren ontfanghen
Mijn Heer' en mijn Jonghvrou' / na mijn virigh verlanghen /
Want ten smaeckt noch ten rickt na smaedt noch ketteryen :
Wie quade dinghen suecht / di wys ic al ter syen.

MARFIRA. Declarad nos esta Oda Sr. Agricola. DOT. Nuestro Poëta, adressandose al Sr. Iuan van Houe y à Doña Maria de Sãtfoort. su Compañia (de Emberes, personas muy honradas, no menos ricos en virtudes que en bienes de fortuna) diziendo los, que no se ha muchotormẽtadopor tãtas iniurias que le an hecho los malignos, por no querer seguir sus abusos: Assegurãdo se, que Dios, Virtud, y Verdad, poné à los Reyes, la Corona sobre la cabeça, dandolos braços luengos y fuertes, para gouernar y defender sus buenos subditos contra los peruersos: commendando nos tambien, de obeir los sin rebelliõ. Assi como han hecho prudentemente este Sr. Van Houe y la Sa. su Compañia, por que los veemos biuir estimados en prosperidad, como veremos, à hõra dellos, en las obras d'el nuestro Poëta.

LAVRA. Dechiarate ci questa Oda, Sr. Agricola. DOT. Nostro Poëta adrissãdose al Sr. Giouane Van Houe, & à la Sa. M. de Santfoort. sua cõpaigna legittima (d'Anuersso, molto honoreuole persone, nõ manche ricche in virtu, che ne bene di fortuna) dicendo loro, che pocho si ha tormẽtato per tãti torti che i malign an fatto à luy, per non auer voluto seguitar lor abusi, assecurando se, che Dio, Virtu, & Verità, mettano à gli Rei la corona en su lastesta: dando lor' brachie longue & forte per defendre lor boni sugetti, incontra gli peruersi commandando anco à noi, di obedeir le sensa rebellione, assi como anfatti prudentemente quello Sr. Van Houe & Madona sua Compagna, per che le vedemo estimati viuere, in prosperità come se vedra chiaramente, à lor' immortal honor, n'elli versi del Poëta nostro.

CASSANDRE. Declaré nous c'este Ode, Sr. Agricola. DOC. Nostre Poëte s'addressant au Sr. Ieã van Houe, & à Me. de Sãtfoort (d'Anuers treshonorables persones, nõ moins riches en vertus, qu'ẽ biẽs de fortune) leur disant qu'il n'e s'a guerres fasché de tãt de maux & torts que les malitieus ont faicts à luy & à d'autres vertueus, pour n'auoir voulu suiure les abus, s'asseurant que Diu, Vertu, & Verité, mettent aux Roys les corones dessus la teste: leur donant bras loings & forts, pour gouuerner, & defendre leurs bons subiects, contre les troupes malitieuses, nous commãdãt aussi, de les obeir sans rebellion, cõme ont faictz prudẽtement, le dit Sr. Van Houe & Me. sa Compaigne: Dõt on les voit estimez, viure en prosperité cõme on voira clairement à leur eternell honneur, es vers de nostre Poëte.

Aen den E. V. Wysen ende Veursinighen Gabriel Langhart/
en zijn wettighe gesellinne Juffrou Joanna van Santvoort.

ODE.

IS der Deught rechten loon / lof en ontsterflijck eere /
Di alleen gheuen magh / deur de Musen / de Heere:
Soo waert wel reden oock / dat de vrinden der Deughdt /
Den gheesten / die den lof eeuwigh bekendt doen blyuen /
Hier middel gauen oock om rustighlijck medt vreughdt
Te meughen leuen wel / en heur werck te beschryuen.

Die der Poëten kunst / en deughdt / hebben versworen /
Aisulker lof / en naem / gaen haestighlijck verloren /
Wat heeftmen gheldts verquist / nu en dan / hier en daer /
Aen banketten / aen wyn / aen speelhuysen / aen houen /
Waer van den lof noch danck / nau duren cost een iaer /
Want de Tydt worpt sulx snel / verwoest / d'onderste bouen.

Heur cleeren en heur gheldt / worden verooft / versleten /
En der wellustigaerdts prael en pracht / sijn vergheten /
Maer di de vrindtschap sueckt / oft oock bekomen kan
Van een verlicht Poët / deur weldaden / oft ionste /
Di magh eeuwigh gheacht leuen veur vrou / en man /
Niet deur gheldt-ghirigheydt / maer deur der Musen konste.

Ghelijc ghy / Langart vroom / di ic medt recht moet pryssen
En Janne van Santvort / di ic eer wil bewysen
Om v weerdt syt reyn Deughdt / wysheydt en goedt verstandt
Dies ghy eeuwigh gheacht sult sijn van alle vrome /
Deur mijn veerschen verciert / bekendt in menigh landt
Di goet-ghunstighlijc v / ic hier nu gheuen kome.

MARFIRA. Que dize el Poëta S. D O T. De nuestra quātos grandes banquetes, castillos y casas de plazer, y otros gastos inutiles auemos visto en nuestros tiēpos, cerca d Emberes sin andar mas adalante, de los quales y de sus autores, los nōbres y memorias son tan presto oluidados ansi como si ellos jamas ne fuessen, por falta de no hauer hallados de Poëtas, que solos puedā eternizarlos.

LAVRA. Che dice il Poëta S. DOT. Demostra quanti grandi banchetti, case da piacere, & altre prodigalità habbiamo visto drizzar nel tempo nostro cerca d'Anuersa senza andar piu auanti, di quelli, & di lor autori, y nomi, & le loro memorie son gia desmenticati come s'elli non fussino may: stati per fallo de non auer riscontrati il fauore de Poëti. Quay soli lor possino eternisar.

CASSANDRE. Que dit le Poëte S. DOC. Il demonstre cōbien de grands banquets, maisons de plaisance, & autres prodigalitez, nous auōs veu dresser en nostre temps à l'entour d'Anuers, sans aller plus loin, desquelles & de leurs Auteurs les noms & la memoire sont ja esteintes cōme si elles n'eussent esté, par faute de n'auoir gaigné la faueur des Poëtes. Qui seuls les peuuēt eterniser.

O Decus eximium Phœbi, Notæe celebris,
Qui tua Castalio labra liquore rigas,
Sic tua Belgarum coniungunt numina numen,
Vincit Apollineum vt sydera celsa decus.
Vt reuirens arbos pallenti cedit oliuæ,
Quæ seruat brumæ sydera tecta comas
Et tua perpetua cinguntur tempora Lauro, I. VValrans.
Cedit Belgarum tota caterua tibi. Licent. Iuris.

LES OEVVRES POETIQVES DV S. IAN VANDER NOOT.

Euterpe (vertoonende Sappho / Alceus Meesterse) na d'antiqueyt / op het Griecx ghecleedt / met een citeer (oft dat een schalmeye) in de handt / doet de Poeten mette grooter bequamheyt / gheleerdtheydt ende goede konsten soeken / vinden / en heur daer in loffelijc oeffenen ende ghebruycken. Olympiados D. Vander Noot. Lib.5.

Euterpe (representant Sappho la Maistresse d'Alcée) accoustrée antiquement à la Grecque, tenant vne Cistre ou plustost vn hauboix en main: faict les Poëtes auec grand plaisir chercher & trouuer doctrines & Arts liberauls & se exercer honorablement & dignement en icelles. *Olympiados D. Vander Noot. Lib.5.*

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

Aen den E^e. V Wysen en Veursinighē Heere / Louis Perez.

ODE.

EUterpe / helpt my toch / o Musa goedertiren /
Pryſen de Deughden ſchoon / op t ſuet gheclanc der liren
Van Louis Peris vroom / wys en veurſichtigh mede
Soo dat ghebleken heeft / aen hem / in tydt van vrede
Almen hier weeldigh was / ouer vier ſeuen iaren :
En t'ſindts / te wyl veel leeds / dees' ſchoon Stadt quā beſwarē /
Houdende hem altydt / machtigh vreedſaem / en rijke :
Dies ghy veurſichtigh wel moet ſijn in v practyke
Want / Perez' rycdom groot en kan men na de leere
Van Pithagoras (wys / wel weerdigh alder eere)
Noch recht ghebruycken oock / noch oock / alſt paſt / wel ſparen
Dan men kan ſonder toom / eenigh woeſt peert bedwinghen.
Maer di groot gheldt en goedt veur gheluck oft verſteruen /
Oft veur heur neerſtigheydt beſitten en beeruen
En daer toe ſijn begaefdt / onder meer ander deughden /
Medt de veurſichtigheydt (grootelijck t'heurder vreughden)
Di ſietmen wyſchelyck / deur de graci' des Heeren /
Hier leuen rijkelyck en wel / in grooter eeren
Dus neemt in danc dit werck dat ick v nv koom gheuen
Soo wil ick uwen lof eeuwigh bekendt doen leuen.

MARFIRA. Que dize el S^r. Vander Noot en eſta Oda? DOT. Alaba al S^r. Louys Perez por diuerſos virtudes, ta mbi le alaba, por eſſo que ſe ha moſtrado ſiempre conſtante, tranquillo, magnifico y rico, tambien en tiepo de diſcordia, aduerſidad y calamidad, lo qual no ſe puede hazer. (dize el Poēta con Pitagora) ſin Prudētia, y fuerça de animo. MARFIRA. A fe, coſa muy grande, muy digna de eterna alabança.

LAVRA. Che dice il Señor Vander Noot in queſta Oda? Landa il S^r. Ludnico Perez, per diuerſe virtu, iſſo loda anco per queſto che ſi ha moſtrato ſēpre (tanto ben a tempo di pace & proſperità, che n'el tempo di diſcordie d'aduerſità & calamità) conſtante, tranquillo, magnifico, & richo, il quale non ſi puo fare (dice il Poēta cū Pithagora) ſin Prudētia & Forteze d'animo. LA. Coſa grā de a fe: & digna d'eterna lode

CASSANDRE. Que dict Monſ^r. Vander Noot en ceſte Ode? DOC. Louāt le S^r. Louis Perez, pour diuerſes vertus, il le priſe auſſi, pour ce qu'il s'amouſtré touſiours (ſi bien en tēps de paix & proſperité, qu'en teps de diſſentions, aduerſitez & calamitez) magnifique, & riche, ce que ne ſe peut faire (dit il auec Pithagoire) ſans Prudēce, & Force de courage. CAS. Grād cas de vray! & digne d'eternelle louange.

Le meſme, au meſme Seigneur Louis Perez.

ODE.

PErez! des meillieurs biens que Dieu à, dās ce monde
M'ottroié richement (pour par belle faconde,
En vers bien meſurez, louer les bons Seigneurs
Qui ſont, par leurs vertus, dignes de tels honneurs)
Ie vous veus, à bon droit, faire honneur & ſeruice,
Vous voyant en Vertus, en Biens, & Honneurs riche
Et pour mieux maintenant, vous monſtrer le bon cœur
Que i'ay, pour vous Monſieur! faire immortel honneur,
I'ay faict pour vous ces vers en langue Brabançonne,
Et ce François diſcours, à intention bonne
De chanter quelque iour, encor des autres vers
Pour darder voſtre los plus loing par l'Vniuers.

LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT

Aen den E^e. VVysen eñ Verstandighen Pauwels Van Mullem.

ODE.

IC merck aen v / o Mullem / en aen v kinders mede /
Dat ghy Deughdelijc/ sueckt / Eere / Kunstē en Vrede:

Want ghy v kinders vroō / tuwer / en t'heurder eerē /
Van der ieughdt aē / alsdus / recht wyselyc ghinghdt leerē.

Wilt om te winn'n t'gheldt vlyt en kunsten verkiesen
Sonder der Sielen schat / en ruste te verliesen.

Eet / drinct / en neemt / alst past / v noodtdruft / om te leuen
Maer leeft niet / om v gants tot eten te begheuen.

Sueckt eere vrij en staet / tot welvaerdt van den Lande /
Maer niet soo/ dat ghy kryght veur Godt eeuwighe schāde.

So volghdt ghi na de deughdt / o Mullem daghē en nachtē
Dies veur mijn veerschen / ic / v eeuwigh wil doen achten.

MARFIRA. Que dize el Poëta? DOT. Muestra que es menester apprender buenas artes para enriqueser, en bienes tēporales, y esto en tal manera, que no se pierdan los bienes spirituales y eternos. Que biē podemos comer y beuer para sustentar la vida, mas no por crapular ô por emborachar nos, biē podemos alcāçar estados y honras, mas en tal manera, que por seamos deshonrados y reprouados eternalmēte de Dios. MARF. Ay como saben los Poëtas holgādo dar buenas doctrinas. POESIS. Esto es el natural dellos y sus officios, assi como dize Horatio abaxo del Itallano.

LAVRA. Che dice il Poëta? DOC. Mostra ch'e di besogno d'imparare arti per arrichirsi talmēte ne bene temporali, che non perdeamo gli spirituali & eterni. Et ch'anco è besogna mangar' & bere per viuere, ma non viuere per crapulare. Et oltre che ben potiamo intrare in vfficij & honori, ma non tanto che per isso seamo dishonorati & reprouati d'nanzi d'Iddio. LAVRA. Oyme! che li Poëti sanno ben dare dottrini vtili con honeste recreation. POESIS. tal'è loro naturale, & vfficio, come ben dice Horatio. Aut prodesse volunt, aut delectare Poëte, aut simul & iucunda & idonea dicere vite.

CASSANDRE. Que dict le Poëte? DOCTEVR. Il enseigne qu'il faut apprendre des arts, pour s'enrichir tellement en biens temporels, qu'on ne perde les spirituels & eternels. Qu'il faut bien manger & boire pour viure: mais non viure pour gourmander. Et tiercement qu'on peut biē monter en estat & honneur, mais non tellement qu'on soit deshonoré & reprouué eternellement, deuant le Seigneur. CASSANDRE. O que les Poëtes sçauent bien dōner de bonnes doctrines auec plaisir honneurs. POESIS. C'est leur naturel & office, comme dit Horace. *Voyz soubs l'Italien.*

In opera D. Vatis Domini Ioannis Vander Noot. M. Adrianus Iac. F. Damman.

VT mihi sint linguæ totidem quot vertice crines
Vix memorem laudes magne Poëta tuas,
Si quis imaginibus Martisque recenseat ausis
Et veteri clarum nobilitate genus,
Si ingenij Monumenta tui liricosq́ labores
Cunctaque Notæi dicere Vatis amet,
Oceani steriles citius numerentur arenæ
Quotq́ suo Rhenus gurgite voluat aquas.

M^r. Jan Putmans. Aen de ghene daer de Poet aen schrijft.

Al wat deur Pindarum / en Homerum verheven /
Den Grieken [illegible] / [illegible] hemel [illegible]:
Wat deur Maronē is en Flaccum/tē Romeynē
Gegeuē/ dat is ons. mids d'waert der [illegible]/

Gegeuen deur den Heeren / en Wijs onser Poeten:
Die hem in [illegible] te schrijuen / soo [illegible]
Heeft / daerom t'alder tydt / sullet lof sal u vhalen /
Wat en laet gh aen hem / v ghunsten noch niet falen:

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIJN HEERE VANDER NOOT.

Aen den E^e. Wysen ende veursinighen Aernout Peeters.

ODE.

IN den April als Flora heur gaet spoyen
Om Lustighlijck d'eerdtryc versch / t'amallieren /
Medt veelderley bloemkens di sy doet groyen /
Sprack ick aen / heur / die my t'hert / doet verteren.

Schoon Lief / sprack ic / laet ons gaen sien de Roose
Die desen dagh soo schoone stondt ontloken:
Komende daer / stonden wy een goy poose
Soeckende waer sy nu mocht sijn ghedoken:

Gheen roosen wy en vonden / maer alleene
Saghen wy vael / heur bladerkens ontdaen / daer /
En geel berooft van heur schoon verwen reene /
Die t'smorghens wy seer schoone sagen staen / claer.

Ay (Lief / sprack ic) is dit niet groote schade
Dat dees' schoon bloem' aldus is af ghereesen!
Eer eenich man ghschiedt sy de ghenade
Om heuren reucs te ghebruyken ghepreesen!

Och iaet sprack sy / want het was een schoon bloeme
Hier om schoon Lief / doet toch dat ick v rade
En laet my toe dat ickmedt recht / v noeme
Bermhertigh Lief / in eeren vroegh en spade.

T'is nv den tijdt wilt hem toch nemen ware /
Ghy komt nv recht in d'beste van v leuen /
Op dat medt v oock niet alsoo en vare /
Als't heeft ghedaen medt dees' bloeme beurschreuen.

Alsoo sprack ic / noch iongh / en badt heur seere
Veur Liefde reyn / sukende deughdt en eere /
Maer sy seer woest / vertel en iongh van iaren
En wilde my noyt heur liefde openbaren.

Vief-mein my sagh van veur / veruult medt pynen
Als t hoy op t'velt verwelken en verdwynen.
Beter moet v / Peeters' cel Gheest' onthalen
V weerdste Lief / en v Liefde betalen.

Heur die ghy eerdt / v goy Meesterse schoone
Moet ghy medt vreughdt / noch kryghen touwer loone
Om v medt heur in deughden te verblyden
Op veertryck hier / na medt Godt tallen tyden.

MARFIRA. Que contiene esta Oda? DOT. Vna linda persuasion a su Señora, que no dexa perir su hermosura sin fruto, como la Rosa que no es collegida en su razō, la qual se gasta sin hazer algun fruto. Mas ella demasiada moça, passa descuydadamente, sin dar fe a sus palabras. Y por ello desseo a Arnaldo Peeters mejor fauor.

LAVRA. Che contiene questa Oda? DOT. Vna legiadra persuasion' alla sua Seignora, di non lasciar' temir sua beltà in vano come vna Rosa non colta in tempo oportuno, senza frutto. Ma sua amata Donna giouanetta, andando superba non da sua fede al dire del Poëta, desidera al virtuoso S. Arnoldo Peeters piu fauor di sua Donna.

CASSAN. Que contient ceste Ode? DOT. Vne gentile persuasiō a sa Maistresse, de ne laisser ternir sa beauté en vain, ainsi come vne Rose, non cueillie en temps oportun se flestrist sans aucun profit. Mais sa Dame ieunette passāt brusquement, n'adiustoit foy a son dire, àceste cause il souhaite a Arnol Peeters meilleur recueil.

Aen den E^n. VVysen ende Veursinighen Aernout Wyltkens.

ODE.

DE veersjchen di ic nu / deur Liefde heb gheschreuen /
Ter eeren van mijn Lief / van Vrouwen en van Heeren /
En oock van Ridders groot / sullen heur dat doen leuen
Deur Fame / eeuwighlijck / al-om' / in grooter eeren /
Dan oft ic een deur ghebouwt hadde groote casteelen /
Oft Pyramiden groots / hoogh' in de locht verheuen /
Oft van marmer oft yvoor' beelden en schoon pilaeren:
Want sulke wercken al / deur den Tydt / moeten sneuen /
Deur donder / oft deur stroom des reghens / en der winden /
Deur den brandt / oft deur krijgh / di veel schoon wercken schinden
Dus wil ic Wyltkens / u / lof deur mijn veersjchen gheuen.

MARFIRA. Que dize el Poëta? DOT. Muestra claramente en estos dos Odes, y por estos quatro figuras que se pueden eternisar los hombres, no por edeficios o structuros altos, mas por lindos versos y dottos escrituras. POESIS. Esto muestran con el, muchos otros dottos. MAR. Suplico, recita nos algunos. POE. Yo lo hare de muy buena gana Señora.

LAVRA. Che dice il Poëta? DOT. Mostra viuamente, n'e quelli doi Odi & per quelle figure, che si possano eternisar' gli huomini, non par edeficy, o grande structure, ma per bei versi & dotti scripture. POESIS. Illo mostran, con luy, molti altri dotti. LAVRA. De gratia, recitate noy alcuni. POESIS. Yo lo fari, molto volentero Madona.

CASSAN. Que dit le Poëte? DOC. Il monstre viuement en ces 2. Odes & par ces 4. figures, qu'on peut eterniser les hommes, non par edefices, ou grandes structures, mais par beaux vers, & doctes escritures. POESIS. Sela monstrent plusieurs doctes auec luy. CAS. De grace recitez nous en aucunes. POE. Ie le feray tresvolontiers Madame.

C'est peu de cas aussi de bastir iusque aux cieux,
Des Palais esleuës d'un front ambitieux,
Qui ne seruent de rien que de pompeuse monstre,
Qui ne peuuent durer (tant soyent forts) à l'encontre
De la fuitte du temps: car bien que les chaleurs,
Les hyuers, ou les vens, ou mille autres malheurs
Soit de playe ou de gresle: ou le flambant tonnerre
Ou l'ire d'un Seigneur, ou le sac d'une guerre,
Ne les fissent tomber, si est-ce que le temps
D'eux mesme les feroit dans le cours de cent ans
Renuerser pied sur teste, & à la prouesse
Des champs, egalleroit leur superbe hautesse.

C'est bien grand cas pouuoir faire ce qu'on demande
Et de faire soy mesme, & sa race bien grande:
Mais il ne fault pas tant que le cueur y soit mis
Qu'on ne face un tresor de fideles amys,
Sur lequel les larrons ny le feu n'a puissance,
Ny l'ire des grands Roys, ny du temps l'inconstance:
Il fault se rendre amy de ceux qui ont pouuoir
De chanter vostre nom, & de faire sçauoir
Aux Siecles aduenir vostre immortelle gloire,
Par œuure poetique, ou par certaine histoire:
Lors vous serés pour vous trop plus que ne pensés,
Si par ce beau moyen les ans vous deuancés.

D. F. Petrarcha. Fluxa est hominum memoria, picturæ labiles, caducæ statuæ, interque mortalium inuenta nihil literis stabilius.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

Aen den Eᵉ. W. Wysen en Veursinighe Eymbrecht Tholinckx.

ODE.

NA dat niet beters hier (Tholinckx) en wordt bevonden
(Ghelijck Propertius / en de beste verkonden)
Dan om sijn deughden schoon / verstande / en goede Leven
Heerlijck / claer ouer al / door het ghelerde vermonden
Der gôy Poeten cloec / te leuen t'allen stonden:
Soo heb ick / Tholinckx / nu voor u / ghemaeckt dit heden

Om daer door uwen lof / ouer veel hondert iaren /
Ghelijck ghy weerdigh zijt / doorluchtigh t'openbaren
Den vrouwen / en den mans / di na ons sullen leuen.
Dus ontfanght danckbaerlijck door u beleefde conste /
Mijn ghiften slecht en recht / en mijn gheringhe konste.
Wedt al soo goeden heer / als ick u di hoom gheuen.

Propertius.

Nam neque Pyramidum sumptus ad sydera ducti,
Nec Iouis Elei cœlum imitata Domus,
Nec Mausolei diues fortuna sepulcri,
Mortis ab extrema conditione vacat:
Aut illis flamma, aut imber subducet honores,
Annorum aut ictu pondera victa ruent,
At non ingenio quæsitum nomen ab æuo
Excidet: ingenio stat sine morte decus.

Petrarcha.

Credete voi, che Cesare, o Marcello,
O Paulo, od Aphricano, fossin cotali
Per incude giamai, ne per martello?
Pandolfo mio, quest'opere son frali
Al lungo andar, ma'l nostro studio è quello
Che fa per Fama, gli huomini immortali.

En ons Poet in sijn Ode aen h.
Jaspar Vander Noot Heer
van Carloo.

Du Bellay.

Ipse quidem possis Pario de marmore tecta
Extruere, & priscas tollere Pyramides:
Et statuas Romæ veteres, & ponere signa,
Quæque tuis ostendunt Antra Medonis opes.
Quæ tua quæ fuerit quondam fortuna, tacendo
Prodent, forsan ... & monumenta tua.
Forte tuas etiam ostendent de marmore vultus,
Quæque tibi fuerit frontis & oris honos,
At non ingenii dotes, mentisque loquentur
Lumina, & æternæ æmula facta Dei,
Hoc solo præstare valent tibi (Carole) vates:
Hoc tibi tu sola voce superstes eris.
Nam opus hoc, imbres, ventusque, ignisque, Iouisque,
Nec timet annosi secula longa Senis.
Sed viret, ut Fama recens, acquirit eundo,
Atque sua semper mobilitate viget.
Fitque viret tandem, sanctumque, sacrumque poëma:
Mæonida quale est, quale Maronis opus.
Omnibus esse ferunt diuina semina mentis
Atque ea ab æterni ignibus esse animas.

WAt de menschen bedryuen
In lofflijcke daden /
In strijden oft in raden /
Het moet verghetten blijuen
De Tijdt verbandt het al
Men magh wel door trophéen
Den mensch noch wat doen leuen
Na zijn doodt, niet verheuen

Columnen scarp beschryuen
Maer t'eynde al eenen val
Want de Tijdt kan d'Obilisken
T'antiken d'Arabisken
Doen vallen niet gheschal.
Alleen de Musen schoone
Den menschen als sy steruen
Den Tijdt te sijn' verderuen

Gewonghen lof te loone
Van eenen goeden naem
Door d'wel gheleerde ouervonnen
Van eenighe Poeten /
En als goede propheten
De gôy leuende beroemen
Door hun verschen bequaem /
Ghelijc men dat kan mercken, ect.

LES OEVVRES POETIQVES DV Sr. IAN VANDER NOOT.

Aen den E^n. V Vysen eñ veursinighen Peeter vandẽ Berghe.

EPIGRAMME.

Clio / wy sullen eens den lof soo wel beschryuen
Van mijn Heer' vanden Bergh' dat hy bekendt sal blyuen
Om sijn deughdt / t'alder tydt / maer om dat hy vol deughdt
In eerbaer liefde vast / beleefdighlyc schept vreughdt
Soo laet ons hem een liedt aen myn Meesteresse lesen
Want ghy moet (Clio) oock der Liefden ghunstigh wesen
Na dat ic ben veur hem / veur v / Poët ghemaeckt
Om Syn' / en Venus lof te singhen onghelaeckt.

ODE AEN OLYMPIA.

[illegible]

OLYMPIA. [illegible] LEERAER. [illegible] Mais si faut-il que vostre bonté pense, Que l'amitié d'amitié se compense, Et qu'un Amour sans frere ne croist point. [illegible] An. 1592. [illegible]

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEERE VANDER NOOT.

AEN DEN E. VV. ENDE V. HEER Sr BALTAZAR DE ROY.

DE Roy/een beleeft mensch/verstandigh/wijs/vol deughden/
Geuet ghemeene vrome mans/bystandighlijck/mede vreughden/
En wie goed-ionstigh is/spreeckt mede goede manieren/
Oyt-moedigh mede den mensch/die hy kendt goedertieren:
Dat ghy dan eerbaer sijt/en beleefdt/magh men merken
De Roy/aen u goey deughdt/aen u woorden en werken:
Dies ick mede veerschen u/soo eere wil bewijsen
Dat men u/om u deughdt/t'allen tyden sal prijsen.

AEN DEN E. VV. ENDE V. HEER Sr MERTYN BARON

DM onsen Godt te dat / te dinen en te louen /
En om de Deughden oock/die hy neer-seyndt van bouen
Te volghen/soot behoordt/en te leuen in eeren /
Moet men silver in goudt/winnen/en sparen leeren :
Maer niet deur ghierigheydt/oft om daer deur te leuen
Na de Weereldt/na t'Vleesch/oft om t'quadet aen-te cleuen:
Ghy wyst ons wel den wegh hoe hem de mensch moet draghen
Baron/om danckbaerlijck sijnen Godt te ghenughen.

AEN DEN E. VV. ENDE V. H. Sr IERONIMVS CASSYN.

GRooste onweetendheydt/is t'quaede hier aentecleuen /
Ghelijck de beste kunst/is wel te kunnen leuen:
T'leuen is goede en fier/alst eerlijck wordt beuonden
Maer d'oneer/en d'ondeughdt/siel en die d'lyf deur-wonden/
Soo ghy wel weet Cassyn/die u ter Deught kundt keeren/
Dies ick mede veerschen u/eeuwighlijck wil vereeren /
Want soo ghy eerlijck syt/en vroom/daghen en nachten/
Soo syt ghy vrindt van die vlytigh na de Deught trachten:

AEN DEN E. VV. ENDE V. HEER, Sr PEETER ARNOVTS.

ARnouts/ick/die den Dagh die u de Heer der Heeren
Gheghundt heeft/om u deught te maken openbaer/
Ghesonghen heb/die tydt t'uwer eeuwigher eeren/
Weensch' uwer kinderen nu gheluck/mede veerschen claer
Die uwer deughden lof heerlijck sullen/vermeeren
Ghelijck ghy weerdigh syt/over veel honderde Jaer
Want sy t'ghewelde der Doodt en des Tydts sullen keeren.

AEN DEN E. VV. ENDE V. HEER, COENRARDT VANDER APT.

SOo de bloemkens op t'veldt/deur des reghens besproeyen/
Roode hier/witte daer/en ghrauwer ghele/bloeyen/
Sonder te twisten seer wie staet op de hoogh'ste:
Soo heb ick oock dit boeck/reyn beplant/als de wyse/
En hier om bid' ic u/Vander Apt/myn goede Heere/
Oock allen Heeren vroom/Vrouwen en Maeghden teere/
Dat sy heur (lesende mijn boecken) niet en stooren
Als sy/t'sy voor oft naer/heur deughden prysen hooren/
Want soo sonder hoogh gewoel de hemelen/int ronde
loopen/soo is mijn boeck ghesteldt/als de ghesonde/
Waer in men lieflijck der vroomer lof sal lesen
Soo men in t'velde siet staen de bloemkens op ghewesen
Deur Floram/Zephirum/en Auroram de bloende.

Hh 2

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT. 260

AEN DEN E. VV. ENDE V. HEER, ROBRECHT VAN HAFTEN.

Haften/ deur' ghierigheyt/ loopt men int t'sywandts net
Daer toe deur traegheydt ooch/ Gramschap en Hooverdye:
Onkuysheydt/ Nydt/ en stryde/ maken veel volcx besmet/
Menigh mensch leeft verkeerdt/ Gulsighlijck als een pype/
Maer Haften/ ghy syt wys/ en voeghdt u leuen bedt:
Waerom ghy sulde deur Godt/ eeuwighlijck wesen blye.

AEN DEN E. VV. ENDE V. HEER, IAQVES LE ROY.

LE Roy/ sy bloyen schoon/ maer bringhen voordts quaey vruchten
Die heur als santen groot/ gheueynsdighlijck hier houwen:
Godt sulcke menschen haet: maer die oovt-moedigh suchten/
Wt liefden vreesende/ ghelooven en betrouwen/
Soo ghy doet/ sullen claer/ Godts schoon aensicht aenschouwen
Dies ghy deur my ooch niet en dorst veur Lethes duchten.

AEN DEN E. VV. ENDE V. HEER, MARCVS CORNELIS.

Ay! ay! den ooghen wee die sochten quade dinghen/
Den neuse naecht ooch wee die sundigh heeft gherohen:
Den handen die misdoen/ voeten die qualijck ghinghen
Naeck wee/ der tonghen ooch/ die quade leer by bringhen:
Want t'wordt in d'eynde laes! op dern' siele ghewroken:
Hier veur weet ghy u wel Cornelissen/ te wachten/
Dies ghy uit gracien d'eeuwigh goede suldt verpachten.

AEN DEN E. VV. ENDE V. H. ANTONIVS VAN HOVE.

Van al' t'gheen dat wy hier opt bedrenen oft seyden
Moet in d'lest' reden sijn ghegheuen (herdt ghelagh)
Wys sijn sy dan/ en cloeck/ die heur huys wel bereyden
Veursightigh wel bedacht/ eer coemt des Heeren dagh:
Want Van Hove! soo maghmen gheeust van hier scheyden
Soo men siet dat ghy doet/ cloec wys/ en wel bescheyden.

AEN DEN E. VV. ENDE V. H. I. IACOB VANDER MAST.

DAt moorss-hooftdt daruen siet bouen die borcht verheuen/
Medt de dry Swynnen stout/ ons claer te kennen gheuen
De vroom-heydt dyns gheslachts/ en de neghen Heruynen
Doen ons u eerbaerheydt/ en beleefdtheydt erschynen.

AEN DEN E. VV. ENDE V. HEER, M. AERDT LINDEMANS.

Lindemans! een wys man en sal zijnen spot maken
Al siet hy snellijck hier/ smelten eens anders goedt/
Maer sal veursightighlijck/ altydt/ in alle saken
Denken dat hem in d'lest' moght comen suer/ na soet:
Wandt deur liefde/ en t'Gheloof' cannen ter Deughdt gheraken/
Hoomen wel claerlijck siet dat ghy veursightigh doet.

AEN DEN E. VV. ENDE V. H. SIMON BERRI.

MEn kan de vrome hier/ ghern schoonder saken gheuen
Dan heur deur veerschen schoon/ eeuwigh vermaerdt doen leuen
Dies ick u Berri! ooch in allen heeren landen
Wil doen leuen bekendt deur Phoebuns beste panden.

AEN DEN E. VV. ENDE V. H. IAN COMPERIS, RENTMEESTER VAN ANT.

COmperis/achterclap/en wydt volghen den vromen/
Hoo men achter den mensch'/de schaduwe siet comen
Als hy in son-schyn gaet: Dies men dick siet verpachten
Den clappaert ghunste groot/en den vromen verachten:
Maer salligh moeten sijn die gherecht oordeel gheuen
Ouer die sy benaudt/ver-onghelyckt sien sneuen
Hoo ghy doedt/dies ick v bedwongen ben te louen
Makende uwen lof bekendt in alle houen.

AEN DEN E. VV. ENDE V. H. AMBROSIVS VAN MARIENBERGH.

DE deughdt (die moeder is der kunsten/en der Deughden
En oock der Edelheydt) heeft Marienberch/medt vreughden
Veur de poorte heurs hofs/v/in de borght der Eeren
Ghebraght/daer ghy t'gheral der Blomer gaet vermeeren:
Dies ick (als vrient der Deughdt) my niet en can vermyden
V/om v deughden schoon/te prysen t'allen tyden:
En om alsulken lof t'alder tyde te doen leuen/
Heb' ick dit veersch veur v/ghesonghen/en ghescreuen.

AEN DEN E. VV. ENDE V. HEER, M. IAN VAN BOECKEL.

BOeckel! soo ghy v ghinghdt/van ionghs/ter deughdt begheuen
Soo hebdt ghy oyt ghelepdt een vroom en eerlijck leuen/
Die oock soo leuen wil/moet hem seluen beproeuen/
Want quaden lust en vreughdt den mensch namaels bedroeuen:
Dus neemt eerlijck/alst past/v gheneughten by tyden/
Want goy gheneught' ontlast/den mensch/van druck en lyden.

AEN DEN E. VV. ENDE V. M. IAN VANDER EYCKEN.

EIck cloec mensch sie wel toe/als hem wat goedts gheschiedt/
En die wat goykens heeft die blyf' by t'syn ghereedt:
Wantmen wel claerlijck siet wat men den armen biedt
Den eygh'/en anders niet/dus hem naeckt druck en leedt:
Dit weet ghy wel-bedacht/Van Eycke/wys van radt/
Daer om leefdt ghy gherust/in eeren/vreugh en bade.

AEN DEN E. VV. ENDE SEER V. HEER, NICOLAES SABOT.

REcht van der verken aerdt is menigh ghierigh gheck/
Veur peerlen en fijn goudt/kiesende t'dreck en vreck/
Der deughden haters grof/aen te doen lof en eere
Veur veersen/schrift/oft sangh/verbiedt my Clio seere:
Maer sy doet my den lof singhen van die in Deughdt
In gheleerdtheydt en kunst/eerlijken scheppen vreughdt:
Dus moet ick uwen lof t'allen daghen verclaren/
Want ghy v/Sabot/vrient van my/gaet openbaren.

AEN DEN E. VV. ENDE V. HEER, THOMAS ANRAET.

OM v deughden Anraet! moet ick v eer' bewijsen/
En v veursichtigheydt/moet ick besunder prijsen/
Want ghy schoudt achterclap/als synde meest gheloghen/
Hoo dat den meesten hoop der wereldt/wordt bedroghen
Veur vreemde meyninghen en licht-veerdigh ghelooven/
Waer deur men menigh man van t'sijne siet berooven.

AEN DEN E. VV. ENDE V. HEER, ELIAS DE BIE, SVPERINTENDENT

Rijckdom die moeder sijt van de plumpmistrijckers quaet /
Dochter van anxt en druck/en sorge vroegh en laet :
Te hebben v/maeckt ons groote vreese in t'herte
Te derven v/maeckt ons benautheydt/pyn/en smerte /
Maer Godt/ der Wien heeft sulcken gaven ghegheven
Datmen hem rijck/gherust/neerstigh en wel siet leven .

AEN DEN E. VV. ENDE V. HEER, M. WILLEM MENNENS ONTFANGHER.

VEel beter ist benydt te wesen dan beclaeghdt /
Die men beclaghen hoordt/siet men/ meest deel gheplaghdt /
Maer diemen siet benydt/hebben voorspoedt in d'leven :
Nummermeer O myn Godt/ en laet my sijn verheven :
Te hooghe/ noch en laet my tot gheen aermoy comen :
Den middelbaren staet heb ick voor best ghenomen :
Den hooghen staet vol prachts is vol vreesen en sorghen/
En een versmaedtheydt groot/compt den leeghen verworghen/
Dus moet ick Mennens/ v/ dyrmaels gheluckigh noemen /
V siende ryck in gheldt/en in der deughden bloemen .

AEN DEN E. VV. ENDE SEER V. HEER, HANS GYSBRECHTS ONTFANGHER.

Ghysbrechts de misdaedt heeft de felle doodt ontbonden /
Daer den beeldt wordt weer stof/ dat naeckt quam scheydt weer bloot /
Dus wakende/laet ons bidden/en schouwen sonden /
Want t'sterft hier al hoe wys/hoe ryck/hoe sterck/hoe groot:
Ghysbrechts ghy hebt den wegh der deughden recht ghevonden
Sod dat v Godt bewydt wel voor de tweede doot .

AEN DEN E. VV. ENDE V. H. M. CORNELIS HOVCK ONTFANGHER.

DOetmoedigh/Eerbaer/Wys/suet/zedigh van manieren
Saedt mijn Olympia medt deughden heur vercieren:
Gheloove/Liefde/reyn medt de vreese des Heeren /
En d'ander Deughden al/come Godt my deur haer leeren /
Dit kundt ghy my o Houck/ ghelooven deur de trouwe
Die ghy vol deughden vindt/aen v Eerlijcke vrouwe.

VANDE WERELT, AEN DEN E. VV. ENDE V. H. LIVEN METERAERT.

HOoverdigh/quaedt/straf/sot/ en onkuysch van manieren
Loopt Roomica verblindt/medt onreyn' valsche diren :
Overspel/wellust/ Pracht/sonder vreese des Heeren
Gaet sy heur pollen dwaes/tot heurder schanden leeren :
Saligh zijn sy/en wys die sulken wyfs versaken /
Meteraert/en soo ghy / aen een vroom' vrouw' gheraken.

A.V.VELDE, AEN DEN E. VV. ENDE V. H. LOVIS VANDERAST ONT.

VErast de wercken schoon soo kunstighlijck beschreven
Deur mijn Heer Vander Noot/kunnen medt vreughden gheven
[illegible] lof en [illegible]/deur dien (siet) dat hy
Den Schepper volghende/ in zijn dicht gaet vervaten
Alle Poeten reyn/ en wesen/ t'sijnder baten :
Wees dan in scheppen vreughde/de vrome/ick/en ghy.

D. Michael Verefroy Brugelius, Canonicus Antuerpiensis vidit & admisit.

Aen den E. Wysen ende seer Veursinighen Heere Mijn Heere Cornelis Grammey.

OLYMPIA.

Segt my toch Eerweerdigh Heer Leeraer / van wat saken spreecht mijn Heer vander Noot hier? LEERAER. Dat sal ons mijn Heer Poesis doen hooren alder schoonste / alder-beste ende alder Eerweerdighste Jonghvrauwe / in [illegible] deser Elegien / ghemaeckt in die tyden dat de oproeringhe t'Antwerpen noch den [illegible] maecten. OLYMPIA. Sy leest ons toch dees veerschen / Heer Poesis. POESIS. Wel gherne alder Eerlyckste ende zedichste Nymphe

ELEGIE.

GRammey / na dat my dunckt / soo moecht men in dees tyden
Om niet alsoo veel quaedts te sien aen alle syden
Gheschieden onbewreest (d'welck Gode sal verdriten)
Wel wenschen om den aerdt der Glires te gheniten /
Die seer maenden in d'iaer slapen / sonder beswaren:
Ick wilde wel dat ick gheslapen had' ses-iaren /
Soo en sou ick alsoo / ons schoone Vader-landen
Niet hebben sien claes / verwoesten en verbranden.
Al soo veel overlasts / en ghewelts sonder somme /
En ongherechtigheyts en sou ick niet al omme
Hier ooch hebben ghesien onder den schyn van deughden:
Ken sou ooch soo de Deughdt (deur lust tot eerdtsche Vreughden:
Deur den Ghelt-honger heet / die quaet is om versaden:
Noch deur d'Eerghirigheydt) niet hebben sien versmaden.
Ken sou de Billijcheydt (die veel menschen doedt stinken)
Ten weer-syden alsoo niet hebben sien doen hinken
Som anghe menschen groots / noch die selve sien draeyen
De saken wonderlyck / om heuren lust te payen /
Sonder Reden / oft Recht / als een peerdt / ay ontere!
D'welck woest loopt hier en daer / sonder breydel oft heere.
Ken sou ooch niet ghesien hebben / vol druck / vol rouwen /
Soo veel ellendighs volck van hongher en van kouwen
Verdwynen en verghaen / na dat hen t'heur' ghenomen
Was / sijnde heel beroofdt / van den hoop der on-vromen /
Waer soude vreedsaemlijck te wylen ligghen rusten
Hebben / t'waer hier oft daer / tot dat al dat verwwesten
Een s over waer ghegaen / en tot dat betere daghen
We dees landen sulck quaedt / deur t'Recht / quamen verjaghen
Maer Godt goedt / groot / en sterck / en heeft (na mijn gheuughen)
Dat soo (om beters wil / merck ick) niet willen voughen:
Nochtans / om in den noodt my niet gants te verlaten /
Quam / hy als Vader goedt / van ionghs aen my te baten
Medt Veursichtigh Ghedult / en goey Philosophye /
Die my leerden / soot hoordt / my veughen (als de vrye)
Na d'weer / en na den Tydt. Ick siende dan die saken
Wel in / vandt dat de mensch hem hier niet en moet staken
Op iet dat saen vergaet / sonder eeuwigh te duren:
Want als hy sulcx verliest ghenaect hem smertigh truren.
Ick stellende dan t'heert gheheel op d'eeuwigh leven /
Soeckende hem alleen' / die d'eeuwigh goedt can gheven /

Kk i.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT. 274

Veel sterck-moedigh aensien (sonder veur t'quaedt te vluchten)
Mijn en myns naesten leedt / ja by na sonder suchten
Seggende / Vader Godt / uwen wil moet gheschiden
So in des hemels rijck / als op d'eerd' / by onsliden.
Te wyl' heb ick ghesien der wereldt wyse rasen
Na wellust / Staet / groot goedt / en ydel ypse vasen
Ja onder schyn van deughdt / sonder des Heeren vreese
En sonder liefde reyn des naesten: Als de weese
Na t'ruet heur seluen haest brenghende in des doots banden
Deur lust / sorghvuldigheydt / pracht / en afghunst vol schanden
Waer deur sy hier niet min (sijn dat niet schoon ghenuchten?
Pynen (noch leuende) en mayen veur heur vruchten
Dan die quaedt doenders doot / in Radamantes rijken
Lyden ghedurichlijck / daer veel lie henen strycken
Om suler te merken wel / en voordts daer af in trouwen
De menschen jonstighlijck / wt liefden te waerschouwen
Om t'quaedt te vlieden snel / t'heurder vromen medt vrieughdt
Tredende recht na Godt / deur sijnen wegh der Deughden
En suler ghe trouwighlijck te schrijuen in mijn boecken
Soo heeft my Godt veel leedts en verdriets doen versoecken.
Maer om die werken goedt / tot nut in d'licht te brenghen
En wil Fortune kranck / my leyder niet ghehenghen
Ay my / de Deughdt en schynt maer eenen droom te wesen
Wanneer sy niet en wordt deur hulp / en gheldt ghepresen:
En weynigh vindt men der die der Deughdt kinders achten
Oft by staen / want te seer sy na t'gheldt en staet trachten
Diesmen v achten moet ghelukkigh t'allen stonden.
Die deur Gheluck en Deughdt / heerlijck rijck wordt beuonden /
D'welck weynighen ghebeurdt / waer deur men v siet leuen
Deughdelijck / wyselijck / vredsaem gheacht / verheuen.
En hier om moet ick v / o Grammey! tot verhoogen /
Afbeelden / soo wy v hier nu sien voor ons ooghen
Leuen recht deghelijck: op datmen medt verblyden /
V soo sien leuen magh deur mijn werck / t'allen tyden.
Want bouen dat ghy syt van bequamer naturen
En dat in v ghesaeydt sijn peerlen der schrifturen
De welke als goedt graen / deur bequaemheydt der eerden /
Voordt brenghen (soo men siet) vruchten van grooter weerden:
So sijt ghy noch daer toe / deur den segen des Heeren /
Medt weerelt'lijcken scat wel begaeft t'uwer eeren /
Waer medt ghy bystant doedt der ondeughden vyanden:
Daer veel lie heuren schat bekeeren / t'heurder schanden /
Aen wellust / Ghirigheydt en hoouerdighe Prachte
Dies heur deur d'ouerdaedt dick naer lyden onsachte
Sonder ghedachtenis der eeren na te laten.
Want die heur aen den disch / veel vremdts pleghe te praten
Ooch tafel vrinden schalck / Moyaerdts hupsche kuyrhanen
Ja en veel vremdts ghesnor / die daer quamen ter banen /
Vertrwypen hier en daer / als sy comen te steruen /
En laten heur in t'graf / deur Letes vloet verderuen.
Wat deughdt men ander doedt / t'wordt haest als roock vergheten
Maer sy leuen altydt / die deughdt doen den Poeten.

Aen de E. Wyse ende Veursinighe Heeren.

Ioncker Philips Van Lire. Pauwels Vermeulen. Christiaen Claessens.

ELEGIE.

NU dat ick nu den lof van Grammey heb ghesonghen /
Ghelijck hy weerdigh is / medt goedt recht / om sijn deughdt:
En voordts den lof sijns soons / Jaques Grammey / den ionghen
Volgende na in deughdt sijnen vader / medt vrueghdt:
Soo ist nu oock wel tijdt dat ick aenheffe schiere
Te singhen voordts den lof van ander heeren dry /
Te weten als van v Joncker Philips van Lire /
Van Vermeulen / en van Christiaen Classen daer by /
V lus heffende dan aen mijn Veerschen / vrome Heeren
Segh ick dat die medt Deughdt en goey Veursichtigheydt
Begaefdt sijn en verciert / soo ghy syt t'uwer eeren /
Die achten d'eeuwigh meer / dan d'eerdts goedt dat haest scheyt:
Want de veursichtigheydt can heur claerlijck betoonen
Dat al wat comt van d'eerds / vergaen moet deur den Tydt:
En dat de Veerschen goedt / kunnen vrome persoonen
Doen leuen eeuwighlijc deur Fama breedt en wydt:
Want siet de Veerschen schoon' der godlijcker Poeten /
En comen niet van d'eerds / noch van de menscheydt slau /
Maer sy comen van Godt / in t'hert' sijnder Propheten
Ghestreken sutelijck / ghelijck hemelschen dau:
Leerende Deughdt medt Vreughdt / den Deught-sukende menschen /
En maken eeuwighlijck bekendt der vromer lof.
Om welke saken schoon' de sotten niet en wenschen /
Maer suken hier alleen' als weerelds wyse grof
Weerelds pracht / Eerdtschen schat / oft dock des Vleesch wellusten
Verquistende groot ghelt aen volck als sy ghesindt
Aen huysen / grooten staet / banketten vol on-rusten
Die medt heur / sonder lof / deur-vlighen als de windt.
Huysen en pracht vergaen / cleeren worden versleten /
Pluyinstrijkers vallen af: Al heur voortstellen fier /
Medt heurlier namen oock worden euwigh vergheten
Om dat sy noyt Poet bystandt en deden hier.
En medt recht / in een graf moetmen t'samen begrauen
Het lichaem medt den naem / en voordts in Lethes vloedt
Van der Wellustigher en Gheldtghierigher slauen
Die den Poeten claer hier noopt en deden goedt.
Maer eer sal laten oock Phoebus lampe / heur schijnen
Eer men vergheten sal den lof van heer oft knecht
Die deur bystandt en Deughdt / de ghunste kunnen vijnen
(Want men der weynigh vyndt) van eeen Poet oprecht.
Dus Heeren / soo ghy zyt vinden ghetrou der vromen /
Teur dat ghy selver zyt vroom / wys en wel gheleerdt /
Wil ick medt Veerschen v soo wel ter hulpe comen
Dat ghy deur Fama sult eeuwigh leuen gheeerdt.
Dit is den hooghsten loon der Deughden / op der eerden /
Den anderen gheeft Godt / de Poet desen gheeft:
Dus wildt mijn Heeren nu / tuwer eeren aenueerden
Mijn veerschen / danckbaerlijck / v toonende beleefdt.

Aen den Gheleerden Wysen ende veursinighen H. Mr. Jan Geuaerdts beschrijuer der Brabantscher Historien.

SONET.

Dees gheleerde en deughdelijck heer/ van Turnout gheboren/ heeft veunde seker graden die hy hadde inde rechten ende in ander studien/ becommerde hem meest in de Historiographie/ waer in hy hem soo wel ghequeten heeft tot Godts en tot des landts eere als oyt Historischrijuer tot noch toe ghedaen heeft: ghelijck sijn wercken in d'Latyn beschreuen/ sullen betoonen/ dies de Poet dit Sonet t'synder eeren aen hem schrijft: soo dit weer Eerweerdiheyt hoopen sal.

Verdienen sy te syn/ gheloondt/ gheeerdt/ ghepriesen/
Die wel en oirboorlijck medt een gheleerde handt/
Voordt brenghen aen den dagh den lof van t'Vaderlandt/
Soo moet ghy/ Gheuaerts/ wel gheloondt en vereerdt wesen:
Want deur v heerlijck werck sal men t'alder tydt lesen
Den oorspronck en den lof/ van ons edel Brabandt/
Beter dan men tot nu/ noch oyt beschreuen vandt/
Dies Eere Nut en vreughdt tot v werck sijn ghereesen.
Och werden sy gheloondt die de vrome doen leuen
Om den na-comers goedt een claer veurbeeldt te gheuen
Deur heur schrijuen gesticht/ soo sy wel weerdigh syn/
So souden v/ en oock meesschien my/ wel veel liden
Een weynigh meer ghelycer voordeels en eeren biden:
Maer/ Eere/ Deughdt en Vreughdt/ verghelden last en pyn.

Aen de E. Wyse ende Veursinighe Heeren Jan de Poorter. en sijn medt Broeders.

OLYMPIA. En aen wien schrijft myn Heer Vander Noot dees Elegie: Heer Leeraer. LEERAER. Aen het gheselschap van Myn Heer Grammey voorschreuen/ lieve wyse Nymphe.

Nu/ dat ghy syt begaefdt/ myn Vrinden/ vanden Heere/
Medt wetendtschap/ verstandt/ en wysheydt/ t'uwer eere:
Wat moecht ick v dan dat gheuen/ om vreughdt te naeren/
Dan Veerschen/ die altydt v Deughden openbaren?
Ghemeret hier niet en wordt yet schoonders toch ghevonden
(Soo dat Propertius/ en meer wyse verconden)
Dan wel vereerdt te sijn deur Veerschen der Poeten
Ghedurigh/ want sy voordt comen wt Godts veurweten
Daer ander saken al/ die komen wt der eerden/
Veruallen deur den Tydt/ als sijnde cleyn van weerden.

OLYMPIA. Wie sijn sy Heer Leeraer. LEERAER. Heur ander namen sijn in deze veerschen begrepen alderschoonste Jonckvrou.

Dus moet ick v hier gaen (om v deughden te prysen)
Medt mijn Veerschen bequaem lof en eere bewysen
Ghelijck ghy weerdigh syt/ om dat ghy draeghdt goey jonste
Tot de ghene die sijn begaefdt medt Deughdt en konste.
Hier om/ o Clio goedt/ wilt Jan de Poorter setten
In der Eeren palleys/ deur d'liedt mijnder trompetten:
Het neffens hem verheughdt Michiel van Wesenbeke:
Van Meester Coenraedt cloeck/ van Ophem/ ick oock spreke
Van Jaques Oliuiers en Guilliaume Moins mede
En vander Malen oock/ leuende al in vrede/

MEESTER.

Michiel Coignet en Melchior Bloemmaert Wynroeiers der Stadt van Antwerpen.

Medt dees moeten Coignet/ en Bloemardt/ so wel Roeyen
Dat in der Eeren hof heur namen eeuwigh groeyen.
Medt alle vroome cloeck/ die danckbaerlijc ghedenken
Wat dienst ick heb' ghedaen/ tot mijn deerlijck verkrenken/
Deur mijn kunst t'Vaderlandt/ waer deur ick medt verstrangen
Dicmaels verdriet en smaedt/ deur den haet/ heb' ontvanghen
Van d'ondanckbaere coudt/ die na gheen Deughdt en trachten
Maer om de Ghierigheydt/ Deughdt en kunste verachten.

OLYMPIA. Sy wilt ons toch dees veerschê lesen Poesis deurluchtigh Heere. POESIS. Wel gheerne alder deughdelijcste ende schoonste Helanne.

D. Michael Hetsroy, Brugensis S. Theologiae Licentiatus, Canonicus Antverpiensis vidit & admisit.

LES OEVVRES POETIQVES DV Sr. Sr. I. VANDER NOOT. 181.

Aen De E^r. W Wyse ende Veursinighe Heeren Mijn Heeren de Aelmoessenìers van Antwerpen.

Herman Bal.
Iaspar Chaerles.
Melchior vanden Cruyce.
Ian vander Goes.

SO ick onlanghs aensagh den grooten hoop der ermen /
Diemen soo hier / soo daer / naeckt en benaut hoort kermen /
Hoo dacht ick neerstighlijck / by my / op dien nacht.
Waer deur al soo veel volx in sulken noodt wordt bracht /
En vandt daer af te sijn (t'heurder schuldt) drij oorsaken /
Ouerdaedt / die van t'pondt / haest drij grooten can maken:
Daer toe Onnaraemheydt / die veel gheluc versuymdt:
En trage luy gigheydt / die slaept / slempt / dempt / en sluymdt.
Ander oorsaken noch vandt ick daer af te wesen
T'heurder onschuldt / helaes! soomen hier nu magh lesen /
Orloghe / ongheual / beroofdt sijn / en verbrandt /
Heur goedt verdroncken oock / soot blijckt aen menigh landt:
Waer deur veel duysenden die rijck / en weeldigh waren /
Verermt sijn / en berooydt / nu binnen een deel iaren:
Heer veele sijnder doodt / van ermoeden vergaen /
Sijnde bedwongen d'landt en t'goedt te laten staen:
Soo dat daer weynigh sijn die teulen / planten / saeyen
En soo volghens / van d'landt oock veel gay vruchten mayen:
De Renteren daer toe en werden niet betaeldt /
Sy oock betaelden schaers / dies d'een deur d'ander faeldt.
De coopmanschap werdt cleyn / den handel stondt schier stille
De neiringhe verghinh teghen der menschen wille
Deur sulken saken / ser! vindt men nu ouer al
Der ermer menschen veel / ia schier sonder ghetal:
En weynigh vindt men der / die ghunstighlijck heur gheuen
Oft die d'onschuldighe erme / helpen doen leuen:
Want die veel ghelts en goedts noch hebben inden sack
Legghen den meesten hoop / sottelijck sulken pack
Heur seluen op den hals / dat sy / o droeue saken /
Heur seluen erm en cael op al heur groot goedt maken
Deen / deur sijn grootsigheydt / en pracht / wereldts ghesindt:
Dander deur ghirigheydt / op deertsche goedt verblindt:
De derde / gulsighlijck / deur d'onreyn vleeschs wellust:
Dies heur naeckt hier / en som / oock eewighlijck onrust.
D'Eerghirighe moet / ser / hebben na sijnen staet /
Sulken huys / sulken hof / sulken landt / hoe dat gaet /
Alsulken waghen en / alsulcken frisschen peerden /
Alsulcken dinaers oock mede stocken / en mede sweerden:
Alsulcken cleeren groodts / sulken kost / sulken dranck:
En veel meer ander tuyghs / om te schrijuen te lanck:
Doende hem eeren meer om sijn prachtigh verciren
Ontleendt den marteren / sy-wormen / en schaeps-diren /
Dan om sijn kunst / oft deughdt: en laet gaen ongheroost

Kk 3

Godts erme hongherigh/naeckt en cranc/weest en oost.
De Gheldtghierighe blindt/soo dat daer blijckt noch heden/
En is toch nimmermeer mede dat hy heeft/ te vreden/
Maer hem ghebreeckt altijdt/nu hier dit/ dan daer dat/
Hy en is nemmermeer des gheldts/noch des goedts sat:
Dies hy op sijn groot goedt erm en kael wordt bevonden:
Soo can Gheldtgiericheydt der dwaser hert deur wonden.
Ay! wat een cruys ist hem te dencken op de Doodt!
Die allen sijnen troost stelt op sijn schijnen roodt!
Eer hy van d'eerde roodt/hem ghenoech can versaden
Verslindt hem deerde swert/is hy niet slecht beraden?
De wellustighe mensch/soo vast ghevanghen wordt
Dat/ wat gheldt dat hy heeft/ noch altijdt comt te kort
Om veel banketkens fijn/en maeltijden te houwen
En om te crijghen oock fraey meyskens/en schoon vrouwen:
Om makelerssen schalck te vullen wel de handt/
En oock den weerden slim die hem doen onderstant:
Aen meesters oock die t'quaedt dat hy crijghdt/willen stelpen:
Soo dat hy niet en heeft om ghoy erme te helpen.
Soo doedt hy Christum/ siet/vasten deur sijn misbruyck
En Onreyn Gulsigheydt/diens Godt is sijn buyck.
Ist wonder dat dees dus heur seluen meest doen quelen
Die deur heur overdaedt der ermer noodtdruft stelen?
Sy worden knechten soo der Sonden/deur den lust/
Dat sy allendighlijck meest leven ongherust:
Soeckende dinstbaerlijck/als slaven vol onrusten/
Hooghen staet/grooten schat/oft oock des Vleesch' wellusten:
D'welck van heur werelts lof/en wijsheydt wordt geacht/
Maer Godt alsulcker lof/en heur wijsheydt versmacht.
Heur woorden sijn nochtans/soen Christelijck bevonden
En van Godt spreken oock altemedt wel heur monden/
Maer t'hert inwendighlijck spreeckt daer en is gheen Godt!
En houden in der daedt/mede Godt dick heuren spot
Want sy loven den Heer' somwijlen mede den monde/
En dienen deurgaens t'Vleesch/Weerelt/Duyvel en/Sonde:
Dies van die heeren sy wel moechten crijghen loon:
Want die Godt paeyen hier/alleen' mede woorden schoon /
Sluytende oor/hert/gheldt/veur het roepen der ermen/
Sal Godt in d'oordeel oock sulken bocken ontfermen?
Sy gheven som nochtans /altemedt mildelijck
Den fielen onbeschaemdt/in alle ergheydt rijck/
Den pluymstrijckers ghenepust/ die spreken mede den broode/
Den russianen slim/den coppelerssen snoode:
Den tuyschers tuy en leegh/die nerghens goedt en doen/
Den droncken ghulsighaerdts/die slapen tot der noen:
Makende dlandt alsoo vol moetwilligher boeven
Die deur dieste / deur brandt/en moordt/veel volcx bedroeven
T'ol hoeren/ en by die/oock menigh dubbel vel
Die veel menschen benaudt maken deur d'oorlochspel.
Maer niet veel gheldts noch goedts en sullen sy besteden
Aen de Poeten goedt/oft aen Godts reyne leden/
Want die gants vleeschelijck en werelts sijn ghesindt
En waren noyt recht Godts/noch sijnder vrinden vrindt/

Dies sy sot en verblindt d'wereldts goedt soo verkiesen
Dat sy tschoon hemels goedt/dat eeuwigh duerdt/verliesen:
Veur d'eeuwigh leuen schoon (is heur sotheydt niet groot)
Verkiesen sy verkeerdt/d'onsterfelijke doot:
En om dat sy noyt deught en deden den Poeten
Soo wordt op d'eerdtrijck ooch al heur voorstel vergheten.
Maer de veursichtighe die/Godt reuerendt veur wys/
Bouwen op vaster grondt dan op onseker ys:
De Godts Eersuekende/de Deught ghierighe mede/
En die des Geests wellust volghen medt vreughdt en vrede/
Van wat staten sy sijn/stellen heur liever wil
In Godts behaghen goedt/sonder druck oft gheschil.
Wat Godt heur toesendt hier/tsy rijckdom/oft ermoedde/
Sy syn in Godt gherust/en nement al in tgoede/
Niet achtende op staet/noch op d'eerdts goedts verlies
Want sy Godt/en de Deughdt/houden in heur verkies:
En soo sy om d'eerdts goedt/en staet/soo weynigh gheuen
Siet mense vry/gherust/oprecht/en vrolyck leuen:
Want medt cleyn/goedt en reyn/syn sy in Godt ghepaydt/
En medt soberen kost/syn sy ghesondt versaydt.
Sy syn rijck en verwaerndt/wel gherust en te vreden/
En deylen weeldigh medt/na heuren staet/Godts leden.
Want die Godt cryghen hier/die syn warachtigh ryck/
Sy wordt heur diet om hem/al verachten als slyck.
Sy winnen eerbeelyck/sy sparen wel by maten/
En comen medt bescheedt/Godts erme vroom/te baten:
Want soo we liefde sy vreesen en dienen Godt
Gaen sy saechtmoedighlijck beleuen sijn ghebodt:
Dies sy Schapen/medt Godt heur eeuwighlijck verblyden/
Soo de Bocken voursEydt/steruen in deeuwigh lyden.
En sy/die deden deught/heur die Godt meest begaerdt/
Heeft/als Poeten goedt/medt sijnen Gheest ghelaefdt/
Leuen ooch hier gheerdt/deur Fama/tallen stonden/
Daer der anderen roem in Lethes is verslonden.

Nu/soo ghy Heeren syt/in dees schoon Stadt ghestelde
Om die recht erme sijn/te vertroosten medt ghelde:
Soo wil ick v/alst hoordt/om v loflijck bedryuen/
En vrome neersighheydt/dees Satira toe schryuen:
Hopende dat daer deur/t'volck beweeghdt/in dees Stat
V/Heeren/veur derm volck/sullen gheuen te bat.
Voordts/om v (soo dat hoordt) na v deughden te pryseu
En derf ick niet meer doen dan den menschen bewysen
Dat sy bedenken wel what ghy veur mannen syt
Die om der ermer nut/dick laet ws selfs profyt:
En dat men v ooch heeft we soo veel duysendt vromen
Gheroren in dees Stadt/om tot dit ampt te comen.
Dus wildt mijn ghunstigh werck aennemē toch in danck/
Soo sal v lieder lof hier duren Vry en vranck
Deur dwerck dat ick nu heb tuwer eeren gheschreuen:
Te wylen dat ghy sult in Godts rijck eeuwigh leuen.

D. Michael Hetsroy Breugel, Canonicus Antuerpiensis vidit & admisit.

Aen den E. Wysen ende seer Neursinighen David Scholiers/ oudt Aelmoessenier van Antwerpen.

SONET.

SCholiers die recht de Deughdt aenhanghen/ en heur leuen
Hier suken/ soot behoort/ te leyden na Godts wille/
Eerlijck en vroomelijck/ vrerd' saunghlijk en stille/
Hoe ghy doedt/ die sijn weerdt/ hooghe te sijn verheuen:
En sulcker mannen lof is weerdt te sijn beschreuen/
Om daer deure/ die noch Racello/ om heur spille
Ouer veel jaren sal wenden/ sonder gheschille/
Ooch rechten lust ter Deughdt te maken en te gheuen.
Eerlijken lof is schoon'/ en behoort toe den vromen/
Want hy verwecke medt vreught ter deugt die namaels comen
Die hem des lofs recht schaemdt/ moet hem der deughden schamen
De boose ghierighe/ wou wel dat hy veel creghe
T'waer recht oft cro/ en dat Godt en elc mensch stil swreghe:
T'heet tuyghdt hem/ dat den lof hem niet en sou betamen:
Maer die vroō sijn als ghy/ maghmē met recht vroom namen.

Aen den E. Wysen ende seer Neursinighen Jan Scholiers medt sijn Broeders.

SONET.

GHeluckigh moetmen u achten/ vroome Scholiren/
Die van eenen Scholier ghesproten syt vol eeren/
En van hem opgheuoedt in de vreese des Heeren:
En hebdt van hem ghelеerdt deughdt en goede maniren.
Och hoe schoon' ist om sien? als Sholiers goedertiren/
Deur d'oude Scholiers deugt/ heur ooch ter deugt gants keeren
En van jongs aen de deugt/ met vreught/ alleynlijcken leeren
Die heur dan badt dan goudt oft peerlen coomt verciren.
Al en siet men te hants gheen saken hier min achten
Dan Deughdt en Eerbaerheydt/ en gorp oude gheslachten/
Soo moet ick u nochtans/ dijmaels gheluckigh noemen/
Want de Deughdt blyfe altydt/ veur Godt/ sonder te scheydē/
En al magh d'ondeughdt heur/ een weynich tydts nu wtspreyden
Soo sal sy toch vergaen/ als deur den tyt de bloemen.

EPIGRAMMA.

Die Phebums Pristers goedt/ deught en vrindtschap bewijsen
Alsulcker Mannen lof sal men claer hooren prysen:
Want sy alsulker lof recht kunstighlijck beschryuen/
En laten ander lie namen/ medt recht/ daer blyuen.

GRATIOR EST PVLCHRO VENIENS EX CORPORE VIRTVS.

Mr. A. DE VVEERDT TOT DE GHENE DAER MIJN H. VANDER NOOT AEN SCHRIJFT.

DIe weten en verstaen / hoe schoon dat is te wesen
Deughdelijck / wijs / en vroom / en daerom wel ghepresen
Deur t'geleerdt schryuen schoon / en veerschen der Propheten /
Ghelijck ghy Heeren sijt / deur den Vorst der Poeten
Van Belgica vermaerdt / die meughen heur verblyden /
Want seker / heuren lof sal duren t'allen tyden:
Dus siet / merckt / en verstaet / wat Godt v heeft ghesonden
Deur mijn Heer Vander Noot / en wordt danckbaer beuonden.

LAVRA. *Che dicono quei versi S^r. Dottore Agricola?* DOT. *M^o. Adriano De VVeerdt, huomo molto honesto, fauio e di bona vita, nato di Brussella, adrizzando sua parola alli Lettori de gliquali nostro virtuosiss^o. Poëta fa mentione ne suoi libri, loro disse, che quelli chi intendono quanta bella cosa sia d'essere virtuoso: & essere per tali virtù lodato per versi diuini, cosi come loro sono per il Principe de Poëti Belgici, o Brabanzoni, debbonsi bene allegrarsi: per che senza fallo alcuno lor gloria durera senza fine. Dunque Signori e Donne (disse) considerate & intẽdete qual ben Iddio vi ha mandato per il dottiss^o S^r. Vander Noot. Et non vi mostrate ingrati.* LAVRA. *Disse bene veramente: perche qual cosa loro potria esser data piu grande o piu bella, in questo mondo che honore e gloria eterne?* DOT. *E chi meritono esser piu honorati e fauoriti honore e fauore che i diuini Poeti? dando dono tanto eccellente & inestimabile a gli virtuosi. Come dice ben il nostro Diuino Poeta nelli quatri versi qui disotto.*

MARFIRA. Que dizen essos versos Señor Agricola? DOT. Maestro Adriano De VVeerdt, mancebo muy honrado, letrado y de buena vida, nacido de Bruselas, dirigiendo sus palabras a los Letores de los quales el Poeta haze mencion en sus libros, les dize: que los que entienden quan hermosa cosa es ser virtuoso, sabio, valiente, y por tales virtudes estimado por versos diuinos como lo son por el Principe de los Poetas Belgicos o Brabançones: han de alegrarse mucho, por ser sus loores sin fin. Pues Señores y Damas (dize) es menester considerar y entender quanto bien y honra Dios te ha embiado por el virtuoso Señor Vander Noot: mostrandote no ser ingratos. MARFIRA. O muy bien dicho. Ca que cosa se les podria dar en este mundo, mayor o mas hermosa, que gloria eternal? DOTOR. Y que gente ay en el vniuerso que merescan ser mas honrados y fauorescidos que los diuinos Poetas? porque ellos solos saben dar a los Virtuosos este don tan excelente y inestimable. Como dize muy bien nuestro Diuino Poeta en sus versos.

CASSANDRE. *Que disent ces vers Monsieur Agricola?* DOC. *M^r. Adrien de VVeerdt, ieusne homme fort honneste, sçauant, & de bonne vie, natif de Bruxelles, addressant sa parolle aux Lecteurs, desquels le Poete faict mention en ses liures, leur dict, que ceux qui entendent quelle belle chose que c'est d'estre Vertueux, Sage, & Vaillant: & d'estre pour telles vertus bien prisé par vers diuins, comme ilz sont par le Prince des Poetes Belgiens ou Brabançons, se doibuent bien resiouir: car sans faute aucune, leur louãge durera sans fin. Doncques Messieurs & mes Dames (dict il) considerez & entendez quel bien Dieu vous a enuoié par le tres-vertueux S^r. Vander Noot: & vous monstres n'estre ingratz.* CAS. *O tres-bien dict! Car quelle chose leur pourroit estre donneé plus grande ou plus-belle que gloire & louange eternelle?* DOC. *Et quelle maniere d'hommes trouuelon aussi en tout cest vniuers, qui meritẽt mieux qu'on leur face honneur & faueur, que les diuins Poetes? qui seuls sçauent donner aux vertueux, le don tant excellent, & inestimable. Comme dict tres-bien aussi nostre Diuin Poete en ces quatre vers suiuants, & ailleurs.*

DOm t'gheldt dat hier aen pracht / wellustighe besteden
En cryghen sy maer lof / die als roock wordt vergheten:
Maer ouer duysent iaer / als op den dagh van heden /
Sal leuen claer / den lof / der vrienden der Poeten.

M. HVGVE CABISSET. AV S^r. VANDER NOOT.

SONNET.

LAS helas! la Vertu n'a plus credit au monde
O diuin Vander Noot! *comme voyons à plein*
A toy, des Belgeens Poëtes souuerain
Prince & grand Corifée, en qui vertu abonde:
Quel bien te font Anuers, & eux, pour ta faconde?
Pour l'honneur & le bien que tu as faict aplain
Et à elle, & à eux, d'vne tant docte main!
Dont eux ingrats vers toy, à toy l'honneur redonde.
Celluy qui en ce temps veult en estat monter
Doibt, fuyant la vertu, se faindre & simuler
Estre orier d'Ignorance, Enuie & Connoitise:
Au vil peuple ignorant, & aux ambitieux
Desplaist l'homme sçauant, loyal, & vertueux,
Doncq si tu veux monter, sois homme d'entreprise.

RESPONCE DV POETE, AV PRECEDENT.

SONNET.

DES fins ambitieux, & du mocqueur vulgaire
Monsieur, il ne m'en chault, car suiuant la Vertu,
Ie m'absente tousiours de ce monstre testu
Auquel par la Vertu lon ne pourroit complaire:
Ie repais mon esprit (loing du sot populaire
En lieu d'estre amoureux des couppes & des déz)
Escripuant au papier les nombres accordéz
Que m'enseigne le chœur des Muses debonaire.
Ce n'est pas peu de cas Monsieur, l'homme mal né
A ce bel art diuin n'est j'amais addonné,
Car les malicieux ont la Vertu en hayne
L'ingratitude d'eux ne me cause tourment,
Aymant mieux vn thresor de Vertus, que d'argent,
Pour icy, & apres, viure en plaisir sans peine.

REPLICQVE DV MESME, AV MESME SEIG^r.

EPIGRAMME

VIuent l'esprit de Dieu, & les Diuins Poëtes,
Qui des Dieux sont enfans, & sacréz Interpretes:
Dont certes, à bon droict, ilz peuuent franchement,
Chanter ces vers suiuants, pleins de contentement.

,, *Dieu est en nous, & par luy poussez sommes,*
,, *Nostre œuure point ne procede des hommes,*
,, *Ce que contient ceste machine basse*
,, *Perira tout, noz vers demeureront:*
,, *Brief, toute chose par le temps se fracasse*
,, *Mais noz escripts à jamais floriront.*

Vt sors voler, tamen stabo. 1584.

LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. S^r. I. VANDER NOOT.

CORINNA.

QVomodo leguntur literæ Hieroglyphicæ positæ in vltima Pyramida? Reuer. Domine. DOCTOR. Semper festinans tardè Temperansq́ue Te Tempori, Labore & Industria, Amore & Prudentia, paulatim deduc animum Deo subiectum, qui per suam beneuolentiam, & omnipotentiam, erit firma custodia, protectio, & gubernatio vitæ tuæ, dabitq́ue post mortem, vitam æternam.

OLYMPIA.

Hoe leestmẽ de Hieroglyphicksche letterẽ? (Eerweerdighe Heere) die op de leste Pyramide staen. LEERAER. V haestende al-tijdt mede staden, vlieghende op na den Tydt, medt Aerbeydt en Vernuft, medt Liefde en medt Voor-sichtigheydt, leydt al-leyuskens u ghemoet in d'onderdanigheydt Godts, de welcke deur sijn bermhertigheydt ende al-maghtigheydt, wesen sal een vaste wachte, bescherminghe, ende regeringhe duns leuens, en sal u gheuen nae dese doodt dat eeuwigh leuen.

LAVRA.

COme si leggeno le lettere Hieroglyphice poste nella vltima Pyramida? Reuerendiss. S. DOTTOR. Sempre festinando lentamẽte, & vi accommodando secondo il Tempo, con Trauaglio & Industria: cõ Amore e Prudentia, conducete pocho à pocho il vostro animo nella subiettione d'Iddio, il quale sara per sua misericordia & omnipotentia, ferma guardia, protettione e gouerno di vostra vita, et vi dara dapoi questa morte, la vita eterna.

MARFIRA.

EN qual manera se leen las letras Hierogliphicas? (S. Dotor!) puestas sobre la postrera Pyramida? DOTOR. Despachando os siempre d'espacio, accommodando os segun el Tiẽpo, con Trabajo y Industria: con Amor y Prudencia: dirigid poco à poco tu Alma a la obediẽcia de Dios, el qual por su benignidad y omnipotencia, ha de ser firma guardia, protection y gouierno de tu vida, y os dara despues de la muerte, la vida eterna.

CASSANDRE.

COmment liton Monsr. Docteur: les lettres Hieroglyphiques mises dessus la derniere Pyramide? DOC. Tousiours te hastant à loisir, t'accommodant selon le Temps, par Labeur & Industrie: par Amour & Prudence, condui peu à peu ton courage en l'obeissance de Dieu, lequel par sa benignité, & toutepuissance sera tres-ferme garde, protection, & gouuernement de ta vie, & te dara apres la mort, la vie eternelle.

ROSINA.

Wie leest man (Herr Doctor) die Hieroglyphique buchstaben stehend auff den Pyramiden? DOC. Alle zeit dich langsam eylend, und dich nach der zeit richtendt mit Verstant und Arbeijt: mit Liebe und Fursichtigkeyt richtet dein gemut in die Underthanigkeyt Gottes welcher euch wirdt beschirmen und beschutzen durch seine Almechtigkeyt und gnade: und wirdt euch geben nach diesem zeytlichen tod das ewig Leben.

DE POETICSCHE VVERKEN VAN MIIN HEER VANDER NOOT.

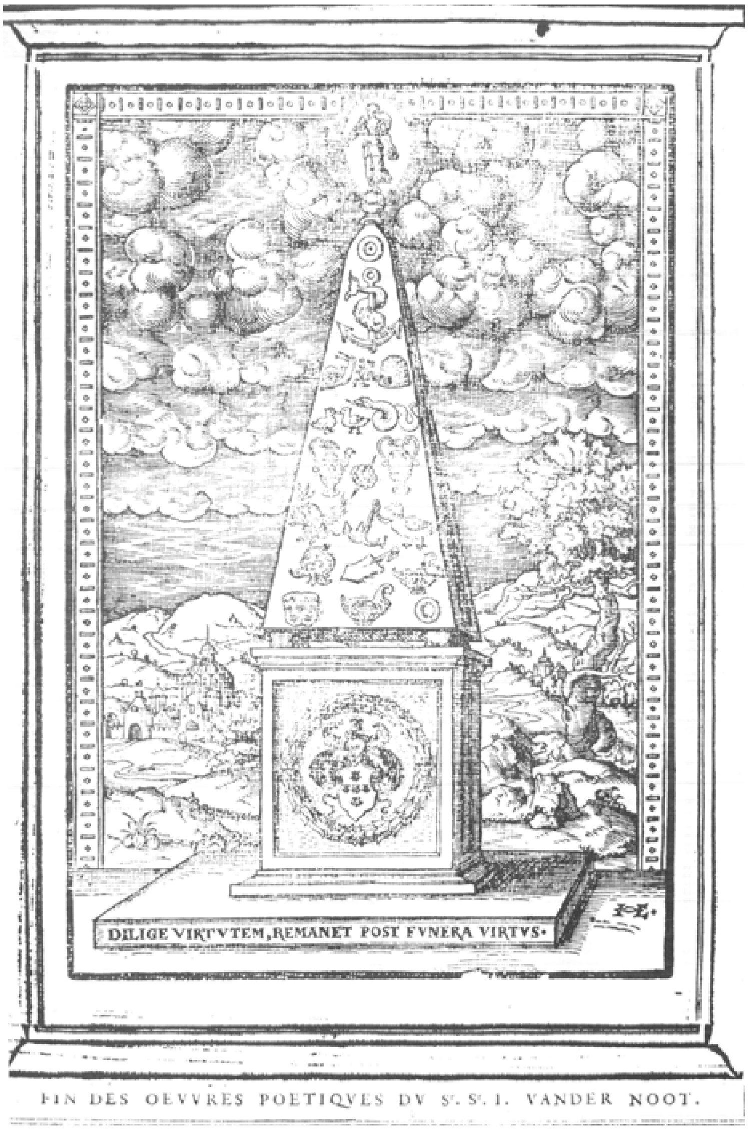
DILIGE VIRTVTEM, REMANET POST FVNERA VIRTVS.
FIN DES OEVVRES POETIQVES DV S^r. S^r. I. VANDER NOOT.

Mr. ADRI. DE WEERDT TOT DE GHENE DAER MIIN Heer vander Noot aen schrijft.

Die weten en verstaen/ hoe schoon dat is te wesen
Deughdelijck/ wijs/ en vroom/ ende daerom wel ghepresen
Deur t'gheleert schrijuen schoon/ en veerschen der Propheten/
Ghelijck ghy Heeren zijt/ deur den Vorst der Poeten
Van Belgica vermaerdt/ die meughen heur verblyden/
Want seker heuren lof sal duren t'allen tyden:
Dus siet/ merckt/ en verstaet/ wat Godt v heeft ghesonden
Deur mijn Heer Vander Noot/ en wordt danckbaer beuonden.

LAVRA. *Che dicono quei versi St. Dottor Agricola?* DOT. *Mo. Adriano De vveerdt, huomo molto honesto, sauio e di bona vita nato di Brussella, adrizzando sua parola alli Lettori de gliquali nostro virtuosissimo Poeta fa mentione ne suoi libri, loro disse, che quelli chi intendano quanta bella cosa sia d'essere virtuoso: & essere per tali virtù lodato per versi diuini, cosi come loro sono per il Principe di Poeti Belgici, o Brabanzoni, debbensi bene allegrarsi: per che senza fallo alcuno, lor gloria durerà senza fine. Dunque Signori e Donne (disse) considerate & intendete qual ben Iddio vi ha mandato per il dottissmo St. Vander Noot. Et vi mostrate non ingrati.* LAVRA. *Disse bene veramente: perche qual cosa loro potria esser data piu grande o piu bella, in questo mondo che honore & gloria eterna?* DOT. *E chi meritano piu esser honorati e fauoriti che i diuini Poeti? dando dono tanto excellente & inestimabile a gli virtuosi. Come dice ben il nostro Diuino Poeta nelli otti versi qui disotto.*

MARFIRA. Que dizen essos versos? Señor Agricola? DOT. Maestro Adriano De Weerdt, mançebo muy honrado, letrado y de buena vida, nacido de Bruselas, dirigiendo sus palabras a los Letores de los quales el Poëta haze mencion en sus libros, les dize: que los que entienden quan hermosa cosa es ser virtuoso, sabio, valiente y por tales virtudes estimado por versos diuinos como lo son por el Principe de los Poëtas Belgicos o Brabançones: han de allegrarse mucho, por ser sus loores sin fin. Pues Señores y Damas (dize) es menester considerar y entender quanto bien y honra Dios te ha embiado por el virtuoso Señor Vander Noot: monstrando te no ser ingratos. MARFIRA O muy bien dicho. Ca que cosa se les podria dar en este mundo, mayor o mas hermosa, que gloria eternal? DOTOR. Y que gente ay en el vniuerso que mas mereçen ser honrados y fauorescidos que los diuinos Poëtas? porque ellos solos saben dar a los Virtuosos este don tan excellente y inestimable. Como dize muy biē nuestro Diuino Poëta en sus versos siguientes.

CASSANDRE. *Que disent ces vers Monsieur Agricola?* DOT. *Mr. Adrien de VVeerdt, ieusne homme fort honneste, sçauant, & de bonne vie, natif de Brucelles, addressant sa parolle aux Lecteurs, desquelz le Poete faict mention en ses liures, leur dict, que ceux qui entendent quelle belle chose que c'est d'estre Vertueux, Sage, & Vaillant: & d'estre pour telles vertus bien prisé par vers diuins, comme ilz sont par le Prince des Poëtes Belgiens ou Brabançons, se doibuent bien resiouir: car sans faute aucune, leur louange durera sans fin. Doncques Messieurs & mes Dames (dict il) considerez & entendez quel bien Dieu vous à enuoyé par le tres-vertueux Sr. Vander Noot: & vous monstres n'estre ingratz.* CAS. *O tres-bien dict! Car quelle chose leur pourroit estre donnée plus grande ou plus belle que gloire & louāge eternelle?* DOC. *Et quelle maniere d'hōmes trouue lō aussi en tout cest vniuers, qui meritēt mieux quō leur face hōneur & faueur, que les diuins Poëtes? qui seuls sçauēt dōner aux vertueux le dō tant excellēt, & inestimable. Come dict tres-bien aussi nostre Diuin Poëte en ces 8. vers suiuāts, & ailleurs.*

Boghen/ Obilisken groots/ en Piramiden hooghe/
Casteelen/ beelden schoon/ en brugghen moeten wijken
Deur den Tijdt/ en vergaen/ soomen claer siet voor d'ooghe
Gheen werck en is by d'werck der Musen te ghelijcken/
Want om t'gheldt dat aen pracht/ wellustighe besteden
En crijghen sy maer lof/ die als roock wordt vergheten:
Maer ouer duysent iaer/ als op den dagh van heden/
Sal den lof/ leuen claer/ der vrienden der Poeten.

LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.

M. HVGVE CABISSET. AV S[r]. VANDER NOOT.

SONNET.

Las helas! la vertu n'a plus credit au monde
o diuin Vander Noot! *comme voyons à plain*
A toy, des Belgiens Poëtes souuerain
Prince & grand Corifée, en qui vertu abonde:
Quel bien te font Anuers & eux, pour ta faconde?
Pour l'honneur & le bien que tu as faict à plain
Et à elle, & à eux, d'vne tant docte main?
Dont eux ingrats vers toy, à toy l'honneur redonde.
Celluy qui en ce temps veult en estat monter
Doibt, fuyant la vertu, se faindre & simuler
Et s'orner d'Ignorance, Enuie & Conuoitise:
Au vil peuple ignorant, & aux ambitieux
Desplaist l'homme sçauant, loyal, & vertueux,
Doncq si tu veux monter, sois homme d'entreprise.

RESPONCE DV POETE, AV PRECEDENT.

SONNET.

DES fins ambitieux, & du mocqueur vulgaire
Monsieur! il ne m'en chault, car suiuant la Vertu,
Ie m'absente tousiours de ce monstre testu
Auquel par la Vertu lon ne pourroit complaire:
Ie repais mon esprit (loing du sot populaire
En lieu d'estre amoureux des couppes & des déz)
Escripuant au papier les nombres accordéz
Que m'enseigne le chœur des Muses debonaire.
Ce n'est pas peu de cas, Monsieur! l'homme mal né
A ce bel art diuin n'est iamais addonné,
Car les malicieux ont la Vertu en hayne
L'ingratitude d'eux ne me cause tourment,
Aymant mieux vn thresor de Vertus, que d'argent,
Pour icy, & apres, viure en plaisir sans peine.

REPLICQVE DV MESME, AV MESME SEIG[r].

EPIGRAMME.

VIVENT *l'esprit de Dieu, & les Diuins Poëtes,*
Qui des Dieux sont enfans, & sacrez Interpretes:
Dont certes, à bon droict, ilz peuuent franchement,
Chanter ces vers suiuants, plains de contentement.

,, *Dieu est en nous, & par luy poussez sommes,*
,, *Nostre œuure point ne procede des hommes,*
,, *Ce qui contient ceste machine basse*
,, *Perira tout, nos vers demeureront:*
,, *Brief, toute chose par le temps se fracasse*
,, *Mais noz escripts à jamais floriront.*

LES OEVVRES POETIQVES DV SEIGNEVR IEAN VANDER NOOT.

CORINNA.

QVomodo leguntur literæ Hieroglyphicæ positæ in vltima Pyramide? Reuen. Dñe. DOCTOR. Quæ sunt in prima facie, dicunt, Sustine & Abstine, Medium tenuere beati: quæ in secunda facie videntur, dicunt, videndo audiendo & tacendo velocitatem sedendo, & tarditatem surgendo tempera: Quæ autē in tertia sunt, leguntur, Semper festinans tarde, Temperansque Te Tempori, Labore & Industria, Amore & Prudentia, paulatim deduc animum Deo subiectum, qui per suam beneuolentiam & omnipotentiam, erit firma custodia, protectio, & gubernatio vitæ tuæ, dabitque post mortem, vitam æternam.

OLYMPIA.

HOe leestmen de Hieroglicksche letteren? (Eerweerdigh Heere) die op de leste Piramide staen? LEERAER. Die op de eerste syde zijn/ seggen houdt aen/ en houdt af/ saligh die middelmate ghehouden hebben. Die op de tweede syde staen/ segghen/ siende hoorende ende swijghende/ matighet de haestigheyt al sittende/ en de traegheydt wackerlijck opstaende. En die op het derde aensicht staen/ segghen/ v haestende al-tijdt medt staden/ bueghende v nae den Tijdt/ medt Erbeydt en Vernuft/ medt Liefde/ en medt Veur-sichtigheydt/ leyt alleynskēs v gemoedt in d'ōderdanigheydt Godts/ de welke deur sijn bermhertigheydt/ ende al-maghtigheydt/ wesen sal een vaste wachte/ beschermighe/ ende regeringhe dyns leuens/ en sal v gheuen na dese doot/ dat eeuwigh leuen.

LAVRA.

COmme si leggeno le lettere Hieroglyphice poste nella vltima Pyramida? Reuerendis. S. DOTTOR. quelli chi son poste nella fachia 1. dicano: sustinete et abstinete, beati quelli chi anno tenuti la mediocrità. Quelli sopra la facsia 2. Dicano videndo vdendo & tacendo, temperate la velocità sedēdo, & la tarduità leuādo: & quelli poste sopra la fachsia 3. dicano. Sēpre festinando lentamente, & vi accommodando secundo il Tempo, con Trauaiglio & Industria: con Amore & Prudentia, conducette poco à poco il vostro animo nella subiectione d'Iddio, il qual sara per sua misericordia & omnipotentia, firma guardia, protettione e gouerno di vostra vita, & vi dara dapoi questa morte, la vita eterna.

MARFIRA.

EN qual manera se leen las letras Hieroglyphicas? (Sr. Dotor!) puestas sobre la postrera Pyramida? DOTOR. las que tienen el rostro 1. dizen sostentais con abstinencia, dichosos son los que han tenido la mediocridad: las que tiennen al rostro 2. dizen veyendo oyendo y callando, tempera la prisa assentando y la tardanza leuādo en alto y los qu'estan en el tercio 3. dizen. Despachados siempre, d'espachio, accōmodando os segun el Tiempo, con Trabajo y Industria: con Amor y Prudēcia: dirigid poco à poco tu Alma a la obediēcia de Dios, el qual por su benignidad y omnipotencia, ha de ser firma guardia, protection y gouierno de tu vida, y os dara despues de la muerte, la vida eterna.

CASSANDRE.

COmment lit on Monsr. Docteur? les lettres Hieroglyphiques mises dessus la derniere Pyramide? DOC. celles qui sont sus la face 1. disent, Sustenez & abstinez, heureux ceux la qui ont tenus la mediocrité: celles sus la face 2. disent, voyant, oyant & taisant tempez la hastiuité seant, & la tardiuité en vous leuant: & celles sus la face 3. disent. Tousiours te hastant à loisir, t'accommodant selon le Temps, par Labeur & Industrie: par Amour & Prudance, condui peu à peu ton courage en l'obeissance de Dieu, lequel par sa benignité, & toute puissance sera tres-ferme garde, protection, & gouuernement de ta vie, et te doura apres la mort, la vie eternelle.

ROSINA.

VVie leestman (Herr Doctor) de Hieroglyphique buchstaben stehend auff der Pyramiden? DOC. Alle zeit dich langsam eilend/ vnd dich nach der zeit richtendt mit Verstant vnd Aerbeyt: mit Liebe vnd Fursictikeyt richtet dein ghemut in de vndertenickeyt Gottes/ welcher euch wiert beschirmen vnd beschutzen durch seine almechtickeyt vnd gnade: vnd wirret euch geben nach diesem zeytligen toet das ewig Leben.

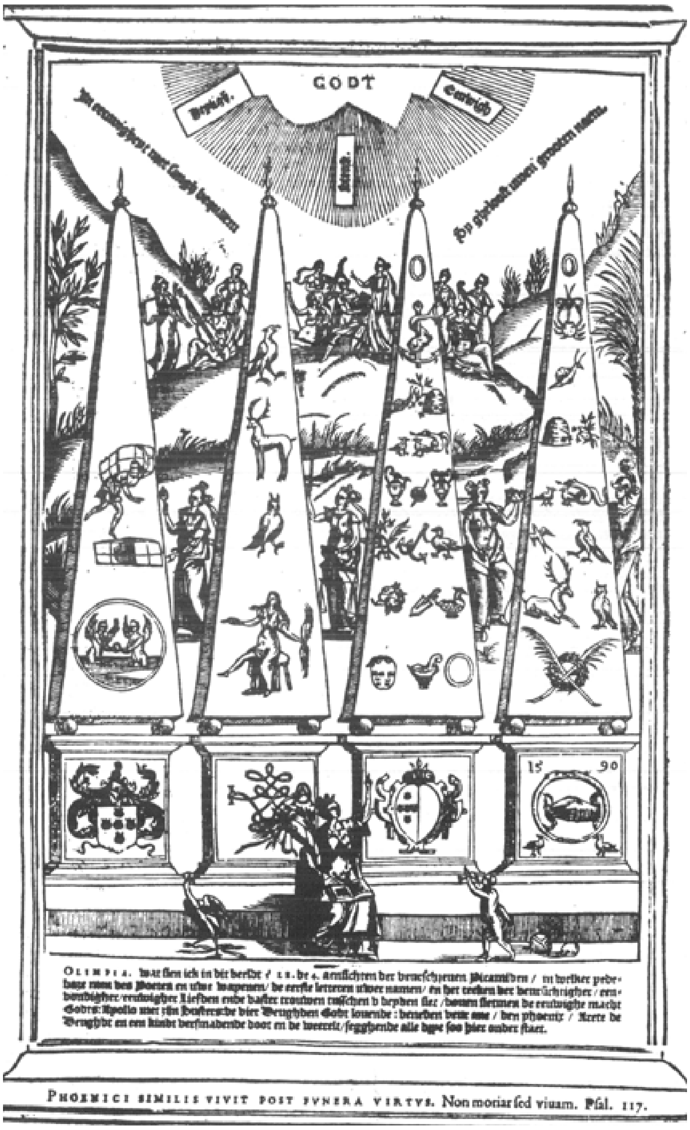
GODT
15 90
OLIMPIA.
PHOENICI SIMILIS VIVIT POST FVNERA VIRTVS. Non moriar sed viuam. Psal. 117.

M^r. Adri. de VVeerdt / aen den E^r. Huybrecht vã Mellstratẽ.
En aen de ghene daer mijn Heer Vander Noot aen schrijft.

DI weten en verstaen / hoe schoon dat is te wesen
Deughdelijck / wijs / en vroom / ende daerom wel ghepresen
Deur t'gheleert schrijuen schoon / en veerschen der Propheten /
Ghelijck ghy Heeren zijt / deur den Vorst der Poeten
Van Belgica vermaerdt / die meughen heur verblyden /
Want seker heuren lof sal duren t'allen tyden:
Dus siet / merckt / en verstaet / wat Godt v heeft ghesonden
Deur mijn Heer Vander Noot / en wordt danckbaer bevonden.

LAVRA *Che dicono quei versi S^r. Agricola?* DOT. *M^ro. Adriano De VVeerdt, huomo molto honesto, sauio & di buona vita, nato di Brussella, adrizzando sua parola alli Lettori de quali nostro virtuosiss^o. Poëta fa mentione ne suoi libri, loro disse, che quelli ch'intendono quanta bella cosa sia d'essere virtuoso: & essere per tali virtu lodato per versi diuini, cosi come essi sono per il Principe di Poëti Belgici, o Brabanzoni, debbensi bene allegrarsi: per che senza fallo alcuno, la lor gloria durera senza fine. Dunque Signori & Donne (disse) considerate & intendete qual ben Iddio vi ha mandato per il dotiss^o S^r. Vander Noot. Et vi mostrate non ingrati.* LAVRA. *Dice bene veramente: perche qual cosa potira lor esser data piu grande o piu bella, in questo mondo, che honore & gloria eterna?* DOT. *Et chi meritano piu esser honorati e fauoriti che i diuini Poëti? dando dono tanto excellente & inestimable a virtuosi. Come dice ben il nostro Poëta nelli otti versi qui sotto, & altra parte.*

MARFIRA. Que dizen essos versos Señor Agricola? DOT. Maestro Adriano De VVeerdt, mançebo muy honrado, letrado y de buena vida, nacido de Bruselas, dirigiendo sus palabras a los Lettores de los quales el Poëta haze mencion en sus libros, dize: que los que entienden quan hermosa cosa es ser virtuoso, sabio, valiente y por tales virtudes estimado por versos diuinos como lo son por el Principe de los Poëtas Belgicos o Brabançones: han de alegrarse mucho, por ser sus loores sin fin. Pues Señores y Damas (dize) es menester considerar y entender quanto bien y honra Dios os ha embiado por el virtuoso Señor Vander Noot: monstrando os no ser ingratos. MAR. O muy biẽ dicho. Ca que cosa se les podria dar en este mundo, mayor o mas hermosa que gloria eternal? DOTOR. Y que gente ay en el vniuerso que mas merece ser honrada y fauorescida que los diuinos Poëtas? porque ellos solos saben dar a los Virtuosos este don tan excellente y inestimable. Como dize muy bien nuestro Poëta en sus versos siguientes.

GASSANDRE. *Que disent ces vers, Monsieur Agricola?* DOT. *M^r. Adrien de VVeerdt, ieusne homme fort honneste, sçauant, & de bonne vie, natif de Bruxelles, addressant sa parolle aux Lecteurs desquelz le Poëte faict mētion en ses liures, leur dict, que ceux qui entendent quelle belle chose soit d'estre Vertueux, Sage, & Vaillant: & d'estre pour telles vertus bien prisé par vers diuins, comme ilz sont par le Prince des Poëtes Belgiques ou Brabançons, se doibuent bien resiouir: car sans faute aucune, leur louange durera sans fin. Doncques Messieurs & mes Dames (dict il) considerez & entendez quel bien Dieu vous à enuoyé par le tres-vertueux S^r. Vander Noot: & vous monstres n'estre ingratz.* CAS. *O tres-bien dict! Car quelle chose leur pourroit estre donnee plus grande ou plus-belle que gloire & louange eternelle?* DOC. *Et quelle maniere d'hommes trouue lon aussi en tout cest vniuers, qui meritent mieux qu'on leur face honneur & faueur, que les diuins Poëtes? qui seuls sçauent donner aux vertueux, le don tant excellent, & inestimable. Comme dict tres-bien aussi nostre Poëte en ces 8. vers suiuants, & ailleurs.*

BOghen / Obilsken groots / en Piramiden hooghe /
Casteelen / beelden schoon / en brugghen moeten wijken
Deur dẽ Tijdt / en vergaen / soomen claer siet voor d'ooghe:
Gheen werck en is by d'werck der Musen te ghelijken /
Wandt om t'gheldt dat aen pracht / wellustighe bested en /
En crygen sy maer lof / di als roock wordt vergheten:
Maer ouer duysent iaer / als op den dagh van heden /
Sal den lof leuen claer / der vrinden der Poëten.

LES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT.

Baptista de Rotondo, A mon S^r^. Gilles de Mont, de Brialmont.

Comme les vitieus ,, hayent les vertueus, Comme bien Cabisset,, monstre par ce Sonnet
Ainsi les gracieus ,, ayment les bienheureus. Du quel vous fay present, d'un cœur entier & net.

M. HVGVE CABISSET PROVENSAL AV S^r^. VANDER NOOT.

SONNET.

LAs helas! la vertu n'a plus credit au monde
O diuin Vander Noot*! comme voyons à plain*
A toy, des Belgiens Poëtes souuerain
Prince & grand Corifée, en qui vertu abonde:
Quel bien te font ceus la & eux, pour ta faconde?
Pour l'honneur & le bien que tu as faict à plain
Et à elle, & à eux, d'vne tant docte main?
Dont eux ingrats vers toy, à toy l'honneur redonde.
Celuy qui en ce temps veut en estat monter
Doibt, fuyant la vertu, se faindre & simuler
Et s'orner d'Ignorance, Enuie & Conuoitise:
Au vil peuple ignorant, & aux ambitieux
Desplaist l'homme sçauant, loyal, & vertueux,
Doncq si tu veux monter, sois homme d'entreprise.

RESPONCE DV POETE AV PRECEDENT.

SONNET.

DEs fins ambitieux, & du mocqueur vulgaire
Monsieur! il ne m'en chault, car suiuant la Vertu,
Ie m'absente tousiours de ce monstre testu
Auquel par la Vertu lon ne pourroit complaire.
Ie repais mon esprit (loing du sot populaire
En lieu d'estre amoureux des couppes & des déz)
Escripuant au papier les nombres accordéz
Que m'enseigne le chœur des Muses debonnaire.
Ce n'est pas peu de cas, Monsieur! l'homme mal né
A ce bel art diuin n'est jamais addonné,
Car les malicieux ont la Vertu en hayne.
L'ingratitude d'eux ne me cause tourment,
Aymant mieux vn thresor de Vertus, que d'argent,
Pour icy, & apres, viure en plaisir sans peine.

REPLICQVE DV MESME, AV MESME SEIGNEVR.

EPIGRAMME.

VIVENT *l'esprit de Dieu, & les Diuins Poëtes,*
Qui des Dieux sont enfans, & sacrez Interpretes:
Dont certes, à bon droicts ilz peuuent franchement,
Chanter ces vers suyuants, plains de contentement.

„ *Dieu est en nous, & par luy poussez sommes,*
„ *Nostre œuure point ne procede des hommes,*
„ *Ce que contient ceste machine basse*
„ *Perira tout, noz vers demeureront:*
„ *Brief, toute chose par le temps se fracasse*
„ *Mais noz escripts à jamais floriront.*

Aen den E^r. VVysen ende Veursinighen Adrian Smitsart.

Om de Menschen te dat eewich te leeren leuen / hebben d'Egyptische deez' Glyphen gheschreuen. En soo ghy Smitsart syt in deughden op ghebuwt Soo wil u tuwer eer' des Auctheurs d'ghewen.

CORINNA.

Quomodò leguntur literæ Hieroglyphicæ positæ in vltima Pyramide? Reuen. Dñe. DOCTOR. *Quæ sunt in prima facie, dicunt, Sustine & Abstine, Medium tenuere beati: quæ in secunda facie videntur, dicunt: videndo, audiendo & tacendo velocitatem sedendo & tarditatem surgendo tempera: Quæ autem in tertia sunt, leguntur, semper festinans tarde, Temperansque Te Tempori, Labore & Industria, Amore & Prudentia, paulatim deduc animum Deo subiectum, qui per suam beneuolentiam, & omnipotentiam, erit firma custodia, protectio, & gubernatio vitæ tuæ, dabitque post mortem, vitam æternam.* CORINNA. *Bona & tota salubris doctrina sane.*

OLYMPIA.

Hoe leesmen de Hieroglifickische letteren? (Eerweerdigh Heere) di op de leste Piramide staen? LEERAER. Di op de eerste syde zyn/ segghen houdt aen/ en houdt af/ salìgh die middelmate ghehouden hebben. Die op de tweede syde staen/ segghen/ siende/ hoorende en swyghende/ matighet de haestigheyt al sittende/ en de traegheydt wackerlijc opstaende. En die op het derde aensicht staen/ segghen/ u haestende al-tydt medt staden/ vuegende u nae den Tydt/ medt Erbeyt en Vernuft/ medt Liefde/ en medt Veur-sichtigheydt/ leyt alleynskēs u gemoedt in d'ōderdanigheydt Godts/ de welke deur sijn bermhertigheydt/ ende al-maghtigheydt/ wesen sal een vaste wachte/ bescherminghe/ ende regeringhe dyns leuens/ en sal u gheuen na des doot/ dat euwigh leuen.

LAVRA.

Comme si leggeno le lettere Hieroglifiche poste nella vltima Pyramida? Reuerendis. S^r. DOTTOR. *Quelli che son poste nella faccia, 1. dicano: sustinete & abstinete, beati quelli ch'anno tenuta la mediocrità. Quelli sopra la faccia 2. Dicano videndo vdendo & tacendo, temperate la velocità sedendo, & la tardità leuando: & quelle poste sopra la faccia 3. dicano. Sempre festinando lentamente, & vi accommodando secundo il Tempo, con Trauaglio & Industria: con Amore & Prudentia, conducete poco à poco il vostro animo nella subiettione d'Iddio, il qual sarà per sua misericordia & omnipotentia firma guardia, protettione & gouerno di vostra vita, & vi darà dapoi quella morte, la vita eterna.* LAV. *Molto bene.*

MARFIRA.

EN qual manera se leen las letras Hieroglificas? (S^r. Dotor?) puestas sobre la postrera Pyramida? DOTOR. Las que tienen el rostro 1. dizen sostentaos con abstinencia, dichosos son los que han tenido la mediocridad: las que tienen al rostro 2. dizen veyēdo oyendo y callando, tempera la prisa assentando y la tardança leuando en alto. Y los questan en el 3. dizen. Despachand os siempre, d'espacio, accommodando os segun el Tiempo, con Trabajo y Industria: con Amor y Prudencia dirigid poco a poco tu Alma a la obediencia de Dios, el qual pour su benignidad y omnipotencia, ha de ser firma guardia, protection y gouierno de tu vida, y os dara despues de la muerte, la vida eterna.

CASSANDRE.

Comment lison (Monsr. Docteur) les lettres Hieroglipbiques mises dessus la derniere Pyramide? DOC. *Celles qui sont sus la face 1. disent, Sustenez & abstinez, heureux ceux la qui ont tenus la mediocrité, celles sus la face 2. disent, voyant, oyant & taisant: temperez la hastiuité seant, & la tardiuité en vous leuant: & celles sus la face 3. disent. Tousiours te hastant a loisir, t'accommodant selon le Temps, par Labeur & Industrie: par Amour & Prudence, conduis peu à peu ton courage en l'obeissance de Dieu, lequel par sa benignité, & toute puissance sera tres-ferme garde, protection, & gouuernement de ta vie, & te donra apres la mort, la vie eternelle.* CASSAN. *O quelle bone instruction.*

ROSINA.

VVie leesman (Herr Doctor) de Hieroglipbique buchstaben stehend auff der Pyramiden? DOCT. Alle zeit dich langsam eillend / vnd dich nach der zeit richtend mit Verstant vnd Arbeyt: mit Liebe vnd Fursichtihkeyt richtet dein gheinut in de vndertenickeyt Gottes / welcher euch wiert beschirmen vnd beschutzen durch seine almechtickeyt vnd gnade: vnd wiret euch geben nach diesem zeytligen toet dass ewig Leben.

D Michael Hetsroy Breugel. S. Theologiæ Licentiatus, Canonicus Antuerpiensis approbauit.

FIN DES OEVVRES POETIQVES DV S^r. IAN VANDER NOOT.

GODT
15 90
OLYMPIA.
PHOENICI SIMILIS VIVIT POST FVNERA VIRTVS. Non moriar sed viuam. Psal. 117.

[Deel III: Verklarende aantekeningen]

Inleiding

Doel van deze aantekeningen is een toelichting te brengen, zowel bij het geheel der *PW* als bij elk vel afzonderlijk. De volgorde der behandeling van de aparte bladen is dan ook die van de definitieve versie als uiteengezet in de Analytische bibliografie en gepubliceerd in deel II. Waar de gelegenheid zich voordoet wordt stelselmatig verwezen naar verwante motieven of parallelle behandelingen in andere vellen. Deze verwijzingen beperken zich niet tot een nasporing binnen de *PW,* maar eveneens is, in de mate van het mogelijke, met het overige werk van de dichter rekening gehouden. De aldus nagestreefde synchronisatie belet niet dat in deze aantekeningen de aandacht toegespitst wordt op elk vel der *PW* als afzonderlijk bestaande entiteit. Hierbij komen achtereenvolgens steeds *Ontstaan, Inhoud, Bronnen* en *Verklarende Aantekeningen* ter sprake.

De rubriek *Ontstaan* stelt telkens opnieuw de vraag naar het waarom van het vel in kwestie: waren er welbepaalde redenen om deze publikatie op dat tijdstip en in de huidige samenstelling uit te geven (CASTRO)? Heeft dit geheel een welbepaalde functie binnen het geheel der *PW* (FEYTENS) of blijkt het een eerder toevallige disparate verzameling lofdichten te zijn (MAES)? In hoeverre getuigt het bestaande resultaat van haast (DEYBARRA) of bedachtzaamheid (ETTEN) bij de samenstelling ervan? Bepaalt de identiteit der aangezochte mecenen de presentatie van bepaalde vellen (BEJAR, FUENTES)?

De *Inhoud* beoogt een overzicht te geven van de opgenomen gedichten. Het voorkomen van stukken in andere talen dan het Nederlands evenals het uiterst verbrokkeld karakter van sommige vellen *PW* verantwoorden het voorhanden zijn van deze rubriek. Van Nederlandse en Franse bijdragen wordt enkel de kern overgehouden; stukken in andere talen (vooral Latijn, soms Italiaans of Spaans) vindt men, indien noodzakelijk geoordeeld, uitvoeriger geparafraseerd. Voor deze behandeling komen enkel oorspronkelijke - of ten minste als zodanig voorgestelde - bijdragen in aanmerking, wat in concreto betekent dat citaten en commentaren niet opgenomen zijn in dit overzicht.

De *Bronnen* worden beperkt tot een lijst van titels, en dit in functie van de grootst mogelijke overzichtelijkheid ten aanzien van deze belangrijke materie. Over de mate waarin uit de bronnen in de *Verklarende Aantekeningen* geciteerd wordt, zie men de desbetreffende paragraaf aldaar. Bij het opstellen van de bronnenlijst is binnen de *PW* strikt chronologisch te werk gegaan. Aangezien dit zelfde principe niet toegepast is bij het vastleggen van de definitieve versie (zie I, 205), zijn discrepanties met de huidige opeenvolging onvermijdelijk: FARNEZE (1592), dat dienst gedaan heeft als bron voor INKOOMSTE (1594), is uiteindelijk erna geplaatst. In de bronnenlijst van INKOOMSTE wordt de lezer dan ook voor verdere bronnen verwezen naar FARNEZE, een vel dat in de huidige editie pas naderhand verklaard wordt.

De *Varianten* omvatten de wijzigingen in Van der Noots eigen teksten tegenover vroegere versies hiervan. Loutere spellingvarianten worden niet opgenomen, maar wel vindt men de meest relevante gevallen aangestipt en geïnterpreteerd.

De *Verklarende Aantekeningen* brengen in de eerste plaats de eigenlijke tekstverklaring. Voor het Nederlands wordt achtereenvolgens een beroep gedaan op WNT, MNW, RG, Kil., VD en het idioticon van Cornelissen-Vervliet. Onder de anderstalige teksten zijn enkel de Franse en Duitse versies verklaard, en dit aan de hand respectievelijk van Huguet, Littré en Godefroy en van DW. De Italiaanse en Spaanse teksten worden slechts gecommentarieerd bij eventuele afwijkingen tegenover hun Franse voorbeeld.

Wanneer de omschrijvingen in de woordenboeken zeer precies toepasselijk zijn op de thans verklaarde tekst, dan worden die geciteerd tussen aanhalingstekens.

In de regel wordt bij elke verklaring de afkorting van het naslagwerk vermeld, waarin de voorgestelde opheldering gevonden is. Als dit bij sommige realia met betrekking tot de klassieke oudheid en mythologie nagelaten is, dan wordt hierdoor stilzwijgend verwezen naar de desbetreffende lijst in VD.

De behandeling van de bronnen heeft een speciale aanpassing gevergd. Alle opgespoorde teksten integraal citeren zou de omvang van deze aantekeningen ongeveer verdubbeld en de raadpleging ervan niet noodzakelijk vergemakkelijkt hebben. Daarom is uitgegaan van de bereikbaarheid van deze categorie teksten: wanneer moderne edities voorhanden zijn, wordt er volstaan met de verwijzing in de reeds vermelde rubriek *Bronnen,* zonder dat de betreffende passage thans geciteerd wordt (Ronsard, Du Bellay). Hetzelfde procédé is toegepast met betrekking tot teksten van klassieke auteurs, kerkvaders en bijbelcitaten: voor de eersten wordt de reeds lang vastgelegde indeling gevolgd, voor de oudchristelijke schrijvers is er natuurlijk Migne, en voor de bijbel is er een beroep gedaan op de Vulgaat, waarvan dan ook telling en Latijnse afkortingen overgenomen zijn.

Een tegengestelde houding heeft zich opgedrongen ten aanzien van niet herdrukte of moeilijk bereikbare zestiende-eeuwse literatuur, die in de mate van het mogelijke in extenso geciteerd wordt. De Latijnse teksten van Patricius, Badius en Alciati vindt men dan ook telkens voluit aangehaald, evenals Nederlandse bronnen zoals Coornhert en de spelen van zinne uit 1561.

Of de achterhaalde bronnen nu geciteerd worden of niet, steeds vindt men eventuele betekenisvolle afwijkingen tussen de oorspronkelijke tekst en Van der Noots versie aangestipt (BALBI). Dit is ook de regel wanneer de auteur bepaalde teksten citeert: hij kan het immers zelden nalaten de tekst van iemand anders - die moge nu nog Horatius of Ronsard heten - te manipuleren.

Ten slotte zijn in de *Verklarende Aantekeningen* ook de biografische gegevens aangaande de vermelde personages opgenomen. Te dien aanzien is de normale regel gevolgd: noemt Van der Noot een bekend iemand, dan valt diens biografische noot kort uit; daarentegen noopt relatieve onbekendheid van het betrokken individu tot aanhaling van alle bereikbare wetenswaardigheden.

Afkortingen

Aa	: A.J. van der Aa, *Biographisch woordenboek der Nederlanden, bevattende levensbeschrijvingen van zoodanige personen, die zich op eenigerlei wijze in ons vaderland hebben vermaard gemaakt*, Haarlem, 1852-1878.
AA	: *Antwerpsch archievenblad* 1(1864)-30(s.d.)
	Tweede Reeks 1(1926)-9(1934)
Alciati	: *Andreae Alciati V.C. emblemata: Cum Clavdii Minois Diuionensis ad eadem commentariis. Quibus Emblematum omnium aperta origine, mens auctoris explicatur,* & *obscura omnia dubiaque illustrantur. Editio qvarta*, Lvgdvni Batavorum, 1591.
Apod	: Hermannus Grenerus, *Apodixe / das ist ein clare beweisunge vnd ausslegunge auff das erste vnd letste bild / von des gegenwerdigen Buchs...*, in *Ext.*
Azevedo	: J.F.A.F. de Azevedo Coutiño y Bernal, *Généalogie de la famille de van der Noot*, s.l., 1771.
Baelde	: Michel Baelde, *De collaterale raden onder Karel V en Filips II (1531-1578). Bijdrage tot de geschiedenis van de centrale instellingen in de zestiende eeuw*, Brussel, 1965.
BB	: *Bibliotheca belgica. Bibliographie générale des Pays-Bas. Fondée par Ferdinand van der Haeghen. Rééditée sous la direction de Marie-Thérèse Lenger*, Bruxelles, 1964-1970.
BN	: *Biographie nationale publiée par l'académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique*, Bruxelles, 1866-.
Brulez	: Wilfried Brulez, *De firma della Faille en de internationale handel van Vlaamse firma's in de 16e eeuw. Voorwoord door C. Verlinden*, Brussel, 1959.
BT	: Elly Cockx-Indestege & Geneviève Glorieux, *Belgica typographica 1541-1600. I Bibliotheca Regia Bruxellensis*, Nieuwkoop, 1968.
Butkens	: Christophe Butkens, *Trophées tant sacrés que profanes du duché de Brabant...*, La Haye, 1724.
Butkens, *Suppl.*	: Christophe Butkens, *Supplement aux trophées tant sacrés que profanes du duché de Brabant*, La Haye, 1726.

CB/Abr	: Jan van der Noot, *Cort begryp der XII. boeken olympiados...Abrege des dovze livres olympiades...*, Anvers, 1579.
Cornelissen-Vervliet	: P. Jozef Cornelissen & J.B. Vervliet, *Idioticon van het Antwerpsch dialect (Stad Antwerpen en Antwerpsche Kempen)*, Gent, 1899-1903; *Aanhangsel*, Gent, 1906; *Bijvoegsel*, Turnhout, 1936-1938.
DBE	: C.A. Zaalberg, *'Das Buch Extasis' van Jan van der Noot,* Assen, 1954.
D'Heere	: Lucas d'Heere, *Den hof en boomgaerd der poësien. Met inleiding en aantekeningen door W. Waterschoot*, Zwolle, 1969.
Diercxsens	: Joannes Carolus Diercxsens, *Antverpia Christo nascens et crescens...*, Antverpiae, 1747-1763.
Du Cange	: *Glossarium mediae et infimae latinitatis. Conditum a Carolo du Fresne domino Du Cange...Cum supplementis integris D.P. Carpenterii...Digessit G.A.L. Henschel...Editio nova...a Léopold Favre*, Niort, 1883-1887.
DW	: Jacob Grimm en Wilhelm Grimm, *Deutsches Wörterbuch*, Leipzig, 1854-1960.

Ext	: *Das Buch Extasis beschrieben durch den Edlen vnd Ernuesten J. Johann von der Noot Patricium von Antorff*, [Keulen, ca. 1576].
Forcellini	: *Totius latinitatis lexicon opera et studio Aegidii Forcellini lucubratum et in hac editione post tertiam auctam et emendatam a Josepho Furlanetto...Novo ordine digestum amplissime auctum atque emendatum cura et studio Vincentii De-Vit*, Prati, 1858-1875.
Forster	: Leonard Forster, 'Jan van der Noot und die deutsche Renaissancelyrik. Stand und Aufgaben der Forschung', in *Literatur und Geistesgeschichte. Festgabe für Heinz Otto Burger*, (Berlin, 1968), 70-84.
Gailliard	: J. Gailliard, *Bruges et Le Franc ou leur magistrature et leur noblesse, avec des données historiques et généalogiques sur chaque famille*, Bruges, 1857-1864.
Godefroy	: Frédéric Godefroy, *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IX*^{e} *au XV*^{e} *siècle...*, Paris, 1881-1902.
Goris	: Jan Albert Goris, *Etude sur les colonies marchandes méridionales (Portugais, Espagnols, Italiens) à Anvers de 1488 à 1567. Contribution à l'histoire des débuts du capitalisme moderne*, Louvain, 1925.
Grafschriften	: *Verzameling der graf- en gedenkschriften van de provincie Antwerpen*, Antwerpen, 1856-1906.
Guicciardini	: *Beschryvinghe van alle de Neder-landen; anderssins ghenoemt Neder-Dvytslandt*, *Door M. Lowijs Guicciardijn / Edelman van Florencen:...Overgheset in de Nederduytsche spraecke, door Cornelium Kilianum. Nu wederom...vermeerdert ende verciert / door Petrvm Montanvm...*, Amsterdam, 1612.
Herckenrode	: J.S.F.J.L. de Herckenrode, *Nobiliaire des Pays-Bas et du comté de Bourgogne...*, Gand, 1862-1865.
Herckenrode, *Compl.*	: J.S.F.J.L. de Herckenrode, *Complément au nobiliaire des Pays-Bas et du comté de Bourgogne*, Gand, 1862-1866.
Herckenrode, *Armorial*	: J.S.F.J.L. de Herckenrode, *Nobiliaire des Pays-Bas et du comté de Bourgogne...*, *Armorial*, Gand, 1865.
Huguet	: Edmond Huguet, *Dictionnaire de la langue française du seizième siècle*, Paris, 1925-1967.

Hypnerotomachie : *Le songe de Poliphile. Fac-similé de la première édition française de 1546...Présenté par Albert-Marie Schmidt*, s.l., 1963.

Jubilé : *Dry-honderd-vyftig-jaerige jubilé der berugte instellinge van den dienst der agtbaere heeren aelmoessenieren der stad Antwerpen, gevierd Den vyfden van Winter-Maend MDCCCVIII*, (Antwerpen, 1808).

Kil. : *Etymologicvm tevtonicae linguae: sive dictionarivm tevtonico-latinvm...stvdio et opera Cornelii Kiliani Dvfflaei...Cvrante Gerardo Hasselto Arnhemiensi...*, Traiecti Batavorvm, 1777.

Lexer : Matthias Lexer, *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch*, Leipzig, 1872-1878.

Littré : Emile Littré, *Dictionnaire de la langue française*, Paris, 1956-1958.

LvB : Jan van der Noot, *Lofsang van Braband. Hymne de Braband. In facsimile-uitgave met inleiding en aantekeningen van C.A. Zaalberg*, Zwolle, 1958.

MEW : *Moderne encyclopedie der wereldliteratuur. Algemene leiding J. Aerts*, *A.G.H. Bachrach*, *G. Stuiveling*, Gent, (1963)-.

MNW : E. Verwijs en J. Verdam, *Middelnederlandsch woordenboek*, 's-Gravenhage, 1885-1941.

Migne : *Patrologiae cursus completus sive bibliotheca universalis, integra, uniformis, commoda, oeconomica, omnium ss. patrum, doctorum scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad usque Innocentii III tempora floruerunt...Accurante J.-P. Migne*, Parisiis, 1844-1864.

NBW : *Nationaal biografisch woordenboek*, Brussel, 1964-.

NNBW : *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek. Onder redactie van P.C. Molhuysen, en P.J. Blok...*, Leiden, 1911-1937.

OE : Jan van der Noot, *The Olympia Epics..., edited by C.A. Zaalberg*, Assen, 1956.

Papebrochius : Daniel Papebrochius, *Annales Antverpienses ab urbe condita ad annum M.DCC....Ediderunt F.H. Mertens...et Ern. Buschmann...*, Antverpiae, 1845-1848.

Pauly-Wissowa : *Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung. Unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen herausgegeben von Georg Wissowa*, Stuttgart, 1894-.

Plantin, *Corr.* : Christophe Plantin, *Correspondance. Publiée par Max Rooses* [*en*] *J. Denucé,* Antwerpen-Gent, 1883-1918.

Plantin, *Corr.*, *Suppl.* : *Supplément à la correspondance de Christophe Plantin, publiée par M. van Durme,* Anvers, 1955.

Prims : Floris Prims, *Geschiedenis van Antwerpen*, Antwerpen, 1927-1949.

Prims 1929 : Floris Prims, ‘De Geschiedenis van Jonker Jan Van der Noot toegelicht door de Antwerpsche Archieven’, in *VMKVA* 1929, 599-636.

Prims 1937 : Floris Prims, ‘Jonker Jan van der Noot in de crisisjaren 1582-1587’, in *VMKVA* 1937, 967-985.

PW : *Poeticsche Werken*

Rietstap : J.B. Rietstap, *Armorial général précédé d'un dictionnaire des termes du blason*, Gouda, 1884-1887.

RG : J.J. Mak, *Rhetoricaal glossarium*, Assen, 1959.

Ronsard, *Les Oevvres*, 1623 : *Les Oevvres de Pierre de Ronsard Gentilhomme Vandosmois Prince des Poetes François, Reueues et augmentées et*

Jllustrees de Commentaires et remarques, Paris, 1623.

Ryckman-de Jonghe : Baron de Ryckman de Betz en burggraaf Fernand de Jonghe d'Ardoye, *Armorial et biographies des chanceliers et conseillers de Brabant*, Hombeek, s.d.

Schillings : *Matricule de l'université de Louvain publiée par A. Schillings. IV Février 1528-Février 1569*, Bruxelles, 1961.

SB : Jan van der Noot, *'Stammbuch'. Uitgegeven met een inleiding door W. Waterschoot*, Gent, 1971.

Smit-Hellinga : Jan van der Noot, *Epitalameon...Inleiding en aantekeningen van W.A.P. Smit. Met een bijlage over de drukgeschiedenis door W.Gs Hellinga*, Zwolle, 1953.

Smit-Vermeer : Jan van der Noot, *Het Bosken en Het Theatre. Inleiding en aantekeningen van W.A.P. Smit met medewerking van W. Vermeer*, Amsterdam-Antwerpen, 1953.

STFM : Pierre de Ronsard, *OEuvres complètes. Edition critique avec introduction et commentaire par Paul Laumonier*, Paris, 1914-.

Sweertius : Franciscus Sweertius, *Athenae belgicae sive nomenclator Infer. Germaniae scriptorvm, qvi disciplinas philologicas, philosophicas, theo-*

	logicas, ivridicas, medicas et mvsicas illvstrarvnt..., Antverpiae, 1628.
Sweertius, *Monvmenta*	: Franciscus Sweertius, *Monvmenta sepvlcralia et inscriptiones pvblicae privataeq*ue *dvcatvs Brabantiae*, Antverpiae, 1613.
Tervarent	: Guy de Tervarent, *Attributs et symboles dans l'art profane 1450-1600. Dictionnaire d'un langage perdu*, Genève, 1958-1964.
Thieme-Becker	: Ulrich Thieme en Felix Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Leipzig, 1908-1950.
TNTL	: Tijdschrift voor Nederlands(ch)e taal- en letterkunde.
Torrentius	: Laevinus Torrentius, *Correspondance. Edition critique, notes et index de Marie Delcourt et Jean Hoyoux*, Paris, 1950-1954.
Van den Leene	: [Joseph van den Leene], *Le theatre de la noblesse du Brabant*, Liege, 1705.
VD	: *Van Dale, Groot woordenboek der Nederlandse taal. Achtste, geheel opnieuw bewerkte en zeer vermeerderde druk door C. Kruyskamp*, 's-Gravenhage-Antwerpen, 1961.
Vermeylen	: Aug. Vermeylen, *Leven en werken van jonker Jan van der Noot*, Antwerpen, 1899; de cijfers tussen () verwijzen naar Id., *Verzameld werk*, Brussel, (1951), II.
VMKVA	: Verslagen en medede(e)lingen van de koninklijke Vlaams(ch)e academie voor taal- en letterkunde.
WNT	: *Woordenboek der Nederlandsche taal*, 's-Gravenhage..., 1882-.

Titelvel 1580-1581

Verklarende aantekeningen

Voor de ontstaanswijze van dit titelvel, de beïnvloeding ervan door *CB/Abr* en *LvB*, en de verhouding tussen de twee staten van de buitenvorm zie men de Analytische bibliografie.

1-3 *Verscheyden...vverken:* deze titel getuigt niet van grote fantasie, want reeds *Het Bosken* draagt als ondertitel: ‘Inhoudende verscheyden Poëtixe wercken’ (Smit-Vermeer, 14). Wel wordt in beide gevallen door de keuze van het eerste adjectief het verzamel-karakter van deze bundels beklemtoond.

2 *poeticsche:* deze spelling gaat vermoedelijk terug op het Franse adjectief *poétique*, waaraan dan tautologisch het Nederlandse suffix -s(ch)e vastgehecht wordt; zie voor een soortgelijk procédé J.J. Salverda de Grave, *De Franse woorden in het Nederlands*, Amsterdam, 1906, 337-338. Deze spelling is niet eigen aan Van der Noot: Willem van Haecht gebruikt ze in 1562 (*Spelen van sinne...*, Antwerpen, 1562, A2^{v}) en Th. Leeuwius te Leiden in 1578 (J.A. van Dorsten, *Poets, Patrons, and Professors,* Leiden-London, 1962, 60 noot 1).

5 *patri.:* patricius, een titel die de auteur steeds en met graagte aanwendt: men zie de titels van *al* zijn werken sinds *Ext.* Het Antwerps schependom, dat onze auteur in zijn hoedanigheid van *patricius* bekleed heeft, past wel bij de beschrijving van de stand als in Franciscus Patricius, *De institvtione...*, Parisiis, 1585, 182^{r}: ‘...nam Romani...tres ciuitatis ordines co*n*stituerunt authore Romulo...quorum primum patricium appellauerunt...Nam patricios ta*n*tùm sacris ac cerimoniis praefecit Romulus, voluítque vt magistratus gererent, ius dicerent, & secum publica munera exercerent: eorúmque collegium senatum appellauit’. Ook Ronsard en de overige Franse Pléiade-dichters bogen zowel op hun adellijke afstamming als op hun dichterlijk talent; zie Henri Franchet, *Le poète et son oeuvre d'après Ronsard*, Paris, 1922, 81 en Henri Weber, *La création poétique au XVIe siècle en France*, Paris, (1955), 71-73.

12 *Giles vanden Rade:* zie de Analytische bibliografie; de gegevens uit de *Biographie nationale* kunnen thans aangevuld worden met NBW, V, 709-717 (A. Schouteet) en met

de lijst van de door hem gedrukte boeken, bewaard in de Brusselse Koninklijke Bibliotheek, opgesteld in BT, 539-540. Hieruit blijkt dat zijn eerste boek te Antwerpen gedrukt is in 1571, het jaar waarin hij het poorterschap van Antwerpen verwierf, en dat zijn laatste werk aldaar in 1587 van de pers gekomen is.

f 2ᵛ houtsnede: nadere toelichting bij dit portret vindt men in de Analytische bibliografie; daar is eveneens de rebus opgelost, afgebeeld op het medaillon dat de dichter aan een lint op de borst draagt. Daarom wordt hier volstaan met Van der Noots mogelijke bronnen aan te geven. De cirkel voor 'semper' vindt men in de *Hypnerotomachie*, 22ʳ; de krab met libel voor 'festinans tarde' is vermeld bij Alciati, 21: 'Augustus Caesar...in altera numi aurei parte, quod cudendum ea maximè causa iusserat, Papilionem vnà cum fluuiatili Cancro caelari voluit; altero quidem tarditatem, altero verò celeritatem intelligebat', en afgebeeld in de deviezen van Gabriel Simeoni, opgenomen in Glaude Paradyn en Gabriel Simeon, *Princelijcke Deuijsen ofte wapenen*, Antvverpen, 1563, 152ᵛ met de kenspreuk 'Festina lentè'; de huisjesslak voor 'tempera te tempori' komt als dusdanig voor in de slotprent van *Ext*; de zwaluw als symbool der 'aequalitas' vindt men bij Pierio Valeriano (Tervarent, 215), de arend geldt als symbool van het gezicht sinds de oudheid (Tervarent, 6); eveneens bij Valeriano, die door Van der Noot ijverig geraadpleegd schijnt (zie *DBE*, 201 e.v.), treft men het hert aan als zinnebeeld van het scherpe gehoor (Tervarent, 67); de uil 'die kleines gerůchts ist' wordt als symbool van 'tacere' beschouwd op grond van de *Apod*, §7 (*OE*, [10]); de gekruiste palmen evenals de laurierkrans verzinnebeelden elk apart 'virtus' op een plaat van Jan Wiericx, voorstellend Hercules in het gezelschap van deugd en ondeugd (Tervarent, 294, 129).

14 *Tempera te tempori:* sinds de bewijsvoering van prof. W.A.P. Smit (Smit-Vermeer, 12) wordt Van der Noots devies uit bijbels oogpunt geïnterpreteerd, maar het lijkt mij niet noodzake-

lijk de oorsprong ervan in een ‘lectio reiecta notabilis’ van *Rom.* 12:11 te zoeken. Het ontbreekt immers in die tijd ook elders evenmin aan soortgelijke oproepen tot aanpassing aan de tijdsomstandigheden. In ieder geval beogen zowel Van der Noot als de overige propagators van deze levenshouding geen aansporing tot opportunisme, maar veeleer tot geduld in tegenspoed. Men zie de ‘christelijke ethiek vermengd met stoicijnschen inslag’ die Van Roosbroeck terugvindt in de teksten bij Joris Hoefnagels emblemata (Joris Hoefnagel, *Patientia. 24 politieke emblemata 1569.* In fac simile voor het eerst uitgegeven met een historische inleiding door Rob. van Roosbroeck, Antwerpen, 1935, 19). Over de entourage van Abraham Ortelius merkt Jean Puraye op: ‘Nous sommes bien loin ici de l'enthousiasme des années 1510, quand Erasme préparait l'*Eloge de la Folie* et que More rêvait la constitution du pays de Nulle-Part. Les orages politiques ont enseigné que le bonheur est dans le “Vis caché!” Tout l'Album Amicorum parle de ce reploiement, de sagesse, de recours à la vie intérieure’ (Abraham Ortelius, *Album amicorum.* Edition facsimile avec notes et traduction par Jean Puraye..., in *De Gulden Passer* 46 (1968), 9). Zulke levenshouding was trouwens reeds aangeprezen door de *Disticha Catonis:* ‘Honeste seruit, qui succumbit tempori’, met als commentaar: Honestum est seruire te tempori, & cedere fortunae ad tempus' in *Catonis disticha moralia cvm scholiis avctis Erasmi Roterodami*, Antverpiae, 1533, F1^{r}. De spreuk ‘tempera te tempori’ wordt tot emblema uitgewerkt in de bekende emblematabundel van Otto Venius, *Q. Horatü Flacci emblemata.* Imaginibus in aes incisis, Notisq*ue* illustrata, Studio Othonis Vaenii Batauolugdunensis, Antverpiae, 1607, 168. Het loont de moeite de teksten te citeren, die ter illustratie van deze spreuk door Venius aangehaald worden. Achtereenvolgens zijn dat: Horatius, *Carmina*, III, xxix, 32-41; twee verzen van Dominicus Lampsonius, ‘Inuisens hilari Tempus te suscipe vultur, I Hospitioque foue, fac tibi sitq*ue* lucro.’; een prozatekst van Seneca: ‘Sic fit, vt minùs ex crastino pendeas, cùm hodierno manum inieceris: dum differtur, vita transcurrit. Omnia aliena sunt, Tempus tantùm nostrum est.’; een vertaald vers uit Pindarus: Proq*ue* loco nunc

hunc fieri, nunc expedit illum.' en ten slotte een vers uit Seneca: 'AEtate fruere, mobili cursu fugit'. A.h.w. in voetnoot volgen nog twee kwatrijnen: 'Den tijdt neemt so hy comt, in rust ghestadigh blijft. l VVat quaet 't geual brenght voort, beroert', of rasernije, l Die als een water vloet, het al ter neder drijft. l In schoon weer, of tempeest, de wijse is euen blije' en 'Suiuant le temps qui court, faites vostre debuoir. l Quand l'esmeute aduiendra entre vn peuple mobile, l Bruyant comme vn torrent, qui tout en bas fait cheoir. l l'Homme sage au milieu des ondes vit tranquille'; zie voor het auteurschap van deze Nederlandse verzen Garmt Stuiveling, 'Bredero en Vaenius', in *Jaarboek De Fonteine* 18 (1968), 247-259. Als *pictura* bij deze *inscriptio* is een man afgebeeld die de Tijd onthaalt, voorgesteld als een gevleugelde grijsaard met zeis; op de achtergrond van de voorstelling stort een woning in een bergstroom, die ook enkele stuks vee meesleurt. Venius' compositie is integraal geciteerd, om ook hier het ontbreken van elke verwijzing naar een bijbelse oorsprong i.v.m. dit devies in een helder daglicht te stellen.

De huisjesslak die voor Van der Noot als embleem van deze zinspreuk geldt, vindt men elders terug als afbeelding bij een *inscriptio* van dezelfde strekking als Van der Noots leuze, en weer zonder religieuze achtergrond; men zie Jacobus â Bruck, *Emblemata politica,* Argentinae-Coloniae, 1618, nr. 40 'Utere sorte tua', opgenomen in Arthur Henkel en Albrecht Schöne, *Emblemata. Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts*, Stuttgart, (1967), 621.

Al deze gegevens beogen niet het betoog van prof. Smit te ontzenuwen; alleen moet men bedenken dat naast de mogelijke bijbelse oorsprong, er in die tijd een ten minste even bekende wereldse, nog op antieke grondslag stoelende traditie bestaat, die Van der Noot tot het aannemen van dit devies kan hebben aangezet. Wat beide mogelijke bronnen gemeen hebben is een totale logenstraffing van het ooit tegen Van der Noot geuite verwijt van opportunisme, dat zelfs in zijn zinspreuk zou doorklinken.

Voorwerk 1580-1581

Ontstaan

Zoals in de *LvB* dient het VOORWERK blijkens de signaturen A2-A3 in het TITELVEL gevoegd te worden, zodat een groep van folio's in vieren ontstaat. Voor de schikking der opgenomen gedichten heeft Van der Noot enige elementen aan de liminaria van *CB/Abr* ontleend: 46-68 bezit dezelfde strekking als ‘De selfde R. vander Hegghen tot de afgunstighe, lachterarts, spotters, en Zoylisten’ in *OE,* [135]. In 120-137 wordt het portret van de auteur aangekondigd door Jan Maes, een bijdrage die voor *CB/Abr* in *OE*, [140] geleverd is door jonker Jacob van Crutsener. Voor 46-68 blijkt een meer suggestief voorbeeld voorhanden in de persoon van Jan Baptist Houwaert. Zowel in diens *Milenus clachte...*, Antwerpen, 1578, A2^{r}, als in de *Oratie der Ambassadeuren vanden doorluchtighen Prince Matthias...*, Antwerpen, 1578, A2^{r}, ontmoeten wij een soortgelijke captatio benevolentiae: een gedicht ‘Tot die goetwillighe Lesers’ met acrostichon IAN BAPTISTA wordt gevolgd door een stukje ‘Tot Zoilum’ met dito HOVWAERT. Ten overvloede zij nog gezegd dat acrostichons bij Van der Noot verder uiterst zelden voorkomen (in de *PW* enkel SCHOLIER 3 en 43).

Inhoud

De belangstelling van de lezer wordt in gelijke mate opgeëist voor het werk en voor de auteur; f 1 is uitsluitend gewijd aan de voortreffelijkheid van het poëtisch oeuvre, waarbij de schrijver zelf aanhoudend aan het woord blijkt; f 2 bezingt bij monde van enige lofdichters Van der Noots literaire verdiensten en zijn adellijke afkomst.

Bronnen

1-45 is overgenomen uit *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 55). De eerste helft van deze elegie is vertaald naar Ronsard. Hierop is voor het eerst gewezen door Robert Foncke, ‘Literairhistorische notedopjes III. Bij Dr. W.A.P. Smit's Heruitgave van “Jan van der Noot: Het Bosken”’, in *VMKVA* 1960, 170.

Nadere specificering:

3-16	=	Ronsard, *A Jean de Morel, Ambinois,* 79-92 (*STFM,* VII, 229-230)
17-23		97-102 230
19-20	=	*Hypnerotomachie,* 29^{r}

Verklarende aantekeningen

3	*bien:* bijen; deze vergelijking, die hier rechtstreeks op Ronsard teruggaat, kent reeds een lange voorgeschiedenis sinds Lucretius, *De rerum natura,* III, 11-13; zie Robert J. Clements, *Picta poesis. Literary and humanistic theory in renaissance emblem books,* Roma, 1960, 70-71.

4 *ghebloeydt:* in bloei staande WNT, IV, 430 (s.v. Gebloeid)

voorsightighlyck: met doorzicht MNW, IX, 1074 (s.v. Voresichtichlike)

5 *ghereet:* zonder bezwaar WNT, IV, 1645 (s.v. Gereed); stopwoord met verzwakking van de eigenlijke betekenis.

8 *orboorlycxt:* nuttigst ‘Met eene bepaling in den 3den nv.’ WNT, XI,62 en 63 (s.v. Oorbaarlijk...oorboorlijk)

12 *Phebums:* van Phoebus Apollo; de oorspronkelijke accusatiefvorm is tot nieuwe eigennaam geworden, die hier de genitiefuitgang krijgt; zie Smit-Hellinga, 35 noot bij *Na Iouems goey gheboden* op Bladzijde 7.

drachte: steun WNT, III, 3219 (s.v. Dracht)

14 *altemed:* somtijds WNT, II, 294 (s.v. Altemet)

liefde: tot Olympia; b.v. DENNETIERES 106

strydt: het optreden van de heer van Carloo tijdens de slag van Grevelingen; zie GOOSSENIUS 101

15 *Godt:* de religieuze gedichten in SLOTVEL [1] en [2]

16 *schouwende:* ontwijkende WNT, XIV, 964 (s.v. Schouwen)
fantasye: mistroostige overpeinzing, tobberij WNT, III, 4379 (s.v. Fantasie)

17 *Natur':* ‘De *natuur...*als het beginsel van alle scheppende en onderhoudende kracht’ WNT, IX, 1612 (s.v. Natuur)
Aerdt: ‘zoveel als: natuur (als scheppende kracht)’ WNT, Suppl. I, 234 (s.v. Aard)
Aerdt staat hier voor *Genius*, met wie *Natura* in deze context doorgaans optreedt. Zie Ernst Robert Curtius, *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*, Bern-München, (1961)[3], 128 en noot 2 aldaar. In het spel van zinne van de Brusselse rederijkerskamer 't Mariacransken, opgevoerd ter gelegenheid van het Antwerps landjuweel in 1561, treedt o.a. op ‘Den aert, met een Ypsilon in sijn hant, ende sijn aenschijn ende cleeders half vvit ende half svvert’. Deze figuur wordt in ‘Deerste Prologhe’ gekarakteriseerd als ‘Dimborst / den aert (daermen Jndoles by verstaet)...Tot goet / tot quaet / onghebonden onghecoert /’; zie *Spelen van sinne...*, Antwerpen 1562, 3B4^{v}-3C1^{r}. Hoewel dit personage enkel de persoonlijke geaardheid van elke mens voorstelt, wordt ook door de factor van 't Mariacransken dezelfde dubbele mogelijkheid tot goed- of kwaaddoen bij elk individu geïmpliceerd, die door Van der Noot aan de natuur als geheel, als creatieve kracht, wordt toegekend in 18-24.

20 *verwermdt:* in gloed zet MNW, IX, 332 en 293 (s.v. Verwermen...Verwarmen). Deze uitweiding over afrodisiaca (19-20) vindt men niet terug bij Ronsard, maar wel in de *Hypnerotomachie*, 29^{r}: ‘parquoy l'vne d'entr'elles nommee Geusie, cueillit vne fueille de blanc ou Iaulnet d'eau,...vne d'Amelle, & vne racine de Pied de veau, autreme*n*t appellee Aron, qui estoient creues bien pres l'vne de l'autre: & m'en feit offre gracieuse, afin d'elire & prendre celle qui me plairoit, pour ma santé. Ie refusay le Iaulnet d'eau, & Pied deveau, pour leur ardeur, & prins l'Amelle, que ie mey en ma bouche, & en mengeay: parquoy incontinent apres, celle chaleur lasciue fut estaincte, si bien que ie

retournay en ma dispositio*n* premiere'. Zie ook Francesco Colonna, *Hypnerotomachia Poliphili.* Edizione critica e commento a cura di Giovanni Pozzi e Lucia A. Ciapponi, Padova, 1964, II, 102.

21 *Die: Natur*' (17)

22 *verfeldt:* fel, boosaardig straalt Smit-Vermeer, 55; 'feloniam facere' Kil., 706 (s.v. Ver-fellen)

23 *Na dat:* Naarmate MNW, IV, 2080 (s.v. Nadat)
bespraeyde: besprenkelde WNT, II, 2081 (s.v. Bespraaien)
Deze voorstelling (23) heeft Van der Noot ontleend aan Ronsard, die zelf teruggrijpt naar Homerus, *Ilias*, XXIV, 527 e.v. Daar worden goede en kwade lotgevallen beschreven als de inhoud van twee kruiken op de drempel van Zeus' woning. Naarmate de oppergod de mensen daarmee besprenkelt, valt hun goed of kwaad te beurt.

27 *ghesiughen:* 'Van *Zuigen* met het voorv. *Ge-* ter versterking der beteekenis, t.w. bij...*kunnen*' WNT, IV, 2261 (s.v. Gezuigen)

30 *venyn* (1ste maal): giftig WNT, XVIII, 1726 (s.v. Venijn) (dit vb. als citaat)

32 *poose:* tijdstip WNT, XII, 3385 (s.v. Poos)

34 *onghesticht:* niet opgebouwd in het geloof Smit-Vermeer, 55; niet gestijfd in goede voornemens WNT, XV, 1576 (s.v. Stichten); 'Improbus' Kil., 433 (s.v. On-ghe-stichtigh)

36 *dronken drinken:* zich bedrinken 'Door *drinken* in den toestand brengen die eene bepaling uitdrukt' WNT, III, 3427 en 3378 (s.v. Zich dronken drinken)
dick: dikwijls WNT, III, 2618 (s.v. Dik)
tuysscheryen: dobbelarijen MNW, VIII, 792 (s.v. Tuuscherie)

39 *ongheschickt:* ongeordend WNT, X, 1656 (s.v. Ongeschikt)
rauot: braspartij WNT, XII, 3de stuk, 417 en 418 (s.v. Ravot...houden)

41 *Ommers:* Althans; '*immers* de vorm van de schrijftaal, *ommers...*die van de spreektaal' WNT, VI, 1461 (s.v. Immers)

quaed gheruchte: slechte roep, slechte naam WNT, IV, 1688 (s.v. Een kwaad gerucht)

42 *ongheschicktheyd:* ongebondenheid WNT, X, 1656 (s.v. Ongeschiktheid)

44 *ontuanghen:* Van der Noot paait zijn publiek dikwijls met dergelijke belofte; zie de Inleiding.

45 *haest:* weldra WNT, V, 1481 (s.v. Haast)

49 *Nayuement:* Naturellement Huguet, V, 394 (s.v. Naïvement)

50 *& ces vers:* & de ces vers

51 *duit:* est utile Huguet, III, 286 (s.v. Duire)

52 *pourtant:* pour cette raison Huguet, VI, 122 (s.v. Pourtant)

53 *Noiseux:* Querelleurs Huguet, V, 437 (s.v. Noiseux)
zoëlistes: criticasters, navolgers van Zoïlus VD, 2453 (s.v. Zoïlus)

54 *Ores:* Maintenant Huguet, V, 539 (s.v. Ores)

courroux: affliction Huguet, II, 604 (s.v. Courroux)

55 *fallace:* perfidie Huguet, IV, 23 (s.v. Fallace)

63 De *Edel Gheesten* zijn in dit geval de moreel onberispelijke kunstkenners.
beleefdt: welwillende WNT, II, 1686 (s.v. Beleefd)

66 *zoyelist:* zie 53

67 *verkeeren:* slecht maken MNW, VIII, 1892 (s.v. Verkeren)

68 *verseeren:* smart MNW, VIII, 2408 (s.v. Verseren)

69 *Meester Clement Vidtsendonck:* de geraadpleegde bronnen vermelden deze figuur niet.

71-81 Voor deze passage heeft Vidtsendonck zich laten inspireren door Ronsard, *Abbregé de l'Art poëtique françois*, 206-215 (*STFM*, XIV, 14): ‘Heureux & plus que heureux, ceux qui cultivent leur propre terre, sans se travailler apres une estrangere, de laquelle on ne peult retirer que peine ingrate & malheureuse, pour toute recompense & honneur. Quiconques furent les premiers qui oserent abandonner la langue des anciens pour honorer celle de leur païs, ilz furent veritablement bons enfans & non ingratz citoyens, & dignes d'estre couronnez sur une statue publicque, & que

d'aage en aage on face une perpetuelle memoire d'eux & de leurs vertus'; zie ook *Apod*, §60 (*OE*, [25]).

71 *vry:* voorwaar MNW, IX, 1321 (s.v. Vri)

72 *spaeyen:* omspitten WNT, XIV, 2563 (s.v. Spaden)

74 *teulen:* bewerken WNT, XVI, 1729 (s.v. Teulen)
Constr. 74: Sonder heur te begheuen een vreemdt landt te teulen

81 *Talen:* enk.

82 *Brabandts lof:* dit lofdicht is dus ontstaan na het verschijnen van *LvB.*

83 *tonghen:* 'een taal of een tongval' WNT, XVII, 1043 (s.v. Tong)

85 *veursichtigheydt:* bedachtzaamheid MNW, IX, 1073 (s.v. Voresichtichheit)

87 *E.D.VV.* Etienne de Walcourt (°Walcourt (?) ca. 1540 †na 1591)
Hij is werkzaam als Franse schoolmeester te Antwerpen, waar hij naam verworven heeft als grammaticus door zijn *Nouvel A*, *B*, *C*, (Anvers, 1576) en *Recueil et eslite de plusieurs chansons joyeuses...*(Anvers, 1576). De Walcourt komt herhaaldelijk voor als schrijver van liminaria. Hij blijkt een getrouwe bekende van onze dichter geweest te zijn, want driemaal levert hij lofdichten (VOORWERK 1580 87, TITELVEL 1588 38, PERRENOT 143). Blijkens MAES 80 interesseert hij zich voor het gebruik van nieuwe versmaten.
Lit.: BN, VI, 728 (H. Helbig); BT, nrs. 91, 134, 4270, 4271, 4794; G. van Doorslaer, 'Séverin Cornet, compositeur-maître de chapelle (†1530-1582)', in *De Gulden Passer* 3 (1925), 184-185.

91 *ennuieux:* affligeant, pénible Huguet, III, 465 (s.v. Ennuyeux)

93 *tel:* tel [homme]

95 *curieux:* où il y a de la recherche Huguet, II, 688 (s.v. Curieux)

98 *gentil:* noble (par naissance ou moralement) Huguet, IV, 301 (s.v. Gentil); hier gelden beide mogelijkheden.

102 *Pax Pia Probis:* devies van De Walcourt, zoals het ook voorkomt onder zijn lofdicht voor Cornet. Zie van Doorslaer, *a. art.*, 185.

103 *Ian Maes:* Jan Maes (de Maes)
Hij is een der intimi van Jan van der Noot, over wie jammer genoeg slechts schaarse gegevens voorhanden zijn. Wat betreft zijn maatschappelijke status weten wij enkel dat hij in de periode 1579-1580 fungeert als secretaris van de Schotse kolonel Stewart (STEVART 54). De lofdichten van deze bewonderaar (VOORWERK 1580 103, 129, 147, STEVART 53, 133, DENNETIERES 122, HALMALE 266, CRABBE 150, SWEERDTS 334) concentreren zich rond de volgende topoi:
- Van der Noot is de belangrijkste dichter der Nederlanden.
- Zijn werkzaamheid is met die van Ronsard te vergelijken.

Zoals zijn idool levert Maes zowel Franse als Nederlandse verzen, waardoor hij tevens zijn bekendheid met de Franse literatuur bevestigt. Behalve voor Van der Noot schijnt hij voor geen onzer literatoren liminaria te hebben geschreven.

110 *Swaen:* reeds in *Het Bosken* wordt de zwaan als wapendier der dichters voorgesteld, dit in navolging van Alciati. Zie Smit-Vermeer, 116-117; *Apod,* §31 (*OE,* [18]).

114 *med:* ook WNT, IX, 330 (s.v. Mede)
in: als bijw. bij werkwoordelijke begrippen MNW, III, 823 (s.v. In)
oorden: geld Cornelissen-Vervliet, 889 (s.v. Oord)

117 *vrede:* bedoeld wordt de *pax romana* tegenover de werkelijkheid van 109.

118 *Lauriren hoet:* lauwerkrans WNT, VIII, 1169 (s.v. Laurier) en WNT, VI, 786 (s.v. Hoed)

120 *effigie:* beeltenis RG, 143 (s.v. Effigie)

122 *wel gheraeckt:* raak uitgebeeld WNT, XII, 3de stuk, 199 (s.v. Raken)

coper: het portret op TITELVEL 1580-1581 f 2^{v} is een houtsnede. Zijn deze verzen oorspronkelijk voorzien voor *CB/Abr,* waar in *OE,* [142] een kopergravure met verwante voorstelling prijkt?

123 De inhoud van dit vers sluit rechtstreeks aan bij 121.

125 *de dry Carites:* de drie Gratiën Euphrosyne, Aglaia en Thalia, gezellinnen van Venus.

126 *Pallas* en *Mercurius* zijn vermeld als respectievelijk de godin van de wijsheid en de god der welsprekendheid.
Ghesusters: de negen muzen.

127 *hlijuen:* lees *blijven*
met der woone: woonachtig MNW, IX, 2791 (s.v. Wone)

128 *Lauriren hoedt:* zie 118

130 *bronze:* koper; Huguet, II, 5 (s.v. Bronze) en Littré, I, 1274 (s.v. Bronze) kennen slechts de huidige betekenis ‘Airain’. Du Cange II, 757 (s.v. Bronzium) echter geeft ‘AEs, cuprum’

131 *le poil:* les cheveux Huguet, VI, 49 (s.v. Poil)

133 *a:* à

134 *pourtant:* zie 52

136 *Auecques:* Avec; ‘Les formes trissyllabiques sont très fréquentes’ Huguet, I, 429 (s.v. Avec) *Phoebus, aussi L'aduouë:* Phoebus aussi le [= Van der Noot] reconnait comme sien Huguet, I, 87 (s.v. Advouer)

137 *Laurien:* laurier; Huguet, IV, 782 kent enkel subst. ‘Lauriel’ en adj. ‘Laurin’

138 De blazoenering van het wapenschild der Van der Noots en de oorsprong vindt men in II, 1-2, alwaar verdere literatuur. Hoe komt de dichter aan deze fantastische oorsprong, die tot dezelfde mythevorming behoort als ‘De vrijagie ende het houwelyck van Messer Luciaen dela Noce...’ in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 57)? De sint-jakobsschelpen in zijn wapenschild danken hun naam aan de bedevaartplaats San Jago de Compostella in Galicië. De enig mogelijke associatie tussen het heraldische en het geografische gegeven ziet Van der Noot in de Spaanse expedities van Karel de Grote sedert 785, waarbij de mohammedanen teruggeworpen werden tot de Ebro. De datum ‘A°755’, die in sommige exemplaren in margine genoteerd is, zinspeelt hoogstwaarschijnlijk op dezelfde gebeurtenissen. Dit zelfde feitenmateriaal heeft Van der Noot reeds geleverd aan B. de Ro voor diens ‘Op de vvapenen van H.I. VANDER NOOT’ in *LvB,* 35. Nochtans ontbreken daar nadere specificaties: Karel de Grote verschijnt

er hoegenaamd niet ten tonele, en Frederik van der Noot gaat schuil achter een anonieme ‘veur-Vader’.

139 *naemdt:* noemt WNT, IX, 1540 (s.v. Namen)

140 *Marrans:* Moors WNT, IX, 232 (s.v. Maraansch)

141 *oom:* verwant; ‘*Oom* komt ook voor ter aanduiding van andere verwantschapsbetrekkingen [dan: broeder der moeder]’ MNW, V, 1611 (s.v. Oom)

142 *noten:* ‘Aanteekening ter...beoordeeling’ WNT, IX, 2147 (s.v. Noot)

143 *vroomigheydt:* dapperheid, heldhaftigheid MNW, IX, 1411 (s.v. Vromicheit)

144 *Van:* uit; ‘Bij de aanduiding van een bevrijding, verlossing’ WNT, XVIII, 386 (s.v. Van)

153 *au besoing:* dans le besoin, au moment où l'on a besoin de lui Huguet, I, 559 (s.v. Besoin)

154 *cep:* pied de vigne Huguet, II, 152 (s.v. Cep)

se declaire: se manifeste Huguet, II, 730 (s.v. Se declairer)

Titelvel 1584-1585

Ontstaan

TITELVEL 1584-1585 is als voorlaatste vel der reeks *PW* 1580-1585 afgedrukt. Het omvat dan ook vooreerst de elementen, die reeds inherent waren aan TITELVEL 1580-1581: op f 1^r de eigenlijke titel (maar ditmaal gezet binnen een nieuwe houtsnede) en het portret van de dichter op f 2^v. Aangezien VOORWERK 1580-1581 niet meer voorhanden was, en APOLOGIE blijkens r. 81 onmiddellijk hierna (d.i. na TITELVEL 1584-1585 f 1) moest worden ingelast, heeft f 1^v de functie van het vroegere voorwerk toebedeeld gekregen: het bevat dan ook drie Latijnse lofdichten ter ere van onze auteur.

Inhoud

- Lofdicht van Adrianus Damman (11-18)
  Al had ik evenveel tongen als haren op het hoofd, dan nog zou ik, groot dichter, uw lof nauwelijks kunnen verkondigen. Indien iemand uw geslacht, beroemd door heldenfeiten en oude adel, wilde doorlopen, en mocht een ander de voortbrengselen van uw eigen genie, het lyrische en het overige werk van de dichter Jan van der Noot willen opsommen, dan zou vlugger het droge zeestrand geteld worden en zoveel watermassa's als de Rijn in zijn diepte meevoert.
- Eerste lofdicht van Dr. Agricola (20-71)

Waarom zou Agricola het nog verder uitstellen de lof te zingen van Jan van der Noot, die met zulke verheven stijl schrijft in de trant van Horatius en Vergilius? Wie hiertoe gunstig gestemd is, leze goddelijke en ernstige onderwerpen, maar dit langzaam, en in zijn ledige uren. Na Horatius en Vergilius is geen dichter die naam waardig [vóór Van der Noots komst], tenzij Persius, Plautus, Lucretius en een paar christelijke auteurs als Buchanan en Prudentius. Zoals Horatius is Van der Noot vol zelfvertrouwen, standvastig, onverschrokken en helpend. Bij herlezing van zijn werk wordt men nog meer gesticht. Van der Noot moet immers meermaals herlezen worden en zonder storende invloed van de buitenwereld. Men meent de beschermgodheden van de dichtkunst zelf te horen bij de lectuur van zijn werk. De boeken *Olympiados* zijn als het Hooglied, goddelijk dank zij de menigvuldige [allegorische] interpretaties. Kosmica erin is zowel de wereld als Van der Noots echtgenote. Zijn religieuze gedichten, evenals zijn jeugdpoëzie en wereldse verzen - deze laatste toch telkens eerzaam geschreven - voeren de lezer tot de deugd en tot God. Genegenheid tot God en de mensheid wordt aangeleerd. Ten slotte zij gewezen op zijn compositievermogen en op zijn taalvaardigheid, dit laatste zowel in het Nederlands als in het Frans. Van der Noot schrijft zeer gevarieerd: zoals Ovidius en de elegische dichters; maar daarnaast is hij onze ernstige Vergilius en een sublieme Horatius, Homerus en Pindarus in een persoon; kortom, Van der Noot is totaal onnavolgbaar.

- Tweede lofdicht van Dr. Agricola (74-80)
  Enige spotter en onwetende hater van de kunst is zeker de grote massa. De dichter, als bezield

poëet, luistert; hij is een profeet: zijn zangen zijn orakels vanwege de goddelijke inspiratie. De dichter is van het volk verwijderd en onbekend aan de mindere geesten, die tot deze kunst niet bezield zijn. O goede lezer, lees het volgende met de nodige aandacht als een apologie.

Verklarende aantekeningen

Voor de titelhoutsnede zie men de Analytische bibliografie.

10 *Adrianus Iac. F. Damman*, heer van Bijsterveld, ridder van Fairhill (°Lemberge †Schotland na 1604)
Hij stamt uit een aanzienlijk Gents geslacht. Na leraar van de zonen van Jan van Nassau geweest te zijn, trekt hij naar Keulen, waar zijn aanwezigheid voor het laatst gesignaleerd wordt als ouderling der Nederlandse vluchtelingenkerk op 17 mrt. 1577. Kort daarop keert hij naar het vaderland terug, want op 27 juni 1580 wordt Damman rector van de hervormde Latijnse school te Gent; hij bekleedt dit ambt tot 1584, wanneer de stad aan Farnese wordt overgegeven. Na een kort verblijf in Engeland doceert hij ethica te Leiden van 1586 tot 1588. Op 10 juli van dat jaar verleent men hem op zijn verzoek ontslag, omdat hij naar Duitsland wil trekken; in 1590 schrijft hij aan Lipsius uit ‘portu Lithensi’. In 1594 is Damman ambassadeur van de Staten-Generaal bij koning Jacobus IV van Schotland. Hij blijft definitief in dit land en zou er in deze laatste jaren naast opdrachten als gezant ook de opvoeding van adellijke jongelui op zich genomen hebben.
Damman heeft naam gemaakt als hellenist. Enkele elegieën van zijn hand zijn door Jacobus Sluperius in diens eigen *Poemata* (Antverpiae, 1575) uitgegeven. Daarnaast bezitten wij nog Latijnse gelegenheidsgedichten ter ere van Anjou en van Schotse vorsten. Hij heeft ook een bijdrage geleverd in het album amicorum van Ortelius. Naast dit lofdicht voor Van der Noot (eveneens opgenomen in LANGHART 241) heeft Damman ook de onderschriften geleverd bij het portret van onze dichter, gegraveerd door Isaac Duchemin. Hij heeft Van der Noot reeds in Duitsland leren kennen: daarvoor pleit 18 en het lofdicht in de *Icones* (1587) van Nicolaus Reusner (*DBE*, frontispice); zie ook GOOSSENIUS 561.

Lit.: Aa, IV, 42-44; BN, IV, 656-657 (J. Roulez); BT, nr. 4362; Aloïs Gerlo en Emile Lauf, *Bibliographie de l'humanisme belge*, Bruxelles, (1965), 153; Aloïs Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet, *Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564-1606*, Anvers, 1968, 99; NNBW, III, 273-276 (Van Schelven); Abraham Ortelius, *Album amicorum.* Edition facsimile avec notes et traduction par Jean Puraye, in *De Gulden Passer* 45 (1967), 64^{r}-65^{r} en *De Gulden Passer* 46 (1968), 53; R. van Roosbroeck, *Emigranten. Nederlandse vluchtelingen in Duitsland (1550-1600)*, Leuven, 1968, 145; Antonius Sanderus, *De Gandavensibvs ervditionis fama claris Libri Tres*, Antverpiae, 1624, 13; Sweertius, 94.

11 *VT...:* deze verzen zijn vertaald door een stadgenoot van Damman, jonker Jacob van der Mast; zie GOOSSENIUS 561.

18 *Rhenus:* in de Nederlandse vertaling vervangen door 'Schaldis', wel om de lokale kleur. Wijst de vermelding van de Rijn in de Latijnse versie op Duitsland, en meer bepaald op het Rijnland, als plaats van ontstaan van dit gedicht?

19 *D.H. Agricola:* Dominus Henricus Agricola (Hendrik Ackermans van Brecht)
In juli 1552 wordt hij ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. Van zijn verdere werkzaamheden resten ons slechts sporadische vermeldingen. In de periode 1584-1585 ontvangt hij vrij aanzienlijke bedragen van stadswege. Dit kan samenhangen met het door Prims vermelde gegeven dat Marnix zich van Ackermans' pen bediend heeft om de gemoederen gunstig te stemmen voor een overgave van Antwerpen aan Farnese. In 1585 draagt hij aan Marnix een Latijns gedicht op 'gratulatorium hexametro sapphicoque'. Ackermans levert een eerste - bewaarde - bijdrage voor Van der Noot in het *Epitalameon* van 1583 (Smit-Hellinga, 3). Zijn belangrijkste prestatie ter ere van zijn dorpsgenoot is wel de redactie van de Apologie, waarin Ackermans eigenlijk de spreekbuis is van Van der Noot zelf. De commentaar in de *PW* sinds 1588 (VVEERDT 1588 10) wordt geformuleerd in de vorm van een

gesprek tussen Doctor Agricola en enkele dichterlijke geliefden; voor zijn werkelijk aandeel hierin zie men de Inleiding.
De vier bekende lofgedichten van Ackermans ter ere van Van der Noot, opgenomen in de *PW*, zijn in het Latijn (TITELVEL 1584-1585 20 = AMODEO 132, TITELVEL 1584-1585 74, SUEIRO 195, CLAERHOUT 152). In dit verband lijkt ook de volgende opmerking van Van den Branden (*a.w.*, 149-150) zeer zinvol: 'We kunnen ons hierbij niet van de indruk ontdoen, dat de humanist Ackermans wel een pleidooi wil houden voor de volkstaal, hier het Nederlands, en daarbij bizonder belang hecht aan haar zuivering, maar te zeer gehecht is aan de klassieke cultuur om een volledige gelijkstelling [met Latijn of Grieks] te kunnen aanvaarden'.
Lit.: AA, V, 246; VI, 2; L. van den Branden, *Het streven naar verheerlijking, zuivering en opbouw van het Nederlands in de 16de eeuw*, Gent, 1956, 147 e.v.; Floris Prims, *Antwerpiensia* XI, 322; Prims 1937, 972; Schillings, 453.

22 *Notior:* de zinspeling op Van der Noots familienaam in deze Latijnse comparatief wordt nog versterkt in de toevoeging in AKAW G322 (zie Analytische bibliografie).

28 en 33: in AKAW G322 zijn aanvullende verzen in handschrift ingelast ter ere van Laevinus Torrentius (1525-1595), tweede bisschop van Antwerpen, aan wie Van der Noot in 1588 een bundel *PW* aangeboden heeft; zie verder de Analytische bibliografie. Torrentius past in deze opsomming van christelijke Latijnse dichters als auteur van *Poemata sacra* (BT, nrs. 4548-4551).

33 *Buchanium:* George Buchanan (°Killearn 1 feb. 1506/7 †Edinburgh 29 sep. 1582) Schots geleerde, calvinist en Neolatijns dichter. Hij stond in persoonlijk contact met de meeste geleerden van zijn tijd en werd door hen zeer hoog geschat. Naast tragedies schreef hij ook polemische en historische traktaten. Wanneer Agricola hem hier als christelijke dichter naast Prudentius roemt, dan is dit wel om Buchanans *Psalmorum Davidis paraphrasis poetica* (1566), waarvan reeds een gedeelte in 1556 het licht zag; zie MEW, I, 599 (J.A. van Dorsten).

53 *Vt Canticorum Cantica:* men zie de formulering van Walter vander Steeghen in

	zijn approbatie van *CB/Abr*, opgenomen in TITELVEL 1593-1594 92 e.v.
56	*Sacra:* dit slaat op de godsdienstige stukken in SLOTVEL [1] en [2].
81	*Apologia...:* dit geldt als custos voor het begin der Apologie, die reeds vóór dit titelvel gedrukt was.

Apologie (1584-1585)

Ontstaan

De aanwezigheid van de Apologie onder de *PW* 1584-1585 is zeer zinvol: deze reeks, die voor alles bedoeld is als een verheerlijking van de dichter zelf, kan enkel ten zeerste gebaat zijn met een bijdrage als deze Apologie, waarin de rol der dichters in het algemeen en het belang van Jan van der Noot in het bijzonder met kracht van argumenten betoogd wordt.

De schaarse inlichtingen waarover wij ten aanzien van Hendrik Ackermans (zie TITELVEL 1584-1585 19) beschikken, laten helaas niet toe een precieze aanleiding voor de samenstelling van deze Apologie vast te stellen.

Inhoud

Zie II, 89.

Bronnen

In het hoofdstuk 'De dichter en het dichterschap' vindt men de logische behandeling der bronnen, opgesomd volgens hun belang en gegroepeerd naar hun oorspronkelijke samenhang. In de onderhavige lijst wordt een overzicht gegeven in functie van de tekst der Apologie zelf: de bronnen worden vermeld naargelang van hun toepassing in Ackermans' voortschrijdend betoog.

5-19	=	Marc-Antoine de Muret, *Préface sur ses commentaires,* 1-12 (*STFM,* V, xxiv)	
16-17	=	*Apod,* §60	(*OE,* [25])
28	=	Ronsard, *Abbregé de l'Art poëtique françois,* 398-399	(*STFM*, XIV, 23)
28-33		438-441	(*STFM,* XIV, 26)
36-38		462-470	(*STFM*, XIV, 27)
39-40		112-114	(*STFM,* XIV, 9)
48-49	=	Horatius, *Carmina*, III, xxx, 13-14; IV, ii, 27-32	
51-55	=	Ronsard, *Abbregé...*, 161-163	(*STFM*, XIV, 11-12)
		Joachim du Bellay, *La deffence et illustration de la langue francoyse*, livre II, chap. XII, 16-23	
			(ed. H. Chamard, *STFM*, 183-184)
55-64	=	Muret, *Préface...*, 12-17	(*STFM*, V, xxiv)
71-72	=	*Het Bosken*	(Smit-Vermeer, 150)
73-76	=	Du Bellay, *a.w.*, livre I, chap. I, 34-36	(*STFM*, 14)
		livre I, chap. III, 14-17	(*STFM*, 23-24)
		livre II, chap. XII, 96-99	(*STFM*, 188)
95	=	Ronsard, *Abbregé...*, 126	(*STFM*, XIV, 10)
118-122	=	Plinius Secundus Minor, *Epistulae*, III, 21	
159-168	=	Etienne Jodelle, *A tresillustre princesse Marguerite de France*, 57-66 in Ronsard, *Le second livre des hymnes*, Paris, 1556	
			(*STFM*, VIII, 243)
174-193	=	*Apod*, §75	(*OE*, [30])
194-195	=	*Apod*, §73	(*OE*, [29])
200	=	Jodocus Badius, *Familiaria in Terentium prenotamenta*, b3^{r}	
203-204	=	*Ioan.* 10:20,33	
207-209	=	SCHOLIERS 108-110	
215-223	=	*Apod*, §74	(*OE*, [29])
224-225		§74	
226-229	=	Tiberius Claudius Donatus, *De Pub. Vergilij Maronis uita*, β1^{v} (ed. Georgius Fabricius Chemnicensis, Basileae, 1586)	
232-240	=	Horatius, *Satirae*, I, x, 78-83, 87-91	

241-245		II, i, 2-6	
246-256	=	*Epistulae*, II, i, 6, 9, 10, 14, 34, 48, 49, 76, 77, 89-92	
257-261	=	180-184	
262-263	=	Badius, *a.w.*, b3^r, b5^v, p5^r, t6^r, z5^v	
264-265	=	a1^v, b3^r	
269	=	Muret, *a.w.*, 15	(*STFM*, V, xxiv)
280-281	=	*Apod*, §38	(*OE*, [20])
282	=	Ovidius, *Metamorphoses*, XV, 871	
283	=	Horatius, *Carmina*, III, xxx, 1, 14	
284-285	=	15-16	
287-288	=	I, i, 29-30, 32	
290	=	IV, iii, 16	
291	=	22	
292	=	Vergilius, *Eclogae*, IX, 19	
293	=	26	
307	=	Alciati, 715-716	
		Het Bosken	(Smit-Vermeer, 117)
311-312	=	*Apod*, §42, §80	(*OE*, [21], [32])
		Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1585, 59^v	
330-331	=	*LvB*, *3, 32-33	
333-335	=	Giovanni Boccaccio, *Genealogie deorum gentilium libri.* A cura di Vincenzo Romano, Bari, 1951, II, 699, 25-27	

335-347	=	*Apod*,	§72	(*OE*, [28])
		LvB, *5, 7-10		
352-356	=	Badius, *a.w.*, a4r		
380			a2r	
381			b6r	
382	=	Joannes Aventinus, *Annalivm Boiorvm libri septem*, Ingolstadij, 1554, 30		
		Badius, *a.w.*, a3r		
383	=	Badius, *a.w.*, a3r		
385-387	=	Badius, *a.w.*, a3v		
		Apod, §13		(*OE*, [11])
387-389	=	Badius, *a.w.*, a2r, a3r, a4r		
		Aventinus, *a.w.*, 31		
		Apod, §42		(*OE*, [21])
389	=	*Apod*, §58		(*OE*, [24])
390-391	=	Boccaccio, *a.w.*, II, 705, 17-21		
		Badius, *a.w.*, a2v		
		Apod, §58		(*OE*, [24])
392	=	*Apod*, §80		(*OE*, [32])
392-395	=	Aventinus, *a.w.*, 5		
		Boccaccio, *a.w.*, II, 705, 4-6, 767, 16-17, 768, 7-18		
		Patricius, *a.w.*, 58v		
		Ronsard, *Abbregé...*, 15-16, 22-26		(*STFM*, XIV, 4, 4-5)
		Apod, §56		(*OE*, [24])
		Franciscus Patricius, *De Regno & Regis institutione*, [Parijs], 1531, 10		
394-395	=	Badius, *a.w.*, a3r, a4r, a4v		
396-399	=	Aventinus, *a.w.*, 31, 30		
399	=	*Ps.* 95:13		
400	=	*Ps.* 138:8; *Job* 26:6; *Amos* 9:2-3; *Hebr.* 4:13		
402	=	*Eccli.* 16:16		
403	=	*Ps.* 88:10, 12-13; *Job* 12:7-10		
404	=	*Gen.* 1:2; *Ps.* 28:3-10		
405	=	*Is.* 40:22		

408	=	Badius, *a.w.*, a3^r
408-410	=	Aventinus, *a.w.*, 31, 32
410	=	Badius, *a.w.*, a4^r
411-412	=	Aventinus, *a.w.*, 33
412	=	*Is.* 66:15-16; *Joel* 2:5
413	=	*Tob.* 3:25
414	=	*Prov.* 17:11
414	=	Aventinus, *a.w.*, 31
414-415	=	Aventinus, *a.w.*, 38
		Badius, *a.w.*, a2^r, a3^r
416	=	*Ps.* 32:6,9
424	=	Hiëronymus, *Epistola. Ad Paulinum. De studio Scripturarum* (Migne, XXII, 541)
425-427	=	Boccaccio, *a.w.*, II, 711-712

Verklarende aantekeningen

1	*alle:* niet toevallig gebruikt; zie II, 96.
4	*Henrick Ackermans:* zie TITELVEL 1584-1585 19
5-19	Woordenschat en compositie van deze inleiding zijn sterk beïnvloed door Marc-Antoine de Muret.

5 *verkeertheydt:* verdorvenheid MNW, VIII, 1886 (s.v. Verkeertheit)

10 *goede kunsten:* vertaling van *bonae artes* WNT, VIII, 554 (s.v. De goede kunsten)

13 *vooirdt te doruen brenghen:* behoeven voor de dag te halen WNT, III, 3671 (s.v. dorven) en MNW, IX, 1176 (s.v. Vortbrengen)

14 *Godlijcken:* door God bezielde WNT, V, 243 (s.v. Goddelijk)
vroomen: rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

16 *Brabantsche ofte Nederlandtsche:* doorheen gans zijn werk schakelt Van der Noot deze twee begrippen gelijk.

17 *gheschuymde:* vreemde (eigenlijk: geroofd uit een andere taal) WNT, XIV, 1158 (s.v. Schuimen)

18 *2. honderdt:* in de 15de eeuw wordt Brussel een centrum van Franse cultuur en dus ook van verfransing door de vestiging aldaar van het Bourgondische hof; zie C.G.N. de Vooys, *Geschiedenis van de Nederlandse taal*, Antwerpen, 1952[5], 45. Met *2. honderdt jaren* bedoelt Van der Noot dan ook wel het begin der regering van Filips de Stoute, die in 1384 graaf van Vlaanderen wordt. Voor het besef van dit verband tussen de Bourgondische hertogen en de verfransing, zie nog J.B.C. Verlooy, *Verhandeling op d'onacht der moederlyke tael in de Nederlanden.* Met een inleiding van Rob. van Roosbroeck, Antwerpen, 1938, 19.
hervvaerdts: tot op deze dag WNT, VI, 675 (s.v. Herwaarts)

20 *haer:* slaat op *vvoorden* (17)

21 *bequame:* geschikte, doelmatige WNT, II, 1648 (s.v. Bekwaam)

22 *vindende:* uitvindend WNT, XXI, 732, 733 (s.v. Vinden)
verclaerdt: verheerlijkt MNW, VIII, 1909 (s.v. Verclaeren); deze zienswijze is een resultaat van Joachim du Bellay's oproep; zie *La deffence et illustration de la langue francoyse.* Edition critique publiée par Henri Chamard, Paris, 1948, 6 r. 21.

23 *derf:* mag WNT, III, 3671 (s.v. Durven)

23-24 *by...vertoondt:* in het gezelschap van...getoond MNW, IX, 159 (s.v. Vertonen)

26	*vvel-besneden:* wordt toegelicht door het volgende woord.
27	*veetschen:* lees *veerschen*
28	*Heerlijcke*, *Ghemeyne*, *ende Lyricksche:* naamgeving volgens Ronsard, *Abbregé de l'Art poëtique françoys*, 460-470 (*STFM*, XIV, 27) voor respectievelijk twaalf-, tien- en acht- (of minder) lettergrepige verzen. Ook de hierna volgende nadere definiëring is ontleend aan dezelfde *Abbregé*; zie Bronnen.
30	*snede:* cesuur WNT, XIV, 2278 (s.v. Snede) *snede*, *pause oft steunen:* het gebruik van drie termen ter omschrijving van één zelfde begrip wijst op het belang dat Van der Noot aan het begrip der cesuur hecht; zie F. de Schutter, *Het vers van Jonker Jan van der Noot.* Een ritmologische studie, Gent, 1967, 53.
33	*aduertere ick:* deel ik mee WNT, Suppl. I, 423 (s.v. Adverteren) *dat...:* opdat (doelzin) WNT, III, 2306 (s.v. Dat) *distinctelijck:* afzonderlijk RG, 127 (s.v. Distinct)
34	*bescheydelijck:* onderscheiden WNT, II, 1964 (s.v. Bescheidelijk) *anders:* althans WNT, II, 438 (s.v. Anders) *onvvetdlijck:* lees *onvvedtlijck:* niet volgens dit voorschrift WNT, X, 2213 (s.v. Onwettelijk)
35	*distingueren:* vaststellen RG, 127 (s.v. Distingueren); Van der Noot - via Ackermans - bedoelt: wie de cesuur niet op de juiste plaats legt...
37	*Harmonie:* zoals de twee voorgaande termen dient ook dit woord om de versmaat te omschrijven.
38	*Lyrikens:* lyrische stukken; term ontleend aan de 'vers lyriques' waarover Ronsard spreekt.
39	*stocx:* strofe; in een zelfde verband spreekt Ronsard immers van 'le premier couplet'.
41	*haest:* weldra WNT, V, 1481 (s.v. Haast) *de kunste der Poëteryen:* een titel waarop nergens elders gezinspeeld wordt; misschien is het appendix naar Aventinus (377 e.v.) uit dit traktaat afkomstig.

43 *neersticheydt ende erbeydt:* wel geen toevallige herhaling van de termen in 10

45 *slechter:* onaanzienlijker in vergelijking met de activiteit in 54-55

46 *hoog:* bijwoord bij *verheuen* (47)

49 *vvaer-segt:* de waarheid zegt MNW, IX, 1585 (s.v. Waerseggen); Van der Noot steunt hier op Horatius, *Carmina*, III, xxx, 13-14 of - hoewel minder waarschijnlijk - IV, ii, 27-32.

52 *verçiren:* zelfde programma als reeds vermeld in 23.

53 *barbare:* hier past zowel de oude Griekse neutrale betekenis ‘vreemd’, als het modern ongunstig begrip ‘barbaars’ WNT, II, 1007 (s.v. Barbaarsch). De hier gebruikte spelling ontmoet men niet in de Ndl. woordenboeken; het woord is dan ook rechtstreeks aan het Frans ontleend; zie Littré, I, 876 (s.v. Barbare), waar eveneens beide betekenissen voorkomen.
onaerdige: onbevallige WNT, X, 895 (s.v. Onaardig)
redenen: manier van spreken WNT, XII, 3de stuk, 824 en 822 (s.v. Rede)

54 *de palen:* het binnen bepaalde grenzen besloten grondgebied WNT, XII, 21 (s.v. Palen)

55-64 De eerste twee aanvallen vindt men reeds geformuleerd bij Muret (*STFM*, V, xxiv), de overige echter niet.

56 *goetdunckentheyt:* laatdunkendheid WNT, V, 345 (s.v. Goeddunkendheid)

57 *heur...verhief* (58): het hoofd opstak MNW, VIII, 1819 (s.v. Verheffen)

58 *opstack:* in kracht toenam WNT, XI, 1256 (s.v. Opsteken)

59 *die tyt:* in die tijd

60 *eeselslijck:* niet in het WNT als apart woord; gevormd met suffix -lijk in de betekenis van ‘passend bij, een kenmerk van’ WNT, VIII, 2302 (s.v. -lijk); *eeselslijck gheroep* is dus: gebalk.

61 *Midialisch:* onrechtvaardig; koning Midas van Frygië gaf als scheidsrechter in een wedstrijd tussen Apollo en Pan de voorkeur aan het fluitspel van Pan boven het citerspel van de god der dichtkunst. Tot straf kreeg hij van Apollo een paar ezelsoren (vandaar in 60: *eeselslijck*).

63 *misterialyck:* mysterieus RG, 258 (s.v. Misteriael)
vrymoedigh: voortvarend MNW, IX, 1370 (s.v. Vrimoedich)

70 *dochten:* in orde waren WNT, III, 2455 (s.v. Deugen, dogen)

71 *Midam:* toespeling op de anekdote die reeds in 61 ter sprake kwam.
strycken: vellen WNT, XVI, 54 (s.v. Een vonnis strijken)

75 *ouer-vveghen:* buitensporig WNT, XI, 2207 (s.v. Overwegen)
verdoeldt: afgedwaald (nl. van het sinds lang bewandelde literaire pad) MNW, VIII, 1625 (s.v. Verdoolt)
heur ondervvinden: zich verstouten WNT, X, 1519 (s.v. Onderwinden); voor een zelfde klacht over het onbegrip der humanisten, zie D'Heere, IV, 40 e.v.

76 *sy-lie:* nl. *Andere* (73)

79 *boter-beesten:* het WNT, III, 705 kent enkel het ‘boterbeestje’, een soort van kernlijster of kruisbek. Gezien de context is hier eerder een scheldwoord als het huidige ‘rund’ bedoeld, waarbij men ‘boter-beest’ dient te verstaan als het dier dat melk - en vandaar boter - produceert.
esels: een scheldwoord dat a.h.w. in de lucht hangt sinds *eeselslijck* (60) en het verhaal van koning Midas (61 en 71).

81 *met den eersten:* in de aanvang WNT, III, 3919 (s.v. Met den eerste)
barber...: geen toevallige overeenkomst met de toestand van het Nederlands vóór Van der Noots komst, als gesignaleerd in 53.

83 *Homerus...:* de keuze van deze namen is, zoals in 85-86, in feite verricht door Du Bellay.

85 *eerst, En:* Bij de overgang van Bi (a) naar (b) is de komma in de plaats van een punt gesteld, maar bij die gelegenheid heeft men nagelaten de kapitaal E te vervangen door de onderkastletter.

89 *vereeren...:* opvallend parallellisme in de volgorde dezer ww. in vgl. met 86.

90 *gheesten:* taalvaardige lieden, dichters WNT, IV, 729 (s.v. Geest)
hem (2de maal): hoort bij *nà volgen* (91)
som: soms WNT, XIV, 2506 (s.v. Som)

91 *geruerdt:* vermeld WNT, XIII, 786 (s.v. Roeren)

93 *Prouencen:* de Provençaalse poëzie wordt door Van der Noot steeds als een aparte en evenwaardige grootheid behandeld naast de Italiaanse en Franse literatuur; zie b.v. ETTEN 258.

94 *Verstaende:* constructie, parallel met *vvel verstaende* in 92; beide bepalingen hangen af van *Hy* [Van der Noot]...*ende sommige goede gheesten* (89-90).

95 *een man...:* niet hetzelfde beeld, maar toch ook een vergelijking met het lichaam in Ronsard, *Abbregé...*, 126-130 (*STFM*, XIV, 10).

96 *ghelyc:* even WNT, IV, 1170 (s.v. Gelijk)

97 *cnide:* hypercorrecte bijvorm WNT, VII, 4597 (s.v. Knie)

98 *leege:* op geringe afstand boven de grond WNT, VIII, 1245 (s.v. Leeg) en WNT, VIII, 842 (s.v. Laag)

99 *sommige:* onderwerp van *gebrouvven hebben* (103-104)
met der hant: met de hand als waarborg van oprechtheid WNT, V, 1764 (s.v. Hand)

100 *meynen:* beminnen WNT, IX, 378 (s.v. Meenen, meinen)
heur gelaten: veinzen WNT, IV, 1051 (s.v. Gelaten)
te hebben: nl. *Godt* te *meynen* (hebben als plaatsvervangend ww.).

102 *Poet:* meew. voorw. bij *gebrouvven hebben* (103-104)

104 *den aldergrootsten...:* navolging van de formule Deo Optimo Maximo; zie ROELANDTS 97.

besten: zie ook 202

107 *in spel:* zonder inspanning WNT, XIV, 2677 (s.v. Spel)
die: nl. *Boosheydt* en *Loeughen* (106)

108 *te hants:* nu WNT, XVI, 1758 (s.v. Thans, tehants)

109 *aller deser:* van al deze leugens (106)
verhaelde: achterhaalde MNW, VIII, 1793 (s.v. Verhalen); zie 107

vvedersprekinghen: tegenwerkingen MNW, IX, 1979 (s.v. Wedersprekinge)

110 *heur...vermyden* (111): zich onthouden MNW, VIII, 2139 (s.v. Vermiden); inf., afhangend van *behoorden* (111)

111 *Zoyelisten:* vitters VD, 2453 (s.v. Zoïlus)

113 *vyanden der Deugt:* doordat zij de dichter juist om deze kwaliteit aanvallen; zie 102.

114 *des Lants eere benyden:* logisch gevolg van de stelling, geformuleerd in 51-55.

115 *het Vaderlant:* meer bepaald in de *LvB.*
Heeren ende Vrouvven: slaat op de *PW* zelf.

117 *Plinius:* Plinius Secundus Minor (°Como 62 †ca. 114)

118-122: dit citaat wordt nog herhaald in ANGONI 133-136.

125 *Landen...:* recapitulatie van 115-116 en tegelijk vertaling van Plinius' woorden.

128 *hy:* Plinius

131 *schoffers:* gretige eters (eigenlijk: zij die tijdens het werk rusten om te eten); niet als subst. in de woordenboeken, maar afgeleid van schoffen, een nevenvorm van schoften (WNT, XIV, 771)
brossers: slempers, doorbrengers WNT, III, 1154 (s.v. Brasser)

132 *schinckers:* in WNT, XIV, 439 (s.v. Schenker) als bedienaar van het schenkambt; hier evenwel als synoniem voor *drinckers*, dronkaards.

134 *verslampampen:* verkwisten met eten en drinken WNT, XIV, 1560 (s.v. Verslampampen)

136 *spiegel:* navolgenswaardig voorbeeld WNT, XIV, 2752 (s.v. Spiegel)
dan: leidt het tweede lid in, afhangende van *liuer hebbende* (132)

137 *te vervvecken:* op te wekken MNW, IX, 316 (s.v. Verwecken)

138 *vergetelijcheyt:* de betekenis ‘Vergeetachtigheid’ in MNW, VIII, 1752 (s.v. Vergetelijcheit) voldoet niet, maar wel de aldaar opgetekende versie van Plantin en Kiliaan: ‘Oblivio’ =

vergetelheid; in de onderwereld dronken de schimmen immers uit de Lethe om het verleden te vergeten.

142 *poffers:* bluffers WNT, XII, 3032 (s.v. Poffer)

oor-blasers: kwaadsprekers WNT, XI, 66 (s.v. Oorblazer)

144 *haer:* nl. *sy* (138), eigenlijk 131-132

145 *veursichtiger:* meer vooruitziend MNW, IX, 1073 (s.v. Voresichtich)

146 *statuen:* standbeelden WNT, XV, 882 (s.v. Statue)

148 *eyndelinge:* ten slotte (leidt het laatste lid van een opsomming in) WNT, III, 4037 (s.v. Eindeling)
In somma: Kortom WNT, XIV, 2503 (s.v. In somme)

149 *rechte:* echte WNT, XII, 3de stuk, 495 (s.v. Recht)

vvrekers: nl. door het verlenen der onsterfelijkheid; voor deze term, zie 165.

150 *som:* deels WNT, XIV, 2506 (s.v. Som)

151 *daer:* plaatsaanduiding: op deze wereld, in dit leven
ende (1ste maal): indien WNT, III, 4109 (s.v. En)

152 *godlyke gheesten:* door God bezielde dichters

153 *deugt:* bedoeld is hier het door de hemel geschonken dichterlijk talent.

156 *Estienne Iodelle:* Etienne Jodelle (°Parijs 1532 †aldaar 1573)
Hij is een leerling van Muret en vriend van Ronsard. Grote roem heeft hij geoogst door zijn eerste tragedie in klassieke trant *Cléopâtre captive*, opgevoerd in 1553. Van der Noot blijkt Jodelles werk niet geraadpleegd te hebben; hij kent enkel dit lofdicht van Jodelle in een bundel van Ronsard.
Lit.: *Dictionnaire des lettres françaises. Le seizième siècle*, Paris, 1951, 398-401 (A. Muller); MEW, IV, 258 (G.D. Jonker).

157 *Margarite, Hertoghinne van Sauoyen:* Marguerite de France
(°Saint-Germain-en-Laye 5 juni 1523 †Turijn 14 sep. 1574)
Dochter van koning Frans I en van Claude de France. Marguerite is hertogin van Berry

tot haar huwelijk met Emmanuel-Filibert van Savoye (1559). Aan het Franse hof begunstigt zij het humanisme en de tolerantie, gepropageerd door kanselier Michel de l'Hospital. Tevens beschermt zij de dichters, door wie zij dan ook uitvoerig geprezen wordt. Ronsard draagt haar *Le second livre des hymnes* op, uit welke bundel de verzen van Jodelle hier door Ackermans geciteerd worden.
Lit.: *Nouvelle biographie générale*, XXXIII, 601-602; *Dictionnaire des lettres françaises. Le seizième siècle*, Paris, 1951, 484 (Robert Barroux); *Grand dictionnaire universel du XIXe siècle*, X, 1172; Laumonier in *STFM*, VIII, 30 noot 1.

159 *artisans:* écrivains Huguet, I, 327 (s.v. Artisan)

163 *espoir:* nl. vereeuwigd te worden (= *But*, 161)

164 *Portans:* bepaling bij *les grands* (161)

165 *vengeurs:* zie 149

166 *Ignorance:* het geliefkoosd doelwit van alle Franse renaissance-dichters; zie LIEFVELT 36.

168 *vertu:* wat Van der Noot noemt *een hemelsche deugt* (153), nl. het dichterlijk talent.

171 *vromen:* zie 14

173 *andersins:* door het vervullen van het schepenschap in 1562 en 1565.

174-193 zijn ontleend aan de *Apod,* §75 (*OE*, [30]); nadere gegevens over de auteur van deze lofverzen evenals over zijn dichtwerk ontbreken evenzeer in de *PW* als in *DBE.*

198 *vleeschelijcke:* die alleen voor het lichaam leven WNT, XXI, 1684 (s.v. Vleeschelijk)

199 *aen Homerum:* een verwijt dat door Van der Noot nog kort voordien behandeld is in GAMBRINUS 153; zie aldaar. Ofwel zinspeelt onze auteur op een onvoldoende appreciatie, die eveneens ter sprake komt in een rekest aan het Antwerpse stadsbestuur, waarin hij Apollo laat verklaren n.a.v. het uitblijven van enige beloning voor Van der Noot: ‘Hoe suster? Wanneer?

Acht dagen nae syn doot? Gelyck die Grieken heuren ende onsen Homerum deden?'; zie Prims 1929, 632.

200 *aenden Africaenschen Scipion:* Publius Cornelius Scipio Africanus Maior (°235 v. Chr. †183) werd samen met zijn broer Lucius aangeklaagd wegens verrijking na een veldtocht tegen Antiochus (188). Vrijgesproken en opnieuw aangeklaagd, ging Publius vrijwillig in ballingschap naar Liternum in Campanië.
aen Terentium: zie Badius' commentaar in zijn Terentius-uitgave, vooral cap. xxv, 'De Terentij vita', b3^{r}: 'Nam licet terentius in magna esset nobilissimorum *et* potentissimorum gratia. Nihilomin*us* tamen pauperrimus *et* miserrimus in externis horis obijt'.

201 *Propheten:* zie *Luc.* 13:34

202 *den besten:* Christus; zie 104 voor 'besten'; als stijlfiguur een vb. van antonomasia.

203 *den duyuuel: Ioan.* 10:20

204 *den eenen...:* de ene zei dat Hij (Christus) goddeloos was...
godloos: Ioan. 10:33
sot: Ioan. 10:20

205 *vvel te passe:* zoals het behoort WNT, XII, 614 (s.v. Wel te pas)

206 *op een plaetse:* Ackermans citeert uit SCHOLIERS 108-110, een vel dat kort voordien gedrukt was.

210 *Momus* (genitief): god van spot en (vooral onredelijke) kritiek

211 *deught ende Godlyke konste:* de identiteit van deze twee begrippen is de lezer reeds voorgehouden in 153.
ghecalomnieert: belasterd RG, 84 (s.v. Calumnieren)

212 *nà:* achterna; bij ww. die een geluid uitdrukken, waarmee men iemand achtervolgt WNT, IX, 1315 (s.v. Na)
gheschabbeaut: geschimpt WNT, XIV, 176 (s.v. Schabeeuwen)

214 *Zoyelus:* Badius noteert in zijn commentaar bij Baptista Mantuanus, *Secundus Operum...Tomus. In quo sunt co*m*me*n*tariis familiaribus exposita haec opera praecipue moralia* (Colofon: Parrhisiis, 1513), 22^{r}: 'Zoilus e*ni*m cum libros aduers*us* iliadem

atq*ue* odysseam p*er*clarissima homeri op*er*a composuisset alexandria*m* veniens recitauit eos ptolemaeo regi: qui cum animaduertisset poetar*um* parent*em* immerito absentem vexari nullu*m* illi responsum dedit. At zoilus cu*m* diu fuisset in regno tandem inopia o*mniu*m rerum c*om*pulsus regem adijt roga*n*s vt dari sibi aliq*ui*d iuberet. Tum rex Homerus qui ante annos mille decessit aeuo perpetuo tot milia hominu*m* pascit: q*ua*re tu quoq*ue* debes q*ui* meliori ingenio te p*ro*fiteris no*n* modo vnum: sed etia*m* plures alere posse. Quo responso tali rege digno repulsus p*ro*icidij postea da*m*natus ac cruci affixus est: & quia homerum lacessiuit atq*ue* flagellauit: homeromastix appellatus est'.

215 *Mantuanus:* overgenomen uit de *Apod,* §74 (*OE,* [29]); voor de eigenaardige samenstelling van dit citaat, zie *DBE*, 188-189.

216 *de gallighe:* het kruis MNW, II, 898 (s.v. Galge)

217 *stimulas:* lees *stimulis* zoals in de *Apod*

220 *crucce:* lees *cruce*
iubente Tyranno: volgens de legende is deze vorst Ptolemaeus II Philadelphus; zie *La grande encyclopédie,* XXXI, 1326 (Victor Glachant).

222 *sua:* verbeterd tegenover *suae* in de *Apod*

224 *Maronem:* Publius Vergilius Maro

225 *Paro...:* deze namen stammen eveneens uit *Apod,* §74 (*OE,* [29]), en zijn aldaar ontleend aan Donatus' *Vita Vergilii*; zie *OE*, 245 en *DBE,* 187.
na: zie 212
ghekeeckt: bekeven WNT, VII, 2082 (s.v. Keken)

226 *Carbeliums...:* eveneens ontleend aan het werk, vermeld in 225: Tiberius Claudius Donatus, *De Pub. Vergilij Maronis uita,* geciteerd volgens *Pvb. Vergilii Maronis opera, quae quidem ex-*

tant, omnia: cvm ivstis et doctis...Commentarijs Tib. Donati & Seruij Honorati, summa cura ac fide à Georgio Fabricio Chemnicense primò collectis & emendatis..., Basileae, (1586), ß1^{v}: ‘Nec Vergilius, qui colu*m* linguae Latinae fuit, caruit obtrectatoribus...Est & aduersus Aeneida liber Carbilij Pictoris, titulo Aeneidomastix. M. Vipranius eum à Mecoenate suppositum, appellabat nouae χαχοζηλίας repertorem, neque tumidum neque exilem, sed communibus uerbis opus illud confecisse. Herennius uitia eius tantum contraxit, Perilius Faustinus furta. Sunt & Qu. Octauij Auiti uolumina, quibus annotatur, quos & unde uersus transtulerit. Asconius Paedianus libro quem co*n*tra obtrectatores Vergilij scripsit, pauca admodum ei obiecta ponit...’.
vvederspreken: smaad, opwerping MNW, IX, 1978 (s.v. Wederspreken)

227 *Asconius,:* men denke de komma weg

231 *I. Sermo. 10.:* dit excerpt is samengesteld aan de hand van Horatius, *Satirae,* I, x, 78-83, 87-91. De manier waarop 82, 83 en 87 versmolten zijn verloopt parallel met het procédé dat in *DBE,* 187-189 gesignaleerd wordt m.b.t. de citaten in de *Apod*; m.i. wijzigt Van der Noot deze verzen doelbewust.

241 *2. Sermonum. 1.:* Horatius, *Satirae,* II, i, 2-6

245 *2. Epist. 1:* samengelezen uit Horatius, *Epistulae,* II, i, 6, 9-10, 14, 34, 48-49, 76-77, 89-92.

257 *Valeat...: Ibid.,* 180-184.

262 *bespotters ende benyders:* Badius, *a.w.,* b3^{r}: ‘Ex his aute*m* que ipse Terentius de se in prologis suis attestatur colligi potest...q*uod* in nobilissimor*um* virorum gratia erat. Vnde emuli *et* aduersarij eius dixerunt ipsum non suas s*ed* scipionis aut lelii comedias pro suis edidisse’.

263 *elcke Prologhe:* Badius, *a.w.,* b5^{v}, in de proloog van de *Andria*: ‘Na*m* in p*ro*logis scribu*n*dis op*eram* abutit*ur*: no*n* qui argume*n*tu*m* narret: s*ed* q*ui* maliuoli veteris poete maledictis r*espo*ndeat’; p5^{r}, in de proloog van de *Adelphoe*: ‘Postq*uam* poeta sensit scripturam suam ab iniquis obseruari et aduersarios rapere i*n* peiorem partem:...Pernoscite furtu*m* ne factu*m* existimetis: an locum reprehensum: qui

preteritus negligentia est Quod isti dicu*n*t maliuoli ho*min*es nobiles eum adiutare'; t6^{r}, in de proloog van de *Phormio*: 'Postq*uam* poeta vetus poetam non potest retrahere a studio et tradere hominem inociu*m*: maledictis deterrere (ne scribat) parat'; z5^{v}, in de proloog van de *Hecyra*: 'scieba*m* dubia*m* fortuna*m* esse scenicam'.

264 *Volcatius:* Badius, *a.w.,* a1^{v}: 'Excellenti ingenio comici scriptores olim floueru*n*t inter quos Cecilio palmariu*m* defert Vulcatius Segeditus / p*ro*ximiore loco Plautu*m* statuit / dein Neuiu*m* / Liciniu*m* Attiliu*m.* Tere*n*tiu*m* / Quos o*mn*es pene p*re*ter Plautu*m* & Tere*n*tiu*m* nobis inuidit temporu*m* cariosa vetustas'; b3^{r}: 'Volcatius autem ipsum [= Terentius] non solum. Nenio Plauto et cecilio. Sed etiam liuio et attilio postponit'.

265 *verde:* verreweg (bij een superlatief) MNW, VIII, 1559 (s.v. Verde) en MNW, VIII, 2278 (s.v. Verre)
in vvesen: in leven MNW, IX, 2349 (s.v. In wesen bliven)

269 *dat sommige:* een aantijging die stamt uit Muret, *a.w.,* 15 (*STFM,* V, xxiv).

270 *soude dat:* de zin gaat verder in 274-275: *vvel meer behooren te doene*

272 *sunderlinghe:* buitengewone MNW, VII, 2430 (Sunder-) en MNW, VII, 1558 (s.v. Sonderlinc)

273 *deugden ende kunsten:* zie de opmerking bij 211

278 *eertsche* (mensen)
vleeschelyke: zie 198
beestelyke: ongebonden WNT, II, 1338 (s.v. Beestelijk)
Iam verius...: de bron van deze prozatekst is niet achterhaald. Hij stamt niet uit Cicero; misschien wijst de enkelvoudige vorm *Deo* (279) eerder op een moderne commentaar dan op een antieke tekst.

280 *Ouidius:* ontleend aan de *Apod,* §38 (*OE,* [20]), waaruit ook de verkeerde verwijzing *Propercius* (281) afkomstig is. Beide citaten stammen uit Ovidius, resp. *Fasti,* VI, 5 en *Ars amatoria,* III, 549; zie *DBE,* 187-188.

282	*Iámque...:* Ovidius, *Metamorphoses*, XV, 871
283	Horatius: *Carmina*, III, xxx, 1, 14
284-285:	*Ibid.*, 15-16
287	*Me doctarum...:* Id., *Carmina,* I, i, 29
288	*Diis: Ibid.*, 30 en 32 (weer samengesmolten, zie 231)
289	*vlt.:* ultima *heel vvte:* ten einde toe MNW, VIII, 868 (s.v. Ute)
290-291:	Horatius, *Carmina,* IV, iii, 16 en 22
292	*Quis...:* Vergilius, *Eclogae,* IX, 19 *Cic.:* foutieve verwijzing; dit citaat komt niet voor bij Cicero.
295	*vroomste:* zie 14
296	*deughden, kunsten:* zie 211
303	*quaet:* hierbij is het subst. *dief* verzwegen, dat pas op het einde van de zin vermeld wordt (304).
305	*eyndelinge:* zie 148
307	*sy ende...d'ouerwinnende Keysers:* overgenomen uit *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 117); zie ook Alciati, 715-716: 'Aphtonivs Rhetor Laurum vaticinij symbolu*m* esse prodidit: iccircò veteres μαντικὸν φυτὸν Laurum dixere, & Apollini diuinationis Deo sacram putarunt...Carolo V. victoriam Thunis referenti laurea corona debetur, quam triumphantes antiquitùs gestabant'; hierbij wordt verwezen naar Plinius Secundus Maior, *Historia naturalis,* lib. 15. cap. uit.; zie ook Alciati, 706.
311	*Philo:* ontleend aan de *Apod,* §42 en §80 (*OE*, [21] en [32]). Bedoeld is een uitlating van Philo van Alexandrië (°30 v. Chr. †50 n. Chr.); Van der Noot kan dit gegeven ontleend hebben aan het spel van zinne, opgevoerd door de Antwerpse kamer De Goudbloem in 1561; zie *Spelen van sinne...*, Antwerpen, 1562, Q2^{r}, 26-29: 'Der Poeten lof waer quaet om volspellen Want eenen Godlijcken gheest werckt in haer vierich / Soo Philon seyt / haer noemende cierich Kinderen Gods / door de Godlijcke gauen'. *meer ander:* Patricius, *De institvtione,* Parisiis, 1585, 59^{v}: 'quocirca ab Ennio sancti poëtae appellantur, quòd diuino quodam munere nobis commendati esse debeant. Et Plato ipse inter quatuor diuinos furores, quos

ponit vaticinium, mysterium, & amorem, poësim inserit, vt ostendat poëtas aliquid praeter naturae vires diuini habere'.

315 *yuerende:* vol vuur (der meegedeelde inspiratie) WNT, VI, 1425 (s.v. IJveren)

327 *Credite:* opvallende ontlening aan Propertius, *Elegiae,* II, xxxiv, 65-66, met wijziging van het oorspronkelijk eerste woord *Cedite* tot *Credite*; in AKAW G322 is de bron in margine genoteerd.

330 *ysers...:* de keuze van deze grondstoffen stemt overeen met *LvB,* *3, 32-33.
staels: staal, beschouwd als een afzonderlijk metaal dat men in de mijnen groef WNT, XV, 23 (s.v. Staal) en *LvB,* 40
blecx: blik WNT, II, 2823 (s.v. Blek); zie eveneens *LvB,* 40.

333 *rubynen:* wordt om zijn glans door Van der Noot nog elders genoemd als vergelijkingsobject tegenover dichters: zie SCHOLIERS 46.

335 *dan Poëten:* Giovanni Boccaccio, *Genealogie deorum gentilium libri.* A cura di Vincenzo Romano, Bari, 1951, II, 699: 'Qui [= Poesis], ex sinu dei procedens, paucis mentibus, ut arbitror, in creatione conceditur, ex quo, quoniam mirabilis sit, rarissimi semper fuere poete'.

335-347: Bij de opsomming van de grootsten onder de dichters keren steeds dezelfde namen terug, zowel in de *Apod,* §72 (*OE*, [28]) als in *LvB,* *5, 7-10.

340 *pleb.:* plebis

341 *faculteyten:* takken van wetenschap WNT, III, 4355 (s.v. Faculteit)

344 *Belgichscher...Brabantscher* oft *Nederlandtscher:* zie 16

350 *ghelyden:* dulden WNT, IV, 1161 (s.v. Gelijden)

351 *selden ende vveynigh:* herhaling van 329

352 *Men vinter...:* afkeuring, ontleend aan Badius, *a.w.*, a4^{r}: ‘Multi autem sunt qui postq*uam* nescio quos versiculos extorquere possunt se poetas gaudent appellari. Stultum *et* insanu*m* genus hominu*m* qui nesciu*n*t quantum nesciunt: q*uod* poetam scire oporteat’; zie ook Ronsard, *Abbregé...*, 395-397 (*STFM*, XIV, 23)

353 *vvt...dringhen:* naar buiten dringen; hier: neerschrijven VD, 2120 (s.v. Uitdringen)

springen: het juiste aantal lettergrepen per vers behouden

361 *goede gheesten:* belangstellenden in het algemeen

362 *onbeleefden:* zie 298; niet enkel dit adj., maar ook een deel der opsomming wordt hernomen.

363 *verkeertheyt:* zie 5

368 *bescheydelijc:* met kennis van zaken WNT, II, 1964 (s.v. Bescheidelijk)

369 *tracteert:* in geschrift handelt WNT, XVII, 1782 (s.v. Tracteeren)
t'samensprekinge: de *Apod* wordt in de ondertitel ervan een *zůsamensprechung* genoemd (*OE*, [9])

370 *Poëtische:* dit is wel Ackermans' spelling tegenover het typische poeti*c*sche bij Van der Noot zelf.
heb'ick sulx laten blyuen: misleidende bewering; Ackermans heeft wis en waarachtig gehandeld over het wezen der dichtkunst, en dit aan de hand van de werken die hij daarnet (364-368) opgesomd heeft.
laten blyuen: achterwege gelaten WNT, II, 2843 (s.v. Blijven)

372 *Iohannes Auentinus:* reeds door Van der Noot geraadpleegd voor Gambrinus; men zie GAMBRINUS 36.

375 *nau:* bijna niet WNT, IX, 1643 (s.v. Nauw)

378 *eerste Boeck...:* een der hoofdstukken in het eerste boek van Joannes Aventinus, *Annalium Boiorvm libri septem*, Ingolstadij, 1554, heet inderdaad ‘Boioariorum origo: ibidem de Germanorum conditoribus’; nochtans stammen de citaten naar Aventinus niet uit deze afdeling, maar wel uit een voorgaande paragraaf, ‘Bauari quomodo à Graecis & Latinis uocentur’.

380 *POët:* Badius, *a.w.*, a2^{r}: ‘Na*m* a faciendo poeta dictus est sonat e*ni*m poeta ide*m* q*uod* factor *et* a v*er*bo greco poeio q*uod* est facio seu creo deflectit*ur*’.

381 *een Poët:* Badius, *a.w.,* b6^{r}: ‘Poeta vt dixi...significat factorem rei quam artificiose *et* quasi diuine componit *et* fingit’.

382 *vvt niet:* Aventinus, *a.w.*, 30: ‘Quem [= God] mundum hunc, & totam molem istam de nihilo in ornamentum maiestatis suae fecisse,...sacrae litterae docent’; Badius, *a.w.*, a3^{r}: ‘solus de*us* omnipotens om*n*ia *et* visibilia *et* inuisibilia ex nihilo creauit’.

383 *alsoo:* Badius, *a.w.,* a3^{r}: ‘sicut deus o*mn*ia ex nihilo creauit ita poete...opus suu*m* ta*m* subtiliter co*n*struu*n*t’.

384 *eruindinghen:* uitvindingen WNT, III, 4228 (s.v. Ervinding)
misteriale: zie 63

385 *vvy:* Badius, *a.w.,* a3^{v}: ‘Na*m* i*n* symbolo apostolorum vbi ecclesia nostra canit modo factore*m* modo creatore*m* celi *et* terre greci psallunt poeta*m*’.
ons ghelooue: de apostolische geloofsbelijdenis, het credo WNT, IV, 1243 (s.v. Geloof)

388 *Propheten...Vates:* Badius, *a.w.,* a2^{r}: ‘Et hi potius vates *et* prophete vocantur q*uam* poete: eo q*uod* poetaru*m* officiu*m* sit facere diuina carmina...Sunt ergo vates apud iudeos qui carmina scripserunt’; a3^{r}: ‘Nam sepe vates id est propheta nu*n*cupatur quocirca in tutella apollinis’; a4^{r}: ‘omnes pij: *et* veraces vates: hoc *est* prophete *et* poete’; zie ook *Apod,* §42 (*OE*, [21]).
Paulus: Aventinus, *a.w.,* 31: ‘cum Diuus Paulus eloquentiae Christianae princeps, Poëtas, Prophetas uocet’.

389 *Hebreeusche:* zie ook *Apod,* §58 (*OE*, [24]).

390 *ghemeynighlijck:* doorgaans WNT, IV, 1380 (s.v. Gemeenlijk)
openbalijcker: zie 13; de werking der profeten is inderdaad meer spectaculair, zoals b.v. het geval van de profeterende Saul aantoont; zie Badius, *a.w.,* a2^{v}.

seghhen: geen drukfout; zie VOORWERK 116.

391 *beneficie:* weldaad RG, 49 (s.v. Beneficie) *Hemelsch ende goede nature:* Boccacio, *a.w.*, II, 705, 17-21; Badius, *a.w.,* a2[v]: 'Ideoq*ue* vulgo d*icitu*r q*uod* poeta nascitur *et* orator fit hoc est q*uod* poeta b*e*n*e*ficio solius nature *et* ingenij sine doctore aut magistro perfectus e*ss*e potest eo q*uod* spiritum poeticu*m et* excelle*n*tia*m* in rebus excogita*n*dis no*n* a doctore s*ed* a deo eius ministrice natura recipiat'; *Apod*, §58 (*OE*, [24]).

392 *sunderlijcke:* bijzondere, speciale MNW, VII, 2430 (s.v. Sunder-) en MNW, VII, 1550 (s.v. Sonderlijc)
begaefdt: Apod, §80 (*OE*, [32])

393 *Theologanten:* godgeleerden WNT, XVI, 1800 (s.v. Theologant); Aventinus, *a.w.*, 5: 'qui Philosophos, Platonem, Poëtas, Vates, Mõysen, Theologos, Origenem, sacrarum literarum utràq*ue* instrumenta accuratius lectitauerit'; uitvoerig bij Boccaccio, *a.w.*, II, 705, 4-6; 767, 16-17; 768, 7-18; bij deze auteur heet lib. xv, cap. viii: 'Gentiles poetas mithicos esse theologos'; Patricius, *a.w.*, 58[v]: 'Poëtas etiam solos sapientes & theologos vetustissimi appellaru*n*t, quòd diuinarum institutionum rationem numeris complectere*n*tur'; Ronsard, *Abbregé...*, 15-16, 22-26 (*STFM*, XIV, 4, 4-5); *Apod*, §56 (*OE*, [24]); Franciscus Patricius, *De Regno & Regis institutione*, [Parijs], 1531, 10: 'Fuit enim poetica antiquissima disciplinarum omnium, quae literis cogitationes suas comme*n*dauerit: quaeque docuerit, quaecunque ad veram virtute*m*, hominumque mores, atque affectiones attine*n*t...Proinde vetustissimi solos poetas sapientes esse arbitrabantur...Nam multis seculis ante eos Poetae de deo, de rebus coelestibus, de natura rerum, de moribus, de ciuili sapientia, de ratione, ac sermone tractauerunt'.
rechte: zie 149
Theolgoanten: lees *Theologanten*

394 *Geestelijke...:* Badius, *a.w.*, a3[r]: 'poete sacerdotes sunt'; a4[r]: 'Orpheus sacerdos *et* int*er*pres volu*n*tat*is* dei...vetustissimos poetas...quos etia*m* christiani vt diuus Augustinus atq*ue* alij sacerdotes appellant *et* sacros vates'; a4[v]: 'Antiquissimi poete sacerdotes habebantur'.

396 *van Godt:* Aventinus, *a.w.*, 31: ‘id quoq*ue* in arcanis sanctae religionis scripturis proditum est, Deum Opt. Maximum sibi innumerabiles procreasse ministros, quos Graeci Daemonas, & Angelos: Romani, Genios, lares, nuncios uocare solent’.
Vorsten: naast de betekenis ‘aanzienlijken’ (MNW, IX, 1158 s.v. Vorst) kan ook het derde der negen engelenkoren bedoeld zijn (*De katholieke encyclopaedie*, XIII, 316).

398 *gheschapen:* zie 382 en verder Aventinus, *a.w.*, 30: ‘atq*ue* uniuersa sua potestate, & prouidentia, & gubernare, & administrare...receptum est: sacrae literae docent’.

399 *rechtveerdigh: Ps.* 95:13; *Is.* 11:3
veursichtigh: zie 145

400 *t'segenvvoordig: Ps.* 138:8; *Job* 26:6; *Amos* 9:2-3; *Hebr.* 4:13

401 *alle ding'...verveullende:* dit kan geput zijn uit een werk dat Van der Noot zelf kort voordien geraadpleegd heeft voor GAMBRINUS, nl. Marcus van Vaernewijck, *Den spieghel der nederlandscher audtheyt*, Ghendt, 1568, A1^{r}: ‘GOD is een onmaterialick onbeschreuen dijnck / vp gheen plaetse / dat met gheen plaetse en mach begrepen werden / ia die den hemel ende eerde niet begrypen en moghe*n* want hy is zijns selfs plaetse / alle dinghen vervullende / ouer alle dinghen wesende / alle dinghen haer werckinghen gheuende / naer dattet zijns begrijp is / ondeelick / een gheheel goet / vulco*m*mende goet / diet gheheel ende al in allen dinghen is / o*n*begrypelick / onhendelic / ende va*n* niemant dan van hem seluе*n* bekent / die alleen zijns selfs aenmercker ende liefhebber is / die alle dinghen die in hem zijn om zijn selfs wille bemiut [sic] ende alle creaturen als tmaecksel zijnder handen’. Vaernewijck geeft zelf als bron ‘Dionisius lib. 1. cap. 16’, d.i. Pseudo-Dionysius de Areopagiet, *De divinis nominibus*; zie Migne, CXXII, 1113 e.v.

402 *staen...ruren...bevvegen: Eccli.* 16:16 e.v.

403 *vveer...oft:* hetzij...of MNW, IX, 1895 (s.v. Weder...of)

velden...: Ps. 88:10,12-13

404 *svveuende: Gen.* 1:2; *Ps.* 28:3-10

405 *Hebreenschen:* lees *Hebreeuschen*
den Hebreeuschen Bybel: het Oude Testament; bedoeld is *Is.* 40:22

406 *mogentheydt:* almacht WNT, IX, 1008 (s.v. Mogendheid)
Vorsten: zie 396

407 *verordent:* aangesteld MNW, VIII, 2235 (s.v. Verordenen)

408 *ten goede treckt:* Badius, *a.w.*, a3^{r}: ‘queda*m* dei artificia...Quartu*m* q*uod* solus deus a*n*i*m*a*m* peccato mortua*m* ad vita*m* per gratie largitione*m* vocare potest’.
de boosheyden straft: Aventinus, *a.w.*, 31: ‘& impij mulctantur, & mali puniuntur homines’.

de deughden loondt: Badius, *a.w.*, a3^{r}: ‘Sextu*m* q*uod* solus deus bene sancteq*ue* viuentib*us* mercede*m con*digna*m et* eterna*m* vita*m* retribuere potest’.

409 *Helle:* Aventinus, *a.w.*, 31: ‘Horum [= der engelen] pars suapte arrogantia, suopte liuore, tanq*uam* ueneno infecta, ex bono ad malum transcendit: sua sponte corrupta, corruptior gens Daemonum euasit, condemnata à Deo cum generis authoribus, & eorum principe’.
vaegh'-vier: noch Aventinus, noch Badius handelen over het vagevuur. Dit is wel een inlassing op initiatief van Jan van der Noot zelf, overeenkomstig de katholieke orthodoxie.
Paradis: Aventinus, *a.w.*, 32: ‘Homo itaq*ue* recens factus, inductus est in hunc mundum, quasi in domum paratam, & instructam. Cumq*ue* supremum numen, marem primum finxisset, tum etiam faeminam configurauit...Posthac Deus hominem, qua dixi ratione genitum, posuit in Paradiso, id est, in horto faecundissimo, & amaenissimo: quem in partibus Orientis omni genere ligni, arborumq*ue* conseuit, ut ex earum uarijs fructibus aleretur’.

410 *Campum Elysium:* Badius, *a.w.*, a4^{r}: ‘...in elisiis ca*m*pis hoc est in paradiso (q*uod* vocabulum hortos deliaitar*um* [sic] significat’.

houden: geloven WNT, VI, 1156 (s.v. Houden)

ontsteruelijck: Aventinus, *a.w.*, 31: ‘Consumato...mundo, rebusq*ue* omnibus mirabili dispositione compositis, ui usui hominibus (quorum causa facta sunt omnia) esse possent: supremus ille opifex rerum, ex limo terrae postremó figurauit hominem: quem immortalitate donaret’.

411 *ghevveldt:* heerschappij WNT, IV, 2033 (s.v. Geweld)
die: antecedent *Gode* (410)
met den vvatere: Aventinus, *a.w.*, 33: ‘Deus pater...statuit morbum ad uiuum resecare, genusq*ue* humanum aquis perdere...Illuuies aquarum obrutas terras tenuit, omnes terrae mersae profundo, unda uniuersos altissimos montes operuit. Quicquid extra nauim erat, extinctum est’.

412 *met den viere: Is.* 66:15-16; *Joel* 2:5

413 *goet: Tob.* 3:25

414 *quaedt: Prov.* 17:11
quaedt aen-doen: Aventinus, *a.w.*, 31: ‘Huius generis [= der gevallen engelen], mali princeps, qui ex bono malus per se effectus est, ab Hebraeis Sathanas, à Graecis Antitheos cognominatur, tanq*uam* hostis publicus, & Dei & hominum’. ‘Sunt nempe hij fallacissimi, nequissimiq*ue* spiritus,...per quos & impij mulctantur, & mali puniuntur homines’.

der Vorsten ende Heeren: Badius, *a.w.*, a3^{r}: ‘poete heroici: qui regu*m et* principum gesta describentes...’.

415 *Heros:* meervoud als in het Frans
Helden: Aventinus, *a.w.*, 38: ‘Virorum fortium facta, quae exemplum posteris essene carminibus celebrare [Tuiscus] instituit, quod adhuc apud nos unum annalium genus existit’.

Heros...daden: Badius, *a.w.*, a2^{r}: ‘Vnde plinius i*n* naturali historia dicit heroicum carmen ab oraculis primo inuentum esse Vnde etiam Horatius in eodem libro de arte poetica dicte per carmina sortes Et vite mo*n*strata via est *et* gratia regum’.

416 *ghebiedt:* gebod WNT, IV, 407 (s.v. Gebied)

vvoerdt: Gods woord MNW, IX, 2822 (s.v. Wort); zie *Ps.* 32:6,9.

419 *vvysen ende leeren:* het MNW, IX, 2686 (s.v. Wisen) citeert uit Plantin ‘wijsen ende leeren’: praemonstrare.
aerdighlijck: kunstig, bekwaam WNT, Suppl. I, 264 (s.v. Aardiglijk)

420 *in somma:* zie 148

424 *S. Hieronimus:* Hiëronymus begint zijn bekende brief ‘Ad Paulinum. De studio Scripturarum’ met een opsomming van de reizen, die zelfs vooraanstaande auteurs als Pythagoras en Plato ondernomen hebben om nog meer kennis op te doen; zie Migne, XXII, 541.

425 *Heydenen:* Badius, *a.w.*, a4^{r}: ‘Eiusmodi aut*em* sapie*n*tes viros Horatius...dicit vetustissimos poetas fuisse’.

Ioden: Badius, *a.w.*, a2^{r}: ‘Jte*m* Esaye Job *et* Salomo*n*is luculе*n*ta volumina hexametris *et* pentametris versibus vt Josephus *et* Origenes scribunt apud hebreos co*m*posita decurrunt’.

rechte: echte; zie 149

426 *in Keyseren* (genitief)...*houen* (427): Boccaccio, *a.w.*, II, 711-712.

427 *hanteren:* vertoeven WNT, V, 2120 (s.v. Hanteeren)

429 *met Lauriren:* zie 308

Matthias (1580)

Ontstaan

Volgens Vermeylen, 83-84 (751-752) en *DBE,* 9 zouden deze twee vellen oorspronkelijk bedoeld zijn als opdracht van *CB/Abr* aan aartshertog Matthias. Van der Noot heeft deze vellen niet exclusief in exemplaren van *CB/Abr* ingelast (Vermeylen, 147 (832) nr. 3), maar ook elders, zo in het Gentse exemplaar van *LvB* (UB Gent, G 11736^{1} na f E1).

Ten voordele van dit oorspronkelijk gebruik pleiten nog de volgende feiten:

- Het relatief groot aantal bewaarde exemplaren; dit wijst op een oplage, berekend voor een ruim afzetgebied. Het *CB/Abr* appelleert aan een breder publiek dan de latere efemere *PW.*
- De slotformule in MATTHIAS [1] Bi (a) (zie Analytische bibliografie) beantwoordt volledig aan het verwachte einde van zulke opdracht.
- De sluitende chronologie: *CB/Abr* is verschenen, blijkens de titelpagina, in 1579. In MATTHIAS 121 heet de zomer van 1578 ‘den Somer veurleden’.
- Het brede opzet van deze opdracht en de inhoud zelf der polyglotte verzen passen bezwaarlijk elders dan als aanloop van *CB/Abr.*

Inhoud

- Latijnse ode (6-83)

1) Matthias, die zo volkomen Latijn en Grieks beheerst, neme Van der Noot dit gebruik van de volkstaal niet euvel (6-17).
2) De redenen, die Van der Noot bewogen hebben, in het Brabants te schrijven (18-59): onvoldoende beheersing der klassieke talen (20), vaderlandsliefde (22), geringe buitenlandse waardering voor het Brabants (28) en de kwaliteiten van dit laatste (39). Trouwens, ook het Latijn heeft ooit minder gecultiveerd geklonken (46)!
3) Moge zijn voorbeeld navolging vinden (60-69).
4) Voorstelling van het dichterlijk oeuvre (70-83).

- Nederlandse ode (89-264)

1) *Furor poeticus* (89-120).
2) Van der Noots recent verblijf in Frankrijk en zijn succes aldaar (121-144).
3) Waarom weigert hij er zich definitief te vestigen (145-192)?
4) Van der Noot als lofzanger der Habsburgers (193-234).
5) Belofte van onsterfelijkheid voor Matthias (235-264).

- Franse ode (271-302)
  Matthias' adel naar lichaam en geest zal door Van der Noot onsterfelijk gemaakt worden.

Bronnen

De aanhef (90-94) herinnert aan sommige psalmen, meer in het bijzonder aan *Ps.* 30:3b-4, 60:3b-4, en 91:5-6.

Ronsard is zeer manifest geraadpleegd, terwijl ook met een mogelijke lectuur van Du Bellay dient rekening gehouden:

95-102	=	Ronsard, *Ode à Michel de l'Hospital*, 413-418		(*STFM,* III, 142)
104			437	143
184-186		*Compleinte à la Royne mère du Roy*, 251-253		(*STFM*, XII, 184)
271-277		*Au reverendissime cardinal de Guise*, 1-8		(*STFM*, I, 79-80)
279-282			16-19	80
283-289			20-26	81
291-294			31-35	81

20-21	Du Bellay, *Deff. et Ill.*,	livre I, chap. XI, 8-16 (ed. H. Chamard,	*STFM* 75-76)
46-51		livre I, chap. III, 50-54	(*STFM* 26-27)
		livre II, chap. XII, 96-99	(*STFM* 188)

Verklarende aantekeningen

35	*Defaedant:* lees *Defaecant*
50	*Pelsago:* lees *Pelasgo*
69	*landis:* lees *laudis*
85	*Don Matthias:* Matthias van Oostenrijk (^{o}Wenen 24 feb. 1557 †aldaar 20 mrt. 1619) Derde zoon van keizer Maximiliaan II en van Maria, dochter van Karel V. Zijn opvoeding is toevertrouwd aan Ogier de Busbecq. Op 26 aug. 1577 laat hij aan Wouter van der Gracht, de gezant van de Staten, weten dat hij bereid is de landvoogdij der Nederlanden op zich te nemen. In feite is Matthias daartoe niet uitgenodigd door de Staten-Generaal,

maar door een groep katholieke edellieden. Sedert 11 nov. 1577 verblijft hij te Antwerpen, waar hij met veel eer ontvangen is. Op 18 jan. 1578 legt Matthias de eed af; hij neemt als titels aan o.a. 'gouverneur et capitaine général des Pays-Bas'. Na de overwinning van don Juan te Gemblours (31 jan. 1578) verlaat Matthias Brussel voor Antwerpen, waar hij verblijft tot 1581. Naarmate de tijd voortschrijdt, wordt zijn machteloosheid des te meer onthuld. In de Unie van Utrecht is zelfs geen enkele bepaling aangaande zijn positie opgenomen. Op 29 okt. 1581 verlaat hij met stille trom de Nederlanden. Matthias wordt tot keizer verkozen ter opvolging van zijn broer Rudolf op 13 juli 1612.
Lit.: BN, XIV, 21-28 (Ch. Piot); NNBW, III, 826-832 (Haak); *LvB*, XXI-XXIII.

86 *Capiteyn Generael:* Opperste bevelhebber 'als...titel' WNT, VII, 1489 (s.v. Kapitein-Generaal)

90 *Na dat:* naardien WNT, IX, 1454 (s.v. Nadat)

93 *Alder grootste*, *alder best':* vertaling der gewone epitheta van Iupiter Optimus Maximus; zie ook ROELANDTS 97.

95 *secreten:* geheimen WNT, XIV, 1268 (s.v. Secreet); zie ook PRUENEN 28.

96 *Delien:* bijnaam van Apollo, als geboortig van het eiland Delus.

97 *Pithien:* epitheton van Apollo wegens het doden van de draak Python bij de verovering van Delphi.
als de vrije: voortreffelijk MNW, IX, 1312 (s.v. Vri); als + lidw. + gesubst. adj. = bijw.; zie F.A. Stoett, *Middelnederlandsche Spraakkunst. Syntaxis*, 's-Gravenhage, 1923, 76, §116.

101 *Pieriden:* de muzen, zo genoemd naar hun geboorteland Piëria in Macedonië. Zie ook *OE*, [264] noot bij [143].
stortten: lees *storten* (o.t.t.)

103 *Na den = mael:* Nadat WNT, IX, 1457 (s.v. Nademaal)
lauen: zie voor dit ritueel *CB*, 378 (*OE*, [180]), POETOV 115 en WONSEL 96.

104 *Pegasums fonteyn:* de Hippocrene, ontsprongen op de Helicon door de hoefslag van Pegasus, het gevleugeld paard van Bellerophon.

105 *godlijke:* 'Door God gezonden, door Hem bezield. Inzonderheid van dichters' WNT, V, 243 (s.v. Goddelijk)

106 *op-geruckt:* in hogere sferen gevoerd WNT, XI, 1142 (s.v. Oprukken)

107 *Profeten:* zie APOLOGIE 388

110 *Profeet:* als Grieks dichter wordt Homerus terecht een profeet genoemd op basis van de uitleg, verstrekt in APOLOGIE 388.

112 *de Latijnsche Poëet:* Vergilius; zie 254

117 *dit myn slecht werck:* voor de topos van de 'affektierte Bescheidenheit', zie Ernst Robert Curtius, *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*, Bern-München, (1961)^{3}, 93.

121 *Soo:* Toen MNW, VII, 1446 (s.v. So)
ick my...vandt: ik mij bevond WNT, XXI, 743 (s.v. Vinden)
veurleden: vorig MNW, IX, 1013 (s.v. Voreleden)
den Somer veurleden: zomer 1578; zie Vermeylen, 82 (751); *DBE*, 9; *LvB,* XXI.

123 *veel landen en veel steden:* traditionele formulering sinds Homerus, *Odyssee*, I, 3.

124 *elf:* bevestigd door *LvB*, 333
vlijs: moeite MNW, IX, 642 (s.v. Vlis)

126 *Gheesten:* hier is de intellectuele elite bedoeld.

127 *versoeken:* 'Bezoeken, naar iemand toe gaan met een bepaald doel' MNW, VIII, 2499 (s.v. Versoeken)

128 *som:* gedeeltelijk WNT, XIV, 2506 (s.v. Som)

129 *Dorat:* Jean Dorat (Johannes Auratus)
(°Limoges ca. 1508 †Parijs 1 nov. 1588) Als hoofd van het Collège Coqueret te Parijs telt hij Baïf, Ronsard en Du Bellay onder zijn leerlingen. Zijn invloed op hun kennis en appreciatie der oudheid is dan ook substantieel geweest. Zeer in tegenstelling tot b.v. Lipsius blijkt Dorat een zeer

bereidwillig en onvermoeibaar lofdichter te zijn. Zowel de werken van zijn collega's in het Collège Royal te Parijs, de prille poëzie van een provinciaal dichter, of een muziekdruk op tekst van Ronsard mogen rekenen op lovende bijdragen van zijn hand. Het is dan ook geen toeval dat juist van hem het enige lofdicht stamt, dat Van der Noot mag ontvangen van een werkelijk belangrijk Frans auteur (GOOSSENIUS 50). Tijdens het hier vermelde verblijf te Parijs heeft Van der Noot Dorat gemakkelijk kunnen benaderen, omdat deze laatste zeer positief staat tegenover de verbannen Nederlandse elite. Jan van der Does en de gebroeders Canter blijken hiervan wel de meest welsprekende getuigen.
Lit.: *Dictionnaire de biographie française*, XI, 556-557 (R. Limouzin-Lamothe); Pierre de Nolhac, *Ronsard et l'humanisme*, Paris, 1921, 81-82, 211-212.

130 *Den Hertogh'...van Vses:* Jacques de Crussol, tweede hertog van Uzès (°Uzès 20 juni 1540 †sep. 1586 of 7 sep. 1594) Zoon van Charles en van Jeanne de Genouillac, die zeer hervormingsgezind is. Reeds vroeg keert Jacques zich tot het calvinisme, want in 1562 stuurt Condé hem met 1200 soldaten uit om de steden van Languedoc voor de hervormden te bezetten. Op 29 mei 1569 wordt hij te Moncontour krijgsgevangen genomen. Na de vrede van Saint-Germain of na de Bartholomeusnacht (23-24 aug. 1572) verzoent hij zich met het Franse hof. Zijn calvinistische overtuiging schijnt sindsdien opgegeven, maar in ruil (?) wordt hij overladen met eerbewijzen: na de dood van zijn broer Antoine wordt Jacques op 15 dec. 1573 tweede hertog van Uzès; hij verwerft talrijke commandementen, krijgt op 31 dec. 1578 de orde van de H. Geest, en op 11 mei 1586 de functie van gouverneur van Languedoc. Uit hoofde van dit laatste ambt strijdt hij tegen de calvinistische troepen in zijn gebied. Op 29 aug. 1568 is hij gehuwd met Françoise de Clermont-Tonnerre.

Antoine de Crussol, die volgens Charlier (*a. art.*) hier door Van der Noot gememoreerd wordt, is in werkelijkheid de broer van het thans behandelde personage.
Lit.: *Dictionnaire de biographie française*, IX, 1332-1333 (Roman d'Amat); Gustave Charlier, ‘L'influence de la Pléiade. I La poésie’, in Gustave Charlier en Joseph Hanse, *Histoire illustrée des lettres françaises de Belgique*, Bruxelles, (1958), 163.

vroom: dapper MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

131 *Den Heer van Mommartin:* Jean du Mats de Montmartin (°ca. 1550 †ca. 1620)
Als aanhanger van de hervorming verlaat hij Frankrijk, en zoekt hij een toevlucht in Duitsland. Na de uitvaardiging van het edict van Loches keert hij in 1576 terug. De Bretoense protestanten sturen hem als hun afgevaardigde naar de vergadering te Montauban in 1581. Sindsdien dient hij in het leger van Hendrik van Navarra. In 1589 krijgt hij het gouverneurschap van Vitré en in 1591 de graad van ‘maréchal de camp’. Nog in de Staten-Generaal van 1614 spreekt hij zich uit tegen de publikatie der decreten van het concilie van Trente.

Lit.: *Grand dictionnaire universel du XIX*^{e} *siècle*, XI, 516.

133 *deughdt:* weldaden WNT, III, 2447 (s.v. Deugd)

140 *veur=mael:* voorheen MNW, IX, 1020 (s.v. Voremaels)
Ian le Meyer: Jean Lemaire de Belges (°Bavay 1473 †ca. 1525)
Na studies aan de Parijse universiteit en een kort verblijf bij zijn oom Molinet te Valenciennes, treedt Lemaire in de dienst van aanzienlijke Franse heren. Sinds 1504 fungeert hij als secretaris van Margaretha van Oostenrijk, en op 11 sep. 1507 wordt hij beëdigd als hertogelijke ‘indiciaire’ en bibliothecaris, in deze ambten opvolger van Molinet. In 1506 en 1508 stuurt Margaretha hem naar Rome, van waar hij renaissance-ideeën meebrengt. Ter ere van de hertogin schrijft hij in deze jaren *La Couronne margaritique* en de twee *Epîtres de l'Amant vert.* Maar sinds zijn verblijf te Dôle in 1509 steunt hij in allerlei pamfletten de politiek van Lodewijk XII, zodat hij dan ook op 15 feb. 1511 als ‘indiciaire’ vervangen wordt door Remy Dupuis. In de periode 1509-1512 verschijnt zijn meest

geraadpleegde werk, dat ook door Van der Noot gelezen blijkt, *Illustrations des Gaules et singularitez de Troye.* Na een zekere teruggang gekend te hebben tijdens de regering van Frans I, wordt zijn poëtisch werk door de Pléiade gerehabiliteerd.
De aantekenaar in Vermeylen, (961) betwijfelt of Van der Noot hier wel degelijk deze Franstalige auteur onder zulke vervlaamste naam laat optreden. Zijn scrupules worden echter opgeheven door CHEFS 40, waar de authentieke spelling hersteld wordt.
Lit.: BN, XI, 769-778 (J. Stecher).

141 *Phlips van Cominis:* Philippe de Comines (Commynes) (°Renescure? ca. 1447 †Argenton 18 okt. 1511)
Zoon van Colard en van Margaretha van Arnemuiden. Begin nov. 1464 treedt hij in dienst van de latere Karel de Stoute, toen nog graaf van Charolais. Hij wordt ridder en kamerheer, wat hem niet belet over te lopen naar Lodewijk XI: in de nacht van 7 op 8 aug. 1472 verlaat Comines het Bourgondische kamp voor Eu en begeeft hij zich naar de Franse vorst te Pont-de-Cé. Aan het Franse hof behoort Comines tot de intiemste vertrouwelingen van de koning; ook wordt hij begiftigd met aanzienlijke goederen. Na de dood van Lodewijk XI daalt zijn invloed echter zeer snel. Aan zijn bekende *Mémoires* werkt hij van 1489 tot 1491 en opnieuw in de periode 1495-1498.
Lit.: BN, IV, 318-336 (Th. Juste); *Dictionnaire de biographie française*, IX, 385-388 (G. Huard).

148 *strijdt:* zinspeling op de Nederlandse beroerten.

149 *brandt:* ‘in toepassing op tweedracht en twist’ WNT, III, 1041 (s.v. Brand)

150 *el:* elders WNT, III, 4057 (s.v. El)

151 *versleten:* ‘Van een tijdsbegrip,...onnut besteden’ MNW, VIII, 2463 (s.v. Versliten)

153 *deur den tydt:* mettertijd WNT, XVII, 27 (s.v. Door den tijd)

155 *aerdt*, *en wetten:* zie 123 voor deze Homerische formulering

159 *ver=dinen:* identieke formulering als in *Ext*; zie *OE*, [5]: ‘ein ander vill grosser werck...alss nemlich zwo̊lff bůcher welche intituliert sein Europidos / Dardurch ich so herzlich verhoffen zuuerholen den lob / Ehr vnnd preiss der Herrn / Landen vnd Steden die solchs an mir verdienen werden’; zie ook Roelant vander Hegghen, *Ode*, 125 (*OE*, [133]).

163 *goedt:* zuiver ‘Van eene taal’ WNT, V, 315 (s.v. Goed)

168 *el:* zie 150

175 Indien zij mij dan eer, gunstbetoon en de laurierkroon schenken
der Lauren croone: constr.: croone der Lauren
laur: ‘het zinnebeeld...van de overwinning en den roem’ WNT, VIII, 1174 (s.v. Lauwer). In 175-179 wordt voor het eerst gezinspeeld op Van der Noots voornemen, de *poeta laureatus* der Staten van Brabant te worden.

187 *de Cominis:* zie 141
cloeck: verstandig WNT, VII, 4183 (s.v. Kloek)
tijder: lees *tijden*

188 *Meyer:* zie 140

189 *heur:* zie 137 *sommighe*

190 *soo voordts:* dadelijk MNW, VII, 1618 (s.v. Sovort)

191 *schickelijck:* behoorlijk WNT, XIV, 642 (s.v. Schikkelijk)

192 *een:* lees *en* (negatie)

194 *uwer Suster kindt:* Maria Elizabeth, het dochtertje van Elizabeth van Oostenrijk (°Wenen 5 juni 1554 †aldaar 22 jan. 1592). Elizabeth is de tweede dochter van keizer Maximiliaan II en van Maria, dochter van Karel V, en dus zuster van aartshertog Matthias. Vergezeld van Busbecq en van een talrijk gevolg reist zij naar Frankrijk om er te huwen met de jeugdige Karel IX. Op twintigjarige leeftijd is Elizabeth reeds weduwe (30 mei 1574). Uit haar huwelijk met de Franse vorst heeft zij enkel het kind, hier door Van der Noot bezongen, dat sterft op vijfjarige leeftijd (2 apr. 1578). Catharina de' Medici heeft haar schoondochter systematisch buiten alle staatszaken gehouden, zodat Elizabeth, na de dood van

haar dochtertje, besluit naar Wenen terug te keren.
Lit.: *Nouvelle biographie générale*, XV, 861-864 (A. de Martonne)

196 *Sint'Germeins en Leye:* het slot te Saint-Germain-en-Laye

200 *van(:* men denke het haakje voor *van*

201 *ieudighe:* ‘in Z.-Ndl. ook Jeudig’ WNT, VII, 275 (s.v. Jeugdig)

203 *Meestersse:* leermeesteres WNT, IX, 435 (s.v. Meesteres, meesterse)

204 *Som...som:* deze...gene...WNT, XIV, 2507 (s.v. Som)

206 *ieughdt:* jeugdig iemand WNT, VII, 270 (s.v. Jeugd)

207 *noch:* verder WNT, IX, 2047 (s.v. Nog)
Van der Noot is vast niet op de hoogte van de dood van de prinses, kort na zijn bezoek, anders zou hij zulke onmogelijke wens niet uitspreken. Deze onbekendheid klopt met zijn bewering, dat hij de hulde gebracht heeft vlak voor zijn vertrek uit Parijs (193).

208 *deughdt:* zie 133

209 *ghelijke:* meteen WNT, IV, 1170 (s.v. Gelijk)

210 *Ambassadeur:* er heerst onzekerheid over het feit of Busbecq deze titel inderdaad in Frankrijk gevoerd heeft.

211 *Ogier van Boesbeeck:* Ogier Ghislain de Busbecq (°Komen 1522 †Maillot bij Rouan 28 okt. 1592)
Onwettige zoon van George en van Catharina Hespiel. Hij studeert te Leuven en aan buitenlandse universiteiten. Van 1554 tot 1562 is hij keizerlijk gezant in Turkije; uit deze periode stammen zijn brieven, die op meer dan één cultuurhistorisch gebied van groot belang zijn. Na deze geslaagde zending verblijft hij korte tijd in zijn geboortestreek, tot keizer Ferdinand hem belast met de opvoeding van de jonge Oostenrijkse aartshertogen. Aldus is hij ook praeceptor van Matthias geweest. Nadien verblijft Busbecq in Frankrijk om de domeinen te

beheren, die tot de douarie behoren van Elizabeth van Oostenrijk als weduwe van Karel IX van Frankrijk. Deze functie vervult hij van 1574 (?) tot 1592, wanneer Elizabeth overlijdt. Tijdens zijn verblijf te Parijs is zijn woning een centrum van intellectueel verkeer, zowel voor protestantse als katholieke geleerden.
Lit.: BN, III, 180-191 (Gachard); Jos Fabri, ‘L'art bibliographique à un tournant: Le “Catalogus” de Ribadeneira’, in *De Gulden Passer* 41 (1963), 96; NBW, I, 279-282 (M.A. Nauwelaerts).

212 *vroom':* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

217 *gheleghentheydt:* aard of natuur, maatschappelijke gesteldheid of staat WNT, IV, 1113 (s.v. Iemands gelegenheid)

218 *recht voordt:* zo juist WNT, XII, 3de stuk, 593 (s.v. Rechtevoort)

219 *op dat pas:* op dat tijdstip WNT, XII, 605 (s.v. Op dat pas)

220 *ghemaeldt:* geschilderd WNT, IX, 145 (s.v. Malen)

224 *recht voordt:* zonder uitstel WNT, XII, 3de stuk, 593 (s.v. Rechtevoort)

225 *soon' des Keysers:* zoon van Maximiliaan II (°1527 †1576), keizer van 1564 tot 1576.

226 *broeder...des Keysers:* broeder van Rudolf II (°1552 †1612), keizer van 1576 tot 1612.

228 *Godt die eeuwigh leefdt:* zelfde beeld in *LvB*, 275.

231 *sijn:* van Matthias

235 *veerdigh:* gereed WNT, XVIII, 1274 en 62 (s.v. Veerdig...vaardig)

240 De belofte, in dit vers vervat, vinden wij reeds in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 55); ook later komt deze formule herhaaldelijk voor.

245 *Europidos:* zie 159 en *DBE*, 214

247 *ghehengen:* goedvinden, wil WNT, IV, 857 (s.v. Gehengen)

248 *Atropos:* de derde der schikgodinnen, die de levensdraad doorknipt.

251 *Mulsibers scharen:* de Cyclopen als knechten van Vulcanus. *Mulciber* (die week maakt) is een bijnaam van Vulcanus als smeder van het ijzer. Dezelfde uitdrukking, doch zonder

de voorafgaande verklaring *Vulcanums vier* komt reeds voor in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 122).

254 *Poët:* Vergilius als auteur van Romes nationaal epos

255 *Mecenas:* aan Caius Cilnius Maecenas (65-8 v. Chr.) heeft Horatius het eerste boek der satiren opgedragen, evenals de epoden, de eerste drie boeken der oden en het eerste boek der brieven. Ook elders vermeldt Horatius Maecenas met dankbaarheid; zie Pauly-Wissowa, 27. Halbband, 219 (A. Kappelmacher).
vroom: zie 212

257 *vrij:* voorwaar MNW, IX, 1321 (s.v. Vrij)

258 *toens:* '*Toens* in het brab. en vl. in denzelfden zin als, en naast *toen*' WNT, XVII, 576 (s.v. Toen)

263 *vroom:* eerlijk MNW, IX, 1399 (s.v. Vrome)

275 *resonner:* chanter Huguet, VI, 537 (s.v. Resonner)

277 *Maieurs:* ancêtres Huguet, V, 92 (s.v. Majeurs)

282 *Si n'auois:* Si tu n'avais

283 *Donques:* Donc Huguet, III, 247 (s.v. Doncques)
l'an qui tout mange: zie Ovidius, *Metamorphoses*, XV, 234 *Tempus edax rerum*

285 *un encre:* 'masc.' Huguet, III, 413 (s.v. Encre)

286 *Ains:* mais Huguet, I, 140 (s.v. Ains)

287 *i'appendray:* je suspendrai Huguet, I, 255 (s.v. Appendre)

288 *suruiuans:* ceux qui vivent après nous Huguet, VII, 150 (s.v. Survivre)

293 *Dessus:* sur Huguet, III, 120 (s.v. Dessus)
ta tendre ieunesse: In 1579 wordt Matthias 22 jaar. Van der Noots terminologie klinkt hier dan ook vrij pril. De oorzaak hiervan ligt bij Ronsard, die ook Charles de Guise onderhouden heeft over diens *enfance* (33). Van der Noot bewaart de essentie van deze voorstelling.

301 *rebruiront:* feront résonner Huguet, VI, 377 (s.v. Rebruire)

Roelandts (1583-1584)

Ontstaan

Naar inhoud en toon vormt dit vel een allesbehalve coherent geheel. In de eerste elegie beluisteren wij een jeugdig dichter, die de voorzichtige hoop uitspreekt dat hij zijn geboortedorp mag 'deur myn dicht, een vveeinigh eeren gheuen' (48). Het tweede gedicht laat ons kennis maken met een heel ander facet van Van der Noots persoonlijkheid; daarin werpt hij zich op tot censor morum van zijn tijd, waarbij zijn verwijten vooral doelen op de trias *superbia*, *luxuria* en *avaritia* met hun nasleep van wereldsgezindheid.

Het verbindend element tussen deze twee wel zeer ongelijksoortige stukken is dan ook de graad van bekendheid tussen de twee personages, aan wie elk van beide elegieën is opgedragen. Zoals Van der Noot expliciet stelt, dankt hij de kennismaking met Marchant aan Roelandts (146). De aaneenschakeling van deze vriendschappelijke relaties, eerder dan de intrinsieke inhoud der elegieën, bepalen de uiteindelijke samenstelling van dit vel.

Inhoud

- Elegie aan Roelandts (4-74)
  Lofzang ter ere van Brecht als geboorteplaats van vele geleerden. Indien mogelijk, wordt telkens hun verwantschap met Roelandts gememoreerd (28, 43, 68). Ook Van der Noot hoopt dat zijn verzen ter ere van Olympia zijn geboortedorp tot lof mogen strekken.
- Elegie aan Marchant (79-150)
  Eerzucht, wellust en gierigheid beschikken thans over veel aanhangers. Hun verstoktheid maakt hen ontoegankelijk voor het goede. De godvrezenden vinden een toevlucht bij God. Marchant, die de vromen welgezind is, behoort eveneens tot de uitverkorenen.

Bronnen

De naamgeving *Noot* (4) en *Olympia* (6) voor waterlopen is reeds behandeld in *DBE*, 237-238. Prof. Zaalberg wil hierbij geen rechtstreekse navolging van Maurice Scève suggereren, en dit terecht: Van der Noot kan dit beeld bij Du Bellay aangetroffen hebben - weliswaar met een duidelijke referentie naar de Lyonese dichter aldaar; zie Du Bellay, *A.M. le Sçeve*, 12-14 (ed. Courbet, II, 145). De gelijktijdige aanval op *Eerghiricheydt* (79), *vvellust* (79) en *Gheldt-ghirigheydt* (80) wordt reeds herhaaldelijk uitgevoerd in *Het Theatre* (Smit-Vermeer, 191, 233, 242, 341, 352, 356), waar ook (Smit-Vermeer, 242 noot) de bijbelse bron voor deze samenhang te vinden is: I *Ioan.* 2:16.

Verklarende aantekeningen

1	*veur-sinighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich)
2	*Gabriel Roelandts* Zoon van Jacob (ca. 1530-1592) en van Elizabeth van der Muiden. Hij is de auteur van liminaria in Stefano Ambrosio Schiappalaria, *La vita di C. Julio Cesare...*,

(Anversa, 1578), en Flavius Vegetius Renatus, *De re militari libri quator...*, (Antverpiae, 1585). In 1584 correspondeert hij met Lipsius. Hij zou faam genoten hebben als Latijns dichter en jong gestorven zijn. Lit.: BN, XIX, 637 (Fernand Donnet); BT, nrs. 4289, 4682; Aloïs Gerlo en Emile Lauf, *Bibliographie de l'humanisme belge*, Bruxelles, (1965), 205; Aloïs Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet, *Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564-1606*, Anvers, 1968, 55 (tweemaal); Sweertius, *Monvmenta*, 20.

4 *de Noot:* het ‘Waterstraatje’; zie *DBE*, 237

6 *d'Olympia:* de ‘Vuilensteertschen Waterloop’; zie *DBE*, 237

7 *gheluckigh:* aan Brabant is hetzelfde waarderende epitheton om dezelfde reden toegekend in *LvB*, 43 e.v.

13 *Pierides:* muzen; zie voor deze naamgeving MATTHIAS 101

dat: dorp (10)

14 *vreedts:* 'znw. m.' MNW, IX, 1244 (s.v. Vrede)

15 *Kempenen:* mv. van *die Kempene* (vr.)?

18 *ickker:* lees *icker*

20 *my versinnen:* bedenken WNT, VIII, 2441 (s.v. Versinnen)

22 *fier:* bloeiend WNT, III, 4442 (s.v. Fier)

23 *Ian Custodis naem:* de naam van Jan Custos

Joannes Custos Brechtanus (Jan de Coster)

(°Brecht ca. 1475 †aldaar 20 okt. 1525)
Zoon van Boudewijn en van Elizabeth Zoetens (?). Hij studeert te Leuven aan het college 'De lelie' en wordt er tot primus uitgeroepen in 1496, bij het einde van zijn studietijd. In 1498 wordt hij leraar aan het college 'Castrum' in dezelfde universiteitsstad. Onder zijn leerlingen telt Custos de later zeer bekende Joannes Despauterius, die zijn leermeester met waardering vermeldt. Later aanvaardt Custos het rectoraat van de Latijnse school te Groningen; verdere gegevens over zijn werkzaamheid in het Noorden ontbreken. Reeds in 1512 verblijft hij te Antwerpen als hoofd van de kapittelschool, verbonden aan de kathedraal. In 1515 vertrekt hij naar zijn geboortedorp, waar hij een eigen Latijnse school opricht, die weldra tot grote bloei komt. Zijn grammaticale handboeken, *Etymologia* en *Syntaxis Brechtana*, vormen reeds een vooruitgang tegenover de traditionele middeleeuwse werken. Hij is gehuwd met Barbara t' Shertogen.
Lit.: BN, V, 21-22 (Félix Nève); Jos. A.U. Ernalsteen, *De humanist Joannes Custos Brechtanus. (c. 1475-1525)*, Brecht, 1925; Aloïs Gerlo en Emile Lauf, *a.w.*, 151.

24 *Broeder Leuinus:* Livinus Brechtus

(Brechtanus) (°Brecht of Antwerpen (?) ca. 1503 †Mechelen 1558 of 1560)
Hij studeert te Leuven en treedt nadien binnen in de orde der minderbroeders. Livinus blijft te Leuven, belast met de opleiding der priesters-studenten. Zijn literaire produktie, uitsluitend in het Latijn, omvat liminaria, heiligenlevens en een zeer succesvol drama, *Euripus*, *tragoedia christiana.* Ook Anna Bijns, *Tweede Boeck vol schoone ende constighe Refereynen*, heeft hij met een Latijns lofdicht ingeleid.
Lit.: BN, II, 913 (Baron de Saint-Genois); NBW, II, 102-103 (B. de Troeyer); Benjamin

de Troeyer, *Bio-bibliographia franciscana neerlandica saeculi XVI*, Nieuwkoop, 1969, I, 171-177.

26 *Heer Adriaen:* de vader van onze dichter; zie Prims 1929, 602-604 en Inleiding.

ghevvonnen: verwekt MNW, IX, 2644 (s.v. Winnen)

27 *vrome:* rechtschapenen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome). Ridder Adriaan van der Noot is overleden op 6 sep. 1554; bedoelt de auteur met deze *vrome* de gelukzaligen?

28 *Anthoni Tilens:* Antoon Tilens (Thielens)
Hij is te Antwerpen werkzaam als boekverkoper en drukker tijdens de periode van ca. 1564 tot ca. 1603. In 1564 wordt hij opgenomen in de Sint-Lucasgilde. Tilens woont 'In den gulden Struys' in de Kammerstraat. Hij drukt muntboekjes, in 1571 de *Instructiones* van bisschop Sonnius, en bezorgt ook een uitgave van Simon Verepius, *De epistolis conscribendis.* Een nadere bekendheid van Tilens met Van der Noot blijkt uit het voorkomen van vier sonnetten en een ode uit de pen van deze laatste in een werkje van Hendrik Aerts van Boestel, *Nieuwe amoureuse Refereynen ende Brieven...*, gedrukt door Tilens in 1576. Op 4 juli 1577 wordt hij aangesteld tot mededeken van het gilde der 'boeckprinters'.
Lit.: AA, V, 246; XXIII, 428; BT, nrs. 4118, 4119; Diercxsens, III pars I, 167; Jos. A.U. Ernalsteen, *a.w.*, XXXIII; F. Kossmann, 'Vier sonnetten en een ode van Jan van der Noot', in *De Gulden Passer* 8 (1930), 183; Marc Lefèvre, 'Libraires belges en relations commerciales avec Christophe Plantin et Jean Moretus', in *De Gulden Passer* 41 (1963), 13; Plantin, *Corr.*, I, 217; V, 150, 151; IX, 326; Id., *Corr.*, *Suppl.*, 260, 262; Anne Rouzet, 'Adresses d'imprimeurs, libraires et éditeurs belges des XVème et XVIème siècles', in *De Gulden Passer* 40 (1962), 174; Marcel Hoc, 'Publications anversoises relatives aux campagnes de l'archiduc Albert', in *De Gulden Passer* 3 (1925), 40.

30 *D'Ackermans:* Naast Hendrik (TITELVEL 1584-1585 19) kennen wij nog het bestaan van Nicolaus en Jeremias Ackermans. Nicolaus is priester, aanvankelijk leraar te Leuven, nadien kapelaan aan de Antwerpse kathedraal. Hij overlijdt op 29 jan. 1606 op 63-jarige leeftijd. Bij testament sticht hij studiebeurzen te Leuven, waar hij als student staat ingeschreven op ‘ultima febr.’ 1558.
Lit.: AA, V, 246; Ernalsteen, *a.w.*, 26-27 noot 3; Grafschriften, I, 169; Schillings, 565; Sweertius, *Monvmenta*, 92.
Jeremias - indien hij al een familielid is van de twee broers Hendrik en Nicolaus - is ons veel minder bekend. Hij blijkt verwikkeld in de strijd tegen Spanje: op 4 jan. 1585 moet de schout hem een passend verblijf in het gasthuis verschaffen, waar hij toezicht kan houden over de verpleegde soldaten in Staatse dienst.
Lit: AA, VI, 2, 5.
Ian Leest: in de eerste helft der zestiende eeuw huwt een ‘Jan van Leest’ met Catharina van Immerseel, dochter van Willem.
Lit: AA, 2de reeks 2 (1927), 273.
Gheefkens: over hem zijn geen gegevens voorhanden in de geraadpleegde literatuur.

Schoofs: in feb. 1546 behoort ‘Ghirardus Schoeff, Brecthanus’ tot de ‘Falconenses divites’ aan de Leuvense universiteit. Hij mag niet verward worden met de te Mechelen geboren gelijknamige kunstschilder (Thieme-Becker, XXX, 255). Het is dan ook onzeker wie van beiden op 14 apr. 1589 te Antwerpen vaandrig van de elfde wijk wordt.

Lit.: Papebrochius, IV, 240; Schillings, 320.
de Cock: in aug. 1552 wordt ‘Paulus Cocus Brechtanus’ student te Leuven en ingelijfd bij de ‘Porcenses divites’. Van 1564 tot 1575 is hij bestuurder van de Latijnse school te Brecht. Met *d'mis-val des brandts* (31) zinspeelt Van der Noot op de brand van deze instelling tijdens een der vele plunderingen, die het dorp in de tweede helft der zestiende eeuw te verduren had.
Lit.: Jos A.U. Ernalsteen, ‘Mudaeus en zijne familie’, in *De humanist Gabriël Mudaeus, Brechtanus. (1500-1560),* Brecht, 1939, 53; Schillings, 456.

31 *mis-val:* rampspoed WNT, IX, 878 (s.v. Misval)
op steken most den fock: moest vertrekken

op steken: oprichten, in de hoogte brengen 'Van zeilen' WNT, XI, 1251 (s.v. Opsteken)
fock: zeil dat voor de mast of aan de voorste mast van een schip wordt gevoerd WNT, III, 4604 (s.v. Fok)

32 *Gants Louen:* Lessius is tot primus van de wedstrijd tussen de Leuvense colleges uitgeroepen op zeventienjarige leeftijd, dus in 1571; zie Jos A.U. Ernalsteen, *De humanist Joannes Custos Brechtanus. (c. 1475-1525),* Brecht, 1925, IX noot 3.

33 *Lenardt Leys:* Leonard Leys (Lessius)
(°Brecht 8 okt. 1554 †1623)
In 1568 trekt hij naar de Leuvense universiteit. Na schitterende studies aldaar en te Rome treedt Leys in 1572 binnen in de orde der jezuïeten. Hij wordt naar Douai gestuurd, waar hij zeven jaar lang filosofie doceert. Van 1585 tot 1605 bekleedt hij de leerstoel van theologie aan het jezuïetencollege te Leuven. In 1586 publiceert hij een reeks theses, die door de theologische faculteit als semi-pelagiaans bestempeld worden. Een langdurige controverse volgt, tot Rome Lessius van alle beschuldigingen vrijspreekt. Lessius is ook zeer produktief als auteur van stichtelijke en apologetische werken.
Lit.: Aa, XI, 361; BN, XII, 79-82 (Alphonse Le Roy); Jos A.U. Ernalsteen, *De humanist Joannes Custos Brechtanus. (c. 1475-1525)*, Brecht, 1925, V, IX; Aloïs Gerlo en Emile Lauf, *a.w.*, 181.

37 *miin redenen belegghen:* mijn woorden kiezen WNT, XII, 3de stuk, 824 (s.v. Zijn rede beleiden)

38 *schickeliick:* behoorlijk WNT, XIV, 642 (s.v. Schikkelijk)

40 *Gabriel...vander Muiden:* Gabriël van der Muiden (Mudaeus) (°Brecht ca. 1500 †Leuven 21 apr. 1560)
Te Leuven verwerft hij in 1531 de graad van licentiaat in de rechten, waarna hij huisleraar wordt voor de kinderen van Laurent de Blioul, raadsheer in de geheime raad en griffier der orde van het Gulden Vlies. In deze functie reist Van der Muiden naar Frankrijk, waar hij aan verschillende universiteiten de hernieuwing van de rechtsstudies volgt. Hierna keert hij naar Leuven terug, waar hij met een zijner discipelen de doctorsgraad verwerft in 1539. In 1547 verkrijgt hij er de leerstoel van 'professor primarius legum'. Deze functie bekleedt hij met een buitengewone weerklank, dank zij de nieuwe methodes die hij voor het onderwijs aanwendt. Een deel van zijn juridische werken is postuum uitgegeven door zijn schoonzoon Jacob Roelandts.
Lit.: Aa, XII, 1107; BN, XV, 335-337 (Ch. Piot); *De humanist Gabriël Mudaeus, Brechtanus. (1500-1560),* Brecht, 1939; Aloïs Gerlo en Emile Lauf, *a.w.*, 192; René Dekkers, *Bibliotheca belgica juridica*, Brussel, 1951, 120-121.

43 *Vvs moeders vader:* Jacob Roelandts, vader van Gabriël, is gehuwd met Elizabeth, vierde kind van Van der Muiden; zie Jos. A.U. Ernalsteen, 'Mudaeus en zijne familie', in *De humanist Gabriël Mudaeus, Brechtanus. (1500-1560)*, Brecht, 1939, 58.
vròom: rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)
tot...vròomen: tot voordeel van MNW, IX, 1400 (s.v. Vrome)

47 *meschien:* typisch voorbeeld van 'affektierte Bescheidenheit', zie Ernst Robert Curtius, *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*, Bern - München, (1961)[3], 93.

48 *vveeinigh:* lees *vveinigh*

51 *Ouerbroeck:* thans nog de naam van een parochie; zie *DBE,* 237
Bechouen: gelegen ongeveer op de plaats van het huidige Brecht; zie *DBE*, 237

54 *Mirtus van Brabandt:* gagel WNT, IX, 795 (s.v. Mirt), waar verwezen wordt naar Dodoens: 'In Brabant ende Vlaenderen wordt dit ghewas Gagel geheeten: sommige noemen 't op 't Latijnsch *Myrtus Brabantica*, dat is Brabantschen Myrtus'.

55 *versch:* verfrissend MNW, VIII, 2331 (s.v. Versch)

57 *gheesten goedt:* edelaardige lieden

58 *Drinken:* naar het voorbeeld der dichters, die zich laven aan de Hippocrene om de nodige dichterlijke vervoering op te doen; zie MATTHIAS 103.

59 *slechten:* samentrekking van *slecht een* *vlecken:* 'Bepaaldelijk genoemd of gedacht als een zeer klein bewoond oord, een gehucht' WNT, XXI, 1766-1767 (s.v. Vlek)

62 *Na den-mael:* aangezien WNT, IX, 1457 en. X, 187 (s.v. Nademaal)

63 *Godt, en de hemelen:* men denke de komma weg; beide substantieven zijn onderwerp van *syn* (62).

66 *groot-vader:* zie 40 en 43

67 *hebben:* ond. *Godt en de hemelen* (63)

70 *Roelandts Raedtsheere:* Jacob Roelandts (°ca. 1530 †Antwerpen 9 Kal. Nov. 1592); zie GOOSSENIUS 76.
secreten: zie voor deze instelling LIEFVELT 214

71 *Veursichtigh:* verstandig MNW, IX, 1073 (s.v. Voresichtich)

72 *v:* Gabriël

74 *vrinden en heeren:* bijstelling bij *v* (73) en *v vroom Vader* (74)

76 *Iacques Marchant:* Jacob Marchant (Jacobus Marchantius) (°Nieuwpoort 1537 †Brussel 1609)
Zoon van Jacob. Na studies te Leuven (inschrijving op 27 feb. 1553) wordt hij leermeester van de kinderen van Jean de Melun, heer van Antoing en Espinoy. Marchant begeleidt zijn vier leerlingen naar Italië, waar zij twee jaar verblijven bij Ferdinand Gonzalvo van Cordova, hertog van Suesso. Bij zijn terugkeer in de Nederlanden kiest hij de partij van de Sta-

ten en wordt hij met verschillende functies belast. In 1580 wordt hij president van de admiraliteit, landhouder van Veurne-Ambacht en baljuw van Nieuwpoort, voor welke laatste functie hij zich laat vervangen. Ook is hij belast met het equipement van de Westvlaamse militie. Na de Spaanse zege trekt Marchant zich terug op zijn buiten Hoogepoorte bij Alveringem. Zijn literaire produktie bestaat uitsluitend uit Latijns werk. Liminaria van zijn hand treffen wij aan in Cornelius Valerius, *Grammaticae Institutiones,* (Lovanii, 1560), Jacobus Sluperius, *Poemata*, (Antverpiae, 1575), en Hubertus Goltzius, *Sicilia et Magna Graecia...*, (Brugis Flandrorum, 1576). Daarnaast is hij de auteur van een bundel elegieën en van losse gedichten, bewaard in Gruterus' *Delitiae.* Als historicus boeit hem vooral zijn geboortestreek: hij schrijft een geschiedenis van Vlaanderen, in 1566 opgedragen aan Lamoraal van Egmont, in 1596 aan aartshertog Albrecht. In deze laatste jaren correspondeert hij met Ortelius, Lipsius en met de opvolger van deze laatste, Erycius Puteanus.
Lit.: Aa, XII, 166-167; BN, XIII, 446-447 (Emile van Arenbergh); BT, nrs. 1297, 4362; Aloïs Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet, *Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564-1606,* Anvers, 1968, 224, 227, 241, 243; Gerrit Kuiper, *Cornelius Valerius en Sebastianus Foxius Morzillus als bronnen van Coornhert*, Harderwijk, 1941, 71 noot 8; Abraham Ortelius, *Epistvlae.* Edidit Joannes Henricvs Hessels, Cantabrigiae, 1887, 672, nr. 281; Erycius Puteanus, *Epistolarvm bellaria. Centuria III*, Lovanii, 1612, 58; Schillings, 467; Vermeylen, 167 (857) noot 7.

77 *Vrye:* het Brugse Vrije, een der kasselrijen van het graafschap Vlaanderen. De stad Brugge zelf maakt er geen deel van uit. Sedert Lodewijk van Male vormt het Vrije met Brugge, Gent en Ieper de Staten van Vlaanderen.

82 *deurloopt:* zich voortzet WNT, III, 3002 (s.v. Doorloopen)

83 *Acherons:* de Acheron is een zijrivier van de Cocytus in Epirus, volgens de Grieken de ingang van de onderwereld.
reuire: oeverstreek WNT, XIII, 615 (s.v. Rivier)

84 *Loetes:* de Lethe is een rivier in de onderwereld, waaruit de schimmen drinken om het verleden te vergeten.
sonder vvet: hiermee wordt wel bedoeld: ordeloos, zonder zich te storen aan enige plichtplegingen.

85 *svvynen:* ‘Als scheldwoord voor menschen die in hun gedrag of handelwijze herinneren aan sommige eigenschappen van varkens, b.v. gulzigheid, luiheid, morsigheid en derg.’ WNT, XVIII, 588 (s.v. Varken)

88 *slaue:* zie *Het Theatre* (Smit-Vermeer, 356): ‘soo versmaet...alle ghierichheyt, werelts eere, ende vleeschelicke lusten ende begheerlyckheden, en ghy sult beuinden dat het al veel lichter is den Heere te dienen, dan der werelt slaue te sijn’.
mackt: lees *maeckt*

90 *ont-paeydt:* ontevreden WNT, X, 1921 (s.v. Ontpaaien)
cattyf: ellendige ‘Een gewone verbinding is *Arm katijf*’ WNT, VII, 1826 (s.v. Katijf)

92 *roock:* ‘Als beeld der vluchtigheid, onduurzaamheid, onbestendigheid’ WNT, XIII, 1260 (s.v. Rook); vgl. *Ps.* 101:4.

93 *Den Menschen:* dat. mv.

95 *VVt dien dat:* Doordat MNW, VIII, 886 en 884 (s.v. Utedien dat...Utedat)

96 *Des Poëten:* zie APOLOGIE 385

97 *den besten grootsten Godt:* de antieke epitheta van *Iupiter Optimus Maximus* worden hier aan de christelijke godheid toegekend, een voor de zestiende eeuw aanvaard procédé; zie Jakob Burckhardt, *Die Kultur der Renaissance in Italien*, Berlin, (1941), 112.

99 *hem: Godt* (97)

104 *Beghin: Prov.* 9:10

108 *éerdts-goedt:* niet bekend als samenstelling.

112 *Mammon:* geldgod; zie *Matth.* 6:24.

113	*daer toe:* tot dat doel WNT, III, 2202 (s.v. Daartoe) *al noch:* dan nog WNT, II, 276 (s.v. Al nog)
114	*handelingh':* levensgedrag WNT, V, 1918 (s.v. Handeling)
115	*toppen:* stijgen WNT, XVII, 1462 (s.v. Toppen)
120	*Medt:* zie *heuren spot dryuen* (119)
121	*slecht:* onnozel WNT, XIV, 1616 (s.v. Slecht)
122	*piin:* ‘Straf voor de zonde. Vooral...de pijniging in de hel’ WNT, XII, 1644 (s.v. Pijn); zie de parabel van Lazarus en de onbarmhartige vrek, vooral *Luc.* 16:22-23.
124	*heur...vvennen:* zich toeleggen op MNW, IX, 2144 (s.v. Wenden)
126	*Poët:* zie 96
132	*vlecken:* zedelijke gebreken WNT, XXI, 1756 (s.v. Vlek...Zonder vlekken)
135	*haer:* nl. *die* (123) *veursichticheydt:* verstand MNW, IX, 1073 (s.v. Voresichtichheit)
138	*Deur...:* zinspeling op Marchants literair oeuvre
140	*vroom:* zie 27
141	*beleefdeliick:* op een hartelijke wijze WNT, II, 1687 (s.v. Beleefdelijk)
142	*bequame:* gepaste WNT, II, 1648 (s.v. Bekwaam)
146	*Roelandts:* de dichter (2) of zijn vader, Marchants collega in de geheime raad (70)? *vermonden:* mondeling meedelen MNW, VIII, 2165 (s.v. Vermonden)

Croy (1580)

Ontstaan

Dit vel is bestemd voor twee illustere leden van de hoogste inheemse adel; kunnen wij aan deze omstandigheid toeschrijven dat dit vel als het enige in de vroege reeks *PW* een eentalig Franse inhoud bevat? De levensloop van beide aangezochte personen loopt in deze jaren weliswaar parallel, maar toch niet helemaal synchronisch: beiden beginnen hun militaire carrière in dienst der Staten-Generaal, maar gaan na enige tijd over tot het Spaanse kamp, waarin Egmont belandt in 1579, dus toch nog vier jaar voor Croy. Logischerwijze mag men vermoeden dat beiden nog dezelfde partij aankleven wanneer Van der Noot hen gezamenlijk toespreekt. Deze vaststelling verplicht ons Van der Noots conceptie ten laatste in 1579 te dateren: Egmont strijdt sedert juni 1579 aan Spaanse zijde, en bovendien wordt hij op 30

maart 1580 krijgsgevangen gemaakt, waarna hij in verzekerde bewaring blijft, eerst in Zeeland, later te Gent, tot in 1585. In heel deze periode kan Van der Noot hem dus niet te Antwerpen ontmoet hebben, wat ons verplicht de samenstelling van dit vel te dateren in 1579; de druk zelf is kort daarop gevolgd, wel in functie van dit vel als opdracht in exemplaren van *CB/Abr* en/of *LvB.*

Inhoud

- Ode aan Croy (8-112)
  Enkel de dichters schenken onsterfelijkheid. Deze vaststelling indachtig, roemt Van der Noot de fysieke kwaliteiten van Croy (53), naast diens voortreffelijkheid als cavalier (70) en estheet (78).
- Ode aan Egmont (120-151)
  Driekwart van deze ode (120-143) is gewijd aan de nagedachtenis van Lamoraal, de vader van de hier toegesproken Filips. Deze laatste wordt slechts heel even gepaaid met de belofte der dichterlijke verspreiding.

Bronnen

Elk van beide gedichten is merkelijk beïnvloed door Ronsard, maar telkens komt slechts één bepaald vers als voorbeeld in aanmerking.

53-56	=	Ronsard, *Elegie à mylord Robert Du-Dlé,*	160-161	(*STFM*, XIII, 69)
58-65			163-166	70
68-69			173-176	70
70-71			195-196	71
73-77			179-182	70
78-80			203-204	71

120	*La victoire de François de Bourbon*,	1	(*STFM,* I, 82)
132-133		20-21	84
135		23-24	84
136-139		49-52	86
140-142		57-60	87

Verklarende aantekeningen

2

Charles de Croy (°Beaumont 1 juli 1560 †Beauffort 13 jan. 1612)
Oudste zoon van Philippe en van Jeanne-Henriette de Hallewyn. Na de breuk tussen don Juan en de Staten-Generaal kiest hij, evenals zijn vader, de zijde van de Staten. Op 20 juni 1582 gaat hij zelfs over tot het calvinisme. Door Oranje en Anjou ontgoocheld, trekt hij zich terug op zijn kasteel te Beveren in jan. 1583. Op 5 aug. verlenen de Vlaamse steden hem het ambt van gouverneur-generaal van het graafschap, het commando over een infanteriekorps van 4.000 Walen en een compagnie van 50 ‘hommes d'armes’. In mei 1584 verzoent hij Brugge met de koning en trekt zelf naar Doornik om er Farnese te ontmoeten. Daar verzoent hij zich op zijn beurt met Spanje en de katholieke kerk. Nadien speelt hij een belangrijke rol in de oorlogvoering aan Spaanse zijde. In 1597 benoemt aartshertog Albrecht hem tot gouverneur en kapitein-generaal van Artois. Op 3 sep. 1580 is hij gehuwd met Marie de Brimeu († 18 apr. 1605), en na haar dood met Dorothée de Croy.
De bibliotheek van Charles de Croy schijnt de rijkste van de Nederlanden geweest te zijn. Hijzelf heeft deze verzameling met veel

inzicht samengesteld, zodat Lipsius' opdracht van *De bibliothecis syntagma* geen loutere beleefdheidsformule blijkt. Onder de nederlandstalige auteurs vermeldt de catalogus o.a. Van der Noot zelf, naast Anthonis de Roovere, Anna Bijns, Cornelis van Ghistele, Peter Heyns, Matthijs Castelein en Dirck Volckertsen Coornhert.
Lit.: BN, IV, 544-552 (Gen. Guillaume); Edward van Even, ‘Notice sur la bibliothèque de Charles de Croy, duc d'Aerschot. (1614.)’, in *Bulletin du bibliophile belge* 9 (1852), 380-393 en 436-451; G. Schmook, ‘Inleiding tot de door Dr. C. Sobry bezorgde vertaling van Justus Lipsius' *De bibliothecis syntagma*’, in *De Gulden Passer* 19 (1941), 17 e.v.; M. de Villermont, *Le duc Charles de Croy et d'Arschot*, Bruxelles..., 1923.

6 *hommes d'armes:* soldats à cheval Huguet, IV, 493 (s.v. Homme d'armes). Deze zwaarbewapende en volledig geharnaste wapenlieden vormen de kern van de cavalerie en fungeren als stoottroepen op het slagveld, dit in tegenstelling tot de lichte ruiterij; zie R. Boumans, ‘De militairen. In de 16de-17de-18de eeuw’, in *Flandria Nostra,* Antwerpen..., 1960, V, 242, 278.

11 *rebruire:* faire résonner Huguet, VI, 377 (s.v. Rebruire)

16 *espace:* temps Huguet, III, 658 (s.v. Espace ‘fem.’)

17 *auecques:* de drielettergrepige vormen komen veel voor Huguet, I, 429 (s.v. Avec)

20 *Sus:* Sur Huguet, VII, 150 (s.v. Sus)

26 *leur:* van de *hommes de sçauoir* (22)

30 *Dessus:* Sur Huguet, III, 120 (s.v. Dessus)

35 *notice:* connaissance Huguet, V, 450 (s.v. Avoir notice)

55 *gist:* est placée Huguet, IV, 309 (s.v. Gesir); ‘gît: troisième pers. du prés. de l'indic. du verbe *gésir*’ Littré, IV, 89 (s.v. Gît)

59 *roussins:* chevaux grands et vigoureux Huguet, VI, 641 (s.v. Roussin)

61 *Si que:* De telle sorte que Huguet, VI, 790 (s.v. Si que)

63 *à bride ronde:* au grand galop Littré, I, 1249 (s.v. Aller à toute bride)

64 *A voltes:* En faisant des tours Huguet, VII, 510 (s.v. A voltes)
à cours: à la course Huguet, II, 605 (s.v. Au cours)

65 *de pied coy:* tranquillement Huguet, V, 774 (s.v. De pied quoi)
en fonde: ‘Terme de manège. Avoir du fond, se dit d'un cheval qui supporte un long exercice sans se fatiguer’ Littré, III, 1702 (s.v. Fond)

67 *Voire:* Même Huguet, VII, 503 (s.v. Voire)

72 *luc:* luth Huguet, V, 56 (s.v. Luc)

82 *T'ostent:* Te débarassent Huguet, V, 553 (s.v. Oster); Littré, V, 1167 (s.v. Ôter quelqu'un de)

83 *amiable:* agréable Huguet, I, 193 (s.v. Amiable)

87 *Cerchant:* ‘On trouve très souvent l'ancienne forme *cercher*’ Huguet, II, 242 (s.v. Chercher)

88 *Que profite:* A quoi sert ‘avec un nom de chose pour sujet’ Littré, VI, 482 (s.v. Profiter)

90 *gourmander:* manger avec excès Huguet, IV, 346 (s.v. Gourmander)

106 *rebruire:* zie 11

108 *ma rime:* mon vers Huguet, VI, 604 (s.v. Rime)

109 *Brabançon:* als toekomstige hertog van Aarschot

114 *Philippe d'Egmont:* Filips van Egmont

(°Brussel 1559, gesneuveld te Ivry 14 mrt. 1590)
Oudste zoon van Lamoraal en van Sabina van Beieren. Na de terechtstelling van zijn vader (5 juni 1568) zoekt hij een toevlucht in Duitsland tot de uitvaardiging van de Pacificatie van Gent (1576). Door dit verdrag komt hij weer in het bezit van zijn goederen, die door de raad van Beroerten geconfisqueerd waren. Daarna fungeert Filips als kolonel in het leger van de Staten-Generaal. In 1579 behoort hij tot de aanvoerders van de Waalse regimenten, die zich met Farnese verzoenen. Nog in hetzelfde jaar onderneemt hij een - mislukte - poging om Brussel in te nemen. In 1580 verovert hij Geraardsbergen en Ninove, van waaruit hij het gebied van Dender en Schelde brandschat. In april 1580 wordt hij door de Staatsen gevangen genomen, en blijft in

hechtenis tot 1585, eerst in Zeeland, vervolgens te Gent. Filips II beloont hem met het Gulden Vlies en het stadhouderschap over Artois. Hij sneuvelt als aanvoerder van de Spaanse hulptroepen in de slag bij Ivry, waar de Franse katholieke Ligue door Hendrik IV verslagen wordt. Naast de titel van graaf van Egmont voert Filips nog die van prins van Gavere en heer van Gaasbeek. Hij was gehuwd met Maria de Hornes, dochter van Maarten en van Anne de Croy.

Lit.: Aa, V, 57-58; BN, VI, 509-512 (Th. Juste); Herckenrode, 711; NBW, I, 429-431 (M. van Durme); NNBW, III, 340 (Obreen).

115 *Aussi le Chasteau:* Auxy

118 *regiment:* de nationale regimenten staan bekend onder de benaming Waalse en Nederduitse regimenten. De Waalse troepen zijn niet enkel afkomstig uit de waalssprekende gewesten, maar ook uit Vlaanderen en Brabant. De Nederduitse eenheden zijn gelicht in Limburg, Overmaas en duitstalig Luxemburg. Elk regiment telt vijf tot tien vendels; het Waals vendel bestaat uit 200 tot 300 soldaten, het Nederduitse bezit er 400; zie Boumans, *a. art.*, 236, 239.

120 *resonnoit:* chantait Huguet, VI, 537 (s.v. Resonner); nl. in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 97) en hierna hernomen in GOOSSENIUS.

122 *Iaspar vander Noot:* zie GOOSSENIUS 107

124 *bon:* brave Huguet, I, 623 (s.v. Bon homme)

127 *mal-secourable:* qui ne peut être secouru que d'une manière difficile Littré, VI, 2026 (s.v. Secourable)

128 *Declaire:* Fait connaître Huguet, II, 729 (s.v. Declairer)
succinctement: promptement Huguet, VII, 108 (s.v. Succinctement)

137 *cuite:* brûlée Huguet, II, 676 (s.v. Cuit)

140 *grava:* marqua Huguet, IV, 365 (s.v. Graver); Richelet specificeert (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 343): '*En lettres rouges*] Auec vne plume de fer'.

142 Blijkens AMODEO 59 heeft Van der Noot zich dit kleurrijk beeld (140-142) goed in het geheugen geprent.

146	*oye:* entende 'Subjonctif présent...oye' Huguet, V, 561 (s.v. Ouir); Littré, V, 1187 (s.v. Ouïr)
151	*Diuulguer:* répandre Huguet, III, 235 (s.v. Divulguer...Divulger) *autentique:* excellent Huguet, I, 411 (s.v. Autentique...Authentique)

Hofmans (1582)

Ontstaan

Twee bladzijden worden volledig besteed aan de nagedachtenis van Gillis Hofmans, toentertijd de meest aanzienlijke koopman en reder te Antwerpen. Onder zijn talrijke verwanten, aan wie dit dichtstuk opgedragen is, krijgt Hofmans' meest vooraanstaande schoonzoon, Antonio Ancelmo, apart een sonnet toegewijd. Voor de resterende gedichten wordt dezelfde werkwijze toegepast, maar ditmaal in omgekeerde volgorde: de elegie voor de raadsleden van de Brabantse rekenkamer wordt voorafgegaan door een sonnet, bestemd voor Jan Baptist Houwaert, hun literair meest prominente collega.

Het vel is gedrukt in 1582, wat klopt met het feit dat Dirk van de Werve (119) in dat zelfde jaar tot president van de Brabantse rekenkamer benoemd wordt, een titel die hij hier reeds draagt.

Inhoud

- Elegie aan de nakomelingen van Gillis Hofmans (9-80)
  Na een inleidende begroeting van de erfgenamen, waarbij hun rijkdom en deugd geprezen worden (9-32), volgt de lofspraak van Gillis Hofmans, die het toonbeeld van de voorbeeldige handelaar geweest is.
- De twee sonnetten (87-100 en 105-118), respectievelijk opgedragen aan Antonio Ancelmo en Jan Baptist Houwaert, zijn zeer toepasselijk gehouden: de schepen krijgt lof voor zijn openbaar dienstbetoon, en Houwaert blijkt niet enkel geleerdheid te bezitten, maar ook 'den goeden Gheest' (113), onmisbaar voor kunstenaars.
- Elegie aan de raadsleden van de Brabantse rekenkamer (125-158)
  Ook voor hen heeft Van der Noot gepaste verzen in petto: een uiteenzetting der voor- en nadelen van het goud en zilver moet een zinrijk gegeven vormen voor de ambtenaren 'der veurschreuen Rekeninghen van Brabant' (122).

Bronnen

Voor de eerste elegie heeft Van der Noot dankbaar gebruik gemaakt van de proloog der Antwerpse rederijkerskamer De Goudbloem voor het landjuweel van 1561. De overige bronnen klinken ons meer vertrouwd: het zijn Patricius en Ronsard.

18-19	=	*Spelen van sinne...*, Antwerpen, 1562,	R1^{r}, 12-14
32			R1^{v}, 34-36

34		R1^{v}, 26-27
35-36		R3^{r}, 38-39
39-40		R2^{v}, 2-3
41-42		R2^{v}, 5-6, 8-9
46		R2^{v}, 28-29
47		R1^{v}, 22
54-55		R3^{r}, 1-3
56-57		R3^{r}, 12-15
63		R2^{r}, 38-41
105-108	=	Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1585, 34^{v}

126-129	=	Ronsard, *Hymne de l'Or*,	59-62	(*STFM*, VIII, 182)
130-131			154-155	186
132		157-158		187
133		171-172		187
134		77		183
134-135		333-334		194
136		244-245		190
141-142		429-431		198
153		617		205
154-155		331-332		194
156-157		325-326		194

Het sonnet voor Houwaert was reeds opgenomen onder de liminaria van *De vier wterste*, 2*2^{v}; zie J.B. Houwaert, *De vier wterste.* Tekstuitgave met inleiding, verklarende aantekeningen en glossarium door F. van Vinckenroye, Gent, 1965, II, xlv.

Verklarende aantekeningen

2 *veursinighe:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich)

3 *Gillis Hofmans:* Gillis Hofmans (Eichelberg, Hoofman, Hooftman) (^{o}Trier ca. 1523 †Antwerpen jan. 1581)
In 1541 verwerft Gillis het poorterschap te Antwerpen. Rond 1545 begint hij een houthandel in vennootschap met Pieter Panhuys uit de stad Limburg. In 1559 heeft de handel hem reeds zo verrijkt, dat hij tot aalmoezenier wordt gekozen. In 1574 betaalt hij niet minder dan 1500 pond Art. in de lening voor de Spaanse soldaten. Op 23 dec. 1577 wordt hij een der toegevoegde leden van het schepencollege. Hij koopt in 1578 het Pulhof te Berchem en verwerft in 1580 de heerlijkheden Cleydael en Aertselaer, evenals het refugehuis van Affligem, dit laatste uit de aangeslagen kerkelijke goederen. Hofmans is protestant, maar bepaalt in zijn testament dat een aanzienlijk bedrag ten bate van de Antwerpse armen gelijkelijk moet verdeeld worden tussen de katholieke en hervormde armenzorg. Hij treedt niet enkel op als koopman, maar ook als reder, geleerde en mecenas. Voor zijn schippers heeft hij een verzameling kaarten aangelegd, die de inzet wordt van Ortelius'

Theatrum orbis terrarum. In 1580 draagt Michiel Coignet zijn *Nieuwe onderwijsinghe, op de principaelste puncten der zee-vaert*, (Antwerpen, 1580), aan Hofmans op.
Lit.: AA, IX, 411; XV, 84; XXII, 229, 446, 452; AA, 2de reeks 4 (1929), 194; BN, IX, 449-450 (Charles Rahlenbeck); Brulez, 223; Butkens, II, 511; J. Craeybeckx, 'Handelaars en neringdoenden. De 16de eeuw', in *Flandria Nostra*, Antwerpen..., 1957, I, 441-442; Diercxsens, III, 506; *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, Utrecht-Antwerpen..., 1952, V, pl. 26; Jubilé, 57; Abraham Ortelius, *Epistvlae.* Edidit Joannes Henricvs Hessels, Cantabrigiae, 1887, 772 e.v.; Plantin, *Corr.*, I, 160; Prims, VIII, 2de boek, 260.
Hendrick: wel niet identiek met een 'Henrick Hoffmans, cuyper', die 26 jaar oud is in 1577; zie AA, XXIII, 442.
Gillis: Gillis Hofmans de Jongere
Van 6 mei 1581 tot 20 aug. 1582 is hij kapitein 'vande compaignie ontrent der Burcht'. Op 2 nov. 1582 heet hij 'Wyckmeestere'. Hij wordt schepen op 30 nov. 1583. Uit hoofde van deze functie moet hij overleg plegen met de fortificatiemeesters en wordt hij naar de Staten-Generaal te Delft gedeputeerd. Na 1585 trekt hij naar Bremen. Op 9 aug. 1586 verzoekt de Antwerpse magistraat hem zijn aandeel in de dijkage van Austruweel te betalen.
Hij was gehuwd met Katelijne van Santvoort (†Bremen).
Lit.: AA, V, 174, 189, 237, 383; XVIII, 312; XXV, 1; XXVI, 367, 372; L. Bisschops, *Genealogische nota's*, 314; Prims, VIII, 2de boek, 260; R. van Roosbroeck, *Emigranten. Nederlandse vluchtelingen in Duitsland (1550-1600)*, Leuven, 1968, 244.
Arnoud: Arnoud Hofmans (Aerd Hoffman) (†ca. 1585)

In 1579 moet hij 50 gulden per maand opbrengen in de lening van 52.000 gulden. Op 14 juni 1581 wordt ‘Aernoudt Hoffman, laeckencooper, wonende int *Casteel van Ryssele* inde Corte Nieuwstraet’ tot wijkmeester gekozen. Van 1581 tot 1585 is hij een der acht kolonels van de burgerlijke wacht. Op 11 juni 1583 wordt hij hoofd van het garnizoen te Lillo; op 7 mrt. 1585 heet hij oud-kolonel.
Lit.: AA, II, 298; VI, 57; XVII, 408; XVIII, 336; XXV, 15; XXVI, 266; Bisschops, *a.w.*, 314.

Iohanna: °1555; nadere gegevens omtrent deze persoon ontbreken.

4 *Ionghvrou:* ‘Titel van eene getrouwde vrouw...van voornamen stand’ WNT, VII, 409 (s.v. Jonkvrouw)
Anna van Achterhout: familielid van Petronella van Achterhout (SCHOLIER 231)?

5 *ock:* lees *oock*
Cornelis: hij wordt door James I geridderd en sterft in Engeland ca. 1631; zie AA, IX, 411 noot 6; Lawrence Stone, *An Elizabethan: Sir Horatio Palavicino*, Oxford, 1956, 31 noot 1, 314.
Gillis: ook hij voert het predikaat ‘ridder’; zie AA, IX, 411 noot 6.
Anna: in 1591 huwt zij met Horatio Palavicino. Na zijn dood is zij op 7 juli 1601 hertrouwd met Oliver Cromwell of Hinchinbrook, oom van de latere Lord Protector; zie AA, IX, 411 noot 2; Stone, *a.w.*, 29-31. Ik dank de laatste verwijzing aan prof. Schrickx.
Catarine: zelfde opmerking als voor haar stiefzuster Iohanna (3).

6 *Margarite:* gehuwd met Nicolaes van Randerode, bijgenaamd van der Aa, wiens weduwe zij was in 1620; zie AA, IX, 411 noot 6.
Beatrice: gehuwd met Filips Soete van Lake, heer van Villers; zie AA, IX, 411 noot 6.
Marie: over haar zijn geen gegevens aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.

Iouffrou: ‘Vrouw...van aanzienlijken stand’ WNT, VII, 497 (s.v. Juffrouw)

7 *Margarite van Nispen:* (°ca. 1545) dochter van Cornelis en van Anna van der Meeren; zie AA, IX, 412 noot 3. Zij is de stiefzuster van Adriaan en Balthasar (NOOT 251).

9 *SOo:* Aangezien MNW, VII, 1446 (s.v. So)

11-12	Afkomstig uit de *Apod*, §73; zie *OE*, [28]-[29]: 'Vnd gleich einer der bey schonem tag / im hellen Sonnen schein wandlet / dem folget der widerschein der Sonnen / Also folgt einem frommen tugentreichen vnd verstendigem Mann / der in tugendt vnd in der forcht Gottes / nach seinem willen vnnd gebotten wandlet vnd forthgehet / auch der hass neidt vns hinderredt'.
12	*vroome:* rechtschapenen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome) *schaey:* schaduw WNT, XIV, 191 (s.v. Schade, schaai)
15	*nàvolghers:* opvolgers WNT, IX, 1665 (s.v. Navolger)
17	*Soo:* Op dezelfde wijze MNW, VII, 1437 (s.v. So)
18-19	Zie *Spelen van sinne*, R1r, 12-14: 'Dwelck door mijn ouders vont / my is toebleuen Nochtans den Heere / weerdichst verheuen Moet ick den lof gheuen / en anders egheene'.
19	*versterf:* erfenis MNW, IX, 50 (s.v. Versterf); voor de formulering, zie *CB*, 77-78 in *OE*, [148].
21	*veursichtigheydt:* doorzicht, bedachtzaamheid MNW, IX, 1073 (s.v. Voresichtichheit)
27	*Heur...veldt:* Zich doet neerkomen, neerdaalt WNT, XVIII, 1612 (s.v. Vellen) *dick:* dikwijls WNT, III, 2618 (s.v. Dik) *slagh:* 'Toestel om vogels te vangen...*knip*' WNT, XIV, 1508 (s.v. Slag) *vervvaten:* rampzalig MNW, IX, 301 (s.v. Verwaten)
28	*straten:* zie ook *Het Bosken*, (Smit-Vermeer, 174) *Den 125. Psalm*, 18: 'Des Heeren straten'.
30	*vroom:* zie 12
32	Zie *Spelen van sinne*, R1v, 34-36: 'Rechtueerdicheyt / de suyuer comenschappe eest En aldermeest / sal een Coopman prospereren Die sijnen naesten rechtelijck wilt tracteren'.
33	*ooyt:* steeds WNT, XI, 1 (s.v. Ooit)

34	Zie *Spelen van sinne*, R1^{v}, 26-27: 'Jnbrenghende / neeringhe / en profijt En waer door wort beurijt / de schamel nacie'.
35-36	Zie *Spelen van sinne*, R3^{r}, 38-39: 'En die alle neeringhen coemt te baten En landen / en staten / behulpich eenpaerlijck'.
37	*recht:* rechtvaardig WNT, XII, 3de stuk, 489 (s.v. Recht) *claer:* zonder duisterheid WNT, VII, 3217 (s.v. Klaar)
38	*leuteren:* aarzelen WNT, VIII, 1706 (s.v. Leuteren) *haer:* een reden om te vitten WNT, V, 1400 (s.v. Een haar in de boter zoeken); *haer* kan geen wed. vnw. zijn, want *handel* is enkel mannelijk.
39-40	Zie *Spelen van sinne*, R2^{v}, 2-3: 'Dit / om dat gheuende / tot elcken keere Na der wijser leere / en dats v dats mijn'.
40	*Vry-moedigh:* onbekrompen MNW, IX, 1370 (s.v. Vrimoedich)
41-42	Zie *Spelen van sinne*, R2^{v}, 5-6, 8-9: 'Soo wel int verlies gherust / moet hy oock sijn Sonder gheueyst schijn // als int winnen abondant...En van sijn winninghe mildelijck de hant Aen elcken cant / wt reycken den aermen'.
45	*somma:* kortom WNT, XIV, 2503 (s.v. Somme)
46	Zie *Spelen van sinne*, R2^{v}, 28-29: 'Die van deen stadt / elcks werck / in dandere senden Jae in alle enden der werelt wijt'. *heerlyck:* in zeer bijzondere mate WNT, VI, 370 (s.v. Heerlijk) *t'goedt:* de koopwaar WNT, V, 331 (s.v. Goed)
47	Zie *Spelen van sinne*, R1^{v}, 22: 'Want alle landen / suyt / west / noort / en oost'. *ghelooue:* 'in toepassing op geldzaken. Het vertrouwen dat iemand bij anderen geniet met betrekking tot zijn vermogen om hetgeen hij schuldig is te betalen' WNT, IV, 1245 (s.v. Geloof)
49	*ligghers:* handelsagenten WNT, VIII, 2184 en 1446 (s.v. Ligger...Legger) *facteurs:* zaakgelastigden, vertegenwoordigers WNT, III, 4352 (s.v. Factor); voor het begrip 'factor', zie Richard Ehrenberg, *Das Zeitalter der Fugger.*

	Geldkapital und Creditverkehr im 16. Jahrhundert, Jena, 1922^3, I, 382 e.v.
50	*houvven boeck:* ‘het boek of de boeken, waarin ontvangsten en uitgaven worden opgeschreven; in't bijzonder, in den handel, de boeken waarin een koopman...aanteekening houdt van alle ontvangsten en uitgaven’ WNT, III, 101 (s.v. Boek)
51	*Die: Ligghers* (49) enz. *goeden:* zie 46
52	*Als:* beantwoordt aan *sulke* (51)
54-55	Zie *Spelen van sinne*, R3^r, 1-3: ‘En niet alleene / v seluen maken rijcke Maer al de ghene / die met v int ghelijcke Vseren die practijcke / / suldy oock goeyen’.
54	*cloeck:* ruim gemeten ‘Van een maat’ WNT, VII, 4178 (s.v. Kloek)
56-57	Zie *Spelen van sinne*, R3^r, 12-15: ‘Daerom / soo orboorlijck / en soo groot van weerden Als op der aerden // is der sonnen schijn Soo orboorlijck als oock den dau mach sijn Tot elck termijn // den cruydekens ghuerich’.
59	*Somma:* zie 45
60	*béclyuen:* gedijen WNT, II, 1603 (s.v. Beklijven)
61	*liefghetal:* bemind WNT, VIII, 2098 (s.v. Liefgetal)
63	Zie *Spelen van sinne*, R2^r, 38-41: ‘Een voetsel voor den armen is hy gheboren Voor een stadt gesworen / eenen lof manierlijck En voor een landt een prosperiteyt cierlijck Met sijnen handel bestierlijck / duecht en eere’.
64	*voecht:* beschermer MNW, IX, 912 en 781 (s.v. Voocht...Voget)
65	*goeden:* zie 46
66	*vry:* ‘Waarover iemand de vrije beschikking heeft, in vollen eigendom iemand toebehoorende’ MNW, IX, 1319 (s.v. Vri)
74	*vromer:* zie 12

75 *heur: menschen* (74)
den Godt die eeuvvigh leeft: geliefde formule; zie MATTHIAS 228.

76 Zie *Ps.* 12:6

78 *int'goede:* in een welwillende stemming WNT, V, 317 (s.v. In 't goede)

82 *Antonio Ancelmo* (°1536 Walhoren bij Aken)

Zoon van Jan, poorter van Antwerpen in 1562. Reeds voor 1575 blijkt hij gehuwd te zijn met Johanna Hofmans, dochter van Gillis. Op 9 juni 1578 moet hij samen met zijn schoonvader en een derde vennoot 6.000 gulden bijdragen in een lening. Door het Antwerpse stadsbestuur wordt hij aangesteld tot een der inners van ‘de vyfde penninck’ op 11 juli 1579. In hetzelfde jaar betaalt hij, alweer samen met Gillis Hofmans, 5.000 gulden als hun bijdrage in een lening. Op 1 dec. 1580 worden beiden ontslagen van alle mogelijke ambten, behalve het schepenambt en stedelijke politionele opdrachten in ruil voor 8.000 rijnsgulden. Ancelmo is schepen gedurende de periode 1581-1582, waardoor hij in deze tijd herhaaldelijk op reis gaat in officiële opdracht. Ook in de volgende jaren tot 1585 wordt dikwijls op hem, als oud-schepen en ‘Hooftman vande Poorterye’, een beroep gedaan voor het nazien van rekeningen of het aanboren van nieuwe financiële hulpbronnen voor de strijd tegen Spanje. Na 1585 heeft hij vrij vlug Antwerpen verlaten, want een brief van de Antwerpse magistraat, gedateerd 9 aug. 1586, met bede zijn aandeel in het herstel van de dijk te Austruweel te betalen, is geadresseerd aan Antonio Ancelmo te Hamburg. In deze stad verblijft hij nog steeds in 1589 - hoewel hij kort nadien naar Stade verhuist - wanneer daar zijn zoon Antonius geboren wordt. Deze laatste, die in 1600 te Norwich studeert, zal terugkeren naar de Scheldestad en er naam maken als rechtsgeleerde. In 1596 woont Ancelmo te Haarlem.
Lit.: AA, V, 175, 226, 236, 284, 309, 420; XVII, 398 noot 1; XVIII, 163, 268, 321, 345; XXIV, 290, 342, 344; XXVI, 265, 291, 367, 380; *Bijdragen tot de geschiedenis bijzonderlijk van het oud hertogdom Brabant*, Reeks III, 5 (1953), 239; Butkens, II, 512; *Flandria Nostra*, Antwerpen..., 1957, I, 458; NBW, I, 27-36 (J. van Rompaey); R. van Roosbroeck, ‘De koopman en de muze!’, in *Wetenschappelijke Tijdingen* 29 (1970), 37

en noot 14 aldaar; Id., *Emigranten*, 255-256; Vermeylen, 167 (857) noot 6; *Xenia, Carissimis, dulcissimisque Parentibus*, *pro hujus anni CIϽ.IϽ.C. laeto feliciqve avspicio in filialis observantiae TEKMHPION. A Iuvenibus sub aureo Ramo Petri Carpenterii, rectoris nortwicensis militantibus. Emodvlata*, Lugduni Batavorum, 1600, H1^{v}.

83 *Behoudt sone:* schoonzoon 'Door huwelijk verkrijgen...*Behuwd zoon*' WNT, II, 1532 (s.v. Behuwen)

90 *vvyse:* zie o.m. *Ps.* 126:1

93 *Ten:* = Te den: aan WNT, XVI, 1052 (s.v. Te)

94 *hem: tvier* (93) *d'vvelck*

96 *deughdt doedt:* weldoet WNT, III, 2446 (s.v. Deugd doen)

98 *liefghetael:* zie 61

99 *myn Muse:* het eigen dichterlijk talent; zie ook CASTRO 4.

102 *Ian Baptista Houwardt:* Jan Baptist Houwaert, de bekende Brusselse dichter, is sinds het begin van 1578 meester extraordinaris van de Brabantse rekenkamer; in dec. van dat zelfde jaar volgt zijn benoeming tot meester ordinaris; zie NBW, I, 620-627 (F. van Vinckenroye); voor de verhouding tussen Houwaert en Van der Noot, zie F. van Vinckenroye, 'Jan van der Noot en Jan-Baptist Houwaert', in *Liber alumnorum prof. dr. E. Rombauts*, Leuven, 1968, 179-187.
ordinaires: regelmatig benoemd, overeenkomstig de voorschriften WNT, V, 1476 (s.v. Ordinaris)

103 *Rekeninghe: 'meesters van de rekening,* leden van de rekenkamer' WNT, XII, 3de stuk, 1881 (s.v. Rekening)

105 *Vitruuius:* zie Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1585, 34^{v}: 'Sed quia architectus no*n* modò manu & experie*n*tia, verumetiam doctrina & bonarum artiu*m* studiis indiget, non vtique ex-

ploratu*m* est, intérne opifices, an magis inter disciplinarum professores censendus sit. M.tame*n* Vitruuius in libris suis excellentissimis, quos de Architectura ad Octauiu*m* Caesarem scripsit, hanc doctrinam ex ratiocinatione solertiae ac rationi subiicit, quòd pluribus discipulis variísque eruditionibus indigeat, sine quibus neque perfecta neque absoluta esse potest'. Patricius' uiteindelijke bron is Vitruvius, *De architectura,* lib. I, cap. 1.

109 *Gheleterheyt:* lees *Gheleertheyt*
stryden: inspanning 'Zich inspannen om iets...te bereiken' WNT, XVI, 24 (s.v. Strijden)

111 *aerdighlyck:* kunstig WNT, Suppl. I, 265 (s.v. Aardiglijk)
neemdt merck: acht geeft WNT, IX, 583 (s.v. Merk)

114 *verlangen:* tot het *vol-màken* (115)

119 *Dirick vanden werue:* Dirk van de Werve
Hij stamt uit een der voornaamste geslachten van Antwerpen, en komt voor met de titels 'ridder' en 'heer van Westkerke'. Hij is dertienmaal schepen in de periode 1543-1570, eerste burgemeester in 1551 en 1552, tweede burgemeester in 1554 en thesaurier van 1558 tot 1562. Als 'weesmeester' draagt hij met 200 pond Art. bij in de lening voor de betaling van de Spaanse soldaten in 1574. In 1582 heeft 'Syne Alteze' (Anjou) aan 'Dierick vanden Werve, Deken vande Laeckenhalle' (zie t'SHERTOGEN 114) 'het Presidentschap vande Rekencamere van Brabant' aangeboden. Derhalve vraagt hij ontslag uit de stadsdienst na 43 jaar trouwe dienst. De magistraat verleent hem 'oorlof' op 11 sep. 1582, en beschenkt hem op 20 sep. 'met een pointsoen Franschen wyn'.
Hij was gehuwd met Catharina van den Dale, dochter van Jan en van Clara de Diest-de-Vivershem. Na haar dood hertrouwt hij met Françoise de Vaernewyck.
Lit.: AA, V, 232; XXII, 219; XXV, 33; Azevedo, 152; Butkens, II, 504 e.v.; [A]. de Ghellinck Vaernewyck, 'Un livre de raison anversois du XVIe siècle. Les van Halmale' in *Annales de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique* 56 (1904), 5e série, tome VI, 371 noot 2; Goris, 49; Guicciardini, 76a, 90a.

120 *Tresorier:* 'Functionaris...die belast is met het beheer der geldmiddelen van...een stad' WNT, XVII, 2665 en 2729 (s.v.

Tresorier...Trezorier); zie ook Guicciardini, 75b-76a en STERCKHEYT 46.

121 *Rekeninghe:* zie 103

Ionker François Absolons (°Brussel 1 mei 1524)
Zoon van Roelof (†9 okt. 1549) en van Catharina van der Noot (†20 sep. 1530). Op 26 aug. 1540 wordt hij ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. Door open brieven van 1 feb. 1551 wordt hij aangesteld tot forestier van Brabant. Zijn laatste rekening voor dit ambt wordt afgesloten op 1 apr. 1570. Daarnaast is hij raadsheer en lid van de Brabantse rekenkamer. In 1562 wordt hij gesignaleerd als heer van Ter Heyden. Absolons is in 1550 gehuwd met Adrienne Longin.
Lit.: Azevedo, 71; Augustin Becquet, 'Les Opdenbergh de Hoeilaart', in *Brabantica* VIII (1966), I, 10; Butkens, *Suppl.*, II, 254; Ryckman-de Jonghe, III, 572; Schillings, 210.

122 *Guillaume Cabo:* Jan Cabo (†voor 27 juni 1591)
Hij is rentmeester-generaal van de domeinen en gehuwd met Catharina Wellemans, dochter van Cornelis en van Catharina van Cattenbroeck. Na Cabo's dood hertrouwt zij met Hendrik van der Heyden. Van der Noot heeft 's mans voornaam 'Jan' verwisseld voor die van 'Guillaume Cabo', een der acht 'Collecteurs vanden wyn ende bieraccyse' te Antwerpen (AA, XVI, 122).
Lit.: AA, XVI, 460; Jos. A.U. Ernalsteen, 'Mudaeus en zijne familie', in *De humanist Gabriël Mudoeus, Brechtanus. (1500-1560)*, Brecht, 1939, 57; Ryckman-de Jonghe, III, 644.

125 *recht:* 'In overeenstemming met de klaarblijkelijke feiten' WNT, XII, 3de stuk, 493 (s.v. Recht)

128 *De vvelke:* nl. *menschen* (127)
die: nl. *t'goudt, en t'siluer* (126)

134 *myghen:* blijkens het Franse origineel en de respectueuze context past de enige betekenis van het ww. ‘Mijgen, miegen = wateren’ (WNT, IX, 705, 695) hier niet. Vermoedelijk hebben wij dan ook te maken met een drukfout voor *nyghen* ‘Buigen voor iemand, als eerbetoon...met *voor*’ WNT, IX, 2000 (s.v. Nijgen).

135 *vvt gherechten:* tot stand brengen MNW, VIII, 920 en 1002 (s.v. Utegerechten...Uterechten)

136 *des vreedts:* als mannel. znw. MNW, IX, 1244

137 *diendt:* ond. *Het gheldt* (138)

138 *dmesch'...:* geciteerd als ‘Men moet het kind geen mes of stok in handen geven’ in P.J. Harrebomée, *Spreekwoordenboek der Nederlandsche taal, of verzameling van Nederlandsche spreekwoorden en spreekwoordelijke uitdrukkingen van vroegeren en lateren tijd*, Utrecht, 1858-1870, I, 281. Harrebomée verwijst zelf naar Servilius in *Adagiorum epitome post nouissimam D. Erasmi Roterodami exquisitam recognitionem, per Eberhardum Tappium, ad numerum Adagiorum magni operis nunc primùm aucta. Appositae svnt...Phrases omnes vernaculae, quae aliquam Adagij speciem videbantur obtinere, opera studioq*ue Ioannis Seruilij, Antverpiae, 1545, 75^{v}. Als adagium wordt aldaar opgegeven en verklaard: ‘Ne puero gladium...Subaudiendum commiseris. Allegoria prouerbialis, admonens non esse mandandam potestatem vel adolescentibus, vel imperitis ac stultis, qua tum in suam, tum aliorum perniciem sint abusuri’. Servilius heeft daarbij als Nederlandse spreuk in margine ingelast: ‘Me*n* sal gene*n* kinds messen geuen’.

139 *dick:* zie 27

143 *vonden:* listen MNW, IX, 910 (s.v. Vont)

145 *vrômen:* voordeel MNW, IX, 1400 (s.v. Vrome)

146 *recht:* wettige, rechtmatige WNT, XII, 3de stuk, 494 (s.v. Recht)
versterf: zie 19

153 *heyligh:* wat in de hoogste verering staat WNT, VI, 460 (s.v. Heilig)

154 *medt der vvoone:* woonachtig ‘verbonden met...bliven’ MNW, IX, 2791 (s.v. Metter wone)

Craenmeester (1581-1582)

Ontstaan

Blijkens de herkomst van de opgenomen teksten en de keuze van het aangesproken publiek heeft Van der Noot dit vel bewust gereserveerd voor muziekliefhebbers. De twee sonnetten aan De Craenmeester zijn eerst gepubliceerd in een bundel van Séverin Cornet, *Madrigali A Cinque, 6. 7. & 8. voci,* Anversa, 1581. In deze muziekdruk worden zij enkel ondertekend met Van der Noots devies ‘Tempera te Tempori’, behalve in het recueil voor de altpartij, waar de naam van de auteur voluit prijkt, zelfs voorzien van de vererende toevoeging ‘Patritius van Antwerpen - Patrice d'Anvers’. Wanneer Van der Noot de gebroeders De Smidt als muziekliefhebbers bezingt in het gezelschap van De Craenmeester, is dit geen toeval: Melchior en Balthasar de Smidt tekenen samen met De Craenmeester in voor een aanzienlijk aantal exemplaren op Séverin Cornet, *Cantiones Musicae*, Antverpiae, 1581. Nog in hetzelfde jaar, waarin Cornet zijn bovengemelde *Madrigali* aan De Craenmeester opdraagt, wijdt hij zijn *Chansons Françoises à 5. 6. & 8. parties*, Anvers, 1581, toe aan Melchior en Balthasar de Smidt. De aanwezigheid van Paulo Bolognino in dit gezelschap mogen wij gevoeglijk aan een zelfde muzische belangstelling toeschrijven.

Inhoud

De twee sonnetten aan De Craenmeester (4-17 en 124-137) behandelen de voortreffelijkheid van deze mecenas (9-10) en de onmisbaarheid van de deugd (124 e.v.). In de vijf sonnetten voor leden van het geslacht De Smidt blijken er niet minder dan drie (38-51, 54-67 en 107-120) grotendeels ge-

wijd aan het aanzien van deze familie, terwijl de twee resterende (71-84 en 88-101) respectievelijk de koppeling van rijkdom en deugd (79) en het weinig aantrekkelijk lot der deugdzamen (94) memoreren. In schril contrast tot deze bespiegelingen staat het sonnet voor Bolognino, enkel gewijd aan diens ‘gants parfvmez’ (18).

Bronnen

Enkele elementen in de woordenschat van 23 en 59-60 wijzen op beïnvloeding door Ronsard. Ze zijn echter te gering om als bron een bepalende invloed op het gedicht in kwestie te bezitten. Meer belangwekkend blijkt de vergelijking tussen de twee sonnetten voor De Craenmeester zoals zij voorkomen in de *Madrigali* en in de *PW.* Afgezien van loutere spellingvarianten - misschien ten dele veroorzaakt door de moderne transcriptie - verschilt de tekst in de *Madrigali*, zoals hij afgedrukt staat bij G. van Doorslaer, ‘Séverin Cornet, compositeur - maître de chapelle (†1530-1582)’, in *De Gulden Passer* 3 (1925), 181-182 als volgt van de versie der *PW*

Gulden Passer **CRAENMEESTER**

Sonnet I

4	Te font tant estimer bien heureux...	7	Me te font estimer tresheureux...
5	Car bien considerant le bien qu'en toy redonde,	8	Car en considerant le bien qu'en vous abonde
8	...qu'en toy toute science abonde	11	...qu'en toy mainte science abonde
9	Apollon Delien, te...	12	Car Phoebus Delean, te...
13	...non pas des gens...	16	...non point de gents...
14	...ton los...	17	...ton nom...

Sonnet II

2	...gaeve goedt; van...	125	...gàven goedt van...
5	...ghetuighe...	128	...ghetiughen...
7	Met veel meer...	130	En veel meer...
9	Dies myn hert is vervult *Craenmeester* goedt, met vreughden	132	Dies myn hert vvordt ver-vuldt medt Nepente, vol vreuchde*n*
12	Dies ghy (dat swere ick u) en...	135	Dus suldt ghy (segh ick v) en...
13	Om u deughden veurseydt, deur...	136	Craenmeester, om v deught, deur...

14	Sult leven, en daer toe gheacht syn t'allen...	137	Ouer al syn gheacht, en gheéerdt t'allen...

Uit deze varianten blijkt dat Van der Noot zijn tekst zorgvuldig nagezien en verbeterd heeft. In sonnet I, 5 (CRAENMEESTER 7) wordt de herhaling van 'bien' weggewerkt. De wending in het sonnet wordt verstevigd door 'Car' in te lassen (CRAENMEESTER 132). In sonnet II, 9 vervalt het overtollige '*Craenmeester* goedt' voor het plechtstatigere 'medt Nepente' (CRAENMEESTER 132). Ten slotte is de zinsbouw van sonnet II, 12-14 vlotter geworden (CRAENMEESTER 135-137).

Verklarende aantekeningen

1	*Gherard de Craenmeester* Zijn muzikale belangstelling, zoals die blijkt uit Cornets publikaties in 1581, is reeds gememoreerd. Ook zijn talenkennis zou niet gering geweest zijn: Van der Noot draagt hem een Nederlands en een Frans sonnet op, en Cornet roemt zijn beheersing van het Italiaans als volgt: 'V.S. laquale per essere fra le sue altre virtù dotata ottimamente della Musica et per haver lei la lingua Italiana non meno propria e famigliare che la sua materna...'. Wanneer hij later niet meer opduikt als mecenas bestaat daarvoor een goede reden: reeds in 1582 wordt hij als failliet gebrandmerkt. Is het dan ook een andere 'Geeraert Craenmeester', die in de periode 1589-1594 te Antwerpen bedrijvig is als makelaar in warentransacties? Lit.: Brulez, 523; Van Doorslaer, *a. art.*, 179-185, 202; Plantin, *Corr., Suppl.,* 292, 293.
9	*Il m'est aduis:* Il me semble Huguet, I, 85 (s.v. Estre advis). Dit vers is samengeraapt uit het

sonnet ‘Au tresillustre prince, G. de Nassau...’, 2-3 in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 103): ‘Il m'est aduis de veoir deuant mes yeux, Tout en vn corps ensemble trois grands dieux’.

10 *s'esiouissants:* se réjouissant Huguet, III, 642 (s.v. S'esjouir)

12 *Delean:* voor de mythologische uitleg, zie MATTHIAS 96.

13 *Mercure:* als god van de handel
practique: ‘Exercice d'un métier, d'une profession’ Huguet, VI, 130 (s.v. Pratique)

14 *l'altitonant:* qui tonne d'en haut Huguet, I, 177 (s.v. Altitonant)

16 *gents:* personnes Huguet, IV, 300 (s.v. Gent)

18 *gants parfvmez:* voor zulke handschoenen als luxeartikel zie Goris, 255: ‘Il [het leder] servait...à la fabrication des gants, objets de grand luxe à cette époque, maintes fois parfumés’, waar in noot verwezen wordt naar Gérard de Vivre, *Dialogues Flamen-Francoys*, ch. 14.

Pavlo Bolognino: (Pauwels Bolognino Rusco) (†13 juni 1603)
Hij is koopman, gehuwd met Maria Olimaers, en vader van Willem (°15 mrt. 1590), de latere Antwerpse kanunnik en polemicus.
Lit.: Grafschriften, V, 73; *Leven en werken der Zuidnederlandsche Schrijvers*, Gent, 1900, 123 (H. Sermon); Floris Prims, *Antwerpiensia* II, 321.

23 *Ambrosiennement:* D'une manière exquise comme par l'ambroisie Huguet, I, 187 (s.v. Ambrosien). Dit vers kan geïnspireerd zijn door Ronsard, *Continuation des amours*, LXVII, 3 (*STFM*, VII, 184).

24 *alme:* nourricière Huguet, I, 172 (s.v. Alme)

Citherée: ‘Nom donné à Vénus, à cause de l'île de Cythère’ Littré, II, 1264 (s.v. Cithérée)

26 *celui qui:* nl. Bolognino

27 *Or:* Maintenant Huguet, V, 527 en 539 (s.v. Or...Ores)
consacrée: ‘H. Estienne signale comme un néologisme une façon d'employer ce mot au figuré’ Huguet, II, 453 (s.v. Consacrer)

28 *alme:* zie 24

29 *de Boloingnin:* sluit aan bij *louange* (27)

32 *nectaréement:* d'une manière délicieuse, comme avec du nectar Huguet, V, 413 (s.v. Nectaré)

34 *aleine:* de spelling zonder h is niet ongewoon Huguet, I, 154 (s.v. Aleine...Haleine)

36 *Vincent de Smidt*
Zoon van Vincent, rentmeester-generaal van Antwerpen, en van Anna Smeyers. De familie behoort tot de machtigste koopmansgeslachten te Antwerpen. Op 18 sep. 1560 worden Vincent en zijn broer Joost ingeschreven aan de Leuvense universiteit, waar zij onder het toezicht leven van hun gouverneur 'Igranus Jacobi Graviensis'. Op 29 apr. 1574 betalen 'Vincendt de Smidt d'oude ende compaignie' 8.000 pond Art. in de lening voor de Spaanse soldaten. In 1579 moeten 'Vincent de Smit, Vincentssone, Joos de Smit, Vincentssone' 400 gulden per maand betalen, en dit gedurende drie maand, in de lening van 52.000 gulden. Van 23 dec. 1577 tot 2 nov. 1579 is hij een der toegevoegde leden van het schepencollege. Met andere vooraanstaanden zoals Jan van Hove (OPMEER 303), Peter Arnouts (EUTERPE 179) en Chrisostomus Scholier (SCHOLIER 1, 39) moet hij in 1583 zorgen voor de 'generale ontfanck' der 'impositie op dragen van sydelaeken'.
Lit.: AA, V, 169; XV, 25, 84, 215, 312; XVII, 399 noot; XXII, 226, 242; Brulez, 222; Butkens, II, 511; Schillings, 610; Vermeylen, 102 (777), 168 (857) noot 9.

38 *Vincent de Smidt ton pere:* Vincent (°1512 †12 okt. 1553) rentmeester-generaal van Antwerpen, gehuwd met Anna Smeyers (†3 juli 1578); zie AA, XXII, 242; Grafschriften, I, 389.

39 *quoy:* tranquille Huguet, VI, 301 en II, 620, 333 (s.v. Quoy...Coy...Coi)

40 *Vincent:* 'Vincent de Smidt d'oude', gehuwd met Anna Copmans (Vossum) leeft nog in 1574; zie AA, XXII, 226, 242; Grafschriften, I, 389.

42 *ton fils, Vincent de Smidt:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.

43-44 Zie *Prov.* 10:22

44	*qui:* nl. *l'homme droict* (43) *l':* nl. *l'Eternel* (43)
46	*ces quatres Vint-cents:* nl. de personages in 38-42. De splitsing van hun eigennaam leidt tot een duistere woordspeling, die pas in het tweede halfvers opgehelderd wordt: ces quatrevingts cent (deze tachtig honderdtallen) font...huit mille Honneurs (vormen...achtduizend eerbewijzen).
52	*Melchior de Smidt* Broer van Vincent. Zijn muzikaal mecenaat, zoals hierboven reeds vermeld, beperkt zich niet tot Cornet. Zo wordt hem eveneens opgedragen Petrus Phalesius, *Paradiso mvsicale di madrigali et canzoni a cinqve voci di diversi excellentissimi autori*, Anversa, 1596. Lit.: Van Doorslaer, *a. art.*, 179-186; Plantin, *Corr., Suppl.,* 293.
57	*esiouissance:* plaisir Huguet, III, 642 (s.v. Esjouissance)
59	*amé:* 'Les anciennes formes, avec *a* au radical atone, sont encore usitées, même dans la seconde moitié du siècle' Huguet, I, 138 en 192 (s.v. Aimer...Amer) *planteureux:* zie ook Ronsard, *Responce à une autre Elegie de sadicte Majesté*, 41-42 (*STFM*, XVII, 52).
62	*terrien:* terrestre Huguet, VII, 224 (s.v. Terrien)
66	Zie *Ps.* 132:1
69	*veursinighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich) *Ioost de Smidt* Op 18 sep. 1560 wordt hij samen met zijn broer Vincent ingeschreven aan de Leuvense universiteit. In juni 1578 moeten enkele leden van de familie De Smidt intekenen op een lening; onder hen wordt 'Joos Smit' uitdrukkelijk vermeld. Op 23 jan. 1579 wordt hij vervangen als 'ghesworen vande dyckagie van Borgerweerdt'. In 1585 wordt hij aalmoezenier, wanneer Farnese een nieuwe katholieke magistraat aanstelt. Lit.: AA, XV, 87, 298; Jubilé, 58; Schillings, 610.
71	*vvt-schynen:* uitblinken MNW, VIII, 1034 (s.v. Uteschinen)
73	*Simonides:* rechtstreeks of onrechtstreeks ontleend aan Aristoteles, *Rhetorica*, liber 2, caput 16, *De moribvs divitvm:* '...sunt enim

diuitiae, quasi precium ac aestimatio dignitatis omnium aliarum rerum: unde fit, ut diues omnia sibi emere ac parare posse uideatur...Atque haec iure suo quodam modo faciunt: multi sunt enim, qui illorum ope, qui facultates habent, indigeant. unde illud est Simonidis poëtae dictum de sapientibus & diuitibus. cum enim Hieronis uxor ab eo petisset, utrum praestaret diuitem ne esse, an sapientem: diuitem respondit. dixit enim, se passim uidere sapientes in foribus diuitum commorantes'. (Citaat naar de *Opera omnia*, Basileae, 1563); zie ook Ronsard, *Hymne de l'Or,* 100-104 (*STFM*, VIII, 184).

74 *onbekendt:* 'Van...onstoffelijke begrippen. Ergens niet bekend, omdat zij er niet voorkomen' WNT, X, 973 (s.v. Onbekend)
slecht: onaanzienlijk WNT, XIV, 1616 (s.v. Slecht)
deur-sliupen: voortsluipen WNT, III, 3052 (s.v. Doorsluipen)

77 *hy: den ryc-dom* (75)

78 *cranc:* die weinig weerstandsvermogen bezitten WNT, VIII, 91 (s.v. Krank)
van mynen: van aard WNT, IX, 716 (s.v. Mijne)

80 *hierby-staen:* zie *Eccli.* 31:8

86 *Iaspar de Smidt:* een 'Jaspar' de Smidt is vooralsnog onbekend gebleven, maar onder de leden der familie De Smidt komt wel een 'Joseph' voor, die in juni 1578 eveneens moet intekenen op een lening; zie AA, XV, 87. Zou telkens dezelfde persoon bedoeld zijn?

90 *verbyten:* verscheuren MNW, VIII, 1495 (s.v. Verbiten)

verplucken: havenen WNT, XII, 2871 (s.v. Plukken) met prefix 'ver-' dat aanduidt 'Een vernietigen of vernietigd worden door de handeling of werking die in het simplex wordt uitgedrukt' WNT, XIX, 11 (s.v. Ver-)

91 *Hoe:* Naarmate WNT, VI, 782 (s.v. Hoe)
sneuen: lijden WNT, XIV, 2326 (s.v. Sneven)

94 *stucken:* geschriften WNT, XVI, 345 (s.v. Stuk)

97 *vermàken:* nieuwe kracht geven aan MNW, VIII, 2088 (s.v. Vermaken)

99 *vrome:* rechtschapenen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

100 *die: de vrome* (99)
vervvysen: veroordelen MNW, IX, 364 (s.v. Verwisen)

103 *Baltasar de Smidt*
De muziekbundels van Cornet en Phalesius (zie 52) worden steeds tegelijk aan Melchior en Balthasar de Smidt opgedragen. In de periode 1589-1594 is Balthasar werkzaam als assuradeur en als handelaar op Venetië. Hij wordt aalmoezenier in 1595. Nog op 23 feb. 1600 wordt hij onder de Antwerpse kooplieden geteld. Aangezien hij volgens de *PW* gehuwd is met Lucretia Tacquet (B. DE SMIDT 2) mogen wij hem wel niet (?) identificeren als de echtgenoot van Janneken van Eeckeren. Haar man, eveneens Balthasar de Smidt geheten, vervult in de periode 1602-1640 herhaaldelijk het ambt van schepen, en wordt kerkmeester van de Sint-Joriskerk in 1606.
Lit.: AA, 2de reeks 6(1931), 132; Brulez, XXIV, 177, 529, 549; Butkens, II, 516-523; Van Doorslaer, *a. art.*, 179-186; Grafschriften, II, c, 482; Herckenrode, 696; Jubilé, 59; Sweertius, *Monvmenta*, 122.
t'samen: tegelijk MNW, VIII, 756 en VII, 125 (s.v. Tsamen...Samen)

108 *beclyuen:* voorspoedig groeien WNT, II, 1603 (s.v. Beklijven)

113 *vromen:* eerlijke MNW, IX, 1399 (s.v. Vrome)

schyuen: lees *schryuen*; zie B. DE SMIDT 73

114 *Som:* Deels WNT, XIV, 2506 (s.v. Som)
Music: zie de ontstaansgeschiedenis van dit vel
spel: een aan regels gebonden ontspanning WNT, XIV, 2677 (s.v. Spel) ofwel het bespelen van een muziekinstrument WNT, XIV, 2685 (s.v. Spel)

115 *Sommà:* Kortom WNT, XIV, 2503 (s.v. Somme)

116 *schouvvende:* vermijdend WNT, XIV, 964 (s.v. Schouwen)
t'quaedt gheruchte: een slechte roep, een slechte faam WNT, IV, 1688 (s.v. Een kwaad gerucht)

119 *vrome:* zie 99

128 *Alsides:* Alcides, patronymicum van Heracles (Hercules) als kleinzoon van Alcaeus, vader van Amphitryon. Wanneer Van der Noot Hercules voorstelt als de om zijn deugden verheerlijkte mens, dan zinspeelt hij uiteindelijk op de allegorie van de sofist Prodicus (5de eeuw v. Chr.), zoals die door Xenophon in zijn *Memorabilia* is opgenomen: tijdens zijn verblijf in het Cithaeron gebergte ontmoet Heracles op een tweesprong twee vrouwen, Deugd en Wellust. Na elk van beiden aanhoord te hebben, kiest de held het moeizame pad dat de Deugd aanwijst, in plaats van de brede weg naar de Wellust. Voor de kanalen, waarlangs dit antiek motief de renaissance bereikt heeft, zie Henri Franchet, *Le poète et son oeuvre d'après Ronsard,* Paris, 1922, 96 e.v.; Erwin Panofsky, *Hercules am Scheidewege und andere antike Bildstoffe in der neueren Kunst,* Leipzig - Berlin, 1930.

131 *sonder sneuen:* voorwaar WNT, XIV, 2326 (s.v. Zonder sneven)

132 *Nepente:* een weldoende plant, vermeld in Homerus, *Odyssee,* IV, 219 e.v. De nepenthe doet het morele lijden verdwijnen. Hier is het woord vrijwel synoniem met het volgende *vreuchden;* zie Ronsard, *Le premier livre des sonets pour Helene,* V, 1 (*STFM*, XVII, 198 en noot 4 aldaar).

Castro (1582)

Ontstaan

De opdracht der eerste drie gedichten aan een buitenlands ambassadeur en aan twee leden van de hoge inheemse adel berust niet op een willekeurige keuze van de dichter, maar wel op de omstandigheden van een historisch nauwkeurig te definiëren feit: op 31 jan. 1582 worden Filips van Schoonhoven, buitenburgemeester, Rogier van Leefdael, oud-burgemeester en schepen, Cornelis Pruenen, schepen, met pensionaris Masius door de magistraat gecommitteerd om ‘te congratuleren den Ambassadeur vanden Coninck van Portugael, don Anthonio, ende denselven te bescincken met twee stucken Oerleanschen wyn’ (AA, XXIV, 309). Als onmiddellijk volgende post staat in de protocollen genoteerd: ‘Gelycke acte op den Prince van Espinoy, ende te bescincken met drye amen Rynschen wyn’. Wanneer wij deze eregasten van de voormelde stedelijke ontvangst in elkaars gezelschap terugvinden in de *PW,* mogen wij wel besluiten dat dit vel te dier gelegenheid samengesteld is.

Inhoud

- Elegie aan Castro (4-51)
  Zowel deze ambassadeur als zijn opdrachtgever, don Antonio van Portugal, worden geroemd om hun humane eigenschappen, waarbij begrijpelijkerwijze vooral hun mildheid tegenover de deugdzamen in het algemeen en de kunstenaars in het bijzonder op de voorgrond treedt.
- Elegie aan Melun (56-83)
  In deze stormachtige tijden wordt de Waalse edelman, als beoefenaar der deugd, vertroost met de hoop op het hiernamaals en met de gunst der rechtvaardigen.
- Sonnet aan Philippine de Lalaing (88-101)
  Van der Noot vindt in haar allerlei vrouwelijke eigenschappen (98), maar rept met geen woord over haar toentertijd kersverse militaire prestaties.
- De twee sonnetten ter ere van Antonio Spinola (105-118) en diens echtgenote Engele Grannon (122-135) behandelen klassieke thema's van onze dichter wanneer hij zich in deze jaren tot oude bekenden richt: de vriendschap (108) en - zoals in ROELANDTS 4 e.v. - de herinnering aan het geboortedorp Brecht (124).

Bronnen

De vermoedelijke haast waarmee Van der Noot te werk gegaan is om dit vel voor de bovengemelde ontvangst klaar te stomen, verklaart de vrij omvangrijke plundering van Ronsards poëzie.

4-5	=	Ronsard, *A Monsieur du Thier*, *Seigneur de Beau-regard*, 207-208 (*STFM*, X, 48)		
9			*Ode à Monsieur de Verdun*, 39-40	XIII, 258
22-25			*A Monsieur du Thier, Seigneur de Beau-regard*, 1-4	X, 38-39
30-37			125-132	X, 44
38-41			137-140	X, 44

59-65		*Ode à Monsieur de Verdun*, 13-24	XIII, 257
96-97		*Vingt et un Sonnets à divers*, IV, 9-10	X, 69
100		11	
105-108	=	Cicero, *Laelius seu de amicitia*, II, 17-18	

Verklarende aantekeningen

1 *Edvard de Castro*
Als ambassadeur van don Antonio verblijft Castro reeds te Antwerpen op 9 okt. 1581. Na de reeds vermelde ontvangst door het stadsbestuur volgt een tijd van druk overleg: op 8 mrt. 1582 moeten Cornelis Pruenen (PRUENEN 2) en Peter Panhuys, thesaurier, met Castro confereren. Een week later, op 15 mrt., worden Van Schoonhoven, Pruenen, Ancelmo (HOFMANS 82) en Peter Arnouts (EUTERPE 179) gecommitteerd om met Castro de 'navigatie ende vey-

licheyt vande zeevaert, ende versekerheyt vanden coopmanshandel van herwaerts naer Portugal...ende van daer naer deser stadt' te coördineren. Kort hierop moet hij vertrokken zijn, want een ander zaakgelastigde, de factor van de Portugese pretendent, verblijft reeds te Antwerpen op 27 apr. 1582.
Lit.: AA, XVIII, 430; XXIV, 309, 336, 342, 347; Vermeylen, 103 (777).

2 *Don Antonio, de Portugal* (°1531 †Parijs 24 aug. 1595)
Illegitieme zoon van Luiz van Bejar, tweede zoon van Emmanuel de Grote van Portugal, en van Yolante a Pelicana (Violante Gomez). Na de dood van de kardinaal-koning Hendrik liet Antonio, tot dan prior van Crato, zich op 19 juni 1580 te Santarem tot koning van Portugal uitroepen. Hij werd echter verslagen door de troepen van de andere pretendent, Filips II. Nadien verblijft hij aan het hof van de Franse koningen Hendrik III en IV. Tevens geniet hij enige steun van Elizabeth van Engeland en van de opstandige Nederlanden. Daardoor heeft hij zelfs sinds 1582 een factor te Antwerpen, zoals alle Portugese koningen voor hem. Vanaf juni 1582 tot 7 juli 1583 bestaat het plan, ingegeven door Anjou, om voor don Antonio drie oorlogsschepen te bouwen te Antwerpen. Holland en Zeeland weigeren een subsidie, zodat het project niet kan doorgaan. Soortgelijke ondernemingen, eerst met Franse, daarna met Engelse steun gerealiseerd, lopen trouwens falikant af.
Lit.: AA, XXIV, 414, 415, 419, 420, 440, 448; XXV, 10 e.v., 29; XXVI, 238, 277, 279; AA. 2de reeks 3 (1928), 35; M. van Durme, *Antoon Perrenot, bisschop van Atrecht, kardinaal van Granvelle, minister van Karel V en van Filips II (1517-1586)*, Brussel, 1953, 298 e.v.; *De katholieke encyclopaedie*, II, 582-583 (Van Gorkom); 'Pamfletten betreffende eene leening of loterij ten bate van Don Antonio, Prior van Crato', in *Het Boek* 17 (1928), 368; Plantin, *Corr.*, VII, 118 noot 7; Floris Prims, *Antwerpiensia* XV, 215.

5 *cil:* 'pronom complément indirect ou déterminatif' Huguet, II, 289 (s.v. Cil)

8 *auare:* avide Huguet, I, 427 (s.v. Avare)

9 *Stix:* de Styx, een rivier in de onderwereld, en symbool van de eeuwige vergetelheid.

12 *Se mettant sus mon lict:* zie BALBI f 2^{v}

16 *vn Prince:* don Antonio

18 *fie:* confie Huguet, IV, 98 (s.v. Fier)

21 *Delfique:* hier staat *lecon Delfique* voor orakelspreuk.

22 Het gebruik van aanhalingstekens om sententies en spreekwoorden te midden der overige versregels meer profiel te verlenen, blijkt zeer gewoon in de zestiende eeuw. Ronsard zelf gebruikt ze spaarzaam tot 1560. Nadien komen ze echter zeer overvloedig in zijn werk voor, welke werkwijze Van der Noot kan overgenomen hebben van zijn Franse leidsman; zie de inleiding van Paul Laumonier in diens Ronsardeditie (*STFM*, I, xxvii en noot 1 aldaar) en een gelijkaardige opmerking van W.A.P. Smit i.v.m. *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 64 noot bij 315).

26 *Pource:* '*Ce* employé comme pronom là ou nous disons aujoud'hui *cela*' Huguet, II, 137 (s.v. Ce)

29 *haute:* grande Huguet, IV, 456 (s.v. Haut)

34 *va...augmentant:* augmente souvent '*Aller*, formant une périphrase verbale avec le participe présent. Ordinairement, cette périphrase exprime une idée de fréquence ou de continuité' Huguet, I, 164 (s.v. Aller)

35 *va continuant:* étend souvent Littré, II, 761 (s.v. Continuer)

39 *il: son dict Prince & Seigneur* (38)

41 *orde:* sale 'Au sens abstrait' Huguet, V, 532 (s.v. Ord)

42 *Ains:* Mais Huguet, I, 140 (s.v. Ains)
naïf: naturel Huguet, V, 392 (s.v. Naif)

43 *prompt:* bienveillant, favorable Huguet, VI, 216 (s.v. Prompt)
gentil: noble moralement Huguet, IV, 301 (s.v. Gentil)
gaillardt: grave Huguet, IV, 251 (s.v. Gaillard)

44 *sa fantasie:* son esprit Huguet, IV, 30 (s.v. Fantasie)

46 *alles:* imperatief; bevel van de muze aan de dichter.

51 *basti:* préparés Huguet, I, 507 (s.v. Bastir)

52 *Pierre de Meldun:* Pierre de Melun, prins van Epinoy (°Antoing (?) †in Frankrijk 1594) Zoon van Hugues, graaf van Epinoy, en van Yolande, vrouwe van Warchin. Hij studeert te Leuven (ingeschreven op 31 mrt. 1559) en is er leerling van Cornelius Valerius. Pierre de Melun behoort tot de edelen die de opstand tegen Spanje onvoorwaardelijk steunen, zodat in 1577 zijn goederen door de Spaanse kroon worden verbeurd verklaard en toegewezen aan zijn broer Robert. In okt. 1576 benoemen de Staten hem tot gouverneur van Doornik en op 13 okt. 1579 tot superintendent van Valenciennes en Kamerijk. Door open brieven van de Staten-Generaal en van Matthias wordt hij superintendent van Artezië. In 1580 verblijft hij te Antwerpen, waar hij door de Staten op 8 mrt. benoemd wordt tot generaal der ruiterij. Op 29 juni keert hij naar Doornik terug, maar hij verlaat de stad reeds voor het onverwachte beleg door Farnese (1 okt. 1581). Sedert dec. 1581 verblijft Melun te Antwerpen. Hij maakt deel uit van de groep edellieden die Anjou te Vlissingen begroeten bij zijn terugkeer uit Engeland (10 feb. 1582). Ook tijdens de feestelijkheden voor de nieuwe vorst te Antwerpen wordt Meluns aanwezigheid altijd gesignaleerd. Nadien begeeft hij zich naar de prins van Oranje te Gent. Wanneer de zege van de Spaanse wapenen onafwendbaar blijkt, trekt hij naar Frankrijk. Na de dood van zijn eerste vrouw Philippine-Christine de Lalaing (84) huwt Pierre de Melun in Frankrijk met Hippolyte de Montmorency-Hornes op 19 apr. 1586. Lit.: AA, XVII, 466; XXIV, 281, 298, 309; BN, XIV, 332-336 (Ch. Piot); I.-L.-A. Diegerick, *Documents historiques concernant le siège de Tournai de 1581 et Pierre de Meleun, prince d'Espinoi*, Tournai, 1856; Gerrit Kuiper, *Cornelius Valerius en Sebastianus Foxius Morzillus als bronnen van Coornhert*, Harderwijk, 1941, 70 en 71 noot 6; Herckenrode, 1332; Schillings, 584; Vermeylen, 102 (776), 167 (857) noot 7.

58 *si que:* de telle sorte que Huguet, VI, 790 (s.v. Si que)

59 *alme:* bienfaisant Huguet, I, 172 (s.v. Alme)

60 *qu':* qui (onderwerp) Huguet, VI, 269 (s.v. Que); antecedent: *les biens amassez* (59).

63 *pouret:* ‘Dimin. de *pouvre*’ très pauvre Huguet, VI, 128 (s.v. Pouvrelet)

65 *qui:* nl. *meint homme* (62)

69 *reuiuere:* lees *reuiure*

71 *fortunez:* doués heureusement Huguet, IV, 175 (s.v. Fortuner)

74 *Voire:* Même Huguet, VII, 503 (s.v. Voire)

76 *ores:* maintenant Huguet, V, 539 (s.v. Ores)

77 *deuot:* dévoué Huguet, III, 158 (s.v. Devot)

78 *a loeil:* manifestement, avec certitude Huguet, V, 496 (s.v. A l'oeil)

84 *Philippe, Chrestienne, de Lalaing:*

Philippine-Christine de Lalaing (°Condé ca. 1545 †Antwerpen 9 juni 1582)
Dochter van Charles, graaf de Lalaing en van Marie de Montmorency. Zij huwt Pierre de Melun op 2 juli 1572. Zij is zeer bekend gebleven door de hardnekkige weerstand die het belegerde Doornik onder haar leiding aan de dag gelegd heeft tegen Farnese. Na twee maand verbitterde strijd capituleert de stad op 30 nov. 1581. Het garnizoen vertrekt met alle militair eerbetoon en Farnese komt zijn grote tegenstander begroeten. De gravin reist eerst naar Gent en vervolgens naar Antwerpen, waar zij verblijft tot haar dood.
Lit.: BN, XI, 119-124 (Léop. Devillers); Léon van der Essen, *Alexandre Farnèse, prince de Parme, gouverneur général des Pays-Bas (1545-1592)*, Bruxelles, 1933-1937, III, 9-37.

88 *s':* si ‘On emploie encore souvent l'ancienne forme *se*...Dans *se, e* s'élide devant une voyelle’ Huguet, VI, 789 (s.v. Si)

89 *la candeur:* l'éclat Huguet, II, 71 (s.v. Candeur)

93 *alme:* zie 59

95 *corsage:* stature Huguet, II, 565 (s.v. Corsage)

100 *terrien:* Laumonier, *STFM*, V, 138 noot 1: ‘Le mot “terrien” s'emploie généralement au XVIe siècle par opposition à “céleste” et avec une nuance de mépris’.

102 *Antonio Spinnola* (†voor 1614)
Broer van Clara, de echtgenote van Nicolas Sivori (ANGONI 389). Reeds in 1551 behoort hij tot de Genuese kooplieden te Antwerpen. In apr. 1582 staat hij borg voor Jaspar Danastro die verwikkeld is in de aanslag van Jean Jauregui op de prins van Oranje. Spinola is werkzaam als makelaar in geldtransacties in de periode 1589-1594.
Lit.: AA, III, 468; L. Bisschops, *Genealogische nota's*, 591; Brulez, 523; Goris, 617.

105 *Le dict:* La parole Huguet, III, 169 en 226 (s.v. Dict...Dit)
Ciceron: zie Cicero, *Laelius seu de amicitia*, II, 17-18.

118 *eage:* génération Huguet, I, 5 (s.v. Aage)

119 *Engele Grannon* (†voor nov. 1615)
Zij is een verwante van de koopman Francisco Grannon, die te Antwerpen gesignaleerd wordt in 1535.
Lit.: Bisschops, *a.w.*, 591; Goris, 610.

125 *vroom:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

128 *onlede:* twist, onlusten WNT, X, 1715 (s.v. Onlede)

132 *oyt:* steeds WNT, XI, 1 (s.v. Ooit)

135 *Clarens:* prof. Zaalberg stelt voor: Claer ons; zie *DBE*, 27. Een andere oplossing kan volgende onderstelling bieden: indien *moeder Verdelft* (123) de voornaam Clara droeg, dan zijn *Clarens kindts kindren* haar kleinkinderen (WNT, VII, 3084 s.v. Kindskind) en, bij uitbreiding, het ganse latere nageslacht van Antonio Spinola en Engele Grannon. Afgezien van dit eerste woord *Clarens* vertoont dit vers verdacht veel gelijkenis met het produkt van ene ‘Nicolaes Peeters van homerdonck’ - over wie vooralsnog niets bekend is - in Van der Noots *Epitalameon* (Smit-Hellinga, 32, v. 21).

Discovrs (1583-1584)

Ontstaan

De dichter richt zich tot de gezamenlijke dignitarissen van de raad van financiën. Dit college is de enige der collaterale raden aan wie de eer te beurt valt dat Van der Noot volle vier bladzijden besteedt aan een ingeklede lofprijzing van zijn leden. Nog op latere datum, in 1593, heeft onze dichter naar de gunst van dit machtig organisme gedongen (CHEFS). Van der Noots bedoeling bij het bezingen van dit voltallig gezelschap is meer dan het gewone zoeken naar enkele toevallige mecenen. Weliswaar kan hij de raad van financiën niet verzoeken hem het verhoopte ambt van *poeta laureatus* te verlenen, want daartoe bezit dit college niet de institutionele macht. Met deze vraag heeft hij zich trouwens reeds gericht tot het juiste adres, met name de Staten van Brabant, in *LvB*, 366 e.v. De verhoopte tussenkomst van de raad van financiën ligt op een meer praktisch vlak: deze instelling voert niet enkel de supervisie over het algemeen financieel beheer, maar betaalt zelf vele wedden en pensioenen uit.

Inhoud

De dichter zoekt de eenzaamheid op om het lot van de deugdzamen te bejammeren (8-37). Zijn klacht wordt onderbroken door de verschijning van Erato, die hem naar het paleis van Arete voert (38-43). Tegenover deze laatste herhaalt Van der Noot zijn klaagzang, ditmaal met directe verwijzingen naar zijn eigen belevenissen (44-91). Arete deelt zijn mening over de aardsgezindheid der huidige samenleving. Nochtans mag Van der Noot nog steeds rekenen op de steun van Aretes adepten, onder wie elk lid van de raad van financiën met name en voorzien van de nodige vleiende adjectieven vermeld wordt (92-147). Dank zij deze verzekering waagt Van der Noot het dan ook zich tot dit college te richten (148-151).

Bronnen

Niet enkel de invloed van Ronsard is merkbaar, maar ook de herkomst van dit fragment uit de aangevulde versie van het *Olympia*-epos.

8-9	=	Ronsard, *Compleinte a la Royne mere du Roy*,		25-26	(*STFM*, XII,	173)
11-12				27-29		174
16-18				33-35		174
19				44		174
42		*La vertu amoureuse*,	11		(*STFM*, X,	337)
44			31			338
45-47			54-56			339
48-51			181-184			345
52			219			346
60-61			225-227			347
94-96		*Compleinte a la Royne mere du Roy*, 209-210 *STFM*, XII, 182)				

In de bespreking van het lofdicht voor Denis de Villers (CLAERHOUT 162 e.v.), dat eigenlijk een ingekorte versie van deze DISCOVRS uitmaakt, meent prof. Zaalberg dat dit stuk thuishoort in de vierde of vijfde zang van het gecompleteerde epos (*DBE*, 240). Deze DISCOVRS bestaat uit ten minste twee fragmenten, die oorspronkelijk voor ver uiteenliggende passages in de *Olympias* bedoeld zijn.

20-37	=	*Ext*, 1720-1737	(*OE*, [104]-[105])
41-44		*Abr*, 317-320	(*OE*, [173]) (hier en hierna *Abr* als afkorting voor de Franse versie van *CB/Abr*)
44-49		*Abr*, 329-337	(*OE*, [174])
53		*Abr*, 605-606	(*OE*, [201])
76		*Abr*, 635	(*OE*, [203])
94-95		*Ext*, 2256-2257	(*OE*, [120])

De verzen, afkomstig uit *Ext*, vinden wij daar terug op een plaats die kan overeenkomen met ‘d'elffsten boeck Olympiados’ (*DBE*, 240). Daarentegen stammen de ontleningen aan *Abr* uit een passus die inderdaad als nucleus kan beschouwd worden van boek IV of V van het definitieve epos.

Verklarende aantekeningen

1-2 *les Seigneurs des Finances:* de raad van financiën, opgericht door Karel V in 1531,

beheert het kroondomein, controleert het belastingstelsel en de financiële instellingen, en adviseert bij het afsluiten van grote transacties. Tot de eigenlijke raad behoren de twee hoofden, de thesaurier-generaal en de vier gecommitteerden. Zij worden bijgestaan door de volgende ambtenaren: de ontvanger-generaal, de audiëncier, de griffiers en de klerken; zie Baelde, 48-56, 93-97, 128-130.

4 *Iehan de Bourgongne S. de Fromont:* Jan van Bourgondië, heer van Fromont (Froymont)

Derde zoon van Karel I van Bourgondië, heer van Fallez. Bij het uitbreken van de opstand tegen Spanje wordt hij gouverneur van Namen en slotvoogd van het kasteel aldaar ter vervanging van Berlaymont. Uit hoofde van deze functie ondertekent hij in 1577 de unie van Brussel. Hij bevindt zich op het kasteel van Namen op het ogenblik dat don Juan erin slaagt dit te bezetten. De Staten achten dit gebeurd zonder Fromonts toedoen, zodat hij in het bezit blijft van eer en waardigheden. Later verzoent hij zich met de koning, wordt lid van de raad van state en hoofd van de rekenkamer. Hij is gehuwd met Louise, dochter van Filips van Croy, eerste hertog van Aarschot, en weduwe van Maximiliaan van Bourgondië, markies van Veere.

Lit.: Aa, VI, 259-260; AA, XVII, 334; BT, nrs. 4811-4813, 4855; P.C. Hooft, *Nederlandsche historien...*, Amsterdam, 1677, 1050-1051.

Guillame de Maulde S. de Manssart: Guillaume de Maulde, heer van Mansart

Hij stamt uit een aanzienlijk Doorniks geslacht. Hij kiest partij tegen Spanje, en verblijft met vele andere uitgewekenen te Keulen in de winter 1571. Hij neemt deel aan Oranjes veldtocht

in 1572 en aan het ontzet van Leiden, waarover hij een *Discours du Siége* schrijft. De prins belast hem meermaals met delicate zendingen, zo in 1575 naar Johan van Nassau, in 1577 naar Brussel tijdens de onderhandelingen met don Juan, in het najaar 1577 naar Anjou namens de Staten-Generaal. Sinds 1577 is hij tevens gouverneur van Oudenaarde en kolonel van een Waals regiment. In 1582-1583 zetelt hij in de Staten-Generaal als gedeputeerde van het Brugse Vrije. Bij de begrafenis van Oranje draagt hij de standaard van de overledene. Hij leeft nog in 1599.
Lit.: Aa, XII, 415; NNBW, V, 337-338 (Blok); Abraham Ortelius, *Epistvlae.* Edidit Joannes Henricvs Hessels, Cantabrigiae, 1887, 239.

Chiefs: de hoofden van de raad van financiën zijn belast met de algemene leiding van de belangrijkste financiële verrichtingen. Zij behoren steeds tot de hoogste adellijke families; zie Baelde, 122-123.

André de Hessels: Andries Hessels (°Deventer)
Op 1 sep. 1561 wordt hij ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit, waar hij de graad van doctor in de rechten behaalt. Hij wordt achtereenvolgens pensionaris, griffier en daarna thesaurier in dienst van de Staten. De Staten van Brabant zijn ook peter van zijn zoon Matthias - een naamgeving die zijn politiek standpunt in deze jaren voldoende verduidelijkt. Op 12 okt. 1583 wordt zijn benoeming tot thesaurier-generaal bekrachtigd door de stad Antwerpen; op 2 nov. van hetzelfde jaar moet hij met een afvaardiging van de stad de nodige financiers bij elkaar zoeken om een lening aan te gaan. Hij ontvangt een aanzienlijke gratificatie op 7 sep. 1585 voor zijn goede diensten bij de overgave van de stad aan Farnese. In 1598 zou hij naar Engeland gezonden zijn in verband met financiële operaties tussen de Staten en koningin Elizabeth.
Lit.: Aa, VIII, 717; AA, VI, 213; XVI, 276; XXVI, 348, 368; Schillings, 627.
Tresorier General: Na de hoofden is de thesaurier-generaal het voornaamste lid van de raad. Hij moet zeer goed op de hoogte zijn van de stand der vorstelijke financiën. Ook voor grote transacties en onderhandelingen is hij de aangewezen persoon; zie Baelde, 124-125.

Iacques de Remgout: Jaak Reingout (°Antwerpen †Brussel)
Zoon van Nicolaas. Op 5 juli 1548 wordt hij, nog minderjarig, ingeschreven aan de Leuvense universiteit. Nadien fungeert hij als secretaris van graaf Lamoraal van Egmont. Op 24 juli 1563 wordt hij benoemd tot griffier in de raad van financiën. Zijn promotie tot gecommitteerde heeft plaats op 7 jan. 1570. Na de pacificatie van Gent komt hij in conflict met Fromont, die hem aanklaagt wegens bedrog in het beheer der geldmiddelen. Reingout is nooit vrijgesproken van deze klacht omdat Fromont nog tijdens de procesvoering overleden is. Na de komst van Leicester kiest Reingout resoluut diens partij, zodat hij tot thesaurier benoemd wordt, maar dan ook vlug, juist ter wille van deze partijkeuze, in conflict geraakt met de Staten. Nadat Leicester de landvoogdij heeft neergelegd, vlucht Reingout naar Brussel, waar hij overlijdt.
Lit.: AA, XV, 358; Baelde, 299; Hooft, *a.w.*, 1050-1108; Schillings, 368.

Enghelbert d'Oyembrugghe (°Mechelen †Delft 1611)
Zoon van François en van Margaretha Quarré. In okt. 1545 wordt hij, nog minderjarig, ingeschreven aan de Leuvense universiteit. Op 5 jan. 1572 is hij benoemd tot gecommitteerde. Hij blijft de zaak van de opstand trouw, wijkt uit naar het Noorden, en overlijdt in hoge ouderdom te Delft.
Lit.: Aa, XIV, 312; AA, XV, 268; Baelde, 293; Schillings, 315. In zijn levensbeschrijving bij Baelde (t.a.p.) zijn enige vreemde elementen ingeslopen: zo is de ‘drossaard van Grimbergen’ een andere Engelbert, zoon van Josse en van Marie van der Heyden. Deze naamgenoot overlijdt op 25 mrt. 1576, 75 jaar oud; hij is gehuwd met Catherine t'Seraerts (†28 aug. 1583, 74 jaar oud); zie over hen beiden Ryckman-de Jonghe, II, 492; Herckenrode, 1505; E. Lejour, *Inventaire des archives de la Famille van der Noot*, Bruxelles, 1954, 58. De Engelbert die bij Baelde vermeld wordt te Antwerpen in 1617 en volgende jaren is nog een andere persoon.

Deze laatste fungeert als drossaard van het graafschap Hoogstraten op 19 sep. 1614 en komt voor in de lijst der Antwerpse schepenen gedurende de periode 1620-1632; zie Butkens, II, 519-522; Jacobus Le Roy, *Notitia marchionatus Sacri Romani Imperii...*, Amstelaedami, 1678, 351.

6 *Guillame de Rouck:* Willem de Rouck
In 1580 wordt hij te Antwerpen gesignaleerd. In hetzelfde jaar komt hij in conflict met de stad Antwerpen bij de verantwoording van zijn rekening 'soo vande munitien van oirloge als anderssints'. Ten gevolge daarvan dreigt men met 'sequestratie ende bewaernisse vanden parsoon vanden voors. de Rouck'. De zaak sleept nog aan tot 1582.
Lit.: AA, XVI, 162; XVII, 421, 470; XXIV, 289, 352, 364.
Lancelot Parasis
Op 23 nov. 1584 moet hij als commissaris van de Staten van Brabant naar fort Lillo om er het garnizoen te monsteren.
Lit.: AA, V, 440.
Commis: De gecommitteerden in de raad van financiën adviseren over alle financiële en domaniale problemen. Zij zijn dan ook financiële specialisten; zie Baelde, 125.
Michiel Euerwyn: in 1578 maakt hij nog geen deel uit van de raad van financiën; vermoedelijk is hij dan ook benoemd door de opstandige Staten-Generaal.
Receueur General: de ontvanger-generaal is belast met inningen en betalingen. Onder zijn bevoegdheid vallen de inkomsten van het domein en van de beden. Tevens betaalt hij de wedden der meeste ambtenaren uit; zie Baelde, 129.

7 *Iehan Espallart:* zelfde opmerking als t.a.v. Everwyn (6).
Michiel VVouters: hij fungeert nog als griffier in 1593.
Lit.: Butkens, *Suppl.* I, 204.
Greffiers: de griffiers zorgen voor de praktische leiding in het bureau van de raad. Zij stellen ook de gesloten brieven op; zie Baelde, 130.

10 *mes ennuis:* mes douleurs, ma tristesse Huguet, III, 464 (s.v. Ennuy)

11 *seul* (ook 12): in dit verband is misschien wel de opmerking van Belleau zinvol (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 149): 'Les Poëtes ont tousiours eu ceste opinion, pour plus commodément escrire leurs passions, de se

	retirer en lieux champestres, eslongnez des mignardises & delicatesses des villes'.
16	*lors:* alors Huguet, V, 45 (s.v. Lors)
23	*malings:* méchants Huguet, V, 108 (s.v. Malin...Maling)
24-25	Zie ook Alciati, 461: 'Adhaec no*n* posse no*n* indignari viros bonos & cordatos alioqui, cùm vident abiectos, viles, improbos in altum prouehi, opibus & honoribus augeri, potentiam consequi, qua tamen indigni sunt'.
28	*mal-viuans:* pervers, hommes de mauvaise vie Huguet, V, 114 (s.v. Mal vivant) *franchise:* liberté Huguet, IV, 196 (s.v. Franchise)
30	*poures:* pauvres Huguet, VI, 128 (s.v. Pouvre)
32	*Detractez, sont les:* On parle injurieusement des Huguet, III, 141 (s.v. Detracter)
33	*fols:* 'La forme *fol* s'emploie même ailleurs que devant une voyelle. On dit aussi *fols* sous l'influence du singulier' Huguet, IV, 1452
35	*pipeurs:* séducteurs, trompeurs Huguet, V, 793 (s.v. Pipeur)
38	*Ce temps pendant qu':* Pendant qu' Huguet, V, 711 (s.v. Ce temps pendant que)
42	*sus:* sur Huguet, VII, 150 (s.v. Sus)
45	*Dire m'alloit:* me disait '*Aller*, formant une périphrase verbale avec l'infinitif' Huguet, I, 164 (s.v. Aller)
49	*de toy me contente:* je suis contente de toi Huguet, II, 480 (s.v. Se contenter)
55	*par prudence et labeur:* zie VVEERDT 1588, 118
61	*l'Auarice:* la cupidité Huguet, I, 428 (s.v. Avarice)
64	*iniures:* dommages Huguet, IV, 638 (s.v. Injure)

66 *sont viuants:* vivent ‘Les périphrases formées avec le verbe *estre* étaient très fréquentes’ Huguet, III, 733 (s.v. Estre)

68 *Voyant:* hangt af van *I*[*e*] (60)
à l'oeil: manifestement Huguet, V, 496 (s.v. A l'oeil)

69 *en lieu de:* au lieu de Huguet, V, 15 (s.v. En lieu de)

70 *niant:* reniant Huguet, V, 429 (s.v. Nier)

71 *leur: peruerses creatures* (65)

73 *fauls:* perfides Huguet, IV, 55 (s.v. Faux)
or qu': même si Huguet, V, 540 (s.v. Ores que)

76 *Empeschement:* Embarras, gêne Huguet, III, 367 en 359 (s.v. Empeschement...Empechement)

77 *veulent:* ond.: *peruerses creatures* (65)

79 *de pris:* de grand mérite Huguet, VI, 195 (s.v. De prix)

82 *Aucuns:* Quelques-uns Huguet, I, 399 (s.v. Aucuns)

83 *donnés:* adonnés Huguet, III, 249 (s.v. Donner)

85 *pomandre:* cidre (?) Huguet, VI, 67 (s.v. Pommade), met aanpassing om het rijm? Zie *DBE*, 242 noot 1.

86 *Force:* Abondance Huguet, IV, 156 (s.v. Force)

87 *par ainsi:* ainsi, par ce moyen Huguet, I, 141 (s.v. Par ainsi)
fols: zie 33
delicieux: ‘Qui aime les délices, les voluptés’ Huguet, II, 771 (s.v. Delicieux)

89 *Que:* sluit aan bij 83-84

90 *humanité:* urbanité, bienveillance Huguet, IV, 520 (s.v. Humanite)

96 *par trop:* beaucoup trop ‘par, particule augmentative, et jouant le rôle d'un superlatif’ Godefroy, V, 734 (s.v. Par); Littré, V, 1342 (s.v. Par trop)

99 *indiscrets:* manquant de discernement, de raison Huguet, IV, 609 (s.v. Indiscret)

104 *ordes:* sales Huguet, V, 532 (s.v. Ord)

105 *malings:* zie 23

106 *Beelsebup:* schutsheer van de eergierigen; zie verder TITELVEL 1593-1594 179.

107	*Leuiathan:* hier de geldduivel; zie verder TITELVEL 1593-1594 183.
108	*Asmodée:* duivel der onreine liefde; zie *Tob.* 3:8 en TITELVEL 1593-1594 189. Voor deze trias, zie ook TITELVEL 1593-1594, t.a.p. en voor de door hen gepatroneerde ondeugden, ROELANDTS Bronnen.
109	Constr.: les charnels (104) M' [Arete] ont...à mespris et risée.
110	*Ce nonobstant:* Malgré cela Huguet, V, 447 (s.v. Ce nonobstant)
111	*enchasse:* bannis Huguet, III, 397 (s.v. Enchasser)
113	*Sept & sept cents:* zeer veel; de uitdrukking is wel gevormd naar het bijbelwoord *Matth.* 18: 21-22.
116	*discret:* avisé Huguet, III, 202 (s.v. Discret) *humain:* bon, bienveillant Huguet, IV, 520 (s.v. Humain)
117	*Representant:* Imitant Huguet, VI, 518 (s.v. Representer) *premier àage:* de Gouden Eeuw; bepaling bij *Les probités* (118)
118	*en...grauité:* avec...gravité Huguet, IV, 365 (s.v. En gravité)
121	*rebruire:* résonner Huguet, VI, 376 (s.v. Rebruire)
123	*Qu':* comme Huguet, VI, 272 (s.v. Que) *Bellone:* Bellona, oorlogsgodin, de begeleidster van Mars
125	*acquerre:* acquérir Huguet, I, 57 (s.v. Acquerir, Acquerre)
129	*Auis:* Attention Huguet, I, 85 (s.v. Avis...Advis) *conseil:* réflexion Huguet, II, 454 (s.v. Conseil)
130	*genereux:* noble (moralement) Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)
134	*fineras:* tu finiras Huguet, IV, 111 (s.v. Finer)

Taffin: Jacques Taffin
In 1561 is hij ontvanger-generaal te Kassel en Nieppe: later wordt hij thesaurier en secretaris van Willem van Oranje.
Lit.: Aa, XVIII, 8.

135 *Michel (non Seraphin):* onhandige woordspeling: hij heet wel Michaël, maar is geen seraf.

137 *ores:* maintenant Huguet, V, 539 (s.v. Ores)

139 *Ian d'Asselier:* zie voor hem, evenals voor het door deze persoon beklede ambt van audiëncier (138) LIEFVELT 122 en 178.

140 *predictz:* susdits Huguet, VI, 142 (s.v. Predit)

142 *si qu':* de telle sorte que Huguet, VI, 790 (s.v. Si que)

143 *esmoy:* chagrin Huguet, III, 657 (s.v. Esmoy...Esmay)

144 *de bon courage:* de con coeur Huguet, II, 597 (s.v. De bon courage)

146 *Soueuement:* Agréablement Huguet, VII, 47 (s.v. Souevement)

148 *prins:* pris ‘Participe passé...prins’ Huguet, VI, 156 (s.v. Prendre)

Grammay (1583-1584)

Ontstaan

De elegieën voor Cornelis Grammay en Dirk vander Beke zijn, volgens Van der Noots eigen zeggen, bedoeld als heilwens ter gelegenheid van het nieuwe jaar (1584?). Het sonnet aan Peter Coppenol bezingt onder alle deugden de *urbanitas*, die vooral tot uiting komt in het onthalen der vrienden, misschien wel bij gelegenheid van dezelfde jaarwisseling als hierboven vermeld. In het resterende sonnet, eveneens een heilwens, maar nu voor Phlips vander Meeren, ontbreekt elke chronologische verwijzing naar het juiste tijdstip waarop dit gedicht gecomponeerd is. De tweede helft van het vel is gewijd aan een numismatische uiteenzetting.

Enkel tussen de stukken voor Grammay - eventueel ook voor Coppenol - en voor Vander Beke is het mogelijk een zeker - in casu chronologisch - verband te leggen; in de tekst van de twee overige gedichten zijn geen nieuwjaarswensen uitgedrukt.

Inhoud

- Elegie aan Grammay (4-21)
  Laten wij te midden van de aardse ellende ons tot het goddelijke wenden! Het schenken van een exemplaar der *PW* betekent een appreciatie van deze houding.
- Sonnet voor Coppenol (25-38)
  Lof der *urbanitas* in haar drie aspecten: het begroeten der deugdzamen, het ondersteunen der armen en het ten dis nodigen der vrienden.
- Elegie aan Vander Beke (42-57)

Zelfde verzuchting en aansporing als tegenover Grammay.

- Sonnet voor Vander Meeren (61-74)
  Lof zij de gehuldigde, die stamt uit de adellijke geslachten Van der Meeren en Van der Noot! Om dezelfde reden worden zijn kinderen geloofd, die bovendien nog het geluk smaken zulk voortreffelijk vader te bezitten.
- Elegie aan Vool (78-149)
  1) De antieke heersers richtten monumenten op en sloegen penningen om na hun dood voort te leven; dit alles is echter vergaan (78-97).
  2) Thans verzamelen de numismaten deze schamele resten in hun pronkkasten; ook laten zij dergelijke penningen nasnijden (98-111).
  3) Onder binnen- en buitenlandse verzamelaars is Vool de belangrijkste (112-129).
  4) Ook Van der Noot heeft diens verzameling verrijkt (130-139).
  5) De onsterfelijkheid, geschonken door de dichters, overtreft toch elke stoffelijke roem (140-149).

Bronnen

Van der Noot spreidt zijn belezenheid in numismatische aangelegenheden ten toon; één precieze bron, die alle gegevens van deze elegie bevat, is niet aangetroffen.

Verklarende aantekeningen

2	*veursinighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich) *Cornelis Grammay* (†Antwerpen 1600) Zoon van Jacob, die gehuwd is met Maria Stalpaerts van der Wiele (†vóór mei 1558) en later met Isabella van Rechtergem (†1593). Cornelis wordt beheerder van de wijnaccijns te Antwerpen, en is een zeer welstellend man: op 29 apr. 1574 betaalt hij 100 pond Art. in de gedwongen lening voor de Spaanse soldaten, en in 1579 moet hij 50 gulden per maand opbrengen voor de lening van 52.000 gulden. Op 23 sep. 1580 ontvangt hij twee amen wijn 'tot vereeringe van synder twee dochteren bruyloft'. In apr. 1582 leent Cornelis aan de stad 1.200 gulden van de nodige 6.000 voor een afscheidsgeschenk aan Anjou bij diens vertrek naar Gent. Op 27 sep. van hetzelfde jaar krijgt hij het fiat van de magistraat voor verbeteringen tot 'betere directie vande selve wynaccyse'. Hij is gehuwd met Marie van Roye, en na haar dood met Maria van Halmale in 1588. Tot zijn testamentuitvoerders heeft hij o.a. Thomas Anraet (EUTERPE 230) aangesteld. Lit.: AA, I, 369; V, 237, 265, 411; VI, passim; XVII, 357, 407, 436; XXII, 222; XXIV, 361; XXV, passim; AA, 2de reeks 3 (1928), 87 noot 1.
4	*nieu làren:* hier best te vertalen in het enk.: wij verlangen telkens naar een zalig nieuwjaar.
11	*vvaer:* irrealis: de wereld zou wel goed zijn, ware het niet dat veel volk slecht is
12	*vvel en vreed'-samigh:* zeer vreedzaam 'Met ende verbonden aan een ander bijw. heeft *wel* de kracht van een bijw. van graad' MNW, IX, 2083 (s.v. Wel)
15	*in des versoecks tempeest:* in de hevige beroering van de vijandelijke aanval MNW, VIII, 2494 (s.v. Versoek) en WNT, XVI, 1466 (s.v. Tempeest)

17 *Huysvrou':* Marie van Roye; zie 2
kinders: een zoon, Cornelis, en vijf dochters: Jacobijne (× Willem van Wamel; zie SCHOLIER 296), Maria (× Constantijn vanden Berghe), Isabeau (× Gabriël van Bemmell), Sara en Susanna. Onze enige bron specificeert niet wie van deze kinderen uit Grammay's tweede huwelijk stamt (stammen); zie AA, 2de reeks 3 (1928), 87 noot 1.

21 *uvver Liefden:* aan u; '*Uwe(r) Liefde*, een oudtijds gebruikelijke term om een of meer personen beleefd aan te spreken' WNT, VIII, 2076 (s.v. Liefde)

23 *Meester Peeter Coppenol:* nergens elders aangetroffen. Wanneer bij de overgang van Bu (a) naar (b) de familienaam *Coppenol* uitgebroken wordt, kan zulks geschieden om twee mogelijke redenen:

1) Deze naam was reeds van bij de aanvang foutief.
2) De resterende voornaam veroorlooft Van der Noot dit gedicht aan een ander personage met dezelfde doopnaam op te dragen.

24 *Sonet:* deze spelling met één n is ontstaan onder invloed van het Italiaanse *sonetto* WNT, XIV, 2518 (s.v. Sonnet)

25 *Beleefdtheyt:* bedoeld is hier de *urbanitas*, zoals deze deugd genoemd wordt in Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1585, 150^{v}: 'Hinc trahitur vrbanitatis nomen, quod ad sermonem morésque pertinet, & ab vrbe dicitur, quandoquidem à ciuili congressu, doctorúmque virorum consuetudine eruditio quaeque trahitur, quae homines miro quodam lepore ac sale perfundit, cui quidem contraria est rusticitas'. Zie ook CARRO 200-201.

26 *sterkelyck:* in hoge mate, zeer WNT, XV, 1522 (s.v. Sterkelijk)

29 *onder t'shemelsch troone:* op aarde WNT, XVII, 3239 (s.v. Onder 's hemels troon)

30 *en deughdt suken te cauen:* en [desondanks] de deugd wensen te bewaren MNW, III, 1253 (s.v. Die ere caven)

32 *tuuen:* onthalen MNW, VIII, 793 (s.v. Tuven) en MNW, VIII, 499 (s.v. Toeven)

37 *slecht:* eenvoudig WNT, XIV, 1615 (s.v. Slecht); typisch voorbeeld van ‘affektierte Bescheidenheit’, zie de aantekening bij ROELANDTS 47.
v,: herhaling van het meew. voorw. *v* in 36
om...te prysen: hangt af van *bevvysen* (36), en niet van *sou ick* (36); alleen in dit eerste geval is de aanwezigheid van *te* gerechtvaardigd.

40 *Dirick vander Beke* (^{o}ca. 1545 †15 dec. 1602)

Zoon van Jan en van Barbe de Vrechem. Hij is heer van Neufrue en Ophem, en wordt thesaurier van de Staten van Brabant. Zijn echtgenote, Marie (de) Gilbert, overlijdt op 49-jarige leeftijd op 24 mei 1602.

Lit.: Van den Leene, 14*4^{r}; H.C. van Parys en François de Cacamp, ‘Généalogie des familles inscrites au lignage de Coudenberg en 1376 d'après Le *Liber familiarum* de Jean-Baptiste Houwaert’, in *Brabantica* II (1957), II, 53.

42 *vremdt:* onbekend MNW, IX, 1290 (s.v. Vremt); hier dus op te vatten als synoniem met nieuw.

45 *royen:* ‘de tegenspoeden, ongevallen, rampen...waarmede God de menschen straft, worden zijn *roede* genaamd’ WNT, XIII, 663 (s.v. Roede)

51 *verclaeren:* verlichten MNW, VIII, 1910 (s.v. Verclaren)

53 *goede vverken:* is dit reeds als katholieke formulering bedoeld?

59 *Phlips vander Meeren* (†1592)
Zoon van Wouter en Catharina van Nassau. Op 3 nov. 1547 wordt hij ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. Hij is heer van Zaventem en Sterrebeke, ridder, stadhouder der lenen van Brabant. Van bij de aanvang is Van der Meeren actief betrokken bij de opstand der Nederlanden: hij tekent het Eedverbond der edelen. In 1567 moet hij dan ook de wijk nemen. Zijn goederen worden verbeurd verklaard bij vonnis van 17 aug. 1568. Hij verblijft kort daarop in de Noordelijke Nederlanden. In 1576 trekt hij als afgezant van de Staten-Generaal naar Gelderland om dit gewest tot de zaak van de opstand over te halen. In 1577 tracht hij, samen met Viglius

en Hessels, Duitse troepen, gelegerd te Den Bosch, voor de Staatsen te winnen. Eveneens met Hessels, en in overleg met Matthias, Oranje en de raad van state moet hij in okt. 1579 uitmaken welke steden en gewesten voortaan als vijand van de Staten-Generaal dienen beschouwd te worden. Van der Meeren krijgt op 12 juni 1582 van de stad Antwerpen vrijdom van accijns. Op 24 dec. 1584 ontvangt hij van dezelfde instantie 300 gulden omdat hij bij het vernieuwen en continueren van de wet, als commissaris de adel van het hertogdom vertegenwoordigd heeft. Hij is gehuwd met Marie van der Noot, dochter van Engelbert en van Marie de Locquenghien. Na haar dood hertrouwt hij met Juliana van Schagen, dochter van Willem en Elizabeth van Bronkhorst.
Lit.: Aa, XII, 484-485; AA, V, 462; XXIV, 405; Azevedo, 9, 10, 97; L.P.L. Pirenne, ''s-Hertogenbosch tussen Atrecht en Utrecht. Staatkundige geschiedenis. 1576-1579', in *Bijdragen tot de geschiedenis inzonderheid van het oud hertogdom Brabant* 43 (1960), 3de reeks, 12de deel, 59, 255; Schillings, 357; Emile Spelkens, 'Le Lignage Sleeus', in *Tablettes du Brabant* V (1963), 144; Vermeylen, 101 (776), 167 (857) noot 5.
In dit sonnet rept Van der Noot met geen woord over de drukke politieke activiteit van Van der Meeren. Betekent dit dat onze dichter - toen reeds katholiek (?) - dergelijk partijkiezen afwijst?

62 *Maximiliane vvas v moeder:* hier vergist Van der Noot zich. Maximiliana van der Noot (†8 mrt. 1559 te Lier), dochter van Wouter en van Louise de Herbais, was gehuwd met Filips van der Meeren (†31 mrt. 1524), de *grootvader* van zijn hier gehuldigde naamgenoot.
Lit.: Azevedo, 9, 97; François de Cacamp, Frédéric Collon, Julienne Martens-Malengreau, 'Armorial des vassaux du comte Henri de Nassau...', in *Brabantica* VIII (1966), I, 132; Gailliard, I, 295; Grafschriften, VII, zonder paginering; Herckenrode, 651, 1434; Jacobus Le Roy,

Notitia marchionatus Sacri Romani Imperii..., Amstelaedami, 1678, 134; Spelkens, *a. art.*, 140, 142.

63 *sy:* Marie van der Noot; zie 59

64 *Voordt bracht:* opvoedde. Deze betekenis, die niet voorkomt in de woordenboeken, wordt gekozen in functie van het voorzetsel *op* (63).
kinders: Anna (× Willem de Goux) en Willem (× Jeanne Ulens); zie Azevedo, 10

65 *edel*, *als ghy:* de kwartieren in hun wapenschild zouden volgens Van der Noot geen verschil vertonen voor de twee generaties: 1 en 4: Van der Meeren, 2 en 3: Van der Noot.

66 *minioot:* lief, bevallig WNT, IX, 769 (s.v. Minioot)

67 *oudt:* reeds in *Het Bosken* signaleert hij een voorvader, Messer Luciaan dela Noce, die huwt in 563; zie Smit-Vermeer, 57. Een soortgelijk streven vindt men bij Ronsard, Baïf en Saint-Gelais; zie Gustave Cohen, *Ronsard. Sa vie et son oeuvre*, Paris, 1924[2], 15-16.

73 *vroom:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)
als de vroede: wijs, verstandig; ‘in den rederijkersstijl vindt men zeer vaak een verbinding van *als* met een znw. (bepaaldelijk een zelfst. gebruikt bnw....), voorafgegaan door het lidw., met de kracht van een adverbiale bepaling’ WNT, Suppl. I, 977 (s.v. Als)

76 *Hendrick Vool*
In de periode 1582-1584 drijft hij handel op Venetië. In dat laatste jaar verlaat hij Antwerpen, zodat hij door het calvinistisch bewind wordt ingedaagd op 26 sep. Rond 1587 is hij weer actief in de handel over zee met Venetië en de Levant.
Lit.: AA, IV, 185; Brulez, 180, 547; Diercxsens, III, 668.
Vools wijdvertakte handelsbetrekkingen veroorloven hem het samenstellen van een muntenkabinet, zoals Van der Noot dat hier beschrijft. Nochtans moeten de loftuitingen van onze auteur cum grano salis genomen worden: deze verzameling is ons uit geen enkele andere bron bekend, ook niet uit Goltzius' uitvoerig bericht over de door hem geraadpleegde collecties (± 950). Daaruit volgt wel dat het belang van Vools

verzameling niet eersterangs kan geweest zijn.
In het voetspoor van Guillaume Budé, *De Asse et partibus ejus* (1514), zijn verschillende numismatische werken ontstaan in de zestiende eeuw, zo de publikaties van Andreas Fulvius en Aeneas Vicus in Italië, van Joannes Huttichius in Duitsland. In de Nederlanden wordt de reeks geopend met de zeer imposante uitgaven van Goltzius, dank zij het mecenaat van Marcus Laurinus, heer van Watervliet. Nog vóór deze elegie aan Vool verschenen te Antwerpen twee edities van een soortgelijk werk, bezorgd door Ortelius, evenals een verwante publikatie van de hand van Torrentius. Op het einde der 16de en in het begin der 17de eeuw tellen de Zuidelijke Nederlanden heel wat bekende numismaten: Lieven Hulse (Hulsius), Abraham Gorlaeus, Renier Budelius, Andreas Schott, Franciscus Sweertius, Charles de Croy (zie CROY 2) en Jean de Chokier de Surlet.
De werken van Ortelius en Simeoni, die Van der Noot in één adem noemt met Goltzius' edities, passen minder goed in deze context: Simeoni's werk is veeleer emblematisch, en de publikatie van Ortelius is gewijd aan fictieve personages.
Lit.: Marcel Hoc, 'Les "XII Caesarum romanorum imagines" de François Sweertius', in *De Gulden Passer* 41 (1963), 83-93; *Karel van Hulthem 1764-1832*, Brussel, 1964, nrs. 26, 63, 66, 68; *Medailleurs en numismaten van de renaissance in de Nederlanden*, Brussel, 1959, 141 e.v.

78 *Ouders:* mensen uit de oudheid WNT, XI, 1550 (s.v. Ouder)

80 *is:* enk., verwijst naar het collectief *dinghen* (79)

83 *béraden:* om de nakomelingen te helpen door de ondervinding, opgedaan door het voorgeslacht, en afgebeeld op de monumenten, waarvan sprake hierna.

85 *Houden...In* (84): ingriffen, afbeelden WNT, VI, 1199 (s.v. Iets in iets houwen)
niet om vereenen: allervoortreffelijkst; 'de oudere taal kent nog...uitdrukkingen met *niet*, dienende om een begrip zoo sterk mogelijk te bevestigen: *niet* wordt dan gevolgd door *om* met den infinitief van een ww., dat met *ver*- van een bnw. is afgeleid' WNT, IX, 1948 (s.v. Niet).

Deze afleiding stamt van *rein* in de betekenis: voortreffelijk, uitstekend WNT, XII, 3de stuk, 1639 (s.v. Rein)

87 *boghen:* triomfbogen WNT, III, 389 (s.v. Boog)
heurliden: van de *Ouders* (78)

88 *Grauen*, *seer kosteliick:* men zie de beschrijving van twee graven en de opneming van vele grafschriften in de *Hypnerotomachie*, resp. 10^{v}-11^{r} en 84^{v}-104^{r}.

90 *latoen:* messing, geelkoper WNT, VIII, 1166 (s.v. Latoen)
ghehouden: zie 85

92 *vasen:* asurnen, zoals er in *Het Theatre* een geplaatst is op de top van een obelisk (Smit-Vermeer, 210-211)
op d'antiike: op antieke wijze WNT, II, 513 (s.v. Antiek)

93 *Medalien:* gedenkpenningen WNT, IX, 327 (s.v. Medaille, medalie)
d'een d'ander ongheliike: van elkaar verschillend WNT, X, 1611 (s.v. Ongelijk). Als mogelijke bron van 93 zie men Hubertus Goltzius, *C. Ivlius Caesar*, Brvgis Flandrorvm, 1563, $C3^{v}$: ‘Nam id feriendis nummis summo studio Romani perfecerant, vt quidquid dignum censerent, quod ad posteritatis memoriam transmitteretur, id in numismatis quamscitissimè deformatum darent’.

99 *achter-ná:* na afloop van deze verwoestingen WNT, I, 692 (Achterna)
Zelfde piëteit beschreven bij Alciati, 21: ‘Quin id antiquarij & studiosi longè antè, & hoc nostro seculo diligenter obseruarunt in quibusdam priscorum temporum numismatis aereis & argenteis, tum saxis & aeedificiis, longa seculorum caligine, & quasi senio ferè omninò collapsis, ex quibus illorum veterum hominum studium agnoscunt in obseruandis familiis, vel gentis alicuius stemmatis, aut effingendis iis quae ipsi suo arbitratu conceperant, quaeq́ue vel multis, vel certè paucis, & quidem eruditis atque ingeniosis proposita esse cupieba*n*t’.

101 *laten varen:* loslaten WNT, VIII, 1154 (s.v. Laten varen). Het beeld van de aren lezende figuur is in oorsprong een bijbels beeld, ontleend aan het boek *Ruth* 2.

102 *Dees':* nl. *stucken* (98)

104 *daer medt:* nl. met deze *stucken*

107 *soo:* men denke dit woord vlak na *Om te vvorden ghequetst:* onderwerp hiervan is nog steeds *Dees*' (102) *stucken* (98)
ghequetst: beschadigd WNT, VIII, 771 (s.v. Kwetsen)
herdt: hevig, fel WNT, V, 2157 (s.v. Hard), 'van een klap, een slag' WNT, V, 2158
ghenaken: treffen WNT, IV, 1493 (s.v. Genaken)

108 *antiquarisen:* archeologen, kenners der oudheid WNT, Suppl. I, 1293 (s.v. Antiquair)

nà màlen: naschilderen WNT, IX, 1328 (s.v. Namalen)

109 *ordendtliick:* in goede orde, nl. volgens de voorgestelde personages of afbeeldingen

110 *heur gheleghendtheydt:* de toestand, de staat van deze munten WNT, IV, 1111 (s.v. Gelegenheid, gelegentheid)

112 *Brabant:* wordt hier gelijkgesteld met de twee algemene benamingen voor de Nederlanden

113 *Miin Heer' van VVatervliet:* Marcus Laurinus (Lauren, Lauryn, Lauweryn) (°Brugge 1530 †Calais 14 mrt. 1581)
Zoon van Matthias en van Françoise Ruffault. Hij volgt zijn vader op als heer van Watervliet op 5 sep. 1541. Op 14 juni 1542 wordt hij met zijn broer Jan (?) ingeschreven als student te Leuven. Dank zij zijn aanzienlijk fortuin kan hij zich totaal wijden aan de twee studiegebieden die zijn uitverkoren werkterrein vormen: epigrafie en numismatiek. Op basis van zijn eigen verzamelingen bezorgt hij, in samenwerking met Goltzius, de uitgave van numismatische werken, die de bewondering van de geleerde wereld opwekken. Wij vinden dan ook Latijnse lofdichten te zijner ere van de hand van Janus Gruterus, Adolf van Meetkerken en Maximiliaan de Vriendt; in onze eigen literatuur heeft Lucas d'Heere hem een sonnet opgedragen; ook in de Nederlandse vertaling van Sambucus is hem een embleem toegewijd. Laurinus ontbreekt evenmin in het album amicorum van Ortelius. Voor de samenwerking met

Goltzius zie men vooral de hierna vermelde artikels van prof. De la Fontaine Verwey. Lit.: BN, XI, 461-469 (L. Roersch); Aloïs Gerlo en Emile Lauf, *Bibliographie de l'humanisme belge*, Bruxelles, (1965), 179; Janus Gruterus, *Delitiae poetarvm belgicorvm*, Francofvrti, 1614, II, 714; III, 543; Guicciardini, 203b; D'Heere, 50; H. de la Fontaine Verwey, 'Marcus Laurinus en Hubertus Goltzius', in *Handelingen van het XXVI*[e] *Vlaams filologencongres*, Gent, 1967, 525-536; Id., 'The first private press in the Low Countries. Marcus Laurinus and the Officina Goltziana', in *Quaerendo* II (1972), 294-310; Abraham Ortelius, *Album amicorum.* Edition facsimile avec notes et traduction par Jean Puraye, in *De Gulden Passer* 45 (1967), 23[r] en 46 (1968), 28; Abraham Ortelius, *Epistvlae.* Edidit Joannes Henricvs Hessels, Cantabrigiae, 1887, 34, nr. 16; 228, nr. 95; Joannes Sambucus, *Emblemata*, T'Antvverpen, 1566, 192; Schillings, 246; Maxaemylianus Vrientius, *Epigrammatvm libri IX*, Brvgis, 1627, 45.

114 *Huybrecht Goltzius* (°Venlo 30 okt. 1525 †Brugge 4 mrt. 1583)

Zoon van Rutger van Würzburg en Catharina Goltz; leerling van Lambertus Lombardus te Luik. In 1546 vestigt hij zich te Antwerpen, waar hij de penningkunde bestudeert aan de hand der verzamelingen van Ortelius, Van Meteren en de gebroeders Schetz. Ter aanvulling bezoekt hij nog andere kabinetten in de Nederlanden, en als resultaat verschijnt in 1557 *Vivae Omnivm Fere Imperatorvm Imagines* (Antverpiae, 1557). Hierdoor maakt hij kennis met de gebroeders Marcus en Guido Laurinus, en dit via Ortelius. In 1558 sluiten Marcus Laurinus en Hubertus Goltzius een overeenkomst over het samenstellen van andere numismatische werken. Na een kort oponthoud te Brugge reist de graveur in 1558-1560 doorheen Duitsland, Italië en Frankrijk. In 1563 verschijnt het eerste boek van de geplande serie, *C. Ivlius Caesar*, (Brvgis Flandrorvm, 1563) en daarna de *Fastos*, (Brvgis Flandrorvm, 1566). Het werk wordt onderbroken, mogelijk doordat Goltzius verwikkeld raakt in de strijd om Broeder Cornelis Adriaens van Dordrecht. In 1570 is hij weer op reis. Na een pauze van negen jaar verschijnt *Caesar Avgvstvs*, (Brvgis Flandrorvm, 1574), het vervolg op de *C. Ivlius Caesar*, nog gevolgd door *Sicilia Et Magna*

Graecia, (Brvgis Flandrorum, 1576). Ten slotte verschijnt bij Plantin in 1579 de *Thesavrvs Rei Antiqvariae Hvberrimvs*. De dood van de heer van Watervliet in 1581 en het overlijden van Goltzius niet lang daarna betekent ook het einde van hun groots project.
Goltzius was gehuwd met Elizabeth Verhulst en nadien, in 1582, met Maria Vyncx.
Lit.: BB, III, 241-262 (M. Hoc); BN, VIII, 94-97 (Félix Stappaerts); De la Fontaine Verwey, *a. art.*; NNBW, VI, 602-603 (Kleijntjens); Ortelius, *Epistvlae*, 64, nr. 28; 106, nr. 45; 253, nr. 105.

116 *Abram Ortels:* Abraham Ortelius (°Antwerpen 14 apr. 1527 †aldaar 4 juli 1598)
Zoon van Leonard (†1539) en van Anne Herreweyer. Zijn vader zou een antikwiteitenhandel gedreven hebben, die door Abraham, zijn enige zoon, zou worden voortgezet. Daarnaast begint hij ook met het verluchten van kaarten. Na korte tijd telt Ortelius onder zijn vrienden ook Goltzius, door wie hij in de numismatiek zou zijn ingeleid. Nadat hij op de Frankfurter Messe van 1554 kennis gemaakt heeft met Mercator, volgt een drukke correspondentie; o.a. schrijft Ortelius hem op 25 okt. 1557 over numismatiek. In 1570 verschijnt zijn *Theatrum orbis terrarum*, later gevolgd door andere werken, die zijn naam als geograaf en cartograaf vestigen (zie ook HOFMANS 3). Van der Noot zinspeelt hier echter op Ortelius' activiteit als numismaat. Hij heeft dan ook in de eerste plaats het volgende werk van Ortelius op het oog: *Deorvm Dearvmqve Capita*, (Antuerpiae, 1573). In 1581 verwerft Ortelius het huis *Het vlasbloem*, waar hij zijn rijke verzamelingen herbergt; in 1592 verhuist hij naar de *Lauwerboom*, dat hij omvormt tot een waar museum. Uit dat zelfde jaar is ons ook een brief aan Lipsius bewaard, waarin hij een deeltje van zijn muntenverzameling beschrijft.

Lit.: BB, IV, 584-588 (M. Hoc); BN, XVI, 291-332 (Lt.-gen. Wauwermans); R. Boumans, 'Was Abraham Ortelius Katholiek of Protestant?', in *Handelingen van de Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis* VI (1952), 109-127; Aloïs Gerlo en

Emile Lauf, *a.w.*, 195; Aloïs Gerlo, Irène Vertessen en Hendrik D.L. Vervliet, 'La correspondance inédite de Juste Lipse conservée au musée Plantin-Moretus', in *De Gulden Passer* 42 (1964), 52; Grafschriften, IV, 69; Abraham Ortelius, *a.w.*, in *De Gulden Passer* 46 (1968), 3-6; L. Voet, 'Plantiniana 1943-1958', in *De Gulden Passer* 37 (1959), 57-59.
min: minder WNT, IX, 755 (s.v. Min)
Van Aken: Cornelis Claesz van Aken (Cornelius Aquanus) (°Nibbixwoude ca. 1514 †Leiden ca. 1590)
Als goudsmid te Leiden heeft hij achtereenvolgens de functies van essayeur en deken van het ambacht bekleed. Tijdens het beleg van Leiden speelde hij een belangrijke rol in de krijgsadministratie. Zijn verzameling Romeinse en andere oudheden, afkomstig uit de omgeving van Leiden, genoot een zeer goede faam. In het *Album amicorum* van Ortelius draagt hij Latijnse verzen en een Nederlands sonnet bij. Ook zijn portret, gegraveerd door Jan Wiericx, is aldaar opgenomen; Van Aken wordt erop afgebeeld alsof hij aan de toeschouwer twee Romeinse munten toont.
Lit: NNBW, I, 50 (Blok); Ortelius, *a.w.*, in *De Gulden Passer* 45 (1967), 96^{v}-98^{r} en *De Gulden Passer* 46 (1968), 74-76.

117 *Gabriel Simeon:* Gabriello Simeoni (°Florence 1509 †Turijn 1575)
In 1528 behoort hij tot een Florentijns gezantschap aan het hof van Frans I. In 1534 reist hij naar Engeland en hij blijft er enige jaren gevestigd. In de periode 1539-1542 verblijft Simeoni weer in zijn geboortestad. Daarna leidt hij een zwervend bestaan, afwisselend te Rome, Ravenna, Venetië en Lyon. In Troyes wordt hij ooit aangehouden wegens ketterij. Hij volgt de hertog de Guise naar Italië, keert na deze expeditie terug naar Lyon en verblijft daarop bij Guillaume Duprat, bisschop van Clermont. Ten slotte vindt hij een definitief onderdak bij Emmanuel Filibert van Savoye. Hij is de auteur van verschillende werken, waaronder *Devises et emblèmes héroiques et moraux*, Lyon, 1559. In de Antwerpse uitgave van Claude Paradin, *Princelijcke Deuijsen ofte wapenen*, (1563), begint op 151^{v} *Die Princelicke Deuijsen oft wapenen vanden Heere Gabriel Simeon.* Van der Noot kan dit werk bij zijn numismatische

uitgaven tellen, omdat de eerste afbeelding bij Simeoni die van een Romeinse munt is.
Lit.: *La grande encyclopédie*, XXX, 43; *Grand dictionnaire universel du XIXe siècle*, XIV, 735; John Landwehr, *Emblem books in the Low Countries 1554-1949. A bibliography*, Utrecht, (1970), nrs. 465-473.
bescheyden: verstandig WNT, II, 1959 (s.v. Bescheiden)

119 *Alexander Coruin:* Alessandro Corvini, een Romeins verzamelaar van oudheden. Goltzius noemt zijn verzameling onder de talloze andere, die hij voor zijn uitgaven bezocht heeft. Eneas Vicus roemt hem ‘honoratissimo gentilhuomo Romano: e quasi singolare protettore dell' antichità’.
Lit.: Mario Emilio Cosenza, *Biographical and Bibliographical Dictionary of the Italian Humanists and of the World of Classical Scholarship in Italy 1300-1800*, Boston, 1962, V, 564; Hubertus Goltzius, *C. Ivlius Caesar*, 2b2^{v}; Enea Vico, *Discorsi sopra le medaglie de gli antichi*, Vinegia, 1568, 99.
Waarom Van der Noot Cornelis van Aken en Alessandro Corvini, die beiden enkel als verzamelaars bekend staan, ook onder de publicisten rekent, is mij niet duidelijk. Ook de reden waarom hij deze Romeinse numismaat boven andere, meer bekende Italianen verkiest, blijft onopgehelderd.

120 *vvat Noot ist my toch?:* wat doet het er toe? WNT, IX, 2071 (s.v. Wat nood?)

121 *gheesten:* deskundigen WNT, IV, 728 (s.v. Geest)

124 *vrome:* dappere MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome); zie citaat bij 93

125 *scheynen:* schenden

127 *voordt:* vervolgens, na het opgraven MNW, IX, 1169 (s.v. Vort)
blinkende: gereinigd, opgepoetst ‘van glad metaal’ WNT, II, 2864 (s.v. Blinken)

132 *saen:* snel, dadelijk MNW, VII, 41 (s.v. Saen)

133	Indien de inhoud van 133-135 met de werkelijkheid overeenstemt, dan is Van der Noot toch niet zó berooid na zijn elfjarige zwerftocht te Antwerpen aangeland. *antycqʒ:* afkorting voor *antycq*ue
135	*ten toone:* van aanblik WNT, XVII, 1214 (s.v. Ten toon)
138	*Prouensen:* Provence wordt door Van der Noot steeds als een apart cultuurgebied naast het eigenlijke Frankrijk beschouwd; zie APOLOGIE 93, ETTEN 258. Over Van der Noots verblijf in Italië zijn geen nadere gegevens bekend. Op de terugweg daarvandaan (?) heeft hij Vaucluse bezocht (Vermeylen, 31 (683)); het verblijf in Parijs wordt gememoreerd in MATTHIAS 122.
139	*stroom:* de Rijn; men denke aan zijn Rijnlandse periode. *Renschen:* zuurachtig zijn WNT, XII, 3de stuk, 2340 (s.v. Renschen)
145	*eyndeling':* ten laatste toch WNT, III, 4038 (s.v. Eindeling)
149	*t'vvee exemplaren:* mogelijk kreeg Vool twee exemplaren van dit vel.

Maes (1583-1584)

Ontstaan

De verschillende bijdragen die in dit vel een onderkomen gevonden hebben, zijn zeker niet alle voor dezelfde gelegenheid samengesteld. In de eerste twee bladzijden ontmoeten wij een homogeen publiek van musici, bij wie een belangstellende voor ritmische problemen best past. De rest van het vel brengt iets heel anders: de derde bladzijde is in haar geheel besteed aan lofdichten ter ere van onze dichter, en de overige plaatsruimte blijkt gereserveerd te zijn voor het gewone publiek van kooplieden-mecenen. Op basis van enige verzen (32-45) heeft Leonard Willems dit vel gedateerd in 1586. In werkelijkheid is het reeds gedrukt in 1583; zie Analytische bibliografie.

Inhoud

- Sonnet van Jan de Maes (15-29)
  De Nederlanden worden verheerlijkt door het gelukkig samenspel van de kunstvaardigheid der vier componisten met de verzen uit ‘de boeken der Liefden’ (7) van onze dichter.
- Sonnet aan Gheesdale (32-45)
  Van der Noot beaamt Gheesdales voorzichtige levenshouding en prijst zich gelukkig deze te ontmoeten ‘Tot Piuernages huys’ (42).
- Sonnet aan Ellecom (48-62)
  Deze musicus wordt geprezen om zijn fraai orgelspel.
- Gedicht voor De Walcourt (64-83)

Nadat Van der Noot als eerste in Brabant 'Heerlyke', 'Ghemeyn' en 'Liricsche veerschen' (71-73) heeft ingevoerd, experimenteert hij thans met 'Een nieu manire goedt, van veerschen reyne' (76).

- Elegie van Gabriël Roelandts (87-118)
  Gelukkig de Gouden Eeuw, toen het geld onbekend was en de mensen enkel ruilhandel dreven. Roelandts kan de poëtische onsterfelijkheid, die Van der Noot hem verleent, onmogelijk in specie vergoeden, zodat hij in ruil zijn eigen verzen aanbiedt, ondanks hun onvolkomen vorm.
- Lofdicht van Caspar Barlaeus (121-130)
  Van der Noots faam berust op zijn standvastigheid in tegenspoed en op zijn poëtische produktie, die nog meer luister bijzet aan zijn adellijke afkomst.
- In de twee sonnetten voor de gebroeders Boudesson (136-149 en 154-167) looft Van der Noot hun bezit aan kunsten en deugden.

Bronnen

Slechts enkele reminiscenties zijn aangetroffen.

Verklarende aantekeningen

1 *Ian de Maes:* zie VOORWERK 1580-1581 103

4 *veurs.: veurseide*

5 *goede kunsten:* 'eene aan de oudheid ontleende, niet-Christelijke uitdrukking; lat. *bonae artes:* den vrijen mensch waardig' WNT, V, 318 (s.v. Goede kunsten)
Huybrecht Vvalrands: Hubert Waelrant (°Tongerlo (?) 1517 †Antwerpen 19 nov. 1595)
Hij zou zijn muzikale vorming te Venetië genoten hebben onder de leiding van Adriaan Willaert. In 1544 is Waelrant tenor solist in het koor van de Antwerpse kathedraal. Sedert omstreeks 1547 verstrekt hij muziekonderricht; een van zijn latere leerlingen is Franciscus Sweertius. In 1554 associeert Waelrant zich met Jan Laet voor de oprichting van een muziekuitgeverij, die vele belangrijke publikaties op de markt gebracht heeft tot 1567, jaar waarin Laet overlijdt. In 1574 betaalt Waelrant zes pond Art. in de lening voor de Spaanse soldaten. Hij draagt zijn bundel *Symphonia angelica*, Anversa, 1590, op aan Cornelis Pruenen (PRUENEN 2). Guicciardini roemt hem als een der beste componisten van zijn tijd. Waelrant is op 23 jan. 1551 gehuwd met Marie Corecoopers (Loockenborg). Zij is overleden vóór 1568, want in dat jaar is hij al getrouwd met Anne Ablijn.
Lit.: Aa, XVII, 1116; AA, XXII, 276; Paul Bergmans, 'La biographie du compositeur Corneille Verdonck (1563-1625). Etude critique', in *Bulletins de l'Académie royale de Belgique. Classe des beaux-arts*, 1915-1918, 126; BN, XXVII, 14-24 (Charles van den Borren); J.L. Broeckx, 'De musici', in *Flandria Nostra*, Antwerpen..., 1959, III, 34; BT, nrs. 1592, 1777, 1908, 1967-1970, 4452; G. van Doorslaer, 'Séverin Cornet, compositeur - maître de chapelle (†1530-1582)', in *De Gulden Passer* 3(1925), 175; Guicciardini, 28b; Papebrochius, IV, 295; Anne Rouzet, 'Adresses d'imprimeurs, libraires et éditeurs belges des XVème et XVIème siècles', in *De Gulden Passer* 40 (1962), 177.
Andries Piuernagie: Andries Pevernage (Bevernage, Beveringen) (°Harelbeke 1543 †Antwerpen 30 juli 1591)
Van 11 feb. tot 17 sep. 1563 is hij kapelmeester van Sint-Salvator te Brugge. Op 17 okt. van dat zelfde jaar wordt hij voor

dezelfde functie benoemd aan de Onze-Lieve-Vrouwkerk te Kortrijk. In 1568 verschijnen zijn eerste motetten in druk te Venetië. Op 28 juni 1578 verlaat hij Kortrijk na de bezetting van de stad door de geuzen, en trekt hij vermoedelijk naar Antwerpen, waar in 1583 bij Phalesius zijn *Harmonia celeste* verschijnt. Op 1 okt. 1584 verzoekt hij te Kortrijk zijn ambt te mogen hernemen, wat hem toegestaan wordt. Pevernage blijft er slechts tot 17 juli 1585, waarna hij op 29 okt. 1585 wordt beëdigd als kapelmeester van de Antwerpse kathedraal. In de eerstvolgende jaren heeft de reorganisatie van de zangkapel zijn volledige aandacht opgeëist. Tijdens dezelfde periode zou hij in zijn woning wekelijkse concerten van Italiaanse, Franse en Nederlandse meesters gehouden hebben. Pevernages composities zijn hoofdzakelijk bewaard in drie bundels: *Cantiones sacrae*, Duaci, 1578, de vier boeken *Chansons*, Anvers, 1589-1591 en de postuum verschenen *Missae*, Antverpiae, 1602. In het vierde boek der *Chansons* is Van der Noots 'Louange de la ville d'Anvers' (HALMALE 305) op muziek gezet. Voor hetzelfde werk van Pevernage heeft Gheesdale een Latijns lofdicht geleverd. Sinds 17 juli 1574 was hij gehuwd met Maria Maecht.
Lit.: Aa, XV, 252-253; BT, nrs. 1210, 1385, 1386, 2078, 2179, 4194; Grafschriften, I, 355; Janus Gruterus, *Delitiae poetarvm belgicorvm...*, Francofvrti, 1614, I, 798; Plantin, *Corr.*, VIII-IX, 292, 414, 520; J.A. Stellfeld, *Andries Pevernage. Zijn leven - zijne werken*, Leuven, 1943; Sweertius, 125; Sweertius, *Monvmenta*, 73.

6 *Gregorio Trehou:* Grégoire Treschault (Trehou, Trechoven, Treshaut) (°Antoing midden der 16de eeuw †Kopenhagen 14 feb. 1621)
Zoon van Jacob. In 1573 wordt hij kapelmeester van de Sint-Salvator te Brugge, welke functie hij neerlegt in 1577. 'Grégoire Treshaut, Jacquessone' wordt poorter te Antwerpen op 8 okt. 1579. Sinds dat jaar is hij werkzaam als schoolmeester; zo geeft hij onderricht in de volksschool der minderbroeders. In 1588 wordt hij kapelmeester van Christiaan IV van De-

nemarken. In 1606 verwerft hij een prebende van kanunnik te Roskilde en in 1611 wordt hij gepensioneerd. Zijn rol aan het Deense hof zou belangrijk geweest zijn.
Lit.: BN, XXV, 598-599 (Paul Bergmans); Henry L.V. de Groote, ‘De zestiende-eeuwse Antwerpse schoolmeesters’, in *Bijdragen tot de geschiedenis inzonderheid van het oud hertogdom Brabant* 50 (1967), 3de reeks, 19de deel, 307.

Cornelis Verdonck: (°Turnhout 1563 †Antwerpen 4 juli 1625)
Op zestienjarige leeftijd treedt hij in dienst van Cornelis Pruenen (1579). Sinds 1584 verschijnen zijn eerste composities. Een eerste belangrijke publikatie in samenwerking met Jan Pieter Sweelinck verschijnt in 1594, de *Chansons a cinc parties.* Na de dood van Pruenen (1598) treedt Verdonck in dienst van diens neef en erfgenaam, Arnold de Cordes, die op zijn beurt overlijdt in 1601. Daarop vindt de componist een nieuw onderkomen bij een ander lid van dezelfde familie, Jan de Cordes. In 1599 verschijnen de *Poesies francoises de diverses avthevrs, mises en mvsique par Corneille Verdonq.* Hierin is het gedicht opgenomen van Gheesdale (36) dat door Van der Noot vertaald wordt. In 1603 drukt Phalesius *Di Cornelio Verdonch Madrigali a sei voci.* Daarna ontmoet men nog slechts sporadisch bijdragen van zijn hand in verzamelbundels.

Lit.: Paul Bergmans, ‘La biographie du compositeur Corneille Verdonck (1563-1625). Etude critique’, in *Bulletins de l'Académie royale de Belgique. Classe des beaux-arts*, 1915-1918, 125-150; BT, nrs. 2078, 2179, 4194, 4452, 4575; Van Doorslaer, *a. art.*, 175.

7 *de boeken der Liefden:* volgens de *Apod*, §68 en §71 (*OE*, [27]-[28]), die ook het openingssonnet van deze verzameling brengt, zijn deze ‘drey oder vier’ bundels integraal gewijd aan de verheerlijking van Olympia. Als afzonderlijk gedrukte publikatie zijn deze verzamelingen niet tot ons gekomen.

8 *animerende:* bezielende; deze betekenis stamt rechtstreeks van het lat. *animare*, en komt niet voor in WNT, Suppl. I, 1166-1168 (s.v. Animeeren)

10 *met:* hoort bij *trouvvende* (9)

15 De enige reden waarom de volgorde van deze namen verwisseld is in Bu (a)-(c), ligt in een mogelijke appreciatie door het publiek. Dank zij het beurtelings op de voorgrond plaatsen van een ander componist kan elke lezer die staat uitkiezen, die overeenstemt met zijn persoonlijke muzikale voorkeur.

16 *Belgica:* aanspreekvorm

21 *syns moeders:* van Venus
flambeau: fakkel, toorts WNT, III, 4506 (s.v. Flambouw)
vvonden: kwetsen, treffen ‘Van de liefde’ MNW, IX, 2772 en 2773 (s.v. Wonden); onderwerp: *schichten* (20)
houden: vasthouden WNT, VI, 1139 (s.v. Houden); onderwerp: *banden* (20)
branden: ‘In figuurlijke toepassing op den minnegloed’ WNT, III, 1082 (s.v. Branden); onderwerp: *flambeau* (21)

22 *medt onlede:* bedrijvig WNT, X, 1715 (s.v. Met onlede)

29 *die:* antecedent: *Italia* (27)
Tuscan: Petrarca, geboren te Arezzo in Toscane

26-29 kan beïnvloed zijn door Ronsard, *Elegie*, 9-12 (*STFM*, X, 202)

30 *Ian van Ghées-dale:* Jan van Gheesdale (Joannes Gheesdalius) (°Berchem bij Oudenaarde †Antwerpen einde 16de eeuw)

Op 28 feb. 1544 wordt hij ingeschreven als student te Leuven; hij behoort er tot de ‘Divites Porcences’. Gheesdale wordt priester en is na 3 okt. 1578 ondermeester van Anthonis van Gelre te Antwerpen. In 1579-1580 wordt hem door het hervormingsgezinde bewind de toegang tot de school ontzegd, omdat hij ‘ter quader fame’ bekend staat. Na 1585 is hij werkzaam als schoolmeester aan de kapittelschool van de Antwerpse kathedraal. In 1589-1591 fungeert hij ook als proeflezer voor Plantin. Van Gheesdale heeft bekendheid verworven als musicus en dichter. Zo levert hij enkele epitafen, o.a. een voor Plantin, en een ‘Elegia in tem-

poris calamitatem' die door Gruterus opgenomen wordt in zijn verzameling *Delitiae.* In de periode 1580-1591 publiceert hij enige Latijnse stichtelijke werkjes, evenals *Bediet van 't Agnus Dei*, een vertaling van een Latijns werk van Franciscus Costerus. Men vindt Latijnse lofdichten van zijn hand in *Melodia olympica...*, Anversa, 1591 en in de vierde bundel van Andries Pevernage, *Chansons*, Anvers, 1591. Zijn epitaaf werd bezorgd door Maximiliaan de Vriendt.
Lit.: Bergmans, *a. art.*, 136 en noot 1 aldaar; BN, VII, 708-709 (Aug. Vander Meersch); BT, nrs. 2078, 4353; Diercxsens, V, 266; Aloïs Gerlo en Emile Lauf, *Bibliographie de l'humanisme belge*, Bruxelles, (1965), 163; Henry L.V. de Groote, 'De zestiende-eeuwse Antwerpse schoolmeesters', in *Bijdragen tot de geschiedenis inzonderheid van het oud hertogdom Brabant* 50 (1967), 3de reeks, 19de deel, 257; Janus Gruterus, *Delitiae poetarvm belgicorvm...*, Francofvrti, 1614, II, 446; Plantin, *Corr.*, VI, 152; VIII-IX, 225; Schillings, 275; Stellfeld, *a.w.*, 34, 142; Sweertius, 429; Id., *Epitaphia*, 89; Id., *Monvmenta*, 65, 99-100; Leon Voet, *The golden compasses*, Amsterdam, (1969-1972), II, 177; Jo. Conr. Zeltner, *Theatrvm virorvm ervditorvm qvi speciatim typographiis lavdabilem operam praestitervnt*, Norimbergae, 1720, 241-243.

33 *uvver:* genitief bij *ghedincken*

34 *Stemmen eens:* contaminatie van 'instemmen' en 'eenstemmig'
dat Verdonc heeft doen clinken: de compositie van Verdonck op deze tekst is enkel bewaard in *Poesies francoises de diverses avthevrs, mises en mvsiqve par Corneille Verdonq...*, Anvers, 1599, nr. 7.

36-39 Deze tekst is door Van der Noot vertaald, want Gheesdales bijdrage is in het Frans gesteld. De oorspronkelijke versie, zoals afgedrukt bij Bergmans, *a. art.*, 136, luidt als volgt: 'Si je veux être un Théologien Ce me sera grand honneur et profit. Mais j'aime mieux être Musicien, Car c'est un art dont bien souvent on rit. Je pense ici à ce que l'on en dit: Si quelqu'un erre en la Théologie, On punira par le feu l'hérésie. J'aime bien mieux donc la Musique encoire, Car si quelqu'un faut, chantant sa partie, Chacun dira: Ça, qu'on lui donne à boire'. In Verdoncks bundel is dit stukje niet gesigneerd, zodat Bergmans enkel uit deze verzen van Jan van der Noot,

zoals zij geparafraseerd worden bij Vermeylen, 99 (773), het auteurschap van Gheesdale kon afleiden.

38 *fier:* vurig, trots; verstokt (?) WNT, III, 4442 (s.v. Fier)
schenckt en *wildt* (39): imperatieven; directe rede.

42 *Tot Piuernages huys:* Willems, ‘De bibliographie der Poëticsche Werken van J. van der Noot’, in *VMKVA* 1921, 45-46 baseert zich op dit vers om dit vel te dateren na 1585, en wel op grond van de volgende redenering: Van der Noot zinspeelt hier op de wekelijkse concerten, ingericht door Pevernage na zijn benoeming tot kapelmeester van de Antwerpse kathedraal. Aangezien deze aanstelling pas in het najaar van 1585 geschied is, moet dit sonnet van nog latere datum zijn.
Daartegenover staat, zoals reeds boven vermeld is (5), dat Pevernage in de periode 1578-1584 hoogstwaarschijnlijk te Antwerpen verbleven heeft. De gegevens van de Analytische bibliografie verplichten ons dit vroegere verblijf te Antwerpen als zeker te beschouwen, gezien de plaats van dit vel in de relatieve chronologie: dit laatste gegeven wijst inderdaad in de richting van de periode 1583-1584.
daer d'eel gheesten vergheeren: alle moderne biografen van Pevernage vermelden de wekelijkse concerten te zijnen huize, waarbij het werk van Italiaanse, Franse en Nederlandse componisten uitgevoerd werd. Enkel Stellfeld, *a.w.*, 24 en noot 4 aldaar noteert hierbij dat deze voorstelling teruggaat op Fétis, *Biographie des Musiciens*, VII, 17, die zelf geen bron aangeeft. De enige oude tekst, die Stellfeld tot staving van deze samenkomsten kan aanvoeren, is dan ook dit vers van Jan van der Noot.

46 *Gillis van Ellecom:* zijn werkzaamheid als organist (59) wordt ook elders gememoreerd; zie Brulez, 231.

50 *Nà den mael:* Aangezien WNT, IX, 1457 en X, 187 (s.v. Nademaal)

51 *singhen:* hangt af van *laten* (49)

53 *ley-loof:* klimop. In WNT, VIII, 1484 (s.v. Leiloof) enkel geciteerd als afl. van het ww. ‘leiden’, dus als een klimplant. Van der Noot gebruikt *leyloof* altijd als vertaling van Fr. ‘lierre’, zie b.v. *OE*, [136], 45 en [139], 6.

55 *uyt den troone:* uit de hemel WNT, XVII, 3238 (s.v. Uit de troon)

57 *Veur:* Bij MNW, IX, 427 en 928 (s.v. Veur...Vore) hier dus: bij het aanbreken van de dag.
om verre: verre weg WNT, X, 693 (s.v. Omver...Omverre)

61 *Ghelykt v oock en doedt:* Zoals uw land u, Van der Noot, eveneens minacht; *en* is negatie.

63 *Steven Van VValcovrt:* zie VOORWERK 1580-1581 87

64 F. de Schutter, *Het vers van Jonker Jan van der Noot. Een ritmologische studie*, Gent, 1967, 57-58 wijst er op dat de *nieu manire goedt*, *van veerschen reyne* (76) bestaat uit het aanbrengen van de cesuur na de zesde syllabe in een decasyllabisch vers.

65 *Dochters:* de muzen

67 *naem:* lijdend voorwerp van *Singhende* (66), dat in dit geval dan wel ‘bezingend’ betekent.

68 *onbedvvonghen:* zonder dwang WNT, X, 946 (s.v. Onbedwongen)

70 *Als:* voegwoord van hoedanigheid, bijstelling bij het subject WNT, II, 253 (s.v. Als)
aerdighlyk: op kunstige, bekwame wijze WNT, Suppl. I, 264 en 265 (s.v. Aardig...Aardiglijk)
ierst: voor ieder ander WNT, III, 3920 (s.v. Eerst...Ierst)

71 *Heerlyke veerschen:* alexandrijnen; zie APOLOGIE 28

72 *Ghemeyn veerschen:* decasyllaben; zie APOLOGIE 28

73 *Liricsche veerschen:* octosyllaben evenals verzen van kortere lengte; zie APOLOGIE 28

77 *in d'erdsche pleyne:* op aarde WNT, XII, 2514 (s.v. In 't aardsche plein)

81 *gheluck coem biden:* kom gelukwensen WNT, II, 2536 (s.v. Geluk bieden)

84 *Gabriel Roelandts:* zie ROELANDTS 2. Deze elegie is het enige Nederlandse gedicht dat ons van deze Latijnse dichter bekend is.

87 *VOirmaels:* Vroeger MNW, IX, 1020 (s.v. Voremaels)
gheleden: voorbijgegaan WNT, VIII, 2223 (s.v. Lijden)

88 *goudt:* de Gouden Eeuw is in de Romeinse mythologie het oudste en gelukkigste tijdperk onder de heerschappij van de god Saturnus (Saturnia Regna). Het is een periode van geluk, welvaart en voorspoed: de aarde brengt van zelf gewassen voort, de mensen leven zonder arbeid en zonder kwaad te doen, de wilde dieren laten de tamme met rust.

89 *als:* alles; gewone samentrekking in de 16de eeuw WNT, II, 198 en 238 (s.v. Als)

92 *eerlijke:* eerbare WNT, III, 3912 (s.v. Eerlijk)

vvelluste: vreugde MNW, IX, 2126 (s.v. Wellust)

94 *Ouer Laethes rivier:* uit de onderwereld op de aarde; de Lethe is immers een der stromen in de onderwereld.

96 *handelen:* koopmanschap drijven WNT, V, 1913 (s.v. Handelen)

97 *vvissel:* ruil MNW, IX, 2703 en 2704 (s.v. Wissel)
goet: koopwaar WNT, V, 331 (s.v. Goed)

98 *saen:* zaden MNW, VII, 45 (s.v. Saet)

104 *int boeck:* nl. in ROELANDTS 2

107 *vvant:* omdat MNW, IX, 1709 (s.v. Want)

108 *verlijcken:* vergelijken MNW, VIII, 2054 (s.v. Verliken)

110 *Niet tijttelycx:* Niets tijdelijks; lijdend voorwerp van *verheest*
verheest: eist, vordert MNW, VIII, 1702 (s.v. Vereischen...Verheessen); onderwerp hiervan is 109 vanaf *tgen'*

111 *mangelinghe:* ruiling WNT, IX, 198 (s.v. Mangeling)

114 *hantschrift:* eigenhandig schrijfsel WNT, V, 2003 (s.v. Handschrift)

115	*vvaer':* handelswaar MNW, IX, 1748 (s.v. Ware); het gebruik van dit woord sluit aan bij de woordenschat in 95 e.v.
117	*vvachten:* afwachten MNW, IX, 1500 (s.v. Wachten)
118	*Dat:* ter inleiding van een bijw. bijzin van tijd WNT, III, 2308 (s.v. Dat)
121 e.v.	Dit Latijns lofdicht maakt dankbaar gebruik van de gelijkluidendheid tussen de familienaam van onze dichter en het Latijnse adjectief notus (bekend) *fama super aethera notus:* komt rechtstreeks uit Vergilius, *Aeneis*, I, 379
123-124	Deze verzen hebben wel als bron gefungeerd voor de sententie, die wij sinds TITELVEL 1588 in de *PW* terugvinden: 'Magnanimos fortesque beat sine crimine virtus'.
132	*Casp. Barlaeus:* Caspar Barlaeus (Kaspar van Baerle) (†jan. 1595) Tot 1585 is Kasper, zoon van Lambrecht, stadsgriffier te Antwerpen. Op 22 mrt. 1583 krijgt hij wijn van stadswege 'tot vereringe van synder bruyloftfeeste'. De stad betaalt hem op 11 jan. 1584 de huishuur voor een half jaar. Op 26 apr. van hetzelfde jaar ontvangt hij het bevel de functie van kapitein in het vendel van kolonel Gillis Hofmans jr. op zich te nemen. Van Baerle moet toezicht houden op de 'fortificatie van het Veer' vanaf 16 juli 1584. Na de overgave van Antwerpen trekt hij naar het Noorden en wordt rector der Latijnse school te Zaltbommel. Kasper is de broer van de Latijnse dichter Melchior, die een lofdicht voor *Het Theatre* (Smit-Vermeer, 185-186) geschreven heeft, en vader van de Amsterdamse hoogleraar Caspar Barlaeus (°Antwerpen 12 feb. 1584). Lit.: Aa, II, 28; AA, V, 197, 265, 332; IX, 423 noot 6; XXVI, 216; BN, I, 622 (Félix Stappaerts); Casper van Baerle, *Poezy, bijeenverzameld en met eene levensbeschrijving diens dichters vermeerderd*, door P.S. Schull, s.l., 1835, 3 e.v.
133	*Iaqves Boudesson* Hij behoort tot de katholieken, die Antwerpen tijdens het beleg verlaten hebben, en deswege ingedaagd worden (26 sep. 1584). Lit.: AA, IV, 185; Diercxsens, III, 667. *Sebrecht Boudesson:* (Sybrecht)

In de periode 1582-1583 drijft hij handel op Londen. Op 13 aug. 1584 staat zijn naam vermeld in de lijst der personen die hun aandeel in de quotisatie niet betaald hebben. Betekent dit dat hij de stad verlaten heeft zoals zijn broer Jacob? Ook op 20 mei 1585 wordt van hem 100 gulden geëist als aandeel in een verplichte lening.
Lit.: AA, V, 355; VI, 122; Brulez, 539.

134 *Alexandre Boudesson*
Hij is later (?) correspondent te Venetië van Vincent della Barra uit Londen.
Lit.: Brulez, 553.

136 *à grande cure:* avec grand soin Huguet, II, 684 (s.v. Cure)

138 *Phespinene:* lees *Thespinene*; in de stad Thespiai werden de muzen bijzonder vereerd; zie Pauly-Wissowa, 31. Halbband, 696-698 (Herm. Kees).

139 *Aoniens:* van de Aganippe, een bron op de Helicon; zie *Der kleine Pauly*, I, 417.

141 *Ciprienne:* Venus, genoemd naar Cyprus, waar een belangrijk centrum van haar cultus gevestigd was.

142 *Idalienne:* Venus, genaamd naar de berg Ida bij Troje, waar het oordeel van Paris plaats vond.

143 *gentille:* noble (moralement) Huguet, IV, 301 (Gentil)

154 *Esmeraulden:* smaragden WNT, III, 4236 (s.v. Esmeraud)

155 *claer-schynender:* helderder WNT, VII, 3254 (s.v. Klaarschijnend); hier is de uitgang van de comparatief aan het verkeerde lid van de samenstelling gehecht.

159 *sy:* nl. *de deughden* (158) en *D'edel kunsten* (159)

164 *als de vrye:* op een voortreffelijke wijze MNW, IX, 1312 (s.v. Vri) en F.A. Stoett, *Middelnederlandsche Spraakkunst. Syntaxis*, 's-Gravenhage, 1923, 76, §116.

165 *verreenen:* het vrij van zonde en ongerechtigheid zijn. De betekenis van het ww. ‘reinen’

(WNT, XII, 3de stuk, 1658-1659) voldoet niet. Wij moeten deze vorm *verreenen* dan ook beschouwen als een denominativum, afgeleid van 'Rein' (WNT, XII, 3de stuk, 1631), met het prefix 'Ver'- met de betekenis: de eigenschap aannemen die het grondwoord noemt (WNT, XIX, 16).

Liefvelt (1580-1581)

Ontstaan

In de elegieën ter ere van de kanselier en de raadsheren van de raad van Brabant moeten wij een uitvoerige opdracht van de *PW* zien. Een eerste soortgelijke poging, de drietalige toewijding aan aartshertog Matthias, bleek in feite bestemd voor het *CB/Abr.* Ook CROY heeft dienst gedaan als inleiding van voordien gedrukt werk. De huidige bijdrage daarentegen is exclusief bedoeld voor de met name genoemde 'Poetichsche wercken' (87), doch hierbij is enige voorzichtigheid geboden: aangezien dit vel tot de vroegst gedrukte exemplaren van deze reeks behoort, kan Van der Noot onmogelijk de hele collectie *PW* bedoelen, maar enkel de verzamelbundels, bevattende *PW* + *CB/Abr* + *LvB*, waarvoor zulke uitvoerige opdracht op dit ogenblik inderdaad zinvol is.

Bij de keuze van de bestemmelingen heeft onze dichter het risico vermeden totaal overgeleverd te zijn aan de onberekenbare goedgeefsheid van een of ander hoogadellijk seigneur: hij richt zich tot de leden van de hoogste bestuursorganen, welke individuen niet schuilgaan achter een collectieve anonimiteit, maar vereeuwigd worden met naam en titel. De gelijktijdige lofprijzing van de Brabantse raadsheren en enkele functionarissen uit de geheime raad geschiedt niet toevallig: Van der Noot eert beide instellingen uitdrukkelijk om het gemeenschappelijk ressort, met name de rechterlijke bevoegdheid (43, 148, 228).

Zoals in de opdracht aan Matthias (MATTHIAS 169-179) biedt hij zijn dienst aan, niet enkel aan de met name genoemde personen, maar tevens aan het vaderland, aan Brabant, in de hoop dat de verantwoordelijke instanties hun dichter zullen 'wel tracteren dan, als Heeren wel beraden' (108), waaruit wij mogen besluiten dat hij het uitzicht op een officiële bezoldiging in deze periode nog niet heeft opgegeven. Is dit dan ook de ware reden voor deze opdracht, toch lezen wij hier bij welke gelegenheid Van der Noot aanleiding vindt om zijn dichtwerk te overhandigen: Arnoud Sasbout krijgt zijn - nog steeds bewaard - exemplaar bij de aanvang van 'dit nieu laer' (248), vermoedelijk 1581.

Inhoud

- Elegie aan Liefvelt (7-112)
  Van der Noot beantwoordt de opwerping: 'Hoe waagt u het uw verzen aan te bieden aan de kanselier van Brabant, die zelf zo onderlegd is in de *bonae litterae*?' (7-50). De dichter verlaat zich vóór alles op Liefvelts literair onderscheidingsvermogen, een gave die deze gemeen heeft met machthebbers als Hiëro en Augustus (51-81). Van der Noot besluit met een betoog over de nietigheid van alle aardse trofeeën tegenover de onsterfelijke verzen (82-104). Moge Brabant dit beseffen en hem dienovereenkomstig behandelen (105-112).
- Elegie aan de raadsheren (127-176)
  In de oudheid heeft God aan elk volk een wetgever gezonden, van Mozes tot Lycurgus (127-133). In deze huidige woelige tijden stuurt Hij de geblinddoekte Justitia zelf, uitgerust met haar overige allegorische attributen: de balans en het blote zwaard (134-156). Haar aanwezigheid moet de raadsheren in hun rechterlijke functie tot steun zijn (157-176).
- De twee sonnetten voor Jan van Asseliers en Maria van Bourgondien (181-194 en 198-211) ontlenen enkele elementen aan de oudheid. De levenshouding van de audiëncier roept de dichter een vers van Horatius voor de geest (182) en Asseliers'

echtgenote wordt vergeleken met de Romeinse toonbeelden van vrouwelijke deugden, Porcia en Cornelia (208).

- Gedicht aan Sasbout (215-250)

God heeft ieder levend wezen begiftigd naar zijn functie (215-227). Aan de rechters schenkt de Heer bovenal ‘Ghereghtigheydt’, ‘Sterckheydt’ en ‘Veursightigheyd’ (229-230). Sasbouts *prudentia* laat nog tal van andere deugden ontkiemen, die Van der Noot met graagte opsomt (241-246).

- De twee sonnetten voor Nicolaas Micault en Charles de Rijm (255-268 en 273-286) putten opnieuw hun gegevens uit de oudheid. Micault wordt geconfronteerd met een sententie uit Aristoteles (255), en Rijm heeft zoals Demades ‘de versochtheydt ghepresen’ (276).

Bronnen

Eens te meer blijkt een sterke beïnvloeding door het grote Franse voorbeeld

9-12, 14-15	= Ronsard, *A Jouachim du Bellai Angevin*, 33-36		(*STFM*, I, 110)
18-19		*Epistre a tresillustre prince Charles, Cardinal de Lorraine*, 21	(*STFM*, VIII, 329)
29-32		22-24	(*STFM*, VIII, 329)
34-36		*A Madame Marguerite*, 41-42, 45, 53-54	(*STFM*, I, 75)
71-75		265-269	(*STFM*, III, 112)
127-137		*Hymne de la Justice*, 465-480	(*STFM*, VIII, 68-69)
139-144		112-116	(*STFM*, VIII, 53)
145-146		217-219	(*STFM*, VIII, 58)
149-156		409-416	(*STFM*, VIII, 66-67)
157-158		539	(*STFM*, VIII, 71)
170-171		*Preface de P. de Ronsard au roy François II*, 1-2	(*STFM*, XVIII, 480)
182-184		*Epistre au lecteur*, 90-93	(*STFM*, XII, 7)
187-191		*Sonets*, XIX, 1-4	(*STFM*, X, 84)
189		*A Monsieur du Thier*, 75	(*STFM*, X, 41)
192-193		*Sonets*, XIX, 10-11	(*STFM*, X, 84)

198	*Les amours*, CII, 1	(*STFM*, IV, 101)
215-222	*Odelette a Jan Nicot de Nimes*, 1-9	(*STFM*, VI, 115)

275-276 = Plutarchus, *Vita Demosthenis*, cap. VIII en X

Verklarende aantekeningen

2 *vevrsinighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich)

3 *Diederich van Liefvelt* (Liesvelt) (°Vilvoorde 1521 †Brussel 1601)

Zoon van Jan (°1490 †1558) en van Isabella Le Roy. Na rechtsstudies wordt hij advocaat bij de raad van Brabant. In 1559 woont hij reeds te Brussel. Na de dood van Requesens verklaart hij zich openlijk voorstander van gewetensvrijheid en volgeling van de prins van Oranje. Bij de komst van aartshertog Matthias wordt de raad van state bezet met aanhangers van de prins, onder wie Liefvelt. Aartshertog Matthias verheft hem tot ridder en benoemt hem door open brieven van 16 okt. 1579 tot kanselier van Brabant. Zijn bevoegdheid strekt zich enkel uit over het gedeelte van het hertogdom dat door de Staten-Generaal gecontroleerd wordt, want in Leuven resideert Didier van t'Sestich, die door koning Filips is aangesteld. Pas in 1581 kan Liefvelt zijn ambt effectief uitoefenen, na het overlijden van zijn voorganger Jan Scheyfve (†13 juni 1581), die eveneens de zijde van de Staten gekozen heeft, en nadat de Nederlanden koning Filips van zijn rechten hebben vervallen verklaard op 22 juni 1581. De oorlogsoperaties verplichten de raad van Brabant naar Antwerpen te verhuizen tot april 1583. Uit hoofde van zijn functie treedt Liefvelt op als commissaris bij het vernieuwen van de wet te Antwerpen in 1579, 1581 en 1583. In 1584 geeft hij de voorkeur aan de Spaanse koning, eerder dan aan Hendrik III van Frankrijk als vorst over de Nederlanden. Na de onderwerping van Brussel aan het Spaans regime wordt hij opnieuw raadsheer van Brabant. Zijn aanzien blijft groot, want in 1595 wordt hij samen met Masius (121) naar Middelburg gezonden voor onderhandelingen met het Noorden, bij welke gelegenheid hij vruchteloos pleit voor een verzoening met de wettige vorst. Hij was gehuwd met Maria Herdinck te Brussel op 8 aug.

1555. Na haar dood huwde hij Elisabeth Oliviers (na 1570), na wier overlijden hij hertrouwt met Maria t'Shertogen (†Brussel 6 okt. 1603). Uit zijn eerste huwelijk stamt de dichter Theoderick, de vertaler van Saluste du Bartas. Naast Van der Noot heeft ook Maximiliaan de Vriendt hem een gedicht opgedragen. Hij was heer van Hamme, Sint-Amands, Baasrode en Opdorp.
Lit.: Aa, XI, 427; AA, XVII, 334; XXIV, 248, 272, 414; XXVI, 384; BN, XII, 119-121 (Alphonse Wauters); Brulez, 220; Butkens, II, 371; Diercxsens, III, 658; A. Gaillard, *Le conseil de Brabant. Histoire, organisation, procédure*, Bruxelles, 1898-1902, I, 115; Guicciardini, 118a; NBW, IV, 504-508 (F.A.J. Dambre); Prims, VIII, 1ste boek, 163, 195; Ryckman-de Jonghe, I, 121-124.

4 *Cancellier van Braband:* het kanselierschap is het hoogste civiele ambt dat een Brabants ingezetene kan bekleden. De kanselier fungeert als eerste minister van de souverein en tevens als gouverneur over het gewest. Hij komt tussen bij het vernieuwen van de wet in de belangrijkste steden van het hertogdom. Voorts vertegenwoordigt hij de vorst in de Staten van Brabant. Als onontbeerlijke vereisten voor het bekleden van dit ambt gelden, naast de Brabantse nationaliteit, de graad van licentiaat in de rechten en de kennis van Frans, Nederlands en Latijn; zie Gaillard, *a.w.*, II, 165-220.

7 *veurslaeghs:* van te voren MNW, IX, 1087 (s.v. Voreslages)

9 *Soumen...:* de aangekondigde opwerpingen worden in directe rede weergegeven. De denkbeeldige opponent blijft aan het woord tot 47.
rasen: zich gedragen als een krankzinnige WNT, XII, 3de stuk, 423 (s.v. Razen)

10 *na Venegien gingh draghen fijn ghelasen:* fijn glaswerk zou dragen naar Venetië, voor: iets totaal overbodigs verrichten. Bij Ronsard staat voor dit vers [Porter] *A Corinthe des vesseaus* (35). Laumonier verklaart hierbij ‘vesseaus = vases d'airain’ (*STFM*, I, 110 noot 2). Nog uitvoeriger is Richelet (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 374): ‘...ou bien par les vaisseaux il entend, Ζάλχωματα Κορινθιουργιχὰ, qu'appelle Strabon, dont ceste Ville abondoit & excelloit sur toutes autres’. Van der Noot transponeert dit beeld naar zijn eigen tijd, en denkt hierbij onmiddellijk aan de soortgelijke industrie te

Venetië, waar de glasfabrieken van Murano reeds enkele eeuwen een zeer grote faam genieten.

11 *slecht:* dom WNT, XIV, 1616 (s.v. Slecht)

12 *in de volle Zee...:* een spreuk met dezelfde betekenis als in 10. Ronsards bron vindt men bij Laumonier, (t.a.p.): *In mare ferre aquam*, een zegswijze uit Erasmus, *Adagia.* De tekst luidt in *Adagia*, chil. I, cent. VII, nr. 57: ‘In syluam ligna ferre, est alique*m* iis rebus augere velle, quibus ipse maximè abundet...Eadem ratione dicimus, In mare deferre aquam’. (Citaat naar *Adagiorvm Des. Erasmi Roterodami chiliades qvatvor...*, Parisiis, 1579, 228).

13 *ghebreken:* haperen WNT, IV, 489 (s.v. Gebreken)

16 *Bedenckt v seluen:* denk daar eens goed over na WNT, II, 1163 (s.v. Bedenken)
opstel: opzet WNT, XI, 1261 (s.v. Opstel)

17 *Versindt:* Overweeg MNW, VIII, 2437 (s.v. Versinnen)

19 *goey konsten:* vertaling van Lat. *bonae artes*, bekwaamheden, die de vrije mens waardig zijn WNT, V, 318 (s.v. Goede Kunsten). Voor Van der Noots precieze mening, zie 4, waar enkele vereisten voor het kanselierschap vermeld worden volgens Gaillard, *a.w.*, II, 168.

20 *verstandt:* aangezien het hier gaat over rechterlijke autoriteiten, wordt hier wel bedoeld: het oordeel des onderscheids tussen goed en kwaad MNW, IX, 28 (s.v. Verstant)

22 *tot verblyden:* om ze (de geletterde heren) er blij mee te maken

25 *Die:* nl. kanselier Van Liefvelt

28 *D'oude Eeuwe:* de Gouden Eeuw; voor de mythologische uitleg, zie MAES 88.
wereld: era, tijdperk MNW, IX, 2218 (s.v. Werelt)

31 *Van waer:* hierbij behoort *oock*, vier woorden verder.

33 *Leeraer:* ‘Ongewoon is het gebruik van *leeraar* als vertaling van *doctor*’ WNT, VIII, 1308 (s.v. Leeraar)

34 *In alle consten goedt:* hangt af van *gheschickt* (33)

35 *vromighlijck:* dapper MNW, IX, 1411 (s.v. Vromichlike)

36 *Onwetendheydt:* volgens Laumonier (*STFM*, I, 75 noot 2) bedoelt Ronsard met *Le vilain monstre Ignorance* ‘l'esprit rétrograde du Moyen Age représenté par les suppôts de la Scolastique, hostiles à la Renaissance des Lettres, des Sciences et de la Philosophie’.

43 *waghe:* weegschaal, als zinnebeeld van recht en gerechtigheid MNW, IX, 1593 (s.v. Wage)

44 *toehoordt:* verdient WNT, XVII, 473 (s.v. Toehooren)
plaghe: straf WNT, XII, 2042 (s.v. Plaag)

48 *vroom:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

50 *schickelijck:* gepast WNT, XIV, 642 (s.v. Schikkelijk)

54 *Den welcken:* meew. voorwerp bij *toonen*

56 *VVeer...Oft* (58): Hetzij...Of MNW, IX, 1895 (s.v. Weder...of)
bequaem: bevallig, fraai WNT, II, 1647 (s.v. Bekwaam)

57 *felfs:* lees *selfs*
opghespronghen: als een opstijgende bron. De dichter behoudt dit beeld in de volgende verzen, waar hij handelt over de produkten van rijmelaars. Hun werken zijn *bedwonghen...t'seghens stroom* (58-59), wat betekent: gekunsteld, omdat zij de natuurlijke inspiratie niet de vrije loop laten. Wanneer zij daarenboven *soo saen verdrooghen* (59) blijkt hun dichterlijke bezieling slechts van korte duur te zijn geweest.

58 *verrast:* overrompeld, wanneer de natuurlijke aandrang verstikt wordt MNW, VIII, 2272 (s.v. Verrasschen)
vercrachtight: overweldigd, overmeesterd MNW, VIII, 1949 (s.v. Vercrachtigen)
bedwonghen: in toom gehouden WNT, II, 1267 (s.v. Bedwongen).
Deze drie deelwoorden zijn eigenlijk synoniemen.

59 *T'seghens windt, t'seghens stroom:* tegen de natuurlijke richting van wind en stroom in
die: antecedent is *werken* (56)
weer: terug, als herstelling van een vorige toestand (hier: toen er nog geen bron was),

zoals Lat. rursus MNW, IX, 1892 (s.v. Weder)

soo saen: zeer spoedig MNW, VII, 41-42 (s.v. Also saen)

60 *Ale:* lees *Als*

62 *Den welken:* datief meervoud. Meew. voorwerp bij *verstaen* (63)
wtsprake: mededeling MNW, VIII, 1059 (s.v. Utesprake)

63 *Nien:* nooit MNW, IV, 2393 (s.v. Niene)

67 *vroom:* zie 48

68 *veursichtigheydt:* voorzienigheid MNW, IX, 1074 (s.v. Voresichtichheit)

71 *Hieron:* Hiëro I (†466 v. Chr.), tiran van Gela en Syracuse op Sicilië

72 *ghelijke:* onderling gelijk, ritmisch overeenkomend 'Geheel met elkander overeenkomende in zekere hoedanigheden' WNT, IV, 1162 (s.v. Gelijk)

73 *Pindarum:* Pindarus (°ca. 518 v. Chr. †446), de grootste Griekse lierdichter.
die tydt: toenmaals WNT, XVII, 28 (Dien tijd)

veurstonde: verdedigde MNW, IX, 1105 (s.v. Vorestaen)

74 *Bacchilidem:* Bacchylides (°Ceos ca. 505 v. Chr. †450)
Grieks dichter uit de Peloponnesus, rivaal van Pindarus. Ronsard, aan wie Van der Noot deze geschiedenis ontleent, heeft Bacchylides als concurrent van Pindarus voorgesteld sinds 1560. In de editio princeps van Ronsards ode (1552) is deze rol toebedeeld aan Simonides van Ceos (°556 v. Chr. †468); zie Laumonier (*STFM*, III, 112 en noot 4 aldaar).
onbeleefdt van monde: met onheuse woorden WNT, X, 991 (s.v. Onbeleefd)

76 *Mecoenas:* zie MATTHIAS 255

77 *beschryuer:* Vergilius; de formulering is ingegeven door *Aeneis*, I, 1 en 5.

78 *Cythereams kint:* Aeneas als zoon van Anchises en Venus; de godin voert het epitheton Cytherea, afgeleid van het eiland Cythera, waar zij een beroemde tempel bezat.

79 *Veurstonden:* zie 73. Vergilius heeft de *Georgica* en de *Aeneis* geschreven respectievelijk op instigatie van Maecenas en Augustus.

80 *Bavius...Meuius:* zit APOLOGIE 225
verseeren: smart MNW, VIII, 2408 (s.v. Verseren)

81 *Hem: den beschryuer* (77)

87 *Vwer Eerweerdigheydt:* aanspreekvorm; in het WNT enkel gegeven als betiteling van geestelijken WNT, III, 3930 (s.v. Uwe eerwaardigheid)

92 *haer:* nl. *Heeren* en *liden* (90)

93 *ghy:* Liefvelt

95-98 Zie PEETERS 78-83

103 *Troyen*, *Ilyon:* Ilium is slechts een dichterlijke naam voor Troje. De samenbrenging van deze vier Griekse steden met Homerus, waarbij de vermelding van Smyrna en Athene naast Troje weinig zinvol schijnt, heeft Van der Noot wel ontleend aan de *Hymma d'Anuersa* van Paolo Alberto; zie APOLOGIE 193.

106 *Alexander:* zinspeling op de eerbied, betoond door Alexander voor het werk van Homerus, en door Grenerus reeds verhaald in de *Apod*, §28; zie *OE*, [17]-[18] en *DBE*, 186.

107 *vry:* voorzeker MNW, IX, 1321 (s.v. Vri)

108 *tracteren:* behandelen WNT, XVII, 1785 (s.v. Tracteeren)

110 *des:* hierom; genitief bij *bedancken*

112 *slecht:* eenvoudig WNT, XIV, 1615 (s.v. Slecht); zie ook GRAMMAY 37

115 *heeren:* de leden van de raad van Brabant. Dit college is in het bezit van belangrijke bevoegdheden. Het is zowel hof van beroep als rechtbank van eerste aanleg voor bepaalde geprivilegieerde standen als de adel en de staatsambtenaren. De Brabantse raad verleent naturalisaties en tracht een controle over de gemeentelijke administratie in het hertogdom uit te bouwen. Zie Gaillard, *a.w.*, II, 1-103.

116 *Meester:* sinds de Bourgondische hertogen laten de Brabantse raadsheren zich *maître* noemen. Pas wanneer de titel in bredere lagen van de bevolking verspreid raakt, zien zij van dit gebruik af; zie Gaillard, *a.w.*, II, 225

VVillem vander Noot (°ca. 1515 of 1520 †Brussel 31 dec. 1590 of 1 jan. 1591)
Zoon van Jeronimus en van Maria van Nassau (gehuwd te Breda op 27 mei 1498). Op 7 juli 1547 wordt hij surnumerair raadsheer van Brabant en op 22 mrt. 1569 gewoon raadsheer. In 1579 krijgt hij de functie van vice-luitenant van het leenhof van Brabant. Tijdens de opstand kiest hij de zijde van de Spaanse koning, zodat zijn goederen door de Staten verbeurd verklaard worden. Door open brieven van 4 feb. 1589 wordt hij tot ridder verheven. Hij was gehuwd met Margaretha de Raveschot.
Lit.: Azevedo, 8, 233; Gaillard, *a.w.*, III, 353; Guicciardini, 55a; Van den Leene, 1*2v; Ryckman-de Jonghe, III, 580-582; Sweertius, *Monvmenta*, 301.
Vice Cancellir: de oudst benoemde raadsheer tracht dikwijls deze titel vice-kanselier te voeren. Het centrale bestuur echter heeft zich een paar eeuwen lang hardnekkig daartegen verzet: pas in 1788 wordt de titel erkend. Gaillard kent dergelijke pogingen van de betrokken raadsheren eerst na 1585; zie Gaillard, *a.w.*, I, 124; II, 198.

118 *Peeter vander Noot* (°9 apr. 1520 †28 feb. 1577), heer van Oudergem, Watermaal en Bosvoorde.
Zoon van Adolf en van Philippote van Watermaal. Hij wordt eerst schepen van Brussel. Nadien wordt hij benoemd tot extraordinair raadsheer van Brabant, op 8 mrt. 1546 tot surnumerair en op 17 aug. 1558 tot gewoon raadsheer. In 1559 wordt hij heer van Watermaal. Hij was gehuwd met Anne de la Douve, en na haar dood hertrouwd met Catherine Schoofs, vrouwe van Ter Elst.
Lit.: Azevedo, 77, 319; Gaillard, *a.w.*, III, 352; Guicciardini, 55a; Ryckman-de Jonghe, III, 589-590.

119 *Ieronimus vander Noot* (°Brussel 21 sep. 1463 †aldaar 17 feb. 1541)

Zoon van Wouter en van Digne de Grimberghe (gezegd d'Assche). Op 10 feb. 1495 wordt hij ‘conseiller expectant’. Op 11 aug. 1499 volgt zijn benoeming tot gewoon raadslid met opvolgingsrecht voor het kanselierschap, bekleed door zijn vader. Aartshertog Karel verheft hem tot ridder op 23 jan. 1514. Na de ontslagneming van Wouter van der Noot wordt Jeronimus kanselier op 19 jan. 1515. Hij vervult deze functie tot 1531. In dat jaar is hij blind geworden, zodat hij ontslag neemt met behoud van het recht als plaatsvervangend voorzitter te fungeren wanneer de kanselier afwezig is. Op 27 mei 1498 is hij gehuwd met Maria van Nassau (†2 feb. 1521).
Lit.: Azevedo, 7; Gaillard, *a.w.*, II, 172, 212; Gailliard, I, 249; Ryckman-de Jonghe, I, 104-107; Sweertius, *Monvmenta*, 300.

120 *Augustijn vander Borcht* (°Leuven †1569 (?))

Zoon van Jan, heer van Smeyersberg, en van Jeanne de Berchem. In 1550 wordt hij aan de universiteit van zijn geboortestad vermeld als licentiaat in de rechten. In 1554-1556 en 1558 is hij schepen van Leuven, en in 1559 burgemeester. Hij wordt extraordinair raadslid van Brabant op 1 dec. 1559 en surnumerair op 13 jan. 1562. Op 16 sep. 1568 fungeert hij met Willem van der Noot als commissaris te Den Bosch bij het zoeken naar gepaste kandidaten voor het schepenambt. Hij was in 1543 gehuwd met Jeanne de Douvrin en na haar dood hertrouwd met Marguerite de Gottignies. Gaillard, en na hem Ryckman-de Jonghe plaatsen zijn overlijden in 1569. Ryckman-de Jonghe weten zelfs te melden dat hij op 31 juli 1570 opgevolgd wordt door Pieter Asseliers (III, 619).
Lit.: Gaillard, *a.w.*, III, 353-354; Guicciardini, 55a; L.P.L. Pirenne, ‘'s-Hertogenbosch tussen Atrecht en Utrecht. Staatkundige geschiedenis. 1576-1579’ in *Bijdragen tot de geschiedenis inzonderheid van het oud hertogdom Brabant* 43 (1960), 3de reeks, 12de deel, 72; Ryckman-de Jonghe, III, 599-600; Schillings, 408.

121 *Ian Baptista Masius* (°Antwerpen †29 juli 1618), heer van Bousval, La Loux en Ten Hove.
Zoon van Jacques en van Aleyde de la Tour et Tassis. Hij huwt Marie, dochter van Jean-Baptiste de Boischot, advocaat-fiscaal.

Op 2 mrt. 1574 wordt hij benoemd tot adjunct van zijn schoonvader met recht van opvolging. In 1579 volgt zijn benoeming tot gewoon raadsheer en in 1580 volgt hij Boischot op in diens functie. In 1616 doet hij afstand van zijn ambt van advocaat-fiscaal, zonder daarbij af te zien van zijn plaats als raadsheer.

Lit.: Aa, XII, 17; AA, XV, 364; Gaillard, *a.w.*, III, 356, 377; Guicciardini, 91b; Herckenrode, 1270; Ryckman-de Jonghe, III, 584, 658-659; Torrentius, II, 149.

Aduocaet Fiscael: de advocaat-fiscaal bepleit de rechten van de souverein in mogelijke processen. Alle aanvragen voor octrooien, beneficiën en privileges worden door hem nagezien met het oog op een mogelijke prejudicie tegenover het recht van de vorst. Hij houdt toezicht over alle rechterlijke autoriteiten en waakt over de toepassing der ordonnantiën betreffende de rechtspraak; zie Gaillard, *a.w.*, II, 326-346.

122 *Ian Asselliers:* Jan van Asseliers (°Antwerpen 1522 †1584)

Oudste zoon van Ghislain en van Jacqueline Elouts. Hij wordt ingeschreven als student te Leuven in nov. 1546. Jan wordt er doctor in de rechten en reist nadien doorheen Italië, Frankrijk en Duitsland. In 1556 wordt hij benoemd tot stadssecretaris te Antwerpen, ter vervanging van een aangehuwd familielid, de bekende Jacob van Wesenbeke. In feb. van hetzelfde jaar huwt hij met Margarita van Duysborch (gezegd Rollebuck). Na haar dood sluit hij een tweede huwelijk met Maria van Bourgondien. In 1567 wordt Asseliers onder de Antwerpse katholieken geteld, wat hem niet belet zich aan de zijde van de opstandige Staten te scharen. In 1577 is hij gedeputeerde van Antwerpen in de Staten-Generaal, en op 21 dec. van hetzelfde jaar wordt hij eerste secretaris van de hoge vergadering. In 1579 volgt hij Pottelsberghe op als audiëncier. Na deze datum ontmoeten wij hem dikwijls te Antwerpen als commissaris bij het vernieuwen van de wet en voor het visiteren der stadsrekeningen. In 1584 wordt hij als ambassadeur naar Frankrijk gezonden om Hendrik III de souvereiniteit over de Nederlanden aan te bieden.

Lit.: Aa, I, 413; AA, V, 231, 282-283; IX, 408 en noot 2 aldaar; XVIII, 277; XXII, 218; XXIV, 276; XXVI, 146; Azevedo, 441; BN, I, 501-503 (P. Génard); Diercxsens, V, 36; Guicciardini, 76b; Prims, *Antwerpiensia* V, 130; Schillings, 335; Howard J. Slenk, ‘Christopher Plantin and the States General: some new documents’, in *De Gulden Passer* 43 (1965), 256 noot 21; Sweertius, 388.

123 *Charles Bourgois:* Charles - Pierre de Bourgeois (°Brussel ca. 1549 (Azevedo: 1554) †aldaar 19 nov. (Azevedo: 1 nov.) 1633)
Zoon van Sebastien en van Julienne Asseliers. Hij wordt op 25 feb. 1568 als student ingeschreven aan de Leuvense universiteit en behoort er tot de ‘Porcenses divites’. Op 23 feb. 1579 wordt hij raadsheer in de raad van Brabant. Hij is vooral belast met de homologatie van de costumen der Brabantse steden. Op 13 juni 1615 wordt hij aanvaard in het Brusselse geslacht s'Leeuws. Door open brieven van 15 sep. 1629 wordt hem de titel ridder verleend. Op 13 mrt. 1580 (Azevedo: 1584) is Bourgeois gehuwd met Adrienne van der Noot, dochter van Willem (116) en van Margaretha de Raveschot. Anne de Bourgeois, tweede dochter van Charles, (†11 nov. 1636) zal huwen met Michiel Boot (PARDO 338).
Lit.: Azevedo, 9, 233, 441, 442; Butkens, *Suppl.* I, 133; Gaillard, *a.w.*, III, 355; Gailliard, II, 386; Van den Leene, 2*2^{v}; E. Lejour, *Inventaire des archives de la Famille van der Noot*, Bruxelles, 1954, 35; Ryckman-de Jonghe, III, 660-663; Schillings, 734; Sweertius, *Monvmenta*, 387.

124 *Raedts' Heeren:* enkel de vorst of zijn gouverneur-generaal spraken hen aan als *raedsluyden*, alle anderen, ook de kanselier, gebruikten als aanspreekvorm *raedsheeren*; zie Gaillard, *a.w.*, II, 230, en voor hun bevoegdheden *Ibid.*, II, 221-254.

127-133 is aan Ronsard ontleend, maar de verhaalde feiten zijn in Van der Noots tijd gemeengoed. Hij heeft dezelfde voorstelling eveneens aangetroffen bij Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1585, 7^{r-v} en bij Alciati, 278.
Moysen: meewerkend voorwerp

128 *sonder beletten:* zonder verhindering in de uitvoering van deze opdracht MNW, I, 843 (s.v. Beletten)

129	*Creten:* Kreta
130	*veurmaels:* vroeger MNW, IX, 1020 (s.v. Voremaels)
133	*Lacenen:* in navolging van Ronsards *la ville de Lacene* (v. 471), waar de Fransman misleid werd door het Lat. adjectief *Lacaena*, meent Van der Noot dat hier een stad bedoeld wordt in plaats van de landstreek Lacedaemon (Sparta). *betrachten:* tussenkomst, ‘iets behartigen’ WNT, II, 2238 (s.v. Betrachten)
134-135	vindt men reeds in *Ext*, 1370-1371 in *OE*, [94]
138	*De selue:* nl. *wetten* (136) *beuryden:* behoeden WNT, II, 2362 (s.v. Bevrijden)
141	*De helsche furien:* de Erinyen of wraakgodinnen, voorgesteld als drie zusters: Alecto, Tisiphone en Megaera, stijgen oorspronkelijk uit de onderwereld op om vergrijpen tegen het asielrecht, moord op verwanten of meineed te wreken en de misdadiger rusteloos te achtervolgen.
142	*Athe:* afgeleid van Gr. ἄτη, de godin der verbijstering, der verblinding; zie Homerus, *Ilias*, XIX, 88 e.v.
143	*Ketterijen:* weer katholiek?
145	*te hants:* nu WNT, XVI, 1758 (s.v. Thans...Tehants)
147	*goederhande:* vriendelijk WNT, V, 348 (s.v. Goederhand)
151	*snydende:* scherp. Dit adjectief is hier wel toepasselijk gebruikt, omdat Justitia steeds niet ontbloot zwaard afgebeeld wordt. WNT, XIV, 2339 (s.v. Snijden)
152	*schael:* weegschaal WNT, XIV, 132 (s.v. Schaal)
154	*blaffen:* van mensen: ‘In toepassing op de uitingen van...benijders’ WNT, II, 2773 (s.v. Blaffen)

155	*Aen te sien cleyn oft groot:* De daden te beoordelen volgens de maatschappelijke status van de dader WNT, Suppl. I, 216 (s.v. Aanzien)
164	*der Olyuen:* genitief bij *Croonen* *Croonen:* genitief na *weerdt.* Krans, dikwijls als ereprijs WNT, VIII, 344 (s.v. Kroon)
165	*Goden:* worden hiermee de twee godinnen Justitia en Pax (163-164) bedoeld, of slaat dit woord op dezelfde personen als *Rechters en Heeren*? In dit geval betekent het ‘regenten, als de van God gestelde, geordineerde Machten’ WNT V, 187 (s.v. God); vgl. *Ps.* 81:1.
167	*als:* voegwoord van hoedanigheid, als bijstelling bij het object *v* WNT, II, 255 (s.v. Als) *als veursightigh in d'wercken:* als aan wie verstandig te werk gaat MNW, IX, 1073 (s.v. Voresichtich)
168	*wysen:* een vonnis, een oordeel wijzen MNW, IX, 2688 (s.v. Wisen) *deurmercken:* doorzien, doorgronden MNW, II, 330 (s.v. Doremerken)
170	*Toetsteen:* ‘een bepaalde variëteit van kiezellei van een zwarte of...donkere kleur, die gebezigd wordt om het gehalte van goud...vast te stellen’ WNT, XVII, 784 (s.v. Toetssteen) *wijst:* aantoont MNW, IX, 2687 (s.v. Wisen)
171	*VVeer:* zie 56 *sonder van 't goudt te wesen:* zonder zelf van goud te zijn, bepaling bij *Toetsteen.*
172	*Verergherdt:* onzuiver gemaakt, bepaling bij *goudt* (171) MNW, VIII, 1711 en 1441 (s.v. Verergeren...Verargeren)
173	*slecht:* zie 112
178-179	*eerste Secretaris en Audiencir:* de audiëncier is de voornaamste ambtenaar in het secretariaat van de geheime raad. Hij is de eerste secretaris van deze instelling en controleert als dusdanig de aanwezigheid van de raadsleden en de overige ambtenaren. De audiëncier stelt vele brieven op die van deze raad uitgaan, en zegelt eveneens de bescheiden. Tevens fungeert hij als ‘secrétaire seul signant en finances’ in de raad van financiën, wat betekent dat hij voor alle open brieven de ondertekenende secretaris is. Ook tot de raad van state krijgt hij soms toegang; zie Baelde, 119 en 129.

182	*Veur-mael:* zie 130
183-184	Ontleend aan Ronsard (zie Bronnen) of rechtstreeks aan Horatius, *Carmina*, III, iii, 1-8
184	*Verladen:* Kommervol, gedrukt MNW, VIII, 1963 (s.v. Verladen)
188	*Daer groot verlangh aen leght:* waaraan groot belang verbonden is MNW, VIII, 1969 en 1974 (Verlang...Verlanc) en WNT, VIII, 2179 (s.v. Liggen aan iets)
190	*t'ghemeyn volck:* deel van de opsomming, begonnen bij *Heeren* (189)
191	*Die:* antecedent *Saken* (189)
196	*Ioufvrou':* vrouw van aanzienlijke stand WNT, VII, 496 (s.v. Juffrouw...Jouffrouw) *Marie van Bourgonien* Na het overlijden van Margarita van Duysborch wordt zij de tweede echtgenote van Jan van Asseliers. Na zijn dood (1584) hertrouwt zij met Lanseloot Boote (CRABBE 212). Het is geen toeval dat Van der Noot haar als enige vrouw bezingt te midden van een bij uitstek mannelijk publiek, bestaande uit leden der voornaamste juridische organen in de Nederlanden. Blijkens DISCOVRS 138 heeft hij de gastvrijheid van de audiëncier genoten, waarbij dit gedicht zeer goed kan dienst doen als een attentie aan het adres van de gastvrouw. Lit.: Azevedo, 441.
198	*Nepenthe:* een plant die het morele leed doet verdwijnen volgens Homerus, *Odyssee*, IV, 219 e.v. Zie Richelet (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 225^{v}): '*Auecque son Nepenthe*] Cecy se doit apprendre du 4. liure de l'Odyssee, où Helene pour faire passer la melancholie de Telemach luy verse à table du Nepenthe, sorte de drogue qui garde de sentir mal, & qui charme la douleur'; zie ook Laumonier (*STFM*, IV, 101 noot 1 en XVII, 198 noot 4, alwaar verkeerdelijk verwezen wordt naar I, 101 in plaats van naar het voorafgaande citaat).
199	*ghedachtigh ben:* denk aan (hier: de stemming van 198) WNT, IV, 577 (s.v. Gedachtig)
204	*t'allen keere:* steeds WNT, VII, 1966 (s.v. T'allen keere)

205 *Dinende:* bijvoeglijke bepaling bij *Hiusvrou'* (203)

206 *maerten:* dienstmeiden WNT, IX, 49 (s.v. Maart)
cnapen: huisknechten WNT, VII, 4466 (s.v. Knaap)

208 *Porcia:* oudste dochter van Cato Uticensis en diens eerste vrouw Atilia. Zij huwde Marcus Brutus en stond hem trouw terzijde na de moord op Caesar. Toen de situatie voor haar man hopeloos scheen, pleegde zij zelfmoord; zie Pauly-Wissowa, 34. Halbband, 216-218 (Franz Miltner).
Cornelia: dochter van Scipio Africanus, vrouw van Tib. Sempronius Gracchus en moeder van de Gracchen.

209 *deughdt:* kuisheid WNT, III, 2444 (s.v. Deugd)

213 *Arnault Sasbaut:* Arnold Sasbout

(°'s-Gravenhage †aldaar 1583), heer van Spalant.

Zoon van Joost (°1487 †1546) en van Catharina van der Meer. Hij wordt als student in de rechten aan de Leuvense universiteit ingeschreven op 15 jan. 1532. Op 14 aug. 1538 keert hij naar Den Haag terug, waar hij op 30 nov. 1543 tot raad-extraordinaris in het hof van Holland benoemd wordt. Zijn aanstelling tot raad-ordinaris volgt op 3 juni 1545. Bij de komst van Alva treedt hij in Holland op als koninklijk commissaris voor de zaken der troebelen. Zo is hij in 1567 en 1568 te Leiden werkzaam ter beteugeling der ketterij. In 1569 wordt hij kanselier van Gelderland. Op 12 mrt. 1575 stelt Requesens Sasbout voor als hoofd-voorzitter van de geheime raad. Filips II aanvaardt dit voorstel en benoemt hem op 8 sep. 1575. In hetzelfde jaar neemt hij deel aan de vredehandel te Breda als een der drie koninklijke commissarissen, maar zijn rol is bij deze gelegenheid weinig opvallend: Sasbout is meer jurist dan staatsman. Na de dood van Requesens (†5 mrt. 1576) neemt de raad van state het bewind op zich. Daar dit college nog slechts uit drie leden bestond, Viglius, Berlaymont en Aarschot, vult het zichzelf aan; Sasbout wordt gewoon lid op 24 mrt. 1576. Na de gevangenneming (4 sep.) en invrijheidstelling (15 sep.) van de raad van state trekt Sasbout naar het Noorden. Wanneer don Juan de geheime raad reorganiseert en enkel die leden behoudt, die blijk van loyaliteit gegeven hebben, ziet

men Sasbout niet meer verschijnen. Baelde noteert (t.a.p.): 'Om niet begrijpelijke redenen werd in 79 niettemin zijn wedde uitbetaald voor het jaar lopende van 24 mrt 1578 tot 23 mrt 1579'. Is het niet mogelijk dat hij gedurende deze periode zijn functies hervat heeft, wat zijn aanwezigheid onder de overige personaliteiten van dit vel slechts zou bevestigen?

Met de Latijnse literatuur blijkt hij goed vertrouwd: in 1539 wordt hem opgedragen *Epitome primi libri de inventione dialectica Rodolphi Agricolae Phrysij, adiectis sane quam appositis in singulos locos exemplis, per Alardum Aemstelredamum*, Parisiis, 1539. Zelf schrijft hij een Latijns distichon op de marteldood van Cornelius Musius te Delft (†10 dec. 1572). Sasbout is tweemaal gehuwd geweest: eerst met Maria van Heermale, daarna met Petronella de Huyter.

Lit.: Aa, XVII, 131-132; Baelde, 304; BN, XXI, 424-425 (Baron de Borchgrave); XXXII, 656-658 (Marc Lefèvre); NNBW, II, 1264-1265 (Van Kuyk); P. Noordeloos, *Cornelis Musius* [*Mr Cornelis Muys*] *pater van Sint Agatha te Delft...*, Utrecht-Antwerpen, 1955, 143.

President: aanvankelijk waren de functies van hoofd en voorzitter van de geheime raad gesplitst, maar sinds 1540 fungeert enkel nog één persoon als hoofd-voorzitter; Baelde, 87.

214 *Secreten Raedt:* de geheime raad is uitsluitend uit juristen samengesteld; hij zorgt dan ook voor de redactie en het uitgeven der ordonnantiën en geeft advies aan de andere collaterale raden. Binnen de drie raden is de geheime raad het bestuursorganisme bij uitstek. Als hoogste gerechtelijke instantie oefent deze raad controle uit over alle gerechtelijke organismen in de Nederlanden. Alle zaken in verband met het hof, de 'casus reservati' en verschillende gevallen van hoger beroep vallen onder zijn onmiddellijke jurisdictie. Ten slotte beheert de geheime raad souvereiniteitsrechten: hij kent octrooien en privileges toe, en verleent advies bij genadeverleningen en kwijtscheldingen; zie Baelde, 38-48.

215 *Ardt:* natuur als scheppende kracht WNT, Suppl. I, 234 (s.v. Aard); zie ook *LvB*, 40 noot bij *4, 23 en *OE*, [272] noot bij *CB*, 779.

217	*beroepingh:* datgene waartoe iemand geroepen is, het hem toebedeelde werk WNT, II, 1913 (s.v. Beroeping)
218	*Dat heur meest noodigh is:* lijdende-voorwerpszin
221	*voordts aen:* eveneens MNW, IX, 1174 (s.v. Vortaen)
222	*practijke:* geregelde bezigheid, voortdurende werkzaamheid in het maatschappelijk leven WNT, XII, 3830 (s.v. Practijk)
224	*als de blye:* zalig, op een zalige manier WNT, II, 2829 en F.A. Stoett, *Middelnederlandsche Spraakkunst. Syntaxis*, 's-Gravenhage, 1923, 116, §76.
227	*heet oft coudt:* zie VOORWERK 1580-1581 19-20 *crancten:* ziekten WNT, VIII, 98 (s.v. Krankte)
230	*Sterckheydt...Veursightigheyd:* de kardinale deugden *fortitudo* en *prudentia*
236	*wijsselijck:* bijwoord bij *bedinen* (237)
238	*t'hius houden:* het huisbestier voeren WNT, VI, 1233 (s.v. Huis houden), als omschreven door Cornelius Valerius, *Ethicae, sev de moribvs philosophiae brevis et perspicva descriptio*, Antverpiae, 1568, 27: 'quam Graeci vocant οἰχονομιχὴν, id est rationem bene gubernandae familiae'; zie ook PARDO 33.
240	*treken:* listen, bedriegerijen WNT, XVII, 2282 (s.v. Treek)
242-243	*die standtvastigh ghepresen Beuonden wordt:* wie geprezen wordt om zijn standvastigheid; letterlijk: wie ondervonden wordt geprezen te zijn om...WNT, II, 2336 (s.v. Bevinden)
243	*beruren:* verontrusten WNT, II, 1917 (s.v. Beroeren)
244	*vry:* rustig, gerust MNW, IX, 1316 (s.v. Vri) *sonder truren:* volgens het MNW is *truren* in deze uitdrukking een substantief *treur* MNW, VIII, 752 en 688 (s.v. Zonder trueren)
250	*Dees werken:* slaat duidelijk op de verzamelbundel, opgedragen aan Sasbout, en bevattende: *PW* + *CB/Abr* + *LvB.*

252 *Nicolaes Micault* (°Brussel 17 sep. 1518 †aldaar 16 aug. 1589), heer van Indevelde en Oosterstein.

Jongere zoon van Jean. Hij studeert rechten te Leuven en te Bologna. Op 28 jan. 1555 wordt hij gewoon raadsheer in de geheime raad. Micault legt de eed af in handen van Viglius op 11 apr., nadat zijn benoeming door de raad van financiën op 8 feb. geverifieerd is. Zijn benoeming tot 'lieutenant-garde-chartes' volgt op 22 juni 1568. Door open brieven van 18 mei 1572 wordt hij 'commissaire général des vivres' voor de Spaanse troepen in de Nederlanden. Ook is hij erfelijk *praefectus* van Binche. De zusters van Karel V, Maria en Eleonora, belasten Micault met verschillende diplomatieke opdrachten. Hij is in actieve dienst tot 1577. Nadien blijft zijn aanzien groot, want tijdens het beleg van Brussel in 1585 wordt hij met zestien andere notabelen naar Beveren gestuurd, om in naam van de stad en het garnizoen te onderhandelen met Farnese over gunstige capitulatievoorwaarden.

Micault bezat literaire belangstelling. Petrus Nannius noemt hem 'vir insigniter eruditus ac vere humanus' en draagt hem op *Declamatio quodlibetica de aeternitate mundi*, Lovanii, 1549. Micault was ook nauw bevriend met Viglius, maar vooral met Ogier de Busbecq. Nog op 10 feb. 1589 schrijft Plantin aan hem over mogelijke uitgaven van de Vlaamse diplomaat. Micault was gehuwd met Maria Boisot, dochter van Pieter, thesaurier-generaal.

Lit.: Aa, XII, 823; Baelde, 284-285; Herckenrode, 1369; Plantin, *Corr.*, VIII-IX, 492; J.-Th. de Raadt en Emile de Munck, *Les Micault belges. Leurs portraits et leur histoire*, Bruxelles, 1889, 32; Abraham Ortelius, *Epistvlae.* Edidit Joannes Henricvs Hessels, Cantabrigiae, 1887, 304, 905.

256-262 *amplificatio* van de volgende passus uit Aristoteles, *Politica*, liber 1, caput 2: 'Vt enim homo si omnibus suis partibus & numeris perfectus absolutusque sit, multo caeteris animantibus antecellit: sic si a lege & iustitia remotus sit, nulla ferarum fraus est tanta, nulla malitia, que possit cum eius malitia contendere'. Enkel de negatieve helft van deze constatering vinden wij in *Ethica*, liber 7, caput 6: 'Nam homo si prauus sit, plura infinitis partibus de-

trimenta & incommoda, quam fera inferre potest' (citaten naar de *Opera omnia*, Basileae, 1563).

257 *hrecht:* lees *recht*

260 *diren vremdt:* dieren, die ons totaal onbekend zijn; 'onbekend' MNW, IX, 1290 (s.v. Vremt)

261 *en reden tot verchiren:* en reden voor eerbetoon MNW, VIII, 2428 (s.v. Versieren). Dit zindeel hangt af van *Alsoo is oock de mensch* (259).

269 *Charles de Rijm* (°Gent 11 sep. 1533 †aldaar 13 apr. 1584), heer van Eeckenbeke, Schuervelt en Bellem.
Zoon van Gerard en van Barbe Clayssone van Wallebeke. Hij studeert te Leuven en te Bologna, waar hij in 1555 de graad van doctor in de rechten behaalt. Bij zijn terugkeer in de Nederlanden wordt hij nog in hetzelfde jaar benoemd tot raadsheer in de raad van Luxemburg. Keizer Maximiliaan II zendt hem om zijn talenkennis en juridische onderlegdheid naar Constantinopel als gezant bij de Porte. Rijm verblijft er iets meer dan vier jaar en slaagt erin een wapenstilstand voor acht jaar af te sluiten. In 1573 stelt Viglius hem voor als raadsheer in de geheime raad en Filips II benoemt hem in 1574. Sedert 13 aug. 1575 verblijft hij opnieuw in zijn geboortestad. Tijdens het calvinistisch bewind te Gent wordt hij aanvankelijk niet verontrust tot de komst van Hembyze. Deze laatste laat Rijm en andere prominente katholieken in arrest nemen op 30 okt. 1583. In 1584 bewerkt hij de verzoening van de stad Gent met Farnese. Rijms poëtische en oratorische gaven worden door latere biografen geroemd.
Charles de Rijm is tweemaal gehuwd geweest, een eerste maal (1563) met Catherine van Brussel (†18 mei 1567), dochter van Filibert, en daarna met Elizabeth de Locquenghien.
Lit.: Baelde, 303; BN, XX, 677-680 (V. Fris); Herckenrode, 1709; *Reyse van Bruussele vut Brabant te Constantinopels in Thracyen en Reyse van Weenen in Hoosteryc te Constantinopels in Thracyen.* Twee reisjournaals uit de jaren 1570-1585 door S. de Vriendt, Gent, 1971, 7-8.

274 *voorderlijck:* voordelig MNW, IX, 922 (s.v. Vorderlijc)
nut: nuttig WNT, IX, 2219 (s.v. Nut)

275 *Demades:* Van der Noot roemt hier het improvisatorisch talent van de Griekse redenaar en politicus Demades (°ca. 380 v. Chr. †319) tegenover de bedachtzame welsprekendheid van zijn tijdgenoot Demosthenes, die zelf enkel het woord nam na langdurige voorbereiding van zijn redevoeringen, op welk laatste procédé gezinspeeld wordt in 273; zie Plutarchus, *Vita Demosthenis*, cap. VIII en X.

276 *versochtheydt:* ervarenheid MNW, VIII, 2493 (s.v. Versochticheit)

279 *Versocht:* Bezocht MNW, VIII, 2496 (s.v. Versoeken)

279-280 *Mineruams panden...hebt verpacht:* de talenten, u door Minerva geleend, rijkelijk rente hebt laten opbrengen

282 *den Turck:* aan de sultan VD, 2109 (s.v. De Grote Turk)
vermonden: voorstellen, mondeling meedelen MNW, VIII, 2165 (s.v. Vermonden)

283 *tydt:* wapenstilstand
goedt begheeren: wil, letterlijke vertaling van de geijkte Franse formule; 'Tel est notre plaisir ou notre bon plaisir, formule de lettres de chancellerie, par laquelle le roi marquait sa volonté dans les édits' Littré, V, 1973 (s.v. Plaisir); bijstelling bij *tydt.*

285 *eruarendtheydt:* zie Homerus, *Odyssee*, I, 3

Pruenen (1584-1585)

Ontstaan

Dit laatstgedrukte vel der *PW* 1580-1585 is tevens het enige dat in zijn geheel aan één man is opgedragen. Een rechtstreekse aanleiding voor het ontstaan van dit eerbetoon leest men niet in de

tekst, maar dergelijke verantwoording is t.a.v. het gevierde personage eigenlijk overbodig: als koopman, magistraat en kunstkenner is Cornelis Pruenen een der belangrijkste figuren in het Antwerps aristocratisch milieu. In de periode waarin Van der Noot hem huldigt, begint Pruenens ster weer te rijzen op politiek gebied: als katholiek was hij voor het laatst schepen in 1582, waarna hij geen enkel officieel stedelijk ambt meer vervult vóór de overgave van de stad aan Farnese; in de maanden onmiddellijk vóór deze gebeurtenis treedt hij automatisch terug op de voorgrond als mogelijk invloedrijk machthebber onder een hersteld Spaans regime. In de volgende jaren is hij dan ook herhaaldelijk weer in het schepencollege opgenomen.

Inhoud

- Ode (6-112)
  Pruenen is onderlegd in alle *artes liberales*, vooral in de muziek, die dan ook extra vermeld wordt (42-58). Welk schril contrast met de gierigaard, die roemloos uit dit leven scheidt (65-85)! Daarentegen kan Van der Noot aan Pruenen de poëtische onsterfelijkheid waarborgen (87-112).
- Epigramme (114-121)
  Situering van deze gedichten aan Pruenen in het groter geheel der *PW.*
- A monsievr...(124-193)

1) Van der Noot bezingt Pruenen omdat de poëten de rol toebedeeld is, vooraanstaande stervelingen te huldigen (124-137).
2) Het merendeel der machtigen schraapt echter enkel geld bijeen, zonder dit te besteden aan de dichters (138-154).
3) Hoe anders is echter de reactie van ‘L'homme bien auisé’ (155), die gul ronddeelt aan vrienden en dichters, en dit om het bekende argument *Vixere fortes ante Agamemnona multi* (155-176).
4) Lof van Pruenen om zijn kennissen, mildheid en rijkdom (177-193).

Bronnen

Voor de Nederlandse ode heeft Van der Noot geput uit het *Epitalameon* en zelfs nog uit *Het Bosken*:

19-20	=	*Au...marquis de Northampton*, 9-10 (Smit-Vermeer, 53)	
24-27	=	*Aenden selvighen H. Otto van Vicht*,	7-10 (Smit-Hellinga, 28)
28-31			13-16
42-45			37-40
47			41
49			42
60-63			43-46
65			47
67			48
87-90			49-52

91-94	55-58
96-99	61-64
101	65
103	66
105-108	67-70

Zowel de gedachtengang der Franse ode als ettelijke verzen van dit gedicht stammen uit een elegie van Claude Turrin, *Les oevvres poetiqves*, Paris, 1572, 30ᵛ-32ᵛ. Ten slotte is er een enkele reminiscentie aan Ronsard genoteerd.

132-141	=	Turrin, *Les Charites*,	1-12
142, 144-145			21-23
146-150			25-32

152-163		39-50
164		55
170-171		58-60
183	=	Ronsard, *A un sien ami fasché de suivre la court*, 2 (*STFM*, II, 192)

Verklarende aantekeningen

2 *veursinighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich)

Cornelis, Pruenen (Pruynen) (°ca. 1533 †Antwerpen 24 mrt. 1598)
Zoon van Arnold en van Maria van Bomberghen. Op 28 jan. 1549 wordt hij ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. In 1574 is hij reeds een der rijkste kooplieden te Antwerpen: als zodanig betaalt hij 1.500 pond Art. in de lening voor de Spaanse soldaten. Op 9 juni 1578 betaalt hij met een compagnon 6.000 gulden in een nieuwe lening, en in 1579 is hij een der vijftien uitverkorenen, die in de lening van 52.000 gulden driemaal 1.000 gulden moeten opbrengen. Nog in april 1582 leent hij de stad 1.800 gulden van de nodige 6.000 voor een afscheidsgeschenk aan Anjou (zie GRAMMAY 2). Pruenen vervult natuurlijk herhaaldelijk officiële functies: van 1577 tot 1580 en van 1585 tot 1586 is hij thesaurier, in de jaren 1581, 1582, 1592, 1593 en 1597 vervult hij het ambt van schepen. In 1585 maakt hij als oud-schepen deel uit van de commissie, die namens de magistraat met Farnese gaat onderhandelen.
Pruenen is een zeer ontwikkeld man, vriend van Arias Montanus en Justus Lipsius, aan wie hij zeldzame planten verschaft. Torrentius draagt hem zijn editie van Suetonius op, en zelf levert Pruenen een bijdrage in het album van Ortelius. Hij bezit een meer dan gewone belangstelling voor de muziek: Cornelis Verdonck (MAES 6) staat bijna twintig jaar (1579-1598) in zijn dienst. Hubert Waelrant (MAES 5) en Séverin Cornet dragen hem muziekbundels op.
Torrentius, die in Pruenen terecht een van zijn weinige vrienden te Antwerpen zag, roemt hem als volgt: 'Nec profecto in tam celebri civitate quemquam adhuc repperi qui hospitem illum [Pruenen] vel moribus vel civili prudentia vel totius vitae elegantia (addam

etiam latinae linguae peritia) anteiret' (Torrentius, I, 472). Dit belet niet dat Pruenen, evenals andere katholieken, die tijdens het calvinistisch bewind het schepenschap bekleed hebben, amnestie en kerkelijke absolutie nodig heeft na 1585. Zijn zuster Isabella is gehuwd met Jean de Cordes; hun zonen Arnold, Jacques en Jan zijn dan ook de erfgenamen van Cornelis Pruenen, wanneer hij ongehuwd overlijdt in 1598.
Lit.: AA, V en VI, passim; IX, 419; XII, 132; XIII, 395; XV, 85; XVII, 398 noot 1; XVIII, 321; XXII, 227; XXIV, 248, 297, 342, 361, passim; Paul Bergmans, 'La biographie du compositeur Corneille Verdonck (1563-1625). Etude critique', in *Bulletins de l'Académie royale de Belgique. Classe des beaux-arts*, 1915-1918, 140; Brulez, 222; G. van Doorslaer, 'Séverin Cornet, compositeur - maître de chapelle (†1530-1582)', in *De Gulden Passer* 3 (1925), 175; Aloïs Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet, *Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564-1606*, Anvers, 1968, 531; Aloïs Gerlo, Irène Vertessen en Hendrik D.L. Vervliet, 'La correspondance inédite de Juste Lipse conservée au musée Plantin-Moretus', in *De Gulden Passer* 42 (1964), 58-59; Grafschriften, I, 410; Abraham Ortelius, *Album amicorum.* Edition facsimile avec notes et traduction par Jean Puraye, in *De Gulden Passer* 45 (1967), 79^{r} en 46 (1968), 62; Plantin, *do*, VIII-IX, 603, 622, 1303, 1334, 1339; Schillings, 380; Torrentius, passim.
Thresorier: Guicciardini, 76a: 'Des Tresoriers ampt is / den schat der Ghemeynten te besorghen ende te bedienen / het incomen te doen inbrenghen / ende de ghemeyne schulden te doen betale*n* / met wete van Borghemeesters ende Schepenen'.

11 *voeydt:* zie *Ps.* 144:16

13 *Die hy...:* en om daarnaast ook hem te loven, aan wie God de meeste deugden schenkt.

17 *schiere:* snel WNT, XIV, 562 (s.v. Schier)

22 *leerdt:* aanleert WNT, VIII, 1314 (s.v. Leeren)

25 *ghegrondt:* hij kent de verschillende filosofische systemen.

28 *secreten:* een goddelijke boodschap geldt enkel voor uitverkorenen: zie Alciati, 18: ‘Omnes quotquot vetustis temporibus de rebus diuinis aliquid scriptis mandarunt, tam Barbari quàm Graeci, rerum principia occulta esse voluerunt, & ipsum verum (τ᾽αληθὲς) aenigmatis, signis, symbolis, & allegoricis quibusdam figuris tradiderunt’.

29 *Profeten:* voor hun gelijkstelling met de dichters, zie APOLOGIE 388.

31 *verfraeyt:* verheugt MNW, VIII, 1719 (s.v. Verfraeyen)

33 *Rechten:* is dit de studierichting, die Pruenen te Leuven gekozen heeft?

35 De uitdrukking *frisch van persoone* komt o.a. in *CB*, 146 (*OE*, [156]) voor, waar zij letterlijk kan worden opgevat; hier betekent het eerder: gezond.

36 *Retorykelyck:* overeenkomstig de regels der klassieke rhetorica; Van der Noot heeft de bestaande term ‘Rethorijclijc’, d.i. overeenkomstig de (regels der) rederijkkunst (RG, 359), een meer aangepaste betekenis verleend.

37 *vut-sprake:* scheidsrechterlijke uitspraak, oordeel MNW, VIII, 1059 (s.v. Utesprake)

38 *En (met) schriften:* En met (37) behulp van handboeken

39 *duyuster sake:* moeilijk verklaarbare passage WNT, III, 3599 (s.v. Duister)

40 *hoe dat gaet:* wat de juiste toedracht hiervan is WNT, IV, 79 (s.v. Gaan)

42 *v...verfraeyen:* zie 31

45 *onuerneerdt:* in Smit-Hellinga, 41 verklaard als: ‘zonder daarbij (door onkunde) een nederlaag te lijden’.

47 en 49 zijn beide bepalingen bij *paeyen* (44); daarentegen hangen de bepalingen na *op* in 46 en 48 af van *Spelend'* (46).

51 *ver-garen:* bijeenkomen MNW, VIII, 1722 (s.v. Vergaderen); Pruenens biografie bevestigt de muzikale belangstelling, die Van der Noot hem hier toeschrijft.

52 *beste:* hoort bij *Kunstenaers* (53)

54 *ghesindt:* welgezind WNT, IV, 2223 (s.v. Gezind), of drukfout voor ghes*w*indt?

55 *hy:* toegelicht in het tweede halfvers van 56

56 *dies':* = die des, die hiervan
hem verstaet: verstand, begrip heeft MNW, IX, 13 (s.v. Verstaen)

60 *als dé vrye:* voortreffelijk WNT, Suppl. I, 977 (s.v. Als) en MNW, IX, 1312 (s.v. Vri)

63 *roock:* zie *Ps.* 101:4

66 *vveeuvver van vreugden:* letterlijk: weduwnaar van vreugde, dus: zonder vreugde MNW, IX, 2011 (s.v. Weduwer) en MNW, IX, 2009 (s.v. Weduware)

71 *sueckt:* lijd. voorw.: *saken* (73)

76 *schoon:* ironisch gebruikt WNT, XIV, 830 (s.v. Schoon)

79 *hondtsgelyc:* ‘hond’ is een gewone scheldnaam voor een gierigaard WNT, VI, 899 (s.v. Hond)

82 *T'samen:* een beeld dat later nog herhaaldelijk voorkomt in de *PW*; zie voor de bronnen ervan GRAMMEY 137.

87 *ghy:* de dichter richt zich weer tot Pruenen.

88 *Pieriden:* zie MATTHIAS 101.
ient: schoon, bevallig WNT, VII, 261 (s.v. Jent)

89 *tsyndts:* van die tijd af MNW, VIII, 757 (s.v. Tsinder) en MNW, VIII, 1162 (s.v. Sint)

92 *nydt doot oft Strydt:* klassieke trias in dergelijke context; zie Ronsard, *A sa Muse* (*STFM*, II, 152).

93 *goede gheruchten:* vermaardheid, gunstige roep WNT, IV, 1688 (s.v. Goed gerucht)

101 *Atropos:* (genitief); de schikgodin, die de levensdraad doorknipt
ghevveldt: dwingelandij WNT, IV, 2040 (s.v. Geweld)

105 *ontvangen:* zie voor het rijmpaar *ontvangen...verlanghen* (107) SUEIRO 67

106 *slecht:* minderwaardig WNT, XIV, 1618 (s.v. Slecht); voor deze ‘affektierte Bescheidenheit’, die in de eerste reeks *PW* nog wel eens voorkomt, zie men ROELANDTS 47.

108 *goedt en recht:* keurig ('recht' gebruikt in verbinding met een synoniem) WNT, XII, 3de stuk, 489 (s.v. Recht)

110 *Alst...:* Indien u zulks verlangt en het u goeddunkt WNT, VIII, 3346 (s.v. Het lust mij) en WNT, II, 1727 (s.v. Als 't u belieft)

111 *meerder:* stereotiepe belofte sinds *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 55).

112 *ghebrieft:* verkondigd WNT, III, 1346 (s.v. Brieven)

114 *Onder...boom':* de rest van de hoofdzin volgt in 119 e.v.
boom': allegorisch voor de aan Pruenen opgedragen verzen. Hetzelfde beeld, waarbij elk apart dichtstuk in een bundel vergeleken wordt met een boom in een bos, vindt men eveneens bij Ronsard in de voorrede van *Le Bocage Royal*, doch slechts vanaf de editie van 1584-85 (*STFM*, XVIII, 233), zodat elke rechtstreekse beïnvloeding uitgesloten is.
saghen: hiervan hangt af de lijdende-voorwerpszin met als ww. de inf. *dragen* (115).

115 *bloemkens:* bloesems WNT, II, 2893 (s.v. Bloem)
voordts: hier: in een later jaargetijde.
Pruymen: dergelijke goedkope toespelingen op de naam van de gehuldigde figuur (*distinctio*) komen dikwijls voor in de *PW*; zie b.v. CRABBE 10.

116 *Boom-gaerdt groen:* elders voluit genoemd 'Le Fertile Verger de Moderee Crainte de Dieu' (TITELVEL 1589-1590 94-95)

117 *Lust-hof schoon:* identiek met 'Le plaisant jardin d'Amour Iuste & ho*n*neste' (TITELVEL 1589-1590 95-96)
Bosschage: ook genoemd 'Le Boscage Solitaire de Prudente Contemplation' (TITELVEL 1589-1590 92-93)
koen: fris WNT, VII, 4960 (s.v. Koen)

118 *de Poort der Deught:* afgebeeld op de titelpagina van TITELVEL 1584-1585.
Palleys der Eeren: in de Franse versie uitgebreid met twee adjectieven: 'le magnifique Pallais d'eternelle Reno*m*meé' (TITELVEL 1589-1590 96-97). Voor heel deze allegorische aankleding zie de Inleiding.

121 *deel' Gheesten:* de dichters, en meer algemeen de kunstkenners WNT, IV, 729 (s.v. Geest) *ghe-laefdt:* de dichters worden door de muzen pas geïnspireerd na een

dronk uit de Hippocrene (MATTHIAS 103-104); Van der Noot zelf heeft negenmaal een teug uit deze bron mogen nemen (WONSEL 97). *Pegasis fonteyn:* de bron Hippocrene, ontstaan door de hoefslag van Pegasus

124 *Brabançonne:* vertaling van Brabants in de zin van: het Nederlands, gesproken in het hertogdom Brabant; zie MATTHIAS 163.

125 *Sus:* Au delà de; ‘Il marque la supériorité...l'excellence’ Godefroy, VII, 609 (s.v. Sus)

126 *rebruieront:* feront résonner Huguet, VI, 377 (s.v. Rebruire)

131 *les Seurs:* de muzen

132 *De:* voorzetsel, door Van der Noot op eigen initiatief ingelast bij de vertaling van 's mans eigennaam in het Frans, en dit om Pruenens aristocratische afkomst uit te drukken; zie voor een nog subtieler aanpassing T'SHERTOGEN 310.

133 *rebruire:* résonner, retentir Huguet, VI, 376 (s.v. Rebruire)

134-135 Deze taakverdeling wordt hernomen in AMODEO 43-45.

135 *valereux:* ayant de la valeur, de bonne qualité Huguet, VII, 399 (s.v. Valereux)

137 *des Princes:* zie APOLOGIE 414-415

140 *Nos Graces:* gaven, door de muzen aan de dichters geschonken

141 *caresse:* traite avec affection, bienveillance Huguet, II, 99 (s.v. Caresser)

143 *honnestes:* convenables Huguet, IV, 496 (s.v. Honneste)

145 *Le:* nl. *qui* (140)

148 *crappaux:* de geldgierigen worden vergeleken met padden, omdat zij wroeten in het goud, het slijk der aarde; vgl. TITELVEL 1593-1594 171.

149 *cil:* ‘pronom complément indirect ou déterminatif’ Huguet, II, 289 (s.v. Cil)

qu': ‘que’ voor ‘qui’ (ond.) Huguet, VI, 269 (s.v. Que)
pallais de Memoire: zie 118; identiek met ‘le magnifique Pallais d'eternelle Reno*m*meé’

153 *auariche:* cupidité Huguet, I, 428 (s.v. Avarice)

154 *Cueuiller:* Amasser Huguet, II, 668 (s.v. Cueiller)
fouir: enfouir Huguet, IV, 182 (s.v. Fouir)

156 *sans plus:* seulement Huguet, VI, 42 (s.v. Sans plus)

157 *de-bonnaire:* généreux Huguet, II, 718 (s.v. Debonnaire)

161 *Pour-ce qu':* Parce qu' Huguet, VI, 113 (s.v. Pource que)

163 *De Laetes...:* vier rivieren in de onderwereld, metonymisch voor deze laatste zelf. De Lethe is de rivier waaruit de schimmen drinken om het verleden te vergeten. Phlegethoon is een vuurstroom. De Styx, een tak van de Oceaan, omvloeit de onderwereld negenmaal, en neemt in haar loop de Cocytus op, waarvan de Acheron een zijrivier is.

167 *diligent:* soigneux Huguet, III, 187 (s.v. Diligent)
fournisant: remplissant Huguet, IV, 189 (s.v. Fournir)
sa: du *Poëte* (169)

168 *Luc:* Luth Huguet, V, 56 (s.v. Luc)

169 *bien disant:* habile à parler, éloquent Huguet, I, 572 (s.v. Bien disant)

170 *obliez:* met *o* waar thans *ou* Huguet, V, 476 (s.v. Obliance, Oubliance)

173 *dons-coulans:* lees *dous-coulans*; fig. gebruikt Huguet, III, 268 (s.v. Doux-coulant)

174 *diuins:* kwalificatie o.v. *sacrés* (159)

180 *support:* l'aide Huguet, VII, 130 (s.v. Support)

genereux: nobles (moralement) Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)

182 *Subtil:* Fin Huguet, VII, 102 (s.v. Subtil)
Poëte de Nature: omschrijving van de bekende stelling: ‘Poeta nascitur, non fit’; ook Lucas d'Heere herdenkt zijn schoonvader als ‘Natuerlic Poëet’ (D'Heere, 57). Van der Noot resumeert hier in 181-187 Pruenens deugden, die hij uitvoerig bezongen heeft in de Nederlandse ode. De passage, die overeenkomt met dit *Poëte de Nature*, is wel

	30-31 en 36-40, waar echter niet over Pruenen als creatieve geest gesproken wordt, maar wel als kunstkenner.
184	*Filles de Vertu:* de afzonderlijke deugden als emanatie van het algemene begrip *Virtus.*
186	*des bons Esprits:* vertaling van *deel' Gheesten* (121), de kunstkenners.
187	*fauoris:* zij zijn begunstigd, doordat zij deze gaven niet door inspanning maar uit de natuur bezitten, overeenkomstig de hierboven vermelde stelling *Poëte de Nature* (182). *la Parque:* het noodlot, zonder te specificeren welke schikgodin bedoeld is, en dit in tegenstelling met de voorgaande ode, waar Atropos vermeld staat (101).
190	*cheuance:* richesse en nature, opposée à l'argent disponible Huguet, II, 254 (s.v. Chevance)

Gambrinus (1584-1585)

Ontstaan

Een eerbetoon aan de 'Brouvvers ende Moutmakers van Antvverpen' (3) is natuurlijk de gepaste aanleiding om de legendarische uitvinder van het bierbrouwen te bezingen. Wel blijft het een open vraag, of de tekst zelf ontstaan is bij deze gelegenheid, dan wel of Van der Noot enkel de laatste verzen aangepast heeft met het oog op het thans toegesproken publiek.

Alleszins staat vast dat in de huidige vorm van dit vel de oorspronkelijke bedoeling van de auteur niet bewaard gebleven is, ten minste niet in gedrukte vorm: het laatste vers belooft ons een lijst van de Antwerpse brouwers, een opsomming die echter in realiteit ontbreekt. Van der Noot kan dit probleem opgelost hebben door deze lijst in handschrift in te lassen bij elke privé-bundel (zie Analytische bibliografie). De laatste staat van de buitenvorm, waarin de dichter zich richt tot een mogelijk uitgebreider publiek dan zijn gewone Antwerpse omgeving, ontslaat hem zelfs ogenschijnlijk van nadere specificatie.

Inhoud

1) De dichter omkranst zich met hopranken om op gepaste wijze Gambrinus' lof te zingen (4-19).
2) Historisch gedeelte: Gambrinus als aanzienlijk vorst en uitvinder van het bierbrouwen (20-63).
3) Dithyrambe: de dichter, in een roes, ontmoet de optocht van Gambrinus (64-129).
4) Weldaden van Gambrinus' drank (130-161).

Bronnen

De figuur van Gambrivius (oudste spelling) zelf is een creatie van Pseudo-Berosus, d.i. Joannes Annius van Viterbo, die in 1498 naast andere annalen het zogezegde historische werk van de Chaldeeuwse geleerde Berosus (3de e. v. Chr.) uitgegeven heeft, in feite een falsificatie waarvan Annius zelf misschien onwetend het eerste slachtoffer werd. Pseudo-Berosus vermeldt Gambrivius enkel als ‘vir ferocis animi’ en als tijdgenoot van de Assyrische vorst Belochus; op een andere plaats, totaal onafhankelijk hiervan, wordt Osiris als uitvinder van het bier gememoreerd.

De gegevens van Pseudo-Berosus worden met graagte overgenomen door Joannes Aventinus, die nog uitvoeriger handelt over Gambrivius, in de duitstalige uitgaven van zijn werk Kemper, Gampar en Gamper genoemd. Volgens Aventinus is het bierbrouwen door Isis naar Duitsland gebracht onder de regering van Suevus, Gambrivius' opvolger.

Een volgend stadium treffen wij aan bij Jean Lemaire de Belges in diens *Les illvstrations de Gavle et singvlaritez de Troye* (1510-1513). Deze auteur laat niet Isis, maar wel Osiris naar Duitsland reizen om er het bierbrouwen in te voeren. Lemaire steunt dan ook voor dit punt op Pseudo-Berosus, zoals voor vele details in zijn werk trouwens. Belangrijk is een wijziging in de spelling: zoals de latere Nederlandse auteurs gebruikt Lemaire, en dit als eerste, de naam Gambri*n*ius. Ook treedt bij hem nog een andere figuur, zekere Camber, op het toneel, weliswaar in een heel ander verband, maar toch benut door de latere traditie.

Bij Andreas Althamer, in diens wijdverspreide *Commentaria Germaniae...Taciti*, 1536, wordt Gambrivius koning van Brabant en Vlaanderen genoemd.

Zich baserend op Aventinus, Lemaire en Althamer komt Burkard Waldis tot een nieuwe synthese. In 1543 levert hij de verzen voor een geïllustreerde uitgave *Vrsprung vnd Herkummen der zwölff ersten alten König vnd Fürsten Deutscher Nation, wie vnd zu welchen zeytten jr yeder Regiert hat*, verschenen te Nürnberg bij Hans Guldenmund. Waldis stelt de Camber-figuur bij Lemaire gelijk met de Duitse Gambrivius. Waar Lemaire Osiris beschouwt als de invoerder van het bierbrouwen in Duitsland, terwijl Aventinus deze eer aan Isis toegekend heeft, daar velt Waldis een Salomonsoordeel: beide Egyptische godheden hebben Gambrivius deze kunst geleerd. Waldis' verzen zijn nadien nog opgenomen in *Emblematvm Tyrocinia: Sive picta poesis latinogermanica...Eingeblümete Zierwerck / oder Gemälpoesy...durch M. Mathiam Holtzwart*, Strassburg, 1581.

Ten slotte de enige Nederlandse bron, waarop Van der Noot zich beroept: Marcus van Vaernewijck. In diens *Den spieghel der nederlandscher audtheyt* (1568) baseert hij zich naast Aventinus toch hoofdzakelijk op Lemaire, aan wie hij de spelling Gambri*n*ius ontleent. Vaernewijck voegt op zijn beurt een nieuw detail toe aan het reeds voldoende mythisch gegeven: Gambrinius wordt bij hem een tijdgenoot van Apis, koning van Argos en stichter van Memphis. In *Die historie van Belgis* (1574) verhaalt Vaernewijck woordelijk dezelfde versie; enkel de spelling van sommige woorden is veranderd.

In deze hymne geeft Van der Noot ons misschien getrouw de chronologische volgorde weer, waarin hij deze bronnen geraadpleegd heeft: het ligt voor de hand dat hij als eerste bron Vaernewijck zou naslaan, en wel omdat diens werk voor hem het best bereikbaar was dank zij de twee opeenvolgende publikaties. Daarna heeft Van der Noot Aventinus erop nagelezen; met ‘een schrift dat ons gaf Vander Hoeuen’ (37) kan enkel een boek bedoeld

zijn, waarin de verzen van Waldis voorkomen, dus de *Vrsprung* (1543) of de *Emblematvm Tyrocinia* (1581). De verzen 38-63 zijn trouwens hoofdzakelijk gebaseerd - ook inzake woordkeuze - op Waldis' tekst. Het is niet onmogelijk - hoewel zulks nergens toegegeven wordt - dat Van der Noot ook Lemaire geraadpleegd heeft:

hiervoor pleit niet enkel de spelling Gambri*n*us, waarvan hij de *n* elders slechts bij Vaernewijck aantrof, maar ook de naam Gambroun (54), die nog het meest verwant is met de versie van de Franstalige auteur; trouwens, zowel de figuur als het werk van Lemaire waren Van der Noot niet onbekend (zie MATTHIAS 140, CHEFS 40).

Aan te stippen valt wel dat bij onze dichter voor het eerst de huidige spelling Gambri*nu*s voorkomt. Naast deze eigenlijke bronnen heeft Van der Noot voor compositie, mythologische en literaire opsmuk van zijn hymne ook heel wat ontleend aan een verwant gedicht van Ronsard:

4-5	=	Ronsard, *Hymne de l'Hyver*, 1-2		(*STFM*, XII, 68)
14-15			*L'Hinne de Bacus à Jan Brinon*, 14-15	(*STFM*, VI, 177)
22			7	
24-26			7-9	
69			166	184
69			178	185
76			173	184
80-85			181-188	185-186
87-88			195-197	186
104-105			113	182
108			114-116	182
111-113			110-112	
138-145			261-270	189-190
152-154			*Hymne de l'Or*, 7-9	(*STFM*, VIII, 180)
156			*L'Hinne de Bacus à Jan Brinon*, 282	(*STFM*, VI, 190)

De gegevens over Pseudo-Berosus, Aventinus en Althamer zijn ontleend aan *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, III, 282-288 (Stammler). In deze zeer degelijke bijdrage heeft Stammler echter de inbreng van Lemaire buiten beschouwing gelaten. Daardoor meent hij - ten onrechte - dat Waldis als eerste Gambrivius laat optreden als uitvinder van het bier in Duitsland. Op basis van dezelfde misvatting schrijft Stammler - eveneens ten onrechte - aan Vaernewijck als eerste de spelling Gambrinius toe op grond van een drukfout in het register van de editie die Joannes Steelsius in 1552 te Antwerpen bezorgd heeft van Pseudo-Berosus.

Verklarende aantekeningen

3	*vroome:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome) *van Antwerpen:* bij de overgang van Bu (b) naar (c) valt deze bepaling weg. De reden voor deze wijziging is zuiver mercantiel: Van der Noot richt zich thans niet meer exclusief tot de Antwerpse brouwers, maar ook tot de

resterende Nederlandse leden van deze gilde.

4 *op dit pas:* nu WNT, XII, 605 (s.v. Op dit pas)

5 *Lauriren crans:* de kransen, opgesomd in 5-7, zijn telkens van een andere godheid afkomstig; elders ontvangt Van der Noot inderdaad een lauwerkrans van Apollo, een mirtekroon van Venus, een olijfkrans van Minerva en een klimopkroon van Bacchus; zie *OE*, [139], 4-6.

7 *Ley-loof:* klimop; enkel als 'Boom die langs...eenen muur opgeleid wordt' in Cornelissen-Vervliet, 753 (s.v. Leiboom); het WNT, VIII, 1484 geeft het woord bij de samenstellingen van 'Leiden', echter zonder enige uitleg; zie MAES 53.
Liber: epitheton van Bacchus, dikwijls geïnterpreteerd als: die de mens bevrijdt van zorgen; zie Daniël Heinsius, *Bacchus en Christus. Twee Lofzangen*, *opnieuw uitgegeven door L.Ph. Rank*, *J.D.P. Warners en F.L. Zwaan*, Zwolle, 1965, 119.

8 *hoofdt en ermen:* zie VERGANO 280

9 *vroom:* krachtig van geest MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

14 *verkeerdt:* veranderd MNW, VIII, 1890 (s.v. Verkeren)
camper: zie 39

15 *lustigh:* dat plezier verschaft WNT, VIII, 3356 (s.v. Lustig)
Hout: als brandstof noodzakelijk om de gerstemout op kooktemperatuur te brengen.

16 *nu:* het stuk is gepubliceerd in 1584-1585

22 *beschaemdt:* zeer verlegen WNT, II, 1942; normale reactie tegenover de rijkdom van deze stof; zie Heinsius, *a.w.*, 107.
De stelling in 24-26 is weliswaar een getrouwe vertaling van Ronsard, maar komt precies hierdoor in scherp conflict met de volgende toelichtingen, afkomstig van Vaernewijck.

27 *Vaernevvijc:* Marcus van Vaernewijck (°Gent 21 dec. 1521 †aldaar 20 feb. 1569)
Zoon van Marcus en van Catherine van Steenhout. In 1550 reist hij door Italië en Tirol, in 1556 door de Nederlanden en Westfalen. Terug te Gent, is hij er werkzaam als overheidspersoon, literator en historicus. Vaernewijck, die uit een oud Gents geslacht stamt, bekleedt inderdaad verschillende ambten: in 1564 is hij schepen van de keure en in 1568 schepen van ‘gedeele’. Als literator is hij lid van de rederijkerskamer Maria ter Eere. Meer belang heeft hij als historicus: de *Vlaemsche Audvremdigheyt* (1560), *Den spieghel der nederlandscher audtheyt* (1568) en *Die historie van Belgis* (1574), hoewel apocrief, hadden zeer veel succes. Daarentegen bleef zijn beste werk eeuwenlang ongedrukt, met name zijn dagboek, uitgegeven onder de titel *Van die beroerlicke Tijden in die Nederlanden en voornamelijck in Ghendt, 1566-1568*, Gent, 1872-1881. In 1558 was hij gehuwd met Lievine Hallyns.
Lit.: BN, XXVI, 17-20 (H. Nowé); D'Heere, 14, 115.
De tekst in 27-35 volgt *Den spieghel der nederlandscher audtheyt*, C2^{r}: ‘Gambrinius zone van Marsus / heeft nu ghecomen int Duytsche regiment en*de* men meent dat hy deerste was / die daer croone / ende scepter drouch / als of die Duytsche coninghen / haer daer te vore*n* met ander ciraet zouden toeghemaect hebben / men waent oock dat hi daer heeft leeren bier brauwen / dwelc ander nochtans Bacchus...toeschryuen: maer Duytschlandt was doen onmatelicke groot...Sijn regnatie vinde ick Lij. iaren. Ontrent dese tijt maeckte Apis die Coninc van Argos / die stadt Memphis in Egipten’. Er volgt dan nog een uitvoerige beschrijving van deze stad, die Van der Noots indruk ‘een heerlijck vverck’ (35) verklaart. De tekst over Marsus in 29 is van een andere plaats afkomstig, nl. C1^{v}: ‘hy [Marsus] was deerste

die in Duytschland / raet / ende parlement hilt / met zynen volcke'.

29 *Raedt:* raadsvergadering WNT, XII, 3de stuk, 27 (s.v. Raad). Dit detail heeft Vaernewijck ontleend aan Lemaire, *Les illvstrations de Gavle et singvlaritez de Troye*, Lyon, 1549, 325: 'Et est Marsus, interpreté Prince de conseil: car il introduisit premierement aux Germains, la maniere de tenir conseils & parlements'.

31 *v kinders:* reeds Lemaire, *a.w.*, 326 vermeldt als opvolger van Gambrinius geen rechtstreekse afstammeling van deze laatste.

hy: Vaernewijck
ghetier: gewag WNT, IV, 1838 (s.v. Getier maken)

32 *ver-claren:* vreugde, bron van genot MNW, VIII, 1915 (s.v. Verclaren)

33 *dry en vijftich:* Lemaire geeft geen enkel getal. Vaernewijck heeft dan ook de cijfers verhaspeld die verstrekt worden over Gambrivius, Suevus en Belochus: Joannes Aventinus, *Annalivm Boiorvm libri septem*, Ingolstadij, 1554, 43: 'Post Gambriuium, qui quatuor & quadraginta annos regnauit, Germanis imperitasse Sueuum inuenio annis duo de quinquaginta'; voor het citaat i.v.m. Belochus, waar het getal 35 voorkomt, zie 63.

36 *Auentinus:* Joannes Turmair (°Abensberg 1477 †Regensburg 1534)
Beiers hofhistoriograaf en Neolatijns dichter. Zijn voornaamste historisch werk, de reeds geciteerde annalen, loopt tot 1519 en verscheen in 1521; zie MEW, I, 230 (J. IJsewijn).

37 *Vander Hoeuen:* identiek met 'Abel vander Hoeuen, Frans sone, van Delft' of Apert Francen van Delft, brouwer en leerling van Frans Floris; zie Leonard Forster, 'Iets over Nederlandse Renaissancelyriek vóór Heinsius en Hooft', in *TNTL* 83 (1967), 299-300; Marie Mauquoy-Hendrickx, 'A propos de la "Lucrèce" et du "Jugement dernier" de Jean Wierix', in *Le livre et l'estampe* XIX (1973), 56. Op Van der Hoevens werkzaamheid als brouwer wordt ook gealludeerd in Carel van Mander, *Het Schilder-Boeck*, Haerlem, 1604, 242^{v}: 'Apert Francen van Delft / die de Const niet en oeffent: maer is een goet beminder / zijn dinghen toe hebbende

ghestelt in seer schoon orden / en is een Conterfeyter van Bacchus, oft den Godt en Mensch verblijdenden Wijn / welcken hy daeghlijcx nae copieert / daer menigh hem mede vermaeckt / en soo goet behaghen in heeft / als in't principael'.

38-63 is een manifeste *amplificatio* van Waldis' tekst, die ter vergelijking in extenso volgt:

Gambriuius genennt der Gempffer,
Eyn küner Held vnd starcker kämpffer,
Gleich wie er geborn von Edlem blut,
Hett er eyn Adelichen Mut.
Er war gar streng vnd ernst von Sitten,
Keyn vnrecht ward bei im gelitten,
Alln Frevel er gar peinlich strafft,
Die Frummen schutzt vnd friden schafft.
Wiewol man nicht beschriben findt,
Wo er vnd nachmals seine kind
Nach im regiert han vnd geherrscht,
So hat man dannoch das erförscht,
Dass im Tornacher Stifft eyn Statt
Gambrw von jm den Namen hat,
Dabei man wol abnemmen kan,
Dass er daselbst regiert muss han.
Er hat auss Gersten Maltz gemacht
Vnd das Bierbreuen erst erdacht,
Wie er solchs von Osiride
Gelehrnt het vnd von Iside.
Vnd hat gelebt der Kempffer kün,
Wie die Hystori zeygen thun,
Da Belocho dem zehend König
Assirien war vnterthänig.

Tekst volgens Adolf Hauffen, 'Neue Fischart-Studien', in *Euphorion*, Ergänzungsheft 7 (1908), 238.

38 *Gamper:* deze spelling komt voor in de Duitse uitgaven van Aventinus.

39 *sterc en vroom Heldt...:* deze stelling gaat uiteindelijk terug op Pseudo-Berosus; zie *Berosi sacerdotis chaldaici, antiqvitatvm italiae ac totivs orbis libri quinque, Commentarijs Ioannis Annij Viterbensis,...*, Antverpiae, 1552, 156: 'Apud Tuyscones regnauit Ga*m*briuius, vir ferocis animi'; ook bij Lemaire, *a.w.*, 325: 'Apres Marsus, regna sont [sic] filz Gambrinius homme de grand coeur & fiereté'.

45 *on-reckt:* lees: *on-recht*

47 *veur-stondt:* heb je verdedigd MNW, IX, 1105 (s.v. Vorestaen)

48 *ghinghdt ghy ver-vvorpen:* heb je van de hand gewezen (gaan als omschrijving van de verl. tijd) MNW, II, 876 (s.v. Gaan)

50 *Oft:* Indien, ook als (aan het hoofd van een concessieve bijzin) WNT, X, 69 (s.v. Of)

54 *ghy...Gambroun ghe-sticht:* Van der Noots spelling van deze naam is nog het meest verwant met de versie van Lemaire, *a.w.*, 300: 'Du dessus nommé Camber, portent auiourdhuy le nom, la cité de Cambray, & la terre de Cambresis, & Cambron en Haynnau'. In geen geval volgt onze dichter hier Vaernewijck, *a.w.*, E4^{v}: 'Doen track Camber met zynen adherenten / by Seruius die Coninck ende stichte by Berghen in Henegouwe int bosch een Casteel / dat hi hiet Cambri / ende heet noch alzo'; verder, E5^{r}: '...want daer lach de stadt Cambri / dats nu Camerijcke / oft zo ander zegghen Cameracis'.

56 Voor een soortgelijke localisering in eigen streek, zowel door Ronsard als Heinsius, zie Heinsius, *a.w.*, 111.

59 *goodt:* lees *goedt*

60 *Osirus:* Berosus, *a.w.*, 382: 'Docuit [Osiris] arare, serere, plantare vineas, & vinum conficere, & ceruosam'. In margine staat naast dit laatste woord 'Alij Ceruisiam'; in de index van dit werk leest men dan ook: 'Ceruisiam conficere docuit Osiris'. Deze versie vindt men bekrachtigd en uitgewerkt bij Lemaire, *a.w.*, 325: 'Et de son [van Gambrinus] temps Osiris, Roy d'Egypte, surnommé Iupiter le iuste, empereur pacifique de tout le monde, vint en Allemaigne: & monstra la maniere de semer le froume*n*t, & planter les vignes...& aussi brasser la ceruoise'.

61 *Isis:* haar aandeel vindt men verdedigd bij Aventinus, *a.w.*, 43: 'Isis...regina AEgypti,...in Germaniam ad Sueuum uenit, frumenta temere incognita mortalibus inter caeteras herbas nascentia reperit...Lanificij, & olei, & uini usum monstrauit'.
Voor het samen optreden van het echtpaar Osiris-Isis, zie men de verzen van Waldis.
ghe-vvesen: aangeleerd MNW, IX, 2686 (s.v. Wisen)

63 *Belochus:* eerst vermeld bij Berosus, *a.w.*, 155: 'Decimus Assyriorum rex imperat Belochus,

annis trigintaquinque. Qui idcirco à Belo sumpsit cognomen, quia cum imperium voluit exercere maximum pontificum Beli Iouis, & maxime circa auspicia & diuinationes occupatus fuit eius animus’. Deze gegevens worden nog aanzienlijk verrijkt door een auteur, die door Van der Noot de visu geraadpleegd is, Aventinus, *a.w.*, 53: ‘Contra hunc [Sardanapalum] Phulobelechus Babyloniorum Dux (quem Diodorus Belesum nominat) communicatio consilio cu*m* Arbacto, siue Arbace, quem Rex Medis praefecerat, clanculum coniurat. Erat ille inter sacerdotes (quos Babylonij Chaldęos uocarunt) inclytus iusticia, religioneq*ue* conscius futurorum, peritusq*ue* astrorum’; volgt het verhaal van de geslaagde samenzwering, waarna Belochus ‘Arbactum Persis pręficit, ipse Assyrios occupat, regniq*ue* sedem Babylonię constituit’. Voorts wordt deze Belochus of Phulobelechus door Aventinus gelijkgesteld met de bijbelse ‘Phul, rex Assyriorum’ in IV *Reg.* 15:19.

67 *Semeleaen:* Bacchus als zoon van Semele, dochter van Cadmus.

68 *Leyder der dansen:* evenals de hierop rijmende uitdrukking in de volgende regel, ontleend aan het *CB*, 720, 719; zie *OE*, [208]; Bacchus heet ‘Leyder der dansen’ als aanvoerder der Bacchanten.

69 *Nyseaen:* afkomstig uit Nys(s)a; er zijn veel steden met deze naam; zie Heinsius, *a.w.*, 111; Laumonier verkiest het Arabische Nysa, waar Bacchus door nimfen opgevoed is (*STFM*, III, 207 noot 5).
Indiaen: allusie op de veldtocht naar Indië, waar Bacchus Orontes overwint; zie Heinsius, *a.w.*, 157.
Denis: transcriptie van Dionysus, ontleend aan Ronsard; volgens Laumonier (*STFM*, III, 199 noot 2) betekent dit Griekse woord ‘god van Nysa’; zie ook Heinsius, *a.w.*, 179.
Dragher der lansen: die de thyrsus voert; voor de gelijkstelling van de thyrsus met een lans, zie Ronsard, *Les Bacchanales*, 256 (*STFM*, III, 198): ‘Et ton Thyrse, lance forte,’.

71 *Bassars:* vertaling van het cultusepitheton Βάσσαρος, dat samenhangt met ‘bassaris’, een lang priesterkleed; zie Heinsius, *a.w.*, 123 en Laumonier in *STFM*, V, 66 noot 5.

74 *Meerts Bier:* ‘gebrouwen uit mout die in Maart (het voorjaar) bereid is, staat bekend om zijne

goede hoedanigheid' WNT, IX, 50 (s.v. Maartsch bier)
teru': tarwe WNT, XVI, 987 (s.v. Tarwe, teruw)
Sporkels-mout: mout, bereid in februari WNT, XIV, 2967 (s.v. Sporkel), nodig voor het *Meerts Bier*

75 *sparen t'hout:* zie 15

76 *Vader:* epitheton voor Bacchus; zie Laumonier in *STFM*, V, 59 noot 3.

77 *Belgien:* o.v. 55; zie voor de uitspraak van het suffix als [ɪɛn] J.J. Salverda de Grave, *De Franse woorden in het Nederlands*, Amsterdam, 1906, 193.
Dornickier': heerser over de streek van Doornik, zie 55; afleiding op -*ier*, die de afstamming aanduidt WNT, VI, 1379 (s.v. Ier)

78 *be-vveeghdt:* ontroerd WNT, II, 2395 (s.v. Bewegen)
bestaen: aangevallen WNT, II, 2101 (s.v. Bestaan); beide ww. in dit vers kondigen de roes aan, merkbaar in de volgende regels.

79 *oft:* als inleiding van concessieve bijzin WNT, X, 69 (s.v. Of)

80 *Retheen:* overwinnaar van Rhoetus (voor Rhoecus), een gigant, tijdens de bestorming van de Olympus door de reuzen (gigantomachie); zie Ronsard, *Dithyrambes à la pompe du bouc de Jodelle*, 288 (*STFM*, V, 71) en Laumonier aldaar (*STFM*, V, 71 noot 3). Ronsard heeft de spelling Rhoe*t*us ontleend aan Marullus; zie J.D.P. Warners en L.Ph. Rank, *Bacchus*, Amsterdam, 1968-1971, II, 132, en, voor de juiste versie Rhoe*c*us, Heinsius, a.w., 153.
gheveuel: lees *ghevuel*

82 *Neruien:* de Nerviërs bewoonden de streek tussen Samber en Schelde met als hoofdstad Bagacum, het tegenwoordige Bavai. Aangezien hun gebied grosso modo overeenstemt met een deel van het hertogdom Brabant in Van der Noots tijd, is dit epitheton zinvol; voor de uitgang -*ien*, zie 77.

vlieghende: die zich snel beweegt MNW, IX, 618 (s.v. Vliegen); gezien het hierna volgende subst. kan men denken ‘rijke’.
ghe-dacht: verbeelding WNT, IV, 555 (s.v. Gedachte)

83 *Volghdt...na:* volgt met geestesoog WNT, IX, 1661 (s.v. Met het oog navolgen)
Orgie: heilige handeling, feest dat in het verborgene plaats heeft; dit is nog de oude Griekse terminologie i.v.m. de eredienst van Dionysus; zie Heinsius, *a.w.*, 143 en Laumonier *STFM*, V, 67 noot 2.
gheests: de goddelijke bezieling, identiek met *brandt* (81)

84 *verborghen:* zie *Orgie* (83)

85-86 waarnemen met de vijf zintuigen

87 *sonder ghetal:* een vaste topos in deze literatuur, zie Heinsius, *a.w.*, 159.

90 *processi'-vvysch:* als in een plechtige optocht WNT, XII, 4264 (s.v. Processiegewijs). Voor het beeld van deze bacchische thiasos, zie Pauly-Wissowa, II, 809-810 (Wagner).

91 *Som...som:* de enen...de anderen WNT, XIV, 2507 (s.v. Som)
trecken veur: gaan...vooraf; voor mogelijke variaties in de volgorde binnen deze optocht, zie Heinsius, *a.w.*, 141.

92 *schier al:* zie Guicciardini, 29a: ‘Hebben [de Nederlanders] daer en boven meestendeels groot misbruyck van te veel te drincke*n* / rapende daer in grootelijck heur ghenoechte’.

94 *fier:* ‘Van...landen, om te kennen te geven, dat de bewoners zich op de macht...daarvan laten voorstaan’ WNT, III, 4443 (s.v. Fier); zie STEVART 26-31.

95 *Oost-landt:* Noord-Duitsland, meer bepaald de kust van de Oostzee WNT, XI, 225 (s.v. Oostland)
grof: ruw WNT, V, 894 (s.v. Grof) of groot WNT, V, 897

96 *Ruysschen:* in dit gezelschap hebben de Russen de plaats der antieke Scythen ingenomen; voor een parallel geval, zie Heinsius, *a.w.*, 161.

98 *on-bekandt:* de vreemde volkeren, opgesomd in 96 heeft de dichter immers nooit bezocht.

99 *slincke handt:* linkerhand WNT, XIV, 1807; wie door de drank in het verderf gestort wordt, moet zijn plaats innemen aan Gambrinus' linkerzijde, net zoals de

verdoemden bij het laatste oordeel dezelfde plaats ten overstaan van Christus toegewezen krijgen.

100 *seer groot:* de groep, die dank zij Gambrinus tot het goede komt, is toch groter; zie ook 136.

101 *frisch:* bloeiend, zonder spoor van ouderdom WNT, III, 4685 (s.v. Frisch); zie Heinsius, *a.w.*, 117.

104 *purper van Tier:* zie HELMANS 126; bepaling bij *mantel* (105).
tonsen verlanghen: voor ons begerenswaardig (nl. die mantel uit purper)

110 *dick:* dikwijls WNT, III, 2618 (s.v. Dik)
hort: stoot, duw WNT, VI, 1123 (s.v. Hort)

112 *VVelker:* van de vier paarden

114 *Deen:* onderverstaan: paard
roodt: roodbruin, rossig WNT, XIII, 1186 (s.v. Rood)
bont: bonte paarden hebben grote donkere vlekken op witte grond WNT, III, 366 (s.v. Bont)

115 *nacht en dagh:* dan staan de paarden er voor: dag (*vvit*), nacht (*svvert*), morgen (*roodt*) en schemering (*bont*).

116-133 beschrijft het bedrijf van de rampzaligen, die aan Gambrinus' linkerhand gaan.

117 *Beyren en leeuvven:* door Van der Noot dikwijls pejoratief gebruikt in de zin van: ongunstig gezelschap; zie *CB*, 562 in *OE*, [196] en PARDO 24-25.

118 *ghe-pijp:* gekrijt, geschreeuw WNT, XII, 1746 (s.v. Gepijp)
ghe-craeck: het maken van een scherp, snerpend geluid WNT, IV, 995 (s.v. Gekraak)

119 *ghetop:* geklop WNT, XVII, 1469 (s.v. Toppen)

120 *strimelen:* wankelen Kil., 647 (s.v. Striemelen), elders niet aangetroffen in deze betekenis. *jocken:* schertsen WNT, VII, 325 (s.v. Jokken)
mallen: mallepraat uitslaan WNT, IX, 153 (s.v. Mallen)

121 *seylen scheef:* van de ene naar de andere kant van de weg zwaaien (*seylen*), en daarbij niet meer recht op zijn benen (*scheef*) VD, 2428 (s.v. Zeilen) en VD, 1750 (s.v. Scheef)

plat: gevolg van de handeling, beschreven in het eerste halfvers.

123 *van bouen:* uit een hogere plaats tegenover de begane grond WNT, III, 839 (s.v. Van boven), en dit in tegenstelling tot de drenkeling, die onder het wateroppervlak verdwijnt.

127 *dronck:* dronkenschap WNT, III, 3424 (s.v. Dronk)

129 *Dat...:* men kan 's avonds zo bedronken zijn, dat men op dat ogenblik de zorgen vergeet, maar dat men dan ook de volgende morgen beladen is met de onvermijdelijke haarpijn.
hert-svveerigh: pijnlijk, smartelijk WNT, VI, 101 (s.v. Hartzwerig)

130 *ghy:* Gambrinus
be-quaem: voegzaam WNT, II, 1648 (s.v. Bekwaam)

131 *on-behoedt:* onbezonnen, onvoorzichtig Kil., 426 (s.v. Onbehoedigh)

132 *hem...vvachten:* voorzichtig zijn MNW, IX, 1501 (s.v. Wachten)

133 *verpachten:* het zijne noemen MNW, VIII, 2241 (s.v. Verpachten)

134 *vverckt:* laat uw invloed gevoelen MNW, IX, 2270 (s.v. Werken)
verstandt: aangeboren aanleg MNW, IX, 28 (s.v. Verstant)

135 *Van de menschen:* nadere specificatie van *elckx* (134), daarom zelfde naamval.

136 *ter rechter:* ter rechterzijde van Gambrinus WNT, XII, 3de stuk, 585 (s.v. Ter rechter); zijn deugdzame adepten worden thans beschreven in 134-147.
raken: geraken WNT, XII, 3de stuk, 204 (s.v. Raken)

137 *stillijck:* niet luidruchtig WNT, XV, 1693 en 1692 (s.v. Stillijk, Stil); dit in tegenstelling tot de brullende troep in 116 e.v.

138 *maect ghy moedt:* schenkt gij vertrouwen WNT, IX, 916 (s.v. Moed maken)

139 *sinnen:* gedachten MNW, VIII, 1133 (s.v. Sin); dus *van sinnen vroedt:* scherpzinnig

140	*vvech te keeren:* weg te vegen Cornelissen-Vervliet, 1430 (s.v. Wegkeren)
144	*verstan-den:* het verstand van de door God bezielde enkelingen
145	*Op-ghestierdt:* opwaarts gewend WNT, XI, 1265 (s.v. Opstieren) en WNT, XI, 1280 (s.v. Opsturen)
145	*vvaranden:* lusthoven MNW, IX, 1743 (s.v. Warande); hier wel gebruikt als vertaling van *campi Elysii*, waar o.a. de dichters na hun dood met hun geliefden verblijven.
147	*ghehust:* aan-, opgehitst WNT, VI, 1327 (s.v. Hussen)
149	*te hants:* nu WNT, XVI, 1758 (s.v. Thans, tehants)
153	*Homerum:* Laumonier geeft slechts één antieke bewijsplaats van deze beschuldiging in *STFM*, VIII, 180 noot 3, maar meer in *STFM*, V, 42 noot 4; zie ook Heinsius, *a.w.*, 169.
154	*Denis:* zie 69
158	*vrome:* zie 3; bedoeld zijn trouwens dezelfde personages. *ampt:* bediening (nl. het bierbrouwen) WNT, II, 370 (s.v. Ambt)
161	*hier naer:* vervolgens WNT, VI, 739 (s.v. Hierna); voor deze inconsequentie, zie Ontstaan van dit vel.

Stevart (1582)

Ontstaan

William Stewart, aan wie dit vel wordt opgedragen, is slechts schijnbaar het hoofdpersonage hiervan. De meeste verzen stammen inderdaad uit de pen van Jan de Maes, secretaris van Stewart, en zij zijn uitsluitend geschreven ter ere van Jan van der Noot. Blijkens 51 heeft dit vel in de eerste plaats dienst gedaan als inleiding bij een bundel *PW*, zodat door deze bedoelde plaatsing de opneming van lofdichten ter ere van de auteur wel voldoende verantwoord wordt. Tevens verklaart dit procédé de opeenvolging der gedichten in de huidige volgorde: de reeks zet in met een ode voor Stewart, waarna een poëtische briefwisseling tussen De Maes en Van der Noot volgt. De enige

schakel tussen deze laatste verzen en het openingsstuk bestaat in het reeds vermelde dienstverband tussen het gehuldigde personage in de eerste ode en Van der Noots lofdichter, die onmiddellijk daarna aan bod komt. De plaatsruimte die De Maes geniet, verzekert de dichter trouwens een goede ontvangst van zijn verzen bij de verhoopte mecenas, wanneer Van der Noots dichterlijke kwaliteiten zo uitvoerig geloofd worden door iemand uit Stewarts onmiddellijke omgeving.

Inhoud

- Ode (6-58)
  Lof van Schotland, dat doorheen zijn geschiedenis steeds een dapper geslacht voortgebracht heeft; dit wordt in de huidige omstandigheden bewezen door het gedrag van Stewart en zijn manschappen; hierom ook verzekert Van der Noot hem de poëtische onsterfelijkheid ‘Au temple de Memoire’ (55).
- Ode (64-125)
  In een droom aanschouwt de verrukte lofzanger de wijding tot dichter van zijn idool door Apollo en de muzen, en dit om Van der Noots poëtisch oeuvre, waartussen de *Olympias* (113) centraal staat.
- Response dv poete (134-147)
  De huldeblijken, die Van der Noot in ontvangst mocht nemen van zijn bewonderaar, moeten naar diens eigen talentrijke geest terugkeren.
- Hymne dv Iyerre (152-251)

1) De twee redenen waarom De Maes dit onderwerp behandelt (152-173).
2) Vergelijking tussen klimop en laurier (174-186).
3) Nut van de klimop (187-201).
4) De klimoprank, die de olm omstrengelt, als symbool van standvastige liefde en vriendschap (202-244).
5) Slot- en heilwens aan Van der Noot (245-251).

Verklarende aantekeningen

1 *MON^{r}:* Monsieur
Gvillavme Stevvart: Sir William Stewart of Houston (†na 1603)
Zijn afkomst is onzeker. Reeds in okt. 1575 staat hij in dienst van Willem van Oranje, voor wie hij driehonderd Schotten ronselt. Zijn vendels hebben een zeer belangrijk aandeel in de overwinning der Staten-Generaal tegen don Juan, behaald op 1 aug. 1578 te Rijmenam. In de winter van 1579 verblijven zijn troepen in winterkwartieren te Borgerhout; de Schotse kolonels Bellifourt en ‘Estuwart’ ontvangen wijn van de stad Antwerpen op 16 jan. 1579. Op dat ogenblik logeren zij ten huize van Bonaventure Michaeli. Op 15 juni 1579 moeten de Fransman La Garde en Stewart de Staatse troepen naar het belegerde Maastricht leiden; op 27 juli van hetzelfde jaar moet Antwerpen

17.000 gulden betalen aan 'den coronel Stuaert' om met zijn soldaten naar het benarde Brussel te trekken. Op 19 aug. krijgt hij alvast 3.000 gulden. In aug. 1580 liggen zijn troepen, weer in het gezelschap van La Garde, tussen Le Quesnoy en Rijsel om Anjou op te wachten. In okt. 1581 schrijft Mary Stuart hem, de zaak van de Nederlandse opstandelingen te laten varen. Op 4 nov. van dat jaar moet Antwerpen weer 20.000 gulden opbrengen voor een maand soldij, hoofdzakelijk bestemd voor zijn regiment. Intussen is Stewart gehuwd met de weduwe van een graaf Manderscheidt. In 1582 keert hij terug naar Schotland, waar hij de zijde kiest van de Engelse en antikatholieke partij. In 1583 maakt hij deel uit van een Schotse ambassade aan het Engelse hof, waar hij door koningin Elizabeth eervol ontvangen wordt. Stewart bezit inderdaad aanzienlijke diplomatieke talenten. Hij is een standvastig partijganger van koning James en moet in 1586 de wijk nemen naar het continent, waar hij in de gunst weet te komen van Farnese en van Mendoza, Spaans gezant te Parijs. Kort daarop kan hij echter weer terugkeren naar Schotland, en in 1589 reist een gezantschap van de Staten-Generaal naar Stewart om te onderhandelen over een aanzienlijke som, die hij

opeist als betaling voor zijn militaire prestaties in dienst van de Staten. In de volgende jaren stijgt zijn aanzien bij koning James nog meer, hij maakt verschillende diplomatieke reizen naar het buitenland, o.a. naar de Nederlanden in 1593 en opnieuw in 1594. Ondertussen is hij opnieuw gehuwd met Isabella Hepburn, lady Pitfirrane. Hij overlijdt tussen 1603 en 1606. Lit.: AA, XV, 295, 466; XVI, 19; XVIII, 458; Léon van der Essen, *Alexandre Farnèse, prince de Parme, gouverneur général des Pays-Bas (1545-1592)*, Bruxelles, 1933-1937, I, 276, 277; II, 89, 185, 316; *Dictionary of national biography*, LIV, 362-364; Vermeylen, 167 (857) noot 4.

2 *enseignes:* compagnies de gens de pied Huguet, III, 477 (s.v. Enseigne)

8 *practiqué:* fréquenté Huguet, VI, 128 (s.v. Practiquer) en Littré, VI, 267 (s.v. Pratiquer)

9 *estranger:* in de betekenis van: niet bezocht door de dichter; zie GAMBRINUS 98 *on-bekandt*

10 *Calidon:* Caledonia, de antieke naam voor Schotland

11 *des peres:* par les ancêtres Huguet, V, 723 (s.v. Pere)

15 *qui:* antecedent is *Ceulx* (6)
prins: pris (verl. deelw.) Huguet, VI, 156 (s.v. Prendre)

19 *Ains:* Mais Huguet, I, 140 (s.v. Ains)
bonne espace: ook in de zin van ‘temps’ vrouwelijk Huguet, III, 658 (s.v. Espace)

22 *leur:* der Schotten
regiment: gouvernement Huguet, VI, 447 (s.v. Regiment)

24 *Prisent:* ond.: *Ceulx* (6)

30 *alarmes:* combats Huguet, I, 150 (s.v. Alarme)

33 *l'experience:* la preuve (lijd. voorw.) Huguet, III, 780 (s.v. Experience)

36 *pietons:* fantassins Huguet, V, 779 (s.v. Pieton)

37 *Parquoi:* C'est pourquoi Huguet, V, 644 (s.v. Parquoy)

38 *Ores:* Maintenant Huguet, V, 539 (s.v. Ores)

51 *ce liure:* een bundel *PW* of convoluut, bestaande uit *PW* + *CB/Abr* + *LvB*

53 *deliure:* livre Huguet, II, 776 (s.v. Delivrer)

54 *vo':* afkorting voor *vo*us

55 *Au temple...:* dit oord wordt later genoemd ‘le magnifique Pallais d'eternelle Reno*m*meé’ (TITELVEL 1589-1590 96-97). Voor Richelet (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 393) is ‘le temple de Memoire’ synoniem met ‘l'Eternité’.

58 *Europidos:* in 1582 gelooft Van der Noot dus nog aan de voltooiing van de *Europidos* naast de reeds aangevatte *PW.*

59 *Ian de Maess:* Jan de Maes, zie VOORWERK 1580-1581 103

64 *Oeuil:* de zon

65 *Iuueaulx:* lees *Iumeaulx*, voor ‘Gémeaux’. De zon staat in het sterrenbeeld van de Tweelingen van 21 mei tot 21 juni.

67 *le Torrent d'Eurote:* de Eurotas, een rivier in de Peloponnesus, die in Arcadië ontspringt en door Laconië vloeit. De Maes zoekt deze rivier wel op om de plaats van oorsprong, als symbool van een lieflijk en vreedzaam oord (locus amoenus), en dus zeer geschikt voor dichterlijke naturen. De rivier is in dezelfde spelling vermeld door Ronsard in *Veu à Phebus Apollon*, 10 (*STFM*, I, 155).

69 *baleur:* danseur Huguet, I, 462 (s.v. Baleur) en Huguet, I, 465 (s.v. Balleur)

73 *i'oy:* j'entends Huguet, V, 559 (s.v. Ouir)
deuiser: parler Huguet, III, 155 (s.v. Deviser)

75 *cherche...:* de rest van 75 en 76 is in directe rede weergegeven.

76 *Soeurs:* de muzen.
en cest endroit: bepaling bij *cherche* (75)

80 *autre:* lees *antre*

82 *Sommeillant:* bepaling bij *me*

85 *Espris de:* En proie à, saisi par Huguet, III, 685 (s.v. Espris de)

86 *Ranneau:* rameau

93	*Les aultres:* onderverstaan: muzen
95	*Que:* lijdend voorwerp van *foisonne*; antecedent: *millier* (93) *le bord Pegasin:* het is onduidelijk of De Maes hiermee de eigenlijke Hippocrene bedoelt, dan wel *le Torrent d'Eurote* (67), die hij oorspronkelijk opgezocht heeft. De regels 75-76 pleiten voor de tweede mogelijkheid.
99	*Delien:* zie MATTHIAS 96
101	*Lors:* Alors Huguet, V, 45 (s.v. Lors)
102	*fredonnoit:* jouait d'un instrument à cordes Huguet, IV, 203 (s.v. Fredonner) *poulce:* pouce Littré, VI, 197 (s.v. Pouce)
104	*iour & nuyt:* aangezien de muzen hun dichter rechtstreeks inspireren, geniet deze laatste steeds van dit uitgelezen contact.
107	*supernel:* céleste, divin Huguet, VII, 125 (s.v. Supernel)
108	*isnel:* rapide Huguet, IV, 689 (s.v. Isnel)
110	*Cest...ainsi:* dergelijk gunstbetoon, nl. *don delectable* (106), valt aan Van der Noots talent te beurt.
114	*tant:* si Huguet, VII, 181 (s.v. Tant)
115	*Ta Muse:* ond. van *depeind* (114)
118	*surpassé:* de betekenis 'lang vervlogen', die hier klaarblijkelijk bedoeld is, komt niet voor in de woordenboeken. Is verwarring met 'Suraagé' (Huguet, VII, 135) opgetreden?
121	*non plus:* pas plus Huguet, V, 442 (s.v. Non plus)
122	*Ton bruyt:* Ta renommée Huguet, II, 15 (s.v. Bruit) *eschapper Le...*(123): échapper à l' Huguet, III, 598 (s.v. Eschapper)
123	*Le trait mortel:* L'approche de la mort Huguet, VII, 300 (s.v. Traits de la mort) *lignaige:* ond. van *porroit* (122)
124	*guerdonneur:* qui récompense Huguet, IV, 402 (s.v. Guerdonneur)
125	*Borne:* circonscrive (wenszin)
126	*10. de Iuin. 1579.:* dit lofdicht is wel kort na het verschijnen van *CB/Abr* ontstaan, zodat het heel normaal is, dat De Maes juist dit werk apart vermeldt in 113.
130	*Nil...:* zinspreuk van De Maes, die reeds opgenomen is in VOORWERK 1580-1581 119.

135 *vn chapeau de Lyerre:* het onderwerp van de volgende hymne.

136 *Vn chapeau de Laurier:* zinspeling op de inhoud van het voorgaande lofgedicht, met name op 86-90.
rond: bijwoord

137 *vn de Mirthe:* zie opmerking bij *marque...*(141)

141 *marque de la Paix:* bedoeld is de olijfboom. De omschrijvingen in 137 en 140-141 slaan op niet gepubliceerde lofgedichten door De Maes ter ere van Jan van der Noot. Voor het overreiken van dergelijke kransen aan de dichter, zie GAMBRINUS 5, waar verdere verwijzingen.

145 *à la mesme personne:* à la personne même. Voor deze formulering, zie *Matth.* 10:13, *Luc.* 10:6.

150 De navolgende ode wordt in Marcel Raymond, *L'influence de Ronsard sur la poésie française (1550-1585)*, Genève, 1965, II, 198 noot 1, genoemd een ‘pendant exact de l'*Hymne du Houx* et des autres hymnes - blasons du Vendômois [= Ronsard]’.

152 *ORes que:* Maintenant que Huguet, V, 539 (s.v. Ores que)
le Verseur: le verseau Huguet, VII, 449 (s.v. Verseur d'eau); de zon staat in het sterrenbeeld van de Waterman gedurende de periode 20 januari - 18 februari.

153 *poissons:* in het sterrenbeeld van de Vissen staat de zon van 19 februari tot 20 maart.

154 *Parallelle:* om dag en nacht even lang te laten duren

156 *Belier:* de zon staat in het sterrenbeeld van de Ram van 21 maart tot 20 april; wanneer deze periode, die samenvalt met het begin van de lente, aanbreekt, dan vernieuwt (155) de zon inderdaad de natuur.

158 *Ains:* zie 19
mis en serre: enfermé Huguet, VI, 778 (s.v. Mettre en serres)

161 *auant:* en avant Huguet, I, 423 (s.v. Avant)

163 Constructie: qu'on la chante tous-iours viue en dépit de l'hyuer

164 *Sy:* Ainsi Huguet, VII, 155 (s.v. Sy) en Huguet, VI, 789 (s.v. Si)
Mais...: de woorden van Van der Noot, in directe rede weergegeven, lopen tot het einde van 166.

165 *Tu:* gezegd tot De Maes
los: zie 48
vois: [tu] vas Huguet, I, 166 (s.v. Aller); zinspeling op 86 e.v.

167 *dy:* dis

168 *onqʒ:* afkorting voor *onq*ue: jamais (negatief) Huguet, V, 519 (s.v. Onques)

169 *s':* si (voorwaardel. voegw.); ‘On emploie encore souvent l'ancienne forme *se*...Dans *se, e* s'élide devant une voyelle’ Huguet, VI, 789 (s.v. Si)
un coup: une fois Huguet, II, 589 (s.v. Coup)

170 *& fut il:* même s'il était, fût-il Huguet, III, 748 (s.v. Et fust il)

171 *i'ay plus cher:* j'aime mieux Huguet, II, 241 (s.v. Avoir plus cher)
debile: in vgl. met Van der Noot.

172 *Encore frissonnant:* zowel om het nog koude jaargetijde (153) als om zijn onervarenheid.

fredonner: faire résonner Huguet, IV, 203 (s.v. Fredonner)

173 *a:* à
luy: à *la paresse* (167)

174 *tu:* Van der Noot

176 *mandier:* De Maes meent dat Van der Noot recht heeft op een eervoller krans dan de klimopkroon dit kan zijn.
le subiect: la matière, sur laquelle on écrit Huguet, VII, 95 (s.v. Subject) en Littré, VII, 554 (s.v. Sujet)

178 *sy:* zie 164
il: ils, nl. klimop en laurier

181 *annombrés:* comptés parmi Huguet, I, 222 (s.v. Annombrer à)

183 *se coeuille:* est recueilli Huguet, II, 669 (s.v. Cueillir)
Constructie: le laurier se coeuille Des Poetes

186 *carriere:* course Huguet, II, 110 (s.v. Carriere)

187 *Sus:* aansporing Huguet, VII, 150 (s.v. Sus)

189 *cestuy lá:* nl. *ormeau*(*x*) (188)

191 *aprins:* apris Huguet, I, 267 (s.v. Apprendre). De Maes wil hier rechtstreeks bij de natuur te rade gaan, en niet via Alciati, 566, Emblema CLIX: 'Amicitia etiam post mortem durans'. De verdere vermelding van dit emblema wordt dan ook uitgesteld tot de plaats, waar het als bron van Jan van der Noot zelf fungeert, nl. SUEIRO 113.
honte: mogelijk veroorzaakt door De Maes' gebrek aan ondervinding inzake het dichten.

193 *oit:* 3de pers. enk. o.t.t. van ouir, horen Huguet, V, 559 (s.v. Ouir); hier eerder in de betekenis van 'beluisteren'. 192-193 klinkt toegevend: zing zoals je kan, want men beluistert wel...

195 *ses:* van de klimop

197 *Và:* tussenwerpsel Littré, I, 323 (s.v. Aller)
herboriste: médecin qui soigne au moyen des herbes Huguet, IV, 470 (s.v. Herboriste). De Maes bedoelt: het is de taak van dergelijke specialisten om de natuur en de kwaliteiten van de klimop te ontleden.

198 *ronde:* bep. van gesteldheid bij *barbe*; *laisse* (197)...*ronde* (198) heeft dezelfde betekenis als het Ndl. spreekwoord: schoenmaker, blijf bij je leest!

200 *onq:* zie 168

201 *de:* au moyen de Huguet, II, 710 (s.v. De)
se démesler: se tirer heureusement [d'une affaire difficile] Huguet, III, 91 (s.v. Se desmesler)

202 *Lumiere:* nl. de zon

204	*du Midy:* het is dus namiddag.
207	*Seruans:* bepaling bij *branches* (206) Constructie: Seruans de targes aux moissonneurs contre le chauld *targes:* boucliers (fig.) Huguet, VII, 190 (s.v. Targe)
208	*recreuz:* recrus
211	*indomté:* dit wordt verklaard in de drie volgende verzen.
212	*l'Aquilon:* de noordoosten- of noordenwind
215	*Berée:* roodborstje *querele:* plainte, lamentation Huguet, VI, 278 (s.v. Querele) *dégoise:* exprime par un chant Huguet, III, 78 (s.v. Desgoiser)
216	*Tapie:* Abritée Huguet, VII, 184 (s.v. Tapir)
216b-217a	Constructie: & Tu l' [= la Berée] oirras gringoter sa chanson d'Esté
218	*Voire:* Même Huguet, VII, 503 (s.v. Voire) *la:* nl. *La Berée* (215)
221	*t':* 'avec élision de l'*u*' Huguet, VII, 365 (s.v. Tu)
223	*Veullent:* herneming van 221
224	*onq:* en un temps quelconque Huguet, V, 519 (s.v. Onc)
225	*chose:* lijdend voorwerp van *serrer* (224)
226	*le lyerre:* onderwerp
228-229a	Constructie: D'hyuer le villageois, barbetant, viendrà le Cueillir à gros monceaux *barbetant:* bavardant Huguet, I, 482 (s.v. Barbeter)
229b-231	Omschrijving: puis, [tu] le [villageois] verras, portant [le lierre] sur sa croupe, [aller] au marché, où il le vendra pour un brin, pour servir de jonchée à quelque épousée.
231	*pour* (1ste maal): en échange de Littré, VI, 218 (s.v. Pour) *brin:* toile de qualité supérieure Huguet, I, 717 (s.v. Brin)
233	*Nostre Flandres:* zoals de Brabander Van der Noot de gezamenlijke Nederlanden aanduidt door de naam van zijn hertogdom, zo noemt de Vlaming De Maes het hele gebied eveneens naar zijn graafschap.
234	*le voarre:* le verre; 'Au XVIe siècle, Bèze dit que les Parisiens prononcent à tort voarre'

Littré, VII, 1650 (s.v. Verre) en Huguet, VII, 497 (s.v. Voarre). Met *se forme* bedoelt De Maes natuurlijk het woord ‘verre’, en niet de grondstof.

236 *Bien...que:* hier + indicatief Huguet, I, 570 (s.v. Bien que)

237 *trottent:* ‘Il se dit des choses qui vont et viennent’ Littré, VII, 1368 (s.v. Trotter); de bekers gaan rond onder de disgenoten; ook worden zij naar de schenktafel gebracht om gevuld te worden.
farcy: remplis Huguet, IV, 38 (s.v. Farci)

240 *choisy:* de bacchantenstaf was versierd met wingerdbladeren en klimop; zie Daniël Heinsius, *Bacchus en Christus. Twee Lofzangen, opnieuw uitgegeven door L.Ph. Rank, J.D.P. Warners en F.L. Zwaan*, Zwolle, 1965, 123.
Cilenien: de Silène. Silenus is de opvoeder van Bacchus, en vergezelt hem op zijn tochten; zie Heinsius, *a.w.*, 141.

241 *Sy:* voorw. zin: indien Bacchus houdt van de klimop, dan mag deze bezongen worden.
Aónien: geïnspireerd door de muzen. Zij voeren het epitheton Aonides (Aoniae sorores) naar een oude naam voor de omgeving van de Helicon.

244 *ues:* voici Godefroy, VIII, 214 (s.v. Ves, vez)

Aimantin: fort, durable Huguet, I, 136 (s.v. Aimantin). De klimop dankt dit epitheton aan de omstrengeling, waarin hij de olm gevat houdt, en eveneens aan zijn duurzaamheid.

247 *tu: Lyerre Aimantin* (244)
Maess: meew. voorw.

248 *Par...presager:* hangt eveneens af van *puisses-tu* (247). De Maes bedoelt: Mocht gij, klimop, Van der Noots toekomst voorspellen, met name zijn onsterfelijkheid! En wel doordat de

klimopbladeren niet verwelken (161) en deze plant in de winter zijn vrucht geeft (227). Beide elementen betuigen zijn duurzaamheid.

249 *son:* van Jan van der Noot

250 *Pierides:* de muzen; voor de oorsprong van dit epitheton zie PRUENEN 88.

251 *Onque:* zie 168

Poetov (1584-1585)

Ontstaan

De poëtische briefwisseling tussen Guillaume De Poetou en Jan van der Noot wordt hier voor de derde maal gedrukt. Beide gedichten komen voor het eerst voor in een bundel van De Poetou, *Suite du Labeur en Liesse...Dedié à Monsieur Ian Van-der Noot*, *Eschevin de la flourisante Anvers...*, (Anvers, 1566). Uit deze titel blijkt reeds dat de prominente plaats verantwoord is, die in de bundel voor de twee oden ingeruimd wordt: een uitwisseling van aardigheden tussen mecenas (Van der Noot) en begunstigde (De Poetou) past wel na de opdracht van het boek aan eerstgenoemde. Beide stukken zijn ontstaan in het begin van 1566 (zie 306), hoogstwaarschijnlijk met het oog op publikatie als openingswoord in De Poetou's dan te verschijnen bundel.

Wanneer die oden herdrukt worden in *Het Bosken*, fungeren zij er essentieel als lofdichten voor Van der Noot (Smit-Vermeer, 25). Inderdaad, van zijn tevoren bezongen rol als mecenas voor behoeftiger dichters is door de speling van het lot niets meer overgebleven, wel integendeel! Deze verzen, gewijd aan zijn vroegere heerlijkheid, moeten het thans deerlijk gehavend blazoen van de Antwerpse patriciër weer opfrissen. Om deze reden ook worden enkele strofen uit beide gedichten geciteerd in de *Apod*, §13 (*OE*, [12]-[13]).

Dezelfde bedoeling mogen wij Van der Noot ook toeschrijven in 1584-1585, wanneer deze gedichten compleet opgenomen worden in de *PW.* Evenals TITELVEL 1584-1585, DENNETIERES en GOOSSENIUS [I] en [I2], behoren POETOV [H] en [H2] tot de gratuite produktie van die periode. Hun inhoud bestaat essentieel uit lofdichten ter ere van de auteur, en niet uit bijdragen van hemzelf aan het adres van Antwerpse vooraanstaanden.

Inhoud

- Ode van De Poetou (7-305)
    1) Lof van de dichter Jan van der Noot: schildering van zijn wijding tot poëet door Apollo en de muzen (7-122).
    2) Lof van de patriciër en schepen van Antwerpen (124-251).
    3) Heilwens aan Van der Noot: moge het hem welgaan in beide voormelde hoedanigheden (253-305).

- Ode van Van der Noot (314-465)
    1) Dank aan De Poetou om de voorgaande ode (314-369).
    2) Benijdenswaardig lot der dichters: na hun dood verblijven zij in de Elyseïsche velden (370-401) en dank zij hun werk worden de heroën vereeuwigd (402-425).
    3) Uitwerking van de dichterlijke bezieling in Van der Noot zelf (426-449).
    4) Slotwens aan De Poetou (450-465).

Bronnen

De tekst in de *PW* is overgenomen uit *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 67-77).

Varianten

De varianten kunnen geïnterpreteerd worden als volgt:

1) Verbeteringen van drukfouten uit *Het Bosken:*
   15, 17, 19, 141, 208, 288, 354, 380, 390, 404, 412, 413.

2) Verbetering van grammaticale fouten in de vorige versie:
   48, 60, 62, 66, 128, 153, 160, 398, 404.
3) Correcties van de auteur inzake woordkeuze en structuur van het vers:
   21, 82, 95, 99, 323, 328, 334, 345, 350, 369, 386, 389, 391, 392, 393, 394, 397, 401, 405, 406, 412, 413, 415, 420, 462.
4) De resterende gevallen zijn spellingvarianten en wijzigingen in de zintekens.

Conclusies

1) Tweemaal blijkt in POETOV een drukfout gemaakt te zijn tegenover de correcte versie in *Het Bosken:* 207, 425.
2) De tekst van De Poetou zelf is relatief ten zeerste geëerbiedigd in 1584-1585: bij de herdruk zijn door Van der Noot hierin slechts drie auteurscorrecties aangebracht; die in 82 en 95 beogen het wegwerken van een metrische, respectievelijk grammatische fout. De aanvulling in 21 is nog merkwaardiger: daar heeft Van der Noot de versie van *Het Bosken* verbeterd aan de hand van de oorspronkelijke tekst in de *Suite du Labeur en Liesse.*
3) Van der Noots eigen tekst is geactualiseerd door het weglaten van de strofen met betrekking tot De Poetou's hymne *A Iesu-Christ* en zijn studiemogelijkheden te Leuven. Van der Noot heeft ook de zegging van zijn verzen, die in *Het Bosken* reeds verbeterd was tegenover de *Suite du Labeur en Liesse* (Smit-Vermeer, 358-359), nogmaals kritisch doorgenomen, zoals blijkt uit zijn correcties inzake woordkeuze en structuur van het vers.

Verklarende aantekeningen

1 *Gvillavme de Poetov:* Guillaume De Poetou (°Béthune ca. 1525 of 1530?) Aanvankelijk beproeft hij zijn geluk in een militaire loopbaan, doch daarna is hij in de handel werkzaam: hij reist door Italië, Frankrijk, Engeland en Duitsland; ten slotte vestigt hij zich te Antwerpen. Daar publiceert hij achtereenvolgens: *La grande liesse en plus grand labeur. Dédié aux seigneurs Stephano Gentilli et Johanni Grimaldi, pour estrennes qu'il leur souhaite très heureuses*, Anvers, 1565; *Hymne de la marchandise, consacrée tant à tous illustres sénateurs et magistrats...*, Anvers, 1565 (1569[2]); *A Iesu-Christ, Cantique pour la mémorable et insigne Victoire des Chrestiens contre les Turcs devant l'Ile de Malte, en l'An M.D.LXV.*, Anvers, 1566; *Suite du Labeur en Liesse...Dedié à Monsieur Ian Van-der Noot, Eschevin de la flourisante Anvers, non moins noble et genereus, que docte et vertueus*, Anvers, 1566. De eerste twee bundels zijn

gedrukt bij Willem Silvius, de laatste twee bij Aegidius Coppens van Diest.
Lit.: BN, V, 619-620 (H. Helbig); Gustave Charlier, ‘L'influence de la Pléiade. I La poésie’, in Gustave Charlier en Joseph Hanse, *Histoire illustrée des lettres françaises de Belgique*, Bruxelles, (1958), 162-163; *Dictionnaire des lettres françaises. Le seizième siècle.* Paris, 1951, 577 (J. Coppin); Floris Prims, ‘Een Fransch poëet uit het Wonderjaar 1566’, in *Antwerpiensia* VIII, 169-177.

3 *Escheuin:* nl. voor het jaar 1565; zie 306

8-10 Constructie: ie ne serois Digne D'auoir flairé cent-fois Le verd rameau Delphique

9 *Le verd rameau:* de laurier; terwille van de poëtische bezieling door Apollo worden de dichters gelijkgesteld met profeten (zie APOLOGIE 388); daarom ook wordt hier verwezen naar het pythisch orakel.

12 *Dans...:* bepaling bij *Assis* (11)
Phane: temple Huguet, V, 759 (s.v. Phane) en Huguet, IV, 28 (s.v. Fane)
Clare: dezelfde spelling komt voor bij Ronsard, *Veu à Phebus Apollon*, 7 (*STFM*, I, 155); bedoeld is Claros, een kustplaats in Ionië, die een beroemd orakel en tempel van Apollo bezat; zie Smit-Vermeer, 67, Laumonier in *STFM*, I, 155 noot 2 en Pauly-Wissowa, 21. Halbband, 552-553 (Bürchner). Richelet (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 390) vergist zich, want hij noteert: ‘Isle des Cyclades’.

13	*Sous:* letterlijk, in de zon?
14	*la Neuuaine:* les neuf Muses Huguet, V, 422 (s.v. Neuvaine)
16	*Parnassien:* de Parnassus ligt ten noorden van Delphi.
17-18	*Si...ie n'éternisois:* sluit aan bij *Digne ie ne serois* (8)
21	*dicts:* paroles Huguet, III, 169 (s.v. Dict) en Huguet, III, 226 (s.v. Dit)
23	*par cas:* par hasard Huguet, II, 115 (s.v. Par cas) *scrutine:* scrutes, sondes Huguet, VI, 730 (s.v. Scrutiner)
24	*ardeur:* identiek met 19 *Enthousiasme*
25	*mutine:* pousse à la révolte (trans.) Huguet, V, 382 (s.v. Mutiner)
28	*Titan:* Terra? Zie Pauly-Wissowa, VI, 1978; Smit-Vermeer, 67 geeft: Helios.
30	*Vertus:* gespecificeerd in 183-187
33	*oyant:* teg. deelw. entendant Huguet, V, 561 (s.v. Ouïr)
35	*dire:* als subst. Huguet, III, 193 (s.v. Dire)
41	*secrete:* zie PRUENEN 28
43	*hauteine:* haute moralement, intellectuellement Huguet, IV, 458 (s.v. Hautein, Hautain)
44	*Afferre:* attache avec une chaîne Godefroy, I, 136 (s.v. Afferrer)
45-48	Constructie: Lors qu[e] tu trafique A cueillir auec les neuf Soeurs les fleurs De leurs vergiers
46	*cueillir:* in *Het Bosken* staat *cueiller*, wat in Smit-Vermeer, 67 ten onrechte verbeterd is tot 'cueillir', zie Huguet, II, 668 (s.v. Cueiller)
47	*fantastique:* rêves, t'abandonnes à ton imagination Huguet, IV, 34 (s.v. Fantastiquer)
50	*Lucine:* Lucina, godin der geboorte; gelijkgesteld met Juno
52	*en gesine:* en couches Huguet, IV, 308 (s.v. En gesine)
54	*Empyreen:* die verblijf houdt in het empyreum, de hoogste hemel
57	*filles:* de muzen als dochters van Zeus en Mnemosyne
58	*Charitez:* zie VOORWERK 1580-1581 125

59 *fruir:* jouir Huguet, IV, 227 (s.v. Fruir)

64 *Mnemosiens:* afkomstig van de dochters van Mnemosyne (zie 57)
dits: zie 21

66 *ouys:* 2de pers. enk. o.t.t.; zie 33
cure: attention Huguet, II, 684 (s.v. Cure)

67 *Pegasins:* afkomstig van de Hippocrene, ontstaan door een hoefslag van Pegasus.

70 *donner:* lijdende-voorwerpszin, afhangend van *ouys* (66)

72 *cauez:* lett. ‘uitgehold’, betekent hier: voorzien van een klankkast.

74 *retentir:* staat op dezelfde hoogte als *donner* (70)

76-78 *Or...Or...Or:* Tantôt...Tantôt Huguet, V, 539 (s.v. Ores...ores)

79 *S'esgaier:* S'étendre Huguet, III, 636 (s.v. S'esgaier)
leurs: zie 57-58

82 *propheticq'rocher:* de berg die de gave der profetie (= dichtkunst, zie 9) schenkt; bedoeld is de Parnassus.

83 *augmenta:* onderwerp: 86-87

84 *Venant:* bepaling bij *tu* (81)

85 *naïve:* naturelle Huguet, V, 392 (s.v. Naif)

86 *L'Attique porte-Oliue:* Pallas Athena, godin van de wijsheid, beschermster van Attica en schenkster van de olijfboom; ook in 273 wordt zij samen met Apollo vermeld. De vorm *porte-Olive* is een graecisme.

87 *Dieu:* Apollo
coy: tranquille, calme Huguet, II, 620 (s.v. Coy) en Huguet, II, 333 (s.v. Coi)

88 *passa:* hoedde, weidde; voor de vorming van dit ww., zie Smit-Vermeer, 68.

90 *L'harras:* Le troupeau Huguet, IV, 440 (s.v. Haras)
Admete: Admetus, koning van Pherae, bij wie Apollo negen jaar als herder diende.

92 *i'araisonne:* je raisonne Huguet, I, 280 (s.v. Araisonner) en Huguet, I, 311 (s.v. Arraisonner)

95 *auteur:* inventeur Littré, I, 736 (s.v. Auteur)

96 *humble:* zie 85
abordée: abord Huguet, I, 14 (s.v. Abordée)

98 *prodiguement:* avec prodigalité Huguet, VI, 203 (s.v. Prodiguement)

103 *Gryneen:* van Gryneia, een stad in Aeolië, waar Apollo een heiligdom en orakel bezat; zie Pauly-Wissowa, VII, 1901-1902 (Jessen).

105 *Rithme:* vers Huguet, VI, 604 (s.v. Rithme)

106 *Lut:* zie 21

108 *felice:* heureux Huguet, IV, 64 (s.v. Felice)

114 *lengemmé berceau:* le berceau, orné de pierres précieuses Huguet, IV, 289 (s.v. Gemmé)

115 *Cabaline:* du cheval Pégase Huguet, II, 36 (s.v. Cabalin). De verkeerde etymologie in Smit-Vermeer, 69 is reeds verbeterd door prof. Zaalberg in *OE*, [238].

116 *orine:* d'or Huguet, V, 544 (s.v. Orin)

118 *Patare:* stad in Lycië, waar Apollo vereerd werd. Laumonier (*STFM*, I, 155 noot 1) verwijst naar Horatius, *Carmina*, III, iv, 64.

119 *receut:* voor receu Huguet, VI, 383 (s.v. Recevoir, receu)

122 *D'yuoire blanc:* zie *CB*, 381-382 in *OE*, [180]

124 *afferme:* affirme Huguet, I, 98 (s.v. Affermer)

125 *Apparoir:* apparaître Huguet, I, 249 (s.v. Apparoir)

126 *issent:* naissent Huguet, IV, 690 (s.v. Issir)

128 *dessous:* sous Huguet, III, 120 (s.v. Dessous)

quels & quelles: welke goden en godinnen

133 *fondament:* fondement Huguet, IV, 150 (s.v. Fondament)

135 *amiable:* qui plaît Huguet, I, 193 (s.v. Amiable)

139 *gaillarde:* grave, importante Huguet, IV, 251 (s.v. Gaillard)

140 *Frontonienne:* van F.M. Cornelius Fronto, voor: uitstekend leraar der welsprekendheid.

Cornelius Fronto (°ca. 100, †na 175) had groot succes als redenaar en opvoeder; zo

is hem het onderwijs van de jonge Marcus Aurelius toevertrouwd. Tevens was hij het middelpunt van een literair gezelschap; zie *Der kleine Pauly*, II, 616-617.

141 *Continuellement:* Aussitôt Huguet, II, 484 (s.v. Continuellement)

145 *descente:* descendance Huguet, III, 41 (s.v. Descente); zie VOORWERK 138

146 *Esclarcit:* Illustre, fait connaître Huguet, III, 612 (s.v. Esclarcir)

151 *s':* si; ‘On emploie encore souvent l'ancienne forme *se*...Dans *se*, *e* s'élide devant une voyelle’ Huguet, VI, 789 (s.v. Si)

152 *Tes pas...:* chiastische woordschikking tegenover 138

153 *autant:* d'autant Huguet, I, 410 (s.v. Autant)

160 *bruits:* renommée, réputation Huguet, II, 15 (s.v. Bruit)

161 *condignes:* dignes Huguet, II, 418 (s.v. Condigne)

162 *ils:* nl. *les...fruits* (157)
verds: forts Huguet, VII, 449 (s.v. Vert)

163 *sable More:* het Moorse strand; zie verder FARNEZE 33.

164 *Espars:* répandus Huguet, III, 662 (s.v. Espardre)
ore: maintenant Huguet, V, 539 (s.v. Ores)

165 *Empennez:* munis d'ailes Huguet, III, 362 (s.v. Empenner)

167 *fragrables:* qui ont une bonne odeur Huguet, IV, 194 (s.v. Fragrable)

169 *issir:* zie 126

171 *A l'enuy:* en rivalisant, en luttant Huguet, III, 557 (Envy) en Huguet, III, 550 (s.v. A l'envi)

172 *brusque:* brave, hardi Huguet, II, 18 (s.v. Brusque)
t'arengent: te rangent Huguet, I, 313 (s.v. Arrenger) en Huguet, I, 312 (s.v. Arranger)

174 *authentique:* excellente, louable Huguet, I, 411 (s.v. Authentique)

178 *des fois mile:* mille fois

179 *Beat':* heureux Huguet, I, 523 (s.v. Beat)

181 *vingtésix:* deze passage is de enige, die ons toelaat Van der Noots geboortejaar ongeveer vast te stellen: zie Vermeylen, 159 (845) noot 1.

182 *Veoir:* hangt af van *N'es tu pas...Beat'* [?] (178-179). De zin loopt verder in 188.

187 *Branches:* deze deugden van secundaire rang zijn enkel de takken van...

191 *saulue:* sauve Huguet, VI, 684 (s.v. Salver)

194 *contendre:* débattre, discuter Huguet, II, 478 (s.v. Contendre)

196 *pretendre:* prétendre à Huguet, VI, 174 (s.v. Pretendre)

202 *frisonne:* frise Huguet, IV, 217 (s.v. Frisonner)

204 *Quand...:* sluit aan bij 195-201

205 *De neige:* dus: op rijpere leeftijd.

207 *entendre:* lees: *attendre:* faire attention Huguet, I, 379 (s.v. Attendre)
dits: zie 21

208 *Tu...:* Gij zult onze hoopvolle verwachtingen inlossen
à l'heur: tout de suite, dès ce moment Huguet, IV, 479 (s.v. A l'heure)

212 *voirons:* nous verrons Huguet, VII, 432 (s.v. Veoir)

213 *Pin:* herneming van het beeld in 149

217 *Moyennant:* Causant Huguet, V, 364 (s.v. Moyenner)

219 *Schif:* Huguet, VI, 722 kent enkel ‘Schifflin’ voor ‘Sorte de bateau’; zie ook Smit-Vermeer, 71.
Charon: Charon, de veerman, die de schimmen over de Styx zet.

222 *diuine:* devine, prévoit Huguet, III, 232 (s.v. Diviner)

223 *vif:* vivant Huguet, VII, 470 (s.v. Vif)

224 *fruicts:* zie 157

225 *issent:* zie 26

235 *princip':* commencement Huguet, VI, 190 (s.v. Principe)

240	*l'Auteur:* zie APOLOGIE 387
244	*traits:* oorsprong van dit beeld in 164
246	*Poëte Romain:* Horatius, dé Romeinse odendichter
247	*sables:* zie 163
248	*Espars:* zit 164 *collaudez:* loués Huguet, II, 342 (s.v. Collauder)
251	*bardez:* Smit-Vermeer, 71: ‘omwikkeld’
261	*paistre:* nourrir Huguet, V, 588 (s.v. Paistre)
265	*mistement:* gracieusement, élégamment Huguet, V, 288 (s.v. Mistement)
267	*ton chief:* ta tête Huguet, II, 233 (s.v. Chef) *proprement:* comme il convient Huguet, VI, 223 (s.v. Proprement)
269	*Poursuyt:* suit Huguet, VI, 121 (s.v. Poursuivre) *trache:* trace Huguet, VII, 293 (s.v. Trache)
270	*ensuis:* tu suis, obéis à Huguet, III, 483 (s.v. Ensuivre); de rest van de zin volgt in 274.
271-273	Al deze genitieven behoren bij 274-276.
272	*Soeurs:* de Gratiën, zie 58
275	*la facondité:* l'éloquence Huguet, IV, 4 (s.v. Facondité)
277	*Enflamme:* gezegd tot Van der Noot
280	*ie m'asseure:* je suis sûr Huguet, I, 351 (s.v. S'asseurer)
281	*Seant:* Assis Huguet, VI, 765 (s.v. Seant); bep. bij *Vander Noot* (280)
282 tot 294	*or...or:* zie 76
283	*l'outill' de Cleion:* Clio, de muze der geschiedenis, wordt voorgesteld met een boekrol in de hand. De Poetou bedoelt dus: hetzij u dicht (*ourdis*), hetzij u leest (*oeuure*)...

286	*gueiment:* voor gaiement *esiouit:* réjouit Huguet, III, 642 (s.v. Esjouir)
288	*pourtraiture:* disposition Huguet, VI, 123 (s.v. Pourtraiture) en Huguet, VI, 89 (s.v. Portraiture)
289	*aigus:* vifs, pénétrants Huguet, I, 132 (s.v. Aigu)
290 e.v.	Constructie: tu as Pour ta guide or la crainte Des Dieux, Or Vertu..., Or le soulas des Neuf.
296	*recrée:* fortifie Huguet, VI, 411 (s.v. Recreer)
297	*Te cognoistre:* nl. in het feit u te weten...
300	*exore:* supplie Huguet, III, 778 (s.v. Exorer)
301	*ore:* zie 164
303	*De mes labeurs:* in 301-304 draagt De Poetou aan Van der Noot zijn bundel *Suite du Labeur en Liesse* op.
304	*confite:* achevée Littré, II, 638 (s.v. Confire)
306	*1565:* met Vermeylen, 159 (845) noot 1 aanvaard ik de datering als oude stijl (dus in feite 1566). De opdracht van De Poetou's bundel (zie 301-304) kan trouwens bezwaarlijk een jaar voor het verschijnen ervan vervaardigd zijn.
308	*En labevr liesse:* zinspreuk van De Poetou
316	*rage:* fureur poétique Huguet, VI, 318 (s.v. Rage); zie 10
318	*Voir':* Même Huguet, VII, 503 (s.v. Voire) *custode:* ‘Etui destiné à la conservation d'un objet, boîte’ Godefroy, II, 408 (s.v. custode)
320	*Sonnet:* dit staat in de *Suite du Labeur en Liesse* op f 1^v.
322	*Lyre...:* correspondeert met 106.
323	*vanter:* proclamer Huguet, VII, 402 (s.v. Vanter)
324	In dit vers verhaalt Van der Noot zelf de oudste onderwerpen van zijn poëzie; dit klopt met Smit-Vermeer, 27, waar de mogelijkheid geopperd wordt, dat *De vrijagie ende het houwelyck van Messer Luciaen dela Noce* reeds eerder, d.i. voor *Het Bosken*, apart gepubliceerd kan zijn.
326	*De ma Maistresse:* hiertoe behoren zeker een aantal liefdesgedichten, die later in *Het Bosken* en de *PW* opgenomen zijn, al dan niet via de ‘Boeken der Liefden’ (MAES 7).

327	*souefs:* doux, agréables Huguet, VII, 47 (s.v. Souef) *labeurs:* deze term is wel gebruikt met het oog op de titel van De Poetou's bundel.
329	*Es:* Dans les Huguet, III, 577 (s.v. Es)
330	*cauee:* correspondeert met de omschrijving van De Poetou in 72
331	*Coustumier' n'est:* dit is wel een belangrijke bekentenis: Van der Noots Franse verzen zouden dus stammen uit de periode na 1566.
333	*touche:* aanslag; zie Smit-Vermeer, 73
334	*Lut d'yuoir':* zie 106 en 122
336	*Tuscan:* voor Italiaans; zie GOOSSENIUS 80 *sonne:* chante Huguet, VII, 31 (s.v. Sonner)
341	*saison:* temps Huguet, VI, 676 (s.v. Saison)
344	*resonne:* chante Huguet, VI, 537 (s.v. Resonner); nochtans wordt deze toekenning (345) nergens expliciet vermeld in de voorgaande ode.
346	*Voire:* zie 318
346-347	corresponderen met 240-241, 348 met 264 en 351 met 173.
352	*Senat:* bedoeld is de Romeinse senaat, waarvan Luciaen dela Noce (zie 324) evenals zijn voorouders wel lid zal geweest zijn. *immobile:* inébranlable Littré, IV, 762 (s.v. Immobile)
353	*Antecesseurs:* ancêtres Huguet, I, 225 (s.v. Antecesseur)
356	*Mide:* Midas, koning van Frygië; van Dionysus verkreeg hij de gunst, dat alles wat hij aanraakte in goud zou veranderen.

cheuance: richesse en nature (opposée à l'argent disponible) Huguet, II, 254 (s.v. Chevance)

357 *se perit:* périt Huguet, V, 729 (s.v. Se perir)

358 *tienne:* bezit. vnw.

360 *la mine Arabienne:* Arabië gold als het goudland bij uitstek. Men denke slechts aan het bijbelse Ophir (III *Reg.* 9:28, 10:11), dat doorgaans gelocaliseerd wordt op het Arabische schiereiland.

361 *Indois:* in de 16de eeuw slaat deze naam ook nog op Midden- en Zuid-Amerika; bedoeld zijn wel de goudschatten van Mexico.

362 *bourrelle:* adj., afgeleid van ‘Bourreau’, beul Huguet, I, 660 (s.v. Bourrelle)
parque: blijkens 363 is Atropos bedoeld.

364 *dedans:* dans Huguet, II, 738 (s.v. Dedans)

schif: zie 219

365 *Charon:* zie 219
passager: passeur Huguet, V, 665 (s.v. Passager)
vil: Charons uiterlijk is afstotend (Vergilius, *Aeneis*, VI, 298 e.v.); de verklaring bij Smit-Vermeer, 74 voor *passager vil* is weinig waarschijnlijk.

366 *proufit':* sert Huguet, VI, 232 (s.v. Proufit) en Huguet, VI, 482 (s.v. Profiter)
la Seigneurie: le pouvoir, la puissance Huguet, VI, 743 (s.v. Seigneurie)

368 *facerie:* affliction, douleur Huguet, IV, 43 (s.v. Fascherie)

369 *souci:* nl. om het bijeen te schrapen

372 *prophetes:* zie 9

375 *acqueru:* acquis Huguet, I, 57 (s.v. Acquerir)

376 *porte-faux:* de tijd, met als attribuut een zeis.

377 *Stix...:* drie rivieren uit de onderwereld; zie PRUENEN 163

378 *D'iceux:* dit woord denke men na het laatste woord van het vers

380 *Es:* zie 329

381 *poindant:* piquant Godefroy, VI, 250 (s.v. Poindant)

383 *Ains:* Mais Huguet, I, 140 (s.v. Ains)
amene: agréable Huguet, I, 190 (s.v. Amene)

384	*Ne:* ni; ‘On emploie encore très souvent l'ancienne forme *ne*’ Huguet, V, 410 (s.v. Ne) en Huguet, V, 425 (s.v. Ni) *amine:* ruine, détruit Godefroy, I, 266 (s.v. Aminer)
386	*parmy:* dans, au milieu de Huguet, V, 640 (s.v. Parmy) en Huguet, V, 639 (s.v. Parmi)
387	*se pourmener:* se promener Huguet, VI, 116 (s.v. Se pourmener)
388	*aucuns:* quelques-uns Huguet, I, 399 (s.v. Aucuns)
389	*deuiser:* s'entretenir Huguet, III, 155 (s.v. Deviser)
390	*verdes:* vertes; ‘*Verde* pour *Verte*’ Huguet, VII, 450 (s.v. Vert)
392	*Luictz:* zie 122
394	*bande:* nl. *des Poëtes* (370)
396	*secretz:* zie 41 en verwijzing aldaar
400	Zie STEVART 55
402	*faux:* de zeis is attribuut van de tijd; zie 376 *l'audace:* dit woord staat er voor de menselijke vernielzucht, die naast de tijd en de natuurelementen vermeld wordt als verantwoordelijk voor de afbraak van monumenten; zie SLOTVEL 173, 206.
406	*bien-disant:* éloquent Huguet, I, 572 (s.v. Bien disant)
410	*Doriqu':* Homerus; aldus genoemd omdat Rhodus, behorend tot de Dorische Hexapolis, zich beschouwde als geboorteplaats van de dichter; zie Smit-Vermeer, 75.
413	*Agamemnon:* vgl. Horatius, *Carmina*, IV, ix, 25-28 *pourtraite:* représentée Huguet, VI, 123 (s.v. Pourtraire) en Huguet, VI, 88 (s.v. Portraire)
414	*luy:* in feite volgt er nu een allusie op een passage uit de *Aeneis* van Vergilius.

415	*Dessus:* Sur Huguet, III, 120 (s.v. Dessus) *fils:* Aeneas, die zijn vader aldus uit het brandende Troje draagt; zie Vergilius, *Aeneis*, II, 720-748.
417	*Gregeois:* Grecs Huguet, IV, 368 (s.v. Gregeois)
422	*Quant est de:* Quant à Huguet, VI, 261 (s.v. Quant est de)
423	*recrée:* ranime Huguet, VI, 411 (s.v. Recreer)
424	*troupe:* zie *bande* (394)
425	*l'ennuy:* lees: *l'enuy*; zie 171
426	*l'outill' des Neuf:* de luit, hem geschonken door Apollo en de muzen; zie 122 *oeuure:* travaille Huguet, V, 571 (s.v. Oevrer)
427	*Vn demy-dieu:* nl. onder goddelijke inspiratie; niet te verwarren met de kracht van de liefde, als geformuleerd in *CB*, 419 (*OE*, [184])
428	*m'est aduis:* il me semble Huguet, I, 85 (s.v. Estre advis)
429	*dits:* zie 21
432	*Astrée:* Astraea, dochter van Zeus en Themis (godin der gerechtigheid), verbleef op aarde tijdens de Gouden Eeuw, maar verliet ze tijdens de IJzeren Eeuw; zie Ovidius, *Metamorphoses*, I, 149; vgl. Smit-Vermeer, 76.
435	*soing:* inquiétude, crainte Huguet, VII, 15 (s.v. Soing, Soin)
436	*Noise:* Malheur Huguet, V, 436 (s.v. Noise)
437	*dechassez:* chassés, bannis Huguet, II, 726 (s.v. Dechasser)
445	Voor dit ritueel, zie *CB*, 375 in *OE*, [180]. *Cabalin:* correspondeert met 115.
446	*immortels:* zie 378
449	*Prophetique:* zie 82
450	*Gentil:* Noble (moralement) Huguet, IV, 301 (s.v. Gentil)
455	*vn chapeau:* zie 345
456	*qui:* que '*Qui* pour *que* (complément)' Huguet, VI, 286 (s.v. Qui)
458	*chome:* manque Littré, II, 296 (s.v. Chômer)
460	*Poursuy:* imp. *brusqu':* zie 172 *gaillard:* zie 139

463	*De vertu ferme:* genitief bij *mont* *aspre:* rude, escarpé Huguet, I, 336 (s.v. Aspre)
464	*encommencee:* commencée Huguet, III, 406 (s.v. Encommencer)

Goossenius (1584-1585)

Ontstaan

De ontstaansgeschiedenis van GOOSSENIUS [I] en [I2] is ten nauwste verbonden met die van POETOV [H] en [H2], wat de signaturen trouwens uitwijzen. In beide gevallen is voor de samenstelling van deze nieuwe gehelen een beroep gedaan op gedichten die reeds in *Het Bosken* opgenomen zijn, en dit met het oog op dezelfde uiteindelijke bedoeling: tweemaal ontstaat aldus een plaquette (telkens een groep folio's in vieren), essentieel gewijd aan de verheerlijking van de dichter of van zijn adellijk geslacht. In het geval van GOOSSENIUS, dat na POETOV samengesteld is, merkt men dat Van der Noot lering getrokken heeft uit de voorgaande samenlezing. POETOV omvat enkel twee grote oden in de volgorde zoals zij in *Het Bosken* opgenomen zijn. Bij de opbouw van GOOSSENIUS gaat de dichter handiger te werk: kernstuk ervan is de ode voor de heer van Carloo, die ingekapseld wordt in vier blz. lofdichten ter ere van de auteur zelf. Een deel van deze laatste verzen, met name de Latijnse en Nederlandse stukken, gewisseld tussen Gerardus Goossenius en Van der Noot, zijn eveneens uit *Het Bosken* afkomstig, waar zij echter nog niet fungeerden als begeleiding van de thans

centrale ode aan de heer van Carloo. Het lofdicht van Luis Franco uit dezelfde bundel staat er evenmin in contact gebracht met het huidige kernstuk. Naast de resterende polyglotte lofversjes ter ere van Jan van der Noot, schrijft hijzelf nog twee Franse sonnetten ter ere van het echtpaar Jacques Sanglier en Philippote Coenraet, waarin men een mogelijk verband met de omringende stukken enkel kan aantreffen in de inhoud.

Het prominente karakter van de ode aan Jaspar van der Noot wordt nog beklemtoond door de inlassing van twee blazoenen in houtsnede boven de zeer uitvoerige titel. Naast het portret van TITELVEL 1580-1581 en de titelplaat van TITELVEL 1584-1585 is dit de enige illustratie in de *PW* 1580-1585.

Inhoud

- Goossenius ad...Vander Noot (3-32)
    1) Vreugde om de ontmoeting met Van der Noot in Engeland (3-6).
    2) Diens talent schittert onder de overige dichters als de zon onder de sterren (7-12).
    3) Alleen de deugd overleeft de dood (13-16).
    4) De deugd wordt overgeleverd door de dichters (17-24).
    5) Van der Noots werk zal eeuwig leven (25-32).

- Responsio (35-46)
  Goossenius is een volwaardig dichter en geneesheer. Als dank voor zijn lofverzen zal Van der Noot Goossenius' naam vereeuwigen.
- Lofdicht van Johannes Auratus (Jean Dorat) (50-57)
  Lof aan Van der Noot om zijn veeltaligheid.
- Griekse verzen van Winandus Catharinus (61-66) en Latijnse vertaling door Jacob Roelandts Jun. (69-74)
  Van der Noot wordt gelijkgesteld met Homerus en Vergilius.
- Sonnet van Luis Franco (85-98)
  Bezingt Van der Noots morele kwaliteiten, en vooral het feit dat hij de ballingschap zo stoicijns verdraagt.
- Ode aan Jaspar van der Noot, heer van Carloo (112-344)
    1) Aanroeping der muzen na een beschouwing over de vergankelijkheid van alle aardse heerlijkheid (112-163).
    2) Schildering van het wapenfeit (165-266).
    3) Lof van het adellijk geslacht (268-319).
    4) Aanspraken van de dichter (321-344).

- Aan Jan en Pompeo van der Noot (348-353)
  Noodzaak van lof aan hun vader en diens broer.
- Sonnet voor Jacques Sanglier (356-369)
  Bij gebrek aan stoffelijke goederen schenkt Van der Noot zijn verzen als betuiging van vriendschap.
- Sonnet voor Philippote Coenraet (373-386)
  De wisselingen van de fortuin hebben Van der Noot niet doen versagen.
- Ode van Goossenius (392-462)
  Inhoud grotendeels gelijkaardig met zijn Latijns lofdicht vooraan.
- Antvvoorde (469-557)
    1) Lof van Goossenius als medicus en dichter (469-515).
    2) Dank voor zijn poëtische bijstand (517-536).
    3) Goossenius zal eveneens voortleven door Van der Noots verzen (538-557).
       In feite geldt hier dezelfde opmerking als bij het voorgaande gedicht: het behandelt dezelfde punten als de Latijnse Responsio (35-46).

- Epigram, vertaald door Jacob van der Mast (563-570)
  Lof, zowel van het geslacht als van **de dichter.**

Bronnen

Een zeer gering aantal:

123	=	Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1585, f 177^{v}		
126-129	=	Ronsard, *La victoire de François de Bourbon*, 61-64		(*STFM*, I, 87)
151-156			*La victoire de Gui de Chabot*, 1-7	(*STFM*, I, 100-101)
306-311			*La victoire de François de Bourbon*, 29-36	(*STFM*, I, 85)
335-344			*A Madame Marguerite*, 89-96	(*STFM*, I, 78)

Varianten

De varianten tegenover de tekst in *Het Bosken* kunnen hoofdzakelijk tot de volgende types herleid worden:

1) Verbetering van drukfouten uit *Het Bosken*:
   10, 21, 532, 556.
2) Aanpassing van de spelling:
   a) Toepassing van het beginsel der gelijkvormigheid
      117, 121, 136, 146, 152, 159, 165, 168, 194, 207, 215, 218, 285, 290, 403, 405, 407, 425, 470, 492, 493, 515, 529, 545, 546, 548, 552.
   b) Veralgemening van de spelling -dt op het einde van een woord in plaats van -d of -t
      119, 121, 122, 124, 128, 143, 156, 171, 177, 182, 184, 185, 188, 192, 197, 199, 201, 202, 208, 212, 216, 221, 229, 230, 233, 240, 250, 263, 276, 278, 280, 285, 286, 290, 300, 314, 332, 401, 403, 405, 407, 410, 414, 417, 419, 425, 427, 430, 433, 437, 441, 442, 444, 446, 451, 470, 473, 476, 477, 478, 479, 480, 485, 486, 492, 493, 513, 517, 518, 535, 546, 548, 552, 553, 557.
   c) Vervanging van ck door k
      137, 147, 187, 231, 265, 273, 276, 447, 489, 501, 503, 526, 541.
   d) Verdere actualisering

‘heur’ vervangen door	‘haer’: 135, 188, 260
‘deur’	‘door’: 235
‘veurwaer’	‘voorwaer’: 527
‘vont’	‘vandt’: 170, 476, 503

Bedoeld als modernere spelling: 245, 440, 512.

3) Verbetering van naamvallen:
   116, 122, 127, 144, 229, 326, 337, 343, 433, 438, 459, 482, 483, 554.

4) Verbeteringen inzake woordkeuze en structuur van het vers:
   3, 4, 9, 28, 29, 30, 38, 39, 44, 45, 46, 98, 128, 131, 156, 180, 201, 212, 213, 224, 237, 238, 251, 253, 255, 259, 273, 294, 302, 402, 412, 435, 439, 448, 471, 548.
5) De resterende gevallen bestaan uit andere spellingvarianten, wijzigingen in het gebruik van zintekens of typografische verschillen (zo W en y bij Bynneman, waar Van den Rade VV en ij gebruikt).

Conclusies

1) Inzake spelling stelt men een zeer bewuste en stelselmatig volgehouden aanpassing vast in de richting van het algemene en/of actuele gebruik.
2) De meeste wijzigingen zijn aangebracht in de ode aan de heer van Carloo; dit gedicht is dan ook het belangrijkste stuk binnen deze bloemlezing.

Verklarende aantekeningen

1

G. Goossenius: Gerardus Goossenius (°Zoutleeuw)
Zoon van een gelijknamige Gerardus. Hij wordt ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit in feb. 1559, en studeert er medicijnen. Als calvinist neemt hij reeds in 1566 de wijk naar Engeland, want in nov. van dat jaar schrijft hij vanuit Londen een ode aan Van der Noot (463). Wanneer deze laatste op zijn beurt naar Engeland trekt, wordt het contact voortgezet: Goossenius levert een woord vooraf en een lofdicht voor *Het Theatre*, gedateerd 20

juli 1568. Naast deze poëtische produktie heeft Goossenius ook pamfletliteratuur niet versmaad. Zijn verblijf in Engeland is ons vooral bekend uit kerkelijke documenten, waaruit blijkt dat hij het geregeld aan de stok had met andere leden van de Nederlandse hervormde gemeente. Vooral een twist met Joannes Engelram leidt tot woord en wederwoord gedurende enkele jaren. In de loop van dit dispuut verdedigt Goossenius o.a. de beeldenstorm. In 1570 heeft hij Londen verlaten voor Canterbury, maar het noodlot en Engelram volgen hem eveneens daarheen; de Nederlandse kerkelijke autoriteiten kiezen Engelrams zijde. Daarop publiceert Goossenius in 1582 twee hevige pamfletten, die nu ook vermoedelijk de toorn van de Engelse overheid opwekken. Waarschijnlijk is hij kort daarop naar Antwerpen teruggekeerd.
Lit.: Leonard Forster, *Janus Gruter's english years*, Leiden-London, 1967, 53-55; Schillings, 582; Smit-Vermeer, 360-362.

5 *clarum:* adj. bij *virum* (6)

12 *quauto:* lees *quanto*

28 *Zoilus:* mv., bedoeld zijn de ‘zoyelisten’ als in VOORWERK 1580-1581 66

30 *quae:* antecedent: *mortis* (29)

33 *Inoffensibilis:* zie 464

39 *Phoebaeae:* Apollo is god van de medici en van de dichters
sacer: zie APOLOGIE 394

47 *Iohannes Avratvs:* Jean Dorat, zie MATTHIAS 129

52 Constructie: cui aequa sors dedit tot linguas vetustas Atque nouas. Dorat looft Van der Noots onderlegdheid in de klassieke (*vetustas*) en in de moderne (*nouas*) talen. *At tu* (52) sluit aan bij *habes* (56)

50 *Cadmum:* Cadmus, zoon van Agenor, koning van Fenicië. Op zoek naar zijn zuster Europa, die door Zeus geschaakt was, belandt hij in Boeotië en sticht er Cadmea, het latere Thebe. Achtervolgd door allerlei tegenspoed wordt hij op het einde van zijn leven op eigen verzoek in een slang veranderd.

51 *Tyriam:* van Tyrus; Cadmus is immers uit Fenicië afkomstig; bij Euripides (*Phoen.*, 639) is hij zelfs een Tyriër; zie Pauly-Wissowa, 20. Halbband, 1470 (Latte).

Argolicam: van Argolis, de streek rond Argos in de Peloponnesus. Cadmus kende onvermijdelijk beide talen omdat hij de overbrenger is van het Fenicisch letterschrift naar Griekenland.

57 *Phorcynis:* Phorcys is een zeemonster; blijkens de context stelt Dorat zich dit gedrocht voor als een enorme zeeslang. *Hydra:* een waterslang, die huisde in de moerassen van Lerna bij Argos. Het dier bezat zeven, negen of nog meer koppen. Gedachtengang van Dorat in dit epigram: wanneer Cadmus, die slechts twee talen beheerste, reeds in een slang veranderd werd, dan zou de polyglotte Van der Noot na een soortgelijke metamorfose Phorcys en Hydra overtreffen.

60 *Winandus Catharinus Paleopolitanus:* evenmin als prof. Zaalberg (*DBE*, 191 en noot 7 aldaar) heb ik over deze figuur enig nader gegeven kunnen vinden.

75 *Jacob Roelandts*, ridder, heer van Eynthout (°Antwerpen 1568 †Mechelen 25 aug. 1651)

Zoon van Jacob (zie ook ROELANDTS 2) en van Elizabeth van der Muiden. Hij studeert rechten en wordt op 16 mrt. 1601 ingeschreven als advocaat aan de kanselarij van Brabant. In 1611-1616 en 1618-1625 is hij pensionaris van Antwerpen. Bij open brieven van 23 jan. 1625 wordt hij raadsheer in de Grote Raad van Mechelen. Hij was gehuwd met Marie Schott (†22 juni 1638). Voor Van der Noot heeft Jacob Roelandts Jun. verschillende lofdichten vervaardigd (DENNETIERES 93, TITELVEL 1588 25, OPMEER 292); ook heeft hij een Latijns drempeldicht bijgedragen in Guilliam van Nieuwelandt, *AEgyptica...*, Antwerpen, 1624, b1^{v}.
Lit.: BN, XIX, 644-645 (Fernand Donnet); Francis de Decker, 'La Famille Charles d'Anvers', in *Tablettes du Brabant* III (1958), 326; J. Nauwelaers, *Histoire des avocats au Souverain*

Conseil de Brabant, Bruxelles, 1947, II, 29; Torrentius, I, 304; Van den Leene, 46*3^{v}; Guilliam van Nieuwelandt, *AEgyptica ofte aegyptische tragaedie van M. Anthonivs, en Cleopatra*, Antwerpen, 1624, b1^{v}.

76 *Jacob Roelandts/Raetsheere:* Jacob Roelandts (°ca. 1530 †Antwerpen 9 Kal. Nov. 1592)
Hij is gehuwd met Elizabeth, vierde kind van de bekende rechtsgeleerde Gabriël van der Muiden, in of voor 1562. Op 29 apr. 1574 betaalt hij als advocaat 50 pond Art. in de lening voor de Spaanse soldaten. In 1563, drie jaar na Van der Muidens dood, bezorgt hij een gedeeltelijke uitgave van diens werk te Leuven.
Lit.: AA, XXII, 224; Jos. A.U. Ernalsteen, ‘Mudaeus en zijne familie’, in *De humanist Gabriël Mudaeus, Brechtanus. (1500-1560)*, Brecht, 1939, 58; Grafschriften, III, 69; M.A. Nauwelaerts, ‘De rechtsgeleerden’, in *Flandria Nostra*, Antwerpen..., 1959, III, 253; Sweertius, *Monvmenta*, 118, 20.

78 *Drymaels vyf iaren:* Indien Jacob Jun. inderdaad vijftien jaar oud was toen hij dit epigram vertaalde, dan is deze vertaling tot stand gekomen ca. 1583.

79 *Inden...Raedt:* bepaling bij *Raedts-Heere* (78)

80 *Atheniaensch...Romeynsch:* de taal wordt telkens genoemd naar de stad of streek waar zij het zuiverst gesproken wordt; zie ook *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 113).

81 *ouer-langh:* sindsdien WNT, XI, 1818 (s.v. Overlang)

85 De vertaling van dit sonnet vindt men in Smit-Vermeer, 110.

89 *Qnanto:* lees *Quanto*

99 *De Valencia...:* voor het belang van deze datering voor *Het Bosken*, zie Smit-Vermeer, 17-18.

100 *Luis Franco:* Luiz Franco Corréa Portugese dichter, auteur van een *Cancioneiro*, en volgens zijn eigen woorden zeer bevriend met Camões. Een tweede lofdicht voor Van der Noot komt voor het eerst voor in TITELVEL 1588 90; zie Smit-Vermeer, 110 en Nicolaus Antonius, *Bibliotheca hispana nova*, Matriti, 1783-1788, II, 34.

101 Boven de ode, gewijd aan de slag bij Grevelingen, staan de wapenschilden van Jaspar van der Noot en Jeanne d'Enghien, aan wie deze ode toegewijd is.
De volgende blazoenering is ideëel.
Wapen van Jaspar van der Noot: *gevierendeeld: I en IV in zwart, bezaaid met zilveren blokjes, een leeuw van hetzelfde, gekroond van goud, over alles heen (Hinckaert); II en III in goud vijf kruislings geplaatste zwarte sint-jakobsschelpen (Van der Noot). Helmteken: op de helm een wrong, waaruit het borstbeeld van een grijsaard oprijst, gekleed in goud met zwarte kraag. Dekkleden:...*
Wapen van Jeanne d'Enghien: binnen een ovaalvormige versierde rondstaaf een ruitschild, met in de (heraldische) rechterhelft het wapen van haar echtgenoot en in de linkerhelft haar eigen blazoen.
Rechterhelft: *gevierendeeld: I en IV in goud vijf kruislings geplaatste zwarte sint-jakobsschelpen (Van der Noot); II en III in zwart, bezaaid met zilveren blokjes, een leeuw van hetzelfde, gekroond van goud, over alles heen (Hinckaert).*
Linkerhelft: *gevierendeeld: I en IV gegeerd van zilver en zwart van tien stukken, iedere zwarte geer beladen met drie herkruiste kruisen, voorzien van een gouden voet, de voeten gericht naar het hart van het schild (Enghien); II en III in...een wassenaar (voor Berchem?).*
De afbeelding is verre van foutloos. Het wapen van Jaspar zelf staat volledig in spiegelbeeld, zowel wat betreft de plaatsing van de kwartieren als de houding van de leeuw in het veld Hinckaert. Jaspars blazoen staat wel correct in het ruitschild van zijn echtgenote. In dit laatste schild is de figuur in II en III onverklaard: de wassenaar is niet het gewone wapen van Berchem, maar daarom mogen wij Van der Noot nog niet van onkunde beschuldigen: blijkens het *Stammbuch* bezit hij meer dan voldoende belangstelling voor en kennis van de heraldiek; zie voor de behandelde schilden Rietstap, I, 615, 955; Herckenrode, *Armorial*, 1543, 154.

Vanden slach by Grevelinghen: Het uitvoerigste verhaal van deze veldslag vindt men bij Emmanuel van Meteren, *Historie der Neder-landscher ende haerder Na-buren Oorlogen ende geschiedenissen*, s'Graven-haghe, 1614, 20^{v}-21^{r}.
Op 13 juli 1558 achterhaalde Egmont aan het hoofd van 12.000 man voetvolk en 3.000 ruiters de Fransen onder maarschalk de Thermes, die de streek tussen Duinkerken en Nieuwpoort gebrandschat hadden. De Franse aanvoerder, wiens troepen numeriek zwakker waren, en daarbij belemmerd door de legertros met de buit, posteerde zich zo voordelig mogelijk op het strand, en beschikte over het voordeel der artillerie. Egmont nam zelf het commando over een afdeling lichte ruiterij, die bij haar charge erg geteisterd werd door het Franse geschut. Mede door het ingrijpen van enkele Engelse schepen werd het pleit beslist ten gunste van de Nederlandse troepen: eerst de Franse ruiterij en daarna het voetvolk kozen het hazenpad. De Fransen verloren meer dan 1.500 man, de Nederlanders 500.
De meest gezaghebbende bronnen (Emmanuel van Meteren, *Commentarien Ofte Memorien...*, 1608, 18^{r-v}; Pieter Bor, *Oorspronck, begin ende vervolgh der nederlantsche Oorlogen*, Leyden-Amsterdam, 1621, Boek 1, 12^{r}; Jacque-Auguste de Thou, *Histoire universelle, Depuis 1543. jusqu'en 1607.*, Londres, 1734, III, 239-240) vermelden eensluidend het feit dat Egmonts paard onder hem gedood werd bij de charge tegen de Franse linies. Dit incident, het uitgangspunt van deze ode, wordt door J. van Vloten, *Nederlandsche geschiedzangen, naar tijdsorde gerangschikt en toegelicht*, Amsterdam, 1864, I, 257-261 verschoven naar 12 juli op gezag van een bulletin voor koning Filips, waarin een soortgelijk ongeval vermeld wordt in een voorafgaande schermutseling op deze vroegere datum. Nochtans moet men in dit laatste gegeven geen tegenspraak zien met de eerste versie, want men leest in het *Memorieboek der stad Ghent. Van 't j. 1301 tot 1793*, Gent, 1854, II, 299: ‘de heere ende grave van Egmondt in d'eerste scharmutsinghe was 't hooft van zynen peerde afgheschoten, ende in de ij^{e} bataelje een ander peert onder hem doot gheschoten’. Ook Théodore Juste, *Le comte d'Egmont et le comte de Hornes (1522-1568)*

d'après des documents authentiques et inédits, Bruxelles - Leipzig, 1862, 34, vermeldt, evenwel zonder precieze bronnenopgave: ‘le comte d'Egmont lui-même avait eu, en combattant, deux chevaux tués sous lui’.
Geen enkele tekst memoreert de rol van Jaspar van der Noot als redder van zijn veldheer, maar dit betekent niet dat Van der Noot het verhaal gefantaseerd heeft. Aangezien de dichter een dergelijk actueel wapenfeit bezwaarlijk kan verdraaien, en hij ook inzake andere details zeer nauw aansluit bij de historische realiteit (165, 245, 248-249, 260), mag men zijn verhaal wel als authentiek beschouwen. Trouwens, uit een andere bron weten wij dat Jaspar diende onder Egmont aan het hoofd van 200 man voetvolk (Herckenrode, 1442).
In de *Nederlandsche geschiedzangen* heeft Van Vloten de tekst van deze ode slechts gedeeltelijk opgenomen (strofen 2-4 = GOOSSENIUS 151-266) onder de misleidende titel ‘Egmont bij Grevelingen’. De naam van de auteur staat aldaar niet vermeld, maar enkel in de inhoudstafel vooraan (XI) verneemt men dat dit gedicht stamt ‘uit het *Boeksken* [sic] van H.I. van der Noot, *inhoudende verscheyden poëtixe wercken* (van den Hr. Snellaert te Gent)’. Hierdoor is in latere historische literatuur over Egmont in het beste geval wel de tekst van deze ode, maar slechts zeer zelden de auteur nog bekend. G. de Rouck, ‘Het Egmont-thema in de literatuur. Lamoraal, Graaf van Egmont, in het lied van zijn tijd’, in *Jaarboek van de Zottegemse Culturele Kring* 1958-1959, 25-81 blijft de versie van Van Vloten nog het meest nabij: hij situeert de anekdote op 12 juli met verwijzing naar Gachard via Van Vloten (30 en 80 noot 3) en brengt dezelfde tekst onder identieke titel (30-34); in voetnoot wordt Van Vlotens bron aangegeven, zonder dat hieruit blijkt dat Van der Noot de auteur en niet de verzamelaar van deze verzen is. In W.C. Mees, *Lamoraal van Egmond*, Assen, 1963, 56-62 en Herman van Nuffel, *Lamoraal van Egmont in de Geschiedenis, Literatuur, Beeldende Kunst en Legende*, Leuven, 1968, 29 wordt de tekst met dezelfde lengte als bij Van Vloten en De Rouck opgenomen, respectievelijk aanvaard als enige versie.

103 *Hendricum:* Hendrik II van Frankrijk (°1519 †1559), regeerde vanaf 1547.

106 *Iohanne van Kestergat:* Jeanne d'Enghien
Dochter van Virgilius, heer van Santberghe (zoon van Louis, heer van Kestergat) en van Agnes van Berchem. Zij huwt met Jaspar van der Noot op 11 nov. 1561. Volgens Azevedo, 17 hebben zij drie kinderen: Jean, Pompeja [sic], en Guillaumine. Na Jaspars dood is zij hertrouwd met Philippe-René d'Oyenbrugge, weduwnaar van Louise van der Noot, zuster van Jaspar.
Lit.: Aa, XIII, 312; Azevedo, 9, 17; Herckenrode, 1435, 1442; E. Lejour, *Inventaire des archives de la Famille van der Noot*, Bruxelles, 1954, 9, 36.
Ian: Jan van der Noot (†18 aug. 1643)
Oudste zoon van Jaspar en van Jeanne d'Enghien. Op 7 aug. 1597 huwt hij Jeanne de Masnuy, vrouwe van Grez (†1 feb. 1624). Jan is sinds 12 nov. 1578 heer van Carloo en Duyst, waarvoor hij de hoge rechtspraak krijgt op 18 aug. 1638. Hij wordt begraven te Ukkel.
Lit.: Azevedo, 17; Suzanne Gilissen-Valschaerts, ‘La seigneurie de Carloo’, in *Une commune de l'agglomération bruxelloise. Uccle. I Géographie, Histoire...*, Bruxelles, 1958, 131; Herckenrode, 1443; Lejour, *a.w.*, 36.
Pompeo: enkel Van der Noot vermeldt een tweede zoon van Jaspar. Azevedo, 17 kent wel een dochter ‘Pompeja’ en Herckenrode, 1442 kent uit het huwelijk van Jaspar met Jeanne d'Enghien slechts ‘un fils unique, nommé Jean’.

107 *vvysen:* lees *vvylen*
Iaspar van der Noot
Tweede zoon van Wouter en van Catherina Hinckaert. Hij maakt carrière als militair: onder Egmont staat hij aan het hoofd van een compagnie voetvolk van 200 man, later voert hij het bevel over 500 man infanterie. Zoals zijn broer Karel (351) wordt hij lid van het Eedverbond der edelen, en hij neemt daarna de wijk naar Keulen. Volgens Van Meteren en Te Water sneuvelt hij voor Haarlem in 1573, volgens andere bronnen bevindt hij zich in nov. 1583 met enige troepen te Bonn. Aangezien zijn zoon Jan op 12 nov. 1578 heer van Carloo wordt, moet Jaspar reeds voor deze datum overleden zijn. Het wapenfeit dat hier bezongen wordt, schijnt goed bij deze figuur te passen: dezelfde bravoure spreidt hij samen met zijn broer ten toon bij een geplande aanslag op Alva (zie 351).

Lit.: Aa, XIII, 312; Azevedo, 9, 17; Gilissen-Valschaerts, *a. art.*, 131; Herckenrode, 1442; Lejour, *a.w.*, 36.

108 *Carloo:* maakt thans deel uit van de Brusselse gemeente Ukkel; zie Gilissen-Valschaerts, *a. art.*, 125-128.
vrome: dappere MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

109 *sommige:* de dichter verzwijgt Jaspars later aandeel in de opstand der Nederlanden. Wanneer hij niet ingaat op deze laatste wapenfeiten, dan kan dit betekenen dat hij in 1584-1585 reeds meer heil verwacht van het Spaans regime.

119 *verheuen:* opgerichte MNW, VIII, 1815 (s.v. Verheffen)

120 *fraey besnéen:* versierd met reliëfwerk; deze terminologie kan zowel gelden voor de Egyptische obelisken als voor Romeinse erezuilen (b.v. zuil van Trajanus).

123 *d'antiken, d'Arabisken:* twee adj.: de Grieks-Romeinse en Egyptische (gedenktekens)
Arabisken: gelijkgesteld met ‘Egyptisch’ omdat een uiteenzetting over de pyramiden aldus beëindigd wordt in Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1585, 177^{v}: ‘Qua ex re facilè cerni licet solida monime*n*ta, non marmoribus, aut Arabicis lapidibus, sed vitae meritis ac reru*m* gestarum gloria comparari’.

De betekenis ‘arabesk’ (subst.) die aan dit woord in deze passage gegeven wordt in WNT, Suppl. I, 1477 is weinig waarschijnlijk.

133 *Propheten:* voor deze gelijkstelling, zie APOLOGIE 388

141 *fonteyne:* bedoeld is de Hippocrene.

142 *pleyne:* lieflijk, aangenaam oord WNT, XII, 2520 (s.v. Pleine) (dit vb. als citaat)

144 *minioot:* bevallig WNT, IX, 769 (s.v. Minioot) (dit vb. als citaat)

148 *schire:* snel WNT, XIV, 562 (s.v. Schier)

154 *vroom:* flink, krachtig MNW, IX, 1397 (s.v. Vrome)

155 *Vander Noot:* bedoeld is de militair Jaspar, niet de dichter.

158 *myden:* trachten te ontkomen WNT, IX, 702 (s.v. Mijden)

163 *noch:* nog; dit is juist wanneer de ode ontstaat, maar aangezien Egmont in 1568 terechtgesteld wordt, is deze term achterhaald in 1584-1585.

165 *cloeck-moedigh:* bijw. bij *Ghereden* (169); zie Emmanuel van Meteren, *Historie der Nederlandscher ende haerder Na-buren Oorlogen ende geschiedenissen*,

s'Graven-haghe, 1614, 21^{r}: ‘Op dese maniere heeft den Grave van Egmont den 13. Julij de Fransoysen met eenen cloecke*n* moet aenghevallen’.

166 *bequaem:* geschikt WNT, II, 1648 (s.v. Bekwaam); op dat ogenblik is Egmont ca. 36 jaar oud.

168 *deurwonde:* allerwege verwondde WNT, III, 3110 (s.v. Doorwonden) (dit vb. als citaat)

173 *onuerdroten:* niet ontmoedigd WNT, X, 2097 (s.v. Onverdroten); bepaling bij *hy* (170).

174 *riep:* toeriep; 175-176 worden in directe rede weergegeven.

179 *Leeuwen:* deze vergelijking kan in de hand gewerkt zijn door het voorkomen van leeuwen in het wapenschild van beide personages; zie voor Van der Noot hierboven het veld Hinckaert. Egmont voert in zijn blazoen o.a. de leeuwen van Gelre, Gulik en Fiennes; zie Mees, *a.w.*, 13.

181 *ouerdronghen:* in het nauw gebracht WNT, XI, 1664 (s.v. Overdringen) (dit vb. als citaat)

184 *pyken:* spiesen WNT, XII, 1607 (s.v. Pijk) en WNT, XII, 1518 (s.v. Piek) (dit vb. als citaat)
bussen: vuurroeren WNT, III, 1926 (s.v. Bus)

186 *strauen:* met straf treffen, hier: verwonden WNT, XV, 2096 (s.v. Straffen); zie voor dezelfde spelling elders bij Van der Noot Smit-Vermeer, 221.

192 *schenden:* ombrengen WNT, XIV, 421 (s.v. Schenden) (dit vb. als citaat)

198	*hem aenueerden:* gingen hem (Egmont) te lijf WNT, I, 421 (s.v. Aanvaarden) (dit vb. als citaat)
202	*En ghy...:* en gij zijt in een lastig parket WNT, XII, 2172 (s.v. Zich geplaagd vinden) (dit vb. als citaat)
204	*een stuck:* een exemplaar, een voorbeeld WNT, XVI, 340 (s.v. Stuk)
211	*onsoete:* wat onaangenaam voor hem was WNT, X, 2244 (s.v. Onzoet)
213	*Soldat:* aanspreking zonder acht te slaan op de rang van de aangesprokene WNT, XIV, 2477-2478 (s.v. Soldaat)
221	*sadt op:* steeg te paard WNT, XI, 1424 (s.v. Opzitten) (dit vb. als citaat) *medt veerde:* snel, vlug WNT, XVIII, 75 (s.v. Met vaarde) (dit vb. als citaat)
223	*hy:* Jaspar van der Noot
226	*wtgheslepen:* uit het handgemeen gesleept VD, 2133 (s.v. Uitslepen)
227	*euen:* 'zeer' ofwel, 'zo, dat de werkelijkheid de verwachtingen overtreft' WNT, III, 4281 (s.v. Even); dit begrip wordt toegelicht in 229-241.
231	*slinken:* de linker arm WNT, XIV, 1808 (s.v. De slinke) (dit vb. als citaat)
238	*on-bekandt:* niet bekend (hier: aan de vernielers) WNT, X, 971 (s.v. Onbekend)
240	*omworpen:* nog in de 17de eeuw gebruikt men deze vorm voor omwerpen WNT, X, 762 (s.v. Omwerpen)
244	*Boergoensche:* zelfde terminologie nog bij Van Meteren, *a.w.*, 21r: 'Het welck den Borgoenschen noch harder dede aendringen / ende den Fransoysen in de vlucht drijven'.
245	*Gascoensche:* de aanwezigheid van de Gascogners, die als elite-eenheden in de eerste linie staan, wordt uitdrukkelijk voor deze veldslag bevestigd door De Thou, *a.w.*, III, 239-240, en overgenomen door Juste, *a.w.*, 34.
248-249	Eveneens historisch juist; zie Van Meteren, *a.w.*, 21r: 'Men achte dat daer op de plaetse ontrent vijfthienhondert doot bleven / sonder die verdroncken en*de* in de vlucht van de Boeren verslagen werden / vele bleven daer ghevanghen /'.

250 *spele:* strijd WNT, XIV, 2681 (s.v. Spel) (dit vb. als citaat)

251 *Benauwdt:* in het nauw gebracht WNT, II, 1783 (s.v. Benauwen); zie ook Van Meteren, *a.w.*, 21^{r}: ‘soo dat ten lesten het Fransch Peerde-volck (zijnde meest Edellieden ende wel ghemonteert)...begosten te wijcken...ende daer nae het Voetvolck’. *verstranghen:* druk MNW, IX, 80 (s.v. Verstrangen)

254 *Ouer twee halue iàren:* een jaar geleden, nl. in 1557.

258 *Sinte...:* het belegerde Saint-Quentin

259 *neerlaeg':* op 10 aug. 1557 versloegen de Nederlandse troepen onder Emmanuel-Filibert van Savoye en Egmont het Franse leger onder de connétable de Montmorency; zie Van Meteren, *a.w.*, 19^{v}, en verder AMODEO 87.

260 *Cadetten:* jonge vrijwilligers van adel WNT, III, 1954 (s.v. Cadet) (dit vb. als citaat)

261 *meest:* Van Meteren, *a.w.*, 19^{v} geeft een uitvoerige lijst, ingeleid met de woorden: ‘Onder den ghevangenen waren veel groote Meesters’.

262 *corts:* korte tijd WNT, VII, 5743 (s.v. Korts); op 27 aug. werd Saint-Quentin bestormd en ingenomen: Van Meteren, *a.w.*, 19^{v}-20^{r}.

264 *Chattelet:* overgeleverd door de Franse bevelhebber aan de graaf van Arenberg, kort na de inneming van Saint-Quentin; zie Van Meteren, *a.w.*, 20^{r}.

265 *Han:* ingenomen op 12 sep. 1557; zie Van Meteren, *a.w.*, 20^{r}.
verkoren: voortreffelijke (objecten) MNW, VIII, 1939 (s.v. Vercoren)

266 *droeue feest:* ellende, verschrikking: zie *LvB*, 48 (v. 258)

270 *vroem':* zie 108

271 *slechte:* geringe, onaanzienlijke WNT, XIV, 1616 (s.v. Slecht)

274 *on-vròmen:* lafheid; in deze betekenis niet in WNT, X, 2183 (s.v. Onvrome), maar afgeleid van het adj. in WNT, X, 2184 (s.v. Onvroom)

278 *ouer duyusendt iâren:* Messer Luciaen dela Noce, op wie hier gezinspeeld wordt, komt naar Brabant in 563 (Smit-Vermeer, 57).

Indien Van der Noot in dit vers heel precies is, dan is deze ode dus geschreven in 1563.

284 *vròmen:* heldhaftigheid MNW, IX, 1404 (s.v. Vrome)

289 *Vroome:* zie 154

290 *des landts:* gen. bij *Veurspoet* (291)

292 *Cancelliren:* Drie leden van dit geslacht zijn in de 15de en 16de eeuw kanselier van Brabant geweest: Geldolf (°17 nov. 1414 †14 sep. 1492) van 26 jan. 1477 (n.s.) tot 12 okt. 1481; Jeronimus (°21 sep. 1463 †17 feb. 1541 (n.s.)) van 19 jan. 1515 (n.s.) tot jan. 1531; Adolf (°3 jan. 1486 †31 mrt. 1543) van 17 jan. 1532 (n.s.) tot zijn dood. Zie Ryckman-de Jonghe, I, 79-80, 104-105, 108-109; LIEFVELT 115 e.v.

293 *Raets Heeren:* zie LIEFVELT 115 e.v.

294 *Borg'meesters:* te Brussel; zie b.v. Ryckman-de Jonghe, II, 379.

296 *Ruyuters:* krijgslieden van hogere rang WNT, XIII, 1785 (s.v. Ruiter) (dit vb. als citaat)

297 *offichiren:* rechterlijke ambtenaren WNT, X, 96 (s.v. Officier)

299 *pleynen:* velden WNT, XII, 2514 (s.v. Plein)

300 Heerlijck: voor hun mecenaat, zie o.m. C. van den Bergen-Pantens, 'Quelques oeuvres relatives à la famille van der Noot au XVe siècle', in *Brabantica* IX (1968), I, 215-224.

303 *deelen:* aandeel WNT, III, 2332 (s.v. Deel)

304 *vaste gronden:* in het WNT, XVIII, 639 (s.v. Vast) wordt dit vb. aangehaald ter illustratie van de betekenis: onroerend goed. Ik meen echter dat hier de betekenis 'onvervreemdbaar' in WNT, XVIII, 640 de voorkeur verdient; in dit laatste geval bedoelt Van der Noot met deze term het allodium tegenover het leengoed.

309 *Nae...:* op de manier van Pindarus, die geboren was te Thebe

311 *Dit...:* bijstelling bij *Stoffe* (308)

322 *sonder letten:* zonder dralen WNT, VIII, 1636 (s.v. Zonder...letten)

328	*niet om vercleeren:* onovertrefbaar MNW, VIII, 1909 (s.v. Verclaren) en WNT, IX, 1948 (s.v. Niet om + inf.)
331	*syn:* nl. *mijn Heer van Carlòo* (325)
337	*secreten:* zie PRUENEN 28
338	*Mijn(:* men leze: *(Mijn* *vyanden:* zie APOLOGIE 55-77
339	*heur: de Neer-landen* (335) *ierst:* een zeer duidelijke aanspraak op de prioriteit inzake het dichten volgens de Franse renaissance-voorbeelden.
342	*meynen:* mening, begrip WNT, IX, 378 (s.v. Meen)
343	*ghyse:* wijze MNW, II, 1977 (s.v. Gise)
348	*vromigheydt:* moed MNW, IX, 1411 (s.v. Vromicheit); de dichter is hier even spaarzaam met voorbeelden als in 109, wat de daar geopperde mogelijkheid enkel versterkt.
350	*Ian:* eigenlijk: Karel
351	*De Heere van Resoor:* Karel van der Noot, heer van Risoir (†waarschijnlijk 1573) Oudste zoon van Wouter en van Catherina Hinckaert. Hij ondertekent - evenals zijn broer - het verzoekschrift van het Eedverbond der edelen en wordt hierom gedagvaard door de raad van Beroerten. Karel neemt de wijk naar het Rijnland, waar hij samen met zijn broer Jaspar de bewapening van de Nederlandse opstandelingen ter harte neemt. In 1568 wil hij met behulp van zijn broer Alva ontvoeren en vermoorden, wanneer deze zich ter gelegenheid van het Paasfeest teruggetrokken heeft in de priorij van Groenendaal. Zij schuilen reeds in het Zoniënwoud wanneer het plan uitlekt. Karel neemt terug de wijk naar het Duitse rijk. Bij de expeditie van De Zwijger in okt. van dat zelfde jaar staat Karel aan het hoofd van 800 ruiters en 10 compagnies voetvolk. In 1570 correspondeert hij met Oranje en in 1573 is hij aanwezig bij het beleg van Haarlem. Hij is gehuwd met Margriet van Randerode vander Aa. Lit.: Aa, XIII, 311; BN, XV, 834-835 (Ch. Piot).
354	*Iaqves Sanglier* Zeer welstellend Antwerps koopman: op 29 apr. 1574 betaalt hij 100 pond Art. in de lening voor de Spaanse soldaten, en in 1579 moet hij driemaal 200 gulden per maand opbrengen voor de gedwongen lening van

52.000 gulden. Op 13 apr. 1568 wil hij voor handelszaken naar Frankrijk reizen, een tocht waarvoor op dat ogenblik de toestemming van de autoriteiten noodzakelijk is (Alva!). Op het einde van 1581 levert Plantin hem een *Liber Missarum*, een muziekdruk, om dit boek naar de Frankfurter Messe te sturen. Lit.: AA, XII, 202; XVII, 402; XXII, 230; Plantin, *Corr.*, IX, 111 noot 1.

358 *vn:* le même Huguet, VII, 378 (s.v. Un)
ensuiure: suivre Huguet, III, 482 (s.v. Ensuivre)

359 *accointance:* amitié Huguet, I, 31 (s.v. Accointance)

360 *ieux:* j'eus
premier: pour la première fois Huguet, VI, 152 (s.v. Premier)

364 *Indes:* Midden- en Zuid-Amerika

365 *les plus auares:* les hommes les plus cupides Huguet, I, 428 (s.v. Avare)

369 *barque infernale:* de veerboot van Charon; zie POETOV 219

370 *Philippote Coenraet:* echtgenote van Jacques Sanglier. Op 13 mei 1568 verzoekt Pierre Gassen uit Parijs dat Martine of Catharine Plantin voor hem fijn linnen zou aankopen ‘chez Madame Sanglier’; zie Plantin, *Corr.*, I, 276.

373 *Fortune:* voor de afbeelding die Van der Noot zich vormt van de Fortuin, zie *Apod*, §14 in *OE*, [11].

376 *mignons:* favoris Huguet, V, 265 (s.v. Mignon)

vertu: de deugd als allegorische figuur; zie DISCOVRS 43

377 *à:* a

oncques: jamais (negatief) Huguet, V, 516 (Oncques) en Huguet, V, 519 (s.v. Onques)

378 *Que...:* op deze houding beroemt Van der Noot zich ook later; zie SCHOLIER 216 e.v.

380 *sa:* van *Fortune* (373)

381 *en ce pendant, que:* pendant que Huguet, II, 154 (s.v. Encependant que)
adverse: ennemie Huguet, I, 84 (s.v. Advers)

384 *Ains:* Mais Huguet, I, 140 (s.v. Ains)

386 *vous humanetés:* votre bienveillance Huguet, IV, 520 (s.v. Humanité)

387 *Phisicus:* natuurkundige Forcellini, IV, 664 (s.v. Physicus), of medicus Du Cange, VI, 308 (s.v. Physicus)
moderne: dit woord is toegevoegd tegenover *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 105), en het betekent hier wel: dichter in nieuwe trant.

394 *eenen:* lees: *eeuen:* zeer WNT, III, 4281 (s.v. Even)

397 *op dat pas:* op dat tijdstip WNT, XII, 605 (s.v. Op dat pas)

398 *onvromen:* verdriet WNT, X, 2183 (s.v. Onvrome)

404 *In eeren...:* bepaling bij *bloem* (402)

406 *ient:* bevallig WNT, VII, 262 (s.v. Jent)

407 *Van ionghs:* zie *CB*, 27 in *OE*, [144]; tevens mogelijke bevestiging van de opgeëiste prioriteit in 339.
vermeten: groots voornemen MNW, VIII, 2133 (s.v. Vermeten)

414 *daar voor:* in de plaats van dit *te singhen van Deucht* (412)

417 *al:* zie *Eccl.* 2:1-11

419 *d':* het, de aardse elementen, opgesomd in 414-416
behoordt: behoort tot, is eigen aan WNT, II, 1511 (s.v. Behoren)

421 *Daer:* Terwijl (tegenstellend) WNT, III, 2190 (s.v. Daar)
Constructie: Daer wy d'best' aenueerden om den gheest Te verblyden
wy: de dichters

422 *aenueerden:* ondernemen, aanvangen WNT, I, 421 (s.v. Aanvaarden)

423 *syn:* van de geest
virtuyt: deugd, kracht WNT, XXI, 974 (s.v. Virtuut)

424 *d'een:* de opsomming in 414-416, onderwerp van *verheest*
verheest: eist, vordert MNW, VIII, 1702 (s.v. Vereischen, verheessen)

425 *D'ander:* de houding, uiteengezet in 412-413.

volheerden: volstandig blijven MNW, IX, 838 (s.v. Volherden)

426 *ontsluyt:* zich opent WNT, X, 1976 (s.v. Ontsluiten)

432 *der gheleerder:* van de geleerden = dichters, zie APOLOGIE 426

433 *D'welck:* welke toestand, nl. 431
wient verdoofdt: tussenzin: wie (acc.) het goud ook moge verblinden MNW, VIII, 1631-1632 (s.v. Verdoven)

434 *ghegheuen:* geven MNW, II, 1110 (s.v. Gegeven)

435 *allen:* lees *alleen*
t'goedt verstandt: nominatief.

440 *Virgilius:* opmerkelijk is wel dat de spelling Vergilius van *Het Bosken* opgegeven wordt.

snel: levendig WNT, XIV, 2306 (s.v. Snel)

446 *dat:* dat het, nl. de overlevering door een dichter.
v: Van der Noot

448 *Dat:* leidt *VVy...sullen blyuen* (449-450) in
wie daer...: toegevende zin: wie zich ook moge beklagen over onze onsterfelijkheid

453 *Deur...:* sluit aan bij 450.

457 *beuroen:* verstand, begrip, inzien WNT, II, 2365 (s.v. Bevroeden)

458 *opschrift:* grafschrift, inscriptie WNT, XI, 1175 (s.v. Opschrift); dit woord is wel gekozen om de duurzaamheid die men van een graftombe verwacht.

462 *my...vermeet:* durf beweren MNW, VIII, 2127 (s.v. Vermeten)

464 *VViet denckt, niet krenckt:* in Smit-Vermeer, 188 correct omschreven als: ‘wie zijn gedachten onuitgesproken laat, krenkt ook niet’; zie ook Forster, *a.w.*, 53-54. Daarvan is de Latijnse vertaling ‘Inoffensibilis’ (33), wat echter niet ter zake verklaard wordt in Smit-Vermeer, 109.

466 *Antvvoorde: de Responsio* (34-46) die thans voorafgaat, is blijkens de uitvoerige titel in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 109) slechts een latere samenvatting van de nu volgende ode.

481 *Pegasus Fonteyne:* zie 141; het drinken uit de Hippocrene is een vast onderdeel bij de wijding tot dichter; zie MATTHIAS 103.

482 *Cinthien:* Phoebus Apollo, genoemd naar de berg Cynthus op Delus, waar hij een heiligdom bezat; zie ook Ronsard, *Veu à Phebus Apollon*, 1 (*STFM*, I, 154).

483 *Pythien:* Apollo, genoemd naar het orakel te Delphi; voor de uitgang *-ien* [ɪɛn] van deze twee epitheta, zie GAMBRINUS 77.

484 *Medecynen:* Apollo was niet enkel de god der dichters, maar ook der medici.

494 *ghehinghen:* goedvinden, wil WNT, IV, 857 (s.v. Gods gehengen)

496 *Eerdé:* de vier klassieke elementen volgens de leer van Empedocles en Aristoteles; zie *Grote Winkler Prins*, VII, 73-74.

497 *gheuen:* opleveren, voortbrengen WNT, IV, 1933 (s.v. Geven)

500 *tot elcke smert:* voor, met het oog op elke pijn, dus als geneesmiddel WNT, XVII, 1590 (s.v. Tot)

501 *ontbonden:* Smit-Vermeer, 106 geeft: ‘helder uiteengezet, verklaard’, en men zie hiervoor WNT, X, 1815 (s.v. Ontbinden). Dit lijkt ook mij de meest waarschijnlijke betekenis, maar men moet misschien toch ook rekening houden met de mogelijkheid dat hier bedoeld is ‘losmaken, openen’ (WNT, X, 1814), letterlijk te verstaan als het verbrijzelen van de mineralen in een vijzel bij de bereiding van geneesmiddelen.

505 *seuen vry Konsten:* de artes liberales, zie Ernst Robert Curtius, *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*, Bern-München, (1961)^{3}, 46 e.v.

506 *Liefghetal:* geliefd WNT, VIII, 2098 (s.v. Liefgetal)

510 *Mercurius:* hier vermeld als god der welsprekendheid.
loos: verstandig, helder van geest WNT, VIII, 2902 (s.v. Loos)

511 *voys:* stem MNW, IX, 912 (s.v. Voos, voys)

514 *op dat pas:* zie 397

521 *goet:* aanmerkelijk WNT, V, 313 (s.v. Goed)

slecht: onaanzienlijk WNT, XIV, 1616 (s.v. Slecht); zie voor deze formule ROELANDTS 47. Het gebruik van deze woordenschat bewijst overduidelijk dat dit gedicht in Van der Noots poëtische beginperiode vervaardigd is: dergelijke deemoedige taal is in de jaren waarin dit gedicht opnieuw gepubliceerd wordt (1584-1585) ten enenmale verouderd.

530 *19.:* lees *10.*

532 *swaer:* log, traag MNW, VII, 2471 (s.v. Swaer)

539 *vroom:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

543 *Der...:* van de aanval der vergetelheid WNT, IX, 2119 (s.v. Noop)

548 *houdt:* onderwerp: *Die* (547); antecedent: *Lof* (545); voor een andere mogelijke constructie, zie Smit-Vermeer, 107.

550 *ghy* (ook 552): *Lof* (545)

555 *uwen tempel:* de tempel van de lof, de faam; voor de latere ontwikkeling, zie STEVART 55.

556 *me:* lees: *men*

558 *Adriaen Iac. F. Damman:* zie TITELVEL 1584-1585 10

559 *Belgicscher:* correcte afleiding uit de Latijnse naam der Nederlanden, ‘Belgica’; reeds gebruikt in MATTHIAS 179.
Brabandtscher: de gelijkschakeling van Brabant met de gezamenlijke Nederlanden komt veel voor; zie APOLOGIE 16.

561 *Iacob vander Mast* (°Gent 10 juli 1537 †na 6 jan. 1596)

Oudste zoon van Bavo (†24 juli 1571) en van N...de Wale. Op 9 jan. 1578 wordt hij, als gunsteling van de Spanjaarden, gevangengezet. Hij wordt schepen te Gent in 1584, 1587, 1589, 1590, 1591 en 1595. Van der Mast is gehuwd met Catherine de Kevelaere, dochter van Nicolas, advocaat bij de raad van Vlaanderen. Hij overlijdt na 6 jan. 1596.

Van der Mast is zonder twijfel de meest interessante figuur onder Van der Noots lofdichters. Misschien is hij in contact met de Antwerpse dichter getreden via Adriaan Damman, op dat ogenblik rector der hervormde school te Gent, van wie hij een Latijns epigram ter ere van onze dichter vertaalt. In elk geval is dit gedicht het vroegste bewijs van een contact tussen de twee edellieden; het wordt door Van der Noot met graagte geciteerd, want het is eveneens opgenomen in AMODEO 188 en NOOT 465. Merkwaardig is Van der Masts kennis van de Italiaanse literatuur: hij vergelijkt Van der Noot met Dante en stuurt hem het sonnet van Simeoni ter ere van de grote Florentijn. Onze auteur neemt deze verzen reeds op in een rekwest aan burgemeesters en schepenen van Antwerpen, ingediend in juni 1586, maar pas vier jaar later gepubliceerd in CATANIO 180. Ook Petrarca is geen onbekende voor Van der Mast: het enige sonnet, tevens de enige Franse verzen die ons van deze Gentenaar bekend zijn (FARNEZE 52), is vertaald naar het sonnet *Giunto Alessandro....*Daarnaast heeft de Gentse aristocraat nog korte lofversjes ter ere van zijn Antwerpse standgenoot geleverd: GALLO 518, NOOT 458, HALMALE 237. Hoogstwaarschijnlijk uit het begin van hun kennismaking stamt een pover vers van onze dichter op het blazoen van de Gentse jonker (ROY 81).

Lit.: Prims 1937, 978; F.M.L.F. van den Bemden, *Recherches généalogiques concernant la famille Mast (aussi) de Mast, de Gand (1320-1897)*, Gand, s.d., 10; Ph. de Kempenare, *Vlaemsche kronijk, of dagregister van al het gene gedenkweerdig voorgevallen is, binnen de stad Gent, sedert den 15 july 1566 tot 15 juny 1585...*thans voor de eerste mael uitgegeven Door Ph. B[lommaert], Gent, 1839, 188, 348.

565 *wapenen:* wapentekens, blazoenen MNW, IX, 1730 (s.v. Wapen)

569 *t'sandt der Zee:* het zeezand aan het strand MNW, VII, 151 (s.v. Sant); zie *Gen.* 22:17.

570 *néer-waerdt:* stroomafwaarts WNT, IX, 1771 (s.v. Nederwaarts)
drijfdt: voortdrijft WNT, III, 3342 (s.v. Drijven)

ghote: vaargeul WNT, V, 423 (s.v. Goot)

Dennetieres (1584-1585)

Ontstaan

Dit vel is bijzonder representatief voor Van der Noots bedoelingen met de *PW* 1584-1585: op een totaal van twaalf aanwezige gedichten telt men niet minder dan negen lofdichten ter ere van de Antwerpse patriciër zelf; verder zijn er twee sonnetten van zijn hand als antwoord op dergelijke huldeblijken, en het resterende gedicht is gewijd aan Olympia.

Inhoud

- Sonnet van Pierre Dennetieres (4-17)
  In Frankrijk laten zowel Ronsard, Du Bellay als Pontus de Tyard hun aanspraken gelden op de titel van vernieuwer der poëzie. In de Nederlanden is zulke twist onmogelijk, want Van der Noot heeft er als eerste de dichttrant van Petrarca en Horatius rechtstreeks ingevoerd.
- Response (21-34)
  In Frankrijk was zulke ontplooiing op dichterlijk vlak mogelijk onder het bewind van Frans I. Van der Noot echter, die het Brabants heeft willen optillen tot de rang van het Latijn, Italiaans, Grieks en Frans, mist de steun van zulk verlicht mecenas.
- Sonnet van Louis Poppard (38-51)
  Zoals de bij haar honig puurt uit ontelbare bloemen, zo verzamelt Van der Noot ‘les choses

d'excellence' (48) en verleent deze de onsterfelijkheid in zijn verzen, waardoor Frankrijk eer verwerft.

- Lofdicht van Nicolaas de Meyere (55-78)
  Venus verheugt zich omdat Van der Noot als eerste dichter sinds lang weer haar lof zingt. Phoebus en de muzen maakt hij opnieuw bekend, een activiteit waarvoor hij als volwaardig lid in hun gezelschap wordt opgenomen. Ten teken hiervan ontvangt de dichter een citer en een myrtekrans uit de handen van de godin Venus.
- Griekse verzen van Winandus Catharinus Palaeopolitanus (81-92) en Latijnse vertaling ervan door Jacob Roelandts Jun. (94-105)
  Van der Noots werk is een waarachtige trofee. In de Nederlanden is hij de voornaamste dichter, zoals Homerus dit in Griekenland was. Schatten van poëzie en wijsheid verzamelt hij in boekvorm, zoals de bijen zoete honig halen uit diverse bloemen.
- Sonnet voor Olympia (108-121)
  Lof van haar uiterlijke en innerlijke schoonheid, waardoor de goden haar aanbidder tot een hogere, dichterlijke lotsbestemming gevoerd hebben.
- Sonnet van Jan de Maes (125-138)
  De kwaden bezingen hun eigen hartstocht, maar hieraan heeft Van der Noot nooit toegegeven: zijn enige onderwerpen zijn Brabant en Olympia.
- Verzen van Godfrid Upherten (144-161)
  Zoals Homerus Griekenland in aanzien heeft gebracht en Vergilius Rome vereerd heeft, zo heeft Van der Noot zijn vaderland Brabant onsterfelijke roem geschonken.
- Sonnet van Hugue Cabisset (165-178)
  Klacht over de ondankbaarheid van Antwerpen, dat Nederlands grootste dichter oneervol bejegent, wat echter geen wonder kan heten in de huidige eerloze tijd.
- Response (182-195)
  Van der Noot draagt de ondankbaarheid licht: hij vermijdt het gezelschap der kwaden en geeft de voorkeur aan de omgang met de muzen, waaruit deugd voortspruit.
- Repliek van Cabisset (199-208)
  Lof der dichters, die door de godheid geïnspireerd worden.

Bronnen

1-17	=	*S. Pierre Dentieres...Sonet*	(Smit-Vermeer, 94)
19-34	=	*Responce de l'Auteur...Sonet*	
140, 144-162 = *Vnd Godfrid Wyherten*			(*Apod*, §75 in *OE*, [31])
175	=	Du Bellay, *Les regrets*, 145, 7 (Joachim du Bellay, *Les regrets et autres oeuvres poëtiques. Texte établi par J. Jolliffe. Introduit et commenté par M.A. Screech*, Genève, 1966, 220)	
178		145, 3 (ed. Jolliffe-Screech, 220)	
182-195	=	Turrin, *Elegie* 3, 97-114 (Claude Turrin, *Les oevvres poetiqves*, Paris, 1572, 9^r)	
199-208	=	Antoine de Harsy in het woord vooraf van Mellin de Saint-Gelais, *Oevvres poëtiqves*, Lyon, 1574.	

Varianten

De varianten tegenover *Het Bosken* zijn te specificeren als volgt:

1) Verbetering van drukfouten:
   4, 11, 24, 29.
2) Verbetering van grammaticale fouten:
   10, 23, 33.
3) Wijzigingen in de spelling:
   o.a. ‘cq’ vervangen door ‘c’: 22, 34.
   geen -s in de 1ste pers. enk. o.t.t. in het Frans: 4, 28.

4) Wijzigingen in de tekst zelf:
   9, 10, 16, 24, 28, 29.

Opmerkingen

1) Nieuwe drukfout: 31.
2) In de Franse teksten is slechts één zinteken gewijzigd (25), wat bijzonder weinig is in vergelijking met andere herdrukte teksten.
3) De vervanging van de namen in 9 is nog niet vereist door de politieke omstandigheden; in 1584 leeft Antwerpen nog onder calvinistisch bewind. Wanneer Van der Noot reeds op dit ogenblik de voorkeur geeft aan de roomse prelaat Tyard boven de calvinist Grévin, dan is deze persoonlijke keuze in overeenstemming met de opmerkingen bij GOOSSENIUS 109 en 348.

Verklarende aantekeningen

1

Pierre Dennetieres: Pierre d'Ennetières, heer des Loges
Zoon van Pierre, heer van Doncq, luitenant-generaal van het baljuwschap te Doornik (†5 mrt. 1576) en van Agnes de Ja Saulx, gezegd Delsauch (†3 feb. 1581). Hij wordt licentiaat in de rechten, en in 1550 is hij reeds rechterlijk raadsheer bij het baljuwschap van Doornik en het Doornikse. Op 24 jan. 1554 wordt Pierre d'Ennetières luitenant van de baljuw te Doornik. In okt. 1562 sturen de wereldlijke autoriteiten van Doornik hem naar Brussel om er bij de landvoogdes op haar verzoek verslag uit te brengen over de religieuze toestand in hun stad. In 1563 wordt hij reeds gerekend tot hen, die min of meer openlijk de hervorming gunstig gezind zijn. Op 3 juli 1566 trekken 12 tot 13.000 inwoners van Doornik, onder wie tal van de meest vooraanstaanden, naar Pont-à-Rieu om predikant Ambroise Wille te gaan beluisteren. Onder hen bemerkt men Pierre d'Ennetières, die met andere prominente stadsgenoten de lijfwacht van Wille vormt. Hoogstwaarschijnlijk heeft hij Doornik nog voor de komst van Noircarmes (2 jan. 1567) verlaten. Kort daarop moet hij het onderhavig sonnet geschreven hebben.

Lit.: Emile Desmazières, ‘Nouvelles recherches sur quelques membres de la famille d'Ennetières’, in *Bulletins de la société historique et littéraire de Tournai* 17 (1878), 345-346; H. Helbig, ‘Les d'Ennetières de

Tournay', in *Messager des sciences historiques* 1875, 482-483; Adolphe Hocquet, *Tournai et le Tournaisis* au *XVIe siècle au point de vue politique et social*, Bruxelles, 1905, 119 en noot 8 aldaar; J. Lefevre, 'Les d'Ennetières', in *Tablettes du Hainaut* II (1956), 20; Gérard Moreau, *Histoire du Protestantisme à Tournai jusqu'à la veille de la Révolution des Pays-Bas*, Paris, 1962, 132, 208, 218.

4 *esprits:* onderwerp bij het ww. *Estre...*(6)

9 *Tiard:* Pontus de Tyard (1521-1605), Frans renaissancistische dichter en bisschop van Châlonsur-Saône; zie *Dictionnaire des lettres françaises. Le seizième siècle*, Paris, 1951, 675-676 (Henri Chamard).

11 *ignorance:* zie LIEFVELT 36

12 *Germains:* het geheel (Germanen) gebruikt voor het deel (Nederlandstaligen)

13 *Belgiqȝ:* afkorting voor *Belgique:* Nederlandse, in navolging van de Latijnse benaming voor de Nederlanden.
harpeur: poète Huguet, IV, 448 (s.v. Harpeur)

liriquement: avec la lyre Huguet, V, 66 (s.v. Lyriquement)

14 *te secondera:* sera comparable à toi Huguet, VI, 733 (s.v. Seconder)

16 *tant...né:* bepaling bij *Tu* (15)

17 *Illustrant:* parool sinds het verschijnen van het werk van Du Bellay, *La deffence et illustration de la langue francoyse* (1549).

21 *François premier:* Frans I van Frankrijk (°1494 †1547) regeerde van 1515 tot 1547. Hij bevorderde het humanisme en stichtte o.a. het Collège de France.

21 correspondeert met 15

22 correspondeert met 5

23 *gentils:* nobles (moralement) Huguet, IV, 301 (s.v. Gentil)
des lettres amateurs: qui aiment les lettres Huguet, I, 182 (s.v. Amateur de)

24 *acablé:* écrasé Huguet, I, 27 (s.v. Accabler)

l'ignorance: correspondeert met 11

26 *l'ornement:* correspondeert met 12

27 *le Belgicq' harpeur:* correspondeert met 13
pour: malgré Huguet, VI, 111 (s.v. Pour)

28 *dessus:* sur Huguet, III, 120 (s.v. Dessus)
preferance: supériorité Huguet, VI, 144 (s.v. Preferance)

29 *ie voy pinsant ma Lire:* je fais vibrer continuellement les cordes de ma lyre Huguet, I, 164, 165 (s.v. Aller)

31 *monster:* lees *monstrer*

32 *qu'on...:* zin, afhangend van *monst*[*r*]*er* (31)

33 *tout ce qu'on veut:* dit slaat op de voorhanden taalkennis en taalbeheersing
tant de fois: doelt op virtuositeit

34 *Tuscan:* het Toscaanse dialect voor het Italiaans; zie GOOSSENIUS 80.

35 *Lovys Poppard:* over deze Franse geestelijke zijn ons geen nadere gegevens bekend.
Sorde: gemeente in de Landes; zie *La grande encyclopédie*, XXX, 289

38 *l'industrie & labeur:* het samennemen van deze twee elementen is misschien niet toevallig: men zie het medaillon op VVEERDT 1588 f 2^r met als randschrift ‘labore et indvstria’.

41 *dessus:* zie 28

43 *manne:* manna

45 *les esprits:* les éléments subtils Huguet, III, 686 (s.v. Esprit)

47 *curieux de:* désireux de Littré, II, 1244 (s.v. Curieux de)

49 *plus:* les plus Huguet, VI, 42 (s.v. Plus)
genereux: nobles (moralement) Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)

52 *Prouuin:* eerder Provin in de buurt van Rijsel (*La grande encyclopédie*, XXVII, 857) dan Prouvy bij Valenciennes (*Grand Larousse encyclopédique*, VIII, 858).

53 *Nicolavs de Meyere:* Nicolaas de Meyere (°ca. 1547 †na 1605)
Zoon van Jan en van Elizabeth Butkens, weduwe van Rutgeert van der Haept (†1545). Hij is ouderman van de Antwerpse lakengilde in 1580, 1581 en 1583. In deze laatste twee jaren behoort hij ook tot de ‘comissarissen, de wacht houdende opden raedthuyse’. Op 7 sep. 1584 wordt De Meyere ‘schepen van de gheunieerde dorpen, deser stadt toebehoorende’. Nog zevenmaal bekleedt hij het schepenambt in de periode 1587-1605. Hij is gehuwd met Maria van Wesenbeke (of/en met Margriete van Cromphaut; zie Herckenrode). Aan Torrentius is hij verwant langs Josina van der Cruyce, geboren de Meyere. Nicolaas is een gecultiveerd man: hij schrijft niet enkel Latijnse verzen voor Van der Noot (zie ook VROUWEN 412), maar hij levert eveneens liminaria voor Jan Baptist Houwaert, *Den Handel der amoreusheyt*, Brussel, 1583.
Lit.: AA, V, 174, 374; XVIII, 321; L. Bisschops, *Genealogische nota's*, 427; BT, nr. 1528; Butkens, II, 513-516; Herckenrode, *Compl.* I, 34; Floris Prims, ‘De Giftmenger Jacob van Wesenbeke’, in *Bijdragen tot de Geschiedenis* 21 (1930), 360; Torrentius, I, 305.

55 *Myrto:* voor mirte als loof, toegewijd aan Venus, zie *OE*, [139], 5.

58 *attica mella:* spreekwoordelijk voor honig van zeer goede kwaliteit; zie CARRO 68

65 *Illum...:* zie 116 en 118; deze verwijzing verklaart misschien het opnemen van het sonnet ter ere van Olympia (106) onder deze lofdichten.

72 *Aönijs:* van de Aganippe, een bron op de Helicon; zie MAES 139

97 *Maeonidem:* Homerus; Maeonia is een oude naam van Lydië, de streek waarin Smyrna, Homerus' vaderstad, lag.

101 *sophias:* lees *sophia*

109 *Ie vai mourant:* Je meurs continuellement; zie 29

113 *Qu':* Que voor ‘qui’ (ond.) Huguet, VI, 269 (s.v. Que)
semblant: apparence Huguet, VI, 752 (s.v. Semblant)

119 *par...compaignie:* de...compagnie Huguet, II, 377 (s.v. Par compagnie)

122 *Iean de Maes:* zie VOORWERK 1580-1581 103

125 *felon:* violent, furieux Huguet, IV, 65 (s.v. Felon)

126 *de Iunon:* omdat zij immers aan Paris beloofd had, hem de machtigste koning ter wereld te maken, indien hij haar schoonheid boven Pallas en Aphrodite bekroonde.

127 *L'auaritieux:* L'homme cupide Huguet, I, 429 (s.v. Avaricieux)

128 *mignarde:* rend gracieuses Huguet, V, 264 (s.v. Mignarder)
ces: ses

129 *belliqueux ouurages:* verwijst naar 125

130 *estat:* dignité Huguet, III, 705 (s.v. Estat); verwijst naar 126 en 127
vain desir: zie 128
ores: maintenant Huguet, V, 539 (s.v. Ores)

132 *effects...:* de drie subst. in dit vers verwijzen naar de drie begrippen in 129-130.

133 *Ains:* Mais Huguet, I, 140 (s.v. Ains)

134 *ton Brabant...decorer:* blijkens de datum (139) is De Maes reeds op de hoogte van het voornemen om de *LvB* samen te stellen, en dit twee jaar voor het uiteindelijk verschijnen ervan. Van der Noot heeft hem denkelijk dit plan meegedeeld bij zijn terugkeer in de Nederlanden. Tijdens het onmiddellijk voorafgaande verblijf in Frankrijk kan hij het idee van deze lofzang reeds opgevat hebben; zie MATTHIAS 161 e.v.
t': tu ‘avec élision de l'*u*’ Huguet, VII, 365 (s.v. Tu)

137 *ia:* déjà Huguet, IV, 695 (s.v. Ja)

140 *Godfrid Wyherten:* Godfrid Upherten
Hij behoort hoogstwaarschijnlijk tot dezelfde familie als Georg Upherten, voor wie Balthasar Froe, vertaler van het *Theatrum*, in zijn hoedanigheid van notaris een testament opgesteld heeft. Of Godfrid tot de Keulse tak van dit geslacht behoorde, is echter onzeker, en dit om de datering (162)

uit Spiers. In elk geval is dit lofdicht wel zeer kort na Van der Noots aankomst in het Rijnland vervaardigd. De Brabantse dichter schijnt op deze bijdrage - een vertaling van Winandus Catharinus' verzen (GOOSSENIUS 61-66) - gesteld geweest, want zij wordt herhaaldelijk in zijn werk opgenomen: *Apod*, §75 (*OE*, [31]), DENNETIERES 140, TITELVEL 1588 51 en INKOOMSTE 89. Het is trouwens het enige Duitse lofdicht ter ere van Van der Noot, dat in de *PW* voorkomt.
Lit.: Forster, 81-82; *OE*, [245]-[246].
Gottlychen: gottbegnadeten DW, IV, 1, V, 1372 (s.v. Göttlich); de vormen zonder umlaut komen in de 16de eeuw veel voor DW, IV, 1, V, 1357

141 *Erluchten:* erlauchten DW, III, 892 (s.v. Erlaucht)

150 *gmacht, gpracht* (151): ‘in der nhd. zeit...dringt auch in der schrift die kürzung weiter vor, hauptsächlich im oberdeutschen bereiche’ DW, IV, 1, I, 1598 (s.v. Ge-)

154 *Vatterlant:* ‘soweit aus der doppelschreibung ersichtlich, herrscht schwankende aussprache schon im späteren mhd....Luther schreibt in den früheren schriften *vatter*’ DW, XII, 1, 13 (s.v. Vater)

157 *raum:* ‘die schreibung schwankt im 16. jahrh. zwischen rům...ruhm’ DW, VIII, 1441 (s.v. Ruhm)
vndergon: ‘*under* regelmässig in Luthers bibel...schriftsprachlich bis ins 18. jh....mundartlich ist -*d*- weit verbreitet’ DW, XI, 3, 1453 (s.v. Unter); voor -*gon*: ‘gân ward aber auch zu gôn, besonders alem.’, doch ook buiten het Alemannisch gebied DW, IV, 1, 2, 2385 en 2386 (s.v. Gehen)

158 *Dann:* denn (Lat. nam enim) DW, II, 742 (s.v. Dann)

gluckseligste: ‘im md. wird besonders bis zur mitte des 16. jh. der umlaut sehr häufig nicht bezeichnet’ DW, IV, 1, V, 230 (s.v. Glück)

159 *Dieweil:* Weil DW, II, 1146 (s.v. Dieweil)

160 *werder:* ‘die flexionsformen zeigen -d-’ DW, XIV, 1, II, 444 (s.v. Wert)

161 *Des:* Dessen (oude vorm) DW, II, 1027 (s.v. Des)

163 *Hvgve Cabisset:* een oude bekende van Van der Noot, want hij heeft reeds een lofdicht geleverd voor de liminaria van *CB/Abr* (*OE*, [130]). Naast deze bijdrage in DENNETIERES (hernomen in WEERDT 1588, 1590 en 1593) lezen wij verzen van zijn hand in FARNEZE en INKOOMSTE; over hemzelf missen wij elke verdere inlichting.

167 *Belgiens:* adj.

169 *eux:* nl. *Belgiens Poëtes* (167)

172 *Dont:* A cause de quoi, par suite de quoi Huguet, III, 251 (Dont)
redonde: rejaillit sur toi Huguet, VI, 423 (s.v. Redonder à)

173 *estat:* condition, rang Huguet, III, 705 (s.v. Estat)

174 *se feindre:* feindre Huguet, IV, 62 (s.v. Se feindre)

175 *ignorance...:* zelfde opsomming bij Du Bellay, *Les regrets*; zie Bronnen

178 *homme d'entreprise:* homme hardi, entreprenant Huguet, III, 532 (s.v. Homme d'entreprise); zie terug Du Bellay.

183 *il ne m'en chaut:* je ne m'y intéresse pas Huguet, II, 175 (s.v. Chaloir)

184 *Ie m'absente:* je me tiens éloigné Huguet, I, 20 (s.v. S'absenter)
testu: pourvu de têtes Huguet, VII, 323 (s.v. Testu); het onwetend mensdom wordt hier voorgesteld als een veelkoppige hydra o.v. de massa der dwazen.

186 *populaire:* plébéien Huguet, VI, 76 (s.v. Populaire)

188 *nombres:* vers Huguet, V, 439 (s.v. Nombre)

189 *debonaire:* de noble nature Huguet, II, 718 (s.v. Debonnaire)

190 *cas:* chose Huguet, II, 113 (s.v. Cas)

192 *malicieux:* hommes mauvais, méchants Huguet, V, 107 (s.v. Malicieux)

200 *sacres:* sacrés Huguet, VI, 665 (s.v. Sacre); voor de inhoud van dit vers, zie APOLOGIE 311-312.

201 *Dont:* zie 172

205 *ceste machine:* la terre Littré, IV, 1791 (s.v. Machine)

208 Bron van deze repliek (199-208) is het woord vooraf van Antoine de Harsy in de uitgave van Mellin de Saint-Gelais, *Oevvres poëtiqves*, Lyon, 1574: 'je m'arresteray à ce qu'en ont jugé nos bons anciens, lesquels vrayement 1' [= la poésie] ont estimée si excellente, et de telle utilité, force et vigueur, qu'ils en ont rapporté l'origine à leurs dieux, disans la poësie n'estre autre chose qu'un enthousiasme, ou celeste fureur; bref que sur tous autres amateurs de sagesse on les devoit tenir pour saincts et sacrez. Qui est la cause aussi que bien souvent en leurs escrits nous trouvons de telles et semblables jactances:

Dieu est en nous, et par luy poussés sommes,
Nostre oeuvre point ne procède des hommes;
Ce que contient cette machine basse
Perira tout, nos vers demeureront:
Bref toute chose par le temps se fracasse,
Mais nos escrits à jamais floriront'.

(citaat naar ed. Prosper Blanchemain, I, 139-140).
Blanchemain (I, 146 noot 2) geeft het Latijnse origineel van deze Franse verzen, nl. Ovidius, *Amores*, III, 9.

Scholiers (1584-1585)

Ontstaan

Dit vroegst gedrukte nummer van de reeks *PW* 1584-1585 bezit nog alle kenmerken der voorgaande *PW*: het bevat een verzameling lofrijmen ter ere van Antwerpse vooraanstaanden, samengesteld met een zeer utilitair doel. Het oogmerk van de latere vellen uit dezelfde periode, nl. lofprijzing van de dichter zelf, is hier nog onbestaande.

Het toegesproken publiek vormt een merkwaardig homogeen geheel in de eerste helft van dit vel: Van der Noot richt zich hier uitsluitend tot de gebroeders Scholiers. In de resterende twee bladzijden wendt de dichter zich tot drie personages, wier relaties tot de overige geëerden ons onbekend zijn, maar van wie wij geredelijk mogen aannemen dat zij tot hetzelfde welstellende en handeldrijvende milieu behoren.

Inhoud

- Sonnet voor Peter Scholiers (4-17)
  Zoals Pythagoras is ook Van der Noot wijd en zijd gereisd om deugd en eer te vinden. Uit dezelfde aandrang bezingt hij de deugdzamen.
- Sonnet voor David Scholiers (21-35)
  De lof der deugdzamen moet luid verkondigd worden, in tegenstelling tot het streven der bozen.
- Sonnet voor Jan Scholiers (39-52)
  Aanroeping tot Apollo om op waardige wijze de lof van deze mecenas te kunnen zingen.
- Sonnet voor de gebroeders Scholiers (56-69)
  Lof van deze drie broers, die in de voetstappen van hun voorouders treden en aldus het pad der deugd bewandelen.
- Sonnet voor Willem vanden Kerchove (73-87)
  Deugdzamen zijn onschuldig als duiven, die ook menen dat de overige dieren even argeloos zijn als zijzelf. Zij moeten zich integendeel in acht nemen voor vervolging door de bozen.
- Sonnet voor Arnoud Vervoordt (91-104)
  Oproep tot eendracht in deze tijd vol verdeeldheid en ellende.
- Sonnet voor Peter Meule-mans (108-123)
  De dwazen bespotten de deugdzamen, maar het is beter hun spot te moeten verdragen dan deel uit te maken van hun gezelschap. De vrome wordt immers door God en zijn gelijkgezinden ten slotte gered.
- Sonnet voor Olympia (126-139)
  Het wezen van Olympia heeft hem tot de deugd en het dichterschap geleid. Onder dezelfde invloed keert hij de eergierigen de rug toe en gaat hij zich in de vrije natuur vermeien in de voorstelling van haar schoonheid.

Bronnen

4 bevat een reminiscentie aan de lectuur van Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1585, 66^{r}.

Verklarende aantekeningen

2 *Veur-sinighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich)
Peerter: lees *Peeter*
Peeter Scholiers: een der vier zonen van Petrus Scholiers (Schuller) en Catharina de Deckere; zie Papebrochius, IV, 341.

4 *Pithagoras...:* ontleend aan Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1585, 66^{r}: '...qui [Pythagoras] Pherecydis Syri primo, deinde Hermodontis auditor fuit, peragrauítque magnam orbis terrarum partem discendi gratia, & AEgyptios Chaldeósque sacerdotes audiuit, & Persas illos qui Magi patrio verbo dicuntur, propter sapientiae studium, summa familiaritate complexus est'. Hetzelfde gegeven bij Ronsard, *Au pais de Vandomois*, 1-4 (*STFM*, II, 91 en antieke bronnen in noot 2 aldaar).

6 *te:* daardoor (+ vergrotende trap) WNT, XVI, 1109 (s.v. Te)

8 *my...Doen reysen* (*9*)*:* wanneer Van der Noot zijn gedwongen ballingschap hier ietwat eufemistisch omschrijft als een ontwikkelingsreis, dan kan dit betekenen dat hij het niet opportuun acht de ware ideologische reden hiervoor in het licht te stellen, hetzij tegenover de aangesproken persoon, hetzij om zijn eigen gewijzigde visie dienaangaande; zie GOOSSENIUS 109.

9 *pandt:* vgl. LIEFVELT 279.

11 *teere:* zwak WNT, XVI, 1125 (s.v. Teeder, teer)

14 *keert:* verandert WNT, VII, 1989 (s.v. Keeren)

Deugt maect...vreugt: een formule die Van der Noot graag gebruikt; zie ook TITELVEL 1593-1594 37.

19 *Dauid scholiers:* David Scholiers (†5 apr. 1596)
Zoon van Petrus Schuller uit Nürnberg (†3 jan. 1582) en van Catharina de Deckere (†12 mei 1598). In de periode 1574-1578 drijft hij met Hans (= Jan) Scholiers handel op Londen. Op 27 feb. 1578 fungeert hij als ontvanger van de tiende penning voor de vierde wijk. Op 4 dec. van hetzelfde jaar wordt hij tot aalmoezenier benoemd; hiertegen dient zijn schoonvader Jan Celosse een verweerschrift in, waarin melding gemaakt wordt van Davids ‘excessif verlies’, geleden tijdens de Spaanse furie, en van zijn ‘seer teere dispositie’. Aan dit rekwest wordt echter geen gevolg gegeven. In 1584 heeft hij Antwerpen verlaten, evenals zijn broer Chrisostomus, Michiel Eems (ANGONI 268) en Peter Arnouts (EUTERPE 179); dientengevolge beslist de magistraat op 24 juli hun goederen te laten inventariseren. In de periode 1589-1594 drijft hij handel op Sevilla, is hij werkzaam als assuradeur, en bedrijft hij, in compagnie met Maarten della Faille, de graanvaart naar de Middellandse zee. In deze laatste jaren leent hij ook aanzienlijke bedragen aan Della Faille. David Scholiers is gehuwd met Johanna Celosse; hun zoon Peter (°1582 †1635) maakt naam als Latijns dichter.
Lit.: AA, IV, 176; V, 341; XV, 19, 259, 262; Brulez, passim; Diercxsens, III, 664; Grafschriften, I, 178; Jubilé, 58; Papebrochius, IV, 341, 342; Prims, *Antwerpiensia* VII, 230.
Aelmoesenier: zie AELMOESSENIERS 2

21 *Scholiers:* leerlingen WNT, XIV, 786 (s.v. Scholier); van deze stijlfiguur (*distinctio*) maakt Van der Noot een overvloedig gebruik.

23 *vroomelyck:* met standvastigheid MNW, IX, 1405 (s.v. Vromelike)

26 *Laçesis:* Lachesis, de tweede schikgodin, die de levensdraad, gesponnen door Clotho, rond een spil wikkelt.

27 *gheschille:* tegenstand WNT, IV, 1734 (s.v. Geschil) en MNW, II, 1609 (s.v. Sonder ghescille); de beslissingen van het noodlot zijn onontkoombaar.

30 *met vreugt, ter deugt:* zie 14

31 *recht:* echt WNT, XII, 3de stuk, 495 (s.v. Recht)

32 *boose:* uiterst; 'Bij een qualitatief znw. van ongunstige beteekenis staande, kan *boos...*worden opgevat als eene aanduiding dat een persoon die hoedanigheid in hooge mate bezit' WNT, III, 485 (s.v. Boos)

33 *crom:* slecht WNT, VIII, 320 (s.v. Krom)

34 *tuyght:* deelt mee als waar MNW, VIII, 761 (s.v. Tugen)

35 *namen:* noemen WNT, IX, 1540 (s.v. Namen)

37 *Ian Scholiers* (Hans) (†vóór 27 juli 1607) Het schijnt wel zo te zijn dat hij samen met zijn moeder Catharina de Deckere de zaak van zijn vader, Petrus Scholiers Sen. (Schuller), voortzet, terwijl zijn broer Chrisostomus zelfstandig handel drijft. Op 29 apr. 1574 betaalt de 'Weduwe Scholiers' niet minder dan 1.500 pond Art. in de lening voor de Spaanse soldaten. In deze periode drijft Jan met zijn broer David handel op Londen. In 1578 wordt een bedrag van 6.000 gulden in een lening als volgt verdeeld: 'Vidua Scholiers met Davidt ende Hans Scholiers' betalen 3.000 gulden, de andere helft valt ten laste van 'Jacques Breyel (zie SUEIRO 224) ende Jan de Poorter (zie GRAMMEY 187)'. In 1579 moeten 'De weduwe Scholiers ende Hans haren sone' 400 gulden per

maand opbrengen in de lening van 52.000 gulden. Op 8 mei 1579 wordt hij vermeld als kapitein van de burgerlijke wacht in het regiment van kolonel Vanden Walle.
Lit.: AA, XV, 87, 95, 383; XVII, 399; XVIII, 85; XXII, 231; Peter Heyns, *Spieghel der werelt*, Antwerpen, 1583, + 4^{v}.

39 *Delien:* zie MATTHIAS 96.
Medecynen: geneesheren WNT, IX, 368 (s.v. Medicijn)

41 *Profeten:* voor deze gelijkschakeling in 40-41, zie APOLOGIE 388.

42 *vynen:* ontwerpen WNT, XXI, 636 (s.v. Vijnen) en WNT, XXI, 733 (s.v. Vinden)

44 *misterien:* zie APOLOGIE 384

45 *verholendtheydt:* geheimnis MNW, VIII, 1849 (s.v. Verholenheit)

46 *verlicht:* beschenen, bestraald door Apollo, tegelijk zonnegod en beschermer der dichters MNW, VIII, 2025 (s.v. Verlichten)
Rubynen: resultaat van deze bestraling: zodat zij als robijnen schitteren. Deze edelsteen is hier gekozen om zijn glans WNT, XIII, 651 (s.v. Robijn, rubijn); vgl. APOLOGIE 333.

49 *crachten:* inwerkingen op het lichaam van mens of dier WNT, VIII, 46 (s.v. Kracht)

50 *Enonen:* aan Oenone. Zij is een Trojaanse nimf, dochter van Kebren (of Oineus) en geliefde van Paris, die haar verlaat voor Helena. Wanneer hij door de giftige pijlen van Philoctetes getroffen is, laat hij de hulp inroepen van Oenone, die de waarzeggerij en de heelkunst beheerst. Oenone weigert de gevraagde hulp, waarna Paris sterft. Tot inkeer gekomen, verschijnt zijn geliefde te laat aan zijn doodsbed. Daarop pleegt zij zelfmoord; zie Pauly-Wissowa, 34. Halbband, 2251-2253 (Josef Krischan).

52 *schichten:* stralen WNT, XIV, 550 (s.v. Schicht); zie 43. Het woord is ook letterlijk op te vatten: men denke aan Phoebus als boogschutter, die de Grieken voor Troje met pest treft en de zonen van Niobe doodt.

57 *eenen Scholier:* Petrus Scholiers (Schuller) uit Nürnberg; zie 19

62 *de deugt, met vreugt:* zie 14 en 30

64 *te hants:* nu WNT, XVI, 1758 (s.v. Thans, tehants)
min: minder WNT, IX, 755 (s.v. Min)

65 *goey oude gheslachten:* het onbegrip, zowel van de massa als van de machthebbers, tegenover zijn poëzie voelt Van der Noot tevens aan als een aanslag op zijn oud adellijk blazoen.

66 *dry-maels:* overeenkomstig de drie begrippen, vervat in de ww. in 57-59.

67 *veur:* in tegenwoordigheid van, bij WNT, XXI, 188 (s.v. Veur) en MNW, IX, 928 (s.v. Vore)

68 *heur...vvtspreyden:* zich verspreiden MNW, VIII, 1060 (s.v. Utespreiden)

69 *rym:* rijp WNT, XIII, 315 (s.v. Rijm)

71 *VVillem vanden Kerchoue:* niet aangetroffen in de geraadpleegde bronnen.

73 *on-ergh:* zachtaardig; vgl. WNT, III, 4183 (s.v. Erg)

75 *Een-voudigh:* argeloos WNT, III, 3864 (s.v. Eenvoudig)
goedertiren: tam WNT, V, 349 (s.v. Goedertieren)

76 *gheraken in een valle:* bedrogen worden, zich laten beetnemen WNT, XVIII, 250 (s.v. In de val geraken)

77 *bosch-uyl:* katuil die meestal in dichte bossen woont. Opmerkenswaardig is wel dat het WNT vermeldt dat dit woord een schimpnaam was voor de wilde geuzen WNT, III, 662 (s.v. Boschuil).

78 *schalcker:* bedrieglijke WNT, XIV, 230 (s.v. Schalk)

79 *on-verhuedt:* onvoorzien WNT, X, 2106 (s.v. Onverhoed)
schoffiren: ten gronde richten WNT, XIV, 763 (s.v. Schoffeeren, schoffieren)

80 *mis-valle:* ongeluk WNT, IX, 878 (s.v. Misval)

81 *al-te-medt:* somtijds WNT, II, 294 (s.v. Altemet)

83 *achter rug':* onmerkbaar voor de slachtoffers WNT, XIII, 1590 (s.v. Achter iemands rug)

84 *mispresen:* veracht WNT, IX, 851 (s.v. Misprijzen); bepaling bij *sy*

85 *veursichtigh:* bedachtzaam MNW, IX, 1073 (s.v. Voresichtich)

89 *Aernout Vervoordt:* op 2 feb. 1582 wordt hij aangewezen om een ‘vande syndicalen te wesen van vuyte poorteren’; zie AA, XXIV, 310.

92 *Atropos:* de derde en meest schrikwekkende der schikgodinnen: zij knipt de levensdraad door; zie ook 26. De drie voormelde (91) kwalen zijn haar *Dienaers* omdat zij de dood van de mensen verhaasten.

94 *on-lede:* twist, onlusten: WNT, X, 1715 (s.v. Onlede)

95 *heur:* wed. vnw. bij *stellen* (96)

99 *besloten:* opgesloten WNT, II, 2044 (s.v. Besluiten)

100 *Vechten...:* zie voor een verwante emblematische voorstelling Arthur Henkel en Albrecht Schöne, *Emblemata. Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts*, Stuttgart, (1967), 824.

101 *d'een veur, d'een nae:* de een na de ander
strax: onverwijld WNT, XV, 2109 (s.v. Straks)

102 *haer...vvachten:* zich...in acht nemen MNW, IX, 1501 (s.v. Wachten)

103 *sy:* nl. *die vyandt syn...*(95)
beschampen: beschimpen WNT, II, 1949 (s.v. Beschampen)

104 *svveert Fame-stelen:* zwaard van belastering WNT, III, 4340 (s.v. Faamrooven). Van der Noot bedoelt: de lastering van de bozen valt terug op hun eigen hoofd.

106 *Peeter Meule-mans*
Op 26 mrt. 1582 wordt hij aangesteld tot kapitein van de burgerlijke wacht uit de wijk ‘Nyeustadt’ onder het commando van kolonel Goddijn; hij blijft deze functie bekleden tot na 8 juni 1585. Op 24 jan. 1583 beoogt hij de ‘pachtinge vanden overslach’.
Lit.: AA, V, 460; VI, 139; XXIV, 348; XXVI, 184, 251; Heyns, *a.w.*, 2 + 1^{r}.
Wanneer in Bu (b) de familienaam *Meule-mans* uitgebroken wordt, dan kan men enkel dezelfde reden laten gelden als in GRAMMAY 23 punt 2)

109 *rasen:* inf., afhangend van *vvillen* (110)

110 *En:* negatie
on-gheruste: onrustige WNT, X, 1653 (s.v. Ongerust)
De verzen 108-110 worden naderhand geciteerd in APOLOGIE 207-209.

111 *achter rugh':* zie 83

112 *die:* nl. *die, die heur...*(108)

113 *des vyandts:* van de duivel WNT, XXI, 498 (s.v. Vijand)

114 *der schalcken:* der schurken WNT, XIV, 228 (s.v. Schalk)
vys-vasen: verzinsels WNT, XXI, 470 (s.v. Viezevazen)

115 *Die:* correspondeert met *die* (112)

117 *begresen:* bespot WNT, II, 1433 (s.v. Begrijzen)

121 *sneuen:* ten val komen WNT, XIV, 2324 (s.v. Sneven)

126 *Nymphael:* zoals eigen is aan nimfen WNT, IX, 2017 (s.v. Nimfaal); ontleend aan het Italiaans *ninfale* via het Frans nymphal (Huguet, V, 470).
v sute bruyn ooghen: dit is ontleend aan *CB*, 361; zie *OE*, [178].

128 *Helicon:* gebergte in Boeotië tussen het Copaismeer en de golf van Korinthe, vooral bekend als muzenberg, waarop de Hippocrene zich bevond.
medt bescheydt: met kennis van zaken WNT, II, 1965 (s.v. Met Bescheid); hier: uit de volheid der inspiratie.

129 *laefde:* voor deze voorstelling, zie *CB*, 377 e.v. in *OE*, [180]
vloedt: bedoeld is de Hippocrene.

130 *Doen:* onderwerp: de subst. in 126
t'uvven verhoogen: tot meerdere eer voor u MNW, VIII, 1842 (s.v. Verhogen)

134 *poel:* meertje, vijver WNT, XII, 2948 (s.v. Poel)
colck: waterbekken WNT, VII, 5130 (s.v. Kolk)

139 *vvelden:* gelukzaligheid MNW, IX, 2092 (s.v. Welde)

Slotvel (1581-1582)

Ontstaan

SLOTVEL [1] en [2] zijn samengesteld nadat de *PW* door Van der Noot gehonoreerd zijn als afzonderlijke publikatie, d.w.z. na het afdrukken van TITELVEL 1580-1581. Naast titel en voorwerk drong zich op dat ogenblik de noodzaak van een gelijkwaardig slot op, wat door de auteur met gebruikmaking van de oplossingen in vroeger gedrukte bundels en met inachtneming van het eigen karakter der *PW* verwezenlijkt is.

Zoals in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 26) worden deze laatste bladzijden in hoofdzaak voorbehouden voor religieuze lyriek, evenals voor het credo van de auteur inzake de waarde van zijn werk. Aan *Ext, CB/Abr* en *LvB* is dan weer het gebruik van de raadselobelisk op de slotpagina ontleend. Hierdoor wordt het geloof in de poëtische onsterfelijkheid van dit oeuvre, dat in *Het Bosken* slechts in één gedicht onder woorden gebracht werd, thans meer beklemtoond. Op rekening van de eigen bestemming der *PW* moeten wij de tweetaligheid stellen: aangezien er in de *PW* zowel Nederlandse als Franse verzen opgenomen zijn, en dit naargelang van de taal van het toegesproken publiek, ligt het voor de hand dat een zelfde tweetaligheid onontbeerlijk is voor de slotvellen, die immers in alle individuele bundels voorkomen.

Inhoud

- Sonet (2-15)
  Uiting van godsvertrouwen.
- Ode (17-36)
  Lofzang op Gods almacht.
- Gebed veur (38-49) en ghebed na (51-62) de maeltiid
  Functionele gebeden, met opneming van de ecphonesis (59-60).
- Priere devant le repas (64-75), priere apres le repas (77-88)
  Getrouwe vertalingen van de Nederlandse gebeden.
- Morghen ghebedt (91-104)
  Bede om bescherming vanwege ‘den ermen mensch’ (94), die bidt ‘Med een ghebroken hert’ (95).
- Avondt ghebedt (107-120)
  Dank om het afwenden van onheil; hoop op bescherming in de toekomst en op de hemelse zaligheid.
- Priere povr dire av matin (123-136), priere povr dire av soir (139-152)
  Getrouwe vertalingen zoals de twee voorgaande Franse gebeden.
- Ander ghebedt aen Godt (155-168)
  Uiting van godsvertrouwen.
- De Poëet aen synen Boeck (171-184)
  De dichter meent dat zijn werk de tijd, de natuurelementen en het menselijk geweld zal overwinnen.
- Autre priere a Dieu (187-200), Le Poëte a son Liure (203-216)
  Vertalingen van de twee voorgaande gedichten.

Bronnen

Twee sonnetten (155-168 en 171-184) zijn aan *Het Bosken* ontleend (Smit-Vermeer, 130, 122)

Varianten

1) Systematische aanpassingen in de spelling, zo
   -dt op het einde van een woord i.p.v. -d of -t: 155, 158, 166, 180, 181, 182, 184.
   toepassing van het beginsel der gelijkvormigheid: 166, 167, 175, 179, 180, 181, 182.

2) Accusativismen worden verwijderd: 173, 177, 179.
3) Verbeteringen inzake woordkeuze: 155, 156, 157, 158, 159-163, 164, 168, 173, 179, 181.

Verklarende aantekeningen

11	*spade:* laat WNT, XIV, 2562, 2563 (s.v. Spade)
15	*nae dat:* aangezien WNT, IX, 1454 (s.v. Nadat) Bij de overgang van Bu (a) naar (b) is in dit vers een woord verwijderd uit metrische noodzaak; zie de Analytische bibliografie. *vercloeken:* aansporen MNW, VIII, 1921 (s.v. Vercloeken)
24	*lie:* verkorting van de oude vorm *liede* WNT, VIII, 2041 (s.v. Lieden)
32	Dit ganse vers vormt een zegespreuk die ontleend is aan het slot van het Onze Vader.
35	*tot allen keere:* steeds WNT, VII, 1966 (s.v. Tot allen keer)
37	*Gebed vevr de maeltiid:* het bidden van de gebeden voor en na het eten in de volkstaal en niet in het Latijn gold als kenmerk van hervormingsgezindheid; zie o.a. Ph. van Marnix van Sint Aldegonde, *De bijenkorf der H. Roomsche kerke, met inleiding en varianten*, Brussel, 1858, I, 12, 294-295; J. Wille, ‘De godsdienstige denkbeelden van Jan van der Noot in zijn Keulsche periode’, in *Literair-historische opstellen*, Zwolle, 1963, 46 en noot 1 aldaar.
42	*bequaemheydt:* geschiktheid WNT, II, 1650 (s.v. Bekwaamheid)
43	*De Gheest*, samen met *d'lichaem* (42), herhaling van 40
45	*vervuerdt:* rampzalig gemaakt MNW, IX, 226 (s.v. Vervoeren, vervueren) *versuk':* vijandelijke aanval MNW, VIII, 2494 (s.v. Versoec) of bekoring Kil., 726 (Versoeck: Tentatio) *onspoedt:* tegenspoed WNT, X, 1792 (s.v. Onspoed)
51	*NA dat:* zowel tijdbepalend als redegevend voegwoord
52	*vermeughen:* heerschappij MNW, VIII, 2160 (s.v. Vermogen)

55	*vromen:* rechtschapenen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)
56	*toe...komen:* formulering, overgenomen uit het Onze Vader WNT, XVII, 494 (s.v. Toekomen)
58	*gheschil:* tegenstand MNW, II, 1609 (s.v. Sonder ghescille)
59	*VVant...:* zelfde doxologie als in 32 e.v.
70	*necessité:* privation Huguet, V, 412 (s.v. Nécessité)
75	*Connoissans:* Reconnaissant Huguet, II, 332 (s.v. Cognoistre)
78	*santifié:* voor deze uitspraak zonder *c*[k], zie Huguet, VI, 686 (s.v. Sanctifier)
81	*Quitte:* Pardonne Huguet, VI, 298 (s.v. Quitter) *haute:* grande Huguet, IV, 456 (s.v. Haut)
89	*Morghen ghebedt:* bij de overgang van Bi (a) naar (b) is het lidwoord *een* weggelaten, wel naar analogie van 105.
93	*haest:* terstond WNT, V, 1480 (s.v. Haast)
94	*spade:* zie 11
95	*ghebroken hert:* zelfde formulering als in *Ext*, 735 (*OE*, [73])
96	*verneerdt:* vernederd, een woord dat reeds voorkomt in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 142) en aldaar verklaard wordt als 'ootmoedig'.
101	*Ouerbrenghen:* Doorbrengen WNT, XI, 1636 (s.v. Overbrengen)
102	*steldt my...na v handt:* maak mij aan Uw wensen ondergeschikt WNT, V, 1822 (s.v. Iemand naar zijne hand stellen)
113	*vry:* veilig, gerust MNW, IX, 1316 (s.v. Vri) *vranck:* zelfde betekenis als 'vrij', met welk woord het vooral verbonden voorkomt MNW, IX, 1241 (s.v. Vranc)
119	*welluste:* zaligheid MNW, IX, 2126 (s.v. Wellust)
124	*entretiens:* maintiens Huguet, III, 541 (s.v. Entretenir)
128	*reclame:* invoque, implore Huguet, VI, 391 (s.v. Reclamer)

133 *merciant:* remerciant Huguet, V, 212 (s.v. Mercier)

141 *ce iourd'huy:* ce jour où nous sommes Huguet, IV, 527 (s.v. Ce jourd'huy)
encombrier (subst.): peine Huguet, III, 406 (s.v. Encombrier)

142 *debonnaire:* bon, généreux Huguet, II, 718 (s.v. Debonnaire)
enseigneur: celui qui enseigne, maître Huguet, III, 478 (s.v. Enseigneur)

147 *effect:* action Huguet, III, 300 (Effect) en Huguet, III, 302 (s.v. Effet)

149 *Tant qu':* Jusqu'à ce qu' Huguet, VII, 183 (s.v. Tant que)

150 *és:* dans les, aux Huguet, III, 577 (s.v. Es)

156 Alle onderzoekers is opgevallen dat dit vers in katholieke zin gewijzigd is tegenover de vroegere versie in *Het Bosken*; zie Smit-Vermeer, 32.

159 *grondt:* grondslag WNT, V, 940 (s.v. Grond)

161 *v te vreesen...: Prov.* 1:7; *Eccli.* 1:16
wyse clercken: ware geleerden; het WNT, VII, 3906, 3907 citeert Plant. voor ‘een wijs klerk: bene doctus’.

162 *Scherm-Heer:* beschermheer WNT, XIV, 492 (s.v. Schermheer)

163 *Yô:* vreugderoep WNT, VI, 2242 (s.v. Io)

164 *eerden:* de aardbodem als de plaats waarheen al het levende eenmaal terugkeert WNT, I, 545 (s.v. Aarde)

166 *den wegh des leuens: Ioan.* 14:6

169 *De Poëet aen synen Boeck:* Naast Ronsard en Horatius (Smit-Vermeer, 122) moet hier tevens als stimulerende lectuur (blijkens APOLOGIE 282) ook Ovidius, *Metamorphoses*, XV, 871-879 genoemd worden. Bij elk van deze drie dichters treft men deze lofprijzing van hun eigen werk op het einde van de betreffende bundel aan, welk gebruik door Van der Noot dus nageleefd wordt.

171 *koper:* kan tot in de 17de eeuw ook brons aanduiden WNT, VII, 5512 (s.v. Koper)

173 *Mulsibers scharen:* de dienaars van Vulcanus, de cyclopen; zie MATTHIAS 251. In hun smidse onder de Etna vervaardigen zij o.a. de bliksems van Jupiter. Van der Noot bedoelt hier het natuurelement ‘vuur’ en mogelijk zelfs in een dubbele

verschijningsvorm, nl. als hemelvuur (bliksem) en als vulkaanuitbarsting.

174 *fier:* op een heftige wijze WNT, III, 4443 (s.v. Fier)

175 *schier:* schielijk WNT, XIV, 562 (s.v. Schier)

176 *baren:* doodkist WNT, II, 818 (s.v. Baar)

177 *bat:* meer WNT, II, 1077 (s.v. Bat)
verclaren: verheerlijken MNW, VIII, 1909 (s.v. Verclaren)

179 *over alle:* boven allen, bepaling bij *Sal vlighen* (180)

180 *wiet...:* toeg. zin: wie ook zulks moge benijden

184 *wlie:* van de muzen en Apollo.

187 *en toy git:* dépend de Toi Huguet, IV, 309 (s.v. Gésir en)

189 *Esprit:* niet zozeer de derde Persoon der Drievuldigheid, als wel de geest Gods als bezielende kracht.
esmoy: chagrin, ennui Huguet, III, 657 (s.v. Esmoy) en Huguet, III, 649 (s.v. Esmay)

193 *ta crainte:* zie 161

195 *Yo!:* zie 163

197 *detenu:* tenue Huguet, III, 139 (s.v. Detenir)

en serre: enfermée Huguet, VI, 778 (s.v. Tenir en serre)

199 *sentier de la vie:* zie 166

203 *Assez:* Beaucoup Huguet, I, 352 (s.v. Assez)

bronze: deze versie versterkt de mogelijkheid die in 171 geopperd werd, nl. dat aldaar 'brons' kon bedoeld zijn.

204 *si que:* de telle sorte que Huguet, VI, 790 (s.v. Si que)

208 *du tout:* tout à fait Huguet, VII, 288 (s.v. Du tout); getrouwe vertaling van *al* (= helemaal) in 176.

209 *iront...racontans:* raconteront continuellement; '*Aller*, formant une périphrase verbale avec le participe présent; cette périphrase exprime une idée de fréquence ou de continuité.' Huguet, I, 164 (s.v. Aller)

213 *des filles de Memoire:* de muzen als dochters van Zeus en Mnemosyne.
Voor de houtsnede op de slotpagina zie men de Analytische bibliografie en de verdere verwijzingen aldaar; volledigheidshalve zij gezegd dat de plaatsing van de faam op de top van de obelisk eveneens ontleend is aan de *Hypnerotomachie*, 5^{v}: 'Sur la poincte estoit faicte vne nymphe de cuyure doré'.
In tegenstelling tot zijn handelwijze in *CB/Abr* en *LvB* heeft Van der Noot hier nagelaten de meertalige verklaring van deze hiërogliefen in te lassen.

Titelvel 1588

Ontstaan

Het eerste titelvel van deze nieuwe reeks is zeer functioneel opgevat: men treft er enkel loftuitingen aan ter ere van Jan van der Noot zelf. In dezen vormt het een trouwe navolging van het TITELVEL 1584-1585, waarvan het ook de titelplaat overgenomen heeft, evenals de plaatsing van een portret van de auteur op f 2^{v}.

Inhoud

- Griekse verzen van Winandus Catharinus Palaeopolitanus (13-24) en Latijnse vertaling ervan (26-37) door Jacob Roelandts Jr.
  Zie DENNETIERES 81-92 en 94-105.
- Lofdicht van Etienne de Walcourt (39-50)
  Pindarus en Homerus gelden als de voornaamste Griekse dichters, de eerste in het lyrische genre, de andere in het epische. Bij de Romeinen geldt dezelfde appreciatie t.a.v. Horatius en Vergilius. In de Nederlanden echter is zulke verdeling overbodig: Van der Noot is onovertroffen in beide genres.
- Verzen van Godfrid Upherten (53-70)
  Zie DENNETIERES 144-161.
- Lofdicht van Albrecht van den Velde (74-89)
  Nadruk op het stichtelijk karakter van Jan van der Noots poëzie; vergelijking met Pindarus en Homerus.
- Sonnet van Luis Franco (92-105)
  Van der Noot is gelukkig door weergaloze gaven: de schoonheid van Olympia en het dichterschap dat hem door Apollo zelf verleend is. Als lyricus is Van der Noot de gelijke

van Pindarus en Horatius. Zijn dichterlijk talent verzekert hem de onsterfelijkheid, waarin tevens zijn lofdichter deelt.

- Sonnet van Nicolo Artusino (107-120)
  Van der Noot wordt geprezen om zijn deugd en om het talent, dat hij van Phoebus ontvangen heeft en waardoor hij voor zijn vaderland roem verwerft. Daarom moet Antwerpen zich verheugen, dat de hemel haar zulke genade geschonken heeft: door hem zal de stad ontsnappen aan vergetelheid, tijdsverloop en dood.

Bronnen

Is reeds de conceptie van dit titelvel weinig oorspronkelijk, een deel der opgenomen teksten is het evenmin.

11-37	=	DENNETIERES	79-105
51-71			140-162
72-89	=	*D. Aelbrecht van den Velde...*(*OE*, [135])	

De sprekende regel op f 2^v is overgenomen van de titelplaat van *Ext.*

Varianten

In TITELVEL 1588 zijn de volgende wijzigingen vrij stelselmatig uitgevoerd tegenover DENNETIERES en *OE*, [135]:

1) hoofdletters weg: 78, 79.
2) spelling -dt op het einde van een woord: 80, 81, 85.
3) actualisering van de tekst: 79.
4) verbetering van het vers: 33, 83.
5) nieuwe drukfouten: 53, 62, 64, 67, 80.

Verklarende aantekeningen

Voor de titelhoutsnede zie men de Analytische bibliografie.

2	*poeticsche:* zie TITELVEL 1580-1581 2 *Magnanimos...*(sprekende regel op f 1^r) kan een aanpassing zijn van een vers uit een lofdicht aan Van der Noot (MAES 123-124).
11-37:	zie DENNETIERES 79-105
37	*Pax pia probis:* deze leuze van Etienne de Walcourt is een regel te hoog geplaatst, waardoor men abusievelijk zou kunnen denken dat deze spreuk het devies is van Jacob Roelandts Jr.
38	*VVaclovrt:* lees *VValcovrt*; zie voor deze auteur VOORWERK 1580-1581 87
40	*Gregeois:* Grecs Huguet, IV, 368 (s.v. Gregeois)
42	*Ausoniens:* de Romeinen; Griekse benaming voor de bewoners van midden-Italië. *Calabrois:* Horatius was geboren te Venusia in Apulië; het zuidoostelijk schiereiland van Italië heette in de oudheid Calabria (het huidige Calabrië duidt daarentegen het zuidwestelijk schiereiland aan); zie Pauly-Wissowa, III, 1325-1326 (Hülsen).
43	*lire:* voor lyrische poëzie

44	*Mantôuan:* Vergilius wordt net als Horatius in 42 aangeduid door zijn geboorteplaats Andes bij Mantua.
45	*Harpeur:* poète Huguet, IV, 448 (s.v. Harpeur)
48	*sons:* chants Huguet, VII, 29 (s.v. Son)
49	*sus:* au dessus de Huguet, VII, 151 (s.v. Sus)
	Belgiens: de inwoners der Nederlanden, afgeleid van de Latijnse naam Belgium voor het gehele gebied.
50	*sola spes devs:* niet de spreuk van Walcourt, maar misschien van Jacob Roelandts Jr.?
51-71:	zie DENNETIERES 140-162
53 en 64:	*wiet:* lees *weit*
62	*fer:* lees *ser*
67	*Daun:* lees *Dann*
72	*Aelbrecht van den Velde:* de enige verwijzing aangaande deze figuur vindt men in *OE*, [236].
79	*v werken:* wijziging in de tekst tegenover *Ext* en *CB/Abr*, om het gedicht ook voor de *PW* te laten gelden.
80	*verheuhdt:* lees *verheughdt*
84	*Son':* Gods zoon, Christus, verlicht al het aardse, net zoals Apollo (76-77); vermoedelijk om dit ver doorgedreven parallellisme is in alle versies van dit gedicht (*Ext, CB/Abr* en hier) 'zoon' gespeld als *Son'.*
85	*v* (1ste maal): lijd. vw. van *seyndt* (84)
88	*Pindarus* en *Homerus* (89) kunnen in deze aanvullende verzen ingelast zijn in navolging van de voorstelling bij De Walcourt (39, 41).

hoot: hoofd; Brabantse vorm, die nog elders bij Van der Noot voorkomt; zie VROUWEN 188.

105 *ser. de. v.s.l.:* servidor de vuestra señoria Luis (Franco); zie over deze dichter Smit-Vermeer, 110.

106 *Poëta Laureato:* op al zijn portretten wordt Van der Noot inderdaad gelauwerd voorgesteld.

120 *Servitor...:* Servitor di vostra signoria Nicolo Artusino; deze lofdichter is elders onbekend.

123 *Dei:* hiermee zijn de godsdienstige stukken bedoeld in SLOTVEL [1] en [2].

124 *Duces:* men zie de opdrachten van *Het Bosken, Stammbuch* en *Theatrum.*
verae Virtutis alumnos: de gewone betiteling die Van der Noot aan zijn publiek verleent. Deze Latijnse uitdrukking kan hij ontleend hebben aan Du Bellay, die eveneens de ‘uerae virtutis alumni’ toespreekt in *Ad Ianvm Avansonivm*, 1; zie Joachim du Bellay, *Poésies françaises et latines*, avec notice et notes par E. Courbet, Paris, 1918, I, 468.

127 *Aonidum:* de muzen, aldus genoemd naar de oude stam der Aones; zie *Der kleine Pauly*, I, 417.

131 *claris Virtute viris:* identiek met de *verae Virtutis alumnos* (124)

136 *Waer onder:* Onder welke gedaante
dry: de drie godheden zijn afgebeeld op de titelhoutsnede.

139 *sijns Liefs:* dit gegeven ontbreekt in de Latijnse versie.

140 *padden:* dit beeld is wel gekozen omdat padden volgens het volksgeloof gevaarlijke, giftige dieren zijn WNT, XII, 125 (s.v. Pad)

142 *bat:* beter WNT, II, 1066 (s.v. Bat)

143 *ons:* van de muzen

144 *croondt:* zie *Sap.* 5:17; II *Tim.* 4:8

Titelvel 1589-1590

Ontstaan

In tegenstelling tot het voorgaande titelblad is dit vel slechts ten dele gevuld met lofdichten ter ere van Jan van der Noot zelf. In de eerste plaats wordt hier een toelichting bij de *PW* als apart werk van onze dichter beoogd. In dit verband is zowel rekening gehouden met de

inhoud van de vorige reeks, gedrukt door Gillis van den Rade, als met de voorstelling van de tekst en met de commentaar in de *PW* 1588.

Inderdaad, de indeling van Jan van der Noots oeuvre (92-97) kan slechts zinvol heten wanneer men de *PW* 1580-1585 mede in ogenschouw neemt: de gedichten, gepubliceerd vóór het huidig titelvel in 1588 en 1589 bestrijken immers niet de gehele gamma die ons in dit overzicht wordt voorgehouden. De meest opvallende overneming van de *PW* 1588 is zonder twijfel de presentatie van deze informatie onder de vorm van een dialoog tussen Doctor Agricola en enkele dichterlijke geliefden, elk representatief voor hun taalgebied (zie verder de Inleiding).

Het bestaan en de samenstelling van vroegere bundels rechtvaardigt eveneens Van der Noots mededeling dat 'dese boeken vore, achter, inde middel en*de* ouer al, euen heerlijck, stichtelijc ende liuelijck sijn' (320-321); zonder enig reëel protest vanwege een onopvallend vermelde mecenas is deze verzekering overbodig.

Van der Noot heeft de samenstelling van deze groep folio's in vieren wel goed overwogen en precies verdeeld: hoewel de uiteindelijke groepering duidelijk is, blijkt elk van beide folio's in een andere officina afgedrukt te zijn (zie Analytische bibliografie).

Inhoud

- Rosina (11-62), Cassandre (74-132), Laura (133-183), Marfira (184-240), Penelope (241-267) en Corinna (268-293) worden door Doctor Agricola beleerd aangaande de betekenis van Jan van der Noot en het wezen van diens werk. In het Nederlands taalgebied heeft Van der Noot het toppunt in alle genres bereikt, zodat hij tegelijkertijd te vergelijken is met Vergilius, Horatius,

Ovidius, Tibullus ‘& autres’ (89). Zijn werk kan volgens de bezongen onderwerpen in vijf categorieën onderverdeeld worden (90-97). In de uitleg die aan Penelope en Corinna verstrekt wordt, ontbreekt dit onderdeel van Agricola's uiteenzetting. Overal aanwezig echter is de volgende - prijzende - reactie der dames, waarna Agricola voor het moderne deel van zijn publiek het voorhanden zijn der commentaren toelicht.

- Het ‘Advertissement avx lectevrs’ (295-322) wil twee mogelijke, in se zeer verschillende aanvallen ontzenuwen: enerzijds het gebruik van ‘God’ en ‘goddelijk’ in niet-christelijke context - wat reeds verdedigd wordt door dezelfde Agricola in een distichon voor het *Epitalameon* (Smit-Hellinga, 3) - anderzijds de weinig overzichtelijke volgorde der geëerde personages in de *PW.*
- De ode (327-398) waarin Van der Noot zich richt ‘tot siine Olympia ende oock tot alle goede lesers’ (323-325) bevat de reeds vermelde indeling van zijn poëzie volgens de inhoud der gedichten, naast een herschikte versie van de elegie, die reeds in *Het Bosken* en nadien in VOORWERK 1580-1581 telkens als inleidend stuk opgenomen is.
- Lofdicht van Goossenius (402-425)
  Een vrij archaïsch stuk: Van der Noot wordt erin geprezen om het bezit der *artes liberales*; van de muzen daarentegen is er geen sprake.
- Lofdicht van Jan de Maes (428-435)
  Toelichting bij het volgend portret: Van der Noots hoofd is met laurier omkranst als uitverkoren verblijf van tal van godheden.
- Latijnse dialoog (436-445)
  Zie TITELVEL 1588 123-132.

Bronnen

294-300	=	*Advertissement avx Lectevrs*, 1-12 in Jacques Tahureau, *Les poesies*, Paris, 1574, A3^{v}
341-356	=	VOORWERK 1580-1581 9-24
371-376		3-8
377-393		25-36, 38-42
399-425	=	*Het Theatre* (Smit-Vermeer, 187-188)
428-435	=	VOORWERK 1580-1581 121-128
436-445	=	TITELVEL 1588 123-132

De sprekende regel op TITELVEL 1589-1590 f 2^{v} stamt uit TITELVEL 1588 f 1^{r}. Ook de teksten in de boven- en onderdrempels op TITELVEL 1589-1590 f 2^{r-v} zijn uit dit zelfde voorbeeld afkomstig.

De voorstelling in 65 e.v. kan beïnvloed zijn door de *Spelen van sinne* van 1561, en die in 241 door Belleau's commentaar op Ronsard. In 59 wordt naar Plutarchus verwezen.

Varianten

De teksten van VOORWERK 1580-1581 zijn hier geactualiseerd en/of verbeterd in 341, 344, 346, 347, 354, 381, 383, 384, 385, 388, 429, 431.

Het gedicht, ontleend aan *Het Theatre*, is zo ingrijpend verbeterd dat de wijzigingen het kader van deze paragraaf te buiten gaan.

Verklarende aantekeningen

2	*poeticsche:* zie TITELVEL 1580-1581 2 *Deficiet...*(sprekende regel op f 1^r): zie titelplaat van *Ext.*
11	*Rosina:* Vermeylen 167 (856) noot 1 meende dat met Rosina de heldin van een volkslied bedoeld was. Aangezien zij hier echter opgenomen is in een gezelschap van dichterlijke geliefden, schijnt mij de oplossing van prof. Forster de voorkeur te verdienen: hij identificeert haar als de muze van Paul Schede Melissus; zie Forster, 74.
14	*jr:* mv. voor enk. DW, IV, 2, 2051 (s.v. Ihr) en DW, II, 1475-1476 (s.v. Du) *die liebe:* zie *Apod*, §68 (*OE*, [27]): 'die Bůcher seiner liebdten'.

15 *gegen:* ‘einst auch von liebe...gebraucht’ DW, IV, 1, 2220 (s.v. Gegen)

16 *Gotteliche:* de vormen met bindvocaal -e- beginnen pas in de 15de eeuw uit te sterven DW, IV, 1, V, 1357 (s.v. Göttlich).

17 *is:* de vorm *ist* komt enkel in de Hoogduitse dialecten voor DW, X, 1, 231 (s.v. Sein)

19 *ehr:* er, een spelling die nog in de 17de eeuw voorkomt DW, III, 682 (s.v. Er)

20 *vnnd:* geen uitzonderlijke spelling in die tijd DW, XI, 3, 405 (s.v. Und)

22 *erbarkeyt:* nog betekenis van Lat. *honestas* DW, III, 53 (s.v. Ehrbarkeit)

23 *gaer:* Van der Noots unieke beheersing van verschillende genres vindt men reeds geprezen door De Walcourt in TITELVEL 1588 39 e.v. Waar deze lofdichter enkel sprak over het lyrische en epische genre, waarin Van der Noot de prestaties van Horatius en Vergilius samen geëvenaard heeft, daar krijgen wij thans een *amplificatio* van deze stelling, uitgebreid tot nog andere rubrieken.

Latieniern: lees *Lateinern*

26 *vers.:* afkorting voor versus

28 *begrieffent:* lees *begreiffent* (teg. deelw.)

29 *einbildung:* Phantasie DW, III, 152 (s.v. Einbildung); blijkens de corresponderende passus in 93 wordt hiermee niet de vrije fantasie maar wel de beschouwende bezinning bedoeld.

30 *Oytmodigkeit:* Demut Lexer, II, 181 (s.v. ôtmüetec-heit); enkel het adj. ödmüthig wordt nog gesignaleerd als ‘vereinzelt in 16. jh.’ DW, VII, 1154 (s.v. Oedmüthig)

31 *gemessiger:* gemässen DW, IV, 1, 3168 (s.v. Gemäss) (nevenvorm)
Fruchte: Furcht ‘mit versetzung des r’ DW, IV, 1, 683 (s.v. Furcht)

32 *Lustgarte:* best past nog het Lat. paradisus, hortus DW, VI, 1336 (s.v. Lustgarten); de spelling ‘garte’ komt nog in de 18de eeuw voor DW, IV, 1, I, 1389 (s.v. Garten)

33 *gedechtnus:* met -u- in de uitgang in pl. v. -i- DW, IV, 1, 1927 (s.v. Gedächtnis)
am: lees *an*

34 *gheent:* gehend
thor: voorstelling die reeds voorkomt in PRUENEN 118

35 *sampt:* ‘mit entwickelung eines labiallautes hinter *m*’ DW, VIII, 1754 (s.v. Sammt)

37 *vnnd:* zie 20
Gebew: Gebäude; de spelling *gebewe* is gewoon in de 15de eeuw DW, IV, 1, 1653, 1652 (s.v. Gebäude)

38 *gemel:* Gemälde
ertz stein: voor gegoten en gehouwen beelden

39 *kuertzwylich:* hier een vorm met umlaut DW, V, 2862 (s.v. Kurzweilig)
seel: met gewone apocope van -e DW, IX, 2852 (s.v. Seele)
Dan: Denn; evenwaardig met Lat. *nam enim* DW, II, 742 (s.v. Dann)

41 *Poet:* zie APOLOGIE 387

42 *verfast:* fasst...zusammen DW, XII, 1, 311 (s.v. Verfassen)
Jdeen: begrippen; term ontleend aan de Platonische terminologie der ἰδέα

43 *vnses orts:* in pl. v. an + datief staat hier een adverbiale genitief enk. DW, VII, 1358 (s.v. Ort)
onser sprach: in onze taal

44 *solte:* dürfte DW, X, 1, 1483 (s.v. Sollen)
muegen: een vorm die nog tot in de 17de eeuw voorkomt DW, VI, 2449 (s.v. Mögen)

45 *werdem:* lees *werden*
sach: gewone verkorting, reeds in het mhd. en bij Luther DW, VIII, 1592 (s.v. Sache)

47 *euwer vermugen:* aanspreektitel voor Doctor Agricola
vermugen: het vroegste nhd. (Luther) heeft nog vermüge naast de o-vorm DW, XII, 1, 888 (s.v. Vermögen)
weiniger: ‘gebietsweise mit altem oder jungem zwielaut’ DW, XIV, 1, II, 1 (s.v. Wenig)

49 *zeugnus:* voor de u in het suffix zie 33 *gedechtnus*

geben: het verl. deelw. staat dikwijls zonder ge- DW, IV, 1, I, 1668 (s.v. Geben)
spachen: lees *sprachen*

50 *zeunus:* lees *zeugnus*

51 *vber das:* überdies DW, XI, 2, 108 (s.v. Ueber das)

52 *durch mich:* von mir DW, II, 1574 (s.v. Durch)

53 *sulcher:* 'die niederdeutschen mundarten halten...vereinzelt auch *u* fest' DW, X, 1, 1427 (s.v. Solch)

55 *commedien:* zie eveneens 123 en TITELVEL 1593-1594 101

58 *dis:* 'Luther...schreibt allzeit *dis*' DW, II, 1135 (s.v. Dieser)
sonder: sondern (*sonder* is de oude vorm) DW, X, 1, 1585 (s.v. Sondern)
wie der haen vber das kraut lauft: haastig, vluchtig, terloops; deze zin is wel bedoeld als equivalent van de moderne Nederlandse spreuk 'er over lopen als een haan over de (hete) kolen' (WNT, V, 1389); 'kolen' is hier echter niet opgevat als de brandstof, maar wel als de groente. Dezelfde fout is gemaakt in alle parafrasen (128, 180, 237). Aan de hier beschreven haast beantwoordt als tegengestelde *bedachtsaem* (61).

59 *die sweine vber die perlen:* zonder de waarde ervan te kunnen schatten; dit spreekwoord gaat terug op *Matth.* 7:6 (WNT, XII, 449-450). Deze houding contrasteert op haar beurt met de lectuur *mit verstant* (61).
Plutarchus: Plutarchus, *De audendis poetis*; Van der Noot citeert niet rechtstreeks uit dit werk maar omschrijft de algemene strekking ervan; ook in de *Apod*, §41 (*OE*, [21]) is een - hoogstwaarschijnlijk onrechtstreekse - kennis van dit traktaat gebleken; zie *DBE*, 186.

60 *solt:* 3de pers. enk. 'endlich tritt im bair. dialekt oft *sollt* für *soll* ein' DW, X, 1, 1457 (s.v. Sollen)

62 *gesacht:* zie voor deze spelling DW, VIII, 1650 (s.v. Sagen)
lest: mv. om de beleefdheidsvorm

63-70: de voorstelling van het gezelschap der toelichtende figuren is louter ideëel; slechts een deel van hen treedt werkelijk op. Poesis leest zelf de gedichten (zie GRAMMEY 7-8 en *Apod*, §37). Sophia, Mvsica en Pictvra komen nergens meer voor. De bron voor het samennemen van deze drie begrippen kan

het spel van zinne geweest zijn, opgevoerd door de Antwerpse kamer De Goudbloem ter gelegenheid van het landjuweel in 1561; men zie *Spelen van sinne...*, Antwerpen, 1562, Q2^r^, r. 37-39: ‘Ghelijck door Musica elcks herte verfrayt // wort Niet min door Poesis / en sticht daer by // oock / Dwelck Horatius ons betuycht vrij // oock’; *Id.*, Q3^v^, r. 6-9: ‘Maer bouen al ick derfs my beroemen Jsser eene / wel weerdich ten fijne Onder de vry consten gherekent te sijne De Poesis diuijne / wel sijnde ghelijck’; *Ibid.*, r. 11-20: ‘Dats pictura / die oyt in menich rijck / Groot gheacht wert / en gheestimeert // wordt Voor een stille Poesis / en ghelaudeert // wordt / Want soo Poesis den mensche beweghen // can / Diesghelijcx Pictura oock daer teghen // can Elcken inden gheest verwecken sonder spreken / En ghelijck een Poeet met gheleerde treken Feyten / gesten verhaelt van voorleden tijen / Soo oock can een Schilder / oorloghen / en strijen En al dat oyt ghebuert is merkelijck tooghen’. Dergelijke samenhang is ter gelegenheid van dat zelfde landjuweel afgebeeld geweest op prenten met de blazoenen der deelnemende kamers: de wapenschilden van Moyses Doorn uit 's-Hertogenbosch en van De Bloyende Wyngaertranck te Berchem (BKB, Kostbare Werken, II 13368, resp. 43^r^ en 69^r^) zijn telkens gemonteerd in een zelfde paneel waarin hun blazoen, als centraal motief, omgeven wordt door Sculptura en Poesis. Boven dit middenstuk troont Rhetorica tussen David en Orpheus.
Dit waren geen alleenstaande feiten, want onder de bezittingen van De Violiere bemerkt Max Rooses, *Nieuw schetsenboek*, Gent, 1882, 124-125: ‘twee heerlijke, zilveren, vergulde koppen, waarvan de eene genaamd was *Pictura*, de andere *Poësis* en die beide figuurlijk de kunsten verheerlijkten, wier naam zij droegen; op hunne groote vergader- en tooneelzaal prijkte het tafereel van “*Pictura* en *Poësis* door de liefde verbonden”, geschilderd door Boeyermans en van Delen’.

64 *Anna:* de vrouw van Elcana en moeder van Samuel. Zij wordt hier beschouwd als dichteres om de lofzang die zij aanheft wanneer zij haar zoon aan de dienst des Heren toewijdt te Silo (I *Reg.* 2:1-10). Deze voorstelling moet populair geweest zijn, want ook Daniël Heinsius vermeldt haar nog in het gezelschap van David en Debora: zie Daniël Heinsius, *Bacchus en Christus.* Twee Lofzangen opnieuw uitgegeven door L.Ph. Rank, J.D.P. Warners en F.L. Zwaan, Zwolle, 1965, 192.

65 *Bersabea:* van deze figuur af gelden alle volgende dames als geliefden van grote dichters. Hun volgorde is chronologisch, zodat Bathseba, geliefde van koning David, als eerste vermeld staat.
Sappho: staat bekend als rivale (en geliefde?) van Alcaeus. Haar naam wordt in de *PW* verder enkel nog in LANGHART 77 aangetroffen; elders treedt alleen Penelope als sprekende Griekse figuur op, zodat het niet ondenkbaar is dat hier een vergissing is ingeslopen. Penelope wordt als geliefde van Homerus gesignaleerd door Belleau in zijn commentaar op Ronsard (zie 256), maar Van der Noot beschikte over een nog gedetailleerder bron (zie TITELVEL 1593-1594 251).

67 *Marfira:* het is niet duidelijk vanwaar dit gegeven afkomstig is; in de poëzie van Juan Boscan zelf komt de naam niet voor.

69 *Doctor:* Agricola

74 *declaires:* exposez, faites savoir (imp.) Huguet, II, 730 (s.v. Declairer)

82 *q'uil:* lees *qu'il*

83 *ses:* blijkens de corresponderende Duitse tekst (20) slaat dit op Olympia.

87 *seulemnet:* lees *seulement* ‘employé par pléonasme’ Huguet, VI, 786 (s.v. Seulement)

90 *En:* Dans Huguet, III, 384 (s.v. En)

91 *comprins:* verl. deelw. Huguet, II, 397 (s.v. Comprendre)

92 *Le Boscage:* reeds vermeld in PRUENEN 117. Deze naamgeving gaat terug op Ronsards *Bocage*, een bundel uit 1554, genoemd naar de *Silvae* van Statius ‘pour désigner un recueil de poésies mêlées, d'inspiration et de forme différentes, comparable à une forêt composée d'arbres de nature et de grandeur diverses’ (Laumonier in *STFM*, VI, xiii).

Solitaire: zie DISCOVRS 11, 12

93 *Valleé:* dit begrip kan gekozen zijn om de deugd die erin ter sprake komt.

94 *Verger:* deze betiteling evenals het volgende woord *jardin* (95) kunnen aangewend zijn onder invloed van Lucas d'Heeres bundel *Den hof en boomgaerd der poësien* (1565).

96 *Pallais d'eternelle Renommeé:* zie Inleiding

97 *Esquelles:* En lesquelles Huguet, IV, 795 (s.v. Esquels)

98 *la porte:* zie PRUENEN 118

99 *salubre:* salutaire Huguet, VI, 681 (s.v. Salubre)

100 *excellentement:* parfaitement Huguet, III, 762 (s.v. Excellemment)

105 *Tresbon & tresgrand:* vertaling van de klassieke formule Optimus Maximus; zie reeds MATTHIAS 93 en ROELANDTS 97.

106 *Poëte:* zie 41
comprent: prend ensemble Huguet, II, 397 (s.v. Comprendre)

108 *idée:* type, modèle éternel des choses Littré, IV, 715 (s.v. Idée)

109 *oncques:* jamais (negatief) Huguet, V, 516 (s.v. Oncques) en Huguet, V, 519 (s.v. Onques)

110 *icelles:* celles-ci Huguet, IV, 534 (s.v. Icelles)

111 *grand cas:* chose extraordinaire Huguet, II, 117 (s.v. Grand cas)

117 *aucunes:* quelques-unes Huguet, I, 399 (s.v. Aucun)

118 *venants à propos:* convenant au sujet Huguet, VI, 221 (s.v. Venir au propos)
encor: aussi Huguet, III, 410 (s.v. Encores)

119 *expositions:* explications Huguet, III, 786 (s.v. Exposition)

123 *edifiantes & recreatiues:* woordenschat als in 102
comedies: pièces de théâtre Huguet, II, 357 (s.v. Comedie); deze voorstelling is inderdaad

het resultaat wanneer zowel Van der Noots verzen evenals de commentaren luidop gelezen worden. Deze aanbeveling wordt hernomen en nog geaccentueerd in TITELVEL 1593-1594 101.

124 *entreperleurs:* personnages (d'une pièce de théâtre) Huguet, III, 528 (s.v. Entreparleur)

128 *soux:* zie 58
Margarites: perles Huguet, V, 148 (s.v. Margarite, marguerite)

129 *commande:* recommande Huguet, II, 361 (s.v. Commander)

131 *consideracion:* réflexion Huguet, II, 460 (s.v. Considération)

157 *essellentemante:* lees *essellentamente*

159 *vtillssimi:* lees *vtilissimi*

175 *(in:* men denke het haakje weg

182 *distinctinctamente:* lees *distinctamente*

195 *vero:* lees *verso*

247 μωτ: lees νωτ

253 ποίτης: lees ποιητής

255 ἤλλεσι: lees ἑλλησιν

256 ἔμος: een verspreide visie in die tijd; men zie de commentaar van Belleau (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 1483): ‘La maniere de déguiser le nom des femmes, ausquelles on porte amitié, a tousiours esté approuuée par les Poëtes les plus anciens. On dit qu'Homere, ce grand Dieu de Poësie, se feignit luy-mesme estre Vlysse, & que s'amie auoit nom Penelope, & qu'en faueur d'elle & des trauaux qu'il auoit soufferts en son seruice, composa le plaisant discours de l'Odyssee’. Zie ook TITELVEL 1593-1594 252.

257 χαίρω: lees χαιρῷ

259 ἀναγινωχχεὶν: lees ἀναγινωσχειν

282 *meus:* Belleau vermeldt in dezelfde context als in 256 Corinna als de geliefde van Ovidius. Zij wordt gekroond voorgesteld omdat zij toen geïdentificeerd werd met Julia, dochter (eigenlijk kleindochter) van Augustus; zie *Grote Winkler Prins*, X, 517.

259-300 is woordelijk overgenomen uit Jacques Tahureau, *Les poesies*, Paris, 1574, A3^{v} ‘Advertissement avx Lecteurs’, 1-12: ‘I'Ay bien voulu aduertir ceux qui passeroyent le temps à lire mes oeuures, de ne trouuer

estrange si quelquefois à l'imitation des ancie*n*s poëtes ie donne le titre de Dieu & de deuin aux personnes excellentes, ce qui est fort commun en la poësie, aussi que les choses grandes & belles semblent auoyr ie ne sçay quoy de la diuinité. Autant ie les en prieray de faire es autres manieres de parler poëtiques, qui sembloyent autrement trop libres pour vn Chrestie*n*, si on ne les prenoyt selo*n* l'antique façon & vsage des poetes'.

295 *genereux:* noble (moralement) Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)

296 *estrange:* hetzelfde excuus treft men reeds aan in het *Epitalameon* (Smit-Hellinga, 3); zie voor dit laatste L.C. Michels, 'Een Distichon van Henricus Agricola Brechtanus', in *Neophilologus* XXXVIII (1954), 137-140, opgenomen in *Filologische opstellen deel II. Stoffen uit de 16e en 17e eeuw*, Zwolle, 1958, 108-112.

298 *pource que:* parce que, vu que Huguet, VI, 113 (s.v. Pource que)

300 *'son:* si on; 'On emploie encore souvent l'ancienne forme *se...*Dans *se, e* s'élide devant une voyelle' Huguet, VI, 789 (s.v. Si)

301 *icelles:* zie 110

302 *Poëte:* zie APOLOGIE 387

303 *si:* + conjunctief, nl. *soient* (305) Huguet, VI, 789 (s.v. Si)

304 *espoits:* lees *esprits*

305 *Damoiselles:* femmes de petite noblesse, de rang moyen Huguet, II, 701 (s.v. Damoiselle)

Globle: globe Huguet, IV, 322 (s.v. Globle)

306 *tot:* geen drukfout Godefroy, VII, 770 (s.v. Tot, tout)
ainsi: deze passage is geïnspireerd door ROY 37 e.v.

307 *imitant...:* vgl. 343-349

309 *Detrastiques:* vierregelige strofen tegenover de daarvoor vermelde *Distiques*

Encomies: éloges (in tegenstelling tot de volgende *Satires*) Huguet, III, 406 (s.v. Encomie) *Palenodies:* ‘poème dans lequel on rétraetait ce qu'on avait dit dans un poème précédent’ Littré, V, 1279 (s.v. Palinodie)

312 *pource:* pour cela Huguet, II, 137 (s.v. Ce)

313 *predictz:* susdits Huguet, VI, 142 (s.v. Predit)

316 *Poet:* zie APOLOGIE 387

317 *complectien:* gestel, temperament WNT, III, 2094 (s.v. Complexie); dit temperament meende men terug te vinden in de personen die onder dit gesternte waren geboren; zie F. Lippmann, *The seven planets.* Translated by Florence Simmonds, London..., 1895, 1.

318 *vermenghelt:* dooreengemengd MNW, VIII, 2117 (s.v. Vermengelen)

319 *heur...stooten:* zich ergeren, aanstoot nemen WNT, XV, 1937 (s.v. Stooten)

320 *veure:* het eerst MNW, IX, 427 (s.v. Veur) en MNW, IX, 937 (s.v. Vore)
naer: later WNT, IX, 1462 (s.v. Nader, naar)

329 *bestaet:* toebehoort WNT, II, 2106 (s.v. Bestaan)

334 *Susters*, *Dochters:* het beeld van de bloedverwantschap, opgeroepen in 328, blijft behouden.

337 *properheydt:* sierlijkheid WNT, XII, 4471 (s.v. Properheid)

339 *Lust-hof...Boomgard':* voor deze woordenschat, zie 94
Bosschage: bosje WNT, III, 665 (s.v. Bosschage)

340 *ootmoedigh:* waar men zich ootmoedig voelt WNT, XI, 235 (s.v. Ootmoedig)
passage: doortocht WNT, XII, 655 (s.v. Passage)

341 *Vier plaetsen:* opgesomd in 339-340

343 *verscheydeu:* lees *verscheyden*
crachten: nl. invloed op het lichaam van mens of dier WNT, VIII, 46 (s.v. Kracht)

344 *Phoebunes:* lees *Phoebums*
drachten: steun WNT, III, 3219 (s.v. Dracht)

346 *altemedt:* somtijds WNT, II, 294 (s.v. Altemet)

strijdt: zie het voorbeeld in VOORWERK 1580-1581 14

348	*Na dat:* Volgens dat WNT, IX, 1383 (s.v. Nadat) *schouwende:* mijdend, ontwijkend WNT, XIV, 964 (s.v. Schouwen) *fantasye:* de kracht die sombere gedachten voortbrengt WNT, III, 4379 (s.v. Fantasie)
349	*den Aerdt:* betekent zoveel als: de natuur als scheppende kracht WNT, Suppl. I, 234 (s.v. Aard)
350	*bezwaerdt:* hindert WNT, II, 2512 (s.v. Bezwaren)
351	*cruydt:* geneeskrachtig kruid WNT, VIII, 385 (s.v. Kruid)
352	*verwermt:* in gloed zet MNW, IX, 332 (s.v. Verwermen) en MNW, IX, 293 (s.v. Verwarmen). Voor de bron hiervan, zijnde de *Hypnerotomachie*, zie VOORWERK 1580-1581 20.
353	*Die:* antecedent: *Nature* (349)
354	*verfeldt:* boosaardig straalt, d.i. een ongunstige invloed uitoefent op de mens die leeft onder dit teken; zie VOORWERK 1580-1581 22.
355	*bespraeyde:* besprenkelde WNT, II, 2081 (s.v. Bespraaien) *vaten:* zie VOORWERK 1580-1581 23
357	*schier:* snel, gauw WNT, XIV, 562 (s.v. Schier)
358	*vermengheldt:* zie 318
361	*Medalien:* gedenkpenningen WNT, IX, 327 (s.v. Medaille, medalie); voor Van der Noot geen onbekende materie, zie GRAMMAY 76 e.v.
365	*verwracht:* aan dit werk besteed MNW, IX, 329 (s.v. Verwerken)
366	*Na d'leuen:* Direct naar de zaak zelf, niet naar een afbeelding WNT, VIII, 1745 (s.v. Naar het leven) *aerdighlijck:* kunstig WNT, Suppl. I, 264 (s.v. Aardiglijk) *denr:* lees *deur*
368	*ghemaeldt:* afgebeeld WNT, IX, 145 (s.v. Malen)

369	*Sal:* het ww. van de zin die begint in 357 *medt goedt bescheedt:* met juist oordeel, met kennis van zaken WNT, II, 1955 (s.v. Met bescheid)
370	*ghereedt:* zonder bezwaar WNT, IV, 1645 (s.v. Gereed)
371-376	komt woordelijk overeen met VOORWERK 1580-1581 3-8; voor de aantekeningen zie men dan ook aldaar.
377	*als:* alles WNT, II, 198 (s.v. Alles)
377-393	stemt grotendeels overeen met VOORWERK 1580-1581 25-36, 38-42, afgezien van de volgende te verklaren woorden.
381	*zijneu:* lees *zijnen*
383	*Olympien:* deze naamgeving wordt toegelicht in SUEIRO 101
384	*coomt...deur-wandeldt* (385): tegenover het VOORWERK 1580-1581 is de formulering aangepast aan de allegorische inkleding
388	*slimme:* oneerlijke WNT, XIV, 1774 (s.v. Slim)
396	*tredt:* lees *treedt* *temperi* (sprekende hoofdregel op TITELVEL 1589-1590 f 2^{r-v}): lees *tempori*
399	*Gherardus Goossenius:* zie GOOSSENIUS 1
402	*groydt:* genoegen schept WNT, V, 805 (s.v. In iets groeien)
403	*bespoydt:* besproeid, fig. voor begiftigd uit de hemel WNT, II, 2078 (s.v. Bespoeien)
404	*schon:* lees *schoon*
405	*fonteine:* hoogstwaarschijnlijk is hiermee de Hippocrene bedoeld *secreten:* geheimen WNT, XIV, 1268 (s.v. Secreet); dit begrip zou wel passen bij de voormelde poëtische bron; zie PRUENEN 28
406	*elcke Nymphe:* elk der hierna opgesomde *artes liberales* *is...vervleten:* gloeit MNW, IX, 220 (s.v. Vervleten)
409	*ghehinghen:* vergunnen WNT, IV, 856 (s.v. Gehingen)
412	*deursuckt:* hetzelfde compliment geeft Van der Noot aan zijn lofzanger zelf in GOOSSENIUS 489 e.v.
414	*bemindt:* door *de kunst der Musiken* (415), wat Van der Noots reactie in 415a verklaart.

416 *Pictura:* Van de zeven *artes liberales* wordt enkel het *trivium* (grammatica, rhetorica, dialectica) volledig opgesomd. Bij de reeks van het *quadrivium* (geometrica, musica, arithmetica, astronomia) ontbreken bij Goossenius geometrica en astronomia; zij worden vervangen door *Pictura* (416) *En d'ander kunsten al* (417). Zie voor de uitbreiding van het begrip *ars* L. Roose, 'Dwelck den mensche aldermeest tot consten verwect. De poëtica der Brabantse rederijkers in 1561', in *Hulde-album prof. dr. J.F. Vanderheyden*, s.l., 1970, 97-99.

417 *gheensins om te verryken:* zeer rijk; variant van de constr.: niet + om + inf. van een ww., dat met *ver*- van een bnw. is afgeleid WNT, IX, 1948 (s.v. Niet)

419 *Brabant...:* voor de gelijkstelling van deze begrippen, zie reeds APOLOGIE 16
quartier: gebied WNT, VIII, 713 (s.v. Kwartier)

422 *na:* ten gevolge van WNT, IX, 1383 (s.v. Naar, na)
Zoilums: zie APOLOGIE 214
smaddighh: lees *smaddigh:* smadelijk WNT, XIV, 2020, 2022 (s.v. Smaddig, smadig)

424 *Laurier:* zie APOLOGIE 307-308

426 *Jan de Maes:* zie VOORWERK 1580-1581 103

Tmepera (sprekende regel in de voet van TITELVEL 1589-1590 f 2^{r-v}): lees *Tempera*

Titelvel 1591

Voor de beïnvloeding door de vorige titelvellen, gedrukt door Vervliet, zie de Analytische bibliografie.

Verklarende aantekeningen

12 *Guilielmus Svveertius:* blijkens CRABBE 346 een zoon van Frans Sweerdts en Geertruida van Os, over wie verder geen gegevens voorhanden zijn.

De sprekende regel onderaan f 2^v is overgenomen van TITELVEL 1589-1590 f 2^{r-v}.

Titelvel 1592-1593

Getrouwe navolging van TITELVEL 1591, behalve in de sprekende regels.

Verklarende aantekeningen

D. Michael...(sprekende regel op f 1^r): kerkelijke approbatie door Michaël Hetsroy. Hoogstwaarschijnlijk is tegelijk met dit titelblad de resterende produktie van s'Conincx aan de censor aangeboden, zodat het volstond de kerkelijke goedkeuring enkel op de titelbladzijde aan te brengen.

De sprekende regel onderaan f 2^v is, zoals bij het onmiddellijk voorgaande TITELVEL 1591, overgenomen van TITELVEL 1589-1590, maar ditmaal van f 1^{r-v}.

Michael Hetsroy Breugel (°Brussel †Antwerpen 18 dec. 1593)

Zoon van Thielman Hetsroey en van Aleydis a Bruegel. In aug. 1557 wordt hij ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit onder de ‘Pauperes Standonici’; Hetsroy behaalt er de graad van licentiaat in de theologie en wordt naderhand zelf regent van het Standonckcollege. Op 3 nov. 1569 is hij pastoor te Kampen. Na de inneming van deze stad in 1572 door graaf Willem van den Berg wijkt Hetsroy uit naar 's-Hertogenbosch. Op 27 feb. 1573 benoemt Sonnius hem tot kanunnik te Antwerpen. Hij resideert er in 1575 en wordt subplebaan. Tijdens het calvinistisch bewind blijft Hetsroy te Antwerpen tot einde 1583; daartoe heeft hij op 25 juli 1579 een eed afgelegd om te mogen prediken. In 1581 heet hij vice-decanus. In 1589 wordt hij gesignaleerd als censor librorum en in 1590 als scholaster. Bij Torrentius heet hij ‘vir optimus et santissimus’.

Lit.: Grafschriften, IV, 315; Plantin, *Corr.*, IX, 523; Prims, VIII, 3de boek, 47; Schillings, 553; Torrentius, I, 488; III, 529, 533.

Titelvel 1593-1594

Ontstaan

De samenstelling van dit laatste titelvel is nauw verwant met een vorig titelblad, eveneens gedrukt door Vervliet, dit nl. voor 1589-1590. Ook thans wordt de beschikbare plaatsruimte verdeeld tussen lofdichten ter ere van de dichter en een inleiding tot de *PW*, deze laatste in dialoogvorm. Het portret van de dichter prijkt op zijn traditionele plaats, f 2^v.

Inhoud

- Mvsarvm symbolvm (12-21)
  Zie TITELVEL 1588 123-132.

- ‘Tot de ghunstighe en de afghunstige Lesers’ (24-45) en ‘Aux benings Lecteurs, & aux enuieus’ (70-90)
  Van der Noot wordt vergeleken met Pindarus en Homerus, met Horatius en Vergilius, en dit om zijn ongeëvenaarde voortreffelijkheid zowel in het epische als in het lyrische genre. De vrome lezers zullen uit zijn werken deugd puren, de ‘groue beesten’ (41) echter zijn deze lectuur onwaardig.
- ‘Temperans Te Tempori’ (48-67)
  Commentariëring van deze leuze; oproeping tot verzaking aan de wereld en tot betrouwen op God.

- Prozatekst van Walter van der Steghen (92-97)
  Goedkeuring van *CB/Abr*, dat de vereniging van de menselijke ziel met de goddelijke essentie behandelt.
- Apodixe (100-104)
  Dit en volgende onderdelen van het titelvel zijn te vergelijken met de toelichting in dialoogvorm die wij aangetroffen hebben in TITELVEL 1589-1590. Dezelfde dames als toen worden hier - letterlijk - ten tonele gevoerd: ‘om de Veerschen deser Boeken / medt de Commentarien / in verscheyden spraken / Commedies ghewyse / te lesen / te singhen oft te spelen’ (100-101); hierbij wordt de kledij der personages summier aangeduid. Naast deze dichterlijke geliefden zijn ook ‘Poesis’ en de ‘Leeraer’ (103) weer van de partij. Bevreemding wekt overigens de vermelding in hetzelfde gezelschap van ‘twee deghelijke Jonghers’, genoemd ‘Goede-Ieughdt’ en ‘Trec-ter-Deughdt’ (104). Zij komen nergens elders meer ter sprake, maar alleen reeds de conceptie van deze figuren is beslist onverwacht: het zijn typische personages voor een spel van zinne.
- Prologhe (110-216)
  Wij blijven in de buurt van het spel van zinne bij de lectuur van deze proloog: hij omvat twee wel afgescheiden tonelen; het eerste wordt opgevoerd door ‘Oytmoedighe Sile’, ‘Mildt Gheest’ en ‘Eerlijc Hert’ die het mogelijk publiek der *PW* nader omschrijven. Nadien treden ‘Onuerdraghelijke Hoouerdye’, ‘Onuersadelijke Ghirigheydt’ en ‘Beestelijke VVellust’ ten tonele, die een dreigende houding aannemen tegenover deugd en deugdzamen, maar uiteindelijk de mond gesnoerd worden door ‘Redene’, ‘d'Licht’ en ‘De VVaerheydt’.
- Nadien wordt er een pauze (217-224) ingelegd, die gelegenheid biedt tot het publiceren van een portret, omlijst door twee kwatrijnen.
- Eerste vvtkomen (229-253)
  Gesprek tussen Olympia en Doctor Agricola: zij heeft een bundel *PW* ontvangen en verlangt dat ‘hy...de swaerste passagien verclaren wille’ (233). Daartoe gaat zij hem opzoeken in het gezelschap van haar gezellinnen, wat aan Ackermans de gelegenheid biedt elk van hen te specificeren. Ten slotte nodigt hij hen naar binnen.
- Vóór de proloog, tussen de twee tonelen ervan en tussen pauze en eerste uitkomst zijn telkens disticha ingelast (resp. 107-108, 145-146, 226-227), voorzien van aparte opdrachten.

Bronnen

12-21	=	TITELVEL 1589-1590 436-445
92-97	=	Kerkelijke approbatie in enkele exemplaren van *CB/Abr*; zie Vermeylen, 147-148 (833), nrs. 4 en 5 (dit laatste thans in privé-bezit) en KKB 18-177
111-115	=	*M. Pavvels de Schone tot den leser*, 1-5 (*OE*, [6])
117		6
121-123		7-9
125		10
126		12

128-129			13-14
131-132			15-16
134-136			17-19
138			20
217-224	=	*LvB*, *8	

229 e.v. is geïnspireerd door *Apod*, vooral §3 en §83 (*OE*, [9] en [34]).

De sprekende regel op f 2^{v} kan zowel gezet zijn in navolging van TITELVEL 1589-1590 f 1^{r-v} (Vervliet) als van TITELVEL 1592-1593 f 2^{v} (s'Conincx)

Verklarende aantekeningen

2	*poeticsche:* zit TITELVEL 1580-1581 2
	Michael Hetsroy (sprekende regel op f 1^{r}): zie TITELVEL 1592-1593

11 *Mvsarvm symbolvm:* deze titel is nieuw tegenover de vorige versies van dit gedicht, respectievelijk in TITELVEL 1588 121-122 en TITELVEL 1589-1590 436 (geen eigenlijke titel).

12-21: in vergelijking met de tekst in TITELVEL 1589-1590 zijn slechts twee varianten in de spelling genoteerd (16, 19) zonder invloed op de betekenis van de betrokken woorden.

22 *afghunstige:* reeds in VOORWERK 1580-1581 heeft Van der Noot zich tot deze beide categorieën van lezers tegelijkertijd gericht.

24 *Pindarus:* deze vergelijking, met de totaliteit van de vier namen (24, 25, 28, 29), gaat terug op het lofdicht van De Walcourt in TITELVEL 1588 38 e.v.

30-32 Constructie: Dat is hier alleen Vander Noot en anders gheen; d.w.z. niemand evenaart hem. Men zie zowel de corresponderende Franse tekst (76) als de versie van De Walcourt.

34 *Heerlijke:* zie APOLOGIE 28

35 *veerschen der Liren:* zie opnieuw APOLOGIE 28

37 *met vreughden deughdt:* gewone formule

41 *beesten:* als scheldwoord om een onredelijk gedrag WNT, II, 1334 (s.v. Beest)

45 *schout:* vermijd WNT, XIV, 964 (s.v. Schouwen)

47 *Temperans:* zie TITELVEL 1580-1581 14

48 *Acht...:* niet onmogelijk heeft Van der Noot hier een populair rijmpje verwerkt: in het zogenaamde hs. A van Anna Bijns (Brussel KB hs. 19547) leest men op het laatste schutblad het volgend vers, genoteerd door Engelbrecht van der Donck: ‘Peyst reyn, Acht u cleyn, Weest gheerne alleyn, Houdt vre int ghemeyn, Denct op den dach Die niemant verby en mach.’; tekst volgens E. Soens. ‘Onuitgegeven Gedichten van Anna Bijns’, in *Leuvensche Bijdragen* 4 (1900), 363.

49 *dic:* dikwijls WNT, III, 2618 (s.v. Dik)

51 *met Vreughdt:* zie opmerking in 37

52 *Van der Noot:* vaak voorkomende *distinctio*; zie Heinrich Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik*, München, 1960, I, 333, §660.

58 *Schoudt:* zie 45

60 *heur:* verwijst naar de drie ondeugden, opgesomd in 55-57

67 *Christ':* afkorting voor *Christ*us

75 *doctrine:* savoir, érudition Huguet, III, 238 (s.v. Doctrine)

77 *sons:* chants Huguet, VII, 29 (s.v. Son)

80 *Heroiques:* de terminologie van Ronsard; zie APOLOGIE 28

81 *vers, sur la Lire:* zelfde opmerking.

82 *ce:* cela Huguet, II, 137 (s.v. Ce)

85 *subit:* subitement Huguet, VII, 95 (s.v. Subit)

87 *Haineux:* ennemis Huguet, IV, 427 (s.v. Haineux)

90 *sa:* van de dichter

91 *In opera...:* de volgende tekst is eigenlijk de kerkelijke approbatie van *CB/Abr.* De plaatsing ervan in dit TITELVEL vindt men toegelicht in de Inleiding (II, 39).

92 *Poëma Brabanto Gallicum:* het tweetalig *CB/Abr*

98 *VValtherus vander Steegen* (°Tongeren, †aldaar ca. 12 mei 1588)
Als licentiaat in de theologie wordt hij door Sonnius als kanunnik voorgesteld aan het kathedrale kapittel te Antwerpen, en door dit college aanvaard op 22 jan. 1574. In 1579 wordt hij door het hervormingsgezinde stadsbestuur verbannen, waarna hij zich in het prinsbisdom Luik vestigt. Ernst van Beieren benoemt hem er in 1582 tot inquisiteur; ook wordt hij kanunnik van de O.L. Vrouwkerk te Tongeren. Torrentius wil Van der Steghen graag zien terugkeren naar Antwerpen in 1585 en stelt hem daarom aan tot zijn zegelbewaarder. Op 1 juli 1586 verzoekt Van der Steghen het Tongerse kapittel om toestemming om de stad te verlaten. Te Antwerpen neemt hij zijn intrek bij Louis Perez (LANGHART 89). Uit de briefwisseling van Torrentius treedt Van der Steghen te voorschijn als een bekwaam, maar intransigent man. Hij ontmoet dan ook in het Antwerpse kapittel zulke tegenstand dat hij, ondanks

alle aandringen van de bisschop, naar Tongeren terugkeert vóór 21 dec. Reeds in 1581 wordt hij als censor librorum vermeld; na 1585 komt hij in die functie herhaaldelijk voor: hij onderzoekt o.a. enkele werken van Arias Montanus en laat via Plantin zijn groeten overmaken aan deze Spaanse kloosterling.

Van der Steghen schijnt belangstelling voor Van der Noots werk bezeten te hebben, getuige de nota die een 19de-eeuwse bezitter op het voorste schutblad van een exemplaar van het *CB/Abr* (Vermeylen, 148 (833), nr. 5, thans in privé-bezit) aangebracht heeft: ‘Een ander ex. droeg onder de gedrukte goedkeuring achter het portret nog de volgende geschrevene: Poema hoc D. Vander Noot Joh. olim approbavi ita et nunc anno 1585 Octobri die 22. Waltherus Vander Steeghen S. Theol. 1. Canonicus Antwerpiensis.’. Zou Van der Steghen dit in zijn eigen privé-exemplaar genoteerd hebben?

Lit.: Plantin, *Corr.*, VI, 240; IX, passim; Prims, VIII, 3de boek, 49; Torrentius, I, passim.

100 *Apodixe:* door Van der Noot zelf vertaald als ‘clare bewysinghe’ (SUEIRO 230). Deze bepaling stemt volledig overeen met die in Joannes Sambucus, *Emblemata*, T'Antvverpen, 1566, 8; zie *DBE*, 176. Voor het opnemen van een *Apodixe* als middel ter verduidelijking bij Van der Noots werk zie men *Ext.*

101 *singhen:* vgl. FARNEZE 276

104 *Trec:* verlangen, neiging WNT, XVII, 2408, 2409 (s.v. Trek); aldaar wordt een verwante zegging bij Anna Bijns geciteerd: ‘Mijnen wille heeft tot duechden cleynen treck’.

Jonghers: jonge mannen WNT, VII, 385 (s.v. Jonger)

105 *Baptista de Rotonde:* een persoon met deze naam is niet bekend. Nu is het heel wel mogelijk dat wij de naam moeten lezen als anagram voor ‘Baptista de (= Fr. van) der Noot’; het is inderdaad weinig waarschijnlijk dat Van der Noot een lofdichter aan het woord zou laten, wiens hele bijdrage uit drie disticha bestaat; zie ook VVEERDT 1593 52 en 56.

Veursinighen: vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich)

106 *Jan van Jmmerseel:* (°Antwerpen 1550 †aldaar 18 feb. 1612)

Zoon van Willem (°vóór 1509 †1581) en van Anna de Smidt (†vóór 1580), dochter van Vincent (zie CRAENMEESTER 40). In 1574 betaalt hij 100 pond Art. in de gedwongen lening voor de Spaanse soldaten. Van Immerseel is handelaar in zijden lakens en saaien. Zijn handel op Spanje kan men volgen van 1588 tot 1607. Tijdens het beleg van Antwerpen in 1585 verblijft zijn vrouw Susanna Boutry te Dordrecht. Na haar dood is hij hertrouwd met Agnes Fasse (†1623). In 1595 is hij aalmoezenier samen met Balthasar de Smidt (CRAENMEESTER 103). Lit.: AA, XXII, 249; AA, 2de reeks 2 (1927), 268, 269, 273; AA, 2de reeks 6 (1931), 132; Brulez, 118, 247, 356-358, 543; Grafschriften, VI, 199; Jubilé, 59.

109 *Comedien:* toneelspel (algemeen) WNT, VII, 5178 (s.v. Komedie)

111 *als de vrye:* op een voortreffelijke manier; als + lidw. + gesubst. adj. = bijw.; zie F.A. Stoett, *Middelnederlandsche Spraakkunst. Syntaxis*, 's-Gravenhage, 1923, 76, §116

113 *verseldt:* verenigd, verbonden MNW, VIII, 2401 (s.v. Versellen)

115 *seker:* betrouwbare MNW, VII, 930 (s.v. Seker)
Profecye: bedoeld is het dichterschap overeenkomstig de gelijkschakeling in APOLOGIE 388.

116 *Mildt:* Zachtaardige WNT, IX, 733 (s.v. Mild)

122 *Verlichterye:* verluchting MNW, VIII, 2029 (s.v. Verlichterie)

125 *Vilonye:* laag-, gemeenheid WNT, XXI, 685 (s.v. Vilonie) en WNT, XXI, 671 (s.v. Vilenie)

126 *schoudende:* zie 45

128 *lees':* in vgl. tot de versie in *Ext* is de wervende toon omzichtiger geworden; zie *OE*, [6]

129 *Ghuyterye:* snood, boos gedrag WNT, V, 1230 (s.v. Guiterij)

134 *Verkeerdtheydt:* verdorvenheid MNW, VIII, 1886 (s.v. Verkeertheit)

135 *Waen-hopingh:* ontstaan uit de werkwoordelijke stam + suffix -ing om de voortduring van de toestand te kennen te geven WNT, VI, 1611 (s.v. -ing)
Fantasye: mistroostige overpeinzing, tobberij WNT, III, 4380 (s.v. Fantasie)

136 *Partye:* tweedracht WNT, XII, 572 (s.v. Partij)

143 *Balthasar Frythof* (Wrythoff)
In 1574 betaalt hij 80 pond Art. in de gedwongen lening voor de Spaanse soldaten; op dat ogenblik woont hij in de vierde wijk. In 1579 moet hij 50 gulden per maand opbrengen in de lening van 52.000 gulden. Lit.: AA, XVII, 408 noot; XXII, 257, 315, 338.

149 *sinnen:* zintuigen MNW, VII, 1136 (s.v. Sin)

156 *vonden:* listen, kunstgrepen MNW, IX, 910 (s.v. Vont)
veurkoop: zowel het opkopen van waren als elke koop met gebruikmaking van voordelen, waarvan anderen uitgesloten zijn, speculatie MNW, IX, 1007 (s.v. Vorecoop)

161 *ghestadigheydt:* standvastigheid, volharding WNT, IV, 1794 (s.v. Gestadigheid)

163 *Di:* onderwerp van *sou*
hoflijc: weelderig, prachtig WNT, VI, 851 (s.v. Hoffelijk, hoflijk)

166 *Tongh-schrabbers:* flikflooiers WNT, XVII, 1076 (s.v. Tongschraper, -schrabber)

169 *Calomniateurs:* lasteraars; Frans leenwoord Littré I, 1383 (s.v. Calomniateur)

171 *als padden:* vergelijking om het leefmilieu van dit dier WNT, XII, 124 (s.v. Pad); voor de pad als zinnebeeld van de schraapzucht, zie Dirk Coigneau, ‘Beschouwingen over de Refreinen in het Zotte uit de bundel van Jan van Styevoort’, in *Jaarboek De Fonteine* 19-20 (1969-1970), 52 noot 41.
maken feeste: veel werk maken WNT, III, 4402 (s.v. Veel feestes maken van)

174 *smaddighe:* smadelijke WNT, XIV, 2020 (s.v. Smaddig) en WNT, XIV, 2022 (s.v. Smadig)

175 *dorper:* plompe WNT, III, 3158 (s.v. Dorper)

voeren: doen MNW, IX, 728 (s.v. Voeren)

176 *Ruffianen:* bordeelhouders, koppelaars WNT, XIII, 1581 (s.v. Ruffiaan)
Filen: bedriegers, schurken WNT, III, 4440 (s.v. Fielt, fiel)

179 *Ate:* godin van de verblinding; zie ook LIEFVELT 142
Belzebub: de vorst der demonen en als zodanig schutsheer der eergierigen; vgl. DISCOVRS 106

180 *Trasones:* Thraso is het type van de snoevende militair uit Terentius' *Eunuchus*, en als zodanig verwant met het hoofdpersonage uit de *Miles Gloriosus* van

Plautus. In de 16de eeuw moet deze figuur een spreekwoordelijke bekendheid genoten hebben, getuige Cornelius Valerius, *Ethicae, sev de moribvs philosophiae brevis et perspicva descriptio*, Antverpiae, 1568, 61: ‘qualis ille Thrasonis apud Tere*n*tium, hominis vani & insulsi, nimioq*ue* sui amore caeci, quo nihil magis ridiculum fingi potest’. *Thraso* is volledig soortnaam geworden - zoals bij Van der Noot - bij Alciati, 319: ‘Sed lubet paucis in eiusmodi Thrasones inuehere, quòd omnia sibi tam temerè vendicent, tam nulla fronte arrogent, vt si cum aliis (quod sit saepiusculè) rixantur’; *Id.*, 460: ‘Thrasones illi, fortunae suae momentaneae iactatores’.
De figuren, opgesomd in 179-180, zetten aan tot hoogmoed (Ate en Beëlzebub) of bezondigen zich eraan (Thraso), om welke reden zij tot het gevolg van ‘Onuerdraghelijke Hoouerdye’ behoren.
verseldt: in het gezelschap van MNW, VIII, 2401 (s.v. Verselt)

181 *haest:* vlug WNT, V, 1480 (s.v. Haast)

183 *Leuiathan:* oudtestamentisch zeemonster, uitvoerig beschreven in *Job* 40:20-41:25; zie voor de schubben meer bepaald *Job* 41:6-8. Waarom Van der Noot Leviathan (zoals in DISCOVRS 107) beschouwt als symbool der hebzucht, is onduidelijk. Alleszins haalt hij dit niet uit de bijbel, want daar heet dit dier ‘ipse est rex super universos filios superbiae’ (*Job* 41:25), zodat het beter past bij de handlangers van ‘Hoouerdye’. Vermoedelijk is de toeschrijving van hebzucht het gevolg van een analogie-redenering: Leviathan is het ergste zeemonster en wordt als dusdanig gelijkgesteld met het element waarin hij leeft. De zee nu levert slechts zelden uit wat zij bij schipbreuk in haar macht krijgt.

184 *ghesin:* gevolg WNT, IV, 2218 (s.v. Gezin)

185 *Furien:* de drie wraakgodinnen of Erinyen, nader gespecificeerd in 188-189

186 *Cyprim:* Venus, bijzonder vereerd op Cyprus

Carites: de drie Gratiën Euphrosyne, Aglaia en Thalia
Lites: bedoeld zijn zonder twijfel gezellinnen van Venus, maar *lis* betekent enkel: ‘strijd, proces, voorwerp van het rechtsgeding’. De huidige benaming *Lites* is slechts te verklaren als een verkeerd begrepen lezing van Ovidius, *Ars amatoria*, III, 451-452: ‘Has, Venus, e templis multo radiantibus auro / Lenta vides lites Appiadesque tuae’. Correct vertaald luiden deze verzen als volgt: ‘Uit uw tempels, stralend van het vele goud, ziet gij, Venus, ongeroerd, met uw *Appiades* deze geschillen aan’. Van der Noot - of zijn bron - heeft *Has...lites* niet beschouwd als lijd. voorw. van *vides*, maar *lites* als nominatief geïnterpreteerd en gelijkgesteld met *Appiadesque tuae*, waardoor dus een nieuwe curieuze groep godheden aan de klassieke mythologie werd toegevoegd.
Over de identiteit van deze *Appiades* bestaan reeds lang uiteenlopende meningen: zijn het Venus, Pallas, Concordia, Pax en Vesta (Pontus de Tyard, *OEuvres poétiques complètes.* Edition critique avec introduction et commentaire par John C. Lapp, Paris, 1966, 207 noot 2) of een groep nimfen, ter versiering rond een fontein voor Venus aangebracht (Ovide, *L'art d'aimer.* Texte établi et traduit par Henri Bornecque, Paris, 1924, 5 noot 2)?

189 *Asmodeus:* de demon der onreine liefde (*Tob.* 3:8); zie DISCOVRS 108

193 *bane:* toneel van de strijd MNW, I, 556 (s.v. Bane)

194 *ghelijck:* onmiddellijk WNT, IV, 1170 (s.v. Gelijk)

196 *veur:* vooruit MNW, IX, 427 (s.v. Veur) en MNW, IX, 936 (s.v. Vore)

199 *Olympiam:* als symbool van de hoogstaande liefde wordt zij natuurlijk vervolgd door ‘Beestelijke VVellust’.
d'Licht: zie 181

200 *on-gheureest:* zorgeloos WNT, X, 1677 (s.v. Ongevreesd)

202 *mallen:* mallepraat uitslaan WNT, IX, 153 (s.v. Mallen)

203 *Ate...:* uitgaande van de voorstelling in *Apoc.* 20:1-3

208 *Vander Noot:* zie 52

210	*deur den Tydt:* mettertijd, naderhand WNT, XVII, 27 (s.v. Door den tijd)
212	*koten:* als benaming voor een verachtelijke verblijfplaats in toepassing op de hel WNT, VII, 5818 (s.v. Kot)
214	*Apollos licht:* zie 181 en 199
217-224	is overgenomen uit *LvB*, *8. De tekst is enkel in 220 gewijzigd. Op hun beurt kunnen de verzen in *LvB* geïnspireerd zijn door het kwatrijn onder het portret van Ronsard in de *OEuvres* van 1567 (*STFM*, XIV, 42).
222	*lu'niuers:* lees *l'uniuers*
225	*Baptista de Rotonde:* deze naam is pas opgenomen in de tweede staat van de buitenvorm om ook de auteur van dit distichon te maskeren, overeenkomstig het procédé, toegepast in 105 en 143. *Jacob Valkenborch* De familie Dries alias Van Valkenborch is afkomstig van Lier. In 1579 treedt Jacob op als makelaar van geldtransacties te Antwerpen. Op 1 nov. 1580 ontvangt hij een gratificatie omdat hij gezorgd heeft voor de betaling van de ‘gealtereerde Schotsche garnizoenen binnen Vilvoorden’. Tijdens de Spaanse furie is hij uitgeplunderd. Lit.: AA, XV, 476; XVII, 467; P. Génard, ‘La furie espagnole’, in *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique* 32 (1876), 3e série, tome II, 571; Grafschriften, VII, 55.
228	*Eeerste:* lees *Eerste*
231	*ouer langhe:* sedert lang WNT, XI, 1818 (s.v. Overlang)
232	*hooghe:* moeilijk te begrijpen WNT, VI, 1010 (s.v. Hoog)
233	*Heyndric Ackermans:* zie TITELVEL 1584-1585 19; voor zijn waarachtig aandeel aan de commentaren, zie de Inleiding.
236	*ouerlandts:* Duits WNT, XI, 1817 (s.v. Overlandsch)
237	*voorder:* verder MNW, IX, 915 (s.v. Vorder)

240	*Godt gruet'v:* wees gegroet WNT, V, 871 (s.v. God groet(e) u)
242	*vwer E.: = vwer Eerweerdigheyt*
243	*Heldinne:* men bedenke het antieke gebruik, zo bij Ovidius, *Heroides.*
244	*Salette:* ontvangkamer, salon WNT, XIV, 28 (s.v. Salet)
246	*melodieren:* musiceren Godefroy, V, 225 (s.v. Melodier)
248	*1540:* Ronsard zelf geeft in de *Amours* van 1552, sonnet XCVIII, 1 het jaartal 1546 (*STFM*, IV, 97); Laumonier meent dat men de ontmoeting moet plaatsen in 1545 (*STFM*, IV, vii); Claude Binet, *La vie de Pierre de Ronsard* (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 1644) dateert de ontmoeting tussen Ronsard en Cassandre op 21 april 1544.
249	*daer voren:* Juan Boscan leefde in de periode 1490-1542.
250	*ghemackt:* lees *ghemaeckt* *op den goeden Vrydagh...:* zie DAEMS 176 e.v.
252	*Penelope:* zie TITELVEL 1589-1590 256. Deze visie van Penelope als geliefde van Homerus leest men ook bij Baïf; zie Ian Antoine de Baif, *Evvres en rime.* Avec une Notice biographique et des Notes par Ch. Marty-Laveaux, Genève, s.d., I, 7 in het gedicht *A Monseignevr le dvc d'aniov.* *1524:* ik heb niet kunnen achterhalen waarvandaan Van der Noot deze precieze datum gehaald heeft. Alleszins stamt dit gegeven niet uit de bronnen die dienaangaande aangewezen waren: volgens de wereldkroniek van Eusebius is Troje ingenomen in 1182 v. Chr.; Orosius vermeldt in zijn wereldgeschiedenis in één adem de roof van Helena en het werk van Homerus 430 jaar voor de stichting van Rome (= 1183 v. Chr.); zie A.E. Cohen, *De visie op Troje van de westerse middeleeuwse geschiedschrijvers tot 1160*, Assen, 1941, 42, 45, 61. In dit verband zij het toegelaten te wijzen op een mogelijke congruentie: Ronsard is geboren op 11 sep. 1524.
253	*exposeray:* expliquerai Huguet, III, 785 (s.v. Exposer)

Chefs (1593)

Ontstaan

De raad van financiën is het enige centrale gezagsorgaan dat door Van der Noot in de periode 1588-1595 als geheel wordt toegesproken. De reden hiervoor is nog steeds dezelfde als in 1583, toen de dichter zich gericht heeft tot hetzelfde college, op dat ogenblik echter in handen van de opstandige gewesten. In beide gevallen hoopt Van der Noot op enige financiële tegemoetkoming vanwege de overheid. Vgl. het ontstaan van DISCOVRS.

Inhoud

1) Van der Noot is onmachtig de lof des konings te zingen bij gebrek aan materiële hulp; enkel zijn loyauteit weerhoudt hem ervan uit te wijken (24-63).
2) Verhaal van het bezoek der muzen aan het gastmaal bij Oceanus, waar zij van hun vader Jupiter de macht ontvangen de poëtische inspiratie, die uiteindelijk van de opperste godheid zelf afkomstig is, te mogen doorgeven aan de dichters (64-185).
3) Na begunstiging van tal van dichters in andere taalgebieden hebben de muzen Van der Noot verkozen tot voornaamste dichter van Brabant. Aansluitend beklagen zij de onverschilligheid waarvan hij het slachtoffer is. Zij verwijzen hem met het vooruitzicht op begrip en steun naar de raad van financiën (186-273).

Bronnen

Blijkens de hierna volgende uitvoerige lijst is Van der Noots eigen creatieve bijdrage in de samenstelling van deze *Discovrs* minimaal geweest.

30-45	=	Ronsard, *Compleinte a la Royne mere du Roy*, 245-254		(*STFM*, XII, 184)
46-51			53-56	175
64-65		*Ode a Michel de l'Hospital*, 125-126		(*STFM*, III, 125)
69			13	119
70-77			145-156	126-127
78-91			161-182	127-129
93-101			217-228	131
102-104			319-321	137
106-107			327-329	137-138
108-116			337-352, 355	138-139
116-125			357-368	139
126-129			375-378	140
130-136			389-396	141
137-155			407-432	142-143
156-159			437-442	143
157			460	144
160-161			475-476	145
164	=	Giovanni Boccaccio, *Genealogie deorum gentilium libri.* A cura di Vincenzo Romano, Bari, 1951, II, 702, 704-705		
168-171	=	Ronsard, *Ode a Michel de l'Hospital*, 481-488		(*STFM*, III, 146)
174-176			489-492	
178-181			501-507	147
184-185			508-510	
186-189			527-530	148
190-191			535-537	
191			546	149
192-193		*Preface au roy Françoys II* (1560), 74		(*STFM*, XVIII, 485)
193-195		*Ode a Michel de l'Hospital*, 552-556		(*STFM*, III, 149)
196-199			591-594	151
201-202	=	PERRENOT 63-70		
230-232	=	Turrin, *Les Charites*, 21-23 (Claude Turrin, *Les oevvres poetiqves*, Paris, 1572, 31^{r})		

236-237	=	PERRENOT 250
238-241		246-249
242-244	=	Turrin, *Les Charites*, 29-31 (Turrin, *Les oevvres*, 31^{r})
244-245	=	PRUENEN 160-161
248-249	=	Turrin, *Les Charites*, 51-52 (Turrin, *Les oevvres*, 31^{v})
250-251		89-90 32^{r}
256	=	DISCOVRS 114
256-258		140-142
260-261	=	PERRENOT 80, 82
262-263	=	TASSIS 14-15
265	=	DISCOVRS 143-144
267		147
270-272		148-150

Verklarende aantekeningen

2	*chefs...:* voor de samenstelling van deze raad, zie DISCOVRS 1-7
3	*ensamble:* avec Huguet, III, 479 (s.v. Ensemble)
5	*le Prince Conte d'Arenberge:* Charles d'Arenberg (^{o}Vollenhoven 22 feb. 1550 †Edingen 18 jan. 1616)

Oudste zoon van Jean de Ligne en van Marguerite de la Marck. Na een korte weifeling voor het dilemma welke zijde te kiezen bij de opstand der Nederlanden, die van Filips of die van de Staten, opteert hij ten slotte voor de Spaanse vorst. Langzamerhand volgen de eerbetuigingen elkaar op: op 9 okt. 1584 wordt hij ridder van het Gulden Vlies en op 8 mei 1586 benoemt Filips hem tot een der hoofden van financiën. Charles d'Arenberg behoudt zijn hooggeziene positie ook tijdens de regering van Albrecht en Isabella. In 1596 en 1598 correspondeert hij met Ortelius.
Lit.: BN, I, 380-388 (Gachard); Abraham Ortelius, *Epistvlae.* Edidit Joannes Henricvs Hessels, Cantabrigiae, 1887, 675, nr. 283; 741, nr. 315.

6 *chief:* voor de bevoegdheid van dit ambt, zie DISCOVRS 4

8 *Fredericq de Granuelle Perrenot* (°Barcelona 2 apr. 1536 †Dôle 1602)
Zoon van Nicolas en van Nicole Bonvalot (?) en jongste broer van kardinaal Antoine Perrenot van Granvelle. Hij wordt heer van Champagney na de dood van zijn broer Jérôme. Reeds op 23 aug. 1544 wordt hij als student te Leuven ingeschreven, nadien studeert hij in Italië en wordt hij kamerheer van Filips II. Vanaf 1560 verschijnt Perrenot op de slagvelden van Italië en de Nederlanden. In 1568 verdedigt hij Besançon tegen de Franse calvinisten. In apr. 1571 wordt hij aangesteld tot gouverneur van Antwerpen. Van dat ogenblik af wordt zijn politiek zeer onstandvastig: hij wil de koning trouw blijven, maar stuurt aan op het vertrek van de Spaanse troepen; hij blijft katholiek, maar wenst tegenover de calvinisten dezelfde politiek te voeren als tegenover de Duitse lutheranen. Zijn houding bezorgt hem enkel het wantrouwen van beide partijen. Door de Spaanse furie wordt hij nader tot de Staten gebracht, maar in 1578 arresteert men hem te Brussel om een contrareformatorische petitie, waarna hij aan de Gentse calvinisten wordt uitgeleverd. Te Gent ageert Perrenot om een verzoening tussen de stad en de koning tot stand te brengen. Als dankbetuiging hiervoor stelt Farnese hem in sep. 1585 opnieuw aan tot gouverneur van Antwerpen. Na 1588 begint hij ook tegen Farnese zelf te intrigeren, zodat deze hem in 1592 uit het land wijst. Hij is gehuwd met

Constantia van Berchem, weduwe van Gosuinus van Varick, ridder en markgraaf van Antwerpen.

Naast Van der Noot hebben nog andere literatoren Perrenot gehuldigd: de bekende Gentse dominicaan Pieter de Backere (zie D'Heere, xxvi) draagt hem in 1587 zijn *Apologeticus pro defunctis* op, en Pevernage (zie MAES 5) doet hetzelfde met het tweede boek van zijn *Chansons* op 1 mrt. 1590. De lutherse Van Haecht noemt Perrenot een ‘seer gespraecksaem man, scynende goedertiren te wesen’.

Lit.: Aa, XV, 203; BN, XVII, 46-59 (Ern. Gossart); M. van Durme, *Antoon Perrenot, bisschop van Atrecht, kardinaal van Granvelle, minister van Karel V en van Filips II (1517-1586)*, Brussel, 1953, 359; Godevaert van Haecht, *De kroniek over de troebelen van 1565 tot 1574 te Antwerpen en elders.* Ingeleid en toegelicht door Rob. van Roosbroeck, Antwerpen, 1929-1933, II, 157, 161 noot 25; NBW, I, 749-753 (M. van Durme); NNBW, II, 1093-1096 (Haak); Plantin, *Corr.*, IX, 12 noot 1, 64 noot 3; Schillings, 285; J.A. Stellfeld, *Andries Pevernage. Zijn leven - zijne werken*, Leuven, 1943, 64, 149.

10 *Iean de Drencvvairt:* Johan van Drenckwaert

(°Dordrecht 1543 †Brussel 1606)

Zoon van Boudewijn, rentmeester-generaal van Zuid-Holland en van diens eerste vrouw Catharina van Hogeland. Hij wordt ingeschreven aan de Leuvense universiteit in aug. 1559. Na in zijn geboortestad het schependom bekleed te hebben in 1568 en 1569, wordt hij er schout in 1571. Weldra is hij bekend door zijn aanhankelijkheid aan Spanje en zijn vervolging van andersdenkenden. In 1572 moet hij de wijk nemen voor de watergeuzen en in 1580 wordt hij raadsheer in de raad van financiën. In 1582 koopt Drenckwaert de baronie Dormale en in 1590 de heerlijkheid Bossuyt. Hij brengt het tot thesaurier-generaal van 's konings financiën, lid van de raad van state en ridder van het Gulden Vlies. Als ‘général des vivres’ sinds 1587 is hij gemoeid in de voorbereidselen der Armada Invincibile. In 1592 behoort hij tot de aanhangers van Mansfelt tegen Farnese. Drenckwaert is tweemaal gehuwd

geweest: eerst met Elizabeth Clercks, daarna met Margaretha Bogaert, dochter van Jacob (zie DAMANT 89).
Drenckwaert was geen onbekende in het humanistisch milieu: in de periode 1594-1602 correspondeert hij met Lipsius; de derde *Centuria* van Lipsius' brieven (Antwerpen, 1602) is trouwens aan hem opgedragen. Ook Maximiliaan de Vriendt wijdt hem enkele Latijnse gedichten toe, waaronder een epitaaf.
Lit.: Aa, IV, 328; AA, XVI, 353; Baelde, 256-257; H. van Crombruggen, *Janus Lernutius (1545-1619).* Een biografische studie, Brussel, 1955, 79 en noot 2 aldaar; Léon van der Essen, *Alexandre Farnèse*, *prince de Parme*, *gouverneur général des Pays-Bas (1545-1592)*, Bruxelles, 1933-1937, V, 232, 365; Aloïs Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet, *Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564-1606*, Anvers, 1968, 522; Jacobus Le Roy, *Topographia historica gallo-brabantiae*, Amstelaedami, 1692, 192; NNBW, VII, 386 (Van Dalen); Schillings, 589; Sweertius, *Monvmenta*, 284; Torrentius, II, 2; Maxaemylianus Vrientius, *Epigrammatvm libri IX*, Brvgis, 1627, 25, 61, 296.

11 *Tresorier General:* zie DISCOVRS 5

12 *d'Ouerloepe:* Pierre d'Overloope (†Brussel 25 dec. 1600)
Heer van Overloope, Hamme en Sint-Anne. In 1552 is hij secretaris van de geheime raad en op 5 feb. 1554 wordt hij bevorderd tot eerste secretaris en audiencier. Op 1 juli 1578 wordt hij raadsheer in de raad van financiën, waarna hij op 24 mrt. 1584 thesaurier en ‘garde des chartes et lettrages’ wordt. Albrecht en Isabella benoemen hem op 30 sep. 1600 weer tot raadsheer in de raad van financiën.
In 1559 is hij gehuwd met Marie (of Antoinette) van der Eycken, dochter van de heer van Rivieren, Sint-Joost-ten-Node, Jette en Ganshoren.
Lit.: Baelde, 292-293; BN, XVI, 418-419 (A. de Ridder); Herckenrode, 1491; Plantin, *Corr.*, I, 236; III, 85 noot 1, 372.

13 *commis:* zie DISCOVRS 6

14 *Benoit Charreten:* Benoit Charreton, heer van Chassey
Hij is raadsheer en eerste rekenmeester van de rekenkamer te Dôle. Op 27 aug. 1578 wordt hij door Filips II aangesteld tot gecommitteerde in de raad van financiën. Bij

open brieven van 31 okt. 1583 wordt hij tot ridder verheven.
Lit.: Baelde, 247; Herckenrode, 423.

16 *Tresoriet:* lees *Tresorier*

17 *Monsieur de Merode:* Willem III van Merode, heer van Royenberg en Pietershoek (°Mechelen †1603)
Zoon van Arnold (†Mechelen 1 juni 1553) en van Catherine de Gottignies. Hij wordt schepen van Mechelen in 1561 en 1565, burgemeester in 1570, 1574, 1578 en thesaurier in 1579. Als lid van de Mechelse magistraat zetelt hij in de Staten-Generaal, waar hij de zaak van de opstand ondersteunt. Zo reist hij in opdracht van de Staten naar Gelderland in 1577 en 1579. Zijn huidige hoge ambten bewijzen echter dat hij nadien (vermoedelijk reeds in 1580) de zijde van de Spaanse kroon gekozen heeft. In 1580 is hij gehuwd met Gertrude Schooff. Lit.: Aa, XII, 664-665; BN, XIV, 562-563 (Ch. Piot); BT, nr. 2182; Herckenrode, 1353.

19 *Conrard de Grobendoncq:* Conrard Schetz, baron van Hoboken (°1553 †16 juli 1632)
Vijfde zoon van Gaspar Schetz en van Catherine d'Ursel. Op 17 aug. 1563 wordt hij ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. Van zijn vader erft hij de heerlijkheid Hingene; in 1587 verwerft hij Hoboken, dat door de aartshertogen tot baronie wordt verheven op 20 mei 1600. Van 1605 tot 1609 is hij ambassadeur van Albrecht en Isabella in Engeland, waar hij het Twaalfjarig Bestand voorbereidt. Hij is gehuwd met Françoise de Richardot, dochter van Jean, president van de geheime raad. Sinds 4 mrt. 1617 mogen Conrard en zijn nakomelingen de titel d'Ursel voeren dank zij adoptie door zijn tante Barbe d'Ursel.
Lit.: BN, XXV, 924 (P. Verhaegen); Richard Ehrenberg, *Das Zeitalter der Fugger. Geldka-*

pital und Creditverkehr int 16. Jahrhundert, Jena, 1922[3], 368 e.v.; Jacobus Le Roy, *Castella & Praetoria nobilium Brabantiae, caenobiaque celebriora...*, Lugduni Batavorum, 1699, 98[r]; Schillings, 658.

21 *Adrien Boote:* Adriaan de Boodt
Op 7 juli 1578 wordt hij door koning Filips benoemd tot griffier in de raad van financiën, daar de twee andere griffiers afwezig zijn. Deze benoeming geschiedt ten gevolge van open brieven van 1 feb. 1578, waardoor alle benoemingen in de collaterale raden zijn opgeheven voor alle personen, die zich niet bij don Juan van Oostenrijk hebben aangesloten. De Boodt is gehuwd met Jacqueline van Meghem, vrouwe van Chaufontaine, en later(?) met Jeanne de Hovine. Zijn dochter Margaretha huwt met François de Kinschot, griffier, later thesaurier-generaal van financiën. Maximiliaan de Vriendt heeft hem een gedicht opgedragen.
Lit.: Azevedo, 51; Baelde, 238; Francis de Decker, 'Les Schot, de Schot dits Douglas, puis enfin Douglas dits Schott', in *Tablettes du Brabant* VI (1966), 183-184 noot 28; Van den Leene, 16*1[v].

Paul de Croonendaele (°Antwerpen †1621)

Op 13 dec. 1560 wordt hij ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. In 1568 strijdt hij in de slag bij Heiligerlee aan de zijde van de regeringstroepen. Op 10 juli 1574 wordt hij benoemd tot griffier in de raad van financiën als opvolger van Jan Gillis. Op 20 sep. 1593 ontlast men hem van deze functie en wordt hij gecommitteerde. Croonendaele is de auteur van een Franse kroniek over Namen, die door Vander Meersch geroemd wordt als 'la meilleure chronique sur l'histoire du comté de Namur' (t.a.p.).
In 1597 correspondeert hij met Lipsius. Maximiliaan de Vriendt draagt hem een Latijns gedicht op.
Hij was gehuwd met Catherine Gillis (†1597) (Van den Leene) of/en (?) met de dochter van Henri Stercke (Baelde).
Lit.: Baelde, 249-250; BN, IV, 523-524 (Aug. Vander Meersch); Aloïs Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet, *a.w.*, 250; Van den Leene, 17*3[v]; Schillings, 612; Torrentius, III, 606 noot 2; Vrientius, *a.w.*, 33.

22 *Philippe Sterck* (†Brussel na 1600)
In 1568 wordt hij tot griffier benoemd in opvolging van Jaak Reingout (DISCOVRS 5). Op 4 nov. ontvangt hij van de stad Antwerpen een aam wijn ter wille ‘vande affrekeninghe vande Majesteyt in het feyt vande alluynen’ (AA). Hij is gehuwd met Margareta de Hontzocht, dochter van Joachim, secretaris in de raad van state onder Karel V en lid van de geheime raad onder Filips II.
Lit.: AA, XVI, 91; Baelde, 313; Sweertius, *Monvmenta*, 286.
Michiel Wouters (enkel in Bu(c))
Vermeld als griffier in 1593; zie ook DISCOVRS 7.
Lit.: Butkens, *Suppl.* I, 204.

32 *adresse:* direction, indication Huguet, I, 77 (s.v. Adresse)

39 *De Comines* en *J'an le Meire* (40) zijn reeds in MATTHIAS 140, 141 aangehaald als meest illustere voorbeelden van uitgeweken intellectuelen.

40 *comprins:* compris (gewone vorm v. het verl. deelw.) Huguet, II, 397 (s.v. Comprendre)

44 *Prouinces:* royaumes Huguet, VI, 235 (s.v. Province)

46 *non obstant que:* quoique Huguet, V, 447 (s.v. Nonobstant que)
des: partitief
fiers: cruels Huguet, IV, 98 (s.v. Fier)

49 *Nordt-mans:* Noormannen
Cithes: de Scythen, een verzamelnaam voor verschillende volken ten noorden van de Zwarte Zee.
Gelons: de Gelonen, een Iranisch-Scythische stam, oorspronkelijk ten oosten van de Don

gevestigd; zie Pauly-Wissowa, VII, 1014-1018 (Kiessling). Ronsard geeft deze naam aan het volk dat woont aan de benedenloop van de Donau (*STFM*, XII, 175 noot 2).

52 *resonner:* chanter, célébrer Huguet, VI, 537 (s.v. Resonner)

53 *engraver:* graver Huguet, III, 449 (s.v. Engraver)
au temple de Memoire: identiek met TITELVEL 1589-1590 96-97

60 *honeur:* lees *honneur*
encore: aussi Huguet, III, 410 (s.v. Encores)

62 *tout:* de onderwerpen, opgesomd in 58-61

63 *Diueulgant:* Répandant Huguet, III, 235 (s.v. Divulger)

64 *l'Ocean:* Oceanus, de oudste zoon van Uranus en Gaea, de oudste der Titanen en vader van alle wateren.
debonnaire: bon, généreux Huguet, II, 718 (s.v. Debonnaire)

66 *és:* dans les Huguet, III, 577 (s.v. Es)
acatiques: schrijfwijze, overeenkomstig de uitspraak Littré, I, 533 (s.v. Aquatique)

69 *Eleuthere:* overgenomen van Ronsard. Diens bron is niet bekend. Noch het Attische Eleutherai (Pauly-Wissowa, V, 2345), noch het Kretenzische Eleuthernai (Pauly-Wissowa, V, 2351-2352) bieden aanknopingspunten met enige speciale cultus tot Mnemosyne.

71 *i'a:* déjà Huguet, IV, 695 (s.v. Ja)
Portonne: schrijfwijze van Ronsard voor Portunus of Portumnus, een beschermgod voor de zeelieden; zie Laumonier in *STFM*, III, 127 noot 1. Van der Noot heeft de naam vrouwelijk geïnterpreteerd: *belle* (71).

74 *Luc:* luth Huguet, V, 56 (s.v. Luc)

77 *vn chacun:* tout le monde Huguet, II, 214 (s.v. Un chascun)

78 *Dont:* Par suite de quoi Huguet, III, 251 (s.v. Dont)

80 *au vif:* au naturel Huguet, VII, 470 (s.v. Au vif)
siennes: van Jupiter als van hun vader

82 *Des:* zie 46
oste: hôte, nl. Oceanus

83	*pour:* expletief gebruikt Huguet, V, 111 (s.v. Pour)
85	*esprit:* souffle Huguet, III, 686 (s.v. Esprit)
87	*Fredonnant:* Faisant résonner Huguet, IV, 203 (s.v. Fredonner) *in-diciblement:* d'une manière indicible, inexprimable Huguet, IV, 607 (s.v. Indiciblement)
88	*Dessus:* Sur Huguet, III, 120 (s.v. Dessus) *gente:* gentille Huguet, IV, 300 (s.v. Gent) *çauterelle:* lees *çanterelle*
89	*Cronien:* Poseidon (Neptunus), zoon van Cronus (Saturnus) *querelle:* zinspeling op de bekende wedstrijd tussen Pallas en Poseidon om het patroonschap over Attica: de godin schenkt de mensen de olijfboom en Poseidon schept bij die gelegenheid het paard; zie Laumonier in *STFM*, III, 129 noot 1.
95	*assaut des Geans:* de Gigantomachie
96	*crope:* spelling overeenkomstig de uitspraak Huguet, II, 661 (s.v. Croupe) *Otrienne:* van de berg Othrys; Ronsard ontleent deze geografische gegevens aan Hesiodus; zie Laumonier in *STFM*, III, 131 noot 3.
97	*dessus:* zie 88
99	*monstrant bien teste:* résistant Huguet, VII, 229 (s.v. Faire teste) *par:* pendant Huguet, V, 611 (s.v. Par)
101	*er:* vgl. de spelling in Huguet, I, 144 (s.v. Aer)
105	*Laqnelle:* lees *Laquelle*
106	*le...guerdon:* la...récompense Huguet, IV, 400 (s.v. Guerdon)
113	*campaignes:* plaines Huguet, II, 67 (s.v. Campagne)
114	*Chantres:* musiciens Huguet, II, 190 (s.v. Chantre)

	plus: les plus Huguet, VI, 42 (s.v. Plus)
115-116:	voor deze gelijkschakeling, zie APOLOGIE 388
117	*trace:* marche Huguet, VII, 291 (s.v. Trace)
119	*ce:* cela Huguet, II, 137 (s.v. Ce)
121	*reioindre:* overeenkomstig de platonische zienswijze als in *Phaedrus*, 249 c-e.
124	*Dieus:* overgenomen uit Ronsard; hiervoor past alvast het excuus in TITELVEL 1589-1590 297.
129	*dire:* demander Huguet, III, 192, 193 (subst.) (s.v. Dire)
134	*faconde:* éloquente Huguet, IV, 3 (s.v. Facond)
136	*mestier:* office Huguet, V, 247 (s.v. Mestier)
137	*fureur:* délire poétique Huguet, IV, 239 (s.v. Fureur)
138	*Emant:* aimant Huguet, III, 325 (s.v. Emant) *viue:* vivante Huguet, VII, 470 (s.v. Vif)
140-145	reeds overgenomen in MATTHIAS 95-102; voor het belang van deze voorstelling, zie de Inleiding.
147	*lors:* alors Huguet, V, 45 (s.v. Lors) *tourbe:* foule (niet pejoratief) Huguet, VII, 278 (s.v. Tourbe)
153	*Misteres:* zie reeds PRUENEN 28
155	*Quatre...fureurs:* door Ronsard ontleend aan de *Phaedrus* (Laumonier, *STFM*, III, 143 noot 1), waar vier types van bezieling worden onderscheiden: de profetische, d.i. *Propheties* (154), de mystische, d.i. *Misteres & Chants* (153), de poëtische, d.i. *Vers* (154) en de erotische, d.i. *Beauté & Amour* (152). *fantasies:* esprits Huguet, IV, 30 (s.v. Fantasie)
157	*l'eau Pegasin:* de Hippocrene
163	*pas beaucoup:* zie APOLOGIE 335
164	*Caldéens:* niet bij Ronsard; Van der Noot heeft dit ontleend aan Giovanni Boccaccio, *Genealogie deorum gentilium libri.* A cura di Vincenzo Romano, Bari, 1951, II, 702, r. 17-20; II, 704-705.
170	*Démon:* génie protecteur Huguet, II, 791 (s.v. Demon)
175	*les Neptuniens champs:* het zeeoppervlak

181 *le Nepueu:* le petit-fils Huguet, V, 422 (s.v. Neveu)
le Nepueu d'Atlas: Mercurius; zijn moeder Maia is de dochter van Atlas en Pleione. Mercurius zelf vond reeds op zijn eerste levensdag de lier uit; zie *De katholieke encyclopaedie*, XIII, 198 (E. de Waele).

182 *harpeur:* poète Huguet, IV, 448 (s.v. Harpeur)

harpeur Tracien: Orpheus, zoon van de Thracische koning Oeager

184 *vuide:* vide Huguet, VII, 523 (s.v. Vuide); de zee is bewoond door de zeegoden en de vissen.

185 *roumfler:* se gonfler Huguet, VI, 629 (s.v. Ronfler)
Campaigne: zie 113

189 *icelles:* celles-ci Huguet, IV, 534 (s.v. Iceluy...icelles)
sutiles: schrijfwijze overeenkomstig de uitspraak Huguet, VII, 103 (s.v. Subtil)

192 *Orphée:* zie 182

193 *Eumolpe:* Eumolpus, zoon van Poseidon en Chione, legendarische stichter der mysteriën te Eleusis.
Arion: deze naam komt niet voor in de rij die Ronsard opgeeft; Van der Noot kan hem wel uit een ander geschrift van dezelfde auteur leren kennen hebben, nl. uit de *Preface* van het *Livre de Meslanges* (1560), waar volgens Laumonier (*STFM*, XVIII, 485 noot 4) de naam voor de eerste en enige keer door Ronsard vermeld wordt.
Arion van Lesbos (ca. 600 v. Chr.) was de eerste dithyrambendichter en een beroemd citerspeler.
Line: Linus was een groot kunstenaar die zelfs een wedstrijd met Apollo zou aangedurfd hebben.

Musée: mythische parallelfiguur naast Orpheus; heros der Attische dichters.

198 *humains:* door Van der Noot worden ook de Romeinse dichters tot deze categorie gerekend (zie 199); in dezen wijkt hij af van Ronsard; vgl. Laumonier in *STFM*, III, 149 noot 2.

200 *vulguaires:* s'exprimant dans la langue de leur pays Huguet, VII, 524 (s.v. Vulgaire)

203 *Tuscan:* voor Italiaans; zie GOOSSENIUS 80

205 *boire:* zie 157

207 *donnant...:* vgl. *CB*, 381-382 in *OE*, [180]
Luc: zie 74

210 *confittes en:* remplies de Huguet, II, 431 (s.v. Confire en)
esmoy: chagrin Huguet, III, 657 (s.v. Esmoy) en Huguet, III, 649 (s.v. Esmay)

211 *Dond:* A cause de quoi Huguet, III, 251 (s.v. Dont)
vint...parler: disait fréquemment Huguet, I, 164 (s.v. Aller) en Huguet, V, 638 (s.v. Parler)

221 *Du Roy:* b.v. FARNEZE 17, 31

222 *ses pays:* nl. in *LvB*

223 *Des Dames & Seigneurs:* in de *PW* zelf

224 *Qu'oncques* (ook 227): Que jamais (en un temps quelconque) Huguet, V, 516 (s.v. Oncques) en Huguet, V, 519 (s.v. Onques)

237 *eseritz:* lees *escritz*
qu': qui (ond.) Huguet, VI, 269 (s.v. Que)

238 *va baillant:* baille fréquemment Huguet, I, 164 (s.v. Aller)

240 *Poisant:* Pesant Huguet, VI, 57 (s.v. Poisant)

242 *serrant...:* omschrijving voor de gierigaards

243 *faire leur main:* s'enrichir Huguet, V, 83 (s.v. Faire sa main)

247 *Letes:* zie PRUENEN 163; hier gelijkgesteld met de vergetelheid.

249 *s'empoule:* se couvre d'ampoules Huguet, I, 202 (s.v. S'ampouler)
cherrue: charrue Huguet, II, 245 (s.v. Cherrue)

250 *se guinde:* s'élève Huguet, IV, 412 (s.v. Se guinder)

251	*quide:* croit, prétend Huguet, II, 672 (s.v. Cuider) *monceller:* accumuler Godefroy, V, 385 (s.v. Monceler)
252	*Pourcé:* Pour cela; zie 119
259	*Faisant...:* Constructie: Faisant bon debuoir a seruir Dieu...
263	*nobles:* Van der Noot blijft zich steeds zijn afkomst sterk bewust
265	*cé:* zie 119
268	*au temple de Memoire:* zie 53
270	*ores:* maintenant Huguet, V, 539 (s.v. Ores)
272	*Deuot:* Dévoué Huguet, III, 158 (s.v. Devot)

Inkoomste (1594)

Ontstaan

In juli 1594 deed aartshertog Ernst van Oostenrijk zijn blijde inkomst te Antwerpen. Te dier gelegenheid heeft Van der Noot een huldeplaquette bezorgd, bestaande uit INKOOMSTE met daarin gevouwen ARNESTO. Het is dit bundeltje van twee folio's in vieren waarvoor hij na bezorging aan de landvoogd een gratificatie van 16 gulden ontving op 12 juli (Vermeylen, 108 (784); zie Analytische bibliografie).

De samenstelling van deze huldeblijk is zeer typisch voor onze dichter: met gebruikmaking van oud materiaal naast tot nu toe ongepubliceerde verzen weet hij in een minimum van tijd alle ingrediënten zo voortreffelijk te schikken, dat de lezer de soms zeer heterogene oorsprong van al deze elementen niet meer waarneemt.

Beziet men deze plaquette als afzonderlijke publikatie (d.i. als een groep van twee folio's in vieren)

en niet als onderdeel der *PW* (d.i. apart, ARNESTO na INKOOMSTE ingebonden), dan valt de oordeelkundige compositie van het geheel op: na een rijkversierde titelpagina ontmoet men het portret van de dichter, vergezeld van een lofdicht te zijner ere binnen een even weelderige omraming. Het ingeschoten vel is in zijn geheel gewijd aan de toelichting van een allegorische beeldenrij, al dan niet opgericht ter gelegenheid van deze blijde inkomst. De twee resterende blz. van het buitenste vel bevatten nog twee sonnetten en een epigram ter ere van de aartshertog naast drie lofdichten voor Jan van der Noot zelf, deze laatste als waardige afsluiting van het geheel. De twee vellen zijn niet in dit organisch verband, maar wel overeenkomstig hun huidige volgorde na elkaar in VH23889, beschreven in John Landwehr, *Splendid ceremonies. State Entries and Royal Funerals in the Low Countries 1515-1791. A Bibliography*, Nieuwkoop-Leiden, 1971, 86, nr. 52.

De allegorische beelden waarvan sprake - een voorstelling van de zeven planeten - vindt men niet vermeld noch gereproduceerd in het uitvoerig verslag van Ernsts blijde inkomst, bezorgd door Joannes Bochius onder de titel *Descriptio pvblicae gratvlationis, spectacvlorvm et lvdorvm, in adventv sereniss. principis Ernesti...an. M. D. XCIIII. XVIII. kal. ivlias, aliisqve diebvs Antverpiae editorvm*, Antverpiae, 1595. Ofwel heeft Bochius die voorstelling over het hoofd gezien, ofwel heeft Van der Noot de commentariëring van deze decoratie naast andere lofverzen ontleend aan de intocht van Alexander Farnese te Antwerpen in 1585 (Zie ARNESTO 5). Eigenaardig genoeg maakt onze auteur binnen deze blz. geen melding van zijn verdere bijdragen tot de feestelijkheden in 1594, die daarentegen wel ter sprake komen in DAMANT 274.

Inhoud

- Musarum Symbolum (23-32)
  Zie TITELVEL 1588 123-132.
- Sonnet 'A son alteze' (36-49)
  Aartshertog Ernst wordt lof toegezwaaid omdat hij komt in de naam Gods en des konings. Zijn talloze deugden zullen het land tot vrede brengen.
- Sonnet 'Aen zijn Hoogheydt' (53-66)
  Op een zeer onderworpen wijze biedt Van der Noot zijn poëtische diensten aan, zowel aan de landvoogd als aan de Spaanse koning.
- Epigram (68-71)
  Evenmin als ridder Theuerdank laat Ernst zich van zijn doel afbrengen.
- Sonnet van Cabisset (75-88)
  Van der Noot is door God uitverkozen om 'le Belgicque Harpeur' (79) te worden, in dezelfde mate als Homerus ooit dergelijke rang bij de Grieken bekleed heeft. Hoewel onze dichter om zijn deugd veel geleden heeft, mag hij niet wanhopen; zijn talent zal hem ooit de gepaste beloning bezorgen.
- Ode van Godfrid Upherten (92-109)
  Zie DENNETIERES 144-161.
- Fragment van Paolo Alberto (112-129)
  Zie APOLOGIE 176-193 en *Apod*, §75 (*OE*, [30]).

Bronnen

De enige nieuwe bijdrage van Jan van der Noot zelf bestaat uit een epigram van vier verzen.

22-32	=	TITELVEL 1593-1594 11-21
33-49	=	FARNEZE 102-117
52-66		6-20

72-88			68-83
89-109	=	TITELVEL 1588 51-70	
110-129	=	APOLOGIE 174-193	

Varianten

Deze behoren tot de volgende categorieën:

1) Verbetering van drukfouten: 45, 53, 92, 103.
2) Actualisering: 38, 44.
3) Wijzigingen in het woordgebruik: 75, 93, 97.
4) Versoepeling van de versbouw: 55, 105.

Verklarende aantekeningen

4 *Ernesto:* Ernst van Oostenrijk (°Wenen 15 juni 1553 †Brussel 21 feb. 1595)
Tweede zoon van keizer Maximiliaan II en Maria van Spanje. Samen met zijn broer, de latere keizer Rudolf, wordt hij in Madrid opgevoed, waar hij verblijft tot 1571. Nadat hij enige jaren als landvoogd van Opper- en Neder-Oostenrijk gefungeerd heeft, benoemt Filips II hem in juni 1593 tot gouverneur over de Nederlanden. Op 30 jan. 1594 houdt hij zijn intocht te Brussel, en te Antwerpen wordt in juli een veertiendaags feest te zijner ere gegeven. Ernst is met vredelievende bedoelingen gekomen, maar de onderhandelingen met de opstandige gewesten mislukken. De daarop volgende oorlogvoering verloopt eveneens ongelukkig: Groningen gaat verloren en de Italiaanse en Spaanse troepen slaan aan het muiten. Ernsts ziekelijke toestand en voortdurend geldgebrek beletten hem veel voor de Nederlanden te verrichten, hoewel hij de belangen der inwoners zo goed mogelijk tracht te behartigen. Het werkelijk bestuur van het land ligt in handen van Fuentes (zie FUENTES 1) en Estevan de Ibarra (zie DEYBARRA 1).
Lit.: BN, VI, 645-650 (Emile de Borchgrave); NNBW, III, 354-357 (Haak).

8 *Capiteyn general:* opperste bevelhebber, een titel die aan het Spaans taalgebruik ontleend is WNT, VII, 1489 (s.v. Kapitein-generaal)

20 *inden witten Hondt:* Arnoud s'Conincx woonde eerst (d.i. ca. 1582) *in den Rooden Leeuwe* in de Kammerstraat, nadien, ca. 1594-1616, *in den witten Hond*, gelegen in de Rechte Kammerstraat; zie Anne Rouzet, ‘Adresses d'imprimeurs, libraires et éditeurs belges des XVème et XVIème siècles’, in *De Gulden Passer* 40 (1962), 172.

Siluester Pardo (sprekende regel op f 1ʳ in Bu (b)) (°Brugge ca. 1533 †Antwerpen 4 apr. 1605) Oudste zoon van Jan, burgemeester van Brugge (†9 juni 1549) en van Catherine van Vlaminckpoorte, vrouwe van Frémicourt. Hij is een broer van Hiëronymus en dus oom van Diego (zie PARDO 2). Silvester Pardo wordt als student aan de Leuvense universiteit ingeschreven op 23 feb. 1550; hij behaalt er de graad van licentiaat in de theologie. In okt. 1570 wordt hij te Antwerpen gecommitteerd om de bepalingen van het Generaal Pardon te doen naleven. Pardo wordt kanunnik te Antwerpen in 1572. Door bisschop Sonnius wordt hij aangewezen als executeur van diens testament. In 1579 wordt hij door het hervormde stadsbestuur uit de stad gezet. Na de overgave van Antwerpen in 1585 fungeert hij als vicarius; tevens is hij een der weinige kanunniken die met Torrentius willen samenwerken; bij deze laatste heet hij dan ook ‘vir integerrimus’ (III, 433). Pardo wordt de eerste prefect van de sodaliteit der jezuïeten te Antwerpen in 1586. Zijn benoeming tot vicedecanus volgt in 1596. Uit de correspondentie van Plantin blijkt dat Pardo een vriend van Arias Montanus is, en dat hij reeds sinds 1587 optreedt als censor librorum. In 1605 - waarschijnlijk bij testament - sticht hij een huis voor zeven arme vrouwen ter ere van O.L. Vrouw van Loreto.
Lit.: AA, XXII, 475; Diercxsens, V, 185; Gailliard, II, 299; Grafschriften, I, 63; Godevaert van Haecht, *De kroniek over de troebelen van 1565 tot 1574 te Antwerpen en elders.* Ingeleid en toegelicht door Rob. van Roosbroeck, Antwerpen, 1929-1933, II, 134; Plantin, *Corr.*, I, 182; IV, 289, 310; IX, passim; Prims, VIII, 3de boek, 48; Torrentius, I, 407 noot 2; III, passim; Schillings, 405.
Voor de vervanging van de sprekende regel op f 1ʳ in Bu (b) tegenover (a) zie men de Analytische bibliografie.

24 *Magnanlmosqȝ:* lees *Magnanimosqȝ*

28 *Quanqnam:* lees *Quanquam*

36 *A Tant:* Maintenant Huguet, VII, 181 (s.v. A tant)

37 *Roy:* Filips II

38 *Pour amener:* in FARNEZE 106 staat *En amenant*, maar de hertog van Parma had op dat ogenblik (1585) reeds genoeg blijk van zijn kunde gegeven. Voor Ernst als nieuweling past beter *Pour amener*, de toon der hoopvolle verwachting.

40 *ma rhime:* mon vers Huguet, VI, 604 (s.v. Rime)

42 *Prudence...:* deze opsomming is vrij willekeurig en beantwoordt niet aan het schema der kardinale deugden.

44 *doibs sascher:* in FARNEZE 112 *as chassé*; zelfde reden voor deze actualisering als in 38.

46 *les Compaignes d'Astrée:* de deugden in vèrband met de gerechtigheid (= Astraea als dochter van Zeus en Themis)

47 *palais d'Honneur:* identiek met *le magnifique Pallais d'éternelle Renommeé* in TITELVEL 1589-1590 96-97

49 *naifuement:* parfaitement Huguet, V, 394 (s.v. Naïvement)

56 *Daer...quijt:* waarin gij terdege uw plicht doet WNT, VIII, 796 (s.v. Kwijten)

59 *lof:* lijd. voorw. van *doen* (58)

60 *Clio:* de muze der geschiedenis; bij de viering van dit historisch gebeuren is haar inspiratie uiteraard aangewezen.
de wel ghestichte: die reeds in de vereiste verheven stemming gebracht is WNT, XV, 1575 (s.v. Stichten)

62 *inden naem:* zie 37

64 *Mijn Penne...En my* (65): alles lijd. voorw. bij *neemt...aen* (61)

65 *Hem: Philippus* (63)

68 *VEurdachtigh...:* In nucleo wordt hier de inhoud van de *Theuerdank* verhaald: eerst Fürwittig, na hem Unfalo en ten slotte Neydelhart (de drie levenstijden) trachten ridder Theuerdank (Maximiliaan van Oostenrijk) te beletten zijn tocht naar prinses Erenreich (Maria van Bourgondië)

voorspoedig te voleindigen. De *Theuerdank* is ontstaan op instigatie en met medewerking van keizer Maximiliaan zelf, wat dan ook het luxueuze karakter van dit boek verklaart. Aangezien Van der Noot zich in dit huldebetoon richt tot een rechtstreekse afstammeling van Maximiliaan, kan zulke blijk van bekendheid met een verheerlijking van het Habsburgse huis aan onze auteur enkel ten goede komen.
Op basis van deze verzen heeft Stallaert gemeend dat het *CB/Abr* ontstaan is onder invloed van de *Theuerdank*; zie K.F. Stallaert, *Keurdichten uit de XVIe eeuw. I. Jonker Jan van der Noot, met een berigt over zyn leven en zyne werken*, Gent, 1857, 9-10. Dit is echter reeds terecht bestreden bij Vermeylen, 77 (744); ook in de resterende *PW* merkt men geen neerslag van deze lectuur; niet onmogelijk heeft Van der Noot met dit werk enkel kennis gemaakt in functie van de voorbereidselen tot Ernsts blijde inkomst.
verwaten: onzalig, rampzalig MNW, IX, 301 (s.v. Verwaten)

69 *keeren:* verwijderd houden WNT, VII, 1978 (s.v. Keeren)

72 *Hvgo Cabisset:* zie DENNETIERES 163

75 *GEnereus:* Noble (moralement) Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)
d'heur: de bonheur Huguet, IV, 478 (s.v. Heur)

76 *faut:* lees *faict*

77 *illustrer:* zie APOLOGIE 23

79 *Belgicque:* synoniem met *Brabançon* in 77
Harpeur: poète Huguet, IV, 448 (s.v. Harpeur)

80 *ton chef:* zie TITELVEL 1588 106

82 *le diuin Grecq:* Homerus
n'eut...grand bien: zie GAMBRINUS 153 en APOLOGIE 199 ofwel zinspeling op de legende dat

	Homerus bij een bezoek aan Athene beboet werd met 50 drachmen wegens razernij; zie Pauly-Wissowa, VII, 2202 (Raddatz)
83	*Non obstant que:* Quoique Huguet, V, 447 (s.v. Nonobstant que) *t':* tu 'avec élision de l'*u*' Huguet, VII, 365 (s.v. Tu) *aucuns:* quelques-uns Huguet, I, 399 (s.v. Aucuns)
84	*Reprimer:* Blâmer Huguet, VI, 518 (s.v. Reprimer)
85	*Signe:* in Bu (b) door de auteur verbeterd tot *cigne*; zie verder WONSEL 108 *Brabançon:* zie 79
86	*coeur:* courage Huguet, II, 328 (s.v. Perdre coeur) *pourtant:* pour cette raison Huguet, VI, 122 (s.v. Pourtant) *combien qu':* quoiqu' Huguet, II, 354 (s.v. Combien que)
87	*Sauueurs:* in Bu (b) vervangen door *fauteurs* (typische auteurscorrectie) *fauteurs:* protecteurs Huguet, IV, 53 (s.v. Fauteur)
88	*tost:* vite Huguet, VII, 272 (s.v. Tost)
89	*Godfrid Vvyherten:* zie DENNETIERES 140
109	*anff:* lees *auff*
110	*Paolo Alberto:* zie APOLOGIE 174
112-129:	zie *Apod*, §73 (*OE*, [29])

Arnesto (1594)

Ontstaan

Zie INKOOMSTE

Inhoud

- Verklaring van de betekenis der planeten (5-28)
  Elk van de planeten schenkt aan de nieuwe landvoogd zijn - of haar - kenmerkende goede eigenschappen.
- Inscriptions (98-161)
  Een reeks allegorische figuren evenals de dichter worden aan het woord gelaten om een heilwens ter ere van Ernst uit te spreken.

Bronnen

86-93	=	FARNEZE 307-313
94	=	Joachim du Bellay, *Poésies françaises et latines*, avec notice et notes par E. Courbet, Paris, 1918, II, 453, nl. de titel zelf *Inscriptions.*
101		*Inscriptions.* Le roy catholique, II, 2 (ed. Courbet, II, 455)

103-106	Le roy treschrestien, III	453-454
108-111	Le roy-daulphin, I	456
113-116	La royne treschrest., II	454
118-121	Sur la paix et sur les mariages, I	463
123-126	VII	464
128-131	II	463
138	Monsieur de Savoye, III, 2	458

Varianten

Voor 86-93 leert ons de vergelijking met FARNEZE 307-313 dat

1) op twee plaatsen het citaat verbeterd werd: 91 (sententiarumque) en 92 (ornat, nonne)
2) een fout onveranderd overgenomen werd: 86 (commandatissimi).

Verklarende aantekeningen

4 *Capiteyn general:* zie INKOOMSTE 8

5 *DE Planeten:* zoals reeds gezegd in INKOOMSTE rept Bochius met geen woord over de opstelling van deze beelden ter gelegenheid van Ernsts blijde inkomst. Daarentegen weten wij dat zij de Antwerpse Grote Markt versierd hebben op 27 aug. 1585 bij Farneses triomftocht door Antwerpen. Het meest volledige verslag hiervan vindt men bij Emmanuel van Meteren, *Historie der Neder-landscher ende haerder Na-buren Oorlogen ende geschiedenissen*, s'Gravenhaghe, 1614, 240^{v} b; over het tafereel dat ons hier aangaat luidt zijn versie als volgt: 'Va*n* daer is de Prince gecomen in de groote Kercke / aldaer *te Deum laudamus* gesongen wert. Van daer is hy op de Marct ghecomen / daer waren voor het Stadthuys gestelt seven statuen van seve*n* Planete*n* / van Coper gegoten by Jacques Jongelingh / en*de* eenen Coperen Bacchus in de middel van de Marckt'. Van Meterens verhaal wordt bevestigd door Papebrochius, IV, 202: 'Hinc [uit de kathedraal] egressus vidit in foro septem Planetarum statuas, a Iacobo Iongelinx aere fusas, aeneumque Bacchum in medio foro'. Een plaat van Frans Hoghenberg in Michaël Aitsinger, *De leone belgico*, *eiusq*ue *Topographica atq*ue *historica descriptione liber*, [Keulen, 1596], pl. na 387, stemt volkomen overeen met Van Meterens weergave van de volgorde der opgestelde decoraties over het gehele verloop van de gevolgde weg. Daarbij ziet men duidelijk de zeven beelden der planeten parallel met de gevel van het stadhuis op een rij gerangschikt. Hoghenbergs gravure is afgebeeld in Irmengard von Roeder-Baumbach, *Versieringen bij blijde inkomsten gebruikt in de zuidelijke Nederlanden gedurende de 16^{e} en 17^{e} eeuw*, Antwerpen, 1943, 171 fig. 89. Dezelfde plaat is als model genomen voor de illustratie in Pieter Bor, *Oorspronck*, *begin ende vervolgh der nederlantsche Oorlogen*, Leyden-Amsterdam, 1621, III, Boek 20, 53^{r}.

Deze zeven beelden zijn niet speciaal gegoten voor Farneses intocht, maar wel te dien einde door de stad aangekocht; zij waren reeds besteld bij Jacques Jonghelinck

door zijn broer Nicolaas op 17 mei 1570; zie AA, 2de reeks 3 (1928), 196.
Van der Noot vermeldt hier slechts zes planeten (Jupiter, Mars, de zon, Venus, Mercurius en de maan), de enige overblijvende (Saturnus) komt eveneens aan het woord in de volgende *Inscriptions* (97 e.v.). De eigenschappen, die door de planeten worden toegekend, stemmen overeen met de traditionele astrologische voorstelling van zaken; zie F. Lippmann, *The seven planets.* Translated by Florence Simmonds, London..., 1895, 3-4. Dat Van der Noot niet onkundig was van deze wetenschap had hij reeds bewezen in de *LvB*; zie verder de toelichting van prof. Zaalberg in *LvB*, XXVI-XXIX.

8 *Jouen:* lees *Jouem*

9 *Maertem:* lees *Martem*

10 *sy:* lees *syn*

11 *Phebum:* voor de zon

16 *recht op:* oprecht WNT, XII, 3de stuk, 607 (s.v. Rechtop)

17 *cloec:* verstandig WNT, VII, 4183 (s.v. Kloek)

hooghe: buiten bereik van het gewone verstand WNT, VI, 1010 (s.v. Hoog)

18 *scherp-sinningh:* lees *scherp-sinnigh*

21 *Cyntiam:* epitheton voor Artemis, aldus genoemd naar Cynthus, een berg op het eiland Delus, waar zij samen met haar tweelingbroer Apollo geboren is. Artemis (Diana) is o.a. godin van de maan.

24 *te bat:* zoveel te beter WNT, II, 1067 (s.v. Te bat)

27 *Doende:* bepaling bij *Godt* (26)
spreken: aankondiging van 98 e.v.

28 *De Hemelsche:* De planeten (lett.: de bewoners van de hemel) WNT, VI, 563 (s.v. Hemelsche)

29 *Nach dem:* Da, weil; de spelling in twee woorden is nog gewoon in de 16de eeuw DW, VII, 34 en 35 (s.v. Nachdem)
wollet: imperat. mv.; de vorm met -e- is gewoon DW, XIV, 2, 1328 (s.v. Wollen)

30 *Vberlendish:* het Duits tegenover het Nederlands DW, VII, 1095 (s.v. Oberländisch)

31 *werflushighe:* lees *überflushighe*
tughendt vnd gnaden: 'soweit die *tugenden* von gott eingegossen sind (virtutes infusae) haben sie zusammenhang mit der gnade' DW, XI, 1, II, 1595 (s.v. Tugend)

32 *durchluchtigen:* durchlauchtigen; tot in de 18de eeuw was de spelling *durchleuchtig* de meest voorkomende DW, II, 1639 en 1646 (s.v. Durchlauchtig)
ond: geen drukfout DW, XI, 3, 405 (s.v. Und)

vberflusigh: 'adverbiell in der bedeutung "reichlich" seit dem 16. jahrh. verwendet' DW, XI, 2, 226 (s.v. Ueberflüssig)

34 *Destins:* vermoedelijk identiek met de schikgodinnen
Perqnes: lees *Perques*, de drie Parcae of Moerae die het lot van de mens bepalen
die Zaichen des Zodiacx: de twaalf sterrenbeelden van de dierenriem, die in de astrologie een grote rol spelen bij het trekken van de horoscoop.

36 *miltigleich:* freigebig, reichlich DW, VI, 2215 (s.v. Mildiglich)

37 *bequemer:* geschickter DW, I, 1481 (s.v. Bequem)
daer...sur (38): wozu DW, II, 876 (s.v. Dazu)

38 *ansherwellet:* lees *ausherwellet*
haet: 'gegenüber diesen formen [2de en 3de pers. enk. met -a-] haben sich solche, in denen der vocal *e* lebt, in die oberdeutschen mundarten zurückgezogen' DW, IV, 2, 47 (s.v. Haben)
des: deshalb, daher DW, II, 1027 (s.v. Des)

39 *fur mits:* wegens, om MNW, VIII, 2148 (s.v. Vermits)
wolfart: de schrijfwijze zonder h in wo(h)l overweegt in de 16de eeuw DW, XIV, 2, 1026 (s.v. Wohl)

40 *scheoner:* lees *schoener*
anch: lees *auch*

41 *ertzlicher ontsterbliche:* etliche Götter DW, III, 1178-1179 (s.v. Etslich); vgl. 61 en 79.
sententiosa: Lat. leenwoord, rijk aan gedachten
Epigrammata: 98 e.v.

42 *warlich:* 'früher wird *wahrlich* als nachdrückliche bekräftigung empfunden' DW, XIII, 931 (s.v. Wahrlich)

43 *wil:* optatief DW, XIV, 2, 1338 (s.v. Wollen)
froomen: tüchtigen; 'nhd. schriften des 16. jahrh. gewähren noch häufig...*from*, mit einfachem *m*' DW, IV, 1, I, 240 (s.v. Fromm)

gebeu: lees *geben*

45 *most:* 'müssen häufig in positiven wunschsätzen, in denen ein optativ kräftiger hervorgehoben wird, als es durch das sonst an dieser stelle stehende mögen geschehen kann' DW, VI, 2752 (s.v. Müssen); wat de schrijfwijze betreft: '...im 17. jahrh. aber schrieb der süden noch den diphtong...můste' DW, VI, 2749
est: 'im 16. jahrh. nicht selten noch die volle schreibung *ess...*sogar verstärktes *etz*' DW, III, 1104 (s.v. Es)
wollet: zie 29

46 *schoone:* 'wie im mnd., so widerstrebt das wort auf md. sprachgebiet lange dem umlaut...unumgelautete formen halten sich...bis in die nhd. zeit hinein' DW, IX, 1464 (s.v. Schön)

47 *Wairlich:* 'im 16. jahrh. ist *warlich* die herrschende form, doch haben manche *werlich* daneben' DW, XIII, 926 (s.v. Wahrlich); zie verder 42

49 *Franciscus Patritius Episcopus Senensis:*

Francesco Patrizi (°Siëna 20 feb. 1413 †Gaeta 1492) Hij was een geleerde en politicus, werd bevriend met Aeneas Silvio Piccolomini, en verwierf

grote bekendheid om zijn enorme kennis der Latijnse en Griekse cultuur. Hij speelde een rol in het politieke leven van zijn geboortestad, raakte in een samenzwering verwikkeld en werd in 1457 verbannen uit Siëna. Patrizi moest zich vestigen in Verona, maar door tussenkomst van Piccolomini, toen reeds paus Pius II, werd de verbanning herroepen. Hierop trad hij in de geestelijke staat en werd tot bisschop van Gaeta gekozen in 1461; tevens was hij tijdelijk gouverneur van Foligno. Gedurende de rest van zijn leven wijdde hij zich aan de studie, en ondernam hij eveneens enkele gezantschapsreizen in dienst der Aragonezen. Zijn twee voornaamste werken, *De institutione reipublicae* en *De regno* kenden in de 15de en 16de eeuw een enorme verspreiding door hun politiek realisme. Voor onze eigen vroege renaissanceliteratuur is hij van belang, doordat zowel Lucas d'Heere als Jan van der Noot uit zijn werk geput hebben.
Lit.: *Enciclopedia italiana*, XXVI, 521-522 (Felice Battaglia); *Grande dizionario enciclopedico*, IX, 870; D'Heere, XIX; Antoinette Huon, ‘Le Thème du Prince dans les Entrées parisiennes au XVIe siècle’, in *Les fêtes de la renaissance.* Etudes réunies et présentées par Jean Jacquot, Paris, 1956, 21 en noot 1 aldaar.

50 *hie:* ‘die gekürzte form zu *hier*, bei zusammenrückung mit adverbien...ist [hie] auch in älteren quellen gewöhnlich gebraucht, wenn das adverb...vocalisch beginnt’ DW, IV, 2, 1305 en 1306 (s.v. Hie)

80 *verdaderamenete:* lees *verdaderamente*

86-93: ontleend aan FARNEZE 307-313

97 *Satvrne:* eerst komen de zeven planeten aan het woord, daarna Minerva, vervolgens de drie Charites, daarop Antwerpen en ten slotte de dichter zelf.

101 *la boule ronde:* la terre Littré, I, 1162 (s.v. Boule)

103 *tres-bon & tres-grand:* vertaling der gewone epitheta bij Jupiter: Optimus Maximus; zie MATTHIAS 93 en ROELANDTS 97

106 *vne Pais nouuelle:* Ernst heeft gezanten naar de Staten-Generaal in het noorden gestuurd om te onderhandelen op basis van de Pacificatie van Gent; zie NNBW, III, 355 (Haak).

108 *Vne cité:* Plutarchus verhaalt in zijn *Vita Alexandri*, cap. LXXIII, dat Alexander door orakels gewaarschuwd werd, de stad Babylon niet binnen te trekken. De koning sloeg deze raad in de wind en stierf kort na zijn intocht in de stad.

110 *Cesar Romain:* Rudolf II (°1552 †1612), oudste zoon van Maximiliaan II, broer van Matthias en Ernst, regeerde als keizer van 1576 tot 1612.

115 *ensuiure:* suivre Huguet, III, 482 (s.v. Ensuivre)
les faits Alcidiens: de twaalf werken van Hercules (Heracles); deze laatste voert het epitheton Alcides als kleinzoon van Alcaeus.

De vergelijking van Ernst met Hercules heeft Van der Noot uitgewerkt in de decoratie van de triomfboog der Florentijnen; zie DAMANT 274.

120 *de Ianus:* bep. bij *au temple*; de tempel van Janus te Rome werd in vredestijd gesloten. In historische tijden is dit slechts viermaal gebeurd, waarvan driemaal onder de regering van Augustus (121); zie *De katholieke encyclopaedie*, XIV, 560-561 (Witlox).

123 *S':* Si ‘On emploie encore souvent l'ancienne forme *se*...Dans *se, e* s'élide devant une voyelle’ Huguet, VI, 789 (s.v. Si)

124 *aussi:* le plus Huguet, I, 408 (s.v. Aussi)

125 *fier:* cruel Huguet, IV, 98 (s.v. Fier)

126 *encor':* à cette heur Huguet, III, 409 (s.v. Encores)
saison: époque Huguet, VI, 676 (s.v. Saison); bedoeld is de Gouden Eeuw; zie MAES 88.

128 *deueulgueront:* répandront Huguet, III, 235 (s.v. Divulguer) en Huguet, III, 235 (s.v. Divulger); onderw.: *les termes* (129)

129 *traict de temps:* temps, durée Huguet, VII, 300 (s.v. Traict de temps)
les termes: imposante bouwwerken; ‘thermae...memorantur, non balnea solum publica indicari, sed aedificia plane admiranda’ Forcellini, VI, 90 (s.v. Thermae)

130	*fauçe:* perfide Huguet, IV, 55 (s.v. Faux) *creuez:* imperat.
131	*Dedans:* Dans Huguet, II, 738 (s.v. Dedans)
133	*danra:* donnera Huguet, III, 249 (s.v. Donner)
134	*Heros:* Ernst; zie voor de keuze van dit woord 115
136	*L'outrepasse:* La supériorité Huguet, V, 568 (s.v. Outrepasse)
139	*trop:* très Huguet, VII, 354 (s.v. Trop)
141	*esmoy:* trouble Huguet, III, 657 (s.v. Esmoy) en Huguet, III, 649 (s.v. Esmay) *la plus belle d'Europe:* ontleend aan HALMALE 307
143	*l'Exces:* la violence Huguet, III, 763 (s.v. Excès)
144	*Repriment:* Blâment Huguet, VI, 518 (s.v. Reprimer)
149	*debançez:* lees *debauçez*
155	*tout Grand...:* zie 103
156	*debonaire:* généreux Huguet, II, 718 (s.v. Debonnaire)
158	*Ce grand tout:* het heelal *que:* voor qui (ond.) Huguet, VI, 269 (s.v. Que)
160	*Ernrste:* lees *Erneste*

Farneze (1592)

Ontstaan

De gedichten, die hier samengelezen worden, vormen een homogeen geheel: zij zijn - uiteraard afgezien van de vreemde citaten - ontstaan ter gelegenheid van Alexander Farneses triomftocht doorheen Antwerpen op 27 aug. 1585. Uit de Analytische bibliografie weten wij evenwel dat dit vel pas gedrukt is in 1592; deze discrepantie werkt bijzonder bevreemdend bij een auteur, wiens streven naar actualisering i.v.m. een soortgelijke plaquette ter ere van Ernst van Oostenrijk in de vorige vellen ter sprake gekomen is (zie INKOOMSTE 38, 68 en Analytische bibliografie INKOOMSTE). De reden voor deze laattijdige druk wordt ons toegelicht in de commentaar op f 2^{r-v}; de auteur is niet in staat geweest om dit huldebetoon te gelegener tijd te laten drukken door het in gebreke blijven van sommige invloedrijke lieden, die hem hun steun toegezegd hadden; ‘Ce que voiant le Poëte, l'a faict luy mesme sans chercher autres recommandateurs que le S. Dieu, & son bel art’ (285-288). In dit geval overdrijft Van der Noot nu eens niet, want naast de twee kleine houtsneden op f 2^{r} (zie Analytische bibliografie) heeft hij in latere *PW* nog twee houtgravures ingelast (MONEGLIA f 2^{r} en ORCO f 2^{r}), die eveneens als illustratie van deze intocht ontstaan zijn. Ten overvloede laat hij in MONEGLIA 163-170 deze feiten nog eens bevestigen: ‘Mijn Heer Vander Noot heeft de heel inko*m*ste in vier spraken beschreue*n* en de triu*m*phelijke werken (in de Franse versie, 290,

nog uitgebreid tot “arcqs & termes triumphales”) / di de Stadt en*de* ander Natie*n* gauen op sijne*n* kost doe*n* snyden / maer by gebreke va*n* bystant is dat al achter bleuen’.

Deze versnippering van de illustratie over nog later ontstane vellen *PW* is een normaal utilitair procédé: men vergelijke met de kaders van *SB* en *Theatrum*, waarvan nog enkele aangepaste omlijstingen in de titelvellen van 1588 tot 1592-1593 dienst doen (zie Analytische bibliografie).

Het valt wel te betreuren dat Van der Noot zijn origineel plan niet heeft kunnen voleindigen, en dit niet enkel om literaire redenen: Irmengard von Roeder-Baumbach, *Versieringen bij blijde inkomsten gebruikt in de zuidelijke Nederlanden gedurende de 16^e en 17^e eeuw*, Antwerpen, 1943, 17 vermeldt als geïllustreerde bronnen voor Farneses inkomst enkel een plaat van Frans Hoghenberg (in Michaël Aitsinger, *De leone belgico, eiusq*ue *Topographica atq*ue *historica descriptione liber*, [Keulen, 1596], pl. na 387) en een gedenkpenning in Gerard van Loon, *Beschryving der nederlandsche historipenningen*, 's Graavenhaage, 1723-1731, I, 355 (in feite vermeldt Van Loon daarnaast nog vier penningen, gewijd aan de inneming van Antwerpen: I, 356, 360). Ter aanvulling moet hierbij gevoegd worden dat de plaat van Hoghenberg als model gediend heeft voor een gravure in Pieter

Bor, *Oorspronck, begin ende vervolgh der nederlantsche Oorlogen*, Leyden-Amsterdam, 1621, III, Boek 20, 53[r]. Voor de historische bronnen van deze intocht, zie ARNESTO 5. Van der Noots geïllustreerde bijdrage zou dus een welkome aanvulling zijn bij de beschrijving van deze intocht, die uitmunt door historisch belang: het lot van de zuidelijke Nederlanden werd hierdoor symbolisch voor de komende eeuwen bezegeld.

De huidige samenstelling van FARNEZE houdt zowel rekening met de oorspronkelijke bedoelingen van de auteur als met de latere implicaties, die de tijdige publikatie verhinderd hebben: na twee sonnetten (een in elk van beide landstalen van Brabant) ter ere van de triomfator en een citaat uit Pontus de Tyard volgen twee Franse sonnetten ter ere van Jan van der Noot zelf; vooral het eerste hiervan, bezorgd door zijn vriend Jacob van der Mast, is handig aangepast aan de omstandigheden; daarna prijken er weer twee Franse stukken voor Farnese, gevolgd door de commentaar waarin onze dichter zijn nood klaagt. Tot staving van deze poëtische zelfverdediging worden Patricius en Ronsard aangehaald.

Inhoud

- Sonnet voor Farnese (7-20)
  Zie INKOOMSTE 53-66.
- Sonnet (Fr.) voor Farnese (26-39)
  Augustus' noch Maecenas' deugden hebben respectievelijk Vergilius en Horatius zo tot dichten aangezet als de kwaliteiten van Filips II en van Farnese Van der Noot bezield hebben. Hij stelt zich dan ook volkomen te hunner beschikking.
- Sonnet van Van der Mast (54-67)
  Alexander de Grote prees Achilles gelukkig omdat deze bezongen was door Homerus. Evenzeer mag Alexander Farnese zich gelukkig achten omdat hij Van der Noot ontmoet heeft, die de roem van de huidige overwinnaar onsterfelijkheid zal verlenen.
- Sonnet van Cabisset (70-83)
  Zie INKOOMSTE 75-88.
- Ode voor Farnese (85-100)
  Begin van een panegyriek, waarin Alexander Farnese vergeleken wordt met zijn Macedonische naamgenoot en met Hercules.
- Sonnet voor Farnese (104-117)
  Zie INKOOMSTE 36-49.

Bronnen

33	=	Ronsard, *A Pierre Paschal*, 4	(*STFM*, I, 160)
36-37, 39	=	Du Bellay, *Les regrets*, 7, 12-14 (Joachim du Bellay, *Les regrets et autres oeuvres poëtiques.* Texte établi par J. Jolliffe. Introduit et commenté par M.A. Screech, Genève, 1966, 64)	
40-50	=	Pontus de Tyard, *Chant en faveur de quelques excellens Poëtes de ce Temps*, 23-33 (Pontus de Tyard, *OEuvres poétiques complètes.* Edition critique avec introduction et commentaire par John C. Lapp, Paris, 1966, 156)	
54-61	=	Petrarca, *Il canzoniere*, CLXXXVII, 1-4 (Francesco Petrarca, *Il canzoniere* con le note di Giuseppe	

		Rigutini. Rifuse e di molto accresciute da Michele Scherillo, Milano, 1918, 338)	
101	=	Tiberius Claudius Donatus, *De Pub. Vergilij Maronis uita*, ß 2r (ed. Georgius Fabricius Chemnicensis, Basileae, 1586)	
307-313	=	Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1585, 59v, 60r	
314-317	=	Ronsard, *A Joachim du Bellai Angevin, 13-18*	(*STFM*, II, 36)
318-321		*Au reverendissime Cardinal du Bellai*, 29-32	(*STFM*, II, 121)

Verklarende aantekeningen

2	*Plaisancen:* afgeleid van de Franse vertaling voor de Italiaanse naam Piacenza. *Riddere vanden Gulden Vlize:* op zondag 11 aug. 1585 heeft Alexander Farnese de keten van de orde van het Gulden Vlies ontvangen in het fort Sint-Filips uit de handen van Pieter Ernst van Mansfelt, op dat ogenblik oudste ridder van de orde in de Nederlanden. Filips II had zijn succesvolle veldheer reeds enige tijd hiermee willen onderscheiden, maar Farnese heeft de overreiking uitgesteld tot het einde van Antwerpens beleg in zicht was; zie Léon van der Essen, *Alexandre Farnèse, prince de Parme, gouverneur général des Pays-Bas (1545-1592)*, Bruxelles, 1933-1937, IV, 129-131.
3	*Lieutenant:* stadhouder WNT, VIII, 3291 (s.v. Luitenant) *Capiteyn Generael:* zie INKOOMSTE 8
26	*encore:* aussi Huguet, III, 410 (s.v. Encores)
27	*Oncques:* Jamais (negatief) Huguet, V, 516 (s.v. Oncques) en Huguet, V, 519 (s.v. Onques) *Mantouan:* Vergilius *hault:* grand Huguet, IV, 456 (s.v. Haut) *Calabrois:* Horatius; zie voor deze en voorgaande naamgeving TITELVEL 1588 42 en 44
30	*dés le lict...:* d.w.z. vóór het ontwaken van Aurora, nog voor de dageraad *vermeille:* vgl. het homerische adj. ‘roosvingerig’
31	*Roy:* Filips II; deze vermelding is parallel met *Auguste* (26)
32	*vous (mon Mecene):* correspondeert op zijn beurt met de historische *Mecoene* (26)
33	*le sable More:* een uitdrukking die veel voorkomt bij Ronsard. Muret (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 108) noteert bij een dergelijke passage over *L'Afrique:* ‘Laquelle est toutesfois merueilleusement sablonneuse. Catulle, *Quàm magnus numerus Libyssae arenae Laserpiciferis iacet Cyrenis*’.
36	*L'Honneur nourrit les Arts:* zie Alciati, 278: ‘Honos enim alit artes, nullusqúe sui laboris praemio & contentionis honestae laude frustrandus est’.
39	*s'esiouit:* se réjouit Huguet, III, 642 (s.v. S'esjouir)

40-50: dit citaat stamt wel uit de volgende druk: Les OEuvres Poëtiques de Pontus de Tyard, Seigneur de Bissy: Asçavoir, *Trois livres des Erreurs Amoureuses*, Un livre de Vers Liriques. Plus *Un recueil des nouvelles oeuvres Poëtiques*, Paris, 1573. Van der Noot heeft slechts twee varianten aangebracht: 47 *des doctes* (tegenover les doctes) en 50 *Reui(ui)ure* (tegenover Mort vivre). In 43 *Celuy de* is een komma weggelaten. Overal elders zijn de spelling, de zintekens en het gebruik van hoofdletters in overeenstemming.

40 *le seul loz:* la louange seule

44 *dessouz:* sous Huguet, III, 120 (s.v. Dessous)

48 *Des frons:* subjectsgenitief bij *La faueur* (47)

50 *Reuiuiure:* lees *Reuiure*

52 *I. Vander Mast:* zie GOOSSENIUS 561

54 *LE Macedonien:* Van der Mast, die een grote kennis van de Italiaanse literatuur bezat, heeft als bron wel het sonnet van Petrarca gebruikt, dat hierboven gesignaleerd werd. Het gegeven was trouwens populair in de 16de eeuw: het komt eveneens voor bij Joachim du Bellay, *La deffence et illustration de la langue francoyse*, livre II, chap. V, 78-83. Henri Chamard (Joachim du Bellay, *La deffence et illustration de la langue francoyse.* Edition critique publiée par Henri Chamard, Paris, 1948, 134 noot 3) toont hierbij aan dat Du Bellay steunt op Cicero, *Pro Archia*, X, 24.
Catharina Ypes, *Petrarca in de Nederlandse letterkunde*, Amsterdam, 1934, 68 kent dit lofdicht van Van der Mast niet, maar verwijst toch naar het betreffende sonnet van Petrarca in een ander verband, want 'ook bij Van der Noot worden Achilles en Homerus meer dan eens in dezelfde gedachtengang genoemd'.
Macedonien: Alexander de Grote

55 *le fort Grecq:* Achilles

56 *genereux:* noble (moralement) Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)

58 *Pelagien:* afgeleid van het Griekse πελάγιος (bij de zee). Het graf van Achilles werd gelocaliseerd op kaap Sigeum ten westen van Troje aan de ingang van de Hellespont. Gezien deze ligging mag de Griekse held dan ook worden toegesproken als iemand die dicht ‘bij de zee’ woont. Pauly-Wissowa, 2. Reihe, 4. Halbband, 2275-2277 (Bürchner)

60 *le vray filz:* Homerus

62 *Alexandre:* deze overeenkomst inzake naamgeving was eveneens een dankbaar motief voor de versieringen bij Farneses tocht doorheen Antwerpen; zie Van der Essen, *a.w.*, IV, 140.

63 *Herpeur:* poète Huguet, IV, 448 (s.v. Harpeur)

67 *etrnelle:* lees *eternelle*

68 *Hugo Cabicet:* zie DENNETIERES 163

70 *Diuin:* in 1594 (INKOOMSTE 75) gemilderd tot *Genereus*

70-83: zie INKOOMSTE 75-88

84 *à Beures:* te Beveren was Farneses hoofdkwartier gevestigd tijdens het beleg van Antwerpen. Deze toelichting wordt door Vermeylen, 103 (778) zeer plastisch voorgesteld: ‘Alexander Farneze...loopt hij [= Van der Noot] tegemoet’. Hierbij zij enkel gezegd dat sinds 20 aug. 1585, dag waarop het accoord tussen Farnese en Antwerpen plechtig afgekondigd werd, de burgers hun stad vrijelijk verlaten konden; zie Van der Essen, *a.w.*, IV, 138. Blijkens het getuigenis van Strada was de toeloop naar het kamp van de overwinnaar aanzienlijk; zie Famianus Strada, *De bello belgico decas secvnda*, Romae, 1648, 383: ‘Quo tempore verbis exequi non est, quàm multi mortales ex omni Belgio, finitimisque locis illuc confluerent’.

89 *Clion:* vgl. INKOOMSTE 60

92 *Au temple...:* zie TITELVEL 1589-1590 96-97

93 *genereux:* courageux Huguet, IV, 293 (s.v. Genereux)

97 *Alcide:* Hercules (Heracles) als kleinzoon van Alcaeus; hierbij geldt dezelfde opmerking als in 62.

98 *vertu:* voor Hercules als verkiezer der deugd en versmader der ondeugd, zie Erwin Panofsky, *Hercules am Scheidewege und andere antike Bildstoffe in der neueren Kunst*, Leipzig-Berlin, 1930; vgl. CRAENMEESTER 128.

101 *Hos ego versiculos feci...:* hierdoor geeft Van der Noot te kennen dat iemand anders hem de vruchten van zijn poëtische inspanning ontroofd heeft. Daarbij zinspeelt hij op een bekende passage uit de *Vita Vergilii* van Donatus: Vergilius heeft een distichon gedicht ter ere van Augustus, dit ongesigneerd laten uitgaan, maar met een voor hemzelf ongunstig resultaat (Tiberius Claudius Donatus, *De Pub. Vergilij Maronis uita* in *Pvb. Vergilii Maronis opera, quae quidem extant, omnia:* cvm ivstis et doctis...Commentarijs Tib. Donati & Seruij Honorati, summa cura ac fide à Georgio Fabricio Chemnicense primò collectis & emendatis..., Basileae, (1586), ß 2[r]). Deze anekdote was zeer bekend in de 16de eeuw: men zie Laumonier in *STFM*, XVIII, 244 noot 1. Door Simeoni wordt het als devies opgenomen; zie Glaude Paradyn en Gabriel Simeon, *Princelijcke Deuijsen ofte wapenen*, Antvverpen, 1563, 161[v]. Ook Ronsard besluit de bundel *Les eclogues et mascarades* als onderdeel van *Les oevvres* (1587) met een aangepaste versie van deze pentameters (*STFM*, XVIII, 244). De reden voor deze opneming vindt men bij Claude Binet, *La vie de Pierre de Ronsard* (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623,1650): ‘Il m'a dit maintefois qu'aucunes pieces de ses Amours & des Mascarades auoyent esté forgées par le commandement des Grands; voulant dire, qu'il auoit souuent forcé sa Minerue & n'y auoit pris grand plaisir, quelques autres en ayant remporté la recompense: c'est pourquoy il fit mettre au deuant de ces ouurages là les vers de Virgile, *Sic vos non vobis*, & les suiuans’.
Of Van der Noot zich hier tegen een individueel persoon keert, en zo ja tegen wie, is gezien zijn globale formulering moeilijk te achterhalen: er zullen wel meer gelegenheidsdichters de

veldheer bestookt hebben met meer of minder geslaagde panegyrieken, zodat Van der Noot reden te over kon hebben om zich tekortgedaan te voelen, bij vergelijking van zijn eigen dichterlijk talent met dat van zijn actuele rivalen.

113 *Meudre:* lees *Meurtre*

190 *piaec:* lees *piace*

217 *pui:* lees *piu*

227 *qnali:* lees *quali*
scruitij: lees *seruitij*

248 *Brabançons:* als algemene term gelijkgesteld met Nederlands; zie APOLOGIE 16

251 *bonnement:* bien Huguet, I, 624 (s.v. Bonnement)

252 *entendre:* comprendre Huguet, III, 487 (s.v. Entendre)

254 *declarer:* expliquer Huguet, II, 730 (s.v. Declarer)

256 *genereux:* zie 56

260-262: deze commentaar geldt dus voor alle stukken gezamenlijk.

263 *deuote:* dévouée Huguet, III, 158 (s.v. Devot)

271 *ne...ya:* ne...point Huguet, IV, 696 (s.v. Ja)

272 *aucuns:* quelques-uns Huguet, I, 399 (s.v. Aucuns)

273 *suspence:* incertitude Huguet, VII, 153 (s.v. Suspens)

275 *cependant qu:* pendant qu' Huguet, II, 153 (s.v. Cependant que)

276 *lire, ou chanter:* voor de parallelle verspreiding van Ronsards poëzie als tekst bij muzikale composities, zie Laumonier in *STFM*, VII, xxiv-xxviii. In dit verband zie men ook MAES 5 en HALMALE 301. De afwezigheid van de muziek in Van der Noots werk, gepubliceerd in zijn Engelse periode, waar prof. Forster op wijst, geldt dus duidelijk niet voor de latere *PW*, waarvan de recitatieve zegging trouwens in de hand gewerkt wordt door de voorstelling in toneelvorm, met de rolverdeling als uiteengezet in TITELVEL 1593-1594 244 e.v.; voor de ‘gesprochene, reflektierende Dichtung’ in de vroegere periode, zie Leonard Forster, *Die Niederlande und die Anfänge der Barocklyrik in Deutschland*, Groningen, 1967, 5.

281 *l'escançon...: Gen.* 40:23

287 *recommandateurs:* afgeleid van het Lat. recommendatio = exhortatio Du Cange, VII, 51 (s.v. Recommendatio)

303 *Franciscus Patritius:* zie ARNESTO 49

307 *Tenendi...:* Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1585, 59^{v}: ‘Tenendi igitur in ciuitate erunt poëtae & honore ac laude decorandi, qui commendatissimi omnibus esse debe*n*t cùm propter eorum raritatem (nihil enim rarius in omni hominum aeuo, optimo poëta inveniri potest) tum propter ingenij magnitudinem, diuinámque naturam’; *Ibid.*, 60^{r}: Non exulabunt itaque ab optima ciuitate poëtae cùm vtiles admodum esse cernantur. Quid enim grammatice sine poëtaru*m* pertractatione eruditionis haberet? verborum elegantia, linguae proprietas, suaues translationes verborum, sententiarúmque lice*n*tia, quae orationes quasi stellis quibusdam ornant, nónne à solis poetis inuenta, & suis locis collocata ac distincta sunt?’.
Van der Noots tussenzin ‘quicquid dixerit ille Plato’ stamt niet woordelijk uit Patricius, maar wordt gebaseerd op *Ibid.*, 56^{v}: ‘Poetae, si Platoni auscultare volumus, exigendi potius quàm admittendi in Remp. erunt’, genuanceerd in 59^{v}: ‘Nihil enim (vt in omnibus operibus illius [= van Plato] videri potest) affirmabat, maluítque fabularum actores quàm poëtas exigere’. De samenstelling van dit citaat is typisch voor Van der Noot: het bestaat eigenlijk uit twee paragrafen die in het oorspronkelijk werk niet samenhoren. Daarbij heeft Van der Noot de tekst lichtjes gewijzigd (men zie de tijden der ww. en het weglaten van enkele partikels). Ten slotte heeft hij een tussenzinnetje ingelast, dat enkel afgeleid wordt uit de strekking van nog een derde passage.

307 *commandatissimi:* lees *commendatissimi*

312 *sentatiarumque:* lees *sententiarumque*

314-317:	de aangegeven bron is zeer vrij nagevolgd.
318-321:	in dit citaat zijn twee wijzigingen aangebracht: 319 *A les* (tegenover Les) en 320 *Les quelz* (tegenover Qui).

Sterckheyt (1595)

Ontstaan

Het laatste vel der *PW*, dat Van der Noot ooit heeft laten drukken, dateert van mei 1595 (83), kort na 16 april van dat jaar: op deze datum is de nieuwe magistraat aangesteld, bij welke gelegenheid de dichter dit college vereerd heeft met een ode aangaande de kardinale deugd *fortitudo.* In dezen volgt hij enkel het gebruik dat hij in 1592 huldigt, wanneer hij in de maand april van dat jaar aan het stadsbestuur de deugd *prudentia* toewijdt. In de commentaar - met aansluitende verzen van Michaël van der Haeghen - weet Van der Noot zichzelf als een voorbeeld van deze 'sterckheyt' aan te prijzen. Dit geheel, besteed aan het stedelijk milieu, neemt het eerste folio in beslag, waarna een heel ander publiek toegesproken wordt in de tweede helft van dit vel: dat blijkt gereserveerd voor de lofprijzing van twee hoogadellijke heren, representanten zowel van de inlandse als van de Spaanse aristocratie, met name Herman van den Berg, gouverneur van Gelderland, en Diego de Ibarra, Veedor General van het Spaanse leger.

Inhoud

- Ode 'De sterckheyt' (55-86)
  De ware sterkte berust niet in krachtpatserij maar in het bestrijden van de ondeugden in ons en buiten ons. Het bezit van deze deugd brengt ook, dank zij Gods hulp, het verwerven van de andere kardinale deugden met zich mee.
- Latijns gedicht van Michaël van der Haeghen (142-155)
  Latijnse versie van SCHOLIER 199-212.
- Frans sonnet voor Herman van den Berg (163-176)
  Van der Noot wil graag Van den Berg bezingen omdat deze zich zowel mag verblijden in de gunst van het volk als in het bezit van de ware aard zijner voorvaderen.
- Nederlands sonnet voor dezelfde (180-193)
  Bij zijn geboorte hebben verschillende godheden graaf Van den Berg begiftigd met hun kenmerkende eigenschappen. Dat heeft Van der Noot reeds gemerkt bij hun eerste kennismaking, maar het is pas na verloop van jaren dat hij dit weet te uiten.
- Ode voor Diego de Ibarra (205-228)
  Wereldse glans vergaat; alleen de gaven aan de dichters waarborgen de onsterfelijkheid. Dank zij deze waarheid kan Van der Noot aan De Ibarra dan ook een eeuwige roem verzekeren, welke zekerheid de dichter veroorlooft zijn verzen aan zulk uitnemend edelman aan te bieden.

Bronnen

61	=	I *Reg.* 17:49
62		II *Reg.* 11:2 e.v.
63		*Iud.* 16:16-17

75-76	=	Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1585, 155v
		Alciati, 394
77	=	Alciati, 74-75
78	=	*Ps.* 126:1
86		*Ps.* 84:11
100-109	=	Ronsard, *A Gaspar d'Auvergne*, 47-56 (*STFM*, II, 172-173)
113	=	*Prov.* 11:20
142-147	=	SCHOLIER 178-185

165	=	Ronsard, *La Vertu amoureuse*, 247 (*STFM*, X, 347)
180-187	=	*Sonnet à luymesme* (Condé), 1-15 (*STFM*, XIII, 242-243)
248-253	=	I. Mondot, *Les cinq livres des odes de Q. Horace, Flacce...*, Paris, 1579, 104^{v}

Verklarende aantekeningen

1 *De sterckheyt:* bedoeld is hier de kardinale deugd *fortitudo.*

4 *Anno M.D.XCV.:* in dat jaar is de wet vernieuwd op 16 april; zie Papebrochius, IV, 285.

5 *Marcgraue:* schout WNT, IX, 245 (s.v. Markgraaf); de schout van Antwerpen, de vorstelijke ambtenaar met de hoogste bevoegdheid in criminele zaken, wordt ‘markgraaf’ genoemd omdat hij volgens Guicciardini, 75b: ‘gherechtich ghebiedt heeft in seker dorpen hier by liggende / die 't Marckgraefschap van Ryen maken /...soo heeft hy mede den tytel van Marcgrave va*n* Ryen’.

6 *Ioncker...:* aangezien Van der Noot zich niet richt tot deze personages als tot individuele mecenen, maar hen enkel aanspreekt in hun hoedanigheid van leden van de stedelijke magistraat, worden er geen biografische gegevens over elke persoon afzonderlijk verstrekt.

7 *Onder-Schoutet:* Guicciardini, 75b bevestigt dat de plaatsvervanger van de schout de titel ‘Schoudheydt’ voert, dit in tegenstelling tot zijn superieur, de ‘Marcgrave’.

9 *Der:* samentrekking van *De heer Amptman:* zie Guicciardini, 75b: ‘De Stadthouder van borgherlijcke saken wordt Amman ghenoemt: de welcke ten gesetten dage ter Bancken sit daer de borgherlijcke saecken bedingt worden: ende zijn officie is / de Heeren te sommeren ende te manen om recht te doen / ende vonnisse te wysen’. De amman vervulde in de civiele zaken dezelfde rol als de schout in de criminele rechtspleging; zie R. Boumans, ‘Wethouders en stedelijke functionarissen in de 16de, 17^{de}

en 18de eeuw', in *Flandria Nostra*, Antwerpen..., 1960, V, 397.

11 *Burgher-meesters:* De voornaamste van beiden is de buitenburgemeester. Hij is de vertegenwoordiger van de stad tegenover de buitenwereld, zetelt dientengevolge in de Staten van Brabant en heeft de leiding over de burgerlijke wacht. De tweede of de binnenburgemeester is - in tegenstelling tot zijn collega - gekozen onder de leden van de wet. Hij fungeert als voorzitter van het schepencollege en presideert de rechtspraak; zie Boumans, *a. art.*, 401-402; Guicciardini, 75a-b.

14 *Schepenen:* dit college had zowel politieke, administratieve als rechterlijke bevoegdheid. Antwerpen telde 17 schepenen, het hoogste aantal in de zuidelijke Nederlanden; zie Boumans, *a. art.*, 397-400; Guicciardini, 74b-75a.

27 *Breusegheem:* lees *Breuseghem*

33 *Pencionarisen:* twee rechterlijke adviseurs; zie Guicciardini, 76a.

36 *Greffiers:* zij schrijven en ondertekenen de vonnissen, bewaren de procesakten en slaan de rekwesten gade; zie Guicciardini, 76a.

41 *Secretarisen:* bij afwezigheid van de pensionarissen vervullen de secretarissen praktisch dezelfde functie; ook houden zij het klein zegel; zie Guicciardini, 76a-b.

46 *Tresoriers:* zij beheren de stedelijke financies, zorgen voor het binnenhalen der belastingen en - met medeweten van burgemeesters en schepenen - voor het uitgeven der verschuldigde bedragen. Evenals de rentmeester worden zij voor drie jaar benoemd; zie Guicciardini, 75b-76a.

49 *Rentmeester:* op bevel van de thesauriers verricht hij de financiële operaties; tevens zorgt hij voor de boekhouding hiervan; zie Guicciardini, 76a.

51-54: griffiers van de thesaurierskamer; men zie de biografische gegevens van Van Marienbergh (ROY 105), Van Boeckel (ROY 114) en Van der Eycken (ROY 121).

52 *Bockel:* lees *Boeckel*

55 *veurmaels:* nl. in HALMALE 8

56 *Veursichtigheyt: prudentia*

61 *den Heldt:* Goliath; zie voor deze betiteling I *Reg.* 17:4-7, 33

62	*t'ghewelt:* de kracht WNT, IV, 2034 *t'Vrouken:* Bathseba
63	*Hercules:* toespeling op de sage waarin Heracles tot verzoening van de moord op Iphitus als slaaf diende bij Omphale, dochter van Iardanus en koningin van Lydië. Zij wist de held zo te betoveren dat hij in vrouwenkleren zijn dienst verrichtte, terwijl Omphale zelf zich Heracles' leeuwenhuid en knots toeëigende; zie Pauly-Wissowa, 35. Halbband, 385-396 (Gertrud Herzog-Hauser).
	der: zie 9
64	*onlede:* beslommering WNT, X, 1715 (s.v. Onlede)
66-67:	de bekende trias; zie reeds ROELANDTS Bronnen
69	*Diesghelijck:* na de sterkte, betoond in het beteugelen der mogelijke eigen ondeugden, komt de bestrijding van de ondeugden in de omgeving van de deugdzame mens ter sprake.
70	*verdruckers:* lijd. voorw. van *Veriaghen* (71)
	d'onnoosele: die licht te bedriegen zijn WNT, X, 1742 (s.v. Onnoozel)
73	*sulcx:* lijd. voorw. van *verheyst*; *sulcx* slaat op het *Veriaghen* (71)
74	*Ghematigheyt: temperantia* *ouerweghen:* buitensporig WNT, XI, 2207 (s.v. Overwegen); slaat op *sy* (69)
75-76:	bij Alciati, 393-394 wordt Ἀντέρως, ‘id est amor virtutis’, voorgesteld met vier lauwerkransen, voorstellende de kardinale deugden: ‘...tres coronas manibus contrectat, vnamq́ue circumfert in capite: quibus quatuor illae virtutes...designantur. Prior illa corona caput ambiens...prudentiam repraesentat...tres aliae...Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiam notant’.
76	*Sonder...:* over de ondeelbare samenhang der kardinale deugden, zie Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1585, 155[v]: ‘Virtutu*m* cardinalium non citius vnam quàm simul omnes assequarius. Nam fortitudo sine prudentia temeritas est, prudentia autem sine iustitia calliditas, & mala quaedam malitia’.
77	*De beste muren...:* Alciati, 74-75: ‘Praeclarè Agesilaus, cùm rogaretur cur Sparta non cingeretur moenibus, ciues armatos, & inter

se consentientes, satis esse ad vrbis praesidium respondit. Dicebat etiam ciuitatem no*n* saxis, aut vallis, sed incolarum virtute muniri, quos nimirùm si iungat concordia, nullus potest firmior esse murus’.

80 *hertten:* lees *herten*

81 *Heer der Heirscharen:* Van der Noot kan juist deze titel gebruikt hebben i.v.m. *Deught* omdat de Hebreeuwse formule ‘Jahweh Sabaoth’ in de Vulgaattekst vertaald wordt als ‘Deus virtutum’; zie *Ps.* 23:10, 45:8.

85 *der Stadt...ons:* meew. voorw.
naren: in aantocht zijn WNT, IX, 1467 (s.v. Naderen, naren)

86 *heur vergaren:* zich verenigen MNW, VIII, 1722 (s.v. Vergaderen); zie ook de Bronnen.

89 *demonstrer:* dépouiller Godefroy, II, 613 (s.v. Demonstrer)

91 *non...non:* ni...ni Huguet, V, 442 (s.v. Non)

93 *gormander:* manger gloutonnement, avidement Huguet, IV, 340 (s.v. Gormander) en Huguet, IV, 346 (s.v. Gourmander)

94 *forcer:* faire violence à Huguet, IV, 1734 (s.v. Forçer)

95 *son courage:* ses sentiments Huguet, II, 597 (s.v. Courage)

96 *impolus:* pur Huguet, IV, 572 (s.v. Impollu)

97 *mesmes:* met adverbiale -s Huguet, V, 236 (s.v. Mesmes)

99 *en l'Ode 34:* dit cijfer moet luiden 31 (ed. 1560) of - en eerder - 29 (ed. 1567, 1571, 1573). De varianten in 101 en 107 bewijzen dat Van der Noot gebruik gemaakt heeft van de edities 1571 of 1573. De weinige spellingvarianten in de *PW* wijzigen in geen geval inhoud noch structuur van de verzen.

104 *refraindre:* réprimer Huguet, VI, 435 (s.v. Refraindre)

106 *L'Ourse:* het Noorden, afgeleid van de richting van het sterrenbeeld Arctos; zie Laumonier in *STFM*, II, 172 noot 3.

108 *l'Arabie heureuse:* vertaling van Arabia Felix, eigenlijk een geografisch begrip dat zijn naam dankt aan de rijkdom van het gewest zelf en aan de grote karavanen die er de kostbaarheden doorheen voerden; *De katholieke encyclopaedie*, II, 726-727 (Houben).

112 *Emulateurs:* adversaires Huguet, III, 383 (s.v. Emulateur)
Calumniateurs: trompeurs Huguet, II, 62 (s.v. Calumniateur)

113 *Qui Deo odibiles...:* in de Vulgaattekst staat deze spreuk in het enkelvoud: ‘Abominabile Domino cor pravum’.
ce,: men denke de komma eerder na het volgende woord.

114 *Michiel vander Haghen:* zie 140
suiuas: lees *suiuans*
genereus: noble (moralement) Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)

116 *Fotteza:* lees *Forteza*

118 *houmo:* lees *huomo*

122 *perseuerautia:* lees *perseuerantia*

140 *Michaëlis Vander Agi:* Michaël van der Haeghen (°Antwerpen †aldaar 27 aug. 1617)

Als lid van de Antwerpse aristocratie en heer van Meire ‘vixit & scripsit in otio’ (Sweertius, 568). Hij onderhoudt vriendschappelijke betrekkingen met de voornaamste humanistische geleerden van zijn tijd. Liminaria van zijn hand vinden wij in werken van Lipsius, Ortelius en Claude de Bassecourt. Voor Melissus, Dorat en Gruterus is hij evenmin een onbekende. Afgezien van enkele gedichten bij Bochius, Sweertius en Lipsius blijken zijn Latijnse gedichten verloren gegaan. Van der Haeghen heeft bijdragen geleverd in de alba amicorum van Otto Venius en Ortelius. Uit zijn eigen album zijn ons de teksten bewaard van Bochius (bij Gruterus, I, 816) en Lipsius (bij Sweertius, 569). Een der weinige bekende Nederlandse sonnetten van zijn hand is geschreven voor Van der Noot (SCHOLIER 199); dit stuk is een vertaling - op instigatie van de bestemmeling? - van het onderhavig Latijnse gedicht.

Slechts eenmaal ziet men Van der Haeghen een openbaar ambt bekleden: op 14 apr. 1589 wordt hij aangesteld tot plaatsvervangend kapitein van de twaalfde wijk. Hij is gehuwd met Clara Verstappen (†13 jan. 1632).

Lit.: BN, XXVI, 338-339 (Alphonse Roersch); BT, nrs. 267, 1941, 1942, 2303; Diercxsens, V, 286; Aloïs Gerlo en Emile Lauf, *Bibliographie de l'humanisme belge*, Bruxelles, (1965), 168; Aloïs Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet, *Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564-1606*, Anvers, 1968, 524; Grafschriften, I, 169; Janus Gruterus, *Delitiae poetarvm belgicorvm...*, Francofvrti, 1614, I, 816; IV, 454; Abraham Ortelius, *Album amicorum.* Edition facsimile avec notes et traduction par Jean Puraye, in *De Gulden Passer* 45 (1967), 20^{r-v} en *De Gulden Passer* 46 (1968), 26; Abraham Ortelius, *Epistvlae.* Edidit Joannes Henricvs Hessels, Cantabrigiae, 1887, 882, nr 375; Papebrochius, IV, 240; Prims, VIII, 4de boek, 27; Sweertius, 568-569; Sweertius, *Monvmenta*, $*8^{v}$, 117; Otto Venius, *Album amicorum.* Reproduction intégrale en fac-similé avec introduction, transcription, traduction, notes par J. van den Gheyn, Bruxelles, 1911, 35, 97-98; Maxaemylianus Vrientius, *Epigrammatvm libri IX*, Brvgis, 1627, 71.

156 *Deficiet...:* na dit gedicht verwacht men normaal de zinspreuk van de auteur, maar dit is hier niet het geval: in plaats van *Durant connexa*, het devies van Van der Haeghen, staat hier een spreuk die reeds voorkomt op het titelblad van *Ext.*

158 *Herman Comte Vanden Bergh:* Herman graaf van den Berg (°2 aug. 1558 †Spa aug. 1611) Oudste zoon van Willem IV en van Maria van Nassau. In 1584 verlaat de familie de Staatse dienst en treedt zij in het Spaanse kamp. Herman wordt hoofd van de ruiterij en dient vooral onder Tassis (TASSIS 1). Hij toont zich een bekwaam krijgsman, die herhaaldelijk blijk geeft van persoonlijke dapperheid. Omstreeks 1593, wanneer hij kolonel van een regiment Duitse infanterie is, wordt hij gouverneur en kapitein-generaal van Gelderland, en opgenomen in de

orde van het Gulden Vlies. Nadien opereert hij vooral van uit Venlo, dempt muiterijen te Grave en te Weert, en maakt het ontzet van Grol en nadien van 's-Hertogenbosch mogelijk. Hij is gehuwd met Maria Mancia van Witthem, markiezin van Bergen op Zoom.

Lit.: Aa, II, 390-391; NNBW, VIII, 78-79 (Bartelds); C.A. Serrure, *Histoire de la souveraineté de 's Heerenberg*, La Haye-Paris, 1860, 76.

166 *du commun:* par l'ensemble des hommes Huguet, II, 371 (s.v. Le commun)

167 *qui:* voor ‘que’ (lijd. voorw.) Huguet, VI, 286 (s.v. Qui)

169 *Majeurs:* ancêtres Huguet, V, 92 (s.v. Majeurs)

170 *desquels:* slaat op *Majeurs*

173 *à coup:* immédiatement Huguet, II, 588 (s.v. A coup)

182 *queeldt:* kwijnt WNT, VIII, 751 (s.v. Kwelen)

184 *De Liefde reyn...:* Cupido zelf laat zich uw ogen toewijzen, d.w.z. beroept zich erop dat uw ogen door hem geschonken zijn.

185 *Phiton:* Peitho, de godin der overreding; de spelling is overgenomen uit Ronsard; zie ook Laumonier in *STFM*, VII, 127 noot 1.

186 *zweerdigh:* handig met het zwaard RG 412 (s.v. Sweerdich) en 529 (s.v. Zwaerdigh)

190 *sunderlijke:* bijzonder MNW, VII, 2430 (s.v. Sunder) en MNW, VII, 1550 (s.v. Sonderlijc)

191-192: constructie: Di (= jonste) nu bestaet heur vast t'openbaren.

192 *vast:* krachtig WNT, XVIII, 673 (s.v. Vast)
bestaet: begint WNT, II, 2101 (s.v. Bestaan)

196 *en su iuuentud:* bij de komst van Alva heeft graaf Willem van den Berg, vader van Herman, de wijk genomen naar Bremen (NNBW, VIII, 82). Het is dus niet onmogelijk dat onze dichter Herman van den Berg heeft leren kennen nadat hij op zijn beurt naar Duitsland getrokken is.

199 *cogonsciuto:* lees *cognosciuto*

201 *Gratior...:* zoals f 1^v wordt ook deze blz. besloten met een sententia uit Van der Noots vroeger werk; zie AELMOESSENIERS 195.

202 *Diego Dejbarra:* Diego de Ibarra
In de periode 1591-1592 onderhandelt hij, in het gezelschap van Richardot, met vertegenwoordigers van de hertog van Mayenne om de Franse kroon voor de infante Isabella te bekomen. In dezelfde tijd ontpopt hij zich tot een tegenstander van Farnese, over wie hij ongunstige berichten te Madrid laat verspreiden.
Lit.: Léon van der Essen, *Alexandre Farnèse, prince de Parme, gouverneur général des Pays-Bas (1545-1592)*, Bruxelles, 1933-1937, V, 338, 361.

203 *Véedor General:* de Veedor General controleert de lijsten van de verschillende eenheden. Hij moet zorgen dat de regimenten hun voltallig effectief behouden en mogelijke fraude verhinderen wanneer een kapitein de soldij voor een hoger getal soldaten opeist dan hij in werkelijkheid bezit; zie Van der Essen, *a.w.*, II, 22.

207 *voir:* même Huguet, VII, 503 (s.v. Voire)
biberon: buveur Huguet, I, 568 (s.v. Biberon)

209 *achatent:* achètent ‘La forme ancienne avec *a* subsiste pendant tout le siècle à côté de la forme moderne’ Huguet, I, 53 (s.v. Achapter)

los: louange Huguet, V, 45 (s.v. Los)

213 *obliuieus:* qui fait oublier Huguet, V, 477 (s.v. Oblivieux)
fleuue obliuieus: de Lethe; men zie de commentaar van Richelet in Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 485 en APOLOGIE 138.

214 *S':* Si ‘On emploie encore souvent l'ancienne forme *se.* Dans *se, e* s'élide devant une voyelle’ Huguet, VI, 789 (s.v. Si)

215 *entire:* nl. uit de *fleuue obliuieus* (213)

220 *Ains:* Mais Huguet, I, 140 (s.v. Ains)

222 *à tout iammais:* pour toujours Huguet, IV, 699 (s.v. Tout jamais)

226	*courage:* coeur Huguet, II, 596 (s.v. Courage)
227	*Veador:* lees *Veedor*
233	*pomperyen:* luisterrijke festijnen WNT, XII, 3241 (s.v. Pomperij) *brasseryen:* overdadige maaltijden WNT, III, 1154 (s.v. Brasserij) *metselryen:* metselwerken, voor bouwwerken WNT, IX, 635 (s.v. Metselarij) *niet met allen:* niets WNT, Suppl. I, 872 (s.v. Niet met allen)
234	*als rooc: Ps.* 101:4
245	*esspiritos:* lees *espiritos*
247	*Mondot:* citaat naar *Les cinq livres des odes de Q. Horace, Flacce tradvits dv latin en vers françois par I. Mondot Velavnois*, Paris, 1579, 104^{v}. Jacques Mondot, doctor in het kerkelijk recht, is als vertaler en dichter enkel gekend door deze publikatie; zie *Dictionnaire des lettres françaises. Le seizième siècle*, Paris, 1951, 515.
249	*Hors le:* Hors du (voorz.) Huguet, IV, 504 (s.v. Hors) *Stygieux:* van de Styx; zie CASTRO 9.
250	*AEacide:* zie FARNEZE 97.
251	*renomme:* met en réputation Huguet, VI, 499 (s.v. Renommer)
252	*prouuer:* éprouver Huguet, VI, 232 (s.v. Prouver)

Halmale (1592-1593)

Ontstaan

Dit vel is in zijn geheel geconcipieerd om aangeboden te worden aan de Antwerpse magistraat van het jaar 1591 in de hoop op enige daaruit voortvloeiende gratificatie voor de dichter. Te dien einde draagt Van der Noot aan dit bestuurscollege een ode op en bezingt hij aan het slot van dit vel de hele Antwerpse gemeenschap. Daartussen zijn enkele lofdichten opgenomen, die vóór alles beogen de waarde van Jan van der Noot als dichter in een stralend daglicht te stellen, dit natuurlijk om de aangesproken notabelen te doen beseffen welke uitgelezen eer hun met deze lofprijzing te beurt valt. De compositie van dit vel heeft de auteur weinig hoofdbrekens gekost: uit de lijst der bronnen blijkt duidelijk dat hij voor het merendeel der verzen een beroep kon doen op reeds gepubliceerd of toch voorhanden materiaal. De druk is geschied in april 1592 (zie T'SHERTOGEN 19 en 98).

Inhoud

- Sonnet voor de leden van de stadsmagistraat (8-23)
  Met deze opdracht der *prudentia* ontvangen zij ook de overige drie kardinale deugden.

- Epigram van Jacob van der Mast (239-248)
  Antwerpen mag zich even gelukkig prijzen als Athene: zoals Homerus de lof van deze laatste stad bezongen heeft, zo zal Van der Noot Antwerpens roem verkondigen.
- Grieks gedicht van Winandus Catharinus Palaeopolitanus (252-264)
  Zie DENNETIERES 79-92.
- Sonnet van Jan de Maes (269-282)
  Ronsard heeft de dichtkunst uit Griekenland naar Parijs gevoerd, waarna Van der Noot op zijn beurt deze kostbare gave naar zijn vaderstad heeft overgebracht. Daarom verheugen zich te Antwerpen alle poëziekenners en zal zijn naam onsterfelijk blijven.
- Sonnet van Nicolo Artusino (287-300)
  Zie TITELVEL 1588 107-120.
- Ode aan Antwerpen (305-328)
  Lofzang ter ere van de stad, haar instellingen, de kooplieden en de Antwerpse dames. De ode besluit met een duidelijke vingerwijzing in de richting van de steunbehoevende dichter.

Bronnen

8-13	=	Franciscus Patricius, *De Regno & Regis institutione*, [Parijs], 1531, 237; Id., *De institvtione*, Parisiis, 1585, 155^{r-v}
67-69	=	*Luc.* 16:8
76-77	=	*Ier.* 4:22
250-265	=	TITELVEL 1588 11-24
269-282	=	I. Mondot, *Les cinq livres des odes de Q. Horace, Flacce...*, Paris, 1579, 56^{v}
284-300	=	TITELVEL 1588 106-120

309-316, 321-324 = *Louange de la ville d'Anvers* (André Pevernage, *Livre quatrieme des chansons...*, Anvers, 1591, nrs. 1-3)

Verklarende aantekeningen

1	*Veursinighe:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich)
3	*Hendrick van Halmale*, heer van Vriesele (°Antwerpen 1 mrt. 1549 (n.s.) †aldaar 7 dec. 1614) Zoon van Constantijn en van Catharina van de Werve. Hij wordt ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit op 23 feb. 1568 en behaalt er de graad van licentiaat in de rechten. Van Halmale fungeert herhaaldelijk als schepen in de periode 1577-1612. Hij is burgemeester van Antwerpen in 1591, 1598-1599 en 1608-1609. Tijdens de jaren 1580-1585 maakt hij geen deel uit van het schepencollege, maar toch doet men ook in deze tijd een beroep op hem: in 1581 en 1583 behoort hij tot de ‘Commissarisen, de wacht houdende opden raedthuyse’. In de periode 1583-1584 moet hij in zijn hoedanigheid van oud-schepen herhaaldelijk rekeningen controleren. Op 22 juli 1590 huwt Van Halmale met Margriete t'Seraerts, oudste dochter van Maximiliaan en van Jeanne de Chassey. Bij open brieven van 4 apr. 1598 wordt hij tot ridder verheven. Hendrik van Halmale bezit literaire belangstelling: hij is de auteur van een autobiografie, levert een Latijns gedicht voor Ioannes Bochius, *Panegyrici in*

Antverpiam...restitvtam, Antverpiae, 1587, en is correspondent van Lipsius in 1597 en 1606.
Lit.: AA, V, 169, 175, 222; VI, 215; XVIII, 320; Ioannes Bochius, *Panegyrici in Antverpiam sibi et regi obsidione restitvtam*, Antverpiae, 1587, 110; Butkens, II, 511-517; Aloïs Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet, *Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564-1606*, Anvers, 1968, 248, 396; [A.] de Ghellinck Vaernewyck, 'Un livre de raison anversois du XVIe siècle. Les van Halmale', in *Annales de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique* 56 (1904), 5e série, tome VI, 284-383; Guicciardini, 90a; Herckenrode, 935; Van den Leene, *4^v^; Schillings, 733.
Buyten: voor de bevoegdheden van de buitenburgemeester, zie STERCKHEYT 11

4 *Adriaen van Heylvveghen* (°ca 1530 †Antwerpen 5 Id. Iul. 1593)
Zoon van Louis en van Hedwige de Clercq. Zijn eerste mandaat als schepen vervult hij in 1568, het laatste in het jaar van zijn overlijden. In 1574 betaalt hij 200 gulden in de lening ten voordele van de Spaanse soldaten. Na de periode 1581-1582 onthoudt hij zich tijdens de verdere duur van het hervormingsgezinde bewind te Antwerpen van elke officiële activiteit. In 1584 behoort hij tot de 'peiswillers', zodat hij veroordeeld wordt tot een boete van 300 gulden, een som die op 13 feb. 1585 gereduceerd wordt tot 200. Voor de opeenvolgende jaren 1585 en 1586 wordt hij burgemeester - een bewijs hoe betrouwbaar hij voor Spanje is - en eveneens in 1591.
Hij is gehuwd met Isabelle de Haudion.
Lit.: AA, VI, 38; XXII, 349; Butkens, II, 509-514; Grafschriften, I, 103; Papebrochius, IV, 129; Prims, VII, 234, 239; Ryckman-de Jonghe, I, 132; II, 512-513.
Binnen: zie STERCKHEYT 11; hun burgemeesterschap, waarnaar Van der Noot hier verwijst, duurde van 19 mei 1591 tot de datum waarop hun opvolgers aangesteld werden, 19 apr. 1592 (Papebrochius, IV, 249, 253). Het vel is aangeboden in apr. 1592.

8 *Veursichticheydt: prudentia*

9 Voor deze prominente stelling der *prudentia*, zie Franciscus Patricius, *De Regno & Regis institutione*, [Parijs], 1531, 237: 'Epicurus...omnium virtutum initium, & bonoru*m* omnium maximum prude*n*tiam esse dicebat...Humanarum quoque rerum omnium maximum, atque optimum initium prudentiam esse affirmabat, a qua quidem virtutes omnes orirentur, quandoquide*m* iucunde viuere nihil aliud sit, nisi prudenter viuere, hoc est honeste, & iuste agere'. Het samengaan van *Veursichticheydt* met de andere drie kardinale deugden vindt men eveneens bij Patricius, *De institvtione*, Parisiis 1585, 155^{r-v}: 'Hae quatuor [virtutes] inter se sorores mutuis nexibus colligatae (vt de Gratiis poëtae fabula*n*tur) nunquam separantur, vna enim sine aliis perfecta esse non potest, sed manca omnino & inchoata esse videtur'; zie verder STERCKHEYT 76.

10 *Sterckheyt: fortitudo*

11 *Ghematight:* d.w.z. overeenkomstig de *temperantia*

13 *Gherechticheydt:* met de *iustitia* is de opsomming der kardinale deugden voltooid.

14 *sonde:* lees *sonder*

16 *d'eynde:* het einde, nl. de dood WNT, III, 4028 (s.v. Einde)

18 *d'ander:* onderverstaan: deugden

30 *Amours:* zie MAES 7
l'himne: 301 e.v.

32 *Nymphe:* 308

35 *propre:* avantageux Huguet, VI, 222 (s.v. Propre)

37 *Arete:* zie DISCOVRS 43 en WEERDT 1590 150

38 *quant & quant:* en même temps Huguet, VI, 263 (s.v. Quant et quant)

43 *l'himne:* niet opgenomen in de *PW*

46 *Pruendce:* lees *Prudence*

52 *qui:* que (lijd. voorw.) Huguet, VI, 286 (s.v. Qui)

63 *Deà:* Da Huguet, II, 712 (s.v. Dea)

64 *negoces:* entreprises Huguet, V, 415 (s.v. Negoce)

69	*malitieusement:* méchamment Huguet, V, 107 (s.v. Malicieusement)
70	*subtilz:* fins Huguet, VII, 102 (s.v. Subtil)
72	*lourds:* sots Huguet, V, 50 (s.v. Lourd)
74	*S. Hierome:* nl. in de Vulgaattekst; zie Bronnen
79	*suffissante d':* capable d' Huguet, VII, 111 (s.v. Suffisant de)
84	*d'icelle:* de celle-ci Huguet, IV, 534 (s.v. Icelle)
98	*bellisa:* lees *bellissima*
134	*qnesto:* lees *questo*
144	*nuue:* lees *nuoue*
177	*ol:* lees *lo*
234	*attestaiones:* lees *attestaciones*
237	*Jacob Vander Mast:* zie GOOSSENIUS 561
239	*Schoonste Nymphe:* zie 32 en 308
240	*onghenucht:* smart WNT, X, 1642 (s.v. Ongenugte)
243	*Den Brabantschen Poet:* Van der Noot is 'de' dichter van Brabant; zie APOLOGIE 345
244	*Athenens lof:* Homerus als lofzanger van Athene kan ontleend zijn aan Paolo Alberto (APOLOGIE 193)
245	*dancbaerder...Dan Athenen* (246): zie INKOOMSTE 82
247	*Midas:* voor het oordeel van Midas, zie APOLOGIE 61
248	*Antigons:* toespeling op de sage van Druon Antigoon, de reus die een buitensporige tol hief aan de oevers van de Schelde. Bij eventuele fraude hakte hij de schuldige een hand af. Druon Antigoon werd overwonnen door Brabo, die op zijn beurt de hand van de reus afhieuw en in de Schelde wierp.

Deze sage verwerkt tal van legenden: Brabo heet voluit Salvius Brabo, wat zelf reeds een verbastering betekent van Silvius; dit wijst op een verband met de legende van de zwaanridder. De strijd tussen 'Breboen' en 'Druoen' treft men voor het eerst aan in de kroniek van Hennen van Merchtem (1414), die geput heeft uit verdwenen *Declarationes* (ca. 1322-1330). De verklaring van Antwerpen uit hand-werpen evenals de naam Antigoon leest men voor het eerst in de kroniek van Willem van Berchem, kanunnik te Nijmegen (ca. 1471). De huidige versie treft men aan bij Jean Lemaire de Belges en Marcus van Vaernewijck.
Lit.: Floris Prims, 'Wie heeft Brabo uitgevonden?', in *Antwerpiensia* I, 16-22; Marcus van Vaernewijck, *Den spieghel der nederlandscher audtheyt*, Ghendt, 1568, J6^{v}.

Zoilums: zie APOLOGIE 214

250-264 volgt de varianten van TITELVEL 1588 11-24, eerder dan de bron van dit laatste vel, DENNETIERES 79-92

265 Dit devies van Palaeopolitanus komt nergens elders in de *PW* voor, maar wel in de liminaria van *Ext*; zie *OE*, [8]

260 πράρέργα: lees πάρέργα

261 νέχτας: lees νέχταρ

269-282: Dit sonnet wordt zogezegd aan Van der Noot opgedragen door Jan de Maes, maar het is zeer de vraag of deze laatste ooit geweten heeft dat deze verzen onder zijn naam in de *PW* opgenomen zijn. In feite is dit hetzelfde sonnet dat G. Boyer aan Mondot opdraagt; de Antwerpse arrangeur heeft enkel minieme aanpassingen uitgevoerd. Ter vergelijking volgt de authentieke tekst:

A Monsievr Mondot Velavnois. Sonet.
Ronsard iadis hucha la sacrée famille,
Et le troupeau des soeurs d'Helicon, dans Paris.
Toy, Mondot, qui les eaux de Permesse taris,
Le loges au plus haut du haut roc de Cornille.
Ceux qui sont dans le clos du Puy la forte ville
Et qui sont d'Apollon, & des Soeurs fauoris,
Admirent la fierté (de ton heur non marris)
Et le superbe vol de ta plume gentille.
Dont le fameux renom par ce grand rond ira,
Iusqu'à ce que ses ans le monde finira,
Puis d'vn vol glorieux grimpant dans la memoire,
Les neuf Soeurs te mo*n*stra*n*t l'ardeur de leur amour
Te rauiront la hault en l'eternel seiour,
Pour auec elles viure en l'eternelle gloire.

G. Boyer, Auuergnac

Afgezien van de rijmwoorden en enkele formuleringen in de kwatrijnen heeft de ontlener zich weinig moeite getroost om zijn bron te verdoezelen. De verantwoordelijke voor dit onoorbaar procédé is zeker niet De Maes, maar wel Van der Noot zelf: in EUTERPE 297 haalt hij dezelfde streek uit ten koste van 'Philippe de Rinsard'.

269 *huchà:* appela Huguet, IV, 514 (s.v. Hucher)

271 *Permesse:* de Permessus is een stroom in Boeotië, die door het dal der muzen stroomt. Hij wordt reeds door Hesiodus in verband gebracht met deze godinnen; zie Pauly-Wissowa, 37. Halbband, 869-872 (E. Kirsten).

275 *marris:* irrités Huguet, V, 162 (s.v. Marry)

277 *ce grand rond:* de hele aarde (orbis terrarum) Huguet, VI, 626 (s.v. Le ronde de la terre, ce rond)

284-300: getrouw overgenomen uit TITELVEL 1588 106-120; de leesbaarheid is verbeterd door het aanbrengen van haakjes in 289 en het inlassen van een uitroepteken in 295.

305 Drie strofen van dit gedicht (2, 3, 5) zijn door Andries Pevernage op muziek gezet in zijn bundel *Livre quatrieme des Chansons...*, Anvers, 1591, nrs. 1-3 onder de titel 'Louange de la

ville d'Anvers'. Dit bevestigt Van der Noots verklaring dat onze beste componisten een beroep gedaan hebben op zijn teksten (MAES 5 e.v.).
De huidige versie van dit gedicht in de *PW*, hoewel later gepubliceerd dan Pevernages *Livre quatrieme*, is de oorspronkelijke tekst: hij vormt een sluitend geheel tegenover Pevernages fragmentaire keuze. De componist heeft uit het voorhanden gedicht enkele strofen gelicht, waarvoor de aanhef der oorspronkelijke tweede strofe, die thans als eerste fungeert, gewijzigd is. De rest van de tekst bleef onveranderd, zoals de volgende transcriptie bewijst (citaat volgens de tweede druk, André Pevernage, *Chansons a six, sept et hvict parties*, Anvers, 1607, 1-3):

CLio cha*n*tons disertement la gloire, I Et le beau los de la ville d'Anuers, I Faisons son los au temple de memoire, I Viur'à iamais par l'ardeur de mes vers.
DV peupl' aussi, & de la Republique, I Chanto*n*s l'ho*n*neur, & du noble Senat, I Ta*n*t moderé, ta*n*t sag' & magnifique, I Qu'il fait beau voir, si prude*n*t Magistrat.
CHantons aussi l'ho*n*neur des belles dames, I Ta*n*t richement ornées, de douceur, I Et de beautez, ta*n*t de corps que des ames, I Qu'o*n* ne leur peut donner assez d'ho*n*neur.

bien disante: éloquente Huguet, I, 572 (s.v. Bien disant)

307 *honnenr:* lees *honneur*

309 *resonner:* chanter Huguet, VI, 537 (s.v. Resonner)

313 *de la Republique:* du gouvernement Huguet, VI, 521 (s.v. Republique)

329 *rare...:* zie de verwijzing in 243

331 *Vrbs...:* aanpassing van de titels der paragrafen in *LvB*, 4 e.v.
antvepiae: lees *antverpiae*

Bejar (1593-1594)

Ontstaan

De elegie waarmee Van der Noot de Antwerpse magistraat in 1593 vereert, en die heel dit vel in beslag neemt, heeft de dichter reeds geruime tijd in portefeuille: in het rekwest aan de gemeenteraad, in dat college behandeld op 19 juni 1586, wordt immers reeds een passage

uit dit gedicht geciteerd (Prims 1937, 976-977). Hierin betoogt Van der Noot - zeer algemeen - de noodzaak de dichters te steunen en last hij - in schril contrast hiermee - enkele verzen van deze elegie in, waaruit het onbegrip van het Antwerps milieu tegenover zijn eigen kunst blijkt. Niet enkel dit fragment, maar reeds de hele prosopopee is klaar in 1586, want de betreffende verzen worden ingeleid door de volgende aankondiging: ‘En my van d'eene manier van volcke beclaghende, spreke ick met de maget Antwerpia in een seker verhael dese navolghende [verzen]’. Aangezien in het daarop volgend citaat enkel de klacht van de dichter vernomen wordt, heeft de vermelding van ‘de maget Antwerpia’ slechts zin wanneer ook haar optreden reeds in het gedicht geïncorporeerd is.

Tussen het fragment dat aldus in 1586 bekend gemaakt wordt en de uiteindelijk gepubliceerde tekst zijn slechts minieme verschillen opgetekend. Van der Noot heeft zijn tekst zonder twijfel grotendeels kunnen behouden om de onverminderde actualiteit: zowel in 1593 als in 1586 blijft het voor hem zinvol tegenover dit zelfde bestuurscollege te wijzen op de veronachtzaming waaraan hij van officiële zijde ten prooi valt.

Inhoud

- Exordium (30-41): een verzoek tot de magistraat van deze zo beroemde stad (captatio benevolentiae) om toe te horen.
- Narratio (42-205): na een bange droom ten gevolge van de algemene minachting der gerechtigheid gaat de dichter, in navolging van de klassieken, naar buiten om zich te zuiveren. Daar komt hem de maagd Antwerpia in deerniswekkende toestand tegemoet. Op zijn vraag naar de reden hiervan verhaalt zij hem het leed dat zij reeds jarenlang moet verduren en verzoekt hem tevens

dit te boek te stellen. De dichter zou dit verzoek zeer graag inwilligen, zegt hij, ‘woudt mijnen staet ghehengen’ (145). Inderdaad, Antwerpia is zelf de schuld van heel wat rampspoed die haar thans treft: als een echte stiefmoeder heeft zij de lof van haar zoon Van der Noot vergolden met ondankbaarheid en onbegrip. Heel wat vooraanstaanden beseffen de waarde van de dichter bij feestelijke gelegenheden, maar de ontnuchterende werkelijkheid doet hen dit inzicht vlug vergeten. Antwerpia vertroost hem met de hoop op steun vanwege de huidige magistraat.

Bronnen

50-53	=	Ronsard, *Compleinte a la Royne*, 27-32	(*STFM*, XII, 174)
56-61		*Continvation dv discovrs des Miseres de ce Temps*, 319, 323-328	(*STFM*, XI, 54)
77	=	*LvB*, 14, v. 175	
114-120	=	Ronsard, *Continvation dv discovrs des Miseres de ce Temps*, 331-336	(*STFM*, XI, 54-55)
147-155		*Elegie a Guillaume des Autels*, 157-162	(*STFM*, X, 357-358)
156		*Compleinte a la Royne*, 82	(*STFM*, XII, 177)
165	=	*Roelant vander Hegghen aen Brabant*, 124	(*OE*, [133])
172-176, 188-189	=	Ronsard, *Compleinte a la Royne*, 139-142	(*STFM*, XII, 179)
206-209	=	Muret, commentaar bij *Espovanté je cherche une fontaine* (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 75)	(*STFM*, IV, 111)
221-222	=	APOLOGIE 51-55	
222-223		333-335	
224-226	=	FARNEZE 307-308	

Varianten

160-166, 167, 172-191 zijn reeds geciteerd in een rekwest aan het Antwerps stadsbestuur (1586), opgenomen in Prims 1937, 976-977.

In de eerste passage (160-166) worden enkel twee woorden vervangen in 166.

In de resterende verzen zijn talrijke kleine wijzigingen aangebracht: 172, 173, 177, 178, 179, 181, 185, 188, 191.

Verklarende aantekeningen

1	*Veursinighe:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich)
5	*Blasius de Bejar* (°ca 1544 †Antwerpen 4 dec. 1630) Hij stamt uit een Spaanse familie en is heer van Westacker en Oosthoven. In de periode 1569-1617 is hij herhaaldelijk schepen en burgemeester van Antwerpen. Op 29 apr. 1574 draagt hij met 200 pond Art. bij in de lening voor de soldij der Spaanse soldaten. Bij open brieven van 22 apr. 1598 wordt hem de titel van ridder verleend. Lit.: AA, XXII, 219; Butkens, II, 510-519; Grafschriften, I, 106; Van den Leene, *4^{r}. *buyten:* zie STERCKHEYT 11
6	*Gilis Gerardi:* zie T'SHERTOGENS 30 *binnen:* zie STERCKHEYT 11 Bejar en Gerardi zijn opnieuw tot burgemeesters aangesteld op 9 mei 1593; zie Papebrochius, IV, 266. Voor het ontbreken van enige verdere biografische noot, zie de opmerking bij STERCKHEYT 6.
26	*Pentionarisen...:* voor de betekenis van deze en volgende ambten, zie STERCKHEYT 33 e.v.
27	*Officiers:* ambtenaren WNT, X, 96 (s.v. Officier) *d'Elegie...:* zie T'SHERTOGEN 49-70
28	*vromen:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)
31	*veursichtighlijc:* met doorzicht, met verstand MNW, IX, 1074 (s.v. Voresichtichlike)
35	*veurleden:* vroeger MNW, IX, 1013 (s.v. Voreleden)

36	*geacht sijn:* onderw.: *de beste Steden*; zij worden vermeld in bewuste tegenstelling tot Antwerpen, dat de dichters niet steunt.
37	*sulker:* nl. van zulke steden.
40	*werhael:* lees *verhael*
41	*vlider:* als voorgeplaatste possessieve genitief met uitgang -r naar analogie van andere vnw. WNT, VIII, 2045 (s.v. Lieden)
45	*som:* deels WNT, XIV, 2506 (s.v. Som)
47	*medt cranke leden:* heel ontsteld; deze omschrijving op basis van WNT, VIII, 91 (s.v. Krank) en WNT, VIII, 2012 (Lid), waar *leden* ter aanduiding van het hele lichaam wordt gebruikt.
48-49:	zeer nauwkeurige tijdsopgaaf: op 6 september.
49	*Van onsen Keyser goedt:* zie 214-215 *verbaest:* in de war WNT, XIX, 196 (s.v. Verbaasd)
50	*Strax:* Onverwijld WNT, XV, 2109 (s.v. Straks) *de Keysers poort:* de Sint-Jorispoort heette sinds 1545 ook Keizerspoort omdat Karel V in dat jaar door deze poort zijn plechtige intrede begonnen was; zie Hans Gerhard Evers, 'De weg gevolgd door de blijde inkomsten langs de straten te Antwerpen', in Irmengard von Roeder-Baumbach, *Versieringen bij blijde inkomsten gebruikt in de zuidelijke Nederlanden gedurende de* 16^{e} *en* 17^{e} *eeuw*, Antwerpen, 1943, 122.
52	*Na des Mercgrauen lyd':* Naar de Markgravelei; in 1546 kocht Gilbert van Schoonbeke een uitgestrekt landgoed, *Tgoet ter Beke*, gelegen buiten de Sint-Jorispoort in het kwartier *Loesane.* Hierdoor trok hij een aantal brede lanen, waaronder de *Marcgraveley*, een naam die op het ganse kwartier overging; zie Flor. Prims en Mich. Verbeeck, *Antwerpsch Straatnamenboek*, Antwerpen, 1938, 205; voor markgraaf = schout, zie STERCKHEYT 5.
53	*ergheringhs:* ergens WNT, III, 4191 (s.v. Ergerings)
55	*De veur-vaders:* zie 206 e.v. *Ghesicht:* visioen WNT, IV, 2205 (s.v. Gezicht)
57	*By Beer-schot:* het gebied, begrensd door Hoog Kiel in het Noorden, Markgravelei in

Noorden en Oosten, Wilrijk en Hoboken in het Zuiden en het Kielse Broek in het Westen; zie Floris Prims, *Antwerpen door de eeuwen heen*, Antwerpen, 1951, 139.
Over de concrete plaatsaanduiding in deze verzen leest men bij Theo Jan Beening, *Het landschap in de Nederlandse letterkunde van de renaissance*, Nijmegen, 1963, 50: ‘Het motief van de wandeling buiten de stad was reeds bekend in de middeleeuwse literatuur en is als zodanig dus niet typerend voor deze nieuwe lyriek. Wel zijn hier verrassend het gevoel van eenzaamheid op de wandeling, de behoeften om dit uit te klagen aan de natuur, en bovenal de determinatie van de plaats van de wandeling. Door de plaatsaanduiding krijgen de gevoelens een persoonlijker karakter en worden ze geloofwaardiger’. Dit is volkomen juist, maar niet enkel Van der Noots verdienste: in dezen volgt hij het patroon van Ronsard; zie de Bronnen van 50-53.

60 *widt en roodt:* de kleuren van het stadswapen, *in rood een zilveren burcht.* Men leze een identieke voorstelling in *Een Schoon Liedekens-Boeck...*bewerkt, toegelicht en ingeleid door W.Gs. Hellinga, 's-Gravenhage, 1941, nr. 177, v. 9-10: ‘Ons Borch is met rooskens becranst, Te wetene wit ende root’.

61 *croken:* vouwen WNT, VIII, 168 (s.v. Kreuk). De haveloze toestand van de verschijning kon Van der Noot niet enkel bij Ronsard vinden (zie Bronnen 56-61) maar ook bij Boëthius, *De Consolatione philosophiae*, I, prosa i, waar Philosophia eveneens met gescheurd gewaad opdoemt.

63 *poose:* tijdstip WNT, XII, 3385 (s.v. Poos)

64 *Veur:* Aan de voorzijde van MNW, IX, 427 (s.v. Veur) en MNW, IX, 927 (s.v. Vore)
baghen: kostbare stenen WNT, II, 862 (s.v. Bag)

66 *als de vrye:* voortreffelijk MNW, IX, 1312 (s.v. Vri); als + lidw. + gesubst. adj. = bijw.; zie WNT, Suppl. I, 977 (s.v. Als)

67 *van sye:* van zijde; satijn is een zijden of halfzijden glanzende stof WNT, XIV, 112 (s.v. Satijn)

68 *cappellen:* vlinders WNT, VII, 1441 (s.v. Kapel)
niet om verrijken: zeer rijkelijk; niet + om + inf. van een ww. dat met *ver-* van een bnw. is afgeleid WNT, IX, 1948 (s.v. Niet)

69 *blijken:* blinken, schitteren WNT, II, 2837 (s.v. Blijken)

70 *onder-cleedt):* men denke het haakje omgekeerd.

72 *asuririgh:* lees *asurigh*

73 *eruen:* streken WNT, III, 4165 (s.v. Erf)

75 *goedt:* prijswaardig bezit WNT, V, 330 (s.v. Goed) of koopwaar WNT, V, 331

76 *Di:* antecedent: *landen* (75)
meer...: bepaling bij *goedt* (75)

77 *ghebreken:* ontbreken WNT, IV, 488 (s.v. Gebreken)

85 *Persseaensche croon':* tiara; zie verder 211

87 *ghefrizeerdt:* gekruld WNT, IV, 4687 (s.v. Friseeren)

89 *deuhgden:* lees *deughden*

91 *wyn-brauwen:* wenkbrauwen MNW, IX, 2482 (s.v. Wijnbrauwe) en MNW, IX, 2658 (s.v. Wintbrawe)

93 *lack:* vergelijking om de bruinrode kleur van deze stof WNT, VIII, 924 (s.v. Lak)

94 *ghestreckt:* recht WNT, IV, 1824 (s.v. Gestrekt)
by maten: juist van pas WNT, IX, 58 (s.v. Bij mate)

100 *Somma:* Kortom WNT, XIV, 2503 (s.v. Somme)

101 *Venus:* de avondster
goedt: met weldoende invloed; zie VOORWERK 1580-1581 22

104 *saen:* snel MNW, VII, 41 (s.v. Saen)
Vesperus: zie 101

105 *de hemelsche:* de planeten; zie ARNESTO 28

107 *deghdt:* lees *deughdt*
Meestersse: opperste gebiedster WNT, IX, 436 (s.v. Meesteres)

115 *onder...troone:* op aarde WNT, XVII, 3239 (s.v. Onder...'s hemels troon)

118 *Sommighe:* Enige WNT, XIV, 2513 (s.v. Sommig)

128 *Antwerpia:* pas hier wordt haar naam voor het eerst vermeld.

135 *Eeen:* lees *Een*
recht: echt (als versterkend bijw.) WNT, XII, 3de stuk, 496 (s.v. Recht)

136 *cruys:* tegenspoed WNT, VIII, 420 (s.v. Kruis)

137 *Godt-saligh:* vroom WNT, V, 297 (s.v. Godzalig)

138 *als de vrye:* zie 66

139 *VWen:* lees *Vwen*

141 *deser wereldt ronde:* de aardbol WNT, XIII, 1066 (s.v. Ronde)

145 *Als...mocht:* Als enig ander ding, dat zou kunnen gebeuren
woudt...ghehengen: indien mijn toestand het gedoogt WNT, XV, 214 (s.v. Staat) en WNT, IV, 855 (s.v. Gehengen)

148 *straf:* bars, ruw WNT, XV, 2090 (s.v. Straf)

151 *oprecht:* echt WNT, XI, 1111 (s.v. Oprecht)

153 *soo saen:* heel spoedig MNW, VII, 41-42 (s.v. Also saen)
wer-om: weder (in tegenstelling tot een voorafgaande handeling) MNW, IX, 1946 (s.v. Wederomme)

156 *begost:* vorm met jonge syncope; zie A. van Loey, *Schönfelds. historische grammatica van het Nederlands*, Zutphen, s.d., 28, §30.

Vaderlandt: nl. in de *LvB*

157 *schon:* lees *schoon*

158	*soe goeden loon:* sarcastische omschrijving voor de 'cleyne somme van penningen' die hem de Brabantse Staten 'tot een oft twee reysen' hebben toegestuurd; zie Prims 1937, 969.
161	*Sede:* lees *Stede*
163	*begresen:* bespot WNT, II, 1433 (s.v. Begrijzen)
164	*weynicgh:* lees *weynigh*
166	*saen:* zie 104 *rooc:* als beeld der vluchtigheid, onduurzaamheid, onbestendigheid WNT, XIII, 1260 (s.v. Rook); vgl. *Ps.* 101:4
170	*heur: Heeren en Landen* (168) *heurder:* van de dichters
172-189:	zelfde klacht als in FARNEZE 275-285, maar hier rechtstreeks teruggaand op Ronsard.
173	*lackerlijc:* smakelijk (Brabantse vorm) WNT, VIII, 1517 (s.v. Lakker) en WNT, VIII, 1523 (s.v. Lekkerlijk)
174	*altemedt:* nu en dan WNT, II, 294 (s.v. Altemet)
177	*som:* soms WNT, XIV, 2506 (s.v. Som) *versworen:* afgezworen, verloochend MNW, IX, 110 (s.v. Versweren)
181	*vreemder landen lof:* een bedreiging, reeds geuit in MATTHIAS 181-187 en nog kort geleden, hoewel bedektelijk, in CHEFS 36-45.
183	*Pales:* godin van de Romeinse herders; zij levert het vee voor de festijnen, waarvan hier sprake is. *Pans:* Pan wordt hier vermeld als veldgod; *Pans gheschenck* is dus synoniem voor veldgewassen.
184	*Dianams...gauen:* het wild, als buit van de jacht. *Thetins:* de gaven van Thetis, de zeegodin, zijn vissen. *Pomonams:* Pomona is godin van de boomvruchten.
185	*Ceres:* eigenlijk de godin van de plantengroei; in dit vers door Van der Noot vermeld als schenkster van het bier; zie voor de associatie die hieraan ten grondslag ligt SWEERDTS 202. *Bassar:* epitheton van Dionysus; zie GAMBRINUS 71
187	*Pierides:* zie MATTHIAS 101

188	*verkouwen:* verkoelen MNW, VIII, 1943 (s.v. Vercouden); dit ww. is gekozen om zijn contrasterende werking tegenover *verwermt* (186)
190	*vol-schryuen:* volledig beschrijven MNW, IX, 881 (s.v. Volschriven)
191	*eyndelingh:* zie 124 *blynen:* lees *blyuen*
197	*Mercurius:* vermeld om twee functies. Allereerst is hij de boodschapper der goden, zodat het normaal is dat hij zulke tijding brengt (zie ook *CB*, 45 in *OE*, [146]); maar tevens is Mercurius god van handelaars en kooplieden, waardoor zijn komst bij Antwerpia hoopvolle perspectieven opent in verband met een economische opbloei.
200	*recht:* precies, juist (als versterkend bijw. voor een substantivisch naamw. deel van het gezegde) WNT, XII, 3de stuk, 497 (s.v. Recht)
201	*der Lauriren croone:* genitief, afhangend van *oorsake* (200), op dezelfde hoogte als *van de wel-daden* (200)
202	*verhael:* relaas MNW, VIII, 1786; Van der Noot gebruikt dezelfde term in zijn rekwest aan het schepencollege (1586): Prims 1937, 976.
203	*verplucken:* bestelen, afgeleid van WNT, XII, 2870 (s.v. Plukken)
206	*d'ouders:* de mensen uit de oudheid WNT, XI, 1550 (s.v. Ouder) *ghesicht:* zie 55
206-209:	bron hiervoor is de volgende commentaar van Muret (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 75): ‘Les anciens, quand ils auoient veu par nuict quelque mauuais songe, souloient au matin s'en expier, c'est à dire purger, & nettoyer, se lauans dans quelque fontaine, ou dans la mer:

comme fait Circe au quatriesme d'Apolloine:...ἔνθα δε χιρχην Ι Ευρον ἁλος νοτίδεσσι χάρη ἐπιφαιδρυνὸυσαν. Ι Τοῖον γὰρ νυχἰοισιν ὀνειρασιν ἐπτοίητο'.

207 *Apolloine:* Apollonius van Rhodus (°Alexandrië ca. 295 v. Chr. †Rhodus ca. 235)
Auteur van het epos *Argonautica* en opvolger van Zenodotus aan het hoofd der bibliotheek te Alexandrië. Het citaat van Muret is *Argonautica*, IV, 662-664.

210 *Cappellen:* zie 68

211 *onser Vrouwen toren:* de toren van de O.L. Vrouwkathedraal
ghefatsonneert: gemodelleerd WNT, III, 4392 (s.v. Fatsoeneeren)
dryvoudighe: de toren bezit inderdaad drie geledingen
der Coningen...: de meest waarschijnlijke bron hiervoor is Xenophon, *Cyropaedie*, VIII, iii, 13, ofwel Plutarchus, *Vita Artaxerxis* in de vertaling van Jacques Amyot, die net op deze plaats uitvoeriger is dan het origineel; zie Plutarque, *Les vies des hommes illustres.* Traduction de Jacques Amyot. Texte établi et annoté par Gérard Walter, s.l., s.d., II, 964: '...sa tiare, qui est le haut chapeau royal à la persienne'.

213 *ghoeden:* koopwaar WNT, V, 331 (s.v. Goed)

214 *elders:* nl. in PARDO 386-389

216 *Vaderlanden:* naast Brabant het geheel der Nederlanden
der goeder Steden: 'waarin *goed* oorspronkelijk eene welwillende uitdrukking was van de rechtstreekse betrekking tot een heer' WNT, V, 302 (s.v. De goede stad)

219 *landen (*2de maal): een georganiseerd staatkundig geheel

220 *qualijck:* zie APOLOGIE 198 en de Bronnen

221 *gheschuymde:* geroofde WNT, XIV, 1158 (s.v. Schuimen); term uit APOLOGIE 17

222 *roedende:* rukkend WNT, XIII, 694 (s.v. Roeien, roeden)
de palen: het grondgebied WNT, XII, 21 (s.v. Palen)

224 *Patritius:* zie ARNESTO 49

225 *Senen:* Siëna

227 *ghemeyne:* waarmee hij iedereen ten dienste staat WNT, IV, 1362 (s.v. Gemeen)

228 *Patritius:* voor de geladenheid van dit woord, zie TITELVEL 1580-1581 5

Vrouwen (1589-1590)

Ontstaan

Dit vel is als een der eerste uit de produktie van 1589 samengesteld. Nadat Olympia in het middelpunt van de belangstelling geplaatst is in de uitvoerige Nederlandse ode, wordt zij eveneens gehuldigd in het aansluitende Latijnse lofdicht.

Inhoud

- Ode aan de Brabantse dames, en meer bepaald aan Olympia (6-411)
  Na een korte begroeting tot het Brabantse zwakke geslacht in het algemeen (6-15) gaat de dichter over tot de lofprijzing van Olympia. Na een algemene impressie van haar stralende schoonheid (17-63) worden achtereenvolgens haar (65-78), voorhoofd (80-100), wenkbrauwen (102-115), ogen (117-126), gelaat (128-152), mond (154-200) en neus (202-211) geroemd. Daarop verklaart de dichter zich onmachtig om haar verdere schoonheid ten volle te loven (213-243), zodat hij voor de beschrijving van Olympia's hals (244-248), borsten (250-256) en ledematen (257-274) doorgaans een beroep doet op mythologische vergelijkingen. Meer opgelucht voelt Van der Noot zich wanneer hij daarna een poging onderneemt de talloze deugden van zijn geliefde op te sommen (276-337). Nadien brengt hij de Brabantse dames onder in het gevolg van Venus' triomfstoet (339-374). De dichter besluit met de wens dat God hen allen, verlost van ondeugdelijk gezelschap, in zijn hemelse zaligheid wil opnemen (376-411).
- Carmen door Nicolaus de Meyere (415-434)

Verheug u, liefdesgoden! Van der Noot heeft immers een wonderschone geliefde gevonden, te recht Olympia (de hemelse) genoemd. Haar gelaat is vriendelijk, haar wangen zijn gaaf. Haar adem is rozengeur en haar ogen schitteren als sterren. Indien men haar vingers, handen en haartooi zou aanschouwen, kon men denken dat Venus nauwelijks zulke bekoorlijkheden bezit. Haar lippen vragen om tedere kussen; haar borstjes, witter dan zwanen of besneeuwde toppen, zijn geschapen voor liefkozingen. En wie kan haar overige ledematen ten volle beoordelen of zelfs maar vermelden? Dergelijke aangelegenheden moet men door het hart benaderen, meer dan in het verstand. Aan haar alleen denkt Van der Noot; enkel zij is in zijn hart gegrift; nooit zal zij uit zijn binnenste kunnen gerukt worden, zolang hem dit vergankelijk leven gegeven wordt om ervan te genieten. God verlene hem een zalig hiernamaals om in staat te zijn de verlangde liefde te bezitten.

Bronnen

65	=	Ronsard, *Elegie a Janet peintre du Roi*, 13	(*STFM*, VI, 152)
81		25	153
91-95		86-88	155-156
102-104		39-40	154
106-107		46	
117-121		50-51	
139-144		100-101	156
155		90	
159-161		96-97	
162		102	
165-167		105	
170-171		108	157
202-203		74-76	155
207-209		81-84	
245-246		111	157
244, 247		115-116	
247-248	=	*CB*, 761-762	(*OE*, [212])
250-252	=	Ronsard, *Elegie a Janet peintre du Roi*, 141-142	(*STFM*, VI, 158)
254	=	*CB*, 780	(*OE*, [212])
257	=	Ronsard, *Elegie a Janet peintre du Roi*, 120	(*STFM*, VI, 157)
		CB, 755	(*OE*, [210])
258	=	Ronsard, *Elegie a Janet peintre du Roi*, 145	(*STFM*, VI, 158)
259-260		122	157

261			175-176	160
265-269			167-169	159
270-274			163-166	
302-311			123-126	157
379	=	*Het Bosken. Liedeken*, 37		(Smit-Vermeer, 86)

Verklarende aantekeningen

1	*Eerlijke:* eerbare WNT, III, 3908 (s.v. Eerlijk)
8	*den derden troone:* de derde hemel MNW, VIII, 709 (s.v. Trone). Gerekend vanaf de aarde beheerst de planeet Venus na de maan en Mercurius de derde hemelsfeer; zie F. Lippmann, *The seven planets.* Translated by Florence Simmonds, London..., 1895, 1.
13	*in t' ghemeene:* in het algemeen WNT, IV, 1374 (s.v. In het gemeen)
14	*weene:* ellende MNW, IX, 2032 (s.v. Ween)
20	*Vesper:* de planeet Venus als de zeer heldere avondster *in t'uerciren:* in schittering; letterl.: in het mooi worden MNW, VIII, 2429 (s.v. Versieren)

26 *v-lie licht:* en aan u, dames, mededeelt van haar licht (= schoonheid), zoals Vesper dit doet tegenover de overige sterren.

30 *licht:* licht verspreidt WNT, VIII, 1964 (s.v. Lichten); beeldspraak o.v. 17 e.v.

31 *alst...:* als de dag helder aanbreekt WNT, III, 2234 (s.v. Het daagt)

33 *ghesticht:* in verheven stemming gebracht WNT, XV, 1575 (s.v. Stichten)

36 *Verlichten:* zowel in de zin van ‘licht doen schijnen op’ (zie vorige beeldspraak in 17 e.v., en 30) als ‘met betrekking tot geest en gemoed’ MNW, VIII, 2023, 2025 (s.v. Verlichten)

37 *wije:* lees *wijc*

38 *uerdonkerdt:* verduisterd MNW, VIII, 1622 (s.v. Verdonkeren); beeldspraak natuurlijk in functie van *Verlichten* (36) en zijn antecedenten.

39 *Seine, Ryn:* vermeld omdat Van der Noot zijn geliefde ook in het Frans en het Duits bezongen heeft; de waterlopen worden wel aan het woord gelaten om de profetische kracht van de antieke stroom- en zeegoden; zie reeds Horatius, *Carmina*, I, xv.

41 *spel:* nl. op zijn lier; ‘instrumentale muziek’ WNT, XIV, 2685 (s.v. Spel)

44 *veur-beeldt:* ἰδέᾶ; vgl. het citaat uit Plant. in MNW, IX, 950 (s.v. Vorebeelt)

46 *Den Aerdt:* De natuur, als scheppende kracht WNT, Suppl. I, 234 (s.v. Aard)
ghehinghen: toelaten, mogelijk maken WNT, IV, 855 (s.v. Gehengen, gehingen)

49 *swaer:* treurig MNW, VII, 2469 (s.v. Swaer)

52 *Niet...:* Volstrekt niets hebben WNT, V, 1404 (s.v. Niet een haar)

59 *bouen schreuen:* bovenmate WNT, XIV, 1009 (s.v. Boven schreven)

60 *Nature:* de natuur als het beginsel van alle scheppende kracht WNT, IX, 1612 (s.v. Natuur); vgl. *Aerdt* (46)

62 *J...:* indien zij nog zulk een (= J) mens in het leven zou willen roepen

65 *haer:* onderw. van *vercierdt* (66)

66 *aensicht:* lijd. voorw. van *vercierdt*
bat: beter WNT, II, 1066 (s.v. Bat)

68	*ghemanierdt:* verzorgd WNT, IV, 1349 (s.v. Gemanierd)
69	*Gracien:* de gezellinnen van Venus; zie VOORWERK 1580-1581 125
71	*gheschoffierdt:* mishandeld WNT, XIV, 763 (s.v. Schoffeeren); hier: beroofd van mijn gemoedsrust.
74	*hy:* Cupido, bedoeld met *Liefde* (69)
77	*brandt:* fakkel WNT, III, 1042 (s.v. Brand); evenals pijl en boog een attribuut van Cupido.
76-78:	in feite zelfde constatering als in 17-26: Olympia bezit de volheid der schoonheid, waarvan aan de overige dames uitgedeeld wordt.
81	*wel gheraeckt:* mooi MNW, IX, 2106 (s.v. Welgeraect)
82	*van...:* door het hemelse Wezen, door God MNW, IX, 2351 (s.v. Wesen)
87	*drux tempeeste:* ellende van het verdriet WNT, III, 3492 (s.v. Druk) en WNT, XVI, 1466 (s.v. Tempeest)
91	*daer op:* op haar voorhoofd
93	*als de vroede:* wijselijk; als + lidw. + zelfst. gebezigd adj. = bijw.; zie F.A. Stoett, *Middelnederlandsche Spraakkunst. Syntaxis*, 's-Gravenhage, 1923, 76, §116.
97	*sijnder:* van Cupido
99	*beuen:* trillen (van begeerlijkheid?) WNT, II, 2327 (s.v. Beven)
104	*wijn-braukens:* wenkbrauwen; zie BEJAR 91
105	*ghehooghdt:* versterkt (van kleuren) WNT, VI, 1029 (s.v. Hoogen)
107	*boghe:* zie 77 *ghewracht:* vervaardigd MNW, IX, 2272 (s.v. Werken)
111	*in t'sweerelts eruen:* binnen deze wereld ('erf' + subst. in 2de nv. heeft geen andere betekenis dan dit laatste znw.) WNT, III, 4165 (s.v. Erf)
119	*troone:* uitspansel WNT, XVII, 3240 (s.v. Troon)
120	*Laten...toe:* Wijzen...toe WNT, XVII, 521 (s.v. Iemand iets toelaten)

122	*Venns:* lees *Venus*
126	*het eerdtsche pleyn:* de aarde WNT, XII, 2514 (s.v. Het aardsche plein)
130	*lichte:* helder WNT, VIII, 1936 (s.v. Licht); herneming van de stelling in 18
131	*als de ghestichte:* op een verheffende manier, op een wijze die de toeschouwer zedelijk verheft WNT, XV, 1575 (s.v. Stichten); voor de constructie met 'als', zie 93
135	*bemalen:* beschilderen WNT, II, 1756 (s.v. Bemalen); zie voor een dergelijke invloed van Venus op de natuur GEORGES 65 e.v.
139-144:	zie ook *CB*, 763-767 (*OE*, [212])
143	*ver-seldt:* vergezeld MNW, VIII, 2401 (s.v. Versellen)
144	*Liefden:* cupidootjes WNT, VIII, 2075 (s.v. Liefde)
156	*sinnen:* zintuigen MNW, VII, 1136 (s.v. Sin)
162	*peerlen:* slaat op de tanden
163	*T'wee-randich:* nl. met twee rijen (tanden)
166	*aerdighlijc:* kunstig WNT, Suppl. I, 264, 265 (s.v. Aardiglijk, aardig)
167	*leuen:* subst.
169	*bat:* zie 66 *dat:* lees *dan*
171	*versch:* fris, nieuw MNW, VIII, 2329 (s.v. Versch); de keuze van dit adj. is enkel te verklaren door de wetenschap dat men vroeger koraal als een gewas beschouwde WNT, VII, 5579 (s.v. Koraal)
178	*verrnren:* lees *verruren:* bewegen MNW, VIII, 2301 (s.v. Verroeren)
182	*eertsche pleyn:* zie 126
185	*medt ghemake:* zonder moeite WNT, IV, 1339 (s.v. Met gemak)
188	*hoot:* hoofd (gewestelijke vorm) WNT, VI, 937 (s.v. Hoofd, hood)
191	*queel':* kwijn, treur, (in toepassing op minnepijn) WNT, VIII, 751, 752 (s.v. Kwelen)
192	*deughdt:* kuisheid WNT, III, 2444 (s.v. Deugd)
193	*ver-sinnen:* bevatten MNW, VIII, 2436 (s.v. Versinnen)

194	*recht:* helemaal WNT, XII, 3de stuk, 495 (s.v. Recht) (als versterkend bijw. bij een ww.) *Bekinnen:* begrijpen WNT, II, 1574 (s.v. Bekennen)
196	*segh:* verhaal MNW, VII, 909 (s.v. Seggen) *schoone:* schoonheid WNT, XIV, 825 (s.v. Schoon)
197	*kunstighlhc:* lees *kunstighlijc*
198	*Op sijn maten:* volgens de juiste afmetingen, volgens evenredige verhoudingen WNT, IX, 58 (s.v. Maat) *ten toone:* van aanblik WNT, XVII, 1214 (s.v. Ten toon)
199	*Dat:* betrekk. vnw., antecedent: *aensichts* (196) *onder den troone:* op aarde MNW, VIII, 711 (s.v. Onder den trone)
200	*on-steldt:* ontroert WNT, X, 1988 (s.v. Ontstellen)
203	*schonder:* lees *schoonder*
206	*ghepast:* op de juiste plaats aangebracht WNT, XI, 689 (s.v. Passen)
208	*ghestreckt:* strak gelegd WNT, XV, 2167 (s.v. Strekken)
214	*rhke:* lees *rijke*
225	*dranc:* de nectar; zie WONSEL 154
226	*vroet:* wijs, geleerd MNW, IX, 1384 (s.v. Vroet), gewoon adj. bij Pallas Athene, godin van de wijsheid; zie CRABBE 338
228	*t'onvreden:* in onrust WNT, X, 2178 (s.v. Te onvreden)
229	*vindende:* beschouwend MNW, IX, 506 (s.v. Vinden)
231	*aerdighlhc:* lees *aerdighlijc:* zie 166 *besneden:* gevormd, gemodelleerd WNT, II, 2061 (s.v. Besnijden)
233	*Aert:* zie 46
236	*op t'ghesondtste:* in de meest welvarende toestand WNT, IV, 2241 (s.v. Gezond)

239 *Pigmalion:* Pygmalion, een Grieks beeldhouwer die verliefd werd op een door hem zelf vervaardigd vrouwenbeeld en het tot zijn vrouw maakte, nadat het door Aphrodite bezield was.

241 *ten toone:* zie 198

242 *beldt:* Brabantse vorm WNT, II, 1275 (s.v. Beeld)

247 *ghemeene:* alledaags WNT, IV, 1370 (s.v. Gemeen)

250 *leuen:* bewegen WNT, VIII, 1723 (s.v. Leven)

253 *ghepast:* zie 206

255 *Venns borstens:* lees *Venus borstkens*

256 *Apelles:* hofschilder van Alexander de Grote. Zeer bekend was zijn schilderij van Aphrodite Anadyomene (zie CRABBE 8), dat sedert Augustus in de tempel van Caesar te Rome bewaard werd; zie *De katholieke encyclopaedie*, II, 314 (E.v. Laere)
maelde: schilderde WNT, IX, 145 (s.v. Malen) (dit vb. als citaat)
vast: goed WNT, XVIII, 648 (s.v. Vast)

257 *Junon:* toespeling op het homerisch epitheton der 'blankarmige' Hera

259 *Aurorams:* bij Homerus heet Eos 'roosvingerig'

260 *vreedt:* ruw voor het gevoel MNW, IX, 2860 (s.v. Wreet)

261 *Thetis:* een zeegodin, dochter van Nereus, echtgenote van Peleus en moeder van Achilles.

262 *reyn:* nuchter verklaard bij Alciati, 495: '*alba Thetis*] Dea maris, quae quia semper in aquis habitet, pedes albissimos dicitur habere a Poëtis'.

265 *Om:* Rondom WNT, X, 133 (s.v. Om)
braeyen: kuiten WNT, III, 952 (s.v. Braai) en WNT, III, 979 (s.v. Brade)
sterck in macht: pezig; afgeleid van WNT, IX, 70 (s.v. Macht)

268 *Monterlijc:* levendig WNT, IX, 1091 (s.v. Monter, monterlijk); hier: soepel.
tot verfrayen: een detail dat haar verfraait; betekenis op basis van Kil., 706 (s.v. Ver-fraeyen), waarnaar ook verwezen wordt in MNW, VIII, 1719 (s.v. Verfraeyen)

270 *vol trouwen:* voorwaar MNW, VIII, 736 (s.v. Trouwe)

271 *gheheel:* gaaf WNT, IV, 811 (s.v. Geheel)

272 *dien:* dijen WNT, III, 2594 (s.v. Dij) (dit vb. als citaat)

273 *houwen:* stutten, dragen WNT, VI, 1141 (s.v. Houden) (dit vb. als citaat)

278 *Vor:* lees *Voor*

282 *ghelijc:* tegelijkertijd WNT, IV, 1169 (s.v. Gelijk) en in dezelfde mate WNT, IV, 1170

283 *pertte:* list WNT, XII, 1348 (s.v. Pert) en WNT, XII, 525 (s.v. Part); zie een parallelle zegging in PEETERS 249

284 *smertte:* ongemak WNT, XIV, 2068 (s.v. Smart); d.w.z. zonder met elkaar in conflict te komen.
In 288-290 worden de vier kardinale deugden opgesomd in deze volgorde: prudentia, fortitudo, iustitia, temperantia.

297 *queeldt:* zie 191
beefdt: zie 100

300 *deurschoteu:* lees *deurschoten*

303 *stout:* veel aandurvend in de kunst WNT, XV, 2020 (s.v. Stout)

310 *beclijuen:* standhouden WNT, II, 1604 (s.v. Beklijven)

311 *beschamdt:* lees *beschaemdt*
Jc...: Ik zou te schande gemaakt worden WNT, XVIII, 336 (s.v. Vallen) en WNT, II, 1942 (s.v. Beschaamd)

312 *Antistrope:* lees *Antistrophe*

316 *stelle:* lees *stellen*

319 *scijoonste:* lees *schoonste*

320 *Die:* antecedent: de kwaliteiten, opgesomd in 317-319

322 *Die:* antecedent: *trouwe* (318) en *liefde* (319)

326	*sijns...:* zijn hemelse woning ('straat' als woonplaats) WNT, XV, 2058 (s.v. Straat)
332	*eu:* lees *en*
333	*Heere:* Christus
334-335:	*Ps.* 112:2-3
337	*strijdt:* betwisting WNT, XVI, 8 (s.v. Strijd); d.w.z. laat iedereen Gods almacht erkennen.
339	*Princerssen:* zie 35; ook kan de oude rederijkersterm in de laatste strofe van het refrein onbewust (?) nog een rol gespeeld hebben, want dit is de beginregel van de voorlaatste strofe; WNT, XII, 4223 (s.v. Prinses, princers(s)e)
346	*Daer...:* constr.: Daer deur mijn duyfken Kan lauen En in deughden doen drauen uwen Vander Noot.
347	*in...drauen:* naar...streven WNT, III, 3265 (s.v. Naar iets draven)
348	*uwen:* hij is immers ook de zanger van alle Brabantse dames blijkens de titel van deze ode.
350	Voor de mogelijke bronnen van deze voorstelling, zie GEORGES 50
351	*gal':* wrok, haat WNT, IV, 144 (s.v. Gal); uitdrukking om de voorstelling van de duif als voorbeeld van zachtheid en verliefdheid WNT, III, 3560 (s.v. Duif)
352	*ongheloghen:* stellig, zonder twijfel WNT, X, 1617 (s.v. Ongelogen)
353	*onbedrogen:* niet bedriegelijk; afgeleid van WNT, II, 1221 (s.v. Bedrogen)
356	*Vrouken:* voor diminutieven op *-kijn, -ken* zonder *-e* in het meervoud, zie A. van Loey, *Middelnederlandse spraakkunst. I. Vormleer*, Groningen-Antwerpen, 1960, 13.
358	*sonder sneuen:* voorwaar WNT, XIV, 2326 (s.v. Zonder sneven)
359	*stillic:* zonder veel contact met de ondeugdelijke buitenwereld WNT, XV, 1693 (s.v. Stillijk, stil)
361	*Swaentkens, duyfkens* (362): vergelijking om de eigenschappen waarop gezinspeeld wordt in 351
364	*hoedt:* krans WNT, VI, 786 (s.v. Hoed)
377	*vry:* voortreffelijk MNW, IX, 1312 (s.v. Vri)

379 *wachten veur:* beschermen tegen MNW, IX, 1496 (s.v. Wachten)

381 *v:* de Brabantse dames

382 *heur: mijn Swaentken* (378), Olympia

383 *Eynden:* eenden, voor: het gezelschap der dwazen WNT, III, 3820 (s.v. Eend)

384 *Gansen:* als symbool voor domheid en plompheid WNT, IV, 245 (s.v. Gans)
drachten: schepsels WNT, III, 3218 (s.v. Dracht)

389 *Kosmicam:* als symbool van de wereldse, bandeloze liefde, in tegenstelling tot de deugdzaamheid der geëerde dames.
haest: zonder dralen WNT, V, 1480 (s.v. Haast)

390 *Radamantoms eynden:* naar de plaats in de onderwereld waar eenieder gevonnist wordt volgens zijn daden op aarde. Rhadamanthus, zoon van Zeus en Europa, is een der drie rechters in de onderwereld.
eynden: streken (meest verafgelegen) WNT, III, 4021 (s.v. Eind)

394 *sonder sneuen:* zie 358

395 *Olympiadis:* adj., hemels (neologisme)

396 *wel ghedaen:* mooi MNW, IX, 2102 (s.v. Welgedaan)

404 *Beurijdt veur:* Behoed tegen WNT, II, 2362 (s.v. Bevrijden)

407 *sonder schamen:* zonder ons te moeten schamen om smetten der zonde, dus als gelukzaligen (reeds geïmpliceerd in de toestand van hun lichaam, vermeld in 406)

410 *deur Christum:* die als rechter zal optreden; zie *Matth.* 24:30 e.v.

414 *Nicolaum de Meyere:* zie DENNETIERES 53
carmine Phaleucio: het *carmen Phaleucium* of *Phalaecium* is samengesteld uit elflettergrepige verzen, elk bestaande uit achtereenvolgens een spondeus (- -), een dactylus (- ∪ ∪) en drie trocheeën (- ∪) Forcellini, IV, 653 (s.v. Phaleucius) en IV, 651 (s.v. Phalaecius)

415 *GAvdete:* het beginvers is een navolging van Catullus, III, 1, het bekende gedicht op de dood

	van Lesbia's lievelingsvogel. Enkel het eerste woord (Lugete) is vervangen door zijn tegendeel naar de inhoud.
433-434	vormt een parallel slot met de laatste strofe van de voorgaande ode.

Deybarra (1593-1594)

Ontstaan

Dit vel is rond dezelfde tijd ontstaan als INKOOMSTE en ARNESTO: de personages die hierin gehuldigd worden zijn werkzaam in de hoogste regionen der administratie, in de onmiddellijke nabijheid van Ernst van Oostenrijk, wat bij twee figuren uitdrukkelijk vermeld wordt (94, 135). Aangezien zij met de landvoogd doorgaans te Brussel verblijven, en dus gezamenlijk te Antwerpen enkel bij Ernsts blijde inkomst aldaar kunnen opgetreden zijn, moet Van der Noot dit vel samengesteld hebben in dezelfde periode als zijn begroeting aan de nieuwe gouverneur. Trouwens, net zoals ARNESTO en INKOOMSTE draagt ook dit vel de sporen van de haast waarmee Van der Noot te werk gegaan is: meer dan de helft der aanwezige verzen is tweedehands (zie Bronnen; men vergelijke met INKOOMSTE en ARNESTO) en daarbij nauwelijks aangepast aan de geëerde personages.

Inhoud

- Ode aan Estevan de Ibarra (4-43)
  Zie CASTRO 4-51.
- Sonnet voor Leonardo Rotulo Carillo (47-60)
  Tal van deugden hebben bij Carillo een onderkomen gezocht. Eveneens hebben verschillende godheden hem begiftigd met hun kenmerkende eigenschappen. Voegt men daarbij Carillo's mildheid, dan is het duidelijk dat Van der Noot diens lof overal moet verkondigen.
- Ode voor dezelfde persoon (63-76)
  Deze Nederlandse ode bezit dezelfde strekking als het Franse sonnet, maar ten overvloede wordt hier nog Carillo's dichterlijke begaafdheid geroemd.
- Ode aan Sebastien Westernacher (96-131)
  Lofprijzing van Westernacher om zijn talloze gaven. Speciaal gememoreerd wordt zijn voorkomendheid, vooral tegenover dichters. Hierom ook moge Van der Noot alle zorg laten varen.
- Ode voor Albert Fugger (137-152)
  Eerder zullen heelal en wereld ophouden te bestaan dan de lof, die de dichters weten te schenken.
- Ode aan Olympia (162-187)
  Een lofzang terwille van de deugden die haar sinds de geboorte ingestort zijn.

Bronnen

4-33	=	CASTRO 4-33	
34-35			38-39
36-43			44-51

87-92	=	Magny, *A Iean Bertrand*, 209-214 (Olivier de Magny, *Les odes* [ed. Prosper Blanchemain], Lyon, 1876, 109)
95-131	=	TASSIS 92-128
137-140	=	Tahureau, *A Gilles l'Hvyllier*, 1-6 (Jacques Tahureau, *Les poesies*, Paris, 1574, 49^{v})
142		7-9
145-146		13-18 (Tahureau, *Les poesies*, 50^{r})

Varianten

In de twee langere gedichten, overgenomen uit vroegere *PW*, is de tekst slechts tweemaal verbeterd: 28, 111; in de resterende varianten is enkel de naam of de betiteling der geëerde personages aangepast: 16, 19, 20, 27, 96, 107, 119, 122.

Verklarende aantekeningen

1 *Esteuan Deybarra:* Estevan de Ibarra
Op 28 sep. 1592 zendt Filips II zijn secretaris Ibarra naar de Nederlanden om er als secretaris van Ernst van Oostenrijk te fungeren en om er tevens de financiële toestand te onderzoeken. Zijn instructies komen hierop neer, dat hij de Spaanse heerschappij moet helpen beveiligen, ook tegen het Nederlands landsbelang in. Ibarra moet de nieuwe gouverneur in dezelfde richting manipuleren. Na de komst van Ernsts opvolger, aartshertog Albrecht van Oostenrijk, verlaat Ibarra de Nederlanden in mrt. 1596.
Lit.: Léon van der Essen, *Alexandre Farnèse, prince de Parme, gouverneur général des Pays-Bas (1545-1592)*, Bruxelles, 1933-1937, V, 372, 385; NNBW, III, 422 (Haak).

44 *Leonardo Rotulo Carillo:* lid van een beroemd Spaans geslacht, waaruit nog andere literatoren stammen; zie Nicolaus Antonius, *Bibliotheca hispana nova sive hispanorum scriptorum qui ab anno MD. ad MDCLXXXIV. floruere notitia*, Matriti, 1783-1788, I, 15 en Johann Heinrich Zedler, *Grosses vollständiges Universal Lexicon aller Wissenschaften und Künste*, Halle-Leipzig, 1733, V, 831-833.

45 *M^{ie}:* lees *M^{te}*

50 *font...demourance:* séjournent, habitent Huguet, II, 794 (s.v. Demourance) en Huguet, II, 785 (s.v. Faire demeurance)

51 *le Dieu d'eloquence:* Mercurius

52 *rage:* fureur poétique Huguet, VI, 318 (s.v. Rage)

54 *son mieux:* ce qu'on a de meilleur Huguet, V, 263 (s.v. Son mieux)
voire: même Huguet, VII, 503 (s.v. Voire)

57 *Ains:* Mais Huguet, I, 140 (s.v. Ains)
darder: vgl. voor dit beeld STEVART 47

60 *voz:* verklaard in 82-83: Carillo is zelf dichter.

64 *vroom:* eerlijk MNW, IX, 1399 (s.v. Vrome)

70 *Aonides vloedt:* Aganippe; de muzen heten *Aonides* naar de oude stam der Aones die aldaar gevestigd was; zie *Der kleine Pauly*, I, 417.

71 *vromen:* voordeel MNW, IX, 1400 (s.v. Vrome)

75	*Atropos:* (genit.) de schikgodin die de levensdraad doorknipt.
84	*en el quinto de las Olimpiados:* in dit geval zou de Spaanse poëzie nog voor de Italiaanse ter sprake komen; zie ETTEN 162. *primerro:* lees *primero*
87-92:	de originele tekst van Magny is door Van der Noot gewijzigd in 87, 91 en 92, maar nooit in de rijmwoorden.
92	*dessus:* sur Huguet, III, 120 (s.v. Dessus)
93	*Sebastien VVesternacher* Hij is secretaris van Ernst van Oostenrijk en tegelijk vertrouwensman van keizer Rudolf II in de Nederlanden. In 1595 correspondeert hij met Lipsius. Lit.: BN, VI, 648; Fernand Donnet, 'Variétés campanaires (deuxième série)', in *Annales de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique* 61 (1909), 6e série, tome I, 278; NNBW, III, 356; Torrentius, III, 580; Aloïs Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet, *Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564-1606*, Anvers, 1968, 200.
96 e.v.:	deze ode doet thans reeds voor de derde maal dienst in de *PW*, na LIEFVELT [1] Bi (b), 2^{r} en TASSIS 92-128; telkens wordt dit stuk opgedragen aan personages die ongeveer dezelfde functie bekleden.
102	*vouer:* désirer Godefroy, VIII, 277 (s.v. Voer, vouer)
106	*Mignon:* Ami intime Huguet, V, 265 (s.v. Mignon)
110	*vertuéux:* lees *vertueux*
111	*humain:* als subst.

116 *gentil:* noble (moralement) Huguet, IV, 301 (s.v. Gentil)

120 *vn autre Mercure:* een andere beschermheer (Mercurius staat hier vermeld als god van de redenaars; vgl. 51)

121 *prendre la cure:* prendre soin Huguet, II, 684 (s.v. Prendre la cure de)

122 *fauteur:* protecteur Huguet, IV, 53 (s.v. Fauteur)

123 *honneur:* ornement Huguet, IV, 497 (s.v. Honneur)

127 *au besoing:* dans le besoin, au moment où l'on a besoin de quelqu'un Huguet, I, 559 (s.v. Au besoin)

130 *Or sus!:* Eh bien! Godefroy, VII, 608 (s.v. Or sus)
mangré: lees *maugré*
ans...suruiuants (131): dit rijmpaar is ontleend aan MATTHIAS 288, 290.

131 *suruiuants:* qui vivent plus tard Huguet, VII, 150 (s.v. Survivre)

132 *der vromer:* van de rechtschapenen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

133 *Der seluer:* gen. mv.; parallelle constructie met 132

134 *Albert Fucker:* Albrecht Fugger (†1614) Zoon van Max uit de Linie Nordendorf. In juli 1598 reist hij naar Madrid om er de belangen van het handelshuis te verdedigen, wat hem blijkbaar gelukt is.
Lit.: Ernst Hering, *Die Fugger*, Leipzig, (1942), 304.

137 *le chariot:* de Wagen, andere naam voor het sterrenbeeld van de Grote Beer.
que: voor qui (ond.) Huguet, VI, 269 (s.v. Que)

140 *Tournera:* Changera Huguet, VII, 281 (s.v. Tourner)
tost: vite Huguet, VII, 272 (s.v. Tost)

144 *la Soygne:* het Zoniënbos
serfs: cerfs
wide: lees *vuide*

145 *gentils:* zie 116

151 *vn auant ieu:* une prélude Huguet, I, 426 (s.v. Avant-jeu); Van der Noot beroept zich herhaaldelijk op dit verontschuldigend argument; zie Inleiding.
seiour: retard Huguet, VI, 748 (s.v. Sejour)

153	*aen:* blijkbaar uitgesproken met lange vocaal DW, I, 284 (s.v. An) *schriebt:* een spelling die wel eens in het Middelduits voorkwam DW, IX, 1690 (s.v. Schreiben)
155	*Deurluchticheyt:* Durchlaucht DW, II, 1646 (s.v. Durchleuchtigkeit); het voorz. wordt in Schwabenland en in Rheinfranken *dur* gespeld DW, II, 1568 *Cammerrer:* spelling zonder umlaut ook bij Luther DW, V, 117 (s.v. Kämmerer) *ect.:* lees *etc.*
172	*soussy:* soucie Huguet, VII, 67 (s.v. Soussie)
176	*gentil:* où il y a de la noblesse morale Huguet, IV, 301 (s.v. Gentil)
182	*Vertu:* het algemene begrip tegenover de twee kardinale deugden in 175 en 177.
189	*qu':* que voor qui (ond.) Huguet, VI, 269 (s.v. Que)

Fuentes (1592-1593)

Ontstaan

Dit vel is ontstaan ter gelegenheid van Fuentes' intrede te Antwerpen, hoogstwaarschijnlijk in het begin van 1593, aangezien Alexander Farnese overleden is op 3 dec. 1592. Naar aanleiding van deze plechtige ontvangst heeft Van der Noot een vel *PW* zeer oordeelkundig als ereplaquette aangelegd. Na Fuentes, aan wie uiteraard de voornaamste plaats ingeruimd wordt, begroet Van der Noot achtereenvolgens de succesvolle Spaanse commandant van Antwerpen, Christoforo de Mondragon en een schoonzoon van deze laatste.

Tot deze drie uitverkorenen richt Van der Noot zich met drie Franse gedichten, voorzien van een uitvoerige Spaanse commentaar, waarin hij ook Fuentes' voorgeschiedenis blijkt te kennen (vgl. LEIUA 42). Om deze verhoopte mecenen het belang der dichtkunst voor ogen te stellen wordt er uitvoerig geciteerd in het Latijn en het Frans, uit antieke en moderne literatuur, maar steeds als variaties op het bekende thema van de waarde der poëten.

Oordeelkundig is eveneens de keuze van het enige lofdicht ter ere van Jan van der Noot zelf: hiervoor doet onze dichter een beroep op een der weinige Spaanse sonnetten waarover hij beschikt. Gezien de samenstelling van het publiek mag het ons ten slotte niet verwonderen dat de Nederlandse inbreng beperkt blijft tot twee regels commentaar.

Inhoud

- Sonnet voor Fuentes (5-18)
  Fuentes wordt welkom geheten in Antwerpen, de stad die nog onlangs onder de knoet lag van ‘des hommes peruers’ (7). Fuentes' deugden, die Van der Noot overal zal verkondigen, laten daartegen het beste verhopen.
- Sonnet van Louis Franco (95-108)
  Zie TITELVEL 1588 92.
- Sonnet voor Christoforo de Mondragon (126-139)
  Ondanks de ongunstige tijdsomstandigheden zal Van der Noot niet nalaten Mondragons wapenfeiten te verkondigen. Naast diens verdiensten tegenover de koning en de stad Antwerpen looft Van der Noot eveneens Guilielme de Chastelet, echtgenote van Mondragon.
- Gedicht voor Alfonso de Mondragon (188-209)
  Clio heeft Van der Noot aangezet de lof van ook deze edelman te verkondigen om diens militaire en humanistische deugden. Zoals in het voorgaande stuk besluit onze dichter met een hoofse groet aan de echtgenote van de geëerde militair.

Bronnen

42-51	=	Horatius, *Carmina*, IV, viii, 13-22		
52-57	=	Ronsard, *Au Roy*, 107-112		(*STFM*, VII, 30)
58-89		115-147		31-32
90-108	=	TITELVEL 1588 90-105		
109-120	=	FARNEZE 40-51		
157-159	=	Ronsard, *A mes Dames*, 71-73		(*STFM*, VII, 78)
162-171			76-85	78-79
172-175	=	Magny, *L'ombre de Salel*, 131-134		(Olivier de Magny, *Les odes* [ed. Prosper Blanchemain], Lyon, 1876, 67)

176-179			157-160	(ed. Blanchemain, 68)
222-225	=	Palingenius, *Zodiacus vitae*, II, 549-551		
226-231	=	CLAERHOUT 174-179		

Varianten

Tegenover de vroegere *PW* is in 101 een drukfout begaan en is in 226 en 227 de tekst gewijzigd.

Verklarende aantekeningen

1 *Don Pedro Enriquez, Conde de Fuentes*

(°Zamora 1535 †Milaan 22 juli 1610)
Zoon van Jacob Gusman, graaf van Alva de Liste, en van Catharine de Toledo Pimental. In 1580 neemt hij deel aan de bezetting van Portugal door Alva. Later voert hij er het bevel over de Spaanse troepen tijdens het bestuur van aartshertog Albrecht. Door zijn beleid mislukt de poging van de Engels-Nederlandse vloot onder John Norris, Francis Drake en Nicolaas van Meetkerke om Don Antonio (CASTRO 2) op de Portugese troon te plaatsen in het voorjaar van 1589. Op 3 juni 1592 stuurt Filips II hem naar de Nederlanden. Eerst onder Pieter Ernst van Mansfelt, daarna onder Ernst van Oostenrijk voert Fuentes eigenlijk de regering, on-

danks de weerzin van de Nederlandse adel. Na de dood van Ernst (19 feb. 1595) blijft hij de landvoogdij waarnemen tot de komst van aartshertog Albrecht (11 feb. 1596). In die tussentijd voert hij een zeer succesvolle veldtocht in Frankrijk. Op 10 mei 1600 wordt hij stadhouder van Milaan.
Lit.: Aa, VI, 267-269; NNBW, III, 421-424 (Haak).

7 *des hommes peruers:* bedoeld is het hervormde bewind tot 1585

9 *Ores:* Maintenant Huguet, V, 539 (s.v. Ores)

10 *Dont:* A cause de quoi Huguet, III, 251 (s.v. Dont)

14 *tous amateurs de:* tous ceux qui aiment Huguet, I, 182 (s.v. Amateur de)

15 *Filles de Memoire:* muzen

17 *Faisaut:* lees *Faisant*

18 *chanterons:* de muzen en Van der Noot zelf; zie 15-16

25 *instiucto:* lees *instructo*

29 *veinda:* lees *venida*

35 *vniuersso:* lees *vniuerso*

36 *banquttes:* lees *banquettes*

42-51: de spelling van dit Horatius-citaat stemt overeen met de Plantinse editie, bezorgd door Cruquius onder de titel *Q. Horativs Flaccvs, ex antiqvissimis vndecim lib. m.s. et schedis aliquot emendatus, & plurimis locis cum Commentariis antiquis expurgatus & editus, opera Iacobi Crvqvii Messenii apud Bruganos politioris litteraturae professoris publici*, Antverpiae, 1578, 232. Afgezien van de komma na 43 *spiritus*, klopt ook de punctuatie.

52-89: het citaat van Ronsard is slechts miniem gewijzigd: in 54, 56 en 76 duikt telkens een drukfout op, en in 57 is enkel het rijmwoord behouden.

52 *se trauaillent:* se donnent de la peine Huguet, VII, 320 (s.v. Se travailler)

54 *fraudrez:* lees *fraudez; fraudez de:* déçus dans Huguet, IV, 201 (s.v. Fraudé de)

56 *nom:* lees *mon*
Boulongne prise: gerelativeerd door Laumonier in *STFM*, VII, 30 noot 4.

58	*solennel:* excellent Huguet, VII, 19 (s.v. Solennel)
60	*le cuiure:* l'airain Huguet, II, 677 (s.v. Cuivre)
63	*Ains:* Mais Huguet, I, 140 (s.v. Ains)
64	*Acheron:* zijrivier van de Cocytus en ingang van de onderwereld; hier voor deze laatste zelf.
69	*les deux freres Grecs:* Agamemnon en Menelaus
76	*les:* lees *es*
80	*engarder que:* empêcher que Huguet, III, 440 (s.v. Engarder que) *la Parque:* Atropos
85	*medale:* spelling die vaak voorkomt Huguet, V, 188 (s.v. Medaille) *morte...vaine:* beide kunstuitingen missen de stem
86	*caresse:* démonstration de bienveillance Huguet, II, 99 (s.v. Caresse)
87	*ministres:* nl. krachtens de poëtische inspiratie
88	*escriture:* livre Huguet, III, 631 (s.v. Escriture)
90	*Lovys Franco:* zie de verdere verwijzing in TITELVEL 1588 105
101	*Hapardor:* lees *Harpador*
109-120:	woordelijk getrouw overgenomen
121	*Dilige...:* spreuk, ontleend aan het voetstuk van de raadselobelisk op de laatste blz. van *Ext* en *CB/Abr.* *virrtvs:* lees *virtvs*
122	*Christophre de Mont-Dragon:* Christoforo de Mondragon (°1504 †Antwerpen 3 jan. 1596) Hij is een der meest succesvolle en edele Spaanse aanvoerders in de Nederlanden geweest. Na het ontzet van Goes (1572) wordt hij stadhouder van Zeeland in 1573. In 1576 maakt hij zich meester van Zierikzee en in 1579 helpt hij bij de inneming van Maastricht. Mondragon herovert in 1591 de vestingen rond Hulst. Op 91-jarige leeftijd, in 1595, noodzaakt hij Mau-

rits van Oranje het beleg van Grol op te geven. Hij is gehuwd met Guilielme de Chastelet. Lit.: Aa, XII, 978-981; NNBW, II, 937-938 (Dyserinck); Sweertius, *Monvmenta*, 188; Torrentius, III, passim.

128 *lairai:* onv. toek. t., ontleend aan het oud ww. *laier* Huguet, IV, 755 (s.v. Laisser)

130 *darder:* zelfde beeld als in STEVART 47 en hernomen in DEYBARRA 57

131 *les chantant...alarmes:* een beeld dat dikwijls bij Ronsard voorkomt, zo in *Elegie*, 2 (*STFM*, X, 300).
alarmes: combats Huguet, I, 150 (s.v. Alarme)

132 *carmes:* vers Huguet, II, 101 (s.v. Carme)

142 *M^{ao}.:* lees *M^{ad}.*

152 *peublo:* lees *pueblo*

155 *eterniza:* lees *eternizar*

157-171: op eigen initiatief heeft Van der Noot de volgorde in 158 gewijzigd en 160-161 veranderd.

159 *cure:* soin Huguet, II, 684 (s.v. Cure)

172 *sont curieux D':* prennent soin d' Huguet, II, 687 (s.v. Curieux de)

173 *dextres:* main droite Huguet, III, 160 (s.v. Dextre)

177 *persounnes:* lees *personnes*
viues: vivantes Huguet, VII, 470 (s.v. Vif)

184 *Vigilate virtvti:* de spreuk van de geëerde; zie Henri Tausin, *Supplément au dictionnaire des devises historiques et héraldiques*, Paris, 1895, 548.

185 *Alfonce de Mont-Dragon:* Alfonso de Mondragon
Blijkens Van der Noots gegevens is hij kapitein van de cavalerie (186); hij is gehuwd met Margarita, de dochter van Christoforo de Mondragon (217-218).
Lit.: F. Donnet, *Genealogische nota's*, 955.

188 *A Ce matin, Clion...:* voorgesteld op BALBI f 2^{v}

189 *amoureuse:* affectueuse, tendre Huguet, I, 200 (s.v. Amoureux)

192 *ores:* zie 9

193 *encores:* aussi Huguet, III, 410 (s.v. Encores)

197 *sublime:* haute Huguet, VII, 97 (s.v. Sublime)

198	*comme:* ‘Après un mot exprimant une comparaison’ Huguet, II, 362 (s.v. Comme)
199	*Il va...aydant:* hij helpt voortdurend Huguet, I, 164 (s.v. Aller) *genereux:* nobles (moralement) Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)
200	*Pindarisant:* imitant Pindare Huguet, V, 788 (s.v. Pindariser) *Brabançonne:* Brabants voor Nederlands; vgl. APOLOGIE 16
201	*Melodiez:* Chantez Huguet, V, 198 (s.v. Meloder)
205	*perle & fleur d'eslite:* zinspeling op de voornaam ‘Margarite’, die volgens zijn Griekse oorsprong ‘parel’ betekent, maar daarnaast eveneens verwijst naar de bloem madelief; zie voor dit laatste WNT, IX, 237 (s.v. Margriet) en voor de eerste zinspeling Huguet, V, 148 (s.v. Marguerite)
208	*vostre Seigneurie:* beleefdheidsformule Huguet, VI, 744 (s.v. Vostre seigneurie)
221	*el P.:* el Poëta; bedoeld is Palingenius; zie voor hem *DBE*, 189-190
222	*O mors!...:* Palingenius, *Zodiacus vitae*, II, 543-544; in het origineel staat als eerste subst. *mores.*
223-225:	prof. Zaalberg heeft reeds in *DBE*, 190 deze passage geciteerd als een voorbeeld van zedenhekeling waarop in de *Apodixe* gezinspeeld wordt. Dit zelfde fragment maakt deel uit van een citaat dat opgenomen is in Van der Noots rekwest aan het Antwerpse stadsbestuur in 1586 (Prims 1937, 978). Evenals in het huidig geval wordt Palingenius aldaar enkel aangeduid als ‘den Poët’. Daarentegen treft men zijn naam voluit aan in de *Apod*, §65 (*OE*, [26]); wanneer deze man hier enkel anoniem optreedt, dan zijn er voor dit achterwege laten twee mogelijke oplossingen: ofwel heeft Van der Noot in zijn ver-

	zameling excerpten enkel dit fragment zonder naam van de dichter bewaard; ofwel - en dit lijkt mij waarschijnlijker - is elke verwijzing naar de auteur veiligheidshalve weggelaten met het oog op de kerkelijke approbatie: de *Zodiacus vitae* is opgenomen in de Leuvense index van 1558 en eveneens in latere lijsten van verboden boeken; zie Fr. Heinrich Reusch, *Die indices librorum prohibitorum des sechzehnten Jahrhunderts*, Tübingen, 1886, 61, 272, 503.
226	*Detractez sont les meilleurs:* On médit des meilleurs Huguet, III, 141 (s.v. Detracter)
227	*aucuns:* quelques-uns Huguet, I, 399 (s.v. Aucuns)
229	*beuueurs:* buveurs Huguet, I, 567 (s.v. Beuveur) *pipeurs:* séducteurs, trompeurs Huguet, V, 793 (s.v. Pipeur)

Leiua (1589-1590)

Ontstaan

Uit de tekst blijkt niet dat dit vel samengesteld is in functie van een bepaalde gebeurtenis, maar toch wordt de keuze der geëerde personages bepaald door de tijdsomstandigheden: inderdaad ziet men in deze periode (1589-1590) Antonio de Leiva en Rodrigo Silva steeds gezamenlijk optreden bij het krijgsgebeuren in de Nederlanden. Dientengevolge is het normaal dat Van der Noot beiden in hetzelfde vel hulde bewijst. Deze eerbetuiging verschaft de dichter tevens de gepaste gelegenheid om zijn loyauteit tegenover koning Filips te beklemtonen en zijn kennis aangaande De Leiva's genealogie ten toon te spreiden.

Inhoud

- Ode aan Antonio de Leiva (5-28)
  Van der Noot wil tal van vooraanstaande namen aan de vergetelheid ontrukken door zijn dichtkunst, althans wanneer de belanghebbenden hem gunstig gezind zijn. Zo heeft hij nu De Leiva vereeuwigd om diens militaire inspanningen in dienst van de Spaanse vorst.
- Ode aan Rodrigo Silva (266-303)
  De mensen worden maar al te vlug slaaf van de trias ‘Lust/Gheldt/Pracht’ (273). Als rechtstreeks gevolg van deze aanhankelijkheid aan het aardse vallen hun namen aan de vergetelheid ten prooi. Enkel het geld dat men aan de dichters besteedt waarborgt de roemvolle herinnering. Silva, die deze wetenschap ter harte genomen heeft, ontvangt dan ook lof om het bezit der kardinale deugden en om zijn loyaliteit ten opzichte van koning Filips.

Bronnen

183-198	=	Du Bellay, *Discours au Roy sur la poësie*, 61-76 (Joachim du Bellay, *Poésies françaises et latines*, avec notice et notes par E. Courbet, Paris, 1918, I, 147)
266-269	=	Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1585, 153^{v}
275	=	Alciati, 296-297
502	=	Ronsard, *Au Roy*, 117-118 (*STFM*, VII, 31)

Verklarende aantekeningen

2 *Anthonio de Leiua*
Kleinzoon van de beroemde verdediger van Pavia in 1524. Samen met Rodrigo de Silva is hij naar de Nederlanden gezonden om er het militaire bedrijf aan te leren in het gevolg van Alexander Farnese. In deze periode zien wij hen telkens weer broederlijk verenigd optreden. Zo bemiddelen zij tussen Sancho de Leiva, kolonel van het 'tercio vieillo' en Karel van Mansfelt na het weinig gelukkig optreden van deze laatste bij de capitulatie van Heel (8 sep. 1589). Tijdens de muiterij van hetzelfde regiment (einde 1589) kalmeren zij de gemoederen van de opgewonden soldaten en spreken voor hen ten beste, wanneer Farnese daarop besluit dit beroemde tercio te ontbinden.

Lit.: Léon van der Essen, *Alexandre Farnèse, prince de Parme, gouverneur général des Pays-Bas (1545-1592)*, Bruxelles, 1933-1937, V, 263-266.

7 *Meesterssen:* leermeesteressen, met name hier de muzen WNT, IX, 435 (s.v. Meesteres)

10 *Loethes vloedt:* metonymisch voor de vergetelheid; de schimmen in de onderwereld dronken immers uit de Lethe om het verleden te vergeten.

13 *heur:* verwijst naar *myn Meesterssen* (7)

16 *gheweldt:* macht, heerschappij WNT, IV, 2033 (s.v. Geweld)
dies: die daarvan
verheerdt: vernietigd MNW, VIII, 1829 (s.v. Verheren)

20 *reghen...:* aan welke verderfelijke invloeden de stoffelijke bouwwerken geen weerstand kunnen bieden.

23 *maghen:* verwanten WNT, IX, 3 (s.v. Maag)

24 *bestrydeu:* lees *bestryden*
cloec: dapper WNT, VII, 4184 (s.v. Kloek)

25 *Pastrana:* aankondiging van het tweede personage

de Medicis: Giovanni de' Medici (°Florence 1566 †Murano 19 juli 1621)
Onwettige zoon van groothertog Cosimo I en van Eleonora degli Albizzi. Hij dient onder Farnese in de Nederlanden en verwerft er enig talent voor fortificaties en artillerie. Naderhand wordt hij een der voornaamste raadgevers van de groothertogen Ferdinand I en Cosimo II.
Lit.: *Nouvelle biographie générale*, XXXIV, 691.

26 *haer:* aan de twee edellieden, vermeld in 25

36 *Pauie:* op 28 okt. 1524 sloegen de Fransen het beleg voor Pavia, dat door Antonio de Leiva met een gering garnizoen verdedigd werd. Door de versterkingen die beide zijden aanvoerden besliste deze strijd over de hegemonie in Italië: op 24 feb. 1525 versloegen de keizerlijke troepen onder Leiva, Fernando Pescara en Charles de Lannoy het Franse leger, aangevoerd door de koning zelf. Frankrijk verloor 12.000 man, onder wie de bloem van zijn adel; Frans I werd gevangen genomen.

40 *mené en Espaigne:* hij bleef er gevangen tot in jan. 1526

51	*subijt:* lees *subit:* aussitôt Huguet, VII, 95 (s.v. Subit)
116	*(i:* het corresponderend haakje ontbreekt na *Poeta* (119)
151	*(o:* ook hier ontbreekt het tweede haakje na *Illust*[mo]*.* (151)
156	*lor:* lees *los:* honneur Huguet, V, 45 (s.v. Los)
157	*tee:* lees *tel*
159	*flueue:* lees *fleuue* *Ains:* Mais Huguet, I, 140 (s.v. Ains)
160	*fauteur:* protecteur Huguet, IV, 53 (s.v. Fauteur)
167	*de:* lees *je* *vange:* préservés Huguet, VII, 421 (s.v. Préserver)
169	*obliuion:* oubli Huguet, V, 478 (s.v. Oblivion)
172	*personnages):* lees *personnages (*
176	*etertelle:* lees *eternelle*
183-198:	afgezien van nog enkele varianten in de spelling heeft Van der Noot tweemaal Du Bellay's tekst gewijzigd: in 183 is de aanhef veranderd en in 198 is de oorspronkelijke lezing *a l'histoire escrite* opgegeven voor *ont les vers escrites.*
185	*genereux:* courageux Huguet, IV, 293 (s.v. Genereux) *merbre:* lees *marbres*
186	*arcz á double front:* bedoeld is de voor- en achterzijde van het hoofdgestel der triomfbogen.
189	*le bruit:* la renommée Huguet, II, 15 (s.v. Bruit)
192	*Iuppiter:* eigenlijk: de bliksem van de oppergod
195	*ores:* maintenant Huguet, V, 539 (s.v. Ores)

196 *quil:* lees *quils*
encores: à cette heure Huguet, III, 409 (s.v. Encores)

197 *recents:* vifs Huguet, VI, 380 (s.v. Recent)

241 *puis:* ensuite Huguet, VI, 244 (s.v. Puis)

250 *genereux:* nobles Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)

263 *Don Rodrigo Silua:* Rodrigo de Silva (^{o}1559 †Brussel 19 jan. 1596)
Zoon van Ruy Gomez de Silva (in 1572 gecreëerd tot hertog van Pastraña) en van prinses d'Eboli. Hij komt samen met Antonio de Leiva naar de Nederlanden en wordt er kapitein-generaal van de cavalerie; zie verder 2.
Lit.: Pieter Bor, *Oorspronck, begin ende vervolgh der nederlantsche Oorlogen*, Leyden - Amsterdam, 1621, Boek 32, 11^{v}, 19^{v}; Van der Essen, *a.w.*, V, 263-266; Torrentius, III, 612 noot 2.

266-269: zie Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1585, 153^{v}: ‘Hanc corporis partem [nl. het hoofd], mundi hominúmque conditor, ad similitudinem mundanae Sphaerae effecit, hominémque ipsum ad coelum erexit, contra reliquarum animantium naturam, quae pronae terram spectantes, vix coelum contueri possunt, vt ostenderet hominem Dei contemplatorem esse debere, & me*n*tem eius (quae in cerebro sedem habet) ducem & quasi habenam hominis esse’.

271 *Redene:* het vermogen tot onderscheiding van goed en kwaad WNT, XII, 3de stuk, 811 (s.v. Rede)

272 *sinnen:* begeerten MNW, VII, 1139 (s.v. Sin)

273 *Lust/Gheldt/Pracht:* de aanval op zinnelijkheid, gierigheid en eerzucht is reeds een oude constante in Van der Noots oeuvre; zie de Bronnen van ROELANDTS.

274 *herpyen:* eigenlijk de drie stormdemonen die alles meesleuren; bedoeld zijn natuurlijk de drie ondeugden in 273, die hun slachtoffers in het verderf storten.
sy: de menschen (270) (onderw.)

275 *Cierce:* Circe was een tovenares die o.a. de gezellen van Odysseus in zwijnen veranderde. Hier wordt zij voorgesteld als de aantrekkingskracht van en het toegeven aan de aardse lusten, een allegorese die stamt uit Alciati, 296-297: ‘Ea enim suis praestigiis

humanas illas cogitationes & naturales motiones...in homine tumultuantes vitiat, & mutat in deterius, cùm scilicet in naturam quasi belluinam abeunt...Quid innuit Circes fabula, veneficiis homines vertentis in feras, nisi eos qui nequaquam ratione ducuntur, id quod hominis est proprium, sed totos sese dediderunt turpibus affectibus, iam praeter hominis vocabulum nihil hominis habere, sed ad pecudum degenerasse naturam, puta libidine in vrsos, somnolentia ignauiaq̨ue in sues, ferocia in leones, atque ita de consimilibus?’.

276 *der vromen:* van de rechtschapenen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

277 *in deser wereldt eruen:* in deze wereld (*erf* in omschrijvingen met 2de nv. heeft geen andere betekenis dan het znw.) WNT, III, 4165 (s.v. Erf)

281 *vrome:* zie 276 (lijd. voorw.)
alleen: hoort bij *Die* (281)

284 *Dicmaels:* Dikwijls WNT, III, 2623 (s.v. Dikmaals)

286 *tuyschers:* bedriegers MNW, VIII, 792 (s.v. Tuusscher)
coppellers: bordeelhouders WNT, VII, 5549 (s.v. Koppelaar)

287 *recht:* zeer (als versterkend bijwoord voor een bnw. van hoedanigheid) WNT, XII, 3de stuk, 496 (s.v. Recht)
beradeu: lees *beraden*

295 *Veursichtigheydt:...*: drie kardinale deugden, prudentia, iustitia en temperantia.

297 *Godt:* onderw.: die God heeft uitverkoren om zijn kerk te...
vryen: bevrijden MNW, IX, 1327 (s.v. Vriën)

299 *van eer...:* overeenkomstig Plato, *Phaedrus*, 248 a-d.

301 *Godt deur Phoebum:* zeer precies: de hoogste godheid schenkt de gave der poëzie via Apollo; zie MATTHIAS 95-96 en CHEFS 140-141

302 *verschoonen:* in eer doen toenemen MNW, VIII, 2369 (s.v. Verschonen)

375	*illussimo:* lees *illustrissimo*
377	*generalmente):* men denke het haakje weg
384	*Aauaritia:* lees *Auaritia*
440	*dict):* lees *dict(*
441	*Non obstant...que:* Quoique Huguet, V, 447 (s.v. Nonobstant que)
450	*Auaricc:* lees *Auarice*
455	*ux:* lees *eux*
462	*caressé:* traité avec bienveillance Huguet, II, 99 (s.v. Caresser)
465	*pour* (ook 470): 'exprimant le moyen' Huguet, VI, 111 (s.v. Pour)
473	*Dont:* A cause de quoi Huguet, III, 251 (s.v. Dont)
478	*modeste:* modéré Huguet, V, 294 (s.v. Modeste)
483	*Continence:* modération Huguet, II, 483 (s.v. Continence); zie ook 295
485	*qne:* lees *que*
488	*Duc:* nl. van Brabant
493	*prouinces:* pays Huguet, VI, 235 (s.v. Province)
502	*reniure:* lees *reuiure* *quiure:* bronze, airain Huguet, II, 677 (s.v. Cuivre)

Amodeo (1588)

Ontstaan

Nog in 1588 heeft Van der Noot dit vel samengesteld ter ere van één edelman, Amodeo van Savoye. Het resultaat is belangwekkend binnen de evolutie der *PW*: voor het eerst wordt in de tweede reeks *PW* (1588-1595) een geheel vel besteed aan één personage en tegelijk wordt, eveneens voor het eerst, een Nederlands gedicht in een vreemde taal gecommentarieerd. De compositie, d.i. de keuze der opgenomen teksten is zeer doelbewust uitgevoerd: twee oden ter ere van de gevierde edelman prijken natuurlijk vooraan. Hierbij sluit onmiddellijk een Italiaanse commentaar aan, die de voorafgaande Nederlandse ode strofe na strofe verklaart. Alle resterende plaatsruimte binnen het vel wordt ingenomen door lofprijzingen ter ere van onze dichter zelf, met de bedoeling de waarde van zijn poëzie onrechtstreeks te verhogen.

Inhoud

- Franse ode aan Amodeo de Savoye (5-36)

De talloze deugden van deze edelman doen Van der Noot weifelen wanneer hij die wil bezingen: Amodeo's geboorte onder een gelukkig gesternte, zijn hoge afkomst en ondervinding maken de keuze voor de dichter bepaald moeilijk.

- Nederlandse ode aan dezelfde (42-69)
  Na een vluchtige schets van de weg der poëtische inspiratie komt Van der Noot tot het eigenlijk onderwerp: hij zal Amodeo bezingen omdat die in de voetsporen treedt van zijn beroemde vader Emmanuel-Filibert, van wie enige wapenfeiten gememoreerd worden.
- Epigram van Johannes Gigas Secundus (101-108)
  Niemand ter wereld kan Van der Noots gaven bevredigend formuleren. De auteur stamt uit het beroemde geslacht Van der Noot en hij doet die naam nog toenemen op goddelijk bevel. Wat hij ook onderneemt, hij straalt ware deugden uit en brengt geen drogbeeld van het hoogste goed voort. Indien iemand waardig schijnt levend te zijn, dan terecht deze dichter.
- Sonnet van G. de Quare (111-124)
  Wie bewondert niet Van der Noots kunst? Zowel de natuur als de kunstkenners worden door zijn verzen bewogen, die hij als eerste in nieuwe trant gedicht heeft, een prestatie waarvoor hem alle lof toegezwaaid wordt.

- Ode van Henricus Agricola Brechtanus (132-187)
  Zie TITELVEL 1584-1585 20.
- Epigram vertaald door J. van der Mast (189-196)
  Zie GOOSSENIUS 563.

Bronnen

5-6	=	DISCOVRS 8-9	
7-15, 17	=	Magny, *A l'illvstrissime cardinal Charles de Lorraine*,	
		1-15 (Olivier de Magny, *Les odes* [ed. Prosper Blanchemain], Lyon, 1876, 27-28)	
16, 19-20		27-30 (Magny, *Les odes*, 28-29)	
21-22		19-20	28
25		33	29
26	=	Ronsard, *Elegie a Amadis Jamin*, 28 (*STFM*, XIV, 82)	
32	=	Magny, *A l'illvstrissime cardinal Charles de Lorraine*, 42 (Magny, *Les odes*, 29)	
43-45	=	PRUENEN 134-135	
59	=	CROY 140-141	
99-108	=	*Theatrvm*, Cöln, 1572, A2^{v}	
127	=	TITELVEL 1584-1585 19	
130			19
132-134			20-22
136			23
138-139			24-25
140-145			27-32
152-174			34-56
175			58
176-187			60-71
188-196	=	GOOSSENIUS 558-559, 561, 563-570	

De varianten tegenover TITELVEL 1584-1585 vindt men in extenso in de Analytische bibliografie.

Verklarende aantekeningen

1	*Amodeo de Sauoie:* onwettige zoon van Emmanuel-Filibert van Savoye; zie BN, XXI, 496.

3 *l'ordre de l'Annunciation:* huisorde van Savoye

10 *perles:* bedoeld zijn de *graces* (8)

14 *Voi-la:* de twee delen van het woord kunnen gescheiden voorkomen Huguet, VII, 501 (s.v. Voi là)
inffuence: lees *influence*

15 *astre ascendant:* door Muret verklaard als volgt (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 73): ‘Les Astrologues & Iudiciaires [sic] prennent soigneusement garde à l'Astre ascendant d'vn chacun, c'est à dire, à l'Astre, qui du costé de l'Orient monte sur l'Horison, lors que celuy, duquel ils enquierent le destin, vient à naistre. Car ils tiennent, que de cest Astre dépend principalement l'heur ou le malheur de la personne, tellement qu'ils le nomment seigneur de la natiuité’; zie ook Huguet, I, 329 (s.v. Ascendant).

16 *Mille & mille:* Un grand nombre Littré, V, 244 (s.v. Mille et mille)

18 *son Ducq & chef:* Emmanuel-Filibert
chosie: lees *choisie*

21 *chenue:* sage Huguet, II, 239 (s.v. Chenu) en Huguet, II, 191 (s.v. Chanu)
ta ieunesse chenue: voor de topos *puer senex* zie Ernst Robert Curtius, *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*, Bern - München, (1963)^{3}, 108 e.v.

26 *fin soldat de Grece:* Odysseus; fin is de vertaling van het homerische πολύμητις: zie Laumonier in *STFM*, XIV, 82 noot 5 en vgl. Muret (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 41).

30 *Brabançon:* voor Nederlands; zie APOLOGIE 16

Homere: een vergelijking die correspondeert met het beeld in 26

33 *Acceptz:* lees *Acceptez*

44 *troone:* hemel MNW, VIII, 709 (s.v. Trone)

45 *der vromer:* van de rechtschapenen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

46 *deughdt:* weldaad WNT, III, 2447 (s.v. Deugd)

48 *Lethes:* zie APOLOGIE 138; *Lethes goluen* staat hier voor vergetelheid
verbeten: vernietigd MNW, VIII, 1475 (s.v. Verbeten)

52 *den nacomers:* aan het nageslacht WNT, IX, 1523 (s.v. Nakomer)

55 *vromen:* dappere MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

Philibert: Emmanuel-Filibert (°Chambéry 8 juli 1528 †Turijn 30 aug. 1580)
Zoon van hertog Karel III en van Beatrix van Portugal. Sedert 1548 strijdt hij aan de zijde van Karel V en later van Filips II omdat de Fransen zijn gebieden bezet hebben. Na het aftreden van Maria van Hongarije wordt hij gouverneur en kapitein-generaal der Nederlanden. Bij de Nederlandse adel is hij graag gezien omdat hij het Nederlandse belang boven het Spaanse laat primeren. Na zijn grote overwinning te Saint-Quentin (10 aug. 1557) krijgt hij bij de vrede van Cateau-Cambrésis (1559) het grootste deel van zijn vroeger bezit terug. Daarop laat hij de landvoogdij over aan Margaretha van Parma en vestigt hij zich in Savoie, waar hij tracht zijn gebied te vergroten.
Lit.: BN, XXI, 482-497 (Herman vander Linden); NNBW, VI, 476-478 (Blok).

56 *Coningh:* Filips II
landouwe: landstreek WNT, VIII, 1024 (s.v. Landouw); bedoeld is Vermandois

57 *hy:* Filibert
hem: aan koning Filips
hoyen: hoofden, aanvoerders; dezelfde spelling vindt men nog elders bij Van der Noot; zie Smit-Vermeer, 229 r. 1.

58 *vroom:* zie 55; zinspeling op de slag van Saint-Quentin, die in de Italiaanse commentaar nader toegelicht wordt.

61 *Som:* Deels WNT, XIV, 2506 (s.v. Som) *gheuanghen:* dit deelw. hoort eveneens bij *is* (60) *ont-vlodendt':* ontvluchtten dit lot

62 *corts daerna:* een jaar later, door de slag bij Grevelingen; zie GOOSSENIUS 101, 254. *bedwonghen:* onderwerp hiervan is nog steeds 58

63 *hy: den Frans-man* (62) *hem:* aan Filibert

64 *Margrite:* zie APOLOGIE 157 en Laumonier in *STFM*, IX, 135 noot 1 *deugdht:* lees *deughdt*

65 *cloec Gheest:* bekwaam dichter WNT, VII, 4179 (s.v. Kloek) en WNT, IV, 729 (s.v. Geest) *heuren lof:* zie Laumonier in *STFM*, VIII, 30 noot 1

66 *vrede:* door het verdrag van Cateau-Cambrésis

67 *Phlippus Stock:* wilgenhout WNT, XII, 1473 (s.v. Philippushout). Van der Noot maakt deze vergelijking niet enkel op grond van de naam, maar ook om het weerstandsvermogen van de wilg, waarvan het hout volgens Rembert Dodoens, *Cruydt-Boeck*, Leyden, 1608, 1412 zo taai is ‘dattet door geen gewicht / hoe swaer dattet oock is / beswijcken en sal’.

84 *il Turco, suoi confederati:* Frans I had een verbond met de sultan gesloten

86 *Genecale:* lees *Generale*

87 *con quatro mille caualli:* dit schijnt wel te kloppen met de cijfers bij Emmanuel van Meteren, *Historie der Neder-landscher ende haerder Na-buren Oorlogen ende geschiedenissen*, s'Graven-haghe, 1614, 19^{v}.

vna bellissima vittoria: bij de hervatting van de vijandelijkheden met Frankrijk laat Filibert van Savoye onvoorziens Saint-Quentin belegeren. De stad wordt verdedigd door Gaspar de Coligny, terwijl een ontzettingsleger aanrukt onder de leiding van de connétable van Frank-

rijk, de hertog de Montmorency. Op 10 aug. 1557, feestdag van Sint-Laurentius, overwinnen de Bourgondische troepen de Fransen. De ruiterij, die eerst aanvalt, heeft het pleit beslist. De Fransen verloren 3.000 doden, 4-5.000 gewonden en 6.000 gevangenen, onder wie velen van adel; zie Pieter Bor, *Oorspronck, begin ende vervolgh der nederlantsche Oorlogen*, Leyden-Amsterdam, 1621, Boek 1, 11v; Van Meteren, *a.w.*, 19v; H. vander Linden, 'Emmanuel-Philibert de Savoie, Gouverneur général des Pays-Bas (1555-1559)', in *Académie royale de Belgique. Bulletin de la classe des lettres et des sciences morales et politiques*, 5e Série, Tome XXVIII (1942), 133-134.

88 *vna infinita quantita:* misleidende formulering, want de Bourgondische troepenmacht (50.000) was veel aanzienlijker dan de Franse getalsterkte (20.000); zie Vander Linden, *a. art.*, 133.

92 *pochi giorni da poi...per assalto:* Saint-Quentin is door bestorming ingenomen op 27 aug. 1557; zie Van Meteren, *a.w.*, 19v; Vander Linden, *a. art.*, 135.

93 *Han, Chastellette:* ingepalmd kort na de val van Saint-Quentin; Van der Noot heeft dit reeds gememoreerd in GOOSSENIUS 264-265; voor verdere verwijzingen zie men aldaar.

94 *Greuelinghes:* zie GOOSSENIUS 101

97 *Isabella de Valoys:* Elizabeth van Valois (°Fontainebleau 13 apr. 1545 †Madrid 3 okt. 1568) Dochter van Hendrik II en van Catharina de' Medici. Ter bezegeling van het verdrag van Cateau-Cambrésis huwde zij met Filips II op 22 juni 1559; zie Laumonier in *STFM*, IX, 135 noot 1.

99 *Ioan. Gigas Secvndvs:* de tekst van zijn lofdicht is niet gewijzigd tegenover de vroegere versie in het *Theatrvm.*
P.L.: Poeta latinus

109 *G. de Qvare:* twee mogelijke identificaties:
1) Willem Quarré
Op 2 dec. 1544 wordt hij, nog minderjarig, ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. Hij wordt raadsheer van Brabant en lid van het Eedverbond der edelen. In 1552 is hij gehuwd met Margaretha van der Ee, en naderhand met Maria van Oyenbrugge, dochter van Josse, heer van

Kobbegem, en van Anne Coutereau. Willem Quarré leeft nog in 1594.
Lit.: Aa, XV, 544; Herckenrode, 1605; Schillings, 295.
2) George Quarré
Zoon van Antoine, heer van Salmslach, en van Maria van Oyenbrugge, dochter van Engelbert (DISCOVRS 5). Blijkens Azevedo is ook hij inderdaad een verre verwant van onze dichter.
Lit.: Azevedo, 36-37.

111 *veine:* disposition Huguet, VII, 414 (s.v. Veine)

113 *cil':* ‘pronom sujet’ Huguet, II, 288 (s.v. Cil)

115 *mannée:* het woord komt niet voor in de woordenboeken, maar moet betekenen ‘als van manna, te vergelijken met manna’; dit past zowel bij de betekenis ‘elke hemelse gave’ (WNT, IX, 215, s.v. Manna) als bij de associatie met de natuur - waarop het bijbelse manna viel - in dit gedicht.

116 *vers:* verts

121 *Comme aux Soeurs:* het verschijnen van de dageraad kondigt immers de onmiddellijke komst van hun broer aan.

122 *oncq':* jamais (negatief) Huguet, V, 516 (s.v. Oncq) en Huguet, V, 519 (s.v. Onques)

123 *tout seul:* deze aanspraak op exclusiviteit strookt natuurlijk niet met de werkelijkheid; men denke slechts aan Lucas d'Heere en zie Leonard Forster, ‘Iets over Nederlandse Renaissancelyriek vóór Heinsius en Hooft’, in *TNTL* 83 (1967), 274-302.

124 *bon,:* men denke de komma na het onmiddellijk volgend woord
louange: loue Huguet, V, 47 (s.v. Louanger)

126 *Gratior...:* sententie, ontstaan door aanpassing van Vergilius, *Aeneis*, V, 344

130 *Henricus Agricola Brechtanus:* zie TITELVEL 1584-1585 19

De tekst van de volgende ode is aangevuld tegenover de vroegere versie in TITELVEL 1584-1585 20 e.v.; de varianten vindt men in de Analytische bibliografie.

188 *I. van der Mast:* zie GOOSSENIUS 561

189-196: tegenover de versie in GOOSSENIUS 563-570 zijn enkel spellingvarianten aangebracht.

Moneglia (1593-1594)

Ontstaan

Dit vel is exclusief toegewijd aan de leden der Genuese natie te Antwerpen, en weer heeft Van der Noot profijt weten te trekken uit zijn vroeger werk: onder de illustraties voor de nooit als dusdanig gepubliceerde beschrijving van Alexander Farneses intocht te Antwerpen in 1585 bezit Van der Noot nog steeds een afbeelding van de zuil, die de Genuese kooplieden te dier gelegenheid lieten oprichten. Dit wordt in 1593 de blikvanger van deze plaquette, waarrond enkele oden geschikt worden, achtereenvolgens gericht tot de consul der Genuezen, tot een gelijknamig familielid van deze dignitaris, en tot een derde vooraanstaand lid van dezelfde kolonie. Goed zichtbaar naast de triomfzuil prijken de namen der Genuese kooplieden.

De afbeelding van deze *columna rostrata* bij Van der Noot lijkt zeer natuurgetrouw. Hetzelfde profiel van de zuil met de negen zichtbare karakteristieke snebben, in drie groepen onder elkaar geschikt, vinden wij terug op twee gedenkpenningen, geslagen ter gelegenheid van Farneses intrede; zie Gerard van Loon, *Beschryving der nederlandsche historipenningen*, 's Graavenhaage, 1723-1731, I, 360. Van der Noots plaatsaanduiding (153) stemt overeen met de voorstelling op de plaat van Frans Hoghenberg (zie FARNEZE Ontstaan), maar de bronnen zijn niet langer eensgezind bij de opgave van de hoogte der zuil (zie 276).

Inhoud

- Franse ode aan Moneglia (4-15)
  Ophemeling van de deugd en aankondiging van de hierna volgende ode.
- Nederlandse ode aan dezelfde (19-38)
  Geen stoffelijke inspanning kan de onsterfelijkheid schenken: de macht van Tyrus en Sidon is spoorloos vergaan omdat hun kooplieden de dichters niet gesteund hebben. Dit moge voor het huidig geslacht de onmisbaarheid der poëten bewijzen.
- Ode aan Benedetto Moneglia (85-96)
  Hij moge de aanmaningen van Artaxerxes en Cicero naleven, waaruit blijkt dat het beter is te geven dan te krijgen, althans indien men de edelaardige lieden beschenkt.
- Ode aan Giovanni Baptista Grillo (305-320)
  De mens oogst enkel lof dank zij de verzen der dichters. De vrek wordt aan de vergetelheid prijsgegeven, maar de deugdzamen worden door Van der Noot in de ‘temple de Memoire’ (310) opgenomen. Ook Grillo zal deelachtig worden aan deze gunst, die alle geldelijk voordeel te boven gaat.

Bronnen

55	=	*Is.* 23:8	
60	=	Horatius, *Carmina*, IV, ix, 25-26	
86-90	=	Plutarchus, *Apophtegmata* Artaxerxis	
91-92	=	Cicero, *De officiis*, I, 17	
217-232	=	LEIUA 183-198	
305-308	=	Turrin, *Les Charites*, 87-90 (Claude Turrin, *Les oevvres poetiqves*, Paris, 1572, 32[r])	
315-316			97-98 (Turrin, *Les oevvres poetiqves*, 32[v])
318-320			101-104
426-435	=	APOLOGIE 159-168	

Verklarende aantekeningen

1	*Benedetto Moneglia* Op 13 aug. 1584 komt hij voor op de lijst der personen die hun aandeel in de quotisatie nog niet betaald hebben als 'Benedicto Leccario Monelia'. In de periode 1589-1594 drijft hij handel op Londen. Lit.: AA, V, 355; Brulez, 542. *Consul:* alleen de Genuezen hebben slechts één consul aan het hoofd van hun natie; de andere Italiaanse naties hebben er twee; zie Goris, 76.
5	*terrien:* terrestre Huguet, VII, 224 (s.v. Terrien)
10	*resonne:* chante Huguet, VI, 537 (s.v. Resonner)
13	*naïf:* vrai Huguet, V, 392 (s.v. Naif) *Brabançon:* voor Nederlands; zie APOLOGIE 16
21	*Der grooter:* Van de hooggeplaatsten WNT, V, 1054 (s.v. Groot) *grootsigheydt:* heerlijkheid WNT, V, 1135 (s.v. Grootschigheid)
23	*versteken:* verstoten MNW, IX, 37 (s.v. Versteken)
26-28	*Jn Sidon...:* parafrasering van het bijbelvers, vermeld bij de Bronnen 55
28	*Weeldich:* In overdaad levend MNW, IX, 2026 (s.v. Weeldich) *als:* 16de-eeuwse vorm voor alles WNT, II, 198 (s.v. Alles)
30	*ghebrac:* ontbrak WNT, IV, 488 (s.v. Gebreken) *der Poeten iuweel:* de zozeer te appreciëren beschikking over dichters WNT, VII, 587 (s.v. Juweel)
33	*schrijn:* geldkoffer WNT, XIV, 1036 (s.v. Schrijn)
34	*aen di...:* reeds oude klacht; zie DISCOVRS 24 e.v.
36	*ongheschindt:* ongekrenkt WNT, X, 1655 (s.v. Ongeschend)
65	*accrescsere:* lees *accrescere*
72	*prodagilitá:* lees *prodigalitá*
74	*immortai:* lees *immortali*
77	*Dicena:* lees *Diceua*

83	*Benedetto Moneglia:* blijkens 141 neef van de consul
86	*Artaxerxes:* deze anekdote uit Plutarchus *Apophtegmata* was welbekend; Van der Noots formulering sluit nauw aan bij Pierre Habert, *Le miroir de vertv et chemin de bien viure*, Paris, 1581, 5^{r}: 'Artaxerces Roy des Assiriens, disoit communement que beaucoup mieux conuenoit à la Royalle majesté de do*n*ner à autruy, que de receuoir. Car c'est louange fort honnorable au Prince que d'estre liberal, & d'auoir en hayne l'auarice racine de tous maux'.
87	*courage:* coeur Huguet, II, 596 (s.v. Courage)
95	*ce grand oeuure:* de *columna rostrata* binnen dezelfde opening
119	*nuesto:* lees *nuestro*
120	*Cuidad:* lees *Ciudad*
145	*gheuoelen:* mening WNT, IV, 1970 (s.v. Gevoelen)
148	*ghebeckte:* niet in het WNT in deze betekenis van 'voorzien van snebben'
153	*op de Meere:* eigenlijk op de Meirbrug; zie de bronnen, opgesomd in 276, t.a.p.
165	*triumphelijke:* die ter viering van een triomf opgericht zijn WNT, XVII, 2973 (s.v. Triumf) en WNT, XVII, 2915 (s.v. Triomfelijk)
170	*achter bleuen:* achterwege gebleven WNT, I, 647 (s.v. Achterblijven)
194	*ia:* lees *io*
216	*la:* lees *al*
217-232:	in vergelijking met de vroegere versie van dit citaat in LEIUA 183-198 zijn de fouten in 219 *marbres* (tegenover *merbre*) en 230 *ils* (tegenover *il*) verbeterd.
219	*esleuuez:* lees *esleuez*
242	*Rebruiront:* Feront résonner Huguet, VI, 377 (s.v. Rebruire)

244 *Dressarent:* lees *Dressèrent*

246 *vittoire:* lees *victoire*

248 *Nicolas Siuori:* voor het achterwege blijven van biografische gegevens, zie STERCKHEYT 6.

249 *Les Conseilliers:* de natie der Genuezen beschikt inderdaad over twee raadsheren; zie Goris, 76.

250 *Bapista:* lees *Baptista*

267 *Meere:* zie 153

268 *S.:* Sénat; Van der Noot vergist zich. Na de overwining op Sextus Pompeius (36 v. Chr.) aanvaardde Augustus (toen nog Octavianus) onder de vele huldeblijken die hem aangeboden werden, slechts enkele eerbewijzen, o.a. de oprichting van een verguld standbeeld boven op een zuil die met snebben versierd was; zie Pauly-Wissowa, 19. Halbband, 318 en *Enciclopedia italiana*, XXX, 163. Daarentegen werd de zege op Antonius en Cleopatra herdacht tijdens een drievoudige triomf (Dalmatië, Actium en Egypte) op 13-15 aug. 29 v. Chr.; zie Pauly-Wissowa, 19. Halbband, 339.

270 *espolles:* neologisme afgeleid van *spolia*, buitgemaakt wapentuig

272 *en mer:* de zeeslag bij Actium (2 sep. 31 v. Chr.)
amoureuse: qui inspire l'amour Huguet, I, 200 (s.v. Amoureux), achtereenvolgens nl. van Caesar en Antonius.

274 *stilobases:* ontstaan uit contaminatie van *stylobate* (Littré, VII, 483) en *base* (Littré, I, 905)

276 *LXXII pieds d'Anuers:* Emmanuel van Meteren, *Historie der Neder-landscher ende haerder Na-buren Oorlogen ende geschiedenissen*, s'Graven-haghe, 1614, 240^{v} schat de hoogte van de zuil tussen 90 en 100 voet; Papebrochius, IV, 202 opteert voor het tweede getal; P.C. Hooft, *Nederlandsche historien...*, Amsterdam, 1677, 1024 geeft ‘twaalf roeden’, wat overeenstemt met max. 48 m.; Pieter Bor, *Oorspronck, begin ende vervolgh der nederlantsche Oorlogen*, Leyden-Amsterdam, 1621, Boek 20, 52^{v} en Famianus Strada, *De bello belgico decas secvnda*, Romae, 1648, 385 onthouden zich van elk getal.

287 *aulcuns:* quelques Huguet, I, 398 (s.v. Aucun)

290 *termes:* bouwwerken; ‘thermae...memorantur, non balnea solum publica indicari, sed aedificia plane admiranda’ Forcellini, VI, 90 (s.v. Thermae)

295 *genereux:* nobles (moralement) Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)

299 *guaste:* ravage Huguet, IV, 276 (s.v. Gaster)

300 *Mausole:* het praalgraf van Mausolus te Halikarnassus, een der zeven wereldwonderen, evenals het standbeeld, vermeld in 301.
le Laborinte: het labyrint was volgens de sage aangelegd door Daedalus.

301 *Le grand Colosse:* het metalen beeld van de zonnegod aan de ingang van de haven van Rhodus.

302 *Profete:* synoniem van ‘dichter’, als geïnspireerd door de godheid; zie APOLOGIE 388

303 *Griouan Baptista Grillo:* reeds in 1537 verblijft een Baptista Grillo uit Genua te Antwerpen. In 1589-1594 drijven Grillo en Carlo Spinola samen handel op Venetië.
Lit.: Brulez, 549; Goris, 618.

305 *tant seulement:* seulement Huguet, VII, 182 (s.v. Tant seulement)

306 *trafiquez:* gagnés Huguet, VII, 295 (s.v. Trafiquer)
voira: verra Huguet, VII, 432 (s.v. Veoir)

307 *villain:* avare Huguet, VII, 472 (s.v. Vilain)

308 *noire:* opgeroepen door *crapaudé* (307), want de pad verschuilt zich steeds in duistere hoeken.

316 *cerche:* ‘On trouve très souvent l'ancienne forme *cercher*’ Huguet, II, 242 (s.v. Chercher)

360 *Brasserijen:* overdadige maaltijden WNT, III, 1154 (s.v. Brasserij)

367 *de swijnen...:* toespeling op het gezegde ‘paarlen voor de zwijnen werpen’, iets goeds geven aan hen die er de waarde niet van weten te schatten WNT, XII, 450 (s.v. Parel)

370 *Jau:* lees *Jan*

376	*vroome:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)
382	*eterniseerdt:* zeldzaam bastaardwoord bij Van der Noot, afgeleid van Fr. *éterniser* (Littré, III, 1114)
388	*Estienne Jodelle...Margarite* (389): zie APOLOGIE 156, 157
403	*mosta:* lees *mostra*
404	*Ciouanno:* lees *Giouanno*
407	*immortatale:* lees *immortale*
426-435:	tegenover de vroegere versie van dit citaat (APOLOGIE 159-168) is een grammaticale verbetering aangebracht in 430 *Aymans* (tegenover *Aymant*).

Sueiro (1590-1591)

Ontstaan

Afgezien van de medicus Godefroy vander Eyken (102) behoren de geëerde personages tot de welvarende koopmansstand. Enkel twee gedichten lijken speciaal voor het huidig publiek geschreven (105, 212); de resterende stukken zijn telkens door enkele inleidende verzen aan de mecenen van het ogenblik opgedragen. Slechts één lofdicht bezingt Van der Noot zelf.

Inhoud

- Ode aan Olympia (7-72)
  Vooreerst prijst de dichter de lichamelijke bekoorlijkheden van zijn geliefde (7-36), waarna hij heel even haar deugdzaamheid roemt (37-42). De combinatie van deze twee elementen is weinig bemoedigend voor zijn liefdesverlangen, maar toch blijft hij hopen (43-72).
- Sonnet voor Vander Eyken en Margarita van Somerghem (105-120)
  Zoals Jupiter in de Gouden Eeuw het mensdom gevoed heeft met de vrucht van de eik, zo wil hij ons thans door Vander Eyken verblijden. Evenals de wijnstok de olm omrankt, zo zal Margarita van Somerghem haar echtgenoot omhelzen.
- Latijns lofdicht van Henricus Agricola Brechtanus (195-208)
  Agricola trekt een parallel tussen Van der Noot en Horatius. De poëtische zegging van beide dichters wordt gelijkgesteld en eveneens het effect van hun werking: Horatius heeft als eerste de Pindarische ode naar Italië gebracht; Van der Noot heeft op zijn beurt de Griekse en Latijnse dichttrant in de Nederlanden ingevoerd.
- Gedicht voor Pauwels van Veldtwyck (212-223)
  Na een opsomming van de drievoudige werking der dichtkunst belooft Van der Noot hem meer verzen ‘Tot op een ander tydt’ (218).
- Apodixen voor Jacques Breyel en Catharina van Veldtwyck (235-269)
  Tegenstelling van het lot der lichtekooien tegenover dat der eerbare vrouwen.
- Verzen voor Jan de Bruyne (362-371) en zijn kinderen (422-429)
  Telkens worden hun enige levensregels opgedragen.

Bronnen

7-8	=	Ronsard, *Novvelle continvation des Amours. Chanson*,	1	(*STFM*, VII, 251)
9,12			2	
25, 26, 30			5-6	252
31-36			7-9	
95-98	=	Belleau, commentaar bij *Veu que tu es plus blanche que le lis*		(*STFM*, VII, 251) (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 170)
99-100	=	Ronsard, *Novvelle continvation des Amours. Chanson*,	1-2	(*STFM*, VII, 251)
101		*Les amovrs. Sonnet CVIII*, 12-14		(*STFM*, V, 139)
		Le voiage de Tours, 169-172		(*STFM*, X, 221)
111-116	=	*Epitalameon* (Smit-Hellinga, 11, strofe 1 en 2)		

219	=	Ronsard, *Hymne de la Justice*, 4	(*STFM*, VIII, 47)
		L'hymne de...Charles Cardinal de Lorraine, 50	(*STFM*, IX, 50)
230	=	Joannes Sambucus, *Emblemata*, T'Antvverpen, 1566, 8	

235-242, 244-251 = *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 111-112)

Varianten

In 235-242 is de woordkeuze tegenover de versie van *Het Bosken* veranderd in 236, 238.
In 244-251 zijn 244, 245, 246, 248 en 250 aangevuld om overal een vers van zes - of zeven - lettergrepen te bekomen.

Verklarende aantekeningen

1	*Veursinighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich) *Luys Sueiro:* lid van een bekend Portugees geslacht; zie AA, 2de reeks 4 (1929), 153; Grafschriften, VI, 259.
2	*vroom:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)
3	*v Vader:* in beide in 1 vermelde bronnen is er sprake van een Simon Sueiro, overleden te Antwerpen in 1601 op 72-jarige leeftijd.
6	*sijn:* van de dichter
9	*ten toone:* van aanblik WNT, XVII, 1214 (s.v. Ten toon)
10	*ghepast:* op de juiste plaats aangebracht WNT, XII, 689 (s.v. Passen) (dit vb. als citaat); of: *ten toone...ghepast:* ten toon gesteld.
14	*Olympien:* toegelicht in 101
18	*Ju:* lees *Jn*
20	*Ju:* lees *Jn*
21	*Gheueughdt:* aangebracht MNW, IX, 1452 (s.v. Vuegen) en MNW, IX, 713 (s.v. Voegen) *t'uwen verhoogen:* om u te doen toenemen in aanzien MNW, VIII, 1842 (s.v. Verhogen)

25	*verheuen:* opgewerkt MNW, VIII, 1818 (s.v. Verheffen)
26	*ghet:* zeer zwarte delfstof WNT, IV, 1829 (s.v. Get) en WNT, IV, 2402 (s.v. Git) *Van ghet...:* 26 is een bepaling bij *wynbraukens* (29)
27	*int:* bijvorm van inkt WNT, VI, 2026 (s.v. Int)
28	*verlicht...:* met goud afgezet of beschilderd MNW, VIII, 2024 (s.v. Verlichten)
29	*wynbraukens:* wenkbrauwen: zie BEJAR 91
33	*vromen:* heldhaftigheid MNW, IX, 1404 (s.v. Vrome)
34	*quetsen:* wonden WNT, VIII, 770 (s.v. Kwetsen); men denke aan de verhouding tussen Mars en Venus en aan de voorbeelden van mannelijke zwakheid, die Van der Noot in STERCKHEYT 61-63 zal verhalen.
35	*beruren:* aanraken WNT, II, 1916 (s.v. Beroeren, berueren)
40	*vry:* rustig MNW, IX, 1316 (s.v. Vri)
42	*strydt:* kamp, nl. tegen de begeerte van de minnaar WNT, XVI, 8 (s.v. Strijd)
47	*fier:* tot geen laagheid in staat WNT, III, 4443 (s.v. Fier)
55	*quelen:* kwijnen; in toepassing op minnepijn WNT, VIII, 751, 752 (s.v. Kwelen)
58	*deughdt:* kuisheid WNT, III, 2444 (s.v. Deugd)
	ghebreeckt: ontbreekt WNT, IV, 489 (s.v. Gebreken)
63	*den:* hem, die (nl. als echtgenoot)
64	*al):* men denke het haakje weg, want de zin loopt door in 65
67	*ontuanghen:* als curiosum zij vermeld dat het rijmpaar 67-69 hetzelfde is als in de negende strofe van het Wilhelmus, r. 1-3: ‘Nae 't suer sal ick ontfanghen’.
82	*artificilalmente:* lees *artificialmente*
90	*naifuement:* parfaitement Huguet, V, 394 (s.v. Naïvement)
94	*sa:* van de dichter
95-98:	de verwijzing naar Marullus is ontleend aan de commentaar van Belleau (Ronsard, *Les*

Oevvres, 1623, 170): ‘Il descrit vne beauté telle que les anciens Grecs & Romains ont tousjours estimee. Marulle aussi Grec de nation (duquel l'Autheur a pris ceste Chanson) l'auoit choisie, suiuant la naturelle affection de son pays. Puis il finit, honorant & accusant ceste beauté, comme la seule cause des passions diuerses qui le contraignent de la suiure. Marulle, I Cùm tu candida sis magis ligustro, I Quis genas minio Neaera tinxit?’; de verzen van Marullus stammen uit zijn *Epigrammaton*, II, xliv, 1-2; men zie *Michaelis Marulli carmina* edidit Alessandro Perosa (Turijn, 1951), 51. Michael Tarchaniota Marullus (°Constantinopel 1453 †Volterra 11 apr. 1500) was een Neolatijns dichter van Griekse afkomst. Hij leidde een zwervend leven doorheen Italië als huursoldaat, dichter en humanist. Marullus heeft o.a. invloed uitgeoefend op Ariosto, Ronsard en Janus Secundus; zie MEW, V, 369-370,(J. IJsewijn-Jacobs).

99-100: in het citaat van Ronsard is één wijziging doelbewust aangebracht: 99 *les* (tegenover *le*); ook de spelling van 100 *vermelliette* is anders.

100 *vermelliette:* légèrement rouge; verkleinw. v. *vermeil* Huguet, VII, 442 (s.v. Vermeillet)

101 *Olympien:* deze naamgeving heeft Van der Noot ontleend aan een eerbetuiging van Ronsard, die als volgt gecommentarieerd wordt door Belleau (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 165): ‘Nostre Autheur pour donner loüange immortelle à sa premiere Maistresse, ne l'a pas seulement par ses vers celebree, mais aussi il a nommé du nom d'elle, vne belle fleur rouge, qui communément s'appelle de la Gantelée. Du Bellay a fait le semblable, nommant vne fleur blanche, qu'auparauant on souloit appeller la fleur de nostre Dame, qui vient au mois de Feurier, Oliuette, du nom de s'amie Oliue. Il dit ainsi auoir no*m*mé du nom de sa Francine vne belle fleur, qui maintenant s'appelle Francinette, auparauent appellee du nom Grec Anemoné, ou Coquerets’.

102 *Godefroy Vander Eyken:* als ‘doctor in medecynen’ vermeld in de Antwerpse Certificatieboeken van 1596; zie AA, 2de reeks 7(1932), 138.

103 *Margarita Van Somerghem:* een Jan van Somergem was thesaurier van Antwerpen in

de periode 1585-1595. Hij overleed op 13 juli 1604; zie Butkens, II, 513, 514; Grafschriften, II, 321.

105 *Vader:* deze kwalificatie is reeds toegelicht in CHEFS 76-77.

106 *in d'begin:* tijdens de Gouden Eeuw; zie 179.

108 *reyke:* bereik, reikwijdte WNT, XII, 3de stuk, 1610 (s.v. Reik)
wt der swynen reyke: dit is raadzaam, want eikels zijn hun natuurlijk voedsel.

110 *Eyken:* toepassing van de door Van der Noot geliefde stijlfiguur der *distinctio*; zie TITELVEL 1593-1594 52.

112 *natuerlijc:* natuurlijkerwijze WNT, IX, 1629 (s.v. Natuurlijk)
verwermen: in gloed zetten MNW, IX, 332 (s.v. Verwermen) en MNW, IX, 293 (s.v. Verwarmen)

113 *om den Olmen Boom...:* dit beeld, ontleend aan het *Epitalameon*, kan Van der Noot gehaald hebben uit Ronsard, *Epithalame d'Antoine de Bourbon et Janne de Navarre*, 115-116 (*STFM*, I, 16), die zelf bij Catullus te rade gegaan is; zie Laumonier in *STFM*, I, 16 noot 1. Ook Alciati, 566-567 biedt als *pictura* bij Emblema CLIX 'Amicitia etiam post mortem durans', een olm, omstrengeld door wijngaardranken.
Wyngaerdt: wingerd MNW, IX, 2486 (s.v. Wijngaert)

114 *hem...van...bedanken:* zich verheugen over WNT, II, 1123 (s.v. Bedanken)

118 *heur / en den Eyck:* aan haar (Margarita van Somerghem) en aan Godefroy vander Eyken.

125 *nombtes:* lees *nombres*

169 *Gas.:* lees *Cas.*

179 *gendre:* genre Huguet, IV, 291, 298 (s.v. Gendre)

186 *Ormeu:* lees *Ormeau*

188 *come:* de spelling 'com' is vermeld bij Huguet, II, 365 (s.v. Comme)

194 *Henricus Agricola Brechtanus:* zie TITELVEL 1584-1585 19

198	*Figuerae:* lees *Figurae*
205-207:	ontleend aan Horatius, *Carmina*, III, xxx, 12-14
209	*Deficiet...:* ontleend aan de titelplaat van *Ext*
210	*Pauwels Van Veldtwyck:* een Paul van Veltwyck is gehuwd met Catherine Cools; zie Herckenrode, 661. Is hij een zoon van de bekende Gerard van Veldtwyck (BN, XXVI, 570-575)?
219	*Judmeaensche:* lees *Jdumeaensche*; adj. afgeleid van Idumea, Grieks-Romeinse naam van het Hebreeuwse Edom, hier voor Palestina in zijn geheel; zie Laumonier in *STFM*, V, 219 noot 2 en VIII, 47 noot 2. *palen:* gebied WNT, XII, 21, 22 (s.v. Paal)
220	*besien:* bezoeken WNT, II, 2468 (s.v. Bezien) *deuote:* die toegewijd zijn aan de godsdienst WNT, III, 2474 (s.v. Devoot)
223	*eer...:* dus vóór 1539; sinds 1511 werden regelmatig pelgrimsreizen naar Jeruzalem ondernomen uit Antwerpen; zie Floris Prims, 'Jerusalemsche pelgrims', in *Antwerpiensia* II, 334-339.
224	*J.:* jonker *Jaques Breyel* (°Kortrijk †Antwerpen) Sinds 1570 verblijft hij te Antwerpen en woont er in *de Groenen Schilt* op de Oude Korenmarkt. Op 29 apr. 1574 betaalt hij 300 pond Art. in de lening voor de Spaanse soldaten. Samen met Jan de Poorter (GRAMMEY 187) moet hij in juni 1578 intekenen voor 3.000 gulden in een nieuwe lening. Breyel wordt op 12 jan. 1579 opperaccijnsmeester voor de 'buytenbieraccyse', op 22 juni van hetzelfde jaar nog 'Policymeester' voor het toezicht op de in- en verkoop van levensmiddelen. Op 25 juli 1583 blijkt zijn katholieke gezindheid tijdens een verhoor. Lit.: AA, IV, 56; XV, 87, 95, 291, 424; XVIII, 216; XXII, 229.
225	*J.:* jonkvrouw *Catharina van Veldtwyck:* echtgenote van Breyel (337) en vermoedelijk zuster van Pauwels van Veldtwyck.
230	*Apodixen:* de omschrijving 'clare bevvysinghen' stemt woordelijk overeen met de opgegeven bron; zie ook TITELVEL 1593-1594 100

bevvysinghen: betogen WNT, II, 2421 (s.v. Bewijzing)
Sermoonen: vermaningen WNT, XIV, 1315 (s.v. Sermoen)

231 *myn ontvouwen:* wat ik uiteenzet, toelicht WNT, X, 2020 (s.v. Ontvouwen)

232 *douwen:* drukking uitoefenen; hier: om uw eer te na te komen WNT, III, 3690 (s.v. Duwen)
trouwen: trouwbelofte MNW, VIII, 738 (s.v. Trouwe)

233 *Die:* lijd. voorw.
wilt: imp., gericht tot *Jonghvrouwen* (231)
schouwen: vermijden, ontwijken WNT, XIV, 964 (s.v. Schouwen)
verkouwen: doen verkoelen MNW, VIII, 1943 (s.v. Vercouden)

239 *pollen:* hoereerders WNT, XII, 3079 (s.v. Pol)

240 *Ghuyten:* Schelmen WNT, V, 1225 (s.v. Guit)

ruffianen: ontuchtigen WNT, XIII, 1581 (s.v. Ruffiaan) en WNT, XIII, 861 (s.v. Roffiaan)

242 *Spaensch' en Napolitanen:* onderverstaan 'kinderen', maar, gezien 238, is tevens 'syfilis' bedoeld; zie WNT, XIV, 2554 (s.v. Spaansche pokken) en WNT, IX, 1549 (s.v. Napelsche koorts, ziekte)

244-245: de bijbelplaats, die als bron kan gebruikt zijn, vindt men in Smit-Vermeer, 111.

249 *voeren:* doen MNW, IX, 728 (s.v. Voeren)

256 *met ghesonde leden:* met behoud van een gezond lichaam, in tegenstelling tot het lot der lichtekooien; zie 238

258 *hem...veughen ter:* zich...wijden aan MNW, IX, 1452 (s.v. Vuegen) en MNW, IX, 716 (s.v. Voegen)

263 *leere:* lering WNT, VIII, 1298 (s.v. Leer); ook is het mogelijk dat, in tegenstelling tot de *dipe grachte* (245), hier op de betekenis 'ladder' gezinspeeld wordt WNT, VIII, 1304.

265 *Op-waerdt:* zie de bijbetekenis 'ladder' in 263 *leere*

290 *horririble:* lees *horrible*

305 *dinanei:* lees *dinanci*

335 *deuant:* auparavant Huguet, III, 148 (s.v. Devant)

338 *esquelles:* dans lesquelles Huguet, III, 577 (s.v. Es)

342 *vettus:* lees *vertus*
demonstre: montre Huguet, II, 793 (s.v. Demonstrer)

356 *ains:* mais Huguet, I, 140 (s.v. Ains)

359 *glorie:* lees *gloire*

360 *Jan de Bruyne* (†Antwerpen 1595)
'Jan de Bruyne den Ouden' behoort in 1574 tot de voornaamste kooplieden, die 200 gulden per maand moeten opbrengen in de lening van 52.000 gulden. Op 13 aug. 1584 komt hij voor op de lijst van de personen die hun aandeel in de quotisatie nog niet betaald hebben. In de periode 1589-1594 drijft hij handel op Hamburg en is hij tevens assuradeur.
Lit.: AA, V, 355; XVII, 402; Brulez, 176, 532; Grafschriften, IV, 491.

361 *Digna de Riddere:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.

365 *v wacht...veur:* hoed u voor MNW, IX, 1501 (s.v. Wachten)
ver-selders: gezelschap; niet in de woordenboeken, maar afgeleid van het ww. 'versellen' MNW, VIII, 2400

366 *Besnydt...:* in geestelijke opvatting, in toepassing op reiniging, bekering; deze uitdrukking is ontleend aan *Ier.* 4:4; WNT, II, 2062 (s.v. Besnijden)

367 *raders...:* 'rader' is hij die een handeling aanraadt, de 'gelder' hij die betaalt, die er de gevolgen van ondervindt; het spreekwoord 'Raders zijn geen gelders' is geciteerd in het WNT, IV, 1081 (s.v. Rader)

369 *sinnen:* bedoelingen MNW, VII, 1139 (s.v. Sin)

381 *Isocrito:* lees *Isocrato*

391 *Gioaunne:* lees *Giouanne*

409 *ensemble:* avec Huguet, III, 479 (s.v. Ensemble)

412	*ensuiure:* se conformer à Huguet, III, 483 (s.v. Ensuivre)
413	*Isocrate:* Isocrates (°436 †338 v. Chr.) Hij begon zijn loopbaan als logograaf, maar ca. 390 stichtte hij een school en bouwde hij de redekunst uit tot een algemene vorming. Als opvoeder vertegenwoordigde hij het levensideaal van de gezonde middelmaat, het gezond verstand, de rechtschapen mens; zie *De katholieke encyclopaedie*, XIV, 390.
420	*Jan de Bruyne:* zoon van de gelijknamige vader (360). In feb. 1600 komt hij voor onder de Antwerpse kooplieden; zie AA, 2de reeks 6 (1931), 131; Grafschriften, II, 268.
421	*Marie de Bruyne:* zie voor haar ouders 360-361; zij overlijdt als weduwe van Herman van Hercken op 15 mei 1622; zie Grafschriften, II, 197.
422	*goetds:* lees *goedts*
424-425:	deze vermaningen van Isocrates vindt men in 16de-eeuwse traktaten verwerkt, zo in Ioachim Camerarius, *Praecepta vitae pverilis, cvm parte paraenetici Isocratis ad Demonicu*m *in latinum conuersa*, (Basileae, 1536), 23: 'DEVM time. VENERARE parentes...PARETO legibus'.
424	*saen:* onmiddellijk hierna (in volgorde) MNW, VII, 42 (s.v. Saen)
425	*onderdaen:* onderdanig, onderworpen WNT, X, 1257 (s.v. Onderdaan)

Vergano (1592-1593)

Ontstaan

Van der Noot richt zich tot drie kooplieden, weliswaar allen uit Italië, maar toch niet behorend tot dezelfde handelsnatie te Antwerpen. Telkens wordt een reeds bestaand gedicht aan het toegespro-

ken personage opgedragen. Door toepassing van dit procédé is het in feite Olympia aan wie in dit vel ten volle hulde te beurt valt, want zijzelf wordt steeds bezongen ofwel schenkt zij haar dichter aanleiding tot vreugdebedrijf.

Inhoud

- Elegie aan Jan Angelo Vergano (4-15)
  De dichter verheugt zich om Vergano's behouden aankomst te Antwerpen. Bij deze gelegenheid draagt Van der Noot hem het volgende sonnet op en laat hem hopen op nog meer verzen in de toekomst.
- Sonnet voor dezelfde (19-32)
  Of Van der Noot nu op het aardrijk leeft, dan wel zal verblijven in de Elyzeese velden bij de overige dichters of in het empyreum, steeds zal het beeld van Olympia hem voor ogen zweven.
- Ode aan Olympia (95-154)
  Het verloop der jaren, de lange scheiding noch de ongunstige tijdsomstandigheden hebben Van der Noots liefde tot Olympia verflauwd. Hij moet haar prijzen om haar talloze deugden en draagt zijn werk aan haar op, want het beste daarin is hem door God via zijn geliefde geschonken.
- Ode aan Jean Vincenti Fossa (222-271)
  Een ontmoeting met Olympia heeft de dichter zo verheugd dat hij een feestmaal wil aanrichten in antieke stijl, waarbij zijn meest talentvolle dichterlijke vrienden zullen aanliggen.

Bronnen

95-101	=	Ronsard, *A Cassandre*, 1-3		(*STFM*, XV, 191)
232-236, 239-241			*Continvation des amovrs. Sonnet XIII*, 1-4	VII, 130
242-250			9-11	131
243	=	Alciati, 705		
252, 262-263	=	Ronsard, *Odelette a Corydon*, 19-24		(*STFM*, VI, 175)
256-260			*Continvation des amovrs. Sonnet XIII*, 5-6	VII, 130
			Les Bacchanales ou le...voyage d'Hercueil, 523-534	III, 211-212
277-278	=	Belleau, commentaar bij *Ma Muse estoit blasmée à son commencement*		
			(*STFM*, VII, 115) (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 128)	
279-288, 306-313	=	Belleau, commentaar bij *Je veuls, me souvenant de ma gentille amie*		
			(*STFM*, VII, 130) (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 139)	

304-305	=	Ronsard, *Continvation des amovrs. Sonnet XIII*, 1-2 (*STFM*, VII, 130)
324-326	=	Lucas d'Heere, *Het Ghendsche Helicon en Parnassus*, 57-62 (D'Heere, 26)

Verklarende aantekeningen

1	*Iean Angelo Vergano* Reeds in 1574 drijft hij handel op Londen en Venetië; in 1595 is hij nog steeds werkzaam, ditmaal geassocieerd met Danon of d'Annoni. Tijdens de periode 1596-1597 draagt hij bij tot de versiering van de sacramentskapel in de St.-Jacobskerk. Lit.: Brulez, 411, 534, 540, 544, 547; Grafschriften, II, 89.
2	*Milanoise & Lombarde:* de term Lombarden slaat niet enkel op de Lombarden en Piemontezen, maar op alle Italiaanse kooplieden die geld tegen rente uitzetten. Te Antwerpen was hun aantal zeer gering, en de Lombardische natie treedt er nooit als aparte groep op bij feestelijke gebeurtenissen; zie Goris, 72, 74.
6	*Thalie:* afgebeeld op f 2^v
7	*Vn:* Un homme Huguet, VII, 377 (s.v. Un)
9	*docte:* Goris, 81 roemt voor een deel der Italiaanse kooplieden te Antwerpen hun 'éducation humaniste sérieuse'; zie ook ROY 19.
10	*concluds:* je décide Huguet, II, 410 (s.v. Conclure)

11 *autrement:* een belofte die reeds voorkomt in VOORWERK 1580-1581 44-45, en daar ontleend is aan *Het Bosken.*

12 *Sans plus:* Seulement Huguet, VI, 42 (s.v. Sans plus)

15 *qui:* voor ‘que’ (lijd. voorw.) Huguet, VI, 286 (s.v. Qui)

16 *veursinighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich)

20 *weer:* hetzij MNW, IX, 1894 (s.v. Weder)

21 *Helizeums dal:* de Elyzeese velden; uitvoeriger behandeld in ANGONI 180 e.v.

22 *hoogher:* in de onmiddellijke nabijheid Gods, in het empyreum; men zie *Ext*, 1889 e.v. (*OE*, [109])

26 *gracien:* bevalligheden WNT, V, 598 (s.v. Gratie), eerder dan de mythologische gezellinnen van Venus.

28 *veel iaer daer na:* na zijn terugkeer uit de ballingschap in 1578?
om-gangh dagh: dag waarop de processie uitgaat WNT, X, 225 (s.v. Omgang)

29 *bat:* meer WNT, II, 1066 (s.v. Bat)

32 *my:* lees *myn*

34 *es:* dans les Huguet, III, 577 (s.v. Es)

37 *Brabançon:* Brabants voor Nederlands; zie APOLOGIE 16

39 *humble:* aimable Huguet, IV, 520 (s.v. Humble)

42 *ains:* mais Huguet, I, 140 (s.v. Ains)

87 *Baptiste Siuori:* is hij een familielid van Nicolas Sivori (MONEGLIA 248, ANGONI 388)?

96 *d'af-wesen:* het verwijderd zijn WNT, I, 1872 (s.v. Afwezen)

98 *straffe:* strenge WNT, XV, 2090 (s.v. Straf)

105 *heur:* slaat op 95-98

109 *fonteyne:* bedoeld is de Hippocrene.

112 *t'hoofdt...:* Apollo

113 *secreten:* zie PRUENEN 28

115 *Dus:* gebruikt tegenover *Soo* (118) WNT, III, 3673 (s.v. Dus)
want: omdat Kil., 786 (s.v. Want)

117 *dieften:* diefstal WNT, III, 2525 (s.v. Diefte)
des heilighdoms: van kerksieraad WNT, VI, 463 (s.v. Heiligdom). Van der Noot neemt afstand van de beeldenstorm en de ‘zuivering’ der kerkgebouwen door de hervormden.

119 *drijue:* bedrijf WNT, III, 3345 (s.v. Drijven)

127 *onder...troone:* op aarde WNT, XVII, 3239 (s.v. Onder...'s hemels troon)

128 *hooghste:* meerv. bij *die* (127)

133 *briefde:* verkondigde WNT, III, 1346 (s.v. Brieven)

136 *wel ghemanierdt:* vol respect; afgeleid van MNW, IX, 2104 (s.v. Welgemaniert)

142 *Hanghende:* als een ex-voto.

143 *medt vercloeken:* met al mijn durf MNW, VIII, 1921 (s.v. Vercloeken) verwijst voor de intrans. vorm naar Kil.; zie Kil., 712 (s.v. Ver-kloecken)

144 *beeldt:* deze vergelijking ligt voor de hand wanneer de vrouw door haar schoonheid de indruk geeft van een kunstwerk WNT, II, 1279 (s.v. Beeld)

145 *daer inne:* in zijn werk

147 *gheschickt:* voorbeschikt WNT, XIV, 643 (s.v. Schikken); vgl. CRABBE 174 en ANGONI 244

155 *Doctoor:* lees *Doctor*

158 *emulateurs:* rivaux, adversaires Huguet, III, 383 (s.v. Emulateur)
detracteurs: zie voor dezelfde opsomming STERCKHEYT 112

163 *dont:* à cause de quoi, par suite de quoi Huguet, III, 251 (s.v. Dont)

167 *loutrepasse:* la plus parfaite Huguet, V, 568 (s.v. L'outrepasse).

178 *amaer:* lees *amare*

194 *houesti:* lees *honesti*

196 *niiguna:* lees *ninguna*

215 *Iean Vincenti Fossa*
Hij is afkomstig uit Verona en behoort te Antwerpen dus wel tot de natie der Lombarden. Voor zijn broer Franciscus (†4 apr. 1548) laat hij een grafsteen in de Antwerpse kathedraal oprichten. In de periode 1589-1594 drijft hij handel op Londen en Venetië. Nog op 29 feb. 1600 komt zijn naam voor onder de Antwerpse kooplieden.

Lit.: AA, I, 415; AA, 2de reeks 6 (1931), 132; Brulez, 541, 548; Grafschriften, I, 405; Sweertius, *Monvmenta*, 77-78.

222 *Yo:* vreugderoep WNT, VI, 2242 (s.v. Io) (dit vb. als citaat)

223 *Nepenthe:* zie CRAENMEESTER 132

235 *Frans:* gezegd tot de knecht; zie ook *DBE*, 235 en noot 2 aldaar, 236.

240 *mijn vermeughen:* zoveel ik kan MNW, VIII, 2160 (s.v. Al sijn vermogen)

241 *By...ghepaerdt:* in het gezelschap van WNT, XII, 478, 479 (s.v. Iets paren bij)

243 *leyloof:* klimop; zie GAMBRINUS 7 en MAES 53. Het hoofd van Bacchus wordt met klimop omkranst wanneer hij vertoeft in het gezelschap van Apollo en de muzen; zie Alciati, 705.
wijngaert: wingerd, voor wijngaardranken MNW, IX, 2486 (s.v. Wijngaert)

244 *fris van persoone:* bloeiend, zonder sporen van verval WNT, III, 4680 (s.v. Frisch)
van persoone betekent hier 'van wezen, van gedaante' WNT, XII, 1322 (s.v. Persoon) (dit vb. als citaat), maar dit deel van de uitdrukking kan hier rustig onvertaald blijven.

245 *Soo:* Zoals MNW, VII, 1445 (s.v. So); voor de bron hiervoor zie 279

246 *besade:* bestrooie WNT, II, 2440, 2444 (s.v. Bezaden) (dit vb. als citaat)

251 *Haest v:* nog steeds gezegd tot *Frans* (235)

252 *Harduyn:* François de Harduwijn (°Gent ca. 1530 †aldaar 21 okt. 1609)
Zoon van Thomas (†1571) en van Joanna Hauweel (†1556). In zijn jeugd onderneemt hij een studiereis doorheen Frankrijk. Te Parijs, waar hij vrij lang verblijft, komt hij in contact met Adrien Turnèbe, Jean Galland en Jean Dorat (MATTHIAS 129). Waarschijnlijk is het overlijden van zijn vader aanleiding geweest om naar de Nederlanden terug te

keren. Ca. 1580 is hij te Gent gehuwd met Livina Tayaert; nadien wordt hij deurwaarder bij de raad van Vlaanderen in zijn vaderstad. Op 23 juni 1584 wordt hij, als katholiek, gevangen gezet tot de overgave van de stad aan Farnese. Van 2 jan. 1594 tot 7 jan. 1595 fungeert François de Harduwijn als corrector bij Jan Moretus. Van De Harduwijns Latijnse poëzie zijn enkele oden en elegieën bewaard gebleven. Daarnaast heeft hij Anacreon in ritmisch Nederlands vertaald, een werk dat, enkel in hs. bewaard, tot nu toe onvindbaar gebleven is.
Hij is de vader van de bekende renaissancistische en contrareformatorische dichter Justus de Harduwijn.
Lit.: BN, VIII, 717-719 (Emile van Arenbergh); BT, nrs. 267, 2120; O. Dambre, *De dichter Justus de Harduijn (1582-1641)*, Gand..., 1926, 60-67; Aloïs Gerlo en Emile Lauf, *Bibliographie de l'humanisme belge*, Bruxelles, (1965), 169; NBW, IV, 398-403 (O. Dambre); Leon Voet, *The golden compasses*, Amsterdam, (1969-1972), II, 177.
Eigenaardig is wel, dat van deze figuur, die in één adem vermeld wordt met Michaël van der Haeghen (STERCKHEYT 140), geen enkel lofdicht ter ere van onze dichter bekend is.

253 *Vander Haghen:* zie STERCKHEYT 140

255 *Castalide:* de bron Castalia op de Parnassus, beschouwd als muzenbron; de uitgang -*ide* wijst eigenlijk op een adj., zodat Van der Noot voluit ‘Castalidische bron’ had moeten zeggen.

256 *wilt:* met *t*, lijd. voorw. van Brenghen (258), is een heildronk bedoeld
heur: aan deze twee uitverkorenen, en wel ter ere van Olympia
neghen reysen: de berekening in *DBE*, 137 is nodeloos ingewikkeld: de naam ‘Olympia’ telt inderdaad slechts zeven letters, maar men moet bedenken dat Van der Noot hier woordelijk Ronsard vertaalt, wiens geliefde ‘Cassandre’ inderdaad over een voornaam van negen letters beschikt. Van der Noot heeft het bij Ronsard correcte getal onveranderd overgenomen; mogelijk hebben de verdere redenen, uiteengezet in *DBE*, 137, een rol gespeeld.

257 *sonder veysen:* gezegd in alle oprechtheid WNT, XVIII, 1412 (s.v. Zonder veinzen)

258 *Brenghen:* uitdrinken WNT, III, 1286 (s.v. Brengen)

264 *wel en vrolijc:* zeer vrolijk; met 'en' verbonden aan een ander bijw. heeft 'wel' de kracht van een bijw. van graad MNW, IX, 2083 (s.v. Wel)

265 *gherieft:* tevreden; deze betekenis is afgeleid uit WNT, IV, 1669 (s.v. Gerieven)

269 *Jck brenght...:* Ik breng deze heildronk uit ter ere van u, vrienden, en ter ere van mijn Olympia

272 *Declaire:* Expliquez Huguet, II, 729 (s.v. Declairer)

273 *merueilleusement:* extrêmement Huguet, V, 220 (s.v. Merveilleusement)

277 *versez...:* deze formulering is beïnvloed door de commentaar van Belleau (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623,128): 'Il escrit ce Sonnet à Pontus de Tyard, homme des plus doctes de nostre temps, & des mieux versez en toutes bonnes discipline'; zie ook *Ibid.*, 174, 179.

279-288 306-313: ontleend aan de commentaar van Belleau (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 139): 'On peut coniecturer par ce Sonnet qu'il m' [= Belleau] adresse, qu'il auoit desrobé quelque baiser à sa Dame, & pour en celebrer la memoire, il delibere de s'esgayer, me priant luy faire compagnie. C'estoit la façon des Poëtes anciens en signe de ioye, de s'inuiter à faire bonne chere, & boire autant de fois que le nom de leur Maistresse portoit de lettres, & d'inuoquer leurs noms, & d'espandre du vin sur la terre. Voy le commentaire sur Theocrit. ὁύτω γὰρ εἰωτασι ποιεῖν ἐν τοῖς συμποσίοις, ἄχρατον λαμβάνειν, χαὶ ὀνομάζειν τινας ἐρωμένους ἤ φίλους, ἐπιχεῖν τῇ γῇ, χαι φθέγγεσται των φιλτάτων τὰ ὀνόματα...
Attache vne couronne] Pris d'Anacreon: στεφάνους μὲν χροταφοιτι | ῥοδὶνους συναρμόσαντες | μεθύομεν ἁβρὰ γελῶντες. Chare puer, madeant generoso pocula Baccho, | Et nobis prona funde Falerna manu. | Ite procul durum curae genus, ite labores. Tibulle'.

282 *ombrager:* couvrir Huguet, V, 512 (s.v. Ombrager)
chefs: têtes Huguet, II, 233 (s.v. Chef); op dit gebruik gaat Richelet - die echter door Van der Noot niet kan geraadpleegd zijn - elders nader in (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 513): 'Pline liure 21. selon la coustume des anciens qui couronnoient de fleurs leurs verres, &

	mesme leurs testes, soit à cause que Bacchus est le premier de tous qui s'est couronné, soit que ces fleurs signifient la liberté que les banquets doiuent auoir...ou soit finalement que ces couronnes...seruoient à restraindre & arrester les vapeurs du vin'.
286	*leurs:* van de geliefden
299	*mome:* lees *nome*
306-307:	bedoeld is waarschijnlijk een commentaar bij Theocritus, *Idyllae*, VII, 63-70
306	ἐρονωμὲνους: lees ἐρωμένους φλους: lees φίλους
307	ὂνομοθα: lees ὀνόματα
308-310.	zie *Carmina Anacreontica...*edidit Carolvs Preisendanz, Lipsiae, 1912, 34, nr. XLIII, 1-3
310	μιστύομεν: lees μεθύομεν
311-313:	Belleau citeert Tibullus, *Elegiae*, III, vi, 5-7; zie ook J.D.P. Warners en L.Ph. Rank, *Bacchus*, Amsterdam, 1968-1971, II, 98.
314	*Lalage:* vermeld in Horatius, *Carmina*, I, xxii, 10, 23; II, v, 16.
315	*accoustrée:* vêtue Huguet, I, 45 (s.v. Accoustré) *es:* zie 34 *luc:* luth Huguet, V, 56 (s.v. Luc)
318	*Comedies:* Thalia is inderdaad de muze van het blijspel.
322	*verthonende:* die de rol speelt van; afgeleid van MNW, IX, 159 (s.v. Vertonen)
329	*soo volghens:* vervolgens *heur: de Poeten* (328)

Georges (1593-1594)

Ontstaan

Bij de samenstelling van dit vel is Van der Noot tot een zeldzame congruentie gekomen: zowel het aangezochte publiek als de aangereikte verzen vormen onderling één geheel. Het publiek bestaat uit leden van de Portugese natie te Antwerpen, die ten dele zelfs verwant zijn. Alle opgenomen gedichten bezingen de macht van de liefde.

Een laatste handigheid: het afsluitend lofdicht ter ere van onze dichter is van de hand van zijn Portugese bewonderaar Luiz Franco Corréa.

Inhoud

- De Vrueghtijdt (11-180)
  Het ontluiken van de natuur (11-27) maakt de mensen gevoelig voor de liefde (29-45). Venus reist dan ook in triomf door de hemel en doet de natuur en de mensheid opbloeien (47-81). Ook de dichter voelt de smarten der minnepijn: elke uiting van de jeugdige lente vergelijkt hij instinctief met zijn Olympia (83-144). Hij besluit met een oproep tot haar om zich te laten vermurwen (146-180).
- Ode voor Francisco Duarte en zijn echtgenote (312-408)
  De eerbare minnaars loven Venus, maar die wordt door de dorpers veracht. De godin raadt de geliefden tot een huwelijk binnen hun natuurlijk milieu.
- Sonnet voor Francisco de la Barzena en zijn vrouw (496-515)
  Lofprijzing van de lichamelijke schoonheid van Olympia, die hem verheugt, meer dan de dageraad.
- Sonnet van Luiz Franco (573-586)
  Zie GOOSSENIUS 85-98.

Bronnen

11-18	=	Ronsard, *Chanson en faveur de Madamoiselle de Limeuil*, 1-6	(*STFM*, XII, 163-164)
29-117		7-72	164-167
119-135		85-96	167-168
146-171		115-138	168-169
272-290	=	Petrarca, *Canzone XV*, 57-75 (Francesco Petrarca, *Il canzoniere* con le note di Giuseppe Rigutini. Rifuse e di molto accresciute da Michele Scherillo, Milano, 1918, 272)	
291-308	=	Ronsard, *Chanson en faveur de Madamoiselle de Limeuil*, 49-54,61-72	(*STFM*, XII, 166-167)
475-476	=	Ovidius, *Heroides*, XXI, 156	

570-588	=	GOOSSENIUS 82-100

Varianten

Tegenover GOOSSENIUS 85-98 zijn, afgezien van enkele wijzigingen in de spelling, varianten in het vers zelf aangebracht in 581, 582, 585.

Verklarende aantekeningen

1	*Veursinighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich) *Georgio Rodrigo Georges:* blijkens de commentaar (232) is hij de oudste zoon van Philippe Georges, consul der Portugese natie te Antwerpen. Plantin verzendt boeken naar Spanje en Portugal via deze Philippe Georges; zie Plantin, *Corr.*, IX, 360, 361 noot 3, 364.
3	*Vrueghtydt:* lente; vertaling van Fr. Printemps; voor de behandeling van dit thema zie men ook enkele vroege liederen van Bredero, geciteerd in Theo Jan Beening, *Het landschap in de Nederlandse letterkunde van de renaissance*, Nijmegen, 1963, 90-94.

5	*bat:* beter WNT, II, 1066 (s.v. Bat)
13	*verprillen:* mooi, fris worden WNT, XII, 4190 (s.v. Verprillen) (dit vb. als citaat) *ten toone:* van aanblik WNT, XVII, 1214 (s.v. Ten toon)
17	*maghen:* bloedverwanten WNT, IX, 3 (s.v. Maag); hier: van edele ouders; toegelicht in 20-21.
20	*des Vrueghtijdts:* wordt dus mannelijk voorgesteld als vader van *Liefde* en *Tijdt* (16), met welke laatste aanduiding het eigenlijke seizoen bedoeld wordt WNT, XVII, 43 (s.v. Tijd)
21	*Flora:* godin van de bloemen
23	*op d'eertssche pleyn:* op aarde WNT, XII, 2514 (s.v. In 't aardsche plein)
24	*Sephriums:* lees *Sephirums:* van de westenwind
26	*bespraeyen:* besprenkelen WNT, II, 2081 (s.v. Bespraaien); allusie op het neerslaan van de dauw.
30	*ons:* meew. voorw.
31	*pijnen:* verdrietige toestand WNT, XII, 1650 (s.v. Pijn); bedoeld is de winter.
38	*worpt:* werpt, slingert MNW, IX, 2816 (s.v. Worpen) en MNW, IX, 2288 (s.v. Werpen)
43	*d'eerdts aenschyn:* het aardoppervlak; afgeleid van 'uiterlijk' WNT, I, 295 (s.v. Aanschijn)
44	*dick:* dikwijls WNT, III, 2618 (s.v. Dik) *medt onlede:* bedrijvig WNT, X, 1715 (s.v. Met onlede)
49	*Carites:* zie VOORWERK 1580-1581 125 *tot verciren:* om geëerd te worden MNW, VIII, 2429 (s.v. Versieren)
50	*Coets-wagen:* koets WNT, VII, 5013 (s.v. Koetswagen) (dit vb. als citaat); deze voorstelling kan beïnvloed zijn door de afbeelding van Venus op een triomfwagen, zoals gebruikelijk in planeetprenten; zie *LvB*, XXVI-XXVIII en F. Lippmann, *The seven planets.* Translated by Florence Simmonds, London..., 1895, 4 en pl. E, V; men vergelijke tevens met de triomf van de liefde, voorgesteld door Cupido, in de *Trionfi* van Petrarca en in de *Hypnerotomachie*, 120^{r}-122^{r}.
52	*smoel:* zoel WNT, XIV, 2182 (s.v. Smoel)

53 *heur:* aan zichzelf, Venus

54 *Ancisen:* Anchises, afstammeling van Dardanus en dus lid van het vorstenhuis der Trojanen. De zoon van Anchises en Venus is Aeneas.
boel: minnaar WNT, III, 139 (s.v. Boel)

56 *Werwaerdt:* Waarheen MNW, IX, 2233 (s.v. Werwaert) en MNW, IX, 1590 (s.v. Waerwert)
verhooghen: vreugde, genoegen MNW, VIII, 1845 (s.v. Verhogen)

57 *versch:* fris MNW, VIII, 2331 (s.v. Versch)

60 *Daer:* correspondeert met *Werwaert* (56) als eerste lid

67 *palen:* gewesten WNT, XII, 21 (s.v. Paal)

68 *Olympien:* leliën; zie SUEIRO 101

69 *Genoffelkens:* anjelieren WNT, IV, 1571 (s.v. Genoffel)

70 *Perck-bloemkens:* lelietjes van dalen WNT, XII, 1230 (s.v. Perkbloem) (dit vb. als citaat)
pensekens: driekleurige viooltjes WNT, XII, 332 (s.v. Pansee)

72 *ghesicht:* uitzicht WNT, IV, 2205 (s.v. Gezicht)
pleyn: zie 23

76 *heur:* van Venus; zie 58

79 *Jn de stadt van:* In de plaats van WNT, XV, 358 (s.v. In de stad van)
vleeschen: gevoelig WNT, XXI, 1718 (s.v. Vleezen) (dit vb. als citaat)

80 *wreedt:* hard MNW, IX, 2860 (s.v. Wreet)

81 *moru:* week WNT, IX, 1158 (s.v. Morw) en WNT, IX, 1261 (s.v. Murw)

90 *Van...:* zelfde opvatting in VROUWEN 17-26 en 76-78
dic: zie 45

94 *ten toone:* zie 13

102 *Philomela:* dochter van Pandion, koning van Athene. Door Tereus, echtgenoot van haar zus-

ter Procne, wordt zij onteerd en verminkt, waarna beide zusters aan Tereus het lijk van zijn zoon Itys als spijs voorzetten. De goden veranderen Tereus in een havik, Procne in een zwaluw en Philomela in een nachtegaal.

104 *Thereums:* zie 102
quael: minnepijn WNT, VIII, 662 (s.v. Kwaal)

106 *vry:* voorwaar MNW, IX, 1321 (s.v. Vri)

108 *medt...:* in overeenstemming met mijn eigen wil WNT, III, 2276, 2277 (s.v. Met iemands dank)

110 *hooir:* lees *hoor*

113 *som:* sommige WNT, XIV, 2504, 2505 (s.v. Som)

117 *theurder eer:* onberispelijk WNT, III, 3875 (s.v. Ter eere)

120 *Lampe:* de zon; ‘lamp’ fig. toegepast op sterren WNT, VIII, 962 (s.v. Lamp) (dit vb. als citaat)

121 *troosten:* nl. na de strenge winter

135 *Styrax:* welriekende harsachtige stof VD, 1980 (s.v. Styrax) en 1951 (s.v. Storax)
Ambre grijs: grijze amber of ambergrijs, een vettige stof die gevonden wordt in het lichaam van de potvis, en vroeger als reukwerk, specerij en geneesmiddel dienst deed WNT, II, 361 (s.v. Amber)

139 *Die...:* Die beiden onovertrefbaar zijn inzake...; *niet* + *om* + inf. van een ww., met *ver*- van een bnw. afgeleid, als sterke bevestiging WNT, IX, 1948 (s.v. Niet)

140 *ooyt:* steeds WNT, XI, 1 (s.v. Ooit)

141 *hy: Den Vrueghtydt* (138)
cracht: uitwerking WNT, VIII, 46 (s.v. Kracht); zie VOORWERK 1580-1581 11

144 *pleyn:* zie 23

146 *Goddinne:* gezegd tot Olympia

164 *Redene:* Redelijkheid WNT, XII, 3de stuk, 815 (s.v. Rede)

166 *on-sture:* zachtmoedig; enkel in Kil., 439 (s.v. On-stuer) verklaard als ‘mitis’; in het WNT, X, 1801 (s.v. Onstuur) niet vermeld in deze betekenis.

167 *pleyn:* zie 23

174 *vynden:* opzoeken WNT, XXI, 636 (s.v. Vijnen) en WNT, XXI, 725 (s.v. Vinden)

179 *mot:* lees *moet*

180 *mijn licht:* dat dan hetzelfde effect moet hebben als de blik van Venus (58 e.v.)

231 *genereus:* noble (moralement) Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)

241 *ses:* van Olympia

243 *de Pierre:* lees *Pierre de*

245 *se:* lees *ce*

246 *François Petrarque...:* in zijn commentaar (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 188) verklaart Belleau enkel dat Ronsard een tekst van Petrarca navolgt, zonder te specificeren om welke canzone het hier gaat. Wanneer Van der Noot in staat blijkt het bewuste gedicht van Petrarca aan te halen, dan bewijst dit wel zijn belezenheid in het werk van deze auteur.

249 *Salusque Lusitano:* de auteur noch het citaat heb ik kunnen identificeren. Mogelijk wordt Damian Salucio del Poyo bedoeld. Deze Spaanse auteur (°Murcia) leefde op de grens van de 16de en 17de eeuw. Hij werd geestelijke, verbleef te Sevilla en was vooral bekend als schrijver van toneelstukken; zie *Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana*, XLVI, 1129-1130.

272-290: in de tekst van Petrarca zijn geen andere dan spellingvarianten genoteerd.

291-308: in dit citaat naar Ronsard is één variant aangebracht, die geen loutere wijziging in de spelling betekent: 307 *Qui* (tegenover *Que*).

296 *vsage:* lees *visage*

303 *meine:* amène Huguet, V, 203 (s.v. Mener)

307 *Qui:* voor ‘que’ (lijd. voorw.) Huguet, VI, 286 (s.v. Qui)

309	*Francisco Duarte:* hij stamt uit een bekend Joods-Portugees geslacht. Op 29 feb. 1600 wordt hij vermeld onder de Antwerpse kooplieden. Zijn zoon overlijdt, 19 jaar oud, op Non. Feb. 1616; zie AA, 2de reeks 6 (1931), 132; Grafschriften, II, 28; IV, 408.
310	*Juffrou:* vrouw van aanzienlijke stand WNT, VII, 496 (s.v. Juffrouw) *Blanca Georges:* blijkens 426 dochter van Philippe Georges; in 1616 wordt haar naam geciteerd als 'Blanca Nuñez Georgi'; zie Grafschriften, IV, 408.
313	*kunsten:* kundigheden WNT, VIII, 554 (s.v. Kunst)
319	*Vileyn:* eerrovend, boosaardig WNT, XXI, 666 (s.v. Vilein)
322	*heur:* van Venus
327	*rauot:* braspartij, herrie WNT, XII, 3de stuk, 417, 418 (s.v. Ravot)
328	*volghen:* in praktijk brengen MNW, IX, 827 (s.v. Volgen)
329-331:	vertaling: die als knecht of dwaze meid ook uitvaren tegen hun vertoornde heer; Van der Noot bedoelt waarschijnlijk dat dergelijke lieden (319-321 en 326-328) evenmin ontzag koesteren voor het menselijk (331) als voor het goddelijk (322) gezag.
329	*koe:* scheldnaam voor een vrouw WNT, VII, 4861 (s.v. Koe)
330	*varen toe:* uitvaren tegen WNT, XVII, 806 (s.v. Toevaren)
333	*sneeft:* zondigt WNT, XIV, 2325 (s.v. Sneven)
334	*beeft:* nl. voor Gods oordeel
338	*Na:* aansluitend bij 336 betekent het 'naar', bij 337 'volgens'
345	*Hedonems:* in *CB/Abr* wordt Hedone vertaald als 'Wellust des vleesch'; zie *OE*, [140]
348	*Beleeft:* Liefderijk WNT, II, 1686 (s.v. Beleefd)
352	*Recht:* Zeer (als versterkend bijw.) WNT, XII, 3de stuk, 496 (s.v. Recht)
355	*eestaet:* staat van het huwelijk WNT, III, 3789 (s.v. Ee)
358-359:	constructie: Sueck Een zijns ghelijc van persoone
359	*van persoone:* wat het wezen betreft WNT, XII, 1322 (s.v. Persoon)

361	*Den* (ook in 363, 364, 366): meew. voorw. *aefschen:* onbeschofte, lompe WNT, Suppl. I, 2 (s.v. Aafsch) *quant:* rare snuiter WNT, VIII, 701 (s.v. Kwant)
362	*Diendt:* past voor (onderw.: *dant*) WNT, III, 2532 (s.v. Dienen) (dit vb. als citaat) *quaey:* boosaardige WNT, VIII, 634 (s.v. Kwaad) (dit vb. als citaat) *dant:* lichtzinnige en slordige meid WNT, III, 2293 (s.v. Dant) (dit vb. als citaat, en in verband gebracht met het woord *kwant*)
363	*boef:* overspeler, hoerenloper WNT, III, 66 (s.v. Boef)
364	*door:* dwaas WNT, III, 2908 (s.v. Door)
365	*sloor:* onnozele, sullige vrouw WNT, XIV, 1883 (s.v. Sloor)
366	*lijs:* suffe, onbeduidende, trage vrouw WNT, VIII, 2375 (s.v. Lijs) (dit vb. als citaat)
369	*Courtesaen:* hofmaker WNT, III, 2159 (s.v. Courtisaan)
370	*Courtesane:* lichtekooi WNT, III, 2159 (s.v. Courtisane)
372	*Swaen:* met de bijgedachte van dichter; zie WONSEL 107-108
380	*parture:* samenvoeging van twee bij elkaar passende personen WNT, XII, 594 (s.v. Parture) (dit vb. als citaat); dit zeldzaam woord komt eveneens voor in *Het Bosken*; zie Smit-Vermeer, 80.
385	*Di...:* Die bewijzen te weinig eer aan WNT, VII, 3782 (s.v. Iemand of iets te klein doen)
393	*verhief:* koos tot uitverkorene MNW, VIII, 1814 (s.v. Verheffen)
408	*Godts:* zie *Gen.* 2:24
456	*doui:* lees *duoi*
470	*mariagé:* lees *mariage*
473	*serche:* zeer dikwijls vindt men de oude vorm 'cercher' Huguet, II, 242 (s.v. Chercher)
474	*conditions:* (mv.) manière d'être Huguet, II, 420 (s.v. Conditions) *humeurs:* (mv.) karakter, 'considéré comme résultant de la proportion des humeurs' Huguet, IV, 523 (s.v. Humeurs)

475 *Ovide:* Ovidius, *Heroides*, XXI, 156

478 *proprement:* élégamment Huguet, VI, 223 (s.v. Proprement)

480 *Ceus...:* een ode met deze beginregel komt niet voor in de *PW.*

491 *migniardement:* gracieusement Huguet, V, 264 (s.v. Mignardement)

493 *Francisco de la Barzena*
Zoon van Jan en van Katlijne Adriaenssens van Duvelant. Jan de la Barzena komt voor onder de Antwerpse kooplieden op 29 feb. 1600.
Lit.: AA, 2de reeks 6 (1931), 133; F. Donnet, *Genealogische nota's*, 63; Goris, 166; Abraham Ortelius, *Epistvlae.* Edidit Joannes Henricvs Hessels, Cantabrigiae, 1887, 732.

494 *Magdalena van Assche:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur

496 *Olympien:* zie 68

497 *versch:* fris MNW, VIII, 2333 (s.v. Versch)

498 *gebruyneerdt:* gepolijst WNT, III, 1678 (s.v. Bruineeren) (dit vb. als citaat)

499 *wyn-brankens:* lees *wyn-braukens:* wenkbrauwen
verheuen: opgewerkt MNW, VIII, 1818 (s.v. Verheffen); zie voor dezelfde woordenschat SUEIRO 25

501 *vrindelijc:* minzaam (bep. bij *ooghen*) MNW, IX, 1336 (s.v. Vriendelijc)

502 *verd' en naer:* overal WNT, IX, 1310 (s.v. Veer ende nare)

504 *Somma:* Kortom WNT, XIV, 2503 (s.v. Somme)

506 *bat:* zie 5
Dagherardt: lees *Dagheraedt*

508 *eruindinghen:* uitvindingen; hier wel bedoeld als ‘lering’ WNT, III, 4228 (s.v. Ervinding) (dit vb. als citaat)

553 *migniardement:* zie 491

556 *illuminé:* éclairé Huguet, IV, 548 (s.v. Illuminer)

558 *es:* dans les Huguet, III, 577 (s.v. Es)

566 *genereus:* zie 231

588 *Luys Franco:* zie GOOSSENIUS 100

Daems (1589-1590)

Ontstaan

Dit vel bestaat uit twee onderscheiden helften die parallel samengesteld zijn, en dit zowel wat de keuze en behandeling der teksten als de aanwezigheid van verwanten onder de aangezochte mecenen betreft: in beide folio's is vooreerst een ode, bestaande uit vier strofen, opgedragen aan een echtpaar; na een korte commentaar op dit gedicht volgt in beide gevallen een sonnet, opgedragen aan de broer (respectievelijk stiefbroer) van de reeds vermelde echtgenote. Dit sonnet wordt zeer uitvoerig gecommentarieerd, welke bespreking afgesloten wordt met citaten van een zelfde Franse dichter.

Inhoud

- Ode aan Peter Daems en Isabella de Witte (4-19)
  Het geld dat men verkwist aan aardse genietingen brengt slechts voorbijgaande ruchtbaarheid. Enkel de sommen die de deugdelijke lieden aan de poëten spenderen, garanderen onsterfelijkheid.
- Sonnet voor Cornelio de Witte (61-74)
  Zoals de viooltjes tussen bloemen en onkruid, zo treedt Olympia onder de andere dames te voorschijn.
- Ode aan Antonio van Sorck en Isabella Becanus (279-298)

Gelukkig het gezin, waarin de echtgenoten trouw zijn aan elkaar en de Heer zoeken. Dergelijke lofprijzing verdient dit echtpaar.

- Sonnet voor Fernando Hellemans (340-353)
  Het hoofd van Olympia wordt a.h.w. omzwermd door tal van gratiën en deugden die zij uitstraalt of die in haar gevestigd zijn. Dat alles is de emanatie van de uitzonderlijke ziel die haar door de godheid verleend is.

Bronnen

177-187	=	Alessandro Velutello, *Origine di M. Lavra*, (*Il Petrarca* con l'espositione di M. Alessandro Velvtello, Venetia, 1573, *6^{r}-*8^{v})	
261-274	=	Turrin, *Livre des sonets amovrevx. Sonet 18* (Claude Turrin, *Les oevvres poetiqves*, Paris, 1572, 52^{v})	
340-341	=	*CB*, 819-825	(*OE*, [216])
344		785-787	[212]
		Ronsard, *Elegie a Janet peintre du Roi*, 26	(*STFM*, VI, 153)
346-347		100-101	156
490	=	Turrin, *Livre des sonets amovrevx. Sonet 68*, 9-11 (Turrin, *Les oevvres poetiqves*, 69^{v})	

Verklarende aantekeningen

1 *Veursinighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich) *Peeter Daems* (†na 1639)

Zoon van Pieter en van Marie de Crane. Hij - of nog zijn vader? - drijft handel op Venetië (1585) en op Sevilla (1589-1594). Zijn correspondent te Sevilla is aanvankelijk Arnoud Crabbe (CRABBE 1). In 1592 is Daems aalmoezenier. Tijdens de periode 1610-1639 vervult hij herhaaldelijk het schepenambt. In 1611 is hij thesaurier. In 1619 koopt hij de heerlijkheid Dion-le-Mont, in 1625 Noirmont. Bij open brieven van 17 feb. 1634 wordt hij tot ridder verheven.

Lit.: AA, I, 438; AA, 2de reeks 6 (1931), 133; Butkens, II, 517-523; Brulez, 543, 547; Herckenrode, 619; Jubilé, 58; Jacobus Le Roy, *Topographia historica gallo-brabantiae*, Amstelaedami, 1692, 126-129; Van den Leene, 2*3^{r}.

2 *Joncvrou:* titel van een getrouwde vrouw van voorname stand WNT, VII, 409 (s.v. Jonkvrouw)
Jsabella de Witte: †1 sep. 1635; zie Le Roy, *a.w.*, 129; Herckenrode, 619.

7 *deurvlieghdt:* wegvliegt WNT, III, 3093 (s.v. Doorvliegen)

8 *Mar:* lees *Maer*
vroome: rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

46 *Declare:* Expliquez Huguet, II, 730 (s.v. Declarer)

54 *naifuement:* parfaitement Huguet, V, 394 (s.v. Naïvement)

59 *Cornelio de VVitte:* op 14 apr. 1589 wordt hij tot wijkmeester van de twaalfde wijk benoemd; zie Papebrochius, IV, 240.

62 *violetten:* viooltjes WNT, XXI, 904 (s.v. Violet)

63 *der...:* de belemmering door de doornstruiken WNT, III, 962 (s.v. Braam) en WNT, II, 1713 (s.v. Beletten)

64 *schampigh:* smalend WNT, XIV, 250 (s.v. Schampig)
dese, dees' (65): de viooltjes

66 *niet...:* allerliefst; *niet* + *om* + inf. van een ww., afgeleid met *ver*- van een bnw., als sterke bevestiging WNT, IX, 1948 (s.v. Niet)

68 *verdoemen:* te niet doen, in een treurige toestand brengen MNW, VIII, 1613 (s.v. Verdoemen); hier dus: overtreffen.

101 *propias:* lees *proprias*

175 *Peprarcha:* lees *Petrarcha*

176-195:	geciteerd in Catharina Ypes, *Petrarca in de Nederlandse letterkunde*, Amsterdam, 1934, 68. Mej. Ypes heeft achterhaald dat Van der Noot deze gegevens ontleend heeft aan de commentaar van Alessandro Velutello; de opvatting dat Laura uit het geslacht Chiabau stamt - een stelling van Velutello - is echter fictie (*Ibid.*, 69 noot 1).
204	*amateur:* qui aime Huguet, I, 182 (s.v. Amateur)
205	*laudables:* louables Godefroy, IV, 737 (s.v. Laudable)
206	*Mufique:* lees *Musique*
215	*de quaresme:* de meer gewone formulering heet: 'de mars', waardoor grosso modo dezelfde periode bedoeld wordt Littré, VII, 1764 (s.v. Violette)
218	*dessoubs:* sous Huguet, III, 120 (s.v. Dessoubs, dessous)
220	*seslenantz:* lees *sesleuantz*
221	*desus:* sur Huguet, III, 120 (s.v. Dessus)
226	*propres:* convenables Huguet, VI, 222 (s.v. Propre)
229	*riotteuses:* querelleuses Huguet, VI, 607 (s.v. Riotteux) en Huguet, VI, 606 (s.v. Rioteux)
235	*il appert:* il apparaît Huguet, I, 249 (s.v. Il appert)
255	*Petarque:* lees *Petrarque*
257	*grand cas:* chose surprenante Huguet, II, 114 (s.v. Grand cas)
260	*Iaques Verduyn:* over deze figuur zijn tot nu toe in de geraadpleegde bronnen geen gegevens aangetroffen, en dit is misschien niet zo verwonderlijk: alles wijst er op dat Van der Noot zich achter een fictieve naam verscholen heeft om een sonnet van Turrin als een eerbetoon aan de schrijver der *PW* te laten doorgaan; vgl. HALMALE 269.
261-274:	tegenover de originele tekst van Turrin zijn de twee eigennamen in 270 nieuw aangebracht. Uiteraard komen enkele varianten inzake spelling voor.
266	*friant:* habile Huguet, IV, 211 (s.v. Friant) en Huguet, IV, 210 (s.v. Friand)
270	*Kosmica:* overeenkomstig de voorstelling in *CB/Abr* het symbool van de wereldsgezindheid. *Camille:* samen met

Kosmica vervangt zij *l'Angelique, ou Lucrece*, die bij Turrin optreden.

271 *fantastique:* pensif, rêveur Huguet, IV, 32 (s.v. Fantastique)

275 *Gratior...:* aanpassing van Vergilius, *Aeneis*, V, 344; een spreuk, dikwijls ingelast als afsluiting van een bladzijde der *PW.*

276 *Antonio Van Sorck*
Zoon van Antoon en van Barbara Manart. In 1574-1578 is hij factor van Gaspar ‘Surcho’ te Venetië, en in 1582-1584 vervult hij er dezelfde bediening voor Jan Manart (CRABBE 109). Kort daarop is hij naar Antwerpen teruggekeerd. In de periode 1584-1594 handelt hij zowel op Venetië als op Duitsland en Londen. In feb. 1600 wordt hij nog onder de Antwerpse kooplieden geteld.
Hij is gehuwd met Isabella Becanus.
Lit.: AA, 2de reeks 6 (1931), 131; Brulez, 488, 493, 542, 546, 547, 549; F. Donnet, *Genealogische nota's*, 1317.

277 *Jonghvrou:* zie 2
Jsabelle Becanus
Uit het huwelijk van de bekende Goropius Becanus (°1518 †1572) en Catharina de Cordes zijn enkel twee dochters geboren, Isabella en Catharina. Volgens Van der Aa (t.a.p.) was laatstgenoemde de vrouw van Antonio van Sorck.
Lit.: Aa, II, 226.

287 *heur:* van de vrouw

293 *Olyfboom-loof:* de olijftak is immers het symbool van de vrede en het geluk.

296 *t'uwen...:* wat u tot eer strekt MNW, VIII, 2429 (s.v. Versieren)

309 *embie:* lees *embien*

326 *demonstre:* montre Huguet, II, 793 (s.v. Demonstrer)

332 *experience:* preuve Huguet, III, 780 (s.v. Experience)

338 *Fernando Hellemans* (†Antwerpen 1 aug. 1617)

Zoon van Hieronymus en van Catharina de Cordes. Hieronymus is vroeg gestorven, waarna zijn weduwe huwt met Goropius Becanus. Fernando geniet een zeer verzorgde opvoeding onder toezicht van Jan de Oude della Faille achtereenvolgens te Leuven, Douai, Parijs en Padua. Bij zijn terugkeer te Antwerpen wordt hij meerderjarig verklaard op 7 dec. 1581. In 1585-1586 drijft hij handel op Venetië. Op 29 jan. 1589 huwt hij Anne Helmans, dochter van Pieter en van Catharina van Santvoort (HELMANS 215). Na haar dood trouwt hij met Catharina van der Veken. In 1593 is hij aalmoezenier, en in 1615-1616 schepen van Antwerpen.
Lit.: AA, 2de reeks 2 (1927), 208; AA, 2de reeks 6 (1931), 131; Brulez, XXIII, 37, 548; Butkens, II, 518; Francis de Decker, 'La Famille Charles d'Anvers', in *Tablettes du Brabant* III (1958), 309; Grafschriften, II, 164; V, 307, 511; Herckenrode, 994; Jubilé, 59; Van den Leene, 27*2^{v}; Sweertius, *Monvmenta*, 392.

340 *Liefden:* cupidootjes WNT, VIII, 2075 (s.v. Liefde)

344 *medt der woone:* woonachtig MNW, IX, 2791 (s.v. Metter wone)

346 *t'heuren verhooghen:* tot verhoging van haar aanzien MNW, VIII, 1842 (s.v. Verhogen)

347 *troone:* hemel WNT, XVII, 3238 (s.v. Uit den...troon)

348 *vat:* het lichaam als bewaarplaats der ziel WNT, XVIII, 866 (s.v. Vat)

352 *hext:* lees *hert*

353 *oyt:* steeds WNT, XI, 1 (s.v. Ooit)

403 *Enomorata:* lees *Enamorata*

414 *ornameuto:* lees *ornamento*

438 *Vauder:* lees *Vander*

443 *la declaration:* l'explication Huguet, II, 730 (s.v. Declaration)

446 *Anuers):* men denke het haakje weg

455 *yeu:* lees *yeux*

459 *spacieux:* large Huguet, VII, 72 (s.v. Spacieux)
dessus: zie 221

460 *troue:* lees *trone*

467 *colloqué:* placé, mis Huguet, II, 348 (s.v. Colloquer)

468 *oncques:* en un temps quelconque Huguet, V, 516 (s.v. Oncques) en Huguet, V, 519 (s.v. Onques)

474 *Far:* lees *Fer*

476 *Maistresse:* zie 210

477 *vertus:* zie 53

478 *P. De Hambroeck:* Pieter van Hambroeck (°Antwerpen)
Zoon van Walrant (of Merten?) en van Heylwig van Steenbergen. Nog minderjarig, wordt hij op 25 feb. 1541 ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. Hij huwt Agneete van der Noot, zuster van Adriaan en dus tante van onze dichter.
Lit.: L. Bisschops, *Genealogische nota's*, 282; Prims 1929, 602; Schillings, 221, 578.
Aangezien het weinig waarschijnlijk is dat een Antwerpenaar, behorend tot de generatie die Van der Noot voorafgaat, bekend is met het werk van Turrin, veronderstel ik dat Van der Noot te werk gegaan is als in 260, met als enig verschil dat hij ditmaal een bestaand (overleden?!) familielid het middelaarsambt toebedeelt (identiek als in HALMALE 269).

488 *demesuré:* immodéré Huguet, III, 92 (s.v. Desmesuré)

490 *vergoigne:* pudeur Huguet, VII, 439 (s.v. Vergogne)
siet: convient Huguet, VI, 766 (s.v. Seoir)

492 *aultre,:* lees *aultres*

495 *D'eune:* D'une femme Huguet, VII, 377 (s.v. Une)

499 *maii:* lees *mais*
vsées: experimentées Huguet, VII, 386 (s.v. Usé)

503	*braueurs:* orgueilleux Huguet, I, 697 (s.v. Braveur); *braueurs* is evenals *fouls* lijd. voorw. van *debaucer*, dat op zijn beurt afhangt van *Pouuent* (502).
505	*promptz...de:* prompts à Huguet, VI, 216 (s.v. Prompt de)
506	*voire:* même Huguet, VII, 503 (s.v. Voire)
507	*suiuat:* lees *suiua*n*t*
508	*si:* ainsi Huguet, VI, 789 (s.v. Si)
509	*acquel:* lees *acqueil*
510	*dagereux:* lees *da*n*gereux*
512	*mal seurs:* pas sûrs Huguet, V, 112 (s.v. Malseur)
513	*euiton,:* lees *euitons*
521	*honnosto:* lees *honnesto*
528	*laudable:* zie 205
534	*amateurs:* zie 204
535	*Michael Hetsroy:* zie TITELVEL 1592-1593

Crabbe (1592)

Ontstaan

Elke pagina van dit vel is praktisch in zijn geheel gewijd aan de lofprijzing van een gezin uit de Antwerpse elite - slechts in 109 wordt een enkeling gehuldigd.

Voor een deel der lofdichten, evenals voor twee sonnetten heeft Van der Noot een hernieuwd beroep gedaan op materiaal dat reeds gepubliceerd was in de *PW.* Vooral het laatste procédé lijkt vrij bizar: de gedichten, opgedragen aan Lanseloot Boote en zijn vrouw Maria van Bourgondien, worden voorafgegaan door een sonnet voor haar eerste echtgenoot. Zowel dit laatste gedicht als de verzen voor Maria van Bourgondien zelf zijn ongewijzigd hernomen!

Inhoud

- Epitalameon voor Aerdt Crabbe en Catharina Aernoudts (4-27)
  Venus heeft Crabbe van Mexico doen komen om hier te Antwerpen te huwen met Catharina. Juno en Venus, samen met hun begeleidend gezelschap, zitten aan bij de feestdis.
- Lofdicht van Jan vanden Perre (101-108)
  Als vorst der Nederlandse dichters zal Van der Noot zijn mecenen, die opgenomen zijn in de *PW*, zeker even veel lof bezorgen als Horatius of Pindarus dit zouden kunnen doen.
- Ode aan Jan Manart (112-119)
  Vriendschap en deugd tussen mensen onderling sterven af. Enkel de weldaden, die men de dichters bewijst, bezorgen eeuwige lof.
- Lofdicht van Jan de Maes (152-165)
  Zie VOORWERK 1580-1581 105-118.

- Lofdicht van Walraven van Schoonveldt (169-182)
  Zonder de bijstand van Apollo blijft alle poëzie krachteloos. In het tegenovergestelde geval echter is de onsterfelijkheid gewaarborgd, zoals blijkt uit het voorbeeld van Pindarus, Horatius en Van der Noot zelf.
- Latijnse (184-189) vertaling door Jacob Roelandts Jun. van een Grieks lofdicht door Winandus Catharinus Palaeopolitanus en Nederlandse (190-193) toelichting daarbij
  Zie GOOSSENIUS 69-74 en 78-81.
- Sonnet voor Jan van Asseliers (198-211)
  Zie LIEFVELT 181-194.
- Sonnet voor Lanseloot Boote (215-228)
  Poëzie wordt slechts door een minderheid ten volle geapprecieerd, onder wie de hier genoemde.

- Sonnet voor Maria van Bourgondien (233-246)
  Zie LIEFVELT 198-211.
- Ode voor François Sweerdts (283-344)
  Aardse strevingen en genietingen laten het hart onvoldaan. De muzen echter storten hun dienaren de deugd in, een feit waarover Van der Noot zich verheugt in de dichtkunst die hij sinds zijn jeugd beoefend heeft. Ook Sweerdts is met kunst en deugd begaafd, zodat Minerva hem in deze bewogen tijden toch de innerlijke rust schenkt.
- Epigram voor de zonen van de voornoemde (348-355)
  Omdat zij de levenswandel van hun vader geheel navolgen, mag hij evenzeer op hen trots zijn als zij op hem.

Bronnen

87-88	=	Ronsard, *Contre les avaricieus*, 13-14 (*STFM*, I, 184)
150-165	=	VOORWERK 1580-1581 103-118
183-189	=	GOOSSENIUS 67-74
190-193		78-81
195-211	=	LIEFVELT 177-194
229-246		195-211

Varianten

Tegenover VOORWERK 1580-1581 zijn wijzigingen in de woordenschat aangebracht in 153, 158, 164, 165.

De tekst van GOOSSENIUS is, afgezien van enkele varianten in de spelling, onveranderd overgenomen.

Wijzigingen tegenover LIEFVELT in 234, 236 (2×), 238.

Verklarende aantekeningen

1	*Aerdt Crabbe* In het begin van de periode 1589-1594 is Arnoud Crabbe correspondent van Pieter Daems (DAEMS 1) te Sevilla. Blijkens 9 zou hij voordien naar Mexico gereisd zijn. Na zijn oponthoud te Sevilla (84) is hij dan bij zijn terugkeer in de Nederlanden ca. 1591-1592 gehuwd. Het is weinig waarschijnlijk dat hij identiek is met de minderjarige ‘Arnoldus Crabbe de Houthevere’ die op 20 sep. 1568 ingeschreven wordt als student aan de Leuvense universiteit. Lit.: Brulez, 543; Schillings, 744.

2 *Catharina Aernoudts:* is zij een verwante van Peter Arnouts (EUTERPE 179)?

4 *ERato:* Van der Noot richt zich uiteraard tot de muze van het minnedicht.

8 *wt der Zee:* daarom voert zij het epitheton Anadyomene; deze zinspeling wordt gebruikt om de verdere inhoud van deze strofe.

10 *Jndiaensche Zee:* eig. de Atlantische oceaan; ‘indiaensch’ afgeleid van ‘Indië’ als benaming voor Amerika WNT, VI, 1550 (s.v. Indiaansch)
Crabbe: zinspeling op de naam van de geëerde, een procédé (*distinctio*) dat Van der Noot uitentreuren toepast; men denke daarbij aan de krab in zijn embleem voor ‘festinans tarde’; zie TITELVEL 1580-1581

11 *Liefdeu:* lees *Liefden*

13 *in ernste:* in werkelijkheid WNT, III, 4204 (s.v. In ernste)

14 *gheschickt:* voorbeschikt WNT, XIV, 643 (s.v. Schikken)

16-17: het rijmpaar is ontleend aan het *Epitalameon* (Smit-Hellinga, 6)

16 *Charen:* geliefden WNT, VII, 665 (s.v. Kaar)

18 *Hiemen:* Hymen, de god van het huwelijk
Juno: Juno Pronuba als beschermster van het huwelijk

19 *sijn...blykelijck:* vertonen zich duidelijk WNT, III, 2836 (s.v. Blijkelijk)

20 *Citheree:* de godin, vereerd te Cythera, Aphrodite (= Venus)

21 *Coeston:* de gordel van Aphrodite die het liefdesverlangen opwekt, en waarvan Hera (= Juno) dan ook gebruik maakt om Zeus te bekoren (Homerus, *Ilias*, XIV, 214-351); zie voor de spelling *OE*, [266] noot bij [162].
vree: genoegen MNW, IX, 1255 (s.v. Vrede)

23 *gheraeckt:* nl. door zijn liefdespijlen

26 *rykelijck:* onbekrompen, royaal WNT, XIII, 293 (s.v. Rijkelijk)

54 *nnptiale:* lees *nuptiale*

72 *assicenza:* lees *assistenza*

83 *les Indes:* zie 10

86 *de dela:* de l'autre côté Huguet, II, 766 (s.v. De delà)
dela la: lees *dela de la*
Tercera: Terceira, een der eilanden van de Azoren

87 *trop chargée...:* men denke aan het belang van Chrysea en Argirea in *CB/Abr.*

92 *debonnaire:* généreuse Huguet, II, 718 (s.v. Debonnaire)

94 *Gentil:* noble (moralement) Huguet, IV, 301 (s.v. Gentil)

96 *amouteux:* lees *amoureux*

97 *lespoux:* betekent hier wel ‘verloofde’ tegenover *mari* (98); vgl. Lat. Sponsus Forcellini, V, 610 (s.v. Sponsus)

100 *Jan vanden Perre*
Griffier van het hof van Brabant. In 1586 wordt hij aanvaard in het Brusselse geslacht Sweerts. Hij is gehuwd met Agnes Martini, dochter van Gillis.
Lit.: Butkens, *Suppl.* I, 133; Nicole Decostre, Henry-Charles van Parys, José Anne de Molina, ‘Les registres du lignage Sweerts. Admissions et résolutions’, in *Genealogicum belgicum* 5 (1964), 84 noot 119.
Hij mag niet verward worden met een naamgenoot (†Antwerpen 29 mei 1610), klerk van de secretarie en rentmeester van de gasthuiskerk. Deze man schijnt echter geen academische graad bezeten te hebben; zie AA, V, 394; XXIII, 96; Grafschriften, IV, 364, 371.

103	*vroom:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)
108	*bat:* beter WNT, II, 108 (s.v. Bat)
109	*Veursienighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich) *Jan Maniart:* Jan Manart (zie ANGONI 386) (†Antwerpen 6 mrt. 1619) Zoon van Gaspar (†20 aug. 1557) en van Joanna de Jonghe (Junii) (†28 feb. 1591). Hij is een belangrijk koopman en hij wordt door Torrentius herhaaldelijk vermeld i.v.m. geldoverdrachten. Manart is gehuwd met Susanna de Cordes († 7 sep. 1590). Lit.: Brulez, 488; Goris, 272; Grafschriften, I, 255; Torrentius, II en III, passim.
110	*Deken...:* de gilde 'van den ouden voetboghe' was de voornaamste der gewapende gilden, zoals omstandig uiteengezet in Guicciardini, 78b.
113	*saen:* snel MNW, VII, 41 (s.v. Saen) *verslenchen:* lees *verslenschen:* verwelken VD, 2231 (s.v. Verslensen)
117	*vroom:* zie 103
122	*remuneres:* lees *remunerer*
124	*Il:* cela Huguet, IV, 545 (s.v. Il)
125	*prouinces:* états Huguet, VI, 236 (s.v. Province)
133	*den:* lees *dan*
138	*weynich:* zie APOLOGIE 337
150-165:	zie VOORWERK 1580-1581 103-118
162	*iude:* lees *inde*
166	*VValrauen van Schoonueldt:* men kent enkel een Anthonis van Schoonvelt, medicus en chirurgijn in de periode 1550-1591; zie AA, 2de reeks 7 (1932), 144. De woordenschat van dit

vlot geschreven sonnet is zo nauw verwant met Van der Noots eigen jargon, dat ik in de eerste plaats onze dichter zelf als de auteur ervan wens te beschouwen; zie ook *DBE*, 215 n.a.v. de bespreking door C. Kruyskamp van Smit-Hellinga in *TNTL* 71 (1953), 307.

169 *besuren:* inspanning WNT, II, 2503 (s.v. Bezuren)

171 *des Vaders:* van Jupiter, vader zowel van Apollo als van de muzen. 'Van Schoonveldt' somt hier de verschillende stadia der poëtische bezieling op in correcte volgorde, zoals Ronsard dit had uiteengezet en Van der Noot had overgenomen (zie MATTHIAS 95 e.v., CHEFS 140 e.v.). *vermonden:* verklaring MNW, VIII, 2165, 2166 (s.v. Vermonden); hier dus: wilsbesluit

172 *verkracht:* bedorven MNW, VIII, 1948 (s.v. Verkrachten)
kuren: eigenlijk 'afkeurenswaardige daden', hier: afbraak, vernieling, zowel door de natuur als door de mens in het verloop van de tijd WNT, VIII, 625 (s.v. Kuur)

174 *Dat...:* bevestiging van de oude stelling *poeta nascitur*
t'hoogh: de hemel WNT, VI, 1005 (s.v. Hoog); zie Plato, *Phaedrus*, 248

175 *heeur:* lees *heur*

176 *'talder:* lees *t'alder*

177 *Godts Enghel:* figuur die vooral in de verhalende boeken van het Oude Testament optreedt ten gunste van Israel; zie *De katholieke encyclopaedie*, X, 73 (V.d. Born)

179 *aen Pindarum...:* beide dichters hebben inderdaad gezegevierd over de elementen, opgesomd in 178.
Flaccum: de *l* staat omgekeerd

180 *heuren...:* wat tevens een beloning is voor hun geliefden (die door de dichters vereeuwigd worden)

181 *Lauren croone:* zie APOLOGIE 308

182 *en Olympiam:* moet eigenlijk na het volgende woord *v* gedacht worden

183-193: zie GOOSSENIUS 67-74, 78-81

212 *Lansloot Boot:* Lanseloot Boote (zie ANGONI 387) (†Wezembeek 1625)
Zoon van Jeronimus, heer van Wezembeek en van Elizabeth Cockaert. Hij is jonker, heer van Heystvoirt en buitenschepen van Schelle.

Op 13 apr. 1586 wordt hij aanvaard in het Brusselse geslacht Sweerts. Blijkens ANGONI 387 bekleedt hij in deze periode een belangrijke post in de Spaanse oorlogvoering.

Lit.: Nicole Decostre, Henry-Charles van Parys, José Anne de Molina, *a. art.*, 75 en noot 99 aldaar.

213 *quartier:* district WNT, VIII, 713 (s.v. Kwartier)

221 *d'eertsche slyck:* het geld WNT, XIV, 1730 (s.v. Het aardsche slijk)

222 *ghehinghen:* toelaten WNT, IV, 855 (s.v. Gehengen)

226 *vroom:* zie 103

228 *doet:* imp., verzoek van de dichter tot de *PJerides* (215)

236 *vreughden:* lees *deughden:* een vb. van dittografie, zoals bewezen wordt door vergelijking met LIEFVELT 201

252 *Assseliers:* lees *Asseliers*

275 *Mati:* lees *Mari*

278 *orez:* lees *omez*

280 *Francoys Sweerdts* (°ca 1544 †na 1602) Hij is een succesvol handelaar in tapijtwerk. Tijdens de Spaanse furie wordt zijn bedrijf leeggeplunderd. In de periode 1576-1577 is hij 'Pantmeester' van het tapissierspand. Op 24 feb. 1581 wordt hij aangeduid om kapitein van de burgerwacht te worden in het regiment Pellicorne. In 1584 behoort Sweerdts tot de peiswillers, zodat hij een boete van 300 gulden oploopt. In de periode 1591-1593 is hij ook werkzaam als assuradeur. In 1601 is hij kerkmeester van de St.-Joriskerk en in 1602 aalmoezenier. Hij bezit literaire belangstelling, want hij is lid van de rederijkerskamer De Olijftack. Hij is gehuwd met Geertruida van Os (†1594) en daarna met Isabelle de Sorbroecq.

Lit.: Aa, XVII, 1115; AA, XVIII, 232; XXIII, 115, 117; BN, XXIV, 362; Brulez, 46, 176; P. Génard, ‘La furie espagnole’, in *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique* 32 (1876), 3e série, tome II, 568; Grafschriften, II, xcix, 470; Peter Heyns, *Spieghel der werelt*, Antvverpen, 1583, 2*[r]; Jubilé, 59; Papebrochius, IV, 129; Floris Prims, *Antwerpiensia* VII, 234, 239; Sweertius, 256; Sweertius, *Monvmenta*, 123; J.B. van der Straelen en P.-T. Moons, ‘Geschiedenis der rhetorykkamer van den H. Geest genaemd Den Olyftak...’, in *De Vlaemsche school* 9(1863), 18.

289 *Cnaghende...:* die moet zich gedurig kwellen (in het besef van zijn eigen vergankelijkheid). De uitdrukking komt niet voor in de woordenboeken, maar ‘vleesch en bloedt’, als de lichamelijke essentie, zal hier wel hetzelfde betekenen als ‘hart’ in een verwante uitdrukking WNT, VII, 4478 (s.v. Zijn eigen hart knagen).

290 *Dick:* Dikwijls WNT, III, 2618 (s.v. Dik)

294 *t'suleesch lust brandt:* de drift (*brandt*) van de vleselijke lust WNT, III, 1039 (s.v. Brand)

295 *hooghe staten:* in 291-295 klaagt Van der Noot een trias aan, waartegen hij zich reeds jaren kant; zie ROELANDTS Bronnen.

303 *t's'hemelsch troon:* de hemel (pleonasme); ‘troon’ op zichzelf betekent immers reeds ‘hemel’ WNT, XVII, 3238 (s.v. Troon)

304 *rusten:* innerlijke vrede WNT, XIII, 1875 (s.v. Rust)

307 *Ghirigheydt:* herhaling van 291-295.

312 *ghedaghdt:* van dagen WNT, IV, 546 (s.v. Gedaagd); zie 174 en *CB*, 27-30 (*OE*, [144] en [264])

316 *Ouder:* lees *Onder*
uvolck: lees *vuolck*

320 *Na...:* Overeenkomstig het verlangen der rechtschapenen WNT, IX, 1382 (s.v. Naar, na), MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome) (zie ook 103) en MNW, VIII, 2014 (s.v. Verlengen)

321 *Den mensch...Den gheest* (322): meew. voorw.
in d'eerdtsche pleyn: op aarde WNT, XII, 2514 (s.v. In 't aardsche plein)

323 *oognen:* lees *ooghen*; *Des ghedachts ooghen* staat hier wel voor het

waarnemingsvermogen; vgl. WNT, X, 2260 (s.v. Oog)
sy: dees gaue (319), ond.

324 *Ver-mompeldt:* verhult, verbergt MNW, VIII, 2164 (s.v. Vermompelen); d.i. de poëzie verzacht de harde realiteit, die ons waarnemingsvermogen constateert.

325 *steedtst:* voortdurend WNT, XV, 925 (s.v. Steeds)

326 *werspoedt:* tegenspoed MNW, IX, 1975 (s.v. Wederspoet)

328 *kenlijck:* bekend WNT, VII, 2130 (s.v. Kenlijk) en WNT, VII, 2140 (s.v. Kennelijk)

329 *Bat:* Meer WNT, II, 1066 (s.v. Bat)

332 *Fraucoys:* lees *Francoys*

333 *begaedft:* lees *begaefdt*

335 *ghelaefdt:* aan de Hippocrene

338 *iu:* lees *in*
stryden: Minerva is in de eerste plaats de godin van wijsheid en kennis; pas door de vereenzelviging met Pallas Athene is zij tevens godin van het wijze krijgsbeleid.

339 *gherust:* zonder zich angstig te maken WNT, IV, 1698 (s.v. Gerust); bedoeld wordt wel de innerlijke rust; zie ook Horatius, *Carmina*, III, iii, 1-8, geciteerd in J. DE SMIDT 186-193.

342 *vroomen:* zie 103

345 *Francoys:* Franciscus Sweertius (°Antwerpen 1567 †aldaar 1629)
Zoon van Frans (280) en van Geertruida van Os. Hij studeert de humaniora te Lier onder Cornelius Curtius en te Antwerpen bij Willem Fabius; daarnaast fungeert Theodorus Dussenius als huisleraar in het gezin Sweerts. Hubert Waelrant (MAES 5) is zijn muziekleraar. Zoals zijn vader drijft Franciscus handel, en aldus komt zijn naam voor onder de Antwerpse kooplieden op 20 mrt. 1615. Hij is bekend gebleven dank zij zijn bemoeiingen met de litera-

tuur. Hij correspondeert met de voornaamste geleerden van zijn tijd in onze gewesten, levert een bijdrage in het album van Ortelius en kent ook Van Meteren en Jacobus Colius. Op 24 sep. 1615, wanneer de rederijkerskamer De Olijftack wordt heringericht, krijgt hij de functie van 'prince van Personagien'. Zijn eigen bewaarde literaire produktie is praktisch exclusief in het Latijn geschreven, ook zijn belangrijk bibliografisch werk, de *Athenae belgicae* (1628). Zijn belangstelling voor de muziek blijkt uit het feit dat Cornelis Verdonck (MAES 6) de *Madrigali a otto voci de diversi eccellenti et famosi autori*, Anversa, 1596 aan Sweertius opdraagt. Franciscus Sweertius is gehuwd met Suzanne van Erp ca. 1597.

In de *PW* komen twee Latijnse lofdichten ter ere van Van der Noot voor (STUYTELINCK 341, HELMANS 206), die geschreven zijn door Sweertius. Zeer eigenaardig is dan ook in dit verband dat in de *Athenae belgicae* met geen woord over onze dichter gerept wordt.

Lit.: Aa, XVII, 1115; AA, 2de reeks 2 (1927), 209; Paul Bergmans, 'La biographie du compositeur Corneille Verdonck (1563-1625). Etude critique', in *Bulletins de l'Académie royale de Belgique. Classe des beaux-arts*, 1915-1918, 146-147; BN, XXIV, 362-369, (V. Fris); Aloïs Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet, *Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564-1606*, Anvers, 1968, 534; Aloïs Gerlo en Emile Lauf, *Bibliographie de l'humanisme belge*, Bruxelles, (1965), 213; Abraham Ortelius, *Album amicorum.* Edition facsimile avec notes et traduction par Jean Puraye, in *De Gulden Passer* 45 (1967), 72r en *De Gulden Passer* 46 (1968), 57-58; Abraham Ortelius, *Epistvlae.* Edidit Joannes Henricvs Hessels, Cantabrigiae, 1887, 765, nr. 326; 804, nr. 339; Floris Prims, VIII, 4de boek, 49; Van der Straelen en Moons, *a. art.*, 17.

346 *Diderick:* († vóór 1642)

In een rekwest van 29 feb. 1600 wordt hij geteld onder de Antwerpse kooplieden. Zijn vrouw, Isabella van der Piedt (SWEERDTS 2), overlijdt op 4 Kal. Mai. 1608 te Antwerpen, 35 jaar oud. Zij zijn zestien jaar gehuwd geweest en hebben zeven kinderen.

Lit.: AA, 2de reeks 6 (1931), 132; F. Donnet, *Genealogische nota's*, 1323; Grafschriften, I, 124.

Robrecht: (°Antwerpen 4 aug. 1570 †aldaar 4 juni 1646 [Prims: 1649])
Jongere broer van Franciscus. Hij wordt in de humaniora opgeleid door Willem Fabius en Gilles Schondonck. Hij treedt in de orde der jezuïeten en onderwijst in de colleges te Antwerpen, Kortrijk, Brugge en Douai. Aan de Leuvense universiteit behaalt hij de graad van licentiaat in de godgeleerdheid, en dit vóór okt. 1596. Na zijn vertrek uit de jezuïetenorde wordt hij op 6 mrt. 1609 benoemd tot plebaan van 's-Hertogenbosch, waar hij de kathedraal, die erg geleden heeft van de beeldenstorm, laat restaureren. In 1622 neemt hij er een reeds lang aangekondigd ontslag. Daarop vertrekt hij naar Turnhout, waar hij een prebende van het kapittel heeft bekomen. Op 19 dec. 1625 wordt hij er plebaan van de St.-Pieterskerk; op 17 feb. (Prims: jan.) 1629 volgt zijn benoeming tot subplebaan of pastoor van de O.L. Vrouwkerk te Antwerpen. Bij de splitsing van deze parochie in 1644 (Prims: 17 juni 1639) wordt hij de eerste plebaan van het Zuiderkwartier. Hij staat bekend als een welsprekend kanselredenaar en een vurig bestrijder der protestanten.
Lit.: BN, XXIV, 372-373 (Paul Bergmans); Grafschriften, I, 124; V, 520; NNBW, VI, 1269-1270 (Fruytier); Prims, VIII, 3de boek, 38.
Willem: zie TITELVEL 1591 12; naast Franciscus is hij dus het tweede lid van dit gezin, dat lofverzen voor Van der Noot geschreven heeft.

349 *na...:* zoals behoort WNT, II, 2203 (s.v. Naar den betame)

351 *Vroomhertigheydt:* rechtschapenheid; niet in de woordenboeken, maar afgeleid van Kil., 771 ‘vrom-hertigh’ = probus, integer.
Veursichtigheydt: bedachtzaamheid MNW, IX, 1073 (s.v. Voresichtichheit)

Angoni (1592-1593)

Ontstaan

Het publiek dat hier toegesproken wordt behoort exclusief tot de stand der voorname kooplieden. Onder de vier geëerden, aan wie telkens een bladzijde gespendeerd wordt, zijn de buitenlandse handelaars even sterk vertegenwoordigd als de inheemse vooraanstaanden. Waar de plaatsruimte onder de commentaar zulks toeliet, zijn enkele citaten of toelichtende opmerkingen aangebracht; zelfs is een lijstje errata m.b.t. vorige vellen *PW* opgenomen.

Inhoud

- Ode aan Francisco Angoni (4-66)
  Wee de verachters der dichtkunst! De inspanningen van de soldaat, van de advocaat en van de arts, aardse pracht en praal, worden vergeten, wanneer men geen geld ter beschikking van de dichters stelt.
- Ode aan Olympia (144-250)
  De dichter smeekt haar zich over hem te ontfermen en hem zo vast te omhelzen als de klimop de populier omstrengelt. Dan zullen zij hun leven lang in trouw volharden en hierna opgenomen worden onder het gezelschap van de goddelijke dichters en hun geliefden in de Elyzeese velden.
- Aan Thalia (272-342)
  Van der Noot beperkt zich thans tot het prijzen van de tuin, toebehorend aan Michiel Eems. De kwaliteiten van de eigenaar zelf kan hij pas later ten volle uiteenzetten. De tuin is kunstvol aangelegd en beplant met uitgelezen gewassen. Dank zij de fraaie architectuur vormt hij een oase van rust te midden van de drukke stad, zodat Eems er ter dege verpozing vinden kan.
- Gedicht voor Nicolas Sivori (391-426)
  Nu Sivori's vrouw dit aardse leven voorgoed vaarwel gezegd heeft, vertroost Van der Noot haar echtgenoot met een verwijzing naar de hemelse zaligheid: tegenover het onherbergzame aardse leven geniet zij thans van een serene rust. Zij heeft afscheid genomen, zowel van leven als van lijden; als christen moet men zich daarbij schikken naar de wil van de Vader. Hier op aarde zal de overledene trouwens de onsterfelijkheid verkrijgen dank zij de poëzie van onze dichter.

Bronnen

12-15	=	Ronsard, *Elegie*,	66-68		(*STFM*, X,	303)
20-23			46-48			302
28			53-54			
133-136	=	APOLOGIE 118-121				
144-187	=	Ronsard, *A elle mesme*,		1-30	(*STFM*, I, 248-250)	
153-160	=	*Epitalameon*			(Smit-Hellinga, 10)	
189-205	=	Ronsard, *A elle mesme*,		43-54	(*STFM*, I,	250-251)
207-223				31-42		250
225-228	=	Vergilius, *Aeneis*, VI, 656-665				
		CB, 391-404 (*OE*, [180])				

229-241	=	*Hypnerotomachie*, 112^{r}		
234-250	=	Ronsard, *A elle mesme*,	55-60	(*STFM*, I, 251)
265	=	Jodocus Badius, *Familiaria in Terentium prenotamenta*, a4^{r}		
265-266	=	Vergilius, *Aeneis*, VI, 660-662		
272-279	=	Magny, *Les lovenges dv iardin d'Ennet. Ode*, 1-10 (Olivier de Magny, *Les odes* [ed. Prosper Blanchemain], Lyon, 1876, 181)		
281-288			31-40 (Magny, *Les odes*,	182)
308-324			41-60	182-183
369-380		*A Nicolas Compain*, 49-60		117
391-422		*A François Pesloe. Sur la mort d'une sienne soeur*, 1-48		244-246

Varianten

Tegenover APOLOGIE 118-121 is in 135 *desiuuimus* een drukfout gemaakt.

Verklarende aantekeningen

1	*Veursinighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich)
2	*Francisco Angoni:* over dit personage zijn geen gegevens aangetroffen in de geraadpleegde literatuur. *Luquez:* naast de Lombarden, Genuezen en Florentijnen vormen de kooplieden uit Lucca de vierde Italiaanse natie te Antwerpen; zie Goris, 71, 80.
4	*PJeredes:* zie MATTHIAS 101
5	*verdacht:* bedacht MNW, VIII, 1552 (s.v. Verdacht sijn)
10	*deught/met vreughdt:* zie TITELVEL 1593-1594 37
12	*Ruyter:* cavalerist WNT, XIII, 1786 (s.v. Ruiter); misschien met de bijbetekenis: militair van hogere rang; zie GOOSSENIUS 296.
13	*veldt:* slagveld WNT, XVIII, 1467 (s.v. Veld) *een herde doot:* een moeilijke doodstrijd WNT, V, 2155 (s.v. Een harde dood)
16	*Clion:* het is uiteraard de taak van de muze der geschiedenis om dergelijke heldendaden te memoreren. *macht:* lichaamskracht WNT, IX, 70 (s.v. Macht); hier wel: betoonde kracht, moed.
18	*ghecryght:* oorlog gevoerd WNT, VIII, 241 (s.v. Krijgen)
20-23:	vertaling: tevergeefs verleent een advocaat gerechtigheid aan menige onaanzienlijke stakker, overeenkomstig het advies van Bartolus, zonder het recht te verdraaien om het lieve geld.
20	*gheeft:* de advocaat wordt gunstig voorgesteld door Van der Noot; hierbij neemt hij afstand van zijn voorbeeld, want bij Ronsard staat uitdrukkelijk: 'Aux despens d'un pauvre homme exerce ton caquet' (48); zie ook *LvB*, XXIV-XXV.
21	*t'Recht: Recht* is lijd. voorw., zowel van *buygen* als van *gheeft* (20)

23 *Bertol':* Bartolus de Saxoferrato (°Venatura 1313 †Perugia 13 juli 1357)
Professor in het Romeinse recht achtereenvolgens te Pisa en Perugia. Door zijn aanpassing van het Romeinse recht aan de behoeften van de praktijk werd hij een der meest invloedrijke juristen van alle tijden. Ook in de Nederlanden heeft zijn werk een grote invloed uitgeoefend; zie *De katholieke encyclopaedie*, IV, 34 (V.d. Kamp) en *Grote Winkler Prins*, III, 237-238. Van der Noot heeft deze naam ontleend aan Ronsard.

23 *duypen:* stakker WNT, III, 3595 (s.v. Duipen) (dit vb. als citaat)

24 *Euterpe:* muze van het lierdicht

25 *Syn roemen:* Het verkondigen van zijn eigen roem WNT, XIII, 712 (s.v. Roemen) *ghelijck mist en roock: Ps.* 101:4

28 *Cruydt kenders:* plantkundigen WNT, VIII, 387 (s.v. Kruidkenner); hier wel in de zin van: kenners van geneeskrachtige kruiden.
Cranckt Meesters: geneesheren; afgeleid van WNT, VIII, 98 (s.v. Krankte) en WNT, IX, 423 (s.v. Meester)

30 *Phebums:* van Apollo (als god der geneeskunde)
medecyn: geneeskunde WNT, IX, 369 (s.v. Medicijn)

32 *Apollo:* functioneel vermeld, want hij is niet enkel god der dichtkunst, maar tevens beschermer der medici (zie 30).

33 *met Atropos venyn:* door het vergif van Atropos, door de dood. Atropos is de derde der schikgodinnen, die de levensdraad van de mens doorknipt WNT, XVIII, 1718 (s.v. Venijn)

42 *schier:* gauw WNT, XIV, 562 (s.v. Schier)

44 *Jn somma:* Kortom WNT, XIV, 2503 (s.v. In somme)
saen: spoedig MNW, VII, 41 (s.v. Saen)

47 *beclyft De weldaedt* (48): de weldaad gedijt tot WNT, II, 1603 (s.v. Beklijven)

52 *croonen:* munten WNT, VIII, 348 (s.v. Kroon)

roodt: van goud, als bepaling bij geldstukken WNT, XIII, 1188 (s.v. Rood)

55 *laet:* imperat., gericht tot de *PJeredes* (4)

57 *vry Van-:* zonder MNW, IX, 1315 (s.v. Vri); de spelling met hoofdletter van het voorz. is bedoeld als zinspeling op de naam van de dichter, een procédé dat in de *PW* herhaaldelijk toegepast wordt (*distinction*).

64 *als de beste:* voortreffelijk; als + lidw. + zelfst. gebezigd adj. = bijw.; zie F.A. Stoett, *Middelnederlandsche Spraakkunst. Syntaxis*, 's-Gravenhage, 1923, 76, §116.

65 *hoedt:* krans WNT, VI, 786 (s.v. Hoed) (dit vb. als citaat)

67 *Declaire:* Expliquez Huguet, II, 729 (s.v. Declairer)

70 *leur:* nl. der dichters en der muzen

78 *Obliuion:* Oubli Huguet, V, 478 (s.v. Oblivion)

83 *fauteurs:* protecteurs Huguet, IV, 53 (s.v. Fauteur)

84 *genereux:* noble Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)

87 *contraires:* ennemis, nl. der deugdzamen en der dichters Huguet, II, 487 (s.v. Contraire)

130 *Anconi:* lees *Angoni*

133 *Fuit...:* zie APOLOGIE 118 en de Bronnen aldaar

135 *desiuuimus:* lees *desiuimus*

137 *Hans Ghoeserie:* op 16 okt. 1599 wordt een premie van 100 gulden uitgeloofd voor de ontmaskering van ‘diegene die eenen fameusen geschreven libel over eenen pillaer van de nieuwe Borse, met een koordeken gebonden hebben, tot blammatie van Hans Goosserie, koopman’; zie AA, I, 414.

139 *Vroom:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

146 *rosier:* rozelaar WNT, XIII, 1398 (s.v. Rosier)

als d'ele: op een voortreffelijke manier WNT, III, 3776 (s.v. Edel); voor de constructie met *als*, zie 64

147 *wort groot:* in klaarte toeneemt WNT, V, 1044 (s.v. Groot worden)

148 *in...:* bij het voortschrijden van de dag, naarmate de zon aan de hemel stijgt MNW, VIII, 1842 (s.v. Verhogen)

150 *gants:* eigenlijk WNT, IV, 252 (s.v. Gansch)

153 *d'Leyloof:* de klimop WNT, VIII, 1484 (s.v. Leiloof) (zonder uitleg); Smit-Hellinga, 36

154 *voordts cruypt:* nl. rond de stam, waarrond hij zich slingert.

156 *Abeelboom:* populier WNT, I, 603 (s.v. Abeelboom); Ronsard geeft de meer voorkomende vergelijking met klimop en eik. Voor de mogelijke verdere bronnen van dit laatste verwante beeld, zie SUEIRO 113. Het gebruik van de populier in dit beeld is ontleend aan het *Epitalameon*; zie Smit-Hellinga, 10, 36.

164 *mijnder ghewoone:* gemeenzaam met mij WNT, IV, 2120 (s.v. Gewoon)

173 *Jn ontrou':* nl. tegenover Olympia

174 *dief:* nl. van de goede naam en eerbaarheid van de eerste geliefde.

180 *sterueu:* lees *steruen*

182 *d'eruen:* de streken WNT, III, 4165 (s.v. Erf)

183 *Pluton:* Pluto of Hades, zoon van Cronus en Rhea, god van de onderwereld
ghestoordt: vergramd WNT, IV, 1821 (s.v. Gestoord)

184 *de Velden der lusten:* de Elyzeese velden

186 *vroomer:* zie 139

187 *Vry:* Gerust MNW, IX, 1316 (s.v. Vri)

189 *ontdeckt:* vertoont, laat zien (ond.: *loecht* (190)), nl. door het ontbreken van de mist WNT, X, 1827 (s.v. Ontdekken)

190 *shoonste:* lees *schoonste*

203 *telcmans keure:* naar ieders wens WNT, VII, 2930 (s.v. Tot iemands keur)

208 *Des Vrueghtydts:* Van de lente; zie GEORGES 3

209 *vromen:* flinkheid MNW, IX, 1404 (s.v. Vrome)

211 *zijns Moeders boomen:* de mirtebomen; zie *OE*, [139], r. 5

213 *verstaen:* in ons opnemen MNW, IX, 8 (s.v. Verstaen)

217 *ghebloidt:* in bloei staande WNT, IV, 430 (s.v. Gebloeid)

219 *den:* dan
vernoidt: verveelt MNW, VIII, 2214, 2212 (s.v. Vernooyen)

221 *elementen:* de gelegenheden waarbij men zich het best kan uiten WNT, III, 4065 (s.v. Element)

228 *aldernaest heur:* hun, nl. de poëten, het meest nabij WNT, IX, 1389 (s.v. Naast)

229 *Medt...vrindinnen:* dit komt niet meer voor bij Vergilius, maar Van der Noot kan zich geinspireerd hebben op de schildering van Cythera in de *Hypnerotomachie*, 112^{r}: '...ie ne pensoie pas qu'en tout le reste du mo*n*de y eust plus de contentement, encores que par les boys, vergiers, & iardins de l'isle, i'eusse veu vne multitude infinie d'autres ieunes ho*m*mes & damoyselles, passer le te*m*ps a cha*n*ter, da*n*ser, deuiser, lire histoires & liures d'amours, autres faire des comptes, ou iouer d'instrumens de musique, plusieurs aussi sentr'accoller, & cueuillir des fleurs a poignees'.

236 *stede Hebben* (237): een plaats innemen WNT, XV, 905 (s.v. Stede hebben)

237 *ghetal:* veelheid (latinisme) WNT, IV, 1831, 1832 (s.v. Getal)

240 *sonder hoonen:* in oprechtheid WNT, VI, 1064 (s.v. Zonder hoonen)

244 *hier bouen:* omhoog, in de hemel WNT, VI, 737 (s.v. Hierboven); deze voorstelling stoelt op Plato, *Phaedrus*, 249-250.

246 *Gheschickt:* Voorbeschikt WNT, XIV, 643 (s.v. Schikken)

256 *toe ghedaen:* gunstig gezind tot WNT, XVII, 451 (s.v. Toegedaan)

259 *antiquement:* met elementen, ontleend aan de oudheid (nl. de voorstelling der Elyzeese velden volgens Vergilius).

262 *ensemble:* avec Huguet, III, 479 (s.v. Ensemble)

265 *In...:* deze zin van Badius vindt men reeds geciteerd in de aantekeningen bij APOLOGIE 410. Men bemerke Van der Noots combinatievermogen, die de verzen van Vergilius laat voorafgaan door een toelichting, zogezegd uit eigen koker, maar in werkelijkheid geheel ontleend aan Badius.

267 *Thalia:* de muze van het blijspel wordt voorgesteld met een thyrsusstaf en een klimopkrans. Deze attributen brengen haar, onder alle muzen, nog het meest in verband met het hierna bezongen onderwerp.

268 *Michiel Eems*
Hij is een aanzienlijk koopman in hop. Op 27 juli 1579 tekent hij als deken van de gilde een transactie i.v.m. kolonel Stewart (STEVART 1). Op 13 nov. 1579 wordt hij aangesteld tot 'Ca piteyn van het Sant' in de stedelijke militie, wat hij blijft tot 4 apr. 1582. Tijdens het beleg van Antwerpen wordt hij in 1584 als ongeoorloofd afwezig gemeld. Naderhand blijkt dat hij in die periode te Amsterdam hop ingekocht en nadien te Dordrecht en Heusden het verloop van de markt nagegaan heeft. Eems is gehuwd met Janneken Janssens en heeft drie zonen: Peter (zie NNBW, IX, 226). Tobias en Michiel de Jonge.

Lit.: AA, IV, 168, 170, 172-173; V, 341; XV, 383, 468; XVI, 96; XXIV, 355; Diercxsens, III, 664.
Juffrou: vrouw van aanzienlijke stand WNT, VII, 496 (s.v. Juffrouw)
Joanna: zie de aantekeningen bij Michiel Eems zelf.

273 *vromer:* zie 139

278 *bewysen:* nl. van de voortreffelijkheid van deze tuin.

281 *Sijn:* nl. van Michiel Eems
vromigheydt: geestkracht MNW, IX, 1411 (s.v. Vromicheit)

282 *tydt:* een bekend excuus bij Van der Noot

284 *bevrydt:* behoed WNT, II, 2362 (s.v. Bevrijden)

285 *van bouen:* uit de hemel

288 *Slechts zijnen Hof:* uit de correspondenties van Lipsius en Torrentius blijkt duidelijk dat horticultuur een geliefde ontspanning was in hun milieu. Het uitwisselen van zaden en planten is een vast onderdeel van de vriendschapsbetuigingen.

290 *daer...:* waarvan wij veel werk maken, die wij uitvoerig prijzen WNT, III, 4402 (s.v. Veel feestes maken van)

294 *deurmaeckt:* doorsneden WNT, III, 3009 (s.v. Doormaken)
galeryen: zuilengangen WNT, IV, 164 (s.v. Galerij); vgl. de plaat in *OE*, [171].

297 *bat:* beter WNT, II, 1066 (s.v. Bat)

301 *mate:* de vereiste afmeting WNT, IX, 58 (s.v. Maat)

304 *Oraingers:* leenwoord uit het Frans (oranger)

Olympien: leliën; zie SUEIRO 101

310 *vertroosten:* hier: leven schenken

311 *ghereedt:* bereidwillig WNT, IV, 1645 (s.v. Gereed)

315 *ghestildt:* tevredengesteld WNT, XV, 1702 (s.v. Stillen)

321 *Medt...:* een bepaling, aansluitend bij *bewaerdt* (318)
Cruydthouen: moestuinen WNT, VIII, 394 (s.v. Kruidhof)

322 *Huysen:* tuinhuisjes WNT, VI, 1240 (s.v. Huis)

330 *dicsten tydt:* het meest WNT, III, 2617 (s.v. Dik)

336 *trock:* tot bloei bracht door een speciale behandeling WNT, XVII, 2482 (s.v. Trekken)
wt den rouwen hoeck: uit de vroegere onbebouwde, woeste toestand
rouwen: onbewerkt WNT, XIII, 1507 (s.v. Rauw)

340 *ghebloydt:* zie 217
claer: bijw. bij het ww. *sien* (339)

342 *ouer duysent Jaer:* nl. dank zij deze schildering door Van der Noot.

365 *quare:* lees *quatre*

367 *De Bockstede:* eigenlijk ‘Boeksteeg’, in 1876 verbreed tot ‘Nationalestraat’; zie Flor. Prims en Mich. Verbeeck, *Antwerpsch*

Straatnamenboek, Antwerpen, 1938, 52, 223-224.
De Schuytstrate: voor ‘Schoytestraat’; zie Prims en Verbeeck, *a.w.*, 286.
De Bomgardtstrate: de ‘Boomgaardstraat’ bestaat inderdaad (Prims en Verbeeck, *a.w.*, 56), maar een blik op het Antwerps stadsplan volstaat om te besluiten dat Van der Noot in feite de ‘Bogaerdestraat’ (Prims en Verbeeck, *a.w.*, 53) bedoelt.
En Sint Jans strate: in 1514 wordt de St.-Jansstraat vermeld als de nieuwe straat bij de ‘Rosier’; in 1920 is de naam veranderd in ‘Aalmoezenierstraat’; zie Prims en Verbeeck, *a.w.*, 152.
Rekening gehouden met de correctie van ‘Bomgardtstrate’ tot ‘Bogaerdestraat’ omsluiten de vier opgegeven straten inderdaad één groot perceel.

369 *Combien...:* in het citaat van Magny is de tekst slechts op één plaats gewijzigd: in 369 is het oorspronkelijk tweede woord van deze regel (*donc*) weggelaten, maar ter compensatie is *bien* nieuw ingelast.

371 *Prophetes:* voor de groepering bij de poëten, zie ook APOLOGIE 388.

375 *plus fieres:* les plus méchantes Huguet, VI, 42 (s.v. Plus) en Huguet, IV, 98 (s.v. Fier)

377 *Voire:* Même Huguet, VII, 503 (s.v. Voire)

381 *Nota:* dit lijstje errata is enkel zinvol, wanneer de *PW* gebundeld voorkomen; zie Analytische bibliografie.

383 *Pelgherom:* zie B. DE SMIDT 161
Heldinne: Olympia geniet dezelfde status als de antieke heldinnen Penelope en Corinna en heeft dan ook recht op dezelfde betiteling; voor de keuze van deze aanspreekvorm denke men aan Ovidius, *Heroides.*

385 *Jacob de Sanctecruz:* in T'SHERTOGEN 63 is het voorzetsel vergeten
Jacob de Schot: zelfde fout in T'SHERTOGEN 66 als in 63

386 *Manart:* zie CRABBE 109
toenaem: familienaam WNT, XVII, 577 (s.v. Toenaam)
qualiteyt: de functie, het ambt WNT, VIII, 694 (s.v. Kwaliteit)

387 *Boote:* zie CRABBE 212
Commissaris van de Viures: ambtenaar, belast met de ravitaillering WNT, III, 2079 (s.v. Commissaris)

388 *Nicolas Siuori* (†Spanje 1602)
Afkomstig uit Genua. Volgens de inscriptie op het graf van zijn zoon Antonius in de Antwerpse kathedraal zou Sivori afstammen ‘ex priscis S.^{tae} Iuliae Toparchis et Lavaniae Comitibus in Liguria’ (Grafschriften, VI, 262).

Lit.: Grafschriften, II, 103; VI, 262; Herckenrode, *Compl.*, II, 74.

389 *Sus:* Sur Huguet, VII, 150 (s.v. Sus)
Damoiselle: femme noble Huguet, II, 701 (s.v. Damoiselle)

Clara Spinnola (°ca. 1560 †Antwerpen 5 Kal. Sextilis [= aug.] 1592)
Zij stamt uit het geslacht der graven de Mede in Lombardije.
Lit.: Grafschriften, II, 103; VI, 262; Herckenrode, *Compl.*, II, 74.

391-422: Tegenover de tekst van Magny is Van der Noots eigen creatieve inbreng uiterst gering: onze dichter volstaat met de verzen telkens uit te breiden door inlassing van een woord of woorden ten getale van vier syllaben. De rest van het vers - uiteraard afgezien van de oorspronkelijk gebruikte eigennamen - blijft onveranderd.

393 *viuement:* au vif Huguet, VII, 496 (s.v. Vivement)

395 *Parque:* Atropos; zie 33

396 *Charon:* de veerman, die de schimmen der afgestorvenen over de Styx zet.

397 *le fleuue Oubliuieux:* strikt genomen begaan Magny en Van der Noot hier een vergissing, want deze omschrijving wordt bij voorkeur voor de Lethe gebruikt, en niet voor de Styx; zie STERCKHEYT 213.
Oubliuieux: qui fait oublier Huguet, V, 557 (s.v. Oublivieux) en Huguet, V, 477 (s.v. Oblivieux)

399 *resouldz toy:* console-toi Huguet, VI, 537 (s.v. Se resoudre)

401	*marri:* irrité Huguet, V, 162 (s.v. Marry)
402	*plus doux:* bep. bij *miel*; voor *plus*, zie 375
403	*fortunée:* malheureuse Huguet, IV, 175 (s.v. Fortuné)
406	*default:* s'éteind Huguet, II, 742 (s.v. Defaillir)
411	*vne:* la même Huguet, VII, 378 (s.v. Un)
413	*vns:* zie 411; zij staan er altijd in dezelfde constellatie
419	*s'l:* lees *s'il*; 'On emploie encore souvent l'ancienne forme *se*...Dans *se, e* s'élide devant une voyelle' Huguet, VI, 789 (s.v. Si)
420	*souspire:* regrette Huguet, VII, 67 (s.v. Souspirer)
423	*Eraton:* de muze van het minnedicht wordt hier wel vermeld om de standvastige liefde waarvan Sivori blijk geeft bij het betreuren van zijn echtgenote.
426	*ores:* maintenant Huguet, V, 539 (s.v. Ores)

Tassis (1589-1590)

Ontstaan

Farneses inneming van Sluis (5 aug. 1587) biedt Van der Noot de gelegenheid - hoewel een paar jaar na dato - om een zeer homogeen vel *PW* samen te stellen: in hoofdzaak richt hij zich tot drie invloedrijke personen in de zuidelijke Nederlanden: allereerst tot Jehan Babtista Tassis, vertrouweling van de Spaanse vorst en van diens gouverneur-generaal; vervolgens tot Cosme Masi, secretaris van Farnese, en daarna tot Florent de Berlaymont, lid van een der voornaamste Waal-

se geslachten. Het laatste gedicht wordt in Bi (b) opgedragen aan iemand van ogenschijnlijk mindere rang, maar hier primeert vóór alles de inhoud, die door de titel trouwens aangekondigd wordt: ‘De l'honeste liberte d'vn poete’ (185). M.a.w. Van der Noot last lofverzen ter ere van het dichterschap in om de status van zijn eigen verzen te valoriseren.

De compositie van deze vier blz. heeft onze auteur weinig moeite gekost: de verzen van Magny en Tahureau, aangehaald in de bronnen, zijn praktisch letterlijk overgenomen. Ook de ode aan Masi bezit enkel de meest noodzakelijke aanpassingen tegenover de vroegere versie. Maakt men de som van dit alles, dan blijft slechts een handvol verzen over als Van der Noots eigen maaksel.

Inhoud

- Ode op de inneming van Sluis (17-88)
  Hoe groot moet de wanhoop van Engeland en de geuzen zijn, nu Farnese er in geslaagd is Sluis in te nemen. God heeft deze overwinning aan koning Filips verleend door ‘Parme c'est autre Mars’ (62), die reeds zoveel steden teruggewonnen heeft.
- Ode voor Cosme Masi (93-128)
  Lofzang op Masi's kwaliteiten naar ziel en lichaam, waaronder vooral zijn hoffelijkheid en zijn literaire belangstelling geroemd worden.
- Ode voor Florent de Berlaymont (136-183)
  Hij is niet enkel een krijgsman, maar ook een kenner van het Latijn en zelfs schrijver van verzen in de volkstaal. Omdat Berlaymont dientengevolge uiteraard geleerden en dichters steunt, zal Van der Noot diens lof later uitvoeriger zingen.
- Ode, ingeleid door François d'Herp (188-299)
  De dichter misprijst de jachtigheid van het bestaan, veroorzaakt door de drang naar stoffelijke welvaart. De eenvoudige landelijke genoegens zijn hem genoeg en activeren zelfs zijn geest.
- Grieks lofdicht van Winandus Catharinus Palaeopolitanus (301-306)
  Zie GOOSSENIUS 61-66.

Bronnen

13	=	Ronsard, *Le Narssis a François Charbonnier, Angevin*, 179		(*STFM*, VI, 82)
37-40	=	Magny, *Svr la prise de Calays. Ode*, 25-28 (Olivier de Magny, *Les odes* [ed. Prosper Blanchemain], Lyon, 1876, 199)		
41-44			21-24 (Magny, *Les odes*, 199)	
45-48			29-32, 41-44	199-200
49-64			45-56, 113-116	200,203
65-68			133-136	203
93-98	=	Ronsard, *L'hymne de...Charles Cardinal de Lorraine*,	629-634	(*STFM*, IX, 63-64)
99-102			639-642	64
105-106			649-650	65
107-112			687-692	67
113-116			705-708	

117-124			741-748	69-70
136-151	=	Tahureau, *A Hierosme de la Vayrie*, 1-8 (Jacques Tahureau, *Les poesies*, Paris, 1574, 55^r^)		
168-171	=	Ronsard, *Priere a la fortune*, 53-55		(*STFM*, VIII, 105)
185	=	Tahureau, *A lacqves de Coyttie*, (titel) (Tahureau, *Les poesies*, 42^r^)		
169-259		1-64	42^r^-43^v^	
260-267		73-80	43^v^	
269-270		82-83		
276-297		97-118	44^r-v^	
300-306	=	GOOSSENIUS 60-66		

Varianten

Tegenover de vorige versies in de *PW* komen de volgende varianten voor:

Tegenover LIEFVELT [1] Bi(b) f2^r zijn de wijzigingen miniem: in 101 *des* en 127 *sus* zijn deze woorden nieuw aangebracht; in 104, 107, 116, 119 is telkens een noodzakelijke naamsverandering uitgevoerd.

Tegenover de Griekse tekst in GOOSSENIUS 60-66 is geen letter veranderd.

Verklarende aantekeningen

1 *Iehan Babtista Tassis* (°Brussel ca. 1530 †Madrid eind feb. - begin mrt. 1610) Zoon van Jan Baptista (†1541) en van Kristin van Wachtendonck. Op 28 aug. 1548 wordt hij ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. Onder Alva beheert hij de fondsen die verbeurd verklaard zijn door de Raad van Beroerten. Tevens voert hij diplomatieke opdrachten uit voor de hertog. Wanneer de koning Alva terugroept, vertrekt Tassis, die zichzelf steeds als Spanjaard beschouwd heeft, eveneens naar Spanje. Op aandringen van Requesens keert hij terug in 1574. Ondanks het feit dat Tassis, juist ter wille van zijn rol onder Alva, zeer gehaat is in de Nederlanden, wordt hij een der bijzonderste militaire en publieke raadgevers van don Juan en Farnese. Van 1580 tot 1584 is hij minister-resident aan het Franse hof. Op 12 juni 1585 wordt hij bevorderd tot 'veedor general' van de Spaanse troepen in de Nederlanden. In 1590 verzoekt hij van dit ambt ontslagen te worden, maar pas op 22 mei 1591 wordt dit door Filips ingewilligd en Tassis moet de functie toch blijven vervullen tot 18 dec. Ondertussen is hij de voornaamste Spaanse onderhandelaar met de Franse katholieken geworden; op 10 sep. 1597 wordt hij definitief benoemd tot lid van de raad van state. Na de vrede van Vervins wordt hij Spaans ambassadeur in Frankrijk.

Tassis is een zeer bekwaam ambtenaar geweest, een scherpzinnig waarnemer van de politieke gebeurtenissen, een nauwgezet diplomaat en een model dienaar van het modern absolutisme. In het buitenland is hij zeer geacht geweest, maar minder in de Nederlanden wegens zijn eerste optreden hier. Hij is gehuwd geweest met Helena de l'Espinée (†1598). Lit.: BN, XXIV, 612-616 (Auguste Vincent); H. de la Fontaine Verwey, 'Silvius en Plantijn', in *Het Boek* 26

(1940-1942), 117; Max Lossen, *Der Kölnische Krieg. Vorgeschichte 1565-1581*, Gotha, 1882, 680, 683; NBW, II, 841-855 (H. de Schepper); Schillings, 370.

2 *Veedor generael:* lees *Veedor general:* deze ambtenaar controleert de lijsten van de verschillende eenheden en neemt maatregelen opdat de regimenten hun voltallig effectief zouden behouden. Mogelijke fraude vanwege de compagniescommandanten op dit punt moet hij beletten; zie Léon van der Essen, *Alexandre Farnèse*, *prince de Parme*, *gouverneur général des Pays-Bas (1545-1592)*, Bruxelles, 1933-1937, II, 22.

5 *dessus:* sur Huguet, III, 120 (s.v. Dessus)
rebruiere: lees *rebruire:* faire résonner Huguet, VI, 377 (s.v. Rebruire)

9 *Capitaine:* men denke aan de hoogste Spaanse militaire graad, die van capitan general; zie ook INKOOMSTE 8.

10 *assez:* beaucoup Huguet, 1, 352 (s.v. Assez)

11 *ses:* nl. van Filips II

13 *vn-auant-ieu:* une prélude Huguet, I, 426 (s.v. Avant-jeu)
Escluze: Sluis

15 *voctre:* lees *vostre*

16 *la prinse...:* Sinds juni 1587 wordt Sluis belegerd door de Spaanse troepen. De stad wordt verdedigd door kolonel Arnold Groeneveld aan het hoofd van 1.700 elitesoldaten, onder wie 550 Engelsen. Bij het bericht van dit beleg blijven de Staten noch Engeland passief: Leicester verlaat Margate op 25 juni en bereikt Vlissingen 's anderendaags met 3.000 rekruten. Daar blijft hij tot 3 aug., dag waarop de Engelsen een ontscheping wagen te Blankenberge om de vijand van Sluis weg te lokken. Tegelijk plunderen Maurits van Oranje en Hohenlohe

22 dorpen in de Kempen. Te Blankenberge rukt Farnese zelf tegen Leicester op, zodat deze laatste het verkieslijker acht zich weer in te schepen in de nacht van 3 op 4 aug. Sluis wordt aan Farnese overgegeven op 5 aug. 1587; zie Van der Essen, *a.w.*, V, 130-139.

21 *achsteure:* à cette heure, maintenant Huguet, IV, 480 (s.v. Ast'heure, asteure)

26 *la: l'esclvse* (16)

28 *D'Angleterre:* men zie de toelichting bij 16

30 *soudars:* soldats Huguet, VII, 45 (s.v. Soudard)

39 *Leurs maretz...:* men bemerke de kunde van de arrangeur Van der Noot; de woordenschat, door Magny gebruikt voor het beschrijven van de inneming van Calais door de Fransen, past zeer goed bij het door Van der Noot gememoreerde wapenfeit.

40 *la:* zie 26

41 *espace:* temps Huguet, III, 658 (s.v. Espace)

45 *Ce que:* Ce qui Huguet, VI, 270 (s.v. Ce que)

merueille: étonnant Huguet, V, 219 (s.v. Ce n'est pas merveille)

48 *durer:* prendre patience Huguet, III, 290 (s.v. Durer)

51 *c'il:* ‘pronom sujet’ Huguet, II, 288 (s.v. Cil)
la: l'a

52 *pouoir:* men denke een punt na dit woord

56 *mieux:* nl. *Du Roy* (53)

60 *A sa digne...:* Digne de sa...Huguet, III, 182 (s.v. Digne à)

61 *Mesme:* Surtout Huguet, V, 235 (s.v. Mesme)

62 *autre:* le second Littré, I, 745 (s.v. Autre)

63 *Tricht:* het beleg van Maastricht duurde van mrt. tot juni 1579 en de stad werd ingenomen op 29 juni; het was de eerste belangrijke overwinning van Farnese; zie Van der Essen, *a.w.*, II, 150-183.

66 *dedans:* dans Huguet, II, 738 (s.v. Dedans)

Tournay: na een beleg van twee maand wordt Doornik overgegeven op 29 nov. 1581; zie Van der Essen, *a.w.*, III, 9-35 en CASTRO 84.

67 *gens-d'armes:* hommes de guerre Huguet, IV, 298 (s.v. Gens d'armes)

68 *Bruges:* onderwierp zich aan Farnese op 20 mei 1584; zie Van der Essen, *a.w.*, III, 211. *Courtray:* Kortrijk wordt door de baljuw overgeleverd; zie Van der Essen, *a.w.*, V, 121.

69 *Ninoue:* na belegering overgegeven op 12 nov. 1582; zie Van der Essen, *a.w.*, III, 101-103. *Oudenaerde:* belegerd van apr. tot juli 1582 en overgegeven op 5 juli; zie Van der Essen, *a.w.*, III, 66-80.

70 *Terremond':* belegerd sinds de tweede helft van juli 1584; de stad capituleerde op 17 aug.; zie Van der Essen, *a.w.*, IV, 4-6. *Gandt:* de definitieve artikelen van de capitulatie van Gent zijn uitgevaardigd in het kamp te Beveren op 17 sep. 1584; zie Van der Essen, *a.w.*, IV, 13.

72 *despuis:* après Huguet, III, 111 (s.v. Despuis) en Huguet, III, 16 (s.v. Depuis)

73 *Breeda:* aan de koninklijke troepen overgeleverd door de heer van Stakenbroek; zie Van der Essen, *a.w.*, II, 301; V, 121. *Eyedhouen:* lees *Eyndhouen:* werd belegerd door Karel van Mansfelt en overgegeven op 23 apr. 1583; zie Van der Essen, *a.w.*, III, 121-122.

74 *Dist:* halfweg mei 1583 komt Mansfelt voor Diest, belegert de stad, en op 27 mei geven de verdedigers zich over, tegelijk met het garnizoen van Zichem; zie Van der Essen, *a.w.*, III, 122.
Heerentals: begin juli 1584 trekken de Staten het Schots garnizoen terug uit Herentals om fort Lillo te beschermen. Nicolo Cesis, een Italiaans officier in dienst van Farnese, knoopt onderhandelingen aan met de inwoners, en slaagt er in de poorten voor de landvoogd te doen openen; zie Van der Essen, *a.w.*, III, 230-231.

75	*Liere:* op 2 aug. 1582 ingenomen door Corvini dank zij de hulp van William Semple; zie Van der Essen, *a.w.*, III, 91. *Sichenhouen:* bedoeld zal wel zijn: Zichem; zie 74
76	*Steenbergh:* op 15 aug. 1583 werd Steenbergen bij verrassing ingenomen door de heer de Hautepenne; zie Van der Essen, *a.w.*, III, 211. *Roosendals:* op 17 juni 1583 bereikt Farnese Roosendaal, terwijl de vijand zich reeds teruggetrokken heeft op Steenbergen; zie Van der Essen, *a.w.*, III, 124.
77	*Bruxcelles:* de capitulatie van Brussel wordt ondertekend te Beveren op 10 mrt. 1585; zie Van der Essen, *a.w.*, IV, 44.
78	*court:* cour Huguet, II, 607 (s.v. Court)
79	*Anuers:* op 17 aug. 1585 wordt de capitulatie van Antwerpen in Farneses hoofdkwartier te Beveren ondertekend. Tien dagen later houdt hij zijn plechtige intrede; zie Van der Essen, *a.w.*, IV, 134, 139 en FARNEZE Ontstaan.
80	*Malines:* Mechelen geeft zich over op 19 juli 1585; zie Van der Essen, *a.w.*, IV, 120.
81	*Dequoy:* + indic. (83 *chanterons*) Huguet, III, 18 (s.v. Dequoy) en Huguet, VI, 301 (s.v. Quoy)
85	*Yo!...Pean!* (86): als klassieke vreugderoep reeds aangewend in *De vrijagie ende het houwelyck van Messer Luciaen dela Noce...*, 241 in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 62).
90	*Cosme Masi* Italiaan. Hij wordt secretaris van Alexander Farnese vóór 1568 en blijft het tot diens dood. De Nederlandse adel is fel tegen hem gekant ter wille van de grote invloed die hij bij de landvoogd geniet. In 1581 treedt hij zelfs op als secretaris van de raad van state. In 1590 wordt hij door de Antwerpse magistraat plechtig ontvangen. Na de dood van Farnese is de rol van Masi natuurlijk uitgespeeld. Lit.: AA, VI, 265; Butkens, *Suppl.* I, ***189; Van der Essen, *a.w.*, V, 368; J. Lefèvre, 'De centrale ambtenaren in de 16de-17de en 18de eeuw', in *Flandria Nostra*, Antwerpen..., 1960, V, 376; Papebrochius, IV, 212; Plantin, *Corr.*, IX, 342; Torrentius, I, 160 noot 1.
93-128:	voor de woordverklaring, zie DEYBARRA 96-131

94 *Qne:* lees *Que*
nouuuelle: lees *nouuelle*

114 *Rhetoirque:* lees *Rhetorique*

129 *Florent comte de Barlaymont:* Florent de Berlaymont (†Namen 8 apr. 1626)
Jongere zoon van Charles en van Adrienne de Ligne. Zoals de andere leden van zijn geslacht staat hij eerst aan de zijde van de Staten-Generaal, maar na de uitvaardiging van het Eeuwig Edict door don Juan verkiest Berlaymont de zijde van deze laatste. In 1574 volgt hij zijn broer Gilles op als gouverneur van Namen en Artois. Door de dood van zijn overige oudere broers erft hij allengs al hun titels. Tijdens de regering van Albrecht en Isabella staat hij in hoog aanzien.
Lit.: BN, II, 255-257 (Général Guillaume)

130 *Beau raing:* lees *Beauraing*

132 *Gouuerneur Souuerain, Bailly:* te Namen verbond de gouverneur met zijn stadhouderschap tevens een andere juridische functie met uitgebreide bevoegdheid; zie J. Lefèvre, 'De adel. De 16de, 17de en 18de eeuw', in *Flandria Nostra*, Antwerpen..., 1959, IV, 350.

133 *hommes d'armes:* soldats à cheval Huguet, IV, 493 (s.v. Homme d'armes); zie verder CROY 6
Coronnel: colonel (spelling die vaak voorkomt) Huguet, II, 351 (s.v. Colonel)
enseignes: compagnies de gens de pied Huguet, III, 477 (s.v. Enseigne)

136 *oncques:* en un temps quelconque Huguet, V, 516 (s.v. Oncques) en Huguet, V, 519 (s.v. Onques)

144 *ores:* maintenant Huguet, V, 539 (s.v. Ores)

145 *plus:* le plus Huguet, VI, 42 (s.v. Plus)

149	*sa doctrine:* son savoir, érudition Huguet, III, 238 (s.v. Doctrine)
150	*facondt:* éloquent Huguet, IV, 3 (s.v. Facond)
153	*Belgique:* slaat op de volkstaal tegenover het Latijn (151), maar vermoedelijk is hier het Frans bedoeld, gezien de afkomst van de betrokkene.
156	*Delean;* zie MATTHIAS 96
158	*Phytian:* profetisch, als van de Pythia, de priesteres die door Apollo bezield werd te Delphi.
159	*naistre:* immers, *poeta nascitur*; zie APOLOGIE 391
170	*plus:* zie 145
171	*alarmes:* combats Huguet, I, 150 (s.v. Alarme)
172	*ores:* zie 144
179	*Cignes:* de dichters: zie WONSEL 108
184	*Francois d'herp:* een tot nu toe onbekend persoon; aangezien zijn rol beperkt blijft tot het schrijven van één inleidende strofe bij een tekst van Tahureau, aarzel ik niet om hem in het gezelschap van 'Baptista de Rotonde' (TITELVEL 1593-1594 105) en 'VValrauen van Schoonueldt' (CRABBE 166) tot de fictieve lofdichters te rekenen. *Gillis Cattanio:* echtgenoot van Catherine van Hove; zie Ryckman-de Jonghe, III, 754.
191	*Cigne:* de dichter in het algemeen; zie 179 *dessus:* zie 5
193	*grand'erre:* vite, rapidement Huguet, III, 573 (s.v. Grand erre)
194	*Coitiers...De Tahureau* (195): in feite is het Tahureau die zijn gedicht aan Jacques de Coyttie opdraagt. *n'a guerre:* récemment Huguet, V, 391 (s.v. N'a gueres)
196-297:	in vergelijking met de tekst van Tahureau volgens de druk van 1574 zijn de volgende varianten uitgevoerd: 1) In twee verzen is een poging tot verbetering verricht: 196 *des* (tegenover *de)*, 291 *plus vineux muiz* (tegenover *plus vieux ennuis*). 2) 268-275 drukt dezelfde gedachten uit als het origineel, maar in sterk gewijzigde formulering. 3) De drukfouten in 197, 216 en 217 komen natuurlijk niet voor bij Tahureau.

195	*sans plus:* seulement Huguet, VI, 42 (s.v. Sans plus)
197	*Ia:* Déjà Huguet, IV, 695 (s.v. Ja) *fouorit:* lees *fauorit:* favorisé par Huguet, IV, 56 (s.v. Favori de)
198	*Contre poisonne:* Combat Huguet, II, 507 (s.v. Contrepoisonner)
199	*l'Ignorance:* zie LIEFVELT 36
200	*au bal:* à la danse Huguet, I, 460 (s.v. Bal)
201	*mignardes:* gracieuses Huguet, V, 263 (s.v. Mignard) *Aöniennes:* de muzen; zie TITELVEL 1588 127
202	*Toutes de rang:* Chacune à son tour Huguet, VI, 337 (s.v. Rang); bep. bij *Les baisant* (203)
204	*sus le:* au-dessus du Huguet, VII, 151 (s.v. Sus)
206	*le chef:* la tête Huguet, II, 233 (s.v. Chef)
207	*verdoyant salaire:* omschrijving voor lauwerkrans
210	*plus:* la plus; zie 145
212	*éclercist:* fait connaître Huguet, III, 612 (s.v. Elsclarcir); het gebruik van dit ww. is weinig verhelderend; vermoedelijk heeft Van der Noot een (druk)fout uit de tekst van Tahureau overgenomen: de zin wordt duidelijk indien men 'éclercist' vervangt door 'escrarcist': diminue Huguet, III, 612 (s.v. escrarcir)
212-213	is wel een gedurfde ontlening, want de hier gegispte verspillingen heeft Van der Noot juist wél bedreven; zie Prims 1929, 609-613
214	*pecunieux:* riches Huguet, V, 698 (s.v. Pecunieux)
216	*courps:* lees *corps* *vouté:* courbé Huguet, VII, 518 (s.v. Vouter)

217	*corrmpre:* lees *corrompre:* briser, fatiguer extrêmement Huguet, II, 564 (s.v. Corrompre) *carriere:* lieu fermé de barrières et disposé pour les courses Littré, I, 1482 (s.v. Carrière)
218	*fiere:* pénible Huguet, IV, 98 (s.v. Fier)
219	*Dessus:* zie 5
220	*Dieu:* Neptunus of Poseidon, de god van de zee
222	*auare:* avide Huguet, I, 427 (s.v. Avare)
223	*Propontide:* Propontis, de zeeëngte tussen de Hellespont en de Thracische Bosphorus; zie ook Richelet in Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 326.
227	*De l'autruy:* Du bien d'autrui Huguet, I, 415 (s.v. L'autruy) *engresse:* graisse Huguet, III, 451 (s.v. Engresser) en Huguet, III, 448 (s.v. Engraisser)
228	*malefices:* crimes Huguet, V, 100 (s.v. Malefice)
229	*Fraudant:* Violant Huguet, IV, 200 (s.v. Frauder)
230	*embruuage...:* verse du poison dans un breuvage Huguet, III, 340 (s.v. Embreuvager) *la poison:* vrouwel. Huguet, VI, 58 (s.v. Poison)
231	*crocheter:* attraper Huguet, II, 649 (s.v. Crocheter)
233	*faussaire:* menteuse, trompeuse Huguet, IV, 51 (s.v. Faulsaire)
236	*auarice:* avidité Huguet, I, 428 (s.v. Avarice)
237	*parquet:* salle d'audience d'un tribunal Huguet, V, 643 (s.v. Parquet)
238	*Troublant:* Effacant Huguet, VII, 357 (s.v. Effacer)
239	*de la...Police:* du...gouvernement Huguet, VI, 61 (s.v. Police)
244	*vne menterie:* un mensonge Huguet, V, 207 (s.v. Menterie)
246	*Pipez:* Séduits, trompés Huguet, V, 792 (s.v. Piper)
247	*Emmiellez:* Séduits Huguet, III, 350 (s.v. Emmieller)
249	*Furiant:* en fureur Huguet, IV, 240 (s.v. Furier)

250	*chetiue:* malheureuse Huguet, II, 247 (s.v. Chetif)
251	*pourchasse:* cherche à causer Huguet, VI, 114 (s.v. Pourchasser)
253	*Bëant...apres:* Désirant vivement Huguet, I, 537 (s.v. Beer après) *pallement:* avec un teint pêle Huguet, V, 594 (s.v. Pallement) en Huguet, V, 591 (s.v. Palement)
257	*souffreteux:* pauvre Huguet, VII, 51 (s.v. Souffreteux)
260	*Ains:* Mais Huguet, I, 140 (s.v. Ains)
273	*chans:* champs
275	*Carites:* de drie gezellinnen van Venus; zie VOORWERK 1580-1581 125 *Seurs:* de muzen
276	*autre:* zie 62
280	*dispost:* agile, léger Huguet, III, 216 (s.v. Dispost) en Huguet, III, 215 (s.v. Dispos)
283	*roulant:* als afhankelijk van de constellatie der planeten; zie AMODEO 15
285	*Nectar:* zo zoet is zijn poëzie
286	*va...affolant:* qui frappe fréquemment, continuellement Huguet, I, 106 (s.v. Affoler) en Huguet, I, 164 (s.v. Aller)
289	*empampré:* garni, paré de pampre Huguet, III, 356 (s.v. Empampré)
290	*les: ses ennuiz* (287)
294	*entonne:* fait résonner Huguet, III, 493 (s.v. Entonner)
295	*sus:* sur Huguet, VII, 150 (s.v. Sus)
296	*fait:* ce que l'on possède bien Huguet, IV, 20 (s.v. Fait)
298	*cure:* soin Huguet, II, 684 (s.v. Cure)
300	*Winandus Catharinus Paleopolitanus:* zie GOOSSENIUS 60

Wonsel (1591)

Ontstaan

De opdracht aan een Antwerpse schepen en een Waals kapitein is eerder toevallig. Vóór alles is deze ode een manifest ‘Teghen d'onvvetende vyanden der Poëteryen’ (4). De ferme toon waarop Van der Noot zijn poëtisch zelfbewustzijn proclameert en de volgehouden kracht waarmee hij de ontworpen voorstelling formuleert, hebben deze ode terecht tot een der meest geroemde stukken van de Nederlandse poëzie in de 16de eeuw gemaakt; zie *DBE*, 30.

Inhoud

In navolging van Horatius ontwerpt Van der Noot hier zijn eigen apotheose. Na een aanroeping tot Calliope, muze van het voornaamste dichtgenre (24-31), schetst hij de tegenstelling tussen de aardsgezinden met hun louter materiële bekommernissen (32-47) en hemzelf, die zich niet bekreunt om stoffelijke welvaart maar om eeuwige roem (48-63). Tegenover het gewone menselijke bedrijf stelt hij de verdiensten van Homerus, Pindarus en Horatius (64-87). Ook Van der Noot is door Venus tot dichter geconsacreerd volgens het klassieke ritueel (88-103). De liefde tot Olympia heeft hem zo bezield, dat hij gemetamorfoseerd wordt tot een werkelijke zwaan, de vogel der dichters (104-119). Hij stijgt op naar ‘der Famen tempel’ (121) en ziet onder zich de landen waar zijn naam geprezen zal zijn: niet enkel Europa, maar ook de nieuwe wereld zal hem roemen (120-151). Terwijl zijn lof op aarde aldus verkondigd wordt, zal hij zich voeden met ambrozijn en nectar in het gezelschap der hemelingen (152-159). Met een laatste afwijzing van zijn benijders en de belofte der onsterfelijkheid voor Van Wonsel besluit Van der Noot deze imposante zelfverheerlijking (160-175).

De Franse ode volgt de Nederlandse versie op de voet.

Bronnen

De idee en het verloop van deze ode vindt men terug in Horatius, *Carmina*, II, xx. Nochtans is er nergens sprake van woordelijke ontlening; Van der Noot heeft zich beperkt tot het overnemen van de essentie, zoals die verwoord staat bij I. Mondot, *Les cinq livres des odes de Q. Horace, Flacce...*, Paris, 1579, 53^{v}: ‘Ad Mecoenatem, *quod* in cygni formam sit transiturus, cantuque impleturus orbem’.

104-111	=	Ronsard, *Les Amovrs. Sonnet CXV* (*STFM*, IV, 113)		
124-126	}		(*Prière à Dieu pour la victoire*, 23, 46-47 (*STFM*, XVII, 402, 403)	
277-279	}		(*Prière à Dieu pour la victoire*, 23, 46-47 (*STFM*, XVII, 402, 403)	
250-251			*Hymne de l'autonne*, 50-52	XII, 48-49
268	=	Mondot, *a.w.*, 54^{r}		
285	=	Turrin, *Les Charites*, 99 (Claude Turrin, *Les oevvres poetiqves*, Paris, 1572, 32^{v})		
305-308	=	PERRENOT 332-335		

350-353 = Horatius, *Carmina*, II, xx, 1-4

Verklarende aantekeningen

2

vevrsinighen: vooruitziende, verstandige
MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich)
Marcvs van Wonsel
Zoon van Jan (†18 dec. 1605) en van Madeleine van Ghelre (†14 dec. 1590). Hij is handelaar in goudleder. In 1579 betalen ‘Jan van Woonsel ende sonen’ 400 gulden per maand in de lening van 52.000 gulden. Op 3 mrt. en 28 nov. betaalt de stad Antwerpen Marcus van Wonsel voor de geleverde ‘behangsels van gouden lederen’ in het stadhuis. In 1584, op het hoogtepunt van het calvinistisch bewind, verlaat hij de stad, zodat hij op 26 sep. ingedaagd wordt. Als logisch gevolg hiervan treffen wij hem aan in de lijst der schepenen voor 1585-1586, wel om zijn trouw aan de Spaanse zaak. In 1594 vertrekt hij naar de noordelijke pro-

vinciën, echter niet om ideologische redenen, maar wel om een dreigend bankroet te ontlopen.
Hij is gehuwd met Anna Moons, de zuster van Henri Moons de Jonge.
Lit.: AA, I, 359, 404; VI, 215; XVII, 400; XXVI, 201, 408; AA, 2de reeks 2 (1927), 209; Butkens, II, 513; Francis de Decker, 'Les Schot, de Schot dits Douglas, puis enfin Douglas dits Schott', in *Tablettes du Brabant* VI (1966), 226; Diercxsens, III, 667; F. Donnet, *Genealogische nota's*, 1469; Floris Prims, *Antwerpiensia* VII, 230.

10 *vrome:* rechtschapenen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

11 *sal:* onderverstaan *doen leuen* (10)

12 *Ancelme de David:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.

18 *ensigne:* lees *enseigne*

21 *profetes:* zie APOLOGIE 388

35 *kost:* last, nadeel WNT, VII, 5759, 5761 (s.v. Kost) (dit vb. als citaat)

36 *Clapten:* lieten...over de tong gaan WNT, VII, 3458 (s.v. Van iemand klappen) *som...som:* deels...deels WNT, XIV, 2506 (s.v. Som...som)

37 *On-vry:* Als slaaf van hun hartstocht WNT, X, 2181 (s.v. Onvrij)
On-bly: onvoldaan WNT, II, 2829 (s.v. Blijde, blij)

42 *weiren:* weren...af MNW, IX, 2064 (s.v. Weiren) en MNW, IX, 2233 (s.v. Weren)

43 *heur:* tegenover het mannel. enk. *des doots* (42) denkt de dichter hier aan de antieke drie schikgodinnen.
gheschut: het gezamenlijke werptuig WNT, IV, 1746 (s.v. Geschut)

44 *naer:* later WNT, IX, 1312 (s.v. Na, naar)

46 *Jn vreughdt/deur deughdt:* deze begrippen worden door Van der Noot dikwijls in één adem vermeld; zie TITELVEL 1593-1594 37

49 *Niet...:* overeenkomstig *Matth.* 6:19-21

50 *haest:* in een korte tijd WNT, V, 1480 (s.v. Haast)

56 *veursichtighlijc:* het MNW, IX, 1074 (s.v. Voresichtichlike) verwijst naar Plant. voor de hier passende betekenis 'providemment...avec prevoyance'.

66	*niet om verrijken:* onovertrefbaar; *niet + om* + ww., dat met *ver-* afgeleid is van een bnw. als sterke bevestiging WNT, IX, 1948 (s.v. Niet)
67	*s':* de ambten; bedoeld is eigenlijk: de stipte vervulling ervan *op staen:* waaraan zij veel waarde hechten WNT, XV, 88 (s.v. Op iets staan)
68	*der Eeren borcht:* zie TITELVEL 1589-1590 336
69	*recht:* billijk WNT, XII, 3de stuk, 490 (s.v. Recht) *slecht:* op een ondeugdelijke manier, vergankelijk WNT, XIV, 1622 (s.v. Slecht)
70	*Tropheen:* lijd. voorw. van *op-recht* (71)
76	*Der Pyeriden:* zie MATTHIAS 101 *Priester:* de dichter wordt immers tot hun priester gewijd; zie 96 e.v. *bat:* beter WNT, II, 1066 (s.v. Bat)
77	*fier:* hooghartig WNT, III, 4444 (s.v. Fier)
78	*dierbaerder:* van grotere waarde WNT, III, 2585 (s.v. Dierbaar)
79	*water noch vier:* de meest verschillende en tegenstrijdige natuurelementen; zie ook 49
82	*Godts:* voor de hoogste godheid als de eigenlijke gever der dichterlijke inspiratie, zie MATTHIAS 95, CHEFS 140.
83	*medt stout bestaen:* identieke formule bij D'Heere, 19. *bestaen:* waagstuk WNT, II, 2099 (s.v. Bestaan)
87	*vercierdt:* luister hebben bijgezet aan MNW, VIII, 2428; zie APOLOGIE 80-87
89	*Brabantsche:* voor Nederlands; zie APOLOGIE 18
90	*Bat:* zie 76
91	*veerschen:* hier wel voor verssoorten
92	*ghemeynen:* alledaagse WNT, IV, 1370 (s.v. Gemeen)

93 *On-sacht/Versmacht:* ruw verstikt WNT, X, 2224 (s.v. Onzacht) en MNW, VIII, 2469 (s.v. Versmachten); deze bepaling slaat op de hoge vlucht van zijn dichtwerk, dat zich kenmerkt door allesbehalve alledaagse elementen, zowel naar vorm als naar inhoud.

94 *vry:* ongehinderd, ongestoord MNW, IX, 1315 (s.v. Vri)

95 *der neghen hemelen:* de zeven sferen der planeten worden op hun beurt omcirkeld door het firmament en het *coelum cristallinum.* Het ganse systeem wordt omsloten door de sfeer van het *primum mobile*; zie F. Lippmann, *The seven planets.* Translated by Florence Simmonds, London..., 1895, 1.

96 *Citherea:* Aphrodite (= Venus), vereerd op Cythera; in *Ext*, 1258-1259 (*OE*, [91]) is het Erato, de muze van het minnedicht, die Van der Noot onderdompelt en hem aldus consacreert. Deze ritus is ontleend aan Ronsard, *Hymne* de *l'autonne*, 50-56 (*STFM*, XII, 48-49), die door Euterpe ingewijd wordt. Als uiteindelijke bron voor deze scène geldt Propertius, *Elegiae*, III, iii, waar de Latijnse dichter een zelfde gunst te beurt valt dank zij Calliope; zie Henri Weber, *La création poétique au XVIe siècle en France*, Paris, (1955), 113.

De inwijding door Erato in *Ext* is normaal voor Van der Noot: het is immers de liefde tot Olympia die van hem een dichter gemaakt heeft. Wanneer in zijn huidige voorstelling Erato de plaats heeft moeten ruimen voor Venus zelf, dan betekent dit dat Van der Noot nadruk wil leggen hetzij op de intensiteit van zijn liefde, hetzij op de uitzonderlijke waarde van zijn poëtisch talent.

98 *vloedt:* bron MNW, IX, 659 (s.v. Vloet); bedoeld is de Hippocrene

99 *Myrtus/en Laurier:* de mirte is hem geschonken door Venus, de laurier door Apollo; zie *CB/Abr*, (*OE*, [139])
vael: vergeeld WNT, XVIII, 15 (s.v. Vaal) (dit vb. als citaat)

100 *Ghetoghen:* Aangetrokken WNT, XVI, 1837 (s.v. Tien) en WNT, XVII, 79 (s.v. Tijgen)

104 *deur heur schoonheydt...:* duidelijke navolging van Ronsard, niet van Horatius.

105 *Liefde:* Cupido, gewapend met pijl en boog.

106 *niren:* als zinnebeeld van het innigste van het gemoed WNT, IX, 1937 (s.v. Nier) (dit vb. als citaat)

108 *Swaen:* deze metamorfose komt zowel bij Horatius als bij Ronsard voor; voor de zwaan als de vogel der dichters, zie *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 116-117).

109 *Ghereedt:* terstond WNT, IV, 1645 (s.v. Gereed)

111 *bescheedt:* verstaanbare taal WNT, II, 1955 (s.v. Bescheid)

115 *Jcarus:* zoon van Daedalus; beiden vluchten uit het labyrint met behulp van de vleugels die Daedalus gemaakt heeft. Icarus komt te dicht bij de zon, waardoor de was smelt waarmee de vleugels bevestigd zijn, zodat hij in zee stort.
troon: hemel WNT, XVII, 3239 (s.v. Troon)

117 *blendt:* zonder de gevolgen te berekenen (als Icarus) WNT, II, 2856 (s.v. Blind)
ient: bevallig WNT, VII, 262 (s.v. *Jent*)

119 *eerdtschen:* die tot het leven op aarde behoren; zonder belangstelling voor de hogere sferen WNT, I, 568 (s.v. Aardsch)

121 *der Famen tempel:* zie 68

122 *tot allen keere:* altijd WNT, VII, 1966 (s.v. Tot allen keer)

124 *straf:* ruw WNT, XV, 2091 (s.v. Straf) (dit vb. als citaat)
ouer: aan de overzijde van WNT, XI, 1592 (s.v. Over)

125 *Bebaeydt:* bespoeld WNT, II, 857 (s.v. Baden); *Bebaeydt* en *Verfraeydt* zijn bep. bij *Duitslandt* (124)

129 *Beemen:* Bohemen

143 *wust:* onbeschaafd MNW, IX, 2749 (s.v. Woeste)

144 *Prouencen:* de Provençaalse cultuur wordt door Van der Noot steeds als aparte entiteit vermeld naast Frans en Italiaans; zie APOLOGIE 93.

148 *Jndiaensche:* met betrekking tot Midden-Amerika WNT, VI, 1550 (s.v. Indiaansch)

149 *strydt:* inspanning WNT, XVI, 12 (s.v. Strijd); onderw. van *vrydt*
vrydt: vrijmaakt MNW, IX, 1329 (s.v. Vriën); gezien tijd en plaats van het ontstaan van deze ode is het weinig waarschijnlijk dat Van der Noot door *strydt* zinspeelt op de gewelddadige verovering van Midden- en Zuid-Amerika, maar wel op de moeizame ontginning van goud- en zilvermijnen aldaar.

150 *verd' en naer:* overal WNT, IX, 1310 (s.v. Veer ende nare)

152 *Middel der tyden:* Inmiddels WNT, IX, 676 (s.v. Middelertijd)

154 *balsem:* al datgene waardoor zielesmart gelenigd wordt WNT, II, 940 (s.v. Balsem); aangezien even verder sprake is van de drank der goden, mag men hier *balsem* gelijkstellen met ‘ambrozijn’.
vile: voorhanden moge zijn WNT, XVIII, 339 (s.v. Vallen)

155 *Godts volck:* de hemelingen
aendachtelijck: met godsdienstzin WNT, Suppl. I, 37 (s.v. Aandachtelijk)

156 *ton:* verachtelijk voor ‘woning’, afgeleid van WNT, XVII, 1002 (s.v. Ton); men zie ook de volgende adj.

157 *swert:* in de onderwereld is het natuurlijk duister; vandaar *ton* (156)?

158 *Stix...:* voor deze drie rivieren van de onderwereld zie men PRUENEN 163.

160 *v...vertrecken:* heengaan MNW, IX, 175 (s.v. Vertrecken)

162 *langhe becken:* kwaadsprekers WNT, II, 1556 (s.v. Bek) en WNT, VIII, 1038 (s.v. Lange tong)

165 *Mijn goudt:* bijstelling bij *Deughdt / en Eer'*

167 *stout:* die een hoge vlucht neemt WNT, XV, 2020 (s.v. Stout)

173 *beurijdt:* van vergetelheid

181 *dessus:* sur Huguet, III, 120 (s.v. Dessus)

182 *rebruire:* faire résonner Huguet, VI, 377 (s.v. Rebruire)

188 *Me...:* Me blâme fréquemment, continuellement Huguet, I, 164 (s.v. Aller)

189 *Que:* Vu que Huguet, VI, 272 (s.v. Que)

195 *peruers:* fâcheuse Huguet, V, 745 (s.v. Pervers)

197	*dorée:* geen verl. deelw., maar adj. bij *renommée* (198)
199	*de vray:* vraiment Huguet, VII, 521 (s.v. De vray)
203	*riens:* chose Huguet, VI, 599 (s.v. Rien)
214	*Se...mourir:* mourir Huguet, V, 352 (s.v. Se mourir)
219	*doctrine:* science, savoir Huguet, III, 238 (s.v. Doctrine)
220	*leur:* nl. van de *estatz* (217)
224	*De l'vniuers:* sluit aan bij *Le plus beau* (223)
229	*Prebstre:* zie 76
231	*Cerchera:* oudere vorm, die in de 16de eeuw nog veel voorkomt Huguet, II, 242 (s.v. Chercher)
232	*de pris:* de grand mérite Huguet, VI, 195 (s.v. De prix)
233	*faictt:* lees *faict*
236	*Maron:* de naam van Vergilius ontbreekt in de Nederlandse versie.
239	*purgé:* purifié Huguet, VI, 250 (s.v. Purger); zie 87
240	*Grecq...:* bijstell. bij *langage* (238)
241	*ores:* maintenant Huguet, V, 539 (s.v. Ores) *sonne:* compose, chante Huguet, VII, 31 (s.v. Sonner)
242	*Brabanconne:* zie 89
249	*alme:* bienfaisante Huguet, I, 172 (s.v. Alme); men zie ook de commentaar van Muret in Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 45. *Citherée:* zie 96
250	*l'onde succrée:* zie 98
261	*rage:* l'inspiration, la fureur poétique Huguet, VI, 318 (s.v. Rage)

263 *Cigne:* zie 108
blanchissant: blanc Huguet, I, 595 (s.v. Blanchissant); dezelfde woordenschat heeft Van der Noot reeds gebruikt in de *Hymne du Braband*; zie *LvB*, 31, v. 410.

267 *terrien:* appartenant à la terre Huguet, VII, 224 (s.v. Terrien)

268 *Icarien:* een afleiding die ontleend is aan Mondot: 'Mon vol plus qu'Icarien'; zie Bronnen. Met *N'Icarien* bedoelt Van der Noot: zonder noodlottige afloop.

272 *Le moins beau:* bijst. bij *sentier* (270); voor het moeizame pad der deugd, zie CRAENMEESTER 128.

274 *temple de Memoire:* zie 121

277 *horrible:* redoutable Huguet, IV, 502 (s.v. Horrible)

279 *outre le:* au delà du Huguet, V, 565 (s.v. Outre)

285 *opulante:* ook Turrin spreekt over 'l'opulente Hespaigne'; zie Bronnen

286 *gaine:* lees *gaigne*

290 *d'auantage:* de plus, en outre Huguet, II, 709 (s.v. Davantage)

293 *Brabant:* voor het Nederlandssprekend gedeelte der Nederlanden; vgl. APOLOGIE 16

Gaule Belgicque: de Waalse gewesten

294 *ayme-musique:* een der zeer zeldzame graecismen naar het model van Ronsard

295 *entendront:* comprendront Huguet, III, 487 (s.v. Entendre)

301 *les Indes:* Amerika; zie 148

302 *Oultre:* zie 279
moites: humides Huguet, V, 301 (s.v. Moit)

303 *Diuulgueront:* Répandront Huguet, III, 235 (s.v. Divulguer, divulger)

305 *Cependant que:* Pendant que Huguet, II, 153 (s.v. Cependant que)

307 *Du Nectar:* hangt af van *nourrira* (306), niet van *baume* (306)

315 *folz:* 'On dit *fols* sous l'influence du singulier' Huguet, IV, 145 (s.v. Fol)
maldisans: gens médisants Huguet, V, 100 (s.v. Maldisant)

322	*rebruire:* résonner Huguet, VI, 376 (s.v. Rebruire)
339	*soui:* lees *suoi*
351	*liquidmm:* lees *liquidum*

Scholier (1590-1591)

Ontstaan

Dit vel is bestemd voor de ontwikkelde Antwerpse koopmansstand. De teksten waarin de geëerde personages rechtstreeks toegesproken worden, zijn dan ook integraal in het Nederlands, zelfs met gebruikmaking van retoricale elementen (acrostichons!) om de smaak van dit publiek tegemoet te komen. Van der Noot heeft er eveneens zorg voor gedragen om enkele lofdichten in te lassen, geschreven te zijner ere door Antwerpse vooraanstaanden, met name door Caspar Barlaeus en Michaël van der Haeghen. Aan de poëtische correspondentie tussen deze laatste en Van der Noot wordt dan ook - en wel terecht - een opvallende plaats toebedeeld.

Inhoud

- Gedicht voor Chrisostomus Scholier en diens echtgenote (6-37)
  De auteur prijst de standvastigheid in tegenspoed, een deugd waarvan Scholier blijk gegeven heeft, zodat God hem hiervoor zichtbaar beloond heeft in zijn kinderen.
- Aan de dochters van dit zelfde echtpaar (44-72)
  Verwijzend naar het voorbeeld van de drie bijbelse heldinnen, wier naam zij telkens dragen, zet Van der Noot hen aan om een vroom en deugdzaam leven te leiden.
- Latijns lofdicht van Michaël van der Haeghen (178-185)
  Verkorte versie van STERCKHEYT 142-155.

- Latijns lofdicht van Caspar Barlaeus (189-194)
  Zie MAES 121-126.
- Sonnet van Michaël van der Haeghen aan Van der Noot (199-212)
  Nederlandse bewerking van het Latijnse gedicht door dezelfde auteur: de edele geest wordt door tegenslag niet ontmoedigd: zoals de dadelboom richt hij zich telkens weer ongebroken op. Evenals de natuur der dieren nooit verandert, zo ook blijft de deugdelijke mens zichzelf.
- Antwoord hierop (216-229)
  Van der Noot beaamt deze zienswijze met aanwending van een deel van dezelfde woordenschat als zijn lofdichter. Tevens omschrijft hij door middel van antitheses heil en nadeel van voor- en tegenspoed.
- Epigram aan Hendrik vander Borcht en Petronella van Achterhout (233-244)
  Van der Noot neemt hen op in de *PW* omdat zij een lichtend voorbeeld van deugd zijn te midden van deze doorslechte wereld.
- Ode voor Willem van Wamel en zijn vrouw (298-313)
  Lofzang op de echtelijke liefde, waarvan de hier vermelde echtgenoten een fraai voorbeeld vormen.

Bronnen

186-196	=	MAES 119-132
222-223	=	Alciati, 177-178

Varianten

Tegenover MAES zijn geen varianten aangetroffen.

Verklarende aantekeningen

1	*Veursinighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich) *Chrisostomus Scholier* (†Antwerpen 6 jan. 1617) Zoon van Petrus de Oude (†1582) en van Catharina de Deckere (†1598) (zie voor hun overige zonen SCHOLIERS 2 e.v.). De familie stamt uit Nürnberg en heet er Schuller. Chrisostomus behoort tot de grootste Antwerpse kooplieden: op 29 apr. 1574 betaalt hij 400 pond Art. in de lening voor de Spaanse soldaten, en in 1579 moet hij in vennootschap met de weduwe Nuyts 200 gulden per maand opbrengen in de lening van 52.000 gulden. Op 22 juni 1579 wordt hij benoemd tot 'Polycymeester', belast met het toezicht op de verkoop van levensmiddelen; hiervan wordt hij ontslagen op 18 juli, maar

in ruil krijgt hij het 'toezicht ende administratie van de ammonitie deser stadt', waarvoor hij op 3 okt. de eed als keurmeester aflegt. Op 26 jan. 1581 volgt weer zijn aanstelling tot 'Policymeester'. Een jaar later blijkt zijn katholieke overtuiging: op 4 apr. 1582 loopt hij een boete van 100 gulden op wegens weigering de eed af te leggen als 'gecommitteerde tot beneficieren vande geestelycke goeden'. Dit belet niet dat hij van 13 apr. 1583 tot 21 juni 1584 kapitein van de burgerlijke wacht is onder kolonel Louis Malepart. Kort nadien verlaat hij de stad, zodat hij op 23 aug. 1584 ingedaagd wordt. Na 1585 blijft hij als koopman bedrijvig. In 1589 is hij aalmoezenier. Na de dood van zijn broer David (†1596, zie SCHOLIERS 19) zorgt hij voor de opvoeding van diens zoon Peter.

Hij is gehuwd met Anna Smidts (†23 jan. 1604).

Lit.: AA, IV, 169; V, 302, 337; XV, 84, 410, 424, 449; XVI, 58; XVII, 401 noot 1; XVIII, 216; XXII, 228; XXIV, 355; XXVI, 232, 251; AA, 2de reeks 2 (1927), 208; Brulez, 118; Butkens, II, 511; Francis de Decker, 'Généalogie van der Goes', in *Tablettes du Brabant* V (1963), 23, 27, 30; Diercxsens, III, 664; Grafschriften, I, 286; Peter Heyns, *Spieghel der werelt*, Antvverpen, 1583, $^{+}4^{v}$; Jubilé, 58; Jacobus Le Roy, *Notitia marchionatus Sacri Romani Imperii*, Amstelaedami, 1678, 105; Papebrochius, IV, 342; Floris Prims, *Antwerpiensia* VII, 229; Vermeylen, 168 (858) noot 9.

2 *Aelmoesenier:* zie AELMOESSENIERS 2

3 *Anna Smidts:* †Antwerpen 23 jan. 1604; zie De Decker, *a. art.*, 23; Grafschriften, I, 286.

Veurletternaem: een purisme, niet in de woordenboeken: een naam, gevormd door de voorste letter van de beginwoorden der verzen in een strofe.

6 *wederspoetdt:* lees *wederspoedt*

7 *Scholiren:* vb. van *distinctio*, een stijlfiguur die door Van der Noot veel gebruikt wordt; zie TITELVEL 1593-1594 52.

8 *Redene:* het vermogen tot onderscheiding van goed en kwaad WNT, XII, 3de stuk, 811 (s.v. Rede)
heur verfraeyen: zich verheugen MNW, VIII, 1720 (s.v. Verfraeyen)

14 *heur...draghen:* zich...gedragen WNT, III, 3240 (s.v. Dragen)
recht: zoals het zijn moet WNT, XII, 3de stuk, 488 (s.v. Recht)

16 *Vander Noot een Deughdt:* zie opmerking bij 7

18 *onspoedts:* tegenspoed WNT, X, 1792 (s.v. Onspoed)

19 *wederspoedigh:* onfortuinlijk MNW, IX, 1975 (s.v. Wederspoedich)
blamen: te schande maken WNT, II, 2779 (s.v. Blamen); nl. van de zijde der *schyn-vrinden* (20)

22 *ontbinden:* ontvouwen WNT, X, 1815 (s.v. Ontbinden)

26 *Recht:* zie 14
slimme: oneerlijke WNT, XIV, 1774 (s.v. Slim)

treken: bedriegerijen WNT, XVII, 2282, 2283 (s.v. Treek)

27 *verpachten:* beschikken over MNW, VIII, 2241 (s.v. Verpachten)

31 *vromen:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)
Dochteren: dit woord en *vruchten* (33) gelden tevens als aankondiging van het volgende gedicht.

32 *drymaels:* zij hebben immers drie dochters.

34 *Vreughdt en Deughdt:* zie TITELVEL 1593-1594 37

35 *vromen:* flinkheid MNW, IX, 1404 (s.v. Vrome)

37 *Syneu:* lees *Synen*
Vadeerlijck: lees *Vaderlijck*

40 *Caterina Scholiers:* zij huwt met Jan van der Goes op 17 feb. 1579; zie De Decker, *a. art.*, 23.
Jan Vander Goes

Oudste zoon van Peter (°Antwerpen 1518 †12 dec. 1586) en van Alexandrina Balbani (°Antwerpen 1525 †1 okt. 1605). Zijn ouders zijn gehuwd te Antwerpen op 25 dec. 1543. Jan is tapissier zoals zijn vader. Op 17 feb. 1579 huwt hij Catherina Scholiers. In 1582 leent hij tapijten aan de stad om Anjou waardig te ontvangen. Op 26 sep. 1584 verblijft hij niet meer in Antwerpen en hij wordt dan ook ingedaagd. Na aug. 1585 is hij natuurlijk vlug teruggekeerd. Op 10 dec. 1587 verontschuldigt zich de Antwerpse magistraat bij Cosmo Masi (zie TASSIS 90) omdat zijn verzoek, Van der Goes te ontslaan van het aalmoezenierschap, niet kan ingewilligd worden. Hij wordt dan ook effectief aalmoezenier samen met Melchior van den Cruyce (AELMOESSENIERS 6). In de periode 1589-1594 drijven Jan en Hendrik van der Goes handel op Venetië. Bij de herinrichting van de rederijkerskamer De Olijftack wordt hij prins van de kamer. Van der Goes leeft nog in 1621 en is dan heer van Bautersem en Pluyseghem.
Lit.: AA, IV, 185; XVI, 357; XVII, 404 noot; XXIV, 362; AA, 2de reeks 6 (1931), 131; Brulez, 549; De Decker, *a. art.*, 16, 23; Francis de Decker, 'La Famille Charles d'Anvers', in *Tablettes du Brabant* III (1958), 330-331; Diercxsens, III, 667; Herckenrode, 830-831; Jubilé, 58; Van den Leene, 24 *3^{r}; Prims, VIII, 4de boek, 49; Floris Prims, *Antwerpiensia* VII, 230.

41 *Sara Scholiers:* op 16 jan. 1620 koopt zij, als weduwe van Jan van Lemens, de heerlijkheid Brecht. Zij overlijdt op 19 nov. 1645; zie Grafschriften, I, 286; Le Roy, *a.w.*, 350.

Jan van Lemens (Le Mens) († Antwerpen 6 okt. 1604)
Reeds in 1559 wordt hij gesignaleerd als koopman in zijde, een bedrijvigheid die hij nog uitoefent in de periode 1589-1594. Hij is verwant met de familie Van der Goes, want op 4 nov. 1588 is hij als peter aanwezig, samen met Maria van der Goes, bij het doopsel van Peter van der Goes, zoon van Jan de Oude. Jan van Lemens rust met zijn vrouw Sara Scholiers in dezelfde grafkelder als Chrisostomus Scholier(s) en Anna Smidts.
Lit.: AA, 2de reeks 6 (1931), 131; Brulez, 18, 525, 549; Francis de Decker, 'Généalogie van der Goes', in *Tablettes du Brabant* V (1963), 34; Id., 'La Familie Charles d'Anvers', in *Tablettes du Brabant* III (1958), 331; Grafschriften, I, 286; Le Roy, *a.w.*, 350.

42 *Susanna Scholiers:* nadien echtgenote van David de Lange (begraven 15 dec. 1626). Zij is overleden vóór 14 okt. 1638 (Grafschriften) of na 25 aug. 1639 (De Decker); zie De Decker, 'Généalogie van der Goes', in *Tablettes du Brabant* V (1963), 25; Grafschriften, II, 50.

45 *C Atarina gheleerdt:* Catharina van Alexandrië, een der meest gevierde heiligen, zou de marteldood gestorven zijn in de 4de eeuw. Zij is de patrones der wijsbegeerte; zie *De katholieke encyclopaedie*, VI, 937-938 (J.v. Rooij)

46 *Aendachtelijcken:* vroom WNT, Suppl. I, 37 (s.v. Aandachtelijk)
duchten: nl. voor de foltering

47 *uwen:* van Caterina Scholiers

50 *sinnen:* verstand MNW, VII, 1129 (s.v. Sin)

53 *Sara:* de vrouwelijke hoofdpersoon van het boek *Tobias*; zevenmaal worden haar kandidaat-echtgenoten door de demon Asmodeus gedood; *Tob.* 3:7-8

55 *Raphael:* overtuigt Tobias om te huwen met Sara; *Tob.* 6:11-22

56 *staet:* nl. van het huwelijk WNT, XV, 215 (s.v. Staat)

57 *Susanna:* de kuise heldin van *Dan.* 13
versocht: aangevallen MNW, VIII, 2499 (s.v. Versoeken)
schalken: gewetenloze personen, schelmen WNT, XIV, 228 (s.v. Schalk)

58 *welcker boosen:* gen. mv. bij *raedt*

59	*Sunderlingh:* Op een buitengewone wijze MNW, VII, 2430 (s.v. Sunder) en MNW, VII, 1554 (s.v. Sonderlinge) *vonden:* scherpzinnige gedachten MNW, IX, 909 (s.v. Vont)
62	*Nar:* lees *Naer:* overeenkomstig WNT, IX, 1382 (s.v. Naar, na) *van machten:* uit de kracht van zijn gezag WNT, XVIII, 392 (s.v. Van) en WNT, IX, 72 (s.v. Macht)
63	*landouwe:* streek WNT, VIII, 1024 (s.v. Landouw); ook in GOOSSENIUS 411
66	*vrome:* zie 31
67	*Maghen:* verwanten WNT, IX, 3 (s.v. Maag)
71	*Rustighlijc:* mooi, fraai WNT, XIII, 1919 (s.v. Rustiglijk)
94	*patte:* lees *parte*
113	*pui:* lees *piu*
142	*donde:* lees *donne*
144	*Aumonir:* lees *Aumonier*
153	*temeraritez:* caprices Huguet, VII, 201 (s.v. Temerité)
155	De opsomming van deze auctoritates wijst op één zelfde bron. Voor Seneca kan men denken aan *De remediis fortuitorum liber*, IX. Met Plautus kan uiteindelijk diens *Trinummus*, II, 2, 3-13 (v. 279-290) bedoeld zijn. De uitspraak van Pompeius is overgeleverd in Plutarchus, *Vita Pompeii*, cap. LXXV.
157	*genereux:* noble (moralement) Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)
159	*profpere:* lees *prospere*
161	*ains:* mais Huguet, I, 140 (s.v. Ains)
164	*merueille:* étonnant Huguet, V, 219 (s.v. Ce n'est pas merveille)
170	*Michiel Vander Haghen:* zie STERCKHEYT 140

Iaspar van Barle: zie MAES 132

178-183 is later geciteerd in STERCKHEYT 142 e.v., waar de volledige tekst, waarnaar het Nederlands sonnet van Van der Haeghen vertaald is, voorkomt.

199 *verkeert:* bederft MNW, VIII, 1891 (s.v. Verkeren)

201 *gheestigh:* begaafd met levendig vernuft WNT, IV, 752 (s.v. Geestig)

202 *toeual:* tegenspoed, ramp WNT, XVII, 790 (s.v. Toeval)

203 *Dadelboom:* aangehaald als een bepaalde soort palmboom WNT, III, 2205, 2206 (s.v. Dadelboom); uit Van der Noots antwoord blijkt dat beiden aan een eigenschap van de palmboom denken.

204 *perssen:* sterk gedrukt worden WNT, XII, 1285 (s.v. Persen)
hem oprecht: zich omhoogheft WNT, XI, 1112 (s.v. Oprechten) en WNT, XI, 1117 (s.v. Oprichten)
victorieus: nl. tegenover de natuurelementen of tegenover de mens, die de kruin van deze boom neerhaalt om zijn vruchten te plukken; men zie de illustratie in Alciati, 177.

205 *stantaftich:* standvastig WNT, XV, 698 (s.v. Standachtig); het woord bezit nog de oude vorm van het achtervoegsel *-haftig*, een spelling waarvoor het WNT, I, 753 (s.v. -achtig) verwijst naar Plant. en Kil.
heus: trouwachtig WNT, VI, 714 (s.v. Heusch)

206 *onghelnc:* lees *ongheluc*

207 *simme:* aap WNT, XIV, 1359. Eigenaardig genoeg zijn dezelfde gegevens verwerkt in Otto Venius, *Q. Horatii Flacci emblemata*, Antverpiae, 1607, 154-155. Op de plaat is o.a. een rijkversierde aap afgebeeld. Als *inscriptio* fungeert Horatius, *Epodi*, IV, 6: ‘Fortvna non mvtat genvs’, een vers dat overduidelijk de bron is van het Latijnse gedicht door Van der Haeghen. Venius citeert nog twee verzen van Lampsonius met dezelfde strekking: ‘Caeca foue indignos Fors [sic], vt lubet, at tua dona, I Simia ne maneat simia, non facient’. De behandeling van dit embleem wordt afgesloten met de volgende Nederlandse verzen: ‘Een simme blijft een simme, hoe cierlick die ghecleet I In purper onder 'tvolc, seer fraey, en heerlick vvandert, I Sy houdt altijdt haer aerdt, die nimmer sy vergheet. I Nature oft 'tgheslacht fortuyne niet

verandert.' De auteur van deze regels levert een voorstelling, die wel sterk verwant is met de boodschap van Van der Haeghen.

210 *Hy steeckt hem...wt:* Hij toont zijn eigen aard MNW, VIII, 1068 (s.v. Utesteken)
haest: snel WNT, V, 1480 (s.v. Haast)

211 *ient:* mooi WNT, VII, 260 (s.v. Jent)

216 *dic:* dikwijls WNT, III, 2618 (s.v. Dik)

217 *my(:* men vervange (door /

218 *Vander Noot: distinctio*; zie 7

220 *meer:* hieraan correspondeert *Dan...*(222)

222 *Phenix boom:* zowel Van der Noot als Van der Haeghen zijn uitgegaan van Alciati, 177-178, Emblema XXXVI: 'Obdurandum aduersus vrgentia', waar in de commentaar van Mignault nog allerlei toepassingen van dit beeld gemaakt worden. Merkwaardig is wel de wijze waarop beide dichters hier dit embleem hebben uitgewerkt. Van der Haeghen legt, door de keuze van het woord 'Dadelboom' (203), de nadruk op de heerlijke vruchten van de boom, wat overeenkomt met Alciati, 177, v. 3: 'Fert & odoratas bellaria dulcia, glandes'; Van der Noot gaat zinrijker te werk: hij spreekt over de 'Phenix boom', wat de Griekse benaming is voor de palm (φοῖνιξ), maar tevens wordt hiermee gezinspeeld op de legendarische vogel feniks; zie Guy de Tervarent, *De la méthode iconologique*, Bruxelles, 1961, 32. In navolging van Petrarca en Du Bellay heeft Van der Noot deze mythische vogel tweemaal behandeld in het *Theatre* (Smit-Vermeer, 202, 223).
hoot: hoofd; Brabantse vorm; zie TITELVEL 1588 88.

224 *groots:* aanmatigend WNT, V, 1132 (s.v. Grootsch)

225 *weer-spoedt:* zie 6; voor de stelling van dit vers, vgl. 20

230 *Venrsichtighen:* lees *Veursichtighen*
Heyndric Vander Borcht
In 1579 moet hij 50 gulden per maand opbrengen in de lening van 52.000 gulden. Onder het calvinistisch bewind verlaat hij Antwerpen in 1584, zodat hij ingedaagd wordt op 29 dec. van dat jaar. Hij moet een knap zakenman geweest zijn, want zijn zoon Adriaan blijkt heer van Elverdynghe, Woensten en Spiere en wordt als dusdanig bij open brieven van 2 mrt. 1633 in de adelstand verheven.
Hendrik van der Borcht is overleden vóór zijn echtgenote Petronella van Achterhout.
Lit.: AA, I, 391; IV, 203; XVII, 411 noot; Grafschriften, II, 446; Van den Leene, 13*4^{v}.

231 *Petronella Van Achterhout:* zij overlijdt, als weduwe van Hendrik van der Borcht, op 19 mrt. 1632, 76 jaar oud; zie Grafschriften, II, 446; Van den Leene, 13*4^{v}.

234 *tuwadrt:* lees *tuwaert* of *tuwardt*

240 *henr:* lees *heur*

241 *oyt:* steeds WNT, XI, 1 (s.v. Ooit)

243 *deughen:* lees *deughden*
tronwe: lees *trouwe*

261 *V.M.:* vuestro matrimonio (?)

295 *VVillem van VVamel:* schoonzoon van Cornelis Grammay (GRAMMAY 2) door zijn huwelijk met Jacobijne (GRAMMAY 17); zie AA, 2de reeks 3 (1928), 87.
Jacomyne Grammeyen: zie GRAMMAY, 2, 17

299 *Hymeneum:* Hymen of Hymenaeus, de god van het huwelijk

302 *dry-mael:* overeenkomstig het aantal redenen, opgesomd in 298.

303 *Vau:* lees *Van*

304 *hem...wachten:* nl. voor het niet ontvangen van wederliefde

306 *al noch:* nu nog WNT, II, 276 (s.v. Alsnog)

312 *v:* hoort bij *volghende:* de generaties die na u volgen

338 *vertuenx:* lees *vertueux*

344 *l'unanimité:* la concorde Huguet, VII, 379 (s.v. Unanimité)

Gallo (1589)

Ontstaan

Dit vel, het eerste dat door Arnoud s'Conincx gedrukt is, kan - uitzonderlijk - precies gesitueerd worden: het bevat in hoofdzaak een epithalamium met zijn commentaar, geschreven voor een huwelijksfeest dat op 11 april 1589 gevierd is (307-308). Vermoedelijk is dit vel ook tegen die datum gedrukt om aan de genodigden rondgedeeld te kunnen worden. Deze plaquette kan als prototype gelden van de latere produktie *PW* wat de plaatsing van de commentaar betreft. Voor het eerst wordt hij in drie kolommen onder de tekst geschikt. Gezien de verwachte belangstelling vanwege de bruiloftsgasten en andere liefhebbers heeft Van der Noot voor deze eerste polyglotte commentariëring de nodige zorg besteed, zowel aan de eigenlijke parafrasering als aan de toelichting van zijn gedicht. Consciëntieus wordt strofe na strofe aldus behandeld, met een uitvoerigheid die in latere vellen *PW* niet meer zal worden bereikt. De resterende plaatsruimte wordt ingenomen door een sonnet voor Gregorio del Plano, waarin de voortreffelijkheid der poëzie betoogd wordt, en door twee lofdichten voor Jan van der Noot zelf, zodat elke lezer van dit alles onder de indruk komen moet, zowel van de aandacht, die aan het bruidspaar gewijd is, als van de loftuitingen, die tot Van der Noot zelf gericht worden.

Inhoud

- Epithalameon (5-40)
  Laat alle tweedracht van hier gaan en daarentegen eensgezindheid heersen bij de viering van dit huwelijk. Het jeugdig echtpaar is door de voornaamste godinnen begiftigd met hun typische ga-

ven. Zij zullen dan ook een deugdelijk nageslacht hebben dat hun naam hier op aarde zal voortplanten. Daarnaast zullen zij eveneens verder leven door de verzen die Van der Noot aan hen gewijd heeft.

- Anagram van Q.G.H. (426-431)
  De dichtkunst zou uit onze contreien verdwenen zijn zonder het werk van Jan van der Noot, door de muzen terecht genoemd hun 'na-Vader In Noot' (431).
- Sonnet voor Gregorio del Plano (438-451)
  De weldaden die Del Plano aan Van der Noot bewezen heeft zetten de dichter tot wederdienst aan. Aardse rijkdom bezit hij evenwel niet, en daarom beschenkt hij Del Plano met verzen - die trouwens eervoller en langduriger zijn dan stoffelijke eerbewijzen.
- Epigram van Jacob van der Mast (520-527)
  Gelijkschakeling van onze dichter met Horatius en Pindarus.

Bronnen

13-14	=	*Epitalameon* (Smit-Hellinga, 6)		
27-28	=	Ronsard, *Chant pastoral sur les nopces de...Charles dvc de Lorraine, & Madame*		
			Claude Fille II. du Roy, 389-396	(*STFM*, IX, 95-96)
30	=	*Epitalameon* (Smit-Hellinga, 26)		
31-32	=	Ronsard, *Chant pastoral sur les nopces de...Charles dvc de Lorraine, & Madame*		
381-384			*Claude Fille II. du Roy*, 451-457	(*STFM*, IX, 98-99)
441-445	=		*A René d'Urvoi*, 13-20	(*STFM*, II, 149)
			Ode à Monsieur de Verdun, 1-12	(*STFM*, XIII, 256-257)

Verklarende aantekeningen

1	*Hoogh-tijdt:* bruiloftsfeest WNT, VI, 1050 (s.v. Hoogtijd)
2	*veursichtighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1073 (s.v. Voresichtich) *Antonio Gallo Salamanca:* Antonio Gallo (°Brugge) Zoon van François (°Castrojeriz in Castilië) en van Françoise de Salamanca. Hij drijft handel op Sevilla. Op 22 dec. 1615 krijgt hij, evenals zijn zoon François, het recht de titel 'hidalgo' te voeren. François huwt Maria Daems, dochter van Peter (DAEMS 1) en van Isabella de Witte (DAEMS 2).

Antonio Gallo is nog in leven in 1617.
Lit.: AA, 2de reeks 6 (1931), 131; Brulez, 543; Herckenrode, 780; Van den Leene, 10*4^{r}.

7 *Thesiphone:* een der drie wraakgodinnen of Erinyen; zij worden voltallig en met name opgesomd in 327-329.
verwoedt: woedend MNW, IX, 379 (s.v. Verwoet)

9 *vromen:* voordeel MNW, IX, 1400 (s.v. Vromen)

13 *Caren:* geliefden WNT, VII, 665 (s.v. Kaar)

14 *Ee-standt:* huwelijk WNT, III, 3789, 3790 (s.v. Ee, eestand)

16 *een lichaem: Gen.* 2:24

20 *paer volx:* echtpaar MNW, IX, 844 (s.v. Een paer volcs)

22 *medt:* samen met; *Lief* is lijd. voorw.

23 *Junos...:* elk van de drie godinnen schenkt hem de gaven, die zij aan Paris beloofd hadden.

24 *Cypris:* de godin van Cyprus, Aphrodite (= Venus)

28 *aen-cleuen:* getrouw blijven WNT, I, 194 (s.v. Aankleven)

29 *d'Natuerlijck ghehenghen:* de gang der natuur WNT, IV, 857 (s.v. Gehengen)

30 *Wijngardt-ranck:* dit beeld in het *Epitalameon* (Smit-Hellinga, 26, 43) is ontleend aan de vertaling van *Ps.* 127 in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 178)

31 *som* (ook 32): deels WNT, XIV, 2506 (s.v. Som)

33 *op:* hoort bij *voeden* (34)

34 *ghelijck:* eveneens WNT, IV, 1168 (s.v. Gelijk)

35 *verclaren:* verheerlijken MNW, VIII, 1909 (s.v. Verclaren)

36 *mijn Liedt:* bijstelling bij *v*

37 *vroom:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)
zijden: gezegd van verwantschapsbetrekkingen MNW, VII, 1049 (s.v. Side)

40 *Aerdt:* de natuur als scheppende kracht WNT, Suppl. I, 234 (s.v. Aard); zie ook VOORWERK 1580-1581 17

45 *del-:* lees *del*

47 *seposa:* lees *esposa*

57 *consemente:* lees *consequentemente*

287 *virtussissimo:* lees *virtuosissimo*

295 *l'hore:* lees *l'honore*

311 *genereux:* noble Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)

313 *amateur dès:* celui qui aime les Huguet, I, 182 (s.v. Amateur)

318 *orez:* o. toek. t. Huguet, V, 560 (s.v. Ouir)

326 *quant & quant:* en même temps Huguet, VI, 263 (s.v. Quant & quant)

345 zie de verwijzing bij 16

351 *oncques:* jamais (negatief) Huguet, V, 516 (s.v. Oncques) en Huguet, V, 519 (s.v. Onques)

353 *pourchassé:* cherche à obtenir Huguet, VI, 114 (s.v. Pourchasser)

357 *omittant:* wegzendend; nog de oude Latijnse betekenis Forcellini, IV, 406 (s.v. Omitto)

359 *de qualité:* de haut rang, noble Huguet, VI, 259 (s.v. De qualité)

362 *quant & quant:* zie 326

366 *desbonaire:* généreuse Huguet, II, 718 (s.v. Debonnaire)

376 *touterelles:* lees *tourterelles*

382 *aucuns:* quelques-uns Huguet, I, 399 (s.v. Aucuns)

392 *diuulgueront:* répandront Huguet, III, 235 (s.v. Divulguer, divulger)

394 *suruiuants:* qui vivront plus tard Huguet, VII, 150 (s.v. Survivre)

399 *au temple de Memoire:* zie TITELVEL 1589-1590 96-97

405 *substantieux:* substantiel Huguet, VII, 102 (s.v. Substancieux)

413 *apert:* est visible, évident Huguet, I, 249 (s.v. II appert)

417 *Superintendent:* surintendant Huguet, VII, 123 (s.v. Superintendant)

429 *Pierides:* zie MATTHIAS 101

431 *na-Vader:* tweede vader; een Oudgerm. samenstelling met het bnw. *na* als eerste lid WNT, IX, 1315 (s.v. Na)

432 *Q.G.H.:* niet geïdentificeerd.

433 *veursinigen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich)

Gregorio del Plano (°ca. 1542 †Antwerpen 5 mei 1604)
Enige zoon van Arnou del Plano uit Arragon en van Oliviere d'Ayale uit Castilië. Heer van Welle en in Vosmaer. Aanvankelijk is hij baljuw en dijkgraaf van Zuid-Beveland en van stad en eiland Tholen. Nadien wordt hij dijkgraaf-generaal van Brabant en Vlaanderen. Zo verlangt hij in 1591 een lening van 100.000 pond Art. om de Kouwenstijnse dijk te herstellen. Hij is gehuwd met Elisabeth Mencier (°1556 †21 apr. 1596), dochter van Leonard en van Marie de Cocquiel.
Lit.: AA, XVI, 455; Azevedo, 144, 145; Aloïs Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet, *Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564-1606*, Anvers, 1968, 221; Grafschriften, VI, 165, 166; Herckenrode, 1561; Van den Leene 8*2^{r}; Ryckman-de Jonghe, III, 708.

434 *Superintendent:* oppertoeziener WNT, XVI, 569 (s.v. Superintendent)

435 *gheinundeerde:* overstroomde WNT, VI, 2091 (s.v. Inundeeren)

442 *dierbaer:* kostbare WNT, III, 2585 (s.v. Dierbaar)

443 *bagghen:* juwelen WNT, II, 862, 863 (s.v. Bag, bagge)

444 *te hants:* thans WNT, XVI, 1758 (s.v. Thans)

behoedt: behoudenis, bezit WNT, II, 1497 (s.v. Behoed)

446	*vromen:* zie 31
451	*verclaren:* luister bijzetten aan MNW, VIII, 1909 (s.v. Verclaren)
500	*l'incitent de:* le poussent à Huguet, IV, 451 (s.v. Inciter de)
517	*Properce:* het alhier aangekondigde citaat uit Propertius is wegens plaatsgebrek niet opgenomen. Vermoedelijk is het identiek met PEETERS 161-169.
518	*Iacob vander Mast:* zie GOOSSENIUS 561
521	*vroom:* zie 37
523	*Swaen:* zie voor dit beeld WONSEL 108
527	*Godts:* bedoeld is: de hoogste godheid als uiteindelijke inspiratiebron der dichterlijke bezieling; zie *matthias* 95 e.v., CHEFS 140.
528	*Aper:* lees *Asper* De laatste twee spreuken komen reeds voor als randschrift in de medaillons voor *Stammbuch* en *Theatrum*, die opgenomen zijn in VVEERDT 1588.

Catanio (1589-1590)

Ontstaan

Het eerbetoon voor een huwelijk binnen de Genuese natie te Antwerpen geeft Van der Noot gelegenheid tot de compositie van dit vel. Gezien de samenstelling van het publiek legt hij slechts Franse gedichten uit zijn produktie voor, telkens enkel in het Italiaans gecommentarieerd. Ook de citaten uit vreemde dichters zijn oordeelkundig uitgelezen met het oog op dit zelfde publiek: verzen van Petrarca en een sonnet van Simeoni ter ere van Dante. De enige Nederlandse regels worden geleverd door Jacob van der Mast, onder Van der Noots intimi wel de grootste kenner der Italiaanse literatuur.

Inhoud

- Epithalame (7-70)
  In de vroege ochtend komt Erato de dichter aanzetten om de lof van Aurelio Catanio en Aurelia Spinola te bezingen. Achtereenvolgens vermeldt hij het geluk van de jonggehuwden, de trots der familieleden, de pracht van het feestmaal en de weldoende aanwezigheid der huwelijksgoden.
- Ode aan Michiel de Castro (84-179)
  Na een schildering van het onverschrokken gemoed van de geëerde krijgsman bezingt Van der Noot diens heldhaftige houding bij de belegering van Doornik: hoewel ernstig gewond wilde Castro niet versagen. Dit wapenfeit zal aan de vergetelheid ontrukt worden dank zij deze verzen.
- Sonnet van Gabriello Simeoni ter ere van Dante (190-203)
  Goddelijke geest, van wie Flora nu de naam en het werk hoogschat, die zij vroeger misprezen heeft! Zie mij ongelukkige, aan u gelijk in het zoeken naar een nieuw vaderland en het veranderen van de dichtstijl. Zullen wij samen treuren omdat de nijd

elke nobele ziel aldus vervolgt tot het laatste ogenblik? Gij rust in de schoot Gods, ik echter leef in een zo slechte en harde tijd dat ik nog beter niet geboren ware. Wij betrouwen op de toekomst: gij, wiens gebeente hier rust (niet in uw vaderstad), en ik, die mijn leven in het buitenland slijt, omdat de deugdzame mens voor het vaderland weinig betekent.

Bronnen

75-80	=	Petrarca,	*Sonetto* CIV, 9-14 (Francesco Petrarca, *Il canzoniere* con le note de Giuseppe Rigutini. Rifuse e di molto accresciute da Michele Scherillo, Milano, 1918, 235)

Verklarende aantekeningen

1	*les...nopces:* la noce Huguet, V, 447 (s.v. Unes nopces)

2 *Avrelio Catanio*
Hij stamt uit Genua en drijft handel op Venetië en Sevilla in compagnieschap met zijn schoonvader Baptista en met Jeronimo Spinola; zie Brulez, 543, 549; Grafschriften, I, 409.

3 *Avrelia Spinola:* blijkens de datum van ontstaan van dit vel moet zij in 1589 gehuwd zijn met Aurelio Catanio.

4 *Iehan Baptista Spinola* (†Antwerpen 6 Id. Mar. 1593)
Hij is een Genuees groothandelaar en de voornaamste deelnemer in het aluinmonopolie sinds 1559. Torrentius noemt hem dan ook ‘potentissimus’. Geregeld schiet hij de stad of de Staten belangrijke sommen voor; zo hebben de Staten-Generaal 18.000 pond sterling geleend van ‘Horatio Palavicino en Baptista Spinola, cooplieden van Genes, tot Londen trafficqerende’. Spinola associeert zich ook met anderen: Baptista en Jeronimo Spinola drijven in de periode 1589-1594 handel op Sevilla. Op 29 okt. 1586 verkoopt Lodovico Guicciardini zijn huis in de Markgravestraat aan Baptista Spinola ten voordele van diens zoon Vincent. Zelf bewoont Baptista het huis ‘Bolonia’ in de Lange Nieuwstraat.
Hij is gehuwd met Isabella Spinola (†Antwerpen 5 dec. 1582).
Lit.: AA, V, 271; VI, 207; IX, 388; XII, 62; XV, 252; XVII, 469; XVIII, 262, 301; XXVI, 299; Brulez, 543, 549; Ed. van Even, ‘Lodovico Guicciardini’, in *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique* 33 (1876 voor 1877), 3e série, tome III, 309; P. Génard, ‘La furie espagnole’, in *Id.* 32 (1876), 3e série, tome II, 558; Grafschriften, IV, 47; VI, 152; Prims, VIII, 2de boek, 207; Sweertius, *Monvmenta*, 143, 161; Torrentius, III, 245 en passim; Goris, 209 e.v.
consvl: niet meer vier jaar later; zie MONEGLIA 250
nation Geneuoise: zie voor de organisatie MONEGLIA 1

8 *Rebaissottoit:* Baisait fréquemment Huguet, VI, 366 (s.v. Rebaisoter)
Cephale: Van der Noot verwart vermoedelijk twee mythische gegevens: Cephalus, zoon van Deion en Diomede wordt weliswaar door Eos (= Aurora) geschaakt, maar zij laat hem toch naar zijn vrouw Procris terugkeren. Daarentegen is het dagelijks opstaan van Eos uit het bed van haar rechtmatige

echtgenoot Tithonus een vast gegeven in beschrijvingen van de dageraad; zie Pauly-Wissowa, V, 2657-2669 (Escher) en *Der kleine Pauly*, II, 279-280.

9 *Mingiardement:* gracieusement Huguet, V, 264 (s.v. Mignardement)
dedans: dans Huguet, II, 738 (s.v. Dedans)

10 *Me vient...:* een tafereeltje dat door Van der Noot nog wordt opgeroepen en afgebeeld is op BALBI f 2^{v}.

11 *Eraton:* de verschijning van de muze van het minnedicht ligt voor de hand i.v.m. een epithalamium.

12 *me:* voor Erato

17 *prodigale:* faite avec prodigalité Huguet, VI, 202 (s.v. Prodigal)

18 *n'est:* als negatie komt dikwijls enkel *ne* voor, zonder *pas* of *point* Huguet, V, 410 (s.v. Ne)

20 *Leur:* slaat op de volgende *enfans*, nl. de dichters.

21 *saincte:* de dichter is immers als priester van de muzen geconsacreerd; zie WONSEL 76, 99.
escriture: manière d'écrire Huguet, III, 630 (s.v. Escriture)

23 *plus haut:* vgl. het ‘hoogher werck’ (VOORWERK 1580-1581 44), dat Van der Noot dikwijls beloofd heeft.

28 *sur-nom:* nom de famille Huguet, VII, 143 (s.v. Surnom)

31 *O plaisant...:* vanaf dit vers is Van der Noot als toeschouwer zelf aan het woord, en niet langer Erato.

32 *te:* acc. als ond. van *receuoir* (inf.)
voiras: verras Huguet, VII, 432 (s.v. Veoir)

42 *Heros...demy Dieu:* een beeld dat kan ontleend zijn aan *De vrijagie ende het houwelyck van Messer Luciaen dela Noce*, 279 (Smit-Vermeer, 63)

44 *bassement:* à voix basse, tout bas Huguet, I, 499 (s.v. Bassement)

47	*Spinala:* lees *Spinola*
51	*encores:* aussi Huguet, III, 410 (s.v. Encores)
55	*apres:* ensuite Huguet, I, 274 (s.v. Apres)
57	*Yo:* vreugderoep WNT, VI, 2242 (s.v. Io) *i'oy:* j'ouis Huguet, V, 559 (s.v. Ouir)
61	*baller:* danser Huguet, I, 464 (s.v. Baller) *amoureuses:* qui inspirent l'amour Huguet, I, 200 (s.v. Amoureux)
62	*Rieglantz:* zie voor deze spelling met *ie* Huguet, VI, 599 (s.v. Rieglement)
63	*Iunon:* als Juno Pronuba beschermster van het huwelijk
64	*graces:* kunnen bezwaarlijk gemist worden als dienaressen van Venus.
65	*Hymen:* de god van het huwelijk
66	*dessoubs:* sous Huguet, III, 120 (s.v. Dessoubs, dessous)
67	*tost:* vite Huguet, VII, 272 (s.v. Tost)
68	*heur:* chance favorable Huguet, IV, 478 (s.v. Heur)
71	*alre:* lees *altre*
75-80	Met deze verzen van Petrarca was Van der Noot reeds lang vertrouwd, want hij citeert ze reeds in het rekwest aan burgemeesters en schepenen, dat door hen behandeld wordt op 19 juni 1586 (Prims 1937, 975)
77	*incunde:* lees *incude*
81	*Michiel de Castro:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.
83	*Ferdinando Gonzaga:* zijn Duitse troepen worden vermeld in Léon van der Essen, *Alexandre Farnèse*, *prince de Parme*, *gouverneur général des Pays-Bas (1545-1592)*, Bruxelles, 1933-1937, V, 261.
86	*voir:* lees *voix*
90	*alarmes:* appels aux armes Huguet, I, 150 (s.v. Alarme); zie ook Ronsard, *Le second livre des meslanges. Sonnet IX*, 8 (*STFM*, X, 74)
91	*horrible:* redoutable Huguet, IV, 502 (s.v. Horrible)
100	*trop:* très Huguet, VII, 354 (s.v. Trop)
106	*feindre:* hésiter Huguet, IV, 61 (s.v. Feindre)
108	*n'a guerre:* récemment Huguet, V, 391 (s.v. N'a gueres)

109 *genereux:* courageux Huguet, IV, 293 (s.v. Genereux)

111 *Deuant Tournay:* de stad werd belegerd sinds okt. 1581 en is overgegeven op 29 nov.; zie Van der Essen, *a.w.*, III, 9-35.

112 *vers la bresse:* door deze inlichting kan Castro's wapenfeit gedateerd worden op 21 nov. 1581: nadat de Spaanse artillerie er in geslaagd was een bres te schieten in de laatste verdedigingsgordel, is op die dag een algemene aanval uitgevoerd; zie Van der Essen, *a.w.*, III, 26.

114 *Au mitant:* Au milieu Huguet, VI, 289 (s.v. Au mitan)
presse: foule Huguet, VI, 168 (s.v. Presse)

115 *lors:* alors Huguet, V, 45 (s.v. Lors)

116 *senestre:* main gauche Huguet, VI, 760 (s.v. Senestre)

117 *ponr:* lees *pour*

118 *adextre:* adroit, habile Huguet, I, 64 (s.v. Adextre)

120 *bale:* balle Huguet, I, 462 (s.v. Bale)

122 *Dont:* Par suite de quoi Huguet, III, 251 (s.v. Dont), nl. ten gevolge van deze verwonding

123 *soudain:* aussitôt Huguet, VII, 44 (s.v. Soudain)

125 *deuant:* auparavant Huguet, III, 148 (s.v. Devant)

128 *espace:* vrouwel. subst. Huguet, III, 658 (s.v. Espace)

129 *quant & quant:* en même temps Huguet, VI, 263 (s.v. Quant et quant)

130 *des-grace:* malheur Huguet, III, 80 (s.v. Desgrace) en Huguet, II, 761 (s.v. Degrace)

132 *la poulce:* le pouls Huguet, VI, 108 (s.v. Poulse)

133 *Dont:* zie 122

fut: lees *fit*

135 *le relief:* ‘l'action de se relever’ Huguet, VI, 463 (s.v. Relief); hier: het omhoogsteken van het vaandel (men denke de komma na *relief* weg)

138 *Charité:* de dichter richt zich dus tot een der drie Gratiën of Charites, die hem moet aangezet hebben De Castro te bezingen; voor de uitspraak van de misleidend gespelde uitgang *-ité* zie men het voorgaande rijmwoord *pre-ditte* (136); in geen geval is *charité* (= naastenliefde!) bedoeld.

141 *factz:* lees *faictz*

147 *Loethes:* zie APOLOGIE 138

151 *S':* Si; men gebruikt nog dikwijls de oude vorm *se*, waarvan de *e* voor een klinker wegvalt Huguet, VI, 789 (s.v. Si)

154 *broze:* lees *bro*n*ze*
quiure: airain Huguet, II, 677 (s.v. Cuivre)

158 *Gist:* Est couché Huguet, IV, 308 (s.v. Gesir)

par-my: dans Huguet, V, 640 (s.v. Parmy) en Huguet, V, 539 (s.v. Parmi)

161 *blancissant:* blanc Huguet, I, 595 (s.v. Blanchissant); zie voor de *Cigne blancissant* WONSEL 263

162 *Qu':* Qui Huguet, VI, 269 (s.v. Que)

163 *chaut:* lees *chant*

168 *Dessoubs:* zie 66

176 *Si que:* De telle sorte que Huguet, VI, 790 (s.v. Si que)

179 *oultrageux:* malfaisant, nuisible Huguet, V, 561 (s.v. Oultrageux) en Huguet, V, 564 (s.v. Outrageux)

180 *Jacob vander Mast:* zie GOOSSENIUS 561. De tekst in 180-203 dankt Van der Noot geheel aan deze bewonderaar, wiens kennis der Italiaanse literatuur hieruit wel voldoende blijkt. Uit de compositie ter ere van Dante, die hier in extenso weergegeven wordt, heeft Van der Noot reeds op zichzelf toepasselijke fragmenten opgenomen in het rekwest van 1586 (zie 75-80), nl. 180-188, 190-193, 202-203 (zie Prims 1937, 978-979).

181 *voordelijck:* voordelig MNW, IX, 922 (Vorderlijc)

185-186: slotregels van Dantes grafschrift door Giovanni dal Virgilio, door Van der Mast wel

ontleend aan Boccaccio's Dante-vita; zie Giovanni Boccaccio, *Vita di Dante Alighieri.* Con Prefazione di G.L. Passerini, Roma, 1884, 40. De tekst komt eveneens voor in Nicolaus Reusner, *Icones sive Imagines viuoe*, *literis Cl. Virorum...*, Basileae, 1589, A8^{r}.

188 *Gabriel Symeon:* zie GRAMMAY 117

Re (1591)

Ontstaan

Alle personen tot wie Van der Noot zich thans richt, zijn buitenlanders - op Jean Tiras (78) na. Daarom ook is de exclusieve aanwezigheid van Franse verzen gerechtvaardigd, maar voor het overige heeft Van der Noot zich weinig inspanning getroost om de inhoud van zijn verzen te actualiseren voor dit publiek. Stuk voor stuk zijn het gedichten ter ere van Olympia, die slechts tweemaal worden voorafgegaan door enkele inleidende regels, gewijd aan het aangezocht personage. Ook de afwezigheid van enige commentaar bewijst dat de auteur zich gerept heeft bij het persklaar maken van dit vel.

Inhoud

- Elegie (4-61)
  Lof van Olympia's deugden en natuurlijke schoonheid tegenover de opgedirkte en wereldwijze schonen.

- Sonnet voor Simon Carro (64-77)
  De ogen van Olympia hebben zijn liefde ontstoken. Door haar heeft hij zowel de deugd als de dichtkunst ontvangen.
- Sonnet voor Jean Tiras (80-93)
  Het gelaat van Olympia, waarvan de glans der onderdelen met de schittering van hemellichamen wedijvert, evenals haar handelwijze heeft hem in verrukking gebracht. Hij is 'De la Vertu sainctement amoureuse' (92) en draagt zijn oeuvre aan haar op.
- Ode aan Olympia (102-140)
  Sinds Mercurius hem haar beeltenis getoond heeft is hij in liefde ontstoken om hun gelijkvormigheid naar aard en geest. Van in den beginne is zij hem voorbestemd geweest, zodat hij ervan overtuigd is dat zij wederliefde voor hem koestert. Hun verhouding vindt qua intensiteit haar weerga niet, noch in het verleden, noch in de toekomst. Hij smeekt haar hem ten minste toe te laten zich geheel als haar dienaar te mogen beschouwen, en dit tot de dood toe.
- Nieuwe ode voor Olympia (151-198)
  De zinnelijke minnaars zijn door Olympia afgewezen, maar de dichter wordt door een hemelse liefde tot haar bewogen, waaraan zij gehoor zou moeten schenken. Hij smeekt haar hem als echtgenoot te willen aanvaarden met de bijstand van de huwelijksgoden opdat zij ten slotte de 'honneste volupte' (198) mogen smaken.
- Sonnet voor Olympia (200-213)
  Zie DENNETIERES 108-121.

Bronnen

89	=	Pontus de Tyard, *Second livre des erreurs amoureuses. Sonnet VI*, 10 (Pontus de Tyard, *OEuvres poétiques complètes.* Edition critique avec introduction et commentaire par John C. Lapp, Paris, 1966, 87).
90	=	Pontus de Tyard, *Second livre des erreurs amoureuses. Sonnet VI*, 9
105	=	Du Bellay, *Elegie amoureuse*, 8 (Joachim du Bellay, *Poésies françaises et latines*, avec notice et notes par E. Courbet, Paris, 1918, II, 375)
106-107	=	Du Bellay, *Elegie amoureuse*, 21-22 (ed. Courbet, II, 375)
126-133		51-59 (ed. Courbet, II, 376)
134-138		72-77
137-138	=	Ronsard, *Elegie*, 29-30 (*STFM*, XIII, 171)
199-213	=	DENNETIERES 106-121

Varianten

Tegenover DENNETIERES 106-121 is in 199-213 slechts één wijziging uitgevoerd: in 212 *joyeuse* tegenover DENNETIERES 120 *heureuse.*

Verklarende aantekeningen

1	*Iacomo Re:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.
5	*estranges:* étrangers Huguet, III, 728 (s.v. Estrange)
10	*dout:* lees *dont*
11	*liures d'Amours:* 'de boeken der Liefden' (MAES 7), die ook in de *Apod*, § 68 vermeld worden (*OE*, [27]).
14	*nayf:* vrai Huguet, V, 392 (s.v. Naif)
16	*Si qu':* De telle sorte qu' Huguet, VI, 790 (s.v. Si que)
18	*va parlant:* parle toujours Huguet, I, 164 (s.v. Aller)
19	*va regardant:* regarde toujours; zie 18
20	*qu'il...:* juiste volgorde: qu'il faict beau la veoir belle...
22	*rondement:* correctement Huguet, VI, 628 (s.v. Rondement)
24	*glorieuses:* femmes orgueilleuses Huguet, IV, 323 (s.v. Glorieux)
26	*Pour:* A cause de Huguet, VI, 111 (s.v. Pour)

27 *curieuses:* qui aiment l'élégance excessive Huguet, II, 688 (s.v. Curieux)
trop: très Huguet, VII, 354 (s.v. Trop); men denke dit woord vóór *curieuses.*

29 *attraire:* attirer Huguet, I, 391 (s.v. Attraire)

30 *atours:* coiffures Huguet, I, 372 (s.v. Atour)

32 *carcantz:* colliers Huguet, II, 94 (s.v. Carcan)

35 *braues trop:* très luxueuses Huguet, I, 691 (s.v. Brave) en zie 27

36 *honteuse:* chaste, pudique Huguet, IV, 499 (s.v. Honteux)

37 *uy:* lees *ny*

38 *externel:* extérieur Huguet, III, 793 (s.v. Externel)

39 *n':* men gebruikt nog dikwijls de oude vorm *ne*, die afgekapt wordt voor een klinker Huguet, V, 425 (s.v. Ni)
solennel: pompeux Littré, VII, 236 (s.v. Solennel)

46 *brief:* deze spelling met *ie* telt slechts voor één syllable in het vers Huguet, I, 701 (s.v. Bref) *faire court:* m'exprimer brièvement Huguet, II, 607 (s.v. Le faire court)

47 *l'escrit:* I *Cor.* 3:16, 6:19 om *temple* (48)

50 *gent:* sorte de gens Huguet, IV, 300 (s.v. Gent)

51 *puis...:* puis [vivre] sans fin...

52 *son pareille:* voor het gebruik van *son* (man.) bij *pareille* (slaande op Olympia, dus vrouw.) zie Littré, V, 1382 (s.v. Pareil)

53 *ne soyes...:* ne sois pas étonné Huguet, V, 219 (s.v. Merveille)

55 *conuoiteux:* désireux Huguet, II, 531 (s.v. Convoiteux)

56 *l'Arabie heureuse:* letterlijke vertaling van Arabia Felix: het zuidelijk deel van het Arabische schiereiland, aldus genoemd naar de grote karavaanwegen, die de Oosterse kostbaarheden naar de Middellandse zee leidden; zie *De katholieke encyclopaedie*, II, 727 (Houben)

57 *mer:* de robijnen moeten over zee aangevoerd worden.

58 *l':* voor een klinker valt wel eens de *a* van *la* weg Huguet, IV, 786 (s.v. Le)

61 *qui:* que (lijd. voorw.) Huguet, VI, 286 (s.v. Qui)

62 *Simon Carro:* een familielid van Andreo Carro (CARRO 1), eveneens uit Genua?

65 *sus:* sur Huguet, VII, 150 (s.v. Sus)

67 *yeux:* j'eus
esiouissance: joie Huguet, III, 642 (s.v. Esjouissance)

69 *Vertu:* slechts via de liefde en de deugd is hij dichter geworden; zie SCHOLIERS 127

71 SENTIR: sentier

72 *Chaste beauté:* zie ook Ronsard, *Le second livre des sonets pour Helene. Sonnet XVIII*, 9 (*STFM*, XVII, 261)

76 *les:* nl. *louanges* (74)

77 *estranges:* zie 5

78 *Iean Tiras*
In feb. 1546 wordt hij ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. Op 29 apr. 1574 behoort hij tot de ‘ordinarise procureurs’ te Antwerpen, en als zodanig betaalt hij 12 pond Art. in de lening voor de soldij der Spaanse troepen. Op 31 aug. 1577 komt hij voor onder de commissarissen van de Staten-Generaal te Antwerpen.
Hij is gehuwd met Marguerite de Busleyden, dochter van Gilles (†17 jan. 1596) en van Anne de Plaines.
Lit.: AA, I, 335; III, 177; XXII, 225; Herckenrode, 365; Schillings, 320.

84 *Nacre:* mann. Huguet, V, 389 (s.v. Nacre)

90 *simulacre:* beeld; men zie de verklaring van deze term door Lapp (Bronnen, *a.w.*, 87 noot 1): ‘Terme platonicien. Cf. Pontus, *Discours Philosophiques*, 1587, 199^{r}: “deux Simulachres ont esté proposéz aux humains pour les eslever et acheminer à l'invisible et intellectuel. L'un est simulachre de Nature, qui est le Monde...le second simulachre est la Grace en l'humanité de la parole Divine”’.

95 *entier:* loyal Huguet, III, 492 (s.v. Entier)

96 *Iacomo Dorea:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.

97 *sus:* zie 65

100 *va...perlant:* parle constamment; zie 18

103 *deuant:* auparavant Huguet, III, 148 (s.v. Devant)
l'idée: het platonische begrip ἰδέα; zie de Franse tekst van *CB/Abr*, 46 (*OE*, [146])

105 *Ay...:* in dit vers en de volgende, die ontleend zijn aan Du Bellay, heeft Van der Noot de bestaande tekst uitgesponnen met behoud van de oorspronkelijke woordenschat en met aanwending van het merendeel der originele rijmwoorden.

110 *auant...:* zie Plato, *Phaedrus*, 249-250.

112 *le vainceur Des Hommes* (113)...: Cupido; voor de oorsprong van dit beeld, zie HELMANS 264.

114 *des...:* depuis l'heure même Huguet, III, 24 (s.v. Dès)

116 *Et qu'a moy:* hangt af van *l'esprit me dict* (112)

118 *debonnaire:* bon, généreux Huguet, II, 718 (s.v. Debonnaire)

121 *S':* Si; men gebruikt nog dikwijls de oude vorm *se*, waarvan de *-e* wegvalt vóór een klinker Huguet, VI, 789 (s.v. Si)

126 *Amour...:* ontleend aan Du Bellay, maar zie ook PEETERS 380-383.
compence: récompence Huguet, II, 387 (s.v. Compenser)

130 *Que:* Dans lequel Huguet, VI, 270 (s.v. Que)

133 *S':* zie 121
desservir: mériter Huguet, III, 71 (s.v. Deservir)

135 *clame:* déclare Huguet, II, 305 (s.v. Clamer)

136 *pour m'user...:* om tegenover mij gestrengheid aan de dag te leggen

137 *Me commander...:* ontleend aan Du Bellay, maar men zie ook Ronsard, *Continvation des amovrs*, XXXI, 12-14 (*STFM*, VII, 149) en *Elegie*, 29-30 (*STFM*, XIII, 171).
ne: zonder *pas* of *point:* Huguet, V, 410 (s.v. Ne)

138	*adonc:* alors Huguet, I, 74 (s.v. Adonc) *quand & quand:* en même temps Huguet, VI, 263 (s.v. Quant et quant)
139-140	Constructie: Car [je] ne puis [pas] Viure vn tout seul moment sans vous aymer mieux que moy mesme.
141	*Ianne de Robles:* familielid van de bekende Jaspar de Robles (BN, XIX, 550-555)? Een Jeanne de Robles, kanunnikes te Maubeuge, overlijdt op 6 juli 1627. Zij was de dochter van Juan en van Marie de Liedekercke; zie Azevedo, 240; Herckenrode, 1648.
142	*Alonso Deidiaqvez:* Alonso de Idiaquez Zoon van Juan, staatssecretaris onder Filips II. Hij bekleedt de functie van kolonel en wordt door Farnese naar Madrid gestuurd om er de landvoogd te rechtvaardigen na 4 dec. 1590. Idiaquez keert uit Spanje terug op 24 juli 1591 met geld en instructies om de Franse katholieke Ligue te steunen. Zijn tercio behoort tot Farneses tweede expeditie in Frankrijk (na 9 dec. 1591). Lit.: Léon van der Essen, *Alexandre Farnèse, prince de Parme*, *gouverneur général des Pays-Bas (1545-1592)*, Bruxelles, 1933-1937, V, 313, 314, 320, 325, 336.
154	*langoureux:* malheureux Huguet, IV, 763 (s.v. Langoureux)
155	*autre:* nl. dan de *lassifs* (152)
158	*sus:* zie 65
161	*c'est:* cet'
162	*dedans:* dans Huguet, II, 738 (s.v. Dedans)
163	*j'aspire:* je désire Huguet, I, 336 (s.v. Aspirer)
168	*Deuez:* hierbij sluit direct aan *Estre plus tost...amoureuse* (169)
173	*s':* voor *sa*, vóór een klinker Huguet, VI, 658 (s.v. Sa)
176	*tost:* vite Huguet, VII, 272 (s.v. Tost)

177	*que:* voor qui (ond.) Huguet, VI, 269 (s.v. Que)
183	*gente:* zie 27
187	*Iunon...:* de godheden die Van der Noot doorgaans vermeldt bij het bezingen van een bruiloft: zie CRABBE 18 e.v., GALLO 23 e.v.
191	*escriture:* écrit Huguet, III, 631 (s.v. Escriture)
192	*au vray:* exactement Huguet, VII, 521 (s.v. Au vray)
196	*de corps:* zie *Gen.* 2:24

Perrenot (1589-1590)

Ontstaan

Van der Noot huldigt hier drie bekende personages, maar zijn poëtische krachtsinspanning is niet evenredig aan hun belangrijkheid: blijkens de vrij lange bronnenlijst is heel wat ontleend, en de resterende verzen zijn maakwerk van de ergste soort. De gewone citaten ter ere van het dichterschap en een lofdicht voor Jan van der Noot zelf ontbreken niet.

Inhoud

- Ode voor Frédéric Perrenot (7-142)
  De dichter prijst Perrenots standvastigheid in tegenspoed. Sinds de val van het Romeinse rijk zijn niet enkel poëzie maar ook orde en wet grotendeels ten onder gegaan. Met Gods hulp echter zal koning Filips door Farnese de boosdoeners verdelgen. Na de pacificatie zal er een nieuwe Gouden Eeuw aanbreken voor alle liefhebbers der deugd, onder wie Perrenot en Van der Noot.
- Lofdicht van Etienne de Walcourt (145-154)
  Zoals Horatius en Pindarus laat Van der Noot nooit na de lof van een deugdzaam man op te nemen in zijn poëtisch oeuvre.
- Ode voor Pierre d'Oudegherste (158-205)
  Alle aardse bemoeiingen zijn nutteloos in het aangezicht van de dood. Van der Noots verzen daarentegen waarborgen de onsterfelijkheid. Hij zingt Oudegherstes lof om diens deugden en gulhartige houding tegenover de dichters. In de slotstrofe richt Van der Noot ook een groet tot Clara Wijts, de echtgenote van Oudegherste.
- Klacht van Calliope bij de dood van Christophe Plantin (256-335)
  De muzen klagen om Plantin, die door zijn werkzaamheid de literatuur alom verspreid heeft. Dank zij deze activiteit zal zijn naam onsterfelijk blijven, terwijl daarenboven vele dichters zijn roem zullen bezingen.

Bronnen

10	=	Ronsard, *Ode sur les miseres des hommes*, 33	(*STFM*, V, 194)

15-71	=	Tahureau, *A monseignevr le...Cardinal de Guyse, Loys de Lorraine*, 1-37 (Jacques Tahureau, *Les poesies*, Paris, 1574, 11^{v}-12^{v})		
24	=	Ronsard, *Le proces...A...Charles, Cardinal de Lorraine*, 24-25		(*STFM*, XIII, 18)
39-42	=		*Hymne de l'hyver*, 15-16	(*STFM*, XII, 69)
90	=	*LvB*, 240		
92, 95	=	Ronsard, *Elegie a M.A. de Muret*, 27-28		(*STFM*, V, 226)
97			*Priere a la fortune*, 282	(*STFM*, VIII, 226)
164-166	=	Tahureau, *A monsievr Tiercelin*, 19-21 (Tahureau, *Les poesies*, 20^{v}-21^{r})		
241-249	=	Pontus de Tyard, *Chant en faveur de quelques excellens Poëtes de ce Temps*, 67-75 (Pontus de Tyard, *OEuvres poétiques complètes.* Edition critique avec introduction et commentaire par John C. Lapp, Paris, 1966, 157-158)		

Verklarende aantekeningen

1	*Fredericq de Granvelle Perrenot:* zie CHEFS 8
4	*Chef des Finances:* zie DISCOVRS 4
15-71	De verzen van Tahureau zijn doorgaans uitgebreid (*amplificatio*), echter met zoveel mogelijk behoud van de oorspronkelijke woordenschat en met dezelfde woorden in rijmpositie.
15	*De Champaigny:* voc., aanspreking *les Destins:* de schikgodinnen, eigenlijk identiek met *la Parque* (10) *tournoyans:* contaminatie met de voorstelling van het rad der fortuin.
29	*mignons:* favoris Huguet, V, 265 (s.v. Mignon)
30	*fontaine:* nl. de Hippocrene; zie WONSEL 96
32	*caresse:* démonstration de bienveillance Huguet, II, 99 (s.v. Caresse)
33	*froutz:* lees *frontz*
34	*la Parque cruelle:* zie 10 en 15
36	*à stheure:* maintenant Huguet, I, 363 (s.v. Asteure) en Huguet, IV, 480 (s.v. Ast'heure, asteure)
37	*Attachez:* Attaqués Huguet, I, 374 (s.v. Attacher) *lors:* alors Huguet, V, 45 (s.v. Lors)
39-42:	naast Ronsard en Tahureau kon Van der Noot ook denken aan Joachim du Bellay, *La deffence et illustration de la langue francoyse*, livre II, chap. V, 65-71 (ed. H. Chamard, 132-133, waar verdere lit. in 133 noot 1). Een concreet voorbeeld van deze antieke hoogachting vond Van der Noot bij Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1585, 185[r]: 'Huius nobilitatis [optimarum disciplinarum] apud veteres Romanos id eximium fuit, vt Cornelius Tacitus refert, vt cunctis ciuibus qui bonis artibus fiderent, licitum esset magistratum petere, nec aetas in eis distinguebatur, quin in prima inuenta consulatum ac dictaturam inirent'.
42	*Prouinces:* états Huguet, VI, 235 (s.v. Province)
50	*Que Tarquin...:* Sextus Tarquinius, zoon van de Romeinse koning Tarquinius Superbus, verkrachtte Lucretia, dochter van Spurius Lucretius en vrouw van Lucius Tarquinius Collatinus. Zij smeekte haar vader en

echtgenoot om wraak te nemen en pleegde zelfmoord. Bij haar lijk riep Brutus het volk op tegen de Tarquinii, die verdreven werden; zie Pauly-Wissowa, XIII, 1692-1695 (Münzer).
De vergelijking die Van der Noot hier maakt slaat natuurlijk op *vilains*; m.b.t. het begrip *ignorans* zou ze zinloos zijn.

58 *premiere:* hier blijkt nogmaals het geloof in de negatieve evolutie, uitgaande van de Gouden Eeuw; zie ook MAES 91 e.v.

59 *Si qu':* De telle sorte qu' Huguet, VI, 790 (s.v. Si que)

60 *regnes:* royaumes Huguet, VI, 449 (s.v. Regne)

61 *Aliener entre les:* Faire passer au pouvoir des Huguet, I, 160 (s.v. Aliener)

63 *corrumpue:* deze stelling van Tahureau heeft Van der Noot nadien verwerkt in CHEFS 201-202

66 *violée:* woordenschat, opgeroepen door 50

67 *par deuant:* auparavant Huguet, III, 148 (s.v. Par devant)

68 *grand'erre:* rapidement Huguet, III, 573 (s.v. Grand erre)

70 *Débauchez:* Mis en mauvais état Huguet, III, 36 (s.v. Desbaucher)

73 *Si que:* zie 59

77 *au plus Grand:* aan de koning

79 *tout bon...:* vertaling van de epitheta Optimus Maximus; vgl. ROELANDTS 97

81 *sus:* sur Huguet, VII, 150 (s.v. Sus)

85 *enchasser:* bannir Huguet, III, 397 (s.v. Enchasser)

88 *Euristide:* Eurystheus, zoon van Sthenelus en Nicippe, koning van Tiryns of Mycene. Door het ingrijpen van Hera, die Eurystheus vóór Heracles (= Hercules) laat geboren worden,

moet deze laatste in Eurystheus' dienst treden, voor wie hij dan ook de bekende twaalf werken volbrengt; zie Pauly-Wissowa, VI, 1354-1356 (Hiller v. Gaertringen).

90 *Alcide:* Heracles (= Hercules) als kleinzoon van Alcaeus; het verband met ἀλχή (= kracht) wordt o.a. gelegd door Muret in zijn commentaar; zie Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 81.
Door Alexander Farnese te vergelijken met Hercules speelt Van der Noot eigenlijk een gevaarlijk spel tegenover de kenners van zijn vroeger werk: in de *LvB*, 240 heeft hij namelijk dezelfde vergelijking opgebouwd ten voordele van...aartshertog Matthias! Zie *LvB*, XXIII.

91 *Cousin:* nl. als zoon van Margaretha van Parma, Filips' halfzuster.

94 *Monstres:* term, gebruikt voor ketters Littré, V, 396 (s.v. Monstre)

95 *genereux:* courageux Huguet, IV, 293 (s.v. Genereux)

100 *Dessoubz:* Sous Huguet, III, 120 (s.v. Dessoubs)

102 *Déchassant:* Chassant Huguet, II, 726 (s.v. Dechasser)
l'Ignorance: de scheldnaam die de Pléiade over had voor de scholastiek (zie LIEFVELT 36) past Van der Noot nu toe op de hervorming.

103 *l'aage d'or:* zie 58

106 *nourrissons:* élèves Huguet, V, 455 (s.v. Nourrisson)

109 *couleur:* prétexte Huguet, II, 585 (s.v. Couleur)

111 *plus:* désormais Huguet, VI, 41 (s.v. Plus)

113 *ny çà ny là:* ni d'un côté ni de l'autre Huguet, II, 34 (s.v. Ny çà ny là)

118 *ore:* maintenant Huguet, V, 539 (s.v. Ores)

126 *De Palmes:* zie APOLOGIE 307-308

127 *L'Altitonant:* Celui qui tonne d'en haut Huguet, I, 177 (s.v. Altitonant); epitheton van Jupiter, toegepast op de christelijke godheid; vgl. 79.

129-134: dezelfde voorstelling van onze auteur als vervolgd door de calvinisten vindt men ook in zijn rekwest van 1586 aan de Antwerpse schepenen; zie Prims 1937, 979.

136 *sa Fille:* Astraea? Beschouwd als verwante van Cronus (= Saturnus), omdat zij onder de mensen verbleef tijdens de Gouden Eeuw (Saturnia Regna, vgl. MAES 88)? Ook is zij Cronus' kleindochter als kind van diens zoon Zeus en van Themis.

143 *E. de VValcovrt:* zie VOORWERK 1580-1581 87

145 *LOrs que:* Quand Huguet, V, 45 (s.v. Lors que)

148 *Sonneur:* Celui qui le célèbre Huguet, VII, 32 (s.v. Sonneur)

151 *toy:* nl. Van der Noot
langue: [ta] langue, lijd. voorw. van *Rendant*

155 *Deficiet...:* een spreuk die veel voorkomt in de vroege vellen van de tweede reeks *PW*, ontleend aan de slotplaat van *CB/Abr* en *LvB*, en uiteindelijk teruggaand op de titelprent van *Ext.*

156 *Pierre d'Ovdegherste* (°Rijsel 23 jan. 1540 †Madrid 2 apr. 1592)
De familie woont sinds 1549 te Doornik, later te Brugge en ten slotte te Mechelen, waar de vader van Pierre raadsheer geworden is. Zijn zoon wordt ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit op 4 okt. 1557; hij behaalt er de graad van doctor in de rechten en vestigt zich nadien te Brussel. Ondanks een succesvolle loopbaan als advocaat gaat zijn belangstelling in de eerste plaats uit naar de vaderlandse geschiedenis. Farnese stelt hem aan tot luitenant van het Doornikse rechtsgebied. In het belang van enkele Doornikse aangelegenheden verblijft hij in 1569 in Duitsland, meer bepaald aan het hof van keizer Maximiliaan II. In 1571 verschijnt *Les Chroniques et Annales de Flandres*, waarin het oratorische en fabuleuze aspect een al te grote plaats toegewezen is. In latere jaren schijnt zijn tijd al te zeer in beslag genomen door administratieve aangelegenheden. Hij is trouwens overleden tijdens zulke reis naar Spanje in officiële opdracht. Joannes Bochius heeft hem een Latijns lofdicht opgedragen.
Lit.: BN, VI, 145-150 (J. Stecher); *Dictionnaire des lettres françaises. Le seizième siècle*, Pa-

ris, 1951, 547-548 (J. Coppin); Janus Gruterus, *Delitiae poetarvm belgicorvm...*, Francofvrti, 1614, I, 801; Schillings, 557.

160 *obliuieux:* qui fait oublier Huguet, V, 477 (s.v. Oblivieux)
fleuue obliuieux: de Lethe. De aanwezigheid van het voor ons klaarblijkelijke *coulant* wordt - zij het na dato - toegelicht door Richelet (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 485): 'Du Lethe, ennemy de la memoire...& pour cela Ouide le fait couler tout coignant la maison des hommes'.

166 *En l'air:* een beeld, ontleend aan Tahureau, maar zie ook WONSEL 108

169 *Loetheoel:* du Léthé Huguet, IV, 798 (s.v. Letheal)

173 *Ains:* Mais Huguet, I, 140 (s.v. Ains)
entrant: parlant avec hardiesse Huguet, III, 499 (s.v. Entrant); bep. bij *je* (170)
clair...: bepalingen bij *honneur* (170)

179 *dedans:* dans Huguet, II, 738 (s.v. Dedans)

182 *ta fantasie:* ton esprit Huguet, IV, 30 (s.v. Fantasie)

184 *Si qu':* zie 59

185 *debonayre:* bon, généreux Huguet, II, 718 (s.v. Debonnaire)

188 *Consequament:* Ensuite Huguet, II, 458 (s.v. Consequemment)

189 *A ceux:* nl. aan de dichters

191 *gentile:* où il y a de la noblesse morale Huguet, IV, 301 (s.v. Gentil)

194 *amys:* de nom. enk. is in het Oudfrans *amis* Littré, I, 377 (s.v. Ami)

195 *doctrine:* science, érudition Huguet, III, 238 (s.v. Doctrine)

200 *quant & quant:* en même temps Huguet, VI, 263 (s.v. Quant et quant)

201 *Clara VVijts:* op 25 juni 1571 ontvangt zij het koninklijk privilege voor de druk van *Les Chroniques et Annales de Flandres*, omdat haar echtgenoot op dat ogenblik reeds naar Duitsland vertrokken was; zie BN, VI, 146.
si: aussi Huguet, VI, 790 (s.v. Si)

232 *aucuns:* quelques Huguet, I, 398 (s.v. Aucun)

235 *tost:* vite Huguet, VII, 272 (s.v. Tost)

238 *encores:* aussi Huguet, III, 410 (s.v. Encores)

239 *en faueur:* terminologie, ontleend aan de titel van het gedicht van Pontus de Tyard; zie Bronnen.

241-249: tegenover de tekst van Tyard zijn slechts enkele minieme varianten in de spelling genoteerd.

241 *Sus:* aansporing Huguet, VII, 150 (s.v. Sus)

243 *Des:* Au moyen des Huguet, II, 710 (s.v. De)

244 *Les sains Prestres:* zie WONSEL 76

245 *Apollon:* de vorst inspireert zijn dichters door zijn daden
Henri: de Franse koning Hendrik II

248 *va baillant:* donne fréquemment Huguet, I, 164 (s.v. Aller)

250 *Dont:* à cause de quoi Huguet, III, 251 (s.v. Dont)

251 *Iean Moerentorf:* Jan I Moretus (°Antwerpen 22 mei 1543 †aldaar 25 sep. 1610)
Derde kind van Jacques, een Rijselse satijnwever, en van Adriana Gras. In 1557 komt hij als drukkersknecht bij Plantin. In 1562-1563, wanneer deze laatste zijn bedrijf moet stilleggen, trekt Moretus op aandringen van zijn werkgever naar Venetië, waar hij zich bekwaamt in de drukkerij van Jacques Schotti. In apr. 1565 is hij terug te Antwerpen. Op 14 juni 1570 huwt hij Martine, de tweede dochter van Plantin. Hij installeert zich in het huis van zijn schoonvader in de Kammerstraat, waar hij de leiding van de boekenverkoop en de correspondentie op zich neemt. Tijdens Plantins verblijf te Leiden bestuurt hij met Frans Ravelingen de drukkerij te Antwerpen. Na de dood van hun schoonvader ontstaat onenigheid, omdat de overledene Moretus in zijn testament te zeer heeft willen bevoordelen. De belanghebbende ziet van deze privileges af, maar hij behoudt toch het Antwerps bedrijf. Hij is ook werkzaam

op literair gebied: hij bezorgt een Nederlandse vertaling van Lipsius' *De Constantia* en van de *Eerste Dag* van Du Bartas' *Première Sepmaine.*

Lit.: AA, XXIV, 380; BT, 444; BN, XV, 252-256 (Max Rooses); Aloïs Gerlo en Emile Lauf, *Bibliographie de l'humanisme belge*, Bruxelles, (1965), 191; Herckenrode, 1395; NBW, II, 614-620 (F.A.J. Dambre); Leon Voet, *The golden compasses*, Amsterdam, (1969-1972), I, 151, e.v.

252 *Francois Gravelingh:* Frans Ravelingen, Raphelengius (°Lannoy bij Rijsel 17 feb. 1539 † Leiden 20 juli 1597)

Op 12 mrt. 1564 treedt hij in dienst bij Plantin als proeflezer. Hij huwt Plantins oudste dochter Marguerite op 23 juni 1565. Het Antwerps poorterschap verwerft hij op 10 feb. 1576. Weinig later vinden wij hem als uitgever werkzaam. Nochtans is Raphelengius vóór alles een geleerde geweest, die in zijn Antwerpse tijd een zeer aanzienlijk deel van het werk aan de *Biblia Polyglotta* op zich heeft genomen. Na 1585 verlaat hij, als calvinist en uitgever van anti-Spaanse werken, Antwerpen en krijgt hij de leiding van Plantins Leidse filiale. Op 3 mrt. 1586 benoemen de Leidse curatoren hem tot drukker der universiteit met hetzelfde traktement als zijn schoonvader. In hetzelfde jaar wordt hij buitengewoon hoogleraar in het Hebreeuws; in 1587 gewoon hoogleraar. Zijn voornaamste werk, het Arabisch woordenboek, wordt pas na zijn dood door zijn zonen François en Justus in 1613 uitgegeven.

Lit.: BN, XVIII, 728-735 (Max Rooses); Voet, *a.w.*, I, 147 e.v.

Gillis Beys (°heerlijkheid Princenhage bij Breda †Parijs 19 apr. 1595)

Zijn vader, Cornelis Gielisz., is niet onbemiddeld. Beys treedt in dienst van Plantin in juli 1564. Op 7 jan. 1567 vertrekt hij naar Parijs om in Plantins winkel aldaar te werken. Hij laat zich naturaliseren op 7 juli. Eveneens te Parijs huwt hij op 7 okt. 1572 Madeleine, de vierde dochter van zijn werkgever. Tot 21 juli 1575 bestuurt hij de filiale te Parijs onder toezicht van Pierre Porret. Vanaf deze datum tot 22 aug. 1577 is hij de enige verantwoordelijke. Tot Beys' grote teleurstelling verkoopt zijn schoonvader het Parijse bedrijf aan Michel Sonnius. Beys blijft te Parijs in de boekhandel werkzaam en drukt zelfs onder zijn eigen naam vanaf 1577.

In 1589, na de dood van Plantin, keert hij naar Antwerpen terug en drukt er eveneens enkele boeken, die hij - tot grote woede van Jan Moretus - voorziet van Plantins drukkersmerk. In 1594 is hij weer naar Parijs vertrokken.
Lit.: BN, II, 408-410 (L. de Burbure); Aloïs Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet, *Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564-1606*, Anvers, 1968, 518; Plantin, *Corr.*, I, 120 noot 2; Torrentius, III, 310; Voet, *a.w.*, I, 157 e.v.

Pierre Moerentorf (°Antwerpen 19 juli 1544 †aldaar 16 mrt. 1616)
Vierde kind van Jacques en van Adriana Gras. Als diamantbewerker trekt hij in dec. 1570 naar Lissabon en verblijft er zeven jaar. Na zijn terugkomst te Antwerpen begint hij een handel in edelstenen. Hij huwt Henriette, de vijfde dochter van Plantin, op 1 juni 1578.

Lit.: Plantin, *Corr.*, III, 72 noot 1; Voet, *a.w.*, I, 162, 187.

253 *Iean Spirinc:* Hans Arents, alias Spierinck (†Antwerpen 13 aug. 1611)
Op 26 nov. 1575 huwt hij Catherine, de derde dochter van Plantin. Op dat ogenblik is zij reeds de weduwe van Jean Gassen. In 1576 trekt Spierinck samen met Jan Moretus naar de Frankfurter Messe, waar hij een winkel heeft. Het echtpaar Spierinck-Plantin verblijft in 1577 te Keulen en reist daarna naar Hamburg. Tijdens de periode 1577-1583 vertegenwoordigt Spierinck er de Antwerpse firma; hij schijnt vooral werk gemaakt te hebben van de verkoop van de *Polyglot* (16 stellen!). In 1585 verblijft hij met zijn schoonvader te Leiden, waar hij ook nog vertoeft nadat Plantin reeds naar Antwerpen is teruggekeerd. Op het einde van 1588 of in het begin van 1589 - in elk geval vóór de dood van Plantin - komt Spierinck eveneens naar Antwerpen terug.
Lit.: Grafschriften, V, 302; Plantin, *Corr.* I, 175 noot 1; III, 82; Voet, *a.w.*, I, 155 e.v.

254 *Christophre Plantin:* hij overleed in de vroege ochtend van 1 juli 1589. De begrafenis had plaats op 4 juli.

Imprimeur premier: op 10 juni 1570 was Plantin benoemd tot *prototypographus.* Voor de plichten, die dit ambt, opgericht bij ordonnantie van 19 mei 1570, meebracht, zie Voet, *a.w.*, I, 70-71; zie eveneens aldaar voor het verschil met de functie van *typographus regius*, sinds 1560 bekleed door Willem Silvius.

255 *Compleinte...:* Van der Noot heeft dit gedicht gepubliceerd, los van de *Epigrammata Funebria ad Christophori Plantini Architypographi Regii Manes*, een collectie die verschenen is in 1590. Vermoedelijk is de afzijdigheid van onze auteur te wijten aan zijn geldelijke motieven. Voor verdere poëzie bij die gelegenheid, zie Voet, *a.w.*, I, 122 en noot 2 aldaar. Op basis van GUB R570 (1) is Van der Noots gedicht zonder nadere toelichting uitgegeven in Leonard Willems, ‘Een gedicht van Jonker Jan vander Noot op den dood van C. Plantin’, in *De Gulden Passer* 14 (1936), 43-46.

258 *Oyez:* imp. Huguet, V, 561 (s.v. Ouir)

259 *Matriste:* lees *Ma triste*

260 *Memoire:* zie CHEFS 69

263 *desconfort:* malheur Huguet, III, 51 (s.v. Desconfort)

264 *debonaire:* zie 185

274 *labeur...constant* (275): verwerking van Plantins devies, dat ook in zijn drukkersmerken voorkomt: *labore et constantia*

281 *domiable:* lees *domtable:* qui dompte, qui sert à dompter Huguet, III, 247 (s.v. Domtable)

282 *charchier:* de uitspraak met *a* komt meer voor Huguet, II, 242 (s.v. Chercher)

283 *moins:* encore moins Huguet, V, 299 (s.v. Moins)

288 *Ipocrene:* de muzenbron; zie WONSEL 96 e.v.

289 *Euridomene:* voor Eurynome, dochter van Oceanus en Tethys, door Zeus moeder van de Charites of Gratiën; zelfde schrijfwijze in STUYTELINCK 33.

292 *Apollon...:* Apollo wordt natuurlijk ontboden als de god van de dichters; voor het geval van Mercurius kan een verdere differentiatie bedoeld zijn: hij is zowel de beschermer der redenaars, die Plantin ook verspreid heeft, als der kooplieden, waarvan de

	prototypographus een eminent en succesvol vertegenwoordiger was.
297	*Prophetes:* voor hun vermelding in het gezelschap der dichters zie APOLOGIE 388 en SUEIRO 227, 266
300	*Siriens:* de Biblia *Polyglotta* bood ook de Oud-Syrische tekst; zie Voet, *a.w.*, I, 60.
302	*Caldeus*, *& Hebrieux!:* in dezelfde bijbeluitgave is tevens de Hebreeuwse en Aramese versie opgenomen. Het Aramees werd ook Chaldeeuws genoemd; zie Voet, *a.w.*, I, 60-61.
304	*Greioise:* grecque Huguet, IV, 368 (s.v. Gregeois)
306	*Tuscans:* voor Italianen; zie GOOSSENIUS 80
308	*debonaire:* zie 185
310-311	Het is twijfelachtig of de ongewilde komiek van dit rijmpaar niet reeds in Van der Noots tijd zou zijn opgevallen; men leest althans als komisch epitaaf bij Franciscus Sweertius, *Epitaphia ioco-seria*, Coloniae, 1623, 263: 'Icy gist Jean Vers tout à reuers, I Mort en Anuers, mangé des vers'.
319	*descomfort:* zie 263
320	*millieure:* lees *meilleure*
329	*discrete:* qui sait discerner Huguet, III, 202 (s.v. Discret)
330	*diueulguerá:* répandra Huguet, III, 235 (s.v. Divulger, divulguer)
331	*Ce pendant que:* Pendant que Huguet, II, 153 (s.v. Cependant que)

Carro (1590-1591)

Ontstaan

In dit vel worden een aantal notabelen van Italiaanse afkomst gehuldigd; twee ervan zijn consul van de natie der Lombarden te Antwerpen. De inhoud van de opgedragen gedichten is zeer divers: een typisch staaltje van toevallige samenlezing.

Inhoud

- Epigram aan Andreo Carro (6-13)
  Omdat deze zich mag verheugen in het bezit van een deugdzame echtgenote, wordt hem het volgende gedicht opgedragen.
- Sonnet voor Olympia (67-80)
  Vergelijking van Olympia met allerlei heerlijke gerechten. Aansluitend twee epigrammen (82-85 en 87-90) ter ere van de kus.
- Ode voor Gaspar Vergano (95-118)
  Naar Perzische gewoonte bezoekt hij deze vriend niet zonder een geschenk: door Van der Noots kunst zullen Vergano's deugden voor het nageslacht bewaard blijven.
- Elegie voor Jan Zanoli (200-225)
  Lof van de drie aspecten der urbanitas: het hoofs groeten der vromen, het bijstaan der ongelukkigen en het ten dis nodigen der vrienden. Zanoli volbrengt deze drie vereisten stipt, zodat Van der Noot wel gedwongen is hem te prijzen.
- Sonnet voor Antonio Gardino (287-300)
  Heraclitus treurde permanent om de slechtheid der mensen, terwijl Democritus om dezelfde reden aanhoudend lachte. Hoe zou thans elk van beiden reden vinden voor zijn handelwijze! Heel wat mensen leiden een leven als dwazen, en dagelijks keren zij zich meer en meer tot het kwaad. Nochtans heeft Van der Noot nog enige deugden gevonden, zo in Gardino.

Bronnen

67-77	=	*Hypnerotomachie*, 36^{r-v}, 37^{v}
95-118	=	Magny, *A Monseignevr d'Avanson*, 1-6, 19-24, 37-42, 55-60 (Olivier de Magny, *Les odes* [ed. Prosper Blanchemain], Lyon, 1876, 3, 4, 5-6)
287-297	=	Alciati, 545-546
414-417	=	Ronsard, *Elegie...a Chrestophle de Choiseul*, 113-116 (*STFM*, VIII, 358)

Verklarende aantekeningen

1	*Vromen:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome) *Andreo Carro:* zijn zoon Michiel overlijdt te Antwerpen op 27 juli 1590; zie Grafschriften, IV, 61.
2	*scheplieden:* zeelieden WNT, XIV, 703 (s.v. Schiplieden)
4	*Margarite Nuys:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.
16	*Andrea:* lees *Andreo*
19	*Magarita:* lees *Margarita*
54	*dediat:* lees *dedia*n*t*
56	*dedans:* dans Huguet, II, 738 (s.v. Dedans)
58	*consolations:* joies, plaisirs Huguet, II, 463 (s.v. Consolation) *recreations:* soulagements Huguet, VI, 411 (s.v. Recreation)
59	*qui:* que (lijd. voorw.) Huguet, VI, 286 (s.v. Qui)
60	*ses:* van Olympia
61	*la:* voor lui
63	*aromatiques:* rechtstreeks ontleend aan het Lat. *aromaticum*, Forcellini, I, 396 (s.v. Aromaticus)

67 *Manna:* in de *Hypnerotomachie*, 36[r] opgesomd onder de ingrediënten van 'une confiture cordiale'.
Succade: geconfijte schil van citroenvruchten; ook fig. gebruikt tegenover een geliefd iemand WNT, XVI, 546 (s.v. Sukade)

68 *Attischen Heunich:* de honig van het Hymettus gebergte was zeer gezocht; zie Pauly-Wissowa, IX, 138 (Kolbe)

69 *Paste van Pau:* van hier af tot 77 zijn alle gerechten ontleend aan de beschrijving van het banket dat Eleutherilide aan Poliphile aanbiedt in de *Hypnerotomachie.*
Paste: pastei WNT, XII, 726 (s.v. Paste, past); *Hypnerotomachie*, 36[v]: 'Nostre menger fut de poictrine de Pan en saulce verde, faicte de Pistaches pilez, succre...'.
Maderes Suyker: suiker van Madeira WNT, XVI, 481 (s.v. Suiker); de grondstof ontbreekt niet in het hiervoor vermelde gerecht, maar Van der Noot heeft het land van oorsprong toegevoegd als epitheton in functie van de *ornatus*; zie Heinrich Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik*, München, 1960, 341, §676.

70 *Orani-sap:* 'vn petit de iuz d'orenge' is verwerkt in een saus; *Hypnerotomachie*, 36[v].

71 *Ambrosia:* ambrozijn WNT, Suppl. I, 1036 (s.v. Ambrosia); *Hypnerotomachie*, 37[v]: 'C'estoit (co*m*me ie croy) de l A'mbrosie dont les dieux se norrissent'.
Marmelade: de 'confiture cordiale' (zie 67) in de *Hypnerotomachie*, 36[r] is 'vn menger pour preseruer de toute poyson, deliurer de fieure, ou humeur melancholique, & conseruer la santé & ieunesse'.

72 *Roos-water:* vermeld als 'eaurose'; *Hypnerotomachie*, 36[r]
boet: geneesmiddel WNT, III, 194 (s.v. Boet)

73 *G:* lees *O*
Limoen-water...Vol Suykers en Caneels (74): *Hypnerotomachie*, 36[v]: 'Puis nous mirent audeuant vne aultre saulce de iuz de lymo*n*, adoulcy de succre, le foie du chappo*n* pilé auec pignons, & destrempé en eaurose, musq, & canelle'.

75 *Mijn Paste...van Musck / en Ambre grys:* ook in de *Hypnerotomachie*, 36^{v} is het laatste gerecht ‘vne fine paste de musq & ambre’.
verguldt: deze bep. is enkel begrijpelijk binnen de context van de *Hypnerotomachie*, 36^{v}: ‘La viande fut...broiez en eaurose, auec musq & succre deguisé de fin or, telement que les morseaux sembloie*n*t or massif.’
Ambre grys: een uit zee verkregen stof, die gevonden wordt in het lichaam van de potvis WNT, II, 361 (s.v. Amber)

76 *Phistecken...en Datten:* overeenkomstig *Hypnerotomachie*, 36^{v}: ‘La viande fut de Dates & Pistaches broiez’.
Phistecken: pistaches WNT, XII, 1993 (s.v. Pistache); zie voor de uitspraak Huguet, VI, 1 (s.v. Pistace)
ver-uuldt: opgevuld MNW, IX, 255 (s.v. Vervullen)
Datten: dadels; leenwoord uit het Frans Littré, II, 1300 (s.v. Datte)

77 *Nectar:* omschreven in de *Hypnerotomachie*, 36^{v}: ‘Ie croy...que les dieux auoient faict vendenger aux champs Elysees le vin dont lon nous abreuua’.
vol-prysen: ten volle prijzen MNW, IX, 878 (s.v. Volprisen)

79 *drux tempeest:* het verdriet van de ellende WNT, III, 3492 (s.v. Druk) en WNT, XVI, 1466 (s.v. Tempeest)
Vander Noot: de eigennaam van de auteur wordt dikwijls gebruikt als *distinctio*; zie TITELVEL 1593-1594 52
Van: uit (ter aanduiding van een verlossing) WNT, XVIII, 386 (s.v. Van)

83 *sinnekens:* zintuigen MNW, VII, 1136 (s.v. Sin)

84 *ieucht:* jeugdig iemand WNT, VII, 270 (s.v. Jeugd)
alderscoonste: lees *alderschoonste*

88 *verfraeyt:* verblijd MNW, VIII, 1719 (s.v. Verfraeyen)

90 *Die: siele* (88), *hert* en *geest* (89)

91 *Voorsinighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich)

92 *Gaspar Vergano:* familielid van Jan Angelo Vergano (VERGANO 1)?

93 *Lombarden:* zie VERGANO 2

96 *te sijn:* hierbij hoort *begaefdt* (98)
van Phebo: hij inspireert eerst de muzen, en die op hun beurt de dichters; zie MATTHIAS 97-98.

99 *lidtmaten:* fig. voor een onderdeel van een geheel WNT, VIII, 2029 (s.v. Lidmaat)

100 *VW en:* lees *Vwen*

101 *troost:* bijstelling bij *persoon* (100)
versoeken: bezoeken MNW, VIII, 2499 (s.v. Versoeken)

102 *Persaen:* Pers WNT, XII, 1258 (s.v. Perziaan); deze vergelijking is ontleend aan Magny.

105 *Sijnen Poet:* Horatius; zie 110

106 *koen:* moedig om iets (hier: een literair werk van grote kwaliteit) te ondernemen WNT, VII, 4960 (s.v. Koen)

107 *heur:* wed. vnw.; ond.: *van v...Deughden* (108); ww.: *sullen heur openbaren* (109)

109 *heur:* herhaling van het wed. vnw. uit 107; men zie voor een zelfde constructie *Den 125. Psalm* in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 174).

113 *uiet:* lees *niet*

114 *weder:* een volgende maal

116 *Bat:* Beter WNT, II, 1066 (s.v. Bat)
Piramiden: zie GOOSSENIUS 122 en VVEERDT 1588 97
grof: groot WNT, V, 897 (s.v. Grof)

120 *estta:* lees *esta*

152 *uoue:* lees *noue*

170 *Propertio:* voor de tweede maal (zie GALLO 517) ontbreekt de plaatsruimte voor dit aangekondigde citaat; uiteindelijk is het terechtgekomen in PEETERS 161-169.

189 *son:* van Vergano

190 *ses:* van de dichter

192 *Collosses:* zie MONEGLIA 301

193 *la declairation:* l'éclaircissement, l'explication Huguet, II, 730 (s.v. Declaration)

194 *substantieuse:* substantielle Huguet, VII, 102, 101 (s.v. Substantieux, substancieux)

198 *Jan Zanoli*
Zoon van Bartholomeo (229); in de periode 1589-1594 drijft hij handel op Venetië. Hij wordt nog onder de Antwerpse kooplieden geteld op 29 feb. 1600. Hij is gehuwd met Maria van Hove, dochter van Jan (OPMEER 303) en van Maria van den Cruyce.
Lit.: AA, 2de reeks 6 (1931), 133; Brulez, 549; Fernand Donnet, 'Notes artistiques et archéologiques sur la province d'Anvers', in *Annales de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique* 57 (1905), 5e série, tome VII, 198; Grafschriften, II, 162; V, 438, 463.

200 *Beleeftheydt:* dit drievoudig aspect is reeds behandeld in GRAMMAY 25 e.v.

201 *Plato:* een verre echo van Plato, *Meno*, 91a; men zie tevens het begrip βασιλιχή in Xenophon, *Memorabilia*, IV, 2, 11. Van der Noots drieledige systematiek stamt niet uit de antieke teksten zelf, maar vermoedelijk uit een tussenliggende bron.

204 *deurgaen:* hun weg nemen WNT, III, 2956 (s.v. Doorgaan)
als de bedructe: in verdrukking WNT, II, 1244 (s.v. Bedrukt); *als* + lidw. + zelfst. gebruikt adj. = bijwoord; zie F.A. Stoett, *Middelnederlandsche Spraakkunst. Syntaxis*, 's-Gravenhage, 1923, 76, §116.

206 *by tyden:* op verschillende tijdstippen WNT, XVII, 42 (s.v. Bij tijden)

209 *gheuouden:* lees *gheuonden*

210 *als de vrye:* voortreffelijk MNW, IX, 1312 (s.v. Vri); voor *als...*zie 204

215 *vry:* gul; het MNW, IX, 1312 (s.v. Vri) verwijst naar Kil. voor de betekenis 'munificus, liberalis'.

niet om verryken: op een zeer prachtvolle manier; *niet* + *om* + inf. v. een ww. dat met *ver*van een bnw. is afgeleid, als zeer sterke bevestiging WNT, IX, 1948 (s.v. Niet)

220 *bedwonghen:* gedwongen WNT, II, 1267 (s.v. Bedwongen); zie voor een zelfde trucje o.a. T'SHERTOGEN 154 en ROY 103.

223 *slecht:* gering, minderwaardig WNT, XIV, 1618 (s.v. Slecht); een vb. van ‘Affektierte Bescheidenheit’ (zie ROELANDTS 47) dat zeldzaam is in de latere *PW.*

284 *Antonio Gardino:* tijdens de hele periode 1582-1594 drijft hij handel op Italië, meer bepaald op Venetië; zie Brulez, 529, 546.

287-297 Van der Noot volgt nauwgezet de commentaar van Mignault in Alciati, 545-546 bij Emblema CLI ‘In vitam humanam’: ‘Heraclitvs quoties domo egrederetur, ineptias humanas fletu solebat excipere, quòd omnia illi misera & deploranda viderentur: contrà Democritus eadem de caussa ridebat effusiùs, quòd humanas actiones ludicras & stultas conspiceret: qui si hodie reuiuiscant, ampliorem quidem & vberiorem vel luctus vel risus materiam offendent, quàm vnquam antea, cùm omnia in dies deteriora fiant. quando enim vberior vitiorum copia? quando maior auaritiae patuit sinus?’ Montaigne gaf de voorkeur aan Democritus' houding; zie *Les Essais*, livre I, chap. L.

287 *Heracletes:* Heraclitus van Ephesus (einde 6de eeuw v. Chr.)

289 *Democritus* (°Abdera ca 460 v. Chr.)

293 *dwasen:* samentrekking van *dwaas een*

294 *hooys:* zie *Is.* 40:6-8 en *Ps.* 89:5-6; op dezelfde teksten steunt een soortgelijk betoog in *Het Theatre* (Smit-Vermeer, 352)

299 *landouwe:* landstreek WNT, VIII, 1024 (s.v. Landouw); zie SCHOLIER 63

377 *comprend:* prend ensemble Huguet, II, 397 (s.v. Comprendre)

389 *aurot:* lees *auroit*

395 *eslongée:* éloignée Huguet, III, 648 (s.v. Eslongner)

399 *encores:* à cette heure Huguet, III, 409 (s.v. Encores)

403 *luy:* nl. aan Gardino

404	*ses:* nl. van de dichter zelf
407	*preudhomie:* honnêteté et sagesse Huguet, VI, 178 (s.v. *Preudhommie*)
410	*portez:* renversés Huguet, VI, 84 (s.v. Porter)
412	*obliuieux:* qui fait oublier Huguet, V, 477 (s.v. Oblivieux); bedoeld is de Lethe; zie PERRENOT 160
414-417	In de tekst van Ronsard zijn twee wijzigingen aangebracht: de eerste halfverzen in 414 en 417 zijn totaal anders.

Balbi (1589-1590)

Ontstaan

In de eerste foliohelft huldigt Van der Noot de gebroeders Bartolomeo en Jeronimo Balbi, in het tweede blad Adriaan de Voocht. Ook de inhoud van de gedichten is strikt gescheiden: de verzen voor de gebroeders Balbi behandelen alle een zelfde ernstig onderwerp; daarentegen zijn de sonnetten, opgedragen aan De Voocht, uitsluitend gewijd aan de liefde.

Ook de illustratie op f 2^{v} sluit rechtstreeks aan bij de tekst van 176, zonder enig uitstaans te hebben met de gedichten voor de Genuese consuls.

Inhoud

- Sonnet voor de gebroeders Balbi (5-18)
  De deugd alleen verschaft ware adel; de gebroeders Balbi echter bezitten zowel de edelheid die gebaseerd is op deugd als op afkomst; hun goede eigenschappen verplichten Van der Noot dan ook om hen te bezingen.

- Ode voor dezelfde personen (23-86)
  Van der Noot zou beide Genuese heren met milde hand willen beschenken, maar dat gedoogt zijn huidig lot niet. Wel heeft Clio hem begiftigd met een schat aan verzen, waardoor hij zijn vrienden kan vereeuwigen. Bartolomeo en Jeronimo worden niet zozeer geprezen om hun rijkdom en aanzien bij het hof, als wel om hun deugden en literaire belangstelling.
- Sonnet voor Adriaan de Voocht (175-188)
  Dag en nacht komt Erato de dichter aanzetten om Olympia's lof te verkondigen. Voor deze opdracht deinst hij echter terug, want wie zou haar kwaliteiten en verdiensten kunnen volprijzen?
- Sonnet voor Olympia (208-221)
  Zie SCHOLIERS 126-139.

Bronnen

23-86	=	Magny, *A l'illvstrissime cardinal Alexandre Farnese. Ode*, 1-40, 45-48, 65-88 (Olivier de Magny, *Les odes* [ed. Prosper Blanchemain], Lyon, 1876, 35-38)
157-170	=	Turrin, *Livre des sonets amovrevx. Sonet 57* (Claude Turrin, *Les oevvres poetiqves*, Paris, 1572, 65^{v}-66^{r})
175	=	Ronsard, *Les amovrs. Sonnet LXCVIII*, 1-2 (*STFM*, V, 133)
207-221	=	SCHOLIERS 124-139

Varianten

Tegenover SCHOLIERS 124-139 is in 207-221 slechts één woord vervangen: 208 *claer'* (tegenover *bruyn*). Daarnaast komen natuurlijk enkele varianten in de spelling voor.

Verklarende aantekeningen

1	*Bertolomeo et Hieronimo Balbi* Van deze twee broers, afkomstig uit Genua, duikt de naam van Jeronimo slechts éénmaal op (Brulez, 548). Bartolomeo (†Antwerpen 6 dec. 1592) 'Balby oft Pinelly' bezit meer profiel. Hij behoort tot de belangrijkste kooplieden te Antwerpen, want in 1579 betaalt hij 200 gulden per

maand in de lening van 52.000 gulden. Ook tijdens het volgende jaar neemt hij deel in een lening.

Balbi bezit ongetwijfeld culturele belangstelling: in de *Madrigali* (1581) van Séverin Cornet wordt een Italiaans sonnet van Stefano Ambrosio Schiappalaria opgedragen aan Bartolomeo en zijn echtgenote Lucretia. In 1590 publiceert de Mechelse pedagoog Lambertus Schenkelius de *Rhetorica* van Cornelius Valerius; hij draagt deze editie op aan Bartolomeo Balbi, consul der Genuezen te Antwerpen.

Lit.: AA, XVI, 207; XVII, 401 noot; Brulez, 548; G. van Doorslaer, 'Séverin Cornet, compositeur-maître de chapelle (†1530-1582)', in *De Gulden Passer* 3 (1925), 183, 203; Grafschriften, II, 112; Gerrit Kuiper, *Cornelius Valerius en Sebastianus Foxius Morzillus als bronnen van Coornhert*, Harderwijk, 1941, 134 en noot 5 aldaar, 135.

2 *consvls:* zie MONEGLIA 2; was enkel Bartolomeo consul? Of de een na de ander?

5 *Noblesse:* men denke aan de spreuk *Sola nobilitas virtus* (Juvenalis, *Satyrae*, VIII, 20), die in het exemplaar der *PW*, bestemd voor Arnoud Sasbout, staat neergeschreven.

9 *stronc:* contaminatie van het Fr. *tronc* (Littré, VII, 1357) en het Ndl. *stronk*, als de stam van een familie WNT, XVI, 101 (s.v. Stronk)

10 *encor:* aussi Huguet, III, 410 (s.v. Encores)

12 *genereux:* nobles (moralement et par naissance) Huguet IV, 292 (s.v. Genereux)

16 *Dont:* A cause de quoi, par suite de quoi Huguet, III, 251 (s.v. Dont)

25 *Agamennon:* de opsomming der geschenken, waarmee hij Achilles' hulp wil afkopen, vindt men in de *Ilias*, IX, 121-156.

toe drinken: met een dronk (hier: ter verzoening) toekennen, schenken WNT, XVII, 428 (s.v. Toedrinken)

26 *Pelien:* Achilles als zoon van Peleus
hoogh: fier WNT, VI, 1013 (s.v. Hoog)

27 *Helt:* Achilles

28 *teghen Menetums kindt:* de zoon van Menoetius is Patroclus, de boezemvriend van Achilles. Van der Noots voorstelling, als zou Achilles in woede ontstoken zijn tegen Patroclus, is zinloos, en stoelt dan ook op een misvatting van de nagevolgde Franse tekst. Magny schreef immers: ‘Lors que ce Duc Thessalien [= Achilles], I De courroux enflammant son ame, I Auec l'enfant Menetien, I Se despitoit pour vne femme’. In het voorlaatste vers moet *Auec* vertaald worden als ‘samen met, in het gezelschap van’, want in de *Ilias*, I, 306-307 vergezelt Patroclus Achilles naar zijn tent na de uitbarsting van het conflict met Agamemnon. Van der Noot heeft gemeend dat *Auec* hoorde bij *Se despitoit,* en vandaar dan ook zijn vertaling ‘teghen’.

29 *t'vroulijck beeldt:* Briseïs, de slavin van Achilles, die hem door Agamemnon wederrechtelijk was ontnomen.

32 *hem:* nl. *Den grooten schat* (24)

36 *vaten:* voor de kruiken op de drempel van Zeus' woning, waaruit hij de mensen goed of kwaad schenkt, zie VOORWERK 1580-1581 23.

44 *haest:* in een korte tijd WNT, V, 1480 (s.v. Haast)

45 *toe-draghen:* schenken (als aandeel) WNT, XVII, 421 (s.v. Toedragen)

47 *vroomste:* dapperste MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)
Alcides: zie FARNEZE 97

48 *Tindarides:* Tyndareus was de vader van Clytaemnestra en Helena; deze laatste wordt dan ook Tyndaris genoemd. Van der Noot kan echter ook, parallel met *Alcides* (47), de kleinzoon van Tyndareus, Orestes, bedoeld hebben: Magny vermeldt in de overeenkomstige passage immers niet Hercules en Helena, maar wel Theseus (die veel vereenkomsten met Hercules vertoont) en Orestes.

54 *Heur:* niet noodzakelijk een drukfout voor *Hier*; het kan ook dat. mv. zijn.
saen: spoedig MNW, VII, 41 (s.v. Saen)

71	*deur-gaen:* voorbijgaan WNT, III, 2959 (s.v. Doorgaan)
76	*Veursichtighlijc:* met doorzicht MNW, IX, 1074 (s.v. Voresichtichlike)
90	*Gentilhoumini:* lees *Gentilhuomini*
96	*saptete:* lees *sapete*
105	*presetaua:* lees *prese*n*taua*
107	*tronando:* lees *trouando*
111	*spritu:* lees *spirtu*
129	*quael:* lees *quale*
140	*Peniche:* lees *Pheniche* *Vlixe*, *Aiace*, *& Pheniche:* uit hen bestaat inderdaad het gezantschap dat naar Achilles gezonden wordt in *Ilias*, IX, 168-170
149	*cazones:* lees *ca*n*zones*
154	*prefectos:* lees *perfectos*
155	*siegniente:* lees *sieguiente*
157-170:	afgezien van enkele minieme varianten in de spelling zijn er geen verdere wijzigingen tegenover de oorspronkelijke tekst van Turrin uitgevoerd.
159	*traison:* trahison; in de uitspraak telt *ai* slechts voor één syllabe Huguet, VII, 299 (s.v. Traison)
160	*asseurée:* protégée Huguet, I, 350 (s.v. Asseurer)
161	*chantre:* poète Huguet, II, 190 (s.v. Chantre); bedoeld is Hesiodus, wiens geboorteplaats Ascra nog in hetzelfde vers wordt vermeld.
163	*despité:* méprisé Huguet, III, 103 (s.v. Despiter)
164	*eneor':* lees *encor'*: à cette heure Huguet, III, 409 (s.v. Encores)

les compaignes d'Astrée: bij het zien van deze verwerpelijke tijd zou hij het gezelschap van Astraea de aarde laten verlaten, zoals op het einde van de Gouden Eeuw.

165 *Sa:* nl. van *ce chantre* (161)

167 *iniure:* mal Huguet, IV, 638 (s.v. Injure)

168 *plus:* le plus Huguet, VI, 42 (s.v. Plus)

170 *Por:* lees *Pour*, zoals in de originele tekst van Turrin, hoewel *por* natuurlijk als oudere vorm van *pour* voorkomt; zie Littré, VI, 222 en Godefroy, VI, 279.
froidure: indifférence Huguet, IV, 220 (s.v. Froidure)

171 *vevrsininighen:* lees *vevrsinighen:* vooruitziende MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich)

172 *Adriaen de Voocht*
Hij is kapitein van een compagnie infanterie en huwt Isabeau Triest, dochter van Charles (†9 juni 1612) en van diens tweede vrouw Antoinette Utenhove (†27 okt. 1581); zie Herckenrode, 1918.

176 *Eraton:* de gepaste muze blijkens 178

177 *verciren:* zie APOLOGIE 23

188 *Vooht:* lees *Voocht*
vroom: rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

190 *bellissma:* lees *bellissima*

191 *d'iDido:* lees *d'Iddio*

192 *Madono:* lees *Madona*

193 *sempre sempre:* lees *sempre*

203 *singniete:* lees *siguiente*

209 *hebbeu:* lees *hebben*

210 *Hilicon:* lees *Helicon*

222 *Gratior...:* zie DAEMS 275

f 2^v onder de houtsnede: *Tempora:* lees *Tempera*

223 *Mnemia Virgo:* een maagd, geboren uit Mneme (= Mnemosyne), dus een muze; zie Pauly-Wissowa, XV, 2257-2258.

Pardo (1590-1591)

Ontstaan

In dit vel richt Van der Noot zich slechts tot twee personen, aan wie telkens twee blz. besteed zijn. In beide gevallen gaat een tekst van ca. één pagina vergezeld van een zorgvuldige commentaar, die nog plaats laat voor Latijnse en Griekse verzen ter ere van de dichters in het algemeen of van Jan van der Noot in het bijzonder.

Inhoud

- Elegie aan Pardo (4-55)
  Deze maal zal Van der Noot Pardo's wijsheid en deugden nog niet ten volle prijzen. De geëerde wordt thans enkel geroemd om het bezit van een deugdelijke huisvrouw.
- Ode voor Verlous (216-259)
  Van der Noot zal Verlous' lof bezingen omdat hijzelf vast hoopt op de poëtische onsterfelijkheid, tegen de louter aardse belangstelling van veel van zijn medemensen in. Hadden wij maar twee levens, een om te slaven en een om te genieten! Velen bekommeren zich enkel om hun stoffelijke welvaart, en bedenken niet dat zij sterven moeten. Van der Noot echter zoekt rijkdom die niet vergaat.
- Lofdicht van Joannes Gigas Secundus (378-385)
  Zie AMODEO 101-108.

Bronnen

16-39	=	*Het Bosken*, 2 elegieën (Smit-Vermeer, 111)
209-212	=	Du Bellay
232-242	=	Ronsard, *Ode a Michel Pierre de Mauleon*, 5-15 (*STFM*, V, 133)
376-385	=	AMODEO 99-108

Varianten

In 16-39 zijn tegenover *Het Bosken* weliswaar alle rijmwoorden bewaard, maar voor de rest zijn de verzen ingrijpend veranderd. In de tekst, overgenomen uit AMODEO, komen enkele varianten inzake spelling voor.

Verklarende aantekeningen

1	*Veursinighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich)
2	*Diego Pardo* († Antwerpen 8 okt. 1600) Zoon van Hiëronymus, heer van Nedonchel, en van Anne Bejar. Zijn familie stamt uit Burgos maar is sinds 1480 te Brugge gevestigd. Diego Pardo zelf is te Antwerpen werkzaam als koopman en assuradeur; zijn zoon, eveneens Diego genaamd, verhandelt tapijtwerk en verricht geldtransacties. In 1591 voert Diego Sr. een proces tegen Nicolaas Schepperius. Uit zijn eerste huwelijk stamt zijn zoon Diego, die huwt met Isabeau Anraet, dochter van Thomas (EUTERPE 230). Na de dood van zijn eerste vrouw hertrouwt hij met Maria Pels, dochter van Bernardus en van Anthonia Ydo. Lit.: AA, III, 120; XVII, 13; AA, 2de reeks 6 (1931), 132; 2de reeks 7 (1932), 231; Brulez, 176; Gailliard, II, 298; P. Génard, 'La furie espagnole', in *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique* 32 (1876), 3e série, tome II, 555; Goris, 174; Grafschriften, VI, 178, 179; Sweertius, *Monvmenta*, 165.
12	*te deele:* wat iemand toevalt als zijn deel van het geluk WNT, III, 2332 (s.v. Deel)
13	*vroom:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

15	*onder den troon:* op aarde WNT, XVII, 3239 (s.v. Onder den troon)
18	*Fier:* Hoogmoedig WNT, III, 4442 (s.v. Fier) *dobbel:* vals WNT, III, 2671 (s.v. Dobbel) en WNT, III, 3532 (s.v. Dubbel) *spytigh:* afgunstig WNT, XIV, 2803 (s.v. Spijtig)
21	*knapen:* knechten WNT, VII, 4466 (s.v. Knaap)
25	*leuwen:* lees *leeuwen* *in t veldt:* in het open veld (waar er dus geen mogelijkheid tot beschutting bestaat) WNT, XVIII, 1457 (s.v. Veld) *hem...gheneiren:* de tijd doorbrengen WNT, IV, 1511 (s.v. Generen)
26	*onder t'ack:* in een overdekte ruimte, op zolder WNT, III, 2245 (s.v. Onder dak); in Smit-Vermeer, 111 wordt de bron voor deze uitdrukking gegeven: *Prov.* 21:9, 19.
28	*en:* negatie
33	*huys:* zie LIEFVELT 206; ook Cornelius Valerius, *Ethicae*, *sev de moribvs philosophiae brevis et perspicva descriptio*, Antverpiae, 1568, 27 behandelt dit onderdeel der *prudentia,* 'quam Graeci vocant οἰχονομιχὴν, id est rationem bene gubernandae familiae'.
42	*Maria Pels:* zie 2 en Gailliard, II, 298; Grafschriften, VI, 178, 179.
44	*der sinnen:* van wil MNW, VII, 1139 (s.v. Sin)
45	*van binnen:* plaatsbep. bij *herten*, eerder dan bij *ghesonden*
48	*heerlijcken:* bijw. met de oude vorm -*lijken* van het achtervoegsel WNT, VIII, 2303 (s.v. -lijk)
49	*gheueu:* lees *gheuen*
51	*kunnen ghedoen:* kunnen doen WNT, IV, 608 (s.v. Iets kunnen gedoen)
52	*eerdisch:* dat tot het leven op aarde behoort WNT, I, 568 (s.v. Aardsch, eerdisch)

versleten: vernield MNW, VIII, 2463 (s.v. Versliten)

53 *wient spijt:* wie dit ook moge spijten

73 *modo:* lees *mo*n*do*

164 *chanteros:* lees *chantero*ns

174 *Dont:* Par suite de quoi Huguet, III, 251 (s.v. Dont)

181 *fiere:* méchante Huguet, IV, 98 (s.v. Fier)
faulce: perfide Huguet, IV, 55 (s.v. Faux)

195 *amiablement:* amicalement Huguet, I, 193 (s.v. Amiablement)

197 *esmeu de:* excité, poussé à Huguet, III, 657 (s.v. Esmouvoir de)

204 *Statuariste:* beeldend kunstenaar; zie Marcus van Vaernewijck, *Den spieghel der nederlandscher audtheyt,* Ghendt, 1568, Q1^r: ‘die consten Pictoria en*de* Sculptoria (dat is geschildert en*de* gesneden werc die ooc met eenen name / al eyst dattet ij. specien sijn / gheheeten wert Statuaria)’.
sçauroiont: lees *sçauroient*

206 *manifacture:* construction Huguet, V, 127 (s.v. Manifacture) en Huguet, V, 134 (s.v. Manufacture)

209-213 Deze verzen zijn niet aangetroffen in *Ioachimi Bellaii andini poematvm libri qvatvor* Parisiis, 1558, en evenmin in twee moderne edities, *Poésies françaises et latines,* avec notice et notes par E. Courbet, Paris, 1918, en *Les regrets et autres oeuvres poëtiques.* Texte établi par J. Jolliffe. Introduit et commenté par M.A. Screech, Genève, 1966.

213 *Michiel Verlous:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.

214 *Tenidor:* indien identiek met ‘tenedor de bastimentos’, betekent het woord: iemand die belast is met provisie en distributie van levensmiddelen; hier wel voor het Spaanse leger.

216 *heeft...willen ghehenghen:* is...bereid geweest te vergunnen WNT, IV, 856 (s.v. Gehengen)

219 *ghemackt:* lees *ghemaeckt*
vroomen: nut MNW, IX, 1400 (s.v. Vrome)

220 *medt Bion:* in navolging van Bion; Van der Noot verwijst hier naar 372-373.
De Griekse dichter Bion leefde rond het einde der 2de eeuw v. Chr. Hij is geboren op het landgoed Phlossa by Smyrna, maar verdere

vaststaande gegevens over zijn levensloop ontbreken. Bion is de laatste Griekse bucolische dichter, die ons met name bekend is; zie Pauly-Wissowa, III, 481-482 (Knaack).

221 *alst:* voegw. van tijd met een tegenw. tijd die een toek. vervangt WNT, II, 259 (s.v. Als) *ten toone:* van aanblik WNT, XVII, 1214 (s.v. Ten toon)

222 *de dry Goddinnen:* de schikgodinnen, Parcen of Moerae

223 *Fatalijck:* door het noodlot WNT, III, 4386 (s.v. Fataal)

224 *ghenuchte:* voldoening WNT, IV, 1526 (s.v. Geneugte)

225 *gherust:* bijw. bij *Te leuen* (228).
t' quaedt gheruchte: de slechte roep, naam WNT, IV, 1688 (s.v. Een kwaad gerucht)

227 *verworghen:* verderven MNW, IX, 387 (s.v. Verworgen)

228 *te verlichten:* op te luisteren MNW, VIII, 2025 (s.v. Verlichten)

229 *de Pieredes:* zie MATTHIAS 101
veur-dichten: dicteren MNW, IX, 976 (s.v. Voredichten); de dichter is slechts de spreekbuis der goddelijke inspiratie; zie MATTHIAS 95 e.v., CHEFS 140 e.v.

232 *Parques:* zie 222

235 *altemedt:* somtijds WNT, II, 294 (s.v. Altemet)

243 *heur...ghenughen:* zich...tevredenstellen WNT, IV, 1559 (s.v. Genoegen)

246 *som:* soms WNT, XIV, 2506 (s.v. Som)

249 *on-langh:* op een tijdstip kort na een ander, weldra WNT, X, 1714, 1715 (s.v. Onlang, onlangs)
beeruen: met een erfdeel voorzien WNT, II, 1328 (s.v. Beërven); inf. bij *Moeten*

250 *veursichtighlijck:* vooruitziend; het MNW, IX, 1074 (s.v. Voresichtichlike) verwijst naar Plant.

voor de correcte omschrijving ‘providemment, avec prevoyance’.
vercloeken: voornemen, afgeleid van Kil., 712 (s.v. Ver-kloecken) ‘audere’.

259 *deur-gaens:* voortdurend WNT, III, 2963 (s.v. Doorgaans)

260 *Philippus:* oktober; zie 386.

322 *Smirano:* lees *Smirniano*

336 *demonstre:* montre Huguet, II, 793 (s.v. Demonstrer)

338 *Michiel Boot* (°jan. 1566 †15 juli 1619)

Zoon van Michiel (°Breda †Antwerpen 12 apr. 1575) en van Maria van Santvoort (†6 dec. 1603). Hij is heer van Sompeke, thesaurier en schepen van Antwerpen. In 1589 is hij samen met Chrisostomus Scholiers (SCHOLIER 1) aalmoezenier. Boot is eerst gehuwd met Maria de Deckere (†1601), daarna met Anne de Bourgeois (†11 nov. 1636), dochter van Charles en van Adrienne (Anne?) van der Noot. Na het overlijden van Michiel Boot trouwt zij met Georges Uwens.
Lit.: L. Bisschops, *Genealogische nota's*, 58; Gailliard, II, 386; Jubilé, 58; Abraham Ortelius, *Epistvlae.* Edidit Joannes Henricvs Hessels, Cantabrigiae, 1887, 842; Prims, VIII, 4de boek, 29; Ryckman-de Jonghe, III, 661; NBW, VI, 44 (R. Baetens).
Blijkens deze passage is de voorgaande ode oorspronkelijk voor Michiel Boot bestemd geweest. Op het laatste nippertje heeft Van der Noot om de een of andere - financiële? - reden besloten dit gedicht aan Michiel Verlous op te dragen. De naam van deze laatste is dan ook in de titel (213-214) aangebracht, maar in de commentaar is de naam van de oorspronkelijk voorziene mecenas blijven staan; zie ook de Analytische bibliografie.

350 *vcies:* lees *vices*

354 *Poëtes & Profetes:* voor hun samengaan, zie APOLOGIE 388 en ANGONI 225 e.v.

355-356: uitbreiding van Horatius, *De arte poetica*, 333.

358 *gentil:* noble Huguet, IV, 301 (s.v. Gentil)

359 *aucunement:* en quelque façon Huguet, I, 399 (s.v. Aucunement)

365 *augmeute:* lees *augmente*

370 *cercher:* ‘On trouve très souvent l'ancienne forme *cercher*’ Huguet, II, 242 (s.v. Chercher)

372-375: Van der Noot citeert volgens ΜΟΣΧΟϒ ΤΟϒ ΣΙΚΕΑΟϒ, ΚΑΙ ΒΙΩΝΟΣ Σμυρναίου εἰδύλλια. *Moschi Sicvli, et Bionis Smyrnaei idyllia qvae qvidem exstant omnia, hactenvs non edita...Omnia Latinè tam soluta oratione quàm carmine reddita, doctissimorúmque virorum scholijs illustrata,* Brvgis Flandror., 1565. De Griekse tekst bestaat uit de beginregels van het gedicht op p. 42; de Latijnse bevindt zich daartegenover op p. 43.

Uit de vroege commentaar bij Ronsard, die Van der Noot kan geraadpleegd hebben, blijkt niet dat Bion door Muret of Belleau als bron van Ronsard achterhaald is; Marcassus (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 945) verwijst naar Theocritus. Eerst Laumonier (*STFM,* VI, 113 noot 3) refereert naar het gedicht van Bion via het *Florilegium* van Stobaeus. Wanneer Van der Noot in staat is om Ronsards uitgangspunt, de idylle van Bion, met name aan te wijzen, dan volgt hieruit dat hij met deze Griekse dichter dank zij rechtstreekse lectuur bekend was, en wel in de geciteerde uitgave met Latijnse vertaling.

374 πέγει: lees πέλει

375 τήσοντι>: lees θήσοντι
μοῆρα: lees μοῖρα

376 *Ioan. Gigas Secundus* P.L.: zie AMODEO 99

389 *Quintilus:* in de Oudromeinse kalender komt deze maand voor als de vijfde in de reeks; vandaar de naam *Quintilis.* Sinds de Juliaanse tijdrekening is zij de zevende maand; de huidige naam stamt van Julius Caesar, die in deze maand geboren werd; zie *Grote Winkler Prins,* X, 517.
Sextilus: de zesde maand in de Oudromeinse kalender, en dus *Sextilis* genoemd. Ter ere van Augustus, die in deze maand consul werd en verschillende overwinningen behaalde, is zij naar hem genoemd; zie *Grote Winkler Prins,* II, 661 en Pauly-Wissowa, 31. Halbband, 62.

Orco (1593-1594)

Ontstaan

De opbouw van dit vel is sterk verwant aan die van MONEGLIA; het merendeel van de plaatsruimte wordt gereserveerd voor enkele prominente leden van de Lombardische natie te Antwerpen. En zoals Van der Noot in MONEGLIA de Genuese triomfzuil, opgericht ter ere van Alexander Farnese, opneemt, zo last hij thans de trofee der Lombarden en Milanezen in. De afbeelding is, alweer zoals die in MONEGLIA, oorspronkelijk bedoeld voor een afzonderlijke publikatie, gewijd aan Farneses plechtige intrede te Antwerpen in 1585. We mogen geredelijk aannemen dat het merendeel zowel der verzen (zie FARNEZE) als der illustraties hiervoor (zie FARNEZE, MONEGLIA en ORCO) in de *PW* opgenomen zijn.

Tot slot zijn nog twee inheemse vooraanstaanden gehuldigd, waarna nog plaats overblijft voor een poëtische briefwisseling en enkele excerpten.

Inhoud

- Ode in Franse (4-19) en Nederlandse (22-37) versie
  Voor wat moreel laakbaar is, hebben heel wat mensen geld over, maar om de dichters bekreunen dezelfde lieden zich geen zier. Goddank zijn er nog anderen, die de poëten vorstelijk belonen, zoals Paolo d'Orco.
- Sonnet van Pietro Benedetti (48-61)
  Uit misprijzen zijn de wijze muzen in woede ontstoken, evenals de Parnassus en de bron Hippocrene. Allen zijn zij beladen met beledigingen, inbreuken en schande, die hun deugd hier beneden overvloedig heeft gezien. Wanneer het adellijk werk van de wijze Van der Noot en de bekoorlijke stijl, die de natuur hem ingestort heeft, hen blij doen opstaan, [nu] niet minder verheugd dan voorheen in verwarring gebracht, dan doet de Parnassus de verheugde muzen waardevolle guirlandes vlechten met zijn bloemen om het voorhoofd van zulke kampioen te omkransen. De sonore bron verstrekt haar kostbare zoete likeur [opnieuw] aan het hele gezelschap en iedereen schenkt haar heel zijn achting terug.
- Ode aan Hieronimo Mainardi (66-119)
  De wereld bespot de deugd, omdat zij zich door de uiterlijke schijn laat misleiden. Nochtans wanhopen de deugdzamen hierom niet, want zij weten dat zij hierna heerlijk zullen gekroond worden.
- Lofdicht van Maximiliaan van Hambroec (137-158)
  Tegenover de bevoordeling van de onbekwamen stelt hij het deugdzame leven van Van der Noot.
- Ode (169-188)
  Toelichting bij de afgebeelde trofee.
- Ode aan de gebroeders Van Fockenburch (231-240)
  Wie enkel belangstelling heeft voor het aardse, kan niet gegrondvest staan op deugd of God. Tegenover deze dwazen prijst de dichter hen, die de deugd nastreven.
- Sonnet van Peter Standart (251-264)
  Deugd en wetenschap zijn van geen tel in de huidige maatschappij. Onwetendheid en geveinsdheid beheersen het toneel. Indien Van der Noot hier wil geacht worden, moet hij de deugd laten varen.
- Antwoord van Van der Noot (266-280)
  Zou Van der Noot God en de deugd afzweren voor aardse vreugde en wellust? Hij liep liever barrevoets dan Midas' goud te verkiezen! De wereldwijze lieden streven jachtig naar aardse heerlijkheid. Maar de bezielde dichters laat dit alles ongeroerd, gesterkt als zij worden door de goddelijke inspiratie.

Bronnen

281-283	=	Ovidius, *Ars amatoria,* II, 147-149
284	=	*Matth.* 5:4

Verklarende aantekeningen

1 *Paolo d'Orco* (°1544 †Antwerpen 4 Kal. Aug. 1624)
Zijn familie is afkomstig uit Como. Reeds in 1574 drijft hij handel op Venetië. In 1576 moet hij aan Plantin geld voorschieten op order van Joh. B. Casnedo, handelaar te Rome. Samen met Louis Perez (LANGHART 84) en Martin Perez de Varron (ROY 10) wordt hij door Jeronimo Cassina (ROY 19) aangewezen als een der executeurs van diens testament in 1596. Hij is gehuwd met Camilla Franco.
Lit.: Brulez, 545, 547; Grafschriften, II, 185; IV, 433; Plantin, *Corr.*, V, 177 noot 4; J.A. Goris, ‘La bibliothèque d'un marchand milanais à Anvers au XVIe siècle, Jeronimo Cassina, †1596’, in *Revue belge de philologie et d'histoire* III (1924), 852-853.
Lombarde, Milanoise...: zie VERGANO 2

2 *Senoise:* uit Siëna

5 *Aucuns:* Quelques-uns Huguet, I, 399 (s.v. Aucuns)

10 *des ioyeaus...:* vertaling van ‘Paarlen voor de zwijnen werpen’, iets goeds geven aan hen die er de waarde niet van weten te schatten; ontleend aan *Matth.* 7:6; WNT, XII, 449-450 (s.v. Parel)

11 *ords:* sales Huguet, V, 532 (s.v. Ord)

12 *encor:* à cette heure Huguet, III, 409 (s.v. Encores)

15 *Des coronnez:* van de met laurier bekranste dichters; zie voor deze voorstelling APOLOGIE 307-308

16 *les quels:* slaat op 13-14

24 *voorderen:* bevorderen MNW, IX, 917 (s.v. Vorderen)

26 *dic:* dikwijls WNT, III, 2618 (s.v. Dik)

29 *Peerlen:* zie 10

30 *vroome:* rechtschapenen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)
stout: fier, vrijmoedig WNT, XV, 2019 (s.v. Stout); nl. tegenover menselijk opzicht.

32 *voorderingh:* ondersteuning MNW, IX, 921 (s.v. Vorderinge)

33 *hoedt:* krans WNT, VI, 786 (s.v. Hoed); zie 15

46 *Pietro Benedetti:* vermoedelijk is dit dezelfde man als de bezorger der Italiaanse teksten in Otto Venius, *Qvinti Horatii Flacci emblemata,* Antverpiae, 1612, A3^{r}; zie Maurits Sabbe, 'De "Emblemata Horatiana" van Otto van Veen', in zijn bundel *Vondel en Zuid-Nederland,* Antwerpen, 1939, 45 en Garmt Stuiveling, 'Bredero en Vaenius', in *Jaarboek De Fonteine* 18 (1968), 250-251. Onzeker is, of deze persoon identiek is met - of verwant is aan - 'Pedro Benedetti', die geparenteerd is aan de families Moreau en Douvrin. Op 18 aug. 1598 maakt men het proces van Jehan Orsoucy, koopman uit Lucca, die een soldaat, Antonio Jordano, gehuurd heeft om 'Pedro Benedetti, koopman Genevois' te vermoorden. Benedetti is ten gevolge van deze aanslag inderdaad 'doodelyk gequetst' geweest.
Lit.: AA, I, 412; Grafschriften, I, 352.

59 *il sonoro fonte:* de Hippocrene, gelegen op de Helicon, reeds vermeld in 49.

61 *suo preggio...:* door het optreden van Van der Noot, d.i. door de vernieuwing die hij in de Nederlandse poëzie gebracht heeft, worden mogelijke dichters aangespoord om hun talent te ontplooien.

62 *Veursinighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich)

63 *Hieronymo Mainardi:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.

64 *Autwerpen:* lees *Antwerpen*

66 *dick:* dikwijls zie 26

78 *haest:* in een korte tijd WNT, V, 1480 (s.v. Haast)
sneuen: ten val komen WNT, XIV, 2325 (s.v. Sneven)

84 *d'eerdtsche slijck:* het geld WNT, XIV, 1730 (s.v. Het aardse slijk)

85 *hoy:* een beeld, ontleend aan *Is.* 40:6-8 en *Ps.* 89:5-6; zie CARRO 294

87 *Vreughdt...in de Deughdt:* zie TITELVEL 1593-1594 51-52

90 *Daer:* terwijl WNT, III, 2190 (s.v. Daar)

91 *vileynigh:* gemeen WNT, XXI, 669 (s.v. Vileinig)

94 *verpacht:* beschikt over MNW, VIII, 2241 (s.v. Verpachten)

95 *stoudt:* brutaal WNT, XV, 2021 (s.v. Stout)

96 *hem...verslaen:* neerslachtig zijn MNW, VIII, 2452 (s.v. Verslaen)

101 *croondt:* verheerlijkt, prijst WNT, VIII, 334 (s.v. Kronen)

102 *verschoonen:* verbloemen MNW, VIII, 2370 (s.v. Verschonen)

115 *der Natien:* dat.

117 *Dees' Trophee:* afgebeeld op de pagina ernaast.

129 *Maniardi:* lees *Mainardi*

130 *combien qu':* quoiqu' Huguet, II, 354 (s.v. Combien que)

131 *ains:* mais Huguet, I, 140 (s.v. Ains)

133 *Seigeur:* lees *Seig*n*eur*

135 *hautesses:* présomptions Huguet, IV, 460 (s.v. Hautesse)

136 *Maximilian van Hambroec:* een familielid van Peter (DAEMS 487)?

139 *noble non estranger:* de familie Van der Noot is inderdaad een essentieel Brabants geslacht.

140 *ses:* ces

142 *plus:* les plus Huguet, VI, 42 (s.v. Plus)

145 *depite:* maudis Huguet, III, 103 (s.v. Despiter)

152 *quelque:* un Huguet, VI, 277 (s.v. Quelque)

155 *gentil:* noble (moralement) Huguet, IV, 301 (s.v. Gentil)

159 *hoet:* zie 33

160 *Lanrier:* lees *Laurier*
*Van Mirtus...*en...*Laurier:* in Alciati, 706 ontvangen de dichters een krans van klimop en laurier, wat verklaard wordt als volgt: ‘Siquidem per laurum intelligebant insitam quandam ingenij vim ac venae fecunditatem,

Apollinis radiis vberem atq*ue* locupletem: per hederam verò arte*m* & industriam peruigili labore partam’. Hier vervangt de mirte de klimop, wel in navolging van *CB/Abr*, (*OE,* [139]), waar Van der Noot een mirtekrans ontvangt uit de handen van Venus.

162 *onuersleten:* onverwelkt MNW, VIII, 2465 (s.v. Versliten)

165 *Le...chapeau:* La...couronne Huguet, II, 192 (s.v. Chapeau)

166 *se fanist:* se fane Huguet, IV, 29 (s.v. Se fanir)

174 *La plus belle...:* zie HALMALE 307

175 *Marioleurs:* filous Huguet, V, 152 (s.v. Mariol); bedoeld zijn de hervormden.

177 *le caut Itaquois:* nl. haar echtgenoot Odysseus, vorst van Ithaca.

179 *muguets:* galants Huguet, V, 369 (s.v. Muguet)

188 *l'idée:* l'image Huguet, IV, 536 (s.v. Idée)

194 *Gio. Angelo Vergano:* zie VERGANO 1

215 *En la Langhenieu-strate:* de trofee stond dus op het kruispunt van de Lange Nieuwstraat met de Markgrave- en de Pruynenstraat.

217 *Pruymstrate:* correcter ‘Pruynenstraat’, aldus genoemd naar Christoffel Pruynen; zie Flor. Prims en Mich. Verbeeck, *Antwerpsch Straatnamenboek,* Antwerpen, 1938, 265.

223-227: de Franse vertaling van deze verzen staat in MONEGLIA 298-302 op de overeenkomstige plaats als hier, te weten onder de afbeelding van de zuil der Genuezen op f 2^{r}. Deze plaatsing levert weer een bewijs van de samenhang tussen MONEGLIA en ORCO: illustraties *en* teksten horen bij elkaar.

225 *Des Mausoleums...:* naast twee van de zeven wereldwonderen, nl. het mausoleum van Artemisia en de colossus van Rhodus, wordt hier ook het labyrint van Kreta als een heel bijzonder bouwwerk beschouwd.

227 *Sienders:* zie APOLOGIE 388 e.v.

228 *Pauwels van Fockenburch* (†Antwerpen 1598)
In 1574 behoort hij tot de 17 grootste kooplieden, die 2.000 gulden betalen in de gedwongen lening voor de Spaanse soldaten.

Lit.: AA, XXII, 228, 311; Brulez, 222; Grafschriften, V, 183.

229 *Oliuier van Fockenburch* (†Antwerpen 1600)

Hij wordt ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit in 1552. Samen met Willem van Fockenburch betaalt hij 16 pond Art. op 6 maand in de lening van 1574. Beiden wonen op dat ogenblik in de 7de wijk. Tijdens het calvinistisch bewind is Olivier zeer actief. In 1578 wordt hij vermeld als kapitein in het regiment Hofmans (zie HOFMANS 3), een functie die hij zeker bekleedt tot 24 apr. 1581. Op 17 juli 1581 vervult hij het ambt van ‘wijkmeester’. Zijn benoeming tot ‘fortificatiemeester’ vindt plaats op 3 aug. 1582; hiervan wordt hij ontheven op 19 mrt. 1585. In jan. 1586 moet hij als ‘notoirlijk heretiek’ zijn wapens inleveren. Daarbij loopt hij nog een boete op wegens onvriendelijke commentaar aan het adres van de schout bij die gelegenheid.
Hij is gehuwd met de dochter van Balthasar Charles en Françoise Despommereaulx.
Lit.: AA, IV, 58; V, 262; VI, 85; XV, 65; XVIII, 299, 380; XXII, 267; XXIV, 452; XXVI, 316; Francis de Decker, ‘La Famille Charles d'Anvers’, in *Tablettes du Brabant* III (1958), 312, 331; Grafschriften, V, 183; Peter Heyns, *Spieghel der werelt,* Antvverpen, 1583, $^{+}3^{v}$; Floris Prims, *Antwerpiensia* XVI, 392; Schillings, 462.

231 *verpachten:* zie 94

233 *saen:* spoedig MNW, VII, 41 (s.v. Saen)

235-236: zie *Matth.* 16:25-26

238 *in vreughdt:* zie 87

241 *Suiuant:* Continuant Huguet, VII, 115 (s.v. Suivre)
demonstre: montre Huguet, II, 793 (s.v. Demonstrer)

243	*seruir a:* servir Huguet, VI, 783 (s.v. Servir à); zie *Matth.* 6:24 *cerchent:* in de 16de eeuw vindt men nog dikwijls de oude vorm *cercher* Huguet, II, 242 (s.v. Chercher)
244	*debonaires:* de noble nature, bons Huguet, II, 718 (s.v. Debonnaire)
245	*qu':* qui (ond.) Huguet, VI, 269 (s.v. Que) *entendre:* comprendre Huguet, III, 487 (s.v. Comprendre)
246	*aprez:* ensuite Huguet, I, 275 (s.v. Apres)
249	*Peeter Standart:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.
253	*soo...soo:* zowel...als MNW, VII, 1444 (s.v. So...so)
254	*som:* soms WNT, XIV, 2506 (s.v. Som)
257	*claps:* praat WNT, VII, 3420 (s.v. Klap)
262	*vercloeken:* voornemen, onderneming; afgeleid van het MNW, VIII, 1921, dat verwijst naar Kil. voor de betekenis 'audere'.
264	*hoogheydt:* hoge staat WNT, VI, 1034 (s.v. Hoogheid)
267	*Goey Kunsten:* vertaling van het antieke begrip *bonae artes,* kunsten die de vrije mens waardig zijn WNT, V, 318 (s.v. Goede Kunsten)
270	*ver-waten:* rampzalig MNW, IX, 301 (s.v. Verwaten)
271	*onlede:* beslommering WNT, X, 1715 (s.v. Onlede)
272	*Midas:* koning Midas van Frygië had Silenus gevangen genomen, maar schenkt hem aan Dionysus terug. Als dank voor de goede behandeling staat de wijngod hem toe een wens te uiten, die onverwijld zal volbracht worden. Midas wenst dat alles wat hij aanraakt in goud verandert. Dit geschiedt inderdaad, maar ook met het eten en drinken van de koning. Aldus gefolterd door honger en dorst wordt hij door Dionysus van zijn onheilbrengende wens verlost; zie Pauly-Wissowa, XV, 1527-1530 (Eitrem).
273	*naeckt sonder schoen:* barrevoets WNT, IX, 1352 (s.v. Naakt)

	achter straten: over of langs de straat WNT, I, 637 (s.v. Achter)
277	*God'lijker:* zie MATTHIAS 95 e.v.
278	*een:* lees *en* *secreten:* zie PRUENEN 28
280	*goedt:* nl. de gaven, de zegeningen van God WNT, V, 331 (s.v. Goed) *sachtmoedigh:* dit woord is de verbindingsschakel met de volgende excerpten.
283	*est:* dit woord ontbreekt bij Ovidius.
284	*possedebunt:* lees *possidebunt*

Bentinc (1593-1594)

Ontstaan

Van der Noot richt zich achtereenvolgens tot drie militairen en tot de ambtenaren van het leenhof van Brabant. Enkel de meest hooggeplaatste personages, te weten een kolonel en de laatst vermelde dignitarissen ontvangen verzen die geheel te hunner ere samengesteld zijn. Aan de twee subalterne officieren wordt een Nederlands sonnet voor Olympia opgedragen, telkens ingeleid door een Frans gedicht en een Nederlands epigram, wat aan de opening van de binnenvorm een zeer symmetrische lay-out schenkt.

Inhoud

- Ode aan Filips van Bentinc (5-16)
  Zoals Propertius en andere groten verkondigen is er niets duurzamers dan de verzen der poëten. Hierom heeft Van der Noot dan ook de volgende ode ter ere van Bentinc geschreven.
- Franse ode voor dezelfde (21-60)
  Zoals Ennius de lof zong van Scipio, zo verkondigt Van der Noot de roem van Bentinc, ‘Le Scipion Geldroys’ (53).
- Sonnet voor Iosepho de Deckere (71-84)
  Nu De Deckere nog in Antwerpen vertoeft, sporen de muzen Van der Noot ertoe aan de lof van deze kapitein te bezingen om hem aan de vergetelheid te ontrukken.
- Epigram voor dezelfde (87-90)
  Een volwaardige behandeling van De Deckeres deugden wordt tot nader order uitgesteld.
- Sonnet voor Olympia (92-105)
  Lofzang, waarin zowel Olympia's terughoudendheid als Van der Noots aandrang verwoord worden.
- Frans epigram voor Mertin van Bentinc (119-126)
  De tijd laat alles verzwolgen worden door de golven van de Lethe. Enkel de dichters kunnen de onsterfelijkheid verlenen. Van der Noot zal dan ook enkele van Bentincs heldendaden memoreren.
- Nederlands epigram voor dezelfde (129-134)
  Cupido belet de dichter het aangekondigde onderwerp te behandelen omdat de liefdegod ook Mars zelf overwonnen heeft.
- Sonnet voor Olympia (136-149)

Telkens als de dichter zijn geliefde kust, protesteren zijn ogen tegen zijn lippen: op dat ogenblik bedekken deze laatste de mond, die eerstgenoemde zo zelden aanschouwen. Het tegendeel geldt echter ook: wanneer de ogen de geliefde bewonderen, haasten de lippen zich om nog dichter bij haar te zijn.

- Ode aan de ambtenaren van het leenhof van Brabant (166-209)
  De tijden zijn doorslecht, wat voldoende geïllustreerd wordt door de activiteit van geldgierigen en sektariërs. Daartegenover predikt de auteur een eenvoudig godsbetrouwen evenals een kalm en gelijkmatig leven.

Bronnen

4-16	=	PEETERS 148-160			
23-31	=	Ronsard, *A Monseigneur le cardinal de Lorreine*,		1-4	(*STFM*, X, 82)
32				5	
35-40				5-8	
41-46				11-13	(*STFM*, X, 83)
53				14	
166-167		*A Gaspar d'Auvergne*,	5-8		(*STFM*, II, 170)
171-189			9-22		170-171
191-199			29-42		171-172
201-202			47-50		172

Varianten

Tegenover PEETERS 148-160 zijn in 4-16 wijzigingen uitgevoerd in 5, 6, 9, 10 en 16. Deze veranderingen omvatten zowel verbeteringen van de tekst als noodzakelijke aanpassingen inzake naamgeving.

Verklarende aantekeningen

1	*Philips van Bentinc* Zoon van Karel en van Catharina van Hakfort. Hij wordt gouverneur van Stralen in Opper-Gelder. In 1600 is hij een der gezanten van Albrecht en Isabella naar 's-Hertogenbosch om er met de Noordelijke gewesten over de vrede te onderhandelen - doch vruchteloos. Hij is gehuwd met Alverade van Flodorp, vrouwe van Brecht, weduwe van baron van Bronkhorst. Lit.: AA, II, 334.
2	*vry Heer:* baron MNW, IX, 1361 (s.v. Vrihere)
3	*Vaendelen:* voor de getalsterkte van zulke eenheid, zie CROY 118.
6	*Propertius:* geciteerd in PEETERS 162-169 *Wyse:* geleerden, schrijvers MNW, IX, 2515 (s.v. Wijs)
8	*vermonden:* berichten MNW, VIII, 2165 (s.v. Vermonden)

10	*vour:* lees *voor*
15	*slecht en recht:* eenvoudig WNT, XIV, 1615 (s.v. Slecht en recht) *gheringhe:* een in de latere *PW* zeldzaam vb. van ‘affektierte Bescheidenheit’; zie CARRO 223.
19	*Enfanterie:* infanterie Huguet, III, 425 (s.v. Enfanterie) *Belgioise:* Nederlandse; neologisme, afgeleid van *Belgium*, de humanistische benaming der Nederlanden; zie *Grote Winkler Prins*, III, 434 (J.A. van Houtte).
23	*Combien...que:* Quoique Huguet, II, 354 (s.v. Combien que)
28	*Si est ce que:* Pourtant, cependant Huguet, VI, 790 (s.v. Si est ce que)
30	*rebruire:* faire résonner Huguet, VI, 377 (s.v. Rebruire)
31	*nouuau:* lees *nouueau*
35	*Ennius:* Latijnse dichter (°Rudiae(?) 239 †Rome 169 v. Chr.) Ca. 204 kwam hij naar Rome, waar hij de protectie genoot van voorname families zoals de Scipio's. In 189 begeleidde hij M. Fulvius Nobilior op een veldtocht naar Aetolië om er diens daden te verheerlijken. Hij was een groot kenner der Griekse cultuur en bracht hierdoor tal van vernieuwingen in de Latijnse literatuur: zo was hij de schepper van de Latijnse hexameter en van het elegisch distichon. Als grondlegger van de Romeinse kunstpoëzie had hij een zeer grote invloed; zie *Grote Winkler Prins*, VII, 165; Pauly-Wissowa, V, 2589-2628 (Skutsch). *le pere:* van de latere Latijnse dichtkunst
38	*l'alarme:* l'appel aux armes Huguet, I, 150 (s.v. Alarme)
30	*Scipion:* Publius Cornelius Scipio Africanus Maior Volgens Laumonier (*STFM*, X, 82 noot 3) is deze voorstelling van de feiten niet authentiek,

maar toch was zij wijdverspreid. Van der Noot las immers ook in Jodocus Badius, *Familiaria in Terentium prenotamenta*, a4^{v}: ‘Non etiam q*uod* Scipio aphricanus hannibalem carthagine*n*sem...totiens fugauit...Non etiam q*uod* carthaginem impiam deleuit: tantum hec omnia indicant laudes ipsius Scipionis *et* faciunt ipsu*m* perpetuo viuere quantum calabre muse hoc est carmina ipsius Ennij poete qui ex calabria fuit *et* Scipionis maioris laudes descripsit’. Badius' bron is Horatius, *Carmina,* IV, viii, 15-20.

48 *alarmes:* combats Huguet, I, 150 (s.v. Alarme)

53 *Scipion:* het volledig parallellisme (de dichter = Ennius (45), zijn mecenas = Scipio) is ontleend aan Ronsard.

57 *plus commode:* qui convient mieux Huguet, II, 370 (s.v. Commode)

64 *Colnnel:* lees *Colonel*

68 *Iosepho de Deckere:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.

69 *le Conte Vanden Berch:* zie STERCKHEYT 158

71 *race:* bedoeld zijn de muzen, kinderen van Zeus en Mnemosyne.

73 *Ce pendant que:* Pendant que Huguet, II, 153 (s.v. Cependant que)
encores: à cette heure Huguet, III, 409 (s.v. Encores)

74 *de vray:* vraiment Huguet, VII, 521 (s.v. De vray)
Sonneur: musicien, poète Huguet, VII, 32 (s.v. Sonneur)
le Sonneur de Trache: Orpheus, zoon van de Thracische vorst Oeager

75 *C'est...raison:* C'est raisonnable Huguet, VI, 323 (s.v. C'est raison)

76 *resonner:* célébrer, chanter Huguet, VI, 537 (s.v. Resonner)
peruers: fâcheux Huguet, V, 745 (s.v. Pervers)

77 *mettre à l'enuers:* renverser Huguet, III, 549 (s.v. Mettre à l'envers)

78 *Stix:* de voornaamste rivier van de onderwereld; zie CASTRO 9.
des bons: gen. mv.; een bep. bij de drie volgende subst.

79 *Sus:* uitroep ter aanmoediging Huguet, VII, 150 (s.v. Sus)

81 *ligers:* légères; zie voor de uitspraak Huguet V, 18 (s.v. Ligier) en Huguet, IV, 791 (s.v. Leger)
couler: passer Huguet, II, 584 (s.v. Couler)

96 *dic:* dikwijls WNT, III, 2618 (s.v. Dik)

104 *doen vermaen:* melding maken MNW, VIII, 2081 (s.v. Vermaan doen)

110 *bueua:* lees *buena*

115 *Mertin de Bentinc:* deze neef van Filips (zie 1) is gehuwd met Petronella van Bronkhorst, vermoedelijk een verwante van Filips' echtgenote; zie Herckenrode, 319.

119 *dessoubs:* sous Huguet, III, 120 (s.v. Dessous)

120 *Loetes:* zie APOLOGIE 138

121 *Signe:* zie WONSEL 263
blancissant: blanc Huguet, I, 595 (s.v. Blanchissant)

124 *en langue Brabançonne:* in het Nederlands; zie *apologie* 16

129 *Trompetten:* het embleem van de faam

132 *ter doodt:* in zulke mate dat de dood er het gevolg van dreigt te zijn WNT, III, 2832 (s.v. Ter dood)
in liefden: zo tot Venus zelf; zie Homerus, *Odyssee,* VIII, 267 e.v.

133 *frisch:* lichamelijk welvarend WNT, III, 4681 (s.v. Frisch)

136 Dit motief, de strijd tussen de ogen en de lippen om het bezit van de geliefde, vindt men terug in Janus Secundus, *Basia,* VII, en in navolging hiervan eveneens in de *Juvenilia* van Marc-Antoine de Muret (zie *M. Antonii Mureti Opera omnia, Ex MSS. aucta & emendata, cum brevi annotatione Davidis Ruhnkenii,* Lugduni Batavorum, 1789, I, 695).

140 *craijren:* schreeuwen, roepen WNT, VIII, 2164 (s.v. Crieeren, crayieren) (dit vb. als citaat)

143 *En...af:* en mijn ogen trekken die (lippen) weg van uw mond
v: hij spreekt rechtstreeks tot Olympia; zie 138
verciren: het ww. als subst.; hier: schoonheid.

160 *Discord:* Désaccord Huguet, III, 196 (s.v. Discord)
vilonnie: action, conduite vile Godefroy, VIII, 245 (s.v. Vilonie)

162 *Arnoudt de Almeyde:* Lipsius schrijft op 14 dec. 1602 aan 'Arnold van Ameyde', verblijvend te Keulen; zie Aloïs Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet, *Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564-1606,* Anvers, 1968, 344.

163 *Stadthoudere:* zowel de eigenlijke voorzitter van het leenhof als zijn plaatsvervanger heten 'stadhouder'; zie hiervoor, evenals voor de werking en samenstelling van het leenhof van Brabant te Brussel, Guicciardini, 55a-b.

Matthys Strick (°Maastricht)
Op 27 aug. 1561 wordt hij ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. Sinds 11 jan. 1580 vervangt Strick Vitsius als griffier van het leenhof van Brabant. Dit duurt enkel tot Brussel zich verzoent met koning Filips (1585), waaruit blijkt dat Strick met dit ambt bekleed is door de opstandige Staten-Generaal. Vitsius wordt echter blind, en tijdens de 4-5 laatste jaren van zijn loopbaan - hij resigneert in 1599 - wordt Strick aangesteld om het ambt van eerstgenoemde te vervullen.
Lit.: Butkens, *Suppl.* I, 229; Schillings, 625.

164 *Dionisius Vitsius* (°Brussel)
Zoon van Nicolas en van Barbe van Hamme. Op 28 feb. 1549 wordt hij ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. Hij volgt zijn schoonvader op als griffier aan het leenhof van Brabant bij open brieven van 9 juli 1569. Hij vervult dit ambt tot 1599, enkel onderbroken tijdens het bewind van de Staten-Generaal, wanneer Matthijs Strick hem vervangt. Zoals hierboven reeds vermeld is, laat hij zich ook in latere jaren door deze vervangen in zijn ambtsbezigheden.
Hij is gehuwd met Philippine van Middelburg, dochter van Pieter de Jonge.
Lit.: Butkens, *Suppl.* I, 229; Nicole Decostre, Henry-Charles van Parys en José Anne de Molina, 'Les registres du lignage Sweerts. Admissions et résolutions', in *Genealogicum belgicum* 5 (1964), 80 noot 106; Van den Leene, 5*2^{r}; J. Nauwelaers, *Histoire des avocats au Souverain Conseil de Brabant,* Bruxelles, 1947, II, 21; Schillings, 383.

164	*Leenhoue:* gerechtshof, waardoor zaken, lenen betreffende, berecht worden WNT, VIII, 1285 (s.v. Leenhof)
173	*in...hoeken:* alom WNT, VI, 799 (s.v. In alle hoeken)
176	*beeruen:* verkrijgen WNT, II, 1328 (s.v. Beërven)
177	*mottigh:* waarna zij door de wormen worden verteerd WNT, IX, 1178 (s.v. Mottig)
181	*som:* soms WNT, XIV, 2506 (s.v. Som) *speculeren:* bespiegelingen houden WNT, XIV, 2638 (s.v. Speculeeren); deze aanval richt zich tegen de sektariërs.
182	*tenteren:* kwellen WNT, XVI, 1529 (s.v. Tenteeren) en WNT, XVI, 1501 (s.v. Tempteeren)
183	*begrijp:* verstandelijk vermogen WNT, II, 1424 (s.v. Begrijp)
184	*heur te hooghe:* buiten het bereik van hun verstand WNT, VI, 1010 (s.v. Hoog)
188	*Schoudende:* Mijdend WNT, XIV, 964 (s.v. Schouwen) *na...ghenughen:* zodat Hij voldaan is WNT, IV, 1562 (s.v. Naar genoegen)
192	*gheschindt:* vernield WNT, XIV, 422 (s.v. Schenden)
196	*ghebreckt:* ontbreekt WNT, IV, 488 (s.v. Gebreken)
199	*sterck-moedigh:* kloekmoedig WNT, XV, 1520 (s.v. Sterkmoedig) *op d'een sye:* aan kant MNW, VII, 1048 (s.v. Side)
201	*als:* zelfst. vnw. samentrekking van *alles* WNT, II, 238 (s.v. Als)
203	*Denys:* van Dionysus; dit woord is wel gekozen in functie van Vitsius' voornaam.
204	*met vreught:* zie TITELVEL 1593-1594 51
208	*sonder ergh:* zonder boze bedoeling WNT, III, 4186 (s.v. Zonder erg)
216	*dessus:* ci-dessus Huguet, III, 120 (s.v. Dessus)

Feytens (1592)

Ontstaan

De samenstelling van dit vel heeft de auteur weinig hoofdbrekens gekost: boven twee sonnetten per blz., ontleend aan SLOTVEL [1] en [2], hoefde hij slechts de naam van de aangezochte mecenas en een korte opdracht in te lassen. Als verontschuldiging voor deze ten top gedreven schematisering kan Van der Noot de haast inroepen, noodzakelijk om op de datum, verwerkt in het chronogram, dit vel te kunnen aanbieden.

Inhoud

- Chronogram voor Dionys Feytens (5-10)
  Opdracht van de twee volgende gedichten aan abt Feytens.
- Morgengebed (12-25) en avondgebed (27-40)
  Zie SLOTVEL 91-104 en 107-120.
- Epigram aan Louis Clarisse (52-57)
  Zelfde strekking als het voorgaande chronogram.
- Frans morgen- (59-72) en avondgebed (74-87)
  Zie SLOTVEL 123-136 en 139-152.
- Gedicht voor Jan te Westen (94-99)
  Van der Noot draagt zijn verzen aan Te Westen op: zoals deze laatste zal merken uit de volgende gedichten, zullen zij onsterfelijk zijn.
- Sonnet ‘aen godt’ (101-114) en ‘aen de mvsen’ (116-129)
  Zie SLOTVEL 155-168 en 171-184.
- Opdracht aan Alfero Ioseppo Nicito (141-146)
  Van der Noot zal hem doen opnemen ‘au temple de Memoire’ (143).
- Franse sonnetten ‘a diev’ (148-161) en ‘avx mvses’ (163-176)
  Zie SLOTVEL 187-200 en 203-216.

Bronnen

11-40	=	SLOTVEL	89-120
58-87			121-152
100-129			153-184
147-176			185-216

Varianten

Tegenover de vroegere versies zijn opvallend weinig veranderingen aangebracht; verbeteringen (in woordenschat en formulering) vindt men slechts in 16, 103 en 129.

In de Franse gedichten is er niets gewijzigd.

Verklarende aantekeningen

1

Vader in Godt: vader-overste WNT, XVIII, 167 (s.v. Vader in Gode)

Dionys Feytens (°Leuven ca. 1537 †Brussel 13 sep. 1612)
Op 28 aug. 1549 wordt hij, nog minderjarig, ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. Na verloop van tijd wordt hij proost van de norbertinessen te Zoetendaal in Zeeland. In 1572 wordt hij, reeds novicemeester, prior van de Antwerpse Sint-Michielsabdij. Hij toont zich fel antigeus, zodat conflicten met prelaat Greve niet uitblijven en Feytens naar Leuven vertrekt. In 1576 is hij weer te Antwerpen, maar in 1578 geeft hij om zijn spaansgezindheid alweer de voorkeur aan Leuven. Na de dood van prelaat Andriessen (NOOT 124) wordt Feytens in 1592 aangesteld tot 37ste abt van Sint-Michiels. De deerlijk gehavende abdij wordt door hem gerestaureerd en met krachtige hand geleid.
Lit.: Diercxsens, V, 83, 183; Grafschriften, IV, lii-liii, 79, 153; Prims, VIII, 3de boek, 211, 212, 219; Schillings, 397; Sweertius, *Monvmenta,* 126, 142; Torrentius, III, passim.

3	*A^{o}:* er wordt hierna geen datum gegeven omdat hij verwerkt staat in het volgende chronogram.
4	*incarnatie:* jaardicht WNT, IX, 330 (s.v. Incarnatie). Bij optelling van de kapitalen in romein in 5-10 bekomt men 1493 in plaats van 1592; dit betekent dat bij vergissing een C in textuur en een I in romein gezet is.
41	*Simbolum:* het devies van de abt
49	*Tempera...:* deze drie spreuken komen eveneens naast elkaar voor in TITELVEL 1588 e.v. tot TITELVEL 1592-1593
50	*Louys Clarisse* (†Antwerpen 26 mrt. 1594) Zoon van Pierre (†15 feb. 1542) en van Jeanne de Vienne (†15 juli 1536) In 1574 woont hij in de zesde wijk en betaalt hij 100 pond Art. in de lening voor de Spaanse soldaten. In 1579 rekent men hem tot de grootste kooplieden, die 200 gulden per maand moeten opbrengen in de lening van 52.000 gulden. Op 13 aug. 1584 heeft hij zijn aandeel in de kwotisatie niet betaald, wat een uiting kan zijn van spaansgezindheid. Clarisse drijft vooral handel met Italië, vanwaar hij kostbare zijden stoffen betrekt en waarheen hij Brusselse tapijten exporteert. Zijn handel blijkt zo voorspoedig, dat hij zich heer van Castre noemen mag. Hij is gehuwd met Marie le Batteur (†11 jan. 1586). Lit.: AA, V, 355; XVII, 401 noot; XXII, 265; XXIII, 361; AA, 2de reeks 2 (1927), 233, 235; Grafschriften, I, 273; Herckenrode, 446.
57	*sus:* vers Godefroy, VII, 609 (s.v. Sus)
92	*Veursienighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich) *Jan te Westen:* de bundel *PW*, bestemd voor deze hanzeatische koopman, berust thans in de Herzog August Bibliothek te Wolfenbüttel (signatuur: Lp4^{o}); zie Analytische bibliografie.
93	*Oosterlingh:* inwoner van een Hanzestad WNT, XI, 212 (s.v. Oosterling)
98	*Te Westen...:* toepassing van de stijlfiguur der *distinctio* met behulp van een familienaam, een veel gebruikt procédé in de *PW.*
119	*nimmeer:* lees *nimmermeer*
126	*genueughdt:* lees *genueghdt*

138	*Dilige...:* spreuk, ontleend aan het inschrift op de voet van de raadselobelisk in *CB/Abr, LvB* en SLOTVEL [1]
139	*l'Alfero Ioseppo Nicito:* hij stamt uit een Napels adellijk geslacht en is vermoedelijk verwant aan de 'Jacobus Nigitus', overleden te Antwerpen op 26 juni 1604; zie Grafschriften, I, 333.
141	*Genereux:* noble (moralement) Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)
175	*maugé:* lees *maugré*

Noot (1590-1591)

Ontstaan

De twee helften van dit vel moeten als twee strikt gescheiden gehelen worden beschouwd.

In de eerste twee blz. richt Van der Noot zich tot kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders, die hij dan ook stichtelijke rijmen opdraagt. Daartegenover huldigt hij in de tweede helft van dit vel zijn geliefde Olympia, waarna nog enkele loftuitingen zowel te hunner beider ere als alleen aan het adres van de dichter gericht, weerklinken.

Inhoud

- Ode aan Jan vander Noot, monnik van de Sint-Bernardusabdij (4-75)
  Bewerking van psalm 40 (Vulgaat): zalig wie op God betrouwt. Tegen ziekte, haters en ontrouwe vrienden zal de Heer hem beschermen. De dichter prijst zijn God, Die hem steeds bijgestaan heeft.

- Ode aan Emmeric Andriessen (127-190)
  Na een aanroeping tot Urania, die hem moet helpen het volk tot de deugd te trekken, beklaagt de dichter hen, die in Mammons netten verstrikt zijn. Daartegenover prijst hij de zachtmoedigen en de godvrezenden, aan wie Christus de heerlijkheid beloofd heeft.
- Gedicht voor de gebroeders Van Nispen (253-262)
  Omdat elk van hen zijn geliefde op eerbare wijze bemint, wordt hun de volgende ode opgedragen.
- Ode aan Olympia (264-313)
  Haar deugden hebben zijn liefde doen ontvlammen, maar uitgerekend haar deugdzaamheid belet de bevrediging van zijn verlangens. De hevigheid van zijn gevoelens bezielt zijn verzen, waarvoor hij dan ook door de goden rijkelijk beloond wordt. Hun beider uitgelezenheid doet hen voor elkaar voorbestemd zijn.
- Lofdicht van Jacob van der Mast (459-463)
  Van der Noot, de lofzanger van andermans deugden, bezit die zelf in de hoogste mate.
- Gedicht van Adriaan Damman in de vertaling van Van der Mast (465-472)
  Zie GOOSSENIUS 563-570.

Bronnen

12-60, 66-67	=	*Ps.* 40 (Vulgaat), met gebruikmaking van de psalmberijmingen door Clément Marot en Théodore de Bèze, Petrus Datheen, Jan Utenhove en Filips van Marnix van St.-Aldegonde.
171-174	=	*Matth.* 5:9 en 4
289-293	=	Alciati, 394, 705-706
	=	*CB/Abr* (*OE*, [139])
444-457	=	lofdicht van Jean Taron voor Jacques Tahureau (Jacques Tahureau, *Les poesies*, Paris, 1574, A4^{v})
464-472	=	GOOSSENIUS 558, 563-570

Verklarende aantekeningen

2	Jan Vander Noot (°1546 †na 1592) Zoon van Quintin en van Maria Almaras. Hij wordt monnik van de Sint-Bernardusabdij te Antwerpen. Na de dood van bisschop Sonnius (†29 juni 1576) maken de Staten-Generaal de koppeling van deze abdij als tafelgoed aan de Antwerpse bisschopszetel ongedaan. Zij stellen tot abt Jan van der Noot aan ‘è nobilioribus

Brabantiae familiis oriundus' (Torrentius, I, 310). Op 28 jan. 1578 komt de hertog van Aarschot 'cum magna nobilium pompâ' (Ibid.) hem installeren. Zijn regering duurt tot 1585, wanneer de oude toestand hersteld wordt. De nieuwe bisschop, Laevinus Torrentius, ziet zich echter verplicht abt Van der Noot te ontzien, want hij bekent: 'Sed et in aula [= te Brussel] semper commendatissimus [abt Van der Noot] fuit' (Id., I, 473). Het blijkt ook dat de adel zijn beschermeling en standgenoot niet in de steek laat (Id., I, 467). Wegens de desolate toestand der abdij worden de monniken geëvacueerd naar Lier. Daar toont de vroegere abt zich de enige actieve persoonlijkheid, tegen de algemene inertie in. Torrentius stelt hem dan ook vrij vlug aan als administrator over de kloostergemeenschap. Wanneer de abdij naderhand van Lier naar Puurs wordt overgeplaatst, krijgt Van der Noot mandaat om deze overbrenging te presideren. De verdere brieven van Torrentius aan zijn abdij zijn enkel aan administrator Jan van der Noot geadresseerd.
Lit.: Azevedo, 83; Diercxsens, III, pars I, 310, 333, 538, 731; IV, 28; Torrentius, I, 465-467, 473; II, 454; III, 100, 104, 347.
Abt: blijkens het voorgaande laat de dichter de eer van zijn geslacht prevaleren boven de actualiteit: het vel is immers vijf jaar na dato gedrukt.

5 *Versocht:* op de proef gesteld MNW, VIII, 2499 (s.v. Versoeken)

10 *dicmael:* dikwijls WNT, III, 2623 (s.v. Dikmaal)

11 *den Hebreu:* de Israëliet WNT, VI, 230 (s.v. Hebreër, hebree); Van der Noot heeft wel aan koning David als psalmdichter gedacht.

12-60, 66-67: de navolgende psalmberijming is in de eerste plaats een zeer getrouwe vertaling - praktisch vers na vers - van de Franse bewerking door Marot en de Bèze.
Daarnaast heeft Van der Noot gebruik gemaakt van de vertaling door Datheen en in mindere mate, maar even onmiskenbaar, van de berijming door Jan Utenhove. Ook aan Marnix kunnen enkele elementen ontleend zijn.
Ter vergelijking volgen hier de vier versies; in de Nederlandse berijmingen zijn de woordelijke ontleningen onderstreept.
Les pseavmes de David, mis en rime francoise, Par Clement Marot, & Theodore de Beze, Paris, 1565, 143-146.
Pseav. XLI. Th. de Be. Beatus vir qui intelligit.

O Bien heureux qui iuge sagement
Du poure en son tourme*n*t,
Certaineme*n*t Dieu le soulagera,
Qua*n*d affligé sera,
Dieu le rendra sain & sauf, & fera,
Qu'encor il fleurira.
Point ne voudra l'exposer aux souhaits,
Que ses haineux ont faits.

Lors qu'en son lict sera plein de langueur,
Dieu luy donra vigueur:
Et changera son lict d'infirmité,
En vn lict de santé,
En mes douleurs, ô Dieu, i'ai dit ainsi,
Ayes de moy mercy:
Gueri mon ame, ô Dieu, car i'ay forfait,
Et contre toy mesfait.

Mes ennemis m'ont souhaité des maux
En leurs courages faux,
Disans, Iamais ne pourra il mourir,
Et son renom perir?
Me venans voir m'ont fait des beaux discours
Couu[r]ans leurs meschans tours
Dedans le coeur: puis chacun quand il sort,
Va faire son rapport.

Eux tous alors, certains propos mordans
Grondent entre leurs dents.
Chacun voudroit me voir exterminé,
Et du tout ruïné:
Disans, Cet homme est au lict attaché,
Pour quelque grand peché:
Il est si plat, qu'il ne s'en peut sauuer,
Ne iamais releuer.

Mesme sur moy, mon amy de plus pres,
Tesmoin de mes secrets,

Mon amy, di-ie, en ma table eleué,
Son talon a leué.
Mais toy, Seigneur, ayes compassion
De mon affliction:
Redrese moy: lors payez ils seront
Des tourmens qu'ils me font

Mais quoy? desia par cela voir ie puis
Combien chair ie te suis:
Que mes haineux n'ont encore dequoy
Pouuoir rire de moy.
C'est toy, qui m'as en mon entier tenu,
Et tousiours soustenu:
Voire & voudras tousiours à l'aduenir
Deuant toy me tenir.

Loué soit Dieu, le grand Dieu d'Israel,
D'vn los perpetuel,
De siecle en siecle. Ainsi, ainsi, Seigneur,
Soit chanté ton honneur.

De psalmen Davids, vvt den franchoyschen dichte in Nederlantschen ouergeset, Door Petrum Dathenum, Ghendt, s.d., B8^{v}.

Den xli. Psalm.

Wel hem die recht oordeelt van dat cruys groot /
Des armen inden noot /
*God sal dien lieflic vertrooste*n voorwaer /
Jn al zijn lijden swaer:
End hem laten zijn wel fraey en ghesont /
Ja bloeyen taller stondt /
Hy sal hem na den wil der boosen n*iet* /
Verlaten int verdriet.

Alst schijnt dat hy op tbed int cruys verstickt /
Van Godt werdt hy verquickt /
Hy sal ver*keeren* alle zijn kranckheyt /
Jn een ghesondicheydt.
Jn mijn lijden sprac ick Heer tot v vrij /
Ontfermt v ouer my
Geneest mijn siel O Godt / ick heb misdaen /
En my grootlicx ontg*aen.*
Mijn vyanden wenschen my plaghen boos.
Jn haer herten seer loos /
Sy spreken: Sal hy steruen nemmermeer /
Ja vergaen met oneer?
My trooste*n*de maecten sy groot ger*el*
End verberchden seer w*el*
Haer listen: Maer gaende va*n* my met pracht
Hebben sy my veracht.
PAUSE.

Die my hate*n* / houde*n* ouer my raedt
En morren tsaem seer quaet:
Ee*n* yed*er* woude dat ic waer versmacht /

En gantsch tot niet ghebracht.
Sy spreke*n*: *Hy leyt in sulck eene*n *staet*
Om zijn groote misdaet:
Hy is so mat dat hy niet can opstaen /
Noch dit lijden ontgaen.

Ja selfs mijn naeste vrient dien ick oock weet /
Die wist al mijn secreet /
Mijn vrient die met my at mijn broot seer goet /
Heft tegen my den voet.
Maer hebt doch metlijden met my o Heer
Die nu benout ben seer /
Helpt my: so wert hen vergolden seer c*oen* /
Tquaet datse my aendoen.
Maer ick mercke door dit lijden niet cleyn /
Tot my v liefde reyn:
Want mijn vyanden hebben gantschlick niet /
Om spotten / soomen siet.
Ghi onderhout my door v goedicheyt
Om mijne vromicheydt /
En sult my oock in toecomenden tijt /
Eeuwich maken *verblijdt.*

Ghepresen sy de Godt van Jsrael /
Met eewich lof en *spel* /
Jn eewicheyt werde ghesonghen Heer /
Vwen Prijs end v eer.

De psalmen Dauidis, in Nederlandischer sangs-ryme, door Ian VVtenhoue van Ghentt, Londen, 1566, 67^{r}-68^{v}.

Beatus qui respicit. Psalm. xlj.

O Wel *saligh* die daer rechtsins verstaet
Ouer der armen staet,
Dien sal die Heer verlossen vvt syn leyd,
In tyd der teghenheyt,
Godt sal hoeden hem, end maken ghesond,
End fraey menigher stond,
End sal hem niet ouergheuen met schand,
In synr vianden hand.

Als hy sal op syn smertbed ligghen kranck
God sal bringhen in svvanck
Hem, end veranderen *de kranckheyt syn,*
In een ghesondheyt *fyn.*
Ick heb gheseyt in mynen smerten, Heer,
Erbarm dy myner seer:
Gheneess myn siel, vvant ick heb alte vry
Ghesondight teghen dy.

Myn vyanden *hebben my quaed gheweynst,*
In huer herten beueynst,
Segghende, sal hy doch niet steruen saen,
End syne naem vergaen?
End als yemandt my te besoecken quam,
Met lichtuęrdigher stem,
Die ghingk van my heen, t'herte vol boosheyt
End heeftse also verbreydt.

Myn haters die alle komen te hoop,
Rysen teghen my op,

Met listigheyt slaen sy eenen raedt vry
Eendrachtigh teghen my,
Segghende: het is om syner sonden vvil,
Dat hy *te bedt* ligt stil:
Hy is so kranck dat hy nummer daervan
Ontsleghen vverden kan.

Ia myn groot vrie*n*dt die*n* ick trauvv heb gheacht,
End myn secreet opbracht,
Die myn broodt *aen myn tafel* gheeten heeft
Heeft teghen my ghestreeft.
Erbarem dan dy myner nu, o Heer
Na dyn ghenade teer,
Recht my fyn op, dan sullen loon ontfaen,
Die teghen my opstaen.

Mer men kan Heer, vvel bemercken hier by,
Hoe lief dat ick dy sy,
Dat myn vyandt te lachen gheen oorsaeck
Heeft ouer myne saeck.
Du bist die my erhouden heefft altydt,
End allesins beurydt:
End salt voortaen vrylick beschutten my,
End stellen steets voor dy.

Hoogh-ghelooft sy d'Heer God van Israel,
Alleen end niemand el,
Van eevvigheyt tot eevvigheyden vry,
Amen also het sy.

Het Boeck der psalmen Dauids. Wt de Hebreische spraecke in Nederduytschen dichte / op de ghewoonlijcke Francoische wyse ouerghesett / Door Philips van Marnix Heere van S^{t}. Aldegonde / etc., t'Antvverpen, 1580, G1^{r}-G2^{r}.

Den xlj. Psalm.

2 WEl hem die sick int cruys van een erm man /
Wel wijslijck dragen kan.
Want God de Heer verlost hem doch ten end /
Jn tijde van ellend.

3 God sal hem noch bewaren fraey end friss'
End salich voir gewis.
Laet dan niet toe / Heer / dat hy int gewelt
Sijns vyandts werd gestelt.

4 De Heer sal hem troost brengen end ontset /
Als hy ligt sieck te bed.
End sijn *cranck bed* veranderen in vreugt /
Van frissche nieuwe ieugt.

5 *Jn mijnen* druck / sprack ick: o Heer / du *sy* /
Genadig ouer m*y.*
Genees mijn siel / want ick heb my ontgaen /
End tegen dy misdaen.

6 Mijn vyanden / Heer / wensschen my veel
quaets /

End seggen noch vol haets /
Och wanneer salt eens tijt sijn dat hy sterf /
End sijnen naem verderf?

7 So yemant comt om my te sien / die spreeckt
Geueynsdelijck / ende steeckt
Vol quaet bedrochs / maer als sy van my gaen /
Dan *gaet* haer klappen aen.

***

8 Dan steken sy de hoofden vast te saem /
End lastren mijnen naem.
Elck een verdenckt / elck een legt daer op toe /
Hoe hy my schade doe:

9 Sy spreken / siet / om eenig booswichts stuck /
Komt hem dit ongeluck /
Daer ligt hy plat te bed / so dat voort*aen* /
Hy niet meer op sal staen.

10 Iae mijnen vrient / op dien ick heb gebout /
End my geheel betrout /
Die mijn broot at / stoot uyt verradery /
De verssen tegen my.

11 Maer du / wil my in dese smert end pijn /
O Heer / genadig sijn /
Richt my weer op: so sal ick hun wel schoon /
Vergelden haren loon.

12 Nu merck ick wel / dat ick in ongeval /
Dy noch ben liefgetal:
Dwijl sijnen lust aen mijn leedt / end verdriet /
Den vyandt niet en siet.

13 *Du hebst my / Heer* / in mijn geheel *gespaert* /
End van den val bewaert:
End hebst my *voorts / vast* voir dijn aengesicht
Gehouden opgericht.

14 God' / Jsraels den stercken God' / end Heer /
Sy alle lof end eer /
Tot eewger tijt / so lang daer werelt is /
Ja / Amen / tsy gewis.

Van der Noots werkwijze illustreert de conclusie van prof. Smit (Smit-Vermeer, 33) t.a.v. de psalmberijmingen in *Het Bosken*: de Franse vertaling is normatief, maar daarnaast heeft de Brabantse dichter toch ook gebruik gemaakt van andere bereikbare hulpmiddelen: zoals in *Het Bosken* is hiervoor in de eerste plaats een beroep gedaan op de

bewerking door Datheen, maar Van der Noot heeft evenmin de berijmingen van Utenhove en Marnix over het hoofd gezien. In *Het Bosken* is Utenhoves versie nog niet verwerkt, maar onze dichter heeft ze zonder twijfel leren kennen tijdens zijn Engelse ballingschap, aangezien het werk gedrukt is door John Day, de drukker van *Het Theatre,* in 1566. De bewerking van Marnix is pas verschenen in 1580 te Antwerpen bij Gillis van den Rade, Van der Noots gewone drukker in de periode 1579-1585.

12 *vroedigh:* rechtschapen MNW, IX, 1381, 1384 (s.v. Vroedich)

13 *cranc:* gering, onbeduidend WNT, VIII, 91, 92 (s.v. Krank)

16 *saen:* snel MNW, VII, 41 (s.v. Saen)

19 *gewenst:* toegewenst door de *haters* (28)

22 *suel:* lees *snel*

33 *Stoppende:* Verstoppend WNT, XV, 1962 (s.v. Stoppen)

34 *wt gaen:* naar buiten gaan MNW, VIII, 903 (s.v. Utegaen)
koen: vrijmoedig WNT, VII, 4963 (s.v. Koen)

35 *opdoen:* openen WNT, XI, 445 (s.v. Opdoen)

sijn boec opdoen: de misslagen en gebreken van het slachtoffer (i.c. van de dichter) blootleggen; zie F.A. Stoett, *Nederlandsche Spreekwoorden, Spreekwijzen, Uitdrukkingen en Gezegden,* Zutphen, 1943, I, 107 nr. 274.

36 *te hop:* in één geheel vergaderd WNT, VI, 1070 (s.v. Te hoop)
grimmende: grommend, knorrend WNT, V, 780 (s.v. Grimmen)

39 *teenemael:* geheel en al WNT, III, 3806 en WNT, XVI, 1079 (s.v. Te eenen male)
gescheyndt: ten gronde gericht WNT, XIV, 422 (s.v. Schenden)

40 *plat:* dit expressief woord is ontleend aan de versies van Marot-De Bèze en van Marnix, waar de term in een naburige passage voorkomt.
misdaedt: zonde WNT, IX, 811 (s.v. Misdaad)

42 *laf:* krachteloos WNT, VIII, 913 (s.v. Laf)

44 *mijn verholen:* wat ik verborgen hou MNW, VIII, 1823 (s.v. Verhelen)

46 *disch:* voor een maaltijd gedekte tafel WNT, III, 2647 (s.v. Disch)

47 *Syn hilen...:* is heengegaan WNT, VI, 726 (s.v. Zijne hielen keeren). Van der Noot stipt enkel aan dat zijn vriend hem verlaten heeft. In alle andere versies neemt deze ontrouwe man daarbij nog een dreigende houding aan tegenover de klagende dichter. Laat Van der Noot dit laatste stadium achterwege om zijn eigen situatie, en niet het lot van de psalmist, te schetsen?

50 *rantsoen:* afkoopsom WNT, XII, 3de stuk, 302 (s.v. Rantsoen); d.w.z. zij worden vergolden naar hun werken; men zie de Franse versie, die van Marnix, en de Latijnse tekst in *Ps.* 40:11: ‘et retribuam eis’.

54 *bly:* bijw. bij *lacchen:* om blij te lachen.

60 *van Brabant:* uitdrukking, gevormd naar het model van de bijbelse zegswijze ‘God van Israël’.

62-67 kan geïnspireerd zijn door *Ps.* 150

65 *wt sijnen troon:* uit de hemel WNT, XVII, 3238 (s.v. Uit den troon)

70 *Vander Noot:* op deze *distinctio* wordt graag een beroep gedaan; zie TITELVEL 1593-1594 52

73 *loon:* zie voor dit beeld ook 50

84 *Administrador:* alleen in de Spaanse tekst staat de correcte betiteling op dit ogenblik van de vroegere abt Van der Noot. Betekent dit dat de dichter enkel voor zijn Spaans publiek rekening moest houden met de consequenties van 1585, wanneer de vroegere prelaat dank zij de Spaanse wapens tot afstand van zijn waardigheid genoopt wordt? Zowel in het Nederlands (2), Frans (117) als Italiaans (100) staat de titel ‘abt’ of het overeenkomstige woord. Het is heel goed denkbaar dat voor dit deel van het publiek een voorzorgsmaatregel als in de Spaanse tekst onnodig, ja ongewenst is: uit het relaas van Torrentius verneemt men duidelijk dat zijn voorganger op de zetel van de Sint-Bernardusabdij heel wat vrienden en beschermers telt onder de inheemse aristocratie. Onze dichter kan zijn naamgenoot dus rustig toespreken met de titel van zijn oude waardigheid: in de ogen van het aristocratisch Antwerps publiek kan deze blijk van solidariteit met zijn familielid de dichter enkel ten goede komen.

109	*Recordant:* Se rappelant Huguet, VI, 404 (s.v. Recorder)
119	*enhortant...de* (121): exhortant...à Huguet, III, 455 (s.v. Enhorter de)
122	*les malitieux:* les hommes méchants Huguet, V, 107 (s.v. Malicieux) *luy:* aan de gewezen abt. Volgens Diercxsens, III, 731 is abt Van der Noot na de overgave van Antwerpen ontboden bij de abt van Cambron, de vicaris-generaal van de cisterciënsers in de Nederlanden, waarna hij titel en waardigheid ter beschikking van zijn oversten stelde. Binnen de abdij bleef hij in aanzien, want op 7 jan. 1587 maakte hij deel uit van de afvaardiging, die Torrentius als nieuwe abt ging huldigen.
124	*Emmeric Andriessen* (°Hoogstraten †Antwerpen 31 aug. 1590) Reeds in 1564 is hij een der twee kandidaten voor de waardigheid van abt der Sint-Michielsabdij. In 1585 wordt hij er administrator en prior. Op 27 mei 1587 wijst Farnese, bijgestaan door de koninklijke commissarissen Nicolaas Damant en aartsbisschop Jean Hauchin, Andriessen aan als abt der Sint-Michielsabij. Zijn bestuur duurt amper twee jaar, maar schijnt succesvol geweest te zijn. Hij wordt opgevolgd door Dionys Feytens (FEYTENS 2). Sweertius vermeldt een commentaar van Andriessen op de perikopen. Lit.: Diercxsens, IV, 36; Grafschriften, IV, lii; Papebrochius, IV, 222; Prims, VIII, 3de boek, 208; Sweertius, 228; Torrentius, II, 5; III, 55 noot.
127	*VRania:* het is onzeker waarom juist de muze van de sterrekunde hier aangeroepen wordt. Moet haar naam als representatief gelden voor de hemellichamen zelf, waaraan Van der Noot nog een zeer ingrijpende werking toeschrijft in het leven van ieder mens (VOORWERK 1580-1581 22)? Is haar naam 'de hemelse' voldoende om een bovenaardse kracht te suggereren, die de mensen tot de deugd trekt (132)? Of wordt Urania hier toegesproken als muze van de christelijke poëzie, een aanspraak die zij aan Du Bartas' *L'Uranie* te danken heeft? *Godts:* van de olympische Zeus!

128 *den geest Gods:* de bezieling vanwege de hoogste godheid wordt aan de muzen geschonken via Apollo: zie MATTHIAS 95-98, CHEFS 140 c.v.

129 *troone:* zie 65

131 *verspouwen:* verafschuwen MNW, VIII, 2524 (s.v. Verspuwen, verspouwen)

140 *fier:* hoogmoedig WNT, III, 4442 (s.v. Fier)

142 *des vyandts:* van de duivel WNT, XXI, 498 (s.v. Vijand)

146 *t'vercken:* de vergelijking van de gierigaard met een varken is een gewone topos in soortgelijke gedichten: zie D'Heere, 104, nr. lxxvi, 39-40.

147 *weelde:* gelukzaligheid MNW, IX, 2024 (s.v. Weelde)

149 *beelde:* zie *Gen.* 1:26-27

150 *blyft versmacht:* wordt omgebracht WNT, II, 2842 (s.v. Blijven) en MNW, VIII, 2468 (s.v. Versmachten)

153 *Mammons:* van de geldduivel; zie *Matth.* 6:24

154 *Wraeghirigh:* lees *Wraecgirigh:* wraakzuchtig MNW, IX, 2844 (s.v. Wraecgierich) *quadet:* lees *quaedt*

157 *niet...:* zie *Matth.* 18:23-35

163 *vonden:* listen MNW, IX, 910 (s.v. Vont)

164 *ghecruyste:* voorzien van een kruis WNT, IV, 1008 (s.v. Gekruist)
schryn: geldkoffer WNT, XIV, 1036 (s.v. Schrijn)

165 *vermonden:* vermelden MNW, VIII, 2165 (s.v. Vermonden)

166 *fyn:* sluw WNT, III, 4465 (s.v. Fijn)

169 *sweuen:* dolen MNW, VII, 2548 (s.v. Sweven)

170 *verkeerdt:* verandert MNW, VIII, 1890 (s.v. Verkeren)

173 *Saechtmoedighe...: Matth.* 5:4; nadien geciteerd in ORCO 284

177 *d'aes:* het lokaas WNT, Suppl. I, 597 (s.v. Aas); zelfde vergelijking in HOFMANS 26

190 *VWen:* lees *Vwen*

234 *Rreuerend:* lees *Reuerend*

246 *toute essence...:* zelfde formulering als in TITELVEL 1589-1590 107-108

248 *Iaques Roelands:* zie GOOSSENIUS 75; zijn lofdicht op Van der Noot, dat blijkens de commentaar onmiddellijk hierna moest volgen, is achterwege gebleven. Vermoedelijk was deze tekst identiek met GOOSSENIUS 60-74.

251 *Voorsienighe:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich)

Adriaen Van Nispen (°Antwerpen ca. 1553 †aldaar Id. Mai. 1621)
Zoon van Cornelius en van diens tweede vrouw Anna van Santvoort. Hij is koopman, en werkzaam als assuradeur en zijdekoper in de periode 1589-1594. Ook handelt hij op Sevilla.

252 *Balthasar Van Nispen* (°Antwerpen 1565 †aldaar 15 dec. 1625)
Jongere broer van Adriaan. Hij huwt Maria de Moy, dochter van de Antwerpse stadssecretaris Hendrik en weduwe van Filips Rubens (†28 aug. 1611). Balthasar is koopman en provoost van de munt te Antwerpen. Samen met zijn vrouw sticht hij een godshuis voor twaalf ouderlingen. Adriaan en Balthasar werden begraven in de Sint-Walburgis- of Burchtkerk, in een graf, bekroond met een Laatste Oordeel door Rubens.
Lit.: Aa, XIII, 265; AA, I, 426; AA, 2de reeks 6 (1931), 1; BN, XV, 748-749 (Fréd. Alvin); Brulez, 176, 525, 543; Grafschriften, II, 315; Herckenrode, 1693.

255 *vroom:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

258 *schamp:* spot, beschimping WNT, XIV, 247 (s.v. Schamp)

260 *perssen:* kwellen WNT, XII, 1282 (s.v. Persen)

265 *dic:* dikwijls WNT, III, 2618 (s.v. Dik)

271 *T'syndt:* Sedert MNW, VIII, 757 (s.v. Tsinder) en MNW, VII, 1162 (s.v. Sint)

275 *Oootmoedigh:* lees Ootmoedigh

276 *goeder-hande:* minzaam WNT, V, 348 (s.v. Goederhande)

281 *dat:* omdat WNT, III, 2307 (s.v. Dat)

deruen: ontberen WNT, III, 2431 (s.v. Derven)

284 *dringht:* in het nauw brengt WNT, III, 3372 (s.v. Dringen)

287 *Die...:* de mythe van de zwaan die wondermooi zingt vlak voor zijn sterven is reeds antiek; zie Pauly-Wissowa, Zweite Reihe, 3. Halbband, 785-787 (Gossen); zie voor een 16de eeuwse vermelding Joannes Sambucus, *Emblemata*, T'Antvverpen, 1566, 18.
beringht: omsingeld, benard (nl. door de macht van de dood) WNT, II, 1895 (s.v. Beringd) (dit vb. als citaat)

289-293: deze passage gaat terug op een scène van *CB/Abr* (*OE*, [139]): Phoebus schenkt de dichter een lauwerkrans, Venus een mirtekroon, Bacchus een krans van klimop en Minerva een olijfkrans. De combinatie van laurier en klimop als krans voor de dichters kon Van der Noot reeds aantreffen in de commentaar bij Alciati, 706: 'Poëtis autem hederas decretas esse, cum Pierio, & aliis quibusdam doctioribus crediderim, vt vnà cum laura permiscerentur, non tam vt perpetuus vtriusque viror, qui diuturna eorum scripta repraesentaret, in caussa fuit, quàm vt ostenderetur eos, qui digni hederis euasissent, laureamq́ue meruissent, & arte & ingenio excelluisse. Siquidem per laurum intelligebant insitam quandam ingenij vim ac venae fecundidatem, Apollinis radiis vberem atq. locupletem: per hederam verò arte*m* & industriam peruigili labore partam'. Voor de laurier als symbool van de dichters, zie eveneens Alciati, 715.
koen: voor zijn taak geschikt, fris WNT, VII, 4960 (s.v. Koen)

290 *Ley-loof:* klimop; zie MAES 53

292 *deur v doen:* dank zij de liefde tot Olympia is hij dichter geworden; zie WONSEL 104 e.v.

295 *bat:* meer WNT, II, 1066 (s.v. Bat)

297 *medt:* in overeenstemming met WNT, IX, 613 (s.v. Met)

303 *on-sture:* zachtmoedig; het WNT, XVI, 410 verwijst naar Kil. voor de betekenis 'mitis, placidus'.

304 *Woluen...:* dezelfde voorstelling is later uitgewerkt in GEORGES 361 e.v.

307 *vaen:* in hun macht krijgen, vatten WNT, XVIII, 38 (s.v. Vaan)

367	*dicharanda:* lees *dichiaranda*
409	*la:* lui *declarant:* exposant Huguet, II, 409 (s.v. Declarer) *migniardement:* gracieusement Huguet, V, 264 (s.v. Mignardement)
411	*luy:* aan de dichter
412	*ses:* van Olympia
415	*naifuement:* parfaitement Huguet, V, 394 (s.v. Naïvement)
418	*amoureusement:* avec tendresse Huguet, I, 200 (s.v. Amoureusement)
425	*colombelles:* in 425-427 treft men hetzelfde jargon aan als in GALLO 371-376.
427	*couraiges:* coeurs Huguet, II, 596 (s.v. Courage)
428	*amiablement:* amicalement Huguet, I, 193 (s.v. Amiablement)
430	*treuue:* voor deze uitspraak, zie Huguet, VII, 361 (s.v. Trouver)
440	*Geuardt:* vermoedelijk identiek met Thomas Ghevardt in HELMANS 82. Van der Noot wendt voor dat Ghevardt hem het lofdicht van Jean Taron ter ere van Tahureau heeft meegedeeld; zie voor de ware toedracht HELMANS t.a.p.
444-457	is uit het werk van Tahureau overgenomen. Van der Noot maakt wel een meer kwistig gebruik van hoofdletters in de subst. 'Puer, Puella, Venus' dan de authentieke tekst, en hij verbetert *omni* tot *omne* (456).
458	*Jacob Vander Mast:* zie GOOSSENIUS 561
459	*vrome:* zie 255
461	*v:* dat.
464	*Adriaen Daman:* zie TITELVEL 1584-1585 10
465-472:	de tekst van Damman wordt aangeboden in de vertaling door Van der Mast; zie GOOSSENIUS 563-570.

J. de Smidt (1592)

Ontstaan

De dichter richt zich als naar gewoonte tot de Antwerpse maatschappelijke bovenlaag, maar die blijkt hier vertegenwoordigd door een vrij heterogeen gezelschap: een handelaar (?), een kanunnik van het kathedraal kapittel, een schoolhoofd en een koopman uit Lucca worden evenwaardig gehuldigd. Het meest homogeen blijken nog de citaten uit vreemde dichters: die prediken allen een deugdzame en stoïcijnse levenswandel.

Inhoud

- Ode aan Jan de Smidt (8-79)
  God schenkt zijn uitverkorenen talrijke deugden waarmee zij zowel boze vijanden als mogelijke ondeugden kunnen weerstaan. Te midden van de mogelijke rampspoed in dit leven stellen zij hun betrouwen op God, Die Zijn dienaars niet in de steek laat: zo verleent Hij aan Van der Noot Olympia boven de boze Kosmica.
- Ode aan Jaspar vanden Cruyce (126-153)
  De deugdzamen worden door de bozen veracht; ondeugden regeren de onvolmaakte wereld die zal vergaan, maar de goeden zullen door God gered worden.
- Ode aan Rombout Verdonck en zijn echtgenote (205-224)
  Als een lelie onder de doornen bloeit Van der Noots Olympia. Ook andere vrouwen schuwen het kwaad, een houding waarvoor de Heer hen zal belonen.
- Ode aan Louis Balbani (336-351)
  Tegenover de kleinhartige denkwijze der bozen, die alles neerhalen willen tot hun armzalig niveau, weigert Van der Noot de goeden te misprijzen. Integendeel, hij zal de lof der vromen, onder wie Balbani geteld wordt, in zijn werk opnemen.

Bronnen

8	=	Joannes Aventinus, *Annalivm Boiorvm libri septem*, Ingolstadij, 1554, 30
130	=	*Ioan.* 3:20
175-182	=	Horatius, *Satirae*, I, iii, 55-62
186-193	=	*Carmina*, III, iii, 1-8
194	=	*Ps.* 31:11
195	=	*Ps.* 124:1
205-206	=	*Cant.* 2:2
315-326	=	Boëthius, *De Consolatione philosophiae*, I, Metrum vii, 20-31
388-397	=	Cornelis van Ghistele, *Satyrae oft sermones gescreven in latine*, *duer den vermaertsten ende gheleertsten Poeet Q. Horatius Flaccus*, *Nu eerst...in onser duytscher talen Rhetorijckelyck ouerghesedt...*, Thantwerpen, 1569, 14^{v}, 1-3, 6-8, 12-15

Verklarende aantekeningen

1	*Veursienighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich) *Jan de Smidt:* in 1577 wordt hij aangeduid voor het schepenambt, een functie waarvoor hij zich verontschuldigt. Hij is heer van Kruiningen. Lit.: Butkens, II, 511.
2	*Magdalena le Poiure* Vijfde en jongste kind van Pierre, heer van Annoy, en van Jacqueline Laoust. Zij is gehuwd met Jan de Smidt in 1575. Lit.: Charles, baron de Croeser de Berges, *Généalogie de la très-ancienne*, *illustre et chevalereuse famille de le Poyvre...*, s.l., s.d., 2.
8	*t'hooghste goedt:* 8-9 kan geïnspireerd zijn door een werk dat Van der Noot reeds geruime

tijd kent (APOLOGIE 382), Joannes Aventinus, *Annalivm Boiorvm libri septem,* Ingolstadij, 1554, 30: 'IAM primum omnium satis constat, inter omnesq*ue* conuenit (etenim communis est animi sententia, & consensus gentium) illud quicquid est, summum, quod Deum uocamus, omnia posse, esse unum, optimum, maximum, immensum, aeternum, infinitum'.

11 *Wt...:* Uit de hemel WNT, XVII, 3238 (s.v. Uit den hoogen troon)

22 *ghematigheydt:* opvallend is wel dat de vier kardinale deugden hier niet als hoofddeugden onderkend zijn; zij worden weliswaar opgesomd (12, 20-22), maar slechts te midden van tal van andere deugden.

23 *ooyt:* steeds WNT, XI, 1 (s.v. Ooit)

27 *grauen:* mogelijk een zinspeling op *Matth.* 13:44

29 *oprechtighe:* echte WNT, XI, 1112 (s.v. Oprechtig)

31 *Natuerlijcke:* Door aanleg WNT, IX, 1624 (s.v. Natuurlijk); zie voor deze gelijkstelling APOLOGIE 388.

36 *roer:* vuurwapen WNT, XIII, 769 (s.v. Roer)

43 *vertreden:* vertrappen MNW, IX, 164 (s.v. Vertreden)
In 42-44 vermeldt Van der Noot de drie ondeugden, waartegen hij zich reeds herhaaldelijk gekant heeft; zie ROELANDTS Bronnen.

45 *onnuttigh:* zie *Matth.* 6:25

51 *cirope:* als voorbeeld van iets zoets WNT, XIV, 1385 (s.v. Siroop); dit woord is hier wel niet enkel gekozen om de zoetheid van de duivelse bekoringen, maar tevens om het kleverige aspect van de grondstof: evenzo raakt men nog moeilijk uit de klauwen van satan na een eerste toegeving.

52 *ghepaeydt:* gerust en kalm WNT, XII, 7 (s.v. Gepaaid)

53 *stllle:* lees *stille*

54 *hoe dat draeydt:* hoe de omstandigheden ook evolueren WNT, III, 3199 (s.v. Draaien)

59 *Vile...:* zie het citaat van Horatius in 192-193

62 *werckt:* bewerkt MNW, IX, 2275 (s.v. Werken)

70 *Marot:* zottin WNT, IX, 261 (s.v. Marot) (dit vb. als citaat)

72-73 Van der Noots devies wordt in de latere *PW* niet zo vaak meer aangetroffen.

74 *scheydt:* gaat heen WNT, XIV, 358 (s.v. Scheiden)

75 *beclyuen:* overwinnen WNT, II, 1604 (s.v. Beklijven)

76 *Deughdt met Vreught:* een formule, die veel voorkomt in de latere *PW*; zie TITELVEL 1593-1594 37

78 *souder:* lees *sonder*

102 *voloutà:* lees *volontà*

107 *debonaire:* généreux Huguet, II, 718 (s.v. Debonnaire)
ensemble: avec Huguet, III, 479 (s.v. Ensemble)

116 *Jaspar vanden Cruyce* (°Antwerpen ca. 1553 †aldaar 20 feb. 1593)
Zoon van François (†24 mei 1588) en van Josina de Meyere (†29 okt. 1597). Hij wordt priester en verblijft tijdens de Nederlandse beroerten in Duitsland, voornamelijk in de streek van Keulen en Trier. Na zijn terugkeer te Antwerpen wordt hij er, als kanunnik, de grote promotor der reliekenverering. Torrentius roemt hem in een brief aan Arias Montanus (30 apr. 1593) als ‘sacerdos peregrius ac summa pietate’ (Torrentius, III, 466); op 27 juni 1594 wordt hij door dezelfde herdacht als ‘vir sanctus’ (Id., III, 575).
Lit.: F. Donnet, *Genealogische nota's,* 382; Grafschriften, I, 86; Herckenrode, 595; Papebrochius, IV, 207; Plantin, *Corr.,* IX, 468; Prims, VIII, 3de boek, 83; Sweertius, *Monvmenta,* 6667; Torrentius, I, 334; III, passim.
Nota: Plantin, *Corr.,* IX, 469 noot 3 is onjuist.

122 *Vanden Cruyce:* alweer een toepassing van de stijlfiguur der *distinctio*; zie TITELVEL 1593-1594 52
sijden: zie *Ioan.* 19:34

123	*So...:* parafrasering: zo moet ik tot u, tot de deugd en tot de rechtschapenen de volgende wens richten
124	*ons:* nl. Van den Cruyce en de dichter *heur:* nl. *Deughdt* en *Vroeme* (123)
129	*dicmael:* dikwijls WNT, III, 2623 (s.v. Dikmaal)
130	*haten:* zie *Ioan.* 3:20
131	*een:* lees *en*
139	*in dit eerdtsche pleyn:* op aarde WNT, XII, 2514 (s.v. In 't aardsche plein)
140	*uature:* lees *nature*
142	*on-sture:* zachtmoedig; het WNT, XVI, 409 verwijst naar Kil. voor de toepasselijke betekenis 'mitis, placidus'.
147	*Al wou:* geïnspireerd door het navolgend citaat uit Horatius in 192-193.
149	*niet medt allen:* in het geheel niets, volstrekt niets WNT, II, 51 (s.v. Niet met al)
150	*Van:* uit; bij de aanduiding van een bevrijding, verlossing WNT, XVIII, 386 (s.v. Van); zelfde stijlfiguur als in 122
151	*volgheu:* lees *volghen*
174	*lib. 3.:* lees *lib. 1.*
175-182:	afgezien van de drukfout in 182 en *At* (voor *Ac*) in hetzelfde vers, stemt deze versie van Horatius overeen met de Plantinse editie, bezorgd door Cruquius onder de titel *Q. Horativs Flaccvs, ex antiqvissimis vndecim lib.m.s. et schedis aliquot emendatus...opera Iacobi Crvqvii...,* Antverpiae, 1578, 331.
182	*volamus:* lees *vocamus*
186-193:	dit fragment volgt de spelling van de Horatius-tekst naast de vertaling van Mondot in *Les cinq livres des odes de Q. Horace, Flacce...*, Paris, 1579, 60^{r}; 189 *sordida* komt trouwens in geen andere der hier verwachte edities voor. Als enige verschillen met de tekst van Mondot moet men noteren: in 186 is na *virum* een dubbelpunt weggelaten en in 192 is *illibatur* verbeterd tot *illabatur.*
195	Deze psalm was Van der Noot welbekend: hij heeft de volledige tekst ervan vertaald in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 174, 176) en dit eerste vers in margine vermeld in *Het Theatre* (Smit-Vermeer, 323).

196 *Rombout Verdonck* (°Eersel 1541 †Antwerpen 12 juni 1620)
Broer van Adriaan (B. DE SMIDT 238). Aanvankelijk is hij Latijns schoolmeester te Lier. Op 7 juli 1581 wordt hij poorter van Antwerpen. Hij was reeds met het onderricht in Latijn en Grieks begonnen op 16 nov. 1579. Na de verzoening van de stad met de koning in 1585 is Verdonck de eerste schoolmeester, die terug aanvaard wordt, en wel als rector van de Papenschool. Tussen 1585 en 1616 is hij herhaaldelijk deken van de gilde. In 1590 volgen Pieter Paul Rubens evenals Balthasar en Jan Moretus zijn lessen. Op 17 okt. 1596 ontvangt Verdonck een toelage van 18 gulden om met zijn leerlingen een komedie te hebben opgevoerd. Hij was bevriend met Jan Baptist Gramaye, die hem het hoofdstuk 'Medica' van zijn werk *Asia* (Antwerpen, 1604) opdroeg.
Lit.: BN, XXIV, 601-602 (Alphonse Roersch); Grafschriften, II, 193; Henry L.V. de Groote, 'De zestiende-eeuwse Antwerpse schoolmeesters', in *Bijdragen tot de geschiedenis inzonderheid van het oud hertogdom Brabant* 50 (1967), 3de reeks, 19de deel, 187, 196, 201, 310; NNBW, VII, 1240 (Fruytier).

197 *Maria Blyhooft* (°Herentals ca. 1541 † Antwerpen 8 dec. 1618)
Uit haar huwelijk met Rombout Verdonck (gehuwd ca. 1568) zijn dertien kinderen geboren.
Lit.: Grafschriften, II, 193, 253; De Groote, *a.art.,* 310.

205 *d'Olympia:* de lelie; zie SUEIRO 101

207 *troone:* uitspansel WNT, XVII, 3240 (s.v. Troon)

208 *ten toone:* van aanblik WNT, XVII, 1214 (s.v. Ten Toon)

217 *schouwen:* mijden WNT, XIV, 964 (s.v. Schouwen)

222 *plaghen:* door God gezonden straffen WNT, XII, 2039 (s.v. Plaag)

224 *Dus maeghden...:* vermaning, gebaseerd op *Matth.* 25:1-12

232 *ffores:* lees *flores*

268 *dix:* inderdaad het getal, vermeld in *Matth.* 25:1

272 *emulateurs:* adversaires Huguet, III, 383 (s.v. Emulateur)

301 *Il se soucie:* Il s'afflige Huguet, VII, 43 (s.v. Se soucier)

304 *apert:* apparaît Huguet, I, 249 (s.v. Il appert)

ans: lees *aus*

305 *precedente:* enkel de ode 8-79 komt in aanmerking, maar zij telt slechts negen strofen; wel stemt de inhoud van strofe iv-ix overeen met de huidige aanwijzingen.

327 *Louis Balbani*
Hij wordt nergens apart vermeld, maar stamt hoogstwaarschijnlijk uit het bekende geslacht, afkomstig uit Lucca. De Balbani's hebben in de 16de eeuw gedurende enkele generaties te Antwerpen gewoond. Zij hebben een aanzienlijk aandeel gehad in het koopmansbedrijf onder al zijn aspecten. Hun grootste bekendheid danken zij aan de oprichting van de toenmaals belangrijkste suikerraffinaderij te Antwerpen.
Lit.: AA, IX, 389; J. Denucé, *Italiaansche koopmansgeslachten te Antwerpen in de XVIe-XVIIIe eeuwen*, Mechelen-Amsterdam, s.d., 47 e.v.; Goris, 272.

328 *l'Ay reduit...en momoire:* Je m'ai...rappelé Huguet, VI, 425 (s.v. Reduire en memoire)
momoire: lees *memoire*

329 *resonner:* chanter Huguet, VI, 537 (s.v. Resonner)

330 *Maieurs:* Ancêtres Huguet, V, 92 (s.v. Majeurs)

332 *erre:* garantie, gage Huguet, I, 314, 315 (s.v. Arrhe, erre)

333 *Brabançonne:* Brabants voor Nederlands; zie APOLOGIE 16

338 sy: nl. *de schriften* (337)

339 *verpachten:* beschikken over MNW, VIII, 2241 (s.v. Verpachten)

341	*verworpen:* versmaden MNW, IX, 388 (s.v. Verworpen) en MNW, IX, 333 (s.v. Verwerpen)
343	*verheuen:* trots MNW, VIII, 1831 (s.v. Verheven)
348	*goederhande:* welwillend WNT, V, 348 (s.v. Goederhande)
351	*Lusthof...:* verdeling volgens TITELVEL 1589-1590 349 e.v.
358	*viriuosos:* lees *virtuosos*
366	*Balboni:* lees *Balbani*
371	*mumero:* lees *numero*
380	*ne:* negatie zonder het tweede lid *pas* Huguet, V, 410 (s.v. Ne)
381	*pourtant:* pour cela, pour cette raison Huguet, VI, 122 (s.v. Pourtant)
388-397:	Van Ghisteles tekst is zeer getrouw geciteerd, met behoud van alle zintekens. De enige wijziging bestaat in de vervanging van de spelling *ue* door *eu* in 388 *deuchdelijck* en 397 *deucht.*
389	*Verargheren wy:* Maken wij slechter WNT XIX, 170 (s.v. Verargeren) en MNW, VIII, 1441 (s.v. Verargeren)
391	*tamelijck:* behoorlijk WNT, XVI, 856 (s.v. Tamelijk) *eerljck:* lees *eerlijck*
392	*voor:* bij MNW, IX, 928 (s.v. Vore)
393	*Slecht:* Onnozel WNT, XIV, 1616 (s.v. Slecht)
394	*schouwen:* zie 217
395	*arch:* boosheid WNT, II, 626, (s.v. Arg)
397	*tracteert:* hanteert WNT, XVII, 1781 (s.v. Tracteeren)
398	*ouersettinghe:* vertaling WNT, XI, 2249 (s.v. Overzetting) *proposte:* redenering, uiteenzetting WNT, XII, 4479 (s.v. Propoost)

Helmans (1591)

Ontstaan

Van der Noot heeft de samenstelling van dit vel oordeelkundig verzorgd: onder de drie aangezochte mecenen noteren wij twee broers; een ode en twee sonnetten zijn gewijd aan Apollo, wiens afbeelding eveneens opgenomen is naast een ode, opgedragen aan een geneesheer, dus een beschermeling van die zelfde godheid. Ook in de lofteksten is naar uniformiteit gestreefd: zij zijn alle in het Latijn gesteld, welke keuze Van der Noot verplicht heeft een beroep te doen op gedeeltelijk reeds gepubliceerd en/of inadequaat materiaal.

Inhoud

- Sonnet voor Carle Helmans (7-20)
  Zoals Apollo in zijn liefde voor Cassandra klagend rond Ilion zwierf, zo doolt Van der Noot nu in de buurt van Antwerpen.
- Lofdicht van Thomas Gheuardt (87-96)
  Lofprijzing van 's dichters geliefde, wier kwaliteiten haar tot de gelijke van de muzen en de Charites maken. Hun liefde is geen aardse drift maar een hemelse bezieling.
- Ode aan Alvaro Nuñes (116-143)
  Nadat Aurora de dichter op de komst van haar meester voorbereid heeft, verschijnt Apollo zelf in al zijn pracht. Hij roemt zich als god der dichters, vorsten en artsen. De dichter Van der Noot, die reeds koningen geëerd heeft, moet nu de lof van een geneesheer bezingen, en met name van Nuñes, evenals van diens vader.
- Lofdicht van Franciscus Sweertius (207-213)
  Mantua verheugt zich over Vergilius, Antwerpen over Van der Noot. Zoals Maro de Latijnse poëzie met ere verrijkt heeft, zo herrijst de Brabantse dichtkunst dank zij Van der Noot.
- Sonnet voor Peter Helmans (223-236)
  Van der Noot smeekt Apollo om vergiffenis omdat hij hier meer over de liefde zingt dan over het bedrijf der groten. Hiertoe wordt de dichter immers gedwongen door Venus en Cupido, overwinnaar van mensen en goden.
- Lofdicht van Nicolaas de Meyere (271-294)
  Zie DENNETIERES 55-78.

Bronnen

7-20	=	Ronsard, *Les amovrs. Sonnet XXXVI* (*STFM*, IV, 39)
87-96	=	Gulielmi Altarii ivris ac ivstitiae studiosi ad Autorem. *Epigramma* (Pontus de Tyard, *OEuvres poétiques complètes.* Edition critique avec introduction et commentaire par John C. Lapp, Paris, 1966, 79)
97-100	=	Kerkelijke approbatie in enkele exemplaren van *CB/Abr*, zie TITELVEL 1593-1594 Bronnen

101-104	=	Jodocus Badius, *Familiaria in Terentium prenotamenta,* a3[r]
124	=	*Het Theatre* (Smit-Vermeer, 209)
126	=	Ronsard, *Les amovrs. Sonnet CVII,* 4 (*STFM,* V, 138)
141-142	=	Magny, *A Honnore Castellan Excellent Medecin. Ode*, 109-120 (Olivier de Magny, *Les Odes* [ed. Prosper Blanchemain], Lyon, 1876, 132)
269-294	=	DENNETIERES 53-78

Varianten

Tegenover de tekst in DENNETIERES zijn geen verbeteringen aangebracht; in de huidige versie komen integendeel enkele drukfouten voor.

Verklarende aantekeningen

1 *Veursinighen:* vooruitziende, verstandige MNW, IX, 1080 (s.v. Voresienich) *Carle Helmans*
Zoon van kolonel Arnoult en van Suzanna van Surck. Een 'Carolus Hellemans' is gehuwd met Margarita Gonzales (†1623). Hij staat in voor het onderhoud van 25 ruiters voor de krijgsdienst.
Lit.: Grafschriften, V, 327; Van den Leene, 27*2^{v}.

7 *reuire:* oeverstreek WNT, XIII, 615 (s.v. Rivier)

8 *Santhes:* Xanthus of Scamander, een rivier in het Trojaanse gebied; zie Pauly-Wissowa, Zweite Reihe, 5. Halbband, 429-434 (Joh. Schmidt).
hof: hier: de stad en burcht

9 *deurvont:* lees *deurwont:* doorboord WNT, III, 3109 (s.v. Doorwonden)

10 *Cassandra:* dochter van koning Priamus en van Hecuba. Apollo schenkt haar de gave der profetie, maar omdat zijn liefde tot haar onbeantwoord blijft zorgt hij ervoor dat zij bij niemand gehoor vindt. Dit verhaal leest men reeds bij Aeschylus, *Agamemnon*, 1021 e.v.; zie Pauly-Wissowa, 20. Halbband, 2290-2293 (Bethe).
heet: bep. bij *ghy* (7) = Apollo

12 *Beruerde:* raakte aan WNT, II, 1916 (s.v. Beroeren); deze term wordt in een verwante context ook gebruikt in *Het Theatre* (Smit-Vermeer, 225)
goedt-rondt: in oprechtheid WNT, V, 373 (s.v. Goedrond); in dit geval niet veel meer dan een stopwoord.

14 *tot der nire:* door en door WNT, IX, 1938 (s.v. Tot in de nieren) (dit vb. als citaat)

20 *stil:* nl. zonder de ware naam van de geliefde te noemen; zie 77-79

49 *suanemente:* lees *suauemente*

67 *laudable:* louable Godefroy, IV, 737 (s.v. Laudable)

78 *my:* Olympia is aan het woord

80 *Wouter vander Steghen:* zie TITELVEL 1593-1594 97

82 *Thomas Gheuardt:* zowel van de Guilhelmus Ghevardus die in NOOT 443 een Latijns

lofdicht bijdraagt, als van de hier vermelde Thomas Ghevardt is in de geraadpleegde biografische werken geen spoor te bekennen, hoewel beiden - volgens Van der Noot - een academische graad voeren. ‘Toevallig’ wordt hun naam vermeld i.v.m. teksten die klakkeloos overgenomen zijn uit de liminaria van reeds lang bestaande Franse bundels. Ik aarzel dan ook niet deze namen als loutere veiligheidsklep te beschouwen, aangebracht door Van der Noot zelf. Mocht ooit iemand de lucht krijgen van dergelijk plagiaat, dan kan onze auteur schuil gaan achter de verantwoordelijkheid van een lofdichter, die jammer genoeg intussen in het niet lijkt opgelost. Een zelfde procédé heeft hij trouwens reeds toegepast in TASSIS 184. Men zie ook HALMALE 269 voor een verwant geval.

83 *Godheyt:* godgeleerdheid WNT, V, 259 (s.v. Godheid)
Licentiaten...: indien Thomas Ghevardt een gefingeerd personage is, dan kan deze academische titel gegeven zijn om het gezelschap van Walter van der Steghen, die inderdaad licentiaat in de theologie is.

85 *salt:* met *t* wordt bedoeld: haar ware naam.

87-96: naast twee drukfouten in 90 en 91 zijn twee woorden gewijzigd tegenover de originele tekst van Guillaume des Autels: in 87 *Pucella* (voor *puella*) en in 95 *Belgica* (voor *Gallia*). Daarnaast zijn een drietal zintekens op het einde van een vers veranderd, evenals enkele spellingen.

90 *Masae:* lees *Musae*

91 *amanten:* lees *amantem*

97-100: zie TITELVEL 1593-1594 92-97

99 *eam:* lees *eum*

101-104: getrouwe vertaling van Jodocus Badius, *Familiaria in Terentium prenotamenta,* a3^{r}: ‘Nam vt dicit Virgilius Jn medio residens complectitur omnia phebus Quicquid inquit particulatim muse inuenerunt *et* continent hoc appollo seu phebus quin in earum medio residet complectitur’.

102 *begrijpende:* in zich bevattend WNT, II, 1429 (s.v. Begrijpen)

105 *wel ghemeten:* als meest opvallende eigenaardigheid van de nieuwe dichtkunst.

110 *onr:* lees *ont*

111 *la fureur:* le délire Huguet, IV, 239 (s.v. Fureur)
harmonieusensement: lees *harmonieusement*

114 *Aluaro Nuñes* (Nonnius) (°Frarinala ca. 1543 †Antwerpen 5 Id. Dec. 1603)
Zoon van Luis (204). Te Antwerpen wordt hij steeds tot de Portugezen gerekend. Hij is geneesheer met een zeer exclusieve praktijk: onder zijn patiënten tellen wij de bisschoppen Sonnius en Torrentius evenals landvoogd Ernst van Oostenrijk. Nuñes is een trouw bezoeker van het Plantinse huis en helpt Arias Montanus bij de uitgave van een medisch werk van Francesco Arceo. Hij levert ook liminaria voor Quunedo en een bijdrage in het album amicorum van Ortelius. In 1592 correspondeert hij met Lipsius. In de periode 1583-1584 is hij curator van de nalatenschap van de compagnie Coenraert Schets-Arnoldo Flemingo.
Lit.: BN, XV, 822 (Victor Jacques); BT, nrs. 150, 4084; AA, V, 186, 231; IX, 386; XXVI, 382; 2de reeks 7 (1932), 142, 156; Aloïs Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet, *Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564-1606,* Anvers, 1968, 373; Goris, 615; Grafschriften, II, 32; Abraham Ortelius, *Album amicorum.* Edition facsimile avec notes et traduction par Jean Puraye, in *De Gulden Passer* 45 (1967), 87^{v}-88^{r} en *De Gulden Passer* 46 (1968), 68-69; Plantin, *Corr.,* III, 84 noot 3; Sweertius, *Monvmenta*, 102; Torrentius, II, 224; III, passim; P. Boeynaems, ‘Les Nuñez, famille d'éminents médecins d'origine espagnole à Anvers aux XVI et XVII siècles’, in *XV Congreso Internacional de Historia de la Medicina,* 229-233.

122 *sy:* heup MNW, VII, 1046 (s.v. Side)

123	*lampe:* ster WNT, VIII, 962 (s.v. Lamp); men zie de voorstelling op de houtsnede.
124	*fijn Goudt wt Afriken:* hetzelfde beeld is reeds gebruikt in *Het Theatre* (Smit-Vermeer, 209). Aldaar blijkt dan ook dat dit beeld ontleend is aan Du Bellay.
125	*fier:* wild, woest WNT, III, 4442 (s.v. Fier) (dit vb. als citaat)
126	*purper van Tier:* beeld ontleend aan Ronsard (zie Bronnen) en toegelicht door Muret (Ronsard, *Les Oevvres,* 1623, 60): ‘*Tyrien*] De Tyros, ville de Phoenicie, d'où le meilleur pourpre estoit anciennement apporté’.
130	*de Coninghen:* Apollo wordt vereerd als helper in de strijd en beschermer van verdragen, twee elementen die wel tot de gewone machtssfeer der vorsten behoren; zie Pauly-Wissowa, II, 11-14 (Wernicke).
131	*Medecijns:* geneesheren WNT, IX, 368 (s.v. Medicijn) *der quelender...:* het herstel van hen, die ziek zijn
132	*ghy:* Apollo spreekt tot Van der Noot *Coninghen:* zie APOLOGIE 414-415
133	*sonder cracht:* zonder eigenlijke krachtsinspanning vanwege de dichter: hij moet slechts de goddelijke bezieling in zich opnemen.
136	*int:* bijvorm van inkt WNT, VI, 2026 (s.v. Int)
138	*der grootster Heeren:* zie Nuñes' biografie in 114
140	*Soo ooc:* hierbij denke men de bepaling *Docteur soo gheschickt...* (137)
141	*ghy:* Van der Noot, toegesproken door Apollo. *den t'weeden...Esculapius* (142): een beeld dat kan ontleend zijn aan Magny; zie Bronnen.
142	*Esculapius:* Aesculapius, god der geneeskunde, zoon van Apollo en Coronis.
160	*Iusculpir:* lees *Insculpir*
174	*propora:* lees *porpora*
192	*corpulence:* corps, forme du corps Huguet, II, 560 (s.v. Corpulence)

196	*dessus:* sur Huguet, III, 120 (s.v. Dessus)
197	*senestre:* gauche Huguet, VI, 760 (s.v. Senestre)
206	*Franciscus Svveertius:* zie CRABBE 345
208	*Latiam:* lees *Latinam*
214	*Tuus...:* zinspreuk van Sweertius *Franciseus:* lees *Franciscus*
215	*Peeter Helmans* Zoon van kolonel Arnoult en van Suzanna van Surck, broer van Carle (zie 1). Hij is heer van Aertselaer, Cleydael, Stouvers &c. Lit.: Van den Leene, 27*2^{v}.
217	*Deur:* zowel via haar ogen als door de kracht ervan
218	*heur:* nl. *Cupido* en *Venus* (216)
221	*Phoebo:* ten voordele van Phoebus
223	*ALme:* vredige WNT, Suppl. I, 959 (s.v. Alm) of eerder: milde, voedende, verkwikkende, en in dit geval rechtstreeks ontleend aan het Latijn *almus*
224	*ws Vaders:* van Jupiter
226	*zijnen:* van de hoogste godheid; voor het verloop der inspiratie, zie MATTHIAS 95 e.v. en CHEFS 140 e.v.
228	*bericht:* in orde gebracht voor WNT, II, 1888 (s.v. Berichten)
230	*bequaem ghemaeckt* evenals *bericht* zijn bep. bij *hert* (228)
233	*Vant:* lees *Want* *Venus Kindt:* Cupido *Sy:* Venus zelf
264	*le veinqeur des hommes & des Dieux:* Cupido; bekend beeld sinds Hesiodus, *Theogonia*, 121
275	*pole:* lees *pone*
277	*nomian:* lees *nomina*
286	*babere:* lees *habere*

Claerhout (1591)

Ontstaan

Twee aanzienlijke heren worden gehuldigd, aan wie dan ook telkens twee blz. besteed zijn: op de eerste helft van dit vel richt Van der Noot zich tot Lamoraal van Claerhout, wiens

Waalse echtgenote naderhand in het Frans toegesproken wordt. Hierbij aansluitend fungeren enkele Latijnse lofverzen van Doctor Agricola als sluitstuk. Het tweede blad is opgedragen aan de bekende Doornikse kanunnik Denis de Villers, aan wie een reeds vroeger gepubliceerd stuk, verrijkt met enkele nieuwe slotverzen, wordt aangeboden. De afbeelding van Melpomene neemt de laatste pagina in beslag.

Inhoud

- Ode aan Lamoraal van Claerhout (7-62)
  In het tijdperk van Augustus werden zowel de dichters zelf als hun werk hoog geacht. Mocht dit thans nog zo zijn, dan zou men ten minste de poëten in menswaardige omstandigheden zien leven! Iedereen zou beseffen dat men de dichters eer verschuldigd is, zowel om hun zeldzaamheid als om de kwaliteit van hun werk. Hun weldoeners zullen onsterfelijk gemaakt worden, een eer die Claerhout dank zij Van der Noot ten deel valt.
- Lofdicht voor Françoise d'Oignies (142-149)
  De dame in kwestie wordt gecomplimenteerd met Minerva's wijsheid, de schoonheid van Venus en de statigheid van Juno.

- Lofdicht van Doctor Agricola (152-157)
  Agricola heeft gedurende de helft van de dag aandachtig de gezamenlijke oordelen van anderen over Van der Noots werk bestudeerd om uit te maken welke zienswijze hij als de zijne zou kunnen toevoegen. Al deze meningen heeft hij in korte tijd en haastig [gezien hun veelheid] doorgekeken, en daarna de goede en ware genoteerd. Eerst had hij een verkeerd oordeel over het oeuvre, maar men mag niet op de eerste indruk afgaan.
- 'Discours Poêtique' voor Denis de Villers (162-253)
  Zie DISCOVRS.

Bronnen

7-8	=	*LvB*, *4, 18-21
39-46	=	Patricius, *De institvtione,* Parisiis, 1585, 60r
142	=	CASTRO 88
143-144		90-91
146-149		92-95
162-173	=	DISCOVRS 8-19
174-183		32-41
184-205		46-67
206-231		76-101
232-236		110-114
246-248		148-150
256	=	Lucas d'Heere, *Het Ghendsche Helicon en Parnassus,* 86-87 (D'Heere, 27)

Varianten

De verzen uit CASTRO zijn lichtelijk gewijzigd, vooral in de beginwoorden.
Tegenover DISCOVRS zijn noodzakelijke aanpassingen aangebracht in 162, 174, 175, 182, 183, 184, 236. Bewuste verbeteringen vindt men in 187, 215, 221.

Verklarende aantekeningen

1	*Lamoral van Claerhout* Zoon van Jacques en van Françoise d'Escornaix (Herckenrode) of van diens tweede echtgenote Anne de Merode (Gailliard). Hij wordt ridder, baron van Maldegem, Guise, Couchy en heer van Pittem, Koolskamp, Assebroek, Mezegem

en Sint-Eloois-Vijve; zie voor zijn echtgenote 140.
Lit.: Gailliard, I, 244; Herckenrode, 444.

3 *Coolschap:* lees *Coolscha*m*p*

4 *Franchoise d'Oignies:* zie 140

7 *dat spreec-woordt:* eveneens verwerkt in *LvB*; zie Bronnen. Misschien een reminiscentie aan een refrein van Anthonis de Roovere op de stok 'Wel hem die wel gheboren sy', dat opgenomen is in de *Rethoricale Wercken* (Antwerpen, 1562); zie *De gedichten van Anthonis de Roovere.* Naar alle tot dusver bekende handschriften en oude drukken uitgegeven door J.J. Mak, Zwolle, 1955, 306-310.

12 *Pollium:* Caius Asinius Pollio (°76 v. Chr. †5 n. Chr.), Romeins staatsman en literator. Na een militaire carrière trok hij zich na 39 v. Chr. uit de politiek terug en wijdde hij zich aan kunst en wetenschap. Hij was het centrum van een literaire kring te Rome en stichtte er de eerste openbare bibliotheek; zie Pauly-Wissowa, II, 1589-1602 (Groebe).

Mecoenam: zie MATTHIAS 255.

14 *schalken:* gewetenloze schelmen WNT, XIV, 228 (s.v. Schalk)
slimme: slechte WNT, XIV, 1774 (s.v. Slim)

16 *kunsten vry:* vertaling van *artes liberales* WNT, VIII, 554, (s.v. Vrije kunsten). Zij worden door Patricius, *De institvtione,* Parisiis, 1585, 145^{v} als volgt omschreven: '...quae ideo libe-

rales appellate sunt, quia liberos homines efficiunt ab omni voluptate ac turpitudine. Redigunt namque nos ad sapientiam, quia nihil praestantius mortalibus esse potest, quáque deo optimo maximo coniuncti esse cernimur. Quarum praemium si nullum aliud à mortalibus referretur, sola virtus satis est, quae comitem secum semper trahit honorem, veluti corpus vmbram'.

20 *Pegasis fonteyne:* de Hippocrene, ontstaan door een hoefslag van Pegasus.

26 *cattijf:* verachtelijk wezen, ellendeling WNT, VII, 1827 (s.v. Katijf)

27 *vrome:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

29 *veursichtighlijck:* met vooruitziende blik; het MNW, IX, 1074 (s.v. Voresichtichlike) verwijst naar Plant. voor de toepasselijke betekenis ‘providemment...avec prevoyance'.

34 *weynigher:* zie APOLOGIE 335

36 *hemeslijcx:* lees *hemelslijcx*
wt den troone: uit de hemel WNT, XVII, 3238 (s.v. Uit den troon)

38 *onsture:* zachtmoedig; het WNT, XVI, 410 (s.v. Onstuur) verwijst naar Kil. voor de toepasselijke betekenis ‘mitis, placidus'.

39-46: de bron hiervan wordt geciteerd in FARNEZE 310-313.

42 *sterren:* ook dit beeld is aan Patricius ontleend.

43 *Waer sonder:* Zonder welke verrijkingen, uiteengezet in 40-41
der letter Meesters boeken: de boeken der grammatici of, *sensu latiore*, der geleerden; bedoeld als vertaling van de term *grammatice* bij Patricius

44 *schick:* bekoorlijkheid WNT, XIV, 640 (s.v. Schik)
vercloeken: uitwerking; niet in de woordenboeken, maar afgeleid van Kil., 712 (s.v. Verkloecken) ‘audere'.

45 *sy en...:* tenzij zij; betekenis: de meer wetenschappelijke literatuur moet een beroep doen op zuiver literaire kunstgrepen, niet enkel om de nodige gratie te bekomen, maar zelfs om enige uitwerking te verwerven.

46 *begrijp:* voorstelling WNT, II, 1424 (s.v. Begrijp)
heur: nl. van de geleerden, vermeld in 43

47	*Die:* bedoeld zijn de dichters
49	*Die:* al wie *redene:* redelijkheid WNT, XII, 3de stuk, 815 (s.v. Rede) *stout:* vrijmoedig WNT, XV, 2019 (s.v. Stout)
50	*onderhondt:* lees *onderhoudt*: de nodige stoffelijke middelen WNT, X, 1348 (s.v. Onderhoud)
56	*Godt / deur Phoebum:* zie MATTHIAS 95 e.v., CHEFS 140 e.v.
69	*genereux:* noble (moralement) Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)
78	*Odo:* lees *Oda*
84	*l'Amoral:* lees *Lamoral*
91	*malitieux:* gens méchants Huguet, V, 107 (s.v. Malicieux)
92	*Demonstrant:* Montrant Huguet, II, 793 (s.v. Demonstrer)
95	*Prouinces:* états Huguet, VI, 235 (s.v. Province)
97	*Iaques Verduin:* zie DAEMS 260. Bij gebrek aan plaatsruimte is het beloofde lofdicht achterwege gebleven, zonder dat dit geleid heeft tot enige aanpassing in de polyglotte commentaar.
98	*chantant:* bep. bij *Verduin*
117	*bouna:* lees *buona*
129	*necessiarios:* lees *necessarios*
140	*Franchoise d'Oignies* Dochter van François en van Bonne (Herckenrode: Anne) de Renty. Zij huwt eerst met Lamoraal van Claerhout; na zijn dood hertrouwt zij met Adrien de Noyelles. Lit.: Gailliard, I, 381; Herckenrode, 1480.
142-149:	uit CASTRO 88 e.v. is een keuze gemaakt, zodat de zegging hier pregnanter is.
142	*son:* si on; men gebruikt nog dikwijls de oude vorm *se*, waarin de *e* voor een klinker wegvalt

	Huguet, VI, 789 (s.v. Si)
145	*la candeur:* l'éclat Huguet, II, 71 (s.v. Candeur)
146	*corsage:* taille, stature Huguet, II, 565 (s.v. Corsage)
148	*Cipris:* Venus als de godin van Cyprus
149	*rassise:* établie Huguet, I, 346 (s.v. Assis)
157	*Fronti...:* vermoedelijk wordt dit lofdicht abrupt afgebroken bij het einde van deze blz.
158	*Denis de Villers* (°Doornik 1546 †aldaar 30 nov. 1620) Hij stamt uit een oud adellijk geslacht, wordt priester en behaalt te Leuven de graad van doctor in het kerkelijk recht. Daarna wordt hij protonotarius apostolicus en in 1579 kanunnik aan de Doornikse O.L. Vrouwkathedraal. In 1586 wordt Villers gekozen tot kanselier van het kapittel. Uit hoofde van deze functie onderneemt hij diplomatieke reizen; nog in hetzelfde jaar wordt hij afgevaardigd naar de provinciale synode te Kamerijk. Villers heeft naam gemaakt als verzamelaar van handschriften, als numismaat en als genealogist. Lipsius, die zeer met hem bevriend is geweest, reist in zijn gezelschap naar Duitsland en legateert hem zijn oude munten en penningen. Blijkens zijn album amicorum heeft hij contacten onderhouden met vele leden van de maatschappelijke en culturele elite in de Nederlanden. Nicolaas Oudaert zendt hem een gedicht bij de dood van Lipsius, en Janus Lernutius heeft hem de bundel *Idylliorum Sacrorum Decades duae* (1614) opgedragen. Lit.: BN, XXVI, 760-761 (Em. Dony); H. van Crombruggen, *Janus Lernutius (1545-1619). Een biografische studie*, Brussel, 1955, 91; Aloïs Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet, *Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564-1606*, Anvers, 1968, 535; Janus Gruterus, *Delitiae poetarvm belgicorvm...*, Francofvrti, 1614, III, 699, 701; Abraham Ortelius, *Epistvlae.* Edidit Joannes Henricvs Hessels, Cantabrigiae, 1887, 486, nr. 202.
162-248:	zie DISCOVRS 8 e.v.
197	*è:* lees *à*
204	*sout:* lees *sont*
205	*Chrarité:* lees *Charité*
238	*il a beu...:* zie POETOV 115

239	*Paton:* lees *Patron*
244	*radeur:* lees *ardeur*
249	*Fin:* dit woord bewijst dat hier wel degelijk het einde van dit gedicht gepland was. De resterende vier verzen zijn wel op het laatste nippertje ingelast wegens een *horror vacui.*
250	*Or sus:* Allons, 'exclamation pour exciter' Godefroy, VII, 608 (s.v. Or sus) *Melpomene:* deze naam is wel gekozen om de plaat op de volgende pagina.
253	*va...aydant:* aide constamment, fréquemment Huguet, I, 164 (s.v. Aller) *les vostres:* nl. de dichters
254	*Melpomene:* muze van het treurspel, vandaar *droeue* (256) *Corinnam...:* zie TITELVEL 1589-1590 282
256	*Cypres* en *Doucemye* als attributen van Melpomene zijn ontleend aan Lucas d'Heere. Deze vreemde oorsprong verklaart misschien de discrepantie tussen de vermelde schalmei en de in werkelijkheid op de plaat afgebeelde gambe. *Doucemye:* eerder een hakkebord (Fr. doulcemelle) dan een schalmei (Fr. doucine, doulcine); zie voor de eerste betekenis Valentin Denis, *De muziekinstrumenten in de Nederlanden en in Italië naar hun afbeelding in de 15^{e}-eeuwsche kunst. I Hun vorm en ontwikkeling*, Leuven, 1944, 141-142, voor de tweede mogelijkheid Huguet, III, 259, 260 (s.v. Doucine, doulcaine, doulcine), en voor beide betekenissen *DBE*, 243 noot 1.
259	*Euterpe:* muze van de lierpoëzie
260	*Libro. IIII.:* de voorafgaande tekst is enigszins in tegenspraak met deze laatste aanduiding: indien het vierde boek van de gecompleteerde *Olympias* (*DBE*, 243) inderdaad aan Melpomene is toegewijd, hoe kan zij dan de taak voortzetten van Euterpe (258-259), die pas in het vijfde boek van dit zelfde werk zou optreden (LANGHART 82)?

Euterpe (1592-1593)

Ontstaan

De eerste helft van dit vel wordt besteed aan de verwelkoming van een vreemd edelman in dienst van kardinaal Albrecht van Oostenrijk. Op de twee resterende blz. bevinden wij ons in meer vertrouwd gezelschap: daar huldigt Van der Noot twee Antwerpse vooraanstaanden. Na elke drietalige commentaar worden Franse verzen ingelast.

Inhoud

- Ode voor don Giorgio d'Austria (5-60)
  Na een aanroeping tot Euterpe klaagt Van der Noot tegenover de verhoopte mecenas de slechtheid der mensen aan: hoogmoed, wellust en gierigheid beheersen het menselijk bedrijf. Als uiteindelijk resultaat van al hun uitspattingen wacht hun enkel de vergetelheid omdat zij de dichters nooit milddadig tegemoet getreden zijn. Daarentegen kan de poëet aan zijn begunstigers de onsterfelijkheid verzekeren. Om zulke steun moet Van der Noot D'Austria's lof verkondigen, die daarbij nog verre reizen onderneemt op zoek naar kennis. Van der Noot heeft hem aldus enkele malen ontmoet en dan beloofd zijn naam te vereeuwigen. Thans kan de dichter deze belofte gestand doen.
- Dialogismus ter ere van Peter Arnouts (182-225)
  Verklaring van de emblematische betekenis der vogels, die Arnouts heeft doen opstellen in zijn tuin. De toelichting wordt verschaft onder de vorm van een dialoog tussen de nieuwsgierige hovenier en de onderlegde beeldhouwer.
- Sonnet voor Thomas Anraet (232-245)
  Zie GRAMMAY 25-38.
- Lofdicht door Philippe de Rinsard (299-310)
  Vergelijking tussen Van der Noot en Hercules. De dichter wint het pleit omdat hij gestreden heeft met louter geestelijke wapens.

Bronnen

154-177	=	Ronsard, *Au pais de Vandomois,* 65-88 (*STFM,* II, 95-96)
200-201	=	Nicolaus Reusner, *Emblemata,* Francoforti, 1581, nr II, 34
204-207	=	Joannes Sambucus, *Emblemata,* T'Antvverpen, 1566, 96
208-209	=	Hadrianus Junius, *Emblemata,* T'Antvverpen, 1575, 11
212-219	=	Alciati, 155-156
231-245	=	GRAMMAY 24-38
299-310	=	Baltazar Chavasse a M. le D. Mondot (I. Mondot, *Les cinq livres des odes de Q. Horace,*

Flacce..., Paris, 1579, ā8v-ē1r)

Varianten

Tegenover GRAMMAY is in 232 het begin van het vers veranderd om de naam van de huidige bestemmeling te kunnen opnemen. In 235 en 244 is de tekst doelbewust verbeterd.

Verklarende aantekeningen

1	*Euterpe:* de muze van het lierdicht
2	*Don Giorgio d'Austria:* George van Oostenrijk (†Leuven 21 apr. 1619) Natuurlijke zoon van George van Oostenrijk (°1505 †Luik 4 mei 1557), prins-bisschop van Luik (1544). Hij studeert te Leuven onder Cornelius Valerius. Na een korte militaire loopbaan (?) wordt hij geestelijke, kamerheer en aalmoezenier van kardinaal Albrecht van Oostenrijk. Van 19 juni 1577 tot 26 sep. 1600 fungeert hij als proost van Harelbeke. In 1597 wordt hij commende-prior van Saint-Sauve bij Valenciennes, en op 2 apr. van hetzelfde jaar proost van de Sint-Pieterskerk te Leuven. Ook wordt hij kanselier van de universiteit aldaar. In juli 1595 correspondeert hij met Ortelius.

Lit.: Aloïs Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet, *Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564-1606*, Anvers, 1968, 318; Gerrit Kuiper, *Cornelius Valerius en Sebastianus Foxius Morzillus als bronnen van Coornhert,* Harderwijk, 1941, 155-156 en noot 1 aldaar; Abraham Ortelius, *Epistvlae.* Edidit Joannes Henricvs Hessels, Cantabrigiae, 1887, 655, nr. 273; J. Paquot, *Mémoires pour servir à l'histoire littéraire des dix-sept provinces des Pays-Bas, de la principauté de Liege et de quelques contrées voisines,* Louvain, 1765-1770, II, 597 noot d.
Prouost: voorzitter van het kapittel der kanunniken WNT, XII, 4455 (s.v. Proost) en MNW, VI, 750 (s.v. Provest, provoost). Het kapittel van de collegiale kerk te Harelbeke dagtekent van voor 1042; zie *De katholieke encyclopaedie,* XII, 811 (Koch).

3 *den Vorstelijcken Cardinael...:* Albrecht van Oostenrijk (^{o}Neustadt 15 nov. 1559 † Brussel 13 juli 1621)
Als zesde zoon van keizer Maximiliaan II en van Maria van Oostenrijk was hij eerst voorbestemd voor een geestelijke loopbaan. In 1577 wordt hij kardinaal, waarna Filips II hem aanstelt tot onderkoning van Portugal (1581-1595), aartsbisschop van Toledo en inquisiteurgeneraal van Spanje. In 1598 wordt hij door de paus van zijn kerkelijke geloften ontslagen en op 18 apr. 1599 wordt zijn huwelijk met de infante Isabella ingezegend; zie *Winkler Prins encyclopaedie,* I, 474-475.

5 *vrome:* rechtschapenen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

13 *fier:* wild, vurig WNT, III, 4442 (s.v. Fier)

14 *ledich:* die niet werken WNT, VIII, 1214, 1215 (s.v. Ledig)
veulps: lees *weulps*

15 *houen:* buitenverblijven WNT, VI, 839 (s.v. Hof); Van der Noot schijnt niet te beseffen dat hij twee blz. verder soortgelijke aanleg zal bezingen!

19 *lackers:* suikergoed WNT, VIII, 942 (s.v. Lakker) en WNT, VIII, 1530 (s.v. Lekkers)
cnouwen: kauwen WNT, VII, 4517 (s.v. Knauwen)

20 *Stellende...voordts:* Bedrijvend MNW, IX, 1208 (s.v. Vortstellen)
gheueerden: verwezenlijkingen MNW, II, 1774 (s.v. Geverde, gevaerde); ook in *Het*

Theatre is er sprake van 'snoode gheueerden' (Smit-Vermeer, 258), aldaar verklaard als 'waardeloos gedoe'.

21	*onleden:* beslommeringen WNT, X, 1715 (s.v. Onlede)
22	*sorghvuldigh:* kommervol MNW, VII, 1584 (s.v. Sorchvoudich)
23	*Pracht-godt:* de afgod der pracht, der staatsie; zie 14 en voor deze opsomming ROELANDTS Bronnen.
33	*t'samen in een graf:* zie GRAMMEY 137
40	*van hier:* nl. uit Antwerpen
41	*sueken:* bezoeken MNW, VII, 2403 (s.v. Sueken) en MNW, VII, 1462 (s.v. Soeken)
45	*Pithagoras:* zie SCHOLIERS 4
49	*versocht:* gereisd met een bepaald doel MNW, VIII, 2496 (s.v. Versoeken) *een deel:* nogal wat WNT, III, 2333 (s.v. Deel); nl. elf jaar; zie *LvB*, v. 333
58	*slechte:* geringe WNT, XIV, 1618 (s.v. Slecht)
60	In dit vers kant de dichter zich nogmaals tegen de bekende trias; zie reeds 23 en ROELANDTS Bronnen.
98	*accumilar:* lees *accumular*
126	*genereus:* noble (moralement) Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)
129	*est curieus...à:* prend soin de Huguet, II, 687 (s.v. Curieux à)
135	*prouinces:* pays Huguet, VI, 235 (s.v. Province)
148	*à:* a *que:* qui (ond.) Huguet, VI, 269 (s.v. Qui)
149	*ces:* ses *fortunes:* aventures Huguet, IV, 173 (s.v. Fortune)

154-177:	afgezien van varianten in de spelling zijn geen verdere wijzigingen te noteren. Dit fragment is reeds geciteerd in de *Apod*, §62 (*OE*, [25-26]).
159	*exquis:* excellent, habile Huguet, III, 790 (s.v. Exquis)
160	*fin Soldart:* nl. Odysseus
161	*Le nom:* La réputation Huguet, V, 438 (s.v. Nom)
165	*ça bas:* ici bas, sur la terre Huguet, II, 34 (s.v. Ça bas)
166	*fiere:* cruelle Huguet, IV, 98 (s.v. Fier); d.i. hij is niet bang voor het oorlogsgeweld
167	*oncq:* jamais (negatief) Huguet, V, 516 (s.v. Oncq) en Huguet, V, 519 (s.v. Onques)
174	*mole:* vorm naast *mou* Huguet, V, 302 (s.v. Mol)
178	*Dialogismus:* dialoog; een term, ontleend aan de titel der *Apod*; zie *OE*, [9]. *bedidinghe:* uitlegging WNT, II, 1181 (s.v. Bedieding)
179	*Peeter Arnouts* In 1567 is hij aalmoezenier van Antwerpen, wat reeds getuigt van zijn grote welstand. In 1574 wordt hij dan ook onder de 17 rijkste kooplieden gerekend. Hij drijft vooral handel op Sevilla - hij is zelf ook naar Spanje gereisd - en is eveneens werkzaam als assuradeur. Van 23 dec. 1577 tot 2 nov. 1579 is hij toegevoegd lid van het schepencollege. Op 1 mrt. 1578 vormt Arnouts, samen met Jan van Hove (OPMEER 303), Vincent de Smidt (CRAENMEESTER 36) en Chrisostomus Scholiers (SCHOLIER 1) het college van de 'commissarissen en superintendenten van het weekgeld'. Ook in de volgende jaren doet de stad een beroep op deze kapitaalkrachtige burger, vooral in verband met leningen. In 1584 heeft hij Antwerpen verlaten, maar enkel omdat zijn handel op 'vutlantsche conninckrycken' zijn aanwezigheid in Zeeland vereist. Tijdens het protestantse bewind in Antwerpen is hij in het huwelijk getreden met Suzanna Damant. Na de katholieke restauratie rijzen enige problemen op dit punt: beide echtgenoten zijn reeds verwant en de onontbeerlijke pauselijke dispensatie is gewoon vervalst in deze woelige tijd! Torrentius, die de zaak in het reine mag brengen, noemt Arnouts een 'vir bonus atque imprimis catholicus'.

Lit.: AA, IV, 172; V, XII, XV, XVII, XXII, XXIV, XXVI, passim; Brulez, 176, 222, 543; Butkens, II, 511; Diercxsens, III, 664; Jubilé, 58; Prims, VIII, 1ste boek, 149; Id., *Antwerpiensia* VII, 229; Torrentius, II, 438, 439.
op den Wapper / in de Meere: het deel van de Meir tussen de huidige Wappers- en Rubensstraat. Sinds 1490 liep hier de Herentalse vaart, die zuiver water in de stad bracht, vooral ten gerieve van de brouwers in de Kammerstraat. Bij dit gedeelte van de vaart was er een wip of wapper opgesteld om de gevulde watervaten op te halen. Wanneer naderhand de oevers bebouwd werden, sprak men van de huizen ‘bij den Wapper’ of ‘op den Wapperman’; zie Flor. Prims en Mich. Verbeeck, *Antwerpsch Straatnamenboek*, Antwerpen, 1938, 349-350.

181 *BEeldtsnyder:* beeldhouwer WNT, II, 1291 (s.v. Beeldsnijder); zoals in het begin der *Apod* zijn de optredende personages enerzijds een belangstellende, maar onwetende volksman, anderzijds de kunstenaar, die het werk uitgevoerd heeft.

184 *veur:* vooraan WNT, XXI, 188 (s.v. Veur) en MNW, IX, 936 (s.v. Vore)

185 *Craen:* kraanvogel WNT, VIII, 29 (s.v. Kraan)

189 *noot:* nodig WNT, IX, 1072 (s.v. Iets is nood)

192 *onmachtigh:* zonder macht over hun ledematen WNT, X, 1723 (s.v. Onmachtig)

197 *welghesindt:* verstandig MNW, IX, 2107 (s.v. Welgesint)

200-219: bij de volgende uitleg van deze emblematische voorstellingen dient men wel te beseffen dat de werken, opgesomd in de Bronnen, in de eerste plaats niet de bronnen van Van der Noot zelf hoeven geweest te zijn, maar wel van Peter Arnouts of van de uiteindelijke arrangeur van diens tuin. Het is dus best mogelijk dat een deel der hierboven vermelde bundels hoegenaamd niet behoord heeft tot Van der Noots gewoon emblematisch apparaat, maar dat de nodige inlichtingen hem meegedeeld zijn door Arnouts zelf.
Aangezien deze speciale omstandigheden evenmin absolute waarborg bieden omtrent de identiteit van het voor elk concreet geval geraadpleegde werk, wordt vóór alles telkens globaal

verwezen naar Arthur Henkel en Albrecht Schöne, *Emblemata. Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts*, Stuttgart, (1967). Onder de mogelijke vindplaatsen die zij voor elk embleem opgeven, worden de bundels die het meest in aanmerking komen als werkelijke bron, naderhand aansluitend vermeld.

201 *Cranen:* zie Henkel en Schöne, *a.w.*, 819-821; het beeld van de 'grus vigilans' is zeer bekend dank zij Plinius, *Naturalis historia*, X, 23: de wakende kraanvogel houdt een steen in een zijner klauwen. Wanneer hij riskeert in te slapen, ploft de steen natuurlijk omlaag, waardoor het dier wakker schrikt. Deze voorstelling vindt men nog het meest direct bij Reusner; bij Sambucus en Junius vindt men een meer heraldische voorstelling zonder verklaring van de oorsprong van deze figuur.

204 *den Arent:* zie Henkel en Schöne, *a.w.*, 771; de keuze is hier vrij eenvoudig, want het betreffende embleem wordt enkel gesignaleerd bij Joannes Sambucus, *Emblemata*, T'Antvverpen, 1566, 96, v. 5-6: 'Voor den tijt stoot den Arent wten neste soet I Sijn kieckenen teere, ende tot stercheyt hy die brengt'; vertaling van 'Ante solet tempus teneros depellere nido I Pullos, & fortes protinus illa facit' (citaat volgens Joannes Sambucus, *Emblemata*, Antverpiae, 1576, 88).

205 *sinnen:* verstand MNW, VII, 1129 (s.v. Sin)

207 *Reden:* billijkheid WNT, XII, 3de stuk, 815 (s.v. Rede)

208 *de Pellicaen:* zie Henkel en Schöne, *a.w.*, 811-812; dit gegeven, dat ook als beeld van de zich offerende Christus zeer verspreid was, vindt men bij Reusner en bij Hadrianus Junius, *Emblemata*, T'Antvverpen, 1575, 11, v. 1-2: 'Wat in v borst is/zijdy ondersoeckende/ I O Pellicaen/en gheeft uwen ionghen t'leuen:', de vertaling van 'Rimaris tundendo sinus tibi pectoris altos, I Et vitam soboli das Pelecane tuae' (citaat volgens Hadrianus Junius, *Emblemata*, Lvgdvni Batavorvm, 1596, 13).

212 *den Oyevaer:* zie Henkel en Schöne, *a.w.*, 827-828; dit embleem komt voor bij Reusner en bij Alciati, 155-156 in de commentaar bij Emblema XXX, 'Gratiam referendam': 'Quamobrem AEgyptij cùm significarent

hominem, qui patris curam gereret, Ciconiam & Cucupham depingebant, quòd hae soleant genitoribus senio confectis eodem modo gratiam rependere, quo ipsae fuerint educatae...Nam cùm parentes eorum pennas senio coquente laxauerint, nec ad proprios cibos quaerendos idonei potuerint inueniri, plumis suis genitorum membra frigida refouentes, escis corpora lassa reficiunt: & donec in pristinum vigorem alis grandaeua redierit, pia vicissitudine iuuenes reddunt quod à parentibus paruuli acceperunt'.

215 *traeght:* traag maakt WNT, XVII, 1824 (s.v. Tragen)

217 *heun:* lees *heur*
af te gaen: te verlaten WNT, I, 942 (s.v. Afgaan)

226 *sus:* sur Huguet, VII, 150 (s.v. Sus)

227 *Voire:* Même Huguet, VII, 503 (s.v. Voire)

230 *venrsinighen:* lees *veursinighen*

Thomas Anraet (°1542 †Antwerpen XVIII. Kal. Dec. 1604)
In de stadsrekeningen komt hij voor als 'ontfanger vande Heeren Gedeputeerde vande Staeten van Brabant'. Uit hoofde van deze functie duikt zijn naam dan ook regelmatig op in de archiefstukken. Op 7 jan. 1583 ontvangt Plantin een som geld van Anraet om deze over te maken aan Nicolaas Rockox, student te Parijs. In 1600 is Anraet een der testamentuitvoerders van Cornelis Grammay (GRAMMAY 1). Hij is gehuwd met Magdalena van Gamere. Hun dochter Isabeau huwt de zoon van Diego Pardo (PARDO 2) uit diens eerste huwelijk.
Lit.: AA, V, 154, 423; VI, XVIII, XXIV, passim; AA, 2de reeks 3 (1928), 87 noot 1; H. van Cuyck, 'Nikolaas Rockox de Jongere, burgemeester van Antwerpen in de XVIIde eeuw', in *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique* 37 (1881), 3e série, tome VII, 349 noot 1; Gailliard, II, 298; Grafschriften, VI, 149; Sweertius, *Monvmenta,* 163.

231-245: zie voor de verklaring GRAMMAY 24-38

257 *quant e quant:* lees *quant et quant:* en même temps Huguet, VI, 263 (s.v. Quant et quant)

297 *Philippe de Rinsard:* van deze edelman is geen enkel gegeven tot ons gekomen, en geen wonder! De ode die hij zogezegd aan Van der Noot opdraagt is in werkelijkheid een verminkt sonnet, geschreven door Baltazar Chavasse voor Jacques Mondot. Van der Noot heeft zelf de twee kwatrijnen herleid tot drieregelige strofen, maar daarmee is dan ook de essentie van zijn poëtische inspanning verteld. Boven deze gedurfde adaptatie heeft hij dan maar een willekeurige naam ingelast om beschut te zijn tegen mogelijke zeer belezen lezers. Typerend voor 's mans aplomb is wel dat hij aan het merendeel van deze spookdichters, tot welke gilde o.a. Baptista de Rotonde (TITELVEL 1593-1594 105), François d'Herp (TASSIS 184) en Willem en Thomas Ghevardt (NOOT 440 en HELMANS 82) behoren, een academische graad verleent, bij voorkeur die van licentiaat in de rechten!
De originele tekst in de liminaria van Mondots Horatius-vertaling luidt als volgt:

Baltazar Chavasse a M. le D. Mondot. Sonet.
Si Alcide Heroé portant l'ame felonne,
Dans le sein pour auoir dextrement abbatu,
De maint coup redoublé, l'ydre sept fois testu,
Se guindant sur les Cieux s'est ceint d'vne coronne.
Si celuy qui ses faits engraue chez Bellone,
Publiant dans vn camp son bras & sa vertu,
Vainqueur sur l'ennemy se veut voir reuestu,
Du rameau immortel qui son chef enuironne.
Ne doits tu point Mondot ores esperer mieux,
Qui grimpes dans le ciel d'vn vol plus glorieux,
D'Horace doux sonnant par le sentier estrange?
Les Soeurs d'vn vert l'aurier cresperont tes cheueux,
Et noz neueux diront Mondot est bien heureux.
Au ciel veit son esprit en terre sa louange.

299 *S':* Si; men gebruikt nog de oude vorm *se*, waarin de *e* voor een klinker wegvalt Huguet, VI, 789 (s.v. Si)
Alcide: zie FARNEZE 97

300 *l'hidre:* de hydra, een monsterachtige slang in de moerassen van Lerna bij Argos; het doden ervan wordt geteld als tweede van Hercules' werken.
testu: pourvu de têtes Huguet, VII, 232 (s.v. Testu)

301 *Se guindant:* S'élevant Huguet, IV, 412 (s.v. Se guinder)

305 *ores:* maintenant Huguet, V, 539 (s.v. Ores)

308	*Les Seurs:* de muzen *cresperont:* couvriront Huguet, II, 638 (s.v. Cresper)
309	*Neueux:* descendants Huguet, V, 422 (s.v. Neveu)

T'Shertogen (1592)

Ontstaan

Dit vel dankt zijn ontstaan niet zozeer aan poëtische bezieling als wel aan publicistische noodzaak: de hele eerste pagina wordt besteed aan de verbetering van een jammer genoeg niet bewaard gebleven defect in de *PW.* Deze actualisering moet het opsommen van de voltallige magistraat met zijn leidinggevend personeel verantwoorden. Ook in de volgende bladzijden manifesteert Van der Noot een zoeken naar goodwill: hij richt zich tot de schepenen van de halle, klaarblijkelijk omdat hijzelf ook deze functie ooit bekleed heeft, waardoor hij op hun solidariteit hoopt te kunnen rekenen. Op de laatste pagina wordt een der hoogste vorstelijke officieren in de stad uitermate geloofd.

Alle gedichten zijn in het Nederlands gesteld omdat Van der Noot zich richt tot Antwerpse gezagdragers: dit beperkt inheems publiek ontslaat hem van de verplichting tot meertaligheid tegenover de eigenlijke bestemmelingen. De schaarse polyglotte commentaar is dan ook eerder binnen het algemeen kader der *PW* te verklaren.

Inhoud

- Elegie (5-26)
  T'Shertogen fungeert enkel als tussenpersoon voor Van der Noots verklaring van een vergis-

sing ter drukkerij: toen de auteur in zijn loffelijk streven naar actualiteit de - toch op een ongewoon tijdstip - hernieuwde magistraat wilde opnemen, heeft de zetter de titels der beide burgemeesters van plaats verwisseld. Van der Noot haast zich thans deze jammerlijke fout te herstellen door het vermelden van de voltallige magistraat in functie.

- Ode (132-159)
  Na de lof van de stad en haar burgers bezingt Van der Noot nu een instelling met prestige: de halle. Er volgt een gedetailleerd overzicht van de samenstelling van dit gildebestuur. De verklaring, zowel van deze kennis ter zake als van de huidige belangstelling wordt gegeven in het laatste vers: 'Want op de Hal' ick ook t'Antwerpen eerst begonste' (159).
- Elegie aan Jan Damant (240-273)
  Na de stereotiepe klachten over de aardse gezindheid der mensen in het algemeen bezingt Van der Noot deze ambtenaar - uiteraard om zijn deugden. Maar toch weet hij tevens te melden dat Damant is 'T'Antwerpen hoogh gheacht / en te Brussel noch meer' (265).

Bronnen

217-220	=	Horatius, *Carmina,* IV, ix, 25-28	
222, 227	=	Lucas d'Heere, *Het Ghendsche Helicon en Parnassus,* 50, 53 (D'Heere, 26)	
260-261	=	Ronsard, *Elegie*, 85-88	(*STFM,* X, 304)
		Responce avx inivres, 523-524	(*STFM,* XI, 144)

Verklarende aantekeningen

1	*Jan t'Shertogen* Op 4 mei 1563 wordt hij ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. Op 29 apr. 1574 betaalt hij als advocaat 50 pond Art. in de lening voor de Spaanse soldaten. Hij woont in de zesde wijk. Lit.: AA, XXII, 224, 265; Guicciardini, 51a; Schillings, 654.
2	*postulerende:* pleitend WNT, XII, 3664 (s.v. Postuleeren)
3	*Anwerpen:* lees *Antwerpen*
8	*ouer veel iaren:* ca. 1580; men denke aan *LvB.*
11	*sober:* geringe WNT, XIV, 2450 (s.v. Sober)
14	*gehengen:* gedogen WNT, IV, 854, 855 (s.v. Gehengen)

15 *in April:* nl. in apr. 1592 het vel HALMALE

16 *stucken:* exemplaren WNT, XVI, 340 (s.v. Stuk)

17 *der Borghmeesters:* nl. van Hendrik van Halmale en Adriaan van Heylweghen (HALMALE 3-4)

18 *de Wedt verset:* de samenstelling van de magistraat veranderd MNW, VIII, 2414 (s.v. De wet verzetten)
vroegher dan d'oudt betamen: onder ‘oudt betamen’ verstaat Van der Noot de maand mei; men zie Guicciardini, 74b: ‘Dese Magistraet oft Raedt wordt alle jaer ten eersten ende ghewoonlijck ghecosen in de Mey’. In 1592 daarentegen is de wet verzet op 19 apr.; zie Papebrochius, IV, 254.

19 *de reste:* de overige exemplaren. Op 19 apr. was de buitenvorm van HALMALE dus slechts ten dele afgetrokken, zodat de auteur nog kon ingrijpen dank zij correctie op de pers. Het volstond immers twee regels (HALMALE 3-4) uit te breken en te vervangen door de actuele namen.
prenten: drukken WNT, XII, 4020 (s.v. Prenten)

20 *Op namen...:* nl. van Bejar en Gerardi; van deze uiteindelijk verkeerde versie zijn geen exemplaren bewaard gebleven.
Regenten: magistraatspersonen WNT, XII, 3de stuk, 1411 (s.v. Regent)

21 *na...spreken:* overeenkomstig het oude spreekwoord; afgeleid van ‘goed ouwers’ voor: bejaard WNT, V, 301 (s.v. Goed)

23 *bedwelmt:* die zijn welberadenheid verloren had, die van streek gebracht was WNT, II, 1262 (s.v. Bedwelmen); hier: verstrooid
rijck...: bep. bij *die*, een der nieuwe burgemeesters

24 *Binnen:* Binnenburgemeester; zie voor hem en zijn collega, de buitenburgemeester, STERCKHEYT 11.

25 *erringhe:* dwaling, twist MNW, II, 719 (s.v. Erringe)
Wanneer in 20 gezegd is dat van deze misdruk geen exemplaren bewaard zijn, dan slaat dit natuurlijk op de bewaarde bundels *PW.* Vermoedelijk heeft Van der Noot toch losse vellen laten uitgaan, waarna hij - juist ter wille van de verkeerde versie - tot dit verkapt excuus genoopt werd.
slissen: doen ophouden WNT, XIV, 1827 (s.v. Slissen)

28 *Blasius de Bejar:* zie BEJAR 5

29 *Gielis Gerardi:* (°Antwerpen 1548 †aldaar 7 jan. 1618)
Tweede zoon van Gillis en van Anna van Wesenbeke. Hij wordt licentiaat in de rechten. In de periode 1585-1617 is Gerardi herhaaldelijk schepen van Antwerpen. In 1592 en 1600 is hij burgemeester. Hij huwt Clara van den Bossche (†9 sep. 1623) in 1584.
Lit.: Butkens, II, 513-519; ‘Généalogie de la famille Gerardi’, in *Oud en Nieuw* 1 (1865), 310; Grafschriften, IV, 400; Herckenrode, 810; Sweertius, *Monvmenta*, 82.

31-70: voor het ontbreken van nadere biografische gegevens bij deze namen, zie STERCKHEYT 6

81 *en la Fiesta de San Andres:* gestaafd door Guicciardini, 74b: ‘Dese Magistraet oft Raedt wordt alle jaer ten eersten ende ghewoonlijck ghecosen in de Mey / hoe wel de privilegien inhouden dattet in de Slachtmaendt op Sint Andries dagh moet geschieden’ (30 november).

86 *limmor:* lees *limmortale*

97 *ce pendant qu':* pendant qu' Huguet, II, 153 (s.v. Cependant que)

103 *la Loy:* le corps municipal Huguet, V, 54 (s.v. Loy)
tempre: tôt Huguet, VII, 207 (s.v. Tempre)

104 *dont:* à cause de quoi Huguet, III, 251 (s.v. Dont)

106 *hastiuitè:* hâte excessive Huguet, IV, 452 (sv. Hastiveté)

111 *de Dekens...:* Van der Noots opgave klopt met Guicciardini, 76b: ‘De selve Magistraet verkiest oock den Raedt van der Hallen / inhoude*n*de twee Gilddekens als Hoofden / twee Weerdeyns / ende acht oudermans; waer af de twee gheweest moeten hebben Schepenen van den oversten Raedt: voorts eenen Greffier / ende ander Officiers. Voor dese Heeren comen alle de twisten ende saecken van wolle / allerley wollewerck / oft der wollen eenichsins aengaende / als Lakenen / Camelotten / Sargien / Tapisseryen / Alluyn / Weedt / Meecrappe / ende diergelijcke: maer d'appellatien comen voor den hooghsten Raedt’.
Weerdeyns: keurmeesters MNW, IX, 2199 (s.v. Werdijn) en MNW, IX, 1551 (s.v. Waerdein)
Oudermans: opzieners WNT, XI, 1557 (s.v. Ouderman)

114 *Dierick vande VVerue:* zie HOFMANS 119

115 *Ian van Schoonhouen* (†Antwerpen 23 jan. 1598)
Zoon van Hendrik en van Joanna de Cotterau. Van 24 juni 1550 tot kerstmis 1554 is hij schout van Antwerpen. In de periode 1556-1584 is hij herhaaldelijk burgemeester, thesaurier en schepen. In de periode 1579-1582 en van 1587 tot zijn dood is Schoonhoven gildedeken van de lakenhalle. In 1573 is hij ouderman van de rederijkerskamer De Goudbloem. Hij is gehuwd met Barbara van der Elst (†15 feb. 1581) in 1543.
Lit.: AA, IX, 407; Butkens, II, 507-512; Grafschriften, VI, 257; Floris Prims, *Antwerpiensia* VIII, 208; J.B. van der Straelen, *Geschiedenis der Antwerpsche rederykkamers*, Antwerpen, 1863, 121.

119 *Weerdyens:* lees *Weerdeyns*; en zie 111

132 *Clio:* muze van de geschiedenis; zij wordt in deze ode aangeroepen wel onder invloed van de houtsnede binnen dezelfde opening. Vgl. CLAERHOUT 250.

133	*den lof...:* inderdaad de titel van HALMALE 301-304
134	*der Wet:* van de magistraat MNW, IX, 2369 (s.v. Wet)
135	*ous:* lees *ons*
139	*rapen:* smaken, ondervinden WNT, XII, 3de stuk, 324 (s.v. Rapen)
142	*vroom'* (ook 144): rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)
143	*oud't:* gewezen WNT, XI, 1537 (s.v. Oud)
145	*som:* soms WNT, XIV, 2506 (s.v. Som) *daer naer:* na het vervullen van deze functie WNT, III, 2198 (s.v. Daarna, daar naar)
146	*Beneden:* de lakengilde zetelt dus in een hogere verdieping van het stadhuis
150	*wt gherecht:* ten einde toe berecht MNW, VIII, 1004 (s.v. Uterechten) *ghewichten:* lasten WNT, IV, 2081, 2080 (s.v. Gewicht)
152	*ghenuchte:* genoegen, vreugde WNT, IV, 1526 (s.v. Geneugte)
153	*sassem:* brooddronken, geweldig WNT, XIV, 109 (s.v. Sassaam, sassem)
159	*op de Hal':* inderdaad wordt Van der Noot onder het bestuur van de halle geteld in Guicciardini, 76b; zie ook de Inleiding.
206	*sublaterne:* lees *subalterne*
210	*tientures:* lees *teintures*
212	*VVardains:* membres du conseil de la corporation des drapiers Godefroy, VIII, 324 (s.v. Wardain); zie ook 111.
217-220:	de spelling van dit citaat komt nog het meest overeen met I. Mondot, *Les cinq livres des odes de Q. Horace, Flacce...,* Paris, 1579, 106r: afgezien van de kapitaal in 220 *Vate* (tegenover *vate*) zijn spelling en punctuatie gelijk.
221	*Penelopem Homerus Vrouwe:* zie TITELVEL 1589-1590 256
227	*hurr-werck:* lees *huer-werck*; dit attribuut van Clio komt, in tegenstelling tot de trompet, niet voor bij D'Heere. De betekenis ervan is trouwens onzeker; het uurwerk komt wel voor als symbool van een geregeld leven en is dan attribuut van Temperantia (zie Analytische bibliografie BALBI), maar niet van de muze der geschiedenis. Mogelijk is de

klok, evenals de lauwerkrans op Clio's hoofd, een symbool van eeuwige roem. Als zodanig wordt een gevleugeld uurwerk afgebeeld in een later werk, nl. Peter Is(s)elburg, *Emblemata politica,* (Nürnberg, 1640), nr. 18 (editio princeps: 1617); zie Arthur Henkel en Albrecht Schöne, *Emblemata. Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts,* Stuttgart, (1967), 1341.

228 *L.Z.:* voor *Libro 2.* (?)

231 *done:* lees *donne*
doctrine: science, savoir Huguet, III, 238 (s.v. Doctrine)

233 *Dont:* zie 104

234 *Gregoise:* grecque Huguet, IV, 368 (s.v. Gregeois)
d'vn chapeau: d'une couronne Huguet, II, 192 (s.v. Chapeau)

236 *L.Z.:* zie 228

238 *Jan Damant* (°Brussel †Antwerpen nov. 1610)
Zoon van Pieter en van Anne Bave. Op 30 apr. 1576 wordt hij poorter van Antwerpen. Op 5 dec. 1582 wordt 'Jonker Jan Damant, Schepen van de Halle', benoemd tot 'Ceurmeestere'. Hij vervult het schepenambt in 1585-1586 en 1587. In 1588 wordt hij burgemeester en bij open brieven van 20 juli van dat zelfde jaar wordt hij geridderd. Van 1589 tot 1610 is hij amman van Antwerpen.

Zijn echtgenote, Anne de Witte, overlijdt op 24 okt. 1599; hijzelf wordt begraven op 20 nov. 1610.
Lit.: AA, VI, 215; XXV, 85; Butkens, II, 513; L. Bisschops, *Genealogische nota's,* 163; Grafschriften, II, 34; Herckenrode, 621; Van den Leene, 1*2^{r}; Ryckman-de Jonghe, I, 127; Torrentius, II, 341.
Amptman: zie STERCKHEYT 9

241 *d'worpen:* het werpen, slingeren MNW, IX, 2816 (s.v. Worpen) en MNW, IX, 2288 (s.v. Werpen); op de mythe van Brabo en Druon Antigoon is nog maar pas gezinspeeld in het kort hiervoor gedrukte vel HALMALE 248.

243 *grootsche:* weelderige WNT, V, 1128 (s.v. Grootsch)

244 *in een graf:* zie GRAMMEY 137

245 *laf:* krachteloos WNT, VIII, 913 (s.v. Laf)

249 *iuweel:* schat; fig. voor alles, waarvan het bezit van de hoogste waarde is WNT, VII, 587 (s.v. Juweel); men vergelijke met ROY 95 en LIEFVELT 279

250 *lacker:* smakelijke WNT, VIII, 942 (s.v. Lakker) en WNT, VIII, 1518 (s.v. Lekker)
Brasseryen: overdadige maaltijden WNT, III, 1154 (s.v. Brasserij)

253 *Pierides:* zie MATTHIAS 101

254 *al sijn...maghen:* al beschikken zij over een ruime maag, al hebben zij enkel belangstelling voor aardse genietingen WNT, IX, 5 (s.v. Maag)

255 *sloeckers:* slokkers, slokoppen WNT, XIV, 1843 (s.v. Sloeker)

260 *van der ieughdt:* zie de bronnen, en in navolging hiervan *CB*, 27-29 (*OE*, [144])
Aerdt: de natuur als scheppende kracht WNT, Suppl. I, 234 (s.v. Aard)

261 *Sonen:* zie APOLOGIE 311-312

262 *Veursichtighlijck:* met doorzicht; hier eigenlijk: selectief; het MNW, IX, 1074 verwijst naar Plant. voor de toepasselijke betekenis ‘providemment, avec prevoyance’.

264 *sinde:* lees *siende*

265 *te Brussel:* mogelijke zinspeling op Damants vrij recente benoeming tot ridder

271 *Den nakomers...vreughdt:* een formule die ontleend is aan AMODEO 52
Den nakomers: Het nageslacht WNT, IX, 1523 (s.v. Nakomer)

304 *catantanti:* lees *cantanti*

Ghysens (1593-1594)

Ontstaan

Naast twee overigens onbekend gebleven Antwerpse vooraanstaanden huldigt Van der Noot in dit vel twee hanzeatische kooplieden. De samenstelling van dit publiek veroorlooft de dichter de publikatie van eentalig Nederlandse verzen uit zijn eigen produktie. Ter inlijving binnen het geheel der *PW* worden toch - zij het schaarse - polyglotte commentaren en twee Franse gedichten opgenomen; die zijn echter niet meer het werk van Jan van der Noot.

Inhoud

- Ode aan Hans Ghysens (4-33)
  De mens wikt, maar God beschikt. Van der Noot heeft de waarheid van deze spreuk ondervonden, telkens als hij Ghysens wilde bezingen: steeds stuitte hij op belemmering van dit voornemen tot op deze dag. Thans echter is de dichter in staat om Ghysens' godvrezendheid en deugdzaamheid te prijzen.
- Ode voor Noë de Bock (52-71)
  Weeklacht over de huidige versmading der dichters tegenover hun vroeger aanzien. Goddank komen er nog enkelingen voor - zoals De Bock uiteraard - die de poëten steunen overeenkomstig hun belang.
- Ode aan Joris van Schooten (110-121)
  De voortreffelijkheid van de deugd boven de ondeugd wordt aangetoond in hun respectieve gevolgen.
- ‘Veldt-sangh’ (123-152)
  Detaillering van Olympia's schoonheid aan de hand van vergelijkingen, die telkens aan de natuur ontleend zijn.

- Ode voor Melchior Bothemer en zijn echtgenote, Margrite Paris (160-183)
  Het normale loon der deugd is onsterfelijke eer, die echter slechts door de dichters kan geschonken worden. Als enig alternatief dreigt de totale vergetelheid, reden te meer dus om de dichters te ondersteunen.
- Sonnet van Louis Poppard (193-206)
  Zie DENNETIERES 38-51.

Bronnen

99-106	=	Ronsard, *Au reverendissime Cardinal du Bellai*, 33-36, 29-32 (*STFM*, II, 121-122)
110-113	=	ROY 20-23
117		27
118-119		24-25
133	=	Lucas d'Heere, *Den Temple van Cvpido*, 230-231 (D'Heere, 13)
190-206	=	DENNETIERES 35-51

Varianten

110-113, 117 is woordelijk overgenomen, maar in 113 is de woordvolgorde verbeterd.
118-119 is slechts geïnspireerd door ROY 24-25. In 190-206 zijn geen wijzigingen aangebracht.

Verklarende aantekeningen

2	*Hans Ghysens* (°ca. 1544 †Antwerpen 25 apr. 1616) Hij behoort tot de hanzeaten en blijkt vele jaren te Antwerpen gevestigd. In 1580 logeert hij bij Martin Perez de Varron (ROY 10). Op 10 mrt. 1587 dankt Plantin hem voor zijn goede zorgen bij het vervoer van een lading boeken. In 1600 en 1615 wordt hij telkens vermeld onder de kooplieden te Antwerpen. Hij is gehuwd met Anna van den Bossche (†Antwerpen 26 aug. 1592). Lit.: AA, 2de reeks 2 (1927), 209; AA, 2de reeks 6 (1931), 133; Grafschriften, II, 224; Plantin, *Corr.*, IX, 169.
6	*spreec-woordt:* zie F.A. Stoett, *Nederlandsche Spreekwoorden*,

Spreekwijzen, *Uitdrukkingen en Gezegden*, Zutphen, 1943, II, 503, nr. 2578.

7 *dick:* dikwijls WNT, III, 2618 (s.v. Dik)

10 *Weder:* blijkens het ww. hier te beschouwen als een ongunstig element, dus: storm MNW, IX, 1898 (s.v. Weder)

11 *lyden:* veroorloven WNT, VIII, 2204 (s.v. Lijden)

12 *dick:* zie 7

13 *weulen:* woelen, tumult maken MNW, IX, 2888 (s.v. Wue-) en MNW, IX, 2744 (s.v. Woelen); Van der Noot tracht hier het begrip van de ἐνθουσιασμός te verwoorden: de bezielde dichter verliest zijn eigen persoonlijkheid ten voordele van de inspirerende godheid; zie voor een parallel geval Ronsard, *Dithyrambes à la pompe du bouc de Jodelle*, 1-2 (*STFM*, V, 53) en noot 3 aldaar.

16 *eerlijck:* rechtschapen WNT, III, 3907 (s.v. Eerlijk)

18 *heeft...willen ghehenghen:* is...bereid geweest te vergunnen WNT, IV, 856 (s.v. Iets willen gehengen)

19 *tot:* bij wijze van WNT, XVII, 1596 (s.v. Tot)

22 *zijn werck:* nl. de schepping

23 *v...wennen:* u...toeleggen op MNW, IX, 2144 (s.v. Wenden)

27 *draeghdt...hert*: zijt gij gunstiger gezind MNW, III, 390 (s.v. Te enen een herte dragen)

29 *grootsche:* weelderige WNT, V, 1128 (s.v. Grootsch)

30 *Pegasides:* de muzen, die verblijven bij de bron Hippocrene, ontstaan door een hoefslag van Pegasus.

31 *verholen:* aan anderen onbekend MNW, VIII, 1847 (s.v. Verholen)

35	*discret:* sage, avisé Huguet, III, 202 (s.v. Discret)
37	*le faict:* la conduite Littré, III, 1381 (s.v. Fait)
49	*dees':* nl. *Eere / Deughdt / en Vreughdt* *na-maels:* na dit leven WNT, IX, 1537 (s.v. Namaals)
50	*Noe de Bock:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.
55	*noch:* ook in de toekomst WNT, IX, 2046 (s.v. Nog)
58	*Schalken:* gewetenloze personen, schelmen WNT, XIV, 228 (s.v. Schalk)
60	*mistroostigh:* wanhopig WNT, IX, 876 (s.v. Mistroostig) *aefsch:* listig WNT, I, 12 (s.v. Aafsch)
62	*te hants:* nu WNT, XVI, 1758 (s.v. Thans, tehants)
63	*als d'ele:* op een edele, hoogstaande manier; *als* + lidw. + zelfst. gebruikt adj. = bijw.; zie F.A. Stoett, *Middelnederlandsche Spraakkunst. Syntaxis,* 's-Gravenhage, 1923, 76, §116.
67	*Pierides:* zie MATTHIAS 101
70	*in een graf:* zie GRAMMEY 137
71	*straf:* ruw WNT, XV, 2090 (s.v. Straf)
74	*Pline:* zie APOLOGIE 118-122
75	*Prouinces:* pays Huguet, VI, 235 (s.v. Province)
76	*peruers:* fâcheux Huguet, V, 745 (s.v. Pervers) *trop:* beaucoup Huguet, VII, 354 (s.v. Trop)
77	*Is:* lees *Ils* *impertinente:* déraisonnable, absurde Huguet, IV, 568 (s.v. Impertinent)
78	*gnetils:* lees *gentils* *sunt:* lees *sont*
98	*dick:* zie 7; zie voor het spreekwoord ORCO 28-29
99-106:	enkel 102 en 106 zijn ongewijzigd overgenomen; 100-101 en 104-105 zijn telkens met een syllabe verlengd; 99 en 103 zijn eveneens aangepast.
99	*Sur:* Au-dessus de Huguet, VII, 135 (s.v. Sur)
105	*decorer:* glorifier Huguet, II, 733 (s.v. Decorer)

106 *Prouinces:* zie 75

107 *Joris Van Schooten:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur

110 *onwetentheydt:* overeenkomstig de zienswijze van Socrates, als dikwijls uiteengezet door Plato, zo in *Protagoras*, 357-358.

121 *ghiftkens:* zie GRAMMAY 43
slecht en recht: eenvoudig WNT, XIV, 1615 (s.v. Slecht en recht)
gheringhe konste: zelfde formule in ROELANDTS 150

122 *Veldt-sangh:* landelijk gedicht, bucolicum WNT, XVIII, 1537 (s.v. Veldzang) (dit vb. als citaat)

123 *Olympiette:* lelie, voor Olympia; zie SUEIRO 101

124 *violette:* viooltje WNT, XXI, 904, 906 (s.v. Blauwe violet) (dit vb. als citaat)

125 *Dael-lelikens:* lelietjes der dalen WNT, III, 2254 (s.v. Dallelie)
vele: ter versterking van de comp. van een bnw. WNT, XVIII, 1097, 1098 (s.v. Veel, vele)

127 *ten toone:* van aanblik WNT, XVII, 1214 (s.v. Ten toon)

128 *inden troone:* in de hemel WNT, XVII, 3238 (s.v. In den troon)

130 *schaepkens:* meew. voorw.

133 *gheiaeght:* voortgejaagd, gedreven WNT, VII, 117 (s.v. Jagen); bron voor dit beeld is niet zozeer *Ps.* 41:2 als wel Lucas d'Heere, *Den Temple van Cvpido*, 230-231 (D'Heere, 13).

137 *om den Popelier...:* zie voor de bronnen van dit beeld ANGONI 156

138 *d'Ley-loof:* de klimop WNT, VIII, 1484 (s.v. Leiloof) (zonder enige uitleg); zie Smit-Hellinga, 36 en MAES 53

141 *dier:* gebruikt als reeds bestaande liefkozende aanspreking van een jong meisje (zie WNT, III, 2580 s.v. Dier), maar hier tevens gekozen om in de pastorale terminologie te blijven.

143 *schouwen:* ontwijken WNT, XIV, 964 (s.v. Schouwen)

144 *haest:* weldra WNT, V, 1481 (s.v. Haast)

146 *strafte:* terughoudendheid WNT, XV, 2092, 2100 (s.v. Strafte) (dit vb. als citaat)

147 *Schoudt:* Vermijd WNT, XIV, 964 (s.v. Schouwen)

149 *Hymeneums:* van Hymenaeus, de god van het huwelijk

150 *besmetten:* bezoedelen WNT, II, 2054 (s.v. Besmetten)

151 *schouwigheyt:* schuwheid WNT, XIV, 957 (s.v. Schouwigheid)
ous: lees *ons*

152 *tortel-duyfkens:* een koppel tortels als symbool van huwelijksliefde en eeuwige trouw heeft Van der Noot laten afbeelden op alle slotplaten sinds *Ext*; zie voor de verdere verspreiding Arthur Henkel en Albrecht Schöne, *Emblemata. Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts,* Stuttgart, (1967), 859-860.
verscheyden: van elkaar verwijderd MNW, VIII, 2348 (s.v. Verscheiden)

155 *Exposé:* Expliquez Huguet, III, 785 (s.v. Exposer)

156 *Georgo:* lees *Georgio*

157 *Melchior Bothemer*
Hanzeaat (zie 187). Reeds Guillaume De Poetou heeft hem een sonnet opgedragen in zijn bundel *Suite du Labeur en Liesse...*, Anvers, 1566. Op 13 apr. 1577 wordt ‘Melchiore Botman’ vermeld als koopman. Lit.: AA, XXIII, 336; Floris Prims, *Antwerpiensia* VIII, 176.

158 *Margrite Paris:* volgens Van der Noot stamt zij eveneens uit Noord-Duitsland (zie 187).

163 *ghesijn:* zijn; ‘*Ge*- ter versterking der beteekenis, t.w. bij...*kunnen*’ WNT, IV, 2217 (s.v. Gezijn)

175 *reden:* billijkheid WNT, XII, 3de stuk, 815 (s.v. Rede)

184 *genereus:* noble (moralement) Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)

185 *cercher:* in de 16de eeuw komt nog dikwijls de oude vorm *cercher* voor Huguet, II, 242 (s.v. Chercher)

187 *Ostlande:* Noord-Duitsland, meer bepaald de Oostzee-landen WNT, XI, 225 (s.v. Oostland)

recouure: se procure Huguet, VI, 408 (s.v. Recouvrer)

Damant (1593-1594)

Ontstaan

Uitzonderlijk richt Van der Noot zich thans (na 7 juni 1594) tot een niet-Antwerps publiek: na de bisschop van Gent en de hoogste rechterlijke functionaris van het graafschap Vlaanderen huldigt de dichter twee Duitse edellieden, die op dat ogenblik in de Nederlanden verblijven. Elk van deze vier personages krijgt één bladzijde toegewezen.

Inhoud

- Ode aan Peter Damant (5-72)
  Als Van der Noot het bedrijf der mensen onder de loep neemt, dan moet hij constateren dat het merendeel zich schuldig maakt aan gulzigheid, gierigheid en hoogmoed. Zulke levenswijze garandeert hun enkel vergetelheid. De deugdzamen daarentegen, onder wie prelaat Damant geteld wordt, zullen om hun kwaliteiten door de dichters geloofd worden, terwijl zijzelf intussen de hemelse zaligheid genieten.
- Ode aan Jacob Bogaert (91-129)
  Na een opsomming van Bogaerts deugden, waaraan hij dan ook zijn aanzienlijk ambt te danken heeft, beklemtoont Van der Noot nog maar eens de onmisbaarheid der dichters.
- Ode voor Johann Karl, markgraaf van Baden (151-184)
  Lofzang van deze edelman om zijn hoge afkomst en zeldzame hoedanigheden. Ook zijn geliefde blijkt niet minder edel van nature. Hierom wordt hun de volgende ode opgedragen.

- Ode (186-231)
  Lofzang van Olympia, die bij haar geboorte door een ganse reeks godheden begiftigd is met talloze kwaliteiten, waardoor zij het hart van menig man sneller doet kloppen.
- Ode aan Karl Ludwig, graaf van Solst (243-266)
  Clio wordt als muze der geschiedenis ter hulp geroepen om de lof van deze krijgsman te helpen bezingen. Zijn uitverkiezing steekt schril af tegen het stilzwijgend heengaan der aardsgezinden: Arete zelf heeft de dichter ertoe aangespoord om de lof van haar beschermeling te verkondigen, een functie waartoe Van der Noot immers voorbeschikt is.

Bronnen

135-146	=	Magny, *A Nicolas Compain*, 97-108 (Olivier de Magny, *Les odes* [ed. Prosper Blanchemain], Lyon, 1876, 119)
227-228	=	Ronsard, *Les amovrs. Sonnet CLXXI*, 10-11 (*STFM*, IV, 162)

Verklarende aantekeningen

1	*E^n. Edelen:* in de overige *PW* is *E^n* de afkorting van het hier volgend woord, zodat men moet besluiten dat een van beide termen overbodig is, tenzij *E^n* hier uitzonderlijk staat voor *Eerweerdighen*
2	*Peeter Damant* (°Mechelen 1530 †Gent 1609) Zoon van Pieter, thesaurier van Karel V, en van Anne Bave; broer van Jan, amman van Antwerpen (T'SHERTOGEN 238). Op 14 juni 1542 wordt hij ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. In 1585 kiest het kapittel van St.-Baafs hem tot deken, en in 1589 wordt hij aangesteld tot derde bisschop van Gent. Hij wijdt al zijn energie aan het ten uitvoer brengen der Contrareformatie. Maximiliaan de Vriendt draagt hem een gedicht op. Lit.: BN, IV, 649-650 (J.-J. de Smet); Gailliard, I, 227; Ryckman-de Jonghe, I, 125; Schillings, 246; Torrentius, I, 226; III, 483; Maxaemylianus Vrientius, *Epigrammatvm libri IX*, Brvgis, 1627, 109.
6	*tweedract:* lees *tweedracht*

15 *som:* soms WNT, XIV, 2506 (s.v. Som)

20 *copellaers:* lees *coppelaers:* bordeelhouders WNT, VII, 5549 (s.v. Koppelaar)

21 *ghilden:* doorbrengers, drinkebroers WNT, IV, 2363 (s.v. Gilde)
wilt: bandeloos MNW, IX, 2608 (s.v. Wilt)

22 *tuysschers:* bedriegers MNW, VIII, 792 (s.v. Tuusscher)

25 *som:* sommigen WNT, XIV, 2504 (s.v. Som)

28 *sin:* zetel van aandoeningen en hartstochten; verbonden met *herte* MNW, VII, 1134 (s.v. Sin)

31 *Van den Buyc...:* beeld ontleend aan *Phil.* 3:19

33 *prat:* trots WNT, XII, 3899 (s.v. Prat)
In 30-33 wordt de bekende trias gegispt; zie reeds ROELANDTS Bronnen

37 *swert:* ook als kleur van de dood MNW, VII, 2539 (s.v. Swert) en MNW, VII, 499 (s.v. Swart)

40 *d'eerdtsche:* vanwege de aardsgezinden WNT, I, 568 (s.v. Aardsch)

41 *saen:* spoedig MNW, VII, 41 (s.v. Saen)

45 *goy kunsten:* vertaling van *bonae artes*, kunsten die de vrije mens waardig zijn WNT, V, 318 (s.v. Goede kunsten); voor de verklaring van dit begrip door Patricius, een uitleg die aan Van der Noot zeker bekend geweest is, zie CLAERHOUT 16.

47 *wis:* gewis, onbetwijfelbaar MNW, IX, 2671 (s.v. Wis)

56 *Godt:* als de uiteindelijke schenker der inspiratie; zie MATTHIAS 93 e.v., CHEFS 140 e.v.

61 *hem:* slaat op *wat* (59)

62 *Soo:* zoals MNW, VII, 1445 (s.v. So)

85 *Glorieux:* Orgueilleux Huguet, IV, 323 (s.v. Glorieux)
demonstre: montre Huguet, II, 793 (s.v. Demonstrer)

86 *Pompes...:* de gebreken worden in dezelfde volgorde als hun respectieve eigenaars opgesomd. *achatent:* achètent; de oude vorm met *a* komt nog gedurende heel de 16de eeuw voor Huguet, I, 53 (s.v. Achapter)

88 *Meester:* als vertaling van *magister* WNT, IX, 422 (s.v. Meester)

Jacob Bogaert (°Mechelen 1520 †Gent 13 aug. 1597)
Zoon van Arnold en van Elizabeth Vanderberckt (van Isabelle van Brecht volgens Ryckman-de Jonghe). Na het behalen van de graad van doctor in de rechten is hij werkzaam als advocaat bij de Grote Raad van zijn geboortestad. In 1575 benoemt Filips II hem tot raadsheer in hetzelfde hof. In 1587 wordt hij aangesteld tot president van de Raad van Vlaanderen. Hij overlijdt vooraleer de nog belangrijker functie van voorzitter van de Grote Raad te kunnen waarnemen.
Bogaert is gehuwd niet Brechtlandia de Scherpenzeele.
Lit.: BN, II, 610 (Britz); Ryckman-de Jonghe, III, 679; Vrientius, *a.w.*, 295.
President van Vlaenderen: de Provinciale Raad van Vlaanderen, waarin een president en twaalf raadsheren zetelden, fungeerde als hof van appel voor het graafschap. Na vonnis van deze rechtbank kon men nog appelleren aan de Grote Raad te Mechelen; zie Guicciardini, 291a.

91 *ghehinghen:* toelaten WNT, IV, 854 (s.v. Gehengen)

92 *Sulleu:* lees *Sullen*
den Bogaert: distinctio; zie TITELVEL 1593-1594 52

94 *sijns aensichts:* van zijn voorkomen WNT, I, 506 (s.v. Aanzicht)
medt ghemake: zonder moeite WNT, IV, 1339 (s.v. Met gemak)

97 *vroomen:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

104 *vromeren:* zie 97

106 *hem...spoien:* zich...beijveren, inspannen WNT, XIV, 2901 (s.v. Spoeden)

111 *beshrijuen:* lees *beschrijuen*

113 *Deur...:* sluit aan bij *vergaet* (112), niet bij *bedrijuen*

114 De opsomming van deze ongunstige invloeden vindt men reeds in de aanspraak tot zijn boek in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 122), overgenomen in SLOTVEL 172-173.

116 *wonder...:* wonderen van dapperheid verrichten kunnen MNW, IX, 2780 (s.v. Wonder doen, wonder maken)

117 *Loetes:* van de Lethe; zie APOLOGIE 138

123 *hem...gaet openbaren* (124): zich zal uiten, zal tot uiting komen WNT, XI, 561 (s.v. Openbaren)

126 *Op dat:* het ww. van deze zin is *meughen* (128)

127 *Doende...deughdt:* die weldoen aan WNT, III, 2446 (s.v. Deugd doen)

132 *demonstre:* zie 85

134 *Conseiller:* deze graad is uiteraard vermeld om de identieke situatie, zowel van de mecenen als van de dichters, te beklemtonen.

135-146: in het citaat zijn slechts enkele varianten in de spelling aangetroffen.

137 *ta qualité:* ton rang social, ta condition Huguet, VI, 259 (s.v. Qualité)

139 *facond:* éloquent Huguet, IV, 3 (s.v. Facond)

Iuoire: de luit, die de dichters vanwege Apollo ontvangen, is uit dit kostbaar materiaal vervaardigd; zie POETOV 122

141 *acquerre:* acquérir Huguet, I, 57 (s.v. Acquerir, Acquerre)

146 *empanne:* munit d'ailes Huguet, III, 356 (s.v. Empaner, Empenner) (dit vb. als citaat)

148 *Johan Carel* (°Zweden 1572 †Nederlanden 1599)
Zesde en jongste zoon van markgraaf Christoph II van Baden in Rodemachern (1537-1575) en van Cecilia (1540-1627), dochter van koning Gustaaf I Wasa van Zweden. Zoals zijn oudste broer Eduard Fortunatus is ook Johann Karl in dienst getreden van de Spaanse landvoogden te Brussel. Hij is dan ook gestorven ‘bello Belgico militans’.

Lit.: Jo. Daniel Schoepflinus, *Historia Zaringo-Badensis,* Carolsruhae, 1763-1766, III, 51.
Graffe: ‘die seit dem 15. jh. nachweisbare gemination des inlautenden und auslautenden *f* ist im 16. jh. sehr häufig’ DW, IV, 1, V, 1699 (s.v. Graf)

154 *Coninghlijcken:* nl. als kleinzoon van Gustaaf Wasa.

167 *ghehoudt:* gehuwd WNT, IV, 902 (s.v. Gehuwd, gehouwd)

170 *Princesse:* titel om de rang van haar toekomstige echtgenoot

173 *Sephirus:* de westenwind, zoon van Astraeus en Eos. Hij schaakt Chloris (= Flora) en schenkt haar de heerschappij over de bloemen.

174 *verhenen:* lees *verheuen*

175 *Vrueghtydt:* de lente, vertaling van het Fr. printemps; zie GEORGES 3

177 *goeden:* bezittingen, zowel geestelijke als materiële WNT, V, 330 (s.v. Goed)

179 *spoden:* lees *spoeden*

184 *onder...:* op aarde WNT, XVII, 3239 (s.v. Onder...'s hemels troon)

187 *Qui:* Que Huguet, VI, 286 (s.v. Qui)
ie vai admirant: j'admire continuellement Huguet, I, 164 (s.v. Aller)

196 *Veullez:* lees *Veuillez*

201 *dessus:* sur Huguet, III, 120 (s.v. Dessus)

202 *Coeston:* de bestikte gordel van Venus; zie CRABBE 21

213 *humbles:* aimables Huguet, IV, 520 (s.v. Humble)
douceurs: zie voor deze woordkeuze DEYBARRA 173-174

227 *oeylladant:* voyant Huguet, V, 497 (s.v. OEillader)
l'oeyllade: le coup d'oeil Huguet, V, 497 (s.v. OEillade)

228 *courous:* affliction Huguet, II, 604 (s.v. Courroux)

229 *Succadant:* Absorbant Huguet, VII, 106 (s.v. Succant)
Succade: sucrerie Huguet, VII, 105 (s.v. Succade)

230 *Marmalade:* voor dergelijke terminologie in toepassing op de geliefde, vgl. CARRO 71

236 *Carle Ludvvigen:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.

237 *Graue:* 'die im mhd. herrschende form grâve begegnet im 16. jh. noch recht häufig' DW, IV, 1, V, 1699 (s.v. Graf)
ihm: lees *im*

238 *vnnd:* geen uitzonderlijke spelling in die tijd DW, XI, 3, 405 (s.v. Und)

239 *Konigelicher vvurden:* des Königs; '*königliche würde* für den könig selbst in der verantwortlichen ausübung seines amtes' DW, XIV, 2, 2065 (s.v. Würde); *vvurden:* in de 16de eeuw komt zwakke verb. van Würde dikwijls voor DW, XIV, 2, 2061 (s.v. Würde)

240 *durch:* afkorting voor *durchlaucht*: 'eine fürstliche person' DW, II, 1638 (s.v. Durchlaucht); bedoeld is de hertog van Savoye.
bestelten: angestellten DW, I, 1675 (s.v. Bestellen)
em: lees *ein*

241 *Churfusterlicher:* lees *Churfursterlicher*

243 *trompetten:* het attribuut van Clio in T'SHERTOGEN 227

245 *vroom:* zie 97
wiet...: wie dit ook moge benijden

248 *Jn...:* sluit rechtstreeks aan bij *setten* (244)

255 *in een graf:* zie GRAMMEY 137

260 *Arete:* de deugd zelf wordt slechts zelden als handelende of opdrachtgevende persoon voorgesteld in de *PW*; zie DISCOVRS 43 en WEERDT 1590 150

263 *van eer...:* overeenkomstig Plato, *Io,* 534

264 *Fatalijc:* door het noodlot WNT, III, 4386 (s.v. Fataal)

269 *genereux:* noble (moralement) Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)

274 *Cambi:* in 1594 is hij denkelijk consul van de Florentijnen te Antwerpen. Hij wordt door Plantin vermeld i.v.m. een transactie op 20 dec. 1588; zie Plantin, *Corr.*, VIII-IX, 465 noot 2.

Altez: lees *Altez'* of *Alteze*
sur son entrée...: in deze commentaar en in de hierna volgende Franse verzen verhaalt Van der Noot dus zijn medewerking aan de festiviteiten ter gelegenheid van aartshertog Ernsts Blijde Inkomst. Dank zij Joannes Bochius, *Descriptio pvbliae gratvlationis...*, Antverpiae, 1595, 99-103 kunnen wij ons een precies beeld vormen van de decoratie die Van der Noot hier vermeldt.
De triomfboog van de Florentijnen stond opgesteld in de Lange Nieuwstraat. De algemene opbouw van dit monument herinnert enigszins aan de titelplaat der *PW* sinds 1584-1585. In hoeverre Van der Noot zelf verantwoordelijk is voor opbouw en decoratie van dit bouwwerk, kan men natuurlijk niet meer vaststellen. Aan weerszijden van de eigenlijke poort prijkten telkens allegorische voorstellingen, omlijst door twee zuilen. Aan de voorzijde van het monument stonden aldus Minerva en Hercules; op hun voetstukken las men de respectieve disticha: ‘Hic vir, hic artificis restaurat dona Mineruae, I Redde pares eius meritis, Antuerpia, laudes.’ en ‘Viribus Alciden superas, Erneste, potentem, I Funesti qui monstra domas immania belli’. Het poortgebouw was bekroond met een beeld van Virtus - een aan Van der Noot welbekend personage. De eigenlijke doorgang had men versierd met taferelen uit de Florentijnse geschiedenis. Belangrijker voor de huidige tekst is echter de achterzijde van deze triomfboog: tussen de zuilen links naast de poort stond Victoria met palmtak en lauwerkrans; boven haar hoofd was de tempel van Virtus en Honor afgebeeld, en als legende las men: ‘Hac iter est, Erneste, tuis haec laurea factis, I Et meriti virtute tibi debentur honores’. Rechts zag men Religio, beschut door aartshertog Ernst, die zich gewapend had met Hercules' knots en de Aegis van Zeus. Religio maakt hem tevens opmerkzaam op Victoria aan de overzijde. Dit tafereel werd op het voetstuk toegelicht dank zij de volgende verzen: ‘Robore Relligio Belgas defensa tuetur I Austriaco, monstratq*ue* Duci sua praemia magno’. Van der Noots tekst sluit zich precies aan bij de laatst vermelde decoratie; hij was dan ook hoogstwaarschijnlijk op het monument zelf aangebracht. Deze verzen zijn niet opgenomen door Bochius, maar dit bewijst nog niet dat zij evenmin voorkwamen op de

	triomfboog in kwestie: in Bochius' beschrijving zijn enkel Latijnse inscripties geciteerd.
279	*qnesto:* lees *questo*
283	*4.:* wijkt af tegenover 275; drukfout?
284	*d'Alcide:* van Heracles (= Hercules) als kleinzoon van Alcaeus; Ernst heeft inderdaad de knots ontleend aan Hercules, die op de voorzijde van dezelfde triomfboog afgebeeld staat.
285	*demonstre:* zie 85
286	*le Gorgon:* de Aegis, het schild van Zeus en diens dochter Pallas Athena. In het midden ervan was het hoofd van de Gorgo Medusa aangebracht, waarvan de aanblik de toeschouwer deed verstenen. *quitant...:* doordat Religio hem verwijst naar Victoria, die hem op haar beurt zal voeren naar de tempel van Virtus en Honor. Eigenlijk vormt dit detail het mogelijk verband met de voorgaande ode: de strijdbare held ontvangt deze apotheose slechts door de afbeeldende en commentariërende kunstenaars.
287	*pour Dieu:* hij beschut immers Religio

Stuytelinck (1592-1593)

Ontstaan

In dit vel wordt eigenlijk meer aandacht besteed aan de figuur van Jan van der Noot dan aan de gehuldigde Antwerpse vooraanstaanden: aan deze laatste personages zijn weliswaar de eerste twee bladzijden voorbehouden, maar in de commentaar bij de gedichten is reeds ruimschoots sprake van de dichter zelf.

De hele tweede helft van het vel wordt besteed aan een herdruk - de derde, na de opneming in

Het Bosken en GOOSSENIUS! - van de poëtische correspondentie tussen Goossenius en Van der Noot.

Daarop volgen nog enkele kortere lofdichten.

Inhoud

- Sonnet voor Gabriël Stuytelinck (4-17)
  Lof aan Stuytelinck om de deugden die hij niet enkel ter persoonlijke vervolmaking, maar tevens voor het algemeen welzijn ontplooid heeft. Nochtans heeft dit laatste optreden de gehuldigde weinig baat gebracht.
- Ode aan de echtgenote en dochters van Stuytelinck (23-51)
  Dit bekoorlijk gezelschap wordt eerst vergeleken met Euridomene en de Gratiën, daarna - heel wat natuurlijker - met een troepje zwanen.
- Sonnet voor Willem Mennens (99-112)
  Zie SCHOLIERS 108-121.
- Sonnet voor Elias de Bie (115-128)
  Zie CRAENMEESTER 88-101.
- Ode van Goossenius aan Van der Noot (177-247) en diens antwoord (251-340)
  Zie GOOSSENIUS 392-462 en 469-557.
- Latijns lofdicht van Franciscus Sweertius (343-358)
  Wie zou Van der Noot niet kennen, die onsterfelijke dichters overtreft? Zijn gedichten, die hij op zulke verscheidene wijs zingt, zijn zo beroemd dat ze nooit zullen vergaan. Toen Sweertius voor enige tijd bij toeval Van der Noots werken in handen kreeg, heeft hij de poëtische vonk in zijn eigen innerlijk onderkend. De lofdichter prijst zich dan ook gelukkig te kunnen genieten van de dialoog met de geëerde Van der Noot. Het voltallige gezelschap der muzen vlecht hem een groene krans en verlangt reikhalzend zijn omhelzing. Van der Noot zal het loon van de lof ontvangen die hij voorheen verlangd heeft en hij zal zeker deel uitmaken van het gezelschap der gelukzaligen. Heil aan hem, de roem van het vaderland; nu en in de toekomst zal dit land wel nauwelijks iemand bezitten, die hem evenaart in geestesgaven.
- Lofdicht van Pauwels Verbraken (361-368)
  God schenkt de deugdzamen lof via Van der Noot.

Bronnen

98-112	=	SCHOLIERS 107-121
114-128	=	CRAENMEESTER 87-101
161-164	=	Ronsard, *Hymne de l'autonne*, 65-68 (*STFM*, XII, 49)
165-166		63-64
167, 173-247	=	GOOSSENIUS 387-462
248-340		466-557

Varianten

Tegenover de vorige versie in de *PW* is

- een woord vervangen in 101, 109, 186, 226, 235, 319
- het tijdstip geactualiseerd in 191
- enkel de onvermijdelijke vervanging van een naam uitgevoerd in 123.

Verklarende aantekeningen

2 *Gabriel Stuytelinck* (Steudelinck, Steudelin) (†na 1601)
Van 23 dec. 1577 tot 2 nov. 1579 is hij fortificatiemeester; uit hoofde van deze functie reist hij op 22 juli 1579 naar Utrecht in zaken van de Unie. Op 30 aug. 1580 wordt Stuytelinck samen met Cornelis Pruenen (PRUENEN 2) aangesteld om de ligging der erven tussen stad en kasteel af te bakenen; op 2 okt. van hetzelfde jaar moet hij de mogelijkheid onderzoeken

een contingent ruiterij te Antwerpen te lichten. Hij wordt opnieuw als fortificatiemeester vermeld op 13 juli 1581. In 1584 behoort hij tot de peiswillers, zodat hij door het calvinistisch bewind veroordeeld wordt tot een boete van 3.000 gulden. In 1598 en 1601 correspondeert de Leuvense hoogleraar Erycius Puteanus met hem.
Stuytelinck is gehuwd met Maria van Boshuysen; hun zoon Joachim, heer van Caffenne en kanunnik van de Antwerpse kathedraal, overlijdt op 7 okt. 1630.
Lit.: AA, V, 436; IX, 425; XV, 461; XVII, 412, 413; XVIII, 376; BT, nr. 2149; Butkens, II, 511; Diercxsens, III, 669; Grafschriften, I, 109; Peter Heyns, *Spieghel der werelt,* Antvverpen, 1583, $^{+}3^{v}$; Papebrochius, IV, 129; Floris Prims, *Antwerpiensia* VII, 239-240; Erycius Puteanus, *Epistolarvm promvlsis. Centvria I. & innovata*, Lovanii, 1612, 21; Id., *Epistolarvm fercvla secvnda. Centvria II. & innovata*, Lovanii, 1613, 60.

5 *spraken:* vermoedelijk zijn de talen bedoeld, waarvan ook Van der Noot zich bedient in de *PW.*

9 *d'landts nut:* bedoeld is Stuytelincks aanwezigheid onder de peiswillers.

12 *vroom:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

16 *schade:* men zie de boete van 3.000 gulden, vermeld in 2

18 *Maria van Boshuysen:* echtgenote van Stuytelinck; zie Grafschriften I, 109

20 *Maria / Regina / ende Helena:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.

30 *ten toone:* (openlijk) zichtbaar WNT, XVII, 1214 (s.v. Ten toon)

31 *blykelijck:* zonder twijfel WNT, II, 2836 (s.v. Blijkelijk)

33 *Euridomene:* Eurynome is moeder der Charites volgens Hesiodus, *Theogonia*, 907 e.v.; zie Pauly-Wissowa, VI, 1339-1340 (Hoefer). Patricius (zie 39) spelt haar naam als Eurymone; zie ook PERRENOT 289.

34 *Gracien:* of Charites, de dienaressen van Aphrodite; hun namen volgen in margine ter hoogte van 39.

39 *Aglaïa...*(in margine): de namen der Charites zijn in dezelfde volgorde geciteerd als bij Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1585, 159^{r}.

40 *gruen:* fris WNT, V, 826 (s.v. Groen)
gemeene: alledaags WNT, IV, 1370 (s.v. Gemeen)

41 *Vry:* Voortreffelijk MNW, IX, 1312 (s.v. Vri)
behaghelijc: welgevallig WNT, II, 1452 (s.v. Behaaglijk)

45 *komen...ter banen:* vertonen...zich WNT, II, 810 (s.v. Op de baan komen)

56 *Quand...:* thans volgt de geschiedenis van de peiswillers; zie hierover Floris Prims, ‘De peiswillers’, in *Antwerpiensia* VII, 227-234 en Id., ‘De bestraffing der peiswillers’, in *Ibid.*, 235-242.
le camp: l'armée Huguet, II, 67 (s.v. Camp)

58 *Iean de Pape* (°Antwerpen ca. 1530 †aldaar 12 juli 1611)
Zoon van Jacob en van Elizabeth Sweerts, alias de Weerdt. Meer dan twintigmaal bekleedt hij het schepenambt in de periode 1561-1607. Hij is schepen van de halle in 1583-1584, weesmeester in 1587-1602 en ‘Peysmaker’ in 1605-1611. Tevens is hij deken van de gilde van ‘Den Ouden Hantboge’ geweest. Op 29 apr. 1574 betaalt hij als schepen 50 pond Art. in de lening voor de Spaanse soldaten. In 1582 wordt hij belast met de zorg voor het logies van Anjou, en in nov. 1583 moet hij voor het gevolg van Louise de Coligny een onderdak zoeken. In 1584 behoort hij tot de peiswillers, zodat hij ontslagen wordt.
De Pape is gehuwd geweest met Barbara Cranen en in nov. 1580 hertrouwd met Hubertina Baert.
Lit.: AA, V, passim; IX, 407; XV, 10; XVII, 466, 469; XVIII, 213, 320, 427; XXII, 217; XXIV, 275, 276, passim; XXVI, 399; AA, 2de reeks 3 (1928), 101; Butkens, II, 508-517; Grafschriften, III, 10, 12; Guicciardini, 76b; Prims, *a. art.*, 231, 238; Sweertius, *Monvmenta*, 115.

60 *remonstrance:* exhortation Huguet, VI, 479 (s.v. Remonstrance)

65 *Grand cas!:* Chose extraordinaire, surprenante Huguet, II, 114 (s.v. Grand cas)

66 *semblables:* het verwante lot van de dichter wordt wijselijk zeer algemeen geformuleerd: men denke slechts aan de oorzaak van al zijn ellende, zijn deelneming aan het calvinistisch oproer in 1567!

68 *emulations:* hostilités Huguet, III, 384 (s.v. Emulation)

71 *aucunement:* quelque peu Huguet, I, 399 (s.v. Aucunement)

96 *VVillem Mennens* (°Antwerpen 1525 †aldaar 28 dec. 1608)
Zoon van Willem en van Mathilde van Doornen. Op 31 aug. 1546 wordt hij ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. In 1566 bezorgt hij een editie der *Poemata* van Adriaan van Schoreel (Scorelius). Zelf is Mennens auteur van een allegorisch-alchemistisch werk. In 1607 laat hij een gedenksteen plaatsen in de Venerabelkapel van de St.-Jacobskerk. Lit.: Aa, XII, 593; BN, XIV, 363-364 (Paul Bergmans); BT, nr. 4311; Diercxsens, V, 230-231, 272; Grafschriften, II, 162, 392; Schillings, 331.

101 *oprurighe:* dit woord is in de plaats gekomen van het meer neutrale *on-gheruste* in CRAENMEESTER 110; dank zij de verwijzing in 65-71 weten wij, dat met *oprurighe dwasen* de calvinisten moeten bedoeld zijn.

113 *Elias de Bie* (°Delft †Brussel 16 aug. 1626)
Derde zoon van Willem en van Louise van Assendelft. Hij huwt Cornelia Comperis, dochter van Jacques (†6 mei 1593) en van Cornelia van Frure. Uit een brief van Plantin aan Hugo Blotius (14 mei 1575) blijkt dat beiden bekenden van De Bie zijn. In 1584 heeft hij Antwerpen verlaten, zodat hij ingedaagd wordt op 26 sep. Zijn vrouw overlijdt te Brussel op 26 aug. 1628.
Lit.: AA, IV, 184 noot 1; Diercxsens, III, 668; ‘Généalogie de la famille de Bie’, in *Bulletin et annales de l'académie d'archéologie de Belgique* 1 (1843), 85; Prims, *a. art.,* 230; Plantin, *Corr., Suppl.,* 145.

129 *Tant plus...d'autant plus* (131): Plus...plus Huguet, VII, 182 (s.v. Tant plus...d'autant)

131 *excusé:* défendu contre une accusation Huguet, III, 769 (s.v. Excuser)

135 *sus:* sur Huguet, VII, 150 (s.v. Sus)

137	*demonstre:* montre Huguet, II, 793 (s.v. Demonstrer)
138	*E:* lees *Et*
140	*oncques:* jamais Huguet, V, 516 (s.v. Oncques) en Huguet, V, 519 (s.v. Onques)
161-166:	in 161 en 165 is de eerste vershelft door Van der Noot gewijzigd.
163	*Huiez:* Laumonier (*STFM*, XII, 49 noot 5) geeft bij deze vorm de volgende toelichting: 'Ancienne graphie du verbe huer'.
166	*contredit:* résiste, tient tête Huguet, II, 496 (s.v. Contredire)
167	*Gerardus Goossenius:* zie GOOSSENIUS 1 *Phisicus:* natuurkundige Forcellini, IV, 664 (s.v. Physicus) of medicus Du Cange, VI, 308 (s.v. Physicus)
168	*Simon de Bruyne* Blijkbaar een handelaar in kalk: op 12 sep. 1584 moet hij de produktie van zijn 'calckhuys' exclusief aan de stad leveren; zie AA, V, 377.
169	*V Vetende:* lees *V Wetende*
169-172:	deze verzen zijn zo doorspekt met Van der Noots eigen jargon, dat zij bezwaarlijk als het werk van Goossenius zelf kunnen gelden.
191	*schryft:* tegenover GOOSSENIUS is het ww. in de o.t.t. gesteld
199	*gheeldt:* lees *gheldt*
216	*sveuen:* lees *sweuen*
226	*recht:* dit woord vervangt *seer* in GOOSSENIUS 441 om de herhaling van dit woord binnen twee opeenvolgende verzen te voorkomen.
279	*Waert:* lees *Water*
309	*verblydeu:* lees *verblyden*

341	*Franciscus Svveertius:* zie CRABBE 345
347	*Ipse...:* hierbij moge nogmaals herhaald worden dat het zeer eigenaardig is, van Jan van der Noot niet het minste spoor aan te treffen in Sweertius' *Athenae belgicae.*
353	*Camaenarum:* van de muzen Forcellini, II, 45 (s.v. Camena)
359	*Pauwels Verbraken:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur. *Zoyelisten:* criticasters; zie APOLOGIE 215 e.v.
367	*alleu:* lees *allen*
369	*schamp:* beschimping WNT, XIV, 247 (s.v. Schamp)

B. de Smidt (1592)

Ontstaan

Voor een uitsluitend Antwerps publiek levert Van der Noot a.h.w. een staalkaart van de maatschappelijke mogelijkheden der *PW*: een lof van het huwelijk en een aanprijzing van de eendracht onder familieleden zijn hier opgenomen, evenals een epitaaf en de gewone aansporing tot beoefening der deugden. Naast deze zielloze produktie is er toch één gedicht dat in nadere verhouding tot de dichter zelf staat: een sonnet voor Olympia.

Inhoud

- Elegie aan Balthasar de Smidt en zijn echtgenote (4-17)
  Hun wordt de lof van het ideale huwelijk opgedragen, omdat zij zelf een dergelijke exemplarische verbintenis gesloten hebben.
- Sonnet voor Balthasar de Smidt en zijn broers (67-80)
  Zie CRAENMEESTER 107-120.
- Sonnet voor François de Meyere (83-98)
  De dichter bevestigt zijn godsvertrouwen wanneer hij ziet dat de wereldsgezinden, die hem bespot hebben, wanhopig ten onder gaan.
- Gedicht voor Melchior Wissels en zijn echtgenote (143-158)
  Het hele stuk bestaat uit de verzuchting dat Van der Noot er nu toch eindelijk in geslaagd is dit echtpaar in de *PW* op te nemen.
- Epitaaf voor Hendrik Pelgherom (163-178 en 180-188)
  De voortreffelijke kwaliteiten van de overledene zullen door Van der Noot onsterfelijk gemaakt worden. Aansluitend troost hij de zonen van Pelgherom met de hoop op een deugdzame geliefde.
- Sonnet aan Olympia (223-236)
  Onder een talloos gezelschap van jonge dames schittert Olympia door haar eenvoud en deugden.
- Sonnet voor Adriaan Verdonck en zijn echtgenote (241-256)
  Van der Noots verzen staan niet in de gunst bij de wereldsgezinden, wier welstand vergaat na dit leven. Van der Noot bekreunt zich niet om hen: hun afgunst groeit bij het zien van andermans welslagen, terwijl de deugdzamen zich vergenoegen met het bezit van geestelijke goederen.

Bronnen

63-80	=	CRAENMEESTER 102-120
83	=	*Tob.* 3:2
90	=	Lucas d'Heere, *Refereyn,* 38-40 (D'Heere, 104)

Varianten

Tegenover CRAENMEESTER zijn enkel varianten in de spelling opgetekend.

Verklarende aantekeningen

1 *Balthasar de Smidt:* zie CRAENMEESTER 103

2 *Lucretia Tacquet:* vermoedelijk een dochter van Adriaan Tacquet (°ca. 1523 †1599). Deze Bourgondische edelman, vader van zes kinderen, had zich te Antwerpen gevestigd; zie BN, XXIV, 440; H. van Crombruggen, *Janus Lernutius (1545-1619). Een biografische studie,* Brussel, 1955, 7; Grafschriften, I, 61; Herckenrode, 1871; Van den Leene, 9*3^{v}.

4 *houlijken:* huwelijken WNT, VI, 1197 (s.v. Houwelijk)

8 *vroom:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

11 *als de ghesonde:* welgesteld WNT, IV, 2243 (s.v. Gezond); *als* + bep. lidw. + gesubst. adj. = bijw.; zie F.A. Stoett, *Middelnederlandsche Spraakkunst. Syntaxis,* 's-Gravenhage, 1923, 76, §116.

13 *radt:* lees *raedt*

15 *tempeeste:* ellende WNT, XVI, 1466 (s.v. Tempeest); zelfde uitdrukking in TITELVEL 1593-1594 45

20 *Brabançons:* voor Nederlands; zie APOLOGIE 16

22 *Lncrece:* lees *Lucrece*

24 *sus:* sur Huguet, VII, 150 (s.v. Sus)

30 *le los:* la louange Huguet, V, 45 (s.v. Los)

81 *Francoys de Meyere*
'Franchois de Meijere Franchois sone' is gehuwd met Elizabeth Mertens (†18 aug. 1595). Hijzelf overlijdt op 20 juli 1602.
Lit.: Grafschriften, I, 59, 60; Sweertius, *Monvmenta,* 59, 383.

83 *siju:* lees *sijn*

86 *dick:* dikwijls WNT, III, 2618 (s.v. Dik)
als groue clerken: als weliswaar geleerd, maar zonder fijnzinnigheid WNT, V, 896 (s.v. Grof) en WNT, VII, 3906 (s.v. Klerk)

87 *slim:* oneerlijk, slecht WNT, XIV, 1774 (s.v. Slim)

88 *versocht:* op de proef gesteld MNW, VIII, 2499 (s.v. Versoeken)

90	*als in t'slijck...:* bron hiervoor is D'Heere, die zelf verwijst naar Varro en Plinius; zie D'Heere, 139
92	*pynen:* inspanningen WNT, XII, 1653 (s.v. Pijn)
96	*vry Van:* zonder MNW, IX, 1315 (s.v. Vri van); *distinctio*; zie TITELVEL 1593-1594 52
141	*Melchior VVissels* In 1574 woont hij in de 9de of 10de wijk; hij betaalt dan 6 pond Art. in de lening voor de Spaanse soldaten. Op 13 apr. 1577 legt hij getuigenis af n.a.v. de Spaanse furie; bij die gelegenheid wordt ook zijn beroep vermeld: 'cleermakere'. Lit.: AA, XXII, 278; XXIII, 336. *Anneken Clasens:* een verwante van Heimbert uit 's-Hertogenbosch, vermeld in AA, IX, 420 noot 8?
143	*micken:* beogen WNT, IX, 730 (s.v. Mikken)
145	*als/nu...dan:* nu eens...dan eens WNT, II, 277 (s.v. Alsnu) en WNT, Suppl. I, 982 (Id.)
148	*hief:* aanlegde WNT, VI, 424 (s.v. Hoe men 't heffe)
153	*proposte:* onderwerp WNT, XII, 4479, 4480 (s.v. Propoost, tot desen proposte)
158	*ghemeten:* afgemeten WNT, IX, 628 (s.v. Meten); zie APOLOGIE 26 e.v.
159	*Catharina Tielmans* Zij overlijdt op 6 okt. 1591 als weduwe van Hendrik Pelgherom. Lit.: Grafschriften, VI, 197.
160	*Robrecht/Francoys/Heyndric:* over hen zijn geen gegevens voorhanden in de geraadpleegde literatuur. *Besseltken:* Basilia Pelgherom (†Antwerpen 14 nov. 1641)

Na 1610 is zij gehuwd met Justo Canis (†21 apr. 1644).
Lit.: Grafschriften, VI, 189, 194.

161 *Francoys:* foutief voor Hendrik; verbeterd in ANGONI 384
Hendrik Pelgherom (†Antwerpen 19 aug. 1587)
Zoon van Jan, de latere rentmeester en thesaurier (volgens SWEERDTS 325-327).
In 1577 is hij aalmoezenier. Op 19 apr. 1584 moet hij de eed komen afleggen als ‘gecosen Policiemeestere’, maar het wordt 27 juni vooraleer hij dit inderdaad doet. Pelgherom heeft zolang tegengestribbeld omdat hij zich beroept op zijn ‘vrydicheyt ende exemptie als ghesworen Guldebroedere’. Op 8 sep. krijgt hij toestemming om, mits het storten van een borgsom, de stad voor drie maand te verlaten.
Lit.: AA, V, 263, 298, 309, 375; Grafschriften, VI, 197; Jubilé, 58.
Nota: in Grafschriften, VI, 197 worden als de kinderen van Hendrik Pelgherom en Catharina Tielmans opgegeven: Elizabeth (†25 apr. 1600), David (†31 jan. 1624), Guilliam (†9 aug. 1637), Suzanna (†14 aug. 1659) en Sara (†23 sep. 1658). Aangezien Van der Noot zich reeds in de voornaam van hun overleden vader vergist heeft, is het goed mogelijk dat hij ook in zijn verdere gegevens enkele takken van deze familie uit 's-Hertogenbosch verwart.

165 *hemelsche throonen:* hemel WNT, XVII, 3237, 3238 (s.v. 's Hemels...troon)

167 *kunnen:* lees *kunnen*

171 *eeuwihlijck:* lees *eeuwighlijck*

172 *Als d'beeldt...:* volgens *Gen.* 1:26; zie ook NOOT 149

177 *Maghen:* verwanten WNT, IX, 3 (s.v. Maag)

178 *verdrietds:* lees *verdriedts*

186 *gnnen:* lees *gunnen*

192 *sus:* zie 24

193 *François:* foutief; zie 161

198 *Damosselle:* lees *Damoiselle*

201 *il...giouane:* in tegenstelling tot de Franse en Spaanse versie spreekt de Italiaanse slechts over één zoon van Pelgherom.

204 *Henrico:* alleen in de Italiaanse commentaar staat de correcte voornaam. Deze tekst kan

als laatste ontstaan zijn, waarbij Van der Noot de juiste naam ingelast heeft.

225 *Diana:* hier opgeroepen als godin van de maan

228 *fier:* trots WNT, III, 4442 (s.v. Fier)

229 *roset:* rood blanketsel WNT, XIII, 1397 (s.v. Roset) en WNT, XIII, 1560 (s.v. Rozet)
paruken: kapsels WNT, XII, 597 (s.v. Paruik) en WNT, XII, 4597 (s.v. Pruik)
quaedt: vals WNT, VIII, 633 (s.v. Kwaad)

230 *bouwen:* een meestal ruim geplooide en met passementen bezette bovenrok WNT, III, 769 (s.v. Bouwen)

233 *sebaerheydt:* ingetogenheid MNW, VII, 850 (s.v. Sedebaerheit)

236 *vertiren:* veranderen van aard, van voornemen MNW, IX, 148 (s.v. Vertieren)

237 *Gratior...:* aanpassing van Vergilius, *Aeneis,* V, 344; deze spreuk komt meermaals voor in de *PW*

238 *Adrian Verdonck* (°Eersel ca. 1554 †na 1605)

Broer van Rombout (J. DE SMIDT 196). Hij begint zijn loopbaan als Latijns schoolmeester te Antwerpen op 24 nov. 1581. Hij woont achtereenvolgens in de Keizerstraat, in de St.-Michielsstraat en in de Wijngaardstraat. In 1600 is hij notaris. Hij wordt voor het laatst vermeld in 1605.
Lit.: Henry L.V. de Groote, ‘De zestiende-eeuwse Antwerpse schoolmeesters’, in *Bijdragen tot de geschiedenis inzonderheid van het oud hertogdom Brabant* 50 (1967), 3de reeks, 19de deel, 188, 201.

239 *Maria Bouwelers:* als echtgenote van Verdonck ook vermeld door De Groote, *a. art.*, 309.

243 *belefdt:* lees *beefdt*

244	*nut:* voordeel opleverend WNT, IX, 2219 (s.v. Nut)
245	*saen:* spoedig MNW, VII, 41 (s.v. Saen) *rooc:* zie *Ps.* 67:3; van dit beeld is ook reeds gebruik gemaakt in o.a. CARRO 294.
246	*begheefdt:* in de steek laat WNT, II, 1380 (s.v. Begeven)
249	*my...myden:* op mijn hoede zijn WNT, IX, 704 (s.v. Mijden)
251	*hondert...ooghen:* om hun bespieden van andermans welzijn worden de afgunstigen vergeleken met Argus, de reus met honderd ogen en grimmige bewaker van Io. Maar tegelijk met deze aangroei van hun waarnemingsvermogen neemt ook hun kwaal toe, als uitgelegd in 252.
254	*deur deughdt / vreughdt:* zie de opmerking bij TITELVEL 1593-1594 37 *verhoogen:* vermeerderen MNW, VIII, 1840 (s.v. Verhogen)
275	*ruia:* lees *ruina*
295	*he:* lees *che*
333	*trop:* très Huguet, VII, 354 (s.v. Trop)
341	*flestrissent:* se flétrissent Huguet, IV, 127 (s.v. Flestrir)
350	*predicts:* susdits Huguet, VI, 142 (s.v. Predit)
352	*ores qu* (+ conj.): même si (+ ind.) Huguet, V, 540 (s.v. Ores que)
354	*ehacun deux:* lees *chacun d'eux*
359	*genereux:* nobles (moralement) Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)
361	*dedans:* dans Huguet, II, 738 (s.v. Dedans)
	trop: zie 333
362	*contrare:* lees *contraire*

Etten (1593-1594)

Ontstaan

De auteur heeft blijkbaar de compositie van dit vel voldoende kunnen doordenken: de schikking der geëerde personages is zo geregeld, dat de enige Italiaan gehuldigd wordt binnen dezelfde opening waar de plaat voorkomt, voorstellende Polyhymnia in de gedaante van Petrarca's muze Laura. Voorts heeft Van der Noot in dit vel enkel zinrijke bijdragen gepubliceerd. Dit geldt zowel voor de eigen poëzie als voor de citaten uit Ronsard en Horatius en voor het overzicht van de inhoud van het geplande *Olympias*-epos.

Inhoud

- Ode aan Hendrik van Etten (11-93)
  De dichters worden veracht door hen die behept zijn met zinnelijkheid, geldgierigheid en eerzucht. Moge hun naam met hun lichaam vergaan! Goddank leven er nog anderen, zoals Etten, bij wie de kunst in ere wordt gehouden. Als logisch gevolg hiervan zal zijn faam nooit afsterven.
- Ode aan Jean Cesare Cenni (156-161)
  Een aanroeping tot Polyhymnia om de naam van Cenni op te nemen in de tempel van Memoria.
- Sonnet voor dezelfde (165-180)
  Voor deze mecenas uit Siëna zet Van der Noot uiteen welke Italiaanse dichters hij geteld heeft onder de poëten in de Elyzeese velden.
- Franse verzen voor Mattheo Fernandes (286-292)
  Aankondiging van het navolgende Nederlandse gedicht en beklemtoning van de eeuwige waarde der poëzie.
- Nederlands gedicht voor dezelfde (294-317)
  Toen de natuur zag dat de mensen zich keerden tot aardse lusten, verzocht zij God om de poë-

zie, die de mens zowel tot vreugde als tot nut zou strekken. Om deze morele effecten beoefent Van der Noot de dichtkunst, ten einde de mensen tot het hogere te brengen. Keren zij zich aldus tot God en deugd, dan leven zij gerust in dit leven en in het hiernamaals.

Bronnen

283-284	=	Horatius, *De arte poetica*, 333, 343
350-366		391-407
367-374	=	Ronsard, *A Jan d'Orat*, 1-8 (*STFM*, I, 126)

Verklarende aantekeningen

1	*Henry van Etten* Ridder, heer van Baudour en naderhand voorzitter van de Brabantse rekenkamer. In 1601 correspondeert hij met Lipsius. Hij is gehuwd met Marie Hannon. Lit.: AA, I, 424; Butkens, *Suppl.* I, 208; Alois Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet, *Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564-1606*, Anvers, 1968, 314, 326; H.-C. van Parys en François de Cacamp, ‘Généalogie des familles inscrites au lignage de Coudenberg en 1376 d'après le *Liber familiarum* de Jean-Baptiste Houwaert’, in *Brabantica* II (1957), II, 51. Nota: deze Hendrik van Etten mag niet verward worden met de twee gelijknamige Antwerpse schepenen.
2	*Commissaire general des viures:* Van der Noot heeft voordien reeds een ambtenaar met dezelfde functie gehuldigd; zie CRABBE 212 en ANGONI 387
3	*du Camp:* de l'armée Huguet, II, 67 (s.v. Camp)
4	*genereus:* noble (moralement) Huguet, IV, 292 (s.v. Genereux)
6	*l'autre iour:* il y a quelques jours Huguet, I, 414 (s.v. L'autre jour)
7	*ma troupe:* de muzen
11	*DOchters...:* de muzen als dochters van Zeus, dus van de hoogste godheid. Hierdoor

	is het mogelijk hen over te nemen in de christelijke sfeer van *onsen Godt.*
12	*ghebodt:* voor het verloop der inspiratie zie MATTHIAS 95 e.v. en CHEFS 140 e.v.
15	*erbeydt:* moeite WNT, III, 581; aangezien de inspiratie een goddelijke gave is, wordt van de begenadigde dichter geen speciale krachtsinspanning gevergd: *poeta nascitur.*
16	*wt den troone:* uit de hemel WNT, XVII, 3238 (s.v. Uit den troon)
18	*Ghy:* gezegd tot de muzen
20	*slimme:* slechte, gemene WNT, XIV, 1774 (s.v. Slim)
25-44:	zoals naar gewoonte kant Van der Noot zich tegen de trias van zinnelijkheid, geldgierigheid en eerzucht; zie reeds ROELANDTS Bronnen
29	*beschampen:* beschimpen WNT, II, 1949 (s.v. Beschampen)
30	*V:* weer de muzen *clerken:* geleerden WNT, VII, 3906 (s.v. Klerk); hier: zij die onderlegd zijn in de kunsten, die de muzen patroneren.
41	*verheuen:* trots MNW, VIII, 1831 (s.v. Verheven)
42	*in staet:* bep. bij *leuen* (44)
46	*t'samen...:* zie voor dit beeld GRAMMEY 137
47	*ons:* voor de muzen en hun dichters *straf:* onbarmhartig, onvriendelijk WNT, XV, 2090 (s.v. Straf)
49	*Loetes vloedt:* de Lethe schenkt vergetelheid; zie APOLOGIE 138.
51	*Der onwetentheydt:* voor de gevoelsnuance van dit woord, zie LIEFVELT 36
55	*Schoudende:* Vermijdend WNT, XIV, 964 (s.v. Schouwen)
57	*Eerlijken:* samentrekking van *eerlijk een.*
69	*vroom':* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)
71	*ten toon:* van aanblik WNT, XVII, 1214 (s.v. Ten toon)
72	*Mecenam:* zie LIEFVELT 76

75 *ghelijc:* eveneens WNT, IV, 1168 (s.v. Gelijk)

88 *vromigheydt:* flinkheid MNW, IX, 1411 (s.v. Vromicheit)

93 *Landouwe:* platteland WNT, VIII, 1023 (s.v. Landouw)

106 *pour:* lees *por*

126 *fauteurs:* protecteurs Huguet, IV, 53 (s.v. Fauteur)

127 *ternelle:* lees *éternelle*

136 *de:* lees *der*
lof: ond. van *Koomt tot*

137 *di:* tot hen, die

138 *Lauram:* zie Analytische bibliografie TITELVEL 1589-1590

139 *Land-bouwinghe:* uitgaande van een passage bij Hesiodus is Polyhymnia als moeder van Triptolemus, aan wie Demeter de verbouwing van het graan had toevertrouwd, in verband gebracht met de landbouw; zie Pauly-Wissowa, 42. Halbband, 1643-1646 (H. Herter).

140 *Liren:* in tegenstelling tot de andere eerder afgebeelde muzen wordt hier de voorstelling van D'Heere niet meer gevolgd (D'Heere, 28).

141 *gronderen:* peilen, trachten te doorgronden WNT, V, 977 (s.v. Grondeeren)

143 *memorie:* geheugen WNT, IX, 514 (s.v. Memorie)

145 *Lib. 6.:* uit deze verwijzing en de overeenkomstige nota's bij de andere afgebeelde muzen, mag men besluiten dat de eerste boeken van de *Olympias* telkens onder de aangeduide muze ressorteerden; zie ook *DBE*, 243.
Voor de datum 1327 in de rechterbovenhoek van de plaat zie men DAEMS 181.

148 *disertement:* clairement Huguet, III, 205 (s.v. Disertement)

154 *Iean Cesare Cenni* (°Siëna ca. 1536 †Antwerpen 8 Id. Jan. 1604)
In de periode 1589-1594 is hij bedrijvig als makelaar in geldtransacties.
Lit.: Brulez, 523; Grafschriften, I, 153; Sweertius, *Monvmenta*, 88.
Patrice: patricien Huguet, V, 684 (s.v. Patrice)

156 *POlymnia:* voor de aanroeping der muze o.i.v. de illustratie binnen dezelfde opening, zie T'SHERTOGEN 132
resonons: chantons Huguet, VI, 537 (s.v. Resonner)

157 *genereus:* zie 4
Seinois: lees *Sienois*

158 *temple de Memoire:* zie STEVART 55

160 *Pindarisant:* imitant Pindare Huguet, V, 788 (s.v. Pindariser); deze formule is reeds gebruikt in FUENTES 200.
Brabançonne: voor Nederlands; zie APOLOGIE 16

163 *Jtaliaensche ende Prouensaelsche:* door Van der Noot dikwijls samen vermeld, met volwaardige erkenning van laatstgenoemde letterkunde; vgl. APOLOGIE 92-93

165 *JN Heliseus dal:* het navolgende tafereel is reeds vermeld in ANGONI 225 e.v.

167 *d'ordt:* de plaats die iemand is aangewezen WNT, XI, 72 (s.v. Oord) *toe gheschreueu:* lees *toe gheschreuen*

168 *Propheten:* voor hun gelijkschakeling met dichters, zie APOLOGIE 388

170 *beneuen:* naast WNT, II, 1796 (s.v. Beneven)

171 *Bembo:* Pietro Bembo (°Venetië 20 mei 1470 †Rome 18 jan. 1547)
Een der meest invloedrijke 16de-eeuwse schrijvers, zowel als Latijns auteur, als dank zij zijn werken in de volkstaal, waarvan vooral *Prose della volgar lingua* (1525), gewijd aan het probleem van de taal, en *Gli asolani* (1505), dat het *petrarchismo* vastlegt, vermelding verdienen. In 1539 werd Bembo tot kardinaal verheven; zie MEW, I, 332-333 (R.O.J. van Nuffel en J. IJsewijn)

175 *Smale:* slanke schoonheid (nl. Olympia) WNT, XIV, 2047 (s.v. Smal)

179 *t'sindts:* van dat tijdstip af WNT, XIV, 1368 (s.v. Sinds)

195 *Pronença:* lees *Prouença*

222 *Creci:* lees *Greci*

226 *Dante Aligerio:* opvallend is wel dat de - achteraf beschouwd - meest prominente Italiaanse auteur niet vermeld wordt in de Spaanse en Franse commentaar.

228 *Calipuli:* lees *Capilupi*

232 *Comtesss.:* lees *Comtess.*

252 *genereus:* zie 157

256 *Assiriennes, Caldèes:* hun aandeel in de literatuur is reeds ter sprake gekomen in CHEFS 164.

260 *Louys Arioste:* de enige vermelding van Ariosto in de *PW.* In hoeverre Van der Noot de volgende auteurs kent dank zij eigen lectuur is nog een open vraag.
Van der Noots gegevens stammen alvast niet uit een bron, die hij elders (DAEMS 177) wel gebruikt heeft: de commentaar van Alessandro Velutello op het werk van Petrarca. In de commentaar op Petrarca's *Trionfo d'amore*, cap. IV, (*Il Petrarca* con l'espositione di M. Alessandro Velvtello, Venetia, 1573, 175^{v}-177^{v}) is er sprake van Dante en Beatrice, evenals van een aantal troubadours. Afgezien van de namen van Arnaud Daniel en Remond Berenguir is Velutello's keuze heel anders dan die van onze auteur. Daarbij komt nog dat hun biografieën bij de Italiaanse commentator op essentiële punten sterk afwijken van de huidige versie volgens Van der Noot.

Lelio Capelupi: Lelio Capilupi (°1501 †1563)

Dichter in het Latijn, het Italiaans en eveneens auteur van macaronische poëzie. Ook schreef hij sonnetten in het Italiaans naar stof van Vergilius; zie *Enciclopedia italiana*, VIII, 844; MEW, II, 40 (J. IJsewijn).

261 *De gli Angioli:* Pietro degli Angeli (°Barga 22 apr. 1517 †Pisa 29 feb. 1596)
Elegant Latijns dichter in de trant van Catullus; eveneens in het Latijn schreef hij een *Sirias* naar het voorbeeld van Tasso. Hij bezorgde een Italiaanse vertaling van Sophocles, *Oedipus Rex*; zie *Enciclopedia italiana*, III, 292 (Giulio Dolci).

262-267: de gegevens over de volgende troubadours zijn ontleend aan de aantekeningen door P. Minderaa en W.J.M.A. Asselbergs bij August Vermeylen, *Verzameld Werk*, Brussel (1951), II, 959-960.

262	*Arnaud Daniel:* (°Ribérac †na 1210); Provençaals troubadour, meester in het duistere 'trobar clus'.
263	*Remond Berenguir:* graaf van Provence (1209-1245), van wie een twaalftal gedichten bewaard bleven.
264	*Beatris de Sauoye:* Beatrix van Bourgondië, de echtgenote van keizer Frederik Barbarossa (?) Volgens Velutello wordt Remond verliefd op Beatrice, zuster van Bonifatius van Montferrat.
265	*Adhermar:* lees *Adhemar* (bij vergelijking met 198 en 231) *Guilhelm Adhemar:* Provençaals edelman uit de 12de eeuw, die een gedicht opdroeg aan Beatrix, echtgenote van Barbarossa (zie 264).
267	*Contesse de Die:* de gravin van Dia was een Provençaalse dichteres op het einde der 12de eeuw.
273	*onques:* en un temps quelconque Huguet, V, 519 (s.v. Onques)
278	*promets:* assure Huguet, VI, 214 (s.v. Promettre)
280	*vojre:* lees *voire:* meme Huguet, VII, 503 (s.v. Voire)
283	*Natura...:* het oorspronkelijk vers van Horatius is wel sterk gewijzigd.
285	*Mattheo Fernandes* (†Antwerpen 31 dec. 1601) Op 3 apr. 1577 dient hij een rekwest in opdat de beschuldigingen zouden ophouden, als zou hij zich verrijkt hebben door de Spaanse furie. Lit.: AA, XXIV, 182; Grafschriften, V, 284, 333.
286	*fascherie:* souffrance Huguet, IV, 43 (s.v. Fascherie)
287	*iehenne:* torture (moralement) Huguet, IV, 712 (s.v. Jehene) en Huguet, IV, 286 (s.v. Gehenner) *chetie:* malheureuse Huguet, II, 247 (s.v. Chetif)

296	*Brassery:* het gulzig en overdadig eten en drinken WNT, III, 1154 (s.v. Brasserij)
298	*Badt:* ond.: *NAture* (294)
300	*wt...troon:* zie 16 *verfraeyen:* verheugen MNW, VIII, 1720 (s.v. Verfraeyen)
315	*al:* als versterking bij bijw. van graad WNT, II, 64 (s.v. Al)
325	*cosequamente:* lees *con*s*equamente*
350-366:	dit citaat uit Horatius stamt niet uit de Cruquius-editie, die op een andere plaats (J. DE SMIDT 175) wèl gebruikt is. Volgens de overeenkomst met de varianten in *Q. Horati Flacci opera.* Itervm recognovit Fridericvs Klingner, Lipsiae, 1950, 308-309, is een uitgave met lezingen van de verdwenen *codex Blandinianus* gebruikt: men zie 352 *rabidos* en 353 *vrbis.*
358	*Opida:* lees *Oppida*
367-374:	hierin is één woord doelbewust vervangen, nl. 371 *nous* (tegenover oorspronkelijk *qui*); vers 375 is eigen vinding.
370	*flatent:* caressent Huguet, IV, 124 (s.v. Flater)
372	*l'ennuy:* la douleur Huguet, III, 464 (s.v. Ennuy)

Mechelman (1592-1593)

Ontstaan

Evenals OPMEER en LANGHART die kort voordien gedrukt zijn, bezit ook dit vel een vrij homogeen publiek, nl. functionarissen in dienst van de centrale staatsorganen. Thans valt de opneming in de *PW* te beurt aan de auditeur van Brabant te Antwerpen en aan de vice-admiraal. Aangezien deze laatste een hoogadellijk en invloedrijk heer is, wordt een hoofse groet aan zijn echtgenote niet vergeten.

Inhoud

- Franse verzen voor Mechelman (5-12)
  Aankondiging van de navolgende Nederlandse ode, waarvan het onderwerp in nucleo wordt opgegeven.
- Nederlandse ode aan dezelfde (18-61)
  Allerlei spookgestalten hebben 's nachts vrij spel, maar vervluchtigen door de weldoende opkomende zon. Zo ook heeft God de Nederlanden bezocht met oorlogen en rampen; van zodra de mensen echter door ootmoed geleerd worden dat hun eigen fouten de ware schuldigen zijn, zal de Heer de oorlog verjagen ten gunste van muzen en deugden.
- Nederlandse ode voor Antoon van Bourgondië (102-113)

De waterlopen Noot en Olympia haasten zich, in het gezelschap van alle overige zeegoden, de vice-admiraal te begroeten.

- Franse ode voor dezelfde (116-139)
  Hoewel de lof van de vice-admiraal reeds wijdverspreid is, vergelijkt Van der Noot hem nog maar eens met Tiphys, de stuurman der Argonauten. De geëerde wordt door de zeegoden zo geprezen, dat sommige landelijke godheden hierover naijver mochten ondervinden.
- Sonnet voor Anne de Bonnières (142-155)
  Van der Noot heeft haar echtgenoot reeds geprezen om diens eigen voortreffelijkheid, maar nu de dichter haar gezien heeft, moet hij de vice-admiraal driemaal gelukkig prijzen om het bezit van zulke echtgenote.

Bronnen

18-19	=	Ronsard, *La Franciade*, II, 641-643		(*STFM*, XVI, 125)
20-23			*Les daimons*, 235-236, 240, 241	(*STFM*, VIII, 127)
			251	128

			289	131
			426	139
23			*La Franciade*, II, 649	(*STFM*, XVI, 125)
53			*Hymne de la Justice*, 378, 380	(*STFM*, VIII, 65)
54	=	*Ext*, 1496-1497 (*OE*, [98])		
116-139	=	Du Bellay, *Les regrets*, 166 (Joachim du Bellay, *Les regrets et autres oeuvres poëtiques.* Texte établi par J. Jolliffe. Introduit et commenté par M.A. Screech, Genève, 1966, 242)		
150-152	=	CASTRO	96-98	
155			101	

Varianten

Tegenover CASTRO zijn geen verschillen genoteerd, tenzij in spelling en punctuatie.

Verklarende aantekeningen

2	*Pauwels Mechelman* (°ca. 1555 † Antwerpen 10 juli 1631) Zoon van Marc-Antoine, raadsheer-pensionaris van Brussel en van Anne van der Stockt. Mechelman wordt bij open brieven van 30 nov. 1590 benoemd tot raadsheer en auditeur te Antwerpen. In 1594 (het jaar van zijn huwelijk) wordt hij voor de vierschaar gedaagd door een kleermaker wegens een schuld van acht gulden, die Mechelmans echtgenote, Beatrice Rampaert (†20 mei 1603), vóór hun huwelijk gemaakt heeft. Bij testament schenkt Mechelman 50 gulden aan het klooster der Witzusters te Antwerpen. Lit.: AA, XVII, 141; Grafschriften, I, 295; IV, cxcix; Herckenrode, 1321; Van den Leene, 16*3^{v}; Jacobus Le Roy, *Notitia marchionatus Sacri Romani Imperii...*, Amstelaedami, 1678, 266; Sweertius, *Monvmenta*, 93. *Auditeur:* militair rechter WNT, II, 746 (s.v. Auditeur) en WNT, Suppl. I, 2032 (s.v. Id.)
6	*Assez:* Beaucoup Huguet, I, 352 (s.v. Assez) *la harmonie:* met uitspraak van h aspiré Huguet, IV, 445 (s.v. Harmonie)

10 *à la Thebeine mode:* naar het vb. van Pindarus, afkomstig uit Thebe

14 *Schillen:* Verschillen WNT, XIV, 683 (s.v. Schillen)

15 *gaste-iu:* qui gâte tout jeu; een graecisme naar het voorbeeld van Ronsard.
debonnaire: généreuse Huguet, II, 718 (s.v. Debonnaire)

20 *Eert=mans:* aardmannetjes, dwergen van het geslacht der elfen WNT, I, 561 (s.v. Aardmannetje, aardman)
Wit-vrouwen: vrouwelijke spoken; het MNW, IX, 2730 (s.v. Witvrouwe) en 1432 (s.v. Vrouwe) verwijst naar Kil. voor de betekenis ‘larva et saga, venefica’.
Aluen: boze geesten, meer bepaald incubi WNT, II, 117, 118 (s.v. Alf)

21 *Laruen:* in het WNT, VIII, 1105 (s.v. Larve) wordt dit vb. geciteerd als ‘benaming voor een boozen geest, een spook’. Een meer nauwkeurige omschrijving danken wij aan Richelet (Ronsard, *Les Oevvres*, Paris, 1623, 1028): ‘Mais voicy comme Apulee explique distinctement ces trois [de termen *Larues*, *Lares*, *Lemurs*]; Le Lemur, dit-il, est nostre Genie, apres que l'ame est separee du corps...Ceux qui ont mal vescu, errans & vagabons par la terre, sont Larues, qui font peur aux gens de bien, & du mal aux meschans’.
Lamien: geïdentificeerd door Richelet, *Ibid.:* ‘Lamiens, ou Lamies, Dion en son histoire Libyque les represente moitié belles femmes, moitié serpens’.
Hoossardts: dit vb. als citaat in het WNT, VI, 1105 (s.v. Hoossard) voor ‘het een of ander duivelsch of spookachtig wezen’. Als ‘Ossaart’ treedt dit spook nog op bij Gerard Walschap, *De wereld van Soo Moereman*, Hasselt, (1960), 57 e.v. Daar is hij een gevaarlijke reus die zich kan veranderen in allerlei wanstaltige dieren.
Neckers: wezens uit het volksgeloof WNT, IX, 1822 (s.v. Nekker) en WNT, IX, 2013 (s.v. Nikker) (dit vb. als citaat)

See=kalmen: lees *See=kaluen:* zeehonden MNW, VII, 864 (s.v. Seecalf); op deze drukfout is reeds de aandacht gevestigd door W. van Eeghem in *VMKV A* 1960, 282.

22 *Nachtrauen:* Nachtreigers (een soort van reiger die zijn voedsel veelal bij nacht zoekt) WNT, IX, 1443 (s.v. Nachtraaf)
noordtsche: navolging van Ronsards localisatie ‘Norouegue’ (251).
drollen: reuzen uit de Germaanse fabelleer WNT, III, 3412 (s.v. Drol)

23 *sleypen:* een langgerekt geluid maken WNT, XIV, 1651 (s.v. Sleepen) (dit vb. als citaat)

24 *Morghensterre:* naam voor de planeet Venus, wanneer zij voor zonsopgang zich aan de hemel vertoont WNT, IX, 1141 (s.v. Morgenster) (dit vb. als citaat)

26 *bedroeft:* droevig WNT, II, 1236 (s.v. Bedroefd)

27 *als d'onbeswaerde:* onbekommerd; *als* + bep. lidw. + zelfst. gebr. adj. = bijw.; zie F.A. Stoett, *Middelnederlandsche Spraakkunst. Syntaxis*, 's-Gravenhage, 1923, 76, §116.

29 *Steedtsheydt:* verfijnde beschaving; wel een vertaling van ‘urbanitas’ WNT, XV, 927 (s.v. Steedsch); zie voor deze deugd ook GRAMMAY 25 en CARRO 200
Hoflijchedyt: lees *Hoflijcheydt*
ten toone: van aanblik WNT, XVII, 1214 (s.v. Ten toon)

30 *goedigh:* liefelijk WNT, V, 360 (s.v. Goedig)

31 *Min noch meer:* Juist WNT, IX, 757 (s.v. Min noch meer); beantwoordt aan *Ghelijck* (18)

33 *midts:* samen met WNT, IX, 693 (s.v. Mids) en WNT, IX, 890 (s.v. Mits)

34 *Der welker:* dat.
Zee: samen te nemen: *Zee = rooueryen*

35 *vrouwenkracht:* verkrachting MNW, IX, 1435 (s.v. Vrouwencracht)

44 *saen:* spoedig MNW, VII, 41 (s.v. Saen)

46 *Krygh:* oorlog WNT, VIII, 207 (s.v. Krijg)

47 *Furien:* wraakgodinnen
De twee illustraties (Zie Analytische bibliografie) moeten thans voorstellen: het verjagen der muzen en kunsten (38) (pl. 1) en hun terugkeer na het herstel van de vrede (50-53) (pl. 2).

48 *koten:* holen; als benaming voor een verachtelijke verblijfplaats, in toepassing op de hel WNT, VII, 5818 (s.v. Kot); dezelfde uitdrukking is hernomen in TITELVEL 1593-1594 212

51 *Lites:* zie TITELVEL 1593-1594 186
Carites: de Gratiën

53 *Astrea:* dochter van Zeus en Themis; zij vertoefde tijdens de Gouden Eeuw op aarde en verliet deze naderhand als laatste der goden.

54 *Den onuersochten...:* nog meer dan *Ext*, 1496-1497 is dit vers een letterlijke vertaling van het bekende gezegde ‘dulce bellum inexpertis’; zie *Adagia*, chil. IV, cent. I, nr. 1 in *Adagiorvm Des. Erasmi Roterodami chiliades qvatvor...*, Parisiis, 1579, 773, met zeer uitvoerige commentaar.
onuersochten: wie niet op de proef gesteld is WNT, X, 2159 (s.v. Onverzocht)

55 *heur: d'Oorloghe* (54)

91 *conchuise:* lees *conchiuse*

97 *salubre:* salutaire Huguet, VI, 681 (s.v. Salubre)
Van de twee platen boven 98 wordt het schip opgenomen omdat de volgende gedichten zich richten tot een maritieme bevelhebber. De afbeelding van de stroomgod is bedoeld als rechtstreekse illustratie bij 102-113.

98 *Anthonis van Bourgongien* (†Spanje 1601)
Antoon IV van Bourgondië, heer van Wakken, is de zoon van Antoon III en van Anne de Lumene, gezegd van Marcke, de dochter van Louis, heer van Wevelgem en van Jeanne van Culenbourg. Op 13 feb. 1550 wordt Antoon IV ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. Hij huwt Anne de Bonnières, dochter van Jan, heer van De Vichte, en van Jeanne de Baenst, diens tweede vrouw.
De ontwikkeling van de Antwerpse admiraliteit voltrekt zich binnen het kader van het cen-

trale bestuur, zonder veel voeling met de stad zelf. Bij de opstand der Nederlanden valt het college uiteen. Na 1585 neemt Farnese eerst zelf de leiding, die hij daarna overdraagt aan de markies de Renty, die als admiraal gecontroleerd wordt door dezelfde hoge Spaanse ambtenaren als in het veldleger. Op 2 aug. 1590 wordt een nieuwe ordonnantie uitgevaardigd: naast de admiraal worden twee commissarissen aangesteld, nl. Ferdinand de Salinas, krijgsauditeur-generaal, en de vice-admiraal Antoon van Bourgondië. Op 13 jan. 1592 komen de twee commissarissen naar Antwerpen en benoemen er de raadsleden en de griffier der admiraliteit, welke personen door Farnese zelf vooraf waren aangeduid.

Lit.: J. Denucé, 'De Admiraliteit van de Schelde te Antwerpen van de 16e tot de 18e eeuw', in AA, 2de reeks 7 (1932), 290-292; Gailliard, II, 301; Herckenrode, 282; Antonius Sanderus, *De claris Antoniis, libri tres*, Lovanii, 1627, 117-118; Schillings, 402.

102 104: de 'Noot' is het Waterstraatje, dat voorbij Overbroek de A of Weerijs heet. Met 'Olympia' wordt de Vuilensteertschen Waterloop bedoeld, die door Brecht stroomt, verder de Stapelheidebeek heet, en uitmondt in de A (zie *DBE*, 237). Op haar beurt vloeit de A of Weerijs in de Mark (Marcke), een rivier die ontspringt bij het gehucht Kerkhoven, loopt onder Zevenbergen en langs Niervaart, totdat ze uitkomt in de Striene op de plaats van het huidig Hollandsch Diep ten zuiden van het Markgors; zie L.Ph.C. van den Bergh, *Handboek der Middelnederlandse Geographie.* Derde druk, aangevuld en omgewerkt door A.A. Beekman en H.J. Moerman, 's-Gravenhage, 1949, 80.

102 *Noot...d'Olympia:* reeds vermeld in ROELANDTS 49-51; zie ook *DBE*, 237-238. Een mogelijk voorbeeld voor deze naamgeving kon Van der Noot gelezen hebben bij Du Bellay, *A.M. le Sçeve. Lyonnois*, 12-14 (Joachim du Bellay, *Poésies françaises et latines*, avec notice et notes par E. Courbet, Paris, 1918, II, 145).

103 *d'Oceaensche pleyne:* de wijde zee WNT, XII, 2520 (s.v. De oceaansche pleine)

104	*Heur waterkens:* het water van deze twee beken (102) MNW, IX, 1805 (s.v. Water, waterkijn) *der Merken:* van de Mark
108	*grijs en seer oudt:* Oceanus is immers de oudste zoon van Uranus en Gaea, en aldus de oudste der Titanen.
110	*Nereides:* de vijftig dochters van de zeegod Nereus en Doris. *Tritons:* zeegoden van lagere rang, meermannen *Naijaden:* water-, bronnimfen
116-139:	Van der Noot heeft zeer uitvoerig gebruik gemaakt van het sonnet uit *Les regrets*, opgedragen aan de bevelhebber der Franse galeien.
116	*COmbien que:* Quoique Huguet, II, 354 (s.v. Combien que)
120	*Si:* Pourtant, cependant Huguet, VI, 790 (s.v. Si)
122	*rebruire:* faire résonner Huguet, VI, 377 (s.v. Rebruire)
124	*sonneray:* chanterai Huguet, VII, 31 (s.v. Sonner)
126	*Triton:* zoon van Poseidon en Amphitrite; hij rijdt blazend op een hoorn over de zee om de golven te bedaren.
128	*debonnaire:* de noble nature Huguet, II, 718 (s.v. Debonnaire)
129	*Tipis:* Tiphys was de stuurman der Argonauten. *Iason:* leider der Argonauten (zo genoemd naar hun schip Argo), die naar Colchis trokken om er het Gulden Vlies te roven. Bij Du Bellay kan met Iason koning Filips II bedoeld zijn (ed. Jolliffe-Screech, 242 noot bij 10), bij Van der Noot is dit heel zeker Farnese.
130	*sus:* sur Huguet, VII, 150 (s.v. Sus)
131	Bij de overneming van dit beeld is het toeval Van der Noot gunstig gezind geweest, want de allusie van Du Bellay kan men moeiteloos integreren in de Zuidnederlandse historische realiteit: ter gelegenheid van de overgave van Antwerpen is aan Alexander Farnese de orde van het Gulden Vlies overhandigd op 11 aug. 1585; zie voor verdere details FARNEZE 2.
132	*encore:* aussi Huguet, III, 410 (s.v. Encores)

134	*dont:* à cause de quoi Huguet, III, 251 (s.v. Dont)
136	*aucuns:* quelques Huguet, I, 398 (s.v. Aucun)
140	*Anne de Bonieres:* zie 98
145	*de Iunon:* verwijst naar *biens du corps:* als gemalin van de oppergod schenkt zij aardse macht en welstand. *de Pallas:* slaat op *biens...dame*, aangezien Pallas Athene godin van de wijsheid is.
146	*candeur:* éclat Huguet, II, 71 (s.v. Candeur)
148	*sonner:* faire résonner Huguet, VII, 31 (s.v. Sonner)
149	*hon-heur:* lees *bon-heur*
155	*Cerchez:* Cherchez Huguet, II, 155 (s.v. Cercher)
158	*v Lief:* uw geliefde, d.i. Jan van der Noot.
159	*sullen:* in 1592 koesterde Van der Noot dus nog het plan de volgende bundel apart uit te geven. *elders:* in ROELANDTS 49-52
160	*ellamados:* lees *cllamados*

Sweerdts (1592-1593)

Ontstaan

Dit vel is bestemd voor de inheemse welvarende koopmansstand: vier leden ervan worden hier, telkens op één blz., en a.h.w. in dezelfde mate gehuldigd: het Nederlandse gedicht te hunner ere neemt in het uitvoerigste geval de bovenste helft van de pagina in beslag, waarna de polyglotte commentaren en begeleidende verzen volgen. Deze laatste categorie bestaat uit een citaat naar Magny en uit vier lofdichten voor onze auteur, die aldus binnen deze vier bladzijden niet minder gehuldigd wordt dan de geëerde personages zelf.

Inhoud

- Epitalameon voor Diederik Sweerdts en Elizabeth vander Piedt (4-23)
  De bruidegom wordt geloofd omdat hij dit huwelijk gesloten heeft ondanks de ongunstige tijdsomstandigheden. Daarop volgen de obligate heilwensen.
- Ode voor Arnoud Coesart (104-112)
  Arete heeft de dichter aangeraden de ondeugden te schuwen en aldus het eeuwig heil deelachtig te worden. Ook Coesart volgt deze raadgeving.
- Frans (157-170) en Nederlands (175-188) sonnet van Thomas Anraet
  Iedereen rept zich om zoveel mogelijk aards bezit bijeen te scharrelen, en niemand verkiest de deugd, tenzij Van der Noot.
- Ode aan Hans de Hoppenbrouwer (192-205)
  Van der Noot vraagt zich af of Hoppenbrouwer - gezien zijn naam - niet stamt uit het geslacht van koning Gambrinus. Verder wenst hij Hoppenbrouwer nog een gelukkig huwelijksleven toe.

- Sonnet van Clement Vidtsendonck (259-272)
  Zie VOORWERK 1580-1581 71-86.
- Ode aan François Pelgherom (277-297)
  De dichter verheerlijkt zijn geliefde Olympia in een terminologie die sterk beïnvloed is door de taal der rederijkers.
- Sonnet van Jan de Maes (336-349)
  Van der Noots poëtische kwaliteiten verplichten De Maes diens lof te zingen, hoewel hij weet dat zijn verzen geen adequate lofprijzing van zijn bewonderd voorbeeld kunnen betekenen.

Bronnen

78-101	=	Magny, *A Nicolas Compain*, 37-48, 61-72 (Olivier de Magny, *Les odes* [ed. Prosper Blanchemain], Lyon, 1876, 117-118)
257-274	=	VOORWERK 1580-1581 69-86
282	=	*Refreyn. Noyt lieflic lief en ha lief so lief*, 20 (*De refreinenbundel van Jan van Doesborch.* Uitgegeven door C. Kruyskamp, Leiden, 1940, II, 44)
284		22
285		21
287		23
288		25
289		24
290		26
292		27
293		28
294		30

Varianten

Tegenover VOORWERK 1580-1581 is enkel in 274 een verbetering in de tekst aangebracht. Elders zijn slechts varianten inzake spelling opgetekend.

Verklarende aantekeningen

1	*Dideric Sweerdts:* zie CRABBE 346
2	*Elisabet vander Piedt* (°ca. 1573 †Antwerpen 4 Kal. Maii 1608) Zij is met Diederik Sweerdts gehuwd in de periode 1591-1592; zie voor lit. CRABBE 346.
6	*Krygh:* vijandschap WNT, VIII, 207 (s.v. Krijg)
8	*Staet:* het huwelijk WNT, XV, 215 (s.v. Staat)
9	*in ghesteldt:* zie *Gen.* 1:27-28; 2:23-24 *seluer:* in persoon MNW, VII, 962 (s.v. Selver) en MNW, VII, 958 (s.v. Selve); zie *Matth.* 5:32; *Luc.* 16:18.
13	*vernoyen:* verdrieten MNW, VIII, 2214, 2212 (s.v. Vernooyen)

15 *Duyfkens:* op het laatste zijaanzicht van de obelisk (WEERDT 1590) stellen een koppel duifjes de eeuwige liefde en vaste trouw voor (WEERDT 1590 149); zie Tervarent, 101, 418.

17 *iar:* lees *iaer*

21 *wijngaerdt:* dit beeld is verwant met *Ps.* 127:3, een tekst die door Van der Noot trouwens vertaald is in *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 178).

22 *Genius:* bij de Romeinen oorspronkelijk het voortplantingsprincipe. Jean de Meun laat Genius in de *Roman de la rose* optreden als priester van 'Nature', die het sein geeft tot de bestorming van het kasteel der rozen. Van der Noot kon met deze figuur kennis maken via Lucas d'Heere, *Den Temple van Cvpido*, 186-187 (D'Heere, 12) of door eigen lectuur van D'Heeres voorbeeld, Clément Marot; zie ook Ernst Robert Curtius, *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*, Bern-München, (1961)^{3}, 128 en VOORWERK 1580-1581 17.

23 *voordt:* zie het citaat bij 74
Hemelscher: hemelingen WNT, VI, 563 (s.v. Hemelsche)

70 *S'adonent:* lees *s'adonnent*

74 *aprez:* ensuite Huguet, I, 275 (s.v. Apres). Heel de passage 70-76 is mogelijk beïnvloed door de vroegere katholieke huwelijksliturgie. In de zegen over de bruid, gegeven na het Onze Vader, bad men: 'sit foecunda in sobole, sit probata et innocens: et ad beatorum requiem, atque ad coelestia regna perveniat: et videant ambo filios filiorum suorum usque in tertiam et quartam generationem, et ad optatam perveniant senectutem'.

75 *bourgois:* habitants Huguet, I, 656, 657 (s.v. Bourgeois)

78-101:	in het citaat naar Magny zijn geen wijzigingen aangetroffen.
78	*pourchasse:* s'efforce de Huguet, VI, 114 (s.v. Pourchasser de)
85	*fiere:* cruelle Huguet, IV, 98 (s.v. Fier)
88	*S':* Si; in de oude vorm *se* valt de *e* weg voor een vocaal Huguet, VI, 789 (s.v. Si)
90	*Tage:* de Taag, de grootste rivier van het Iberisch schiereiland
92	*du sein Idien:* uit het Idagebergte bij Troje
93	*encore:* aussi Huguet, III, 410 (s.v. Encores)
95	*Indien:* voor: oostelijk
101	*Faucheur:* de tijd; in de emblematabundels wordt Cronus gevleugeld voorgesteld en gewapend met een zeis; zie Arthur Henkel en Albrecht Schöne, *Emblemata. Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts*, Stuttgart, (1967), 1814.
102	*Arnout Coesart* (†Antwerpen 27 sep. 1625) Tijdens de periode 1589-1594 is hij werkzaam als makelaar in geldtransacties. Hij is gehuwd met Anna Tunemans (†Antwerpen 7 juli 1601). Lit.: Brulez, 523; Grafschriften, II, 379.
104	*selden:* zie APOLOGIE 333 e.v.
105	*Arete:* in *CB*, 325 ontmoet de dichter Aretc, die hem bij Apollo op de Helicon stuurt (*CB*, 366), waarna hij de Elyzeese velden bezoekt (*CB*, 391 e.v.)
107	*Kosmums...Hedonems:* vermoedelijk staat *Kosmums* voor *Kosmicams*; in dit geval stemt de opsomming overeen met het verhaal in *CB/Abr:* achtereenvolgens wordt daar Kosmica weggezonden (*CB*, 66), Hedone ontweken (*CB*, 72) en Plutus verlaten (*CB*, 82). *Koten:* als benaming voor een verachtelijke verblijfplaats WNT, VII, 5818 (s.v. Kot); zie ook TITELVEL 1593-1594 212
108	*Di:* antec.: de drie allegorische figuren in 107
109	*Sy:* nl. Arete *wolghdt:* lees *volghdt*
110	*Ootmodigheydt:* lees *Ootmoedigheydt*
151	*salubre:* salutaire Huguet, VI, 681 (s.v. Salubre)
154	*Thomas Anraet:* zie EUTERPE 230

155	*Vauder:* lees *Vander*
158	*Seignur:* lees *Seigneur*
159	*beaucop:* lees *beaucoup*
160	*tot:* tout Godefroy, VII, 770 (s.v. Tot, tout)
163	*Fors:* Excepté Huguet, IV, 169 (s.v. Fors)
164	*Ains:* Mais Huguet, I, 140 (s.v. Ains)
167	*artifice:* art Huguet, I, 324 (s.v. Artifice, d'artifice)
176	*vrom:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)
182	*erue:* erfdeel WNT, III, 4164 (s.v. Erf)
185	*midt:* lees *medt*
187	*onuersien:* niet voorzien MNW, IX, 1079 (s.v. Voresien)
188	*Seulle...:* het devies van Anraet? Vertaling van het bekende vers uit Juvenalis, *Satyrae*, VIII, 19, en tevens door Van der Noot wel eens gebruikt; zie Analytische bibliografie.
190	*Hans de Hoppenbrouwer:* in 1593 handelsrelatie van Andries van der Meulen; zie Rob. van Roosbroeck, 'De Antwerpse Van der Meulens in Bremen', in *Wetenschappelijke Tijdingen* 31 (1972), 214.
192	*vroom:* eerlijk MNW, IX, 1399 (s.v. Vrome)
194	*ghedenckt my:* heugt mij, denk ik aan WNT, IV, 591 (s.v. Mij gedenkt) *Gambroen:* zie GAMBRINUS
195	*brouwen...van Hoppe:* dit woordgebruik is natuurlijk vereist door de stijlfiguur der *distinctio*, toegepast in verband met de naam *Hoppenbrouwer.* *on-groen:* rijp

196 *Denkende oft:* Mij afvragend of WNT, III, 2413 (s.v. Denken + afhankel. vraag)

197 *vroom:* zie 176

198 *houten vier:* vuur, gestookt met hout

199 *Tot onser noottruft:* Om onze dorst te stillen WNT, IX, 2088, 2089 (s.v. Nooddruft)

201 *Ceres:* het verband tussen Ceres en Cerevisia (= bier) stoelt uiteindelijk op Isidorus, *Origines*, lib. 20, cap. 3; deze etymologie was in Van der Noots tijd dan ook welbekend; men zie Du Cange, II, 271-272 (s.v. Cerevisia)
Romeins: Latijn WNT, XIII, 997 (s.v. Romeinsch)

203 *Cereris...Aqua:* de kracht van Ceres in het water...

204 *t'vier:* het minnevuur; woordkeuze om het verband met 198
brouwen: uitrichten WNT, III, 1591 (s.v. Brouwen); dit woord staat er om de activiteit van Hoppenbrouwers vermoedelijke voorvader (199) en tevens als toespeling op zijn eigen familienaam.

205 *Leentken Bertels:* de toekomstige echtgenote van Hoppenbrouwer.
behouwen: door huwelijk verkrijgen WNT, II, 1532 (s.v. Behuwen, behouwen)

243 *surnom:* nom de famille Huguet, VII, 143 (s.v. Surnom)

245 *brasseur d'houblon, ou de Biere:* in de 16de eeuw is de toevoeging *de bière* gewoon, waar men thans volstaat met *brasseur* Huguet, I, 688 (s.v. Brasseur de bière)

248 7.*roy...:* zie GAMBRINUS 28

252 *Serevoyse:* het verband tussen Ceres en *cervoise* wordt ook gelegd door Ronsard, *Elegie à la Magesté de la Royne d'Angletene*, 286 (*STFM*, XIII, 52 en noot 1).

275 *Francoys Pelgrom:* zoon van Jan Pelgherom, rentmeester en thesaurier van Antwerpen, en broeder van Hendrik; zie B. DE SMIDT 161.

279 *vroom:* zie 176

280 *als de Stomme:* zonder sierlijke taal; *als* + bep. lid. + gesubst. adj. = bijw.; zie F.A. Stoett, *Middelnederlandsche Spraakkunst. Syntaxis*, 's-Gravenhage, 1923, 76, §116; WNT, XV, 1875 (s.v. Stom)

282-294	is een zeldzaam specimen van de omwerking van een bestaand refrein: beelden en woordenschat zijn grotendeels overgenomen, en enkel de lengte van de verzen is genormaliseerd.
287	*weeldich:* bloeiend MNW, IX, 2027 (s.v. Weeldich)
288	*Tempel der Deught:* hier is de oorspronkelijke tekst 'den tempel daer mijn harte rust binnen' behendig aangepast aan Van der Noots vertrouwde terminologie.
322	*Declarez:* Expliquez Huguet, II, 730 (s.v. Declarer)
326	*Receueur:* Collecteur d'impôts Huguet, VI, 383 (s.v. Receveur); zie ook STERCKHEYT 46 en 49
328	*l'Epitaphe:* zie B. DE SMIDT 159 e.v.
332	*nayuement:* parfaitement Huguet, V, 394 (s.v. Naïvement)
339	*les Ruisseaulx Cheualins:* de Hippocrene vgl. Huguet, II, 253 (s.v. Fontaine chevaline) *le Dieu d'Eloquence:* Apollo
341	*conduit:* ond.: *arrogance* (340) *que:* afin que Huguet, VI, 272 (Que)
345	*les bons Esprits:* hier: de goede (lof)dichters
	premier: d'abord Huguet, VI, 152 (s.v. Premier)
346	*le Gracelet:* la sarcelle d'été Littré, IV, 228 (s.v. Grassette); d.i. de zomertaling *la Philomele:* le rossignol Littré, V, 1817 (s.v. Philomèle); zie voor de naamgeving GEORGES 102. De Maes bedoelt: apprecieert de fraai gevederde taling (Van der Noot) niet de grauwe nachtegaal (De Maes)? Voor het uitzicht van beide vogels zie men de citaten in WNT, IX, 1432 (s.v. Nachtegaal) en WNT, XVI, 830 (s.v. Taling).
347	*Ouy:* imperat.
348	*mielx:* plus Huguet, V, 262 (s.v. Mieux); De Maes bedoelt: nog meer van mijn lofdichten.
350	*Iean de Maes:* zie VOORWERK 1580-1581 103.

Opmeer (1592-1593)

Ontstaan

Zoals reeds vermeld i.v.m. MECHELMAN 98 is de Antwerpse admiraliteitszetel gereorganiseerd op 13 jan. 1592. Op die datum benoemen Ferdinand de Salinas en Antoon van Bourgondië, in hun hoedanigheid van koninklijke commissarissen, de raadsleden en de griffier van dit maritiem college. De Antwerpse admiraliteit is eigenlijk slechts een rechtbank van eerste aanleg voor alle zaken betreffende de oorlogsvloot. Naast vice-admiraal Maes zetelen als bijzitters sinds de gemelde reorganisatie van 1592 Peter Opmeer en Joachim Axonius, beiden doctor in de rechten.

Nog in dat zelfde jaar heeft Van der Noot zich gehaast deze twee juristen te huldigen door hen op te nemen in de *PW*, voorzien van hun kersverse titels. Logischerwijze worden zij binnen hetzelfde vel toegesproken, waarna nog plaats overblijft voor verder aanzienlijk gezelschap in de persoon van een der rijkste Antwerpse kooplieden, vergezeld van zijn echtgenote. Enige lofverzen ter ere van het dichterschap en van onze poëet kunnen uiteraard bezwaarlijk gemist worden.

Ondanks de aanwezigheid in MECHELMAN van Antoon van Bourgondië, de vice-admiraal in eigen persoon, is dat vel pas na OPMEER gedrukt. Blijkens 27 behoort de lofprijzing van alle functionarissen der admiraliteit toch tot het oorspronkelijk ontwerp.

Inhoud

- Ode aan Peter Opmeer (4-39)
  Bezitten in de huidige chaotische tijd zowel de muzen als dit gedicht nog wel een publiek? Hoewel de muzen het wapengeweld ontwijken, zingen zij toch de lof der dappere krijgslieden, zoals koning Filips II, Antoon van Bourgondië en Opmeer zelf. Van der Noot verzekert met klem dat hij dit drietal in het algemeen en de vorst in het bijzonder overal bekend zal maken.
- Ode voor Joachim Axonius (238-261)
  Axonius' levenswandel geeft Van der Noot alle reden om hem een antiek epitaaf op te dragen, waarin vooral de matigheid van een overleden rechter beklemtoond wordt.
- Latijns lofdicht van Jacob Roelandts (293-302)
  Hetzij Van der Noot de bemoeiingen van de wrede krijgsgod verhaalt, hetzij hij de heldendaden in het ruitergevecht bezingt, de meest vermogende steden ter wereld en hun regeerders opsomt of de lof verkondigt van Venus en haar zoon: steeds zingt Van der Noot als een zwaan; hij overtreft de oorstrelende Orpheus. Phoebus zelf schenkt hem een citer, waardoor hij dieren, mensen en goden beweegt.
- Ode aan Jan van Hove en zijn echtgenote (306-329)
  Vele mensen zijn bezield door een geest van louter afbrekende kritiek, maar niet Van der Noot. De verachting van deze categorie raakt hem niet, omdat hij enkel God en de deugdzamen wil behagen. God en de deugd ondersteunen de vorsten, aan wie het volk dan ook gehoorzaamheid verschuldigd is, een houding waarop dit echtpaar zich mag beroemen.

Bronnen

4-31	=	Magny, *A madame soeur du roy*, *Ode*, 1-30 (Olivier de Magny, *Les odes* [ed. Prosper Blanchemain], Lyon, 1876, 9-10)	
32-39			187-204 (ed. Blanchemain, 17)

229-234	=	Ronsard, *Hymne du treschrestien roy de France Henry II*, 731-736 (*STFM*, VIII, 44)
244-257	=	Antonio de Guevara, *Libro llamado Reloj de Principes, en el cual va encorporado el muy famoso libro de Marco Aurelio*, lib. III, cap. VIII.
315	=	Ronsard, *Hymne de l'Or*, 88 (*STFM*, VIII, 184)

Verklarende aantekeningen

1 *Peeter Opmeer* (°Delft 1551 †Antwerpen 5 Id. Sep. 1635)

Zoon van Pieter (°A'dam sep. 1526 †Delft 9 nov. 1595) en van Sophia Sasbout († 19 mrt.

1562). Op 26 feb. 1565 wordt hij ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. In 1592 wordt hij fiscaal en raadsheer der admiraliteit. Niet lang daarna is hij naar Spanje gereisd, want Torrentius meldt Opmeers behouden thuiskomst aan Arias Montanus op 12 mei 1594. Een boek van zijn vader, *Dat schip van patientie*, verschenen bij s'Conincx in 1593, is door de zoon aan vice-admiraal Antoon van Bourgondië (MECHELMAN 98) opgedragen. Opmeer bezorgt ook de uitgave van een ander werk van zijn vader, *Opus Chronographicum*, opgedragen aan Albrecht en Isabella, in 1611.
Hij is gehuwd met Maria van den Broecke (†18 feb. 1594), vrouwe van Helmont en Groeninge, dochter van Jan en van Beatrice de Smidt.
Lit.: Aa, XIV, 185-186; J. Denucé, ‘De Admiraliteit van de Schelde te Antwerpen van de 16e tot de 18e eeuw’, in AA, 2de reeks 7 (1932), 313; Grafschriften, II, 427; VI, 190; Herckenrode, 1483; NNBW, V, 404; P. Noordeloos, *Cornelis Musius* [*Mr Cornelis Muys*] *pater van Sint Agatha te Delft...*, Utrecht-Antwerpen, 1955, 200; Schillings, 687; Sweertius, 682; Sweertius, *Monvmenta*, 159; Torrentius, III, 565.

2 *fiscal:* ambtenaar, belast met de behartiging der belangen van de soeverein, vooral als titel van een lid met adviserende stem in elk der admiraliteitscolleges WNT, III, 4496 (s.v. Fiskaal)

4 *te hants:* op dit ogenblik WNT, XVI, 1758 (s.v. Thans, tehants)
Martem: acc. v. Mars, de oorlogsgod
fier: woest WNT, III, 4442 (s.v. Fier)

5 *Onse Europa:* de deernis met Europa in staat van burgeroorlog komt ook elders voor in Van der Noots werk (*OE*, [243] noot bij §63). Prof. Zaalberg verwijst in dit verband naar Ronsard, die inderdaad meer dan eens dezelfde visie huldigt (*STFM*, X, 108 noot 2), maar het onderhavig medelijden is toch een rechtstreekse vertaling uit Magny.

7 *vinden:* inf., behorend bij *Souden* (6)...*kunnen*

10 *op dit pas:* thans WNT, XII, 605 (s.v. Op dit pas)

11 *Bellonam:* Bellona is een oorlogsgodin, en als zodanig de bestendige begeleidster van Mars.

12	*Phoebus Susters:* zowel Apollo als de muzen zijn kinderen van dezelfde vader, nl. van Zeus.
17	*verschouen:* verachtelijk MNW, VIII, 2375 (s.v. Verschoven)
19	*Admiral:* nl. Antoon van Bourgondië (MECHELMAN 98)
22	*En:* niet ons huidig voegwoord, maar het eerste lid van de negatie
24	*Pierides:* zie MATTHIAS 101
25	*bystandigheydt:* hulp WNT, II, 2642 (s.v. Bijstandigheid)
27	*Vander Noot:* uit de nood WNT, XVIII, 386 (s.v. Van); een veel voorkomende *distinctio*, zie TITELVEL 1593-1594 52
30	*sijn palen:* zijn grondgebied WNT, XII, 21 (s.v. Paal)
36	*Eridamus:* lees *Eridanus:* mythische rivier in Noord-Europa, die barnsteen zou bevatten; zie Pauly-Wissowa, VI, 446-448 (Escher) *al de stroomen:* voorgesteld als lofzangers van koning Filips, omdat deze ode precies gericht is tot een lid der Antwerpse admiraliteit.
68	*aynda:* lees *ayuda*
74	*Admil:* lees *Admiral*
106	*presetante:* lees *presente*
153	*vetdutto:* lees *vedutto*
171	*encores:* à cette heure Huguet, III, 409 (s.v. Encores)
203	*fleue Obliuieux:* de Styx, niet de Lethe; zie Ronsard, *Ode sur les miseres des hommes*, 36 (*STFM*, V, 194 en noot 1 aldaar) *Obliuieux:* qui fait oublier Huguet, V, 477 (s.v. Oblivieux)
211	*maritimement:* zie 36; in de Italiaanse en Franse commentaren wijst Van der Noot nadrukkelijk op de aanpassing van de beeldspraak.
213	*rebruyront:* feront résonner Huguet, VI, 377 (s.v. Rebruire)
216	*oncques:* jamais (neg.) Huguet, V, 516 (s.v. Oncques) en Huguet, V, 519 (s.v. Onques)

229-234: naast enkele leestekens zijn twee wijzigingen in de tekst zelf aangebracht: 229 & (tegenover *ou*) en 234 *honnestes presents* (tegenover *honneste faveur*).

235 *Joachim Axonius* (°Grave †Antwerpen 25 aug. 1605)
Na het behalen van de graad van doctor in de rechten te Leuven, wordt hij leraar van Filips van Lalaing, graaf van Hoogstraten. In het gezelschap van zijn leerling reist hij doorheen Europa. In 1579 benoemt aartshertog Matthias hem tot raadsheer in het hof van Friesland, maar Axonius kan deze functie niet lang uitoefenen om zijn spaansgezindheid en strijdend katholicisme: hij is immers auteur van een polemisch werk *De libero arbitrio hominis contra Lutherum et Calvinum.* Reeds in 1592 wordt hij lid van de Antwerpse admiraliteit. Axonius heeft naam gemaakt als polygraaf; zijn belangrijkste prestatie als Latijns dichter is de panegyriek bij de dood van Antoon van Bourgondië.
Hij is gehuwd met Barbara de Mangelaer (†6 Kal. Oct. 1605).

Lit.: Aa, I, 442; BN, I, 568-569 (Bon de Saint-Genois); BT, nr. 49; Denucé, *a.art.*, 294, 313; Diercxsens, V, 188; Aloïs Gerlo en Emile Lauf, *Bibliographie de l'humanisme belge*, Bruxelles, (1965), 135; Grafschriften, II, 85; NNBW, IV, 69-70 (Molhuysen); Sweertius, *Monvmenta*, 108.

241 *neemt merck:* acht geeft WNT, IX, 583 (s.v. Merk nemen)

244-257: de bron voor deze passage is Antonio de Guevara, *Libro llamado Reloj de Principes, en el cual va encorporado el muy famoso libro de Marco Aurelio* (eerste geautoriseerde uitgave in 1529). Dit politiek-didactisch werk heeft in zijn tijd zeer veel succes gekend, getuige de talrijke vertalingen in het overige Europa. Van der Noot was reeds in staat de Nederlandse vertaling door Cornelis van Beresteyn te raadplegen, waarvan toen ten minste vijf uitgaven bestonden. Drie hiervan verschenen te Antwerpen, respectievelijk bij Ameet Tavernier in 1565, bij Gerard Smits in 1578 (BT, nr. 1348; niet vermeld door J.A. van Praag, 'Ensayo de una bibliografia neerlandesa de las obras de fray Antonio de Guevara', in *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch*, Barcelona, 1936, I, 271-292) en bij Arnoud s'Conincx in 1586. De twee overige zijn uitgegeven te Amsterdam in 1589 door Andries Verschout en Cornelis Claeszoon.

Nochtans kan onze auteur geen beroep gedaan hebben op deze Nederlandse versies om de eenvoudige reden dat het hier vertaalde epitaaf niet opgenomen is in de Nederlandse uitgaven. Van der Noot heeft dus een anderstalige editie gebruikt, net als Jan Baptist Houwaert trouwens, die uit het meest bekende fragment van Guevara's werk *El villano del Danubio* de stof geput heeft voor zijn *Milenus clachte...*, T'Antwerpen, 1578; het epitaaf in kwestie staat aldaar op p. 149-150. Buiten alle verwachting heeft Van der Noot evenmin een beroep gedaan op Houwaerts reeds voorhanden tekst. Dit blijkt uit de totaal andere zegging van beide dichters en ook uit Van der Noots vermelding van de naam ‘Cetin’ (244), die bij Guevara voorkomt als ‘Chetin’, terwijl Houwaert volstaat met de meer moderne aanduiding ‘Gheboren in Cypers’. Als meest waarschijnlijke directe bron laat ik de Franse vertaling door Nicolas d'Herberay des Essarts gelden, hierna geciteerd volgens *L'horloge des princes, avec le tresrenommé livre de Marc Avrele*, recueilly par don Antoine de Gueuare..., Paris, 1576, 270^{v}:

> Ayant trente sept ans, me trouuay [= Marcus Aurelius] vn hyuer en l'isle de Chetin, qui pour le present est appelé Cypre...Il y eut vn Roy en icelle isle de grand' exemple en la vie, & fort renommé en clemence, encores qu'il soit vray que par escrit ny par parolles ie ne peuz iamais sçauoir son nom: il estoit enseuely sur quatre colomnes en vn sepulchre de marbre, & alentour du sepulchre estoient escrites en lettres Greques & fort antiques, plusieurs choses, desquelles vne partie s'ensuit,
> En tout le temps que les dieux immortels m'ont donné vie, voicy l'ordre que i'ay eu à gouuerner ma Republique. Ce que i'ay peu faire par bien, iamais ne l'ay faict par mal. Ce que i'ay peu auoir par paix, iamais ne l'ay prins par guerre. Ceux que i'ay peu vaincre par prieres, iamais ne les ay espouuantez par menaces.
> Ce à quoy i'ay peu remedier secretement, iamais ne l'ay chastié en public. Ceux que i'ay peu corriger par aduertissemens, iamais ne les ay blecés de fouëts.

Iamais n'ay chastié aucun en public, que premierement ie ne l'aye reprins en secret. Iamais n'ay consenty que ma langue dist menteries, & n'ay permis que mes oreilles oyssent flateries. I'ay refrené mon coeur

> de desirer l'autruy, & I'ay persuadé qu'il se contentast auecques le sien propre. I'ay veillé pour consoler mes amis, & me suis esueillé pour n'auoir ennemis. Ie n'ay esté prodigue à despendre, ny conuoiteux à prendre & receuoir. Iamais de nulle chose n'ay faict chastiment, que premier ie n'en eusse pardonné quatre. De ce que i'ay chastié i'ay eu trauail, & de ce que i'ay pardo*n*né i'ay eu ioye...

Waarvandaan stamt dan de naam ‘Valerius’ (244) in de plaats van Guevara? Vermoedelijk heeft Van der Noot ooit een excerpt gemaakt uit Guevara's werk, en had hij het origineel niet meer in herinnering of niet bij de hand. De *Reloj de Príncipes* bestaat in hoofdzaak uit fictieve lessen en brieven van keizer Marcus Aurelius, die dan ook als sprekende figuur optreedt in het begin van het hierboven geciteerde fragment in kwestie. Normalerwijze moet men aannemen dat voor ‘Valerius’ oorspronkelijk ‘Aurelius’ gestaan heeft. Deze naam is na verloop van tijd door Van der Noot verkeerdelijk als ‘Valerius’ gelezen en daarop geassocieerd met een antieke verzamelaar van dergelijke anekdoten, met name Valerius Maximus (1ste eeuw na Chr.), in wiens werk dit epitaaf echter niet voorkomt. Wel verklaart deze misvatting de aanwezigheid van ‘Valerio May’ (281) in Bi(b).
Een andere aanpassing, die tegelijk met de samenstelling van de onderhavige ode zal zijn uitgevoerd, is de verandering der functie van de overledene. Guevara spreekt over een koning, maar aangezien Van der Noot hier het woord richt tot de auditeur der admiraliteit, acht hij het verantwoord de historische realiteit te wijzigen in functie van de actualiteit: de koning wordt een rechter.

245 *vroom:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

247 *vroomen:* heil MNW, IX, 1402 (s.v. Vrome)

249 *op der straten:* publiek WNT, XV, 2055 (s.v. Straat) en WNT, XI, 252 (s.v. Op de straten)

250 *my:* lees *myn*

251 *quale:* ellende WNT, VIII, 663 (s.v. Kwaal)

257 *verghenen:* lees *vergheuen*

259	*di:* antec. *punten*
280-281	*Valerio May.:* tegenover Bi(a) is in de laatste staat het cognomen ingelast om verwarring met gelijknamige auteurs te vermijden - blijkens de toelichting bij 244 in feite een overbodige voorzorg.
292	*I.F.R.* (in Bi(a)): Iacobus Filius Roelandus *Iacobus Roelandus F*[*ilius*]*:* zie GOOSSENIUS 75
293	*molimina Martis:* als in het gedicht aan Opmeer.
294	*heroum...equitum:* men denke aan de ode voor de heer van Carloo (GOOSSENIUS 112)
295	*tortius:* lees *totius* *orbis totius vrbes:* in de *Europidos*?
296	*imperitant:* als in HALMALE en BEJAR
297	*Cyprida...Cupidineum* (298): door het bezingen van Olympia of van de Brabantse dames (VROUWEN)
303	*Jan van Houe* (°ca. 1541 †Antwerpen 17 juni 1601) Zoon van Karel (†26 dec. 1561) en van diens eerste vrouw Marie de Smidt. Op 18 sep. 1560 wordt hij ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. Op 7 juli 1566 huwt hij Maria van den Cruyce, zuster van Jaspar en Melchior (J. DE SMIDT 117 en AELMOESSENIERS 6); zij overlijdt op 3 sep. 1573. Jan van Hove behoort vlug tot de meest aanzienlijke kooplieden te Antwerpen. In 1579 moet hij 400 gulden per maand opbrengen in de lening van 52.000 gulden, en ook in de volgende jaren wordt er dikwijls een beroep gedaan op zijn kapitaalkracht. Op 18 okt. 1581 hertrouwt hij met Maria van Santvoort, de weduwe van Antoon Boot. In 1581 wordt hij gesignaleerd als ouderman van de gilde der Houtbrekers, en op 8 juli 1583 trekt hij als deken van ‘Den Ouden Voetboghe’ naar het fort Lillo. Samen met dokter Nuñez (HELMANS 114) en Gillis de Smidt heeft hij goederen van de Sint-Bernardusabdij gekocht tijdens het calvinistisch bewind. In 1584 is hij niet meer te Antwerpen, maar verblijft hij te

Haarlem. Ook op 28 aug. is hij nog (?) niet in de Scheldestad. In 1588 en 1594 fungeert hij opnieuw als aalmoezenier, in 1589-1594 drijft hij handel op Sevilla en is hij werkzaam als assuradeur.
Van zijn eerste vrouw heeft hij vijf kinderen; de enige dochter trouwt met Jan Zanoli (CARRO 198). Van Hove is heer van Altena.
Lit.: AA, IV, 170; V, 420, 471; VI, 11; XV, 18, 94, 305; XVI, 339; XVII, 399; XVIII, 270; XXIV, 377; XXV, 98; XXVI, 276; AA, 2de reeks 6 (1931), 132; Brulez, 176, 209, 543; Butkens, II, 511; Fernand Donnet, 'Notes artistiques et archéologiques sur la province d'Anvers', in *Annales de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique* 57 (1905), 5e série, tome VII, 196; Diercxsens, III, 465, 664; P. Génard, 'La furie espagnole', in *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique* 32 (1876), 3e série, tome II, 554; Grafschriften, I, 330; Herckenrode, 595; Jubilé, 58, 59; Van den Leene, 3*5^r; Floris Prims, *Antwerpiensia* VII, 229; Schillings, 610; Sweertius, *Monvmenta*, 80; Torrentius, I, 359; II, 148, 224; III, 304.

304 *Aelmossenier:* deze spelling is geen drukfout; men zie WNT, I, 24 en Suppl. I, 14.

Maria van Santfoort (°ca. 1535 †Antwerpen 6 dec. 1603)
Dochter van Willem. In 1558 huwt zij Antoon Boot (°Breda 1520 †12 apr. 1575). Na zijn dood hertrouwt zij met Jan van Hove op 18 okt. 1581.
Lit.: AA, IX, 412 noot 5; Grafschriften, I, 273, 297, 330; Herckenrode, 595; Ryckman-de Jonghe, III, 661; Sweertius, *Monvmenta*, 80, 95.

307 *schamp:* spot, beschimping WNT, XIV, 247 (s.v. Schamp)

314 *Redene:* billijkheid WNT, XII, 3de stuk, 815 (s.v. Rede)

316 *seer sterke langhe ermen:* een toentertijd zeer bekend spreekwoord, dat men ook vindt bij Ronsard, *Au seigneur Cecille*, 118 (*STFM*, XIII, 165) en bij Du Bellay, *Les regrets*, 141, 8 (Joachim du Bellay, *Les regrets*...Texte établi par J. Jolliffe. Introduit et commenté par M.A. Screech, Genève, 1966, 216). In deze laatste editie wordt verwezen naar de *Adagia* van Erasmus als bron; uiteindelijk gaat deze spreuk terug op Ovidius, *Heroides*, XVI (XVII), 166.

318	*Sy:* slaat op 314
319	*Officiers:* rechterlijke ambtenaren WNT, X, 96 (s.v. Officier)
320	*onderdaen:* onderdanig WNT, X, 1257 (s.v. Onderdaan)
321	*wy lesen:* zo in I *Petr.* 2:13-17
322	*gh ydi:* lees *ghy di*
328	*ten smaeckt...:* de woordenschat van 307-308 wordt hernomen
362	*Anuersso:* lees *Anuerssa*
364	*ne:* lees *en*
384	*Declaré:* Expliquez Huguet, II, 730 (s.v. Declarer)
389	*persones:* lees *personnes*
391	*n'e:* lees *ne* *ne s'a...fasché* (392): ne s'est...affligé Huguet, IV, 42 (s.v. Se fascher)
393	*les malitieus:* les gens méchants Huguet, V, 107 (s.v. Malicieux)
396	*s'asseurant:* étant sûr Huguet, I, 351 (s.v. S'asseurer) *Diu:* lees *Dieu*
406	*Dont:* Par suite de quoi Huguet, III, 251 (s.v. Dont)
409	*eternell:* lees *eternell'*

Langhart (1592-1593)

Ontstaan

Een vel, opgebouwd volgens het klassieke schema: drie Antwerpse prominenten worden gehuldigd, telkens op één bladzijde. Daarnaast blijft nog plaats over voor enkele lofdichten en voor een illus-

tratie binnen dezelfde opening als de poëzie ter ere van de meest vooraanstaande der bezongen personages.

Inhoud

- Ode voor Gabriël Langhart en zijn echtgenote (4-27)
  Het loon van de deugd is lof en onsterfelijke eer, die echter enkel de dichters kunnen schenken. Bij het zien van de vergankelijkheid der aardse heerlijkheid moeten de deugdzamen de dichters dan ook ondersteunen. Als wederdienst zal Van der Noot dit echtpaar overal bekend maken.
- Latijns lofdicht van Walrans (67-74)
  Van der Noot is een voortreffelijk sieraad van de beroemde Apollo, en hij drinkt dan ook uit de bron Castalia. Zijn talenten verhouden zich tot de overige Nederlandse dichters als Apollo's zon de sterren doet verbleken. Zoals de gewone loofboom wijkt voor de bleke olijf, die zijn bladeren in de wintertijd behoudt, zo ook wijkt het gehele gezelschap van onze dichters voor Van der Noot, wiens slapen eeuwig met laurier zijn omkranst.
- Nederlandse ode voor Louis Perez (91-110)
  Lof aan Perez, wiens deugden niet enkel gebleken zijn in de tijd van vrede, maar ook in de meer recente rampspoediger periode. Vooral zijn *prudentia* wordt geprezen.
- Franse ode voor dezelfde (155-166)
  Omdat God hem toegestaan heeft de goeden in deze wereld te loven, wil Van der Noot thans Perez eer bewijzen in deze Nederlandse en Franse verzen, waarna later nog uitvoeriger gedichten zullen volgen.
- Ode voor Pauwels van Mullem (169-180)
  Deze ode valt uiteen in een reeks disticha van moraliserende strekking.
- Latijns lofdicht van Adrianus Damman (242-249)
  Zie TITELVEL 1584-1585 11-18.
- Lofdicht van Jan Putmans (251-258)
  Van der Noot is gelijkwaardig met Pindarus en Homerus in de Griekse, met Vergilius en Horatius in de Romeinse literatuur. Daardoor zullen de lofbetuigingen in deze *PW* eeuwig leven.

Bronnen

79	=	Lucas d'Heere, *Het Ghendsche Helicon en Parnassus*, 66 (D'Heere, 26)
100	=	*Aurea carmina*
218-220	=	Horatius, *De arte poetica*, 333-334
241-249	=	TITELVEL 1584-1585 9-18

Varianten

Tegenover TITELVEL 1584-1585 15 *Si genij* staat in 246 *Si ingenij.*

Verklarende aantekeningen

1 *Gabriel Langhart* (†Antwerpen 12 jan. 1600)

Zoon van Michaël. In 1590 is hij aalmoezenier van Antwerpen, samen met Peter van der Goes.
Hij is gehuwd met Johanna van Santvoort.
Lit.: Grafschriften, II, 47; Jubilé, 58.

2 *Joanna van Santvoort:* zij is nog in leven wanneer Langhart overlijdt; zie Grafschriften, II, 47.

10 *versworen:* verloochend MNW, IX, 110 (s.v. Versweren)

13 *speelhuysen:* buitenverblijven, landhuizen WNT, XIV, 2643 (s.v. Speelhuis)
houen: landgoederen WNT, VI, 839 (s.v. Hof)

15 *worpt:* werpt MNW, IX, 2816 (s.v. Worpen) en MNW, IX, 2288 (s.v. Werpen)

19 *verlicht:* zie voor deze goddelijke inspiratie APOLOGIE 390.

22 *vroom:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

24 *Om v:* hoort nog bij het voorgaande ww....*wil bewysen* (23)
weerdt syt: ond. is *ghy* (22)

27 *Di:* antec.: *veerschen* (26)

55 *demonstre:* montre Huguet, II, 793 (s.v. Demonstrer)

59 *à l'entour:* à l'entourage Huguet, III, 496 (s.v. Entour)

63 *ja:* déjà Huguet, IV, 695 (s.v. Ja)

75 *I. VValrans.:* is hij identiek met Jacques Walrans, deken van de Kolveniers, die in 1574 48 pond Art. betaalt in de gedwongen lening voor de soldij der Spaanse soldaten? Anderzijds vermeldt Schillings een ‘Joannes Walrandus’ uit Werchter, die op 31 aug. 1564 ingeschreven wordt als student aan de Leuvense universiteit. Ten slotte zij gezegd dat een Cornelis Walrans voorkomt onder de ‘extraordinarise procureurs’ te Antwerpen. Lit.: AA, I, 429; XV, 383; XXII, 226, 259; Schillings, 681.

77 *Alceums:* van Alcaeus; Sappho wordt reeds als geliefde van Alcaeus beschouwd in TITELVEL 1589-1590 66.

79 *bat:* beter WNT, II, 1066 (s.v. Bat); de volgende vermelding van de schalmei als attribuut van Euterpe is bedoeld als correctie blijkens dit woordje *bat.* Aangezien dit instrument niet afgebeeld is op de toegelichte houtsnede blijkt hieruit wel dat de lectuur van D'Heere (zie Bronnen) pas na het vervaardigen van de plaat in de *PW* verwerkt is.

83 *accoustrée:* vêtue Huguet, I, 45 (s.v. Accoustré)

84 *Gregoise:* grecque Huguet, IV, 368 (s.v. Gregeois)
Cistre: sorte de cithare Huguet, II, 300 (s.v. Cistre) en Huguet, II, 301 (s.v. Cithre)

86 *doctrines:* savoir, érudition Huguet, III, 238 (s.v. Doctrine)

89 *Louis Perez* (°1532 †Antwerpen 13 dec. 1602)
Zoon van Louis (†1553) en van Louise Segura (†1569). Hij is de belangrijkste Spaanse koopman te Antwerpen. Perez blijft trouw aan de Spaanse koning en aan het katholicisme op het ogenblik dat zijn broer Marcus tot het calvinisme overgaat. Hij voedt Marcus' dochter Louise op en huwelijkt haar

uit aan Charles de Billihe, Van der Noots schoonbroer. In mei 1572 keert Perez terug van een zakenreis naar Spanje. Nadien fungeert hij als bankier van Filips II te Antwerpen. Met Arias Montanus en de humanisten in het Plantinse huis onderhoudt hij zeer nauwe betrekkingen. Arias looft Perez' uitgebreide kennis aangaande de profeten uit het Oude Testament. In dezelfde periode zou hij met Martin de Varron (ROY 10) een adept van Barrefelt zijn. Perez treedt wel eens op als financiële toevlucht van Plantin: zo verkoopt de architypograaf hem 400 exemplaren van de *Biblia Polyglotta.* Tijdens het calvinistisch bewind te Antwerpen verblijft hij met andere Spaanse prominenten uit de Scheldestad te Keulen. Op 14 mei 1588 stellen Plantin en Jeanne Rivière Perez en Varron aan tot executeurs van hun testament. In 1589 zorgen zij dan ook, samen met de naaste verwanten, voor de begrafenis van Plantin.

Perez is tweemaal getrouwd geweest. Eerst met Maria van Berchem (°1541 †6 okt. 1569), dochter van Hendrik en van Margaretha van de Werve. Hun dochter Adriana Perez zal later huwen met Nicolaas Rockox. Na de dood van Maria van Berchem is Louis Perez hertrouwd met Clara Wagheners. De dochter uit dit tweede huwelijk, Catharina, huwt met Martin de Varron. Lit.: AA, 2de reeks 2 (1927), 213-214; H. van Cuick, ‘Nikolaas Rockox de Jongere, burgemeester van Antwerpen in de XVII^{de} eeuw’, in *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique* 37 (1881), 3e série, tome VII, 353; Aloïs Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet, *Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564-1606*, Anvers, 1968, 250; Aloïs Gerlo, Irène Vertessen en Hendrik D.L. Vervliet, ‘La correspondance inédite de Juste Lipse conservée au musée Plantin-Moretus’, in *De Gulden Passer* 42 (1964), 132; Grafschriften, VI, 98, 155; Herckenrode, 1539; Abraham Ortelius, *Epistvlae.* Edidit Joannes Henricvs Hessels, Cantabrigiae, 1887, 141; Plantin, *Corr.*, III, 100-101; V, 231 noot 1 en passim; VII, 146 noot 2; IX, 251; Plantin, *Corr., Suppl.*, 300; Torrentius, I, 61 noot 6; II, 512; III, passim.

91	*EVterpe:* muze van de lierpoëzie; zij wordt hier wel toegesproken om haar aanwezigheid op de houtsnede binnen dezelfde opening; zie CLAERHOUT 250
93	*Peris:* lees *Peres* (zie 99)
95	*weeldigh:* voorspoedig MNW, IX, 2026 (s.v. Weeldich) *ouer...:* achtentwintig jaar geleden, d.i. in 1564-1565; Van der Noot bedoelt: vóór het begin der troebelen, ingezet met de beeldenstorm.
100	*Pithagoras:* een der slotregels van de pythagorische *Aurea carmina* luidt: 'Sed abstine à cibis, quos diximus in purgationibus & in liberatione animi diiudicans, & considera omnia statuens super his iudicium auriga*m* optimum' (citaat volgens *Hieroclis philosophi stoici In aureos Pithagoroe versus commentarii...*, Lvgdvni, 1551, 177-188). In zijn commentaar wijst Hierocles op de verdere ontwikkeling van dit beeld door Plato in de *Phaedrus.*
101	*recht:* in overeenstemming met de eis van gerechtigheid of moraal WNT, XII, 3de stuk, 489, 490 (s.v. Recht)
103	*versteruen:* als erfgenaam bij iemands dood zijn goed erven MNW, IX, 56 (s.v. Versterven)
104	*beeruen:* verwerven WNT, II, 1328 (s.v. Beërven)
106	*veursichtigheydt:* de deugd der *prudentia* is reeds expliciet vermeld in 93 en 98; een kenmerkende trek van Perez?
144	*moustré:* lees *monstré*
151	*Grand cas:* Chose surprenante, extraordinaire Huguet, II, 114 (s.v. Grand cas)
162	*faire...:* hangt af van *le vous veus* (159)
163	*Brabançonne:* voor Nederlands; zie APOLOGIE 16
167	*Pauwels Van Mullem:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.
170	*Kunsten:* kennis WNT, VIII, 554 (s.v. Kunst); dit begrip is verwant met de *bonae artes* van 80.
174	*der Silen schat:* de morele integriteit van de ziel *ruste:* innerlijke vrede WNT, XIII, 1875 (s.v. Rust)

176	*v...begheuen:* gaan naar WNT, II, 1383 (s.v. Begeven); hier: uw aandacht concentreren op
197	*buedas:* lees *buenas*
219	*desectare:* lees *delectare* *iuconda:* lees *iucunda*
224	*tellement...qu':* à telle condition...que Huguet, VII, 200 (s.v. Tellement que)
229	*gourmander:* manger avec gourmandise, avec excès Huguet, IV, 346 (s.v. Gourmander)
232	*tellement qu':* zie 224
237	*doctrines:* zie 86
238	*honneurs:* voor dit woord is *et* weggevallen
250	*Jan Putmans* In 1574 betaalt hij 3 pond Art. in de gedwongen lening voor de soldij der Spaanse soldaten. Mogelijk wordt hij (en/of zijn vader?) bedoeld door Torrentius, wanneer deze spreekt over 'Putmannum...patrem ejus virum honestissimum'. Lit.: AA, XXII, 277; Torrentius, II, 516.
254	*d'water der Fonteynen:* van de Hippocrene of van de Castalia (vermeld in 68). Zie voor de consecratie tot dichter WONSEL 96 e.v.
255	*Swaen:* zie de metamorfose in WONSEL 108

Peeters (1592-1593)

Ontstaan

Dit vel, waarvan elke pagina afzonderlijk toegewijd is aan een vooraanstaand Antwerps koopman, is zeer oordeelkundig samengesteld. Op p. 1 en p. 4 is een ode voor Olympia opgedragen aan de verhoopte mecenas, in het eerste gedicht door de inlassing van twee strofen, in het tweede geval door de

toevoeging van een inleidend epigram. Ook de binnenvorm is symmetrisch aangelegd: als blikvangers fungeren vier houtsneden, ontleend aan *A Theatre* (zie Analytische bibliografie). Zoals in MECHELMAN staan zij twee aan twee geschikt op de bovenhelft van elke pagina. Deze afbeeldingen moeten de vergankelijkheid der aardse grootheid illustreren, waarop nader ingegaan wordt in de onderstaande teksten zelf. Het tekstgedeelte op elke bladzijde van de binnenvorm (p. 2 en p. 3) zet in met een ode van onze dichter, waarin de onsterfelijke waarde der poëzie betoogd wordt. Ter staving volgt dan telkens een reeks citaten uit het werk van Latijnse, Italiaanse en Franse beroemdheden.

Inhoud

- Ode voor Arnoud Peeters (3-38)
  In navolging van Ronsard confronteert de dichter zijn geliefde met een eens bloeiende, maar thans verwelkte roos. Zijn opwekking om samen met hem van de liefde te genieten wordt door haar onbarmhartig afgeslagen. Van der Noot wenst Peeters meer geluk.
- Ode voor Arnoud Byltkens (74-84)
  Zijn verzen ter ere van Olympia, van zijn tijdgenoten en hun instellingen zullen aan allen een langere herinnering bezorgen dan vermeldingen in steen of brons, die toch ooit vergaan door het verloop van de tijd en de wisselvalligheid van het lot.
- Ode voor Eymbrecht Tholinckx (149-160)
  Zie BENTINC 5-16.
- Epigram voor Peter vanden Berghe (227-234)
  Opdracht van het volgende gedicht en belofte van uitvoeriger lof in de toekomst.
- Ode aan Olympia (236-379)
  Zoals de goudbloem zich steeds naar de zon keert, zo wendt Van der Noot zich altijd naar Olympia. Bij haar afwezigheid is hij als gemaaid gras. Zijn leven en dood rusten in haar handen. Welk voordeel zou hardvochtigheid te zijnen opzichte bieden voor haar? Zij moet indachtig zijn dat liefde enkel door wederliefde beloond kan worden. In het gunstige geval zal de dichter haar eeuwig bezingen.

Bronnen

3-26	=	*Het Bosken*, *Ode*, 1-24 (Smit-Vermeer, 81-82)			
7-8	=	Ronsard, *Ode à Cassandre*, 1-3			(*STFM*, V, 196)
12-16				4-9	
23-26				13-18	197
121-144	=		*Epistre...a tresillustre prince Charles*, *Cardinal de Lorraine*, 81-92, 95-106		
					(*STFM*, VIII, 331-332)
145-146	=	Petrarca, *Epistolarum Familiarum libri XIV*, lib. VII, epist. xv (ed. Lugduni, 1601, 260-261)			
162-169	=	Propertius, *Elegiae*, III, ii, 19-26			

171-176	=	Petrarca, Sonetto CIV, 9-14 (Francesco Petrarca, *Il canzoniere* con le note de Giuseppe Rigutini. Rifuse e di molto accresciute da Michele Scherillo, Milano, 1918, 235)	
178-197	=	Du Bellay	
201-224	=	GOOSSENIUS 112-124, 126-136	
244-315	=	Ronsard, *Elegie*, 21-35	(*STFM*, XII, 224-225)
252-259	=	*Les amovrs. Sonnet CLXXI*, 12-14	(*STFM*, IV, 162)
	=	Muret, commentaar bij *Celuy qui fit le Monde façonné* (*STFM*, IV, 162) (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 104)	
368-369	=	Lucas d'Heere, *Ode*, 51 (D'Heere, 20)	

381-383	=	Ronsard, *Les amovrs.* (*STFM*, IV, 84) *Sonnet LXXXIII*, 12-14
	=	Muret, commentaar bij *Viure vn moment sans larmes ie n'ay peu*, (*STFM*, IV, 84) (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 62)
381	=	Ovidius, *Ars amatoria*, II, 107

Varianten

Tegenover *Het Bosken* zijn twee soorten wijzigingen uitgevoerd:

- vervangingen inzake woordenschat: 4, 5, 12, 13, 17, 18
- veranderingen in de woordvolgorde: 7, 9, 11, 14, 18.

Voor PEETERS 201-224 is er een beroep gedaan op GOOSSENIUS, en niet op de vroegere versie in *Het Bosken.*

In dit laatste citaat is de tekst veranderd in 203, 209, 224.

Verklarende aantekeningen

1	*Aernout Peeters* (†Antwerpen 22 dec. 1623)
	Antwerps koopman, gehuwd met Maria Tanckereyt (†29 dec. 1623). Lit.: Grafschriften, I, 222.
3	*Flora:* godin van de bloemen en de lente
4	*t'amallieren:* gevarieerd te kleuren; ‘amallieren’ is een oude wisselvorm van ‘emailleren’; zie WNT, Suppl. I, 1009 (s.v. Amailleeren) en WNT, III, 4096 (s.v. Emailleeren)
6	*doet verteren:* te gronde richt MNW, IX, 133 (s.v. Doen verteren)
12	*ontdaen:* van de stengel losgemaakt, afgevallen WNT, X, 1831 (s.v. Ontdoen)
16	*af gheresen:* afgevallen WNT, I, 1289 (s.v. Afrijzen)
18	*ghebruyken:* genieten WNT, IV, 520 (s.v. Gebruiken)
22	*Bermhertig:* vol mededogen (hier: voor de minnaar) WNT, II, 1027 (s.v. Barmhartig)
23	*hem...nemen ware:* ervan gebruik maken MNW, IX, 1570 (s.v. Waernemen)

25	*Op dat:* Opdat het; hangt af van *wilt...nemen ware* (23)
29	*woest:* onbedwingbaar MNW, IX, 2749 (s.v. Woeste)
31	*mem:* lees *men*
32	*Als t'hoy:* de vergelijking van het fragiele aardse leven met het hooi stoelt op *Is.* 51:12
34	*betalen:* belonen WNT, II, 2200 (s.v. Betalen)
38	*hier:* in dit leven WNT, VI, 733 (s.v. Hier) *na:* daarna WNT, IX, 1312 (s.v. Na)
62	*persuasion:* exhortation Huguet, V, 742 (s.v. Persuasion)
64	*ternir:* se ternir Huguet, VII, 221 (s.v. Ternir)
	Voor de beschrijving der houtsneden in de binnenvorm zie men de Analytische bibliografie.
72	*Aernout Byltkens:* op 28 juli 1583 wordt hij vermeld onder de crediteuren van de 'duytsche Capitainen, Ritmeesters ende Bevelsluyden'; zie AA, XXVI, 295.
75-76:	zie voor deze opsomming ook het lofdicht in OPMEER 293 e.v.
75	*Vrouwen:* men denke zowel aan zijn ode ter ere der Brabantse dames (VROUWEN) als aan de apart vermelde echtgenoten.
76	*steden:* als Antwerpen in HALMALE 301-331
78	*casteelen:* als illustratie bij dit woord kan de eerste houtsnede, voorstellend Pallas Athena met gebonden koningen en een weelderige stad op de achtergrond, bedoeld zijn.
79	*Pyramiden:* eerder zijn, zoals op de tweede houtsnede afgebeeld, obelisken bedoeld.
83	*krygh:* oorlog WNT, VIII, 207 (s.v. Krijg)
111	*ces 2. Odes:* de commentaar geldt dus voor beide oden van onze auteur binnen dezelfde opening.
114	*structures:* constructions Huguet, VII, 89 (s.v. Structure)
115	*escritures:* écrits, livres Huguet, III, 631 (s.v. Escriture)
119	*aucunes:* quelques-uns Huguet, I, 399 (s.v. Aucuns)
121-144:	de volgende varianten zijn genoteerd in vergelijking met het origineel van Ronsard: 127

	du gresle (tegenover *de gresle*), 130 *mesme* (tegenover *mesmes*) 133 is nieuw, afgezien van het rijmwoord, 134 *Et de* (tegenover *De se*).
123	*pompeuse:* orgueilleuse Huguet, VI, 70 (s.v. Pompeux) *monstre:* pompe, spectacle Huguet, V, 320 (s.v. Monstre)
124	*à l'encontre:* à la rencontre Huguet, III, 407 (s.v. A l'encontre)
128	*l'ire:* la colère Huguet, IV, 683 (s.v. Ire)
129	*si est-ce que:* pourtant, cependant Huguet, VI, 790 (s.v. Si est ce que)
131	*Renuerser:* Se renverser, changer Huguet, VI, 503 (s.v. Renverser)
132	*haultesse:* hauteur Huguet, IV, 459 (s.v. Hautesse)
133	*grand cas:* chose importante Huguet, II, 114 (s.v. Grand cas)
141	*aduenir:* futurs Huguet, I, 81 (s.v. Les choses advenir)
143	*Lors:* Alors Huguet, V, 45 (s.v. Lors)
145-146:	reeds in het rekwest aan burgemeesters en schepenen, door hen behandeld op 19 juni 1586, wordt dit citaat aangehaald. Het staat er in dezelfde context als de verzen van Petrarca, die niet enkel geciteerd worden in 171-176 maar reeds opgenomen zijn in CATANIO 75-80. Nog in de moderne editie van *Il Canzoniere*, waarnaar aldaar verwezen wordt (zie CATANIO Bronnen), komt deze brief ter sprake als vertolking van dezelfde denkbeelden. Naar alle waarschijnlijkheid kwam in de uitgave van *Il Canzoniere*, door Van der Noot zelf gebruikt, een noot van dezelfde strekking voor. Dit zou een geredelijke verklaring zijn voor dit eenzaam citaat uit de *Epistolae Familiares.*
145	*D.F.:* Dominus Franciscus
147	*Eymbrecht Tholinckx* Hij stamt vermoedelijk af van een vooraanstaand geslacht uit 's-Hertogenbosch. In 1579 moet hij 50 gulden per maand opbrengen in de lening van 52.000 gulden. Hij is gehuwd met Anne Pellicorne. Lit.: AA, XVII, 412; Grafschriften, II, 27; Herckenrode, 217.
149-159:	zie BENTINC 5-15
160	*goeden:* samentrekking van *goed een.*

162 *Dusti:* lees *Ducti*

166 *sonores:* lees *honores*

171-176: zie CATANIO 75-80; in 173 is *incude* een verbetering tegenover CATANIO 77 *incunde*

178-197: vermoedelijk een fragment van hetzelfde gedicht als in PARDO 209.

199 *Jasper Vander Noot:* zie GOOSSENIUS 107

223 *bequaen:* lees *bequaem*

224 *ect.:* lees *etc.*

225 *Peeter vanden Berghe* (†Antwerpen 27 nov. 1639)
In 1579 moet hij 100 gulden per maand opbrengen voor de lening van 52.000 gulden. Bij die gelegenheid vernemen wij zijn beroep: ‘lakenvercooper’, nadien ook wel ‘cruydenier’. In 1584 heeft hij Antwerpen verlaten, zodat hij op 23 aug. door het calvinistisch bestuur wordt ingedaagd. Na 1585 is hij teruggekeerd. Hij drijft dan handel op Londen en Sevilla en is ook werkzaam als assuradeur. In 1601 wordt hij aalmoezenier.

Peter vanden Berghe is gehuwd met Margarita de Smidt (383).
Lit.: AA, IV, 177; VI, 121; XVII, 406 noot; XXIV, 245; AA, 2de reeks 2 (1927), 208; AA, 2de reeks 6 (1931), 132; Brulez, 176, 541, 543; Diercxsens, III, 664; Grafschriften, II, ciii, 436; Jubilé, 59; Floris Prims, *Antwerpiensia* VII, 230.

232 *der Liefden:* dat.; blijkens 233 *hem* en 234 *Syn*' als een mannelijk personage gedacht, dus Cupido.

234 *Syn'/en Venus lof:* de lof van Cupido en van zijn moeder Venus

242 *saen:* onmiddellijk MNW, VII, 41 (s.v. Saen)

249 *perte:* list WNT, XII, 525 (s.v. Part) (dit vb. als citaat)

252 *Phebus bloemen:* letterlijke vertaling van de Griekse naam van deze bloem, zoals die ook ver-

meld wordt in de commentaar van Muret (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 104): ‘Le Soucy est vne fleur nommée par les Grecs *Heliotropion*, à cause qu'elle se tourne tousiours vers le Soleil’; zie ook *Apod*, §51 (*OE*, [23]).

254 *Medt...:* met rechtmatig roemen WNT, II, 1905 (s.v. Beroemen)

255 *Goudt-bloemen:* gele, goudgele bloem WNT, V, 470 (s.v. Goudbloem) en WNT, V, 486 (s.v. Goudsbloem). De naam wordt uitvoeriger verklaard door Rembert Dodoens, *Cruydt-Boeck*, Leyden, 1608, 429: ‘...ende zijn ghemeenlijck Goudtbloemen geheeten/nae heur lichte oft bleeck saffraenachtige oft eer suyver goutgeele verwe’.

257 *verfraeyen:* verblijden MNW, VIII, 1720 (s.v. Verfraeyen)

258 *raeyen:* stralen WNT, XII, 3de stuk, 67 (s.v. Raai) (dit vb. als citaat)

261 *Wyse...:* bijstell. bij *v* (263): naar u, die wijs zijt en zedelijk hoogstaand WNT, XV, 1575 (s.v. Stichten)

262 *ghedichte:* onophoudelijk MNW, II, 1055 (s.v. Gedichte)

265 *verhooghen:* vooruitgaan in aanzien MNW, VIII, 1842 (s.v. Verhogen)

266 *Vt:* lees *Vut*

270 *conseruen:* zoetheid; de gewone betekenis is: ‘in suiker ingelegde vruchten’ WNT, VII, 5306 (s.v. Konserf). Bedoeld is wel dit collectief begrip ‘zoetheid’, dat nader omschreven wordt in CARRO 67-80.

272 *pynen:* minnesmarten WNT, XII, 1653 (s.v. Pijn)

275 *T'ghemaeydt gras:* misschien heeft dit beeld dezelfde oorsprong als in 32

282 *medt ghemake:* rustig, bedaard WNT, IV, 1338 (s.v. Met gemak)

292 *dooien:* doden

293 *Om...:* Tot uw blijdschap MNW, IX, 249 (s.v. Verfrooien)

294 *hooien:* tot hooi maken en oogsten WNT, VI, 1059 (s.v. Hooien) (dit vb. als citaat); zie ook 32 en 275

298 *verhooghen:* zie 265

300	*onghenade:* toorn WNT, X, 1636 (s.v. Ongenade)
302	*Athe:* personificatie van de onheil brengende verblinding; zie Pauly-Wissowa, II, 1898-1901 (Wernicke)
306	*Na droeue enden:* Naar een beklagenswaardig levenseinde WNT, III, 3391 (s.v. Droef) en WNT, III, 4028 (s.v. Einde)
307	*onbesocht:* zonder bezoek (van haar) gelaten WNT, X, 1150 (s.v. Onbezocht)
314	*persse:* kommer WNT, XII, 1270 (s.v. Pers) (dit vb. als citaat)
318	*inne Brenghen* (319): opleveren WNT, VI, 1528 (s.v. Inbrengen)
322	*te pande:* gekweld zijn met WNT, XII, 293 (s.v. Iets te pande hebben) (dit vb. als citaat)
327	*deughdt:* kuisheid WNT, III, 2444 (s.v. Deugd); zelfde klacht in NOOT 264 e.v.
333	*ghesonste:* evenwichtige (gezond m.b.t. tot geest en gemoed) WNT, IV, 2244 (s.v. Gezond)
345	*Weer*: Terug MNW, IX, 2034 (s.v. Weer) en MNW, IX, 1892 (s.v. Weder)
346	*Landouwe:* gebied WNT, VIII, 1024 (s.v. Landouw); hier fig.
350	*Na...:* Zoals behoort WNT, II, 2203 (s.v. Naar den betame)
355	*Een lichaem:* overeenkomstig *Gen.* 2:24
356	*paeyen:* tevreden stellen WNT, XII, 10 (s.v. Paaien)
357	*verfraeyen:* zie 257
358	*t'ontlaeyen:* om de last (van dit leed) weg te nemen WNT, X, 1889 (s.v. Ontladen)
362	*Veughdt op:* Breng in nauwe aanraking met MNW, IX, 713 (s.v. Voegen, vuegen)
374	*wynen:* lees *wyuen*
381-384:	deze commentaar dankt heel wat aan de toelichting van Muret bij het sonnet van Ronsard, waaruit trouwens geciteerd wordt (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 62): '*Que l'amitié d'amitié se compense*] Selon Martial, qui dit...*Paule, vt ameris ama.* Et Bion en quelques fragmens qui nous sont restez de ses Bucoliques, Στέργετε τοὺς φιλέοντας, ἳν' ἢν φιλέητε, φιλῆσθε'.

Bij Muret is er geen sprake van Ovidius, die door Van der Noot op eigen initiatief is ingelast, wat wijst op zijn belezenheid en zin voor *amplificatio* door *congeries.*
De vindplaats van het citaat uit Ovidius vindt men in Van der Noots bronnen. Wat de overige antieke auteurs betreft zie men voor de uiteindelijke bron respectievelijk Martialis, *Epigrammata*, VI, xi, 10 en Moschus, *Bucolicae*, II, 8 (*Bucoliques grecs.* Texte établi et traduit par Ph.E. Legrand, Paris, 1925-1927, II, 181).

380 *Liefde...:* uitvoeriger in 340-347

381 *Martialus:* lees *Martialis*

382 *Ronsard:* in de volgende versregels zijn geen wijzigingen aangetroffen.
compense: récompense Huguet, II, 387 (s.v. Compenser)

383 *Margrite de Smidt:* zij overlijdt op 12 jan. 1627; zie Grafschriften, II, ciii, 436.

384 *Ao. 1592:* aangezien dit vel in dezelfde tijd gedrukt is, kan Van der Noot dit echtpaar met dit gedicht vereerd hebben ter gelegenheid van hun huwelijk.
proposte: uiteenzetting WNT, XII, 4479 (s.v. Propoost)

Roy (1588)

Ontstaan

Na TITELVEL 1588 en VVEERDT 1588 is dit het vroegst gedrukte vel van de laatste reeks *PW* (1588-1595). Hierin heeft Van der Noot een experiment gewaagd dat hij later niet meer herhaald heeft, wat wel wijst op een slechts gering succes bij het publiek. Waar in de vorige *PW* (1580-1585) aan elke verhoopte mecenas ten minste een sonnet of ode van aanzienlijker lengte is opgedragen, neemt Van der Noot thans zijn toevlucht tot korte epigrammen, zodat hij binnen deze vier bladzijden het recordaantal van vierentwintig Antwerpse vooraanstaanden bezingt. Dat deze massale opneming geschied is ten koste van de poëtische zorg die aan elke individuele persoon afzonderlijk kan besteed worden, hoeft wel geen betoog. Het toegesproken publiek heeft zich vermoedelijk niet bijster enthousiast getoond om dit sjabloon-achtig karakter. In de latere vellen is de huldiging van de aangezochte mecenen dan ook weer verzorgd naar het meer uitvoerige recept uit 1580-1585.

De keuze der personages prefigureert de nadien gevolgde optie: vooraanstaande kooplieden en Antwerpse ambtenaren overheersen; slechts sporadisch wordt iemand uit een meer exclusief intellectueel milieu (176) of een vriend (79) vermeld.

Inhoud

Het merendeel van deze epigrammen propageert de ethische visie van de auteur: noodzaak der deugdbeoefening, vergankelijkheid der aardse pracht en onbestendigheid van het

menselijk geluk. Daarnaast verdienen de volgende gedichten een aparte vermelding om hun meer geïndividualiseerde inhoud.

- Verzen voor Peter Arnouts (29-35)
  Van der Noot heeft Arnouts' huwelijk bezongen, voor welke gebeurtenis hij Arnouts nogmaals gelukwenst.
- Verzen voor Koenraad vander Apt (37-49)
  Waarschuwing tot de kopers en lezers der *PW*: het is onjuist een waardeschaal aan te leggen op basis van de plaats waar hun naam voorkomt in de *PW*, aangezien alle noteringen erin gelijkwaardig zijn, net als de verschillende punten langs de omtrek van het cirkelvormig hemelgewelf voor de aardse toeschouwer equivalent zijn.
- Verzen voor Jacob van der Mast (80-83)
  Het wapenschild van deze adellijke Gentenaar en vriend van onze dichter wordt allegorisch gecommentarieerd.
- Verzen voor Cornelis Houck (170-175) en Lieven Meyeraert (177-182)
  Tegenstelling tussen Olympia en Kosmica.
- Lofdicht van Albrecht van den Velde (184-189)
  Van der Noots werk is zowel kunstig geschreven als moreel waardevol.

Bronnen

65-69	=	*Reffereyn. Soe mach ick wel wenen voer myn misdaet*, 31-37 (*Jan van Stijevoorts refereinenbundel anno MDXXIV.* Naar het Berlijnsch handschrift integraal en diplomatisch uitgegeven door Frederik Lyna en Willem van Eeghem, Antwerpen, s.d., I, 230)
74	=	stok van *Refreyn. Ay steruen steruen is een hart ghelach* (*De refreinenbundel van Jan van Doesborch.* Uitgegeven door C. Kruyskamp, Leiden, 1940, II, 192)
75-76	=	*Refreyn. Ay steruen steruen is een hart ghelach*, 66-67 (ed. Kruyskamp, II, 195)
97-100	=	*Apod*, §73 (*OE*, [28]-[29])
129-130	=	Lucas d'Heere, *Refereyn*, 38-40 (D'Heere, 104)
145-148	=	*Het Bosken*, Vireyn (Smit-Vermeer, 115)
	=	Ronsard, *Epigramme* XII (*STFM*, V, 87)
152-159	=	*Het Bosken*, Epigramme (Smit-Vermeer, 115)
	=	Ronsard, *Epigramme* XVII (*STFM*, V, 91)
163-164, 166	=	*Refreyn. Ay steruen steruen is een hart ghelach*, 10, 9, 13 (ed. Kruyskamp, II, 193)

Varianten

Tegenover *Het Bosken* (Smit-Vermeer, 115) zijn de volgende wijzigingen aangebracht:

1) In 145 is een leenwoord vervangen.
2) In 147 is de woordvolgorde veranderd.
3) In 147, 152 en 153 zijn wijzigingen in de woordenschat uitgevoerd.

Verklarende aantekeningen

1 *V^{n}: Veursienighen*
Baltazar de Roy
In 1568 woont 'Balthasar de Roo' naast Aert Pruynen. Op 4 dec. 1576 wordt 'Balthazar de Roa' onder de Spaanse kooplieden geteld. In 1588 wordt zijn vrouw, Adriana van Dyck, verdacht wegens ketterij. Hijzelf wordt bij Torrentius genoemd 'vir optimus'.
Lit.: AA, III, 120; XII, 224; Grafschriften, IV, 426; Torrentius, II, 243, 332, passim; III, 420.

3 *Gruet:* zie GRAMMAY 27-28
vrome: rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)
bystandighlijck: behulpzaam WNT, II, 2642 (s.v. Bijstandig)

10 *Mertin Baron:* Martin Perez de Varron († Antwerpen 5 dec. 1602)
Hij huwt Catharine Perez, dochter van Louis Perez (LANGHART 89) en van diens tweede echtgenote Clara Wagheners. Zoals zijn schoonvader behoort Varron tot de aanzienlijkste kooplieden te Antwerpen: op 29 apr. 1574 betaalt hij 100 pond Art. in de gedwongen lening voor de Spaanse soldaten. In 1579 behoort hij tot de kooplieden die 200 gulden per maand moeten bijdragen in de lening van 52.000 gulden. Tijdens het calvinistisch bewind te Antwerpen verblijft hij, vermoedelijk samen met Perez, te Keulen. Varron speelt een zeer belangrijke rol in het transport en de verdere verkoop van Plantins boekenproduktie, en dit reeds in 1572, wanneer hij nog optreedt als factor van zijn (latere?) schoonvader. Op 27 apr. 1584, bij het afsluiten van een associatie voor dergelijke handel op Spanje, bezit hij tachtig exemplaren van de *Biblia Regia*, verspreid over zijn factorijen te Antwerpen, Bilbao, Mexico en Rome. Bibliofilie en numismatiek genieten zijn belangstelling. Geregeld vraagt Lipsius aan Jan Moretus om zijn groeten over te maken aan Varron, en hij drukt zijn leedwezen uit over diens dood in een brief van 8 dec. 1602. In een testament van Plantin en Jeanne Rivière (14 mei 1588) worden Perez en Varron tot executeurs ervan aangesteld. Op 14 sep. 1589 verzoekt Hendrik Barrefeldt Jan Moretus de twee voormelde kooplieden 'hertlick vnde vruntliick' te groeten - zij zijn dus bekenden van hem. Bij de verloving van Nicolaas Rockox met Adriana Perez, dochter van Louis, is natuurlijk een der genodigden 'Martinus Perez de Baron, heer van het huis van Armetto in Biskaije'.

Lit.: AA, III, 120; XVII, 402 noot; XXII, 235;
AA, 2de reeks 2 (1927), 214; 2de reeks 6

(1931), 133; Brulez, 549; H. van Cuyck, ‘Nikolaas Rockox de Jongere, burgemeester van Antwerpen in de XVII^{de} eeuw’, in *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique* 37 (1881), 3de série, tome VII, 351, 353; P. Génard, ‘La furie espagnole’, in *Id.* 32 (1876), 3e série, tome II, 555; Aloïs Gerlo, Irène Vertessen en Hendrik D.L. Vervliet, ‘La correspondance inédite de Juste Lipse conservée au musée Plantin-Moretus’, in *De Gulden Passer* 42 (1964), 167, 170; Grafschriften, V, 474; Abraham Ortelius, *Epistvlae.* Edidit Joannes Henricvs Hessels, Cantabrigiae, 1887, 763; Plantin, *Corr.*, III, 202, 228, 229; IV, 82; V, 152 noot; VI, 122 noot 2; VII, 10 noot 4, 144, 195; IX, passim; Plantin, *Corr.*, *Suppl.*, 300.

14 *siluer in goudt/winnen:* zilver tot goud vermeerderen MNW, IX, 2637 (s.v. Winnen), tenzij *in* drukfout is voor *en*

16 *t'quadet:* lees *t'quaedt:* de zonde WNT, VIII, 648 (s.v. Kwaad)

19 *Ieronymvs Cassyn* (Jeronimo Cassina) (†Antwerpen 20 mrt. 1596)
Bastaardzoon van Francesco Bernardino de Cassina (†Keulen 1583) en van Jeanne Patriarche. Francesco wordt in 1566 geteld onder de Milanezen te Antwerpen. Jeronimo huwt Leonore Perez, dochter van Louis (LANGHART 89; zie ook 10) en van Louise Segura. Als koopman reist hij regelmatig tussen Antwerpen en Luik, want Torrentius geeft hem dikwijls brieven mee of vertrouwt hem geldtransacties toe. Cassina's gevarieerd boekenbezit getuigt van zijn veelzijdige belangstelling en ontwikkeling.
Lit.: AA, IX, 389; AA, 2de reeks 6 (1931), 132; J.A. Goris, ‘La bibliothèque d'un marchand milanais à Anvers au XVIe siècle, Jeronimo Cassina, †1596’, in *Revue belge de philologie et d'histoire* 3 (1924), 851-856; Grafschriften, VI, 198; Herckenrode, 397; Torrentius, III, passim.

20 *GRooste:* lees *GRootste*
GRootste onwetendheydt: zie GHYSENS 110

22 *eerlytk:* lees *eerlyck*

23 *siel en die d'lyf:* die ziel en lichaam...

28 *Peeter Arnovts:* zie EUTERPE 179

29 *den Dagh:* de huwelijksdag. Arnouts is getrouwd met Suzanna Damant in de periode van het calvinistisch bewind te Antwerpen;

zie voor de verdere verwikkelingen Arnouts' biografie in EUTERPE 179.

31 *die tydt:* op dat tijdstip zelf (nl. van het huwelijk). Zover bekend is dit epitalamium niet bewaard gebleven, althans niet in druk. Vermoedelijk ook daarom wordt deze heilwens thans schriftelijk, zij het beknopter, opgenomen in de *PW.*

32 *Weensch':* lees *Wensch*'
uwer liefden: U Edele WNT, VIII, 2076 (s.v. Uwe(r) Liefde)

35 *sy:* nl. de *veerschen* (32)
keeren: tegengaan WNT, VII, 1978 (s.v. Keeren)

36 *Coenraedt vander Apt:* deze naam is niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur, maar wel die van een *Rutgeert* van der Haept (^{o}1545), schepen in 1580. Hij is gehuwd met Elizabeth Vogelweyder.
Lit.: L. Bisschops, *Genealogische nota's*, 279; Butkens, II, 512.

38 *bloyen:* voor de vergelijking tussen de *PW* en een gedifferentieerde *locus amoenus*, beplant o.m. met bloemen, zie TITELVEL 1589-1590 342.

39 *op de hoogh'sye:* op de hoge kant MNW, VII, 1048 (s.v. Side)

40 *als de vrye:* voortreffelijk MNW, IX, 1312 (s.v. Vri); *als* + bep. lidw. + gesubst. adj. = bijw.; zie F.A. Stoett, *Middelnederlandsche Spraakkunst. Syntaxis*, 's-Gravenhage, 1923, 76, §116.

44 *veur oft naer:* voor- of achteraan in het boek MNW, IX, 427 (s.v. Veur) en MNW, IX, 937 (s.v. Vore); WNT, IX, 1312 (s.v. Na, naar)

45 *hoogh eynd':* uitschietende plaats
de hemelen/int ronde Loopen: in het systeem van Ptolemaeus bewegen zon, maan en plane-

ten zich volgens cirkelvormige banen rond de aarde; zie *De katholieke encyclopaedie*, XX, 565-567 (De Kort)
ronde: in toepassing op de sferen van het Ptolemaeische stelsel WNT, XIII, 1066, 1067 (s.v. Ronde)

46 *als de ghesonde:* zonder enig gebrek (eig. nog de betekenis van Lat. *integer*), in de zin van: zonder bevoordeling van iemand WNT, IV, 2239-2240 (s.v. Gezond); zie voor de vorming van de bijwoordelijke uitdrukking 40.

49 *Floram/Cephirum:* Flora is de godin van de bloemen en van de lente. Zij is de echtgenote van Zephyrus, de westenwind.
bloende: lees *blonde*; zie HELMANS 124; blond is een epitheton van de aanlichtende dag WNT, II, 2915 (s.v. Blond)

50 *Robrecht van Haften* (†Antwerpen 20 dec. 1597)
In 1574 wordt hij onder de grootste Antwerpse kooplieden gerekend: hij betaalt immers 600 pond Art. in de lening voor de Spaanse soldaten. Ook in 1578 en 1579 moet hij de stad bijspringen in dergelijke leningen. In 1584 behoort hij tot de ‘peiswillers’, die de verzoening met de koning voorstaan, wat hem vanwege de calvinistische magistraat een boete van 2.000 gulden kost.
Van Haften is gehuwd met Agneete de Bouhault (†20 (26?) juli 1546).
Lit.: AA, V, 422; IX, 419; XV, 87; XVII, 343, 399 noot; XXII, 226; XXIV, 272; Brulez, 222; Grafschriften, V, 91; Génard, *a.art.*, 554; Van den Leene, 209; Papebrochius, IV, 129; Floris Prims, *Antwerpiensia* VII, 233, 239.

51 *svyandts:* van de duivel WNT, XXI, 498 (s.v. Vijand)

54 *als een prye:* als een verachtelijk mens WNT, XII, 4133 (s.v. Prij)

55 *bedt:* behoorlijker WNT, II, 2194 (s.v. Bet)

56 *Waerom:* Om welke reden MNW, IX, 1577 (s.v. Waeromme)

57 *Iaqves le Roy*
Hij is een welstellend man, want op 29 apr. 1574 betaalt hij 60 pond Art. in de gedwongen lening voor de Spaanse soldaten. Tijdens de Spaanse furie (1576) wordt zijn huis geplunderd. In 1579 moet hij 100 gulden per maand opbrengen in de lening van 52.000 gulden. Hij is eigenaar van poedermolens, waar men salpeter tot buskruit

verwerkt. In de kritieke jaren 1584-1585 geniet hij dan ook de volledige aandacht van de Antwerpse magistraat.
Waarschijnlijk is het zijn gelijknamige zoon, die als heer van Herbaix en hoofd van het Brabants rekenhof tot ridder verheven wordt bij open brieven van 27 aug. 1639.
Lit.: AA, V, 241, 279, 354; XVII, 406 noot; XXII, 234; XXIV, 462; Génard, *a.art.*, 569; Van den Leene, 2^*3^r.

61 *liefden:* nl. tot God

62 *claer:* onbeneveld, scherp WNT, VII, 3232 (s.v. Klaar); de keuze van dit adj. in deze context wijst op inspirering door I *Cor.* 13:12

63 *Lethes:* zie APOLOGIE 138

64 *Marcvs Cornelis*
In 1579 moet hij 50 gulden per maand opbrengen in de lening van 52.000 gulden.
Lit.: AA, XVII, 410 noot.

65-69: Van der Noot heeft zonder twijfel gebruik gemaakt van een refrein op de stok ‘Soe mach ick wel wenen voer myn misdaet’. De door hem gebezigde versie kan slechts weinig afgeweken hebben van de tekst, zoals die ons overgeleverd is in de bundel van Jan van Stijevoort.

65 *den ooghen:* dat. mv. (dat. van nadeel) bij *wee* MNW, IX, 2014 (s.v. Wee)

66 *naeckt:* nadert WNT, IX, 1516 (s.v. Naken)

67 *qualijck ghinghen: qualijck* betekent hier: verkeerd, slecht WNT, VII, 686 (s.v. Kwalijk), wat op zichzelf zinvol genoeg is. De uitdrukking ‘kwalijk gaan’ betekent tevens: mank lopen WNT, VII, 685. Van der Noot heeft welbewust de voorkeur aan deze formulering gegeven om te kunnen betogen dat, wie verboden paden bewandelt, moreel kreupel is.

68 *der tonghen:* is eigenlijk dat. vr. enk., terwijl het ww. *by bringhen* in het mv. staat. Het getal van deze laatste vorm is wel te wijten aan de voorgaande ww. tot nu toe.

71 *verpachten:* beschikken over, het uwe noemen MNW, VIII, 2241 (s.v. Verpachten)

72 *Antonivs van Hove*
Op 5 feb. 1582 mag de ‘Gulde vanden jonghen Voetboghe’ drie nieuwe leden aannemen, omdat de gelederen uitgedund zijn door de verkiezing van sommige leden tot wijkmeesters en dekens der ambachten. Om de noodzakelijke wachtronden te kunnen voortzetten is versterking onontbeerlijk. Een van deze drie nieuwe leden is Antonius van Hove. Van 1591 tot 1593 is hij werkzaam als assuradeur.
Lit: AA, XXIV, 312; Brulez, 176.

74 In dit vers is de stok verwerkt van een refrein uit de bundel van Jan van Doesborch, een uitgave, die aan Van der Noot niet onbekend geweest is; zie SWEERDTS Bronnen.
reden: rekenschap WNT, XII, 3de stuk, 903, 904 (s.v. Reden, iemand reden geven van iets)
herdt ghelagh: een harde noodzakelijkheid WNT, IV, 1041 (s.v. Een hard gelag)

75 *heur huys:* een beeld, mogelijk geïnspireerd door *Matth.* 24:42-44

76 *Veursightigh:* vooruitziend MNW, IX, 1073 (s.v. Voresichtich)

79 *I. Iacob vander Mast:* zie GOOSSENIUS 561

80-83: Van der Noot commentarieert allegorisch het wapenschild van de familie Van der Mast, waarvan de blazoenering is als volgt: *doorsneden: I in blauw zeven gouden hermelijnstaartjes, 4 en 3; II in zilver drie zwarte varkens. Helmteken: borstbeeld in profiel van een moor, gekleed in zwart*; zie Rietstap, II, 171. Uit Van der Noots beschrijving resulteren twee varianten: hij telt negen hermelijnstaartjes, zodat de plaatsing zou worden: 4, 3 en 2; als helmteken laat hij een morenkop boven een burcht uitkomen.

80 *moors-hoofdt:* in de heraldiek thans ‘morenkop’ genoemd: een zwart mensenhoofd, meestal met een hoofdband omwonden, en altijd van terzijde gezien en naar rechts gekeerd WNT, IX, 1103 (s.v. Moorenkop)
borcht: een burcht fungeert dus als onderste stuk van het helmteken

82 *vroom-heydt:* dapperheid MNW, IX, 1416 (s.v. Vroomheit)
Hermynen: hermelijnen WNT, VI, 631 (s.v. Hermijn)

83 *erschynen:* verschijnen WNT, III, 4210 (s.v. Erschijnen)

84 *Aerdt Lindemans* (°ca. 1539)
Hij is werkzaam als schoolmeester sinds 1568-1569. Lindemans onderwijst Duits, Frans, rekenen, lezen en schrijven. Hij woont aan de Lange Nieuwstraat in mei 1582.
Lit.: Henry L.V. de Groote, 'De zestiende-eeuwse Antwerpse schoolmeesters', in *Bijdragen tot de geschiedenis inzonderheid van het oud hertogdom Brabant* 50 (1967), 3de reeks, 19de deel, 279.

91 *Simon Berri* (Perri) (†Antwerpen 12 aug. 1600)
Hij is koopman en altaarmeester van het Sacramentsaltaar in de Sint-Walburgiskerk te Antwerpen. Zijn weduwe, Margrite Speeck, overlijdt op 9 aug. 1634.
Een 'Symon Parry' wordt op 28 aug. 1579 aangeduid als klerk (= ontvanger) van de 13de wijk voor het ontvangen van de belasting van een halve stuiver op elke gulden.
Lit.: AA, XVI, 29; XVII, 21; XXIV, 299; Grafschriften, II, 330.

95 *panden:* schatten WNT, XII, 292 (s.v. Pand); zie voor een verwant beeld LIEFVELT 279

96 *Ian Comperis* (†Antwerpen 13 okt. 1592)
Zoon van Jan Comperis de Jonge (†17 sep. 1543) en van Marie de Lengaigne.
Als koopman betaalt hij in 1574 100 pond Art. in de lening voor de soldij der Spaanse troepen. In 1584 moet hij de aankoop van koren centraliseren en het aan de aalmoezeniers leveren. Van 1588 tot 1591 en opnieuw in 1592 is hij rentmeester, in de periode 1591-1592 thesaurier.
Hij is gehuwd met Anna Viruly (†Antwerpen 18 mrt. 1606)

Lit.: AA, V, 358, 369, 391, 411; XXII, 231; Butkens, II, 513, 514; F.Donnet, *Genealogische nota's*, 341; Grafschriften, I, 270; N.J. van der Heyden, ‘Notices généalogiques sur les nobles familles de Vinck; Comperis; van der Bueken et van den Berghe’, in *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique* 14 (1857), 509.
rentmeester: zie voor dit ambt STERCKHEYT 49

99 *dick:* dikwijls WNT, III, 2618 (s.v. Dik)
verpachten: beschikken over MNW, VIII, 2241 (s.v. Verpachten)

100 *Den clappaert:* De kwaadspreker WNT, VII, 3441 (s.v. Klappaard)

101 *saligh...:* deze formulering kondigt reeds NOOT 12 aan.

103 *bedwongen:* gedwongen WNT, II, 1267 (s.v. Bedwongen)

104 *houen:* gebieden WNT, VI, 844 (s.v. Hof)

105 *Ambrosivs van Marienbergh* (°ca. 1543 †Antwerpen 3 Non. Aug. 1606)
Hij is griffier van de thesaurierskamer en van 1578 tot 8 aug. 1582 gezworen klerk van het gilde der Oude Kleerkopers. Herhaaldelijk ontvangt hij vergoedingen voor het leveren van extra-werk. Zijn grafschrift roemt hem als ‘in doctrina litterarum clarus’, wat ook blijkt uit de brieven van Torrentius, die door Van Marienbergh gelukgewenst wordt met zijn uitverkiezing tot bisschop van Antwerpen. De prelaat noemt hem dan ook ‘primoribus hic omnibus civibus gratissimus est’. In het Gentse exemplaar (GUB sign. A 2212) van Joannes Bochius, *Panegyrici in Antverpiam sibi et regi obsidione restitvtam*, Antverpiae, 1587, staat op de titelbladzijde een persoonlijke opdracht van de auteur aan Van Marienbergh, ‘amico suo non vulgari’, gedateerd ‘5 Kal feb 1587’.

107 *der Edelheydt:* overeenkomstig het bekende vers van Juvenalis, *Satyrae*, VIII, 19; zie ook SWEERDTS 188.

108 *Deur de poorte heurs hofs:* afgebeeld op het titelvel der *PW* sinds 1584-1585; zie PRUENEN 118 en TITELVEL 1589-1590 98.
hofs: het gebied tussen de poort en ‘t'schoo*n* Palleys der Eeren’ (TITELVEL 1589-1590 336) wordt voorgesteld als een zeer divers aangelegde tuin, en dit sedert PRUENEN 116-118.

de borght der Eeren: andere naam voor het voormelde ‘Palleys’.

110 *my...vermyden:* nalaten MNW, VIII, 2139 (s.v. Vermiden)

114 *Ian van Boeckel* (°ca. 1543)
Hij is griffier van de Antwerpse reken- en rentmeesterkamer, en controleur en ontvanger voor de aluinhandel. Op 29 apr. 1574 betaalt hij 50 pond Art. in de lening voor de soldij der Spaanse troepen.
Lit.: AA, V, 195; XVIII, 232; XXII, 221; XXIV, 22; XXV, 90.

116 *oyt:* steeds WNT, XI, 1 (s.v. Ooit)

118 *lust en vreughdt:* ond. van *bedroeuen*

119 *by tyden:* op verschillende tijdstippen WNT, XVII, 42 (s.v. Bij tijden)

120 *ontlast:* verlicht, verlost WNT, X, 1891 (s.v. Ontlasten); de middenrijmen *past* (119) en *ontlast* (120) kunnen wijzen op ontlening aan een stuk in de traditie der rederijkers.

121 *Ian vander Eycken*
In 1581 is hij een der ‘korte Roeden’. In 1584 wordt hij herhaaldelijk vermeld als griffier van de thesaurierskamer. Op 24 apr. van dat jaar ontvangt hij een aanzienlijke beloning wegens het redden van authentieke stukken uit het geplunderde stadhuis tijdens de Spaanse furie. Op 15 aug. 1585 moet hij een ogenblik de ‘kas van reductie’ houden.
Lit.: AA, V, 193, 195, 255, 265; VI, 14, 184; XVIII, 218; XXVI, 239.

123 *goykens:* bezittingen, vermogen WNT, V, 329 (s.v. Goed, goedje); hier partitieve genitief van het verkleinwoord.

125 *Den rugh':* bedoeld is: iemand de rug toekeren als teken van verachting WNT, XIII, 1589 (s.v. Iemand den rug toekeeren); zie voor hetzelfde beeld Dirck Volkertsz. Coornhert, *Recht Ghebruyck / Ende Misbruyck / van tydlycke Have...*, Leyden, 1585, 20 (Embl. XVIII, tekst 15-16): ‘Wie zò mildelick gheeft tòt vulsel zynder darmen I Biet Christo den rugge / en

onthouwet den armen'. In de periode dat ROY gedrukt is, heeft Van der Noot Coornherts emblematabundel dankbaar benut voor AELMOESSENIERS.
naeckt: zie 66

127 *spade:* laat WNT, XIV, 2562 (s.v. Spade)

128 *Nicolaes Sabot*
Een 'Nicolaes Saboth' is kapelmeester in de Antwerpse Sint-Jacobskerk tijdens de periode 1621-1622; zie Grafschriften, II, 90.

129 *der verken aerdt:* Van der Noots gedachtengang is als volgt: de gierigaards verdienen de naam van zwijnen, want zij wentelen zich in aardse nietswaardigheid in plaats van geestelijke schatten te verkiezen.

131 *aen te doen:* te verschaffen WNT, I, 101 (s.v. Aandoen); lijdende-voorwerpszin, afhangend van *verbiedt* (132)

134 *eerljken:* lees *eerlijken*; samentrekking van *eerlijk een*

137 *Thomas Anraet:* zie EUTERPE 230

140 *schoudt:* mijdt WNT, XIV, 964 (s.v. Schouwen)

142 *vremde:* ongehoorde MNW, IX, 1291 (s.v. Vremt)

144 *Elias de Bie:* zie STUYTELINCK 113
svperintendent: oppertoeziener WNT, XVI, 569 (s.v. Superintendent)

146 *en sorge:* en van bekommering

149 *Bien:* dat.

151 *VVillem Mennens:* zie STUYTELINCK 96
ontvangher: zie Guicciardini, 76a: 'De Ontfangher is om soo te spreken / als Cassier / gheeft uyt ende ontfangt nae dat de Tresoriers schicken ende bevelen: maer mach ghemeyne dinghen uyt zy selven betalen: ende houdt de boecken ende rekeningen'.

153 *meest deel:* meestal WNT, IX, 420 (s.v. Meestendeels)
gheplaghdt: lees *gheplaeghdt*

157 *Den middelbaren staet:* De levensstaat tussen de twee uitersten (158 en 159) WNT, IX, 672 (s.v. Middelbaar); bezongen wordt hier het antieke begrip der *aurea mediocritas.*

158 *vreesen:* risico's, gevaren ontstaan door de verantwoordelijkheid MNW, IX, 1297 (s.v. Vrese)

159	*den leegen:* de lage, geringe stand WNT, VIII, 1245 (s.v. Leeg) en WNT, VIII, 838 (s.v. Laag)
162	*Hans Gysbrechts* (†Antwerpen 20 apr. 1601) Hij is gehuwd met Pierynken Janssens (†Antwerpen 14 mei 1600). Lit.: Grafschriften, V, 84.
163	*ontbonden:* losgemaakt WNT, X, 1813 (s.v. Ontbinden)
164	*Daerden beeldt:* het lichaam, dat uit de aarde gemaakt is WNT, I, 550 (s.v. Aarden). Twee bijbelse reminiscenties zijn hier tegelijk verwerkt: *Gen.* 2:7, waar God de mens maakt 'de limo terrae', en II *Cor.* 4:7, waar over het menselijk lichaam sprake is als over 'vasis fictilibus' om de broosheid en vergankelijkheid daarvan aan te duiden. De verwerking van deze bijbelse gegevens is natuurlijk de verdienste van de dichter van het oorspronkelijk refrein (zie Bronnen). *dat naeckt quam...:* zie *Job* 1:21
165	*schouwen:* zie 140
167	*deughden:* zie 2; voor *wegh der deughden* zie ook CRAENMEESTER 128.
168	*de tweede doot:* de eeuwige verdoemenis; zie *Apoc.* 20:14
169	*Cornelis Hovck:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.
174	*Dit...ghelooven:* Gij kunt mij geloof schenken ten opzichte hiervan WNT, IV, 1263 (s.v. Gelooven)
176	*Liven Meyeraert* In de periode 1589-1594 is hij werkzaam als zijdehandelaar te Antwerpen. Lit.: Brulez, 525.

177	*straf:* onvriendelijk WNT, XV, 2090 (s.v. Straf)
178	*Loopt:* zwerft...rond WNT, VIII, 2836 (s.v. Loopen); zinspeling op *CB*, 555-568 (*OE*, [196])
180	*pollen:* minnaars WNT, XII, 3080 (s.v. Pol)
182	*vrow':* lees *vrouw'*
183	*A. v. Velde:* zie TITELVEL 1588 72 *Lovis vander Ast:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.
187	*Den Schepper volghende:* Het voorbeeld van de Schepper navolgend MNW, IX, 823 (s.v. Volgen) *veruaten:* in woorden samenvatten MNW, IX, 211 (s.v. Vervaten)
188	*Jdeen:* de ideeën als eeuwige en volmaakte grondbeelden WNT, VI, 1360 (s.v. Idee); overeenkomstig het Platonisch begrip der ἰδέα
190	*Michael Hetsroy:* zie TITELVEL 1592-1593. De aanwezigheid van de kerkelijke approbatie wijst op het drukken van dit vel buiten reeksverband; zie Analytische bibliografie.

Grammey (1588)

Ontstaan

In de reeks *PW* 1588 is dit vel als laatste gedrukt. Het bevat enkele elegieën en een sonnet, waaruit blijkt dat de opstapeling der epigrammen in ROY een alleenstaand experiment geweest is. Naast dit teruggrijpen naar huldeblijken van traditionele lengte, als gebruikelijk in 1580-1585, komt toch ook een element voor dat wijst naar het sinds GALLO definitieve type der latere *PW*: waar in AMODEO voor het eerst een anderstalige commentaar is opgenomen, wordt hier, eveneens voor het eerst, een Nederlandse toelichting verstrekt. Typisch voor dit overgangsstadium is de zwevende plaats van deze commentaar: op p. 1 staat hij over de ganse breedte van de zetspiegel; op p. 4 is hij in de marge ondergebracht.

Het publiek dat Van der Noot hier toespreekt, is vrij homogeen: Cornelis Grammay, een oude kennis (GRAMMAY 2), wordt thans tegelijk met zijn medewerkers gehuldigd. Daartussen rest er nog plaats voor enkele vertegenwoordigers van de maatschappelijke (103) en intellectuele (153) Antwerpse elite.

Inhoud

- Elegie voor Cornelis Grammay (10-101)
  1) Van der Noot wenste wel een langdurige winterslaap te kunnen houden zoals de hazelmuis, dan zou hem het aanschouwen zowel van de individuele gebreken der mensen als van de nood der Nederlanden bespaard gebleven zijn (10-37).
  2) Tegen deze voormelde onheilen heeft God de dichter gesterkt met ‘Gheduldt / en goey Philosophye’ (42). Dit was wel nodig, want de Heer

heeft zijn dienaar beproefd met veel verdriet en leed opdat Van der Noot zijn lezers met des te meer nadruk naar de deugd zou verwijzen (38-69).

3) Bij gebrek aan weldoeners loopt Van der Noots werk echter de kans ongepubliceerd te blijven; de meerderheid der welstellenden bekommert zich immers uitsluitend om het geld. Een loffelijke uitzondering heeft Van der Noot echter ontmoet in de persoon van Grammay, die niet enkel beschikt over hoogstaande morele kwaliteiten maar ook over grote rijkdommen, die hij doelmatig aanwendt om de dichters te steunen. Daarvoor zal hij aan de vergetelheid ontrukt worden (70-101).

- Elegie voor Filips van Lire, Pauwels Vermeulen en Christiaan Claessens (105-152)
  De deugdzamen weten dat de verzen onsterfelijkheid schenken. Dit is te danken aan de hemelse oorsprong der poëzie, die door God zelf wordt ingestort. Alle aardse genietingen sterven af en hun genieters wacht de eeuwige vergetelheid omdat zij geen dichters gesteund hebben. Wie

echter, zoals de drie voormelde heren, de zeldzame poëten bedenkt, mag hopen op dichterlijke onsterfelijkheid.

- Sonnet voor Jan Gevaerdts (156-169)
  Wanneer de beschrijvers der vaderlandse historie lof verdienen, dan zeker Gevaerdts, uit wiens werk ‘Eere Nut en vreughdt’ (163) voortvloeit. Mochten de schrijvers toch meer naar waarde beloond worden!
- Verzen voor Jan de Poorter ‘en sijn medt Broeders’ (189-216)
  Na een korte uiteenzetting over de eeuwige waarde der poëzie in schril contrast met de vergankelijkheid der aardse bouwsels, wordt de voltallige administratie van de wijnaccijns, die onder Cornelis Grammay ressorteert, met name gehuldigd.

Bronnen

13-29	=	Ronsard, *Elegie a Monsieur de Foyx*,	17-30	(*STFM*, XIII, 151-152)
30-32			60-63	153
34-35			69-72	153-154
38-39		*Continvation des amovrs. Sonnet LIII*, 10-11		(*STFM*, VII, 170)
42	=	*Apod*, §7 (*OE*, [10])		
72-73	=	Ronsard, *Elegie a Monsieur de Foyx*,	169-172	(*STFM*, XIII, 158)
84			147-148	157
85-87			153-157	
121-124	=	*Apod*, §19 (*OE*, [14])		
137-138	=	Magny, *A Nicolas Compain*, 118-119 (Olivier de Magny, *Les odes* [ed. Prosper Blanchemain], Lyon, 1876, 119)		
		Ronsard, *La harangue que fit...le duc de Guise*, 183-184		(*STFM*, V, 212)
194-198	=	Propertius, *Elegiae*, III, ii, 19-26		

Verklarende aantekeningen

2	*Cornelis Grammey:* zie GRAMMAY 2
3	*Olympia:* haar naam zou beter als eerste woord van de volgende regel gezet zijn: hij is hier enkel de aanduiding dat zij aan het woord is.
5	*Poësis:* in TITELVEL 1589-1590 63 wordt hij vermeld onder de optredende personages in de begeleidende teksten bij de *PW.* Zijn belangrijke rol, het voorlezen der gedichten,

wordt nog gememoreerd in TITELVEL 1593-1594 244.

6 *Eerweerdgihste:* lees *Eerweerdighste*
d ouerleesen: het hardop voorlezen WNT, XI, 1853 (s.v. Overlezen); dit reciteren wordt nadien bevestigd in FARNEZE 275-277.
in die tyden...: het stuk wordt dus ten vroegste drie jaar na dato gedrukt.

7 *de opruringhe:* de beroering, het oproer WNT, XI, 1132, 1133 (s.v. Oproering); beschouwd als collectief, zodat *maecten* in mv. staat.
den haen maecten: de wet stelde WNT, V, 1384 (s.v. Den haan maken); bedoeld is natuurlijk het opstandig bewind te Antwerpen tot 1585.

13 *wenschen:* hangt af van *moecht* (10)
Glires: een term, ontleend aan Ronsard. ‘Glis’ is de Latijnse benaming voor de hazelmuis; zie Laumonier in *STFM*, XIII, 151 noot 1. Door Marcassus (Ronsard, *Les Oevvres*, 1623, 727) beschreven als ‘...des petits animaux cendrez, semblables presques aux sourix, qu'on croit dormir six mois de l'annee’.

16 *Vader-landen:* mv. zoals de Nederlanden

22 *die quaet is...:* die bezwaarlijk kan verzadigd worden WNT, VIII, 639 (s.v. Kwaad) en MNW, VIII, 2310 (s.v. Versaden)

25 *Ten weer-syden:* Aan beide zijden MNW, IX, 1966 (s.v. Wederside); betekenis: erger dan gewoonlijk; immers, een gewone (ook morele) kreupele hinkt slechts aan één been.

26 *draeyen:* een afwijkende uitleg geven aan WNT, III, 3196 (s.v. Draaien)

28 *als een peerdt...:* rechtstreeks ontleend aan Ronsard, maar niet onmogelijk heeft ook de herinnering aan Alciati, 235 nagewerkt: als illustratie bij Emblema LV, 'Temeritas', fungeert een wagen, getrokken door een paard zonder breidel.

38 *na mijn ghenughen:* overeenkomstig mijn verlangen WNT, IX, 1382 (s.v. Naar, na) en WNT, IV, 1562 (s.v. Genoegen); hier: volgens mijn zeer menselijke verwachting.

39 *om beters wil:* tot loutering van de uitverkorenen.

43 *als de vrye:* voortreffelijk; *als* + bep. lidw. + gesubst. adj. = bijw.; zie F.A. Stoett, *Middelnederlandsche Spraakkunst. Syntaxis*, 's-Gravenhage, 1923, 76, §116.

44 *d'weer:* de weersgesteldheid MNW, IX, 1897 (s.v. Weder, weer)
na den Tydt: men denke aan Van der Noots devies.

45 *staken:* vastzetten WNT, XV, 489 (s.v. Staken)

46 *saen:* spoedig MNW, VII, 41 (s.v. Saen)

47 *ghenaect:* nadert WNT, IV, 1496 (s.v. Genaken)
smertigh: smartelijk WNT, XIV, 2074 (s.v. Smartig)

50 *aensien:* inf. afhangend van *can gheuen* (49): God kan ons ook verlenen alle leed stoicijns te beschouwen.

53 *onsliden:* in dgl. samenstelling is -lieden oorspronkelijk een subst. als bijstelling bij het vnw., en nadien tot één vnw. versmolten WNT, VIII, 2045 (s.v. -lieden)

54 *der werelt wyse rasen:* het razen van de wijzen naar de wereld MNW, IX, 2233 (s.v. Weteltwijs)

55 *vyse vasen:* bagatellen MNW, IX, 551 (s.v. Visevase)

57 *meese:* de mees wordt voorgesteld als een voorbeeld van speelsheid, dat licht te verschalken is WNT, IX, 415 (s.v. Mees). Dezelfde uitdrukking als hier vermeld is, komt ook voor in HOFMANS 26-27.

58 *ruet:* onkruid (waar de valstrik gespannen staat) WNT, XIII, 1779 (s.v. Ruit)

59 *sorghvuldigheydt:* bekommerdheid MNW, VII, 1584 (s.v. Sorchvoudicheit)

60 *ghenuchten:* men denke een haakje na dit woord, corresponderend met (*sijn.*

62 *Dan:* correspondeert met *niet min* (60)
doot: in contrast met *noch leuende* (61)
Radamantes rijken: de onderwereld, waar Rhadamanthus, zoon van Zeus en Europa, als rechter fungeert.

63 *daer...:* waarheen velen gaan WNT, III, 2196 (s.v. Daarheen) en WNT, XVI, 42 (s.v. Strijken)

66 *vromen:* zieleheil MNW, IX, 1402 (s.v. Vrome)

67 *wegh:* zie de verwijzing in ROY 167

69 *versoecken:* proeven MNW, VIII, 2496 (s.v. Versoeken)

71 *leyder:* helaas WNT, VIII, 1488 (s.v. Leider)

ghehenghen: vergunnen WNT, IV, 856 (s.v. Iets willen gehengen)

73 *denr:* lees *deur*

80 *tot verhoogen:* tot toeneming van uw aanzien MNW, VIII, 1842 (s.v. Verhogen)

85 *peerlen:* een beeldspraak op basis van *Matth.* 13:44-46

86 *als goedt graen:* gaat eveneens terug op een bijbelse bron, nl. *Matth.* 13:8
bequaemheydt: hier: de vruchtbaarheid

90 *bystant doedt:* nl. aan de vijanden der ondeugden.

91 *bekeeren:* besteden WNT, II, 1564 (s.v. Bekeeren)

93 *dick:* dikwijls WNT, III, 2618 (s.v. Dik)
naect: nadert (gezegd van leed) WNT, IX, 1516 (s.v. Naken)

94 *ghedachtenis der eeren:* een eervol blijvend aandenken WNT, IV, 573 (s.v. Gedachtenis)

95 *heur:* aan zulke verkwisters (91-92)

disch: gedekte tafel WNT, III, 2647 (s.v. Disch); bedoeld is: uitgenodigd door *heur.*
vremdts: wonderlijks MNW, IX, 1291 (s.v. Vremt)
pleghe: lees *pleghe*n
praten: verhalen WNT, XII, 3908 (s.v. Praten)

96 *tafel vrinden:* klaplopers WNT, XVI, 757 (s.v. Tafelvriend)
schalck: vals WNT, XIV, 230 (s.v. Schalk)
Moyaerdts: pronkers WNT, IX, 1098 (s.v. Mooiaard)
hupsche: sierlijke WNT, VI, 1320 (s.v. Hupsch)
kuythanen: drinkebroers WNT, V, 1396 (s.v. Kuithaan)

97 *vremdts ghesnor:* vreemd gespuis MNW, IX, 1288 (s.v. Vremt) en WNT, IV, 1769 (s.v. Gesnor)
quamen ter banen: zich vertoonden, zich kwamen aanbieden (nl. bij zulke maaltijd) WNT, II, 810 (s.v. Op de baan komen)

98 *Vercruypen:* Kruipen weg MNW, VIII, 1955 (s.v. Vercrupen); ond. van dit ww.: *die* (95), *tafel vrinden* (96) e.v.
sy: heur (95), nl. de verkwisters, aan wier dis dit volkje uitgenodigd was.

99 *laten:* zelfde ond. als *Vercruypen* (98)
heur: nl. *sy* (98)
Letes: van de Lethe, de rivier in de onderwereld die de vergetelheid schenkt; Van der Noot bedoelt: de gestorven weldoeners worden door deze profiteurs even snel als grondig vergeten.

100 *haest:* vlug WNT, V, 1480 (s.v. Haast)

103 *Philips Van Lire*
Heer van Immerzeel, Wommelgem, Itegem enz. Zoon van Jan en van Marie de Lannoy. Hij huwt Marie van den Daele, vrouwe van Wildere, dochter van Engelbert en van Marie Ruffault. Filips van Lire overlijdt na 1610.
Lit.: Herckenrode, 1212; Ryckman-de Jonghe, I, 111.
Pauvvels Vermeulen (†Antwerpen 4 mei 1620)
Hij is boekhouder van de wijnaccijns. In 1619 verkoopt hij een gebouwencomplex aan een Antwerpse kloosterorde.
Lit.: Grafschriften, II, 258; IV, cxxxi.
Christiaen Claessens: niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.

107 *Jaques Gramey*
Onder de kinderen van Cornelis Grammay telt men geen zoon met deze naam (zie GRAMMAY 17). Van der Noot bedoelt waarschijnlijk een der twee volgende leden van het geslacht:
1) Ofwel een broer van Cornelis, op 20 aug. 1569 ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit, naderhand lid van de Grote Raad van Friesland; zie AA, 2de reeks 3 (1928), 87; Schillings, 752.
2) Ofwel een neef van Cornelis, zoon van Thomas. Deze Jacques is overleden tussen 1588 en 1591: zie BB, III, 271.
Wie het ook zij, vast staat dat zijn naam nergens elders in de *PW* voorkomt. Wanneer Van der Noot dan toch uitdrukkelijk betuigt dat hij 's mans lof gezongen heeft, dan moet dit stuk in handschrift gebleven zijn.

109 *schire:* snel WNT, XIV, 562 (s.v. Schier)

112 *Classen:* lees *Claessen*

113 *vrome:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

116 *haest:* in een korte tijd WNT, V, 1480 (s.v. Haast)

117 *heur:* nl. aan *die* (114 en 116)

123 *van Godt:* voor de wegen der inspiratie, zie MATTHIAS 95 e.v., CHEFS 140 e.v.
Propheten: zie voor deze identificatie APOLOGIE 388

125 *Deughdt:* zie 21; voor de uitdrukking *Deughdt medt Vreughdt*, zie TITELVEL 1593-1594 37

129 *Weereldts pracht...:* de drie aangeklaagde ondeugden vormen de trias, die reeds sinds ROELANDTS wordt aangevallen.

131 *on-rusten:* gejaagdheid WNT, X, 1776 (s.v. Onrust); bep. bij *Verquistende* (130).

132 *deur-vlighen:* wegvliegen WNT, III, 3093 (s.v. Doorvliegen)

134 *vallen af:* zie 95 e.v.
voortstellen: voornemens MNW, IX, 1208 (s.v. Vortstellen) en MNW, IX, 1108 (s.v. Vorestellen)
fier: van hoogmoed getuigend WNT, III, 4443 (s.v. Fier)

137 *in een graf:* in één, in hetzelfde graf. Van der Noots woordenschat sluit nauwer aan bij Olivier de Magny, *A Nicolas Compain*, 118-119: ‘Et que souz vne mesme tombe I Ton nom & ton renom ne tumbe’, dan bij Ronsard, *La harangue...*, 183-184: ‘...et la cruelle Parque I Passe son nom & lui dans une méme barque’.

138 *in Lethes vloedt:* zie 99; hier bedoelt Van der Noot eigenlijk: prijsgegeven aan de vergetelheid, zonder herinnering bij het nageslacht.

139 *Van...:* bep. bij *lichaem* en *naem* (138)
Gheldtghirigher: bij deze gen. mv. na *der* staat *Van* eigenlijk overbodig.

141 *Phoebus lampe:* de zon WNT, VIII, 962 (s.v. Lamp)

143 *vijnen:* vinden Cornelissen-Vervliet, 1375 (s.v. Vijnen)

144 *weynigh:* overeenkomstig APOLOGIE 329 e.v.

eeen: lees *een*

150 *Den anderen:* Het andere loon, nl. dat in het hiernamaals
desen: nl. *den hooghsten loon...op der eerden* (149)

153 *Jan Geuaerdts* (°Turnhout 1553 †Antwerpen Prid. Kal. Maii 1613)
Hij behoort tot een aanzienlijk Brabants geleerdengeslacht. Zijn vader, Jan Gevaerdts (†11 apr. 1589), heer van Wilre en Bierbeek, is hoogleraar in de rechten te Leuven. Zijn moeder is Esther Tacquet (†Antwerpen 16 juli 1604). Sweertius bevestigt Van der Noots nota in margine dat Gevaerdts zijn functie als secretaris van zijn geboortestad opgeeft om zich aan de studie der historie te wijden.

Hij huwt Cornelia Aerts; op 6 aug. 1593 wordt hun zoon Jan-Gaspar geboren, de latere beroemde Antwerpse stadssecretaris. Jan Gevaerdts heeft zijn plaats onder de cultuurdragers van zijn tijd: Goltzius en Ortelius hebben zijn liminaria op prijs gesteld, en men vindt bijdragen van zijn hand in de alba van laatstgenoemde en van Bonaventura Vulcanius. Na de dood van zijn vrouw laat Gevaerdts zich priester wijden; hij wordt kanunnik van de Antwerpse kathedraal en officiaal van het kapittel. Te dien einde wordt hij door de aartshertogen door open brieven van 8 mrt. 1606 geadeld. Nog in hetzelfde jaar is hij een der voornaamste onderhandelaars van Albrecht en Isabella bij het afsluiten van het Twaalfjarig Bestand. Lit.: BB, III, 189; BT, nrs. 1299, 2309, 2310; Grafschriften, I, 66; IV, 322; Herckenrode, 813; Van den Leene, 9*4^{v}; Abraham Ortelius, *Album amicorum.* Edition facsimile avec notes et traduction par Jean Puraye, in *De Gulden Passer* 45 (1967), 107^{v}-108^{r} en *De Gulden Passer* 46 (1968), 83; Abraham Ortelius, *Epistvlae.* Edidit Joannes Henricvs Hessels, Cantabrigiae, 1887, 203, nr. 86; Alphonse Roersch, ‘L' “album amicorum” de Bonaventure Vulcanius’, in *Revue du seizième siècle* 14 (1927), 70, 75; J.B. van der Straelen, *Geschiedenis der Antwerpsche rederykkamers*, Antwerpen, 1863, 70 noot 1; Sweertius, 428.

157 *orboorlijck:* zo, dat men nut erbij heeft WNT, XI, 63 (s.v. Oorbaarlijk, orboorlijk)

158 *aen den dagh:* (en) bekend (doen worden) WNT, III, 2216 (s.v. Aan den dag brengen)

162 *noch:* bij een plusquamperfectum in de zin van ‘tot nog toe’ WNT, IX, 2046 (s.v. Nog, noch)

165 *den na-comers:* aan het nageslacht WNT, IX, 1523 (s.v. Nakomer)

166 *gesticht:* leerzaam, geestelijk nuttig WNT, XV, 1576 (s.v. Stichten)
soo...: slaat op *sy* (164)

168 *ghelycx:* lees *ghelucx*

185 *scrijft:* lees *schrijft*

Eerweerdiheydt: lees *Eerweerdigheydt*; *vuwer Eerweerdigheydt* is een betiteling van de lezer

187 *Jan de Poorter* (†Antwerpen 23 dec. 1619) Op 29 apr. 1574 moet hij voor niet minder dan 400 pond Art. intekenen op de lening voor de Spaanse soldaten. In hetzelfde jaar wordt hij vermeld als rentmeester. In 1576 fungeert hij als thesaurier; tijdens de Spaanse furie van dat jaar wordt zijn huis geplunderd. In juni 1578 moet hij samen met Jacques Breyel (SUEIRO 224) intekenen op een lening. In 1579 moet hij alweer 100 gulden per maand opbrengen in de lening van 52.000 gulden. Op 3 feb. 1580 wordt hij, als oud-thesaurier, aangesteld tot ‘Policymeestere’, en op 22 okt. 1582 volgt zijn benoeming tot superintendent voor de controle der kelders tegen de ontduiking van de wijnaccijns. Zijn vrouw, Catharina Jacobs, overlijdt op 1 juni 1625.
Lit.: AA, XIII, 395; XV, 35, 87; XVI, 202, 315; XVII, 407 noot; XXII, 215, 218, 290; XXIV, 457; XXV, 66; P. Génard, ‘La furie espagnole’, in *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique* 32 (1876), 3e série, tome II, 569; Grafschriften, I, 373; Plantin, *Corr.*, V, 226.

191 *bat:* beter WNT, II, 1066 (s.v. Bat)
naren: voeden MNW, IV, 2336 (s.v. Neren)

194 *Propercius:* zijn Latijnse tekst wordt later geciteerd in PEETERS 162-169
wyse: auteurs MNW, IX, 2515 (s.v. Wijs)

195 *vereerdt te sijn:* geëerd te worden; het MNW, VIII, 1711 (s.v. Vereren) verwijst naar Kil. voor de betekenis ‘eer bewijzen aan’.

196 *sy:* slaat op *Veerschen* (195)
veurweten: vooruit weten (gezegd van Gods alwetendheid) MNW, IX, 1143 (s.v. Voreweten)

204 *der Eeren palleys:* zie TITELVEL 1589-1590 96-97

205 *Michiel van Wesenbeke* (†Antwerpen 5 okt. 1620)
Hij is een koopman en ook, blijkens deze context, werkzaam in de administratie van de wijnaccijns. Zijn weduwe, Angnete van Goorle, overlijdt op 8 dec. 1628.
Lit.: Grafschriften, V, 78.

206 *Meester Coenraedt...van Ophem*
Ontvanger van de wijnaccijns. Hij is gehuwd met Catharina Corbet, dochter van Gerard en van Barbara de Clercke.
Lit.: AA, XVII, 18; Grafschriften, V, 62.

207 *Jaques Oliuiers*
Reeds sinds 1567 wordt hij vermeld als ‘gesworen chirurgijn’. Als zodanig betaalt hij 24 pond Art. in de lening voor de Spaanse soldaten op 29 apr. 1574.
Lit.: AA, XXII, 222; AA, 2de reeks 7 (1932), 142, 156.
Guilliaume Moins
Een ‘Philippus Moiens’, chirurgijn van het klooster der minderbroeders te Antwerpen, overlijdt op 29 dec. 1622.
Lit.: Grafschriften, VI, 216.

208 *vander Malen:* bij gebrek aan de voornaam is niet te achterhalen wie bedoeld is. Een Jacques van Male is vermeld in AA, V, 251; een Arnold van Male (†Antwerpen 9 sep. 1611), advocaat, is gehuwd met Elizabeth Antheunis (†Antwerpen 12 jan. 1630) volgens Grafschriften, I, 39.

209 *Coignet:* Michiel Coignet (°Antwerpen 1549 †aldaar 24 dec. 1623)
De bekende kosmograaf, mathematicus en ingenieur is in zijn tijd ook zeer gezocht geweest als constructeur van astronomische toestellen. Ook maakt hij deel uit van het gilde der Antwerpse schoolmeesters. Ca. 1572-1573 is hij aangesteld tot wijnroeier. Uit hoofde van deze functie bezorgt hij een editie van Willem Raedts, *Practycke om lichtelijc te leeren visieren alle vaten metter wisselroede* (Antwerpen, 1580).
Hij is gehuwd met Magdalena Marinus (†Antwerpen 4 juli 1663).
Lit.: BB, I, 639, 643; BN, IV, 273-274 (Ad. Quetelet); Aloïs Gerlo en Emile Lauf, *Bibliogra-*

phie de l'humanisme belge, Bruxelles, (1965), 150; Grafschriften, II, 196; Henry L.V. de Groote, ‘De zestiende-eeuwse Antwerpse schoolmeesters’, in *Bijdragen tot de geschiedenis inzonderheid van het oud hertogdom Brabant* 50 (1967), 3de reeks, 19de deel, 241-242; Guicciardini, 91b; Plantin, *Corr.*, V, 108 noot 4; IX, 296, 299 noot 6, 321; Plantin, *Corr.*, *Suppl.*, 226; Floris Prims, *Antwerpiensia* XIX, 103.
Bloemardt: Melchior Bloemmart, wijnroeier van Antwerpen; zie 230.
Roeyen: peilen, meten (nl. de inhoud van de vaten) WNT, XIII, 692 (s.v. Roeien)

210 *der Eeren hof:* identiek met *der Eeren palleys* (204)

213 *t'Vaderlandt:* men denke aan *LvB.*
verstranghen: kommer MNW, IX, 80 (s.v. Verstrangen)

214 *Dicmaels:* Dikwijls WNT, III, 2623 (s.v. Dikmaals)

223 *a/lderwyste:* lees /*alderwyste*

231 *Wynroeiers:* ambtenaren, belast met het peilen van de wijnvaten MNW, IX, 2502 (s.v. Wijnroeder)

238 *Heldinne:* zie TITELVEL 1593-1594 243 en ANGONI 383

239 *Michael Hetsroy:* zie TITELVEL 1592-1593

Aelmoesseniers (1588)

Ontstaan

Drie volledige pagina's van dit vel zijn besteed aan een ‘Satyra’, opgedragen aan de Antwerpse aalmoezeniers voor 1586 en 1587. De laatste bladzijde is in hoofdzaak bestemd voor de mannelijke leden der familie Scholiers. Een verband met de opdracht van het voorgaande stuk wordt gelegd dank zij de betiteling van David Scholiers als ‘oudt Aelmoessenier’ (156). Tot slot is er nog een epigram ter ere van de dichters opgenomen.

Inhoud

- ‘Satyra’ voor de Antwerpse aalmoezeniers (8-153)
    1) De huidige massa armen is in die toestand verzeild geraakt door eigen schuld, door de rampzalige economische situatie of door de houding van nietswaardige mensen, die het vertikken de armen te steunen (8-41).
    2) Immers, zowel de eergierigen als de geldzuchtigen en wellustelingen verkwisten het geld enkel aan hun egoïstische genietingen (42-79).
    3) Zij loven nochtans God met de lippen, maar ondersteunen enkel klaplopers of medeplichtigen, en in geen geval deugdzamen of dichters (80-109).

4) Daartegenover wordt het beeld der goeden opgehangen: zij dienen de Heer, ondersteunen de armen en helpen de deugdelijken. Hun loon zal dan ook groot zijn op alle gebied (110-137).

5) Rechtstreekse aanspreking tot de aalmoezeniers: Van der Noot draagt hun dit gedicht op, dat immers bedoeld is als ondersteuning van hun werkzaamheid. Hij prijst nog eens extra hun altruïsme en belooft hun poëtische onsterfelijkheid op aarde terwijl zij tegelijkertijd de hemelse gelukzaligheid zullen genieten (138-153).

- Sonnet voor David Scholiers (158-172)
  Zie SCHOLIERS 21-35.
- Sonnet voor Jan Scholiers en zijn broers (176-189)
  Zie SCHOLIERS 56-69.
- Epigram (191-194)
  Lof van de macht der dichters: zij verlenen de onsterfelijkheid naar eigen goeddunken.

Bronnen

12-15	=	Dirck Volkertsz. Coornhert, *Recht Ghebruyck Ende Misbruyck / van tydlycke Have...*, Leyden, 1585, 7 (Embl. V, kwatrijn 1-4)	
17-18			6 (Embl. IIII, tekst 3)
33			6 (Embl. IIII, titel)
44			22 (Embl. XX, kwatrijn 1-2)
48-49			21 (Embl. XIX, kwatrijn 1-4)
51			16 (Embl. XIIII, tekst 10)
	=	Ronsard, *Hymne de l'Or*, 518 (*STFM*, VIII, 201)	
	=	Coornhert, *Recht Ghebruyck...*, 21 (Embl. XIX, tekst 2)	
58-61			18(Embl. XVI, kwatrijn 1-4)
62-65, 93			16 (Embl. XIIII, tekst 1-4)
68			20 (Embl. XVIII, tekst 20-22)
70-71			20 (Embl. XVIII, kwatrijn 1-4)
73			16 (Embl. XIIII, kwatrijn 4)
74			22 (Embl. XX, tekst 2)
80-82			19 (Embl. XVII, kwatrijn 1-4)
87-89			23 (Embl. XXI,

			kwatrijn 1-4)
			16 (Embl. XIIII, tekst 9)
91-95	=	Ronsard, *Hymne de l'Or*, 512-516 (*STFM*, VIII, 201)	
104-105	=	*Het Theatre* (Smit-Vermeer, 234, r. 8-10)	
106-107	=	Coornhert, *Recht Ghebruyck...*, 18 (Embl. XVI, tekst 10-12, 15-18)	
122			15 (Embl. XIII, kwatrijn 1-2)
123-125			25 (Embl. XXIII, kwatrijn 1-2, tekst 1-2)
126-127			15 (Embl. XIII, kwatrijn 3-4)
128-133			27 (Embl. XXV, kwatrijn 1-4)
139			11 (Embl. IX, titel)
155-172	=	SCHOLIERS 18-35	
173-189		53-69	
195	=	Vergilius, *Aeneis*, V, 344	

Varianten

Tegenover de vroegere versies in SCHOLIERS zijn de volgende varianten genoteerd:

1) Wijzigingen in de woordenschat: 183, 188.
2) Wijzigingen in de zintekens:
   a) nieuwe pauzen aangeduid in 159, 163, 164, 170 (verbetering)
   b) komma's weggelaten in 165, 167, 176, 177.

Verklarende aantekeningen

2	*Aelmoessenier:* het aalmoezenierschap was een der meest gevreesde stedelijke ambten

in de ogen van de gewone gegadigden, d.i. der grote kooplieden. De reden voor deze geduchtheid blijkt reeds uit de gegevens die Guicciardini, 77a-b verstrekt: ‘Oock kiest hy [= de Antwerpse magistraat] alle jaer twee Aelmoesseniers / om 'tgetal van viere te ververschen / die ghewoonlijck dese officie bedienen / wel ghestaedde ende rijcke borghers van der stadt / de welcke daghelijcx wel neerstichlijck ende ghewillichlijck d'aelmoessen in de kercken ende over al omhalen / besonderlick op hooge feestdaghen: en*de* al wat hen om Goods wille wort ghegheven...'tselve deylen zy uyt / nae heur ghewoonlijcke ordinantie / ende nae heur conscientie ende goedtduncken / den armen mensche*n* / de*n* Gasthuysen / Goodshuysen / ende anderen plaetsen der stadt / ende doen voorwaer heylighe wercken van barmherticheyt; zy verschieten altoos een goede somme van penninghen van heur eyghen goedt / om in der noodt uyt te reycken...Daer en boven houden ende voeden dese Aelmoesseniers tot eenen seke-

ren ouderdom / ontrent twee oft drie duysent armer menschen kinderen...'. De gevoelens van het slachtoffer dat tot dit ambt geroepen werd, vindt men welsprekend vertolkt bij Brulez, 224.

4 *Herman Bal*
Hij behoort mogelijk tot de natie van de brouwers. Op 23 dec. 1577 is hij een der toegevoegde leden van de Antwerpse magistraat. Op 28 mei 1578 moet Bal, samen met Cornelis Pruenen (PRUENEN 2), deelnemen aan een lening. Ook in 1579 moet hij, als kapitaalkrachtig koopman, 100 gulden per maand opbrengen in de lening van 52.000 gulden. Op 22 juni van dat zelfde jaar volgt zijn benoeming tot 'Policymeester' voor het toezicht op de in- en verkoop van levensmiddelen. Op 20 jan. 1581 krijgt hij toestemming vrijelijk te gaan waarheen hij wil, na korte tijd hiervoor belemmeringen op dit punt ondervonden te hebben. In 1586 wordt hij aalmoezenier, samen met Jaspar Charles. Bal is begraven in het klooster der dominicanen te Antwerpen.
Lit.: AA, XV, 85, 136, 250, 424; XVII, 405 noot; XVIII, 214; Butkens, II, 511; Grafschriften, V, 180; Jubilé, 58.

5 *Iaspar Chaerles* (Gedoopt Antwerpen 2 nov. 1553(?) †aldaar 6 juni 1618)
Zoon van Balthasar de Jonge en van Lijnken de Solbreucq. Op 28 aug. 1566 wordt hij ingeschreven als student aan de Leuvense universiteit. In de lening van 1574 moeten Balthasar en Jaspar, als belangrijke kooplieden, gezamenlijk 300 pond Art. per maand opbrengen. Op 1 mrt. 1578 moet Jaspar de rest van de 'capitale impositie' binnenhalen en op 29 jan. 1579 zal hij als 'Wyckmeestere' de rekening van het 'hooftgeld' nazien. Op 24 apr. 1581 staat hij vermeld als kapitein in het regiment Pellicorne, van welke functie hij ontlast wordt op 3 okt. 1584. In 1586 wordt hij aalmoezenier. In 1589 fungeert hij als voogd van de kinderen van Jan Sucquet. In 1618 schenkt hij een schilderij van Rubens, 'De communie van Sint-Franciscus', aan het klooster der minderbroeders te Antwerpen. Hij is gehuwd met Marie de Tournon (†17 okt. 1615) en na haar dood met Catherine Sucquet († Antwerpen 20 okt. 1627).
Lit.: AA, I, 395; V, 392; XV, 26, 301; XVII, 406 noot; XVIII, 299; XXII, 228; AA, 2de reeks 2 (1927), 208; AA, 2de reeks 6 (1931), 132; Francis de Decker, 'La Familie Charles

d'Anvers', in *Tablettes du Brabant* III (1958), 315; Grafschriften, VI, 186; Peter Heyns, *Spieghel der werelt*, Antvverpen, 1583, $2*1^{r}$; Jubilé 58; Papebrochius, IV, 240; Schillings, 713.

6 *Melchior vanden Cruyce*
Zoon van François en van Josina de Meyere, broer van Jaspar (J. DE SMIDT 116). Samen met zijn vader behoort Melchior tot de grootste kooplieden van Antwerpen, want op 29 apr. 1574 betalen 'Franchois vanden Cruyce ende Compaignie' 5.000 pond Art. in de lening voor de Spaanse soldaten. Ook in 1579 is 'Françoys vanden Cruyce met synen zone' een der vijftien firma's die per maand 1.000 gulden moeten opbrengen in de lening van 52.000 gulden. Voor Torrentius verricht Melchior van den Cruyce geldtransacties en bezorgt hij brieven. De Antwerpse bisschop meldt dat Van den Cruyce in 1587 gehuwd is (eigenlijk voor de tweede maal) en dat hij in dat zelfde jaar tot aalmoezenier benoemd is. Hij wordt thesaurier-generaal van de Staten van Brabant, geadeld op 23 apr. 1598 en door de aartshertogen geridderd op 15 mei 1600.
Hij was achtereenvolgens gehuwd met Barbe van den Heetvelde, Anne de Camarena en Isabelle de Meyere.
Lit.: AA, XVII, 398 noot 1; XXII, 226; Nicole Decostre, Henry-Charles van Parys en José Anne de Molina, 'Les registres du lignage Sweerts. Admissions et résolutions', in *Genealogicum belgicum* 5 (1964), 85 noot 124; Grafschriften, VI, 56; Herckenrode, 595, 598; Jubilé, 58; Van den Leene, $9*3^{v}$; Torrentius, II, 230, 254; III, 23-24, 127, 204, 526.

7 *Ian van der Goes:* zie SCHOLIER 40

9 *naeckt:* zonder middelen van bestaan WNT, IX, 1353 (s.v. Naakt); graag met synonieme woorden verbonden.

12 *dry oorsaken:* dit en de volgende verzen is ontleend aan Dirck Volkertsz. Coornhert, *Recht Ghebruyck Ende Misbruyck / van tydlycke Have...*, Leyden, 1585, 7 (Embl. V, inleidend kwatrijn 1-4): ‘Overdaad verarmde den zoone verloren, | Onachtsaamheyd bracht kaf onder t'ghoede koren, | En slapen traagh sloot buyten de maaghden gheck: | Dees drie zyn meest òòrzaeck van alle schuldigh ghebreck’. Dit boekje van Coornhert is in feite een bewerking en vertaling van Bernard Furmerus, *De rerum usu et abusu*; zie BB, I, 710 en John Landwehr, *Emblem books in the Low Countries 1554-1949. A bibliography*, Utrecht, (1970), nr. 127.

13 *van t'pondt...:* die het geld vlug kan doen wegsmelten, die een kapitaal kan reduceren tot enkele schamele penningen.
haest: vlug, in een korte tijd WNT, V, 1480 (s.v. Haast)
grooten: halve stuivers WNT, V, 1085 (s.v. Groot)

14 *Onnaxaemheydt:* lees *Onnachtsaemheydt:* achteloosheid WNT, X, 902 (s.v. Onachtzaamheid)

15 *luygigheydt:* luiheid WNT, VIII, 3231 (s.v. Luiïgheid)
slempt: overdadig drinkt WNT, XIV, 1672 (s.v. Slempen)
dempt: schrokt, smult WNT, III, 2401 (s.v. Dempen): *dempen* staat tot eten gelijk *slempen* tot drinken.
sluymdt: het er goed van neemt WNT, XIV, 1937 (s.v. Sluimen)

17 *onschuldt:* zie Coornhert, *a.w.*, 6 (Embl. IIII onder de titel ‘Onschuldighe armoe’, tekst 3): ‘Onschuldigh hebben veel hun have verloren’.

23 *te laten staen:* in de steek te laten WNT, XV, 137 (s.v. Laten staan)

24 *teulen:* het land bewerken WNT, XVI, 1728 (s.v. Teulen) en WNT, XVI, 1729

26 *Rentiren:* zij, die een rente of jaarlijkse opbrengst trekken uit vaste goederen MNW, VI, 1289 (s.v. Rentier)

28 *stoudt:* lees *stondt*; *stondt...stille*: kwam tot stilstand WNT, XV, 1712 (s.v. Stilstaan)

29 *verghinh:* lees *verghingh*

32 *heur:* nl. aan de armen

33	*d'onschuldighe erme:* zie de titel van Embl. IIII bij Coornhert, geciteerd in 17. *helpen:* vervoegd ww., ond.: *die* (32)
34	*inden sack:* in hun geldzak MNW, VII, 64 (s.v. Sac)
39	*op...verblindt:* begerig naar (als gevolg van de eigenlijke verblinding) (niet als zodanig in de woordenboeken)
40	*De derde:* ook ditmaal wijkt Van der Noot niet af van zijn gewone voorstelling (zie ROELANDTS Bronnen): hoogmoed, geldzucht en wellust representeren het kwade.
41	*naeckt:* nadert (gezegd van verdriet, leed) WNT, IX, 1517 (s.v. Naken) *som:* soms MNW, VII, 1517 (s.v. Som) *eeuwighlijck:* gedacht in tegenstelling tot *hier*, dat dan betekent: in dit leven, op deze wereld WNT, VI, 733 (s.v. Hier)
43	*Sulken:* zulk aanzienlijk MNW, VII, 2413 (s.v. Sulc); samentrekking van *Sulk een.* *hoe dat gaet:* tegen welke prijs ook WNT, VI, 782 (s.v. Hoe)
44	*peerden:* zie Coornhert, *a.w.*, 22 (Embl. XX onder de titel 'Heerlyck leven', inleidend kwatrijn 1-2): 'De heerlycke doet kòst, veel meer an hond, valck òf paerd I Dan aenden beelden Gòds, die lidtmaten Christi waerd'.
46	*kost:* spijs, eten WNT, VII, 5773 (s.v. Kost)
47	*om...:* te lang om te beschrijven
48	*Doende...:* bep. bij *ander tuyghs* (47) *hem:* aan de eerzuchtige (42) *om...:* door hem prachtig uit te dossen
48-49:	zie Coornhert, *a.w.*, 21 (Embl. XIX onder de titel 'Cierlyck leven', inleidend kwatrijn 1-4): 'Elck pronckt met zyn gebreck wie leent niet tkòstel*ijck* kleed I Van schaap, wolf, òf

wurm? droeght die niet eerst? maar clck weet I Hem selfs niet eerwaardigh; t'kleed moet eerlyck doen schynen I Dees diere en zòtte pracht blòòt Christum in den zynen'.

50 *sijn:* nog steeds van de eerzuchtige (42)

51 *Godts erme:* zie Coornhert, *a.w.*, 16 (Embl. XIIII, tekst 10): 'Want haar zòtte weelde verhonghert Gòòds armen /'; ook Ronsard spreekt over 'les pouvres de Dieu' (*STFM*, VIII, 201). *naeckt:* zie 9 en Coornhert, *a.w.*, 21 (Embl. XIX, tekst 2), geciteerd in 44.

56 *kael:* zie 37; Van der Noot bedoelt: men vindt de gierigaard in een armzalige, povere toestand te midden van zijn rijkdommen.

58-61: zie Coornhert, *a.w.*, 18 (Embl. XVI onder de titel 'Werld wyze', inleidend kwatrijn 1-4): 'O dòòd hoe bitter u dencken met smerte // quelt, I Den rycken die op t'ghoud zyn tròòst en herte // stelt, I Eer hy vande ròde aard kryght t'verhoopte misbruyck, I Zwelght hem de zwarte aard diep in haar helsche buyck'.

59 *schyuen:* geldstukken WNT, XIV, 605 (s.v. Schijf)

60 *eerde:* omdat het geld beschouwd wordt als 'slijk der aarde' WNT, XIV, 1729, 1730 (s.v. Slijk)

62-65: zie Coornhert, *a.w.*, 16 (Embl. XIIII, tekst 1-4): 'Zò wie boven nòdruft / ghewin òf renthen heeft / I En boven t'behoeven de inkoomsten uyt gheeft I Aan kòcks / an roffiaans / an hoeren / en an boeven I Misbruyckt zyn ryckdom / t'ghebreck zal hem bedroeven'.

66 *makelerssen:* koppelaarsters WNT, IX, 110 (s.v. Makelersse)
schalck: geslepen WNT, XIV, 230 (s.v. Schalk)

67 *weerden:* herbergiers MNW, IX, 2312 (s.v. Wert)
slim: oneerlijk WNT, XIV, 1774 (s.v. Slim)
hem: aan de *wellustighe* (62)
doen onderstant: nl. bij het bejagen van zijn prooien.

68 *meesters:* heelmeesters WNT, IX, 423 (s.v. Meester); zie Coornhert, *a.w.*, 20 (Embl. XVIII, tekst 20-22): 'Dan quelt onlust / walghing met zieckten ellendelick / I En dan moet de Doctoor der lecker verladen rompen / I Met dure juleppen den overvloed uytpompen'.
chryghdt: lees *kryghdt*

70-71: zie Coornhert, *a.w.*, 20 (Embl. XVIII, inleidend kwatrijn 1-4): 'Die den armen onthoudt, zyn buyck gheeft zyn overvloed, I Komt hier in kranckheden, hier na inder hellen gloed. I Nòyt was hy anderen mild diet voor hem zelfs te veel // is I Hy doet Christum vasten, diens Gòd lust vande keel // is'.

72 *quelen:* lijden WNT, VIII, 751 (s.v. Kwelen)

73 *Die...:* zie Coornhert, *a.w.*, 16 (Embl. XIIII, inleidend kwatrijn 4): 'Die uyt hun overvloed der armen nòdruft stelen'.

74 *knechten:* zie Coornhert, *a.w.*, 22 (Embl. XX, tekst 2): 'En zyn slave*n* veracht van haar hòmoed begheerlyck'.

78 *van heur:* door hen, nl. *dees dry* (72)

79 *Maer...:* Maar God verdoemt de lof van zulke zondaars en hun wijsheid.

80-82: zie Coornhert, *a.w.*, 19 (Embl. XVII onder de titel 'Onbehoorlyck wtgheef en bewaren', inleidend kwatrijn 1-4): 'Elx wòòrden zyn Christelick, elx daad met Christo spòt, I De tong betrout Gòde, t'hert zeyt daer en is gheen Gòd. I In hòògh teeren, en veel opleggen, swerelds prijs // leyd; I Maar Gòdes wysheyd vervloeckt deze dwaze werlds wysheyd'.

80 *som:* zie 41

81 *altemedt:* somtijds WNT, II, 294 (s.v. Altemet)

83 *dick:* dikwijls WNT, III, 2618 (s.v. Dik)

84 *medt den monde:* een uitdrukking, ontleend aan *Matth.* 15:8

86 *die heeren:* nl. de drie machten, opgesomd in 85

87-89: zie Coornhert, *a.w.*, 23 (Embl. XXI onder de titel 'Onbehòòrlyck bewaren', inleidend kwatrijn 1-4): 'Lust tòt weeldigh leven, doet onrecht bewaren. I In rycke schuren, niet in Gòds arme dienaren; I Men sluyt kist, hert en òòr voor t'gheroep der armen, I Zal Gòd zulcke

dieven int òòrdeel òòck ontfarmen'; tevens kan hier ook gelden Coornhert, *a.w.*, 16 (Embl. XIIII, tekst 9): 'Dees onbarmhertighe zal Gòd niet ontfarmen /'.

89 *bocken:* ook vermeld bij Coornhert (zie 133). Door de keuze van dit woord is reeds hun lot bij het Laatste Oordeel vastgelegd; zie *Matth.* 25:33.
sulken bocken: dat. bij *ontfermen* WNT, X, 1842 (s.v. Ontfermen)

90 *Sy...som:* Sommigen van hen WNT, XIV, 2505 (s.v. Zij som)
altemedt: zie 81

91 *Den filen:* Aan de schurken WNT, III, 4440 (s.v. Fielt, fiel)

92 *spreken...:* naar de mond spreken, vleien WNT, III, 1549 (s.v. Met den broode spreken)

93 *Den ruffianen:* Aan de bordeelhouders WNT, XIII, 1581 (s.v. Ruffiaan); naast Ronsard (zie Bronnen) heeft hier ook een passage van Coornhert zijn invloed laten gelden; men zie het citaat bij 62-65.
slim: zie 67
coppelerssen: koppelaarsters WNT, VII, 5550 (s.v. Koppelaarster, koppelersse)

94 *tuyschers:* bedriegers MNW, VIII, 792 (s.v. Tuusscher)
leegh: die niet werken (in verbinding met 'lui') WNT, VIII, 1246 (s.v. Leeg) en WNT, VIII, 1215 (s.v. Ledig)

95 *droncken ghulsighaerdts:* zuiplappen WNT, V, 1272 (s.v. Gulzigaard)

97 *diefte:* diefstal WNT, III, 2525 (s.v. Diefte)

98 *dubbel vel:* dubbele hoer WNT, XVIII, 1437 (s.v. Een dubbel vel)

99 *benaudt:* benard WNT, II, 1781 (s.v. Benauwd)

100 *sy:* evenals in 90 slaat dit nog steeds op *dees dry* (72)

101 *leden:* de christenen als leden van Christus' lichaam WNT, VIII, 2015 (s.v. Lid)

103 *Gotds:* lees *Godts*

106-107: zie Coornhert, *a.w.*, 18 (Embl. XV1, tekst 10-12, 15-18): 'Nòchtans noe*m*t Gòd hem dwaas / want hy bout opt zand onvast / l Hy bemindt tyds wellust boven den eeuwighen Gòd / l Ghaart schatten op aardryck voor den schalcken dief òf mot / l...Ist gheen zòt? die zòttelyck der zòtten waanghoed verkiest? l

Daar door hy t'ewighe en ware ghoed verliest. I Ist gheen zòt? die t'snòde lyf boven d'edel ziele pryst. I Ist gheen zòt? die zyn gheld boven zyn Gòd eer bewyst:'.

107 *verkeerdt:* van het rechte pad afgedwaald MNW, VIII, 1884 (s.v. Verkeert)

109 *voordtstel:* voornemen, opzet MNW, IX, 1108 (s.v. Vorestelle)

112 *De Godts Eersukende:* Zij, die Gods eer nastreven; een der zeer weinige graecismen naar het model van Ronsard.

113 *des Geests wellust:* de zaligheid van de geest (in tegenstelling tot het zinnelijk lichaam) WNT, IV, 706 (s.v. Geest) en MNW, IX, 2126 (s.v. Wellust)

119 *verkies:* begeerte MNW, VIII, 1898 (s.v. Verkies)

122 *Want...:* zie Coornhert, *a.w.*, 15 (Embl. XIII onder de titel 'Wat Ryckdom is', inleidend kwatrijn 1-2): 'Die is (zò t'spreeckwòòrd leert) de ryckste die hier leeft I Die ghenoegh hebbende ghenoeght met dat hy heeft'. *ghepaydt:* tevreden WNT, XII, 11 (s.v. Gepaaid)

123-125: zie Coornhert, *a.w.*, 25 (Embl. XXIII onder de titel 'Recht ghebruyck der Ryckdommen', inleidend kwatrijn 1-2, tekst 1-2): 'De Christen bouwende op zyn vaders wòòrden vast, I Leeft sober, gheeft weeldigh, vast dick uyt liefd voor een ghast. I...De Christen teert spaarlyck / deylt mild / bewaart voorzichtigh I Voor arm / voor hem / voor kind / en is elck nut en stichtigh'.

123 *kost:* voeding WNT, VII, 5770 (s.v. Kost)

124 *rijck en verwaendt:* gelukkig, zalig. In de huidige context kan *verwaendt* geen pejoratieve betekenis hebben; de voorgestelde verklaring is gebaseerd op MNW, IX, 265 (s.v. Verwaent), dat verwijst naar Kil., waar 'rijck ende ver-waendt' vertaald wordt als 'dives et gloriosus, beatus'.

125	*weeldigh:* overdadig MNW, IX, 2026 (s.v. Weeldich) *medt:* dit voorzetsel vormt één bep. met *Godts leden Godts leden:* zie 101
126-127:	zie Coornhert, *a.w.*, 15 (Embl. XIII, inleidend kwatrijn 3-4): 'Dit ghenoegh is Christus, die hem heeft, is waarlyck ryck I Dees perl vind elck diet al om Christum veracht als slyck'.
127	*wordt:* gewordt, valt ten deel MNW, IX, 2173 (s.v. Worden)
128-133:	zie Coornhert, *a.w.*, 27 (Embl. XXV onder de titel 'Oòrdeel', inleidend kwatrijn 1-4): 'Arm, nòdruftigh, ryck, bruyckt u wel ghelyckelyck, I Lydt duldigh, wint naarstigh, spaart matigh, deylt ryckelyck: I Zò blyfdy als schaapkens int òòrdeel by d'herder ghoed, I Daar af alle bocken scheyden ter helscher gloed'.
128	*rechtelyck:* met recht WNT, XII, 3de stuk, 566 (s.v. Rechtelijk) by *maten:* juist zoveel als nodig is WNT, IX, 58 (s.v. Bij mate)
129	*medt bescheedt:* met kennis van zaken WNT, II, 1955 (s.v. Met bescheid)
132	*Schapen:* beeldspraak voor hen, die de hemelse zaligheid zullen deelachtig zijn, op basis van *Matth.* 25:31-46; zie ook 89.
133	*Soo:* Terwijl MNW, VII, 1446 (s.v. So) *de Bocken:* zie 89 *vourseydt:* lees *voorseydt*
137	*Lethes:* zie APOLOGIE 138
138	*ghy Heeren:* Van der Noot richt zich tot de aalmoezeniers
139	*recht erme:* zie Coornhert, *a.w.*, 11 (Embl. IX, titel zelf: 'Rechte Armen'). *recht:* versterkend bijw.
141	*vrome:* flinke MNW, IX, 1397 (s.v. Vrome)
143	*te bat:* zoveel te beter WNT, II, 1067 (s.v. Bat)
145	*bewysen:* doen blijken WNT, II, 2418 (s.v. Bewijzen)
147	*dick:* zie 83
151	*Vry:* zeker MNW, IX, 1316 (s.v. Vri) *vranck:* veilig MNW, IX, 1241 (s.v. Vranc)
154	*Michael Hetsroy:* zie TITELVEL 1592-1593
180	*Sholiers:* lees *Scholiers*
182	*alleynsknes:* lees *alleynskens*

191	*Phebums Pristers:* de dichters zijn immers geconsacreerd; zie WONSEL 76 e.v.
193	*alsulker:* gen. mv., verwijst naar *Alsulcker Mannen* (192)
194	*lie:* verkorting van de oudere vorm 'liede' WNT, VIII, 2041 (s.v. Lieden)
195	*Gratior...:* als afsluiting van een bladzijde is dit vers in de vroege vellen van de tweede reeks wel geliefd (zie ook AMODEO 126, DAEMS 275)

VVeerdt 1588

Ontstaan

Tegelijk met het TITELVEL 1588 is ook VVEERDT 1588 als slotvel geconcipieerd. De samenstelling hiervan houdt rekening met de voorhanden oplossingen in Van der Noots voordien gedrukte werken: zoals in SLOTVEL [1] (1580) wordt de laatste pagina voorbehouden voor de afbeelding der obelisk als eeuwigheidssymbool, een plaat die als zodanig reeds gebruikt is in *LvB* (1580), en daarvoor in *CB/Abr* (1579). Uiteindelijk is dit element als afsluiting nog ontleend aan *Ext* (ca. 1573-1576). In SLOTVEL [1] ontbrak elke uitleg van de hiëroglifische voorstelling, wat thans gecorrigeerd wordt: zoals in *CB/Abr* - hoewel in meer talen - wordt een ontcijfering van de afbeelding verstrekt, die echter, nu weer in tegenstelling tot *CB/Abr* maar in overeenstemming met de plaatsing in *LvB*, op de recto zijde van het laatste blad is aangebracht. Evenals in *LvB* wordt de onmiddellijk voorafgaande bladzijde gevuld met prijzende teksten ter ere van de auteur. Ten slotte is ook rekening

gehouden met de nieuwe vereisten der *PW* 1588, en dit door inlassing van een drietalige commentaar naast de zestalige verklaring van het inschrift op de obelisk.

Inhoud

- Lofdicht van Adriaan de Weerdt (2-9)
  Verzekering aan hen, die in de *PW* opgenomen zijn, dat hun lof eeuwig duren zal.
- Poëtische briefwisseling tussen Hugues Cabisset en Van der Noot (48-89)
  Zie DENNETIERES 165-208.

Bronnen

38	=	APOLOGIE 122		
46-90	=	DENNETIERES 163-208		
93-95	=	*CB/Abr*, A1^{v} (*OE*, [128])		
97	=	*Hypnerotomachie*, ā 2^{v}, 5^{v}		
		Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1581, 291^{r}		
98-102	=	*LvB*, 35		
117-119			35	
vignetten na 125			=	*Apod*, §61 (*OE*, [25])
				Hypnerotomachie, 10^{v}, 45^{v}

Varianten

Tegenover DENNETIERES 163-208 zijn enkel varianten in de spelling genoteerd.

Verklarende aantekeningen

1	*A. de VVeerdt:* Adriaan de Weerdt (°Brussel ca. 1536 †Keulen(?) ca. 1590) Hij begint zijn schildersloopbaan als leerling bij Chrétien van den Queborn te Antwerpen. Na zijn leertijd keert hij naar Brussel terug, en onderneemt daarop een reis naar Italië, waar hij sterk onder invloed van Parmigianino (= Girolamo Francesco Mazzola) komt. Door de Nederlandse troebelen wijkt hij in 1566 uit naar Keulen, waar hij talrijke prenten zou gegraveerd hebben. Van zijn schilderijen is

geen gesigneerd werk tot ons gekomen. De prenten, gegraveerd naar zijn tekeningen, zijn gekenmerkt door een uitgesproken zin voor allegorie; zij getuigen van zijn ontwikkeling en literaire belangstelling (bevestigd in 32).
Lit.: Aa, XX, 95; BN, V, 903-905 (F. Stappaerts); Thieme-Becker, XXXV, 247.
De Weerdt is ook de tekenaar van het portret van onze dichter, dat door Isaac Duchemin gegraveerd is; zie BN, VI, 231-232 (F. Stappaerts) en de afbeelding in F.W.H. Hollstein, *Dutch and flemish etchings engravings and woodcuts ca. 1450-1700*, Amsterdam, s.d., VI, 8 (reeds vermeld in de Analytische bibliografie).
In verband met deze plaat rijzen enige moeilijkheden: het portret stelt Van der Noot voor op enigszins gevorderde leeftijd. Wanneer De Weerdt tijdens de vervaardiging van deze afbeelding nog steeds te Keulen woonde, is het moeilijk denkbaar dat hij wist hoe Van der Noot er op dat ogenblik uitzag. De prachtige en zeer precieze tekening wijst op een afbeelding naar het leven. In dit geval zou De Weerdt toen in de Nederlanden vertoefd hebben, wat ook de aanwezigheid zou verklaren van dit lofdicht (2-9) van zijn hand, eerst in de *PW* 1588 en niet reeds in Van der Noots vroegere produktie in diens eigen Rijnlandse periode.

3 *vroom:* rechtschapen MNW, IX, 1398 (s.v. Vrome)

4 *Propheten:* voor hun gelijkstelling met de dichters om de gemeenschappelijke inspiratie, zie APOLOGIE 388

35 *Belgiens ou Brabançons:* gelijkschakeling sinds APOLOGIE 16

37 *monstres:* lees *monstrez*

38 *Car...eternelle:* vertaling van APOLOGIE 122, waar Plinius Secundus Minor, *Epistulae*, III, 21 geciteerd wordt.

93-95:	zie naast de Bronnen ook de Analytische bibliografie
97	*Hierogliphicksche letteren:* als geheel ontleend aan de *Hypnerotomachie*, ā2^{v}: 'lettres Hieroglyphiques'. *Pyramide:* i.v.m. *Apod*, §78 wijst prof. Zaalberg in *OE*, [246] terecht op het feit dat men piramide en obelisk niet altijd strikt gescheiden hield. Van der Noots constante benaming 'piramide' voor zijn raadselobelisk kan te wijten zijn aan de *Hypnerotomachie*, ā2^{v}: 'Au mylieu de ce peristyle est assize vne pyramide entaillee de Characteres Egyptiens...'. Even verder (*Ibid.*, 5^{v}) wordt dit bouwwerk afgebeeld en beschreven als een piramide, bekroond met een obelisk. De afbeelding van de obelisk op deze slotplaat schijnt wel rechtstreeks geïnspireerd te zijn door Patricius, *De institvtione*, Parisiis, 1585, 291^{r-v}: 'Antiquissimum victoriae monume*n*tum Obeliscus fuit apud AEgyptios (vt Ammianus Marcellinus scribit) lapis quam maximus specie quadrata consurgens in excelsam altitudinem, instar radij sensim decrescens in angustum verticem, elatúsque à basi, aereísque talis, quatuor quasi pedibus ad angulorum perpendiculum, in eo incisae erant innumerae volucrum ferarúmque formae, hieroglyphicae appellatae velut notae historiam indicantes, non enim adhuc literae inuentae fuerant, quibus me*n*tis humanae sensus facilè exprimerentur, sed singulae animalium figurae, singula verba, singulásve sententias significabant, quibus perpetuae memoriae posteris seculis imperatorum laudes mandarentur'.
98-102:	blijkens 99 *den Tydt* en 101 *wachte* is de meer recente versie van *LvB* gevolgd, eerder dan die van *CB/Abr.*
98	*medt staden:* rustig, bedaard WNT, XV, 407 (s.v. Met stade, met staden)
99	*Vernuft:* ook Kil., 719 (s.v. Ver-nuft) vertaalt dit woord o.a. als 'industria'.
102	*eeuwgh:* lees *eeuwigh*
116	*lettres Hierogliphiques:* zie 97 *dessus:* sur Huguet, III, 120 (s.v. Dessus)
118	*courage:* coeur Huguet, II, 596 (s.v. Courage)
119	*dara:* 3de pers. enk. o. toek. t. Huguet, III, 249 (s.v. Donner)

121	*Hierogliphique:* reeds in *Apod*, §78 (*OE*, [31]) is er sprake van 'die Hieroglifike/oder Egyptische bůchstaben'.
123	*Fursictihkeyt:* 'vorausbedenkende verständigkeit, um-und einsicht...prudentia' DW, IV, 1, I, 823 (s.v. Fürsichtigkeit); 'im 15. jahrh. fursichtigkeit' DW, IV, 1, I, 822 *euch:* 'in höflicher anrede vertritt *euch*, wie *ihr*, den sg. zweiter person' DW, III, 1191 (s.v. Euch)
124	*zeytligen:* 'der *leibliche, zeitliche tod*, im gegensatze zum *tode der seele*, zum *ewigen tode*' DW, XI, 1, I, 538 (s.v. Tod)
125	*toet:* 'im singul. mit unechtem umlaut toet' DW, XI, 1, I, 537 (s.v. Tod) Voor de ontcijfering van de rebus na 125, zie Analytische bibliografie.

Weerdt 1590

Ontstaan

Na de vlugge uitputting van VVEERDT 1588 en na het klaarkomen van de nieuwe slotplaat is WEERDT 1590 samengesteld, en dit getrouw naar het voorgaande model: de plaatsing van illustratie en tekst evenals de verdeling van deze laatste over de eerste drie bladzijden is grotendeels overgenomen (slechts één gedicht is vervangen). De nieuwe prent, waarop heel wat meer emblematische elementen voorkomen, vergt echter een uitvoeriger parafrase, die toch, zoals reeds gezegd, geschikt wordt op de derde pagina, naar het model van VVEERDT 1588 f 2^{r}.

Inhoud

Tegenover VVEERDT 1588 komt slechts één nieuw gedicht voor (45-52).
Het beklemtoont de vergankelijkheid van aardse monumenten tegenover de poëtische lof.

Bronnen

1-44	=	VVEERDT	1588	1-41
53-96				46-89
98, 101-104				92-95
106-107, 110-115				97-102
117, 120-124				104-108
126, 129-132				110-114
134, 137-140				116-119
141-146				120-125

De bronnen voor de nieuwe slotprent worden reeds ten dele gegeven in de Analytische bibliografie. Men kan specificeren als volgt:

Zijaanzicht	I	=	Alciati, 169 *Hypnerotomachie*, 42^v, 46^r
	II	=	*Hypnerotomachie*, 46^r
	III	=	raadselobelisk in *CB/Abr*, *LvB*, SLOTVEL [1] en VVEERDT 1588
	IV	=	medaillon om de hals van de dichter in *LvB* en TITELVEL 1580-1581 (eveneens afgebeeld op de plaat door Isaac Duchemin; zie Analytische bibliografie)

Afbeelding van het kind vooraan en sprekende regel op f 2^v = I. Mondot, *Les cinq livres des odes de Q. Horace, Flacce...*, Paris, 1579, $S3^v$
Sprekende regel na 151 = *Ps.* 117:17

Varianten

In de tekst der gedichten is enkel in 4 *ende* in de plaats gekomen van *en.* Daarnaast komen natuurlijk varianten in de spelling voor.

In de prozacommentaren zijn, naast deze laatst vermelde wijzigingen, ook enkele woorden van plaats veranderd.

Verklarende aantekeningen

13	*intendano:* deze conjunctiefvorm is in VVEERDT 1593 13 vervangen door de indicatief.
45	*BOghen:* triomfbogen WNT, III, 389 (s.v. Boog)
81	*én:* lees *en*
89	*droictt:* lees *droict*
98	*Dūe:* lees Dn̄e
99	*Sustine & Abstine:* opgenomen in Alciati, 169-170 als Emblema XXXIIII 'Ἀνέχ ου χαὶ ἀπέχου' met als commentaar van Mignault: 'Dvobvs his verbis...tota bene viuendi ratio comprehendi potest. Primò siquidem ad patientiam adhortabatur, qua quisque disceret tum aduersos fortunae casus, tum etiam laborem aequo animo perferendum: altero, esse ab omni luxu, potissimumq́ue venereo praecipiebat abstinendum'. Als 'Sustine & abstine' komt deze spreuk eveneens voor in Erasmus' *Adagia*, chil. II, cent. VII, nr. 13 in *Adagiorvm Des. Erasmi Roterodami chiliades qvatvor...*, Parisiis, 1579, 491-492, waarbij vermeld wordt: 'Quorum altero [verbo] monemur vt aduersa fortiter toleremus: altero, vt ab illicitis temperemus voluptatibus'. De voorstelling zelf (een lastdrager die een samengesnoerd pak draagt, terwijl een dergelijke lading aan zijn voeten ligt) is niet aangetroffen in de geraadpleegde emblematische literatuur. Afgaande op de beide geciteerde commentaren schijnt deze afbeelding slechts de eerste helft van de spreuk te illustreren. *Medium tenuere beati:* spreuk en afbeelding (twee engeltjes met cirkel) zijn ontleend aan de

Hypnerotomachie, 46^{r}: ‘En l'autre quarré y auoit vn beau cercle, le ce*n*tre duq*ue*l estoit tenu p*ar* deux petiz a*n*ges...Le cercle donques de ces deux anges veult dire: MEDIVM TENVERE BEATI. C'est a dire, Ceux sont heureux, qui ont tenu le moien’.

100 *velocitatem...tempera:* eveneens ontleend aan de *Hypnerotomachie*, 46^{r}: ‘En celluy [= “quarré de Porphyre”] du costé droit, y auoit vne dame ceincte d'vn serpent, assise seulement d'vne iambe, & tenant l'autre haulsee, en contena*n*ce de se vouloir leuer. De la main du costé de son siege elle tenoit deux aelles, & de l'autre vne Tortue...Et l'autre [= “quarré”] ou est la femme assise, & demie leuee, tenant en ses mains les aelles & la Tortue [“veult dire”]: VELOCITATEM SEDENDO, TARDITATEM SVRGENDO TEMPERA. C'est a dire. Modere la legiereté par t'asseoir, & la tardiueté par te leuer’.

101 *Semper...aeternam:* zie Analytische bibliografie.

106 *Hieroglicksche:* lees *Hieroglifícksche* (vgl. VVEERDT 1588 97 en VVEERDT 1593 115)

107 *Piramide:* zie VVEERDT 1588 97
houdt aen: laat voortduren WNT, I, 180 (s.v. Aanhouden)

108 *houdt af:* houd op WNT, Suppl. I, 540 (s.v. Afhouden)

110 *al sittende:* door neer te zitten
wackerlijck: vlug MNW, IX, 1623, 1622 (s.v. Wackerlijc)

111 *aensicht:* voorstelling, die in tekening gebracht is WNT, Suppl. I, 214 (s.v. Aanzicht)

114 *beschermighe:* lees *bescherm*in*ghe*

118 *fachia:* lees *fachsia*

129 *tercio 3.:* lees *tercio* ofwel *3.*
Despachados: lees *Despacha*n*dos*

134 *dessus:* sur Huguet, III, 120 (s.v. Dessus)

135 *sus:* sur Huguet, VII, 150 (s.v. Sus)

136 *la mediocrité:* le juste milieu Huguet, V, 192 (s.v. Mediocrité)
tempez: lees *temperez*
hastiuité: précipitation Huguet, IV, 452 (s.v. Hastiveté)

137 *seant:* en vous asseyant Huguet, VI, 765 (s.v. Seoir)
la tardiuité: l'inertie, la paresse Huguet, VII, 189 (s.v. Tardiveté)

141-146: zie VVEERDT 1588 120-125. Eigenaardig is wel dat de Duitse tekst niet aangevuld wordt, zodat enkel het huidige derde zijaanzicht verklaard wordt.
De vierde zijde van de obelisk is nergens door Van der Noot zelf toegelicht. In de Analytische bibliografie (TITELVEL 1580-1581) vindt men de oplossing, die hier gemakshalve herhaald wordt: ‘Semper festinans tarde, temperans te tempori, labore et industria, amore et prudentia, aequalitate, videndo, audiendo et tacendo [pervenis ad] virtutem’.

147 *pedebaze:* basement; term, vermoedelijk ontstaan uit de contaminatie van twee woorden, die o.a. samen voorkomen in de *Hypnerotomachie*, 13^{r}: ‘Le piedestal ou contrebaze des colonnes...’.

151 *een kindt:* ontleend aan de allegorische voorstelling op de titelpagina van I. Mondot, *Les cinq livres des odes de Q. Horace, Flacce...*, Paris, 1579. Het emblema stelt een kind voor, dat de wereldbol vertrapt, waarnaast een doodskop ligt; met de linkerhand wijst het knaapje naar het doodshoofd, met de gevleugelde rechterhand naar de mandorla van de godheid. In de rand van de omgevende cartouche leest men ‘non moriar sed vivam. ps. 117.’, welke tekst hier in de sprekende regel opgenomen is.

Achteraan in hetzelfde boek (S3^{v}) is deze houtsnede als slotprent aangewend, vergezeld van de volgende verzen: ‘Pes terit hic annis vanum iuuenilibus orbem, I Hic alitus coeli tramite, linquit humum. I Index hic laethum spernit, contemnit & Orcum, I Hic vitae Pindi vertice monstrat iter’, vertaald als volgt: ‘Ce pied foule ce rond, auec sa vanité, I L'autre se guinde au Ciel, planant sur le nuage: I Or' ayant par mes vers sur la mort l'auantage, I Pour viure sans mourir i'attens l'Eternité’.

Sprekende regel na 151: *Non moriar...: Ps.* 117:17

VVeerdt 1593

Ontstaan

Herdruk van WEERDT 1590 met geringe toevoegingen: twee kwatrijnen (53-56 en 102-105), telkens bedoeld als opdracht aan een Antwerps koopman, vormen, samen met de inlassing van een derde mecenas (1), de hele nieuwigheid.

Inhoud

Zie WEERDT 1590

Bronnen

Zie WEERDT 1590

Varianten

In de prozateksten zijn enkele correcties aangebracht tegenover WEERDT 1590: 115, 123, 145.

Tweemaal is de lengte van een woord gewijzigd: 118, 124.

In de Italiaanse en Spaanse teksten komen herhaaldelijk varianten inzake spelling en vormen voor tegenover de versies in WEERDT 1590.

Verklarende aantekeningen

1	*Huybrecht van Messtraten:* niet aangetroffen in de geraadpleegde literatuur.
7	*berblyden:* lees *verblyden*
33	*Gassandre:* lees *Cassandre*
52	*Baptista de Rotondo:* een lofdichter, die enkel in TITELVEL 1593-1594 en hier optreedt; vermoedelijk Van der Noot zelf; zie TITELVEL 1593-1594 105 *Gilles de Mont*, *de Brialmont:* Gilles de Mont, alias de Brialmont (†Antwerpen 19 okt. 1616). De familie stamt uit Haspengouw. Hoewel van adellijke oorsprong, zijn de leden in de 16de eeuw verplicht geweest 'de s'appliquer au traficq ou negoce' (Van den Leene, 39*3^{v}). Gilles is gehuwd met Maria Masquele (†Antwerpen 22 sep. 1616). Lit.: Grafschriften, I, 362; Herckenrode, 1387; Van den Leene, 39*3^{v}, 54*4^{r}.
53	*hayent:* haïssent Huguet, IV, 428 (s.v. Haïr)

54	*bienheurus:* lees *bienheureus*
56	*vous fay present:* men ziet bezwaarlijk iemand anders tenzij Van der Noot zelf het volgende lofdicht te zijner ere aan een derde persoon opdragen. *entier:* loyal Huguet, III, 492 (s.v. Entier)
81	*Eescripuant:* lees *Escripuant*
101	*Adrian Smitsart* Antwerpse handelaar(?), die, nadat hij fortuin gemaakt heeft, de heerlijkheid Niel koopt. Lit.: Aa, XVII, 766; Jacobus Le Roy, *Notitia marchionatus Sacri Romani Imperii*, Amstelaedami, 1678, 264.
102	*te bat:* zoveel te beter WNT, II, 1067 (s.v. Te bat)
103	*Egypticsche:* zie voor deze spelling van het suffix TITELVEL 1580-1581 2 *Glyfiken:* inscripties; neologisme, via het Frans(?) afgeleid van Gr. γλύφιχός.
104	*des:* deze *Antyken:* kunstwerken der oudheid WNT, Suppl. I, 1272 (s.v. Antiek)
111	*Iudustria:* lees *Industria*
134	*postrera:* lees *postrema*
140	*pour:* lees *por*
149	*instrustion:* lees *instruction*
157	*Hetsroy:* zie TITELVEL 1592-1593

Literatuur

In deze lijst is de oudere Van der Noot-literatuur slechts in zoverre opgenomen, als ervan gebruik gemaakt is in deze uitgave. De overige nummers vindt men in *DBE*, 271, aangevuld in *LvB*, VIII, en in het hierna vermelde artikel van prof. W. Schrickx.

Bloemlezingen zijn niet opgenomen, en evenmin recensies, tenzij hun belang dit vereiste.

De talrijke bijdragen van Floris Prims in *Antwerpiensia* en de publikaties in het *Antwerpsch Archievenblad* zijn niet nader gespecificeerd om deze lijst niet nodeloos te laten uitdijen.

AA, A.J. VAN DER. Biographisch woordenboek der Nederlanden, bevattende levensbeschrijvingen van zoodanige personen, die zich op eenigerlei wijze in ons vaderland hebben vermaard gemaakt. Haarlem, 1852-1878.

ADAM, PAUL. ‘Quelques Figurations particulières de la fleur de lis et leur blasonnement’, *Brabantica*, VI (1962). I, 215-222.

ADAM, PAUL en COLLON, FRÉDÉRIC. ‘Armoiries brabançonnes médiévales d'après des sources inédites, avec notes complémentaires et identifications’, *Brabantica*, IV (1959). I, 145-192.

AITSINGER, MICHAEL. De leone belgico, eiusq*ue* Topographica atq*ue* historica descriptione liber. (Keulen, 1596).

ALCIATI, ANDREAS. Andreae Alciati V.C. emblemata: Cum Clavdii Minois Diuionensis ad eadem commentariis. Quibus Emblematum omnium aperta origine, mens auctoris explicatur, & obscura omnia dubiaꝗ ue illustrantur. Editio qvarta. Lvgdvni Batavorum, 1591.

AMMAN, JOST. Stamm- und Wappenbuch, neu herausgegeben und geordnet von Friedrich Warnecke. Berlin-Goerlitz, 1877.

ANACREON. Carmina.

ANDREAS, VALERIUS. Bibliotheca belgica: de Belgis vita scriptisq*ue* claris. Lovanii, 1643[2].

ANTONIUS, NICOLAUS. Bibliotheca hispana nova sive hispanorum scriptorum qui ab anno MD. ad MDCLXXXIV. floruere notitia. Matriti, 1783-1788.

APOLLONIUS van RHODUS. Argonautica.

Antwerpsch ARCHIEVENBLAD (Uitgegeven door P. Génard en L. Bisschops). 1 (1864)-30 (s.d.). *Antwerpsch ARCHIEVENBLAD. Driemaandelijksch Tijdschrift voor Antwerpsche Archivalia en Geschiedenis.* Tweede Reeks 1 (1926)-9 (1934).

ARISTOTELES. Politica.
Ethica.

ARISTOTELES. Aristotelis Stagiritae tripartitae philosophiae opera omnia absolvtissima....Basileae, 1563.

AUTENBOER, E. VAN. Volksfeesten en rederijkers te Mechelen (1400-1600). Gent, 1962.

AVENTINUS, JOANNES. Annalivm Boiorvm libri septem. Ingolstadij, 1554.

AZEVEDO COUTINO Y BERNAL, J.F.A.F. DE. Généalogie de la famille de van der Noot. S.l., 1771.

BAELDE, MICHEL. De collaterale raden onder Karel V en Filips II (1531-1578). Bijdrage tot de geschiedenis van de centrale instellingen in de zestiende eeuw. Brussel, 1965.

BAERLE, CASPER VAN. Poezy, bijeenverzameld en met eene levensbeschrijving diens dichters vermeerderd, door P.S. Schull. S.l., 1835.

BAIF, IAN ANTOINE DE. Evvres en rime. Avec une Notice biographique et des Notes par Ch. Marty-Laveaux. Genève, s.d.

BATTELLI, GIULIO. Lezioni di paleografia. Città del Vaticano, 1949[3].

BAYLEY, PETER. Edmund Spenser: prince of poets. London, 1971.

BECQUET, AUGUSTIN. 'Les Opdenbergh de Hoeilaart', *Brabantica*, VIII (1966). I, 9-21.

BEENING, THEO JAN. Het landschap in de Nederlandse letterkunde van de renaissance. Nijmegen, 1963.

BEMDEN, F.M.L.F. VAN DEN. Recherches généalogiques concernant la famille Mast (aussi) de Mast, de Gand (1320-1897). Gand, s.d.

BERG, J. en BERG-VAN DER STEMPEL, B.M. 'Refereinen, uitgegeven ten bate van eene loterij. II', *Het Boek*, 10 (1921). 225-234.

BERGH, L.PH.C. VAN DEN. Handboek der Middelnederlandse Geographie. Derde druk, aangevuld en omgewerkt door A.A. Beekman en H.J. Moerman, 's-Gravenhage, 1949.

BERGMANS, PAUL. 'La biographie du compositeur Corneille Verdonck (1563-1625). Etude critique', *Bulletins de l'Académie royale de Belgique. Classe des beaux-arts*, 1915-1918. 125-150.

BEROSUS. Berosi sacerdotis chaldaici, antiqvitatvm italiae ac totivs orbis libri quinque, Commentarijs Ioannis Annij Viterbensis....Antverpiae, 1552.

BIBLIOTHECA Belgica. Bibliographie générale des Pays-Bas. Fondée par Ferdinand van der Haeghen. Rééditée sous la direction de Marie-Thérèse Lenger. Bruxelles, 1964-1970.

BIBLIOTHECA Meermanniana; sive catalogus librorum impressorum et codicum manuscriptorum, quos maximam partem collegerunt viri nobilissimi Gerardus et Joannes Meerman; morte dereliquit Joannes Meerman....Hagae Comitum, 1824.

BIBLIOTHECA Willemsiana ou Catalogue de la riche collection de livres délaissés par M.J.F. Willems. Gand, 1847.

BIBLIOTHÈQUE chev. Gust. van Havre d'Anvers. Première partie. Amsterdam, 1905.

BIOGRAPHIE nationale publiée par l'académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique. Bruxelles, 1866-.

Nouvelle BIOGRAPHIE générale depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours...publiée sous la direction de M. le D Hoefer. Paris, 1857-1866.

BOCCACCIO, GIOVANNI. Genealogie deorum gentilium libri. A cura di Vincenzo Romano. Bari, 1951.

BOCCACCIO, GIOVANNI. Vita di Dante Alighieri. Con Prefazione di G.L. Passerini. Roma, 1884.

BOCHIUS, JOANNES. Descriptio pvblicae gratvlationis, spectacvlorvm et lvdorvm, in adventv sereniss. principis Ernesti...an. M.D.XCIIII. XVIII.kal.ivlias, aliisqve diebvs Antverpiae editorvm. Antverpiae, 1595.

BOCHIUS, JOANNES. Panegyrici in Antverpiam sibi et regi obsidione restitvtam. Antverpiae, 1587.

BOETHIUS. De Consolatione philosophiae.

BOEYNAEMS, P. ‘Les Nuñez, famille d'éminents médecins d'origine espagnole à Anvers aux XVI et XVII siècles’, *XV Congreso Internacional de Historia de la Medicina*, 229-233.

BOR, PIETER. Oorspronck, begin ende vervolgh der nederlantsche Oorlogen. Leyden-Amsterdam, 1621.

BOUMANS, R. ‘Was Abraham Ortelius Katholiek of Protestant?’, *Handelingen van de Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, VI (1952). 109-127.

BOWERS, FREDSON. Bibliography and Textual Criticism. Oxford, 1964.

BOWERS, FREDSON. Principles of Bibliographical Description. New York, 1962[2].

BRACHIN, PIERRE. ‘Un disciple de Ronsard. Jan van der Noot “patrice d'Anvers”’, *Archives des lettres modernes*, 3 (1959).

BRAEKMAN, W.L. 'Early Flemish broadside ballads in the University Library in Ghent', *Quaerendo*, II (1972). 109-121.

BRANDEN, L. VAN DEN. Het streven naar verheerlijking, zuivering en opbouw van het Nederlands in de 16de eeuw. Gent, 1956.

BRIQUET, C.M. Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600. A facsimile of the 1907 edition with supplementary material contributed by a number of scholars. Edited by Allan Stevenson. Amsterdam, 1968.

BRULEZ, WILFRIED. De firma della Faille en de internationale handel van Vlaamse firma's in de 16e eeuw. Voorwoord door C. Verlinden. Brussel, 1959.

BRY, THEODOR DE. Emblemata nobilitatis. Stamm- und Wappenbuch. Mit einem Vorwort über die geschichtliche Entwicklung der Stammbücher bis zum Ende des XVI. Jahrhunderts herausgegeben von Friedrich Warnecke. Berlin, 1894.

BUCOLIQUES grecs. Texte établi et traduit par Ph.E. Legrand. Paris, 1925-1927.

BURCKHARDT, JAKOB. Die Kultur der Renaissance in Italien. Berlin, 1941.

BURGER, C.P. 'Gedichten, op losse bladen gedrukt', *Het Boek*, 15 (1926). 129-142.

BUTKENS, CHRISTOPHE. Trophées tant sacrés que profanes du duché de Brabant....La Haye, 1724.

BUTKENS, CHRISTOPHE. Supplement aux trophées tant sacrés que profanes du duché de Brabant. La Haye, 1726.

CACAMP, FRANÇOIS DE. 'Généalogie des familles inscrites au lignage Steenwegs en 1376 d'après les travaux de J.B. Houwaert et les sources originales', *Brabantica*, VI (1962). II, 559-686.

CACAMP, FRANÇOIS DE, COLLON, FRÉDÉRIC en MARTENS-MALENGREAU, JULIENNE. 'Armorial des vassaux du comte Henri de Nassau...', *Brabantica*, VIII (1966). I, 113-142.

CAMERARIUS, IOACHIM. Praecepta vitae pverilis, cvm parte paraenetici Isocratis ad Demonicu*m* in latinum conuersa....Basileae, 1536.

CARTER, HARRY. A View of Early Typography up to about 1600. Oxford, 1969.

CARTER, HARRY en VERVLIET, H.D.L. Civilité types. Oxford, 1966.

CATALOGUE général des livres imprimés de la bibliothèque nationale. Auteurs. Paris, 1897-.

CATALOGUE d'une très importante collection de livres anciens et modernes provenant de la bibliothèque de feu Mons. F. Donnet. Deuxième et troisième partie. Anvers, 1928.

CATALOGUE des livres imprimés de la bibliothèque du roy. Belles Lettres. Paris, 1750.

Short-title CATALOGUE of books printed in the Netherlands and Belgium and of dutch and flemish books printed in other countries from 1470 to 1600 now in the British Museum. London, 1965.

CATO. Catonis disticha moralia cvm scholiis avctis Erasmi Roterodami. Antverpiae, 1533.

CATULLUS. Carmina.

CERVANTES SAAVEDRA, MIGUEL DE. El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha. Nueva edición crítica con el comento refundido y mejorado y más de mil notas nuevas dispuesta por Francisco Rodríguez Marín. Madrid, 1947-1949.

CHARLIER, GUSTAVE. 'L'influence de la Pléiade. I La poésie', in CHARLIER, GUSTAVE en HANSE, JOSEPH. Histoire illustrée des lettres françaises de Belgique. Bruxelles, 1958. 151-170.

Antwerpsch CHRONYKJE, in het welk zeer veele en elders te vergeefsch gezogte geschiedenissen, sedert den jare 1500. tot het jaar 1574....door F.G.V. Leyden, 1743.

CICERO. Pro Archia.
Laelius seu de amicitia.
De officiis.

CLEEF, P.M. VAN. Handboek ter beoefening der boekdrukkunst in Nederland, voorafgegaan van eene beknopte geschiedenis dezer Kunst. Hilversum, s.d.

CLEMENTS, ROBERT J. Picta poesis. Literary and humanistic theory in renaissance emblem books. Roma, 1960.

COCKX-INDESTEGE, E. 'The first edition of the *Naembouck* by Joos Lambrecht (1546)', *Quoerendo*, I (1971). 13-15.

COCKX-INDESTEGE, ELLY en GLORIEUX, GENEVIÈVE. Belgica typographica 1541-1600. Catalogus librorum impressorum ab anno MDXLI ad annum MDC in regionibus quae nunc Regni Belgarum partes sunt. I Bibliotheca Regia Bruxellensis. Nieuwkoop, 1968.

COHEN, A.E. De visie op Troje van de westersè middeleeuwse geschiedschrijvers tot 1160. Assen, 1941.

COHEN, GUSTAVE. Ronsard. Sa vie et son oeuvre. Paris, 1924[2].

COIGNEAU, DIRK. 'Beschouwingen over de Refreinen in het Zotte uit de bundel van Jan van Styevoort', *Jaarboek De Fonteine*, 19-20 (1969-1970). 37-94.

COLONNA, FRANCESCO. Hypnerotomachia Poliphili. Edizione critica e commento a cura di Giovanni Pozzi e Lucia A. Ciapponi. Padova, 1964.

COORNHERT, DIRCK VOLKERTSZ. Recht Ghebruyck Ende Misbruyck / van tydlycke Have. Leyden, 1585.

CORNELISSEN, JOZEF en VERVLIET, J.B. Idioticon van het Antwerpsch dialect (Stad Antwerpen en Antwerpsche Kempen). Gent, 1899-1903. Aanhangsel. Gent, 1906. Bijvoegsel. Turnhout, 1936-1938.

COSENZA, MARIO EMILIO. Biographical and Bibliographical Dictionary of the Italian Humanists and of the World of Classical Scholarship in Italy 1300-1800. Boston, 1962.

CROESER DE BERGES, CHARLES DE. Généalogie de la très-ancienne, illustre et chevalereuse famille de le Poyvre....Bruges, 1819.

CROMBRUGGEN, H. VAN. Janus Lernutius (1545-1619). Een biografische studie. Brussel, 1955.

CURTIUS, ERNST ROBERT. Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter. Bern-München, 1961[3].

CUYCK, H. VAN. 'Nikolaas Rockox de Jongere, burgemeester van Antwerpen in de XVII^{de} eeuw', *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique*, 37 (1881). 3e série, tome VII. 339-451.

VAN DALE. Groot woordenboek der Nederlandse taal. Achtste, geheel opnieuw bewerkte en zeer vermeerderde druk door C. Kruyskamp. 's-Gravenhage-Antwerpen, 1961.

DAMBRE, O. De dichter Justus de Harduijn (1582-1641). Een biographische en letterkundige studie. Gand..., 1926.

DATHEEN, PETRUS. De psalmen Davids, vvt den franchoyschen dichte in Nederlantschen ouergeset. Ghendt, s.d.

DECKER, FRANCIS DE. ‘La Famille Charles d'Anvers’, *Tablettes du Brabant*, III (1958). 305-346.

DECKER, FRANCIS DE. ‘Généalogie van der Goes’, *Tablettes du Brabant*, V (1963). 13-60.

DECKER, FRANCIS DE. ‘Les Schot, de Schot dits Douglas, puis enfin Douglas dits Schott’, *Tablettes du Brabant*, VI (1966). 169-248.

DECOSTRE, NICOLE, PARYS, HENRY-CHARLES VAN en ANNE DE MOLINA, JOSÉ. ‘Les registres du lignage Sweerts. Admissions et résolutions’, *Genealogicum belgicum*, 5 (1964). 7-239.

DEGROOTE, GILBERT. ‘Cornelis Cruls bewerking van Erasmus' colloquium Absurda in een werk van Jan Baptist Houwaert’, *Spiegel der letteren*, 4 (1960). 161-174.

DEGROOTE, GILBERT. ‘Erasmofilie te Antwerpen in de eerste helft van de zestiende eeuw’, *De Gulden Passer*, 47 (1969). 31-51.

DEKKERS, RENÉ. Bibliotheca belgica juridica. Een bio-bibliographisch overzicht der rechtsgeleerdheid in de Nederlanden van de vroegste tijden af tot 1800. Brussel, 1951.

DELEN, A.J.J. Histoire de la gravure dans les anciens Pays-Bas & dans les provinces belges des origines jusqu'à la fin du XVIIIe siècle. II Le XVIe siècle. Les graveurs-illustrateurs. Les graveurs d'estampes. Paris, 1934-1935.

DENIS, VALENTIN. De muziekinstrumenten in de Nederlanden en in Italië naar hun afbeelding in de 15e-eeuwsche kunst. I Hun vorm en ontwikkeling. Leuven, 1944.

DENUCÉ, J. Italiaansche koopmansgeslachten te Antwerpen in de XVIe-XVIIIe eeuwen. Mechelen-Amsterdam, s.d.

DESMAZIÈRES, EMILE. ‘Nouvelles recherches sur quelques membres de la famille d'Ennetières’, *Bulletins de la société historique et littéraire de Tournai*, 17 (1878). 345-358.

DICTIONARY of national biography edited by Leslie Stephen. London, 1885-.

DICTIONNAIRE de biographie française sous la direction de J. Balteau, M. Barroux, M. Prevost. Paris, 1933-.

DICTIONNAIRE des lettres françaises publié sous la direction de Georges Grente, Albert Pauphilet, Louis Pichard. Le seizième siècle. Paris, 1951.

Grand DICTIONNAIRE universel du XIXe siècle...par Pierre Larousse. Paris, 1866-1877.

DIEGERICK, J.-L.-A. Documents historiques concernant le siège de Tournai de 1581 et Pierre de Meleun, prince d'Espinoi. Tournai, 1856.

DIERCXSENS, JOANNES CAROLUS. Antverpia Christo nascens et crescens Per quinque secula....Antverpiae, 1747-1763.

PSEUDO-DIONYSIUS de Areopagiet. De divinis nominibus.

Grande DIZIONARIO enciclopedico, Fondato da Pietro Fedele. Seconda edizione interamente riveduta a accresciuta. Torino, 1954-1965.

DODOENS, REMBERT. Cruijde Boeck. Antwerpen, 1563^{2}; Leyden, 1608.

DOESBORCH, JAN VAN. De refreinenbundel van Jan van Doesborch. Uitgegeven door C. Kruyskamp. Leiden, 1940.

DONATUS, TIBERIUS CLAUDIUS. De Pub. Vergilii Maronis vita.

DONNET, FERNAND. ‘Notes artistiques et archéologiques sur la province d'Anvers’, *Annales de l'académie royale d'archéologie de Belgique*, 57 (1905). 5e série, tome VII. 179-342.

DONNET, FERNAND. ‘Variétés campanaires (deuxième série)’, *Annales de l'académie royale d'archéologie de Belgique*, 61 (1909). 6e série, tome I. 107-568.

DOORSLAER, G. VAN. ‘Séverin Cornet, compositeur-maître de chapelle (†1530-1582)’, *De Gulden Passer*, 3 (1925). 163-206.

DORSTEN, J.A. VAN. The radical arts. First decade of an Elizabethan renaissance. Leiden-London, 1973[2].

DORSTEN, J.A. VAN. Poets, Patrons and Professors. Sir Philip Sidney, Daniel Rogers, and the Leiden humanists. Leiden-London, 1962.

DRESDEN, S. 'Imitatie en originaliteit', in De literaire getuige. Essays. Den Haag, 1959. 36-63.

DU BELLAY, JOACHIM. La deffence et illustration de la langue francoyse. Edition critique publiée par Henri Chamard. Paris, 1948.

DU BELLAY, JOACHIM. Poésies françaises et latines, avec notice et notes par E. Courbet. Paris, 1918.

DU BELLAY, JOACHIM. Les regrets et autres oeuvres poëtiques. Texte établi par J. Jolliffe. Introduit et commenté par M.A. Screech. Genève, 1966.

DU CANGE. Glossarium mediae et infimae latinitatis. Conditum a Carolo du Fresne domino Du Cange...Cum supplementis integris D.P. Carpenterii...Digessit G.A.L. Henschel...Editio nova...a Léopold Favre. Niort, 1883-1887.

DURME, M. VAN. Antoon Perrenot, bisschop van Atrecht, kardinaal van Granvelle, minister van Karel V en van Filips II (1517-1586). Brussel, 1953.

DU VERDIER, ANTOINE. La bibliotheqve d'Antoine dv Verdier, seignevr de Vavprivas, Contenant le Catalogue de tous ceux qui ont escrit, ou traduict en François, & autres Dialectes de ce Royaume, ensemble leurs oeuures imprimees & non imprimees....Lyon, 1585.

EEGHEM, W. VAN. Verslag van de prijsvraag ‘Het vers van Jonker Jan van der Noot’ in *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1960. 281-284.

EHRENBERG, RICHARD. Das Zeitalter der Fugger. Geldkapital und Creditverkehr im 16. Jahrhundert. Jena, 1922[3].

ELSLANDER, A. VAN. ‘De Instelbrief van de Rederijkerskamer “De Fonteine” te Gent’, *Jaarboek De Fonteine*, 6-7 (1948-1949). 15-22.

ELSLANDER, A. VAN. ‘Letterkundig leven in de Bourgondische tijd. De rederijkers’, *Jaarboek De Fonteine*, 18 (1968). 61-78.

ELSLANDER, A. VAN. ‘De refreinenbundel van Jan Michiels’, *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde*, 66 (1949). 241-284.

ELST, J. VAN DER. ‘Een onuitgegeven gedichtje van Jan van der Noot’, *Het Boek*, 8 (1919). 52-53.

ELST, J. VAN DER. ‘De hervorming van de Nederlandse versbouw (1550-1625). Kritiese beschouwing van enige citaten’, *De nieuwe taalgids*, 13 (1919). 24-42.

ENCICLOPEDIA italiana di scienze, lettere ed arti. Roma, 1929-1939.

De katholieke ENCYCLOPAEDIE. Tweede druk, onder redactie van P. van der Meer, F. Baur, L. Engelbregt. Amsterdam-Antwerpen, 1949-1955.

La grande ENCYCLOPÉDIE. Inventaire raisonné des sciences, des lettres et des arts par une société de savants et de gens de lettres sous la direction de Berthelot, Hartwig Derenbourg, A. Giry....Paris, s.d.

Moderne ENCYCLOPEDIE der wereldliteratuur. Algemene leiding J. Aerts, A.G.H. Bachrach, G. Stuiveling. Gent, 1963-.

ERASMUS, DESIDERIUS. Adagiorum Des. Erasmi Roterodami chiliades qvatvor cvm sesquicenturia: magna cum diligentia, maturóque iudicio emendatse & expurgate....Parisiis, 1579.

ERASMUS, DESIDERIUS. Adagiorum epitome post nouissimam D. Erasmi Roterodami exquisitam recognitionem, per Eberhardum Tappium, ad numerum Adagiorum magni operis nunc primùm aucta. Appositae svnt...Phrases omnes vernaculae, quae aliquam Adagij speciem videbantur obtinere, opera studioq*ue* Ioannis Seruilij. Antverpiae, 1545.

ERINGA, s. La renaissance et les rhétoriqueurs néerlandais. Amsterdam, 1920.

ERNALSTEEN, JOS. A.U. De humanist Joannes Custos Brechtanus. (c. 1475-1525). Brecht, 1925.

ERNALSTEEN, JOS. A.U. 'Mudaeus en zijne familie', in De humanist Gabriël Mudaeus, Brechtanus. (1500-1560). Brecht, 1939.

ESSEN, LÉON VAN DER. Alexandre Farnèse, prince de Parme, gouverneur général des Pays-Bas (1545-1592). Bruxelles, 1933-1937.

EVEN, ED. VAN. 'Lodovico Guicciardini', *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique*, 33 (1876 voor 1877). 3e série, tome III. 249-324.

EVEN, EDWARD VAN. Het landjuweel van Antwerpen in 1561; eene verhandeling over dezen beroemden wedstrijd tusschen de rederijkkamers van Braband. Leuven, 1861.

EVEN, EDWARD VAN. 'Notice sur la bibliothèque de *Charles de Croy*, duc d'Aerschot. (1614.)', *Bulletin du bibliophile belge*, 9 (1852). 380-393, 436-451.

FABRI, JOS. 'L'art bibliographique à un tournant: Le "Catalogus" de Ribadeneira', *De Gulden Passer*, 41 (1963). 94-127.

FLANDRIA NOSTRA. Ons land en ons volk, zijn standen en beroepen door de tijden heen. Onder redactie van J.L. Broeckx, C. de Clercq, J. Dhondt, M.A. Nauwelaerts. Antwerpen..., 1957-1960.

FONCKE, ROBERT. 'Literairhistorische notedopjes III. Bij Dr. W.A.P. Smit's Heruitgave van "Jan van der Noot: Het Bosken"', *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1960. 168-176.

FORCELLINI, AEGIDIUS. Totius latinitatis lexicon opera et studio Aegidii Forcellini lucubratum et in hac editione post tertiam auctam et emendatam a Josepho Furlanetto...Novo ordine digestum amplissime auctum atque emendatum cura et studio Vincentii De-Vit. Prati, 1858-1875.

FORSTER, LEONARD. The icy fire. Five studies in european petrarchism. Cambridge, 1969.

FORSTER, LEONARD. Janus Gruter's english years. Studies in the continuity of dutch literature in exile in Elizabethan England. Leiden-London, 1967.

FORSTER, LEONARD. 'Iets over Nederlandse Renaissancelyriek vóór Heinsius en Hooft', *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde*, 83 (1967). 274-302.

FORSTER, LEONARD. 'Jan van der Noot und die deutsche Renaissancelyrik. Stand und Aufgaben der Forschung', in Literatur und Geistesgeschichte. Festgabe für Heinz Otto Burger. Herausgegeben von Reinhold Grimm und Conrad Wiedemann. Berlin, 1968. 70-84.

FORSTER, LEONARD. Die Niederlande und die Anfänge der Barocklyrik in Deutschland. Groningen, 1967.

FORSTER, LEONARD. The Poet's Tongues: Multilingualism in Literature. The de Carle Lectures at the University of Otago 1968. Cambridge, 1970.

FORSTER, LEONARD. 'The Translator of the "Theatre for Worldlings"', *English studies*, 48 (1967). 27-34.

FRANCHET, HENRI. Le poète et son oeuvre d'après Ronsard. Paris, 1922.

GAILLARD, A. Le conseil de Brabant. Histoire, organisation, procédure. Bruxelles, 1898-1902.

GAILLIARD, J. Bruges et Le Franc ou leur magistrature et leur noblesse, avec des données historiques et généalogiques sur chaque familie. Bruges, 1857-1864.

GASKELL, PHILIP. A New Introduction to Bibliography. Oxford, 1972.

GELDER, H.A. ENNO VAN. Erasmus, schilders en rederijkers. De religieuze crisis der 16e eeuw weerspiegeld in toneel- en schilderkunst. Groningen, 1959.

GÉNARD, P. ‘La furie espagnole’, *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique*, 32 (1876). 3e série, tome II. 5-728.

‘GÉNÉALOGIE de la famille de Bie’, *Bulletin et annales de l'académie d'archéologie de Belgique*, 1 (1843). 83-89.

‘GÉNÉALOGIE de la famille Gerardi’, *Oud en Nieuw*, 1 (1865). 310-316.

GERLO, ALOIS en LAUF, EMILE. Bibliographie de l'humanisme belge. Bruxelles, 1965.

GERLO, ALOIS, VERTESSEN, IRÈNE en VERVLIET, HENDRIK D.L. ‘La correspondance inédite de Juste Lipse conservée au musée Plantin-Moretus’, *De Gulden Passer*, 42 (1964). 5-232.

GERLO, ALOIS en VERVLIET, HENDRIK D.L. Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564-1606. Anvers, 1968.

Algemene GESCHIEDENIS der Nederlanden...onder redactie van J.A. van Houtte, J.F. Niermeyer, J. Presser. Utrecht-Antwerpen, 1949-1958.

GHELLINCK VAERNEWYCK, A. DE. ‘Un livre de raison anversois du XVIe siècle. Les van Halmale’, *Annales de l'académie royale d'archéologie de Belgique*, 56 (1904). 5e série, tome VI. 284-383.

GHISTELE, CORNELIS VAN. Deerste sesse boecken van Aeneas ghenaemt AEneidos. beschreuen in latijn door den alder gheleersten ende vermaersten Poeet Vergilius Maro / Nv eerste in onser duytscher talen door Cornelis van Ghistele Retorijckelijck ouer gheset....Antwerpen, 1556.

GHISTELE, CORNELIS VAN. Satyrae oft sermones gescreven in latine, duer den vermaertsten ende gheleertsten Poeet Q. Horatius Flaccus, Nu eerst...in onser duytscher talen Rhetorijckelyck ouerghesedt....Thantwerpen, 1569.

GHISTELE, CORNELIS VAN. Tere*n*tius Comedie*n* Nv eerst wt den Latine / in onser duytscher talen / door Cornelis van Ghistele / Rethorikelijck ouer ghesedt. Antwerpen, 1555.

GHISTELE, CORNELIS VAN. Der Griecxsser Princerssen / ende Jonckvrouwen clachtige Sendtbrieuen...nu eerst in Duytsche duer Cornelis van Ghistele Rhetorijckelijck ouergesedt. Thantwerpen, 1553.

GILISSEN-VALSCHAERTS, SUZANNE. ‘La seigneurie de Carloo’, in Une commune de l'agglomération bruxelloise. Uccle. I Géographie, Histoire...Bruxelles, 1958. 125-143.

GILLIAMS, M. Verslag van de prijsvraag ‘Het vers van Jonker Jan van der Noot’ in *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1960. 284-285.

GODEFROY, FRÉDÉRIC. Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IXe au XVe siècle....Paris, 1881-1902.

GOLTZIUS, HUBERTUS. C. Ivlius Caesar Sive Historiae Imperatorvm Caesarvmque Romanorvm Ex Antiqvis Nvmismatibvs Restitvtae. Brvgis Flandrorvm, 1563.

GORIS, J.A. ‘La bibliothèque d'un marchand milanais à Anvers au XVIe siècle, Jeronimo Cassina, †1596’, *Revue belge de philologie et d'histoire*, III (1924). 851-856.

GORIS, JAN ALBERT. Etude sur les colonies marchandes méridionales (Portugais, Espagnols, Italiens) à Anvers de 1488 à 1567. Contribution à l'histoire des débuts du capitalisme moderne. Louvain, 1925.

GREG, W.W. ‘The function of Bibliography in Literary Criticism Illustrated in a Study of the Text of *King Lear*’, in Collected Papers. Edited by J.C. Maxwell. Oxford, 1966. 267-297.

GRIMM, JACOB en GRIMM, WILHELM. Deutsches Wörterbuch. Leipzig, 1854-1960.

GROOT, R.A. CORNETS DE. De zevensprong. Essays over Jacob van Maerlant, Herman Gorter, Willem Frederik Hermans, Lucebert, Harry Mulisch, S. Vestdijk, Jan van der Noot. Amsterdam, 1967.

GROOTE, HENRY L.V. DE. ‘De zestiende-eeuwse Antwerpse schoolmeesters’, *Bijdragen tot de geschiedenis inzonderheid van het oud hertogdom Brabant*, 50 (1967). 3de reeks, 19de deel. 179-318.

GRUTERUS, JANUS. Delitiae poetarvm belgicorvm, hvivs svperiorisqve aevi illustrium. Francofvrti, 1614.

GUEVARA, ANTONIO DE. L'horloge des princes, avec le tresrenommé livre de Marc Avrele, recueilly par don Antoine de Gueuare...Traduict...par feu N. de Herberay seigneur des Essars....Paris, 1576.

GUICCIARDINI, LODOVICO. Beschryvinghe van alle de Neder-landen; anderssins ghenoemt Neder-Dvytslandt, Door M. Lowijs Guicciardijn / Edelman van Florencen:...Overgheset in de Nederduytsche spraecke, door Cornelium Kilianum. Nu wederom...vermeerdert ende verciert / door Petrvm Montanvm. Amsterdam, 1612.

HABERT, PIERRE. Le miroir de vertv et chemin de bien viure. Paris, 1581.

HAECHT, GODEVAERT VAN. De kroniek van Godevaert van Haecht over de troebelen van 1565 tot 1574 te Antwerpen en elders. Ingeleid en toegelicht door Rob. van Roosbroeck. Antwerpen, 1929-1933.

HARREBOMÉE, P.J. Spreekwoordenboek der Nederlandsche taal, of verzameling van Nederlandsche spreekwoorden en spreekwoordelijke uitdrukkingen van vroegeren en lateren tijd. Utrecht, 1858-1870.

HAUFFEN, ADOLF. 'Neue Fischart-Studien', *Euphorion.* Ergänzungsheft, 7 (1908).

HAUSER, ARNOLD. Der Manierismus. Die Krise der Renaissance und der Ursprung der modernen Kunst. München, 1964.

HEERE, LUCAS D'. Den hof en boomgaerd der poësien. Met inleiding en aantekeningen door W. Waterschoot. Zwolle, 1969.

HEERE, LUCAS D'. Psalmen Davids Na d'Ebreeusche waerheyt, en d'alderbeste exemplairen, oft translatien, Liedekins-wijs in dichte ghestelt...Autheur L.D.H. Ghendt, 1565.

HEINSIUS, DANIEL. Bacchus en Christus. Twee Lofzangen, opnieuw uitgegeven door L.Ph. Rank, J.D.P. Warners en F.L. Zwaan. Zwolle, 1965.

HELBIG, H. 'Les d'Ennetières de Tournay. Nouvelles recherches littéraires et bibliographiques sur cette familie', *Messager des sciences historiques*, 1875. 480-491.

HELBIG, H. 'Jean van der Noot, patrice d'Anvers, poëte du XVIe siècle, sa vie et ses ouvrages', *Annuaire de la société libre d'émulation de Liége*, 1867. 165-181.

HELLINGA, LOTTE en HELLINGA, WYTZE. 'The Dating of Two Editions printed by Johannes de Westfalia', *Gutenberg Jahrbuch*, 1969. 86-88.

HELLINGA, W. 'Analytische bibliografie: eisen en grenzen', *Handelingen van het XXVIIe Vlaams filologencongres.* Brussel, 1969. 260-261.

HELLINGA, W. GS. Kopij en druk in de Nederlanden. Atlas bij de geschiedenis van de Nederlandse typografie. Met twee inleidende studies van H. de la Fontainc Verwey en G.W. Ovink. Amsterdam, 1962.

HENKEL, ARTHUR en SCHOENE, ALBRECHT. Emblemata. Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts. Stuttgart, 1967.

HERCKENRODE, J.S.F.J.L. DE. Nobiliaire des Pays-Bas et du comté de Bourgogne. Gand, 1862-1865. Complément. Gand, 1862-1866. Armorial. Gand, 1865.

HERING, ERNST. Die Fugger. Leipzig, 1942.

HESIODUS. Theogonia.

HEYDEN, N.J. VAN DER. 'Notices généalogiques sur les nobles familles de Vinck; Comperis; van der Bueken et van den Berghe', *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique*, 14 (1857). 501-521.

HEYNS, PETER. Spieghel der werelt. Antvverpen, 1583.

HIERONYMUS. Epistola. Ad Paulinum. De studio Scripturarum.

HINMAN, CHARLTON. The Printing and Proof-Reading of the First Folio of Shakespeare. Oxford, 1963.

HOC, MARCEL. ‘Les “XII Caesarum romanorum imagines” de François Sweertius’, *De Gulden Passer*, 41 (1963). 83-93.

HOC, MARCEL. ‘Publications anversoises relatives aux campagnes de l'archiduc Albert, gouverneur-général des Pays-Bas (1596-1598)’, *De Gulden Passer*, 3 (1925). 32-50.

HOCQUET, ADOLPHE. Tournai et le Tournaisis au XVIe siècle au point de vue politique et social. Bruxelles, 1905.

HODNETT, EDWARD. Marcus Gheeraerts the elder of Bruges, London, and Antwerp. Utrecht, 1971.

HOEFNAGEL, JORIS. Patientia. 24 politieke emblemata 1569. In fac simile voor het eerst uitgegeven met een historische inleiding door Rob. van Roosbroeck. Antwerpen, 1935.

HOLLSTEIN, F.W.H. Dutch and flemish etchings, engravings and woodcuts ca. 1450-1700. Amsterdam, 1949-.

HOMANN, HOLGER. Studien zur Emblematik des 16. Jahrhunderts. Utrecht, 1971.

HOMERUS. Ilias.
Odyssee.

HOOFT, P.C. Nederlandsche historien...Met het vervolgh Tot het einde der Landtvooghdye des Graaven van Leicester. Amsterdam, 1677.

HORATIUS. De arte poetica.
Carmina.
Epistulae.
Epodi.
Satirae.

HORATIUS. Q. Horativs Flaccvs, ex antiqvissimis vndecim lib. m.s. et schedis aliquot emendatus, & plurimis locis cum Commentariis antiquis expurgatus & editus, opera Iacobi Crvqvii Messenii apud Bruganos politioris litteraturae professoris publici. Antverpiae, 1578.

HORATIUS. Q. Horati Flacci opera. Itervm recognovit Fridericvs Klingner. Lipsiae, 1950.

HOUWAERT, JAN BAPTIST. Milenus clachte. Waer inne de groote tirannye der Romeynen verhaelt / ende den handel van desen tegenwoordighen tyt claerlijck ontdeckt wordt. Met ghelijcke Clachte, Vanden Ambassadeur der Hebreen vermellende hoe schadelijck, de tirannighe gouverneurs sijn. Antwerpen, 1578.

HOUWAERT, JAN BAPTIST. Oratie der Ambassadeuren vanden doorluchtighen Prince Matthias Aertshertoge van Oostenrijcke / etc....Antwerpen, 1578.

HOUWAERT, J.B. De vier wterste. Tekstuitgave met inleiding, verklarende aantekeningen en glossarium door F. van Vinckenroye. Gent, 1965.

HUGUET, EDMOND. Dictionnaire de la langue française du seizième siècle. Paris, 1925-1967.

Karel van HULTHEM 1764-1832. Brussel, 1964.

HUON, ANTOINETTE. ‘Le Thème du Prince dans les Entrées parisiennes au XVIe siècle’, in Les fêtes de la renaissance. Etudes réunies et présentées par Jean Jacquot. Paris, 1956. 21-30.

ISIDORUS. Origines.

JOHNSON, FRANCIS R. A critical bibliography of the works of Edmund Spenser printed before 1700. Baltimore, 1933.

JONCKBLOET, W.J.A. Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde. Herzien en tot den tegenwoordigen tijd bijgewerkt door C. Honigh. Groningen, 1888-1892[4].

JOUKOVSKY, FRANÇOISE. La gloire dans la poésie française et néolatine du XVIe siècle (Des Rhétoriqueurs à Agrippa d'Aubigné). Genève, 1969.

Dry-honderd-vyftig-jaerige JUBILÉ der berugte instellinge van den dienst der agtbaere heeren aelmoessenieren der stad Antwerpen, gevierd Den vyfden van Winter-Maend MDCCCVIII. Antwerpen, 1808.

JUNIUS, HADRIANUS. Emblemata. T'Antvverpen, 1575.

JUNIUS, HADRIANUS. Emblemata. Lvgdvni Batavorum, 1596.

JUSTE, THÉODORE. Le comte d'Egmont et le comte de Hornes (1522-1568) d'après des documents authentiques et inédits. Bruxelles-Leipzig, 1862.

JUVENALIS, Satyrae.

KALFF, G. Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde. Groningen, 1906-1912.

KALFF, G. Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde in de 16de eeuw. Leiden, 1889.

KEMPENARE, PH. DE. Vlaemsche kronijk, of dagregister van al het gene gedenkweerdig voorgevallen is, binnen de stad Gent, sedert den 15 july 1566 tot 15 juny 1585...thans voor de eerste mael uitgegeven Door Ph. B[lommaert]. Gent, 1839.

KILIAAN, CORNELIS. Etymologicvm tevtonicae linguae: sive dictionarivm tevtonico-latinvm...stvdio et opera Cornelii Kiliani Dvfflaei...Cvrante Gerardo Hasselto Arnhemiensi....Traiecti Batavorvm, 1777.

KNUVELDER, G.P.M. Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde. 's-Hertogenbosch, 1970^{5}-.

KNUVELDER, GERARD. ‘Nieuw licht op Jonker Jan van der Noot’, *Roeping*, 31 (1955). 147-168.

KOSSMANN, F. ‘Geuzenliederen’, *Het Boek*, 15 (1926). 185-208.

KOSSMANN, F. ‘Rederijkersgedichten voor de loterij der Sint-Jacobskerk te Antwerpen 1574’, *De Gulden Passer*, 4 (1926). 1-18.

KOSSMANN, FR. ‘De refereyn- en liedboekjes van de Antwerpsche loterij (1574)’, *Het Boek*, 11 (1922). 129-140.

KOSSMANN, F. ‘Refereynen en liedekens op losse bladen’, *Het Boek*, 15 (1926). 49-72.

KOSSMANN, F. ‘Vier sonnetten en een ode van Jan van der Noot’, *De Gulden Passer*, 8 (1930). 183-188.

KOSSMANN, F. ‘Over enige vaktermen en begrippen bij Molinet en De Casteleyn’, *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde*, 70 (1952). 161-196.

KOSSMANN, FR. Nederlandsch versrythme. De versbouwtheorieën in Nederland en de rythmische grondslag van het Nederlandsche vers. 's-Gravenhage, 1922.

KRUYSKAMP, C. Boekbespreking van Jan van der Noot, Het Bosken en Het Theatre...en van Id. Epitalameon..., *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde*, 71 (1953). 303-311.

KRUYTER, C.W. DE. Constantijn Huygens' Oogentroost. Een interpretatieve studie. Meppel, 1971.

KUIPER, GERRIT. Cornelius Valerius en Sebastianus Foxius Morzillus als bronnen van Coornhert. Harderwijk, 1941.

LACEULLE-VAN DE KERK, H.J. De Haarlemse drukkers en boekverkopers van 1540 tot 1600. 's-Gravenhage, 1951.

LA FONTAINE VERWEY, H. DE. 'Pieter Coecke van Aelst en de uitgaven van Serlio's Architectuurboek', *Het Boek*, 31 (1952-1954). 251-270.

LA FONTAINE VERWEY, H. DE. 'Marcus Laurinus en Hubertus Goltzius', *Handelingen van het XXVI*[e] *Vlaams filologencongres.* Gent, 1967. 525-536.

LA FONTAINE VERWEY, H. DE. 'The first private press in the Low Countries. Marcus Laurinus and the Officina Goltziana', *Quaerendo*, II (1972). 294-310.

LA FONTAINE VERWEY, H. DE. 'Silvius en Plantijn', *Het Boek*, 26 (1940-1942). 111-125.

LANDWEHR, JOHN. Emblem books in the Low Countries 1554-1949. A bibliography. Utrecht, 1970.

LANDWEHR, JOHN. Splendid ceremonies. State Entries and Royal Funerals in the Low Countries 1515-1791. A Bibliography. Nieuwkoop-Leiden, 1971.

Grand LAROUSSE encyclopédique en dix volumes. Paris, 1960-1964.

LAUSBERG, HEINRICH. Handbuch der literarischen Rhetorik. Eine Grundlegung der Literaturwissenschaft. München, 1960.

LEENDERTZ, P. JR. 'Op losse bladen gedrukte liedjes', *Het Boek,* 15 (1926). 118-121.

LEENE, JOSEPH VAN DEN. Le theatre de la noblesse du Brabant. Liege, 1705.

LEFEVRE, J. 'Les d'Ennetières', *Tablettes du Hainaut*, II (1956). 17-36.

LEFÈVRE, MARC. 'Libraires belges en relations commerciales avec Christophe Plantin et Jean Moretus', *De Gulden Passer*, 41 (1963). 1-47.

LEJOUR, E. Inventaire des archives de la Famille van der Noot. Bruxelles, 1954.

LEMAIRE DE BELGES, JEAN. Les illvstrations de Gavle et singvlaritez de Troye. Lyon, 1549.

LENSELINK, S.J. De Nederlandse psalmberijmingen van de souterliedekens tot Datheen met hun voorgangers in Duitsland en Frankrijk. Assen, 1959.

LENSELINK, S.J. Boekbespreking van J. Wille, Literair-historische opstellen, *Levende talen*, 1964. 278-279.

LENSELINK, S.J. Boekbespreking van S.F. Wilstein, De Verzencommentaar in *Het Theatre..., De nieuwe taalgids*, 60 (1967). 274-275.

LE ROY, JACOBUS. Castella et praetoria nobilium Brabantiae et coenobia celebriora ad vivum delineata. Antverpiae, 1694; Lugduni Batavorum, 1699.

LE ROY, JACOBUS. Notitia marchionatus Sacri Romani Imperii....Amstelaedami, 1678.

LE ROY, JACOBUS. Topographia historica gallo-brabantiae. Amstelaedami, 1692.

LEVEN en werken der Zuidnederlandsche Schrijvers. Gent, 1900.

LEXER, MATTHIAS. Mittelhochdeutsches Handwörterbuch. Leipzig, 1872-1878.

Een Schoon LIEDEKENS-BOECK...bewerkt, toegelicht en ingeleid door W. Gs. Hellinga. 's-Gravenhage, 1941.

LINDEN, H. VANDER. 'Emmanuel-Philibert de Savoie, Gouverneur général des Pays-Bas (1555-1559)', *Académie royale de Belgique. Bulletin de la classe des lettres et des sciences morales et politiques*, 5e Série, Tome XXVIII (1942). 123-139.

LIPPMANN, F. The seven planets. Translated by Florence Simmonds. London..., 1895.

LITTRÉ, EMILE. Dictionnaire de la langue française. Paris, 1956-1958.

LOEY, A. VAN. Middelnederlandse spraakkunst. I. Vormleer. Groningen-Antwerpen, 1960.

LOEY, A. VAN. Schönfelds historische grammatica van het Nederlands. Zutphen, s.d.[7]

LOON, GERARD VAN. Beschryving der nederlandsche historipenningen. 's Graavenhaage, 1723-1731.

LOSSEN, MAX. Der Kölnische Krieg. Vorgeschichte 1565-1581. Gotha, 1882.

MCKERROW, RONALD B. An introduction to bibliography for literary students. Oxford, 1928.

MAGNY, OLIVIER DE. Les odes d'Olivier de Magny de Cahors en Quercy [ed. Prosper Blanchemain]. Lyon, 1876.

MAK, J.J. Rhetoricaal glossarium. Assen, 1959.

MANDER, CAREL VAN. Het Schilder-Boeck. Haerlem, 1604.

MANTUANUS, BAPTISTA. Secundus Operu*m*...Tomus. In quo sunt co*m*me*n*tariis familiaribus exposita haec opera praecipue moralia. [Colofon] Parrhisiis, 1513.

MARNIX VAN SINT ALDEGONDE, PH. VAN. De bijenkorf der H. Roomsche kerke, met inleiding en varianten. Brussel, 1858.

MAROT, CLÉMENT en BÈZE, THÉODORE DE. Les pseavmes de David, mis en rime francoise. Paris, 1565.

MARTENS, GUNTER en ZELLER, HANS. Texte und Varianten. Probleme ihrer Edition und Interpretation. Herausgegeben. München, 1971.

MARULLUS, MICHAEL. Michaelis Marulli carmina edidit Alessandro Perosa. Torino, 1951.

MAUQUOY-HENDRICKX, MARIE. ‘A propos de la “Lucrèce” et du “Jugement dernier” de Jean Wierix’, *Le livre et l'estampe*, XIX (1973). 52-59.

MEDAILLEURS en numismaten van de renaissance in de Nederlanden [bezorgd door Liliane Wellens-De Donder]. Brussel, 1959.

MEES, W.C. Lamoraal van Egmond. Assen, 1963.

MEMORIEBOEK der stad Ghent. Van 't j. 1301 tot 1793. Gent, 1854.

METEREN, EMMANUEL VAN. Commentarien Ofte Memorien Van-den Nederlandtschen Staet / Handel / Oorloghen ende Gheschiedenissen van onsen tyden / etc.....‘Schotlandt buyten Danswijck’, s.d.

METEREN, EMMANUEL VAN. Historie der Neder-landscher ende haerder Na-buren Oorlogen ende geschiedenissen. s'Graven-haghe, 1614.

MICHELS, L.C. ‘Een Distichon van Henricus Agricola Brechtanus’, in Filologische opstellen deel II. Stoffen uit de 16e en 17e eeuw. Zwolle, 1958. 108-112.

MIGNE, J.-P. Patrologiae cursus completus sive bibliotheca universalis, integra, uniformis, commoda, oeconomica, omnium ss. patrum, doctorum scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad usque Innocentii III tempora floruerunt...Accurante J.-P. Migne. Parisiis, 1844-1864.

MONDOT, J. Les cinq livres des odes de Q. Horace, Flacce traduits dv latin en vers françois par I. Mondot Velavnois, Docteur en droict Canon....Paris, 1579.

MONROY, ERNST FRIEDRICH VON. Embleme und Emblembücher in den Niederlanden 1560-1630. Eine Geschichte der Wandlungen ihres Illustrationsstils. Herausgegeben von Hans Martin von Erffa. Utrecht, 1964.

MOREAU, GÉRARD. Histoire du Protestantisme à Tournai jusqu'à la veille de la Révolution des Pays-Bas. Paris, 1962.

MOSCHUS en BION. ΜΟΣΧΟΨ ΤΟΨ ΣΙΚΕΛΟΨ, ΚΑΙ ΒΙΩΝΟΣ Σμυπναίου εἰδύλλια. Moschi Sicvli, et Bionis Smyrnaei idyllia qvae qvidem exstant omnia, hactenvs non edita...Omnia Latinè tam soluta oratione quàm carmine reddita, doctissimorúmque virorum scholijs illustrata. Brvgis Flandror., 1565.

NAUWELAERS, J. Histoire des avocats au Souverain Conseil de Brabant. Bruxelles, 1947.

NIEUWELANDT, GUILLIAM VAN. AEgyptica ofte aegyptische tragoedie van M. Anthonivs, en Cleopatra. Antwerpen, 1624.

NOLHAC, PIERRE DE. Ronsard et l'humanisme. Paris, 1921.

NOORDELOOS, P. Cornelius Musius [Mr Cornelis Muys] pater van Sint Agatha te Delft....Utrecht-Antwerpen, 1955.

NOOT, JAN VAN DER. Cort begryp der XII. boeken olympiados...Abrege des dovze livres olympiades....Anvers, 1579.

NOOT, JAN VAN DER. Het Bosken en Het Theatre. Inleiding en aantekeningen van W.A.P. Smit met medewerking van W. Vermeer. Amsterdam-Antwerpen, 1953.

NOOT, JAN VAN DER. The Olympia Epics...edited by C.A. Zaalberg. Assen, 1956.

NOOT, JAN VAN DER. Epitalameon...Inleiding en aantekeningen van W.A.P. Smit...Met een bijlage over de drukgeschiedenis door W. Gs Hellinga. Zwolle, 1953.

NOOT, JAN VAN DER. Lofsang van Braband. Hymne de Braband. In facsimile-uitgave met inleiding en aantekeningen van C.A. Zaalberg. Zwolle, 1958.

NOOT, JAN VAN DER. 'Stammbuch'. Uitgegeven met een inleiding door W. Waterschoot. Gent, 1971.

NUFFEL, HERMAN VAN. Lamoraal van Egmont in de Geschiedenis, Literatuur, Beeldende Kunst en Legende. Leuven, 1968.

NUFFEL, ROBERT O.J. VAN. 'Il Petrarca nell' opera di Jan vander Noot', *Studi Petrarcheschi,* III (1950). 183-196.

OEY-DE VITA, L. 'Wat is de oudste druk van Bredero's Spaanschen Brabander?', *Spiegel der letteren,* 12 (1969-1970). 268-283.

ORTELIUS, ABRAHAM. 'Album amicorum. Edition facsimile avec notes et traduction par Jean Puraye', *De Gulden Passer*, 45 (1967). 1-125 en *De Gulden Passer*, 46 (1968). 1-99.

ORTELIUS, ABRAHAM. Abrahami Ortelii (geographi antverpiensis) et virorvm ervditorvm ad evndem et ad Jacobvm Colivm Ortelianvm (Abrahami Ortelii sororis filivm) epistvlae. Cvm aliqvot aliis epistvlis et tractatibvs qvibvsdam ab vtroqve collectis (1524-1628). Ex avtographis mandante ecclesia londino-batava edidit Joannes Henricvs Hessels. Cantabrigiae, 1887.

OVERDIEP, G.S. De letterkunde van de Renaissance tot Roemer Visscher en zijn dochters, in Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden onder redactie van F. Baur, A. van Duinkerken, J. van Mierlo. Antwerpen..., 1944. III.

OVIDIUS. Amores.
Ars amatoria.
Fasti.
Heroides.
Metamorphoses.

OVIDIUS. L'art d'aimer. Texte établi et traduit par Henri Bornecque. Paris, 1924.

PALINGENIUS, MARCELLUS. Marcelli Palingenii Stellati Poëtae doctissimi Zodiacus vitae: hoc est, De hominis vita, studio, ac moribus optimè instituendis, Libri XII. S.I., 1605.

'PAMFLETTEN betreffende eene leening of loterij ten bate van Don Antonio, Prior van Crato', *Het Boek,* 17 (1928). 368.

PANOFSKY, ERWIN. Hercules am Scheidewege und andere antike Bildstoffe in der neueren Kunst. Leipzig-Berlin, 1930.

PANTENS, C. VAN DEN BERGEN-. 'Quelques oeuvres relatives à la familie van der Noot au XVe siècle', *Brabantica,* IX (1968). I, 215-224.

PAPEBROCHIUS, DANIEL. Annales Antverpienses ab urbe condita ad annum M.DCC....Ediderunt F.H. Mertens...et Ern. Buschmann....Antverpiae, 1845-1848.

PAQUOT, J. Mémoires pour servir à l'histoire littéraire des dix-sept provinces des Pays-Bas, de la principauté de Liege et de quelques contrées voisines. Louvain, 1765-1770.

PARADYN, GLAUDE en SIMEON, GABRIEL. Princelijcke Deuijsen ofte wapenen. Antwerpen, 1563.

PARYS, H.C. VAN. ‘Notes sur Lignages de Bruxelles en 1376. III Le lignage de Serhuygs en 1376’, *Brabantica,* II (1957). II, 93-112.

PARYS, H.C. VAN en CACAMP, FRANÇOIS DE. ‘Généalogie des familles inscrites au lignage de Coudenberg en 1376 d'après le *Liber familiarum* de Jean-Baptiste Houwaert’, *Brabantica,* II (1957). II, 1-92.

PATRICIUS, FRANCISCUS. Francisci Patricii Senensis, pontificis Caietani, de institvtione Reipublicae libri nouem, historiarum sente*n*tiarùmque varietate refertissimi, cum annotationibus margineis, indi-

céque vocabulorum, factorum, dictorúmque memorabilium copiosissimo, alphabetico serie digesto. Parisiis, 1585.

PATRICIUS, FRANCISCUS. Francisci Patricii Senensis, Pontificis Caietani Enneas de Regno & Regis institutione, opus profecto & historiarum varietate & Sententíarum grauitate commendandum. Cum titulorum, vocabulorum, factorum, dictorumque memorabilium indicibus debito literatum ordine dispositis. [Parijs], 1531.

PAULY, AUGUST FRIEDRICH en WISSOWA, GEORG. Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung. Unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen herausgegeben von Georg Wissowa. Stuttgart, 1894-.

Der kleine PAULY. Lexikon der Antike auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft unter Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrter bearbeitet und herausgegeben von Konrat Ziegler und Walther Sontheimer. Stuttgart, 1964-.

PEETERS-FONTAINAS, JEAN. Bibliographie des impressions espagnoles des Pays-Bas méridionaux. Nieuwkoop, 1965.

PEREIRE, ALFRED. ‘Un exemplaire unique de Ronsard. “L'avant-entrée” du roi Henri II à Paris’, in Les trésors des bibliothèques de France. Paris, 1925. I, 10-12.

PETRARCA, FRANCESCO. Il Petrarca con l'espositione di M. Alessandro Velvtello. Venetia, 1573.

PETRARCA, FRANCESCO. Il canzoniere con le note di Giuseppe Rigutini. Rifuse e di molto accresciute da Michele Scherillo. Milano, 1918.

PETRARCA, FRANCESCO. Epistolarum Familiarum libri XIV....Lugduni, 1601.

PEVERNAGE, ANDRÉ. Chansons a six, sept et hvict parties. Anvers, 1607.

PIRENNE, L.P.L. ‘'s-Hertogenbosch tussen Atrecht en Utrecht. Staatkundige geschiedenis. 1576-1579’, *Bijdragen tot de geschiedenis inzonderheid van het oud hertogdom Brabant,* 43 (1960). 3de reeks, 12de deel. 5-308.

PLANTIN, CHRISTOPHE. Correspondance. Publiée par Max Rooses [en] J. Denucé. Antwerpen..., 1883-1918.

PLANTIN, CHRISTOPHE. Supplément à la correspondance de Christophe Plantin, publiée par M. van Durme. Anvers, 1955.

PLATO. Io.
Meno.
Phaedrus.
Protagoras.

PLAUTUS. Miles gloriosus.
Trinummus.

PLINIUS SECUNDUS MAIOR. Historia naturalis.

PLINIUS SECUNDUS MINOR. Epistulae.

PLUTARCHUS. Apophtegmata.

De audendis poetis.
Vitae parallelae.

PLUTARCHUS. Les vies des hommes illustres. Traduction de Jacques Amyot. Texte établi et annoté par Gérard Walter. S.l., s.d.

PRAAG, J.A. VAN. 'Ensayo de una bibliografia neerlandesa de las obras de fray Antonio de Guevara', in Homenatge a Antoni Rubió i Lluch. Barcelona, 1936. I, 271-292.

PRIMS, FLORIS. Antwerpen door de eeuwen heen. Antwerpen, 1951.

PRIMS, FLORIS. Antwerpiensia, I (1927)-XXII (1951).

PRIMS, FLORIS. Geschiedenis van Antwerpen. Antwerpen, 1927-1949.

PRIMS, FLORIS. 'De Geschiedenis van Jonker Jan Van der Noot toegelicht door de Antwerpsche Archieven', *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1929. 599-636.

PRIMS, FLORIS. 'Jonker Jan van der Noot in de crisisjaren 1582-1587', *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1937. 967-985.

PRIMS, FLORIS. 'De Giftmenger Jacob van Wesenbeke', *Bijdragen tot de Geschiedenis*, 21 (1930). 289-360.

PRIMS, FLOR. en VERBEECK, MICH. Antwerpsch Straatnamenboek. Antwerpen, 1938[2].

PRINSEN, J. JLZ. 'Bronnen voor de kennis van leven en werken van Jan van Hout', *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde*, 22 (1903). 203-239.

PROPERTIUS. Elegiae.

PUTEANUS, ERYCIUS. Epistolarvm bellaria. Centuria III. Lovanii, 1612.

PUTEANUS, ERYCIUS. Epistolarvm promvlsis. Centvria I. & innovata. Lovanii, 1612.

PUTEANUS, ERYCIUS. Epistolarvm fercvla secvnda. Centuria II. & innovata. Lovanii, 1613.

RAADT, J.-TH. DE en MUNCK, EMILE DE. Les Micault belges. Leurs portraits et leur histoire. Bruxelles, 1889.

RAYMOND, MARCEL. L'influence de Ronsard sur la poésie française (1550-1585). Genève, 1965[2].

RENESSE, THÉODORE DE. Dictionnaire des Figures Héraldiques. Bruxelles, 1892-1903.

REUSCH, FR. HEINRICH. Die indices librorum prohibitorum des sechzehnten Jahrhunderts. Tübingen, 1886.

REUSNER, NICOLAUS. Emblemata. Francoforti, 1581.

REUSNER, NICOLAUS. Icones siue Imagines viuae, literis Cl. Virorum, Italiae, Graeciae, Germaniae, Galliae, Angliae, Vngariae....Basileae, 1589.

REYSE van Bruussele vut Brabant te Constantinopels in Thracyen en Reyse van Weenen in Hoosteryc te Constantinopels in Thracyen. Twee reisjournaals uit de jaren 1570-1585 door S. de Vriendt. Gent, 1971.

RIETSTAP, J.B. Armorial général précédé d'un dictionnaire des termes du blason. Gouda, 1884-1887. Supplément par V.H. Rolland. La Haye, 1926-1954.

ROEDER-BAUMBACH, IRMENGARD VON. Versieringen bij blijde inkomsten gebruikt in de zuidelijke Nederlanden gedurende de 16e en 17e eeuw. Antwerpen, 1943.

ROERSCH, ALPHONSE. ‘L' “album amicorum” de Bonaventure Vulcanius’, *Revue du seizième siècle*, 14 (1927). 61-76.

RONSARD, PIERRE DE. OEuvres complètes. Edition critique avec introduction et commentaire par Paul Laumonier. Paris, 1914-.

RONSARD, PIERRE DE. Les Oevvres de Pierre de Ronsard Gentilhomme Vandosmois Prince des Poetes François, Reueues et augmentées et Jllustrees de Commentaires et remarques. Paris, 1623.

ROOSBROECK, R. VAN. Emigranten. Nederlandse vluchtelingen in Duitsland (1550-1600). Leuven, 1968.

ROOSBROECK, R. VAN. ‘De koopman en de muze!’, *Wetenschappelijke Tijdingen*, 29 (1970). 31-44.

ROOSBROECK, ROB. VAN. ‘De Antwerpse Van der Meulens in Bremen. Het begin van de ballingschap (1585-1586)’, *Wetenschappelijke Tijdingen*, 31 (1972). 193-216.

ROOSE, L. ‘Dwelck den mensche aldermeest tot consten verweet. De poëtica der Brabantse rederijkers in 1561’, in Hulde-album prof. dr. J.F. Vanderheyden. S.l., 1970. 91-108.

ROOSE, L. ‘Lof van Retorica. De poëtica der rederijkers. Een verkenning’, in Liber alumnorum Prof. Dr. E. Rombauts. Leuven, 1968. 111-128.

ROOSE, L. Boekbespreking van S.F. Witstein, De verzencommentaar..., *Spiegel der letteren*, 9 (1965- 1966). 203-205.

ROOSES, MAX. Nieuw schetsenboek. Gent, 1882.

ROOVERE, ANTHONIS DE. De gedichten van Anthonis de Roovere. Naar alle tot dusver bekende handschriften en oude drukken uitgegeven door J.J. Mak. Zwolle, 1955.

ROUCK, G. DE. ‘Het Egmont-thema in de literatuur. Lamoraal, Graaf van Egmont, in het lied van zijn tijd’, *Jaarboek van de Zottegemse Culturele Kring*, 1958-1959. 25-81.

ROUZET, ANNE. ‘Adresses d'imprimeurs, libraires et éditeurs belges des XVième et XVIième siècles’, *De Gulden Passer*, 40 (1962). 151-207.

RYCKMAN DE BETZ, F. DE en JONGHE D'ARDOYE, FERNAND DE. Armorial et biographies des chanceliers et conseillers de Brabant. Hombeek, s.d.

SABBE, MAURITS. ‘De “Emblemata Horatiana” van Otto van Veen’, in Vondel en Zuid-Nederland. Antwerpen, 1939. 39-60.

SAINT-GELAIS, MELLIN DE. OEuvres complètes avec un commentaire inédit de B. de la Monnoye, des remarques de MM. Emm. Philippes-Beaulieux, R. Dezeimeris, etc. Edition revue, annotée et publiée par Prosper Blanchemain. Paris, 1873.

SALVERDA DE GRAVE, J.J. De Franse woorden in het Nederlands. Amsterdam, 1906.

SAMBUCUS, JOANNES. Emblemata. T'Antvverpen, 1566.

SAMBUCUS, JOANNES. Emblemata. Antverpiae, 1576.

SANDERUS, ANTONIUS. De claris Antoniis, libri tres. Lovanii, 1627.

SANDERUS, ANTONIUS. De Gandavensibvs ervditionis fama claris Libri Tres. Antverpiae, 1624.

SCHILLINGS, A. Matricule de l'université de Louvain. IV. Février 1528 - Février 1569. Bruxelles, 1961-1966.

SCHMOOK, G. ‘Inleiding tot de door Dr. C. Sobry bezorgde vertaling van Justus Lipsius' *De bibliothecis syntagma*’, *De Gulden Passer*, 19 (1941). 1-56.

SCHOEPFLINUS, JO. DANIEL. Historia Zaringo-Badensis. Carolsruhae, 1763-1766.

SCHRICKX, W. ‘Jonker Jan Baptist van der Noot’, in Nationaal biografisch woordenboek, I (1964). 728-736.

SCHUTTER, F. DE. ‘Snede, pause oft steunen. Een onderzoek naar de functies van de cesuur in het vers van Lucas de Heere, Jan van der Noot, Justus de Harduwijn’, in Liber alumnorum Prof. Dr. E. Rombauts. Leuven, 1968. 189-209.

SCHUTTER, F. DE. Het vers van Jonker Jan van der Noot. Een ritmologische studie. Gent, 1967.

SECUNDUS, JANUS JOANNES. The Love Poems of Joannes Secundus. A Revised Latin Text and an English Verse Translation, together with an Introductory Essay on the Latin Poetry of the Renaissance, by F.A. Wright. London, 1930.

SELIG, KARL-LUDWIG. 'Emblem Literature: Directions in Recent Scholarship', *Yearbook of comparative and general literature*, 12 (1963). 36-41.

SELIG, KARL-LUDWIG. 'Some remarks on Jan van der Noot', in Homenaje a Rodríguez-Moñino. Madrid, 1966. II, 185-188.

SENECA. De remediis fortuitorum.

SERRURE, C.A. Histoire de la souveraineté de 's Heerenberg. La Haye-Paris, 1860.

SLENK, HOWARD J. 'Christopher Plantin and the States General: some new documents', *De Gulden Passer*, 43 (1965). 248-264.

SMIT, W.A.P. 'Relations littéraires franco-néerlandaises au XVIe et au XVIIe siècle', in Actes du IIIe Congrés de l'Association Internationale de Littérature Comparée (Utrecht, 1961). 's-Gravenhage, 1962. 132-142.

SNELLAERT, F.A. Kort begrip eener geschiedenis der Nederduitsche letterkunde. Antwerpen, 1849.

SNELLAERT, F.A. Histoire de la littérature flamande. Bruxelles, s.d.

SNELLAERT, F.A. Schets eener geschiedenis der Nederlandsche letterkunde. Gent, 1855^{3}.

SNELLAERT, F.A. Verhandeling over de Nederlandsche dichtkunst in België, sedert hare eerste opkomst tot aen de dood van Albert en Isabella. Brussel, 1838.

SOENS, E. 'Onuitgegeven Gedichten van Anna Bijns', *Leuvensche Bijdragen*, 4 (1900). 199-368.

Le SONGE de Poliphile. Fac-similé de la première édition française de 1546...Présenté par Albert-Marie Schmidt. S.l., 1963.

SPELEN van sinne vol scoone moralisacien vvtleggingen ende bediedenissen op alle loeflijcke consten...Ghespeelt...binnen der stadt van Andtwerpen op dLant=Juweel....Antwerpen, 1562.

SPELKENS, EMILE. 'Le Lignage Sleeus', *Tablettes du Brabant*, V (1963). 114-246.

SPIEGEL, HENDRIK LAURENSZ. Twe-spraack. Ruygh-bewerp. Kort begrip. Rederijck-kunst. Uitgegeven door W.J.H. Caron. Groningen, 1962.

STALLAERT, K.F. Keurdichten uit de XVIe eeuw. I. Jonker Jan van der Noot, met een berigt over zyn leven en zyne werken....Gent, 1857.

STAMMLER, WOLFGANG. 'Gambrinus', in Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. Berlin-Leipzig, 1927-1943. III, 282-288.

STELLFELD, J.A. Andries Pevernage. Zijn leven - zijne werken. Leuven, 1943.

STIJEVOORT, JAN VAN. Jan van Stijevoorts refereinenbundel anno MDXXIV. Naar het Berlijnsch handschrift integraal en diplomatisch uitgegeven door Frederik Lyna en Willem van Eeghem. Antwerpen, s.d.

STOETT, F.A. Middelnederlandsche Spraakkunst. Syntaxis. 's-Gravenhage, 1923.

STOETT, F.A. Nederlandsche Spreekwoorden, Spreekwijzen, Uitdrukkingen en Gezegden naar hun oorsprong en beteekenis verklaard. Zutphen, 1943.

STOKES, ROY. The Function of Bibliography. London, 1969.

STONE, LAWRENCE. An Elizabethan: Sir Horatio Palavicino. Oxford, 1956.

STRADA, FAMIANUS. De bello belgico decas secvnda. Romae, 1648.

STRAELEN, J.B. VAN DER. Geschiedenis der Antwerpsche rederykkamers. Antwerpen, 1863.

STRAELEN, J.B. VAN DER en MOONS, P.-T. 'Geschiedenis der rhetorykkamer van den H. Geest genaemd Den Olyftak...', *De Vlaemsche school*, 9 (1863). 14-26.

STRENGHOLT, L. 'Het Boeck der Geboorten Antichristi in Jan van der Noots Theatre', *De nieuwe taalgids*, 50 (1957). 270-271.

STRENGHOLT, L. 'Van der Noot-notities', *De nieuwe taalgids*, 48 (1955). 252-263.

STUIVELING, GARMT. 'Bredero en Vaenius', *Jaarboek De Fonteine*, 18 (1968). 247-259.

SWEERTIUS, FRANCISCUS. Athenae belgicae sive nomenclator Infer. Germaniae scriptorvm, qvi disciplinas philologicas, philosophicas, theologicas, ivridicas, medicas et mvsicas illvstrarvnt....Antverpiae, 1628.

SWEERTIUS, FRANCISCUS. Epitaphia ioco-seria, latina gallica italica hispanica lvsitanica belgica. Coloniae, 1623.

SWEERTIUS, FRANCISCUS. Monvmenta sepvlcralia et inscriptiones pvblicae privataeq*ue* ducatvs Brabantiae. Antverpiae, 1613.

TAHUREAU, JACQUES. Les poesies de Iacqves Tahvreav, dv Mans. Mises toutes ensemble & dediees au Reuerendissime Cardinal de Guyse. Paris, 1574.

TAUSIN, HENRI. Supplément au dictionnaire des devises historiques et héraldiques. Paris, 1895.

TERENTIUS. P. Terentii aphri comicoru*m* elegantissimi Comedie a Guidone Juuenale Viro perq*uam* litterato familiariter explanate. & ab Jodoco Badio Ascensio vna cum explanationibus rursum annotate: cu*m*q*ue* eiusdem Ascensii prenotamentis atq*ue* annotamentis suis locis adhibitis. [Colofon] Parrhisijs. Per Nicolaum depratis. Anno domini Millesimo quingentesimo octauo tercio kalendas Augusti.

TERVARENT, GUY DE. Attributs et symboles dans l'art profane 1450-1600. Dictionnaire d'un langage perdu. Genève, 1958-1964.

TERVARENT, GUY DE. De la méthode iconologique. Bruxelles, 1961.

THEOCRITUS. Idyllae.

THIEME, ULRICH en BECKER, FELIX. Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Leipzig, 1908-1950.

THOU, JACQUES-AUGUSTE DE. Histoire universelle. Depuis 1543. jusqu'en 1607. Londres, 1734.

TIBULLUS, Elegiae.

TORRENTIUS, LAEVINUS. Correspondance. Edition critique, notes et index de Marie Delcourt et Jean Hoyoux. Paris, 1950-1954.

TROEYER, BENJAMIN DE. Bio-bibliographia franciscana neerlandica saeculi XVI. Nieuwkoop, 1969.

TURRIN, CLAUDE. Les oevvres poetiqves de Clavde Tvrrin Diionnois....Paris, 1572.

TYARD, PONTUS DE. OEuvres poétiques complètes. Edition critique avec introduction et commentaire par John C. Lapp. Paris, 1966.

TYPE specimen facsimiles. Reproductions of fifteen type specimen sheets issued between the sixteenth and eighteenth centuries...General editor John Dreyfus. With an introductory essay by Stanley Morison. London, 1963.

TYPE specimen facsimiles II. Reproductions of Christopher Plantin's Index sive specimen characterum 1567 & Folio specimen of *c.* 1585. Together with the Le Bé-Moretus specimen *c.* 1599. With annotations by Hendrik D.L. Vervliet and Harry Carter. London, 1972.

UTENHOVE, JAN. De psalmen Dauidis, in Nederlandischer sangs-ryme. Londen, 1566.

UTENHOVE, KAREL. Caroli Vtenhouij F. patricij Gandauensis, Xenia....Basileae Rauracorum, 1568.

VAERNEWIJCK, MARCUS VAN. Den spieghel der nederlandscher audtheyt. Ghendt, 1568.

VALERIUS, CORNELIUS. Ethicae, sev de moribvs philosophiae brevis et perspicva descriptio. Antverpiae, 1568.

VANDERHAEGHEN, FERD. Bibliographie gantoise. Recherches sur la vie et les travaux des imprimeurs de Gand (1483-1850). Gand, 1858-1896.

VANDERVELDE, JACQUELINE. 'Recherches sur les Origines du Patriciat Bruxellois', *Tablettes du Brabant*, IV. 23-34.

VEENSTRA, FOKKE. Ethiek en moraal bij P.C. Hooft. Twee Studies in renaissancistische Levensidealen. Zwolle, 1968.

VENIUS, OTTO. Album amicorum. Reproduction intégrale en fac-similé avec introduction, transcription, traduction, notes par J. van den Gheyn, Bruxelles, 1911.

VENIUS, OTTO. Q. Horatii Flacci emblemata. Imaginibus in aes incisis, Notisq*ue* illustrata, Studio Othonis Vaenii Batauolugdunensis. Antverpiae, 1607.

VERGILIUS. Aeneis.
Eclogae.

VERGILIUS. Pvb. Vergilii Maronis opera, quae quidem extant, omnia: cvm ivstis et doctis...Commentarijs Tib. Donati & Seruij Honorati, summa cura ac fide à Georgio Fabricio Chemnicense primò collectis & emendatis....Basileae, 1586.

VERLOOY, J.B.C. Verhandeling op d'onacht der moederlyke tael in de Nederlanden. Met een inleiding van Rob. van Roosbroeck. Antwerpen, 1938.

VERMEYLEN, AUG. Leven en werken van jonker Jan van der Noot. Antwerpen, 1899; Verzameld werk. Brussel, 1951. II, 647-860.

VERVLIET, HENDRIK DÉSIRÉ L. 'Les Origines du frontispice architectural', *Gutenberg Jahrbuch*, 1958. 222-231.

VERVLIET, H.D.L. Sixteenth-Century Printing Types of the Low Countries. With a foreword by Harry Carter. Amsterdam, 1968.

VERWEY, ALBERT. Gedichten van jonker Jan van der Noot met inleiding en aantekeningen. Amsterdam, 1895.

VERWIJS, E. en VERDAM, J. Middelnederlandsch woordenboek, 's-Gravenhage, 1885-1941.

VERZAMELING der graf- en gedenkschriften van de provincie Antwerpen. Antwerpen, 1856-1906.

VICO, ENEA. Discorsi sopra le medaglie de gli antichi. Vinegia, 1568.

VILLERMONT, M. DE. Le duc Charles de Croy et d'Arschot. Bruxelles..., 1923.

VINCKENROYE, F. VAN. 'Jan van der Noot en Jan-Baptist Houwaert', in Liber alumnorum Prof. Dr. E. Rombauts. Leuven, 1968. 179-187.

VITRUVIUS. De architectura.

VLAANDEREN door de eeuwen heen. Door Frans van Cauwelaert, A. de Cock, J. Denucé...Onder leiding van Max Rooses. Amsterdam, 1912-1913.

VLOTEN, J. VAN. Nederlandsche geschiedzangen, naar tijdsorde gerangschikt en toegelicht. Amsterdam, 1864.

VOET, LEON. The golden compasses. A History and Evaluation of the Printing and Publishing Activities of the Officina Plantiniana at Antwerp. Amsterdam, 1969-1972.

VOET, L. 'Jonker Jan van der Noot "patritius" van Antwerpen', *De Gulden Passer*, 35 (1957). 226-228.

VOET, L. 'Plantiniana 1943-1958', *De Gulden Passer*, 37 (1959). 21-73.

VOET, L. ‘Abraham Verhoeven en de Antwerpse pers’, *De Gulden Passer*, 31 (1953). 1-37.

VOOYS, C.G.N. DE. Geschiedenis van de Nederlandse taal. Antwerpen, 1952[5].

VRIENDT, MAXIMILIAAN DE. Epigrammatvm libri IX. Brvgis, 1627.

WAGENVOORT, H. Navolging en plagiaat in de litteratuur. Rede uitgesproken bij de opening van het vier en dertigste studiejaar van de school voor taal- en letterkunde te 's-Gravenhage op 20 september 1958. Groningen, 1958.

WANGERMÉE, ROBERT. La musique flamande dans la société des XVe et XVIe siècles. Bruxelles, 1966[2].

WARNERS, J.D.P. 'Translatio-imitatio-aemulatio I-III', *De nieuwe taalgids,* 49 (1956). 289-295 en *De nieuwe taalgids*, 50 (1957). 82-88, 193-201.

WARNERS, J.D.P. en RANK, L.PH. Bacchus. Amsterdam, 1968-1971.

WATERSCHOOT, W. '"New Bibliography" en een toepassing ervan op de "Poeticsche VVerken" van Jan van der Noot', *Handelingen van het XXVII*e *Vlaams filologencongres.* Brussel, 1969. 265-267.

WATERSCHOOT, W. 'Een inleiding tot de bibliografie der "Poeticsche Werken" van Jonker Jan van der Noot', *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1967. 317-338.

WATERSCHOOT, WERNER. 'On ordering the "Poeticsche Werken" of Jan van der Noot. An analysis of the sheets printed by Arnout s'Conincx in 1589-1590', *Quaerendo*, I (1971). 242-263.

WEBER, HENRI. La création poétique au XVIe siècle en France de Maurice Scève à Agrippa d'Aubigné. Paris, 1955.

WILKINS, ERNEST HATCH. Studies in the life and works of Petrarch. Cambridge (Mass.), 1955.

WILLE, J. 'De godsdienstige denkbeelden van Jan van der Noot in zijn Keulsche periode', in Literair-historische opstellen. Zwolle, 1963. 25-46.

WILLE, J. 'Jan van der Noot's weg naar Genève', in Literair-historische opstellen. Zwolle, 1963. 11-24.

WILLEMS, J.F. 'Berigt wegens Jonker Jan van der Noot', *Belgische Muzen-Almanak*, 5 (1830). 202-212.

WILLEMS, J.F. 'Nog iets ter verdediging der Taelcommissie', *Belgisch museum*, 3 (1839). 411-442.

WILLEMS, J.F. Verhandeling over de Nederduytsche tael- en letterkunde, opzigtelyk de zuydelyke provintien der Nederlanden. Antwerpen, 1819.

WILLEMS, LEONARD. 'De bibliographie der Poëticsche Werken van J. van der Noot', *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1921. 41-47.

WILLEMS, LEONARD. 'Een gedicht van Jonker Jan vander Noot op den dood van C. Plantin', *De Gulden Passer*, 14 (1936). 43-46.

WILLEMS, LEONARD. 'Graaf Herman van Neuenahr en de troebelen der 16e eeuw', *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1921. 33-40.

WILLEMS, LÉONARD. 'Jean-Baptiste vander Noot', in Biographie Nationale, XV (1899). 866-877.

WINKEL, J. TE. De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde. Haarlem, 1922-1927[2].

WINKLER PRINS encyclopaedie. Hoofdredactie E. de Bruyne, G.B.J. Hiltermann, H.R. Hoetink. Amsterdam-Brussel, 1947-1954.

Grote WINKLER PRINS. Encyclopedie in twintig delen. Hoofdredactie J.F. Staal, R.F. Lissens, A. Devreker....Amsterdam-Brussel, 1966-1975.

WITSTEIN, S.F. Funeraire poëzie in de Nederlandse renaissance. Enkele funeraire gedichten van Heinsius, Hooft, Huygens en Vondel, bezien tegen de achtergrond van de theorie betreffende het genre. Assen, 1969.

WITSTEIN, S.F. De verzencommentaar in *Het Theatre* van Jan van der Noot. Bronnen en bewerkingswijze. Utrecht, 1965.

WOORDENBOEK der Nederlandsche taal. 's-Gravenhage..., 1882-.

Nationaal biografisch WOORDENBOEK. Brussel, 1964-.

Nieuw Nederlandsch biografisch WOORDENBOEK. Onder redactie van P.C. Molhuysen, en P.J. Blok, met medewerking van tal van geleerden. Leiden, 1911-1937.

WUERTENBERGER, FRANZSEPP. Der Manierismus. Der europäische Stil des sechzehnten Jahrhunderts. Wien-München, 1962.

XENIA, Carissimis, dulcissimisque Parentibus, pro hujus anni ciɔ.iɔ.c. laeto feliciqve avspicio in filialis observantiae TEKMHPION. A Iuvenibus sub aureo Ramo Petri Carpenterii, rectoris nortwicensis militantibus. Emodvlata. Lugduni Batavorum, 1600.

XENOPHON. Cyropaedie.

YPES, CATHARINA. Petrarca in de Nederlandse letterkunde. Amsterdam, 1934.

ZAALBERG, C.A. 'Het *Cort Begryp* van Jan van der Noot als episch werk', *De nieuwe taalgids*, 58 (1965). 252-259.

ZAALBERG, C.A. 'Das Buch Extasis' van Jan van der Noot. Assen, 1954.

ZAALBERG, C.A. 'Jan Baptista van der Noot', in Moderne encyclopedie der wereldliteratuur, VI (1970). 194-195.

ZAALBERG, C.A. 'Een nootkreet', *De Gulden Passer*, 36 (1958). 137-138.

ZAALBERG, C.A. Boekbespreking van Jan van der Noot, Het Bosken en Het Theatre..., *Levende talen*, 1953. 561-563.

ZEDLER, JOHANN HEINRICH. Grosses vollständiges Universal Lexicon aller Wissenschafften und Künste. Halle-Leipzig, 1732-1754.

ZELTNER, JO. CONR. Theatrvm virorvm ervditorvm qvi speciatim typographiis lavdabilem operam praestitervnt. Norimbergae, 1720.

Registers

Alfabetisch register van de *pw*

PW	dl. I	dl. II	dl. III
AELMOESSENIERS	81-82	487-490	363-369
AMODEO	79-81	331-334	199-203
ANGONI	133-134	359-362	229-234
APOLOGIE	56-59	160-167	15-28
ARNESTO	166-167	295-298	161-165
balbi	100-101	395-398	269-272
bejar	150-151	311-314	179-184
BENTINC	163-164	407-410	280-283
CARRO	104-105	391-394	266-269
CASTRO	37-38	192-195	53-56
CATANIO	94-95	379-382	253-256
CHEFS	146-148	283-290	150-157
CLAERHOUT	115-117	427-430	300-303
CRABBE	127-129	355-358	223-228
CRAENMEESTER	36-37	188-191	48-52
CROY	25-26	180-183	39-42
DAEMS	91-92	351-354	219-223
DAMANT	157-158	443-446	315-319
DENNETIERES	49-50	244-247	121-126
DEYBARRA	156-157	319-322	190-192
DISCOVRS	42-43	196-199	56-61
ETTEN	153-154	455-458	326-330
EUTERPE	136-137	431-434	304-308
FARNEZE	120-122	299-302	165-170
FEYTENS	119-120	411-414	284-285
FUENTES	144-146	323-326	192-196
GALLO	86-87	375-378	250-253
GAMBRINUS	47-49	216-219	89-96
GEORGES	159-160	347-350	215-219
GHYSENS	161-162	439-442	312-315
GOOSSENIUS	53-55	236-243	109-121
GRAMMAY	43-44	200-203	61-68
GRAMMEY	82-84	483-486	357-363
HALMALE	130-131	307-310	175-179
HELMANS	117-119	423-426	297-300

HOFMANS	38-39	184-187	42-48
INKOOMSTE	164-166	291-294	157-161
LANGHART	137-138	471-474	342-345
LEIUA	89-90	327-330	196-199
LIEFVELT	30-33	208-215	74-84
MAES	44-46	204-207	68-74
MATTHIAS	23-25	168-175	28-33
MECHELMAN	143-144	459-462	330-334
MONEGLIA	154-156	335-338	203-206
NOOT	106-107	415-418	285-292
OPMEER	141-143	467-470	338-342
ORCO	160-161	403-406	276-280
PARDO	109-110	399-402	272-275
PEETERS	138-140	475-478	345-350
PERRENOT	92-93	387-390	260-265
POETOV	50-52	228-235	102-109
PRUENEN	62	224-227	84-89
RE	114-115	383-386	256-260
ROELANDTS	41-42	176-179	34-39
ROY	77-78	479-482	350-357
SCHOLIER	110-112	371-374	245-250
SCHOLIERS	46-47	248-251	127-130

T'SHERTOGEN	126-127	435-438	308-312
SLOTVEL	33-36	252-259	131-134
B. DE SMIDT	124-125	451-454	323-326
J. DE SMIDT	122-124	419-422	293-296
STERCKHEYT	168-169	303-306	170-175
STEVART	39-40	220-223	96-102
STUYTELINCK	135-136	447-450	319-323
SUEIRO	107-108	339-342	206-210
SWEERDTS	140-141	463-466	334-337
TASSIS	96-98	363-366	234-240
TITELVEL 1580-1581	27-28	149-151	7-8
TITELVEL 1584-1585	59-61	156-159	13-15
TITELVEL 1588	72-75	260-263	134-136
TITELVEL 1589-1590	87-89	264-266/271-272	136-143
TITELVEL 1591	112-113	273-274	143-144
TITELVEL 1592-1593	129-130	275-277	144
TITELVEL 1593-1594	148-150	278-282	144-150
VERGANO	131-133	343-346	210-214
VOORWERK 1580-1581	28-30	152-155	9-13
VOORWERK 1589-1590	98-99	267-270	136-143
VROUWEN	95-96	315-318	184-190
VVEERDT 1588	75-77	491-494	369-371
WEERDT 1590	101-104	495-498	371-373
VVEERDT 1593	151-153	499-502	374
WONSEL	113-114	367-370	241-245

Volgorde en identificatie van de reprodukties in deel II

Dl. II, blz.				
149	=	TITELVEL 1580-1581 met		Bu(a), r. 1-13
150				Bu(b), r. 1-13
151				r. 14
152		VOORWERK 1580-1581,		r. 1-36
153				r. 37-68
154				r. 69-119
155				r. 120-155
156		TITELVEL 1584-1585 met		Bu(a), r. 1-8
157				Bu(b), r. 1-8
158				r. 9-81
159				houtsnede
160		APOLOGIE,	r. 1-45	
161			r. 46-92	
162			r. 93-139	
163			r. 140-200	
164			r. 201-265	
165			r. 266-316	
166			r. 317-370	
167			r. 371-430	
168		MATTHIAS,	r. 1-45	
169			r. 46-83	
170			r. 84-120	
171			r. 121-158	
172			r. 159-196	
173			r. 197-234	
174			r. 235-264	
175			r. 265-302	
176		ROELANDTS,	r. 1-37	
177			r. 38-74	
178			r. 75-112	
179			r. 113-151	

180	CROY,	r. 1-39
181		r. 40-77
182		r. 78-112
183		r. 113-151
184	HOFMANS,	r. 1-40
185		r. 41-80
186		r. 81-118
187		r. 119-158
188	CRAENMEESTER,	r. 1-35
189		r. 36-67
190		r. 68-101
191		r. 102-137
192	CASTRO,	r. 1-35
193		r. 36-69
194		r. 70-101
195		r. 102-135
196	DISCOVRS,	r. 1-37
197		r. 38-76
198		r. 77-113
199		r. 114-152
200	GRAMMAY,	r. 1-38
201		r. 39-74
202		r. 75-111
203		r. 112-149
204	MAES,	r. 1-45
205		r. 46-83
206		r. 84-132
207		r. 133-167
208	LIEFVELT,	r. 1-36
209		r. 37-74
210		r. 75-112
211		r. 113-144
212		r. 145-176
213		r. 177-211
214		r. 212-250
215		r. 251-286
216	GAMBRINUS,	r. 1-41
217		r. 42-81
218		r. 82-121

219		r. 122-162
220	STEVART,	r. 1-76
221		r. 77-147
222		r. 148-201
223		r. 202-253
224	PRUENEN,	r. 1-58
225		r. 59-121
226		r. 122-158
227		r. 159-194
228	POETOV,	r. 1-101
229		r. 102-211
230		r. 212-309
231		r. 310-337
232		r. 338-369
233		r. 370-401
234		r. 402-433
235		r. 434-466
236	GOOSSENIUS,	r. 1-46
237		r. 47-100
238		r. 101-150
239		r. 151-262
240		r. 263-353
241		r. 354-386
242		r. 387-481
243		r. 482-570
244	DENNETIERES,	r. 1-52
245		r. 53-105
246		r. 106-162
247		r. 163-208
248	SCHOLIERS,	r. 1-35
249		r. 36-69
250		r. 70-104
251		r. 105-139
252	SLOTVEL,	r. 1-36
253		r. 37-62
254		r. 63-88
255		r. 89-120
256		r. 121-152
257		r. 153-184

258		r. 185-216	
259		houtsnede	
260	TITELVEL 1588,		r. 1-10
261			r. 11-71
262			r. 72-120
263			r. 121-144

264	TITELVEL 1589-1590 met	Bu(a), r. 1-10
265		Bu(b), r. 1-10
266		r. 11-132
267	VOORWERK 1589-1590,	r. 133-240
268		r. 241-322
269		r. 323-360
270		r. 361-398
271	TITELVEL 1589-1590,	r. 399-435
272		r. 436-445
273	TITELVEL 1591,	r. 1-10
274		r. 11-16
275	TITELVEL 1592-1593 met	Bu(a), r. 1-11
276		Bu(b), r. 1-11
277		r. 12-17
278	TITELVEL 1593-1594 met	Bu(a), r. 1-10
279		Bu(b), r. 1-10
280		r. 11-99
281		r. 100-216
282		r. 217-253
283	CHEFS,	r. 1-37
284		r. 38-71
285		r. 72-105
286		r. 106-139
287		r. 140-173
288		r. 174-207
289		r. 208-241
290		r. 242-274
291	INKOOMSTE,	r. 1-21
292		r. 22-32

293		r. 33-66
294		r. 67-129
295	ARNESTO,	r. 1-43
296		r. 44-93
297		r. 94-126
298		r. 127-161
299	FARNEZE,	r. 1-51
300		r. 52-101
301		r. 102-136, 181-199, 244-262
302		r. 137-180, 200-243, 263-321
303	STERCKHEYT,	r. 1-88
304		r. 89-156
305		r. 157-201
306		r. 202-253
307	HALMALE,	r. 1-53, 95-124, 166-195
308		r. 54-94, 125-165, 196-249
309		r. 250-300
310		r. 301-331
311	BEJAR,	r. 1-64
312		r. 65-117
313		r. 118-170
314		r. 171-228
315	VROUWEN,	r. 1-113
316		r. 114-234
317		r. 235-359
318		r. 360-434
319	DEYBARRA,	r. 1-43
320		r. 44-92
321		r. 93-133
322		r. 134-189
323	FUENTES,	r. 1-51
324		r. 52-121
325		r. 122-184
326		r. 185-231
327	LEIUA,	r. 1-51, 80-102, 132-154
328		r. 52-79, 103-131, 155-261
329		r. 262-312, 370-378, 436-444
330		r. 313-369, 379-435, 445-502
331	AMODEO,	r. 1-37

332			r. 38-81
333			r. 82-126
334			r. 127-196
335	MONEGLIA,		r. 1-82
336			r. 83-232
337			r. 233-302
338			r. 303-435
339	SUEIRO,	r. 1-101	
340		r. 102-209	
341		r. 210-281, 299-310, 328-339	
342		r. 282-298, 311-327, 340-429	
343	VERGANO,		r. 1-86
344			r. 87-214
345			r. 215-313
346			r. 314-330
347	GEORGES,		r. 1-131
348			r. 132-308
349			r. 309-492
350			r. 493-588
351	DAEMS,	r. 1-86, 137-148, 199-210	
352		r. 87-136, 149-198, 211-275	
353		r. 276-365, 398-409, 442-453	
354		r. 366-397, 410-441, 454-535	
355	CRABBE,	r. 1-108	
356		r. 109-194	
357		r. 195-279	
358		r. 280-403	
359	ANGONI,	r. 1-136	
360		r. 137-266	
361		r. 267-387	
362		r. 388-426	
363	TASSIS,	r. 1-72	
364		r. 73-128	
365		r. 129-219	
366		r. 220-306	
367	WONSEL,	r. 1-47, 176-200	
368		r. 48-95, 201-248	
369		r. 96-143, 249-296	
370		r. 144-175, 297-353	

371	SCHOLIER,	r. 1-52
372		r. 53-174
373		r. 175-237
374		r. 238-346
375	GALLO,	r. 1-56, 170-185, 297-312
376		r. 57-116, 186-244, 313-372
377		r. 117-169, 245-296, 373-432
378		r. 433-528
379	CATANIO,	r. 1-38
380		r. 39-80
381		r. 81-163
382		r. 164-209
383	RE, r. 1-50	

384		r. 51-95
385		r. 96-140
386		r. 141-213
387	PERRENOT,	r. 1-86
388		r. 87-155
389		r. 156-250
390		r. 251-335
391	CARRO,	r. 1-90
392		r. 91-196
393		r. 197-283
394		r. 284-417
395	BALBI,	r. 1-86
396		r. 87-170
397		r. 171-222
398		r. 223-226
399	PARDO,	r. 1-51
400		r. 52-212
401		r. 213-260
402		r. 261-389
403	ORCO,	r. 1-61
404		r. 62-166
405		r. 167-227
406		r. 228-284
407	BENTINC,	r. 1-67
408		r. 68-114
409		r. 115-161
410		r. 162-217
411	FEYTENS,	r. 1-49
412		r. 50-91
413		r. 92-138
414		r. 139-180
415	NOOT,	r. 1-123
416		r. 124-250
417		r. 251-328, 357-371, 400-414
418		r. 329-356, 372-399, 415-472
419	J. DE SMIDT,	r. 1-115
420		r. 116-195

421		r. 196-326
422		r. 327-398
423	HELMANS,	r. 1-100
424		r. 101-113
425		r. 114-214
426		r. 215-294
427	CLAERHOUT,	r. 1-54
428		r. 55-157
429		r. 158-253
430		r. 254-268
431	EUTERPE,	r. 1-48
432		r. 49-177
433		r. 178-229
434		r. 230-310
435	T'SHERTOGEN,	r. 1-109
436		r. 110-220
437		r. 221-236
438		r. 237-324
439	GHYSENS,	r. 1-49
440		r. 50-106
441		r. 107-156
442		r. 157-206
443	DAMANT,	r. 1-87
444		r. 88-146
445		r. 147-235
446		r. 236-287
447	STUYTELINCK,	r. 1-95
448		r. 96-166
449		r. 167-291
450		r. 292-370
451	B. DE SMIDT,	r. 1-80
452		r. 81-158
453		r. 159-237

454		r. 238-364
455	ETTEN,	r. 1-137
456		r. 138-153
457		r. 154-284
458		r. 285-375
459	MECHELMAN,	r. 1-47
460		r. 48-97
461		r. 98-123
462		r. 124-164
463	SWEERDTS,	r. 1-101
464		r. 102-189
465		r. 190-274
466		r. 275-350
467	OPMEER,	r. 1-49, 103-112, 166-175
468		r. 50-102, 113-165, 176-234
469		r. 235-302
470		r. 303-410
471	LANGHART,	r. 1-76
472		r. 77-88
473		r. 89-166
474		r. 167-258
475	PEETERS,	r. 1-71
476		r. 72-146
477		r. 147-224
478		r. 225-384
479	ROY,	r. 1-49
480		r. 50-95
481		r. 96-143
482		r. 144-190
483	GRAMMEY,	r. 1-49
484		r. 50-101
485		r. 102-152
486		r. 153-239
487	AELMOESSENIERS,	r. 1-50
488		r. 51-103
489		r. 104-154

490		r. 155-195
491	VVEERDT 1588,	r. 1-45
492		r. 46-90
493		r. 91-125
494		houtsnede
495	WEERDT 1590,	r. 1-52
496		r. 53-96
497		r. 97-146
498		r. 147-151
499	VVEERDT 1593,	r. 1-51
500		r. 52-100
501		r. 101-157
502		r. 158-162

Register van de beginregels der gedichten

Opgenomen zijn niet enkel Van der Noots gedichten, maar ook alle verzen van anderen; enig criterium is dat de stukken ten minste twee verzen lang zijn. De volgorde is alfabetisch, mits men rekening houdt met de volgende aanpassingen:

c	[k]	vindt men bij	k	(behalve in Romaanse vormen en in eigennamen)
ck	[k]		k	
i/j			i	
u	[v]		v	
v	[y]		u	
y	[i]		i	
	[ε.i]		ij	

A Ce matin, ce pendant que l'Aurore	dl. II, blz.	379
A Ce matin, Clion, la belle & gratieuse,		326
Acht v toch cleene /		280
Aensiende claer v deughdt // De Smidt / goedt vrindt en Heere /		419
Αθανάτων στέφανος μονσων αμαράνθινος αἰεὶ.		404
Ay! ay! den ooghen wee die sochten quade dinghen /		480
Ainsi ie dis,, par mes escrits,, a mes amis,,		342
Ay wat vreemder gheluydt slaeght my daer in mijn oore*n*		281
Al en heeft my den Tydt noch noyt willen ghehenghen /		401
Al had' Horatius / oft Pindarus daer neuen /		355
Al had' Horatius / oft Pindarus verheuen /		378
Al had' ick dry-maels meer tonghen dan op t'hoofdt haren,		243, 334, 418
Al is de Boosheydt fel,, en oock de Loeughen snel,		162
Alleen de hoet der neghen Musen schoone		404

Alle vrindtschap en deughdt diemen doedt ander menschen	356
Alle wel-daedt / en lof sijn weerdigh de Poëten	405
Allons nous en Thiard, fuions ceste contrée	396
Almaghtigh Eeuwigh Godt! O Vader der ghenaden,	253
Almaghtigh Godt,	252
Alma Venus rursus cingebat tempora Myrto,	245, 426
Alme Phoebus! Apollo goedertiren!	426
Alors que le bon Roy	337
Als Cupido vernam dat ick op de Trompetten	409
Als Godt ons gheeft de Deughdt Veursichticheydt verheuen	307
Als ic aensi den Vrueghtijdt schoone	347
Als ic aensie den quaden tijdt /	443
Als ic / Axonio! op v leuen neem achte	469
Alsmen de saken recht, soot hoordt, vvildt ouer-legghen,	187
Als my / Apollo claer! en sijn Susters / ghehinghen	444
Als Olympien wit / en Roosen roodt daer neuen	350
Al wat deur Pindarum / en Homerum verheuen /	474
Al wat Pindarus fijn	280
Al weet ick veurslaeghs wel datmen (ter goeder trouwen)	208
Angue ferunt Cadmum corpus mutasse bilingui,	237
Apollo Delien, Prince der Medecynen,	249
Apollo was by na wt dees Landen veriaeght /	377
Appollo claer! soo ghy op de reuire	423
Aristotilems sin weet' ick oprecht te wesen	215

Arnouts / ick / die den Dagh die v de Heer der Heeren	479
Assez plus dur qu'en fer qu'en bronze, ou qu'en pourfire	258, 414
Atant es tu venu, ô Prince magnanime,	293, 301
At nos virtutes ipsas inuertimus atque	420
Av son de la trompette	381
Balbis sans la vertu, la Noblesse n'est rien,	395
Beters noch schoonders toch / en werdt hier oyt gheuonden	439

Bien-heureux est celui, qui de semence bonne	154
Boeckel! soo ghy v ghinghdt / van ionghs / ter deughdt begheuen	481
Boghen / Oblisken groots / en Piramiden hooghe /	495, 499
Bon Dieu, nous te louons, qu'il t'a pleu nous repaistre,	254
Bothemer / d'loon der Deughdt / is onsterffelijck' eere /	442
Boudessons vous voiants, auoir (à grande cure)	207
Caliope! pucelle,	367
Calliope / Goddinne schoone!	367
Carle (diemen oock naemdt med den toenaem (de Grote	155
Carro ie vis sans quelque petulance	384
Celuy qui d'acquerir pourchasse	463
Celuy qui n'a la cognoissance,	302
Ce m'est peine, à vray dire,	180
Cest chose fort à plaindre en cestuy nostre eage	464
C'est peu de cas aussi de bastir iusque aux cieux,	476
Ceulx qui de bonne audace	220
Chare puer, madeant generoso pocula Baccho	345
Claris'! en vous voiant en chasque temps & lieu	412
Clio / wy sullen eens den lof soo wel beschryuen	478
Combien prisez doiuent bien estre	361
Combien que ta vertu soit par mer & par terre	461
Comme ie preparois en ce beau mois de May,	343
Comme le rosseignol prendt de chanter enuie	459
Comme les vitieus,, hayent les vertueus,	500
Comperis / achterclap / en nydt volghen den vromen /	481
Contemplant ta vertu, & ta vie modeste	354
Cosme de tes vertus l'abondante etincelle	364

Credete voi, che Cesare, ò Marcello,	380, 477
Cvm peterem nuper vento Anglica regna secundo,	236
Cum tu candida sis magis ligustro	339
Daems om t'gheldt dat de me*n*sche*n* ha*n*ghe*n*	351
Daer Midam wordt ghedooghdt,, het vonnisse te strycken	161
Damant! die om v deughdt gheworden syt Amptmandt	438
Dame d'honneur! tant gracieuse & belle	386
Dat moors-hoofdt datmen siet bouen die borcht verheuen /	480
D'Auguste les vertus, ni de Mecoene encore	299
De beléefdtheydt, verseldt medt de Konsten ver-heuen,	191
De beleeftheydt / de Deughdt / en de ghunste vol trouwen /	378
De Bruyne! deur v vroom en v oprecht leuen	342
De David! vous voyant amateur fauorable	367
De Deckere / alst past sullen wy soo beschryuen	408
De Deughden schoon / veel vrome toe gheschreuen	418
De deughdt (die moeder is der kunsten / en der Deughden	481
De Deught, hoe groot sy is, en can niet claer vvt-schynen	190
Deerghiricheydt (Marchant) medt de vvellust vol schanden,	178
Deerlijke Liefde goedt / d'Eendracht / en vaste trouwe	374
De gheleerdtheydt (DE RYM) het studeren en d'lesen	215
Den langhen tijt / noch tsnel verloop der iare*n* /	344
Den Lief-hebbers de Deughdt	455
De Planeten (groot Vorst) komen / soo men kan merken	295
De reuck ws asems goedt / schoonste Olympiette /	441
De Roy / een beleefdt mensch / verstandigh / wys / vol deughden /	479
Der vromer helpers vroom / behoort eeuwighen lof /	321

Desen nacht quam tot my, Melpomene, de schoone,	205
Des fins ambitieux & du mocqueur vulgaire	247, 492, 496, 500
De Smidt / die medt den naem / maer niet in d'werc / sijt Smeden /	451
De Smidt sage & humain, comme la souuenance	189
De Smidts, die medt den nae*m*, maer niet in d'vverc, syt Smede*n*	191
Des Muses Seurs, la bien disante troupe	310

De Sotten heeten sot, die, die heur sotternyen	164, 251, 448
Des que mon oeil apperceut ton ouurage	231
De suet-vloedende Noot / en d'Olympia reyne /	461
De tydt, die snelder vlight, dan t'schip sniidt deur dé bàren,	186
De ton Chant la doulceur, de tes vers l'excellence	466
Detractez sont les meilleurs par enuie,	326
De Vader Iupiter / groot in Deughdt en in Machte /	340
De veerschen di ic nv / deur Liefde heb gheschreuen /	476
De veursightigheyt Godts, deur den Ardt, dats Nature,	214
De Witte, soo / onder dornen en bloemen	351
D'exempel van Sinte	371
Di de Deughdt / groot van weerden /	420
Die niet en weet wat vreughdt	358
Die Phebums Pristers goedt / deught en vrindtschap bewijsen	490
Die Satans Ryck / suckt te verminderen,,	421
Dieu, qui par ton pouuoir, sapience, & bonté,	256, 412
Die weten en verstaen / hoe schoon' dat is te wesen	491, 495, 499
Di houlijken (de Smidt) achtmen oprecht te wesen	451
Dimidio meditans attentus cuncta diëi	428
Di onrecht / schamp / en spyt / verduldigh kan verdraghen /	450
Di recht Poëten sijn / vyndt men / Coesart / seer selden.	464
Disdegno ardeano le sagaci Muse,	403
Dit is d' beeldt van den Vorst der Belgicscher Poeten /	263
Dit vremdt nieu Iaer, doet my, uvver ghedenken,	201
Dochters van onsen Godt /	455
Dont meritez de n'auoir moindre gloire,	389
D'Ooghen, d'ooren, den mond, t'haer, wanghen en den baerdt,	155, 271

D'Oordeelen Godts sijn recht / oprecht sijn al sijn werken:	452
DOrloghe te seer fel / en Pax (dimen noemt Vrede)	459
D'Out spreeck'woordt Asselliers, dat ouer soo veel' Iaren	213, 357
Dragon, bien que le temps aille tout de trauers	325
Dry maels vyf iaren oudt was des Raedts-Heere sone,	237, 356
Dry-voudigh is de Beleeftheydt / mijn Heere /	393
Dulce Dei cantat laudes, & numina Regis,	263, 272, 280, 292
Dvm tua conspicerem diuino numine plena	236
Dv tonant Iupiter l'alme & diuine race	408
Εγγενιχόν δέδοται τοδἒ σοὶ Νωθαΐε τροπαῖον	245, 261, 309
Edel Heer' vander Noot / vercierdt medt Deught en Eere	382
Een kusken soet! aen v mondeken reyne	391
Eens op een ander tijdt sullen wy soo beschrijuen	435
Εἶ μοι χαλὰ πέγει τὰ μελύδρία, χαί ταδε μοῦνα	402
Elck eerbaer Man	349
Elck cloec mensch sie wel toe / als hem wat goedts gheschiedt /	481
En admirant vostre sainte beauté	246, 386
En vain certes en vain les Princes se trauaillent,	324
Erato / Musa wys / die onder ander dinghen	355
Et iam dente minus mordeor inuido	165
Et mirabar ego Diuini magna Poëte	166
Evterpe / helpt my toch / o Musa goedertiren /	473
Evterpe! Musa wys / die de vrome medt vreughden	431
Faem-gheuende Clio / op t' gheclanc der trompetten	446
Fernandes! l'on ne peut mieux toute fascherie	458
Fortune en verkeert het eel gheslachte niet /	373
Fortune / storm / noch haet / die dic de beste plaghen /	373

Fvcker plus tost sera le chariot que guide	322
Gavdete ô Veneres Cupidinesque,	318
Genereus vander Noot, à qui les cieux tant d'heur	294
Ghedenkende uws naems / en uws vroom leuens mede	465

Ghelijck Apollo claer / in t'hemels rijck gheseten /	332
Gheliick de honden sot, die sonder reden leuen,	190, 448
Ghelyck (sonder bedrogh, on-ergh, en sonder galle,	250
Ghelijck / soo haest de Nacht zijnen mantel komt spreyden	459
Ghelijc wy onlanghs noch / Van Veldtwyck / t'samen spraken	341
Gheluckigh is de mensch die na den wil' des Heeren	252
Gheluckigh moet-men v, achten, vrome Scholiren,	249, 490
Gheluckigh sijn sy vry, en saligh daer beneuen,	154, 465
Ghysbrechts / de misdaedt heeft de felle doodt ontbonden /	482
Ghij sijt schoon Lief mijn vreughdt / en mijns herten behagen /	408
Ghy soudt wel zijn verdooldt / Vander Noot / gheleerdt Heere /	406
Ghy vroome Sweerdts die hier / vergadert hebt te samen	358
Gleich wie Homerus weit bekant /	246, 261, 294
Gloire, los, & honneur te soit, Dieu mon Seigneur,	256, 412
Goddinne schoone /	478
Godt (synde t'hooghste goedt)	419
Graef vanden Bergh / als v / de Hemelen hier d'leuen	305
Grammey! na dat my dunckt / soo moecht men in dees tyden	483
Grand Eternel! donné nous, à ta gloire,	460
Grand Prince, s'il te plaist me prester ton oreille	331
Grootste onwetentheydt is t'quaedt hier aen te cleuen /	441, 479
Had' ick by my / om v wel te beschinken	395
Haften / deur ghirigheyt / loopt men int t'svyandts net	480
Heeren! di / deur goedt Recht / als Heeren goedertiren /	311

Helmans! ghy die hier kendt der Liefden groote crachten	423
Helmans! siet! Cupido / en Venus doen my singhen	426
Het beste datmen vindt in Olympo daer bouen,	262
Het is een droeue saeck / dat in des' onse Iaren	464
Heureux celluy ie nomme	432
Heureux doncques ceux la lesquelz sont curieux,	325
Heureux (puis que le seul loz	299, 324
Hîc Nympha in thalamo recubantem Mnemia Virgo	398
Hier dlichaem rust van Pelgherom / die toonen	453
Hoe Gheluckigh sijt ghy ô Braband, in dees tyden,	154, 356
Hooueerdigh / quaedt / straf / sot / en onkuysch van maniren	482
Horatiano spiritu	158, 334
Hos ego versiculos feci	300
Houvvardt, Vitruuius, seyde in syne tyden,	186
Iamas no vi dettas Iluuia de noche	348
I' ay maintefois tasché (Siuori, en vertus riche)	344
I' ay reduit maintes fois, Balbani! en momoire	422
Icy se voicy bien paind & en bronze engraué	155
Icy vois tu Lecteur, peindt au vif l'effigie,	282
Ie dirois Messeigneurs, d'vne belle faconde	283
I'Estime mille fois bien-heureus le Seigneur	462
Ie suis tout resioüy plus que ne sçaüroys dire	305
Ie veux me souuenant de ma gentille Amie	345
Ick / di hier veurmaels v / Heeren / heb toe gheschreuen	303
Ic merck aen v / o Mullem! en aen v kinders mede /	474
Ick moet v prijsen Sweerdts! in dees' benaude tyden /	463
Ick sagh mijn Nymphe goedt / onder duysent Iongh-vrouwen /	453
Ic wil nv singhen een nieu Liedt /	417

Ick wil ter eeren Godts mijn dicht en werck beginnen,	170
In den April als Flora heur gaet spoyen	475
In dese tyden quaedt / alsmen aen alle syden	410
In di tijden (de Bock) als men vandt mans en vrouwen	440
In Heliseus dal / daer de goede Poeten	457
In hoe menighe Stadt / tot hoe menigher stonden /	439
Yo mijn hert is my vol vreughden	345

Ipse quidem possis Pario de marmore tecta	477
Irrisor osorq*ue* artis ignarus adeò	158
Is der Deught rechten loon / lof en ontsterflijck eere /	471
Isocrates heeft ons veel goetds geschreue*n*	342
Ist dat men om van ionghs / hem ter Deughdt te begheue*n* /	447
Iustum & tenacem propositi virum	420
Ken sou (veur-waer / dunckt my) niet weerdigh wesen	392
K'en was noyt meer verheughdt,	242, 449
Ken vvil my op dit pas, niet çiren oft ver-schoonen	216
Cloec sijn in wederspoetdt / als Fortune wilt draeyen /	371
Compt liefhebbers der Deughdt die in goy konste*n* groydt	271
Kost men deur staedt oft schat / sonder d'werck der Poëten	335
La beautè de ta face	445
La Guerre, gaste-iu, & la Paix debonnaire,	459
La seruante de Dieu, que nous nommons Fortune	241
Las! helas! la vertu n'a plus credit au monde	247, 492, 496, 500
La vertu, la faueur, & la Muse & les vers	306
Le dict de Ciceron ie trouue veritable	195
Le felon veult chanter les Martiaux orages,	246
Le Macedonien, qui conquestoit le monde,	300
Le medecin de la peine,	458
Le Roy François premier a amené en France	244
Le Roy / sy bloyen schoon / maer brenghen voordts quaey vruchten	480
Leser, ghelijckmen siet (vlieghende alom') de bien	152
Le seul chapeau des neuf sçauants Soeurs	404
Les Muses & les Arts, & la vertu feconde,	188
Les plus gentilz espritz, les plus doctes Poëtes,	448
L'estincellant Oeuil de ce monde	220

Les vers sont immortels, mais la richesse humaine	394
L'Homme tant seulement s'attire los & gloire	338
Lindemans! een wys man en sal zijnen spot maken	480
Lode que iadis resonnoit	183
Lof, eere, prijs en danck, sy v God' t'allen tyden	255, 411
Lo que agora às mostrado de repozo	237, 350
Lors que Charles le Grand les Marans vint donter	155
Lors que ton oeil voit quelque vertu rare	388
Madame! en vous voyant tant sage & tant honneste	386
Madame, s'on pouuoit de vostre bon Lignage,	194
Madame! son pouuoit de vostre bon lignage	428
Maer al dat deuchdelijck is / en weert ghepresen	422
Maistresse gracieuse	322
Ma Muse (mon Seigneur) est tousiours fauorable	192, 319
Mantua Virgilio, Nothaeo Antuerpia gaudet:	425
Marquis van Baden edel Heere /	445
Maxima quae vi nunc sint, olim sunt parua futura,	400
Me blame qui voudra pour estre trop honneste,	352
Me doctarum hederae praemia frontium	165
Meester Ian, v goedt hert, en vroom, vred'samigh leuen	204
Meester Melcen! de Mensch kan wel veel dinghen micken	452
Meester Peeter, de deughdt der Beleefdtheyt, soo schoone	200
Men kan de vrome hier / gheen schoonder saken gheuen	480
Men moueat cimex Pantilius? aut crucier quòd	164
Men vyndt (Balbani) nv veel volx diet al verachten	422
Merkende (machtigh Vorst) in Vorsten oft in Heeren	327
Mes chieres Seurs tresbelles!	390

Mieux font les Vers les grands Seigneurs reniure,	330
Mijn Heer Anraedt / de deughdt der Beleefdtheydt / so schoone	434
Mijn heer' soo wordt mijn Deughdt // verweckt deur v schoon deughden /	459

Myn Heer van Sauenter, Soon van Phlips vander Méeren,	201
Mijn Heer! waer plagh te zijn dat spreec-woordt (in veurtijden)	427
Mijn hert wordt my vervuldt med Nepenthe, en med vreugden,	213, 357
Mijn ooghen hebben strijdt // altijdt // Lief goedertiren /	409
Myn Veerschen sijn onnut veur te ghirighe menschen /	454
Moysen veur t'Hebreusch volck, gaf Abrams Godt, zijn wetten:	211
Moneglia! sçauant, liberal, sage & bon,	336
Monsieur, quand i'apperçoi tant d'esprits en la France	244
Nacht ende dagh / deur cracht der schoonster Vrouwen	397
Na dat ghy siele en lijf ghespijst hebt med verheughen,	253
Na / dat ghy syt begaefdt / myn Vrinden / vanden Heere /	486
Na dat ghy syt / o schoone!	339
Na dat Godt heeft gheveughdt, dat ick in d'leuen,	205
Na dat hier niet en wordt iet beters toch beuonden	407
Nadat ick nv den lof van Grammey heb ghesonghen /	485
Na dat my is ghegheuen	224
Na dat my t'smorghens vroegh / de blosende Aurora /	425
Na dat niet beters hier (Tholinckx) en wordt beuonden	477
Na dat wy (Clio goedt / o Musa hoogh van Moede /)	436
Na d'leuen siet ghy hier (Leser) d'aensight en d'vvesen,	282
Nam neque Pyramidum sumptus ad sydera Dusti,	477
Natura impellimur vt prodesse & delectare velimus	457
Nature / siende claer / dat de mensch op der eerden	458

Neemt aen in danck / t'uwer eer' / mijn goedt Heere /	282
Niet teghenstaende (Vorst) dat deurgaens alle menschen	329
Nobilis & doctus vir, quàm sit clare Poëta	274, 277
Non incisa notis marmora publicis,	323
Non mutat fortuna genus, cui iniuria cedit	304, 373
Non vsitata, nec tenui ferar	370
Non vidi mai dopò notturna pioggia	348
Non ui diranno i secoli futuri	163, 294
Notaeus, o Lector vide,	340
Nothaee idcirco es fama super aethera notus	206, 373
Nunquam aeternarum marescunt serta Sororum.	404
Nv te hants / als wy sien / Martem / fier van ghemoede /	467
O Alder schoonste schoone	315
O Beaux Gants perfuméz! dont la suaue odeur	188
O Belle Olimpia! (Nymphe tres-honorée!	385
O Decus eximium Phoebi, Notaee celebris,	471
O Dieu, Pere eternel, plein de grace & puissance,	254
Odimus accipitrem, quia viuit semper in armis:	406
O Diuin vander Noot, à qui les cieux tant d'heur	300
Oft nv Heracletes leefde / diemen veurtyden /	394
O Godt, die deur v macht, wijsheydt, deughdt en ghenade,	255, 411
O kusken soet soo onuerhuts ghestolen /	391
O Manna! Hemels-broodt / o myn sute Succade.	391
Om dat ghy deughdelijc / alle boosheyt gaet schouwen /	281
Om dat ghy Godt Meer aCht dan alle eerdtsche Saken /	411
Om dat ghy hebt (groot Vorst) van zeer zwaren gewichte	293, 299
Om dat ghy volghdt de Deughdt / als lief-hebber der Deughden /	281
Om dat ghy zijt begaefdt / Van Nispen / medt veel deughden	417

Om de Menschen te bat eerlijck te leeren leuen /	501
Om onsen Godt te bat / te dinen en te louen /	479
Om Schande / Schade groot / en Droefheyt te verdrijuen	269
Om te volbrenghen saken quaet	403
Om t'gheldt dat hier aen pracht / wellustighe besteden	491
Om v deughden Anraet! moet ick v eer' bewijsen /	481
Onder den schoonsten boom' die ooyt mans oogen saghe*n*	225
Onlancx na dat ick was,	242, 449

Ootmoedigh / Eerbaer / Wys / suet / zedigh van maniren	482
Optimi Pueri Puella pulchra,	418
Op v betrou' ick Godt, ghy zijt mijn toeuerlaet,	257, 413
Ores que le Soleil le Verseur a laissé	222
Ovltre ce que i'ay dict en langue Brabançonne	226
Ὀυς ὁ θ϶ὸς χαὶ ἄναξ Ποιητων θειος Ομηρος	237, 366
O Wat deughdt en wat eere	353
Pardo! v goedt verstandt / v wysheydt / en v deughde*n*	399
Pelgrom! seer groot bedrogh sonder ghetal oft somme /	466
Penses tu, Compain, que les graces,	444
Perez! des meillieurs biens que Dieu à, da*n*s ce monde	473
Peu de temps la beauté dure,	325
Pieredes / Goddinnen schoon /	359
Pierides / die Deughdt medt Vreughdt kunt mingen /	357
Pindare est la doulceur,	280
Pindare est seul l'honneur des Poëtes liriques	261
Pithagoras die vverd' deur lust tot Deughdt en eere,	248
Polymnia venez, & resonons la gloire	457
Post ingentia facta	164
Pour faire des iniquitez,	403
Pourquoy, Erneste Duc, tiens d'Alcide la Masse?	446
Praesentis quae sint in carmine dona Poëtae	333, 402
Prelaet! te wyl my Godt in d'eertsche dal	415
Prince de grand valeur, n'eusses tu autre grace,	175
Prince de Parme, grand Seigneur!	300
Pvis qu'ainsi Dieu le veut, refleuriront au monde	297
Pvis que Dieu & les cieux, o Prince tresillustre,	193
Pvis que le Temps chenu, fait noier dessoubs l'onde	409

Pvis que ton noble coeur sus la Vertu se fonde	385
Pvis qu'il ta pleu de Maess, me faire tant d'honneur	221
Quand ie voy tant de couleurs,	348
Quand le Duc de Brabant	405
Qve diront l'Angleterre!	363
Qvelle rare virtu, quel Sacro Ingegno	262, 309
Qvelle si enuieuse ou arrogante veine	333
Quelques Princes puissans pour sacrer leur memoire,	328, 336
Qu'est ce qui faict les vers & leurs saints artisans	163, 338
Qvi au Printemps a veu l'industrie & la beur	244, 442
Qvis te mirandum ignorat Nothaee Poëtam,	450
Qui veut diminuer le Regne Sathanique,,	421
Qvod celebre exstruitur tibi iam NΩtaee tropaeum,	245, 261
Recht van der verken aerdt is menigh ghirigh gheck /	481
Richesse sans Vertu (Moneglia) n'est rien,	335
Rien ne pourroit trouuer l'homme meilleur au monde	322
Rycdom die moeder syt van de pluymstrijckers quaet /	482
Roelands, het dorp van Brecht (daer de Noot gaet vermeeren	176
Ronsard jadis huchà la famille sacrée	309
S' Alcide pour auoir dextrement abatu	434
Sanglier si l'amitié vient, de quelque semblance	241
Scholiers die recht dé Deuchdt aen-hanghen, en heur leue*n*	248, 490
Schoonder en vindtmen niet dan wel en recht te leuen	393
Schoone Ionghvrouwen,, wilt onthouwen,, myn ontvouwen,,	341
Schoon Ionghvrou / teerder vele	360
Seigneur, pour les presents, dons, deniers, & largesses,	306

Seigneur, puis qu'en toy git toute mon esperance,	258, 414
Seu dicas duri Ianus molimina Martis	469
Siend' v Meester Rombout / soo wel gheleerdt te wesen	421

Signor Re! voz vertus & voz belles louanges	383
Sy en kunnen den schat der Deughden niet verpachten	406
Sy schryuen te vergheefs (Vander Noot) medt besuren /	356
Siluestres homines sacer interpresq*ue* deorum	458
Sine neruis altera	164
Sy oncques je chantay	365
Si pulchra mea sunt carmina, vel illa sola	402
Si qua tamen donant, dant schurris dantque cynedis,	326
Sit leuidense licet Princeps clarissime munus	168
Siuori s'on pouuoit & par pleurs, & par plainctes	362
Si vous voulés, Seigneurs, prester l'oreille	196
Si vous voulez, Villers, prester l'oreille	429
Soo de bloemkens op t'veldt / deur des reghens besproyen /	479
Soo d'Esmeraulden gruen medt de roode Rubynen,	207
Soo d'Olympia schoone	421
Soo ick nu hier dan daer, en op verscheyden tyden,	184
Soo ick onlanghs aensagh den grooten hoop der ermen /	487
Soo ick v Pelgherims / in deughden op sie groyen	453
Soo men dick meer den Nacht	404
Soud'ick de vromigheydt, en dé heerlyke daden	240
Sou ick d'een-voudigheydt / Godt / en de Deughdt verlaten /	406
Spirto diuin, di cui la bella Flora	382
Στεφὰνους μὲν χροτάφοισι	345
Sveiro! soo ic v vroom en goedt weet te wesen /	339
Sur tout, le grand Prince Alexandre,	440
Sus, non ingrats successeurs,	389
Tassis: i'auois des-ia, bien mise apoint ma lire	363

Ten waer niet vremdt al waer ic heel beroydt / 440

Te tibi subripuit doctum, tam docta Pucella, 423

Te Westen / deur de Konst / die Godt my heeft ghegheuen / 413

Te vvyl' dat On-gheval, Cranckheyt en Oudtheyt mede 250

Thalia soet / Princesse schoone / 361

Tien-duysent / Liefden reyn / en niet min Deughden schoone 353

Tiras! voyant la face de ma belle, 384

Tis wel hoogh tydt / dunckt my / Vander Borcht! mijn goedt Heere / 373

Tout ce, Mo*n*sieur! que l'ho*m*me faict au mo*n*de 389

Tout honneur & faueur merite vn bon Poëte, 337

Trehou, VValrands, Verdonck en Piuernage mede 204

Trois-fois le bien venu soit la vostre Excellence 323

Tsindts dat ick kennis creegh Ionc-Vrou' aen v gheslachte, 195

Tu ne seras conuoiteux d'amasser 304

Tu quoque si vis 421

V Beyde wetende oprecht vrinden te wesen 341

V Beleeftheydt / v deughdt / Carillo goedt Heere / 320

V Nymphael vvesen reyn, en v sute bruyn ooghen 251, 397

Vn Roy, tant soit il grand en terre, & en prouesse, 468

Vrania / Godts dochter schoone! 416

V sal dinen dit boeck tot stightingh, med verblyden, 153

V Siende Deughdelijc / deuot / vreesen den Heere / 420

V Siende / Georgio / nu / in uwen Vrueghtydt bloijen 347

V Siende merckelijck / Carro / recht vrindt te wesen 391

V Siende / schoon Ionghvrouwe / 447

V Siende Vroom en Wys / Hoogh achte*n* deughdt en trouwe / 360

Vt deus, & Princeps vatum diuinus Homerus, 237, 356

Vt mihi sint linguae totidem quot vertice crines	158, 474
Valeat res ludicra si me	164
Van al' t' gheen dat wy hier oyt bedreuen oft seyden	480
Van Bentinc, fort, & sage,	407

Vander Noot pacifique,	228
Van Etten! vous trouuant non moins que genereus	455
Van Wonsel! soo ick v / een recht vrindt ken te wesen	367
Veel beter ist benydt te wesen dan beclaeghdt /	482
Veel herder dan in stael, in koper oft pourphier,	257, 413
Veel menschen achtent al veur quaedt / oft dweperye /	470
Veel Ouders vvel bedacht, ouer veel hondert Iaren,	202
Verast de wercken schoon soo kunstighlijek beschreuen	482
Verde zeer wijdt van hier / na Plutons droeue rijken /	375
Verdinen sy te syn / gheloondt / gheeerdt / ghepresen /	486
Vergano / t'alder tijdt / t'sy oft ick hier sal leuen	343
Vertu, Honneur, Amour, Leauté & Constance	320
Vertu, Honneur, Plaisir, Amour & Courtoisie	409
Veu que tu es plus blanche que les liz,	339
Veurdachtigh / Ongheual / noch Nydigh hert verwaten	294
Vincent de Smidt i'ay veu Vincent de Smidt ton pere,	189
Viuent l'esprit de Dieu, & les Diuins Poëtes,	247, 492, 496, 500
Vixere fortes ante Agamemnona Multi:	436
Voirmaels doen den tijt vvas gheleden, die met rechte	206
Vos soys dichoso en gracias sobre humanas,	262, 324
Vous ayant veu, pour vostre noble coeur,	387
Vous cueillerez plaisir, & erudition,	153
Vous voyant, (mon Fossà! orné de Vertus belles)	345
Vous voyant Vertueux, Genereux, & Sçauant	414
Voiant à mon regret, Vertu & la Science,	404
Voyant Monsieur! l'heur & la grace	365
Vrays Cygnes sont les bons Poëtes	320
Vrouwen die sottelijck	341

Vrouwen die wijselijck	341
Wat de Menschen bedrijuen	238, 477
VVat men ter weereldt doedt t'wordt deur den Tijdt vergeten /	452
VVel aen / Beeldtsnyder! vriendt! wilt my hier nv vertellen	433
VVesternacher de tes vertus vne etincelle	321
VVetende / De Bruyn / vroom en ghetrou vol deughden /	449
VVyckt Zoijelisten / wyckt / ghy verdwyndt deur d'benyden /	450
Wijsheydt / en Deughdt // veursichtigheydt en Eere /	465
Wy vvenschen hier altydt om salighe nieu làren,	200
Wi ionstighlijc liefde draeghdt (als de vrye)	281
VVilt v / Antwerpen / nu / (Schoonste Nymphe) verblijden	308
Zoilus his actus stimulas hoc percitus oestro	164

Register van persoonsnamen

Enkel reële personages zijn in deze lijst opgenomen; mythologische en allegorische figuren treft men hierna niet aan, wat inhoudt dat b.v. de Homerische helden wèl ontbreken, maar niet de naam van hun schepper. Namen in titels van gedichten, in literatuuropgaven en in voetnoten zijn niet vermeld, evenmin als de namen in citaten van derden. Ook de rubriek *Bronnen* is niet meer nagelezen voor deze lijst.

De volgorde is alfabetisch; leden van regerende vorstenhuizen (b.v. Beieren, Oostenrijk, Oranje) zoeke men op hun voornaam.

Cursieve getallen verwijzen naar (min of meer uitvoerige) biografische notities met opgaaf van literatuur.

Aarschot, hertog van: zie Croy, Philippe de
Ablijn, Anne: III, 69
Abram: II, 211
Absolons, François: II, 187; III, *47*
Absolons, Roelof: III, 47
Ach, Heinrich von: II, 12
Achterhout, Anna van: II, 184; III, 44
Achterhout, Petronella van: II, 373, 374; III, 44, 246, 250
Ackermans (geslacht): II, 176
Ackermans, Hendrik: I, 206; II, 22, 37, 39, 43, 44, 46, 47, 48, 58, 84, 90, 91, 92, 93, 95, 97, 98, 158, 160, 282, 323, 334, 340, 345, 375, 410, 428, 470, 491, 495, 499; III, 13, *14*, 15, 17, 21, 22, 25, 36, 136, 137, 138, 140, 145, 149, 200, 202, 206, 208, 300, 301
Ackermans, Jeremias: III, *36*
Ackermans, Nicolaus: III, *36*
Adolf van Bourgondië: II, 126
Adriaenssens, Katlijne: III, 219
Aernoudts, Catharina: II, 355; III, 223, 224
Aerts, Cornelia: III, 361
Aerts van Bocstel, Hendrik: II, 12; III, 35
Aeschylus: III, 298
Agricola, Henricus: zie Ackermans, Hendrik
Aken, Cornelis Claesz. van: II, 131, 203; III, *67*
Alardus Aemstelredamus: III, 82
Alberti, Leon Battista: II, 122
Alberto, Paolo: II, 42, 90, 92, 95, 163, 294; III, 78, 158, 161, 177
Albinus, Flavius: II, 113
Albizzi, Eleonora degli: III, 197
Albrecht van Oostenrijk: II, 431; III, 38, 40, 152, 153, 191, 193, 194, 238, 281, 304, *305*, 339, 361, 365
Alcaeus: II, 47, 472; III, 140, 344
Alciati, Andreas: II, 72, 76, 94; III, 12, 359, 372
Alexander de Grote: II, 210, 297, 300; III, 78, 164, 166, 167, 168, 188
Almaras, Maria: III, 286
Almeyde, Arnoud de: II, 52, 410; III, *283*
Alphen, Daniël François van: I, 184
Althamer, Andreas: III, 90, 91
Alva, Fernando Alvarez de Toledo, hertog van: III, 115, 118, 174, 193, 236
Amman, Jost: I, 175, 205
Amodeo van Savoye: I, 211; II, 22, 51, 58, 331, 332; III, 199, *200*
Amyot, Jacques: II, 70; III, 184
Anacreon: II, 57, 345; III, 213, 214
Ancelmo, Antonio: II, 106, 112, 144, 186; III, 42, *46*, 53
Ancelmo, Antonius: III, 46

Ancelmo, Jan: III, 46
Andriessen, Emmeric: II, 105, 113, 144, 416; III, 284, 286, *290*
Angeli, Pietro degli: II, 457; III, *329*
Angoni, Francisco: II, 110, 359; III, 229, 230
Anjou, François d': II, 103, 108; III, 14, 40, 47, 54, 55, 58, 62, 86, 97, 247, 321
Anna (moeder van Samuel): II, 47; III, 140
Annius, Joannes: III, 90
Annoni, d' (geslacht): III, 211
Anraet, Isabeau: II, 107; III, 273, 307
Anraet, Thomas: II, 15, 41, 43, 103, 107, 434, 464, 481; III, 62, 273, 304, *307*, 334, 336, 356
Antheunis, Elizabeth: III, 362
Antiochus III van Syrië: III, 22
Antonio van Portugal: II, 103, 192; III, 53, *54*, 193
Antonius, Marcus: II, 336, 337; III, 205
Antoon III van Bourgondië-Wakken: III, 332
Antoon IV van Bourgondië-Wakken: II, 104, 461, 462, 467, 468; III, 330, *332-333*, 338, 339, 340
Apelles: II, 31; III, 188
Aphranius, Lucius: II, 82
Apis: II, 216; III, 90
Apollonius van Rhodus: II, 57, 314; III, 184
Apt, Koenraad vander: II, 479; III, 350, 352
Aquanus, Cornelius: zie Aken, Cornelis Claesz. van
Arceo, Francesco: III, 299
Arenberg, Charles d': II, 283; III, *151-152*
Arenberg, graaf van: zie Ligne, Jean de
Arents, Hans: zie Spierinck, Hans
Arion: II, 65, 88, 288; III, *156*
Ariosto, Ludovico: II, 457; III, 208, 329
Aristoteles: II, 28, 71, 81, 116, 215; III, 75
Arnaud Daniël: II, 457; III, 329
Arnemuiden, Margaretha van: III, 31
Arnouts, Peter: II, 107, 433, 479; III, 50, 53, 128, 224, 304, *306*, 350, 352
Artaxerxes: II, 70, 71, 336; III, 203
Artemisia: III, 278
Artusino, Nicolo: II, 42, 262, 309; III, 134, 136, 175
Asmodeus: III, 248
Assche, Digne d': zie Grimberghe, Digne de
Assche, Magdalena van: II, 350; III, 215, 219
Asselbergs, W.J.M.A.: zie Duinkerken, Anton van
Asseliers, Ghislain van: III, 79
Asseliers, Jan van: II, 28, 48, 103, 199, 211, 213, 357; III, 61, 74, *79-80*, 81, 223, 226
Asseliers, Julienne: III, 80
Asseliers, Pauwels van: II, 303
Asseliers, Pieter: III, 79
Assendelft, Louise van: III, 322
Ast, Louis van der: II, 482; III, 357
Atilia: III, 82
August van Braunschweig-Wolfenbüttel: I, 191
Augustus: II, 87, 174, 210, 282, 297, 299, 336, 337, 402, 427, 428,

430; III, 74, 78, 141, 164, 166, 167, 168, 188, 205, 275, 300
Auratus, Joannes: zie Dorat, Jean
Austria, Giorgio d': zie George van Oostenrijk
Avanson, heer van: II, 325
Aventinus, Joannes: II, 72, 78, 91, 93, 95, 96, 98, 138, 167, 216; III, 18, 25, 27, 90, 91, *92*, 294
Avitus, Quintus Octavius: II, 90, 164
Axonius, Joachim: II, 104, 112, 469; III, 338, *340*
Ayala, Filips d': II, 303, 435
Ayale, Oliviere d': III, 252 Azevedo, Joseph Felix de: II, 2, 3

Bacchylides: II, 209; III, *77*
Backere, Pieter de: III, 152
Bacx, Jan: II, 436
Badius, Jodocus: II, 72, 76, 91, 92, 94, 95, 98, 166; III, 22, 27, 232, 282, 299
Baelde, Michel: III, 58, 82
Baenst, Jeanne de: III, 332
Baerle, van (geslacht): zie Barlaeus
Baerle, Melchior van: II, 16; III, 73
Baert, Hubertina: III, 321
Baïf, Antoine de: II, 67, 80; III, 30, 64, 150
Bal, Herman: II, 104, 487; III, *365*
Balbani, Alexandrina: III, 247
Balbani, Louis: II, 110, 422; III, 293, 296
Balbi, Bartolomeo: II, 109, 337, 395, 396; III, 269, *270*
Balbi, Jeronimo: II, 109, 337, 395, 396; III, 269, 270
Balbi, Lucretia: III, 270
Bale, John: II, 137
Balen, van (geslacht): I, 74; II, 4, 7, 8
Balfour: zie Bellifourt
Baltens, Pieter: II, 12, 40
Barbarossa (Frederik I, keizer): III, 329
Barlaeus, Caspar: II, 13, 39, 43, 45, 206, 372, 373; III, 68, *73*, 245, 246, 249
Barlaeus, Caspar (Junior): III, 73
Barlaeus, Lambrecht: III, 73
Barlaeus, Melchior: zie Baerle, Melchior van
Baron, Mertyn: zie Varron, Martin Perez de
Barrefel(d)t, Hendrik: III, 344, 351
Bartolus de Saxoferrato: II, 359; III, *230*
Barzena, Francisco de la: II, 110, 350; III, 215, *219*
Barzena, Jan de la: III, 219
Bassecourt, Claude de: III, 173
Bathseba: II, 47; III, 140, 172
Bave, Anne: III, 311, 316
Bavius, Marcus: II, 90, 164, 210; III, 78
Beatrix van Portugal: III, 201
Beatrix van Savoye (Bourgondië): II, 457; III, 329
Becanus, Catharina: III, 221
Becanus, Isabella: II, 353; III, 219, 221
Becanus, Joannes Goropius: II, 123; III, 221, 222
Beijers, J.L.: I, 187
Bejar, Anne: III, 273
Bejar, Blasius de: II, 303, 311, 435; III, *180*, 309, 310
Beke, Dirk vander: II, 103, 201; III, 61, *63*
Beke, Jan vander: III, 63
Belleau, Remi: II, 57, 67, 68, 80-81; III, 59, 137, 140, 141, 207, 208, 214, 217, 275

Bellifourt (kolonel): III, 97
Belochus: II, 217; III, 90, 92, *93-94*
Bembo, Pietro: II, 68, 88, 89, 457; III, *328*
Bemden, Jan Jacob Philip van den: I, 201
Bemmell, Gabriël van: III, 62
Benedetti, Pietro: II, 42, 403; III, 276, *277*
Bentinc, Filips van: II, 105, 111, 407, 409; III, 280, *281*, 282
Bentinc, Karel van: III, 281
Bentinc, Mertin van: II, 105, 409; III, 280, *282*
Berchem, van (geslacht): I, 60, 74; II, 4, 7, 8; III, 113
Berchem, Agnes van: III, 115
Berchem, Anthonis van: II, 303
Berchem, Constantia van: III, 152
Berchem, Elizabeth van: II, 9
Berchem, Hendrik van: III, 344
Berchem, Jacob van: II, 435
Berchem, Jeanne de: III, 79
Berchem, Maria van: III, 344
Berchem, Willem van: III, 178
Beresteyn, Cornelis van: III, 340
Berg, Herman van den: II, 17, 105, 305, 408; III, 170, *173-174*, 282
Berg, Willem IV van den: III, 144, 173, 174
Berghe, Constantijn vanden: III, 62
Berghe, Peter van den: II, 107, 478; III, 346, *348*
Bergmans, Paul: III, 71
Berlaymont, Charles de: III, 238
Berlaymont, Florent de: I, 193; II, 105, 111, 365; III, 57, 82, 234, 235, *238*
Berlaymont, Gilles de: III, 238
Bernuy (Bernollie), Fernando: II, 11
Berosus: III, 90, 91, 93
Berri, Simon: II, 110, 480; III, *354*
Bersabea: zie Bathseba
Bertels, Leentken: II, 465; III, 337
Beyllets: zie Billihe
Beyvliets: zie Billihe
Beys, Cornelis: III, 264
Beys, Gillis: II, 390; III, *264*
Bèze, Théodore de: II, 69, 79, 121; III, 287, 289, 290
Bie, Elias de: II, 104, 448, 482; III, 320, *322*, 356
Bie, Willem de: III, 322
Bijns, Anna: II, 133; III, 35, 40, 146, 147
Billihe, Bartholomeus de: II, 9
Billihe, Cecilia de: II, 2, 3, 9, 10, 15, 16
Billihe, Charles de: III, 344
Binet, Claude: III, 150, 168
Bion: II, 28, 56, 57, 70, 401, 402, 478; III, *274*, 275
Blanchemain, Prosper: III, 126
Blanckelroort, Peter van: II, 9, 12, 13
Blioul, Laurent de: III, 37
Bloem, Jacobus Cornelis: I, 195
Bloemmart, Melchior: II, 54, 104, 486; III, 363
Blotius, Hugo: III, 322
Blyhooft, Maria: II, 421; III, *295*
Boccaccio, Giovanni: II, 72, 76, 91, 92, 93, 94, 95, 98, 166; III, 256
Bochius, Joannes: II, 113, 303, 435; III, 158, 162, 173, 176, 262, 319, 355
Bock, Noë de: II, 110, 440; III, 312, 314
Bodel Nijenhuis, Johannes Tiberius: I, 13, 184, 190
Boeckel, Jan van: II, 104, 303, 435, 481; III, 171, *355*
Boesbeeck, Ogier van: zie Busbecq, Ogier de

Boethius, Anicius Manlius Severinus: II, 57, 59, 70, 71, 421; III, 181
Bogaert, Arnold: III, 317
Bogaert, Jacob: II, 104, 112, 444; III, 153, 315, *317*
Bogaert, Margaretha: III, 153
Boghe, Jan: zie Bochius, Joannes
Boischot, Jean-Baptiste de: III, 79
Boischot, Marie de: III, 79

Boisot, Maria: III, 83
Boisot, Pieten III, 83
Bolognino, Paulo: II, 110, 188; III, 48, 49, *50*
Bolognino, Willem: II, 110; III, 50
Bomberghen, Maria van: III, 86
Bonnières, Anne de: II, 462; III, 330, *332*, 334
Bonnières, Jan de: III, 332
Bonvalot, Nicole: III, 152
Boodt, Adriaan de: II, 283; III. *154*
Boodt, Margaretha de: III, 154
Boot, Antoon: III, 275, 341, 342
Boot, Michiel: I, 110; II, 48, 402; III, 80, *275*
Boote, Jeronimus: III, 226
Boote, Lanseloot: II, 48, 103, 357, 361; III, 81, 223, *226*, 234
Borchgreve, Dirk de: II, 9
Borcht, Adriaan van der: III, 250
Borcht, Augustijn van der: II, 211; III, *79*
Borcht, Hendrik van der: II, 107, 373, 374; III, 246, *250*
Borcht, Jan van der: III, 79
Borsele van der Hooge, van (geslacht): II, 7
Borsele van Sandyck, van (geslacht): II, 7
Borselen, van (geslacht): I, 60, 61, 74; II, 4, 7, 8, 9
Boscàn, Juan: II, 46, 68, 282; III, 140, 150
Boshuysen, Maria van: II, 447; III, *321*
Bossche, Anna van den: III, 313
Bossche, Clara van den: III, 310
Bothemer, Melchior: II, 110, 112, 442; III, 313, *315*
Boudesson, Alexander: II, 207; III, 68, *73*
Boudesson, Jacob: II, 207; III, 68, *73*
Boudesson, Sebrecht: II, 107, 207; III, 68, *73*
Bouhault, Agneete de: III, 353
Bourgeois, Anne de: III, 80, 275
Bourgeois, Charles de: II, 211; III, 80, 275
Bourgeois, Sebastien de: III, 80
Bourgondien, Maria van: II, 28, 48, 213, 357; III, 74, 79, *81*, 223, 224
Boutry, Susanna: III, 147
Bouwelers, Maria: II, 454; III, 323, *325*
Bowers, Fredson: I, 18, 19, 63, 205
Boyer, G.: II, 67, 83; III, 178
Brabo: III, *177-178*, 312
Branden, L. van den: III, 15
Brandt, Jan: II, 303, 435
Brecht, Isabella van: zie Vanderberckt, Isabella
Brecht, Jan van: II, 435
Brecht, Raes van: II, 10
Bredero, Gerbrand Adriaensz.: III, 215
Breuseghem, Andries van: II, 303; III, 171
Breyel, Jacques: II, 107, 341; III, 128, 206, *209*, 362
Brimeu: Marie de: III, 40
Broeck, Cornelis van den: II, 10
Broecke, Jan van den: III, 339
Broecke, Maria van den: III, 339
Broer Cornelis: zie Brouwer, Cornelis Adriaens
Bronkhorst, baron van: III, 281
Bronkhorst, Elizabeth van: III, 63
Bronkhorst, Petronella van: III, 282

Brouwer, Cornelis Adriaens: III, 66
Bruck, Jacobus â: III, 8
Bruegel, Aleydis a: III, 144
Brulez, Wilfried: III, 364
Brumeur, Jan van: II, 436
Brussel, Catherine van: III, 84
Brussel, Filibert van: III, 84
Brutus, Lucius Junius: III, 261
Brutus, Marcus Junius: III, 82
Bruyne, Jan de: II, 107, 342; III, 206, *210*
Bruyne, Jan de (Junior): II, 342; III, 206, *210*
Bruyne, Marie de: II, 342; III, 206, *210*
Bruyne, Simon de: II, 449; III, *322*
Bry, Theodor de: I, 175
Buchanan, George: II, 130, 158; III, 13, *15*
Budé, Guillaume: III, 64
Budelius, Renier: III, 64
Bullinger, Heinrich: II, 137
Buon, Gabriël: II, 65
Busbecq, George de: III, 32
Busbecq, Ogier de: II, 101, 173; III, 29, *32-33*, 83
Busleyden, Gilles de: III, 258
Busleyden, Marguerite de: III, 258
Butkens, Christophorus: II, 2
Butkens, Elizabeth: III, 124
Byltkens, Arnoud: II, 107, 476; III, 346, *347*
Bynneman, Henry: II, 127

Cabisset, Hugues: II, 14, 42, 43, 67, 247, 294, 300, 492, 496, 500; III, 122, *126*, 158, 160, 166, 168, 370
Cabo, Guillaume: II, 187; III, 47
Cabo, Jan: II, 187; III, *47*
Caesar, Gajus Julius: II, 116, 402; III, 82, 188, 205, 275
Calossano, Bernard: II, 337
Camarena, Anne de: III, 365
Cambi: II, 108, 446; III, 318
Camerarius, Joachim: II, 71
Camões, Luiz de: III, 113
Canis, Justo: III, 325
Canter (gebroeders): III, 30
Capilupi, Lelio: II, 457; III, *329*
Carbelius Pictor: II, 90, 164; III, 22
Carillo, Leonardo Rotulo: II, 54, 104, 320; III, 190, *191*
Carro, Andreo: II, 109, 391; III, *266*
Carro, Michiel: III, 266
Caro, Simon: II, 109, 384; III, 257, 258
Casnedo, Joannes Baptista: III, 277
Cassina, Francesco Bernardino de: III, 352
Cassina (Cassyn), Jeronimo: II, 110, 479; III, *352*
Castelein, Matthijs: II, 118, 119; III, 40
Castro, Eduard de: II, 13, 103, 192; III, *53-54*
Castro, Michiel de: II, 105, 381, 382; III, 253, 255, 256
Catanio, Aurelio: II, 108, 109, 379-380; III, *254*
Catharina van Alexandrië: II, 371; III, 248
Catharina de' Medici: III, 32, 202
Cato Uticensis: III, 82
Cats, Jacob: II, 140
Cattanio, Gillis: II, 365; III, *239*
Cattenbroeck, Catharina van: III, 47

Catullus, Caius Valerius: II, 189, 208; III, 329
Cauwenberghe, Marie de: II, 9
Cecilia van Zweden: III, *317*
Celosse, Jan: III, 128
Celosse, Johanna: III, 128
Cenni, Jean Cesare: II, 110, 457; III, 326, *328*
Censorinus, Mercurius: II, 323
Cervantes Saavedra, Miguel de: II, 39
Cesis, Nicolo: III, 237
Chamard, Henri: III, 167
Charles, Balthasar: III, 365
Charles, Balthasar (Junior): III, 279
Charles, Jaspar: II, 104, 487; III, *365*
Charlier, Gustave: III, 31
Charreton, Benoit: II, 283; III, *153*
Chassey, Jeanne de: III, 176

Chastelet, Guilielme de: II, 325; III, 193, 195
Chavasse, Balthasar: II, 38, 67, 83; III, 308
Chiabau, Henri: II, 352; III, 221
Chokier de Surlet, Jean de: III, 64
Christiaan IV van Denemarken: III, 70
Christoph II van Baden: III, 317
Cicero, Marcus Tullius: II, 28, 71, 82, 91, 95, 161, 165, 169, 195, 336; III, 23, 24, 56, 203
Claerhout, Jacques van: III, 301
Claerhout, Lamoraal van: II, 105, 427, 428; III, 300, *301*, 302
Claes, Marie: II, 9
Claessens, Christiaan: II, 485; III, 357, 360
Claeszoon, Cornelis: III, 340
Clarisse, Louis: II, 107, 412; III, 284, *285*
Clarisse, Pierre: III, 285
Clasens, Anneken: II, 452; III, 323, 324
Clasens, Heimbert: III, 324
Claude van Frankrijk: III, 21
Clayssone van Wallebeke, Barbe: III, 84
Cleopatra: II, 336, 337; III, 205
Clercke, Barbara de: III, 362
Clercks, Elizabeth: III, 153
Clercq, Hedwige de: III, 176
Clermont-Tonnerre, Françoise de: III, 30
Cnobbaert, Michiel: II, 436
Cock, Paulus de: II, 176; III, *36*
Cockaert, Elizabeth: III, 226
Cocquiel, Marie de: III, 252
Cocus, Theodor(ic)us: I, 177; II, 12
Coecke, Pieten: II, 122
Coenraet, Philippote: II, 241; III, 110, *118*
Coesart, Arnoud: I, 197; II, 107, 464; III, 334, *336*
Cohen, Gustave: II, 75
Coignet, Michiel: II, 54, 104, 486; III, 43, *362*
Coitiers, Jacques de: zie Coyttie, Jacques de
Coleners, Rosiana: II, 133
Coligny, Gaspar de: III, 201
Coligny, Louise de: III, 321
Colius, Jacobus: II, 130; III, 228
Collays, Juette: II, 7
Colonna, Francesco: I, 60
Comines, Colard de: III, 31
Comines, Philippe de: II, 171, 172, 284; III, *31*, 32, 154
Compain, Nicolas: II, 444
Comperis, Cornelia: III, 322
Comperis, Jacques: III, 322
Comperis, Jan (Senior): III, 354
Comperis, Jan: II, 104, 435, 481; III, *354*
Condé, Louis de Bourbon, prins van: III, 30
Coninck, Karel de: II, 137
Conincx, Arnoud s': I, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 20, 64, 65, 66, 67, 68, 72, 86, 87, 92, 98, 99, 102, 104, 112, 129, 130, 131, 146, 152, 164, 166, 168, 169, 170, 171, 193-204; II, 273, 275, 276, 291; III, 144, *159*, 250, 339, 340
Cools, Catherine: III, 209
Coornhert, Dirck Volkertsz.: I, 59; II, 11, 22, 74, 76, 81, 119, 124, 134; III, 40, 355, 366-369

Copmans, Anna: III, 50
Coppenol, Peter: II, 200; III, 61, 62
Coppens van Diest, Aegidius: III, 103
Corbet, Catharina: III, 362
Corbet, Gerard: III, 362
Cordes, Arnold de: III, 70, 86
Cordes, Catharina de: III, 221, 222
Cordes, Jacques de: III, 86
Cordes, Jan de: III, 70, 86
Cordes, Jean de: III, 86
Cordes, Susanna de: III, 225
Corecoopers, Marie: III, 69
Cornelia: II, 213, 357; III, 74, *82*
Cornelis, Marcus: II, 480; III, 353
Cornet, Séverin: II, 20, 109; III, 11, 48, 49, 51, 52, 86, 270
Corvini, Alessandro: II, 203; III, *67*
Corvini: III, 238
Coster, Jan de: zie Custos, Jan
Costere, Pieter de: zie Baltens, Pieter
Costerus, Franciscus: III, 71
Cotterau, Joanna de: III, 310
Coucke, Johanna: II, 14, 22, 53, 375-377
Coutereau, Anne: III, 202
Coyttie, Jacques de: II, 365; III, 239
Crabbe, Arnoldus: III, 224
Crabbe, Arnoud: II, 53, 107, 355; III, 220, 223, *224*
Craenmeester, Gerard: III, 49
Craenmeester, Gerard de: II, 13, 17, 106, 107, 188, 191; III, 48, *49*
Crane, Marie de: III, 220
Cranen, Barbara: III, 321
Cromphaut, Margriete van: III, 124
Cromwell of Hinchinbrook, Oliver: III, 44
Croonendaele, Paul de: II, 283; III, *154*
Croy, Anne de: III, 41
Croy, Charles de: I, 22; II, 12, 19, 34, 104, 180; III, 39, *40*, 64
Croy, Dorothée de: III, 40
Croy, Louise de: III, 57
Croy, Philippe de: III, 40, 57, 82, 286
Cruquius, Jacobus: II, 70; III, 194, 295, 330
Crutsener, Jacob van: III, 9
Cruyce, François van den: III, 294, 365
Cruyce, Jaspar van den: II, 105, 113, 420; III, 293, *294*, 295, 341, 365
Cruyce, Josina van den: III, 124, 294
Cruyce, Maniaert van den: II, 303, 311
Cruyce, Maria van den: III, 268, 341
Cruyce, Melchior van den: II, 104, 113, 487; III, 247, 341, *365*
Cubus, Joannes: II, 130
Culenbourg, Jeanne van: III, 332
Curtius, Cornelius: III, 227
Custodis, Petrus: zie Baltens, Pieter
Custos, Boudewijn: III, 35
Custos, Jan: II, 176; III, *35*

Daele, Engelbert van den: III, 360
Daele, Marie van den: III, 360
Daems, Maria: III, 251
Daems, Peter: II, 107, 351; III, 219, *220*, 224, 251
Daems, Pieter: III, 220, 224
Daens (geslacht): I, 60, 74

Daens, Gerard: II, 6
Daens, Jan (zoon v. Gerard): II, 4, *6*, 8
Daens, Jan (†1495): II, 4, *8*
Daens, Jan (†ca. 1501): II, 4, *8-9*
Daens, Josine: II, 4, *9*, 10
Dale, Catharina van: zie Nieuwelande, Catharina van
Dale, Catharina van den: III, 47
Dale, Jan van den: III, 47
Damant, Jan: II, 49, 104, 303, 438; III, 309, *311*, 312, 316
Damant, Nicolaas: III, 290
Damant, Peter: II, 105, 112, 443; III, 315, *316*
Damant, Pieter: III, 311, 316
Damant, Suzanna: III, 306, 352
Damman, Adriaan Jacobsz.: II, 17, 40, 45, 158, 243, 418, 474; III, 13, *14*, 120, 121, 286, 292, 343
Danastro, Jaspar: III, 56
Daniël: II, 372
Dannwitz, Daniël: I, 183

Danon: zie Annoni, d'
Dante Alighieri: II, 40, 45, 56, 68, 382, 457; III, 121, 253, 256, 329
Dassa, Jacques: II, 303, 435
Datheen, Petrus: II, 69, 79, 121; III, 287, 289
David: II, 47, 69, 303; III, 140, 287
David, Ancelme de: II, 367, 370; III, 242
Day, John: III, 289
Debora: III, 140
Deckere, Catharina de: III, 127, *128*, 246
Deckere, Josepho de: II, 105, 144, 408; III, 280, 282
Deckere, Maria de: III, 275
Della Barra, Vincent: III, 73
Della Faille, Jan: III, 222
Della Faille, Maarten: III, 128
Della Faille, René: I, 184, 199
Delsauch: zie La Saulx
Demades: II, 28, 215; III, 75, *84*
Democritus: II, 394; III, 266, 269
Demosthenes: II, 161; III, 84
Des Autels, Guillaume: II, 38, 83; III, 298
Despauterius, Joannes: III, 35
Despommereaulx, Françoise: III, 279
Despommereaulx, Lucas: II, 303, 435
Desportes, Philippe: II, 136
Dia, gravin van: II, 457; III, 329
Diest de Vivershem, Clara de: III, 47
Dijck, Adriaan: II, 303, 435
Dilft, Edward van der: II, 303, 311, 435
Dinaux, Arthur: I, 187, 191
Dionysius de Areopagiet: II, 94; III, 26
Dodoens, Rembert: II, 123; III, 201, 349
Dodyns (geslacht): II, 7
Doesborch, Jan van: II, 74, 77; III, 354
Donatus, Tiberius Claudius: II, 70, 92, 98; III, 22, 168
Donck, Engelbrecht van der: III, 146
Donnet, Fernand: I, 189, 192, 198, 203
Doornen, Mathilde van: III, 322
Dorat, Jean: II, 12, 18, 39, 42, 44, 126, 129, 171, 237; III, *30*, 110, 112, 173, 213
Dorea, Jacomo: II, 109, 385; III, 259
Dorsten, J.A. van: II, 131
Douce, Francis: I, 185
Dousa, Janus: II, 130, 131; III, 30
Douvrin (geslacht): III, 277
Douvrin, Jeanne de: III, 79
Draeck (geslacht): I, 60, 74
Draeck, Catharina: II, 2, 4, *8*, 9
Draeck, Jan: II, 4, *5*, 8
Draeck, Willem: II, 5
Draeck, Wouter (Walraven): II, 4, *8*
Drake, Francis: III, 193
Drenckwaert, Boudewijn van: III, 152
Drenckwaert, Johan van: II, 283; III, *152*
Druon Antigoon: II, 308; III, *177-178*, 312
Duarte, Francisco: II, 110, 349; III, 215, *218*
Du Bartas, Saluste: II, 85; III, 76, 264, 290

Du Bellay, Joachim: I, 172; II, 44, 56, 58, 66, 67, 77, 79, 82, 93, 244, 328, 336, 400, 477; III, 18, 19, 30, 34, 121, 123, 136, 167, 197, 249, 259, 261, 299, 333, 342
Duchemin, Isaac: I, 28; III, 14, 370
Duinkerken, Anton van: III, 329
Duprat, Guillaume: III, 67
Dupuis, Remy: III, 31
Dussenius, Theodorus: III, 227
Duysborch, Margarita van: III, 79, 81
Dyck, Adriana van: III, 351

Eboli, prinses d': III, 198
Eduard Fortunatus van Baden: III, 317
Ee, Margaretha van der: III, 202
Eeckeren, Janneken van: III, 52
Eeghem, Willem van: III, 332
Eems, Michiel: I, 196; II, 361; III, 128, 229, *232*
Eems, Michiel (Junior): III, 232
Eems, Peter: III, 232
Eems, Tobias: III, 232
Eggloy: zie Hertoghe, de
Egmont, Filips van: II, 12, 19, 34, 104, 183; III, 39, *41*
Egmont, Lamoraal van: II, 125, 183, 239; III, 38, 39, 41, 58, 114, 115, 116, 117
Elcana: III, 140
Eleonora van Oostenrijk: III, 83
Elizabeth I van Engeland: II, 11, 16, 132; III, 54, 58, 97
Elizabeth van Oostenrijk: II, 172; III, *32*, 33
Ellecom, Gillis van: II, 88, 102, 205; III, 68, *71*
Elouts, Jacqueline: III, 79
Elst, Barbara van der: III, 310
Emmanuel de Grote van Portugal: III, 54
Emmanuel-Filibert van Savoye: zie Filibert
Engelram, Joannes: III, 112
Enghien (geslacht): III, 113
Enghien, Jeanne d': II, 238; III, 113, *115*
Enghien, Louis d': III, 115
Enghien, Virgilius d': III, 115
Ennetières, Pierre d' (Senior): III, 123
Ennetières, Pierre d': II, 11, 41, 43, 132, 244; III, 121, *123*
Ennius, Quintus: II, 88, 407; III, 280, 281, 282
Epinoy: zie Melun
Epinoy, Hugues d': III, 55
Erasmus, Desiderius: II, 26, 43, 71, 123; III, 76, 342, 372
Ernst van Beieren: III, 146
Ernst van Oostenrijk: I, 180; II, 15, 33, 34, 54, 103, 104, 108, 110, 113, 291, 293-298, 321, 322, 446; III, 157, 158, *159*, 160, 161, 162, 164, 165, 190, 191, 193, 299, 319
Erp, Suzanne van: III, 228
Es, G.A. van: II, 120, 127
Escornaix, Françoise d': III, 301
Espallart, Jehan: II, 196, 199; III, 59
Etten, van (geslacht): I, 60, 74
Etten, Hendrik van: II, 103, 455; III, 326, *327*
Etten, Hendrik van: II, 435
Eumolpus: II, 88, 288; III, *156*
Eusebius: III, 150
Even, Edward van: I, 173
Everwyn, Michiel: II, 196, 199; III, 59
Eycken, Jan van der: II, 104, 303, 435, 481; III, 171, *355*
Eycken, Marie (Antoinette) van der: III, 153
Eyken, Godefroy vander: II, 105, 340; III, 206, *208*

Fabius, Willem: III, 227, 228
Fallez, Karel I van Bourgondië, heer van: III, 57
Farnese, Alexander: I, 122, 155, 161, 170; II, 14, 23, 24, 25, 34, 54, 80, 103, 104, 108, 110, 113, 299-302, 363, 364, 388; III, 14, 40, 41, 51, 55, 58, 83, 84, 85, 86, 97, 152, 158, 160, 162, 165, 166, 167, 168, 169, 174, 192, 196, 197, 203, 213, 234, 235, 236, 237, 238, 259, 260, 262, 276, 290, 333
Fasse, Agnes: III, 147
Faure, Jan de: II, 9
Ferdinand I, keizer: II, 173; III, 32

Fernandes, Mattheo: II, 110, 458; III, 326, *329*
Fétis, François-Joseph: III, 71
Feytens, Dionys: II, 15, 58, 105, 113, 411; III, *284*, 285, 290
Filibert van Savoye: II, 331, 332, 333; III, 21, 67, 117, 199, 200, *201*, 202
Filips II van Spanje: II, 34, 54, 103, 104, 238, 283, 289, 293, 295, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 314, 323, 325, 327, 329, 330, 332, 333, 336, 337, 363, 364, 387, 388, 402, 405, 408, 447, 462, 467, 468; III, 40, 41, 54, 75, 78, 82, 84, 114, 150, 152, 153, 154, 158, 159, 160, 166, 167, 191, 193, 196, 201, 235, 236, 237, 259, 260, 262, 295, 305, 317, 333, 338, 339, 344
Filips de Stoute: III, 18
Flemingo, Arnoldo: III, 299
Flodorp, Alverade van: III, 281, 282
Floren, J.: I, 198
Floris, Cornelis: II, 122
Floris, Frans: II, 108, 121, 122, 125; III, 92
Fockenburch, van (geslacht): II, 107
Fockenburch, Olivier van: II, 406; III, 276, *279*
Fockenburch, Pauwels van: II, 406; III, 276, *279*
Fockenburch, Willem van: III, 279
Forster, Leonard: I, 206; II, 42, 129, 130; III, 137, 169
Fossa, Franciscus: III, 213
Fossa, Jean Vincenti: II, 52, 110, 345; III, 211, *213*
Franco, Camilla: III, 277
Franco, Luiz: II, 11, 39, 42, 43, 68, 237, 262, 324, 350; III, 110, *113*, 134, 136, 193, 194, 215, 219
François d'Anjou: zie Anjou, François d'
Frans I van Frankrijk: II, 244, 327; III, 21, 31, 67, 121, *123*, 197, 201
Froe, Balthasar: II, 140; III, 125
Fromont, Jan van Bourgondië, heer van: II, 196, 199; III, *57*, 58
Fronto, Cornelius: III, *105*
Frure, Cornelia van: III, 322
Frythof, Balthasar: II, 107, 281; III, *148*
Fuentes, Jacob Gusman de: III, 193
Fuentes, Pedro Enriquez de: II, 15, 54, 103, 113, 323; III, 159, 192, *193-194*
Fugger, Albrecht: II, 104, 322; III, 190, *192*
Fugger, Max: III, 192
Fulvius, Andreas: III, 64
Fulvius Nobilior, Marcus: III, 281
Furmerus, Bernard: III, 366

Gachard, Louis-Prosper: III, 114
Gaillard, Arthur: III, 79
Galland, Jean: III, 213
Gallo, Antonio: II, 14, 22, 53, 107, 111, 375-377; III, *251*
Gallo, François: III, 251
Gallo, François (Junior): III, 251
Gambrinus (Gambrivius): II, 20, 72, 78, 79, 80, 216, 465; III, 90-96, 334, 336
Gamere, Magdalena van: III, 307
Gardino, Antonio: II, 110, 394; III, 266, *269*
Gassen, Jean: III, 264
Gassen, Pierre: III, 118
Gelder, Herman Arend Enno van: II, 136
Gelre, Anthonis van: III, 70
Gemeren, Peter van: II, 436
Genouillac, Jeanne de: III, 30
George van Oostenrijk (Senior): III, 304

George van Oostenrijk: II, 105, 431, 432; III, *304-305*
Georges, Blanca: II, 110, 349; III, 215, *218*
Georges, Georgio Rodrigo: II, 110, 347, 348; III, *215*
Georges, Philippe Georgio: II, 348; III, 215, *218*
Gerardi, Andries: II, 436
Gerardi, Gillis (Senior): III, 310
Gerardi, Gillis: II, 303, 311, 435; III, 180, 309, *310*
Gesualdo, Andrea: II, 68
Gevaerdts, Jan (Senior): III, 361
Gevaerdts, Jan: I, 84; II, 88, 105, 486; III, 358, *361*
Gevaerdts, Jan-Gaspar: III, 361
Gevardt: zie Ghevardt, Thomas
Gheefkens: II, 176; III, 36
Gheeraerts, Marcus: II, 18, 143
Gheesdale, Jan van: II, 16, 105, 113, 204; III, 68, 69, *70-71*
Ghelre, Madeleine van: III, 241
Ghevardt, Thomas: II, 38, 44, 83, 423; III, 292, 297, *298*, 308
Ghevardus, Guilhelmus: II, 39, 418; III, 298, 308
Ghistele, Cornelis van: I, 83; II, 57, 59, 74, 76, 102, 112, 116, 117, 118, 422; III, 40, 296
Ghoeserie, Hans: II, 52, 107, 360; III, *231*
Ghysens, Hans: II, 110, 112, 439; III, 312, *313*
Gigas Secundus, Joannes: II, 39, 45, 333, 402; III, 199, 202, 272, 275
Gilbert, Marie de: III, *63*
Gillis, Catherine: III, 154
Gillis, Jan: III, 154
Gillis, Nicolaas: II, 436
Goddijn, kolonel: III, 130
Godevaerts (geslacht): I, 60, 74; II, 4, 6, 8, 9
Godevaerts, Marie: II, 4, *9*
Goes, Hendrik van der: III, 247
Goes, Jan van der: II, 104, 106, 371, 372, 487; III, *247*, 365
Goes, Maria van der: III, 248
Goes, Peter van der (Senior): III, 247
Goes, Peter van der: III, 248, 343
Gogh, Vincent van: I, 190
Goliath: III, 171
Goltz, Catharina: III, 66
Goltzius, Hubertus: II, 73, 203; III, 38, 64, 65, *66*, 67, 361
Gomez, Violante: zie Pelicana, Yolante a
Gonzaga, Ferdinando: II, 381; III, 255
Gonzales, Margarita: III, 298
Gonzalvo, Ferdinand: III, 37
Goorle, Angnete van: III, 362
Goossenius, Gerardus (Senior): III, 111
Goossenius, Gerardus: II, 11, 16, 21, 23, 40, 43, 44, 132, 236, 242, 243, 271, 449, 450; III, 109, *111-112*, 137, 143, 320, 322
Gorlaeus, Abraham: III, 64
Gottignies, Catherine de: III, 153
Gottignies, Marguerite de: III, 79
Goux, Willem de: III, 64
Gracchen, de (gebroeders): II, 134; III, 82
Gracchus, Tiberius Sempronius: III, 82
Gracht, Wouter van der: III, 29
Gramaye, Jan Baptist: III, 295
Grammay, Cornelis: II, 22, 51, 104, 200, 483, 485; III, 61, *62*, 250, 307, 357, 358, 360
Grammay, Cornelis (Junior): III, 62
Grammay, Isabeau: III, 62
Grammay, Jacob: III, 62

Grammay, Jacobijne: II, 374; III, 62, 246, 250
Grammay, Jacques: II, 485; III, 360
Grammay, Maria: III, 62
Grammay, Sara: III, 62
Grammay, Susanna: III, 62
Grammay, Thomas: III, 360
Granjon, Robert: I, 75

Grannon, Engele: II, 101, 195; III, 53, *56*
Grannon, Francisco: III, 56
Grannon, N.: II, 195
Gras, Adriana: III, 263, 264
Gravelingh: zie Ravelingen
Greg, Walter: I, 16, 19
Grenerus, Hermannus: II, 73, 80, 89, 91, 92, 95, 98, 166; III, 78
Greve, Willem: III, 284
Grévin, Jacques: III, 123
Grillo, Giovanni Baptista: II, 109, 338; III, 203, *205*
Grimberghe, Digne de: III, 79
Grobbendonck: zie Schetz
Groeneveld, Arnold: III, 236
Gruterus, Janus: II, 130; III, 38, 65, 71, 173
Guevara, Antonio de: II, 73, 76, 133; III, 340-341
Guicciardini, Lodovico: III, 69, 254, 311, 356, 364
Guilhelm Adhemar: II, 457; III, 329
Guise, Charles de: III, 33
Guise, François de: III, 67
Guldenmund, Hans: III, 90
Gustaaf I Wasa van Zweden: III, 317, 318
Gysbrechts, Hans: II, 104, 482; III, *356*

Habert, Pierre: II, 71
Haecht, Godevaert van: III, 152
Haecht, Willem van: II, 115, 118; III, 7
Haeghen, Michael van der: II, 23, 40, 45, 144, 304, 345, 372, 373; III, 170, *173*, 213, 245, 246, 248, 249
Haept, Rutgeert van der: III, 124, *352*
Haften, Robrecht van: II, 106, 480; III, *353*
Hakfort, Catharina van: III, 281
Hallewyn, Jeanne-Henriette de: III, 40
Hallyns, Lievine: III, 92
Halmale, van (geslacht): I, 60
Halmale, Constantijn van: III, 176
Halmale, Hendrik van: II, 303, 307, 311, 435; III, *176*, 309
Halmale, Maria van: III, 62
Hambroeck, Maximiliaan van: II, 41, 102, 404; III, 276, 278
Hambroeck, Pieter van: II, 41, 102, 354; III, *222*, 278
Hambroeck, Walrant (Merten) van: III, 222
Hamme, Barbe van: III, 283
Hannon, Marie: III, 327
Happaert, Gillis: II, 435
Happaert, Jan: II, 303
Harduwijn, François de: II, 345; III, *213*
Harduwijn, Justus de: III, 213
Harduwijn, Thomas de: III, 213
Harrebomée, Pieter Jacob: III, 48
Harsy, Antoine de: III, 126
Hauchin, Jean: III, 290
Haudion, Isabelle de: III, 176
Hautepenne, heer van: III, 238
Hauweel, Joanna: III, 213
Havre, Gustave van: I, 182
Heber, Richard: I, 182

Heere, Lucas d': II, 16, 21, 73, 74, 76, 81, 103, 108, 121, 124-127, 128, 129, 130, 132, 140; III, 65, 89, 140, 164, 202, 291, 303, 311, 314, 324, 328, 335, 344
Heermale, Maria van: III, 82
Heetvelde, Barbe van den: III, 365
Hegghen, Roelant vander: III, 32
Heinsius, Daniël: II, 131; III, 93, 140
Helbig, Henri: I, 11, 12, 187
Helleman, Pieter Jansz.: II, 13
Hellemans, Fernando: II, 353, 354; III, 220, *221-222*
Hellemans, Hieronymus: III, 222
Hellen, Elizabeth van der: II, 5
Hellinga, Wytze: I, 28
Helmans (geslacht): II, 107
Helmans, Anne: III, 222
Helmans, Arnoult: III, 298, 300
Helmans, Carle: II, 423; III, 297, *298*, 300
Helmans, Pieter: II, 426; III, 222, 297, *300*
Hembyze, Jan van: III, 84
Hendrik II van Frankrijk: II, 129, 238, 323, 325, 328, 333, 336, 468; III, 114, 202, 263
Hendrik III van Frankrijk: III, 54, 75, 79
Hendrik IV van Frankrijk: III, 31, 41, 54
Hendrik, kardinaal - koning van Portugal: III, 54
Hennen van Merchtem: III, 178
Henricxzoens, Adriana: II, 9
Hepburn, Isabella: III, 98
Heraclitus: II, 394; III, 266, 269
Herbais, Louise de: III, 63
Herberay des Essarts, Nicolas d': III, 340-341
Hercken, Herman van: III, 210
Herde, Dominicus de: II, 436
Herdinck, Maria: III, 75
Herelius: II, 90, 164
Herp, François d': II, 42, 365; III, 235, *239*, 308
Herreweyer, Anne: III, 66
Hertoghe, de (geslacht): I, 74
Hertoghe, Jan de: II, 5
Hertoghe, Margarita de: II, 4, *5*, 7
Hesiodus: II, 88, 288; III, 155, 178, 271, 300, 321, 328
Hespiel, Catharina: III, 32
Hessels, Andries: II, 196, 199; III, *58*, 63
Hessels, Matthias: III, 58
Hetsroy, Michael: II, 105, 275, 276, 278, 279, 354, 482, 486, 489, 501; III, *144*, 145, 223, 357, 363, 369, 374
Hetsroy, Thielman: III, 144
Heuiter, Pontus de: II, 123
Heyden, Hendrik van der: III, 47
Heyden, Marie van der: III, 58
Heylweghen, Adriaan van: II, 307; III, *176*, 309
Heylweghen, Louis van: III, 176
Heyns, Peter: III, 40
Hiero: II, 209; III, 74, 77
Hierocles: III, 345
Hieronymus: II, 57, 68, 79, 167, 308; III, 28, 177
Hinckaert (geslacht): III, 113, 116
Hinckaert, Catherina: III, 115, 118
Hinman, Charlton: I, 16, 171
Hirtzhorn, Godfrid: II, 11
Hoefnagel, Joris: II, 130; III, 8
Hoeven, Abel Fransz. van der: II, 13, 78, 216; III, 90, *92-93*

Hofmans (geslacht): I, 185, 186; II, 112
Hofmans, Anna: II, 184; III, *44*
Hofmans, Arnout: II, 184; III, *43-44*
Hofmans, Beatrice: II, 184; III, *44*
Hofmans, Catarine: II, 184; III, *44*
Hofmans, Cornelis: II, 184; III, *44*
Hofmans, Gillis: II, 106, 138, 184, 185, 186; III, 42, *43*, 46
Hofmans, Gillis (Junior): II, 184; III, *43*, 73, 279
Hofmans, Gillis (Junior): II, 184; III, *44*
Hofmans, Hendrik: II, 184; III, *43*
Hofmans, Johanna: II, 184, 186; III, *44*, 46
Hofmans, Margarite: II, 184; III, *44*
Hofmans, Marie: II, 184; III, 44
Hogeland, Catharina van: III, 152
Hoghenberg, Frans: III, 162, 165, 203
Hohenlohe, Filips van: III, 236
Holtzwart, Mathias: III, 90
Homerus: II, 43, 44, 45, 47, 58, 85, 86, 88, 90, 91, 95, 158, 161, 163, 164, 166, 170, 191, 196, 210, 215, 219, 221, 234, 236, 237, 242, 245, 246, 261, 262, 268, 280, 282, 288, 294, 300, 308, 309, 334, 356, 366,

368, 370, 429, 431, 432, 437, 449, 474; III, 10, 19, 21, 30, 52, 78, 108, 110, 122, 124, 134, 135, 140, 144, 150, 158, 161, 166, 175, 177, 201, 241, 282, 311, 343
Hontzocht, Joachim de: III, 154
Hontzocht, Margaretha de: III, 154
Hooft, Pieter Cornelisz.: II, 140
Hoppenbrouwer, Hans de: II, 465; III, 334, *336*, 337
Horatius: II, 28, 44, 56, 57, 58, 59, 67, 70, 74, 76, 80, 84, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 98, 112, 116, 118, 158, 161, 164, 165, 166, 174, 196, 210, 213, 230, 240, 244, 261, 266, 267, 268, 280, 288, 299, 306, 323, 324, 334, 335, 340, 346, 355, 356, 357, 368, 370, 378, 388, 392, 420, 422, 429, 436, 458, 474; III, 8, 13, 19, 23, 33, 74, 106, 108, 121, 133, 134, 135, 136, 138, 144, 166, 167, 186, 194, 206, 214, 223, 226, 241, 243, 249, 251, 260, 268, 282, 295, 308, 326, 329, 330, 343
Hornes, Maarten de: III, 41
Hornes, Maria de: III, 41
Houck, Cornelis: II, 104, 482; III, 350, 356
Hout, Jan van: II, 129, 130, 131, 134
Houwaert, Jan Baptist: II, 13, 14, 73, 76, 102, 103, 108, 132, 133, 136, 186, 187; III, 9, 42, 43, *46*, 124, 340
Hove, Antonius van: II, 107, 480; III, *354*
Hove, Catherine van: III, 239
Hove, Jan van: II, 104, 107, 470; III, 50, 268, 306, 338, *341-342*
Hove, Karel van: III, 341
Hove, Maria van: III, 268
Hovine, Jeanne de: III, 154
Hulse, Lieven: III, 64
Hulthem, Charles van: I, 186, 194, 200, 201, 203
Huttichius, Joannes: III, 64
Huygens, Constantijn: II, 140
Huys, Pieter: I, 28, 59, 60, 61
Huyter, Petronella de: III, 82

Ibarra, Diego de: I, 211; II, 80, 104, 306; III, 170, *174*
Ibarra, Estevan de: II, 104, 319; III, 159, 190, *191*
Idiaquez, Alonso de: II, 105, 386; III, *259*
Idiaquez, Juan de: III, 259
Ierseke, van (geslacht): II, 7
Immerseel, Catharina van: III, 36
Immerseel, Jan van: II, 106, 107, 281; III, *147*
Immerseel, Willem (Senior): III, 147
Immerseel, Willem: III, 36
Inurea, Juan Benedetto: II, 337
Isabella van Oostenrijk: III, 152, 153, 174, 238, 281, 305, 339, 361, 365
Isabella van Valois: II, 333; III, *202*
Isidorus: III, 337
Isocrates: II, 28, 71, 342; III, *210*
Is(s)elburg, Peter: III, 311

Jacobeus, Jan: II, 303, 435
Jacobi, Igranus: III, 50
Jacobs, Catharina: III, 362
Jacobus IV van Schotland: III, 14, 44, 97, 98
Janssens, Janneken: III, 232
Janssens, Pierynken: III, 356
Jauregui, Jean: III, 56
Jodelle, Etienne: II, 57, 81, 90, 93, 95, 163, 338; III, *21*, 206
Johann Karl van Baden: II, 105, 445; III, 315, *317-318*

Jonghe, Joanna de: III, 225
Jonghe d'Ardoye, Fernand de: III, 79
Jonghelinck, Jacques: III, 162
Jonghelinck, Nicolaas: III, 162
Jordano, Antonio: III, 277
Jozef (zoon van Jacob): II, 302
Juan van Oostenrijk, don: II, 108; III, 29, 40, 57, 58, 82, 97, 154, 236, 238
Julia: II, 282, 430; III, *141*
Junius, Hadrianus: III, 307
Juvenalis, Decimus: II, 70; III, 270, 336, 355

Kalff, Gerrit: I, 12, 13
Karel de Grote: II, 1, 45, 155; III, 12
Karel V, keizer: II, 73, 311, 314, 327, 333, 402; III, 29, 57, 79, 83, 154, 181, 201, 316
Karel VI, keizer: II, 2
Karel IX van Frankrijk: III, 32, 33
Karel III van Savoye: III, 201
Karel de Stoute: III, 31
Karl Friedrich van Gulik: I, 177; II, 11
Karl Ludwig van Solst: II, 52, 105, 446; III, 316, 318
Keere, Hendrik van den: II, 123
Kerchove, Willem vanden: II, 250; III, 127, 129
Kercken, Anna van der: II, 10
Kestergat: zie Enghien, d'
Kets (geslacht): I, 60, 74
Kets, Barbe van: II, 4, *7*, 8
Kets, Costen: II, 4, *5*, 8
Kevelaere, Catherine de: III, 121
Kevelaere, Nicolas de: III, 121
Kieboom, Jan van den: II, 303, 435
Kieffel, Gregorius: II, 303, 435
Kiliaan, Cornelius: II, 123
Kinschot, François de: III, 154
Knuvelder, Gerard: II, 144
Kruyskamp, C.: II, 38; III, 226

La Douve, Anne de: III, 78
Laet, Jan: III, 69
La Fontaine Verwey, Herman de: III, 66
La Garde: III, 97
Lalaing, Charles de: III, 55
Lalaing, Filips van: III, 340
Lalaing, Philippine-Christine de: II, 13, 104, 138, 194; III, 53, *55*
La Marck, Marguerite de: III, 152
Lambrecht, Joos: II, 123
Lampsonius, Dominicus: III, 8, 249
Lancsweert (geslacht): II, 7
Lange, David de: III, 248
Langhart, Gabriël: II, 104, 107, 471; III, *343*
Langhart, Michael: III, 343
Lannoy, Charles de: III, 197
Lannoy, Marie de: III, 360
Laoust, Jacqueline: III, 293
Lapp, John C.: III, 258
La Saulx, Agnes de: III, 123
Laumonier, Paul: II, 65; III, 54, 76, 77, 81, 94, 96, 150, 156, 157, 169, 194, 275, 282, 322, 358
Laureten, Jaspar van: II, 9
Laurinus, Guido: III, 66

Laurinus, Jan: III, 65
Laurinus, Marcus: II, 203; III, 64, *65-66*
Laurinus, Matthias: III, 65
Le Batteur, Marie: III, 285
Leefdael, Rogier van: III, 53
Leest, Antoon van: I, 28, 61, 103, 116, 118, 127, 133; II, 18
Leest, Jan: II, 176; III, *36*
Leeuwius, Th.: II, 131; III, 7
Leicester, Robert Dudley, earl of: III, 58, 236, 237
Leiva, Antonio de (Senior): II, 327; III, 196, 197
Leiva, Antonio de: I, 90; II, 105, 111, 327; III, 196, *196-197*, 198
Leiva, Sancho de: III, 196
Lemaire de Belges, Jean: II, 21, 73, 77, 79, 171, 172, 284; III, *31*, 90, 91, 92, 154, 178

Lemens, Jan van: II, 107, 371, 372; III, 247, *248*
Lengaigne, Marie de: III, 354
Lenselink, Samuel Jan: II, 120, 137
Le Poivre, Magdalene: II, 419; III, *293*
Le Poivre, Pierre: III, 293
Lernutius, Janus: III, 303
Le Roy, Isabella: III, 75
Le Roy, Jacobus (17de e.): II, 2
Le Roy, Jacques: II, 480; III, *353*
Le Roy, Jacques (Junior): III, 353
L'Espinée, Helena de: III, 236
Lessius (Leys), Leonard: II, 176; III, *36*
L'Hospital, Michel de: III, 21
Liecke, Katline van: II, 10
Liedekercke, Marie de: III, 259
Liefvelt, Diederik van: I, 178; II, 103, 208; III, 74, *75-76*
Liefvelt, Jan van: III, 75
Liefvelt, Theoderick van: III, 76
Liere van Immerseel, van (geslacht): I, 60, 74; II, 4, 6, 8
Ligne, Adrienne de: III, 238
Ligne, Jean de: III, 117, 152
Lindemans, Aerdt: II, 105, 480; III, *354*
Linus: II, 88, 288; III, *156*
Lipsius, Justus: II, 42, 106, 110, 111, 113; III, 14, 30, 34, 38, 40, 66, 86, 153, 154, 173, 176, 191, 232, 264, 283, 299, 303, 327, 351
Lire, Filips van: II, 22, 105, 485; III, 357, *360*
Lire, Jan van: III, 360
Livinus Brechtus: II, 176; III, *35*
Locquenghien, Elizabeth de: III, 84
Locquenghien, Marie de: III, 63
Lodewijk XI van Frankrijk: III, 31
Lodewijk XII van Frankrijk: III, 31
Lodewijk van Male: III, 38
Lombaerts: I, 194
Lombardus, Lambertus: III, 66
Longin, Adrienne: III, 47
Loockenborg: zie Corecoopers
Loon, Gerard van: III, 165
Loots, Cornelis: I, 189
Lucanus, Marcus Annaeus: II, 60
Lucretia: II, 387; III, *261*
Lucretius, Spurius: III, 261
Lucretius Carus, Titus: II, 26, 60, 158, 334; III, 9, 13
Luiz van Bejar: III, 54
Lulofs, Warner: I, 203
Lumene, Anne de: III, 332
Lumene, Louis de: III, 332
Luther, Martin: II, 122
Lycurgus: II, 211; III, 74

Macarts, Catharina: II, 4, 6, 8
Maecenas, Gaius Cilnius: II, 87, 174, 210, 299, 323, 392, 427, 428, 455; III, 33, 77, 78, 166, 167, 327
Maecht, Maria: III, 69

Maes, Jan (de): II, 12, 13, 20, 40, 43, 44, 45, 83, 154, 155, 204, 220, 221, 222, 223, 246, 271, 309, 356, 466; III, 9, *12*, 68; 69, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 122, 125, 137, 143, 175, 178, 223, 334, 337
Maes, vice-admiraal: III, 338
Magny, Olivier de: II, 56, 57, 60, 66, 75, 77, 79, 80, 81, 83, 126, 325, 361, 444, 463; III, 191, 233, 234, 235, 237, 271, 299, 334, 336, 339, 361
Mainardi, Hieronymo: II, 52, 110, 144, 404, 405; III, 276, 277, 278
Mak, J.J.: II, 118
Malaert(s): I, 74; zie ook Macarts
Male, Arnold van: III, *362*
Male, Jacques van: III, 362
Malen, van der: II, 486; III, 362
Malepart: Louis: III, 246
Malineus, Charles: II, 303, 311
Manart, Barbara: III, 221
Manart, Gaspar: III, 225
Manart, Jan: II, 52, 107, 356, 361; III, 221, 223, *225*, 234
Mander, Carel van: II, 42, 78; III, 92
Manderscheidt, graaf: III, 97
Mangelaer, Barbara de: III, 340
Manilius, Ghileyn: II, 127
Mansart, Guillaume de Maulde, heer van: II, 196, 199; III, *57-58*
Mansfelt, Karel van: III, 196, 237
Mansfelt, Pieter Ernst van: III, 152, 167, 193
Mantuanus, Baptista: II, 60, 92, 95, 98, 164; III, 22
Marcassus, Pierre de: III, 275, 358
Marchant, Jacob: III, 37
Marchant, Jacques: II, 101, 103, 178, 179; III, 34, *37-38*, 39
Marcke: zie Lumene
Marcus Aurelius: II, 73; III, 105, 341
Margaretha van Oostenrijk: III, 31
Margaretha van Parma: III, 201, 262
Marguerite de France: II, 163, 332, 333, 338; III, *21*, 201
Maria van Bourgondië: III, 160
Maria van Oostenrijk (zuster v. Karel V): III, 83, 123, 201
Maria van Oostenrijk (dochter v. Karel V): III, 29, 32, 159, 305
Maria Stuart: III, 97
Maria Elizabeth (dochter v. Karel IX): II, 172, 173; III, *32*
Marienbergh, Ambrosius van: II, 104, 303, 435, 481; III, 171, *355*
Marini, Cosme de: II, 337
Marinus, Magdalena: III, 362
Marnix van St. Aldegonde, Filips van: II, 69, 79, 81, 122, 129, 130, 131; III, 14, 287, 288, 289, 290
Marnix van St. Aldegonde, Jan van: II, 11
Marone, Jacobe: II, 337
Marot, Clément: II, 121, 125, 126; III, 287, 289, 290, 335
Martialis, Marcus Valerius: II, 57, 478; III, 349, 350
Martin, Roger: II, 11, 16, 132
Martini, Agnes: III, 225
Martini, Gillis: III, 225
Marullus, Michael Tarchaniota: II, 57, 339; III, 94, 207, *208*
Masi, Cosme: II, 104, 364; III, 234, 235, *238*, 247
Masius, Jacques: III, 79
Masius, Jan Baptista: II, 211; III, 53, 75, *79*
Masnuy, Jeanne de: III, 115
Masquele, Maria: III, 374
Mast, Bavo van der: III, 121
Mast, Jacob van der: II, 40, 45, 56, 68, 105, 243, 300, 308, 334, 378, 382, 418, 480; III, 14, 110, *121*, 166, 167, 175, 177, 200, 203, 251, 253, 256, 286, 292, 350, 354

Matthias van Oostenrijk: I, 206, 207; II, 12, 19, 101, 103, 108, 113, 138, 168, 170, 175; III, 28, *29*, 32, 33, 55, 63, 74, 75, 164, 262, 340
Maulde: zie Mansart
Maurits van Oranje: III, 194-195, 236
Mausolus: III, 205
Maximiliaan I, keizer: III, 160
Maximiliaan II, keizer: II, 173; III, 29, 32, *33*, 84, 159, 164, 262, 305
Maximiliaan van Bourgondië, markies van Veere: III, 57
Mayenne, Charles de: III, 174
Mazzola, Girolamo Francesco: zie Parmigianino, II
Mechelen, Nicolaas van: II, 303, 311

Mechelman, Marc-Antoine: III, 331
Mechelman, Pauwels: I, 212; II, 103, 459; III, 330, *331*
Medici, Cosimo I de': III, 197
Medici, Cosimo II de': III, 197
Medici, Ferdinand I de': III, 197
Medici, Giovanni de': II, 327; III, *197*
Meer, Catharina van der: III, 82
Meeren, Anna van der: III, 64
Meeren, Filips van der: III, *63*
Meeren, Phlips van der: II, 102, 201; III, 61, *63*
Meeren, Willem van der: III, 64
Meeren, Wouter van der: III, 63
Meerman, Gerard: I, 190
Meersch, August vander: III, 154
Meetkerke, Nicolaas van: III, 193
Meetkerken, Adolf van: III, 65
Meghem, Jacqueline van: III, 154
Meleun: zie Melun
Meliaert: II, 9
Melissus, Paul Schede: II, 46; III, 137, 173
Melun, Jean de: III, 37
Melun, Pierre de: II, 13, 104, 193; III, 53, *55*
Melun, Robert de: III, 55
Mencier, Elisabeth: III, 252
Mencier, Leonard: III, 252
Mendoza, Bernardino de: III, 97
Mennens, Willem (Senior): III, 322
Mennens, Willem: II, 104, 448, 482; III, 320, *322*, 356
Mera, Gillis de: II, 303, 436
Mercator, Gerard: III, 66
Merode, Anne de: III, 301
Merode, Arnold van: III, 153
Merode, Willem III van: II, 283; III, *153*
Mertens, Elizabeth: III, 324
Messtraten, Huybrecht van: II, 499; III, 374
Meteren, Emanuel van: II, 130; III, 66, 115, 162, 228
Meulemans, Peter: II, 251; III, 127, *130*
Meulen, Andries van der: III, 336
Meun, Jean de: III, 335
Mevius: II, 90, 164, 210; III, 78
Meyer, Jan le: zie Lemaire
Meyeraert, Lieven: II, 107, 482; III, 350, *356*
Meyere, François de (Senior): III, 324
Meyere, François de: II, 452; III, 323, *324*
Meyere, Isabelle de: III, 365
Meyere, Jan de: III, 124
Meyere, Josina de: III, 124, 365; zie Cruyce, Josina van den
Meyere, Nicolaas de: II, 39, 45, 245, 303, 311, 318, 426; III, 122, *124*, 184-185, 189, 297
Micaert(s): zie Macarts
Micault, Jean: III, 83
Micault, Nicolaas: II, 103, 215; III, 75, *83*
Michaeli, Bonaventure: III, 97
Michiels, Jan: II, 74
Middelburg, Philippine van: III, 283
Middelburg, Pieter van: III, 283

Mignault, Claude: II. 72; III, 249, 269, 372
Minderaa, Pieter: III, 329
Minos: II, 211
Moerentorf: zie Moretus
Moiens, Philippus: III, *362*
Moins, Guillaume: II, 486; III, 362
Molinet, Jean: III, 31
Mommartin: zie Montmartin
Mondot, Jacques: II, 38, 56, 67, 70, 80, 83, 306; III, *175*, 178, 245, 295, 308, 311, 373
Mondragon, Al(f)onso de: II, 104, 105, 326; III, 193, *195*
Mondragon, Christoforo de: II, 58, 104, 325, 326; III, 192, *194-195*
Mondragon, Margarita de: II, 326; III, 195
Moneglia, Benedetto: I, 200; II, 109, 335, 337; III, 203, *204*
Moneglia, Benedetto (neef): II, 109, 336; III, 203, 204
Mons, Catharina van: II, 7
Mont, Gilles de: II, 107, 500; III, *374*
Montaigne, Michel de: III, 269
Montanus, Arias: II, 110, 113; III, 86, 147, 159, 294, 299, 339, 344
Montferrat, Beatrice van: II, 457; III, 329
Montferrat, Bonifatius van: III, 329
Montmartin, Jean de: II, 12, 171; III, *31*
Montmorency, Anne de: III, 117, 202
Montmorency, Marie de: III, 55
Montmorency-Hornes, Hippolyte de: III, 55
Moons, Anna: III, 242
Moons, Henri: III, 242
Moons-Lerius: I, 196
Moreau (geslacht): III, 277
Moretus, Balthasar: II, 42; III, 295
Moretus, Jacques: III, 263, 264
Moretus, Jan: II, 111, 390; III, 213, *263-264*, 351
Moretus, Jan (Junior): III, 295
Moretus, Pierre: II, 390; III, *264*
Mortel, J.B. van de: I, 184
Moschus: II, 57; III, 350
Moy, Hendrik de: II, 13, 17, 303, 435; III, 291
Moy, Maria de: III, 291
Mozes: II, 211; III, 74, 80
Muiden, Elizabeth van der: III, 34, 37, 112, *113*
Muiden (Mudaeus), Gabriël van der: II, 177; III, *37*, 113
Mullem, Pauwels van: II, 110, 474; III, 343, 345
Muller, Frederik: I, 182
Muret, Marc-Antoine de: II, 57, 93, 97, 98; III, 17, 21, 167, 183, 184, 200, 244, 262, 275, 282, 299, 349, 350
Musaeus: II, 88, 288; III, *157*
Musius, Cornelius: III, 82

Nannius, Petrus: III, 83
Nassau, Catharina van: III, 63
Nassau, Jan van: III, 14, 58
Nassau, Maria van: III, 78, 79
Nassau, Maria van (zuster v. Willem v. Oranje): III, 173
Neesen, Dionys van der: II, 303, 435
Nero: II, 116
Neste, Marie van den: II, 9
Neuenahr, Hermann von: I, 177
Nicito, Alfero Joseppo: II, 110, 414; III, 284, *285*
Niclaes, Hendrik: II, 137
Nieuwelande, Catharina van: II, 6

Nieuwelandt, Guilliam van: III, 112
Nigitus, Jacobus: III, *285*
Nijhoff, Martinus: I, 188
Nispen, Adriaan van: II, 107, 144, 417; III, 44, 286, *291*
Nispen, Balthasar van: II, 107, 144, 417; III, 44, 286, *291*
Nispen, Corneli(u)s van: III, 44, 291
Nispen, Margarite van: II, 184; III, *44*
Noce, Luciaen dela: II, 1, 240; III, 64, 107, 117
Noet, Gossuin van de: zie Oede, Gossuin van den
Noet, Jan de: II, 2
Noircarmes, Philippe de: III, 123
Noot, van der (geslacht): I, 60, 74; II, 2; III, 113
Noot, Adolf van der: III, 78, *117*

Noot, Adriaan van der: II, 2, 4, 9, 10, 16, 176, 341; III, 35, 222
Noot, Adriaan (Junior) van der: II, 2, 9
Noot, Adrienne van der: III, 80
Noot, Adrienne (Anne) van der: III, 275
Noot, Agnes van der: III, 222
Noot, Anna van der: II, *9*
Noot, Antoon van der: II, 18
Noot, Catharina van der: III, 47
Noot, Charles Bonaventure van der: II, 2
Noot, Cornelis van der (†1503): II, 2, 4, *8*, 9, 16
Noot, Cornelis Adriaansz. van der: II, 2, 3, *9*, 13
Noot, Engelbert van der: III, 63
Noot, Frederik van der: II, 1, 155; III, 13
Noot, Geldolf van der: III, *117*
Noot, Guillaumine van der: III, 115
Noot, Hendrik van der: II, 8
Noot, Jan van der (onbestaande): II, 7-8
Noot, Jan van der (†1474/76): II, 4, 7, 8
Noot, Jan van der (abt): II, 18, 49, 54, 102, 105, 113, 415; III, 285, *286*, 290
Noot, Jan Jasparsz. van der: II, 238, 240; III, 110, *115*
Noot, Jan van der (†1607): II, 18
Noot, Jan van der (†1667): II, 3
Noot, Jaspar van der: II, 23, 102, 136, 183, 238-240, 477; III, 10, 41, 109, 110, 111, 113, 114, *115*, 116, 118, 341, 348
Noot, Jeronimus van der: II, 211; III, *78-79*, 117
Noot, Karel van der: II, 136, 240; III, 115, *118*
Noot, Katlijne van der: II, *9*
Noot, Louise van der: III, 115
Noot, Lucia van der: II, *9*
Noot, Marie van der: II, 201; III, 63, 64
Noot, Martijne van der: II, *9*
Noot, Maximiliane van der: II, 201; III, *63*
Noot, Peter van der: II, 102, 211; III, *78*
Noot, Pompeja van der: III, 115
Noot, Pompeo van der: II, 238, 240; III, 110, 115
Noot, Quintin van der: II, 18; III, 286
Noot, Willem van der: II, 102, 211; III, *78*, 79, 80
Noot, Wouter II van der: II, 5
Noot, Wouter III van der: II, 2, 4, *5*, 7
Noot, Wouter van der (× Digne de Grimberghe): III, 79
Noot, Wouter van der (× Louise de Herbais): III, 63
Noot, Wouter van der (× Catharina Hinckaert): III, 115, 118
Norris, John: III, 193
Noyelles, Adrien de: III, 302
Nuñes, Alvaro: II, 105, 110, 425; III, 297, *299*, 341
Nuñes, Luis: II, 425; III, 299
Nuys, Margarite: II, 391; III, 266
Nuyts, weduwe: III, 246

Oede, Gossuin van den: II, 1
Oignies, François d': III, 302
Oignies, Françoise d': II, 427, 428; III, 300, 301, *302*
Olimaers, Maria: III, 50
Oliviers, Elisabeth: III, 76
Oliviers, Jacques: II, 486; III, *362*
Ophem, Koenraad van: II, 104, 486; III, *362*

Opmeer, Peter: II, 104, 112, 467, 468; III, *338-339*, 341
Opmeer, Pieter(Senior): III, 338, 339
Orco, Paolo d': II, 110, 403, 405;
III, 276, *277*
Orosius: III, 150
Orpheus: II, 88, 288, 408; III, 156, 157, 282, 338
Orsoucy, Jehan: III, 277
Ortelius, Abraham: II, 106, 131, 203; III, 8, 14, 38, 43, 64, 65, *66-67*, 86, 152, 173, 224, 299, 304, 361
Ortelius, Leonard: III, 66
Os, Geertruida van: III, 144, 226, 227
Oudaert, Nicolaas: III, 303
Oudegherste, Pierre: II, 105, 389; III, 260, *262-263*
Overloope, Pierre d': II, 283; III, *153*
Ovidius Naso, Publius: II, 47, 57, 70, 88, 91, 92, 95, 116, 158, 165, 266, 267, 268, 282, 288, 334, 349, 430, 478; III, 13, 23, 133, 137, 141, 150, 219, 233, 280, 342, 350
Oyenbrugge, Engelbert d': II, 196, 199; III, *58*, 202
Oyenbrugge, Engelbert d' (drossaard
v. Grimbergen): III, *58*
Oyenbrugge, Engelbert d' (drossaard
v. Hoogstraten): III, *58-59*
Oyenbrugge, François d': III, 58
Oyenbrugge, Josse d': III, 58
Oyenbrugge, Josse van: III, 202
Oyenbrugge, Maria van (dochter v. Engelbert): III, 202
Oyenbrugge, Maria van (dochter v. Josse): III, 202
Oyenbrugge, Philippe-René d': III, 115

Palaeopolitanus, Winandus Catharinus: II, 39, 40, 237, 245, 261, 309, 316, 326, 366; III, 110, *112*, 122, 125, 134, 175, 178, 223, 235, 240
Palavicino, Horatio: III, 44, 254
Palingenius, Marcellus: II, 48, 57, 73, 76; III, 195, 196
Panhuys, Pieter: III, 43, 53
Pape, Jacob de: III, 321
Pape, Jan de: II, 303, 311, 435, 447; III, *321*
Parasis, Lancelot: II, 196, 199; III, *59*
Pardo (geslacht): II, 111
Pardo, Diego: II, 28, 107, 111, 399, 400; III, 159, 272, *273*, 307
Pardo, Diego (Junior): II, 111; III, 273, 307
Pardo, Hieronymus: III, 159, 273
Pardo, Jan: III, 159
Pardo, Silvester: II, 105, 111, 291; III, *159*
Paris, Margrite: II, 442; III, 313, *315*
Parmigianino, Il: III, 370
Paro: II, 90, 164; III, 22
Pascal, Pierre: II, 444
Patriarche, Jeanne: III, 352
Patricius (Patrizi), Franciscus: II, 36, 37, 55, 56, 73, 76, 81, 82, 84, 94, 296, 302, 314; III, 42, *163-164*, 166, 169, 261, 301-302, 316, 321, 371
Paulus: II, 167; III, 25
Pedianus, Asconius: II, 164; III, 23
Peeters, Arnoud: II, 107, 475; III, 346, *347*
Peeters van Homerdonck, Nicolaes: II, 38; III, 56
Pelgherom (geslacht): II, 107
Pelgherom, Besseltken: II, 453; III, *324-325*
Pelgherom, David: III, 325
Pelgherom, Elizabeth: III, 325
Pelgherom, François: I, 172; II, 453, 466; III, 233, 324, 325, 334, *337*
Pelgherom, Guilliam: III, 325

Pelgherom, Hendrik: II, 50, 361, 453, 466; III, 323, 324 *325*, 337

Pelgherom, Hendrik (Junior): II, 453; III, 324
Pelgherom, Jan: II, 466; III, 325, 337
Pelgherom, Robrecht: II, 453; III, 324
Pelgherom, Sara: III, 325
Pelgherom, Suzanna: III, 325
Pelicana, Yolante a: III, 54
Pellicorne, Anne: III, 348
Pellicorne: III, 226, 365
Pels, Bernardus: III, 273
Pels, Maria: II, 28, 399, 400; III, 272, 273
Penelope: II, 47
Perez, Adriana: III, 344, 351
Perez, Catharina: III, 344, 351
Perez, Leonore: III, 352
Perez, Louis (Senior): III, 344, 352
Perez, Louis: II, 106, 110, 111, 113, 473; III, 146, 277, 343, *344*, 345, 351
Perez, Louise: III, 344
Perez, Marcus: III, 344
Perez de Varron: zie Varron
Perilius: II, 90
Perre, Jan van de: III, *225*
Perre, Jan vanden: II, 41, 43, 45, 103, 355; III, 223, *225*
Perrenot, Antoine: III, 152
Perrenot, Frédéric: II, 80, 104, 283, 387-388; III, *152*, 260, 261
Perrenot, Jérôme: III, 152
Perrenot, Nicolas: III, 152
Perri, Simon: zie Berri, Simon
Persius, Aulus Flaccus: II, 158, 334; III, 13
Pescara, Fernando: III, 197
Pesloe, François: II, 77, 83
Petrarca, Francesco: I, 154; II, 33, 44, 46, 56, 57, 58, 68, 76, 80, 88, 89, 91, 98, 166, 204, 244, 282, 348, 352, 354, 380, 456, 457, 476, 477; III, 70, 121, 167, 217, 220, 249, 253, 255, 326, 329, 348
Pevernage, Andries: I, 15; II, 15, 101, 102, 204; III, *69*, 71, 152, 178-179
Phalesius, Petrus: III, 51, 52, 69, 70
Philo van Alexandrië: II, 92, 118, 165; III, 24
Phulobelechus: zie Belochus Phyllis: II, 116
Piccolomini, Aeneas Silvio: III, 163, 164
Piedt, Elizabeth van der: II, 101, 463; III, *228*, 334, 335
Pimental, Catharine de Toledo: III, 193
Pindarus: II, 44, 88, 158, 161, 209, 210, 240, 261, 262, 268, 280, 288, 324, 334, 355, 356, 368, 370, 378, 388, 474; III, 8, 77, 117, 134, 135, 144, 146, 195, 223, 226, 241, 251, 260, 328, 331, 343
Pius II, paus: zie Piccolomini
Plaines, Anne de: III, 258
Plano, Arnou del: III, 252
Plano, Gregorio del: II, 104, 377, 378; III, 250, 251, *252*
Plantin, Catharine: III, 118, 264
Plantin, Christophe: II, 43, 85, 105, 110, 123, 390; III, 70, 71, 83, 118, 147, 159, 194, 215, 260, 263-265, 277, 295, 299, 307, 313, 318, 322, 344, 351
Plantin, Henriette: III, 264
Plantin, Madeleine: III, 264
Plantin, Marguerite: III, 264
Plantin, Martine: III, 118, 263
Plato: II, 71, 393; III, 28, 198, 232, 259, 268, 314, 318, 345
Plautus, Titus Maccius: II, 71, 158, 334, 372; III, 13, 148, 248

Plinius Secundus Maior, Gaius: III, 307, 324
Plinius Secundus Minor, Gaius: II, 56, 71, 92, 95, 162, 359, 440; III, 20, 314, 370
Plutarchus: II, 70, 71, 118, 266, 267; III, 139, 164, 184, 248
Poetou, Guillaume de: II, 10, 16, 21, 41, 44, 45, 228, 230, 231-235; III, 102, *103*, 106, 107, 315
Pollio, Caius Asinius: II, 87, 427, 428; III, *301*
Polydorus Vergilius: II, 60
Pompeius Magnus, Gnaeus: II, 71, 116, 372; III, 248
Pompejus Magnus, Sextus: III, 205
Poorter, Jan de: II, 104, 107, 486; III, 128, 209, 358, *362*
Poppard, Louis; II, 12, 42, 45, 244, 442; III, 121, 124, 313
Porcia: II, 213, 357; III, 74, *82*
Porrata, Jan Baptista: II, 337
Porret, Pierre: III, 264
Pottelsberghe, Cornelis van: III, 79
Praag, Jonas Andries van: III, 340
Prims, Floris: II, 3; III, 14
Prodicus: III, 52
Propertius, Sextus: II, 56, 70, 91, 92, 95, 165, 266, 378, 407, 477, 486; III, 23, 243, 253, 268, 280, 281, 362
Prudentius, Aurelius: II, 158; III, 13
Pruenen, Arnold (Aert): III, 86, 351
Pruenen (Pruynen), Christoffel: III, 278
Pruenen, Cornelis: II, 27, 49, 104, 106, 112, 113, 224-227, 303, 311, 435; III, 53, 69, 70, 85, *86*, 87, 88, 89, 320, 365
Pruenen, Isabella: III, 86
Ptolemaeus II Philadelphus: III, 22
Ptolemaeus, Claudius: III, 352
Puraye, Jean: III, 8
Puteanus, Erycius: III, 38, 321
Putmans, Jan: II, 41, 43, 45, 474; III, 343, *345*
Pygmalion: II, 31
Pythagoras: II, 248, 431, 432, 473; III, 28, 127, 345

Q.G.H.: II, 41, 377; III, 251, 252
Quarré, Antoine de: III, 202
Quarré, George de: II, 41, 333; III, 199, *202*
Quarré, Margaretha: III, 58
Quarré, Willem de: II, 41, 333; III, 199, *202*
Queborn, Chrétien van den: III, 370
Quintilianus, Marcus Fabius: II, 26, 81, 82
Quunedo, Josephus Gonsalves a: III, 299

Rade, Gillis van den: I, 9, 10, 12, 13, 15, 16, 20, 22, 23, 27, 49, 63, 64, 72, 74, 85, 120, 148, 181, 203, 204; II, 12, 20, 149, 150, 156, 157; III, *7*, 136, 289
Raedts, Willem: III, 362
Rafaël: II, 372; III, 248
Rampaert, Beatrice: III, 331
Randerode vander Aa, Margriet van: III, 118
Randerode vander Aa, Nicolaes van: III, 44
Ranst, Daniël van: II, 305, 435
Ravelingen, François: III, 264
Ravelingen, Frans: II, 390; III, 263, *264*
Ravelingen, Justus: III, 264
Raveschot, Margaretha de: III, 78, 80
Raymond, Marcel: II, 75, 81
Re, Iacomo: II, 109, 111, 383; III, 257
Rechtergem, Isabella van: III, 62
Reingout, Jaak: II, 196, 199; III, *58*, 154

Reingout, Nicolaas: III, 58
Remond Berenguir: II, 457; III, 329

Renty, markies de: II, 367; III, 333
Renty, Bonne (Anne) de: III, 302
Requesens, Luis de: III, 75, 82, 236
Reusner, Nicolaus: III, 14, 256, 307
Richardot, Françoise de: III, 153
Richardot, Jean de: III, 153, 174
Richelet, Nicolas: III, 76, 81, 98, 103, 174, 214, 263, 331
Riddere, Digna de: II, 342; III, 210
Riebeek, van (geslacht): II, 7
Rijm, Charles de: II, 103, 215; III, 75, *84*
Rijm, Gerard de: III, 84
Rinchorst, Magdalene van: II, 1, 240
Rinsard, Philippe de: II, 38, 45, 83, 434; III, 178, 304, 308
Rivière, Jeanne: III, 344, 351
Ro, B. de: III, 12
Roa: zie Roy
Robbertz, Robbert: I, 173
Robiano, Balthasar de: II, 303, 435
Robles, Janne de: II, 386; III, *259*
Robles, Jaspar de: III, 259
Robles, Juan de: III, 259
Rockox, Nicolaas: II, 311; III, 307, 344, 351
Roelandts, Gabriël: I, 186; II, 41, 101, 105, 176, 177, 206; III, *34*, 39, 68, 72
Roelandts, Jacob: II, 177, 179, 237, 356; III, 34, 37, 39, 112, *113*
Roelandts, Jacob (Junior): II, 40, 237, 245, 261, 356, 416, 469; III, 110, *112*, 113, 122, 134, 135, 223, 291, 338, 341
Roelofs, N.: I, 11
Rollebuck: zie Duysborch
Rombauts, Edward: II, 134, 144
Ronsard, Pierre de: I, 172; II, 12, 18, 21, 29, 31, 33, 35, 40, 45, 46, 56, 57, 58, 59, 60, 61-66, 68, 72, 75, 76, 77, 79, 80, 83, 84, 93, 94, 97, 98, 125, 126, 129, 136, 139, 142, 171, 244, 282, 304, 309, 314, 323, 325, 339, 345, 348, 360, 394, 432, 448, 458, 468, 478; III, 7, 9, 10, 18, 20, 21, 30, 33, 39, 49, 54, 64, 76, 80, 81, 88, 92, 93, 121, 133, 140, 150, 155, 156, 157, 166, 167, 168, 169, 174, 175, 181, 183, 194, 195, 208, 213, 217, 226, 230, 231, 243, 258, 259, 261, 275, 282, 299, 313, 326, 331, 332, 337, 339, 342, 346, 347, 349, 350, 358, 359, 361, 366, 368
Rooman, Gillis: I, 24, 75, 166
Roosbroeck, Rob. van: III, 8
Roose, Lode: II, 118
Roovere, Anthonis de: II, 74, 77, 118; III, 40, 301
Röschlin, Felix: II, 12
Rotonde, Baptista de: II, 39, 281, 282, 500; III, 147, 149, 239, 308, 374
Rouck, G. de: III, 114
Rouck, Willem de: II, 196, 199; III, *59*
Rovelasco, Jaspar de: II, 303, 311, 435
Roy (Roa, Roo), Balthasar de: II, 111, 479; III, *351*
Roye, Marie van: III, 62
Rubens, Filips: III, 291
Rubens, Pieter Paul: II, 108; III, 291, 295, 365
Rudolf II, keizer: II, 104, 173, 297, 321; III, 29, *33*, 159, 164, 191
Ruffault, Françoise: III, 65
Ruffault, Marie: III, 360
Ryckman de Betz, F. de: III, 79

Sabina van Beieren: III, 41
Sabot, Nicolaas: II, 481; III, *356*

Saint-Gelais, Mellin de: II, 67, 125, 126; III, 64, 126
Salamanca, Françoise de: III, 251
Salinas, Ferdinand de: III, 333, 338
Salomo: II, 116
Salucio del Poyo (Salusque Lusitano), Damian: II, 68, 348; III, *217*
Sambucus, Joannes: II, 72; III, 65, 307
Samson: II, 69, 116, 303
Samuel: II, 47; III, 140
Sanctecruz, Jacques de: II, 303, 361, 435; III, 233
Sanglier, Jacques: II, 107, 241; III, 110, *118*
Santurnay, Jacques de: II, 311
Santvoort, Anna van: III, 291
Santvoort, Catharina van: III, 222
Santvoort, Johanna van: II, 471; III, 343
Santvoort, Katelijne van: III, 43
Santvoort, Maria van: II, 470; III, 338, 341, *342*
Santvoort, Maria van: III, 275
Santvoort, Willem van: III, 342
Sappho: II, 47, 472; III, 140, 344
Sara (× Tobias): II, 372; III, 248
Sasbout, Arnoud: I, 178, 183; II, 103, 214; III, 74, 75, *82*, 83, 270
Sasbout, Joost: III, 82
Sasbout, Liduina: I, 183
Sasbout, Sophia: III, 338
Saul: III, 25
Scève, Maurice: III, 34
Schagen, Juliana van: III, 63
Schagen, Willem van: III, 63
Schenkelius, Lambertus: II, 109; III, 270
Schepperius, Nicolaas: III, 273
Scherpenzeel, Jacob van: I, 184
Scherpenzeele, Brechtlandia de: III, 317
Schets, Coenraert: III, 299
Schetz (gebroeders): III, 66
Schetz, Gaspar: III, 153
Schetz de Grobbendonck, Conrard: II, 283; III, *153-154*
Scheyfve, Jan: III, 75
Sch(h)iapp(a)laria, Hercole: II, 337
Schiappalaria, Stefano Ambrosio: II, 109; III, 34, 270
Schoenveldt, Walraven van: II, 39, 356
Schöffer, Peter (Junior): I, 75
Scholier(s) (geslacht): II, 106, 112, 249, 490; III, 127, 363, 369
Scholiers, Caterina: II, 371, 372; III, 245, *247*
Scholier(s), Chrisostomus: II, 28, 371, 372; III, 50, 128, 245, *246*, 248, 275, 306
Scholiers, David: II, 104, 248, 490; III, 127, *128*, 246, 363
Scholiers, Jan: II, 249, 490; III, 127, *128*, 129, 363
Scholiers, Peter: II, 138, 248; III, *127*
Scholiers, Peter (Junior): III, 128, 246
Scholiers, Petrus (Senior): II, 249, 490; III, 127, 128, 129, 246
Scholiers, Sara: II, 371, 372; III, 245, *247*, 248
Scholiers, Susanna: II, 371, 372; III, 245, *248*
Schondonck, Gilles: III, 228
Schone, Pauwels de: II, 38
Schooff, Gertrude: III, 153
Schoofs, Catherine: III, 78
Schoofs, Gerard: II, 176; III, 36
Schoofs, Gerard (schilder): III, 36
Schoonbeke, Gilbert van: III, 181
Schoonhoven, Filips van: III, 53

Schoonhoven, Hendrik van: III, 310
Schoonhoven, Jan van: II, 436; III, *310*
Schoonveldt, Anthonis van: III, 225
Schoonveldt, Walraven van: II, 39; III, 223, 225, 226, 239

Schooten, Joris van: II, 52, 105, 441; III, 312, 314
Schoreel, Adriaan van: III, 322
Schot, François de: II, 311
Schot, Jacob de: II, 303, 361, 435; III, 233
Schoti, Hendrik de: II, 303, 435
Schott, Andreas: zie Schottus
Schott, Marie: III, 112
Schotti, Jacques: III, 263
Schottus, Andreas: II, 113; III, 64
Schoyt, Willem: II, 435
Schrickx, Willem: III, 44
Schuller: zie Scholiers
Schuyt, Aert: II, 436
Scipio, Lucius: III, 22
Scipio Africanus Maior, Publius Cornelius: II, 90, 95, 163, 407; III, 22, 82, 280, 281, 282
Scorza, Jeronymo: II, 337
Secundus, Janus: III, 208, 282
Segura, Louise: III, 344, 352
Semple, William: III, 238
Seneca, Lucius Annaeus: II, 71, 372; III, 8, 248
Seraerts, t' (geslacht): I, 60, 74; II, 4, 6, 8
Seraerts, Catherine t': III, 58
Seraerts, Hendrik t': II, 303
Seraerts, Margriete t': III, 176
Seraerts, Maximiliaan t': III, 176
Serclaes, t' (geslacht): I, 60, 74; II, 4, 6, 8
Serraets, Lanceloot t': II, 311
Serrure, Constant Philippe: I, 199
Servilius, Joannes: III, 48
Sestich, Didier van t': III, 75
Sexagius, Antonius: II, 123
Shertogen, Barbara t': III, 35
Shertogen, Jan t': II, 105, 311, 435; III, 308, *309*
Shertogen, Maria t': III, 76
Silva, Rodrigo de: I, 90; II, 105, 327, 328, 329; III, 196, *198*
Silva, Ruy Gomez de: III, 198
Silvius, Willem: II, 116; III, 103, 265
Simeoni, Gabriello: II, 40, 56, 57, 68, 72, 76, 203, 382; III, 7, 64, *67*, 121, 168, 253, 256
Simonides: II, 71, 190; III, 51, 77
Sivori, Antonius: III, 234
Sivori, Baptista: II, 109, 344; III, 212
Sivori, Nicolas: II, 77, 109, 337, 362; III, 56, 205, 212, 229, *234*
Sluperius, Jacobus: III, 14, 38
Smeyers, Anna: III, 50
Smidt, de (gebroeders): II, 106; III, 48, 323
Smidt, Anna de: III, 147
Smidt, Balthasar de: II, 191, 451; III, 48, *52*, 147, 323, 324
Smidt, Balthasar de (× J.v. Eeckeren): III, *52*
Smidt, Beatrice de: III, 339
Smidt, Gillis de: III, 341
Smidt, Jan de: II, 144, 419; III, *293*
Smidt, Jaspar (= Jozef?) de: II, 190, 191, 451; III, *51*
Smidt, Joost de: II, 190, 191, 451; III, 50, *51*
Smidt, Margarita de: II, 478; III, 348, *350*

Smidt, Marie de: III, 341
Smidt, Melchior de: II, 189, 191, 451; III, 48, *51*, 52
Smidt, Vincent de (× A. Copmans): II, 189; III, 50
Smidt, Vincent de (†1553): II, 189; III, 50
Smidt, Vincent de: II, 189, 191, 451; III, *50*, 51, 147, 306
Smidt, Vincent de (Junior): II, 189; III, 50
Smidts, Anna: II, 28, 371, 372; III, 246, 247, 248
Smit, W.A.P.: II, 127, 128, 137, 143; III, 7, 8, 54, 289
Smits, Gerard: III, 340
Smitsart, Adriaan: II, 107, 501; III, *374*
Snellaert, Ferdinand Augustijn: I, 11, 12, 13
Snoeck, Govaart: II, 13
Socrates: III, 314
Soete van Lake, Filips: III, 44
Solbreucq, Lijnken de: III, 365
Solon: II, 211
Solst: zie Karl Ludwig van Solst
Somergem, Jan van: III, *208*
Somerghem, Margarita van: II, 340; III, 206, 208
Sompeke (geslacht): zie Wesele, de
Sompeke, Johanne van: II, 9, 13
Sompeke, Karel van: II, 9
Sonnius, Franciscus: III, 35, 144, 146, 159, 286, 299
Sonnius, Michel: III, 264
Sophocles: II, 116; III, 329
Sorbroecq, Isabelle de: III, 226
Sorck, Antonio van: II, 107, 353; III, 219, *221*
Sorck, Antoon van: III, 221
Speeck, Margrite: III, 354
Spenser, Edmund: I, 176; II, 140
Spiegel, Hendrik Laurensz.: II, 123, 124
Spierinck, Hans: II, 390; III, *264*
Spinola, Antonio: II, 109, 195; III, 53, *56*
Spinola, Aurelia: II, 108, 109, 379-380; III, 253, 254
Spinola, Carlo: II, 109; III, 205
Spinola, Clara: II, 109, 362; III, 56, *234*
Spinola, Isabella: III, 254
Spinola, Jehan Baptista: II, 108, 109, 337, 379, 380; III, *254*
Spinola, Jeronimo: II, 109; III, 254
Spinola, Vincent: III, 254
Spirinc, Jean: zie Spierinck, Hans
Stakenbroek, heer van: III, 237
Stallaert, Karel Frans: I, 11, 12, 13; II, 143, 144; III, 160
Stalpaerts van der Wiele, Maria: III, 62
Stammler, Wolfgang: III, 91
Standart, Peter: II, 41, 406; III, 276, 279
Statius, Publius Papinius: II, 21; III, 140
Steelsius, Joannes: III, 91
Steenbergen, Heylwig van: III, 222
Steenbor: zie Stembor
Steenhout, Catherine van: III, 92
Steenweghe (geslacht): zie Uten Steenweghe
Steghen, Walter van der: II, 14, 39, 105, 113, 138, 280, 423; III, 15, 145, *146-147*, 298
Stellfeld, J.A.: I, 15
Stembor, Nicolaas van: II, 311, 435
Sterck, Philippe: I, 147, 199; II, 283; III, *154*
Stercke, Henri: III, 154
Stevens, Cornelis: II, 10
Stevin, Simon: II, 123

Stewart, William: II, 34, 40, 104, 220; III, 12, 96, *97-98*, 232
Stijevoort, Jan van: II, 74, 77, 118; III, 353
Stobaeus, Johannes: III, 275
Stockt, Anne van der: III, 331
Strada, Famianus: III, 168
Strengholt, L.: II, 137
Strick, Matthijs: II, 410; III, *283*
Stuytelinck (Studelin), Gabriël: II, 52, 54, 101, 107, 116, 447; III, *320-321*
Stuytelinck, Helena: II, 447; III, 320, 321
Stuytelinck, Joachim: III, 321
Stuytelinck, Maria: II, 447: III, 320, 321
Stuytelinck, Regina: II, 447; III, 320, 321
Sucquet, Catherine: III, 365
Sucquet (Succaert), Jan: III, 365
Sueiro, Luiz: II, 110, 339; III, 207
Sueiro, Simon: III, 207

Suetonius, Gaius: III, 86
Suevus: III, 90, 92
Surcho, Gaspar: III, 221
Surck, Suzanna van: III, 298, 300
Susanna: II, 372; III, 248
Sweelinck, Jan Pieter: III, 70
Sweerdts (geslacht): II, 43, 102, 107
Sweerdts, Diederik: II, 101, 358, 463; III, 224, *228*, 334, 335
Sweerdts (Sweertius), Franciscus: II, 39, 43, 44, 45, 133, 136, 358, 425, 450; III, 64, 69, 173, 224, *227-228*, 265, 290, 297, 300, 320, 323, 361
Sweerdts, Frans (Senior): II, 107, 144, 358, 463; III, 144, 224, *226-227*
Sweerdts, Robrecht: II, 358; III, 224, *228*
Sweerdts (Sweertius), Willem (Guilielmus): II, 39, 43, 45, 274, 277, 358; III, *144*, 224, 228
Sweerts, Elizabeth: III, 321
Swingen, Hendrik: I, 67

Tacquet, Adriaan: III, 324
Tacquet, Esther: III, 361
Tacquet, Lucretia: II, 451; III, 52, 323, *324*
Taffin, Jacques: II, 199; III, *61*
Tahureau, Jacques: II, 42, 58, 67, 81, 83, 126, 135, 365, 418; III, 235, 239, 261, 263, 292
Tanckereyt, Maria: III, 347
Taron, Jean: II, 67, 418; III, 292
Tarquinius, Sextus: II, 387; III, 261
Tarquinius Collatinus, Lucius: III, 261
Tarquinius Superbus, Lucius: III, 261
Tassis, Aleyde de la Tour et: III, 79
Tassis, Christine de: II, 18
Tassis, Jan Baptista (Senior): III, 236
Tassis, Jan Baptista: II, 104, 363; III, 173, 234, 236
Tasso, Torquato: III, 329
Tavernier, Ameet: III, 340
Tayaert, Livina: III, 213
Terentius Afer, Publius: II, 76, 90, 92, 94, 95, 98, 116, 163, 164, 166; III, 22, 148
Te Water, Jona Willem: III, 115
Te Westen: zie Westen
Theocritus: II, 57, 345; III, 214, 275
Thermes, Paul de: III, 114
Thoenijs: zie Wisseleren
Tholinckx, Eymbrecht: I, 197; II, 107, 477; III, 346, *348*
Thorpe, Thomas: I, 183
Thys, P.: I, 138
Tibullus, Albius: II, 57, 266, 267, 345; III, 137, 214
Tielmans, Catharina: II, 453; III, *324*, 325
Tilens, Antoon: II, 12, 176; III, *35*
Tiras, Jean: II, 105, 384; III, 256 257, *258*
Tobias: II, 372; III, 248
Torrentius, Laevinus: I, 61, 178, 206; II, 49, 106, 109, 110, 113, 114; III, 15, 64, 86, 124, 144, 146, 147, 159, 225, 233, 254, 286, 290, 294, 299, 306, 339, 345, 351, 352, 355, 365
Tournon, Marie de: III, 365
Trehou (Treschault), Georges: II, 102, 204; III, *69-70*
Trehou, Jacob: III, 69
Triest, Charles: III, 272

Triest, Isabeau: III, 272
Trigt, N. van: I, 196
Tucher, Robert: II, 303, 311, 435
Tunemans, Anna: III, 336
Turnèbe, Adrien: III, 213
Turrin, Claude: II, 41, 42, 56, 57, 66, 81, 83, 126, 135, 354, 396; III, 221, 222, 245, 271, 272
Tyard, Pontus de: II, 38, 56, 58, 67, 83, 244, 299, 324; III, 121, *123*, 166, 263
Tyndale, William: II, 122

Ulens, Jeanne: III, 64
Upherten, Georg: III, 125
Upherten, Godfrid: II, 11, 39, 42, 246, 261, 294; III, 122, *125*, 134, 158
Ursel, Barbe d': III, 153
Ursel, Catherine d': III, 153
Ursel, Filips van: II, 436
Utenhove, Antoinette: III, 272
Utenhove, Jan: II, 69, 79, 121; III, 287, 288, 289
Utenhove, Karel: II, 129
Uten Steenweghe (geslacht): II, 1
Uwens, Georges: III, 275
Uzès, Antoine d': III, 30, 31
Uzès, Charles d': III, 30
Uzès, Jacques d': II, 12, 171; III, *30*

Vaernewijck, Françoise de: III, 47
Vaernewijck, Marcus van (Senior): III, 92
Vaernewijck, Marcus van: II, 72, 76, 78, 79, 94, 133, 216; III, 26, 90, 91, *92*, 178, 274
Valeriano, Pierio: III, 7
Valerius, Cornelius: II, 109; III, 38, 55, 83, 270, 273, 304
Valerius Maximus: II, 469;III, 341
Valkenborch, Jacob: II, 282; III, *149*
Valle, Catharina de: zie Nieuwelande, Catharina van
Vanderberckt, Elizabeth: III, 317
Varick, Gosuinus van: III, 152
Varro, Marcus Terentius: III, 324
Varron, Martin Perez de: II, 110, 111, 113, 479; III, 277, 313, 344, *351-352*
Vegetius, Flavius: III, 34
Vekeman, Joris: II, 303
Veken, Catharina van der: III, 222
Velde, Albrecht van den: II, 38, 41, 262; III, 134, 135, 350, 357
Veldtwyck, Catharina van: II, 341; III, 206, 209
Veldtwyck, Gerard van: III, 209
Veldtwyck, Pauwels van: II, 105, 341; III, 206, *209*
Velutello, Alessandro: II, 68; III, 221, 329
Venius, Otto: I, 101; III, 8, 173, 249, 277
Verbraken, Pauwels: II, 41, 450; III, 320, 323
Verdelft: II, 195; III, 56
Verdonck, Adriaan: II, 105, 454; III, 295, 323, *325*
Verdonck, Cornelis: II, 102, 204; III, *70*, 71, 86, 228
Verdonck, Rombout: II, 105, 421; III, 293, *295*, 325
Verdure, Jan: II, 303, 435
Verduyn, Jacques: II, 42, 352, 428; III, 221, 302
Verepius, Simon: III, 35
Vergano, Gaspar: II, 110, 392; III, 266, 268
Vergano, Jan Angelo: II, 110, 343, 405; III, *211*, 268, 278
Vergilius: II, 43, 44, 57, 58, 70, 85, 90, 91, 92, 95, 116, 158, 161, 163, 164, 165, 166, 170, 174, 210, 236, 237, 242, 246, 261, 266, 267, 268, 280, 288, 294, 299, 334, 356,

360, 366, 368, 370, 449, 474; III, 13, 22, 30, 33, 78, 108, 110, 119, 122, 134, 135, 136, 138, 144, 166, 168, 202, 221, 232, 244, 297, 325, 329, 343
Verheyden, Adriaan: II, 436
Verhoeven, Abraham: I, 78
Verhulst, Elizabeth: III, 66

Verlous, Michiel: I, 110; II, 15, 23, 48, 104, 401; III, 272, 274, 275
Vermeulen, Pauwels: II, 104, 485; III, 357, *360*
Vermeylen, August: I, 11, 12, 13, 14, 15, 85, 177, 178, 180; II, 2, 3, 142, 144; III, 329
Verschout, Andries: III, 340
Verstappen, Clara: III, 173
Vervliet, Daniël: I, 9, 10, 12, 13, 16, 19, 24, 64, 65, 66, 67, 68, 72, 75, 85, 87, 99, 102, 104, 113, 119, 133, 134, 143, 148, 152, 166, 169, 170, 171, 193-204; II, 260, 264, 265, 278, 279; III, 143, 144
Vervoordt, Arnoud: II, 250; III, 127, *130*
Verwey, Albert: I, 12; II, 143, 144
Vicht, Otto van: I, 178
Vicus, Aeneas: III, 64, 67
Vidtsendonck, Clement: II, 41, 44, 154, 465; III, 11, 334
Vienne, Jeanne de: III, 285
Viglius ab Aytta: III, 63, 82, 83, 84
Villers, Denis de: II, 105, 429; III, 57, 300, 301, *303*
Vinckenroye, Flor van: II, 132, 133
Viprianus, Marcus: II, 90, 164
Virgilio, Giovanni dal: II, 68; III, 256
Viruly, Anna: III, 354
Visschere, Jan de: II, 311
Vitruvius, Marcus: II, 28, 186; III, 46
Vitsius, Dionisius: II, 410; III, *283*
Vitsius, Nicolas: III, 283
Vladeraccus, Christoffel: II, 43
Vlaminckpoorte, Catherine van: III, 159
Vlierdonck, Walraven van: II, 38
Vloten, Joannes van: III, 114
Vogelweyder, Elizabeth: III, 352
Volcatius, Sedigitus: II, 90, 164; III, 23
Voocht, Adriaan de: II, 105, 397; III, 269, 270, *272*
Vool, Hendrik: II, 18, 78, 99, 107, 202, 203; III, 61, *64*
Vos, Maarten de: I, 116, 118, 127, 132, 138; II, 143
Vossius, Gerhardus: II, 81
Vossum: zie Copmans
Vrechem, Barbe de: III, 63
Vredeman de Vries, Hans: II, 122
Vriendt, Maximiliaan de: III, 65, 71, 76, 153, 154, 316
Vulcanius, Bonaventura: III, 361
Vyncx, Maria: III, 66
Vyt, C.: I, 185, 186

Wachtendonck, Kristin van: III, 236
Waelrant, Hubert: II, 102, 204; III, *69*, 86, 227
Waerninck, Adolf: II, 11
Wagheners, Clara: III, 344, 351
Walcourt, Etienne (Steven) de: II, 41, 43, 105, 154, 205, 261, 388; III, *11*, 68, 72, 134, 135, 138, 146, 260, 262
Waldis, Burkard: II, 72, 78, 79; III, 90, 91, 93
Wale, N. de: III, 121
Walle, kolonel van den: III, 129
Walrands, Hubert: zie Waelrant, Hubert
Walrans, Cornelis: III, 344
Walrans I.: II, 39, 43, 471; III, 343, 344
Walrans, Jacques: III, 344
Walrans, Joannes: III, 344

Walschap, Gerard: III, 331
Wamel, Willem van: II, 374; III, 62, 246, 250
Warchin, Yolande de: III, 55
Warnecke, Friedrich: I, 205
Watermaal, Philippote van: III, 78
Weerdt, Adriaan de: II, 41, 491, 495, 499; III, 369, *370*
Weerdt, Elizabeth de: zie Sweerts, Elizabeth
Wellemans, Catharina: III, 47
Wellemans, Cornelis: III, 47
Werve, van de (geslacht): I, 60, 74
Werve, Catharina van de: III, 176
Werve, Dirk van de: II, 187, 436; III, 42, *47*, 310
Werve, Geertrui van de: II, 4, *8*
Werve, Jan van de: II, 124
Werve, Louis van de: II, 435
Werve, Margaretha van de: III, 344
Werve, Nicolaas van de (Senior): II, 6
Werve, Nicolaas van de: II, 4, *6*, 8
Wesele, van (geslacht): I, 74; II, 4, 5, 8
Wesenbeke, Anna van: III, 310
Wesenbeke, Jacob van: III, 79
Wesenbeke, Maria van: III, 124
Wesenbeke, Michiel van: II, 107, 486; III, *362*
Westen, Jan te: I, 120, 178, 195; II, 15, 110, 413; III, 284, 285
Westernacher, Sebastien: II, 104, 321; III, 190, *191*
Weyer, Sylvain van de: I, 193
Wiericx, Jan: I, 184; III, 7, 67
Wijts, Clara: II, 389; III, 260, 263
Wilhelm V van Gulik: II, 11
Willaert, Adriaan: III, 69
Wille, Ambroise: III, 123
Wille, Jacobus: II, 136, 137
Willem van Oranje: II, 103, 108, 125; III, 40, 55, 56, 57, 58, 63, 75, 97, 118
Willems, Alphonse: I, 194, 197
Willems, Jan Frans: I, 10, 11, 12, 193, 203
Willems, Leonard: I, 14, 15, 85, 178; II, 141; III, 68, 265
Wilre, Catharina van: II, 6
Wingene, van (geslacht): I, 60, 74
Wingene, Elizabeth van: II, 4, *5*
Wisseleren, Aleyt 's: II, 5
Wissels, Melchior: II, 452; III, 323, *324*
Witstein, Sonja: II, 68, 77, 137, 142
Witte, Anne de: III, 311
Witte, Cornelio de: II, 351; III, 219, *220*
Witte, Isabella de: II, 351; III, 219, *220*, 251
Witthem, Maria Mancia van: III, 174
Wolfskehl, Karl: II, 140
Wonsel, Jan van: III, 241
Wonsel, Marcus van: II, 23, 106, 107, 112, 144, 367, 370; III, *241-242*
Wouters, Michiel: II, 196, 199; III, *59*, 154
Würzburg, Rutger van: III, 66
Wybo, Joris: II, 130
Wyherten: zie Upherten
Wynricx, Geertrui: II, 8

Xenophon: III, 52, 184, 268

Ydo, Anthonia: III, 273
Ypes, Catharina: II, 68

Zaalberg, Carlo Allard: II, 2, 18, 26, 38, 75, 77, 93, 98, 136, 137, 141, 144; III, 34, 56, 57, 105, 112, 162, 195, 339, 371
Zanoli, Bartholomeo (Senior): III, 268
Zanoli, Bartholomeo: II, 393
Zanoli, Jan: II, 107, 110, 393; III, 266, *268*, 342
Zenodotus: III, 184
Zoetens, Elizabeth: III, 35
Zoilus: II, 90, 92, 164, 236, 271, 308; III, 11, 22, 143
Zults: zie Karl Ludwig van Solst

Herkomst van de reprodukties

De foto's werden op ware grootte gereproduceerd uit de volgende exemplaren, met toestemming van de betrokken bibliotheken, bij wie telkens het copyright berust:
Bibliotheek (zie voor de afkortingen dl. I, 7)

ASB		
	C91675	*PW*, dl. II, blz. 152-155, 157-159, 162-165, 168-183, 188-191, 196-199, 208-231, 233-235, 238-240, 242-250, 252-259
	C91677	260-263, 479-482, 491-494
	C21338	275, 277
	C31382	291-314, 319-339, 343-355, 357, 358, 363, 364, 367-378, 383-386, 388-395, 398-478, 483-490, 499-502
AUB		
	976A2	156, 160, 161, 166, 167, 201-203, 236, 237
	2842B28	192, 193, 200
BKB		
	II46446	276
GUB		
	G11737	150, 151, 184-187, 194, 195
	R570(1)	273, 274, 315-318, 365, 366
	R570(2)	359-362
	R1209	278, 283-290
KKB		
	18-177	149
MPM		
	R46.3	204-207, 232, 241, 251
	R44.4	279-282
	R7.2	356
TKL		
	48E2	265, 379-382, 387, 396, 397

WHAB		
	Lp4°	264, 266-272, 340-342, 495-498

Nog een woord van dank

Toestemming voor het afdrukken der reprodukties werd verleend door mevr. A.-M. Berger (Katholieke Leergangen te Tilburg), de h.P. Birkelund (Rigsbibliotekarembedet te Kopenhagen), dr. G. Colin (Koninklijke Bibliotheek te Brussel), Prof. Dr. P. Raabe (Herzog August Bibliothek te Wolfenbüttel), prof. dr. K.G. van Acker (Universiteitsbibliotheek te Gent), prof. dr. S. van der Woude (Universiteitsbibliotheek te Amsterdam), prof. dr. L. Voet (Museum Plantin-Moretus te Antwerpen) en prof. dr. E. Willekens (Stadsbibliotheek te Antwerpen).

Tijdens de voorbereiding van de druk van deel I en III mocht ik nog inlichtingen ontvangen van Mr David Rogers (Bodleian Library te Oxford), mevr. E. Capiau-Laureys (Gent) en dr. W. Smekens (Gent).

Ten slotte ben ik niet geringe dank verschuldigd aan mijn collega Dirk Coigneau, die de drukproeven van het gehele werk nagelezen heeft.